D04710331J
Duke University Libraries

ספר

עין יעקב

בו

נקבצו באו יחד כל אגדות ומדרשים המפוזרים בבל הש"ס, עם

פירש"י ותוספות ז"ל **וחידושי הרמב"ן והריטב"א והרשב"א והר"ן** ז"ל

אשר נאספו ונקבצו ע"י איש צדיק תמים החכם רבי **יעקב** בר' **שלמה** ן' חביב תנצב"ה:

ועוד נוספו עליו **אגדות הירושלמי** עם פי' המלות מבעל ס' הערוך ועוד חידושים יקרים מפנינים

ועל דגלם יחנו

חידושי **רבינו הגאון מהרש"א** ז"ל

גם

חידושי הרב הגדול המוסמך כבוד מוהר"ר יאשיהו פינטו בן הר"ר יוסף פינטו נ"ע, הנקראים בשם **חידושי הרי"ף** ז"ל, עם חידושי הרב הגאון בעל **קיקיון דיונה** ז"ל, ועוד נוסף מקרוב ספר **בית יהודה** להרב החכם כבוד מוהר"ר יהודה אריה די מודינא ז"ל, גם חידושי **קהלת שלמה** להרב מוהר"ר זלמן דיין מגלוגא יע"א.

ועתה הוספנו מחדש עוד ספר יקר הנקרא בשם

עיון יעקב

והוא חידושים על כל אגדות הבבלי להרב הגאון הגדול בעל המחבר ספר **חק יעקב**

חלק שלישי

בדפוס והוצאת

ספרא פובלישינג קא.

באסטאן, מאסס.

שנת תרפ"א

מסכת בבא קמא

יח ב ע"ב בת"ר °כי יגח אין נגיחה אלא בקרן שנאמר °ויעש לו
שמות כא צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה'
מ"א כב °באלה תנגח את ארם וגו' ואומר °בכור שורו הדר לו
דברים לג וקרני ראם קרניו [בהם עמים ינגח] מאי ואומר וכ"ת
ד"ת מדברי קבלה לא ילפינן ת"ש בכור שורו הדר לו:

אמר הבונה לא יכא שום אחד ליגח את רעהו ולהרע לו אם לא מנאות. לבו כי רמה קרנו לפי דעתו להיות מעולה ממנו וזהו שכדל נגיחה ונגיפה האמור כמאמר שאמר זה:

שם [תולדה דקרן מאי היא נגיפה וכו' מאי שנא נגיחה דקרי ליה אב דכתיב כי יגח נגיפה נמי כתיב כי יגוף [האי נגיפה נגיחה הוא דתניא] פתח בנגיפה וסיים בנגיחה לומר לך זוהי נגיחה זוהי נגיפה מ"ש גבי אדם דכתיב כי יגח ומ"ש גבי בהמה דכתיב כי יגוף אדם דאית ליה מזלא כתיב כי יגח בהמה דלית לה מזלא כתיב כי יגוף

פתח בנגיפה. כי יגוף שור איש את שור רעהו: **וסיים בנגיחה.** או נודע כי שור נגח הוא ולא כתיב כי שור נגף הוא אלא שור נגח: **לומר לך.** דהך נגיפה לאו דחיפה הגוף אלא נגיחה קרן וליכא למימר דאכתי נגיפה הוי [אב] ונגיחה זוהי נגיפה דהיינו דחיפה הגוף דהא נגיחה אשכחן דבקרן היא: **גבי אדם.** כשהשור עם אדם כתיב כי יגח שור את איש וגבי נגיחת שור בשור כתיב כי יגוף שור איש את שור רעהו: **אדם דאית ליה מזלא.** שיש לו דעה לשמור את גופו: **כתיב כי יגח.** דודאי נתכוון השור להרע ובא עליו בכח אבל נגיפה הוי משמע שמלאו עומד ודחפו בקרניו ליא איה ליה מזלא ואינו יכול להמיתו בנגיפה דהוא (נגיפה) [דחיפה] קרן מעט אלא בנגיחה בכח ובכוונה ובתחיבת קרן בגוף:

יח ג ע"ב ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה וההבער וכו'. מאי מבעה רב אמר מבעה זה אדם ושמואל אמר מבעה זה השן רב אמר מבעה זה אדם
ישעיה כא דכתיב °אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו
עובדיה א ושמואל אמר מבעה זה השן דכתיב °איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו מאי משמע כדמתרגם רב יוסף איכדין איתבליש עשו אתגליין מטמרוהי:

אמר שומר. הקב"ה: **אתא בקר.** גאולה לצדיקים: **וגם לילה.** חושך לרשעים: **אם.** תשובו בתשובה ותבקשו מחילה: **בעיו.** אלמא באדם כתיב בעיו: **אתגליין.** תרגומו של נבעו אלמא נבעו לשון גילוי שילכך אמר מבעה זה השן דתבעה לי מגולה הוא דהיינו שן שפעמים מגולה ופעמים מכוסה:

אמר הבונה אין שנזקין שמנו שמנים שמסכה זו וכל דינים אפשר לגמור כבל הדרכי' אשר כאם רעה שכשיל את הצדיק לומר ומבקש להזיקו וזה יעשה לו וכראה ד' אבות נזיקין הן הם שכהם יזיקהו או בגופו או בממונו או בכבוד או בספר או בנגלה. השור הוא כאשר יזיק את רעהו בגופו לענין כל כשור נגח בלי אמות פנים. הבור בטמון בו מוקשים להפילו במשכלה פ"א בור כרה ויחפרהו כרו לפני טוחה או בעצים עלמו כבאר ושוחה לבלוע אותו כמ"ש נבלעם כשאול חיים ותמימים כיורדי בור. המבעה אליבא דרב זה אדם לעשוק אשר ממונו במרמה ושוך במזימות ע חשב או אליבא דשמואל זה השן לאכול את שלו בגזל וחמס פעמים מגולה פעמים מכוסה כמו שפרש"י ז"ל. וההבער כאשר יהיה האדם לבער כל"ם נגדו ומוליא דבה על כבודו כמו שהלילו הקדמונים על לא חבורו את בכל מושבותיכם ביום השבת שלהיום לא האדם ישב וכגל הזהיר שלא ישאפו יחד במושב ללים לדבר סרה בכבוד חבריהם יקד יקוד כיקוד אש אלו הן האבות. והולדותיהן כיולא בהם יאמר בם. אמנם ראיים רב על אומרו מבעה זה אדם מן שנבעין בעיו דמוקה הוא מאדם אמר לולי טורח רש"י שפי' דברשעים שחוזרים בתשובה שמשעי קרא ויהיה מבעה שבא לבקש מחילה על שהי' מזיק ורע לבריות

מהרש"א מאי מבעה רב אמר זה אדם דכתיב אם תבעיון כו'. המאמר הזה אומר דרשני וכי משום דכתיב בעיו גבי אדם קרי ליה הכא לאדם גבי נזקין מבעה וכן לשמואל משום דכתיב לשון נבעו שהוא גילוי גבי שן קרי ליה מבעה ואמאי שינה שמם המיוחד להם אדם או שן לזה השם שהוא נראה רחוק מאד הוא מבואר כי הפורעניות בעולם הכוללים נחלקים לד' חלקים והם ג' דבר וחרב ורעב שנזכרו במקום א' בפורעניות איזו לחרב ואיזו לרעב ואיזו לדבר ובאלו יש רחמי שמיא להיות שריד ופליט אבל על כלם פורעניות הבא בחמה בלא שעושה כליון גמור וע"ז אמר לולי ה' לצבאות הותיר לנו שריד כמעט כסדום וגו' כי סדום נידון בלא ונעשה כלה גמור כמפורש וה' המטיר וגו' גפרית ואש וגומר ויספוך ה' וגומר וע"פ מ"ש פ"ק דקידושין שדרש מזמור לאסף וגומר קינה מבעי ליה וקאמר אלא שאמר שירה על שכילה ה' חמתו על עצים ואבנים והותיר לנו שריד שנאמר ילא אש בציון וקיימו לולי ה' ברחמיו שכילה חמתו על עצים ואבנים והותיר לנו שריד ופליט כמעט היינו ח"ו כלים כסדום וגו' והוא הרמז במתכי' דרים המסכתא דחשיב ארבע אבות נזיקין בדיני אדם כדמיון ד' אבות נזיקין ופורעניות דבדיני שמים כמ"ש כי השור הוא דמיון לנזקי רעב כמ"ש ורב תבואות בכח שור ונזקי שן ורגל שנכלל בשור הם ממש על נזק התבואה ובור הוא רמז למיתת הדבר כמ"ש כמשלתי עם יורדי בור חייתני מיורדי בור והרבה כמיהו ומבעה שהוא למר נזקי אדם הוא כחו של עשו ע"ש אדום כמה שכתוב ואתן אדם תחתיך ואתן אדום תחתיך וכן למר נזקי שן הוא רמז לנזקי חרב כחו של עשו שנאמר בו על חרבך תחיה וגו' וע"כ הביאו תרוייהו מקראי דכתיבי גבי עשו והשקיפו הדבר ברמז למר מבעה זה אדם ומייתי קרא דכתיב בעשו אלי קורא משעיר וגו' דהיינו בגלות אדום שהוא כח החרב ואמר להכלל מן חרב של עשו אם תבעיון בעיו על ידי תפלה ובקשה כמ"ש הקול קול יעקב והידים וגו' וע"ש זה קראו מבעה ולמר זה השן הוא כמו שלו שנמשל לחזיר היער דאין כחו אלא בשיניו שע"ז רמז בדניאל במראה חיה רביעית אכלה ומדקה ושארה ברגלה רפסה דהיינו שתהיה כחה על כל האומות לאכול ולכלות בשיניה אך לגבי ישראל שהיא נקראת שאריה לא תהיה כחה לכלותם בשיניה בכח הטומאה שלה ממקו' שאינה מעלה גרה אלא שיהיה כחה על ישראל ברגלה רפסה ממקום שיש לה סימן טהרה שהיא מפרסת פרסה וע"ז נאמר בקום עלינו אדם וגו' ודרשו זה אדום ומסיים ברוך ה' שלא נתננו טרף לשיניהם דהיינו שלא ניתן כחה על ישראל לאכול בשיניה מקום טומאתה וע"ז מייתי הכא קרא דגבי עשו נבעו מצפוניו דהיינו נגלו שיניו שלא יהיה לו בהם כח לגבי ישראל ותמיד

בסוף ההבער שהיא פורענות האש הקשה מכולם שמכלה הכל וע"כ קראו הבער שמכלה ומבער כל דבר מן העולם והש"י ישמרנו מדי פורענות אלו ודו"ק:

יף ט ע"ב **א**"ר אסי א"ר זירא א"ר הונא במצוה עד שליש מאי שליש אילימא שליש ביתו אלא מעתה אי אתרמי ליה תלתא מצותא ליתיב לכוליה ביתיה אלא א"ר זירא בהידור מצוה עד שליש במצוה. בעי רב אשי שליש מלגיו או שליש מלבר תיקו במערבא אמרי משום דר' זירא עד שליש משלו מכאן ואילך משל הקב"ה:

שליש ביתו. שחייב אדם לבזבז במצות לולב או ציצית או ס"ת שלים מה שיש לו: **בהידור מצוה עד שליש במצוה.** שאם מוצא ב' ס"ת לקנות א' הדור מחבירו יוסיף שליש הדמים ויקח את ההדור דהכיא זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות עשה לך ס"ת נאה לולב נאה טלית נאה ציצית נאה: **מלגיו.** כגון אם הקטן נמכר בשם יוסיף ב' דינרים דהיינו שליש מלגיו שלים שבתוך הדמי' ויקח את ההדור: **או שליש מלבר.** הדמים יחלוק לב' ויוסיף חלק ג' משלו דהיינו אם קטן נמכר בד' יוסיף ג' דינרין ויקח את הגדול בט': **עד שליש משלו.** דהיינו אותו שליש שיוסיף בהידור מצות משלו הוא שאינו נפרע לו בחייו כדאמרינן היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם: **מכאן ואילך.** מה שיוסיף בהידור יותר על שליש יפרע לו הקב"ה בחייו:

תוספות אילימא שליש ביתו. משמע דאין צריך לבזבז כל ממונו לקנות אתרוג אפילו לא ימצא בפחות והויא מצוה עוברת ואפילו שליש ביתו נמשמע דלא מחייב ואמרינן נמי [כתובות דף נ'] המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ובסוכה חשיב ליה רבותא דר"ג שקנה אתרוג באלף זוז: ואילו אתרמי ליה. אפילו מיירי בעשורייתא דר' כדאשכחן בפי' מציאת האשה ומ"מ ידוע שלא היה חייב [לבזבז] כ"כ: עד שליש במצוה. פי' שאם מצא אתרוג נאה כמו שפיערו חכמים ואחד גדול ממנו שליש יקנהו: משל הקב"ה. אוכל פירות בעה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב:

מהרש"א אילימא שליש ביתו כו'. יש לפרש לנאי דס"ד השתא שליש ביתו טעם הדבר ע"פ מ"ש פ' המפקיד לעולם ישלש אדם מעותיו שליש בקרקע ושליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו וקאמר הכא דחלק אחד מג' חלקים הללו שהם שליש ביתו יוציא לצורך מצוה ובשני חלקי' האחרי' יתפרנס עצמו. ופריך אי איתרמי כו'. ליתיב ליה גם שני חלקים אחרים ובמה יתפרנס. ומסיק בהידור מצוה עד שליש. כפי' התוס' לענין אתרוג בא' גדול ממנו שליש יקנהו דהיינו הידור דמליט כה"ג פי' לולב הגזול שהלולב גדול מן ההדס שליש כדי לנענע בו דהיינו הדרו. וקאמר עד שליש משלו. דנתנו שיעור לגדלו בהידור עד שליש יותר משיעורו שהוא כאגוז למר וכביצה למר אבל משל הקב"ה להדרו ביותר משלים כדתנן שם באתרוג אפילו א' בב' ידיו וק"ל:

יף טו ע"ב א **תניא** ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמוד סולם רעוע בתוך ביתו שנא' °ולא תשים דמים בביתך: *תניא צבוע זכר לאחר ז' שני' נעשה עטלף. עטלף לאחר ז' שנים נעשה ערפד ערפד לאחר ז' שנים נעשה קימוש. קימוש לאחר ז' שנים נעשה חוח. חוח לאחר ז' שנים נעשה שד. שדרו של אדם לאחר ז' שנים נעשה נחש והוא דלא כרע במודים: דברים כב | יף טו.

(**צבוע זכר.** פי' בערוך אפעה. ניא הלבועים מתרגמינן מיטור אפעיא: **ערפד.** תרגום ירושלמי עטלף ערפדא): בגמ' לא נמצא ובפי' א ככאן

תוספות והוא דלא כרע במודים. לפי שמלוה לכרוע וכי זקיף זקיף כחויא כדאמרינן במס' ברכות מדה כנגד מדה ונעשה נחש זהו עונש שנגלי' הוא לו במה שנעשה נחש:

מהרש"א מנין שלא יגדל כלב רע כו' ושלא יעמוד כו'. הוסיף בזה אף שכבר הזהיר הכתוב על המעקה הוא מפני דרי בני ביתו שלא יפלו מן הגג אבל לגדל כלב רע דודאי לא יגיע ההיזק לבני ביתו שהורגל כלב הרע עמהם אבל הוא מגדלו לשמירתו מן הגנבים בלילה וכן בסולם רעוע ידעו בו בני ביתו ואעפ"כ. קאמר לא תשים וגומר וק"ל: **צבוע זכר כו'.** והיינו דווקא לבוע זכר הוא משתנה לכמה מינין בכל ז' שנים כדמסיק אבל לבוע נקבה איכה משתנה למין אחר עד ע' שנין כדמוכח פ"ק דבכורות אפעה לע' שנים אחר שנולד הוא מתעבר ואפעה הוא תרגומו של לבוע כמ"ש הערוך ובס' ישעיה פרש"י אפעה ושרף מעופף וגומר מין נחש רע ואין בעולם כ"א שנים זכר ונקבה והם יולדים לשבעים, כו' ע"ש אבל מתוך שמעתין אינו מוכח כן אלא דהזכר מבחנה לשבעה שנים ואפשר דאפעה דקרא לאו היינו אפעה דתלמודא ואיך שיהיה הוא מבואר כל המוליד מוליד בדומה לו וכמו שהאפעה הוא רע שבנחשים והוא מין חיה משתנה הוא ומוליד בדומה לו דבר רע בעופות לעטלף וערפד ואח"כ לאילנות הגרועים ורעים לקימוש וחוח עד שאח"כ נעשה בד המזיק ומייתי דומיא דהכי שדרו של אדם הרע שאינו כורע במודים מוליד בדומה לו נחש לאחר שבעה דכן הוא עיבור של נחש לז' שנין כדאמרינן פ"ק דבכורות ועניינו כמה שכתבו התוס' לפי שמלוה לכרוע וכי זקיף זקיף כחויא כו' ע"ש דענין הכריעה לשם ה' היא הכנעה והשפלה היפך מעשה הנחש כדאי' פרק קמא דסוטה אמרתי יהלך בקומה זקופה ולא יתגאה ועתה על גחונך תלך ולזה אמרו שיהיה אדם נכנע בכריעה דכי כרע כרע כחיזרא דהיינו היפך טבעו שדרכו של חיזרא להיות זקיף וכי זקיף זקיף כחויא דהיינו נמי הפך טבעו אחר שנאמר בו על גחונך תלך ודרכו בכריעה ולקחו לשי' ה' זוקף כפופים שגם בזקיפה יהא נזהר שלא תהיה דרך גאוה כדרכו אלא היפך טבעו והשתא עי שאינו כורע ועומד בזקיפה כדרכו הרי שדרו עושה מעשה נחש הראשון כשהיה מהלך זקוף וראוי להיות נענש כנחש ע"כ נעשה נחש לאחר ז' שנים כתולדתו כמ"ש ודו"ק:

ב סס ע"ב ד"ה ב לג **וישכב** חזקיהו עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני

עין יעקב

שנאמר ולא תשים דמים בביתך. אפשר דלמד כן מדרישא דקרא כתיב ועשית מעקה לגגיך ולמה משנה בסיפא הל"ל ולא תשים דמים בגגיך אלא ודאי דלאו אמעקה לחודיה קאי אלא להרחיק מכל מיני נזיקין שבביתו כגון כלב רע וכל הכלבים אם אינו קשור בשלשלת כדאיתא לקמן דף ס"ג וכן סולם רעוע כדאמרי' בפ"ק דקדושין דקביע הזיקא ע"ש וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפש עיין ברמב"ם פי"א מה' רוצח ושמירת נפש: **צבוע** זכר לאחר ז' שנים. נראה דכל זה מיירי לאחר שמתו וכלו ואח"ז נשתנה גופם לדומם אחר והרקאמר שדרו של אדם לאחר ז' שנים נעשה נחש לא זה ולימד על זה דלאחר מיתה קאי ולפ"ז אין אנו צריכין לחילוק של מהרש"א בין לבוע זכר לצבוע נקבה והוא נגד פרש"י בישעי': **והוא** דלא כרע במודים. עיין בטור א"ח סימן קכ"א שכתב שהוא מדה כנגד מדה שהיה לו לכרוע ולזקוף כנחש והוא לא עשה כן לכן נעשה שדרו כנחש עכ"ל ולכתי קשה דלמה לא קאמר כן על ברכות אבות תחלה וסוף שצריכין לשחות ג"כ שם כמו בהודאה ואפשר משום דלכך בעינן לשחות בהודאה תחלה וסוף משום דאיתא בב"ר פ"כ אמר הקב"ה לנחש אתה גרמת לבריותי שיהא מהלכין גחונך על מיתיהן אף אתה על גחונך תלך ע"כ וא"כ כיון דעיקר הודאה היא על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו וכו' לכך צריכין

בני דוד. אמר רבי אלעזר במעלה אצל מעולים
שם טז שבמשפחה ומאן נינהו דוד ושלמה °וישכיבוהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מאי בשמים וזנים רבי אלעזר אומר זני זני. רב שמואל בר נחמני אומר בשמים שכל המריח אותם בא לידי זמה:

ויקברוהו במעלה וגו'. בחזקיה כתיב בספר דה"י: וישכיבוהו במשכב. באסא מלך יהודה: זני זני. מיני מיני בשמים הרבה כדמתרגם למינהו לזנוהי:

מהרש"א ומאן נינהו דוד ושלמה. לא נעשה כן לאי משאר מלכי בית דוד כלפי מה שאמרו פ"ק דסנהדרין שבא שבנא להסירו מכבוד המלוכה וחצב לעצמו קבר במקום שהיה ראוי להיות קבור חזקיהו כי היה מבקש להיות מלך במקומו וע"כ נהרג שבנא בקלון גדול ולא בא לידי קבורה בירושלים ככל כמפורש שם וע"כ שוב כשמת חזקיהו בכבודו לא רצו להכניסו באותו קבר שחצב לשם הרשע ועשו כבודו שעלוהו לקברו אצל המעולים דהיינו דוד ושלמה וזה שדקדק בקבר בני דוד ולא בקבר השוא שחצב לשם שבנא שלא היה מתייחס לבני דוד וק"ל: וישכיבוהו כו'. גם בזה סיפר הכתוב בדבר שלא נזכר בשאר מלכי יהודה ואפשר מפני שחלי ברגליו כמעט שנתייאש קודם מיתתו והכין לו קבר בחייו והוצרך למרקחות ולמיני בשמים כמפורש בקרא וק"ל:

ג שם ירמיה יח °כי כרו שוחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי. רבי אלעזר אומר שחשדוהו מזונה ר' שמואל בר נחמני אומר שחשדוהו מאשת איש בשלמא למ"ד שחשדוהו מזונה
משלי כג היינו דכתיב °כי שוחה עמוקה זונה. אלא למ"ד שחשדוהו מאשת איש מאי שוחה אטו אשת איש מי נפקא מכלל זונה בשלמא למ"ד שחשדוהו מאשת איש היינו דכתיב
ירמיה יח °אתה ה' ידעת את כל עצתם עלי למות אלא למ"ד שחשדוהו מזונה מאי למות שהשליכוהו לבאר טיט.
שם דרש רבא מ"ד °ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם אמר ירמיה לפני הקב"ה רבש"ע אפילו בשעה שעושים צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו עליהם שכר:

עצתם עלי למות. דאשת איש איכא בה חיוב מיתה אבל בזונה פנויה ליכא מיתה:

תוספות שחשדוהו בזונה. דירמיה כהן הוה וזונה אסורה לכהן: אפילו בשעה שעושין צדקה. ול"ג ישראל דאאנשי ענתות קאי: לפניך זו צדקה. שנאמר והלך לפניך צדקך:

מהרש"א כי כרו שוחה גו' מא"א כו'. וכן אמרו בפרק חלק גבי מרע"ה וישמע משה וגו' שמשמע שחשדוהו מא"א כו' יש לפרש בזה שמשה וירמיה שניהם שוים היו מוכיחים בנבואתם לזמן רב כמ"ש מרחם הקדשתיך עליך אמרתי למשה נביא. אקים לכם כמוך זה הוכיחם מ' שנה וזה הוכיחם מ' שנה והוצרכו לפרוש מנשותיהם כמ"ש במשה ואתה פה עמוד וגו' ומזה היו נחשדים בעיני ליצני הדור שאמרו אי אפשר לילוד אשה לפרוש מן האשה וכן רב כ"כ וק"ל: מאי למות שהשליכוהו לבאר טיט. ויש לדקדק דאימא דקרא דלעיל מיניה כי כרו שוחה נמי בהכי קמיירי שהשליכוהו לבור שהיא שוחה ומכניס למימר שחשדוהו מזונה וי"ל כיון דכתיב שוחה ללכדני ופחים וכו' שאינו אלא כלך דבר מחיים במצודה משמע ליה דלא קאי אבור טיט שהיה בו כדי להמיתו כדכתיב עלי למות אבל לענין זונה וא"א שפיר קאמר ללכדני ופחי' כדכתיב אשר היא מצודים וחרמים וגו' ודו"ק: אפילו בשעה שעושין צדקה כו'. עיין פירוש התוספות ונראה לפרש עוד כמ"ש בפ"ק דב"ב דבעושה צדקה כתיב מתן בסתר יכפה אף וע"כ בקש ירמיה שיהיו מוכשלים באותו האף בנתינתן הצדקה לבני אדם שאינן מהוגנים שלא יקבלו עליה שכר ולא יכפה צדקה שנתן את האף והאי מייתי ליה נמי התם בפ"ק דב"ב ע"ש:

*בשם הגאון בעל קיקיון דיונה ז"ל אפילו בשעה שעושין צדקה כו'. ופירשו התוס' זו צדקה כו' צריך ליתן טעם מ"מ היאך נרמז שיכשילם באנשים שאינם מהוגנים ונראה ע"ד ששאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא אם אלהיכם אוהב את העניים מפני מה אין מפרנסן משל למלך שכעס על עבדיו וגזר שלא יאכילם מי שיפרנס אותם אינו חייב מיתה ולדעת ר"ע למשל מי שכועס על בנו כו' וא"כ מי שמפרנס לאינו הגון הרי חייב שמפרנס למי שהקב"ה כועס עליו ולכן אמר בעת אפך עשה בהם ר"ל בעת שעושין צדקה יהיה בעת אפך בכעס וזה יהיה כשיתנו לאנשים שאינם מהוגנים יהיה בעת אפך וק"ל:

הרי"ף בשלמא למ"ד זונה היינו דכתיב שוחה וגו'. יש לדקדק דלמ"ד א"א ניחא נמי דכתיב ופחים טמנו לרגלי כי בא"א איכא פחים מה שאין כן בזונה שהיא פנויה. ואפשר דלהכי פירשו התוספות דירמיה כהן היה וזונה אסורה לכהן והשתא ניחא דאמר ופחים טמנו לרגלי כי הכהן הבא על הזונה הולד היוצא ממנו הוא חלל ונתחלל מהכהונה והיינו פחים לפסול בניו של ירמיה שהיו בניו בני זונה: אלא למ"ד א"א מאי שוחה. תימא מאי פריך הלא א"א יש בו מיתה אין שוחה גדולה הימנה הו"ל להקשות מאי זונה דכתיב בפסוק ונראה דעיקר הקושיא היא למ"ד א"א מנ"ל דא"א אקרי שוחה והאי דקאמר מאי שוחה הוא כלומר היכן נרמזת א"א במלת שוחה ומשני כיון דא"א לא נפקא מכלל זונה האי כי כרו שוחה הוא כי היא דשוחה עמוקה זונה ומיירי בזונה שהיא א"א: מ"ד ויהיו מוכשלים לפניך. נראה שהוקשה לרבא בכתוב דנאמר שקללם קללת מות שהיינה נשיהם שכולות ואלמנות ואנשיהם יהיו הרוגי מות וכו' מה מקום יש לקללה זו שיהיו מוכשלים דמשמע כשלון בעלמא והרי קים להו במיתה דרבה מיניה. ועי"ק דהל"ל ויהיו לפניך מוכשלים ולמה הפסיק במלת לפניך בין מוכשלים לבין בעת אפך עשה בהם. ועוד דהל"ל ובעת אפך עשה בהם כיון שהם ב' דברים. לכך פירשו שהכוונה לומר כשיהיו מוכשלים בענין הצדקה שנרמזה במלת לפניך שנאמר והלך לפניך צדקך התפלל ירמיה שלא תגין הצדקה שהיא מצלת ממות רק כשיבאו לעשות צדקה יהיו מוכשלים בב"א שאינם מהוגנים כי אותה צדקה אינה מצלת ממות שהאף ע"פ שכתוב מתן בסתר יכפה אף לאלו שצדקתם היא בבני אדם שאינם מהוגנים לא מיבעיא שאינם יכפה אף אלא בעת אפך חרון אף עשה בהם נקמת מות דהיינו

עיון יעקב

צריכין לשתות ולהריחות שהוא הגורם שלא יהלך נחון על שמח ולא אינו שוחה עונשו שיהלך נחון כיתו הנחש: אצל מעולים שבמשפחה. אע"ג דאסא ויהושפט עשו ג"כ הישר והטוב ע"מ נקברו אלא אבותם ממש לקיים בהם ושכבתי עם אבותי משא"כ אביו של יחזקי' שלא נקבר בקבר של שאר מלכים כדאיתא בד"ה ב' כ"ח ועיין בש"ס סוף מכות דיחזקי' גרר עצמות אביו במטה של חבלים לכך הוצרכו לקברו אצל מעולים שבמשפחתו: אשר מלא בשמים. הא דעשו כן לאסא ולא לשאר מלכי יהודה עיין במהרש"א ועי"ל לפי שגם בחייו כתיב שם וגם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים וגו' לכך אף לאחר מותו נחנט ע"י הרופאים מילתא דס"ל בחייו משא"כ שאר צדיקי שא"צ חניטה כדאיתא במדרש אל תיראי תולעת יעקב יכול אני לשמור את צדיקי: שחשדוהו מזונה ר"ש בר נחמני אמר שחשדוהו מאשת איש. גם במרע"ה מצינו וישמע משה ויפול על פניו שחשדוהו מא"א אפשר הטעם דשני נביאים אלו משה שוים בנביאות ובתוכחות כדאי' במדרש ילקוט דף כ"ט ע"ב ובמשה מצינו שאמרו לא ה' שלח אותך כדאי' בתנחומא פ' קרח ולשכי אמר משה לא ה' שלחני וגו' וכן מצינו בירמיה שהמרידו בנבואותיו ותוכחותיו ואמרו שקר אתה מדבר לא שלחך ה' אלהינו לכך קאמר שחשדוהו מאשת איש כי כל מקום שאתה מוצא קדושה גדר מן הערוה והם אמרו שאין הקדושה שורה עליהם לפי שחשדוהו מאשת איש: דרש רבא מ"ד ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך וכו' אפילו בשעה שעושין צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים. עיין במהרש"א שכתב תפי' דבעושה צדקה בסתר כתיב מתן בסתר יכפה אף ע"כ התפלל ירמיה שנותנים צדקה שלהם יכשלו שלא יכפה האף הזה בעת אפך ע"כ ונראה דלכך התפלל ירמיה עליהם בענין זה ולא על שאר מצות שיכשלו בהם לפי שרבא סובר כר' שמואל בר נחמני שחשדוהו מא"א וכדאיתא בפ"ק דסוטה דף ד' ע"ב כל הבא על אשת איש אפי' עשה צדקה

דהיינו כמ"ש בתחנה אנשיהם יהיו הרוגי מות וכו' וי"מ ברמז הכתוב הזה ע"ש בגמ' ענשיתו אעשה א"ל בעידן רתחא ענשינן ח"ש כאן בעת אפך שהיא עידן רתחא אפילו איסור עשה עושה רושם בהם:

ד סס ד"ה נ נג °**וכבוד** עשו לו במותו מלמד שהושיבו ישיבה על קברו. פליגי בה רבי נתן ורבנן חד אמר ג'

יף י"ז *וח"א ז' ואמרי לה שלשים. ת"ר וכבוד עשו לו במותו זה חזקיה מלך יהודה שיצאו לפניו ל"ו אלף חלוצי כתף דברי רבי יהודה א"ל רבי נחמיה והלא גם לפני אחאב עשו כן אלא שהניחו ס"ת על מטתו ואמרו קיים זה מה שכתוב בזה. והאידנא נמי עבדינן הכי אפוקי מפקינן

קידושין פ"ק ועיין אנוחי לא מנחינן. ואב"ע אנוחי נמי מנחינן קיים לא אמרינן. אמר רבה בר בר חנה הוה אזילנא בהדיה דר'

כתוספ' כל זה יוחנן למשאל שמעתא כי הוה עאל לבית הכסא והוה

עיין סס רס"ח בעינא מיניה מלתא לא פשיט לן עד דמשי ידיה ומנח תפילין ומברך והדר אמר לן אפילו קיים אמרינן לימד לא אמרינן. והאמר מר גדול ת"ת שהתלמוד מביא לידי מעשה לא קשיא הא למיגמר הא לאגמורי:

וכבוד עשו לו במותו. בחזקיה כתיב: ישיבה. תלמידי' לעסוק בתורה שם: ג'. ימים הושיבו [שם] ישיבה: וחד אמר ז'. ימים: זה חזקיה מלך יהודה. ליסנא דתלמודא הוא ולא לאשמעינן דזהו חזקיה דהאי קרא בחזקיה כתיב אלא אגב אורחיה דמפרש מאי כבוד עשו לו במותו נקט ואמר הכי: חלוצי כתף. כמו וחללה נעלו שקרעו בגדיהם עד שנראו כתפיהם: והאידנא. מפקינן ס"ת קמיה גברא רבא: אנוחי. על מטתו לא מנחינן: כי הוה עייל לבית הכסא. כלומר זמנא חדא כי הוה עייל לבית הכסא אמר לן הכי קיים אמרינן לימד לא אמרינן ולימד אמרו לחזקיה והא דכלא לא משום כבודו דחזקיה דלימד עדיף ונקיים: מביא לידי מעשה. אלמא מעשה עדיף: למגמר. לעצמו מעשה עדיף אבל לאגמורי לאחרים עדיף ממעשה הילכך לימד לא אמרי':

תוספות שהושיבו ישיבה על קברו. לפי שהרביץ תורה בישראל כדאמרינן בחלק שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו איש ואשה תינוק ותינוקת שלא היו בקיאין בטומאה וטהרה ולא על קברו ממש אלא ברחוק ד' אמות דליכא לועג לרש עכ"ל התוס'. (ובספר כמוקי יוסף כתוב בשם הרנ"ה דדוקא איכא משום לועג לרש היכא דעביד לנפשיה כאדם שקורא בתורה אבל היכא דקא עביד ליקרא דשכבי כגון בני ישיבה לכבוד רבן ליכא משום לועג לרש ע"כ) תוספות: ל"ו אלף. לו בגימ' הכי הוו: והלא לפני אחאב עשו כן. שעשו לו הספד גדול כדאמרי' במגילה כמספד הדדרימון בבקעת מגידון ומתרגמינן כמספד אחאב בר עמרי דקטיל יתיה הדדרימון בן טברימון ובמלחמה היה שהיו שם עם רב וכלם ספדו עליו ואף ע"ג דכתיב והעבור הרנה במחנה ואמרינן באבוד רשעים רנה באבוד אחאב בן עמרי רנה היינו לצדיקים שבדור אבל עבדיו ואוהביו היו מספידים אותו: שהניחו ס"ת על מטתו. ואע"ג שאסור לעשות כן משום דאסור ליסב ע"ג מטה שס"ת מונחת עליה שאני חזקיה דהוה גדול בתורה ובמעשים טובים ביותר: והאמר מר גדול ת"ת שמביא לידי מעשה. פי' בקונטרס אלמא מעשה עדיף וקשה לר"ת דאדרבה מהכא דייק סוף פ"ק דקידושין תלמוד גדול ממעשה גבי זקנים שהיו וכו' ונשאל בפניהם תלמוד גדול או מעשה ונמנו כלם ואמרו תלמוד גדול שמביא לידי מעשה ואומר ר"ת דה"פ והאמר מר שתלמוד מביא לידי מעשה וכיון שאנו אומרים קיים הרי אנו אומרים שלמד דאי לא שלמד היאך קיים שהתלמוד מביא לידי מעשה ולא מסיק אדעתיה השתא לחלק בין למד ללימד ומשני הא לאגמורי דלימד ודאי לא אמרינן דהא ודאי עדיף שמביא את הרבים לידי מעשה כשמלמדם ונשאלתי דרב אחאי גאון לא גרס קיים אמרינן לימד לא אמרינן אלא גרס ומנח תפילין והדר אמר לן ותו לא ופריך תלמודא והיאך הוה מנח תפילין תחלה קודם שהיה אומר להם השמועה והלא תלמוד גדול ממעשה ומשני הא למגמר הא לאגמורי דלגמר כפשיה תלמוד גדול שמביא לידי מעשה אבל לאגמורי לאחרים לא עדיף ולפיכך היה מניח תפילין תחלה:

מהרש"א שהושיבו ישיבה וכו'. כל הני שיעורא אבילות הן כדאמרינן ג' לבכי ז' לאבילות כו' ואפשר דהושיבו ישיבה שם לספר בכבודו ולהספידו שם והשתא ניחא דהושיבו ממש על קברו משמע וק"ל:

*בשם הגאון בעל היקון דיוכה. תוס' ד"ה והאמר מר וכו' ר"ת וכו' ולא אסיק אדעתיה השתא לחלק בין למד ללימד הנה מהר"ם ז"ל האריך כאן להקשות וגם ש"ב הגאון החסיד מוהר"ר ישעיה ז"ל בספרו של"ה בדף קפ"ד האריך בזה עיין עליהם יעיקר קושייתם במה שכתבו התוס' ולא אסיק אדעתיה השתא פשיטא דלא אסיק אדעתיה מה שתירץ שיש לחלק בין לימד לאחרים לגיגמר ועוד מקשים דלא הל"ל רק הא לאגמורי ר"ל דאף דאמרינן קיים אפשר בלא לימד דהיינו לאגמורי לאחרים ולכן לימד לא אמרינן ולחזקיה אמרו לימד לאחרים עיין בתירוצם ואין כונתי לדחות סברתם רק לפי עניות דעתי נלאה בדקדוק עוד בדברי התוס' שכתבו ומשני הא לאגמורי דלימד ודאי לא אמרינן דהא ודאי עדיף וכו' די"ל מה כתבו ומשני מי לא ידע דתירוצא היא ועוד שדחקו דלימד ודאי לא אמרינן דהא ודאי עדיף וכו דבלשון ודאי באו להורות איזה דבר. אלא המשך דבריהם כך היא על מה שהקשה איך אתה אומר קיים אמרינן לימד לא אמרינן הלא בקיים אמר גם לימד כיון שקיים הרי שבאו שעשה מעשה וגם לימד וקשה להו מה פריך הא עכ"פ בקיים לא נרמז לימד לאחרים ע"ז כתבו דלא אסיק אדעתיה השתא לחלק בין למד ללימד כי סבר דקיים דמורה על מעשה ועל לימד עכ"פ הוא שוה ללימד לאחרים דלא נזכר עם מעלות המעשה ולכן כתבו ומשני ר"ל שמשני בכח נגד סברת המקשן וכו' ר"ל שהמקשן סבר שמעשה עם למד שלו הוא שקול כלימד לאחרים והוא משני הא לאגמורי דלימד לאחרים עדיף ודאי ודאי דייקא ר"ל יותר ממעשה שלו ולמד שלו כי הוא לימד וגם מעשה של רבים ולכן קאמר תלמודא הא למיגמר ר"ל הן אמת אי כימא שבח דלימד לעצמו יותר טוב שאומרים קיים דבקיים גם לימד בכלל הא לאגמורי יותר טוב לומר לימד מלקיים כי בלקיים לא נשמע מעשה לאחרים ובזה מיושב שהתוס' דהכא לא כתבו רק לאגמורי היינו במה 'שהתרלן מחולק בסברא עם המקשה. וגם מה שיש לדקדק בתוס' בקידושין דף מ' שהביאו התוס' שם הא דהכא ומשני הא למיגמר הא לאגמורי כלומר למיגמר לדידיה ודאי דמעשה

עין יעקב

לרקה בקבר דכתיב ומתן בקבר יכפה אף אפ"ה לא יגלל מדינה של גיהנם לכך התפלל גם עליהם מדה כנגד מדה יענשו: ת"ר וכבוד עשו לו במותו זה חזקיה מלך יהודה. הלשון דקאמר זה חזקי' הוא תמוה וכבר הרגיש רש"י בזה ועוד קשה במה דקאמר מלך יהודה והלא אין שלטון ביום המות וכדאיתא במ"ר ר"פ ויחי וכדכתיב ויקרבו ימי דוד למות ע"ש ונו קשה דלמה באמת לא נאמר וכבוד עשו לו במותו במלכים אחרים רק בחזקי' וכ"ל ע"ד דאיתא בסוף מכות נבזה בעיניו נמאס זה חזקי' מלך יהודה שגירר עצמות של אביו על מטה של חבלים ע"ש ומלינו מאן דקבר יקברונו ודספד יספדונו ובשביל שזה זלזל בקבורת אביו מעלה על דעתך שגם בקבורתו יזלזלו לכך אשמעינן דמ"מ וכבוד עשו לו במותו לפי שעשה לכבוד השי"ת שאמר זה חזקי' מלך יהודה שנבזה בעיניו נמאס כלשון הש"ס לשם ועי"ל דלכך קאמר זה חזקי' מלך יהודה לאורך דלא תקשה לך אמאי לא פשט הש"ס בפ' נגמר הדין דהספדא יקרא דשכבי מדכתיב וכבוד עשו לו במותו בפירוש (וליכא למימר דלו בא להראות הגימטריא כמו שכתבו התוספות דלו בגימטריא הכי הוי מ"מ אין המקרא יוצא מידי פשוטו ועוד לר' נחמיה מאי איכא למימר) והתוספות כתבו שם בפרק נגמר הדין ד"ה הספדי' יקרא דחיי תימה דאמרינן אל שאול שלא נספד כהלכה ואם יקרא דחיי הרי התנו ישראל על כבודן ותירצו התוספות דאפילו הוי יקרא דחיי שאני מלך דליכא בזיון טפי עכ"ל וזה שאמר זה חזקיה מלך יהודה וכיון שהוא מלך ליכא למפשט מידי: והלא גם לפני אחאב עשו כן. עיין בתוס' דלמה נקט אחאב יותר משאר מלכים וע"ל דודאי בקרא לא מצינו שום רמז שעשו כן לאחאב או לשאר מלכים אלא שנגמר גמירי ליה להש"ס שכן היו נעימות ותכסיסי מלכות לעשות כן לפני מטתם ולא סיכה בא' מהם אך דלכך נקט הש"ס והלא לפני אחאב עשו כן כלומר שהוא היה הגרוע שבמלכים שאין להם חלק לעה"ב כדאת' בחלק דף ק"ב קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם א"כ מה רבותא דחזקיה אם עשו כן אפילו לפני הגרוע אלא שהניחו וכו': בתוספות ד"ה שלשים ושש אלף לו בגימטריא הכי הוי. שמעתי בשם גדול אחד דקשה לתוספות איך קאמר ר' יהודה קו"ל ביומא דף כ"ה ע"א באחרים דר' יהודה מונין מכין הפרע תחלה כפרש"י בס שתים ועשרים שלש ועשרים לרכי פי' תוספות לו בגימטריא הכי הוי וכן נדפס קצת מזה בבית יהודה קטן אבל מ"מ עוד יש לפרש בדרך אחר כבר דחיתי לעיל שאינו כן דעת התוספות ע"ש ולמ"ד לימד וקיים אמרינן הוא בגימטריא ל"ו ועי"ל דלכך מכוון מספר ל"ו שהוא ב' פעמים ח"י לרמוז שירש חי עה"ז וחי העה"ב וכן אמרינן בסוטה ל"ו בפרים הלוי בארונו של יעקב לרמוז על זה: והאמר מר גדול ת"ת. עיין בתוספות מה שמקשים כאן על פרש"י וכבר ישבתי בפ"ק דקידושין דף מ' דעת רש"י על נכון בענין שלק"מ ע"ש

דמעשה עדיף אבל לאגמורי לאחרים ודאי עדיף טפי ממעשה והלכך לימוד לא אמרינן עכ"ל גם שם כך פי' דבריהם ר"ל מה שאומרים קיים ולא לימד הוא למיגמר לדידיה מעשה עדיף ר"ל אי אמרינן שעשה מעשה דסיימו קיים עדיף מלומר השבח דלימד דבקיים נכלל גם למד אבל בלימד לאחרים ודאי עדיף טפי ממעשה ר"ל יותר שבח באומרים שלימד לאחרים מלומר שבח דמעשה כי באומרים קיים שהוא מעשה לא נכלל לימד לאחרים ושלכך לימד לאחרים לא אמרינן כי אם לחזקיה ושיודע יותר שדקדקו התוס' יפה בדבריהם כאן ובקידושין ודו"ק: באה"ד ובשאלתות דרב אחא גאון וכו' לי"ג קיים אמרינן ומ'. מקשים א"כ אמאי שדר התלמודא הך מלתא דרבה בר בר חנה בהך שמעתא דהכא. ול"נ ליישב דמשום הכי הכא דקשה לרב נחמיה שמקשה נמי והלא גם לפני אחאב עשו כן אלא שהניחו ס"ת על מטתו זכו' ונדחק שנס שהקשו לו והאידנא נמי עבדינן הכי וכו' ולמה לא דרש דכבוד עשו לו במותו היינו שהושיבו לו ישיבה על קברו כמ"ש לעיל ולכן שתך שם דרבה בר בר חנה להכא להורות דמעשה עדיף מלאגמורי לאחרים ולכך יותר שבח לו לומר שהיה מעשה וקיים משבח שהושיבו ישיבה על קברו שהוא שבח של אגמורי לאחרים וק"ל. ונדרוש על הספד האמרתי בזה:

הרי"ף וכבוד עשו לו במותו מלמד שהושיבו ישיבה על קברו. הא דלא מקשי הכא כדמקשי לקמן גבי הניחו לו ס"ת על מטתו והאידנא נמי עבדינן הכי וליכא למימרי הכא כדמשני התם אפשר דלא היו תלמידים בימיהם להושיב ישיבה על קבר גדולה רבה כמו שהיו תלמידים להניח ס"ת על מטתו. ובתוספות שהושיבו ישיבה על קברו לפי שמרבין תורה בישראל וכו' ולא על קברו ממש וכו'. יש לתת טעם לקשר זה דקאמר ולא על קברו משום דקי"ל דמותר לומר על קברו מילי דידיה וחידושיו שחידש אבל השתא דפי' שהושיבו ישיבה על קברו לפי שבימיו לא נמצא תינוק ותינוקת שלא היו בקיאים בטומאה וטהרה ממה שהיה מספיק להם שמן ולא היה לימוד דבריו של חזקיהו וא"כ איך היו לומדים על קברו לכך פירש ולא על קברו ממש:

ה עס ישעיה לב ב"ק דע"ז וע"ש רפ"א המפ **א"ר** יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מ"ד °אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לנחלת שני שבטים שנא' אשריכם זורעי ואין זריעה אלא צדקה שנא' °זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד ואין מים אלא תורה שנא'
ישעיה נה °הוי כל צמא לכו למים וזוכה לנחלת שני שבטים זוכה
בראשית מט לכילה כיוסף דכתיב °בן פורת יוסף בנות צעדה עלי
שם שור וזוכה לנחלת יששכר דכתיב °יששכר חמור גרם.
דברים לג א"ד אויביו נופלין לפניו כיוסף דכתיב ביה °עמים ינגח
ד"ה א' יב יחדיו אפסי ארץ. וזוכה לבינה כיששכר דכתיב °ומבני יששכר יודעי בינה לעתי' לדעת מה יעשה ישראל וגו':

זורעי. היינו צדקה וחסד כדמפרש לקמיה: **לנחלת שני שבטים.** דהרי משמע רגליכם ישולחו בנחלת השור והחמור יוסף ויששכר: **בנות צעדה עלי שור.** היינו כילה: **חמור גרם.** מתרגמינן עתיר בנכסי: יוסף איקרי שור. בכור שורו הדר לו:

מהרש"א זוכה לכילה כו'. יש לדקדק מה ענין כילה לנחלה ולמה קראו אותה נחלת יוסף וכ"ל לפרש שהשבטים נקראו נחלה שנאמר הנה נחלת ה' בנים והבנים נקראו ע"ש המטה כמ"ש מטתו של יעקב שלמה ודרש פורת עלי הוציאה באפריון בפ"ק דסוטה שהוא מטה לכילת חתנים ואפשר שהוא מלשון פוריא כמ"ש שנקראת המטה כך ע"ש פרים ורבים ואמר שזכה לכילה ומליטו בבניו שהיו מרובין באוכלסין בזכות ג"ח וצדקה שעשה עם אחיו במצרים וזן ופרנס אותן עד שפרו ורבו במאד ועל כח התורה זוכה לנחלת יששכר שהיה עשיר בנכסין שיכול ללמוד תורה כדפרש"י בחומש וירא מנוחה כי טוב וגו' ע"ש: וא"ד אויביו נופלין לפניו כו' עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ. ר"ל שיפלם בנגיחה אחת כנגיחת שור התם כמפורש בספר יהושע ויתקבצו יחדיו להלחם עם יהושע וגו' ואת כולם לכד יהושע פעם אחת כי ה' וגומר. וזה זכה יוסף וגבר באחיו שמ"י זרעו יהושע כפה המלכים בכבוש הארץ בזכות שעשה ג"ח וצדקה עם אחיו ובזכות התורה זוכה לבינה שהיא מעלה עליונה לאגמורי שמביא הרבים לידי מעשה כדאמרינן לעיל ת"ת שנא' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. לקבוע עתים לתורה ובזה הביאו את הרבים לידי מעשה כדכתיב לדעת מה יעשה בישראל:

הרי"ף מ"ד אשריכם זורעי על כל מים. יש לדקדק למה הוציא הכתוב מידי פשוטו שפירשים ברכה יקמרו וישלחו רגל שור לחרוש ולקצור והחמור לשאת שלומותיו. ונראה שהוקשה לו מ"ש זורעי על כל מים דהל"ל כל זורעי על מים ומהו על כל מים. ועוד כיון שבכתוב של מעלה כתיב וישב עמי בנוה שלום ולא כתיב וישבתם בנוה שלום למה אמר בכתוב הזה אשריכם כמדבר לנוכח ולא כתיב אשרי זורעי על כל מים ועוד שרגל השור לחרוש הוא קודם הזריעה ולמה אמר זורעי על כל מים ואח"כ משלחי רגל השור לזה דרשו שלא כהלכה בתורה לבד אלא גם בג"ח ובצדקה לכך מדבר לנוכח אשריכם זורעי צדקה על כל מים היא התורה שלומדתם ובזה משלחי רגל היינו שנקרא הולך דבזכות התורה אם אבן כימוח וכן מעשה צדקה שלום שלא יקטרג בכם ולזו אתם זוכין לנחלת ב' שבטים וכו'. ועוד יש לרמז עם מ"ש בפ"ק דתענית ר"ח רמי כתיב לקראת צמא התיו מים וכתיב הוי כל צמא לכו למים אם ת"ח הגון הוא לקראת צמא התיו מים ואם לאו הוי כל צמא לכו למים וכאן אמר שהעוסק בצדקה שנמשלה לזרע יכול לעסוק בלימוד התורה גם לת"ח שאינו הגון דכתיב ביה הוי כל צמא לכו למים ולא ילך הרב אצלו ללמדו מ"מ כיון שזה הרב זרע צדקה כדי הוא ללמד לת"ח שאינו הגון דהיינו על כל מים ואחריו ולכך הביא כאן פסוק אשריכם זורעי על כל מים שהוא מדבר בת"ח:

כיצד הרגל פרק שני

אמר רב סחורה אמר רב הונא אמר רב הדר בחצר דף כא חבירו שלא מדעתו אין צריך להעלות לו שכר
משום שנא' °ושאיה יוכת שער אמר מר בר רב אשי ישעיה כד
לדידי חזי ליה ומנגח כתורא:

הדר בחצר חבירו. דלא קיימא לאגרא: **שלא מדעתו א"צ להעלות לו שכר שנאמר ושאיה יוכת שער.** שד שמו

עיון יעקב

ע"ס: **כל** העוסק בתורה וג"ח. תיבת כל אפשר דאתי' לרבויי אפילו אינו עושה ג"ח מממון עצמו כיוסף שזן ופרנס לאחיו מאוצרות של פרעה וזה נקרא רק עוסק בג"ח דהיינו ג"ח בגופו ולא נקט עושה ג"ח וכן התורה מיירי בתחלת למודו שנקראת התורה על שם הקב"ה כדכתיב כי אם בתורת ה' חפצו וכדקאמר זכה לבינה משמע שעדיין לא הגיע למדרגה זו אפ"ה זוכה בעה"ז לנחלת שני שבטים והקרן קיימת לעה"ב: **זוכה** לנחלת שני שבטים. כלומר אע"ג דבעלמא אמרינן לאו כל אדם זוכה לשתי שלחנות מ"מ בזה שעוסק בשני מצות גדולות כאלו זוכה לנחלת שני שבטים ועיין בחידושינו בע"ז דף ה':

אמר. ל"ש לכי תשמש לי. אפשר לומר ע"ד הדרש לפי שיש שני פשטים על דאשתמש בתגא חלף פי' אחד דאין להשתמש במי ששונה הלכות פי' אחר שאין ליהנות מכבוד תורה וזה דוקא אי אמרינן זה נהנה וזה לא חסר חייב אבל אי אמרינן זה נהנה וזה לא חסר פטור א"כ מותר ליהנות מכבוד תורה כיון דאין חסר כלום מן התורה וצריך לומר כפי' דאשתמש בתגא דאין להשתמש במי ששונה הלכות לכך אמר לכי תשמש לי א"כ מוכח דאשתמש בתגא חלף פי' שני הוא אמת דאסור ליהנות מכבוד התורה א"כ מוכח זה נהנה וזה לא חסר חייב ודו"ק: **שנאמר** ושאיה יוכת שער. ובגמרא איתא עוד רב יוסף אמר בית מיסכא יתיב נאי ביניייהו דקמשתמש בי ליבי ותכנא פרש"י בעל הבית ביתי' אורפי הקשו לי למה לא פרש"י דנ"מ אם משתמש בו השכי בליבי ותכנא דלמ"ד משום שאיה א"צ להעלות לו שכר ולמ"ד שני צריך להעלות שכר ולק"מ דודאי גם מ"ד שני נ"כ ס"ל דאיכא נמי משום שאיה דודאי לא יחלק על המקרא וא"כ לכ"ע א"צ להעלות לו שכר כה"ג: **אמר** מר בר רב אשי לדידי חזי לי. אפשר לפי שהיה בעל קבלה מעשיות שהיה יכול לראותן וכה"ג אלינו בחולין דף כ"ה שמשמים לשידא אסי לקמיה לדינא ע"ש ומשא"כ שאר בני אדם לא ניתן רשות לעין לראותן:

ששמו שאיה מכתת שערי בית שאין בני אדם דרין בו והלכך זה שעמד בו השכנו ליה בית שהוא שאוי ויחיד מאין אדם יוכת שער מזיקין מכתתין אותו (שער שדים):

מהרש"א ושאיה וגו'. פרש"י עד כו' מכתת שער כו' ותלה חורבן הבית בשער כי שם מתחיל החורבה כדאמרי' פ' עגלה ערופה כי מתחיל חורבה בשיפא מתחיל כו' ע"ש ועי"ל לפי הסוגיא דהכא דשער נאמר על מקום הפתוח וקאמר שהשד יכה במקום סתום מן הבית להיות פרוץ מקום פתוח כשער ודו"ק:

דף כב ת"ש גמל טעון פשתן ועבר ברה"ר נכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקו בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל גמל חייב הניח חנוני נרו מבחוץ חנוני חייב ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור:

בירה. בית גדול: בנר חנוכה פטור. שמצוה להניח ברשות הרבים לפרסומי ניסא:

אמר הבונה המשים אלכנו כשיני חבירו לא יצעק אם ישככנו כן הוא שמתחיל בקלקלה תחלה כמשכים הפשתן לחנות ודלק בנר או משים הנר מבחוץ אבל בנר חנוכה פטור כי המכוין לדבר מצוה נאמנים פצעי אוהב:

המניח פרק שלישי

דף ל ת"ר חסידים הראשונים היו מצניעין קוצותיהם וזכוכיותיהם בתוך שדותיהם ומעמיקים להם ג' טפחים כדי שלא יעכב המחרישה רב ששת שדי להו בנורא רבא שדי להו *בדגלת אמר רב יהודה האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין רבא אמר מילי דאבות ואמרי לה מילי דברכות:

פירוש מדקל

[תוספות] כדי שלא יעכב המחרישה. בירושלמי מפרש שלא תעלה המחרישה:

דף לא ת"ש הקדרין והזגגין שהיו מהלכין זה אחר זה נתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון וג' נתקל בשני הראשון חייב בנזקי שני והשני חייב בנזקי שלישי ואם מחמת הראשון נפלו הראשון חייב בנזקי כלם ואם הזהירו זה את זה פטורין:

והזגגין. מוכרי כלי זכוכית:

אמר הבונה גדולה אזהרה שהזהיר הקב"ה על מי שיש בידו למחות ואינו מוחה להרים מכשול ומניחו עד שאיש ברעהו יכשלו כאז"ל ואשימם בראשיכם אשמם כתיב. והוא הדין שלפנינו שהראשון חייב בנזקי שני והשני לשלישי או בנזק כולם. אך אמר שאם הזהירו זה את זה פטורין כמ"ש הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא וכתיב בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל וגו' ואתה כי הזהרת רשע מדרכו לשוב ממנה ולא שב מדרכו הרשע הוא בעונו ימות ואתה את נפשך הצלת:

דף לב ע"ב ומודה איסי בן יהודה בע"ש בין השמשות שהוא פטור מפני שרץ ברשות. בע"ש מאי ברשות איכא כדרבי חנינא דא"ר חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא ואמרי לה לקראת שבת [כלה] מלכתא ר' ינאי מתעטף [וקאי] ואמר בואי כלה:

(ומודה איסי בן יהודה. ברייתא שם תניא איסי בן יהודה אומר רץ חייב מפני שהוא משונה פירוש אם אחד רץ ואחד מהלך הזיקו זה את זה הרץ חייב ועי"ז קאי ומודה וכו'): בואו ונצא. כאדם שמקבל פני המלך:

מהרש"א לקיים מילי דנזיקין כו'. יראה כי חסיד נאמר על מי שעושה מעשיו על צד היותר טוב כמאמרם פ"ק דע"ז במעלות שטוב עשרה זהירות מביאה לידי זריזות כו' וחשיב במעלה עליונה חסידות מביאה לידי רה"ק ולפי שיש לאדם במעשיו הטובות ג' חלקים דהיינו טוב לשמים וטוב לבריות וטוב לעצמו קאמר רב יודא מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין דאז יוכל לתקן מעשיו שיהיה טוב לבריות ורבא קאמר דלקיים מילי דאבות דאז יתקן מעשיו שיהיה טוב לעצמו במדות ואמרי לה דלקיים מילי דברכות דאז יתקן שיהיה טוב לשמים וכ"א מהני אמוראי נקט כלל א' מהני ג' מילי הלוקים במעשים טובים של אדם וק"ל: לקראת כלה כו'. קרא השבת כלה ע"פ מ"ש לכל יש בן זוג ולי לא נתת בן זוג א"ל כנסת ישראל יהיה בן זוגך כו' ובשבת גופיה היא כנשואה לישראל אבל בפניא דמעלי שבתא הוא כהכנסת כלה לחופה וכמו שעל ידי הקדושין בהכנסתה לחופה נעשית הכלה נשואה כן השבת בהכנסתו בקידוש היום נעשית כנשואה לישראל וקראה מלכתא שהיא כלת המלך דכל ישראל בני מלכים הן ולזה אמר ר"ח בפניא דמעלי שבתא דהיינו בע"ש קודם כניסתה בואו ונצא לקראת כו' דדרך החתן לצאת לקראת הכלה כמ"ש ה' מסיני בא יצא לקראתם כו' כחתן היוצא להקביל פני הכלה כו' כפרש"י בפ' וזאת הברכה ואמר דר' ינאי מדה אחרת היתה לו שלא אמר נצא לקראתה ואדרבה הוה קאי ועומד במקומו והיינו דבכניסתה אמר בואי כלה כו' שהכלה באת עליך כדרך הכלה אחר כניסתה לחופה שתבא מבית אביה לבית בעלה ולזה כפל הענין בואי כלה בואי כלה. דר"ל בואי כלה לחופה ואח"כ בואי כלה לבית בעלך וק"ל:

שור שנגח ארבעה וחמשה פרק רביעי

דף לו ע"ב תנן התם התוקע לחבירו נותן לו סלע וכו' *חנן בישא
דף לז תקע ליה להוא גברא אתא לקמיה דרב הונא א"ל זיל הב ליה פלגא דזוזא ה"ל זוזא מכא בעי למיתבה ליה מיניה פלגא דזוזא לא הוה משתקיל ליה תקע ליה אחרינא ויהביה ניהליה:

התוקע. המכהו כנגד אזנו לשון מורי ל"א תקיעה ממש: נותן לו סלע. דמי בשתו לבד לצערא ונזקא ורפוי אם ישנם שם (סגמי עסיק דהוא סלע מדינה והוא פלגא דזוזי שמינית של סלע צורי): זוזא מכא. פחות מרחו: ולא הוה משתקל ליה. לא היה יכול להוציאו:

אמר הבונה יש רשע מוסיף על חטאתו פשע ונותן ממונו להכות באגרוף רשע:

דף לח [א"ר אבהו אמר קרא °עמד וימודד ארץ ראה ויתר
חבקוק גוים ראה ז' מצות שקבלו עליהם בני נח כיון שלא קיימו עמד והתיר ממונן רבי יוחנן אמר מהכא הופיע

עין יעקב

מילי דנזיקין. כתב הר"ן שלשה כלי דשייך נזיקין וגזל ומשיב אבידה ואונאה וריבית עכ"ל והיינו ליזהר בעבירות שבין אדם לחבירו והכי' אמר מילי דאבות שיש בהם ... שבין אדם למקום ואמרי ליה מילי דברכות שהוא תרוייהו בין אדם למקום ובין אדם לחבירו כדאמרינן בברכות דף ל"ה הנהנה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל: בואו ונצא לקראת כלה מלכתא. מדמה שבת לכלה כדאיתא במדרש בראשית פרשה י"ד-גניבא אמר משל למלך שעשה חופה וציירה מה היתה חסרה כלה שנכנסה לחופה כך מה היה העולם חסר שבת ואמר דמסיים כתיב ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כדין כלה שאסורה בלא ברכה וכדאיתא בא"ע סימן נ"ה שמברכין תחלה ברכת אירוסין ואח"כ ... לכך כתיב שבתה ויברך תרי ואח"כ ויקדש אותו לכך עיקר עונה ת"ח בשבת ... מליל שבת לליל שבת כידוע ליודעי חן וכה ר' ינאי שאמר בואי כלה בואי כלה לא פליג אדרבי חנינא אלא ברמז על מה דאיתא במדרש יש שהולך אל זיווגו ויש שזיווגו הולך אצלו:

הופיע מהר פארן מפארן הופיע ממונם רב שמואל בר יהודה שכיבא ליה ברתיה אמרי ליה רבנן לעולא קום ניזיל נינחמיה אמר להו מאי אית לי גבי נחמתא דבבלאי דגידופא הוא דאמרי מאי אפשר לי למיעבד הא אפשר להו למיעבד עבדי אזיל הוא לחודיה לגביה א"ל °ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה וכי עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות אלא נשא משה ק"ו בעצמו אמר ומה מדינים שלא באו אלא לעזור את מואב אמרה תורה °צרור את המדינים והכיתם אותם *מואבים עצמם לא כ"ש א"ל הקב"ה לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית והלא דברים ק"ו ומה בשביל שתי פרידות טובות חס הקב"ה על שתי אומות גדולות ולא החריבן בתו של ר' אם כשרה היא וראויה לצאת ממנה דבר טוב עאכ"ו דהוה חיה:

דברים ב

במדבר כה

[מפארן. כשסיבב והחזיר התורה על כל העכו"ם ולא קבלוה] (דגידופא הוא. כלפי מעלה): מואבים עצמם. שהתחילו בקלקול ושכרו את בלעם: פרידות. גוזלות: בתו של רבי. אם ראויה לזרע כשר עאכ"ו שתחיה:

תוספות נשא משה ק"ו. אומר ר"ת דלאו דוקא אלא כלומר עתיד משה לישא ק"ו אם לא שהזהירו הכתוב תחלה דקודם נאמר אל תצר את מואב ממה שנאמר צרור את המדינים והכיתם אותם כדדרשינן עתה ילחכו הקהל שלא היה מתירא בלק אלא מלאכה בעלמא שלא היו מותרים אלא באנגריא וקרא דמדינים אחר מעשה דבלק הוה והאי דקאמר נמי הקב"ה למשה לא כשעלתה על דעתך לאו דוקא: מואבים עצמם לא כ"ש. וא"ת תינח מואב אדום ועמון מאי איכא למימר וי"ל דאיצטריך לאסור בהם אנגריא שהיו מותרין דאנגריא היה עושה שלא ברשות ואע"פ שמזכיר שתי פרידות על עמון לא איצטריך אלא משום מואב:

מהרש"א הופיע ממונם כו'. נ"ל שהלא היתר ממונם בפארן ולא בשעיר דכשהחזיר את התורה על העכו"ם זרח משעיר שלא ניתן התורה לעשו ולא קבל משום לא תרצח וכן לשאר אומות והופיע מהר פארן שבא ליתנה לבני ישמעאל ולא קבלו משום לא תגנוב שלא רצו לקבלה משום איסור ממון חבירו וע"כ התיר ממונם וכן ראה ויתר גוים שהתיר ממונם קאי אדלעיל מיניה דכתיב וקדום מהר פארן מבני ישמעאל שלא רצו לקבלה משום לא תגנוב וק"ל: ומה בשביל ב' פרידות כו'. וצ"ל לפ"ז דבימי עגלון מלך מואב שהותר לעשות מלחמה במואב כמ"ש התוס' כבר נולדה רות והכי אמרינן במס' הוריות רות בתו של עגלון היתה וכן בימי דוד שעשו מלחמה בעמון צ"ל שכבר נולדה אז נעמה אשת שלמה ולדברי התוס' שכתבו דנקט ב' פרידות טובות משום מואב ניחא בעמון טפי וק"ל. אבל התוס' בפ"ד דנזיר כתבו דבתו של עגלון לאו דוקא אלא הרבה דורות היתה אחר עגלון כו' ע"ש וזה סותר דברי התוספות דהכא שכתבו דהותר לעשות מלחמה בימי עגלון גם הרא"ה שכתבו שם מפרק החולץ דרות קטנה היתה כשנתגיירה בזמן אבלן שהיה ב' מאות שנה אחר עגלון קשה דא"כ איך הותר לעשות מלחמה בזמן עגלון כיון שלא נולדה אז רות עדיין:

הרי"ף עמד והתיר ממונם כו'. כתבו בתוס' משמע דוקא בענין זה שנגח שור שלנו לשור שלהם ולמ"ד בפרק בתרא גזל עכו"ם אסור ניחא אבל למ"ד מותר קשה עכ"ל התוס'. וק' מנ"ל דלא הותר כל ממונם של עכו"ם ואדרבה למ"ד גזל עכו"ם מותר ניחא טפי. ונראה דאי גזל עכו"ם מותר כמ"ד דלא תעשוק שכר שכיר מאחיך ומדכתיב אחיך ילפינן ולא של עכו"ם א"כ למה הוצרך הקב"ה להתיר ממונם של עכו"ם אחר שראה שאינם מקיימים ז' מצות בני נח והרי בתחלה כך נוס מאחיך ולא מעכו"ם אלא ודאי שגזל עכו"ם אסור ולא דרשינן מאחיך למעוטי עכו"ם וכיון שראה שאינם מקיימים ז' מצות בני נח התיר ממונם בכה"ג דנגח שור של ישראל לשלהם משום דדמו להפקעת מלוה ולמ"ד דכל גזל העכו"ם מותר מאחיך קשה למה הוצרך לראות שאינם מקיימים ז' מצות והתיר ממונם והלא מעיקרא לא אסר הקב"ה ממונם כיון שאינם אחיך ומיהו עדיין קשה דילמא האי נמי סבר גזל העכו"ם אסור אבל לאחר שראה שאינם מקיימים ז' מצות התיר להם כל ממונם ומ"ד אסור סבר לאחר שראה שלא קיימו ז' מצות לא התיר כל ממונם אלא גזל העכו"ם עדיין אסור ולא התיר כל ממונם אלא כה"ג דשור שנגח וי"ל דכיון דמאן דאסר דרש ואכלת את כל העמים בזמן שהם מסורים בידך יצא בזמן שאינם מסורים בידך הרי שאף ע"פ שאינם מקיימים ז' מצות בני נח מ"מ בזמן שאינם מסורים בידך גזל העכו"ם אסור הרי שלא התיר כל ממונם של עכו"ם אלא בכיוצא בזה דוקא דשור של ישראל דנגח שור שלהם שהוא חייב על הישראל ולעכו"ם מפקיע הלוואתו דהוי: אמרו רבנן לעולא ניזיל ננחמיה אמר נחמתא דבבלאי גדופא היא. ותימה דהיה לו לילך ולנחמו נחמה ראויה ולא כנחמת בבלאי ומי הכריחו לנחם נחמת בבלאי ולעביד כדעבד אח"כ כד אזיל לחודיה. ונראה דאם היה הולך בהדייהו דרבנן היה כל אחד מהם רוצה לנחמו והם רגילים בנחמות דבבלאי דגידופא היא ולכך הלך הוא לבדו. כי הוא היה מנחמו כהוגן וכשורה ולא ישמעו אזניו דבר שלא כהוגן: וכי עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות. ותימה לדברי התוס' שהקשו וא"ת תינח מואב אדום ועמון מאי איכא למימר וי"ל דאיצטריך לאסור בהם אנגריא שהיו מותרין וכיון דאנגריא היה עושה שלא ברשות א"כ מאי קשיא במואב וכי עלתה על דעתו לעשות מלחמה שלא ברשות דילמא רצה לעשות אנגריא דאנגריא יש לעשות שלא ברשות ומנ"ל דנשא משה ק"ו וכו' וי"ל דדייק לישנא דקרא דכתיב אל תתגר בם מלחמה מה שלא נאמר בעמון ואדום משמע דהיה רוצה להלחם ממש ולא היה מכוין לאנגריא ואמר לו הקב"ה אל תתגר בם מלחמה והכי דרשינן בסמוך מלחמה הוא דלא הא אנגריא עביד בהו ועל זה אמר וכי עלתה על דעתו של משה להלחם שלא ברשות ומשני שנשא ק"ו בעצמו ויש להקשות למה לא אמר דרצה משה להלחם עם מואב בשביל עזות פנים שהיתה בה לקרותו מואב מאב ואמר הקב"ה אל תתגר בם מלחמה בשביל שעתיד לצאת ממנה רות המואביה. ומיהו נראה דאין טעם זה מספיק למשה לילך להלחם שלא ברשות אלא מכח שנשא ק"ו משה בעצמו. ובתוספות איצטריך לאסור אנגריא שהיו מותרין ואע"פ שמזכיר שני פרידות על עמון לא איצטריך אלא משום מואב וק"ק דלמא דאיצטריך נמי לאסור אנגריא על בני עמון מהאי טעמא דב' פרידות היינו על עמון ויש לדחות דאין טעם הפרידות מועיל לאסור האנגריא דמואב יוכיח דעתיד לצאת ממנו רות ואפ"ה אנגריא עביד בהו ולא אסור ואת"ל דשאני מואב משום שהם עצמם שכרו והחטיאו לישראל מ"מ אדום יוכיח שלא יצא ממנו פרידה ואפ"ה נאסר האנגריא ולהכי קאמרי התוס' דלא איצטריך הא דב' פרידות על עמון אלא משום מואב נקטיה:

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפילו שכר שיחה נאה דאילו בכירה דקאמרה מואב א"ל הקב"ה למשה °אל תצר את מואב ואל

דברים ב

עיון יעקב

הופיע ממונם לישראל. והוא מדה כנגד מדה כי אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו כדאיתא בסוטה דף כ"א ולפי שהם בזו לאהבת התורה לכך הותר ממונם לישראל כי בכלל החכמה בכלל הכסף ועיין במהרש"א: **אתם** קרוים אדם. עיין בחדושינו ביבמות דף ס"א ע"ש באה: **שכיבא** ליה ברתיה. מדקאמר הלשון שכיבה ולא לשון מיתה אלא דהאי שהגיח' בה כמותה לכן לא הרע לו כ"כ על העדרי רק שהיתה ראויה לצאת דבר טוב ממנה ולהכי ניחמיה עולא על דבר זה: **וכי** עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות. שהרי הוצרך הקב"ה לצוות לו לאמור צרור את המדינים: **אמר** לו הקב"ה לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי שתי פרידות טובות. וא"ל לפמ"ש תוס' דבימי עגלון מלך מואב שהותר לעשות מלחמה כבר נולדה רות וא"כ תקשה למה צריך התורה שהם פרצו שתלה י"ל דמ"מ הוצרכו התורה דדבר שנאסר אע"פ שבטל הטעם צריך היתר ועוד כיון דעיקר הק"ו הוא כיון שהמואבים התחילו בקלקול עם ישראל ואין הקב"ה פוקד עון אבות על בנים אם לא כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהם וזה שאמר הם פרצו תחלה שאחזו מעשה אבותיהם בידיהם ובילקוט דברים איתא עוד טעם אחר לפי שנקבר משה בגבול מואב לכך ניצלו ואפשר לומר שזה כוונת הרמז בקרא נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים ולא מאת המואבים וקשה למה ע"ז מהרן ואחר תאסף על עמיך לכך גילולה: **דאילו** בכירה דקאמרה מואב. פרש"י לשון פריצות שהוא מאביה ועיין בחדושינו בנזיר

ואל תתגר בם מלחמה מלחמה הוא דלא הא אנגריא עביד בהו צעירה דקאמרה בן עמי א"ל הקב"ה למשה °וקרבת מול בני עמון אל תצורם ואל תתגר בם כלל דאפי' אנגריא לא תעביד בהו. וא"ר חייא בר אבא א"ר יהושע בן קרחה לעולם יקדים אדם לדבר מצוה שבשביל לילה אחת שקדמתה בכירה לצעירה קדמתה ד' דורות לישראל עובד ישי ודוד ושלמה ואילו צעירה עד רחבעם דכתיב °ושם אמו נעמה העמונית: סס פ"א יד

דקאמרה מואב. לשון פריצות שהוא מאביה: אנגריא. להשתעבד בהם להביא להם מים ומזון:

תוספות לעולם יקדים אדם לדבר מצוה. לשם מצוה נתכוונו כדאיתא נמסי' נזיר בפרק מי שאמר הריני נזיר ושמע חברו ואמר ואני:

מהרש"א שבר שיהה נאה כו' וא"ר חייא כו' לעולם יקדים כו'. הכי שכי מאמרים ר' חייא בר אבא אומרן בשם אמדם וי"ל שאיכן סותרין דבדבר א' זכתה הצעירה לפני הבכירה ובדבר א' זכתה הבכירה לפני הצעירה והיה השכר והעונש לשתיהן לפי מעשיהן לפי שהקדימה הבכירה במצוה לקיום העולם לפי דעתה דלמצוה נתכוונה כמשמעות הכתוב ואיש אין בארץ וגו' וכדאית' בנזיר זכתה להקדים במלכות שהוא קיום העולם שאלמלא מוראה של מלכות כו' ולפי שלא חסה על כבוד אביה וקראה אותו מואב ופרסמה שבזנות בא לה בן זה מאביה שהוא ודאי לשם זנות נתכוין כדאיתא בנזיר אמר הכתוב שלא לחוס על כבודה דאנגריא עביד בהו דהיינו להשתעבד בהם כפרש"י ובמסכתא נזיר הוסיף רב"י בזה בשינוי הכתובים דבכירה דקריתיה אב פרסמה הכתוב ותשכב את אביה ובצעירה דקריתיה בן עמי כתיב ותשכב עמו עכ"ל. אבל רש"י בחומש כתב בזה בל"א בבכירה כתיב ותשכב את אביה ובצעירה כתיב ותשכב עמו לצעירה לפי שלא פתחה בזנות כו' ע"ש וזה נראה כסותר סוגיא דהכא דקאמר דהבכירה עשתה כהוגן שהקדימה עצמה ועיין ברא"ס שפירשו בחומש ע"פ ב"ר ודו"ק: **דאילו בכירה דקריתיה מואב** כו'. ועד"ז י"ל מש"ה ויגר מואב מפני העם כי רב הוא ר"ל דלכך היה מואב ירא טפי מעמון לפי שמואב היה בן הרב והגדול של לוט הנולד לו מן הבכירה שלא חסה על כבוד אביה לקרות בנה מואב שע"כ הותר לעשות בו אנגריא טפי מבעמון:

***בשם** הגאון הגדול בעל קיקיון דיונה. הא אנגריא שרי וכו'. הקשה אחד מן המשכילים מנ"ל דבשכר שיחה נאה היה זה הלא מסברא דמואבים ראוים להרוג מקיו ולכן צוה הקב"ה שלא לעשות מלחמה משום פרידה וכו' אבל אנגריא מהיכא תיתי שלא לעשות הא אפילו להרוג היו ראוים. ונראה דתלמודא דייק דלכן התירה התורה אנגריא משום דלא דברה שיחה נאה דאם לא כן לא היה לכתוב רק א'! תגר את מואב ואנן ידעינן דמלחמה הוא דאסור לבד הא אנגריא שרי דאוקמא אמסתבר דהא אפילו הריגה היה הסברא וא"כ כל זמן דלא כאסר אנגריא בהדיא פשיטא דמותר אנגריא אלא דבא הכתוב להודיע בהדיא מלחמה הוא דלא הא אנגריא שרי להורות דמצוה לעשות אנגריא מטעם אחר מנ"ל שלא דברה שיחה נאה. וק"ל. יש מקשים לאידך גיסא מנ"ל דבעמון בשכר שיחה נאה צוה שלא לעשות בהם אנגריא דלמא הטעם שהם מבני לוט דהא גם באדום צוה שלא לעשות בהם אנגריא מפני שהם בני עשו. ונראה דמיתורא דקרא קא דרשי דגבי אדום לא אמרה התורה רק אל תתגר בם ואמרינן שאפילו גירוי אסור וגבי בני עמון אמר אל תצורם ואל תתגר בם הל"ל אל תתגר בם לבד ואל תצורם מיותר אלא אם אינו ענין וכו' דהיינו דהוא כאיטו נכתב שכ

פעונים אל תתגר דהיינו דמשני פעמים אל תתגר בם משום הטעם דבני לוט וגו' וגם בשכר שיחה נאה וק"ל:

הרי"ף אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה וכו'. תימה אנ"ל דבשביל שיחה נאה שלא אמרה הבכירה כתיב אל תתגר בם מלחמה הא אנגריא עו"ד בהו דילמא משום שהם עלומים נרדו לישראל התיר להם למעבד בהו אנגריא. ונ"ל דאם אותו עון גרם היה להתיר להלחם בם לגמרי ואם נמחל בזכות הפרידות טובות שעתידים לצאת א"כ תהא המחילה לגמרי וגם האנגריא תאסר. אלא משום שלא דברה כהוגן ואמרה מואב לכך התיר למעבד בהו אנגריא. ונלע"ד שפסוק אל תתגר בם היה קודם שנרו מואב לישראל כמ"ש התוס' במואב כשא משה ק"ו ע"ש וא"כ הכא שלוה ה' למשה בבני עמון אל שלורם ואל תתגר בם ובמואב ואל תתגר בם מלחמה בודאי שהיה בשכר שיחה נאה כי הלא עמון ומואב בזמן שלוה ה' זה הליווי היו כולם שוים כאחד ואם נאמר שנענשו על מה שעתידין לעשות לא כן הדין כי הנלא אינו שופט אלא באשר הוא שם וא"כ מפני מה בבני עמון אל תתגר בם כלל ובמואב מלחמה הוא דליכא הא גירוי איכא אלא ודאי בשכר שיחה נאה ונכון הדבר:

תניא שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע °לאת ה' אלהיך תירא פירש אמרו לו תלמידיו רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהן אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי שכר על הפרישה עד שבא ר' עקיבא ולימד את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים: דף מא ע"ב דברים י

אתין וגמין ריבוין: כשהגיע לאת ה' אלהיך תירא. לא ידע מה לרבות:

תוספות כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש. אע"ג דבפ"ק דקידושי' דרש נאמר איש אמו ואביו תיראו ונאמר את ה' אלהיך תירא השוה הכתוב מורא אב ואם למורא שמים לא הוה ניחא ליה למדרשיה לאוקמיה לעשה יתירא: *לרבות ת"ח. וא"ת מפני שיבה תקום ל"ל תיפוק לי' מהכא וי"ל דהכא ברבו מובהק כדתנן מורא רבך כמורא שמים אי נמי ברב מופלג דהוי כעין רבו: פי' מהר"ש

מהרש"א כיון שהגיע כו'. בפרק האיש מקדש פרש"י שהיה ירא לרבות שום דבר להשוותם למורא המקום עכ"ל ור"ל דלאזהרת את ה' אלהיך תירא היא גופה מגילו להיות ירא מהמקום שלא להשוות לו שום דבר ולכך פירש ח"ש כך אני מקבל שכר על הפרישה דמתוך מצות מורא מהמקום גופיה אני פורש והכני אקבל שכר על מצוה זו שקיימתי ור"ע שבא ולימד לרבות ת"ח ס"ל דאין זה משום מורא ת"ח למורא מקום כי המורא מהם היא מוראו כי מתוך שהוא ירא מהם הוא נשמע להם לקבל עליו יראת ה' ומצותיו וזה שאמר ומורא רבך כמורא שמים כי המורא מרבו היא בעצמה מורא השמים וק"ל:

הרי"ף תניא שמעון העמסוני וכו'. איתא בתוס' לרבות ת"ח וא"ת מפני שיבה תקום ל"ל וכו'. יש להקשות דדילמא לרבות עליו עשה וכו' וי"ל דתוס' אזדו לטעמייהו דכתבו בסמוך אע"ג דבפ"ק דקדושין דריש איש אמו ואביו תיראו וכו' לא הוה ניחא למדרשיה לאוקמיה לעשה יתירה ולזה הקשו הכא כיון דלא סבירא ליה לאוקמא לעשה יתירה מפני שיבה תקום ל"ל ואע"ג דמפני שיבה תקום הוא לכיבוד להדרו והכא מיירי במורא מ"מ יש בכלל מורא גם הכיבוד שאם ירא ממנו בודאי שעושה לו הידור וכיבוד מפני היראה. ואין להקשות לתירוץ התוס' שאמרו דהכא ברבו מובהק דמשמע דמפני שיבה תקום הוא בת"ח שאינו רבו א"כ האי קרא דאת ה' אלהיך תירא שהוא ברבו מובהק למאי איצטריך כיון דאפילו בשאר ת"ח כתיב ומפני שיבה תקום כ"ש רבו מובהק הא ל"ק דהתם מיירי לקום מפני ת"ח

בנזיר דף כ"ג ובמדרש איתא שזלזלה בכבוד אביה ועיין ביפה תואר שם שתאיה בל"ע מה מרה כנגד מרה אים כאן ולפרש"י לומר כיון שסכר כיבוד אב למען ייטב לך הו שזלזלה באביה לכך עונשה לעשות בהם אנגריא דהיינו לעורי לעריכתא כדאיתא הלשון בנזיר ע"ש בחידושינו: **צעירה** דקאמרה בן עמי. אף ע"פ שהיתה מוכרחת לשמת שם כנה משם בן אחותה להבירה מ"מ היתה יכולה לקרותו בן אב ומרחפה על כבוד אביה אמרה בן עמי: **היה** דורש כל אתין שבתורה עיין בחרושינו בקדושין דף כ"ז מ"ש שם: **עד** שבא רבי עקיבא ולימד. ולא קאמר ודרש כמו שאמר לעיל היה דורש אפשר דת"מ בפירקא לא דריש פן שלא יטעה הע"ה לומר שיש דמיון להקב"ה ממש:

פ"ח ולבנות אבל מרא לא משמע אלא ברבו ומנחק. ומיהו קשה לדברי המפרשים דעיידי ברב מונחק היכי אמר הכא לבנות פ"ח דמשמע כל פ"ח פ"ע לבנות רבו ועיין במה שכתבתי במס' פסחים:

[פיסקא] ר' אליעזר אומר אין לו שמירה אלא סכין וכו' אמר רבה מאי טעמא דר"א דאמר קרא °ולא ישמרנו שוב אין לו שמירה לזה א"ל אביי אלא מעתה דכתיב °ולא יכסנו שוב אין לו כסוי לזה וכ"ת ה"נ והתנן כיסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור אלא אמר אביי היינו טעמא דר"א כדתניא ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו שנא' °ולא תשים דמים בביתך:

יגדל אדם וכו'. ה"נ האי לא ישמרנו לא יקיימנו הוא:

תוספות אלא טעמא דר' אליעזר כדתניא. תימא מאי טעמא לא סגי בור בכסוי משום דרבי נתן וי"ל דבור אית ליה תקנתא טפי כשמכסהו כראוי משור נגחן:

שור שנגח את הפרה פרק חמישי

אמר ר"ש בר נחמני מנין להמוציא מחבירו עליו הראיה שנאמר °מי בעל דברים יגש אליהם יגיש ראיה אליהם מתקיף לה רב אשי הא ל"ל קרא סברא הוא דכאיב ליה כיבא אזיל לבי אסיא אלא קרא לכדר"נ אמר רבה בר אבוה דאמר מנין שאין נזקקין אלא לתובע תחלה שנאמר מי בעל דברים יגש אליהם יגיש דבריו אליהם אמרי נהרדעי פעמים שנזקקין לנתבע תחלה והיכי דמי דקא זילי נכסיה:

שאין נזקקין אלא לתובע תחלה. כגון ראובן תובע משמעון מנה שהלוהו (בעדים או בשטר) ושמעון משיבו הפסדת משלי החזר לי מה שתפסת או משכון שיש בידך ונפחת מדמיו שנשתמשת בו בתחלה נזקקין לטענת ראובן ומוציאין לו מנה משמעון ואחר כך נזקקין לטענת שמעון לדון על דבר התפוס והמשכון: דקא זילי נכסיה. שיש כאן חברים שיקחוה בדמים יקרים ואחר ילכו להם א"נ שקרקעותיו זלות ע"י תביעה זו שרואין אותו דחוק ואם יוציאו לו תפיסתו או משכונו ימכרם וישלם לו מהם:

[משנה] אדם שהיה מתכוין לחבירו והכה את האשה ויצאו ילדיה משלם דמי ולדות כיצד משלם דמי ולדות] שמין את האשה כמה היא יפה עד שלא ילדה וכמה היא יפה משילדה אמר רשב"ג *א"כ משהאשה יולדת משבחת [אלא שמין את הולדות ונותן לבעל וכו'. גמ'] מאי קאמר אמר (רב) [רבה] ה"ק וכי אשה משבחת קודם שתלד [יותר מלאחר שתלד] והלא אשה משבחת לאחר שתלד יותר מקודם שתלד אלא שמין את הולדות ונותנין לבעל:

מאי קאמר. דמשמע דהכי קאמר ליה רשב"ג לרבנן אית לך משהאשה יולדת משבחת ות"ק הא קאמר דמפחתא: והלא אשה משבחת. בדמים לאחר שתלד דמתחלה דמיה פחותין לפי שמסוכנת היא למות בצער לידה והכי משמע מתני' א"כ דכך שמין כדקאמרת משבחת דלא יהיב ליה מידי דמשהאשה יולדת משבחת:

ת"ר מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא שעה ראשונה אמר להם שלום שניה אמר להם שלום שלישית אמר להם עלתה אמרו לה מי העלך אמרה להם זכר של רחלים נזדמן לי וזקן אחד מנהיגו אמרו לו נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אמרתי דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו א"ר אחא אעפ"כ מת בנו בצמא שנא' °וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מדקדק עם חסידיו אפילו כחוט השערה ר' נחוניא אומר מהכא °אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו א"ר חנינא כל האומר הקב"ה ותרן הוא יותרו חייו שנאמר °הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט א"ר חנא ואי תימא ר' שמואל בר נחמני מ"ד °ארך אפים ולא כתיב ארך אף ארך אפים לצדיקים ולרשעים:

חופר. ומוסר הבורות לרבים ועולי רגלים שותים מהם: שעה ראשונה. עדיין היא ראויה להיות חיה בתוך המים: אמר להם שלום. תעלה וכן היה: שלישית. דהוה לה שהות בתלא נפשה אם ישנה שם: אמר להם כבר עלתה. ודאי כדאמרינן לקמן דפשיטא ליה דלא תמות שם: זכר של רחלים. אילו של יצחק: וזקן מנהיגו. זה אברהם: מצטער בו. לחפור בורות ומערות לעולי רגלים: עם סביביו. לצדיקים הדבקים בו: נשערה מאד. כחוט השערה: ונורא על כל סביביו. מטיל אימת משפטו עליהם: ותרן. לעבור על כל פשעים: יותרו חייו. יופקרו חייו וגופו במורה אל הבריות לחטוא: ארך אף. משמע מאריך רוגז וממתין מליפרע: ארך אפים. משמע שני ארוכים א' של טובה וא' של רעה: לצדיקים. משלם שכר טוב לאחר: ולרשעים. מליפרע מהם לאחר:

תוספות דבר שנצטער בו. וא"ת אכתי מנ"ל הא מת בנו בצמא וי"ל דמ"מ באותו דבר עצמו לא היה ראוי ליכשל. בירושלמי מלאך כדמות ר"ח נזדמן לה: ארך אפים לצדיקים וכו'. בפרק עושין פסין משמע לרשעים להאבידם מן העוה"ב ובחלק משמע לטובה וי"ל כשאין סופו לעשות תשובה הוא לרעה אבל בסופו לעשות תשובה הוא לטובה:

מעשה

עין יעקב

מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין. עיין ביבמות דף קכ"א בחידושינו שם: זכר של רחלים נזדמן לי וזקן א' מנהיגו. פרש"י אילו של יצחק וזקן מנהיגו זה אברהם וצריך טעם מהענין הזכרת אילו של יצחק ואברהם כאן וגם יש לדקדק מה האי דקאמר יכשל בו זרעו ולא קאמר יכשול בו בתו ואפשר משום דמצינו באברהם שניצל שהקב"ה זימן לו האיל משא"כ שרה מתה מחמת חרדה שסברה שנעקד בנה יצחק לפי שהיא לא רחמה על בנה של הגר ואמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה לכך מתה בצער של בנה יצחק משא"כ אברהם שהרע לו על אודות בנו מהשפחה זו ישמעאל שלא נקרא זרעו ריחם עליו לכך לא נכשל בזרעו דכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע ונראה לו האיל לעולה לכך זה ג"כ שניצל בשביל דבר שנצטער בו אל יכשל בו זרעו נזדמן לה איל של יצחק ואברהם להראות שבשביל זו ניצולה: מדקדק עם חסידיו אפי' כחוט השערה. ע"ש ביבמות בחידושינו הטעם: כל האומר הקב"ה וותרן. ואין להקשות לפ"ז מהא דאיתא בירושלמי פ"ק דחגיגה מצינו שויתר הקב"ה על ע"א ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל מאסם בתורה לא ויתר וכן במדרש ויקרא רבה פ' כ"ב שויתר הקב"ה על ע"א ולא על חילול השם דכתיב ביחזקאל כי אם את גלוליו עבדו ואת שם קדשי לא תחללו גם מהא דאיתא במדרש וכדאיתא בפוסקים בא"ח בער"ה מחפר לאם שלים י"ל דה"ק מי שהוא אומר שהקב"ה מוותר על כולם אפי' בלא שום תשובה ותפלה ועי"ל והוא עיקר דה"ק מי שאומר הקב"ה וותרן וסומך על זה לעבור איזה עבירות לזה יותרו חייו: בתוספות ד"ה ארך אפים. בפ' עושין פסין משמע לרשעים לרעה להאבידם ובחלק משמע לטובה כיתי חורפי אמרתי שתוספות הרגישו כאן בקושיא עצומה על סוגיא דהכא דקאמר ארך אפים ולא כתיב ארך אף אלא לצדיקים ולרשעים א"כ מה היה שקלא וטריא של משה עם הקב"ה כדאיתא שם בפרק חלק כשהיה הקב"ה כותב ארך אפים אם הוא לצדיקים או אף לרשעים הרי הקב"ה היה כותב אפים משמע שניהם לכך כתבו תוס' שברשעים יש ארך אפים לטובה ולרעה

דכ"ע

הרי"ף מעשה בבתו של נחוניא כו'. כתבו בתוס' דבר שנצטער בו אותו צדיק וכו' וא"ת אכתי שא מת בנו בצמא וי"ל דמ"מ וכו'. ולעד"נ שכיון שהיה חופר בורות ושיחין להזמין בהם מים לא היה ראוי זרעו ליכשל וליחנק במים שבבור אבל כשמת בצמא לא היה בדבר שהיה מצטער אותו צדיק שהוא נצטער להזמין ריבוי מים ומת בנו בחסרון מים שמת בצמא ושמא לא המציא מים ככל הצורך וחסרו מים לעולי רגלים, ולכן מת בנו בחוסר מים בצמא: מ"ד ארך אפים ולא כתיב ארך אף וכו'. נראה דהוקשה לו כשם שבמדת הטוב אמר ורב חסד ולא רב חסדים כן הי"ל במדת הפורענות ארך אף והוא דארך אף משמע על חרון אף של הקב"ה שמאריך אפו וארך אפים אינו מענין חרון אף אלא הוא כדכתיב מנה אחת אפים שהוא לי פנים כלומר יתן מנה אחת בפנים להוגות וה"נ אמר ארך אפים הפנים שוחקות שעתיד הקב"ה להראות לצדיקים מאריך אותם עד עה"ב: כדי לגבות מהם מיעוט מעשים רעים שעשו בעה"ז ויהיה שכרם לעה"ב והפנים זעומות הראויות לרשעים מאריך אותם עד עה"ב כדי לגמול להם בעה"ז קצת מצות שעשו בעה"ז ועוד שמא יחזרו בתשובה:

סט **ת"ר** לא יסקל אדם מרשותו לרה"ר מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרה"ר ומצאו חסיד אחד א"ל ריקה מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך לגלג עליו לימים נצרך למכור שדהו והיה מהלך באותו רה"ר ונכשל באותם אבנים אמר יפה אמר לי אותו החסיד מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך:

לא יסקל. לפנות אבנים: **מרשות שאינה שלך**. שמא עתיד אתה למוכרה: **לרשות שלך**. רה"ר כל ימי חייו הוא שלו: **לגלג עליו**. לא היה מכיר טעמו של דבר:

יד דף נב **דרש** ההוא גלילאה עליה דרב חסדא כדרגיז רעיא על ענא עביד לנגדא סמיתא:

עביד לנגידא סמיתא. לעז המושכת מנקר עיניה ונכשלת ונופלת בצורות והעדר אחריה כך כשהמקום נפרע מסונאי ישראל ממנה להם פרנסים באינם מהוגנים:

טו דף נג ע"ב **שאל** רבי חנינא בן עגיל לרבי חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונים לא נאמר בהם טוב
דף נה ובדברות האחרונים *נאמר בהם טוב א"ל עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב שאלני אם נאמר בהם טוב אם לאו שאיני יודע אם נאמר בהם טוב אם לאו כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי שהיה בקי באגדה אזיל לגביה א"ל ממנו לא שמעתי אלא כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רבי אחא בר חנינא ואמרי לה אבי אמו של רבי אחא בר חנינא הואיל וסופן להשתבר [וכי סופן להשתבר] מאי הוי אמר רב אשי חס ושלום פסקה טובה מישראל א"ר יהושע (בן לוי) הרואה ט"ית בחלומו סימן יפה לו מאי
עיין י טעמא אילימא משום דכתיב טוב אימא °וטאטאתיה
פירש ו במטאטא השמד חד ט"ית קאמרינן. אימא °טומאתה בשוליה ט"ית ב"ית קאמרינן אימא °טבעו בארץ שעריה
שם ג פי"ן אלא הואיל ופתח בו הכתוב לטובה תחלה שמבראשית
נמהרש"א עד °וירא אלהים את האור לא כתיב ט"ית וא"ר יהושע
ותנין בראשים ב"ל הרואה הספר בחלומו חסו עליו מן השמים ופדאוהו
א והני מילי בכתבא:

נאמר בהן טוב. גבי כבוד אב ואם דכתיב למען ייטב לך: **ופתח בו ט"ית**. שכתובה ראשונה בתורה. כאמרה (לו) לטובה: **הספר**. שינה זו לבדה הראוהו:

מהרש"א לא נאמר בהן טוב כו'. ירלה מלשונו שאמר עד שאתה שואלני כו' דעיקר הקושיא היא למה בדברות הראשונות לא נאמר טוב ובכלל זה למה לא נאמר אות הט' בכל הדברות הראשונות כמ"ש המפרשים אבל על מה שנאמר בדברות האחרונות טוב לא קשיא ליה דידע למדרש מיניה כדדרשינן בספ"ק דקידושין אמתני' דאלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב כבוד אב ואם כו' למען יאריכון ימיך בעה"ז ולמען ייטב לך בעה"ב שכולו טוב ומסיק הואיל וסופן להשתבר שהוא רמז שיהיה לפירותיהם שהוא אריכות ימים על האדמה דבעה"ז הפסק שיענשו בעה"ז על עבירות שבידם ולא יאריכו על האדמה לעולם אבל הקרן אינו כלה דהבטחת הטוב לעולם שכולו טוב לנפש יהיה כלחי בלא הפסק כמו הלוחות האחרונות שלא נשתברו שהיו קיימים לעולם ודו"ק: **הרואה ט"ית כו' חד ט' כו'**. יש לדקדק כיון דלא הראו לו אלא חד ט"ית שהוא הר"ת מטומאתה אכתי לא יצאנו מידי ספק דמעיקרא דאימר וטאטאתיה והראו לו חד ט' שהוא הר"ת ממנו וע"ק כדמשני ע"ב קאמרינן א"כ מהראוי לנו לומר שהראו לו כל התיבה שהוא ע"ב מלשון טובה משהראו לו ב' אותיות מתיבת טבעו שהראו לו מקלת התיבה ולא כולו ונראה אחר אשר כעיין בס' קינות יש דברים בגו שסרף יהויקים אותן והיו ג' א"ב איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם הוסיף עליהם ירמיה אני הגבר ג' א"ב כנגד ג' א"ב וא"כ מפני מה הקדים אני הגבר לאיכה יועם והפסיק בין ב' הראשונות והוא מבואר כי בעונינו נחרב הבית פעמים ביום ט"ב וניטל מאתנו הטוב הגמור שנקרא ע"ש ההר הטוב הזה והלבנון והשכנה הט' אשר הוא רמז לטוב האמיתי כמ"ש לעיל מטובה לרעה בב' איכה הראשונים שהתחיל בראשונה טומאתה וגו' ובשניה טבעו וגו' יורו על ב' חורבנות שהיו ביום ט"ב דמיון ב' לוחות שנשתברו ושמא תאמר פסקה ח"ו טובה מישראל ע"כ הזכיר באיכה השלישי הט' בל' טוב טובים היו וגו' כי שם מקיים בגאולה תם עונך וגו' יורה כי אחר שני החורבנות לא תשכנה הט' עוד כי אם לטוב לנו כל הימים ויום ט"ב יהפוך לנו לששון ולשמחה לבנין ההר הטוב ולזה כשסרף יהויקים הג' איכה ח"ו פסקה טובה מישראל הכרוז באיכה יועם ע"כ הוסיף ירמיה למלאות זה והתחיל באני הגבר בכל הג' טית"ן בל' טוב ע"ש שיהיו ישראל טוב לשמים ולבריות ולעצמם והפסיק בו ובין שנים הראשונים המורים בו על ב' החורבנות ובין האחרונות המורה אשר לא ישכנה הטוב ולא יבא רעה ולזה מעיקרא הבין המקשה דהראו לו ר"ת מטוב ולכך הקשה ודילמא ר"ת מטאטאתיה ימשכי

עיין יעקב

לזה היה פלפול משה ואמר רשעים יאבדו שלא יהיה רק לרעה: **א"ל ריקא** מפני מה אתה מסקל. נראה דלכך קרי ליה ריקא כדאיתא בשבת דף ל"א דאמר הלל דעלך סני לחברך לא תעביד א היא כל התורה כולה ואם כן זה שעבר על זה ועשה מה דסני ליה לרבים להכי קרי ליה ריקא שהוא ריק מכל התורה: **עביד** לנגדא סמותא. עיין בפרש"י שכתב וז"ל כך כשהמקום נפרע מסונאי ישראל ממנה להם פרנסים שאינם מהוגנים והוא דומה לנמשל דאמר כד רגיז רעיא וכו' אבל כשאין הקב"ה תולה ליפ"ע מהם עדיין אף שהם רעים וחטאים הוא מאריך להם אף אז אף הפרנס הוא לדיק להגין עליהם כדאי' בעירובין דף י"ח הא איכא לדקיה דהוי מעלי הריה לא הוי מעלי פ"ש ותחלם סיה כזה היפה חוזר פי' וישלח דף תמ"ח ע"ב לייסב שלא יסתרו הסוגיות אהדדי כי לעד"נ דלק"מ: **שואלני** אם נאמר בהן טוב. לא ולמד מדורות הראשונים שלא היו מתנדרים ומתפארים בזה שאין בהם עד שאמר על עצמו שאינו בעל הגדה שאפילו בדברי תורה אינו בקי כל כך וכה"ג תלינו בסוטה דף מ' דר' אבא ור' חייא בר אבא איקלעו להאי אתרא ר' חייא בר אבא דרים שמעתתא ור' אבא דרים אגדתא וכו' חלם דעתיה הרי דלא היה בקי כלל במילתא דאגדתא עיין שם: **א"ל** ח"ו פסקה טובה מישראל. אבל באריכות ימים לא שייך זה כיון דלא פסקה הטובה וכי יהיב הקב"ה להיי הוא דיהב:

ומשני חד ט' קאמרינן דלא הראו לו ר"ת אלא הט' הא' והוא הראה על הפי' אותה מאיכה יועם שנאמר בלשון טוב ופריך ודילמא לשני שראוי לו חד ט' שהראו לו חורבן בית ראשון שהתחיל בו באיכה הראשון מתחלתה וגו' ומשני ט"ב קאמרינן שהוא מלשון טוב ופריך ט"ב הראו לו חורבן בית שני שהתחיל בא"ב השני טבעו וגו' ומשני אלא כדס"ד מעיקרא דלא הראו לו אלא חד ט' וכיון דחד ט"ת הראשונה שבמקרא הוא טוב ודאי אותה הט"ת הראו לו שהגא שהוזכרה בא"ב הג' טובים היו וגו' אשר לא תשתנה עוד לרעה ח"ו וק"ל. והוא כונת הכתוב שאמר דוד עשה עמי אות לטובה וגו' דהיינו אות הט' שהיא מרמז בחלום על הטובה עשה ויקיים בי ולמען יראו שונאי ויבושו וגו' ע"ד שאמרו בפרק הרואה מעולם לא ראה דוד חלום טוב ואחיתופל לא ראה חלום רע ולזה אמר אני ודאי לא אראה אותה הט' לטובה אבל יראו בחלום אותה הט' לי לטובת שונאי שהוא אחיתופל ושאר שונאיו וק"ל: **הספד בחלום חסו עליו ופדאוהו כו' וה"מ בכתבא.** שהס"א במקום הא' דאין חלום בלא דברים בטלים ואז יהיה חס פד וק"ל:

הרי"ף שאל ר' חנינא בן עגיל לר' חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונים לא נאמר בהם כי טוב וכו' שאלני אם נאמר בהם כי טוב אם לאו כו'. וקשה טובא היתכן שלא היה יודע ר' חייא אם נאמר כי טוב אם לאו וז"ל קרי בי רב הוא למען ייטב לך. ונראה לפרש דר' חייא נסתפק אם הדברות שכתובים בפרשת ואתחנן הם עצמם הנאמרים בפרשת יתרו כי לא נשתנה זה מזה כלל ואינם נקראים ראשונים ואחרוני' אלא נקראו ראשונים ע"ש שהם כתובים ראשונה בשעת מ"ת וחזרו ונשנו בערבות מואב ונקראו אלו אחרונים ואם כך הוא יש לנו לומר בפרשת יתרו נאמר בהם כי טוב אלא שלא נכתב שם בפירוש כמו שנכתב בסדר ואתחנן אבל הם הם עצמם בלי שינוי כלל ועכשיו חזר ושנה בערבות מואב כל מה שנאמר בסיני ואין כאן שאלה מפני מה לא נאמר כי טוב בדברות הראשונים אלא באחרונים כי האחרונים הם שנשנו וחזרו בערבות מואב ובזה ובזה נאמר כי טוב כי לא יתכן להיות ביניהם שום שינוי כלל גם יש לומר שדברות ראשונים הם הכתובים בלוחות הראשונים ואלו הכתובים כאן הם שנכתבו בלוחות אחרונות וכפי זה בלוחות ראשונות לא נכתב כי טוב ובאחרונות נכתב כי טוב. ויש כאן שאלה מפני מה לא נאמרו בדברות הראשונות. ולכך אמר עד שאתה שואלני למה לא נאמר כנראה שפשוט לך שדברות ראשונות הם אותם שנכתבו בלוחות ראשונות שואלני אם נאמר בהם כי טוב כי מי יודע מה שהיה כתוב בלוחות הראשונות ואולי נאמר בהם כי טוב ואלו הנכתבות בסדר יתרו הם הדברות של הלוחות אחרונות גם אלה של סדר ואתחנן הם הם עצמן אלא שחזרו ונשנו בערבות מואב ובודאי שלא היה שום שינוי בין הדברות שנאמרו בהר סיני לדברות שנשנו בערבות מואב אלא שלא תם הכתוב להאריך ולכתוב שם למען ייטב לך. ואפשר בלוחות ראשונות שהיה כתוב בהם כי טוב או לאו א"ל כי מנחום שכך הוא שאותן שנכתבו בסדר יתרו. הם הלי של הלוחות ראשונות ולא נכתב בהם טובה הואיל וסופן להשתבר ובלוחות שניות שנתקיימו שכתוב בהם כי טוב ולפ"ז בין כשנאמרו בהר סיני נאמר בהם כי טוב וכן כשחזרו ונשנו בערבות מואב נאמר בהם כי טוב כי אלו ואלו דברות האחרונים איקרי כיון שהם הכתובים בלוחות השניות:

ש: **אמר** שמואל אוז ואוח הבר כלאים זה בזה מתקיף לה רבא בר רב חנן מ"ט אילימא משום דהאי אריך קועיה והאי זוטר קועיה אלא מעתה גמלא פרסא וגמלא טייעא דהאי אלים קועיה והאי קטין קועיה ה"נ דהוו כלאים זה בזה אלא אמר אביי זה ביציו (מן התוך) [מבחוץ] וזה ביציו מבפנים רב פפא אמר הא טעונה חדא ביעתא בשיחלא והא טעונה כמה ביעתא בשיחלא:

קועיה. חרטומו בי"ק בלע"ז: **טייעא.** ערבי: **אלים קועיה.** עבה: **קטין.** דק: **ביציו מבחוץ.** ביצי הזכרות כנגדן נראות מבחוץ: **בשיחלא.** בטעינה אחת אוז הזכר איט טוען ביצים שניים עד שתלד הראשונה:

הכונס פרק ששי

תניא א"ר יהושע ד' דברים העושה אותם פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואלו הן הפורץ גדר בפני בהמת חברו והכופף קמתו של חברו בפני הדליקה והשוכר עדי שקר להעיד והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו: נה ע"ב

פטור מדיני אדם. דקסבר גרמא בנזקין פטור: **הפורץ גדר.** ויצאת הבהמה וברחה: **הכופף קמתו.** לצד הדליקה כדי שתבער בה האש:

אמר הכותב שוכר עדי שקר להעיד פירשו לחבריה ופירש רש"י לטוליה ממון מדאמרינן למטעון ושם הקשה ומו ליכא והאיכא העושה מלאכה במי חטאת וכו' והנותן סם בפני בהמת חבירו כרבים והיראו אין מיתה איכא טובא ומאי איצטריכו ליה מהו דתימא בדיני שמים נמי לא להיינו קמשמע לן והביא הקי"ד לכל אחד פרי השלם והכונה לומר שיש לא נעקיפין להזיק את חבירו באופן שהאדם יראה למינים שלא נתכוין לארם ופי' יראה ללבב רוע רצונו ויעכיבנו. וזהו הנקרא לב חורש מחשבות און שמתקן מחשבות און ורעות כאשר יחרוש השודים ליפות את האדמה באופן שהראות טובות והוא מאוס אשר שנא ה' ותועבת נפשו:

מז דף נט ע"ב

(אלעזר) [אליעזר] זעירא *הוה סיים מסאני אוכמי (והוה אזיל) [וקאי] בשוקא דנהרדעא אשכחוהו דבי ריש גלותא ואמרי ליה מאי שנא הני מסאני אמר להו דקא מאבילנא אירושלים א"ל את (חשיבת) [חשיבא] לאתאבולי אירושלים סבור יוהרא הוא אתיוהו וחבשוהו אמר להו גברא רבה אנא אמרו ליה מנא ידעינן אמר להו או אתון בעו מינאי מלתא או אנא איבעי מינייכו מלתא אמרו ליה בעי את אמר להו האי מאן דקץ כופרא מאי משלם אמרו ליה משלם דמי כופרא והא הוו תמרי (אלא) [אמרו ליה] משלם דמי תמרא אמר להו והא לאו תמרי שקיל מיניה אמרו ליה אימר לן את אמר להו בששים אמרו ליה מאן אמר כוותיך אמר להו הא שמואל חי ובית דינו קיים שדרו קמיה דשמואל אמר להו שפיר קאמר לכו בששים ושבקוהו.

מסאני אוכמי. מנהג אבלים: **כופרא.** בתמרים כבוסר בענבים: **דמי כופרא.** אינו כלום למכור עכשיו: **והא הוו תמרי:** לאחר זמן: **בס'.** עם הקרקע דהכל בכלל שהקונה קרקע בפירותיהם נותן עיניו קצת בשבח שלאחר זמן:

תוספות דהוה סיים מסאני אוכמי. משמע שלא היו רגילין במנעלים שחורים וכן משמע בפ' סדר תעניות אלו דקאמר אדהכי אתא ההוא גברא דמסיים מסאני אוכמי ולא דמי מוסי כדי שלא יכירו בו שהוא יהודי. ותימה דבפ"ק דביצה משמע שלא היו נועלים אלא שחור. ואמר ר"ת דהמנעל ודאי היה שחור אבל הרצועות היו לבנות ומסאני אוכמי דהכא ודמס' תעניות היינו המנעל והרצועות הכל היה שחור והיינו דאמרינן בפרק בן סורר ומורה בשעת השמד אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא אסור שהרצועות היו משונות משל נכרים ואבילות (דאלעזר) [דאליעזר] היה בזה שהיה לובש שחורים ומתכסה שחורים והוא רוצה שאפילו הרצועות

עין יעקב

א"ל חשיב את לאתאבולי אירושלים. פי' לפי שיוסיף דעת יוסיף מכאוב להתאבל כשיעור אירושלים משא"כ שאר כל אדם באבל ישום ישנה עושה רק זכר דבר מועט כדאמרינן סד אדם ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט ועיין בא"ח סימן תקס"ה: **א"ל** גברא רבא אנא. כי כאמרה דלא ידעי מרי לאהדורי בשמים משום הלכה מרים כאשר כתבנו במהרש"א בגדרים

רם

הנטעות יהיו שמורות שלא יהיה עליו כלל לד לבנות מפני תנתה של ירושלים׳

מהרש"א סבר יוהדא כו'. בההיא דס"פ היה קורא בחתן דרוצה לקרות כו' דפליגי אי חיישינן ליוהרא וכן בההוא דפרק מקום שנהגו דבע' בלא בכל מקום ת"ח בטלים דפליגי נמי אי חיישי' ליוהרא לא דמיא להך דהכא דלכ"ע הוה יוהרא ע"ש בסוגיא. ואמר. דאתיוהו והבשוהו א"ל גברא דבא אנא כו'. והא דאמרינן דר' טרפון היה מצטער על שהליל עצמו בכתרה של תורה י"ל דהכא לאו הללה הוה אלא דחבשוהו עד שישאלו עליו אם ת"ח הוא וראוי להתאבל ומה דבעו לידע הודיע להם ועוד הא אמרינן התם דשאני ר"ט דעשיר גדול היה והוה ליה לפיוסי בדמים ודו"ק :

יז דף ס אמר שמואל בר נחמני א"ר יונתן אין פורענות בא לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם ואינה מתחלת
שמות כב אלא מן הצדיקים תחלה שנאמר °כי תצא אש ומצאה קוצים אימתי אש יוצאה בזמן שהקוצים מצויין לה ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה שנאמר ונאכל גדיש (ואכל)[ויאכל] גדיש לא נאמר אלא ונאכל גדיש שנאכל
שם יב גדיש ככר. תני רב יוסף מ"ד °ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים ולא עוד אלא שמתחיל מן
יחזקאל כא הצדיקים תחלה שנאמר °והכרתי ממך צדיק ורשע בכי רב יוסף כולי האי נמי לאין דומים א"ל אביי טיבותא
ישעיה נז הוא לגבייהו דכתיב °כי מפני הרעה נאסף הצדיק א"ר
שם ע"ב יהודה אמר רב *לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי
שמות יב טוב שנא' °ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ת"ר דבר בעיר כנס רגליך שנאמר ואתם לא תצאו איש
ישעיה כו מפתח ביתו עד בקר ואומר °לך עמי בא בחדריך וסגור
דברים לב דלתיך בעדך ואומר °מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה מאי ואומר וכ"ת ה"מ בליליא אבל בימפא לא ת"ש לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך וכ"ת ה"מ היכא דליכא אימה מגואי אבל היכא דאיכא אימה מגואי כי נפיק יתיב ביני אינשי בצוותא דעלמא טפי מעלי ת"ש מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה אע"ג דמחדרים אימה מחוץ תשכל חרב. רבא בעידן ריתחא הוה סכר כוי דכתיב
ירמיה ט °כי עלה מות בחלונינו. ת"ר רעב בעיר פזר רגליך
בראשית יב שנא' °ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם
מ"ב ז ואומר °אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם מאי ואומר וכ"ת ה"מ היכא דליכא ספק נפשות אבל

שם הוכא דאיכא ספק נפשות לא ת"ש °לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחיונו נחיה. ת"ר דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרך מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרכים דכיון דיהיבא ליה רשותא מסגי להדיא שלום בעיר אל יהלך אדם בצידי דרכים דכיון דלית ליה רשותא מחבא חבוי ומסגי. ת"ר דבר בעיר אל יכנס אדם יחידי לבית הכנסת שמלאך המות מפקיד שם כליו. וה"מ היכא דלא קרו ביה דרדקי ולא מצלו ביה עשרה. ת"ר כלבים בוכים מלאך המות בא לעיר כלבים משחקים אליהו [הנביא] בא לעיר. וה"מ דלית בהו נקבה:

ה"ג כולי האי נמי לאין דומין. כלומר להצל חשובים הצדיקים שקודמין לפורענות: טיבותא הוא. שלא יראה ברעה העתידה לבא דכתיב וכו': בכי טוב. בעוד חמה זורחת ילין במלון ולא ימתין עד שתחשך ולבקר לא ישכים ללאת עד שיאיר: כי טוב. לישנא מעליא האור כי טוב כלומר טוב הוא ללאת בו ולהכנס בו מפני המזיקים והלסטים. (ובתוס' האריכו בזה וכתבו דלדעת ר"ח דוקא בנכנס מעיר אחרת אבל בילילה מביתו לא מדקדקים בכניסה ויליאה וקרא דואתם לא תלאו איש מפתח ביתו עד בקר כיון דהוא סכנה חשוב כמו לעיר אחרת ור"י אומר שאין לדקדק וכו'): חרב. חרבו של מלאך המות: אימה. אימת מות של מלאך ולא בגלוי כל כך: ריתחא. דבר: סבר כוי. סתם חלונות: אם אמרנו וגו'. בד' אנשים מצורעים: דליכא ספק נפשות. במקום שיגלה שם: ת"ש. סיפיה דקרא ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם גו': דלית בהו נקבה. דהתם משום נקבה הוא דעבדי:

מהרש"א בזמן שהקוצים מצויין כו'. לפי שפיכה והתחיל במלאה קולים ושייס בנאכל גדים דרשו ומלאה ל' מלויים שע"י קולים האש נסרך מהר שנאמר דעכו כאש קולים כך ע"י הרשעים שנמשלו לקולים כדכתיב ובליעל כקוץ מוכד וגו' האש נמשל לפורענו' נסרך ע"י ונאכל כבר הגדים שנמשלו בו הצדיקים שעושים פירות: משניתן רשות וכו'. ופירש"י בחומש מגיד וכו' והלילה רשות כו' וטען הרמב"ן וכי אסור לאדם בכל לילה ללאת כו' ע"ש עכ"ל אבל דברי המכילתא מפורש כפרש"י דקאמר מגיד שמשניתן רשות כו' ללמדך שתהא נכנס בכי טוב כו' וכה"א תשת חשך ויהי לילה וגו' וכן מוכח מתוך שמעתין דתרתי ש"מ חדא דבעת הדבר אל ילא משום דניתן רשות כו' וכדאמר דבר בעיר כנס כו' שנא' ואתם לא תלאו וגו' ומדכתיב עד בקר ומכת בכורות לא היה רק עד חלות ילפינן מיניה ד"א לדעלמא דלילה רשות למחבלים ולעולם ילא בכי טוב כו' והלא"ס כתב בזה דברים דחוקים ואין להאריך: שמתחיל מן

עין יעקב

דף ס' ע"ב : אין פורענות בא לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם. הנה בודאי אין הקב"ה עביד דינא בלא דינא ומלא פורענות הוא ג"כ מלשון פירעון על חטאותיהם אלא דנא שימא דלפעמים אף הצדיקים נפרעין ביחידות על מיעוט עוונותיהם בעה"ז כדי שירשו עה"ב כדאיתא בקדושין דף מ' ע"ב להכי אשמועינן מ"מ אין פורענות בא לכלל העולם אלא בזמן שהרשעים בעולם ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים שנענשו על מיעוט עוונותיהם להכי מדמה לגדיש וקמה שיש בו ג"כ פסולת הגורן קש וקשין לפי שנסכיכיו נשערה מאחד ולכן מתחיל מן הצדיקים להכי לא קאמר כאן דבכי רב יוסף רק על זה דלקמן דאמר כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע משמע דאפילו שאינם ראוים כלל לעונש נענשו תחלה על זה תמה רב יוסף כולי האי נמי לאין דומין עד שאמר ליה אביי טיבותא הוא וכו': ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר כיון שניתן רשות למשחית. ואע"ג דכתיב ועבר ה' לנגוף כי מכת בכורים נעשה ע"י הקב"ה בעצמו מ"מ כיון דכתיב ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם היינו לפי שהשטן והמשחית מקטרג בשעת הסכנה שהיה אז במכת בכורים ובפרט בלילה שיש רשות למשחיתים י"ל לכך כתיב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר והזהיר יותר בלילה זו אף שהוא ליל שמורים מ"מ כיון שבלילה רשות למחבלים לאותן היוצאין לחוץ ואם יוזקו ישראל יאמרו המצרים כשם שאנו לוקין כך הם לוקים ויאמרו משה בדאי הוא ובזה מיושבים כל הקושיות ועיין במהרש"א: דבר בעיר כנס רגליך. עיין במהרש"א דה"פ כל זמן שאינו מפיר רגליו מן העיר יכנס רגליו ועיין בתשובת מהרי"ל סי' נו"ן דתחלת הדבר יברח מן העיר משא"כ כשכבר נתחזק הדבר ע"ש וכן יראה בנסיון בשנת ת"ס ותע"ג כשברחו אחרי שכבר נתחזק הדבר גם הדבר ברח עמהם ומתו ע"פ הרוב ועיין בי"ד סימן קט"ז ובד"מ כתב שם וכ"ש כשבורח מן העיר ע"ש: ת"ר דבר בעיר אל יכנס אדם יחידי לבה"כ. זה ג"כ כדלעיל דהיכא דאיכא שלום בעיר אל יהלך אדם בצידי דרכים וכשדבר בעיר הוא להיפך וה"ה לענין זה דהיכא דאיכא שלום בעיר כשמשכים לבית הכנסת מאריך ימים כדאיתא בברכות אזי דמקדמי וממשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני ליה ומשא"כ כשיש דבר בעיר אל יכנס בהשכמה יחידי לבה"כ לפי שמלאך המות מפקיד שם כליו: כלבים בוכים מלאך המות בא לעיר. אפשר לומר שמן לדבר קצת לפי שהכלבים יש להם מדות מגונות כדכתיב והכלבים עזי נפש המה וכפרש"י בקידושין עשרה קבין עזות ופרש"י ממזרות וכן דרכם של כלבים לשמש עם כולם שאינם בני זנו ומינו ומה"ט אמרינן ריש פ' אין מעמידין ארמלתא לא תרבי כלבא ואיתא בירושלמי הרוצין אתם לע' שנה דבר בא לעיר לכלום הממזרים לכן כשרואין המלאך המות בא לעיר המה בוכים משא"כ כשרואין אליהו הנביא שעתיד לטהר הממזרים כלבים שוחקים:

מן הצדיקים כו'. גם שא"א להוציא ב' שמות כאחד מדלא כתיב צדיק עם רשע כדכתיב להמית צדיק עם רשע גבי אברהם דהיינו בכליון א' שלא יבחין מי הוא צדיק ומי הוא רשע אבל צדיק ורשע משמע שלא ימות עמהם אלא קודם להם שיהיה ניכר שהוא צדיק ח"ש טיבותא הוא לגבייהו שלא ימות הצדיק בכללן וליכא דולא עוד דקאמר היינו לפי הנראה למראות בני האדם וכדסבר מעיקרא רב יוסף אבל לפי האמת טיבותא הוא לגבייהו וק"ל: **כנס רגליך כו'.** נראה לומר דלא בא לומר לאפוקי שלא יפזר רגליו דהכי משמע דומיא מ"ש לקמן רעב בעיר פזר רגליך דהוי לאפוקי כנס רגליך וא"א לומר כן דהא ודאי דבר בעיר נמי טוב לפזר רגליו ולהמלט על נפשו אלא דהכי פירושו כל זמן שאינו מפזר רגליו מן העיר יכנס רגליו לביתו ולא יצא ברחובות וק"ל: **שנאמר לך עמי וגו'.** ומיירי בשעת הדבר דכתיב בסיפא דהאי קרא עד יעבור זעם גו': **וב"ת ה"מ בלילה כו'.** לשיטתו דלעיל ניחא דבמכת מצרים שהיה בלילה והיו שם ב' סכנות אחד מן המחבל של לילה כנהוג גם בשאר לילות ומן המחבל של אותה לילה שניתן רשות למשחית לחבל ולכך הזהיר הכתוב שלא יצא מחוץ לבית אבל ביממא בדבר בעיר דליכא רק אותו מחבל א' אימא לא ת"ש לך עמי בא וגו' אבל לשיטת הרא"ש דבמכת מצרים לא היה רק מחבל א' קשה מה לי לילה מה לי דבר בעיר וק"ל: **אע"ג דמהדרים אימה כו'.** ק"ק כיון דמהסברא כי נפיק איכא ויתיב בצוותא טפי מעלי אימא דהכי מפרש קרא אע"ג דמחוץ תשכל חרב מחדרים אימה וי"ל דמחוץ תשכל חרב משמע ליה דאיירי בח"ב של מלאך המות דקאי אדלעיל מיניה ולחומי רשף וקטב מרירי ונקטתא דהנזק היותר קשה הכא מהן נקט קרא ברישא ודו"ק: **היכא דאיכא ספק נפשות.** וא"ת ומאי רבותיה דאיכא ספק נפשות הוא אם יבואו בעיר ודאי ימותו וספק נפשות פשיטא דמוציא מידי ודאי נפשות וטפי ה"ל רבותא דאברהם וי"ל הא דכתיב רעב בעיר ומתנו אינו אלא קרוב לודאי שהיה שם רעב של כליה ודומיא דהכי איירי פזר רגליך וכן הך דאברהם רעב של כליה הוא דאל"כ היה אסור לילך מא"י לח"ל כדאמרינן פ' הספינה ובמדרש דאלימלך לא נענש אלא משום שהפיל לבן של ישראל כו' ע"ש:

הרי"ף אין פורענות באה וכו'. נראה דדרים להאי קרא משום דלפום פשטיה קשה מ"ש כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש שעיקר הדבר הוא שאם יצאה אש ואכלה גדיש שלם ישלם המבעיר את הבערה וא"כ למה הזכיר הפסוק שמצאה קוצים והלא בין אם מצאה קוצים או לא מצאה קוצים אלא גדיש הדין שוה לשלם הבערה לזה דרש שרמז על אש הפורענות שלא יצאה מאת ה' אלא בשביל שמצויים רשעים קוצים סביב לישראל הם הבעירו הבערה ואינה מתחלת אלא בצדיקים ונאכל גדיש. ועם זה אבאר מה שדרש לקמן ר' יצחק נפחא כי תצא אש תצא מעצמה אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שיקשה כיון שאין הפורענות בא אלא בשביל הרשעים איך הוא אומר כי תצא אש מעצמה אמנם להיות שלקו באש צדיקים תחלה וגם לא גרמו האש ההוא כלל ויש להם לצדיקים להתרעם מה פשעינו מה חטאתינו ללקות באש הזה אמר הקב"ה אע"פ שלגבי הצדיקים הוי אש א כאילו יוצאה מעצמה בלי גרמא שגם אני לא הבערתי האש הכי הרשעים הבעירו האש ונאכל גדיש שלקו הצדיקים והיו נספים בלא משפט כי לא חטאו מ"מ מעלה אני עליהם כאילו אני הבערתי האש ולקו בו הצדיקים בחנם ושלם אשלם להם טובה בכפלים שכר לעולם

הנא: מ"ד ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו וגו' וכו'. ונראה דהוקשה לו בפסוק זה שנכתב שלא במקומו שהוא מצוה על שחטו הפסח וטבלתם בדם והגעתם אל המשקוף וסמוך לזה היה לסיים ענין הדם שהוא ועבר ה' לנגוף את מצרים וראה את הדם וגו' ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף וא"כ י"ל ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר אבל למה הפסיק בין וטבלתם בדם ובין ועבר ה' וראה את הדם בפסוק ואתם לא תצאו איש וגו' לזה דרש שבא לומר שכיון שניתן רשות למשחית וכו' שנתינת הדם במשקוף הוא סימן השחתה למצרים שהם מחוץ מבתיהם של ישראל ולזה סמך כיון שניתן רשות למשחית דהיינו סימן דם מחוץ בתי ישראל שוב אינו מבחין ולכן לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר וכי תחושו שלא יכנס המשחית לפנים אל הבתים אשר אתם שם לז"א ועבר ה' לנגוף את מצרים וראה את הדם ולא יתן המשחית וגו': **לעולם יכנס אדם בכי טוב וכו'.** בתוספות דקדק ר"ת הא דמקדים כניסה ליציאה ולעד"נ שדקדק לומר לעולם יכנס אדם בכי טוב לפי שמצינו ביוצא לדבר מצוה שמזרזין עצמן להשכים קודם אור היום כי שלוחי מצוה אינם ניזוקין וכן מצינו באברהם וישכם אברהם בבקר שהזריזין מקדימין למצות וגם רב יהודה להזהיר לאותו שהשכים בבקר לדבר מצוה שכשהוא חוזר אל ביתו אל יאמר כמו שיצאתי בהשכמה קודם אור היום כך אכנס בעיר משתחשך כיון ששליח מצוה אני לזה אמר לעולם אע"פ שהותר לו לצאת לדבר מצוה קודם אור היום מ"מ כשיכנס לביתו יהיה בכי טוב בעוד נכון היום ואם רצה לצאת גם כן לעסקיו יהיה ג"כ בכי טוב: **ת"ש מחוץ תשכל חרב וכו'.** צריך להבין היכי משמע מהכא אע"ג דמחדרים אימת מות שיכנס רגליו לביתו ולא יצא לחוץ ודילמא שתי קללות הם שמחוץ תשכל חרב המות וגם מחדרים יהיה אימת מות ואוי לו אם יצא אוי לו אם יכנס. וביאור הענין לפי דעתי הוא שכיון שקללת חוץ אמר תשכל חרב ובקללת פנים אמר אימה הרי לך שאימה היא פחותה מגזרת חרב לפי שהחרב היא ודאי מות אבל באימה יש בה ספק ומוטב לתפוס הספק ולהניח הודאי: **ואומר אם אמרנו נבא העיר וגו' וכו'.** פרש"י ז"ל אם אמרנו בארבעה אנשים מצורעים וכו' ואפשר שרמז הרב ז"ל להודיע בארבעה אנשים מצורעים שהדבר ידוע לכל קורא ספר אמנם לפי שיש להקשות בזה דשאני התם לפי שהיו בפתח השער ולכך בחרו לפזר רגלם וללכת אל מחנה ארם ולא ליכנס לעיר אבל מנ"ל לעומד בתוך העיר ויש רעב בעיר שיהיה נודד ממקומו לפזר רגליו לז"א רש"י ז"ל בארבעה אנשים מצורעים כלומר שהאנשים האלו להיותם מצורעים היה מקומם ומושבם פתח שער העיר כמו בית מושב לאנשי העיר ואע"פ כן אמרו ואם ישבנו פה ומתנו ובחרו ללכת אל מחנה ארם וריעם כי כאן יש מיתה בודאי ושם בספק אם ימיתונו ואם יחיונו ורצוי להניח ודאי של מיתה ולתפוס ספק של קיים:

יתיב רב אמי ורב אסי קמיה דרבי יצחק נפחא מר א"ליה פס
לימא מר שמעתתא ומר א"ל לימא מר אגדתא
פתח למימר אגדתא ולא שביק מר פתח למימר שמעתתא
ולא שביק מר אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר
דומה לאדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקנה
ילדה מלקטת לו לבנות זקנה מלקטת לו שחורות נמצא
קרח מכאן ומכאן אמר להם אי הכי אימא לכו מלתא
דשויא לתרוייכו °כי תצא אש ומצאה קוצים תצא מעצמה שמות כב
שלם ישלם המבעיר את הבערה אמר הקב"ה עלי לשלם
את הבערה שהבערתי אני הצתי אש בציון שנאמר
°ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה ואני עתיד לבנותה איכה ד
באש

עיון יעקב

אי הכי אימא לכו מילתא דשויא לתרוייכו כי תצא אש ומצאה קוצים וכו'. הנה לכאורה אי הוה בעי למימר להו מילתא דאגדתא ומילתא דשמעתתא היה יכול לומר לו הרבה מילתא דאגדתא ושייכי דשמעתתא מ"מ אלו שני דברים אלא ודאי דאלו שני דברים תלוין זה בזה דלכאורה קשיא דהיך דרש אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי והלא רש"י פי' ריש פ' בראשית למה התחיל התורה בבראשית לתת להם נחלת גוים שלא יאמרו האומות ליסטים אתם וכו' לומר שברצונו נתנה וברצונו נטלה וא"כ אף כאן ברצונו נתנה להם ואין וברצונו נטלה מהם אף על זה מקשה בשל"ה פ' בראשית וכי דינא הכי שיתן אדם מתנה לחבירו ויחזור ויטול ממנו וי"ל כדבר ה' שמים נעשה באמירה בעלמא והוי כדבר שאין בו ממש ויכול לחזור בו ואיתא בש"ס פ' כיצד הרגל דף כ"ב אמר ר' יוחנן אשו משום חציו וריש לקיש אמר אשו משום ממונו ור' יוחנן מ"ט לא אמר כריש לקיש אמר לך ממונא אית ביה ממשא הא לית ביה ממשא וא"כ צ"ל דריש לקיש ס"ל דגם הגחלת ושלהבת אית ביה ממשא אבל לפי דעת השל"ה גבי הקב"ה הכל לית ביה ממשא א"כ ע"כ צ"ל דאשו משום חציו להכי דרש שני דרשות אלו שמעתתא ואגדתא דשניהם צריכין זה לזה דאי לאו הכי הייתי אומר דעל כ"ח בלא"ה אשו משום חציו דהא גבי הקב"ה הכל לית ביה ממשא אבל עכשיו דקאמר עלי לשלם וקשה הא ברצונו נטלה אלא צ"ל שאין יכול לחזור בו כיון שכבר נתן להם קשה הא לית ביה ממשא אלא צ"ל דעיקר אית ביה ממשא

זכריה ב **באש** שנאמר °ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. **שמעתתא** פתח הכתוב בנזקי ממונו וכו׳ : דשויא לתרוייהו. אגדתא ושמעתתא בדבר אחד שניכנס שניס בה שתתרלו ותחפלו בה: **כי תצא מעצמה.** אנחנו גרמנו לו שקלקלנו והבטיח הקב"ה לשלם כאילו הוא הבעירה :

מהרש"א אמר הקב"ה עלי לשלם כו׳. מבואר כי ממנו ית׳ ב"ה לא תלא הרע כי הוא הטוב הגמור ולא יתייחס הרע אליו אבל החטא גורם להביא הרע וממילא בסילוק ההשגחה וטובתו ית׳ ב"ה והיינו כי תלא אם מעלמה אבל לענין הטוב לגבי תבלוונין אמר הקב"ה אני הוא המבעיר לשלם כאילו הוא המבעיר וק"ל · **והגי עתיד לבנותה באש כו׳.** רמז בזה שלא כמדת ב"ו מדת הקב"ה וגו בדבר שמכה הוא מרפא וכן יסד הפייט וממכה עלמה מתקן רטיה ושוב ראיתי שכן פי׳ רש"י בפ׳ בן סורר ע"ש :

הרי"ף אמר הקב"ה אני הלתי אש בליון וכו׳. נראה דה"ק שהקב"ה הלית אש בליון לטובתן של ישראל כמו שדרשו ח"ל כילה ה׳ חמתו ששפך חרון אפו ע"י שהלית אש בליון בעלים ובאבנים ניצולו ישראל וכילה חמתו הראויה לבא על ישראל וכפי זה מה שהלית אש בליון היו רחמים לישראל אף עי"פ כן אמר הקב"ה אע"פ שכוונתו היתה לטובתן של ישראל מ"מ כיון שאני הלתי האש אני עתיד לבנותה באש ואני אהיה לה חומת אש להגין ולכבוד אהיה בתוכה כדכתיב כי ה׳ אלהיך אש אוכלה הוא. ואע"פ שאני עתיד לבנותה וגם הבערה היתה לטובתן מ"מ שלם ישלם המבעיר שנתכוונו בהבערה :

יש סס ש"ב כג °**ויתאוה** דוד ויאמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער ויבקעו שלשת הגבורים [במחנה פלשתים וישאבו מים מבור מבית לחם אשר בשער וגו׳] מאי קא מיבעיא ליה אמר רבא טמון באש קא מיבעי ליה (וכו׳) [אי כרבי יהודה אי כרבנן ופשטו ליה כה דפשטו ליה רב הונא אמר גדישים דשעורים דישראל הוו דהוו מטמרי פלשתים בהו וקא מיבעיא ליה מהו להציל עצמו בממון חבירו שלחו ליה אסור להציל עצמו בממון חבירו אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות דרך ואין מוחים בידו. ורבנן ואיתימא רבה בר מרי אמר גדישים דשעורים דישראל הוו וגדישים דעדשים דפלשתים וקא מיבעיא להו מהו ליטול גדישים של שעורים דישראל ליתן לפני בהמתו על מנת לשלם יחזקאל לג גדישים של עדשים דפלשתים שלחו ליה °חבול ישיב רשע גזילה ישלם אע"פ שגזילה משלם רשע הוא אבל אתה מלך ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין מוחין בידו]:

[**אשר בשער.** סנהדרין זקני השער]: **טמון באש קא מיבעיא ליה.** מעשה בא לפניו במחנה ששרפו אנשיו גדיש של ישראל והולרך לשאול הלכה אם חייבים לשלם כלים הטמונים בתוכו כרבי יהודה או פטורים כרבנן: [**גדישין דשעורין הוו.** אקרא סמיך דכתיב · ותהי חלקת השדה מלאה שעורים: **מלך פורץ.** גדר שדה אחרים לעשות לו דרך ולאוכלוסיו דאמרינן בב"ב דרך המלך אין לה שיעור]:

תוספות מהו להציל עצמו בממון חבירו. איבעיא ליה אי חייב לשלם כשהציל עצמו מפני פקוח נפש:

אמר הבונה מלך אתה ופורץ לעשות לך דרך ואין מוחין בידך ופירש רש"י מלך פורץ גדר שדה אחרים לעשות לו דרך ולאוכלוסיו דאמרינן בבבא בתרא דרך המלך אין לה שיעור ופ"ה כששלח משה מלאכים אל מלך אדום ואל סיחון דרך המלך נלך עד אשר נעבור גבולך לריך להבין שם דרך שעשה כבר שלך אותו ה:כה לו ולאוכלוסיו ולא לפרון גדר שדה אחרים כמו שעושה המלך עלמו במרינה מלבותו כדמשמע הכא :

[**בשלמא** למ"ד הני תרתי היינו דכתיב ולא אבה דוד דף סא לשתותם אמר כיון דאיכא איסורא לא ניחא לי אלא למ"ד] טמון באש קא מיבעיא ליה מכדי גמרא הוא דשלחו ליה מאי לא אבה דוד לשתותם דלא אמרינהו משמייהו אמר כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למות על ד"ת אין אומרים דבר הלכה משמו :

מכדי גמרא שלחו ליה. לא כלרך אלא ללמוד הלכה כמו ששלחו לו ומאי ולא אבה:

הרשב"א ז"ל מאי קא מיבעי ליה. דלא משמע שהיה תאב למים ממש שהרבה מים היה לו אלא מים זו תורה ומאשר בשער סנהדרין קאמר :

מהרש"א מי ישקני מים מבור כו׳. דלפי פשוטו דחוק מדקדק לשתות מים דוקא מבור מבית לחם אשר בשער ועוד בתחלה מאי סבר שהרי ידע שהיה שם מלב פלשתים כמפור׳ בקרא ואעפ"כ אמר מי ישקני מים וגו׳ ולבסוף מאי סבר דלא אבה לשתותם ולפי הדרשות ניחא שהרי הסנהדרין אסרו הדבר לאחרים אלא למלך משום דפורץ וגו׳ והוא החמיר על עלמו ולא אבה לשתותם כיון דאיכא איסורא לאיכם אחריכא כדלקמן וק"ל ומה שיש לדקדק בסוגיא זו בדברי התוס׳ עיין בח"ה: **טמון באש קא מיבעיא ליה.** יש לדקדק דהכי תרתי דלקמן להציל עלמו בממון חבירו או לאחלופי שעורים בעדשים רמיזא בהכי קראי דמייתי כדלקמן אבל טמון באש דמיבעיא ליה היכא רמיזא וי"ל דמשמע ליה הכי תרי קראי דקאמר בדה"י דחלקת שעורים היה ובספר שמואל קאמר דחלקת עדשים היה כדי לקיים שניהם כיחא דגדיש שעורים היה ובתוכו היה טמון גדיש של עדשים ומיבעיא ליה אם לשלם עדשים כר׳ יודא או לשלם שעורים במקום עדשים כרבנן דלקמן וגרסינן לקמן אלא למאן דאמר טמון באש תרתי קראי למה כו׳ כמ"ש התוס׳ והא ודאי דלריכי תרי קראי הא דעדשים היו והא דשעורים היו דהיינו טמון אלא דפריך בתרתי קראי כתיב וילילה ל"ל דלמ"ד להציל עלמו בממון חברו קא מיבעיא ליה בין דהוו מטמרי פלשתים בעדשים ובין דהוו מטמרי בשעורים כתיב בתרווייהו וילילה כמ"ש התוס׳ וכן למ"ד לאחלופי מיבעיא ליה בתרווייהו כתיב וילילה של שעורים שלא כטלוה כו׳ ושל עדשים שלא לקחוה ממי שזכה בה כמ"ש התוס׳ אבל למ"ד טמון באש קא מיבעיא ליה בהך דעדשים כתיב שפיר וילילה שלא הניחו לשרוף כדי שלא יתחייב בטמון שהליל את המזיק מלחייב לשלם עדשים אבל בהך דשעורים שלא היו טמונים מאי וילילה שייך ביה דהא לא מיבעיא ליה דלכ"ע חייב בגלוי ודו"ק: **כל המוסר עצמו כו׳.** נראה בזה דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ואלו שסמכו על הנס לילך במקום סכנת נפשות אין ראוי לעשות נס וגאולה

עין יעקב

ממשא לכך הולך לדרוש לאם מקרא דאשו משום חציו: **שמעתתא** פתח הכתוב בנזקי ממונו וסיים בנזקי גופו לומר לך אשו משום חציו. ול"ל הא דפתח בנזקי ממונו היינו כפי מה דאיתא לעיל בפ"ב דף כ"ב ע"א אמר רבא קשיא ליה לאביי למ"ד אשו משום חציו טמון באש דפטר רחמנא היכא משכחת לה ומיחא ליה בגון שנפלה דליקה לאותו חצר ונפלה גדר שלא מחמת הדליקה והלכה והדליקה בחצר אחרת דכלו ניה חציו אי הכי לענין גלוי נמי אלא נמן דאית ליה משום חציו אית ליה משום ממונו וא"כ שפיר פתח הכתוב בנזקי ממונו וסיים בנזקי גופו לומר לך דמחייב משום ממון ומשום חציו וא"כ שפיר תלה הא דקאמר בתר הכי ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים מבור בית לחם אמר רבא טמון באש קמבעיא ליה כי בל"ג הייתי אומר טמון באש דפטר רחמנא היכי משכחת ליה:

מאולת על ידיהן ואע"ג דשלוחי מצוה אינן ניזוקין היכא דשכיחא היזקא שאני כדאמרינן פ"ק דפסחים וק"ל:

דף סב א"ל רב אדא בריה דרב אויא לרב אשי מה בין גזלן לחמסן אמר ליה חמסן יהיב דמי גזלן לא יהיב דמי א"ל אי יהיב דמי חמסן קרית ליה והא א"ר הונא תליוה וזבין זביניה זבינא לא קשיא הא דאמר רוצה אני הא דלא אמר רוצה אני:

מרובה פרק שביעי

דף סח ע"ב אמר רבא שור בן יומו קרוי שור איל בן יומו קרוי
ויקרא כב איל שור בן יומו קרוי שור דכתיב °שור או כשב
בראשית לא או עז כי יולד איל בן יומו קרוי איל דכתיב °ואילי צאנך
לא אכלתי אילים הוא דלא אכל כבשים אכל אלא לאו
ש"מ איל בן יומו קרוי איל:

תוספות איל בן יומו קרוי איל. מיהו ודאי לענין קרבן אמרינן דאיל בן שתי שנים מדכתיב במקום אחר כבש בן שנתו:

אמר הבונה להגיד לאדם יושרו. שהב"ח בלתי מדבר נולד כשלימותו ועליו אין להוסיף והאדם נולד חסר ועליו להיות הולך ומשלים את עצמו כמ"ש הן לא בידם טובם וכי אין ביד האדם להטיב לעצמו. כן הוא ודאי וא"כ עצת רשעים רחקה מני שמתרעמים על חסרון מולדתם ומתהללים בכך על רשעם:

כא תניא א"ר עקיבא מפני מה אמרה תורה טבח ומכר
דף סז ע"ב משלם תשלומי ד' וה' מפני שנשתרש בחטא
דף סח *רבא אמר מפני ששנה בחטא:

שנשתרש. עשה שרשים כלומר נתחזק בחטא שקבעו למהלכי מעשיו:

הרי"ף תניא ר"ע אומר שנשתרש רבא אמר ששנה. נראה דאיכא בינייהו למ"ד שנשתרש בחטא הוא לאחר יאוש ושינוי רשות או שעשה ולמ"ד ששנה בחטא הוא אפילו לפני יאוש:

כב דף סט תנן כרם רבעי היו מציינין אותו בקזוזות אדמה סימנא כי אדמה מה אדמה איכא הנאה מינה אף האי נמי כי מפרק שרי לאיתהנויי מינה ושל ערלה בחרסית סימנא כחרסית מה חרסית שאין הנאה מיניה אף האי לית ביה הנאה מיניה ושל קברות בסיד סימנא דחיור כעצמות וממחה ושופך כי היכי דניחוור טפי אמר רשב"ג בד"א בשביעית דהפקר נינהו אבל בשאר שני שבוע הלעיטהו לרשע וימות והצנועים מניחין את המעות ואומרים כל הנלקט מזה מחולל על המעות הללו:

בקזוזות. מוע"ש נותן פיסת רגבים סביבות הגבולים להודיע שהוא כרם רבעי ואסור בלא פדיון: **דאיכא הנאה מיניה.** לאחר זמן בחרישה וזריעה וקצירה: **אף האי נמי.** איכא הנאה מיניה בפדיון: **חרסית.** כתותי רעפים טיגל"א בלע"ז: **וממחה ושופך.** ממחה את הסיד במים ושופך סביבות הקבר: **בד"א.** דעבדינן להו היכרא לעוברים ושבים: **בשביעית.** שהיא הפקר והיתר הם באים לאכול: **אבל בשאר שני שבוע.** שהם באים לגזול יניחום ויאכלו דבר האסור והלעיטהו לרשע וימות:

דף עג ע"ב [וסבר ר' יוסי תוך כדי דבור כדיבור דמי והתנן הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים הרי זו תמורת עולה דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר אם לכך נתכוון מתחילה הואיל ואי אפשר לקרות שני שמות כאחד דבריו קיימין ואם אמר תמורת עולה ונמלך ואמר תמורת שלמים הרי זו תמורת עולה והוינן בה נמלך פשיטא ואמר] רב פפא נמלך בתוך כדי דבור קאמרינן אמרי תרי תוך כדי דבור הוו חד כדי שאילת תלמיד לרב וחד כדי שאילת הרב לתלמיד כי לית ליה לרבי יוסי כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי דנפיש כדי שאילת הרב לתלמיד שלום עליך אית ליה:

[**הרי זו תמורת עולה דר"מ.** דאית ליה לר"מ תפוס לשון ראשון: **דבריו קיימין.** ותרעה עד שתסתאב ותמכר ויביא בדמי חציה עולה ובדמי חציה שלמים]:

תוספות כדי שאילת תלמיד לרב. והא דאמרינן בפרק תפלת השחר הנותן שלום ומחזיר שלום לרבו גורם דשכינה שתסתלק מישראל היינו כשנותן שלום לרבו כמו לחברו כמו שא"ל שלום עליך ולא א"ל רבי והא דאמרי' בפרק ר"ע כלום יש עבד שנותן שלום לרבו עבד שאני שאימת רבו עליו ובשום ענין אין ליתן לו שלום:

דף עד ע"ב מעשה בר"ג שסימא את עין טבי עבדו והיה שמח שמחה גדול מצאו לרבי יהושע א"ל אי אתה יודע שטבי עבדי יצא לחירות א"ל למה א"ל שסימיתי את עינו א"ל אין בדבריך כלום שכבר אין לו עדים:

טבי. שר העבד: **והיה שמח.** לפי שהעבד כשר היה והיה מתאוה לשחררו אלא שהמשחרר עבדו עובר בעשה: **שכבר אין לך עדים.** וע"פ עצמך לא תשלם קנס:

דף עט ע"ב [א"ר אלעזר ראוהו שהטמין בחורשין וטבח ומכר משלם תשלומי ד' וה' אמאי הא לא משך אמר רב חסדא שהכישה במקל אמרי וכיון דראוהו גזלן הוא כיון דמטמרי מנייהו גנב הוא] ואלא גזלא היכי דמי א"ר
ש"ב כג אבהו כגון בניהו בן יהוידע שנא' °ויגזול את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו רבי יוחנן אומר כגון בעלי שכם
שופטים ט שנא' °וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים ויגזלו כל אשר יעבור עליהם בדרך ורבי אבהו מ"ט לא אמר מהאי אמר לך דכיון דמיטמרי איטמורי לאו גזלני נינהו ור' יוחנן הא דקא מיטמרי (מטמרי) דלא נחזינהו אינשי וניערקו מינייהו:

[**שהטמין בחורשין.** שנטמן ביער לגנוב בהמות הרועות שם: **כיון דראוהו גזלן הוא.** ולא דומה לגנב בפני שנים דהתם אע"ג דחזי ליה שאר אינשי לא מקפי מינייהו דמימר אמר לא מינייהו שקילנא מידי אבל חורשין מרעה לכל הוא ולא ידע דמאן כיסו הך בהמה וכיון דלא מיסתפי מכולי עלמא גזלן הוא:

[**תוספות** שהטמין בחורשין. פי' הטמין עצמו וס"ד שהלך במחבוי וטבח הבהמה במקום שהוא ומשום הכי פריך הא לא משך]: ור' יוחנן הא דמטמרי וכו'. למ"ד בהכונס דלרבי יוחנן לסטים מזויין כיון דמטמר מאינשי גנב הוא איצטריך להאי טעמא דלמאן דאמר דגזלן הוא לרבי יוחנן לא צריך להאי טעמא כלל:

שאלו

עין יעקב

מפני שנשתרש בחטא רבא אמר מפני ששנה בחטא. ואי תקשה לך לתרווייהו א"כ בכל גניבות שבעולם מה"ט אם מכרו אותם ישלם ד' וה' מפני ששנה בחטא או נשתרש בחטא וכבר מתורץ זה כראוי במכילתא הובא בילקוט פ' משפטים דדוקא שור ושה שקריבין ע"ג מזבח והא דנתמעטו תורים ובני יונה עיין בס"ס דידן דף ס"ב: מה חרסית שאין הנאה מינה. ול"ע גדול על הרמב"ם שכתב בפי' המשניות פ"ה דמעשר שני ובהלכותיו פ"ט דמעשר שני ונטע רבעי כתב וז"ל ערלה מציינין אותו בחרסים כדי שיפרשו ממנו שאם לייצו בקזוזות אדמה

כב **שאלו** תלמידיו את ר' יוחנן בן זכאי מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן אמר להם זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו כביכול עשה עין של מטה כאילו אינו רואה ואוזן של מטה כאילו אינה שומעת שנאמר °הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה [והיה במחשך מעשיהם וגו'] וכתיב °ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב וכתיב °[כי אמרו] עזב ה' את הארץ ואין ה' רואה (תניא) א"ר מאיר משלו משל משום ר"ג למה הדבר דומה לשני בני אדם שהיו בעיר ועשו משתה אחד זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך ואחד לא זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך אי זה מהם ענשו מרובה הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך א"ר מאיר בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה שור שביטלו ממלאכתו חמשה שה שלא ביטלו ממלאכתו ד' אמר ריב"ז בא וראה כמה גדול כבוד הבריות שור שהולך ברגליו ה' שה שהרכיבו על כתפו ד':

ישעיה כט · תהלים צד · יחזקאל ט · רש"ל · מ"ז

מתני' אין מגדלין בהמה דקה בא"י אבל מגדלין בסוריא ובמדברות שבא"י אין מגדלין תרנגולים בירושלים מפני הקדשים ולא כהנים בא"י מפני הטהרות אין מגדלים חזירים בכל מקום לא יגדל את הכלב אא"כ היה קשור בשלשלת אין פורסין נישבין ליונים אלא אם כן היה רחוק מן הישוב ל' רים: [*ת"ר מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שיינק חלב רותח משחרית לשחרית והביאו לו עז וקשרו לו בכרעי המטה והיה יונק ממנה משחרית לשחרית לימים נכנסו לו חבריו לבקרו כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המטה חזרו לאחוריהם ואמרו לסטים מזויין בביתו של זה ואנו נכנסין אצלו ישבו ובדקו ולא מצאו בו אלא אותו עון של אותו העז ואף הוא בשעת מיתתו אמר יודע אני שאין בי עון אלא עון אותו העז שעברתי על דברי חברי]·

שם

החמירה תורה. לשלם כפל ד' וה': השוה כבוד עבד. לא ירא מבני אדם כדרך שלא ירא מהקב"ה אבל גנב לא השוה עבד לקונו אלא כיבד העבד יותר מקונו שהוא ירא מבני אדם ומעין של מעלה לא נזהר: לסתיר עצה. כמו להסתיר יועץ במסתרים לגנוב להרע: שה שהרכיבו. הגנב על כתפו ונתבזה את עצמו בו לפיכך היקל הקב"ה עליו בתשלומין:

נלנד. ועי"ק לפרש"י דאם תשלומי ד' וה' הוא על שלא השוה כבוד עבד לקונו א"כ למה אין תשלומי ד' וה' שוה אלא בשור ושה בלבד ואילו גנב דבר אחר שלא השוה עבד לקונו אינו משלם ד' וה' ועי"כ משמע שאין טעם זה אלא לתשלומי כפל בלבד שהוא נוהג בכל דבר. ועוד צריך לבאר מהו זה המשל של רבי מאיר היאך מתייחס אל הנמשל. ואפשר לפרש דה"ק מפני מה החמירה תורה בגנב בין בשהגניבה בעין שנתחייב לשלם כפל ובין בגונב וטבח ומכר שמשלם ד' וה' ואילו גזל וטבח ומכר אינו משלם כלום והיה ראוי להחמיר על הגזלן בטבח ומכר לשלם כפל על הפחות ונתן טעם בדבר לפי שהגזלן השוה כבוד עבד לקונו ולפיכך אינו משלם כלום אלא הקרן ואע"פ שטבח ומכר אבל בגנב שלא השוה כבוד עבד לקונו בשעת הגניבה אע"פ שאח"כ טבח ומכר בפני שנים ענשו מרובה: א"ר מאיר משלו משל לשני בני אדם שהיו בעיר וכו'. הכוונה שמצינו שהגנב יכול לבא לידי אשם כגון אם נשבע והודה מעצמו שמשלם קרן וחומש ואשם והגנב הזה שלא הודה מעצמו זימן את בני העיר דהיינו שמזומן לשלם כפל לחבירו וזהו זימן לבני עירו ולא זימן לבני המלך דהיינו להודות ולשלם אשם שהוא לכהנים שהם בני המלך והגזלן לא זימן לא בני העיר ולא בני המלך דהיינו שלא נתחייב לפרוע לו כפל לחבירו שהוא מבני העיר וגם לא לפרוע בהודאתו אשם לכהנים שהם בני המלך איזה מהם ענשו מרובה ולכך בגנב שהוא מתחייב בכפל לבני העיר נתחייב בתשלומי ד' וה' כשטבחו או מכרו ולא הודה בו לפי שלא זימן לבני המלך: כמה גדול כחה של מלאכה וכו'. ותימה שהרי כשגנב ולא טבח ומכר נתחייב בכפל בין לשור שביטלו ממלאכה ובין לשה שלא בטלו ממלאכה ולמה לא החמיר בשור שביטלו ממלאכה. ושמא לא איקרי ביטלו ממלאכה אלא כשטבח את השור או מכרו אבל כשעדיין הוא עומד אין כאן ביטול מלאכה כי אם לשעה ולא מיקרי ביטלו ממלאכתו: כמה גדול כבוד הבריות שור שהולך ברגליו חמשה. ואין לומר דכפי זה היה ראוי להפרים בין שור לשה גם בתשלומי הכפל לפי שחיוב הכפל בא לו משום ועשיתם לו כאשר זמם לעשות שהוא נקם לכפול ממונו משל חבירו לפיכך יכפיל ממון חבירו אבל בתשלומי ד' וה' שהוא יותר ממה שנקם לעצמו יש להקל יותר בתשלומי השה שזלזל את עצמו וכו' כן י"ל נמי בההיא דלעיל גדול כחה של מלאכה:

מהרש"א מפני מה החמירה תורה בגנב כו'. הגנב כיון שירא מדין של מטה ואינו ירא מדין של מעלה הרי הוא כופר בהשגחה ובשכר ועונש של מעלה אבל הגזלן אינו כופר בכל זה שהרי גם מדין של מטה שהוא רואה בחוש אינו ירא אלא שהוא מחשיב לו מה שהוא כשכר בגזלו יותר ממה שהוא מפסיד בעונש של מעלה ושל מטה ודו"ק: שור שבטלו כו'. דאף אם גנב עגל הרי ראוי לגדל מיהו לטעמא דגדול כבוד הבריות שור שהולך ברגליו ה' כו' מי לא עסקינן כגלב עגל שראוי להרכיבו על כתיפו כמו שה אלא דלא פלוג כיון שהוא מין שור ההולך ברגליו וק"ל:

הרי"ף שאלו תלמידיו את ריב"ז מפני מה החמירה תורה בגנב וכו'. פרש"י החמירה תורה לשלם כפל ד' וה' וקשה דטעם זה גורם לגנב לשלם כפל לפי שלא השוה כבוד קונו לכבוד ב"ו שהוא עבד משלם כפל והגזלן שהשוה אינו משלם אלא קרן אבל כיון שעל שלא השוה הגנב כבוד עבד לכבוד קונו נשא עונו בתשלומי כפל א"כ מה לו עוד לשלם מפני זה ד' וה' בטביחה ומכירה שהטביחה והמכירה היא מפני בני אדם ואין פחות מב' שאם טבח ומכר ע"פ אחד אינו משלם אלא כפל

אין

עיון יעקב

דרמה שמא יתפרו ולא ידעתי למה לא כתב טעם זה שאיתא בש"ס ול"ע: **מפני** מה החמירה התורה בגנב יותר מבגזלן. פי' דהרי מלד סברא חילונה יותר יש להחמיר בעובר עבירה בפרהסיא מבלבעא כדאיתא בעבירות שבין אדם למקום דאיכא בפרהסיא חלול השם יותר ולא קמקשה מפני מה הקילה תורה בגזלן יותר מבגנב משום דבאמת בגזלן אין כאן קולא כלל כיון שצריך להשיב עכ"פ בעין שגזל והוא שורת הדין משא"כ בגנב שצריך לשלם יותר ממה שגנב הוא מלד ההומרא לזה מתרץ שזה השוה כבוד עבד לכבוד קונו ואף שעובר עבירה בפרהסיא ליכא חלול השם כולי האי כי לא ילמדו ממנו הבריות כיון שהיא מן המדות המושכלות רק שהוא נותל למלאות נפשו משא"כ כשאר עבירות בפרהסיא איכא חלול השם יותר: **וזה** לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו. אע"ג דדרכן של בני אדם כן הוא כדאיתא בברכות פ"ד דף כ"ח תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם לכן אמור יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם מ"מ הוא דוקא בדבר המסור ללב ואינו דבר מפורסם כל כך כמו בגנב שנתפרסם אח"כ גניבתו שלא השוה כבוד עבד לכבוד קונו והוא דומה לנמשל זה שזימן את כל בני עירו ולא זימן את בני המלך שעשה כן בפרהסיא: **כמה** גדול כח של מלאכה שור שביטלו ממלאכתו. אפילו בשור כגון שעומד רק לטביחה ולא למלאכה מ"מ אזלינן בתר רובא ורובא לרדיא הוא עומד אע"ג דר"מ חייש נמי למיעוטא מ"מ מוכח דאזלינן נמי בתר רובא רק לחומרא חייש למיעוטא ואפשר דמה"ט קאמר ריב"ז טעמא אחרינא כי בממונא לא אזלינן בתר רובא כי הלכתא כשמואל בריבא דאמר הכי בפרק המוכר פירות: **ישבו** ובדקו ולא מצאו בו אלא אותו עון של אותה העז. לכאורה קשה מהא דאיתא בשבת דף נ"ה ע"ב אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון וא"כ חסיד זה שבא עליו יסורין שהיה גונח מלבו איך קאמר ולא מצאו בו אלא אותו עון ודוחק לומר שלא היה בו אלא אותו עון לפי שיסורין היו מכפרין על עוונות שעשה מקודם שהרי אמר בדקו משמע שבדקו על כל ימי חייו אם עשה עון אכן לפמ"ש תוספות שם ת"ל ואין יסורין בלא עון של תמיד כדאמר ביומא עוונות אלו זדונות אע"ג דגבי שעיר של יום כפור משמע דיסורין באין על שוגג הכא איירי ביסורי נגעים שהם מכוערים עכ"ל א"כ לק"מ דכאן לא היו יסורין מכוערין וכן כאן רק על חטא שוגג ואין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לכן דקדק הש"ס וקאמר ולא מצאו בו עון אבל חטאים נמצא בו דהיינו שוגג: **אלא** עון של אותו עז. ואע"ג דעשה כן ברשות כתב מהרש"א ואפשר שהיה חולה שאין בו סכנה ולא היה לו להתירו לעצמו עכ"ל ונ"ל כיון דביעורים של ארץ ישראל

אין מגדלין בהמה דקה בא"י. משום ישוב א"י שמבעיר את השדות וכל שדות א"י סתמן דישראל: **אבל מגדלים בסוריא.** פרס לוצה דוד כבשה וקסבר דלא שמיה כבוש והויא כח"ל ובח"ל מותר לגדל דלא חיישינן לישוב ואם יפסידו שדות אחרים ישלמכם: **אין מגדלים תרנגולים בירושלים.** אפילו ישראל: [מפני הקדשים. שישראל אוכלים שם בשר שלמים ותודה ומעשר בהמה ודרך תרנגולים לנקר באשפה שמא יביאו עלם כעדשה מן השרץ ויטמאו את הקדשים: ולא. יגדלו כהנים תרנגולים בכל א"י]: **מפני הטהרות.** שהכהנים אוכלי' תרומה הן לריכין ליזהר (בטהרי) [בטהרתן]: **הזירים.** טעמא מפרש בגמרא: **את הכלב.** מפני שנושך ומכנח ומפלת אשה מיראתו: **נישבים.** פחים שלא ילכדו בהם יונים בני הישוב: **לי רים.** ד' מילין: [גונח. פלידר"א לועק מפני כאב הלב לא היה יכול להשיב רוחו: **לסמים מזויין.** רועה בשדות אחרים וגחל את הרבים:

מהרש"א מעשה בחסיד כו' ואף הוא בשעת מיתתו אמר יודע כו'. אפשר דבוידוי שקודם מיתתו כדרך כל הארץ אמר שלא הודה רק על עון זה ויש לדקדק מה היה עון זה כ"כ עד שהחזיקו שמבקרים מלבקרו כיון שלא עשה כן אלא משום רפואה ואפשר שהיה חולה שאין בו סכנה ולא היה לו להתירו לעצמו וק"ל:

שם **א"ר ישמעאל מבעלי בתים שבגליל העליון היו בית אבא ומפני מה חרבו שהיו מרעין בחורשים ודנין דיני ממונות ביחיד ואף ע"פ שהיו להם חורשים סמוך לבתיהם שדה קטנה היתה ומעבירין דרך עליה:**

שהיו מרעין. בהמה דקה שהיו להם בחורשים: **ואע"פ שה, הורשין סמוך לבתיהן.** ולא היו רועים בשדות אחרים ומשום חורשין ליכא גזל דאמרינן לעיל אבל מגדלים בחורשים ולקמן נמי בתקנת יהושע תיקן שלא יקפיד בעל היער על כך אפ"ה נענשו מפני שהשדה קטנה היתה ביניהם ושל אחרי' היתה:

שם **כשם שאמרו אין מגדלין בהמה דקה כך אמרו אין מגדלין חיה דקה רבי ישמעאל אומר מגדלים כלבים כופרים וחתולים וקופים והולדות סנאים מפני שעשויים לנקר את הבית מאי חולדות סנאים אמר רב** פ"ס מרל' **יהודה שירצא חרצא וא"ד *חרזא דקטיני שקי ורעיא ביני וורדיני מאי שרצא דמתתאי שקיה [א"ר יהודה אמר רב עשינו עצמינו בבבל כא"י לבהמה דקה א"ל רב אדא בר אהבה לרב הונא דידך מאי א"ל לדידן קא מנטרא להו חובה א"ל חובה תקברינהו לבנה כולה שני דרב אדא בר אהבה לא אקיים זרעא לרב הונא מחובה]:**

חיה דקה. לביים ושועלים: **כלבים כופרים.** קטנים וכנסים הם ל"א כלבים גדולים של ליידים ואין מזיקין: **הולדות סנאים.** גדלות בסנה: **לנקר את הבית.** מן העכברים: **וורדיני.** סנה: **דקטיני.** דקים: **דמתתאי שקיה.** סוקיה גולין:

תוספות דקטיני סוקיה. סוקיו דקים ולהכי נקרא שרצא שהחרלין כיכר בין השוקים מתוך שהן דקים ונראים גבוהים ומשום הכי תנן בפ' א' דאהלות חולדות הסנאים רבי יוסי אומר ב"ש מטמא כזית נמשא

וכעדשה נמגע שמתוך שרגלים גבוהים ודקין מספקא להן שמא לאו היינו חולדה דקרא ויש לה תורת נבלה או שמא היינו היא ויש לה תורת שרץ והאי דמפיים ומאי שרצא דמתתאי שקיה ה"ק ומאי שרצא חולדה דכתיב בקרא שאין ספק דמתתאי שקיה שהיו רגלים קצרות ושורצת על הארץ וכן נראה לר"ת: [חובה תקברינהו לבנה. פרש"ח בתמיה וכי דרכה לקבור בנים שאין עוסקת לגדלן אלא עוסקת לגדל לאן והוי כשגגה שיוצאת מלפני השליט ומיהו בפ' ב' נזירים גבי הקפת הראש אין שייך לפרש כן וכר אלא לי קללה א"כ י"ל אין יראה שתענש בקבורת בנים]:

מהרש"א חובה תקברינהו לבנה כו'. ובפ' ב' מירים איתא משום שהקיפה ראש בנה קללה כך ואפשר דהא והא גרמא דמשום הך דהקפת ראש בנה חלה קללתה בבנה נמי הכא ומיהו לא הוה מתקיים הקללה בשביל הך דהתם לחוד דהא לרב אדא נמי פרי התם אפילו בגדול המקיף קטן ולא קאמר התם הכי אלא לפי סברת רב הונא אבל משום הך דהכא דעבדה איסורא נתקיימה הקללה טולהו שכי כו' וק"ל:

רב ושמואל ורב אסי איקלעו לבי שבוע הבן ואמרי שם **לה לבי ישוע הבן רב לא עייל קמיה דשמואל *שמואל לא עייל קמיה דרב אסי רב אסי לא עייל קמיה** שם ע"ב **דרב אמרי מאן נתרח נתרח שמואל וניתי רב ורב אסי ונתרח רב או רב אסי רב מלתא בעלמא הוא דעבד ליה לשמואל משום ההוא מעשה דלטייה אדבריה רב עליה אדתכי והכי אתא שונרא קטעיה לידא דינוקא נפק רב ודרש חתול מותר להרגו ואסור לקיימו ואין בו משום גזל ואין בו משום השבת אבדה לבעלים:**

שבוע הבן. ברית מילה ע"ש שעברו עלי. ז' ימים: [**ישוע הבן.** משתה שעושין לפדיון הבן בכור ישוע מתרגמי' פורקן כמו פדיון]: **רב לא עייל קמיה דשמואל.** טעמא אמרי' לקמן: **שמואל לא עייל קמיה דרב אסי.** שהיה גדול ממנו ורב אסי תלמיד של רב הוה: **מאן נתרח.** מי יתאחר ונבחון יצא באחרונה יחידי: **ניתרח שמואל.** נבחון ויבאו רב ורב אסי רב ואחר כך תלמידו: **מלתא בעלמא הוא דעבד לשמואל.** שמואל קטן שבכולם הוה וזה שאין רב נכנס לפניו טיבותא ויקרא הוא דקעביד ליה משום מעשה דלטייה לשמואל בחי' שרלים: **אדבריה עליה.** הטעים עליו לנהוג בו כבוד: **אדהכי והכי.** דהוו מסרבי אתא שונרא וקטעיה לידא דההוא ינוקא:

תוספות נפק רב ודרש. לא עתה על זה המעשה תיקן דהא פריך עליה מברייתא אלא דרש דמקודם נתקן:

מהרש"א איקלעו לבי שבוע הבן כו'. הכא פרש"י ברית מילה דהיינו למלות ברית מילה גופה אבל גבי ישוע הבן פרש"י משתה לפדיון הבן וכן משמע בסנהדרין פרק ד"מ דמלות ברית מילה גופיה קרי שבוע הבן ואין מכאן ראיה לעשות סעודה בברית מילה אלא בפדיון הבן וק"ל:

א"ר אחא בר פפא משום רבי אבא בר פפא משום שם **רבי אדא בר פפא ואמרי לה א"ר אבא בר פפא משום רבי חייא בר פפא משום ר' אחא בר פפא ואמרי לה א"ר אבא בר פפא משום רבי אחא בר פפא משום רבי חנינא בר פפא מתריעין על החיכוך בשבת ודלת הנגעלת**

עין יעקב

ישראל מותר לגדל אותה היה לו לעשות כן ולא לעבור על דברי חכמים שאסרו לגדל אפילו בבית: **א"ל** חובה תקברינהו לבנה. והוא מדה כנגד מדה כיון שאסור לגדל בהמה דקה משום ישוב הארץ והיא אינה מקפדת בכך תקברינהו לבנים שהוא עיקר מלות פ"ו לקיום המין משום ישוב העולם כדכתיב לא תהו בראה לשבת יצרה: **ודלת** הנגעלה לא כמהרש הספסח

הנגעלת לא במהרה תפתח והלוקח בית בא"י כותבין עליו אונו אפי' בשבת מיתיבי ושאר פורעניות המתרגשו' ובאות על הצבור כגון חיכוך חגב זבוב צרעה ויתוש ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעין אלא צועקים לא קשיא כאן בלח כאן ביבש דאמר ריב"ל שחין שהביא הקב"ה על המצריים לח מבחוץ ויבש מבפנים שנאמר
שמות ט °ויהי שחין אבעבועו' פורח באדם ובבהמה ודלת הנגעלת לא במהרה תפתח מאי היא מר זוטרא אמר סמיכה רב אשי אמר כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו רב אחא מדפתי אמר לעולם אין מטיבין לו ולא היא רב אהא מדפתי מלתא דנפשיה הוא דקאמר. והלוקח בית בארץ ישראל כותבין עליו אונו אפילו בשבת ס"ד אלא [כדאמר רבא התם אומר לנכרי ועושה הכא נמי אומר לנכרי ועושה וכו'] :

מתריעין. בלבגר ובתחינה ובשופרות ובחלולרות במסכת תענית : היכוך. שחין שמתחכך האדם עליה פרוטי"ר בלע"ז : ודלת הנגעלת. על האדם משות מללים: **לא במהרה תפתח.** וכ"מ לאפוסי ברחמים : [והלוקח בית. מנכרי: אונו. שטר מכירה: **לא היו מתריעין.** בשבת: צועקים. ביחיד: יבש. קשה מלח: אבעבועות פורח. בפריחתו דהיינו מבחון הוא מבעבע דהיינו לח מכלל דבפנים הוי יבש]: מלתא דנפשיה. בב"ב בהשותפין דאימנוה לאותביה בריסא ולא אסתייעא מילתא:

תוספות מתריעין על החיכוך בשבת. ע"כ לאו היינו התראה בשופר דשופר בשבת מי איכא כדדייק בספ"ק דתענית אלא התרעה בפה בעננו וסבר כמ"ד התם דעננו קרי ליה התרעה ותימא דמאי פריך מהאי וכו' : על החגב. ל"נ ועל הגובאי דהא במתניתין דסדר תעניות אלו תנן שמתריעין על הארבה ועל החסיל ועל הגובאי וי"ל דהתם בפה ועי"ל דשפיר גרסינן ליה והתם בגובאי המזיק לשדות דומיא דארבה וחסיל דקתני התם וגובאי דהכא במזיק לבני אדם דומיא דצרעת ושילוח נחשים פי' ר"י : לעולם אין מטיבין לו. והא דקאמר איהו גופיה בעובדא דידיה לא במהרה מטיבין לו בפ"ק דב"ב זה אמר בשעה שהיה סבור עדיין שיחזירו ויתנו אותו לאם ישיבה אבל לבסוף שלא החזירוהו אמר לעולם אין מטיבין לו :

מהרש"א ודלת הנגעלת כו' זו סמיכה רב אשי אמר כל המריעים כו'. מלינו בכמה מקומות שהיו הת"ח בורחין מן השררה ולא היה רע בעיניהם שנדחו מהשררה ולזה אמר רב אשי כל המריעין לו כו' דהיינו במצטער על כך ויחשוב לו שהוא רעה לו שנדחה מן השררה לא במהרה מטיבין לו ע"ד שאמרו כל הרודף אחר השררה היא בורחת ממנו וק"ל:

דף פא **ת"ר** עשרה תנאים התנה יהושע *שיהו מרעין בחורשין ומלקטין עצים בשדותיהם ומלקטין עשבים בכל מקום חוץ מתלתן וקוטמין נטיעות בכל מקום חוץ מגרופיות של זית ומעין היוצא בתחלה בני העיר מסתפקי' ממנו ומחכין בימה של טבריא ובלבד שלא יפרוס קלע ויעמיד את הספינה ונפנין לאחורי הגדר אפילו בשדה מלאה כרכום ומהלכין בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה ומסתלקין לצידי הדרכים מפני יתידות הדרכים והתועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד ומת מצוה קונה מקומו :

שיהו מרעין. בהמות בחורשין ושלא יקפיד בעל (הבית) [היער] על כך: ומלקטין עצים. משדה חברו וכן עשבים למאכל בהמה: חוץ משדה תלתן. דמעלו לה עשבים הגדלות עמה והתולשן מפסיד את התלתן תלתן מין קטנית ושמו פנגר"א : וקוטמין נטיעות. מן האילן קוטם בד ליטע או להרכיב ולא יקפיד בעל האילן: חוץ מגרופיות של זית. הקולן ומיו לגרוף מכית שתי גרופיות מלא שני אגרופים כדאמרינן פרק הספינה והן מחליפות ומוליאות בדין ומשם אין לקטם נטיעה מפני שמפסיד את הגרופיות: בתחלה. מחדש וכ"ש מעיינות ישנים שהיו בימי יהושע: ומחכין. מעלין חכה לצוד דגים: בימה של טבריה. ואף ע"פ שבחלק נפתלי היתה כולה כדאמרינן לקמן : שלא יפרוס קלע. דרך לדים לתקוע יתדות ולעשות גדרי קנים במים ללכוד שם דגים וקורין לו במקומנו גז"ר בלשכנז קורין לו ווכ"א (שלא יפרוס קלע) מפני שמעכב ומעמיד את הספינה: לאחורי הגדר. לקוץ מפרש לה לא כלרכה אלא ליטול היונה לרור לקנח ואע"פ שזורן את הגדר: ומהלכין בשבילי הרשות. קתם בני אדם משהכניסו תבואתם עד שעת הזריעה מפקירים שדותיהם ליכנס בהם כל אדם לקלר את הדרך בלא יקיף והן נקראין שבילי הרשות לפי שברשו' עושים והתנה יהושע שלא יקפידו על כך: עד שתרד רביעה שניה. [זמנה] בי"ז במרחשון כדאמרינן בתענית ומאז והלאה הזרעים לומחות וקשה להם דריסת הרגל: ומסתלקים לצדי הדרכים. בכל עת ואפילו בזמן שהתבואה בשדות הפקיר לכל אדם להסתלק מן הדרך מפני היתדות וליכנס לגבול שדה חבירו ולילך על המילר אלל הדרך: מפני יתדות הדרכים. בימות החמה יבש הטיט ונעשה כיתדות מקום דריסת האדם והבהמה שדרסו שם בימות החורף ונעשה כשחיתות: מפסג. מנתק זמורות הנושכות המעכבו' אותו ועולה ויורד עד שמולא את הדרך: מקומו. מקום שנפל שם בעת מותו קנאו ליקבר ואין בעל השדה מעכב עליו:

תוספות חוץ מגרופיות של זית. פי' בקונט' מלא שני אגרופיות ובערוך פי' מגרופיים ענפים וענפי הזית קרויים גרופיים כמו ייקור בתאנה וזמורה בגפנים שכ"א יש לו שם לבדו והניא הא דאמר בב"ר ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל זמורות לגטיעות ייחורים לתאנים גרופיות לזיתים :

אמר הבונה כתיב ויקח יהושע את כל הארץ ככל אשר דבר ה' אל משה ויתנה יהושע לנחלה לישראל כמחלקותם לשבטיהם וגו' ויקח ויתנה כאדם הלוקח בידו דבר המטלטל ונותנו לאחר להורות על היותו הכובש והדון עליה וכמו שהמורים נחלה מפרש כל התנאים שהיא רולה בה לירשים כן באה הקבלה שהתנה ובירר יהושע שהחלוקה לשבטיהם ההיה ע"מ שישמרו כל אלה להרבות שלום ביניהם ושלא להקפיד בדקדוקים כל א' על חברו. ועם זה נשמע גם כן מהם כמה דברים ללמד על ללמם ודמותם שלא ישגיח גם אלא כילי ומאנשי סדום לא מבני ישראל כי אנשים אחים הם:

ת"ר ימה של טבריה בחלקו של נפתלי היתה ולא עוד
דף פ׳ שם ע״ב אלא שנטל מלא חבל חרם בדרומה לקיים מה
שנאמר °ים ודרום ירשה תניא רשב"א אומר תלושים
דברים לג שבהרים בחזקת כל השבטים הן עומדים ומחוברים
בחזקת אותו השבט ואין לך כל שבט ושבט מישראל
שם ס שאין לו בהר ובשפלה ובנגב ובעמק שנאמר °פנו וסעו
לכם

ששת זו סמיכה. כדאיתא בכ"מ דף פ"ה גבי שמואל ירחינאה חכים יתקרי ובסנהדרין דף י"ד גבי ר' חנינא ור' אושעיא דלא הוי מסתייעא מלתא לסמכינהו: כל המריעין לו לא במהרם

לכם ובאו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וגו' וכן אתה מוצא בכנעניים ובפריזים ובאמוריים שלפניהם שנאמר ואל כל שכניו אלמא שכניו הכי הוו :

מלא חבל הרם. מלא חבל של מלודה היה לו בדרומה מן היבשה למשוך רשתו חרם כמו מלודים וחרמים (קהלת ז'): בהזקת כל השבטים. כל מי שרוצה יכול דהא במטלטלים ושאר השלל והמלקוח הוו: וכן אתה מוצא בכנענים. אע"פ שכתיב כאן הר האמורי [אף] כנעני ופריזי כך היו להם וישראל שירשו היה להם לכל אחד הר ושפלה ונגב ועמק [ארץ שדות ובקעות לכן נקראת נגב שבכל שעה היא נגובה שאין שם צל אילנות וחמה זורחת ומנגבה]:

תוספות ואין לך כל שבט ושבט מישראל. גרסינן וגפ' ים נוחלין גבי חלוקת הארץ"ב גרי' אין לך כל א' וא' מישראל כן נראה לר"ת :

מהרש"א שנאמר ים ודרום ירשה כו'. מפרש"י בחומש הוא ים כנרת אבל ים הגדול במערב א"י הוא. ופירוש הכתוב ים כנרת שנפל בחלקו וגם מלאו לדרום כדי לורך להם מלא חבל של מלודה היה להם ירושה וק"ל: שאין לו בהר ובשפלה ובנגב בעמק שנא' פנו וגו'. בעמק לא נזכר בקרא מפורש ואפשר דהיינו חוף הים דכתיב בקרא ועיין בפרש"י בחומש: וכן אתה מוצא בכנענים כו'. פרש"י אע"פ שכתוב כאן הר אמורי כנעני ופריזי כך היו כו' ע"ש ולפי זה ל"ג ואמוריים שלפניהם כו' וק"ל:

שם רבי ורבי חייא הוי שקלי ואזלי באורחא איסתלקו לצדי הדרכים מפסיע ואזל רבי יהודה בן קנוסא קמייהו א"ל רבי לר' חייא מי הוא זה שמראה גדולה בפנינו א"ל רבי חייא שמא רבי יהודה בן קנוסא תלמידי הוא וכל מעשיו לשם שמים כי מטו לגביה חזייה א"ל אי לאו יהודה בן קנוסא את גזרתינהו לשקך בגיזרא דפרזלא :

מפסיע ואזיל. מיחד ליתר פסיעות גסות ולא היה רוצה להסתלק אל צלר השדה: גדולה. שהוא מראה לנו שהוא ירא שמיי מאד ואינו חושש לתכאים שהתכה יהושע ומחזי כיוהרא: בגיזרא דפרזלא. כלומר כידוי:

מהרש"א גזרתינהו לשקך בגיזרא כו'. עיין פירש"י ובערוך בערך גזר ועוד נ"ל לפרש ע"פ מה שאמרו פרק במה בהמה גבי ולא ברלועה שברגליה דעבדו לה לגיזרא ופירש"י בהמה שפסיעותיה קלרין שפין לה כו' ולזה אמר בדרך מבל ממש לזה שהייתי עושה לך לגזרא דפרזלא שהייתי מרחיב לך פסיעות שוקייך וק"ל:

אמר הבונה יש ליזהר מלהראות בדברי חסידות לפני גדולים וטובים ממנו כי הוא כמטיל דופי בהם שאינם נזהרים כל כך ועושה עצמו טוב ויותר מהם והוא שאמר שלמה אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד ולכן כעס רבי על בן קנוסא שהיה מתהדר לפניו לירא שמים וא"ל אי לאו יהודה בן קנוסא אתה כלומר שלולי מה שהעיד עליו ר' חייא שלשם שמים היה כל מעשיו היה מנדהו :

שם [אמרו עשרה הני חד סרי הויין] מהלכין בשבילי הרשות שלמה אמרה כדתניא הרי שכלו פירותיו מן השדה ואינו מניח בני אדם ליכנס בתוך שדהו מה הבריות אומרים עליו מה הנאה יש לפלוני ומה הבריות מזיקות לו עליו הכתוב אומר מהיות טוב אל תקרי רע ומי כתיב מהיות טוב אל תקרי רע אין כתיב כה"ג °אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות : משלי ג

מהרש"א שבילי הרשות כו' מה הבריות מזיקות לו כו'. הא דפשיטא לן פי' כילד הרגל בדר בחלר חבירו שלא מדעתו אם הוא חלר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר דא"ל להעלות לו שכר היינו משך דהכא מיהו משמע התם שלא מדעתו דוקא אבל אם הוא מוחה יכול למחות ואין כופין אותו על כך כי הכא ויש לחלק כיון דדרך החליפות להשכיר גם אם זה הוא לא קיימא לאגרא יכול הוא למחות ולא מקרי רע מה שא"כ הכא דאין דרך למחות לילך בשדות פנויות וכופין אותו על כך מקרא דאל תמנע טוב וגו' וק"ל:

עשר תקנות תיקן עזרא שיהו קורין בתורה במנחה בשבת וקורין בשני וחמישי [ודנין בשני וחמישי ומכבסין בחמישי בשבת ואוכלין שום בערב שבת ושתהא אשה משכמת ואופה ושתהא אשה חוגרת בסינר ושתהא אשה חופפת וטובלת ושיהו רוכלין מחזירין בעיירות ותיקן טבילה לבעלי קריין. שיהו קורין במנחה בשבת משום יושבי קרנות ושיהיו קורין בשני ובחמישי] עזרא תיקן והא מעיקרא הוה מתקנה דתניא °וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי *רשומות אמרו אין מים אלא תורה שנאמר °הוי כל צמא לכו למים כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה (מיד) נלאו עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקים באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין בשלישי וברביעי וקורין בחמישי ומפסיקים ע"ש כדי שלא ילינו בלא תורה שלשה ימים. מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי א"נ תלתא גברי ותלתא פסוקי כנגד כהנים לוים וישראלים אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי נגד י' בטלנין :

[מכבסין בגדיהם. לכבוד שבת: ואוכלין שום. [לקמן מפרש טעמא] (משום שמלות עונה בליל שבת כדרב יהודה והשום מרבה זרע כדלקמן): ושתהא אשה משכמת. ביום שלריכה לאפות ואופה שחרית כדמפרש כדי שתהא פת מלויה לעני המחזר: סינר. דוגמת מכנסים קטנים: האשה חופפת. במסרק ביום טבילתה משום חלילה ולקמן פריך הא דאורייתא הוא: רוכלין. מביאין בשמים לנשים להתקשט בהם: מחזירין בעיירות. ולא יכלו בני העיירות לעכב עליהם: משום יושבי קרנות. יושבי חניות כל ימות החול עוסקין במלאכה ואין קורין בשני ובחמישי תיקן בגינייהו קריאה יתירה]: עשרה בטלנין. בני אדם שפרים בטלים ממלאכתן לעסוק בלרכי לבור ולבא קודמין לבית הכנסת כדי שיהו מלויין עשרה לבית התפלה ומתפרנסים משל לבור :

כדי

עין יעקב

במהרה מטיבין לו. וכדאמרינן נמי בשבת דף ל"ב לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר ה"ה הכא שייך נ"כ האי טעמא : דורשי רשומות אמרו. נראה דלהכי מקרי דורשי רשומות כלומר שהוא רק דרך דרש רמז וסמך בעלמא ולא דרשה גמורה ואמתי ונראה לזה מלאתי ביביות וכרבה פ' ויעלה פ' פ"א אם רשום למה אמת ואם אמת למה רשום הכוונה דרשום הוא רק רשימה בעלמא ולא דבר אמתי שהרי עדיין לא ניתנה התורה ללמדה שהרי זו היה תחלת נסיעתם ממצרים למדבר ואח"כ נעשה ניסנה

תוספות כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה. וא"ת מ"ש שתקנו ב' וה' וי"ל משום דאמרינן במדרש מרע"ה עלה בה' לקבל לוחות אחרונות וירד בב' ונתרלה לו המקום ולפי שהיה עת רלון בעלייה וירידה קבעו בב' ובה' ולכך נמי נהגו להתענות בב' וה' ואע"פ שעלה בהשכמה כדכתיב ועלית בבקר שדומה שכל העליות היו בבקר ולא בלילה ולא תמלא כי אם מ' יום חסרים לילה אי אין להקפיד בכך ולפי סדר עולם נמי כן סוף דתכיא בס"ע ימלא עלה בז' בסיון וכו': עיין כחום בגמרא

מהרש"א אין מים אלא תורה כו'. דרשינן ליה משום דמה ענין שם שם לו חק וגו' ויאמר אם שמוע וגו' לענין שהלכו ג' ימים ולא נלאו מים וע"כ דרשו שהלכו ג' ימים בלא תורה ונתחזק להם ביטול התורה והיו נלאו לשתות מי התורה כי היו מרים להם כנא' אם תעזבני יום וכו' עד שהורה להם ה' עץ וגו' שהתורה היא עץ חיים למחזיקים בה והחזקה הוא בכל דבר בג' פעמים וע"כ בהפך זה קאמר שלא יתחזק לכן חזקת ליכה ג' ימים בלא תורה ובזה ימתקו להן מי התורה ויאמר אם שמוע תשמע וגו' כמ"ש אם שמעת בישן תשמע בחדש דהיינו אם שמעת בשבת שחרית בפרשה הישנה תשמע במנחה בפ' חדשה ואם שמעת כו' במנח' בשבת תשמע עוד בב' וה' וק"ל:

שם **ת"ר** ה' דברים נאמרו בשום משביע ומשחין ומצהיל פנים ומרבה הזרע והורג כנים שבבני מעים וי"א מכנים אהבה ומוציא את הקנאה:

משחין. מחמם את הגוף: **מכנים את האהבה.** מתוך שמשמח את הלב:

שם ע"ב **עשרה** דברים נאמרו בירושלים אין הבית חלוט בה ואין מביאה עגלה ערופה ואינה נעשית ע"ר הנדחת ואינה מטמאה בנגעים ואין מוציאין בה זיזין וגזוזטראות ואין עושין בה אשפתות ואין עושין בה כבשונות ואין עושין בה גנות ופרדסות חוץ מגנות וורדין שהיו מימות נביאים ראשונים ואין מגדלין בה תרנגולים
ויקרא כה ואין מלינין בה את המת אין הבית חלוט בה דכתיב °וקם הבית אשר בעיר אשר לו חומה לצמיתות לקונה אותו לדורותיו וקסבר לא נחלקה ירושלים לשבטים ואינה
דברים כא מביאה עגלה ערופה דכתי' °כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך לרשתה וירושלים לא נחלקה לשבטים ואינה נעשית עיר הנדחת דכתיב עריך וירושלי' לא נחלקה
ויקרא יד לשבטים ואינה מטמאה בנגעים דכתיב °ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם וירושלים לא נתחלקה לשבטים ואין מוציאין בה זיזין וגזוזטראות מפני אהל הטומאה ומשום דלא ליתזקו עולי רגלים ואין עושין בה אשפתות משום שקצין ואין עושין בה כבשונות משום קוטרא ואין עושין בה גנות ופרדיסין משום סירחון ואין מגדלין בה תרנגולים משום קדשים ואין מלינים בה את המת גמרא:

אין הבית חלוט בה. כדין בתי ערי חומה אלא גאולה תהיה לו אם ירלה לגאול ואם יגיע יובל יולא ביובל כבתי ערי חלרים: **זיזין.** קורות יולאין מן הכתלים גזוזטראות אולא"רליור בלע"ז על פני עליה שבאון: **כבשונות.** משרפות סיד לקדירות: **גינת וורדין.** כך שמם והיא היתה לריכה לקטרת והיינו כיפת הירדן ע"ש שדרך הורד לגדל על שפת הירדן: **אין מלינים בה מת.** מת בו אדם באותו היום קוברין אותו מיד: **עריך.** משמע שאתה יודע למי מיוחדת היא: **אהל הטומאה.** שמא יהא כזית מן המת מוטל בארץ והגזוזטראות מאהילות עליו ועל אכסים הרבה וכמאלת מרבה את הטומאה: **משום שרצים.** דרכן ליגדל באשפה ומרבים טומאה לפי שמתים שם ומטמאים הקדשים שבירושלים: **קוטרא.** עשן שמשחיר את החומה וגנאי הוא: **סירחון.** עשבים רעים הגדלים שם חורקן בחוץ ועוד דרך גנות לזבלן ויש סירחון: **משום קדשים.** שתרנגולים מנקרים באשפה ומביאים בשר שרלים בפיהם ומטמאים את הקדשים: **גמרא.** מסורת היא בידינו ואין טעם לדבר:

אמר הבונה כל אלה המעלות שהיו לירושלים להיותה מובחר כל עיירות א"י ומקום השראת שכינה ונכון הדבר שעיר המלוכה יעשה לה יקר וגדולה על כל האחרות וז"ש דוד גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלקינו ירושלים מפני הר קדשו בהמ"ק שהוא יפה נוף משוש כל הארץ היתה מחמת הר לפון ירכתי ליון שבתוכה וסוף דבר קרית מלך רב לומר שהיא היתה העיר אשר בה המלך רב ודי בכך להודיע המעלה:

שם סוף סוטה **ת"ר** כשצרו בית חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבפנים ואריסטובלוס מבחוץ ובכל יום היו משלשלים להם בקופה דינרין והיו מעלים להם תמידין היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית אמר להם כ"ז שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידכם למחר שלשלו דינרין בקופה והעלו להם חזיר כיון שהגיע לחצי החומה נעץ צפרניו בחומה ונזדעזעה א"י ארבע מאות פרסה על ד' מאות פרסה באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזירים וארור האדם שילמד את בנו חכמת יונית ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא עומר מגנות צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר. וחכמת יונית מי אסירי
דף פג והתניא אמר רבי בא"י *לשון סורסי למה או לשון הקדש או לשון יונית וא"ר יוסי בבבל לשון ארמי למה או לשון הקדש או לשון פרסי אמרי לשון יונית לחוד וחכמת יונית לחוד וחכמת יונית מי אסירא והאמר רב יהודה אמר
איכה ג שמואל משום רשב"ג °עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי אלף ילדים היו בבית אבא ה' מאות מהם למדו תורה וחמש מאות מהם למדו חכמת יונית ולא נשתייר מהם אלא אני כאן ובן אחי אבא בעסיא אמרי שאני בית ר"ג שהיו קרובים למלכות וכדתניא המספר קומי הרי זה מדרכי האמורי אבטולמוס בר ראובן התירו לו לספר קומי מפני שהוא קרוב למלכות של בית ר"ג התירו להם לספר בחכמת יונית מפני שקרובים למלכות:

הורקנוס

עיון יעקב

ניזנה להם אינה מלות וחקים כדכתיב שם שם לו חק ומשפט להיק דורשי רשומות בעלמא: **בתוספות** ד"ה כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה. וא"ת מ"ש שתקנו ב' וה' כוונת תוספות דלמה להם לתקן תקנה קבועה בב' וה' דוקא היה להם לתקן רק שלא יבטלו ג' ימים ויקראו לפעמים בג' וכד' או בו"ו וכה"ג ועי"ל דיותר היה להם לתקן לקרות בג' וד' לפי שבג' נאמר בו ב' פעמים כי טוב וכד' שבו נתלו המאורות רמז לאור תורה ועיין ברלוף אהבה: **ונזדעזעה** ארץ ישראל ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה. כי ירושלים היא בי' מלע של ארץ ישראל דוגמת הטבור שבגוף והמכה על הטבור נזדעזע כל הגוף כך כנזדעזע ירושלים נזדעזע כל א"י שהוא אורך ורוחב ד' מאות על ד' מאות פרסה: **וארור** אדם שילמד את בנו חכמת יונית. במנחות דף ס"ד ע"ב בתוספות מקשים ואיך דמשמע לקמן בפ' שתי הלחם דמי שלמד כל התורה כגון בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל שרי אי לא משום דכתיב לא ימוש ולמ"ד אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבית קיים מלות לא ימוש משמע דשרי היינו היכא דליכא לורך דשאני היה קרוב למלכות עכ"ל ונ"ל דהא מדקדק הש"ס וקאמר ארור שילמוד בנו חכמת יונית ולא ארור מי שילמוד חכמת יונית אלא ודאי דדוקא בנו אסור ללמוד חכמת יונית כי חייב אדם לגדל את בנו לתורה ולמצוה לדעת חכמה ומוסר וחייב אדם ללמוד את בנו תורה כדכתיב ולמדתם את בניכם אבל גדול אחר שלמד כל התורה מותר ללמוד חכמת יונית אי לאו משום לא ימוש לכך
דוקא

הורקנוס ואריסטובלוס. אחין היו ומריבין על דבר המלוכה: **היו משלשלין.** אותן שבפנים מורידין מעל החומה דינרין מתחומה שלשלת בקופה לאותן שבחוץ לקנות תמידין: **נעץ צפרניו.** תקע שכן דרך חזיר כשגוררין אותו: **ועל אותה שעה שנינו.** במנחות: **מעשה שבא העומר.** שהיה רגיל לבוא מן הקרוב לירושלים אותה שעה לא מצאו כדיפין רחוק מירושלים לפי שהחריבו בני המלכות את תבואת השדה: **מבקעת עין סוכר.** שם מקום: **לשון סורסי למה אלא או לשון הקדש או לשון יונית.** הוא לשון לא וסורסי לשון כלענ היא: **פרסי.** לשון ארמי בארץ ישראל הסמוכה ליון נקט יוני ובבבל הסמוך לפרס נקט לי פרסי: **חכמת יונית.** בני פלטין הקרובים למלכות מספרין בה: **עיני עוללה לנפשי.** ל"ג מ"ד כלומר כך א"ר שמעון קורא אני על עלמי המקרא הזה שיש עלי לעולל עיני בבכי ודמעה מכל משפחות העיר: **ילדים.** בחורים: **המספר קומי.** לפנים במלח: **מדרכי האמורי.** שמספרים מלפניהם ומשיירין בלורית מאחריהן:

תוספות ואסור לאדם שילמד את בנו וכו'. וא"ת והלא בפולמוס של טיטוס גזרו כדאמרינן בפרק בתרא דסוטה וטיטוס היה בשעת החורבן כדאמרינן בהנזקין ומלכות בית חשמונאי קדמי טובא כדאמרינן בפ"ק דע"ז וי"ל דמעיקרא גזרו ולא קבלו מינייהו א"נ אי הוה בעי למיקם בארור לא מקרי עברייתא אבל לבסוף איכא גזירה דרבנן: **לשון סורסי** נראה דלשון סורסי הוא לשון ארמי כדאמרי' אל יהי לשון סורסי קל בעיניך שהרי בתורה בנביאים ובכתובים חלק לו הכתוב כבוד. בתורה דכתיב יגר שהדותא. בנביאים דכתיב כדנה תימרון להון. בכתובים דניאל ועזרא ולכן היו אומרים נהרים ודניאל נמי קורהו לשון ארמי אע"ג דכתיב ביה וידברו הכשדים למלך ארמית והא דנקט הכא בה. לשון סורסי ובבבל נקט לשון ארמי אור"ת לפי שמעט משתנה כעין לשון לעז שמדברים אותו לשון לא במדינה אחת יותר מבאחרת כי אונקלוס הגר תרגם עד הגל שהיה דגורא ולכן קרא לו יגר שהדותא וכ"ל לשון שדיבר לבן הוא לשון סורסי ועל שם סוריא נקרא סורסי דסוריא היא ארם נהרים וארם צובה שכבש דוד וע"ש שקרובה לא"י אין לשון ארמי שלה לא כל כך: **התירו לספר קומי.** מתחלה לא גזרו על קרובים למלכות והוא היה רגיל כדאשכחן במעילה שהלך אבטולמוס בן ראובן וספר קומי שלא יכירו שהוא יהודי והטעה אותם:

מהרש"א והכמת יון מי אסירא כו'. וליכא למימר הכא שלא עסו כהוגן וחזי מאי סליק בהו דבהאי גוונא אמרינן פי' א"ל הממונה ובי דוסא בן יוסף דמשמע שאר"ג שים לו להתאון על מעלת בני בית אביו יותר מכל שאר בני העיר ועוד דבית אביו של ר"ג שהיו נשיאים ודאי לא היו מניחים את בניהם ללמוד בחכמת יונית אם הי' בו חשש איסור וק"ל:

שם **ת"ר** לא יגדל אדם את הכלב אלא א"כ קשור בשלשלת אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר וקושרו ביום ומתירו בלילה וכו':

כו שם / במדבר **דרש** רבי דוסתאי דמן בירי °ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל ללמדך שאין השכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות חסר אחד והיתה אשה עוברה ביניהם וראויה להשלים ונבח בה כלב והפילה נמצא זה גרם לשכינה שתסתלק מישראל:

תוספות ב' אלפים וב' רבבות. גרסינן ול"ג שני אלפי רבבות דבמדבר לא היו כי אם ס' רבוא ושרתה השכינה ולא שייך כאן הא דאמר דיני ממונות דכל בי י' שכינה שריא דהכא אכנילאים ומשכן קאמר:

שם **ההיא** אתתא דעאלת למיפא בההוא ביתא נבח בה כלבא א"ל מאריה לא תסתפי מיניה שקילי ניביה אמרה ליה שקילא (טיבותיה דההוא גברא) [טיבותיך] שדיא אחיזרי כבר נד ולד:

ניביה. ינלאסב"י בלע"ז ל"א ד' שיני הכלב המאריכות שבו טשך כך שמעתי (בבכורות): [**שקילא טיבותך וכו'.** כטולה היא טובתך ומוטלת על הקוצים מה באתה מנחמני הבל: **כבר נד.** ונעקר ממקומו]·

החובל פרק שמיני

דף פה / שמות כא [°**ורפא** ירפא יכול אפילו שלא מחמת המכה ת"ל רק] אמר מר יכול אפילו שלא מחמת המכה ת"ל רק שלא מחמת המכה בעי קרא אמרי מאי שלא מחמת המכה כדתניא הרי שעבר על דברי רופא ואכל דבש או כל מיני מתיקה מפני שדבש וכל מיני מתיקה קשין למכה והעלה מכתו גרגותני יכול יהא חייב לרפאותו ת"ל רק מאי גרגותני אמר אביי נאתא כריכתא מאי אסותיה אהלא וקירא וקלבא ואי א"ל אסייך אנא א"ל דמית עלי כאריא ארבא ואי א"ל אייתינא אסיא דמגן במגן א"ל אסיא דמגן במגן מגן שוי ואי אמר מייתינא לך אסיא רחיקא א"ל אסיא רחיקא עינא עוירא ואי א"ל הך הב לדידי ואנא מסינא נפשאי א"ל פשעת בנפשך ושקלי מינאי טפי ואי א"ל קוץ לי מקץ א"ל כל שכן פשעת בנפשך וקרו לי שור המזיק:

נאתה כריכתא. בשר מת: **אהלא.** אסלמ"י בלע"ז: **וקירא.** שעוה: **וקלבא.** ר"ש יכא שבחביות של יין: **ואי א"ל.** מזיק: **אסייך אנא.** אני ארפא אותך ואיני נותן דמי אסייך: **רחיקא.** ומזיל גבי: **עינא עוירא.** שעתיד לילך לדרכו ואין חושש את עיור עינו של זה: **אסיא דמגן.** שירפא בחנם וקרוב הוא: **ב"ש.** דלא ניחא לי בהכי דאי פשעת בנפשיך גנאי גדולה הוא לי דקרו לי שור המזיק:

דף פו **[פיסקא]** בשת הכל לפי המבייש והמתבייש. מני מתניתין לא רבי מאיר ולא ר' יהודה אלא רבי שמעון היא דתנן וכולן רואין אותן כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם שהם בני אברהם יצחק ויעקב דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו ר"ש אומר עשירים רואין אותם כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם עניים כפחותין שבהם:

וכולן. עניים ועשירים: **רואין אותם.** אפילו את העשירים: **כאילו ירדו כו'.** ואין שמין העני לפי עניותו להקל ולא את העשיר לפי

עיון יעקב

דוקא בנו אסור ללמוד חכמת יוונית אבל בתו שרי: **שאין** השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות. עיין בחדושינו ביבמות דף ס"ד הטעם בזה: **בתוספות** ד"ה ב' אלפי וב' רבבות. גרסינן ול"ג שני אלפי רבבות דבמדבר לא היו כי אם ס' רבוא ושרתה שכינה ולא שייך כאן הא דא' דיני ממונות כל בי עשרה שכינתא שריא דהכא אכנילאים ומשכן קאמר ע"כ ולכאורה מה שכתבו התוספות ולא שייך כאן וכו' אין לו דביקות מקודם ואפשר דהתוספות כתבו כן דלא תקשה לך ולומר דלמא לעולם גרסינן שני אלפי רבבות ופא רבעבר שרתה שכינה על ס' ריבוא היינו על כולם יחד משא"כ אם ישראל הם שני אלפי רבבות אז שורה שכינה על כל בי עשרה להכי כתבו תוספות ולא שייך כאן:

לפי שהם שחורין לדמי בשתו קוף א״א כולן שוין בכך: בפחותים שבהם. פחותים שבעניים להקל דכיון דעני הוא בבהו ק״ה:

תוספות כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם. כי יש עשירים שאין מתביישין יותר מבני חורין שירדו וכן עניים ואין יכולין לדקדק עליהם כ״כ איזה מהם מתבייש כאילו יכד ואיזה מתבייש יותר או פחות וכיוצא בזה מצינו במתניתין גבי העביר טליתו ופרע ראש אשה בשוק דאין מדקדקין בדבר אם היו שם בני אדם שרגיל להתבייש יותר ונפניהם כגון בני אדם חשובים או לא אלא בוין בשורה אחד:

אמר הבונה יפה קרא לבני ישראל בני חורין שירדו מנכסיהם כי מימי קדם היה להם עושר וכבוד ארץ טובה ורחבה ועכשיו גלתה יהודה בעוני וכן המה כל אחד עשיר שנורש ועני שהיה חשוב וככבר שעכשיו הוא כמה:

יף פז **כותניא** רבי יהודה אומר סומא אין לו בושת וכן היה רבי יהודה פוטרו מכל מצות האמורות בתורה אמר רב ששת בריה דרב יהודה מ״ט דר״י אמר קרא ישעיה °אלה (המצות) [העדות] והחוקים והמשפטים כל שישנו במשפטים ישנו במצות וחוקים וכל שאינו במשפטים אינו במצות וחוקים אמר רב יוסף מריש הוה אמינא מ״ד הלכה כר״י דאמר סומא פטור מן המצות קא עבידנא יומא טבא לרבנן מ״ט דלא מפקדנא וקא עבידנא מצות והשתא דשמעינן להא דרבי חנינא דא״ר חנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה מאן דאמר לי אין הלכה כרבי יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן מ״ט כי מפקידנא אית לי אגרא טפי:

סומא אין לו בושת. פי׳ אם ביים הוא את חבירו פטור: כל שישנו במשפטים. דהא אפ קאי מכלל ושפטו: רב יוסף. יתלור עיניס הוס:

צ ע״ב **משנה** מעשה באחד שפרע ראש האשה בשוק באת לפני רבי עקיבא וחייבו ליתן לה ת׳ זוז א״ל רבי תן לי זמן ונתן לו זמן שמרה עומדת על פתח חצירה ושיבר את הכד בפניה ובו כאיסר שמן גילתה את ראשה והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה העמיד עליה עדים ובא לפני ר״ע א״ל לזו אני נותן ד׳ מאות זוז א״ל לא אמרת כלום החובל בעצמו אע״פ שאינו רשאי פטור אחרים שחבלו בו חייבים והקוצץ נטיעותיו אע״פ שאינו רשאי פטור אחרים חייבים:

[שמרה. שמתין לה עד שראתה עומדת על פתח חלרה]: ובו כאיסר שמן. שמן קנוי באיסר: אע״פ שאינו רשאי. כדאמרי׳ טעמא בגמ׳ וכן קוצץ בנטיעות אין רשאי דעובר בבל תשחית: חייבין. נטיעה בת שנה שתי כסף כדאמרינן בהכונס:

צא ע״ב **מאן** תנא דשמעת ליה דאמר אין אדם רשאי לחבל בעצמו אילימא האי תנא הוא דתניא °ואך את בראשית דמכם לנפשותיכם אדרוש ר״א אומר מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם ודלמא קטלא שאני אלא האי תנא הוא דתניא מקרעין על המת ולא מדרכי האמורי א״ר אלעזר שמעתי המקרע על המת יותר מדאי לוקה משום בל תשחית וכ״ש גופו ודילמא בגדים שאני דפסידא דלא

הדר הוא כי הא דר׳ יוחנן קרי למאני מכבדותיה ורב חסדא כד הוה מסגי בייני היזמי והיגי מדלי להו למאניה אמר זה מעלה ארוכה וזה אינו מעלה ארוכה אלא האי תנא הוא דתניא (א״ר אלעזר הקפר ברבי מה ת״ל) °וכפר עליו מאשר חטא על הנפש [וכי באיזה נפש חטא במדבר זה אלא שציער עצמו מן היין והלא דברים ק״ו מה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר עאכ״ו]:

[לנפשותיכם אדרוש. מיד עלמיכס אדרוש: וכפר עליו. בנזיר כתיב: על הנפש. משמע שחטא בנפש אדם: מכל דבר. המסגף עלמו בתענית]:

אמר הבונה מן התימה לכל אשר בעל שכל הוא שיהיה נדמה הכ״ם מן הכנריס לגופו וכאומרו במקום אחר כל השחית דגופיה עדיף מפני הא דרב חסדא דאמר זה מעלה ארוכה וכו׳ עד דאיצטריך המקדר להביא ראיה אחרים וכפר עליו וגו׳ ומה זה שלא ציער עלמו אלא מן היין כו׳ כי הזה פועל חכם וקרוא נכונה לקרוע בשרו ולא בגדיו מטעם זה מעלה ארוכה וזה וכו׳ וכההוא דאלא מלקים גם הוא פ׳ ג׳ דתעניות שהיה אומר כן אם לא שיהי׳ ע״ד אומר לעולם יעבוד אדם עבודה שהיא זרה לו ואל יצטרך לבריות שמדיקים החסים על ממונם שאין נהנין מן הגזל רולים להזיק גופם ולא ממונם כל עוד שיהי׳ בדבר שלא נאמר עליו ממונו חביו עליו מגופו לצנין מיתה אלא דבר שישוב לאיסנו אחר מעט לער ח״א זה מעלה ארוכה וזה אינו מעלה ארוכה:

אמר רב דיקלא דטעין קבא אסור למקציה מיתיבי שם כמה יהא בזית ולא יקצנו רובע שאני זיתים דחשיבי א״ר חנינא לא שכיב שיבחת ברי אלא דקץ תאינתא בלא זימנה אמר רבינא אם היה מעולה בדמים מותר תניא נמי הכי °רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל ויקרא כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק וכי מאחר שסופו לרבות כל דבר מה ת״ל כי לא עץ מאכל הוא להקדים סרק למאכל *יכול אפי׳ מעולה בדמים ת״ל רק. שמואל יף צב אייתי ליה אריסיה תמרי אכל טעים בהו טעמא דחמרא א״ל מאי האי א״ל ביני גופני קיימי אמר מכחשי בחמרא כולי האי למחר אייתי לי מקורייהו רב חסדא חזא תאלי בי גופני א״ל לאריסיה עקרינהו גופני קני דיקלי דיקלי לא קני גופני:

רובע. הקב: ואם היה מעולה בדמים. דעיז יקרים לבנין יותר משבח פירותיו: רק עץ אשר תדע. קרא יתירא הוא דה״ל למיכתב רק אשר לא הוא מאכל: זה עץ מאבל. וה״ק רק עץ אשר תדע אם איכך יודע קרוב למלור אלא הוא קחנו ואפילו של מאכל: יכול אפילו מעולה בדמים. לקורה יותר מפירות יהא סרק קודם לו: ת״ל רק. מיעוט הקדמה: מקורייהו. מקור שלהן ועיקרן ל״א שבא לי קור שהוא רך לאכול וגדל סביב שרשיו כלומר כלה עיקרם מפני שמפסיד ונאכל את הקור: גופני קני דקלי. מדמי היין יכולין אנו לקנות קרקעות ואילו דקלי לא קני גופני אין שבחן עולה אלא לדבר מועט:

תוספות למחר אייתי לי מקורייהו. משמע דגופני עדיפי מדקלי ותימה דבהאשה שנפלו לה נכסים אמר גבי נפלו לה כספים ילקח בהם קרקע דיקלי ואילני דיקלי אילני וגופני אילני אלמא גופני גריעי אפילו מאילני דגריעי מדיקלי וי״ל דגנפנים כשאדם טורח לזמר ולתקן הכרם יש בהן ריוח גדול אבל בנכסי אשתו אם היה קונה גפנים מתוך שצריכים הוצאה מרובה לא היה הבעל חושש לנהלים על נכסים וסיו

עין יעקב

וכן היה ר׳ יהודה פוטרו מכל המצות שאמורות בתורה. ונראה דהתוס׳ שמרינן סומא חשוב כמת שנאמר במחשכים הושיבני כמתי עולם כי בחסים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות והמצות פרלוסאי בשבת דף ל׳ וכן הסומא כי גר אלוה וסורא אור וזה במחשכים הושיבני: **לא** שכיב שבחת ברי אלא דקץ תאינתא בלא זמנה. וי״ל רעה ופירוש לרשב גולר

והיו הולכים לאיבוד לפיכך טוב לקנות דקלים שאין צריכין יגיעה ועמילה אפי' באו שנאה וטוב הוא לשניהם ועוד מפרש ר"ת בהמוכר את הספינה דפירי דדיקלא מתקיימין טפי מאילני ונופני וגנבכי. מלוג של אשה בעינן דבר המתקיים יותר:

מהרש"א לא שכיב שיבחת (שבחת) ברי' אלא דקץ תאנתא כו'. ע"פ הדברים האלה י"ל בענין הנחש שהסית את חוה לאכול מפרי עץ הגן שיכה לבוכה באומרו אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן ולא אמר מכל פרי עץ הגן וע"פ מ"ש שאילן שאכל אדה"ר אתרוג היה ואמרינן פ' לולב הגזול דאתרוג טעם פריו ועצו שוה ח"ם הנחש אף כי אמר אלהים לא תאכלו היינו מכל עץ הגן דהיינו מן האתרוג ותאמר האשה וגו' ומפרי העץ אשר בתוך הגן וגו' שאף על הפרי הזהיר אותנו ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמותון על אכילת הפרי רק על אכילת העץ מטעם דקץ אילן בלא זמנו כו' ודו"ק:

כח **משנה** אע"פ שהוא נותן לו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר ועתה השב אשת האיש וגו' ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים וגו': **גמ'** ת"ר כל אלו שאמרו דמי בושתו אבל צערו אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך אשת נביא בעי אהדורי אשת אחר לא בעי אהדורי א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן השב אשת האיש מכל מקום ודקא אמרת הגוי גם צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא נביא הוא וכבר למד אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו אשתך היא אחותך היא מכאן לבן נח שנהרג שהיה לו ללמוד ולא למד. כי עצור עצר ה' א"ר אליעזר שתי עצירות הללו למה אחת באיש שכבת זרע שתים באשה שכבת זרע ולידה במתניתא תנא שתים באיש שכבת זרע וקטנים ג' באשה שכבת זרע וקטנים ולידה רבינא אמר שלשה באיש שכבת זרע וקטנים ופי הטבעת ארבעה באשה שכבת זרע ולידה וקטנים ופי הטבעת. בעד כל רחם אמרי דבי ר' ינאי אפי' תרנגולת של בית אבימלך לא הטילה ביצתה אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמור רבנן כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה א"ל דכתיב וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו א"ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וגו' וכתיב וה' פקד את שרה כאשר אמר וגו' כאשר אמר אברהם על אבימלך:

כל אלו שאמרו. שלש מכס ומאתים וד' מאות דמי בושת הם: אבל צער. שדואג על בושתו אינו מוחל לו: שהיה לו ללמוד ולא למד. דרך ארץ מדקאמר ליה רחמנא נביא הוא דמשמע אין ממש בדבריך וראוי אתה ליהרג: שכבת זרע. שבמעי אשה לא יכולה לפלוט: פי טבעת. נקב הגדולים לפניה: פקד מדלא כתיב ויפקוד את שרה וכתיב פקד משמע פקד כבר תחלה לאבימלך:

תוספות כאשר אמר אברהם על אבימלך. לא בהריון משתעי שהרי המלאכים בשרו את שרה מפסח שלפניו אלא ילדה בריוח כמו שהתפלל על אבימלך:

מהרש"א כל אלו שאמרו דמי בושתו אבל צערו כו'. כפירש"י צער שדואג על בושתו אבל צער של חבלה הוא בתוך הה' דברים צער דנקט הכא דומיא דאברהם דנייתי שלא היה שם רק צער של בושת וכן מצאתי בקצת נוסחות טור ח"מ סי' תכ"ב אין מתכפר לו צער של בושת עד שיפייסנו כו' וק"ל: השב אשת וגו'. הוציאו מהכתוב הזה בקשת המחילה כי מהראוי שיאמר הקב"ה לאברהם שיתפלל בעד אבימלך אבל אמר זה לאבימלך שיפייס לאברהם עד שימחול לו ויתפלל בעדו וכן נאמר ויקח אבימלך צאן וגו' ויתפלל וגו' וכפרש"י שם: ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנא' ויתפלל וגו'. שנחשב לאברהם המחילה לו למדת רחמנות כמ"ש פ' המציא כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של א"א: ב' עצירות הללו כו'. ופרש"י בחומש לפי מדרש זה וילדו כתרגומו ואתרווחו כו' בעד כל רחם כנגד כל פתח עכ"ל ולא רחם ולידה ממש ועיין בזה דברי הרמב"ן והרא"ם אך התימה לדבריהם שלא זכרו סוגיא דהכא דבהדיא דרים לרבות עצירת שאר נקבים מכפל העצירה ולא מלשון וילדו כמ"ש הרא"ם וע"ש: והוא צריך לאותו דבר כו'. למדו לומר כן ממה שאמר הכתוב ויאמר ה' אל אליפז וגו' חרה אפי בך ובשני וגומר שהיו ראוין ליסורין שהיו באיוב כדרך שאמרו החושד בכשרים לוקה בגופו ומדתלה את שבות איוב בתפלתו בעד רעהו משמע שהוא נענה בתפלתו בעדם ומדכתיב ושב ולא כתיב והשיב משמע שהוא שבכבר תחלה לרעיו א"כ בהתפללו משמע מיד קודם שהיה נענה על ריעיו: על אבימלך. כתבו התוס' לאו בהריון משתעי שהרי כו'. ולדבריהם אלו סותרין מה שכתבו פ"ק דר"ה שאברהם נימול בי"ה ואח"כ ביום ג' באו המלאכים לבשר את שרה ושפיר מצינן לאוקמא דפקידת שרה בר"ה היה בהריון ממש משתעי והבשורה היה אחר זה והרא"ם שכתב

עיון יעקב

כולר שאנה יאכל פריה וזה שלא נלר בתאנה וקללו גם פריו תקלן וזרע אביהם נמשלו לתאנה כראיתא במדרש ילקוט הושע ט' על פסוק כבכורה בתאנה בראשיתו: **אע"פ** שהוא נותן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר ועתה השב את אשת האיש. כי נביא הוא וגו'. אפשר דלמד כן מדכתיב כי נביא הוא ממלת כי משמע שהוא נתינת טעם כדמקשה הש"ס אשת נביא בעי הדורי אלא ודאי דכהשבה לחוד אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו שימחול לו ואולי לא ימחול על בושתו לזה קאמר כי נביא ומדת הנביאים להיות ענוים כדאמרינן אין השכינה שורה אלא על עניו וכו': **ומנין** שאם לא מחל שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים. ומדרשה אברהם כ"כ עד שהתפלל עליו ראוי לכל אחד לאחוז במדת אבותיו כדכתיב שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך ומי שאינו עושה כן תופס במדת האכזרי: **וכבר** למד אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלין אותו. וכראי' לפרש דה"ק וכבר למד דהיינו שינגע ה' את פרעה נ"כ על דבר שרה אף שאמרה אחותו היא והיה לך ללמוד ממנו לכך דינך מסור לשמים כמו התם כי הלכתא כרב חסדא דאומר מותר אינו נהרג ואינו גולה רק דינו מסור לשמים כדאיתא בפ"ב דמכות דף ט' ע"א וכן מבואר ברמב"ם פ"ו מהלכו' רוצח אבל שם במכות מתרץ הש"ס אליבא דרבא דס"ל דאומר מותר מזיד הוא והיינו דין מיתה מסור לאדם א"כ ליכא למימר וכבר לייד דהא התם היה רק דין שמים שנענש ה' את פרעה לכן גרסינן התם וממך למד: **כי** עצר עצר ה' א"ר אלעזר שתי עצירות הללו למה אחת באיש שכבת זרע שתים באשה שכבת זרע ולידה. מה שהיה עצירה באיש ואשה זה יש ללמוד מדכתיב וירפא ה' את אבימלך ואשתו וגו' מכלל שהיו עצורים מעיקרא ולהכי פרש"י בעד כל רחם כנגד כל פתח כיון שהיה עצירה נ"כ באיש דלא שייך רחם ממש ללידה אך הש"ס בעי למימר מכלן שהיו שתי עצירות באשה או לאיך דס"ל שהיו בכל אחד ואחד מהם עצירות הרבה זה נלמוד מדכתיב כפל עצור עצר וגם כתיב בעד כל רחם מרבינן עצירות הרבה ועיין במהרש"א: **א"ל** דכתיב וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד וגו'. הא באמת דלא יליף מקרא שבתורה דגבי אברהם משום דיש"ל דלכך הוא נענה תחלה משום דאברהם זכותו גדול שקיים כל התורה כדכתיב עקב אשר שמע מצותי חקותי ותורתי משא"כ באבימלך שהי' רשע מה"ה לכך מייתי מאיוב שחביריו היו ג"כ צדיקים מישראל וכפירוש אליהו בן ברכאל שהיה מתספחת רם רק איננו איתגלאי לא"ם כדאיתא בפ"ק דב"ב דף ט"ו ובפרטות למ"ד איוב ג"כ מא"ה ומאן דיליף מאברהם ס"ל דמאיוב ליכא למילף דלמא מש"ה נשמע תפלתו ונענה תחלה בשביל

שכתב ויש לתמוה שכבר ביאר השם לאברהם בבנין הנ"ד ובהכרח שיפקדנה בר"ה כר' עכ"ל ע"ש באורך ונעלם ממנו תירוץ התוס' שכתבו כאן גם דבריו בעצמם תמוהים מהרכיב קושיתו אחרי ריכסי כי במה שכתב שכבר בישר לשרה שבניסן כו' הם דברי הב"ר והסוגיא דגמרא דפריך ובשיטה מי קא ילדה כו' פליג אב"ר וס"ל דלא בישר לשרה אלא ג' ימים קודם החג כשיטת התוס' פ"ק דר"ה כמ"ש הרא"ש בעצמו כל זה בפסוק כעת חיה וגו' וא"כ אין נקום כתמיהתו כמ"ש דכבר קודם ר"ה התפלל על אבימלך ובר"ה נפקדה שרה ואבימלך אחר ר"ה נתרפא וביוה"כ נימול אברהם ואח"כ ביום ג' באו המלאכים לבשר שרה ודו"ק: כאשר אמר גו'. ובחומש פרש"י וה' פקד את שרה סמך פ' זו ללמדך כל המבקש כו' עכ"ל וכתב הרא"ם דמהכא משמע דאין כאן מקומו כו' הרי שכל הסיפורים האלו נמשכים זה אחר זה כו' אבל בפ"ח דב"ק מ יתי לה להאי דרשה ואינו מזכיר שם סמיכות כו' עכ"ל וכ"ל ליישב דתלמודא כמי אסמיכות הפרשיות קסמיך דאי לאו סמיכות הפרשיות ה"א דלא קאי כאשר דבר על אבימלך והיה כלרך לאותו דבר אלא דקאי אבקשת רחמים של אברהם על קדוש ולאו היינו אותו דבר אבל מדסמיך ליה פי' אבימלך אית לן למימר דקאי אלפניו דהיינו בקשת רחמים דאבימלך שהיה נצרך לאותו דבר ולא האי אלפני פניו אבקשת רחמים דסדום והו"ק:

*בשם הגאון הגדול בעל קיקיון דיונה. ודקא אמרת שני גם צדיק תהרוג נביא הוא וכבר נומר אכסנאי וכו'. נראה לפרש דאבימלך אמר הגוי גם צדיק תהרוג שלא הוא אמר לי אחותי היא וגו' כלומר שלא אברהם הוא גרם שאמר אחותי היא והשיב לו כי נביא הוא ר"ל אין נצריך כלום כי הוא נביא וידע באם שלא יאמר כן יהרוג אותו וכמ"ש אברהם פן יהרגוני וגו' וא"ת עכ"ז גם אתה נקי שלא ידעת מזה מ"מ אתה חייב מ"מ וכבר לימד כו' ואם כן אתה חייב על שלא למדת דרך ארץ ככ"ל ליישב הגמ' זו בפשיטות לפרש"י:

הגדה שהיה לו ללמוד ולא למד. נראה כיון דלמד דעת את העם שאין שואלין לאכסנאי ומי שלא למד הוא ראוי ליענש ע"כ יתפלל בעדך וחיה. הרי"ף:

כט שם ירמיה ב **א"ל** רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי בהדי הוצא לקי כרבא א"ל דכתיב °למה תריבו אלי כלכם פשעתם בי נאום ה' א"ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא °עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי א"ל רבא לרבה בר מרי כתיב °ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים מאן נינהו חמשה א"ל הכי אמר ר' יוחנן אותם שהוכפלו בשמות. יהודה נמי אכפולי מכפל א"ל למליה הוא דאכפל דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד °יחי ראובן ואל ימות וגו' וכו':

בהדי הוצא לקי כרבא. קוץ הגדול אצל הכרוב כשבא לעוקרו פעמים שנעקר הכרוב עמו וכמלא טקה בשבילו כלו' שכיני רשע לוקין עמו: כלכם פשעתם. אף הנביא במשמע: עד אנה מאנתם. ומשה ואהרן בכלל: אותן שהוכפלו שמותם. בברכת משה *דן גד זבולון נפתלי ואשר והודיעך הכתוב שחלשים שבכולם היו ולריכין חזוק לפיכך כפל את שמם להחזיקם (שלא ימלטו בזה

עין הרע) ואותם הביא יוסף לפני פרעה כדי שלא יבחור אותם לאנשי מלחמתו רלאמי גייסות ולהטריחן. וכתבו התוס' בב"ר יש איפכא שהנכפלים גבורים היו כמו יהודה שנכפל:

מהרש"א כלכם פשעתם גו'. פרש"י אף הנביא במשמע עכ"ל אבל בס' ירמיה פרש"י אף הצדיקים במשמע-כו' ע"ש והוא מחוור יותר מכאן כיון דדברי הנביא הם לא שייך למימר הנביא בכלל וכן בלאה מאנתם א"כ לא הוו משה ואהרן בכלל מ"מ שאר לדיקים שבישראל הם בכלל דלא יכלו כולם ללקות מדכתיב מן העם וכן פרש"י בהדיא פ"ק דסנהדרין גבי השוא וכי דילטויר אני כו' ע"ש ונראה דלרבה בר מרי לא דייק ליה האי קרא דאורייתא מדלא כתיב ביה כולכם איכו במשמע אף הצדיקים ודו"ק: ומקצה אחיו לקח המשה כו'. מדלא כתיב ומאחיו לקח ה' וגו' דרשו דמקלה אחיו משמע הפחותים והמוקלים לגבורה שבהם כמ"ש ג"כ ותאכל בקלה העם מן המוקלים שבעם ומאמר יוסף מוכיח על זה שיתראו בפני פרעה לחלשים שאינן ראויין רק למקנה כמ"ש והאנשים רועי צאן וגו' ואמרתם אנשי מקנה וגו' ולז"א שה' היו אותן שנכפלו בשמות שהיו לריכין חיזוק בברכתן ועי"ל דלכך נכפל שם שמותן שה' שמות שהיה ראוי לקרותן כאן בשמם ולא נקראו כאן בשמם ונכפל שם שמם ית"ש שלא זכרן בשמותן להורות חלישותן כאילו אינן וכן הוא בב"ר:

ל שם **א"ל** רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא א"ל דתנן עשירים מביאים ביכורים בקלתות של זהב ושל כסף עניים בסלי נצרים של ערבה קלופה הסלים והביכורים ניתנים לכהנים א"ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא *°וטמא טמא יקרא: שם ע"ב ויקרא יג

הסלים והביכורים ניתנין לכהן. והעשירים לא היו נותנין (סליהם) [קלתותיהם] לכהן: נצרים. שבטים: וטמא טמא. לא די לו נגעו אלא שמגיים את עלמו על כרחו הטיל עליו הכתוב חובה:

מהרש"א הסלים והבכורים כו'. אפשר שהוא כלמד מקרא דכתיב ולקח הכהן הטנא מידך וגו' דמשמע שהכהן נוטל הסל לעצמו עם הפירות שבזה הוא מחשיב הבכורים שהסל בטל לגבייהו ומדשנה קרא לכתוב טנא ולא כתב כלי סתם משמע דבכלי שהוא חשוב שכבר עטרו הבכורים בו ואף אם היא איכו בטל לגבי הבכורים אין זה פחיתות להם ולכך אין הכהן נוטל אותו וק"ל: וטמא טמא כו'. פרש"י לא די לו נגעו אלא שמגיים כו'. בכונה דוכתין אמרינן הכי וטמא טמא יקרא שיודיע לערו לרבים מיהו טעמא אחרינא אית ביה והוא לטובתו כדי שיהו רבים מבקשים עליו רחמים ויותר נראה לפרש דמהאי קרא ילפינן כמי פ"ק דמ"ק שעושין ציון לקברות דכתיב טמא טמא יקרא טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש דהשתא ניחא לפי ענייכו דעניא בתר עניותא אזלא לא די לו בטומאתו אלא שלריך להוליא הולאות לעשות סימן וק"ל:

לא שם פרק המקבל ועי"ש רש"י **א"ל** רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי רבנן השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה

עיון יעקב

בשביל יסורים גדולים שהיו עליו מוכה בשדה נ"ש לחבי מייתי מחבריהם: א"ל דכתיב למה תריבו אלי כלכם. ורבה בר מרי לא יליף ממקרא שבסורה דכתיב עד אנה מאנתם די"ל ותמה אמר בן כדי ללמוד שלא לבייש את השוכרי עבירה כדאיתא בסנהדרין דף י"א גבי מעשה דשמואל הקטן אבל בירמיה ב' דכתיב עם כנושה גנב כי ימצא הוכיחו בים ישרא ש"א שלא השניה על הכושת ע"ש ברד"ק מזה מוכח דכתי' הולא לקי כרבא: אותן שהוכפלו בשמות. פרש"י דהיינו החלשים ובב"ר איתא איפכא כ"כ השופטים ונראה יותר כראיתם בש"ע דיין דהחלשים הם שנכפלו בשמות ורמז לדבר כאיוב-י"א כי כפלים לתושיה ותושיה פירשו מחשת כח כדאי' בסנהדרין דף כ"ו ע"ב למה נקרא שמה תושיה וכו': ואנא אמינא מסכה וטמא טמא יקרא. עיין פרש"י ומהרש"א ועי"ל דדריש יקרא לשון מקרה וטמא טמא כלומר מי שהוא טמא עוד טומאה יקרה לו להוסיף טומאה על טומאתו הנאה דאמרינן בפר

חצנה ואמרי אינשי שיתין רהיטי רהוט ולא מטו לגברא
ישעי' מט דמצפרא כריך דכתיב °לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם
שרב ושמש א"ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא
שמות כג °ועבדתם את ה' אלהיכם זו ק"ש ותפלה וברך את לחמך
ואת מימיך זו פת במלח וקיתון של מים מכאן ואילך
והסירותי מחלה מקרבך ותניא מחלה זו מרה ולמה נקרא
שמה מחלה שפ"ג חלאים יש בה מחל"ה בגימטריא הכי
הוי וכולן פת במלח שחרית וקיתון של מים מבטלם:

שיתין רהיטי. ס' איש רצו ולא הגיעוהו לאוכל שחרים:

תוספות שיתין רהיטי רהוט. פי' ה"ר משולם שיש בשנה ו' עתים זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ומפרש בפרק המקבל שכל א' בי חדשים והם ס' יום ונתנם דשק דאורחא דתלמודא בהכי כמו שתין תכלין מטא לכנא דנכמוך ובאלו טרפות שתין מאני דפרזלא תלו ליה בקרנוסיה:

לב שם א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא °דאמרי אינשי חבריך קרייך חמרא אוכפא לגביך מוש א"ל דכתיב °ויאמר הגר שפחת שרי וגו' ותאמר מפני שרי גברתי וגו':

אוכפא וכו'. כלומר טול אוכף של חמור והשיתהו אליך והיה אותו על גבך כלומר הודה לדבריו ואל תענשו: מוש. לשון לא ימיש כלומר הסירהו אליך כמו שוהו כא: שפחת שרי. אמר לה המלאך והיא ענתה שרי גבירתי:

מהרש"א חבריך קרייך וכו'. ובאידך דבסמוך דקאמר גנאי דאית בך קדים ואמר דמשמע בלאו קריית חמרא יקדים להודות גנותו אין זה סותר דהכא משום דבסמוך איירי דבדבר שהוא אמת לפי דעתו כמו אליעזר דרלה בעבודת אברהם וכיון דע"כ לבסוף הולרך להזכיר שהוא עבד לאדוניו ראוי לו להקדים גנותו אבל הכא איירי במי שלפי דעתו אינו אמת שאין בו עתה זה הגנות כמו הגר שהיתה עתה בורחת מגבירתה שלא להיות עוד משועבדת לשרה ואעפ"כ כיון שהמלאך קראה שפחה הודית לדבריו ולזה במשל דלקמן קאמר דאמרי אינשי וכו' ובמשל דהכא אמר דאמור רבנן כו' משום דרובא אינשי דעלמא לא יודו בגנות שאינו אמת לפי דעתו אלא דעת רבנן וחסידות הוא וק"ל:

לג שם א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי מלתא דמיגניא דאית בך קדים אמרה א"ל דכתיב
בראשית כד °ויאמר עבד אברהם אנכי א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי
ש"א כה מטייפין אמר ליה דכתיב °והטיב ה' לאדוני וזכרת את אמתך וגו':

ועינוהי מטייפין. עיניו מלפפות למעלה למרחוק למזונותיו וחברו בכתובות נטוף עיניך: שפיל ואזיל. כלו' מתמה עגותנותו של אדם לא יסה נום מלבקש דבר שלריך לו בין לתורה בין לפרנסה לתבוע מזונו: כאשר ייטב. גאביגיל כתיב שהיתה מתנבאת שיהוה נבל נעלה ובתוך דבריה ערמזה לדוד שיזכור את יופיה:

לד שם א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי שיתין תכלי מטיוה לכבא דקל חבריה שמע ולא אכל א"ל דכתיב
מ"א א °ולי אני עבדך ולצדוק הכהן ולבניהו בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא א"ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא
בראשית כד °ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו וכתיב בתריה
שם כה °ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה:

תכלי. אבילות ומכאובות: ולי אני עבדך. אלמא קובל היה עליו שלא זימנו למשתה: שיתין. לאו מקרא נפקא אלא מלתא בעלמא הוא דקאמרי אינשי ולאו דוקא הוא: ויוסף אברהם. כשנשא יצחק:

מהרש"א ויקח את רבקה גו' וכתיב בתריה ויוסף אברהם גו'. לכאורה מסמיכות דרים לה וא"כ הך דרשה דלא כר"י דלא דרים סמוכים בעלמא כדאמרינן בפ"ק דיבמות ויש לייסב דהכא מדכתיב ויוסף דרים ליה דמשמע שהוספה היתה לו קיחת אשה זו ולמדו שהוי"ו של ויוסף מוסיף על ענין ראשון שויקח את רבקה וגו' גרם לו לאברהם להוסיף לו אשה ולישא קטורה ולולי ויקח יצחק גו' לא נשא אברהם את קטורה וק"ל:

הגדה ולשלמה עבדך לא קרא. נראה דאי משום מלוה שנתחדש שם היה קובל ראוי להזכירה בתחלה ואח"כ ולי אני עבדך לא קרא אלא מוכח שקובל על שלא זימנו. הרי"ף:

לה שם א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי חמרא למריה וטיבותא לשקייה א"ל דכתיב
במדבר כז °וסמכת את ידך עליו וגו' למען ישמעו (וייראו) כל עדת בני ישראל וכתיב
דברים לד °ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו כל בני ישראל וגו':

חמרא וכו'. היין של מלך הוא והשותין אותו מחזיקין טובה לשר המשקה ולא למלך: *ויסמוך את ידיו. תלה החכמה
כי סמך משה כל"ע
והגדולה במשה כאילו הוא נתנה ליהושע והיא אינה אלא מפי הקדוש ברוך הוא:

תוספות חמרא למריה וכו'. כלומר המשקה נותן בעין יפה לפי שהוא רולה כדאמרינן במדרש טוב עין הוא יבורך זה מרע"ה שאי"ל שהנ"ס וסמכת את ידך והוא סמך בב' ידיו כדכתיב ויסמוך את ידיו עליו זילוהו ובקונטרס פירש בע"א:

מהרש"א כי סמך משה וגו'. לפי' התוס' לא איצטריך ליה לאתויי הא'

עיון יעקב

בתר עניא אזל עניותא וכה"ג אמרינן דמולין בעומאה שקלקול במקולקלא לענין כתם כמבואר ביו"ד סימן ק"ל: שיתין רהוטי רהוט. עיין בתוספות מ"ש בזה בשם הר"ר משולם ועי"ל ע"ד דאיתא בברכות דף כ"ז ע"ב שינה אחד מס' במיתה לכן בקומו שחרית רהוט אחריו אותו חלק ס' ונתבטל ע"י אכילתו שחרית פת במלח וקיתון של מים והסירותי מחלה מקרבך כי אני ה' רופאך על תנאי שיעשה עבודה בק"ש ותפלה בכוונה יסיר ה' המחלה מקרבו נגד טבעו של הרופאים שאמרו ששתיית מים והלחם שחרית מזיק על פי הרפואה: חברך קרייך חמרא קאמר. דוקא שקרי ליה חמור לפי שהעבדים ג"כ כשר חמורים הם כשרם כדכתיב שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור: אוכפא לגביה מוש. ואין זה סותר למה דאמר בסמוך גנאי דאית בך קדים ואמר משום דהכא אשמעי' אע"ג שקדמי כבר חבירא להקרות כן וא"כ אין מן הצורך להשפיל גנותו עוד הפעם אפ"ה יאמר כן כמו בהגר ואין צורך בזה למ"ש מהרש"א: מילתא גנאי דאית בך קדים ואמרה. הטעם משום דאינו דומה מתבייש מאחרים למתבייש מעצמו כדאיתא בתענית דף ע"ז ע"א ע"ש: שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפין א"ל דכתיב וכו'. אתי לאפוקי ממאן דאמר שם במדרש וזכרת את אמתך א"ר יצחק פסוק זה הזכיר פגם של אביגיל אחר כתיב מפני שנתנה בו עיניה כשהיא אשת איש ע"כ קמ"ל רבה בר מרי שהוא מילתא דאמרי אינשי וליכא פגם לאותה ליקח: א"ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא ויביאה יצחק וגו' ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה. ונראה דרבה בר מרי אזיל לטעמו דאית לו ללמוד מאברהם דמשמע דלולי שנשא יצחק לא נשא אברהם כפירש"י ומהרש"א ובאמת הי' מוכרח אברהם לישא עוד אשה שהרי קיים אברהם כל התורה ועדיין לא קיים מצות פ"ו שהרי לא היה לו בת אם לא שנ"ל כמ"ד וה' ברך את אברהם בכל שהיה לו בת אכן רבה בר מרי דאזיל לטעמו דס"ל בב"ב פ"ק דף ט"ז ע"ב לימוד אחר על וה' ברך את אברהם בכל דבר אחר שלא מרד עשו בימיו ומנלן דכתיב ויבא עשו מן השדה והוא עיף ואותו היום נפטר אברהם ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אביו אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי מה עדשה אין לו פה אף אבל אין לו פה מכ"ל אלמא דרבה בר מרי אזיל לטעמו אכן רבה ס"ל וה' ברך את אברהם בכל שהיי לו בת והא דנסיב אשה היינו בשביל שנשא בנו וכדאמרי אינשי וכו': וכתיב ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו

וישמעו

הוי קרא דפרשת זאת הברכה דבהך פרשה גופה בפנחס כתיב ויסמוך את ידיו עליו בלשון רבים וכ"ה במדרש ילקוט והוא מבואר ענין סמיכות ידי משה כי מליצו במשה לשון יד אחת למלחמה כדכתיב במטה אשר בידי וגו' והיה כאשר ירים משה את ידו וגו' ומליצו שתי ידיו לתורה ולחכמה כדכתיב ושני לוחות הברית על שתי ידי וגו' והכה משה בקש יפקוד וגו' אשר יצא לפניהם וגו' ואשר יביאם וגו' שהיא היד למלחמה וכענה לו הקב"ה על זה ואמר לו קח את יהושע וגו' וסמכת את ידך וגו' יד א' שהיא למלחמה ומשה הוסיף לו דבר התלוי בשני ידיו שהיא החכמה והתורה ולפי זה לפי' התוס' כמי ניחא שהביא האי קרא דזאת הברכה דכתיב ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה ידיו וגו' שאילו לא סמך עליו רק ידו אחת לא היה זוכה לחכמה רק ליד הגבורה וק"ל:

יבשם הגאון הגדול בעל קיקיון דיונה. הוא סמך בשתי ידיו כדכתיב ויסמוך ידיו וגו'. מקשים א"כ למה הביא תלמודא הפסוק דבזאת הברכה בהך פרשה בפנחס כתיב ויסמוך את ידיו עליו. ונראה מן הפסוק ויסמוך משה לא נשמע היתרון שנשביל שסמך משה ידיו עליו שי"ל מעשה שהיה כך היה ומה לי בשתי ידיו ומה לי ביד אחת אבל בפסוק דבזאת הברכה נכתב היתרון שאמר ויהושע מלא רוח חכמה מאי לשון מלא הל"ל ביהושע נחה רוח חכמה אלא שאמר מלא ר"ל יותר ויותר ואמר הטעם כי סמך משה את ידיו עליו ר"ל מכח שסמך בשתי ידיו ולזה כיון רש"י בפרשה פנחס ויסמוך את ידיו בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה שהקב"ה א"ל וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה וא"כ רמז רש"י בפרשה פנחס לפסוק דבזאת הברכה דויהושע מלא וגו' שמלאו חכמתו בעין יפה וק"ל:

הרי"ף דכתיב וסמכת את ידך. פירש"י שתלה החכמה והגדולה במשה וכו'. וקשה לפירושו למה הביא פסוק דכתיב וסמכת את ידך עליו דהא עיקר הראיה היא מדכתיב ויהושע מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו הרי שתלה הגדולה והחכמה במשה ובהאי קרא דוסמכת את ידך לא הזכיר שחכמת יהושע וגדולתו היתה מאת משה ולפי' התוס' ניחא שהרי הקב"ה א"ל וסמכת את ידך ומשה היה טוב עין ויסמוך ב' ידיו. ואפשר לומר שרש"י ז"ל לא בחר בדרך התוס' לפי שלא היה צריך להביא כאן קרא דויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו דהא בההוא קרא דכתיב וסמכת את ידך עליו כתיב בסמוך לו ויסמוך את ידיו הרי שהמסקה נתן בעין יפה ולכך פרש"י שתלה כאן החכמה והגדולה במשה ומה שהביא קרא דוסמכת את ידך אפשר לומר דאילו כתיב התם וסמכת ידך עליו למלא אותו רוח חכמה היינו אומרים שלכך אמר כאן ומלא רוח חכמה כדי לומר מה שלום הש"י ולא בא הכתוב לתלות הגדולה במשה אבל כאן דבדברי הקב"ה לא נאמר אלא וסמכת וכאן כתיב ויהושע מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו הרי לך שבא לתלות הגדולה והחכמה במשה ולא בהקב"ה:

לו סע"א בבני' מהמרי' דר' אחר

א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי מטייל ואזיל דקלא בישא גבי קינא דשרכי א"ל דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים ותנן במתניתין ותנינא בברייתא כתוב בתורה דכתיב °וילך עשו אל ישמעאל. שנוי בנביאים דכתיב °ויתלקטו אל יפתח אנשים רקים ויצאו עמו. ומשולש בכתובים דכתיב °כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו תנן במתניתין כל המחובר לטמא טמא כל המחובר לטהור טהור. ותנינא בברייתא ר"א אומר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו:

בראשית כח · שופטים יא · קהלת יג

קינא דשרכי. אילנות בטלים ואין עושין פרי כמו גברא שרכא בטלן כלומר דרך דקל רע ליגדל בלד אילן סרק: **המחובר לטמא טמא**. במסכת כלים [הוא] בפרק טבעת וכו': **לא לחנם הלך זרזיר**. ר"א סבר זרזיר עוף טמא הוא ורבנן פליגי עליה באלו טרפות: **זרזיר**. איסטור"ניל:

תוספות קינא דשרכי. כלומר מקום הבטלנים ופי' קינא היינו מקום כמו תלתא תאלי בחד קינא בהכונס. יודע ליד מתרגמינן גברא נחשירכן ובערוך גורס שירכן בדלי"ת ומפרש לשון שקט ותשקוט הארץ תרגומו ושדוכת ארעא: ומשולש בכתובים כל עוף וכו'. אין זה מקרא בכל התורה ושמא בספר בן סירא הוא וכן סלסלה ותרוממך ובין (עידים) (נדיבים) תושיבך (ע"ל מ"ש):

מהרש"א מטייל ואזיל דקלא כו'. הענין מבואר כי האדם עץ השדה הוא ליטא פירות אם טובים אם רעים כדכתיב כי פרי מעלליהם יאכלו ויאכלו מפרי דרכם והנה האיש אף אם לפי גזעו ושרשו הוא טוב כמו תולדתו של עשו שנולד מיצחק ורבקה בבטן אחד עם יעקב שהיו צדיקים והוא כמשל לדקלא בישא שגזעו גם כן ממין הטוב ייבחר מכל אילנות כדאמרינן פ' האשה שנפלו ואם הוא דקל ביש דהיינו שאינו נושא פירות כן היה עשו שהיה גזעו טוב כמ"ש והיה מגדל מעשים ופירות רעים הלך אל ישמעאל שלא היה גזעו ושרשו טוב כמו קינא דשרכי שהיה בן שפחה וכן יפתח היה בן פלגש ולא היה גזעו טוב והוא קינא דשרכי ויתלקטו אליו אנשים רקים ופוחזים שהיו רעים במעשיהם כמו הדקלא בישא ולזה לא הביא קרא דלעיל מיניה שנאמר ויהי עשו גו' ויקח אשה יהודית וגו' החתי כמו שהוא בבראשית רבה ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח וגו' יהודית בת וגו' החתי גו' כל עורב למינו גו' לפי שכתוב בו החרם וגר ייתי דין מחיק ויסב הדין מחיקת שנאה אבל תלמודינו דקדק לאתויי האי קרא דוילך עשו אל ישמעאל לפי שהוא קרוב אל המשל דאמרי אינשי מטייל ואזיל דקלא כו' וכן ענין כל המחובר כו' ר"י האוכליות אין להם טומאה מצד עצמן כדתנן התם אלא שהטומאה כתודע להן בחיבורן לכלי טומאה כמו עשו שמצד גזעו לא נודע לו טומאה רק מצד חבורו לישמעאל שהיה בן שפחה ומן הוא הענין כל עוף וגו' ולא לחנם הלך זרזיר ב' הזרזיר הזה מצד גזעו יש לו סימני טהרה שיש לו זפק ואיז זה מב' סימנים שיש בעורב כדאיתא פרק אלו טרפות לרבנן אבל ר"א סבר שנודע לו טומאה בחבורו לעורב שיש בו סימני טומאה וק"ל:

לז ספ"א · שופטים ד · משלי כז

א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי אי דלית דורא דלינא ואי לא לא דלינא א"ל דכתיב °ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי כלבא בכפניה גללי מבלע דכתיב °נפש שבעה תבוס נופת ונפש רעבה כל מר מתוק. א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי קרית לחברך

עיון יעקב

ויסמעו אליו כל בני ישראל. עיין בתוספות ומהרש"א ונ"ל דמדייק כן מדכתיב ויסמעו אליו כל בני ישראל כאשר צוה ה' את משה והיה די אם היה כתוב וישמעו אליו כל בני ישראל כאשר צוה ה' אלא שתולה הגדולה במשה כי תמרה למרה ועיכותא לשקיה: **דבר** זה כתוב בתורה ושני בנביאים ומשולש בכתובים ותנן במתניתין וכו'. ואין זה כיהודה ועוד לקרא כי מהא דכתיב וילך עשו אל ישמעאל אין ראיה כל כך אם אירע כן פעם אחת דרך מקרה לומר שכן דרכן בכל מקום להכי מייתי כל הני: **ואי לא לא דלינא**. הכוונה בזה אי מותר לומר כן אפילו לדבר מלוה אי יש לחוש לחשש סכנה כמו דמייתי מברק אף שהיה מלחמת מלוה אפ"ה היה מפחד לילך לבדו: **מנא הא מילתא דאמרי אינשי כלבא בכפני גללי מבלע**. והכ"מ בזה בשעת הרעב דמותר לאדם אפילו לאכול דבר המאוס ול"ה ביה איסור דבל תשקצו: **ונפש רעבה** זו הכלב. כדכתיב והכלבים עזי נפש המה לא ידעו שבעה: **קרית לחברך** ולא ענך רמי גודא רבה שדי ביה. לכאורה משמע דלענין תוכחה קאי שאם אינו רוצה לקבל תוכחה וכפרש"י ול"ע דהא אמרינן בערכין דף ט"ז ע"ב הוכיחו ולא קבל מניין שיחזור ויוכיחנו ת"ל תוכח מ"מ ובכ"מ אמרינן אפילו מאה פעמים להכי כתב הרא"ש בפסקיו דקאי אם מסרב לבא לדין דמותר לילך בערכאות כדי לשליש את שלו מהמת

לחבוך ולא ענך רמי גורא רבה שדי ביה א"ל דכתיב
יחזקאל כד יען טהרתיך ולא טהרת מטומאתך לא תטהרי עוד. א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי בירא דשתית מיניה (מיא) לא תשדי ביה קלא א"ל דכתיב
דברים כג לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו:

אי דלית. אם הדלת והגביה המשוי עמי דלינא: **דורא.** משוי משל סוא שאין אדם רולה ליכנס בסכנת היזק ממון ותחת עול דבר אא"כ משתתף חברו עמו: **גללי.** אבנים לשון מורי לי"א גללים ממש ולאשון יפר דגללים ממש אותיה הוא: **קרית הברך.** להוכיחו ולא ענך: **רמי גורא.** כותל הפל עליו כלומר הכיתהו ויפול ברשעתו דחהו בידים. ובפסקי הרא"ש ז"ל מוכיח מכאן שמותר להביאו לפני הערכאות של נכרים כדי להוציא את שלו מתחת ידו אם מסרב לבא עמו לדין: **דשתית מיניה.** ששתית ממנו כבר בצמא: **לא תשדי ביה קלא.** מוט"א בלע"ז כלומר דבר הכלרך לך פעם אחת סוב לא תבזהו:

מהרש"א נפש שבעה וגו'. יש לפרש ע"פ מה שאמרו בפרק מי שהחשיך אהא דאמרינן בכלב שמזונותיו מועטין לפיכך שוהא אכילתו במעיו ג' ימים אמר ליה ענייא מכלבא ולית עתיר מחזירא וע"ז אמר כלבא בכפנא גללא מבלע. ר"ל דבר קשה להתעכל הוא בולע דכתיב נפש שבעה כמו החזיר שכל מאכל ראוי לו ומלוי תבוס נופת ונפש רעבה שהוא הכלב שאין מזונותיו מלויין לו ואוכל כל מר וקשה להתעכל וממוק לו וק"ל: **א"ל יען טהרתיך** כו'. כ"ל דמסיפיה דקרא קדרים ליה דמסיים ביה עד הכיתי את חמתי וגו' דהיינו הכיתו ויפול כו' כפרש"י וק"ל: **ולא תתעב מצרי כי גר.גו'** שהיה ראוי לתעבם לגמרי שזרקו זכוריכם ליס ומה טעם לא תתעב לפי שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק כו' כפי' רש"י בחומש והיינו בירא דשתית מיניה ע"ש:

לה סס א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי כד הוינן זוטרי לגברי השתא דקשישנא לדרדקי.
שמות יג א"ל מעיקרא כתיב °וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ולבסוף
שם כג כתיב °הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך:

כד הוינן זוטרי לגברי. כשהיינו קטנים היינו חשובים כגברי השתא דקשישנא עכשיו שהזקנו הכנו שפלים כתינוקות:

מהרש"א וה' הולך לפניהם יומם וגו'. מבואר במכילתא המלך היה על הבימה והיה מחשיך והיו בניו מחשיכים אצלו כו' נוטל את הפנס ומאיר לבניו היו גדולי מלכות א"ל אנו נוטלין הפנס כו' והוא אומר לא כו' הרי אני מודיע לכם חבתכם כו' ע"ש והוא משל שהקב"ה עלמו היה דן למלרים והיה מחשיך להם והיה מאיר לישראל שהם בניו ולבסוף לא היה מאיר להם אלא ע"פ גדולי מלכות שנאמר הנה אנכי שולח וגו' ועיין מזה באורך בפי' הרמב"ן בפסוק הנה אנכי שולח וגו' ויצא מזה עוד בפ' אחד ר"ע ע"ש:

לט סס א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי בתר מרי נכסי *ציבי משוך. א"ל דכתיב °וגם
בראשית יג ללוט ההולך את אברם היה צאן ובקר ואהלים. אמר רב חנין כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחלה שנא' °ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וגו' וכתיב °ויבא
שם טז / שם כג אברהם לספוד לשרה ולבכותה והני מילי דאית ליה דיינא בארעא א"ר יצחק אוי לו לצועק יותר מלנצעק. תנ"ה אחד הצועק ואחד הנצעק במשמע אלא שממהרים לצועק יותר מן הנצעק:

אחד הצועק ואחד הנצעק. וחרה אפי והרגתי אתכם שניהם במשמע: **אלא שממהרין לצועק.** תחלה כדאשכחן בשרה:

תוספות דאית ליה דיינא. וביומי שרה היה ב"ד של שם קיים: **אחד הצועק ואחד הנצעק.** אומר רבינו שמואל דבספרי איתניא בע"א אחד הצועק ואחד שאין צועק במשמע פירוש [בין] אותו שהעני צועק עליו בין אותו שאין העני צועק עליו שניהם נענשים עליו מסברא כיון שאין מחזיר עבוטו זה כמו זה אלא להכי כתיב (שמוע אשמע וחרה אפי) [וחיה כי יצעק אלי ושמעתי] שממהרין לצועק יותר ממי שאינו צועק ולפי גרסא זו לא נפקא משרה כמו שפי' בקונטרס לפי גרסת הספרים:

מהרש"א וגם ללוט וגו'. מדלא כתיב וגם ללוט היה לו בקר וצאן וגו' כמו ויסע לוט ויבחר וגו' ותלה הדבר בהליכתו עם אברהם דרשו שהיא גרמה לו שהיה לו כל זה ופי' ליבי מלשון שומן כמו הכוגע בליב היולא ממנו פרק העור והרוטב וע"ד שאמרו קרב לגבי דהינא ואידהן ודו"ק: **המוסר דין כו'.** לא היה לריך להביא ראיה מהאי קרא דכמה פרשיות בתורה שנאמרו בהן שהיה אברהם חי אחר מיתת שרה אבל הביא מהאי קרא שהיתה שרה ראויה להגיע לשני אברהם לולי מסרה דין עליו דלא ה"ל למיכתב רק ואברהם בכה וספד על שרה אבל כתב ויבא אברהם וגו' ירלה כדלקמן שממהרין לצועק יותר מן הנצעק שודאי גם אברהם שהוא הנצעק גם הוא נענש במה שמתה שרה דאין אשה מתה אלא לבעלה אבל היא נענשה תחלה שהיא כבר מתה ואברהם לא נצטער ולא ידע במיתתה עד שבא ונתוודע לו שמתה ומ"ש דאית ליה דיינא כתבו התוס' וביומי שרה היה ב"ד של שם קיים עכ"ל. והר"ן פ"ק דר"ה כתב א"כ דהל"ל אברהם מקני הכי כו' מקני דלבעיא להקב"ה דינא עליה ע"ש:

סס ואמר ר' יצחק לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה.
שם כ שנאמר °הנה הוא לך כסות עינים אמר לה הואיל וכסית ממני ולא גלית שהוא אישך וגרמת לי הצער הזה יהי רצון שיהיו לך בנים כהויי עינים ונתקיים בזרעה
שם כז דכתיב °ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות. א"ר אבהו לעולם יהא אדם מן הנרדפים ולא מן הרודפים שאין

עיון יעקב

דו: **השתא** דקשישנא. פי' והעלו לדרדקי וכפרש"י בחומש וקיק דלמא תפ"ם קודם ע"ח שתורתו דיליה יכול למחול.כדאיתא בפ"ב דקדושין משא"כ לאחר מתן תורה שנתנה לנו אינו כול למחול ול"ע: **בתר** מרי נכסי ליבי תשך. וסכ"מ לחבר ולהשתתף עם מי שהוא עשיר וכדאמרינן בפרק ערבי פסחים שישתתף עם מי שהשעה משחקת לו: **אל** תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה. עיין בפ"ק דמגילה דף ט"ו ע"א ועיין כאן במהרש"א וגם בזה מדה טובה מרובה ממדת פורענות שהרי בברכות דף ז' ושם במגילה אמרינן אל יהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכו שני הדיוטות ונתקיימו' בהם ובקללה לא נתקיימה בהם רק בזרעם: **לעולם** יהא אדם מן הנרדפים.. אף דיש בני אדם שאם נח לבריות ואינם נרדפים משום אדם ואין לך מדה טובה גדולה מזו מ"מ אין לך אדם שאינו נרדף מפני השטן זו ילה"ר כדאמרינן יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו כדכתיב צופה רשע לצדיק והא דקאמר שלא יהיה מן הרודפין היינו שלא יאמר גירא בעינא דשטנא כדאיתא בקדושין ובמנחות דף ס"ע ע"א דלאו אפי' לאמגורי ביה ועיין במהרש"א מ"ש ליישב בזה ולפי ישוב שני שכתב מהרש"א מבואר דאפילו אדם נרדף מפני אחר יראה להציל את עצמו ולא יחזור וירדוף אותו כי גם שקים ולא שעור כתיב וכן דרך של בעלי מחלוקת ומפירים שרודפים את חבריהם ואומרים שמתגלה שהשני היה שמתחיל ושאר נפשו יעסק פשט ומפורסם:

שאין לך נרדף בעופות יותר מתורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי המזבח:

מהרש"א קלל את שרה כו'. אין זה מדוקדק שאמר יהיו לך בני כסות עינים כו' דמשמע שהיתה הקללה מתחלה על בנה וא"כ מאי קאמר שוב ונתקיים בזרעה דמשמע שהרה קלל ולא נתקיים בה אלא בזרעה דא"כ לא הל"ל אלא ונתקיים דהא ודאי אבנה קאי דבים משתעי ויותר מכוון נוסח מאמר זה בפ"א ופ"ד דמגילה ע"ש. מן הנרדפין כו'. לא קאמר לעולם יהא אדם נרדף דמיירי אף באדם שאינו נרדף אלא דקאמר שיהא עם הנרדפין ומלדד להצילן מן הרודפים א"כ דקאמר הכי דאף שיוכל האדם להציל עצמו ולעמוד כנגד הרודף עד שיהיה הרודף נרדף ממנו לא יעשה כן ויהא מן הנרדפים וק"ל:

הגוזל עצים פרק תשיעי

מא ף צד תניא ר"א בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חיטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד

תהלים י מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר °ובוצע ברך נאץ ה':

ובוצע ברך. גוזל ומברך (כאן ה') [בוצע] כמו כל בוצע בצע:

תוספות אפאה (והרים) [והפריש] ממנה חלה. משעת גלגול מתחייבת בחלה הלא רבותא קמ"ל דאע"פ שעשה כל השנויים הללו אין זה אלא מנאץ א"נ משום דהיכא דאין תחלתו עיסה אין מתחייב בחלה עד אחר אפייה נקט הכי:

מהרש"א הרי שגזל סאה כו'. פרש"י בוצע מל' גזילה וק"ק דאמאי לא מייתי האי קרא כגי' בר"פ לולב הגזול דמייתי שם כמה דרשות במצות הבאה בגזילה ונראה לפרש בוצע מלשון הפרשה כמו הבוצע בפת והיינו בוצע שמפרים חלה בדבר הגוזל וברך וא"כ בוצע ומברך המוליא אין זה אלא מנאץ ומשמע ליה דמיירי בגזילה דכתיב לעיל מיניה בגאות רשע ידלק עני וגו' דהיינו לגזלו וק"ל:

מב ת"ר הגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלין מהם והמקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו. א"ר

שם ע"ב פ' תוס' בגמ' יוחנן בימי רבי נשנית משנה זו דתניא מעשה באדם אחד שבקש לעשות תשובה אמ"ה לו אשתו ריקה אם אתה עושה תשובה אפילו אבנט שלך אינו שלך ונמנע ולא עשה תשובה באותה שעה אמרו הגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלים מהם והמקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו:

אין רוח חכמים נוחה הימנו. אין רוח חכמה וחסידות בקרבו:

מהרש"א ריקה אם כו' אפילו אבנט כו'. כ"ע דאבנט היא החגורה והיה דרכם לתת בו מעות כדאמרינן פ' הרואה באפונדתו חגור חלול שנותנין בו מעות עכ"ל וקראו ריקה דנם בריקות המעות מן האבנט עם האבנט לא קני לך לשלם לכל הנגזלים וק"ל: אין רוח כו' פרש"י אין רוח חכמה וחסידות בקרבו עכ"ל לא ידענא אמאי לא מפרש ליה כפשטיה אין דעת חכמים נוחה עליהם כו' דכן פרש"י גופיה בפרק הזהב גבי מי שאינו עומד בדבורו ובפ"ק דקדושין גבי גר דלא יחזיר לבניו ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו ול' המשנה כן הוא כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו ויש ליישב ודו"ק:

מג יף צו ע"ב ת"ר איזהו מטבע של ירושלים דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקדש מצד אחר ואיזהו מטבע של אברהם [אבינו] זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד אחד.

דוד ושלמה. כתוב מלד אחד ומלד שני כתוב ירושלים עיר הקדש:

זקן וזקנה. אברהם ושרה: בחור ובתולה. יצחק ורבקה:

תוספות מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד א'. בב"ר דרים ואגדלה שמך שיצא לו מוניטין בעולם ומהו מוניטין זקן וזקנה מכאן בחור ובתולה מכאן ונראה לא שהיתה בו צורת זקן וזקנה מכאן ובחור ובתולה מכאן שאסור לעשות צורת אדם אלא כך היה כתוב מצד א' זקן וזקנה ומצד א' בחור ובתולה וכן פי' בקונטרס גבי דוד ושלמה וירושלים עיר הקודש שכך היה כתוב במטבע:

מהרש"א זקן וזקנה מצד אחד כו'. עיין פרש"י ויותר נראה לפרש כולה ע"ש הכא שאחר שנעשו זקנים כמ"ש ואדני זקן ואני זקנתי חזרו לימי נעורים דהיינו שנעשו הם בחור ובתולה כמ"ש אחרי בלותי היתה לי עדנה וק"ל:

הרי"ף מטבע של אברהם וכו'. פירשו התוס' לא שהיתה צורת זקן וכו' אלא כך היה כתוב מצד אחד זקן וכו' ויש להביא עוד ראיה לזה מב"ר למרדכי יצא מוניטין עטרת זהב מכאן שק ואפר מכאן ואין לפרש בזה צורת עטרת זהב וצורת שק ואפר כי אין בשק ואפר שייך צורה אלא ודאי כתוב מצד אחד עטרת זהב ומצד אחד כתוב שק ואפר:

ת"ש כ"ד מתנות כהונה ניתנו לאהרן ולבניו וכולן יף ק ע"ב נתנו בכלל ופרט וכלל וברית מלח כל המקיימן כאילו מקיים כלל ופרט וכלל וברית מלח כל העובר עליהן כאילו עובר על כלל ופרט וכלל וברית מלח ואלו הן י' במקדש וד' בירושלים וי' בגבולין י' במקדש חטאת בהמה וחטאת העוף ואשם ודאי ואשם תלוי וזבחי שלמי צבור ולוג שמן של מצורע ומותר העומר ושתי

עיון יעקב

הרי שגזל סאה של חטים טחנה ואפאה. לכאורה קשה דלמה נקט דוקא שגזל סאה דהיינו שיעור חלה הרי הפי' פחות משיעור ג"כ משכחת ליה לענין אכילה לברך לפניה ולאחריה דאין זה מברך אלא מנאץ אלא צ"ל דמ"מ לענין אכילה צריך לברך לפניה ולאחריה כיון שנהנה ולמה יוסיף חטא על פשע דהא כל הנהנה בלא ברכה כאילו גזל להקב"ה וכנסת ישראל כדאיתא בברכות ף ל"ה וזה נראה דעת הראב"ד בהשגות פ"א מה' ברכות אבן דעת הרמב"ם ושאר פוסקים אינו כן וכן משמע בירושלמי ועיין בב"י בא"ח סימן קנ"ו ולפי דבריהם הא דנקט הש"ס דידן הדין דוקא גבי חלה לפי שלשון בוצע פי' הפרשה וכפי שפי' מהרש"א כאן: הגזלנים ומלוי ברבית. לפי התירוץ שמחלק ר"י בתוספות דהא דאין מקבלין מהם היינו אותן בני אדם שרוב עסקם ומחייתם בכך להיות ניזונים בגזל וריבית א"כ אפשר לומר דלכך נקט גזל ודיבר בהווה כי גניבה בחשאי אינו שכיח להיות כל כך ניזונים תמיד מהם אכן הטור בח"מ סימן שס"ו מבואר דה"ה גנב דינא הכי: אין רוח חכמים נוחה הימנו. פרש"י אין רוח חכמה וחסידות בקרבו כי אין לפרש שאין דעת חכמים נוחה עליהם כיון שכלו הוא נוטל אלא שאין זה מדת חסידות שנוטל דלא כפני השבים ועיין במהרש"א: בתוספות ד"ה מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד א'. בבראשית רבה דרים ואגדלה שמך שיצא לו מוניטין בעולם זקן וזקנה מכאן ובחור ובתולה מכאן ונראה לא שהיה בו צורת זקן וזקנה מכאן ובחור ובתולה מכאן דאסור לעשות צורת אדם אלא כך הי' כתוב מצד א' זקן וזקנה ומצד א' בחור ובתולה וכן פי' הקונטרס גבי דוד ושלמה וירושלים עיר הקודש עכ"ל תוספות ולכאורה יש לתמוה בתוספות דלאיזה ענין מעתיק תוספת הבראשית רבה שאין שם חידוש יותר מש"ס דידן וה"ל לפרש כן הש"ס דידן גם לאיזה נפקותא כתבו תוספ' שכן פירש"י גבי ירושלים עיר הקודש ותלתי דכך כוונת התוס' דאיתא בש"כ בי"ד סימן קמ"א סוף סעיף קטן כ"ה וז"ל ונראה דכל הצורות דאסרינן אינן אסורות אלא בצורה שלימה ממש כגון צורת אדם בשתי עינים וחוטם שלמה וכל הגוף אבל לא אלי ציור כדרך קצת בני אדם המציירים לד אחד של צורה עכ"ל וא"כ בש"ס דנקט הלשון זקן וזקנה מצד אחד לא היה צריך תוס' לפרש כן די"ל דצורה ממש היו ולפ"ה אין כאן איסור כיון שלא היה מצויר רק מצד אחד כמו רוב מטבעות שלנו אבל בב"ר לא נזכר הלשון מצד אחד רק זקן וזקנה מכאן א"כ י"ל דלאו מצד אחד היו מצוירים א"כ פי' תוס' שפיר לא שהיה בו צורת זקן וזקנה מכאן ובחור ובתולה מכאן דאסור לעשות צורת אדם אלא כך היה כתוב מצד אחד זקן וזקנה ומצד אחד בחור ובתולה וזה שסיימו תוספות וכן פי' בקונטרס גבי דוד ושלמה וירושלים עיר הקודש שכך היה כתוב במטבע משום דהתם ודאי אין הפירי' לד אחד של הצורה דהא בירושלים אין נפקותא אם פי' מצוייר כלו או מצד אחד וא"כ ה"ה דוד ושלמה דהא בחדא מחתא מחתינה:

ושתי הלחם ולחם הפנים ושירי מנחות וד' בירושלים הבכורה והביכורים והמורם מן התודה ואיל נזיר ועורות קדשים וי' בגבולין תרומה ותרומת מעשר וחלה וראשית הגז והמתנות ופדיון הבן ופדיון פטר חמור ושדה אחוזה ושדה חרמים וגזל הגר :

בכלל ופרט וכלל. לכל קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה כלל זה יהיה לך מקדשי הקדשים מן האש פרט כל מתנה בפני עצמו כל תרומת הקדשים חזר וכלל והדר כתיב ברית מלח עולם הוא וגו' [בסוף הפרשה]: כל המקיימן כאילו מקיים. כל התורה כולה שניתנה לדרוש בכלל ופרט וכלל וכאילו קיים כל הקרבנות שנכתב בהם ברית מלח: עשר במקדש. נאכלים לפנים מן הקלעים: ד' בירושלים. בכל העיר: וי' בגבולין. בערי א"י: אשם ודאי. ה' הן גזילות מעילות שפחה חרופה נזיר ומצורע וחד חשיב להו: אשם תלוי. בא על ספק כרת שלא נודע לו שעבר ודאי שיביא חטאת: וזבחי שלמי צבור. כבשי עצרת שנקראו שלמים כדכתיב ושני כבשים בני שנה וקדשי קדשים הן כדכתיב קדש יהיו לה' לכהן ונאכלים לפנים מן הקלעים: ולוג שמן של מצורע. מה שנשאר בלוג מיציקה לכף הכהן של השמאלית נאכל לכהנים דתניא במנחות ובזבחים לכל קרבנם לרבות לוג שמן של מצורע דהוא נמי קרוי קרבן דכתיב והקריב אותו לאשם ואת לוג השמן וסמיך ליה לקרא קמא בקדשי הקדשים תאכלנו בזיקא קרא: מותר העומר. מנחת העומר נקמצת ושיריה נאכלים וכל המנחות קדשי הקדשים הם כדכתיב לא תאפה חמץ וגו': ושירי מנחות. כל מנחות שנקמצות מנחת נדבה ומנחת חוטא ומנחת סוטה: הבכורה. בכור הם נאכל בכל העיר וכן הבכורים לריכים חומה כדכתיב ואכלת לפני ה' אלהיך וגו' ואמר מר ותרומת ידך אלו בכורים: והמורם מתודה. חזה ושוק וד' חלות מד' מינים שבה חלות ורקיקים חמץ ורבוכה וכתיב והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לכהן הזורק וגו': מורם מאיל נזיר. זרוע בשלה וחלה ורקיק וחזה ושוק של שלמים בכלל תודה הוא דתודה שלמים אקרי והכך תרתי תודה ואיל נזיר משום דדמיין להדדי חשיב להו כחדא כדקאמר בשחיטת חולין בפרק הזרוע: ועורות קדשים. עורות עולה וחטאות ואשמות אבל קדשים קלים עורותיהן לבעלים כדאמרי' בזבחים פרק טבול יום ומ"ה חשיב להו בהדי הכך דירושלים למעוטי דאין נחשבין בהדי הכך דגבולין דהיינו עורות לא (מייתי) [מתיהיב] להו אלא בירושלים ובהדי הכך דבמקדש לא חשיב אלא הנהו דאי נפקי חוץ לקלעים נפסלי ביוצא: ושדה אחוזה. שהקדישה בעלים ולא גאלה ומכרה גזבר כשהלוקח מחזיר ביובל מתחלקת לכהנים: ושדה חרמים. ישראל שהחרימו שדיהן: וגזל הגר. נמי קרי ליה מתנות גבולים שאם נתנו לכהן המשמר חוץ לירושלים יצא ואיל אשמו יעלה לירושלים להקריב:

הגוזל בתרא פרק עשירי

מד דף קי"ג
אמר רב ביבי בר גידל א"ר שמעון חסידא גזל עכו"ם אסור אבידתו מותרת גזילו אסור דא"ר הונא

מנין לגזל עכו"ם שהוא אסור שנאמר ואכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נותן לך בזמן שהם מסורים בידך ולא בזמן שאינם מסורים בידך [אבדתו מותרת דא"ר חמא בר גוריא אמר רב מנין לאבידת עכו"ם שהיא מותרת שנא' לכל אבדת אחיך ואימא הני מילי היכא דלא אתי לידיה דלא מחייב לאהדורי בתרה אבל היכא דאתי לידיה אימא ליהדרה אמר רבינא ומצאתה דאתי לידיה' משמע]: דברים ז / שם כב

מהרש"א בזמן שהן מסורין בידך כו'. לפי פשוטה בז' עממין קמשתעי קרא וביה איירי כל הענין דבתר הכי אלא משום דכתיב כל העמים משמע ליה דאיירי גם בשאר עכו"ם ועוד בז' עממין לא סגי בואכלת אלא בלא תחיה כל נשמה וק"ל:

הרי"ף תניא רבי פנחס בן יאיר אומר במקום שיש חלול השם אפי' אבידתו אסורה. ויש תימה שהרי בזמן שהאומות מסורים בידך גזל העכו"ם מותר דכתיב ואכלת את כל העמים ולא חילק לאסור אם יש חלול השם אלא בכל גווני שרי ושמא ליכא חלול השם בזמן שהעכו"ם מסורים ביד ישראל שאין לחוש מהם ומדבריהם אבל בזמן שאינם מסורים ביד ישראל אז יש להם פתחון פה אם יקחו ממונם ומאבידתם:

ההוא גברא דהוה בעי אחויי אתיבנא דחבריה אתא מה לקמיה דרב א"ל לא תחוי ולא תחוי א"ל מחוינא ומחוינא יתיב רב כהנא קמיה דרב שמטיה לקועיה מיניה קרי רב עילויה בניך עולפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר מה תוא זה כיון שנפל במכמר אין מרחמין עליו אף ממונם של ישראל כיון שנפל ביד עכו"ם אין מרחמין עליו א"ל (לרב) כהנא עד האידנא הוו פרסאי דלא קפדי אשפיכות דמים והשתא איכא יוונאי דקפדי אשפיכות דמים ואמרי מרדין מרדין קום סק לארעא דישראל וקביל עלך שלא תיקשי לרבי יוחנן שבע שנין אזל אשכחיה לריש לקיש דיתיב וקא מסיים מתיבתא דיומא לרבנן אמר להו ר"ל היכא אמרו ליה אמאי אמר להו האי קושיא והאי קושיא האי פירוקא והאי פירוקא אמרו ליה לריש לקיש אזל ר"ל א"ל לרבי יוחנן ארי עלה מבבל לעיין מר (במתיבתא) [במותיבתא] דלמחר למחר אותבוה בדרא קמא קמיה דרבי יוחנן אמר שמעתתא ולא אקשי שמעתתא ולא אקשי אנחתיה אחורי שבע דרי עד דאותביה בדרא בתרא. א"ל רבי יוחנן לר"ש בן לקיש ארי שאמרת נעשה שועל. אמר רב כהנא יהא רעוא דהני שבע דרי ליהוו חילוף שבע שנין דאמר לי רב קם אכרעיה א"ל נהדר מר ברישא אמר שמעתתא ואקשיה אמר שמעתתא ואקשיה עד דאוקמיה בדרא קמא *רבי יוחנן הוה יתיב אשבע בסתרקי שלפי ליה חדא ביסתרקא מתותיה אמר שמעתתא ואקשי ליה עד דשלפי ליה כולי ביסתרקי מתותיה עד דיתיב ארעא. רבי יוחנן גברא סבא הוה ומסרחי גביניה אמר להו דלו לי עיני ואחזיה דלו ליה במכחלתא דכספא חזא דפריטא שפוותיה סבר אחוכי קמחיך ביה חלשא דעתיה ונח
דף קי"ז / ישעיה נא / בגמרא גירסא אחרת וע"ש

עיון יעקב

גזל עכו"ם אסור לכאורה משמע דדוקא גזל קאמר דאיכא חילול השם בדבר משא"כ בגנב בלגעא אכן הרמב"ם פ"א מהל' גניבה וכ"כ הטור סימן שמ"ח דאין חילוק ולא"ל דלרבותא קאמר אפי' גזילה דלא החמירה בו התורה כ"כ כמו בגנב כדאיתא לעיל אפ"ה אסור : קום סק לארעא דישראל. אפי' למ"ד העולה מבבל לא"י עובר בעשה מ"מ מאחר אונס כזה שרי: וקבל עליך שלא תקשי לר' יוחנן שבע שנין אפשר דכיון למספר זה דחשש אולי יש בו ליאה דשפיכות דמים בשביל שהרג למסור הזה שהיה יכול להצילו באחד מאיבריו ומצינו בשופכי דמים שנידון לשבע דורות כדמצינו בדור ראשון שנעשים יוקם קין לכך נתכוון ג"כ למנין המספר הזה לשמירתו לתליו מז' מדורי גיהנם ועיין במהרש"א: שלא תקשי לר"י שבע שנין. אמיר כזה לפי שהתלמידים שבבבל נקראים מחבלים שמחבלים זה לזה בהלכה משא"כ תלמידים שבא"י נוחים זה לזה בהלכה כדאיתא בסנהדרין

ונח נפשיה למחר אמר להו רבי יוחנן לרבנן חזיתו לבבלאה היכי עביד אמרו ליה דרכיה הכי על לגבי
ע"ג מערתא חזא דהוה *הדרא ליה עכנא א"ל עכנא עכנא פתח פומיך ויכנס הרב אצל תלמיד ולא פתח יכנס חבר אצל חבר ולא פתח יכנס תלמיד אצל הרב פתח ליה בעא רחמי ואוקמיה א"ל אי הוה ידענא דדרכיה דמר הכילא חלשא דעתאי השתא ליתי מר בהדן א"ל אי מצית למיבעי רחמי דתו לא שכיבנא אזילנא ואי לא לא אזילנא הואיל וחליף שעתא חליף תיריה אוקמיה שייליה כל ספיקא דהוה ליה ופשטינהו ניהליה והיינו דא"ר יוחנן דילכון אמרי דילהון היא:

פרש"י (בעי אהויי. ר"ל שלא גזלה לעצמו אלא להראות לנכרים על חיבתא של חבירו שיגזלו): לקועיה. לצוארים שבר מפרקתו: תוא. חיה שוא והוא שור הבר כדמתרגמינן והו תורבלא תור בור בלא יער: אין מרחמין עליו. ושפיר עבדת דקטלתיה: מסיים מתיבתא דיומא לרבנן. היה מחזיר ושונה להם מה שדרש רבי יוחנן אותו היום לפי שר"ל חכם גדול היה ולאחר ששמעו כולם [מפי הרב] היה חוזר ומכוונן בידם: בדרא קמא. שבע שורות תלמידים יושבים לפניו זו לפנים מזו: ביסתרקא. תפי"ד בלע"ז: מסרהי גביניה. גבות עיניו גדולים ומכסים עיניו: פריטא שפוותיה. נקרעה שפתו על ידי מכה: הדרא ליה עכנא. נחש גדול עשה עצמו כגלגל ומקיף את פי המערה ונותן זנבו לתוך פיו ואין אדם יכול ליכנס: פתח פיך. הרמיזי פתחך להסיר זנביך מפיך ועשה פתח ליכנס: אי מצית למבעי רחמי דתו לא שכיבנא. אי אקשינא לך אזילנא בהדך ואעמוד אצלך בב"ה: ואי לא הואיל והליף שעתא. ואיתרמיא כשלא חליף ולא אלך עוד עמך שמא תכעוס עלי ואמות עוד פעם אחרת אלא אלך לביתי חי ולא אעמוד עוד אצלך פן אמות פעם אחרת ואית דמפרשי הואיל וחליף שעתא וקבלתי צער מיתה לא אקבל עוד פעם אחרת לילך מכאן ובפסחים מוכח שהלך לביתו דאמר רב כהנא אי לאו דנסיבנא כהנתא לאו הוה גלאי אמרי ליה והא למקום תורה גלית א"ל לאו הוה גלאי כדגלו שאר איכשי שהרי לא בעבור מקום תורה גליתי אלא מאימת מלכות ברחתי אלמא בתר הכי חי היה ועוד אמרינן בברכות ירושלמי דפגע ביה ההוא גברא א"ל מאי עבדי בשמיא כלומר שליעג עליו שהיה מת וחיה א"ל גזר דיניה דההוא גברא מחתם חתם ומית ההוא גברא פגע ביה אחרינא א"ל ה"נ ומית אתו לקמיה דרבי יוחנן א"ל בר איתם דאמיה מבשרא ליה ואיכתתיה דאבוה מיקרא כו': תיריה. שקילו משכתו: דילכון אמרי. (אמרי) שלכם הייתי אומר תורה של בני א"י [היא]: דילהון היא. של בני בבל:

מהרש"א מה תוא זה וכו'. ירלה דהא דנקט קרא תוא שהוא שור הבר יותר מכל שאר מיני חיות הכלורים במכמר משום דבתוא ליכא רחמנות כלל דכשחט בלא כסוי דם כדעת רוב הפוסקים משא"כ כל שאר הכלודים דבעי כסוי בדמים וכסוי הדם הוא מודת רחמנות כמ"ש בליכה רבתי בדמו של זכריה שלא כסנו בדמו לא כדם לבי ואיל דכתיב ושפך את דמו וכסהו כו' ע"ש וק"ל: קום סק לא"י וקביל עליך כו'. שא"ל קום סק לא"י מאימת יוכאי דקפדי אש"ד ושא"ל וקבל עליך כו' אין לפרש שיקבל תשובה על הריגתו דהא כבר א"ל רב דשפיר עביד שהרגו כדין מלשין ואין לפרש כמי שא"ל כן לטובת רב כהנא שלא יענשנו ר' יוחנן בהקשותו לו כמו שעלתה לו דא"כ לא הוי קאמר יהא רעוא דהכי ז' דרי ליהוי חלוף ז' שני ואפשר לפרש לפי שרב כהנא הרג את המלשין בלי רשות ב"ד ולא נטל רשות מרב וכאילו הורה הלכה למעשה בפני רבו שהוא חייב מיתה ולכך א"ל קביל עליך אף במותר לך לפני רבך דהיינו דלא תקשי לר' יוחנן ז' שנין שהן מעשר שנותיו של אדם שהן ע' שנים וכאילו מהיום קטן שנולד דמי עד ז' שנין שהגיע לשנות הפעוטות שיבואו הקטנים אז לכלל דעת ולכלל לימוד כמ"ש בפ"ק דב"ב כבר שבע שפי ליה כתורא והוא ענין שבע דרי שהיה בבה"מ שהיו התלמידים יושבים שם שורות כפי מדרגות הזקנה והלימוד כמו שאמרו בן עשר למשנה בן כו' שהם ז' מדרגות לפי הזקנה והלימוד עד בן ע' לשיבה שהיא המדרגה העליונה שהיו יושבים בדרא קמא ולכך כדאותביה בדרא בתרא שהיא מדריגת השפלים הקטנים אמר זה שהושיבני מדרא לדרא ז' פעמים עד דרא בתרא במדריגת הקטנים יהיה חילוף הז' שנים דא"ל רב שאחזיק עצמי במדריגת הקטנים עד ז' שנין והייננו דמסיק יכנס תלמיד אצל הרב פתח ליה כו' שהראה לו שלא היה ראוי ליענש על ידו לולי שכבר קבל עליו מרב כך שלא להקשותו בשביל שלא נטל רשות ממנו להרוג המסור שהיה רב כהנא לרב תלמיד חבר כמ"ש פרק אחד דיני ממונות ואסור להורות תוך י"ב מיל אבל לגבי רבי יוחנן לא היה רב כהנא תלמיד ורש"י ז"ל שהביא מירושלמי דברכות אהך עובדא דאתא לקמיה דר"י וא"ל בר איכם דאמיה מבשר ליה ואכתתיה דאבוה מיקרא ליה לאן ייזל (להיכן אזיל) שזה היה נטילת רשות מר' יוחנן לילך לא"י מבבל דר"ל אם יהיה אלך אמו דהיינו א"י שהיו מבזין אותו שם או ילך אצל אשת אביו שהיא בבל שמכבדין אותו שם לאו משום שהיה רב כהנא תלמידו של ר' יוחנן שהרי קאמר הכא יכנס תלמיד אלא הרב אלא דמ"מ היה לריך ליטול רשות מרבי יוחנן שהיה ראש בא"י בזמן ההוא גם מ"ש שם בירושלמי שחזר רב כהנא אחר נטילת רשות מר' יוחנן מא"י לבבל והקשה בעל יפה מראה לפרש"י דהכא דאם היה זה בתר עובדא דהכא היאך חזר לבבל ולא היה ירא לנפשו שיתפס על הריגת המלשין די"ל דאפשר שהיה ידע שכבר נשכח ענין הריגת המלשין שם או שלא נתודע למלכות הריגת המלשין ולא יהיה לו עוד סכנה שם ועיין בזה עוד ביפה מראה: דלו לי עיני כו'. אין לפרש דלכך אמר לדלות עיניו שרלה לענשו בראיה על שהקשה לו כ"כ וכדאמרינן כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או עוני או מיתה דהא משמע דלא ענשו אלא משום דהוה סבר דמחייך ביה כשראה אותו ואפשר לומר דהאדם מבין יותר מחברו ומרבו כשרואה אותו בפנים כדכתיב וראית את מוריך וגו' וק"ל:

ממון מסור רב הונא ורב יהודה ח"א מותר לאבדו מו ביד וח"א אַסור לאבדו ביד מ"ד מותר לאבדו דף קיט
ביד לא יהא ממונו חמור מגופו ומ"ד אסור לאבדו דילמא

עיון יעקב

בסנהדרין דף כ"ד ואח"ל לקרחא הלך בגימוסיו לכך הזהיר אותו על כך תחלת ביאתו לשם: ומ"ד אסור לאכרו דילמא הי"ל זרעא מעליא. ואין להקשות לפ"ז איך מותר לאכר גופים דלמא נפיק מינים זרעא מעליא י"ל דהא ישראל אינו מלוה להחיות העוברין (והוקא בא"ה המה נלוין על העוברין להכי דרשינן וירא כי אין שם איש ראה שאין בר עתיד לצאת ממנו) אבל לאבד ממונו אם יהיה לו זרעו מעליא בר קיימא אסור ומ"ד לא יהא ממונו חמיר מגופו ס"ל כמ"ד בפ"ק דברכות דף ז' צדיק ורע לו זה צדיק בן רשע א"כ לא נפקא לן באבוד ממונו ולפי מה דמסיק הש"ס שם דאין הקב"ה פוקד עון אבות על בנים אם לא כשאוחזין מעשיהן בידיהן להכי פסקו הפוסקים כאן כמ"ד דאסור לאבד ממונו ועיין בח"מ סימן שפ"ח והא דאיתא לעיל דף קי"ז ע"ב בנרדף שסיבר את הכלים של רודף פטור שלא יהא ממונו חמור עליו מגופו וליכא מאן דפליג בהא והכי קי"ל כמבואר בח"מ סי' ש"ס ולא אמרינן דלמא נפיק מיניה זרעו מעליא כמו דאמרינן כאן י"ל דפי' נפוס הא לא אמרי' דשאני התם דלהציל גופו ודאי דמותר משא"כ לאבד ממון של מסור בשקר בחנם

איוב כז דילמא הוה ליה זרעא מעליא וכתיב °יכין רשע וצדיק ילבש. רב חסדא הוה ליה ההוא אריסא דהוה תקיל
משלי יג ויהיב תקיל ושקיל סלקיה קרא אנפשיה °צפון לצדיק
איוב כז חיל חוטא. °כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו. רב הונא ורב חסדא חד אמר נפשו דנגזל וחד
משלי א אמר נפשו של נזלן. מ"ד נפשו של נגזל דכתיב °כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. מ"ד נפשו
שם כב של נזלן דכתיב °אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש ואידך נמי הכתיב נפש בעליו יקח מאי בעליו דהשתא. ואידך נמי הכתיב וקבע את קובעיהם נפש מה טעם קאמר מה טעם וקבע את קובעיהם משום דקבעי נפש א"ר יוחנן כל הגוזל את חברו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו שנאמר כן ארחות כל בוצע
ירמיה ה בצע את נפש בעליו יקח. ואומר °ואכל קצירך ולחמך
יואל ד יאכלו בניך ובנותיך ואומר °מחמס בני יהודה אשר
ש"ב כא שפכו דם נקי בארצם ואומר °אל שאול ואל בית הדמים אשר המית הגבעונים מאי ואומר וכ"ת נפש דידיה אין אבל נפש בניו ובנותיו לא תא שמע בשר בניו ובנותיו וכ"ת ה"מ היכא דלא יהיב דמי אבל היכא דיהיב דמי לא ת"ש מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם וכ"ת הני מילי היכא דקעביד בידים אבל גרמא לא ת"ש אל שאול ואל בית הדמים אשר המית את הגבעונים וכי היכן מצינו שהרג שאול את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקים להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן:

מסור. מלשין (המוסר ממון חברו ביד אנסין) [המאבד ממון חבירו]: המור מגופו. דקי"ל בפ"ב דע"ז דמותר לאבד גופו בידים דקתני המינים והמסורות מורידין אותן לבור ולא מעלין: תקיל ויהיב. לרב חסדא: תקיל ושקיל. לכשהיה מדקדק בחלוקה ואינו מוותר מחלקו כלום. נ"א מחלה היה נוטל ודרך שאר אריסים ליטול שליש: [קרא אנפשיה]. רב חסדא לצדיק והאריס חוטא וכלפן חילו לרב חסדא דסלקו ונטל חלקו: [כי ישל אלוה נפשו. משליך הקב"ה נשמתו ונאבד ממנו כשמה אחת]: אל תגזול דל כי דל הוא. אע"פ שדל הוא ואין לו מה לגוזלו: אל תדכא עני בשער. מעשר עני ולקט שכחה ופאה המתחלקין בשעריך אל תדכאהו (שם) [בם]: וקבע את קובעיהם נפש. גוזל נפש גוזליהם: בעלים דהשתא. גזלן שנעשה נכסיו בעלים לממון: ואכל קצירך ולחמך. ודומה לך כאוכל בניך ותנומיך לפי שאין לך מה לתת להם לפרנסם: מחמס בני יהודה. מגזל שעשו מעלה אני עליהם כאילו שפכו דם נקי: המית הגבעונים. כדמפרש לקמיה שהמית כהני נוב [שהיו מספקין מים ומזון לגבעונים] שהגבעונים היו משמשים למזבח [חוטבי עצים] ושואבי מים ומעלה עליו כאילו המית הגבעונים: [אבל נפש בניו ובנותיו לא. הא] מאת נפש בעליו יקח לא נפקא לן אלא נפש הנגזל אבל בניו ובנותיו לא כענש גזלן אנפשות בני הנגזל: [דלא יהיב דמי]. שממון יהיב דמי (ולזה) [וזה] לא היה רוצה למכור:

מהרש"א יכין רשע וצדיק ילבש. קרא לא כתיב הכי באיוב רק כתיב יכין וצדיק ילבש וברישא דקרא כתיב זה חלק אדם רשע וגו' ונחלת עריצים וגו' ואלמנותיו לא תבכינה ופירשו בו על המלשין שסופו נידון בב"ד וכל הנהרג בב"ד אין מתאבלין עליהם כדאמרינן פרק נגמר הדין ועליה קאמר קרא בנו לצדיק ילבש מה שהכין המלשין ודכתיב בהאי ענינא שרידיו במות יקברו היינו בבניו שאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם כדאמרינן בעלמא וק"ל: תקיל ויהיב כו'. פי' קמא שפרש"י הוא דחוק וכי משום שהיה מדקדק בחלוקה נקרא חוטא וע"ק מאי קאמר צפון לצדיק וגו' שנטל חלקו כפרש"י שהרי ודאי היה צריך לאריס אחר ואם האריס אחר לא היה מדקדק כ"כ ולא היה תקיל ויהיב א"כ גם לא היה תקיל ושקיל ומה היה מרויח רב חסדא ולפי' שני קשה אם ירד בתחלה לפלגא למה סלקו ואם ירד בשתא לא היה צריך ליתן לו אלא שליש כדרך שאר אריסין ויש לפרש דהיה לו לתרים אבן ואבן גדולה וקטנה ותקיל ויהיב בקטנה לרב חסדא ותקיל ושקיל בגדולה לנפשיה וק"ל: ה"א נפשו כו'. למ"ד נפשו של גזלן יתפרש הקרא בפשיטות כי מה תקות הרשע הגוזל ליהנות מן הגזילה שהרי ישל אלוה נפשו ממנו מהרה בעבור הגזילה ולא יהנה ממנו וכפי' רש"י ולמ"ד נפשו של נגזל יש לפרש דה"ק מה תקות רשע החונף ומראה עצמו בפני הבריות כאילו לא גזל מעולם וגם הגזילה ישכו בהשבה אבל הרי ישל אלוה נפש כי האלקים יודע ויראה כי גדול עונו שהוא נוטל נפש הנגזל דאינו בהשבה וק"ל: נפשו של נגזל כו'. דהכי משמע פשטיה דקרא כן דרך כל בוצע ומלסטם את הבריות שהוא נוטל נפשו של נגזל והרגו שהוא ירא שיעמוד נגדו בעל הממון או שיפרסם אותו ויודיע גזילו לב"ד ומ"ד נפשו של גזלן דכתיב אל תגזל דל כי דל הוא וא"ל וגו' ופרש"י כי דל אע"פ שהוא דל כו' ועוד נראה לפרש יותר כפשטיה אל תגזול דל שיש בו נטילת נשמה כי דל הוא ואין לו שוב במה להתפרנס עוד מה שאין כן בגוזל העשיר שאפשר לו להתפרנס שוב במה שנשאר בידו. עוד פרש"י אל תדכא עני בשער וגו' מעשר עני כו' המתחלקים בשעריך כו' ועוד יש לפרש אל תדכא וגו' ר"ל בעני שנלכד ודחוק למכור או לקנות דבר אל תדחוק אותו למכור בפחות או

עין יעקב

בהכנס בלי תועלת עצמו ודאי דאסור לאבד ותדע שכן הוא דהא במסור גופיה כתב הש"ך שם בח"מ סי' שפ"ח דאי ע"י איבוד ממון של המסור שוב אינו יכול למסור כי אין דבריו נשמעי' מותר לאבדו שינו דהחילוק הוא כמ"ש: חד אמר נפשו דנגזל וחד אמר נפשו של גזלן. וכה"ג פליגי בב"ת פי' המקבל ופרש"י שם כמשמעות דקרא פליגי ע"ש ונ"ל דנ"מ דלמ"ד נפשו דנגזל מותר לנדותו משא"כ נפש דגזלן אסור לנדותו דאם ממון נתחייב לו נידוי מי נתחייב לו וכדאי' במ"ק דף י"ז ע"א וע"ש בתוס': כל הגוזל ש"פ כאילו נוטל נשמתו וכו' אבל נפש בניו ובנותיו לא ת"ש. ונראה דהוי כאילו נוטל נשמתו ונשמת בניו ובנותיו משום דשלשתן אלו בקנגון אחד הם כדאמרי' בני חיי ומזוני לאו בזכות' תליא מילתא אלא במזלא לכן שלשתן שקולים הם: *ת"ר מסתתי אבנים אין בהם משום גזל וכו' משום גזל וכו' באתרא דקפדי יש בהם משום גזל אמר רבינא ותנא מתניתא אתרא דקפדי איה. נראה דאתי' לומר בלא תימא אי אמרינן מסתתי אבנים אין בהם משום גזל א"כ אמאי איצטריך התורה לומר פסל לך הפסולת יהיה שלך הא הדין פשוט הוא כך בכל מסתתי אבנים לה"ק בזמן שבעל הבית מקפיד עליו יש בהן משום גזל וא"כ בדבר חשוב כמו אבנים טובות היו ישראל מקפידים להכי איצטריך הקב"ה לומר פסל לך פסולת יהי' שלך מטעם לפי שישראל נטלו חלקו בביזה אך ע"ז קשה הלא ישראל מוכרחים ליטול חלקו בביזה לפי שהביזה היה שכר שעבוד מצרים ומשה לא עשה שום עבודה ותדע שכן הוא דהא גבי גביהא בן פסיסא שבאו בני מצרים לדון על הביזה השיבו להן כן תנו לי שכר עבודה כדאיתא בפי' חלק לה"ק הדין עלך פי' הגוזל דהגוזל ומאכיל את בניו פטורים מלשלם א"כ הנית להם אביהם אחריות נכסים ולא"כ בלא"ה אין לבני מצרים טענה על ישראל שהם פטורים מלשלם הביזה כי לא הניח אביהם אחריות נכסים כי ארץ ישראל אינה מוחזקת מאבות העולם וע"ל בחדושינו בסנהדרין דף צ"א ואפשר נ"כ דהלא ג"כ בזה הא דאמר רבינא ותנא מתניתא אתרא דקפדי ניהו כדאיתי' בברכות דף י"ח שמעו אלי אבירי לב הנהו מתא מחסיא אבירי לב ניהו וכו' אך קשה דלמא הפי' כמ"ר התם דקאי על ר"ח בן דוסא שכל עולם כולה ניזון בזכותו והן אדיי בזכות עצמן אין ניזונין ותדע שכן הוא שעדם שהרי במרע"ה שהוא היה המוציא את ישראל מארץ מצרים בזכותו והוא לא נטל כלום שכל עסקיו מוכח שלכך נטל משה פסולת של לוחות א"כ שפיר קאי אבירי לב מתא מחסיא:

לא לקנות ביותר משער היוצא בשוק כי ה' יריב ריבם כדאמרי' בפ' הקורא המגילה ברכת השכים בתעניות כנגד מפקיעי שערים דכתיב שבור זרוע רשע וגו' ופרש"י במפקיעי שערים כתיב יארוב לחטוף עני וגו'. שרוב דעתם לעניים הוא וקא בעי דוד רחמי עלה דמלתא שבור זרוע רשע מן שובע בעולם ובכך זרועו שבור ורע וגו' עכ"ל באורך ול"נ לפרש דשבר חסר כתיב מל' יש שבר במצרים וזרוע מל' זריעה והכי פירושו דקבעי דוד רחמי דדעהו ורשעו של הרשע בכל תמלא דהיינו שיהיה שבר ותבואה הרבה בזריעה ולא יוכל להפקיע שערים וק"ל: ואומר ואבל קצירך וגו'. פסוק הוא בירמיה ה' ולכאורה מאין יצא להם לדרוש דואכל קצירך ולחמך כאילו אוכל בניך וגו' הא ע"כ יאכל לחך וגו' ויאכל גפנך וגו' כמשמעו ואין לומר דמשמע להו לדרוש כן משום דלא שייך אכילה בבנים ובנות הא כתיב כה"ג ואכלת את כל העמים ואפשר לומר מדשינה הכתוב לכתוב כל האכילות בכתוב הזה בלשון יחיד ואכל קצירך גו' ואכל גפנך וגו' דקאי אגוי דכתיב לעיל מיניה וגבי בניך ובנותיך כתב בל' רבים יאכלו בניך וגו' דרשו בו דאכילת קצירך וגו' כעשה כאילו האוכלים רבים כ"כ שיאכלו גם בניך ובנותיך מתוך שאין להם במה להתפרנס ודו"ק: אבל היכא דיהב דמי לא ת"ש מהמם בני וגו'. דאפשר דאף בדיהב דמי יש בו משום נטילת נשמה בצריך לאותו דבר כגון שהוא מזונות דמקרבי הכייתן עפי מדמים וק"ל: שהיו מספיקים להם מים ומזון וכו'. משמע שהכהנים היו מספיקים מים לגבעונים דומיא דמזון אע"ג דכל עלמן של הגבעונים היו שואבים מים וקאמר דהכהנים היו מספיקים להם מים ואפשר שלא היה להם לגבעונים מקום מוצא מים להסתפק ממנו כיון שלא היה להם חלק ונחלה בארץ. ועיין מה שכתבנו בזה בחידושי אגדות במסכת יבמות:

שם פ"י גבאי צדקה לוקחין *מהם דבר מועט אבל לא דבר
*נגעים

מרובה רבינא איקלע לבי מחוזא אתו נשי דבי מחוזא רמו קמיה בכבלי ושירי קביל מינייהו א"ל רבה הוספאה לרבינא והתניא גבאי צדקה מקבלים מהם דבר מועט אבל לא דבר מרובה א"ל הני לבני מחוזא דבר מועט נינהו:

רבינא. גבאי צדקה היה: כבלי. שרשרות זהב: ושירי. צמידים: בני מחוזא. עשירים הם:

אמר הבונה יש לנותן לשער היינו בנתינת הצדקה פן יעני את עצמו וכסס בהנותן פהוס מערך עושרו הוא מועט כאמור על נקדימון בן גוריון אלי דהוה ליה למעבד לא עבד כן אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ע"כ כאו סמוכים המיד בכתוב משפט ולדקה שיש לעשות הצדקה במשפט כמו שאמר טוב איש חונן ומלוה בתנאי שיכלכל דבריו במשפט כי לעולם לא ימוט לא אמתוטעו נכסיו ולזכר עולם יהיה לדיק יוכל להתמיד בצדקתו. ולהיות דרך הגבאים לפח לצדקה ברוחב לב יותר מן האבנים והעשן קלה ע"כ אמרו ז"ל לגבאי לדקה ליזהר לקחת מהן לבד דבר מועט אבל לא מרובה אלא שרבינא קבל מהן שרשרות וצמידי זהב כי ידע שבערך עשרן לא היה דבר מרובה:

מהרש"א *בסיום המסכת פרש"י מתא מחסיא מקום בהמות הוא ולריכין למרעה טוב עכ"ל לא הול"ל אלא למרעה ומלת טוב הוא מיותר ועוד אמלתא דרב יהודה באתרא דקפדי הול"ל פירושו כן ואפשר שכתכוין ע"פ מ"ש לסיים בדבר טוב והכא כולה מסכתא בנזיקין מד' אבות וכמ"ש בריש המסכתא בהך דרשה דמבעה זה אדם שהוא רמז גם בנזקי שמים מידו של עשו ומפרק מרובה עד סופה איירי בנזקי אדם וראה רש"י שלא סיים בהך מסכת בדברי אגדה לפי שב"ק וב"מ וב"ב כעין מסכת אחת הם שכולם דינים וכדי שלא יהיה חסר לסיים מסכת זו בדבר טוב כי למרעה אותיות אחרונות רעה ע"כ הוסיף מלת טוב לסיים. וכן התלמוד בתר דסיים דקפיד סיים באותיות יהו"א המורה שמותיו הוי"ה שם של ד' וי"ה אהיה אשר עמנו בגלות והטו"ב הוא אותיות זוגות ממנו ודו"ק:

הדרן עלך מסכת בבא קמא

שנים אוחזין פרק ראשון בבא מציעא

יף ה [ההוא רעיא דהוו מסרי ליה כל יומי חיותא בסהדי יומא חד מסרו ליה בלא סהדי לסוף אמר להו לא היו דברים מעולם אתו סהדי אסהידו ביה דאכל תרתי מינייהו א"ר זירא וכו' משתבע אשארא א"ל אביי
פס ע"ב והא גזלן הוא וכו'] ותיפוק ליה דה"ל רועה וא"ר יהודה סתם רועה פסול לא קשיא הא דידיה הא דעלמא דאי לא
ויקרא יט תימא הכי אנן חיותא לרועה היכי מסרינן והכתיב °ולפני עור לא תתן מכשול אלא חזקה אין אדם חוטא ולא לו:

ותיפוק ליה דה"ל רועה. אדאביי קמתמה דקשה ליה והא גזלן הוא ותיפוק ליה דבלאו הך גזילה פסול לשבועה: דאר"י סתם רועה. אפילו לא הועד עליו שגזל: פסול. לעדות דסתמיה גזלן הוא שמרעה בהמותיו בשדות של אחרים: דידיה. רועה בהמות שלו פסול דבשביל הנאתו רועה אותן בשדות אחרים אבל רועה בהמות העיר בשכר בשביל הנאת אחרים אינו חוטא להרעות עד שיגיע למרעה המופקר לכל: דאלת"ה. דלא אמרינן על רועה בהמות דעלמא שהוא גזלן אלא חיותא לרועה היכי מסרינן:

אמר הבונה לא לבד למדנו דרועה בהמות אחרים כפירש"י בשביל הנאה שאינה שלו אינו חוטא להרעות בשדות אחרים עד שיגיע למרעה המופקר לכל מסיועת הנאמן מרע"ה שכתוב בו ומשה היה רועה את צאן יתרו חותני וינהג את הצאן אחר המדבר מקום מרעה הפקר לכל שגם כן אם היו שלו ודאי לא היה רועה אותם בשדות אחרים. אלא אפילו מרועי לוט שכתב רש"י בחומש על פסוק ויהי ריב בין רועי מקנה אברם וגו' לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים וכו' והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל וכו' הרי שעם היותם רשעים אי לאו האי טעמא שהיו מראים לפניו שלכן לא הוי גזל לא היו מעיזים לרעות בשדות אחרים למעוא ולא להם. ועי' הנביא יחזקאל אמר ה' ימי והולאתים מן העמים ורעיתים אל הרי ישראל במרעה טוב ארעה אותם ובהרי מרום ישראל ומרעה שמן תרעינה אל הרי ישראל כלו' שלא ירעה אותם בשדות אחרים:

רף * עיין בגמרא ושכין הימב ויקרא והא אמר רב פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום א"ל כל כמה דלא הדר ביה כיד בעל הבית הוא כי הדר ביה טעמא אחרינא הוא דכתיב °כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים:

כי הדר ביה טעמא אחרינא הוא. הא לאמר דכי הדר ביה הרשות בידו לאו משום דעד השתא לאו כיד בעל הבית הוא אלא טעמא אחרינא הוא שאינו שלו כעבד שאם בא לעמוד לו שכח מכאן ואילך ולאחר בו יחזור בו:

כי

ותנ״א חסר כאמר משלם **תוספות** כי לי בני ישראל עבדים. כ״ל דמ״מ מותר אדם להשכיר עצמו ודוקא עבד עברי שאינו יכול לחזור בו ואינו יוצא קודם זמנו אלא בשטר שחרור עובר משום עבדי הם :

יף טו **אמר** רמי בר חמא הא גברא והא תיובתא אמר רבא גברא חזינא תיובתא לא חזינא כר׳ שלחוה קמיה דרבי אבא בר זבדא א״ל זו אינה צריכה לפנים אמר רבא זו צריכה לפנים ולפני ולפנים :

הא גברא והא תיובתא. הרי אדם גדול וכמוהו תשובתו דקתני לא אמר כלום וכו׳: **אינה צריכה לפנים.** אינה צריכה כדי לתרלה להכניסה לפני בני הישיבה שאין בהם יודע לפרקה ותשובת הגאונים מפרשים לנכאי דליכא קושיא מעליא אל תעלוה לגיו:

יף ק [**א״ר** חייא בר אבא א״ר יוחנן הטוען אחר מעשה ב״ד *לא אמר כלום מ״ט כל מעשה ב״ד כמאן דנקיט שטרא בידיה דמי] א״ל רבי חייא בר אבא לר׳ יוחנן ולא משנתינו היא זו הוציאה גט ואין עמו כתובה גובה כתובתה א״ל אי לאו דדלאי לך חספא לא משכחת מרגניתא תותה : סס ע״ב

[**הטוען אחר מעשה ב״ד.** דבר שהוא תנאי ב״ד כגון כתובה וכו׳]:

תוספות אי לאו דדלאי לך חספא כו׳. וא״ת וכי דרך למצוא מרגליות תחת חרסים ופר״ת דבקרקעית הים אבנים רחבות ונראות כחרסים ותחתיהם נמצאים המרגליות ובהחובל כמי אמרינן צללת במים אדירים והעלית בידך חרס :

א **ההוא** גיטא דאשתכח וכו׳ *א״ל רב עמרם לרבה היכי פשיט מר איסורא ממונא א״ל תרדא. שטרי חליצה ומיאונין תנן פקע ארזא דבי רב מר אמר משום לתאי דידי פקע ומר אמר משום לתאי ז ידי פקע : יף כ סס ע״ב

תרדא. משועמם: **פקע ארזא.** נשבר העמוד שבהמ״ד נשען עליו: **משום לתאי דידי פקע.** בשביל מזלי שקיצא על שנדפסתי: **ומר אמר משום לתאי דידי פקע.** שהשבת על דברי לביישני בבית המדרש. ע״כ׳ למדנו ממאמר זה תועלת גדול והוא גודל אמונת חכמי התלמוד כי בראותם איזה שינוי במעשיהם לא היו אומרים אולי מקרה הוא רק היו מאמינים כי הכל בהשגחתו יתברך לתת לאיש כדרכיו ובפרט בצדיקים כאלה הקב״ה ממהר ליפרע מהם מהרה כדי שישארו זכים וטהורים וגם להראות השגחתו יתברך:

מהרש״א משום לתאי דידי כו׳. כה״ג איתא בפרק לא יחפור בההוא דנח נפשיה דרב אדא בר אהבה שכ״א מרבנן אמר אנא ענישתיה וכתבו התוס׳ שם שכ״א היה מתאונן שעל ידו מת כו׳ ע״ש והיינו דודאי לא היה כל א׳ משתבח ומתפאר בכך וה״נ הכא איכא לפרושי דלא הי׳ כ״א משתבח משום זכותו וחשיבותו כעטם כך שפקע הארזא אלא משום להאי דהיינו מזלי הוא גדול יותר ממזלו וק״ל:

אלו מציאות פרק שני

א״ר יוחנן משום ר׳ ישמעאל בן יהוצדק מנין לאבידה ששטפה נהר שהיא מותרת דכתיב °וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם יצאת זו שאבודה ממנו ואינה מצויה אצל כל אדם : יף כב ע״ב דברים כב

אמר לך רבה התם היינו טעמא משום דאין מעבירין על האוכלין : יף כג

אין מעבירין על האוכלין. המוצא אוכלין בדרך אין רשאי לעבור עליהם ולהניחם שם: **מעבירין.** לאו לשון דריסה הוא אלא כמו אין מעבירין על המצות:

תוספות אין מעבירין על האוכלין. פי׳ אינו רשאי לעבור מעליהם כדפירש רש״י אלא צריך להגביהם אבל אין לפרש דאין מעבירין היינו אין דורסין עליהם כדאמר פרק הדר דא״ל ר״נ לרבי אלעאי טול גלוסקא משום דאין מעבירין הרי משמע דצריך להגביהה ועוד דקאמר התם אבל בדורות אחרונים שפרוצות בכשפים מעבירין ואי אין מעבירין היינו אין דורסין א״כ האי דקאמר נמי שפרוצות בכשפים היינו דורסין [והכא משמע דבאתרא דחיישי לכשפים אין דורסין אלא ודאי צריך לומר כדפי׳] [ועיין בגמ׳ ותבין היטיב]:

אמר הבונה אם ליונו חז״ל לכך על האוכלים כי גם בחר ה׳ לקיים אותנו בחיים במזון ובכלכלה אין לבזותם ולא להניחם במקום שמאם ועל פת לחם לא יפשע גבר פן ינהה על כליו ויאמר בו לבבר יחבל לו ועיין בזה במס׳ ברכות פ״ג:

אמר רב יהודה [אמר שמואל] בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשני ברבורייהו במסכתא בפוריא *ובאושפיזא : ב סס ע״ב יף כד

במסכת. יש בידך מסכתא פלוני סדורה בגרסא או לאו ואף ע״פ שסדורה היא לו יאמר לו לאו ומדת ענוה היא: **בפוריא.** שימשת מיטתך יאמר לו לאו ומדת צניעותא היא: **אושפיזא.** ששאלוהו על אושפיזו אם קבלו בסבר פנים יפות יאמר לא ומדה טובה היא כדי שלא יקפלו בו בני אדם שאינן מהוגנין לבא תמיד אליו ויכלו את ממונו:

תוספות במס׳. והא דאמרינן ושנותם שיהיו דברי תורה מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור מיד וי״ל דהיינו דוקא באדם הבא לשאול דין או הוראה או להתלמד אבל הכא שבא לנסותו אם יודע מותר לשנות וכומר לא למדתי זה: **בפוריא.** אין רגילין שישאלוהו כפרש״י אם שמש מטתו אלא אם בעל קרי היה ולא בא לבית המדרש ושאלוהו למה לא בא ישנה ויאמר שחולה היה או שאר אונס אירע לו. א״נ שאלוהו שכבת על מטה זו לא יאמר לו כן פן ירגיש בה קרי ויתגנה : **באושפיזא.** כדאמרינן בערכין מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו וא״ת והא אמרינן בברכות אורח טוב אומר כל מה שטרח בעל הבית לא טרח אלא בשבילי וי״ל דהתם איירי בין בני אדם מהוגנים והכא בין בני אדם שאינם מהוגנים (א״נ אורח אומר בלבו כך לא בפני בני אדם) והא דלא חשיב הכא מותר לשנות מפני דרכי שלום. כדאמרינן פרק הבא על יבמתו משום דהכי נמי משום דרכי שלום הם ורגילים יותר מאחרים להכי נקט הני :

בהני

עין יעקב

א״ל סטרי חליצה ומיאונין תנן. ודאי דהיה יכול להשיב עוד על דבריו היאך פשוט איסור חמור א״א דאורייתא מאיסור חנוכה לשוק דהוא בלאו בעלמא ומיאון דהוא רק קדושי קטנה דרבנן אך כשפקע ארזא איפסיק שלא להשי׳ עוד על דבריו וזה שאמר מר אמר בשביל לתאי דידי פקע ומר אמר בשביל לתאי דידי דהיינו בשביל שנרפשי או בשביל שלא ישוב עוד על דבריו ועיין במהרש״א :

אמר ר״י בהני שלש מילי עבידי רבנן דמשני ברבורייהו במסכת בפוריא ובאושפיזא. עיין פרש״י ותוס׳ ושאר מפרשי׳ ועוד אפשר לפרש דקאי על אותן רבנן שמכתתין רגליהן מעיר לעיר ללמוד תורה וכך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ליטא עליו עול התורה שמשורה עמוק עמוק מי ימצאנו (כי אותן הלומדים בביתן הם בכלל עיילין כדאי׳ בכתובות) דקאי על אותן רבנן שמכתתין רגליהן ללמוד וכשחוזרין לביתם אם שואלין אותם אם מסכתא זו שלמדה היה חמורה כל כך משנין ואומרין שהיא בנקל כדי שירבה עוד תלמידים לילך ללמוד וכן בענין הפוריא כששואלין אותו אם שכב על המטה ולא על הארץ יאמר ששכב על המטה וכן בענייי האושפיזא משני ואמר שהיה לו אושפיזא טוב לענין אכילה ושתי׳ אע״פ שלא היה לו לאכול רק פת במלח ומים במשורה וכל זה כוונתו לטובה כדי שלא למנוע רבים מליכך ללמוד

מהרש"א בהני ג' מילי כו'. פרש"י יש לדקדק כי אבל מדברי הערוך נראה לפרש עבידי רבנן דמשני במס' עפמ"ש למוד לשונך לומר איני יודע פן תתבדה: בפוריא. עיין פרש"י ותוס' וי"ל עפמ"ש פ"ק דמגילה דחייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן כו' עבידי רבנן דמשנו לומר דלא ידע גם אם הוא איננו מבוסם כ"כ וידע: ובאושפיזא. ע"פ מ"ש פרק הגוזל והגונב פונדקאות לויין אשכי אושפיזך דהיינו שלא יודיע להם אושפיזו שלא יגנבו ממנו שום דבר כפרש"י שם והיינו דעבידי רבנן לשנות בזה והשתא הוו ג' דברים שמשנין מענין לומר איני יודע גם בדבר שיודע וק"ל:

בשם *הגאון בעל קיקיון דיונה. במס' ובד"א ואושפיזא. מקשי התוספות מהא דמסכתא וכו' ומאי דאורח טוב מהו אומר וכו'. ולולי דבריהם הייתי אומר דלא קשה מידי דרב יהודה אמר שמואל דקדק בדבריו בהני ג' עבידי דמשני במילייהו וכו' ולא אמר בהנהו תלת מילי ישנו רבנן בדבריהם אלא באמת אי לא משנו שפיר עביד דיש לומר דאורח טוב מכוין לטיבותא וכן בלימוד י"ל שרצוי ללמוד לאחרים רק בא לאשמעינן אם ישנו יש מקום לתלות דשפיר עבדי בלימוד יש לומר דמשום ענותנותם עושים וגם בשאר דברים ולכן אמר עבידי דמשני ר"ל בזה יש לדונם לכף זכות ולכן הייתא הגמרא ואי גנבי במידי אחריני לא ר"ל באלו יש מקום לדון אותם לכף זכות אף דיש פנים לכאן ולכאן ומתורץ גם מה שמקשים למה לא חשיב הכא משום דרכי שלום דהתם פשיטא דישנו אבל בהני יש מקום שלא לשנות מכח הלימוד ומסכתא ומכח אורח טוב וכו' אפי' הכי אמר דעבידי לשנות ואינם בחזקת שמשקרים בכ"ז וקי"ל והיודע יבחר:

ס **מר** זוטרא חסידא אגניב ליה כסא דכספא מאושפיזא חזייה לההוא בר בי רב דמשי ידיה ונגוב בגלימא דחבריה אמר היינו האי דלא איכפת ליה אממונא דחבריה כפתיה ואודי:

אגניב ליה כסא דכספא. כלי של אושפיזו היה:

שם ע"ב **אבוה** דשמואל אשכח הני חמרא במדברא ואהדרינהו למרייהו לבתר שנים עשר ירחי שתא לפנים משורת הדין:

[לבתר י"ב ירחי שתא. מלאה: והתוס' הקשה על רש"י ע"ש ופי' הן עצמן החזיר אע"ג דלא היה צריך ליתן רק דמיהם כדתנן כל דבר שעושה ואוכל מטפל בו י"ב חדש מכאן ואילך שם דמיהן ומניחן]:

דף כ"ז ע"ב דברים כב °**והיה** עמך עד דרוש אחיך אותו וכי תעלה על דעתך שיתננו לו קודם שידרשנו אלא דורשהו אם רמאי הוא אם לאו:

דורשהו. והכי משמע עד דרוש אחיך אותו [עד דרשך את אחיך]:

דף כח **מתני'** ועד מתי חייב להכריז עד כדי שידעו בו שכניו דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר ג' רגלים ואחר הרגל האחרון ז' ימים כדי שילך לביתו ג' ויחזור ג' ויכריז יום אחד: **גמ'** תנא שכני אבדה [מאי שכני אבידה אלימא שכני דבעל אבידה אי ידע ליה ליזיל ולהדרי נהליה אלא שכני מקום שנמצאת בו אבידה. פיסקא רבי יהודה אומר וכו'] ורמינהו בג' במרחשון שואלין את הגשמים ר"ג אומר בז' בו שהוא ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבא"י לנהר פרת אמר רב יוסף לא קשיא כאן במקדש ראשון כאן במקדש שני במקדש ראשון. דנפישי ישראל טובא דכתיב °יהודה

וישראל רבים כחול אשר על (שפת) הים לרוב בעינן כולי האי במקדש שני דלא נפישי ישראל טובא דכתיב כהו °כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות ששים לא בעינן כולי האי: עזרא ב

[כדי שילך. כל אחד לביתו: שלשה. שישמע ההכרזה וידע אם אבד לו כלום ואם יבין שאבד יחזור שלשה: ויכריז יום אחד. אני אבדתי ואלו סימנים ובגמ' פריך דבג' ימים אין שהות להחזיר לסוף א"י: שכני מקום. שנמצא בו אבידה. שמא שלהן היא]:

כדי שיגיע וכו'. ולא ידביקוהו הגשמים אלמא כולי האי בעינן ומתני' תני ג':

תוספות ט"ו יום. וא"ת והלא א"י היא ת' פרסה על ת' פרסה ומהלך אדם י' פרסאות ביום הוי מ' יום בהולך וירושלים מן הירדן שהוא תחום א"י מהלך יום א' כדאיתא בביצה נשאר מנד מ' ל"ט יומים וי"ל דעם כרמים ויערים היה ת' פרסה אבל מיישוב לא היה כ"כ: עיין מהרש"א

[**משחרב** בית המקדש שיבנה בב"י התקינו שיהיו מכריזין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומשרבו האנסין התקינו שיהיו מודיעין לשכיניו ולמיודעיו ודיו] מאי משרבו האנסין דאמרי אבידתא למלכא רבי אמי אשכח אודיא דדינרי חזייה ההוא בר רומאה דקא מירתת א"ל זיל שקול לנפשך דלאו פרסאי אנן דאמרי אבידתא למלכא. ת"ר אבן טוען היתה בירושלים כל מי שאבד אבדה נפנה לשם וכל מי שמוצא אבדה נפנה לשם זה עומד ומכריז וזה עומד ונותן סימנים ונוטלה וזו היא ששנינו צאו וראו אם נמחת אבן הטוען: שם ע"ב

אודיא דדינרי. כלי מלא זהובים: וזו היא ששנינו. במס' תענית בחוני המעגל: צאו וראו אם נמחת. אם נכסה בגשמים שנגבהו הגשמים למעלה הימנה יש גשמים יותר מדאי ותתפלל עליהם שילכו:

תוספות אבן טוען. מפרש בירושלמי כשם שאבן אינה יכולה לימחות כך אין יכולין להתפלל על רוב טובה:

אמר הכונה היו אצילו מלא רומיי' אנשי מדות ובעלי צדק ומשפט כדת טבעית מכל האומות אשר בזמנם. ולכן היו קוראים ליושר שאומות עם לועז בלשונם כתרבות"י דהיינו פרא אדם בלי מעלות המדות והשכליים וכמה פעמים אמרו בגמרא שאי דינא פרסאי הוא כחדי דייני דדאין דינא דפרסאי למה לי ת"ש הכא רומאי-לאו פרסאי אנן דאמרי אבידתא למלכא ואין להם יושר ואין צדק כי דרך אנסים לנו:

אמרו ז"ל בפ"ק דתענית א"ר אמי אין גשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמנה שנאמר אמת מארץ תצמח כשיש אמונה במשא ומתן אז צדק משמים נשקף. דהיינו גשמים שהם צדקה. ולכן אמר חוני המעגל אמר לאו וראו אם נמחה אבן הטוען כלומר אם נמחה זכות השבת אבידה הנעשה אצל האבן היא מבעלי אמנה שמחזירים שלהן לבעליהן שהוא סבה לגשמי ברכה אז אדע כי של קללה הם ואתפלל עליהם שילכו להם. אבל זהו דבר בלתי אפשר וכן אין להתפלל על רוב טובה.

אבוה דרב פפא אירכס ליה חמרא ואשכחוה אתא לקמיה דרבה בר רב הונא א"ל זיל אייתי סהדי דלאו רמאי את וטול אזל אייתי סהדי א"ל ידעיתון ביה דרמאי הוא א"ל אין א"ל אנא רמאה אנא א"ל אנן לאו רמאי את קאמרינן אמר רבה בר רב הונא מסתברא לא מייתי אינש חובתא לנפשיה: שם

א"ל אין. כסבורים שא"ל ידעיתון ביה דלאו רמאי היה שכך היה לו לשואלן: מסתברא. שזה היה דעתן מתחלה ואין כאן משום מגיד וחוזר ומגיד: לא מייתי אינש חובה לנפשיה. וכשהביאן לב"ד בטוח היה שלא יעידו חובתו:

אמר

אמר מר השואל ס"ת מחבירו הרי זה לא ישאילנו לאחרים מאי איריא ס"ת אפילו כל מילי נמי דאמר רשב"ל כאן שנה רבי אין השואל רשאי להשאיל ואין השוכר רשאי להשכיר ס"ת איצטריכא ליה מהו דתימא ניחא ליה לאינש דתעביד מצוה בממוניה קמ"ל:

מאי איריא ס"ת. שהוא נוח להתקלקל בטשטוש וקריעה: כאן שנה רבי. במסכת גיטין חנן השולח גט וכו' דבכולהו פריך למימר אין אדם רוצה שיהא פקדונו ביד אחר:

שם מצא כסות מנערה אחת לשלשים יום. למימרא דניעור מעלי לה והא"ר יוחנן מי שיש לו גרדי אומן בתוך ביתו ינער כסותו בכל יום אמרי בכל יום קשה לה אי לשלשים יום מעלי לה אבע"א לא קשיא הא בחד והא בשנים אבע"א לא קשיא הא בידא הא בחוטרא אבע"א לא קשיא הא בדעמרא הא בדכיתנא:

גרדי אומן בביתו. שיארג לו טליתות חדשות תמיד: ינער כסותו בכל יום. ולמדנו דרך ארץ דכיעור קשה לה: בחד. באדם אחד אין ניעורו קורע: שנים. האוחזין בב' ראשים ומנערין מנתחין אותה יותר מדאי וקשה לה: דעמרא. *קשה לה שנמתחת ונקרעת:

שם אר"י יוחנן כסא דחרשין ולא כסא דפושרין ולא אמרן אלא בכלי מתכות אבל בכלי חרש לית לן בה ובכלי מתכות נמי לא אמרן אלא דלא צוייץ אבל דצוייץ לית לן בה ולא אמרן אלא דלא שדא ביה ציבי אבל שדא ביה ציבי לית לן בה:

כסא דחרשין. נוח לשתות כוס של מכשפים מכוס של מים פושרין ואיידי דאיירי במילי דרבי יוחנן בהלכות ד"א נקט הכי שמעתא: צוייץ. רותח: ציבי. כל דבר שנותנין לתוך המשקה או עשבים או תבלין או עקרי בשמים קרי ליה ציבי

נ שם א"ר יוחנן מי שהניח לו אביו מעות הרבה ורוצה לאבדן ילבש (בכלי) [בגדי] פשתן וישתמש בכלי זכוכית וישכור פועלים ואל ישב עמהם. ילבש (בכלי) [בגדי] פשתן בכיתנא רומיתא וישתמש בכלי זכוכית בזוגיתא לחורתא וישכור פועלים ואל ישב עמהם תרגומא *בתורי דנפיש פסידייהו:

רוצה לאבדן. ללמדנו בא שלא ירגיל אדם בכך שהעושה אלה מאבד מהר הון רב: כיתנא רומיתא. דמיהם יקרים וממהרים לבלות: תרגומא. להך שכירות דפועלים: בתורי. בפועלי המנהיגים בשוורים של בע"ה: דנפיש פסידייהו. שהוא עבודת קרקעות שלהם בשוורים היתה אף חרישת הכרמים ובצירתם מנהיגים כלי המחרישה בעגלה בין שורות הכרם עם הבוצרים ומוליכין שם הענבים לפיכך אם אין הבעלים עמהם יש הפסד גדול שאין דרך הפועלים לחוס על הכרם ועל השוורים ומנהיגים אותם על הגפני ועל הנטיעות והם מתקלקלים והשוורים נתקלים ונשברים:

תוספות בזכוכית לבנה. וא"ת והא אמרינן בפרק ערבי פסחים דמסחרב נסמיך בשלא זכוכית לבנה וי"ל דלא בשלה לגמרי קאמר אלא דלא שכיחא דהא רב הונא חבר זוגיתא חיוורתא בתופעת בנו בפרק אין עומדין: בתורי דנפיש פסידייהו. ר"ח גרים בתורי פי' פועלים שמוליכין השוורים לחרישה ואין מעמיקין המחרישה ג' טפחים ואין הזרע נקלט היטב:

שם ת"ר המוצא כלי עץ משתמש בהם בשביל שלא ירקבו כלי נחשת משתמש בהם בחמין אבל לא על ידי האור מפני שמשחקן כלי כסף משתמש בהם בצונן אבל לא בחמין מפני שמשחירן מגרפות וקרדומות משתמש בהם ברך אבל לא בקשה מפני שמפחיתן כלי זהב וכלי זכוכית לא יגע בהם עד שיבא אליהו וכדרך שאמרו באבידה כך אמרו בפקדון פקדון מאי עבידתיה גביה [אמר רב אדא בר חמא] א"ר ששת בפקדון שהלכו בעליהן למדינת הים:

משתמש בהן בחמין. וכ"ש בצונן: אבל לא ע"י האור. לא יתן הכלי על האור: מגריפות. ודיל"ש עשוין לגרוף הכירה ולהפריד האבנים המדובקות: שמפחיתן. פוגמן: מאי עבידתיה גביה. מה לו להשתמש בו יצא בעליו וישתמש בו:

אמר הבונה כפי' זה כנמרא לעיל מזה ואחר כך בא כמה אזהרות כאלא כדי מה לעשות בהיות אללו ממון חברו מפני א"ל יהא ממון חבירך חביב עלך כשלך. וגם אומן השמוש שאמר פה בכלים אלו אסור להגיענו ע"י השתמש או מהוכחס הראוי לאב או לחבר לעשות כפי הכנת הכלי המשמש או הנוכח ולא"ם ועם יאמן כה:

שם [פיסקא] מצא שק או קופה [וכל דבר] שאין דרכו ליטול ה"ז לא יטול כו' מנא ה"מ דת"ר והתעלמת פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם הא כיצד היה כהן והיא בבית הקברות או שהיה זקן ואינה לפי כבודו או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו לכך נאמר והתעלמת מהם:

התעלמת מהם. ללמדך בא שמותר להתעלם: ופעמים שאי אתה מתעלם. דכתיב לא תוכל להתעלם: והיא בבית הקברות. האבידה בבית הקברות: ואינה לפי כבודו. שישיבנו: או שיהיה. בטל וממלאכה שלו שיבטל (מדמי השבתה) [בהשבתה] מרובה על דמי האבידה:

אמר הבונה בכר למדו מכאן כמה גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה ממש דמזה לא תוכל להתעלם כאומ"ה והתעלמת גם שאדם קרוב אלל עלמו תחילה ואין לו להפסיד שלו להנן בעד של חביו וכל זה וכיולא בו מודיע ומעיד כי פקודי ה' ישרים:

שם ע"ב רבי ישמעאל בר' יוסי הוה קאזיל באורחא פגע ביה ההוא גברא דהוה דרי פתכא דאופי אותבינהו וקא מיתפח א"ל דלי לי א"ל כמה שוין א"ל פלגא דזוזא יהיב ליה פלגא דזוזא ואפקרה הדר זכה בהו הדר יהיב ליה פלגא דזוזא ואפקרה חזייה דהוה בעי למיהדר למזכה בהו א"ל לכ"ע אפקרינהו ולך לא אפקרינהו:

פתכא דאופי. משאוי של עצים: וקא מתפח. עומד לפוש: דלי לי הטעינני: הדר זכה בהו. חזר אותו האיש והחזיק בהן עם כהפקר:

לשמו

עיון יעקב

נאמר תורה להי"ק עבידי רבנן דוקא רבנן מסנו כהאי מילי דסייך לדידהו ועפ"ז מיושבי' קושיות התוס': אמר ר"י מי שהניח לו אביו מעות הרבה ורוצה לאבדן. דבר בהווה שהם אוח ממון עלמו שקבץ ואסף לנה יאבדם דא"כ לא היה לו לקבץ תחלה להי"ק שבא לו בלי יגיעה בירושה וכדאמרינן מאכל יורשים שדרכם לפזר ממונם לפי שבא להם בלי יגיעה' ולהכי כתיב יגיע כפיך כי תאכל דלא אינו זולל וסובא כל כך רק לדיק אוכל לשובע נפשו הצריך ועוד לך מש"ה כאוכל כמאכל יורשין: ורוצה לאבדן. עיין פרש"י ועי"ל דנ"מ לפי שאלם לו אלוש שמראה אכרם ממון על כן רוצה לבחור הרע במעוטו שלא לאבד ממון בענין רע כאולה או ע"י בטלה וכה"ג (וגם אין לו עניים לחלק כראיתא בספ' דבתרא

תוספות אפקירה. שלא יכשלו בני אדם בלא תגזול וא"ת האמר פרק אין בין המודר אין הפקר אלא בפני ג' וי"ל דה"נ הוו ג' א"נ דאורייתא בלא ג' נמי הוי הפקר והא דאמר שילהי פ"ק דשבת גיגית כו' וקדרה אפקורי מפקר להו אע"ג דליכא ג' התם אכן קהדי דמפקר להו בלבו שלא יעשה איסור שביתת כלים:

תני רב יוסף °והודעת להם זה בית חייהם את הדרך זה גמילות חסדים. ילכו זה ביקור חולים. בה זו קבורה. ואת המעשה זה הדין. אשר יעשון זו לפנים משורת הדין. אמר מר אשר ילכו זה ביקור חולים היינו ג"ח לא נצרכה אלא לבן גילו דאמר מר בן גילו נוטל אחד מששים מחליו ואפ"ה הכי מיבעי ליה למיזל לגביה. בה זו קבורה והיינו ג"ח לא נצרכה אלא לזקן ואינה לפי כבודו. אשר יעשון זו לפנים משורת הדין דא"ר יוחנן לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה דין תורה אלא דייני דמגיזתא לדיינו אלא אימא שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין:

זה בית חייהם. ללמוד להם אומנות להתפרנס בו וחוקים ותורות כתיבי ברישיה דקרא: **דייני דמגיזתא לדיינו.** בתמיה דמגיזתא גוזאי הדנין ביסורין ובחזקה:

תוספות לא חרבה ירושלים כו'. וא"ת דביומא אמרינן מפני שנאת חנם ויש לומר דהא והא גרמא:

מהרש"א בית חייהם. פרש"י ללמוד להם כו' שא"ל יתרו למשה אחר שהזהיר אותם ברישא אחקים ותורות והודעת להם כלומר תודיע להם דבר הצריך להם ולגופם דהיינו מחייתם ואומנתם דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה אבל בפרק הגוזל קמא פרש"י והודעת להם קאי נמי אתלמוד תורה וזו היא בית חייהם ע"ש כי היא חייך וגו' ואפשר שהוא דבר נוסף ארישא דקרא או בית חייהם משמע דהיינו לקבוע להם בתי מדרשות לת"ת. ואמר את הדרך זו ג"ח. דכתיב הדרך בה' הידיעה הוא הדרך הידוע דרך ה' להלך אחר מדותיו כמו שאמר בסוטה פ"ק אחרי ה' תלכו וכי אפשר כו' אלא להלך אחר מדותיו מה הוא מלביש כו'. ואמר ילכו זו ביקור חולים. דבהליכתו שם בלאו בלי שום מעשה מקיימה כדמסיק בבן גילו דנוטל א' מס' מחליו. ואמר בה זו קבורה כו'. כי המתעסק במצות קבורת המת אין תכלית עשייתה רק בה כי אינו מצפה לתשלום גמול והוא חסד של אמת משא"כ בשאר ג"ח. ואמר ואת המעשה זו הדין. כי הכעשה ע"פ הדין הוא המעשה הראוי לעשות. ואמר אשר יעשון הוא ענין נוסף ואמר לבי בעלי דינין שב"א מהם יתרצה בו לפנים משורת הדין שהדבר תלוי בהם דהדיין לא יעשה לפנים משורת הדין בעל כרחם וק"ל:

בשם "הים בעל קיקיון דיונה. כתבו התוס' לפנים משורת הדין כו' תימה דלא איירי קרא וכו'. ולולי דבריהם היה נ"ל לומר דהתם גבי ר"א דפסקו לו שישלם לו מכיסו ואינו אלא גרמא הולכך להביא ראיה בן ספסוק אשר יעשון די"ל קלא חיוב אף שישלם מכיסו וכאן דזה לווה על אבידתו ונותן סימן ראוי להחזיר אף שאין שום ראיה מפסוק ולקמן בסוף השוכרין הוה מקום לומר נגדם מפסוק אשר יעשון שמורה על לפנים משורת הדין כי הפועלים הנכו בפשיעתם ולכן הביא סמך מדברי קבלה מפסוק למען תלך בדרך טובים שהוא יותר מלפנים משורת הדין והיודע יבחר:

הרי"ף והודעת להם זה בית חייהם וכו'. נראה נשכנד אמר והזהרת אתהם החוקים והתורות מה צריך לומר והודעת להם הדרך אשר ילכו בה דהיינו החוקים והתורות. הכתובים בתחלת המקרא ולזה כיון רש"י ז"ל שהם החוקים והתורות כתיב ברישיה דקרא ומנה זה קודם הני דרשות. ועי"ל שדקדק בכתוב מאי והודעת להם והודעתם הדרך אשר ילכו בה מיבעי ליה כמד"א והודעתם לבניך מאי והו' עם להם אלא ה"ק והודעת הדבר שצריכין להם להיות נפשם כגון אומנות להתפרנס בו ודרש את הדרך זו ג"ח כדכתיב ושמרו דרך ה' לעשות צדקה: ילכו זו ביקור חולים. שהמבקר הולך מביתו לבית של חולה: בה זו קבורה. יליף לה דהל"ל אשר ילכו עליה מאי בה אלא זו קבורה שאינו עליה אלא בה בקרב הארץ: לא נצרכה אלא לזקן ואינו לפי כבודו. והא דלא משני הכי גבי ביקור חולים היינו ג"ח לא נצרכה אלא לזקן ואינו לפי כבודו משום דאמרינן במס' נדרים ביקור חולים אין לו שיעור אפי' גדול לקטן ומיהו הוה מצי למימר דמדכתיב אשר ילכו זה ב"ח למדנו זה שב"ח אין לו שיעור אפילו גדול לקטן דהיינו זקן ואינו לפי כבודו ושמא י"ל דבהאי תירוצא דנצרכה לזקן ואינו לפי כבודו מיתרצא נמי ההיא דביקור דנצרכה לזקן ואינה לפי כבודו. ועי"ל דכיון שלמדנו בענין הקבורה שאפילו זקן ואינו לפי כבודו ה"ה דילפינן נמי לביקור חולים דלא שאני לן אפי' זקן ואינו לפי כבודו ולהכי מוקי לה דנצרכה לבן גילו:

א"ל ההוא מדרבנן לרבא ואימא °הוכח חדא זימנא תוכיח תרי זימני א"ל הוכח אפילו מאה פעמים משמע (הוכח) [תוכיח] אין לי אלא הרב לתלמיד תלמיד לרב מניין ת"ל הוכח תוכיח מ"מ:

"**פתוח** תפתח אין לי אלא לעניי עירך לעניי עיר אחרת מנין ת"ל פתוח תפתח מ"מ נתון תתן אין לי אלא מתנה "מרובה מתנה מועטה מנין ת"ל נתון תתן מ"מ. העניק תעניק אין לי אלא שנתברך הבית בגללו מעניקים לו לא נתברך הבית בגללו מנין ת"ל העניק תעניק מ"מ ולרבי אלעזר בן עזריה דאמר נתברך הבית בגללו מעניקים לו לא נתברך הבית בגללו אין מעניקים לו תעניק למה לי דברה תורה כלשון בני אדם. העבט תעביטנו אין לי אלא שאין לו ואינו רוצה להתפרנס אמר רחמנא תן לו דרך הלואה יש לו ואינו רוצה להתפרנס מנין ת"ל תעביטנו מ"מ:

מתנה מועטת מנין. אם אי אפשר לך ליתן מתנה מרובה: **אין לי אלא שנתברך הבית בגללו.** דהכי כתיב קרא אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו: **לרבי אלעזר בן עזריה.** בקידושין: **שאין לו.** ממה שיתפרנס: **ואינו רוצה להתפרנס.** משלך במתנה אמר רחמנא העבט דרך הלואה: **יש לו ואינו רוצה להתפרנס.** משלו אלא משלך: מנ שאתה חייב להעביטו וליפרע ממנו אחר מיתה: ת"ל תעביטנו. והכי מפרש בכתובות פי' מציאת האשה:

ת"ר מנין שאם א"ל אביו היטמא או שא"ל אל תחזיר שלא ישמע לו שנא' °איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' כלכם חייבים בכבודי טעמא דכתב רחמנא את שבתותי תשמרו הא לאו הכי הוה אמינא ציית ליה ואמאי האי עשה והאי לא תעשה ועשה ולא

עין יעקב

רבתרא) יעשה בענין זה שהוא אבדה ממון ומ"מ יש לו בו הנאה קלה ועיין בחדושינו בחולין דף פ"ד ועיין בחדושינו בברכות דף ל"א: **והודעת להם זה בית חייהם.** פרש"י ללמוד בהם אומנות וחוקים ותורות כתיבי ברישא דקרא ועיין בפרש"י בב"ק דף ק' ע"א שפי' קלת בענין אחר ונ"ל נראה דקאי אכולהו לידע להם שכל זה הוא בית חייהם וכן כל הני גמילות חסדים דקחשיב ואז"ל כדאמרינן ביבמות דף ק"ה אביי דעסיק בתורה וג"ח חי שיתין שנין וכן הא דלפנים משורת הדין הוא בכלל כל המעביר על מדותיו מעבירין על כל פשעיו גם הקב"ה עושה עמו לפנים משורת הדין ויאריך ימיו: **לא** נצרכה אלא לזקן ואינו לפי כבודו. כי לעולם ילמוד אדם מ"עת קונו דהא הקב"ה בעצמו קבר מתים ברש"א בסוף פ"ק דסוטה ע"ש: **שהעמידו** דיניהם על דין תורה. וכמדה שאדם מודד מודדין לו גם הקב"ה נהג עמהם בקו הדין להתחייב יושבים בהעלם וכדאמרינן כל המעביר על

ולא אתי עשה ודחי את לא תעשה ועשה איצטריך סד"א הואיל והוקש כבוד אב ואם לכבודו של מקום שנאמר כאן °כבד את אביך ואת אמך ונאמר להלן °כבד את ה' מהונך הילכך לציית ליה קמ"ל דלא לישמע ליה:

שמות כ / משלי ג

אני ה'. אע"פ שאמרתי לך ירא את אביך אני אדון לשניכם ואם אמר לך אביך עבור על דברי נחלל שבת אל תשמע לו: הוה אמינא ציית ליה. דאתי עשה דכיבוד ודחי לא תעשה דלא תוכל להתעלם: דאבידה עשה ולא תעשה היא. השב תשיבם ולא תוכל להתעלם: הוקש כבודם. בגזירה שוה כבד את אביך כבד את ה' מהונך:

תוספות כבד את ה' מהונך. הא דנקט קרא דדברי קבלה ולא נקיט קרא דאיש אמו ואביו תיראו וכתיב את ה' אלהיך תירא משום דניחא ליה לאתויי קרא דכבוד:

עב אמר רבא *מדברי שניהם נלמד צער בעלי חיים דאורייתא:

מדברי שניהם. מדקאמרי תרוייהו פריקה עדיפה:

תוספות מדברי שניהם נלמד צער בעלי חיים דאורייתא. ואית אי"כ אמאי עוקרין על המלכים (ע"ז י"א ושם פי' רש"י עוקרין בהמה שגידין שבד שעל פרסותיה עוקר וחותך) ולא מדרכי האמורי וי"ל משום דכבוד מלך ונשיא עדיף כמו כל חשיבות דנדחה מפני כבודן דאונקלוס שרף על ר"ג ע' מנה צורי פ"ק דע"ז ועוד דכיון דכתיב את סוסיהם תעקר קל לדחות מפני המלך:

ת"ש אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו ואי ס"ד צער בעלי חיים דאורייתא הא עדיף ליה אפ"ה כדי לכוף את יצרו עדיף:

אמר הבונה כל שלימות האדם תלוי ועומד לשבור השכל על החומר שהוא אמרם שה לכוף את יצרו. וראה כמה גדול הלימוד הזה שעם ההכחה שלצער בעלי חיים דאורייתא עם כל זה אמרו אפ"ה כדי לכוף את יצרו עדיף וכך אמר דוד נטיתי לבי לעשות חקיך לעולם עקב השתדלתי תמיד להטות לב האדם רע ולכוף יצרי לעשות חקיך בהכלית שאפשר לעולם עקב עד קצה האחרון:

יט ל משנה אבדתו ואבדת אביו אבדתו קודמת אבידתו ואבדת רבו שלו קודם אבדת אביו ואבדת רבו של רבו קודמת שאביו הביאו לעה"ז ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא ואם אביו חכם של אביו קודמת היה אביו ורבו נושאין משאוי מניח את של רבו ואח"כ מניח את של אביו היה אביו ורבו בבית השבי פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו ואם אביו חכם פודה את אביו ואח"כ פודה את רבו: גמ' מנא ה"מ

דברים טו אמר [רב יהודה אמר] רב אמר קרא °אפס כי לא יהיה בך אביון שלך קודם לשל כל אדם ואמר רב יהודה אמר רב כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך. ת"ר רבו שאמרו רבו שלמדו חכמה ולא רבו שלמדו מקרא ומשנה דברי ר"מ רבי יהודה אומר כל שרוב חכמתו הימנו. רבי יוסי אומר אפי' לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זהו רבו אמר רבא כגון רב סחורה דאסברן [זוהמא ליסטרון וכו'] אמר עולא תלמידי חכמים שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעין זה על זה:

מנא ה"מ. דשלו קודם: לא יהיה בך אביון. השמר מן העניות: כל המקיים בעצמו כך. אע"פ שלא הטיל עליו הכתוב יש לאדם ליכנס לפנים משורת הדין ולא לדקדק שלי קודם אם לא בהפסידא דמוכח ואם תמיד מדקדק פורק מעליו עול גמילות חסדים ולדקה וסוף שיצטרך לבריות: שלמדו חכמה. סברת טעמי המשנה ולהבין שלא יהו סותרות זו את זו וטעמי איסור והיתר והחיוב והפטור והיא נקראת תלמוד: מקרא. תורה נביאים וכתובים: משנה. כמו שהן שנויות ואין טעמן מפורש בהן: כל שרוב חכמתו הימנו. אם מקרא אם משנה אם גמרא: [האיר עיניו. שהודיעו טעם משנה אחת שלא יכול להבין: דאסברן זוהמא ליסטרון. בסדר טהרות היא שנויה ולא הייתי יודע מה כלי הוא ולמדנו שהוא כף גדולה שמסלקין בו זוהם הקדירה והקלחת לצדדין: עומדין זה מפני זה. כדין תלמיד לרב לפי שהיו יושבין תמיד בבהמ"ד יחד ומקשין ומפרקין וכולם למידין זה מזה]:

מהרש"א סופו לבא כו'. עיין פרש"י ועוד נראה לדקדק מדלא קאמר כל העושה כן וקאמר כל המקיים דר"ל שמי שאומר דלכך מחזיר אבידתו ולא אבידת אביו לקיים מקרא זה אפס כי לא יהיה וגו' שלא יתעני הנה הוא פותח פיו לשטן וסופו לבא לידי כך וק"ל: עומדין זה כו'. מפני חכם ודאי מדינא עומדין דקי"ל דעומדין מפני זקן וחכם אפילו אינו רבו וצ"ל דהכא איירי באינו מופלג בחכמה וליסגא דת"ח הכי משמע וכמ"ש התוספות בשם ר"י דזקן וחכם היינו דוקא מופלג בחכמה ונראה לפרש דקאמר ת"ח שבבבל שאין שם סמיכות ואפשר שכבר הגיע ההוא ת"ח למעלת זקן וחכם אבל בא"י שיש שם סמיכות מפני ת"ח דהיינו שלא נסמך עדיין אין עומדין שלא הגיע עדיין למעלת זקן וחכם שא"כ היה נסמך כבר ודו"ק:

בעא מיניה רב חסדא מרב הונא תלמיד וצריך לו רבו מאי א"ל חסדא חסדא לא צריכנא לך את צריכת לי עד מ' שנין איקפדי אהדדי ולא עיילי לגבי הדדי יתיב רב חסדא מ' תעניתא משום דחלש דעתיה דרב הונא יתיב רב הונא מ' תעניתא משום דחשדיה לרב חסדא:

שם

[וצריך לו רבו. ששמע שמועות שיש בידו מפי אחרים· מאי קודם לאביו לענין אבידה]:

מהרש"א עד ארבעין שנין קפדי כו'. משום דאמרינן פ' חלק כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה ומלינו בשכינה שהיו ישראל נזופין מ' שנה במדבר על שהרהרו אחר השכי' ומזה יתבי מ' תעניתים יום לשנה וק"ל:

ת"ר

עיון יעקב

על מדותיו וכו': כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך. עיין פרש"י ומהרש"א ועי"ל דה"ק מי שמקיים כן להקדים אבדתו לאבידת אביו ורבו ע"פ שורת הדין סוף בא לידי כך שגם בנו ותלמידו הקדימו אבדתם לאבידתו ועל דרך דאמרינן על דאטפת אטפוך וכו': אמר עולא תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה מפני זה. מדנקט דוקא ת"ח שבבבל נראה משום דאיתא פ"ג דסנהדרין דף כ"ד חובלים אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה פרש"י שמקשים זה לזה והטעם י"ל כדי לחדד זה את זה להתחכם הרבה משא"כ ת"ח שבא"י כי אוירא דא"י בעצמו מחכים אין צריכין לזה להכי אמרינן בפ' המדיר דף ע"ה וחד מינייהו כי סליק עדיף כתרי מינייהו משום דיש לו חריפות כבני בבל דמחדדי אהדדי ע"י פלפול גם אוירא דא"י להכי ע"יף כתרי מינייהו ולפי שע"י פלפול מחדדים זה את זה לכך עומדין זה מפני זה כי כל א' לומד מחבירו רוב חכמתו: עד ארבעין שנין קפדי. כתב מהרש"א משום דאמרינן פ' חלק כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר השכינה ומלינו בשכינה שהיו ישראל נזופין מ' שנה במדבר על שהרהרו אחר שכינה ומש"ה יתבי מ' תעניות יום לשנה עכ"ל ואפשר נמי משום דאמרינן פ"ק דע"א לא קאי איניש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין גם הוא נגד ארבעים יום של קבלת התורה נגד הנשיאה בגולה לארבעים

ז פס **ת"ר** העוסקים במקרא מדה ואינה מדה במשנה מדה ונוטל עליה שכר בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו. ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד הא גופא קשיא אמרת בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו והדר אמרת ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד א"ר
פס ע"ב יוחנן *בימי רבי נשנית משנה זו שבקי כולי עלמא מתני' ואזלו בתר תלמודא הדר דרש להו ולעולי הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד מאי דרוש כדדריש רבי יהודה ברבי
ישעיה נח אילעאי מ"ד °הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם הגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ שזדונות נעשות להם כשגגות והיינו דתנן רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון דרש
פס יקי' יהודה ברבי אילעאי מ"ד °שמעו דבר ה' החרדים אל דברו אלו ת"ח [אמרו] אחיכם אלו בעלי מקרא שונאיכם אלו בעלי משנה מנדיכם אלו עמי הארץ שמא תאמר אבד סברם ובטל סיכויים ת"ל ונראה בשמחתכם שמא תאמר ישראל יבושו ת"ל והם יבושו עכו"ם יבושו וישראל ישמחו:

מדה. היא קלת: **ואינה מדה.** שהמשנה והתלמוד יפים ממנה מפני שתלויים בגירסא ומשתכחין שבימיהם לא היה תלמוד בכתב וגם לא היה ניתן ליכתב אלא לפי שנתמעטו הלבבות התחילו דורות אחרונים לכותבו: **בתלמוד** כבר פירשתי למעלה שהוא לתת לב להבין סתומות טעמי המשנה מה הם וכשמתים קותרות זו את זו יבין לתרץ שיהיו שתיהן קיימות או לדעת דברי התנאים החולקים בדבר וכיוצא הא מני פלוני תנא היא: **בימי רבי נשנית משנה זו.** הא דקתני תלמוד אין לך מדה גדולה מזו לפי שמשרבו תלמידי שמאי והלל שהיו לפניו ג' דורות רבו מחלוקת בתורה ונעשית כשתי תורות מתוך עול שעבוד מלכיות [וגזירות] שהיו גוזרין עליהם ומתוך כך לא היו יכולין לתת לב לברר דברי החולקים עד ימיו של רבי שנתן הקב"ה לו חן בעיני אנטונינוס מלך רומי כדאמרינן בע"ז וכמו מגלה ושלח וקבץ כל תלמידי א"י ועד ימיו לא היו מסכתות סדורות אלא כל תלמיד ששמע דבר מפי גדול הימנו גרסה ונתן סימנין הלכה פלוני ופלוני שמעתי משם פלוני וכשנתקבצו אמר כל א' מה ששמע ונתנו לב לברר טעמי המחלוקת דברי מי ראויין לקיים וסדרו המסכתו' דברי נזיקי' לבדם ודברי יבמו' לבדם ודברי קדשי' לבדם וסתם רוב במשנה דברי יחידי' שראה רבי את דבריהם ושנאן סתם כדי לקבוע הלכה כמותם לפיכך אמרו בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו שיתנו לב לטעמי המשנה: **שבקי כולי עלמא מתניתין.** מלחזור על גרסת משנתם: **ואזלו בתר תלמודא.** לחשוב בסברא: **הדר דרש להו הוי רץ למשנה.** לפי שירא פן ישתכחו המשניות ויחליפו שמות החכמים ובמקום חייב יאמרו פטור ובמקום אסור יאמרו מותר: **מאי דרוש.** מתחלה כשדרש שתלמוד גדול: **לעמי פשעם.** עמי דהיינו ת"ח את חטאתם אני קורא פשע שהיה להם לתת לב בטעמי משנתם כיבררו להם על העיקר ולא יורו הלכה מתוך משנה שאינה עיקר: **ולבית יעקב.** שאר העם: **חטאתם.** אפילו פשע שלהם אני קורא חטאת: **הוי זהיר בתלמוד.** שהוא תירוץ טעמי המשניות או אם תשמע דבר משנה מרבך הזהר לשאול טעמיו ומי שנאה: **ששגגת תלמוד.** אם שגית בהוראה בשגגת תלמודך שלא ידעת טעם המשנה וכתת (אתה) [בה] טעם אחר ומתוך כך דמית (ליה) [לה] דין או הוראה שבאת לידך ולימדתו היתר שלא כדת שאין הטעם כמו שהיית סבור שאילו ידעת טעם המשנה לא דמית לה מעשה הבא לידך: **עולה זדון.** עמוס אתה עליך כיחיד שזדון הוא בידך שלא שאלת טעם מרבך: **אלו ת"ח.** שמיגעו חכמים הרבה ללמדם טעמי משנתם זה בזו חה בזו שאין הכל בקיאין בכולן: **שונאיכם אלו בעלי משנה.** שמונאים בעלי משנה בעלי התלמוד לפי שבעלי התלמוד מוורים על בעלי משנה שהן מבלי עולם כדאמרינן במסכת סוטה התנאים מבלי עולם שמורים הלכה מתוך משנתם: **מנדיכם אלו עמי הארץ.** שתלמידי חכמים בוזאין ומתועבין להם כנדה: **שמא תאמר אבד סברם.** של אלו שהרי כתיב למען שמי יכבד ה' דמשמע שהם אומרין אבל אין הדבר כן: **ת"ל ונראה בשמחתכם.** ולא כאומר והראה כך אמר הנביא אני ואחיכם שונאיכם מנדיכם כלנו נראה בשמחתכם: **והם יבושו.** איזה שהם עכו"ם שאינן ממנו ואין נקראים על שם ישראל הם יבושו וישראל ישמחו:

תוספות אחיכם אלו בעלי מקרא. שאינם יודעים דינין והוראות כי אם ע"פ בעלי תלמוד: שונאיכם אלו בעלי משנה. שסוברין לידע כמו בעלי תלמוד ואינם יודעים בירור הדבר: מנדיכם אלו עמי הארץ. שסונאין ת"ח ושמא תאמר אבד סברן ת"ל ונראה בשמחתכם ישראל ישמחו עכו"ם יבושו:

מהרש"א במקרא מדה כו'. מלת מדה הוא שיתנהג בה האדם במדה זו והוא מבואר ע"פ מה שכתב הרמב"ם בפ"א מהלכות ת"ת אהא דאמרינן שישלש אדם למודו בתורה ומשנה ותלמוד בד"א בתחלת למודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לו ללמוד תורה שבכתב כו' יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב כו' ויפנה כל ימיו לתלמוד לפי רוחב לבו ויישוב דעתו עכ"ל ולזה אמר דמקרא מדה ואינו מדה שאינה נוהגת במדה רק זמן מועט משנות האדם דהיינו עד עשרה למשנה ואמר להוסיף במשנה שהיא מדה נוהגת יותר זמן ארוך בגדלות האדם אבל לא בתלמוד וע"כ אמר במשנה שנוטלין עליה שכר לפי שעיקר למוד המקרא בקטנות עד י' שאין לקטן שכר למוד כגדול המצווה בה משא"כ במשנה שהיא בגדלות עד ט"ו שנים לתלמוד. ואמר בתלמוד שאין

עין יעקב

לארבעים: **העוסקים** במקרא מדה ואינו מדה. אפשר לומר דהוא מדה שמתעסק בה כדי ללמוד אח"כ המשנה והתלמוד להבינם שפיר כפירושי המקראות משא"כ אם לומד המקרא ואינו חפץ ללמוד המשנה והגמרא הוא אינו מדה כדאמרינן מנעו בניכם מן ההגיון כי יש להום שיבוא לידי המינות כדרך הקראים אבל העוסקים במקרא ע"מ ללמוד משנה ותלמוד זה הוא מדה גמורה וכדאיתא במסכת סופרים פי"ד הלכה הי' שקיים וז"ל העוסק בהש"ס אין לך מדה גדולה מזו על מנת שקרא ושנה וכן הוא שם בהלכה ט' אבל אשרי אדם שעמלו בהש"ס ולא שיהא רוגל במקרא ומשנה ויבא להש"ס ע"כ ומה"ט איתא שם במסכת סופרים הלכה ז' כמשלה המקרא למים והמשנה כיין והש"ס כקונדיטון וכו' ובהלכה ט' ועוד נמשלה התורה כמלח והמשנה כפלפלין והש"ס כבשמים וכו' מטעם זה כדאיתא בברכות דף ע"א אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקין ולא שתה מים בא לידי ריח הפה ה"נ שאין ללמוד ש"ס אם לא למד מקרא וע"ל דש"פ ע"ד דאמרינן אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב וכו' ואי עסק תלמוד תורה ועל זה קאמר שעוסקים במקרא הוא מדה שיש לו שכר בעוה"ב ואינו מדה להיות לו גם הפירות בעוה"ז והעוסק במשנה הוא מדה ונוטל עליה שכר בעוה"ז שהיא דבר והטובו בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו לשיהיה לו שכר טוב בעוה"ז ובעוה"ב: **הגד** לעמי פשעם אלו ת"ח. ולכך קאמר לשון הגיד דברים שקשים כגידים ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ כי בית יעקב אלו הנשים כי גם עמי הארץ חשוב כחם לנקבה וכה"ג פרש"י בפ' יתרו על פסוק כה תאמר לבית יעקב וכדאיתא בשבת ע"ב והא דלא פי' הכא בית יעקב אלו עמי הארץ לפי שלא היו שעת נתינת התורה והיו כולם בלב אחד:

שאין לך מדה גדולה מזו. שהיא נוהגת כל ימי חיי האדם וכמ"ש הרמב"ם וכן שנינו באבות אמר בתחלה בן חמש למקרא בן עשר למשנה עד בן ט"ו לתלמוד כו' ובתר הכי תני בן בג בג אומר הפוך בה כו' וסיב ובלה בה וממנה לא תזוע שאין לך מדה טובה הימנה דהיינו שהיא נוהגת כל ימי חייו וע"פ הדברים האלה אמר הא גופה קשיא אמרת בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו שנוהגת כל ימי חיי האדם והדרת ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד ומשני בימי רבי נשנית משנה זו דהתלמוד אין לך מדה גדולה מזו ופי' ליצרין למדה זו הנוהגת אף בנערות: **ושבקו כולי עלמא כו' דשרה.** אף הנערים שלא הגיעו עדיין לט"ו שנים ונמשכו לב לתלמוד כמ"ש הרמב"ם שבקו המשניות ואזלי ללמוד בתחלה תלמוד: **הדר דרש להו הוי רץ למשנה.** הלמוד של הקטנים שהיא במרוצה כדאמרינן בפרק נערה כל המכנים את בנו פחות מבן שש חבריו רצין אחריו להיות פקחין בתורה כמותו ואינן מגיעין למעלתו וכן הוא גם למוד הנערות שהוא יותר במרוצה מלמוד הזקנה דבקטנות ובנערות נראה במהרה ובזמן מועט שבא הקטן והנער והצלחתו בלמודו גם הלימוד בעצמו הוא אז במרוצה שאין צריך למקרא ולמשניות ישוב דעת כל כך כמ"ש הרמב"ם וע"כ אמר הוי רץ למשנה דכל זמן למוד הרילה דהיינו בנערות יהיה במשנה ולא בתלמוד שעדיין לא הגיע אז למעלה זו שצריך בה ישוב דעת ודו"ק: **ששגגות נעשות וכו'.** לכאורה לפי המובן מכוונת המאמר שיהיה כל ע"ה פורק ממנו עול תורה ופוטר עצמו מדין ת"ת כי טוב לו כן שיהיו זדונות נעשות לו כשגגות משילמוד ויהיו נעשות לו השגגות כזדונות גם קשה למה יהיו נעשות הזדונות כשגגות בע"ה לענין עונש כיון שהוא עושה בזדון ונראה לומר דלמעלת התלמוד אמר כן וה"ק דשגגות דבר הראוי להיות שגם בן אדם נכשל בה כשוגג שאינו יודע שהיא עבירה כגון זדון שבת ושגגת מלאכה שאין כל אדם יודע כל המלאכות האסורות בו נעשות לת"ח כזדונות שהוא יודע באיסורא והוא נזהר בהם כמו שנזהר כל אדם בזדונות כמו זדון שבת שכל העולם יודע איסור מלאכה כו' והוא שאמר שגגת תלמוד עולה לו זדון שיהיה נזהר ממנו אבל בע"ה אמר שזדונות כו' דהיינו דבר הראוי להיות זדון בשגם בן אדם כגון זדון שבת וכל הדברים הידועים באיסורם הנה מתוך שאינו לומד אינו נזהר בהם וגם הזדונות קרובים לו לעבור כמו השגגות לשאר בני אדם ומזה נסמך זה המאמר **החרדים אל דברו אלו ת"ח.** שהם חרדים במצות ה' להזהר בהם אף בשגגות כמו בזדונות. ואמר **אחיכם אלו בעלי מקרא.** הם הקטנים אף שלא הגיעו עדיין למעלתכם אחיכם הם כי אפשר בגדולתם יגיעו למעלתכם: **ושונאיכם הם בעלי משנה.** ושונאיכם מלשון משנה ומצינו בתוספתא א' אם שני לא שנאה וכו' וגם הם אפשר בגדולתם יגיעו למעלתכם. ואמר **מנדיכם אלו ע"ה.** שאין רצונם להגיע למעלתכם וע"כ קראם מנדים ומרוחקים הם לכם כדאמרינן בפרק אלו עוברין לא ישא בת ע"ה שהם שקץ כו'. ויש לדקדק שאמר **ונראה בשמחתכם.** משמע שאלו הג' כתות בעלי מקרא ובעלי משנה וע"ה והנביא עמהם יראו בשמחת הת"ח אבל הם עצמם לא יהיו בכלל שמחה ולבסוף קאמר כו': **וישראל ישמחו** דמשמע דכל ישראל ישמחו וע"ק לפרש"י יהיו ונראה בשמחתכם למדבר בעדם כולנו נראה בשמחתכם מאי מייתי מיניה ראיה דלא פסק סברם דאדרבא משמע שהם יראו בשמחת הת"ח ולא יהיו בכלל השמחה ויש לפרש דה"פ אמרו אחיכם שונאיכם מנדיכם. דאלו הג' כתות שהולכים אחר פשוטו ונגלה של התורה ואין להם עסק בנסתרות כמו בעלי התלמוד שהולכים בעמקי ההלכה ודרכים נסתרים הם אומרים שזה שלא הגיעו להשגה זו יחשבו להם הג' כתות למעלה וזה שאמרו למען שמי כי בשבילם שאין דורשין במופלא יכובד ה' כמ"ש כבוד אלהים הסתר דבר וע"כ אמר שמא ע"י שיאמרו כן להחזיק זה להם למעלה אף אם ירצו אח"כ להגיע למעלת הת"ח פסק סברם שא"א להם להגיע למעלת הת"ח ואמר ונראה בשמחתכם שהנביא עם הג' כתות יתראו בכלל שמחת הת"ח וכו"ן ונראה היא כו"ן הנפעל וכמו ונראה ונשתחוה לפניך וגו' הנביא כלל עצמו עמהם לפי שחכם עדיף מנביא שאמר שהוא עם הג' כתות אם ירצו יגיעו למעלת החכם שאף לע"ה אם יתן לבו ללמוד אפשר לו להגיע למעלת ת"ח כמו שמצינו בר"ע פ' אלו עוברין שהיה ע"ה ונעשה ת"ח וזכה למוד ת"ח לשמחה לפי שהוא עומד בהלכה על בוריו משא"כ בעלי מקרא ומשנה כדאמרינן בסוטה. ואמר **שמא תאמר ישראל יבושו כו'.** ר"ל שמא תאמר שלא לפרש כן כו"ן ונראה כו"ן הנפעל רק כו"ן הרבים מדברים בעדם שאלו הג' כתות יראו הת"ח בשמחתם והם יבושו שלא יהיה להם שמחה זו ויאבד סברם כענין שנאמר יראו שונאי ויבושו וע"ז אמר ת"ל בסיפיה דקרא והם יבושו דשינה כאן לומר לשון נסתר דלא קאי אג' כתות דלעיל מיניה רק קאי אעכו"ם שיבושו וישראל ישמחו וא"כ ע"כ לא תפרש ונראה בשמחתכם אלא שיהיה ישראל בכלל שמחת הת"ח וכו"ן ונראה כו"ן הנפעל ודו"ק:

הרי"ף מ"ד והגד לעמי פשעם וכו'. נראה דהוקשה לו דלערבינהו והגד לעמי בית יעקב פשעם וחטאתם ועוד כיון דהקפיד על החטאות שהם השגגות כ"ש הפשעים והזדונות לזה דרשו לעמי אלו ת"ח שאפי' השגגות שלהם נחשבים כזדונות: ולבית יעקב אלו עמי הארץ. שהכל נחשב להם לשגגות: מ"ד שמעו דבר ה' וגו' אמרו אחיכם. נראה דהוקשה לו דהיה לו לכלול את כולם כאחד שמעו דבר ה' החרדים אל דברו אחיכם שונאיכם מנדיכם ולמה הפסיק בנתים לומר אמרו אחיכם וגו' וע"ק מאי אל דברו היל"ל החרדים אחיכם וגו' לזה דרש החרדים אל דברו הם הת"ח שחרדים ונותנים לב בטעמי משנתם שלא יורו הלכה מתוך משנה שאינה עיקר והם חרדים בדברו להורות את בני ישראל כהלכה: אמרו אחיכם אלו בעלי מקרא. נראה לי ליישב כך שהבעלי מקרא אמרו לת"ח הננו אנחנו נקראים אחיכם אף על פי שלא קרינו משנה ותלמוד אלא מקרא לבד מ"מ אחיכם אנו לפי שהבעלי משנה הם שונאיכם של ת"ח בעלי התלמוד והעמי הארץ הם מנדיכם מתעבים את הת"ח כנדה כיון שכן אנחנו בעלי המקרא שאין אנו לא מהשונאים ולא מהמנדים אחיכם אנו ולמען שמי יכבד מתוך קריאת המקרא ועם זה ידוקדק מלת אחיכם ושונאיכם ושמא תאמר אבד סברם כלומר בעלי המקרא כיון דכתיב אמרו אחיכם למען שמי יכבד ה' משמע שאומרים אבל שאין הדבר כן ת"ל ונראה בשמחתכם מדלא כתיב בדבר ה' ונראה בשמחתכם דהוה משמע ונראה בשמחת החרדים אל דברו שהם הת"ח וכתיב ונראה בשמחתכם הם דברי הנביא שאמר אני ואחיכם שונאיכם וכו' כולנו נראה בשמחתכם זה כ"ל מיושב ע"פ פי' רש"י ז"ל וצריך עדיין ליישב לפי' זה מ"ש שמא תאמר ישראל יבושו היכי ס"ד לומר כך שישראל יבושו כיון דאמר ונראה בשמחתכם על אחיכם שונאיכם מנדיכם ואפשר דה"ק ונראה כלנו בשמחתכם של הת"ח וא"כ אפשר לומר המה יראו בשמחת הת"ח ומ"מ יבושו המה מהת"ח שגדלה מעלתם יותר מהם לזה אמר והם יבושו עכו"ם שאינם נקראים על שם ישראל וישראל ישמחו מדברי התוס' משמע דשמא אבד סברן הוא על מנדיכם שהם ע"ה אבד סברן לזה אמר והם יבושו דוקא אמר פי' אבל ישראל אפילו עמי הארץ וריקנין שבהם ישמחו:

המפקיד פרק שלישי

[מ"ש לוה דמהימן ליה למלוה] ומ"ש מלוה דלא מהימן ליה ללוה (יף· לה) **לוה מקיים ביה במלוה °תומת ישרים** (משלי י"א) **תנחם מלוה מקיים ביה בלוה °וסלף בוגדים ישדם :** שם לוה מקיים במלוה. מקרא זה תומת ישרים תנחם אם לא שאדם

ישר

יפי ונאמן הוא לא היו מעשירים אותו מן השמים שנא' תומת ישרים תנחם:

דף לח ע"ב **ח' וחרה** אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים ממשמע שנאמר והרגתי אתכם יודע אני שנשותיהם אלמנות ובניהם יתומים אלא מה ת"ל והיו נשיכם וגו' מלמד שנשותיהם מבקשות לינשא ואין מניחים אותם ובניהם רוצים לירד לנכסי אביהם ואין מניחים אותם: שמות כב

שנשותיהן מבקשות כו'. כגון שהלכו בשבי ולא ידעו בניהם אם חיים אם מתים ויהיו נשיהם אלמנות לעולם שאין ב"ד מניחין אותם לינשא ובניהם כיתומים שלא ירשו נכסיהם וב' קללות הם אחד של חרב ואחד של שבי:

מהרש"א יודע אני שנשותיהן כו'. עיין פרש"י דב' קללות הן ועוד נראה דה"פ וחרה אפי והרגתי תאמר גם אם היו עדים שנהרג במלחמה בחרב אין משיאין אשתו דאמרי בדדמי כדאמרי' ביבמות ונמצא שיאסרו נשותיהן אלמנות לעולם וכן בניהם יתומים לעולם וק"ל:

שם [**אלו** הן נכסי נטושין הרי שהיה אביו או אחיו או אחד מן המורישין הלכו להם למדינת הים ולא שמעו בהן שמת וכו' ואלו הן נכסי רטושין הרי שהיה אביו או אחיו או אחד מן המורישין כאן ואינו יודע להיכן הלכו] מ"ש הנך דקרי להו נטושים ומ"ש הני דקרי להו רטושים דף לט *נטושים דבעל כרחן דכתיב °והשביעית תשמטנה ונטשתה אפקעתא דמלכא רטושים דמדעתן שמות כג דכתיב °אם על בנים רוטשה: הושע י

[רטושין. משמע שעזבום בעלים מדעתם והלא נאם דכיון דהיה לו לצוות הורידו יורשי לנכסי ולא צוה ש"מ לא ניחא ליה נטושים משמע שנטשום בעליהם בעל כרחן כגון שנשבו (כדמפרש בגמרא לקמן)]: ה"ג נטושין על כרחן דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה. היינו על כרחו: אפקעתא דמלכא. מלות המלך: רטושים מדעתן דכתיב אם על בנים רוטשה. היינו מדעתו ולא שבים דכתיב רישיה דקרא וקאם שאון בעמך היו יראים שלא יבואו אויבים עליהם וכל מבצריך יושד יגלו בגולה מאליהם ויסלקו העיירות שודדים מאין איש כשוד שלמן בית ארבאל ביום מלחמה כשודדין הבאים למלחמה ע"י מארב על עם היושב בשלום שלא נזהרו בהם לברוח ומכים ושודדים את הכל וכמותו הגלות יושדו וגו' הגלות שלומים מתוך ישיבת שלום באין מחריב הגלות כ"כ. בית ארבאל פי' בית מארב אל"ף למ"ד יתירים בו כמו יענו את יזרעאל שהוא לשון זריעה ולא לשון עיר מדקאמר יושד כשוד שלמן בית ארבאל מכלל דההוא יומא לאו בית ארבאל ביום מלחמה הוה אלא מורך בא בלבם והמה עוזבי' אם על בנים והולכים לשם מדאגת האויב שמא יבא עליהם. רוטשה כעוזבה:

אמר הבונה מלבד פירוש והבדל בין נטושים ורטושים עוד צריכי ת"ל הכנה שספיק קצה מאד כהושע י' וקאם שאון וגו' שכוונת אין לו משמעות ופרוש יענו את יזרעאל אינו לשון עיר אלא לשון זריעה:

מרי בר איסק אתא ליה אחא מבי חוזאה א"ל פלוג לי דף לט ע"ב א"ל לא ידענא לך אתא לקמיה דרב חסדא א"ל שפיר קא"ל שנא' °ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו בראשית מב מלמד שיצא בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן א"ל זיל אייתי סהדי דאחוה את א"ל אית לי סהדי ודחלי מיניה דגברא אלמא הוא א"ל לדידיה זיל אנת אייתי סהדי דלאו אחיך הוא א"ל דינא הכי המע"ה א"ל הכי דיינינן לך ולכל אלמי דחבריך:

אתא ליה אחא מבי חוזאה. שהלך אביו לבי חוזאה ונשא אשה וילדה לו את זה וחזר מרי לכאן וירד לנכסי אביו ובא זה אחריו לזמן מרובה ותבע חלקו: שפיר קאמר לך. שאינו מכירך ואין זה רמאות שכשיצא מאצלך לא היה לך חתימת זקן ועכשיו באת בחתימת זקן: ויכר יוסף את אחיו. שכשיצא מהם היו כולם חתומי זקן והם לא הכירוהו שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן: דלאו אחיך הוא. אותם עדים שיש לו לזה שבאו משם ומכירין בו מי הוא הביאם אתה ויעידו שאינו בן אביך או בקש עדים אחרים:

תוספות שיצא בלא חתימת זקן. הי"ה אם יצא בחתימת זקן דאין נאמן לומר שהוא אחיו דא"כ לא שבקת חיי לכל בריה העשירים שכל אחד יאמר אני אחיך ועוד דהתנן בפרק יש נוחלין האומר זה אחי אינו נאמן אלא הכי מרי בר איסק לא היה טוען ברי אלא לא ידענא לך ולכך אם יצא בחתימת זקן אינו נאמן כיון שאינו מכחישו אלא אמר לא ידענא לך:

א"ר יצחק לעולם יהא כספו של אדם מצוי בידו שנאמר °וצרת הכסף בידך וא"ר יצחק לעולם ישליש דף מב דברים יד אדם מעותיו שליש בקרקע ושליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו וא"ר יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנא' °יצו ה' אתך את הברכה באסמיך. תנא שם כח דבי רבי ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו שנא' יצו ה' אתך את הברכה באסמיך. ת"ר ההולך למוד את גורנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד ואח"כ בירך הרי זה תפלת שוא לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין שנא' יצו ה' אתך את הברכה באסמיך:

מצוי

עיון יעקב

מלמד שנשותיהם מבקשים לינשא ואין מניחים אותם. אע"ג שאין זה לצער למת כשלא ינשא אלמנתו ואדרבא זו כבודו של מת כידוע מ"מ זה עונשו שנשותיהן מבקשי' לינשא ואין מניחין אותם וכבר אמרינן אין אדם רוצה שתנשא אשתו בחייו ואין לך ביזוי גדול מזה וגם כשהיא רודפה להנשא ואין מניחין אותה ותשב עגונה כל ימי חייה הוא לצער: ובניהם רוצים לירד לנכסי אביהם ואין מניחים אותם. ואין כאן כ"ש אם אין מניחין האשה לינשא אף דבעגונה הקילו חכמים שאין מניחים לבנים לירד לנכסים הרי אלינו נ"כ לפעמים להיפך כמבואר בח"מ סימן רפ"ד ע"ש ומ"מ נראה דבכל א' לפי עונשו אם ענה האלמנה אז יהרג בענין זה שאלמנתו לא תנשא אף שהבנים ירדו לנחלה ואם ענה יתום יהרג בדרך זה שאלמנתו תנשא והיתומים לא יכולין לירד לנכסיו עיין שם בח"מ: כספו של אדם מצוי בידו. פרש"י שאם נזדמן לו סחורה לשכר יהא מזומן לו ואפשר עוד לומר שיהא מצוי בידו כדי שלא יבא עני שיתן לו כל שאחר וכדאיתא בשבת דף קנ"א עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודך בידך: לעולם ישלש אדם מעותיו. וכה"ג אמרינן לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא וכו' ותל' ג' דברים העולם קיים והעולם עומד כי החוט המשולש לא במהרה ינתק: אין הברכה מצויה. הלשון קצת אינו מדוקדק מדקאמר אינה מצויה משמע שהוא מצוא דלא שכיח ומצוי אבל מ"מ אפשר לבא הברכה בו לפעמים וכדאיתא בסמוך קאמר מדד ואח"כ בירך הרי זה תפלת שוא משמע שהוא דבר שאינו כלל ול"ע: אלא בדבר שאין העין שולטת בו. עיין בהרי"ף פרק דתעניות בחדושיו שם לדף ח' שכתב האיכא ביניהו לר"י לתנא דבי ר' ישמעאל ועיי"ל דלישנא דסמוי מן העין משמע כשומא שלא ראה מאורות מעיניו שלא ידע מעולם הסכין והסכום אבל לתנא דבי ר' ישמעאל אף שידע פעם אחת הסכין והסכום כל שעכשיו לא ידע ולא שלט בם העין אפשר הברכה לבא:

מצוי בידו. לא יפקידנו לאחרים במקום אחר שאם יזדמן לו סחורה לשכר יהא מזומן לו: תחת ידו. להיות מזומן לו לצורך ריוח הבא פתאום: אין הברכה. שמתברך ורבה מאליו פריישן בלע"ז: באסמיך. דריש ליה לשון דבר הסמוי מן העין: שאין עין שולטת בו. שנאמר באסמיך לשון גנוז:

מהרש"א לעולם ישליש כו'. יש לפרש שליש בקרקע דהיינו שיהיה השליש בקרקע כדלקמן נכסים אין להם שמירה אלא בקרקע וי"ל עוד דר"ל השליש מזה שיש לו קנה לו קרקע וכל אחד מהג' חלקים יש לו יתר שאת על חבריו ולא ראי זה כראי זה דהיינו שליש בקרקע שהן לו נכסים שיש להם אחריות דשאר נכסים אפשר שיאבדו ברגע אחד ועל ידי לסטים וגייסות אבל הארץ לעולם עומדת א"כ כדאמרינן פרק הבא על יבמתו זרע ולא הזבן כו' דהכי מתברכין ע"ש פרש"י ושליש פרקמטיא יש לו מעלה שיש יותר ריוח בפרקמטיא כדאמרינן נמי התם ק' זוזי בעסקא כל יומא בשרא וחמרא ק' זוזי בארעא מלחא כו' ושליש תחת ידו יש לו מעלה להיות מזומן לו כל שעה לצורך הבא לאדם פתאום כדאמרי' בשמעתין וק"ל: בדבר הסמוי כו' ואין הברכה כו'. כונת הענין הוא א' אבל משמעות דורשין איכא בינייהו מ"ד אלא בדבר הסמוי כו' דריש באסמיך מלשון סימוי עין ומ"ד אלא בדבר שהעין כו' משמע ליה באסמיך כפשוטו מלי אוצר דבדבר המונח באוצר ואין העין שולט בו הברכה מצויה וע"ל דדריש ליה מגלת אסך שהיא מיוחד דבר שהוא אסך ואין אחר שולט בו הברכה מצויה בו וק"ל: בדבר הסמוי כו'. משום עין הרע של אדם כדאמרי' פרק המקבל הכל בעין א"כ שלא יהא יד השד שולט בו כדאמרינן פרק כ"ה מלתא דצייר וחתים כו' לית לן רשותא והיינו דמייתי ליה הכא אהא דקאמר לעיל וצרת הכסף בידך אף על פי שצרורין יהיו בידך דר"ל אף על פי שצרורין ואין יד השד שולט בו יהיו בידך שלא יאבד ע"י בני אדם וק"ל: ההולך למוד כו'. יבקש כן קודם המדידה שאז יחול הברכה שאח"כ תפלתו שוא כדמסיק ומה שבא למדוד אפשר כדי למכרו או משום מעשרות דלא כ"מן במאומד ובשם הרמב"ם כתב הכסף משנה שלא חייבו ברכה אלא בהולך להפריש תרומה ומעשרות כו' שנאמר והביאו את המעשר וגומר והריקותי לכם ברכה וגומר וע"כ תקנו ברכה זו לומר בהבטחתו קיימת כו' עכ"ל ע"ש אבל כדמייתי הכא קרא דיצו ה' אתך את הברכה באסמיך וגומר לא משמע דבמעשר דוקא קאיירי ואיכא למימר דמשום מדידה אחרת כגון למכור כיון דלא חייב בה לא תקנו בקשה זו דהא אם לא היה מודד היתה הברכה חל אף לעולם בכרי הזה אבל במעשרות כיון דע"כ חייב במדידה משום מלות מעשר כדי שלא תבא תקלה ע"י מדידתה תקנו הבקשה והברכה שיחול הברכה קודם המדידה ודו"ק:

דף מג ע"ב מתני' החושב לשלוח יד בפקדון ב"ש אומרים חייב וב"ה אומרים אינו חייב עד שישלח בו יד שנא' °אם לא שלח ידו במלאכת רעהו וגו': שמות כב

החושב לשלוח יד. אמר בפני עדים אטול פקדונו של פלוני לעצמי: חייב. באונסים מהיום ההוא והלאה אם נאנס חייב באחריות:

תוספות החושב לשלוח יד. הך מחשבה הוי דבור כדיליף מעל כל דבר פשע וכן מחשבת פגול נמי הוי בדבור ולא בלב כדמוכח פ"ב דזבחים ובפ"ק דמנחות ופרק תמיד נשחט ופרק הנזקין ובמקומות אחרים [פירסחי]:

דף מד שם מנא ה"מ דת"ר °על כל דבר פשע בש"א מלמד שחייב על המחשבה כמעשה ובה"א אינו חייב עד שישלח בו יד שנא' אם לא שלח ידו במלאכת רעהו א"ל ב"ש לב"ה והלא כבר נאמר על כל דבר פשע א"ל ב"ה לב"ש והלא כבר נאמר אם לא שלח ידו כו' א"כ מה ת"ל על כל דבר פשע שיכול אין לי אלא הוא אמר לעבדו ולשלוחו מנין ת"ל על כל דבר פשע:

אמר לעבדו. שישלח יד וכן עשה: מנין. שהוא חייב:

אמר הבונה כתבו ונתנו חז"ל שבחסד ה' על ישראל מחשבה רעה אינו מצרפה למעשה כבירושלמי דפאה דכתיב און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' ומורה על זה מה שתקנו דין השומר שלא יהא חייב אפילו במחשבה ובדבור אם לא שלח ידו בפועל ועשה מעשה ואמרם ז"ל הרהור עבירה קשה מעבירה מכמה פירושים שבאו על דבריהם אלו הנכון הדיוק בהרהור' לשון רבים שהתמדת ומחשבה רעה על לב פתאום שאין בישות האדם להמנע ממנה אין נענשין עליה אלא כאשר יהרהר וחוזר ומהרהר ומתיישב בדעתו ומסכים לעשות העבירה אז יענש וזש"ה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם ילה דעינא ולבא תרי סרסורי דחטאה נינהו. ומה שעין רואה והלב חומד בתחלה איני מלוה אתכם עליהם כי לא ימשול השכל בכך אלא מה שתהרהרו אחרי הראייה והחמדה אחרי עיניכם ואחרי לבבכם יען אני קורא זכות וחטא מה שאתם קובעים עצמכם גם אחרי כן אשר אתם זונים אחריהם

הזהב פרק רביעי

דף מח ע"ב פיסקא אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים בים הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדבורו איתמר אביי אמר אודועי מודעינן ליה רבא אמר מילט לייטינן ליה אביי אמר אודועי מודעינן ליה דכתיב °ונשיא בעמך לא תאור רבא אמר מילט לייטינן ליה דכתיב בעמך בעושה מעשה עמך: שם

מודעינן ליה. דע שאם תחזור סופו להפרע ממך: בעושה מעשה עמך. בעמך דרשינן הכי והאי לאו עושה מעשה עמך הוא דכתיב שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב:

תוספות בעושה מעשה עמך. לאו מיקרי האי היכו עושה מעשה עמך לענין שיהא מותר לקללו בחנם כי אם לקללו על המקח הזה במי שפרע:

אמר הבונה יש להבין יחס הקללה זו במי שאינו עומד בדבורו שהרי עבירות רבות וחמורות הין לאלו שנתפרסמו בתורה ולא שהחלו דבורים אמנם בטוב העיון נראה שכל אלו חטאו בהשחתת הקבוץ המדיני כדבר כזב דור המבול והשחת הארץ ותמלא הארץ חמס. דור הפלגה לאסוף עצמם לבדם במקום אחד פן נפוץ על פני כל הארץ. אנשי סדום ועמורה לכלות רגל מן רשות שלהם. מצריים לשעבד בני ישראל על לא חמס עשו ובפרך בפה רך. ומי שאינו עומד בדבורו הרי הוא משחית אמונת המשא ומתן בהיותו מבטיח ואינו עושה לכן אמרו להתרות בו או לקללו שיענש כמו שנענשו אלו:

איתמר דברים רב אמר אין בהם משום מחוסר אמנה י
דף מט ור' יוחנן אמר יש בהם משום מחוסרי אמנה
מיתיבי ר' יוסי בר' יהודה אומר מה ת"ל °הין צדק והלא הין בכלל איפה הוא אלא לומר לך שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק אמר אביי ההוא שלא ידברו אחד בפה ואחד בלב. מיתיבי ר' שמעון אומר אע"פ שאמרו טלית קונה ויקרא יט

עיון יעקב

אלא לומר לך שיהא הן שלך צדק. זה נלמד מלשון הין אבל לאו שלך צדק מנלן וי"ל: דלאו הוא כהן ומהיכי תיתי לחלק וע"ל דנלמד מיתורא דקרא דה"ל למיכתב איפה והין צדק כיון דשווייהו מדות ניכהו והדא בכלל חברתה ומ"מ נלמד שהן שלך צדק מיתורא דהין שהוא בכלל איפה ומדכתיב צדק יתירה ללמוד שיהא לאו שלך צדק ומ"ת לא כתיב

קונה דינר זהב ואין דינר זהב קונה טלית מ"מ כך הלכה אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדבורו תנאי היא דתנן מעשה ברי' יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא ושכור לנו פועלים הלך ופסק להם מזונות וכשבא אצל אביו א"ל בני אפילו אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהם שהם בני אברהם יצחק ויעקב אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם ע"מ שאין לכם עלי אלא פת וקטנית בלבד ואי ס"ד דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה היכי א"ל זיל הדר בך שאני התם דפועלים גופייהו לא סמכא דעתייהו מ"ט מידע ידעי דעל אבוה סמיך:

ש"ך לגמרא הקודם דברים. בלא מעות (איכו קונה רב לטעמיה דאמר כנגדו הוא קונה): הין בכלל איפה. שההין י"ב לוגין ואיפה ג' סאין שהן ע"ב לוגין: אלא שיהא הן שלך כו'. כלומר כשאתה מדבר הן או לאו קיים דבריך והצדק אותם: שלא ידבר אחד בפה כו'. בשעה שהוא אומר הדבור לא יהא בדעתו לשנות אבל אם נשתנה השער לאחר זמן והוא חוזר בו לפי שינוי השער אין כאן חסרון אמנה: אבל אמרו חכמים כו'. סיפא קתני החוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו אלמא יש בהן משום מחוסרי אמנה: תנאי היא. דאשכחן רבי יוחנן בן מתיא דפליג: מעשה ברבי יוחנן כו'. משנה היא בהשוכר את הפועלים שלוה לבנו לחזור בתנאו עד שלא יתחילו המלאכה ולפסוק להם מזונות קלים: לא סמכא דעתייהו. על דברי הבן:

מהרש"א בכלל איפה כו'. לפי פשוטו פרש"י בחומש דאיפה היא מדת היבש והין מדת הלח וכן מוכח בכמה מקומות בתלמוד אבל מ"מ ההין בכלל איפה היא חלק ששית ממנה דהין י"ב לוגין ואיפה ע"ב לוגין כפי' רש"י במעתין ואין להקשות דתקשי ליה נמי במשורה שהיא מדה קטנה בלח לוגה לי והלא בכלל איפה היא די"ל כדאמרינן פרק הספינה במשורה שלא ירתיח וק"ו מה משורה שהיא אי מל"ו בלוג הקפידה כו' וק"ל: מי שפרע מדור כו'. קללו בפורענות דשני אה"ע שזה עונש כמעשיהם אשר פיהם דבר שוא ואינם עומדין בדיבורם משא"כ בני ישראל שנאמר בהו שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב וק"ל:

הגדה הן שלך צדק ולאו שלך צדק. אף דכתיב רק הין צדק מ"מ מכלל הן אתה שומע לאו שיהא ג"כ צדק ועי"ל דדרש מלשון איפה אי פה כלומר אי הוא לאו של פה יהי שלימה. הרי"ף:

אמר רב פפי אמר ל' רבינא לדידי אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיה ואמרי לה רב שמואל בר זוטרא שמיה דאי הוו יהבי ליה כל הללא דעלמא לא הוה משני בדבוריה וכו': שם

אמר הבונה: היה קורא החסיד הזה לכל הון העולם אללא דבר אלול ונבוב או ריק או דבר מה ומכל שבעבורו לא יחלל דברו אלא ככל היוצא מפיו יעשה:

נג א"ר אלעזר מנין למעשר שני שנטמא שפודין אותו שם ע"ב אפי' בירושלים שנא' כי לא תוכל שאתו ואין שאת דברים יד אלא אכילה שנאמר וישא משאת מאת פניו: בראשית מג ואפילו בירושלים. באין מעבר טהור כפדה שם דכתיב כי ירחק ממך המקום ונתת בכסף ולא כשהוא בירושלים:

ת"ר לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב יא מדבר אתה אומר באונאת דברים או אינו אלא דף נח ע"ב באונאת ממון כשהוא אומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך ויקרא כה או קנה מיד עמיתך הרי אונאת ממון אמור הא מה אני מקיים לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הא כיצד אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם היה בן גרים אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך אם היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים יבא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה אם היו יסורין באים עליו או אם היו חולאים באים עליו או שהיה מקבר את בניו אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב הלא יראתך איוב ד כסלתך תקותך ותום דרכיך זכור נא מי נקי אבד אם היו חמרים מבקשים תבואה ממנו לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר מעולם ר' יהודה אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי הדבר מסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי ויקרא יט גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו ויראת שם כה מאלהיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלהיך ורבי אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו ר' שמואל בר נחמני אמר זה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון:

שהרי הדבר מסור ללב. ולפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך האי שהרי ליתן טעם למה נאמר בו יראה נקט ליה וה"ק שהרי כל הדברים הללו אין טובתן ורעתן מסורות להכיר אלא ללבו של (עושה: ויודע) [עושה הוא יודע] אם לעקל אם לעקלקלות ויכול הוא לומר לא עשיתי כי אם לטובה הייתי סבור שיש לך תבואה למכור והייתי

עין יעקב

כתיב לאו כפי' י"ל כדאיתא בעמודי שם דף ל' ע"ב שהרי בהני אלא מילי עבידי רבנן דמשני לומר לא ודו"ק: אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול וכו'. הא דהולה עונש דוקא במי שפרע מדורות אלו כ"ל ע"ד דאיתא בפרק אחד דיני ממונות דף ל"ח ע"ב א"ר אמר רב בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם ברא כת של מלאכי השרת אמר להם רצונכם נעשה אדם אתו לפניו רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו וכו' כיון שהגיע לדור המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהם מקולקלים אמרו לפניו לא יפה אמרו ראשונים לפניך וכו' ואיתא בבראשית רבה פ"ח אמת אמר אל יברא דכולו שקר כמלא שזה שדבר שקר היה ראוי לעכב בבריאת האדם כמו אנשי דור המבול ואינך לכך ראוי להיות עונשם שוה לפי שרצה לסתור כוונת הקב"ה שאמר נעשה אדם: ע"ש שאין לכם עלי אלא פת וקטנית בלבד. עיקר ההוכחה הוא מדלוה לאמר להם שאין נותן להם רק פת וקטניות בלבד דאי לאו הכי לק"מ דודאי גם בנו לא עלה על דעתו לעשות להם סעודה כסעודת שלמה בשעתו רק ליתן להם מזונות כמו שאר בני ביתו או פועלים אחרים ואינו חוזר כלל מדבריו הראשונים אלא משום שלוה לאמר שלא יתן רק פת וקטניות זה הוי הוכחה גמורה דהוי חזרה ודברים אין בהם משום מחוסרי אמנה: או אינו אלא באונאת ממון. ואף לר"א ור"ש בר נחמני דאמרי בסמוך דמגלי הספרא גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה בגופו ולא ניתן להשבון וזה בממונו וניתן להשבון מ"מ ניחא שפסוק זה מיירי באונאת ממון וגם בו נאמר ויראת מאלהיך לה"ק כשהוא אומר וכו': אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. ואף למ"ד במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד מ"מ קאמר כן כלומר שלא עשה תשובה לפי חטאים גדולים שעשה בראשונה: אם היה גר ובא ללמוד תורה. אבל לא קאמר גם בזה זכור מעשה אבותיך כי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי: אל יאמר כדרך שאמרו חביריו לאיוב. ולמ"ד שאיוב מא"ה היה לא חטאו בזה כי לא תונו את עמיתו כתיב ולמ"ד מישראל היה לכן באו"ה אמר הקב"ה לריעיו כי לא דברתם נכונה ועיין בפ"ק דב"ב: זה בגופו וזה בממונו. וכתבו תוספות והא דאמרינן בפרק הגוזל בתרא הגוזל מחבירו ש"פ כאלו גוזל נשמתו היינו וכו' וצ"ל דבאמת הוא רק ב"ק שדמיון וקטן כחלה בגדול ואינו כנוטל נשמתו ממש וע"ל דבאמת ר' יוחנן דאמר הכי בשי הגוזל בתרא אזיל כאן לשיטתו להכי באמת לא קאמר טעם זה דר"א אלא שזה כאמ

ט

והייתי חפץ לקנות מקח זה: וכל דבר המסור ללב. כל אדם כאמר בו הוי ירא מן היודע מחשבות אם לטובה אם לאונאה:

תוספות הא מה אני מקיים לא תונו וגו' וכו'. דכל היכא דאיכא למדרש דרשינן ולא מוקמינן בלאו יתירה: אם הוא בן גרים כו'. היינו זו אף זו דאפי' מעשה אבותיו אין לו להזכיר: הלא יראתך כסלתך. פי' לשון בטחון כמו שמתי זהב כסלי וכמו אשר יקוט כסלו וגו' כלומר היה לך ליראה מהקב"ה וזה היה בטחונך ותום דרכיך היא תקותך זכור נא מי הוא נקי אבד אם היית נקי לא היית אובד ובסוף פרק הכחנקין יש לפרש כמו כך לי בטחון ולא לשון סכלות דא"ל לאברהם הלא יראתך כסלתך כלומר מה שאתה ירא מהקב"ה היה לך להיות בטחונך והרי אתה מפסיד בדבר שאתה שוטה בכך: זה בגופו וזה בממונו. והא דאמרינן פרק הגוזל בתרא הגוזל מחבירו שוה פרוטה כאילו גזל נשמתו היינו משום דפעמים רעב כבר ואין לו במה לקנות אבל יש הרבה בני אדם שאין חסרים כל כך:

מהרש"א אם היה גר כו'. ק"ק בזה דמ"מ ה"ל למתני כולה בגר ולמתני ברישא היה גר לא יאמר לו זכור מעשיך הראשוני' אם היה בן כו' ונראה לומר דבגר אין כאן אונאה שיאמר לו זכור מעשיך הראשונים דמה"ט הוא עדיף טפי אפילו מישראל כשר שפי' ממעשיו הראשונים ובא לחסות תחת כנפי השכינה וילא הפסדו בשכרו זו משא"כ בבעל תשובה שכבר כלטווה וחטא וכן בן גרים הוא לא בא להתגייר רק אביו אבל דבר זה אונאה לו היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר פה שאכל כו' ולא נקט שאכל שאר איסורין משום דהכי גריעי טפי שאכל דבר שהנפש קלה בהם דמה"ט אמרי' בפ"ג דהוריות דאוכל נבלה וטרפה כו' קשמו מין הוא משא"כ באוכל שאר אסורין ודו"ק: תקותך ותום גו'. לפי' התוס' וי"ו ותום דרכיך אינו מיושב וצריך לסרס המקרא ותום דרכיך תקותך ונראה לפרש דודאי היה איוב מוחזק ומפורסם לכל לירא ולתם בדרכיו אלא שא"ל חבריו שלא היית ירא לש"ש רק לקבל פרס ויהיה כסלתך מלשון מזל כמו כוכבי השמים וכסיליהם ע"ש כסיל וכימה וא"ל ראינו עתה בך כי יראתך שהיית ירא בשביל כסלתך ומזלך שהוא טוב הוא תקותך ותום דרכיך הכל היה ע"ש מזלך ורוב הטובה שהיה לך ולא לש"ש זכור נא מי הוא נקי לאלהים כמ"ש והייתם נקיים מה' וגו' ואבד אבל אתה לא היית נקי מה' כי כל מעשיך לא היו רק לכסלתך ולרוב הטובה וע"כ היית אבד וק"ל: **גדול אונאת כו'.** ירצה דבלאו הכי טעמי דלקמן דזה בגופו כו' וזה לא ניתן להשבון כו' קאמר הכא דגדול אונאת דברים מדכתיב ביה ויראת מאלהיך ויש לפרש מדכתיב ביה ויראת והוא דבר המסור ללב וכדפרש"י בדבר המסור ללב דהיינו דגדול אונאה כדי דבר זה לבוחן לבות לבד ה"ל גדול מאונאת ממון דה"ל דבר המסור להכיר גם לבריות דזה השוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה כבוד כו' כדאמרי' בפ' מרובה דמהאי טעמא החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן וק"ל:

הרי"ף אם היה בן גרים כו'. פי' לא זו אף זו דאפי' מעשה אבותיו וצריך לייסב לפי זה מה שחזר לומר ובא ללמוד תורה תיפוק ליה אפילו מעשה אבותיו הוזהר בו כ"ש במעשה עצמו ועוד שכבר הוזהר למעלה במעשה עצמו שלא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. ואפשר לומר דרבותא היא שאפי' לזכור לו מעשים שעשה בימי גיותו שאינו כ"כ מגונה כמו לזכור מעשים שעשה בהיותו ישראל מ"מ לא יזכירנו לומר פה שאכל נבילות וטריפות והוי נמי רבותא יותר מלומר לבן גרים זכור מעשה אבותיך דהיינו מה שחטא לאחר שנתגייר ובגר אומר לו פה שאכל נבילות קודם שנתגייר והוי לא זו אף זו בכל המעקות:

תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים א"ל שפיר קאמרת דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חוורא א"ל אביי לרב דימי במערבא במאי זהירי א"ל באחוורי אפין דא"ר חנינא הכל יורדין לגיהנם חוץ מג' הכל ס"ד אלא אימא כל היורדין לגיהנם עולים חוץ מג' שיורדים ואינם עולים ואלו הן הבא על א"א והמלבין פני חבירו ברבים והמכנה שם רע לחבירו מכנה היינו מלבין אע"ג דדש ביה בשמיה אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן *נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנא לן מדדרש רבא דדרש רבא מ"ד °ובצלעי שמחו ונאספו וגו' קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעין בשרי לא היה דמי שותת לארץ ולא עוד אלא אפילו בשעה שעוסקים בנגעים ואהלות אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה ואני אומר להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב אבל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעה"ב (ואמר) מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב (הונא) [חנא] בר ביזנא א"ר שמעון חסידא ואמרי לה א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנ"ל מתמר דכתיב °היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה:

פני' יב　יו' נט　תהלים לה　סוטה פ"ק　וע"ש　רש"א　בראשית לח

הכל ס"ד. וכי הכל יורדין. ה"ג כל היורדין לגיהנם עולים: **דדש ביה.** כבר הורגל בכך שמכנין אותו כן ואין פניו מתלבנות ומ"מ זה להכלימו מתכוין: **ובצלעי.** בשביל אשתי זו שמתחלה תאומתי בת כמו ויבן ה' את הצלע: **שמחו ונאספו קרעו ולא דמו.** אם קרעוני לא מצאו דם בדדריש רבא. דטובה מעשה של דוד ובת שבע משלהן וספק אשת א"ב היא שהיולא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו על מנת שאם ימות שתהא מגורשת מעכשיו ולא תזקק ליבם וכל אותן הימים היא ספק מגורשת אם מת מגורשת מתחלה ואם לא מת לא נתגרשה: **היא מוצאת והיא שלחה.** אף ע"פ שהיו מוליאין אותה לשריפה לא אמרה להן ליהודה נבעלתי אלא שלחה לו למי שאלה לו אכני הרה ואם יודה הוא מעלמו יודה:

דאזיל

עין יעקב

בו וירלה וזה לא נאמר בו וירלה: **במערבא** כמאי זהירי. א"ל באחורי אפיה. (ולכך נוחין זה לזה בהלכה) הא דנזהרים כן במערבא ולא בבבל ל מה משום דלית ביה חיפי דהא הוי כאילו שופך דמים ובשפיכת דמים הזהיר התורה מאוד בארץ ישראל כדאיתא בפ' אלה מסעי פ' ל"ה ולא תחניפו את הארץ וגו' כי הדם הוא יחניף את הארץ ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך וגו' ולא תטמא את הארץ ואיתא בספרי מגיד ששפיכות דמים מטמא את הארץ הקדושה ומסלקת את השכינה גם המלבין הוא מאותן שיורדין ואין עולין שאין לו חלק לעולם הבא עיין בתוספות ואמרינן בפסחים דף קי"ג: שלשה מנוחלי עה"ב הדר בא"י להכי נזהרים בזה טפי שלא לאבד טובתן: **אמר רבה בר בר חנא אמר ר' יוחנן** נח לאדם שיבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חברו ברבים. עיין בתוספות שהאריכו כאן והביאו כמה פירושים ובסוף מסיק וז"ל ולכל הפירושים קשה דאפי' בא על אשת איש ודאי טוב ממלבין מדקאמר דוד הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב אבל מלבין אין לו חלק לעה"ב ע"ש ולולי דברי התוספות ורש"י הייתי מפרש דלעולם כדוך היה ודאי אשת איש והא דאמר נח לאדם שיבא על ספק אשת איש כ"ל דהא על כרחך ל"ל מאי אתא ר' יוחנן למימר בזה הלא ודאי שניהם כאחד לא טובים מזה ומזה תנה ידך שלא יבא לידי עבירה חמורה אפי' בדרך ספק ספיקא ויש להרחיק אפילו מן הכיעור ובדומה אלא והאי דאתי למימר שאם יבוא לאדם אונס שרוצה להרוג אותו שיעבור אחד מן שני עבירות אלו יבחור הרע במיעוטו שיבוא על ספק אשת איש ואל ילבין וא"כ מש"ה ליכא למימר שיבא על ודאי אשת איש דהא בגילוי עריות קיי"ל יהרג ואל יעבור כי רבי יוחנן אזיל לשטתו דאמר הכי בסנהדרין דף ע"ד אבל בספק מותר לעבור ולא יהרג ואל יהרג ואל ילבין משום דבא"א אפילו אם ודאי עובר יש לו חלק לעה"ב משא"כ מלבין: **ואני אומר** להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב. הכוונה שהם לומדים נגעים ואהלות שהם חמורים בעה"ז וקשים לגיהנם הכא כדאיתא בפסחים דף ת"ע ה"ה לענין אשת איש שחמור בעה"ז וקל לעה"ב ולהיפך המלבין דחמיר בעה"ב: **מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב.** אע"ג דאשת איש חמיר שהוי יהרג ואל יעבור משא"כ במלבין רק שאמרינן בסוטה נח שיפיל עצמו ולא שיהא מחויב להרוג עצמו מ"מ עונש דא"א לעה"ב אינו חמור כל כך לפי שבא"א שניהם נהנים ימתק עונו שיכרו ... משא"כ במלבין אין ... שקפוהו

ביש

תוספות דאזיל סומקא ואתי חיורא. והא שמאדים בתחלה לפי שהדמים מתאספים לברוח: חוץ מג' שיורדין ואין עולין. אין לפרש דאין עולין לעולם דהא אמרינן בסמוך הבא על אשת איש יש לו חלק לעה"ב אלא הכי פירושו כל היורדין עולין מיד. ואין אור של גיהנם שולט בהם כדאיתא בפ' עושין פסין ק"ו ממזבח הזהב ובפרק בתרא דחגיגה עביד ק"ו מסלמנדריא חוץ מג' דאין עולין מיד אבל יש מהם נידונין לעולם המלבין פני חבירו ברבים דאמרינן בסמוך אין לו חלק לעה"ב ויש שעולין לאחר י"ב חדש כגון הבא על אשת איש דמשפט רשעי ישראל בגיהנם י"ב חדש א"כ מלבין נמי נהי דאין לו חלק לעה"ב אינם נידונים יותר מי"ב חדש אלא לאחר י"ב חדש לא חיים ולא נדונים ושרויין בלא טובה ובלא רעה וניחא השתא דלא חשיב מינים ואפיקורסים שאותן נדונין לדורי דורות כדאיתא בפ"ק דר"ה דגיהנם כלה והם אינם כלים ומיהו תימה דלא חשיב פושעי ישראל בגופן כגון קרקפתא דלא מנח תפילין דאמרינן בר"ה שיורדין ונדונין בה י"ב חדש ואחר כך גופן ונשמתן נשרפת ונעשים אפר תחת כפות רגליהם של צדיקים ונראה דלא רצה למנות אותם שמנויים בברייתא דלא היה משמיענו שום חידוש והא דחשיב מלבין אע"ג דתנא ליה נמי' אבות אגב מכנה נקט ליה ומכנה איצטריך לאשמעינן אף ע"ג דדש בשמיה ואם דלא חשיב הבא על ארמית דאמר בעושין פסין דלא מסיק ליה אברהם אבינו דמשכא ערלתיה ולא מנכר ליה דלא חשיב אלא הני דבשביל עבירה זו לבדה אין עולין כדתניא אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אבל הבא על הנכרית בשביל עבירה זו לבדה אינו נענש אם לא שיש בידו עבירה אחרת שראוי בשבילה לירד לגיהנם אלא שעבירה זו גורמת לו דאין אברהם אבינו מעלהו מיד אלא שיהא שם י"ב חדש וכלהו בשלא עשה תשובה דתשובה מועילה לכל דבר ואיכא למ"ד דבעלי תשובה גדולים מאותם שהיו צדיקים לעולם: נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש כו'. נקט הכי משום דבת שבע ספק אשת איש הואי ופי' בקונטרס משום דכל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט לאשתו ע"מ וכו' וקשה לר"ת דא"כ אין זה כל היוצא אלא דווקא יש להם אחים ואין להם בנים מיהו בקונטרס לאו דוקא נקט יבם אלא שלא תתעגן ועוד האריך בקושיות בשם ר"ת וכתב לבסוף פירש ר"ת דבמלחמת בית דוד היו מגרשין לגמרי בלי שום תנאי אלא היו עושים הדבר בצנעה כדי שלא יהו קופצים על נשותיהם לנושאם לכך קרי להו ספק אשת איש ולכל הפירושים קשה דאפי' בא על אשת איש ודאי טוב מהמלבין מדקאמר דוד הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב אבל מלבין וכו': ולא עוד אלא בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות. כלומר לא מיבעיא בשעה שהן בטלין אלא אפילו עוסקים בהלכות חמורות וגם אין עניינם לאשת איש ויש ספרים דגרסי בשעה שעוסקין בד' מיתות בית דין:

מהרש"א דאזיל סומקא כו'. פירשו התוס' שמאדים כו' עכ"ל ולא ניחא להו כפשטיה דהאדמומית שהיה שם כבר בפני אדם אזיל והולך ומתלבן פניו הא"כ אליבא דמתניתין דפ"ב דאבות דתני המלבין פני חבירו כו' הא"ל נמי הכי דמ"ה קרי מלבין אלא דהכא מדמדמה ליה לשופך דמים קאמר שהדם מתאסף לברוח כמו שמתאסף לברוח ע"י שפיכת דם ולשון אזיל שהולך ומתאסף לברוח ודו"ק: באהודי אפין כו' עדיפא ה"ל למנקט לנזהר אפי' במכנה שם רע ודש בשמיה כדמסיק דה"ל נמי מג' שיורדין ואין עולין אבל נקט דזהירי באחוורי אפין שאין רוב עולם נזהרין בו בכל יום ע"ש וק"ל: דדש ביה כו'. פרש"י ואין פניו מתלבנות כו' והוא דחוק קצת שיהא זה נענש כ"כ על כוונתו כיון שאין חבירו נכלם ולולי פירושו היה נראה דנקט המכנה שם רע דה"ל כמוציא ש"ר אף אם אין חבירו מתבייש מיהו הרמב"ם בפ"ג מהלכות תשובה לא כתב אלא המכנה סתם ע"ש וק"ל: ובצלעי שמחו גו'. פירוש הכתובים לפי דרשה זו ע"י צלעי שחטאתי מן הספק שמחו ונאספו על שחטאתי בדבר נכים הנהרגים במלחמת בני עמון ונהרג אוריה עמהם ואנכי לא ידעתי שיהרג עמהם ונשאתי אשתו קודם שנהרג דה"ל ספק א"א למפרע ואמר בחנפי לעגי וגו' שאמר דרך לעגה הבא על א"א כו' ועלי חרקו שנימו שכוי תם בזה היה עלי ואפשר שאמר שעוסקין בנגעים כו'. והיה להם ליזהר בלשונם הרע עלי שהנגעים באים על לה"ר כדאמרינן בערכין ואגב דנקט נגעים נקט נמי אהלות דבכל מקום הוזכרו בהדדי כדאמרי' כלך אצל נגעים ואהלות ואמר אדכי כמה וגו' אמר כן דרך תשובה להם ואמר השיבה נפשי וגו' הגם שהייתי חייב מיתת הגוף דהבא על א"א מיתתו בחנק הנה נפשי ונשמתי נצלת משואיהם מיושבן ומדינה של גיהנם שנתחייבו הם על הלבנת פני (ויתיישב בזה) דשפיר איכא למימר דהבא על א"א הוה מג' שיורדין ואין עולין ממש והכא לא קאמר דיש לו חלק לעה"ב אלא במיתתו בחנק כדאמרינן פרק נ"ה דמיתת ב"ד היא כפרתו והשתא נמי שפיר קאמר נוח לו לאדם שיבא על ספק א"א כו' דהיינו אפי' באינו נהרג בב"ד דומיא דמעשה דוד אבל ודאי א"א אם אינו נידון בב"ד אינו טוב ממלבין דתרווייהו יורדין ואין עולין והתוס' פירשו בע"א ע"ש:

הרי"ף דרש רבא מ"ד ובצלעי שמחו אמר דוד כו'. וצריך להבין מאי ולא עוד דקאמר והתוס' פירשו לא מיבעיא וכו' ואני שמעתי אומרים אפי' כשעוסקים בנגעים שזאת תורת המוציא שם רע ללקות בנגעים והם אינם יראים ואומרים לי דוד הבא על א"א מיתתו במה וכו'. ואפשר לי לומר עם מ"ש חז"ל שדוד נצטרע על עון זה ופירשו ממנו סנהדרין י"ח חדש עד שהתפלל ואמר השיבה לי ששון ישעך וגו' ולז"א ולא עוד אלא שמלבינים פני אלא גם כשעוסקים בנגעים הם מכוונים להלבין פני כפלים באמור שראוים הנגעים לי על עון זה ואומרים הבא על א"א מיתתו במה. והתוס' הביאו גירסא אחרת בשעה שעוסקים בד' מיתות ב"ד וצריך לדקדק כפי גירסא זו מהו ולא עוד אלא אפי' דקאמר. ונלע"ד דה"ק לא מיבעיא שתמיד אומרים לי הבא על א"א מיתתו במה אלא גם בשעה שעוסקים בד' מיתות והם קורין ואלו הם הנחנקין הבא על א"א וכיון שהם עוסקין בדין זה ובקיאים בו מה להם עוד לשאול אותי מיתתו במה הוא כי הרי גמ' ערוכה בידם ואין ללמוד עליהם זכות שגם באו ללמוד דין זה מפני שאינם בקיאים בו כיון שהם עוסקין בדיני ארבע מיתות אלו הן הנסקלין אלו הן הנחנקין כי זו שאינם באים אלא להלבין פני ואני משיבם הבא על א"א מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב מתוך ד"ת שהוא עוסק בם ומתוך התשובה שעושה:

א"ר *חנינא בריה דרב אידי מ"ד °לא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות אל תונהו אמר רב לעולם יהא אדם זהיר באונא' אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה:

עמיתו. עם אתו: **באונאת אשתו.** באונאת דברים לצערה: **אונאתה קרובה.** לבא פורענות אונאתה ממהר לבא:

מהרש"א עם שאתך בתורה כו'. נראה לפרש ודשינה כאן באונאת דברים לכתוב עמיתו ובאונאת ממון כתיב אחיו דרשו באונאת דברים מלת עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות אבל לבעל עבירה מלוה לביישו ולהונו בדברים אבל מאחיו דכתיב גבי אונאת ממון לא אמעט בעל עבירה אלא נכרי כדאמרי' באחיך דכתיב גבי ריבית:

הרי"ף מ"ד לא תונו איש את עמיתו וכו'. הוקשה לו דהל"ל לא תונו איש את אחיו כדכתיב במקום אחר אל תונו איש את אחיו לזה דרש עם שאתך בתורה ובמצות וסמך דאמר רב לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו לפי שלדרשת עם שאתך בתורה ובמצות היה נראה שאין אשה בכלל עמיתו לפי שאינה בחיוב תורה וגם לא בחיוב קצת מצות דהיינו שהזמן גרמא ואינן שוות לאנשים לזה אמר לעולם יהא אדם זהיר באונאת

עיון יעקב

כ"כ ומכר לכך חמיר ואין לו חלעה"ב: עם שאתך בתורה ובמצות אל תונהו. אתי לאפוקי נמי עבד כנעני שאינו אתך במצות ובמצות אינו חייב על אונאתו לעי"נ דהרי"ל עבד כנעני של חבירו חייב לשלם לחבירו הבושת דאין הלכה כר' יהודה דאמר בפ' החובל אין לעבדים בושת מ"מ אין עובר על לאו דלא תונו אך ורק הרמב"ם סוף הל' עבדים כתב דמדת חסידות שלא יכביד עליו ולא בדברים לעבדו מקרן הכתוב ולא לבושה ע"ש: באונאת אשתו. ק"ו באשה אחרת גם כן מהאי טעמא שדמעתה מצויה ונראה כלא"ה יש ליזהר שהרי

באונאת אשתו דלעולם נשים ישכן בתורה ובמצות ואקרו עמיתו ואדרבה לכך זיכוח יותר באשה שאע"פ שאינה בחיוב תורה מ"מ כיון שדמעתה מצויה פורעניות אונאתה קרובה ליפרע:

יד סס אמר רבי אלעזר מיום שחרב ב"ה ננעלו שערי תפלה שנא'
איכה ג °גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי ואע"פ ששערי
תהלים לט תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו שנאמר °שמעה
תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש ואמר
רב כל ההולך אחר עצת אשתו נופל בגיהנם שנאמר
מ"א כא °רק לא היה כאחאב וגו' א"ל רב פפא לאביי והא אמרי
אינשי אתתך גוצא גחין ותלחוש לה לא קשיא הא במילי
דעלמא והא במילי דביתא. ל"א הא במילי דשמיא הא
במילי דעלמא:

שמעה תפלתי. אין לשנות מלשון בקשה שמבקש מהקב"ה שישמע תפלתו אבל אל תחרש יש לשנותו מלשון בקשה ולומר בזו אני בוטח שאין דרכך לשתוק ולא להחרים אל תחרש אל תעשה אל תתן משמשים לשון בקשה ומשמשין לשון עתיד כגון אל יתן למוט הרי לשון בקשה. ויאמר יעקב לא תתן לי מאומה הוא לשון עתיד: רק לא היה כאחאב. סיפא דקרא אשר הסתה אותו איזבל אשתו: אתתך גוצא. אשתך קטנה כפוף עצמך ושמע דבריה:

מהרש"א שתם תפלתי כו'. והוא מבואר בענין שלמה אף בארץ אויביהם והתפללו אליך דרך ארצם כי שם פתוח היה שער שמים מקום תפלה נעלות כו' כפי' רש"י בפ' ויצא ומשנחרב המקום ההוא ננעל השער אשר שם דוגמת מלך ב"ו שכועס ונועל שער חצרו בפני עבדיו ובעי תפלה ורחמים ונרוצים לפני המקום שיפתח מנעול השער ההוא ונזה נראה לפרש דבכ"מ שתם בשי"ן הוא לשון פתיחה ולא לשון סתימה כמו שתום העין דבלעם ויגוף וישתום וישתום כו' דפ"ב דע"ז והכא כמי איכא לפרושי הכי שאמר גם כי אזעק ואשוע על צרותי אין אני נענה בשועה וזעקה בעלמא אך שתם ופתח השער הוא תפלתי לאל ומדקאמר דבעי פתיחה שמעינן מיניה דננעל השער של תפלה ודו"ק: ואמר אע"פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא כו' ואל דמעתי אל תחרש וגו'. עיין פרש"י והוא דחוק ונראה לפרש שסמך אסיפא דקרא שאמר ואל דמעתי אל תחרש כי גר וגו' שכתן טעם למה אין אני נענה בתפלה כמו בדמעה גר כאמר הדר בארץ נכריה כמו גרים הייתם בארץ מצרים גו' וע"כ כי גר אנכי עמך ששערי חצר ומ"ה ננעלים ממני ואי אפשר לי לבא בקול לפניו בתפלה ולרותי מרובים כי תושב אני ככל אבותי שהם היו רגילים בחצר ומ"ה בא"י ולא כן אני גר בארץ נכריה אבל תושב אני ככל אבותי ונשבא להיות יושב בשלוה באו לי לרותי כמו כאבותי כמ"ש בפ' חלק כמ"ש וישב איכו אלא לשון לער שנאמר וישב יעקב וגו' ויבא יוסף את דבתם וישב ישראל בארץ וגו' ויקרבו ימי ישראל וגו' וישב ישראל בשטים וישב יהודה וגו' כמבואר בב"ר כשישראל מבקשים לישב בשלוה בעה"ז בא השטן ומקטרג כו' ע"ש: שנאמר רק גו'. פי' הכתוב לא היה כאחאב בגודל העון כדאמרינן בחלק קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם כו' אבר התמכר לגיהנם ע"י עונו שהוא אחד מג' מלכים שאין להם חלק לעה"ב וזה ע"י אשר הסתה וגו' וק"ל:

הרי"ף א"ר אלעזר מיום שחרב בה"מ ננעלו שערי תפלה כו'. וקשה והא כתיב כה' אלהינו בכל קראנו אליו ואין קריאה אלא תפלה ודוחק לומר דהאי קרא דבכל קראנו הוא דווקא בזמן בה"מ וי"ל דהכא מיירי בתפלת יחיד כדיליף ליה מדכתיב גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי שהיא תפלת יחיד ובזמן שהיה בה"מ תפלת היחיד היתה מתקבלת בכלל תמידי לבור והקרבנות ובכלל תפלת הלבור היתה עולה לרצון גם תפלת היחיד כמ"ש להיות עיניך פקוחות אל הבית הזה לשמוע אל התפלה אשר יתפלל עבדך ושמעת אל תחינת עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה ויש להקשות בהאי קרא דלא לישיה סיפיה פתח תפלת יחיד אשר יתפלל עבדך וילא בתפלת ליבור אשר יתפללו עמך ישראל ואני כתבתי בזה בספר כסף מזוקק שרמז לנו כאן שתפלת היחיד נשמעת בזמן שיש תפלת ליבור שהיא נשמעת בכל שעה ובכל זמן כדכתיב בכל קראנו אליו ואגב תפלת הלבור מקובל ג"כ תפלת היחיד אע"פ שתפלת היחיד איכה רלויה אלא בי' הימים שבין ר"ה ליה"כ מ"מ אגב תפלת הלבור ג"כ תפלת היחיד בכל שעה והיינו בזמן שב"ה קיים היה דכתיב ביה והתפללו אל הבית ה"ה ומיום שחרב ב"ה ואין הבית הזה ננעלו שערי תפלה של יחיד עד עשרת הימים של תשובה שאז נפתחים וזהו שאחז"ל התפלה נמשלה למקוה מה מקוה פעמים פתוח פעמים נעול דהיינו בשאר ימות השנה ננעלים שערי תפלה ליחיד ובין ר"ה לי"ה נפתחים אבל לליבור לעולם נפתחים שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו ומ"מ אע"פ ששערי תפלה ננעלו ליחיד שערי דמעה לא ננעלו אפילו ליחיד דכתיב אל דמעתי אל תחרש דהיינו ליחיד ואפשר שדקדקו לדרוש אל תחרש מלשון הבטחה יודע אני ומובטח שלא תחרש ותשתוק ואיכו ענין שאלה שא"כ הי"ל אל תחרש לדמעתי כדכתיב שמעה תפלתי ואע"פ שגם הוא אומר ושועתי האזינה ולא אמר האזינה שועתי אפשר שרלה לרמוז שישמע בקול תפלתו להושיעו מלרתו וגם אחר השועה יאזין להלילו מלרה אחרת שלא תבא עליו כמו שדרשו בפסוק ואת שועתם ישמע ויושיעם ישמע לפי שעה ויושיעם להבא ומדכתיב אל לדמעתי אל תחרש הוא יורה שאיכו ענין שאלה ובקשה אלא הבטחה שכיון שיש דמעה יש הבטחה שאל תחרש ואל תשתוק:

טו סס אמר רב חסדא כל השערים ננעלים חוץ משערי
עמוס ז אונאה שנא' °הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו
אנך א"ר אלעזר הכל נפרע בידי שליח חוץ מאונאה
שנא' ובידו אנך א"ר אבהו ג' אין הפרגוד ננעל בפניהם
אונאה וגזל ועבודה זרה. אונאה דכתיב ובידו אנך.
ירמיה ו גזל דכתיב °חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד. ע"ז
ישעיה סה דכתיב °העם המכעיסים אותי על פני תמיד:

כל השערים. של תפלה ננעלו: חוץ משערי אונאה. הצועק על אונאת דברים אין השער ננעל בפניו: הכל ע"י שליח. נפרעין על כל עבירות ע"י שליח: ובידו. לא מסרה לשליח: פרגוד. מחילה שבין שכינה לצבא מרום: אינו ננעל. להפסיק ראייתן מן המקום אלא תמיד רואה אותם עד שיפרע: ובידו אנך. משמע שהוא

עין יעקב

שהרי חייב לכבד את אשתו יותר מגופו: ננעלו שערי תפלה. ומה"ע אמרי' בב"ב דף כ"ה שמיום שחרב בית המקדש אין הגשמים יורדין מאוצר הטוב ואפשר דהקב"ה עשה כן שאל"כ לא יהא ישראל מלטערים על חורבן בית המקדש שבטלה הקרבת קרבנות שהרי גדולה תפלה יותר מכל הקרבנות כדאי' בברכות דף ל"ב להכי ננעלו שערי תפלה עד שמצטערי' ובוכים ועי"ל לפי שאין עומדין להתפלל אלא מתוך שמחה כדאיתא בברכות דף ל"א ושיהא דעתו מיושבת עליו כדאיתא בעירובין דף ס"ה ועכשיו משחרב המקדש ערבה כל שמחה ואין דעתינו מיושבת עלינו לכך אין תפלתינו נשמעת: אמר רב פפא לאביי והא אמרי אינשי איתתך גוצא גחין ולחיש לה. ק"ק אמאי מקשה מדאמרי אינשי ולא מקשה מהא דאי' בברכות דף ס"א ע"א גבי מנוח דכתיב וילך אחר אשתו וכן גבי אלקנה דכתיב וילך אחר אשתו פירושו אחר דבריה ועצתה ולא מלינו שחטאו בזה ובאחאב שנענש היינו לפי שהסיתה אותו לעבירות חמורות וכה"ג אסור לילך אפי' אחר עצת כל אנשים ול"ע: כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה. פרש"י כל השערים של תפלה משמע דקאי אהא דקאמר לעיל שמשחרב בה"מ ננעלו שערי תפלה ולה"ק לעיל באשה שדמעתה מצויה אונאתה יותר קרובה לפי ששערי דמעות לא ננעלו כלל אך ק"ק דהא דאמרי' לעיל דננעלו שערי תפלה היינו תפלה של רחמים וחנות אבל לא שלא יענש חברו על ידו בעבירות שבינו לבין חבירו דהרי המקרא מעיד כמה פעמים והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני ואפשר דמ"מ יש זכות תולה אף שחבירו צועק עליו משא"כ בשערי אונאה לא ננעל כלל בענין שאינו מועיל וכו' ול"ע: הכל נפ"ע בידי שליח חוץ מאונאה. כי הוא דבר המסו' ללב והקב"ה זימן לכבוד הוא יפרע ממנו לכך נאמר ויראת מאלהיך ור' אלעזר אזיל לשטתו דקאמר לעיל דלכך גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה בגופו וזה בממונו ולא רצה לומר כר"ש בן יוחאי דלעיל שזה נאמר בו ויראת מאלהיך לפי שס"ל דלכך נאמר בו ויראת מאלהיך לפי שאין נפרע ממנו ע"י שליח ולא בעונשו סמור: אמר ר' אבהו ג' אין הפרגוד ננעל בפניהם וכו' דכתיב העם המכעיסים אותי על פני תמיד. פרש"י על פני לפני ואין בינו לבין העבירה ע"כ ואפשר שזה כוונת הפסוק לא יהיה לך אלהים אחרים

על

שפוא תמיד אצלו (וממשמש) [ומשמש] בה: על פני. לפני ואין מחילה בינו לבין העבירה:

מהרש"א הרץ משערי אונאה כו'. אף אם נאמר דלמדין נון הכל לנות במקום שנא' בו חוץ אין זה סותר הא דאמר לעיל שערי דמעה לא ננעלו דהיינו אונאה היינו דמעה דמתוך שאדם קובל על אונאתו יבא לידי דמעה כדאמרינן לעיל יהא זהיר באונאת אשתו דמתוך שדמעתה כו' וכדפרישית לקמן גבי מקובלני מבית אבי אבא מבית דוד כו' חוץ משערי אונאה כו' וקרובה להוריד דמעה עכ"ל ויליף לה מדכתיב הנה ה' נצב על חומת אנך כו' דרך משל כששער העיר ננעל אין רואה מתוך העיר לחוצה לה כי השער מפסיק אבל נצב על החומה רואה לחוץ ואין השער הננעל מפסיקו מלראות חוצה וק"ל: ג' אין הפרגוד ננעל כו'. הכא איירי אף בזמן שבית המקדש קיים שהשער עדיין לא היה ננעל אך הפרגוד שהוא מחיצת וילון בעלמא כנגד הפתח ללכיעות בעלמא היה ננעל ואמר דומפני שלשה אלו לא היה ננעל ומשום הכי גבי אונאה לא יליף ליה מנצב על חומת וגו' שכתבנו לעיל דהשער אינו ננעל בפני אונאה ודמעה בזמן שב"ה קיים אלא יליף ליה הכא ומהיבת אנך שלא היה הפרגוד ננעל אף בזמן שבהמ"ק קיים:

הרי"ף כל השערים ננעלו. פי' רש"י כל השערים של תפלה ננעלו וכוונת הרב ז"ל נראות שלא כפרש כל שערי החטאים שבין אדם לחבירו כגון גזל ואונאת ממון וכיוצא בו ננעלו חוץ ומאונאת דברים לפי שמנכין לנו שננעלו שהרי כתוב בגזל חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד הרי שאינו ננעל לכך פירש כל שערי תפלה ננעלו וצריך לפרש דה"ק כל שערי תפלה ליחיד מיום שחרב ב"ה כדא"ר אלעזר לעיל אבל שערי אונאת דברים אם יתפלל על אונאתו אפי' יחיד תהיה תפלתו נשמעת: הנה ה' נצב על חומת אנך. נראה לפרש כפי דרשה זו הא' דכתיב חומת אנך שהוא נדרש כמו חימת אנך כלומר שחימה עזה יש על ענין אונאת דברים כיון שהקב"ה בעצמו הוא נדרש אל האונאה ובידו אנך ואינו נפרע ע"י שליח:

טז סס **אמר** רב יהודה לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם
תהלים אלא על עסקי תבואה שנא' °השם גבולך שלום חלב
קמז חטים ישביעך. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כד משלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא בביתא ואמר רב חנינא בר פפא לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שלא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה
שופטים ו שנאמר °והיה אם זרע ישראל וגו' וכתיב °ויחנו עליהם
סס וכתיב °וידל ישראל מאד מפני מדין. (וא"ר) [א"ר] חלבו לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה
בראשית בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו שנא' °ולאברם
יב הטיב בעבורה והיינו דאמר להו רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו:

גבולך שלום. איתי בשלב חטים ישביעך הקב"ה: מכדא. כד שמוכים בו שעורים: נקיש ואתי תיגרא. התגר מקשקש ובא ואני שמעתי הכד מקשקש כדרך כלי ריקם כשנוגע בו קול הברה כשמקשקשין עליו: וידל ישראל. לעיל מיניה כתיב (ויפלו) [ויחנו] עליהם וישחיתו את יבול הארץ: אוקירו לנשייכו. כבדו נשותיכם: מחוזא. עיר שהיה רבא דר בתוכה כך שמה:

מהרש"א בתבואה בתוך ביתו כו'. ר"ל לפרנסת ביתו דאפילו בשנת בצורת שאסור לאדם לאצור תבואתו כדאמרי' בפ' הספינה מיהא כדי הוצאתו לשנה שרי כדפי' רשב"ם שם וק"ל: וידל גו'. פרש"י וידל ישראל לעיל מיניה כו' אבל קשה דבהאי קרא כתיב נמי ולא ישאירו מחיה בישראל ושה ושור וחמור ואימא דמשום הכי קראם דלים וכ"ל דמשמע ליה וידל ישראל אקרא דלקמיה בסמוך קאי שנאמר כי הם ומקניהם יעלו וגו' ויבאו בארץ לשחתה שבאו עם מקניהם לשחת התבואה כפרש"י שם ועלה קאי וידל ישראל והוא מבואר כי שאר דברים אינן הכרחים כ"כ לאדם כמו הלחם והתבואה ולכך לא קראם דלים אלא על עסקי חסרון התבואה וק"ל: הטיב בעבורה. דלפי פשוטו הוא מקרא חסר וכאילו אמר ולאברם הטיב פרעה בעבורה כפרש"י בחומש ולכך דרשו הטיב מי שבידו הטובה והברכה שהוא הש"י הטיב לו בעבורה וק"ל:

הרי"ף אין ברכה מצויה שנאמר ולאברם הטיב בעבורה. וקשה לפרש"י ז"ל שכתב בפי' התורה ולאברם הטיב פרעה בעבורה של שרה אי: מנין לכל הנשים היושבות בתוך בתיהם ינוה ה' ברכתו בתוך הבית בשביל הנשים. ויש לנו לפרש לדברי רבי חלבו שמה שאמר ולאברהם הטיב הוא הקב"ה הטיב לאברהם בעבור שרה וכוונת הכתובים לומר שברה גרמה ברכה לאברהם בעלה וגרמה נגעים לפרעה על דבר שרי: והיינו דאמר רבא אוקירו לנשייכו כו'. צריך ליישב דקודם אמר שבשביל שברכה מתברכה ביתו צריך להיות זהיר בכבוד אשתו באופן שהכבוד נמשך ממונת הברכה וא"כ הוא אומר אוקירו נשייכו וכו' שהברכה נמשכת ממונת הכבוד וביאור הענין הוא שכיון שאין הברכה מצויה בביתו אלא בשביל אשתו וכיון שכיבד את אשתו א"כ יהא זהיר להחזיק בכבודה ואל ירף כדי שיעמוד לו כבוד ביתו וממונו והיינו אוקירו נשייכו כי היכי דתתעתרו שיניח ברכה בבתיכם מחמת הכיבוד וכפי זה צריך לומר ולאברם הטיב בעבורה אינו בשביל מעשיה של שרה אלא בעבורה שהיה אברהם מכבד אותה שהרי אומר לה אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי ואין לך כבוד גדול מזה שהיה ממעיט עצמו לפניה ועושה אותה עיקר. ויש לדקדק קצת במ"ש וא"ר חלבו כיון שפי המדבר למעלה הוא רב חנינא בר פפא מה ענין זה לזה לומר וא"ר חלבו. וגם בעניינים הם חלוקים זה מדבר בענין תבואה וזהו מדבר בכבוד אשתו ואפשר שחוזר למ"ש רבי יהודה שיהא זהיר בתבואה שאין מריבה מצויה בין איש לאשתו אלא על עסקי תבואה ושמא באותה מריבה שעושה לו אשתו יזלזל אותה לזה סמך וא"ר חלבו לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו אמר לעולם לרמוז שאפילו בזמן שהיא עושה מריבה עמו יהא זהיר בכבוד אשתו כדאמרן והפסיק בדברי רבי חנינא שמדבר גם הוא בענין התבואה וא"כ הביא לעולם יהא זהיר בכבוד אשתו כדאמרן:

ר יז סס **תנן** התם חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאים *וזהו (הוא) תנור של עכנאי
ספ"ע ב

עין יעקב

על פני ועיין ברש"י בחומש: שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי הבואה. כי אין כלי מחזיק ברכה אלא שלום ולהיפך בשעה שאין ברכה בתוך ביתו מריבה רבה כי והיו חייך תלואים לך מנגד זה שקונה פת מפלטר ולהכי אמרי' בנדה פ"ג דף כ"ה כיון שבא זכר בעולם בא שלום זכר בא ככרו בידו זכר זה כר והיא היא לפי שכב"ו בידו לכך בא שלום עמו נקבה אין עמה כלום נקבה נקייה בא להכי שקנו חכמים מזונות תחת מעשה ידיה משום איבה וקטעה תב דנקט בתוך ביתו דהיינו ביתו זו אשתו כד משלם שערי מכדא נקיש ואתי תגרא. הא דאמר על שערי ולא על חיטי כדכתיב קרא והוא מאכל אדם משא"כ שעורים הוא מאכל בהמה כדאיתא בפסחים דף י' ע"ב י' משום דהקרבת עומר היה מן השעורים ואמרינן בפ"ק דר"ה הקריבו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואות שבשדות וזה שמשלם לו אפי' השעורים שהביאו מתני' [illegible] לכך נקיש ואתי תגרא וגם הא אמרינן בברכות דף מ"א אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו וא"כ כיון כבר משלם שערי שהוא מאכל בהמה גם הוא אין בו [illegible] לאכול לכך נקיש ואתי תגרא: שאין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו. והיינו דקרי ר' יוסי לאשתו ביתו וביבמות דף ס"ב אמרי' כל השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה: שנאמר ולאברם הטיב בעבורה. מיתורא דקרא קדריש ופשטיה דקרא לאו בהכי איירי. והיינו דאמר רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו [illegible] י"ל ברחי' בשבת פ"ו דף ס"ב שלשה דברים מביאין את האדם לידי עניות וחד מגהון שאשתו מקללתו בפניו אמר רבא על עסקי תכשיטיה דאית ליה ולא עביד להכי [illegible] לנפשו והזהיר לגבר שם אשתו בתכשיטיה פרי שלא לבוא לידי עניות ותתעתרו והזהיר בן יוסר לגבי מחוזא שהיה ספק בידם לקנות שקאמר דאית ליה ולא עביד [illegible]
כ"ק

עכנאי מאי עכנאי א"ר יהודה אמר שמואל שהקיפוהו דברים כנא זו וטמאוהו תנא באותו היום השיב ר' אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו אמר להם אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח נעקר חרוב ממקומו מאה אמה ואמרי לה ד' מאות אמה אמרו לו אין מביאין ראיה מן החרוב חזר ואמר להם אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו חזרו אמת המים לאחוריהם אמרו לו אין מביאין ראיה מאמת המים חזר ואמר אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו הטו כותלי בית המדרש ליפול גער בהם ר' יהושע אמר להם אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה אתם מה טיבכם לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע ולא זקפו מפני כבודו של ר"א ועדיין מטין ועומדים חזר ואמר להם אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו יצתה בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה
דברים ל כמותו בכל מקום עמד רבי יהושע על רגליו ואמר °לא בשמים היא מאי לא בשמים היא א"ר ירמיה [שכבר נתנה תורה מהר סיני] אין אנו משגיחין בבת קול שכבר
שמות כג כתבת בתורה בהר סיני °אחרי רבים להטות אשכחיה רבי נתן לאליהו א"ל מאי עביד קב"ה בההוא שעתא א"ל קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני אמרו אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום ונמנו עליו וברכוהו ואמרו מי ילך ויודיענו אמר להם רבי עקיבא אני אלך שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיענו ונמצא מחריב את כל העולם כולו מה עשה ר"ע לבש שחורים ונתעטף שחורים וישב לפניו ברחוק ד' אמות א"ל רבי אליעזר עקיבא מה יום מיומים א"ל ר' כמדומה לי שחבריך בדילין כך אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו ונשמט וישב ע"ג קרקע זלגו עיניו דמעות לקה העולם שליש בזיתים ושליש בחטים ושליש בשעורים וי"א אף בצק שבידי אשה טפח. תנא *אך גדול היה באותו היום שבכל מקום שנתן בו עיניו ר' אליעזר נשרף ואף ר"ג היה בא בספינה עמד עליו נחשול לטבעו אמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל ר' אליעזר בן הורקנוס עמד על רגליו ואמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקת בישראל נח הים מזעפו. אימא שלום דביתהו דר"א אחתיה דר"ג הואי מההוא מעשה ואילך לא הות שבקת ליה לר"א למיפל על אפיה ההוא יומא ריש ירחא הוה ואיחלף לה בין מלא לחסר א"ד [אתא] עניא קרי אבבא אפיקה ליה ריפתא אשכחתיה דנפל על אנפיה א"ל קום קטלת לאחי אדהכי נפק שפורא מבית ר"ג דשכיב א"ל מנא ידעת א"ל כך מקובלני מבית אבי אבא כל השערים ננעלין חוץ משערי אונאה:

חתכו חוליות. תנור שעשוי חוליות מלרפו בכבשן כדרך כלי חרס ואח"כ לורף החוליות ונותן חול בין חוליא לחוליא: **ר' אליעזר מטהר.** שאינו כלי חרס אלא בכין כעין כלי גללים וכלי אדמה שאין מקבלין טומאה: **וחכמים מטמאין.** דאזלי בתר חוליות שאר תנורים שלהם שהיו גדוין כעין קדרות גדולות ופיו למעלה ולורף בכבשן כשאר קדרות ומטלטלין אלא שהיה מושיבו על הארץ או על הדף ומדביק את [טפילות] הטיט סביב על (שוליו) [כולו] לעשותו עב שיקלוט ויחזיק את חומו: **עכנאי.** נחש דרכו לעשות כעגולה להכניס זנבו אצל פיו: **כל טהרות שטיהר ר' אליעזר.** ע"י מעשה שאירע כשאלה הלכה זו בבהמ"ד שנפלה טומאה לאויר תנור זה וחזרו ועשו על גביו טהרות וטיהרם ר"א והביאום ושרפום לפניו: **לבש שחורים.** עניו לער ואבל: **אף הוא קרע בגדיו.** שהמנודה חייב בקריעה: **וחלץ מנעליו.** שהמנודה אסור בנעילת הסנדל במ"ק: **ונשמט.** מן הכסא: **טפח.** נתקלקל: **אך גדול.** מכה גדולה: **ר"ג.** נשיא היה ועל פיו נעשה: **שלא ירבו מחלוקות.** שלא ירגיל היחיד לחלוק על הרבים: **אימא שלום.** כך שמה: **בין מלא להסר.** סבורה היתה שיהא החדש חסר וקבוע ביום ל' ולא יפול ביום החדש על פניו והיה מלא ולא נקבע עד יום ל"א ואחד ולא נזהרה בו ביום ל' ונפל על פניו: **מבית אבי אבא.** מבית דוד אבי המשפחה שבת נשיאים היתה והם מבית דוד: **חוץ משערי אונאה.** לפי שלער הלב הוא קרוב להוריד דמעות:

תוספות זה תנורו של עכנאי. י"מ דגרסינן חכנאי וכן בירושלמי וחכן זה נקט ושמא בעל התנור שהיה עושה שמו כן: **לא בשמים היא** והא דאמרינן פרק קמא דיבמות דהלכה כב"ה משום דילתה ב"ק שאני הכא שבא לחלוק על (שתם) ד"ת דכתיב אחרי רבים להטות אבל התם אדרבה ב"ש רובא אי לאו דהוה מספקא לן אי אזלינן בתר רובא משום דב"ש הוי חריפי טובא ועוד דכאן לא יצתה ב"ק אלא משום כבודו של ר' אליעזר דאמר מן השמים יוכיחו והא דאמר התם ר' יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול ולא שמעינן ליה לר' יהושע אלא ב"ק דהאי מעשה דר' אליעזר דהכא התם דייק מדקאמר לא בשמים היא כבר נתנה לנו תורה מסיני משמע דבשום מקום אין משגיחין:

הדושי הרמב"ן ז"ל. וברכוהו פי' הוא כינוי לחרם ורא"ה לדבר שחלץ מנעליו ואילו מנודה בעיא היא ולא אפשיטא ולא פשט מהכא ולקולא כמי נקטינן לה ואין צריך לחלוץ מנעליו כדברי רבינו הגדול ז"ל ועוד שנשמט וישב לו על גבי קרקע משום כפיית המטה ששנו באבלות ואילו מנודה אינו חייב לכפות וי"ם שכתוב בהם וקרע בגדיו וכן גירסת רש"י ז"ל והא כמי ראיה היא שלא היה מנודה שהם בלבד שהוא אינו צריך קריעה וכן מצינו שלא היו רוצים לבא אצלו ללמוד תורה כדאמרינן בשלהי ד' מיתות למה באתם ללמוד תורה באנו ועד עכשיו למה לא באתם לא היה לנו פנאי שהיו דוחין אותו בדברים שלא יאמרו מפיהם ברכוהו ואילו לא ברכוהו ח"ו שלא יפנו עצמן לבא אצלו ללמוד תורה וזו ראיה שמוחרם היה שאילו היה מנודה שהם הרי אמרו מנודה שונה ושונין לו ואמרו מוחרם לא שונה ולא שונין לא ולפיכך לא באו לפניו. וכיון שהיתנו שרבי אליעזר לא מנודה בלבד היה אלא מבורך נדחית הראיה שים מביאים ראיה מכאן לומר שהמנודה שהם אסור לישב בתוך ד' אמות שלו ולישב עמו ולדבר עמו ושיהא אסור בנעילת הסנדל שלא כדברי רבינו הגדול ז"ל שא"כ אמאי לא פשטוה מהא לבעיין דבפ"ב דמ"ק מיהו אף על פי שאין בו ראיה מודה אני שאסור לישב בתוך ד"א שלו שכל עיקר לשון נידוי אינו אלא לשון רחוק כדאמרינן פ"ק דנדרים נדינא ממך דלא יתיבנא בד"א דילך אלמא הנדוי והרחוק הוא לומר אין יושבין בתוך ד"א שלו ובזה שוין המנודה והמוחרם כמו שצריך לשנות מקומו בבהכ"נ שלא ישב במקומו כאבל מקום רחוק כענין ששנינו במס' מדות פ"ב מה לך מקיף לשמאל שאני מנודה אומרים לו המקום יתן בלבבך שתשמע לדברי חבריך ויקרבוך. ותמהני למה ברכוהו לר' אליעזר הרי לא היה חייב אלא נידוי בלבד שמנדין על כבוד הרב כמו שמצינו בעקביא בן מהללאל וים לומר שכיון שלא רצה לחזור ואמר חרוב ואמת המים וכותלי בה"מ ויתן השמים יוכיחו מיחזי להו כאפקרותא שהיה מחזיק במחלוקת יותר מדאי ולפיכך ברכוהו ואפשר

ב"ק שני לבני מחוזא דבר מועט ניהו: **שהקיפוהו** דברים כעכנא וטמאוהו. אפשר דרך מפני הספק טמאוהו והא דשרפו כל מטהריה ולא אמרו תולין ילא אוכלין ילא שורפין י"ל ב ינר"ר

ולפסד שהיו אומרים מפי השמועה והוא אומר כך היא בעיני לפיכך לא קבלו ממנו כל ראיות שבעולם ואילו הורה למעשה בזמן הבית היה נעשה זקן ממרא לפיכך החמירו עליו וברכוהו ע"ש:

מהרש"א הרוב זה יוכיח כו'. יראה בזה כלפי מ"ש בפ"ק דחגיגה דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות כו' מה נטיעה זו פרה ורבה אף ד"ת פרה ורבה בעלי אסופות אלו ת"ח שיושבין ועוסקים בתורה הללו מטהרין והללו מטמאין שמא יאמר היאך אני לומד תורה מעכשיו ת"ל כולם נתנו מרועה אחד כו' אמרן מפי אדון כל המעשים כו' אף אתה עשה אזנך כאפרכסת לשומע וקנה לך לב מבין כו' העולה מדבריהם אלו דברי המטמאין והמטהרין כולם דברי אלהים חיים הם דאיכא לד לטמא ולד לטהר אלא שהתורי' נתנה למטה להכריע ע"פ הרוב דכתיב אחרי רבים להטות וע"כ סיים קנה לך לב מבין לשומע כו' שאין לאדם להכריע בלי נטייה והכרעת הלב אך ישקול הדבר בדעתו לפי הבנתו ושכלו טרם שיטה לאחד מן הצדדים וע"כ א"ל ר"א אף שאתם הרבים להכריע הנה אמרו בתנאי אחרי וגו' הרבים כנטיעה זו שהיא פרה ורבה והוא ד"מ שיש לו לב מבין לפרות ולרבות בחכמה אבל הכרעת הרבים שלהם נגדי היא כנטיעת החרוב שאין בו פריה ורביה רק לע' שנה הוא עושה פירות ודבריכם עקורים הם כחרוב הזה שאינו עושה הרבה פירות. **וא"ל אין מביאין ראיה מן החרוב.** כי אפשר שעקירתו הוראתו הוא ההיפך לפי שאתה מהמועט ואין לך פריה ורביה בחכמ' ובדעת. **וא"ל אמת המים יוכיח כו'.** לפי שאמר להם כפי התבוב' שהשיב לגם שיש בכם הרבה אשר להם לב להבין ולהודות לדברי. אבל מפני הגאוה כי כל א' מהם מתביים לחזור מדבריו אשר כבר היו עמו הרבי' וע"פ מ"ש בפ"ק דתענית לנוה כמשלו ד"ת למים לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה כו' וע"כ א"ל הנה אמת המים יוכיח שהוא הולך באמת כפי דרך התורה ממקום גבוה לנמוך אבל אמת המים הזה יחזור לילך לאחוריו למקום גבוה כמו שאתם עושים לילך בדרך התורה לאחוריו אחרי גאותכם. **וא"ל אין מביאין כו'.** שאפשר שהוראת חזרתו עליך שאתה המעוות (המועט) ואין לילך אחריך כמו שאין האמה הולכת כדרכה רק לאחור. **וא"ל כותלי בה"מ כו'.** הוא כי מהידוע כי הבתי מדרשות הוא דבר הכרחי לתורה כמ"ש בלינם דכולן חזרו לקלקלה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות וע"כ אמר להם לפי דעת הרבים הכפילה והדחייה שלכם שאינה רק בדרך הקנטור וכלות שאינה אמיתי ראוי שגם הבתי מדרשות אין בהם צורך והכרח וראויה ליפול. **וא"ל אם תלמידי חכמים מנצחין כו'.** כי הכילוח אמיתי כאמר לפי דעת אמיתת הלב של בעל הכלוח וע"ב אתם מה טיבכם כי הבתי מדרשות יעמדו ללמוד בהם תורה להכריע לפי דעת הרבים. **ולומר ועדיין מטין כו'.** אפשר שאמר כן כי בכל דור ודור יש הלומדים בדרך הכלוח וקנטור כמו שחשב ר"א עליהם ויש לומדים לפי הכלוח האמיתי כדעת ר"י. **ושאמר לא בשמים היא כו' ואין משגיחין בב"ק כו'.** היא כפי מ"ש לא נתנה התורה למלאכי השרת וע"כ אין להכריע רק העוסק בה ושאמרו מכין שנוסתמשין בבת קול כו' הוא בדבר שאינו נגד התורה וכמ"ש התוס'. **ושאמר ג"כ נצחוני בני נצחוני בני.** בלשון כפל אמר כן על ב' הצדדין הן המטמאין הן המטהרין שכ"א היה בידו תשובות וכאחון לדבריו: **לבש שחורים כו'.** היינו שהודיע לו דרך כבוד וע"כ לבש שחורים כו' כאילו הם מנודים ממנו כו'. **ח"ש כמדומה לי.** כו' לא בהם נידו והבדילו אותך אלא כאילו הם מנודים ומובדלים ממך.

ולומר שלקה העולם שליש בזיתים כו'. כי ג' אלו הם עקרי חיי נפש אדם כמ"ש פ' הספינה ופ' אין נוטלין ולא לקה אלא שליש מהם שהיא המיעוט ע"ש שגם הוא היה המיעוט ורבים חולקים עליו וק"ל: **ריש ירחא כו'.** פרש"י סבורה היתה כו' ע"ש ואפשר שזה בזמנם שהיו מקדשין על פי הראיה ולא היו מחזיקין ר"ח גם ביום ל' במלא אלא ביום ל"א אבל אנו נוהגים גם במלא לנהוג ר"ח גם ביום ל' וק"ק לפירושו דההוא יומא ריש ירחא הוה משמע שהיה באמת ר"ח בו ביום ונראה לפרש בהפך דההוא יומא לא ריש ירחא הוה ואחלף לה בין מלא לחסר שהיתה סבורה דמלא יהיה ויהיה למחר ביום ל"א גם כן ר"ח ולא יפול והחדש חסר היה וביום ל"א נפל על פניו ודו"ק:

ת"ר המאנה את הגר עובר בג' לאוין והלוחצו עובר ס"ס
בב' מאי שנא מאנה דכתיבי שלשה לאוין °וגר שמות כב
לא תונה °וכי יגור אתכם גר בארצכם לא תונו אותו °ולא ויקרא יט / שם כה
תונו איש את עמיתו וגר בכלל עמיתו הוא. לוחצו נמי
ב' כתיבי °ולא תלחצנו °וגר לא תלחץ °ולא תהיה לו שמות כב / שם כג
כנושה וגר בכלל הוא אלא אחד זה ואחד זה בב'. תניא: שם כב
ר"א הגדול אומר מפני מה הזהירה תורה בל"ו מקומות
ואמרי לה במ"ו מקומות בגר מפני שסורו רע. מ"ד
°וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם תנא (משום) שם
ר' נתן [אומר] מום שבך אל תאמר לחברך והיינו דאמרי
אינשי דזקיף ליה זקיפא בדיותקיה לא נימא ליה לחבריה
זקיף ביניתא:

המאנה את הגר. אונאת דברים: **הלוחצו.** דוחקו: **לא תהיה לו כנושה.** לאו הוא שדוחקו לתבוע חובו: ה"ג מאי שנא מאנה דכתיב ביה שלשה וגר לא תונה לא תונו אותו ולא תונו א"ש את עמיתו וגר בכלל עמיתו הוא לוחצו נמי וכו': **מום שבך אל תאמר לחברך.** דכיון דגרים הייתם גנאי הוא לכם להזכיר הם גירות: **מאן דאית ליה זקיפא וכו'.** מי שיש לו תלוי במשפחתו לא יאמר לעבדו או לבן ביתו תלה לי דג זה שכל שם תלייה גנאי הוא לו:

תוספות ואמרי לה במ"ו. יש מפרשים משום דכתיב כי גרים הייתם וכיוצא בו:

מתני' רבי יהודה אומר לא יחלק החנוני קליות ס"ס
ואגוזים לתינוקות מפני שהוא מרגילן לבא
אצלו וחכמים מתירין ולא יפהות את השער וחכ"א זכור
לטוב לא יבור את הגריסין דברי אבא שאול וחכמים
מתירים ומודים שלא יבור ע"פ מגורה שאינו אלא כגונב
את העין אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה
ולא את הכלים:

לא יפחות את השער. למכור בזול מפני שמרגיל לבא אצלו ומקפח נחוכות חבירו: **זכור לטוב.** שמתוך כך אוצרי פירות מוכרים בזול: **גריסין.** פולין גרוסות בריחים א' לב': **לא יבור את הפסולת.** שמתוך שנראין יפות הוא מעלה בדמיהן יותר מן הפסולת שנטל מהם: **והחכמים מתירין.** טעמא מפ' בגמ': **ע"פ המגורה.** למעלה

עיון יעקב

למנדר מילתא עשו כן שלא ירבו מחלוקת בישראל וכיון שמלד הספק שמחוי להכי משום כבודו דר"א כאו אומות אלו להסתר כי לא יהיב הקב"ה ביסא לבקי': תניא ר' אליעזר הגדול אומר. גרסת הספרים סידר הסכיא כאן לפרן שלא היקשי גיורא בשמי שמיא וזיירי בארעא דבגר כשמאנה עובר בג' לאוין ובישראל עובר בכלאו אחד לתיק חניה רי"ם פגדול אומר

למעלה להראות יפות ולא הפסולת בתוכו לא ביזר: לפי שאינו אלא כגונב את העין. בברייתא זו: אין מפרכסין. מפ' בגמ': לא את האדם. עבד כנעני העומד לימכר:

אמר הבונה כמה וכמה מן האנשים המתראים בהמלאות מהנים לחבריהם והוא לתועלת עלמן וכיוה גונבים את העין להראות המגונה ליפה:

יט פס ע"ב **ההוא** עבדא סבא דאזיל צבעיה לרישיה ולדקניה אתא לקמיה דרבא א"ל זבנן א"ל ויהיו עניים בני ביתך אתא לקמיה דרב פפא בר שמואל זבניה יומא חד א"ל אשקיין מיא אזל חווריה לרישיה ולדקניה אמר ליה חזי דאנא *קשיש מאבוך קרי אנפשיה °צדיק מצרה נחלץ וגו':

צבעיה. שהיה זקנו לבן ולבעו שחור (ונראה) [ונראה] כבחור: זבנן. קנה אותי לעבד וכנעני היה דעבד עברי אסור לאחר חרבן שאין היובל נוהג: ויהיו עניים. ונשכר היא. טוב לי לפרנס עניי ישראל וישמשוני: דקניה. זקנו: צדיק מצרה נחלץ. זה רבא:

מבוס הדור זקנים כדאיתא בקידושין דלפי' מוות קל לא דלה מבוס היהור רש"א ושלי' יא

איזהו נשך פרק חמישי

כ דף סא ע"ב ויקרא יט °**לא** תגנובו דכתב רחמנא למה לי לכדתניא לא תגנובו על מנת למיקט לא תגנובו ע"מ לשלם תשלומי כפל א"ל רב יימר לרב אשי לאו דכתב רחמנא במשקלות למה לי א"ל לטומן משקלותיו במלח האי גזל מעליא הוא לעבור עליו משעת עשייה. ת"ר °לא תעשו עול במשפט [במדה במשקל ובמשורה] (במשפט כמשמעו) במדה זו מדידת קרקע שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח ובמשורה שלא ירתיח והלא דברים ק"ו ומה משורה שהיא אחד משלשים וששה (ושלשה) בלוג הקפידה עליו תורה ק"ו להין וחצי הין ושלישית ההין ורביעית ההין ולוג וחצי לוג ורביעית הלוג. אמר רבא למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית יציאת מצרים גבי ציצית. יציאת מצרים במשקלות. אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור אני הוא שעתיד ליפרע ממי שתולה מעותיו בנכרי ומלוה אותן לישראל ברבית וממי שטומן משקלותיו במלח וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואמר תכלת הוא:

לא תגנובו דכתב רחמנא למה לי. ליגף מרבית והונאה שהרי מחסרו ממון. לא תגנוב דעשרת הדברות לא קמיבעיא ליה דאזהרה לגונב נפשות הוא כדאמרינן בסנהדרין: למיקט. לצער: ע"מ לשלם כפל. שרולה להנאתו ויודע בו שלא יקבל: לאו דמשקלות. לא תעשו עול וגו': לטומן משקלותיו. המכה את הפרס טומן במלח להכבידו וכשהוא לוקח במשקל לוקח באלו: משעת עשייה. משעת הטמנה ואפילו לא שקל בהן: לא ימדוד לאחד בימות החמה כו'. אחין הבאין לחלוק את השדה לא ימדוד המודד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים באותו החבל מפני שהחבל לח בימות הגשמים ומתפשט כל אורכו ובימות החמה מתוך יובשו הוא נגמד וכווץ: משורה. מדת הלח היא: ירתיח. אשקומ"א בלע"ז שממלא את המידה כשמוליא את היין ולאחר זמן כשלאת חסרה: יציאת מצרים גבי רבית. בפרשת בהר סיני: גבי מישקלות. בקדושים תהיו: שהבחנתי במצרים. הרי שבאו עשרה רווקים על מלרית אחת ונתעברה מהן בעשר עיבורים עשר בכורות שהן בכורות של אביהן כלם מתו: תולה מעותיו בנכרי. מלוה מעותיו לישראל ברבית ואומר של נכרי הם: קלא אילן. לבע הדומה לתכלת ורחמנא אמר פתיל תכלת ותכלת דמיו יקרים שלבוע בדם חלזון שאינו עולה מן הים אלא אחת לשבעים שנה:

תוספות שתולה קלא אילן כו'. ואע"ג דעובר על מלות לילית מ"מ איצטריך קרא לעבור עליו משעת תלייה:

מהרש"א מדידת קרקע כו'. דלמדידה מקח וממכר באמה לא איצטריך דהייטו גזל בעלמא. וכן במשקל שלא יטמין כו'. כדאמרינן לעיל. וכן במשורה שלא ירתיח כו'. וכמ"ש בפי' הזהב ע"ש וק"ל: ל"ל דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית. לפי שאלו הם מרבים מעותיהן בעול ע"כ אמר בהו אני הוא שהבחנתי כו' בין טפה של בכור כו'. לפי שהן שעבדו בישראל שנאמר בהם בני בכורי ישראל כדי לרבות נכסיהם כדי לבנות את פיתום ורעמסס ע"כ הכה הקב"ה בכוריהם אבל כפרש"י הרי שבאו עשרה רווקים כו' שהיה בדין לרבות נכסי בני אשה אחת להיות כפול פי שנים ונכסי אביהם ונתמעטו בהכותם כן זה שחושב לרבות נכסיו בדברים אלו בעול והקב"ה מבטל מחשבותיו ומבחין במעשיו וממעט מעותיו כמ"ש לקונן לגבי רבית נכסיו מתמוטטין וילמוד סתום מן המפורש ודו"ק:

כא **רבינא** איקלע לסורא דפרת א"ל רבי חנינא מסורא דפרת לרבינא יציאי' דכתב רחמנא גבי שרצים למה לי א"ל אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור אני עתיד ליפרע ממי שמערב קרבי דגים טמאים בקרבי דגים טהורים ומוכרן לישראל א"ל אנא המעלה קא קשיא לי מאי שנא [הכא] המעלה דכתב רחמנא א"ל לכדתנא דבי רבי ישמעאל

דתנא

עיון יעקב

אומר וכו' מאי שקורו רע לכך עונשו חמור ותנא דבי ר' נתן מת"ן נענין אחר מוס שבך אל תאמר לחבירך לכן עונשו חמור: ויהיו עניים. פרש"י משנה היא רש"י בא לתרץ שלא תקשי למה לא אמר ויהא עניים בני ביתי כיון דעל עלמו אמר לכן מתרץ משנה היא ואמר לשון המשנה: קרי אנפשיה לדיק מלרה נחלץ. כלומר בדבר זה היה לדיק יותר ממני שהוא היה רולה להיות עניים בני ביתו והוא לקח חוץ ביתו עבד כנעני:

לא תגנובו ע"מ לשלם תשלומי כפל לא תגנובו ע"מ למיקט. ואי תקשה לך ולאו כל שכן הוא אם אפי' לשלם תשלומי כפל שעושה לו לטובתו להגבותו אפ"ה אסור מכ"ש ע"מ למיקט י"ל דע"מ למיקט נמי לטובתו קאמר שיתכפר הלער על חטאיו: לאו דכתב רחמנא במשקולת ל"ל. והא דלא קאמר לאו דכתב רחמנא במדות ל"ל דכתיב קודם י"ל די"ל במדות הא קאי שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים והיינו אחים שבאו לחלוק השדה כפרש"י בסמוך וא"כ המודד אינו גוזל להבא עליהו כלום והא דכתיב לאו במשורה שלא ירתיח אע"ג דגזל גמור הוא כבר תירלו תוס' בב"ב דף פ"ט ע"ב לאתחייב משעת הרתיחה אע"ג שלא מדד ע"ש ועי"ל אב"נ מדד כשיעור עושה הרתיחה כדי להראות שעושה גדישה במדתו אפ"ה לא יעשה כן שגונב דעת הבריות: אמר רבא ל"ל דכתב רחמנא יציאת מלרים ברבית. דליכא למימר כפרש"י בחומש אשר הולאתי אתכם מ"ז מלרים ע"מ שתקבלו עליכם מלותי דא"כ ה"ל למכתב בקלור ושמרתם את מלותי אני ה' אשר הולאתי אתכם מארץ מלרים וקאי על כל המלות שהכל בכלל אלא דהאי דוקא על מ"ג מלות מיוחדות שבאלו הקב"ה פורע בעלמו וכדאמרי' בסנהדרין דף ל"ד פירעה שהיא בעלמו נפרע הקב"ה ממנו בעלמו וא"כ ה"ה בחטאים אלו שאינם נעשים ע"י אמלעים רק ע"י בעלמו כדי שלא ידעו הכל מעבירות שעושה נפ"ע ממנו ע"י הקב"ה בעלמו: יציאת מלרים ברבית. אע"ג דאיכא למימר דלהכי נכתב יליאת מלרים ברבית דהטעם שאין ליקח

דתנא דבי ר' ישמעאל אמר הקב"ה אלמלא (לא)העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאינן מטמאין בשרצים דיי א"ל ומי נפיש אגרייהו טפי מרבית ומציצית וממשקלות א"ל אע"ג דלא נפיש אגרייהו טפי מאיסי למיכלינהו :

כורא דפרת. סולא היושבת על נהר פרת ואין זו סולא סתם: גבי שרצים. כתיב ביום השמיני כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים: אלא בשביל דבר זה. כדמפרש לקמיה שהן מאוסים ואין נמאסים בשקצים הללו להכי כתיב לשון עילוי שמעלה גדולה היא אצלם :

שם [פיסקא] איזהו תרבית המרבה בפירות וכו' [אטו כל הני דאמרינן עד השתא לאו רבית הוא א"ר אבהו עד כאן של תורה מכאן ואילך של דבריהם] וכן אמר רבא עד כאן של תורה מכאן ואילך של דבריהם
איוב כז עד כאן °יכין רשע וצדיק ילבש עד כאן ותו לא אלא אפילו עד כאן יכין רשע וצדיק ילבש :

של תורה. דרך הלואה: עד כאן יכין רשע וצדיק ילבש. שאם מת והניח לבניו מעות של רבית אין חייבים להחזיר וע"ז נאמר יכין וגו' הכי תניא לה בתוספתא: עד כאן ותו לא. בתמיה כ"ש דרבית דרבנן אין הבן חייב להחזיר: אפילו עד כאן. דרבית דאורייתא הוא: יכין. האב שהוא רשע וימות ולא יהנה והבן שהוא צדיק אינו חייב להחזיר:

תוספות יכין רשע וצדיק ילבש. אפי' לנ"ד רשות יורש לאו כרשות לוקח וליכא שינוי רשות ואפי' הניח קרקעות ומלוה ע"פ גובה מן היורשין אפילו הכי ילבש צדיק כדאמרינן בריש הגוזל בתרא ומי אמיך לדידיה אזהר רחמנא דניהדר לבריה לא אזהר רחמנא:

אה"ב כאשר בא איוב סימן כ"ז לספר חלק אדם רשע עם אל ונחלת עריצים משדי יקחו אמר יכין וצדיק ילבש שכמה רשעים יש מתיגעים להעשיר בעושק ובגזל להניח לבניהם הצדיקים נהנים בו באמונה וע"כ יאמרו המושלים בלשונם. אשרי הבן שאביו בניהם וכאן ישבו זה ז"ל על מלוה ברבית כיון שאין בנו חייב להחזיר כמ"ש לפנים בגמרא אפילו בעצמו למיתה כיון ולא להשכין והכא אחריו נהנה בו כהיתר נמצא שהכין הרשע לבנו הצדיק ואחרו יכין רשע וילבש צדיק הגם שאין זה לישניה דקרא אלא יכין וצדיק ילבש לפרושי מלתא טפי:

כב תניא שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם דף סב
קיתון של מים אם שותים שניהם מתים ואם שותה א' מהם מגיע לישוב דרש בן פטירא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד במיתת חבירו עד שבא
ויקרא כה ר"ע ולימד °וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חבירך :

אם ישתו שניהם ימותו. בלמא שאין מספיקין לשניהם: ואם ישתה האחד מגיע לישוב. דמלא מים: עמך. חייך קודמין:

מהרש"א חייך קודמין כו'. דמלת עמך משמע שיהא הוא טפל לך וכלאה לפי ירדש דרבי עקיבא דאם היה הקיתון של מים של שניהם דמודה רע"ק לבן פטירא דשניהם ימותו ולא יראה כו' ואפשר דהיינו טעמא כדאמרינן דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי מדמא דחברך וק"ל:

שם אמר רב כהנא הוה יתיבנא בשילהי פרקי דרב ושמעית דקאמר קרי קרי ולא ידענא מאי קאמר בתר דקם רב אמרי להו מאי קרי קרי דקאמר רב אמרי לי הכי קאמר רב האי מאן דיהיב זוזי לגינאה אקרי וקא אזלי עשרה קרי בני זרתא בזוזא וא"ל יהיבנא לך בני גרמידא איתנהו שרי ליתנהו אסור פשיטא מהו דתימא כיון דממילא קא רבו שפיר דמי קמ"ל :

בשלהי פרקין. כשהיה לדרוש באתי ולא שמעתי תחלת דבריו: שמעתי דקאמר קרי קרי. שמעתי דורש ומזכיר דלועין תמיד: יהיבנא לך. לאחר זמן: בני גרמידא. אמה אמה: איתנהו. אם יש לו בגנו גדולות בני אמה: ליתנהו. ועודן קטנות אסור:

אה"ב מכאן מקוות בגמרא ידענו שהדרשות שהיו עושים אז הנקראות פרקא היו מלמדים בהם מלות ודינים בפרטיהם אבל לא אאמין כי יסופר מהם הדין גרידא בלי הקדמה והתפשטות בדברי באגדות ומדרשים בדעות ובמדות מענין הדין בהיו רוצים לדרוש וכן משמע ממה שכתב רש"י ז"ל במסכת שבת על מבנה כל כתבי הקדש וכו' ז"ל מפני ביטול בית המדרש דמשכי לבא ובשבת היו דורשים דרשה לבעלי בתים שעסוקים במלאכה כל ימות החול ובתוך הדרשה היו מורים להם הלכות איסור והיתר כו' אמור שהיו דורשים ובתוך הדרשה מורים להם וכו' א"כ זולת הדין וההלכה היו דורשים דברים אחרים כאילו תאמר שבכל פירקים דרב הלזה ששמע רב כהנא אין לומר שלא היה שום דבר בו כי אם דין זה של דלועין הא' ומאן דיהיב זוזי לגנאה כו' אלא שהרחיב דבריו לנגד דעת את העם להתרחק מן אונאה גזל ורבית בפסוקים וסברא עד שבא לפ"ע דיוק וחריפות דין זה להזהיר שאפילו בדבר שוה מעט וז"ל כדלועין קטנים או גדולים יש לדקדק באופן המשא ומתן בו שלא יונה את חבירו ולא יקח מאתו הרבית והוא הדבר שהקפיד רב כהנא לדעת מה אמר בשילהי פירקיה להיותו דוקא בסוף הדרש שממנו ידע תכלית כל מאי דאמר מקדמת דנא:

רב יוסף בר חמא תקיף עבדי דאנשי דמסיק בהו זוזי שם ע"ב
ועביד בהו עבידתא א"ל (רבה) [רבא] בריה מאי טעמא עביד מר הכי א"ל אנא כרב נחמן סבירא לי דאמר ר"נ עבדא נהום כריסיה לא שוי א"ל אימור דאמר ר"נ כגון דארו עבדיה דמרקיד בי כובי עבדי אחריני מי אמר א"ל אנא כי הא דרב דניאל בר [רב] קטינא אמר רב סבירא לי דאמר התוקף עבדו של חבירו ועושה בו מלאכה פטור *דניחא ליה דלא נסתרי עבדיה א"ל דף סה
ה"מ היכא דלא מסיק ביה זוזי מר כיון דמסיק בהו זוזי מיחזי כרבית :

תקיף

עיון יעקב

ניקח נסך ותרבית כי די במה שנקרא לך לעבד כי עבד לוה לאיש מלוה וא"כ ה"ק אשר הוצאתי אותך מארץ מצרים מבית עבדים וידעת פחיתות העבדים על כן לא תקח מהם נשך ותרבית מ"מ הש"ס רוצה לומר הטעם דכולהו בחדא מחתא מחתינהו: אמר הקב"ה אלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאין מטמאין בשרצים די. אפשר לומר הטעם משום דע"י יציאת מצרים בחר ה' בעמו ישראל להיות לו לעם שלא ישבו תחת המלאכים והשרים שלמעלה וכדכתיב קרא להדיא המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים ואבדיל אתכם מכל העמים להיות לי לעם על כן אם אינם מטמאין עצמן בשרצים די להיות היכר והבדלה בין ישראל לעמים וכדכתיב בפ' ש"לים שבסוף פ' שמיני כי אני ה' **ונ"ל** התקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ובמדרש כשם שאני קדוש כך תהיו אתם קדושים ע"כ ואפשר דמה"ט לעתיד יהיו ש"לים ורמשים מותרים שאז א"צ הבדלה בין העמים ושרים שלהם כי אז יהיו כולם שפה אחד וה' אחד ושמו אחד להיות כולם עבדי ה' ולא ישבו תחת שרים של מעלה כלל ואפשר דמה"ט איתיין במדרש ילקוט פ' שמיני דף קמ"ה ע"א דלעתיד לבא אמר הקב"ה כל מי שלא אכל בשר חזיר ושקלים ורמשים יבא ויטול שכר כ"ל ג"כ הטעם דמלינו בישראל אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעה"ב ובאומות העולם מלינו איפכא כדאיתא בפ"ק דב"ב גבי איוב חסיד היה בא"ה ושלם הקב"ה שכרו בעה"ז הטעם לפי שישראל הם יושבין תחת ממשלת הקב"ה שהוא מלך מלכי עולמים וחי וקים לעולמי עולמים לשלם שכר עה"ב משא"כ היושבים תחת שרים ומלאכי מעלה משלם להם כל שכרם בעה"ז להי"ן מי שלא אכל שקלים ורמשים לפי שאני קדוש גם אתם תהיו קדושים הם יטלו שכרם משא"כ מי שאוכל דברים אלו מוכח שיושב תחת שרים של מעלה כבר נטל שכרו: אם שותים שניהם מתים. ומ"ת קלא תקום יש בשתיית שניהם לחיי שעה לכך קאמר מוטב שישתו שניהם: וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חבירך. הרא"ש כתב וז"ל אע"ג דהאי קרא דריש ליה ר"א לרבית קלולי ש ולאה בדייכים הך דיפא שמעינן מעמך דמשמע שחיי אחיך טפלים לך ושלך קודם ותימא לפמ"ש תוספות בקדושין דף כ' ע"א ד"ה כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו וקשה מאי אדון די לו להיות כאדונו וי"ל כדאיתא בירושלמי דפעמים אין לו אלא כר אחד אם שוכב עליו בעצמו אינו מקיים כי טוב לו עמך ואם אינו שוכב עליו וגם אינו מוסרו לעבדו זו מ"ת קדוס נמצא שע"כ צריך למסור לעבדו עכ"ל וכאן אמרינן דפי' של עמך טפל הוא לך ואמאי לא אמרינן התם נ"כ הכי וכ"ין לו אלא כר אחד שיהא עצמו קודם ואולי י"ל דהתם גזירת חכמים הוא מפני הרואים שיאמרו כיון שעבדו שוכב על הארץ שאינו מקיים כי טוב לו עמך משא"כ כאן שהוא במדבר ואין כאן רואים

נס

תקיף עבדי דאינשי דמסיק בהו זוזי. מחזיק בעבדים של בעלי חובות שלו וכופס לעשות מלאכתו: **נדוש כריסיה.** לאס מאכלו והריכי זכו ביום מלאכתו: **דארו עבדיה.** כך שמו: **דמרקד בי כובי.** ליצן היה ומרקד בחניות לשתות יין: **דלא נסתרי עבדיה.** שלא ירגיל להיות בטל ויתבלבל נסתרי הת"ו משמשת כדרך המתפעלים בתיבה שי"ן וסמ"ך כאשר יתפעל שר ויאמר תשתרר שהת"ו מהגולעת להפסיק אותיות השורש ובגזרת סף הסתופף בית השותח וכן בלשון גמרא מסהרי מסתמיך אסתהי אסתקיל:

אה"ב דרך העבד הקניי או הנכבש בחזקת היד לעבוד בלב רע לאדוניו כי מה יקוה ומפעלו והוא רודה בו בפרך עד שיבקש בכל האופן לעמוד בטל כל מה שיוכל ומה שיעשה שלא יהא בו סימן ברכה. וע"כ היה אר"נ שלא היה שוה לאס מאכלו ורב רגיאל אומר שגם האדון שונאו ונוח לו שיעבוד בו אחר משיעמוד בטל. זהו שאמר ה' יתברך לישראל כי אם שמוע תשמע בקולי ועשית את כל אשר אדבר וגו'. אם שהיו לי לעבדים מאהבה שומעים ועושים מצותי לא תשתחוה לאלהים וגו' והסרהקו מעבודת אלהי האמורי והפריזי וחבריהם שהזכיר שם בהיותכם נאמנים לי ועבדתם את ה' אלהיכם. וברך את לחמך ואת מימיך לא אסכול שתעבדו לאחרים ממעם כיחא לי' דלא נסתרי עבדיה אלא ועבדתם את ה' אלהיכם אדוניכם לבדו ולא אומר עליכם עבדא כהום כריקיה לא שוי אילו הלחם אשר הוא אוכל כי אם וברך את לחמך ואת מימיך את מאכלכם לברכה עד שיערב לכם בבריאות והסירותי מחלה מקרבך:

כג (דף ע ע"ב) (משלי כח) **מרבה** הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו מאי לחונן דלים אמר רב כגון שבור מלכא:

שבור מלכא. מלך פרס היה ונוטל ממון מישראל ונותן בהם דלים נכרים שהם דלים מן המלות:

מהרש"א כגון שבור מלכא כו'. בס' משלי פרש"י לחונן דלים הרשות כו' נוטלין ממונו וזוכין בו גשרים כו' וזהו חנינת דלים כך דרש רבי תנחומא עכ"ל ולפ"ז לכך נקט הכא שבור מלכא שהוא מלך פרס ואמרינן במלכי פרס בפ"ק דע"ז הרבה גשרים גשרנו כו' ע"ש וק"ל:

כד (דף עא) (שמות כב) **תני** רב יוסף °אם כסף תלוה את עמי גו' עמי ונכרי עמי קודם עני ועשיר עני קודם ענייך ועניי עירך ענייך קודמין עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין [אמר מר עמי ונכרי עמי קודם פשיטא אר"נ אמר לי הונא לא נצרכה דאפי' לנכרי ברבית ולישראל בחנם]. תניא א"ר יוסי בא וראה כמה סמיות עיניהם של מלוי ברבית אדם קורא לחבירו רשע יורד עמו עד לחייו והם מביאים עדים ולבלר וקולמוס ודיו וכותבין וחותמין פלוני זה כפר באלהי ישראל תניא ר"ש בן אלעזר אומר כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא ברבית עליו הכתוב אומר °כספו לא נתן בנשך ושחד על נקי (תהלים טו) לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם הא למדת שכל המלוה ברבית נכסיו מתמוטטין. והא קא חזינן דלא מוזפי ברבית וקא מתמוטטין. אמר רבי אלעזר הללו מתמוטטין ועולים והללו מתמוטטין ואינם עולים. °למה (חבקוק א) תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו א"ר הונא צדיק ממנו בולע צדיק גמור אינו בולע:

עמי ונכרי. באין ללות עמי קודם: **ענייך ועניי עירך.** עניים שהם קרוביך ומשפחתך: **ענייך קודמין.** דכתיב עמך הקרובים לך: **עניי עירך קודמין.** לעניי עיר אחרת דהנך הוי עמך טפי: **יורד עמו עד לחייו.** רגיל להתקוטט עמו כאילו הכהו וכאילו בא להורגו ואני שמעתי רשאי לירד לתוך אומנתו של חבירו ולמעט מזונותיו של חבירו וקשה בעיני שיתירו חכמים לישראל להכנס ולגמול רעה ועוד דאמרינן בכתובות עד י"ב שנה מתגלגל אדם עם בנו מכאן ואילך יורד עמו לחייו ומאי יורד לתוך אומנות איכא הא לייסרו ולכופו לתורה קאמר. ובתוס' כתוב בתשובת הגאונים בשם רב צדוק גאון. יורד עמו עד לחייו. רשאי לשרוף שלים תבואתו ותימה גדול מכין לו זה. ע"כ: **פלוני כפר.** שהלוה לישראל ברבית: **מתמוטטין.** דוק הכי עושה אלה לא ימוט הא אם נתן בנשך ימוט. הללו מתמוטטין ועולין והללו כו'. והכי משמע קרא כל עושה אלה לא ימוט לעולם כלומר ואם ימוט אין מוטתו מוטת עולם אבל הנותן בנשך ימוט לעולם: **צדיק גמור אינו בולע.** ואף על פי שמתמוטט עולה ואינו נבלע לעולם:

תוספות הא חזינן דלא עבדי כו'. וא"ת דלמא משום שאר עבירות הכתובים באותו פסוק ושוחד על נקי גו'. וי"ל דפריך דחזינן צדיקים גמורים נמי מתמוטטין א"נ לר"ע פריך דדריש בסוף מכות עושה אלה עושה אחת מכל אלה לא ימוט:

מהרש"א כמה סמיות כו' כל מי שיש לו מעות כו'. יש לדקדק מאי כפר באלהי ישראל איכא בחותם על הרבית וע"ק מאי אשמעינן רשב"א כל מי שיש כו' וכי קרא אתא לאשמועי' ונראה לומר דקאי אדלעיל דקאמר עמי ונכרי עמי קודם בחנם וקאמר רבי יוסי על התולה מעותיו בנכרי שהוא משמא עיני העולם לומר שהם של נכרי ואינו רוצה להלוותן חנם כמלא עושה את עצמו עכו"ם הכופר באלקי ישראל וזה שדקדק לומר ישראל שהם עמי הם קודם והוא כופר בזה ועושה עצמו נכרי ורשב"א בא לומר בענין זה ודקדק בקרא שאמר עושה אלה במלות שב ואל תעשה ואמר דמשמעי קרא במי שיש לו מעות והיה לו אפשר להלוותן לנכרי ברבית ומלוה אותן לישראל שלא ברבית עליו הכתוב אומר כספו לא נתן בנשך והיינו שהיה אפשר לו ליתן בנשך לנכרי ונתן לישראל בחנם הא למדת שכל המלוה לנכרי ברבית ולא רצה להלוותן לישראל בחנם נכסיו מתמוטטין והכי מוכח הסוגיא דסוף פ"ב דמכות דמוקי להאי קרא כספו לא נתן בנשך אפילו ברבית דנכרי והשתא דאיירי

עין יעקב

נם לא נחשדו ישראל על כך במדות אכזריות להמית חבירו ברעב או בצמא ויש לו כי ישראל רחמניי הם בודאי לא הי' לו ספיק שניהם: **מאי לחונן דלים.** דאין לומר והממון בא ליד מי שחונן לדלים ישראל ועושה צדקה בממונו וכגוונא דכתיב יכין רשע וצדיק ילבש וכן כפון לצדיק אי"ל איעא וכן פי' הרד"ק כיון שהממק עליו איכו ממון של יושר ואין עניים עלמה נעשה מלוה כי עבירה גוררת עבירה ועיין לעיל בגמרא דף ס"א ע"ב אלא דחזינן דלים קאי כגון שבור מלכא וקטע שבור מלכא כדאיתא בחגיגה דף ו' אדהכי שדר דכי שבור מלכא וגרבוהו הרי שברכו בכך: **עני ונכרי עמי קודם.** וקאמר כש"ם פשיטא לא נצרכא אלא אפי' לנכרי ברבית ואף דלכאורה גם זה פשיטא מסברא וכדאיתא כש"ם דפסחים דף כ"א ע"ב דאפילו להקדים נתינה לגר למכירה דנכרי לא צריך קרא דסברא הוא כיון דגר אתה מצווה להחיותו א"כ כ"ש בישראל אכן לדעת הרמב"ם שפסק דמלוה לעובד ריבית מנכרי קמ"ל דאפ"ה מלוה זו להלוות לישראל עני בחנם קודם וכן הא דקאמר עני ועשיר עני קודם אפילו העשיר הוא קרובו וכן עירך אפ"ה עני קודם: **פלוני זה כפר באלהי ישראל.** זה קאי על בעל מש"כ ריבית מפורי' ודימו אותו לכופר באלהי ישראל עיין במהרש"א ועי"ל דהא דאמרינן כל המעלים עין מן הצדקה כאילו עובד ע"ז כדכתיב פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וזה לא זו שאינו נותן לצדקה ואינו מלוה להם בחנם אלא נושך מהם ריבית על כן הי' מגש ככופר באלקי ישראל: **כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בריבית.** מדקדק לומר כל מי שיש לו מעות כלומר שיש לו מעות מזומן ואינו סוחר שיכול להסתחר ולהרויח במעותיו דאשיכול להרויח מיו קודיים ואינו חייב ללוות לאחר ומ"מ מלוה אותם שלא בריבית ס"ל דמתמיעט כאוכל ואינו עושה אפ"ה עושה אלה לא ימוט לעולם אבל אם מלוה בריבית כדי להרויח פרנסתו נכסיו מתמוטטין וא"כ שפיר מקשה והא קחזינן דאותן אנשים שיש להם מעות ואינן יודעין להסתחר אם אינן מלוים בריבית נכסיה, כ מתמוטטין כאוכל ואינו עושה וע"ז מתרץ הללו מתמוטטין ועולין וכו': **הא למדת שכל המלוה ברבית נכסיו מתמוטטין.** הא דלא קאמר כן ג"כ על שוחד דקתני ליה י"ל מדכתיב עושה אלה משמע דקאי אקום ועשה שהיינו במטה אותם שלא ברבית משא"כ על שוחד לא לקח

שהוא

דאיירי בכה"ג אין זה סותר מה שפסק הרמב"ם במלוה ליטול ריבית ממעכו"ם ודו"ק:

הרי"ף תניא ר"ש בן אלעזר אומר כל מי שיש לו מעות וכו'. וקשה למה הוצרך לומר הא למדת דהא מגופיה דקרא משמע כספו לא נתן לא ימוט הא נתן ימוט. ועוד ר"א דאמר המלוה שלא ברבית אינו מתמוטט ועלה אקשי והא קא חזינא דלא מוזפי ומתמוטטין וא"כ מה ענין לקושיא זאת עם מ"ש הא למדת ובזה י"ל דהא למדת הם דברי הברייתא ושיימת והא"כ אקשי ביה. ונראה לומר דבקרא איכא למימר דהוי תרתי לטיבותא שאינו מלוה ברבית ואינו לוקח שוחד לא ימוט הא איכא חדא מהני ימוט ובהכי ניחא דמזיכא דלא מוזפי ברבית ומתמוטטין משום דלית בהו תרתי לטיבותא דהיינו נמי שוחד לא לקח אבל כיון דאמר ר"א כל מי שאינו מלוה בריבית עליו הכתוב אומר כספו לא נתן בנשך לא ימוט משמע דנהא לחודא אע"פ שיהיו בידיו שאר עבירות לא ימוט דאל"כ הרי אע"פ שלא הלוה ברבית עדיין הדבר שקול בלקיחת שוחד שאם לקח שוחד ימוט ומדקאמר ר' אלעזר הכי ותלה הכתוב שאמר לא ימוט שתלויים במלוה שלא ברבית הא למדת מדבריו שאם הלוה ברבית אע"פ ששוחד על נקי לא לקח ימוט שהכל תלוי ברבית ומי שלא הלוה ברבית אע"פ שיש בידו עבירה אחרת כגון לקח שוחד אפ"ה לא ימוט וכיון שכן יקשה דהא חזינן שלא הלוו ברבית ומתמוטטין והשתא אתי שפיר מה שהוקשה בזה התוספות דבקרא איכא לאוקמי עושה אי מכל אלה כר"ע דהיינו מי שלא הלוה בריבית אע"פ שלקח שוחד או לא לקח שוחד אע"פ שהלוה ברבית לא ימוט ור' אלעזר רצה ללמדנו שהמלוה ברבית אע"פ שיש בידו דבר טוב ששוחד על נקי לא לקח עליו הכתוב אומר כספו לא נתן בנשך עושה אלה כלומר עיקר לא ימוט הוא תלוי בכספו לא נתן בנשך ואינו תלוי בשוחד על נקי לא לקח וכפי זה הא למדת כל המלוה בריבית אע"פ ששוחד לא לקח נכסיו מתמוטטין ולפי שלדברי ר' אלעזר יקשה למה אמר הכתוב כאן ושוחד על נקי לא לקח כיון שלא ימוט הוא תלוי בכספו לא נתן בנשך לזה סמך ואמר הא חזינן דלא מוזפי ומתמוטטין ומשני הללו מתמוטטין ועולין והללו וכו' דהיינו שנותנים בנשך מתמוטטין לעולם וכספו לא נתן בנשך מתמוטטין ועולין ומעתה גם אנו נאמר מי שכספו לא נתן בנשך ולקח שוחד אינו מתמוטט לעולם אעפ"כ מתמוטט לפי שעה אבל כשאין בידו כספו לא נתן בנשך ושוחד לא לקח אפילו לפי שעה אינו מתמוטט כלל וכפי זה יהיה לדיק ממנו בולע דהיינו כספו לא נתן בנשך אבל יש עבירה בידו שלקח שוחד בולע ועולה. אבל לדיק גמור שלא נתן בנשך וגם לא לקח שוחד אינו בולע כלל. ובתוספות א"כ לר"ע פריך וצריך ליישב לדבריהם הא דמשני ר' אלעזר הללו מתמוטטין ועולין דה"ק מי שעשה אחת מכל אלה מתמוטטין ועולין ־אבל שאין בידם אפי' אחת מאלה ימוט לעולם מתמוטט ואינו עולה וקי' דהא לר"ע דקאמר אחד. מכל אלה לא ימוט מי שלא לקח שוחד שהוא אי מאלה אע"פ שהלוה ברבית לא ימוט והכא אמרינן הא למדת כל המלוה ברבית מתמוטט ואי איירי במי שיש בידו אי מאלה מתמוטט ועולה ה"ה במי בגוי שלא נתן בנשך ויש בידו עבירות שמתמוטט ועולה ואי איירי שאין בידו אפילו אי מאלה שמתמוטט ואינו עולה למה פרט הא למדת כל המלוה ברבית כיון שלא גרם לו לימוט ואינו עולה אלא שלא נמצא בו דבר טוב אחת מאלה ושמא לדברי התוס' דפריך והא חזינן לא קאי אדרי אלעזר אלא לדברי ר"ע דלא ס"ל הא דהא למדת ולע"ג דלא הוזכר הא דר"ע הכא פריך עלה ודוחק הוא ואפשר לפרש בפשט ההלכה כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא ברבית כו' וקשה דקרא לא קאמר כספו נתן שלא בנשך ונראה דדייק בקרא דכיון דמיירי דלא נתן בנשך ושוחד לא לקח איך הוא אומר עושה אלה לא ימוט דהול"ל מי שלא יעשה אלה לא ימוט מדקט עושה אלה הוא עושה ונותן כספו שלא בנשך לא ימוט לעולם ואתי שפיר דיוקא דהא למדם מדמלינו שמלוה שלא בנשך לא ימוט מכאן למלוה בנשך דימוט ומיהו קשה מ"ם והא חזינא דלא מוזפי ברבית וסיל"ל והא קחזינן דמוזפי שלא ברבית ומתמוטטין לכך אכי אומר דהא דאקשי הא חזינן אינו אלא דברי ר' שמעון בן אלעזר למ"ש הא למדת שהמלוה ברבית מתמוטט אבל המלוה שלא ברבית לא כאינו בו שמתמוטט אקשי והא חזינן דלא מוזפי כלום ברבית ומתמוטטין ומשני הללו מתמוטטים ועולין: שנאמר הרכבת אנוש וכו'. צריך לדקדק מנ"ל דמיירי במי שאין לו. ואפשר דדרים לראשינו כמו שפי' רש"י מלשון נושה וגם דרשינן ליה מלשון ריש דהיינו כשהוא רש ואין בידו וגם יש לו נושה אותו שתובעו כאילו נאנו בשני דינים באש ובמים:

רב סעורם אחוה דרבא הוה תקיף אנשי דלא מעלי ומעייל להו בגוהרקא דרבא אמר ליה רבא שפיר קעבדת דתניא ראית שאינו נוהג כשורה מנין שאתה רשאי להשתעבד בו ת"ל °לעולם בהם תעבודו ובאחיכם יכול אפילו נוהג כשורה ת"ל ובאחיכם בני ישראל איש באחיו וגו':

(דף עג ע"ב) (ויקרא כה)

תקיף. כופה: גוהרקא. עגלה מוכנת למרכבת אדם ובל' אשכנז רייטווג"ן: בהם תעבודו. ובאחיכם כמי תעבודו:

תניא רשב"י אומר מנין לנושה בחברו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום ת"ל °נשך כל דבר אשר ישך אפילו דבור אסור:

(דף עה ע"ב) (דברים כג)

תניא ר"ש אומר מלוי ברבית יותר ממה שמרויחין מפסידין ולא עוד אלא שמשימין משה רבינו חכם ותורתו אמת ואומרים אילו היה יודע משה רבינו שהיה ריוח בדבר לא היה כותבו כי אתא רב דימי אמר מנין לנושה בחברו מנה ויודע שאין לו שאסור לעבור לפניו ת"ל °לא תהיה לו כנושה ר' אמי ור' אסי דאמרי תרוייהו כאילו דנו בשני דינין שנאמר °הרכבת אנוש לראשינו באנו באש ובמים אמר רב יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים עובר משום °ולפני עור לא תתן מכשול וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו שנאמר °תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק אמרי ליה רבנן לרב אשי קא מקיים רבינא כל מה דאמור רבנן שלח ליה בהדי פניא דמעלי שבתא לישדר לי מר עשרה זוזי דאתרמי לי קטינא דארעא למזבן שלח ליה ניתי מר סהדי ונכתב כתבא שלח ליה אפילו אנא נמי שלח ליה כ"ש מר דטריד בגירסא ומשתלי וגורם קללה לעצמו. ת"ר ג' צועקים ואינם נענים ואלו הן מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים. והקונה אדון לעצמו. ומי שאשתו מושלת עליו. הקונה אדון לעצמו מאי היא א"ד תולה נכסיו בנכרי א"ד הכותב נכסיו לבניו בחייו א"ד דביש ליה בהא מתא ולא אזיל למתא אחריתי:

(שם) (שמות כב) (תהלים סו) (ויקרא יט) (תהלים לא)

מפסידין

עיון יעקב

שהוא שב ואל תעשה: **ולא** עוד אלא שמשימין. שייך לומר לשון ולא עוד כלומר ראה מה שעושין בשביל חמוד הממון לפי שנח יותר שהם מרויחין באמת הם מפסידין לבסוף ולא עוד שמשכיל חמוד זה של ממון משימין מרע"ה חכם וכו' אומרין אילו היה יודע משה שיש ריוח בדבר לא היה כותבו ובאמת הם מפסידין יותר: **שאסור** לעבור לפניו. אפשר שלמוד כן מחיבת כי דכנושה הש"ל למיכתב לא תהיה לו נושה מה כנושה אלא דהוא כף הדמיון כלומר שהוא כנושה ולא נושה ממש רק סיגובר לפניו: **כאילו** דנו בשני דינים. מדכתיב קודם לאו דלא תשימון עליך נשך אלא שזה בגופו וזה בממונו שדנו בשני דינים לכך אקדמיה קרא ללאו דידיה: **עובר** משום לפני עור לא תתן מכשול. ושמעתי בשם מוה"ו הגאון מ' ר"ש ספירא שאומר שזה כוונת הפסוק אם כסף תלוה את עמי כלומר בפני עדים ואת עני עמך להיות נותן בסתר: **וריש** לקיש אמר גורם קללה לעצמו. וצ"ע דקללת חנם לא תבוא והוא באמת חייב לו מ"מ הא אמרינן גרים חלק וכש"כ דמכוח דקללת חכם אפילו בחנם הי' הבא ואף לפי מ"ש הבאר שבע בפי חלק דאף קללת חכם לא באה בחנם אם לא שעבר איזה עבירה מ"מ זה נ"כ עבר עבירה שעבר על לפני עור לא תתן מכשול לכן סדר דברי ריש לקיש אחר דברי ר"י אמר רב כי לא פליג עליו רק אמוסיף הוא דקמוסיף: **מאן** דביש ליה בהאי מתא ולא אזיל למתא אחריתי. דהוי קונה אדון לעצמו שמרגיל על עצמו מזל הרע שמושלת עליו והא דלא קאמר זה הקונה עבד עברי כדאיתא בב"ק דקדושין דהוי קונה אדון לעצמו יש לומר דהוא רק כף הדמיון ולא ממש קונה ס"ק לעצמו וצ"ע במהרש"א:

פ"ב

מפסידין כדאמרינן בפרקין מתמוטטין לעולם: **משה הכם.** ליטנא מעליא נקט: **לא תהיה לו כנושה.** לא תראה בעיניו כנושה בו שיראה ויבוש: **לראשינו.** ל' נושא כדמתרגם כרשיא סרי אמו נאיס באש ובמים: **עובר משום לפני עור.** שעולה על רומו של לוה לכפור: **קללה.** כבתובתו וזה כופר הכל מקללין אותו ואומרים שהוא דובר על צדיק עתק: **ומשתלי.** ישכח הלואתי ואגרום קללה לעצמי: **צועקים.** בב"ד של מטה: **ואינן נענין.** שהרי הם גרמו לעצמן: **קונה אדון לעצמו.** מפרש לקמן: **תולה מעותיו בנכרי.** אמר מעות שאני משתמש בהן של פלוני נכרי הם שלא להשביע את עצמו ופעמים שהנכרי קומע ומעמיד עדים ותובעו בדיניהם:

מהרש"א מפסידין כו'. אמר כי טעות הוא בעיני מלוי ברבית והוא שהם חושבין כי המקבל מהם הנה הוא מרויח במעותיו וריוח הוא מקבל ממנו ולא רבית ואינו כן כי יותר שמרויחי' לפעמים הם מפסידין לפעמים ועוד אף בשטר עיסקא כיון שאינו נותן לו שכר טרחא ה"ז מפקיד בטורח בחנם וא"כ רבית נוטל ממנו ולא ריוח. ואמר **ולא עוד אלא שמשימין מרע"ה חכם כו'.** לפי שאמר בעלי עבירה אין מכחים על עבירתו אבל זה מתכלל על עצמו כי משה חכם ותורתו אמת ליטול רבית וזה שאני נוטל הוא ריוח ואילו היה משה יודע כן לא היה כותב דבריו שלא ליטול רבית ומלי' הזה משה חכם הוא מכחים בנבואתו שאומר שאינו אלא חכם ולא נביא שהרי לא ידע וכו': **להיון.** פי' אם היה בעל מלאכה קובע לו חמות בלדו כמ"ש פי' לא יחפור בר מבואה דאוקי ריחיא קמפסקת לחיותאי וכי קרי ליה רשע בלא דינא פסקינן דינא דמוקי עליה ריחיא לכתחלה עכ"ל הערוך בערך ח"י ע"ש: **כאילו דנו בשני דינין.** מבואר כי בעברו לפניו נכנס ומחביים ממנו הלוה ואזיל סומקא ואתי חיורא והם ב' דינין של תולדות האש והמים הסומק מתולדות האש והחיורא מתולדות מים וק"ל: **דוברות על צדיק עתק.** שאין להוציא אדם מחזקתו ע"פ דבורו של זה כיון שהוא נוגע בדבר שכל אדם בחזקת צדיק וכשר הוא וק"ל: **קונה אדון לעצמו כו'.** ולא בעי למימר קונה אדון לעצמו הייתו קונה עבד עברי כדאמרינן פ"ק דקידושין דלא הוי דומיא דהכך שאין להם הנאה כלל משא"כ בקונה ע"ע שיש לו מיהת הנאה בעבדותו גם לא שייך לומר צועק ואינו נענה ודו"ק: **בהאי מתא כו'.** לא ידעתי לכוון אמאי קרי ליה קונה אדון לעצמו ויש לפרש דקאי אצועקין ואינן נענין דאפשר דבמקום אחר יהא נענה כדאמרינן פ"ק דר"ה שינוי מקום מקרע גזר דינו של אדם שנאמר לך לך מארצך וק"ל.

האומנין פרק ששי

יף עח [**משנה** השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה וכו' ומתה חייב ואמרי בגמ' הא מני רבי מאיר הוא דאמר כל המעביר על דעת של בעל
פג ע"ב הבית *נקרא גזלן ואמרי' בגמ' הי ר"מ וכו' אלא הא ר' מאיר דתניא] ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"מ הנותן דינר לעני ליקח לו חלוק לא יקח בו טלית טלית לא יקח בו חלוק מפני שמעביר על דעתו של בעה"ב ודלמא שאני התם דאתי למחשדיה דאמרי אינשי אמר פלניא זבנינא ליה לבושא לפלוני עניא ולא זבן ליה א"נ זבנינא ליה גלימא ולא זבן ליה אם כן ליתני מפני החשד מאי מפני שמעביר על דעתו של בעה"ב ש"מ משום דשני היא וכל המעביר על דעת בעה"ב נקרא גזלן:

[**דאתי למחשדיה.** לבעה"ב בנודר ואינו מקיים שבמעו עליו שאמר ליקח טלית לפלוני עני ולא קנה לו]:

[**פיסקא**] השוכר את החמור והבריקה או שנעשית אנגריא אומר לו וכו'. שם מאי והבריקה הכא תרגימו נהוריתא רבא אמר אבזקת ההוא דא"ל אבזקת במלתא דמלכא א"ל במאי בטלי כסף או בטלי דהב א"ד בטלי כסף אמר וקטלוהו א"ד בטלי דהב אמר ושבקוהו:

נהוריתא. מולי"א בלע"ז היולא בשמור הטין: **אבזקת.** התולעים התליעו רגליה: **אבזקת במלתא דמלכא.** ראיתי עם שאוכל סיראים של אוצר המלך: **בטלי כסף.** כלי פסחן: **בטלי דהב.** כלי למר לבועים אדום: **וקטלוהו.** שאין עם אוכל כלי פסחן:

תוספות [במילתא]. איכא דגרסי במולתא פי' היינו פרדות כמו מולאות של בית רבי: בטלי דהב או בטלי כסף. כלומר פרדות אדומות או לבנות ואין נראה לר"י דבלשון ארמי לא קרי אלא כודנייתא:

ת"ר השוכר את החמור לרכוב עליה איש לא תרכוב יף עט
ע"ב עליה אשה אשה רוכב עליה איש ואשה בין גדולה ובין קטנה אפי' מעוברת ואפילו מניקה השתא מניקה אמרת מעוברת מבעיא. אמר רב פפא מעוברית והיא מניקה קאמר אמר אביי ש"מ בניתא אכרסה תקלא למאי נ"מ למקח וממכר:

ואשה בין גדולה בין קטנה. פסק לרכוב עליה אשה מרכיב עליה כל אשה שירלה בין שהיא גדולה בין שהיא קטנה: **השתא מניקה.** שהיא ב' גופים והולד כבד אמרת תרכב עם וולדה: **מעוברת.** דחד גופא היא מיבעיא: **ש"מ.** מדקתני אפי' מעוברת דמשמע שהמעוברי' כבדה מן הריקנית: **האי בניתא.** דג הנמכר בשוק במשקל: **אכריסה תקלא.** לפי כריסה כובדה אם כריסה גדול משקלה יותר: **למקח וממכר.** אם ראית דג שכריסו גדול אל תקנהו במשקל אלא א"כ יוציא את מעיו:

רבה בר בר חנה תברי ליה הנהו שקולאי חביתא
יף פג בו דחמרא שקל לגלימייהו אתו אמרו לרב א"ל
משלי ב הב להו גלימייהו א"ל דינא הכי א"ל אין °למען תלך בדרך טובים יהיב להו גלימייהו אמרו ליה עניי אנן וטרחינן כולי יומא וכפינן ולית לן מידי א"ל זיל הב להו
שם אגרייהו א"ל דינא הכי א"ל אין °וארחות צדיקים תשמור:

שקולאי. כושאי משאות: **תברי ליה.** שלא במקו' מדרון ובפשיע': **בדרך טובים.** לפנים משורת הדין: **וארחות צדיקים תשמור.** סיפיה דקרא הוא:

וארחות

עיון יעקב

א"ל הב להו גלימייהו. אע"ג שפרש"י שעשו כן בפשיעה מ"מ כיון שבין פשיעת כולם נעשה א"כ כל א' אמר שחברו עשה הפשיעה לכך הורה שבשביל ספק זה כולם פטורים ולעשות עמהם לפנים משורת הדין ליתן להם אפי' השכירות:

מהרש"א וארחות וגו'. פרש"י סיפיה דקרא הוא עכ"ל דלאו קרא אחרינא הוא מצי למימר דארחות צדיקים תשמור היינו ליתן להם גלימייהו שלא יפסידו ממון עצמם אבל ליתן להם עוד שכר טרחא מכיסו לא הוה משמע אבל השתא כיון דרישא דקרא למען תלך בדרך טובים נמי משמע שלא יפסידו ממון עצמם ע"כ סיפא דקרא וארחות צדיקים וגו' לאוסופי בא דליתן להם גם שכר טרחם ועוד נראה בזה דלאו בפשיעה הא תברי לחבית ורבה דשקל גלימייהו סבר דנתקל פושע הוא כר"מ וא"ל רב למען תלך בדרך טובים ואתה הולכת אותה בדרך לא טוב במקום מדרון ונתקל לאו פושע הוא כדלעיל וא"ל נמי הב להו אגרייהו של טורח הדרך כיון דלאו פושעים הם והיינו וארחות וגו' שהוא היפך פושעים כדכתיב צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם ודו"ק:

הרי"ף רבא בב"ח תברו ליה הנהו שקולאי כו'. וקשה למה בנתינת שכרם לא אמר לו ג"כ למען תלך בדרך טובים כדאמר בתחלה שיעשה לפנים משורת הדין למה הולך לומר לו מקרא וארחות צדיקים תשמור ואפשר שלזה כיון רש"י ז"ל שפירש וארחות צדיקים תשמור סיפיה דקרא הוא והנה בא רש"י ז"ל ללמדנו אמנם הוקשה לרש"י מה שהקשיתי וי"ל דתינח ליכנס לפנים משה"ד ופטרם מדמי החבית והיין אבל אין לו להכנס לפני ולפנים משורת הדין ולתת להם שכרם לז"א לו אחר כך וארחות צדיקים תשמור והאי קרא סיפא דלמען תלך בדרך טובים ואילו לא היה סיפיה דהאי קרא אלא קרא אחרינא הוה דרשינן בתרווייהו להכנס לפנים משה"ד אבל לא לפני ולפנים משה"ד וכיון דבסיפיה דקרא דאתר תלך בדרך טובים להכנס לפנים משה"ד חזר באותו פסוק לומר וארחות צדיקים תשמור הוא להכנס לפני ולפנים משורת הדין

הפועלים פרק שביעי

כז **דרש** רבי זירא ואמרי לה תנא רב יוסף מ"ד °תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער תשת חשך ויהי לילה זה העולם הזה שדומה ללילה בו תרמוש כל חיתו יער אלו רשעים שבו שדומין לחיות שביער תזרח השמש יאספון ואל מעונותם ירבצון תזרח השמש לצדיקים ויאספון רשעים לגיהנם ואל מעונותם ירבצון אין לך כל צדיק וצדיק שאין לו מדור לפי כבודו יצא אדם לפעלו יצאו צדיקים לקבל שכרן ולעבודתו עדי ערב כמי שהשלים עבודתו עדי ערב:

(פ"ג ע"ב / תהלים קד)

אלו רשעים שבו. שמניחין להם יכולת להלך ברשעתם ואין נפרעין מהם: תזרח השמש. לעה"ב: ואל מעונותם ירבצון. הצדיקים: עדי ערב. עד יום מותם:

(יום המיתה נקרא ערב לצדיקים פת לפי שדומין לו מלשון מעונותם רש"א)

מהרש"א בו תרמוש גו' תזרח השמש וגו'. והמקום הבא תוך הכתובים אלו הכפירים שואגים וגו' התלמוד קצר בו והוא נדרש גם כן בענין זה שהרשעים שואגים במסתר ולחטוף העני וכדמייתי בעובדא דראב"ש יארוב במסתר כאריה וגו' ואמר ולבקש מאל אכלם שהצדיקים לא בקשו רק על אכלם שכל עצמו של יעקב לא בקש רק ונתן לי לחם לאכול וגומר וק"ל:

כח **רבי** אלעזר ברבי שמעון אשכח להוא פרהגונא דקא תפיס גנבי א"ל היכי יכלית להו לאו כחיותא מתילי דכתיב בהו בו תרמוש כל חיתו יער א"ד מהאי קרא קאמר ליה °יארוב במסתר כאריה בסוכו (תהלים י) דלמא שקלת צדיקי ושבקת רשיעי א"ל מאי אעביד הורמנא דמלכא הוא א"ל תא אגמרך היכי תעביד עול בארבע שעי לחנותא כי חזית איניש דקא שתי חמרא וקא נקיט כסא בידיה וקא מנמנם שאיל עילויה אי צורבא מרבנן הוא [וניים] אקדומי קדים לגירסיה. אי פועל הוא קדים קא עביד עבידתיה אי עבידתיה בליליא רדודי רדיד ואי לא גנבא הוא ותפסיה אישתמע מלתא בי מלכא אמרו קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרונקא אתיוהו לרבי אלעזר ברבי שמעון וקא תפיס גנבי ואזיל שלח ליה ר' יהושע בן קרחה חומץ בן יין עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם. שלח ליה יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו. יומא חד פגע בו ההוא כובס קריה חומץ בן יין אמר מדחציף כוליה האי ש"מ רשיעא הוא אמר להו תפסוהו ותפסוהו לבתר דנח דעתיה אזל בתריה לפרוקיה ולא מצי קרי עליה °שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו (משלי כא) זקפוהו קם תותי זקיפא וקא בכי אמרו ליה רבי אל ירע בעיניך שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכפורים הניח ידו על בני מעיו ואמר שישו בני מעי שישו ומה ספקות שלכם כך ודאות שלכם עאכ"ו מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם ואפ"ה לא מיתבא דעתיה אשקיה סמא דשינתא ועיילוהו לביתא דשישא וקרעו לכריסיה הוו מפקי מיניה דיקולי דיקולי דתרבא ומותבי בשמשא בתמוז ובאב ולא מסרחי כל תרבי נמי לא סריח כל תרבי לא סריח שורייקי סומקי מסריח הבא אף ע"ג דאיכא שורייקי סומקי לא מסריח קרי אנפשיה °אף בשרי ישכון לבטח (תהלים טז). ואף רבי ישמעאל

עיון יעקב

מה דכתיב תשת חושך. נראה קשה דהוה כפל לשון דפשיטא דאם תשת חושך שהוא לילה כדכתיב בתחלת הבריאה ולחשך קרא לילה אלא ודאי לאו אחושך ולילה ממש קאמר אלא על עוה"ז קאמר שדומה ללילה ורשעים שעושין במחשך מעשיהם ולא ידעו ויבינו כי לו חשיכה כאורה: **תזרח** השמש יאספון תזרח השמש לצדיקים. סמיך עצמו ארישי' דקרא דכתיב הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם שאם הצדיקים שמתגברים כארי לעשות רצון קונם וצועקים ומתפללים לבקש מאל אכלם ולא כרשעים שגונבי' בלילה ועיין במהרש"א: **במי** שהשלים עבודתו עדי ערב. וכדאיתא בפרק קמא דקדושין דף מ' אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הראשונות וע"ש: **דלמא** שקלת צדיקי ושבקת רשיעי. לפי שסימן שלך אינו סימן מובהק שלפעמים גם הצדיקים מסתפרים ויש רשעים שעוברי עבירה בפרהסיא והם ליסטים מזויינים והא דקאמר ושבקת רשיעי חשיב זה ג"כ למעשה רע כי עי"ז יקנס המלך כיון שאין עושה רצונו על נכון: **עול** בארבע שעות לחנותא. פרש"י שהוא שעת סעודה והכל נכנסין בחנויות וקשה לגמרה דא"כ איך קאמר אי צורבא מרבנן הוא אי פועל הוא הא אמרי' פ"ק דשבת דף י"ד חמישית מאכל פועלי' ששית מאכל ת"ח וי"ל דמ"מ יש פועלי' וכן ת"ח שאוכלין בשעה ד' שהיא מאכל כל אדם ולכן מאורן שפיר דקאמר שעה ד' מאכל כל אדם אף דהשיב זמנים הרבה להרבה בני אדם אלא ודאי דשעה ד' הוא זמן קבוע לכל לענין שיש בעלי אומנות ות"ח שאוכלין לפעמים בשעה ד' משא"כ שאר קביעות זמנים הוא רק לאותו אומנות: **וקתפיס** גנבי ואזיל. האי תיבת ואזיל מיותר ואפשר דאתי למימר דבאמת המלך דאמר קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרונקא היה רק לפי שעה כדי להראות איך ינהוג הפרגונא בעסק זה והוא תפיס ואזיל נהג כן ואזיל לכך שלח לי' ר' יהושע חומץ עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה כיון שלא עשה כן בהורמנא דמלכא ועיין במהרש"א: **חומץ** בן יין. קראו כן כדאמרינן בעלמא חמרא אכהפיה דמריה שור תם ג"כ לפי שעשה כן כי מגלגלין חובה ע"י חייב כי מרשעים יצא רשע לכך קראו חומץ בן יין כדאמר ליה יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו: **אמרו** ליה רבי אל ירע בעיניך שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום כפור. עיין במהרש"א דלמה אמרו לו שגם בנו בעל נערה מאורסה מה נפקא ליה מיניה ואפשר לומר דרך דרש לפי שיש שני פשטים על מרשעים יצא רשע פשט אחד שמגלגלין חובה ע"י חייב וכדאיתא במכות פ"ב אחד שהרג בשוגג ואחד שהרג במזיד בלי עדים זה נופל על זה וע"י"ל מרשעים יצא רשע כפשוטו על פי הרוב רשע מוליד רשע אך לפ"ז מדה טובה מרובה ממדת פורענות א"כ כ"ש שצדיק ראוי להיות מוליד צדיק ור"י בן קרחה דקאמר ליה חומץ בן יין ס"ל דמרשעים יצא רשע היינו שמגלגלין חובה ע"י חייב לכן ליער עצמו עד שאמרו לו שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה א"כ מוכח שמרשעים יצא רשע כפשוטו שרשע מוליד רשע ומדה טובה מרובה הוא ג"כ לצדיק בן צדיק ושעשה שפיר שתפסוהו: **שישו** בני מעי. כוונתו על לב וכליות כדאמרי' בסוף ברכות לב מבין וכליות יועצות ולב כליות הם נקראים בני מעים כדאי' בי"דפ' נ"ב: **מובטח** אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם וכפרש"י פי' בזלה על ספק וירם תולעים ויבאש שכן דרך כל המתליעים שבמאכלי' סכלים ולבסוף הפליג אע"ג שלבסוף יצא רמה מאורכיה זה לא היתה מחמת שהנאים בשרו רק מחמת נדנוד תעל שעשת כמו שאמר לא פירי הוא וכו' וכל רמה שלא בא מחמת סכלסת

פד ישמעאל ברבי יוסי מטא *כי האי מעשה לידיה פגע ביה אליהו א"ל עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה א"ל מאי איעביד הורמנא דמלכא הוא [א"ל אביך ערק לאסיא את ערק ללודקיא]:

פרהגונא. ממונה של מלך: **תפיס גנבי.** (רודף) [בודק] אחריהם ותופסן: **היכי יכלת להו.** להבין החבולתם: **לאו כחיותא מתילי.** וכי לא כחיות נמשלו שמתחבאות ביום במסתריהם: **דלמא.** הכי דשקלת לצדיקי ניהו: **הורמנא דמלכא הוא.** מצות המלך היא: **בארבע שעי.** שהיא שעת סעודה והכל נכנסים בחנויות וקונדין: **אקדומי אקדים לגירסיה.** השכים בעוד לילה ולכך הוא מנמנם: **ואי פועל הוא.** שכיר יום: **ואי עבידתיה בליליא.** אומן שמלאכתו בלילה: **רדודי רדיד.** תרגום וירקעו את פחי ורדידו מותח חוטי כסף וברזל לעשות מחטים ואומנותו בלילה לפי שמושכין בכלי אומנותו המנוקב בנקבים דקים זה דק מזה ואין קולו נשמע בלילה ואפי' לא נשמע קול פטיש בביתו באותו לילה אין לך לתופשו על כך דילמא רדודי רדיד: **גנבא הוא.** ולכך הוא ישן שניעור בלילה לארוב עוברי דרכים או לחתור בתים: **קריינא דאגרתא.** משל הוא. פרוונקא שליח: **הומץ בן יין.** רשע בן צדיק: **יבא בעל הכרם.** הקב"ה כי כרם ה' צבאות בית ישראל: **ויכלה.** ויטול את קוציו של כרם **קרי עליה.** על הכובס: **זקפוהו.** תלאוהו: **קם רבי אלעזר: תותי זקיפא.** תחת העץ: **על נערה המאורסה** שהיא בסקילה וכל הנסקלין נתלין: **ודאות שלכם.** מקום שיש טעם בדבר כגון הנך דכייני בחוטא: **דיקולי דתרבא.** סלים מלאים שומן לפי שבעל בשר היה מאד: **בשמשא.** לנקות אם יסריח וירא תולעים: **כל תרבא לא מסרח.** אלא א"כ יש בשר עמו: **שורייקי סומקי.** גוונים אדומים והם מין הבשר: **כי האי מעשה לידיה.** מינהו המלך לתפוש גנבים ולסטים:

מהרש"א לאו כחיותא מתילי. ר"ל דביום מסתירים עצמם כפרש"י ולפי זה לא הוה אילטריך למדרש לעיל ויהי לילה העה"ז שדומה ללילה אלא לילה ממש קאמר שבלילה מראים עצמם: **עד מתי כו'.** אע"ג שכוונתו היה לטובה דלא לתפוס לצדיקים כדקאמר דילמא שקלת לצדיקים ושבקת רשיעי מ"מ קאמר לו ריב"ק שהיה לך למשוך ידך אפילו מן הרשעים כדמסיק **יבא בעל הכרם כו'.** ושהשיב לו **קוצים אני מכלה.** לפי שקראו חומץ בן יין השיב לו חומץ נעשה מיין על ידי הקוצים שבכרם שמתקלקלי' הגפנים ע"י קוצים אבל כשיכלו הקוצים יתוקן הכרם ויחזור היין למוטב שלא יהא נעשה חומץ ודו"ק: **בעלו נערה כו'.** הזכיר לו גם בנו להגדיל עונו ועי"ל לפי שמודרך כל הרוגי מלכות גם נכסיהם למלכות ואם היה לו זרע מעליא וטוב עדיין היה רא"ש מצטער על אבוד ממונו למלכות משום דכתיב יכין רשע וצדיק ילבש כדאיתא בסוף ב"ק לגבי מכור ודו"ק: **ספיקות שלכם כך כו'.** ודקאמר מדאליף כולי האי כו' איכו אלא ספיקא בעלמא ולא הוה ודאי כהנהו דכייני בחוטא: **בש"י ישכון גו'** נעכין ריקב ושרחון מייתי האי קרא וגם רמה שלטה בו כדלקמן דספיקא ריחשא [illegible] דאל"כ אמאי לא חשיב רא"ש נמי בהנהו ז' דלא שלטה בהן רמה בספ"ק דב"ב כמ"ש התוס' שם ומיהו ק"ק למ"ד התם דמייתי האי קרא על דוד דלא שלטה ביה רמה ודו"ק: **הורמנא דמלכא כו'.** וכן השיב ההוא פרהגונא דלעיל שהיה גם כן ישראל ואפשר שהם נתמנו מפני המלך בעל כרחם אבל רא"ש לא השיב כך מפני שהוא נתמנה ע"י גרמא שאמר תא אגמרך כו' ודו"ק:

הרי"ף שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם וכו'. הא דלא שלח ליה הורמנא דמלכא הוא כרבי ישמעאל ב"ר יוסי שאמר לו אליהו עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה ואמר ליה מאי איעבד הורמנא דמלכא הוא לפי שר"א ב"ר שמעון חשש שלא ישיבנו ר' יהושע בן קרחה ערוק מקמייהו דהכי א"ל אליהו לר' ישמעאל אבוך ערק לאסיא את ערוק ללודקיא ולכך השיב לו קוצים אני מכלה מן הכרם. ויש לדקדק בזה דלמא ר"א רוצה לכלות הקוצים כדי שלא תצא אש מלפני ה' ויפגע בצדיקים כדכתיב כי תצא אש ומצאה קוצים ודרשינן שהפורענות יוצאה בשביל רשעים ופוגעת תחלה בצדיקים. ויש לדחות מ"ש הכתוב לוקח הקב"ה הצדיקים תחלה להיותם כפרה על הדור ומתוך כך שמא יראו במיתת הצדיקים ויחזרו הרשעים וישובו אבל ר' אלעזר היה מכלה קוצים וגם אפשר בתוכם איזה צדיק שיהיה טוב לשנים: **קרי עליה כו'.** פי' רש"י על הכובס ולפי זה הל"ל בתר תפסוהו ולמה המתין וקרא מקרא זה לבתר דנח דעתיה אזל לאפרוקי' ולא מצי קרי עליה שומר פיו וכו' ואפשר לומר דמעיקרא לא קרא כן על התפיסה דתפסוהו לפי שהיה חושב שבידו היה להצילו וליש כאן שומר מצרות נפשו עד דחזא לא מצי לפרוקיה קרי עליה שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו זהו הנראה לרש"י ז"ל

[illegible] **כי** הוו מקלעי רבי ישמעאל ברבי יוסי ורבי אלעזר ברבי שמעון בהדי הדדי הוה עייל בקרא דתורי בינייהו ולא הוה נגען בהו אמרה להו ההיא מטרוניתא בניכם אינם שלכם אמרו לה שלהם גדול משלנו. כל שכן. א"ד הכי אמרו לה °כי כאיש גבורתו. א"ד הכי (שופטים ח) אמרו לה אהבה דוחקת את הבשר ולמה להו לאהדורי לה והכתיב °אל תען כסיל כאולתו שלא להוציא לעז (משלי כו) על בניהם. א"ר יוחנן אבריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי כחמת בת תשעה קבין. אמר רב פפא אבריה דרבי יוחנן כחמת בת חמשת קבין ואמרי לה בת שלש קבין דרב פפא גופיה כי דקורי דהרפניא:

לגבי הדדי. פנים אל פנים: **בקרא דתורי.** למד בקר: **בינייהו.** בין שניהם מתחת כריסן מתוך שכריסן גדול: **מטרוניתא.** שרה נכרית: **אינם שלכם.** שאינכם יכולין להזקק לנשותיכם: **שלהן גדול משלנו.** כרסן של נשותינו גדול משלנו: **כי כאיש גבורתו.** אבר תשמיש. ל"א שלהן גדול תאוה של אשה מרובה משל איש: **כל שכן.** שתאותם מרובה ואינכם נזקקין להן ונבעלות לאחרים. **אהבה דוחקת את הבשר.** ומתוך שתאותם מרובה על תאותינו בשר שלנו נדחק: **כי דקורי דהרפניא.** סלי' שעושין בהרפניא:

תוספות אבריה וכו'. אלו דברים נכתבים שלא להוציא לעז על בני אדם שהם כך:

אמר המחבר דברי התוספות ז"ל ותורתם אמת ומי יוכל לבא אחריהם. האמנם לעד"נ כי כוונת מסדר התלמוד להודיע שהיו כונסים את יצרם אע"פ שהיה להם גבורת אנשים ותאות נשים כאמרם במקום אחר כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. וגם היות שדברו קצת גוזמא והפלגה באמרם הוה עייל בקרא דתורי כי כן מנהגם בתלמוד פעמים רבות עם כל זה כוונת מאמר זה בכלל הוא מה שכתבתי:

א"ר

עיון יעקב

שבאשה לא מקרי שולטות בו בבשר ומתורץ בזה מה שהקשה מהרש"א כאן ועיין בתוספות סוף פ"ק דב"ב: **כי הוו מקלעי** ר' ישמעאל ברי יוסי ור' אלעזר ברי שמעון בהדי הדדי. אפשר דאתי לאשמועינן כיון דאמר לעיל ואף ר' ישמעאל ברבי יוסי מטא כי האי מעשה לידו לה"ק שהוא נ"כ בעל בשר כמו ר"א ובדק גם כן את עצמו בדרך זה שמפקי מניה דיקולי

אמר ר' יוחנן אנא אישתיירי משפירי ירושלים האי מאן דבעי מיחזי שופריה דר' יוחנן נייתי כסא דכספא מבי סילקי ונימלייה פרצידי דרומנא סומקא וניהדר ליה כלילא דורדא סומקא לפומיה ונותביה בין שמשא לטולא ההוא זהרורי מעין שופריה דרבי יוחנן. איני והאמר מר שופריה דרב כהנא מעין שופריה דר' אבהו ושופריה דרבי אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו ויעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון ואילו רבי יוחנן לא קחשיב ליה שאני רבי יוחנן *דהדרת פנים לא הויא ליה. רבי יוחנן הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה לפגעו בי כי היכי דליהוי להו בני שפירי כוותי גמירי אורייתא כוותי אמרי ליה רבנן לא מסתפי מר מעינא בישא אמר להו אנא מזרע יוסף קאתינא דלא שלטי ביה עינא בישא דכתיב °בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וא"ר אבהו אל תקרי עלי עין [אלא עולי עין]. ר' יוסי ברי' חנינא אמר מהכא °וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים אותם ואין העין שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהם יומא חד הוה קא סחי רבי יוחנן בירדנא חזייה ריש לקיש ושוור לירדנא אבתריה א"ל חילך לאורייתא א"ל שופרך לנשי א"ל אי הדרת בך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי קביל עליה בעי למיהדר לאתויי מאניה ולא מצי הדר אקרייהו אתנייהו ושוויה גברא רבא יומא חד הוה מפלגא בי מדרשא הסייף והסכין והפגיון והרומח ומגל יד ומגל קציר מאימתי מקבלין טומאה משעת גמר מלאכתן ומאימתי גמר מלאכתן רבי יוחנן אמר משיצרפן בכבשן ר"ל אמר משיצחצחן במים א"ל לסטאה בלסטיותיה ידע א"ל ומאי אהנית לי התם רבי קרו לי הכא רבי קרו לי א"ל אהנאי לך דאקרבינך תחת כנפי השכינה חלש דעתיה דרבי יוחנן חלש ריש לקיש אתאי אחתיה קא בכיא אמרה ליה עשה בשביל בני אמר לה °עזבה יתומיך ואני אחיה עשה בשביל אלמנותי אמר לה °ואלמנותיך עלי תבטחו נח נפשיה דרבי שמעון בן לקיש והוה קא מצטער רבי יוחנן בתריה טובא אמרו רבנן מאן ליזיל ליתביה לדעתיה ניזיל ר' אלעזר בן פדת דמחדדין שמעתתיה אזיל יתיב קמיה כל מלתא דהוה א"ר יוחנן א"ל תניא דמסייעא לך אמר את כבר לקישא כי הוה אמינא מלתא הוה מקשי לי כ"ד קושייתא ופריקנא ליה כ"ד פירוקא וממילא רווחא שמעתא ואת אמרת תניא דמסייעא לך אטו לא ידענא דשפיר קאמינא הוה קאזיל וקרע מאניה וקא בכי ואמר היכא את בר לקישא היכא את בר לקישא והוה קא צווח עד דשף דעתיה מיניה בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה:

אשתיירי. נותרתי: שופריה. זוהרי תואר וקלסתר פניו: מבי סילקי כשיצא מבית האומן שהוא לבן ומוראה לבן האש (שנו): סילקי. כשעלותו מן האש: פרצידי. גרעינין: ונהדר ליה כלילא. יקיפנו שפה לפיו סביב של ורד אדום: זיהרורי דנפקי מיניה. על פני הארץ: מעין. ולא הכל: הדרת פנים. זקן: עולי עין. עולים למעלה מן העין והוא מלמטה שהיא אינה יכולה לשלוט בהן: חזייה ר"ל. שהיה לסטים: שוור. קפץ: א"ל. רבי יוחנן: חילך לאורייתא. כמה כחך יפה לקבל עול תורה: שופרך. יופיך: לנשי. ראוי לנשים: ולא מצי. לקפוץ כבראשונה דמשקבל עליו עול תורה תשש כחו: הסייף והסכין. משנה היא (בסדר טהרות) [במסכת כלים]: הפגיון. אבפי"ד: ומגל יד ומגל קציר. פלגיל"א בלע"ז: ליסטאה בליסטיותיה ידע. לפי שהיית ליסטים אתה בקי באותן כלי אומנות ליסטיות: רבי קרו לי. רבן של ליסטים וראש להם הייתי: אתאי אחתיה. דרבי יוחנן אשתו דר"ל: וקא בכיא. קמיה דרבי יוחנן להתפלל על בעלה: עזבה יתומיך ואני אחיה ואלמנותיך עלי תבטחו. פסוק בירמיה: מצטער. מתחרט על שהמיתו שלא היה מוצא תלמיד וותיק כמותו: דשף דעתיה. נעקרה ממנו דעתו ונשטתה:

תוספות א"ר יוחנן אנא אשתיירי משפירי ירושלים. ר' יוחנן אחר חורבן זמן הרבה היה אלא כלומר אישתיירי ממשפחתה ולפי שהזכיר שר' יוחנן היה משונה משאר בני אדם בדבר אחד הזכיר גם שהיה משונה ביופי: יתיב אשערי טבילה. והא דאמרינן בע"פ האי מאן דפגע באתתא בעידן דסלקא מטבילת מצוה וכו' אחזה ליה רוח זנונים וכו' היינו כשפוגע בה אבל רבי יוחנן שהיה יושב שם בקבע אין זו פגיעה א"נ התם שפוגע כשעולה בעודה ערומה מן הנהר: אי הדרת בך כו'. מכאן אר"ת דר"ל מתחלה ידע הרבה אלא שפרק עול תורה ונעשה עם הארץ ועסק בלסטיות מדקאמר אי הדרת בך משמע להיות כבתחלה ולא תפרוק עוד עול תורה מעליך וקאמר נמי מאי אהנית לי התם קרו לי רבי כלומר מעיקרא נמי הוו קרו לי רבי אלא שמכתתי ומה שפירש בקונטרס רבי היינו רבן של לסטים אין נראה אף ע"ג דאשכחן [בע"ז די"ז] מ"מ קרו לך רבי רבן של טרסיים (אכי) והיינו דאמרי' בפרק כל כתבי אמר ליה ר"ל לרבי יודא נשיאה כך מקובלני מאבותי ואמרי לה מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן כו' משמע שקודם שלימדו רבי יוחנן למד מאחרים: אי הדרת בך. לקמן מוכח דנסבה דקאמר אתיא אחתיה וקא בכיא קמיה ולא חש לשמא יאמרו בשביל זו חזר זה כדמיים לקמן:

מהרש"א יתיב אשערי טבילה כו'. עיין בתוס' ובתוספות דע"פ וק"ק דהא באיהי קדמה ונשמשה אחזה לדידה רוח זנונים וכו' כל אשה דפגעה בה ר"י היתה יודעת לומר כן ואין סברא דבאמירתו גם היא מתקנה וק"ל: זרעא דשפירין כו'. ביאורו כענין המקלות אשר פצל יעקב לפי שהטבע מוליד בהזדקקם לפי הציור בדמיונם בעת הריון כדאיתא במדרשות ור"י אזיל לסיעתיה בפרק המפלת דאין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילה וק"ל: אלא עולי עין. לפי הדרש היא לשון רפאות ותעלה שים לזרע יוסף רפואה לעין הרעה ויראה לפי הדרש יהיה פורת מלשון פרו ורבו כדברי המתרגם ופירוש הכתוב כי זרע יוסף פרו ורבו שלא היה באחד מהשבטים פ"ה אלפים כמו שהיה באפרים ומנשה וכמ"ש בני יוסף ליהושע ואני עם רב וגו' לפי שהם עולי עין ואינן מתים בעין הרע: חילך לאורייתא

עיון יעקב

ריקולי דתרביה והניח במשפה ולא מסרחי: אמר ר' יוחנן אנא אשתיירי משפירא ירושלים. אע"ג דקאמר בסמוך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי י"ל דרבותא הוא יותר באנשים מבנשים שדרכם להיות יפות על ידי קישוטיה ועי"ל דבאשה שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא שתהלל משא"כ באנשים חכמת אדם תאיר פניו ועיין בסוטה משמת רבי יוחנן בן זכאי: בטל זיו החכמה. מ"ש פרש"י שלא ידע פירושו אמי: גרסינן שם ר' יוחנן. שם כינה דכוונתו על ר' יוחנן שהיה שפירי וגמירי וזה זיו החכמה: בני שפירא כוותי גמירא אורייתא כוותי. ואע"ג דתורה מפואר בכלי מכוער ואי הוי סני גמירי עפי מ"מ ר' יוחנן היה מתגלם יתירה לו שהיה שפירי וגמירי לכן התפלל על בני דורו שיהיה להם שפירי וגמירי דכוותי: אמר להו אנא מזרעא דיוסף קאתינא. עיין בחדושינו בסוטה פ"ז מ"ש בזה: הוה מקשי ליה עשרים וארבע קושי' ופריקי' להו עשרים וארבע פירוקי. אפשר דמכוון למספר כדפיסת

לאורייתא. ר"ל אילך וכח זה של יצר הרע לאורייתא כשתעסוק את היא מתשת אילך וכדמסיק דדקביל עליה בעלמא התים כחו ולא מלי הדר דהתורה נקראת עש"ז תושיה : **התם רבי קרי כו'.** כ"ל דר"ל ודאי לא היה כוונתו כמו שהבין ממנו ר"י ולפי שא"ל ר"י לסטים בלסטיות' ידע דע"י שהיית לסטים ראית שהאלאות של הסייף הוא גמר מלאכתו כי החרבות ביד הליסטים הוא ליירא ולהפחיד הנגזלים שלא יעמדו נגדו כי לאלות חרב הוא דבר המבהיל ומפחיד והשיב ליה ר"ל דומאי אהכית לי בזה להודות על דברי שאני יודע בזה יותר ממך ומעעם זה שהייתי ליסטים ואינו כן כי כבר התם רבי קרו לי כו' כמו שפירשו התוס' ונזכרתי עתה שאז קודם שנעשיתי ליסטים ג"כ למדתי כן שלאלות הוא גמר מלאכתן ור"י הבין דבריו כפשטן כפרש"י וע"כ חרה לו כ"כ עליו וענשו וק"ל: **וקרע מאניה כו'.** משום דהשתא ראה דמתוך אלו כ"ד קושיות ופירוקים הוה רווחא שמעתא וה"ל כאילו למד ממנו וחייב לקרוע עליו דמה"ט אמרינן בפ' אלו מציאות ת"ח שבבבל עומדין זה מפני זה כפרש"י שם ועכין כ"ד קושיין וכ"ד פירוקים אחדא מילתא דהשתא בההיא מלתא נתחדשו כ"ד קושיין וכ"ד פירוקים שהן מ"ח פנים וה"ל עם המלתא גופא מ"ט פנים שיש לתורה כמ"ש וכמ"ט מוכים תתפשכה גו' וק"ל:

הרי"ף עשה כשכיב אלמנותי אמר לה ואלמנותיך עלי תבטחי. כתב רש"י ז"ל עזבה יתומיך וגו' ואלמנותיך פסוק הוא בירמיה הכוונה לרש"י ז"ל דכיון שאחותו של ר' יוחנן מדברת עמו עשה למעני שלא אהיה אלמנה נמה השיב ואלמנותיך עלי תבטחי הליך קורא לאחותי אלמנותיך הכסין שמדבר לבעלה לז"א רש"י ז"ל עזבה יתומיך ואלמנותיך פסוק הוא בירמיה ושם צודק לומר יתומיך ואלמנותיך והכא אע"פ שאינו צודק לישנא דקרא נקט כיון דאמר לה יתומיך ואמר לה גם כן ואלמנותיי עלי תבטחי כלומר אם תהא אלמנה עלי תבטחי:

לא ע"ב **ואפילו** הכי לא סמך רבי אלעזר ברי שמעון אדעתיה קביל עליה יסורין באורתא הוו מייבין ליה שיתין נמטי לצפרא נגדי מתותיה שיתין משיכלי דמא וכיבא למחר עבדה ליה דביתהו שיתין מיני לפדא ואכיל להו וברי ולא הוה שבקי ליה דביתהו למיפק לבי מדרשא כי היכי דלא לדחקוהו רבנן באורתא אמר להו אחי ורעי בואו בצפרא אמר להו זילו מפני ביטול תורה יומא חד שמעה דביתהו אמרה ליה את קא מייתית להו עילווך בלית ממון של בית אבא אימרדה אזלת לבי נשא סליקו ואתו הנך שיתין ספונאי עיילו ליה שיתין עבדי כי נקיטי שיתין ארנקי ועבדו ליה שיתין מיני לפדא ואכיל להו יומא חד אמרה לה לברתה זיל בקי באבוך מאי קעביד האידנא אתיא אמר לה זיל אמרי לאמך שלנו גדול
משלי לא משלהם קרי אנפשיה °היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה אכל ושתי וברי נפק לבית מדרשא אייתו לקמיה שיתין מיני דמא טהרינהו הוו קא מרנני רבנן ואמרי ס"ד לית בהו חד ספק אמר להו אם כמותי הוא יהיו כלם זכרים ואם לאו תהא נקבה אחת ביניהם הוו כולם זכרים ואסיקו להו אלעזר על שמיה · תניא אמר רבי כמה פריה ורביה ביטלה רשעה זו מישראל כי הוה קא ניחא נפשיה אמר לה לדביתהו ידענא ברבנן דרתיחי

עלי ולא מיעסקי בי שפיר אוגנין בעליתא ולא תדחלון מינאי · א"ר שמואל בר נחמני אישתעיא לי אימיה דרבי יונתן דאישתעיא לה דביתהו דרבי אלעזר ברבי שמעון לא פחות מתמני סרי ולא טפי מעשרין ותרין שנין אוגניתיה בעיליתא כי הוה סליקנא מעיינא ליה במזייה כי הוה משתמט ביניתא מיניה הוה אתא דמא יומא חד חזאי ריחשא דקא נפיק מאודניה חלש דעתאי איתחזי לי בחלמא אמר לי לא מידי הוא יומא חד שמעי בזילותא דצורבא מרבנן ולא מחאי כדבעי לי. כי הוו אתו בי תרי לדינא הוו קיימי אבבא אמר מר מלתיה ומר מלתיה נפיק קלא מעיליתיה ואמר איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי יומא חד הוה קא מינציא דביתהו בהדי שיבבתה אמרה לה תהא כבעליך שלא ניתן לקבורה אמרי רבנן כולי האי ודאי לאו אורח ארעא א"ד ר' שמעון בן יוחאי אתחזי להו בחלמא אמר להו פרידה אחת יש לי ביניכם ואי אתם רוצים להביא אצלי אזול רבנן לאיעסוקי ביה לא שבקו בני עכבריא דכל שני דהוה ניים ר"א בר שמעון בעיליתיה לא סליק חיה רעה למתייהו יומא חד מעלי יומא דכפורי הוה הוו טרידי שדרוה רבנן להני בירי ואסקוה לערסיה ואמטיוהו למערתא דאבוה אשכחוה לעכנא דהדרא ליה למערתא אמרו ליה עכנא עכנא פתח פיך ויכנס בן אצל אביו פתח להו :

ואפילו הכי. דאמר רבי אלעזר ברבי שמעון לעיל ספקות שלכם כך: **לא סמיך.** דעתיה אהכי מלבקש רחמים ומחילה ביסורין שמא חטא באחד מן הצדיקים : **באורתא הוו מייבין ליה שיתין נמטי.** בערב היו מקפלין תחתיו במשכבו ס' לבדים שקורין פלטר"ר: **משיכלי.** כמין ערבות קטנות שמשתמשים בהם מים ושופכין ובלשון לע"ז קונקרי"ן: **ונגדי מתותיה שיתין משיכלי דמא וכיבא.** ומושכים (מגופו) מתחתיו ששים עריבות מלאות דם וכאב דם לקוי שהלבין שזבו ממנו מסחין שבא עליו : **מיני לפרא.** מיני מאכל שעושים מתאנים: **אמר להו.** למכאובים: **ביטול תורה.** שהיה עוסק בגרסתו תמיד בביתו : **את מייתת להו עליך.** אתה מביאן עליך: **בלית ממון.** במאכל ורקבות בגדים: **ספונאי.** יורדי הים באניות: **עיילו ליה שיתין עבדי.** לפי שעמד עליהם נחשול של ים והתפללו לה' להנצל בזכותו של רבי אלעזר וניצלו בזכותו ושבעלו מן הים שלחו לו דורון. ובתוספות כתבו שכך הוא במדרש : **אמרה לה.** אשתו לברתה : **בקי באבוך.** בדקי באביך מהו עושה בקי לשון בקיאות וידיעה: **אמר.** ר"א לבתו **זילי אמרי: שלנו.** עושר גדול משלהם: **היתה כאניות סוחר.** על התורה נאמר. **וברי.** נתחזק: **על נפק לבי מדרשא.** אותו היום שלא עכבתו אשתו: **שיתין מיני דמא.** שהראו לו הנשים לראות אם דם נדה הוא או אם דם טוהר דקיימא לן חמשה דמים הם טמאים באשה ושאר מראה דמים טהורים: **טהרינהו.** להזקק לבעליהן בלא טבילה: **יהיו כלן זכרים.** יתעברו כולן הלילה זכרים:

רשעה

עין יעקב

בראיתא בעדים ככלותו שח"ח צריך להיות מקושט כעשרים וארבע מיני קישוטין ככלה ועיין במהרש"א: א"ל אם כמותי הוא יהיו כולם זכרים ואם לאו שהיה נקבה. אבג"ר ע"ד דהיינו במדרש ויש פי' תז"ע אם שמרת שבעת ימי נדה הקב"ה כיתן לך כן ואתה מגו לשתנה לכן שפיר קאמר אם כמוני הוא איכ שמרו כתיקונו ימי נדה יהיו כולכ בנים זכרי' ואם

דשעה. זו מלכות הרשעה שמינתהו תופש גנבים ולא בא לבהמ"ד תמיד ולהראות לו הנשים את דמן לפי שאביו שעכבתו מלבא לבהמ"ד שנים רבות: דרתיחי עלי. על שלקחו גנבים על ידו והוו להו קוצים: אוגנין בעליתי. השכיבני בעלייתי: במזייה. בשערו: ביניתא. בער: ריהשא. תולעת: הלש דעתאי. דאגתי שמא מעשה יסריח וירקיב: כולי האי. משמודע לבריות שאינו חי ולא נקבר אין זה כבודו: פרידה. גוזל א': יש לי ביניכם. אביו היה: עכבריא. שם מקום שסמוך לעירו: לבני בירי. שם כפר אחד שהיו (קינרים) [קוצים]: עכנא. נחש: דהדרא ליה למערה. הקיפה את המערה כעין גלגל ותכנס אצל פיה: פתח פיך. הרחיבי זנבך מעל פיך ליתן מקום ליכנס:

מהרש"א שיתין נמטי כו'. כן דרך התלמוד למינקט שיתין בכל מקום כמ"ש התוס' פ' המקבל ועי"ל הכא שיתין נמטי וכו' משיכלי כו' שקבל עליו יסורין מלמעלה כפי ענשו ומלקות של מעלה ששיעורו שיתין כמפורש לקמן גבי אליהו דמחיוהו שיתין פולסי כו' ע"ש יק"ל: אחי ורעי כו'. קראם אחי ורעי ע"ש שקבלם מאהבה. ולכך בצפרא א"ל זילו מפני ביטול כו'. שהן יסורין של אהבה כדאמרינן פרק קמא דברכות איזה יסורים של אהבה כל שאין בהם ביטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך וגו' ע"ש ועל תוכחה זו אמר הכתוב ואהיה נגוע כל היום ותוכחתי לבקרים וק"ל: הנך ספונאי כו'. אפשר לפרש דבסוף קידושין אמרינן לא ילמד אדם את בנו חמר גמל קדר כו' שאומנותן אומנות לסטים ר"י אומר משמו כו' הספנין רובן חסידים ולהכי רא"ב"ש שהיה מכלה מכל שאר בעלי אומנות ולא באומנותן שרובן חסידים ולכך נדרו לו וק"ל: כלם זכרים ואם כו'. ר"ל אם כמותי שכולם דם טהור יהיו כלם זכרים שאין בהם דם נדה ואם לאו שתהיה חד ספק טומאה ביניהם כדאמריתו תהא נקבה אחת ביניהם שתהיה בהם דם נדה והשאר זכרים ע"ש דם הטהור וק"ל: אוגנין בעליתא כו'. אף על גב דקבורת המת מצוה היא ועוברת בל"ת כדאמרינן בפ' נ"ה מ"מ לא היה חש ר"א על הקבורה דאיבעיא להו שתא קבורה משום בזיונא או משום כפרה והוא כבר בא לידי נסיון שאין רמה ותולעה שולטת בו ולא יבא לידי בזיון וכפרה נמי לא הוה צריך דיסורין שהיה לו היו ממרקין ומכפרין עליו ועי"ל דמשום כבוד המת הוי להלין. והוא משום כבודו עשה כדקאמר וכה מעסקי בי כו' ודו"ק: אתו חייב כו' שהיה מכוון האמת מי הוא זכאי ומי הוא חייב ולא פסק ביניהם שבועה ולא באו לידי שבועת שוא ולכך לא סליק חיה רעה למתייהו כדתנן בפרקי אבות חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא: אשכחוה לעכנא כו'. הכוונה בזה דהדרא ליה עכנא לרמוז שלא מת זה אלא בעטיו של נחש ולא בעונו דכשר בחייו היו לו צער מערה ונתמרקו עונותיו כדאמרינן בפ"ק דברכות ברית האמור ביסורין ממרקין כל עונותיו של אדם ולזה היה ראוי ר"א ליכנס אצל אביו שהיה לו עמו צער מערה ומת ג"כ בעטיו של נחש ולזה לקמן כשמת ר' יוסי בן אלעזר דלא פתחה להן העכנא ויצתה בת קול דזה לא היה לו צער מערה ולא עלה למדרגת אבותיו:

הרי"ף ואפ"ה הכי לא סמך ר"א ב"ר שמעון אנפשיה. פירש"י לא סמך דעתיה וכו' ותימה שבשביל שבדק עצמו בדיקולי דתרבא דמנחי בשמשא ולא מסרחי וקרא אנפשיה אף בשרי ישכון לבטח ואיך היה חושש שמא חטא באחד מהצדיקים. והיה אפשר לומר שאע"פ שבגופו לא ישלוט בו רמה עדיין היה חושש על נשמתו שלא תהיה נידונית בגיהנם על שפיכת דם צדיק ולכן קיבל יסורין. וזה שפירש"י לקמן גבי רבי שאמר חביבין יסורין ופי' שם חביבין שראה שהועילו יסורין של ר' אלעזר שלא שלטה בו רימה וקשה שקודם שבאו יסורין על ר"א נודע שלא היה שולט בו רימה מדיקולי תרבא וכו'. והיה אפשר לפרש שעל ששב כ"ב שנה בעלייה ולא שלטה בו רימה קאמר שראה רבי שלא שלטה בו רימה ועי"ל דבתחלה חשב ר"א היסורין ואח"כ בדק עצמו בדיקולי תרבא בשמשא ואע"פ שבתלמוד הובא הא דאפיק דיקולי תרבא בתחלה ואח"כ הביא ענין היסורין שקיבל אין מוקדם ומאוחר בגמרא והשתא ניחא דחשש יסורין לכפר עליו אם חטא באחד מן הצדיקים ואח"כ עשה המבחן לידע אם נתכפר לו והפיק דיקולי תרבא בשמשא וקרא אנפשיה אף בשרי ישכון לבטח ולכך פרש"י ראה רבי שהועילו היסורין של רבי אלעזר שלא שלטה בו רימה:

שלח רבי לדבר באשתו שלחה ליה כלי שנשתמש לב סס
בו קדש ישתמש בו חול תמן אמרין באתר דמרי ביתא תלא זייניה כולבא רעיא קולתיה תלא שלח לה נהי דבתורה גדול ממני אבל במע"ט מי גדול ממני שלחה ליה בתורה מיהא גדול ממך לא ידענא אבל במעשים טובים ידענא דהוה קביל עליה יסורין בתורה מאי היא דכי הוו יתבי רשב"ג ורבי יהושע בן קרחה אספסלי יתבי קמייהו רבי אלעזר ברבי שמעון ורבי אארעא מקשו ומפרקו אמרין מימיהם אנו שותים והם יושבים על גבי קרקע עבדו להו ספסלי אסקינהו אמר להם רשב"ג פרידה אחת יש לי ביניכם ואתם מבקשים לאבדה הימני אחתוה לרבי אמר להם רבי יהושע בן קרחה מי שיש לו אב יחיה ומי שאין לו אב ימות אחתיה נמי לר"א בר"ש חלש דעתי' אמר קא חשביתו ליהכוותי עד ההוא יומא כי הוה אמר רבי מילתא הוה מסייע ליה ר"א בר"ש מכאן ואילך כי הוה א"ל רבי יש לי להשיב א"ל ר"א בר"ש כך וכך יש לך להשיב זו היא תשובתך השתא הקפתנו תשובות חבילות שאין בהם ממש חלש דעתיה דרבי אתא א"ל לאבוה א"ל בני אל ירע לך שהוא ארי בן ארי ואתה ארי בן שועל והיינו דאמר רבי ג' ענותנין הן ואלו הם אבא *ובני בתירה ויונתן בן שאול רשב"ג יף פר
הא דאמרן בני בתירה דאמר מר הושיבוהו בראש ומינוהו לנשיא עליהם יונתן בן שאול דקאמר ליה לדוד °ואתה תמלוך על ישראל ואני אהיה לך למשנה ש"א כג
ממאי דלמא יונתן בן שאול דחזא דגריר עלמא בתר דוד בני בתירה נמי דחזו להלל דעדיף מינייהו אלא רשב"ג ודאי הוה ענותן. אמר רבי חביבין יסורין קביל עליה תליסר שני שית בצמירתא ושבע בצפרינא ואמרי לה שבע בצמירתא ושית בצפרינא אהורייריה דבי רבי הוה עתיר משבור מלכא כד הוה רמי כיסתא לחיותא הוה אזיל קלא בתלת מילי הוה מכוין דרמי בההיא שעתא דעייל רבי לבית הכסא ואפילו הכי מעבר ליה קליה לקלייהו ושמעי ליה נחותי ימא ואפילו הכי יסורי דרבי אלעזר ברבי שמעון עדיפי מדרבי דאילו ר' אלעזר ברבי שמעון מאהבה באו ומאהבה הלכו דרבי על ידי מעשה באו וע"י מעשה הלכו. ע"י מעשה באו מאי היא דההוא עגלא דהוו קא ממטו ליה לשחיטה אזל תליא לרישיה

ואם לאו יהיו ביניהם נקבה כיון שלא שמרו ימי נדתה: שלח רבי לדבר באשתו. וכדאמרינן בפ"ק דקידושין מי מחיר של מי כבל אבידה מחיר על אבידתו: כלי שנשתמש ט

לרישיה בכנפיה דרבי וקא בכי א"ל זיל לכך נוצרת אמרי הואיל ולא קא מרחם ליתו עליה יסורין. ע"י מעשה הלכו יומא חד הוה קא כנישא אמתיה דרבי ביתא הוה שדיא בני כרכושתא וקא כנייזא להו אמר לה שבקינהו כתיב °ורחמיו על כל מעשיו אמרי הואיל ומרחם (רחימן) נרחם עליה כולהו שני יסוריה דרבי אלעזר לא שכיב איניש בלא זמניה כולהו שני יסוריה דרבי לא אצטרך עלמא למטרא דאמר (מר) [רבה] בר רב שילא קשה יומא דמטרא כיומא דדינא ואמר אמימר אי לאו דצריך לעלמא בעו רבנן רחמי עלייהו ומבטלינן ליה אפילו הכי כי הוו עקרי פוגלא ממשרא הוה קיימא בירא מליא מיא:

תהלים קמה

לדבר באשתו. שהכשה לו: תמן אמרי. בא"י אומרים המושל הזה כנגד זה: באתר דמרי תלא זייניה כולבא רעיא קולתיה תלא. יחד שהיה הגבור רגיל לתלות בו כלי זיינו הכשל הרועה תרמילו תלה בו לז"א בלע"ז: בתורה מיהת. לרבריך הוא גדול ממך בתורה אלא לא ידענא אלא ספיק עכם בך: אבל במעשים טובים. אני יודעת שהוא גדול ממך דהא קביל עליה יסורין: רבן שמעון בן גמליאל. אביו של רבי: ורבי יהושע בן קרחה. ורבנן טובא בהדייהו אלא בשניהם גדולי הדור: אמ"ו. רבנן דבי מדרשא דיתבי אספסלי: פרידה אחת. בן אחד: לאבדה הימני. שונא השלוט בו עין רע: שאין לו אב. דנא כפשיה דר"ש ב"י: רשב"ג הא דאמרן. דקאמר אתה ארי בן שועל: בני בתירה. נמכי פסחים שהיו נשיאים ובשביל שראו להלל שהיה גדול בתורה ועלה אללו מבבל עזבו נשיאותן ומינוהו נשיא עליהם: דהוו להלל דעדיף מינייהו והלכות שהיו נשאלין מהם בבהמ"ד נעלמות מהם ובושין בדבר: חביבין יסורין. שראה שהועילו יסורים של ר"א שלא שלטה בו רמה: בצמירתא. אבן שבמקום קטנים: צפרינא. תילי שבתוך הפה ושמו מיסג"א: אהורייריה, שומר סוסים: כיסתא. מספוא: עבר קליה. דרבי: לקליידו. דחוטא: תליא לרישיה בכנפיה דרבי. החביא ראשו תחת כנפי כסותו: אמרי. ברקיע: כנשא ביתא. מכבדת הבית: שריין בני כרכושתא. היו מוטלין שם בני חולדה: ואפ"ה. דלא אתא מיטרא בהכהו שני: כי הוו עקרי פוגלא. לנון: ממשרא. מן הערוגה: הוה קימא בירא מלאה מיא. היתה הגומא עומדת מלאה מים:

תוספות הוה עתיר משבור מלכא. פי' מזבל בהמותיו של רבי כדאמרינן כמי בב"ר זבל בהמותיו של ינחק ולא כספו וזהבו של אבימלך:

מהרש"א השביתו ליה כותי כו'. משום דעין הרע שולט יותר בחשובים ולכך מעיקרא דקאמר דאסיקו ראב"ש עוניה לא הרס לו וק"ל: הו"ה מסייע ליה כו'. יראה לפרש דמעיקרא כמי הוה מקשי ומפרקי אהדדי כדאמר לעיל אלא דראב"ש הוה מסייע ליה לרבי בין בקושיא דהוה הקשה רבי אמר זה הקושיא יש בה ממש וכן בפירוקא דהוה אמר רבי הוה מסייע ליה ראב"ש שהוא תירוץ נכון ועשה זה משום כבוד וזה הטעם אותו לומר דקחשביתו ליה כותי ולא מכאן ואילך כשאמר רבי יש לי להשיב ועדיין לא פירש הקושיא הקדים אותו ראב"ש דכך וכך יש לי להשיב ולהקשות בזה אבל אין בה ממש וזו היא תשובתו ותירוצה. ועל זה חלש דעתיה דרבי שהיה מיצר על שהיה ראב"ש מכוין קושייתו והיא לא היה מכוין תירוצו של ראב"ש ואמר לו אביו בענותנותיה שאל ירע בעיניך דבר זה שאין זה חסרון אצלך: אבל היא ארי בן ארי. ואפשר ששמע זו הקושיא ותירוצה מאביו ולכן היה מכוין בהן במהירות: ואתה ארי בן שועל. ולא היה לך ממי לשמוע. עוד י"ל על דרך דאמרי' לקמן בלב כגון תכות חכמה זה ת"ח בן ת"ח ובקרב כסילים תודע זה ת"ח בן ע"ה שהוא ארי בן ארי ואינו מקשה בכל דבר אבל אתה ארי בן שועל ומנקשה להתפאר בכתרה של תורה וק"ל: בתר דוד כו'. אבל מה שמבחזי שמואל למלך לא הוה ידעי ביה כולי עלמא אבל דבר זה הוה מפורסם דנגיד עלמא בתר דוד כדכתיב וכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד וגו' וק"ל: תליסר שנין כו' דאילו רבי אלעזר בר' שמעון מאהבה באו כו'. יראה לפרש דלא נתקבלה תפלתו לבא אלא ביום יבואו יהיו י"ג שנין וכן היו ו' בלמירתא כו' אבל דראב"ש מאהבה באו כו' כדאמרינן לעיל באורתא אמר בואו כו' בצפרא אמר זילו מפני ביטול תורה וכדאמרינן פ"ק דברכות איזה הן יסורין של אהבה שאין בהן ביטול תורה אבל דרבי לא באו אלא ע"י מעשה עגלה ולא הלכו בכל יום כשאמר להן זילו שלא היו יש רין של אהבה אלא ע"י מעשה דבני כרכושתא הוי אזלי והוא מבואר שאמר לעגלה דהוו קא מנטי לה לשחיטה לכך נולרת דזה ממדת אכזריות שהעגל הוא ונזבח שבוניכן ועגל בן יומו קרו שור ורוב עגלים לאו להכי קיימי אלא רובן לרדיא קיימא כדאמרי' בפרק הפרה ולא אמרו אלא סוף בהמה לשחיטה והייכו בסופה אבל בתחלתה לרדיא קיימא ועל כן אמר ליתו עליה יסורין דגם סוף אדם למות בזמניה ולא בתחלתו אלא דיסורין ממרקין וע"י מעשה הלכו בכל לפרא וכעשו יסורין של אהבה ע"י כרכושתא שהם בני החולדה שהוא המין השפל שבכל המינין שנבראו ומיסוד התחתון כדאמרינן בפ' העור והרוטב כל המינין שיש ביבשה יש בים חוץ מחולדה שכא' האזינו כל יושבי חלד ואפ"ה אמר עליהן ורחמיו על כל מעשיו אף על מעשיו ההיותר שפלים. ואמר דבולי שני יסוריה דר' אלעזר לא שכיב איניש בלא זמניה. דהיינו שלא היה מת על מטתו שום אדם בידי שמים בלא זמניה שהלדיקים נתכפרו ביסורין והרשעים הרי כלו על ידו אבל בשני יסורי דרבי הרשעים שבהם ודאי מתו בלא זמנם דאין יסורין אלא בלדיקים ובבעלי תשובה אבל לא איצטריך עלמא למטרא. שלא היה דינא בעלמא ו"א היה מדת הדין שולט בעולם שלא להבחין בין לדיק לרשע: ואפ"ה כי הוה כו' הוה קימא בירא מליא מיא. וזו הברכה היה מן התהום כדאמרינן סוף פרק סדר תעניות אין לך טפח מלמעלה כו' שאין התהום עולה מלמטה טפחיים ועיד י"ל ונקיים דראב"ש תפיס נפשא וה מיתם בלא זמן וע"ז קבל יסורין ע"כ אח"כ כשנתכפר לו זכה שלא ימותו בלא זמנם ורבי שתפס מדת אכזריות וע"ז קבל יסורין אח"כ כשנתכפר לו זכה למדת הרחמים שיהיה בעלמא ולא יומא דדינא וק"ל:

הרי"ף א"ר חביבין יסורין וכו'. פירש"י ראה שהועילו היסורין של רבי אלעזר וכו' ומסיים שבראותו שבח היסורין חבב רבי יסורין וקשה דלקמן אמרינן שע"י מעשה באו דההוא עגלה וכו' וא"כ שלא מרצויו באו עליו היסורין ושמא אע"פ שבאו מעלמן ע"י מעשה מ"מ לא עמדו י"ג שנה אלא מדעתו של רבי כיון שראה תועלת היסורין לר' אלעזר אז רצה רבי להתייסר י"ג שנה כולהו שני דיסורי דרבי לא איצטריך עלמא למטרא

קודם ישמש בו חול. כי נהוג דינא ונסיב איתתא: כולהו שניה יסוריה דר' אלעזר לא שכיב איניש בלא זמניה. אפשר לומר דהטעם אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון דרבי אלעזר שהיו לו יסורין של אהבה דלא עון כפר על החטאים שעשו אחרים וי"א שכיב איניש בלא זמניה והא בכל ש"ה יסורין דרבי לא אצטריך עלמא למטרא אפשר לומר הטעם כדאיתא בפרק המוכח שאמר רבי על עצמו גלוי וידוע שיגעתי בעשר אצבעותי ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה ככך כינו מהם הבריות ע"ד דאמרינן כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני ודי לו בקב חרובין וצ"ל ע"ד דאמרינן פ"ב דתענית שגוזרין י"ג תעניות על הציבור בשביל גשמים ככך רבי שקיבל עליו י"ג שנה יסורין היו כנגד י"ג תעניות אלו וצ"ל

דלכב

למערה. והא דאמרינן לקמן גזר רבי תעניתא אחתינהו לרבי חייא ובניו אמר משיב הרוח ונשיב זיקא מוריד הגשם אתא מטרא דנשמע. דהוו צריכי למטרא איכא למימר דהוה בתר שהלכו ממנו היסורין שע"י ונעשה הלכו כדאיתא התם א"נ י"ל דאף ע"פ דלא הוו צריכי למטרא גזר תעניתא כדי לקרב הקץ עדיין שמים ואיכתי כד הוו מצלו ואמרי משיב הרוח ומוריד הגשם נשיב זיקא ואתא מטרא אף ע"פ שאין העולם צריך לו כי תפלתם עשתה רושם וכן כל אמרו עתיד המתים רנים עלמא כו':

לג ס״ס **איקלע** רבי לאתרי' דרבי אלעזר בר' שמעון אמר להו יש בן לאותו צדיק אמרו לו יש לו בן וכל זונה שנשכרת בב' שוכרתו בד' אתיוהו אסמכיה [ברבי] ואשלמיה לר' שמעון בן איסי בן לקוניא אחוה דאימיה כל יומא הוה אמר לקרייתי אנא איזיל א"ל חכים עבדו יתך וגולתא דדהבא פרסו עליך ורבי קרו לך ואת אמרת לקרייתי אנא איזיל א"ל מומי עזובא דא. כי גדל יתיב במתיבתא דרבי שמעיה לקליה אמר הא קלא דמי לקליה דר' אלעזר בר' שמעון אמרו ליה בריה הוא קרי עליה ׳פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם פרי צדיק עץ חיים זה ר' יוסי בר' אלעזר בר שמעון ולוקח נפשות חכם זה רבי שמעון בן איסי בן לקוניא כי נח נפשיה אמטיוהו למערתא דאבוה הוה הדרא לה עכנא למערתא אמרו לה עכנא עכנא פתח פיך ויכנס בן אצל אביו לא פתחה להם כסבורים העם לומר שזה גדול מזה יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא זה היה בצער מערה וזה לא היה בצער מערה:

משלי יא

שוכרתו בארבע. מחמת יופיו: אסמכיה ברבי. שהיה קורין אותו רבי כדי שיקנא ויתן לבו על ת"ת ואשלמיה. מסרו לר"ש ללמדו תורה: כל יומא הוה אמר אותו הבן: לקרייתי אנא איזיל. לעירי אני חפץ לילך: מומי עזובה דא. בשבועה הנחתי זאת ולא אשאל עוד לילך: ולוקח נפשות חכם. המלמדו תורה קונהו לבן: צער מערה. שנתחבאו שם רשב"י ובני אלעזר בנו י"ג שנה במסכת שבת:

מהרש"א פרי צדיק עץ חיים. בזכות הצדיק פריו שהיה עץ יבש מתחלה נעשה עץ חיים שנעשה בעל תורה עש"ה כי היא חייך וגו': ולוקח נפשות גו' וכו'. אמר נפשות בלשון רבים כי ע"י שנעשה בעל תורה נתקיים לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך גם נפשות שיבואו ממנו יהיו כמוהם כדלהמו מכאן ואילך מחזרת התורה על אכסניא שלה:

ד ס״ס **איקלע** רבי לאתריה דרבי טרפון אמר להו יש בן לאותו צדיק שהיה מקפח את בניו אמרו לו בן אין לו בן בת יש לו וכל זונה שנשכרת בב' שוכרתו *בארבע אתיוהו לקמיה א"ל אי הדרת בך יהיבנא לך ברתאי הדר ביה א"ד נסבה וגרשה א"ד לא נסבה כלל כדי שלא יאמרו בשביל זו חזר זה ולמה ליה כולי האי דאמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה א"ר חייא בר אבא

כ"א בשמונה

א"ר [יוחנן ואמרי לה א"ר שמואל בר נחמני א"ר] יונתן כל המלמד את בן חבירו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר ׳אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד כל המלמד את בן עם הארץ תורה אפילו הקב"ה גוזר גזירה מבטלה בשבילו שנאמר ׳ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה:

ירמיה טו

ירמיה טו

שמקפח את בניו. שהיה רגיל לומר אקפח את בני כשנשבע: ולמה ליה כולי האי. לחזור על בני אחרים לשאול אם יש לו בן. אם תשוב. ישראל למוטב (בתוכחתי) [בתוכחתך]: ואשיבך. אני ולפני תעמוד הקב"ה אמר לי שאעמוד ואתקיים לפניו אם אוכל להשיבם: יקר מזולל. תלמיד חכם מעם הארץ:

מהרש"א כל המלמד בן חברו כו'. הזכות הוא מן הדומה למעשה דכל המלמד בן חברו תורה ומביאו ליושב בישיבה כדקאמר הכא כי גדל אתא יתיב במתיבתא כו' זוכה הוא לישב בישיבה של מעלה והמלמד בן ע"ה תורה שלפי גזרתו לא יהיה בעל תורה דכל המוליד בדומה הוא מוליד אבל שלומד עמו מבטל טבעו וגזרתו זוכה ג"כ שהקב"ה מבטל גזירתו בשבילו כמ"ש כפי תהיה כפרש"י בס' ירמיה שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה ע"ש:

הרי"ף וא"ד לא נסבה כלל כדי שלא יאמרו בשביל זו חזר זה. והא דאמרי' לעיל גבי ר' יוחנן דאמר לר"ל אי הדרת בך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי ואע"פ כן נסבה י"ל שאני הכי דהיה שטוף בזימה ובניאוף איכא למיחש שפי בשביל זנות נישא בתו חזר בו תשא"ב גר"ל שהיה לסטים ואין בנישואי אחותו חשש גזל אין לחוש שיאמרו בשביל כך חזר בו כיון שמעולם לא נר' על הניאוף ולמעלה דקדקו כן התוס' ולא תירצו כלום: כל המלמד בן חבירו תורה וכו'. נראה דדרים ואשיבך כשישיבנו ה' לעוה"ב יעמוד לפני הקב"ה בקיום והעמדה בישיבה של מעלה כיון שהשיבנו בלימוד תורה שלומדו שאין לך תשובה יפה הימנה כי מתוך לימוד התורה ישוב אל ה': והמלמד בן ע"ה תורה אפי' הקב"ה גוזר גזרה מבטלה. דהיינו מעלה יתירה גם בעוה"ז מה שאין במלמד בן חברו שכל שכרו הוא לעה"ב להיות מהיושבים לפני ה' בישיבה ודרים הקב"ה גוזר גזירה מדכתיב כפי תהיה כמו שפי' ה' דבר לגזור ולבטל הגזירה כך יבטל הגזירה ומ"מ צריך לבאר מנ"ל שיבטל מה שגזר הש"י דילמא כפי תהיה הוא שיש בו כח לגזור כמו שגוזר הקב"ה אבל מנ"ל לבטל מה שגזר הקב"ה. הן אמת דרבותינו ז"ל ילפי מדכתיב צדיק מושל יראת אלהים שהקב"ה גוזר גזרה והוא מבטלה והתם כיוא דכתיב מושל יראת אלהים וע"ק דהא בכל הצדיקים איירי אף על פי שאינו מלמד בן ע"ה תורה ולכך נלע"ד דהכא ה"ק אפילו הקב"ה גוזר גזרה של פורעניות הקב"ה מבטלה בשביל זה שלימד בן ע"ה תורה אע"פ שלא התפלל זה עליה לבטלה מכל מקום הקב"ה ישא פניו לבטל הגזרה בשבילו וז"ש אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה כמו שבפי הצדיק תלוי ביטול הגזירה כך תהיה גורם לבטל הגזרה אע"פ שלא שאלת בפיך לבטלה וזהו שבח למלמד בן ע"ה תורה יותר משאר צדיקים שאין מבטל הקב"ה הגזירה אלא אם שאלו בפיהם לבטלה אז צדיק מושל יראת אלהים ודוק ליסניה דאמר אפי' הקב"ה גוזר גזרה מבטלה בשבילו דמשמע שהקב"ה מבטלה בשביל זה שלמד בן ע"ה תורה והתם קאמר צדיק מושל אפילו הקדוש ברוך הוא גוזר גזרה הצדיק מבטלה וכפי זה מ"ש כפי תהיה אינו ר"ל פפי שלי אלא כפי של הצדיק המבטל בפיו גזירת הקב"ה ויהיה פי כמו פי צדיק יהגה חכמה שהוא לשון פה והא"כ כפה של צדיק מושל יראת אלהים כן הקב"ה מבטל הגזירה בשבילו אע"פ שלא דבר בו:

א"ר

עיון יעקב

דלכך קבל על עצמו י"ג שנים יסורין דאמרינן בנדרים דף מ"א רבי הוה גמיר תלת עשרי אפי הלכה ות' דברי' נקנין ע"י יסורין לכך קבל עליו י"ג שנה יסורי': אישלמיה לר"ש בן לקוניא אחוה דאימיה. עשה כן לפי שהוא אחוה דאימיה צריך ליתן עליו השגחה יותר לגדל לטובה כי רוב בנים הולכין אחר אחי האם וזה שאמר לוקח נפשות חכם נפשות תרפי משמע שע"י שהחזירו למוטב כאלו כאילו לוקח שני נפשות נפשו ונפש עצמו שלא יוציא לעז עליו: זוכה ויושב בישיבה של מעלה. להכי אמרינן בפרק הנושא כאשכבתי' דר' עליונים מנקשים את רבי וכו' נצחו העליונים את התחתונים וכו' ע"ש: וכל המלמד את בן עם הארץ תורה. מייתי הא דבן עם הארץ לפי שבן הבת של ר' טרפון אביו לא היה מפורסם לת"ח ולצדיק דאל"כ כמ"ש אם היה בחיים היה הוא מגדלו לת"ח ואיכו כבר מת למה לא שאל עליו אם יש בן לאותו צדיק וגם מדהחזירו למוטב ע"י שאמר שרוצה לתת לו בתו ולא שוצרך לומר כן לר' יוסי ב"ר אלעזר אלא לפי שהיה אצר האוצרה בן תלמיד חכם לא היה מן הצורך לזה משא"כ בבן הבת של ר' טרפון להכי מייתי הא דהמלמד את בן ע"ה:

טוב

לה **א"ר** פרנך א"ר יוחנן כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם שנאמר °ואני זאת בריתי אותם אמר וגו' לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם. מאי אמר ה' אמר הקב"ה אני ערב לך בדבר זה מאי מעתה ועד עולם א"ר ירמיה מכאן ואילך התורה מחזרת על אכסניא שלה.

מפיך ומפי וגו' אמר ה' גו'. הקב"ה אומר כן אני ערב מעתה שלא ימוש עד עולם:

מהרש"א מאי מעתה ועד עולם כו'. הקושיא וכי עד השתא לא ידע מאי מעתה וע"ע ולמאן הוא ערב וליסבא דמחזרת ולא קאמר חוזרת והנראה כלפי מה שאמר בפרקי אבות והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך דלבן ת"ח קאמר הכי שיתקן עצמו ללמוד תורה אז אפשר לו לבא למקום אבותיו אבל בלי שיזרז עצמו מלד ירושה לא ימלא מקום אבותיו וע"ז אמר ואני ערב בדבר שהערב בכל מקום למצוה בעבור שלוה והכא מי הוא הלוה אלא האדם עצמו חייב ללמוד התורה ולתקן עצמו והקב"ה ערב לו שישתלם לו דהיינו שיצא לידי מעלת מקום אבותיו והשתא שפיר קאמר מאי מעתה וע"ע דהא בן ע"ה נמי כך הוא דבלמוד תורה תליא מלתא ומאי אולמיה בן ת"ח של בן ת"ח מבן ע"ה ואמר דבהכי עדיף בן ת"ח של בן ת"ח מבן ע"ה בהתורה שלומד מחזרת ומסייעתו להגיע ולמלא מקום אבותיו שהיא אכסניא שלה דהיינו בית אבותיו וק"ל:

הרי"ף מאי אמר ה' אמר הקב"ה וכו'. נראה דקא בעי מאי אמר ה' שכיון שבתחלת הפסוק הוא אומר ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי ודברי לא ימושו וכו' מה צורך לומר עוד אמר ה' ועוד הול"ל לא ימושו מפיך ומפי זרעך וזרע זרעך מעתה ועד עולם אמר ה' ולמה הפסיק באמצע לומר עוד אמר ה' אלא שאם לא ימושו ד"ת מפיך ובנך ובן בנך אמר ה' אני ערב שלא תמוש עד עולם שאינה פוסקת מזרעך עד עולם וכפי זה חזר לשאול מאי מעתה ועד עולם שלענין הערבות אין להזכיר מעתה אלא לא ימושו ומפי זרע זרעך אמר ה' עד עולם מאי מעתה א"ר ירמיה מכאן ואילך תורה מחזרת וכו' והאי מעתה דכתיב נקרא היא כלומר מעתה ו׳ גלות ומכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה שהיא עד עולם אכסניא נבית הזה:

לו **רב** יוסף יתיב ארבעין תעניתא ואקריוהו לא ימושו מפיך יתיב מ' תעניתא אחרינא ואקריוהו לא ימושו מפיך ומפי זרעך יתיב (מ') [מאה] תעניתא אחרינא ואקריוהו לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר מכאן ואילך לא צריכנא תורה מחזרת על אכסניא שלה:

ארבעין תעניתא. שלא תפסוק תורה מזרעו:

מהרש"א יתיב מ' יום כו'. שכן קבלת התורה למשה היה מ' יום לחם לא אכל גו' אבל בפעם ג' שיהיה זוכה כן לדורות הוה בעי מאה יום בתענית שהוא שיעור הגדול שבשיעורים ורבי זירא דהוה יתיב ג"פ מאה להיות נענה בג' דברים שנקט עליהם והאפשר מטעם כי ג"פ מאה בתענית כולל שנה תמימה חוץ משבתות וי"ט וק"ל:

לז **רבי** זירא כי סליק לארעא דישראל יתיב *מאה תעניתא דלישכח תלמודא דבבלאה מיניה כי היכי דלא נטרדיה יתיב ק' תעניתא אחרנייתא דלא לישכוב רבי אליעזר בשניה ונופלין עילויה מילי דצבורא ויתיב ק' אחריני דלא נשלוט ביה נורא דגיהנם כל תלתין יומין הוה בדק נפשיה שגר תנורא סליק ויתיב בגויה ולא הוה שלטא ביה נורא יומא חד יהבו ביה רבנן עינא ואיתחרכו שקיה וקרין ליה קטינא חריך שקיה:

תלמודא דבבלאה. גמרא שלנו: **דלא נטרדיה.** כשעלה לא"י ללמוד מפי רבי יוחנן ולאמוראים שבא"י לא היו בני מחלוקת ונוחין זה לזה כמנן כדאמרינן בסנהדרין ומיישבין את הטעמים בלא קושיות ופירוקין: **קטינא חריך שקיה.** דאינם גולא הוה:

מהרש"א דלשתכח תלמוד בבלאה. פרש"י דלא נטרדיה וכו' הא ודאי דגם בני א"י הוו מקשו ומפרקין אהדדי כדאמרינן לעיל ברבי יוחנן גופיה דאמר על ר"ל דהוה מקשי ליה כ"ד קושיות ומפרקין ליה כ"ד פירוקי אלא דהיינו שהיו מעיינין ומתקנין כל דבר על בוריו והשמועה יוצאה לאור ע"י פלפולם דאהכי מייתי ליה התם ר"ל עוקר הרים וחריף טובא הוה והיה מחבב ומיישב דברי ר"מ כדאמרינן נמי לעיל דע"י פלפולם רווחא שמעתתא משא"כ בני בבל דאפשר שהיו מפלפלים דוגמת תינוקים שבדור הזה אשר כל מי אשר יודע לכוין על לד היותר בפלפול של הבל הרי זה משובח וכל א' מכוין לדחות דברי חבירו כדקרי להו מחבלים שאין מחין זה לזה בהלכה וע"כ לא סלקא להו שמעתתא אליבא דהלכתא כדקרי להו נמי התם במחשכים הושיבני והוא שאמר דלא נטרדיה כי פלפול כזה מטריד את האדם מן האמת ואין מגיעו לתכליתו המבוקש וק"ל: **כל תלתין כו'.** משום דכל ל' יומא נורא דגיהנם מתהדם כדאמרי' פ' השפינה כל תלתין יומא מהדרא גיהנם להכא כו' ע"ש. **קטינא.** פרש"י דאינם גולא הוה עכ"ל ולכך קרו ליה קטינא וכתוב בספר יוחסין דלכך נקרא נמי זעירא בתלמוד ירושלמי ובבבלי כנלע"ד עכ"ל:

לח **אמר** [רב יהודה אמר רב] מ"ד °מי האיש החכם ויבן

עין יעקב

שוב אין התורה פוסקת מזרעו. ונראה דמה"ט אמרינן בפ"ק דקדושין דף ל' עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה אמר רב יהודה אמר שמואל כזבולון בן דן שלמדו אבי אביו דכתיב והודעתם לבניך ולבני בניך מכאן ואילך לא צריך (וכ"אמר רב יוסף בסמוך) כיון שכבר אין התורה פוסקת מזרעו לעולם: **מאי** מעתה ועד עולם. נראה דעל תיבת עתה שואל דמה הוצרך לומר מעתה הל"ל אמר ה' לעולם ואנו ידענו שאין התורה פוסקת לעולם מה הוצרך לכתוב מעתה ועד וגו' ומתרץ ר"י מכאן ואילך תורה מחזרת וכו' מתיבת מחזרת משמע דבר שחוזר להיות כבראשונה כלומר שאף לפעמים פוסק לפי שעה ע"י אחד שפורק ממנו עול תורה וכדאמרינן בפרקי אבות התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך לפ"ה היא חוזרת לאכסניא ראשונה לבסוף לה"ק מעתה ועד עולם אף דיש הפסק לפי שעה מ"מ היא מעתה ועד עולם עיין בחידושינו מסכת שבת דף פ"ג: **יתיב** ארבעין תעניתא אחריני. לפי הגירסא שלפנינו יתיב נ"ג מ' יום כנגד שלשה פעמים ארבעים יום שעלה משה כהר עיין בפרש"י בחומש פ' כי תשא ופ' עקב ועיין במהרש"א שכתב שפעם ג' לא מצא תעניתים: **דלא** נשלט ביה נורא דגיהנם. והא דאיתא בסוף חגיגה דא"ר כן לקיש פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהן קו"ו ממזבח הזהב וכו' פושעי ישראל שמלאים מצות כרמון שנאמר כפלח הרמון רקתך ריקנין שבך מלאים מצות כרמון על אחת כמה וכמה שאין האור של גיהנם שולטת בם י"ל דרי זירא אזיל לטעמו כדאיתא פ"ד דסנהדרין דאמר האי מינא לרב כהנא אמריתו נדה שרי ליחודי בהדי גברא אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת א"ל התורה העידה עלינו שאפי' סוגה בשושנים לא יפרצו פירצות ר"ש לקיש אמר מהכא כפלח הרמון רקתך שאפי' ריקנין שבך מלאין מצות כרמון ר' זירא אמר מהכא וירח את ריח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו ע"ש כפרש"י מכלל דרי זירא לא ס"ל האי דריש לקיש דשלא רמון דאפי' ריקנין שבך מלאים מצות כרימון ול"ל דס"ל כדעת התוספות דפירשו כפלח הרמון אלו ת"ח שהם מלאים תורה ומצות כרמון ישפילם עצמם כריקנין שבך ואי' בגמרא היוד הוא הקטן שבקטנים את עצמו ומליכו ברכי זירא שמעונר כמשו ולסמכה דאמר ר"א הוי קבל וקיים ואם כן הכי קאמר קטינא לפי שהיה מקטין עצמו כ"כ אם כן מוכח דסבירא ליה כפלח הרמון רקתך ונראה על עניה לכך ח"ך שקה ואם לא כן לא היה צריך לזה שהרי אפילו כפושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם: **אמר** רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש. מה שפירשנו בזה עיין בחדושינו סוף נדרים דף פ"א ע"ש:

ויבן את זאת [ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה] על מה אבדה הארץ (דבר זה) *אמרו חכמים ולא פירשוהו אמרו נביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר °ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה אמר רב (נחמן) [חמא] מ"ד °בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילים תודע בלב נבון תנוח חכמה זה ת"ח בן ת"ח. ובקרב כסילים תודע זה ת"ח בן עם הארץ. אמר עולא היינו דאמרי אינשי אסתירא בלגינא קיש קיש קריא. א"ל רבי ירמיה לרבי זירא מ"ד °קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו. אטו לא ידעינן דקטן וגדול שם הוא אלא כל המקטין עצמו על דברי תורה בעה"ז נעשה גדול לעה"ב וכל המשים עצמו כעבד על ד"ת בעה"ז נעשה חפשי לעה"ב:

דבר זה. על מה אבדה הארץ: אמרו חכמים. וגי' הא"ש החכם: אמרו הנביאים. אשר דבר פי ה' אליו: שלא ברכו בתורה תחלה. כשהיו עוסקין בתורה לא היו מברכין לפניה וקרא יתירא דאשר נתתי לפניהם קא דריש ברכה אשר (*נתן לנו תורת אמת) שהיא לפניה של דברי תורה וכיון דלא מברכין גלו דעתייהו שאינה נתונה חשובה להם. תודע. מודיע לכל ומתפאר בכחרם: בן עם הארץ. היינו בקרב כסילים ממשפחת כסילים: אסתירא בלגינא. סלע אחד בלגינא: קיש קיש קריא. מקשקש ומשמיע קול ואם היה מלא סלעים לא היה משמיע קול: ופירשו בתוס' בשם ריב"א לפי שאין דרך זוז להכניס בלגין הוא מקשקש ואילו היה מונח באכסקי כדרכו להיות שם לא היה מקשקש:

מהרש"א נעשה גדול כו'. אפשר שרמזו בכאן על דוד המלך שהיהרו אחריו שבא על א"א אחד מג' שיורדין לגיהנם ואיכן עולין ע"ז אמר קטן המקטין כו' והוא דוד שדרשו עליו בפ"ק דמגילה שנאמר בו הוא הקטן גו' דכשם שבקטנותו היה מקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בתורה כך במלכותו כו' נעשה גדול לעה"ב שהוא יהיה המברך בסעודה דלעה"ב כדאמרינן בפרק ע"פ אמר דוד לי נאה לברך כו' ובזה נעשה גדול דהגדול מברך ברכת המזון וכן בעבד חפשי גומר אפשר שרמזו על משה רבינו ע"ה דאמרינן בפ' חלק וישמע משה ששמע שחשדוהו בא"א וע"ז אמר כל המשים עצמו כעבד כו' שהוא משה שנאמר בו תורת משה עבדי לפי שנתן נפשו עליה נקראת על שמו נעשה חפשי מאדוניו שלא שלט גם מלאך המות במותו כדאמרינן במדרשות וק"ל:

ר"ל הוה מציין מערתא דרבנן כי מטא למערתא דרב חייא איעלמה מיניה חלשא דעתיה אמר רבש"ע לא פלפלתי תורה כמותו יצתה בת קול ואמרה לו תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לא רבצת. כי הוו מינצו רבי חנינא ורבי חייא א"ל רבי חנינא לרבי חייא בהדי דידי קא מנצית ח"ו אי משתכחת תורה מישראל מהדרנא לה מפלפולי א"ל רבי חייא לרבי חנינא בהדי דידי קא מנצית דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל מאי עבידנא אזלינא ושדינא כיתנא וגדלינא נישבי וצייד‍נא טביי ומאכילנא בשרייהו ליתמי ואריכנא מגילתא ובתיבנא חמשה חומשי וסליקנא למתא ומקרינא חמשה ינוקי בחמשה חומשי ומתנינא שיתא ינוקא שיתא סדרי ואמרנא להו עד דהדרנא ואתינא אקרו אהדדי ואתנו אהדדי ועבדי לה לתורה דלא תשתכח מישראל היינו דאמר רבי גדולים מעשה חייא א"ל רבי ישמעאל ברבי יוסי אפילו ממר א"ל אין אפילו מאבא א"ל ח"ו לא תהא כזאת בישראל. א"ר זירא אמש נראה לי רבי יוסי בר ר' חנינא אמרתי לו אצל מי אתה תקוע אמר לי אצל רבי יוחנן ורבי יוחנן אצל מי אצל. רבי ינאי ורבי ינאי אצל מי אצל רבי חנינא ורבי חנינא אצל מי אצל רבי חייא אמרתי לו ורבי יוחנן אצל רבי חייא לא אמר לי באתר דזקוקין דנורא ובעורין דאשא מאן מעייל בר נפחא לתמן א"ר חביבא אשתעי לי רב חביבא בר סורמקי חזי ליה ההוא מרבנן דהוה שכיח אליהו גביה דלצפרא הוה שפירן עיניה ולאורתא דמיין כד מיקליין בנורא אמרי ליה מאי האי אמר לי דאמרי ליה לאליהו אחוי לי רבנן כי סלקי במתיבתא דרקיע אמר לי בכולהו מצית בהו לאיסתכולי לבר מגוהרקא דרבי חייא דלא תסתכל ביה מאי סימנייהו בכולהו אזלי מלאכי כי סלקו ונחתי לבר מגוהרקא דרבי חייא דמנפשיה סליק ונחית ולא מצאי לאוקמי אנפשאי איסתכלי ביה אתו תרי בוטיטי דנורא ומחייה להוא גברא וסמינהו לעיניה למחר אזלי אשתטחי אמערתיה אמינא מתניתא דמר מתנינא ואתסאי אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה ולא אתא א"ל מ"ט נגה ליה למר א"ל אדאוקמינא לאברהם (ומשי) [ומשינא] ידיה ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב ולוקמינהו בהדי הדדי סברי תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח בלא זמניה א"ל יש דוגמתן בעה"ז א"ל איכא רבי חייא ובניו גזר רבי תעניתא ואחתינהו לרבי חייא ובניו אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מטרא כי מטא למימר מחיה המתים רגש עלמא אמרי ברקיע מאן גלי רזיא בעלמא אמרי אליהו אתיוהו לאליהו מחיוהו שתין פולסא דנורא אתא אידמי להו כדובא דנורא על בינייהו וטרדינהו:

מציין מערתא דרבנן. שלא יכשלו כהנים לעבור עליהם ולהאהיל שלא הארע תקלה ע"י לדיקים: איעלמה מיניה. לא יכול למצוא מקומו: רבצת. לאחריה לשון המרבץ שדהו ומשקה: רבי חנינא. ברבי חמא: שדינא כיתנא. זורע אני זרעוני פשתן: שדינא. משליך: וגדלינא נישבי. וקולע אני ממנו רשתות ומכמורות: וציידנא טביי ואני לד לביים: ואריכנא מגילתא. ומתקן

עיון יעקב

איעלמא מיניה. מדקאמר לשון שלימות מכלל דחי"ל ידיעה מתחלה רק שנשכח ממנו וראה מדה כנגד מדה כיון שלא שיה בו מדתו נגרם שלא תשתכח תורה מישראל לכן תלשה דעתו וסבר שלא פלפל תורה כמותו הוא הגורם להדר ע"י פלפולא יצאה ב"ק ואמרה לו תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לא רבצת שהוא הגורם שלא תשתכח תורה מישראל לזה תייתי כי הוו מנצי וכו': א"ל באתר דזקוקין דנורא ובעורין דאשא. קרי כן ע"ש שילא מגוהרקא שלו שני בוטיטי דנורא ומחיה להאי גברא כדמייתי הכי מעשה בסמוך: אנקטינהו לפני הסיבה. ושמנו [illegible] [illegible]

והתקן אני בעורותיהם קלפים: וסליקנא למתא. למקום שאין מנתו' תינוקות: להמשה ינוקי. לכל חד ספרו: ומתנינא. על פה שיתא סדרי משנה לשיתא ינוקי: אקרו אהדדי. למדו זה את זה מקראות: ואתנו אהדדי. למדו זה את זה סדרו: לא תהא כזאת בישראל. לא תאמר זאת בישראל: אמש נראה לי. בחלום: תקוע. ויושב בישיבה של מעלה: ורבי יוחנן אצל רבי חייא לא. אמרתי אני וכי אין רבי יוחנן ראוי לישב אצל רבי חייא: ובעורין. תרגום דלפידים: דמצפרא הוו שפירין עיניה. בבקר ראיתי את עיניו יפות ולערב ראיתיו דומות כאילו נשרפו באור: אמרי ליה. אמרתי לו: דאמרי. אמרתי לאליהו: גודרקא. קתדרא: בוטיטי. כינוים קונטלייא"ש בלע"ז: מתניתא דמר קא מתנינא. תוספתא של אדוני שסידר לששה סדרים אני שונה תמיד דרבי חייא סדרה לתוספתא כדאמרינן בעלמא רבי לא שנאה רבי חייא מנא ליה ואמרינן כל מתניתא דלא מיתניא בי רבי חייא ור' אושעיא לא תותבו מינה בבי מדרשא: תקפי ברהמי. מרבין בתפלה: ומייתי למשיח בלא זמניה. לכך אין ניתן לי רשות להעמידן יחד: יש דוגמתן. שהיא כשמעת תפלתן: פולסי. חבטת מלקות:

תוספות ואיתפסאי. והא דמזי להו לעיניה דהוו מחרכן לפי שעדיין היה ניכר א"כ לאחר זמן סיפר ליה כך: אוקמינהו לפני התיבה. שלשתם כדרים במדרש דת"ל יורדין לפני התיבה ב' כדכתיב וידי משה וגו' ואהרן וחור וגו': אחתינהו לרי חייא ובניו. (לפני התיבה) ואע"ג דהניא במגילה אין מורידין לפני התיבה לא אנשי חיפה ולא אנשי בית שאן שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין ורבי חייא לא היה יכול לומר ותניתי כדאמרינן התם ה"מ היכא דאפשר באחר הכא לא הוה אפשר באחר: כי מטא (למחיה) [למימר מחיה] המתים רגש עלמא. אע"ג דאיכא נמי מחיה המתים מקמי משיב הרוח אומר ר"ת משום דתחיית המתים לא הויא אלא ע"י טל ועי"ל דמשיב הרוח ומוריד הגשם נשב זיקא ואתא מיטרא משום שזהו עיקר (התפלה) [תפלת] הרוח והגשם שנברכה זו אבל תחיית המתים עיקרה היא (בחתימה) [בחתימתה]:

מהרש"א בהדי דידי כו'. ילא בזה שהשיב לו רבי חייא דדידי עדיפא מדידך דאי משתכחת תורה ח"ו ולאי דהוה דידך עדיפא שעל ידי פלפולך תחזירם אבל הכא עבידנא שלא תשתכח ואם כן דידך אינה אלא בכח ודידי הוא בפועל ויותר משובח דבר שהוא בפועל מאשר הוא בכח. ואמר מאי עבידנא אזילנא ושדינא כתנא כו'. שכל מעשה הזה לתורה הוא בתחלה לשם שמים ולא היה בו שום שיתוף ד"א וכוונה אחרת שלא לש"ש כי אילו קנה בהמה לעורה היה בו מלד המוכר שיתוף ד"א אבל מתחלת גידול הכתנא היה לשם תורה ומלות כדמסיים ומאבילנא בשרייהו ליתמי ואריכנא מגלתא כו' עד דאתינא אקרו ואתנו אהדדי כו'. שכל אחד נעשה לומד ומלמד שהוא מעלה העליונה בתורה ועי"ז לא תשתכח תורה מישראל ומסיק ודקדק דאמר רבי גדולים מעשה חייא שהם עדיפים וגדולים מדר"ח מפני דרבי חייא הם במעשה ובפועל ודרבי חנינא אינן אלא בכח: אין אפילו מאבא כו'. אפשר שא"ל אין על לד הטעות דאמרינן בסוף סוטה משמת רבי בטלה ענוה וירא"ת חטא דהא מלינו ברי עדיפא אפילו מדרבי יוסי דאמרינן בפרק כל כתבי א"ר יוסי מימי לא הסתכלתי במילה שלי איני והא אמרו ליה לרבי מאי טעמא קרו לך רבינו הקדוש כו' ברבי מלתא אחריתא הוה ביה שלא הכניס ידו תחת אבנטו: באתר דזקוקין דנורא כו'. המשל בזה הנפח שהוא המנפח הגחלים להבעירן ובידו הוא בכח אבל באחרא דכבר יש שם זקוקין דנורא ובעורין דאם א"ל לעייל נפחא תמן שיש שם הכל והמשל בזה את רבי חנינא המשיל לנפח שיש בידו להבעיר האש ולהחזיר התורה ליושנה אבל לגבי רבי חייא אין לורך לו שהרי יש שם בעורין חקוקין דעבד לה בפועל שלא תשתכח וא"כ מאן מעייל בר נפחא שהוא רבי יוחנן שהיה תלמיד רבי ינאי ורבי חנינא לתמן שהרי אין לורך לו ואפשר שמזה המשל קראו לו לר' יוחנן בר נפחא בפרק חל; ובספר יוחסין פי' טעמים אחרים דחוקים ע"ש ודו"ק: מתנינא ואתסאי. שעי"ז המת ד, בב' עולמות כדאמרי' בפ' האשה רבה אגורה באהלך עולמים כו' כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעה"ז כאילו שפתותיו דובבות כו' וק"ל: רישׁ ירחא היה כו'. כי זה היום אשר בו חידוש הלבנה הוא רמוז על התחדש מלכות ישראל לעתיד ויום מוכן להתפלל על דרך זה כמאמר נוסחו וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה כו' והוא שאמר דאי תקפי היום בר"ח ברחמי הוה מייתי ליה למשיח כו': ומצלי כו'. הוא מבואר שהלדיקים במיתתן קרוין חיים והמיתה אינה אלא כשינה כאמור לישיני עפר והוא שאמר אדאוקימנא לאברהם שהעמידו מתוך השינה ומשי ידיה לתפלה כדין הישן על מטתו שלריך נטילה לתפלה וכו' וק"ל: רגש עלמא כו'. אפשר שזהו התחלת התחייה כי כן מלינו במתים שהחיה יחזקאל ויהי קול כהנבאי והנה רעש ותקרבו עצמות כו': בדובא כו'. יראה שהוא שר מלך פרס של מעלה שהוא נקרי דוביאי"ל דאוקמוהו במקום גבריאל וכתבו ליה לישראל ולרבנן באכרגא כדאמרינן בפ' י"ה והוא אתא לטרדינהו לומר דלא אתי עדיין זמן המשיח ועדיין כתבו לישראל להיות משועבדים תחת יד מלך פרס:

שמואל ירחינאה אסייה דרבי הוה חליש רבי בעיניה מ שם א"ל אימלי לך סמא א"ל לא יכילנא אשטר לך משטר א"ל לא יכילנא הוה מותיב ליה *סמני בגובתא כגמרא איתא תותי בי סרייא ואיתסי הוה קא מצטער רבי למסמכיה בגובתא ולא הוה מסתייעא מלתא א"ל לא לצטער מר לדידי חזי דקמני לי ספרא דאדם הראשון וכתיב ביה שמואל ירחינאה *חכים יתקרי רבי לא יתקרי ואסו דרבי על ידו תהא ר"פ פו רבי ורבי נתן סוף משנה רב אשי ורבינא סוף הוראה וסימניך °עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם: תהלים עג

שמואל ירחינאה. הוא שמואל בר אבא חבירו של רב ועל שהי' בקי בסוד העיבור כדאמרינן במסכת ר"ה אמר שמואל יכילנא לתקוני כולה גלותא קרי ליה ירחינאה: אימלי לך סמא. בתוך העין: אשטר לך משטר. אמשח לך על גב העין. משטר מטפח מולי"ר בלע"ז כדאמרינן בפסחים גבי כותח הבבלי (חומץ האדומי) משטר קשטר מטבל פתו: גובתא. קנה חלול: תותי בי סריא. תחת מראשותיו ונוקע בה חתך הקש והולך דרך עלם גולגלתו ומוחו עד עיניו: הוה מצטער רבי למסמכיה. טרח ומתעסק לסומכו לפי שחכם בקי היה כל כך: ולא הוה מסתייעא מלתא. שהיה' השעה נטרפת או לא היו החכמים נאספים: ה"ג. חכים אתקרי רבי לא אתקרי: ספרא דאדם הראשון. שהראהו הקב"ה דור ודור ושופטיו דור ודור ודורשיו דור ודור וחכמיו: רבי ורבי נתן סוף המשנה. כל

שלמה דא"כ אמאי לא אוקמיה לתרתי מיניה בהדי הדדי אלא ודאי דלאביי תרתי מייתי ב"כ משיח בלא זמנו וא"כ למה אוקמינהו לבסוף אלא כדרים בגורים : ואפי' יר"ג הקא של

כל זה כתוב לעיל: סוף משנה. סוף הוראה עד יומיהן אמרו איש את דבריו בבהמ"ד והיו תלמידים גורסין שמועה שמועה לבדה ולא היו מסכתות סדורות וסדר (וקבן) על הסדר והם כללו האמור בדורות שלפניהם וסדרו את המסכתות ואחריהם לא הוסיפו אלא מעט: סוף הוראה. סוף כל האמוראין עד ימיהם לא היתה גמרא על הסדר אלא כשהיתה שאלה נשאלת בטעם המשנה בבהמ"ד או שאלה על מעשה המאורע בדין ממון או איסור והיתר כל אחד ואחד אומר טעמו ורב אשי ורבינא סדרו שמועות אמוראים שלפניהם וקבעו על סדר המסכתות כל אחד ואחד אצל המשנה הראויה השנויה לה והקשו קושיות שיש להשיב ופירוקין שראוין לתרץ הם והאמוראים שעמהם וקבעו הכל בגמרא כגון איתיביה מותיב ורמינהו איבעיא להו והתירוצין שעליהם ומה שבידו אותם (לפניהם) [שלפניהם] אותם שאמרו לפניהם הקושיות והתירוצין [שעליהם] לא קבעום בגמרא על סדר המסכתות והמשנה שסידר [רבי] ובאו רב אשי ורבינא וקבעום: וסימנך עד אבא אל מקדשי אל. מקדשי סימנא דרב אשי: אבינה. סימנא דרבינא: לאחריתם. סימן סוף הוראה.

מהרש"א ורבי לא יתקרי. יש לספק בזה ומה היה חסר שלא נסמך שהרי היה ראש ישיבה בנהרדעא בלי סמיכות ואפשר לומר דענין הסמיכות הא' שיש לו רשות לכוף ולדון ופטור מלשלם אם טעה והב' שיש לו רשות להורות באיסור והיתר כדאמרי' בפ"ק דסנהדרין כי הוה נחית רב לבבל א"ל רבי חייא לרבי בן אחותי יורד לבבל יורה יורה ידין ידין יתיר בכורות אל יתיר והרי אף רב שלא נסמך להתיר בכורות נעשה ראש ישיבת סורא וה"נ שמואל כמי בלא רשות נעשה ראש דכיון דבטילה רשות לדון איש אלא שיהיה פטור מלשלם סומך על עצמו דחכים יתקרי כספרי דאדם ואמרינן הרוצה להתחכם יעסוק בדיני ממונות וע"כ היה דן כי היה חכם בדינין ולכך הלכתא כוותיה בדינא ולא טעה מעולם בדין אבל באיסור לית הלכתא כוותיה ואפשר שהוא עצמו לא סמך על עצמו להורות דבר איסור כיון שלא נסמך ורבי לא יתקרי ודו"ק: עד אבא אל מקדשי כו'. יש לפרש מקדשי אל הוא ספ' לרבי שנקרא רבינו הקדוש שהיה סוף המשנה שהיה רבי נתן קלא לפני ר' שהיה תנינו של ר"מ בסוף הוריות וכן אבינה סימן לרבינא דרב אשי היה קלא קשים מרבינא והיינו בכ"א לאחריתם וק"ל:

מא ס"ס **אמר** רב כהנא אשתעי לי רב חמא בר ברתיה (דחמא) [דחסא] רבה בר נחמני אגב שמדא נח נפשיה אכלו ביה קורצא בי מלכא אמרו איכא חד גברא ביהודאי דקא מבטל תריסר אלפי גברא מישראל ירחא בקייטא וירחא בסיתוא מכרגא דמלכא שדרו פריסתקא דמלכא אבתריה ולא אשכחיה ערק ואזיל [מפומבדיתא לאקרא] מאקרא לאגמא ומאגמא לשחין ומשחין *לצריפא ומצריפא לעינא דמיא ומעינא דמיא לפומבדיתא איקלע פריסתקא דמלכא לההיא אושפיזא דרבה קריבו תכא קמיה ואשקיוהו תרי כסי ודליוה לתכא מקמיה הדר פרצופיה לאחוריה אמרו ליה מאי נעביד ליה גברא דמלכא הוא אמר להו קריבו תכא לקמיה ואשקוהו חד כסא ודליוה להכא מקמיה וליתסי עבדו ליה הכי ואיתסי אמר מידע ידענא דגברא דקא בעינא הכא הוא בחיש אבתריה ואשכחיה אמר אזלינא מהא אי מקטל קטלו להוא גברא לא מגלינא ואי נגודי מנגדי ליה מגלינא אתיוהו לקמיה עייליה לאדרונא וטרקיה לבבא באנפיה בעא רחמי פרק אשיתא ערק ואזל לאגמא הוה יתיב אגירדא דדקלא וקא גריס קא מפלגי במתיבתא דרקיע אם בהרת קודמת לשער לבן טמא ואם שער לבן קודמת לבהרת טהור ספק הקב"ה אומר טהור וכולהו מתיבתא דרקיע אמרי טמא אמרי מאן נוכח נוכח רבה בר נחמני דאמר רבה בר נחמני אני יחיד בנגעים אני יחיד באהלות שדרו שליח בתריה ולא הוה מצי מלאך המות למקרב ליה דלא הוה קא פסיק פומיה מגרסיה אדהכי נשיב זיקא ואוושא ביני קניא סבר גונדא דפרשי הוא אמר תינח נפשיה דההוא גברא ולא ימסר בידא דמלכותא כי הוה קא ניחא נפשיה אמר טהור טהור יצאת בת קול ואמרה אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאת נשמתך בטהור נפל פיתקא מרקיע בפומבדיתא רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה נפקי אביי וכולהו רבנן לאיעסוקי ביה לא הוו ידעי דוכתיה אזלו לאגמא חזו צפרא דמטללי וקיימי אמרי ש"מ התם הוא ספדוהו תלתא יומא ותלתא לילותא נפל פיתקא כל הפורש יהא בנדוי ספדוהו שבעה יומי נפל פיתקא לכו לבתיכם לשלום. ההוא יומא דנח נפשיה דלייה זעפא ודריה לההוא טייעא כי רכיב גמלא מהאי גיסא דנהר פפא ושדייה בהך גיסא אמר מאי האי אמרו ליה נח נפשיה דרבה בר נחמני אמר לפניו רבש"ע כולי עלמא דידך הוא ורבה בר נחמני דידך הוא את דרבה ורבה דידך אמאי קא מחרבת ליה לעלמא נח זעפא:

רבה בר נחמני. בר פלוגתיה דרב יוסף: אגב שמדא נח נפשיה. מחמת אימת מלכות מת: דקא מבטל וכו'. שמקבלין אליו בניסן ותשרי לשמוע דרשות של פסח ושל חגים וכשמבקשין שלוחי המלך לגבות המס גולגולת של כל חדש ואדם אינם נמצאין בבתיהם: פריסתקא. שליח: איקלע פריסתקא. ללון באותו פונדק שהיה רבה נחבא בו: אשקיוהו תרי כסא ודליוה לתכא. ושדים הממונים על הזוגות מזיקים את השותה זוגות ובני הבית לא נתכוונו לכך: אמרו לו. בני הפונדק לרבה מה נעביד: נגודי מנגדי לי. ואם ייסרוני ביסורים אגלה: וטרקיה לבבא. סגר הדלת: פרק אשיתא. נפלה החומה: אגירדא דדיקלא. על גזע דקל קטן: אם בהרת קדמה לשער לבן טמא. דשער לבן שפרח בו הוא סימן לטומאה כדכתיב והנה נהפך שער לבן בבהרת: טהור. לפני

עין יעקב

יח. כדאמרינן בפ"ח הלוים רעים ותאמנים בשמועתן שמשכינין אותן שלא ילאו אלא ע"י פנאי [illegible]: והקב"ה אומר טהור וכולהו במתיבתא אמרי טמא. אע"ג דאחרי רבים להטות כתיב והקב"ה כשלמו משמר את התורה [illegible] הוא רוב כנין לכן הולידו הכרעה שליסים: אמר טהור טהור. הא דאמר בכל סיבה טהור [illegible] כנס [illegible] בסנהדרין [illegible] והסילוק [illegible] בספק בחזקת [illegible] ואם שאמר מסריך רבה בר נחמני [illegible]

לפי מה שכתוב בתורה: גונדא. גדוד של פרשים שמחפשים אחריו: בפומבדיתא. והוא ראש ישיבה בה: מטללי. עושין לו בכנפיה: דלי זעפא. גבה רוח סערה: את דרבה. אתה אוהבו של רבה:

מהרש"א לא מגלינא כו'. נראה לפרש גם אם כאמר דנכרי הוה מנ"ש דמיד' ידענא דגברא דקא בעינא הכא כו' היינו לפי שהלך אחריו כאן ממקום למקום תו הסיבה שבאה לו וכלל ממנו באשקיוהו עוד חד כסא אין המון עם יודעים בזה ובודאי זה החכם שברח מפני בכאן הוא ועל פיו עשו כן ולפי שהליל אותו אמר להכילו בכפשו וגם אי מקטלי לי לא מגלינא וק"ל: ובודהו כו'. בפ"ד דנגעים איכא פלוגתא דתנאי בהא דהכי תנן ואם ספק טמא ור"י אומר כהה ומייתי לה בפרק הנחנקין ובפרק כל היד ומפרש לה רבה כהה וטיהר וע"ש בתוספתא דגרסינן רבה כדקאמר הכא מאן מוכח רבה ומשום דאיכא לפרש כהה לאסוף למנין לטמא קאתי רבה לפרושי דאינו כן אלא דבא רבי יהושע למנין וטיהר ובשלשי נזיר ילפי' לה מקרא ובאגדה זו קאמר דנשבקש על כך בישיבה של מעלה להכריע בדבר דכהה וטיהר והיינו כדקא ניחא כשהים אמר טהור ודקאמר ספק הקב"ה אמר טהור גם דליכא ספיקי קמי שמיא ולדידי דאיכא ספיקא קאמר ואהרא דמייתי בנזיר לטהר קמייך וק"ל:

מב **רבי** שמעון בן חלפתא בעל בשר הוה יומא חד הוה המימא ליה הוה סליק ויתיב אשינא דטורא אמר לה לברתיה בתי הניפי עלי במניפא ואני אתן ליך ככרין דנרד אדהכי נשיב זיקא אמר כמה ככרים דנרד למארי דיבי:

רבי שמעון בן חלפתא וכו'. משום דאיירי ברישא דאגדתא בבעלי בשר נקט לה: ככרין דנרד. אגודות של נרד והוא עשוי כשבלין: למארי דיבי. לבעליו של רוח זה:

תוספות ר"ש בן חלפתא בעל בשר הי'. משום דא"ר בר"ש דהיה בעל בשר נקט הא' עובדא ומה שהמתין עד כאן לפי שכל דבר דבוק לחבירו ע"כ:

מג **משנה** מעשה ברבי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא ושכור לנו פועלים הלך ופסק להם מזונות כשבא אצל אביו א"ל בני אפילו אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך שהם בני אברהם יצחק ויעקב וכו': **גמ'** *למימרא דסעודתא דאברהם אבינו עדיפא מדשלמה והכתיב °ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סלת וששים כור קמח עשרה בקר בריאים ועשרת בקר רעי ומאה צאן לבד מאיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים ואמר גוריון בן אסטיון משמיה דרב הללו לעמילן של טבחים רבי יצחק אומר הללו לציקי קדרה ואמר רבי יצחק אלף נשים היו לשלמה כל אחת ואחת עשתה לו בביתה כך מאי טעמא ז סבורה שמא אצלה סועד היום וזו סבורה שמא אצלה סועד היום ואילו גבי אברהם כתיב °ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב וא"ר יהודה אמר רב בן בקר אחד רך ב' וטוב ג'. התם תלתא תורי לתלתא גברי הכא לכל ישראל ויהודה שנא' °יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים. מאי ברבורים אבוסים אמר רב שאובסים אותם בעל כרחן ושמואל אמר שאובסים ועומדים מאליהם ור' יוחנן אמר מביאים תור ממרעיתו בדלא אנים ותרנגולת מאשפתה בדלא אניסא אמר רבי יוחנן מובחר שבבהמות שור מובחר שבעופו' תרנגולת אמר (מימר) [אמימר] זוגתא אוכמתא בי בטניתא דמשתכחא ביני עצרי דלא מצ"א פסיא קניא °ואל הבקר רץ אברהם אמר רב יהודה אמר רב בן בקר אחד רך ב' וטוב ג' ואימא חד כדאמרי אינשי רכיך וטוב א"כ לכתוב רך טוב מאי וטוב ש"מ לדרשה ואימא תרי מדוטוב לדרשא רך נמי לדרשה מתיב (רבא) [רבה] בר עולא ואי תימא רב הושעיא ואי תימא רבי נתן בר' אושעיא ויתן אל הנער וימהר לעשו' אותו כל חד וחד יהבי לנער חד. ויקח חמאה וחלב ובן הבקר וגו' דקמא קמא דמטיא אייתי לקמייהו ולמה לי תלתא תסגי בחד א"ר חנן בר רבא כדי להאכיל ג' לשונות בחרדל:

בשעתו. בעת מלכותו דמלך והדיוט היה: שהם בני אברהם וגו'. כסעודתו של אברהם גדולה משל שלמה כדמפרש בגמ': הללו. הקמח והסלת: לעמילן של טבחים. אלות עשויות לכסות פי הקדרות לבלוע זוהמת התבשיל: הללו. הבקר והצאן האמורים בזה הפסוק: לציקי קדירה. אינו אלא למין מאכל ששמו ציקי קדירה אבדו"ר בלע"ז: ברבורים. תרנגולים: שאובסים אותם בע"כ. מושבין להם מאכל בפיהם בחזקה: תור. שור: בדלא אנים. שלא עשה מלאכה: בדלא אניסא. בגידול אפרוחים: זוגתא. תרנגולת פטניתא. המפוטמת בבית. ל"א בטניתא בעלת כרס: דמשתבחי ביני עצרי. בין הגיתות ואוכלת החרצנים: דלא מצי פסיא קניא. שאינה יכולה לפסוע הקנה מרוב שמנה: קמא קמא דמטיא. ראשון שהגיע לאכול שנגמר בישולו: לשונות בחרדל. מעדן מלכים וברים הוא:

מהרש"א הללו לציקי כו'. ומייתי להו להחזיק הקושיא ונראה דלמדו לומר כן דלא כפשטה להכילתן מאי רבותיה דהא כתיב ישראל ויהוד' רבים כחול הים וגו' אבל לעמילן ולציקי אין הכל צריכין לו ומייתי נמי אלף נשים היו לשלמה כו' להפלי' הקושיא ואפשר שלמד כן ממקרא דכתיב ויהי לו נשים ז' מאות ופילגשים ג' מאות (ויטו נשיו את לבו) דהיינו להיכן שיהא סועד בכל יום דלפשטיה לא איצטריך דמפרש ביה ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו גו': ואמר רב יודא בן בקר רך וטוב כו'. וי"ל לדקדק דבלאו רב יודא היה עדיפא להקשות דבן בקר משמע חד כדפריך בסמוך וי"ל דבלאו רב יודא איכא למימר מין בן בקר והרבה היו דאומר אדם על שוורים הרבה שור כדכתיב ויהי לי שור וגו' אבל מדרב יודא דאמר ג' הוו פריך שפיר דבשלמה הוו טפי בקרים וק"ל: הבא לכל ישראל כו'. ויש להקשות דא"כ מאי רבותיה דאפילו בסעודת

עין יעקב

ג"כ דעת הרמב"ם על ספק מתא שלא כדעת הקב"ה ועיין בכ"מ וי"ל דמיירי מספק לטומאה: ואמר רב יהודה אמר רב בן בקר אחד הא דהולך להביא הא דאמר ר' יהודה עיין במהרש"א וע"ל דאי לאו דר"י אמר רב כ"ע אומר דלעולם סעודת אברהם היה גדולה משלמה והא דלא הזכיר גבי אברהם רק אחד שהיה מובחר שבעדרו שהוא רך וטוב אבל לעולם היה הרבה מאוד אבל מדר"י אמר רב שאמר רך וטוב לדרשה מקשה שפיר: מדוטוב לדרשא רך נמי לדרשא. עיין במהרש"א וע"ל דודאי קשה קושית הש"ס למה לי שלשה

בסעודת שלמה דהא אפשר דלא בא לכ"א מישראל כ"א דבר מועט וי"ל דה"ק דאפילו אם אתה עושה לפועלים הללו שאינם מרובין כסעודת שלמה שנעשית לכל ישראל והוא דחוק דלפ"ז היו אלו הפועלים מרובים כ"כ שאילו היה עושה להן כסעודת שלמה לא היה בא לכל אחד מהפועלים בקר אחד ודו"ק: מאי אבוסין כו'. הא ודאי לענין שיהיו שמנין הא חזינן דבאבוסין בע"כ הם יותר שמנין אלא דשמואל פליג וקאמר לענין בריאות למאכל אדם יותר עופות באבוסין מאליהן דשמואל רופא היה כדלעיל וק"ל: תור ממרעיתו כו'. אהאי קרא ודאי מני קאי ומשמע ליה דאבוסין דסיפיה דקרא קאי כמו הבקר דקרא ובמלת אבוס ודאי דלא פליג אי כמר ואי כמר שהוא מקום שמשמנין הבהמה אלא שהוסיף לומר דאין אובסין אלא בור ותרנגולת דלא אכיפא וק"ל: רך נמי כו'. ר"ל דתו לא הוה כדאמרי איכפי דלא אמרי רכיך לחוד בלא טוב וע"כ רך נמי לדרשא וק"ל: לנער הד. כתב הרא"ש אבל גבי ובן הבקר אשר עשה דקאי אאברהם כו' אין לפרש אלא קמא קמא דמטיא הייתי קמייהו עכ"ל דכראה דה"כ גבי ויתן אל הנער וגו' אין לפרש קמא קמא נתן אל הנער לעשותו וחד נער היה דא"כ מאי השמיענו קרא בזה דהכא אשמעינן קרא דאברהם זריז היה ולא המתין עד שתגמור בישול כלם אלא קמא כו' ודו"ק: ג' לשונות כו'. נראה שלמדו לומר כן דליסבא דרך וטוב נופל בפרט על הלבון כההיא דויקרא רבה רבי הוה עשה סעודה לתלמידיו הביא לפניהם לשונות רכים ולשונות קשים כו' דכד היא טבא לית טב מינה וכד היא בישא לית ביש מינה וחרדל כמי דרים מרך וטוב שהוא עושה המאכל רך וטוב חושבניה דדין כחושבניה דדין ולדרש זה כמי שפיר אתיא כוסף הוא"ו בטוב וק"ל:

הגדה התם תלתא תורי לתלתא גברי הכא לכל ישראל ויהודה. אף על גב דאמרינן לקמן תסגי בחד אלא כדי לאהכילן ג' לשונות מ"מ כיון דשחט ג' הוי נפישי משלמה. הרי"ף:

מד שם **א"ר** תנחום בר חנילאי לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם ומלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם ס"ד אלא אימא נראו כמי שאכלו ושתו א"ר יהודה אמר רב כל מה שעשי' אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקדוש ברוך הוא לבניו בעצמו וכל מה שעשה אברהם ע"י שליח עשה הקב"ה לבניו ע"י שליח °ואל הבקר רץ
בראשית יח אברהם °ורוח נסע מאת ה' ויקח חמאה וחלב °הנני
במדבר יא ממטיר לכם לחם מן השמים והוא עומד עליהם תחת
שמות טז

העץ °הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב. ואברהם שם יז
הולך עמם לשלחם. °וה' הולך לפניהם יומם. יוקח נא שם יג
מעט מים °והכית בצור ויצא ממנו מים ושתה העם שם יז
ופליגא דרב חמא בר' חנינא דא"ר חמא ברבי חנינא וכן תנא דבי ר' ישמעאל בשכר ג' זכו לג' בשכר חמא' וחלב זכו למן בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן. בשכר יוקח נא מעט מים זכו לבארה של מרים. °יוקח בראשית יח
נא מעט מים ורחצו רגליכם אמר רבי ינאי בר' ישמעאל אמרו לו וכי בערביים חשדתנו שהם משתחוים לאבק רגליהם כבר יצא ממנו ישמעאל:

מאת ה'. כגון שלוים הג"ז בעלמו: יוקח נא מעט מים. ע"י שליח: זכו לשלש. מתנות שניתנו להם במדבר ע"י משה ואהרן: זכו לעמוד הענן עומד עליהם תמיד כדכתיב וענכך עומד עליהם: לבארה של מרים. היינו נמי והכית בצור ובעמוד ענן פליגי: ורחצו רגליכם. והשענו תחת העץ שלא יככים ע"ז בתוך ביתו שהערביים רגילים להשתחות לאבק רגליהם והן דומו לו כערביים: כבר יצא ממנו ישמעאל. (ממנו) [ממך] שלא הרגיל לעשות כן

מהרש"א שהרי משה עלה וכו'. אליהו נמי לא אכל מ' יום איכא למימר דבאקראי כעשה שהלך במדבר דרך יום א' ויבאל את נפשו למות עד שהזמין לו הקב"ה עוגת רצפים וצפחת מים וילך בכח האכילה ההוא מ' יום גו' אבל משה שהיה ג' פעמים מ' יום בלא אכילה כיון שראה בראשונה שנעשה לו נס שהולך לעמוד שם מ' יום בלא אכילה לא היה לו בעלייה שנית ושלישית לסמוך על הנס והיה לו ליטול עמו לחם ומים אי לאו משום דאל ישנה כו' ודקאמר עלה משה למרום אין זה סותר מה שאמרו פ"ק דסוכה מעולם לא עלה משה למרום דמ"מ עלה למטה מי' ולא אכל שם משום דאל ישנה כו' ומה שהקדים מעשה משה המאוחר למעש' מלאכים המוקדם נראה משום דהא דאין אוכלין לחם המלאכים במרום לא פסיקא ליה אלא מדלא אכל משה שם לחם ועוד נראה דעיקר הראיה ממשה דלא אכל שם לחם אבל המלאכים לא אכלו אלא לפי הדמיון כמ"ש נראה כמי שאכלו ודו"ק: ע"י שליח ואל הבקר גו'. השכר הוא מעין המעשה ואל הבקר רץ גו' הוא בשר ורוח נסע והגיז שלוים שהוא בשר ויקח חמאה וחלב היה השכר המן שהוא מעין החלב כדדרשינן ביומא לשד השמן מלשון שדים כמו שהתינוק

עין יעקב

הלכה תסגי בחד אלא ל"ל כדי לאהכילן ג' לשונות א"כ ע"כ ל"ל דרך כמי לדרשא והיה ג' דאל"כ לא היו רק שנים ותקשי תסגי בחד: לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם ומלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם. נראה דעיקר ראייה הוא מאדם מן משה אך מן משה לבד י"ל דמשה לא אכל לפי שלא היה לו מה לאכול למעלה ואם היה לו מה לאכול למעלה הי' אוכל לה"ק מ"ה ירדו למטה ואכלו למה אכלו למטה אלא הלך בקרתא אזיל בנימוסו אך י"ל דלמא מש"ה אכלו מ"ה למטה לפי שגם למעלה אכלו כדאי' ביומא לחד מ"ד לחם אבירים אכל איש לחם שמ"ה אוכלין אותו לכך מייתי ממשה מדלא אכל למעלה מכלל דאין אכילה כלל למעלה: בשכר שלשה זכו לשלשה בשכר חמאה וחלב זכו למן וכו'. כתב מהרש"א יש לדקדק דבפ"ק דתענית אמרו המן בזכות משה והבאר בזכות מרים והענן בזכות אהרן וצ"ל דאע"ג דהכל היו בזכות אברהם מ"מ היה אפשר להיות אלו דברים קודם דור המדבר או אח"כ הלא אב אי' לכלנו והיה שלשתן דוקא בזמן דור המדבר בזכות שלשה פרנסים אלו וכולו בשביל אברהם שהוא אב לכלם: אמרו לו וכי בערביים חשדתנו כבר יצא ממנו ישמעאל. שהם משתחוים לאבק שעל גבי רגליהם כבר יצא ממנו ישמעאל ומה כחום היום ע"ד הרמ"ע אחרתי ע"ש מה דאיתא בעשרה מאמרות שהמלאכים באו אצל אברהם לברך ברכת המזון ועיין בז"ע בכך שני שפי' הטעם שע"י כן יזכו לתורה ואברהם דתה אותם לכך ברכת המזון רק שהוא יברך ועיין בס"כ על התורה שפי' יוקח נא מעט מים קאי על התורה שיוקח ע"י משה ותהו ורחצו רגליכם כמו שפירש"י וכל העם אשר ברגליך בעלמך ה"נ אמר אברהם למלאכים שיבטלו עלתם ותהו ורחצו רגליכם ואיתא בש"ם דפסחים לעתיד יאמר אברהם אני מברך שכבר יצא ממני ישמעאל ע"כ וא"כ בזה מתורץ תחלת הגמ' וכי בערביים חשדתנו שמשתחוים וכו' אלא ל"ל ורחצו רגליכם קאי להסר עלתם שלא יברכו כה"ג כדי שלא יזכו לתורה לכן אמרו כבר יצא ממנו ישמעאל וא"כ הוא א"א לברכו ואי' בזרע ברך כחום היום דהיינו עד ו' שעות שהוא זמן סעודה שיושבין בדין ואי' בש"ם דשבת פ"ק עד מתי יושבין בדין עד זמן סעודה מאי קרא דכתיב אי לך ארץ שמלכך נער וגו' ושריך בעת יאכלו וכתב מהרש"א היינו זמן סעודה לכל אדם דהיינו שעה רביעית כדאי' בתרגום יונתן וריבונך כתר דמקיבלא תמידא ע"ש דבריו באריכות ובאמת הוא כנגד השיטות כל הפוסקים דמשיע עד זמן סעודת דהיינו סעודת ת"ח שהיא שש שעות ונראה דפליגי בפלוגתא דהכי תנאי בברכות דף כ"ז אי תמיד של שחר קרב עד ד' שעות או כשש שעות ומקשה שם בש"ם למ"ד בשש שעות מ"מ דעד שש שעות נקרא הוא והא כתיב וחם השמש ונמס עד ארבע שעות וכתיב וילקטו אותו בבוקר בבוקר ומתרץ הש"ם תרתי כתיב שני פעמים בבוקר בבוקר חלקהו לשני בקרים ואיתא בספרי כאן בבוקר בכל נאמר שבזכות בבוקר לקטו דהיינו אברהם שנאמר גבי' וישכם אברהם בבוקר ואיתא שם כפי' הפשלים כל מה שעשה אברהם ע"י שליח נעשה לבניו ע"י שליח ומה שעשה אברהם ע"י עצמו בשכר חמאה וחלב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ע"ש ונראה דפליגי בהא אי אברהם היה יודע שהם מלאכים או לא יכראיתא במעשה הי' דלמ"ד שידע בהם ומאכיל בשר וחלב רק כדי להבשילם ולא לכבוד א"כ אין לומר שמטעם זה זכו למן אלא ל"ל בזכות בבוקר ובזה מתורץ עכשיו קשה מאי כתיב היום בכ"ז הייתי אומר להיות עד מתי יושבין בדין עד זמן סעודת תלמידי חכמים דהיינו שש שעות אע"ג דכתרגום כתיב עד זמן דקרב תמידא י"ל דתמיד נקרב עד חצות היום והא דכתיב וחם השמש י"ל שאני התם דכתיב שני פעמים בבוקר הלקהו לשני בקרים. וה"ל דבבוקר בזכות בוקר י"ל דבכר זכו מכח חמאה וחלב ולא ידע שהם מלאכים

סנב

שהשוק נועם כו' והא דלא קאמר בשכר ואקחה פת לחם הכני מתעיר לכם לחם שהוא קרוב יותר מענייכו וכן הוא בב"ר נראה לפי שהוא אינו אלא סיפור דברי אברהם עם המלאכים ולא בא הלחם לסעודה כדאמרינן לקמן ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה ודו"ק: **זכו למן כו'.** יש לדקדק דבפ"ק דתענית אמרו המן בזכות משה והבאר בזכות מרים והענן בזכות אהרן ומהך דהכא גופא קשה דאמאי קרא לה באר בל מרים וי"ל בזכות אברהם לא היו זוכין בהן אלא לפי שעה אבל בזכות משה ואהרן ומרים היו נמשכים המן והענן והבאר כל זמן רב מ' שנה ולכך כשמת אהרן נסתלק הענן וכשמתה מרים נסתלק הבאר וכשמת משה נסתלק המן: **כבר יצא ממנו ישמעאל כו'.** מבואר מדהקדים הרחיצה ללינה שלא כמנהג בהרי לוט ולכן הקדימו הלינה לרחיצה דרשו שהקפיד על האבק שהוא ע"ז לערביים ותבונת מלאכים זו שאמרו וכי בערביים כו' ודאי לא הוזכרה בכתוב ולא למדוהו אלא מדלקה אברהם בזה שילא ממנו ישמעאל אשר הערביים הם זרעו העובדים בזה ואמרינן החושד בכשרים לוקה בגופו וק"ל:

הגה"ה יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם וכו'. ואפשר מדכתיב ויאמרו כן תעשה להזהיר בכך ישמעאל כאשר דברת לנו. הרי"ף:

מה שם בראשית יח °**וירא** אליו ה' וגו' כחום היום מאי כחום היום אמר ר' חמא בר חנינא אותו היום יום שלישי של מילה של אברהם היה ובא הקב"ה לשאול באברהם הוציא הקב"ה חמה מנרתקה כדי שלא יטריח אותו צדיק באורחים שדריה לאליעזר למיפק לבראי נפק ולא אשכח אמר לא מהימנא לך היינו דאמרי תמן לית הימנותא בעבדי נפק איהו חזייה להקב"ה דקאי
שם אבבא היינו דכתיב °אל נא תעבור מעל עבדך כיון דחזא דקא אסר ושרי אמר לאו אורח ארעא למיקם
שם הכא היינו דכתיב °וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מעיקרא [אתו] קמו עליה כי חזונהו דהוה ליה צערא אמר ולא ואורח ארעא למיקם הכא מאן נינהו ג' אנשים מיכאל וגבריאל ורפאל מיכאל שבא לבשר את שרה רפאל שבא לרפאות את אברהם גבריאל דאזיל למהפכיה לסדום
שם יט והכתיב °ויבאו שני המלאכים סדומה בערב דאזל מיכאל
שם בהדיה לשזביה ללוט. דיקא נמי דכתיב °ויהפוך את הערים האל ולא כתיב ויהפכו ש"מ. מאי שנא לגבי אברהם דכתיב כן תעשה כאשר דברת ומאי שנא
יף פז בראשית יט לגבי לוט דכתיב *°ויפצר בם מאד א"ר אלעזר מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול:

הוציא חמה מנרתקה. הזריח חמה בכח שלא יהיו עוברי דרכים מצויין: **תמן אמרי.** בא"י: **כיון דחזא.** הקב"ה: **דקא אסר.** אברהם את מילתו ושרי אמר לאו אורח ארעא למיקם הכא: **היינו דכתיב.** דמעיקרא כתיב נצבים עליו ולבסוף כתיב וירץ לקראתם: **דיקא נמי.** דחד הוא דאזל להפוך סדום:

תוספות **חזייה להקב"ה** דקאי אבבא והיינו דכתיב אל נא תעבור מעל עבדך. הכא משמע שהשכינה היתה רוצה להסתלק מעל אברהם. ובמפנין משמע שלפי שרצה אברהם לילך לקראת אורחים ולהכניסן אמר להקב"ה להמתין עד שיכניס אותן דדרשינן מיניה גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה וקאמר נמי התם בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת ב"ו אין קטן יכול לומר לגדול המתן עד שאבא אצלך ואילו בהקב"ה כתיב אל נא תעבור: **ההוא דאתא לשזביה ללוט.** ותימה דאמרינן בב"ר דאין מלאך אחד עושה שתי שליחות וי"ל דכאן לא עשה מיכאל בשליחות אחת כי אם מעשה אחד שבישר את שרה וכשהלך משם לסדום אז הותחלה שליחות אחרת ודוקא במקום א' אין עושה שתי שליחות ובב"ר יש שרפאל בא להציל את לוט ורפואת אברהם אינה נזכרת ואפי' בא כמו כן לרפאות אברהם חשיב הכל שליחות א' דרפואה והצלה ענין אחד הוא הקשה הר"ר אלחנן הא משמע לישנא דקרא ששניהם הצילוהו כדכתיב ויחזיקו האנשים בידו וכתיב ויוציאוהו ויניחוהו מחוץ לעיר וכתיב בתריה שא"ל מלאך שבא להפוך את סדום כי לא אוכל לעשות דבר עד בואך שמה. וי"ל ששניהם הוציאוהו חוץ לעיר ומיכאל הלך עמו עד צוער וגבריאל היה מצוה אותו למהר:

מהרש"א **יום ג' למילתו.** מבואר ברא"ש וכתב דאית מפרשי מדלא הוזכר בזאת המראה שום דיבור משמע שלא נראה אליו אלא כדי לבקרו והוא דחה פי' זה מההיא דפ' מפנין ומדשמעינן שאמר הקב"ה להמתין לו דכתיב אל נא תעבור כו' א"כ מלינו שדבר עמו השם אחר שהכניס האורחים ע"כ ע"ש והנראה לקיים דבריהם דכיון דלא הוזכר שום דבור כאן לא היתה המראה על דעת הדבור שהיה אחר הכנסת אורחים וכן משמע מתוך הכתובים: **ביום ג' למילתו היה כו'.** דברי הרא"ש בזה באורך אין להם עיקר אבל הוא מבואר בדברי הר"ן בפר"א דמילה ע"ש דלפרש"י אע"ג דביום א' וב' איכא סכנה יותר מביום ג' מ"מ ביום ג' החולשה גוברת יותר כדכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים ומ"ה קאמר רבי חמא בר חנינא דביום ג' בא הקב"ה לבקרו דהוא עיקר מצות הביקור שהוא חלוש ביותר וצריך לבקרו לעשות צרכיו כמ"ש הר"ן וכן אמרו דאין מבקרין החולה עד אחר ג' ימים ולדברי הרמב"ם ניחא טפי שיום הג' יותר מסוכן ויותר חלוש ובזה יבואו דברי המתרגם על נכון בין לפירש"י בין לרמב"ם בלי גמגום ודו"ק: **אל נא תעבור וכו'.** כתבו התוס' הכא משמע שהשכינה היתה רוצה להסתלק כו' ובפ' מפנין משמע כו' אמר להקב"ה להמתין עד שיכניס האורחים כו' ע"ש ונראה ליישב דהא פשיטא ליה לתלמודא דמה שאמר אברהם להקב"ה אל נא תעבור היינו משום שראה שרוצה השכינה להסתלק כדאמרי' הכא דאי משום שרצה אברהם לילך אל האורחים להכניסם ה"ל להקדים האי קרא קודם וירא וירץ לקראתם ומ"ש רש"י בחומש דדרך המקראות לדבר כן הוא דחוק דאמרינן פ"ק דפסחים דבחד ענינא לא אמרינן אין מוקדם ומאוחר בתורה וכן מ"ש החזקוני דדייקינן ליה הכא במקרא מסורס אינו נכון דבתרי פסוקי כי הכא לא אמרינן מקרא מסורס והאי דרשה דפ' מפנין לאו משום דא"ל אברהם להקב"ה אל נא תעבור גו' אלא מהאי ענינא נדרש מדהלך מהקב"ה להכניס אורחים והמתין לו הקב"ה הדיבור עד אחר כל מעשה המלאכים שאז א"ל הקב"ה זעקת סדום גו' והיינו ע"כ מ"מ גדול הכנסת אורחים כו' ודו"ק: **היינו דכתיב כו'.** בפירש"י בחומש כתיב נצבים עליו וכתיב וירץ לקראתם כד חזיוהו כו' ועוד יש לפרש מדכתיב

עיון יעקב

אבל מכש"א מוכח שידע שהם מלאכים ובקש לבטל עלתם כדעת הי"ע כרך א"ב מקשה ספיר מה כחום היום והו"ק: **שדריה** לאלעזר למיפק לבראי נפק ולא אשכח. נראה דקדריש תמיכה אליו דאליו משמע למעט האחי כראתי"י בעלמא אליו למעט את אהרן להכי קדריש דסדר לאלעזר למיפק לבראי ולא חזיה לקב"ה בר רכשיק איסו בעניו: **נפק** איהו חזייה להקב"ה דקא אבבא. לע"ג שמתחלה כתיב וירא אליו ה' י"ל כיון שהלך אליו לבקר את החולה והיך התבקרים שלא לילך אל האורח בתוך הבית כי אולי תכביד עליו החולי עד דאחיך ליה עלמא לכך תכקיין מבחוץ על פתח הבית מבחוץ כדאיתא בי"ד סימן של"ה והא דכתיב הלוי לוועוטי אליעזר כדלעיל: **היינו דכתיב** אל נא תעבור מעל עבדך בין דחזא. כלומר דבכך רלה לעבור לפי שחזא דשרא ואסר ולאו אורח ארעא למיקם הכי לכן אתי א' נא תעבור: **דיקא** נמי דכתיב ויהפוך את הערים האל ולא כתיב ויהפכו. ויא' דכפי: משהי"ב אנחנו י"ל דבכך אתרו לשון רבים ליטול עלה זו מזה כיון יהפך כדכתיב נעשה א"ס אע"פ שהקב"ה לבד ברא את הכל אלא ללמוד שהגדול יטול רשות מהקטן שהי' במדרגת חיה כאן: **דכתיב** ויפצר בם מאד. הא דלא הביא קרא דלעיל דכתיב לא כי ברחוב נלין י"ל שלא היו רוצים לילך לביתו של לוט שהיה בו ע"א ופ"ה ימצא בשריהם
נבבי

מדכתיב וירא וירא ב' פעמים שבתחלה ראה אותם נצבים עליו ואח"כ כשראה אותם שפירשו הימנו מיד וירץ לקראתם ונראה לפי דרש זה לא יתכן לפרש לקראתם כמשמעו דהא אחריהם היה רץ שפירשו הימנו אלא דמלת לקראת' פירושו כמו לקרא אותם שהיה רץ אחריה' להחזירם וק"ל: **דאזיל מיכאל לשזביה ללוט.** כתבו התוספות תימה דאמרינן בב"ר דאין מלאך אחד עושה שתי שליחות כו' י"ל וכו' עכ"ל ע"ש וכתב הרא"ם כיון דבב' מקומות עושה ב' שליחות א"כ בתרי שגי ול"ע עכ"ל ואין כאן קושיא דאין זה מוכרח שיהיה כן לעולם אלא בב' מקומות ה"ל כ"א שליחות אחרת ולפעמים עושה מלאך אחד ב' שליחות בב' מקומות ופעמים ע"י ב' מלאכים כפי רצון הש"י דאל"כ כל השליחות בב' מקומות יעשו ע"י מלאך א' אלא בב' מעשים במקום אחד קאמר כיון שלא הותחל עדיין שליחות שני ע"כ אין מלאך א' עושה אותן דאל"כ למה לא עשה מלאך א' הבשורה והרפואה או ההפיכה וההצלה וזה ברור בלשון התוס' ויש לחכמי הקבלה דרך אחרת בזה עיין ספר בחיי וברקאנטי וק"ל: **דכתיב ויהפוך ולא כתיב ויהפכו.** וא"ת והא כתיב כי משחיתים אנחנו גו' והחזקוני תירץ כיון שבהפיכה מצינו לשון יחיד לבלתי הפכי מצי נמי למנקט בל' רבים עכ"ל אבל התוס' ע"כ לית להו האי סברא דאל"כ מאי מקשה הר"א בתוספות מדכתיב ויציאוהו ויניחוהו דהא כיון דכתיב נמי ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט שהוא לשון יחיד מצי למנקט נמי ויוציאוהו גו' בלשון רבים ונראה כיון דהמשחית לא היה יכול להשחית עד אחר שיציל המציל את לוט כדכתיב כי לא אוכל לעשות דבר עד בואך גו' תלה הכתוב ההשחתה נמי במלאך המציל וק"ל: **שמסרבין לקטן כו'.** ואיכא למידק אמאי לא הביא קרא דלעיל מיניה גבי לוט ויאמר לא כי ברחוב נלין וכ"כ בב"ר וברש"י בחומש וי"ל למאי דאמרינן בפרק אין עומדין ג' דברים רובן קשה ומיעוטן יפה והן שאור ומלח וסירוב והשתא קאמר הכא דלקטן מסרבין אפילו יותר מדאי כדכתיב ויפצר בם מאד מיהו בפ' כיצד צולין משמע דאין מסרבין לגדול כלל וא"כ ע"כ הא דמיעוטו יפה בקטן קא איירי ואולי דבאדם בינוני קמיירי ודו"ק:

מהקב"ה להכניס האורחים והמתין לו הקב"ה הדיבור עד אחר כל מעשה המלאכים שאז א"ל הקב"ה זעקת סדום גו' ע"כ דגדול הכנסת אורחים אלא אף אם נרצה לומר לפי האמת להך מ"ד דס"ל דהאי שם חול יש לדרוש מהאי עניינא לפי דאיתא בת"י דמפרש על וירא אליו ה' בגין למהפך לסדום אתגלי עלויה ונימרא דה' ע"ש ואחרי דמליט שהלך מאתו והמתין לו הדיבור עד אחר כל מעשה המלאכים נוכל לדרוש דגדול הכנסת אורחים וגו' אבל האי דפרק מפנין ודאי לא דרש מהאי עניינא אלא מאל נא תעבור וא"כ קושית תוספות במקומה עומדת ונלענ"ד לתרץ קושיתם דוודאי האי דפרק מפנין נמי ס"ל כתלמודא דהכא שהשכינה היה רוצה להסתלק כי היאך שייך לומר הלשון אל תעבור אם לא שיראה בו שרוצה להסתלק כי אף שידע אברהם דבודאי ימתין עליו אזי מהראוי היתה ליטול רשות מאתו ית' לומר לו אם נא מצאתי חן בעיניך אלכה נא כדי לרוץ לקראתם ואף זאת לא היה צריך כי הולך הוא לעשות רצון מצותיו הכנסת האורחים ומ"מ נאמר הלשון אל תעבור הדיבור שאינו שייך ונופל כלל אלא למי שרואה בו שרוצה להסתלק כדאמרינן בשמעתין דהקב"ה אמר לאו אורח ארעא למיקם הכא היינו דכתיב אל נא תעבור מעל עבדך דכיון שרוצה להסתלק שייך לומר אל תעבור ואחרי כל זאת שראה שנעשית בקשתו דלא עבר מאתו הניחו לו והלך הוא ממנו לקבל האורחים כי כוונת אברהם היה שלא יעבור עד אחר הכנסת אורחים והקב"ה המתין לו עד אחר כל המעשה המלאכים מזה מוכח שפיר דגדולה הכנסת אורחים כו'. ואפשר דזה הוא גם כן כוונת רש"י בפרק מפנין בצחות לשונו מה דאמר שם גדולה הכנסת אורחים מדכתיב אל נא תעבור פירש"י ז"ל אל תעבור והניחו והלך לקבל האורחים וק"ל. וגם י"ל דזה הוא כוונת הגמרא שם דאמר שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת ב"ו אין קטן יכול לומר לגדול המתן עד שאבא אצלך וכו' כלומר אף אם יארע הדבר לכשיצא שהגדול בא אצל הקטן והוא מקבל פני הגדול ועדיין לא ראה בו שירצה להסתלק מאתו יוכל הקטן לומר לגדול שימתין עוד מלכת ממנו ואל ירע לו על דבר שיניחנו וילך מאתו לאיזה דבר עד שיחזור וישוב אליו אבל לא כשגדול בא אצל הקטן ועדיין לא קיבל פני הגדול ורוצה להסתלק ממנו יאמר הקטן לגדול שלא יעבור ואחרי שראה שנעשית בקשתו יניחנו וילך ממנו והגדול ימתין עוד עד שיחזור ויבא זו אין מדת ב"ו אבל בהקב"ה כתיב וגו' ובזה מיושב קושית המפרשים שהקשו דלי"א למילף מהכא שהיא גדולה מקבלת פני שכינה אלא גדולה הכנסת אורחים מלהקביל פני שכינה ולפי דברי הנ"ל מתורץ וכן משמעות הלשון הגמרא דאמר אין הקטן יכול לומר לגדול המתן עד שאבא אצלך דייק ולא אמר עד שאחזור ואשוב אצלך אלא משמע שעדיין לא קבל פניו ודו"ק:

כתיב ואקחה פת לחם וכתיב ואל הבקר רץ אברהם בראשית יח
א"ר אלעזר מכאן שהצדיקי' אומרים מעט ועושים
הרבה רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושין
מנ"ל מעפרון מעיקרא כתיב ארץ ד' מאות שקל כסף שם כג
ובסוף כתיב וישמע אברהם לעפרון וישקול אברהם שם
לעפרון וגו' עובר לסוחר דלא שקיל מיניה אלא קנטרין
דאיכא [דוכתא] דקרו ליה לתיקלא קנטרא כתיב קמח
וכתיב סלת א"ר יצחק מכאן שהאשה עיניה צרה באורחי'
יותר מן האיש כתיב לושי ועשי עוגות וכתיב ויקח שם יח
חמאה וחלב ואילו לחם לא אייתי לקמייהו אמר אפרי'
מקשאה תלמידו של ר"מ משמיה דר"מ אברהם אבינו
אוכל חולין בטהרה היה ושרה אמנו אותו היום פירסה
נדה ויאמרו אליו איה שרה וגו' ויאמר הנה באהל בראשית יח
להודיע ששרה אמנו צנועה היתה אמר רב יהודה אמר
רב

חידושים תוס' ד"ה חזייה להקב"ה וכו'. הכא משמע שהשכינה היתה רוצה להסתלק ובפרק מפנין משמע שלפי שרצה אברהם לילך וכו' ע"ש ומהרש"א רוצה ליישב וכתב דהא פשיטא לתלמודא וכו' דאי משום שרצה אברהם לילך אל האורחים להכניסם ה"ל להקדים האי קרא קודם וירא וירץ לקראתם עכ"ל וקשה היאך מתורץ לפי דברי עצמו שמפרש דמה שאמר אברהם להקב"ה אל נא תעבור היינו משום שראה שרוצה השכינה להסתלק כדאמרינן הכא והא הכא הוא דאמר בתחלה וירא אליו ה' גם הקב"ה וכו' נפק איהו חזייה להקב"ה דקאי אבבא היינו דכתיב אל נא תעבור משום דחזא דקא אסר ושרי אמר לאו אורח ארעא למיקם הכא והדר כתיב וישא עיניו וירא וירץ לקראתם א"כ הי מעשה הוי ברישא מכדי מעשה דהקב"ה הוי ברישא לכתוב ברישא ותיקשי ליה לנפשיה ה"ל להקדים האי קרא אלא כמו שפירש"י דדרך המקראות לדבר כן ועוד שמפרש היא דרשה דפרק מפנין לאו משום דא"ל אברהם להקב"ה אל נא תעבור אלא מהאי עניינא נדרש וכו' הא לפי המעיין בפרק מפנין וברש"י גם בפירש"י דשבועות שם משמע דעיקר הלימוד מדאמר אל נא תעבור. גם אי אמרינן כפירושו קשה מנ"ל למאן דדרש גדול הכנסת אורחים וכו' ס"ל כמ"ד בשבועות דהאי שם קודש הא אף דס"ל דהאי שם חול נדרש מהאי עניינא דגדול הכנסת אורחים מדכתיב וירא אליו ה' ומדהלך

עיון יעקב

להכי מייתי האי קרא דויפצר בם מאד ויסורו אליו מכלל דמתחלה סירבו מעט כי מסרבין לקטן: **כתיב** ואקחה פת לחם וכתיב ואל הבקר רץ אברהם. ק"ק דלמא פיזר הסעודה הוא נקרא על שם הלחם כדכתיב בכ"מ עבד לחם רב ול"ע: **כתיב** קמח וכתיב סולת. וכתב מהרש"א ז"ל דתרוייהו אמר סולת לעוגות וקמח לצמילן של טבחים כדאיתא בב"ר וכן פירש"י בחומש דא"כ ליכתוב וסולת בו"ו עכ"ל וע"ש דא"כ כיון עיקר הסעודה היה סולת ה"ל לכתוב תחלה זך ק"ק לפי מה דאיתא לעיל בדף פ' גבי סעודת שלמה לצמילן של טבחים ופירש"י לעיל הקמח והסולת היה לצמילן של טבחים א"כ גם כאן נ"מ הכי וי"ל דא"כ ה"ל לכתוב המדה של כל אחד ואחד כמו דכתיב התם אצל סעודת שלמה ושמעתי לפרש שאברהם אמר שלש סאים סתם ושאלה שרה קמח והשיב אברהם סלת וא"כ שפיר קאמר הש"ס אשה עיניה צרה באורחין: **יותר** מן האיש. משמע שגם האיש מסתמא עינו צרה אע"פ שאברהם היה מכניס כל האורחים ותלפת עליהם מ"מ בשאר אנשים כן הוא מסתמא לכן נקט הש"ס הכי: **ושרה** אמנו אותו יום פירסה נדה. ופי' מהרש"א פ"ק דנדה אף על גב דעדיין היה קודם הבשורה ולא ראתה עדיין שהרי אמרה אחרי בלותי היתה לי עדנה מ"מ כיון שמלאכים ידעו שבאותו יום תפרוס נדה והגידו כן לאברהם מצילא נטמא העיסה כמעלת שנדה ע"כ תוכן דבריו שם ול"נ לפ"ז דאברהם קיים אפי' מצות דרבנן דהא מעלה שנכ"ה דרבנן וכדאמרינן קיים א"א אפי' ע"ת: **להודיע** ששרה אמנו צנועה

רב ואיתימא רבי יצחק יודעים היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל היתה אלא מאי באהל כדי להבבה על בעלי' רבי יוסי בר' חנינא אמר כדי לשגר לה כוס של ברכה תניא משום ר' יוסי למה נקוד על איו שבאליו למדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו והאמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל על ידי בעלה (קאמר) [שאני]:

קנטרא. משקל גדול שקורין לנטי"ר מאה מנה: **עובר לסוחר.** מלמד בבכל מקום היה נתקבל בשקל ואיכא דוכתא דקרו לקנטרין שיקלא: **סלת** עדיף מקמח: **מכאן שהאשה עיניה צרה באורחין.** היא אמרה קמח והוא סלת: **פירסה נדה.** חזר להיות לה אורח כנשים: **כדי להבבה על בעלה.** להודיע שהיא צנועה ומאחר חברותיה שאינה נראית וצריך לשאול אחריה: **על איו שבאליו.** איו שלו נקוד והלמ"ד אינה נקודה: **למדה תורה וכו'.** והיינו נקודת איו דלא היו צריכין לשאול דיודעין היו שהיא באהל דכל נקודה עוקרת התיבה שאינה אלא לדרשה ודריש מינה דרך ארץ: **באכסניא.** את אושפיזא: **ע"י בעלה.** לא ישאל לה לשלום אלא לבעלה ישאל משלום הגבירה:

תוספות למה נקוד על איו שבאליו. בב"ר איו נקוד למ"ד אינו נקוד א"ר שמעון בכל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב וכאן שהנקודה רבה אתה דורש את הנקודה איו אברהם א"ר עזריה כשם שאמרו לו לאברהם איה שרה כך אמרו לה לשרה איו אברהם וה"נ הוי פי' הכא אבל לפי' הקונטרס דפי' דמש"ה נקוד דעל חנם שאלו לו קשה דהיה לו לנקוד על איה שרה דהיא עיקר השאלה ששאלו עליה: ע"י בעלה. היינו דווקא לשאול איה פלונית אבל לשאול בשלומה אפילו על ידי בעלה אסור כדאמרינן בפרק עשרה יוחסין:

מהרש"א אומרים מעט כו'. במס' אבות והטעם מפני שלפעמים ימנע האורח מלהכנס והמקבל מלקבל כדי שלא ירצה לטרוח את המקבל והכונה חהו פי' הכתוב שאמר אברהם לא תרבו לטרוח עלי רק שתסעדו עמי פת לחם ואח"כ תעברו וק"ל: **קנטירא.** רש"י סבירא ליה דאיכא דוכתא דקרו לקנטרא תוקלא וכ"ה בפי' ים בכור והוא נכון לפרש כי שקל סתם הוא סלע כדאמרינן התם ואיכא דוכתא דקרו לקנטרא שהוא משקל הגדול תיקלא סתם ואברהם א"ל שקל סתם הולך לתת לו קנטרין מאותן מקומות דקרא לקנטרא תיקלא סתם אבל לפי גירסת ספרים דהכא אינו מתפרש יפה וק"ל: **כתיב קמח וכתיב סלת כו'.** דקמח אינו סלת כדאמרינן באבות ולא משמע להו דאתרווייהו אמר למהר כדאמרינן בב"ר סולת לעוגות וקמח לעמילן כו' דא"כ לכתוב וסלת בוי"ו וה"ק כתיב קמח וכתיב סלת בלא וי"ו לפי שהיא הביאה קמח תחת סלת שאמר אברהם דודאי אברהם לא היה עינו צרה שהרי אמר מעט ועשה הרבה כדאמרינן לעיל וק"ל: **יודעים מ"ה ששרה וכו'.** ירצה לפרש למ"ד הודיע כו' לא היו יודעים המלאכים היכן היא אלא שאמר כי הכתוב לא סיפר כל זה ולא נכתב אלא להודיע לנו שצנועה היתה ולא באה במקום האורחים עד שהוצרכו לשאול עליה כי באהל היתה ומ"ד יודעים היו כו' שהמלאכים עצמם לא שאלו עליה אלא להודיע לבעלה שצנועה היא ולחבבה עליו ומ"ד כדי לשגר לה כוס של ברכה כדאמרי' בפרק שלשה שאכלו ומשגר כו' כי היכי דתתברך דביתהו עיין בזה שם ולאיתי מי שהקשה וכי לא היה לו לאברהם לשגר כוס של ברכה והאריך בזה בדרכים דחוקים לאין צורך כי גדול במלאכים היה המברך כדאמרינן האורח הוא מברך והוא המשגר כוס של ברכה כדאמרינן התם בההיא עובדא דעולא כריך ריפתא בריך כו' א"ל רב נחמן ליסדר מר כסא דברכתא לילתא כו' וק"ל: **למדה תורה ד"א כו'.** עיין בדברי כ"י בזה והרא"ס כתב על פירש"י שבחומש ולאשה על האיש הוא שינוי ורלאיתיו שם באורכה ותוכן דבריו שבאו הנקודות לעקור התיבה לדרוש מינה שישאל אדם באושפיזו היינו דוקא לאיש על האשה אבל לאשה על האיש אסור ומה ששאלו לשרה איו אברהם שאני מלאכים דלית בהו יצה"ר ואין אלו אלא דברי נביאות ותמוהין הן. אכתי קושית התוספות דבגמרתין במקומה עומדת דלמא באו הנקודות על תיבת אליו טפי הוה ליה למנקט על איה שרה שהוא עיקר השאלה שבאלו עליה ונלמד מינה דלא היו צריכין לשאול עליה אלא ללמוד דרך ארץ שישאל אדם לאיש על האשה אבל נקודות איו משמע ללמוד דרך ארץ לשאול לאשה על האיש והנראה לקיים כל פירושי רש"י שלפנינו שבכלם כתוב ולאשה על האיש והשתא שפיר באו הנקודות על איו ומינהו ה"ה דרך ארץ לשאול לאיש על האשה דעיקר קרא בהם קמיירי ומה שהביא הרא"ס ראיה לדבריו לאסור לשאול לאשה על האיש משום דקול באשה ערוה לאו ראיה היא דודאי לצורך דבר מה מותר לדבר עם האשה דהא עלי דבר עם חנה ואלישע עם השונמית ולא קאמר דבור באשה אלא קול בנגינה מקולה ודקאמר בפרק ג' שאכלו ליסדר שלמא לילתא משום דקאמר שמואל קול באשה ערוה היינו דמדמה שילוח שלום לאשה לקול אשה שמביא ג"כ לידי חבה כדמסיק דאפילו ע"י בעלה אסור אבל לשאול באכסניא לאשה על האיש כיון דד"א הוא מקרי לצורך ג"כ ומ"ש דשאני מלאכים דלית בהו יצה"ר דאל"כ הא דהקשו בגמ' על התוספתא דלמדה ד"א כו' מהא דאמר אין שואלין בשלום אשה למה לא הקשו על המקרא עצמו דכתיב ויאמרו אליו איה גו' אלא ע"כ לומר דשאני מלאכים כו' עכ"ל אין כאן מקום קושיא דהמקרא אפשר לפרשו ששאלו איה שרה כדי לבשרה שיהיה לו בן אבל על התוספתא שאמרה ד"א לשאול באכסניא שאינו אלא שאלת שלום פריך שפיר מדאמר שמואל כו' גם מ"ש הרא"ס מדברי התוס' דגמרתין כיון דשלא ע"י בעלה (אלא) אפילו לשאול איה פלונית אסור וכ"ש שישאל לה איה בעליך וא"כ מאיו לאשה על האיש כו' עכ"ל האי ק"ו אין לו עיקר דודאי שלא ע"י בעלה אפילו איה פלונית אסור דלאו ד"א הוא ואדרבה איכא חשדא אבל

עיון יעקב

לנועה היתה. הא דהוצרך להודיע היינו לפי שגלגלי הזור אמרו שמאבימלך נתעברה שרה והם בשרו שתלד לכך הודיעו שצנועה היא שלא זנתה עם אבימלך וזה מדקדק ואמר שרה אמנו שלא יוציאו לעז על בניה ואף אם באונס כיון שצנועה היתה פורשת מן בעלה כדי להבחין ועוד כיון שצנועה היתה ודאי לא אירע לה מקרה רעה כזה: יודעין היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל היתה. היינו שהרי כל זמן שהיתה באהל היה ענן השכינה קשור על אוהלי כפרש"י בחומש בפ' חיי שרה על פסוק ויביאה יצחק האהלה שרה אמו כדאיתא בב"ר: כדי לחבבה על בעלה. פרש"י להודיע שהיא צנועה אך לפי מה דאיתא בפרש"י בחומש פ' לך לך על פסוק הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם א"כ ידע אברהם מעיקרא שצנועה היתה א"כ צ"ל כדי לחבבה היינו להזכיר שבחה מה שנעשה בזכותה באוהלה שענן קשור על האהל ונר דלוק מע"ש לע"ש וברכה מצויה בעיסה: רבי יוסי אומר כדי לשגר לה כוס של ברכה. ופנ"י אה"ד רפ"ל בפ' ג' שאכלו דאין פרי בטנה של אשה מתברכת אלא מפרי בטנו של איש וכ"כ מהרש"א וכזה מתורץ מה שהקשה מהרש"א כאן וז"ל וראיתי מי שהקשה וכי לא היה לו לאברהם לשגר לה כוס של ברכה ע"ש ובאמת לק"מ דאברהם לא היה צריך לשלוח לה שהרי היא סבור שהיא עקרה שאינו מוליד א"כ מה לו צריך פרי בטנה משא"כ המלאכים שאמרו אחריה לשגר לה כוס של ברכה ותוך כדי דבור בשרו אותו על אודות בנים כדכתיב ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך כדי שלא יקשה לו למה שגרו לה כוס של ברכה: למה נקוד על איו שבאליו. עיין בתוספות ומהרש"א ול"נ דה"ט דלכך נקוד על

איו

אבל לאשה על האיש דרך ארץ הוא וליכא חשדא כלל ותו לא מידי ודו"ק:

הרי"ף ויאמר הנה באהל להודיע ששרה אמנו צנועה היתה. וראוי לדקדק כי במאי פליגי רב יהודה ורבי יוסי ומה גם שמ"ש להודיע ששרה אמנו היתה צנועה הם הם דברי רבי יהודה שאמר לחבבה על בעלה ומאי ביניהו ועוד למה הוצרך רב יהודה לומר יודעים היו המלאכים וכו' מספיק לומר רב יהודה אמר לחבבה על בעלה. ועוד קשה טובא שפתח רב יהודה בשאלת יודעים היו שנראה כשואל ענין בדברי המלאך שאמר איה שרה אשתך כי למה נצרכה שאלה זו כיון שהיו יודעים היכן היתה רנ"ל רב יהודה בשאלת אלא מאי באהל ולא הי"ל כי אם אלא מאי איה שרה אשתך. ועוד קשה שתירץ לחבבה על בעלה לא שייך בתשובת אברהם שאמר הנה באהל אלא בדברי המלאכים שאמרו איה שרה לחבבה בפני בעלה ואיך הוא שואל אלא מאי הנה באהל שהם דברי אברהם ומתרץ לחבבה בפני בעלה שהם דברי המלאכים וע"ק בברייתא שאמר למה נקוד על איי"ו למדה תורה ד"א שישאל אדם באכסניא והרי איי"ו נאמר על אברהם ישאל אדם באכסניא שהוא על האשה כמו שפרש"י ז"ל באכסנאי את אשת אושפיזו זהו מה ששאלו לבעלה איה שרה אשתך ואיך דרשו זה במלת איי"ו. וע"ק שזה מעצמו הוא למד מאיה שרה אשתך הרי שאלת אכסניא ולמה נקוד על איי"ו. ורש"י ז"ל כתב לימדה תורה והיינו נקוד איי"ו דלא היו צריכין לשאול דיודעים שהיא באהל דכל נקודה עוקרת התיבה שאינה אלא לדרשה ודרוש מינה דרך ארץ עכ"ל ודברים אלו תמוהים הם שא"כ היה ראוי לינקד על איה שרה אשתך שאינו כפשוטו כיון שיודעים היו היכן היתה אלא בא הניקוד שהוא לדרשה לדרוש דרך ארץ אבל הנקודה שבאיי"ו אינה ענין לדרשה והנה התוס' פירשו לקמן לרש"י כך וצריך לתת סברא לפרש"י ז"ל. וגם נשאר מי הכניסו לרש"י ז"ל לפרש בשלום אכסניא בשלום אשת אכסניא וגם לפי' התוס' שפי' עם מ"ש בב"ר א"ר כ"מ שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב וכאן שהנקודה רבה אתה דורש הנקודה איי"ו אברהם א"ר עזריה כשם שאמרו לאברהם איה שרה אשתך כן אמרו לשרה איי"ו אברהם וא"כ הוי פירושא הכא וצריך להבין פי' דבריהם איך מתייחס דרשה של ישאל אדם באכסניא שלו בנקודת איי"ו שהוא נדרש איי"ו אברהם וכמעט אין לזה הבנה. ועוד נשאר איך למדה התורה דרך ארץ לשאול באכסניא שלא שאלו בשלום אכסניא אלא אמרו איה שרה שפירושו היכן היא כן האמת דכפי פירוש התוס' דאין שואלין בשלום אשה אפילו ע"י בעלה רק לומר לבעלה איה פלונית ניחא דהכי נמי אמרו המלאכים לבעלה איה שרה וזהו שאלת שלום באכסניא אבל מ"מ ק' לדברי התוס' איך במסכת קדושין והאמר שמואל אין שואלים בשלום אשה ונתוך מה שא"ר יוסי דרך ארץ שישאל אדם באכסניא והרי בהדיא כתיב איה שרה יש להקשות לשמואל. ולרש"י שפי' בשלום אכסניא בשלום אשה יש לומר דהקרא לא קשיא מידי דאיה שרה לא הוי שאלת שלום אבל לרבי יוסי דאמר למדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא קשה מה שאמר שמואל אין שואלים בשלום אשה ונראה לפי עניות דעתי דקדוק בפסוק שאם כוונת המלאכים לשאול איה שרה אשתך היה לדבר עמה איך אח"כ כשהשיב אברהם ואמר הנה באהל לא חזרו לקרות אותה אלא אמרו הבשורה עם שלא היתה בפניה וכיון שכן מתחלה היה להם לומר הבשורה שהוא שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך ולמה להם לשאול בלשונה איה שרה אשתך כיון שעתידים לומר הבשורה שלא בפניה. לזה דרשו שכוונתם להודיע ששרה צנועה היתה ולכך שאלו איה שרה אשתך שאין אנו רואים אותה בודאי שנסתרה מפנינו מלד לביעות שים בה וחוששים אנו עליה באיזה אוהל נסתרה מפנינו והיא בצער לכן נמהר ללכת מכאן כדי שלא תצטער שרה הצנועה שכל זמן שאנחנו יושבים כאן היא בצער: ויאמר הנה באהל. כלומר הרחק לא תרחיקו ללכת בעבור הדבר הזה כי הנה באהל היא ואין לשרה שלטול בשבילכם אמר ר"י יודעים היו המלאכים היכן היתה שרה שהיא באהל ולא שאלו איה שרה אשתך אלא דרך חיבה שבאים לברך אותה ועכשיו שאל לו מאי באהל כלומר א"כ מה השיב אברהם הנה באהל שהרי לא נעלם מהם שהיא באהל ואפ"ה שאלו איה שרה אשתך כדי לברך אותה לז"א אלא כדי לחבבה על בעלה שכונתם היתה לחבב שרה על אברהם וכך אמרו לו ראה כמה היא צנועה שרה אשתך שאנחנו יושבים נגד פתח האהל ואינה נראית אלינו כי איה שרה אשתך שאינה עומדת לפנינו ויאמר הנה באהל כי מעולם זה דרכה להיות תמיד באהל ואין זה מפניכם בלבד אלא כך הוא מנהגה תמיד להיות באהל ורבי יוסי אומר לא שאלו איה שרה אלא כדי לשגר לה כוס של ברכה ויאמר הנה באהל כי קרובה היא לנו ותשגרו לה כוס של ברכה: תניא למה נקוד על איי"ו למדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו. רש"י ז"ל פירש בשלום הגברת מדפריך עלה והא אין שואלין בשלום אשה ונשמע בשלום אכסניא דקאמר שלום הגברת ונראה שלכך שמנו בזה קושייא והא אין שואלין בשלום אשה ומשני ע"י בעלה שאני לפי טעם זה יתבאר מה שהוא נקוד על איי"ו כי לפי המובן נראה שאמרה לשרה איו אברהם ולאברהם אמרו איה שרה אשתך וזה א"א לדבר עם שרה ולומר איו אברהם דהא אין לשאול בשלום אשה כי אם ע"י בעלה וכ"ש לשאול בשלום בעלה ע"י האשה שאין רשות לדבר עם האשה כלל ולכך נקוד על איי"ו שבאליו כדי שת"כוש איו ותעקור הדרשה ומעתה כזה אכן דנאמר שהוא נקוד כדי לעקור את דרשת איו אם כן מעיקרו לא יהיה נקוד כלל כי בזה יש לנו לדרשו כפשוטו ולומר ויאמרו אליו אל אברהם איה שרה אשתך זאת ועוד שאם הכונה לדרוש איי"ו אברהם א"כ היה ראוי לינקד הלמ"ד שבאליו ויהיה הכתב רבה שהוא איי"ו ומדנקוד איי"ו שבאליו הוא לדרוש איי"ו וגם נקוד לעקור הדרשה וכך תדרשנו ויאמרו לאברהם איה שרה וגם בשאלת שלום זו של אשה הוא דוקא ע"י בעלה ולכך אמרו המלאכים איי"ו אברהם כדי שנאמר לו איה שרה שאם אין אברהם עומד הי"א לומר לאחר איה שרה שאין שואלים בשלום אשה אלא ע"י בעלה וכפ"ז אין לומר שלשרה אמרו איו אברהם אלא הם אמרו לעומדים שם איו אברהם כדי שנשאל על ידו שהוא בעלה של שרה איה שרה אשתך וכוונת המלאכים ללמד דרך ארץ שישאל אדם באכסניא ע"י בעלה וכשרוצים לשאול בשלום הגברת לא ישאלו ע"י אחר רק יאמרו איה הבעל כדי שנשאלהו אחר אשתו איה היא. ובזה נתיישבו כל הדקדוקים של מעלה ודייק רש"י שפי' בשלום האכסניא שלום הגברת דמשמע שאין לשאול באשה בשלום אכסניא שהוא שלום הבעל ולסברת התוספות דדרשו מה שאמרו במ"ר שלאברהם אמרו איה שרה ולשרה אמרו איו אברהם דהיינו שואלים בשלום אכסניא שלום האיש ושלום האשה ונקוד על איו לומר שאע"פ שכתוב איו קודם איה שרה מכל מקום שרש המקרא לדרוש בתחלה איה שרה ואח"כ איו אברהם שאינו דרך ארץ לדבר עם האשה בתחלה אלא קודם דברו עם אברהם לימר איה שרה ואח"כ דברו עם שרה לאמר איו אברהם וכמו שהארכתי והרחבתי הביאור בזה בכסף נבחר פרשת וירא עיין שם: והשתא דדרש רבי יוסי שואלים בשלום אכסניא מקרא דאיה שרה אשתך קשיא ליה הא דשמואל דאין שואלים בשלום אשה דמעיקרא סבירא לן דאיה שרה אינה שאלת שלום ותירצו בגמ' ע"י בעלה שאני ומה דכתבו התוס' על ידי בעלה היינו דווקא לשאול איה פלונית צריך לפרש דיש בכלל איה פלונית שאלת שלומה לומר איה אשתך השונה היא בשלום ומישור ומה שכתבו התוס' אבל לשאול בשלומה אפילו ע"י בעלה אסור הוא לומר לבעלה ושאל בשלום אשתך מכדי וזהו אסור אפילו ע"י בעלה ויש ראיה לפי' זה שפירשתי שהרי אמרו כאן התוספות אבל לשאול בשלומה אפילו ע"י בעלה אסור כדאמרינן פ' י' יוחסין ושם כתבו התוס' אין שואלין בשלום אשה כלל והא דאמרינן בהשוכר הפועלים איה שרה אשתך שואלים בשלום האשה ע"י בעלה היינו דווקא בשאלת שלום אבל לשלום לה בשלום אפילו ע"י בעלה אסיר והנה נתבאר לך מה שפירשתי שהוא אמת ונכון:

°**אחרי** בלותי היתה לי עדנה אמר רב חסדא אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטים נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטים וחזר היופי למקומו כתיב °ואדוני זקן וכתיב ואני זקנתי דלא מותיב הקב"ה כדקאמרה איהי תנא דבי רבי ישמעאל גדול שלום שאפי' הקב"ה שינה בו שנאמר ותצחק שרה וגו' ואדוני זקן וכתיב ויאמר ה' אל אברהם וגו' ואני זקנתי °ותאמר מי מלל לאברהם

מז שם בראשית יח
שם
שם כא

עיון יעקב

אין שבאליו ולא על הלמ"ד של אליו לפרשם שלא תימא דרק אליו שאלו כדי לחבבה או לשגר לה כוס של ברכה אבל אין הדרך כן כבל אכסניא לכך נקוד על אי"ו שבאליו לפרשם דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו א"כ ה"מ אם נשים הם באכסניי אבל האשה שואלין על בעל הבית לכך נקוד על אי"ו וזהו מיושב הכל עיין במהרש"א: כתיב ואדוני זקן וכתיב ואני זקנתי. זה קאי פרוש דלמעלה שקאמר אחר שנתבלה הבשר וכו' וחזר היופי למקומה א"כ לא שמעיכת כלל ומקום שרה מכח זקנותה ראה לשמה שחזר היופי למקומה

לאברהם הניקה בנים שרה כמה בנים הניקה שרה א"ר לוי אותו היום שגמל אברהם את יצחק בנו עשה סעודה גדולה היו כל אוה"ע מרננים ואומרים ראיתם זקן וזקנה שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בנו הוא ולא עוד אלא שעושין משתה גדול להעמיד דבריהם מה עשה אברהם אבינו הלך וזימן כל גדולי הדור ושרה אמנו זימנה את נשותיהם וכל אחת ואחת הביאה בנה עמה ומניקתה לא הביאה ונעשה נס בשרה אמנו ונפתחו דדיה כשתי מעינות והניקה את כלם ועדיין היו מרננים ואומרים אם שרה הבת תשעים שנה תלד אברהם בן ק' שנה יוליד מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק ונהפך
בראשית כה [ונדמה] לאברהם פתחו כולם ואמרו °אברהם הוליד את יצחק:

קטין. פרכלא"ס: היא אמרה ואדוני זקן. א"ל הקב"ה שהיא אמרה ואני זקנתי: אסופי. ילד מן השוק ולא נודע של מי והמוצאו אספו אל הבית:

מהרש"א דלא מותיב הקב"ה כו'. מפי' הרמב"ן ואני זקנתי הוא פי' אחרי בלותי כו' ע"ש ואחרי בלותי עבר במקום עתיד ושרה גם על עצמה לחקה אבל הרא"ש כתב המפרש שינה הכתוב מפני השלום שהיא אמרה ב' אחרי בלותי גם אדוני זקן והמלאך שינה ולא אמר רק ואני זקנתי טועה דשינה לחוד וקצר לחוד ועוד דמלשון התוס' כו' עכ"ל ע"ש באורך אבל מפרש"י בחומש מוכח כדברי הרמב"ן שהביאו דרש דהכא שינה מפני השלום ובפי' ותצחק שרה בקרבה פירוש שהיתה מסתכלת במעיה ואמרה אפשר כו' דלדברי הרא"ש שלא צחקה כלל על עצמה ע"כ יהיה פירוש ותצחק שרה בקרבה בקרב לבה וע"כ הנראה לקיים דברי הרמב"ן ששרה בשניהם צחקה ומה שהביא רז"ל לומר ששינה מפני השלום ואני זקנתי במקום ואדוני זקן משום דק"ל למכתב למה זה צחקה גו' לאמר אחרי בלותי והיינו דקאמר דלא מותיב הקב"ה בהאי לישנא דקאמרה דהיינו אחרי בלותי אלא ואני זקנתי הוא במקום ואדוני זקן ושינה מפני השלום וק"ל: עשה סעודה וכו'. ענין הסעודה ביום הגמלו לפרסם הנס כפלא שהיתה בת צ' ולא הפסיקה מלהניקו עד יום גמלו אלא היו מרננים שאין מדרך כל הארץ לעשות משתה ביום הגמל אלא שעשה כן להעמיד דבריו, שנעשה לו נס ואינו כן אלא שהביאו אסופי כו'. ואמר שכל אחת הביאה בנה ולא הביאה מניקתה. אפשר שעשו כן דרך ניסיון והיתה לומר תניק את בני שאין מניקתי עמי והקב"ה תבע עלבונה ונפתחו שני דדיה כו' ועדיין היו מרננים ואומרים אם שרה הבת תשעים כו'. דברים אלו כמו שהם פסוק הוא בפרשת לך לך ואברהם אמרם אלא שדרשוהו כאן שאמרה בדרך תמיה שכך יאמרו ליצני הדור דאף אם שרה בת צ' תלד אברהם היאך יוליד לאחר דאל"כ למה הקפיד הקב"ה על שרה ולא על אברהם. ואמר מיד נהפך קלסתר כו'. נראה שזה היה ע"ד אחר הגמלו אבל קודם זה לא היה קלסתר פניו דומה לשל אביו אבל הרא"ש פי' דברי רש"י שבשעת הלידה בעוד שהיה יצחק במעי אמו נדמה לאברהם והוא ע"פ מדרש התנחומא ע"ש. ואמר פתחו כולם ואמרו אברהם הוליד גו'. מיתורא דקרא קדריש ליה וכ"כ בתנחומא ע"ש וק"ל:

עד אברהם לא הוה זקנה מאן דהוה בעי למשתעי מה בהדי אברהם משתעי בהדי יצחק בהדי יצחק משתעי בהדי אברהם אתא אברהם בעא רחמי והוה זקנה שנא' ואברהם זקן בא בימים עד יעקב לא הוה
בראשית כד חולשא אתא יעקב בעא רחמי והוה חולשא שנא' °ויאמר
בראשית מח ליוסף הנה אביך חולה עד דאתא אלישע לא הוה דחליש ואתפח אתא אלישע בעי רחמי ואתפח שנא'
מ"ב יג °ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו מכלל דחלה חולי אחריתי. ת"ר שלשה חלאים חלה אלישע אחד שדחפו לגיחזי בשתי ידיו ואחד שגירה דובים בתינוקות ואחד שמת בו שנאמר ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו:

בעא רחמי. כדי שיכירו ביניהם ובין בנו: בעא רחמי והוה חולשא. שיחלה האדם לפני מותו ויצוה לביתו: ואתפח. ונתרפא: חליו אשר ימות בו. מכלל דחלה עוד שלא מת בו:

מהרש"א והוה זקנה. ק"ק דכבר כתיב באנשי סדום מנער ועד זקן וכתיב ואבינו זקן ובאברהם גופיה כתיב ואדוני זקן ואברהם ושרה זקנים ומאי איצטריך האי קרא ואברהם זקן מכל הני קראי וי"ל דודאי הזקנה ע"ש רוב שנים היה כבר בעולם אלא שלא היה בעולם הזקנה הניכרת בלבון שער ודבעי משתעי בהדי אברהם כו' וע"ז בקש רחמים להיות הזקנה נכרת בלבון שער ודריש לה מדכתיב ואברהם זקן בא גו' דכבר כתיב מקודם שנולד יצחק ואדוני זקן ואברהם ושרה זקנים שהיה אז אברהם בן ק' שנה אבל האי קרא ואברהם זקן בא גו' היה אחרי זה לפי שהיה אז יצחק גם בתחילת זקן ומאן דבעי למשתעי כו' וע"כ בקש אברהם רחמים שיהיה לו הזקנה בלבון שער וק"ל. אתא יעקב כו'. לפי שלא הזכיר כאן שקרא אותו כמו שהזכיר בפרשה הקודמת לפי שאמירה שאביו חולה היא עצמה הקריאה שנתחדש באביו החולי קודם מיתה דבר שלא היה בא לעולם והוא כדי לברך בניו ולצוות אותם כפרש"י וק"ל: שלשה חלאים חלה אלישע. אפשר שדרשו כן משלשה לשונות בהאי קרא חלה א' את חליו ב' אשר ימות ג' וכ"כ בפי' רש"י בפרק חלק ולא מצאנו בו שום עון להטות חליו רק בשתים אלו שדחפו לגחזי ושגירה דובים כו' וק"ל:

הרי"ף עד יעקב לא הוה חולשא וכו'. צריך לנקט לרז"ל אסמכתא אמנם נ"ל שנרמז בג"ע וישתחו ישראל על ראש המטה שכיון שהתגים שקרבן

עיון יעקב

למקומה אלא שמחקה מפני שאדוני זקן א"כ למה שינה הקב"ה ואמר ואני זקנתי אלא דלא מותיב הקב"ה כדקאמרה איזי ועיין במהרש"א: ואומרים אם שרה הבת תשעים שנה תלד אברהם בן מאה שנה יוליד. כתב מהרש"א דברים אלו כמו שהם בפסוק והוא בפ' לך לך ואברהם אומרם אלא שדרשו וכו' עיי"ש ובאמת שם הפסוק אין להיפוך דלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד לפי שיותר תלוי זקנים להוליד יותר מזקינות שמתעברו מש"כ ליולדי הזר שרה שאשה היתה ... כל אלו וראוי להוליד אמרו שמיתתם של אברהם שמ"מ גדלה המיתתם איך אפשר שזקנה וזקן יולדו יחד אלא ודאי שנתאחר נתעברה: עד אברהם לא היה זקנה וגו' שנא' ואברהם זקן בא בימים. כתב מהרש"א ק"ק דבכר כתוב כמה פעמים שהיה אברהם זקן והא כתיב ג"כ ואברהם ושרה זקנים באו בימים ע"ש ול"נ דיתפ"ה כתיב כאן ואברהם זקן בא בימים לפי שהיה רוצה להשיא אשה לבנו ליצחק ומצינו בחסידים והנאים ראשונים שהיו אומרים אחרי כי משכי כלתי ולפי שהיה אברהם דומה ליצחק א"א להזהיר בו לכך כתב הק"ה קודם שהשיא אשה ליצחק ואברהם זקן בא בימים: עד יעקב לא הוי חולשא. הטעם שהתפלל יעקב יותר על זה מאשר אבותיו הנה יתלבר שהיה לו בנים הרבה לצוות להם וי"ל לפי שיעקב היה מובטח שלא ימות אחד מבניו בחייו לכך לא הוכיחן עד סמוך למיתה שיחזרו בתשובה שלא ימותו מה"ה אחריו ולפי שלא ידע את עתו להוכיחן לכך התפלל על החולשא ועי"ל לפי שיעקב אבינו לא מת רק נסתלק מן העולם ושאר אבות אע"פ שלא היו חולים מ"מ הרגישו בעצמם שתש כחם ונסתלקו קבלו החושים קודם מותם והיו יכולין לצוות קודם מותם משא"כ יעקב שלא מת רק נסתלק מן העולם לא הרגיש בעצמו עת הסתלקות לכן התפלל דהוי חולשא כדי שיוכל לצוות על בניו: אתא אלישע בעי רחמי ואיתפח. ונשלם מדתו שהוא ריפא לנעמן

שקרעו ימיו למות נקש נכוות את נביו וישתחו לפני השכינה והתפלל שיהיה הוא ראש לחולים השוכבים על המטה ויהי אחרי הדברים האלה אחרי שפלתו קבל הקב״ה תפלתו ויחלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה: עד אלישע לא הוה דחלים ואיתפח וכו׳. ויש עוד מאמר לחז״ל שאמרו חזקיה חידש עמידת חולי וקשה הרבה שהרי מזמן אלישע נתחדש עמידת חולי ונראים יתאמרים אלו סותרים זה את זה ולכך היה נ״ל לומר עם מה ששנינו במשנה שחזקיה גנז ספר רפואות שעשה שלמה בחכמתו וא״ל עד אלישע לא חלה איניש ואיתפח אבל אחריו היו מתרפאים בחליים ברפואות הכתובות באותו ספר ועכשיו בימי חזקיהו שגנז ספר הרפואות לא היה עומד אדם מחליו דרך טבע כיון שנגנז ספר רפואות וכל מי שחלה לא עלתה ארוכה למכתו עד שחלה חזקיהו ונתרפא בלא ספר רפואות אלא יוכח תפלה שנתפלל שהרי בזמן שחלה חזקיהו כבר היה גנוז ספר רפואות כמו שדרשו חז״ל מ״ש והטוב בעיניך עשיתי זה שגנז ספר רפואות כדי שיהיו נושאים עיניהם לשמים וזהו מה שחידש חזקיה עמידת חולי בזכות התפלה מה שלא היה כן בימי אלישע. ואפשר עוד לפרש עם מה דאמרינן בפ׳ סנהדרין על מרגלית טובה היתה לאברהם אבינו כל חולה שהיה רואה אותה היה מתרפא והקשו בתוס׳ והא עד יעקב לא הוה חולשא ותירץ ר״ת בחולי של מיתה לא היה כלומר חולי המיוחד למיתה כגון חולי שנופל על המטה רק מיחושין שאין בהם סכנה והאדם עומד על רגליו ועל כל זה אני אומר שיש הדרגה אחרת בעמידת החולי כי עד אלישע לא היה אדם שנפל חולה על המטה ועמד עד שחלה אלישע כדכתיב ואלישע חלה את חליו וגו׳. אמנם עדיין בימי אלישע לא עמד מחליו אדם שנגזר עליו מיתה וחלה שאז ודאי ימות בחליו ולא יקום אחר נפלו ולכך כתיב באלישע חלה את חליו אשר ימות בו כלומר הוא חלה ג׳ חלאים אבל בחולי שנגזר עליו שימות בו מת ולא עמד ממנו ועכשיו בא חזקיה וחידש שגם מהחולי שנגזר עליו שימות בו עמד ממנו ויחי מחליו המיוחד לו לגוית בו והראיה לזה דהא כתיב כה אמר ה׳ צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה דרי שנגזרה עליו מיתה בחולי זה ועל כל זה הועילה תפלתו לחיות מאותו חולי זהו מה שחידש חזקיהו ובזה מדוקדק שאמר ויחי מחליו ולא אמר ויתרפא לפי שכבר היה מת בגזרת האל יתברך ויחי ממש מחליו המיוחד למיתתו וגם זה היה חדש ממש:

הגדה עד אברהם לא היה זקנה. דבלאו אברהם היה היכר דהקב״ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין פרצופיהם דומין זה לזה אבל קלסתר פניו של יצחק היה דומה לאברהם לכך בעי זקנה. הרי״ף:

מתניתא מפני מה חרבו חניות של בית היני ג׳ שנים קודם ירושלים מפני שהעמידו דבריהם על דף פח ע״ב דברי תורה שהיו אומרים *°עשר העשר ואכלת ולא (דברים יד) (מוכרי) [מוכר] תבואת זרעך ולא לוקח:

של בית היני. שם מקום: שהעמידו דבריהם. כלומר מה שאסור מדברי חכמים ואלו לו היתר מן התורה: עשר תעשר ואכלת. תרי קראי דסמיכי להדדי:

דף צג [ההוא רעיא דהוה קא רעי חיותא אגודא דנהר פפא שריג חדא מינייהו ונפלת למיא אתא לקמיה ע״ב דרבה ופטריה אמר מאי הוי ליה למעבד *הא נטר כדנטרי אינשי א״ל אביי אלא מעתה על למתא בעידני דעיילי אינשי הכי נמי דפטור א״ל אין וכו׳] איתיביה (ש״ב) אלו הם אונסים ששומר שכר פטור עליהם כגון °ותפול שבא ותקחם ואת הנערים הכו לפי חרב א״ל התם בהזני מתא. איתיביה עד מתי שומר שכר חייב לשמור עד (בראשית לא) כדי °הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה א״ל התם נמי בחזנא מתא א״ל אטו יעקב אבינו חזן מתא הוה דא״ל ללבן נטרי לך נטירותא יתירתא כחזני מתא:

[חיותא. בהמות: שריג. החליקה: הא נטר כדנטרי אינשי. ואין אבידה אלא אונס]: בחזני מתא. שומרי העיר בלילה שכל סמך אנשי העיר עליהם לשמור גופם וממונם הכא ודאי בעו נטירותא יתירתא:

השואל פרק שמיני

ההוא גברא דשאיל שונרא מחב״יה חבור עליה עכברי דף צז וקטלוהו. יתיב רב אשי (לקמיה בע״א) [וקמיבעיא] ליה כה״ג מאי כי מתה מחמת מלאכה דמי או לא א״ל רב מרדכי [לרב אשי] הכי אמר אבימי מהגרוניא משמיה דרבא גברי דנשי קטלוהו לא דינא ולא דיינא א״ד אכיל עכברי טובא וחבל ומית יתיב רב אשי וקא מעיין בה כה״ג מאי א״ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמר אבימי מהגרוניא גברא דנשי קטלוהו לא דינא ולא דיינא:

[דנשי קטלוהו. לא היה לו ליפול בידן: והביל. נתחמם]: כה״ג מאי. מי הוי מתה מחמת מלאכה או לא: דנשי קטלוהו. בעל בעילות הרבה ומת:

אמר הבונה מלשנו מכהמות אין הלימוד הזה כי כאיש גבורתו או בלשה״א קמא גברא דנשי קטלוהו לכל יהיה פחות הנפש וימשלו בו שפלי ידרגה ממנו או כהיכא דאמרי גברא דנשי קטלוהו למשול בילרו ולא יניחנו לסתגבר עליו בתאות הגוף במספידים וגורמות מות כי אם ככה יעשה דמו ברשו ולאו דינא ולאו דיינא:

המקבל פרק תשיעי

תנן התם פריצי זיתים וענבים ב״ש מטמאים וב״ה דף קה מטהרים מאי פריצי זיתים אמר רב הונא רשעי זיתים אמר רב יוסף מאי קראה °[ובני] פריצי עמך ינשאו (דניאל יא) להעמיד החזון [ונכשלו] רב נחמן בר יצחק אמר מהכא °והוליד בן פריץ שופך דם: (יחזקאל יח)

פריצי זיתים. כדמפרש רשעי זיתים וענבים שהן לעולם בוסר שאין בישולן נגמר לעולם: מטהרין. מן טומאת אוכלים דלא חזי לאכילה:

אמר הבונה כשמת האדם כבולה לעולם היא כפורחת עלתה לה למען יבשילו אשכלותיה בעבודת בוראה ועשות לדקה וחסד עם רעותיה מוכלות לכך וכל ימי רשע הוא עומד בלי בישול בהכרת קונו ורע לבריות עד שהוא נשאר בוסר מקהה את השיניים והנה שיתחן של ת״ח מגלה לנו השווי הזה בקראם לזיתים וענבים שאין תקוה בבישולם לעולם רשעים ופריצים על שם הכתוב כאנשים הרשעים:

תניא היה נושא משאוי על ראשו ותפילין בראשו שם ע״ב אם היו תפילין רוצצות אסור ואם לאו מותר באיזו משאוי אמרו במשאוי של ד׳ קבין תני רבי חייא המוציא זבל על ראשו ותפילין בראשו ה״ז לא יסלקם לצדדין ולא יקשרם במתניו מפני שהוא נוהג בהם מנהג בזיון אבל קושרם על זרועו במקום תפילין משום דבי רבי שילא אמרו אפילו מטפחת שלהן אסור להניח על הראש שיש בו תפילין וכמה אמר אביי אפילו רבעא דרבעא דפומבדיתא:

רוצצות

עין יעקב

[illegible] עמידת הסולם: ג׳ שנים קודם ירושלים. לכך נענשו דוקא ג׳ שנים שקודם שכן [illegible] מעשר כדכתיב מקצה ג׳ שנים תוציא את כל מעשר תבואתך:

רפעילי

רוצצות. (מתעכבית) [מתמעכות] תחת המשא: **ואם לאו.** שהוא קל או שהיט מוטל עליהן: **באיזה משאוי.** הרי רלילם: **במקום תפילין.** אלא תפילין של יד: **אפילו מטפחת שלהן.** שכורכין בה תפילין בלילה: **אסור.** להניח לשם משאוי על הראש בשעה שהתפילין במקומן מונחים: ובמה יהא במשאוי ויהא אסור להניח על הראש אלינא דרבי שילה: **ריבעא דריבעא.** רביע ליטרא דבר מועט הוא:

תוספות מטפחת שלהן. ר"ח גרס מטפחת של ראש וכן נראה דלא אשכחן שכותבין תפילין במטפחת כי אם בכים או בתיק:

שם [**משנה** המקבל שדה מחברו ואכלה חגב או נשדפה אם מכת מדינה היא מנכה לו מן הכורו וכו':

יף קי [**גמ'**] *אמר שמואל לא שנו אלא שזרעה וצמחה ואכלה חגב אבל לא זרעה כלל לא דא"ל אילו זרעה הוה מקיים תהלים לז בי °לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו מתיב רב ששת רועה שהיה רועה והניח עדרו ובא לעיר ובא זאב וטרף ובא ארי ודרס אין אומרים אילו היה שם הי' מציל אלא אומדין אותו אם יכול להציל חייב ואם לאו פטור ואמאי נימא ליה אי הוית התם הוה מקיים (בה) ש"א יז [בי] °גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך משום דא"ל אי הוית חזית לאתרחושי לך ניסא הוה ואיתרחיש לך ניסא כר' הנינא בן דוסא דמתיין עיזי דובי בקרניהו ולימא ליה נהי דלניסא רבה לא הוה חזינא לניסא זוטא *חזינא קשיא: גס ע"ב

[**לא שנו.** אם מכת מדינה הוא מנכה לו]: **אבל לא זרעה.** ואיכתדוף מנא דבהנא לא מנכה ליה: **ר' הנינא בן דוסא.** במס' תענית:

תוספות לניסא זוטא מיהא חזינא קשיא. תימא מאי (קאמר) [קשיא] הא אמרן לעיל דבי א"ל זרע חיטין וזרע שערי ואישתדוף דמצי א"ל אי זרעתה חטין הוה מקיים בי ותגזר אומר ויקם לך וכ"ש כשלא זרעה כלל דליכא הוכחה שהיה ראוי להשתדף וי"ל דשמואל איירי כגון דא"ל זרע כל מה שתרצה דהשתא לא מצי למימר הוה מקיים בי ותגזר אומר ויקם לך דנסתמא לא היה הקב"ה מקבל תפלתו של זה שיגלים כל מה שיזרע אם לא שיעשה לו נס ולא קאמר לעיל הוה מקיים בו ותגזר אומר אלא לפי שמתפלל על מין אחד של חטין:

שם **מתני'** המקבל שדה מחבירו לזרעה שעורים לא יזרענה חטין יזרענה שעורים [רשב"ג

צפניה ג אוסר: **גמ'** א"ר הסדא] מ"ט דרשב"ג דכתיב °שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית:

המקבל שדה לזרעה שעורים. ובחכירות כך וכך תטין או שעורים או מעות: **לא יזרענה חטין.** שהחטין מכחישות את הקרקע יותר מן השעורים:

א"ל רב יהודה לרבין בר רב נחמן רבין אחי לא תזבון נ' ארעא דסמיכא למתא דא"ר אבהו א"ר הונא יף קי אמר רב אסור לו לאדם שיעמוד על שדה חברו בשעה שעומדת בקמותיה איני והא אשכחינהו ר' אבא לתלמידי דרב אמר להו מאי אמר רב בהני קראי °ברוך אתה בעיר דברים כח וברוך אתה בשדה ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך ואמרי ליה הכי אמר רב ברוך אתה בעיר שיהא ביתך סמוך לבית הכנסת ברוך אתה בשדה שיהא נכסיך קרובים לעיר. ברוך אתה בבואך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעת ביאתך מן הדרך. ברוך אתה בצאתך שיהו צאצאי מעיך כמותך וא"ל ר' יוחנן לא אמר הכי אלא ברוך אתה בעיר שיהא בית הכסא סמוך לשולחנך אבל בית הכנסת לא ור"י לטעמיה דאמר שכר פסיעות יש ברוך אתה בשדה שיהו נכסיך משולשין שליש בתבואה שליש בזיתים שליש בגפנים. ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם מה ביאתך לעולם בלא חטא כך יציאתך מן העולם בלא חטא *לא קשיא הא למהדר ליה שורא גס ע"ב ורתקא הא דלא מהדר ליה שורא ורתקא:

לא תזבון. לא תקנה שדה הסמוכה לעיר שעין בני העיר שולטת בה תמיד: **אסור לאדם כו'.** שלא יפסידנה בעין הרע: **קרובין לעיר.** שלא יהא טורח להכניס פירות: **ספק נדה.** וכ"ש ודאי: **ואמר להו. רבי אבא רבי יוחנן לא אמר הכי: סמוך לשלחנך.** כלומר קמוך לביתך שלא הצטרך להרחיק בשדות והאי דנקט שולחנך שתוכל לבדוק עצמך לפני אכילה ולאחר אכילה כדאמרינן בשבת הכליך לנקביו ואוכל דומה לתנור שהסיקוהו על גבי אפרו ואחר האכילה שהמאכל דוחק ומוליא את המעוכל ואם יהא צריך להרחיק פעמים שהעומד חוזר ובא לידי הדרוקן: **אבל בית הכנסת.** סמוך לביתו לרבי יוחנן לאו מעליותא היא: **רבי יוחנן לטעמיה.** דאמר במסכת סוטה שכר פסיעות יש דאמר למדנו יראת חטא מבתולה וקבול שכר מאלמנה שאמרה לו ולא שכר פסיעות יש אם יש בית הכנסת בשכונתי ואני בא לבית מדרשך להתפלל: **משולשין.** פיש שנה שלוקה בגפנים ובזיתים ואינו לוקה בתבואה ויש שנה שלוקה בזו ולא בזו ותהיה לו פליטה: **לא קשיא.** דרב אדרב: **שורא ורתקא.** חומה ורתוקת גדר של גלרים כמו היל וחומה:

מהרש"א ברוך אתה כו'. לפי שכולל את כל המעשים ומאורעיו בברכה שנא' ילו ה' אתך את הברכה גו' ובכל משלח ידיך וברכך בארץ וגו' וע"כ אמר בדברים הפרטיים שדבר ולא פירש בהן מאי קדרש בהו שלא נכללו בכלל ברכה הכוללת ואמר ברוך אתה בעיר גו' לומר בית הכנסת ולומר בית הכסא לפי שרוב בתי כנסיות ובתי

עין יעקב

דסמיכי למתא. לשון סמיכה משמע סמוך וניחא מתו אם שאין כן לקמן קאמר שיהא נכסיך קרובים לעיר ולא לשון סמוך לפי שאין ניחא עמו. וכדמתרץ דמהדר ליה שורא ורתקא: **שלא** תמצא אשתך ספק נדה בשעת ביאתך מן הדרך. עיין פי"ז רש"י ומהרש"א וגוד יש לומר ע"ד דאיתא ביורה דעה סימן קפ"ד יקפ"ה דאשה שיש לה וסת אם שהתה אחר וסתה שיעור שתספור ותטבול בא עליה וא"ל לשאול ומגואי שם דאם ודאי ראתה אסור עד שישאלנה ועי"ש בט"ז סימן קפ"ד ס"ק פ"ז וא"כ בבא מן הדרך ואשתו היה ספק נדה אם שהתה כשיעור שתספור ותטבול בא עליה בלי שאלה אם א"כ נודע לו שלא טבלה וראתה נמצא בא על הנדה בשגגת משא"כ כשהיא ודאי נדה או איכו בא בכלל לאיסור כיון שצריך שישאלנה: **שיהא** צאצאי מעיך כמותך. ומי שהניח בן כמותו לא נאמר בו מיתה: **מה** ביאתך בעולם בלא חטא כו' יציאתך מן העולם בלא חטא. כתב תו"ס ח"ל לא ידעתי מה נעשה באומר אתם בבואך עיין במהרש"א ול"נ דאמר אתה בבואך י"ל כשאתה בביאתך לעולם ע"ש שנאמר צרו רשעים מרחם עם שלך יעשיך כו"ש"א ביאתם שלא פתנה שבתי אוכי פדי וא"ור בלאסך מן העולם כי הרשעים אף שאחריתם בחייהם ילו אע"פ כשל למו וא"כם הוצרים בסעונם

זבתי כשאות שלהם היו מתוך לעיר אמר ברוך אתה שיהיה לך בסמוך לך בעיר שאפשר שעל זה אמרו בברכות כל מי שיש לו ב"ה בעירו ואינו נכנס לשם נקרא שכן רע: וברוך אתה בבואך שלא תמצא אשתך כו'. עיין פרש"י הכא אבל בחלק פרש"י בע"א וז"ל דקשה לו כשימלא אשתו ספק נדה יותר וודאי שעל הספק הוא מילר וילרו תקפו ואומר טהור' היא ועל הכס אכי מונע עכ"ל וקרוב לזה במהרש"ל וק"יס ברוך אתה בצאתך שיהא צאצאי כו'. כדאמרינן בפ"ק דתענית באחד שזכר בכהברך האדם בכל הברכות אמר במה אברכך שיהא כאלאיך כמותך ומבל לאילן ע"ש: שליש בתבואה כו'. פרש"י שיש קנה בלוקה כו' והוא דחוק דכבר כללו בכלל פרי אדמתך ויש לפרש שיהו נכסיך מבולשין כו' שלא יחסר לך כל והן עיקר לרכי האדם שכשתבואה בהן א"י התבואה היא האוכל והגפנים השתיה והזיתים לסיכה ולמאור והן קובעין ברכה לעצמן שעל הזיתים כמי על היולא מהן מברכים בורא פרי העץ משא"כ בכל שאר מינין. ומ"ס שתהא יצ אתך מן העולם כו'. פי' הרא"ס בד"א דהל"כ ברוך אתה בלאתך ברוך אתה בבואך מיבעי ליה שהרי היליאה מהבית קודם לביאה עכ"ל ולכאורה אין זה הוכחה לפי מ"ש התוס' בריש פ' הפועלים גבי פועל בכניסתו משלו כו' דכן דרך התלמוד כדאמרי' לעולם יכנס אדם בכי טוב כו' אבל מטפס ועולה כו' ואיכא למימר דמ"מ אין זה דרך המוקרא כדכתיב אשר ילא לפניהם ואשר יבא וגו' ובדוד כי הוא יולא ובא לפניהם גו' ומה שהקשה הרא"ם אבל לא ידעתי מה נעשה באמור אתה בבואך כו' עכ"ל נראה דלאו קושיא היא דה"כ איכא למדרש כשם שבאתך לעולם בלא מעשים ומלות כך יליאתך בלא מלות ודו"ק:

הרי"ף מאי אמר רב בהני קראי ברוך אתה בעיר וכו'. נראה דהוקשה לו בהני קראי כיון שאמר ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה מה נ"ל ברוך אתה בבואך שאם הוא בא ונכנס לעיר הרי הוא בכלל ברוך אתה [בעיר] בלאתך דהיינו מהעיר לשדה הרי הוא בכלל ברוך אתה בשדה לכך דרשו אלו הדרשות:

ג׳ מ׳ דברים ז ובהני קברי לא זה מכני סף דלא לו לכלל אבל בכלל עבירת שבטים יבמ"ת ואולי כג

°והסיר ה' ממך כל חולי אמר רב זה העין רב לטעמיה דרב סליק לבי קברי עבד מאי דעבד אמר תשעים ותשעה בעין רעה ואחד בדרך ארץ ושמואל אמר זה הרוח ושמואל לטעמיה דאמר שמואל הכל ברוח ולשמואל הא איכא הרוגי מלכות הנך נמי אי לאו זיקא עבדי להו סמתרי וחיי ר' יוסי בר' חנינא אמר זו צואה דאמר מר צואת החוטם וצואת האוזן רובם קשה ומיעוטם יפה רבי חנינא אמר זו צנה דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים שנאמר °צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ר' אלעזר אומר זו מרה. תניא מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה שהיא מחלה כל גופו של אדם ד"א [מחלה] שפ"ג חלאים תלוין במרה וכולם פת שחרית [במלח] וקיתון של מים מבטלתן. ת"ר י"ג דברים נאמרו בפת שחרית מצלת מן החמה ומן הצנה ומן הזיקין ומן המזיקין ומחכימת פתי וזוכה בדין ללמוד תורה וללמדה ודבריו נשמעים ותלמודו מתקיים בידו ואין בשרו מעלה הבל ונזקק לאשתו ואינו מתאוה לאשה אחרת והורגת כנה שבבני מעים וי"א אף מוציא את הקנאה ומכניס את האהבה א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמרי אינשי שיתין רהוטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כרך וכו' (כדאמרינן לעיל בב"ק פ' החובל): **ירושלמי** והסיר ה' ממך כל חולי רב הונא בשם ר"א בן יעקב כל חולי זה רעיון וא"ר יוחנן °ונתן עול ברזל על צוארך זה רעיון ירמיה כח א"ר אבין והסיר ה' ממך כל חולי זה יצה"ר שראשו מתוק וסופו מר:

כל חולי. דבר שכל החולאים תלוין בו והו העין עין רעה: **עבד מאי דעבד.** יודע היה ללחוש על הקברות ולהבין על כל קבר וקבר באיזה מיתה מת אם בזמנו אם בעין רעה*: **הכל ברוח.** כל החולאים ותולאות מיתה ע"י נשיבת הרוח באין הכל לפי שעה והאדם יש לך אדם שרוח פלוני קשה לו ובשעה פלוי'. **והאיכא הרוגי מלכות.** הרוגי חרב: **אי לאו זיקא.** שנכנס במכה: **עבד סמתרי וחיי.** סם המחבר בשר מהוכה ומין עשב הוא כדאמרינן בהמוכר את הספינה: **צנים פחים.** קור המופח ולאו היינו רוח דקאמר שמואל דשמואל זיקא בלא לנה קאמר מזיק: **זו מרה.** שהמרירות שבה גדילה ונובעת ומתפשטת בגידין ובעלמות: **וקיתון של מים.** למי שאין לו יין: **וזיקין.** היינו רוח דאמר שמואל: **מחכימת פתי.** שדעתו מיושבת עליו לפי שאינו מלטער ברעבונו: **וזוכה בדין.** אם יש לו דין עם חברו דעתו מיושבת ליישב דבריו בב"ד להטעים: **ללמוד וללמד.** מתוך ישוב הדעת: **ודבריו נשמעים.** לבריות שיש לו לב להטעימן: **הבל.** זיעה חוהם: **נזקק לאשתו.** אם בעל הרהורים הוא ומתוך שלבו טוב בבוקר שאכל קלת תובע לאשתו ובלאתו לבוק ורואה נשים אינו מתאוה להן: **כנה שבבני מעים.** תולעים: **מוציא את הקנאה.** ואת התגר שכשאין לבו טוב עליו הוא נוח לכעוס:

תוספות צ"ט מתו בעין הרע ואחד בדרך ארץ. וא"ת א"כ בני יוסף שלא שלטה בהם עין הרע היה להן לחיות הרבה מכל השבטים וי"ל שמתו בדרך ארץ יותר מאחרים כשהקב"ה היה רולה להמיתן היה שולח להם חלאים אחרים: צנים. קור כדמוכח הכא: פחים. חום כדמוכח בריש מס' ע"ז ומיירי הכא במאורעות הבאים על האדם דאילו במדות אמרינן פרק כל היד הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: שיתין רהוטין רהוט. י"מ דנקט שיתין לפי שימי החורף ששים וכן ימי קיץ כדאמרינן לעיל ופת שחרית מצלת מן החמה ומן הצנה א"נ כן דרך לנקוט בכ"מ שיתין כדאמר בהסוכל שיתין תכלי מטו לככא דשמע וכו':

מהרש"א **חוץ מצנים כו'.** וכתבו התוס' בפ' אלו נערות וא"ת והא דדרשינן והסיר ה' ממך כל חולי זו לנה אלמא כו' וי"ל כו' ולכאורה אין כל זה מספיק הגם שתקנו שאין המאמרים סותרים מ"מ מאי ראיה מביא הכא מהתם ויש ליישב לפי דרש ר"ח יהיה פי' הכתוב כך כל חולי וגו' לרבות אף החולי שהוא בידי אדם שיוכל לשמור עלמו כדאמרינן התם באפטוניקוס ודא ללותא היא יתיר חד כסותא ולכתא אזלא אף בזה הבטיח אותם הש"י שלא יצטרכו לו דהייט שיחס לו הקב"ה עולמו כו' כמו שכתבו התוספות ובהכי ניחא

עין יעקב

בתשובה אפילו ביום מותם יפ"אמרינן רשעים אפילו, על פתחה של גיהנם אינם חוזרין בתשובה: **והסיר** ה' ממך כל חולי אמר רב זה העין. נראה דכל חלו ע"ד סיניםו במה דקאמר והכיר מתמצ שהוני הוא נולאי בכל א"ס עד שהולך ה' להסיר ימינו ועל איזה חולי אמרו כיה פליגי ר"כ אמר זה עין ה"ע השולט בכל א"ס ושמואל אמר זה הרוח ה' יינו הפחת הדב מכת רוח בכנגדו הבילט יכל ור"י ב"ח הנינא אומר זה גולה ורי חנינא אמר זה לנה ור"א אמר זה מרה היינו מ"ת הבעה בעל ידי זה סוכך מרה ומביא ליד חנרים יכיה יוקאמר פת שחרית וקיתון של מים מבטלת היינו שהבאוה הוא מביא לידי כעס ועי"י אכילת לחם ושתיית מים בהיא סעודת עניים גורם הכנעה ומבטל הכעס שהן תולי הירה הכי קאמר ומחכימת פתי כי כעס בחיק כסילים ינוח: **שיתין** ריגשי רהיט. עיין בהדורנו פרק החובל:

כיחא לדברי התוספות דפרים היינו אוס אחאי נקט לנה טפי מחוס דחוס הוי טפי בידי שמים בעוברי דרכים כדכתיב ואין נסתר מחמתו וכמ"ש שם ודו"ק: רובם קשה כו'. ולא חשיב להו בההיא דפרק אין עומדין שלשה רובם קשה ומיעוטם יפה ואלו הן בחור ומלח וסירוב דלא חשיב אלא ג' במעשה אדם והכא איירי במאורעות הבאים על האדם וק"ל: וקיתון כו'. פירש"י וקיתון של מים למי שאין לו יין עכ"ל ולולי פירושו היה נראה דדוקא קאמר קיתון של מים והם דבריהם בעלמא באבות כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה כי המתענגים ברוב מאכל ומשתה אי אפשר להם לעסוק בתורה והוא שאמר ומהבימת פתי וזוכה ללמוד תורה כו'. כי הלחם הוא המזון המוזג לשכל האדם כמ"ש בעירבי פסחים כשאמר לו הקב"ה לאדם בזעת אפך תאכל לחם מיד נתקררה דעתו ואמרו קטן האוכל כזית לחם כו' שנאמר ויוסיף דעת יוסיף וגו' וכן המים הוא יסוד פשוט ממוזג לשתיה אבל שאר אכילות ובשתיות היין ושאר משקין מבלבלין השכל. וכן מ"ש ונזקק לאיבתו ואינו מתאוה כו'. אבל שתיית היין מביא לידי זנות כמ"ש זנות יין ותירוש גו'. גם מ"ש מוציא את הקנאה כו'. כי המרבה בתאוה רגיל הוא לקנאות חבירו כדי שימלא לימודו אבל המסתפק בלחם ומים אינו מקנא חבירו בעושרו ובשאר דברים שזכר כאן למעלת הפת ומלח אמלו בהפך בפרק אלו עוברין בת"ח המרבה סעודתו בכ"מ דכלפי מ"ש כאן דבריו נשמעין ותלמודו מתקיים בידו ומביאים כלהבה אמרו שם בת"ח המרבה סעודתו בכל מקום ותלמודו משתכח ממנו ומחלוקות רבות באות עליו ודבריו אינם נשמעים כו' וכן מ"ש ואין בשרו מעלה הבל זה הוא מקיימי הסרים שאין בשרו מעלה הבל כברותן ביאות הגבעים כדאמרינן ביבמות אבל הכא קאמר שע"י אכילתו פת ושותה מים אין בשרו מעלה זיעה וזיהום כמו בריבוי שאר אכילות שמעלין על בשרו זיעה וזיהום וכן מ"ש והורגת כנה כו' כי המרבה בשר מרבה רמה במעיו. ומ"ש ובה'רק מפני הצנה זמייתי מדכתיב ולא יכם שרב ושמש כו' כי בחורף בבקר בעת עליית השמש אז הקור יותר גדול לפי הטבע ומ"ש ועבדתם את ה' אלהיכם זו קריאת שמע ותפלה כמ"ש ועבדתם גו' בכל לבבכם איזה עבודה שהיא בלב הוא התפלה ואמר וברך את לחמך זו פת במלח כו' רמזו בו ג"כ מלת לחמ"ך הוא אותיות מחל"ך מכאן ואילך והסירותי מחלה וגו' ורבה שהביא מהכא אית ליה כרבי חנינא דכל חולה וגו' הוא לנה ומדקדקים בהאי קרא דכתיב ועבדתם בל' רבים וכתיב וברך את לחמך וגו' בלשון יחיד דהעבודה שהם מלות ה' כל ישראל ערבים זה בזה מבא"כ אכילה ושתיה כו שמסתפקים בלחם ומים לא תמלא רק ביחידי הסגולה וק"ל:

[קודם איתא בגמ' שצריך לקוץ היער שסמוך לנהר שספינות הולכות שם נשניל מושכי הספינה שיוכלו לעלות על היבשה]:

נב עם [רבה בר רב הונא הוה ליה ההוא אבא אגודא דנהרא אמרו ליה נקוץ מר אמר להו קוצו עילאי ותתאי והדר ניקוץ אנא דיבי עביד הכי והכתיב
נפניה ב °התקוששו וקושו ואר"ל קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים התם אבא דבי פרזק רופילא הוה ואמר אי קייצו קייצנא ואי לא קייצו אמאי איקוץ דאי ממתחי להו
יף קח אשלייהו מיבתגי להו *ואי לא לא מסתגי להו] רבה בר רב נחמן הוה קאזיל בארבא חזא ההוא אבא דקאי אגודא דנהרא אמר להו האי דמאן אמרו ליה דרבה בר רב הונא אמר °ויד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה עזרא ט
אמר להו קוצו קוצו. אתא רבה בר רב הונא אשכחיה דקייץ אמר מאן דקצייה תקוץ ענפיה אמרו כולהו שני דרבה בר רב הונא לא איקיים ליה זרעא לרבה בר ר"נ:

[אבא. יער: ניקייצו עילאי ותתאי. מי שיש לכן יער על הנהר אלני למעלה היינו למטה היינו הולך דרך המים: אבא דבי פרזק רופילא הוה. אותו שלמטה ושלמעלה לא של ישראל היה שיכול לקלין אותו יער של בית פרזק פחת פרסיים הוה וידוע הוא שלא יקולו ומה תועיל קלילה שלו: אי ממתחו אשליידהו מסתגי להו. אם יוכלו למתוח חבלם ולבא ומסע למקע או מכפר נכפר לילך ממטה למעלה ילכו: ואי לאו לא מסתגי להו. אין להם מהלך בעבר זה והולכין על כרחן דרך שפתו הסמוך שהרי על כרחן כשהולכין כנגד היער של נכרי ילכו בשפתו השניה ולכשיגיעו כנגד שלי נמה יעבירו לעבור את רוחב המים והרי הן צריכין לחזור ולעבור לצד אחר כשכלתה הקצירה]: חזא ההוא אבא. יער שהכיח רבה בר רב הונא לפי שאין העליונים והתחתונים קוללים ירבה בר ר"נ לא היה יודע שכן היה שהיה עליון והתחתון של נכרי המושל: ויד השרים והסגנים. פסוק הוא בספר עזרא: תקוץ ענפיה. ימותו בניו:

מהרש"א התקוששו וקושו וא"ל קישוט כו'. ק"פ ח"ה פי' רשב"ם כלומר הסר קש ומין עיניך תחלה כמו לקושש קש כלומר קבוץ עלמך עכ"ל ועי"ל הכא כדברי המפרשים אותו מלשון חפוש ופשפוש על מעשיו וכמותו ולמוכיח בשער יקשון ר"ל התקוששו תפשפשו על מעשיכם ואח"כ תהא מפשפש במעשה אחרים כלומר קבוץ עלמך כו' וק"ל:

ת"ר מנין לשביר יום שגובה כל הלילה שנאמר °לא יף ע"ב קי
הלין פעולת שביר אתך עד בקר ומנין לשביר ויקרא יט
לילה שגובה כל היום שנאמר °ביומו תתן שכרו ואימא דברים כד
איפכא שבירות אינה משתלמת אלא בסוף. ת"ר ממשמע שנא' לא תלין פעולת שביר אתך איני יודע שעד בקר מה ת"ל עד בקר מלמד שאינו עובר אלא עד בקר ראשון בלבד מכאן ואילך מאי אמר (רבי) [רב] עובר
משום בל תשהא א"ר יוסף מאי קראה °אל תאמר לרעך משלי ג
לך ושוב ומחר אתן ויש אתך:

איפוך אנא. דלא תלין בשכיר לילה ולא תבא בשכיר יום: שבירות אינה משתלמת אלא בסוף. כדאמרינן באיהו נסך בשכיר שנה בשנס שכירות שנה זו משתלמת בתחלת שנה אחרת אלמא לא משתעבד ליה לשכיר יום עד שתשקע החמה וכי כתיב לא תבא על כרחך בשכיר לילה תוקמיה דמשתעבד לו לבקר משכלה שכירותו וכן לא תלין כיון דלא תוקמיה בשכיר לילה דהא לא משתעבד ליה עד הבקר: ממשמע שנא' וכו'. שאין לינה קרויה אלא עד הבקר דכתיב ולא ילין לבקר וכל לינה שבמקרא לינת לילה הוא: מאי קראה. היכא רמיזא בל תשהא:

תניא °ואליו הוא נושא את נפשו מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר א"ע למיתה לא על שכרו יף קי דברים

שכרו ד"א ואליו הוא נושא את נפשו כל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נפשו ממנו רב הונא ורב חסדא ח"א נפשו של נזלן וח"א נפשו של נגזל מ"ד נפשו של גזלן וכו' כדאיתא בפרק הגוזל ומאכיל:

ואליו הוא נושא את נפשו. הוא מוסר נפשו עליו נעלוה בכבש גבוה וסיכן בעצמו ליפול ולתלות באילן כשעלה עליו ומוקיף דתים ולגדור תמרים ומסר כפשו עליו למיתה שמא יפול מן הכבש או מן האילן: הי"ג ד"א ואליו הוא נושא את נפשו. ופליגי בהא רב הונא ורב חסדא במשמעותא דקרא: ה"א נפשו של שכיר. נענש עליו כאילו הורגו: וה"א נפשו של גזלן. הגיד לך הכתוב שגורם מיתה לעצמו:

נד קיד **אשכחיה** רבה בר אבוה לאליהו דקאי בבית הקברות [של נכרים] א"ל מהו שיסדרו בבעל חוב א"ל גמר מיכה מיכה מערכין גבי ערכין כתיב °ואם מך הוא מערכך גבי בעל חוב כתיב °וכי ימוך אחיך מנין לערום שלא יתרום דכתיב °ולא יראה בך ערות דבר [א"ל לאו כהן הוא מר מ"ט קאי מר בבה"ק א"ל לא מתני מר טהרות דתניא רשב"י אומר קבריהם של עכו"ם אין מטמאין שנאמר °ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרוין אדם ואין עכו"ם קרוין אדם] א"ל בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא א"ל ואמאי א"ל דדחיקא לי מלתא דבריה ועייליה לג"ע א"ל פשוט גלימך שקול מהני אטרפי. כפא שקיל כי הוה נפיק שמע דאמר מאן קאכיל לעלמיה כרבה בר אבוה נפיץ שדינהו אפי' הכי אתיוה לגלימיה סחט גלימיה ריחא זבניה בתריסר אלפי דינרי פלגינהו לחתנוותיה:

ערכין כז | שם כה | דברים כג | יחזקאל לד

ערות דבר. בשעה שאתה מדבר בו לא יראה בך ערוה דבר שי"מ אין אדם מברך כשהוא ערום ותורם בעי ברכה והא דבעי ניכיה לעכין תורם דהתם תנן אין מגביהין תרומה ערום: [לאו כהן מר. דאיכא למ"ד דאליהו הוא פנחס דכתיב בי' קנא קנאתי וכן בפנחס בקנאו את קנאתי: אין מטמאין. דגבי אהל כתיב אדם אדם כי ימות באהל]: בארבעה לא מצינא. בגירסא דארבעה סדרים כגון מועד ישועות נשים שהן נוהגות בזמן הזה כבזמן הבית וקדשים נמי כדכתיב בכל מקום מוקטר מוגש ואמרינן אלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה בכל מקום מעלה עליהן הכתוב כאילו

ויקריבים אותם בבהמ"ק: בשיתא מצינא. בהמיה זרעים אינו נוהג בח"ל וכן טהרות: ספי. לקוט: טרפי. עלין: נפיץ איסקיבוק בגע"ז: סחט גלימא. נקחט ריח מתוך העלין להוך טלית וקלטם טלית את הריח: וזבניה. לגלימא בתריסר אלפי דינרי:

לא רצה | לי הנאה | ירשיתו | לכך | זבניה | ממשמותיו | לא רצה | ליהנות | לכך | פלגינהו | רש"א

תוספות הרי"ך ולבסוף כתב *וכך מצינו כשהיה קובר את ר"ע היה דוחה שא"ל וכי אינך כהן א"ל צדיקים אין מטמאין ודחה אותו כן משום כבודו של ר"ע ועיקר טעמו היה לפי שהיה מת מצוה לפי שהיו ירא לקברו שהיה מהרוגי מלכות וכן נמצא בתשובת גאון שכתב ש"ם נבדר אליהו רבה בנחלקו עליו י"א שהיה מבני בניה של לאה ואמר להם איני אלא מזרעה של רחל וא"כ לא היה כהן וכאן אומר שכהן היה ומנסיים התם אמר לו תן כיון לדבריך אמו כהן כך כתוב ביחוסו של בנימין ויערשיה ואליה ואנדי בני ירוחם אמרו לו לא כך אמרת לאותה אמגנה שבי לי ומשם עוגה קטנה ולך ולבניך עשי באחרונה ולא כהן אתה פי' לפי שכהן הוא היה רוצה ליטול חלה תחלה אמר להם הוצו תינוק משיח בן יוסף היה ורמז רמזתי נעולם שאני בא תחלה ובאותה תשובה מביא נמי רא דגמר מיכה וכו' וכן בב"ר גבי ותאמר לאה בגד נחלקו רבי נהורי אומר אליהו מגד ורבי אליעזר אומר משל בנימין ועמד לפניהם ואמר להם רבותי למה אתם נחלקים עלי אני מבני בניה של רחל: מנין לערום שלא יתרום. הוה"ל מנין שלא יברך דבשעה שתורם [ומגבי] אינו אכי אלא בשעת ברכה ושאר ברכות אסור לברך כשהוא ערום אלא דנקיט הכי משום דמשנה היא ערום לא יתרום: א"ל לאו כהן (אתה) [מר] תימה לר"י היאך החיה בנה של אלמנה כיון שכהן היה דכתיב ויתמודד על הילד וגו' וי"ל שהיה ברור לו שיחייהו לכך היה מותר משום פקוח נפש: ה"ג דתניא רבי שמעון אומר. דאי"ה משנה בשום מקום ועוד דמשניות אף של זרעים וטהרות היו סדורות להם כדמשמע ביומא דובתי והא דקאמר בארבע לא מצינא בשיתא מצינא היינו בתוספתא:

עין משפט | בתוספות | באריכות | כל | הנאמר | לקמעה | סוף הוא | נפון הוא

מהרש"א בשיתא כו'. עיין פרש"י ועי"ל בארבעה דהיינו בסדר רביעי מש"ס שהוא סדר נזיקין לא מצינא שהרי מיבעיא לי ממך מהו שיסדרו בב"ח כו' דדין זה מסדר נזיקין הוא ולא הוה ידענא דגמרינן מיכה מיכה בשיתא מצינא דהיינו סדר טהרות שהוא סדר ששי מהש"ס דהיינו דין זה דקברי עכו"ם אם מטמאין מסדר טהרות והא דלא קאמר בחדא לא מצינא דהוה בעי מנין לערום שלא יתרום כו' דההוא ודאי ידע דינו דמתני' היא בתרומות אלא דשאל מנין מתוך הכתוב משא"כ דין דמסדרין בב"ח ודין דקברי נכרים דלא ידע כלל וק"ל:

ת"ר °לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לביתו של ערב וכה"א °(לקח) [קח] בגדו כי ערב זר וגו' ואומר °בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך נוקשת באמרי פיך נלכדת באמרי פיך עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס

נה | יד קטו | דברים כד | משלי כ | שם ו

עין יעקב

דבר אחר ואליו הוא נושא את נפשו כל הכובש. נראה דמשום הכי קאמר דבר אחר כי היכי דלא תימא לפי פשט ראשון דאינו עובר על בל תלין אלא אם כן עשה מלאכה כבידה שסכן את נפשו כגון זה שעלה באילן וכדומה להכי קאמר ד"א: **אשכח** רבה כו' אכותו לאליהו דקאי בבית הקברות א"ל מהו שיסדרו בב"ח אמר לו גמר מיכה מיכה מערכין מנין לע"ס שלא יתרום וכו' אמר לו לאו כהן מר מ"ט קאי מר בבה"ק. נראה לי ע"ד הפשט דהיה היה רוצה לשאול לו לאו כהן מר וכו' לכן הוצרך לשאול לו שני שאלות הקודם ובתוספות ד"ה לאו כהן מר תימה לר"י היאך החיה בנה של אלמנה כיון שכהן היה דכתיב ויתמודד על הילד וי"ל שהיה ברור לו שיחייהו לכך הי' מותר משום פקוח נפש עכ"ל תוספות ועוד יש לתרץ לפי מה דאיתא בילקוט מלכים א' י"ז דף ל"ג ע"א בשם פרקי ר' אליעזר ז"ל ויהי אחר הדברים האלה אמרה אליו האשה באת אלי בתשמיש המטה והזכרת את עוני עלי ומת בני ועמד אליהו ז"ל והיה מתפלל לפני הקב"ה ואמר רבון העולמים לא די כל הרעות שעברו על ולאשי אלא אף האשה הזאת שאני יודע שמחוך צרה בנה דברים דבר שלא נעשה הטב את נפש הילד ע"כ וא"כ לפ"ז יש לתרץ נ"כ קושית התוספות כדי שלא יתחלל ש"ש שיאמרו שאליהו בא על אשה שהרי גרולה מזה מצינו בפ' חלק שדוד היה רוצה לעבוד ע"ז כדי שלא יתחלל ש"ש על ידו א"כ מכ"ש שמותר היה לאליהו לטמא את עצמו כדי שלא יתחלל ש"ש וא"כ כדי לרמוז על תירוצים אלו שאל תחלה כי על תירוץ ראשון שתירצו תוספות משום דהוי פיקוח נפש קשה מנ"ל דכל המצות נדחו מפני פקוח נפש לכך שאל לו מה שמסדרין לב"ח א"ל דגמר מיכה מיכה מערכין וא"כ קשה איך הקב"ה מענש לאדם על עונו בעניים שיחסר לחמו ואין מה לאכול הא אדם שחוטא הוא כמי ב"ח ומסדרין לב"ח אלא ל"ל כדאיתא בח"מ סימן צ"ז דנשבע לבלם אין מסדרין ואנו מישבע ועומד מהר סיני קשה אלא יש לנו מודעא רבה לאורייתא בכפיית הר סיני דאמר שם ההא קבורתכם אלא ל"ל דאין הכל נדחה מפני פקוח נפש וא"כ איך טמא עצמו אליהו אלא ודאי שלא הי' כהן לכך שאל לו מנין לערום שלא יתרום אלא ל"ל מה דכתיב ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך קשה אלא אם בא ללמוד שמי שחוטא בזנות השכינה מסתלקת ממנו כדאיתא בסוטה דף ג' ע"א אלא ל"ל דזה אינו שלפעמים השכינה שורה אף על מי שחוטא בזנות וא"כ היה מקום חילול השם על אליהו הנביא שחטא כאו"א וא"כ הוצרך ליטמא באותו פעם שלא יתחלל ש"ש ולעולם שהוא כהן לכך עכשיו שאל מ"ט קאי מר בבהי"ק: אפ"ה סחט גלימא. וקול מרלה וריח ל"ח בהו משום מעילה: **אבל** אתה נכנס לביתו של ערב. ליכא למימר הטעם משום שעשה עבירה שהרי אמרינן הזהר ר' פעירבונות כדאיתא בפ' מלוה חלילה שהרי לא אמרו כן אלא בעירבי של ציון שהוא ערב קבלן שהוא שלוף דוץ ולערב קבלן באמת אסור ליכנס כדאיתא בח"מ סימן ק"ט סעיף י"ד אלא נ"ל הטעם משום בושה הלוה ולכן ב"ה משום לא פשים לו כנושא משא"כ בערב שאין לו בושה כי לא לו בית ההלוואה:

התרפס ורהב רעיך אם ממון יש לו בידך התר לו פסת יד ואם לאו הרבה עליו ריעים:

פני אם ערבת לרעך גו' נוקשת באמרי פיך. שהוכיחו בדברים: עשה זאת והנצל. התר פס יד אם ערבת ואם לא ערבת אלא נוקשת באוכלת דברים רהב רעך הרבה עליו ריעים לבקש מחילה: אם ממון יש לו בידך. אם נעשית לו ערב ואם נוקשת בדברים רהב רעך:

שם יז ב"ב ע"ט תניא °לא ירבה לו נשים רבי יהודה אומר מרבה הוא ובלבד שלא יהו מסירות את לבו ר"ש אומר אפילו אחת והיא מסירה את לבו ה"ז לא ישאנה א"כ מה תלמוד לומר ולא ירבה לו נשים אפילו כאביגיל:

הבית והעליה פרק עשירי

דף קי"ז ע"ב הנהו בי תרי דהוו דיירי חד עילאי וחד תתאי איפחית מעזיבה כי משי מיא עילאי אזלי ומזקי לתתאי מי מתקן ר' חייא בר אבא אמר על העליון לתקן ורבי אלעאי משום רבי חייא בר (יוסף) [יוסי] אמר התחתון מתקן וסימניך °ויוסף הורד מצרימה: בראשית לט

איפחית מעזיבה. והתקרה קיימת אלא שהמים שותתים ויורדים דרך הפתחים שם ולאו שוכר ומשכיר הוו אלא בית של זה והעליה של זה: ויוסף הורד מצרימה. כתרגומו איתחת ור' חייא בר (יוקף) [יוסי] אמר התחתון מתקן וס':

אמר הבונה הסימן הזה שנתן המסדר ויוסף הורד מצרימה כפי פשוטו הוא דהני תרי דקמפלגי מי מתקן פרוייהו רבי חייא אינון רבי חייא בר אבא ור' חייא בר יוסף ולהזכיר מי הוא האומר התחתון מתקן נתן סימן ויוסף הורד מצרימה שרבי חייא בר יוסף הוא האומר התחתון מתקן כלומר ויוסף הוא האומר הורד איתחת כפי' רש"י ז"ל ועפ"ד רמז אפשר שירצה שהתקון מוטל תמיד על הנתון על התחתונה אשר בשפל ישב ומקבל הנזק מחבירו כי מי שעליו לא יקפיד בו הנה כי כן אחי יוסף אחרי מכירתו והשפלתו לא חשו ממנו כלום והיה הוא הורד לערתו ולתקן מלבו בעבודת אדונו ותבונתו:

[משנה שתי גינות זו על גב זו והירק בינתים ר"מ אומר של עליון רבי יהודה אומר של תחתון וכו'] רבי שמעון אומר כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול הרי הוא שלו והשאר של תחתון: [גמ'] *אמר אפרים ספרא תלמידו של ר"ל משום ר"ל הלכה כר"ש אמרוהו קמיה דשבור מלכא א"ל אפריין נמטייה לר"ש: דף קי"ח ע"ב / קיט

קמיה דשבור מלכא. לי נראה שבור מלכא נומם ומלך פרס היה ובקי בדינים ואמרוה להא דר"ש קמיה וקלסיה ואמר אפריין נמטייה לר"ש יקבל שי מאתנו על דבר זה וא"ד שבור מלכא שמואל דבכמה דוכתי קרי ליה הכי ואין מיושב בזה דמאי אמרוה אי להא דר"ש דמתני' אטו שמואל לא הוה ידע לה למתני' ואי להא דאפרים ספרא אטו אי לאו אמר ר"ל הלכה כר"ש שמואל מי לא קים בדינים למיקלסיה לר"ש עד דשמע משמיה דר"ל דהלכתא כוותיה: אפריין. חן שלנו:

הדרן עלך מסכת בבא מציעא

השותפין פרק ראשון בבא בתרא

א דף ג ע"ב °גדול יהיה כבוד הבית [הזה] האחרון מן הראשון רב ושמואל ואמרי לה ר' (אליעזר) [אלעזר] ור' יוחנן ח"א בבנין וח"א *בשנים ואיתא להא ואיתא להא: חגי ב

בבנין. שהיה גובהו מאה אמות כדתנן במס' מדות: בשנים. בית ראשון ת"י שנים ובית שני ת"ך שנה:

הרי"ף גדול יהיה כבוד הבית הזה כו'. יש לבאר שאמר הבית הזה וחזר לומר שהאחרון מן הראשון דמספיק לומר גדול יהיה כבוד הבית הזה מן הראשון או שיאמר האחרון מן הראשון אמנם כאן רמז שגדול יהיה כבוד הבית הזה בבנין וכן בשנים ומ"מ היה הבית הראשון גדול בזה בבחינת חמשה דברים שחסרו בבית שני דכתיב ואכבדה חסר ה' כנגד ה' דברים שחסרו בבית שני ארון וכפורת וכרובים ואורים ושמן המשחה כמ"ש רז"ל ולכך חזר לומר האחרון מן הראשון שהאחרון שהוא הבית השלישי שעתיד לבנות ב"ב שיזכו להיות בו כל החמשה דברים הנזכרים אותו אחרון יהיה גדול מהראשון אבל מזה שהוא השני הוא גדול בשנים ובבנין אבל לא לגמרי בכל פרטיו:

ב סס הורדוס עבדא דבית חשמונאי הוה נתן עיניו באותה תינוקת יומא חד שמע [ההוא גברא] בת קלא דהוה קאמרה כל עבדא דמריד השתא מצלח קם קטלינהו לכולהו מרוותיה ושיירה לאותה תינוקת כד חזת ההיא תינוקת דקא בעי למנסבה סליקא לה לאיגרא [ורמא קלא] ואמרה כל מאן דאתי ויימא מדבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא דלא אשתייר מינייהו אלא ההיא ינוקתא וההיא ינוקתא (תפול ותימות השתא ו)נפלה [מאגרא לארעא] (לה ומתה) טמנה בדובשא שבע שני' א"ד בא עליה וא"ד לא בא עליה מ"ד בא עליה (הא ו' טמנה] ליתוביה ליצריה למ"ד לא בא עליה למה ליה למעבד הכי כי היכי דניפוק ליה שם דנסיב בת מלכא אמר מאן דריש °מקרב אחיך תשים עליך מלך רבנן קם קטלינהו לכולהו רבנן שייריה לבבא בן בוטא למיסב עצה דברים

עין יעקב

הד אמר בבנין וחד אמר בשנים ואיתא להא ואיתא להא. ול"ל דמ"מ פליגי אי רוב מנין בשנים עדיף או רוב בנין עדיף ולפי מה דאיתא בריש ברכות דף י' שאין גבהות לפני המקום ל"ל ג"כ דמעלה הוא בשנים: שמע בת קול. משמע דהוא לבדו שמע לכך אמר לדידיה קם ליה שעתא כדאיתא כה"ג בעלמא לכך קם קטלינהו: וההיא ינוקתא שיפול ושימות. ולא הוי כמאבד עצמו לדעת כיון שעשתה כן שבת כהן לא יתחללה ויבא לעבד שהרג כל בני משפחתה ועיין ביו"ד סימן שמ"ה סעיף ג': אמר מאן דריש מקרב אחיך תשים עליך מלך. קודם שהפילה האי רביתא מאיגרא היה סבור שישא האי רביתא וא"כ יהא בניו נקראים מקרב אחיך וכפרש"י בפי' אלו נאמרים כיון דאמו מישראל הוא מקרי מקרב אחיך אבל כיון דחזיא שמונעים מלישא עבד קם קטלינהו לכולהו רבנן כיון שאף זרעו אחריו לא יהו ראוין למלוכה לדעת רבנן ועיין בתוספות כאן שם בקוטה: קטלינהו לכולהו רבנן וקטלינהו לכולהו מרוותיה. דהוי כאילו קטל כהן ונביא כי חכם עדיף מנביא ואף על גב דקטלינהו למרוותיה החלה מכל מקום במה דקיים שמה וגם רבנן הם חשובים יותר כי אפילו ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול ע"ה ועוד שילא קול שימרוד באדוניו ועיקר המעשה רע שהרג רבנן ולכך לא הורו לו תשובה רק

יו ד עצה מיניה *אהדר ליה כלילא דיאלי ונקרינהו לעיניה יומא חד אתא ויתיב קמיה א"ל חזי מר האי עבדא בישא מאי עבד (קם קטלינהו לכולהו רבנן) [קטלינהו לכולהי מרוותיה] א"ל מאי איעביד ליה א"ל נלטייה מר א"ל כתי׳ קהלת י °גם במדעך מלך אל תקלל א"ל האי לאו מלך הוא א"ל שם לא יהא אלא עשיר דכתיב °ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר [ולא יהא אלא נשיא וכתיב ונשיא בעמך לא תאור] שמות כב א"ל (והכתיב °ונשיא בעמך לא תאור) בעושה מעשה עין בנמרא בירקות עמך [והאי לאו עושה מעשה עמך] א"ל *מסתפינא איכא איניש דשמע מלתא ואזיל ומודע ליה א"ל השתא אחרונה מיהא ליכא איניש גבן א"ל °כי עוף השמים יוליך את קהלת י הקול. א"ל אנא הוא אי הוה ידענא דצניעותין כולי האי לא הוה קטילנא לכו השתא מאי תקנתיה דההוא גברא א"ל הוא כיבה אורו של עולם ילך ויעסוק באורו של משלי ו עולם הוא כיבה אורו של עולם רבנן דכתיב °כי נר מצוה ותורה אור ילך ויעסוק באורו של עולם ב"ה דכתיב ישעיה ב °ונהרו אליו כל הגוים א"ד הכי א"ל הוא סימא עינו של במדבר טו עולם (רבנן) דכתיב °ואם מעיני העדה ילך ויעסוק בעינו יחזקאל כד של עולם (ב"ה) דכתיב °הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם א"ל מסתפינא ממלכותא א"ל שדר שליחא ליזיל שתא באורחא וליעכב שתא ולִיהדר שתא אדהכי והכי סתרת ליה ובנית ליה עבד הכי כי אתא שלחו לי׳ אם לא סתרת אל תסתור אם סתרת אל תבנה אם סתרת ובנית עבדא בישא בתר דעבדין מתמלכין אם זיינך עלך ספרך כאן לא רכא ולא בר רכא הורדוס עבדא קלניה מתעבד ומנא לן דהאי רכא לישנא דמלכותי שמואל ב ג הוא דכתיב °ואנכי היום רך ומשוח מלך. אבע"א בראשית מא מהכא °ויקראו לפניך אברך. אמרו מי שלא ראה בנין הורדוס לא ראה בנין נאה מימיו במאי בנייה אמר רבה באבני שישא ומרמרא א"ד באבני כוחלא שישא ומרמרי אפיק שפה ומעייל שפה כי היכי דלקביל סידא סבר למישעייה בדהבא אמרי ליה רבנן שבקיה דהכי שפיר טפי דמחזי כי אדוותא דימא:

[margin: היום רך וגו' גם בשלמה נאמר כני נער ורך וגו' ופי' רך כשנים לפי שלא היה לו אז רק י"ב שנים אבל דוד היה יותר מבני שנים אז ואין לומר כי רך בשנים]

אהדר ליה כלילא דיאלי. אנקה מתרגמינן יאלא והוא שרץ שקורין הריצון ושערו קשין כמחטין ועשה לו עטרה משערו סביב עיניו: השתא מיהת אנא ואנת. שנינו לבד ואין שומע: הנני מחלל את מקדשי וגו'. סיפיה דקרא מחמד עיניכם: מסתפינא ממלכותא. כפופים היו למלכי רומיים: מתמלכין. נוטלין רשות: אי זיינך עלך ספרך כאן. אם כתגאית (על כל) [בכלי] מלחמתך שהרגת את בן אדוניך ספר יוחסין שלך בידינו הוא ידענו באת עבד: לא רכא ולא בר רכא. לא מלך ולא בן מלך: קלניא מתעביד. כעשה בן חורין מאליו: שישא. שיש ירוק שקורין בי"ש: ומרמרא. שיש לבן: כוחלא. שיש לבוע (כמין) [כעין] כחול: אדוותא דימא. גלי הים שהם כעים ונדים והעין מתעששת בראייתן:

[margin: פרי"ם כחול' שכלה חמה לים]

תוספות כל דאמר מבית חשמונאי אתינא עבדא הוא. וכן הוא דהא"כ אמר שמואל בפרק י' יוחסין ונכאן קשה על פי' בקונטרס

[margin: ויש לתקוע וכו' וע"ש בש"א]

באלו נאמרין דאגר אמרי לו לאגריפס אחינו אתה ופי' הקונט' התם שאע"פ אחינו לפי שאמו היתה מישראל ואם כן כיון דבני הורדוס נשאו ישראלית אמאי עבדא הוא הא שמואל גופיה אית ליה נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר בהמולן וי"ל שלא נשא ישראלית וקראוהו אחינו אתה לפי שעבר אחינו הוא במצות: מאן דריש מקרב אחיך רבנן. דפשטיה דקרא לא משמע למעוטי עבד שהוא אחיך במצות אלא נכרי ורבנן דרשו ממובחר שבאחיך: קטלינהו לכולהו רבנן. לאו דוקא לכולהו דהא הוו בני בתירא שהיו נשיאים כשעלה הלל פיגל כדאמרינן בפסחים בפ' אלו דברים והלל היה בפני הבית ק' שנים כדאמרינן פ"ק דשבת ומלכות הורדוס היה בפני הבית ק"ג שנה כדאמרינן פ"ק דע"ז:

מהרש"א ושיירה להדוא ינוקתא בר הזות דקא בעי למנסבה כו'. נראה שדקדק למנסבה לפי שעבד של בית חשמונאי היה ולא נשתחרר עדיין וכיון דקטל כולם נמלא שנשאר עבד של ההיא ינוקתא ואם נשאה הוה נשתחרר ממילא כדאמרינן בפ' השולח באדון שנושא שפחתו וה"ה בהפך באשה שנשאת לעבדה וק"ל: נלטייה מר כו'. ירלה בזה לפי שמדת העבד בקללה וארור כמ"ש ארור כנען עבד עבדים יהיה וגו' ולזה כיון שהרבנן חשבו אותו לעבד ואינו ראוי למלך היה חושש לקללתם וקם וקטלינהו והיה בא לנסות בזה אח"כ את בבא בן בוטא וא"ל חזי עבדא בישא כו' נלטייה מר שכן הוא מדתו של עבד עד דא"ל אי הוה ידענא דזהירי רבנן כולי האי שלא יקללוני אף אם חשבו אותי לעבד לא הוה קטלינהו להו וק"ל: א"ל בעושה מעשה עמך כו'. וקרא דעושה מעשה עמך היינו דאינו עובר בלאו באינו עושה מעשה עמך אבל עלה עובה קמ"ל דגם באינו עושה מעשה עמך משום ירלה שיודע למלך ולעשיר אין לקללם והיינו קרא גם במדעך מלך וגו' ולאו דו במדעך במחשבותיך דא"כ מאי קמ"ל דהכא ואת יתיבנא אלא במדעך, היינו בדבור כדמוכח בסיפא דקרא כי עוף השמים יוליך את הקול וגו' ואע"ג דכבר א"ל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר דהיינו אפילו בסתר מ"מ קאמר ליה דהכא ואת יתיבנא כו' משום דאיכא לאוקמי בחדרי משכבך וגו' דאיכא חשש שישמעו אחרים כדאמרינן אזנים לכותל אבל בשדה דליכא חשש כלל כיון דליכא שם רק אני ואתה וא"ל ואעפ"כ כי עוף השמים יוליך את הקול וגו' ודו"ק: הוא כבה נרו כו'. נראה לפרש דה"ק דודאי אפשר למלוא העדר האור ולא עינים כגון אדם פקח בלילה והעדר עינים ולא האור כגון סומא ביום אבל כאן היה העדר שניהם התורה שהיא האור והת"ח שהם העינים ולזה א"ל שא"א לך לתקן שניהם וזה ללשון ראשון א"ל שתתקן האור כי גם בהמ"ק הוא אורו של עולם כמאמר כי מליון תלא תורה וגו' אבל העדר עינים וגופות של ת"ח א"א לך להחזיר וללשון שני א"ל שהעדר עינים אתה תתקן כי המקדש שתבנה הוא העינים היינו הת"ח שקטלת אבל העדר האור שהיא התורה שבבית במיתת הת"ת א"א לך להחזיר בבנינו וק"ל: אל תסתור כו'. מה שהוסיפו בזה לפי ענינו לומר לו אל תסתור דלא ה"ל למימר אלא אל תבנהו ירלה בזה לפי שסתירת ב"ה ובנינו אינו רק ע"י מלך סתירתו כמ"ש בפ' הניזקין על והלבנון באדיר יפול כו' וכן בנינו כדלקמן שאני ב"ה דאי לאו מלכותא לא מתבני וכמ"ש פ' כ"ג ג' מלות כו' להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בהמ"ק כו' וכן בדוד הוא אומר וה' הניח לו מסביב וכתיב ויאמר המלך וגו' אנכי יושב וגו' ולזה לפי שהם לא חשבו אותו למלך רק לעבד וע"כ א"ל אל תסתור להחשב למלך ואם סתרת בלא דעתינו אל תבנהו כו' להחשב למלך בבנינו: אם זיינך עלך. שנתקיים בך התנאי הזה שהכרית אויבי ה' מסביב כמ"ש בספר יוסיפון הכה התנאי הא' שיבנה ע"י מלך

עין יעקב

על זה: איכא דאמרי הכי א"ל הוא סימא עינו של עולם. נראה דקשה ללשון שני איך מרמז הבהמ"ק לאורו של עולם הא אמרינן בסוטה דף כ"א מה אור מגינה לעולם אף בתורה

מלך לא נתקיים בך כי ספרך כאן ולא ריכא כו' ולזה גזמו לו קלניא תת עביד אפקירך ואת רכושך לבני חיל כי עבד אתה ועיין בערוך בערך זיי"ן:

הרי"ף הנני מחלל מקדשי. פרש"י שיפיה דקרא מחמד עיניכם וצריך לבאר מה מלמדנו שהוא סיפיה דקרא ונראה דהוקשה לרש"י היכי קאמר ליה יתעסק בבנין המקדש שהוא עיניו של עולם כיון דהא כתיב הנני מחלל מקדשי ונגזירה גזרה ליחרב איך מוכיח מכאן בניינו לזה פירש רש"י סיפיה דקרא מחמד עיניכם כלומר שלא הביא תחלת המקרא אלא סיפיה דקרא שבית המקדש הוא נקרא מחמד עין:

ג שם סוטה פ"נ ע"ש רס"א **ובבא** בן בוטא היכי משיא ליה עצה להורדוס והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע ב"ל מפני מה נענש דניאל מפני שהשיא עצה לנ"נ דכתיב
דניאל ד °להן מלכא מלכי ישפר עליך וחטיך בצדקה פרוק [ועויתך במיחן עניין הן תהוה ארכא לשלותך וגו'] וכתיב
שם °ולקצת ירחין תרי עשר. אבע"א שאני עבדא דאיחייב במצות. ואבע"א שאני בהמ"ק דלא סגי בלא מלכא
אסתר ד ומנ"ל דאיענש אילימא משום דכתיב °ותקרא אסתר להתך ואמר רב התך זה דניאל הא ניחא למ"ד שחתכוהו מגדולתו אלא למ"ד שכל דברי מלכות נחתכין על פיו
יף נ ע"ב מאי איכא למימר שהשליכוהו לגוב אריות: *ובבא בן בוטא היכי אסביה עצה להורדוס למסתריה לבהמ"ק והאמר רב חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי אבע"א שאני מלכותא דלא הדרא ביה דאמר שמואל אי אמרה מלכותא עקרנא טורא עקרוה ולא הדרא ביה. (אבע"א תיוהא חזי ביה):

נענש דניאל. לקמן מפרש עונשו: מלכי ישפר עלך. עלתי תיטב בעיניך: במיהן עניין. בחנינת עניים: בכן תהוה ארכא לשלותך. יהא אורך לשלומך: כלא מטא. כל פורענות החלום בא עליו: לקצת ירחין תרי עשר. ובשביל עלתו של דניאל תלה לו י"ב חודש: תיוהא. ביקוע שהיה מזומן ליפול:

תוספות שכל דברי מלכות נחתכין על פיו. לפי תרגום של אחשורוש נענש הרגש שנהרג דכתיב ויגידו למרדכי את דברי אסתר ולא כתב שהם התך לפי שהרגו המן על שהיה משיב דברים בין אסתר למרדכי ומיהו תלמוד שלנו אינו תופס כן דדרשינן במגילה והתך להיכן הלך ונפרש לפי שאין משיבין על הקלקלה:

מהרש"א שחתכוהו מגדולתו כו'. פירש"י בפ"ק דמגילה בימי אחשורוש שהרי בלשצר השליטו תלתא במלכותו כו' ע"ש ויותר היה לו לפרש שנבוכדנאצר השליטו על כל מלכות בבל ובלשצר חתכו מגדולתו ולא השליטו רק על תלתא דמלכות וכן דריוש וכיוצא הסתא לפי שהיה נחשב בעיני נבוכדנאצר להשליטו על כל מלכותו על שהשיא לו עצה זו נענש להיות אח"כ בימי בלשצר ודריוש נחתך מגדולתו וכן למ"ד דנענש דשדיוה לגובא דאריוותא היינו אח"כ בימי דריוש:

יף ד ע"ב **ההוא** חסידא דהוה רגיל דקא משתעי אליהו בהדיה בנה בית שער ולא אשתעי בהדיה:

ולא אשתעי בהדיה. לפי שהפסיק בין העניים הצועקים ואין קולם נשמע [ובגמרא חלקו בין אם בית שער הוא מגואי לאברא' פי' מגואי לחצר הוא לגריעותא לפי שדלת החצר נעול והעני צועק ובית שער שהוא בפנים מפסיק בפני קול העניים ובהכי מתוקמא עובדא דהאי חסידא אבל אם בית שער מאברא' אינו מפסיק בפני העניים שהרי נכנס לתוכו וכשאין לו דלת עסקינן ובית שער כזה מעליותא הוא]:

ה שם **רבי** יהודה נשיאה רמא דשורא ארבנן א"ל רשב"ל
תהלים קלט רבנן לא צריכי נטירותא דכתיב °אספרם מחול ירבון (מאי אספרם מחול ירבון אי נימא צדיקי') [אספרם למאן אילימא לצדיקים דנפישי מחלא [השתא בכולהו
בראשית כב ישראל כתיב בהו °כחול אשר על שפת הים צדיקים דאית בהו נפישי מחלא אלא אלו מעשיהם של צדיקי' שאספרם מחול ירבון וק"ו ומה חול שמועט מגין על הים מעשיהם של צדיקים שהם מרובים עאכ"ו. כי אתא לקמיה
שה"ש ח דרבי יוחנן א"ל אמאי לא תימא ליה מהאי קרא °אני חומה ושדי כמגדלות אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות
יף ח *אלו תלמידי חכמים והוא סבר לה כדדרש רבא אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיו' ובתי מדרשות (רב הונא)] [רב נחמן בריה דרב חסדא שדא כרגא ארבנן א"ל ר"נ בר יצחק עברת אדאורייתא
דברים לג אדנביאים אדכתובים. אדאורייתא דכתיב °אף חובב עמים כל קדושיו בידך אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע אפילו בשעה שאתה מחבב הנכרים יהיו כל קדושיו בידך. והם תכו לרגליך תני רב יוסף אלו ת"ח שמכתתין את רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ישא מדברותיך לישא וליתן בדבריו של מקום. אדנביאי'
הושע ח דכתיב °גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים אמר (רבא) [עולא] פסוק זה בלשון ארמית ואמר אם כלם יתנו בגוים עתה אקבצם ואם מעט מהם ויחלו ממשא מלך ושרים אדכתובים דכתיב
עזרא ז °מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זה כסף גולגלתא והלך זה ארנונא:

רמא

עיון יעקב

התורה מגינה לעולם ובית המקדש אינה מגינה לעולם כי קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא להכי מרמז לעין: **ובבא** בן בוטא היכי משיא עצה להורדוס והאמר רב יהודה וכו' מפני שהשיא עצה לנ"נ. אע"ג דאפשר לחלק דנ"נ היה מלך רשע וכל מה שהוסיף חיזוק הרע לישראל לכך נענש דניאל משא"כ הורדוס שהרע על מעשיו ואמר אי הוי ידענא וכו' ובקש להטיב לישראל לכך היה רשאי ליתן לו עצה מ"מ כיון שהיה רוצח ונתחייב מיתת בית דין ודאי דהוי רשע ולא היה לו להשיאו עצה להגדלתו כמו נ"נ: **למ"ד** שחתכו מגדולתו. והוא מדה כנגד מדה שעשה כן בעצתו כדי שיהיה חשוב לפני מלך נ"נ לכך נענש שחתכו מגדולתו ומ"ד שהשליכו לגוב האריות לפי שנתן עצה לנ"נ שנמשל כאריה כדכתיב עלה אריה מסבכו ולפי שעצתו לא היה רק לפי שעה כדכתיב ולקצת ירחין תרי עשר לכך הוא נ"כ היה בגולה לפי שעה ולבסוף ניצל: **והאמר** רב חסדא לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבנו בי כנישתא אחריתי. ק"ק היאך נדמה בנין בית המקדש לבנין דבי כנישתא דבבלאה בי כנישתא כיון דאפשר לבנות בכל מקום להכי חיישינן לפשיעותי ובונין תחלה בי כנישתא במקום אחר משא"כ הבית המקדש שצריך לבנות דוקא בתוכו מקום המיוחד לכך לכן היכן שרוצה לבנותו יפה או כה"ג שא"א לעשות אח"כ שיסתור תחלה לא חיישינן לפשיעותא כיון דא"א בענין אחר ודו"ק: **בנה** בית השער ולא אשתעי בהדיה. פירש"י לפי שהפסיק בין העניים הלועקים וכו' נראה לפי שמדתו של אליהו לרחם על העניים ולשלוח ברכה במזונותיהם כאשר עשה לאשה לרפתה כדאיתא במלכים ב' י"ז ולכך נקרא מלאך השלום מבשר ומשמיע שלום כי כד מצלים שערי מכרא נקים ואתי סגריא בבימיה כדאיתא בב"מ דף כ"ט וזה שהתאכזר על עניים לא אשתעי אליהו בהדיה: **רמא** דגודא ארבנן. אפשר שטעה כהא דאמרינן בברכות פ"ט דף נ"ב ג' צריכין שימור י"א אף ת"ח וקאי לענין מזיקין והיה סבור דה"ה לענין גובאי א"ה צריכי. שימור עפ"י כי התורה מתשת כחם ואינם גבורים להיות יושבים בערי פרזות להכי א"ל ר"ש לקיש דרבנן לא צריכין נטירותא וכו' ומה חול שמועט מגין על הים עיין במהרש"א וע"ל ע"ד דדרשינן במדרש מים רבים אלו א"ה לא יוכל לכבות את האהבה זו התורה כי אם יתן איש את כל הון ביתו יבוזו לו באהבת התורה: **א"ל** רב נחמן בר יצחק עברת אדאורייתא וכו'. לפמ"ש תוספות דאם אמר המלך שים; כל אחד ואחד כסף גולגלתא ומעשר סבילתו

א"ב

רמא דשורא ארבנן. הטיל יציאת חומת העיר על החכמים כמו [על] שאר בני העיר: **חול שהוא מועט.** ומעשיהם של צדיקים: **מגין על הים.** שהוא לו חומה כדכתיב אשר שמתי חול גבול לים: **אלו ת"ח.** אלמא אין צריכין חומה: **זו כנסת ישראל.** שכולן שוין לענין חומה וגודרין עצמן מליטמע בעכו"ם: **שאתה מחבב העמים.** ומלהיב להם פנים להמשילם על בניך: **כל קדושיו.** של ישראל בידך הם לשמורם: **בלשון ארמי נאמר.** יתנו תרגום של ישנו כמו ושננתם ותנינן: **אם כולם.** וכן רובם יהיו שונים ועוסקי' בתורה כשיגלו באומות: **עתה אקבצם.** בקרוב אקבצם: **ויחלו מעט ממשא וגומר.** ואף אם מועטים הם השונים בעמים יחלו ממשא מלך ושרים יהיו בטלים ומלשאת משא מלך ושרים. יחלו כמו לא יחל דברו: **מנדה בלו והלך.** דריוש לוה את פחת עבר הנהר (כשעלו) [על] אנשי כנסת הגדולה: **מנת המלך.** מגבת מסים שהם מטילין תמיד על בני המדינה: **ארנונא.** עשורי תבואות ובהמה מידי שנה בשנה:

תוספות אלימא לצדיקים. דהכי מיירי קרא דלעיל מיניה כתיב ולי מה יקרו רעיך וגו' ומה עצמו ראשיהם וכתיב בתריה אספרם מחול ירבון: לא שליט למרמא עליהון. לפי שהיו עסוקין במלאכת שמים בבנין בהמ"ק ה"נ אין להטיל מס על לומדי התורה: והלך זו ארנונא. פי' בקונטרס עישור בהמות ותבואה וכו' (ור"ת) [ור"מ] פי' ארוחת דורון לשלטון העובר ממקום למקום שנותנין לו כל עיר ועיר ארוחה ופירושו מלי' ויבא הלך לאיש עשיר:

חידושי הר"ן מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם. פי' באותן שהיו מתעסקין בעסקי בהמ"ק: מנת המלך זו ארנונא. פירש הרי"ף ז"ל שלא כפרש"י ואמר דארנונא זו היא תשורה ארוחת שעושין למלך כשעובר עליהם והיינו דכתיב והלך: בלו זו גולגלתא. ומשתכחא דכי אמרינן הכא דרבנן פטירי מכסף גולגלתא ומעשורי תבואותיהם דווקא כגון שהמלך הטיל על בני העיר ליתן כך וכך ממתנת ומעשר תבואותיהם או מהמנת מנין גולגלתם שיכולין ת"ח לומר לא הטיל המלך עלינו כלום אלא בשבילכם אבל אם אמר המלך שיתן כל אחד ואחד כסף גולגלתא ומעשר תבואתו אין ע"ה פורעין בשביל ת"ח והיינו דאשכחן דאיכא מרבנן דיהבו כרגא כדאמרינן בסנהדרין דבר חמא קטל נפשא ואתא רב פפא וזכייה ואתא בר חמא ונשקיה אכרעיה וקביל עליה כרגא דכולהי שני והיכי משכחת לה דרב פפא יהיב כרגא אלא ש"מ כדכתיבנא וכן נראה מרבינו חננאל ז"ל וכן כתב הרמב"ן ז"ל:

מהרש"א ומה חול שמועט כו'. דימה הצרות מרשעים בעוה"ז למים כמ"ש בקום עלינו אדם וגו' אזי המים שטפונו וגו' וכמו שהחול מגין משטיפת הים כמ"ש כן מעשיהם של צדיקים מגינים מהרשעים: **אני חומה כו'.** דלפי דרש זה יש ללמוד לפוטרם בין באו על עסקי ממון בין באו על עסקי נפשות שאמר אני חומה זו תורה שהת"ח עיקר חפציו היא התורה דאין לחוש בה מפני גזלנים ולסטים כמו שיש לחוש בשאר נכסיו כדאמרי' בפסוק כי טוב סחרה וגו' ואם על עסקי נפשות באו אמרו ושדי כמגדלות **אלו ת"ח.** כי שם ה' מגדל עוז ושדי ע"ש שם שד"י הוא מגדל עוז סביב להם ע"ד דאמרי' בהתכלת חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות תפילין בראשיהן ואומר חונה מלאך ה' סביב וגו' ע"ש:

אני חומה זו כנסת ישראל. כו' שאף גזירות ושמדות שמחדשין עכו"ם על כלל כנ"י אני חומה ועיקר כונתן אינו רק על הממון וגובין הכל לפי הממון כמ"ש הרא"ש וכן אמר ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי המדרשות כו' שאם ח"ו באו עכו"ם לעקרן אין דעתו רק על ממונינו וק"ל: **ת"ח שמכתתים כו'.** ר"ל דמן הדין הם פטורים ממסים למאי דתנן כמה יהא בעיר ויהא כאנשי עיר למסים י"ב חודש והכי רבנן מכתתין רגליהם מעיר כו' ואינם מעכבים בעיר כ"כ וק"ל: **עתה אקבצם כו'.** פי' רש"י וכן רובם יהיו וכו' ע"ש דבקרא אינו מפורש כולו ולא מועט בסיפא דקרא ויחלו מעט וגו' אלא במועט וק"ל:

הרי"ף אלו מעשיהם של צדיקים. אפשר לרמז מעשי הצדיקים מקרא דלעיל דסמיך ליה דכתיב ולי מה יקרו רעיך אל שהם הצדיקים מה עצמו ראשיהם שהצדיקים יש להם קרן קיים והקרן קרוי ראש כדכתיב ושלם אותו בראשו שהוא הקרן וז"ש מה עצמו ראשיהם הקרן שלהם לצדיקים במעשיהם שאספרם למעשה הצדיקים מחול ירבון: א"ל אמאי לא תימא ליה מהאי אני חומה. ותימה מאי כ"מ אי יליף מהאי קרא או מהאי ואפשר דהאי ק"ו אית ביה פירכא מה לחול שכן גזר הקב"ה ואמר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו ודרשו חכמינו ז"ל שנשבע הקב"ה על כך וזהו שכתוב ולא יעברנהו שני פעמים ולאו לאו הוא שבועה וא"כ זהו הגורם לחול שמגין על הים אבל כפי הטבע לא היה בו כדאי להגין וכיון שכן מנין לנו במעשיהם של צדיקים שיגינו עליהם כי אע"פ שהיו מרובים על חול הים אינו מן ההכרח שיגינו עליהם לזה א"ר יוחנן אמאי לא תימא מהכא שהיא ראיה מפורשת ומה שהצריך לדרוש ושדי כמגדלות אלו ת"ח ולא הביא הראיה מדכתיב אני חומה זו תורה הרי שהתורה היא חומה ואינה צריכה לשמירת החומה וגם לדקדק מ"ש רש"י אלו ת"ח אלמא אינם צריכין חומה ואמאי לא יליף מאני חומה שאינם צריכים חומה וי"ל דאע"ג דהתורה נקראת חומה שהיא חומה לכל ישראל א"כ נ"ל שזהו בשעה שישראל עוסקים בתורה אבל כשאין כל ישראל עוסקי' בתורה הרי נפרצה החומה ואפשר שאפילו לומדי תורה צריכין שימור כחומה מפורצת לכך הביא דרשות ושדי כמגדלות שהם אלו הת"ח וכשם שהמגדל אינו צריך לשמירת חומה כך הת"ח אינם צריכים חומה: והוא סבר אני חומה אלו ישראל וכו'. הכוונה שאם אנו דורשים זו תורה ושדי כמגדלות משמע שפיר דגם לאחר שהם בגלות התורה מגינה עליהם והת"ח הם המגדלות שאינם צריכים שמירה והם בתורתם מגינים על אחרים ושומרים אותם אבל אם אנו דורשים אני חומה אלו ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות צריך לומר שזהו קודם שגלו אבל לאחר שגלו כולם שוים לענין חומה שגודרין עצמן מליטמע באומות כמו שפירש רש"י ז"ל: אם כולם יתנו בגוים וכו'. פי' רש"י אם מועטים וכו' צריך לבאר דכפי דרשה זו הי"ל ומעט ויחלו ומהו ויחלו מעט אמנם רמז בזה שאמר שיהיו בטלים ממשא אינו לכללות ישראל רק מעט שבנו וזכותם עומד לעמן בלבד וז"ש ויחלו מעט אותם השונים יתבטלו ממשא מלך ושרים:

דף ח. **רבי** פתח אוצרות בשני בצורות ואמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי תלמוד [בעלי הלכ'] בעלי הגדה אבל עמי הארץ אל יכנסו דחק יונתן בן עמרם ונכנס א"ל רבי פרנסני א"ל קרית א"ל לאו א"ל שנית א"ל לאו א"ל א"כ במה אפרנסך א"ל פרנסני ככלב כעורב פרנסיה לאחר שיצא יתיב רבי וקא מצטער אמר אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ אמר לפניו ר"ש בר רבי שמא

עיון יעקב

אין עמי הארצים פורעין בשביל ת"ח לפ"ז אפשר ליישב הא דאיתא ביומא היינו דאיכא במלכות פרס איכא רבנן דיהיב כרגא ואיכא דלא יהיב כרגא ע"ש ומה שהוכיח תוספות כן מהא דסנהדרין דבר חמא קביל כרגא דרב פפא כולהו שניה אכן לפי מ"ש הרא"ש שרי זה בורי והובא נ"כ בי"ד סי' רמ"ג בשם תשובת רבינו מאיר לא מוכח מידי משם ע"ש: **א"ל קרית** א"ל לאו א"ל שנית א"ל לאו. על שני הבניים לא שאל דאי היה בעל תלמוד או בעל הגדה הי"ל למימר אני למדתי גמרא או הגדה דהא משאל ליה על שני דברים ממילא ידע דה"ל למידע כולם כי מתרלים העולם ועי"ל דאי לא שנה משניות ודאי לא למד הגמרא כי כן סדר המשנה וא"כ תלמוד כי אם משניות דידי לא שנה גמרא מכ"ל וכה"ג א"א ללמוד דברי אגדה אי לא למד פסוק: פרנסני ככלב וכעורב. עיין פרש"י ומהרש"א ובי"ל דשני' אלו הירך להתפכר עליהם וכדאמרינן ריש פ"ב דע"א שרא אומלא לכלבי ומוטרא אבתריי שלא ירגילו אללו הי' בעי"ז שלוה רבי שאל יכנסו מ"ה שלא יהא רגיל אל ו אפ"ה פרנסו ככלב שאינו נרחקו ואפ"ה תפרנסו וכן העורב שהוא אכזר על בניו אפילו וכל מי שאינו מרחם על אחרים אין מרחמין עליו אפ"ה מפרנסין אותו או י"ל דלכך קא' כעורב דלא תימא דלכך מפרנסין הכלב לפי שאין נהם פרנסה זה מזה שהכלבים שונאים זה את זה כדאיתא בפסחים דף קי"ג משא"כ עמי הארצים אינם שונאים זה את זה רק לת"ח וא"כ יכולין להתפרנס זה מזה לזה קאמר וכעורבים כי העורבים אוהבים זה את זה כדאיתא שם בפסחים אפ"ה מפרנסין אותן: **אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ.** הא דהתמרע על שפרנסו הא מסיק לפרנס ככלב וכעורב כמו שאמר לו השלב

שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות בכבוד תורה [מימיו] בדקו אחריו ומצאו אמר רבי יכנסו הכל רבי לטעמיה דאמר רבי אין פורענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ כי ההוא דמי כלילא דשדי אטבריא אתו לקמיה דרבי ואמרו ליה ליתבו רבנן בהדן אמר להו לא אמרו ליה ערוקינן א"ל ערוקו ערוק פלגא דליוה לפלגא אתו הנהו פלגא קמיה דרבי אמרו ליה ליתבו רבנן בהדן אמר להו לא אמרו ליה ערוקינן אמר להו ערוקו ערוק כולהון פש ההוא כובס שדיוה אכובס ערק כובס פקע כלילא אמר רבי ראיתם שאין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ:

ככלב וכעורב. שחס הקב"ה עליהם שנאמר יודע צדיק דין דלים לפי שהכלב מזונותיו מועטין לפיכך שוהא אכילתו במעיו שלשה ימים וגבי עורב כתיב לבני עורב אשר יקראו לפי שהעורב אכזרי על בניו והקב"ה וזמין להם יתושין מתוך צואתם ואוכלים: דמי כלילא. עטרה למלך קיסר: אתו. עמי הארץ לקמיה דרבי: דליוה לפלגא. מחל המלך דמי החלי' וסלקה מעליהם: שדיוה אכובס. הטילה פחת המלך על הכובס:

תוספות ככלב וכעורב. כמו שפי' הקונט' והיינו דכתיב נותן לבהמה לחמה [לבני עורב וגו'] בהמה בגימטריא כלב:

מהרש"א ע"ה לא יכנסו כו'. אף שאפילו עניי נכרים מפרנסים עם עניי ישראל הכא בשני רעבון שהיה כל העולם שרוי בצער ואמרינן פ"ק דתענית שיש לאדם לצער עצמו עם הצבור וכל המרעיב עצמו כו' ואסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון ולפי שע"ה אינן עושין כן שאוכלין כדי שבען ואין מצערין בצער עולם כמו שעושין הת"ח שאין אוכלין כדי שבען כדאמרינן שם לכך לא רצה ליתן להם כדי להרעיבן ולצערן ג"כ. וא"ל פרנסני כעורב וככלב כו'. נקט אלו שגם בתיבה היו כולם אסורין לשמש מטעם זה שהעולם היה שרוי בצער והעורב והכלב לא צערו עצמן ושמשו מטתן בתיבה כדאמרינן פרק חלק ואע"פ כן פרנסן נח גם אתה אל תחוש לזה ותפרנסני ומאחר שגם הוא שימש בתיבה לא הביא לו ראיה שאפשר שהוא פרנס עצמו ועוד שהיה נח חס על בנו ושוב ראיתי בב"י י"ד סי' רנ"ב בשם הריטב"א אהך עובדא שהיה מצטער על שנתן פתו לע"ה מסתברא בכה"ג שהיה שני בצורת ומה שהיה אוכל ע"ה יחסר לת"ח אבל בלאו כו' ע"ש עכ"ל: דליוה לפלגא. פרש"י שמחל להם החלי והקשה במרדכי בשם ר"ת דהא ערקו השאר שדיוה אכובס ולא מחל לו כלום וגרס ר"ת דליוה אפלגא כו' עכ"ל ע"ש וכ"ל לייסב פרש"י דודאי המלך מתחלה הטיל מס על כולם אלא שרבי פטר את הת"ח שע"ה יתנו גם חלק הת"ח לפי שהפורענות באה מהם שאלולי הם לא הטיל המלך כלום על הת"ח ואפשר שא"ל מטעם דלעיל שהת"ח אינן מבני העיר ופטורין ממסים ואמרו הם אף אנו נעשה כן וערוקינן כו' וערקו ושאל המלך למה ערקו והגידו לו כי אינן רוצין לתת מס בשביל הת"ח ומחל להם פלגא שהוא חלק הת"ח כי כן גם דריוש פטר להם כדכתיב מנדה בלו והלך וגו' ואפשר שלזה כיון לומר לעיל שהפסוק הזה יתנו בלשון תרגום כאמר שהיה מלוה למלך עכו"ם שיפטר אותן ואתו הנהו פלגא כו' בקשו שיתנו גם הת"ח לאותו פלגא בטענה שהם הפסידו בשביל הת"ח שברחו מקלתן וא"ל לא כו' ושדיוה אכובס אותו פלגא שאותו חלק שע"ה חייב לא מחל כלל עד שערק גם הוא ודו"ק:

איפרא הורמיז אמיה דשבור מלכא שדרה ארנקי דדינרי קמיה דרב יוסף אמרה ליה תהוי דא למצוה רבה יתיב רב יוסף וקא מעיין בה מצוה רבה מאי היא א"ל אביי מדתני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים ש"מ מצוה רבה *פדיון שבוים הוא א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מלתא דאמור רבנן מצוה רבה פדיון שבוים הוא [א"ל] דכתיב °והיה כי יאמרו אליך אנא נצא ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי וא"ר יוחנן כל המאוחר בפסוק זה קשה מחברו חרב קשה ממות אבע"א סברא ואבע"א קרא. אבע"א סברא האי מנוול והאי לא קא מנוול. אבע"א קרא *°יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. רעב קשה מהרב אבע"א סברא ואבע"א קרא. אבע"א סברא האי קא מצטער האי לא קא מצטער. ואבע"א קרא °טובים היו חללי חרב מחללי רעב. שבי קשה מכולם דכולהו איתנהו ביה:

שם | שם ע"ב | ירמיה טו | תהלים קטז | כבוד לחסידים שימותו על מעשים ומסייע פתחם למופרי שהוא שני רס"א | איכה ד

שבי כולהו איתנהו ביה. שהוא ביד העכו"ם לעשות כל חפצו אם למות אם לחרב אם לרעב:

תוספות איפרא הורמיז. פר"ח דמשמעות הלשון חן מאת המקום איפרא כמו אפריון נמטייה לר' שמעון הורמיז שם המקום כי ההוא דס"פ אחד דיני ממונות מפלגא דידך דלעיל דהורמיז בזיי"ן מפלגא ולתתא דהורמין בנו"ן כמו הורמין בר ליליתא: יתיב רב יוסף וקא מעיין בה. וא"ת וכי לית ליה ביבום קלירה תשבינה וגו' כדאיתא בפרקין וי"ל דקבלם משום שלום מלכות כדעבד רבא לקמן וכי היכי דפלגינהו רבא לעניי אוה"ע ה"נ פדה בהו רב יוסף שבויי נכרים ומיהו לא צריכי [להכי] אלא כדפי' בקונטרס [לקמן דף י"א] דרב יוסף דקבלם משום שלום מלכות ומיון שאמרו לו ליתן למצוה רבה לא היה אפשר לחלקם לעניי נכרים דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של נכרי אבל מעות המתחלקים לעניים אין כאן גניבת דעת דאינהו נמי ידעי שישראל רגילין לפרנס עניי נכרים כדאמרינן בהניזקין מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום והא דקבל מההוא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא בפ"ק דערכין אף ע"ג דהתם לא הוה שלום מלכות התם טעמא משום דהוה כמו קרבן ואמרינן איש איש לרבות נכרים שנודרין נדרים ונדבות כישראל: פדיון שבויים מצוה רבה. והא דאמרינן פרק בני העיר אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ולא קתני פדיון שבויים שמא מלתא דפשיטא היא ולא איצטריך למיתני:

מהרש"א כולהו איתנהו ביה. פרש"י שביד עכו"ם כו' ר"ל דיכול להרעיבו או להרגו בחרב אבל שימות כך ודאי דאין זה

ביד

עיון יעקב

י"ל דכלב ועורב נותנין לו פנרוס שאינו ראוי למאכל אדם אך על זה דא"ג שנתן פיתי ולא קאמר סתם פת אלא מדייק פיתי רלה לומר הראוי למאכל שהיה פת נקי על זה שהחריב חה נ"ל כוונם בעל הגדה שמתחיל ואמר כהא לחמא עניא די אכלו אבותינו בארעא דמצרים שלא היה פת נקי כל דכפין אפילו עם הארץ ייתי ויכול ככלב וכעורב שדרה ארנקי דדינרי קמיה דרב יוסף א"ל שהוי דא למצוה רבה. וכתבו תוספות וכי לית ליה ביבום קלירה תשבינה כדאמר בפירקין עיין מה שפירשו תוספות ועיין בי"ד סימן רנ"ב ולולי דבריהם הייתי אומר דהכי בפדיון שבויין אי לא היה מקבל המנה היתה היא עלמה פודה את השבוי; משבאי משא"כ בשאר צדקי' אף אי נימא שהיי יכולי' ליתן לעניים בעלמם והיה תלוי עניים שהיו מקבלין הימנה (דאיכא משם איסור כדאיתא בי"ד ר"ס רנ"ד) מ"מ אין המצוה גדולה כל כך כשנותן לגבאי צדקה המהימן דהוי אמן כספר וכמבואר בי"ד סימן רמ"ט ולכך קאמר בש"ס שפיר וכי לית ליה ביבום קלירה משא"כ בפדיון שבוים יכולה לעשות בעלמה ליתן למי שנשבו אותם וממין שיפטור אותם: פדיון שבוים מלוה רבה. וכתבו תוספות והא דאמרינן פ' בני העיר אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד וליסא אשה ולא קתני פדיון שבוים שמא מילתא דפשיטא היא ועי"ל דתני כהווה ורגיל משא"כ פדיון שבוים דהא לא שכיח ובזה מיושב ומתורץ הא דאיתא בי"ד סימן רמ"ט סעיף ע"ו גבאי צדקה שיש בידו מעות לצדקה ישיא בהם בתולות עניים שאין צדקה גדולה מזו ע"כ וקשה

רבא

כיד הענו"ס אבל הוא בכלל שני דיש אדם שאינו הורגל בטבע מקומות ומדינות אחרות ומת שם במיתה טבעית:

הריף תוספות ואמרינן איש איש לרבות הנכרים שנודרין נדרים ונדבות כישראל. והאי דקבלם רב יוסף לא אמר האי טעמא משום דנמעות לא שייך נדבה אלא בכלים ותדע דהא לקמן לא קבלינהו רבי אמי:

שם **אמר** מר אין עושין שררות על הצבור פחות משנים מנא ה"מ אמר רב נחמן אמר קרא °והם יקחו את הזהב וגו' שררות הוא דלא עבדי הא הימוני מהימן מסייעא ליה לרבי חנינא דאמר ר"ח מעשה ומינה רבי שני אחין על הקופה מאי שררותא דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לפי שממשכנים על הצדקה אפי' בע"ש: שמות כה

הא הימוני מהימן. יחיד להיות גזבר: שני אחין. לגבי סיגנוטא כחד דמי מאי שררותיה. דקופה דקאמרת עלה לפי שאין עושין שררה על הציבור וכו': [אפילו בע"ש. שיש פתחון פה לבעל הבית לומר טרוד אני]:

איני והכתיב °ופקדתי על כל לוחציו ואמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב אפילו על גבאי צדקה לא קשיא הא דאמיד הא דלא אמיד כי הא דרבא אכפייה לרב נתן בר אמי ושקיל מיניה ד' מאה זוזי לצדקה °והמשכילים יזהירו כזוהר וגו' זה דיין שדן דין אמת לאמתו וגבאי צדקה *°ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו מלמדי תנוקות כגון מאן כגון רב שמואל בר שילת דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתיה א"ל שבקת להימנותיך א"ל הא תליסר שנין דלא חזאי והשתא נמי דעתאי להתם. ורבנן מאי אמר רבינא °ואוהביו כצאת השמש בגבורתו: ה שם ירמיה ל / דניאל יב / שם / שופטים ה

ופקדתי על וכו' עלונא אקור למשכן· אמיד עשיר: וגבאי צדקה. המשכילים אל דל מהו לריך: מלמדי תינוקות. מצדיקי רבים הם שמלמדין ומחנכין אותן בדרך טובה: שבקתיה להימנותך. שהיית רגיל ללמדם באמונה ויושב על גבן תמיד: דעתאי להתם. לתינוקי: ורבנן מאי. ת"ח העוסקין בתורה תמיד מאי כתיב בהו ע"כ:

תוספות כי הא דרבא אכפייה. אחד היה עמו דאין עושין שררה על הצבור פחות משני ולא חשיב ליה מפני כבודו של רבא: אכפייה לרב נתן. וא"ת והא בפרק כל הבשר אמרינן כל מצות עשה שמתן שכרה כתוב בצדה אין ב"ד של מטה נזהרין עליה וגבי צדקה כתיב כי פתוח תפתח את ידך לו וכתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך ואר"ת דהאי כפייה בדברים כמו כפייה ועל בפרק נערה שנתפתתה ועוד תירץ דהכא קבלו עליהם שיכופו אותו הגבאין ולר"י נראה דבצדקה כופין משום דאית ביה לאו דכתיב ביה לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ וגו' ולריב"א נראה דהא דאין ב"ד מוזהרין על מצות עשה שמתן שכרה בצדה היינו דאין נענשין וכן משמע בירושלמי דהמוכר את הספינה והיא דכל הבשר דלא הוה מוקיר אבוה וכפתיה ואמר להו שנקוה הכי פי' איכנס מוזהרין להכריחו עד שיעשה כשאר מצות עשה דאם אמרו ליה עשה סוכה ולולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו כדאמרינן בכתובות: דין אמת לאמתו. [אמת] לאפוקי דין מרומה אף על גב שהעדים מעידין אותו אין מחתכין אותו כיון שיודעין שמשקרין כדדרשינן בסנהדרין [לאמתו שלא יטו את הדין]: ומצדיקי הרבים וגו' אלו מלמדי וכו'. אומר ר"י דנ"ל דרקיע מזהיר טפי מכוכבים דהא בס"פ אלו עוברין משמע דגבאי צדקה עדיפי ממלמדי תינוקות דאמרינן לא מצא בת ת"ח ישא בת גבאי צדקה לא מצא בת גבאי צדקה ישא בת מלמדי תינוקות ואריב"א כי מצא בפרקי דר' אליעזר דרקיע דהאי קרא דהמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע היינו רקיע (גלגל) שעל ראשי החיות שמזהיר מכוכבים שאורו כאור החמה והאי דקאמר ורבנן מאי אמר רבינא ואוהביו כצאת השמש היינו שתש שלעתיד לבא דהאור שבעתים כאור שבעת הימים ואור שבעת ימי בראשית היה שבעתים מאור החמה של עכשיו כדמפרש תרגום של רבי ושמאי:

חידושי הריטב"א ז"ל זה דיין שדן דין אמת לאמתו. פי' להוציא דין מרומה לאמתו ובמשפט יכון כסא הכבוד שדומה לרקיע ולכן יזהיר כרקיע מדה כנגד מדה ואליבא דמתני' אף גבאי צדקה כי בצדקה יכון כסא: כצאת השמש בגבורתו. פי' כמו שנאמר עליו ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ותרגם יונתן בן עוזיאל על חד תלת מאה וארבעין ותלת והחשבון ידוע שם: עי' בפסחים פ' י"א וכהרין

מהרש"א והמשכילים יזהירו כו'. הדמיון בזה כי הרקיע אף שהוא משתנה לכמה מראות משינוי הטבעיים שהוים בעולם התחתון הנה מראיתו האמיתית לספיר דומה והספיר דומה לכסא כבוד כדאמרי' בפרק כיסוי הדם כן הדיין המשכיל כשיראה הדין מסובה כדין מרומה אין לילך אחריו לומר אין לדיין אלא מה שעיניו רואות לפי העדות אך ידין אותו לפי אמיתת הענין וזהו דין אמת לאמתו כי א יאמר לדון אותו דין אמת לפי עדות אף כשיראה בו דין מרומה ליחתוך את האמת לפי אמתת הענין ובזה יתדמה ג"כ לבוראו

עין יעקב

הגה סדיון שכוים גדולה מזו לפי דעת התוספות אלא נ"ל כמ"ש דנקט שהוא ורגיל להיות: **הא דאמיד.** הא דלא קאמר בעשיר י"ל משום דאין אדם יודע מה במטמוניות של חבירו כי יש מפורסם ושון רב וכן לפעמים להיפך שיש מחזיק עצמו לעושר אע"פ שאינו כן לכן קאמר לשון אמיד שלפי אומד הדעת הוא עשיר: **כי הא דרבא אכפיה לר' נתן** בר אמי. וכתבו תוספות וא"ת והא בפ' כ"ה אמרינן כל מצות עשה שמתן שכרה כתוב בצדה אין ב"ד של מטה נזהרין עליה וגבי צדקה כתיב כי פתוח תפתח את ידך לו וכתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך ע"כ לשון תוספות וקשה דלמה לא מקשים תוספות קושיא ע' מיד על ר' נתן דאמר ממשכנין על הצדקה הא אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה אלא נ"ל דהא דאין ב"ד מחסרין עליה היינו בשוטים אבל ממשכנין עליה אבל לשון כופה יותר משמע בשוטים א"כ מאי מקשה מפסוק ופקדתי על כל לוחציו דילמא הכם מיירי בשוטים ואולי י"ל דלעיל היינו אומר דהא דממשכנין על הצדקה היינו כעם הארץ שאינו יודע מתן שכר של צדקה כופין משא"כ מי שיודע מתן שכר א"ל לכפות משא"כ זה שהכפיה לרי נתן שהיה אמורא מקשה שפיר ועיין בתוספות שהילו כמה פירושים ולי נראה דודאי בכבוד אב ואם זה שאינו מכבד אביו אף שמאמין במתן שכרה שבצדה אפ"ה אינו מכבד לאביו משום שממון חביב עליו מנוהו או מפני רוע לבבו לכך אין כופין כיון שמתן שכרה בצדה משא"כ זה שאינו נותן לצדקה מפני שמלבושו שירא שיחסר ממונו מגילא אינו מאמין במתן שכרה שסוף יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידיך כי יש מפזר ונוסף עוד מלה ממון חסר וכיון שאינו מאמין במתן שכרה לכך כופין אותו כאילו אינו כתוב עמו שכר: **והמשכילים** יזהירו כזוהר הרקיע זה דיין שדן דין אמת לאמתו וגבאי צדקה. עיין בחדושי הריטב"א לפי שלדקי' ומשפט מכון כסא וכסא דומה לרקיע לכן יזהירו כזוהר הרקיע ועי"ל לפמ"ש תוספות בשם פרקי דרבי אליעזר דרקיע דהאי קרא דהמשכילים וגו' היינו רקיע שעל גלגל ראשי החיות עכ"ל ואיתא בחגיגה דף י"ב ואמר רב אחא בר יעקב עוד רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות שנאמר ודמות על ראשי החיות רקיע וגו' עד כאן יש לך רשות לדבר מכאן ואילך אין לך רשות לדבר עכ"ל ואמרינן לקמן אין ממשכנין עם גבאי צדקה וכן אמרינן בחר בי דינא לא דייקי להכי מדמי הדיין ששופט לדק והגבאי צדקה שאין לך רשות לדבר ולהרהר אחריהם והוא כמו זוהר הרקיע שעל ראשי החיות שאין לך רשות לדבר: **ומצדיקי** הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו מלמדי תינוקות. נלע"ד דאיתא במדרש פ' בראשית אמר הקב"ה הואיל ומיעטת את עלמך גוזרני עליך בשעה שהיא יוצאת שתהא הכוכבי' יוצאין עמך ובשעה שתהא נכנס הכוכבים נכנסין עמך וא"כ בזה מילתא מדמי המלמד תינוקות לכוכבים שהיו שמיר התלמידים נכנסין ויוצאין עמו כמו הכוכבים שיוצאין ונכנסין עם הלבנה תמיד כן לא יקיר מחשבתו תמיד מן התלמידים ועל זה שפיר קאמר כגון רב שמואל בר שילת וכו' והשתא נמי דעתאי עילייהו וכו' וכה"ג למ"ד זו גבאי לדקה ג"כ הכונה שיהא מחשבתו תמיד אל העניים ועי"ל דכמו שהכוכבים מקבלים אורם מאור הלבנה והם הם גלולית שיולאין ממנה ואפ"ה לא חסר ממנה כלום כן הוא נ"כ אלל מלמדי תינוקות שהתינוקתהם גלולים שיולאין ממנו ואינו חסר כלום ואדרבה מתלמידי יותר מכולם וכן אלל גבאי לדקה כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' ועי"ל דלכך מדמה המלמד תינוקות לכוכבים כמו שמספנים משכים אחר הכוכבים שלא ילכו בדרך תועה כדאיתא בהוריות פ' כהן משוח מלחמה רק בפעם אחד לשבעים שנה עולה כוכב שמטעה את הספינה כדאי' וכן המלמדי תינוקות התלמידים נמשכין אחריהן בתורה ובמצות אך לפעמים אם הרב הוא אינו הגון ולא דייק מטעה את התלמידים אחריו ועי"ל דלכך מדמה לכוכבים כי וספרה הלבנה וכובה החמה משא"כ הכוכבים נלכין ועומדין לעולם וכן המלמד תורה לאחרים וכדאיתא בכתובות דף כ' לדקתו עומדת לעד זה הלומד תורה ומלמדה וכה"ג. בפ' חלק דף ל"ב המלמד תורה בעולם הזה זוכה ומלמו לעה"ב. **בתוספות** ואר"ת דהאי כפייה בדברים ועוד תירץ דהכא קבלו עליהם שיכופו וכו'. עיין בקיקיון דיונה הקושיא מפורסמת א"כ מה מייתי ראיה מרבא ע"ש ול"נ דר"ם קובר רפ"ק הש"ם כי הא דרבא אכפיה וקשה הא אין עושין שררה על הציבור פחות מב' ואיך כפה ביחידי

לבוראו שהוא דיין אמת ולפי אמתת הענין כי הוא ירחם ללב ולזה כוונו פ"ק דשבת כל דיין שדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה והוא הפירוש שכתבו התוס' שם לאפוקי דין מרומה גם בשמעתין דקדקו לפרש לשון אמת לאמתו דאמת לאפוקי דין מרומה כו' ולאמתו שלא יטו כו' עכ"ל ובזה יפול קושיית מהר"י קאר"ו בב"י טור ח"מ לפי' התוספות דתיבת אמת הוי סגי להאי עכ"ל ובעצם מעיקרו דברי התוס' דבשמעתין גם מה שהוא פי' שם דאע"פ שידין הדיין דין אמת אם מצטרף לזה אהבת הדיין לזכאי או שנאת החייב לא הוי לאמתו עכ"ל וא"א לומר כן דבפ' קמא דסנהדרין אמרינן כל דיין שאינו דן דין אמת לאמתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנא' משוד עניים מאנקת אביונים גו' ולפירוש מהר"י קאר"ו אף כשאין דן דין אמת לאמתו ליכא ביה משוד עניים וגו' ולפי' התוספות ניחא ודו"ק: אלו גבאי כו'. הגבאים הם המעשים הרבים לצדקה יהיו מעשיה' ככוכבי' וגו' שהכוכבים משמשין בין ביום ובין בלילה אבל אינן מאירין רק באפלה בלילה כן יהיו גבאי הצדקה שיפקחו בעסקי העניים בין ביום בין בלילה אך לא יתנו לעניים הצדקה בפרהסיא כביום רק יאירו עיניהם בסתר כבלילה כדי שלא יתביישו כדלקמן ולמאי דהכא והמשכילים כו' וגבאי צדקה הוא בכלל המשכילים כמ"ש אשרי משכיל אל דל שיזהירו להם כזוהר הרקיע כמ"ש לגבי דיין שיראה גם הגבאי לכל עני לפי אמתת הענין כי יש עני מרומה שיש לו כדאמרי' לקמן כשיראה לך שאינו רמאי וכמ"ש נחזיק טובה לרמאין מיהו ק"ק גבאי צדקה אינן מחלקי צדקה כדאמרינן פרק כל כתבי. ואמר ומצדיקי הרבים וגו' אלו מלמדי תינוקות. שכ"א ממלמדי תינוקות הוא מצדיק הרבים בתינוקות כדאמרינן לקמן פרק לא יחפור והם ככוכבים לעולם ועד שהכוכבים גם ביום רואין ומשמשים לעולם אבל אינן נראין כן יהיו המלמדי תינוקות. אף בשאינן נראה להם יהיה מפקח ורואה להיות דעתו עליהן כדמסיק ומייתי תליסר שנין דלא חזיא לי והשתא כמי דעתאי עלייהו וק"ל:

*בשם הגאון הגדול בעל קיקיון דיונה. וא"ת דהאי כפייה בדברים וכו' הקושיא מפורסמת א"כ מאי מייתי ראיה מרבא דאכפייה לרב נתן וכו'. ונראה דהא פשיטא דהא דאמרינן ממשכני' על הצדקה היינו אם אינו נותן כדי קצבתו שבודאי מעריכין על כל אחד מה שיתן ובהסכמת כולם שימשכנו למי שלא יתן רק מהפסוק ופקדתי על כל לוחציו משמע אפי' גבאי צדקה לא יעשה כפייה ביותר דלמא אין לו כפי שהוטל עליו. ולכן תירץ הא דאמיד הא דלא אמיד ומביא ראיה מרבא שכפייה להוציא סך רב ד' מאות זוז דמשמע שאמיד לא אמרינן דלמא אין לו והא דרבא בודאי לא איירי בהטילו קצבה עליו רק שהוא הוציא לפי אומד דעתו דא"כ הל"ל כי הא דרבא אכפייה לרב נתן על צדקה ודו"ק: בא"ד ולר"י נראה וכו' דאין נענשין וכו' והיא דכל הבשר וכו' הכי פירושו אינכם מוזהרין להכריתו וכו' שתצא נפשו וכו'. הקשה מהר"ש ז"ל למה פירשו מקודם היינו דאין נענשין וכו' הוה ליה לתרץ בסברא אחת דהא דאין ב"ד מוזהרין היינו פירושו דאין לב"ד להכריתו וכו' עד שתצא נפשו וכו' אבל בב"ד בעלמא מוזהרין לכפות ונראה דהא שמתרץ ר"י בתירוץ אחר ולא סגי ליה בתירוצא שהביאו התוס' משום דמשמע ליה הלשון סתמא דאכפיה רבא לרב נתן דאכפיה ליה בכל מיני כפיות ולא ניחא לפרש ולחלק דאכפיה בדברים וא"כ קשה איך יתורץ הא דפרק כל הבשר דאין לב"ד להכריתו עד שתצא נפשו וא"כ למה אכפיה לרב נתן דמשמע בכל מיני כפיות ולכן פירשו דאמנם רשות לו לכפות בכל מיני כפיות רק אם מונעים עצמם מלכפות אין נענשין והיא דכל הבשר הבין שכפייתו מצד החיוב שמוטל להכריתו וא"ל שנקוהו והראה לו הדין דאין מוכרח להכריתו וק"ל שהוא ברור:

הדושים תוס' כל מצות עשה שמתן שכרה כתוב בצדה אין ב"ד שלמטה מוזהרין עליה. נ"ל מה דאכפיה לרב נתן מיירי שהוא אמר הרי עלי לצדקה ואמרינן בר"ה דף ו' ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך בפיך זו צדקה ושם אמר רבא וצדקה מיחייב עלה לאלתר דבבל תאחר ע"ש בתוספות ד"ה יקריב אותו ובערכין דף ו' וא"כ אף דדרשינן כי בגלל הדבר על הדיבור שאמר ליתן נוטל שכר עם שכר המעשה אזהרה לב"ד שיכופו וק"ל:

הרי"ף רבא אכפייה לרב נתן וכו'. בתוס' וא"ת והא כל מצות עשה שמתן שכרה וכו' ואומר ר"ת דכפייה בדברים. וקשה לפירושו דהא אמרינן ממשכנין על הצדקה ומשכון אינו כפיית דברים וליקשי לן התם כל מצות עשה וכו' ולא שייכא התם תירוצא דר"ת אשמא הא דממשכנים הוא על הקופה דמחייבים כל ישראל ליתן ביד הגבאים כבר נתחייבו בה וכופין על תקנת הצבור וממשכנים:

ת"ר גבאי צדקה אינן רשאין לפרוש זה מזה אבל שם
פורש זה לשער וזה לחנות מצא מעות בשוק לא יתנם בתוך כיסו אלא נותנם תוך ארנקי של צדקה ולכשיבא לביתו יטלם כיוצא בו היה נושה בחבירו מנה ופרעו בשוק לא יתנם בתוך כיסו אלא נותנן לתוך ארנקי של צדקה וכשיבא לביתו יטלם ת"ר גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק פורטין לאחרים ואין פורטין לעצמן גבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק מוכרין לאחרים ואין מוכרין לעצמן מעות של צדקה אין מונין אותם שתים שתים אלא אחת אחת:

לפרוש זה מזה. מפני החשד שלא יאמרו זה הגונב יחידי דעתו לגנוב: **אבל זה פורש להנות וזה לשער.** זה לגבות מיושבי השער וזה לגבות מיושבי החנות ובלבד שיראו שניהם כא': **לא יתנם לתוך כיסו.** שלא יאמרו מעות של צדקה הוא גונב: **פורטין.** פרוטות שגבו לוקחין דינרי כסף לפי שהפרוטות של נחשת מחלידות: **ואין פורטין לעצמן.** פן יחשדום שפורטים בזול: **אין מונים אותם שתים שתים.** פן יאמרו שנים הוא נוטל ואינו מונה אלא אחת:

ת"ר אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש יו"ד ט
עם הגזברין ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר
שנאמר °ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף מ"ב יב
על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים
א"ר אלעזר אע"פ שיש לו לאדם גזבר נאמן בתוך ביתו
יצור וימנה שנאמר °ויצורו וימנו: שם

אין מחשבין. לומר היכן נתתם מעות שגביתם: **שאין ראיה לדבר.** דלאו בגבאי צדקה כתיב אלא בגזברי הקדש הנותנים להם לעושי המלאכה שהם בעלים ממונים למלאכות הרבה לגודרים לחוצבי האבן לכתפים ולחורשים ולקנות עצים ואבני מחצב ואי אפשר לעמוד על החשבון כדאמרינן בעלמא בעל הבית טרוד בפועליו הוא ואנסי: **יצור וימנה.** הכסף שהוא מופקד בידו ואע"פ שאינו בא עמו לחשבון לאחר מכאן יצור וימנה שנא' ויצורו וימנו וגו' והדר ונתנו את הכסף המתוכן המנוי ע"י עושי המלאכה וגו':

תוספות ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר. ראיה גמורה איכא דשאני התם שהיו צדיקים גמורים:

מהרש"א אין מחשבין כו' אע"פ שאין ראיה לדבר זכר וכו'. כתבו התוספות דראיה גמורה איכא דשאני התם שהיו צדיקים גמורים לא ניחא להו דקאי זכר לדבר אדלעיל מיניה אגבאי צדקה כפירש"י אלא דקאי נמי אולא בהקדש כו' דסליק מיניה ומשו' שהיו צדיקים גמורים ור"ל כי הכתוב מעיד עליהן דלכך לא יחשבו עמהם כי צדיקים גמורים היו ובודאי באמונה היו עושין וק"ל: **אע"פ שיש לאדם גזבר נאמן כו' יצור וימנה שנא' ויצורו וימנו כו'.** אפשר שהוא מטעם שלא יהיה רשות למזיקין עליהם כדאמרי' בפ' כל הבשר כל מילי דצייר וחתום ומני כו' וקל להבין:

אמר

שם **אמר** רב הונא בודקין למזונות ואין בודקין לכסות אבע"א קרא ואבע"א סברא אבע"א סברא האי
ישעיה נח קא מבזי והאי לא קא מבזי אבע"א קרא °הלא פרוס לרעב לחמך בשי"ן כתיב פרוש והדר הב לי' והתם כתי'
שם °כי תראה ערום וכסיתו [כי תראה] לאלתר ורב יהודה אמר בודקין לכסות ואין בודקין למזונות אבע"א קרא ואבע"א סברא אבע"א סברא האי קא מצערא ליה והאי לא קא מצערא ליה אבע"א קרא הכא כתיב הלא פרוס לרעב לחמך פרוס לאלתר וכדקרינן והתם כתיב כי תראה ערום וכסיתו כשיראה לך תניא כותיה דרב יהודה אמר כסוני בודקין אחריו פרנסוני אין בודקין:

בודקין למזונות. אם בא עני ואמר פרנסוני בודקין שלא יהיה רמאי: ואין בודקין לכסות. בא ערום ואמר כסוני נותנים לו כסות מיד: פרוש. דרוש וחקור תחלה: לכשיראה לך. שאינו רמאי:

מהרש"א הלא פרוש לרעב להמך בשי"ן כתיב פרוש וגו'. בכל הספרים שלנו אינו כתוב בשי"ן רק פרוס בסמ"ך גם בילקוט כל זה אינו ואי גרסינן הכא פרוס לרעב לחמך בשי"ן קרי פרוש כו' ולקמן גרסי פרוס לאלתר כדכתיב התם כו' ניחא ודו"ק:

שם **תניא** אם היה חוזר על הפתחים אין נזקקין לו ההוא עניא דהוה מהזר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא לא מזדקיק ליה א"ל רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא אי מר לא מזדקיק ליה אינש אחרינא לא מזדקיק ליה לימות ליה והא תניא אם היה עני המחזיר על הפתחים אין נזקקין לו א"ל אין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נזקקין לו למתנה מועטת:

אין נזקקין לו. לתת מעות מן הקופה אחרי שלמד לחזר על הפתחים דיו בכך: ולא אזדקיק ליה. אפילו לפרנסה [לפרוטה רש"ל]:

תוספות לא אזדקיק ליה. רב פפא גבאי היה ולא נתן לו מן הקופה כדתניא אין נותנין לו מן הקופה כיון שמחזר על הפתחים וא"ל רב סמא אי מר לא מזדקיק ליה לתת לו מן הקופה היינו כדי סעודה כ"ש שגם אחרים לא יתנו לו ומשיק הא דתניא אין נזקקין לו מן הקופה היינו כדי סעודה אבל דבר מועט יתנו לו:

מהרש"א לא אזדקיק ליה רב פפא כו'. פירשו בתוס' רב פפא גבאי היה כו' משום דבכמה דוכתין אשכחן עניים שחזרו על הפתחים והיינו שכל בעל בית שתן לו משלו ורב פפא שלא היה נותן לו היינו מן הקופה כדרך שנותנין לשאר בני העיר כדאמרינן לעיל לא היה נותן לו כיון שהוא מחזר על הפתחים ולא בא לגבאים שיתנו לו מן הקופה ואמר ליה רב סמא שאחרים לא ידעו בו שמן הקופה לא נתן לו אלא שיסברו שאף משלו לא נתן לו ולא יתנו לו גם הם משלהם וימות ברעב אלא שדבר מועט יתן לו גם מן הקופה ואז יתנו לו גם אחרים משלהם וק"ל:

שם ט **אמר** רב אסי לעולם אל ימנע אדם את עצמו מלתת
נחמיה י שלישית השקל בשנה שנאמ' °והעמדנו עלינו מצות לתת [עלינו] שלישית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו ואמר רב אסי שקולה צדקה כנגד כל המצות שנא' והעמדנו עלינו מצות מצוה אין כתיב כאן אלא מצות. א"ר אלעזר גדול המעשה יותר מן העושה שנא'
ישעיה לב °והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם אמר להו רבא לבני מחוזא [במטותא מינייכו] עושו אהדדי כי היכי דתיהוי [לכו] שלמא במלכותא. וא"ר אלעזר בזמן שבהמ"ק קיים אדם נותן
ישעיה נח שקלו ומתכפר לו ועכשיו שאין בהמ"ק קיים (זכה °הלא פרוס לרעב לחמך לא זכה) [אם עושין צדקה מוטב ואם לאו] באין (נוגשים) [עכו"ם] ונוטלין אותה בזרוע (שנא' ועניים מרודים תביא בית אמר מר עוקבא אע"פ כן נחשב לנו כצדקה) שנא' °ונוגשיך צדקה אמר (רב) [רבא האי מילתא אישתעיא לי עולא *משגש ארחתיה דאימיה] משמיה דר' אלעזר מ"ד °וילבש צדקה כשריון
ישעיה נט לומר לך מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול ר' חנינא אמר מהכא °וכבגד עדים כל
ישעיה סד צדקותינו מה בגד זה כל נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול:

מעשה הצדקה. טורח המעשים את חבריהם מדלא כתיב והיתה הצדקה שלום: והריטב"א כתב הספק ובעת הוא הרוחה קלת אבל השלום הוא דבר של טובה גמור ועד עולם דקרא אתרווייהו קאי ע"כ: זכה. למזל טוב: עניים מרודים. זו הנוגשים שצועקים תמיד הבו הבו שאכו לריבים: מרודים. קובלנ"ייט כמו אריד בשיחי: [משגש ארחתיה דאימיה. לרב ששת קרי ליה הכי שולל הוש"ם דרכי אמו שגרס לסעותה מדרך שאר נשים כדלקמן (במאמר שלאחר זה). משגש לשון מהומה ושגעון: קליפה. מאל"ייא בלע"ז: וכבגד עדים כל צדקותינו. כלומר כל צדקותינו נמלאו מחמת השעני כבגד מאום שאדם מסירו מעליו: עדים. כדמתרגמינן ויסר ואעדי וכן מעדה בגד ביום קרה מ"מ מקים צדקה לבגד וצדקה לדיקים לבגד הגון:

מהרש"א שליש השקל כו'. אע"ג דלענין קרבנות בעי חצי שקל בכל שנה האמר הכא דלצדקה דמיא טפי לקדושת בדק הבית דהוי קדושת דמים וסגי בשליש השקל: שקולה צדקה כו'. ע"פ

עיון יעקב

ביחידי אלא ודאי סיכא דאמיד מוסר לכסות אף במקום שאין הדין כן ה"ה כאן שכפה אע"ג דכתיב ופקדתי על כל לוחציו: **מלתת** שלישית השקל בשנה. אפשר טעם השלישית שקל לפי שמלבד שנוספין יש באדם ונגד חלק הקב"ה שהוא חלק שלישית צריך ליתן פדיון נפש בכל שנה שלישית השקל כי מלוה ה' הונן דל: **שקולה** צדקה כנגד כל המצות. ושכרן נ"כ שוה דשרי כתיב ריש פ' ראה את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום וכמצות צדקה כתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך וכו': **אמר** להו רבא לבני מחוזא עושו אהדדי כי היכי דתיהוי לכו שלמא במלכותא. הא דקאמר כן לבני מחוזא היינו כדלעיל לעיל ופקדתי על כל לוחציו אפי' גבאי צדקה אסור לכפות על הצדקה אם לא דאמיד מוסר לכפות להכי אמר רבא כן לבני מחוזא שהיו עשירים כדאיתא סוף ב"ק על כן מוסרין הן לכפות זה לזה: **כי** היכי דתיהוי לכו שלמא במלכותא. כי אדם לעמל יולד או עול של הגבאי לצדקה וכהאי גוונא אמרינן בפרקי אבות כל הפורק ממנו עול תורה וכו' וע"ד דאיתא בסוכה דף מ"ט גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות שנאמר עושה משפט וצדקה נבחר לה' מזבח ע"ש וכה"ג קאמר בכמוך וא"ל בזמן שבית המקדש קיים וכו' וכב"ר פ"ח לך לך פ' מ"ד ר' יוחנן אמר ד' דברים הראה הקב"ה לאברהם גיהנם ומלכיות ומתן תורה ובית המקדש א"ל כל זמן שבניך עוסקין בשתים ניצולין משתים וכו' ועתיד בית המקדש לחרוב וקרבנות לבטל במה אתה רוצה בניהם או במלכות ר' חנינא בר פפא אמר בחר לו את המלכות וא"כ שפיר קאמר דע"י צדקה שהיא כקרבנות ניצול מעבוד מלכות והוי לכו שלמא ממלכות' ועי' במהרש"א: מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול. מדמה הצדקה לשריון לומר לך מה שריון מגין במלחמה אף הצדקה מגינה משעבוד מלכות דה"ל שלמא במלכותא כדלעיל: ופלינא

ע"ס מה שאמרו לקמן כל שמעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד ע"ז שהיא שקולה כנגד כל המצות והוא שהנותן צדקה הקב"ה משלם לו כמ"ש מלוה ה' חונן דל וגומר והמעלים מליתנה יש לו לב בליעל לאמר שאין מי שישלם לו והרי הוא ככופר בה' ומודה בחלקי זהב וכסף: **מרודים כו'.** דהיינו חיל המלך הרודים בעם תככים לבית מס שהטיל המלך עליך לתת להם ומזונות ורש"י פי' בע"א וק"ל: **מעשה הצדקה גו'.** דלגבי הנותן לא קאמר אלא השקט ובטח ולגבי מעשה קאמר שמביא שלום וגדול השלום כדאמרי' בעלמא ועכין השלום הוא שלמא ומלכותא: **דאי לאו באין עכו"ם ונוטלין.** כדמסיק בעובדא דריב"ז ועי"ל דמעשה הצדקה אין כאן רק שלום ממלכותא כיון שאינו נותן רק ע"י כפייה ותלה זה במעשה ולא בעושה לפי שגדול המעשה יותר מן העושה אבל עבודת הצדקה הגמורה שנותנין מדעת ורצון בלי כפייה יש לו דבר נוסף דהיינו השקט ממלכותא וגם בטחון טוב שיש לו מי שישלם לו וק"ל: **ואף עפ"כ נחשב לנו לצדקה כו'.** מפני שאוה"ע נוטלין מן העשיר תחת העני וק"ל: **כל קליפה כו'.** דימה הצדקה השלימה שעושה הקדוש ברוך הוא עם כל ה: לשריון שצרופו צירוף גמור וחזק אבל אנו ונהי כטמא כלנו נחשב לבני אדם שאינם מהוגנין וע"כ כל צדקותינו שאנו עושים אינה שלימה והוא כבגד עדים שהוא כבגד בלוי שצרופו קלוש ומלוש וק"ל:

הרי"ף גדול המעשה יותר מהעושה. עיין פרש"י ואפשר לומר עוד דאם מדבר על הצדקה איך הוא אומר אח"כ עבודת הצדקה השקט ובטח ליערביהו והיל"ל והיה מעשה עבודת הצדקה שלום והשקט ובטח ומדפלגינהו משמע דעבודת הצדקה לחוד שהיא הצדקה עצמה ומעשה הצדקה הוא המעשה שגרו שיתן הצדקה ומאי דקאמר גדול המעשה עיין פי' הריטב"א ז"ל. ואפשר לומר עוד דבהאי קרא איירי ממעשה לחבירו שיתן צדקה והיינו והיה המעשה לחבירו לצדקה עושה שלום או שלמא דמלכותא כדקאמר קרא או שלום בין העני ובין הקב"ה שלא יקרא העני תגר ובעבודת הצדקה אם המעשה הזה הוא ג"כ עושה צדקה והוה למעשה הצדקה שהוא מעשה ועושה השקט ובטח עד עולם לפי שהנותן צדקה אינו מובטח על זרעו עד עולם שאם לא בנו הוא בת בנו או בן בנו וזה שעשה עבודת הצדקה וגם מעשה לאחרים ליתן צדקה השקט ובטח עד עולם יהיה זרעו נכון שלא יצטרכו ליטול ואינם באים לאותו מדה: וא"כ אלעזר בזמן שבהמ"ק קיים זכה הלא פרוס לרעב לחמך וכו'. פרש"י ז"ל זכה למזל טוב ויש לדקדק למה שינה ממשמעותו דזכה במעשיו להיות צדיק דאפשר שאין הקב"ה מעכב למי שאין בידו מעשים שלא יעשה צדקה בממונו להטיב לעניים כי זהו תלוי בבחירתו של אדם ואין כאן אלא זכה למזל טוב וכו' ועוד נראה שאי אפשר לומר שאם לא זכה האדם במעשיו באים נכרים ונוטלין כיון דאמרינן בסמוך אעפ"כ נחשב לו כצדקה ונמלא דאינו מדבר ברשעים אלא בצדיקים ומ"מ אמר אם זכה האדם שצדיק במזל טוב שוכבים מעותיו מידו לצדקה ואם לא היה לו מזל טוב נוטלים וכו' ואעפ"כ כיון שהוא צדיק נחשב לו לצדקה. ועדיין יש לדקדק מנ"ל למדרש אם זכה אם לא זכה ונע"ק היכא רמיזא הכא שהנכרים נוטלין אותו הן אמת שבמ"כ דרשו גבי ההוא עובדא דבני אחתיה דרבי יוחנן בן זכאי שמינה אותם גבאי צדקה ועבוד מוסגנא ופשו י"ז דינרים וכו' כמבואר שם בארוך במ"ר פרשת בהר סיני ודרשו שם על פסוק ותפק לרעב נפשך זכה לרעבו של יעקב לא זכה לשבעו של עשו וא"כ כפי זה נאמר דהכא מהי יליף מהלא פרוס לרעב לרעבו של יעקב אבל עדיין קשה מהיכא דריש אם לא זכה ועניים מרודים וכו' ועי"ק דהיכן מצינו שעניים מרודים הוא מדבר בעניי עשו ואדרבה שם אמרו לשבעו של עשו. וגם במ"ר קשה מהיכא דרשי ותפק לרעב זכו לרעבו של יעקב לא זכה לשבעו של עשו. ונ"ל דהכי דרשי קרא דהלא פרוס לרעב שיש לדקדק בו מאי הלא פרוס לרעב אמנם הכוונה לדרוש בב' פנים הלא באמת כי צריך האדם לפרוס לרעב שהוא רעבו של יעקב לחמו ואם לא עשית כן אז ועניים מרודים אגו' ויהיה פירוש הפ' כמו התשמור מצותיו אם לא וה"ק הלא אם לא פרוס לרעב לחמך אז עניים מרודים תביא בית שמלינו שיתחלק שנחיל לעשו בזמן שאין קולו של יעקב מצפצף בדברי תורה יהיו הידים ידי עשו שולטים על ישראל ח"ו והיה כאשר תריד שהוא מלשון רדוי שימשול ביעקב ופרקת עולו מצוארך וז"ש מרודים כלומר מאותם הרודים בממשלה מכח נרכת ליציאת שאם שבעו של עשו תביא בית וה"ק אם לא פרסת לחמך לרעבו של יעקב לתת להם לצדקה אז לאותם עניים שבאים מאותם הרודים בעולם שהם זרעו של עשו תביא בית ובההוא קרא דותפק לרעב נפשך נרמזו עכו"ם בקרא דלעיל ואמר אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און דפשטיה דקרא קאמר אם תסיר מתוכך מוטה שלח האצבע על חבירו וכ"ש להרים יד על חבירו וגם לדבר און ומרמה. אמנם חז"ל במדרש דרשו אם ראית חבירך שנולח מן העכו"ם אין הוא אז"ל בדא תמור הא אז"ל בדא וכוונתם לדרוש ששיה מורה באצבע. את הדרך שלא הלך בה ותאמר כי בה הלך ואע"פ שהדבר שקר הותר לך לדבר און כדי שלא יהיה נלכד חבירך. וכ"ל דרמיזא במה שאמר אם תסיר מתוכך מוטה דהיינו מטה שבט מושלים דהיינו גרזיפטי עכו"ם ואם ראית אותם מבקשים איש יהודי תפיסם מעליו כי הותר לשלוח אצבע להורות הדרך האחר שלא הלך בה ולדבר און. וכפי דרך זה יש לנו לדרוש ג"כ בקרא דהלא פרוס לרעב לחמך דכתיב לעיל ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו שמדבר במטה שהם שבט מושלים שאינם מתנתקים אלא בפרוס לרעב לחמך. ובזה נדקדק האי דנקט קרא ותפק לרעב נפשך כי למה לא אמר ותתן לרעב ותז"ל דרשו מכאן שהמפייסו בדברים ואומר לו תלא נפשי עליך וכו' אבל כאן דרשו ותפק כלומר אם תתפוץ להפק ולסלק עצמך שלא תהא נלכד בידם של מטה רשעים זו היא תקנתך שלרעב יהיה נפשך שהוא רעבו של יעקב כי אין לך תיקון להפיק עצמך מתחת ידם אלא בצדקה שתתן לרעבון של יעקב כי אז הקב"ה הוא מרחם עליך וקורא לך גודר פרץ משובב נתיבות לשבת: מ"ד וילבש צדקה כשריון וכו'. לאוי לעורר מה שוקשה להם בפסוק שאמר מאי דכתיב וכו'. ועי"ק מאי אשמעינן פשיטא וכי מי שאין בידו לעשות צדקה כי אם דבר מועט יעלה על לב שהורע כחו והרי אחד המרבה ואחד הממעיט. ועי"ק רבי חנינא למה לא יליף ג"כ מהאי קרא גם להבין כוונת דבריו כל נימא מצטרפת דהא פשיטא כדאמרן. הביאור דקשה בכתוב דהיל"ל וילבש שריון צדקה וכובע ישועה בראשו או יאמר וילבש צדקה כשריון וישועה ככובע בראשו אבל השתא לאו רישיה סיפיה ולאו סיפיה רישיה לכך ביארו וילבש צדקה עשה לבוש אחד שלם מהצדקה שנתן אפילו דבר מועט ואל יקשה לך איך מדבר קל יוכל לעשות מלבוש אחד שלם. לזה המשיל כשריון מה השריון כל קליפה מצטרפת וכו' כמלא שאם תחסר קליפה אחת אין השריון שלם והרי היא יחשב מי שעשה אותה הקליפה כאילו עושה כל השריון מאחר שבו תלוי גמר השריון ג"כ הנותן צדקה לעני אפילו פרוטה אותה פרוטה מצטרפת כאילו נתן לעני כל אותו סכום של הצדקה מאחר שאלמלא נתן אותה היה מעכב בידו לקנות אותו ככר שיאכל א"כ כל פרוטה מצטרפת לחשבון גדול פירוש לחשבון כל סך הגדול שקנין כי כל פרוטה של כל אחד הוא מעלה עליו כאילו נתן גם את הכל והנה רבי חנינא לא דריש מהכא משום דנהי דמי שנתן הפרוטה אחרונה של דמי הככר נחשבת כאילו נתן כל דמי הככר משום שהכל תלוי בו כדמיון השריון שאם לא תהיה הקליפה אחרונה הרי השריון כאילו אינו כי שאותו נקב יוכל לעבור חנית והן אבל הקליפה ראשונה של השריון אין בה תועלת כי עדיין הוא כבתחילה שלא הועיל במעשיו וא"כ גם מי שנתן הפרוטה ראשונה או שנייה הלואי תחשב בערך פרוטה ולא בערך כל דמי הככר מאחר שגם אחרי נתינתה לא תועיל שאין באותם מעות כדי לגימא לזה הביא משל הבגד שכל נימא ונימא והרי אריגת הבגד אינו כשריון שנעשה מעט מעט אבל בבגד צריך שיהיו קשורות כל נימות הערב לעשות טלית אחד וא"כ הראשונה והאחרונה מצטרפות יחד ואין להם תקומה זו בלא זו כי כל נימא מצטרפת להעשות אותו בגד גם כל פרוטה אפילו הראשונה היא מצטרפת לחשבון גדול כאילו נתן כל אותו חשבון:

שם (**אמר** רבא האי מלתא אישתעיא לי עולא משגש ארחתיהדאימיה) *אמאי קרו ליה עולא משגש [סנה' מא] ארחתיה דאימיה דבעא מיניה רב אחדבוי בר אמי מרב [לקמן מאשר] ששת מנין למצורע בימי ספורו שמטמא אדם א"ל וכו' אהדר ליה בבדיחותא חלש דעתיה דרב ששת אשתתיק רב אחדבוי בר אמי ואתיקר תלמודיה אתיא אימיה וקא בכיא קמיה צווחה ולא אשגח בה אמרה ליה חזי להני חדי דמצית מינייהו בעא רחמי עליה ואתסי:

הוה קא מהדר ליה. רב אחדבוי לרב ששת בבדיחותא לפי שהיה רב ששת נכשל בתשובותיו: **אישתתק רב אחדבוי.** נעשה

אלא: אתיא אמיה. דרב ששת: צווחה קמיה. שיתפלל עליו: להני הדי. הדדים הללו חדיי תרגום של הוה: דמצית מינייהו. שינקת מהן:

אמר הבונה טוב דבר השנא אשר דבר כאבות ובפי עמהמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה כו' וכל דבריהם כגחלי אש שכמו שהאש טוב ומועיל וערב ליודע להשתמש בו ומזיק למתקרב לו אשר לא כרת כן הם דברי חכמים דרב אחרבוי היה כלועג על דברי רב ששת בדין שאל ממנו נענש באיבוד הדיבור ושכחה תלמודו עד שהוצרכה אמו לבקש ברחמים מרב ששת על רפואתו. האמנם מה מקום לקרוא לו משגם ארמסיה דאימיה ופירוש לפירש"י ז"ל שאמר שגרם לטעותה ודרך שאר נשים לדעתי הוא לפי שדרך הנשים בעלגא לבקש להנקם מן המבזים או מן המריעים לבניהם וזאת נכמרו רחמיה כ"כ על העונש הרע שנענש רב אחדבוי בבנה בנה שגרם לה נהפיל תחנוניה לפניו להתפלל בעדו ויחיה:

י׳ שם אר"א אלעזר גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה
דברים ט רבינו דאילו במשה רבינו כתיב °כי יגורתי מפני
משלי כא האף והחמה ואילו בעושה צדקה כתיב °מתן בסתר
יכפה אף [ושוחד בחיק חמה עזה] ופליגא דר' יצחק
דא"ר יצחק אף כופה חמה אינו כופה שנא' °ושחד
בחיק חמה עזה אע"פ ששחד בחיק חמה עזה וא"ר א"ר
יצחק כל דיין הנוטל שחד מביא חמה עזה לעולם
שם שנאמר ושחד בחיק חמה עזה ואמר ר' יצחק כל הנותן
פרוטה לעני מתברך בו' ברכות והמפייסו בדברים מתברך
בי"א ברכות הנותן פרוטה לעני מתברך בו' ברכות דכתיב
ישעיה נח °הלא פרוס לרעב לחמך וגו' (°אז יבקע כשחר אורך
שם וארוכתך מהרה תצמח והלך לפניו צדקך כבוד ה'
יאספך אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני וגו')
שם והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות דכתיב °ותפק
לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך
ואפלתך כצהרים ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך
וגו' ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקורא
לך גודר פרץ משובב נתיבות לשבת וא"ר יצחק מ"ד
משלי כא רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד משום דרודף
צדקה ימצא צדקה אלא לומר לך כל הרודף צדקה
הקב"ה ממציא לו מעות לעשות מהם צדקה רב נחמן
בר יצחק אמר הקב"ה ממציא לו בני אדם המהוגנים
לעשות להן צדקה כדי לקבל עליהם שכר לאפוקי
ירמיה יח מדרש (רבא) [רבה] דדרש (רבא) [רבה] מ"ד °יהיו
מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם אמר ירמיה לפני
הקב"ה רבש"ע אפילו בשעה שכובשים את יצרם
ומבקשים לעשות צדקה [לפניך] הכשילם בבני אדם
שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו שכר עליהם ר' יהושע
[בן לוי] אומר [כל הרגיל לעשות צדקה] זוכה לבנים
בעלי חכמה בעלי עושר בעלי הגדה בעלי חכמה דכתיב
*ימצא חיים בעלי עושר דכתיב צדקה. בעלי הגדה דף י
משלי ג דכתיב וכבוד. כתיב הכא וכבוד וכתיב התם °כבוד
חכמים ינחלו:

אף והחמה. ב' לגיונות קשים הם ליפרע מן החוטאים: אע"פ ששחד בחיק. שהוא עושה צדקה בסתר: חמה עזה. עדיין היא בתוקפה ורבי אלעזר סבר דהאי ושחד בחיק ארישא קאי [ושחד בחיק] (יכבה) [יכפה] חמה עזה: ותפק לרעב נפשך. הוא פיוס דברי תחנונים: ימצא צדקה. משמע יבא לידי עניות וימצא בני אדם שיעשו לו צדקה: יהיו מוכשלים לפניך. את אנשי ענתות היה מקלל שהיו מבקשים את נפשו: ימצא חיים. וכתיב גבי חכמה כי מוצאי מצא חיים: בעלי הגדה. מתוך שהם דרשנים ומושכין לבו של אדם הכל מכבדים אותם:

תוספות גדול העושה וכו'. פירוש יותר משכך חמה ממשה רבינו בתפלתו ואע"ג דמשה נמי עשה צדקה בסתר שמא אותה שעה כבר פסק אותו זכות: חמה אינו כופה. תימה דבשלהי ד' נדרים אמרינן דחמה משה הרגו: והמפייסו בדברים מתברך בי"א. יש מגיהים והנותן פרוטה לעני והמפייסו משום דמשמע להו דקראי איירי בנותן צדקה דכתיב ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע ולאו מילתא היא דנפש נענה תשביע היינו תשביע בדברים שתפייסנו בדברים וע"כ לא גרים ליה דלהאי גירסא הוה ליה למימר מתברך בי"ז הנך ו' דלעיל והני י"א:

מהרש"א ופליגא דר"י דאמר אף כופה כו'. ירצה בזה דתלמודי סמך עצמו אמאי דאמרינן בפ' ד' נדרים דמשה הרגו לחמה והשתא ע"כ לר"א דאמר גדול העושה כו' היינו דעושה צדקה כופה תרוייהו אף וחימה ומשה לא כפה רק חימה אבל אי הצדקה אינו כופה רק אף ולא חימה אין כאן גדול העושה צדקה דהא בצדקה כופה האף ומשה לא כפה אותו הרי גם משה גדול מעושה צדקה שהוא כפה החימה משא"כ עושה הצדקה והשתא קאמר שפיר ופליגא כו' דלר"י דאמר בצדקה דאינו כופה חימה אין כאן גדול עושה צדקה כו' כיון דמשה כפה חימה וק"ל: ובתוס' חמה אינו כופה

עיון יעקב

ופליגא דר"י אדר"א. נראה משום דהא דאמר משה כי יגורתי מפני האף והחימה היינו משניהם ביחד אבל באחד מהן היה יכול לעמוד כדאיתא במדרש ילקוט פ' עקב דף רס"ע ע"ד כי יגורתי מפני האף והחמה א"ל רשב"ע ליה אנא יכול למיקם בתרוייהו קום אתה בחד ואנא בחד הה"ד קומה ה' באפך עכ"ל ומדקאמר גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו מכלל דס"ל דלדקה בסתר כופה אף וחימה שניהם יחד א"כ שפיר קאמר ופליגא דר"י לאחר דהר"י אף כופה חימה אינו כופה ולפ"ז שפיר מיושב כוונת התוספות כאן ד"ה חימה אינו כופה תימה דבשלהי פ"ד דנדרים אמרינן דחימה משה הרגו כוונת התוספות על הא דקאמר שם בפ"ד דנדרים חימה משה הרגו שנאמר חימה אין לי והכתיב כי יגורתי מפני האף והחימה ומתרץ ואם איתא כפי שעולה על הדעת הש"ס כאן דקאמר ופליגא דהא דקאמר משה כי יגרתי מפני האף והחימה היינו כשניהם אבל בא' יכול לעמוד וכדאיתא במדרש שאמר קום את בחד ואנא בחד כדכתיב קומה ה' באפך א"כ שפיר קאמר דחימה משה הרגו נמלא כוונת התוספות נכון בלי פקפוק רק שקיצרו קצת במקום שהיה לו להאריך ועיין במהרש"א: ושחד בחיק כל הנוטל שוחד. וקישור הפסוקים כן הוא מתן בסתר יכפה אף וא"פ יאמר דהא הוי כמו שוחד שנותן ג"כ בסתר לזה מזהיר א"ת ושוחד בחיק חמה עזה כי שאני הקב"ה דמוסר לקבל שוחד מישראל שהם בניו וזה אפשר כוונת הפסוק לעשות צדקה ומשפט שהם לכאורה שנים סותרים זה את זה: כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש. דהיינו כנגד שש מעלות ללדקה כדאיתא לקמן דף י"א גבי מונבז המלך וכנגד ה' אלבעות שביד והפרוטה הוא השש והמפייסו בדברים ג"כ מוסיף עליו ההיא שמוליא מתוך פיו והוא אות קלילא וזה הוא לדעת היש גורסין שבתוספות שם אכן לדעת התוספות דלכך המפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות נגד י"א ארורים שבפ' כי כבא שמהפך ע"י הפיוס מקללה לברכה וע"ד דאיתא במדרש אתוכחה שבתורה כהנים שהם מ"ט עד הי"א מוהיה אם לא תשמעו עד ואין קונה ולפמ"ש המקובלים דע"י הלדקה כהוגן נעשה השם שלם כי הידים הם שני הי"א שהם עשרה אלבעות והיד הוא הוי"ו והפרוטה הוא יו"ד ובאמת כעה"ז אין משמשין רק בשני אותיות שהוא שם של י"ה וע"י הלדקה נמורה מוסיף עליו וי"ה שהם י"א לכך שכרו כנגד מדתו: והמפייסו בדברים. ורואי לפייסו בדברים שהרי בסמוך קאמר שאלהיכם אוהב עניים ורואי לפרנסם בעלמו אלא כדי להציל אנו בהם מדינה של גיהנם א"כ רואי לפייסו בדברים כיון שע"י נילול מדינה של גיהנם והוא נענש בעונו וכמעט כפול שכרו דהא בפרק הזהב דף נ"ח אמרינן גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה בגופו וזה בממונו א"כ ה"ה לענין השכר מפייסו בדברים שהוא בגופו עדיף מנותן ממונו: אז תקרא וה' יענה. עמ"ש ביבמות דף ס"ג טעם נכון על זה: ממציא לו מעות. משמע שאין לו מעות אלא שרודף לדקה כלומר שרודף אחר משא ומתן ולא משום פרנסתו רק לעשות מהם לדקה או שרודף לחקור מי הוא הגון ורואי לקבל הקב"ה ממליא לו מעות או עניים מהוגנים לעשות להן לדקה כפי חפלו לפי שכוונתו לשם שמים הקב"ה ממלא לו רלונו וחפלו: דדריש רבה מאי דכתיב יהיו מוכשלים לפניך בעת אפך. עיין בחדושינו סוף פ"ק דב"ק טעם נכון לדבר: ר' יהושע אומר זוכה לבנים. לשון זוכה כלומר שזוכה לראות כן בשמחו בניו בחייו ועי"ל דנקט לשון זוכה כפרש"י לעיל על זכה הלא פרוס לרעב לחמך פרש"י זכה למזל טוב משום דבני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא וביון שבשכר הלדקה הוא בנים לכך פרש"י זכה למזל טוב ושמעתי שיש אומרים שטעות נפל שהיה כתוב זכה למ"ט שהיא ראשי תיבות למעשים טובים ועעה המדפיסים וכתב מזל טוב: בעלי הגדה דכתיב וכבוד. עיין פרש"י ועי"ל דכמה מקראות שאין לאדם הבנה בפשוטו וכמו דמלינו כמה פעמים מקרא זה לריכין להדרש אלא דל"ל פי' הכתוב ע"פ הדרש או ע"פ הסוד ובאמת אין לנו עסק בנסתרות כי כבוד אלהים

כופה. תימא דבשלהי פ"ד דנדרים אמרינן דחימה משה הרגו עכ"ל מהאי קרא דכי יגורתי מפני האף והחימה פריך התם אהך דחימה משה הרגו ומשני לא תרי חימה הוו אבל ר"ל דתמיהא לאו לר"י דקאמר הכא יותר יש לכפות האף מן החימה ולגבי משה אמרינן התם בהיפך דחמה הרגו ולא האף וק"ל ויותר נראה לי שטעות נפל בדבריהם ת"י במקום פי' וכוונתם דשמך תלמודא אהך דנדרים דחימה משה הרגו וע"כ הא דר"י פליגא ולא ס"ל גדול העושה צדקה כו' כמ"ש לעיל ודו"ק: **אע"פ ששוחד כו'.** פרש"י שהוא עושה צדקה בסתר כו' עכ"ל כי הצדקה היא כענין השוחד שנותן להקב"ה ובחיק הוא מקום סתר וכן לדרוש כל דיין שנוטל שוחד כו' יהיה בחיק לשון סתר שדרך נותן שוחד לדיין אינו נותן בפרהסיא רק בסתר וק"ל: **מתברך בי"א כו'.** כפי מה שפירשו התוספות דלא איירי קרא בנותן צדקה צ"ל דמיירי באין לו ליתן לו והכי מפורש בילקוט ותפק לרעב נפשך אר"ל אם אין לך ליתן לו נחמו בדברים אמור לו הלא נפשי עליך שאין לי כו' דהיינו לנפשך בגופו אבל מי שיש לו ממון ליתן פשיטא דלא סגי ליה בפיוס בדברים ועובר על לא תקפוץ ידך והענין כי גדול המפייסו בדברים מנותן ואינו מפייסו לפי שזהו בגופו וזהו בממונו דמש"ע גדול ג"ח יותר מן הצדקה כדאמרינן במסכת סוכה וק"ל: **ממציא לו.** פי' מיירי בעני שאין לו ליתן ורודף אחרים ומעשה אותן לצדקה זוכה שהקב"ה ממציא לו מעות שיתן הוא ממונו לצדקה וכן משמע לקמן דרודף צדקה איירי במעשה דקאמר כל הרגיל לעשות כו' ומייתי ליה מהאי קרא וק"ל: **דכתיב ימצא חיים כו'.** היינו קרא דמייתי לעיל ורודף צדקה היינו שאין לו אבל רגיל לעשות אחרים לצדקה ימצא חיים שזוכה לבעלי חכמה שנאמר והחכמה תחיה בעליה ובעלי עושר דהיינו שזוכין ליתן צדקה ובעלי אגדה דכתיב וכבוד כו' כי בעלי אגדה דורשין בכבוד התורה כדאמרי' ואין כבוד אלא תורה כו' וק"ל:

בשם *הגאון הגדול בעל קיקיון דיונה. ור"א סבר דהאי שוחד בחיק אריסא קאי וכו'. ל"ע מי הכריח רש"י לזה דלמא ר"א סבר כמ"ד דשוחד קאי אדיין ונראה דסובר רש"י מדא"ר יצחק בדבריו אף כופה דהא דאף כופה כתיב בהדיא יכפה אף אלא דר' יצחק דייק מדיוקא דקרא למה לא אמר יכפה אף וחימה אלא ודאי דהפסוק אמר יכפה אף אבל עדיין חמה עזה לזה קשה לר' אלעזר למה לא אמר יכפה אף וחימה ולכן פירש דלרבי אלעזר באמת אמר הפסוק כן ופירושו ושוחד בחיק יכפה אף וחמה עזה ודו"ק:

הרי"ף גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו כו'. וקשה היכי ס"ד דר' אליעזר לומר גדול ממשה והרי גם משה שנתיירא מהאף והחימה סוף דבר שמע הקב"ה בתפלתו ולא יכלו לו כדכתיב ואתנפל לפני ה' כי יגורתי כלומר התפללתי לסבת שיגורתי מהאף והחימה וישמע ה' אלי הרי שהתפלה ביטלה כח האף והחימה ואין לומר שהעושה צדקה אפילו מורא אינו ירא דהא לא משמע מקרא אלא שכפה האף אבל לעולם שעמד בפניו ונתיירא. ועוד קשה לפרש"י ז"ל שפי' אף וחימה לגיונות קשים הם ליפרע מהחוטאים וכפי זה לא באו על משה אלא היו באים ליפרע מהחוטאים בעגל ועליהם נתיירא משה וא"כ גם העושה צדקה בסתר שכופה אף וחימה הוא שלא יזיקו לעצמו מצד חטאיו אבל אינו מועיל לאחרים וכיון שנתיירא מאף וחימה שלא יזיקו לישראל א"כ שקולים הם ואיך הוא אומר גדול ממשה. ועי"ק שפירשו התוס' יותר משכך חימה דמשמע שגם משה משכך מקצת חימה אלא שעושה צדקה משכך יותר וקשה דהרי כתיב כי יגורתי מפני האף והחימה ואם זה היה קודם התפלה מנ"ל דלאחר התפלה לא שיכך אלא מקצת דילמא שיכך לגמרי ואם אחר התפלה אמר יגורתי הרי שלא נשתככו לא מיניה ולא מקצתה ומי הכריח לתוס' לומר פירוש זה. ועוד נראה שאמרו ולע"ג דמשה נמי עושה צדקה בסתר היכי שייך לפי שאמרו יותר משכך חימה. ועי"ק מה קושיא דלמא העושה צדקה בסתר כופה אף וחימה לעצמו וגם משה שעשה צדקה בסתר כפה אף וחימה שהתפלל משה בעד ישראל לא הגינה עליהם לכפות אף וחימה מעליהם. ועוד נדקדק מנ"ל שעשה משה צדקה שאם הוא על הסתם שהאיש עשה גדול מאוד בודאי שעשה צדקה א"כ הילי"ל ולע"ג דא"ת שמשה לא עשה צדקה בסתר. ועי"ק שלא השיבו כלום ושמא אותה שעה כבר פסק אותו זכות והרי מצינו שהצדקה בסתר שהוא נותנה ואינו יודע למי נותנה מצלת ממיתה משונה שהיא עד עולם גם עד זקנה ושיבה ולא פסק אותו זכות. ועי"ק מ"ש ופליגא דר' יצחק דמנ"ל דפליגא דאפי' הכי גדול הוא ממשה שמשה נתיירא אף מהאף ועושה צדקה בסתר גדול כמו שכופה האף מה שלא כפה משה הן אמת שרש"י ז"ל רצה ליישב זה במ"ש ר' אלעזר סבר דמאי ושוחד בחיק אריסא קאי כלומר בפירושא דהאי קרא פליגי דר"א דריש אריסא קאי יכפה חימה עזה ור' יצחק דריש אע"פ ששוחד בחיק חימה עזה אבל מ"מ קשה כיון שבענין הדרשה שגדול העושה צדקה ממשה שוים הם אין לומר פליגא בענין הפסוק אי נדרש הכי או הכי. ועוד ל"ע במ"ש התוס' חימה אינו כופה תימה דבשלהי נדרים אמרינן חימה משה הרגו וקשה טובא דקושיא זו היא בגמרא מסכת נדרים על מ"ש משה הרגו לחימה ותירצו תרי חימה הוו ואבע"א גונדא דחימה הוא ואין דרך התוס' להקשות קושיית הגמ' שהניחו בתימה. ועי"ק למה לא הקשו כן בדברי ר' אלעזר שהביא הפסוק כי יגורתי מפני האף והחימה ותימא והא חימה משה הרגו שכך הקשו בגמ' על דברי הפסוקים כי יגורתי מפני האף והחימה. ועי"ק דבשלמא בדברי הפסוק יש להקשות אבל ר' חנינא כיוונא בלא ספק שהרגו משה לחימה ונלענ"ד עם מ"ש חז"ל באותה שעה בא משה לירד וראה מלאכי חבלה ונתיירא מהם שנאמר כי יגורתי מפני האף והחימה. מה עשה הלך ואחז את הכסא שנאמר מאחז פני כסא והגין עליו הקב"ה ופירש מזיו שכינתו עליו כו' ה' מלאכי חבלה הם אף וקצף וחימה ומשחית ומשביר הזכיר משה ג' אבות והלכו שלשה ונשתייר אף וחימה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עמוד אתה באחד ואני באחד שנאמר קומה ה' באפך ומניין שעמד משה בחימה שנאמר ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית וכפי זה משמע שלא הגינה תפלתו של משה לכפות אף וחימה עד שהולך לאחוז פני כסא והגין עליו וזהו להצלת עצמו מפניהם ואח"כ להצלת ישראל השיב משה חמתו מהשחית בכח התפלה וכיון שלא היה בו כח להציל מהם שלא שאחז פני כסא ומצינו בעושה צדקה בסתר שכופה אף וחימה הבאים להמית מיתה משונה לאדם והוא כלול ע"י מתן בסתר שנותנה ואינו יודע למי נותנה הרי שגדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו ואף ע"פ שסוף כל דבר השיב חימה כדכתיב להשיב חמתו וכפי זה נהי דגדול העושה צדקה שיכפה אף ומשה לא עמד בפניו אלא אמר להקב"ה קומה ה' באפך אבל בחימה שהשיב משה מניין לנו שהוא גדול ממשה לזה פירשו התוס' יותר משכך חימה כלומר אף ע"פ שגם משה השיב חימה מ"מ זהו יותר משכך החימה שמשה השיב החימה שלא תשלוט אבל לא כפה אותה וזה יכפה אף ויכפה חימה וא"כ הוא גדול משני צדדין אם מצד האף שלא יכול לו משה כלל גם אחר תפלתו וגם מצד החימה לא כפהו לגמרי רק השיב חמתו מהשחית וזה העושה צדקה בסתר יכפה חימה עזה הגיע לארץ ונמצא לפי המדרש הזה שאמר משה יגורתי מפני האף והחימה בבחינת עצמו שראה אותם באים להזיקו ואחז פני כסא והגין עליו וגם אחרי התפלה שמע ה' אליו לענין באף אבל בחימה השיב חמתו ולא כפה אותה אפי' בכח התפלה ועכשיו שדרשנו שמשה בתפלתו העביר חימה אבל יותר משכך העושה צדקה בסתר הקשו אע"ג דמשה נמי עשה צדקה בסתר דנהי דזכות מעשה צדקה בסתר אינו מגין על אחרים רק לעצמו וכאן משה בא להגין על ישראל אבל מ"מ כיון שבתפלתו השיב חמתו מהשחית היה להצטרף עם התפלה זכות מעשה הצדקה שעשה וישכך החימה ויכפה אותה כמו העושה צדקה בסתר שכופה האף שלא יזיקהו וגם האיש משה בתפלתו עם כח הצדקה יכפה אף אשר על ישראל ותירצו שמא אותה שעה פסק אותו זכות וביאור הענין כי במסכת נדרים אמרו בשעה שנתרשל משה מהמילה באו אף וחימה ובלעוהו ולא שיירו ממנו אלא רגליו מיד ותקח צפורה צור ותכרות וירף ממנו באותה שעה בקש משה להרגן שנאמר הרף מאף ועזוב חימה וי"א לחימה הרג שנאמר חימה אין לי והא כתיב יגורתי מפני האף והחימה תרי חימה הוו ואב"ע גונדא דחימה ופרש"י שנאמר הרף מאף ועזוב חימה כלומר הקב"ה א"ל שיעזבם אלמא רוצה היה להרגם וקשה דגם לסברא ראשונה שהיה משה הורגם לולי שאמר לו הקב"ה הרף מאף ועזוב חימה שלא להרגם יש להקשות א"כ איך נתיירא אח"כ מפני האף והחימה גם לי"א דהרגו לחימה מאי אולמיה דחימה השנית או גונדא דחימה שנתיירא ממנה כיון שכבר הרג לחימה הראשונה. ונראה שבאותה שעה כשנתקן דבר המילה בקש משה להרגם מכח מעשה הצדקה בסתר שעשה משה והיא מצלת ממיתה משונה הבא ע"י אף וחימה ומעשה

הצדקה

הנדקה יכפה אף וחימה כדכתיב מתן בסתר יכפה אף וכשרלה משה להרגס לא הניחו הקב"ה להתפס דכתיב הרף ממני ועזוב חימה וי"א לחימה הרגו והקשו והא כתיב כי יגורתי דבשלמא לסברא ראשונה שלא הרג משה לאחד מהם ניחא שבמעשה העגל שבאו לקטרג לישראל לא היה מעשה הנדקה שבידו מגינה על ישראל לכפותה דלעצמו בלבד היא מגלת אבל לי"א דהרגו משה לחימה וקשה איך הוא אומר במעשה העגל כי יגורתי מפני האף והחימה ותירלו תרי חימה הוו וכשהיה בא להציל עצמו הרגה וכשבא החימה השנית להזיק לישראל לא יכול לו בכח הנדקה שעשה לעצמו ובכח התפלה השיב חמתו ולא שכך וכפה לגמרי וזהו שאמר כאן שמא בלותה שעה פסק אותו זכות שאע"פ שהנדקה מגלת עד עולם ממיתה משונה היינו כשעדיין לא בא לידי מיתה משונה הנדקה מגינה אע"פ שהיתה מקודם לכן אבל כיון שבא לידי מיתה משונה וניצול בכח הנדקה אם ישוב עוד לבא לידי מיתה משונה נריך לנדקה אחרת וכיון שמשה ניצול לשעבר בכח הנדקה עכשיו אינה מגינה עוד פעם אחרת ולפיכך השיב חימה בתפלתו ולא נלטרף זכות מעשה הנדקה עם התפלה לשכך החימה לגמרי כמו שעושה היחיד במעשה הנדקה שמשכך ויכפה לגמרי ולר"א ונימא שאף הוא גדול מחימה ולא יכול משה את האף רק השיב את החימה ופליגא דרבי ינחק דאמר אף כופה שאינו כ"כ חזק כחימה עזה וכפי זה גדול כחו של משה שהשיב החימה עזה מה שאין העושה נדקה יכול להשיבה ואע"פ שמשה לא עמד באף אינו מפני שהוא קשה אלא שלא היה יכול לעמוד כנגד הני יחד ולכך לקח היותר חזק ועז לעמוד בפניו ולהשיבו ונמלא גדול משה בתפלתו יותר מהעושה נדקה ופליגא דרי ינחק כו' ולכך הקשו התוס' בדברי ר' ינחק שאיך הוא דורש שחימה הוא הגדול שבשניהם ולכך לא שלט עליו עושה הנדקה והא אמרינן דחימה משה הרגו ומדהרגו לחימה ולא לאף נראה שהוא הקטן שבשניהם ולא יכול לאף הגדול ועל כרחך לי"פ על י"א אלא בענין ההריגה אבל שניהם מודים שחימה הוא קטן מאף וכיון שהאף הוא הגדול ומתן בסתר יכפה אף חזר הדין לומר שגדול העושה נדקה יותר ממשה שלא יכול עם האף הגדול ואיך הוא אומר ופליגא דרבי ינחק ולכך ליכא לתרולי הכא תרי חימה הוו דאעפ"כ נלמוד שחימה הוא קטן מהאף שלא יכול לו ולכך הקשה לדברי רבי ינחק ולא כדברי הכתוב כי יגורתי או כדברי ר"א וק"ל: המפייסו מתברך בי"א ברכות כו'. נראה דדרים נפש נענה תשביע בדברים ואינו משביע בלחם דא"כ אין בדברי מולאות בשביל הפיוס אלא הי ברכות שהרי בשביל הנדקה שהשביע נפש נענה מתברך בשש ברכות מהי"א ברכות ונשארו ה' ברכות ע"ד הפיוס אלא כולה קרא מיירי בנפייסו ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע בדברי שנחומין הוא מתברך בי"א ברכות: מ"ד רודף נדקה וחסד וגו'. ויש לדקדק מה הוקשה לו שאמר מ"ד ואם מה שהוקשה לו הוא מ"ש אח"כ וכי משום דרודף נדקה ימנא נדקה וכו' א"כ כך היה ראוי לומר כתיב רודף נדקה וכו' משום דרודף נדקה ימנא נדקה וכו' ומהו זה שאומר מ"ד דמשמע שהוקשה לו קושיא אחרת במאי דכתיב בהאי קרא. ועי"ק דהכי ב' אמוראי אמאי ניידי כל חד מדרשא דחבריה. ועי"ק מנ"ל לרב נחמן שהקב"ה ממציא לו בני אדם המהוגנים והיכא רמיזא אנשים מהוגנים בהאי קרא דבשלמא לדרשת רבי ינחק ניחא דדרים הכי ימנא נדקה שהקב"ה ממניא לו וכו' דהיינו המעות שנתן נדקה לעשות בהן נדקה פעם אחרת אבל לדרשה זו אין שם רמז ועי"ק מ"ש לאפוקי מדדרש רבא מ"ד ויהיו מוכשלים לפניך וכו' דדילמא רבא ורב נחמן לא פליגי וכולי עלמא מודו בההיא דרשה שקלל אותם ירמיה ואמר הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים וכן הילי"ל לאפוקי מקללת ירמיה שקלל להכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים כי לא יעשה הי אלהים כן לרודף נדקה וחסד ועוד יש לדקדק מ"ש ריב"ל כל הרגיל לעשות נדקה ולא אמר כל הרודף נדקה כמ"ש רבי ינחק. ועוד למה חזר לומר כל הרגיל ומספיק לומר כמ"ש רב נחמן הקב"ה ממניא וכו' ולא חזר לומר כל הרודף נדקה ממניא כך הילי"ל ריב"ל אמר הוויין ליה בנים וכו' ועוד אנו נריכין לבאר היכא רמיזא בקרא דהוויין ליה בנים. ונלע"ד דרי ינחק הוקשה לו מ"ד רודף נדקה דנקט דהילי"ל עושה נדקה וחסד כדכתיב עושה נדקה ומשפט וגו' וכתיב ושמרו דרך ה' לעשות נדקה ומשפט ולתרן זה בא בדקדוק אחר שיש בכתוב דאטו משום דרודף נדקה

ימנא נדקה ובניאורו יתורץ גם הדקדוק הראשון שכונת הכתוב לומר כל הרודף ומחזר לבקש מעות אע"פ שאינם מזומנות לו כדי לזכות עם העני בנדקה ואינו ממתין לעשות הנדקה לכשיזדמנו לו מעות בריוח הקב"ה יגמלהו כנדקו וממניא לו המעות בנקל בלי שום טורח ויעשה כרצונו לתת מהם הנדקה כי הבא לטהר מסייעין אותו ולזה אמר רודף שבשכר מה שרדף לבקש המעות ימנא נדקה דהיינו מעות לעשות נדקה בלי טורח ויגיעה משא"כ במי שאינו רודף לבקש המעות כדי לעשות נדקה אלא הוא ממתין לכשיזדמנו לו מעות שהקב"ה אינו ממניא לו מעות לעשות נדקה אלא מה שנגזר עליו מראש השנה ורב נחמן נייד מהאי דרשא דרבי ינחק משום דהילי"ל שרודף נדקה וחסד ימנא נדקה וחיים כיון שעיקר השכר הוא שהקב"ה ממניא לו מעות והוא נרמז במלת נדקה היה ראוי לומר ימנא נדקה ואח"כ חיים וכבוד לכך דרשו שהקב"ה ממניא לו בני אדם מהוגנים וזה נרמז במ"ש ימנא חיים שרולה לומר ימנא אנשים נדיקים שנקראים חיים כדכתיב ובניהו בן יהוידע בן איש חי ודרשו בגמ' אטו כולי עלמא בני מתי ניכהו אלא בן הנדיק שאפילו במיתתו נקרא חי וז"ש כאן רודף נדקה כלומר הרודף ומחזר בענין הנדקה לבקש אנשים הגונים לזכות עמם ואינו ממתין עד שיבואו אלנו אלא הוא מחפש לבקש מקום העניים ההגונים כדי לתת להם נדקה גם ה' יתן לו במדת טובו שהוא ממניא לו בלא טורח וימנא חיים אנשים נדיקים ומהוגנים וכפי זה פירשו שמפרשים אני בנדק אחזה פניך שהכוונה לומר אני באופן העני שאתה מזמין לפני לזכות עמו בו אני אחזה פניך אם הם פנים של זעם או של רלון שאם אני נכשל באדם שאינו הגון הוא סימן שאינך רלוי עמי ואם יזדמן לי אדם הגון הוא סימן שאני מרולה לפניו יתברך וז"ש לאפוקי מדדרש רבא הוא ונבואר כי לפי דרשת רב נחמן דדרים הכא שהרודף נדקה הנה שכרו אתו שהקב"ה ממניא לו בני אדם מהוגנים א"כ אין לומר שירמיה היה מקלל את המנקשים את נפשו שיכשילם הקב"ה בבני אדם שאינם מהוגנים שהרי אפשר שיהיה בהם יודפי נדק והקב"ה הבטיחם שהוא ממניא להם בני אדם מהוגנים וא"א שתחול קללתו של ירמיה לפי שאין הקב"ה עושה תורתו פלסתר ח"ו אלא ודאי פליגא דרב נחמן אדרבא דרבא דרים קרא כרבי ינחק ששכר הרודף נדקה הוא להמניא לו מעות ולכך התפלל ירמיה על המנקשים את נפשו שאפילו הם רודפי נדק ויזמין להם הקב"ה מעות לעשות נדקה מ"מ יכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים וריב"ל דרים הכי כל הרגיל לעשות נדקה וכו' שאין פירוש רודף נדקה על המחזר ורודף ברגליו לבקש מעות לנדקה או רודף ומחפש לבקש עניים לתת להם נדקה אלא ה"ק הרגיל בנתינת הנדקה תמיד ואינה נותנה באקראי אלא הוא רודף אחריה תמיד ואינו מתיישב דעתו בנתינת הנדקה פעם א' או ב' אלא רודף אחר עשיית הנדקה ולא יעזבנה לעולם באופן שהוא רגיל הנה שכרו אתו מדה כנגד מדה שגם בניו יהיו בעלי עושר ויתמידו שמעשה הנדקה לעולם כמו שהוא הרגיל עצמו והתמיד פעם אחר פעם וז"ש זוכה והויין ליה בנים כלומר הוא זוכה לעושר וגם הויין ליה בנים בעלי עושר ואפשר דרמיזי הבנים במאי דקאמר ימנא חיים שידוע שמי שאין לו בנים הוא חשוב כמת כדכתיב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי וכתיב הכא ימנא חיים הרי שיהיה לו בנים כדי שיהיו נקראים לו חיים ואותם בנים יהיו בעלי עושר שיוכלו לעשות נדקה וגם בעלי חכמה כדכתיב כבוד ואין כבוד אלא תורה שנא' כבוד חכמים ינחלו:

תניא היה ר' מאיר אומר יש פתחון פה לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אלהיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן אמור לו כדי להנצל אנו בהם מדינה של גיהנם וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא אם אלהיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן א"ל כדי להנצל אנו בהם מדינה של גיהנם א"ל אדרבה זו מחייבתן לגיהנם אמשול לך משל למה"ד למלך ב"ו שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורים וגזר עליו

יא שם עקרים פ"י ע"ב כדאמרי' לקמן וא' שמצלת מדינה של גיהנם יש"א

עיון יעקב

אלהים הסתר דבר וכיון שבעל הגדה חס על כבוד קונו שלא לגלות הסוד לכך הוא נ"כ נתכבד וזה כי מכבדי אכבד: ישן פתחון פה לבעל דין להשיבך. פי' רש"י חסר דלכך נקרא בעל הדין. ע"ד דקאמר זכה הלא פרוס לרעב לחמך לא זכה ועניים מרודים תביא בית א"כ כשנותן לדקה הוא מונע יתעניים מרודים לכך הן הן הבע"ד: אם אלהיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן. דהא כתיב ואוהב גר לתת לו להם ושמלה וגו': כדי להנצל אנו בהם ממדינה של גיהנם. שהרי כבר כתבתי לעיל שמהי"ע מליל משעבוד מלכות לפי שאברהם בירר מלכיות וגיהנם הרי ששניהם שקולים וניצול ע"י הקרבנות וכ"ש לדקה שגדולה יותר מכל הקרבנות וע"ל ואם כפשך לומר דאין לך עולה גדולה מא כדי להציל אנו מדינה של גיהנם ישנו אחרים בשבילם ובאמת לק"מ דודאי זה שיורד מנכסיו חטא לכך הקב"ה כועס עליו וכדקאמר למלך שכעס על בנו אלא שמק' תמ"ל ה"ל הקב"ה מפרנסו בלמלום ולמה נמסרו מזונותיו ביד בשר ודם כדי להציל אנו מדינה של גיהנם או י"ל דה"ק דבאמת אין הקב"ה אוהב העניים והא רלוה לנו כ. וז הייט כדי לסליל תוספו

עליו שלא להאכילהו ולא להשקותו והלך אדם אחד והאכילהו והשקהו לכששמע המלך הלא כועס עליו
ויקרא כה ואתם קרוים עבדים דכתיב °כי לי בני ישראל עבדים
א"ל ר"ע אמשול לך משל למה"ד למלך שכעס על בנו וחבשו בבית האסורי' וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחר והאכילהו והשקהו לכששמע
דברים יד המלך משגר לו דורון ואנו קרוים בנים שנאמר °בנים אתם לה' אלהיכם א"ל אתם קרוים בנים ואתם קרוים עבדי' בזמן שאתם עושים רצונו של מקום קרוים בנים ובזמן שאין אתם עושים רצונו של מקום קרוים עבדים ועכשיו אין אתם עושין רצונו של מקום א"ל הרי הוא
ישעיה נח אומר °הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית אימתי ועניים מרודים תביא בית בזמן הזה וקאמר הלא פרוס לרעב לחמך:

לבעל הדין. רשע או עכו"ם: להנצל אנו בהם. שהצדקה מצלת מגיהנם כדאמרינן לקמן בשמעתין:

מהרש"א שמחייבתן לגיהנם כו' ירצה שהודה המין הזה כשישראל על אדמתן שמצות צדקה עליהו ומה שהקב"ה אינו מפרנסן כדי שנצול אנו כו' כמו שהשיב לו ר"ע אבל אמר כשישראל במאסר הגלות נמשלו לעבד החבוש בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ולהשקותו כדכתיב ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא וגו' וע"ז השיב לו ר"ע דאע"פ שכעס עליהן נמשלו לבנים כדאמרינן בנים משחיתים אף בזמן שהם משחיתים מעשיהם נקראים בנים לה' לפי שהמין הזה לא הודה לו ואמר שאינן קרוין בנים רק כשעושין רצונו של מקום הביא לו ר"ע ראיה לדבריו דאימתי עניים מרודים כו' דהיינו חיל המלך עכו"ם הרודים בישראל מ"ש לעיל ודו"ק:

הרי"ף תניא היה רבי מאיר אומר יש פתחון פה וכו'. וקשה למה לא השיבו דשאני התם גבי עבד שכעס המלך וגזר עליו שלא להאכילו אבל בעניים גזר הקב"ה להאכילם דכתיב פתוח תפתח ידך לעניך וגו' וצוה כמה פעמים בתורה לתת צדקה לעניים וייעד להם שכר למען יברכך ה' בכל משלח ידיך. וע"ק למה השיבו כדי להנצל אנו בהם מגיהנם ולא השיבו כדי להתברך יהם במעשה ידינו ולזכות לחיי העוה"ב וע"ק דהיה לו להשיבו מיד משל למלך שכעס על בנו וכו' ולמה הולרך להשיב לו תחלה כדי להנצל אנו בהם מגיהנם שמתוך זה מזר ואמר אדרבה זו מחייבתן וכו' ונראה שלא נעלם מבעל הדין ומטורנוסרופוס שהקב"ה רולה שיזכו

עם העניים לבלתי ידח נדח ולא ימות נפש אחד מישראל אלא כך אמר כיון שלא פרנס הקב"ה לעניים מידו ותלה פרנסתם ביד בני אדם שוה יורה שאינו אוהבם כי לאוהביו הוא מפרנס בידו ולמי שאינו אוהב תלה פרנסתם ביד בני האדם שהעניים הם יצוריו ימנכך ורולה בקיומם אבל אינו אוהבם ולכך השיבו כדי להנצל אנו בהם מגיהנם כלומר מאהבה היתה העניות להם לפי שאם נתחייבו לירד לגיהנם ימלץ עני בעניו מדינם של גיהנם וגם אנו ניצולין מגיהנם בנתינת הצדקה להם הרי כאן יש אהבה שאהב הקב"ה לעניים וזאת היתה תשובה שלימה להורות שהקב"ה אוהב עניים וכשחזר וערער שאדרבה זו מחייבת לגיהנם לפי שהמלך כעס על עבדיו וגזר שלא להאכילו כלומר שאף מבני היכל המלך לא יאכילוהו ואף ע"פ שאינו חפץ להמיתו רולה שיאכילוהו אחרים אבל לא מבני פלטרין שלו ובא אחד מבני הפלטרין והאכילהו הלא הוא כועס לפי שרולה שכל בני היכלו ישנאו למי שהוא שונאו וכן זה שהאכילו לעני שהוא היה ראוי לירד לגיהנם בעון כפשו איך ינצל מגיהנם בעבור שפרנסו לעני אשר שנאו ה' ואע"פ שרולה הקב"ה שלא ימות בחוסר לחם אבל אפשר להתפרנס ע"י אדם זכאי שאין בידו חטא כפש לירד לגיהנם בעונו ואיך ינצל עכשיו בשביל שפרנסו לזה והלא אדרבה זו מחייבת לגיהנם א"ל משל לבן מלך וכו' שלוה שלא להאכילו כלומר שלא היתה גזרת עונש לבן אלא נווי לשר בית הסוהר כדי לזרזו ומי שיאכילהו לבן המלך הוא מחזיק לו טובה כן המפרנס לעניים שהם בני המלך הקב"ה מצילם מגיהנם שאע"פ שנתחייבו בעונם לירד לגיהנם הם ניצולים מגיהנם בזכות מה שפירנסו לעניים בני המלך ודוק ליטנא דנקט גזר שלא להאכילו בעבד ונקט לוה שלא להאכילו בבן המלך שהוא לווי של תוכחה כאב את בן ירצה ומי גרם לאותו אדם לקבל דורון ומהמלך אלא בנו וא"כ הרי שהעניים הם גורמים לנו טובה:

יב סס דרש ר' יהודה בר שלום כשם שמזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנ' כך חסרונותיו של אדם קצובים לו מר"ה זכה הלא פרוס לרעב לחמך לא זכה ועניים מרודי' תביא בית כי הא דבני אחתיה דריב"ז חזא
עשינהו להו בחלמא דבעו מיחסר שבעה מאה דינרין עשינהו לאו
בכפיי' ושקל מינייהו לצדקה פש גבייהו שיבסר דינרי כי מטא
אלא מעלי יומא דכפורי שדרו דבי קיסר שקלינהו אמר להו
בדברים רבן יוחנן בן זכאי לא תדחלו שבסר דינרי גבייכו
רש"א שקלינהו מינייכו אמרו ליה מנא ידעת אמר להו הכי חזאי לכו בחלמא אמרו לי' אמאי לא אמרת לן דניתבינהו אמר להו אמינא כי היכי דתעבדו מצוה לשמה רב פפא הוה קא סליק בדרגא אישתמיט כרעיה בעי למיפל חלש דעתיה אמר השתא כן איחייב מאן דסני לן כמחללי שבתות וכעובדי ע"ז א"ל חייא בר רב מדפתי לרב פפא שמא עני בא לידך ולא פרנסתו דתניא רבי יהושע בן קרחה

עיון יעקב

אותנו מדינה של גיהנם וזה הוא נכון שאמר שכעס כו' משמע שאינו אוהבו : לכשישמע המלך משגר לו דורון. ואם יאמר האומר ומאי פסק' ששגר לו המלך דורון הלא כעס עליו כאכזריות עד שציוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקוהו ואיך מרד במלכות ועובר על ליווי המלך ואיך ישגר לו דורון וי"ל דאין זה עובר על ליווי המלך כלל שהמלך לא ליוה רק לבני ביתו שלא יזונו משלחן המלך כדרכן של בני מלכים לאכול על שלחן אביו וזה גלה מעל שלחן אביו מש"כ הנכרים אין דרכם ליהנות משלחן מלכים בדאי הליווי שלא יזונו כלל כדרכן של שאר בני אדם שזה מאכילו כשאר בני אדם כועס המלך על שעבר על ליוויו לגמרי : כשם שמזונותיו של אדם קצובים לו. מדקאמר אדם אפשר דה"ק אינם בכלל זה כי אתם קרוים אדם ואין א"ה קרוין אדם אע"ג דבימיי האלו כל העולם עוברים לפניו כבני מרון והיום יעמיד כמשפט כל יצורי עולמים מ"מ לענין מזונות שאני שהרי אמרינן בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליי' מילתא אלא במזלא וב"ש הא"ה היושבים תחת המזל ומזל מעשיר : עשינהו ושקל מינייהו לצדקה. פרש"י כל השנה היה כופן בכריים ונכא מהם לצדקה הא דפי' רש"י כן כאן וליכא למימר דדעת רש"י כדעת התוספות דלעיל בשם ר"י דכל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה ואין כופין אלא בדברים דא"כ ה"ל לרש"י לפרש כן לעיל על הא דאכפיה רבא וכמו שפי' תוספות שם ונראה דרש"י הוכרך לפרש כן משום דבשביל חלום לא היה כופם ממש דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין אלא בדברים בעלמא שראה שהיו ראוין לכך ועוד דאם היו כופרים ממש איך קאמר אמינא דתעבדו מצוה לשמה איך זה מצוה לשמה כיון שהולרך לכפיה ותו דאם כפה ממש למה לא כפה נ"כ ליתן השבסרי דינרי אלא והאי שבסריים בעלמא כפה לכן לא היה יכול לכפות עד גמירא ותו דהא אמרינן לעיל אין פוסקין לדקה על היתומים אפי' לפדיון שבוים ומדקאמר בני אחתיה דרי' יוחנן משמע שהיו יתומים לכך פרש"י שכפן בדברים בעלמא : וישקל מינייהו לצדקה. ק"ק דאיך שקל מינייהו לצדקה והוליא ממון בשביל החלום הא אמרינן דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין וליכא למימר לדבר מלוה לצדקה שאני דהא אמרינן בסנהדרין דף ל' מי שאביו הניח לו מעות וכא בעל חלום וא"ל של לדקה הן של יתעשר הוא לא אמר כלום דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין ועי"ש לעיל בסמוך ועי"ל אולי ר' יוחנן בן זכאי ס"ל כאידך דר' יוחנן דאמר בפ' הרואה דף נ"ה ע"ב שני חלומות מתקיימין ואלו הן חלום של שחרית וחלום שחלם לו חבירו וחלום שנפתר בתוך חלומו ותה היה חלום שחלם לו חבירו וע"ל דלכך פרש"י חזא להו כחלמא כמולאי י"כ וקשה לבחורם מנ"ל אף שהגזירה נגזר עליהם בי"כ מ"מ מנ"ל שחלם לו ביום כפור ולא באחר משאר ימות השנה אלא דל"ל דרש"י הרגיש בזה דהא דברי החלומות לא מעלין ולא מורידין כי החלומות שוא ידברו אכן שם בפ' הרואה מקשה הש"ס קראי אהדדי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב החלומות שוא ידברו ומשני כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד וכיון כאן שחלם לו מולאי י"כ שכבר נתכפרו כל העונות באותו יום והם דומין למלאכי' השרת באותו יום ומסתברא שהחלום ע"י מלאך והוא לודק שוב ומלאתי און דברי במהרש"א בברכות דף י"ח גבי שתי רוחות ע"ש : פש גבייהו שיבסר דינרי. כי היכי ינן הלא זכה שהרי אלו לא עשינהו היה הכל כלקח מהם ע"י עניים מרודים אלא שע"י פעולת אדם כשמכה המזל שהרי ע"י שעשינהו בדברים כמו סך רב תמנו לצדקה : א"ל חייא בר רב מדפתי לרב פפא שמא עני בא לידך ולא פרנסתו. ואי מקשה לך מ"מ איך ס"ה מיסב רבתו בזה דע"מ עשה עבירה שסקול כע"א י"ל דמ"מ כיון שאמר כאילו עובד אלילים הוא רק כמו כף סרמין ואינו ממש לכן כאמם רק בעי למיפל ולא נפל ממש :

כב

דברים טו קרחה אומר כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד ע"ז כתיב הכא °השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכתיב התם °יצאו אנשים בני בליעל מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז:

שמזונותיו של אדם. שכר שיתפרנס ממנו: הסרונותיו. הפסד שעתיד להפסיד: זבה. למזל טוב יתן אותו חסרון לעניים: חזא להו בחלמא. במולאי יה"כ: דבעו מיחסר ז' מאה דינרי. באותה שנה: שקל מינייהו צדקה. כל השנה היה טפס בדברים וגבה מהם לדקה: פש גבייהו. ערב ר"ה שינסר דינרי שלא נתנו ללדקה משבע מאה דינרים: לא תדחלו. לאפסד יותר: אמאי לא אמרת לן. מתחלה שכך חלמת והיינו נותנין הכל: השתא כן. אם נפלתי: אהייב מאן דסני לן. כאדם שתולה קללתו בחבירו: מהללי שבתות ועובדי ע"ז. בסקילה ואמר מר נמי בנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו דדמי לסקילה דתנן בית הסקילה היה גבוה ב' קומות:

מהרש"א כך הסרונו של אדם כו'. תלה חסרונו במזונותיו דלגבי מזונותיו של אדם ואמרינן פרק שני דבילה מפורש בקרא בכסה ליום חגינו זה ר"ה וכתיב כי חוק לישראל הוא וגומר ונהי משמע דהאי חוק ליכנא דמזו"י הוא דכתיב ואכלו את חקם והניב הטריפני לחם חקי ואמר דחסרונו שמחסר אדם ממזונו כמ"ש וגה ממזון חסר כמי קלובין לו מאז כי שם קלובין מר"ה אם לזכות למזונות של עניי כדקאמר הכא זבה הלא פרוס כו'. ואם לחובה לעניים מרודים חיל הוולך ואפשר שע"ז רמז הא' קרא רש ועשר אל תתן וגו' אל תתן לי רש ועוני שיהיו מזונותי קלובין בחסרונו של אחר וכן עושר שיהיו מזונות אחרים קלובין בחסרוני אך הטריפני לחם חקי וגומר וק"ל: חזאי בהלמא. פרש"י במולאי יה"כ עכ"ל דקדק לפרש כן דמסתמא הכהו בני אחתיה דריב"ז לאו לבעים הוו שנגזר דינן בר"ה אלא בינונים דהוה דין חסרונם נגמר ביה"כ ואח"כ במולאי יה"כ חזא ההוא חלמא דבעו למחסר בשנה זו ז' מאה דינרי: עשינהו כו'. כדי לקיים בהו זכה הלא פרוס וגו'. ואמר פיש גבייהו י"ז. פרש"י ער"ה שינסר דינרי שלא נתנו ללדקה עכ"ל נראה דה"כ דקדק לפרש ער"ה משום דמר"ה ואילך מתחיל דין אחר וזה החסרון כבר נידון משנה שעברה בר"ה ונגמר ביה"כ שעבר כמו שחזא אז בחלמא אבל מה שאמר בגמ' כי מטא מעלי יומא דכפורי שדור בי קיסר כו'. נראה דפש בהו בעי"ה בשנה בכיה והיא דינא דיה"ה נמשך עד יה"ה הבא וכמ"ד פ"ק דר"ה אדם נאירע בו קרי או אונס קודם יה"ה נידון לשעבר לאחר יה"ה נידון להבא ולפי זה נראה להגיה כפי' רש"י פש גבייהו ע"כ י"ז שלא כו' ודו"ק:

הרי"ף מזונותיו של אדם קצובים וכו'. פרש"י שכר שיתפרנס ממני וכוונת ...כ לדחות פי' מזונותיו, שכל מה שצריך האדם למזונותיו של שנה זו קצובים לו מר"ה כגון אם צריך למזונותיו מאה מנה קוצבין לו כן ולאדם שצריך מאתים קוצבין לו מאתים וכיוצא בזה וכפי דרך זה יהיה הקצבה כפי מה שהוא רוצה להוציא בפרנסתו אם מעט ואם הרבה וא"כ אין דומה מה שאמר שחסרונותיו קצובים למי שמזונותיו קצובים כי חסרונותיו אינם כפי מה שהוא רוצה אלא כל אשר יחפוץ ה' לעשות להם לזה פרש"י שגם מזונותיו אינם לפי רצונו אלא לפי רצונו יתברך קוצב לו שכר שיתפרנס ממנו וכן לרצונו יתברך גוזר מה שיפסיד בשנה ומה שפרש"י זכה למזל טוב לפי שאם זכה הוא במעשים טובים מעיקרא לא יגזרו עליו חסרון ועוד שאחז"ל כשזוכה למעשים טובים הקב"ה מזמין לפניו עניים שיזכה עמהם ואם לא זכה במעשים הקב"ה מזמין לו עכו"ם שיאכלו חלקו היכי אמר כי הא דבני אחתיה דריב"ז דעשינהו ושקל מינייהו לצדקה והלא אע"פ שלא יעשה אותם ריב"ז כיון שזכו למ"ט היו מזדמנים להם עניים ועושים עמהם צדקה אלא ודאי שזכה הוא למ"ט וחשש ריב"ז שלא יזכו למ"ט ולכך עשינהו:

שם תניא א"ר (אליעזר) [אלעזר] בר' יוסי כל צדקה וחסד שישראל עושים בעה"ז שלום גדול ופרקליטין ירמיה טז גדולים בין ישראל לאביהם שבשמים שנאמר °כה אמר ה' אל תבא בית מרזח ואל תלך לספוד ואל תנוד להם כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה' את החסד ואת הרחמים חסד זה גמילות חסדים. רחמים זו צדקה. תניא ר' יהודה אומר גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה ישעיה נו שנא' °כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא [וצדקתי להגלות הוא היה אומר עשרה דברים קשים נבראו בעולם הר קשה ברזל מחתכו ברזל קשה אש מפעפעו אש קשה מים מכבין אותו מים קשים עבים סובלים אותם עבים קשים רוח מפזרתן רוח קשה גוף סובלו גוף קשה פחד שוברו. פחד קשה יין מפיגו. יין קשה שינה מפכחתו ומיתה קשה מכולם. וצדקה מצלת מן המיתה שנאמר °וצדקה תציל ממות:

פרקליטין. מליצי יושר של מלאכי השרת: כי אספתי את שלומי (מן) [מאת] העם הזה. ומהו השלום את החסד ואת הרחמים שהיו רגילין לעשות (ואינם עושין): מפעפעו. מרככו: הגוף סובלו. כל הגוף מלא רוח:

מהרש"א ההסד והרחמים כו'. לפי פשוטו החסד והרחמים שלו שהיה לו עם ישראל שנא' ושמר לך ה' את הברית ואת החסד וגו' ונתן לך רחמים אמר לאסוף מהם אבל את שלומי דרים דמשמע דבר שהיה עושה שלום אלא שהם החסד והרחמים שהיו הם עושין היו פרקליטין ושלום הגדול אלא כדאמרינן כל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך וגו' וע"פ דרך זה אמר נ"כ שמקרבת הגאולה שנא' ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות. כי הצדקה שיהיו עושין יהיו זוכין לעשר עמהם צדקה בגלה בעת הישועה כי הצדקה שעושה הקב"ה עמנו בגלות היא בסתר וק"ל:

עיון יעקב

כל המעלים עין מן הצדקה כאילו ע"א. עיין בחדושינו בכתובות דף ס"ח מה שכתבנו על זה כל צדקה וחסד שישראל עושין בעה"ז. מתיבת כל משמע בין עושין בסתר או בפרהסיא או דר"ל בין עושין צדקה הרבה או מעט כי כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול שלום גדול ופרקליטין גדולים וכ"ת להא דאיתא בשבת דף ל"ב עלה למטה ונפל יהי' דומה בעיניו כמי שהעלהו לגרדום לידון שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול ואם לאו אינו ניצול נמצא דע"י צדקה וחסד נמלט מחליו שנחלה וז"ה צדקה תציל ממות: איש קשה מים מכבין אותו. ואפשר דמה"ט נמשלה התורה למים דהא איתא בביצה דף כ"ה ע"ב תנא משמיה דר"מ מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שעזין הן שנאמר מימינו אש דת למו דתיהן של אלו אש הוא לכך נתנה התורה להתיש עוזן וכיון שמים מכבין אש לכך נמשלה התורה למים ולכך מקרי עוז לפי שמתיש את האש וכדקאמר בש"ס כאן מים קשים ואפשר שזה כוונת הפסוק ה' עוז לעמו יתן כדי להתיש עוזן ותקשי לך קושיות מהרש"א שם בביצה דא"כ הוא לרעה נתינת התורה שמתיש כחם וישלוט בהם יד האומות במלחמה על זה קאמר ה' יברך את עמו בשלום כדי שלא יהיה יד האומות תקיפה עליהם במלחמה רק שלום יהיה להם: ומיתה קשה מכולם. אף ע"ג דהם י"א בצירוף המיתה מ"מ חשיב רק י"ד דברים קשים עי' מהרש"א דשינה ג"כ אחד משס"ד במיתה ועי"ל דהא קאמר עשרה דברים קשים נבראו בעולם היינו מה שהוא קיום וצורך העולם לענין בריאה ופחד י"ל ג"כ שהוא צורך עולם כדכתיב אשרי אדם מפחד תמיד משא"כ המיתה לא היה מצד הבריאה שאלמלי לא חטא אדם היינו חיים לעולם ותשרעות

למ"ד

הרי״ף כי אספתי את שלומי וגו׳. פרש״י את החסד וכו׳. וכ״ת מנ״ל דלא קאמר שהקב״ה אסף השלום והחסד והרחמים מלרחם על ישראל נראה דא״כ למה לוה שלא לנוד להם ולספדם דקינה מינעי להו כיון שאסף הקב״ה שלומיו ולא יוסיף לרחמם ולעשות חסד עמם ועוד דהיל״ל אספתי את שלומי ואת החסד ואת הרחמים אלא ה״ק אספתי את שלומי מאת העם הזה הסנה גרמו הם שמנעו את החסד ואת הרחמים מלי חס על הבריות ומלתת לדקה וכיון שהם גרמו אל תנוד להם ואל תלך לספוד כי כל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו ובזה ידוקדק דהיל״ל אספתי את שלומי ואת החסד ואת הרחמים נאם ה׳ ולמה הפסיק באמלע לומר נאם ה׳ ולכך דרשו נאם כי אספתי את שלומי הטעם הוא את החסד ואת הרחמים שפסקו מהם ואינם מרחמים: גדולה לדקה שמקרבת את הגאולה וכו׳. וקשה כיון דכתיב שמרו משפט ועשו לדקה דלמא מ״ש קרובה ישועתי לבא הוא על דבר שמירת המשפט או דילמא על שתיהן כאחד אבל מנ״ל דגדולה הלדקה למודא שמקרבת את הגאולה ואפשר לומר שהמשפט הוא מקיים העה״ז כדתנן על ג׳ דברים העולם עומד על הדין וכו׳ ומה שמקרב הגאולה הוא הלדקה כי קרובה ישיעתי לבא קאי לדסמיך ליה שמרו משפט לקיים העולם ועשו לדקה כדי שתקרבו הגאולה:

יד ע״ס **דרש** רבי דוסתאי ברבי ינאי בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת ב״ו מדת ב״ו אדם מביא דורון גדול למלך ספק מקבלים אותו ממנו ספק אין מקבלים אותו ממנו ואם תמצא לומר מקבלים אותו ממנו ספק רואה פני המלך ספק אינו רואה והקב״ה אינו כן אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה שנא׳ °אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך ר״א יהיב פרוטה לעני והדר מצלי אמר כתיב אני בצדק אחזה פניך מאי אשבעה בהקיץ תמונתך אמר רב נחמן בר יצחק אלו תלמידי חכמים שמנדדין שינה מעיניהם בעה״ז והקב״ה משביען מזיו השכינה לעה״ב. א״ר יוחנן מ״ד °מלוה ה׳ חונן דל אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול עבד לוה לאיש מלוה:

תהלים יז · כ״ט · היינו דלעיל · במדת ב״ו · שכינה · דורון למלך · ואח״כ מבקש על נפשו · משלי יט

אני בצדק. תחלה ואחר כך אחזק פניך בתפלה: **אשבעה בהקיץ תמונתך** בשכר הקלה אשבעה תמונתך · **מלוה ה׳ חונן דל.** החונן דלים נעשה מלוה להקב״ה וכתיב עבד לוה לאיש מלוה:

מהרש״א אלו ת״ח שמנדדין שינה כו׳. יש נפרש בזה ע״ד וקוי ה׳ יחליפו כח שאמרו בסוף קדושין שהתורה נותנת כח ללומדי תורה ולפי שמיעוט השינה מחליש את האדם אמר בת״ח המנדדין שינה בעה״ז בלמוד תורתם הקב״ה נותן להם כח ללמוד תורה ומשביען בעה״ז שכינתו דלעה״ב דאין שם שינה וחלשות האדם כדאמרינן אלא שהלדיקים יושבין ונהנין מזיו השכינה וק״ל: **מלוה ה׳ גו׳ אלמלא כו׳.** כי מלת מלוה בכל מקום הוא שם התואר לאיש המלוה מעותיו לאחר כמו לאיש מלוה ובישעיה כמלוה כלוה ולזה פירשו בו בכאן כי החונן דל נעשה הוא מלוה לה׳ וכביכול שהקב״ה נעשה לוה לשלם לו ולא מדין ערב אלא שנשתעבד כדין לוה כאומר תטה לזה ואני פורע וכמפורש בסיפא דקרא וגמולו ישלם לו ר״ל גם כי העני זה אין לו במה לשלם הקב״ה שהוא נעשה כלוה הוא משלם לו גמולו וק״ל:

הרי״ף מאי אשבעה בהקיץ תמונתך. תימה דלא קאמר אשבעה בהקיץ לעה״ב דכתיב הקילו ורננו שוכני עפר באותו זמן אשבעה מזיו השכינה. ונראה דא״כ היל״ל אני בלדק אחזה פניך בהקיץ אשבעה תמונתך מאי אשבעה בהקיץ אלא לדרוש אחר בשכר הקלה שמנדדים ת״ח שינה כו׳ ומ״מ עדיין הדבר קשה גם לדרשה זו היל״ל אשבעה תמונתך בהקיץ אלא אם נאמר שסינה הכתוב כדי לדרוש כך יש לנו לדקדק עוד שלא שאל מאי אשבעה בהקיץ סמוך לדרשת רבי דוסתאי שאמר אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה אלא סמוך למ״ש ר״א יהיב פרוטה לעני והדר מללי אמר וכו׳ וסמך ושאל מאי אשבעה בהקיץ וכו׳ ונראה דלרבי דוסתאי דדרש אני בלדק אחזה פניך דהיינו הקבלת פני שכינה אין כאן שאלת מאי אשבעה בהקיץ לפי שאמר שבהקיץ לעה״ב דכתיב הקילו וגו׳ ישבעו מזיו השכינה כי בעה״ז מקבל פני שכינה ואינו שבע כדכתיב כי לא יראני האדם וחי אבל לעה״ב ישבעו ורבי אלעזר דרים כפרש״י אני בלדק תחילה ואח״כ אחזה פניך בתפלה ולכך סמך ושאל ומהו אשבעה בהקיץ כיון שעדיין לא קיבל פני שכינה מהו זה שאמר אשבעה בהקיץ היל״ל אחזה בהקיץ תמונתך על הקבלת פני שכינה לזה אמר שמדבר בענין אחר בת״ח שמנדדים שינה מעיניהם בעה״ז שהקב״ה משביען מזיו השכינה בשכר ההקלה: מ״ד מלוה ה׳ חונן דל וכו׳. נראה דהוקשה לו דהיל״ל מלוה לה׳ ולזה אמר אלמלא מקרא כתוב וכו׳ שכיון שכתוב עבד לוה לאיש מלוה לכך לא יכול הכתוב לומר מלוה לה׳ דאיכא זילותא ח״ו כיון שהלוה הוא עבד לאיש מלוה. ולכך כתיב מלוה ה׳ לומר שהקב״ה נקרא מלוה אע״פ שהחונן דל מעלה עליו הקב״ה כאילו הוא מלוה לה׳ מ״מ לא יכלו הכתובים לקרות אלא מלוה ה׳ ובזה ביארתי מחז״ל בספר כסף נבחר סדר בהר סיני וז״ל א״ר תנחומא דרכו של לוה להיות עבד למלוה הה״ד עבד לוה לאיש מלוה ולריך להבין דברי רבי תנחומא מה בא ללמדנו כי מקרא מלא הוא ולא אידם בו כלום ושמעתי בזה שדקדק בפסוק דהך היל״ל עבד איש לוה למלוה ולמה אמר עבד לוה ואח״כ אמר לאיש מלוה לפי שמדבר באיש המלוה להקב״ה ונרמז ברמז כי לא יכלו הכתובים לפרש מפני הכבוד של מעלה והוא מתייחס למה שביארתי:

טו שם יא **א״ר** חייא בר אבא (אמר) ר׳ יוחנן [רמי] כתיב °לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות וכתיב °לא יועיל אוצרות רישע וצדקה תציל ממות בי צדקות הללו למה אחת שמצלת מדינה של גיהנם ואחת שמצלת ממיתה משונה ואיזה היא שמצלת מדינה של גיהנם ההוא דכתיב ביה עברה דכתיב °יום עברה היום ההוא ואיזו היא שמצלת ממיתה משונה *נותנה ואינו יודע למי נותנה נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה. נותנה ואינו יודע למי נותנה לאפוקי מדמר עוקבא. נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה לאפוקי מדר׳ אבא ואלא היכי ליעבד ליתבה לארנקי של צדקה מיתיבי מה יעשה אדם ויהיו לו בנים [זכרים] ר׳ אלעזר אומר יפזר מעותיו לעניים ר׳ יהושע (בן קרחה) אומר ישמח את אשתו בדבר מצוה

שם י · צפניה א · שם ע״ג · כתובות · פ״ג וע״ש רש״א

עיון יעקב

לח״ד אין מיתה בלא חטא: **אדם** מביא דורון גדול למלך. הנה מדמה כאן כאילו מביא דורון להקב״ה בעצמו וכע״ל קאמר כאילו נותן לבן המלך אפשר לומר דלעיל איירי בנותן לדקה בפרהסיא וכאן איירי בנותן מתן בסתר שאינו מכיר בה אלא ה׳ זה חשוב כאילו נותן דורון להקב״ה בעצמו וזה כוונת הכתוב אני בלדק וכו׳ שאינו מכיר בה אלא אני: **זוכה** ומקבל פני שכינה. כלומר כשהקב״ה נגלה אליו כדכתיב אחזה פניך ולא כתיב אחזה פני לפי שאמר בסמוך כביכול עבד לוה לאיש מלוה ומש״ה קי״ל הנתבע הולך אחר התובע כדאיתא במ״מ ע״ש ועיין בחדושינו ביבמות דף פ״ג וסוף פ״ק דסוטה דף י״ב ע״ש: **שמנדדין** שינה מעיניהם בעה״ז. ע״י כן מרעיבין את עצמן כי השינה גורם עכול אכילה ושתי׳ וכדאיתא בסמוך שינה מפינתו ומי שאינו ישן אינו תאב לאכול ולשתות לכך מדה כנגד מדה הקב״ה משביען מזיו שכינה לעה״ב וכה״ג איתא לקמן פ׳ חלק דף ק׳ התענית עצמו על דברי תורה בעה״ז הקב״ה משביעו לעה״ב ועיי״ל ע״ד דאיתא בעירובין דף ס״ה א״ל בנתיה דרב חסדא לא בעי מר ניגום פורתא א״ל השתא אתו יומי דאריכי וקטיני וניגום טובא וא״כ זה שמונע השינה בעה״ז זוכה לישבע בהקין בעה״ב ושלא ליישן שם ולכך לצדיקים מיתתן קרויים חיים: **כתיב** לא יועיל הון ביום עברה ולדקה תציל ממות וכתיב לא יועיל אוצרות רשע. הנה יש לדקדק למה תהפך הכתובים דהא פסוק ראשון הוא במשלי י״א ולא יועיל אוצרות רשע כתיב במשלי י׳ וי״ר ואפשר דלכך מהפך הפסוקים כאילו נכתב להיפך לומר השני מוסיף על הראשון דהנותן לדקה בפרהסיא מציל מדינה של גיהנם והנותן לדקה בסתר מציל מדינה של גיהנם וממיתה משונה ועפ״ז יש לתרץ קושיות הפוסקים: **מה** יעשה אדם ויהיו לו בנים ר׳ אלעזר אומר יפזר מעותיו לעניים. ואפשר דר״א אזיל לטעמו דאמר לעיל זכה הלא פרוס לרעב לחמך ופרש״י זכה למזל טוב כי בנים לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא לכן אם רולה להיות לו בנים לריך ליזכה למזל טוב לכן יפזר מעותיו לעניים שע״י זכה למזל טוב ויזכה לבנים ואם לאו עניים צרויים שכים
כים

ר' אליעזר בן יעקב אומר לא יתן אדם פרוטה לתוך ארנקי של צדקה אלא א"כ ממונה עליה כר' חנינא בן תרדיון כי קאמרינן דממונה עליה כר' חנינא בן תרדיון א"ר אבהו אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע במה תרומם קרן ישראל א"ל בכי תשא. וא"ר אבהו שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כחה של צדקה אמר להם באו וראו מה
תהלים קי"ב פירש דוד אבא °פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד
ישעיה ל"ג קרנו תרום בכבוד. (רבא) [ר' אבא] אמר מהכא °הוא מרומים ישכון מצודת סלעים משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים מה טעם הוא מרומים ישכון מצודת סלעים משגבו משום דלחמו נתן ומימיו נאמנים:

ואיזו היא צדקה המצלת מדינה של גיהנם. כלומר איזו מן המקראות הללו מדבר מדין גיהנם אותו שכתב בו לא יועיל הון ביום עברה: **נותנה ואינו יודע למי נותנה.** כדמסיים בסיפ' יתכנה נכים של צדקה: **דמר עוקבא ודרבי אבא.** במס' כתובות מר עוקבא הוה שדי לחד עניא בשבבותיה כל יומא ד' זוזי בצנורא דדשא והעני אינו יודע מי נותנה והוא יודע מי נוטלה ורבי אבא הוה צייר בסודריה ושדי לאחוריה וממציא נפשיה ביני עניי והעני נוטלה ויודע ממי נוטלה והוא אינו יודע למי נותנה: **בדבר מצוה.** לפני השמים: **א"ל בכי תשא.** אם באת לשאת את ראשם בהגבהה קח מהם כופר לצדקה:

תוספות אי, ז שמצלת ממיתה משונה נותנה ואינו יודע למי נותנה. וא"ת אדרבה א שהיא מצוה רבה היה לה להציל מדינה של גיהנם שהוא רע ביותר ואומר ר"י דרוב דברים אין עומדין לאדם בעה"ז אלא לאחר מיתה ובעה"ז אין עומדין לאדם אלא מצות גדולות כדתנן אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב לכך קאמר דאפילו ממיתה משונה דהוי בעה"ז מצלת: **אלא א"כ ממונה עליה כרבי חנינא בן תרדיון.** פי' נאמן כמותו אבל צדיק כמותו לא דהא גבאים דביומי אמוראי לא היו צדיקים כמותו ולהכי נקט רבי חנינא בן תרדיון משום מעשה שבא לידו דאמרינן פ"ק דע"ז מעות פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים וכן בפרק במה טומנין דאמרינן תפילין צריכים גוף נקי כאלישע לא צדיק כאלישע קאמר אלא גוף נקי שידע להזהר שלא ישן בהם ושלא יפיח בהם [קאמר] ולא נקט אלישע אלא משום דאיתרחיש ליה ניסא:

מהרש"א ב' צדקות הללו למה כו'. כ"ל דתרתי קאמר חדא דהני קראי אהדדי דכתיב לא יועיל הון וגו' דמשמע דאין אדם יכול להציל עצמו בממונו ולא מועיל לו ההון אפילו לעשות או צדקה ובקרא אחרינא קאמר לא יועילו אוצרות רשע דהיינו ממון הגזל משמע אבל בממונו יכול להציל ולעשות צדקה ועוד ב' צדקות הללו דכתיב ב"פ וצדקה תציל וגומר למה ואמר דאחת שמצילתו ממיתה משונה ואחת מדינה של גיהנם והשתא קרא דביום עברה איירי מדינה של גיהנם דהיינו בעה"ב לאחר מותו אפילו ממונו קאמר דלא יועיל לו לעשות צדקה בעה"ב אם לא עשה בעה"ז אבל קרא אחרינא איירי שמצילתו ממיתה משונה דהיינו בעה"ז ואז ממונו יועיל לו לעשות צדקה אבל ממון הגזל אפילו בעוה"ז לא יועיל לעשות בו צדקה וק"ל: **מה יעשה אדם ויהיו לו בנים ר"א אומר יפזר כו'.** אפשר שסמך עלמו שפירש דוד במזמור דמייתי בסמוך אשרי איש ירא ה' וגו' גבור בארץ יהיה זרעו דור וגו' וסיים בו בכלל זה זכה לפי שפזר נתן לאביונים וגומר וק"ל: **במה תרומם כו'.** לפי שבחומש הפקודים נאמר בלשון לוי לרבים שאו את ראש וגו' אתה ואהרן ואתכם יהיו איש וגו' וכאן שינה לומר בל' יחיד למשה לבד ולא נאמר בלשון לוי וע"כ דרשו שזה הכתוב הוא תשובה לשאלת משה במה תרום קרן ישראל וא"ל הקב"ה כי תשא אם באת לשאת ראשם וכו' כפרש"י כי ע"י נדבתן למשכן נתרוממו ישראל מכל האומות שירדה השכינה בישראל וכן אמרו במדרש ולדקה תרומם גוי בנדבה שהניאו ישראל למלאכת המשכן נתן להם תלוי ראש ע"י משה וק"ל: **שאלו את שלמה כו'.** שלמה גופיה אמר כמי הכי לדקה תרומם גוי אלא שאפשר לומר דוקא בגוי וממלכה שעושין לדקה כדלקמן אבל שאלו לו על היחיד ועוד נראה לפרש דמהאי קרא לדקה תרומם וגו' שזה הוא שפירש דוד אבא שסיפר באותו מזמור כמה הללות ומכיוה ליראי ה' וטוב ממנו איש חונן ומלוה וגומר וסיים להוסיף שוד בצדקה עד היכן כחה שאמר פזר נתן וגו' קרנו תרום וגו' דהיינו לדקה תרומם שאמר שלמה: **הוא מרומים ישכון גו'.** ניחא ליה לאתויי מהכא מדברי נביאים ויש לפרש האי קרא לפי הדרש ע"פ מ"ש בהענית פ"ב דאמתא שכינתא בזיתא ויהבא ריפתא לעניים ומקרבא הנייתא ולא יהיבנא זוזים ולזה אמר מה טעם מרומים ישכון כי מצודות שעושה לו בסלעים מן' מטבע וזוזים וסלעים שנותן לעני הוא משגבו ויותר מזה כי לחמו נתן ומימיו כי הם כאוכלים ושותים דמקרב הנייתן לעניים לאכול ולשתות טפי מנותן סלעים ומעות שלריך לטרוח ולקנות ודקדק לומר כיתן בלחם ולא נותן כי הלחם ומים כיתן ע"י האשה דשכיחא בביתא ודקדק לומר לחמו ומימיו שיתן מלחמו ולא מלחם אחר בפחות ממנו וכן ממימיו אם גם הוא שותה מים וק"ל:

הרי"ף א"ר חייא בר אבא וכו' כתיב לא יועיל הון וגו' וכו'. כאוי לעורר מה שאמר רבי יוחנן כמי דמשמע דקשו קראי אהדדי וא"כ דריש יתורא דקראי שתי הלדקות הללו למה. ועי"ק כיון שפסוק לא יועילו אולרות רשע הוא במשלי קודם פסוק לא יועיל הון וגו' למה היפך סדר המקראות ועוד יש לדקדק הי"ל שני פסוקים הללו למה ומאי האי דקאמר ב' לדקות הללו למה. ועי"ק ששאל למה כתב ב' פעמים ולדקה תציל ממות לא תירץ כלום במ"ש אחת מללת וכו' דהא תינח דאיכא ב' אופני לדקה אבל אכתי קשה למה כפל שהעי"ה יאמר הגדולה שנחה שמללת מגיהנם וכ"ש שמללת ממיתה משונה או לדעת התוס' דסברי שמללת ממיתה משונה היא גדולה יותר יאמר התכיב ותרתי למה לי. הן אמת שאפשר לתרץ בזה דאי כתב קרא שמללת ממיתה משונה ואכן ילפינן מק"ו שמללת גם מגיהנם הוה אמינא שאינה מללת מגיהנם אלא אותו אופן לדקה שמללת ממיתה משונה דהיינו נותנה ואינו יודע למי נותנה לכך בא הכתוב האחר לומר שכל אופן לדקה מללת מגיהנם ואי כתיב קרא דמללת מגיהנם הוה אמינא דמליל ממיתה משונה כל אופן לדקה כמו שמללת מהעונש של גיהנם והא ליתא דאי זו היא שמללת ממיתה משונה נותנה ואינו יודע למי נותנה דווקא לכך הוצרכו שניהם וזהו שאמרו שם ואיזו היא שמללת ממיתה משונה נותנה ואינו יודע וכו' ומ"מ קשה מנא להו לרז"ל לחדש חנאי זה דנותנה ואינו יודע למי נותנה שאם הוא מכח יתור המקראות אימא אכא דילמא איצטריכו תרווייהו משום דלא משייני קראי ואי כתיב קרא דיום עברה הוה מוקמינן ליה בגיהנם ואי כתיב קרא אחרינא לחוד הוי מוקמינן ליה בגיהנם והוה אמינא דלהגין ממיתה משונה שהוא בעה"ז אינה מגינה שלריך זכות יותר כמו שכתבו התוספ' ולכך

עיון יעקב
בים כי לא זכה לגזל טוב ואין לו בנים: **במה תרומם קרן ישראל** א"ל בכי תשא את ראש. פרש"י קח מהם כופר ללדקה לפי פשוטו י"ל דה"ק במה תרומם קרן ישראל אם הם בנים או עבדים א"ל בכי תשא כביאנו ללדקה מוכח שהם בנים וכדקאמר לעיל משל למלך שכעס על בנו וע"ל ע"ד דאיתא במדרש פי' וילא שעשי לקח לעלמו העה"ז ויעקב העה"ב לכך שואל במה תרום קרן ישראל שיהיו להם שליטה אף בעה"ז וע"ז קאמר בכי תשא כי ע"י הלדקה זוכה גם בעה"ז וכדכתיב רודף לדקה ימלא חיים לדקה וכבוד וכדדריש בסמוך לדקה תרומם גוי אלו ישראל כי הוא מדברים שאוכלין פירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב וע"ל ע"ד פשוטו דכי תשא את בני ישראל דוקא אבל א"ה ח"ל לסבור כלא שקלים

לכך הוצרכו שניהם וגם לדעת רש"י ז"ל קשה איך יתכן שלהנ"ל מעונש גיהנם השמור מצלת כל אופן צדקה ולהנ"ל ממיתה משונה צריך תנאי זה דנותנה ואינו יודע למי נותנה ודילמא בסתם צדקה דברו הכתובים וע"ק מ"ש ואיזו שמצלת מגיהנם ופרש"י ז"ל איזו מהמקראות דמאי נפקא לן אי הוי האי קרא או קרא אחרינא ונלע"ד דר' יוחנן הוקשה גבי כתובים אלו כיון שאמר שע"ה שלא יועיל הון ביום עברה דמשמע אפילו הון צדיק ומישרים איך אמר הוא בעצמו לא יועילו אוצרות רשע שנראה שאוצרות רשע ועולה לא יועילו הא אוצרות יושר יועיל וא"כ קשיא דידיה אדידיה וזהו שא"ר יוחנן רמי כתיב לא יועיל הון ותפס זה הפסוק המאוחר לקודם לפי שמכח פסוק זה דאמר לא יועיל הון דהיינו כל מיני ממון בין ביושר בין בכושר קשיא דיוקא דההוא קרא דקאמר לא יועילו אוצרות רשע והנה לתירוץ קושיא זו אפשר לומר דלעולם האי קרא דלא יועיל שום הון וממון ביום עברה ומאי דנקט התם לא יועילו אוצרות רשע משום שיפיה דקרא נקטיה דקאמר וצדקה תציל ממות ללמדנו שהצדקה אפילו שתהיה משורש אוצרות רשע יפה כח הצדקה שמצלת מהמות. וראיה לדבר מנבוכדנאצר שנתן לו עצה דניאל לפדות נפשו ממות ואמר לו מלכי ישפר עלך וחטאך בצדקה פרוק וכן עשה וניצול בזכות הצדקה לקצת ירחי תרי עשר עד שחזר מצדקתו הרי שהצדקה אפילו שהיא מאוצרות רשע היא מצלת ממות וא"כ לא קשו קראי לזה אמר ב' צדקות הללו למה כלומר ומ"מ עדיין קשה למה אמר ב' פעמים וצדקה תציל ממות שכך הי"ל לא יועיל הון ואוצרות רשע ביום עברה וצדקה תציל ממות. וז"ש שתי צדקות הללו למה כלומר אחת שהיא מהון יקר בלי פשע ואחת שהיא מאוצרות רשע למה הוצרכו יאמר המחודשת שהיא צדקה מאוצרות רשע ושני בהכי לזה תירץ אחת שמצלת מגיהנם ואחת שמצלת ממיתה משונה ויש חילוק ביניהם שלהנ"ל מגיהנם צריכה הצדקה שתהיה מאוצרות צדק והון יקר ולא ולמד כי איזו היא צדקה שמצלת מגיהנם ההוא דכתיב ביה עברה והתם לא כתיב אוצרות רשע אלא הון לומר שהצדקה שהיא מהון וממון של יושר תציל ממות של גיהנם ומ"ש שהצדקה מאוצרות רשע תציל ממות היא ממיתה משונה. ויש סעד לזה שדרשו חז"ל מפ"ה יד ליד לא ינקה רע אם גזל בידו אחת ונתן צדקה בידו אחרת לא ינקה מגיהנם הרי שהצדקה שהיא משורש גזל ורשע אינה מצלת מדינה של גיהנם וכפי זה הוצרכו השני כתובים האחד ללמד שלא יועיל הון של יושר ביום עברה כ"א הצדקה והכתוב האחר להודיע כח צדקה של אוצרות רשע שמצלת ממיתה משונה והשתא כ"מ לידע איזו שמצלת מגיהנם ההוא דכתיב ביה עברה דאי הוי האי דכתיב ביה אוצרות רשע הדרא קושיא לדוכתין כיון שצדקה מאוצרות רשע מצלת מגיהנם החמור וכ"ש שמצלת ממיתה משונה ושתי צדקות הללו למה כמו שכתבנו. ואמר עוד ואיזו שמצלת ממיתה משונה לפי שהוקשה לו איך יתכן לומר שהצדקה מאוצרות רשע וחמס תציל וקרי הקב"ה שונא גזל בעולה והוה ליה כטובל ושרץ בידו כיון שהוא מלוכלך בגזל שבידו לזה פי' דבריו ואמר ואיזו שמצלת ממיתה כלומר באיזה אופן אמרתי שמצלת דוקא כשהוא נותנה ואינו יודע וכו' שבזה יורה שחזר בתשובה ובא לתקן את אשר עוותו והוציא הממון שגזל מתחת ידו ולכך לא נתן הצדקה ביד העני כדי שלא להחזיק עצמו כבעל ממון כי הוא הכיר בפשעו שאותו ממון אינו שלו וגנוב הוא אתו ולכך כשנתן לא ידע למי נתן וגם מי שנטלה לא ידע ממי נטלה כי רצה להורות שלא לקחו מידו מאומה כיון שאין הממון שלו כיון שכן הוא כח באותה צדקה להציל ממיתה משונה אבל מגיהנם לא ואפשר דרמיזא בקרא נותנה ואינו יודע וכו' דקאמר אוצרות רשע ולא קאמר לא יועיל הון רשע שהכוונה לרמז בשיפיה דקרא וצדקה שהיא כדמיון האוצר שהוא דבר טמוי מן עין כך הצדקה היא נתונה באוצר מכוסה ואינה מידו ליד העני שהוא נותנה ואינו יודע וכו' היא תציל ממיתה משונה וכפי דרך זה מתורץ מה שהקשו התוס' ז"ל דאדרבה זו היא מצוה רבה שמציל מגיהנם די"ל שמאחר שהיא מאוצרות רשע אע"ג דאית בה חדא לטיבותא שהוא נותנה ואינו יודע אין בה כח להציל מגיהנם ובזה יפה כח הצדקה שנותנה ויודע למי נותנה כיון שהיא מאוצרות יושר וצדקה זה כ"ל כפי הפשט. רש"י דיותר זכות צריך להציל מגיהנם מלהציל ממיתה משונה וכפי שיטת תוס' ז"ל דסברי שיותר זכות צריך להגין בעה"ז ממיתה משונה אמר ואיזו שמצלת ממיתה משונה כיון בצדקה של הון יושר מוקמת ליה בגיהנם א"כ איך יתכן שלהציל ממיתה משונה שצריך זכות יותר תציל הצדקה שהיא מאוצרות רשע לזה אמר ואיזו שמצלת ממיתה משונה נותנה ואינו יודע למי נותנה וכיון שיש בה תנאי זה יש לה כח להציל: במה תרום קרן ישראל א"ל בכי תשא. ויש לדקדק מה זו שאלה שהרי הראהו הקב"ה למשה מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש בתורה ונגלו אליו דברי דוד שאמר פזר נתן לאביונים קרנו תרום. וע"ק למה לא השיבו הקב"ה בצדקה כדכתיב צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד. וע"ק הי"ל בכופר נפשו ומהו בכי תשא וע"ק מה קשר לדרשת רבי אבהו שדרש שאלו את שלמה היאך מתייחסת דרשה זו עם האמור קודם. וע"ק למה לא השיב שלמה תשובתו של הקב"ה מכי תשא ונדקדק מ"ש באו וראו מה פירש דוד דהל"ל מה אמר דוד ועוד למה הוצרך להביא ראיה מדוד אביו כיון ששלמה עצמו אמר צדקה תרומם גוי. וע"ק מה זו שאלה ששאלו עד היכן כחה של צדקה דיש להשיב שמצלת ממיתה משונה וממיתה עצמה וגיהנם כדכתיב וצדקה תציל ממות ועוד נאמר מ"ש רבא מהכא הוא מרומים ישכון מה טעם משום דלחמו נתן למה הוצרך לפרש מה טעם. ונלע"ד שנהיות דכתיב ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב שהם ב' עטרות שנתנו להם במ"ת א' כנגד נעשה וא' כנגד נשמע ובעגל חטאו בעשיה עשו להם עגל מסכה וחטאו בנשמע שהיו שומעים לערב רב אומרים אלה אלהיך ישראל ושומעים קול תרועת העם במחולות לפני העגל ולא מיחו ולפיכך ניטלו עטרותיהם מראשיהם ונגדע קרן ישראל אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע הן ידעתי שהצדקה תרומם גוי וכתיב צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד. אמנם הדור של המדבר לא היו צריכין לצדקה שהמן היה יורד לכל אחד במספר נפשות ביתו ושמלתם לא בלתה מעליהם וכן כל צרכי עמו ישראל סיפק הקב"ה במדבר ואינם צריכים לפרנסה זה לזה וכיון שכן במה תרום קרן ישראל בזמן הזה שאין צדקה מצויה אצלם ומה גם לדעת חז"ל שכל א' מישראל הוציא אתו ממצרים צ' חמורים טעונים כסף וזהב לזה השיבו הקב"ה בכי תשא כלומר כבר רמזתי לך בפסוק כי תשא כי שם נאמר להרים קרן ישראל ונתנו איש כופר נפשו ובהם יעשו אדני המשכן ואחזור לשכן שמי בתוכה וזהו נשיאות ראשם והרמתם עתה הוקשה לרבי אבהו מה שהפליגו לספר דוד ושלמה במעלת הצדקה ואומר שבזכות נתינת הצדקה לעניים קרנו תרום וכן אמר שלמה צדקה תרומם גוי וכן אמר דוד אשרי שומרי משפט עושי צדקה בכל עת זה המגדל יתום בביתו והרי מצינו בכי תשא שאין צורך בכל זה כי אם בנתינת כופר נפש להעמיד משכן או בה"כ שהוא למקדש מעט או לקנות קרבנות התמידים בזה תרום קרן ישראל וא"כ עד היכן כחה של צדקה הניתנת לעניים מה יפה כחה יותר מכופר נפש הנותן כנ"ל ולזה אמר שאלו את שלמה בן דוד להיות שלמה ודוד אביו מפליגים לדבר במעלת הצדקה לא ידענו מה היא כחה של צדקה יותר מכופר נפש האמור בכי תשא כיון שזה וזה מרומם קרן ישראל לזה אמר שלמה באו וראו מה פירש דוד אבא אם תדקדקו שם תמצאו מפורש שכח הגדול שיש לצדקה יותר מהכופר נפש לפי ששם אמר פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד ובאומרו בכבוד פי' ענין מעלת הצדקה שניתנת לאביונים וצדקתו עומדת לעד דהיינו עושה צדקה בכל עת לגדל יתום בביתו כי אז תרום קרנו בכבוד אבל בנתינת הכופר נפש אחר העגל נתרוממה קרן ישראל אבל לא היה בכבוד שכן כתיב קודם העגל ומראה כבוד ה' כאש אוכלת לעיני בני ישראל ואחר שחטאו ונתנו כופר נפש ונעשה המשכן לא יכלו להביט פני המסקור כדכתיב והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו ויתן על פניו מסוה אם כן אף על פי שנתרומם קרנם של ישראל לא נשאר בידם אותו כבוד לראות מראה כבוד ה' אבל פזר נתן לאביונים וגו' אז קרנו תרום בכבוד כמו שרמזו חז"ל על פסוק אני בצדק אחזה פניך בזכות הצדקה מתעדן מזיו השכינה לחזות בנועם ה' אשבעה בהקיץ תמונתך ותמונת ה' יביט הרי לך כחה של צדקה רבא אמר מהכא הוא מרומים ישכון וגו' הכוונה אע"פ שכתוב קודם לזה הולך צדקות דובר מישרים וגו' הוא מרומים ישכון רבו חז"ל לדרוש מ"ש הוא מרומים שהוא נדרש לאחריו ולא נדרש לפניו לפי שאם הוא נדרש למה שאמר קודם הולך צדקות וגו' הי"ל מרומים ישכון. מאי הוא מרומים אלא ה"ק הוא מרומים ישכון ומצודות סלעים משגבו מי הוא זה אותו שלחמו נתן שנתן צדקה בהתמדה ומימיו נאמנים לא יכזבו שלא שאינם נפסקים לעד הוא מרומים ישכון וסמיך ליה מלך ביפיו תחזינה עיניך שזוכה להיות שוכן מרומים ורואה פני שכינה שהוא מראה כבוד ה':

וא"ר אבהו שאלו את שלמה בן דוד איזהו בן העה"ב ט"ז שם **אמר**

עין יעקב

כי אין ע"ה שולט אלא בדבר משוב נרו"ק: **שאלו** את שלמה בן דוד איזהו בן עולם הבא. אפשר דשאלה זו היא לשלמה בן דוד הוקא שהרי בקשו למנותו תוך הוהו; שאין להם חלק

אמר להם כל °שכנגד זקניו כבוד כי הא דיוסף בריה דר' יהושע (בן לוי) חליש ואתנגיד א"ל אבוה מאי חזית א"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה א"ל עולם ברור ראית א"ל אנן היכי איתנן א"ל כי היכי דאיתנן הכא איתנן התם ושמעתי שהיו אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ושמעתי שהיו אומרי' הרוגי מלכות אין כל בריה יכול לעמוד במחיצתן מאן נינהו אילימא ר"ע וחביריו משום הרוגי מלכות ותו לא פשיטא דהא איכא מעשים טובים בלאו הכי נמי לא אלא הרוגי לוד*:

כנגד זקניו כבוד. אותם שחולקים להם כבוד בעוה"ז מחמת חכמת זקנתם: עליונים למטה. אותם שהם עליונים כאן מחמת עושרם ראיתי שם [שהם] למטה: ותחתונים למעלה. ראיתי עניים שהם בינינו שפלים ושם ראיתים חשובים: ואנן. בני תורה היכי איתנן היאך יש חשיבותינו: כי היכי דאיתנן הכא. חשובים ונכבדים הכי איתנן התם: הרוגי מלכות ותו לא. כלומר הך מילתא למודים הוא דהואי בהו שנהרגו על קדושת השם ותו לא הואי בהו: הרוגי לוד. לולייטוס ופפוס אחיו שהרגן *(טורנוסרופוס) בלודקיא כדאמרי' במס' תענית ע"י גזרה שגזר על ישראל להשמיד על שנמצאת בת המלך הרוגה וחשדו את ישראל עליה ועמדו האחין הללו ואמרו מה לכם על ישראל אנחנו הרגנוה עכ"ל רש"י ז"ל. והרב בעל הערוך ז"ל הביא מאמר זה בערך נגד ופי' והם לשונו חלם ואתנגיד. פי' נראה לו כאילו פרחה נשמתו וחזרה ואמר לאביו ראיתי עליונים למטה בעלי השררה והעושר שהיו עליונים בעולם הזה מושפלים למטה והשפלים ראיתי שם עליונים עליהם א"ל אביו מה שראית הוא הברור כי שם העיקר והגאונים פירשו כי קבלה בידם רב מפי רב בפי' עולם הפוך ראיתי דראה שמואל דהוה יתיב קמיה דרב יהודה תלמידו משום דמיחה בשמואל גבי הסיא אחתא דאחיה ולוחה קמיה דשמואל ולא אשגח בה אמר לו רב יהודה לית ליה למר חוטם אזנו מוקעת דל כמפורש בפ' במה בהמה וכן כתוב בתוס':

מהרש"א איזהו בן עוה"ב כו'. יש לפרש ע"פ מ"ש פ' החליל חסידים ואנשי מעשה היו אומרים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנתינו והוא פי' הכתוב ותפרח הלבנה ובושה החמה וגו' אבל הימים שהם נגד זקניו שהיא הילדות יהיה כבוד שלא יתבייש ממנו בזקנותו ומייתי כי הא כו' עליונים למטה כו'. שהיו נכבדים בעוה"ז יתביישו כשיהיו למטה בעוה"ב ביום תוכחה אבל אנן כי היכי דחשבינן הכא חשבינן נמי התם ולא נתבייש ועוד יש לפרש וכנגד זקניו כבוד שלא יתבייש ממעשה בני בניו שהולכים בדרך טובה כי בני בנים הרי הם כבנים ויהיה לו שיבה טובה כמו באברהם שמת ה' שנים קודם זמנו בכדי שלא יראה עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה ודבר זה מפורש בדברי שלמה עטרת זקנים בני בנים וגו': ותו לא כו'. משום הרוגי מלכות שיש להם מחילה ביחד בפני עצמן ותו לא והרי יש לצדיקים מעלה יתירה לכל א' מחילה בפני עצמו לפי כבודו כמ"ש פ' הספינה כי על כל כבוד כו':

הגהה רש"י מחמת זקנתם. לאפוקי מחמת עושר דא"ל כי היכי דאיתנן הכא פירוש חשיבי מחמת חכמה הרי"ף:

תניא אמר להן רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו בני מה"ז שאמר הכתוב °צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת נענה רבי אליעזר ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב °ומי כעמך (ישראל) [כישראל] גוי אחד בארץ וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שהעכו"ם עושין חטאת הוא להם שאין עושין אלא להתגדל בו שנא' °די להון מהקרבין ניחוחין לאלהא שמיא ומצלי' לחיי מלכא ובנוהי ומאן דעביד הכי לאו מעליותא היא והתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני או בשביל שאזכה לחיי העוה"ב ה"ז צדיק גמור ל"ק כאן בישראל כאן בעכו"ם נענה ר' יהושע ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שהעכו"ם עושין חטאת הוא להם לפי שאין עושין אלא כדי שתמשך מלכותן שנא' °להן מלכא מלכי ישפר עלך וגו' הן תהוי ארכא לשלותך נענה רבן גמליאל ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שהעכו"ם עושין חטאת הוא להם לפי שאין עושין אלא להתייהר בו וכל המתייהר נופל בגיהנם שנאמר °זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנא' °יום עברה היום ההוא אמר ר"ג עדיין צריכין אנו למודעי רבי אליעזר המודעי אומר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך וגו' וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שהנכרי' עושים חטא הוא להם לפי שאין עושי' אלא לחרף אותנו בו שנא' °ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו והיה לכם הדבר הזה נענה ר' נחוניא בן הקנה ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל וחסד נמי ולאומים חטאת אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו נראין דברי ר' נחוניא בן הקנה מדברי ומדבריכם שהוא נותן צדקה וחסד לישראל ולאומים חטאת מדקאמר מדברי

עיון יעקב

אלך לעולם הבא כדאיתא בסנהדרין פ' חלק וכה"ג אמרינן פלוני לעוה"ב היינו אשלמה פ"ש לפי שאמר הנשים המו את לבבו וגו' אבן בשבת פ"ב איתא כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה אלא לפי שלא מיחה בנשיו אך קשה בשלמה למה לא מיחה בנשיו ואולי י"ל שחלק כבוד לזקנים שהיה בתוכו הדור כגון ירבעם ושאר זקנים שהם יעצו הדבר (אבל בשלמה לא עשה כדין כי במקום ש"ש הגוף השם אין חולקין כבוד לרב או לזקן לכך כתב עליו שהטה לבבו) וכן היה דרכו לחלק כבוד לזקנים כמשמעות המקרא ברחבעם שלא רצה לשמוע לעצת זקנים כמו אביו שלמה כי חלק כבוד לזקנים שהרי קללה גדולה שקילל ישעיה סימן ג' ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד מכלל שלהיפך שכרו גדול והיה חסר בזה וכדאי' בספרי הובא בילקוט ישעיה סימן כ' על פסוק זה ונגד זקניו כבוד מלינו בהרבה מקומות שהקב"ה חלק כבוד לזקנים וא"כ לזה הפי' שלפה כל שכנגד זקניו כבוד לגרום שלא חטא ויש לו חלק לעוה"ב ולזה מייתי שפיר ראיה כי הא דיוסף בריה דרבי יהושע בן לוי וגם להראות שלא כעוה"ז עוה"ב שבעולם הזה ירהב נער בזקן והקלה בנכבד משא"כ לעוה"ב הוא להיפך לכך מי שמהדר פני זקן הוא בן עוה"ב שגם בעולם הבא מהדרין פני זקן ולא הנקלה וחק שהוא מדוקדק מדלא קאמר יש לו חלק עוה"ב כדאמרינן בעלמא אלא דהבוהה כמ"ש וע"ל בפ' הגוזקין דף פ"ח בחדושינו שם: אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. עיין בחדושינו בסוטה דף י"ג ד"ה אריש בר נחמני לגלם ולבוא בדברי תורה: שאין עושין אלא להתגדל בו. עיין במהרש"א שכתב שפי' דלהתגדל בו לשון גדול שהם ועיי"ל דרמז נ"כ בזה גדול בנים כדאמר לחיי מלכא ובנוהי: עדיין אנו צריכין למודעי. נראה דלכך שמסבר דברי ר"א המודעי מדבריהם דלכולם קשה הא כל האומות אלו אינם מחלות בני נח שנצטוו עליה משא"כ בזה שמתרפין אומנו הוא כאילו פרק לעקבים כדכתיב עם ה' אלה ומארצו יצאו וכפרש"י נחמיה על פסוק ויפלו איבך ויגוסו מפגאיך ממנך ובני נח נצטוו על ברכת השם: כל צדקה וחסד שהאומות עושין. מדקאמר כל צדקה מהלם כל משמע דאפי' צדקה שנותן לישראל הוא להם לחטאת ומאשר לרמוז נ"כ דבר זה בפסוק ישעיה סימן כ"ז כנכרי אשר צדקה עשה ומצמצם אלהים לא מוג ע"ש ושם דקאמר בסמוך

מדברי מכלל דהוא נמי אמר מאי היא דתניא אמר ריב"ז כשם שחטאת מכפר על ישראל (לעה"ב) כך צדקה וחסד מכפרין על אוה"ע (בעה"ז):

הרי זה צדיק גמור. בדבר זה ובמחשבה זו: כאן בישראל כאן באוה"ע. ישראל דעתם לשמים בין יחיה בין לא יחיה אין מהרהרין אחר מדת הדין אבל אוה"ע אינו נותן אלא על מנת כן ואם לא מתחרט: יום עברה היום ההוא. ביום הדין משתעי בנבואה לפניה: המודעי. מהר המודעית היה: ויעש ה' כאשר דבר וגו'. נבוזראדן קאמר ליה לירמיה כשהיה מגלה את ישראל לבבל:

תוספות ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם וגו'. ובאותה שעה עשה צדקה שהיה מקנא להקב"ה א"ל שהיה מתיר את ירמיה מן הזיקים כדכתיב התם:

מהרש"א אנו צריכין למודעי כו'. ירא"ה דר"נ לא הביא בדבריו קרא על מה שאין עושין אלא להתיהר כמו שהביאו הנאי אחריני ראיה לדבריהם אלא שאמר על דברי ר"א ור"י שאמרו שאין עושין אלא להתגדל ולהמשך מלכותן דבישראל שרי כה"ג ובעכו"ם הוה חוטא לפי שאין מבקשין גידול שנים והמשך מלכות אלא להתייהר באותן שנים ומלכות לכך אמר ר"נ אנו צריכין למודעי דמתוך דבריו נמדנו שהעכו"ם אינו עושה אלא להתייהר ולקנטר כמ"ש אלה לקנטר לחרף אותנו ולהתיהר עלינו כדמייתי קרא זד יהיר ומתוך גאיתו מחרף ומתלוצץ אותנו וק"ל: והחסד לישראל כו'. ירא"ה דלדקה וחסד הם ב' מדות קרובים לענין אחד אלא שזה בממון וזה בגופו ולהנאי דלעיל ל"ל דנקט קרא לדקה לגבי ישראל לרבותא דאפילו הלדקה שהיא פחותה מג"ח כדאמרינן בסוכה דמרומם אותם ונקט קרא חסד במקום לדקה בגוים דאפילו חסד שהיא גדולה שבמדות חטאת היא להם ולדברי ריב"ז נמי לדקה וחסד קאי כולם על נכרים ולזה אמר ריב"ז כראין דברי רנב"ה שהוא נותן לדקה וחסד לישראל שהוא א' מן הסימנים שיש באומה הישראלית כדאמרינן פרק הערל אבל אין בהם בעכו"ם מדת חסד כלל ולכך לא קאי חסד אלאומים כמו שדרשו כל הני תנאי לעיל אלא כרבי נחוניא דקאי חסד על ישראל: מכפרין על אוה"ע. לפי דרש זה קאי גם לדקה תרומם גוי על אוה"ע דנחשב לאוה"ע הלדקה וחסד שעושין במקום חטאת לישראל ולהכי לא מייתי בדרש דהכא גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך וגו' כמו שהביאו התנאים דלעיל וק"ל:

הרי"ף מהו שאמר הכתוב לדקה תרומם גוי וכו'. נראה דהוקשה לו דלערבינהו לדקה וחסד תרומם גוי ולאומים מהו שאמר חטאת ויש לדקדק במאי פליגי רבי אליעזר ורבן גמליאל הלא מתייהר ומתגדל הכל דבר אחד. ונראה שרבי אליעזר אמר שעושים להתגדל בו שיראו שני חייו ושני בניו ויתגדלו לעיני העמים ולאלהיהם לעיניהם ורבן גמליאל אמר להתיהר בו לא לקבל שכר אלא שילא להם שם בגוים שהם גומלים חסדים והמתיהר שלא בשביל פניית שכר נופל בגיהנם כי תועבת ה' כל גבה לב ולרבי אליעזר המודעי יש לדרוש ג"כ חטאת מלשון חסרון כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים דהיינו מחסרים ומחרפים לישראל וזהו חטא להם ולר' נחוניא בן הקנה שדרש תרומם גוי אלו ישראל וחסד נמי ולאומים חטאת לריך לבאר מהו חטאת זה של לאומים כי לא זכר חסד שלהם וכן קשה מה שהפסיק הכתוב ואמר תרומם גוי בין לדקה וחסד כיון שכיניהם הם בישראל דהיל"ל לדקה וחסד תרומם גוי ולאומים חטאת ואפשר לומר בדוחק עם מה שדרשו נפסיקתא וחסד עושין ישראל עם

האומות כשישראל חוטאים כי בזה הם מתקיימים ומזריח ומשתעבדים בישראל וכפי זה אמר לדקה תרומם גוי אלו ישראל וחסד נמי תרומם לישראל ועם לאומים עושים ישראל חסד בזמן שחטאת בידיהם של ישראל: וחסד לאומים שאינם עושים אלא להתייהר. יש לבאר היכן נרמז שהחסד שעושים כדי להתייהר חטא הוא ודילמא מה שכתוב זד יהיר וגו' אינו בשביל הלדקה או אינו מדבר בנותן לדקה כי אם בעושי גאוה ואפשר דדרים מ"ם עושה בעברת זדון דהיל"ל לץ שמו מדבר בעברת זדון לכך דורש עושה מלשון עושה לדקה דכתיב והיה מעשה הלדקה וקאמר שאותו עושה להתיהר בפני הבריות נופל בעברה שהיא גיהנם. וכתב רש"י ז"ל יום עברה ביום הדין משתעי בנבואה לפניה כוונת רש"י ז"ל לומר שגם בנבואה לפניה תמלא רמז ענין הנותן לדקה להתיהר שנופל בגיהנם דכתיב התם יום עברה היום ההוא וסמיך ליה גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם לרמוז שגם לדקתם שנתנו כסף וזהב לא יוכל להצילם: חסד שהרשעים עושים חטא הוא להם שאינם עושים אלא לחרף אותנו שנאמר כי חטאתם לה' אלהיכם. יש לי לבאר מ"ש כאן חטא הוא להם לפי שבשעה שהיה עושה נבוזראדן חסד עם ירמיהו להתירו ולהוציאו מבית כלא חטא עם ירמיהו באמור לו ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו שכללו לירמיה עם ישראל החוטאים ואמר כי חטאתם לה' ולא שמעתם והול"ל כי חטאו לה' ולא שמעו בקולו זה חטא בידו של נבוזראדן בשעת החסד שעשה:

איפרא הורמיז אמיה דשבור מלכא שדרה ד' מאה ארנקי דדינרי לקמיה דר' אמי ולא קבלינהו שדרתינהו לקמיה דרבא וקבלינהו [משום שלום מלכות שמע רבי אמי ואיקפד אמר לית ליה °ביבוש קצירה תשברנה וגו' ורבא משום שלום מלכות ור' אמי נמי משום שלום מלכות דאיבעי ליה למפלגינהו לעניי אוה"ע ורבא נמי לעניי אוה"ע יהבינהו ור' אמי דאיקפד הוא *דלא סיימוה קמיה] תניא אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה פעם אחת באתה אשה אחת ועמדה לפניו בשני בצורת אמרה לו רבי פרנסני אמר לה העבודה אין בקופה של צדקה כלום אמרה לו רבי אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעה בניה מתים עמד ופרנסה משלו לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למות אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות [הללו מיד קרעו לו גזר דינו] תנא הוסיפו על שנותיו כ"ב שנים:

ישעיה כז
דף יא

[ביבוש קצירה תשברנה. כשתכלה זכות שבידם וייבש לחלוחית מעשה לדקה שלהם אז ישברו: דלא סיימוה קמיה. דרב אמי דלעניי אוה"ע חלקן רבא והכך דאמרן לעיל דשדרא כמי איפרא הורמיז למלוה רבה משום שלום מלכות קבלינהו ולא אפשר לחלקן לעניי אוה"ע דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של נכרי אבל במעות המתחלקות לעניים אין גניבת דעת דאיכהו כמי ידעי שישראל רגילין לפרנס עניי נכרים כדאמרינן במסכת גיטין מפרנסין עניי נכרים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום]: אמרת וכו'. מתורתך למדנו לפיכך נברא אדם יחידי לומר לך כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא וכתיב קול דמי אחיך דמו ודם

עיון יעקב

בסמוך דף י"א ביבוש קצירה תשברנה משמע שיש להם זכות בלדק שמחלקים י"ל היינו בעה"ז והכל כדי להאבידם בעה"ב ומזה ולאומים חטאת: אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. כדאיתא בסנהדרין דף ל"ז שלכך נברא אדם יחידי: ימות בשנים מועטות תנא הוסיפו על שנותיו כ"ב שנים. אפשר דכיוונו למספר הזה דמסתמא היה בנימין הלדיק ל"ה שנים שהוא הג' שנותיו של אדם כי דשעים לא יחלו ימיהם וא"כ אם מוסיפין על ל"ה שנים עוד כ"ב שנה הוא ביחד בן נ"ז שנה שהוא כמנין ז"ג

והם זרעיותיו אף בשלוה מקיים וחי אחיך עמך הן מעלים על ידך חיי וחיי זרעיותיו שמרה טובה מחבה מודה פורענות לעולם:

מהרש"א לעניי אוה"ע כו'. ק"ק דרבי אבהו נמי אמאי לא קבליניהו משום שלום מלכו' וה"ל למפלגינהו לעניי אוה"ע וי"ל דלא הוי במקומו עניי אוה"ע וק"ל: בקופה של צדקה כלום כו'. יאמר דמעיקרא לא ידע שיש לה ולבניה סכנת מיתה ולא נתן לה משלו שהיה צריך לו ואמרינן חייך קודמין דאל"כ והאי עניי הוה לו לתלות מעותיו בקופה של צדקה כדי שלא תתחייב כדאמרי' לעיל ואינו ידע ממי נוטלת דהיינו ליתן לארנקי של צדקה וק"ל: קרעו לי גזר דינו כו'. הצדקה היא אחד ממעבירי הגזרה כדאמרינן פ"ק דר"ה והוסיפו לו כ"ב שנים דאלימו שהם נקראים שנים מועטות ברבקה שאמרה ליעקב וישבת עמו ימים אחדים וגו' דהיינו מועטים כפרש"י והוא נתעכב שם עד בואו לאביו כ"ב שנים וק"ל:

ת"ר מעשה במונבז המלך שבזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשני בצורת וחברו עליו אחיו ובית אביו ואמרו לו אבותיך גנזו אוצרות והוסיפו על של אבותם ואתה בזבזת אוצרותיך ואוצרות אבותיך אמר להם אבותי
תהלים פה גנזו אוצרות למטה ואני גנזתי אוצרות למעלה שנאמר °אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתי במקום שאין היד
שם פט שולטת בו שנא' °צדק ומשפט מכון כסאך. אבותי גנזו דבר שאין עושה פירות ואני גנזתי דבר שעושה פירות
ישעיה ג שנא' °אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו אבותי גנזו אוצרות ממון ואני גנזתי אוצרות נפשות שנאמר
משלי יא °פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם. אבותי גנזו
דברים כד לאחרים ואני גנזתי לעצמי שנאמר °ולך תהיה צדקה.
ישעיה נח אבותי גנזו לעה"ז ואני גנזתי לעה"ב שנאמ' °והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך:

מונבז המלך. בנה של הילני המלכה והיו חשמונאים: כשאמת מארץ תצמיח אף משמים נשקף הצדק לשלם גמול: נשקף. מביט כמו נשקפה ויביט כלומר זכות צדקה מביט ומסתכל למטה: מכון כסאך. גניזתן תחת מכון הכסא: דבר שעושה פירות. והקרן קיים לעוה"ב והפירות אוכל בעוה"ז שנאמר כי פרי מעלליהם יאכלו:

מהרש"א שנאמר צדק ומשפט מכון וגו'. מה שלא אמר כן אקרא דמייתי לעיל וצדק משמים נשקף אני גנזתי במקו' שאין היד שולטת די"ל דהשמים שהם כוללים כל הגלגלים אפשר לומר בהם יד שולטת בהם כדאמרינן בפרק השפינה בשוגגא דהתם בנ"א דשקל שלו ושכיח אותו בגלגל הרקיעא אבל בהאי קרא דצדק ומשפט מכון כסאך שהוא ברקיע השביעי שמקרא ערבות אין היד שולטת בו והכי אמרי' פ"ק אין ערבות שבו צדק ומשפט וצדקה כו' שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך ע"ש: שעושה פירות כו'. במתני' שפירות אוכל בעוה"ז כו' והא דלא חשיב ליה נמי בכל הנך דר"ה משנה פאה אלו דברים שאדם אוכל כו' יש לפרש דס"ל לצדקה בכלל ג"ח דקחשיב התם ובפ"ק דקדושין מייתי נמי ג"ח מדכתיב

רודף צדקה וחסד גו' ומסיק נמי התם מהאי קרא דמייתי הכא אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וכי יש צדיק טוב וצ' אלא זה טוב לשמים ולבריות: ולוקח נפשות כו'. הכי מפורש לפי הדרש פרי צדיק שזכר לעיל אמרו צדיק כי טוב כי פרי וגו' הוא עץ חיים בעה"ז והכי איתי' בפ"ק דקידושין ואמר בממון הקרן שאלו אבותיו הנה הוא לוקח נפשו' חכם באותן נפשו' שפרנס יוצא בהם חכם וק"ל:

הרי"ף אבותי גנזו אוצרות כו'. עיין פרש"י ולא עמדתי על ביאורו כי מה ענין כשאמת מארץ תצמח כאן וכפי פשוטו נ"ל לבאר מדבר על ממון שגנזו אבותיו למטה בארץ שאמת מארץ תצמח לכונן כסא מלכותם והרבו עושר וכבוד לגנוז אוצרות ואני גנזתי למעלה שאמר וצדק משמים שהצדקה שעשיתי היא למעלה בשמים ומשם נשקף להשכיל להטיב עמם. ויש לדקדק מה שחזר לומר אבותי גנזו לעה"ז דהיינו מ"ש קודם אבותי גנזו למטה דהיינו בעה"ז כי לא ירד אחריו כבודו ואני גנזתי למעלה היינו גנזתי לעה"ב וי"ל לפי שיש גונז למעלה להשכיל ולהטיב עמו בעת צרתו בעה"ז אבל מרכז חוזר ואומר שזה שגנז למעלה איני רוצה ליהנות ממנו בעה"ז אלא יהיה מתוקן לפניו לעה"ב. וכ"ה היינו מ"ש אני גנזתי דבר שעושה פירות דהיינו הקרן קיים לעה"ב כמו שפרש"י ז"ל וי"ל שנתינת הצדקה בשיעור דהיינו אל יבזבז יותר מחומש אכה לפירות בעה"ז והקרן קיים לעה"ב וזה שבזבז כל אוצרותיו ואוצרות אבותיו דהיינו יותר מהשיעור גנז מאותו שנתן יותר מדאי גם קרן וגם פירות לעה"ב. עוד יש לדקדק מה שפרש"י אני גנזתי נפשות שנאמר ולוקח נפשות חכם בהאי קרא ע"כ ואיני יודע מה מכמונו ואפשר דנוסחא לרש"י ז"ל מנ"ל דמדבר בצדקה ודילמא האי דכתיב ולוקח נפשות חכם היינו בחכמת התורה שהוא מלמדם כדכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן לז"א רש"י. בהאי קרא כלומר כיון דקרא כתיב פרי צדיק עץ חיים דהיינו צדיק עושה צדקה שמשתדל להחיות העניים ברעב וסמיך ליה ולוקח נפש מדריש על הצדיק העושה צדקה ובזה מדוקדק הכתוב דהל"ל וחכם לוקח נפשות ומדשני קרא וסמך ולוקח נפשות לפרי צדיק עץ חיים הרי לך שהעושה צדקה להחיות העניים הוא לוקח נפשות. ועוד יש לי לבאר שאמר הזה שהוא כפול הם גנזו במקום שהיד שולטת דהיינו גנזו למטה ואני גנזתי למעלה הוא מקום שאין היד שולטת והכל נראה דבר אחד. ולבאר לי רש"י שכתב כשאמת מארץ תצמח כי מה ענין אמת כאן אמנם כיון רש"י לדרוש הכתוב הזה עם המקרא שלפניו דכתיב חסד ואמת נפגשו וסמיך ליה אמת מארץ תצמח כלומר חסד ואמת הנזכר מארץ תצמח ואף משמים מביט הצדק הגנוז שם להשכיל להיטיב ולשלם גמול מהפירות למטה וחזר ואמר שאף שישלמו לו גמול למטה עכ"ז עדיין הקרן גנוז למעלה במכון כסא ה' שאין היד שולטת נקרו ליהנות ממנו בעוה"ז אבל אבותי גנזו למטה והוא מקום שהיד שולטת בו וצריכין ליהנות ממנו ואינה גניזה קיימת וחזר ואמר מעלה אחרת שיש לו מלבד שהוא נהנה כאן מפירות הצדקה גם האוצר שלו עושה למעלה פירות שאוכלים ממנו בני עולם שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו בני עולם ולא עוד אלא אבותי גנזו ליהנות מהממון בעולם הזה כי לא יועיל הון בעה"ב והצדקה מועילה בעה"ב שכל הנפשות שהחיה בצדקתו הולכות לפניו ומלמדות זכות עליו:

א"ר אבדימי דמן חיפה מיום שחרב בהמ"ק נטלה דף יב נבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים אטו חכם לאו נביא הוא ה"ק אע"פ שנטלה מן הנביאים מן החכמים לא נטלה. אמר אמימר וחכם עדיף מנביא שנאמר
תהלים צ °ונביא לבב חכמה מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול אמר אביי תדע דאמר גברא רבה מלתא ומתאמרת משמי' דגברא רבא אחרינא כותיה אמר רבא מאי קושיא דלמא תרוייהו בני חד מזלא נינהו אלא אמר רבא תדע דאמר' גברא רבה מלתא ומתאמרה °משמיה דר' עקיבא בן יוסף כותיה אמר רב אשי מאי קושיא דלמא להא מלתא

עין יעקב

[illegible] שבזבז אוצרותיו [illegible] אבותי גנזו למטה [illegible]

מלתא בר מזליה דר"ע הוא אלא אמר רב אשי תדע דאמר גברא רבה מלתא ומתאמרה הלכה למשה מסיני כותיה ודלמא כסומא בארובה ולאו טעמא קאמר בה א"ר יוחנן מיום שחרב בהמ"ק נטלה נבואה מן הנביאים ונתנה לשוטים ולתינוקות. שוטים מאי היא כי הא דמר בר רב אשי הוה קאי בריסתקא דמחוזא שמעיה להוא שוטה דקאמר ריש מתיבתא דמליך במתא מחסיא השתא טביומי חתים אמר מאן חתים בכולהו רבנן טביומי אנא ש"מ לדידי קיימא לי שעתא קם אתא עד דאתא אימנו רבנן עליה דרב אחא מדפתי לאותביה ברישא כד שמעי דאתא (בעי למיפתח רב אחא מדפתי) שדרו זוגא דרבנן לגביה לאמלוכי ביה עכבינהו שדרו זוגא אחרינא עכבינהו עד דמלו בי עשרה ופתח איהו ותנא [ודרש] לפי שאין פותחין בכלה פחות מעשרה קרי רב אחא מדפתי אנפשיה כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו וכל המטיבין לו לא במהרה מריעין לו (ולאו מלתא היא אגב צערא דנפשיה קאמר) תינוקות מאי היא כי הא דברתיה דרב חסדא הוה יתבא בכנפיה דאביה ויתבי קמיה רבא ורמי בר חמא אמר לה מאן בעית מינייהו אמרה ליה תרוייהו אמר רבא ואנא בתרא:

לסמיכה צריכין כ' ולמנותו ראש ישיבה צריכין עשרה בספר יוחסין

אטו הכם לאו נביא. וכי אין חכם ראוי להיות נביא דקאמרת ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים מכלל דמעיקרא לא היתה נבואה לחכמים: ה"ק אע"פ שנטלה מן הנביאים. שאינם חכמים מן החכמים לא נטלה: (והרמב"ן ז"ל הקשה על פרש"י ז"ל ויש להשיב בה דהא אמרינן במס' נדרים אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר ויש שהשיבו שאין הקב"ה משרה שכינתו בלא הפסק אלא על חכם אבל נביא של שליחות כגון נבואת יונה בן אמיתי בשליחות נינוה שהוא לפי שעה משרה הוא שכינתו אף על התקידים שאינן חכמים דאמרינן התם מנהלן ממשה ואילו משה לא פסק ממנו נבואתו תהו לשון משרה ולע"ג דנייתי כמי עשיר מיונה נביא בלא הפסק היה ולא נמשלה אלא לנינוה ואין דעתי נוטה אלא ה"ק אע"פ שנטלה נבואה מן הנביאים שהוא המראה והחזון נבואת החכמים שהוא בדרך החכמה לא נטלה אלא יודעין האמת ברוח הקודש שבקרבם. וגם הריטב"א ז"ל כתב בפירוש מאמר זה וז"ל ונתנה לחכמים פירושו שישיגו בשכלם דברים הרבה שאין כח בשכל הטבע להשיגם. וחכם עדיף מנביא פי' מאותו נביא שיש לו כח לראות עתידות ואין לו דרכי הנבואה שהם מלד החכמה שרוח שכינה עליו וכמו שביאר הרמב"ם ז"ל בספרו הידוע כי הנבואה ההיא אינה שורה אלא על חכם ע"כ): ונביא. יש לו לצד חכמה: תדע. שלא נטלה מן החכמים: משמיה דר"ע כוותיה. וליכא למימר בכי הך מזלא נינהו שהרי ר"ע חכם ממנו הרבה: ולאו טעמא קאמר. במילתיה וכיון דאמר טעמא אין זה כסומא שמכוון ליזד בארובה במקרה בעלמא אלא סברת הלב היא הבאה לו בנבואה הכה להסכים כהלכה למשה מסיני: בריסתקא. שוק רשות הרבים: דמליך במתא מחסיא. שעתיד להיות ראש ישיבה עכשיו: טביומי חתים. כשהוא באגרת חותם שמו טביומי: קיימא לי שעתא. מזל: שדרו זוגא דרבנן לגביה. דמר בר רב אשי: לאמלוכי ביה. ליטול עצה [ורשות] להמליך את רב אחא: פתח ותנא. ונעשה ראש ישיבה: כל המריעין לו כו'. כלומר הואיל ונדחית השעה לא ימליכוני עוד:

תוספות כל המריעין לו לא במהרה וכו'. ובשאלתות מוכח דקאמר רב אחא גופיה דלעולם אין מטיבין לו איכא למימר דמתחלה אמר לא במהרה מטיבין שהיה מצפה שיחזירוהו לגדולתו וכשראה שלא החזירוהו שוב אמר לעולם אין מטיבין לו:

מהרש"א מן הנביאים כו'. כפרש"י אע"פ שנטלה כו' יש מקשים היאך היתה הנבואה קודם שחרב בהמ"ק באינם חכמים הא אמרינן פרק המלביש ופ"ד דנדרים אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על עשיר גבור וחכם כו' וכולהו יליף להו ממשה ולפי מה שפירש הרא"ש שם פ"ד דנדרים אין הקב"ה משרה שכינתו היינו בקביעות ניחא ובהכי ניחא נמי מה שמקשים דיליף שם עשיר ממשה שנאמר פסל לך והלא דברה עמו שכינה כמה זמנין קודם לכן אלא שלא היה בקביעות ועיין בחידושי הרמב"ן וע' גם בחידושינו שם: דאמר גברא רבה כו'. לכאורה קשה אם חכם הראשון אמרו בסברת הלב בלא נבואה למה לא נאמר כן גם על חכם הב' ואפילו לאו בר מזליה הוא ונראה לפרש דה"ק דאמר גברא רבה מלתא שמשמעו אותו ומפיו ומתאמרה משמיה דגברא רבה אחרינא שקדם לו ולא שמעו לאחז מפיו כגון א"ר אלעזר ואיתימא ר' יוחנן אמר רב פפא ואיתימא רבא שהב' ודאי אמרה ומתאמרה משמיה דראשון אף שלא שמעו אותו מפיו אלא שנפלה נבואה זו בפי האומרים שגם הראשון אמרה וכן יש לפרש לקמן וק"ל: מיום שחרב כו'. מיום שחרב בהמ"ק ראשון קאמר דבבית שני לא היו נביאים אלא בתחלה בנינו היו חגי זכריה ומלאכי ולא בא למעט הכא אלא מקדם שני אבל בע' שנים שחרב הבית עדיין היו נביאים ועכין שנטלה מן הנביאים ונתנה לשוטים אין הנבואות שוות דנבואות נביאים ע"י השי"ת או ע"י מלאכיו אבל נבואות השוטים ותנוקות אינו אלא ע"י שד דהכי מחלק בפ' הרואה בין החלומות שיש מהן ע"י מלאך ויש מהן שע"י שד ועי' בחידושינו פ"ד דנדרים וק"ל: טביומי חתים כו'. בספר יוחסין ע"ש כי כל ימיו היה טוב לישראל עכ"ל ועי"ל על שם דקיימא ליה שעתיה דהיינו טב יומי דמזל טבא דיומא גרים ליה ועי"ל דאמר עליה רב אחא כל המטיבין לו לא במהרה כו' ולכל הפירושים קשה דהא כבר הוה חתים שמו כך קודם שידע כל זה: ואנא בתרא כו'. לא קללו שימות רמי בר חמא לפניו אלא שיגרשה רמי בר חמא ואח"כ ישא אותה רבא אבל רמי בר חמא היו הם מליסא גרוס' כדאמרי' פ' ע"פ לא תבשל בקדירה שבשל בה חבירך ומאי כיהו גרושה בחיי בעלה כו' ומ"ה לא אמר והכא בתרא דא"כ היה קלל לרבא שימות לפניו דהא א"א לו שישאנה בענין אחר וק"ל:

הרי"ף מיום שחרב בהמ"ק ניטלה נבואה כו'. עיין פרש"י אטו חכם לאו נביא וכו' ותימא מאי קושיא ליסני דילמא ה"ק קודם שחרבן היתה הנבואה בנביאים בין שאינם חכמים ובין חכמים אבל גם היו חכמים שאינם נביאים ומשחרב בהמ"ק ניטלה מן הנביאים שאינם חכמים וניתנה לכל החכמים שכולם הם נביאים אחר החרבן וי"ל דאין לפרש כן דא"כ איך הוא אומר תדע דהא אמר גברא רבה וכו' והרי אין משם ראיה לכל החכמים

עין יעקב

קנים מדברי נביאים בנביא כתיב וכהן אליך אות או מופת וזקן כתיב על פי התורה אשר יורוך: ומתאמרה הלכה למשה מסיני כוותיה. ולהכי לא יוכל לומר דלאו מילתא כו' מזליה דהא לא קם כמשה עוד ולה"ק מתחלה נ"כ ומתאמרה משמיה דעקיבא בן יוסף שהוא שקול נ"כ קלא כמשה כדאיתא במנחות דף כ"ט כשעה שעלה משה למרום וכה"ג איתא במדרש ולא קם כמשה עוד נביא אבל בחכמים קם ומנו ר"ע ע"ש כי ע"י החכמה אפשר לכוין אפי' כמשה שהרי מתאמרה הל"מ כוותיה: ניטלה הנבואה מן הנביאים וניתנה לשוטים. ול"ל הטעם דניטלה ול"ל מפני החטא דא"כ למה ניתנה לשוטים ולתינוקות ואולי י"ל משום דאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וע"י החרבן ערבה כל שמחה ואסור למלא פיו שחוק מאח"כ בוטי' אינו נפגע וכן הקטני': מאן חתים בכולהו רבנן טביומי אנא וכו'. נרא' דלכך אמרי' בעלמ' לאו מר בר רב אשי חתים עלה לפי שבחתימתו הי' מובהק יותר מכולהו רבנן:

קדם

שהחכמים שיהיו נביאים דילמא אינו חכם היה נביא ואמרי׳ לא ונזה פרשי׳ שדע שלא ניטלה מהחכמים: כל המריעין לו וכו׳. כתבו התוס׳ בשלהי מרובה כו׳ וצריך לייטב ע״ש בגמרא ולאו מלתא היא אבל נראה דנפשיה קאמר דהא אזין דהכי שלקא ליה דלא החזירוהו אמנם הכוונה שאין זה כלל גמור לומר כל המריעין לו לא מטיבין לו ולפ״ז דהכי הוה כרב אשי ע״ש אינו דבר כולל לכל בני עולם אלא אע״פ שמריעין לאדם מטיבין לו:

א גמ׳ **אמר** רב אבדימי דמן חיפה קודם שאכל אדם ושתה יש לו שני לבבות לאחר שאכל ושתה אין לו
איוב יא שמות כז אלא לב אחד שנא׳ °ואיש נבוב ילבב וכתיב °נבוב לוחות ומתרגמינן חליל לוחין אמר רב הונא בריה דרב יהושע הרגיל ביין אפילו לב אטום כבתולה יין מפקחו
זכריה ט שנאמר °ותירוש ינובב בתולות:

איש נבוב. כשהוא חלל בלא כריסו מלאה: ילבב. כמה לבבות באין עסקים לדעת שלמה: ינובב בתולות. אם לב אטום כבתולה שעה נבוב וחלל:

מהרש״א יש לו ב׳ לבבות כו׳. לכאורה לגנאי ולמעלה קאמר כאילו יש לו ב׳ לבבות רומיא דנביאה דמייתי ותירוש ינובב וגו׳ דהדרש לשון ינובב לשבח אבל רש״י פי׳ לגריעותא וכההיא דפ׳ המקבל שלבה עשר דברים נאמרו בפת שחרית כו׳ ומחכימת פתי כו׳ וק״ל:

הרי״ף ותירוש ינובב בתולות. עיין פרש״י וצריך לבאר כיון שהוא נעשה נבוב שאינו מבקש לדעת שלמה א״כ אלי לבותים שהיין מפקחו ועושהו נבוב אמנם הכוונה שבכל אדם שיש לו לב קודם שיאכל וישתה יש לו ב׳ לבבות דהיינו איש נבוב בלא כרס מליאה שאינו מבקש לדעת שלימה ואימתי מתמלא בלב שלם לאחר שיאכל וישתה אבל אם הוא אדם שלבו אטום ואין בו הבנה לבא לידי שלימות אפילו לאחר שיאכל וישתה לכך אמר מתוך היין שהוא רגיל בו הוא דומה למי שעדיין לא אכל שהוא בלב נבוב שיש לו ב׳ לבבות וסוכן לבא אל השלימות וכשיאכל אחר כך נפלה דעתו ולבו:

ת״ר מדביק אדם תורה נביאים וכתובים כאחד דברי ר״מ רבי יהודה אומר תורה בפני עצמה נביאים בפני עצמן וכתובים בפני עצמן וחכמים אומרים כל אחד ואחד בפני עצמו וא״ר יהודה מעשה בביתוס בן זונין שהיו לו ח׳ נביאים מדובקין כאחד ע״פ ראב״ע וי״א לא היו לו אלא א׳ אחד בפני עצמו אמר רבי מעשה והביאו לפנינו תורה נביאים וכתובים מדובקין כאחד והכשרנום:

כל אחד ואחד בפני עצמו. כל ספר וספר של נביאים וכתובים צריך להיות כרך לעצמו: בביתוס כו׳ ח׳ נביאים. כל ספרי נביאים ח׳ הן:

תוספות מדביק אדם תורה נביאים וכתובים כאחד. אע״פ שא״א שלא יתן נביאים וכתובים ע״ג תורה ובמגילה פרק בתרא משמע דאסור להניח היא נבי כריכות אבל כשהן יחד אינו גנאי: רבי יהודה אומר תורה בפני עצמה. ולא מפני שאסור להניח זה ע״ג זה שצריך שיהא כ״א בפני עצמו דלא אשכחן שיהא אסור להניח אלא נביאים וכתובים ע״ג תורה אבל נביאים ע״ג כתובים או איפכא לא אלא היינו טעמא שלא יראה הכל כמו תורה או הכל נביאים כי היכי דאמרי חכמים בתר הכי דנעשו שיהא כל נביא ונביא בפני עצמו ועל כרחך טעמו שלא יהא נראה הכל כמו נביא אחד כן נראה לרשב״א:

ת״ר אין עושין ספר תורה לא ארכו יותר על הקיפו ולא הקיפו יותר מעל ארכו שאלו את רבי שיעור ס״ת בכמה א״ל בגויל ו׳ בקלף איני יודע רב הונא כתב שבעין ספרי דאורייתא ולא אתרמי ל״ה אלא חד רב אחא בר יעקב כתב חד אמשכא דעגלא ואתרמי ליה יהבו ביה רבנן עינייהו ונח נפשיה אמרו ליה רבנן לרב המנונא כתב רבי אמי ת׳ ס״ת א״ל דילמא °תורה צוה לנו משה דברים לג
כתב א״ל רבא לר׳ זירא נטע ר׳ ינאי ת׳ כרמי א״ל דילמא שתים כנגד שתים וא׳ יוצא זנב:

שיעור ספר תורה בכמה. ארכו מינכיה לכו: בגויל. שהוא עב והקיפו גדול צריך ו׳ טפחים צ״ל מדה לסיומו (נוטריקון) [מגמר] בו׳ טפחים [היקף בכתב בינוני]: ולא אתרמי ליה. ארכו כהיקפו: (אתרמי ליה. ארכו כהקיפו): דילמא תורה צוה לנו משה כתב. ת׳ פעמים אבל ת׳ ספרים אין פנאי לאדם א׳ לכתוב: ב׳ כנגד ב׳. ב׳ גפנים כנגד ב׳ ואחד יוצא זנב בכך קרוי כרם וכו׳:

תוספות דילמא תורה צוה. ואומר ר״ת דאותו פסוק קרוי תורה כדאמרי׳ בפ״ב דסוכה קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה [מאי תורה תורה צוה לנו משה]:

אמר הבונה [illegible]

מהרש״א אין עושין ס״ת לא אורכו יותר על הקיפו וכו׳ א״ל בגויל ו׳ כו׳. נראה דכתבו לתור׳ הא׳ שיעורא כעין הלוחות שהיו ארכן ו׳ ורחבן ו׳ כדלקמן וה״נ אורך ס״ת והקיפו ו׳ דהיינו כעין רוחב הלוחות מיהו עביו של ס״ת לא היה ג׳ כעין הלוחו׳ דהא א״א כיון דהקיפו ו׳ ע״כ בעובי לא הוה רק שני טפחי׳ וק״ל: רב הונא כתב ע׳ ס״ת ולא אתרמי כו׳ הכא איכא לפרושי דלעולם כתבן עד דאתרמי ליה דאשכחן דעביד הכי כדאמרי׳ בהמני׳ ביומא דעיבא מפקי לי׳ בגוהרקא דדהבא וע״ש אבל מה שהפליגו דרבי אמי כתב ד׳ מאה ס״ת אע״ג דגם הוא עביד הכי כדאמרינן פרק אלו מציאות דמלא אוריא דדיכרי מ״מ אינו דומה דלעולם כתב כ״כ ס״ת דהא לא הוכר לנביא עד דאתרמי ליה ויש לפרש שכתבו לאמרי׳ קאמרי וגם המטנה א״ל דהא א״א לאדם א׳ לכתוב ד׳ מאות ס״ת ודילמא מה שמעתם שכתב ד׳ מאות ס״ת היינו לתינוקות תורה צוה לנו משה וגו׳ כדאמרי׳ פרק לולב הגזול משיתחיל הקטן לדבר אביו מלמדו תורה צוה וגו׳ וק״ל:

תניא ארון שעשה משה אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו באמה של ששה טפחים והלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועביין שלשה ומונחות שמות כה

עין יעקב

קודם שאכל אדם ושתה יש לו שני לבבות. עיין פרש״י [illegible]

ומונחות לאורכו של ארון וכמה לוחות אוכלות בארון שנים עשר טפחים נשתיירו שם שלשה טפחים צא מהם טפח מחצה לכותל זה ומחצה לכותל זה נשתיירו שם
מ"א ח שני טפחים שבהם ס"ת מונח שנא' °אין בארון רק שני לוחות אבנים אשר הניח שם משה בחורב מאי אין בארון רק מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ס"ת המונח שם פרנסתו ארון לארכו צא ופרנס ארון לרחבו כמה לוחות אוכלות בארון ששה טפחים נשתיירו שם ג' טפחים צא מהם טפח מחצה לכותל זה ומחצה לכותל זה נשתיירו שם שני טפחים שלא יהא ס"ת נכנס ויוצא כשהוא דחוק דברי ר"מ ר' יהודה אומר באמה בת חמשה טפחים והלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועביין שלשה מונחות בארכו של ארון כמה לוחות אוכלות בארון י"ב טפחים נשתייר שם חצי טפח אצבע לכותל זה ואצבע לכותל זה פרנסתו ארון לארכו צא ופרנס [ארון] לרחבו כמה לוחות
כ"ח *אוכלות בארון ששה טפחים נשתייר שם טפח ומחצה
צא מהן חצי טפח אצבע ומחצה לכותל זה ואצבע ומחצה לכותל זה נשתייר שם טפח ששם עמודים עומדי'
ש"ה ג שנא' °אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון (וכתיב)
שם °עמודיו עשה כסף וגו' וארגז ששיגרו [בו] פלשתים
ש"א ו דורון לאלהי ישראל מונח שם בצדו שנא' °ואת כלי הזהב אשר השיבותם לו [אשם] תשימו בארגז מצדו
דברים לא ועליו ס"ת מונח שנא' °ושמתם אותו מצד הארון מצדו מונח ולא בתוכו הא מה אני מקיים אין בארון רק לרבות
שם ע"ב *שברי לוחות שמונחות בארון מנלן מדרב הונא דאמר
ש"ב ו רב הונא מ"ד °אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו מלמד שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון ואידך ההוא מיבעי ליה לכדר' יוחנן דא"ר יוחנן א"ר שמעון בן יוחאי מלמד שהשם וכל כנוייו מונחים בארון ואידך נמי מיבעי ליה להכי אין ה"נ אלא שברי לוחות מונחים בארון מנ"ל נפקא ליה מדתני רב יוסף
דברים י דתני רב יוסף °אשר שברת ושמתם בארון מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחים בארון ואידך ההוא מיבעי ליה לכדריש לקיש דאר"ל אשר שברת א"ל הקב"ה למשה יישר כחך ששברת:

לארכו של ארון. זו אצל זו: **אוכלות.** תופסות כך לי משנה אוכל בדרוס אמה אמת גבי יסוד מזבח ואף בלשון מקרא כי יאכלו אפיקים בס' יחזקאל: **צא מהם טפח.** לעובי הכתלים שהרי מבחוץ כמדד אמתים וחצי ארכו: **ספר תורה.** שכתב משה כמו שנא' ויכתוב משה את התורה וגו': ***אך ורק.** שני מיעוטין הם: **שבהם ס"ת מונח.** ארכו לרחבו של ארון: **פרנסתו ארון לארכו** כלומר מלאת כל חללו לארכו ופירשת לרכי מדתו: **ששה טפחים.** (כמדת) [במדת] רחבן: **כדי שלא יהא ס"ת וכו'.** כלומר לא היה צריך להיות רחבו כל כך אלא בשביל ס"ת המונח ארכו לרוחב הארון שלא יהא נכנס ויוצא בדוחק: [**ר"י אומר.** מדת הארון באמה של ה' טפחים היתה ר"י לטעמיה דקאמר אמת כלים בת ה': **מונחות לארכו של ארון.** מוטלת על רחבן ולא על חודן]: **אצבע לכותל זה.** שהטפח ד' אצבעות ולמאן דגריס אצבע ומחצה באצבע קטנה קאמר שהטפח ד' אצבעות בגודל וה' באצבע ו' בקטנה: **שבו עמודים עומדים.** ב' עמודי כסף כמין עמודי ס"ת שוכבים לארכו והלוחות ביניהם שנא' עמודיו עשה כסף: **מונח שם בצדו.** של ארון: **ועליו ס"ת מונח.** ואמרינן לקמן דמעיקרא היה מונח בדף היוצא מן הארון: **שברי לוחות מונחים.** תחת הלוחות: **שם שם.** תרי זימני כתיבי ללוחות ולשברי לוחות: **אשר שברת.** קרא יתירה הוא לאסמוכיה לושמתם לדרשה: **יישר כחך.** למדך שהוא מן הדברים שעשה משה מדעתו והסכימה דעתו לדעת המקום:

מהרש"א שבו עמודין כו'. כתבו התוספות נראה לר"ת דסימן להעמדת ישראל היה כו' עכ"ל ואני מוסיף בזה דהכי ב' עמודים רמז לב' עמודי ישראל שהן בית יהודה ובית יוסף כמפורש בכמה מקראות וע"כ תלה בתבנית שור יוסף לפי שהא' מהעמודים הוא לתבנית שור יוסף שנקרא שור לכך עשה כסף ולא זהב שלא להזכיר עגל ואפשר עוד שלא להזכיר מעשה ירבעם שבא מיוסף שעשה שני עגלי זהב שבדן ובית אל וק"ל: **מלמד שהלוחות ושברי לוחות כו'.** כי הלוחות הם מעשה ידיו והן אותיות של שמו יתברך שהית' לפניו כתובה ערם שנתנה באש שחורה ע"ג אש לבנה ואמר ה' צבאות ע"ש ב' צבאות עליונים ותחתונים לוחות הקיימים כמו צבא של מעל' והשבורים כמו צבא של מטה ההווה והנפסד ואמר יושב הכרובים הן שני הכרובים שעל הכפורת לרמז שהוא יושב בכס"כ למעלה מב' הצבאות וכן לפי הדרש שהשם וכל כנוייו מונחים כו'. ע"ש הב' צבאות כי צבא של מעלה משתמשים בשמו הגדול וצבא של מטה משתמשים בכנוייו לפי מדותיו ודרכיו שמתנהג עמהם וכמ"ש בעה"ז אני נקרא באל"ף דל"ת ואמר יושב הכרובים כפי הכוונה ז כמ"ש לעיל וק"ל: **אשר שברת ושמתם מלמד כו'.** לפי פשוטו ושמתם בארון ארישא דעניינא קאי דכתיב פסל לך ב' לוחות אבנים כראשונים וגו' דהיינו לוחות השניים ואם נאמר דמדסיכה הענין וסמך ושמתם בארון לאשר שברת דרים ליה דקאי נמי אשברי לוחות א"כ מאי קאמר ואידך כו' אר"ל אשר שברת יישר כחך כו' דאכתי תקשי ליה לפי הך דרשה סימוי הענין וסמיכות ושמתם בארון לאשר שברת ואם נאמר דמשמע ליה אשר שברת יתורא דקרא הוא דלא ה"ל למכתב אלא אשר היו על הלוחות הראשונים ואנא ידענא דהיינו הם אשר שבר משה ונ"ה דרש ליה דלכך נכתב למדרש מיניה אשר שברת ושמתם מלמד כו' דאם כן אליביה נמי דמקשי מה ידרוש באשר שברת דכתיב בפרשת כי תשא דלא כתיב גביה ושמתם ואם נאמר דההוא קרא דפ' כי תשא אילטריך לגופיה וליכא יתורא א"כ ההוא קרא דמשנה תורה נמי לאו יתורא הוא דכמה דברים נשנו במ"ת ולא דרשינן בהו מידי מיהו למסקנא ניחא דמההוא קרא דפ' כי תשא נמי מדלא כתיב גביה ושמתם דרים מיניה יישר כחך ששברת ואפשר דאליביה נמי פריך ואידך ור"ל קרא אידך דהיינו קרא דפ' כי תשא כיון דלא כתיב גביה ושמתם מאי דרש ביה ומסיק כדר"ל ודו"ק:

ת"ר סדרן של נביאים יהושע. שופטים. שמואל מלכים. ירמיה

עין יעקב

מאי אין בארון רק. ואולי ר' יהודה ס"ל כדאיתא פרק ו' דשקלים בשם ר"י בר אלעאי שהיו שני ארונות אחד שהיו בו לוחות ואחד שהיו בו שברי לוחות לכן מייתי לאידי קרא לס"ת שהי' מונח בו וזה כר"מ דמוקי לי' לשברי לוחות: אמר הקב"ה למשה יישר כחך ששברת. ולכך סמיך ליה לשמתם. לומר כמו ששמשם פיה פיס ליחד הקב"ה כך ששיברת הסכים הקב"ה עמו על ידי שאמר יישר כחך ששברתם:

ירמיה. יחזקאל. ישעיה. תרי עשר. מכדי הושע קדים הושע א דכתיב °תחלת דבר ה' בהושע וכי עם הושע דבר תחלה והלא ממשה ועד הושע כמה נביאים היו וא"ר יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו פרק ואלו הם הושע ישעיה עמוס ומיכה. ולקדמיה להושע ברישא כיון דכתיב נבואתיה גבי חגי זכריה ומלאכי ואינהו סוף נביאים הוו חשיב ליה בהדייהו ולכתביה לחודיה ולקדמיהו איידי דזוטרי מירכס מכדי ישעיה קדים לירמיה [ויחזקאל] לקדים לישעיה ברישא כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא:

שנתנבאו באותו הפרק. בימי אותם המלכים עוזיה יותם אחז יחזקיה בארבעה נביאים הללו כתיב כן חוץ ממיכה שלא היה בימי עוזיהו אבל היה בימי יותם אחז יחזקיה: חגי זכריה ומלאכי. סופן של נביאים שהם היו בבית שני בשנת שתים לדריוש האחרון: ישעיה קדים לירמיה ויחזקאל. שהרי ישעיה בימי עוזיה וירמיה בימי יאשיהו ובניו נתנבאו בירושלים ויחזקאל בגולה בימי צדקיהו:

מהרש"א תחלת דבר ה' בהושע וכי וכו'. ולא ניחא להו לפרש כפרש"י בחומש כמו תחלת דבורו כו' דא"כ למאי איצטריך לאשמעינן דמסתמא זה היה תחלת דבורו וק"ל: לד' נביאים שנתנבאו באותו פרק כו'. וג' מלכים דנקט' א' נתנבאו בימי מלך עוזיהו אבל מיכה לא מלינו שנתנבא אלא בימי יותם ויש ליישב ודו"ק: ולקדמיה להושע ברישא כו'. דמי שניבא תחלה לקדמיה ויש לעיין בסדרן של תרי עשר כפי סדרן לפנינו אמאי הפסיק בס' יואל בין הושע ובין עמוס שהיו בפרק אחד ורש"י בספר יואל פי' שהיה יואל בן שמואל וא"כ לקדמיה ובשם ה"ג כתב שהיה בזמן מנשה וא"כ לאחריה וכן קשה למה הפסיק בין ספר עמוס ובין ספר מיכה בס' עובדיה וספר יונה דעובדיה לקדמיה שהיה בימי אחאב וק"ל: ירמיה כוליה חורבנא כו'. לאו דוקא כוליה אלא רוביה ככוליה דהא אשכחן כמה נבואות ונחמות בירמיה וכן ישעיה כוליה נחמתא לאו דוקא דכמה נבואות דחרבנא איכא התם אלא רובא ככוליה נחמתא וק"ל: איידי דזוטרא מירכס כו'. ומטעם זה חשיב תרי עשר נביאים כחדא כדמוכח סוגיא דשמעתין והפייטן במוסף יום שני דשבועות חשיב נביאים ח' וכתובים י"א ועם חמשה חומשי תורה הוו כ"ד ספרים וכן עיקר ודו"ק:

יד שם (ת"ר) סדרן של כתובים רות. תהלים. איוב. משלי. קהלת. שיר השירים. קינות. דניאל. ומגלת אסתר. עזרא. דברי הימים. ולמ"ד איוב בימי משה היה לקדמיה לאיוב ברישא אתחולי פורענותא לא מתחלינן. רות נמי פורענותא הוה פורענותא דאית ליה אחרית דאמר ר' יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותושבחות. ומי כתבן משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב. ויהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה. שמואל כתב ספרו וספר שופטים ורות. דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים ע"י אדם הראשון. וע"י מלכי צדק וע"י אברהם ועל ידי משה. וע"י הימן וע"י ידותון וע"י אסף. *וע"י שלשה דף טו' בני קרח. ירמיה כתב ספרו וספר מלכים וקינות. חזקיהו עיין בחידושי וסיעתו כתבו ישעיה משלי ושיר השירים וקהלת. אנשי הלכות כנסת הגדולה כתבו יחזקאל תרי עשר דניאל ומגלת אסתר. עזרא כתב ספרו ויחס של דברי הימים עד לו. מסייע ליה לרב דאמר רב יהודה אמר רב לא עלה עזרא מבבל עד שיחס עצמו ועלה ומאן אסקיה נחמיה בן חכליה:

רות תהלים ואיוב כו'. רות קדמה בימי שפוט השופטים תהלים דוד אמרן והוא קדם לאיוב כמ"ד בימי מלכת שבא היה ואח"כ ג' ספרי שלמה: משלי קהלת. שניהם ספרי חכמה: שיר השירים. נראה בעיני שאמרו לעת זקנתו: קינות. ירמיה אמרן שהיה אחר שלמה: דניאל. אחר ירמיה בימי נ"כ בגולה: אסתר. אחריו בימי אחשורוש: עזרא. אחריו בימי דריוש השני שעמד אחר אחשורוש: ולמ"ד איוב בימי משה היה. לקמן: רות נמי פורענותא היא. רעב וגלות ומיתת אלימלך ובניו: דאית ליה אחרית. סוף הפורענות נהפך לאחרית ותקוה שילא דוד מהם: ופרשת בלעם. נבואתו ומשליו אע"פ שאין צורכי משה ותורתו וסדר מעשיו (וזה לשון הריטב"א נראין דברי האומרים שאין זו פרשת בלעם שכתובה בתורה דההיא הקב"ה כתבה בשאר התורה אלא פרשה בפני עצמו הוא שכתב והאריך בה יותר והיתה מצויה להם. ע"כ): וה' פסוקים. מן וימת שם משה עד סוף הספר: שמואל כתב ספרו ושופטים. שכולן קדמו לו ועמד וכתב ספרן ומה שעלתה לישראל בימיהם וכן רות שהיתה בימי השופטים: ע"י עשרה זקנים. כתב בו דברים שאמרו זקנים הללו שהיו לפניו ויש (שיהיו) [שהיו] בימיו כגון אסף והימן וידותון [מן] הלוים המשוררים: ע"י אדם הראשון. כגון גלמי ראו עיניך ולי מה יקרו רעיך אל אדם הראשון אמרו: הוא שם בן נח ע"י מלכי צדק. נאם ה' לאדוני שב לימיני וכל המזמור: וע"י וכדאי' אברהם. כדאמרינן לקמן איתן האזרחי זה אברהם: וע"י משה. בחלק עכ מזמור זה תפלה למשה איש האלהים וכל י"א מזמורים כסדרן: וע"י הימן. רפ"א משכיל להימן: וע"י ידותון. למנצח לידותון: חזקיה וסיעתו. בני דורו שהאריכו ימים אחריו: כתבו ישעיה. שהרגו מנשה ולא כתב ספרו שלא היו הנביאים כותבין ספריהם אלא לפני מיתתן: משלי וקהלת

עיון יעקב

ולקדמיה להושע ברישא. ולפי' למ"ד אין מוקדם ומאוחר בתרי עניינא ה"מ בתורה וכדאי' במדרש אבכיר הובא בילקוט בראשית דף ק"ה ע"ד וז"ל ולמה עשה הקב"ה מוקדם ומאוחר בתורה תפני נפי הרוח שלא יקרא כהן בבראשית ויאמר אני התחלתי התורה עכ"ל וזה הטעם לא שייך כלל בנביאים: קהלת שיר השירים. פרש"י נראה בעיני שאמרו לעת זקנתו ועיין בילקוט רים קהלת דפליגי תנאי בזה והכל מודים קהלת בסוף אמרו ע"ש שכן הוא בפסיקתא: פורענות דאית להו אחרית. ולפ"ג דאיוב נ"כ אית ליה אחרית טוב עיין בתוספות ומהרש"א ועי"ל דה"ק פורענות דאית להו אחרית שע"י פורענות זה היה רעב ומת אלימלך ושני בניו נתגיירה רות ונשאת לבועז והולידה דוד נמצא שמפורענות נתגלגל הדבר ונעשה טובה משא"כ באיוב אע"פ שיוסף ה' כל אשר לו למשנה מ"מ לא נתגלגל הדבר ע"י פורענות דוקא שפורענות שלו נעשה ע"י קטרוג השטן והי' יכול להטיב עמו בלא הפסקת פורענות זו: שיצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותושבחות. דליכא למימר שלכך קראה שמה רות לפי שקודם שנגיירה נתחייבה בשבע מצות ועכשיו שנתגיירה נתחייבה בתרי"ג מצות נמצא שנתוסף לה כמנין רו"ת זה אינו. חדא דא"כ רחב הזונה שנתגיירה הי' לה לקרות כן ועוד דהא הנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא וגם דוחק לומר לפי שנקראת כן קודם שנתגיירה מ"מ ה"ל לשנות שמה אחר שנתגיירה ועיין במהרש"א להכי מתרץ שיצא ממנה דוד וכו' ונראה דזה כוונת של רות שאמרי לבועז אנכי רות אמתך ופרשת כנפיך וגו' כלומר כיון שאני נקראת רות ע"ש שיצא ממנה דוד ע"כ פרוש עלי כנפיך: משה כתב ספרו ופ' בלעם. וז"ל הריטב"א נראים דברי האומרים שאין זו פ' בלעם כתוב בתורה דהא הקב"ה כתבה בשאר תורה וכו' ע"ש ונראה דדעת רש"י דהא דמשה כתב ספרו היינו ספר משנה תורה שזה נקרא ע"ש משה כדכתיב זכרו תורת משה משא"כ שאר התורה קדומה אלפים שנה וכדמסיים ספר במדבר אלו המצות והמשפטים אשר צוה ה' ביד משה ומשנה תורה כתיב אלה הדברים אשר דבר משה (וכזה מתורץ קושית הפסיקתא הובא בילקוט סוף מלאכי זכרו תורת משה עבדי וכלא תורת ה' היא כדכתיב תורת

וקהלת דכתיב בה' משלי אשר העתיקו אנשי חזקיה וגו' ועל שם בחזקיה גרס להא לעסוק בתורה כדאמרינן בפ' חלק נעץ חרב על פתח בהמ"ד וכו' נקרא [הדבר] על שמו: **אנשי כנסת הגדולה.** חגי זכריה ומלאכי ומרדכי וזרובבל וחבריהם: **כתבו ספר יחזקאל.** שנתנבא בגולה ואיני יודע למה לא כתבו יחזקאל בעצמו אם לא מפני שלא ניתנה נבואה ליכתב בחוצה לארץ וכתבוה אלו לאחר שבאו לארץ. וכן ספר דניאל שהיה בגולה וכן מגלת אסתר: **ושנים עשר.** נביאים מתוך שהיו נבואותיהן קטנות לא כתבו הנביאים עצמן איש איש ספרו ובאו חגי זכריה ומלאכי וראו שרוה"ק מסתלקת שהם היו נביאים האחרונים ועמדו וכתבו נבואותיהם וצרפו נבואות הקטנות עמהם ועשאום ספר גדול שלא יאבדו מתוך קטנם: **עד לו.** עד שייחס לעצמו: **מסייע ליה כו' עד שייחס לעצמו.** בכתב דברי הימים עד שייחס בו את עצמו. (והריטב"א ז"ל כתב על זה יש בגורסים וייחס בד"ה עדלו כלומר עד יחס עצמו וי"ג עד ולו והוא ראש פסוק ולו שני אחים והכל ענין אחד כי באותו פסוק הוא יחוסו ע"כ): **ומאן אסקיה. מי סיימו:**

תוספות ולמאן דאמר איוב בימי משה היה. וא"ת מאי קאמר ולמאן דאמר והאי תנא גופיה סבר דבימי משה היה דקתני סיפא משה כתב ספר איוב וי"ל דהכתי לא ידע סיפא דברייתא: בפורענותא לא מתחילין. וא"ת וכתובים נמי אחר רות ואומר ר"י משום דאחרית של רות היא אחרית שילא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות לכך כתב אח"כ נעים אומן שירות והוא אחרית שלה וא"ת ולמ"ד מעולי גולה היה לכתביה לאיוב לבסוף אור"י דמשום הכי כתביה בהדי תהלים ומשלי לפי שהוא מענין אחד כתובים מענין שירה ומקראות קלרים וניגון א' דביניהם הוה ניגון כדאמרינן ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל מאי ושום שכל פסקי טעמים והא דלא כתבו אחר משלי משום דלא לתפסיק בדברי שלמה ור"ת מפרש דלכן כתבו בהדי תהלים משום דאמרינן לקמן דוד כתב ספרו ע"י י' זקנים ואיוב נמי נכתב ע"י ד' זקנים לופר ובלדד ואליפז ואליהוא והשתא אתי שפיר שלא כתבו אחר משלי: פורענות דאית ביה אחרית. וא"ת איוב נמי אית ביה אחרית וי"ל דהאי אחרית דרות אחרית דכל ישראל ועוד דאיכא מ"ד דלא כפל לו הקב"ה שכרו אלא לטורדו מן העולם: ע"י שלמה וע"י בני קרח. לפי הספרים דגרסי שלמה נ"ל דאסף הוא מבני בני קרח והוא אביאסף ולספרים דלי"ג שלמה לא הוי אסף אביאסף אלא אסף והוא מן הלוים המשוררים. וא"ת ולהכהו דלא גרסי ליה אמאי לא חשיב ליה הא כתיב לשלמה אלהים משפטיך וגו' וי"ל דדוד אמרו והתפלל על שלמה תדע דכתיב בסיף המזמור כלו תפלות דוד וא"ת לדגרס שלמה הא כתיב כלו תפלת דוד וי"ל לפי שסיימו דוד והא כתיב נמי שיר המעלות לשלמה דוד כמו כן אמרו דכל חמש עשרה מעלות דוד אמרן ויש ספרים דקא חשיב אברהם וקא חשיב איתן [האזרחי וגרס לקמן (במאמר כ"ה) דקא חשיב אברהם וקא חשיב איתן] והאמר רב איתן האזרחי הוא אברהם ומשני איתן האזרחי דקא חשיב הכא יעקב וקשה להאי גירסא דמנ"ל דדוד כתב ספרו ע"י אברהם כיון דאיתן האזרחי לאו היינו אברהם: ירמיה כתב ספרו וספר מלכים. והא דלא כתב ישעיה שהיה קודם ירמיה כבר מלכים לפי שנהרג ולא הוה בסוף מלכים ממנשה ואילך ואפילו ספרו לא כתב: חזקיה וסיעתו כתבו ישעיה. לפי שחזקיה גרס להם לעסוק בתורה נקרא הדבר על שמו אבל הוא לא כתבו שהרי מת קודם לישעיה דמנשה בן בתו הרג ישעיה: עד לו. פי' ר"ת עד פסוק ולו אחים בני יהושפט ומסייע לרב שייחס עצמו ועלה שייחוס עצמו כתב לפני זה הפסוק וקשה לפי' דהיל"ל עד ולו בוי"ו: פירש בקונטרס דיחזקאל לא כתב ספרו לפי שהיה בח"ל. וקשה דהא ירמיה נמי בח"ל היה שהלך למצרים ונתנבא שם כמה נבואות ולא מצינו שחזר יותר לא"י:

מהרש"א לקדמיה כו'. ה"כ ה"מ נמפרך למ"ד איוב בימי אחשורוש היה ומ"ד בימי כשדיים היה לאחריה אלא דקושטא קא מסיק הכא תלמודא דמשה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב והיינו כמ"ד בימי משה היה ואתחולי פורענות כו' וק"ל: **פורענות דאית ליה אחרית** כו'. באיוב נמי כתיב וה' ברך את אחרי' איוב מראשיתו וגו' וי"ל דההוא אחרית מדומה הוא בעה"ז משא"כ ההוא אחרית דרות שהוא דוד שהוא אחרית ותכלית הגמור שריוהו להקב"ה בשירו' כו'. ולכך מייתי הך ולא סגי ליה בפשיטות אחרית דדוד ועכין זה כתבו התוס' וק"ל: **למה נקרא שמה רות** כו'. ולפי שהרב' שמות טעמם מפורש בתורה לזה ראו רז"ל במדרשות לתת טעם גם לשמות שאינן מפורשים וכדאמרינן פ"ק דברכות מכלן דשמא גרם דכתיב אשר שם שמות וגו' ומיהו בשם כזה שילא בגיותן לא מלינו שדרשו בו אלא בוני שיש בו עוד שמות כגון ביתרו ובלעם ויש לפרש דהכא לא על שמה שאלו למה הוא רות אלא על ס' רות למה נקרא שמה רות ולא נעמי דתחלת הענין ועיקרו מדבר בה ואף שמילת ספר הוא ל' זכר קאמר הכא שמה בלשון נקבה ע"ש שנקרא רות וקאמר דלכך נקרא הספר רות שזה הוא עיקר וענייכו שילא ממנה דוד שהוא האחרית ותכלית הגמור שריוהו כו' וק"ל: **עד לו מסייע ליה** כו'. עיין פרש"י והוא דחוק דהא בד"ה לא נזכר יחוס עזרא עלמו גם קשה באמרו לא עלה עזרא כו' שתלה הדבר בעלייתו והתוס' גם מהרש"ל גם בפי' ע"י כדחקו במה שאמר עד לו ונראה לפרש דבדה"י קחשיב יחוס מאהרן עד שריה שהוא אביו של עזרא ועזרא גופיה לא כתייחס שם בשמו וז"ש עד לו ולא עד בכלל ואמר מסייע ליה שלא ייחס את עצמו עד שעלה דבספר עזרא כתיב עזרא בן שריה כו' וחשיב יחוסו עד אהרן הכהן וסיים הוא עזרא עלה וגו' דהייכו שיחס עצמו ועלה ודו"ק:

הר"ן. פרש"י נראה בעיני שאמרו לעת זקנתו. הכוונה דלא נימא שדין של סיפא עיקר דקתני חזקיהו כתב משלי שיר השירים וקהלת לכך כתב רש"י מסברא דנפשיה דרישא דווקא שאמרו לעת זקנתו:

אמר מר יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה כה:
תניא כמ"ד שמונה פסוקים שבתורה יהושע
כתבם דתניא °וימת שם משה עבד ה' אפשר משה מת דברים לד
וכתב וימת אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב
יהושע דברי רבי יהודה ואמרי לה רבי נחמיה א"ל ר"ש
אפישר ס"ת חסר אות אחת וכתיב °לקוח את ספר התור' שם לא
הזה אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב
מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע כמו
שנא' להלן °ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל ירמיה לו
הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו כמאן אזלא
הא דא"ר יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב שמונה
פסוקים שבתורה, יחיד קורא אותן נימא רבי יהודה היא
ודלא כר' שמעון אפי' תימא ר' שמעון הואיל ואישתני
אישתני. יהושע כתב ספרו והכתיב °וימת יהושע וגומר יהושע כד
דאסקיה אלעזר והכתיב °ואלעזר בן אהרן מת דאסקיה שם
פנחס. שמואל כתב ספרו והכתיב °ושמואל מת דאסקיה ש"א כה
גד החוזה ונתן הנביא. דוד כתב (ספרו) [ספר תהלים]
ע"י

עין יעקב

סוף ה' מייתה) ופירש"י דלעס אע"פ שכתובה בתורת ה' ונ"מ נכתבה ע"י משה כיון שהיי מנביאי א"ה לא נכתבה ע"י הקב"ה בעצמו · **מכאן** ואילך כתב יהושע. ואח"כ שהיי תלמידו
פ"ל ב"י... וזהו עלמו בתב עליה כזה מתה דאיתא דהמיתה דף ע"ו גבי שלש .מאות הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה א"ל ליהושע שאל א"ל לא בשמים היא ולא הסיב ט"ין
כב"ד ישאי להרם דבר תעשה אלא ודאי ל"ל כיון שיהושע. הוא תלמידו הוי כאילו משה עלמו אמרו היה כאן: **מכאן** ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב. ותחילה לפי גירסא צ ש
פסוקים לא היה משה אומר והע"ג ... בייר סימן רע"ד סעיף ב' לריך שיקרא כל תיבה בפיו קודם שיכתבנה מ"מ כיון שאחר אומרה נפני' מותר לכתוב כאילו הוא עלמו אמרם

ע״י עשרה זקנים ולחשוב נמי איתן האזרחי אמר רב
תהלים פט איתן האזרחי הוא אברהם כתיב הכא °איתן האזרחי
ישעיה מא וכתיב התם °מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגליו (ס״א)
בראשית לב [ואימא יעקב דכתיב ביה °ויזרח לו השמש ההוא מבעי
ליה שמש שבאה בעבורו זרחה בעבורו]. קא חשיב
משה וקא חשיב הימן והאמר רב הימן זה משה. כתיב
במדבר יב הכא הימן וכתיב התם °בכל ביתי נאמן הוא תרי הימן
הוו משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב. מסייע ליה
לרבי לוי בר לחמא דאמר ר׳ לוי בר לחמא איוב בימי
איוב יט משה היה כתיב הכא °מי יתן אפוא ויכתבון מלי וכתיב
שמות לג התם °ובמה יודע איפוא ואימא בימי יצחק דכתיב ביה
בראשית כז °מי אפוא. ואימא בימי יעקב דכתיב ביה °אם כן איפוא
שם מג זאת עשו. ואימא בימי יוסף דכתיב ביה °איפה הם
שם לז רועים לא ס״ד דכתיב °מי יתן בספר ויוחקו ומשה
איוב יט איקרי מחוקק דכתיב °וירא ראשית לו כי שם חלקת
דברים לג מחוקק. רבא אמר איוב בימי מרגלים היה כתיב הכא
איוב א °איש היה בארץ עוץ איוב שמו וכתיב התם °היש בה
במדבר יג עץ מי דמי התם עץ הכא עוץ הכי קאמר (אמר) [להו]
משה (למרגלים ראו אם) [לישראל] ישנו לאותו אדם
ששנותיו ארוכות כעץ ומגין על דורו כעץ:

תניא במ״ד וכו׳. [כא] הך דקתני לעיל יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים בתורה אתיא כי הא׳ תנא דלקמיה דאמר כמי יהושע כתבן: דתניא. פלוגתא דתנאי בהאי וימת שם משה וגו׳: **כמו שנאמר להלן** וכו׳. אבולא מלתא קאי דקאמר הקב״ה אומר ומשה כותב כמו שמנים שהכניסים כותבין מפי רבן: **יחיד קורא אותם.** כלומר אין מפסיקין בהם: **לימא רב יהודה היא.** דאמר לא כתבן משה לפיכך כשהתמו מבחר התורה ודלא כר״ש: **הואיל ואשתני.** לכתוב בדמע אשתני: **ואימא יעקב** וכו׳. לא גרסינן לה. ל״א ה״ג במתניתא דלעיל במכיין דעשרה זקנים קא חשיב אברהם ואיתן האזרחי ולא חשיב אסף דקסבר מבני בני קרח הוא: **והאמר רב הימן זה משה.** גבי ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וגו׳ [איתמר וכן סך דהימן זה משה אהימן דההוא קרא איתמר דכתיב ביה והימן וכלכל וגו׳]: **תרי הימן הוו.** ומשכיל להימן האזרחי הימן אחרינא הוה: **ששנותיו כעץ.** איוב שהאריך ימים רבים:

הרשב״א ומשה כותב. יש שגורסין הקב״ה אומר ומשה כותב ומכאן ואילך הקב״ה אומר ומשה כותב בדמע פי׳ והספרים שביניהם כי הראשונים נכתבים בדיו והאחרונים נכתבים בדמע וכן כתב רבינו מאיר ז״ל פ״כ ויש שגורסין הקב״ה אומר ומשה אומר וכותב כלומר שהיה חוזר הפסוק קודם שיכתבו מרוב שנה כדי שלא יטעה בה מכאן ואילך הקב״ה אומר ומשה כותב בדמע כלומר שהיה כותב ובוכה ולא היה חוזר הפסוק מרוב צער ושייטו דאמרינן כמו דכתיב להלן מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר כי מפני שנצער לא היה אומר וכותב ולפי׳ הראשון מפתייען מן הכתוב לענין מה שאמרו כי הקב״ה אומר ומשה כותב בדיו כענין שאומר בפסוק הזה אין לנו טעם ע״כ:

מהרש״א הסר אות אחת כו׳. ר״ש נמי הא לקושית רבי יהודה אפשר משה מת וכתיב וימת משה דבחייו ודאי לא היה כותב כך דמחזי כשקרא שכותב וימת משה ועדיין לא מת וכן הגירסא בפרק הקומץ אפשר משה חי וכותב וימות משה עבד ה׳ אלא כו׳ ור״ש קאמר דודאי ס״ת של משה לא חסרה אפילו אות אחת וכולה היא כתבה בחייו ונהי לא ניחזי כשקרא דכולה ס״ת עד וימת משה הקב״ה אומר ומשה אומר וכותב וכאן מן וימת שינה שהקב״ה אמר ומשה כותב ולא היה משה אומר ומ״ה לא מחזי כשקרא שהרי לא היה אומרה בשעת כתיבה כמו בשאר כל התורה והוסיף עוד לומר דגם הכתיבה מוימת משה כשתכה משאר הכתיבה שהיה בדיו וכאן בדמע דלא הוה כתב גמור כההיא דפרק המוציא השם להם ברוק ולהכי לא ניחזי כשקרא כלל לא האמירה ולא הכתיבה ואהא מייתי כולה מלתא מברוך דכתיב מפיו יקרא אלי דמשמע שגם ברוך הכותב היה קורא והיה הכתיבה בדיו וכיון דבמשה שינה שלא היה הכותב קורא גם שלא היה בדיו רק בדמע לא מיחזי כשקרא לא הקריאה ולא הכתיבה ורש״י בפרק הקומץ פירשו בע״א דאהכי מייתי ראיה מברוך דקאמר מכאן ואילך משה כותב בדמע ולא היה אומר אחריו מרוב צערו כן בברוך מפיו יקרא ולא היה אומר אחריו משום דקינות הוו עכ״ל ע״ש ועיין בע״י בפי׳ הרשב״א שכתב בזה שתי גרסות: **ע״י עשרה זקנים כו׳.** לא חשיב דוד שכתבו בהדייהו אבל בפרש״י ברים ספר תהלים לקח לו דרך אחרת וחשיב דוד ושלמה בהדייהו ומפיק הימן וידותון ואפשר דמפרש הימן זה משה כדפרים לקמן וכ׳ אין ידותון שבס׳ זה אלא ע״ש הדתות כו׳ ולפי זה לגירסא שכתבו התוס׳ דגרסי׳ שלמה י״ל דגרסינן שפיר אסף אלא דל״ג ידותון וק״ל: **איתן הוא אברהם.** ויש לדקדק מנ״ל דאיתן האזרחי הוא אברהם מהך דרשא גופא אימא הימן האזרחי הוא אברהם ואפשר שסמך עלמו דאיתן הוא אברהם ע״ש ירח האיתנים דרשינן ירח שנולדו בו איתני העולם שהן האבות ומיהו משמע ליה אברהם ולא יצחק ויעקב מדרשא דאזרחי וק״ל: **איוב בימי משה היה כו׳.** יראה שהוא כדרש כן ממשמעות ל׳ הכתוב שאמר מי יתן איפוא הוא הכותב שיכתוב מילי עתה ולפי שראינו שנתקיימה מחשבתו וכתבו דבריו ליכתב ולא הוזכר מי הכותב אמרו שעל הכותב משה אמר כך שעל אותו כותב נרמז שהיה משתמש בל׳ זה באמר ובמה יודע איפה ופריך ואימא בימי יצחק כו׳ ואימא בימי יעקב כו׳. שהיו נ״כ סופרים ויושבים בישיבה כדאמרינן בפ״ב דיומא מימיהן של אבותינו לא פירשה ישיבה מהן היו במצרים ישיבה עמהן כו׳ והיו נ״כ משתמשין בל׳ זה ומסיק מסיפא דהאי קרא דכתיב ויוחקו בספר משמע דעל הנקרא מחוקק בתורה קאמר הכי ואע״ג דכתיב בתהלים יהודה מחוקקי איני אלא מדברי קבלה ועוד דהכתוב לא בא לסתום אלא לפרש ואי אשבט קאי לא ידענו מי היה המחוקק משבט ההוא ודו״ק: **מי דמי הכא עוץ.** דימה בכ״מ שנות רשעים שקלרים לעשב כי כחציר מהרה ימלו ושנות לדיקים האריכות לעץ ולאילן שהוא קיים לשנים רבות וכמו שכתוב בפרוח רשעים כמו עשב וגו׳ לדיק כתמר יפרח כארז וגו׳ גם שהוא מגין לדורו כמו שמגין האילן בצלו וכמו שכתב בענין סר צילם מעליהם שמת איוב שהיה מגין עליהם אך יש לדקדק כיון דהג״ם ליתא מכלים דבאיוב משתעי קראי ומנלן דאיוב בימי מרגלים היה וכפרש״י בחומש שסתר דבריו היש בה עץ אם יש בהם אדם כשר שיגין כו׳ וע״כ נראה לפרש במה שהוסיף הכא לומר ששנותיו ארוכות כעץ הוא רמז לאיוב כי כמו שהעץ אחר שעמד שנים רבות אם יקללו אותו עם ענפיו טוב גזעו מחליף לעמוד עוד שנים רבות כדאמרי׳ פ׳ הספינה לדיק כתמר יפרח כארז אם כתמר תמר

עין יעקב

[illegible] ... שהפסוק ויאמר אליו ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו ועיין במפרשים: איתן האזרחי הוא אברהם. [illegible] ... על מה העולם עומד על החסד ע״ש כי אברהם הוא מדת החסד כדכתיב תתן אמת ליעקב חסד לאברהם: [illegible] עכ״ל

תמר לנס כאמר ארז כו׳ דלכך כאמר ארז מה ארז גזעו מחליף אף צדיק גזעו מחליף ע״ש וזהו הענין נתקיים באיוב אחר שנכרת זרעו ובני ביתו שהם רמז לענפי אילן ועליו וכמעט שאף הוא נכרת ולא נשאר רק גזעו היה בוב ונחליף בכפליים מבראשונה וק״ל:

כו סס מורה אור
יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב שמואל בר נחמני ויתיב וקאמר איוב לא הי׳ ולא נברא אלא מ״של
איוב א
היה א״ל עליך אמר קרא °איש היה בארץ עוץ איוב
ש״ב יב
שמו א״ל אלא מעתה °ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה וגו׳ מי הוה אלא משל בעלמא הוא הכי נמי משל בעלמא הוא א״ל א״כ שמו ושם עירו למה לי ר׳ יוחנן ור׳ אלעזר דאמרי תרווייהו איוב מעולי גולה היה ומדרשו בטבריה היה. מיתיבי ימי שנותיו של איוב משעה
שם ט״ב
שנכנסו ישראל למצרים ועד שעה שיצאו *אימא כמשעה שנכנסו ועד שעה שיצאו מיתיבי שבעה נביאים נתנבאו לאוה״ע בלעם ואביו ואיוב ואליפז התימני. ובלדד השוחי. וצופר הנעמתי. ואליהוא בן ברכאל הבוזי. וליטעמיך אליהוא בן ברכאל הבוזי ה״נ דלא מישראל הוה והא כתיב ממשפחת רם אלא איתנבויי איתנבי לאוה״ע ה״נ איוב איתנבויי איתנבי לאוה״ע אטו כולהו נביאי מי לא אתנביאו לאוה״ע כולהו נביאי עיקר נביאותייהו בישראל הני עיקר נביאותייהו לאוה״ע. מיתיבי חסיד היה באוה״ע ואיוב שמו ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו באו עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף כפל לו הקב״ה שכרו בעה״ז כדי לטורדו מן העה״ב תנאי היא דתניא רבי אלעזר אומר איוב בימי
איוב כז
שפוט השופטים היה שנאמר °הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו איזהו דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים ר׳ יהושע בן קרחה אומר
שם מב
איוב בימי אחשורוש היה שנאמר °ולא נמצאו נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ איזו דור שנתבקשו נשים
מ״א א
יפות הוי אומר זה דורו של אחשורוש. ואימא בימי דוד דכתיב ביה °יבקשו לאדוני המלך נערה יפה התם בכל גבול ישראל הכא בכל הארץ. ר׳ נתן אומר איוב
איוב א
בימי מלכת שבא היה שנאמר °ותפול שבא ותקחם
שם
והחכמים אומרים בימי כשדים היה שנא׳ °כשדים שמו שלשה ראשים. וי״א בימי יעקב היה ודינה בת יעקב
שם ב
נשא כתיב הכא °כדבר אחת הנבלות תדברי וכתיב
בראשית לד
°כי נבלה עשה בישראל וכולהו תנאי סבירא להו דאיוב מישראל היה לבר מי״א. דאי סלקא דעתך מאוה״ע היה בתר דשכיב משה מי שרתה שכינה על אוה״ע והא אמר מר בקש משה שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ומזלות ונתן
שמות לג
לו שנאמר ונפלינו אני ועמך:

מ״של היה. ללמוד היאך הסונה למקטרגים על מדת הדין ושלא

אדם נתפס על צערו: איש היה. אלמא הוה: אלא מעתה ולרש אין כל וגו׳. וקיפיה דקרא ותהי לו כבת: מי הוה. מפום דכתיב ותהי: אימא כמשעה שנכנסו וכו׳. ר״י שנה דכתיב ויוסף ה׳ את כל אשר לאיוב למשנה אף בשנים הוכפלו דכתיב ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה למדנו שהיה בן ע׳ כשבאו יסורין עליו הרי ר״י ולעולם מעולי גולה הוה: נתנבאו לאוה״ע. אלמא נכרי היה: אליהוא. על כרחך מדיחסיה קרא בשמו ושם
ובר״ל סהס
אביו ושם משפחתו ישראל הוה וא״ד ממשפחת רם היינו אברהם: שכולו הבל. השופטים שבהן לא היו כלום כדאמרינן לקמן שהשפטים
שמות
היה לו פתחון פה לשפוט את שופטו ומוכיחו: בימי מלכת שבא
בקורא
הוה. ובאו גם גדול ומכסדים עליו: בימי מלכות כשדים. בימי
יש״ל
נבוכד נאצר היה ובא גם מצבא גדול עליו: וכלהו הני תנאי
ול״א רס״פ
כו׳. מסקנא דתירוצא הוא דתרין לעיל תנאי היא ההיא מתניתא דלעיל ס״ל דנכרי הוה והני תנאי דהא מתניתא כלהו סבירא להו דישראל הוה בר מי״א דאמרי בימי יעקב הוה: והא אמר מר. בפ״ק דברכות: [ונפלינו. ונבדלנו בלכתך עמנו מכל האומות]:

תוספות איוב לא היה ולא נברא. האי תנא לא סבר כרים לקיש דאמר בב״ר איוב לא היה שבאו עליו יסורין ולמה אמר הכתוב שבאו עליו להודיעך כחו של איוב שאילו באו עליו היה יכול לעמוד בהן דאי סבר האי אמורא דאיוב היה בעולם א״כ מאי קאמר שמו ושם עירו למה טובא איצטריך לאשמעינן מי היה אותו צדיק שהיה יכול לעמוד באותן יסורין: בלעם ואביו. כדאמרינן במגילה כל ששמו ושם אביו בנביאות
ע״ש
נידוע שהוא נביא בן נביא: *אימא כמשעה שנכנסו ישראל למצרים. פייך וא״ת ומאי קמ״ל קרא כתיב ויוסף ה׳ את כל אשר לאיוב למשנה ואחר
ד״ה
אותו מעשה חיה ק״מ שנה וא״כ היה בן שבעים קודם וי״ל דס״ד דלא
בלעם
כפל אלא בעושר ויופי של בנות אבל בשנים לא: אליהוא לא מישראל הוה. משמע דפשיטא דאליהוא בן ברכאל הבוזי מישראל הוה לכך נראה דבפ״ק דע״ז דאמרינן ינאו בלדד השוחי וצופר הנעמתי ויעידו בהן בישראל שקיימו כל התורה כולה ל״ג התם ואליהוא בן ברכאל הבוזי ונראה דשמעתתא דהתם סברה כמאן דאמר איוב בימי יעקב הוה דהא אמר לקמן דממשה ואילך לא שרתה שכינה על אוה״ע:

מהרש״א ולרש אין כל כו׳ מי הוה. ופרש״י וקיפיה כו׳ אבל מרישא דקרא ב׳ אנשים היו כו׳ לעשיר היה וגו׳ דודאי כמי איכו אלא משל ומיהו ליכא לאקשויי ביה מי הוה דאפשר דנקט מהרא במשל בדבר שהיה ובכרא אבל ותהי לו לבת ודאי איכו אלא משל שלא היה ולא נברא וק״ל: איוב מעולי הגולה היה. ודכתיב איש היה בארץ עוץ הוא קודם שעלה מן הגולה וכן למ״ד לעיל בימי המרגלים היה בא״י כדכתיב סר צלם מעליהם היינו אחר כל המעש׳ דאיוב שהיה בארץ עוץ נתיישב בא״י עד יום מותו וק״ל: ז׳ נביאים כו׳ בלעם ואביו כו׳. בתוס׳ כדאמרינן במגילה כל ששמו ושם אביו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא עכ״ל וקשה דא״כ למאי דס״ד דאליהוא נכרי הוה אמאי לא חשיב נמי ברכאל אביו וה״ל ח׳ נביאים באומות וע״כ נראה דההוא כללא דהתם מגיל׳ לא נאמר אלא בנביאי ישראל ואפשר דהכא סמיך שהיה אביו של בלעם נביא כדאמרינן במדרש מדכתיב בנו בעור בנו הוא בנביאות מכלל שהיה והיאת נביא וק״ל: חסיד היה באומות ואיוב שמו כו׳. יש לפרש בזה לפי שחסידי ישראל אין באין לעולם כדי לקבל שכרן בעה״ז עולם המעבר

רק

עיון יעקב

תפ״ב עקב כיון דכתיב ריח לו השמש בבגיל שמש שבאה במנורה א״כ ה״ל לידות איתן הכאה פים סגלה בפנורה שמה שנף נפסה החלה אלא ח״מ דקא׳ לאברהם: איוב לא היה ונא נביא לכאורה הוא כשל לשון ואפשר לומר ע״י דאיתא במדרש הובא בילקוט מגילה על פסוק איש יהודי היה דאוה מבני פ״ל כל מי שנאמר בו מי ראה עולם חדש איוב אתי״ל ישפיך לארץ מיירתו ועבפיו ויסף ה׳ כל אשר לו למשנה אלא יאה עולם חדש ולכן קאמר לא הי׳ שלא ראה עולם חדש וא״כ קשה קשיא יאורש אמאל שפוק לאחרי מרירם ל: - ולא .בי״א - אבות דור בכינו יהגל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים. עיין פירש״י ועיי״ל עיד דאיתא בקהלת ח׳ יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע לה׳ים כמעשה׳ השניב ובן הוא כאבימלך יבנית וזה דור שבילו הבל: ר״י בן קרחה אומר איוב בימי אחשורוש היה שנאמר ולא נמצאו נשים יפות כבנות איוב. וכתב מהרש״א ח״ל אלים כיון ינת במלא ישות כבנות איוב למה לא נקחו אותן במלך ובאמת לק״מ דר׳ יהושע בן קרחה ס״ל לשיטתו דאמר נמי בפ״ק דמגילה אסתר ירקרקת היתה אלא שמלהה חן ודו״ק:
דורו

רק לעבוד עבודת ה' בעה"ז כדאמרי' היום לעשותן ולא היום ליטול שכרן משא"כ באוה"ע כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו ואמר כי איוב אף שהעיד עליו המקרא שאין חסיד כמוהו לא נעשה בו כמדת האמור בחסידי ישראל אלא כא' מבני שאר אוה"ע ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו בעוה"ז ולפי שיש לבעל דין להרהר בזה וע"כ אמר כי הנה תראה במדת לצדיקים שבישראל הקב"ה מביא עליהן יסורין בעה"ז כדי למרק עונותיהן כאמור באברהם שעמד בעשר ולא הרהר אחר מדותיו כדלקמן וכן בשאר צדיקי ישראל אבל באיוב הביא הקב"ה עליו יסורין למרק עונותיו בעה"ז כדי לתת לו שכר טוב לעה"ב התחיל הוא מחרף ומגדף והרהר אחר מדותיו וע"כ כפל לו הקב"ה שכרו כדי לתת לו שכרו משלם בעה"ז לטורדו כו' כדאמרי' פרק אין דורשין הצדיק והרשע כ"א יש לו שני חלקים אחד בג"ע וא' בגיהנם זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע כו' נתחייב רשע נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם כו' ואין הקב"ה מקפח שכר הרשע ונותן לו שכרו כפול בעה"ז שהוא חלק צדיק שבעה"ז ודו"ק: **איזה דור שכולו הבל וכו'.** לפי שעד כאן כל הענין שבאו ג' ריעיו להוכיחו כמפורש במקרא השיב להם כי זה הדור כולו הבל ואין מי הראוי להוכיח כדלקמן דור ששופט את שופטיו וק"ל: **דורו של אחשורוש כו'.** וא"ת כיון דלא נמצאו יפות כבנות איוב למה לא לקחו אותן למלך וי"ל כדאמרינן בפ"ק דמגילה וכסיל יפרוש אולת זה אחשורוש דכתיב ויפקד המלך פקידים ומאן דס"ל ברתא איטמרא מיניה ודאיוב נמי הוה מטמרן מיניה ומיהו כדמקשי ולימא בימי דוד כו' המ"ל הכי דא"כ אמאי לא הביאו מבנותיו למלך כיון שלא נמצא כמותו דמיניה לא הוו מטמרן כדאמרינן נמי התם כל ערום יעשה בדעת זה דוד כו' אלא דבלא"ה דחי ליה שפיר וק"ל: **בימי מלכת שבא.** ר"ל בימי מלכת שבא שהיתה בימי שלמה ומאן דאמר בימי כשדיים דהיינו בימי נבוכדנאצר כפי' רש"י ונראה לומר דכמה פעמים כתיב שבא וכשדים במקרא שלא בזמנים הללו אבל לפי שנאמר ותפול שבא ותקחם וגו' בלשון נקבה וזה שלא נאמר כן בשום מקום רק במלכות דשבא דגבי שלמה שכל הענין נאמר בלשון נקבה וכדמפרש לקמן מלכותא דשבא וכן בכשדיים מעולם לא היו עם רק בימי נ"נ שנאמר הן כשדים זה עם לא היה וכאן זכרם לעם ששמו ג' ראשים וגו' וע"כ אודי דבזמן נ"נ היה מה שנעשו לעם וק"ל: **ודינה בת יעקב נ כ' כו'.** כי על הרוב נמצא שם נבלה במקרא לגבי נקבה הנבעלת בזנות ולפי שכתוב הנבלות בה' הידוע אמרו שהכתוב בא לפרש ולא לסתום והיא הראשונה הנזכרת תחלה בתורה שנבעלה בזנות והיא עדיין בבית אביה וכן ת"י היכמא די ממללן חדא מן ששיא דעבדן קלנא בבית אבהתהן כו' ע"ש: **וס"ל דמישראל הוה לבר מי"א כו'.** גם דאיכא למימר דמבני בניו של יעקב הוה ונשא דינה בת יעקב מ"מ קודם מ"ת לאו ישראל מקרי אלא בני נח מאומות הוא וי"ל דאין סברא דאחר מיוצאי חלציו דיעקב ישא בתו וק"ל: **שלא תשרה כו'.** בפ"ק דברכות שזה א' מג' דברים שבקש משה ונתן לו ופרש"י שם שהרי לסוף שאלתו כתיב גם את הדבר אשר דברת אעשה וגומר ובחומש פירש"י על מימרא דשמעתין ואין דבריו של בלעם ע"י שריית שכינה אלא נופל וגלוי עינים כגון ואלי דבר יגונב כו' עכ"ל ובפירושו לאיוב הוסיף בזה דכל הנבואות לאוה"ע לא היו אלא כענין זה בסתר ובגניבה ע"ש וכ"ה במדרש בבלעם נאמר נופל וגלוי עינים אלולי שהיה נופל לא היה רואה וכן איוב בשעה שבאו ג' ריעיו א"ל לא נופל אנכי מכם במותבם כו' אבל אלו דבריו סותרים סוגיא דשמעתין דא"כ מכניה

דאיוב מישראל הוה דהא אחר בקשת משה נמי היה להם הנבואה בסתר שלא ע"י שריית השכינה כמו בבלעם ובעיקר הקושיא מבלעם נ"ל דלאו קושיא דה"ק תלמודא בתר דשכיב משה מי שרתה כו' דלא בקש אלא עד אחר מותו וכולהו תנאי לבר מי"א לבתר דשכיב משה היה איוב אבל נבואת בלעם היה בחיי משה ודו"ק:

הגה"ה וי"א בימי יעקב. תימה כיון שהיה בימי יעקב איך אומר יצא בלדד השוחי ויעיד הא בימי יעקב עדיין לא ניתנה תורה ושמא י"ל דהאריכו ימים עד לאחר קבלה וקיום או לאו בנבואה שקיימו ישראל את התורה: רש"י שנותיו הוכפלו. נראה דקשה לרש"י קושית תוספות מאי קמ"ל לכך פרש"י לאשמעינן שאף שנותיו הוכפלו כתירוץ של תוספות דס"ד דכפל בעושר אבל בשנים לא. הרי"ף:

הרי"ף וכולהו תנאי סבירא להו דאיוב מישראל לבר מיש אומרים וכו'. עיין פרש"י אבל קשה דאליפז ובלדד יוכיחו שהיו מאוה"ע ונתנבאו ועוד קשה לדברי י"א הוה מאוה"ע אם כן גם אליהוא בן ברכאל היה מאוה"ע כי בימי יעקב לא נקראו ישראל אלא בניו של יעקב בלבד קשה למה ייחסו הכתוב אליהוא בן ברכאל הבוזי ואם תמצא לומר דאע"פ שהיה מאוה"ע ייחסו היכי אמרינן לעיל וליטעמיך אליהוא בן ברכאל הבוזי ה"נ דלאו מישראל הוה ופרש"י ע"כ ישראל הוה מדיחסיה קרא דדילמא ה"נ דלאו מישראל הוה וכדאמרינן. וי"ל דאי בימי יעקב הוה לא קשיא לן אמאי יחסיה לפי שבא ליחסו שהוא מזרע שם שהוא אברהם אבל אם היה בשאר דורות מאוה"ע אמאי יחסיה כי אין לאוה"ע יחוס: דאי ס"ד איוב מאוה"ע הוה כו'. תימא דלעיל דאקשי מיתיבי ז' נביאים נתנבאו לאוה"ע איוב וכו' ומשני נתנבאו לאוה"ע שם היה ראוי לומר ולטעמיך אי מאוה"ע הוה היכי אתנבאי הא ממשה ואילך מי שרתה שכינה. ונראה דלעיל ליכא למימר הכי משום דדילמא האי תנא דז' נביאים ס"ל כמ"ד איוב בימי יעקב הוה ומאוה"ע היה ונתנבא לפי שעדיין באותו הזמן היתה נבואה באוה"ע עד שהתפלל משה במתן תורה אבל השתא דאמרינן דכולהו תנאי סברי דבימי אחשורוש הוה או בימי שפוט השופטים או בימי כשדים וליכא מאן דסבר בימי יעקב אלא י"א בלבד אם כן גם תנא דז' נביאים שאינו י"א סבר דלא הוה בימי יעקב אלא באחד הזמנים שאמרו שאר התנאים וכיון דהוי בתר משה איך אפשר שהיה מאוה"ע ונתנבא והלא בקש משה שלא תשרה שכינה על עכו"ם והשתא הוי הכרח גמור דמישראל הוה ונתנבא על אוה"ע ועדיין י"ל להא דקאמר אי ס"ד איוב מאוה"ע היה וכו' היכי קאמר בברייתא ז' נביאים נתנבאו לאוה"ע בלעם ואביו ואיוב ואליפז התימני וכו' והלא בלעם נכרי הוה ואיך שיה מתנבא כיון שמשה בקש שלא תשרה שכינה בשלמא בצופר הנעמתי ובלדד י"ל כדכתבנו התוס' דשמעתא דהתם סברה כמ"ד איוב בימי יעקב הוה אבל מ"מ קשה מבלעם ואין לומר שכיון שבלעם היה נביא בימי משה שוב לא פסקה ממנו נבואתו אפילו לאחר בקשתו של משה שלא שמע הקב"ה בקול משה אלא שלא תשרה שכינה מכאן אבל מי שכבר שרתה עליו לא נתבטלה הימנו לפי שתפלתו של משה היתה כשעשו העגל אמר ונפלינו אני ועמך הלא נבואת בלעם היתה בסוף שני שנים אחר מלחמת סיחון ועוג וכל שניו של בלעם היו ל"ג שנים כדדרשו חז"ל על פסוק לא יחצו ימיהם הרי שנתנבא אחר תפלתו של משה ומיהו כפי הגרסא שנמצאת בגרסת הגמ' לשון זה דאי ס"ד וכו' בתר דשכיב משה מי שריא וכו' מתישב שבלעם שהיה בימי משה היה מתנבא לפי שבתר דשכיב משה דוקא לא שרתה שכינה על אוה"ע אבל בעודו חי שרתה אבל קשה לגירסא זו שהפסוק שאמר ונפלינו אני ועמך משמע מאותו היום ואילך ע"ק לפי גרסא זו הא דקאמר אי ס"ד איוב מאוה"ע הוה וכו' מאי קושיא דהא אמרינן לעיל איוב בימי משה הוה דכתיב מי יתן בספר ויוחקו ומשה הוא דאקרי מחוקק וכיון שעדיין לא שכיב משה לכך שרתה עליו שכינה. ויש לתרץ בזה דהא דקאמר דאי ס"ד איוב כו' לא אקשי למ"ד איוב הוה בימי משה אלא קאי אהני תנאי דאמרי איוב בימי כשדים הוה או בימי אחשורוש או בימי מלכת שבא וכיון דהוה בתר דשכיב משה איך תשרה עליו שכינה:

א"ר יוחנן דורו של איוב שטוף בזמה היה שנא' הן אתם כלכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו וכתיב

עין יעקב

[illegible] של איוב שטוף בזמה היו. אפשר דאתי למימר שלכך נענש איוב לפי שלא מיחה באנשי דורו וכן איתא במסכת דרך ארץ [illegible] ... צ"ב למה זה הבל שהבלנו נ"ב. אבל אי קאי אשטוף בזמה [illegible]

וכתיב °שובי שובי ונחזה בך. אימא בנבואה דכתיב
°חזון ישעיהו בן אמוץ א"כ למה זה הבל תהבלו ל"ל
ואר"י יוחנן מ"ד °ויהי בימי שפוט השופטים דור ששופט
את שופטיו א"ל טול קיסם מבין שיניך א"ל טול קורה
מבין עיניך א"ל °כספך היה לסיגים א"ל °סבאך מהול
במים א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל דאמר מלכת
שבא אשה היתה אינו אלא טועה מאי מלכת שבא
מלכותא דשבא °ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב
על ה' ויבא גם השטן גו' ויאמר ה' אל השטן מאין תבא
וגומר משוט בארץ ומתהלך בה אמר לפניו רבש"ע
שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כאברהם עבדך
שאמרת לו °קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך
אתננה ובשעה שבקש לקבור את שרה לא מצא מקום
לקבורה עד שקנה בד' מאות שקל כסף ולא הרהר אחר
מדותיך. °ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי
איוב כי אין כמוהו (בכל הארץ) [בארץ] איש תם וישר
וגו' מאי וסר מרע אמר (רבה) [ר' אבא] בר שמואל איוב
והרן בממונו היה מנהגו של עולם אדם נותן חצי פרוטה
להנוני ואיוב ויתרה משלו·

ונחזה בך. לבון זנוי הוא זה להסתכל בנשים שהעכו"ם אומרים לישראל שובי לתורתינו ותזני עמנו: **שופט את שופטיו.** שהיו השופטים עצמם מקולקלין והיה פתחון פה לנשפט להוכיח את מוכיחו שהם אומר לו השופט טול קיסם מבין שיניך הקתלק ופרוש מעבירה קטנה פלונית שבידך יכול [זה] לומר לו טול קורה מבין עיניך פרוש מעבירה חמורה שבידך: **סבאך.** יינך כמו אל תהי בסובאי יין: **מהול.** מעורב וכן כל לשון הוללות בבתורה לשון ערבוב: **קום התהלך.** היינו דקאמר ומתהלך בה מאותו שאמרת לו התהלך בארץ אני בא: ה"ג מנהג העולם אדם נותן חצי פרוטה להנוני. מי שיש לו מלאכה מוטעט לעשות אומר לפועל חלי פרוטה אני נותן לך וכלך אצל חנוני וקנה בפרוטה ככר או בצ"ס ונחלוק ואיוב ויתרה לחצי השכר משלו ונותן לו כל הפרוטה שהיה רע בעיניו לדקדק בדבר קל באיסו ממון:

מהרש"א אימא בנבואה כו' לכאורה דבנבואה אמת קא איירי דומיא דחזון ישעיהו וגו' אבל לישנא דל"ל שהוא קושית הייתור אינו מדוקדק דלא הל"ל א"כ למה זה הבל וגומר שהוא קושיות הסותר וע"כ נראה לומר דודאי לאו דבעי למימר נמי דאימא בנבואה כו' איוב לנבאי קא"ל ובנבואת שקר קאמר דכתיב חזו שקר וגומר ולא מייתי מחזון ישעיה וגומר אלא שהוא לבון נבואה וכיון שקהם בקרא לכתוב חזיתם ע"כ הכי מפורש חזיתם קיאתם כולכם להנבאת אלי בהבל ושקר וא"כ מלת למה ל"ל דהכי ס"ל נמכתב כולכם חזיתם הבל תהבלו אבל אם תפרש חזיתם מלי שמוף בזימה כיהא דה"ק להו כולכם חזיתם ושטופים בזימה ולמה זה הבל תהבלו להוכיחני בהבליכם כי אין אתם ראוים להוכחה

כדלעיל דור שכולו הבל ואפשר שא"ל כן לפי שחשדם מאשתו ולזה נסמך זה המאמר לדלעיל וק"ל: **א"ל טול קיסם כו'.** ובגרסת הילקוט טול קיסם מבין שיניך כו' ומליצו בלשון הזה קיסם לאלון בו שיניו ויתייב בזה המשל שאחד גזל מרים ותיקנו במעלד ובכשיל ובכלו בבירה והב' גזל ממנו הקסמים ושפאס והקנס לאלון בו שיניו הכה הראשון אומר לשני טול קיסם מביך שניך שגזלת ממני והשיב לו הב' טול קורה גופה שבכ"ת בבירה שהיא תמיד מבין עיניך ותשובתך קשה דאף אם אין אתה חייב לקעקע כל הבירה והשלם בדמים מפני תקנת השבים כדתנן פרק הניזקין מ"מ הגזילה בבירתך תמיד בין עיניך וק"ל: **א"ל כספך כו'.** האי קרא ישעיה קא"ל ומייתי ליה אדור ששפטו את שופטיו דמשמע נמי דבכה"ג קא איירי דכתיב בהריה דהאי קרא שריך סוררים וגומר דמשמע דעם השרי' ושופטים מדבר ושינה הלשון בכסף היה לסיגים ובסביאה לא כתב היה כי לשון כספך היה לסיגים משמע שהיה כסף מעיקרא ונתהווה אח"כ לסיגים כי הלוקח היה מצרף סיגים שלו שיהא נראה למוכר ככסף ויתן לו המוכר יין טוב וכשהוא בא ליד המוכר הוא נראה ככסף ואחר שנתן ומדד ללוקח היין כבתכה ונראה ביד המוכר לסיגים שאם היה נותנו לוקח ליד המוכר והיה נראה מעיקרא בסיגים היה לו למוכר טענה גמורה שע"כ נתן לו היין מהול במים אבל השתא שבא לידו ונראה ממש ככסף אף הוא אין לו טענה על שנתן לו היין מהול במים כיון דלפי דעתו היה מתן לו כסף גמור וק"ל: **מלכות דשבא.** לכאורה קשה דכל הענין הנאמר שם במלכות שבא הוא בלשון נקבה עד שמסיים ותפן ותלך לארצה היא ועבדיה משמע כפשטיה דקרא דנקבה היתה ולמה לא נאמר כך בספר מן המלכים על שם מלכותא ויש לפרש דה"ק כל האומר מלכת שבא אשה היתה שאין היא מולכת אלא שהיא אשת המלך וע"כ נקראת מלכת שבא שפי' מלכת אשת מלך שבא כדרך כל המלכיות אינו אלא טועה ומאי מלכת שבא שהיא בעצמה מלכתא דשבא והיא בעצמה מולכת וכן עוד היום מלכיות שאשה מולכת שם וק"ל: **קום התהלך גו'** מדכתיב משוט בארץ ומתהלך וגו' אמרו שירות על אברהם שנאמר בו האי לישנא קום התהלך ואמר ולזה לא מייתי קרא דלעיל מיניה באותה נבואה עצמה דכתיב כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה גו' ועוד נראה משום דמהאי קרא דמייתי יליף ר"א בפ' המוכר פירות דקני קרקע בהילוכה לארכה ולרחבה והשתא מהאי קרא דלעיל כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה וגו' אין ראוי לאברהם להרהר כי אף שאמר הקב"ה ליתן לו הרי עדיין לא קנה אותה אברהם באחד מהקניינים ולו א"א בחזקה שהכנענים לא יניחו אותו ויועיל המתנה לזרעו שיהיה אפשר להן בחזקה ולכך הוצרך לקנותה בכסף אבל מהאי קרא שיכול לקנות בקל בהילוכו לאורך ולרוחב וכשלא מצא לקבור אשת הוצרך לקנות בכסף מלא ואעפ"כ לא הרהר וק"ל: **איוב ותרן בממונו היה כו' נותן חצי פרוטה (לעני) [להנוני] ואיוב ויתרה משלו.** כפרש"י למ"ד איוב בכרי הוה אמר דאיוב ותרן היה בחלי פרוטה דמקרי ממון לגבי נכרי כדאמרינן עכו"ם נהרג על פחות

עיון יעקב
אין אדם חושם אלא אם כן נכנס בו רוח שטות: ואמר ר' יוחנן מ"ד ויהי בימי שפוט השופטים דור ששופט את שופטיו. ול"ל אין הלי"ח דרשה ע"ב כהא דאמרי' מקודם נ"ל ע"י ירש דהנה תחשה לך. ילא תש"א יאמר למה זה הבל שהבטו לפי שאינו הי' בימי שפוט השופטים כדאמר לעיל לפי שהיה הבל הבל לפיכך היה צריך להיות שופטים שיכה לזה קאמר יאמר ר"י ויהי בימי שפוט השופטים דור ששופט את שופטיהם וא"כ ניחא למימר שהיה בימי איוב שהרי היה מתפאר ומשבר מתלעות עול כדאיתא שם סימן כ"ט וע"ש בילקוט דף כ"ב ע"א ולא עוד אלא שהיה אותו ושופט אכן לפרש"י לעיל שפי' איוב חד שסלו הבל שהיה שופט את שופטיו ל"ע: מאי וסר מרע. כיון שכתיב גבי שהיה ירא אלהים ממילא י' יש שהיה סר מרע אלא לומר לך שסר מרע שעשה גדר ומשמר גם ר' שלא רלה ליהנות משל אחרים אלא אדרבא שהיה מוותר משלו ובזה השיב הקב"ה לשטן שאיוב גדול במעלה ע"ב מאב"ה דפ"ע

פחות מבזה פרוטה ולנ"ד ישראל הוא סרי כנ"א ות"ח היה ומקרי ממון לגבי' כדאמרינן ת"ח ומדקדק על פחות משוה פרוטה וירלא כוד בזה דממזכו המוטע של לדיק מתברך כאילו הוא הרבה ומיהו אפחות מפרוטה אין כאן ממון שיחול עליו בוס ברכה וכדאמר לקמן באיוב כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך ולזה ברכת אברהם יצחק ויעקב בכל מכל כל כדלקמן מעין עה"ב ע"ש שלא חסר מהם שום דבר כי המועט מפרוטה נתברך והיה כל בלא חסרון וכן באיוב הי' ברכתו מעין עה"ב כדלקמן ולזה יעקב שבקש ונתן לי לחם לאכול וב"ד גו' וכל אבר התן לי עשר גו' אף כי לא תתן לי רק לחם לאכול גו' הנה מברכת כל שבתת לי להתברך הנה אף מן המועט אוכל לעשר וליתן לעני כי הפרוטה שאתן לו מתברך ולזה אמר באיוב בהיה וחרן והיה כוחן חלי פרוטה לפועלו כדי להשלים לו פרוטה שיהיה מקרי ממון ויחול עליו ברכתו:

הגדה ויהי בימי שפוט השופטים. פירש"י ע"ש עוד אפשר לפרש דקשה לרבי יוחנן מ"ד ויהי משמע לשון לרה ואם היה הרעב הל"ל ויהי רעב בימי השופטים. ולא היה לריך לחזור ולומר ויהי רעב ולזה דרש דור ששופט כו' ואין לך לרה כזו גם לרה אחרת ויהי רעב. הרי"ף:

כה ^{שם} [בראשית כב] [איוב א] א"ר יוחנן גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנא' באברהם דאילו באברהם כתיב °כי עתה ידעתי כי ירא אלהי' אתה ואילו באיוב כתיב °איש תם וישר ירא אלהי' וסר מרע °ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא איוב אלהים הלא אתה שכת בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר לו מסביב מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ מאי מעשה ידיו ברכת א"ר שמואל בר רב יצחק כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך. מאי ומקנהו פרץ בארץ א"ר יוסי בר חנינא מקנה של איוב (פרץ) [פרצו] גדרו של עולם מנהגו של עולם זאבים הורגים את העזים ומקנה של איוב העזים הורגים את הזאבים. °ואולם שלח נא ידך וגומר ויאמר ה' אל השטן הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך וגו' ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים ושותים יין בבית אחיהם הבכור ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם מאי הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם א"ר יוחנן מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב *מעין העה"ב:

[דף טז שנאמר ונגש חורש בקוצר נייסם פילגש]

האתונות רועות כו'. ע"י הבקר דרים ליה לקרא שאוכלות הזרע מתלם המענה שהזרע צומח בשעתו: מעין העה"ב. כדכתיב הרים ויולדת יחדיו הריון ולידה ביום אחד:

מהרש"א יותר ממה שנאמר באברהם כו' יש לדקדק אמאי לא הביא קרא דריש הפרשה דכתיב כהאי גיונא באיוב והיה האיש ההוא תם וישר וירא אלהים וסר מרע ונראה לומר דודאי מי לא גדול מאברהם שנאמר בו אברהם אוהבי ובאיוב שנינו בפרק כסם דלא עבד אלא מיראה ואפי' למ"ד התם דאיוב נמי עבד מאהבה אינו אלא מג"ש מאברהם אבל מאיש שהפליג בקר בשבחו של איוב יותר מאברהם היינו משום שהיה שלא בפניו מה שא"כ באברהם שהיה בפניו וכמ"ש מקלת שבחו בפניו וכלו שלא בפניו והכא ה"ק ויאמר ה' אל השטן וגו' מה ראה השטן לקטרג באיוב מבשאר כל לדיקים ואמר ר"י שהיה טעותו לקטרגו בו משום דגדול הנאמר באיוב יותר מאברהם וכו' שהפליג הקב"ה בשבחו יותר מאברהם והוא לא ידע לומר דמקלת שבחו בפניו כו' והוא שנאמר ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא איוב את האלהים דאף היראה שנאמר באברהם שהי' לש"ש ובחנם שלא לקבל שכר ובאיוב אינו לש"ש רק לקבל שכר עליהם בעה"ז כדאמרי' לעיל ולזה השיב לו הקב"ה אחרי המכות הראשונות השמות לבך אל עבדי איוב כי הוא ירא לש"ש ולא כאשר אמרת והרי יש בו כל השבח הזה שאמרתי איש תם וגו' והרי אתה רואה כי מחזיק בתמותו וק"ל: מקנהו של איוב פרץ גדרו כו'. כי לא נמלא במקרא לשון פרץ המורה על הריבוי רק במקום שנאמר לגביה ל' ריבוי כמו ויפרוץ לרוב ויברך וגו' וכן ירבה וכן יפרוץ וע"כ דרשוהו כאן מלשון הנאמר בו בכל מקום פרלת והריסת גדר ממנהגו של עולם וק"ל:

הרי"ף גדול הנאמר באיוב כו'. אע"פ שבאברהם מלינו נ"כ שנקרא תמים אפשר דבאברהם נאמר ירא אלהים שהיא יראת הרוממות אלא יראת העונש אבל באיוב כתיב ירא אלהים וסר מרע לומר שסר ממחשבתו הרע ומ"מ היה ירא מאהבה: כל הנוטל פרוטה מאיוב כו'. תימא מאי קשיא ליה דילמא הוי כדכתיב למען יברכך ה' בכל מעשה ידיך דהא לא דרשינן התם כל הנוטל פרוטה ממנו מתברך אלא שיתברך במעשה ידיו והכא נמי הכי הוא ויש לומר דקשיא ליה למימר וברכתו במעשה ידיו וקאמר מעשה ידיו ברכת קשה מה ענין הברכה במעשה ידיו לזה אמר שכל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך ולכך אמר ברכת כלומר לאחרים מפרוטות מעשה ידיו ואע"פ שכתוב לתת מטר וגו' לברך את כל מעשה ידיך ולא כתיב התם לברך אותך בכל מעשה ידיך שאני התם דכתיב לתת את מטר ארלך בעתו ולברך את כל מעשה ידך דהיינו הזרע אשר תזרע בשדה שיתברך הזרע שהוא מעשה ידיך: מאי ומקנהו פרץ בארץ. לריך לבאר מאי קשיא דהכא כתיב כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב וה"נ הוי פרץ מלשון ויפרוץ לרוב ונראה דהוקשה לו דבכלל שכת בעדו ובעד כל אשר לו ומה גם שאמר מעשה ידיו ברכת לברך כל הנוטל פרוטה ויש בכלל מאתים מנה שנתברך מקנהו. ועוד מאי פרץ בארץ למה לא כתיב כי שהם ויפרוץ לרוב בארץ לזה דרשו פרץ גדרו של עולם וזהו פרץ מה שהוא מנהג העולם בארץ: מלמד שהטעימו מעין העה"ב. נראה מה שלא הטעימו מה שהוא עתיד להיות לעה"ב לפי שבעה"ב כתיב ונגש חורש בקוצר דהיינו שילמחו החטים ויקלרו אותם מיד סמוך לחרישתם ובאיוב אינו כן אלא הפרות היו חורשות והאתונות רועות דהיינו יעלו עשבים לרעות האתונות אבל לא שנמלאו חטים הראוים לקצור לזה שטעימו מעין עה"ב ולא מה שהוא לעה"ב ממש:

כט ^{איוב ב} [מהרש"א חי' אגדות פ"ק כב] ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב וגו' ותסיתני בו לבלעו חנם א"ר יוחנן אלמלא מקרא

עין יעקב

ואילו אברהם קיים התורה מ"מ לא נזכר מעלו כלום משא"כ איוב שנזכר מעלו: אמר ר' יוחנן גדול מה שנאמר באיוב יותר ממה שנא' באברהם. ואע"ג דאמרינן פ"ב דף י"ח אמרי דתהלה שבחו אמרינן בפניו וגבי אברהם הי' בפניו מ"מ הי"ל לספר כל שבחו שעם מי שלא בפניו כדי שלא יטעה לומר שאין בו שבח יותר ולה"ק השם גבי נח מקלת שבחו בפניו וכולו שלא בפניו משא"כ אם לא סיפר רק מקלת בפניו אמרינן שאין בו יותר דא"כ הי"ל לספר שלא בפניו כל שבחו ולמי מ"ש שם מהרש"א בפירושין הטעם שבפניו מספרין רק מקלת שבחו שלא יתגאה אפשר שלא שייך זה באברהם שהיה עניו גדול שאמר אנכי עפר ואפר ועיין בחדושי מהרש"א כאן: ואילו באיוב כתיב איש תם וישר ירא אלהים וגו'. כתב מהרש"א יש לדקדק אמאי לא הביא קרא דריש פרשה דכתיב כה"ג והיה האיש ההוא תם וישר וגו' ע"ש ונראה לקיים דרולה להביא דברי ה' עלמו שספר בשבחו יותר מאברהם שנ"כ ספר הקב"ה בשבחו: מאי מעשה ידיו ברכת. אע"ג דכתיב כתם שמתים יברך ה' את מעשה ידיך היינו שהקדים הברכה למעשה ידיו וכדאיתא בב"מ שהולך למוד את גרנו אומר ברוך אך כאן כיון שכתב הברכה אחר מעשה ידיו על כן י"ל דקאי הנוטל פרוטה מאיוב מתברך כי טוב עין הוא יברך שנתן כטוב עין ולא היה עינו לרה בנתינה על כן מתברך המקבלו: מאי ומקנהו פרץ בארץ. דליכא למימר דקאי על הריבוי והצלחה כמו ופרץ לרוב כיון שאפילו המקבל פרוטה ממנו מתברך והצלחה מכ"ש שהוא עלמו הצליח במעשה ידיו אלא הא דקאי על פרץ גדרו של עולם וקאמר כן דקאי על העזים שהרגו הזאבים לפי שקלינו שנעשה מעשה כזה כדאיתא בתענית דף כ"ה גבי ר' חנינא בן דוסא דעיזי אייתי דובא בקרנייהו ע"ש בפי"ש ועיין מ"ש מהרש"א: שהטעימו הקב"ה מעין עה"ב. וקאמר אך סבורה רעה כדי להבדיל הכתב מאיגרא רמא לבירא עמיקתא שיפול ממנו עכשיו אמינו חסרם פפרז ועכ"ח לא חטא איוב: אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו. כאדם שמסיתין אותו ונישם. ובאמת הקב"ה עשה כן כדי לנעור ממנו כאלו דאמרי אלו לימנו כשם ס"כ ולאבלי

גם

מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כביכול כאדם שמכיתין אותו וניסת. תנא יורד ומסית עולה ומשטין נוטל רשות ונוטל נשמה. °ויען השטן את ה׳ ויאמר עור בעד עור ותומר ויאמר ה׳ אל השטן וגו׳ אך את נפשו שמור א״ר יצחק קשה צערו של שטן יותר משל איוב משל לאדם שאומר לעבדו שבור את החבית ושמור את יינה. א״ר שמעון בן לקיש הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות הוא שטן דכתיב ויצא השטן. הוא יצר הרע דכתי׳ °רק אליו אל תשלח ידך וכתיב התם °רק רע כל היום. הוא מלאך המות דכתיב אך את נפשו שמור אלמא ביה קיימא מלתא:

(איוב א / בראשית ו)

ה״ג. במתניתא תנא יורד ומתעה עולה ומרגיז מטל רשות ונוטל נשמה וה״פ יורד למטה ומתעה את הבריות לחטוא ועולה למעלה ומרגיז את חמת המלך בהשטנותו מטל הימנו רשות להרוג את החוטא (נוכאן) [מכיון] שניתנה רשות דכתיב ותסיתני בו: **צערו של שטן.** שהתקק לשמור את נפש איוב שלא ימות: **אלמא בדידיה קיימא.** ליטול את הנפש והמית שלא ניטלה:

(בא דלא קאמר יורד ונוטל שאף כחיי האדם דנקט בעליות)

מהרש״א כאדם שניסת כו׳. אבל הכתוב אמרו כדרך שאומרו כיולא בדברים אלו שאינו אלא לשבר את האוזן ואין לפרש הדברים כפשטן כי אין עולה לפניו ולא עביד דינא בלא דינא ואין בידיע מיקורי הצדיקים אבל אמר לפי כוונת השטן כי הכה ותסיתני בו לבלעו חנם על שאמר החנם ירא איוב וגו׳ ודו״ק: **ויאמר ה׳ אל השטן אי מזה גו׳ כו׳.** כל ענין זה כדרש גם מקרא דלעיל אלא דאשמעינן הכא שגם אחר כל המעשים ופורענות שזכר לא חטא איוב לא חזר השטן מדבריו הראשונים להפליג בשבחו של אברהם וכדלקמן דשטן לש״ש נתכוון ולזה שינה קלת בהכך קראי דהכא שהוסיף לומר כאן ויבא גם השטן להתילב גו׳ דהיינו שכחן נפשו על הדבר כמו שאר בני אלקים גם לעיל כתיב מאין בא ובכאן כתיב אי מזה וגו׳ דהיינו שרמז לו על איוב דודאי ממנו בא וק״ל: **שבור הבית כו׳.** שנה דימו חומר הגוף לכלי חרס והנשמה השכלית להיין אשר בו כמ״ש אל תסתכל בקנקן כו׳ ויש קנקן חדש כו׳ והנה העבד יש לו לער לשבור החבית מבחוץ ולנמלם שלא יצא השבירה עד החלל כדי שיהא היין שמור בתוכה כך השטן היה לו לער לנמלם והכה את איוב מכות שלא בא עד חלל הגוף רק מבחוץ בשחין רע מכף רגלו כו׳ כי מכות החלל מסוכנות פן תכא נפשו: **רק את נפשו וגומר.** בקרא כתיב אך את נפשו ומיהו בלאו הגזירה שוה מרק דהדא הם דשניהם מיעוט הם:

הגדה רק רע כל היום. ילת״ד נקרא רק רע והכא כתיב רק קאי אל יצר הרע שאליו אל תשלח ידך הרי״ף:

הדושים נ״ל דנחנס דחק מהרש״א כי לפי גירסת עין יעקב אתי שפיר דהניא גזירה שוה מאיוב א׳ ושם כתיב רק ומדדמיא ליה ילפינן מהמוקדם בפסוק אבל הטעום שנפל בגמרא מחמת שהגיה לענין דהוא מ״מ טעו להגיה זה הפסוק גם כן אהוא היצר הרע ולא הוא הטעום בין אך לרק לנד ודו״ק:

א״ר לוי שטן ופנינה לש״ש נתכונו שטן דחזיה להקב״ה דקא נטה בתר איוב אמר דלמא ח״ו מנשייא ליה לרחמנותיה דאברהם. פנינה דכתיב °וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעימה. דרשה רב אחא בר יעקב בפפוניא ואתא שטן ונשקיה אכרעיה *בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו אמר רבא בשפתיו לא חטא אבל בלבו חטא. [מאי קאמר] °ארץ נתנה ביד רשע [וגו׳] אמר רבא בקש איוב להפוך קערה על פיה א״ל אביי לא דבר איוב אלא כנגד שטן כתנאי ארץ נתנה ביד רשע רבי אלעזר אומר בקש איוב להפוך קערה על פיה א״ל ר׳ יהושע לא דבר איוב אלא כנגד שטן:

(ש״א א / איוב ב / איוב ט)

בעבור הרעימה. שתתרעם על שהיא עקרה ותתפלל: **להפוך קערה על פיה.** כלומר לעקור כל כבוד שאירף וגידף:

מהרש״א פנינה דכתיב צרתה גם כעס כו׳. מפורש ע״פ המדרש מכעסת ומוזרת ומכעסת אמרה לה זבנת לברך סודר כתונת ותלוק למה אין אתה מרחלת פניהם של בניך כו׳ וכל זה דברים של גידול בנים בעבור הרעימה אין רעמים שאין אחריהם מטר ומיד אמר פוקדה שנאמר וה׳ פקד וגו׳ וק״ל: **בשפתיו לא חטא כו׳.** דמעיקרא קודם שבאו המכות עליו לא כתיב בשפתיו אלא בכל זאת לא חטא איוב אבל אחר שבאו המכות גם עליו ואשתו א״ל ברך אלהים ומות גם הוא קאמ׳ קרא בשפתיו ודוקא בשפתיו לא חטא אבל בלבו חטא וק״ל: **בלבו חטא מאי קאמר ארץ ניתנה ביד רשע גו׳.** ירלה דהאי קרא ודאי לא כאמר בלב אלא בפה אלא שהי׳ איוב אחד בפה ואחד בלב ובודאי לרבא כמי לא דבר איוב בפה אלא כנגד השטן ארץ נתנה גו׳ אבל ומדכתיב לא חטא בשפתיו למדנו דבלב היה לו כונה אחרת דהיינו להפוך הקערה על פיה והענין שאירף וכפר בהשגחה הפרטית והיינו לעקור הקערה שהעה״ז דומה לקערה להפכה על פיה שאין מי שמשגיח על מה שיש בה ופני שופטיה הוא מכסה דלית דין ולית דיין רק נתנה הארץ ביד רשע דהיינו ביד השטן ולפ״ז גם לפי הכפירו׳ אמר ארץ ניתנה ביד רשע על השטן והוא חטאו שבלב על שכפר בהשגחה העליונה ודו״ק:

הרי״ף אמר דילמא ח״ו מנשייא רחימותיה דאברהם וכו׳. ותימה דנשמע למ״ד איוב מאוה״ע הוה ניחא דהשטיני אבל לגונהו תנאי דסברי דאיוב מישראל הוה וכי בשביל שיהיה הקב״ה אוהב לאיוב הישראלי ישכח אהבת אברהם שהרי גם הוא מזרע אברהם ונראה דכיון דחזא שטן להקב״ה דנטה בתר איוב אמר מעתה לא יחפוץ הקב״ה לתת איוב למשלה על ישראל כדכתיב ישבירנו אל אל עויל וע״י רשעים ירטני. משל לרועה שראה לזאב שבא ליקח שה מהעדר וניכה בו תיש אחד עד שיעברו כל הצאן כך בקשה מה״ד לפגוע בישראל א״ב שאהבת הקב״ה לאיוב מניאה תקלה לישראל ויש״ח הקב״ה ברית אברהם אוהבו ולזה השטין וקטרג על איוב כדי שיהא נמסר ביד מדת הדין וינצלו ישראל בני אברהם:

על

עין יעקב

לא פיגמי מיתנם תיכן בני פ״נ יש לתוס אם אתריגן על אדם שאינו עושה דבר זה בשליחות ואמנות להכתין הוא אמ״ג דקמי שמיא גליא והא דקאמר אלמלא מקרא כתוב אי״ל להכי מייתי תנא יורד ומסית עולה ומשטין שטל רשות ונוטל נשמה וכיון שבני מדות אחרונות אינם שייכים כהקב״ה א״כ גם מדה ראשונה לא שייך לאומרו על הקב״ה להי״ק אלמלא: הוא שטן הוא יצ״הר הוא מלאך המות. ואפשר דר״ש בן לקיש מוסיף על הא דתנא יורד ויסית לומר דלא תימא דלצי ענין שליחותו מתלבש בענין אחר להיך הוא שטן הוא יצ״הר הוא מלאך האותו דברי הכל נאמר כענין אחד הרי שהכל אי הוא בלי התלבשו כלל: א״ר לוי שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו. אפשר לומר עפ״י המדרש דלהכי נקט הני תרתי משום דשל שטן נגד ליכא למיחשר שנתכוון לשם שמים דהא איתא במדרש ילמדנו פי׳ לך לך אחר הדברים האלה הרהורי דברים היו שם מי הרהר אברהם הרהר אחר רבש״ע כרתה ברית עם נח שאין. אתה מכלה את העולם עמדו׳ וקבלתי מלות ומעשים טובים יותר ממנו דתהא בריתו לבריתו תאמר שאחד עומד ומקבל מלות ומעשים טובים יותר ממני ותדחה בריתו לברייתי א״ל הקב״ה וכו׳ נמצא אית לומר שהשטן לשם שמים נתכוון שהרי הבטיח הקב״ה לאברהם על זה ואמר לו אנכי מגן לך אלא לי״ל כיעה אחרת דאיתא במדרש שהיה אברהם מספר על כל מכלכקן שהיא נעגם וכתבו המפרשים שהיה סבור כי לא תוכו כיאה לשבת יצרה ולפי שהרג כל אוכלסין היה הפיי״א יעיין בתוספות בב״ב פ״ק דף י״ג ולמ״ד דאיכא תלות לשבת יצרה אף החסה תלויה על פ״ו ובזה מתרץ דכל״ע לא הייתי יכול לומר דפנינה לשם נתכוונה בלותי שמצרה עניית נביית כמנור העריותה שקשה הלא הבנים אינם תלוים על פ״ו אבל שבפ״ו ראמרינן שהשטן לש״ש נתכוון כדי שלא ישכח זכות דאברהם קשה הלא כבר הבטיח על זה כ״כתיב: אחר הדברים האלה וגו׳ אלא כ״ל דבז הי״ה שבטוח על שכרו של אוכלסין כי לא סוה ברשה לשבת יצרה וא״כ אף הבנים תלוים על פ״ו לכך נם שניהם לש״ש נתכוונו: אמר רבא בשפתיו לא חטא אבל בלבו חטא. פי׳ דעתבנת

לא **על** דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל אמר רבא בקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין אמר רבש"ע בראת שור פרסותיו סדוקות. בראת חמור פרסותיו קלוטות. בראת ג"ע בראת גיהנם בראת צדיקים בראת רשעים מי מעכב על ידך ומאי אהדרו ליה חבריה דאיוב °האף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל. ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין דרש רבא °ברכת אובד עלי תבא ולב אלמנה ארנין. ברכת אובד עלי תבא [מלמד] שהיה גוזל שדה יתומים ומשביחה ומחזירה להם. ולב אלמנה ארנין כל היכא דהוה אלמנה דלא נסבי לה הוה שדי שמיה עלה ואתו נסבי לה °לו שקול ישקל כעסי וגו' אמר (רבא) [רב] עפרא לפומיה דאיוב חברותא כלפי שמיא °לא יש בינינו מוכיח ישת ידו על שנינו אמר (רבא) [רב] עפרא לפומיה דאיוב כלום יש עבד שמוכיח את רבו. °ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה. אמר רבא [עפרא לפומיה דאיוב] דלא דידיה לא מסתכל אבל אברהם אפילו בדידיה לא מסתכל דכתיב °הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את מכלל דמעיקרא לא הוה ידע °כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה אמר רבא מלמד שכפר איוב בתחיית המתים:

לפטור את כל העולם. מדינו של הקב"ה לומר באנוסים הם ע"י הקב"ה בבוא (להם) ילה"ר וה"ק על דעתך כי לא ארשע אם היית חפץ לא הייתי רשע: **בראת שור בפרסות** סדוקות והחמור בפרסות קלוטות. את זה טהרת ואת זה טמאת הכל בא על ידיך אתה בראת (לו) [בו] את סימני הטומאה: **בראת צדיקים.** ע"י יצה"ט: **בראת הרשעים.** ע"י יצה"ר לפיכך אין כלות מידך כי מי יעכב אנוסים הם החוטאים: **ברא לו תורה.** הן תבלין שהיא מבטלת את הרהורי [עבירה] כדאמרינן במלות אם פגע בך מנוול זה משכהו לבהמ"ד אם אבן היא נמוח וסי' הלכך לאו אנוסים ניהו שהרי יכולין הם להציל את עצמן: **ברכת אובד.** שהיה סבור שאיבד את כחו: **שדי שמיה עלה.** אומר שהיא קרובתו או מדבר בה לישאנה: **חברותא כלפי שמיא.** מדבר לפני שכינה כאדם המתוכח עם חבירו בא וכבכל מי חייב לנגי:

מהרש"א בקש איוב לפטור כו'. והוא מבואר שהאדם בעל בחירה ואינו מוכרח על מעשיו לטוב ולרע כמ"ש המלאך הממונה על הריון מעמיד הטפה לפניו יתברך ואומר טפה זו כו' גבור או חלש או עני כו' אבל צדיק ורשע לא קאמר כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והכא איוב כפר בזה ואמר שהאדם הוא מוכרח על מעשיו בתולדתו בטבעו ולזה אמר ליקח הדמיון מב' בריאות הפכיים בראת שור שהוא מובחר שבסימנים שפתח בו הכתוב תחלה בטהורים ובראת חמור שהוא השפל שבסימנים הטמאים מצד חומרו שע"כ נקרא חמור והשור לא ישובח והחמור לא יגונה לקבל שכר או עונש כיון שכ"א מוכרח על טבעו מצד הבריאה כמ"ש הפילוסוף השכיח לא ישובח ולא יגונה וכמו שהשיב ההוא קצא לרשב"א לך לאומן שעשאני והכא אמר כמו כן בראת צדיקים ובראת רשעים שכך יהיו מצד בריאתם והם מוכרחים על מעשיהם מצד הבריאה ואין ראוי שיקבל הצדיק שכר ולא הרשע עונש ואתה בראת גיהנם לרשעי' וג"ע לצדיקים ומי מעכב על ידך והוא שאמר לפטור את עולם כולו מן הדין כיון שהוא מוכרח וז"ש על דעתך וגו' אם היית חפץ בבריאתי לא הייתי רשע ולא הייתי ראוי לעונש אבל אין מידך מציל כמ"ש ומי מעכב כו' ואמר כי אהדרו ליה חבריה שהשיבו לו לחזק אמונת הבחיר' וא"ל שהדבר תלוי בך שברא הקב"ה ילה"ר באדם שע"י כעשה רשע אבל כתן ביד האדם תבלין שהיא התורה לבחור בטוב והוא פי' הפסוק שהביאו במענה אליפז אתה עלמך תפר היראה כי בידך הוא ותגרע שיחה עם אל כי היא מניעה עם אל שהכל בידו חוץ מן היראה ואמר כי יאלף עונך פיך וגו' שהוא ילה"ר אבל יש בידך הבחירה והבחר לשון ערומים שהיא התור' כמ"ש אני חכמה שכנתי ערמה שהוא התבלין לילה"ר כמו שכתוב בפ"ק דקידושין ושמתם כם תם טו' ע"ש ובמענה אליהוא הוסיף בזה הכבחר שאמר אתה תבחר ולא אני ר"ל שא"ל מפי הקב"ה שאתה תבחר שהבחירה בידך ולא אני בוחר לך ודו"ק: **ברכת אובד כו'.** יש לפרש דנכסי יתומים קרוים נכסי אובד לפי שמאבדין ומפקידין נכסיהן כדאמרינן פ' כשוי הדם ומי שהכיח לו אביו מעות ורולה לאבדן כו' ולזה אמר כי איוב היה גוזל שדותיהן להיות עובד בהן ומלאכת לרבן נעשית על ידו כאילו הן שלו והיה השדה נתברך על ידו כדאמרי' מעשה ידיו ברכת ולזה אמר ברכת וגו' מה שנתברך קרקע של האובד והיתום עלי ובשבילי הבא כי מעשה ידי ברכת וק"ל: **חברותא כלפי שמיא** כו'. פי' הפסוק כעסי הם הכעסים והעונשים שבאו עלי מן שמים על ההוות והעיות שעשיתי אם ישקל זה כנגד זה ומאזנים כראה איזה מהם יכריע על חבירו וק"ל: **עפרא לפומיה דאיוב** אידו באחריני כו'. הא ודאי משום דאסתכל בדידיה לא היה חסיד כאברהם אין ראוי לומר עליו עפרא לפומיה אבל פירושו ככל איכך עפרא לפומיה שהזכירו במעתין על שהטיח דברים כלפי שמיא ואומר על מה עשה ה' לי ככה הלא ברית כרתי לעיני וגו' ולזה אמר רבא עפרא לפומיה על שהרהר אחר מדותיו יתברך בזה דהא אברהם אפילו בדבור (בדידיה) לא נסתכל ואפ"ה לא הרהר אחר מדותיו יתב' בענין

עין יעקב

דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרף למעשה מ"מ הא אמרי' בס' כהרוסין מחשבה דע"א מצטרף כמעשה וזה שהרהר לנגד הקב"ה ולהפוך קערה על פיה מצטרף למעשה וע"ז שפיר קאמר מאי אמר על שליף מחשבתו למעש' לה"ק אין נתנה ביד רשע א"י בקש להפך קערה על פיה ודו"ק: **אמר** רבש"ע בראת שור פרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו קלוטות. אך י"ל ומש"ה נולד סימן טמא בחמור לבריאות כי ביעקב בחר לו יה תבא"ב הם עם הדומה לחמור והטעם שהם עובדים ע"ת לקבל פרס כיון החמור כי החמור נושא משא כדי לחיות גופו כי חמור בתקופת פתח קריאה ליה לזה קאמר בראת גן עדן בראת גיהנם ול"ל כדי שיזה עובר ע"ת לקבל פרס כדאמרינן לעולם יהא אדם עוסק בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה וליכא למימר דלמא מש"ה נברא גיהנם וג"ע כדי למנוע הרשעים מעבירות וכדאמרינן הוי מחשב שכר מצוה כנגד הפסד עבירה לזה קאמר בראת רשעים בראת צדיקים מי מעכב על ידך: **ברא** לו תורה תבלין. ותה"ט לוחה התורה לא לפנים ותה"ו כתיב והיית תמים ולשמור מצוני וזה הכוונה כוק פי' בראשית ויראת ה' כי רגה יעות אדם וכל יצר מחשבות כי נחמתי כי עשיתים ונח מצא חן לפי שלמד נח תורה ונק"א איש תמים והארכתי בזה לדרוש שנה חנוכה בפרשת האזינו: **מ"ד** נחכה אובד עלי תבא. נראה דהרבנים בקושיא זו מקאמר ברכי משמע שהיה ברכה ואיך קאמר אובד משמע ביה אבוד להכי דריש בהים יזול שדה יתומים ומ"ה נקרא ברכה בראיתא בשיפעים סימן א' ומקיתתו לשאול מאת אביה הדת וכו' ותאמר הבה לי ברכה ועיין בתוס' ואובד קאי על יתומים: **לו** שקל ישקל כעסי תנו' אמר רבא עפרא לפומיה דאיוב חברותא כלפי שמיא. נראה שמה שאמר שקל ישקול בפל לשון לומר שישקול הרבה פעמים וכן שאל לאלהים יהן בכל שבש הברע לגיותיו כיון שאין למעלם כדאיתא ברמב"ם פ"ה מהל' נכיבה ובח"מ סימן רנ"ח סעיף י"ד ועיין שכ בש"ע סעיף כ"ה ולהכי שפיר קאמר דברותא כלפי שמיא דהא"ג רבויי אדם אין למעלה ו"מ בידי שמים אפשר למעלם וזה שאמר חברותא כלפי שמיא: **עפרא** לפומיה דאיוב. קאמר לשון זה עיין דכתיב נאיכה ג"י יתן כעפר פיהו אולי יש תקוה יכן היה באיוב תקוה שהיה הכל לו לתשנה: **אבל** אברהם אפילו בדידיה לא אסתכל. הע"ג דקי"ל אסור לאדם שיקדש אשה עד שיראנה מ"מ כיון הטעם שמא ימצא בה דבר מגונה וזה כיון שלא חפץ בראותה לכן יותר לקדש בלי ראותה ועיין בתוס' יש"ש: **מלמד** שכפר בתחיית המתים. יוקף על כל דהכופר בתחיית המתים הוא מהומן שאין לו חלק לעה"ב כדאיתא ריש פ' חלק ע"ג רבא אזיל לטעמיה דקאמר בסמוך שלא נענש איוב על זה כי לא בדעת ידבר ואין אדם נתפש על

בנכין זה עלמו שהיה נקין אחר כסיין שקרא לו לרעב שנשינה זו ירד למלרים ולוקחה שרה לבית פרעה ויש לדקדק שיאך לא היה מסתכל אברהם בשרה מעולם כדאמר הכא ומדכתיב הנה נא ידעתי וגו' והרי אמרו בפ' שני דקדושין אסור לאדם שיקדש אשה עד שיראנה שמה ימצא בה כו' ואברהם אבינו קיים מילי דרבנן ואפילו עירובי תבשילין כדאמרי' ביומא וי"ל דודאי ראה אותה בנעורים קודם שנשאה ומדרב יודא שמא תתגנה כו' אלא דאמר שהית' כשוא' לו לא ראה אותה ומחוך לניעותו והוא חשב כי לא עמדה ביופיה בזקנתה כי היתה בעת הזאת לפי הכתובים יותר מס' שנה ולפי שע"י מעשה אסתכל בה עתה כדאיתא בתכחומא וראה שעמדה ביפיה מהפלא שנעשה בה בת כ' כבת ז' ליופי כו' וע"כ אמר עתה לפי זמן זקנתך ידעתי כי יפת מראה את ולפי מה שפירשנו אהא דאמר פרק נושאין גבי אברהם דכתיב יהיה לך ולזרעך אחריך וגומר ה"ק דלא תכתב שפחה וכו' דלא קיים אברהם כל התורה אלא עד אחר שכימול לק"מ דכשכנסא שרה לא קיים כל התורה ולא היה חשי להא דרב יודא ודו"ק:

הרי"ף נקש איוב לפטור העולם מהדין וכו'. נראה דנקט נראת ג"ע וגיהנם קודם בראת לדיקים ורשעים אע"פ שבריאת לדיקים ורשעים הוא בעה"ז ובריאת ג"ע וגיהנם הוא לעה"ב לפי שבריאת ג"ע וגיהנם מוכיח בברא לדיקים ורשעים ואע"פ שהבחירה היא ביד האדם להרע או להטיב כי אין ידיעתו של הקב"ה מכרעת ולדיק ורשע לא קאמר מ"מ איוב היה אומר שאילו רלה הקב"ה לא היה בורא יצה"ר ולא היו רשעים בעולם ולריכין אנו לבקש אסמכתא לדרשא זו ואפשר לדרוש שמלינו שקודם מענה זו של אליפז שאמר אף אתה תפר יראה ענה איוב במענה מקודם לו ישליו אוהלים לשודדים ובטוחות למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו ואולם שאל נא בהמות ותורך וגו' או שיח לארץ וגו' מי לא ידע בכל אלה וגו' וה"מ שאין כהוי לענוש לחייבים השודדים הרשעים ומרגיזי אל אלא ישליו אוהלים לשודדים בטוחות ולא עונש כיון שהביא אלוה בידו שברא הקב"ה ליצה"ר בידו וא"כ מה פשעם של מרגיזי אל להענישם ואולם שאל נא בהמות שבראת טמאים וטהורים קמזל פרסותיו וכו' וכן העופות מהם ברא הקב"ה בסימני טהרה ומהם בסימני טומאה וזה תורך שהכל הוא מידו ית' ומרגיזי אל סרלה לבראות ומי לא ידע בכל אלה הדברים שברא יד ה' עשתה זאת ורלה שיהיו אלו טהורים ואלו טמאים וכן רלה הקב"ה שיהיו אלו רשעים ואלו לדיקים ומאי אהדרו ליה וכו' כ"ל דה"ק האף אתה בכלל כפירותיך בהשגחה באת להפר ולבטל יראת ה' מבני אדם לומר שהוא מוכרח במעשיו ותגרע שיחה לפני אל שאתה מגלה בריאת יצה"ר וגורע ומכסה בריאת התורה שהיא שיחתו של הקב"ה שהוא משתעשע בה שהיא תבלין של היצה"ר המונעת לאדם שלא יחטא וכפי זה שדרשו חז"ל בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין הבנתי מדברי הזוהר שיצה"ר נקרא חמץ שעולה במספר לק"ח שלקח טוב שהיא התורה מבטלת החמץ שהוא יצה"ר: מ"ד ברכת אובד עלי תבא וגו'. נראה שהוקשה לו מה שייכות יש בין ב' דברים אלו ברכת אובד עם לב אלמנה וע"ק מה היא ברכת אובד שנקט איוב לזה דרש שהיה גוזל שדה יתומים ומשביחה והוא נתכוון שהיה נוטל השדה מהיתומים בזרוע והיה שולח לדבר להאלמנה אם היתומים וכל העם היו חושבים שהיה לוקח השדה של המת וגם אשת המת קונה אותה לו לאשה והיו קופלים עליה הרבה בני אדם לישא אותה ובימי בימי היה משביח שדה היתומים מחמת התואות שהוליא על השדה ובימי ובימי נשאה האלמנה והיה מחזיר השדה שחשבוה לאבידה והיו מברכין את איוב היינו ברכת אובד עלי תבא וגם לב האלמנה ארנין שקפצו עליה מגד מאן דשדי שמיה עלה ואתו ונסבי לה והכל נמשך מלקיחת השדה של היתומים כנזכר: לו שקל ישקל כעסי וגו' מכרותא כלפי שמיא וכו'. פירוש דדיים כעסי על מה שהיה מכעים נזקים והיה אומר שאם במאזנים ישקלו העון והעונש היה העונש יותר. ונראה וע"כ עפרא בפומיה דאיוב חברותא כלפי שמיא לומר בא ונשקול: כלום יש עבד שמוכיח לרבו. יקשה דילמא הכי קאמר לא יש בינינו מוכיח לפי שאין העבד ראוי להוכיח את רבו ולכך אין מי שיהיה בינינו מוכיח מפני שכלנו עבדים ומי יוכיח לרבו וא"כ ונ"ל שאמר איוב שהיה רולה

להוכיח לרבו ונראה דיליף ליה מדקאמר בתריה יסר מעלי שבטו ואימתו אל תבעתני אדברה ולא איראנו דמשמע שאמר לו יש בינינו מוכיח מפני היראה ואילו יסלק השבט מעליו יהיה מוכיח לרבו וידבר בלי פחד, ועל זה אמר עפרא לפומיה דאיוב: הנה נא ידעתי מכלל דמעיקרא לא הוה ידע לה. ומזה קשיא לפרש"י בחומש בפי' הנה נא. הגיע השעה שיש לנו לדאוג על יופיך ידעתי זה ימים כי יפת מראה את ועכשיו אנו נכנסים בין אנשים שחורים ומכוערים והכא אמר רבא אברהם אפי' בדידיה לא מסתכל. וי"ל דרש"י ז"ל אזיל לשיטת ב"ר דדרשו הנה נא ידעתי שע"י הדרך אדם מתבזה וזו עמדה ביופיה ובבי זעירא אמר הלכנו לארם נהרים ולגובה ולא מלינו אשה נאה כמותך עכשיו שאנו נכנסים למקום כעורים ושחורים עאכ"ו וע"פ דרשה זו פירש"י כך: מלמד שכפר בתחית המתים. ולא"ת דילמא אמר לא יעלה מעלמו אלא הקב"ה מוריד שאול ויעל שהקב"ה מעלה משאול נפשו וכן פי' בפי' הזוהר. ואפשר דדייק הכא מדמסמיך כלה ענן וילך והענן כשהוא כלה הוא הולך לגמרי אלא שהקב"ה מעלה נשיאים ועננים אחרים כן יורד שאול לא יעלה שוב לגמרי:

°אשר בשערה ישופני והרבה פצעי חנם. אמר רבא לב איוב ט
איוב בסערה חירף ובסערה השיבהו בסערה
חירף דכתיב. אשר בסערה ישופני אמר לפניו רבש"ע
שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב
לאויב בסערה השיבהו דכתיב °ויען ה' את איוב מן שם לח
הסערה וגו' ויאמר אזר נא כגבר חלציך אשאלך וגו'
א"ל הרבה נימין בראתי (בראשו של אדם) [באדם] וכל
אחד ואחד בראתי לו גומא בפני עצמה שלא יהו שתים
יונקות בגומא אחת שאלמלא ב' יונקים בגומא אחת
מחשכות מאור עיניו של אדם בין גומא לגומא לא
נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי °מי פלג לשטף איוב לח
העלה הרבה טיפין בראתי בעבים וכל טפה וטפה
בראתי לה דפוס בפני עצמה שלא יהו שתים בדפוס
אחד שאלמלא שתים בדפוס אחד מטשטשות את הארץ
ואינה עושה פירות בין טפה לטפה לא נתחלף לי בין
איוב לאויב נתחלף לי ומאי משמע דהאי תעלה לישנא
דדפוס הוא אמר רבה בר (עולא) [שילא] דכתיב °ויעש מ"ב יח
תעלה כבית סאתים זרע. °ודרך לחזיז קולות הרבה איוב לח
קולות בראתי בעבים וכל קול וקול בראתי לו שביל
בפני עצמו [כדי] שלא יהו שני קולות יוצאים בשביל
אחד שאם יהו ב' יוצאים משביל אחד מחריבין את
העולם בין קול לקול לא נתחלף לי בין איוב לאויב
נתחלף לי. °הידעת עת לדת יעלי סלע חולל אילות שם לט
תשמור יעלה זו אכזרית על בניה ובשעה שכורעת
*ללדת עולה לראש ההר כדי שתפול ממנה ותמות שם ע"ב
ואני מזמין לה נשר ומקבלו בכנפיה ומניחו לפניה ואינו
מקדים ואינו מאחר אפילו רגע אחד שאם מאחר אפילו
רגע אחד מיד מתה בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין
איוב לאויב נתחלף לי. °חולל אילות תשמור אילה זו שם
רחמה צר ובשעה שכורעת לילד אני מזמין לה דרקון
ומכישה בבית הרחם ומתרפה ויולדת ואינו מקדים רגע
ואינו מאחר רגע שאם מקדים רגע או מאחר רגע אחד
מיד מתה בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב
נתחלף לי. °איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל שם לד
אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס על צערו:

מן

עיון יעקב

פל נערו ילמיד לעיל איוב מאיה ולא נכפל שכיו אלא כדי להאכידו מעולם הבא לק"מ: אישר בסערה ישופני אמר לפניו רבש"ע וכו' נתחלף לך בין איוב לאויב. אפשר בהדיא לבון כופני מכסק הסופה מים שמריק הגוים מכלי אל כלי ומהסך סכלי כן סיפך הש"י איוב לאויב: ויען ה' את איוב מן הסערה וכו'. שבי"ל משום דאיום נגד העה"ז שנבול בס"ל

מן השערה. לשון שער כדקתני הרבה נימין נבראתי באדם: **מטשטשות את הארץ.** עושים את הארץ כטיט: דרקון. נחש: **מבישה.** עשכה: **ומתרפה.** לשון רפי: **שאין אדם נתפס.** להתחייב על שהוא מדבר קשה מחמת צער יסורין דקאמר לא בדעת ידבר ולא אמר ברשע ידבר אלא לא בדעת ידבר וכו':

מהרש"א ובסערה השיבוהו כו'. יראה שסמך עלנו בהך דרשה במה שאמר באיוב סי' י"ג למה פניך תסתיר ותחשבני לאויב לך כפי מה שבארנו כי איוב היה כופר בהשגחה פרטית וז"ש שמא רוח סערה עברה לפניך שהם מלאכי משחית שנקראים רוחות המסערים את העולם ועוד ע"ש השטן שכדמה לרשעים לשער והם עוברים לפניך ומפסיקין ההשגחה בינך לבין העולם כמ"ש לעיל בפסוק ארץ נתנה ביד רשע שהוא השטן שאינו משגיח במעש' הטוב ופני שופטיה שהוא הבורא יתברך יכסה מלהשגיח והוא שאמר כי ע"י שאין אתה עלמך משגיח נתחלף לך בין איוב לאויב כההוא עובדא דריש חגיגה דא"ל מלאך המות לשלוחיה אייתי לי מרים מגדלא שער כו' כי גם השטן גופיה לא יטעה כדלעיל שהוא המתעה ומרגיז ומטל בשמה אבל שלוחו טעה ולא ידע את מי התעה השטן וז"ש אשר ע"י סערת השטן ושופטי והרבה פלעי חנם כי נתחלף לו בין איוב לאויב והם בעלמם דברי איוב שאמר למה פניך תסתיר ומלהשגיח במעשי ותחשבני חילוף איוב לאויב לך ומוסבנא דדין כמו דין וע"פ שאמרו פ"ק דסוטה ג' היו בעלת פרעה בלעם שיען כהרג איוב ששתק כידון ביסורין יתרו כו' ולזה אמר שבשביל ששתק לא היה ראוי ליסורין כאלו רק פרעה הנקרא שתם אויב כדכתיב אמר אויב גו' הרעב אויב גו' הוא ראוי ליסורין ואפשר שע"ז אמר לעיל בשפתיו לא חטא ששתק אבל בלבו חטא שהיה בלבו רע על ישראל והקב"ה מליף מחשבות העכו"ם למעשה ולזה אמר לרעתו שלא חטא שנתחלף לך בין איוב לאויב לפרעה שנק,ו שתם אויב לאיוב ששתק ולא חטא. ואמר מן הסערה השיבוהו הרבה נימין כו'. שהשיבוהו מחכמת היצירה שהוא יתברך משגיח בפרטי הדברים אפילו הוא כמוט השערה והכך נימי מוקמינן ליה בפ' בא סימן דהיינו דווקא בראש אדם אבל בשערות בגופו יש ב' נימין בגומא אחת וזו מחכמת היציר' פרטית שבאדם דאין לך מין שמגדל ומלמיח בראש שער תמיד כמו אדם והוא כי הנשמה אשר בראשו יותר מבשאר ב"ח דוחה למותרו' החומר תמיד וע"כ הוא מגדלם לעולם וצריך לכל אחד ואחד שיעור יניקה דוגמת האילנות המגדלין דבעי לכל אחד ואחד שיעור יניקה שאם היו רצופין יותר ממטע עשרה לבית סאה היו מכחישין כח הקרקע כן נימין הללו שאם היו יותר רצופין משיעורן דהיינו ב' נימין בגומ' אחת היו מכחישין כח החיוני והחוטים שיוצאים ממנו וזכר ומאור עיניו של אדם שהוא ראש החוט. ואמר אם הוא משגיח שלא נתחלף לו בין גומא לגומא כו'. שהוא פרטי יצירה בדבר קטן כ"כ כחוט השערה: **בין איוב וכו'.** והוסיף עוד בזה במה שהשי"ת משגיח בהויה הטבעית בדבר קטן כ"כ כטפה וז"ש מי פלג לשטף **תעלה הרבה טיפין וכו'.** ולא דרש ליה הכא האי קרא אלא לענין שכל טפה וטפה יש לה תעלה ודפוס בפני עלמה אבל בפי' רש"י באיוב דרש מהאי קרא נמי הך דרשה דלעיל שפירש מי פלג לשטף תעלה בערב"ים קורין לשערה שיטפא כל שער שברא פלגתי לו תעלה גומא ליכך כו' ד"א לשטף טפה כו' עכ"ל ע"ש ולא ידעתי מנין לו והוסיף עוד בהשגחה פרטית בקול הרעמים שהם ממעשה בראשית כדאמר בפ' הרואה. וז"ש **שאלמלא ב' קילות יוצאות וכו'.** אשר ניקח הברכה שם שכחו וגבורתו מלא עולם שכוחו קול ה' וגבורתו כמ"ש קול ה' בכח וגו' מלא כל העולם אבל ב' כתות משני קולות בשביל ה' לא יכילם כל העולם והוסיפו עוד לבאר מחכמת היצירה כי היעלה זו בעת לידתה היא עולה בגבול הנשר אשר במרום הרים קנו מכל המינים והוא העוף הידוע בודאי דורס מינים אחרים ואעפ"כ היתה בו חכמת היצירה בהשגחה פרטית להציל שם בגבולו את בני היעלה ע"י הנשר וכן אמר בחכמת היציר' והשגחה פרטית באילה זו כי רפואתה ע"י נשיכת דרקון שהיא כחש הממית בנשיכתה כל שאר המינים ונזכר ענין זה מחכמת היצירה שהאילה מרחקת אדם הנחש כמ"ש במדרש ילקוט באילת השחר בית שים בו נחשים מביא קרן של אילה ומעשנין בתוכו ומיד הנחשים בורחים כו' ע"ש: **כי לא ברעת ידבר וגו'.** וכתיב כי לא דברתם אלי נכונה וגו מהרש"ל מוחק האי קרא דכי לא דברתם אלי וע"ש אבל בילקוט ובפרש"י הביאו הך דרשה דמכאן שאין אדם נתפס כו' מקרא דכי לא דברתם וגו' ומהרש"ל הבין דלפי גירסא זו מלמיזת ב' המקראות קדרים ואינו כן אלא דמתוך כל אחד משני הכתובים קאמר דלמדנו דאין אדם נתפס כו' דאליהו בא כמתכלל בעד איוב נגד פני ג' רעיו כי לא בדעת וברשע ידבר אלא מחמת צער ויסורין כפרש"י במתניתין וכן בא הקב"ה להתכלל עליו כי לא דברתם אלי נכונה וגו' כפרש"י בספר איוב ואם הוסיף לדבר מפני הוס' ויסורין כו' וק"ל:

°**וישמעו שלשת ריעי איוב וגו' מאי ויועדו יחדיו** אמר רב יהודה אמר רב מלמד שנכנסו כלם בשער אחד והנא בין כל אחד ואחד ג' מאות פרסה מנא הוו ידעי א"ד כלילי הוו להו וא"ד אילני הוו להו כיון דכמשי הוו ידעי. אמר רבא היינו דאמרי אינשי *או חברא כחברי דאיוב או מיתותא. °ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה רבי יוחנן אמר רביה באה לעולם רשב"ל אמר מריבה באה לעולם א"ל רשב"ל לדידך דאמרת רביה באה לעולם מפני מה לא נכפלו בנותיו של איוב א"ל אע"פ שלא הוכפלו בשמות הוכפלו ביופיין דכתיב °ויהי לו שבעה בנים וג' בנות ויקרא שם האחת ימימה ושם השנית קציעה ושם השלישית קרן הפוך. ימימה שדומה ליום. קציעה שריחה נודף כקציעה. קרן הפוך אמרי דבי רבי שילא שדומה לקרנא דקרש מהכו עלה במערבא קרנא דקרש לקותא הוא אלא א"ר חסדא ככורכמא דרישקא במיניה כדכתיב °כי תקרעי בפוך עיניך רבי שמעון ברבי איתילידא ליה ברתא הוה קא

עין יעקב

פה"א לתהלות שהקב"ה משגיח בעה"ז ונגד חמשה חושים שאפשר לטעום בהם והם חוש הראיה וחוש השמיעה וחוש הטעם וחוש הריח וחוש המישוש: **ותנא בין כל אחד ואחד ש"ג** פאות פרסה. שמעתי לפרש שאחד מהם היה דר על הראש ההר ושלשה רעיו כמין גאם בענין שהיו רחוקים זה מזה בשוה: **אן חברא כחברי דאיוב או מיתותא.** לפי פרש"י הדבר פשוה בה כולי האי שאין לו חבר ואמן לכך יבחר המות מחיים ואפשר לפרש דה"ק או חברא כחברי דאיוב שראינו שהלכו וטלטלו עצמם שלשה מאות פרסה בשביל לבוא לו ולנחמו ראינו שהיו בשליום עמו או מיתותי כנומר או ע"י מ"מה ניכר שהי' בשליום עמו וכדלהתרינן מת אחד מן החבורה ידאגו כל החבורה וע"ל ע"ד דאיתא בב"מ פ"ה דף ס"ב פרים שהיו מהלכין בדרך ומטב שישבו שניהם וימותו ואל יראה אחד במיתת חבירו עד שבא ר"ע ולימד חייך קודמין לחיי חבירך להיה או סברא כחברי דאיוב שהיו אוהבים וכנפש אחת או מיתותא שהיו קודמין לחיי חבית כיון שאינו אוהבו כנפשו כמו חברא דאיוב. ר' יוחנן אמר רבייה בא לעולם. עיין פירש"י ומהרש"א וע"ל דהפי' רבייה לשון מגדלת כדאיתא לקמן פרק מי שמת דף קמ"א בת בתחלה סימן יפה לבנים א"ד דמדיבא אחי פרש"י מגדלת ע"ש ומ"ד מריבה ע"ד דאיתא בכתובות דף נ' ורשה בנים לבניך שלום על ישראל ולא ליתו לשבחי ע"ש ועיין ספ"ק דסוטה בא זכר בעולם בא שלום בעולם ע"ש: **הוכפלו ביופיין.** כי אין אבה שלא ליופי ולמ"ג דכשע אשה יראת ה' היא תתהלל ע"ש פבל.

קא חלשא דעתיה א"ל אבוה רביה נולדה לך א"ל בר קפרא תנחומין של הבל נחמך אביך דתניא אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אוי לו למי שבניו נקבות אשרי מי שבניו זכרים אי אפשר לעולם בלא בוסם ובלא בורסקי אוי למי שאומנותו בורסקי אשרי למי שאומנותו בוסם:

כלילי הוו להו. כתרים ובכל כתר ג' פרצופין ואיש את כמו מחוקק על הפרצוף וכשבאין יקורין על א' מהם פרצופו משתנה וכן אינך: דכמשא. ללד"א: או הברא כחברי דאיוב. אם אין לו לאדם אוהבים נוח לו שימות: לרוב על פני האדמה. ובנות יונח להם: רביה באה לעולם. כשנולדה בת לפי שממהרת (להזריע) [להיות לה זרע]: הוכפלו ביופיין. ואין לך כפול טוב ממנו: שדומה ליום. נרה כחמה: קציעה. מין בושם הוא: קרנא דקריש. מין חיה וקרניה מבהירין כמין צבע: כורכמא דרישקא. כרכום הגדל בגינה: במיניה. שהוא מעולה משאר כרכומין:

תוספות כבולא דריסקא במינית. אע"ג דכחול הוא שחור כדפי' בה"ג אוכמי אוכמי היינו דמיא לכוחלא ה"ק כי היכי דכוחלא דריסקא מקרין ומאיר משאר כחול כך היא היתה נאה משאר נשים וקרן הפוך לשון כי קרן עור פני משה והשתא אתי שפיר הא דמייתי ותקרעי בפוך עיניך דכחל דומה לפוך שנותנין כחול בעין אבל לפי' הקונ' דגרס כי כורכמא דריסקא קשה לרשב"א א"כ מה מייתי מכי תקרעי בפוך עיניך ויונתן תרגם נרד וכרכום רסק וכרכום כפרים עם נרדים עם ריסקא:

מהרש"א בשער א' כו'. דקדקו כן מלשון ויועדו יחדיו שהשער הנזכר ברוב המקרא הוא מקום הועד כמו בשעריך שתרגומו לתרע בית דינך ואמר שנזדמנו בבואם למקום שהיה איוב שם ברגע אחד למקום שוועד כאילו ג' ריעיו נעשו ביחד ב"ד ובית הועד שם. ואמר בין כל או"א ג' מאות פרסה. לבא לנוד לו ולנחמו גימט' שכי הוה: א"ד כלילי הו"ל כו'. אם היה מעשה כישוף אתי כמ"ד בפרק ד' מיתות דלא נאסר כישוף לבני נח ויהיה מלת וישמעו לפ"ז לאו לשון שמיעה אוזן ממש אלא מלשון שמיעה וידיעה שכלית ע"י הכלילי ואילני דהו"ל דאל"כ אף שהיה הדרך שוה ביניהם ג' מאות פרסה לא היה אפשר להם להזדמן ביחד דא"א שיזדמן להם השמועה מפי המגידים ברגע אחת מלומלם אי לאו ע"י כלילי או ע"י אילני ויש לכוין בזה ברמז כדאמרינן לעיל היש בה עץ שפנותיו ארוכות כעץ דהיינו ע"י אילן זה ניכרים שנותיו לטוב': רביה באה לעולם כו'. פרש"י שממהרת להיות לה זרע עכ"ל הכי אמרינן בפרק בן סורר ומאי דילמא תרווייהו בעי אוליד ובת שבע בו' אוליד משום דאתתא בריאה תדע כו' אבל יותר נ"ל לפרש דיותר מתרבה העולם ברוב נקבות מברוב זכרים כדאמרי' בסוטה א"ל הקב"ה לפרעה רשע מי שנתן עצה טפש היה היה לך להרוג את הנקבות אם אין נקבות זכרים מהיכן ישאו נשים אשה אחת אינה יכולה ליטול ב' אנשים אבל איש אחד יכול לישא מאה נשים ולהוליד מהם כו' ומ"ד מריבה באה לעולם כמ"ש בפרק הבא על יבמתו לא זכה מנגדתו: מפני מה לא נכפלו בנותיו כו' א"ל נהי דלא נכפלו בשמות כו'. ויש לדקדק בזה דמה שטענו לא הודה שהוא שאל לו למה לא נכפלו בנותיו דהיינו שלא היה לו ו' כמו שנכפלו כל שאר הדברים והוא השיב לו נהי דלא נכפלו בשמות כו' ואכתי תקשי למה לא היו לו ו' בנות ויש לפרש דלפי הנראה מהכתוב שכל מה שנכפל כאן היינו שלא נשארו מן הראשונים כלל וכל הכפל נתוסף דבאחרונות כתיב ותפול שבא ותקחם וגו' ותבער בצאן ובנער ויפשטו על הגמלים וגו' אבל במעשה הבנים והבנות לא נזכרו שם שמתו ואפשר שנשבו וע"כ לא נתוסף לו כאן רק הכפל שהוא ג'

ועם ג' הראשונות הרי הם ו' אבל הא קשיא ליה דא"כ למה נזכרו רק הג' כאן בשמות ולא ג' הראשונות אבל אם נאמר שכבר מתו הראשונות ניחא שלא תם להזכירן בשמותן כיון שמתו בנערותן וא"כ הוא תקשי ולמה לא נכפלו הבנות והשיב לו דקושטא שלא מתו הראשונות ודקשיא לך למה לא נזכרו בשמותן שלא נזכרו כאן גם שמות הראשונים נהי דלא נכפלו בשמותן נכפלו ביופי דגם אותן שנזכרו בשמותן כאן לא נזכרו אלא ע"ש שמותן שנכפלו ביופי כדמסיק ימימה כיום כו' ולפי דרך זה יתיישב דמאן דלית ליה כני רביה באה לעולם ואית ליה אשרי מי שבניו זכרים כו' כדלקמן וא"כ תקשי ליה למה לא נכפלו בניו של איוב ואפשר שהוא מפרש עד"ז ויפול על הנערים וימותו הם הנערים שהיו אצלם לשמש להם אבל הבנים עצמם לא מתו מדלא כתיב ויפול על הבנים וימותו וכן מוכח בקרא דכתיב בניך ובנותיך אוכלים וגו' ויפול על הנערים וגו' ואם על הבנים קאי א"כ ג"כ על הבנות קאי וה"ל למכתב ויפול על הנערים והנערות שהם בניו ובנותיו אבל אי קאי על הנערים שהיו אצלם לשמש ניחא דבין בניו ובין בנותיו נשארו בחיים וכן ותקחם ואת הנערים ע"כ דהיינו המשרתים כפירש"י שם ועי"ל דמלת שבענה בא בתוספת נו"ן שאין כן בכל המקרא להורות על שבעתיים וכן ראיתי אח"כ בפירש"י שם ודו"ק: תנחומין של הבל נחמך כו'. יראה בזה דבר קפרא לא בא למחלש דעתיה טפי אבל למאי דקי"ל כב"ה במצות פ"ו דבעי זכר ונקבה והוא לשון כפל פרו ורבו אמרו פרו ע"ש הזכר שממנו הזרע כמו גרעין הפרי כמ"ש בפסוק הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן וגו' ורבו ע"ש הנקבה שמרבת ומגדלת אח"כ הבנים וז"ש לו אבוה כי הוה חזא ביה דחלש דעתיה רביה באה לעולם כי בה אתה מקיים מצות רבו ובא בר קפרא לפרש דברי רבי בדרך לחות דכעין תנחומין של אדם שהיה לו על הבל בנו דהיינו שאמר לו כי שת לי זרע אחר תחת הבל שפירש למ"ד דסגי בזכר ונקבה בפ' הבע"י לפי שקין ותאומתו לא היו מתולדות אדם אבל הבל ותאומתו היו מתולדות אדם כדאיתא בפר"א וכשנהרג הבל לא היה אדם עדיין קיים פ"ו שלא היה לו רק בת א' שהיא תאומת הבל עד שנולד שת שאז קיים פ"ו והוא שאמר בשת כי שת לי זרע אחר תחת הבל והרגו קין והייתי בטל פ"ו וא"ל בר קפרא דבאותן תנחומין עצמן שהוא במצות פ"ו נחמך אביך בבת זו שנולדה לך אבל לא תפרש כפשטיה דרביה באה לעולם שיהיה אפילו הרבה לאדם דא"א לעולם בלא זכרים ובלא נקבות משום מצות פ"ו בנות ברכה אבל אשרי מי שבניו הרבה שיהיו לו בנים זכרים ואוי לו למי שבניו הרבה שיהיו נקבות דסגי לו בבת אחת לקיים מצות פ"ו ודו"ק:

הרי"ף וישמעו שלשת ריעי איוב וגו' מנא ידעי וכו'. ונראה לפרש מניין להו לרז"ל כן ודילמא היו יושבים כל אחד בעירו זה מרחוק ומקרוב ונשמע לרחוקים השמועה בתחלה ונסעו ללכת ואח"כ שמעו הקרובים ונפגשו שניהם לבא גם יחד. וע"ק מהו זו שאלה שאלו מנא ידעי ודילמא מפי השמועה שמעו. ונ"ל שדקדקו בכתוב שאמר וישמעו שלשת ריעי איוב ולא הזכיר שמותם ואח"כ כשהזכיר ביאתם אז הזכיר השמות וכו'. וכך הול"ל וישמעו שלשת ריעי איוב וכו' ויבואו לנוד לו ולנחמו. ועוד יש לדקדק שאמר איש ממקומו כי פשוט הוא שבא כאו ממקום אחר כי אם ממקומם. ועוד דהל"ל ויבואו ממקומם מאי איש ממקומו ולכך דרשו שאלו הג' אנשים היו אוהבים זה לזה ביותר עד שכ"א מהם היה לו במקומו כלילא וכו' או אילנות בשם כולם וא"כ איש אחד ממקומו שלא היו אצלו ברגע א' ידעו כולם רעתו ולערו של איוב ואם היו כ"א מקלתו זה במקום רחוק וזה במקום קרוב איך נתוועדו יחדיו לבא זה עם זה ולא בא האחד קודם לחבירו ולזה דרשו שהיה ג' מאות פרסה בין כל א' ולכן ויועדו יחדיו בבת א' לבא כולם בשעה א' כי בשעה שנסע הא' נסע גם הב' ולכך שאל מנא ידעי לבא כולם בשעה א' והשיב מהכלילי או האילנות ובזה נרמז יפה מ"ש איש ממקומו היו אתו דמות פניהם של אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ויבואו

ויבואו לנוד לו ולבכות על צערו של איוב וזהו לנוד לו ולנחמו על מיתת בניו ואבדן נכסיו ומרוב צערם של חביריו שהיו מצטערים כמוהו לא דברו אליו דבר כי הכאב גדול להם מאד ואין חבוש מתיר עצמו לנחם עצמו. אחרי כן פתח איוב את פיהו אז ענו גם הם לו דברי נחומים: הוכפלו ביופיין וכו'. נראה דדריש ליה מדמלינו שהזכיר עכשיו שמות הבנות מה שלא הזכירן בתחלה לומר שעכשיו שהוכפלו בנוי נקראו ימימה שדומה ליום אבל בתחלה שלא היו יפות כ"כ לא נקראו בשמות אלו: כבורכמי דריסקא וכו'. עיין בתוס' והקשה הרשב"א וכו' ואפשר לתרץ שהיה מין כלים שכוחלים בו העינים:

לד [כתנאי] °ויי' ברך את אברהם בכל מאי בכל ר"מ אומר שלא היתה לו בת רבי יהודה אומר שהיתה לו בת. אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה (לקמן בפרק מי שמת הביאו מאמר זה ואמרו אימר דשמעת ליה לרבי יהודה דאפילו ברתא לא חסריה רחמנא לאברהם דעדיפא מברא מי שמעת ליה). רבי אלעזר המודעי אומר אצטגנינות (גדולה) היתה (לו לאברהם) [בלבו של אברהם] שכל מלכי מזרח ומערב משכימין לפתחו. רשב"י אומר *מרגליות טובה היתה לאברהם תלויה בצוארו שכל חולה שראה אותה מיד נתרפא ובשעה שנפטר מן העולם נטלה הקב"ה ותלאה בגלגל חמה (והיינו) [אמר אביי היינו] דאמרי אינשי אידלי יומא אידלי קצירא. ד"א שלא מרד עשו בימיו ד"א שעשה ישמעאל תשובה בימיו שלא מרד עשו בימיו דכתיב °ויבא עשו מן השדה והוא עיף וגו'. ותנא אותו היום נפטר אברהם אבינו מן העולם ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אבינו ומ"ש של עדשים (אמר רבה בר מרי) אמרי (לה) במערבא משמיה דרבה בר מרי מה עדשה זו מגולגלת אף אבלות מגולגלת ומחזור על באי עולם א"ד מה עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה מאי בינייהו איכא בינייהו לנחומי בביעי:

פס' בראשית כד / בראשית כה

איצטגנינות. חוזה בכוכבים: משכימין לפתחו. ליטול עצה ממנו: אידלי יומא. הוגבה השמש כשחמה זורחת: אידלי קצירא. מיקל החולה: אבל אין לו פה. שיושב ודומם: עדשים אין להם פה. כמו שיש לפולין ולשאר מיני קטניות כמין סדק: לנחומי בביעי. אין להם פה אבל אינן מגולגלים כגלגל:

תוספות שכל חולה שרואה אותה וכו'. וא"ת והא בימי אברהם אכתי לא היה חולה בעולם כדאמר בפסוק את הפועלים דעד יעקב לא הוה חולשא ועד אלישע לא הוה דאחלים ואיתפח ומצינו לומר דהכא בחולה של מכה איירי ור"ת [ור"י] מפרשו דעד יעקב לא הוה דאיחלש היינו חולה של מיתה מכאן ואילך הוה דאיחלש חולה של מיתה ולא הוה דאיתפח עד אלישע:

והרשב"א כתב כבר ידעת שחכמים ז"ל כינו החכמה ודמוה לאבנים טובות ומרגליות וקראום ג"כ דברי ספק. וז"ש כאן אבן טובה היתה תלויה בצוארו ענינו כי אברהם אבינו היה חכם השלם בידיעתו ונדבק שכלו בחכמה הטבעית ובחכמת האלהיות ובזה תמצא למאמר שלפניו שאמר ר"א המודעי אצטגנינות גדולה היתה לו לאברהם אבינו כו' שרצונו שהיה לו האצטגנינות בשכלו ובדעתו והנהיג מנהגיו ועניניו במדות אלהיות ומכל אשר לפניו ולז"א שכל מלכי מזרח ומערב משכימין לפתחו רצונו התלמידים שלומדו לפניו בהשכם ובהערב ולכן אמר מזרח ומערב ולא צפון ודרום ומלכי כענין שאמרו רז"ל מאן מלכי רבנן ועל זה בא ר' שמעון במאמרו אחריו מרגליות טובה תלויה בצוארו כלומר שהנהיג והרגיל והמשיך אליו תלמידים הרבה בצוארו רצונו בדבורו ואומר כל חולה שהיה רואה בה מיד נתרפא כי כשלומדים אלו הענינים ואמתתם גיירן כמאמרם ז"ל את הנפש אשר עשו בחרן ונלמד שגיירן והכניסן תחת כנפי השכינה ומ"ש וכשמת נטלה הקב"ה ותלאה בגלגל חמה רמז לנו הענין בדרך קצר על הכלל כי בעודו בחיים למד הוא את זרעו והנמשכים אחריו דרכיו האמתיים כמו שהעיד עליו הכתוב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'. אבל כשמת שלא היה אדם בארץ כמותו נטל הקב"ה החכמה הזאת ותלאה בגלגל חמה רמז לנו בזה כי כשידע האדם תכונת הגלגלים ותנועתם ומהלכתם ומספרם וישים כל מחשבתו להתבונן בהם אז יגיע אל תכלית החכמה שהוא ידיעת האל יתברך כמו שעשה א"א כי הם כסולם להגיע למעלה. ומה שאמר אביי היינו דאמרי אינשי וכו' זה לקשור בו המשל יפה ולא לענין אחר וקי"ל:

מהרש"א מאי בכל ר"מ אומר שלא היתה לו בת ר"י כו'. כבר האריכו המפרשים בכוונת הדרוש הזה אבל הנראה להעמיד הדברים כפשטן והוא שאמר ר"מ מאי בכל שלא היתה לו בת כי הזכר זה הוא כל אדם כי בתחלת הבריאה לא נברא רק אדם בלבד והאשה אינה אלא חלק ממנו אחד מצלעותיו ודעת ר"י שאמר בכל שהיתה לו בת לפי שהזכר אינו אלא חלק לקיום המין ובצירוף הנקבה נקרא כל אדם כמ"ש כל אדם שאין לו אשה אינו נקרא אדם שנאמר ויקרא את שמם אדם והוא כי כל המוליד הוא מוליד בדומ' וכל שאין לו אשה מוליד רוחין ושידין כדאמרינן גבי אדם כמלא שנים הוא אינו אדם ואחרים שאמרו בכל שמה כי כשמה כן היא כדאמרי' לעיל רבייה באה לעולם ויותר מתרבה העולם בנקבות מבזכרים דזכר א' יכול לישא כמה נקבות. ומ"ד מאי בכל איצטגנינות כו'. ענין אצטגנינות הוא החוזים בכוכבים וכבר אפשר שיפול טעות ושבוש בחזיונם אמרו אברהם אילטגנינות גדולה היתה בלבו שהיה יודע בחכמה זו במופת ובנסיון כמ"ש ויוצא אותו החוצה שאמר ליה פוק משיא כו' והעלה אותו למעלה מכיפת הרקיע שנאמר הבט נא ואין הבטה אלא מלמעלה למטה ולז"א שהאמינו לאילטגנינותו כל מלכי מזרח ומערב שלא יפול בו שבוש וטעות כמו בשאר אילטגנינו'. ואמר כל מלכי מזרח ומערב. וכיוצא בזה אמרו בפ"ק דברכות שכל מלכי מזרח ומערב ישכים כו' לפי שכל ישוב העולם הוא מקצה המזרח עד קצה המערב אבל מצפון ומדרום משוך הישוב מקציהם מקצה הקיילי עד חוג העגלי והוא כמו מ"ד מעלות לדעת התוכניי' ואולי מה שאמר משכימין לפתחו כו'. לפי שלגבי דוד אמרו במלכי מזרח ומערב שהיו ישכים כו' ולא היו לייתי ליה להשכים ללמוד עמו בדרכי החכמה כדכתיב אעירה שחר כמפורש שם אבל אברהם היה מופלג כ"כ בחכמה זו עד שכולם היו לייתי ליה להשכים על פתחי בתי מדרשות שלו לשאול ממנו עצה ורוב התבונה והתבונה ומ"ש

רשב"י

עיון יעקב

שבל בידי שמים חוץ מירחת שמים ועיין במהרש"א למה לא מקשה על הבנים ובאמת על הבנים י"ל כפשוטו שהשכיל בתורה ובמעשים טובים: רבי מאיר אומר שלא היתה לו בת. ומתיבת בכל קדריש כפרש"י כחושב בכל בגימטריא בן ור' יהודה נמי קדריש בכל שקיים כל מצות פ"ו כבן ובת וכה"ג. לאחרים שבכל שמה ור"א המודעי דריש מתיבת בכל שכל מלכי מזרח ומערב משכימין לפתחו וכן ר"ש בן יוחאי שכל החולה שרואה אותה מיד נתרפא ור"א שלא מרד עשו בימיו וזהו הב' שהיה יעקב ועשו כולם צדיקים וכן לבי ה"א שעשה ישמעאל תשובה לרמוז שכל ימלאי מעיו חזרו למוטב ואפשר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי כי תיבת בכל כולל כל הפירושים לבד מבי מרי ראשונים דודאי פליגי אלפי שבילתק מרד עשו בימיו לכך לא כתיב ביה בכל רק מכל משמע מקלת כל ולא בכל: שכל חולה הרואה אותה מיד מתרפא. ועיין ישמפי בדרוש המדרש ויזד יעקב נזיד אמר עשו מה טיבו של נזיד זה א"ל שמת אותו זקן וקשה הא אין התשובה שייך לאותו קושיא דאם ידע עשו שמבשלין עדשים לאבל א"כ הי"ל לשאול מי מת אלא ודאי שלא ידע פשוטו מאכל אבלים הי"ל להשיב עיקר שבשל הנזיד לנחם אבלים וגם מאי קאמר אותו זקן מת מאי. שדבית תימנו תהלה ואחרתי לתרץ עפ"י מה דאיתא בברכות עדשים אחת לשלשים יום מעלי לאולה תסכרים אך ורק כיון שאברהם היה לו מרגלית על כן שאל מה טיבו של נזיד זו כיון שכל חולה רואה אותה מיד מתרפא ונזה השיב לו שמת אותו אבן לכן צריך לעשות בן כטבע חולי אבכרים: מה עדשה זו אין לה פה. ואפשר דמהרש"א ג"כ יסה [illegible] שמסברה כי אותו חולי משמשם באה עדים ופה ולא קאמר איכא בינייהו קבגיות

הכ"ז אבן טובה כו'. לפי שיש בענין רפואות הגופות לחליים דברים סגוליים ויש רפואות טבעיות לפי החולה אם קר ואם חם ולח ויבש והנה אברהם אבינו ידע בכל גם רפואות סגוליים וזו היא האבן טובה שהוא דבר סגולי שכל חולה היה מתרפא ממנו (בדברים הסגוליים ובכוונת אברהם נגנז עמו אותן הדברים הסגוליי' ואפשר שהוא כדי שיהא לב האדם נכנע לבקש רחמים ממנו יתברך כענין שאמרו פ' מקום שנהגו בחזקיהו שהודו לו על שגנז ס' הרפואות. ואמר אבל עדיין הניח חכמת הרפואה זו על הטבע והוא שאמר שתלאה בגלגל החמה. כי בחמה תלוים המקריים הטבעיים שהם קר וחם ולח ויבש לפי ריחוקה וקירובה לנו בד' עתי השנה אשר מזה יעלו ויבואו חולי ורפואי האדם כדאמרינן אידלא יומא אידלא קצירא ועיין הטובה בזה בע"י בשם הרשב"א ויש מקשים בזה לפי התירוץ של התוס' דהכא בחולה של מכה איירי למה לא היה אברהם מתרפא באבן טוב זה כשנחלה מן המילה ובעל אמרי נועם תירץ דמילה הוה כחולאת בידי שמים וכו' עכ"ל והוא דחוק ונראה דאף ע"ג דניתן רשות לאדם להתרפאות מודת תמימות לבקש רחמי עדיפא (*לא הוה דרשינן ככל וה' ברך את אברהם בכל לדרשה זו אלא כאידך תנאי מדרשות אחרנייתא) וק"ל:

אולי יש כאן טעות הדפוס ואיני יודע פי' כ"א

הרי"ף עשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים וכו'. הכוונה לרז"ל שהקשו איך נתאכזר יעקב על אחיו שלא רצה לתת לו מעט עדשים עד שמכר לו בהם בכורתו לזה אמר שאותו היום וכו' והיה עוסק במצוה ולא רצה ליבטל מן המצוה עד שראה שהרויח ג"כ מצוה אחרת שהיא קניית הבכורה ועשיו הקשו ולמה עדשים כי מאחר שהתבשיל ההוא לא היה לסעודת עראי ואקראי אלא להברות את אביו היה ראוי להברותו סעודה הגונה· מגבר ויין לז"א שהעדשים הם לסימן מה עדשה מגולגלת ושומעתי שאומרים משם הראשונים ז"ל שגלו שני הטעמים הללו להיות שני מיתות בעולם אחת היא מיתה טבעית כי יבא בכלם אלי קבר ועל אופן מיתה זו הוא מתייהם לנחם ולומר גלגל הוא שחוזר כי זו היא דרך לכל העולם וסוף אדם למות. עוד יש אופן אחר מיתות כריתות כמיתות הבחורים ח"ו ולנחם על מיתה כזאת צריך לנחם בשתיקה שהעדשה אין לה פה כך אותו האבל ישב וידום ואין לו פה להרהר ח"ו ולדבר במדותיו יתברך כי כל דרכיו משפט וצדיק וישר הוא:

ה. פס [א"ר יוחנן חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום בא על נערה מאורסה כתיב הכא ויבא עשו
דברים כב מן השדה וכתיב התם כי בשדה מצאה. הרג את
ירמיה ד הנפש כתיב הכא עיף וכתיב התם אוי נא לי כי עיפה נפשי להורגים. כפר בעיקר כתיב הכא למה זה לי
שמות טו וכתיב התם זה אלי ואנוהו. וכפר בתחיית המתים דכתיב הנה אנכי הולך למות. ושט את הבכורה דכתיב ויבז עשו את הבכורה] ושעשה ישמעאל תשובה בימיו
מנ"ל כי הא דרבינא ורב חמא בר *ביזנא הוו יתבי קמיה דרבא וקא מנמנם· רבא א"ל רבינא לרב חמא בר ביזנא ודאי דאמריתו משמיה דרבי יוחנן כל מיתה שנאמר בה גויעה אינו אלא מיתה של צדיקים א"ל אין והא דור המבול דכתיב בהו גויעה א"ל גויעה ואסיפה קאמרינן והא ישמעאל דכתיב ביה גויעה ואסיפה אדהכי איתער בהו רבא אמר להו דרדקי הכי אמר רבי יוחנן ישמעאל
בראשית כה תשובה עשה בחיי אביו מנ"ל דכתיב ויקברו אותו יצחק
כה וישמעאל בניו (מכדי ישמעאל קשיש מיצחק מ"ש דקחשיב ליה ברישא אלא ש"מ תשובה עבד ואדבריה ליצחק מקמיה) ודלמא דרך חכמתן קחשיב אלא מעתה
שם לה ויקברו אותו עשו ויעקב בניו הכי נמי אלא ש"מ מדאקדמיה אדבורי אדבריה מקמיה ומאדבריה ש"מ תשובה עבד:

[ושט את הבכורה. וביזה את העבודה שהיתה בבכורות. כמו תרגום של בזיון וכו']:

תוספות [בא על נערה מאורסה. וא"ת והלא לא נצטוו בני נח על נערה המאורסה וכו' ואומר ר"י דאע"פ שלא נצטוו מ"מ מגונה הדבר כמו ושט את הבכורה אע"פ שאינו מצווה על כך]:

ת"ר שלשה הטעימן הקב"ה בעה"ז *מעין עוה"ב ואלו הם אברהם יצחק ויעקב. אברהם דכתיב ביה בכל. יצחק דכתיב ביה מכל. יעקב דכתיב ביה כל ג' לא שלט בהם יצה"ר אלו הם אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל. וי"א אף דוד דכתיב ולבי חלל בקרבי ות"ק ההוא צעריה דקא מדכר. ת"ר ששה לא שלט בהם מלאך המות אלו הם אברהם יצחק יעקב משה אהרן ומרים. אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל. משה אהרן ומרים דכתיב בהו על פי ה' והא מרים לא כתיב בה על פי ה' אמר רבי אלעזר אף מרים בנשיקה מתה דאתיא שם שם ממשה אלא מפני מה לא נאמר בה על פי ה' שגנאי הדבר לומר. ת"ר שבעה לא שלטה בהן רמה ותולעה אלו הם אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים ובנימין בן יעקב. אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים כדאמרן בנימין בן יעקב דכתיב ביה ולבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו. וי"א אף דוד דכתיב ביה אף בשרי ישכון לבטח. ות"ק רחמים הוא דקא בעי. ת"ר ד' מתו בעטיו של נחש אלו הם בנימין בן יעקב. ועמרם אבי משה. וישי אבי דוד. וכלאב בן דוד. וכולהו גמרא לבר מישי דמפרש ביה קרא דכתיב ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב וכי בת נחש היא והלא בת ישי היא דכתיב ואחיותיהם צרויה ואביגיל אלא בת מי שמת בעטיו של נחש:

בכל מכל כל. באברהם כתיב וה' ברך את אברהם בכל ביצחק כתיב ואוכל מכל ביעקב יש לי כל כלומר לא חסר שום טובה: ולבי חלל בקרבי. יצר הרע מת בקרבי: צעריה קא מדכר. על לבו ממש הוא מתרעם ואומר שמת בקרבו מרוב צרות: שלא שלט בהם מלאך המות. אלא בנשיקה מתו ע"פ השכינה:

בכל

עין יעקב

קטנים יש לומר משום דבנ"י ביטול נחלקים תיומחים א"כ אינם מגולגלים ועיין פרש"י: ודלמא דרך חכמתן קחשיב. הא דלא קאמר שמקדים בן הגבירה לבן האמה י"ל דמיוחס דבניו קדים אפו עד השתא לא ידענו שהיו בניו אלא י"ל להראות שעיקר היחוס אחר אביהם ולא אחר האם: דרך חכמתן קחשיב. ק"ק דא"כ אמאי קחשיב אלה תולדות ישמעאל קודם. תולדות של יצחק אלא ודאי דישמעאל עשה תשובה ואדבריה מקמיה משא"כ בניו שלא עשו תשובה ועיין בב"ר סוף פ' חיי שרה ורש"י פ' תולדות ובילקוט שם מתורץ הכל פ"ש תירץ: הטעימן הקב"ה מעין עה"ב. משמע רק שפיתה בעלמא כי בעה"ב נושא עין לא ראתה אלהים זולתך: וי"א אף דוד. כי הוא היה רגל רביעי במרכבה ואסיף כע"ד דוד לא חטא: דאתיא שם שם ממשה. הא דלא קאמר שם שם מאהרן דכתיב מקודם בפ' אלה מסעי עיין במהרש"א ול"נ דבאהרן גופה לא כתיב בפ' במיתה על פי ה' די"ל דפסק ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' ולא דרשינן המקרא לפניו ולאחריו לכך ילפי' ממשה דכתיב כן בהדיא: אלא מפני מה לא נאמר להם על פי ה'. אף ע"ג דנאמר כן עמ"ש י"ל דקושיא היא כיון דמיתת מרים קודם הי"ל נכתוב בה על פי ה' כיורש ומשם ילמוד אהרן ומשה שמא אמרים לכתוב נא אקשה כן בכל נ"ש דלכתוב כן בהדיא:

בכל מכל כל. שלא חסרו שום כבוד ומלכו כבוד זה למשה ולאהרן שנאמר בהם על פי ה' ואילו מתו על ידי מלאך המות נמצא שחסרו כבוד: **בדאמרינן.** שמתו ע"פ השכינה ואין רמה ראויה לשלוט במי שנשוק מפי השכינה באין הרמה באה אלא מטיפת מרה המטפטפת מסכינו של מלאך המות דאמר מר ממנה מת וממנה מסריח ממנה פניו מוריקות: **ישכון לבטח עליו.** הכי דריש ליה ישכון בשרי לבטח על כמיכות ידידות השכינה: **בעטיו של נחש.** בעצתו של נחש כלומר לא היו ראוין למות אלא בגזרת מיתה על כל תולדותיו של אדם הראשון בעצת נחש בעטיו תרגום של בעצתו כדכתיב אתיעטו כל וגו' וכתוב התיב עטא וטעם:
ואחיותיהם. בבני ישי כתיב:

תוספות ג' מעין העה"ב. תימה לרשב"א מאי לא חשיב נמי איוב דאמרינן לעיל והאתונות רועות על ידיהן מלמד שהטעימו הקב"ה מעין עה"ב וי"ל דאיוב לא היה אלא בחד מלתא ואברהם יצחק ויעקב טעמו מעין עה"ב מכל וכל: ז' שלא שלטה בהם רמה. תימה לרשב"א דכולהו צדיקי נמי דאמרינן בשבת בפרק שואל ורקב עצמות קנאה מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו נרקבין ושאין קנאה בלבו אין עצמותיו נרקבין וי"ל דיכול להיות שלא ירקב וישלוט בו רמה. כדאמרינן במעשה דר"א ברבי שמעון כששוכר את הפועלים דנפיק ריחשא מאודניה: שלא שלטה בהם יצה"ר. אין לפרש שלא שלטה כלל דא"כ היכי קבל עליה אגרא אלא כדאמרינן מ"ד רגלי חסידיו ישמור כיון שעבר אדם רוב שנותיו ולא חטא שוב אינו חוטא ה"נ כיון שראה הקב"ה שהיו דוחקין עצמן כ"כ להתרחק מן העבירה סייעם הקב"ה מכאן ואילך שלא שלט בהן יצה"ר:

מהרש"א אלא מעתה ויקברו אותו עשו ויעקב כו'. וא"ת הא בפרק בן סורר גבי שם ואברהם מסיק דחשיב הכתוב לחשיבותיהו דרך חכמתן כו' וי"ל דהתם בהנהו קראי ויולד נח את שם וגו' כתיב תרח הוליד את אברם וגו' שהכתובים באו ליחס לידתן אמרינן שפיר דלפי דרך חכמתן יחשיבהו משא"כ הכא דלא איירי קראי ביחוס לידתן ועי"ל דאי הוה כתיב הכא ויקברו אותו יעקב ועשו כדרך חכמתן לא הוה ידעינן בישמעאל שעשה תשובה שהיינו אומרים ביה כמי דחשיבינהו דרך חכמתן אבל מדכתיב גבי קבורת יצחק עשו ויעקב בכיו לא חשיב להו דרך חכמתן אית לן למימר נמי בקבורת אברהם דלאו דרך חכמתן חשיב להו אלא דאדבוריה אדברי' כו' וק"ל: **ג' הטעימן כו'.** מבואר כי העה"ז הוא עולם ההויה וההפסד וא"ל על ברכותיו וטובותיו של כ"א בברכות שהם מעין עה"ב שכולו טוב ואינו חסר מכל טוב ומטעם זה אמר נמי שלא שלט בהן יצה"ר מעין עה"ב שאין בו יצה"ר וכן מ"ש לקמן שלא שלט בהן מלאך המות הוא מעין עה"ב כדכתיב בלע המות לנצח וגו' וכן הנך דלא שלטה בהן רמה שלא נתהוה בהן ההפסד ההוה בעולם הזה והכל בכלל ברכת כל ומשום הכי בהדדי מתניין הכא וכתבו התוס' שלא שלטה בהן יצה"ר אין לפרש כו' כיון שעבר אדם רוב שנותיו כו' ה"נ כיון שראה הקב"ה כו' סייעם הקב"ה מכאן ואילך שלא ישלוט בהן יצה"ר עכ"ל ואין להקשות מדוד במעשה דבת שבע ואוריה דמסיק פרק במה בהמה דלא חטא בזה מיהו מיהא דקאמר בפרק במה בהמה שקבל דוד לה"ר וזה היה אחר רוב שנותיו קשה וי"ל דיצה"ר דאמר כאן היינו יצרא דע"ז ועריות כההיא דפ' ד' מיתות דבעי רחמני איצרא דע"ז ואח"כ איצרא דעבירה: **אתיא שם כו'.** כתב הרא"ש פרשת חקת דאתיא שם שם ממרים כדאיתא בשלהי דמ"ק דאל"כ הרי זימני שם במרים למה לי עכ"ל התימה ממה שכי' לשון הגמרא דקאמר הכא ובמ"ק דאתיא שם שם ממשה ולא אמרו מאהרן כדאיתא בשלהי דמ"ק דאל"כ תרי זימני שם דמרים למה לי זה אינו דהא ר"א דהוא גופא מרא דשמעתא קאמר התם במ"ק דתרי זימני שם במרים איצטריך לסמוך למיתה קבורה גבי נשים

וע"כ הנראה אע"ג דשם גבי אהרן מוקדם בקרא לא נקט לה משום דלא הוה ג"ש מופנה אפילו מצד אחד דאין למדין ממנה דשם גבי אהרן איצטריך לגופיה דקאי אהר ההר דכתיב בההוא ענינא ואי לאו הכי לא הוה ידעינן דמית בהר ההר וכן גבי מרים דכתיב וישב העם בקדש ותמת שם איצטריך לגופיה דאי לא הוה כתיב שם לא הוה ידעינן דמתה בקדש דבקדש דקרא על ישיבת העם קאי ושם בתרא איצטריך לסמוך למיתה קבורה אם לשם דמשה מופנה הוא דכתיב וימת משה עבד ה' בארץ מואב וגו' דא"כ דלא הוה כתב שם שפיר הוה ידעינן דבארץ מואב אוימת קאי ודו"ק: **שבעה לא שלטה בהם רמה כו'.** פי' רש"י כדאמרי' שמתו ע"פ השכינה ואין רמה כו' ע"ש אע"ג דבנימין לא חשיב ליה לעיל בהנהו דלא שלט מ"ה מ"מ ידידות השכינה היתה מגנת עליו מן הרמה וכתבו התוס' תימא לרשב"א דכולהו צדיקי נמי כו' ע"ש ולא נראה לו לחלק בין ריקוב בשר דהכא כתיב אף בשרי ישכון ובין ריקוב עצמות דהתם משמע בהך עובדא דפרק שואל באחי בר יאשיה דא"ל ליקום מר לגויה דביתא כו' שגם הבשר לא היה נרקב לפי שלא היה בו קנאה וק"ל: **וכי בת נחש היא כו'.** ונראה שנרמז דבר זה בכאן דמהאי קרא קדרשינן ביבמות יתרא הישמעאלי מלמד שחגר חרבו כישמעאל ואמר כו' מואבי ולא מואבית ורמז לנו בהאי קרא דיתרא ישראלי היה ומה ראה בתחלה להכניס עצמו בספק זה לישא בת ישי כדקאמ' התם מי זה העלם הלכה זו נתעלמה מהם ואמר כי ראה בו ובמעלתו בשלשלת יוחסין כמו שהעיד עליו המקרא שלא מת אלא בעטיו של נחש וק"ל:

הרי"ף ושא דור המבול. הא דלא אקשי מיד והא ישמעאל דכתיב ביה גויעה הוא משום דאיכא למדחי דילמא היכא דכתיבא גויעה לחודיה היא מיתה של צדיקים והיכא דכתיבא גויעה ואסיפה לא אבל השתא דאקשי מדור המבול ומשני דאדרבה גויעה ואסיפה היא בצדיקים אקשי שפיר והא ישמעאל דכתיב ביה גויעה ואסיפה ומשני עשה תשובה שהוא גדול מהצדיק: שלשה הטעימן הקב"ה בעה"ז מעין העה"ב. בתוס' הקשה הרשב"א מאי לא חשיב נמי איוב וכו' ולענ"ד י"ל דאיוב הטעימו מעין עה"ב פעם אחד דהיינו הבקר חורשות והאתונות רועות ואלו השלשה הטעימן כל ימי חייהם ודייק ליה הכא דהכא קאמר בעה"ז כלומר כל ימי היותם בעה"ז ובאיוב קאמר הטעימו מעין העה"ב ולא אמר בעה"ז. עוד יש לפרש לך ומה היכן נרמז עה"ב נמצא בכל או מכל כל. ואפשר שכתוב באדם הראשון ויצו עליו לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל וה' ברך את אברהם בכל הוא שהטעימו מעין עה"ב שכתוב בו מכל עץ הגן וכן ביצחק ויעקב ועוד יש לדרוש הא דהטעימן מעין העה"ב שהוא שלשה שלא שלט בהם יצה"ר דלעה"ב אין יצה"ר בעולם שנאמר והסירותי את לב האבן ומצינו באדם הראשון כשהיה בג"ע קודם שאכל מעץ הדעת טוב ורע לא היה בו רע שהוא יצה"ר ושם נאמר לו מכל עץ הגן אכל תאכל חוץ מעץ הדעת טוב ורע שיש בו יצה"ר ובאברהם כתיב ברך את אברהם בכל שהוא כל עץ הגן זולת עץ הדעת טוב ורע שבו יצה"ר וכן יצחק וכן יעקב הם בכלל כל עץ הגן שאין בהם רע זה יצה"ר. והתוס' כתבו אין לפרש שלא שלט כלל אלא כדאמרינן רגלי חסידיו ישמור. וקשה דא"כ ליחשוב נמי כל מי שעברו רוב שנותיו ולא חטא שאין שולט בו יצה"ר והרי כמה צדיקים שעברו רוב שניהם ולא חטאו ודוחק לומר כי לא נמצא מי שעברו רוב שנותיו בלא חטא ונתרחקו מהעבירות אלא הני תלתא: ד' לא שלט בהם מלאך המות. פירש"י ואלו מתו ע"י מה"מ נמצא שחסרו שום כבוד ותימה לי כיון דכתיב בהו מכל כל שלא חסרו שום טובה אך כהו עיני יצחק מראות ונחסר האורה שהסומא חשוב כמת וגם חסר טובה בראות לעשו עובר עבירות וכן יעקב חסרו לו כמה טובות כי לא שליו ולא שקט ולא נח ויבא רוגז וי"ל דה"ק שלא חסרו טובה בשעת מיתתם שלא שלט בהם מה"מ וגם אחר מיתתם לא שלטה בהם רימה וגם הא שלא שלט בהם יצה"ר היא לשלמות נפשם אחר מיתתם: ת"ר ששה לא שלטה בהם רימה. פירש"י כדאמרינן שמתו עפ"י השכינה ואין רמה וכו' וקשה דמ"מ לעיל גבי לא שלט מה"מ הוה ליה למחשב נמי לבנימין בן יעקב כיון דחשבינן גבי לא שלטה בהם רימה לא היה בו מיתה ומ"מ נזוק בו מכה וי"ל דלא הא בהא תליא נהי דמי שלא שלט בו מה"מ לא יבטש

נו דימה אבל יש מי שפולט בו מ"ה ואעפ"כ אין פולט בו דימה כגון שלא יזרוק לו אותה טיפה של מרה שממנה באה הדימה ובנימין מת ע"י מ"ה בעטיו של נחש כדמסקי' וי"ל שגם אותם שמתו בעטיו של נחש מתו ע"י מ"ה אלא שלא היו ראויים למות ובעטיו של נחש מתו *ותימה הוא לומר שמשה ואהרן והאבות מתו בחטאתם ולא מתו בעטיו של נחש מדלא חשיב הכא אלא הני ארבעה בלבד:

הרש"ש *ותימה. ואפשר שלא עיין בתוס' פ' במה בהמה שהובא בע"י ז"כ ומ"ת נר"ש בן אלעזר דס"ל אף משה ואהרן כו' עי' עד"פי הני ד' וי"ל כו' ע"ש וה"ל:

לא יחפור פרק שני

לז דף כא **אמר** רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל שבתחלה מי שהיה לו אב מלמדו תורה ומי שלא היה לו אב לא היה למד תורה מאי דריש (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם ולמדתם אתם התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים מאי דריש (ישעיה ב ומיכה ד) כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים ועדיין מי שהיה לו אב היה מעלהו ולומד ומי שלא היה לו אב לא היה עולה ולומד התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל פלך ופלך ומכניסין אותם כבן ט"ז וכבן י"ז וכשרבו כועס עליו בועט בו ויוצא עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ומכניסים אותם כבן שש וכבן שבע. א"ל רב לרב שמואל בר שילת עד שית לא תקביל מכאן ואילך קביל ואספי ליה כתורא וא"ל רב לרב שמואל בר שילת כי מחית לינוקא לא תמחי ליה אלא בערקתא דמסאנא דקרי קרי דלא קרי ליהוי צוותא לחבריה:

יהושע בן גמלא. אחד מן הכהנים גדולים ששמשו בבית שני כדאמרינן ביבמות: **ולמדתם אתם.** האב עצמו מצווה ללמדו: **פלך.** הרבה מדינות בפלך אחד והוא לי' אפרכיא: **רב שמואל בר שילת.** מלמד תינוקות היה: **ואספי.** האכילוהו והשקהו תורה בע"כ כשור שסותכין עול על צוארו: **לא תמחי אלא בערקתא דמסאנא.** ברצועות מנעל כלומר מכה קלה שלא יזק: **ליהוי צוותא להבריה.** אינך זקוק לו ליסרו יותר מדאי ולא לסלקו מלפניך אלא ישב עם אחרים בצוותא וסופו לתת לב:

תוספות יהושע בן גמלא שמו. הוא אותו [האיש] דאמר רב יוסף ביבמות תרקבא דדינרי עיילא ליה מרתא בת בייתוס לינאי המלך עד דאוקי ליהושע בן גמלא בכהני רברבי ונדיק גמור היה כדאשכחן הכא והא דקאמר התם קטיר קא חזינא הכא לפי שהיו אחרים חשובים ממנו: ולמדתם אותם ולמדתם אתם. יש ספרים דל"ג ולמדתם אותם ודרים מדכתיב ולמדתם משמע ומעצמכם: כי מציון תצא תורה. לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקין בעבודה היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה כדדרשינן בספרי למען תלמד ליראה וגו' גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו והיה רואה שכולם עוסקין במלאכת שמים ובעבודה היה גם הוא מכוין ליראת שמים ועוסק בתורה: כבן שש כבן שבע. כבן שש בבריא כבן שבע בכחוש: בבני' מבר שית לא תקבל. והא דתנן במסכת אבות בן חמש שנים למקרא

מהרש"א שאלמלא הוא. ולרבי שמעון דאמר פרק חולין ח"ו שתשתכח תורה מישראל שנאמר כי לא תשכח מפי זרעו צ"ל הכא שתשכח תורה ממי שאין לו אב קאמר וק"ל: **מאי דריש כו'.** דאי לאו להושיב בירושלים מלמדי תינוקות מאי רבותיה דלוין וירושלים משאר מקומות דא"י וק"ל: **שהיו מושיבין כו' כבן ט"ז כבן י"ז כו'.** נראה דהא בהא תליא דכיון דלא היו מושיבין אלא בכל פלך ופלך לא היו מכניסים הקטנים פחותים מבן ט"ז וי"ז מפני סכנה בדרך לקטנים כדלקמן לא ממטינן ינוקא ממתא למתא אבל מתקנת יהושע בן גמלא דהיו מושיבין בכל עיר ועיר היו מכניסים גם הקטנים מבן ו' וז' וק"ל: **כתורא.** הכא פרש"י כשור לעול וקרוב יותר לענינו פרש"י בפ' נערה כתורא כשור שאוכל ונלעט כו' ע"ש ונראה עוד דקאמר דספי ליה כו' שילמוד עמו בכח כמו שמאכילין השור בידים ולא יכנו וירדנו בכח ללמוד כמו שאובסין הגמל ומאמירין העגלים שמאכילים אותם בעל כרחם כדאמרי' בפ' מי שהחשיך והכי נסיק שם בפ' נערה כבר שית וז' ספי ליה כתורא מיהו אינו יורד עמו לחייו עד י"ב שכן דהיינו לרדותו בכח ברצועה ובחוסר לחם כפרש"י שם והא מייתי הכא כי מחית לינוקא כו'. דהיינו לבר ו' וז' לא מחית בכח אלא ברצועה קטנה בערקתא דמסאנא ולא יכנו בכח כמו לבן י"ב ועיין במ"ש בפ' נערה וק"ל: **צוותא כו'.** פרש"י אינך זקוק ליסרו וכו' ולישנא לא משמע הכי אלא ההוא דלא קרי יהיה לוותא לחבריה דקרי שיותר יתן ההוא דקרי לבו ע"י לוותא ואם לא יהי' ההוא דלא קרי עמו שם ישים גם ההוא דקרי ללבו להיות הולך ובטל כמו חבירו וק"ל:

הרי"ף מאי דרוש ולמדתם אותם כו'. צריכין אנו לבאר מ"ש רש"י ז"ל ולמדתם אתם האב עצמו מצווה ללמדו וא"כ הוא קשה למה הוצרכו לדרוש כן מדכתיב ולמדתם אתם והרי כתיב בפירוש את בניכם דמשמע דאינן מצוה אלא לבנו וכ"ת דה"א דדרשינן לבניכם אלו התלמידים גם עכשיו דכתיב אתם נימא לתלמידיכם וי"ל הספא דכתיב אתם את בניכם אתי למעוטי ולומר שהאב בעצמו מצווה ללמדו לבנו ואי לא כתיב אתם הוי דרשינן בניכם אלו תלמידים מתוך דברי התוס' משמע דדרים ולמדתם אתם דמצוה ללמוד לעצמו ויליף לה מדכתיב ולמדתם אותם כלומר לעצמיכם א"כ כתיב ולמדתם בלא יו"ד משמע לעצמיכם והאי דרשה לא שייכא לקמי' יהושע בן גמלא הא לא למד אלא מי' שיש לו אב וצריך לפרש לדברי התוס' דהאי מאי דרוש הוא לבתר יהושע בן גמלא דדרוש ולמדתם אתם מצוה ללמוד לעצמו אע"פ שאין לו אב שילמדהו ולכן התקין יהושע בן גמלא שיהיו מושיבים מלמדי תינוקות כדי שילמדו כל ישראל כי הוא עצמו מצוה ללמוד מי ילמדהו לכך התקין מלמדי תינוקות: כבן שש וכבן שבע. עי' בתוספות כבן שש וכו' כדקאמרינן בכתובות הלומד בנו פחות מבן שש וכו' ולא נתברר הראיה שהביאו מכתובות דהתם לא קאמר אלא הא בכחוש הא בבריא ולא חילק בין בריא לבריא לגמרי וביאור הענין הוא דמהתם משמע שהלמד פחות מבן ששה והוא בריא רצין אחריו ואין מגיעין אותו לרוב חכמתו הא אמרינן בב"ר משית לא תקבל והוא בבריא לפי שבכחוש הוא למד מבן שבע ואילך אלא ודאי דאע"ג דבבריא אין מקבלין בב"ר משית מ"מ בבריא לגמרי מקבלין והיינו כמי דתנן בן חמש שנים למקרא בבריא לגמרי:

לח **ואמר** רבא האי מקרי ינוקי דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה לא מסלקינן ליה דילמא אתי לאתרשולי רב דימי מנהרדעא אמר כ"ש דגריס טפי

עיון יעקב

שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל. לאו שכחה ממש קאמר כי שכחה שייך כמי שלמד ושכח אבל לא כמי שפושע ולא למד כלום כי הכא ע"י שלא ילמוד עם היתומים יכן קן עם בניהם ובני בניהם עד סוף כל הדורות אך ורק נגד כלל ישראל שלמדו תחלה ודורות אחרים שיהיו עם הארצים נקרא כמו שכחה וכזה מתורץ מה שמקשה מהרש"א לדעת ר"ש דאמר בפ' חולין ס"ו שלא תשתכח תורה מישראל שנאמר כי לא תשכח מפי זרעו ומתרץ בדוחק ולפמ"ש לק"מ דהתם בשכחה ממש קאמר וע"ל דהתם בטעם

טפי קנאת סופרים תרבה חכמה] אמר רבא הני תרי מקרי דרדקי חד גריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס מותבינן ההוא דגריס ולא דייק מ״ט שבשתא ממילא נפקא ורב דימי מנהרדעא אמר מותבינן ההוא דדייק
מ״א יא ולא גריס מ״ט שבשתא כיון דעל על דכתיב כי (ששה) [ששת] חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית
שם טז כל זכר באדום כי אתא לגבי דדוד א״ל *מ״ט עבדת
דברים כה הכי א״ל דכתיב תמחה את זכר עמלק א״ל והא אנן זכר קרינן א״ל לדידי זכר אקריון שיילוהו לרביה א״ל היכי אקריתון א״ל תמחה את זכר עמלק שקל ספסירא
ירמיה מח ובעא למקטליה א״ל אמאי א״ל דכתיב ארור עושה מלאכת ה׳ רמיה א״ל שבקיה להוא גברא וליקום בארור
שם א״ל הא כתיב וארור מונע חרבו מדם א״ד קטליה וא״ד לא קטליה:

דגריס ולא דייק. שגרס הרבה ולא דייק ללמוד התינוקות שלא יתבשו: **מ״ט עבדת הכי.** שלא הרגת את הנקבות, את זכר עמלק: **וארור מונע חרבו מדם.** סיפיה דהאי קרא הוא:

הרשב״א ז״ל א״ל היכי אקריתון א״ל זכר. בסגול כך פירשו המפרשים שהמלמד לא פשע בקריאתו אלא בהשגחתו שלא השגיח עליו כשהוא טועה ומחליף קריאתו ע״כ. וכן כתב הר״ן וז״ל א״ל היכי אקריתון אמר זכר בסגול ומש״ה בעא למקטליה דכיון דהוה גמיר ולא השגח מלאכת השם רמיה הוא דעבד אבל בדלא גמיר מאי הוה ליה למעבד ע״כ. ולפי זאת הכוונה פי׳ הריטב״א במאי דאמר חד גריס ולא דייק לאו למימרא שמלמדם טעות דהא כ״ע מודו שבשתא כיון דעל על אלא שאינו מדקדק בהם לעיין אם לומדים אם לאו והא דמייתי ראיה מיואב משום דכי אתא לשייליה לרבו אהדר ליה רביה זכר עמלק כדקריה והכיר בו כי למד יואב הטעות מעצמו ולא דקדק עליו. עוד כתב הריטב״א וז״ל א״ל שבקיה לההוא גברא וליקום בארור וא״ל וארור מונע חרבו מדם אין הפי׳ בזה כדמשמע להו לאינשי שיהא בארור אם לא יהרגנו חדא דא״כ היכי א״ד דלא קטליה וליקום בארור ועוד דקרא גבי מלחמת ז׳ עממים כתיב אלא פירושו כי כלפי שאמר לו מה אתה מקפיד אם אני עומד בארור א״ל דין עליך שהעברתני על מה שאמר הכתוב במלחמות מצוה וארור מונע חרבו מדם: וא״ד קטליה מהאי טעמא וא״ד דלא קטליה כיון דשוגג הוא ומאי דהוה הוה:

מהרש״א דקנאת סופרים תרבה כו׳. לא אמר קנאת חכמים תרבה חכמה כי המגיע כבר למעלת החכם לא יתקנא בחבירו והחכמה נוספת לו ממילא כמו שכתוב ישמע חכם ויוסיף לקח אבל הסופרים דנקט הם שעדיין לא הגיעו למעלת החכמים כמו המקרי דרדקי קנאתם בחבריהם תרבה להם החכמה להגיען למעלת חכם וק״ל: כל זכר באדום. יש לדקדק אם יואב הטעהו רבו כל ישראל שהיו עמו במאי טעו ועוד וכי לא ידע א׳ מישראל מעשה שאול שלא השאיר רק מיטב הצאן וכעכם גם דוד אחרי זאת שהיה לו מנשלה באדום והושיב בהם נציבים כאמור שם ולמה לא החרימם כמו שנצטווה שאול מאיש ועד אשה וגו׳ משור ועד שה וגו׳ ונראה לפי עניינו שלא נצטוו בהקים להם מלך בעה״ז אלא על הכריתות של עמלק כדאמרינן פרק כ״ג אבל על כל האומות לא נצטוו בעה״ז עד ביאת המשיח בב״י שנאמר ולא יהיה שריד לבית עשו ונאמר ועלו מושיעים וא״כ זאת המלחמה שהיה לו באדום לא היה אלא מלחמת רשות ולכך לא חשו כל ישראל להרוג גם הנקבות אבל דוד שאל ליואב שהי׳ שר הצבא מאיזה טעם הקפיד הוא להרוג רק הזכרים והשיב תמחה את זכר עמלק כתיב ואם במלחמת מצוה בעמלק הקפיד קרא על הזכרים ק״ו לעשות כן במלחמת רשות בעה״ז באדום שלא להרוג רק הזכרים והשיב דוד אנן זכר קרינן ואין חילוק גם בעמלק בין זכר ובין נקבה וק״ל: א״ל היכי אקריתון כו׳. פי׳ הרשב״א א״ל זכר בסגול וכו׳ ע״ש מיהו האי לישנא דהיכי אקריתון משמע דבקטנותו היה קורהו כך ומה שקשיא להו דאי בדלא גמיר מאי ה״ל למעבד י״ל דהא פשע כיון דלא גמיר שפיר לא ה״ל לקבל על עצמו להיות מקרי דרדקי ומקרי מלאכת רמיה שהרי הוא היה יודע בעצמו דלא הוה גמיר שפיר ודו״ק: א״ל כתיב וארור מונע חרבו מדם וקטליה. בילקוט פרשת כי תצא ובס׳ מלכים ל״ג וקטליה ויש לפרש דה״ק ליה יואב כי עוד אתה קם בארור שני דכתיב וארור מונע כו׳ ואתה מנעת חרבי מדם שלא להרוג גם הנקבות וק״ל:

הרי״ף היכי אקריתון ואמר תמחה את זכר עמלק וכו׳. עיין בתוס׳ ותגר תימה הוא דבעא למקטליה על טעות אחד שאע״פ שכתוב ארור עושה מלאכת ה׳ רמיה לא נתחייב מיתה על כך ואע״פ שכתוב ארור מונע חרבו מדם אינו על שעושה מלאכת ה׳ רמיה אלא על המונע עצמו מהריגה מי שנתחייב מיתה או על מואב עיין בפסוק דעליה קאי ארור מונע חרבו מדם ואפשר לומר דרך דרש דרביה דיואב אקרייה כמו שאנו קורין תמחה את זכר עמלק בסגול אבל כשהיה מקרהו פי׳ לו טעמו של דבר שהוא מפני שבא עמלק להלחם עם ישראל ודרים ליה המסירה זכר שהוא על הזכרים שבאו להלחם עם ישראל נוה למחות את זכרונם ולא הנקבות שאינה יוצאות להלחם ולכך כשאמר לו דוד ליואב מ״ט עבדת הכי אמר דכתיב תמחה את זכר כלומר אע״פ שהקרי הוא נסגו״ל שכתיב הוא זכר בקמ״ץ על הזכרים וא״ל והא אנן זכר קרינן שהעיקר הוא מלשון זכרון א״ל לדידי זכר אקריין כלומר נתן לו טעם לעשות עיקר שהם על הזכרים בלבד וכשהלך ושאל מרבו וא״ל אע״פ שאנו קורין זכר בסגו״ל מ״מ עיקרה של מצוה זו היא על הזכרים לכך בעא למקטליה ואינו על דלא דייק אלא לפי שעושה מלאכת ה׳ רמיה לנשות פנים בתורה שלא כהלכה א״ל הא כתיב וארור מונע חרבו מדם. ופירש״י סיפיה דהאי קרא הוא וצריך ליישב מה בא ללמדנו אמנם להיות סיפיה דהאי קרא י״ל דקטליה שאף על פי דקרא דארור מונע חרבו מדם נאמר על בני מואב שלא ימנעו מהריגתם מ״מ מדכתביה בתר ארור עושה מלאכת ה׳ רמיה הוא נדרש שהעושה מלאכת ה׳ רמיה צריך להרגו:

לט
דף כב **רב** דימי מנהרדעא אייתי גרוגרות בספינה א״ל ריש גלותא לרבא פוק חזי אי צורבא מרבנן הוא נקיט ליה שוקא א״ל רבא לרב אדא בר אהבה זיל תהי ליה אקנקניה אזל בעא מיניה פיל שבלע כפיפה מצרית והקיאה דרך בית הרעי מהו לא הוה בידיה א״ל מר ניהו רבא טפח ליה בסנדליה א״ל בין דידי לרבא טובא איכא מיהו על כרחך אנא רבך ורבא רבה דרבך לסוף לא נקט ליה שוקא פסיד גרוגרות דידיה אתא לקמיה דרב יוסף א״ל חזי מר מאי עבד בי א״ל מאן דלא שהיה לאוניתיה

עין יעקב

יאמת מה״ע לא נשתכחה תורה כי הקב״ה גלגל זכות ע״י זכאי שהוא יהושע בן גמלא שגלגל על ידו שלא נשתכחה התורה וה״נ עושה בכל הדורות לקיים כי לא תשכח: מותבינן האי דגריס ולא דייק. משמע אבל אם ככר מוס״ב מי דדייק ולא גריס לא מהדרינן משום האי דגרס ולא דייק כיון ששניהם אינם מושלמים וכל אחד יש לו חסרון: א״ל היכי אקריתן א״ל תמחה את זכר עמלק. עיין בעי׳ מ״ש בשם הרשב״א והר״ן והריטב״א ועיין במהרש״א ועיין בתשובת ריב״ש סי׳ רפ״ד ול״נ דהכי הוא סיעת תש״ם דיש להסתפק אי משום דרביה נוסיה לא הי׳ גמיר שפיר והיה קורא זכר בקמ״ץ או שהיה גמיר אך שעשה מלאכת ה׳ רמיה שלא השגיח על התלמיד שפיר ולפי שדוד שמע שאומר שקרא לו בקמ״ץ לפי שלא גמיר לכבי היה רוצה למקטליה בס״ף על דרך דאמרינן הס״ף והספר כתוב כרוכין מן השמים וכיון שלא גמיר שפיר ראוי להרגו בס״ף להכי א״ל אמאי דלמא הדבר כא שלא השגחתי על לימוד התלמיד ולעולם הייתי גמיר א״ל כתיב ארור עושה מלאכת ה׳ רמיה משמעה לא עבר על ארור זה אלא שלא גמיר להכי א״ל א״כ מספקא וליקום בארור ולמה אתה רוצה למקטל משפק א״ל משום דכתיב ארור מונע חרבו מדם להכי א״ד קטליה דלא ליקום בארור מונע וגו׳ וא״ד לא קטליה כיון דעל כל הספק הוא וספק נפשות להקל וכזה מיושב הכל: תהי ליה אקנקניה. לפי שבני נהרדעא אינם בני סורה כדאיתא בעי״א דף כ״ז ע״ש לפיכך צריך בדיקה אחריהם ואם הוא בעל תורה ראוי לנהוג לו שוקא כדי להכהות הת״ח מנכסיו ולענים שיצטעיל לז״ה נדאיגה בכאונם: כי שלא שהה לאוניסם דמלכא דפרוס. שלם הדבר באדום כיון דכתיב על שלשה פשעי אדום

אוניתיה דמלכא דאדום לא לישהייה לאוניתך דכתיב (עמוס ב) °כה אמר ה' על שלשה פשעי מואב ועל ארבעה לא אשיבנו על שרפו עצמות מלך אדום לסיד נח נפשיה דרב אדא בר אהבה רב יוסף אמר אנא ענישתיה דאנא לטיתיה רב דימי אמר אנא ענישתיה דאפסיד גרוגרות דידי אביי אמר אנא ענישתיה דהוי א"ל לרבנן עד דמגרריתו גרמי בי אביי אתו ואכלי בישרא שמינא בי רבא. רבא אמר אנא ענישתיה דכי הוה אזיל לבי טבחא למשקל אומצא הוה אמר להו אנא אשקול בשרא מקמיה שמעיה דרבא דאנא עדיפנא מיניה רב נחמן בר יצחק אמר אנא ענישתיה דרנב"י ריש כלה הוה כל יומא קמי דניעול לכלה הוה מהדר כהדיה רב אדא בר אהבה לשמעתיה והדר עייל לכלה ההוא יומא עכבוהו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע לרב אדא בר אהבה משום דלא הוו בסיומא אמרו ליה אימא לן הני שמעתתא דמעשר בהמה היכי אמרינהו רבא אמר להו הכי והכי אמר רבא אדהכי נגה ליה לרב נחמן בר יצחק אתו רבנן אמרו ליה קום דנגה לן למה יתיב מר אמר להו קא נטרנא לערסיה דרב אדא בר אהבה אדהכי נפק קלא דנח נפשיה דרב אדא בר אהבה ומסתברא דרב נחמן בר יצחק ענשיה:

נקיט ליה שוקא. הכריז שלא ימכור אדם בעיר גרוגרות אלא הוא: **תהי ליה אקנקניה.** הריח לו בקנקנו אם יין הוא או חומץ כלומר בדקהו בהלכות אם ה"ח הוא אם לאו ריח היין כשמריחין אותו אם טוב הוא קרי תהייה: **כפיפה מצרית.** של נצרים של ערבה: **מדו.** מי חשוב כמו מעוכל והוה ליה ככלי גללים ואינו מקבל טומאה עוד: **א"ל.** רב דימי לרב אדא: **מר נידהו רבא.** אתה הוא רבא לפי ששמע על רבא שהוא גדול העיר וסבור שהוא (הוא) [זה]: **טפח ליה בסנדליה.** הכהו על סנדלו במקל דרך שחוק כמי שמוכה למי שאינו חשוב: **דלא שהייה.** שלא ממנע מליפרע: **לאוניתיה.** אונאת בשתו: **דמלכא דאדום.** אע"פ שהוא אדומי: **על שרפו.** מחמת בזיון: **דאמר להו לרבנן עד דמגרריתו גרמא בי אביי.** שהיה רגיל לומר לתלמידים עד שאתם הולכים אצל אביי לגרור עצמות כלומר ללמוד שלא להועיל: **אתו ואכלו.** באו ולמדו הלכות להוצות ומרווחי אצל רבא: **שמעיה דרבא.** שלוחו לקנות בשר: **ריש כלה.** דורש ברבים בשבתות: **דלא הוו בסיומא.** י"א שלא היו בעלה כשנעשה רב נחמן ראש כלה וי"א דלא היו בסיומא דפרקיה דרבא שדרש בשבת הרגל הלכות האמורות בפ' אחרון של בכורות: **שמעתתא דמעשר בהמה.** פי' אחרון דבכורות ורבא אמרינהו בסיפיה דפרקא: **אתו רבנן.** תלמידי הישיבה הבאים לשמוע: **נטרנא לערסיה דרב אדא.** אלא מלפס כאן שיביאו את מטת רב אדא שמת:

תוספות אנא ענישתיה. כל אחד מהם היה מצטער על עצמו שמא מ"ו נענש על ידו דאמרי' בשבת פ' מואל כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה שנאמר גם ענוש לצדיק לא טוב יכתיב לא יגורך רע:

הריטב"א ז"ל טפח ליה בסנדליה ולא נקט ליה שוקא. והקשו בתוספות למה זלזלו מפני שלא ידע דבר זה דהא כהאי גוונא איבעי לן במס' מנחות ולא איפשטא התם דאיבעיא פ"ל שבלע הוצין והקיאן דרך בית הרעי ועשה מהם כלים מי הוו כגללים ולא מקבלי טומאה או לא ויש שתירצו וכו' והנכון כמו שתירץ ר"י ז"ל דלהכי זלזלו עליה משום דגבי בעיא דהתם איתכרכו כמה מתניתא וכמה מימרא ולא אייתי ליה חדא מינייהו: לא לשהייה לאוניתך. פי' דמשום דלא ידע בסדר טהרות לא הוה ליה לזלזולי ביה ודלא למנקט שוקא וכדאמרינן בהתם בתלתא לא מניחא באכנעם מנינא:

מהרש"א אנא רבך כו'. לכאורה הוא סותר דבריו במה שאמר כבר לשמעיה דרבא דאנא עדיפנא מיניה והכא הא קאמר שרבא הוא רבו כמ"ש ורבא רבה דרבך ונראה לפרש דלפי מה שהבינו ממנו דאמר דאנא עדיפנא ארבא גופיה קאמר ודאי דליכא לפרושי ורבא רבה דרבך על עצמו קאמר ולכך בא רב דימי לקיים דרב יוסף שהיה הרב של כולם דגם אביי ורבא תלמידים של רב יוסף הוו ואמר שזלזל רב אדא גם בכבוד רב יוסף דכיון דמחשיב לעצמו טפי מרבא כדקאמר לשמעיה אנא עדיפנא ע"כ הא דקאמר ורבא רבה דרבך על רב יוסף קאמר שהוא היה רבו של רב דימי שהוא היה הראש בזמן ההוא וכ"ש דזלזל גם בכבוד אביי שהרי רבא היה חשוב בעיניו טפי מאביי כדקאמר אדגרירתו גרמי כו' והוא היה מחשיב עצמו אפילו טפי מרבא והשיב לו רב יוסף לא לשהייה לאוניתך כו'. דלא זלזל אלא בכבודך דיש לדונו לכף זכות ואיכא לפרושי הא דקאמר לשמעיה דרבא אנא עדיפנא לא זלזל בכבוד רבא ולא ארבא קאמר אלא אשמעיה דרבא שהוא עדיף שאני עלמי בכאן ואתה שמש ויותר ראוי שימתין שמש דרבא כאן משאתעכב אני בכאן בשביל הבשר והשתא יתפרש ורבא רבה דרבך כפשוטו דעל עצמו קאמר ורבא חשוב ממנו דהשתא גם לא זלזל בכבוד רב יוסף כלל וגם בכבוד אביי י"ל דהשתא לא זלזל כ"כ אלא משום דבהלכות מועטות הלכה כאביי לגבי דרבא בע"ל קג"ס אמר כן אדגרריתו גרמי בי כו' ומוסבכיה דדין כמוסבכיה דדין וק"ל: מאן דלא שהייה כו'. בהרבה מקומו' כתיב כה"ג לעיל מיניה שם שאמר לענוש על שעשו מעשה אכזר באחרים ע"ש היינו אוכייתא באומה אחרת בכללה אבל אוכייתא דיחיד כהך דרב דימי הכא שיתבע הקב"ה לא מלינו אלא במלך אדום שעשה בו מואב מעשה אכזר לשרפו באש ובבזיון גדול לערב עפרו בסיד לטוחו בקיר הבית כפרש"י שם והיינו כי הכא שרבא לא אמר אלא דלא לנקטיה ליה שוקא והוא הוסיף לו בזיון גדול במעשה ובדבור שטפח ליה בסנדליה וא"ל אנא רבך כו' וק"ל: דלא הוו בסיומא כו'. ע"פ פירש"י בלשון שני נראה לפרש דר"ל דלא הוה בסעודת סיום מסכתא של בכורות דהיא המסכת הנוהגת בזמן הזה חוץ מפ' אחרון דהיינו פ' מעשר בהמה אבל רבא הוסיף בו בסוף פ' מעשר בהמה כמה מימרות מדיני מעשר בהמה ע"ש והם לא היו שם ולכך שאלו עליהם וק"ל:

הרי"ף רבא אמר אנא ענישתיה וכו'. אין לתמוה דלעיל אמרי' דאמר רב אדא בר אהבה לרב דימי בין דידי לרבא טובא איכא ותו אמרי' לעיל דהוה אמר לרבנן זילו ואכלו בשרא שמינא בי רבא משמע שהיה מחשיב לרבא טובא והיכי הוה אמר אנא עדיפנא מיניה די"ל שלא אמר על רבא אלא הוה אמר על שמעיה דרבא דאתא למשקל אומצא ושמא לוקח לעצמו ולהכי אמר דהוא עדיף משמעיה וכ"ת א"כ למה הענישו רבא י"ל דאע"פ ששמעיה דרבא הוה נוטלה מ"מ ידוע היה שאותה הבשר היתה לרבא ולא נכון ליטול תחלה ולכך נענש. ובזה מדוקדק לשון רש"י ז"ל שפי' שמעיה דרבא שלוחו לקנות בשר שהכוונה להיות שלוחו של רבא פגע בכבוד רבא משלשו כי שלוחו של אדם כמותו:

א"ר יהושע בן לוי בואו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיעו

עין יעקב

מה נ"ב ססע נ"פ נגר רב דימי דרפ"ש . יו"יית דידיה ונגד אביי דאמר עד דמגרמי גרמי בי וכו' ונגד רבא שאמר אנא עדיפנא וכו' עיין במהרש"א: עד דמגרמו גרמי בי וכו'. לפשם שאמר כן בכאן זה לפי שלפי ... כהת"ין ידעינן בנחמני דמכפין נפשו: באו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיענו מקום הפלה. דאילו לא הודיעונו מקום הפלה ...

נחמיה ט' שהודיעונו מקום תפלה שנאמר °וצבא השמים לך משתחוי'. מתקיף לה רב אחא בר יעקב אימא כעבד שנוטל פרס מרבו וחוזר לאחוריו ומשתחוה קשיא (ואף ר') [ור'] הושעיא סבר ששכינ' בכל מקום דא"ר הושעי' (מנין שהשכינה בכ"מ שנא') [מ"ד] °אתה הוא ה' לבדך שם ונומר שלוחיך לא כשלוחי בשר ודם שלוחי ב"ו ממקום שמשתלחין לשם מחזירין שליחותם אבל שלוחיך למקו' איוב לח שמשתלחין שם מחזירין שליחותם שנאמר °התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו יבאו ויאמרו לא נאמר אלא ילכו ויאמרו מלמד שהשכינה בכ"מ ואף ר' ישמעאל סבר שהשכינה בכ"מ דתנא דבי ר' ישמעאל מניין זכריה ב שהשכינה בכ"מ שנאמר °הנה המלאך הדובר בי יוצא ומלאך אחר יוצא לקראתו אחריו לא נאמר אלא לקראתו מלמד שהשכינה בכ"מ ואף רב ששת סבר שכינה בכ"מ דאמר ליה רב ששת לשמעיה לכל רוחתא אוקמן לבר ממדינחא ולאו משום דלית ביה שכינה אלא משום גרסינן דמורו דמורו ביה מינאי ור' אבהו סבר שכינה במערב דא"ר אבהו מאי אוריה אויר יה:

לאבותינו. אנשי כנסת הגדולה באמרו מקרא זה בספר עזרא: וצבא השמים. השמש והירח העומדים במזרח: לך משתחוים. למערב: ודילמא. הם למזרח משתחוים וכ"ת אין דרך להשתחוות סמוך לרב הם עושין כעבד שנטל פרס מרבו וחוזר לאחוריו ומשתחוה כשהוא הולך לאחוריו משנטל פרס מתרחק תמיד בהשתחואה. פרס מתן: אתה הוא ה' לבדך. בתר ולבא השמים כתיב ועל עסקי שליחות לבא השמים הוא משבח ואומר אתה הוא לבדך במדה זו: לשם מחזירין שליחותן. כשבאין לומר עשינו שליחותך צריכין לשוב אל מקום שהשולחם עומד שם: למקום שמשתלחין. באותו מקום שנשתלחו שם השכינה מלויה ואומרים לו עשינו שליחותך: והנה המלאך הדובר בי יוצא. בנבואת זכריה למוד את ירושלים כמה ארכה וגו' ומלאך אחר יוצא לקראתו שליחותו של ראשון שחזר בו המקום מליתן בה מדה ואומר פרזות תשב ירושלים והרי שניהם מאת השכינה באים ואחריו לא כאמר אלא לקראתו זה בא מכאן וזה בא מכאן: רב ששת. מאור עינים הוה: לכל רוחתא אוקמן. העמידני להתפלל: דמורו בה מינאי מורים הוראה להתפלל במזרח: אוריה. אני שמעתי כך קורין למערב בלשון פרסי. ולי נראה שכך קורין למזרח בלשון לע"ז והאי דאמרינן אויר יה שהשכינה במערב ופניו למזרח כמלא המזרח אויר:

תוספות וצבא השמים לך משתחוים. וא"ת בלילה נמי במזרח משתחוים וי"ל דאין לנו ללמוד אלא ממה שאנו רואים וא"ת ואמאי לא נדע מקום תפלה מבהמ"ק שהיתה שם שכינה במערב וי"ל דמשם אין ללמוד דאע"ג דשכינה בכ"מ א"א להשים ארון וכפרת אלא בצד א' ורינב"א אומר דמשם אין ללמוד דשכינה במערב דנהי דבית קדשי הקדשים היה במערב העזרה מ"מ האולם שהשכינה שם דכתיב ונועדתי לך שם היה במזרח בית קדשי הקדשים: לכל רוחתא אוקמן. כל הני אמוראי לית להו הא דתניא בברכות שחייב אדם להתפלל כנגד ירושלים משום דכתיב והתפללו אליך דרך ארצם אלא סברי כר' ישמעאל דאמר בכ"מ שכינה ומ"ד שכינה במערב סבר כר"ע דאמר

מפני שהיא תדירא ור' חנינא דמתניתין דאמר כגון אתון דיתבין לצפונא דארעא דישראל אדרומי אדרומי סבר לה כברייתא דברכות:

מהרש"א *ד' רוחות מנשבות כו'. ופרש"י בפ"ק דברכות דו' עי"ק ב"ב ע"ב שעות הראשונות בכל יום מנשבת רוח מזרחית ומהלוך חמה ו' אחרונות רוח דרומית ובתחלת הלילה רוח מערבית ובחלות הלילה רוח צפונית עכ"ל וסימניך לרוח היום כי הרוח הולך ע"פ מהלך השמש והוא שרוח דרומית קשה מכולם שהוא תחלת ירידת השמש ורוח צפונית יפה מכולם כי היא תחלת עלית השמש וכמ"ש אידלי יומא אידלי קצירא ואמרינן בפרק הערל ביומא דעיבא בהוא רוח דרומית כפרש"י שם לא מהלכין ביה ולא מלו ישראל במדבר מפני שלא נשבה רוח צפונית והדבר תולה בגלגל היום כמו שאמרו בנדרי' פ"ק אירגא דיומא מסי ופי' הרא"ש שם שהוא בשביל האבן שהיתה לאברהם אבינו ותלאה בגלגל חמה כמ"ש בזה בפ"ק ע"ש: שהודיעו לנו מקום תפלה. לפי הנראה כמו שאנו רואים כי מהלך השמש ושאר הגלגלי' ממזרח למערב והוא ע"י גלגל המקיף אין כאן השתחויה דרך מערב דעיקר מהלכם הוא ממערב למזרח כמ"ש התוכנים וע"כ אמר כתזיק טובה כו' שאמרו כי כן הוא מהלכה הנראה לנו ממזרח למערב דרך השתחויה הוא ולהודיע לנו מקום התפל' שהשכינה במערב אבל עיקר מהלכם של ז' כוכבי לכת שאינו נראה לנו אינו כך אלא ממערב למזרח אלא גלגל המקיף הוא מוליך אותם בכל יום ממזרח למערב שהוא מהלכם הנראה לנו כדי שיהו משתחוים בכל יום למערב כי שם היא השכינה ועכין דרך השתחויה ממזרח למערב משעה שפנה הגלגל למערב וחמה הולכת ויורדת למטה הוא ממש כעבד המקבל פני רבו דביותר שהוא מתקרב לרבו משתחוה ומוריד פניו למטה. והמקשה דפריך דלמא כעבד שנוטל פרס כו'. אע"פ שהחמה ממזרח למערב הולכת ועולה כן הוא גם דרך המשתחוה וחוזר לאחוריו ביותר שהוא מתרחק מרבו הוא מרים ראשו ועוד נראה לפרש ע"פ מה שאמרו במדרש עושה שלום במרומיו שהמזלות כ"א סובר אני עולה ראשון לפי שאינו רואה מה שלפניו כו' דהשתא שפיר קאמר דמהלכם הנראה לעינינו ממזרח למערב ע"י גלגל המקיף הוא הולך לאחוריו כעבד הנוטל פרס כו' אבל עיקר מהלכם לפניו ממערב למזרח ואפשר שמשתחוים ממש ממערב למזרח ודו"ק: אתה הוא ה' לבדך כו'. פרש"י בתריה ולבא השמים כו' ועל עסקי שליחו' ע"ש והוא דחוק דלא הוזכר בהאי קרא שליחות אלא בקרא דמייתי התשלח ברקים וגו'; ונראה לפרש דה"ק דר"א סבר שכינה בכ"מ ולבא השמים לך משתחוים דכתיב בהאי קרא לאו דוקא לפי הנרא' לנו שהגלגל הולך ממזרח למערב כדקאמר לעיל אלא גם הגלגלים ההולכים ממערב למזרח והנוטים לצד אחר בונים לך ומשתחוים דשכינה בכ"מ ובכל צד איכא והיינו דכתיב בתחלת הקרא אתה הוא ה' לבדך במדה זו דבכל הארץ מקום כבודו והשכינה בכ"מ ואהא מייתי נמי קרא דהתשלח ברקים וילכו וגו' דלענין שליחות של מקום נמי כן הוא ודו"ק:

הרי"ף שנאמר אתה הוא ה' לבדך וכו'. עי' פרש"י וצריך ביאור היכי משמע שעל עסק שליחות לבא השמים הוא משבח ואמר אתה הוא ה' לבדך ונראה דה"ג הול"ל אתה הוא ה' לבדך עשית את השמים ומאי אתה עשית משמע שהם ב' דברים על עסקי השליחות שלבא השמים וכו' אבל קשה שפרש"י אתה הוא ה' לבדך בתר ולבא השמים כתיב ואינו כן דהא כתיב קודם ולבא השמים וכיון שכן אין להוכיח שעל עסקי השליחות של לבא השמים. ולי אייסר אילי הוית אמר שבתר ולבא השמים כתיב אתה הוא ה' האלהים אשר וגו' ומהכא יליף דלבא השמים משתחוים למקום שהוליכם

עין יעקב

כי שאין יכול לכוין הרוחות יכוין לבו לשמים כדאיתא בא"ח סי' צ"ד ס"ב ועכשיו אין אנו מכוונים כ"כ בתפלה כדאיתא בסי' ל"ח סעיף ב' לכך אנו צריכין להחזקת טובה בתוספות ד"ה השמים ופי' ... ושכינה בכל מקום אי אפשר להשים ארון וכפורת אלא בצד אחד ולי הקשה דא"כ עכ"ם במקדש שני אמאי לא שם אותם בצד אחר וי"ל עמוד דקודש

שהולי"ם שנם שם אתה הוא ה' האלהים שהשכינה בכל מקום ושמא י"ל גם אתה הוא ה' לבדך רומז על מה שנאמר לבסוף ולבא השמים לך משתחוים ולשון רש"י ז"ל צריך ישוב ואי גרסינן בלשון רש"י אתה הוא ה' לבדך ובתרים לבא השמים כתיב ניחא:

מא שם דברים לב שם **אמר** רב יהודה (אמר רב) מ"ד °יערוף כמטר לקחי זו רוח מערבית הבאה מערפו של עולם. °תזל כטל אמרתי זו רוח צפונית שמזלת הזהב וכן הוא אומר
ישעיה מו °הזלים זהב מכים. כשעירים עלי דשא זו רוח מזרחית שמסערת את כל העולם כשעיר. וכרביבים עלי עשב זו רוח דרומית שמעלת רביבים ומגדלת עשבים. תניא
שם ע"ב רבי אליעזר אומר עולם *לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת וכשחמה מגעת לקרן מערבית צפונית נכפפת ועולה למעלה מן הרקיע רבי יהושע אומר עולם לקובה הוא דומה ורוח צפונית מסובבת וכשחמה מגעת לקרן מערבית צפונית מקפת [והוזרת]
קהלת א אחורי הכיפה שנאמר °הולך אל דרום וסובב אל צפון. הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה. סובב סובב הולך הרוח גו' אלו פני מזרח ומערב שפעמים מסבבתן ופעמים מהלכתן הוא היה אומר אתאן לרבי
איוב לז אליעזר °מן החדר תבא סופה זו רוח דרומית וממזרים קרה זו רוח צפונית מנשמת אל יתן קרח זו רוח מערבית ורחב מים במוצק זו רוח מזרחית והאמר מר רוח דרומית מעלת רביבים ומגדלת עשבים לא קשיא הא דאתיא מטרא בניחותא הא בשפיכותא. אמר רב חסדא מ"ד
שם °מצפון זהב יאתה זו רוח צפונית שמזלת את הזהב וכן
ישעיה מו הוא אומר °הזלים זהב מכים אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בהמ"ק לא הגושמה רוח דרומית
שם ט דכתיב °ויגזור על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא
תהלים פט שבעו וכתיב °צפון וימין אתה בראתם. ואמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בהמ"ק לא ירדו
דברים כח גשמים מאוצר טוב שנא' °יפתח ה' לך את אוצרו הטוב בזמן שישראל עושים רצונו של מקום ושרויים בארצם גשמים יורדים מאוצר טוב ובזמן שאין שרויים בארצם אין יורדים מאוצר טוב:

יערוף כמטר לקחי. משה רבינו דימה את התורה לד' רוחות כשם שא"א לעולם בלא הם כך א"א לעולם בלא תורה: **מערפו של עולם.** אני מוצאתי מוהקתו של עולם ע"ש שהשכינה במערב ס"ל ואני אומר מאחוריו של עולם שהמערב קרוי אחור שנאמר קדם אהלוך ואיננו ואחור וגו': **שמזלת את הזהב.** שמחממת ומצילה שרב והרעבון בלה והזהב זל: וכה"א. דכתיב ותשא נביא זהב: **כשעיר.** שד: **לאכסדרה.** שאין לה דופן רביעית: **אינה מסובבת.** במחילה: **למעלה מן הרקיע.** ומהלכת את רוחו של לפון בגגו של רקיע: **לקובה.** אהל שכולו מוקף: **לקרן מערבית צפונית.** בלילה שהחמה מהלכת לעולם רוח לפונית בלילה ומן המערב הוא פונה ללפון שכך הילוכה מן המזרח לדרום ומדרום למערב וממערב ללפון: **והוזרת אחורי כיפה.** דרך חלון:

הולך אל דרום. את היקף היום קרי הילוך שהוא בתוך האגל ואת היקף הלילה קרי סיבוב שהוא מקיף מבחוץ וביום לעולם מהלכת בדרום אפי' ביום קלר אינו מהלך פחות מחצי דרומית: **וסובב אל צפון בלילה,** אף בלילה קלרה של תקופת תמוז אינו סובב פחות מרוח לפונית: **פעמים מהלכתן.** ביום ארוך של תקופת תמוז שהיא יולאה מקרן לפונית מזרחית ושוקעת בקרן מערבית לפונית: **ופעמים מסבבתו.** ביום קלר שחמה יולאה בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן דרומית מערבית ומסבבת בלילה ג' הרוחות: **אתאן לר"א.** שאמר לאכסדרה דומה: **וממזרים קרה זו רוח צפונית.** שהדופן מוזרת ופרולה: **והאמרת רוח דרומית מעלת רביבים.** וכאן אתה אומר רוח מזרחית מבילה מים: **הא דאתיא מטרא בניחותא.** בא מן הדרום וכי אתא בשפיכותא בא מן המזרח כדכתיב מים במולק: **לא הוגשמה רוח דרומית.** שהיתה רגילה להביא רביבים טובים: **וכתיב צפון וימין.** אלמא ימין הוא דרום וכתיב ביה ורעב: **את אוצרו הטוב.** וסיפיה לתת מטר ארלך:

תוספות רוח מערבית שבאה מערפו של עולם. כדפי' בקונטרס מאחורו של עולם דמערב קרוי אחור דכתיב אחור וקדם לרתני ודרש"י (במגילה) [בחגיגה] לענין מזרח ומערב וכתיב גמי אדם מקדם ופלשתים מאחור וקרי נמי דרום ימין ולצפון שמאל כדאמרי' במעתין והייט משום דשכינה במערב ופני השכינה למזרח ולכך קרוי מערב אחור ומזרח קדם ודרום ימין ולצפון שמאל ולמ"ד שכינה בכ"מ צ"ל דהאי דקרי מזרח קדם ומערב אחור ודרום ימין וצפון שמאל משום שכינה בבהמ"ק שהיתה במערב ופני השכינה כלפי ישראל שהיו במזרח ומשתחוים שם. ורבינו יצחק בר יהודה פי' דכשעמד אדם הראשון כשנברא היה פניו למזרח ואין נראה שהיה ערפו כלפי שכינה למ"ד שכינה במערב: רוח מזרחית שמסערת כל העולם כולו. והא דמשמע במתניתין שהיא טובה מכל הרוחות היינו כשהיא באה כדרכה אבל כשבאה לפורענות מסערת כדפי' הקונטרס במתני' (בתוספות דף): וממזרים. פי' רוח לפונית שכותל שלה מופלג כלומר שאינה מסוגנת לר"א: וכתיב צפון וימין גו'. דמויגזור על ימין איכא למימר דבימין ושמאל של אדם מיירי ועוד נראה שמאי מקרא קמא אין להוכיח שבדרום ימין ולא נאמר איפכא:

מהרש"א זו רוח מערבית כו'. מפורש במדרש ילקוט שכשם שהעיד משה לישראל שמים וארץ כך העיד עליהם רוחות דכתיב יערוף כמטר והם בכלל השמה קלות כי בהם נכלל כל העולם חכר כאן ברוחות שלנו שיש בידם להועיל ולהזיק כמ"ש בשמים ובארץ שאם יזכו הארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו כתיב ועלר את השמים ולא וגו' ה"ש רוח מערבית שבאה מעורפו וכו' ומקיים ביה במדרש המטר הבא מן המערב הוא טוב לברכה ע"ש השכינה שהיא שם שע"כ נקרא אוריה וכפי' הערוך ובהיפך אמר תזל כטל שהשמים נעלר ממטר ע"י רוח לפונית אבל הטל אין נעלר כדאמרינן בתענית והיא תזל הזהב כפירש"י. ואמר **כשעירים עלי כו' שמסערת את כל עולם כולו כשעיר** המזיק. וע"כ אמרו ברוח מזרחית שדיא כתיב בפרק כל הגט ע"ש היזיקו כמפורש שם והערוך בערך איסתנא פי' דשדיא הוא רוח דרומית ושותא הוא רוח מזרחית אבל רש"י בפרק הערל פי' שותא היא רוח דרומית והכי מוכח נמי שהיא דפרק כל הגט רוח מזרחית נקרא שדיא ומ"ה נמי קרא ליה הכא שעיר ע"ש שעירים ירקדו שם דהיינו שדים וק"ל: **דומה לאכסדרה כו'.** כ"ל דפלוגתייהו בזולי

הקושיא ולמשוה קשה לע"ל ומעלין נקודם ולא מורידין לכן עם לותם בלר מערב לעולם: מה דכתיב יערוף כמטר לקחי זו רוח מערבית. וי"ל קיצור פסוקים פיר שרים ול"א נמורים וכרפיי שאזנו השמים והמצע הארץ למה העיד כהם שמים וארץ שאם לא ישמה רצונו ועלר את השמים והארץ לא תתן יבולה אך קשה אם לא ישמה כלומר יכלה אוי ח כתבם לעתיד מן העולם לזה קאמר כמיתן קושיא בר שלום נפ"ק דע"א כי בד' רוחות השמים פרשתי אתכם וגו' כשם שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל וכו' של

במאי דפליגי פרק מי שהיה טמא חכמי אוה"ע וחכמי ישראל חכמי אוה"ע אומרים דביום חמה מהלכת למעלה מהרקיע ובלילה למטה מהרקיע וחכמי ישראל אומרים דבלילה עולה החמה למעלה מהרקיע והשתא ר"א כחכמי ישראל ור"י כחכמי אוה"ע שהודו חכמי ישראל לחכמי אוה"ע כדאמרינן פ' מי שהיה טמא ודו"ק: מקפת וחוזרת אחורי כיפה שנא' הולך גו'. נראה דראייתו של רבי יהושע מהאי קרא שגם רוח צפון יש לו מחילה אלא שחוזרת החמה אחורי כיפה כיון דגם גבי מזרח ומערב כתיב סובב שפעמים סובבתם כל ביום קלר ועל כרחך היא סובב פירושו אחורי כיפה שהרי יש שם מחילה שבו מהלכת ביום ארוך יש לנו לומר נמי דסובב דכתיב גבי צפון נמי איירי בכה"ג שיש בו מחילה אלא במוקצת בו אחורי כיפה וק"ל: רוח דרומית מעלה כו'. עי פירש"י ויותר נראה לפרש דארוח דרומית גופה פריך דקתני הכא דמוכנה תבא קופה דהיינו רוח סערה כמו קופה וסערה גו' דישעיה והאמר נמי דמעלה רביבים דמשמע דנוחה היא ומשני הא דאתי מטרא בניחותא מעלה רביבים וכי אתיא מטרא בשפיכותא היא באה בקופה וסערה וק"ל: שמזלת הזהב כו'. דהיינו שע"י אותו סחם בא הזהב שהוא זל בעיני הבריות ומצוי ביד רבים ונקט לשון זל כדנקט בברייתא ע"ש של כטל וגו' והא דמייתי וכן הוא אומר הזלים זהב וגו' איננו אלא לראיה שנמצא האי לישנא דזילותא גבי זהב וק"ל: לא הונשמה רוח דרומית שנא' וגו'. יש לפרש בזה מאמר שמעתי דרך צחות בקרא אוהב כסף לא ישבע כסף כי היה איש אחד אוהב כסף ביותר ובקש מהאל ית' שבכל מה שיגע בו הוא בידו יהיה נעשה כסף והקב"ה מלא שאלתו והנה הוא כשבא לאכול לחם נגע בידו ונעשה כסף ולא היה לו מה לאכול וה"ש לא ישבע כסף וכן תפרש בהאי קרא כשהקב"ה גהר על יען ורוח דרום שלא יצא מטר יהיה רעב חה בעלי כיסים והעשירים באו לאכול על שמאל ורוח לפון שהוא הזהב שבא ע"י רוח לפון שמזלת הזהב כדאמרינן ולא שבעו בו וק"ל: מיום שחרב בהמ"ק אין הגשמים יורדין כו'. יש לדקדק דגבי יורדין מאוצר טוב תלה הדברים בשתים בעושין רלונו של מקום ושרויין ישראל על אדמתן ובסיפא באין יורדין מאוצר טוב לא תלה הדבר אלא באי' מהן דהייט באין שרויין על אדמתן. וי"ל דיורד מאוצר טוב תלה בשניהם דכתיב יפתח ה' לך וגו'. דקאי ארישא דעניינא דכתיב והיה אם שמוע תשמעו וגו' דהיינו שעושין רלונו של מקום ועסיים בהאי קרא לתת מטר ארצך וגו' דהיינו כששרויין על אדמתן אבל באין עושין רלונו של מקום לא דיין דאין יורדין מאוצר טוב אלא דאין יורדין כלל שכאמר ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו' אלא שאמר דאף אם עושין רלונו של מקום אם אין שרויין על אדמתם ומתפללין שם בארצות אויביהם על המטר והם כענין מ"מ אינם בא מאוצר טוב כדכתיב בהאי קרא מטר ארצך וכדאמרי' פ"ק דתענית א"י שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית ע"ש ודו"ק:

מב א"ר יצחק הרוצה להתחכם ידרים שיתעשר יצפין. וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום ריב"ל אמר משלי ג לעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר שנאמר °אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד והאמר ריב"ל שכינה במערב (לא צריכא) דמצדד אצדודי א"ל רב חנינא לרב (יאשיה) [אשי] כגון אתון דיתביתו לצפונא דארעא דישראל אדרימו אדרומי ומנ"ל [דבבל] לצפונא דארעא דישראל קיימא דכתיב °מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ: ירמיה א

ידרים. בתפלתו יחזיר פניו לדרום: וסימניך. שלא תשכח: דמצדד אצדודי. מעט לצד דרום: אדרימו. שתהיו פונים לצד ירושלים משום דכתיב והתפללו אליך דרך ארצם וגו':

מהרש"א הרוצה להתחכם ידרים והרוצה כו'. הכוונה בו כדלעיל כי הלחם אשר בו יחיה האדם הוא מרוח דרום והרוצה שלא להרבות הון רק כדי חייו שיחכים בתורה יתן פניו לאותה לד אשר הלחם בא ממנו ולא הזהב שהוא דרום אבל בהיפך הרוצה להעשיר יצפין יתן פניו לאותה לד אשר הזהב בא ממנו שהוא לפון כדלעיל. ואמר וסימנך שלחן בצפון כו'. שהוא שלחן מלכים ועשירים ולא היה עליו רק לחם הפנים רמז שלא יקמוט על ריבוי הונם כי לא ישבעו ממנו רק מן הלחם הבא מצד השני. שהוא דרום ומנורה היתה בדרום שהיו מסתפקין בה בשמן לנר כן הרוצה להחכים לא יבקש ממון רב רק שיסתפק במעט כדי לקיים נפשו ונשמתו הקרויים נר אלהים נשמת אדם. ודאמר מתוך שמתחכם מתעשר כו'. כי החכם הוא המסתפק במה שיש לו כמ"ש הוא בעושר האמיתי שאמרו איזהו עשיר השמח בחלקו ומייתי מקרא ובשמאלה עושר וכבוד. דהאי בשמאלה קאי אדלעיל דכתיב אדם מלא חכמה וגו' כי טוב סחרה גו' ר"ל שאין העושר תלוי בשמאל שיעשיר ויצפין אלא שהעושר תלוי בשמאלה של חכמה שזכר לעיל והיינו המסתפק במה שיש לו א"כ כדאמרינן למשמאילים בחכמה דהיינו שלא לשמה זוכה לעושר וכבוד. וקרוב לענייננו דלעיל ראיתי כתוב בתרגום יונתן פ' פקודי וז"ל ותסדר ית פתורא לסטר לפונא מטול דמתמן מתיהב עותרא דמתמן זלחן רסיסין כו' ותסדר ית מנרתא בסטר דרומא מטול דמתמן שבילי כו' מתמן גמי חכמה דמתילין לנהורא כו' עכ"ל ע"ש באורך. מיהו מ"ש על לד לפון דמתמן זלחן רסיסין כו' לכאורה הוא סותר סוגיא דשמעתין דקאמר הרביבים באים מדרום ואדרבה רוח לפון מונע הרביבים ואפשר לומר דעל רסיסי טל קאמר דבאים מלפון כדדרים לעיל חזל כטל זו רוח לפונית כי לעת השחר יעלה הטל שאז רוח לפון שולט והטל אינו נעצר לעולם כמו רוח לפון כדלעיל ודו"ק:

הידושים מהרש"א סותר. ואפשר דמהרש"א לא עיין שפיר במ"י דדייק בלשונו רסיסי מלקושין כו' א"כ אינו סותר כי מקמת הגמרא הכא דאתיא מטרא בניחותא והם רביבים יורה שבמרחשון כדאי' פ"ק דתענית יורה שיורד בנחת זה בא מדרום אבל רביבים דמלקוש שממלא תבואה בקשיה שבניסן בא מלפון ועיין שפ"ק דיומא גבי הכל לופין לעשן המערכה רוח לפונית יפה למטין וסימנך שלחן בלפון וכו' ועיין בת"י על פסוק וכרביבים עלי עשב יראה כדברי ולא על טל קאמר ודו"ק:

הרי"ף הרוצה להחכים כו'. וקשה איך נמשכת החכמה כשידרים והעושר כשיצפין ועוד שימנא ליל וני"ל הרוצה להחכים שיתקיים ת"ח ידרים כלומר יעשה תורתו קבע ועיקר בימין שהוא עיקר של אדם והרוצה להעשיר יצפין

עיון יעקב

פתח בסוף וגו' דקאי על ד' רוחות העולם: וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום. כי העשירות בשלחן נבוה קנה וכראיתא בזוהר שבא בילקוט דאומני פי' שלה שהיי השלחן ידו פתוחה לכל העולם וכדאי' בשבת דף קי"ח עשירים שבבבל במה הם זוכין שמכבדין את השבת עד פעם אחת נסתרחתי וכו' והתנא לפני שלחן של זהב וכו' ע"ש ועיי' באר עשב לנבואה ולאורה כדאיתא בפרק במה מדליקין דף כ"ג הרגיל בנר הוי ליה בנין רבנן כי נר מצוה ותורה אור: שנאמר אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד. והשיג שלב שהחכמה לא הכסף וכן מצינו במלכים ג' גבי שלמה ששאל החכמה ונתן לו גם העושר והכבוד והוא קנה עם ספר:

ילפין יעשה מלאכת ערלי וטפילה ביד שמאל שהוא יד כהה כי יתניו הוא דרום וצפון הוא שמאל ואז זה וזה יתקיים בידו ויזכים ויעשיר והו הפי' שאמר שלחן בצפון ומנורה בדרום כלו כלומר אם את הדבר הזה תעשה להשמאיל בעושר ולהימין בתורה אז יהיה לך שלחן ומנורה שהוא שניהם עושר ותורה ושניהם כאחת עומדים אבל אם ייגע להעשיר ותהיה הולך ונוטה אחר השמאל ולתבונה שהוא הימין לא תטה אזניך א"א כך כלל להשיג לא זה ולא זה ופי' שלחן בצפון ומנורה בדרום שאינם מתקיימות שניהם אלא בזמן שידרים ויעשה עיקר בימין מן התורה וכל זמן שנתקיימה המנורה במקדם נתקיים השלחן:

יף טז רבא בר רב חנין הוו ליה הנהו דקלי אמיצרא דפרדסא דרב יוסף הוו אתו צפירי יתבי בדקלי ונחתי בפרדיסא ומפסדי ליה א"ל זיל קוץ א"ל והא ארחיקי לי א"ל ה"מ לאילנות אבל לגפנים בעינן טפי והאנן תנן אחד גפנים ואחד כל האילן א"ל ה"מ אילן לאילן וגפני' לגפנים אבל אילן לגפני' בעינן טפי א"ל אנא לא קייצנא דאמר רב האי דיקלא דטעין קבא אסור למקצייה וא"ר חנינא לא שכיב שכחת ברי אלא דקץ תאנתא בלא זמניה מר אי ניחא ליה ליקוץ:

פרדסא. כרם: והא ארחיקי לי. ד' אמות: שכחת ברי. כך שמו:

אה"ב על מה שלוחה תורה כי האדם עץ השדה עם סרכים שירפוהו בשמיה וכי האדם הוא עץ השדה שילחם עמך ואחה אמר ים ג"כ שפירשו בו בניחותא כי ממנו תאכל כמו כי נפש הוא אוכל ועץ השדה הוא כמו אדם וכשם שאסור להרוג אדם כך אין לכרות אילן מאכל קודם זמנו:

חזקת הבתים פרק שלישי

יף נו [יתיב רב אחא בר עויא קמיה דר' אסי ויתיב וקאמר משמיה דרבי אסי בר' חנינא] חצובא מפסיק בנכסי הגר מאי חצובא אמר רב יהודה אמר רב שבו תיחם יהושע לישראל את הארץ וא"ר יהודה אמר רב לא מנה יהושע אלא עיירות העומדות על הגבולין א"ר יהודה אמר שמואל כל שהרא"הו הקב"ה למשה חייב במעשר לאפוקי מאי לאפוקי קני וקניזי וקדמוני תניא ר"מ אומר נפתוחא ערבאה ושלמאה ר' יהודה אומר הר שעיר עמון ומואב ר"ש אומר ערדיכקים אסיא ואספמיא:

מפסיק. בנכסי הגר. (שלא יזכה בחזקת חניה) [ב' שדות של גר ואכל נטוע בינתיים המחזיק באחת מהן לא קנה את חברתה אלא האי דאחזיק בה לבדה קנה]: מאי חצובא. איזה דבר הוא ומאי משמעותו להחשב כמילר: שבו תיחם. בין שבט לשבט בין איש לאיש לפי שאינו יונק לא מכאן ולא מכאן: לא מנה יהושע כו' כדאמרינן בפ"ק יהושע כתב ספרו: על הגבולין. כדי להראות התחומין ופשטים דקרא אתא לאשמעינן מה טעם חשב אותן עיירות: כל שהראה הקב"ה למשה. בשעת מיתתו שנאמר ויראהו ה' את כל הארץ מן הגלעד עד דן: חייב במעשר. דהתם הם ז' עממים הכתובים בכל מקום אבל קני קניזי וקדמוני שכתבו לאברהם בברית בין הבתרים לא נתחייבו במעשר לעתיד לבא כשיחזירם לנו לעתיד כדאמרינן בב"ר א"כ אם כבשו ישראל מהם אחרי מות יהושע כלן פטורין מן המעשר כו': תניא ר"מ אומר. כולהו תנאי בפי' קני וקניזי וקדמוני פליגי:

תוספות העומדות של הגבולין. אין לפרש על הגבולין של א"י דכמה עיירות חשיב ששם באמצע א"י אלא בגבולין דכל שבט ושבט: כל שהראהו כו'. טעי ה"ל למינקט מה שהיתה באלה מסעי שמנה עיירות של המיצר ושם מפורש היטב תחום של א"י:

מג יף נז ע"ב ועוצם עיניו מראות ברע א"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל בנשים בשעה שהן עומדות על הכביסה היכי דמי אי דאיכא דרכא אחרינא (ואזל) רשע הוא אי דליכא דרכא אחרינא אנוס הוא לעולם דליכא דרכא אחרינא ואפ"ה מיבעי למינס נפשיה בעא מיניה ר' יוחנן מר' בנאה חלוק של ת"ח כיצד כל שאין בשרו נראה מתחתיו טלית של ת"ח כיצד כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח. שלחן של ת"ח כיצד שני שלישי גדיל ושליש גלאי שעליו כוסות וקערות מונחות וטבעתו מבחוץ והא תניא טבעתו מבפנים לא קשיא הא דאיכא ינוקא הא דליכא ינוקא ואבע"א הא והא דליכא ינוקא (והא) [ולא קשיא הא] דאיכא שמעא והא דליכא שמעא ואבע"א הא והא דאיכא שמעא ולא קשיא הא בליליא הא בימא ושל עם הארץ דומה *למדורה וקדרות יף נח מקיפות אותה. מטה של ת"ח כיצד כל שאין תחתיה אלא סנדלין בימות החמה ומנעלים בימות הגשמים ושל ע"ה דומה לאוצר בלום:

שאינו מסתכל. כשהוא הולך לשפת הנהר: היכי דמי. דמשבח ליה קרא אם עולם עיניו דמשמע שאם לא יעלים עיניו אינו לא צדיק ולא רשע: אי דאיכא דרכא אחרינא ואזיל. בהך: רשע הוא. ואע"פ שעולם עיניו לא היה לו להתקרב אלא להתרחק מן עבירה דקי"ל הרחק מן הכיעור: אנוס הוא. אם מסתכל דרך הליכה ואנוס רחמנא פטריה וכנוס מזקיקו הכתוב להעלים עיניו: למינס נפשו. להטות עיניו לצד אחר והיינו דמשבח ביה קרא דאי אנים נפשיה חסיד הוא: כל שאין בשרו נראית מתחתיו. שיהא ארוך עד (פרסת) [פסת] רגלו שלא יראה כשהוא הולך יחף: טלית. מקטורין שמתכסה בו על כל הבגדים שהוא לבוש: שאין חלוקו נראה כו'. וכ"ש דאי קאי עד להדי חטק דאיכא לניעות טפי: שני שלישי גדיל וכו'. בני שלישי רוחב השלחן מכוסה במפה מצד האוכלין לקנח פיהם ולאת עליה את הפת ושליש האילון מגולה להניח עליו קערות וכוסות שלא ילכלכו המפה (ויבוזו) [ויתבזו] האוכלין ואית דמפרש שליש גלאי באמצע שני שלישי גדיל דהיינו מפה מבחוץ ומבפנים כל סביב השלחן ובאמצעיתו מגולה. גדיל קרי המפה על שם שארוגה ול' לא הוא: וטבעתו. של שלחן שהיו רגילין לעבות בשפתו לתלותו בו יהיה מבחוץ ולא מבפנים מצד האוכלין כדמפרש ואזיל: מבפנים. מצד הסמוך לו: היכא דאיכא ינוקא. שיושב אצל אביו לאכול צריך להושיב השלחן שיהא צד הטבעת מבחוץ פן ישחק בו התינוק ויטנף השלחן: ואי ליכא ינוקא. יעשה מבפנים ולא יהפכנה לחוץ פן יכשל בה השמש שהולך ובא סביב השלחן: הא דאיכא שמעא. יעשה מבפנים ולא יהפכנה מבחוץ פן יכשל השמש: הא דליכא שמעא. יעשה מבחוץ

עין יעקב

זה שאינו מסתכל בנשים. ולהיק ועולם עינו מראות ברע כי יצר לב אדם רע מנעוריו וכל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורפה וגם האשה עצמה צריכה לצנוע ועומדת על הכביסה בגילוי נקראת אשה רעה ואשה בכל אלה לא מצאתי: רשע הוא. וא"כ איך מכרנו הכתוב הוא מרומים ישכן וגו' ועיין פירש"י: טלית של תלמיד חכם כיצד כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח. והוא משום צניעות כדי שאם יתגלה אף חלוקו לא יהא נראה בשר טפח וכה"ג אמרינן טפח מגולה באשה ערוה וכדאיתא בפ"ק רש מי ע"ש ע"ש ולפי שטלית של ת"ח ארוך כל כך להכי אמרינן ש"ם מאפיל בטליתו לפי שהוא ארוך מאוד ויכול להאפיל: שלחן של תלמיד חכם כיצד שני שלישי גדיל ושליש וכו'

מבחוץ ולא מבפנים פן יזוקו בה האוכלין ומיהו היכא דאיכא במעלה יעבה מבפנים מלד היושבין ולא מבחוץ שיכולין ליזהר מן הטבעת יותר מן השמש שהוא הולך והם יושבין: הא ביממא. יהיה מבחוץ שיכול השמש להסתר ולא מבפנים דמזיק לאוכלים שלר להם המקום למדורה. שמוקפת קדרות והאש באמלע ואף כאן המפה והלחם באמלע והקערות סביב: כל שאין תחתיה כו׳. כדאמרינן בפסחים אוכלין תחת המטה אפילו מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהם. דרך לנעול מנעלים בימות החמה וסנדל בימות הגשמים בשביל הטיט: אלא סנדלים בימות החמה. שמניחין שם עד ימות הגשמים שילטרך להם: לאוצר בלום. בשמ״ק כמו עיסה בלוסה במס׳ שבת בפרק כלל גדול עיסה מעורבבת ממינים הרבה וכן אולר בלום מינים הרבה מעורבבות בתוכו יחד וכן מטת עם הארץ כל דבר כיה תחת מטתו [אוכלין וכלים]:

מהרש״א ועוצם עיניו וכו׳. ואגופא דקרא לא תקשי ליה הכי דאיכא לאוקמא דאיירי ביושב ודבר ערוה הולך לפניו דאע״ג דאינו מתכוין לכך יש לו לעלום עיניו אבל למאי דמוקי ליה בהולך על שפת הנהר תקשי שפיר אי דאיכא דרכא אחרינא הרי הוא מתכוין לעבירה ורשע מקרי על הלוכו שם כלל ולא סגי ליה בעולם עיניו וק״ל: שלחן של ת״ה כיצד ב׳ שלישים גדיל כו׳. אמר כמו שניכר הת״ח במלבושיו כך הוא ניכר גם במאכלו בנקיות ובהסתפקות דהיינו שאינו עורך כל השולחן רק שני שלישים ממנו ועליו קערות שאינם מאוסים כמו הקדרות גם עליו ירק שמוסתפק לו בזה משא״כ שלחן של ע״ה שהקדרות שהם מאוסים רבים מקיפים אותו והם חמים כלי ראשון וקאמר דאינו דומה כלל לשלחן אלא דומה למדורה שהקדרות רותחין עליו ואמר כמו כן ניכר הת״ח במטתו שמקפיד על מאיכת אוכלין תחת המטה שרוח רעה שורה עליהם וק״ל:

הרי״ף אי דליכא דרכא אחרינא. כתב רש״י אנוס רחמנא פטריה כו׳ וקשה דהא כמי כתיב אוטם אזנו משמוע והא נמי אנוס הוא דהאזן והעין אינם ברשותו ואעפ״כ שבחיה קרא לאוטם אזנו משמוע דמים וה״נ שבחי ליה לעולם עיניו מראות ברע ונראה בדקדוק לשון רש״י שאמר אנוס הוא אם יסתכל בדרך הליכה שלעולם אם פגע בנשים ויסתכל דרך הלוכו אין בידו עון ואם יעלים עיניו ה״ז משובח ואינו לריך להפך עיניו לצד אחר שאין אנסים בו כי אין בזה לורך אפילו לדרך החסידות והרי קרא דכתיב עולם עיניו מראות ברע ולא כתב מראות רע דהוה משמע שבדרך הילוכו אם נסתכל באשה שפגע בה יעלים עיניו ולא יסתכל עוד והשתא דכתיב מראות ברע דהיינו שלא יסתכל בצד שיש בו רע שהם הנשים ויהפוך עלמו לצד אחר ויעלום עיניו מהצד שבו הנשים ולמה נחקיקו הכתוב לכך ומשני לעולם דליכא דרכא אחרינא ואפ״ה אבעי לאינס נפשיה וכתב רש״י לאינס נפשיה להטות עיניו לצד אחר והייתו דמשבח ביה קרא דאי אנים נפשיה חסיד הוא ע״כ והנך רואה שרש״י כיון לפרש שעיקר השבח הוא להטות עיניו לצד אחר והוא מכוון לדרוש שכתבתי:

זד סס רבי בנאה הוה מציין מערתא (דרבנן) כי מטא למערתי דאברהם אבינו אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי קמי בבא א״ל מאי קעביד אברהם א״ל גאני בכנפה דשרה ומעיינא ליה ברישיה א״ל זיל אימא ליה בנאה קאי אבבא (אזל) א״ל ליעול וליתי מידע ידע דיצה״ר בהאי עלמא ליכא על עיין ונפק כי מטא למערתא דאדם הראשון יצתה בת קול ואמרה לו נסתכלת בדמות דיוקני בדיוקני עצמה אל תסתכל והא בעינא לציוני מערתא כמדת החיצונה כך מדת הפנימית ולמ״ד כי בתים זו למעלה מזו קיימי כמדת העליונה כך מדת התחתונה. א״ר בנאה אנא נסתכלתי בשני עקביו של אדם הראשון ודומים לשני גלגלי חמה הכל בפני שרה כקוף בפני אדם שרה בפני חוה כקוף בפני אדם חוה בפני אדם כקוף בפני אדם אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם. שופריה דרב כהנא (מעין שופריה דרב ס״א ל״ג ודרב) מעין דרבי אבהו דר׳ אבהו מעין דיעקב אבינו דיעקב אבינו מעין דאדם הראשון. (דאדם הראשון מעין דשכינה). ההוא אמגושא דהוה מחטט שכבי כי מטא נ״א למערתא דרב טובי בר מתנה תפסיה בדיקניה אתא אביי א״ל במטותא מיניה דמר שבקיה לשנה אהדריתי הדר אתא תפסיה בדיקניה הדר אתא אביי ולא שבקיה עד דאייתי (מסערתא) [מספרא] וגזייה לדיקניה:

רבי בנאה. אדם גדול וחשוב היה לפיכך ניתן לו רשות ליכנס במערת לדיקים אבל אחר לא כדאמר״ק התם גדולים לדיקים במיתתן יותר מבחייהם והיה נכנס במערה ומודד מדת אורכו ומבפנים ואח״כ מודד מבחוץ כנגדו ועושה שם ציון סד כדי להכיר מקום הטומאה ולא יביאו טהרות דרך כאן שלא יאהיל על הקבר: אשכחיה לאליעזר. דתניא במס׳ דרך ארץ דשבעה לדיקים קיימין שלא מתו וקא חשיב בהדייהו אליעזר עבד אברהם: בכנפה. (תחת) [בין] זרועותיה: א״ל. רבי בנאה לאליעזר: זיל אימא ליה. לאברהם בנאה קאי אבבא ותן לו רשות ליכנס: א״ל ליעול. דאין כאן חיבה אי נגינא באכפיה בכנפה דשרה: דמידע ידע דיצה״ר בהאי עלמא ליבא. ולא לריכנא לאלטנועי מיניה: על עיין ונפק. נכנס רבי בנאה ונסתכל מדת אורך המערה ויצא ואח״כ ליין מבחוץ: למערתא דאדם. כדדרשינן בעירובין בפ׳ כילד מעברין ממרא קרית ארבע א״ר ילחק ארבע על שם ארבע זוגות שנקברו שם אדם וחוה אברהם ושרה ילחק ורבקה יעקב ולאה: בדמות דיוקני. יעקב דאמרינן בסמוך שופריה דיעקב מעין שופריה דאדם הראשון: בדיוקני עצמה. דהיינו אדם הראשון דכתיב ביה בצלם אלהים ברא אותו: הא בעינא לציוני מבחוץ. ולפיכך לריך אני החלה למדוד מבפנים: כמדת החיצונה. דבה ג׳ אבות ואמהות כן מדת הפנימית וכמאן דדריש מכפלה ב׳ בתים זה לפנים מזה ופלוגתא דרב ושמואל בכילד מעברין: כן מדת התחתונה. ודי לך בליון העליונה: בשני עקביו של אדם הראשון והיו דומין וכו׳. והאי דכתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב הא פרכינן לה במס׳

עיון יעקב

ושלים גלא אפשר שעם לרמוז אל מה דאמרינן בעלמא אכול שלים ושתה שלים שאם מכעום שעמוד על מילאך לכך מכסה הך עני שלישים ושליש מגולה: רבי בנאה הוי מציין מערתא דרבנן. אפשר פ״ם זה נקרא בנאה לפי שהיה בונה ציון דרבנן כדכתיב וראה עלם אדם ובנה אצלו ציון. כי מטא למערתא דאברהם. ומה יש להביא ראיה שאף המת שלא ע״י מלאך המות רק ע״י שקב״ה נ״כ יש בו דין טומאה דלא כמקלת המפרשים שהרי בסוף פירקין אמרינן באברהם שנה שלא בו מלאך המות אפ״ה אצריך לציין קברי משום טומאה עיין בספר שבות כים יעקב סי׳ פ״ה: בדיוקני עלמו אל תסתכל. כתב מהרש״א אף שכמה בני אדם רואים את אדם הראשון כחיין וכו׳ ובאמת לפי פרש״י בשינה עו נקיים הגדולים לדיקים במיתתן יותר מבחייהן וי״ל לפי מה דפירשו. במפרשים בילקוט דף ד׳ שזיוו כשמנה אחר החטא וכן היה. בילקוט ראובני דף כ׳ ע״ב ובה״ד שאדם אחר חטאו לא היה זיוו בצלם אלהים רק נמשל כבהמות נדמו ומיהו נתבשר לו שעלו והזר זיוו בצלם אלהים לכך בדיוקני עלמו אל תסתכל כי לא ירפני האדם וחי: תפסיה בדיקנא. הא דתפסיה בדיקנא י״ל שהעלו אותו כדרך בעל אוב כמו שפי׳ מהרש״א. על הנוערי שבבי ואי׳ בש״ס. חגיגה דף ד׳ ע״ב ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי. שהיה מפריא מיום הדין ואמר דלמא מן לריכא מתבענא ע״ש. ואי׳ במקובלים הטעם שאסור להשחית שער הזקן לפי שהם רחמים משא״כ. בשערות הראש לפי שהם רומזים אל הדין ולפי שהוא

במס' שבת בפרק שואל ומוקמינן לה דההוא שעה אחת קודם תחיית המתים: שופריה דרבי אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו. בהשוכר את הפועלים פריך וליחשוב נמי רבי יוחנן ומשני הדרת פנים לא ה"ל: אמגושא. מכשף: מהטט שבבי. חופר קברי מתים להפשיטן מבגדיהם*: אתא אביי כו'. בשביל שהיה אוהבו של הנכרי ע"כ: ובתוס' ובקידושין כתבו על ענין זה וכוונה אחד לכולם וזה לשון הריטב"א ז"ל: הוה מליין מערתא. פי' לשמור שומי טהרות וכהנים שלא יאהילו על הקברות. ויש מקשים למה מליין מערה דאברהם ולדה"ר דהא בני נח הוו ואפילו שלפני הדבור אין מטמאין באהל כדאיתא ביבמות וירלו בתוס' דאברהם אבינו שהיה כנ"א וקיים כל התורה דינו כישראל וכן אדה"ר ולא עוד אלא דעכו"ם לא מיטמו באהל משום דלא אקרו אדם והם אקרו אדם ע"כ: והר"ן ז"ל כתב כיולא בזה אלא שהוסיף בסוף דבריו וכתב לשון זה ולדברי ר"ת שחולק בדבר ואומר דלא קי"ל כרשב"י אלא כרבנן דאמרי אף קברי נכרים מטמאין באהל הא דהכא ניחא:

[illegible]

מהרש"א אשכחיה לאליעזר כו'. משום דהוה קאי אליעזר אבבא הוה קסבר רבי בנאה דעביד אברהם מידי דלכיעותא ולכך העמיד לאליעזר שם דלא ליתי איניש התם ואפשר דהוה סבר רבי בנאה דאברהם היה מתפלל אז כדאמרינן פ' הפועלים דאבותינו מתפללים על גלות ישראל ולכך קאי אליעזר שם דלא ליתי איניש התם לאפסוקיה מתפלתו מיהו קושטא הוא דלא היה מתפלל כדקאמר גאני כו' ומשום לכיעותא נמי לא היה חש למיקם לאליעזר שם כדקאמר דילד בהאי עלמא ליכא אלא דיי"ל דהעמידו לאליעזר שם דלא ליתי איניש דלא מעלי התם דלא ניתן רשות ליכנס בקברי צדיקים אלא לאדם גדול ותמוה כפירוש רשב"ם לעיל. וענין דגאני בכנפי כו'. דהצדיקים במיתתן קרויין חיים והמיתה אינה אלא שינה לגביהן כמ"ש ומקיים אמונתו לישני עפר ודרך ארץ לעיין בריטא דהיפכים וכענין זה אמרו בפרק הפועלים בר"א בר"ש שאשתו היתה מעיינת בראשו אחר מותו כאילו הוא חי ורמז בזה בכנפה דשרה שהיתה קבורה שם וע"ש שהיא עקרת הבית אף שהיו לו עוד נשים אחרים הגר וקטורה לא היו אלא פילגשים וק"ל: כי מטא למערתא דאדם כו'. היא מערה הפנימית לגמר ותחתונה לגמר ומה שלא היה שוכב אדם ג"כ במערות ג' אבות הייגו משום כדמסיק בדיוקני עלמא אל תסתכל וע"כ החילוקה בעי למודי משום ליזי אבל הפנימית לא בעי דכמדת החילוקה כך מדת הפנימית. וענין בדיוקני עצמה אל תסתכל. אף שכמה בני אדם ראו את אדה"ר בחייו אפשר דלא הותר להסתכל בדיוקני עצמה אלא לדורו בחייו אבל במותו אסור כענין כי קללת אלהים תלוי גם באחר בן אדם והבן זה: כקוף כו'. משמע אפי' יעקב ודקאמר דיעקב אבינו מעין שופרים דאדה"ר והוא דמות דיוקנו וי"ל דהתם הייגו לענין הצורה והתואר אבל הכא לענין זיו קלסתר פנים קאמר הכל בפני שרה כו' כדכתיב בשרה כי אשה יפת מראה את דהייגו זיו וקלסתר פנים כפירש"י בחומש גבי רחל וכה"ג אמרינן בפרק הפועלים דלהכי לא חשיב לר' יוחנן בהדי מעין שופריה משום דהדרת פנים לא הוה ליה דהייגו תואר וצורה וק"ל:

הרי"ף עיין ונפק למ"ד שתי בתים זו לפנים מזו וכמדת החיצונה וכו'. ק"ק כיון דר' בנאה נפק מהחיצונה היכי אמר כי מטא למערתא דאדם ואי לא גריס נפק אתי שפיר אלא אם נפרש דהדר ועאל: ודומים לשני גלגלי חמה. והא דלא חשיב' בפרק לא יחפור לאדם שלא שלטה בו רימה בהנהו ז' דחשיב דהכא אמרינן אפילו עקבותיו של אדם היו דומים לגלגלי חמה וכ"ש שאר גופו ושמא אין זו ראיה לומר שלא שלט בו רימה ודו"ק: הכל בפני שרה וכו'. הם דברי הגמ' ואינם דברי רבי בנאה לפי שרבי בנאה לא נסתכל בדמות אדם ואיך אמר הוה בפני אדם אדם בפני שכינה והא לא מזה פני אדם ולא פני שכינה כדכתיב כי לא יראני האדם וחי אלא כולהו דברי הגמרא דגמירי הכי:

הדושים הרי"ף שלשה. נראה דלא חשיב אלא הנהו ז' מילודי אשה יליד כפו של הקב"ה לא חשיב בהדייהו וק"ל:

מה ע"ב ההוא (גברא) דאמר להו חביתא דעפרא לחד בראי. חביתא דגרמי לחד בראי. חביתא דאודרא לחד בראי. לא הוו ידעי מאי קאמר להו אתו לקמיה דר' בנאה אמר להו אית לכו ארעא אמרו ליה אין אמר להו אית לכו חיותא אין אית לכו ביסתרקי אין אי הכי הכי קאמר לכו:

ההוא דאמר להו. מגוס מחמת מיתה היה ומחלק נכסיו [לבניו] על פיו: חביתא דעפרא. אני מניח לאחד מבני ודרך חכמה אמר שלא יבינו הכל שהוא עשיר ובעל נכסים: חביתא דגרמי. חבית מלאה עצמות: אודרא. מוכין: אית לכו ארעא. כשהייל לכם קרקע מאביכם דא"כ הייגו חביתא דעפרא והבהמות שיש בהן עצמות הם חביתא דגרמי: ביסתרקי. וכל מיני בגדים עשוין ממוכין:

מהרש"א חביתא דעפרא כו'. פירשב"ם שאמר כן שלא יבינו הכל שהוא עשיר כו' עכ"ל וקלת קשה למ"ד בסנהדרין דאין אדם עשוי שלא להשביע בשעת מיתה ועוד קשה אם אמר כן שלא יבינו העדים השומעים לוואתו א"כ גם בניו לא יבינו ולא ידעו לחלוק ואם חשב דע"י החכמים יבינו הדבר אם כן מהם יותר יתפרסם הדבר בב"ד שהוא עשיר ויש לפרש שעשה כן שאם יעמוד חוזר בבל לוואתו כדין ש"מ ולא ידעו גם הבנים מה לוה לזה ומה לזה וכדי שלא יהיה קנאה ביניהם שאפשר שחלק אחד יהיה טובה מחלק הבא לחבירו או אפשר לפרש כדי שלא ילטערו במיתתו רמז להם כי העה"ז כולו הוא עולם ההפקד אך יש בזה שארית ואומר לאחד חביתא דעפרא כי הכל הולך אל העפר וחביתא דגרמי כי כל בשר ודם יכלה ולא ישאר רק העצם לזמן התחיה שהוא עצם אחד שנקרא נסכוי וחביתא דאודרא כי גם בגדי ומלבושי האדם יכלו והבסתרקי יהיו עשויין ממוכין אשר לזמן התחייה אמרו שיעמדו הצדיקים בלבושן כאלו יש אתם מוכן לארוג בגדים אחר הריקוב ודו"ק:

מו ע"א ההוא גברא דשמעה לרביתהו דקא אמרה לברתה אמאי לא צניעת באיסורא הך אתתא עשרה בני אית לה ולית לי מאבוך אלא חד כי שכיב אמר כל נכסי לחד ברא ולא ידעי להי מינייהו (פקיד) אתו לקמיה דרבי בנאה אמר להו זילו חבוטו קברא דאבוכון עד דקאי ומ:לי לכו להי מינייכו שבק אזלו כולהו ההוא דבריה הוה לא אזל אמר להו כולהו נכסים דהאי. אזלו אכלו קורצא בי מלכא אמרי איכא גברא חד ביהודאי דקא

עיון יעקב

שמרנה את רב עוכי כר מתנה לעלום והיה מסייעא מיה"ד לכך פסקים כדיקנא לספר ממנו התן סיזות אל הרחיים: האי גברא דאמר להו חביתא דעפרא לחד ברא חביתא דגרמי. הא דאמר כן בדרך רמז עיין פירש"י ובמהרש"א ואפשר לומר כפשוטו לפי שלא היה אלא לאשתו רק בניו ואולי יכחיש מי מהם את הצוואה מה שלוה לזה או לזה לכן לשום הכל דרך רמז עד שיפרשו לאשתו לפני שבים רין ולא יכעס אם שליחם לזה או לזה: כי שכיב אמר כל נכסי לחד ברא. כי אילו לא אמר כן לא היתה אספו נאמנם נהגוים בניה

דקא מפיק ממונא דאינשי בלא סהדי ובלא מידי אתיוהו חבשוהו אזלה דביתהו אמרה להו לבי מלכא עבדא חד הוה לי פסקו לרישיה ופשטוה למשכיה ואכלו בשריה וקא מלו ביה מיא ומשקי ביה לחבריה ולא קא יהבי לי דמיה ולא אגריה לא ידעי מאי קאמרה להו אמרי ניתי לחכימא דיהודאי ולימא קריוהו לרבי בנאה אמר זרונקא אמרה לכו אמרי הואיל וחכים כולי האי ליתב אבבא ונידון דינא חזא דהוה כתיב (אבבא דאבולא) [באבולא] כל דיין דמתקרי לדין לא שמיה דיין אמר להו אלא [מעתה] אי אתא איניש מעלמא *ומזמין ליה לדינא לאו שמיה דיין אלא כל דיין דאיתקרי לדין ומפקין מיניה ממונא בדין לאו שמיה דיין כתבו הכי ברם סבי דיהודאי אמרי כל דיין דמתקרי לדין ומפקין מיניה ממונא בדין לאו שמיה דיין חזא דכתיב ביה בראש כל מותא אנא דם בריש כל חייא אנא חמר אמר להו אלא מעתה דנפל מאיגרא ומית דנפל מדיקלא ומית דמא קטליה ותו מאן דדרכיה למימת משקו ליה חמרא וחיי אלא הכי בעי למיכתב בריש כל מרעין אנא דם בריש כל אסון אנא חמר כתבו הכי ברם סבי דיהודאי אמרי בריש כל מרעין אנא דם בריש כל אסון אנא חמר באתר דלית חמר תמן מיתבעי סמנין: ע"ב

(אמאי לא צניעת באיסורא. כלומר העביד איסורך בצינעא):

להד ברא. לאחד נכריו אותו שיצחרו-ב"ד: חבושו. הכו הכאות על קברו ולכסותן נתכוון שאותן שהם נמזרים עזי פנים הם וילכו על קברו לחבוש: א"ל כולהו נכסי דהאי. שלא רצה לחבוט על קבר אביו והוא לבנו שבכם ומסתברא דלזה אהב יותר ויפה דן. ר' בנאה דלא שייך הכא אלא שודא דדייני והיינו שודא שלא רוצה לחבוט דומיא דההוא דאמר נכסי לטוביה: אזלו. ע' האחים: אכלו ביה קורצא. הלשינו עליו: אזלה דביתהו. דר' בנאה לצעוק אל המלך בלשון חכמה כדי שלא יבינו הם אלא ע"י בעלה: ואכלו בשריה. של עבד: וקא מלו ביה מיא. שואבין מים בעורו: ומשקו ביה מיא. בעורו: לחבריא. לבני הישיבה: לחכימי דיהודאי. ר' בנאה: זרונקא. כאד [של עור] וכך אמרה תיש היה לי ונגזלתו ממני ושחטוהו ואכלו הבשר ומן העור עשו חמת ושואבין בו מים ושותין בו: באבולא. על דלתות השער היה כתוב בו כדי שילמדו עמם ב"א: כל דיין. המיוחד לדון דיני העיר תמכין דמתקרי לדינא שתובעין אותו לדין על ממון שתובעין ממנו: לאו שמיה דיין. ופסול לדין דכיון דאוהב בצע יקבל שחד: ומזמין ליה לדינא. שלא כדין ושלא מן הדין זכאי: ומפקין מיניה ממונא בדינא לאו שמיה דיין. דגזלן פסול לדון שיעוות הדין בשביל שחד: בריש כל מתא אנא דם. ראש לכל המיתות הוא הדם שאין אדם מת אלא ע"י רוב דם שלא הקיז בזמן הראוי לו: בריש כל חיין אנא חמר. שהיין מחיה כל גופו: דדרכיה למימת. כגון נוסס: בריש כל מרעין אנא דם. כל תחלואי האדם ע"י שהם באים שלא הקיז: בריש כל אסון כו'. שאם שתאו

כמותו וכראוי לו לא יצא לידי חולי: תמן מתבעין סמנין. [שם מבקשין סמנים] לרפואה שבמקום שאין יין מצוין תחלואים:

תוספות כל דיין דמתקרי לדינא ומפקי מיניה וכו'. פי' אם כפר והוציאו ממנו בעדים אבל אם חייבוהו שבועה ולא רצה לישבע ושילם משום הכי לא מיפסל לדינא:

מהרש"א דביתהו אמרה כו'. לכאורה אין כאן לשון חכמה כי כל דברים מפורשים על הכאד חוץ ממה שדימה התיש לעבד ולא ידעתי על מה ויש לפרש כי באמת כן דרך קובלנא לפני בי מלכא על אישה רבי בנאה שהיה חבוש ואמרה כן להוציאו מבית האסורין ואמרה עבדא חד הוה לי הוא אישה רבי בנאה שהיתה מתפרנסת ממנו כי כל אדם חייב לעשות מלאכה ולהשכיר עצמו משום מזונות אשתו לדעת ר"א ופסקו לרישיה ר"ל שפסקו אותו ע"י תפיסתו מהיות להם לראש ולדיין ופשטו למשכיה ואכלו לבשריה הוא כי בעת שתפסו אותו גרבו ושללו ממנו בגדיו וכל אשר לו כדאמרינן נמי בפ"ק דחגיגה גבי רבא דשקול בי שטור מלכא וגרבוהו בגזילות והיה לאכול וקא מלו ביה מיא כו' הוא רמז כי גם בתפיסתו הבריות צריכין לו כי לומדים החברים תורתו ע"ד שאמרו דולה ומשקה מתורתו לאחרים ולא יהבי ליה אגרא אבל אין לו שכר מזה ואין לו במה להתפרנס ואמר דלא ידעי כו' שהמשל ודאי הבינו בפשוטו אבל הנמשל ממנו לא הבינו ופי' להם רבי בנאה זרונקא אמרה לכו כי אותו שהוא עבד שלה עשו לזרונקא. ושא"ל ליתיב אבבא לידון. יש לפרש כפי מה שהיה כתוב בשער כל דיין דמתקרי לדין לא שמיה דיין חשבו אף כי חכם הוא אינו ראוי להיות דיין כי כבר נתבע הוא לדין והיה חבוש בבי מלכא וע"כ הושיבו אותו בפתח השער לדון כי שם יראה כתוב הדבר הזה כל דיין כו' וימנע עצמו מלהיות דיין להם וא"ל אלא מעתה כו'. לפי דעת זו כל איניש מעלמא שיהיה לו שנאה עם הדיין יפסיל אותו בהזמנתו. אלא כו' כל דיין דמפקין מיניה ממונא כו'. ע' פירש"י בחומש בזה בפרשת יתרו ובשאר מפרשים ובתוס' כאן ודו"ק: בריש כל מרעין אנא דם כו'. יש לדקדק דלפי כתבו נמי תקשי אלא מעתה דנפל מן איגרא כו' ונעשה חולה וכי דמא מרעים ונראה לומר לפי שינוי כתבו שלא נתכוון על חולי הגוף רק על חולי הנפש שאמר בראש כל מרעין של הנפש אנא דם כמ"ש כי הדם הוא הנפש והוא כי רוב מדות הרעות תלויים ברבוי דם כמו הכעס והקנאה והשנאה וכיוצא בהם שהם כולם חולי הנפש הם. ואמר ובראש כל אסון. שהוא רפואות הנפש אנא חמר כמ"ש בפ"ה ויין ישמח לבב אנוש וגו' זכה משמחו כדאמר רבא חמרא וריחני פקחין או שהוא רמז על חכמת סוד התורה כמ"ש הביאני אל בית היין. ואמר באתר דלית ביה חמר. ועיקר חכמת וסוד התורה שנמשלה ליין לפקח החכמים: תמן מתבעו סימנין. לתורה כמ"ש בפ' כילד מעברין אין התורה נקנית אלא בסימנים כי אלו שאינם חריפין ופקחין כל כך בחכמת הפלפול עושים לימודם ע"י סימנים שעל ידיהם יזכרו בעיקר למודם כמ"ש בפרק שתין פסין לימד דעת את העם דאגמריה בסימנים ודו"ק:

הרי"ף רשב"ם דלזה אהב יותר. הכוונה לרשב"ם אי משום דאהביו טפי למד בלא ושאר היו ממזרים ומטעם דהיו עזי פנים לא היה ראוי לנכסים

עין יעקב

פלים ממרים שלא שהוא ליס. שסימן לא ככי פרי ואולי יל"ע. רגלים לדבר: אמרי הואיל וחכים כולי האי. עיין במהרש"א ונ"ל אף שלא היה כדבריו זה חכמה כולי האי מיש אין שלא היו מכלים. מדבר עד שאמרו יועצי המלך שכיפי לחכימא דיהודאי מדקרי ליה כן שמע מיניה חכים כולי האי: אלא מעתה דנפל מאיגרא ומת דנפל מדיקלא ומית היה לאמר

להוליא ממנו מחזקת יורשין לכך פי' דלזה אהב יותר אם כן אע"פ שיהא כולם נכיו מסר לדייני לעשות שורה:

יז נט [אמר רב יהודה אמר שמואל צינור המקלח מים לחצר חבירו ובא בעל הגג לסתמו בעל החצר מעכב עליו דא"ל כי היכי דאת קנית לך חצר דידי למישדי' ביה מיא לדידי נמי קני לי מיא דאיגרך] איתמר רבי אושעיא אמר מעכב רב חמא אמ' אינו מעכב אזל שיילה קהלת ד לרבי ביסא א"ל מעכב קרי עליה רמי בר חמא °והחוט המשולש לא במהרה ינתק זה ר' אושעיא בנו של ר' חמא בנו של ר' ביסא:

[צינור. של שופכין: לדידי נמי קני ליה מיא דאיגרך. להשקות בהמותיו שעל מנת כן נתרציתי לך ודוני לנוקח וממכר שאני שעבדתי לך חצירי בשביל מימיך ואם אתה מהדר בך אני לא אחזור בי]: מעכב. על בעל הגג: אינו מעכב. דלא שעבד לו מימיו אלא כל ימי שיהיו יורדין לחצרו: אזל שיילוהי לרבי ביסא. אביו של רבי חמא וזקנו של רבי אושעיא: לא במהרה ינתק. כדדרשינן כמי מפי זרעך ומפי זרע זרעך וגו' מדור שלישי ואילך תורה מחזרת לאכסניא שלה: זה רבי אושעיא. שאמר כזקנו:

תוספות והחוט המשולש וגו'. כמה היו שהן ואבותיהן ואבות אבותיהן היו ת"ח ולא קאמרינן עליהם החוט המשולש אלא הכא היינו טעמא לפי שפלפתן לאו זה את זה והא דמזכיר רבי אושעיא קודם ר' חמא אביו במחלוקת לפי שהיה גדול יותר מדאי כדאמרינן לבן של (ראשונים) [אמרוכים] כפתחו של (אולם) [היכל] זה ר' אושעיא ואמרינן נמי [רבי אושעיא בדורו כרי מאיר בדורו] שלא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו:

מז ס [משנה לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח כנגד פתח וכו': גמ' מנהני מילי א"ר יוחנן דאמר קרא] במדבר כד °וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו מה ראה ראה שאין פתחי אהלידם מכוונים זה לזה אמר ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה:

וירא את ישראל שוכן. ראה (היכן) [היאך] שוכנים לפיכך אמר מה טובו אוהליך שאין פתחי אהליהם מכוונין: [ומחנה ישראל כחצר השותפין דמי דלא היה רשות הרבים אלא מחנה לויה כדאמרי' במסכת שבת [דף לו]: אמר ראויין הללו. מדכתיב התם מה טובו אוהליך קא דייק ע"כ: ובתוס' כתבו מקיפיה דקרא דרים דכתיב ותהי עליו רוח אלהים:

הגדה ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה. דאי ראה שסוכנים כל שבט בפני עצמו הוה ליה למכתב וירא שבטי ישראל שוכנים ומאי שוכן לשון יחיד אלא שראה כל אחד מישראל שוכן לבדו דאין פתחיהם כו' ומדלא כתיב ומשכנותיך לומר מתוך טובו אוהליך ראוים משכנותיך שישכון עליהם שכינה. הרי"ף:

מח רבי ינאי הוה ליה אילן הנוטה לרה"ר הוה ההוא גברא דהוה ליה נמי אילן הנוטה לרה"ר אתו בני רה"ר הוו קא מעכבי עילויה אתא לקמיה דרבי ינאי א"ל ס ע"ב *זיל האידנא ותא למחר בליליא שדר קצייה להווא דידיה למחר אתא לקמיה א"ל זיל קוץ א"ל הא מר נמי אית ליה א"ל זיל חזי אי קוץ דידי קוץ דידך אי לא קוץ דידי לא תקוץ את מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר מעיקרא סבר ניחא להו לבני רה"ר דיתבי בטוליה כיון דחזא דקא מעכבי שדר קצייה ולימא ליה זיל קוץ דידך והדר אקוץ דידי משום דר"ל דאמר °התקוששו וקושו צפניה ב קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים:

[הוי מעכבי עלויה. בני רה"ר שנופיו מזיקין לגמל ורוכבו]: זיל האידנא. שהיה רולה לקשט עלמו תחלה כדלקמן: אי קוץ דידי. אם שלי קלתכבר: כיון דחזי דמעכבי. הבין שבשביל כבודו שותקין על שלו: ולימא ליה זיל קוץ וכו'. ואמאי אמר ליה זיל האידנא וכו': התקוששו. הסר קש מבין עיניך תחלה [כמו לקושש קש] כלומר קשוט עלמך:

ת"ר משחרב הבית (באחרונה) [בשניה] רבו פרושין מה סס בישראל שלא לאכול בשר ולא לשתות יין נטפל להם ר' יהושע אמר להן בני מפני מה אין אתם אוכלים בשר ואין אתם שותים יין אמרו לו נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי המזבח ועכשיו בטל ונשתה יין שממנו מנסכים על גבי המזבח ועכשיו בטל אמר להם אם כן לחם לא נאכל שכבר בטלו מנחות. אפשר בפירות. פירות לא נאכל שכבר בטלו בכורים. אפשר בפירות אחרים. מים לא נשתה שכבר בטלו נסוך המים שתקו אמר להם בני בואו ואומר לכם שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזרה ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר שאין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן יכולים רוב הצבור לעמוד בה (אמר רב אדא בר אהבה מאי קראה) דכתיב °במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים מלאכי ג הגוי כולו (אי איכא גוי כולו אין אי לא לא) אלא [כך] אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר ביה דבר מועט וכמה א"ר יוסף אמה על אמה א"ר חסדא וכנגד הפתח. עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר בה דבר מועט מאי היא א"ר פפא כסא דהרסנא. ועושה אשה כל תכשיטיה ומשיירה דבר מועט מאי היא אמר רב פפא בת צידעא שנא' °אם אשכחך ירושלים וגו' תדבק תהלים קלז לשוני לחכי וגו' מאי על ראש שמחתי א"ר יצחק זה אפר מקלה שבראש חתנים א"ל רב פפא לאביי היכא מנח לה א"ל במקום תפילין שנאמר °לשום לאבלי ציון [לתת ישעיה סא להם] פאר תחת אפר. וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שנא' °[שמחו את ירושלים וגו'] שישו שם סו אתה משוש כל המתאבלים עליה תניא א"ר ישמעאל בן אלישע מיום שחרב בהמ"ק דין הוא שנגזור על עצמנו שלא נאכל בשר ולא נשתה יין אלא שאין גוזרין גזרה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולים לעמוד בה ומיום שפשטה מלכות (אדום) שגוזרת עלינו גזירות קשות ימטבלת

עין יעקב

אמאי לא מתרץ כאן כדמתרץ בב"מ פ' המקבל דף קי"ז הכך נמי אי לאו זיקא עבדי להו סותרי ואיי ה"נ יוכל לתרץ אי לאו דמא וליכא למימר דבנפלה א"א למיעבד סותרי א"כ קשה אמאי לא מקשה התם ג"כ מהאי דנפל ול"ע: ראוין הללו שתשרה שכינה עליהם. מ"ם תוספות מקילא דקרא קדרים דכתיב ותהי עליו רוח אלהים י"ל ע"ד דאמרינן המתפלל בעד חבירו הוא נענה תחלה לכך שרוי עליו השכינה כיון שהתפלל על ישראל שתשרה עליהם השכינה: אמרו לו נאכל בשר. ק"ק אמאי לא הש"כו לפי שאין שמחה אלא בבשר ויין כדאי' בערבי פסחים דף ק"ט ע"א מה"ט בשבוע שחל ט' באב אסור בבשר ויין וא"כ לא יוכל להקשות לחם לא נאכל וכו' ול"ע: שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזירה. עיין פרש"י ומהרש"א וצ"ל דה"ה שכבר נגזרה גזירה להתאבל על חורבן ירושלים כדכתיב אם אשכחך ירושלים וגו' וכדאיתא בסמוך ובא"ח סימן תק"ס סעיף כ' בהג"ה

ומבטלת ממנו תורה ומצות ואין מנחת אותנו ליכנס לשבוע הבן ואמרי לה לישוע הבן דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה ולהוליד בנים ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה [מאליו] אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין:

אפשר בפירות. דפת אמרת ונפרוש גם מן הלחם: **בפירות אחרים.** שאין מביאים בכורים אלא משבעת המינים: **שכבר נגזרה גזרה.** חורבן ונתחייבנו להתאבל כדכתיב שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה: **במארה אתם נארים.** קבלתם עליכם בגזירות ארור להביא המעשר אל בית האוצר כדכתיב במלאכי הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' ואעפ"כ אותי אתם קובעים גזלין את המעשר והתרומה כדכתיב התם ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה: **הגוי כולו.** כל הקהל מאלו קבלו זאת הגזרה ומסתמא אם לא היו כולם יכולין לעמוד בה לא היו מסכימים ורובו כמלו אלמא לא חשוב גזרה אלא אם כן רובם יכולים לעמוד בה: **אלא כך אמרו חכמים כו'.** ומסקנא דמלתא דרבי יהושע היא: **כסא דהרסנא.** קערה של מאכל דגים מטוגנים בשומן בקלת: **בת צידעא.** טיכפל"א שרגילות הנשים לסוד שם כדי להסיר את השער: **אם אשכחך.** אכולהו קאי: **אפר מקלה.** אפר כירה השרופה באש קרוי כן ומשום דאיכא נמי אפר פרה הולרך לפרש כן: **פאר תחת אפר.** מכלל שהיו רגילין ליתן אפר במקום פאר דהיינו תפילין דכתיב פארך חבוש עליך: **לשבוע הבן.** מילה שהוא לסוף שבוע: **ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו.** בענין טוב ולא ע"י נכרים ומלכות לא יבטלו [עוד]: **אלא הנח להן לישראל מוטב שיהיו שוגגין.** במה שלוקחים נשים שאינם סבורים שיש איסור בדבר: **ואל יהיו מזידין.** דמשום דלא יכלו לעמוד בה יבטלוהו וכמלאו מזידין הלכך לא גזרינן:

תוספות מים לא נשתה שתקו. וא"ת אמאי לא (מהדרי) [אהדרי] דאפשר במי בורות דפסולים לניסוך כדמשמע בסוכה ואומר ר"י דמ"מ הוי ממון שעושין בו ניסוך הן שוה כמו אותו דבר עצמו דאל"ה תיקשי דישתו יין מבושל דפסול לנסכים ואין להקשות דאפשר במי פותים ויין הפותים שלא היו יכולים לקבול בלא שתית מים: דין הוא שנגזור עלינו שלא לישא נשים. תימה הכתיב פרו ורבו ושמא על אותן שכבר קיימו פריה ורביה קאמר והייט זרעו של אברהם כלה שלא יוליד אלא בן ובת: מוטב שיהו שוגגין כו'. בדבר שאין ידוע אם יקבלו כשנגוחה בהם אם לאו צריך למחות כדמוכח בפרק במה (אשה) [בהמה] דאמרה מדת הדין אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי ונענשו אבל בדבר שאנו יודעים בברור שלא יקבלו אמרינן מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין:

הריטב"א ז"ל הא דאמרינן שאין גוזרין גזירה על הציבור אלא א"כ רוב הצבור יכולים לעמוד בה. פי' ואם גזרו אינה גזירה כלל וכדמוכח ומקרא דמייתי לעיל שנארו בחרם בגזירתא וקבעו להקב"ה כשעברו על הגזירה ונהנו מן החרם ואפי' הכי אי איכא כולו אין אי לא לא ורובו ככולו כדאיתא בהוריות ובכל בדירנא להא שפיר במסכת ע"ז בפ"ד ע"כ:

מהרש"א ת"ר כשחרב הבית באחרונה רבו פרושים כו'. ויש לדקדק דמה הקשה להם א"כ לחם לא נאכל כו' ומים לא נשתה כו' דאימא כיון דאי אפשר לאדם להיות חי זולתם לא היה אפשר להם לפרוש גם מהם משא"כ בבשר ויין דאפשר לחיות בזולתם דהיינו בלחם ומים גם מה שפי' רשב"ם דאפשר בפירות שיינו הפרושים שנפרים גם מן הלחם הוא דחוק שהרי לא השיבו כלום דלמה לא הפרישו מתחלה רק מבשר ויין ולא פירשו גם מלחם וע"ק שאמר להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזרה ופי' רשב"ס גזירת חורבן וצל"ל שכבר נחרב הבית וע"ק פי' המקרא במארה אתם נארים וגו' לפי דרש זה וע"ק דהכי הוי מעט באתר הוא והביא מנה שאמר אם אשכחך וכי מי שאין לו בית לסוד ולעשות סעודה ותכשיטין ישכח ירושלים גם מי הכריחם להוציא זה הכתוב אם אשכחך וגו' מפשוטו שלא נאמר על כלל ישראל בגלותן רק על הלוים בשירם שנא' איך נשיר את שיר וגו' ועלה קאמר אם אשכחך וגו' כמ"ש התוס' בריש ע"ז ונראה שהפרושים ודאי ראו לעשות זכר לכל דבר הנחשב לנו בהשגחה מאתו יתברך ולא במקרה בעלמא ונפל להם רבי יהושע כו' ור"י נמי הוי ידע שפיר דבדבר שאי אפשר בלאו הכי ודאי דאי אפשר לפרוש וכולם מדברי ר"י שא"ל א"כ להם לא נאכל דאפשר בפירות ופירות דשבעה מינין נמי כיון דאפשר בפירות אחרים ומים לא נשתה דאפשר נמי במי *פירות ולפי שהוא פשוט לא הולרך לאסוקי במלתא ובזה יתיישב קושיית התוספות וע"כ שתקו שלא יכלו להשיב על אכילתם לחם אי מינים ושתיית מי נהר. וא"ל **שלא להתאבל כל עיקר א"א שכבר נגזרה גזירה.** שהיה החורבן בגזרת שמים ולא במקרה וראוי לתת לב לזה וליתן זכרון כמ"ש: **ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר כו' אא"כ רוב כו' דכתיב במארה אתם נארים ואותי וגו'.** והכי פירושא דקרא במארה וקללה שאתם גוזרים ודאי שאתם נארים ומתקללים כיון שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בה יש מהם שעוברים על הארור והגזירה וכיון שכן הוא הגזירה נעשית שלא כדין שלא לאכול ולשתות יין ובזה כיון שאין הגזירה נעשית כדינא אתם קובעים אותי מן הברכה כדאמרינן בפרק כיצד מברכין כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה ומסיים דבעי הגוי כולו שיוכלו כולם לעמוד בה ורובו ככולו. **ואמר כך אמרו חכמים סד כו'.** וסמך את כולם על קרא אם אשכחך וגו' דבפ"ק דע"ז נמי דרשוהו שהש"י ב"ה אמרו ואינו מחובר למעלה שאמרו שם אין שחוק להקב"ה אלא כו' דכתיב אם אשכחך ירושלים וגו' וכתבו התוס' שם פשטיה דקרא כך היא אם אשכחך ירושלים וגו' תשכח ימיני מלנגן בכנור תדבק לשוני וגו' אם ארלה לשורר בפה וכו' והדרש ימאן זה משום דעד כאן מדבר מלשון רבים כי שם שאלונו כו' איך נשיר וגו' וכאן כתב בלי יחיד אם אשכחך וגו' ומטעם זה דרשוהו נמי הכא דאינו מחובר למעלה אבל הוא מדבר לכל יחיד מישראל שלא נשכח החורבן דודאי ענין השיר הוא אסור בגלותינו לכל ישראל בשוה כדאמרינן בגיטין בשיר לא ישתו יין אבל בדירת בית וסעודה ותכשיטי אשה אינן אמורין אלא לכ"א מישראל לפי דורו שיחסר מדירת ביתו וסעודתו ותכשיטיו זכר להשגחתו ית' ב"ה ולא שהיה במקרה. **ואמר סד את ביתו.** אמרינן בפרק שני שעירי בההוא דשאלו לר"א מהו לסוד את ביתו אמר להו מהו לסוד את קברו לא מפני שהפליגן בדברים אלא שלא אמר דבר שלא שמע מרבו.

שם ה ע"ש: דין הוא שנגזור על עצמינו שלא לישא אשה ולהוליד בנים וכתבו תוספות שיהא הכתיב פרו ורבו וכו'. ק"ק מאי מקשים קושיא לפי מה דאיתא ביבמות ריש כא ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה א"כ לק"מ ואולי י"ל ע"ד דאיתא בפ"ק דכתובות שמרא עבידא דבטלה ותקנתא דרבנן מקמי שתא לא מבטלינן וכ"ש שאין לבטל מצוה דאורייתא ודו"ק וזה שאמרה מרים אבא קשה גזירתך משל פרעה כפ"ק דסוטה ע"ש ועיין בפ"ד תימות מ"ש תוספות בהא דקום ועשה לא קחשיב וצ"ע ע"ש ודו"ק: תנא רב יוסף פטה על אמה. שמעתי מגיסי הרב הגאון מהור"ר הר' מוסגהרי' אב"ד ור"מ דק"ק פראג שרב יוסף אזיל לטעמו דאמר בזבחים דף פ"ב שסיעור מדת המזבח לא פחות אמה על אמה ע"ש:

מרנו לעולם ופירש"י לא שהפליגנן כאדם המתכוין לדחות כבאילו ידע כי אלא ידע' שיש אבל לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם וקשה מ"מ תשובה זו אין ענין לשאלה ואין לך הפלגה גדולה מזה וכ"ל לומר לפי שיש דעות חלוקות בשמעתין שאמרו אין מסיידין ומכיידין כו' ות"ר לא יסוד אדם ביתו כו' ולדעת ר"י אדם סד ביתו ומשייר כו' ור"א לא שמע בזה מרבו להכריע ואף שהוא בעצמו ידע לא רצה לאומרו וע"כ אמר בזה שיש להבין מדבריו כדברי זה וכדברי זה דלדעת מי שאמר אין מסיידין כלל א"ל מהו לסוד את קברו דאמרינן פרק מרובה מליינין את הקברות בסיד מפני אהל הטומאה והשתא קא"ל כשם שאין אדם מסייד קברו שיש לו בחייו כדאמרינן פרק המוכר פירות דבחייו אין שם אהל טומאה כך אין לאדם לסייד ביתו בחייו ונמלא באין הבית מסוייד לעולם דכשמת ביתו של בנו הוא ואסור לסיידו גם הוא בחייו וכן לעולם ולמ"ד לסייד דבר מועט אמה על אמה כנגד הפתח דשם הוא נראה יותר ליפות כדאמרינן לעיל בנכסי הגר דבעי קניין אמה כנגד הפתח גם מטעם זה ישייר אותה אמה כאילו אין לו קנין בה"ל ואין דעתו להיות תושב רק דרך גירות ·אמת האמה היא עיקר הקנין והשני אבל קראו דבר מועט בערך זכר לחורבן שהיה ראוי שנגזור על עצמינו שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין כו' אלא לפי שאין רוב הלבור כו' וכן בענין הסעודה אמר דמשייר בה דבר מועט דהיינו כסא דהרסנא אין זה דבר מועט דרב פפא גופיה משמע פרק הדר דמחשיב ליה דיש לו ריח טוב אלא דגבי זכר לחורבן מחשיב ליה דבר מועט כמ"ש לעיל ואמרינן פרק הרואה המאריך על שלחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו דילמא אתי עניא ויהיב ליה דכתיב המזבח ג' אמות וכתיב וידבר אלי זה השלחן וגו' פתח במזבח וסיים בשלחן ר"י ור"ל דאמרי תרווייהו כל זמן שב"ה קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר הקושיא דהך קושיא דמקשה אקרא פתח במזבח וכו' הא איכא לאקשויי כמי אדשני וקאמרי ועכשיו שלחנו של אדם מכפר מה טעם יהיה שהשלחן מכפר במקום מזבח שהיה בזמן שבהמ"ק קיים וע"ק בשינוי לשון דקאמר במזבח מכפר על ישראל ובשלחן מכפר על האדם וה"ל לומר כמי מכפר עליהם וע"ק ליסנא דהמאריך על שלחנו כו' ולא קאמר מאריך בסעודתו ויש לפרש לדעת ר"י מה שמשייר כל איש ואיש לפי מעלתו ועשרו ומחסר משלחנו הוא תחת הקרבת המזבח כמו שבאו הפרושים ליתנע מטעם זה מכל דבר כמ"ש ולפי שיש לבעל דין לחלק ולומר שילא שכרו בהפסדו דמה שממעט בסעודתו ומכפר בו כמזבח הרי מפסיד שממעט מתנות עניים שהיו באים אם היה מאריך בסעודה וע"כ אמר המאריך על שולחנו אף שלא אוכל ומחסר מסעודתו אלא שיושב בלא אכילה ומאריך בישיבה כאילו לא היה משייר דהשתא אין כאן הפסד העניים ואמר בתכשיטין דמשייר צידעא. שהוא דבר מועט היה כפי עירו ופ"ק דגיטין אמרינן דגזרו על עטרות ·חתנים בזה ע"ש ובסוף סוטה אמרו דגזרו על עטרות כלות בפלומות של טיטום ע"ש ומקיים ·מדכתיב אם אשכחך וגומר בלשון יחיד דמשמע דלא איירי בשיר שהוזכר למעלה בלשון רבים אבל איירי בזכר לחורבן בכל ענייני מעשים שזכר לכל איש ישראל לפי אונו ואונס כמ"ש הרמב"ם התם שהאשה תשייר מין מתכשיטי הנשים של כסף ועורך השלחן ומחסר מעט כו' ע"ש ופי' הכתוב הנה אם אשכחך ירושלים וגו' כי ידוע שאין אדם יכול לאמן ידיו רק בימין וכמ"ש וקשרתם וכתבתם מה קשירה בימין אף כתיבה בימין והיינו מטעם זה אלי ואנוהו דאין המעשה נאה בשמאל כמו בימין וקאמר אם אשכחך וגו' בכל המעשים ולא אשייר הדבר מועט דהיינו האמה כנגד פתח ודבר אחד לצורך סעודה ודבר אחד מתכשיטי נשים תשכח ימיני בעשייתן ושיהיה נעשה ע"י שמאל שלא תהיה המלאכה נאה ויהיה כאן זכר לחורבן במה שנעשה בשמאל ואמר תדבק לשוני וגו' שאפשר שיזהר אדם בכל זה ואין כאן זכר שלא יכנים האדם בזה. ויתלו בדבר אחר וע"כ אמר תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי בלשוני בכל המעשים הללו שאני עושה ומשייר זה זכר לחורבן כו' ואמר מאי על ראש שמחתי והוא ענין שגזרו על עטרות חתנים וכלות כדאמרינן סוף מס' סוטה ע"ש דהיינו ירושלים דדהבא. ואמר פאר תחת אפר במקום תפילין. ע"ש שהתפילין הוא כתר תורה כמ"ש בקידושין פרק האומר ובחורבן הבית ניטל כבוד תורה כדאמרינן בסוטה ע"ב· ואמר זוכה ורואה בשמחתה כו'. דודאי זכות גדול הוא למי שבא גם בדור הזה לא"י במותו וכ"ש בחייו כדאמרינן סוף כתובות אבל אמר המתאבל זוכה לדבר נוסף דהיינו לראותה דהיינו בבנינה ובכן בב"י:

הרי"ף א"ר ישמעאל בן אלישע וכו'. וקשה למה אמר אלו הני דברים בלבד ולא הזכיר כל הדברים כמ"ש ר' יהושע לעיל ושמא שהבשר והיין הוא קרב בכל יום בתמידין אבל ניסוך שנים לא היה תמיד בכל יום לכך אמר על אלו שדין הוא שנגזור עלינו לכל הפחות אלא שאין גוזרין גזירה על הלבור וכו': ונמלא זרעו של אברהם כלה וכו'. כתב רש"י ז"ל כלה מאליו בענין טוב וכו' הכוונה לרש"י איך הוא אומר דין הוא שנגזור ונמלא זרעו של אברהם ואדרבה זהו טעם נודק לבטל הגזירה ולא נגזור כדי שלא יכלה זרעו של אברהם אלא לומר דין הוא שנגזור שלא לישא אשה ולהוליד מפני שעכשיו אנו מבטלין המלות בקום עשה בהיותינו מבטלים המילה אין אנו ניכרים שמזרעו של אברהם אנחנו ומוטב לנו שלא לישא אשה ולא להוליד בנים כי אע"פ שאם לא נוליד נהיה נקראים זרעו של אברהם ונמלינו כלים מאלינו בענין טוב שלא להפר בריתו של אברהם במקום עשה. ולפי' התוס' אותם שכבר קיימו פ"ו בנן ובת קשה כך היה לריך לומר זרעו של אברהם מתמעט ומהו זה שמסיימו והיינו זרעו של אברהם כלה שלא יוליד אלא בן ובת דמשמע. דאתי שפיר להו דהכי משתמע מלתא דהיינו ואדרבה האי מלתא דנמלא כלה לא אתי שפיר להו ובדוחק מתרלי לה. ומה שלא אמר כאן דין הוא אלא שאין גוזרין גזירה על ליבור כדאמר לעיל י"ל שכיון שהדין היה לגזור משום שלא נבטל המלות בקום עשה היה לנו לגזור בין אם יכולים לעמוד בה או לא אלא הנח לישראל שלא יהיו מזידים לעבור על הגזירה:

המוכר את הבית פרק רביעי

[משנה] המוכר את השדה מכר את האבנים שהן לצורכה כו' ולא את חרוב המורכב ולא סדן השקמה וכו' *[גמ'] מה"מ א"ר יהודה אמר רב דאמר קרא ויקם שדה עפרון אשר במכפלה וגו' מי שצריך לגבול סביב [יצאו אלו שאין צריכין לגבול סביב] אמר רב משרשיא מכאן למצרים מן התורה: (דף סח ע"ב; דף סט ע"ב; בראשית כג)

מה"מ. דחרוב המורכב וסדן השקמה אין נמכרין בכלל שדה וכיון דמשכחינן דאינן בכלל שדה ממילא ידעינן דאפי' אם אמר כל מה שבתוכה אינן נמכרין כדקתני מתניתין בין כך ובין כך לא מכר כו' דכל מה שבתוכה לא מהני אלא עפויי תשמישי דשדה וכו': דכתיב ויקם שדה עפרון וגו'. עפרון מכר לו השדה לאברהם בסתמא כדכתיב נתתי כסף השדה וגו' וקא מהדר ליה עפרון ארץ ד' מאות וגו' ואפ"ה קנה אברהם כל האילנות כדכתיב ויקם שדה עפרון וגו' וכל העץ אשר בכל גבולו סביב על ידי קניית הש"ס סתם קנה [גם את] כל האילנות [והאי אשר בכל גבולו קרא] יתירא

יתירא הוא דמלי למיכתב וכל העץ אשר בשדה דהיינו מתוך גבולי השדה ולמידרש אתי מי שצריך לגבול אותן אילנות קנה שצריכין להיות לאו גבול שביב שלא יערער אדם עליהם לומר בתוך שלי נטועים ושלי הם דהיינו כגון אילנות דקים שאין להם שם והדבר שכוח מי נטעם לפיכך צריך לעשות להם גבול סביב אבל כל חרוב המורכב וסדן השקמה גדולים וחשובים ואושא מילתייהו וידוע של מי הן וקרקע מי הן נטועים ואין צריכין גבול הילכך אינן בכלל השדה סביב: מכאן למצרים מן התורה. שהקונה את השדה קנה את המצרים עלמן וכל האילנות הנטועים במיצר דמצרים בכלל שדה דהכי משמע סביב כל האילנות הנטועין בקרקע המיצר שהוא סביב השדה הכה אברהם]:

המוכר את הספינה פרק חמישי

יו ע"ב **מתני'** המוכר את הספינה מכר את התורן ואת הנס ואת העוגין ואת כל המנהיגין אותה, וכו':

יחזקאל כז **גמ'** תורן איסקריא וכן הוא אומר °ארז מלבנון לקחו
שם לעשות תורן עליך: נס אדרא וכה"א °שש ברקמה ממצרים היה מפרשך להיות לך לנס. עוגין תני ר' חייא
שם ח אלו עוגנין שלה וכה"א °הלהן תשברנה עד אשר יגדלו הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש. מנהיגין א"ר אבא
יחזקאל [אלו] המשוטין שלה וכה"א °אלונים מבשן עשו
כז שם משוטיך ואבע"א מהכא °וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט:

המוכר את הספינה. קתם: תורן ונס ועוגין וכל המנהיגין. בגמ' מפרש: איסקריא. משוט שפורסין עליו את הוילון ברוח הספינה: וכה"א ארז מלבנון גו'. ראיה לדבר דתורן דמתני' היינו אסקריא שהאיסקריא מארז או מאילן גבוה עושין אותה: אדרא. הוא הוילון שפורסין על התורן להוליך את הספינה ברוח ווילו"ה בלע"ז: וכה"א. דהיינו אדרא שעשוי מפשתים וקנבוס מין בגד: עוגינין. אנקורא"ש של ברזל ומשליכין במים להעמיד הספינה במקום אחד: וכה"א. דעיגון דמתני' [לשון] עיכוב הוא כדכתיב הלהן תעגנה כמו תעכבנה תתעכבו מלהנשא לבעל אלמא עוגין דמתני' היינו עוגנין:- משוטות. שקורין רימ"א שמשוטטין בהן את הספינה: וכה"א אלונים מבשן עשו משוטיך. בספינה מיירי ביחזקאל וקחשיב [תשמישי הספינה וכליה ומדקחשיב] המשוטות ש"מ דעיקר תשמישי הספינה הן ונמכרין בכלל הספינה והילכך אמרינן דכל המנהיגין דמתני' אתא לרבוייהו: כל תופשי משוט. אלמא עיקר הספינה ע"י שתופסין משוטות דקד"א חבלים המושכין את הספינה ליהוי עיקר מנהיגין אבל משוטות לא מדבכי קת"ל:

אמר הבונה מדברי הנביא נראה הכלל הדבור בכל כלי שמישי הספינה ולא זו בלבד כי גם משם אנו למדים לענין דינא דקניים ומכירה:

עג שם **אמר** רבה אשתעו לי נחותי ימא האי גלא דמטבע לספינתא מתחזי כי צוציתא דנורא חיורתי ברישי' ומחינן לה באלוותא דחקיק עלה אהי"ה אשר אהי"ה י"ה (י"ה) ה' צבאות אמן אמן סלה ונייח. אמר רבה (ב"ר בר חנה) אשתעו לי נחותי ימא בין גלא לגלא תלת מאה פרסי ורומא דגלא תלת מאה פרסי זמנא חדא הוה אזלינן באורחא ודלינן גלי עד דחזינן בי מרבעתא דכוכבא זוטא דהויא כמבזר ארבעין גריוי ביזרא דחרדלא ואי דלינן טפי הוה מקלינן מהבלא ורמיא לה גלא קלא לחברתא (ואמרה לה) חברתי מי שבקת מידי בעלמא דלא שטפתיה וניתי אנא ונחרביה אמר לה פוק חזי גבורתיה דמריך דאפילו כמלא חוטא דחלא לית דעבר
ירמיה ה שנא' °האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם לא יעברנהו:

אמר רבה וכו'. כל הני עובדי דקא חשיב משום מה רבו מעשיך ה' (וים מהן) [והן] להודיע מתן שכרן של לדיקים לעתיד כגא או לפרש מקראות האמורים בספר איוב המדברים בעופות גדולות ובהמות ודגים גדולים שכל שיחת ת"ח לריכה תלמוד: דמטבע. שרולה לטבוע: אית ליה ברישא. שהולך לפניה: צוציתא דנורא חיורתי. אש לבנה ומלאך מזיק הוא: אלוותא. מקלות כמו לא באלה ולא ברומח בשבת. אמן אמן סלה. גרסינן: ונייח. משקט: בין גלא לגלא כו'. משום דאמרינן בסמוך ורמא גלא קלא לחבריה איצטריך לאשמעינן דמשלש מאות פרסה שמע קולו של חבירו: דלינן גלא. יותר משיעור גבהו השליכנו למעלה עד לרקיע א"כ הגלא דרקיע כפים עד מהלך קרוב לת"ק שנה שיש מן הרקיע לארץ: מרבעתיה. *שכינו: דכוכבא זוטא. כוכב קטן
שבקטנים: ביזרא. בית זרע ארבעים כור של חרדל דכפיפי מכל שאר זרעי': מקלינן מהבליה. נשרפים מחום הכוכב: ורמא ליה גלא. כתן קולו כלומר לעק כדוגמת תהום אל תהום קורא לקול וגו' ושמא המלאכים הממונים עליהם הם: שבקת מידי בעלמא וכו'. מפני שהגביה כ"כ היה סובר שילא חוץ לשפת הים ושטף את העולם: ונחרביה. מפני עון הדור: א"ל. גלא לחבריה: פוק חזי גבורתא דמרך וכו'. כלומר אין לי רשות ללאת: כמלא חוטא דחלא. כמלא רוחב החוט איני יכול ללאת חוץ מן החול: שנאמר האותי לא תיראו. תלמודא קאמר לה:

מהרש"א אישתעו לי נחותי ימא האי גלא כו'. אף כי באמת אין להכחיש פשטי הדברים כמ"ש יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים המה ראו מעשה ה' וגו' ותרומם גליו יעלו וגו' מ"מ יש כאן דברים בגו בענין גוליתא דטורא וטעם להללה הספינה אלו השמות דנקט וטעם לג' מאה פרסי גם רחוק מעניני שיאמר גל לחבירו למשטף לעלמא ותשובת גל השני פוק חזי גבורתא כו' שאין להם רלון ובחירה והנראה כלפי שאמרו בסוף יבמות דא"ר עקיבא דף של ספינה נזדמן לי וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי מכאן אמרו חכמים אם יבואו רשעים על אדם יכנענע לו ראשו ויש לעיין מאי מכאן אמרו כו' מה ענין זה לזה וביאורו שאמר הכתוב כל משבריך וגליך עלי עברו וגו' דמה הכתוב הלרות והגלות שבאו עלינו מן הרשעים לגלי הים ואמרו בילמדנו כמשלו ישראל לחול שנאמר והיה מספר ישראל וגו' וכמשלו האומות לים שנאמר הוי עמים רבים כהמות ימים והם מתייעלים על ישראל והקב"ה מתים כחם ועי"כ אמר ישעיה והרשעים כים נגרש מה הים הגל שראשון אומר

מתחזי כי שליפא דנורא. ואפשר שזה כוונת הפסוק נאמו בלאו ובמים ושוליאנו לריס ולפני שלאם ומים כם שתי לגיזונות קשים וכדאיתא לגיל בפ"ק דקמפיב עשרה דברים קשים נבך

לומר אכי עולה ומליף כל העולם כולו כיון שהוא בא לחול הוא כורע לפניו ואין הגל השני עומד מן הראשון כך פרעה נתגלגל על ישראל ואפילו הקב"ה וכן עמלק וכן סיחון כו' ואין אחד עומד מן הראשון ולזה ע"פ דמיון זה אמר מכאן אמרו כו' דכותבין לו לרשע דין גל להיות האדם נכנע מלפניו בהכנעת ראש וע"ז אמר אישתעו לי נחותי ימא שהם יורדי הים הגלות כמ"ש שהדמיון בגלות כספינה המטורפת בים והגלים עברו עליו והיינו האי גלא הרשע שבכל דור שבא להטביע לספינה דהיינו ישראל המטורפין בגלות כספינה המטורפת בים ואמר דמתחזי בגל ההוא כי צוציתא כו' הוא הראש והשר של מעלה של אותה אומה דדמיונו כאש היסודי שהוא לבן כמ"ש פרק הפועלים בעובדא דר' חייא דמתחזייה ליה מלאך כדובא דנורא ואמר מחינן ליה כו' דאין לנו להשען כ"א על אבינו שבשמים והיינו אלוותא דחקיק כו' כי זאת ההבטחה הכתובה בספר תורת משה בגל הראשון שעבר עלינו שהוא פרעה שאמר הש"י אהיה אשר אהיה שהבטיח לנו אהיה עמכם בצרה זו ואשר אהיה עמכם בכל צרה וי"ה הוא השם אשר עמנו בגלות כמ"ש כי יד על כס יה שאין הכסא והשם שלם עד לעוה"ב וה' צבאות הוא השם הגואל מכל צרה כמו שכתוב גואלינו ה' צבאות שמו גו' והזכיר שם ב' המורכבות שבי דומם ובואי בחשך בת כשדים ועתה שמעי זאת עדינה היושבת ואמר אמן בזכות האמונה שעמדה לנו בגלות ואמן בזכות אמן יהא שמיה רבא כדאמרינן בסוטה אמאי קאי עלמא כו' וכייחא. לנו בזה הגלות וק"ל: ועוד אמר רב ב"ה אישתעו לי נחותי ימא. הם יורדי ים הגלות בין גלא לגלא היינו בין צרה לצרה וכל רשע שנתגלגל על ישראל עד בוא שני אחריו נתן שיעורו כפי מזלו שיעור המזל לי יום ששוה ג' מאות פרסי מהלך אדם ביכולי כל יום כמו שמלינו בגל א' פרעה שהיה מזלו טלה ומזל כ"כ אריה. ואמר רומא דגלא ג' מאה פרסי. רוח למלכות אדום שיש לו ג"כ מזל בשמים ושר של עשו ומשכו מלכותם הרבה מכל הגליות. ואמר הדא זימנא הוה אזלינא כו'. ע"פ מ"ש פ"ק דע"ז ל"ב שכין קרבי עבדי אדום בהדי יווני ולא יכליכהו להו עד דשתפיכהו לישראל בהדייהו והכי אתני בהדייהו אי מיכן מלכי מנייכו אפרכי כפו להו כ"ו שכין קמו בהימנותייהו מכאן ואילך אישתעבדי בהו מעיקרא דריש נסעה ונלכה ואלכה לנגדך ולבסוף דריש יעבר נא אדוני לפני עבדו ביאורו כי מלכות אין לה ממשלה כ"א לפי זכות וחובת ישראל כמ"ש והיה כאשר תריד וגו' ולאום מלאם גו' ולזה אתני בהדייהו אי מיכן מלכי כו' ששתיהן שוה במעלה א"א ולכך הוצרכו להשתתף בהדייהו ישראל. לגלא היוכים וע"פ מ"ש כי מעשה אבות סימן לבנים שאמר עשו ואלכה לנגדך בא להשתתף עם יעקב לגלא היוכים אך יעקב ראה שא"א כן ואסור להשתתף עם העכו"ם אלא כ"א ישעבד בחבירו שיעבוד גמור כדכתיב ורב יעבוד לצעיר שאין לו הכרע וע"כ אמר לעשו יעבר נא אדוני לפני עבדו לפני בזמן שיהיה עשו קודם האדון ויעקב העבד ואח"כ יהיה יעקב האדון ועשו העבד כדאמרינן בב"ר מי תופס אחרינו א"ל ואח"כ ילא אחיו והוא שאמר דמעיקרא אזלינא נאורתא בשוה כמ"ש ואלכה לנגדך: ודלינן גלא. של אדום לומר לנו אי מייכו דהיינו כדברי עשו עד דחזינן כו' הוא כפי שראה יעקב הגלות ואמר לו יעבר נא אדוני לפני גר ולא רצה לשתף עם

סעכו"ם: כי מרבעתיה דכוכבא זוטא. כי מאלו קטן שנקטנים כדכתיב הנה קטן בגוים נתתיך אבל לפי חובות ישראל ראה מלכותו נמשכת: ודוה כי מבזור כו'. דימה הצרות והגלות המפוזרין בכל דור ודור לאין מספר לפיזור מ' גריוי דחרדלא שהוא דבר מר לאכול כמו שהצדיקים זורעין צדקה כן הרשעים זורעין דבר מר בעולם כמ"ש זורע עולה יקצר: ואי הוה דלינן טפי. לשתף עמהן הוה מקלינן מהבליה מ"ו והיינו כלים בגלות כמ"ש בחורבן בית שני שלא היו רוצין להיות נכנע ולהיות עבדים עי"ז נחרב הבית אבל בהיותינו אח"כ נכנע לעשו לעבד כדברי יעקב אבינו כמ"ש בריב"ז והרבה מחכמי ישראל שנתרצו להיות נכנעים לטיטוס ובזה היה הצלה מעט בגלותינו זה. ואמר רמא ליה גלא קלא להברתיה כו'. כמ"ש תהום אל תהום קורא כו' בכל דור ודור עומדו עלינו כו' והוא כמ"ש במדרש ילמדנו דלעיל שאין גל שני עומד מן הראשון כך הרשעים אין למדין משלפניהם ובאים כל אחד לכלות ולשטוף את ישראל. ואמר פוק חזי גבורתא כו'. כדאמרינן האל הגדול הגבור הרי גבורתו שהציל שה א' בין ע' זאבים ולז"א מלא חוט הלא כו'. הם הצדיקים שנמשלו לחול והם מצילין את הדור כדאמרינן בפ"ק אספרם מחול וגו' אלא ה"ק אספרם מעשיהם של צדיקים מרובין עאכ"ו שמגינים וק"ל:

*בשם הגאון הגדול בעל קיקיון דיונה. צוציתא דנורא חיורתא כו'. באשר מסורת בידינו דאלו ענינים נאמרים ע"פ סודות הקבלה כדברי חכמים וחידותם והקושיות הנה מפורסמים ונראה דידוע שבן אדם דומה לספינה המטורפת בים כי כל יום ויום שטף מים רבים אליו יגיעו מיצר הרע ועליו יעברו לטבוע ואמר דהאי גלא דמטבע לספינה מתחזי כי צוציתא דנורא הוא היצה"ר הדולק בבן אדם כנורא בי עמרם והוא חיורתא ברישא כי ידוע דלבן מורה על שלום והיצה"ר דרכו לפתות את האדם ואמר בשרירות לבך תלך כי שלום יהיה לך ואין לך עסק בנסתרות לעוה"ב כי מי יודע מה עתיד יהיה ומכחים בעוה"ב ולכן אמר ומחינן ליה באלוותא דחקיק עלה אהי"ה אשר אהי"ה על דרך מדרש רבה פרשת שמות אמר הקב"ה למשה שמי אתה מבקש לידע לפי מעשי אני נקרא כשאני עושה דין ברשעים אני נקרא צבאות כו' ר' יצחק אמר א"ל הקב"ה למשה אמור להם אני הוא שהייתי ואני הוא עכשיו ואני הוא לעתיד לבא ולכן אמר ומחינן ליה באלוותא דחקיק עליה אהי"ה אשר אהי"ה ורמז שהוא יהיה גם בעה"ב ושם י"ה מורה על עוה"ז דעוה"ב ונקדים היו"ד לה"א שעוה"ב עיקר וה' צבאות מרמז שיעשה מלחמות ברשעים ואם אמר יאמר מי יאמר זאת ואמר אמן אמן סלה אמן בעה"ז אמן בעוה"ב סלה ע"ד אל אמונה לשלם לעה"ב לצדיק כצדקתו ולרשע רע כרשעתו ובזה הענין נחית הגל הוא היצה"ר מאליו וק"ל:

אמר רבה (בר בר חנה) לדידי חזי לי הורמין בר ליליתא דהוה קא רהיט אקופיה דשורא דמחוזא ורהיט פרשא כי רכיב *סוסיא מתתאי ולא יכיל ליה זמנא חדא הוה מסרגן ליה תרתי (חיותא) [כודנייתא] וקיימין *אתרי גשרי דדונג ושוור מהאי להאי ומהאי להאי ונקיט תרי כסי דחמרא בידיה ומוריק מהאי להאי [ומהאי להאי] ולא נטפא מינייהו נטפא לארעא ואותו היום °יעלו שמים ירדו תהומות הוה ושמעת מלכותא וקטליה:

נ סס | ס"א חיותא | סס עין | תהלים קז

הורמין. בכו"ן גרסינן משמועת אבא מרי ואני שמעתי הורמיז בזיי"ן ושד היא כדאמרי' בסנהדרין ומפלגך לתתאי דהורמיז: אקופי דשורא. על שיני החומה והאי עובדא להודיע לדקותיו של הקב"ה

עיון יעקב

נבך בופלין השמות להליל מחרוייהו וכמעט כאן בקצ ומשה את הים ונליו: אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי הורמין בר לילית. הא יכתב אלי עובדא עיין פרש"י ומהרש"א ונ"ל דבא להרצות שאף אם יעשה אדם כאלו אל מחזיקו לשמוע אליו כאליהו בהר הכרמל כי כבר נעשו דברים כאלו ע"י הורמין בר לילית ג"כ והוא מעשה ש"ס:

כי

הקב"ה מרחם על בריותיו ואינו נותן רשות לאלו להזיק וגם שלא לגלות בדרך יחידי: ורהיט פרשא. לפי תומו: ולא יכיל ליה. שהיה השד רץ בזהר ומיהו הפרש לא היה מתכוין לכך: מסרגין. שהיה אוכף וסרגא נתונין על הפרדות: אתרי גישרי דדונג. שם אותו נהר והיו רחוקים זה מזה והשד מדלג מפרדה זו לפרדה זו: תרתי כסי דחמרא. שכוסות מלאים יין והוה מוריק תרוייהו בחד זה בתוך זה בהדי דקא משוור ואין נשפך אפילו טפה אחת ואע"פ שהיה אותו היום רוח סערה שהיו עולים יורדי הים באניות עד לב השמים ויורדים עד התהומות מכח הרוח ואעפ"כ לא נפלה טפה לארץ: יעלו שמים וגו'. *פסוק הוא גבי יורדי הים בתלים: שמעו בי מלכא וקטלו ליה. מלכא דשידי שאין דרכו של שד להראות לבני אדם והרגוהו מפני שהיה מגלה סודם: ואית דאמרי בי מלכא קיסר שהיה ירא שלא יטול מלכותו שהיה אותו שד מאדם בבא על בידה והיה דר בין האנשים:

צחנה כי לרברי רבב"ח י"ל עלו מים ולא ירדו ל' שיד לכך פי' פסוק הוא כלומר שם לי הפסוק פרי"ק

מהרש"א הזי לי הורמין בר ליליתא כו'. ופרש"ס והאי עובדא להודיע לדקתו של הקב"ה שמרחם על בריותיו כו' עכ"ל ע"ש והוא דחוק. דא"כ כל הסיפור מאי דלא לריכי דלא הל"ל אלא דחזי ליה בין הבריות ויראה שהכוונה בזה כלפי מ"ש בהשטן הוא היצה"ר הוא מלאך המות ואמרו בפ"ק יורד ומתעה ועולה ומסטין ויורד ונוטל נשמה וזה הורמין הוא מגורא בל שטן ומתחלה הוא מתגרה ביותר טובים כמ"ש כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו והוא באמר במתחלה הוא מתגרה באומה הישראלית להתעותם וה"ש דהוה קא רהיט אקופיה דשורא כו'. חומה הוא רמז על התורה או על כ"י וכמ"ש פרק האבה ובזומא על פסוק אני חומה ח"ש שהיה מתגרה בשיני החומה דהיינו במקום באיכה חזקה כ"כ כי יסוד החומה הוא יותר חזקה והיינו או תורה קאמר שהיה מתגרה בד"ת בדבר שאין בו טעם מפורש כגון שעטנז ופרה אדומה שאוה"ע והשטן מונין כו' ואי פי' חומה כ"י היה מתגרה בבני אדם שאין חזקים הרבה באמונה ובדקי השכל. ואמר דרהיט פרשא כו'. והוא רמז על צדיקי ישראל שרצו במצות הקב"ה כסוסים הללו כדאמרינן בפרק חלק באוה"ע את רגלים רצת וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים גו'. ח"ש דלא יכיל ליה. האי הורמין להתעות את ישראל כי המצות והתורה מגינין עליהם שלא ישלוט בהם יצה"ר ואמר כיון שלא יכול הלך להתגרות באומות. ח"ש דהוה מסרגין תרתי חיותא. פרש"י ב' פרדות הוא רמז על ב' מלכיות אדום ויון שהיו מושלים ומתגרות זו בזו ע"י השטן וע"ש שהפרד הוא פסול דימה היוונים לפרדה כמ"ש באגדות דבי אתונא וכמ"ש בדניאל לעת קץ יתגרה מלך הנגב ומלך הצפון זה בזה וזה שאמר שהיו מסרגין מוכנין למלחמה ועי"ז קאמר דקיימן אתרי גשרי דדונג כו'. הוא רמז שמקום עמידתן לכלייה כמ"ש כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלהים. ואמר דשוור מהאי להאי. דהיינו להתגרות זה בזה ולפעמים יכלה זה ופעמים זה כמפורש בדניאל.

ואמר דהוה נקיט תרי כסי דחמרא כו'. הוא רמז לכוס התרעלה שישתו האומות לעתיד כמו שהעיד ישעיה הנביא וכדאמרינן פ"ק דסוטה וז"ש לב' מלכיות הללו שיהיו שולטין לאומות העולם כמו שהעיד דניאל נקיט השטן הזה תרי כסי דמזגא של כוס התרעלה שיהיו כלין לאומות העולם. ואמר שלא נטפה מהן לארעא. היא רמז על כליון ופורענות גזורה שיבא עליהן ע"ד ימצו ישתו כל רשעי ארץ דהיינו שלא ישאר בו כלום. ואמר דאז יעלו שמים. דהיינו כמה שכתוב שיהיו שמים חדשה וארץ חדשה. ואמר דאז שמעי בי מלכא. דשואה מה שהוא מתגרה בצדיקים להתעותו ולא יכול להו. וקטליה. לשטן כדאמרינן בפרק החליל שלעתיד נדמה לצדיקים כהר וגם בעיניו יפלא היאך היה אפשר לצדיקים לנצחו ויהרג אותו הקב"ה דהיינו שלא ישלוט עוד יצה"ר וכמ"ש ואת הצפוני ארחיק וגו' ב"ב א"ס:

ס"ס זבחים קי"ג ע"ב

אמר רבה (בר בר חנה) לדידי חזי לי אורזילא בר יומיה דהוה כהר תבור והר תבור כמה הוי (ארבעין) [ארבע] פרסי ובי משכא דצואריה תלתא פרסי ובי מרבעתא דרישיה פרסה ופלגא רמה כופתא וסכריה לירדנא:

אורזילא בר יומא. ראם בן יום אחד דאותו היום נולד: כהר תבור. כן (נולד) [היה] גדול: בי מרבעתא דרישיה. מקום הנחת ראשו כשסוכב על הקרקע: רמא כופתא. הטיל רעי: סכריה. הרעי לירדנא לפי שעה עד שמסמסוהו המים מעט מעט:

מהרש"א לדידי הזי לי אורזילא כו'. יש לפרש הרמז על יהושע שנמשל לראם וקרני ראם קרניו ואמר בר יומיה כי בתחלת מלכותו נתגדל לכבוש ל"א מלכים ולנגחם בקרניו ואמר כהר תבור והר תבור ארבעין פרסי כו' כך היא הגירסא הנכונה וכ"ה בזבחים פ' ולד חטאת והוא רמז על הנס הגדול הנעשה על ידו שעמדה החמה כיום תמים והיה נראה נס זה אף במקומות רחוקות כהר תבור שהוא נראה בכל א"י בראש הרים ורמז מ' פרסי הר עלייתו וירידתו מהלך אחד מהלך עשרים פרסי כן היה שיעור נס זה מהלך כ' פרסי דהיינו מ"ח שעות כדאמרינן בפרק אין מעמידין לרשב"ן ואמר ומשכיה דצואריה כו'. צואר נאמר על העיקר והחוזק והוא רמז על חילי ישראל שהי' ג' פרסי על ג' פרסי או על ירושלים הנקר' צואר בישעי' עד צואר יגיע כמגדל דוד צוארך וכדלקמן ירושלים קמייתא ג' פרסי כו': אמר ובי מרבעתא דרישיה פרסה ופלגא כו'. הוא רמז על דגלו שהי' מחזיק פרסה ופלגא כי כל דגל היה מחזיק כן מראשיתו עד מחנה שכינה שהי' באמצע וסיים רמא כופתא כו'. הוא רמז לנס הנאמר ביהושע והי' כנוח כפות רגלי הכהנים וגו' ומי הירדן יכרתון וק"ל:

נב

ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההיא אקרוקתא דהוה כי אקרא דהגרוניא ואקרא דהגרוניא כמה הוה שיתין בתי אתא תנינא בלעה אתא פושקנצא ובלע לתנינא וסליק יתיב באילנא תא חזי כמה נפיש חיליה

עין יעקב

אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי אורזילא בר יומיה. עיין בפירש"ס תחלת פ' ע ועיין בתהרש"א ועי"ל דאפי לאשמועינן הני בריות גדולות ומשונות כזה כי נ"מ להא דאמרי' במסכתא שבועות איזה שבועת שוא הנשבע אם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד או גמל הפורח באויר דהוי שבועת שוא קמ"ל דהנשבע שראה בריה גדולות כאלו דלא הוי שבועת שוא כיון שנמצאו כאותה כן ועיין במהרש"א שפי' כל אגדות על צד הדמיון והיא רחוקה ממני דודאי יש בכל ענינים אלו וגידוליהם סודות רמזים ונפלאות על מה עשה ה' ככה אבל כאותה רוב ספור דברים אלו הם ג"כ על צד הפשוט כי כל דברי חכמים כעין דאורייתא שאין מקרא יוצא מידי פשוטו ואל תתמה על הדבר כי גדולים מעשה ה' וכן שמעתי מעוברים ושבים מאיי הים הרחוקים שמספרים תהלות ונפלאות שבאו באיי הים הרחוקים וכדכתיב המה ראו מעשה ה' ועיין בספר נשמת חיים וטוב הארץ ושאר ספרים כרומה שכתבו ג"כ דברים נוראים כאלה שקשה להאמין למי שלא ראה הדבר בתופסת ואין אומרים למי שלא ראה וגם מהרש"א סוף אגדות אלו סיים וז"ל אין הדברים יוצאין ממשמען אף שהמפרשים האריכו בדרוש: ואקרא דהגרוניא כמה הוי שאין בהי. פרש"י תלמודא קא"ל עיין בקיקיון דיונה שמקשה למה לא פרש"י כן לעיל על והר תבור כמה הוי

פרסה

חליה דאילנא א״ר פפא בר שמואל אי לאו דהואי התם לא הימני :

אקרוקתא. לפ־דע: **כאקרא דהגרוניא.** גדול היה כאותה כרך: **ואקרא דהגרוניא כמה הוי שיתין בתי.** הגמרא קא״ל: **אתא תנינא.** רנה קא״ל: **פושקנצא.** עורב נקבה: **באילנא.** על ענף אחד כדרך העופות: **לא הימני.** לא האמנתי:

מהרש״א לדידי חזי לי ההוא אקרוקתא כו׳. יש לפרש בזה כמו שראה דניאל המלכיות המושלות בעולם כחיות רעות כדוגמא זו ראה רבב״ח המלכיות מבית שני עד ביאת גואלינו בב״י ואמר דחזי אקרוקתא רמז על מלכות יון וע״ש חכמת יון נקר׳ לפרד״ע וכמה הוה שיתין בתי כמו שפי׳ התרגום ששים המה מלכות וגומר והוא מלכות אלכסנדרוס מוקדון . ואמר **דאתא תנינא ובלעה.** הוא מלכות אדום שבלעה מלכות יון ומוקדון וקראה תנין ע״ש נחש הקדמוני וע״ש כעסו עמנו שהחריבו ב״ה וכתיב כי חמת תניכים יינם. ואמר **דאתא פושקנצא כו׳.** הוא עורב נקבה והוא מלכות ישמעאל שהוא טמא מלד אמו הגר ובפ׳ החובל אמרו לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב דהיינו ישמעאל. ואמר **דסליק לא״י וכבשה ויתיב שם באילנא.** דהיינו בזכות אברהם שהבטיחו והפריתי אותו וגו׳ וכתתיו לגוי גדול שאברהם הוא אילנא דחיי ע״ש אם יש בה עץ וכונ״ם ויטע אשל בבאר שבע. ואמר **חזי כמה נפיש.** זכותיה וחיליה דההוא אילנא דויטע אבל דעוד זכותיה והבטחתו כטויה ובידו א״י ורוב הגולה עד בוא יום הגאולה בב״י א״ס :

*בשם הגאון הגדול בעל קיקיון דיונה. רשב״ם ואקרא דהגרוניא כמה הוי שתין בתי תלמודא קאמר ליה. מקשים המשכילים למה לא פי׳ כן לעיל והר תבור כמה הוי מ׳ פרסי תלמודא קאמר ליה ואי לעיל רבב״ח בעצמו אמר דלמא גם הכא בעצמו אמר וי״ל בשלמא לעיל י״ל שאמר בעצמו דגם זה קידום שהר תבור הוא גדול מ׳ פרסי אבל זה דאקרא דהגרוניא ששים בתי איטו קידום והל״ל בקיצור ההיא אקרוקתא דהוי ששים בתי ועוד נראה לפרש דרשב״ם דדייק לישנא דלעיל אמר אורזילא דהוי כהר תבור והר תבור וכו׳ ומשכא וכו׳ ומרבעתא וכו׳ התחיל בוי״ו המוסיף דמשמע דכל זה אמר רבה בר בר חנה אבל הכא התחיל ואקרא דהגרוניא וכו׳ אתא תנינא ובלעה וכו׳ ולא אמר ואתא תנינא בוי״ו המוסיף אלא ודאי דלשון ואקרא הוא לשון הגמרא ולכן התחיל אחר כך אתא בלא וי״ו ודו״ק :

נג ״ס **ואמר** רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה אזלינא בספינתא וחזינא ההוא כוורא דיתבא ליה אכלא טינא באוסייה ואידחוהו מיא ושדיוהו לגודא וחרוב מיניה שיתין מחוזי ואכלו מיניה שיתין מחוזי ומלחו מיניה שיתין מחוזי ומלאו מחד גלגלא דעיניה תלת מאה גרבי משחא וכי הדרן לבתר תריסר ירחי שתא חזינן דהוה קא מנסרי מגרמיה מטללתא ויתבי למבנינהו הנך מחוזי. ואמר רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה קאזלינן בספינתא והזינן ההוא כוורא דיתבא ליה חלתא אגביה וקדחא אגמא עילויה סברינן יבשתא היא וסלקינן ואפינן ובשלינן אגביה וכד חם גביה אתהפיך ואי לאו דהוה מקרבא ספינתא הוה טבעינן ואמר רבה בר בר חנה זמנא הדא הוה אזלינן בספינתא וסגאי ספינתא בין שיצא לשיצא דכוורא תלתא יומא ותלתא לילותא

איהו בזקיפה ואנן בשיפולי וכ״ת לא מסגי ספינתא טובא כי אתא רב דימי אמר כמיחם קומקומא דמיא מסגיא שיתין פרסי ושדי פרשא גירא וקדמא ליה איהו וא״ר אשי ההוא גילדנא דימא הואי דאית ליה תרי שיצא :

כוורא. דג: **אכלא טינא.** שרץ קטן: **באוסיה.** בנחיריו של דג ככנס השרץ וכ״ל דהייט כלבית כדאמרינן במסכת שבת *ה׳ אימות הן אימת חלש על גבור אימת כלבית על לויתן: **ודחיוהו מיא.** הדחוהו המים והשליטוהו ליבשה כדרך יש שאינו סובל דבר מת: **הרבו מיניה שיתין מחוזי.** שהשליטוהו המים על ששים כרכים ושבר כולן שהיה גדול כל כך: **ואכלו מיניה שיתין מחוזי.** בעודטו לח: **ומלחו מיניה שיתין מחוזי.** אחרים שהיו רחוקין משום מלחו מיניה ונשאוהו למקומן: **מחד גלגלא דעיניה.** מגלגל עיניו לקחו שמן תלת מאה גרבי: **לשנה.** לשנה אחרת: **הוו מנסרי.** לבנות מעצמות הדג אותן מחוזי שהפיל: **דיתבא חלתא אגביה.** שהיה חול נקבץ על גבו: **וקדחא.** עשבים על החול: **וסברינן יבשתא היא.** אי הים הוא: **שיצא.** סנפיר: **בין שיצא לשיצא.** סנפירין בגב הדג אחד לצד הראש ואחד לצד הזנב: **איהו בזקיפה.** שהיה הולך כנגד הרוח: **ואנן.** אזלינן בשיפולא כמו שהרוח הולך דמים של ים אינן נוטעין אלא ע״י רוח הולכין בהם: **כמיחם קומקומא דמיא.** כשיעור שמחממין קומקומא של מים חמים: **ושדא פרשא גירא.** כשהיה שום אדם יורה בחץ ובקשת על שפת הים לארץ הוה חזינן דקדמא לה ספינתא לחץ: **גילדנא.** שם דג קטן הוא כלומר דג זה הרי מדגים קטנים שבים: **דאית ליה תרי שיצי.** אבל שאר דגים גדולים שבים אין להם אלא סנפיר אחד באמצע הגב:

כיסבים וכע״י | הספנים | הגה״ בי אך הביא | הוא הי׳ כראיסם | הזה | דף ע״ו ע״ב

מהרש״א הוה קא אזלינן בספינתא הזינן ההוא כוורא כו׳. הוא מבואר על מעשה המן שאמר דקאזלינן ר״ל שהלכנו במקום סכנה כדלעיל וחזינן ההוא כוורא כו׳ המן שהפיל גורל על החדשים עד מזל אדר שהוא מזל דגים שרלה לבלוע ישראל כדג הזה כדאמרי׳ בתרגום דמגילה ואמר **דאבלא טינא באוסייה** הוא מזל ורמז על מרדכי שהי׳ שפל בעיניו שנא׳ ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי וגו׳ וע״י תפלת מרדכי דחוהו מיא דהייט שנדחה ממקום רביתיה וגדולתו עד שנעשה כלה: **והרוב מיניה שיתין מהוזי** הן כל חיל עם ומדינה הלרים עליכו: **ואבלו מיניה ס׳ מהוזי.** הן עם יהודים שם שנקמו במבקשי נפשם ושללם בזו ע״ד ואכלת את כל העמים ונקט ס׳ כי כך דרך התלמוד כמו שכתבו התוס׳ פ׳ החובל גבי שיתין תיכלי מטו כו׳. ואמר **ומלאו מהד גלגלא דעיניה כו׳.** ר״ל כמ״ש בתרגום שכתן עינו בחד גלגל המזלות למלוא לישראל מזל רע שהוא אדר אבל נהפך המזל ההוא שמלאו ממנו ג׳ מאה גרבי דמשחא הוא רמז על ריבוי השמחה אשר באדר וע״ד ליהודים היתה אורה גו׳ וששון וגו׳. ואמר **וכי הדרן לבתר י״ב ירחי כו׳.** ר״ל כי בכל שנה ושנה. **מנסרי מגרמיה כו׳.** ר״ל בגרמתו שנעשה נס זה לישראל קיימו וקבלו עליהם בכל שנה **למבני הנך מהוזי.** שרלה להרחיב ולשמוח בו ביום בכל שנה וק״ל: **הזינן ההוא כורא דיתבא ליה הלתא אגביה וקדהא כו׳.** יש לפרש קרוב לענין דלעיל וכבר ביארנו כי ימי הגלות דומין להולך בספינה בעמקי מלולות ים הגלות ואנו נלולין

עיון יעקב

אתמהה פירשי וע״ש ול״נ דלכך פרש״י כן כאן משום דאם רבה בר בר חנה הוי אמר כן ה״ל לפרש יותר כי דרכו של אמורא לפרש דאמר ששים בתי ואינו מפרש כמה מחזיק הבית אמר ואכתי לא ידעינן גדולתו להכי פרש״י שהיא דתלמודא קאמר עכשיו שהיה מחזיק ששים בתי ונראה דע״ש כן נקרא אקרא ע״ש אקרוקתא: **והרוב מיניה שיתין מחוזי.** פי׳ ששים כרכים וגם ידעתי מנ״ל ואפשר לומר ששים כתים קאמר כמסורה והא דמכוון מספרם כולם לששים כן דרך התלמוד כמ״ש תוס׳ בב״מ ס׳ שמקבל דף ק״ז ר״ש שיתין ריהוטי ראש: ומצאתי

גלוין כספינה המטורפת בים שהיא תלויה בתפלה וברחמי שמיא כדאמרינן הספנין רובן חסידים. ואמר חזינן ההוא כוורא כו'. הוא מזל דגים אדר כי פניו לימי הגבורים שעברו ואחוריו לימות המשיח לימי ניסן לימי הגאולה ובדמיונו במלכות מדי שנחו ישראל בגלותא: ויתבא ליה הלתא אגביה וקדהא וכו'. ר"ל דלמה כנו ההוא מזלא שהוא סמוך לגאולת ניסן אגביו ועי"כ הוה סברינן דיבשתא הוא וליכא גלות: וסלקינן ואפינן כו'. שנתערבו ישראל בין האומות כאילו אינן בגלות ונהנו מסעודתו של אחשורוש. וכד חם גביה אתהפיך כו'. כל ימי ניסן שהוא גב של אדם אתהפיך לאיום עזה עד שנתחייבו ח"ו ישראל כלייה בו שנאמר ויקראו סופרי המלך בחדש הראשון וגו': ואי לאו דמקרבא ספינתא כו'. שחזרנו לבוא לספינתא ולגלות ולשוב בתשובה שלימה כמו שעשו מרדכי וסיעתו הוה טבעינן ח"ו אז בים הגלות וק"ל:

ד **ואמר** רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה אזלינן בספינתא חזאי ההיא צפרתא דהוה קאי עד קרסוליה במיא ורישיה ברקיעא ואמרינן לית מיא ובעינן למיחות לאקורי נפשין נפק ברת קלא ואמר לן לא תחיתו להכא דנפלה ליה חצינא לבר נגרא הבא הא שבע שנין ולא מטיא לארעא ולא משום דנפישי מיא אלא משום דרדיפי מיא. א"ר אשי ההוא זיז שדי הוא דכתיב וזיז שדי עמדי: תהלים פ

וחזינא לההוא ציפרתא כו'. ה"ג: ואמרינן ליכא מיא. היינו סבורין שאין עמוקין הואיל ולא קאי במיא אלא עד קרסוליה: חצינא. גרזן או מעצד: לבר נגרא. חרש עצים: ולא משום דעמקי מיא. מהלך שבע שנים לא הגיע החצינא לקרקע: אלא משום דרדיפי מיא. מתוך חריפות הנהר לא היה כלל עדיין ולא מחמת העומק בלבד: וזיז שדי עמדי. ראשו מגיע לרקיע:

הרשב"א חזינן האי ציפרתא דקאים כו'. הכוונה בזה שיש לתורתינו נגלה ונסתר והתורה נקראת ציפרתא שהוא עוף טהור כמ"ש בפי' שתי הלחם השמר לך ושמור נפשך וגו' כל המשמר תורתו נשמתו משתמרת תנא דבי ר"י משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו אמר כמדומה את שאני נוטל איסר בדמים נשמתך אני נוטל ממך ועי"ש פשפוט קול חכמת התורה כמו שכתוב במצורע שהביא קול מן צפרים על קול מצורע לומר שיצא קול תורה ויכפר על עון ל"ה ואמר שהיה עד קרסוליה במיא היא חכמת הנגלה שהיא לתחתונים שדימה אותה למים בכ"מ ורישיה דהוא הנסתר מגיע לחכמה עליונה עד לשמים שהיא מעשה מרכבה ואמר דליכא מיא בהך חכמה עליונה כמ"ש בד' שנכנסו לפרדס כשאתם מגיעים לאבני שיש טהור אל תאמרו מים מים ואמר ובעינן למיחות לחכמה התחתונה לאקורי נפשין כי היא נמשלה למים כמו שכתוב ואמר שאל תהא חכמה היא קלה בעיניך דנפק ב"ק ואמר אל תחותו הכא בלי קבלת רב ומלמד אתכם: דנפלה חצינא לבר נגרא כו'. הת"ח הוא הנקרא נגרא ובר נגרא וכדאמרי' בעלמא וכדאמרינן כמי דמחו ליה מחה עוכלא ור"ל דנפלה ליה ספיקא וקושיא במילתא זה ז' שנין ואמר דלא מטי אכתי ארעא שלא יוכל להגיע על אמיתת הענין לא משום נפישת מיא ר"ל ריבוי הענין אלא משום חריפות ועומק הענין שלא יוכל לבא לשורש הענין האדם אשר אינו בקי בו והיינו משום דרדיפי מיא והענין רמז על יהושע כמ"ש בתמורה שאמר לו משה בשעה שנפטר שאל ממני כל הספיקות כו' ומסיק תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו ג' מאות הלכות ונולדו לו ז' מאות ספיקות והוא כמו שאמרו בנדרים דפלפול של תורה לא ניתן רק למשה לחוד אבל הוא בעין טוב נתן לישראל גם פלפול החכמה לקבל ממנו ועי"כ לא יבא אדם לשורש ועומק הענין בלי רב המלמדו פלפול כמו משה ליהושע וק"ל:

ה **אמר** רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה אזלינן במדברא וחזינן הני אווזי דשמיטן גדפייהו משמנייהו וקא נגדי (משחא) [נחלי דמשחא] מתותייהו ואמינא להו

אית לי מנייכו חולקא לעלמא דאתי חדא דליא לי אטמ וחדא דליא לי גדפא כי אתאי לקמיה דר' אלעזר אמר לי עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין:

דשמיטן גדפייהו. נפלו נוצה שלהן מרוב שומן: דליא לי גדפא. הגביה לי הכנף רמז זהו חלקך לעתיד לבא: ליתן עליהם את הדין. שבחטאתם מתעכב משיח ויש להן לצער בעלי חיים לאותן אווזים מחמת שומנן:

מהרש"א הוה קאזלינן במדברא וחזינן הנהו אווזי כו'. אין להכחיש הדברים כפשטן דכבר ניבא יחזקאל כי לעתיד ילכו ישראל ג"כ במדבר ויכלה הש"י ב"ה הפושעים מהם דכתיב והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם וגו' כאשר נשפטתי את אבותיכם במדבר וגו' וברותי מכם המורדים וגו' אך יש לעיין בפרטי הדברים שפירש בעופות אווזי ומה ענין דלי לי גדפא כו' גם מה שפרשב"ם עתידין ליתן עליהם את הדין שבחטאתם מתעכב משיח ויש להם לצער בעלי חיים הוא דחוק והנראה כלפי מה שאמרו פרק הרואה הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה שנא' חכמות בחוץ תרונה מזה למדנו שיש לקול ולפצפוף אווז דבר חכמה ואמרינן נמי בסוטה רב הונא בטיל זמרא קם מאה אווזי בזוזא ולא מיבעי רב חסדא ז"ל בה איבעי אווז בזוזא ולא אשתכח תלה אווז בשיעור הזה כמו שאמר בחולין אווז בזוזא ריאה דידה בד' מוכחם בזה דאין לקנות האווז יותר משוויה בזוזא והאווז א' חושבן דדין כחושבן דדין והריאה אשר שם מקום שהקול יוצא ממנו שוה ארבע כי הוא מקום ומקור קול החכמה והפטפוט כמ"ש ולזה אמר רב הונא בטיל זמרא שהוא קול האסור כי הקול יהיה לאדם ללמוד החכמה ועי"כ זכה לקול החכמה דקאי אווזא בזוזא והיפך רב חסדא ז"ל בזה וקיים קול האיסור ועי"כ נתייקר האווז יותר מכדי שויה דאפילו בזוזא לא משתכח ולזה לעתיד שתרבה הדעת והחכמה כי כולם ידעו דעת ה' מקטנם ועד גדולם וילכו במדבר כמו אבותינו להשיג שם במושכלות ואמר שיתן להם הש"י אווזים לאכול בהם דבר רוחני ושכלי ע"ש החכמה למי שזכה כמו שניתן לצדיקים השליו במדבר לאבותינו שהפליגו בו בפי"ה בשומן דהוו כלפורתא ומותבינן לה בתנורא ותפח והוה מלא כו' על שם נהרא דמשחא דחזא תחותייהו הוא רמז לתענוג נפשי ורוחני כמו שאמר בתענית דהראו לו לר"א בן פדת י"ג נהרי דמשחא כו' ה"נ נהרא דמשחא של אווז הוא רמז למושכלו' ותענוג נפשי ואמר רבב"ח שהיה מן החכמי' אית לי זכייה כמי בגווייכו ליהנות ולזכות מהרוחני ההוא. אמר דחדא דלי לי כו'. ר"ל דהראו לו דאין הדבר תלוי בחכמה בלבד רק גם במעשה כמה שאמרו כי לא המדרש עיקר אלא המעשה וכלי המעשה העיקרים הם הידים והרגלים ועי"כ חד דלי גדפא שאדלה ידי במע"ט וחד דלי לי אטמא שאדלה רגלי להלוך בדרך טובי' כי אתא לקמיה דר"א אמר עתידים ישראל ליתן עליהם הדין. כמו שניבא יחזקאל ונשפטתי אתכם וגו' כי רבים מישראל שלא יזכו למעשים טובים והם הפושעים והמורדים שזכר והקב"ה ישפוט אותן על אכילתן האווזים לתאוותן כמו ששפט את אבותינו בשליו אותן שאכלו אותו לשם תאוה יתירה וק"ל:

ואמר רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה קאזלינן ו במדברא ואתלוי בהדן ההוא טייעא דהוה שקיל עפרא ומורח ליה ואמר הא אורחא לרוכתא פלן והא אורחא לרוכתא פלן אמרינן ליה כמה מרחיקנן ממיא ואמר לן הבו לי עפרא יהבינן ליה ואמר לן תמניא פרסי תנינן ויהבינן ליה אמר לן דמרחקינן תלתא פרסי

אפכית

אפכית ליה ולא יכילית ליה. (ויאמר רבה בר בר חנה) אמר לי (ההוא טייעא) הא ואחוי לך מתי מדבר אזלי
סי׳ עד ואחזיתנהו ודמו כמאן דמיבסמי *וגנו אפרקיד והוה זקיפי בירכיה דחד מינייהו ועייל טייעא תותיה בירכיה כי רכיב גמלא וזקיפא רומחיה ולא נגע ביה פסקי חדא קרנא דתכלתא דחד מינייהו ולא הוה מסתגי לן אמר לי דלמא שקלת מידי מינייהו [אהדרה] דגמירי דמאן דשקיל מידי מינייהו לא מסתגי ליה אזלי אהדרתיה והדר מסתגי לן כי אתא לקמיה דרבנן אמרו לו כל אבא חמרא וכל בר בר [חנה] סיכסא למאי הלכתא (עביד)[עבדית]
הכי למידע אי כב״ש איבעי לך למימני חוטין אי כב״ה איבעי לך למימני חוליות:

גמרא למידע אי כב״ש אי כב״ה איבעי לך למימני חוטין ולמימני חוליות

טייעא. סוחר ישמעאל: והפבינן. האי עפרא דהאי עפרא לכמותו אם יהיה בקי כל כך: אמר לי. ההוא טייעא תא אחוי לך וכו׳: ה״ג אזלי וחזיתינהו ודמו כמאן דמיבסמי. שהיו שוכבין בפנים להובות כשתויי יין: אפרקיד. פניהם למעלה שוכ״נש בלע״ז: ועייל טייעא תותי בירכיה. כלומר ראיתי שטייעא היה הולך תחת ברכי המת רכוב על הגמל ורומחו בידו ולא נגע בהם בבירכים וליכא לפרושי תגובה הברכים כשיעור שיכול טייעא ללכת תחת ברכי המת ורומחו בידו ולא יהיה נוגע בו דאי שיעורא קאמר ולא חזא ממש מעשה הכי ה״ל למינקט ועייל פרשא תותי בירכיה כי א״כ ועייל גברא: שקלי הדא קרנא. כנף הטלית להביאו לחכמים ללמוד ממנו דין ציצית אי כב״ש אי כב״ה כדלקמן: ולא הוה קא מסתגי לן. בהמות שהיינו רוכבין לא היו יכולין להלך: כל אבא המרא. רבב״ח היינו ר׳ אבא בר חנה וכמו כן רבינא כמו רב אבינא. חמרא כלומר שוטה כחמור: סיכסא. שוטה כדאמרי׳ בסנהדרין עבדקן סכסן: למאי הילכתא. פסקת ליה משום דבעי למחזי אי הלכה כב״ש דפליגי במס׳ מנחות דת״ר כמה חוטים הוא מתן ב״ש אומרים ד׳ וב״ה אומרים ג׳ [וכמה תהא משולשת וכו׳]: איבעי לך למימני חוטין. וחוליות מקמי דתהדריה ותיתי ותימא לן: חוליות ג׳. חוטין גדיל קרי ליה חוליא במס׳ מנחות:

תוספות ודמו כמאן דמבסמי. משמע מכאן כמאן דאמר בחלק מתי מדבר יש להם חלק לעולם הבא:

מהרש״א ואתלוי בהדן ההוא טייעא כו הקושיא בכגג הענין לפי פשוטו למה לא כתגייר זה שטייעא אחר שראה כל המעשים וידע מהם כבר גם שהכראה רחוק שיטעה רבב״ח בזה שלא ראה הלילית גם קשה מ״ט לא הוה מסתגי ליה במה דשקיל מידי מינייהו וענין ספור שראה שיני בלורם זו ושמע קול כל לי יום משה כו׳ גם מה שפירש רשב״ם שכשבעתי על הגלות הוא רחוק שלא מצינו שבועה על הגלות שיהיה לעולם ובהאי קרא אדרבה מפורש בהיפך שאמר כי מי כח זאת לי אשר נשבעתי וגו׳ כשבעתי מקצוף עליך וגו׳ והתו׳ בהך דועכשיו נשבעתי מי וניפר כתבו׳תימה דלמאי אין הקב״ה מיפר לעצמו כו׳ ודרשינן באפי נשבעתי ומוזרכי בי אלמא שהוא מיפר לעצמו ואההיא קשה היאך מיפר לעצמו כו׳ עכ״ל אין מקום לתמיהתם דלא קאמר באפי נשבעתי ומוזרכי אלא שנתחרט אכי ושואל אכי על כדרי להתירו וכן פירש״י בחגיגה אההיא דהיתר כדרים גם עוד פרטי הדברי׳ במאמר הזה הם תמוהים ואין להאריך בהם רצונו בביאור הענין והכוונה שאמר רבב״ח דאזלינן במדברא היינו בדרך התבודדות ואיתלוי לן ההוא טייעא לפי המשל הוא חכם בחכמת התורה ולפי המשל הוא חכם בחכמת הטבע כמו שטייעא ואמר דהוה שקיל ומורח כו׳. כי המעלה העליונה בחכמה הנאמר במשיחנו הוא שנאמר בו והריחו ביראת ה׳ ולא למראה וגו׳ ואמרי׳ בפרק חלק דמורח ודאין דאיכו בריח ממש אבל מעלה יתירה יש בו כאילו יבין הדברי׳ בריח והוא שאמרו לפי שמעלות הדיין בז׳ מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא בהן רק ג׳ שהן צדיקים חכמים וידועים אמר שיתר על הז׳ מדות יהיה במשיח י״י מדה שמינית שהוא דמורח ודאין כמ״ש בו ונחה עליו רוח י״י רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת י״י והריחו ביראת י״י וגו׳ הוא מדה שמינית וש״ס שם כי מלאה הארץ דעה כמים לים מכסים וע״ז אמר כי זה החכם היה קרוב בחכמה למעלת משיח והוא שקיל עפרא דהיינו בן אדם שמעפר ואומר הוא קרוב והיה מורח בו מה טבעו וכענין שאמרו גם בשאר חכמים תהי ליה בקנקניה שדימה הגוף כחומר הקנקן והחכמה במה שיש בו ואמר בתחלת לימודו ממנו כמה מרחקינן ממיא. שהוא המעלה העליונ׳ מדה הח׳ דמורח ודאין גבי משיח כמו שכתוב בעניינו כמים לים מכסים. ואמר ח׳ פרסי. ע״ש ח׳ המדריגו׳ שמרוחק האדם בתחלת למודו עד שיבא למדרגה עליונ׳ שהוא דמורח ודאין. ואמר תנינן. בסדרי משנה ובתלמוד ויהבי ליה לתהות טוב בקנקניה א״ל דמרחקין השתא רק ג׳ פרסי. דהיינו ג׳ מדרגות שאמרנו כי כבר הגענו לה מהם ע״י הלימוד. ואמר אפכית ליה. מלשון הפוך בה כו׳ שהפכתי בתורה ללמוד לפניו ולא יכילת ליה. לבא למדרגתו או שאמר אפכית ליה הענין שלא יבין בדברי הטעם ולא יכילת ליה כי (גם) בזה היה דן בריח. וא״ל אחוי לך מתי מדבר כו׳. הוא ע״פ מ״ש בפ׳ חלק מרגלים אין להם חלק לעה״ב שנאמר וימותו בעה״ז במגפה לעה״ב דור המדבר אין להם חלק לעה״ב שנא׳ אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דברי ר״ע רבי אלעזר אומר הם באים לעה״ב שנאמר אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח וגו׳ אלא מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי ונומר נשבעתי ומוזרכי בי ואמר רבב״ח א״ר יוחנן שבקיה ר״ע לחסידותיה שנאמר וזכרתי לך חסד נעוריך וגו׳ והנה בזה אמר דההוא טייעא משל לר׳ יוחנן רבו ובשיטתיה אמר לכולם ואחוי לך מתי מדבר. כדעת ר״י דשבקיה ר״ע לחסידותיה שחשב הכתוב כל מעשיהם עד מעשה מרגלים שהיה בשנה הב׳ ליציאת מצרים שאינו רק מעשה ולימוד נערים שעדיין לא עמדו על דעת רבן אז שלא למדו בתורה כ״א שנה אחת וא״א לעמוד על דעת רבן עד מ׳ שנה ולזה אמר ג״כ דמו במעשיהם אז כמאן דמבסמי. דהיינו כאנוסים וכשיכורי׳ שאינם נידונים על מעשיהם כדאמרינן בפ׳ הדר יכולני לפטור כו׳ וכן אמר דגנו. כיון שהוא אנוס במעשיו ופטור אם הזיק ואמר בכל זה ארפקיד. שהיו פניהם למעלה שכל מעשיהם אף כשחטאו ולא עמדו בי׳ נסיונות לפני הש״י לא היה שם כפירה אבל פניהם היה למעלה כההוא דפ׳ ראוהו ב״ד וראה אותו וחי אם ישראל מסתכלין כלפי מעלה כו׳ וכלפי שאמרו עוד שם עדת קרח אינם עתידים לעלות שנא׳ ותכם עליהם הארץ בעה״ז ויאבדו מתוך הקהל לעה״ב דברי ר״ע ר״א אומר עליהם אומר כו׳ ובזה לא פסק ר״י רבו דהלב׳ כר״א כמו שפסק בדור המדבר ומסתמא הלכה כר״ע דאין להם חלק לעה״ב ובקרח גופיה אמר ר״י ג״כ שם דקרח לא מן הבלועים ולא מן השרופים היה כו׳ שהוא קובר שאף שעדתו אין להם חלק לעה״ב כר״ע קרח גופיה מכלל דור המדבר היה ויש לו חלק לעה״ב אבל הטעה אותו הנבואה שראה בו שלשלת יוחסין שואל יכ״ד משמרות מתנבאים ברה״ק ושא״כ עדתו שלא עשו רק מצד הקנא׳ וחשבו העושר לאוצר של אדם כדעת המינים וכמ״ש ויקנאו למשה במחנה לאהרן וגו׳ שחשבו בקרח יותר גדול בעושר וראוי למעלה

יתר מהם והוא מאמן הדור הזה בעוה"ר שרואים לנשות עליהן רבנין בשביל עושר וממון שראו בהן ועל ב' דעתם אלו הגעות אמר הכתוב ולא יהיה כקרח וכעדתו וגו' שלא יהיה כקרח שבא לבקש מעלה לו מלד הייחום גם לא כדעתם שבאו לבקש המעלה מלד העושר כאשר דבר ה' ביד משה לו ר"ל למשה גופיה כאומר כן שלא רלה בבני משה להמנות ראשים תחת משה אף שהיו מלד הייחום והעושר בני משה תורה וגדולה במקום אחד אבל חפץ הוא יהברך ב"ה ביהושע וע"ז גופיה אמר דקרח גופיה יש לו חלק לעה"ב דחזא במעלתו דזקיפא בירכא כו'. כרעא דאבוה דהיינו זרעו של קרח דמקרי הזרע ירך וכרעא דאבוה דר"ל דהיו זקופין במעלתן ומדרגתן וכמ"ש במגילה מונחים לופים שעומדים ברומו של עולם מלד מעלות יחום שלהן ואמר בד"ך משל שהוא חכם הוה ומעייל הותיה ברכיה דהיינו תחת מעלת ומדרגת זרעו כל הייחוסי' שכאמרי' בתור' שמליכו שלשלת יוחסין בבני יעקב כמו שכתוב ויהיו בני יעקב שנים עשר גו' ומאז שפרשו עליון מאבי אמן לבן שהוא לד פסול שלהן וכתיב שם וישא יעקב בכיו על הגמלים כשהלך ליפרד מאבי אמן לבן ובאו ליחסם שם במקרא בפרשת וישלח וכן מליכו שלשלת יוחסין בפנחס שיחסו עד אהרן ע"י מעשה זקיפת הרומח אמר ר"מ אף שתעלה יחום של פנחס במעלת הרומח בזקיפה ותשימהו על הגמל דהיינו במה שכבר נתייחם בבני יעקב כשנפרדו מאבי אמן עדיין לא יגיעו לשלשלת יוחסין דבני קרח שאילו בני יעקב הי' להן פסול אבי אמן לבן וכן פנחס אבי אמו שפיטם כו' אבל אלו עד כל הדורות לא נפסק מהן שלשלת היחום וזה היה טעותו של קרח: פסקי חדא קרנא כו'. לפי שקרח היה לובש טלית כולה תכלת והיה פוטרו מלילית וע"כ כשראה רבב"ח ומלא באחד מהם טלית שכולה תכלת חשב שהוא קרח ולטובתו היה פוסק לו חד קרנא דהיינו חד כנף דהוה ליה בגד בת ג' כנפים ופטור מלילית אבל אם לא יפסוק לו הכנף יעמוד לעתיד בגלית של ד' כנפים והרי אינה מלויילת כהלכתה לפי האמת לדעת ורע"ה דבעי ביה כמי חוט של תכלת וא"ל ההוא טייעא והחכם דלמא אין זה קרח דשקלת מחד מנייהו ושמא הוא אחר מעדתו שהיו גם כן לבושים תכלת ואותם אין להם חלק לעוה"ב: ודשקל מידי מינייהו לא מסתגי ליה כו'. והוא מטעם שבהם נתקיים אשר נשבעתי וגומר דהיינו לפי פשוטו שלא יבאו לא"י שעליהם לא נתחרט על שבועתן ובגדיהם כגופן שהרי בגדיהם נתגדלו במדבר כאומע הזה שהבגד כגופו. ואמר למאי הילכתא. שהם לא הבינו דעת רבב"ח. ואמרו אי למעני הוטין. דוודאי קרח לא היה פוטר טליתו רק מתכלת דמלבן ודאי לא היה פוטרו משום דהיה הטלית כולה תכלת וא"כ בההוא חד קרנא של בגד תכלת של קרח לפי דעתו שהיה לו לבן הוה ליה למעני החוטין אם ג' של לבן כב"ה או ד' דלבן כב"ש לפי' התוס' שם:

בשם *הגאון הגדול בעל קיקיון דיונה. תוס' ד"ה ודמו וכו'. נראה משום דרים שם קרא אקפו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח כנו"ם זבח משפחה ר"ל משעודה ולכן היו מונופתים להורות על אותו פסוק וק"ל: הרי"ף איתעיא לך למיני חוטין והחוליות. כתב רשב"ם מקוני דתהדרו ותיתי. כוונת רשב"ם לפרש דלא הוכיחו על שנתחלה חתך את הכנף ולא מנה החוטין לפי שהוא עשה בחכמה להראות לעיני החכמים ולא יהיו סומכים על פיו אבל הוכימוהו שכיון שראה שלא עלתה בידו להביא הכנף והוכרח להחזירו לפחות היה לו למנותם שהוא מאי דא"ל למעבד:

נז ש (ואמר רבה בר בר חנה) אמר לי (ההוא טייעא) תא אחוי לך טורא דסיני אזלי וחזאי דהדרן ליה עקרבי וקיימין כי חמרי חיורתי שמעתי בת קול שאומרת אוי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי כי אתאי לקמייהו דרבנן אמרו לי כל אבא חמרא וכל בר בר [חנה] סיכסי הוה לך למימר מופר לך (מופר לך): ורבב"ח סבר דלמא משבועתא דמבול קאמר ורבנן א"כ אוי למה:

שנשבעתי. מן הגלות כדכתיב קראי טובא בנביאים: ורבב"ח סבר דלמא שבועתא דמבול. דכתיב אשר נשבעתי מעבור מי נח אותה שבועה היא רולה להפר ויחריב את העולם במבול ולפיכך לא רלה להפר: ורבנן. דקרו ליה סיכסא אמרי א"כ לא הוה אומר אוי אלא משום דבכל לרתם לו לר:

מהרש"א תא אחוי לך טורא דסיני הזאי דהדרן לי' עקרבי כו'. הוא הרמז שהתורה הנתנה לנו בהר סיני אין להוסיף ואין לגרוע עליה וע"כ אמר הדרן ליה עקרבי שהם דברי חכמים שעושים משמרות לתורה שעקילתן עקילת עקרב וקיימי' בשמירתן כי חמרי חיורתא כמו שאמרו בעירובין רוכבי אתונות לחורות אלו ת"ח שהולכים מעיר לעיר ועושים אותה כלהרים דהיינו שמעמידים אותם על בורים והוא שמירת התורה. ואמר שמעתי בת קול שאומרת אוי כי נשבעתי כו'. היא השבועה בעלמא דקיימינן בה הכא בדור המדבר שלא יהיה להם חלק לעה"ב שאמר אשר נשבעתי באפי דהיינו בכעס ואוזרכי בי דהיינו חרטה ומי מפר לי דאף המתחרט לריך התרה ואין כאן מקום לקושיית התו' לפ"ז:

נח ש (ואמר רבה בר בר חנה) אמר לי (ההוא טייעא) תא אחוי לך בלועי דקרח (אזלי) וחזאי תרי ביזעי דהוה נפיק מינייהו קוטרא (שקל) [שקלי] גבבא דעמרא (ומשייה) [ואמשיניה] במים (ואנחיה) [ודעציתה] ברישא דרומחא ועייליה התם וכי אפיק הוה איחרך אחרוכי אמר לי אציית מאי שמעת ושמעית דהוו אמרין משה ותורתו אמת והם בדאים אמר לי כל שלשים יומין מהדרא להו גיהנם להכא כבשר בקלחת ואמרי הכי משה ותורתו אמת והם בדאים:

ביזעי

עיון יעקב

וחזאי לי דהדרי עקרבי וקיימי כי חמרי חוורתי שמעתי בת קול וכו'. אפשר להסמיך שני ענייני"ם אלו ע"ד דאיתא בילקוט ראובני פ' יתרו בשם עמק המלך וז"ל מקודשת הר סיני עמך משה כוונתו לטהר המדבר מקום נחש שרף ועקרב להחליש כל כח הטומאה אבל בעון העגל משכו שם שני הקליפות שור וחמור ומאחר שלא זכינו לתקן אותו במדבר ממריבים אנו לתקן בעלכון בגלות וזה"ה וישא ידו להם להפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות עכ"ל ע"ש וא"כ שפיר קאמר כיון דחזאי שלא נתקן ע"י סיני הנחשים ועקרבים והמיך פי' כן לשבע לזרותם בארצות ע"כ שמעתי בת קול וכו': כל שלשים יום מהדר ליה גיהנם. להכי פרש"י כל ר"ח כני הרב מוהרי"ש דרשן דק"ק פראג אמר דלכך אמרו כן כל ר"ח לפי שקרח חלק לומר שיהיה הרבה כהנים גדולים כל רין איש כדאיתא במדרש אך אי אמרינן אי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד א"כ שלא כדין חלק קרח וכל ר"ח שמניא הקב"ה הקרבן על שמיעט את הירח לפי שאמרה הלבנה דבר הגון כדאיתא כפי' אלו טריפות שאי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד א"כ משה אמת ותורתו אמת דלכך פרש"י כל ר"ח דק"ל כמ"ש תוספות פי' אלו מגלחין דבר"ח אין לומר לירוק הדין רק דרך הליכה וקרח שלירק הדין כד מהדר הגיהנם להכי פרש"י שהיה בר"ח ועוד נ"ל לתרץ ע"ד דאיתא במדרש ובירושלמי דסנהדרין קקח פעד ועשה טליתות שכולו תכלת א"ל חייבת בציצית א"ל חייב בית מלא ספרים חייבת במזוזה א"ל חייב וכו' פירוש בכולו תא פ"ל עמור כאוהו שעה אמר אין תורה מן השמים ולא משה נביא הרי שעיקר המחלוקת של קרח היה כיון שמצות התורה אינם על דרך השכל והסברא והטעם כי ה' בחכמה יסד הכל ובתבונה לכך חלק ואמר אין תורה מן השמים ואפשר דזה כוונת המדרש לפי קלת נוסחאות מה ראה קרח לחלוק ס' פרה אדומה ראה שג"כ אין לה טעם שמטהר טמאים ומטמא טהורים אכן לפי קלת נוסחאות איתא אלמלא היה יודע קרח פ' פרה אדומה לא היה נחלק שם כתיב זאת חקת התורה חקה חקקתי גזירה גזרתי אין לך רשות להרהר אחריה א"כ גם בציצית ובמזוזה ובנגעים יש לומר כן שאין להרהר אחריהם ומכח הלבנה שמיעטה הקב"ה אף שאמרה דבר הגון נ"ל ג"כ שאין להם רשות להרהר אחר חקת של הקב"ה (כי השמש והלבנה נקראים חקה כדאיתא בירמיה סימן ל"א נותן שמש לאור יומם חקת ירח וכוכבים לאור לילה וכן הוא בילקוט ריש פ' בחקותי ע"ש) לכך נענשה וא"כ

לכך

ביזעי. בקעים דכתיב ותבקע האדמה וגו': קוטרא. עשן: שקל גבבא דעמרא. לקח גיזת צמר ושראה במים: איחרוכי. הכהו גבבי ואע"פ ששרויין במים: אצית. הקשב ושמע: ושמעית דקאמרי. שהרי ירדו חיים שאולה: כל ל' יומי כל ר"ח: בקלחת. שמהפכין אותה כדי שתתבשל:

מהרש"א תא אחוי לך בלועי דקרח כו'. בפרק חלק מייתי נה אבני קרח לא מתו דמקום נתקלל להם בגיהנם וישבו שם ואמרו שירה וא"ל אחוי לך אותם במה נכללו והראה לו תרי ביזעי כו'. בקיע נאמר על דבר עבירה כמו בקעה. מלא וגדר כו' דהיינו ב' עבירות שנתקלקלו בכבוד משה ואהרן ולא במעשיהם הטובים כמ"ש ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה' לפי שמשה היה אהלו של תורה מחוץ למחנה כמפורש בפרשת כי תשא ושם היה תמיד ואהרן היה דר בתוך המחנה ורודף שלום בין איש לרעהו ובין איש לאשתו ואמר על עדת קרח לא קנאו למשה בלמוד תורתו שמחוץ למחנה אבל קנאוהו במעלת כבודו כשבא למחנה שהיה חשוב מכולם ובהיפך באהרן לא קנאוהו על הטוב שעשה במחנה ישראל עשות שלום אבל קנאוהו על כבוד שמחוץ למחנה ישראל שהיה קדוש ה' במחנה שכינה לעבוד עבודת ה' שע"כ חלק על הכהונה. ואמר שע"י זה. קא מפיק קוטרא. שעלה חרון אף ה' בהם אבל הם שקלי גבבא ומשייה כו'. הוא הרמז שע"י התורה שנמשלו למים ושהרהרו תשובה בלבם כמאמר שפכי לבך כמים וגו' לא שלט בהם אש של גיהנם כמו שלא שלט האש בגבבא השרוים במים ועומד למעלה ודומה כן כשאמרו הם שם כתורן וכנס במקום גבוה ולא שלט בהם אש של גיהנם רק שהיו אחרוכי. כמ"ש ביהושע בן יהוצדק כהן גדול ואומר ששמע מכת דתן ואבירם שנשתיירו שם חיים שאמרו ומה שנתקלקלו בו בכבודו אמת הוא שראוי לכבוד הזה ובתורתו שלא נתקלקלו בו הוא אמת כו'. ואמר שכן הוא בכל ר"ח אפשר לפי שהם אמרו כי כל העדה כולם קדושים ולכהונה ראוי מכל י"ב שבטים מכל אחד להיות כהן גדול בחודש אחד שיהיה ומקריב כל אחד בחדשו כענין הנציבים בימי שלמה ודימתם לכהונה לי"ב שבטים כנגד י"ב מזלות. אבל השי"ת ב"ה בחר לו כהן אחד כי הוא אחד אמיתי:

נט ואמר רבה בר בר חנה) אמר לי (ההוא טייעא) תא ואחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי (אזלי וחזאי דעביד כוי כוי) שקליתא לסלתאי ואנחתיה בכוותא דרקיע אדמצלינא בעיתא ולא אשכחיתה אמרי איכא גנבי הכא אמר לי גלגלא דרקיע הוא דהדר נטר עד למחר כי השתא ומשכחת לה:

היכי דנשקי ארעא ורקיעא. מקום גבוה היה שם שנושקין יחד זה לזה ולאו היינו סוף העולם דהא מהלך העולם חמש מאות שנה הוי וא"י אמצעיתו של עולם הוא דכתיב יושבי על טבור הארץ והיינו מקומו של רבב"ח: סילתאי. סל לחם שלי: דהדר. חוזר כדאמרינן בפסחים גלגל חוזר ומזלות קבועים:

מהרש"א אחוי לך היכי דנשקי ארעא כו'. הכוונה בו ע"ד הכתוב חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו וכשיטת ר"י רבו שאמר בסוף מס' שבת דאין מזל לישראל וכתבו התוספ' שם והא דאמר רבא במסכת קדושין בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא מ"מ ע"י זכות גדול משתנה כו' ע"ש וכדאמרי פ' ב"מ גבי אברהם מאי דעתך דקאי צדק במערב אוקמיה ליה במזרח דכתיב מי העיר ממזרח צדק שהיה הקב"ה מזלו על ידי מעשים טובים שלו כפרש"י שם ועיין בעיקרים מ"ד פ"ד וע"ז אמר קרא חסד הבא לאדם מן השמים ואמת שעושה אדם בארץ נפגשו וצדק שהוא מזל צדק בשמים ושלום שעושה אדם בארץ נשקו שנתחברו ונדבקו ע"י מ"ע ופי' הדבר אמת מארץ וגו' ע"י שאמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף לטוב דהיינו מזל הטוב גם ה' יתן הטוב אף שהמזל אינו מורה כן ע"י הזכות המזל משתנה וארץ תתן יבולה הם המצות שתלוי במזל וע"ז אמר אחוי לך היכי דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי דהיינו כמ"ש שע"י זכות שבארץ ינשק הרקיע למזל שבו שישתנה ע"י מ"ע ותפלה דרחמי כמ"ש ואמר רבב"ח גם אני שהיה דרכי לילך למרחוק במדברות וימים להשיג מזונותי ואמרתי שלא אעשה עוד כן ושקלתי לסלתאי. שהוא רמז למזונות בכ"מ ואנחתיה. ג"כ בכוותא דרקיע. דהיינו בחלון הרקיע שמשם יבא מזוני בריוח ע"י התפלה שאפשר שישתנה מזלי לטוב אדמצלינא. שעשיתי כן. ולא אשכחיה. למזונתי בריוח. אמינא ליה איכא גנבי הכא. שגנבו מה שנתנו לי מן השמים או שרוח שגנבו וטרפו לתפלתי שלא עלתה לשמים שהרי לא נעשה בקשתי ואמר לי האי גלגלא דרקיע הוא. דמזל הרקיע הוא מעכב עד דהדר ממערב למזרח שישתנה לטובה כמו באברהם ועדיין לא הגיע זמן השינוי. נטר עד למחר. עד שישתנה בריבוי זכיות ותפלה ומשכחת לה שישתנה מזלך לטוב וק"ל:

בשם הגאון הגדול בעל קיקיון דיונה. אחוי לך היכא דנשקי ארעא וכו'. ונראה עפ"ד מ"ש בטור י"ד סי' רמ"ז כל המרחם על העניים הקב"ה מרחם עליו ויתן האדם אל לבו שהוא מבקש כל שעה פרנסתו מהקב"ה וכמו שמבקש שישמע שועתו כך הוא ישמע שועת עניים גם יתן אל לבו דהוא גלגל החוזר בעולם וסוף האדם שיבא הוא או בנו או בן בנו למדה זו וכל המרחם על אחרים מרחמים עליו ע"ש כאן אחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיע ר"ל שיש דבקות זה לזה אחוי ליה כוי כוי ר"ל זה שער השמים ומנחי סלתאי בכוי ר"ל שנתתי לצדקה משום אלומות דרקיע ר"ל כדי שתפלתי עולה לחלון השמים והקב"ה שומע שועתי כן מחויב אני ליתן לצדקה ולשמוע שועת עני אדמצלינא בעיתא ולא אשכח ר"ל שכמה פעמים נתתי לצדקה בשביל טעם זה שהקב"ה ישמע גם לשועתי בעית ולא אשכח ר"ל שלא נתן לי הקב"ה תכף פרנסתי עבור זה וא"כ היה מקום למנוע מן הצדקה אמרי איכא גנבי הכא ר"ל מה שנותנים אינם מחזירים ולמה לי ליתן השיב לו האי גלגלא דרקיע הוא ר"ל עוד יש מקום ליתן אף שאינו מן הצורך ליתן עבור זה מ"מ מחויב ליתן מפני שהוא גלגל החוזר בעולם ולעולם יתפלל אדם על מדה זו שאם הוא לא בא יבא בנו או בן בנו שנא' כי בגלל הדבר הזה וגו' וק"ל:

ס פי' עקידה שער כ' רבי יוחנן משתעי זמנא חדא הוה אזלינן בספינתא וחזינא ההוא כוורא דאפיק רישיה ממיא ודמי עיניה כתרי סיהרי ונפץ מיא מתרתי אוסייה כתרי מברי דסורא. רב ספרא משתעי זמנא חדא הוה קא אזלינא בספינתא וחזינן ההוא כוורא דאפיק רישיה ממיא ואית ליה קרני וחקיק עלייהו אנא בריה קלה שבים והוינא ש' פרסי ואזלינן לפומיה דלויתן א"ר אשי ההוא עיזא דימא הוה דבחישה ואית לה קרני:

(ונפץ. ושפך): אוסייה. נחיריו: מברי דסורא. נהרות שבסוריא: בריה קלה. מבריות (קטנה) [קטנים] שבים: לפומיה דלויתן. שיאכלני היום: עיזא דימא. שכל מה שיש ביבשה יש בים

עין יעקב

לבך ככל ר"ת שלו הלכה כולם הנולד בקטנותה מחר ואף שאמרה דבר הבנין היינו מטעם שאין לך רשות לאחר אחרים לכך אמר משה אמת ותורתו אמת: היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי. פרסאים אלפו היינו סוף עולם דהא מהלך העולם חמש מאות שנה וא"י אמצעיתו של עולם והיינו מקומו של רבה כ"כ שם ואמר שהלך עם נקבילם שארץ ולעולם בסוף

היה תחת יון התולה בשקיעת חולין: דבחישה. חופרת היה נקרית לבקש אחר מזונותיה:

מהרש"א הזינן ההוא כוורא דאפיק רישיה וכו'. כאמר על מזל אדר דאפיק רישיה ממיא שהוא סוף ימי הגשמים אבל דמיין עיניה. כתרי סיהרי. כמו שטבע הלבנה להוסיף מים כן באדר כתוספו מים מהספרת מלגים כדאמרינן באבות דשמואל דעביד לנכתיה מקוואות ביומי ניסן מטעם זה. וז"ש שנפץ בו מים כו'. כי בחדש ומזל טבת ושבט אשר לפניו נקרשו המים כקרח ולא כפון המים: וחזינן ההוא כוורא דאפיק כו' ואית ליה קרני כו'. גם זה בדרך שכתבנו לעיל על מזל אדר שהוא בסוף ימי גשמים ואית ליה קרני כו' ב"ש מעשיו כי בהם עווים יכנח ביומי הגן: וחקוק עליה אנא בריה קלה שבים. ע"ש שהוא סוף י"ב מזלות כולם: והוינא ג' מאות פרסה. ע"ש מהלך כל מזל ל' יום שהוא מהלך ג' מאות פרסי כשיעור מהלך אדם בכל יום י' פרסאות: יאזלינא לפומיה כו'. שזכב ומזל זה הולך לפומיה כו' ר"ל לפומיה דראש המזלות דהיינו מזל טלה וע"ש שדומה מזל אדר לדג קטן שהוא סוף המזלות דימה ראש המזלות לדג גדול שהוא לויתן שכיהם מזלות של הגאולה גם דימה כן על שם שסוף מזל דגים הוא מוסיף מים בעולם כמ"ש לעיל ואמר שמוסיף כל כך עד שהוא די לפומיה דלויתן כי גם בניסן שמתחילין ימי החמה כתוספו בו המים כדלעיל בההוא דאבוה דשמואל ודו"ק:

סא רבי (יונתן)[יוחנן] משתעי זמנא חדא הוה קאזלינא בספינתא וחזינן ההיא קרטליתא דהוו מקבעי בה אבנים טובות ומרגליות והדרי לה מיני דכוורי דמקרי

ע"ב (בירשא) [כרשא]נחית *בר אמוראי לאתויי ורנש ובעי דנישמטיה לאטמיה וזרק זיקא דחלא ונחת נפק ברת קלא ואמר מאי אית לכו בהדי קרטליתא דדביתהו דר' חנינא בן דוסא דעתידא לשדיא תכלתא בה לצדיקי לעלמא דאתי. רב יהודה הינדואה משתעי זמנא חדא הוה אזלינא בספינתא וחזינא ההוא אבן טבא דהדרי ליה תנינא ונחת בר אמוראי לאתויה אתא תנינא קא בעי (בלע) [למיבלע]לספינתא אתא (ציפרא)[פושקנצא] פסקיה לרישיה אתהפיכו מיא והוו דמא אתא תנינא חבריה שקליה ותלייא לה ואחייה הדר אתא הא בעי בלעה לספינתא הדר אתא ציפרא פסקיה לרישיה שקלא להיא אבן טבא שדייה לספינתא הוה ציפרי מליחי בהדן אותבינהו עלייהו שקלוה ופרחו להו בהדיה

קרטליתא. ארגז: דמקרא בירשא. כך שמו: בר אמוראי. אדם היודע לשוט במים: בעא דנישמטיה לאטמא. שבקש לחתוך ירכו: זריק ליה חלא. מוגן וברח מרימו לים: למישדייה ביה. להבליע בו: והזינא ההוא אבן טבא. לתוך הים והדרא ליה תנינא. ה"ג אתא ההוא תנינא רגם וקא בעי למבלע לספינתא אתא פושקנצא. עורב נקבה וקטעיה לרישיה דתנינא: איתהפכו מיא והוו דמא. מרוב דם שהיה גדול הרבה: הדר קא בעי לטבועי לספינתא. אתא ההוא פושקנצא וקטליה ואזל בר אמוראי ושקלה לההיא אבן טבא ותלינהו להנהו ציפרי לנכסות אם (יחיו) [וחיו]: ופרחו להן בהדי. ההיא אבן:

מהרש"א הזינן האי קרטליתא כו'. כדמסיק שזאת הקרטליתא היה שכר טוב הגנוז לצדקת זו נע"ל לאשת רבי חנינא בן דוסא ליתן בו תכלת וע"כ הוה שדיא וגנוז בים ע"פ הכתוב' דפ' גיד הנשה תכלת דומה לים וים כו' וזכר שהיא זכתה לשכר של עה"ב כזה ע"פ מ"ש בתענית שלא רצתה להנות משכר של עה"ב בהך עובדא דיהבו ליה לר"ח בן דוסא חד ברעא ופתורא דדהבא ואמרה ליה כ"ע אפתורא דתלת ואנן אפתורא דמחסר בעי רחמי ושקלוהו והוא ענין שאמר דבעי דנישמטיה לאטמא. לרמוז להם שזכתה לזה על שלא רצתה בעה"ז משכר עוה"ב להיות חסר שם שלחן שלהם רגל א' אבל הם לא הבינו ברמז זה: ושדא זיקא כו'. עד דנפק בת קול והודיע להם דבר זה מפורש ואמר דעתידא דשדיא תכלתא כו' הוא המכוון לצדיקים לעתיד לבא שיגיע השגתם עד כסא הכבוד כמ"ש תכלת דומה לים כמפרש פרק כיסוי הדם ע"ש: והזינן ההוא אבן טבא כו'. הביאור הנה אבותינו ראו בכל דור גם אנו מיום שעמדה מלכות גזרו עלינו שלא יעסקו בתורה ובמצות כדאמרינן בברכות ובמגילה ובכמה דוכתין אבל הוא אלקינו יתברך ב"ה עזרנו בעלתו לשבות רחוקים ע"י מלכיות המתגרו' בהם בכל דור אשר ע"י זה יתבטל גזרתם הרעה וכההיא דקטיעה בר שלום דלא יכלת להו לכולהו והנה רבב"ח ראה ומלכיות המתגרות זו בזו בכלל הם כחלקות לב' מחנות ואומות עד ביאת גואלינו בב"י והם מלכות יון ומלכות ישמעאל. וע"ז אמר הוה אזלינן בספינה כו' הוא בגלות מלכות יון כמ"ש לעיל: והזינן ההוא אבן טבא. שהוא רמז לתורה מפנינים היא יקרה וכל חפציך לא ישוו בה: והדרא ליה תנינא. שהוא מלכות יון שהוא כחם הקדמוני שנקר' כן ע"ש אכזריותו עם אומה הישראלית כמ"ש לעיל בכוונת ההיא אקרוקתא כו' וי"ל דסדר לההוא אבן טבא התנין ועשה לו גדר שלא יגע לו בן ישראל (שלא יעסוק) בתורה. ואמר נחית בר אמוראי. הם הת"ח שהם משיטים בים התורה: אתא תנינא וקא בעי למבלע ספינתא. שגזרו עלינו גזירות רעות על כל מי שיעסוק בתורה כדאיתא פרק הרואה בעובדא דר"ע. ואמר עד דאתא פושקנצא כו'. שהיא מלכות ישמעאל שנקר' ע"ש עורב נקבה כמ"ש ג"כ לעיל: ופסקיה לרישיה. במלחמות כו' והיה דמא ע"י ש"ד שנעשה במלחמות ההם כו' או רמז על ש"ד שעשו האומות בלימה הישראלית במלחמות בבעלי התורה כדמפורש בשבט יהודה. ואמר דאתא תנינא הבריה שקליה ותליא לה ואחיה כו'. הוא רמז למלכי חסד שהיו בו כמו אנטוכינוס וחביריו דשקל לההוא אבן טוב ותליא ליה כו' שמלכינו בו שהוא גופיה עסק בתורה וזכה בו לחיי עה"ב. ואמר הדר אתא. תנין אחר שעמד מלכות אחרת ממלכי יון אתא קא בעי ליטבע לספינתא דהיינו שרצה שוב לגזור עלינו גזירות רעות: הדר אתא. ההוא פושקנצא שהוא מלכות ישמעאל ופסקיה לרישיה דההוא תנין במלחמות ההם עד שנתבטל גזירתם הרעה עלינו: ושקליה להההוא אבן טבא. כמו שראינו על הרוב במלכים שהיו מלכי חסד נתנו הרשות לנו בכל מלכותא לכל אדם לקבל עול תורה ומצותיה. ואמר דהוה ציפרי מליחי בהדן כו'. הם שליפי השמד וליפרי הוא רמז לת"ח העוסקים ומפלפלין בתור' כמפורש לעיל בההיא דחזינן ההוא ליפרא כו' והוה כאילו כבר מתו בגלות ההוא והוה מליחי דר"ל שלא הסכימו לעבור על דת ועמדו בנסיון עד כי מהת"ח ההם אותבינהו. שלקחו לההוא אבן טבא שהיא התורה בהדן ופרחו בכמה גרושים שעברו עלינו בארצו' מלכי

עיון יעקב

בסוף שולם פרי קיימא: לשדיא תכלתא לצדיקים לעלמא דאתי. זה על כרמיך אמרו דלא כמ"ד מלום בעלום לעתיד לבא [illegible] חכלם [illegible] ונאמר [illegible] והים

מלכי יון ובאו מארצות ומלכים הטובים להיות לנו שם הלל' ותשוע' מגזירות רעות ההם והאל יעזרנו במהר' בימינו א"ס:

סב ס) **ת"ר** מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו באין בספינה והיה ר' אליעזר ישן ור' יהושע נעור נזדעזע רבי יהושע וננער ר' אליעזר א"ל מה זה יהושע מפני מה נזדעזעת א"ל מאור גדול ראיתי בים א"ל שמא עיניו של
איוב מא לויתן ראית דכתיב °עיניו כעפעפי שחר אמר רב אשי אמר לי הונא בר נתן זמנא חדא הוה אזלינא במדברא והואי אטמא דבשרא בהדן פתחנא ונקירנא ואנחנא אעישבי אדמייתינן ציבי חלם [אטמא] וטויניה. כי הדרן לבתר הריסר ירחי שתא חזינהו להנהו גומרי דהוו קא (מחממי) [מלחשי] כי אתא לקמיה דאמימר אמר לי
בראשית א ההוא עישבא סמתרי הוה הנהו גומרי דרתמא הוו °ויברא אלהים את התנינים הגדולים הכא תרגימו אורזילי דימא רבי יוחנן אמר זה לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון
ישעיה כז דכתיב °ביום ההוא יפקד ה' בחרבו הקשה וגו' על לויתן וגו':

נזדעזע. חרד הרדה: פתחנא ונקירנא. מיניח אלב וגיד הנשה: חלם. שנתחברה יחד כמתחלה: דסמתרי. עשב שמחבר כדאמרינן (בהשוכר את הפועלים) [בהמקבל] בב"מ ובאלו טרפות דעביד ליה קמתאי ותיי: דריתמא. רותם שאין גחליו כבין מהרה: אורזילא דימא. ראמים בים: נחש בריח. [הוא] לויתן זכר תקוף הוא כבריח: עקלתון. לויתן נקבה שמקיף את כל העולם:

מהרש"א א"ל מאור גדול ראיתי. אמר מאור גדול ולא אמר אור גדול יש לפרש שרב יהושע חשב כדעת חכמי האומות דאמרינן בפ' מי שהיה דביום חמה מהלכת למעל' מן הרקיע ובלילה למטה מן הרקיע וכראיה דבריהם שביום מעיינות צוננות ובלילה רותחין והיה זה המעשה בלילה כדמשמע שהיה ר"א ישן והוא שא"ר יהושע לחמה שהיא מאור הגדול ראיתי בים שהיא מהלכת תחת התהום בלילה ור"א א"ל לפי דעתו גם לא יתפור דהעולם דומה לאכסדרה כו' וכיון שהגיע חמה אצל קרן מערבית לפוכות ככפפת ועולה למעלה מן הרקיע והוא כדעת חכמי ישראל בפרק מי שהיה דבלילה עולה למעלה מן הרקיע ולזה א"ל ר"א שא"א לראות החמה בים אבל עיניו של לויתן ראית בים דכתיב ועיניו כעפעפי שחר וע"ש זיכוך בריאותו כעלם השמים לטוהר כי הוא יהיה מאכל ותענוג נפשיי לצדיקים לעה"ב כדלקמן וק"ל: ההוא עישבא סמתרי כו'. יש לפרש שנקרא כן שזה שם דבעי ליה לאתויי לעשותו קד וק"ל: את התנינים כו' אורזילי דימא כו'. נראה לפי שכל מה שיש ביבשה יש בים כדאמרינן בחולין והמין ביותר גדול הנזכר ביבשה הוא הראם כדלעיל יש לנו לומר שהכיפר בים בבריאה ממין היותר גדול דהיינו תנינים הגדולים הוא ג"כ מין ראם ומה שפרט אותן התור' בבריאת רמש המים טפי מבבריאת רמש האדמה שלא פרט בהן ראם י"ל שאלו במים יותר גדולים בהפלג' מאותן ביבשה אע"ג שהפליגו ג"כ בהם הרבה לעיל בגדולתן ולמ"ד כמי שהם לויתן נחש כו' פרט בהן יותר בבריאה לפי שהן תענוג ומאכל נפשיי לצדיקים לעתיד ומה שלא פרט ג"כ ברמש האדמה בהמות בהררי אלף ה"כ לפי שאינן גדולים כ"כ בהפלגה כמו הלויתן שמקיף כל העולם וק"ל:

סג סס **א"ר** יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר
ע"ק ד"ס ונקבה בראם ואף לויתן [נחש בריח ולויתן נחש
סער סס עקלתון] זכר ונקבה בראם ואלמלא נזקקין זה לזה מחריבין את כל העולם מה עשה הקב"ה סירס את הזכר והרג את הנקבה, ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר
ישעיה כז °והרג את התנין אשר בים. ואף בהמות בהררי אלף זכר ונקבה בראם ואלמלא נזקקין זה עם זה מחריבין את כל העולם מה עשה הקב"ה סירס את הזכר וצינן את הנקבה
איוב מ ושמרה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר °הנה נא כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו. הנה נא כחו במתניו זה זכר ואונו בשרירי בטנו זו נקבה התם נמי לסרסיה לזכר וליצננה לנקבה דגים פריצי וליעבד איפכא אבע"א מלחא
תהלים קד דנוקבתא עדיף אבע"א כיון דכתיב °לויתן זה יצרת לשחק בו בהדי נקבה לאו אורח ארעא הכי נמי למלחה לנקבה כוורא מליחא מעלי בישרא מליחא לא מעלי ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שבקש הקב"ה לברוא את העולם א"ל לשר של ים פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם אמר לפניו רבש"ע דיי שאעמוד בשלי בעט בו
איוב כו והרגו שנא' °(רוגע) [בכחו] רגע הים ובתבונתו מחץ רהב א"ר יצחק ש"מ שר של ים רהב שמו ואלמלא מים מכסים אותו אין כל בריה יכולה לעמוד מפני ריחו
ישעיה יא שנאמר °לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים אל תקרי לים מכסים אלא לשר של ים מכסים:

זכר ונקבה בראם. כדכתיב נחש בריח ונחש עקלתון: מחריבין את העולם. שיהו להן ולדות הרבה גדולים שמחריבין את העולם: סירס את הזכר. שלא יזקק לשאר דגים א"כ דלא ליהוי ליה לער תאוה: שנא' והרג את התנין. סיפיה דהאי קרא דיפקוד ה' בחרבו הקשה הוא ומדלא כתיב יהרוג וכתיב יפקוד קא דריש הכי והכי משמע ליה קרא יפקוד ה' בחרבו הקשה על לויתן נחש בריח לעתיד לבא כאשר עשה את לויתן נחש עקלתון שהרי הרג את התנין אשר בים משעת ימי בראשית: בהררי אלף. *פסוק הוא בספר תהלים במזמור לאסף כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף על שם שרועה אלף הרים בכל יום: כחו במתניו. שלא הטיל זרע ממיניו: ואונו בשרירי בטנו. שלא ילדה ממיניה ולעיל מיניה כתיב באיוב הנה נא בהמות אשר עשיתי עמך: התם נמי. גבי לויתן: וליצננה. ללויתן נקבה ולמאי הרגה: דגים פריצי. ולא

הכוונה דגים באיוב כתיב הנה נא בהמות גו' כי על בול הרים ישאו לו בהררי אלף ליכא דהאי קרא הרי"ף

עיון יעקב

והיה ר' אליעזר ישן ור' יהושע כו'. אתי לאשמועינן דיך אף שאף שני ישראלים הולכי' בספינה מקום סכנה כהולכי' יחיי' לא ישנו שניהם רק אחד כנער שיכול לשמור זה את זה: מאור גדול ראיתי בים. לכך נזדעזע דאולי היא גלא דמטבע לספינה שבראשו מתחזיא כי בוליסא דנורא חיוורתי כדאיתא לעיל ריש פרקין. ע"ר שז"ל ר"י שמא עיניו של לויתן הוה: כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה. אפי' באילנות ופירות וכן שיצאו מבקיאין בדברים אלו שיש להם סימנים בזה היא דנוקבא והיא דדוכרי: נזקקין זה לזה. שיהיה כאן ולא נקבה. זה עם זה לפי שאין משמש זה ס זה כדרך שאר בעלי חיים: דגים פריצי. משמע דכל מיני דגים פריצים הם ועשה הקב"ה כן בטבע בריאתם שלא יהגו כהו ליזון לפי שהם תמיד במים המקררין ומלכנין בטבע להכי פריצי שלא מהני בהו ליזון. אפי' ליזון גמור ולי"ל דהיינו דוקא במינייהו אבל דג עם שאינו מינו אינם פריצים כל כך אם מלכנין ליזון גמור להכי מקשה שפיר וליעביד אפכא להרוג את הזכר ולמלחן הנקבה דאז ליכא למיחש שיהא נזקק לשאר דגים כיון שהם אינו מינו לא פריצי כל כך אם הם מלכנין ליזון גמור ועיין בקיקיון דיונה: ה"ג למלחה לנקבה. עיקר הקושיא שלא יועיל קנאה במעשה כיאשי"ה או לפרש ולכן בלויתן כמו בבהמות או לימלוח בבהמות כיון בלויתן לפסק כלשון המתקן הספר נמי כו' הכא נמי וכו' ועיין במהרש"א ובקיקיון דיונה ולשמ"ש לקיים: ואלמלא מים מכסים אותו. לפי שלא רצה לבלוע כל מימות שבעולם הוכרחו המים כולם ליכך אל הים ולכסותו כדי שיוכלו לעמוד מפני ריחו ומש"ה כל הנחלים הולכים אל הים:

ולא והכי בהו לינן: ה״ג אבע״א כיון דכתיב לויתן זה יצרת לשחק בו׳. כדאמרינן במס׳ ע״ז בשעה רביעית הקב״ה יושב ומשחק עם לויתן: **הבא נמי למלחה.** לגבוה לנקבה ומה בלע להיותה ונלכנה: **ובלע כל מימות.** כדי שחרלה היבשה: **די שאבלע.** מים שני דלהכי כתיב והים איכו מלא בבולע אותם: **רונע הים.** לבון שבירה: **מפני רידו.** שהוא מוסרח לפי במת ולכך הוא מבריח: **אל תקרי לים מכסים.** בהרי הים עלמו מים הוא ע״כ פי׳ רשב״ם ז״ל:

הרשב״א אל תרמיק להיות לנדיקים לעוה״ב סעודה כפשטות הדברים שבא במקלת ההגדות בתלמוד ובמדרשות שאין תכלית להם ז״ל באותן הסעודות כונת המאכל לבד מילוי הכרס ולהנאת הגרון שאין זה ענין העוה״ב אלא שכבר נודע שבקלת המאכל והמשתה יעוררו כחות הגוף ובהתעורר כחות הגופניות יתעוררו ויתחזקו ג״כ כחות הנפש לאיזה ענין שיכוון אליו האוכל להמשיכה ולהישירם אליו לפי שהמאכל והמשתה סבות גדולות לבנחת הלב ולהרחיק העצבון והדאגה ומן הידוע כי ברבות השמחה יתחזק הכח השכלי שיש בנפש ויהיה יותר מוכן להשיג מושכלות וכענין מה שאמור באלישע קחו לי מנגן ואמרו רבותינו ז״ל אין הנבואה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך שמחה והיא הכוונה בעצמה שמכעו ז״ל התפלה בעתות העצבון והדאגה ואולי גם היתה הכוונה בענין יצחק אע״ה בבקשת המטעמים כשבא לברך את בניו וביאר הכוונה באומרו תברכך נפשי לא אמר בעבור אברכך עכרף. לזה עוד מה שנתנה התורה במנות התורה קרבנות ונותם בהם באכילת המזבח והבעלים והכהנים וכולן משלחן גבוה הם זוכים וכבר ידעת מ״ש ואכלו אותם אשר כופר בהם ובא בקבלה האמיתית בפירושו מלמד שהכהנים אוכלין ובעלים מתכפרין. ועוד הראה כתוב ויקח יתרו עולה וזבחים לאלהים ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים וידוע מסעודת אהרן וזקני ישראל גם מסעודת שמואל ובני הנביאים שלא היי תכלית הכוונה בהם לתענוג המאכל וקבוץ בני אדם לאכול ולשתות עמהם רק לבוין הלב ולהמשיך המשכה לידיעת המושכלות כמפורסם בענין שמואל ולהקת בני הנביאים העומדים עליו והוא עומד עליהם ומתנבא ויורה עוד על זה אמרו בענין יתרו לפני האלהים ועל הלדדים האלה ויותר חזקים בהיות המעתדות ההם ר״ל לעה״ב יותר נכבדים יתכן להיות הסעודות ההם לנדיקים מגשר ודגים נבראו מששת ימי בראשית לתכלית הזה ובתכלית העונג שאין העולם ראוי להשיג אליו זולתי לעה״ב ואותם שהם מזומנים לאותה הסעודה שהם תכלית המתוקם במין האנושי ואפשר שאותם המאכלים זבי השבע מאד בתחלת הבריאה להיותם מרבים השכל בטבעם כענין הכתוב ונחמד העץ להשכיל גם ידוע היות במקלת הסמים והמסעדים שהם בטבעם מועילים לזה כ״ש אותן שנבראו מששת ימי בראשית לכוונה זו וברוך אל אמת היודע האמת. והנה ניתן המן בזמן שניתנה התורה ושנשפע שפע הנבואה על דור ההוא לפי כי מן הבלאה מעניטו היה ראוי ובאות מאד לנם מעותדים לדעת האמיתות ולהתבונן במושכלות ובמחקרי התורה השלמה שהיא כוללת את הכל ולהיותם שכלים הנפרדים עד שהיה דוד ע״ה מספר חסדי הש״י ומתמיה איך היה באפשר לזון איש מלך שהוא איש במזון כמוהו המיישר השכל להשיג המושכלות בשכלם הנפרדים והוא אמרו לחם אבירים אכל איש לומר כאילו פרנסן ונדבר ראוי להיות לחם אבירים למלאכים ויורה עליו אומרו אכל איש ועי״כ אמרו ז״ל שהיו טועמים בו כל המטעמים ומן שכולל כל המטעמים נאות לעם מתעסקים בעניינים כוללים כל הדעות ועי״כ שמוהו רז״ל רמז למזון הלדיקים לעה״ב אמרם בחגיגה שטוחנין ברקיע פלוני מן לנדיקים ועם היותינו לוקחין הדברים כפשטן אל תקשה עלינו ממה שאמרו רבותינו ז״ל העוה״ב אין בו לא אכילה ולא שתייה לפי שאנו מאמינים שעוה״ב יכנסו בו הלדיקים בגופותיהם ויהיה בו כענין משה בסיני ואם תרלה לומר בענין אליהו ומכוך שאמרו רבותינו ז״ל שנכנסו בגן כלפידי אם יוכל להיות שפעולות הגוף מתחלפות מענין לענין להפכו מכ״פ רגע יפריד בין הפעולה הראשונה לשנייה וא״כ עכ״פ היה לפעולה הראשונה רגע בו יפלים נהוגם ואחר יתחיל הניחת השני שאדם ואולי אותה הסעודה המעותדת לנדיקים תהיה סוף הזמן שניאת בו ענין פעולות טפנית במאכל ובמשתה ואחריה יתבטל מהם המעמד ההוא ויהיו יושבים ועטרותיהם בראשיהם מתעדנות מזיו השכינה ותהיה להם סעודה ההיא בענין העגלה אלא שזה השלום הקודם וזה השלום החול עוד תדע כי נבראו בתחתונים עניינים גופנים שהם גורות לצורות רוחניות כגן עדן שהודיענו הש״י בתורתו השלמת סימניו וגבוליו ונהרותיו והארצות שהם סובבין אותו להיות אדם הראשון עומד בתוכו אוכל פירותיו ומתעדן בעניינים הגופנים והתכלית בגן ונהרותיו ועניניו ואילניו להתבונן מהם במושכלות שהם גורות להם גם אנחנו נלטוינו במלאכות הגופניות להיותם תבנית לתבונות המושכלות כענין המקדש וכליו והמשכן וכל כליו והרי אמור במשכן וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר ואמר ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו ולא אמר כן תעשו ואמר במקדש הכל בכתב מיד ה׳ עלי השכיל כל התבנית ואפשר גם לבהמות ולויתן שהם בגוף ובמיוחם במושכלות גם בשיפורם רמזו לנו ז״ל עניינים דקים כאשר אפרש בעזרת האל ואקדים לך הקדמה דע כי מפני שהקיום הגופני בבני האדם במאכל ובמשתה גם עקרי העגונות בני האדם בהם כינו בדברי חכמים גם בנביאים קיום הנפשות ותענוגם במאכל ובמשתה גם עקרי תענוגות בני האדם אמר הכתוב ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו וכבר ידעת שתרגם אונקלוס ע״ה והוו חדן בקרבניהון דאיתקבלו ברעוא כאילו הוו אכלין ושתין ועוד אמרינן במדרש ויאכלו ויבתו אכילה נראית ואמרו יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית לנדיקים וכאלו רבים. גם ידעת שהגניזה וההכינה בהעדר החיים ולפיכך כינוי אפיסת דבר והעדרו מדבר לגניזה ולהכינה. גם ידעת שהדבר המעמיד כינו אותה בתלישה בהמרם מלח ממון חסר ונמנכו ברית מלח עולם מפני שהמלח מעמיד מלקבל ההפסד. ודע כי מפני שהחום והליכון מקרים ומשנים את הגוף ובקור זה יפעול זה גם בקנת החום יתפעל ויגמור ביטול כל המתנפל לפיכך כינו מקרה התמורה בחום וליכה יקראו לפועל חום ולאפס והעדר לינון גם הסירום רמז להעדר הדבר לפי שהסירום העדר כח התולדה וכבר פירשתי במקלת האגדות שהפועל יקרא בכתובים ובדברי חכמים זכר ומקבל הפעולה ושהפועל נראה פעולותיו בו יקרא נקבה לפי שהזכר פועל והנקבה כלי שהוא מראה פעולותיו בה ומעתה שמע מה שרמזו בענייני לויתן ובהמות שנבראו זכר ונקבה והריגת נקבת לויתן וליכון נקבות בהמות וסירום שני זכרים רולה לומר לויתן ובהמות דע כי בהגדה זו ובהגדות שבאו למטה בענין לויתן גם במדרשים בענין בהמות ולויתן רמזו לנו ז״ל ענין הנפש והשכל גם ענין החומר והצורה ר״ל התבנית וענין תחיית המתים והעוה״ב והשכר לנדיקים ולרשעים ומפני שהיו מקלת מן המתחכמים בדורות כופרין בענין תחיית המתים והעוה״ב גם המודים בהם חלוקים בעניינם ונשתנו בהם הדעות גלו לנו האמת בהגדות אלו גם רמזו לנו למה לא יהיה האדם מוכרח על מעשיו עד שיהיה מתדמה לשכלים הנפרדים להעמיד על הכוונה שנברא בעבודה שהיא עבודת הש״י וידיעת אמתתו שהיא פעולת השכל ודע כי נפש האדם בכח חכמה מוכנת לקבל השכל בכח השכלי שבה וכשהיא נגררת אחר השכל ונזקקת לו הוא המראה פעולותיו בה והנפש כחומר והשכל לה כצורה ע״כ יקרא השכל זכר והנפש נקבה וענין לויתן ענין חיבור מלשון ילוה אישי אלי גם הוא ענין פאר מלשון כי לוית חן הם לראשך ומפני שמתאוה אל הנפש וכשהיא נגררת אחריו הוא לה לוית חן נקרא לויתן וכשהיא נזקקת לו ומתאוה אליו מחלת להיית כמוהו וקראם זכר ונקבה כאילו הם מין א׳ וענין א׳ זולתי שזה זכר פועל וזו נקבה מקבלת הפעולה וע״כ אמרו כי לוית חן נבראו זכר ונקבה ופעמים יקראו אותן לויתן מפני שהם מתלוין ומתחברין לגוף וכמו שאני עתיד לבאר באגדה של משה בזו בענין ירדן המתגלגל לפיו של לויתן והאזור אל הענין שאמרו כי מן הידוע שהכוונה בבריאת המין האנושי להיות עובד מכיר ואחר שנתבאר על הכוונה זו למה לא נברא ישר מתדמה לשכלים ושלא יהיה לנפש האדם כח המתעורר שממנו מתאוה פעם לדבר ופעם שמאסהו ובורח ממנה כדי שתהיה נפשו ושכלו נזקקין זה לזה תמיד ויהיו כשכלים הנפרדים והיתה התשובה בזה כדי שלא יהיו מחריבין את העולם ר״ל שיבטל מן המין האנושי כח התולדה לפי שאין ענין התולדה מפעולות השכל רק מפעולות הנפש המתאוה וע״כ אמרו רז״ל שפירש משה מן האשה שנאמר לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי מפני שדבקה נפשו תמיד למעלה. גם אמרו בבן עזאי מה אעשה שחשקה נפשי בתורה (ולא) [ולשון זה] שבטל ממנו כח המתאוה ומלבד זה הוא שנקרא בדברי רז״ל יצה״ר ואילו היה בטל יבטל העולם ויחרב והוא שאמרו רז״ל יצר חטא ואשה שמאל דוחה וימין מקרבת. ואמרו באנשי כנסת הגדולה שבקשו רחמים על שסתלקות יצה״ר ולא כמלאת ביצה בת יומא והולרכו לבקש רחמים עליו שיעצור שאין קיום הגופות בבעלי חיים הגופניים זולתי עמו ובשבתו והארץ לא תהו בראה לשבת יצרה ומספר הדורות לפניו כי כן שיינה חכמתו יתברך ואמרינן בפ״ק דע״ז באו ונבזיק טובה לאבותינו שאלמלא לא חטאו לא באנו לעולם. וא״כ היה הענין השכל מתמיד על הנפש ונזקק לה תמיד ותהיה דבקה למעלה בלי שתתפרד ותתקיים בכח הגוף לעה״ב כענין אליהו והוא אמרם ז״ל אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון גם אמרו ברכה שלא היה פוסק מגרסא ולא היה מלאך המות שולט

שולט בו עד שנדמה לו כשר שהפקידו ונתפרדה מחשבתו ומת והרוג להם בזה מה שאמרתי ואמרו שאלמלא שעשו ישראל את העגל לא מתו שנאמר אלהים אתם ובני עליון כלכם. ע"כ אמר שסירס הזכר והרג את הנקבה וכבר אמרתי לך שהסירוס השחתת כלי ההולדה והעדר הכח מהם והוא סבת ליחוק הזכר מן הנקבה וסבת הפסד בעלי חיים והוא סירוס הזכר והריגת הנקבה שאמרו: ואמרם ומלחה לצדיקים לעתיד לבא רלו בו שיש לנפש הצדיקים השארות והיא קיימת לזמן התחייה ולעוה"ב ומפני שנפש האדם והשכל לקוחים מים החכמה וגם דברים נעלמים ותפול בהם חקירת חכמה כינו אותה לדגים שנבראו מן המים. ומ"ש דליעבד איפכא לומר שיהרוג את הזכר ויקיים את הנקבה ומ"ש דמלחא דנקבתא עדיפא וכלל כל הענין אפשר כי מפני שלקח ענין העוה"ב בדרך משל זה המשיל בעניינים נאותים למשל כאילו הענין בו בלי חילוף דבר ויקרה זה גם במשלים הבאים בספרי הנביאים. גם יש לי ענין והוא שאמר שעיקר המשל לומר שיש השארות לנפש והשכל האנושי והנפש יש לה קיום המשל בעצמו היה נופל בהם ג"כ בהפך שם סירוס הנפש לומר שאינה נפעלת מהשכל תמיד הוא הסירוס שיש לשכל שאינו פועל בנפש וגם היא יש לה מליחה והיתה התשובה שהמשל נאות יותר בזה לפי שיש נפש שאין לה מליחה שהוא נפש הרשעים שהוא יפה שהוא לה דבר קנוי ובקנינה היא נמלחת והוא השכל כלה' ונעשית אפר תחת רגלי הצדיקים ולפיכך אמר שמליחתה המעשים הטובים שהיא קונה בו. ועוד כי אחר שכינו השכל בזכר והנפש בנקבה ולויתן הוא שאמר הכתוב שמשחק לפניו יתברך כלומר שכינו אותו כן מפני שדבק למעלה לאו אורח ארעא לכנות הענין בנקבה. עוד אמרו כי בהמות זכר ונקבה נבראו כאן רמזו לחומרי הגופות וצורות תבניתם ועשו החומר נקבה וצורת התבנית זכר כדרך המשל בעצמו שאמרנו למעלה וכינו החומר לבהמה לפי שהוא באמת מתראה לחומר הבהמה וכמוהו צורת תבניתו שאין להם חלק בבינה. ואמרם שאלמלא נזקקין זה לזה מחריבין כלו בו שאם היו עניינים ככה על תכונה אחת ועל תבנית אחד בלי שיפסד היה העולם חרב שכבר נודע שאין הויה בהווים הנפסדים רק בסבת ההפסד ולפי שאין חומר נפסד לגמרי אלא פושט צורה ולובש צורה אחרת ומתגלגל מצורה לצורה לא קראו העדר צורתו מיתה ולא הריגה אלא צינון ואיירו בצורה שהיא מסורסת מן החומר ולפי שהצורה עומדת בכח אמרו הנה נא כחו במתניו זה הזכר ולפי שהחומר פושט צורה ולובש צורה והוא כמשלח פארות ואמרו ואונו בשרירי בטנו הם הגידים שמתפשטים ונמשכים מבטנו ואמרו שהם מעותדים לסעודת הצדיקים לעוה"ב לומר שהתחייה באותן גופים בעצמם שמתו ולא שיפסידו אלו ויבאו אחרים בזמן התחייה לצדיקים שיעמדו. והטענה בזה שכל חלקי הצדיקים ר"ל הגופות בנפשות עבדו את ה' יתברך ואם יתבטל הגוף יפסיד זכות תשלום מעשיו ואין הש"י מקפח שכר שום דבר. ועוד כי נפש האדם עם היות אצילותה מלמעלה חייבה חכמתו יתברך להיות הגוף היכלה ומשכנה על התבנית הזה והוא התבנית הנאות להם ובכל היעודים המפורסמים בתורה גמול קיום מצות וביטולן אינן רק יעודים גופניים טבעיים בין משפטים לב"ד ואין בכולן אלא הנפש רע או טוב רק אלא הגוף לבד ומהידוע שהתכלית הזה מכוון ורצוי לעונש ושכר והנה יש בעוה"ז לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים ומהם מתים על יחוד השם ועל קיום המצות ואם הם נאבדים וכלים הנה הקבלו מן הנזקין והצערים לשמו יתעלה ויתחדש אחר תחתיו לראות בטובה ועוד נראה מה שאמר הכתוב יחיו מתיך ואין הנפש נמרת מתה כדי שיאמרו שתחיה גם הלשון המפורסם בעמינו גם בספרי החכמה בכל מקום תחיית המתים ואין מת כי אם הגוף גם זה בא להם ז"ל בכמה מקומות כמו שידעת שאמרו במדרש אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים גם מ"ש במתי יחזקאל גם הכתוב מעיד שאמר ותקרבו עצמות עצם אל עצמו. ואל תטעון עלינו מן האומרים לא היה אלא משל היה כי מדברי האומר הזה יש לנו ראיה ולא יחלוק החולק מן הצדיקים והדבר מפורסם עמנו ומקובל מן האבות ומוכרע מן הדעת גם נודע ידיעה אמיתית זו דעת חכמי ישראל ממה שאמרו הלך חגר בא חגר הלך סומא בא סומא ואח"כ * מתרפאין כדי שלא יאמרו אותן הראשונים הלכו ואלו אחרים הם. ועוד בכמה מקומות מפורשים מפורסם להם ז"ל שהוא כן. ע"כ אמרו ז"ל כאן שגם בהמות מעותדים להם זמן התחייה וליום הסעודה עומדים קיימים כן לעוה"ב כענין חנוך ואליהו והאלהים יזכו להיות מן המזומנים לה ע"כ:

מהרש"א אף לויתן נחש בריה כו' זכר ונקבה בראם כו'. ר"ל אע"ג דלא נבראו לקיום המין כדמסיק אלמלא נזקקים כו' אפ"ה נבראו זכר ונקבה. וכן **ואף בהמות כו'.** ואפשר שניתן להם מתחילה כח ההולדה כפי טבע הבריאה כי כל שנולד מסורס הוא תש כח בטבע אבל המסורס אח"כ הוא טוב למאכל וע"כ הוא מזומן לסעודה לע"ל: **וסירס את הזכר.** בלויתן איכו מפורש אבל ילמוד סתום דהיינו בלויתן מן המפורש דהיינו מבהמות'. ופי' **הנה נא כחו במתניו.** כי הבנים הנולדים לזכר הם כחו כמו כחי וראשית אוני גם נקראים יוצא חלציו וע"כ אמר בו כחו נשאר במתניו ולא יצא לחוץ ורש"י באיוב פי' בע"א וז"ל כחו במתניו ביצים מכוסים ונסתרים כו' ע"ש: **וליעבד איפכא כו'.** לאו אקרא פריך דאימא דקשיא הכי הוא דליכן הנקבה והרג הזכר אבל אדרב יהודה שאמר שהרג הנקבה וסירס הזכר פריך דאימא איפכא ועוד י"ל דאקרא נמי פריך דמדכתיב תנין בנו"ן ולא תנים כמו ותנים בהיכלי עונג בנות תנים למעון תנים והרבה כמוהו משמע ליה דהרג הנקבה שנו"ן תבא לנקבות במקום המ"ם לזכרים וק"ל: **ה"ג למלחה לנקבה כו'.** ופרשב"ם מה בלע להחיותם וק"ק דא"כ מאי פריך מעיקרא גבי דגים ולינכנה לנקבה ומסיק נמי אי לאו משום פריצות דדגים החיה מי הנקבה ואפשר לפרש ולקיים פירוש רשב"ם למאי דמסיק נקבה מליחא מעלי פירושו דמליחא מעלי ויותר טוב ממלכנה ולהחיות לא איצטריך לן דפריצות בדגים ותו לא מידי וק"ל: ודע כי יש לנו להאמין בכל הדברים האלה כפשטן ואף שהמפרשים האריכו בדרוש הזה לפי כוונתם ועכ"ז אין הדברים יוצאים ממשמען ודו"ק: **בשעה שבקש הקב"ה לברוא העולם א"ל לשר של ים כו'.** גם זה המאמר שנסמך למאמר לויתן דלעיל יש לפרשו כפשטיה השר של ים היה בריה גדולה בים דוגמת לויתן והוא מבורר כי לפי הטבע שיהיו המים עולים על הארץ בהיקף כ"א מהיסודות הפשוטים לחברו וכפי אותו הטבע היה שר של ים ממונ' על המימות ורצה הקב"ה לבטל אותו הטבע שתראה היבשה לישוב העולם ועל כן אמר ליה לשר של ים שיבלע כל מימות שבעולם לבטל הטבע והוא השיב די שאעמוד בשלי כפי טבע הבריאה ואמר דבעט בו יהרגו וביטל אותו הטבע ובמאמרו יתברך ב"ה כינס המים למקום אחד היפך הטבע כדאיתא במסכת תענית אפסוק נותן באוצרות תהומות וגו' וגומר וז"ש בכחו ובמאמרו רגע והשקיט כל המימות תוך הים היפך הטבע ובתבונתו מחץ וביטל כח וטבע הרהב שלא עשה רצונו יתברך בזה. וע"ז **אמר ש"מ שר של ים רהב שמו.** דלפי פשוטו קאי על המצרים הוא שם התואר מלשון מתגאה כמו שהם הרהיבוני ירהבו הנער בזקן אבל לפי ד"ש זה אי נמי שם התואר אבל שרו של ים כך שמו ולא על שם הגאוה נקרא כך דומה שהשיב די שאעמוד בשלי איכו ממדת הגאוה והוא קרוב לעני' ענוה. ושאמר **אין כל בריה יכולה לעמוד מריחו.** כי בריה גדול כזו ודאי היה מסריח במקום מגולה ביבשה כיון שלא נמלח לקיום כמו הלויתן שאמרו לעיל שנמלח לקיום לעתיד לסעודה לצדיקים אבל במים איכו מסריח כדאמרי' בעלמא דמיא מטרשי ליה ושאמר **אל תקרי לים מכסים כו'.** דלפי פשוטו מאי כמים לים וגו' דים היינו מים כפירוש רשב"ם ולא ניחא להו למימר דים היינו שגומא וקרקע המקום כפירוש הרמב"ן בפרשת בראשית דלמקוה המים קרא ימים לא משמע כן אלא דכינוס המים הם עצמם קרויים ימים:

*בשם הגאון הגדול בעל קיקיון דיונה: דגים פריצי כו'. פירש רשב"ם ולא מהני בהו צינון כדאמר דהיינו אי הוו לויתן זכר ונקבה שניהם חיים שכחם ותיאום של שניהם גדול לא היה מהני בהם צינון, אבל אי נשאר רק חד מנייהו וא"כ לא שיה ליזקק רק לשאר דגים שאין כחם גדול לכך היה מועיל סירוס או צינון ובזה מתורץ מה שמקשים על פי' רשב"ם לעיל סירס את הזכר שלא ליזקק לשאר דגים ידו"ק. ובתו"י האריך לרמות פירוש הראשון דברי רשב"ם ורוצה לקיים פירושו דאי נמי לא יהוי לו נער תאוה וכאשר כתבתי נראה לי ברור: הכא נמי למלחה לנקבה. פרשב"ם ומה בלע להחיותה ולצננה וז"ל מהרי"ם ז"ל וק"ק דא"כ מאי פריך מעיקרא גבי דגים ולצננה לנקבה ומסיק נמי אי לאו משום פריצותא דדגים

ססים

כהיא נמי הנקנה והפשר לקיים פרשנים לנוחי דמפיק נקבה נגיחא ומעלי פי' דמליחא מעליא ויותר טוב מלגננה ולהמיתה לא איצטריך לן טעמא דפריצות בדגים ותו לא מידי ודו"ק עכ"ל. ודבריו דחוקים לעין כל מבין. ונ"ל דאין מקום לקושייתו פשיטא מקודם אין להקשות מה בלע בלהמיות הנקבה י"ל כדי לשחק בהם דעיקר פסוק בבהמות כתיבי באיוב וכמ"ש הגוי' בפסוק העושו יגש חרבו בדגים להרוג אחד כדי שלא יהיו מולידים כיון דפריצי אבל עתה שתירץ דלשחק בנקבה לאו מגרע גרעא א"כ שפיר מקשה למלחה לנקבה גם בבהמות והוא ברור וק"ל :

כד שם אמר רב יהודה אמר רב ירדן יוצא ממערת פמיאס
תניא נמי הכי ירדן יוצא ממערת פמיאס ומהלך
בימה של סיבכי ובימא של טבריא ומתגלגל ויורד לים
הגדול ומתגלגל ויורד עד שמגיע לפיו של לויתן שנא'
איוב מ יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו מתקיף לה רבא בר עולא
האי בבהמות בהררי אלף כתיב אלא אמר רבא בר
עולא אימתי בהמות בהררי אלף בטוחות בשעה שמגיח
ירדן לפיו של לויתן כי אתא רב דימי א"ר (יונתן) [יוחנן]
תהלים כד מ"ד כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה אלו שבע
ימים וארבע נהרות שמקיפין את א"י ואלו הן שבע ימים
ימה של טבריה וימה של סדום וימה של חילת וימה של
חילתה וימה של סבכי וים אספמיא וים הגדול ואלו ה'
ארבע נהרות ירדן וירמוך וקירמיון ופוגא כי אתא רב
דימי א"ר יונתן עתיד גבריאל לעשות *קניגיא עם לויתן
איוב מ שנאמר התמשוך לויתן בחכה ובחבל תשקיע לשונו
ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנא' העושו יגש
שם חרבו. כי אתא רב דימי א"ר יוחנן בשעה שלויתן רעב
מוציא הבל מפיו ומרתיח כל מימות שבמצולה שנאמר
שם ירתיח כסיר מצולה ואלמלא מכנים ראשו לג"ע אין כל
שם מא בריה יכולה לעמוד בריחו שנאמר ים ישים כמרקחה.
שם ובשעה שצמא עושה תלמים תלמים בים שנא' אחריו
יאיר נתיב אמר רב אחא (א"ר) [בר] יעקב אין תהום
שם חוזר לאיתנו עד שבעים שנה שנאמר יחשב תהום
לשיבה ואין שיבה פחותה מע' שנה. אמר רבה (בר בר
חנה) א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים
שם מבשרו של לויתן שנא' יכרו עליו חברים ואין כירה
מ"ב ו אלא סעודה שנאמר ויכרה להם כירה גדולה ויאכלו
שה"ש ח וישתו ואין חברים אלא ת"ח שנאמר היושבת בגנים
חברים מקשיבים לקולך והשאר חולקים אותו ועושים בו
איוב מ סחורה [בשוקי ירושלים] שנא' יחצוהו בין כנענים ואין
הושע יב כנענים אלא תגרים שנאמר כנען בידו מאזני מרמה
ישעיה כג לעשוק אהב. ואבע"א מהכא אשר סוחריה שרים
כנעניה נכבדי ארץ. ואמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה
איוב מ לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן שנא' התמלא
בסכות עורו זכה עושין לו סוכה לא זכה עושין לו צלצל
שם שנאמר ובצלצל דגים ראשו זכה עושין לו צלצל לא
משלי א זכה עושין לו ענק שנאמר וענקים לגרגרותיך זכה
עושין לו ענק לא זכה עושין לו קמיע שנאמר ותקשרנו משלי ו
לנערותיך והשאר פורשו הקב"ה על חומות ירושלים וזיוו
מבהיק מסוף העולם ועד סופו שנא' והלכו גוים לאורך ישעיה ס
ומלכים לנוגה זרחך :

אימתי בהמות בהררי אלף בטוחות. שלא יומתו כל שעה שיגיח הירדן אל פיו של לויתן דכל זמן שהוא חי בטוחים הם כמו כן: כי הוא. הקב"ה על ימים יסדה לא"י: קניגיא. ציד חיות בקשת ורומח כל עניני ציד קרוי כן וכן בשחיטת חולין וכי משה רבינו קניגי היה או בלסטירי היה: התמשוך וגו'. וכי אתה יכול לעשות קניגיא עם לויתן מכלל דעתידה לקנוג: העושו יגש חרבו. בבהמות כתיב באיוב וה"ה ללויתן: מפני ריחו שמתוך שיש לו הבל ומימות הרבה יוצא ריח קשה: כמרקחה. כבשמים כמו רוקח מרקחת מתוך שמכניס ראשו לג"ע: תלמים תלמים. שנראין שפירות עמוקים בים כתלמים של מחרישה: אחריו. כששתה יאיר נתיב הים: איננו חוזר לאיתנו. מרוב המים בחקרו: סוכה. הייתו מלמעלה גג וד' דפנות מד' רוחות: צלצל. הייתו סכך בלא מחיצות: ותקשרנו. הייתו דבר מועט שקושרין לתלות בצוארו כמין קמיע.

תוספות שמגיע לפיו של לויתן. ואינו מתערב בכל אותו מים כדמוכח בב"ר דקאמר וכי מעשה נסים הוא א"ר יוחנן אל תתמה הדין ירדנא עבר בימי טבריא ולא מתערב ע"כ :

וז"ל הרשב"א ז"ל סמוך למה שכתב למעלה אחר הגדתי לך ענין לויתן שהוא רמז לשכל והנפש. וענין בהמות שהוא רמז לחומר הגופות ועתה גלו לנו מקום עיקר אצילות הנפש ואיך מתהווה באדם לנפש חיה ועתה מפרש מתי ינהג מנהג הזמן הזה הגופני. ואקדים לך מזה הקדמה דע כי נפש האדם הוא אצילות הנאצל ממקום מקור החיים ומשתלשל מאצילות לאצילות עד שגיעו אל המקום אשר ממנו הוה באדם לנפש. ודע כי כל מקום קבוץ יקראו ים כאמרו ולמקוה המים קרא ימים. עוד תדע שדעת אנשי תורתנו והמקובל מן הנביאים והסכימו עליו מגדולי מחכמי התלמוד כי יש לעה"ז קצבה ויבא אל תכלית כאמרם שיתא אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב ובאלה רבים. ומעתה דע כי הירדן נהר ממש ויוצא באמת מן המעיין שהוא במערת פמיים ומתגלגל משם לימא של טבריא ומשם לים הגדול ולקחוהו ז"ל במשל לרמוז לנו בו ענין הנפש וציירו לנו בציור הזה ענין אצילותה מאיזה מקום ולאיזה מקום פורחת אצילותה ממערת פמיים שהם עיקר מקום אצילותה והוה באדם מקום עיקר המעיין ומשם משתלשלת ויורדת ממקום הראשון שמשתלשל שם הנפשות מן המעיין ים טבריה. המקום שמשתלשלת משם עוד ומשם פורחת והוה באדם ים הגדול והענין כאילו תאמר בדרך משל שאצילות הנפש מן השכל הראשון והוא ומימיו משתלשלות משכל לשכל עד השכל הפועל בדרך משל ושהשכל הפועל יקרא ים הגדול לפי שהים הגדול כל הנהרות נמשכים אליו כינה לשכל הפועל בדרך משל ים השכל שכל נהרי השכל נמשכין אליו ומקום מעמד הנפשות יקרא ים הגדול שהוא ים החכמה ומשם הווה לנפש. והוא מ"ש יוצא מן המערה ומתגלגל לימא של טבריא ומשם לפיו של לויתן רוצה בו הווה באדם לנפש חיה שהוא מתהוה לגוף ולשכל וזהו יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו. והקשו עליו שהמקרא הזה כתיב בבהמות והשיב אימתי בהמות בהררי אלף בטוחות בזמן שיגיח ירדן אל פיהו של לויתן רוצה בו עד אימתי יהיה בטוח מנהג העולם האומרים להיות נוהג דור הולך ודור בא כל זמן שיגיח וישתלשל אצילות זה כי מעת התחלת העה"ב יפסוק השתלשלות אצילות זה וממנו והלאה לא ינהג עוד המנהג הבהמיי החמריי אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה. ועל הנד הזה הוא שאמרו

עיון יעקב

אימתי בהמות בהררי אלף בטוחות בשעה שמגיח ירדן לפיו של לויתן. פלה בהמות בהררי אלף כמיתתו של לויתן כי מסממא מסתלה ממיתין הלויתן כיון דרב מליח מעלי מאכיל בשר מלוח כדאיתא לעיל בסמוך: שמקיפין את ארץ ישראל. לכך השכינה בארץ ישראל יותר משאר ארצות כיון שמוקף עם נהרות שהוא מקום טהור להשראת השכינה וכדאיתא בילקוט ריש יחזקאל על הפסוק ואני הייתי על נהר אובל: ובשעה שצמא עושה תלמים תלמים בים. ודם של סורה אבילה מרובה מפתיה שמילא משקיימו תרע ג"כ אבילתו הגדולה וכדאיתא לעיל דאמר אזלינא לגוויה דלויתן: והשאר חולקים אותו ועושין בו סחורה. ואע"ג דכתיב ולא יהיה עוד כנעני בקרב הארץ ל"ל דהאי לעה"ב שם דכתיב אבל לימות המשיח כתיב כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ועיין בשבת דף ס"ג ע"א ובפרש"י שם ובברכות דף ל"ד והתם נ"כ ר' יוחנן קאמר וליע בגוף המקרא ולא יהיה כנעני ומה שנדרש עליה: והשאר פורשו הקב"ה על חומות ירושלים. כי גם הצדיקים נקראים חומה כדאיתא לעיל בפ"ק אני חומה זו כנסת ישראל ע"ש :

לימי

שאמרו שעתיד גבריאל לעשות מלחמה עם לויתן ואלמלא שהקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנאמר העושו יגש חרבו לפי שכל חבור העה"ז השפל ולויו יש לו קצבה ובא אל תכלית ועתיד ליחרב כמו שאמרו רז"ל שית אלפי שני ומד חרוב. ע"כ אמר כאן שעתיד גבריאל לעשות מלחמה עמו ר"ל שיכלה הסידור הזה ויבטלנו ולפי שחז"ל כינו בכל מקום מדת הדין לגבריאל כאמרם בא גבריאל ותנעץ בקרקע בא גבריאל להפוך את סדום בא גבריאל ועשה לה זנב והמלה גזורה מגבורה לפיכך כינו הענין הזה בגבריאל ואמרם אלמלא שהקב"ה עוזרו אינו יכול לו לפי שהעולם השפל הזה עם היותו פרטיו הווין ונפסדין כלליו נשמרים וא"א לענין אחד מן המינין שיפסד ויבטל כולו כמו שאי אפשר שיפסדו ויתבטלו הגלגלים כי אם ברצונו יתברך שעשאן ולא יתבטל שום מזל או גלגל בכח אחד מן השרים ואף בכח הראשונים לפי שהוא יתי' עשאן ענין חזק שא"א שיבטל עד הגיע הקץ שייבש חכמתו לבטל ואין הכל אלא מרצונו המתכוין יתברך שעשאו ורוצה בקיומו עד קצב א' ורוצה בביטולו בהגיעו אל הקצב ההוא עכ"ל הרשב"א ז"ל:

מהרש"א אימתי בהמות בהררי אלף בטוחות כו'. דכל זמן שהוא חי בטוחין הן כמו כן כפרש"י ויש לשאול למה אלא בטוחין בחיות הלויתן ולמה הן מובטחין בראותם בחיי הלויתן מפני שבחיותן ויש לפרש דאיתא במדרשות על פסוק אחד באחד יגשו איש באחיו ידבקו וגו' כי לעתיד הלויתן והבהמות בהררי אלף ילחמו זה בזה ויהרוג זה לזה שהבהמות יגנחו אותו בקרניו ויניחו אותו בזנבו והוא ישחוט אותו בסנפיריו וע"ז אמר הכא שרוח הכתוב אימתי בהמות בהררי אלף בטוחים להיות חי כי יגיח ירדן לפיו של לויתן ולא כשהם יגיחו את הלויתן בקרנם שאז גם הם אינן בטוחים שישחוט אותן הלויתן בסנפיריו כדאיתא במדרשות וק"ל: **ואלמלא הקב"ה עוזרו כו' שנא' העושו יגש חרבו.** פרש"י בבהמות כתיב כו' וה"ה עם לויתן עכ"ל ק"ק דהא לעיל גבי יבטח כי יגיח ירדן אל וגו' פריך האי בבהמות כתיב ולא אמר דה"ה בלויתן וי"ל דהענין גבורת הלויתן שלא יהיה יכול לו גבריאל ודאי די"ש ללמוד לויתן מבהמות במכ"ש שהרי הלויתן יותר גדול בהפלגה בבריאותו מבהמות בהררי אלף כמ"ש לעיל שפרט הלויתן בבריאה ולא פרט בהמות ועוד נראה לפי המדרשים שכתבו שבהמות בהררי אלף יהרגו הלויתן בקרניו והוא יהרוג אותן בסנפיריו ויש לפרש שאינו סותר דהשה דהכא אלא שבהמות בהררי אלף הן עצמן חרבו של הקב"ה להמית הלויתן וה"פ דקרא העושו של לויתן יגיש אל חרבו דהיינו בהמות ביגיחו בקרניו ובזנבו וכן בהיפך שהוא הלויתן יגיש ויהיה חרבו של הבהמות לשחוט בסנפיריו וניחא השתא דכתיב בבהמות וקאי גם אלויתן ודו"ק: **מוציא הבל מפיו ומרתיח המים כו'.** נ"ל דמרתיח הכא אינו מלשון רותח וחימום ממש אלא מלשון מכין שלא ירתיח כו' כדלקמן בפרקין שהוא מלשון קלף השלם כי מתוך הבל שמוציא מפיו במים מעלין המים קלף והוא דמדמה לקיר שמרתיח שמעלה קלף ואסקו"מא ברתיחתו. ואמר **עושה תלמים כו' שנא' אחריו יאיר וגו'.** נ"ל דיאיר הוא מלשון ביקוע כמו מאורת צפעוני ונאורים כבדו וגו' שפירשו בו מלשון בקוע והוא שבשתייתו הוא עושה תלמים ובקועים בנתיב הים. ושאמר **אינו חוזר לאיתנו עד ע' שנין כו'.** הוא כמו שפי' בריש פרקין להפליג הבריאה ע"ש מה רבו מעשיך ה' כי כל שטחיו של אדם אין אלא ע' שנין והלויתן בשתייה אחד הוא עושה רושם בים כשיעור כזה ואע"פ כן לא נברא רק בשביל האדם ולזה נסמך לו מאמרם עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים כו' וק"ל: **ואין חברים אלא ת"ח שנא' כו'.** בפ"ב דדמאי פירש הרמב"ם חבר נקרא ת"ח כו' נקרא בזה השם כי הוא חברתם זה לזה חברים בהלכה כי היא חברה לש"ם כו' ע"ש: **בשוקי ירושלים כו'.** ודקדק לומר בשוקי ירושלים כו' כי לא יהיו אוכלין בשר רק במקום קדוש תוך חומות ירושלים כשאר קדשים קלים ודוב שקורים שם בשוקי ירושלים דבר מאכל הוא מעות מעשר שני שהוא קודש שא"א להוציא רק בדבר מאכל תוך חומת ירושלים ואמר באף עורו לא יבא רק לשיעור מצות דהיינו לסוכה. ואמר **זכה כו'.** לפי שיש בענין לימוד ועשיית המצות ארבע מעלות יש שעושה לשמה ויש עושה שלא לשמה רק לשם גמול מאתו יתב' ויש שלא לשמה רק גמול מאדם ויש העושה כדי שיהיה נקרא רב ותשוב וכדי לקנתר כמ"ש כל זה בחידושינו בסוף נדרים ונז"א זכה שעושה לשמה עושין לו סוכה שהוא מצות סוכה לשמה לא זכה רק לשם גמול מאתו יתברך אין עושין לו רק צל להגין על ראשו מיום הדין שלעתיד ולא סוכה לשמה ואמר עוד כשלא זכה גם לזאת המדרגה רק שעושה לשם גאוה ותפארת לו שהוא נקרא רב נעשה לו ענק לגרגרותיו שאינו עשוי רק לתפארת ולחשוב כפי כונתו ומחשבתו ואמר עוד לא זכה גם בזה רק למדרגה היותר פחות דהיינו לקבל גמול מאדם נעשה לו קמיע בעלמא שאין בו שום צורך רק לפי הדמיון כדאמרינן לענין שבת ולא בקמיע כו' והאי קרא וענקים לגרגרותיך לא כתיב בהאי ענינא וקרא הוא בספר משלי ורישיה דקרא כי לוית חן הם לראשך דריש ליה תחת ובגלגל דגים ראשו אלא שהתלמוד קצר הכא ולא הזכיר רק סיפא דקרא וענקים לגרגרותיך והוא כוונת הפייטן לקשור לוית לגלגל דגתו כו' שהרכיב ב' הכתובים שנדרשו על הגנת הראש שהוא המדרגה שנייה ואמר אחר שהד' כתות שזכר יהיו נהנים מן האור של לויתן הנה גם הגוים יהיו נהנים ממנו כי **השאר פורסו הקב"ה כו' שנא' והלכו גוים לאורך וגו'.** כמו לעורך בעי"ן שהוא מתחלף אל"ף בעי"ן באחע"ה וכמ"ש שהם קרובים בלשון לגבי רבי חייא וחייש לעור של לויתן וק"ל:

הרי"ף והשאר חולקין אותו ועושין בו סחורה. צריך ליישב מה סחורה היא זו שעושים החכמים הלא אין שם משא ומתן ולא סחורה. ונ"ל שלהיות סעודה זו של לויתן לאכול לשבעה לת"ח שהם חברים מקשיבים ומהנשאר שחולקים אותו החכמים כל אחד נוטל חלקו המגיע לו ונותנו לאותו עשיר שהיה עוסק בעה"ז בפרקמטיא ומאכילו ומהנהו לת"ח ג"כ עכשיו ניתן לו מבשרו של לויתן שיאכל גם הוא וזו היא הסחורה של ת"ח: עתיד הקב"ה לעשות סוכה וכו'. נ"ל שסוכה זו נערכה להנצל מחמה מנרתקה שמוציאה הקב"ה מנרתקה לע"ל והיושב בצל סוכה ניצול לגמרי ויש שזוכה לצלצל לבד שהוא סכך בלא מחיצות שסככם החמה ממקום המחיצות ויש שזוכה לענק ולקמיע שהוא סכוך מועט והכל לפי מה שהוא אדם הוא ניצול מהחמה כפי צדקתו:

ושמתי כדכוד שמשותיך א"ר שמואל בר נחמני פליגי ביה תרי אמוראי בארעא יהודה וחזקיה בניו של רבי חייא *ותרי מלאכים ברקיע מיכאל וגבריאל חד אמר דשוהם וחד אמר דישפה אמר להם הקב"ה להוי כדין וכדין. °ושעריך לאבני אקדח כי הא דיתיב רבי יוחנן וקא דריש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים וחוקק בהן עשר ברום עשרים ומעמידם בשערי ירושלים לגלג עליו אותו תלמיד השתא כביעתא דצלצלתא לא משכחינן כולי

*בגמ' ליתא ואמרי לה

עין יעקב להוי כדין וכדין. כי אלו ואלו דברי אלהים חיים:

כולי האי משכחינן לימים הפליגה ספינתו בים חזא מלאכי השרת דקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים וחקוק ברם עשר ברום עשרים אמר להו הני למאן אמרו ליה שעתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל דרוש רבי ולך נאה לדרוש כאשר אמרת כן ראיתי א"ל ריקה אלמלא (לא) ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות:

שמשותיך חלונותיך: **פליגי בה.** באבנים של חלונות ירושלים ממה יהיו אלו אבנים שעתידין להיות. **כדין וכדין.** כדברי זה וכדברי זה [והיינו כדכד] משוהם וישפה תבנה ואע"פ שמקרא זה קדם לבני רבי חייא טובא י"ל שכן נתנבא ישעיה שכדברי כל המפרשים עתידה לבנות: **וחוקק עשר.** של רוחב ברום עשרים והיינו אקדח לשון קודח שחוקק בהם ומשמע כמו אבן טובה שמאירה כאש קודחת כמו קודחי אש: **אקדח.** קרבונקל"א בלע"ז וכתרגום יונתן אבני גומרי: **כביעתא דצלצלתא.** בילת עוף קטן ששמו צילצ"ל:

תוספות פליגי בה תרי מלאכי ברקיע. ואליהו אמר להם כדאמרינן בפ' מי שהוציאוהו לאו אליהו אמרינהו: חד אמר ישפה ומ"א שוהם ואמר הקב"ה כדין וכדין. ר"ת לא גרים לה ואית דגרסי ומפרש דקאי אכתוב דלעיל הנני מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים פי' כדין וכדין היינו פוך וספיר דלעיל יהיו שמשותיך וכן מוכח בפסיקתא דמפרש התם מאי כדכד כי אבא אמר כדין וכדין התם לא איירי לעיל לא מלאכי ולא אמוראי אלא ודאי קאי אפוך וספיר כדכתיב לעיל ע"כ:

מהרש"א ושמתי כדכד שמשותיך אמר רשב"ג כו'. פירש"י שמשותיך חלונותיך ועיין עוד פירושים אחרים בפרש"י בספר ישעיה ולי נראה לפרש כלפי שאמר ישעיה לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם אמר עוד ושמתי כדכד שהוא אבן טוב המאיר לך תחת שמשותיך שלא תהיה צריך עוד לאור השמש והחלונות כמי אינם לאור אלא לאויר בעלמא כדאמרינן לקמן לכוי דבי זיקא ופליגי בזה אמוראי בההוא אבן טוב אם הוא שוהם או ישפה והם שני אבנים אחרונים שהם בחושן בטור הד' ע"ש אור בגאולה הרביעי שלעתיד שהיא גאולה הרביעית ובשוהם היה מפותח שם יוסף וישפה בנימין ע"פ כונה זו דבגאולה הרביעית יהיה התחלה אור ישראל ע"י משיח בן יוסף ואורו של ירושלים שהוא בחלקו של בנימין ח"ש להוי כדין וכדין ע"פ שני הכוונות שאמרנו וק"ל: **וחוקק בהן י' כו'.** פי' רשב"ם דתרוייהו דריש כו' יש לדקדק אדרשא דשלשים וחוקק בהם י' כו' ונראה לומר למאי דמייתי בפ' חלק בהך דרשא כמי רישא דקרא ושמתי כדכד שמשותיך שאמר שאבן כדכד המאיר לך לעתיד יהא כשמשותיך בעה"ז כמ"ש לעיל מיכיה כמי בדמיון השמש בעה"ז שיש לו שלשים מעלות גם ל' יום חדש החמה כן יהיה גוף הכדכד בעה"ב ל' על ל' כמ"ש בפ' חלק ואמר שצריך יהיה חקוקין ומוקדחין באמצע גוף אותו האבן טוב ולדדי האבן יהיה מזוזות המשקוף וסף של אותו שער כמפורש במדרשות ואמר שתהיה לעתיד החקוקות י' רוחב ברום כ' מפורש בפ' חלק והוא כשיעור שערי ההיכל שהיו במקדש בעוה"ז דהיינו פתחי היכל וגבי זה רגו במקרא דמייתי לקמן אשר בנינו גו' נולבון נכן דהכין דלעתיד יהיו האבנים טובות כנטיעים המגודלים כן בנעוריהם כתיבת ועל אחת המזוזות והמשקוף והסף ובזויות יהיה מחוטבות וחקוק בהם כתבנית שער היכל בעוה"ז שהיה רוחב עשרים בהתב י' ובמדרש ילקוט אמר של שער המזרחי שלעתיד אמר ר"י כן והוא קושר. את המסקנא דהכא דמוקי ליה דוקא לכוי דבי זיקא גם אמר בם שהיה זה המגיד אפיקורוס עד שהקשה קושיתו בעמקי התהום ורצה שם כ' ע"ש באורך. ושאמר **שנעשה גל של עצמות.** פירש רש"י בפרק במה מדליקין כמה שנרקב בשרו ונפל מזמן רב עכ"ל. והוא כענין שאמרו בפרק מי שמתו הרשעים בחייהם קרויים מתים שנאמר יעונת המת חי הוא אלא מת הוא דמעיקרא וע"כ נרקב בשרו מ"ד כאילו מת כבר בחייו וק"ל:

הר"י פ רשב"ם שמקרא זה קודם. קשה דלמא מקרא זה כאומר על פגרת מיכאל וגבריאל ואם כאגר דקושית רשב"ם הוא לכך נחלקו בני ר"ח כיון דכבר לאו המקרא שכתוב כדין וכדין א"כ לפי זה אינו מגורך:

מיתיבי ואולך אתכם קוממיות ר"מ אומר מאתים אמה כשתי קומות של אדם הראשון רבי יהודה אומר מאה אמה כנגד היכל וכותליו שנא' °בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל כי קאמר רבי יוחנן לכוי דבי זיקא. ואמר רבה (בר בר חנה) א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות שבעה חופות לכל צדיק וצדיק שנא' °וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונוגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חופה (מאי כי על כל כבוד חופה) מלמד שכל אחד ואחד עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו ועשן בחופה למה א"ר חנינא כל מי שעיניו צרות בת"ח בעה"ז מתמלאות עיניו עשן לעה"ב. ואש בחופה למה א"ר חנינא מלמד שכל אחד ואחד נכוה מחופתו של חבירו אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה כיוצא בדבר אתה אומר °ונתת מהודך עליו ולא כל הודך זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה. אמר רבי חמא [ברבי] (בר בר) חנינא עשר חופות עשה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון בגן עדן שנאמר °בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אודם פטדה וגו' מר זוטרא אמר אחת עשרה שנאמר כל אבן יקרה מסוכתך א"ר יוחנן וגרוע שבכולם זהב דקא חשיב ליה לבסוף מאי °מלאכת תפיך ונקביך בך אמר רב יהודה אמר רב א"ל הקב"ה לחירם מלך צור בך נסתכלתי ובראתי נקבים נקבים באדם וא"ד ה"ק בך נסתכלתי *וקנסתי מיתה על אדם הראשון מאי °ועל מקראיה [אמר רבה] א"ר יוחנן לא כירושלים של עוה"ז ירושלים

ויקרא כו · תהלים קמד · ישעיה ד · במדבר כז · יחזקאל כח · שם · שם · שם ע"ב · ישעיה ו

עין יעקב

שבע חופות לכל צדיק וצדיק. אם זה לעומת ז' נגד שבעה מדורי גיהנם: **זקנים** שבאותו דור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה. לכן נ"ל מה"ט איתא בפ"ק דסנהדרין שאמר משה אתה והזקנים שבדור עמך לפי דאיתא במדרש פ' בראשית ואת הכוכבים גזר הקב"ה כשיגלה הלבנה יהיה הכוכבים יוצאין עמה וכשהן נכנסין יהיו נכנסין עמה לכך רצה משה שיהיו הזקנים עמו (ולפשר דמה"ט שהיה ליהושע מדת הלבנה לכך כשהסתכלו אלדד ומידד קנא בם על שיהיו במדרגה אחת עם משה ומשה היה לו מדת החמה אמר המקנא אתה לי מי יתן כל עם ה' נביאים) לכך זקנים שבאותו הדור אמרו לעוכה עלמן פני יהושע כפני הלבנה וצ"ל דזקנים לימרו עליהן על שנות משה שהוא כפני חמה והקב"ה משלים שנותיהם מיום ליום ושנות החמה הוא י"א יום יותר משנות לבנה עוילא נסקלו וק"ל: **אוי לאותה בושה.** לא שהחיפם ובושה הוא ליהושע רק לדור שהוא וכדאמרינן בפ"ק דסנהדרין יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו אלא שאין דורו זכה לכך ה"נ אף זיו של יהושע זכה לכך: **עשר** חופות. נגד עשר מנים שלעגוה מהר"ר כ"איתא בפ' ד' מיתות ובר"ה דספר שם אף על הכלמים ואי י"א לנכ"ק מר עמרם אשר אתם עברים פ"ע;

ירושלים של עוה"ב ירושלים של עוה"ז כל הרוצה לעלות עולה של עולם הבא אין עולין לה אלא המזומנים [לה]:

קוממיות. ב' קומות שתי ממיי"ן דרים: כבי קומות של אדם הראישון. שמיעטו עד מאה אמה במס' חגיגה: כנגד היכל. בל בית שני שהיה רום מאה אמה ולפי קומתו לריך שערים גבוהים וקשיא לר' יוחנן דאמר רום עשרים: לכוי דבי זיקא. לחלונות העשרות לאויר והיינו שעריך דקרא חלונות (האמה) [החומה]: ענן יומם. א' עשן ונוגה ג' אש ד' להבה ה' כי על כבוד ו' חופה ז'. ול"נ כי על כל כבוד אינו מן החשבון אבל וסוכה היה לצל יומם דסמוך ליה לסיפיה דהאי קרא הוא הז' והאי על כל כבוד לכדמפרש בסמוך אתא: שעיניו צרות. שלא להכותו מככשיו: נבוה. חופתו של קטן מחופתו של חבירו הגדול הימנו: שבאותו הדור. כגון משה ויהושע: אוי לאותה בושה. שבזמן מיעט מהמיעט הכבוד כל כך שהרי יהושע היה נביא [ומלך] כמשה ולא יכול להגיע לכבודו: בעדן גן אלהים היית. בחירם מלך צור כתיב וכי כבוד אתה להיות כאדה"ר שהיה בג"ע והיה לו כל החופות הללו: אודם פטדה גו'. עד זהב הרי י' אבל כל אבן יקרה לא קחשיב דכולל ואח"כ מפרש מאי כל אבן יקרה אודם פטדה וגומר: וזהב אר"י גרוע שבכולן זהב וכו'. חהב אקרא קא מהדר לפרושי גרוע שבכולן זהב מכלל דחשיבי יותר מדאי: בך נסתכלתי. כשבראתי עולמי שאתה עתיד למרוד בי ולעשות עלמך אלוה ובראתי באדם נקבים שמוליאין רעי. תוף חלול הוא וגם מוקב ביום הבראך כוננו ביום שנתתי את לבי שאתה נברא בו ביום כוננו הנקבים באדם: וקנבתי. לו מיתה והיינו תופיך הקבר שהוא חלול כמו תוף:

מהרש"א קוממיות כו'. דלפי פשוטו הוה ליה למימר קוממית בלא וי"ו המורה על הרבים דהיינו ב' קומות כדדרים ב' קומות בל אדם הראשון דלא ניחא ליה לומר על קומתו בל כל אדם דהיינו ג' אמות ויהיה ב' קומות לעתיד ו' אמות דכיון דבריאת האדם לעתיד יהיה בריאה חדשה על ידו יתברך ודאי דשני קומותיו נמי יהיו כקומת אדם הראשון שהיה הבריאה בעה"ז על ידו יתברך דהבריאה בעה"ב לא תגרע מהבריאה שהיה על ידו יתברך בעה"ז. ושאמר מאה אמה כנגד היכל כו'. במדרש ילקוט הביאו קלת בלשון אחר מאה אמה כאדם הראשון אין לי אלא אנשים נשים מנין ת"ל בנותינו וגו' תבנית היכל כמה הוא מאה אמה והוא כמו שאמרנו דלאנשים שיהיו מאה אמה לא איצטריך ליה קרא דהבריאה דאדם לעתיד ודאי לא תגרע מהבריאה דאדם הראשון שבעה"ז ותבנית היכל מאה אמה פירשב"ם בבית שני שהיה רום מאה אמה וכן פירש"י בפ' חלק דהכי קים לן ועוד פירש שם פירוש אחר שאורך כל ההיכל היה כך ובמסכת מדות תנן ההיכל מאה אמה על מאה ברום מאה: שבע הופות כו'. דהחופות יהיו בזכות מלות סוכה בקיימו בעה"ז כמ"ש במדרשות ובפ"ק דע"ז וע"כ יהיו שבעה שמלות סוכה כל שבעה. ושאמר עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו כו'. יש לפרש כינוי דכבודו על הקב"ה כי הת"ח הם העוסקים בעה"ז בכבוד שמים יתברך כמ"ש כל הנקרא בשמי לכבודי וגו' ואמר כי כפי מה שנתגדל כבוד שמים ע"י ת"ח בעה"ז תהיה החופה לאותו ת"ח לעתיד. ושאמר עשן בחופה למה כו'. כי הענן הוא דבר המגין כמ"ש בזולתי ומלרים פרש ענן למסך אבל חופה מעשן שהיא דבר המזיק למה וכן אש שהוא דבר המזיק למה אף על גב דאשכחן מוי במצרים ואש להאיר לילה גו' הרי מפורש בו שם שהוא מועיל להאיר בלילה אבל כאן לא כתב בלילה גם הרי יש בעה"ב בשאר חופות להאיר השטח ולהבה. ועכין שכל אחד נכוה מחופתו של חבירו אוי לאותה בושה כו'. הקושיא בזה לומר בכל אדם שכל אחד נכוה מחופתו של חבירו גם קשה הכפל אוי לאותה בושה ואוי לאותה כלימה. ונראה לומר לפי שיש לכל לדיק ולדיק שום מעלה ומדרגה בשום מלוה שאין כן לחבירו דוגמא דר' חנינא ור' חייא דפ' הפועלים וע"ש אמרו לפיכך הרבה להן תורה ומלות כדי לזכותם וע"כ כ"א מן הלדיקים אין מתביים מחבירו לפי שכל אחד יש לו שום מדרגה בשום מלוה שאין בחבירו וכ"א מהן נכוה מחופתו של חבירו ר"ל נכוה בשום דבר מלוה מה שאין בו ויש לחבירו אבל אמר אוי לה לאותה בושה ואוי לה לאותה כלימה לאותו איש שאין לו שום מעלה ומדרגה וכיולא בו ביהושע שאמר ליה מהודך ולא כל הודך דהיינו שלא היה לו מדריגת משה בחכמת התורה שהוא רמז לפני משה כפני חמה אבל זכה למדרגה אחרת גדולה דהיינו ליכנס לא"י ולכבוש ל"א מלכים אבל מי שאין לו שום מעלה ומדרגה אוי לה כו' ועיין קרוב לענין זה בפ' המוכל בחדושינו גבי מגורא למרים וטיבותים כו' וק"ל: עשר חופות כו'. כי קודם שחטא היה אדם למטה כמלאכי אלהים של מעלה שנתעלה בעשר מעלות כמ"ש במדרשות ע"כ אז נתעלה נ"כ אדם למטה בעשר חופות של כבוד ומ"ד י"א חופות ע"פ מונה א' שהמלאכים הם למעלה מי"א דברים אשר זה למעלה מזה והם ארבע יסודות ושבעה רקיעים נתעלה גם אדם למטה בי"א חופות של כבוד ולפי שחירם אמר לעשות כלורם זאת עולם. עם שבעה רקיעים והוא נתגאה עליהם אמר לו כן כמ"ש במדרשות ופירש"י בספר יחזקאל. ושאמר גרוע שבכולן זהב כו'. להפליג הענין כי קודם חטאו היה הגרוע בעשר מעלות כבודו הזהב ומשחטא נחסר אף מכבודו הזהב כדאמרינן לא היה ראוי העולם להשתמש בזהב לולי נבין בהמ"ק והמשכן: ובראתי נקבים כו'. עיין פרשב"ם ול"נ דדרים סיפיה דקרא ביום הבראך כוננו ע"פ מ"ש פ' א"נ הוא עשך ויכוננך מלמד שברא הקב"ה כוננות באדם שאם נהפך אחד מהם א"א יכול לחיות גם מה שפרשב"ם בא"ד כו' וקנבתי מיתה כו' והיינו תופיך הקבר שהוא חלול כו' עכ"ל הוא דחוק ויש לפרשו דה"ק בחלולים ונקבים שברא בו הוא בעלמו קנס המיתה שהוא עלול מהם לקבל המיתה כדאמרינן שאם יפתח אחד מהם או יסתם כו' גם אם יתהפך כמ"ש וק"ל: לא כירושלים כו'. לא אמר לא כמו ששלך לירושלים בעה"ז כו' אבל אמר לא כירושלים של עה"ז כו' כאילו הוא ירושלים אחר וע"פ מה שאמרינן לקמן עתיד הקב"ה להגביה לירושלים ג' פרסאות כו' ולא יוכל כל הרולה לעלות להיות עולה מפני הגבהתה אלא המזומנין לה יהיו שלין כדלקמן שמא יש להן לער לעלות ת"ל מי אלה כעב וק"ל:

הרי"ף כי על כבוד חופה מלמד וכו'. הכוונה שמנין החופות הם ז' לכל לדיק ואין הפרש במנין החופות אבל באופן החופות יש הפרש הכל לפי כבודו של כל אחד ודקדקו זה שז"ל דהיל"ל כי על חופה כבוד ומדקאמר כל כבוד חופה משמע שלפי כבוד הלדיק משתנית החופה: ואש בתוספ למה שכל אחד וכו'. עיין ברש"י ול"נ כי על כל כבוד אינו מהחשבון וכו' וק' לדברי ר"מ דדרים אש שנכוה בחופת חבירו א"כ אש נמי אינו מהמנין ומיהו אפשר דבהא פליגי דר"י דרים מעל כל כבוד מלמד שכל אחד וכו' והוי אש במניין החופות ור"מ דרים על כל כבוד במניין החופות ואש אתא לומר שנכוה מחופת חבירו דהיינו שאין החופות שוות שהיא יתר גדולה מחופתו של עלמו:

אמר

סו סס **אמר** רבה אמר רבי יוחנן עתידין צדיקים (שנקראו) [שנקראים] על שמו של הקב"ה שנאמר °כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן שלשה נקראו על שמו של הקב"ה ואלו הן צדיקים. ומשיח. וירושלים. צדיקים הא דאמרן. משיח דכתיב °וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו. ירושלים דכתיב °ושם העיר מיום ה' שמה אל תקרי ה' שמה אלא ה' שמה. א"ר אלעזר עתידין צדיקי' שאומרים לפניהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקב"ה שנאמר °והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו. ואמר רבה א"ר יוחנן עתידה ירושלים שתגבה שלשה פרסאות למעלה שנאמר °וראמה וישבה תחתיה מאי תחתיה כתחתיה ומנא דהאי תחתיה שלשה פרסי הויא. אמר (רבא) [רבה] אמר לי ההוא סבא [לדידי חזי לי] ירושלים קמייתא תלתא פרסאי הואי ושמא תאמר יש צער לעלות ת"ל °מי אלה כעב תעופינה. א"ר פפא ש"מ האי עיבא תלתא פרסי מידלי א"ר חנינא בר פפא בקש הקב"ה את ירושלים במדה שנאמר °ואומר (אל המלאך הדובר בי) אנה אתה הולך ויאמר אלי למוד את ירושלים לראות כמה ארכה וכמה רחבה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע הרבה כרכים בראת בעולמך של אוה"ע ולא נתת מדת ארכן ומדת רחבן וירושלים ששמך בתוכה ומקדשך בתוכה וצדיקים בתוכה אתה נותן בה מדה מיד °ויאמר (אלי) [אליו] רוץ דבר אל הנער הלז לאמר פרזות תשב ירושלים מרוב אדם ובהמה [בתוכה] א"ר שמעון בן לקיש עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים אלף טפף גינאות אלף קפל מגדלים אלף ליצוי בירניות אלף ושני שילה טטרפאות וכל אחד ואחד הואי כצפורי בשלותה תניא א"ר יוסי אני ראיתי צפורי בשלותה והיו בה מאה (ושמונה) [ושמונים] אלף שווקים של מוכרי ציקי קדרה °והצלעות צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים מאי שלש ושלשים פעמים [א"ר לוי] א"ר פפי משום רבי יהושע דסיכני אם שלש ירושלים הם כל אחד ואחד יש בה שלשים מדורים למעלה אם שלשים ירושלים הם כל אחד ואחד יש בה שלשים מדורים למעלה:

נקראו על שמו. שיהא שמם ה': אל תקרי. ה' שמה אלא ה' שמה: לומר לפניהם. מלאכים יאמרו: ש"מ. מדקרא מדמה עיבא (להעלות) [להעלואה] לירושלים דהאי עיבא תלתא פרסי מדלין מן ארעא: למוד את ירושלים. לעשותה קטנה: פרזות תשב ירושלים. מה פרזות הללו אין להם שיעור בבנין ישובין אלא כמה שרוצין בונין אף ירושלים כן: אמר ר"ל. אירושלים דהויא ג' פרסי שעתיד הקב"ה להוסיף בה מגדלים כאלף פעמים בחשבון קפ"ל וגינאות כאלף פעמים טפ"ף כל הני גימטריאות הם והאי דהאריך בשיטים כה"ג היינו משום דלבון הגון הוא בעירם בלא חשבון ויקר החשבון בתיבה המתפעלת: אלף ושני שילה. שנים ואלף פעמים בחשבון גימטריא שילה: ליצוי. גימטריא הוא: טטרפאות. קטנים מבירניות. ה"נ מאה ושמונים אלף שווקים של מוכרי ציקי קדרה. מין מאכל: שלש ושלשים פעמים. פשטיה דקרא בתאים מיירי והכא יתורא דקרא [דכתיב] פעמים קא דריש דמשמע שלשה ירושלים ובכל אחת בלשים פעמים זו למעלה מזו א"כ פעמים אשלש קאי והכי קאמר בלשה פעמים זה ע"ג זה בשלשים: אם ירושלים. דלעת"ל הויא גדולה באורך כשלש ירושלים שהיתה כבר: כל אחד ואחד יהיה בה. בכל בית ובית ל' מדורות למעלה זה ע"ג זה ע"כ פירוש רשב"ם:

גלוי וידוע לעיני כל תלמיד שכל אחד מהמאמרים האלה שבפי זה אומר דורשני כי רוב דבריהם צריך להוציאם מפשטם ואף ע"פ שרבינו שמואל כתב בתחלתם כל הני עובדי קשיא משום מה רבו מעשיך וגו' ויש מהם להודיע וכו' עדיין אין זה מספיק לכל הפרטים הבאים בהם בעבור זה בקשתי ספרי המפרשים ובעלי החדושים אשר מצאתי אולי ימצא בהם דבר מהודש להשקיט תשוקת הנפש לידיעת אמיתית כוונתם על כן העתקתי כבר מה שמצאתי כתוב בשם הרשב"א ז"ל בפי' מאמרי לויתן ובהמות בהררי אלף. ועוד מצאתי בחידושי הריטב"א ז"ל דרך קצרה וארוכה שכתב בפי' המאמרים האלה יתכן לכתבו כאן וז"ל יש במעשיות שבפי' זה ענינים זרים לבני אדם לפי שלא הורגלו בהם והם דברים קרובים מאד ליודעים בטבעם בענין גודל הדגים שבים וגודל סערת גלי הים ויש גם במעשיות אלו ענינים נרמזים שלא היו נראים להם במראית העין אלא במראה החלום וזה כי כשהחכמים הולכים בים אוקיינוס ורואין שם נפלאות השם ית' וגם שהם שם מתבודדין ומחשבים בענינים נוראים ונפלאות ובעת השינה יראה להם כענין הרהורים ענינים נפלאים מורים על ענין והגאונים כתבו כי כל היכא דאמרינן הכא לדידי חזי לי במראה החלום היה כשהיה מהלך בים אוקיינוס ומפני שיש טופלי שקר מלגלגים על דברי חכמים ז"ל נראה בקצת הענינים האלו קצת רמזיהם הקרובים יותר לפשט וישמע חכם ויוסף לקח וכללא דהאי סוגיא דכל נהותי ימא דאמרינן הוא ים אוקיינוס והא דאמרינן בין גלא לגלא ד' מאה פרסה שנראה למראית העין שיש מרחק זה ביניהם ופרסאות הם מפרסאות שנים שיש עשרים פרסאות בפרסה של יבשה ורומא דגלא שהוא עולה ונגבה בים שיעור זה קודם שישקוט וזה קרוב מאד וזימנא .חדא דלינן גלא תלת מאה פרסי כלומר שדחפם לפנים בים שיעור זה וכל שנכנס יותר בים הוא חושב עולה ונגבה כי הים באמצעיתו הולך ונגבה וסמוך לים הוא שפל ולכן נקראים יורדי הים באניות ואלו השליכם הגל הגבה לפנים עד שקרבו מאד לכוכב הקוטב הצפוני עד שהיה נראה להם גדול כשיעור שהזכירו והרגישו ברוחו כי רוח גדול יש לו ורמי ליה קלא .גלא פי' הסר שלו וכל הענין הזה להזכיר נפלאות השם שנים שהוא גבוה באמצעיתו ואינו .יורד לשפתיו לסטוף העולם: הורמין בר ליליתא. י"א שהיה שד ולגד לפון השדים נגלים לבני אדם מאד וי"א שהוא שם אדם שהיה יודע מאד במעשה שדים ואחיזת עינים: אורזילא דימא דהוי כהר תבור. פי' עופר של ראם והכתוב אמר בד"ת ותועפות ראם לו וזה היה משל שראה אומנה שקונה מהרה כמעט ולאמה וגבהה ובצואתם קלקלו הירדן שהוא אומת ישראל: עובדא דאקרוקתא כו'. יהיה המשל על מלכות בני ערב והם המושלים בישראל אחר שנתערבו בהם כמה אומות: ופושקנצא הוא עורב נקבה וגדול כמן של אלו ונפלאות השם יתברך שיכולין ישראל לחיות עמהם לקיים תורתם ביניהם ואלמלא שאנו רואין לא היינו מאמינים והמעשים הסמוך לו הוא משל להענין כזה כי הזמה קמה ושטפה אומות אחרים ואח"כ כד אשפה ליטפה לה: עובדא דההוא כוורא דיתיב חלתא אגבה וכו'. המשל שראו שינאו יונים

עיון יעקב

עתידין צדיקים שאומרי' לפניהם קדוש. ע"ד דאיתא במדרש אחה אמרה קדושים תהיו הסר ממנו המום ולפי שלעתיד יהיה בלע מות לנצח לכך יקראו לפניהם קדוש: **פרזות** תשב ירושלים. נראה לי הטעם על דרך דאמרינן בגמרא אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין ולא בדבר המדוד לכך חרבה ירושלים ומקדש ראשון ובי"ק שני כפי שנעשה הכל במדה במשקל אבל לעתיד כדי שלא יחרוב עוד צריך להיות בלי מדה ומשקל: **אם** שלש ירושלים הם כל א' וא' יש בה שלשים מדורים. המספר של שלש תכוון נגד שלש אבות העולם והצדיקים שהשלימו שנותם שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד ונגד כהנים לוים וישראלים ותורה ונביאים וכתובים כדאיתא בפ"ק דקדושין ופ"ק דע"ז נעלם ישלש אדם וכו' והמספר של שלשים נגד שלשים צדיקים שהם בארץ ישראל כדאיתא בחולין דף צ"ב ע"ב ע"ש:

ימים לישראל שיהו בגלות בשלוה רוו לשמור תורתם יותר כי הרוח קל מהרה שבר. המעשה הסמוך לו בא לומר כי לא בכח יגבר איש ולא בגלים כמרוץ ולפעמים הימים משתקים בו וגם בזה רמז השמד שאירע בגלות והשנפירים הם המלכים ואע"פ שהיו בהם צדיקים גמורים לא הועיל להם כי גזרה היתה מן השמים דרדיפו מיא וכענין בעשרה הרוגי מלכות. מעשה ליפרתא דקרקולים בגיא נבור הוא שהוא על ישראל דאע"ג דאינא שיעבוד גליות עוסקים בתורה ופעמים שרוצים לשמוע אל גיל בעינים ונוקים ועיין במ"ש ההוא זיז בדי: ההוא אוזי דשמטי גדפייהו משמנייא מלכות אדום וישמעאל ועתידות לחזור לקרות בשם כי לימות המשיח בסיפו שנשארים מהם ומפני שגלותינו מעכב תשובתן אני עתידין ליתן עליהם את הדין: עובדא דטייעא דמירח ארעא דבר טבעי הוא ואע"פ כן יש בו משל כי השם אורחותיו זכה ומקבל פני שכינה: ענין מתי מדבר דזקיפא ברכיה דחד מינייהו וכו'. בא לומר כי לא כהתה עינם והיו דומים כאדום עין ואע"פ שהם יושבים בהר והם עוברים בעמק כשיעור שהטייעא עובר רוכב גמל ורמחו בידו ולא היה מגיע לארכבותם. עם כל זה היה נראה מראה פניהם אדום כל כך וכ"ש אם היו עומדים בקרוב ובמוה להם: אוי לי שנשבעתי ומי מיפר לי. פירוש שאילו חזרו ישראל בתשובה היתה שבועת זמן הגלות מותרת שלא נשבע אלא אם יהיו ישראל חייבים והיה לך לומר לו מופר לך כלומר יהי רצון מלפניך שתפר שבועתך להחזירנו בתשובה: כל ל' יומים מהדרא להו גיהנם וכו'. פי' כי בכל סוף ל' ימים הם נדונים בגיהנם: היכא דנשקי ארעא ורקיעא. כתוב הוא בספרים הפיכונים כי הוא הרמז המלך עשה בצורת כל הגלגלים ובא השמים להראות לעולם מהלכם ותנועותיהם ועלייתם וירידתם והיאך חוזרין לזמנם למחזור שלהם וזה המקום הראה לו. וכן כתב הרמב"ם ז"ל באגרת אחד: עובדא דכוורא דאפיק כישים. קרוב הוא מאד לפשוטו וגם רמז הוא שראה איזה מלכות שיהיה עתיד לעמוד וסופה נופלת ביד אדום כי לויתן הנזכר בכאן רמז הוא להם מפני שיהיה מקובלת ממלכות וכלו לאמונתם רוב האומות: עובדא דקרטליתא. משל לחכמה ושאינה נשגת אלא אחר הפרישות הגדול ושכרם לעה"ב וכיולא בו עובדא דרב יהודה הנדואה: אבן טבא. היא חכמה ונחש המקיף אותה שלא יקרב אדם אליה עד שימות הנחש ויהפוך מימיו לדם וכשתולה בצוארו חיה ופעמים ישראל מתרשלים ממנה ולסוף ישובו אליה ויחיו: ואף לויתן זכר ונקבה בראם. פי' אין אומה נופלת אלא ביד מלכות הקמה עליה ונבעלת בה כזכרות בנקבות וכן היו ד' מלכיות המושלים בישראל שלא ימשלו ב' מלכיות בישראל: לויתן זה אדום ובהמות בהררי אלף זה מלכות ישמעאל ודו"ק: ויש מפרשים לויתן זה כינוי לחכמה שהיא לוית חן והנקבה החומר והתאוות ואלמלא נזקקים זה לזה לגמרי שלא היה שאדם נגרר אחר כח הגוף ונגרר אחר השכל לגמרי חרב העולם וכ"ש אם נגרר אחר הגוף ודו"ק. והענין יפה הוא אבל אינו ענין לכאן ולא על מה שאמר הנביא על לויתן נחש בריח דאיירינן בהו השתא ולא על התנינים הגדולים שנבראו מששת ימי בראשית. מעשה שר של ים וכו'. רמז לחכמה הנעלמת מעיני כל חי עד לעתיד לבא והיא הכוללת כל מימות שבעולם: אימתי בהמות בהררי אלף בטוחות שאינה יראה משום דין וגזירה שתבא עליהם בזמן שיגיח ירדן בפיהו של לויתן כל זמן שישראל בגלות אדום אין פחד לשום אומה כי דינם לימות המשיח: ועתיד גבריאל לעשות קניגיא. דהיינו מלחמה עם לויתן עם שר אדום כדכתיב מי זה בא מאדום והקב"ה עתיד להפיל שרו וכו': וענין לויתן שמרתיח כו' לב"ע וכי יעשו ממנו ישראל סעודה הכל מובן מדברינו שנאמר יאכל גוים צריו וגו': איפליגו בה תרי מלאכי ברקיע. פי' בשעה שבא מראה הנבואה היא לנביא זה אומר כדין וזה אומר כדין אמר הקב"ה תהוי כדין וכדין אז אמר הנביא ושמתי כדכד שמשותיך כלומר כדין וכדין וכן נחלקו שני אמוראים מה הם שני דברים אלו שעליהם אמר כדכד: הפליגה ספינתו בים וראה ומלאכי השרת. פי' שנראה לו במראות החלום וי"א שהעמיק בחכמה והשיג הענין: ענין עשר חופות שעשה הקב"ה לאדם הראשון בגן עדן הוא בנגלה ורומז בנסתר לענין עמוק והעמיק יותר ויותר מי שאמר שהיו י"א ופירש בתחלת ספר יצירה: בך נסתכלתי. פירוש על חירם מלך צור שעשה עצמו אלוה כי להראות חסרונו וכל כיוצא בו ברא הקב"ה באדם הרבה שנופות שאין כמותם בשאר בעלי חי ולכן קנסתי מיתה עליו כי כן גבה הוא כמותך כשהכנסתיו בגן עדן: אלף ספ"ף וקפ"ל. פרש"י ז"ל שהם אותיות השבון והכבון שהם מגרשים ותחומין וכל אחד מאלו השמות נופל על ענינו והוא מגודל הרחבת הלשון: אם שלשים ירושלים הן. כלומר שיהיו לה למטה שלשים מגרשים גדולים יהיה כאחד מהם למעלה שלשה מדורין. ע"כ להריטב"א ז"ל:

מהרש"א עתידין צדיקים שנקראים ע"ש כו'. הקושיא היכן נזכר בקרא צדיקים והיכן נזכר כאן עתידין והוא מבואר כי האדם אינו ראוי למדת הכבוד שהוא מדתו של הקב"ה שנאמר וכבודי לאחר לא אתן ואמרו כל מה שברא הקב"ה לא בראו אלא לכבודו כו' אבל יגיע לאדם כבוד מצד תורתו שהיא כבודו ית' כ"ש כמ"ש באבות ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו גו' דאין כבוד לאדם רק מצד תורתו והתורה בעצמה אי אפשר להנחיל כי לא כתבה ירושה לך אבל כבוד התורה ינחלו הבנים מאביהם החכמים ואמרינן בפ' אחד דיני ממונות אדה"ר בלשון ארמי סיפר שנא' ולי מה יקרו רעיך והיינו דאמרז"ל מ"ד זה ספר תולדות אדם מלמד שהראהו הקב"ה דור כו' כיון שהגיע לר"ע שמח בתורתו ונתעצב במיתתו שנא' ולי מה יקרו רעיך גומר וקשה מה ענין סיפר בלשון ארמי במקום הזה ומה ענין ראיה מהך דר"ל אהך דסיפר בלשון ארמי והנראה כלפי מה שאמרו שהתרעמו המלאכים ביצירת האדם גם בנתינת התורה לו כמ"ש בפ' ר"ע ובפ' אחד דיני ממונו' מפני שהאדם אינו ראוי לכבוד וזה שכתב מה אנוש כי תזכרנו וגו' וכבוד והדר תעטרהו ולפי מה שהיה לר"ע כבוד תורה כמ"ש בסוף סוטה משמת ר"ע בטל כבוד תורה ולזה אמר כשהגיע לר"ע שמח בתורתו שהגיע מהראוי לכבוד ונתעצב במיתתו שנתבטל כבוד תורה כמ"ש בסוטה ולי מה יקרו רעיך אל שאמר יקר ולשון תרגום וארמי במקום כבוד בלה"ק בשביל המלאכים שלא יבינו בו שכבר התרעמו על יצירת אדם ונתינת התור' לו מפני הכבוד כי המלאכים אינם מבינים בלשון ארמי וז"ש הכתוב ואדם ביקר וגו' ולא יבין גו' אדם שאמר ביקר בל' ארמי ולא אמר כבוד בלה"ק הוא מפני שלא יבין המלאך שהתרעם כבר בזה והוא שאמר שהצדיקים נקראי' על שמו כו' לפי שכל מעשיהם אינם אלא לכבודו יתברך ועיין בזה עוד פ' אחד דיני ממונות וזהו כל הנקרא בשמי בכל מעשיו דהיינו הצדיקים לכבודי בראתיו דהיינו בעה"ז שיפול בו לשון בריאה יש מאין דלא נברא לכבוד עצמו רק לכבודו יתברך בכל מעשיו ואמר אף עשיתיו ר"ל דהיינו אף בעה"ב שהוא העשייה יש מיש כדאמרינן מאי דלא הוה הוה כו' גם אז יהיה נקרא בשמי על שם כל מעשיו שהיו בעה"ז לכבודו וק"ל: **ג' דברים נקראים על שמו של הקב"ה.** יראה מדלא קאמר נקראו בשמו של הקב"ה אלא נקראו על שמו של הקב"ה משמע דשם של הקב"ה יהיה בהם שם לווי במשיח משיח ה' בירושלים עיר ה' ובכן בצדיק צדיק לה' וכן במשיח שאמר יקראו לו יי' צדקנו רצה לומר שהוא צדיק לה' וכמו שכתבתי לעיל בצדיקי' שיקראו להם כן על שם שכל מעשיהם לשם שמים וכן הוא במשיח ע"ש שכל מעשיו יהיו לשם שמים וכן בירושלים לעתיד שלא יהיו מזומנין לה אלא אותם שכל מעשיהם לשם שמים כמ"ש לעיל ופי' הכתוב ושם העיר יהיה מיום בכינה לעתיד יהיה ה' שמה: **שלשה פרסאות למעלה כו'.** כל הגבהה ודאי למעלה הוא אבל אמר שהגבהה זו לא יהיה לה לירושלים לגריעותא כדקאמר שמא יש לצער לעלות כו' אלא למעלה ירושלים יהיה הגבהה ואמר ג' פרסאות כתחתית דירושלים קנייתא ג' פרסי שהוא שיעור מחנה ישראל במדבר שגם בירושלים היה קובץ כל מחנה ישראל ברגלים והוא י"ב מיל לכל שבט ושבט מיל בין באורך בין ברוחב וע"ש מעלת ישראל תהיה ג"כ לעתיד הגבהה כשיעור הזה לכוין הגבהה מיל לכל שבט ושבט כי תחתיה דלעתיד לא יהיה לה שיעור ומדה כדמסיק לקמן ע"כ גובהה כשיעור הזה לעתיד על רמז זה: **ירושלים ששמך בתוכה כו'.** יש לפרש בזה ע"פ המדרש שירושלים דלעתיד יהיה גדול כל כך כמו ערי כל א"י דהשתא ובהמ"ק שבתוכה יהיה גדול כ"כ כמו ירושלים דהשתא ולזה אמרו ירושלים שמקדשך בתוכה ר"ל

עומד

עומד בתוך כל ירושלים דהשתא שיהיה גדול כמוה ולזה אמר ג"כ שמך בתוכה שהשם המפורש אסור להזכיר בפירוש רק בב"ה וכיון שב"ה לעתיד יהיה גדול כירושלים דהשתא הרי' לעתיד שמך נזכר מפורש בתוך ירושלים דהשתא. ועד"ז ג"כ הצדיקים בתוכה באכילת קדשי' בב"ה ולזה אמר פרזות תשב ירושלים וגו' ולא אמר פרזה השב לשון יחיד לרמוז שירושלים שישבה לעתיד תהיה גדולה ככל פרזו' א"י כמ"ש לעיל (דהשתא). ואמר מרוב אדם ובהמה בתוכה וגו'. נקט אדם ובהמה מרוב אדם המביאים עמהם בהמות לקרבנות כמ"ש כצאן קדשים אשר במועדיה וגו' וקיים בקרא ואני אהיה לה חומת אש וגו' כי מרוב גודלה אי אפשר לה חומת בנין של אדם וק"ל: אם שלש ירושלים הם כל אחד ואחד יש בהם שלשי' מדורין כו'. אולי החשבון הזה למעלת בנין ירושלים דלעתיד וגדולתה שיהיה עיר ירושלים נחלקת לג' מקומות וכל אחת נקראת ירושלים האחת כנגד ירושלי' דלעתיד ועוד ב' ירושלים כנגד ב' ירושלי' שנחרבו בעה"ז ול' מדורין למעלה שיהיו נחשבין כמזלות דלמעלה שיש להם ל' מעלות כדאמרינן בפ' אין עומדין לכל מזל בראתי ל' חיל ול' קרטון ול' רהטון כו' וכולם בראתי בשבילך והמא תאמר בזה יש צער לעלו' לשלשים מדורין זה ע"ג זה לכך נאמר בסיפיה דקרא דמייתי לעיל כעבנא וכיונים אל ארובותיהם שאין להם צער לעלות לישב בו למדורין הגבוה עד [illegible] מעלות:

הרי"ף שלשה נקראו על שמו של הקב"ה וכו'. יש ליישב כפי הפשט בענין שנאמר צופה רשע זה לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנאמר ה' לא יעזבנו בידו ולכך נקרא בשם ה' כי הוא המעמידו וכו' משיח כל האומות מבקשים להרגו ואינו יכול אלא בעזרו יתברך כי שם ה' נקרא עליו וכן ירושלים אינה מוזרת למבוכה אלא המה יראו את שם ה' נקרא עליה וירושלים תשב לבטח: עתידים צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש. אפשר לומר הכוונה שאין הצדיקים בעה"ז נקראים קדושים שנאמר הן בקדושיו לא יאמין ולפיכך בעה"ב שאין עוד חטא אז אומרים המלאכים ומשבחים אותם לפני הקב"ה שהם קדושים שנאמר והיה הנשאר בציון בעה"ב אותם המצויינים בצדקתם קדוש יאמר להם:

סה **א"ר** שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד °על כן יאמרו המושלים בואו חשבון וגו' המושלים אלו המושלי' (במדבר כא) ביצרם בואו חשבון בואו ונחשב חשבונו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה תבנה ותכונן אם אתה עושה כן תבנה בעה"ז ותכונן לעה"ב עיר סיחון אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר שיחה נאה מה כתיב אחריו כי אש יצאה מחשבון וגו' תצא אש מן המחשבים ותאכל את שאינם מחשבים להבה מקרית סיחון מקרית צדיקים שנקראו שיחין. אכלה ער מואב זה המהלך אחר יצרו כעיר [זה] שמהלך אחר שיחה נאה בעלי במות ארנון אלו גסי הרוח דאמר מר כל אדם שיש בו גסות הרוח נופל בגיהנם ונירם אמר רשע אין רם אבד חשבון אבד חשבונו של עולם. עד דיבון אמר הקב"ה המתן עד שיבא דין ונשים *עד נפח עד שתבא אש שאינה צריכה נפוח. עד מידבא עד שתדאיב נשמתן ואמרי לה עד דעביד מאי דבעי א"ר יהודה אמר רב כל הפורש מדברי תורה אש אוכלתו שנאמר °ונתתי [את] פני בהם מהאש יצאו והאש (יחזקאל טו) תאכלם כי אתא רב דימי א"ר יונתן כל המרפה עצמו מדברי תורה נופל בגיהנם שנאמר °אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח ואין רפאים אלא יורדי גיהנם (משלי כא) שנאמר °ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה:

מאי דכתיב על כן יאמרו המושלים. פשטיה דקרא איירי כשנלחם סיחון במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו כשנבאו בלעם וחבריו שינצח סיחון למואב. ומיהו פרשה יתירה היא דמה צריך לכתוב זה אם להשמיענו דעמון ומואב טהרו בסיחון הרי כבר כתיב והוא נלחם במלך מואב הראשון וא"ל יותר הלכך לדרשה כתבה משה רבינו: המושלים ביצרם. צדיקים כדכתיב ומושל ברוחו מלוכד עיר וכתיב צדיק מושל ביראת אלהים: הפסד מצוה. שמתבטל מריוח בשביל שעסק במצוה או נתן צדקה ומחסר ממונו: כנגד שכרה. המרובה לעתיד לבא: ושכר עבירה. שלא להשתכר בעבירה עכשיו: כנגד הפסדה. שיפסיד יותר לעתיד לבא: אם אתה עושה כן. לחשב הפסד כנגד שכר וכו': כעיר זה כו'. שמתפתה ביצרו ובדברי האפיקורסים ואינו מושל ביצרו: תצא אש מן המחשבין. צדיקים ותאכל שאין מחשבין כדאמרי' בפרקין לעיל (מי שגדול מחבילו) [כאו"א נכוה מחופתו של חבירו] חופתו של קטן נכוית מחופתו של חבירו שגדול הימנו: שנקראו שיחין. אילנות כדכתיב צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה וכתיב והוא עומד בין ההדסים וא"ר (יוכתן) [יוחנן] אין הדסים אלא צדיקים כדכתיב ויהי אומן את הדסה וכתיב אעלה בתמר אוחזה בסנסניו ואמר רבנן אני אמרתי אעלה בתמר ולא עלתה בידי אלא סנסן אי ומנו (דניאל) חנניה מישאל ועזריה תחת אחד השיחים מתרגמינן תחות חד אילנא וכתיב וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ ומתרגמינן כל אילני חקלא: ער מואב. כעיר שמהלך אחר התאוה ואכלה כמי האש גסי הרוח המגביהין דעתן כבמות ארנון הללו: בעלי במות. כמו בעלי גסים · דאמר מר כל אדם וכו'. בפ"ק דע"ז אמר ר"ל כל המתיהר נופל בגיהנם שנאמר זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנאמר יום עברה היום ההוא: אבד חשבונו של עולם. כלומר לית דין ולית דיין: עד נפח. כלומר אש שמנופח מעלמו כדכתיב תאכלהו אש לא נפח: שתדאיב נשמתן. כמו לדאבון נפש: עד דעבד. קודשא בריך הוא מאי דבעי למעבד לרשעים לעה"ב דאילו בעה"ז דרכם לצלוח כדי לטרדן לעה"ב עד דרים ליה עד דעבד מידבא דרים ליה מאי דבעי בלשון קצר: מהאיש יצאו. מן התורה עצמו דכתיב בה הלא כה דברי כאש נאם יי' וכתיב מימינו אש דת למו: רפאים בעמק שאול. כפל לשון הוא ע"כ:

והרשב"א כתב בפי' אגדות במס' ברכות בפרק אין עומדין ובפרק הרואה שכונת חכמים ז"ל בדרשות כאלה להמשיכם אל הפסוקים בלשונות שלא תשכח זכרונם ולא שהיתה כוונתם כלל לפרש הפסוק כן:

על

עיון יעקב

חשבונו של עולם. להכי קרי חשבונו של כל עולם אתי' כהא דאמר ר"א ב"ר שמעון פ"ק דקידושין דף מ' לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות וכן להיפך ע"ש: תבנה בעה"ז ותכונן לעה"ב. לפי שהעיקר שכר הוא בעה"ב ע"ד דאמרינן הפירות בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב לה"ק תבנה בעה"ז שהוא כבנין עראי ותכונן בעה"ב שהוא כבנין קבוע שיש לו יסוד יהי' בעה"ב: מהאיש יצאו והאש תאכלם. הכוונה ע"ד דאיתא בכילה דף כ"ח מפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שדתיהן של אלו אש הוא לכך ניתנה התורה לנתיש את עוזן ולהכי כתבתי לעיל בפ"ק דף ע' בהא דאיתא מכבין את הדלקה נמשלה התורה למים שמכבה' אש ע"ש ולהכי זה שלמד תורה ולא מהאש ועכשיו שפירש מן התורה שנקרא' מים והאש תאכלם כיון שאין לו מים לכבות: כל המרפה עצמו מד"ת נופל בגיהנם כדאיתא במדרש פי' לך לך פ' מ"ד ר' יונתן אמר ד' דברים הראה הקב"ה לאביהם גיהנם ומלכיות ומתן תורה ובית המקדש ע"ש ולפי שרפה מד"ת נופל בגיהנם ומדקאמר לשון נופל [illegible] ההמתרפה כי יש שבעה מדורי גיהנם זה למעלה מזה והם שביעל מד"ת נופל למטה:

מהרש"א על כן יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם כו'.
וקשה בענין שדרש ג' הפסוקים בענין סיפור זה ושבק א' שהם מלדרוש בו דהיינו פסוק אוי לך מואב וגו' שהוא מחובר בין אלו ג' פסוקי' שדרש וע"ק שינוי לשון תבנה בעה"ז ותכונן לעה"ב וע"ק כפל הענין בשינוי לשון שדרש מעיר סיחון אם משים אדם את עצמו כעיר כו' ואכלה ער מואב דרש בכה"ג בשינוי לשון זה המהלך אחר יצרו כעיר כו'. גם מלת מואב לא יתפרש לפי הדרש וע"ק מה ענין הכפל עד דיבון שיבוא דין כו' ושתצא אש כו' ועד שתדאיב כו' בנראה שהכל ענין אחר ומה ענין דעביד מאי דבעי בפי' רשב"ם והנראה כלפי מה שאמרו בפ"ה דאבות כל מי שיש בו ג' דברים הללו מתלמידיו של א"א וג' דברי' אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלע' הרשע ומה בין תלמידיו של א"א לתלמידיו של בלעם הרשע תלמידיו של א"א אוכלין בעה"ז ונוחלין לעה"ב שנאמ' להנחיל אוהבי יש וגו' אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר ואתה אלהי' תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך הקושיות שאמר כל מי שיש בו שלשה דברים כו' ושלשה דברים כו' דמשמע באיש אחד קא מיירי שיש בו כל אלו הששה מדות דזכר ג' הטובות וג' הרעות ולכאורה אינן שייכין באיש אחד כיון שהם הפכיים והכי הל"ל וכל מי שיש בו ג' דברי' מתלמידיו של בלעם כו' גם קשה לשון וג' דברים אחרים כו' וע"ק שאמר בלשון שאלה ומה בין כו' כי הוא פשוט וע"ק דגבי צדיקים אמר אוכלין בעה"ז ונוחלין לעוה"ב כו' מה מביא מן הפסוק להנחיל אוהבי כו' ומה ענין נחלה גבי צדיקים בעוה"ב וירושה לרשעים בעוה"ב ומאי נוחלין ומאי יורשין. הוא מבואר דמדות האדם אלו ג' מדות שכוללו' עין טובה הוא מצד המועיל ונפש שפל' מצד הערב ורוח נמוכ' מצד הטוב והם כוללים כל מדות האדם לטוב ורע בהיפך ואי אפשר לאדם לילך אחרי מדות הללו ולהתנהג בהם בקצה האחרון הזה שלא לאחוז גם מקצת בקצה האחר כי לא נתנה תור' למלאכי השרת כגון במדת עין טוב שאם יתן אדם כל אשר לו לא יהיה לו מה לאכול וכמ"ש המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ות"ח מקפיד כו' וכל תורה שאין עמה מלאכ' כו' וכן במדת נפש שפלה למעט כח התאוה צריך ג"כ לאחוז בקצה א' כמ"ש יצה"ר שמאל דוחה וימין מקרבת וכמה דברי' (במלוע) [במלות] בכח המתאוה. ובמדת רוח נמוכה שאמרו בה להתרחק בה מן הקצה אל הקצה השני כמ"ש הרמב"ם ממה ששנינו מאד מאד הוי שפל רוח מ"מ אמרו בה ת"ח צריך להיות בו א' משמונה בח' וע"ז אמר כל מי שיש בו ג' דברים הללו כו' שיהי' לו ג' המדות הטובות בעצמות לילך אחריהם וגם יהי' לו ג' דברים אחרי' מתלמידיו של בלעם הרשע שיאחז בהם האדם במקצת כמ"ש אך לו בעצמות רק יהיו לו אחרים וצריך שלא ילך אחריהם רק במקרה ואמר עין טובה כו' עין רעה כו' כי הג' אלו הם כוללים כל המדות כמ"ש ואמר מה בין כו' כיון דע"כ שיש לאדם לאחוז במדות גם בקצה הב' א"כ מה בין תלמידיו כו' כי מי יגיד לאדם לאחוז בעצמות המדות הטובות ורק במקרה ילך קצת לאחוז בקצה הב' ובמה אדרבא ילך אדם באותן מדות הרעות ויאחוז גם בקצה השני בטובות ואמר הלא תראה תלמידיו של אברהם כו' ובהיפך תלמידיו של בלעם כו' וא"כ ראוי לך לילך בעצמות במדות הטובות של א"א ולא תלך אחרי הרעות רק במקרה כמ"ש ואמר תלמידיו של אברהם אוכלין בעה"ז כו' על אכילתם בעוה"ז אינו צריך ראי' כי ראינו בהם שאכלו בעוה"ז ודרך אכיל' בעלמ' קאמר כדי חיי הנפש ולא להשיג המותרות וכמו שמצינו בא"א ובתלמידיו ובזה הם נוחלין עה"ב שנא' להנחיל גו' ע"פ מ"ש פ' אין דורשין גם את זה לעומת זה כו' ברא צדיקי' ברא רשעי' ברא ג"ע ברא גיהנם כל או"א יש לו ב' חלקי' א' בג"ע וא' בגיהנם זכה הצדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע נתחייב הרשע נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם ומאי קרא גבי צדיקי' כתיב לכן בארצם משנה ירשו וברשעי' כתיב ומשנה שברון שברם וז"ש ונוחלין לעוה"ב דהיינו שינחלו חלק הרשעי' שבג"ע שנא' להנחיל אוהבי שהם תלמידיו של א"א שנא' בו אוהבי הם ינחלו הרשעי' חלק שיש להם בג"ע וכענין שאמרו כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב ואמר שלא תאמר בהנחילם חלק הרש' שיהי' להם חסרון בחלקם וע"כ אמר ואוצרותיהם אמלא רצה לומר אוצרותיהם הגנוז להם לעוה"ב כמ"ש מה רב טובך אשר צפנת גו' אמלא ג"כ ולא אחסר להם כלום נמצא שמשנה וכפל ירשו על ידי חלק הרשעי' שבג"ע ובהיפך אמר בתלמידיו של בלעם יורשין גיהנם כו' שהוא חלק הצדיקי' שיש להם בגיהנם והביא שנא' ואתה אלהים תורידם לבאר שחת וגו' כפל הענין ע"ש כפל העונש שלהם בגיהנם כמ"ש וקיים לפי שהם אנשי דמים בעלי אוהבי ממון כבלעם שהיה רע עין גם מרמה שהיה אוהב זמה שנתן עצה ומרמה ע"י כמו שמפורש בחלק וע"כ לא יחצו ימיהם שלא יהי' להם לעתיד קצת ימים בחלק גיהנם וקצת ימים בחלק גן עדן רק כל ימיהם חלקם בגיהנם כמ"ש כי משנ' שברון שברם וקיים ואני אבטח בך ליטול חלקם בג"ע שהם יטלו חלקי בגיהנם ואותיו' בך הם רמז לזה שהם כפולי' מאותיו' שלפניהם א' ב' י' ד' ע"ש שהרשע נוטל שני חלקי' בגיהנם והצדיק נוטל כ' חלקים בג"ע כי בפשיטות נוטל הצדיק עשרה חלקים בעוה"ב מבעוה"ז שאינו רק עישור נכסים כמ"ש המדרשות ומגילה בכפל בעוה"ב נוטל עשרים חלקים. וע"פ הדברים האלה שביארנו ד' מדות הטובו' הכוללו' ומיוחסות לאברהם אבינו ובהיפך בג' מדות הרעות הכוללות ומיוחסות לבלעם כמ"ש וע"פ המדרש לא הניח הקב"ה פתחון פה לאומות לעתיד שאתה רחקתנו ולא נתת לנו נביאים וחכמי' לכך נתן להם בלעם והוא העמיד פרצה לאבד הבריות וע"כ נתייחסו מדות הרשעים על שמו כי הוא נביאם ועל פיו עשו המעשים וההולך בדרכיו נקרא מתלמידיו וע"כ בפסוקים אלו שנתייחס לנבואת בלעם שאמר ע"כ יאמרו המושלים בא הדרש והרמז על זה שאמר כן בנבואה על מדת הרשעים ועונשם. ועליו ועל תלמידיו אמר מ"ד על כן יאמרו המושלים וגו' שכל הסיפור זה מג' פסוקים אינו לצורך ישראל אבל כתוב הבא בתוכם אוי לך גו' ואמר נתן בניו פליטים ובנותיו בשבית הוצרך להודיע שהשביות הנמצאות בחשבון מבנות מואב והותרו בכבוש ישראל לבא בקהל שאינם מבנות עמונים וע"ש מ"ש מואבי ולא מואבי' ואמרו המושלי' ביצרם בואו ונחשוב הפסד מצוה כו' כמ"ש גם את זה לעומת זה וגו' שזה שמפסיד הרשע במצוה שאינו עושה שמקבל חלק הצדיקי' בגיהנם הוא כנגד שכר הצדיק שנוטל המצוה ומקבל כנגד זה חלק הרשע בג"ע ואמר שע"י חשבון זה הצדיק בונה לו בית בעוה"ז כדי שיהי' לו מוכן בג"ע בעה"ב חלקו וע"ד מי שטרח בע"ש יאכל בשבת אבל בעה"ז עדיין אין ביתו מוכן כי עיקר שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואמר במדות הרשעים שנתייחסו על בלעם עיר סיחון אם משים אדם עצמו כעיר כו' הוא בעצמו ענין מעשה בלעם שעשה עצמו כעיר לילך אחר שיחה כלה שאמר ליה, בלק בקריאה ואולי שרמז זה כעיר ואתון שעיקר עון בלעם היה באתונו וכבר ביארנו במדרשות בפ' בלק שיש לשאול בענין בלעם אחר שאמר לו הקב"ה קום לך אתם וגו' למה חרה לו על הליכתו שאמר ויחר אף ה' כי הולך הוא גם המלאך למה בא לשטן לו ושוב נתן לו רשות לילך ומה הוסיף על דבר הש"י שכבר נתן לו י"ר רשות ויש להשיב בזה לפי שינוי לשון ענין שבפרשה זו כי בלעם ולא שתם את דבריו מאן ה'

ה' לאתי להלוך עמכם גו' לפי שבתחלה אמר הכתוב נקרוא לו לפי שידע בו שהוא בעל נפש רחבה ותאוה ע"כ אמר לקרוא לו שהבטיחו לו לכבדו בסעודות גדולות כמ"ש ברא הקרואים ויקרא להם בזבח וכו"ם ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם אבל בלעם היה בעיניו מעט הכבוד הזה של קריאה וסעודה שא"ל כי היה בלעם רע עין בממון אחרים ורצה בשכר ממון ועל כן הוסיף לו בשליחות ב' כי כבד אכבדך גו' כי כבד היינו בסעודה כאמ"תי ועוד הכבדך במאד דהיינו ממון מלשון ובכל מאודך כמפורש ואשר ככר עליך את בלעם וגו' וע"כ השיב לו עתה אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב וגו' וא"ל הש"י אם לקרוא לך באו האנשים ומומר ויש לפרש בזה שא"ל ב' תנאים אם לקרוא לך לבד דהיינו בכבוד סעודה הבטיחך באו האנשי' קום לך אתם ברגליך בשוה להם ולא הירכוב על אתונך וא"ל הקב"ה כך שימנע מלהלוך עמהם ברגל כי כן היה דרך גם בימי חכמי התלמוד שהגדולים היו רוכבים על החמור ושאר העם הלכו עמהם ברגל וכדי שהוא יתביים מלפני זקני מדין ומואב ומלכת ברגל שהוא בעל הגאוה כמ"ש בו רוח גבוה א"ל ז וא"ל הקב"ה ואשר אדבר אליך אותו תעשה לברך אותם ואם לא באו לקרוא לבד אלא גם להבטיחך בשכר ממון לא אתן לך רשות לילך כי לא תברך אותם בלבב שלם כי *עיקר הברכה תלה כפי לב המברך ולא יהיה לבך עמהם בברכתם כשתפקיד בברכתם את שכרך שהבטיח לך בלק אבל בלעם לא היה חש לכל זה ואף שכבר הובטח בשכר ממון הלך לשם גם ברכיבה על אתונו ועל כן אמר ויחר אף ה' כי הולך הוא וגו' והוא רוכב על אתונו גו' שהוא הולך בהבטחת שכירות כמ"ש גם בעבור שהוא רוכב על אתונו וכבר הוזהר על זה ולזה א"ל המלאך כי עתה גם אותך הרגתי שכבר נגזר עליך ההריגה על שעברת דברי הש"י נילך ישביל שכר וכמ"ש ואת בלעם בן בעור הרגו על חלליהם וגו' וא"ל מפני הליכתך ירט הדרך לנגדי שלא נתתי לך רשו' רק לילך ברגל וע"כ הרגתיך ואולי לא נטתה ומפני גם עתה אותך הרגתי עתה על שהלכת לקבל שכר ולא הייתי ממתין הריגתך עד מלחמת מדין זה שביאר לו המלאך אחר שכבר נגזר אתוכך קום לך אתם עם האנשים כאשר ניתן לך רשות ואפס בכל זה את הדבר אשר אדבר אותו תדבר כי מה שכבר א"ל הקב"ה אותו תעשה שעשיית הברכה בידך הוא על דעת זה שלא תלך ליטול שכר רק לקרוא לך לכבדך בסעודה אבל אתה שהלכת ע"ד ליטול שכר אין הברכות מסורות בידך ק אותו תדבר דהיינו הדבור בעלמא ניתן בידך לפי שלא תברך אותם בלב שלם שתפקיד על ידיהן ממון השכירות וז"ש בכאן על מדתו בעין הרע שרצה להזיק את ישראל בעין הרע והוא יקבל ממון רב שכירות עשה עצמו כעיר ואתון להליך אחר שיחה נאה. ואמר כי אש יצאה מחשבון הוא חלק של אש גיהנם שיש למחשבין בגיהנם ותאכל את שאיכם מחשבין דהיינו בלעם ותלמידיו ואמר על מדתו הרע' שכית של בלעם כי להבה תלא מקרית לדיקי' ותאכל עיר מואב זה המהלך אחר ילרו וכו' ילה"ר. באמת בכל מקום על רוב התאוה וע"כ רמז בעיר ואתון בשכב עם אתונו כמ"ש בחלק ומואב על שיען להם על תאות הזימה ואמר על מדתו הרעה שהיא רוח גבוהה בעלי במות ארנון אלו גסי הרוח ואמר ונירם אמ' רשע אין רם כי מתוך הגאוה הוא כאלו כפר בעיקר כמ"ש בפ"ק דסוט' אפסיק ורם לבבך ושכחת את ה' וגו' ואמר אותו רשע שאבד אותו החשבון שאמרו הלדיקי' שיטלו הרשעי' חלק הלדיק' בגיהנם והם יקחו כנגד זה חלק הרשעי' בג"ע כדאמרי' בחגיגה ואמר המתן עד כו' זכר כאן ג' דינים ברשעים והוא דין הגוף במיתתו רימה ותבוט הקבר ודין שעושין בנשמת הרשעים בגיהנם ועוד דין לעתיד שמביא הנשמה וזורקה בגוף ודן אותם כא' כדאמרינן בפ' חלק וע"ז אמר הכתוב

המות נפשי מות ישרי' ותהי אחריתי כמוהו פתח ברבי' וסיים ביחיד דר"ל תמות נפשי כאחד מישראל שמתים הגוף והנשמה כשפירשו אחד מחבירו וכל אחד מקבל עונש זה בקבר וזה בגיהנם ואמר ותהי אחריתי שהוא בדין לעתיד שיהיו הנשמה והגוף כא' כמוהו לקבל שכר בגוף ונשמה ביחד ולא לדין עונש ביחד ולז"א בכאן המתן עד שיצא דין הגוף בקבר כשפירש מהנשמה: ונשים עד נפת שהוא דין לנשמה באש גיהנם שאינה לריכ' נפוח: ועד מידבא. עד דאבון לנשמה על טענתה כדברי אנטונינוס פ' חלק דאמרי ליה ועביד כל מה דבעי הנשמ' כמו שנקשה דהיינו שאין לדון פ"א לבד רק לדונם יחד הגוף והנשמ' וק"ל· כל הפורש מד"ת איש כו'. ובמאמר שני שינה לומר. כל הפורש עצמו מד"ת כו'. ונראה לומר דבמאמר קמא הוי כל הפורש פועל יוצא דמיירי בשכיס שכל א' פורש ומבטל את חבירו מד"ת דאש אוכלתן ומייתי מקרא דאייתי כמי בלשון רבי' ונתתי פני בהם דהיינו שכ"א פירש את חבירו מד"ת כי מהאש יצאו וגו' כי כל זמן שעוסקי' בתורה ומחדדי' זה את זה בפלפול מחממים זה את זה כאילו הם באש כמ"ש באלישע וע"כ היא להם כחומת אש דמגנא ומצלא ואין אש אחר שולטת בהם דאין אש אוכל אש ומשפירשו יצאו מן חומת האש הזה הריאש אחר שהוא אש של ע"ז שולטת בהם וכן ת"י על פתגמי אורייתא דיהיבן מגו אשתא עברו ועממים דתקיפין כאשא ישליטון אבל במאמר בתרא אמר כל הפורש עצמו שהוא מלד עצמו ביטל מד"ת ה"ז נופל בגיהנם ומייתי כמי קרא דאיירי בלשון יחיד אדם תועה מדרך השכל גו' והוא כי שכלו של אדם תועה ויסתכל בכמה דברים אבל התורה הוא דרך השכל שלא יכשל בו ואמר אף היחיד בעה"ז תועה ופורש עצמו מן התור' שהוא דרך השכל הנה ישיג בגיהנם הרבה שותפין לו כמ"ש בקהל רפאים ינוח ושאמר אין רפאים אלא גיהנם כו' אפשר ע"ש עמק רפאים שכאמר בישעיה ובד"ה שנקרא הגיהנם עמק כדמייתי מקרא בעמקי שאול קרואיה ואותו העמק שהיה מקום הפתח היה נקרא בשם רפאים והיה קרוב לירושלים וכה"ג אמרינן פ' נוטין פסין פתח' של גיהנם בגי בן הנם בין ב' תמרות וכו' ובמקום אחר דרים מרפאים כל המרפה עצמו מד"ת וכו':

הרי"ף מ"ד על כן יאמרו המושלים וכו'. עיין ברש"י מ"מ קשה מנ"ל רמזים אלו. ועוד נבאר שהמושלים בילרם הם לדיקים גמורים כמו שפירש"י ז"ל והיינו עובד אלהים מאהבה ולא כן הוא דרך מחשבים הפסד מלוה כנגד שכרה שהוא ע"מ לקבל פרס. ועוד מה שדרשו עיר סיחון ועיר מואב בשינוי פירושיהם. ועוד מה לאו על ככה לומר אין רם. וכן נבאר מהו אש שאינו לריך ניפוח. ואפשר שהוקשה לו כיון שהזכיר עניינו של דבר שאמרו המושלים זה בלעם ובנו באו חשבון שהיתה עיר מואב תהיה נקראת עיר סיחון מ"ד על כן ומאי יאמרו הל"ל אמרו המושלים. ועוד בלעם ובנו נקראים מושלי משלים הל"ל הממשלים אבל המושלים מלשון מושל ארץ ומהדקדוקים האלה דרשו זאת לומר כמו שאירע לישראל שלא היו רשאים ליטול ממואב אלא ע"י אמלע שהוא סיחון כן לא יקרבו הרשעים אלא ע"י אמלעי הם הכונסים את ילרם יאמרו לרשעי ישראל כדי לקרב אותם בואו ונחשוב הפסד מלוה כנגד שכרה ואף גם שיתפלו ובוונתם לעבוד אלהים מאהבה לא יאמרו לכתחילה שיהיו לדיקים כמותם כי זאת לא יוכלו לעשות על כן יאמרו המושלים בילרם אם לא תהיו לדיקים גמורים כמונו מאהבת המקום לפחות בואו ונחשוב חשבון הפסד מלוה וכו' ואם אתה עושה כן תבנה בעה"ז ותכונן לעה"ב לפי שאם לא יחשוב הפסד מלוה וכו' אלא שכר העבירה וכו' אזי הוא נכון לעה"ב כיון שלא נכשל בחטא אבל אין לו בנין בעה"ז אבל בחשבון הפסד מלוה כנגד שכרה שהיא נתינת הלדקה שאינו מחשיב הפסדה שהוא המעות שנותן ללדקה בערך נגד שכרה לעה"ב אז תבנה בעה"ז כי לדקתו עומדת לעד בעה"ב ואוכל פירות בעה"ז וכן בחשבון שכר עבירה כנגד הפסדה הוא סור מרע בלבד מגיהנם אינו נקרא נכון בעה"ב כי אין לו שכר אלא על מעשה הטוב לכך אמר אם אתה עושה כן השני דברים הפסד מלוה כו' הייט עושה טוב ושכר עבירה כו' הוא סור מרע אז תבנה בעה"ז ושכון

[illegible] אין המתקנים לאם הרשעים שיולא מעופן כדכתיב תאכלהו אש לא נופח :

סמ ואַרז אין גזעו מחליף והא דרש רבי חייא בר לולייני (אפיתחא דבי נשיאה) מ"ד צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמר תמר אם נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק אין עושה פירות לכך נאמר תמר ואם נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק אין גזעו מחליף לכך נאמר ארז התם בשאר מיני ארזים כדרבה בר רב הונא דאמר רבה בר רב הונא אמרי דבי רב עשרה מיני ארזים הם שנאמר אתן במדבר ארז שיטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדיו וגומר. (תנא) ארז ארזא וכו' : תהלים צב ישעיה מא

אם נאמר תמר. שעושה פירות ואין גזעו מחליף: למה נאמר ארז. שגזעו מחליף ואין עושה פירות קשו קראי אהדדי אם מדמהו לתמר וארז מכל וכל: אף צדיק אין עושה פירות. שאוכל צדקותיו בעה"ז ואין לו לעה"ב א"כ שאין מאכילין אותו פרי מעלליו: לכך נאמר תמר. כדכתיב נמי קרא אמרינא אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו: אין גזעו מחליף. אם נקצץ : אף צדיק אין גזעו מחליף. אם מת שלא יוליד בן כמותו א"כ אם יפול לא יקום: לכך נאמר ארז. כדכתיב כי שבע יפול צדיק וקם :

מהרש"א י' מיני ארז הם שנאמר אתן במדבר ארז שיטה וכו'. מהאי קרא אינו מוכח דכל הני דנקט בקרא מיני ארזים הן דהא כל א' מין בפני עצמו הוא אלא דכבר כל הני שמות דמפרש לא ידוע היה לו דמיני ארזים הן וקאמר דהן הנה דמכנו בהך קרא ומפרש קרא קאתי וכ"מ כדאמרינן בעלמא למקח ולממכר דעי שמוכר לחבירו ארז יכול ליתן לו מהני מינים וק"ל :

קודם איתא בגמ' הקונה שני אילנות בתוך שדה חבירו [illegible]

[דעביד להו כ]ר' יוסי בר חנינא דאמר בצרן ושגרן ביד שליח ומת שליח בדרך מביא ואינו קורא מ"ט דכתיב ולקחת והבאת עד שתהא לקיחה והבאה כאחד והא ליבא אמר רב אחא בריה דרב אי"א לרב אשי מכדי פסוקי נינהו ליקרי א"ל משום דמחזי כשיקרא רב משרשיא בריה דרב חייא אמר דילמא אתי לאפקועינהו מתרומה ומעשר : יו"ד פא ע"ב דברים כו יו"ד פב

[בצרן ושגרן ביד שליח. או שמת שליח בדרך שהבליח עליו בלבן ומת בתלי הדרך ותינה בליח אחר מתהיו עד ליתשלים או שהגיאוהו בעלים עלמן משם ואילך : מביא ואינו קורא. אין הבעלים קורין וכו'] : מכדי פסוקי נינהו ליקרי. ואמאי עביד להו כדר' יוסי כמו בעניא מספק יהא קורא מספק כאדם שקורא בתורה: משום דמחזי כשיקרא. שהרי בבנינו הבאת בכורים קא קרי בעלמא לאו נקרקע שלו גדלו וקא מעקר וכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני : דילמא אתי לאפקועינהו. ואתו דחזי דקרו עלייהו כבכורים ודאים כדיהו לו בכורים כאילו לא יפרישו מהן תרומה דקסבר בכורים ודאין הן אי נמי האי גברא נופיה הלכך עדיף בהו הוכרא שלא נקרום :

אמר הבונה [illegible]

[פיסקא שחמתית ונמצאת לבנה לבנה ונמצאת שחמתית שניהם יכולים לחזור בהן א"ר פפא מדקתני לבנה] ש"מ הא שמשא סומקתי היא תדע דקא סמקא צפרא ופניא והאי דלא חזינן ליה כולי יומא נהורין הוא דלא בריא מיתיבי ומראה עמוק מן העור כמראה חמה עמוקה מן הצל והתם לבן הוא כמראה חמה ולא כמראה חמה כמראה חמה דעמוקה [מן הצל] ולא כמראה חמה דאילו התם לבן והכא אדום ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא הא קא סמקא צפרא ופניא כפניא דחלפא אפיתחא דגיהנם בצפרא דחלפא אוורדי דגן עדן וא"ד איפכא : יו"ד פד ויקרא יג

[מדקתני לבנה ש"מ. שחמתית אדומה ולא כמורה דהא שני ערמות יש בחטין ולא יותר לבנות ואדומות ומדקרי לחדא לבנה ולאידך שחמתית ש"מ שחמתית אדומה וכ"ש חמה שהיא אדומה קרי לחטין אדומות שחמתית]: נהורין הוא דלא בריא. מאור עינינו אינו גדול כ"כ מתוך אור היום שמכהה עינינו אבל בצפרא ופניא (שהוא) [שהיום] מתוך ניכר אדמומית שבחמה [ורב פפא לפרש משנתינו בא אמאי נקרי שחמתית]: עמוק. הלבן נראה עמוק

עיון יעקב

[illegible]

עמוק אלא השחור: לבן הוא. כדכתיב ואם בהרת לבנה היא ומראיה עמוק וגו׳ ומתרגמי ליה לחמה שיש לבנה היא: ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא. דהא פרכינן לרב פפא מברייתא דנגלה היא לאגלי לא כוה קשיא לן הא דסומקא לפרא ופניא מה הייטו יכולין לפרש אומאי סומקא אם לבנה היא: בפניא. משוקעת במערב: דהלפא באבבא דגיהנם. ומתאדמת מכח אש גיהנם: בצפרא דהלפא. במזרח אוורדי דג״ע שהוא במזרח כדכתיב גן בעדן מקדם: וא״ד איפכא. בצפרא סומקא משום דעומדת במזרח ומאירה החמה כנגדה [במערב] ומתאדמת מכח גיהנם שבמערב לפי שעמוד של אור החמה [מכה] כנגד אש גיהנם ומתאדמת החמה מכחה בפניא דהלפא במערב ועמוד שלה הולך נגד המזרח ומכה בג״ע ומאדים מכח אדמוניות וורדי ג״ע:

דברים כה

מתני׳ וחייב להכריע לו טפח היה שוקל לו עין בעין נותן לו גירומיו: **גמ׳** מנה״מ אמר ר״ל דאמר קרא °אבן שלמה וצדק צדק משלך ותן לו אי הכי אימ׳ סיפא היה שוקל לו עין בעין נותן לו גירומיו ואי הכרעה דאורייתא׳ היכי יהיב לי׳ עין בעין אלא רישא במקום שנהגו וכי אתמר דר״ל אסיפא אתמר היה שוקל לו עין בעין נותן לו גירומיו מנה״מ אר״ל דאמר קרא וצדק צדק משלך ותן לו [וכמה גרומיו א״ר אבא בר ממל אמר רב א׳ מי׳ בליטרא בלח לי׳ ליטרין]:

חייב להכריע. המאזנים וצד הבשר טפח שיהא הבשר שוקל יותר מן הליטרא [ובגמרא מוקי לה במקום שנהגו להכריע וה״ה לעשרה ליטרות ביחד להכריע טפח וכו׳ ונראה בעיני דלפחות מליטרא לא בעי הכרעה טפח וכו׳: **היה שוקל עין בעין.** בלמקום כגון במקום שאין מכריעין שהן לו לבד המשקל את גירומיו הכרעה כדקתני אחד מעשרה בלח וכו׳]: **מנה״מ.** קס״ד דבעי אתא דלריך להכריע טפח: **וצדק.** מיותר הוא למדרש אע״פ שאיפה שלימה ועדה לדק משלך ותן לו והייטו הכרע ובמדה נמי למדוד גדוש כדי שיהא יתר על מדתו: **היכי יהיב ליה עין בעין.** האמרת דגזירת הכתוב הוא שיכריע בשעת המשקל: **אלא במקום שנהגו.** כלומר אין גזירת הכתוב להכריע בשעת המשקל אלא במנהגא תליא מלתא דאם הלה להכריע בשעת המשקל תחת גירומיו דלאחר מדידה שהוא בידו והוא הכרעה לריך טפח דאין הכתוב מקפיד אלא שיוסיף המשקל או בשעת המשקל או לאחר כך

מהרש״א א׳ מעשרה בליטרא כו׳. והוא אי מק׳ והטעם בזה כמ״ש במדרש בפסוק עשר תעשר והביאו התוס׳ בפ״ק דתענית היוצא השדה שנה שנה וגו׳ כלומר לא יעשה שדך אלא כפי המעשרות כו׳ ומעשה בא׳ באחד שלוה לבנו כו׳ א״ל קרוביו לשעבר היית בע״ה והקב״ה כהן ועכשיו שלא הפרשת חלקו הקב״ה בע״ה ואתה הכהן כו׳ וקשה מה ענין כהן למעשר של לוי ונראה כלפי מ״ש ביצחק ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא מאה שערים אומד זה למעשרות היה אמר למעשרות בב׳ רבים לפי שהפרים מתחלה מעשר ללוי ואח״כ הפרים ומעשר מן המעשר לכהן שהיה בימיו דהשתא חלק הכהן היה ראוי לצאת מן השדה לפי האומד וכהוספו בברכה ל״ט חלקים כנגד מה שהיה ראוי להיות גדל בשדה והוא ענין הכתוב עשר תעשר מן המעשר כי הוא היוצא מן השדה שנה בשנה והל״ט חלקים הנשארים מן נתוספו בברכתו ימי ב״ה ח״ש בכאן לדק מכלך ותן לו דהייטו חלק הוא: שהוא הראוי להיות שלך והשאר הוא נתוסף לך בברכתו מאותו ימי ב״ה והראוי להיות שלך שהוא חלק הק׳ ההוא מותר כנגד מברך ה״ז לקמן אבן שלימה ולדק יהיה לך מאת ברכה שתברך בבשיל הויתר כאילו אתה נותן לדקה ומעשר שהוא ראוי להיות שלך שהתברך בנתינתך משלך ובזה יתיישב דלא קתני במתני׳ א׳ ממאה: כיון שהקשו התוס׳ לרמת על מעשרות אלו והיא בכוונו באומרם פי׳ בני העיר במה הארכת ימים א״ל מימי לא קבלתי מתנות ולא עמדתי על מדותי ותרן בממוני הייתי י״ל בממוני ולא אומר בממון דר״ל מימי לא קבלתי מתנות ולא עמדתי על מדותי לפיים אותי בממון ובליטרא דדהכא כדין ת״ח ובזה וותרן בממוני הייתי דהיינו בממון שלי הייתי דאיטו הייתי מקבל מתנות או שלא עברתי על מדותי רק בגילוי ככף אף כשהייתי וותרן לא וותרן בממוני הייתי רק בממון אחרים וק״ל:

א״ר לוי קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות שזה נאמר בהן °אל וזה נאמר בהן °אלה ומאי משמע דהאי אל קשה הוא דכתיב °ואת אילי הארץ לקח (ואלה קשה מאל). גבי עריות נמי הכתיב °אלה ההוא למעוטי מדות מכרת ואלא מאי חומרייהו התם אפשר בתשובה והכא לא אפשר בתשובה וא״ר לוי קשה גזל הדיוט יותר מגזל גבוה שזה הקדים חטא למעילה וזה הקדים מעילה לחטא:

קשה עונשן של מדות. (כשמודד במדה שאינה ישרה או) כששוקל בה שום של (ולקמן מפרש משום דלא אפשר בתשובה ומקראי יליף לה כדמפרש ואזיל): **עריות נאמ׳ בהן אל.** כי את כל התועבות האל ובמדות כתיב כל עושה אלה כל עושה עול (אלה משמע לשון רבים): **ואלה קשה מאל.** דמש״ה הוסיף בהן הכתיב ה׳ לרבות ולהגדיל הקישוי: **בעריות נמי הכתיב.** כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו וגו׳: **למעוטי מדות מכרת.** דקד״א (כיון תועבות תועבות לגזרה שוה) [כיון דעול מדות נקראו תועבות ה״א הרי הן בכלל כל אשר יעשה מכל התועבות אי לא כתב אלה דמשמע מיעוט ולא משום ג״ש דאפילו לא כתב אלה לא דייקינן דאין אדם דן ג״ש מעלמו אא״כ למדן מרבותיו ולא מק״ו דהאי אפשר בתשובה והאי לא אפשר בתשובה דאין עונשין מן הדין אלא מעבמעוטו]: **ואלא.** כיון דבעריות איכא כרת ובמדות ליכא כרת: **מאי חומרייהו.** [דמדות] מעריות ואמאי כתיב בהו אלה: **אפשר בתשובה** דכל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתם א״כ בלא מלקות תשובה מועילה בכל מקום כדכתיב שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם אי עביד תשובה מעליא. אבל מדות דגזל רבים דאיטו יודע למי ישיב ותשובה תלויה בו שנאמר והשיב את הגזלה ואיטו יכול לקיים מקרא זה שלכך א״א בתשובה מעליא דכל ימיו בו השיב את הגזלה קאי [ואע״ג דאמרין יעשה בהן לרכי רבים אין זו תשובה מעליא מאחר

עין יעקב

קשה גזל הדיוט יותר מגזל גבוה. אע״ג דלענין גוף עונש חמיר שהרי הזיד במעילה במיתה מכל מקום קאמר קשה לענין זה (וכן הא דקשה עונשן של מדות משל עריות אף על גב דעריות בכרת) ועיין במדושינו ביבמות דף כ״ב והטעם עיין במהרש״א ומ״ל שעיד שגזל הלער לחבירו הוי כאילו נחל את נפשו כדכתיב כפש בעניו.

מאחר שאינו ומשיב לב עלים] : גזל הדיוט הקדים בו המא וכו'. דכתיב כי תחטא ומעלה מעל וכחש וגו' דמיד בהחלת הגזל קרי ליה חטא מבעת כפירה וגבי הקדש כתיב המועל מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה' לא מקרי חוטא עד שנהנה :

תוספות התם אפשר בתשובה. ודוקא בעריות שאין בהם ממזרות אבל הבא על אשת איש והוליד ממנה בן או שאר עריות שיש בהו ממזרות זהו מעוות לא יוכל לתקן כדאמרינן ביבמות וא"א בתשובה ורבינו חיים אומר לע"ג שהוא מעוות לא יוכל לתקן מ"מ אפשר בתשובה שלות לו הקב"ה *דלא נוח לו אלא לעשות תשובה אבל בגזל תשובתו הוא שיחזיר הגזלה כדכתיב והשיב את הגזלה אשר גזל וגו' והיכא דגזל לרבים ואינו יודע למי ישיב אע"ג דאמרינן דיעשה בהם צרכי רבים מ"מ לאו תשובה מעליותא הוא :

א אלא לא נוח לעשות

מהרש"א אר"ל קישה עונשין של מדות ס'. רוא גודל הקושי בעונש המדות בתוספת ה' כדמסיק שהתשובה היא קשה והוא בעבירה א מן הה' קשה בתשובה לכנס בה ע"פ מ"ש פרק הקוזן שלש הזה נברא בה' מפני בדומה לאכסדרה בכל הרוצה לצאת יצא ומ"ש תליא כרעיה דה' דאי הדר בתשובה מעייל ליה ולעיילה בהך לא מסתייעא מלתא כדר"ל מ"ד כו' וק"ל : ואר"ל קישה גזל הדיוט כו'. יראה הטעם קרוב לפשוטו דבהדיוט מיד שגזל יצא הגזילה מרשותו של נגזל ומקרי גזל אבל בהקדש כל זמן שהוא בעין ביד הגזל כל היכא דאיתא בי גזא דרחמנא איתא ולכך לא הוי חוטא עד שנהנה ממנו :

הרי"ף למעוטי מדות מכרת. וקשה דהיל"ל בעריות האל ובהא נמי יש למעט המדות מכרת ועוד דאדרבא מדכתיב הכא אלה וכתיב במדות ... לדרוש ג"ש דאלה אלה להביא כרת למדות וזה יש לתרץ עם פרש"י דאמר דקד"א נילף תועבות תועבות לג"ש ולפ"ז ליכא למימר דאלה אלה לג"ש א"ב למה נצרכה כיון דאיכא ג"ש דתועבות תועבות ומדכתיב נמי האלה הוא למעוטי דלא נילף ג"ש דתועבות ובהא נמי י"ל דאי כתיב האל לא הוה מועט ג"ש דתועבות תועבות דאיכא האל לא אתא למעוטי אלא לתת טעם לכרת לפי שהוא דבר קשה ומדסיים ואמר האלה ודאי למעוטי הג"ש דתועבות אתא לומר אלה הם בכרת ומדות אינם בכרת. ומיהו הוה מצי לשנויי נמי דנקט אלה שהוא קשה עבור בחינת הכרת אבל בלא בחינת הכרת כתב האל שאינו כל כך קשה כמדות דכתיב בהו האלה אף ע"פ שאין בהם כרת להיותם קשים מאד בבחינתם :

נקיט אלה ... אין זרם ... ג"ש עצמו

עב ע"ב וא"ר לוי בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו הקב"ה ברך את ישראל בכ"ב וקללן בח' ברכם בכ"ב

ויקרא כו ע"ב מאם בחקתי עד קוממיות וקללם בח' °מואם בחקתי המאסו עד ואת חקתי געלה נפשם ואילו משה רבינו

דברים כח ע"ב ברכן בח' וקללם בכ"ב ברכם בח' °והיה אם שמוע עד

שם לעבדם וקללם בכ"ב מן °והיה אם לא תשמע עד ואין קונה :

שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו. שהקב"ה רחמן וברכתו מרובה מקללתו אבל אדם קללתו מרובה מברכתו: בכ"ב אותיות. כדמסיק לקמיה מאם בחקותי עד קוממיות אל"ף שבתחלת הפרשה ותי"ו בסופה הרי כ"ב אותיות לבד הכפולות: מואם בחקותי. תמאסו עד געלה נפשם. מוא"ו עד מ' ח' אותיות: והיה אם שמוע. בפרשת כי תבא : והיה אם לא תשמע עד אין קונה.

תכוב אלפא בית אי מוא"ו דוהיה אם לא תשמע ועד סופה ומוזר הגילה עד ה"א דאין קונה הרי כ"ב :

מהרש"א ברך ישראל בכ"ב כו'. יש לדקדק בזה עיכוא למה אמר משה קללות דמשנה תורה ·טפי מאותן שבת"כ דהא ודאי כולהו מפי הגבורה נאמרו וע"ק מ"ט אמרן משה בל' יחיד והנהו דת"כ נאמרו בל' רבים כמ"ש בסוף מס' מגילה וי"ל בזה דאותן שבת"כ נאמרו בל' רבים שהם על חטא רבים שעדיין במלות סר סיני לא נתחייבו רבים על חטא יחיד עד ערבות מואב בשנת מ' שהיה להם לעבור הירדן ומטעם דאז הוי כערב בשעת מתן מעות שכבר התחילו בכבוש א"י קלת ארץ סיחון ועוג ולכך נאמרו בל' יחיד דאף על חטא יחיד נתחייבו רבים וכן מפורש בזוהר דקללות שבת"כ נאמרו על בית שני שהיו כיחידים שלא עלו עשרת השבטים גם לא כל הלוים ולפי שנאמרו בל' יחיד הולרך משה לאמרם דאם יאמרם הקב"ה בל' יחיד יאמרו דעם משה לחוד דבר לכרות ברית כיון דכבר הם עברו ברית ראשון כשעשו את העגל כמ"ש ואכלה אותם וגו' ואעשה אותך לגוי גדול וגו' כמ"ש ביודרשות וע"כ הולרך משה לאמרן להם ודווקא בל' יחיד משום הערבות כמ"ש והשתא הא ודאי בשניהם בין בברכות ובין בקללות יש בהן כל כ"ב אותיות אבל אמר שבא הרמז באותיות שבתחלתן וסופן שבאו בכיון בברכות וקללות דת"כ היפך שבאו בברכות וקללות דמשנה תורה לרמוז על מדתן דמדת הקב"ה מדה טובה מרובה על מדת פורענות ולכך בברכות מאל"ף ועד תי"ו שהן כ"ב אותיות לרמוז שברכן בכל מה שהפה יוכל לדבר בכ"ב אותיות והברכות הנזכרים מאל"ף דאם בחוקתי עד תי"ו דקוממיות אינן אלא ברכות כלליות אבל הפרטים לא נזכרו כי א"א להזכיר בפרטם מה שהפה יוכל לדבר בברכות מכ"ב אותיות אבל הקללות אינן אלא בח' אותיות מוי"ו ועד מ"ם דודאי הפה יוכל לדבר כל הקללות שבח' אותיות הללו אבל מדת ב"ו הוא היפך זה שמדתו רעה מרובה מטובה ולכך בקללות כ"ב אותיות מוי"ו עד ה"א כל מה שהפה יוכל לדבר בהן אף שלא נכרו בקרא שא"א להזכיר כל מה שהפה יוכל לדבר בכ"ב אותיות וכמ"ש בקללות דמ"ת גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה וגו' דהיינו שאין הפה יוכל לדבר אבל הברכות אינן אלא בח' מוי"ו ועד מ"ם דודאי שהפה יוכל לדבר כל הברכות שבח' אותיות הללו יצא הרמז בקללות דת"כ באלו הח' אותיות המבדילין בין הה' והט"ן שהם ב' אותיות מיוחדות ומעשיריות שאין להם זוג כמ"ש בדרשות רמ"ס ובח"י והוא לרמז כי לא יבאו לקללות רק חלי הזוגיים דהיינו ו"ז ח"ט שהם זוגיים לא"ב ג"ד ובין חלי העשיריות דהיינו י"כ ל"ם שהם זוגיים לס"ע פ"ן אבל לברכות יבאו כל הזוגות וגם אותן שאין להם זוג כגון אותיות ה"ן גם המאיות שהם ק"ר ש"ת שגם להם אין זוג דהיינו כ"ב אותיות ובהפך בהנהו דמ"ת גם מה שבא הרמז בברכות דת"כ האותיות כ"ב כסדרן מאל"ף ועד תי"ו ובקללות דמ"ת לא באו הכ"ב אותיות כסדרן מוי"ו עד ה"א יש לפרש בו כי הברכות אשר ממדת הקב"ה יבאו כסדרן ולתכלית אמיתי כמו שבאו האותיות כ"ב

עין יעקב

הפלא יקח לכך הקדים חטא משא"כ בגזל גבוה שאין כאן לער כלל שהוא רק חטא בין אדם למקום: שלא כמדת הקב"ה הוא מדת ב"ו. עיין בחדושי מהרש"א דהיינו שהקב"ה מדה טו.ה מ.ונה תודה פורענות וכב"ו הוא להיפך מדת רעה מרובה וממדה טובה ע"ש דבריו בארוכה ובאמת לפמ"ש תוספות דס"ק דסוטה דף י"א החשבון מה שמדה טובה מרובה אינו עולה כתיא א ועי"ל דודאי מספר שמונה הוא מכוון נגד מה שהפרו ברית המילה ומה"ע ג"כ הכהן משמש בשמונה בגדים לכן ראוין להתקלל בשמונה וכן להיפך הברכות הם מכוון אם דקיימין ברית המילה לשמונה כי גדולה ורבה כדאיתא בנדרים אך שהקב"ה לפי מדתו שהם י"ג מדות רחמים וגם ברית חבות אבות ג"כ א' כתוסף י"ד לכך בירכם בכ"ב אותיות להבי בקללות שבת"כ כתיב חכרתי את בריתי משא"כ משה שמדתו עדה ב"ו האכזר לכן מליצו בחלק שאמר ארך אפים לצדיקים נמלא שהוסיף י"ג מדות אכזריות

כ"ע כקדק מאליף ועד ת"ו שהא מכליתוסוף אומי שלהם משא"כ הקללות ממרה ב"ו אף שהן נכ"ב אותיות לא יסיה לכן סדר ותכלית אומי כמו שאין סדר ותכלית לאותיות כ"ב מו"ו יעד ה"א ושוב שלאחי בנ"ל השבתי דרכי וגו' השבתי נרסת מא' בעד ת"ו השבתי קללות מו"ו ועד ה"א ולא עוד אלא שהן הפוכות שאם זכיתם הרי הופך לכם קללות לברכות אימתי כשתשמעו תורתי כו' וק"ל:

ע' **ת"ר** מנין שאין מוחקין במקום שגודשין ואין גודשין במקום שמוחקין ת"ל °איפה שלמה ומנין שאם דברים כה
אמר הריני מוחק במקום שגודשין ולפחות מן הדמים והריני גודש במקום שמוחקין ולהוסיף לו על הדמים שאין שומעין לו ת"ל איפה שלמה וצדק יהיה לך. ת"ר מנין שאין מעיינין במקום שמכריעין ואין מכריעין במקום
שם שמעיינין ת"ל °אבן שלמה ומנין שאם אמר הריני מעיין במקום שמכריעין ולפחות מן הדמים והריני מכריע במקום שמעיינין ולהוסיף לו על הדמים שאין שומעין לו ת"ל אבן שלמה וצדק יהיה לך א"ר יהודה מסורא לא יהיה (לו בבית) [לך בביתך] ומה טעם משום איפה ואיפה לא יהיה (לו בכיסו) [לך בכיסך] מה טעם משום אבן ואבן. [אבל] אבן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך:

מנין שאין מוחקין במקום שגודשין. ואפילו מחיל קונה: ואין גודשין במקום שמוחקין. ואפילו מחיל מוכר ואם שוין כן שלא ירמו אותן אחרים ויאמרו כך המנהג וירמה הלוקח את המוכר או המוכר את הלוקח והא ליכא למימר דבלא מחיל מיירי דההוא מלא ספסו עול נפקא שנוזל את שלו בידים: ת"ל איפה שלימה. מנו שמודדין בעיר: לפחות. הלחה דקיימא לן גודשא הלחא והלכך יפחות שלים הדמים: ת"ל וצדק. לטפויי אתא ולדק מכ"ע [דלף זה יכול לבא לידי רמאות דאיכא דחזי במדידה ולא ידע לא שאין בפחות ולא בתוספת] ובספרי יליף לכולהו מולדק *(וכן נראה בעיני הספרים דמשלימה לא ילפינן אלא שלא(*יעשנה) אבל מחוקה או גדושה שלימה קרינא ביה): מעיינין. לשקול עין בעין: במקום שמכריעין. טפח: לא יהיה לו בביתו. ממון מה טעם משום איפה ואיפה שלוקח בגדולה ומוכר בקטנה בביתך יתירה קדרים: [אבל] אבן שלימה. [ואם בביתך אבן שלמה] וצדק יהיה לך. ממון [כדאמרי' בעלמא מה יעשה אדם ויתעשר ישא ויתן באמונה]:

תוספות מנין שאין מוחקין במקום שגודשין. שאם הקנה לו סאה מחין איני רשאי לומר מחוקה הקניתי לך: ואין גודשין במקום שמוחקין. אפי' הלוקח (מוחק) [מוחזק] לא יאמר הריני לוקחה גדושה:

עד שם **ת"ר** °[לא] יהיה לך מלמד שמעמידין אגרדמים למדות דברים כה
ואין מעמידין אגרדמים לשערים דבי נשיאה אוקמי אגרדמים בין למדות בין לשערים א"ל שמואל לקרנא פוק תני להו מעמידין אגרדמים למדות ואין מעמידין לשערים נפק דרש להו מעמידין אגרדמים בין למדות ובין לשערים א"ל מה שמך קרנא תיפוק ליה קרנא בעיניה *והוא כמאן סבר כי הא דאמר רמי בר (אבא) [חמא] א"ר יצחק מעמידים אגרדמים בין למדות ובין לשערים מפני הרמאים:

ת"ר [לא] יהיה לך. לניה דין קא מזהיר דחמנא וקרא יתירה קא דריש דמלי למכתב לא יהיה לך (בביתך) [בכיסך] אבן ואבן גדולה וקטנה כי אם אבן שלמה ולדק: אגרדמים. שהוא ממונה על המדות להלקות ולענוש על מעוותי המדה: ואין מעמידין אגרדמים לשערים. שלא ימכרו ביוקר מלשה באפיה כפשיה הוא ולא מקרא יליף אלא סברא הוא שאם זה ימכור ביוקר יהיו מונעים מלקנות ממנו. נפק ליה קרנא בעיניה (*ל"נ דלא הוה ליה הכי [ואף ע"ג דאמרינן במסכת שבת (דף קח) דרב לטייה כשנא מנבל ותסי ליה קרנא אקנקניה איכא למימר דגרמא ליה הא והא]: מפני הרמאים. [שממתינין עד שימכור אותו המוכר בזול ואח"כ מוכרים ביוקר ל"א] שמוכרים ביוקר ואומרים שהוסיפו במדה או שנתן חטים יפות למעלה ורעות מלמטה או כל מיני רמאות וכדאמרינן שהיו מעמידין פרסדרין שהיו מכין בעלי חטיות והיו אומרים להם מכה בא"ל במס' יומא:

תנו רבנן אין עושין את המחק צדו אחד עבה וצדו עה
אחד קצר ולא ימחוק בבת אחת שהמוחק בבת אחת רע למוכר ויפה ללוקח ולא ימחוק מעט מעט מפני שרע ללוקח ויפה למוכר ועל כלן אמר ריב"ז אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר אוי לי אם אומר שמא ילמדו ממני הרמאים ואוי לי אם לא אומר שמא יאמרו הרמאים אין תלמידי חכמים בקיאין במעשה ידינו אמרה או לא אמרה א"ר שמואל בר רב יצחק אמרה ומהאי קרא אמרה °כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם הושע יד
ופושעים יכשלו בם:

המחק. שמוחקין בו את המדה: צדו אחד עבה. איכו מוחק כל כך שאינו נכנס בדוחק: צדו אחד קצר. גרסי' בתוספתא שמוחק יפה וכשלוקח מוחק בלדו עבה וכשמוכר מוחק בקלר אלא שניהם שוים כמנהג המדינה אם בקלר אם בעבה: בבת אחת. בפעם אחת ובמהרה שאינו מוחק יפה: מעט מעט. כגון שמוחק רוחב טפח לבדו ומגביה את המחק וחוזר וטובל את המחק ומוחק טפח אחר אלא בפעם אחת ובנחת א"נ בשתי פעמים כגון מוחק עד חלי מדה ומגביה המחק וחוזר ומוחק חלי המדה השני: על כולן. על כל מיני עולות הללו: שמא יאמרו וכו'. ומתוך כך ינהגו לרמות יותר וקבעי תלמודא אמרה ר' יוחנן לבסוף או לא אמרה דמעיקרא הוה מספקא ליה אם יאמר או לא ולבסוף מי איפשיטא ליה: ישרים דרכי ה'. דברי תורה: צדיקים ילכו בם. יהיה הם שלא לרמות את הבריות: יכשלו בם. ילמדו לרמות. ע"כ פירש (רש"י) [רשב"ם]:

כיוצא בזה שנינו פרק י"ז ממסכת כלים:

קנה מאזנים והמחק שיש בהם בית קבול מתכת ש
והאסל

עין יעקב

שבריות ותשכיל שחטאו בעגל דכתיב ביום פקדי פקדתי תוסיף נ"כ אחר להכי קללם בכ"ב: אמר רב יהודה מסורא לא יהיה לו בכיסו מ"ט משום איפה ואיפה. פי' דכתיב לא יהיה לו בכיסו כתיב מקודם מ"מ עיקר דרשה מסיפא דקרא דבכיתו מיותר כמו שפרש"י כי היה למכתב לא יהיה לו בכיסו אבן ואבן ולא יהיה לו איפה ואיפה ריהטא דפירושו קאמר כמו בלכן אלא והאי דביתו לדרשי וא"כ מדביתו לדרשה בכיסו נ"כ לדרשה והיינו יהיה לך ממון הרבה ולהכי מסמיך והאריכם ימים דכי יהיב רסמנם לחיי הוא דיהב: תיפוק ליה קרנא בעיניה נפק ליה קרנא בעיניה. פרש"י ל"נ דלא ה"ל הכי ונראה דלאבי מקשה והוא כמאן סבר כי כו' אלי אין כראי שקיבה יעבד שברא דלא כשמואל להיק כי הא דאמר רמי בר אבא א"ר יצחק לגבי שמיר עבד ולא נפיק קרנא בעיניה והא הקלל בקללה או שמעתי מניסי הרב הגאון מהרי"ל דור אב"ד וק"ק סרלב לפי משקל כמו מוחר כרפים בשרק

והאסל שיש בו בית קבול מעות קנה של עני שיש בו בית קבול שמן ומקל שיש בו בית קבול מזוזה ומרגליות הרי אלו טמאין ועל כלם אמר רבי יוחנן בן זכאי אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר (אמרה וכו'):

קנה מאזנים. עושין אותו חלול ומשימין בו שפיכות קטנות של מתכת ומשלשלו למקום שירצה להכריע הכף: והמחק. אמרינן בפרק המוכר את הספינה אין עושין מחק של דלעת מפני שמיקל פירות ורע למוכר ולא של מתכת מפני שהוא מכביד ורע ללוקח הרמאי עושה אותו חלול וכשהוא מוכר מכניס בו מתכת וכשהוא קונה מוציאו: אסל. מוט שנושאין בו בכתף ושתים פועלים מרובים ובעה"ב טרוד בפועליו אחר שקבל שכרו טומנו בבית קבול של מוט ותובע שכרו שנית ואין בעה"ב נותן לב לחפש במוט: קנה של עני. כשעושה מלאכה אצל בעה"ב גונב שמן ונותן לתוכו: בית קבול מזוזה ומרגליות. לגנוב בו המכס [ובלומר שמניח בו המזוזה שאין נותנין מוכס עליהם ותחתיה טומן המרגליות. תוי"ט. ועי"ש עוד פי' אחר]: אוי לי אם אומר וכו'. מהטעם שכתוב בברייתא הכתוב למעלה שלא ילמדו הרמאים וכך כן פירש הרב רבינו אשר ז"ל. ובפירוש הרמב"ם ז"ל יש קנה שיטי והוא זה אשר עץ יעשה על הכתף ויתלו בו הדבר אשר ימכור ויערום המכוני שיעשה בתוכו בית קבול מעות עד שישים שם מה שיגנוב מכסף המשקולת ולא יודע: וקנה של עני שיש בו בית קבול מים. פי' שיעשה אותה חלולה וישים בתוכו מים לשתות ממנו ויאמר לאנשים שהוא בתענית כדי שיחמלו עליו. הנה אלה כולם אע"פ שהם פשוטי כלי עץ אשר לא יקבלו טומאה עדאורייתא כיון שנעשה להם בית קבול ע"מ הנה הם טמאים וא"ר יוחנן וכו':

מהרש"א על כולן אריב"ז כו'. ר"ל שלא יאמרו שאם הם היו בקיאין גם הם היו עושין רמאות כמעשם ידינו וקלת קשה דל"ל אם לא אומר שמא יאמרו הרמאין כו' הא בלאו רמאים נמי מי שלא ידע באלו דברים יעשה לחבירו עול שלא מדעת וגם חבירו לא ידע ולא ירגיש שהוא חסר דבר מה ולכך ראוי לאומרו ואפשר דהיינו דמסיק דמהאי קרא אמרה כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם דהיינו טעמא שאמרה כדי שהצדיקים ידעו וירגישו שלא יעשו עול לחבירו שלא מדעת ולא קאמר דקאמרה מהאי ספיקא דקאמר דשמא יאמרו הרמאים כו' ודו"ק:

ת"ר לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה. במדה זו מדידת קרקע שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחר בימות הגשמים. במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח. במשורה שלא ירתיח וק"ו מה משורה שהיא א' מל"ו בלוג הקפידה עליו תורה ק"ו להין וחצי הין ושלישית ההין ורביעית ההין ולוג וחצי לוג ורביעית (הלוג) [וחצי] תומן ועוכלא. אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שישהה מדה חסרה או יתירה בתוך ביתו ואפילו הוא עביט של מימי רגלים. אמר רב פפא לא אמרן אלא באתרא דלא חתימי אבל באתרא דחתימי אי לא חזי חותמא לא שקיל ובאתרא דלא חתימי נמי לא אמרן אלא דלא מהנדסי אבל מהנדסי לית לן בה ● ולא היא זמנין דמתרמי בין השמשות ומקרי ושקיל:

זו מדת קרקע. ששאר מדת כלי כתוב לקמיה דהיינו משורה כדכתיב ומים במשורה תשתה: שלא ימדוד לאחד. מצי לקוחות שלקחו קרקע בשותפות או לאחד מבני אחין שחלקו שדה: לאחד בימות החמה. ולאחד באותו חבל עצמו בימות הגשמים שבימות החמה החבל יבש וקצר יותר מבימות הגשמים. ור"ח פי' בימות הגשמים הקרקע לח ובימות החמה מתבקעת בפתיחה ומוסיף במדה: במלח. במכבידן: שלא ירתיח. שלא ישפוך המוכר את היין בחוזק ומגביה לחוץ מבורתו של לוקח מפני שעולה הקלף אשקומא בלע"ז ונראה כמלא: ומה משורה. בה"א קטנה כל כך שלשים ושש יש מהן בלוג הקפידה תורה ברתיחות שלא שהיא פחות ומלאה בלוג: ק"ו. ברתיחות כלי גדול כגון הין כו' או אפילו שלישית ההין וכו': וחצי תומן ועוכלא. גרסינן בתוספתא. תומן (ועוכלא פחותים הן מרביעית הלוג: תומן. שמינית הלוג) [שמינית הקב חצי לוג]: עוכלא. לקמן מפרש: שישהה. דאתי למדוד ומיהו קרא לא אזהר גדולה וקטנה אלא כשיתקנם לו על מנת למוד בהן דאי לא תימא הכי אמאי איצטריך ליה למימר: ואפילו הוא עביט. דלא לא מיחש פעמים שרוחצו ומעביר טנופו ומודד בו הילכך אין לו תקנה אלא שבירה: דלא חתימי. שאין ממונה של מלך עושה חותם במדות הילכך אסור דאתי לרמות: לא שקיל. לוקח ומותר לשהות: מהנדסי. הולכין ובאין ממונים של מלך לבדוק המדות: דמתרמי בין השמשות. שהכל טרודין ואין רואה א"כ הלוקח עצמו מתוך טרדו אינו נותן אל לבו ומקרי ושקיל הילכך יצא המוכר לרמות בו.

תוספות שלא יטמין משקלותיו במלח. פ"ה מפני שהוא מכביד ואין נראה לר"ת דמשמע דבמוכר איירי דומיא דבמשורה שלא ירתיח ומפרש ר"ת לפי שהמלח מיקל המשקולת ומוחק כדאמרינן בירושלמי דמלח מוחק את המשקולת: ובמשורה שלא ירתיח. וא"ת פשיטא דגזל גמור הוא ותיפוק ליה משום דלא תגזול וי"ל דאתא קרא להתחייב משעת העשייה ואע"פ שעדיין לא מדד וכי האי גוונא אמרינן בריש איזהו נשך דלאו דכתיב במשקולות ל"ל לגמון משקלותיו במלח האי גזלה מעלייתא היא לעבור עליו משעת עשייה

ת"ר אוצרי פירות ומלוי ברבית ומקטיני איפה ומפקיעי שערים עליהם הכתוב אומר לאמר מתי יעבור החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה [בר להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעוות מאזני מרמה] מה כתיב אחריו נשבע ה' בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם. אוצרי פירות כגון מאן א"ר [יוחנן] כגון שבתאי אוצר פירי:

אוצרי פירות. שקונין [בזול] לאוצרם למכור ביוקר וגורמין שמתייקר השער ואיכא הפסד עניים וכ"ל דבגיר ברובה ישראל איירי: מפקיעי שערים. מוסיפין על השער: מתי יעבור החדש ונשבירה שבר. כלומר למכור ביוקר לסוף חדש אחר ימות הגורן והיינו מפקיעי שערים דלחדש אחד לא מקרי אוצרי פירות: והשבת ונפתחה בר. כלומר מתי תגיע שנת שמיטה ונפתח אוצרות בר והיינו אוצרי פירות: להקטין איפה. והיינו מקטיני איפה: להגדיל שקל. (נראה לי דהיינו מלוי ברבית שמגדיל שקלו ע"י רבית ולא משום להגדיל שקל ממש ומקטיני איפה שמעת ליה ומואזני מרמה נמי שמעת אונאת משקלות. וכתיב בתריה נשבע ה' בגאון יעקב וגו': כגון שבתאי אוצר פירי. כדי למכור לעניים ביוקר אבל כגון דאוצר פרי בשעת הזול ומוכרן בזול לעניים בשעת היוקר כדלקמן אע"פ שגורם יוקר השער מותר:

אבוה

עין יעקב

בפ"ק שני דייני גזירות ששקל איספרי מכאי ואספרי מחייב: ועל כולם אמר ר' יוחנן בן זכאי אוי לי אם אומר. כי דרכו של ר' יוחנן בן זכאי לתקן את העם ולא לעיין כדאיתא [illegible] ר"י בן זכאי: ולא הוא זמנא דמתרמי בין השמשות ומקרי ושקיל. משמע דלפ"ה אפי' באתרא דחתימי נ"כ אסור לשהויי בתוך ביתו אבל [illegible] אם אשכח לנצח כל מעשיהם. לפי שהוא על הרוב גזל עניים וכתיב וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא כי גדול צעקת עניים:

עם ס"ס **אבוה** דשמואל מזבין להו לפירי בתרעא חריפי כי חריפא שמואל בריה משהי לפירי ומזבין להו בתרעא אפלא כתרעא חריפא שלחו מתם טבא דאבא מדברא [מ"ט] תרעא כיון דרווח רווח:

בתרעא חריפא. בשער המוקדם דהיינו בשעת הגורן: כי חריפא. בזול כדי שימכרו גם הכל וימצאו השער כל השנה: שמואל. מאחר להו לפירות שדותיו: ומזבין להו בתרעא אפלא. בשעת היוקר: כתרעא חריפא. כשער הזול ומיהו מן השוק לא היה מאחר בשעת הגורן דמ"מ מוקיר השער קצת ויצא שכרו בהפסדו: טבא דאבא מדברא. טובים מעשה האב ממעשה הבן שהאב גורם מתחלה שלא יוקר השער כיון דרווח והוזל השער רווח עוד כל השנה אבל משהוקר השער א"א יכול להוזיל מהרה:

שם **ת"ר** אין מוציאין פירות מא"י דברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות ר' יהודה בן בתירא מתיר ביין מפני שממעט את התיפלה:

מפני שממעט כו'. דנכנס יין יצא סוד:

בהגש"א אין מוציאין פירות מא"י כו'. בזה יש ליישב מה שנתקשו המפרשים במרגלים במה הוציאו דבת הארץ בהרי אמרו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה ומ"ש וכפש שפירותיהם משובחים כך כו' הוא דרך דרש אבל לפי שנשתבחה א"י בז' מינים ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש שיפר הכתוב במה שהוציאו דבה ויכרתו וגו' מן הרמונים ומן התאנים ואמרו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה לדיוקא באלו הפירות הם בא"י שאינן חיי נפש אבל שאר דברים שחיי נפש תלוי בהן כגון חיטין וזית אין בה וכבר הגיד הכתוב על דבתם רעה כמ"ש ארץ חטה וגו' ארץ זית דקדמה חטה לארץ קמא וקדמה זית לארץ בתרא כדאמר בברכות שכן עיקר שבחה של א"י שחיי נפש תלוי בהן ולר"י ב"ב ניחא טפי ויכרתו גם משם זמורה ואשכול ענבים להוציא דבה שיש בה דבר המביא תיפלה ולזה אמרו ארץ אוכלת יושביה כי אין הארץ מספיק חיי נפש ואוכלת ליושביה אבל היא מכלה את יושבים ברעב אשר תמיד מצוי בה באברהם כאמר ויהי רעב וגו' וירד אברם מצרימה ביעקב וישב יעקב בקש לישב בשלוה כו' ולבסוף ע"י הרעב הורד מצרימה עם בניו ביתו זו הטינא היה בלבם כי באמת באברהם היה בנסיון גם ביעקב לקיים ברית בין הבתרים וק"ל:

דף צא **ת"ר** אין יוצאין מא"י לח"ל אא"כ עמדו סאתים בסלע א"ר שמעון אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפי' עמדו סאה בסלע לא יצא:

אין יוצאין כו'. שמפקיע עצמו מן המצות:

היה רבי שמעון בן יוחאי אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מהארץ לח"ל *שנאמר °ותהום כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי [מאי הזאת נעמי] א"ר יצחק אמרו חזיתם נעמי שיצאה מהארץ לח"ל מה עלתה לה וא"ר יצחק אותו היום שבאתה רות המואביה לא"י מתה אשתו של בועז והיינו דאמרי אינשי עד דלא שכיב שכבא קיימי מני ביתיה אמר רבה בר רב *יצחק אמר רב אבצן זה בועז מאי קמ"ל כאידך דרבה בר רב יצחק דאמר רבה בר רב יצחק אמר רב ק"כ משתאות עשה בועז לבניו שנאמר °ויהי לו שלשים בנים ושלשים בנות שלח החוצה ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ וגו' ולכל אחד ואחד עשה שני משתאות אחד בבית אביו ואחד בבית חמיו ולכולן לא זימן את מנוח אמר כודניתא עקרה במאי פרעה לי תנא וכולן מתו בחייו והיינו דאמרי אינשי בחייך דילדת שתין למה ליך דילדת איכפל ואוליד חד דמן שתין זריז. אמר רב חנן בר רבא אמר רב אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב הם מאי קמ"ל שאפילו מי שיש לו זכות אבות אינה עומדת לו בשעה שיצא מן הארץ להוצה לארץ:

מתה אשתו של בועז. לאשמעינן שהקב"ה מקדים רפואה למכה ויש לאדם לבטוח בהקב"ה: עד דלא שכיב שכבא. קודם שימות המת: קיימי מני ביתיה. עומד ומזומן כבר הממונה על ביתו ועומד במקומו: אבצן. מן השופטים הוא בספר שופטים: מאי קא משמע לן. אם ריוח יש בדבר וזה אנו למדין שום מלוה מכאן: כדרבה בר רב יצחק. דקאמר שכל בניו של אבצן מתו בחייו מדקאמר אבצן זה בועז וכתיב בבועז שנשא רות ואף על פי שהיו לו עדיין בנים הרבה אשמעינן דאם נשא אדם אשה בבחרותו ישא אשה בזקנותו כמו שעשה אבצן דהיינו בועז לפי שהיה ירא שמא ימותו בניו מאשה ראשונה בחייו ולא יהיה לו זכר וכתיב בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך דמהכא נמי דרשינן ליה וכדמפרש קרא טעמא (לקמן) כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה אבל אם לא אמר אבצן זה בועז הוה אמינא אבצן לא נשא אשה אחרת ובועז נמי לא היה לו מעולם אשה ובנים עד שלקח את רות: ק"כ משתאות. לששים בנים ובנות: לכל אחד שני סעודות. סעודת אירוסין שאוכלין כדאמרינן בפסחים וסעודת נשואין כל ז' ימי המשתה קרי סעודה אחת יש לשונות אחרים ואין בהם ממש: כודניתא עקרה. פרדה עקרה: במאי פרע לי. אין לו בנים שיאכלו בסעודתם: וכולם מתו בחייו. ול"נ חנא ומסקנא דמלתא

עין יעקב

שלחו לי׳ טבא דאבא מדברא. והא דלא נהג בנו אחריו כן להיות מנהג אבותיו בידו כדכתיב שמע בני מוסר אביך ואל תטוש י"ל כיון שהנהגו אבי כן. לגלגל אחבותא בחריפא חריפא הו לא הוה צריכי נרדיה אלא אפלא לכן שניהם כאחד טובים וכרעא כרעא ואבות אך שאביו עשה היותר טוב: היה ר"ש בן יוחאי אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו. דאלימלא היו גדולי הדור לבד הייתי אומר שנענשו בשביל הדור לכך קאמר ופרנסי הדור היו ודור לפי פרנס ופרנס לפי הדור ואם היה רגיל על עגלא היה עביד לנגידא שמיתא כדאי' בב"ק דף נ"ב ע"ש בחדושינו ואף לפי מה דמסיק בש"ס דעירכין דף י"ז משום שהקב"ה מגין על הדור בשביל הפרנס הטוב א"כ שפיר מקשה מפני מה נענשו: אמר ר"י אותו יום שבאתה רות המואביה לארץ ישראל. נראה שר"י ילתק אזיל לשיטתו דלעיל וכולא בחדא מטה שייטי דקשה ליה דקאמר ותהם כל העיר עליהם ותהינה עליהם דמשמע דהתמיהה על שניהם היה על רות ונעמי ואח"כ כתיב ותאמרנה הזאת נעמי להיק דמ"מ התמיהה היה על שניהם כמו על רות היתה התמיהה אותו יום שבאתה רות המואביה לארץ ישראל דייקא מתה אשתו של בועז לזה נ"ב זכתה בשביל עלייתה מחולה לארץ שמשלכה בועז וקיימא מני ביתיה שתהיה ועל נעמי היתה התמיהה להיפך הזי מה עלתה לה: ובבולן לא זימן את מנוח. עיין במהרש"א ולמ"ד בברכות דף ס"א מנוח עם הארץ היה שפיר עביד שלא רצה ליתן פתו לעם הארץ בחנם ולהיק במה פרע לי: דבישיתין זריז. פי' רש"י דהכוונה הוא על דוד ולהיק דמשיתין זריז לרמוז על דוד שהיה זריז שלא ישן יותר משיתין נשמי שהיא שינת הסוס וכדאיתא ריש פ"ק דברכות שהיה מתנמנם כסוס: שאפילו מי שיש לו זכות אבות אינה עומדת לו. ולפע"ד לעיל ה"ס להיפך כמות שלא היתה לם זכות אבות ואפילו הכי כיון שעלתה

דמלהא דרבה בר רב ילחק הוא והכי הוה קים להו: כחייך דילדת שתין שקופן למות: למה ליך. מה בלע בלידתן: איבפל. וכשב אשה אחרת: ואוליד הד (דשמא) משתין זריז. והיינו עובד בהוליד בועז מרות וילא ממנו דוד מלך ישראל. ואיכא דמפרש לה בשמשון דזריז משתין דאבלן ולא נהירא כלל: שלמון. אבי בועז דכתיב ובלמון הוליד את בועז: ופלוני אלמוני. משמע ליה שם הגואל כדכתיב סורה שבה פה פלוני אלמוני: בני נחשון. כדכתיב ונחשון הוליד את שלמון ושלמון הוליד וכו׳: זכות אבות. אלימלך בן נחשון שהיה נשיא וחסיד:

מהרש״א שנאמר ותהום כל העיר עליהן וגו׳. מלת שנאי לכאורה הוא טעות דאין זה ראיה אדלעיל אלא ותהום כל וגו׳ הוא מלתא באפיה נפשיה וכן מלאתי בקלת ספרים מחק על מלת שנאמר אבל יש לקיימו כפי מה שפרש״י בספר חת שפרנסי הדור היו ויצאו ׳מא״י לח״ל שהיה עינם לרה בעניים כו׳ ואמר במדרש ילקוט ושם אשתו נעמי גו׳ מה לריך הכתוב להכריז עליו ועל אשתו ועל בניו לפי שלא היו מעכבין זה את זה מלרות עין שהיה בכולן כו׳ והשתא מייתי שפיר אדלעיל שנאמר ותהום כל העיר עליהם והאמרה הזאת נעמי מאי הזאת נעמי כגרסי׳ הילקוט וכמ״ש מהרש״ל ור״ל ה׳ הזאת במקום ח׳ כמו הזאת חזיתם נעמי שע״י שהיתה עינה לרה ולכך ילאה לחו״ל חזי מה עלתה לה שמת אישה ובניה שאילו לא יצאו לא מתו וכדאמרי׳ פרק בתרא דכתובות בההוא גברא דנפלה ליה יבמה במחוזא ורצה לילך שם ליבמה וקאמר אחיו נבא נכרית ברוך המקום שהרגו והוא מבואר שאמר שנשא נכרית כי כל הדר בח״ל כאילו עובד ע״ז כדאיתא התם ודו״ק: אותו היום שבאתה רות כו׳. ונראתי אמת קלת בלשון אחר וי״א אשתו של בועז מתה ונתכנסו לג״ח ונכנסה רות עם נעמי והיתה זו יוצאת וזו נכנסת ותהום כל העיר כו׳ וכ״ל דלמדו לומר כן מהאי קרא שהיה לומר ותהום כל העיר עליהן בלשון רבים וקיים והאמרנה הזאת נעמי וע״כ דרשו דותהום כל העיר הוא מלתא באפיה נפשה ולא קאי על נעמי דסיפא דקרא או דקאי על אשת בועז שמתה ועל רות שכל העיר כשהיו רואים זו יולאת וזו נכנסת היו הומים הא דאמרי איכפי כו׳ וקי״ל: אמר בודניתא כו׳. יש מקשים איך חסיד מפורסם כבועז היאך יאמר כן וי״ל דהלדיקים דרכם שלא להנות משל חבריהם ובסעודת חתנים היו נהנים כדרך שושבינות כדלקמן בפ׳ מי שמת דהוה כעין הלואה כדאמרינן שם דהשושבינות נגבית בב״ד ומנוח אם היה זימנו בועז ודאי לא היה נהנה אם לא שהיה נותן לו לבועז מתנה כדרך השושבינות ולפי שלא היה לו למנוח זרע ולא היה אפשר לבועז לשלם לו לכך לא רלה בועז לזמנו כדי שלא להנות ממנו בחנם וז״ש במאי פרע לי כלומר במאי פרענ לי טובה כיון שא״א שאתחייב לו על ידי שושבינות שאתן לו כיון שאין לו זרע וקי״ל: דילדת שתין כו׳ א כפל ואוליד הד כו׳. הכא לא קאמר ואכפיל ואוליד בחייך חד כו׳ כדאמרינן גבי דיולדת כו׳ ואפשר שכוונו למ״ש במדרש כי מיד שנתעברה רות ממנו מת בועז ולא נולד עובד בחייו וקי״ל:

ואמר רב חנן בר רבא אמר רב אמיה דאברהם אמתלאי בת *כרנבו אמיה דהמן אמתלאי בת עורבתא וסימניך טמא טמא טהור טהור אמ׳ ; דדוד נצבת בת עדאל שמה אמיה דשמשון צללפונית ואחתיה *נשיק למאי נ״מ להתשובת האפיקורסין. ואמר רב חנן בר רבא אמר רב עשר שנין נחבש אברהם אבינו שלש׳ בכותא ושבעה *בקדרות רב דימי מנהרדעא מתני איפכ׳ א״ר חסדא עיברא זעירא דכותא זה אור כשדים. וא״ר חנן בר רבא אמר רב אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם עמדו כל גדולי הדור [בשורה] ואמרו אוי לו לכולם שאבד *מנהיגו ואוי לה לספינה שאבד קברניטה. °והמתנשא לכל לראש א״ר חנן בר רבא אמר רב אפילו ריש גרגותא מן שמיא מוקמי לה :

[margin: פא ע״ב; כנ״י הוא; כתיבת חסם; כי״א כש״ין; כנ״י איפכא; בקידו תב״י; הכייד כרת; עס ע״ב; דיה״א כט]

אמיה דאברהם. לפי שאמוהן של ילחק ושל יעקב הוזכרו לריכים אנו לידע שם אם אברהם ואגב גררא נקט אמיה דהמן לפי שמשמיהן שוות: כר נבו. כריס מלאן טהורים הם ואברהם טהור עורב טמא הוא והמן נמי טמא הוא: אמיה דדוד. לפי שכל אמהות של מלכים כתיב בנביאים הולרך לפרש גם אם דוד: ואמיה דשמשון. משום דאיירי בה קרא טובא וכתיב נמי לאביו ולאמו לא הגיד הולרך לפרש שכל דברים הללו שואלין האפיקורסים מ״ט אין אנו יודעים שמותם: *ואחתיה נשיק. כך שמה ואגב גררא דאמו נקטה: לתשובת האפיקורסין. ששואלין לנו באלו יותר משמות אחרות (כדמפרש לעיל) [כדפרישית טעמא] ואנו משיבין להם במסרו לנו נביאים על פה: נחבש. שחבשו נמרוד ובהגדה ראיתי דתרח אביו חבשו זה בשביל שהיה מאבד ללמיו: כותא וקדרות. מקומות הם והכל להודיע (חכמתו) [חיבתו] של אברהם אבינו: עיברא זעירא. כך שמו: זה אור כשדים. שהושלך שם א״א והרואה לריך לברך ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה כדתנן בהרואה: קברניטה. מנהיגה המוליך את הספינה: ריש גרגותא. שר הממונה על הבורות מי ידלה ממנו היום להשקות שדותיו ומי למחר ושררה קטנה היא ומדכתיב לך ה׳ הממלכה והמתנשא יליף לה כלומר על ידך המתנשא לכל דבר אפילו לגרגותא לראש הוא על פיך.

[margin: לא יחכר במקרא סבי: לו; אחות ולא תשמע כן המקרא אלא מגב גררא]

מהרש״א עשר שנים נחבש אברהם כו׳. אפשר שהיה נחבש מספר י׳ שנים לפי שבן ג׳ שנים היה אברהם כשהכיר את בוראו שנאמר עקב אשר וגו׳ כדאמרינן בנדרים וכיון שהיה קטן חבשו אותו ולא דנו אותו למיתה עד אחר י׳ שנים שהיה נעשה בן י״ג שנים שבא לכלל איש ואז דנו אותו למיתה והפילו לכבשן האש והצילו הקב״ה כדאיתא במדרש ובפייט בסילוק של ר״ה של יום ב׳ יקד ונחבא בארץ י״ג שנה כו׳ ולאחר י״ג יצא מהוכם כו׳ איכו ע״פ הסלכה דשמעתין דקאמרינן שלא היה חבוש רק עשרה שנים ויש ליישב ע״פ הסלכה דה״ק ונחבא היה בארץ עד שהיו לו י״ג שנים יצא כו׳ וקי״ל: ואמ״ו אוי לו לעו״ש שאבד מנהיגו ואוי כו׳. כפל הענין יש לפרש בזה שהיה אברהם שלם במעלות השכליות

עין יעקב

שמלתה מ״ל לארן זכמה שנשאה נבואה וילא ממנה דוד: **טמא** טמא טהור טהור. כי עורב הוא ראש לכל עוף טמא כדכתיב כל עורב למינו ועורב אכזר על בניו ובן המן גם״כ יתכו על בניו שנתלו כו״ם עבוריו ואכלם עורבים וכו׳ ובו ששם היו אילים מובחרים כדאמרינן כל אילי נביות שבעולם וכן אברהם היה ראש לכל אבות העולם: **נחבש** אברהם א.י.ו פ״שה נכותא ושבעה נקדרות. ושם היה מחובשי בית המדרש ולמד כל החכמה וכן הוא בפיוט ביום ב׳ דר״ה ע״ש וזה כוונת פירש״י כאן דלא כיש מגיהין: **אוי** לעולם ב.ה.ד ינהיגנו ואוי לו לספינה שאבד קברניטה. אפשר דקאמר כן ע״ד דאיתא בב״ר פי׳ ל״ט והובא בילקוט דף י״ז ע״ד ח״ל אברהם היה מתפלל על העקרות והיו נפקדות ועל החולים והם ומתרפאים א״ר הונא ספינות שהיו מתיישבות בים הגדול היו ניצולות בזכותו של אברהם לה״ק אוי לעולם שאבד מנהיגו פי׳ על העקרות והחולים שנתרפאו ולספינת שאבד קברניטה: **אפי׳** ריש גרגותא מן שמיא מוקמי. עיין במהרש״א דמשמעינן שהשגחה מצית אפי׳ בשפלים ובזוים מאוד ע״ש ונראה דגם אמר ג״כ מן הכתובים שמקום שאסם מגלה

הבכליות ומדות וה"ה מודיע לבריות מליאתו ב"ה גם הירה להם דרך ישרה במדות כמ"ש בפסוק ואת הנפש אשר עשו בחרן והוא אשר קבלו בהשפעו משכלתו במעלת השכליות אור להם לעולם דהיינו הבריות באהבה מהם המורה להם על מנהיגו כל עולם שיש לעולם מנהיג ואין העולם כהפקר כמנהגו ועוד שכרו במעלת מדותיו אור לה לספינה כי פדיות העולם הזה לספינה כמ"ש לעיל בריש הפרק וכמו שאוי לה לספינה שאבד קברניטה המדריכה דרך ישרה מה הכבל כך אוי להם לבריות שאבד מהם מי שהיה מדריך להם דרך ישר במדות וק"ל: אפילו ריש גרגותא כו'. הא ודאי דיותר הידים ורבותא טפי שיש בידו יתברך היכולת אפילו מלכים גדולים ומוקמינן מבונים אלא דלענין השגחה קאמר דמשגיח הש"י אף בשפלים ולא כמאמרי הרשעים עזב ה' את הארץ מתוך בפשעם גם השמיענו בזה מוסר דמשמיא מוקמי להו וכל ראש וראש באומנות צריך להשגיח על אנשי כהתו להדריכם דרך ישרה ולהוכיחם לשם שמים וע"ז רמז הכתוב אתם נצבים היום כלכם ראשיכם וגו' עד שואב מימיך דהיינו ריש גרגותא וק"ל:

כב אמר ר' חייא בר אבין א"ר יהושע בן קרחה חס ושלום שאפי' מצאו סובין לא יצאו ואלא מפני מה נענשו שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו שנאמר בזעקך יצילוך קבוציך. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא מעות בזול ופירות ביוקר אבל מעות ביוקר אפילו עמדו ארבעה סאין בסלע יוצאין דאמר ר' יוחנן נהירנא כד הוו קיימין ארבעה סאין בסלע והוו נפישי נפיחי כפן בטבריה מדלית איסר וא"ר יוחנן נהירנא כד לא הוו מהגרין פועליא למדנח קרתא מריח פתא מייתין. וא"ר יוחנן נהירנא כד הוה בצע ינוקא חרובא והוה נגיד חוטא דדובשא על תרין דרעוהי. וא"ר (אליעזר)[אלעזר] נהירנא כד היה נטיל עורבא בשרא נגיד חוטא דמשחי מריש שורא ועד לארעא. ואמר ר' יוחנן נהירנא כד הוו מטיילין טליא וטליתא בשוקא כבר שית עשרה וכבר שבע עשרה ולא הוו חטאין. וא"ר יוחנן נהירנא כד הוו אמרי בי מדרשא דמודי להון נפל בידיהון. דמתרחיץ עליהון. דיליה דילהון:

בזעקך יצילוך קבוציך. ע"י שתצעק לקבץ הכדמים תנצל: אבל מעות ביוקר. בהפרקמטיא זלה מאד יוצאין כדמפרש טעמיה לקמיה: נהירנא. זכורני: מדלית איסר. לקנות בו לחם. מריח פתא מייתין. שרוח מערבית מנשבת ומביאה ריח הפת שהוא טוב מאד (כדלקמן) למזרח העיר ומייתין מתוך ריח טוב מרובה כן נראה בעיני (פירוש זה נסתר בבה"י כדלקמן) ויש לפרש מתוך תאות רעבון: מטיילים. משחקים: טליא וטליתא. נער ונערה: דמודי להון. נכרים מתרצה להם במה שאומרים נפל בידיהם אלא כל דבריהם יסתור: דמתרחיץ. בוטח שע"י שמגלה להם לוקחים כל מה שיודעים משלו כדכתיב בחזקיה ויראם את בית נכאתו וגומר: ומהגרין וכו'. לא רצו להשכיר מנוס בהיה להם די בריח הפת):

מהרש"א שנאמר בזעקך יצילוך קבוציך כו'. עיין פירוש רשב"ם ולפי הענין נראה לפרש בע"א בזעקך על צרות הקבוץ והרבים כי הרבים נקראים קבוץ בכל מקום יצילוך מן השמים על דרך באמרו הנצבקם רחמים על חבית הוא כנסת החנה וק"ל: נהירנא כד היה בצע כו' ר"ל שאני זוכר שהיה כן בדורות הראשונים וקרוב לזמן הבית וכדאמרינן סוף סוטה מיום שחרב בהמ"ק אין יום שאין בו קללה כו' וניטל טעם הפירות וגו' גם אמר רבא וכל יום ויום קללתו מרובה משל חבירו וכן הא דאמר נהירנא כד הוו מטיילין טליא כו' ולא הוו חטאן כו'. ר"ל שנתקלקלו הדורות מימי החורבן מיום ליום וכדאמרינן הכשר דרי בתמיה וקאמר כבר י"ז וכבר י"ז אבל בני י"ח כבר הגיעו לזמן כבואין כמו שאמרו בן י"ח לחופה וק"ל: דמודי להון כו' ביאורו דמודה להן דמחניף להן כדאמרינן בפרק אלו נאמרים כל המחניף לרשע סופו נופל בידו שנאמר ויאמר ירמיה לחנניה וגו' ודמתרחיץ עליהון. שהוא מובטח שיש לו שלום עמהן וע"י זה נראה עצמו בבגדי תפארת ובכלים חשובים דיליה דילהון. שהם מקנאין אותו ונוטלין ממנו ממונו אבל יש לאדם להיות בטחון בה' והוא ענין המשנה דאבות כל שחכמתו מרובה ממעשיו כו' שנאמר והיה כערער וגו' שענפיו מועטין כו' שנאמר והיה כעץ וגו' כי הענין קשה לפי פשוטיה מאי מייתי מהכי קראי דלפי הנראה לא איירי הכתובים כ"א בבטחון ונראה בפירוש חכמתו שזכר כאן לאו בחכמת התורה קמבעי' כמו אל יתהלל חכם בחכמתו שפירשו בו דלא בחכמת התורה קמיירי אלא חכם במילי דעלמא ואמר המשתדל בגלותינו וחכמתו מרובה בהשתדלותו נגד המלך והשרים ואינו בעל מעשים אך הוא בוטח על חכמתו נגדם והבטיחו לו לשלום על זה אמר ארור הגבר אשר יבטח באדם וגו' ודמה ליה לאילן שענפיו מרובין כו' כי ענפיו עלנן מתוך שהן מרובין עוקרין האילן ע"י הרוח כן הדבר הזה שתלה בטחונו בעצמו מתקנאין בו ונוטלין ממונו ועוקרין אותו אבל כל שמעשיו מרובין כו' כגון נחום איש גם זו וחבריו שהיו בעלי מעשים טפי מבחכמתם בהשתדלות ולא נקמטו על השתדלות כלל רק בטחו בה' אמר אשרי הגבר אשר יבטח בה' וגומר ודימה אותו לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין כי הוא ית' ב"ה הוא המקור ושורש לכל להיות קיים כל הסומך עליו וק"ל:

כתיב מחלון וכליון וכתיב יואש ושרף רב ושמואל חד אמר מחלון וכליון שמם ולמה נקרא שמם יואש ושרף יואש שנתייאשו מן הגאולה שרף שנתחייבו שריפה למקום. וחד אמר יואש ושרף שמן ולמה נקרא שמם מחלון וכליון מחלון שעשו גופם חולין כליון שנתחייבו כלייה למקום. תניא כמ"ד מחלון וכליון שמם דתניא מ"ד *ויוקים ואנשי כוזבא ויואש ושרף אשר בעלו

עיון יעקב

מולא גדולתו שם אתה מולא ענוותנותו ולהכי כתיב לך ה' הגדולה והגבורה וכו' והמתנשא לכל לראש: בזעקך יצילך קבוליך עיין ברש"י ומהרש"א ועי"ל דראיי הוא מפסוק בלא ת"ו דמנ"ל בתפלת יחידים מהני בגזירה כלנות כמו רעב כי אם בתענית ותפלת לבור להכי מביא קרא בזעקך שהוא לשון יחיד וכן קבוליך: והוו נפישי נפיחי כפן בטבריא עד"ית איסור. לפי שטבריא הוא מקום גדול תבואה הרבה כדאיתא בירושלמי דשקלים דף י"ד שמהיזת הסוכבים את טבריא גזירתה לגידול תבואה שבו ע"ש לכן הרעב שבו היה מדינת איסור ור' יוחנן היה בטבריא כדאיתא בברכות דף ל"ח ע"ש לכן היה יכול להעיד בדבר: שנתייאשו מן הגאולה. שהרי ישבו שם כעשר שנים בעשו תושבים ולא היה דעתם לחזור לארץ ישראל שיספוק שם הרעב והוא גאולה שלהם ש"ף שנתחייבו שריפה למקום כדאמרינן לעיל דף ע"ט כל הפירש מדברי תורה אש אוכלתו והם נ"כ פירשו מדברי תורה כדאיתא ב"בה ובילקוט ריש רות כשל ויהי שהיו רעב ללחם ורעב מדברי תורה שהיו מבטלין התורה ע"ש ועי"ל ע"ד דאיתא בפ"ב דסוטה א"ש ואשה זכו שכינה ביניהם לא זכו אש אוכלתן והם היו לא זכו לכך אש אוכלתן ומ"ר שעשו חולין היינו לפי שנשאו נשים מואביות ולכך נתחייבו כליה כיון שבעלו בת אל נכר כדאיתא בסנהדרין דף פ"ב ובמגילה בפ"ק מפני מה נתחייבו שונאי ישראל כליה מפני שהשתחוו לצלם וא"כ היה הנוקח בת אל נכר כדכתיב יכרת לאיש ההוא ע"ש בסנהדרין:

כלא

בעלו למואב וישבי לחם והדברים עתיקים. יוקים זה יהושע שהקים שבועה לאנשי גבעון ואנשי כוזיבא אלו אנשי גבעון שכזבו ביהושע ויואש ושרף אלו מחלון וכליון ולמה נקרא שמן יואש ושרף יואש שנתיאשו מן הגאולה שרף שנתחייבו שריפה למקום. אשר בעלו למואב אשר נשאו נשים מואביות. וישבי לחם זו רות המואביה ששבה ונדבקה בבית לחם יהודה. והדברים
תהל׳ פ״ט עתיקין דברים הללו עתיק יומיא אמרן דכתיב °מצאתי
שם דוד עבדי וכתיב °שתי בנותיך הנמצאות °המה היוצרים
ד״ה א׳ ד׳ ויושבי נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שם.
ירמ׳ ל״ה המה היוצרים אלו בני יהונדב בן רכב שנצרו שבועת אביהם. יושבי נטעים זה שלמה שדומה לנטיעה במלכותו. וגדרה זה סנהדרין שגדרו פרצותיהן של ישראל. עם המלך במלאכתו ישבו שם זו רות המואביה שראתה
מ״א ב׳ מלכות שלמה בן בנו של בן בנה שנא׳ °וישם כסא לאם המלך וא״ר אלעזר לאמה של מלכות:

יואש ושרף. בדברי הימים: שנתחייבו כליה. על שיצאו מא״י: הולין. ה״ל אדמה נמאסה היא: מ״ד ויוקים ואנשי כוזיבא וגו׳. בני יהודה קא חשיב ואזיל בדה״י ואיכא למימר דכל הני דקא חשיב משבט יהודה היו מצד האב או מצד האם: זה יהושע. ושמא אמו מיהודה כדכתיב איש יהודי אמו מיהודה: ואנשי כוזיבא. ה״ק מי שהקים שבועה לאנשי כוזיבא דהיינו יהושע אבל אנשי כו׳ לאו משבט יהודה הם שהרי כנענים היו שכזבו ביהושע: אלו מחלון וכליון. שהיו משבט יהודה בני אלימלך בן נחשון: שנתיאשו מן הגאולה. שיגאלם הקב״ה מהרעב דכתיב כי פקד ה׳ את עמו לתת להם לחם סבורים היו שלא יפקדם: זו רות המואביה. שנקראת על שבט יהודה כלומר בניה שיצאו ממנה: דברים הללו ביצאו מחלון וכליון לח״ל וע״י כן באה רות ונשאת לבועז ונולדו מלכי בית דוד: עתיק יומיא אמרן. מאתו יצאו כבושים: שבועת אביהם. שלא לשתות יין ולא לבנות בתים כדכתיב בירמיה: לנטיעה. שלוך וגדל כדכתיב על כסא ה׳ למלך: שגדרו פרצותיהם. לעשות תקנות וסייג לתורה: ה״ג במלכותו של שלמה בן בנו של בן בנה. כלומר שלמה בן דוד שהוא בנו של ישי שהוא בן עובד בנה: לאמה של מלכיות. שיצאו ממנה כל המלכים:

מהרש״א יואש שנתיאשו מן הגאולה. אביהם לא היה בכלל זה אבל הם אחרי מות אביהם נתיישבו שם כמ״ש שנשאו להם נשים מואביות וישבו שם כעשר שנים שנתייאשו מן הגאולה. ושאמר שנתחייבו שריפה למקום. יש לפרש ע״פ מ״ש לעיל שהיה להן לבקש רחמים על דורם כו׳ דהיינו לבקש רחמים על דורם בימי שנות הרעב שיפקוד ה׳ עמו ויתן הקב״ה מי מטר כדרך שמתפללים חסידי כל דור כמפורש בפ׳ תעניות אלו והם לא בקשו זה וע״כ מדה כנגד מדה נתחייבו בשריפת אש ודו״ק: שעשו גופן הולין. עיין פרשב״ם אבל א״כ יהיה אביהם ג״כ בכלל ויותר נראה לפרש בעשו גופן חולין במה שנשאו להם נשים מואביות נכריות אחרי מות אביהן שעדיין אף רות לא נתגיירה עד שהלכה לא״י עם נעמי כמפורש בהמגלה גם ע״ז אמר שנתחייבו כלייה.

כמ״ש לא תתחתן בם גו׳ כי יסיר את בנך גו׳ והמדקדק יוסר וק״ל: ויוקים זה יהושע כו׳. גם לפי מה שפרשב״ם דאיכא למימר דכל הני משבט יהודה היו כו׳ קשה מה ענין זה לזה וי״ל שסיפר כל הני שדבקו בשכינה והיפך מחלון וכליון שהיה להם ממי ללמוד ולא למדו משרי יהושע שקיים השבועה אף לאותן שכזבו בו והיינו משום שבאו לדבק בשכינה והם עשו היפך זה שעברו על שבועת הר סיני ועברו על התורה לדבק בנכרים ונשאו להם נשים נכריות כמ״ש אשר בעלו למואב אמר מואב במקום מואביות להורות כי בגיותן נשאו אותן שאז המואבית כמואב לאיסור ומזה סיפר ג״כ ויושבי לחם זה רות ששבה. לדבק באלהי ישראל היפך מעשו הם וע״י זכתה שכבר עתיק יומיא אמרן. שתי בנותיך הנמצאות. שהוא רמז על מלכות בית דוד שבא משתי הבנות רות ממואב ונעמה מעמון כדכתיב מצאתי דוד עבדי וגו׳ היכן מצאתיו בסדום הכי מפורש בב״ר וקראם מציאות לפי שהיו קרובים להאבד עם אנשי סדום או ע״ש שבאו לאבדם מתוך הקהל והקב״ה מצא אותם להתירם בקהל מדכתיב עמוני ולא עמונית כו׳ כדאמרינן ביבמות ע״ש גם נסמך לזה ענין בני יונדב בן רכב שהם מבני יתרו ובאו לדבק בשכינה וגם במותר נאסר להם דהיינו שתיית יין וישיבת בתים דהיינו שקבלו שבועת אביהן וזאת תוכחה לעובר על מצות ה׳ כמ״ש בירמיה כה אמר ה׳ הלא תקחו מוסר לשמוע אל דברי וגו׳ הוקם את דברי יהונדב וגו׳ וכל הענין שם ואמרו במכילתא גדול הברית שנאמר ביונדב מהברית שנאמר בדוד על תנאי אם ישמרו בניך בריתי וגו׳ ועם יהונדב לא נכרת על תנאי שנאמר לא יכרת איש וגו׳ עומד לפני כל הימים. ואמר יושבי נטעים זה שלמה כו׳. זכר גם זה על שזכתה רות בזה למלכות שלמה ודימה לו לנטיעה ע״ש שנתמנה שלמה למלך בילדותו כמ״ש שלמה בני נער ורך שלא היה לו אז רק י״ב שנים ונטיעה בכ״מ נאמר על אילן ילדה כמו עשר נטיעות לבית סאה וג׳ אילנות ועוד ע״פ מ״ש פ׳ הבע״י ונברכו בך כל גויי וגו׳ שני ברכות טובות יש לי להבריך בך א׳ רות המואביה ונעמה העמונית שהנטיעה החשובה מהבריכות אלו היא מלכות שלמה בגדולתו. ואמר וגדרה זו סנהדרין. כי במלכותו נתמנו סנהדרי גדולה לישב בלשכת הגזית ועל ידם נגדר הפרצה שלא תאסר רות בקהל ואמר שזכתה להיות חיה כמה שנים ולראות בכבוד מלכות שנאמר עם המלך במלאכתו ישבו. נראה מדכתיב ישבו בלשון רבים דרש לה ארות ובת שבע והכי מפורש במדרש ילקוט מנין אתה אומר שלא מתה רות עד שראתה שלמה בן בנו של בן בנה דן דינין של זונות שנאמר עם המלך במלאכתו ישבו ואמר וישם כסא לאם המלך ותשב לימינו וישם כסא לאם המלך זו בת שבע ותשב לימינו זו רות דהכי משמע ליה למדרש דלא קאי אבת שבע דכתיב בההוא קרא דא״כ לא הל״ל אלא וישם לה כסא כמו וישתחו לה דכתיב לעיל מיניה על כן דרש לאם המלך לא קאי אבת שבע אלא על רות שהיא אם המלוכה שהיא בת מלכים בת בנו של עגלון מלך מואב תכה בזה כמ״ש ויקם מעל הכסא זכה שבת בנו תשב בכסא המלוכה של ישראל:

הגדה ולמה נקרא שמם מחלון וכליון מחלון שעשו גופם חולין. נראה דהא פליגי למ״ד שעשו גופם חולין ס״ל שנענשו על שיצאו מא״י לח״ל. אבל לאידך נענשו על שנתייאשו מהגאולה שהיו סבורים שלא יפקוד ה׳ את עמו לתת להם לחם. הרי״ף:

ת״ר

ת"ר ואכלתם מן התבואה ישן בלא סלמנטון מאי בלא סלמנטון רב נחמן אמר בלא רצינאתא ורב ששת אמר בלא שדיפא תניא כותיה דר"ש תניא כותיה דר"נ תניא כותיה דר"נ ואכלתם מן התבואה ישן יכול יהו ישראל מצפין לחדש מפני ישן (שיכלה) [שכלה] ת"ל עד בוא תבואתה עד שתבא התבואה מאליה. תניא כותיה דרב ששת ואכלתם מן התבואה ישן יכול יהו ישראל מצפין לחדש מפני שישן רע ת"ל עד בא תבואתה עד שתבא מאליה. ת"ר ואכלתם ישן נושן מלמד שכל המיושן מחברו הוא מעולה מחברו ואין לי אלא דברים שדרכן לישנן אבל דברים שאין דרכן לישנן מנין ת"ל ישן נושן מ"מ. וישן מפני חדש תוציאו מלמד שהיו אוצרות מלאים ישן וגרנות מלאים חדש והיו ישראל אומרים היאך נוציא זה מפני זה אמר רב פפא לכל מילי מעלי עתיקא לבר מתמרי ושיכרי והרסנא:

בלא סלמנטון. דקלוונטק אין מניח לישן התבואה אלא מרקיבה: **רצינאתא.** תולעת המרקיב את התבואה: **שדיפה.** מתחוממת התבואה ואין יכולה להתיישן: **מצפין לחדש כו'.** דה"ק קרא ואכלתם מן התבואה ישן עד קיוץ לימות הקציר ולא עד בכלל: **שכלה,** היינו ע"י רצינאתא שמרקיבה ומכלה אותה: **עד שתבא מאליה.** שתתבשל התבואה יפה ולא היו צריכין להקדים קציר ולעבות קליות: **שישן רע.** היינו שדיפה אבל שנים הוא הגרעין אלא שמתחמם. ה"ג ואכלתם ישן מלמד שכל המיושן כו' דמשמע שישן יאכלו ויניחו החדש להתיישן: **דרכן לישנן.** חטה ויין: **אין דרכן לישנן.** כגון מיני פירות שמרקיבין: **ת"ל ישן נושן מ"מ.** שינה הכתוב להודיע שבח א"י שאפילו אותן שאין דרכן לישנן יתיישנו ויתקיימו: **היאך נוציא כו'.** דהכי משמע וישן מפני חדש תוציאו בעל כרחכם שלא יהיה לכם מקום להצניע החדש ואעפ"כ שהישן מעלי טפי יוציאוהו מפני החדש שהחדש ראוי להתיישן טפי מן הישן שכבר נתיישן: **עתיקא.** ישן: **הרסנא.** דגים קטנים:

מהרש"א שכל המיושן כו'. כ"ה בכל הנוסחאות גם בילקוט אבל רש"י פירש דה"ג ואכלתם ישן מלמד כו' עכ"ל ור"ל דהכא לאו מיתורא דנושן דריש ליה אלא ממשמעות דישן דהא לקמן דריש מיתורא דנושן מכל מקום ונראה לקיים כל הנוסחאות דמיתורא דנושן דריש מלמד שכל המיושן כו' וכפרש"י בחומש שיהא ישן הנושן של ג' שנים יפה למאכל משל אשתקד עכ"ל ודרש מיניה נמי ישן משן מ"מ היינו משום דשינה לכתוב נושן דה"ל למיכתב ישן ישן וכה"ג דרים בכמה דוכתין ודו"ק: **והיו ישראל אומרים היאך נוציא זה כו'.** וכה"ג אמרו בתורת כהנים והרא"ם כתב ע"ז ולא הבנתיה כי א"א כו' ול"נ בנוקום היאך היכן ובמקום מליא נסים כו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש ואולי נעלם ממנו סוגיא דבמעתין דגרסינן בהדיא כהך דת"כ ומה שהקשה הרא"ם דא"כ מליא מיבעי ליה כבר הרגיש רש"י ז"ל במעתין בזה וז"ל דהכי משמע וישן מפני חדש תוציאו בעל כרחכם כו' עכ"ל ר"ל דאי אומר נכם שתוציאו ישן מפני חדש בעל כרחכם אף שלא יהיה רצונכם בכך מפני שהישן מעלי בלאו ואכלתם ישן נושן מ"מ תוציאו היכן מפני שהחדש ראוי להתיישן טפי כו' ודו"ק:

המוכר פירות פרק ששי

היה רשב"ג אומר מנהג גדול היה בירושלים המוסר סעודה לחבירו וקילקלה נותן לו דמי בושתו ודמי בושת אורחיו עוד מנהג גדול היה בירושלים מפה פרוסה על גב הפתח כל זמן שמפה פרוסה אורחין נכנסין. נסתלקה המפה אין האורחין נכנסין:

[**דמי בישתו.** שזימן אורחים ואין לו מה יאכילם וכ"ש יליף דסברים מוונכא]: **אורחין נכנסין.** ותקנה טובה היא לקבלת אורחין שידעו כי שם יאכלו ויכנו שם לאכול:

מהרש"א רשב"ג אומר נותן לו דמי בושתו כו'. וקשה דהא רשב"ג מחייב מדינא דגרמא ומאי קאמר מנהג כו' דמשמע אינו אלא מנהג: ועי"ק מלת גדול ומה ענין מפה הפרוסה ויש לפרש דרשב"ג לא קאמר דינא אלא בטשא בבר אבל בחנם לא מחייבו משום גרמא וקאמר דאף עפ"כ היה מנהג בירושלים המוסר כו' אף לתקן בחנם דהייטו דנקט לחברו היו נוהגים מנהג גדול משום דגדולה מטה זו כדאמרינן דגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה. וכן קאמר עוד מנהג גדול כו'. ע"ש גדול מלוה זו מפה פרוסה כו' דכל זמן הכנסת אורחים היה הפתח פתוח לרוחה כמ"ש במדרשות גבי אברהם אבינו על והוא יושב פתח האהל והוא היה ר במקום שאין בו השק ראייה ולא היה צריך למפה בפני הפתח ובל בירושלים שהיה בו השק ראייה כל זמן שהיה פתוח כדי שיכנסו האורחים היה מפה פרוסה כנגד כל חלל בפני הפתח מפני השק ראייה בני רשות הרבים שמבחוץ ואפשר שהיה זה במפה ע"ש הסעודה כדאמרינן פורס מפה וכו' וקאמר נסתלקה המפה והיו נועלין הדלת שלא יכנסו עוד אורחים ואפשר שעשו זה לדקדק באורחים שיהיו מהוגנים כמו שציאר לקמן אההוא דקל מחתן אורח כו' ע"ש:

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב אין אומרים קדוש היום אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח. למעוטי מאי אילימא למעוטי יין מגיתו וכו' [*אי למעוטי מגולה סכנה הוא] וכו' אי בעית אימא לעולם למעוטי מגולה ואף על גב דעבריה במסננת כרבי נחמיה אפ"ה °הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך בעא מיניה רב כהנא חמוה דרב משרשיא מרבא חמר חיוריין מהו א"ל °אל תרא יין כי יתאדם:

כגון דעבריה במסננת. דמותר בשתייה דאיצטריך למימר דלקדוש פסול כרבי נחמיה דאמר ארס נחש לף במקומו ועומד ויש לו תקנה בשינן במסכת סוכה שלהי פ"ד: **הקריבהו נא.** גבי חולה כתיב אלמא כל דבר מגונה אסור לקרבן: **חמר חיוריין מהו.** לנסכים ויינו לקידוש ולא כהירא: **אל תרא יין.** לשתותו: **כי יתאדם.** שמשתכר יותר. מדאי אלמא יין אדום קודם לנסכים דשכר כתיב בהו:

אה"ב כאשר יקפיד שר או קצין על מה שגרועה המוגשת לו לא תשאם עלמה כי אין לו לורך היתנה אלא מאשר היה לבוז בעיני הנותן אשר החשובה יחויה לו כך היה כותב הי' יהי' המקריב לו קרבן עולה או מנחה או נסך יין נמאס לא להיותו נהנה ממנו כי לא יאכל בשר אבירים אלא על כי היה המקריב מחשיבו בעין הדבר הקריב לו כמ"ש באמרם בלחן ה' נבזה הוא וכי תגישון עור וגו'. והליתור גזה בזה לכל המלות שלא יהיו בזויות על עושיהן כחז"ל זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במלות ולפחות להעריך הרבר כמו אם יתנהו כב"ו חשוב וז"א הקריבהו נא לפחתך היירצך או הישא פניך וכ"ש שזה אמר ה' לבאות שאין לו ערך המעיק עם כגדול שכיאלבי כ"ו:

אמר

עין יעקב

בלא סלמנטון. נראה דמתיבת מן קריש דמן מיותר דהמ"ל ואכלתם תבואה ישן לה"ק דמן למעט קאי שלא יאכל כשזה סלמנטון:

סמרש

פה אמר רב חייא בר יוסף חמרא מולא דמריה גרים
יף צח חבקוק ב שנאמר °ואף כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוה
אמר רב מרי האי מאן דיהיר אפי' אאינשי ביתיה לא
מתקבל דכתיב גבר יהיר ולא ינוה מאי לא ינוה לא ינוה
בנוה שלו. אמר רב יהודה אמר רב כל המתגאה בטלית
של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של
שמות טו הקב"ה כתיב הבא לא ינוה וכתיב התם °אל נוה קדשך:

מולא דמריה. (בסוגיא של מעלה אחר דין המוכר יין לחבירו והחמיץ אם האחריות על המוכר או על הלוקח ולגבי הבילא מאמר רבי חייא ופירש רשב"ם) דלאו (דוקא) קנקנים דמוכר גרמו אלא מזליה דלוקח שהוא בעליו של יין גרים: שנאמר ואף כי היין בוגד. באדם נמי משום דגבר יהיר כו' גסותו של אדם בפנים דעתו בדבר. באין בו גורם שהיין בוגד בו דקבורים שהוא יין וכמולא חומץ מדה כנגד מדה: אאינשיה ביתיה. אשתו: לא מתקבל. שמבזה אותו: כל המתגאה בטלית ישל ת"ח. דעביד כמ"ד במזקת. הבתים טלית של ת"ח כיצד כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח ולכישותא יתירא הוא וגסות הוא לומר שאינו ת"ח:

מהרש"א המרא מזליה דמריה גרים שנאמ' ואף כי היין וגו'. יש לנו לפרש קרוב לפירשב"ם והוא כי הרשע נקרא חומץ והצדיק נקרא יין בכמה מקומות כהס"א דפרק הפועלים חומץ בן יין וזה האיש היסיר מראה עצמו טוב כיין ומתגאה עצמו בטלית של ת"ח כו' כדלקמן ונמצא שהוא חומץ ורע. ויהיר כאמר על המראה עצמו כחסיד כדאמרינן בסוטה פרק עגלה ערופה משרבו היהירים פי' שאין דורשו רואים אלא כו' ועפ"כ כנגם גם יינו ממש שהיה נראה טוב ונמצא רע וחומץ ממש ונראה לזה נתכוון שמואל דאמר במשל חמרא אכתפיה דמריה שור וקבר כרבי חייא בר יוסף דהכא דר"ל ע"פ מ"ש בפרק היה נוטל פרוש שכמי וכו' ומפרש בירושלמי שמוען מצות על כתיפו כמ"ש התוס' שם ופי' שמתייהר לטעון המצות על שכמו ברמה שיראו הכל שהוא צדיק כמ"ש בעל יפה מראה בפי' הרואה והיינו שמראה את עצמו פרוש והוא אינו פרוש ועי"כ גם היין בוגד להיות חומץ וק"ל: אפילו אאנשי ביתיה כו'. ובפרק עגלה ערופה אמרו משרבו היהירים התחילו בנות ישראל להנשא כו' ומסיק דמעיקרא קפלו עלייהו ולסוף מתזל עלייהו השתא מהאי טעמא בתכבא לו לנראות עינה שהוא חסיד ואחרי שהכירם אותו שאינו ת"ח מתזל עלייהו וק"ל: אין מכניסין אותו במחיצתו כו'. הוא מדה כנגד מדה לפי שהוא מתגאה בטלית ובמחילה שאינו שלו רק של ת"ח ע"כ אין מכניסין אותו במחילתו של הקב"ה שאינו שלו ועיין מזה בחדושינו בסנהדרין:

פי כתוב בספר בן סירא הכל שקלתי בכף מאזנים ולא
סס ע"ב מצאתי קל מסובין וקל מסובין חתן הדר בבית
חמיו וקל מחתן אורח מכנים אורח וקל מאורח משיב
משלי יח דבר בטרם ישמע שנא' °משיב דבר בטרם ישמע אולת
היא לו וכלימה:

קל מסובין. לאו דוקא אלא דבר גרוע ולהכי נקט סובין ולא נקט סולת (דלאו פסולת) [דפסולת] היא: אורח מכנים אורח. דין אם מכנים אותו בעה"ב:

הריטב"א ז"ל כתוב בספר בן סירא. פי' ואע"פ שקראוה בסנהדרין ספרים החיצונים שמעינן שלא אסרו שם אלא שלא לעשות ממנו קבע אבל מ"מ ראוי להגות בו בעתות ללמוד ממנו חכמה ומוסר מה שאין כן בספרי מינין ממש: קל מסובין. לאו דוקא כי יש דברים קלים או גרועים ממנו ומפני שהוא מאכל חזירים תפס אותו: משיב דבר בטרם ישמע וגו'. פי' גסות הרוח שמחזיק עצמו כיודע: וכלימה. לבסוף שאינו משיב כהוגן וגנות החתן הדר בבית חמיו שחושדין אותו נחמותו בזנות או שגוזלת ונותנת לו והכתוב אומר וחייתם נקיים וגו':

מהרש"א הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי וכו'. הקושי' מה ענין זה לזה ולמה לא נקט סולה ופרשב"ם דחוק גם בקרא גופיה יש לדקדק דמשמע משיב דבר באמת ולשון כפול אולת וכלימה הוא צריך ביאור והנראה ע"פ מ"ש ר"פ זה מתרי דשוותך פארי אפרע דאיכא דמפרש דאפילו באית ליה זוזי משלם סובין וע"ז קאמר דאין לך קל ומורה היתר ממשלם סובין שהן תשלומים מדיכא וה"ז משלם רעה תחת טובה שעשה לו ג"ח להלוות לו מעות בשעת צרכו ואמר דקל ממנו חתן הדר בבית חמיו שהוא גוזל ממון חמיו ומורה לו היתר לעצמו כענין שנאמר ויברכני ה' בגללך והוא בעיניו צדיק כיעקב שנתברך בית לבן בעבורו ואמר קל מחתן אורח מכנים אורח כי האורח תמיד בבית בעל בית ונתברך הב"ה והוא תולה הברכות בעצמו כענין שאמרו ברות האיש אשר עשיתי עמו עמי אין כתיב כאן דיותר האורח עושה עם ב"ה ממה שעושה הב"ה עם האורח והכא זה האורח מוסיף להכנים עוד אורחים ס"ז קל מחתן כי זה תולה שגם האחרים יביאו ברכה לב"ה אבל הכתוב אומר בזה מברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו כדאמרי' בערכין שהוא מוסיף לו אורחים שאפשר שיש בהם שאין מהוגנין ואמר קל מאורח משיב דבר כו' ר"ל כי מי שהוא משיב באמת דבר פעם אחד בטרם ישמע ענין השאלה והוא משיבו ומכוון אל האמת בלא מתכוון כסומא בארובה הכא זה האיש מתברך בעצמו בלבבו כי הוא חסיד בחכמה להשיב לשואל ומשיב גם לאחרים אח"כ בטרם ישמע שואליו וע"ז אמר דאין זה נחשב לו לחכמה שכוון פ"א אל האמת שלא במתכוון אבל נחשב לו לאולת שהשיב בטרם שמע ועל שאלות האחרות שנכשל עי"ז להשיב לכל שואל יגיע לו מזה כלימה שלא ידע גם להשיב לשואל ולכוון עוד אל האמת כמו שכעשה לו פ"א במקרה ולא בכוונה רק כסומא בארובה וק"ל:

רבי חנינא נפק לקרייתא רמו ליה קראי אהדדי כתיב פז סס
מ"א ו °והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה
ארכו ועשרים אמה רחבו ושלשים אמה קומתו. וכתיב
סס °ולפני הדביר עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב
ועשרים אמה קומתו. אמר להו כי קא חשיב משפת
יף צט כרובים ומעלה קא חשיב מאי קמ"ל *הא קמ"ל למטה
כלמעלה מה למעלה אין משמש כלום אף למטה אין
משמש כלום מסייע ליה לרבי לוי דא"ר לוי: ואי תימא
רבי יוחנן דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון
וכרובים

עיון יעקב

המרא מזליה דנכרא גריס. ואפשר דלהכי כתב ויין מלכות רב ולכאורה תיבת מלכות מיותר אלא להראות שעיי' מלכות היה היין משיכח וטוב: ואף כי היין בוגד גבר יהיר. עיין בפ"ק דתענית דלכך נמשלה התורה ליין מה יין אינו משתמר אלא בפחות שבכלים רמא במנא דכספא ודהבא ותקיף ע"ש להא"ק גבר יהיר שעס היין במנא והבא ובמנא היין בוגד ול.שר לומר דזה הכוונה בעירובין דף ס"ד בג' דברים אדם ניכר בכוסו הפי' אם יינו מחמיץ: המתגאה בטלית של תלמיד חכם. שהוא מתעטף בטלית שאינו שלו קאיור דברי תורה מה ששמע מפי אחרים כאילו מפי עצמו אמרן והוי דובר שקרים לא יכון נגד עיני לכך אין מכניסין אותו במחילתו של הקב"ה: ולא מצאתי קל מקום עיין במהרש"א ועי"ל דקאי אכוהן לעני רק פת מסובין שהוא דבר קל ובזוי בעיני הבריות וקל מסובין חתן הדר בבית חמיו שמתבזה ונתבזר בעיני הבריות וכן אינך כו' בזוים

יומא *וכרובים אינו מן המדה. תניא ארון שעשה משה יש לו עשר אמות ריוח לכל רוח ורוח:

רמז ליה, גבי העיירות קראי אהדדי: כתיב ששים אמה ארכו. מן המזרח למערב מן פתח ההיכל עד כותל מערבי של בית קדשי הקדשים דהיינו מ' אמה דאורך ההיכל וכ' אמה דבית קה"ק ול' אמה קומתו כמלא שגם בית קה"ק רומו ל' אמה: וכתיב. בנסיק אחר: עשרים אמה קומתו. דכתיב ולפני הדביר עשרים כלומר ולפנים ממחילת בית קה"ק והוא אמה טרקסין שקרויה דביר כ' אמה אורך מן המזרח למערב וכ' אמה רוחב מצפון לדרום וכ' אמה קומתו: כי קא השיב. כי דקומת בית קה"ק: משפת כרובים ולמעלה קחשיב. שהכרובים של שלמה שהם היו עומדים על הקרקע אחד מימין הארון אצל כותל מערבי ואחד משמאלו ורומן עשר כדכתיב בהדיא במלכים וכנפיהם פרושות מקיר להיר כנף האחד נוגע בקיר לפוני וכנף חברו בקיר דרומי כמלא מראשי הכרובים ולמעלה כ' אמה עד הגג ולותן של מטה על גבי הרפורת הי: מאי קמ"ל. למה לי דקא חשיב קרא כי האי גוונא משפת כרובים ולמעלה ליתא שלשים אמה קומתו: ומשני הא קמ"ל למטה כלמעלה. דהכי י' אמות שהכרובים והארון עומדים בהם כמו הכי של מעלה מה הכי של מעלה כולם חלל ואין בהם דבר כך גם העשרה וגוף הכרובים בנס היו עומדין כדלקמן ומקום הארון אינו מן המדה אלא בנס היה עומד וכנפי הכרובים שהם באויר לא חיילי דהא למטה דידהו ולמעלה דידהו יכולין למדוד כי דקבוצת מכותל לפוני לכותל דרומי והכי משמע קרא ועשרים אמה קומתו כלומר כל הל' אמות קומה אינן חשובים אלא כעשרים דמשפת כרובים ולמעלה שהם פנים מכלום (ק) העשרי כמו הכי: ארון שעשה משה. כשמיתן בבית קה"ק שעשה שלמה שהוא כי על כ: יש לו עשר אמות ריוח לכל רוח ורוח. לימינו ולשמאלו הרי כ' בלא ארון ולפניו כ' עד הדביר ע"כ:

מהרש"א מקום ארון אינו מן המדה כו'. ול"נ מיזנים בפ"ק דיומא ובפ"ק דמגילה וכן כרא' דכרובים שמואל קאמר ליה דבנס היו עומדין הוא מבואר שהארון והכרובים בנס היו עומדין ואינם מן המדה לפי שבהם השכינה שורה כמ"ש ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים ושאינן גשם לא יכילהו מקו' ומדה ומלא כל הארץ כבודו וק"ל:

ובמסכת מגילה כתוב בפרק ראשון מאמר הענין זה והאוי לסדרו במקום הזה:

יומא כא **א"ר** לוי ואי תימא רב פפי דבר זה מסורת היא בידינו
מגילה י מאבותינו מקום ארון *(וכרובים) אינו מן המדה
ע"כ רס"א תניא ארון שעשה משה יש לו ריוח עשר אמות לכל
עי' ד"ה רוח ורוח. וכתיב °ולפני הדביר עשרים אמה. אורך
מקום מ"א ו ועשרים אמה רוחב ועשרים אמה קומתו ויצפהו זהב
ארון גופיה היכא הוה מונח אלא לאו ש"מ בנס היה עומד:

אינו מן המדה .אינו תופס למעט מדת הקרקע לכל לרדו כלום כדקתני יש לו י' אמות לכל רוח באמצע בית קה"ק היה עומד ויש ריוח בינו לבין הכתלים עבר אמות לכל צד וכל הבית אינו אלא כ' על כ' נמצא שאינו ממעט כלום: **לפני הדביר**. אמה בית קה"ק שהוא לפנים מן הדביר היא המחילה המבדלת בין הקודש ובין קה"ק:

תוספות ולפני הדביר וגו' כלומר קה"ק לא היה אלא כ' על כ' והפי"י קתני דארון היה לו י' אמות לכל רוח אי"כ בנס היה עומד כמן א"כ מהאי קרא גופיה יליף דבנס היה עומד דבפי המוכר פירות פריך קראי אהדדי כתיב הבית אשר בנה שלמה לה' ששים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ושלשים אמה קומתו וכתיב ולפני הדביר עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב ועשרים אמה קומתו ומשני כי קא חשיב משפת כרובים ולמעלה קא חשיב מאי קמ"ל למטה כלמעלה מה למעלה אינו ממעט כלום אף למטה אינו ממעט כלום שמקום ארון אינו מן המדה וה"פ לא פריך ליה ושמך אהך דהתם:

אמר (רבינא)[רבנאי] אמר שמואל כרובים בנס היו
ב"ב צט עומדים שנא' °וחמש אמות כנף הכרוב האחת
מ"א ו וחמש אמות כנף הכרוב השנית עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו גופיהו היכא הוו קיימי אלא ש"מ בנס היו עומדין מתקיף לה אביי ודלמא בולטין כתרנגולים הוו קיימי מתקיף לה רבא ודלמא זה שלא כנגד זה הוו קיימי מתקיף לה רב אחא בר יעקב ודלמא באלכסונא הוו קיימי מתקיף לה רב הונא בריה דרב יהושע ודלמא ביתא מעילאי רווח מתקיף לה רב פפא ודלמא מיכף הוו כייפי ידייהו מתקיף לה רב אשי ודלמי שלחופי הוו משלחפי (ידייהו). כיצד הן עומדין ר' יוחנן ורבי אלעזר חד אמר פניהם איש אל אחיו וחד אמר פניהם לבית. ולמ"ד פניהם איש אל אחיו הכתיב °ופניהם
ד"ה ב ג לבית לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום.
שמות ולמ"ד פניהם לבית הכתיב °ופניהם איש אל אחיו דמצדדי אצדודי. תניא אונקלוס הגר אומר כרובים °מעשה צעצועים הם ומצדדין פניהם כתלמיד הנפטר
ד"ה ג מרבו:

כרובים. דשלמה: בנס היו עומדין. גופן: כנף הכרוב האחת. כנף האחד של כרוב וחמש אמות כנף השנית. של אותו כרוב ולא בכרוב שני קא מיירי דהא כתיב בתריה ועבר באמה הכרוב השני וגו': **עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו**. מהכא לא מפקינן דבנס היה עומד הגוף בין שני הכנפים במוקלת קאחד עד הקלה השני לא הוי כי אם עשר אמות וא"כ הגוף בנתיים היכן לא יתכן לומר דמהכא כפקא ליה דא"כ מאי האי דקא פריך לקמן ודילמא ביתא מעילאי רווח וקושיות אחרות דלא שייכי הכא כלל אלא קרא הכי משמע ליה אם באת לחבר שני כנפי הכרוב זה לצד זה תמלא מקצות כנפיו עד קצות כנפיו עשר אמות ומינה עשי מעשר אמות היו שהרי רוחב הגוף בין שני הכנפיים אלא מהכא פרכינן

עין יעקב

בזרים בעיני הבריות מאד וצ"ל דקא מסוכין דקאמר היינו שהוא קל להסתכל ונמאס מיד לכן הוא מאכל חזירים שאוכל המעיכלין ונמאסין מאד: **כרובים** בנס היו עומדין. ולפסר דמהרש"א הא דאיתא בפ' כוליהו ט"ב בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגלין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהם מעורין זה את זה והומרים להם ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר ונקבה ע"כ הרי דהוא חבה ושם קאמר ר"ל שהעכו"ם הזילוה על זה בשעה שנכנסו להיכל אלא כמו ודאי מה"ט כשישראל היו על אדמתן, שהיו כרובים עומדין בנס ניכר שהוא רק משום חיבה ולא כהתעסקות זכר עם נקבה משא"כ כשנכנסו להיכל אז נסתלקה השכינה ולא היו עומדין שוב בנס מעורים הזילוה על זה שאין יתעסק כרבים הללו כיון שלא ניכר חיבתם שהיו עומדין בנס את כל מכוריה הזילוה כיון שנסתלקה שכינם נבסתלקה חבתם:

פרכינן ברוחב בית קה"ק מצפון לדרום לא היה אלא כ' אמה ושני הכרובים היו בכנפיהם עשרים לבד הגופים כדכתיב ששתי הכנפיים עשר אמות וכתיב ויפרשו את כנפי הכרובים ותגע כנף האחד בקיר וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר השני וכנפיהם אל תוך הבית נוגעות כנף אל כנף וא"כ אימא גופייהו דכרובים היכא הוו קיימי דקס"ד שהכנפיים בכרוב כידי אדם אי מצד ימין ואי מנגד שמאל והגוף בנתים: מתקיף לה אביי. מי יימר דבנתים היו עומדים דלמא גופן של כרובים בולטין ויוצאין מתחת הכנפיים כתרנגולים שהגוף כלו (יוצא) מתחת כנפיו ולא בנתים שאין הרחקה והפרש בין הכנפים אלא מקורבים היו והגוף יוצא מתחת הכנפיים ששתי הכנפיים יוצאים ממקום אחד באמצע הגב ואין כל הנך קושיות דמקשי הכא אמוראי ואזלי אגוף הכרובים קיימי בר מהנך בתראי דגרסינן בהו ידייהו בהדיא ורב פפא ורב אשי כייפו ידייהו משלחפי ידייהו: ודילמא זה שלא כנגד זה הוו קיימי. כרובים שהאחד עומד אצל הארון נוטה באמצע לכותל והשני עומד מצד הארון מזה משוך רחוק מן הכותל קצתו ומגיע כנף האחד נוגעת אחורי כנף שכנו בין הכנף ולכותל מגיע קצת כנף הכרוב המשוך מן הכותל לפני קצת כנף הכרוב הסמוך לכותל כשיעור עובי רוחב הגופים אע"ג דלאו בולטים כתרנגולים נינהו אפ"ה לא תיקשי מידי: מתקיף לה רב אחא בר יעקב. הני מאי דלאו בולטים כתרנגולים נינהו וגם זה כנגד זה קיימי אפ"ה לא הקשי מידי דדילמא באלכסון הבית היו עומדים [הכרובים] זה כנגד זה דאיכא טפי מעשרים אמה כשיעור הגופים מקצות כנפיו של זה לקצות כנפיו של זה כגון שהכרוב שבימין הארון לא היה פניו ממש כנגד ההיכל (וגם) [ונטו] לכותל מערבי אלא מצד אלכסוני כנפי שמאלו (בקרן) [כנגד] דרומית מערבית נוגע בכותל בזוית וכנף (שני) [שלו] שמצד הארון פרוש בחלל הארון עד חוצה לו דהיינו רחוק מן הכותל וכנף הכרוב השני מתחיל משם וכנפו השני נוגעת בסמוך לדביר בקרן צפונית מזרחית כזה*:

מתקיף לה רב הונא בריה דרב יהושע. הני [מאי] דזה כנגד זה קיימי ולא באלכסון קיימי ואפ"ה אין גופן עומד בנתים דדלמא ביתא מעילאי רווח שהבנין הולך ומתקצר מלמעלה והוי רוחב יותר מעשרים אמה במקום שבולטין הכנפים מן הגופים והוי מקיר אל קיר כנגד כנפי הכרובים מקום כשעתם בכותלים יותר מעשרים כרוחב הגופים: טיכף הוו כייפי ידייהו. הכנפיים שלהן כפופים הן כאדם שכופף ידו ממנו והלכך ליכא אלא עשרים אמה מקצה [כנף] האחד לקצה כנף (האחר) [השני]: ודילמא שלהופי הוו משלהפי ידייהו. כנף על כנף כאדם שחובק את ידיו כדכתיב שכל את ידיו ומתרגמינן בתרגום ארץ ישראל שלחפינן לידוהי כך פר"ח ואי משום דכתיב וכנפיהם אל תוך הבית נוגעות כנף אל כנף היינו נמי כעין נוגעות [דהוי] זו כנגד זו: ופניהם איש אל אחיו. בשל משה כתיב: ופניהם לבית. בכרובים של שלמה כתיב בד"ה דכתיב והם עומדים על רגליהם ופניהם לבית ולהיכל (דאיכן) [ואיכן] כאותם של משה שהם על הכפורת ואלו על הקרקע ושל עץ שמן היו ומצופין זהב כדכתיב במלכים: הכתיב ופניהם לבית. ול"ש כרובים של הכפורת ול"ש שעל הקרקע דאיש היו ליעשות בענין אחד: כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום. הם הופכין פניהם זה לזה דוגמת חיבת זכר ונקבה האוהבין זה את זה שהקב"ה אוהב את ישראל ומתחלה כך נעשו פנים אל פנים כדי בתשרה שכינה על ישראל וישראל יעשו רצונו של מקום וכשאין ישראל עושין הופכין פניהם לבית ע"י נס: דמצדדי אצדודי. קצת לבית וקצת זה לזה כאדם שמדבר עם חבירו והופך ראשו קצת לצד אחר והכא ליכא לתרוצי כדלעיל כאן בזמן שישראל עושין וכו' דכיון דעיקר עשיית כרובים פניהם לבית לא היה להם לעשותם לסימן שאין ישראל עושין רצונו של מקום: מעשה צעצועים. פסוק הוא בכרובים בד"ה והוא ל' לאלאים כלומר תינוקות כדאמרינן מאי כרוב כרביא ילד כלומר כתינוק הנפטר מרבו והיינו מצדד אצדודי דאמרן לעיל:

תוספות כי קא חשיב משפת כרובים ולמעלה. בפי' מקרא פרש"י דתקרת דעליית היכל היתה גבוה משל קדשי הקדשים עשר אמות ולא פיין כאן: מתקיף לה אביי ודילמא בולטין כתרנגולין. וא"ת אכתי בנס היו עומדין דהי גבי היכי יתיב וי"ל דמ"מ פריך אביי שהגוף לא היה עומד בנס: דמצדד אצדודי לא הוה מצי לשנויי כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום דמשתמע העמידום תחלה לפי [מה] שהיו עושין רצונו של מקום:

הר"ן ז"ל ודילמא זה שלא כנגד זה הוו כו'. ודילמא באלכסון קיימי וכו'. וא"ת ולכולהו קשיא מאי דאמרינן במסכת יומא בפרק הוציאו לו אמר ר"ל בשעה שנכנסו נכרים להיכל מצאו כרובים שמעורין זה בזה והוציאום לשוק ואמרו ישראל הללו שברכתן ברכה וקללתן קללה יתעסקו בדברים הללו מיד הזילום שנאמר כל מכבדיה הזילוה ואמרינן נמי התם אמר רב קטינא בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגלין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעורין זה בזה ואומרים להם ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר עם נקבה אלמא דלאו בכלהו הנך גווני קיימי אלא פניהם איש אל אחיו ותירץ הרב הלוי בשם הרי"ף ז"ל דבשעה כן לרעה היתה בשעה שנכנסו נכרים להיכל כדי שיזילום ובשעה שהיו עולים לרגל לטובה להראות להם חבתו של הקב"ה לכנ"י:

מהרש"א כאן בזמן שעושין רצונו של מקום כו'. ולכך באותן של משה כתיב ופניהם איש אל אחיו דרך חבה דלא נפרדה השכינה מישראל כל זמן שהיה המשכן קיים אבל באותן של שלמה כתיב ופניהם לבית לפי שהשכינה נפרדה מהם ונחרב הבית כשחטאו ישראל ולכך פניהם לבית כאילו דעת השכינה לילך מן וליפרד מהם וק"ל: כרובים מעשה צעצועים הם ומצודדים כו'. ומעשה צעצועי' קרא הוא בד"ה ואם אונקלוס בא לומר דלכך נקראו צעצועים דדרך התנוקות להיות מצדדים כשנפטרין מרבן כנראה מפי' רשב"ם הוא דחוק דתלמיד גדול נמי ודאי מצדד עצמו כשנפטר מרבו אבל נראה לפרש דה"ק דכמו שהתלמיד הנפטר מרבו מצדד עצמו כן היו אלו הכרובים כ"א מהם מצדד לחברו ולכך היו מעשה צעצועי' בצורה אחת כרובים כאילו שניהם שוים במעלה וכשנפטרים כ"א מצדד לחבירו דרך חשיבות כמו שדרך התלמיד שהוא עצמו מצדד את עצמו לרבו כן היה כ"א מצדד עצמו וע"כ היו כצורה א' בכ"א מהם שוה לחברו שלא יהיה למינים מקום לטעות אם הי' בא' מהם שום סימני צורה ושום מעלה יותר מחברו ודו"ק:

תניא הלך בה לארכה ולרחבה קנה מקום הילוכו דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים אין הילוך מועיל כלום עד שיחזיק א"ר אליעזר מ"ט דר"א דכתיב °קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה בראשית יג
ורבנן התם משום חביבותא דאברהם הוא דקא"ל הכי [כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו]:

כדי

[כדי שיהא נוח וכו'. דהוו להו כזורקין ולא כגוללין ולא יהיה יכול לבא לקטרג ולא פתחון פה לבעל מדת הדין]:

פס ע"ב קהלת א ת"ר אין פוחתין משבעה מעמדות ומושבות למת כנגד °הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל. א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי היכי עבדי א"ל כדתניא א"ר יהודה בראשונה לא היו פוחתין מז' מעמדות ומושבות למת כגון עמדו יקרים שבו יקרים שבו אמרו לו א"כ אף בשבת מותר לעשות כן:

מז' מעמדות ומושבות. בחזרתן מן הקבר הולכין מעט ויושבין לנחם האבל או להרבות לצער על המת בבית ולהרבות בבכי ולמה אין אנו לבוא בתשובה כי חיי האדם הבל ועומדין והולכין מעט וחוזרין ויושבין מעט כך עושים ז"פ כדי לתת אל לבם בחיי האדם הבל והיינו דנופלים לקמיה כנגד שבעה הבלים שכתובים בראש ספר קהלת כן נראה הטעם בעיני וראיתי כתוב ומפי החכמים מתנים עם החברים מנין הקברות לכך תקנו מעמדות ומושבות כדי שבתוך כך יסתלקו השדים מעליהם ולא נהירא דא"כ יהו עושין כן בכל מקום ולקמן אמרינן דבמתנגא הליא מילתא ועוד מאי כנגד הבל הבלים: היאך עבדי. היאך היו רגילים לעשות במקום שנהגו: עמדו יקרים. לאחר שישבו מעט היה הממונה אומר להם עמדו ולכו אל מקום אחר כך נראה בעיני: אמרו ליה. חכמים א"כ אף בשבת היכא דקברו את המת סמוך לחשיכה כדלקמן יהא מותר לעשות כן מאחר שלא היו עושין כי אם עמידות וישיבות ומדר' יהודה מייתי ראיה ולא מרבנן בהם לא פירשו כלום:

יש נוחלין פרק שמיני

צומשפחת אם אינה קרויה משפחה והכתיב °ויהי נער מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי והוא גר שם הא גופא קשיא אמרת ממשפחת יהודה אלמא מיהודה קא אתי והוא לוי אלמא מלוי קאתי אלא לאו דאבוה מלוי ואמיה מיהודה וקאמר ממשפחת יהודה אמר רבא בר רב חנן לא גברא דשמיה לוי אי הכי היינו דקאמר מיכה °עתה ידעתי כי ייטיב ה' לי כי היה לי הלוי לכהן [אין] דאתרמי ליה [גברא] דשמיה לוי. וכי לוי שמו והלא יהונתן שמו דכתיב °ויהונתן בן גרשום בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני [א"ל] ולישעמיך וכי בן מנשה הוא והלא בן משה הוא דכתיב °בני משה גרשום ואליעזר אלא מתוך שעשה מעשה מנשה תלאו הכתוב במנשה ה"נ מתוך שעשה מעשה מנשה דאתי מיהודה תלאו הכתוב ביהודה א"ר (יהודה) [יוחנן] משום רבי שמעון בן יוחאי מכאן שתולין את הקלקלה במקולקל ר' יוסי ברי חנינא אמר מהכא °וגם הוא טוב תואר מאד ואותו ילדה אחרי אבשלום והלא אדוניה בן חגית ואבשלום בן מעכה (בת תלמי מלך גשור) אלא מתוך שעשה מעשה אבשלום שמרד באביו תלאו הכתוב באבשלום (*ה"נ מתוך שעשה מעשה מנשה דאתי מיהודה תלאו הכתוב ביהודה):

ויהי נער. בספר שופטים כתיב בפרשת פסלו של מיכה: וקא מתיה שנמוד ממשפחת יהודה. אלמא קאתי מיהודה וכתיב והוא לוי אלמא מלוי קאתי. קשין אהדדי: אלא לאו דאביו מלוי. להכי קרי ליה לוי שהלוים לנוחה אבותם נקראו לוים והאי דקאמר ממשפחת יהודה על שם שאמו משבט יהודה: ומשני לא גברא דשמיה לוי הוא. והאי דכתיב והוא לוי כלומר כך שמו ולא משבט לוי הוא אלא משבט יהודה כדכתיב ממשפחת יהודה דמשפחת אב קרוי משפחה: היינו דקאמר מיכה כו'. בתמיה בשיה מתגאה בשלמו על שנקרה לו איש לוי לכהן לע"ז שלו ואי משבט יהודה הוא במה היה משתבח [לעצמו] אלא ודאי משום דמשבט לוי הוא שבהם בחר הקב"ה לשרתו ולשונם אבות מלוי ואמיה מיהודה והדרא קושיין לדוכתיה: ומשני דאיתרמי ליה גברא דשמיה היה לוי. ובכך היה משתבח כאילו היה משבט לוי ולעולם לאו לוי הוה אלא משבט יהודה: והלא יהונתן שמו. ובע"כ האי דקרי ליה לוי היינו דמשבט לוי הוא ודקרי ליה ממשפחת יהודה אלמא דמשפחת אם קרויה משפחה: בן מנשה. הט"ן תלוי מפני שהיא יתירה דבן משה הוא ויהונתן בן גרשום כי בההוא פרש' כתיב בגלות שבט הדני פסלו של מיכה וה"ר הלך עמהם להיות להם לכהן: ומשני וכי בן מנשה הוא והלא בן משה הוא. דלכך הט"ן תלויה וגם מדקרי ליה לוי שהיה משבט לוי וכדכתיב בדברי הימים בני משה גרשום ואליעזר: אלא מתוך שעשה מעשה מנשה. בן חזקיה מלך יהודה שעבד ע"ז ולכך תלאו הכתוב במנשה ה"נ לעולם משבט לוי הוא כדקאמרת והאי דקרי ליה ממשפחת יהודה לאו משום דאתי מיהודה לא אביו ולא אמו אלא מתוך שעשה מעשה מנשה בן חזקיה וכו': מכאן. מדקרי ליה בן מנשה וממשפחת יהודה: הקלקלה. דהאך פרשה איירי שנעשה כומר לע"ז: במקולקל. מנשה: ילדה אחרי אבשלום. משמע שמאם אחת היו והלא אדוניה בן חגית הוה:

הריטב"א ז"ל דאיתרמי ליה גברא דשמיה לוי. פי' שגם בזה היה שמח לפי שהיו סבורים העם שהוא לוי ממש ופריך לההוא תירוצא וכי לוי שמו אלא תריץ הכי דלעולם לוי ממש ומ"ד ממשפחת יהודה לא מפני שאמו מיהודה דמשפחת אם אינה משפחה אלא משום שעשה מעשה מנשה בן יהודה ובדרך שקראו מנשה מן הטעם הזה ותלינו שקורא הכתוב לנטפלים לעובדי ע"ז בשם משפחה כדכתיב ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו:

מהרש"א כי היה לי הלוי לכהן. אף שלא נבחרו הלוים רק לשרת ולא לכהונה מ"מ בכך היה משתבח ולמאי דמסיק דההוא לוי יהונתן הוה דקאתי ממשה ניחא טפי דכבר נתנה גם הכהונה מתחלה למשה כדאמרי' בזבחים וק"ל: תלאו הכתוב במנשה כו'. הנו"ן תלויה לרמז שתלאו ליהונתן בשם מנשה שהוא ע"י נו"ן התלוי' ולא בשם משה הכתוב ולפי שמשם מנשה יוצא שם משה נקט שם מנשה ולא שם שאר מלכים שהיו ג"כ עובדי ע"ז וע"ל שתלאו בו דכמו שעשה מנשה תשובה בכל לבו כן עשה יהונתן תשובה בכל לבו כדלקמן ועיין עוד בחידושי הלכו' וק"ל: וגם הוא טוב תואר וכו'.

והיא

עיון יעקב

מתוך שעשה מעשה מנשה. וכתיב קרא לעתיד מזה מוכח דאע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ"מ יש להקב"ה ידיעה תחלה: ה"נ מתוך שעשה מעשה מנשה. כתב מהרש"א יש לדקדק מאי אולמיה האי מהאי ע"ש ול"נ משום דמה"ס אין להביא ראיה יש לומר דלעולם לא תלינן הקלקלה במקולקל במקום אחר וק דהתם י"ל דאהו היתה מיהודה ומנשה ואע"ג דבעלמא משפחת אם אינה קרויה משפחה מ"מ במקולקל תולין בקלקל אף עד תמו אבל היכא דליכא שייכות כלל לא תלינן במקולקל להכי עביד מאדוניה

בן

והיא נשואה להם שנתגאו כדאמרינן בפ"ק דסוטה באבשלום ואותו ילדה וגו' ומשום גידול כלומר גדלתו אמו אחר שגדלתו אמו של אבשלום כן פרש"י במלכים וק"ל: ה"נ מתוך שעשה מעשה מנשה כו' י"ל מאי אולמיה האי מהאי וי"ל דתולין הקלקלה במקולקל שלפניו כמו הך דאבשלום ואדוניה ניחא אבל לתלות הקלקלה במקולקל של אחריו כהך דיהונתן ומנשה לא שייך כ"כ וק"ל:

הרי"ף אלא לאו דאבוה מלוי ואמו מיהודה. ואין לומר איפכא משום דכתיב והוא לוי ואם מצד אמו הא כתיב פקוד את בני לוי לבית אבותם למשפחותם אבל במשפחות יהודה שייך לומר שמצד אמו קרא אותו דמשפחת אם נמי קרויה משפחה: וכי בן מנשה כו'. תימה כיון דלא ידעינן שהיה בן מנשה אלא מכח זה שהיה לוי משבט לוי למאי דס"ד דגברא דשמיה לוי הוה אמינא דבן מנשה הוא ולא ממשפחת לוי א"כ מהו זה שאמר וכי בן מנשה הוא וכו' דנהא סלקינן ונחתינן אם היה בן מנשה ממשפחת יהודה או בן משה וי"ל דהאי וכי בן מנשה הוא תירוצא הוא דתרין לעולם שהוא משבט לוי וכ"ת איך קראו בן מנשה והלא בן משה הוא מתוך שעשה מעשה מנשה ומיהו הי"ל אלא כיון שהוא עיקר תירוץ ראשון אמנם הוא כמו וליטעמיך למאי דפריך וכי לוי שמו והלא יהונתן שמו אלא ודאי שהיה מלוי א"ל וליטעמיך שהיה משבט לוי איך קרוי בן מנשה והלא בן משה הוא אלא מאי אית לך למימר שתלה הקלקלה במנשה הכי נמי תלה הקלקלה במי שיצא ממשפחת יהודה ולעולם דמשפחת אם אינה קרויה משפחה: אי הכי היינו דאמר מיכה כו'. וקשה דלא פריך מיד והא כתיב ושמו יהונתן ושמא יש לדחות שאע"פ ששמו יהונתן ב' שמות נקראו לו אחד לוי ואחד יהונתן ולהכי פריך שאם לא היה מזרע לוי איך היה משתבח בו מיכה ומשני שנשתבח על דאתרמי ליה גברא דשמיה לוי והשתא פריך דכיון שלא היה שמו המיוחד לוי ליכא להשתבח:

צא סס א"ר אליעזר [אלעזר] לעולם ידבק אדם בטובים שהרי
משה שנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן אהרן
שנישא בת עמינדב יצא ממנו פנחס ופנחס לאו מיתרו
שמות ו אתי והכתיב °ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל
לו לאשה מאי לאו דאתי מיתרו שפיטם עגלים לע"ז לא
דאתי מיוסף שפטפט ביצרו והלא שבטים מבזין אותו
[ואומרים] ראיתם בן פוטי זה [בן] שפיטם אבי אמו
יו ק' עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל *אלא אי אבוה
דאימיה מיוסף אימא דאימיה מיתרו ואי אבוה דאמיה
מיתרו אימא דאימיה מיוסף דיקא נמי דכתיב מבנות
פוטיאל תרי ש"מ אמר רבא הנושא אשה צריך שיבדוק
סס באחיה שנאמר °ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב
אחות נחשון ממשמע שנא' בת עמינדב איני יודע שאחו'
נחשון היא. מה ת"ל אחות נחשון מכאן לנושא אשה
שצריך שיבדוק באחיה. תנא רוב בנים דומים לאחי האם:

יצא ממנו יהונתן. בן בנו של משה: פנחס. בן בנו של אהרן: ומתמה פנחס והלא מיתרו קא אתי. מבת יתרו אלמא קרוב היה ליתרו יותר מיהונתן בן גרשום ואפ"ה חסיד היה ואין ללמוד מכאן שידבק אדם בטובים שהרי אלעזר אבי פנחס לקח בת יתרו ויצא ממנה פנחס ואם אהרן דבק בטובים אלעזר בנו לא דבק בטובים: מאי לאו. מבנות יתרו כלומר בת יתרו ממש אחת מבנותיו: מבנות יוסף. כלומר משבט יוסף: שפטפט. מתריס ונלחם בכבד יצרו כדאמרינן לקמן בפירקין חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו: ופרכינן והלא שבטים מבזין אותו כו'. בסנהדרין בפרק אלו הן הנשרפין התחילו השבטים מבזין אותו כו': שפיטם. כדכתיב כהן און כומר לע"ז: אלא אי אבוה דאמיה כו'. אלא לעולם לאו מבת יתרו ממש נולד פנחס שהרי גם מיוסף היה כדדרשינן לקמן פוטיאל: שני פטפוטין משמע מיוסף שפטפט ביצרו ומיתרו שפיטם עגלים לע"ז והילכך א"א שתהא אמו בת יתרו ממש דמה ענין בת יתרו אצל שבט יוסף אלא ה"ק קרא ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה כלומר שאשתו נולדה מיתרו ומיוסף ומהשתא מצינו למימר שדור ד' או דור ה' היה פנחס לבת יתרו ולא היה קרוב ליתרו כיהונתן בן גרשום ולהכי אהני מה שדבק אהרן בטובים ואותו זקנו של פנחס מצד האם שדבק ביתרו ואף על פי כן יצא ממנו פנחס ליכא לאקשויי מיניה מאי דבעיא למילף ממשה שיצא ממנו יהונתן שהרי פינחס היה רחוק מיתרו יותר מיהונתן: אי אבוה דאימיה מיוסף אימא דאימיה נפקא מיתרו. כגון מבניו של יתרו או מבני בניו וליכא למימר אימא דאימיה מיתרו בת יתרו ממש דא"כ קרוב הוא ליתרו כיהונתן ולא ילפינן ממשה ומאהרן מידי: אבוה דאימיה מיתרו. מבנות יתרו: [ונראה בעיני דה"ג אלא אי אבוה דאימא מיוסף כו' ואאימא של אם פינחס קאי וה"ק אי אבי אמה של אשת אליעזר מיוסף וכו' דהשתא הוה ליה לפנ"י דור אחד רחוק מיתרו יותר מיהונתן]: פוטיאל תרי משמע. מדלא כתיב פוטאל בלא יו"ד שילכך ב' פוטיים דרשינן שפטפט ושפיטם א"נ מדכתיב מבנות דמשמע מב' בנות של שיטם ושפטפט מדלא כתיב בת פוטיאל כך נראה בעיני: שיבדק באחיה. שהבנים דומים לאחי האם כדלקמן: מלמד שבדק באחיה. לפי שהיתה אחות נחשון שהיה נשיא למטה יהודה ומתוך חשיבותו לכך לקחה:

תוספות אלא אי אבוה דאימיה מיוסף אימא דאימיה מיתרו. וא"ת א"כ היאך פנחס בן טובים טפי היה מיהונתן שהרי אימא דאימיה דפנחס מיתרו היתה כי היכי דאימיה דאבוה דיהונתן מיתרו וי"ל דמשום דיהונתן היה מצד האב שהיה אביו בן בת יתרו ופנחס מצד האם:

הריטב"א ז"ל. אלא אי אימא דאימיה מיתרו. וא"ת והא לגבי יהונתן נמי אימא דאבוה מיתרו דהיינו צפורה אימיה דגרשון וי"ל דהכא ה"ק דמ"מ לא נשא אלעזר מבנות יתרו ממש כמשה ע"ה אלא שנשא מזרע בנות יתרו שהיו אבותיהם מישראל ולפיכך לא נתקלקלו זרעו של אלעזר אדרבה לפי שבדק בזה יצא ממנו פנחס וזה כדור אבל רשב"ם ז"ל פי' דה"ק אימא דאימיה מיתרו ואין צריך: פוטיאל תרי. פי' כאילו אמר פוטי אלה וי"מ משום דכתיב מבנות לשון רבים ע"כ:

מהרש"א נשא בת יתרו כו'. והוא שעל הרוב יומשך הזרע אחרי הטבע ומעשה האבות כפי הקרוב שמזה היה מטתו של יעקב

עיון יעקב

בן פנים שהיתה אם אחרת אלא ודאי דבכל מקום תולין במקולקל אף שאין לו שייכות ס"ג אף שלא היתה אמו מיהודה תולין במקולקל: פנחס לאו מיתרו קאתי וכו'. לכאורה קשה מאי מקשה על פנחס הלא באמת הי' פנחס טוב אף שהיה בא מבת יתרו וכן משה היה ג"כ טוב אע"ג שהיה נשא בת יתרו רק בניו לא היה טוב א"כ הי"ל להקשות על בניו של פנחס ואולי י"ל לכך מקשה על פנחס לפי שבשעה שקינא בשיטים ונאמר לו והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם היו בניו ובני בניו כהנים גדולים עד העולם וכן פי"ש הרד"ק בדברי הימים ה' ע"ש: אלא אי אבוה דאמיה מיוסף אמיה דאמיה מיתרו. עיין פרשב"ם כזה וכו' מהרש"א וקשה לפירושו דלפ"ז לא הוכרח הגמ' לתרץ אבוה דאימיה מיוסף וכו' אלא דהוי מצי לתרץ בסברת המקשה דאינו משמע מפוטיאל רק שהיה מיתרו אלא שהיה דור א' רחוק מיתרו יותר מיהונתן ובהג"ה קשה לדעת התוספות דהוה ליה למימר שיהונתן היה מצד אב מיתרו מה שאין כן פנחס היה מצד אם עד ולולי דבריהם עיין דבריו באורך אף שדבריו ניחא לכאורה נכונים קרוב לזה פי' הריטב"א ת"מ כיון שלא לאחוז לפרש"י ותוספות לטועה כ"ל דהתה סברי דמ"מ מוכרח הגמ' לומר אי אבוה דאימיה מיוסף דאל"כ אכתי תקשה אהדדי דבאהרן כתיב ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב וגו' דלהראות דלכך יצאו ממנו בנים הגונים לפי שדיבק עצמו בטובים ובאלעזר כתיב מבנות פוטיאל דמשמע דבא להראות אף שלקח מבנות יתרו אפ"ה הי"ל בנים מהוגנים דאל"כ למה נכתב כלל להכי מתרץ דעיקר כוונת הקרא שלקח מבנות יוסף שפטפט כילו רק אגב מרמז ג"כ שהם מיתרו ולפירש"י היה רחוק יותר ולדעת התוספות היה רק מצד אם ומו קשה לתירוץ מהרש"א לזה בא הכתוב ויחסו אחר אהרן הי"ל לייחס אחר יוסף כתירוץ הגמ' דכאן עיין בתורת חיים שמקשה דאם כן זקינו של פנחס מצד אם שדבק ביתרו אמאי יצא ממנו פנחס ומתשה יצא יהונתן ובפ"ז מתרץ דבאמת פנחס יצא בשביל שהיה מאהרן ומיוסף ואבי זקנו של אמו דפנחס שדיבק ביתרו נענש שלא נתייחס פנחס אחריו כלל וזה עונשו: תנא רוב בנים דומין לאחי האם. קשה דהאי תנא בא לתרץ שלא סיפא דלכך צריך לבדוק באחיה משום דכל הבנים הולכין אחר אחי האם וזה ודאי אינו שהרי כמה פעמים לא נמצא כן
ויעקב

יעקב שאמה בלא פסול לפי שכבר כשתלבש היחוס ומוזים ג' דורות ולא כאומרו דברים אלו על צד ההכרח. ובהחלט דכוונה לצדיקים מאליהו שהיו בני רשעים וכן בהיפך ועוד דבני משה ודאי קרובים יותר ליתרו והיו לצדיקים אלא שהוא בן כל הרוב כמו שהיה זה ביהונתן שהיה מיתרו שפיטם עגלים לע"ז כמבך גם הוא לעבוד ע"ז ובהיפך פנחס שהיה מבני טובים כמבך להיות בעל מ"ט לבטל עבודת ע"ז בית פעור וק"ל: מיתרו שפטם כו'. בכוונה ונקודות באו רז"ל לדרוש ולתת טעם לשמות שלא נגלאו בהם טעם ומפורש בשבכר גלאו בתורה כותבת טעם בקלת השמו' ועיין עוד בזה ברא"ס: אלא אי אבוה דאמיה מיוסף כו'. עיין פרשב"ס בזה אבל קשה לפי' דלא הוכרת תלמודא לתרץ אלא אי אבוה דאמיה מיוסף כו' אלא דה"נ המתרץ להכיח לנוקבה סברתו דפוטיאל אינו משמע אלא יתרו שפיטם כו' ולא בא מיוסף כלל אלא שהיה פנחס דור אחד רחוק מיתרו יותר מיהונתן וכן לפי' התוס' קשה כמו כן דלא ה"ל לתלמודא למימר אלא שהיה פנחס מצד האם ולולי דבריהם כ"ל לפרש דה"פ אי אבוה דאימיה מיוסף איתא דאמיה מיתרו כו' ומ"ה אף שהיה מצד האם מיתרו שפיטם עגלים מ"מ היה מצד אם מיוסף שהיה בעל מעשה שפטפט ביצרו וכן בהיפך וא"כ ה"ל יחוסו מצד אם שקול ולהכי אהכי ליה לפנחס צד אב שדבק אהרן בטובים בבעלי מעשים משא"כ ביהונתן כי מצד רביו היה שקול מיתרו כפיטם כו' וממשה שהיה בעל מעשים אבל מצד אמו לא מצינו יחוסו שהיה מבעלי מעשים ומכל לד איהכה ליה כדמהכי ליה לפנחס שהיה מצד אביו מבעלי מעשים וה"ק ר"א לעולם ידבק אדם בטובים שהרי משה היה ודאי בעל מעשים שאין כמוהו אעפ"כ כשנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן ואהרן כיון שנשא בת עמינדב אהכי ליה לפנחס שיצא ממנו אף ע"פ דאתא כמי מיתרו והשתא ליכא לאקשויי ה"כ בלאו אבוה דאימיה מיוסף אף שהיה פנחס מצד האם מיתרו בלחוד אהכי ליה מצד האב שדבק אהרן בטובים דא"כ תקשי דה"כ ביהונתן מצד ה"ב יהכה ליה משה שהיה בעל מעשים שאין כמוהו ומצד האם לא מצינו לו פסול וא"כ ה"ל פנחס ויהונתן שקולים וע"כ הוצרך למימר גבי פנחס שהיה מצד אם ג"כ מיוסף והשתא לא הוו פנחס ויהונתן שקולים ודו"ק. ומה שכתב הרא"ס פ' מעות והא דנקט הכא אבי אמו מיוסף כו' לאו דוקא דהא בסוט' ופ' י"כ ספוקי מספקא ליה אי אבוה דאימיה מיתרו אמיה. דאימיה מיוסף ואי אוניה דאימיה מיתרו אבוה דאימי' מיוסף אלא חדא מינייהו נקט תדע כו' עכ"ל ע"ש ואין דבריו מובנים לן דהא לא קאמר הכא דאבי אמו היה מיוסף ויוסף אבי אמו היה אלא דיוסף גופיה היה אבי אמו דביה קמשתעי הכא ופי' שהיה אב משפחתו מצד אם ובין שיהיה אבי אבי אמו ובין שיהיה אבי אם אמו אבי אמו קרי ליה וכן הוא הפי' ביתרו שאמרו אבי אמו פטם עגלים לע"ז שהוא ודאי לא היה אבי אמו ממש אלא אבי אבי אמו או אבי אם אמו ומ"מ אבי אמו קרי ליה ודו"ק: בת עמינדב כו'. לפי שכבר מצינו בכתוב כו' שמיחס את האשה אחר

אחיה כמו אחות נחשון קא משמע לן כשלא הוזכרה כבר ליחסה ע"ם אביה אבל הכא שכבר יחסה בשם אביה בת עמינדב קאמר וכי איני יודע שאחות נחשון היא מה ת"ל אחות נחשון וכן באחות נביות במגילה שכבר יחסה בת ישמעאל קאמר וכי איני יודע שאחות נביות היא כו' ובאחות אחרן שלא הוזכר ליחסה שם כבר בשם אביה הוכרחו לדרוש בפ"ק דסוט' וכי אחות אהרן היא ולא אחות משה שהרי משה נזכר שם בשירת הים אז ישיר וה"ל ליחסה אחר משה או אחר שניהם כמו ואת מרים אחותם ובאחות לוטן תמנע שדרשו תמנע בת מלכים הואי כו' כדאיתא בחלק כבר פירשנו בפרש' וילא בפסוק וילך ראובן בימי קציר וגו' היינו משום שלא הי' לו ליחסה כלל ביחוס בני החורי כיון שלא היתה מזרע אברהם ויצחק ע"ש וליכא למידרש הכא כדדרשי' בספ"ק דמגיל' גבי אחות נביות שקדשה ישמעאל ומת והשיאה נביות דאם כן מאי אשמעינן הכא שקדשה עמינדב והשיאה נחשון דהתם אשמעינן קרא ליתן בהן שנותיו של יעקב שאז מת ישמעאל והיה יעקב אז בן ס"ג שנה כדאית' שם ועוד דהתם עיקר דרשה מוילך עשו אל ישמעאל קדריש כדפירשנו שם והתם לא שייך למדרש כדהכא שבדק עשו באחיה ועוד דוילך עשו אל ישמעאל ל"ל כדפירש שם וגבי אחות לבן הארמי שכבר הוזכר ג"כ יחוסו של בת בתואל הארמי כתב הרא"ס דמ"מ ליכא למידרש התם כדהכא דלא שייך התם לומר שבדק בלבן ועוד שלא הי' לרי' לכתוב לא את אביה ולא את אחיה ולא מקומה שכבר הוזכרו למעל' (ועכ"ל) [ועל כרחך לומר] שכלם באו לדרשה כדי להגיד שבחה שהית' בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם עכ"ל ועי"ל דהתם נמי איכא למדרש כדהכא לפי שבאו שם לספר תולדותיו של יצחק שהם עשו ויעקב אמר שהיתה אחות לבן וע"כ טלד עשו ממנה שרוב בנים אחר אחי האם וכה"ג איתא במדרשות והענין מבואר כי האחים והאחיות הנולדים בבטן אחד הם קרובים לטבע אחת והעובר הוא ירך אמו כי עיקר גופו של אדם נוצר מאמו כדאיתא פרק המפלת וע"כ הוא על רוב בטבע אחי האם להרע או להטיב:

ויסורו (שמה) [שם] ויאמרו לו מי הביאך הלום ומה אתה עושה בזה ומה לך פה. אמרו לו לאו ממשה קא אתית דכתיב ביה אל תקרב הלום. לאו ממשה קאתית דכתיב ביה מה זה בידך. לאו ממשה קאתית דכתיב ביה ואתה פה עמוד עמדי ועכשיו העיטה כומר לע"ז אמר להם כך מקובלני מבית אבי אבא לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה זרה ולא יצטרך לבריות והוא (אינו יודע מאי ע"ז) [סבר לע"ז ממש ולא היא אלא עבודה זרה] עבודה שזרה הימנו כדא"ל רב לרב כהנא נטוש נבלתא בשוקא ושקול אגרא ולא תימא (כהנא אנא) וגברא רבא אנא וזלא בי מלתא

כיון

עין יעקב

ויעקב יוכיח אף שאחי האם היה לבן להכי תנא רוב בנים דומין לאחי האם: אמרו לו לאו ממשה קאתית דכתיב ביה אל תקרב הלום וכו'. ע"ד הרים אפשר לומר משום דיש לומר דאדרבה הואיל וקאתית ממשה משאר אשה שאינה הוגנת לו בת יתרו לכך יהוי כלאת ממנו בנים כולו אך באמת צריך ליתן טעם למה כאינו מעז אינך כל הנביאים וחכמים אך עשה כן אך י"ל שאמת הי' היתה זאת לפי שגלוי וידוע שעתיד לפרוש מן האשה ע"פ דיבור הקב"ה ואין נכון לענין בת ישראל ההוגנת לכך נשא בת יתרו (וזה נראה כוונת הפסוק ותדבר מרים ואהרן ונו' על אודות האשה כושית אשר לקח וקשה דהא עיקר דבורם הי' על הפרישה ולמה קאמר אשר לקח ולפי מ"ש אתי שפיר) וזה שאמר כאשר הכתובים לאו ממשה קאתית דכתיב ביה אל תקרב הלום ופי' המפרשים שכלנוו לו לפרוש מן האשה וא"כ היה מוכרח לישא בת יתרו ותו קאמר לאו מיוסף קאתית דכתיב מזה בידך ע"ד דאיתא בספר הישר הובא בילקוט דמטה זה היה נטוע בגן יתרו עד שכל הגבורים היו רוצים לעקור אותו כדי לישא לבתו ולא היו יכולין עד שבא משה ועקרו וידע יתרו שהוא יקח לבתו ואם כן היה מן השמים ליקח אותה ואפשר שזה כוונת המקרא שאמר משה והן לא יאמינו לי כי יאמרו לא ישראל איך אפשר שאלחו הקדוש ברוך הוא בבליאתו שהרי זה מטה האלים לקח בת יתרו לזה השיב לו הקדוש ברוך הוא מזה בידך מטה מכח שאמת הי' היתה זאת וא"כ שפיר קאמר ליה לאו ממשה קאתית דכתיב מזה בידך מוכח שאמת הי' היתה זאת ולזו ממשה קאתית דכתיב ואתה פה עמוד עמדי היינו לפרוש מן האשה וכפרש"י בחומש כדאיתא בש"ס דשבת וכש"ס דיבמות וא"כ היה מוכרח לישא בת יתרו מה"ט: אמר להם כך מקובלני מבית אבי אבא. אפשר דכוונתו היה עפ"ד דאיתא במדרש שמשה שעשה שבועה ליתרו ליתן בנו ראשון לע"ז וזה היה עושה מחמת דוחק השביה שהיה בו כדאיתא במדרש ועיין בעש"מ מאמרות דף ס"ז ונובא בירוש' פ' שמות שגם כן לא היתה כוונתו לע"ז ממש רק שגודל שהיה אם לו ומו' ע"ש: כך מקובלני.

לספר

דה"א כ"ו כיון שראה דוד שממון חביב עליו ביותר שמו נגיד על האוצרות שנא' ושבואל בן גרשום בן מנשה נגיד על האוצרות וכי שבואל שמו והלא יהונתן שמו א"ר יוחנן ששב לאל בכל לבו :

ויסורו שמה וגו'. ביהונתן בן גרשום מיירי בפרשת מיכה ויאמרו לו שבט הדני בגלו שם: ישכיר אדם עצמו וכו'. אלא שלא יהיה לבו לע"ז: שהיא זרה לו. הוא חשוב והמלאכה מבוזה ומכוערת אלא שאין בה איסור: נטוש. הפשט: וטול אגרא. כלומר הפשיטה בשכר בשוק לעין כל ואין כאן חלול השם כלל ולא קריכא ביה ולמשכלי אהבו מוש דדרשינן ליה במס' שבת בת"ח שיש רבב על בגדיו אבל לעשות מלאכה להתפרנס אין כאן גנאי: ה"ג ולא תימא גברא רבא אנא. ואית דגרסי כוי ולא תימא כהנא אנא כהן אני וחשוב וגנאי הוא לי הדבר: והלא יהונתן שמו. שלא היה לו לגרשום בנים אלא זה בלבד כדכתיב בדברי הימים ובני גרשום שבואל הראש: ששב אל ה' בכל לבבו. עכשיו שהיה לו ממון הרבה ואי משום דכתיב ויהונתן בן גרשום בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ ואמרינן בס"ע עד יום שגלה (מנשה) [מטה דן] ופסלו של מיכה עמו כן מפורש בפי' בתרא) זברכות ירושלמי מתיבין ליה והכתיב עד יום גלות הארץ אמרו כיון שמת דוד עמד שלמה והחליף כל הנקליטין שלו והחליפו עמהם וחזר לקלקולו הראשון הה"ד ונביא אחד זקן יושב בבית אל אמרין הוא הוא וקא בעי התם כומר לע"ז והאריך ימים ואמרינן ע"י שהיה עיניו לרה בע"ז שלו כילד היה בר נש אייתי ליה תור או אימר או גדי לע"ז והוא אומר ליה פייסיה עלי יהוא אומר מה מועלת לך לא אוכלת ולא שותה ולא מטיבה ולא מריעה. א"ל ומה נעביד א"ל זיל אייתי ליה חדא פינך דסולת ועשר ביעין עלוי ואכלא אפייס לה עלך וכיון דאזל ליה אכיל לון אתא חד ב' פחין יא"ל כן א"ל אם איכה מועילה כלום מה את עביד הכא א"ל בגין חיי: **כיון שראה** דוד. לשבואל:

תוספות ושבואל בן גרשום בן מנשה. ה"ג מנשה שאין לקרותו על שם מנשה שהרי בכר שב בכל לבו וי"ם דגרסי בן מנשה וטעמא לפי שחזר לקלקולו כדפי"ה :

הריטב"א ז"ל ולא תימא כהנא אנא. וא"ת והא לאו כהן הוא כדאמרינן בפרק הזרוע רב כהנא אכיל בשביל אשתו וי"מ דהאי רב כהנא ניהו ואין לורך דכהנא אנא לשון חשיבות הוא א"נ שזה משל הוא שלא יאמר שום אדם כהן אני והנכון דלפי שהיה שמו רב כהנא אמר כן לא תאמר אני פלוני ודכוותה אמר דפי' ע"פ לא תיתב במתא דרישא אסי כלומר שתהיה אתה רחם שמך אסי שינטלוך מתלמודך וכן בתום'. אבל רשב"ם ז"ל היה מפרש שראשה רופא כי מתוך טרדתו פושע בחולים :

מהרש"א לאו ממשה קאתית כו'. משום דשלשה בג' ענייני' מי הביאך הלום ומה אתה עוש' בזה ומה לך פה קרובים לענין א' וע"כ אמרו שבאו כולם לדרש' שאמרו לאו ממשה קאתית דכתיב ביה אל תקרב הלום וע"פ מ"ש במדרש משה אמר הנני הנני לכהונ' ולמלכות וא"ל אל תקרב היינו כהונ' ואין הלום אלא מלכות כמאמר כי הביאתני עד הלום וכה"ג דרשו בזבחים וז"ש לו דקא למשה לא נתנ' הכהונה ומלכות ועתה עשית עצמך כהן גם עשית מעשה מלכות של מנשה ועוד אמרו ליה ומה אתה עושה בזה לאו ממשה קאתית דכתיב ביה מה זה בידך שעשה כל מעשיו במטה בשליחותו של מקום כמ"ש במדרשו ואתה מה עוש' בזה דהיינו ע"ז כמו שאמר גם הוא מה מועילה לך כו' לא מטיבה ולא מריעה כמו שכתוב בירושלמי והביאו רשב"ם ועוד א"ל ומה לך פה לאו ממשה קאתית דכתיב ביה ואתה פה עמוד וגו' כי הנה משה אביך נתקרב בזה הדיבור לשכינה יותר מכל אדם שע"י דיבור זה פירש מאשתו כדאמר פרק רע"ק ואיך אתה נתרחקת מן השכינ' ונתקרבת כ"כ לע"ז עד שנעשית כומר לה וע"ז אמר שהוא הודה לכל דבריהם דודאי אינו ראוי לכהונ' ומלכות וגם אין ממש בע"ז ולא היה מקרב עצמו לה רק מפני שהיא תועלת לו כדי שלא יצטרך לבריות כפי טעותו בהבנת קבלתו מבית אבי כו' גם מה שאמר שראה דוד כו' ומינהו על האוצרות ולא נתחייב מית' כשעבד ע"ז היינו משום שלא עבדה וכמ"ש בירושלמי שהביא רשב"ם ז"ל אייתי חד פינך דסלת כו' וכיון דאזל להון אכיל לון כו' וא"ל בגין חיי ושאמר דכיון דראה שממון חביב עליו כו' פי' ובודאי לא יבזבז אוצרותיו וכן דרך לא ימנו אים שדרכו לאצור ולא לבזבז וק"ל:

הרי"ף לאו ממשה קא אתית וכו'. צריך ליישב שלא כמה דברים נאמרו במשה ואמאי נקט הכא הני תלתא ועוד נבאר מה הוקשה להם להוציא מקרא מידי פשוטו ונראה דהוקשה להם שמלבד היות הדברים כפולים ומשולשים קשה הול"ל מי הביאך הלום ומה אתה עושה הלום ומה לך הלום או יאמר בכולם בזה או בכולם יאמר פה ולמה שינה בהם. ואפשר דכיון שלקח מיכה ליהונתן להיות כהן אמרו לו לאו ממשה קא אתית דכתיב ביה אל תקרב הלום ודרשו חז"ל בזה שבקש משה כהונה ואמר הנני לכהונה הנני למלכות וא"ל הקב"ה אל תקרב הלום שאיא מענין קרבן לפי שאינה הכהונה לו אלא לאהרן וא"כ איך תבקש לך כהונה וגם אמרו לו וכו' מה זה בידך ודרשו בו על שאמר הן לא יאמינו לי שנענש על דבר קל וא"ל הקב"ה מזה שבידך אתה ראוי ללקות כו' ואתה איך תאמין בתורת משה שהזהיר על ע"ז: לאו ממשה וכו' ואתה פה עמוד עמדי. ואתה שומע למיכה שאמר לך שבה עמדי ותעשה כומר לע"ז: אמר כך מקובלני וכו' והוא אינו יודע מאי היא ע"ז עבודה שהיא זרה לו. אפשר שנשנעשה משה רועה לאן יתרו על פת לחם שאמר יתרו קראן לו ויאכל לחם והיתה עבודה שהיא זרה לאיש כמשה שנתגדל בפלטרין של מלכים ומזרע לוי להיותו רועה לאן והיה אומר מוטב שיעבוד אדם עבודה שהיא זרה לו ואל יצטרך לבריות: כיון שראה דוד שממון חביב וכו'. צריך לבאר והלא עשה כדי שלא יצטרך לבריות ולא מפני שחביב עליו הממון ביותר. ונראה שאילו לא היה אוהב ממון ביותר היה מסתפק באשר לקח מבית מיכה והיה יושב כאחד מבניו ולא היה הולך עם בני דן עם הפסל שלמזכיר עון. ובספר לב אהרן ראיתי כתוב בזה שכיון שראה דוד שטעה בדברי אבי אביו וסבר שיעבוד ע"ז ממש כדי שלא יצטרך לבריות בזה ראה שלא הטעהו לפרש זה אלא מפני חמדתו בממון ולזה הושיבהו על האוצרות ואז שב לאל :

מסתמיך ואזל ר' ינאי אכתפא דר' שמלאי שמעיה דף קי"א
ואתי רבי יהודה נשיאה לאפייהו א"ל בר
אינש דאתא לקבלנא הוא יאי וגולתיה יאי כי מטא לגביה
נששיה א"ל דין שיעוריה כשק *בעא מיניה מנין לבן
שקודם לבת בנכסי האם א"ל דכתיב מטות מקיש מטה
האם למטה האב מה מטה האב בן קודם לבת אף מטה
האם בן קודם לבת א"ל אי מה מטה האב בכור נוטל
פי שנים אף מטה האם בכור נוטל פי שנים *א"ל לשמעיה שם ע"ב
גוד לית דין צבי למילף:

רבי ינאי זקן. היה והחשכו עיניו כהות: א"ל. שמעיה דר' ינאי בר אינש דאתי לקבלנא הוא יאי. אדם חשוב בא כנגדנו וגולתיה יאי. [כלומר] טליתו של ת"ח א"כ נאה ממש כדמוכח לקמיה

עיון יעקב

אמר כך מקובלני כדי שלא יהא נידון כזקן ממרא שמתיר ע"ז מאהבת ממון פי' הכהנקין להי"ק כך מקובלני ומפי השמועה אינו נידון כזקן ממרא: שממונו חביב עליו ביותר. כלומר

לקיים דאמר דין שיעוריה כשק: נששיה. רבי ינאי לגולתיה דרבי יהודה נשיאה: דין שיעוריה כשק. בגד עב וגרוע ושיעורו לקבל טומאה ד׳ טפחים על ד׳ טפחים כשק דתנן השק ד׳ על ד׳ הבגד ג׳ על ג׳ במס׳ שבת: א״ל. ר״י נשיאה לרבי ינאי בן קודש לבת כו׳: א״ר. ר״י נשיאה לר׳ ינאי אי מה מטה האב כו׳: א״ל. רבי ינאי לשמעיה: גוד. משוך אותי ואלך: לית דין רוצה למילף. אלא להקשות דברים שאין צריכים כלומר דדבר קל הוא כדתנן כדלקמן:

תוספות דין שעוריה כשק. וא״ת וכי גרע ממטלניות שפסק לא יתפור דאוקימנא כעין (שק) [ריסקא] ואפ״ה שיעורייהו בג׳ על ג׳ וי״ל דהתם לא מוקי לה כעין שק אלא לענין דלא חזי לאומנא לקנח הדם אבל האי קשה יותר מדאי:

צג [ת״ר בן אין לי וכו׳ *הא כיצד נחלה ממשמשת והולכת
יף קט׳ עד ראובן ולימא עד יעקב אמר אביי גמירי לא
פס ע״ב כלה שבטא א״ר הונא אמר רב כל האומר תירש בת
עם בת הבן אפילו נשיא שבישראל אין שומעין לו שאינן
אלא מעשה צדוקין כדתניא] בעשרים וארבעה (ביה)
[בטבת] תבנא לדיננא שהיו צדוקים אומרים תירש בת
עם בת הבן נטפל להם ר״י בן זכאי אמר להם שוטים
מנין זה לכם ולא היה בהם אדם שהחזירו דבר חוץ
מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואמר ומה בת בנו הבאה
מכח (כחו) [בנו] תירשנו בתו הבאה מכחו לא כ״ש קרא
בראשית עליו מקרא הזה °אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ
לו לוטן ושובל וצבעון וענה וכתיב °ואלה בני צבעון ואיה
סס וענה (הוא ענה אשר מצא) אלא מלמד שבא צבעון על
פסחים אמו והוליד ענה ודלמא תרי ענה הוו אמר *רבה אמינא
פ״ד מלתא דלא אמרה שבור מלכא ומנו שמואל וא״ד אמר
רב פפא אמינא מלתא דלא אמרה שבור מלכא ומנו
רבה אמר קרא הוא ענה הוא ענה דמעיקרא א״ל רבי
יף קט׳ בכך אתה פוטרני א״ל שוטה *ולא תהא תורה שלמה
שלנו כשיחה בטלה שלכם מה לבת בנו שכן יפה כחה
במקום האחים תאמר בבת שהורע כחה במקום אחים
שופטים (ובטלום) [ונצחום] ואותו היום עשאוהו יום טוב. °ויאמרו
כא ירושת פלטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל. א״ר
יצחק דבי רב אמי מלמד שהתנו על שבט בנימן שלא
תירש בת הבן עם האחים:

כדתניא. במגלת תענית דקתני אילין יומיא דלא להתענאה בהון ומיירי בטבת וקתני: בכ״ד ביה תבנא לדיננא. שבטו למשפטנו הראשון שהודו לנו הצדוקים: עם בת הבן. ומיהו עם בן הבן מודו דלא תירות צדוק וביתוס תלמידי אנטיגנס איש סוכו היו והיו שונין לתלמידיהם מה שקבלו מאנטיגנוס אל תהיו כעבדים וכו׳ וטעו התלמידים בכך שהיו סבורים דהקב״ה עבדו למקום ולא תקבלו שכר ואמרו כמו שאין מעש בדבר זה כן כל דברי חכמים מיד פקרו בדברי חכמים ונקראו צדוקים ע״ש צדוק וביתוסים ע״ש ביתוס באבות דרבי נתן: קרא עליו מקרא זה. שאלו תלמידים מעשה ענה בנו של צבעון היה וקרי ליה בן שעיר וקאמר מאי יושבי הארץ כלומר שענה ירש ארץ שעיר אבי אביו במלא שבני בנים יורשים נחלת האב כבנים עצמן וה״ה לבת בנו והלכך לא תירש הבת עם בת הבן כי היכי דאינה יורשת עם הבן: וכתיב ואלה בני צבעון וגו׳. אלמא (בניו היו) [בנו היה] ולעיל קרי ליה אחיו: והוליד ממנו ענה. נמצא שהוא אחיו ובנו ואין לומר דבנו של צבעון היה והאי דקרי ליה בן שעיר לאו משום דהיה אחיו של צבעון אלא לאשמעינן דבני בנים הרי הם כבנים לנחלה דא״כ לא ליכתביה גבי צבעון אלא ודאי מדקאמר לצבעון וענה אחים הוו ומינו תדכתיב יושבי הארץ שמעינן [נמצא] דבני בנים הרי הם כבנים לנחלה: אמר רבה אמינא כו׳ ומנו שמואל. ונפי שהלכה כמותו בדינים קרי ליה הכי והוא שם של מלך פרס: א״ד אמר רב פפא כו׳. רבה נמי קרי שבור מלכא משום דהלכתא מאי כוותיה לבד מבדם ענין ומהלה דהלכתא כרב יוסף: אתה פוטרני. בתמיה הלא גם אני מודה לך דבן הבן יורש את זקנו ואפי׳ במקום הבת אבל בת הבן (אמרינן) [הוא דאמרינן] שתירש הבת עמה: לא תהא תורה שלמה שלנו וכו׳. איני רוצה לדחותך בקש ומיהו מעיקרא לא היה חפץ לגלות לו טעמו של דבר שאסור לגלות להם טעמי התורה: כשיחה בטלה שלכם. קל וחומר שאתם דנים מגלמיכם שיש עליו תשובה: מה לבת בנו שיפה כחה במקום אחים. (שתירש) [שיורשת] במקום אביה כגון בנות צלפחד שירשו בנכסי חפר אבי אביהם עם בני חפר שבנ׳ נתון תתן להם אחוזת נחלה בתוך אחי אביהם: תאמר בבתו שהורע כחה אצל האחים. כשם שאינה יורשת עם אחיה בנכסי אביה כך אינה יורשת עם בת אחיה בא וראה שבנות צלפחד ירשו הנכסי חפר ולא לקחו בני חפר ובנות חפר כל נכסי חפר נמצא בת הבן קודמת לבת דהיינו בנות צלפחד שקדמו לבנות חפר: ואותו היום. שנצחום כ״ד בטבת היה: שלא תירש בת הבן עם האחים. של בן אלא האחים ירשו כל נכסי (האח) [האב] ואפילו חלק שהיה ראוי לאחיהם המת לפי שבאותו מעשה דפלגש בגבעה מתו במלחמה כל שבט בנימן ואפילו הנשים כדכתיב מה נעשה לנותרים [לנשים] כי נשמדה מבנימן אשה ולא נותר מהם איש כי אם שש מאות איש שנבאו נשים ד׳ מאות מבנות יבש גלעד ומאתים שחטפו מבנות שילה ונמצאת כל ארץ בנימן לשש מאות איש לפיכך באותו העת מגיע הרבה מאד מן הנחלה לאשה אחת הבאה לירש ואם תנשא לשבט אחר נמצאת נגרעת נחלת שבט בנימן לפיכך התקינו דהיכא דיש בנים יורשים את אביהם דלא מיעקרא נחלת בני המת התנו שלא תירש בת הבן עמהם דהפקר ב״ד הפקר אבל אם לא הניח בנים אלא בנות גם בת הבן תירש עמהן דלא ניחא ליה למת (שנעקור) [שתיעקור] נחלתו מזרעו. אי נמי היכא דאיכא בנות ובת הבן תירש בת הבן את כל הנכסים ומסתמא נזהרים שלא תנשא לשבט אחר שן תסוב נחלה למטה

עין יעקב

פלומר ע״ד דאמרי׳ יש לך אדם שממון חביב עליו מגופו וזה ג״כ ממונו חביב עליו שהשכיר גופו ונפשו לע״ז בשביל ממון: נטפל להם ר׳ יוחנן בן זכאי. וכפי׳ אליני כמה פעמי׳ שחוקא ר׳ יוחנן בן זכאי הטפיל להם משום שעיקר פלפול הצדוקים על תורה שבעל פה שהוא הלימוד וזורח שבעל פה נקרא ע״ש מצה כמ״ש בצלי״ה יתוגרות ילמד כיכתיב חזת התורים אשר שם משה וזאת הוא תורה שבעל פה ור״י בן זכאי הי׳ אחד במדת מרע״ה ולכן חי ק״כ שנים כמו משה לכן היה הולך לסתור דבריהם ולקיים דברי תורתו חי׳ ולא הוה תי״ם שלימות דהיינו שאינו נקרא שלימה אלא ע״י תורה שבעל פה ואו״ה שבכתב כשיחה בטילה וכו׳: מלמד שהתנו על שבט בנימין שלא תירש בת הבן עם האחים. הא דלא התנו בצין דאורייתא שלא ינשאו לשבט אחר כמו בנות צלפחד עיין במהרש״א ועוד י״ל דלכך התנו כן שירבה נחלת הזכרים כדי שיקבלו עליהם להנשא להם אף שכבר כיו חורם נאמר לא יש שמם לבנימין וזה פי׳ הקרא ולא ימחה שבט מישראל (ולפמ״ש סנהדרין סוף פ׳ מפעי שהמשכ נחלת היה קורלין סותה זוגה פ״פ באריכות מעיקרא לקיח שלא רצו נעשה בן בגלגם בגבעה

למיה. אחר והכי משמע קרא דאמרו לתת הירושה לפליטת בנימן כלומר לבנים הנקראים על שבט בנימן ולא לבת הבן שיכולה לינשא לשבט אחר ונעקרה, הנחלה משבט בנימן:

תוספות מלמד שבא לכנען על אמו והוליד ממנה את ענה. וקשה לר״ת דמאי אהדר ליה מענה דלמא בן הבן הוי כבן אבל בת בנו לא הויא כבנו אלא כבתו. ונראה לר״ת דענה אשה היתה כדמוכחי קראי דכתיב ואלה בני אהליבמה בת ענה בת צבעון אלמא אשה היתה וליכא למימר דענה אחר היה דהא אמרינן הכא דצבעון הוליד ענה ועוד דמייתי התם קרא דמייתי הכא הוא ענה אשר מצא וגו׳ כתיב ואלה בני ענה דישן ואהליבמה בת ענה והשתא אהדר להו שפיר ריב״ז דבת הבן חשובה כבן לירש עם הבנים שקודמין לבת מדקרי לה יושבי הארץ וכן קודמת לבת ומכאן שיתר קיי׳ שלהם לבסוף והא דכתיב הוא ענה לי זכר היינו משום שירשה עם אחיה לצבעון כזכר וא״ת והיאך ירשה ענה והלא היה לה אח כדכתיב ואלה בני צבעון ואיה וענה וי״ל דמת איה חדע מדלא חשיב בני איה כדחשיב בני ענה. ורשב״י פירש בפי׳ החומש דאהליבמה היתה בת ענה וגם בת צבעון וכדאמר הכא מלמד שצבעון בא על אמו והוליד ממנה ענה ולכך חשיב ליה בהדי בני שעיר ה״נ בא ענה על אמו והוליד ממנה אהליבמה ולכך קרי לה אהליבמה בת ענה בת צבעון:

והריטב״א ז״ל הביא ג״כ דברי ר״ת והוסיף לתקן וז״ל ואע״ג דכתיב הוא ענה וכתיב נמי אלוף ענה י״ל שאף על פי שהיא נקבה עשאוה אלוף שבן אהליבמה נקבה היא והיתה אלוף וע״ש האלוף קורין אותה בלשון זכר:

מהרש״א גמירא דלא כלה שיבטא כו׳. ופרשב״ם ראיה לדבר אכי ה׳ לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם מבואר בגזירת פרעה שאמר כל הבן הילוד היאור׳ כו׳ שבקש להרוג הזכרים ולכלות מהם שמות מטות אבותם כדאמרינן בשמות רבה כמית הזכרים ונקה הנקבות לנשים כו׳ וע״פ מ״ש נדוכם במים שסבר כשבע הקב״ה שלא יביא מבול לעולם לזה אמר אכי ה׳ לא שניתי דהיינו שאמרתי ב׳ פעמים לא אוסיף עוד וגו׳ בשבועה שלא אביא מבול כדאמרינן במסכת שבועות ומתוך זה חשב פרעה לכלות מהם שמו׳ מטות אבותם ואף ע״פ כן הכלאתי אתכם שאתם בני יעקב לא כליתם הזכרים שהם שמות אבות וכמ״ש כאשר יענו וגו׳ כן ירבה גו׳ וק״ל:

כשיחה בטלה כו׳. יראה לי בזה משום דהמינים והצדוקים יאמרו דהרבה דברים בתור׳ הם שיחה בטלה וראויים לשרוף כספרי מינו׳ שלהם וכההיא דאמרן בחלק בענין זה על מנשה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא אחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש גו׳ ולפי שנפרש׳ ז׳ גופא השיב להם ריב״ז אלה בני שעיר וגו׳ דמוכח מיניה דאיצטריך למכתב לאשמעינן דגם קודם מ״ת הי׳ דינן הכי דבני בנים הרי הם כבנים וא״ל המין הצדוקי רבי בכך אתה פוטרני דאין כל זה ראיה לפי מינות שלהם שהם שיחה בטלה כו׳ וע״ז השיב ריב״ז להם וא״ל שוטה לא תהא תורה שלמה שלנו שאנו אומרים שהתורה שלמה ותמימ׳ ואין בה שיחה לבטלה כשיחה בטלה שלכם שאתם אומרים שיש בה שיחה בטלה ח״ו וק״ו:

שלא תירש בת הבן עם האחין כו׳. יש לדקדק דהי׳ להם לתקן כעין דאורייתא הכתוב גבי בנות צלפחד שלא ינשאו לשבט אחר ואפשר משום דלא הי׳ להם לינשא כאן כ״א לשבט מועט במספר לא רצו לתקן כן משא״כ בשבט מנש׳ שהיו רבים באוכלוסים ליכא להם בנות צלפחד ומיהו היכא שלא הי׳ להם כ״א בני׳ או בנות ובת הבן כי היכי דלא מיעקר נחלה דאורייתא תקנו והיו נזהרו מלינשא לשבט אחר כפרשב״ם וד״ק:

צד ע״ב **א״ר** יוחנן משום רשב״י כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב״ה מלא עליו עברה כתיב הכא °והעברתם את נחלתו וכתיב התם °יום עברה היום ההוא. °אשר אין חליפות למו ולא יראו אלהים ר׳ יוחנן ור׳ יהושע בן לוי חד אמר כל שאינו מניח בן וחד אמר כל מי שאינו מניח תלמיד תסתיים דרבי יוחנן דאמר תלמיד דא״ר יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר תסתיים ומדר׳ יוחנן אמר תלמיד ר׳ יהושע בן לוי אמר בן והא ר׳ יהושע בן לוי לא אזיל לבי טמיא אלא למאן דשכיב בלא בני דכתיב °בכו בכה להולך ואמר רב יהודה [אמר רב] להולך בלא בן זכר אלא ר׳ יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד ומדר׳ יהושע בן לוי אמר תלמיד ר׳ יוחנן אמר בן קשיא דר׳ יוחנן אדר׳ יוחנן לא קשיא הא דידיה הא דרביה. דרש רבי פנחס בר חמא מ״ד °והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא מפני מה בדוד נאמרה שכיבה וביואב נאמרה בו מיתה דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן נאמרה בו מיתה ויואב לא הניח בן והכתיב °מבני יואב עבדיה בן יחיאל אלא דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה:

במדבר כז | צפניה א | תהלים נה | ירמיה כב | מ״א יא | עזרא ח | כאילו לא מת אלא כשוכב וישן וק״ל

מלא עליו עברה. [פי׳ ר״ח] כלומר שונא אותו: **חליפות.** חליפין ממלא מקומו: **דין גרמא דעשיראה ביר.** כשם אלנו שן של אחד מבניו וכו היה מנחם למרי נפש אבלים שהשן של מת איכו טמא דתנן באהלות פ״ג כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשער והצפורן ובשעת חבורן הכל טמא וכיון דרבי יוחנן לא הניח בן אם איתא דס״ל דמי שלא הניח בן נקרא לא ירא אלהים לא היה אומר לבריות דין גרמא דעשיראה ביר דאמרינן בעלמא חליף איכא מאן דמפרסם חטאיה דכתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה: **לא הוה עייל לבי טמיא.** לבית המת להתאבל עליו כדתנן בית מלא טומאה מלא מתים לפי שלא היה רוצה להתבטל מתלמודו: **הא דידיה.** דין גרמא וכו׳ דס״ל כריב״ל דאמר זה שלא הניח תלמיד: **הא דרביה.** מאי דאמר זה שלא הניח בן דרביה ולית לא ס״ל:

מהרש״א מלא עליו עברה כו׳. מבואר כי העה״ז הוא העולם העובר ועוה״ב הוא הנצחי וז״ש בקרא דמייתי דמיירי בעה״ב שאמר יום עברה וגומר ר״ל עובר יהי׳ העה״ז ביום ההוא דלעתיד והנה עיקר בריאת האדם הוא הדבר שלא נברא בתחלי׳ רק הזכר שאף בהעה״ז העובר הנה המלות שמקיים בעה״ז הוא מעמיד לו לעולם נצחי בעה״ב משא״כ הנקב׳ שעיקר בריאתה לקיום המין בעה״ז עולם העובר וע״כ אמר כי מי שאין מניח בן ליורשו הקב״ה מלא עליו עברה דהיינו שמלא עליו עה״ז שהוא העולם העובר

עיון יעקב

בנדעה שהיי בשביל שנה א׳ נתינו כמה וכמה נשות מישראל ול״ע שם היטב וציין בילקוט ראובני סוף ותצי): **תוספות** ד״ה מלמד שבא לכנען על אמו והוליד ממנה את ענה וכו׳ נירש עם הבנים והא דקאמר לכך אתה פוטרני היינו מ״מ מכנן דאין הבת ירש תעם בת הבן עד שהשיב מה לבת כנו שבן יפה כחו בנקום אחים ועיין כתוי בפסחים דכ״ר ע״א: כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב״ה מלא עליו עב״ה. נ״א׳ דר׳ יוחנן מ״ם רבים לבשתו דא״ר ניזי רביה אמר אין חליפות למו ולא יראו אלהים זה שאינו מניח בן ב״מ דמי שרשו הניח בן אינו ירא אלהים וכבר אמר ר׳ יוחנן ומי בפ״ב דשבת דף ל״ב אין להקב״ה בעולמו אלא יראת שמים ולא ב״ח הקב״ה את עולמו אלא כדי שיראו מלפניו וזה באן כי יראה הקדוש ברוך הוא עניו מלא עב״ה: **לא** אזיל לבי טמיא אלא מאן דשכיב בלא בני דכתיב בכו בכה להולך ואמרי׳ להולך בלא בן זכר. והאפשר דעיקר הקושיא כיון הבא הוא דידאי אין עיקר הבכיה על הצריך אבל לדורו אבל כי הנשמה הגיע למעלה יותר הנגולי אלא בעיקר הבכיה על העדר הדור שמת המנין צדיהם וזה כאמור רש״ם רנה ואם איתא דר״י בן לוי כבר ל״ה דמי שאינו מ״ח בן נקרא ולא ירא אלהים למה אזיל גם לטרבות הבכיה בלא אמרי׳ גם בבכה ואפ״ה אי ירא ס׳ ב״ח אוליו וכו׳ וכל אדם

העובר שאינו אלא לקיום המין כדכתיב בירושת הנקבה והעברתם וגו' ולא מלא במקומו זכר לקיים מצות בוראו להעמיד עולם הכללי דלעתיד דנייתי נמי מהאי קרא דאשר אין חליפות למו וגו' שעובר מעה"ז ואין ממלא מקומו אם למ"ד בבן לקיים מצוה בעה"ז לעמוד עולם כללי ואם לא"ד בתלמיד הממלא מקומו אבל הנקבה אינה ממלא מקום אנ"ש לפי שאינה חייבת ברוב מצות ודאמר בכו בכה להולך בלא זכר הוא עד"ז וכפל בו לבון בכו בכה שעם המפסידי' ידבר לבכות עם האבל להולך ועובר מן העה"ז כמ"ש דלא הוה ריב"ל אזיל לבי טמיא כו' ועיין במעתין בחדושי הלכות וק"ל:

הרי"ף כל מי שאינו מניח בן וכו'. אפשר לומר שלא אמר כל מי שאין לו בן לרמוז שמדבר במי שהיה לו ומתו הבנים בעונו ולא מתו הבנות בודאי כי גדל עונו ונתמלא הקב"ה עברה וזהו והעברתם את נחלתו לבתו זהו עברה גמורה שנתמלא הקב"ה עליו. וזהו טעם מה שדרשו אשר אין חליפות למו לפי שלא יראו אלהים וגם זה יש לבאר מה שאמר בסמוך משמיה דר' יוחנן אמר תלמיד מדאר"י דין גרמא דעשיראה ביר וקשה דילמא הכא איירי דלא הוו ליה כלל והתם איירי דהוו ליה ומתו והכי מתרצינן פ"ק דברכות גבי הא דאר"י נגעים ובנים לאו יסורים של אהבה נינהו אמנם כפי מה שביארתי ניחא. אך קשה דלא אמר משמיה דר"י אמר אין לו בן מדאמר הכא כל שאינו מניח בן ליורשו ולא אמר כל שאינו מניח תלמיד וי"ל משום דבההיא דלעיל אמר ר"י בשם רשב"י כל מי שאינו מניח בן כו' והכא אמר מדידיה תלמיד ולכך אמר משמיה דסברא דנפשיה סבר ר"י כל מי שאינו מניח תלמיד עדיפא אמר ר"י דין גרמא וכו' ומסיק דלעולם תרוייהו דר"י כל מי שאינו מניח בן ואשר אין חליפות למו ולא יראו אלהים זה שאינו מניח בן כולהו מדברי רשב"י וליה לא סבירא ליה ולכך אמר דין גרמא וכו' דלדידיה ס"ל כיון דהוו ליה ומתו אינו בכלל לא ירא אלהים. ועדיין יש להקשות דלא משני התם בפ"ק דברכות דאמר בנים אינם יסורים של אהבה דרביה והא דאמר דין גרמא מדידיה כדמשני הכא ולוקי תרווייהו בדהוו ליה ומתו. ונראה דכיון דאר"י התם נגעים ובנים ובנגעים הוי סברא דנפשיה א"כ גם בבנים דנקט בהדיה הוי דידיה ולהכי מסיק התם הא דלא הוה ליה כלל דלדידיה נמי לא הוו יסורין של אהבה וכו': א"ר יהודה להולך בלא בן זכר. תמיהא לי דבשלמא בלא בנים כלל ניחא דקראו הולך לפי שדי חשובים כמתים מי שאין לו בנים וכו' וכיון שבחייו הוא חשוב כמת א"כ אם נפטר מעה"ז יצדק לקרותו הולך ממיתה שהיתה לו בעה"ז למיתה שמת והלך לעה"ב אבל אם יש לו בנות ולא הניח בן זכר אינו נקרא מת ולמה נקרא הולך ועוד דקאמרינן דריב"ל לא הוה מתבטל מתלמודו להתאבל אלא למאן דשכיב בלא בני דמשמע למי שלא הניח בנים כלל ואיך שביא ראיה מרב יהודה דדריש בכו בכה להולך בלא בן זכר דמשמע אע"פ שהניח בנות. ושמא אמר כרשב"י דכל מי שאינו מניח בן ליורשו אע"פ שהניח בנות הקב"ה מתמלא עליו עברה ובבחינה זו נקרא הולך מעברה שנתמלא עליו הקב"ה ליום עברה היום ההוא ועדיין דוחק ונ"ל שנפל טעות בספרים וצ"ל להולך בלא בנים וכן מצאתי במס' מ"ק א"ר יהודה להולך בלא בנים: מ"ד והדד שמע כו'. כפי פשוטו של דברים נראה שהוקשו למה שינה בכתוב א' לומר ביואב מיתה ובדוד שכיבה ותירצו. ומ"מ קשה לי כפול לשון הגמרא לומר מ"ד כו' מפני מה נאמרה בדוד כו' שנראה שהם שתי שאלות. ונראה שלכאורה הייתי יכולים לומר דקשו בכתוב שאמר כי שכב דוד ולא אמר המלך דוד וביואב כתיב כי מת יואב שר הצבא וזהו שהקשה מ"ד ותיכן עם הקושיא האחרת מפני מה נאמרה אלא בוודאי בעבור שדוד הניח בן ממלא מקומו כתיב שכיבה ולכך לא כתיב מלך ישראל שהרי כתיב ויקרבו ימי דוד ואחז"ל ויקרבו ימי המלך דוד אין כתיב כאן כי אין שלטון ביום המות ואם כן איך יאמר שכב המלך דוד כי בעת ששכב לא יצדק לקרותו מלך כי אין שום שררה נזכרת ביום המיתה אבל ביואב שלא הניח בן כמותו א"כ גם בזמן שהיו קוראים אותו שר הצבא דהיינו בעודו בחיים יצדק לומר מת יואב שר הצבא מפני שלא היה לו בן זה הייתי יכולים לומר. אמנם האמת נראה לי מ"ש ביואב שר הצבא ולא כתיב המלך דוד בהיום כי הדד שברח למצרים מיראתו של דוד ויואב עכשיו שמע שמת

כי אם דוד והמלכות במקומו עומד מאחר שהניח בן כשלמה שהוא ממלא מקומו. אמנם יואב לא הניח בן ממלא מקומו א"כ מת יואב שר הצבא כלומר שהכל מת גם הוא גם שררתו עמו. וגם מדוקדק לשון הגמ' דקאמר אלא דוד שהניח בן וכו' ואין דרך הגמ' לומר אלא בקושיא אחת רק למה שאמרנו מובן. דקשיא לחז"ל שינוי שר הצבא ובדוד לא כתיב מלך לכך הקשו מפני מה נאמרה וכו' אלא מאי אית לן למימר שהטעם הוא לפי שדוד הניח בן וכו' ובזה ניחא ג"כ שינוי הכתוב ונכון הוא:

הידושים מה שהקשה הרי"ף מה דלא משני בברכות הא דאמר בנים אינן יסורים של אהבה דרביה וכו' זה אינו דהא התם איירינן תנא ההוא סבא משום רשב"י הקובר את בניו מוחלין לו כל עונותיו דאתיא עון עון ע"ש ואי קשיא דרשב"י אדרשב"י דהכא אמר מי שאינו מניח בן מלא עליו עברה כבר כתבתי לעיל בחדושים פ"ק דברכות בב"ע ואפשר י"ל דהתם קובר את בניו משמעו אף בנותיו בכלל דומיא דאמרינן מי שאין לו בנים. והכא דייק שאינו מניח בן וכו' דכתיב והעברתם נחלתו לבתו דלא מתו בנות וכפי' מהרש"א והרי"ף. ומדא"ר יוחנן דין גרמא והוא גופיה היה לו בנות כדאמרי' בפ"ג דקידושין לא ס"ל הכי ואפשר דזה הוא איכא בינייהו לגירסות מחולקות אם גרס בדרב יהודה להולך בלא בנים ס"ל כרשב"י ואי גרס להולך בלא בן זכר ס"ל כרבי יוחנן ודו"ק:

דרש ר' פנחס בן חמא קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות שנאמר °חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי וקאמרי ליה [חבריה] °השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני: צה. איוב יט שם לו

קשה עניות וכו'. וצריך למיבעי רחמי ואגב גררא דדרשות דרבי פנחס נקטי ליה הכא: **כי יד אלוה וגו'.** היינו נ' מכות שהרי במצרים דכתיב אצבע אלהים היא לקו עשר מכות ונמצא ליד שיש בה ה' אצבעות נ' מכות: **אל תפן אל און.** אל תהרהר אחר מדת הדין כי יש מצירים יותר ממך כי טוב לך שני מכות מעוני והרי יש לך כסף וזהב וקרקעות הרבה ועדיין הקב"ה מרחם עליך יותר מהרבה בני אדם שהם עניים:

הריטב"א ז"ל כי יד אלוה נגעה בי. ויד חמשים מכות כדאיתא בהגדת מצרים: כי על זה בחרת מעוני. וא"ת וכי לא היה עני וי"ל שלא אבד אלא המקנה אבל לא הקרקעות ומ"ש הכתוב ערום אשוב שמה לא היה אומר אלא לענין שאינו מקפיד אפי' יאבד כל אשר לו כי יודע היה כי אם יצא לו כל ממון שבעולם לא ירד אחריו לקבר:

מהרש"א בתוך ביתו כו' יותר מנ' מכות כו'. דקדק לומר בתוך ביתו של אדם דהיינו אף שיש לו מזונות אצל אחרי' כיון שהם תלוים באחרי' ה"ל מכתן גדולה יותר מנ' מכות עיין פרש"י ובענין זה יש לפרש הקרא אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי לפי שהיו ישראל עניים ונעשו עשירי' על ידי שאלת כסף וזהב מאת העם אמר פרעה ארדוף אותם ואשיג אותם ואחלק שלל תמלאמו נפשי כינוי תמלאמו כפשוטו מה שתמלא אותם נפשי ורצוני ששאלתי להם בזה תורישמו ידי כי יד ה' שהיה בהם בנ' מכות לא היה כ"כ כמו שידי תהיה בהם שהורישם ואעשה אותם שוב עניים שהוא יותר מנ' מכות שהיו בו ואפשר שע"ז רמז הכתוב וירא ישראל את היד הגדולה וגומר בענין הצביות שנעשו המצריים עניים בביזת הים ולא תפיק מזימתם שאמר על ישראל תורישמו ידי יותר מיד ה' שהם נ' מכות וק"ל:

דרש ר' פנחס בן חמא כל מי שיש לו (צער אי) חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנא' °חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה: משלי טז

חמת

עיון יעקב

אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים וכו': **עניות** בתוך ביתו של אדם. דהיינו שאין לו מזונות תוך ביתו וכדאיתא בב"מ דף נ"ט לעולם יהא אדם זהיר במזונות בתוך ביתו זכר משום שברכה מצויה נקיים והאי מגרא באין מריבה בתוך ביתו עם אשתו ומצאה אני מר ממות את האשה לכך קשה יותר מנ' מכות ועיין במהרש"א: **ילך** אצל חכם. מדקדק לומר שהוא ילך אצל חכם להראות אפילו שום ראש קציני ישראל אפילו הכי כיון שהוא צריך לחכם ילך אצלו ודלא כמו שעשה יפתח שלא רצה לילך אצל פנחס: **ויבקש** עליו רחמים

חמת מלך. היינו לער שבאה לו מיתה מאת המקום: מלאכי מות. היינו חולה שנוטה למות: יכפרנה. יקחנה ע"כ הפי'. כתוב בנמוקי יוסף ומנהג זה בצרפת בכל מי שיש לו חולה ומבקש פני הרב התופס ישיבה שיברך אותו:

צה **תניא** ר' יאשיה אומר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ
יג קיז שנאמר °לשמות מטות אבותם ינחלו אלא מה
במדבר כו פס אני מקיים °לאלה תחלק הארץ בנחלה לאלה באלה להוציא את הטפלים ר' יונתן אומר לבאי הארץ נתחלקה הארץ שנא' לאלה תחלק הארץ בנחלה אלא מה אני מקיים לשמות מטות אבותם ינחלו משונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם שכל נחלות שבעולם חיים יורשים מתים וכאן מתים יורשים חיים. אמר רבי אמשול לך משל למה הדבר דומה לשני אחים כהנים שהיו בעיר אחת לאחד יש לו בן אחד ולאחד יש לו שני בנים והלכו לגורן זה שיש לו בן אחד נוטל חלק אחד וזה שיש לו שני בנים נוטל ב' חלקים ומחזירין אצל אביהם
פס ע"ב וחוזרין וחולקין בשוה: [ר' שמעון בן אלעזר אומר °לאלה ולאלה נתחלקה הארץ וכו'. יהושע וכלב נטלו חלקם של מרגלים. מתלוננים ועדת קרח לא היה להם חלק בארץ]:

ליוצאי מצרים. כלומר לבאי הארץ נתחלקה כפי חשבון של יוצאי מצרים שנטלוה בתורת ירושה מאבותיהם דלפי חשבון הראשון שנמנו בשנה שניה לצאתם ממצרים נתחלקה הארץ כאילו ירשוה הם עצמם ומי שהיה לו בביאת הארץ בן אחד נוטל כל חלקו ומי שהיו לו י' בנים כמי לא נטלו בין כולם אלא חלק אחד: שנאמר. בפנחס בבאי הארץ באותו מנין לערבות מואב דכתיב בהו ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן וגו': לשמות מטות אבותם. של אלו שנמנו ביציאת מצרים ינחלו הלה דלאותן יחלוקו הנחלה ואלו אשר קמו תחתיהן יורשים: לאלה תחלק. דכתיב לעיל אלה פקודי בני ישראל שש מאות אלף ואלף שבע מאות ושלשים וסמיך ליה וידבר ה' אל משה לאמר לאלה תחלק הארץ אלמא לבאי הארץ נתחלקה: באלה. שהם בני כ' דלבני כ' שיצאו ממצרים נתחלקה הארץ אבל לא לטפלים שיצאו פחות מבן כ' שלא נטלו חלק בארץ לא הם ולא בניהם אלא בזכות מורישיהם ואם לא היה להם שום מורישים שיצאו ממצרים כגון שלא היה להם אב ולא דוד ואח שמתו במדבר בלא בנים אז לא נטלו חלק בארץ וכו': לבאי הארץ נתחלקה. לא ליוצאי מצרים דאין הולכין אחר היוצאין אלא אחר הנכנסים דראובן ושמעון שיצאו ממצרים והולידו בנים במדבר זה י' וזה א' אי הוה אזלינן בתר יוצאי מצרים היה נוטל האי כנגד כולם אבל עכשיו היה נוטלים עשרה חלקים והאי כנגד חלק אחד: אלא מה אני מקיים לשמות מטות אבותם. דמשמע דאחר יוצאי מצרים מוני יש לנו לחלק הנחלה. ומפרש ואזיל דלהכי נקט לשמות מטות אבותם [ינחלו] דלאחר שנטלו בני ראובן ושמעון י"א חלקים בארץ מחלקין אותה ביניהם לפי חשבון מטות אבותם כאילו ליוצאי מצרים דהיינו ראובן ושמעון אבותם נתחלקו בני י"א חלקים וכגון דהנהו יוצאי מצרים היו בני עשרים דומיא דבאי הארץ דקפיד קרא לענין נחלת א"י אבני כ' דכתיב לאלה והבנים אינן כי אם כלוקחים בנחלה להבא לבניהן י"א חלקים וחוזרים ראובן ושמעון ומורישין לבניהם בניו של ראובן נוטלין מחצה מי"א חלקים ובנו של שמעון מחצה וכו': [שני אחים כהנים. והתנו ביניהם לחלוק כל המתנות הנתנות לשניהם בשוה]:

צט °**וידברו** בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתת לי
יד קיח נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב
יהושע יז אשר עד כה ברכני ה' עצה טובה קמשמע לן דאיבעי ליה לאיניש לאזדהורי מעינא בישא והיינו דקאמר להו יהושע דכתיב °ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה שם
עלה לך היערה אמר להו לכו והחביאו עצמיכם ביערים שלא תשלוט בכם עין רע *אמרו ליה אנן מזרעא דיוסף שם ע"ב
ברכות כ דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב °בן פורת יוסף
מח בן פורת עלי עין וא"ר אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין ר' יוסי בר' חנינא אמר מהכא °וידגו לרוב בקרב שם
הארץ מה דגים שבים הים מכסה עליהם ואין העין שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהם:

עצה טובה קמ"ל. בשביל שלמדין לנו ממה שהשיב להם יהושע דמיבעי ליה לאינש להטמין עצמו לאזדהורי מעינא בישא להכי כתבו קרא לתשובות בני יוסף: ויאמר אליהם יהושע. לתוקף יע"ש בגמרא כאלה א"א אך עלה עוצה אני נותן לכם שאם אתם עם רב עלה לך היערה ובראת וגו' כרות היער ותבנה לך שם בית ומשכות כדכתיב ובלא (אתכם) [אותהן] בחרבותם: אמרו ליה מזרעא דיוסף וכו'. והיינו דכתיב ויאמרו בני יוסף לא ימצא לנו ההר כלומר אין אנו חוששין לאותו הר דהיינו יער כדכתיב התם כי הר יהיה לך כי יער הוא: עולי עין. הם עולים ושולטים על העין ואין העין שולט עליהם:

מהרש"א לכו והחביאו כו'. יש לפרש עלה מלשון עולי עין דומייתי לקונן ופרש"י פי' מי שמתו ונלשון סילוק שתסלק עין רע ממנך כשתחבא ביער שהוא מקום מחבא ואותיות ה"ע"ר לשון נוטריקון היער יסלק עין רע: וא"ל אנן מזרעא דיוסף כו'. הוא ממה שאמרו לא ימצא לנו ההר כלומר כי אף בהר שהוא מקום מגולה לא ימצא לנו עין רע להזיק דכתיב בן פורת וגו' ועיין בחדושי אגדות פ' הפועלים:

מרגלים יהושע וכלב נטלו חלקם. מנא ה"מ אמר ק סב
במדבר עולא דאמר קרא °ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים ההם מאי חיו אילימא חיו ממש
שם כו והא כתיב קרא אחרינא °ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון אלא מאי חיו שחיו מחלקם מתלוננים

עין יעקב

דרדיים. כי חפ"ח ליקים ישמע ולשון חכמים מרפא וכן אלי' במשה שהתפלל על לרעת מרים ור"ח בן דוסא שהתפלל על החולים עיין שם: תניא ר' יאשיה אומר ליוצאי מצרים בההנקה הא ק. אבור דבליני נהא כמ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ ס"ל דא"י הוא שכר השעבוד ומ"ד לבאי הארץ ס"ל דא"י ניתן; כשבוי ישתיו הקיו והירותיו יבלו או בא"י מוחזקם מלב ח יעלב ימ"ד ליה ובזה נתחלה ס"ל דהא והא נרמא: מחזירין וחולקין בשוה. עיין פרשב"ם ולפ"ע כוונת הגמ' דאמרי כיון לב"י מית החלקים בויים כין ליו"ד לבאי הארץ וכי ליו"ד ליוצאי מצ' כ' ובין נח יש ח"ם ובאי מפרשים: עצה טובה קמ"ל. עיין בחדושינו בסוטה דל"ו ע"ב בזה: מה דגים שבים הם מכסים עליהם. ולפי דמאן דל ק מפסיק זה ס"ל דוקא בפנים כנגד הים עוסקין בתורה שנמשלו למים כדאי' בש"ס על פסוק ושפעת אדם כדגי הים מה דגים אלו כיון שפורשין מן המים מתין מיד: מה חיו שנאמר חיו עימם והא כתיב קרא אחרינא. ובזה מיושב

מתלוננים ועדת קרח לא היה להם חלק בארץ והתניא מרגלים מתלוננים ועדת קרח יהושע וכלב נטלו חלקם ל"ק מר מקיש מתלוננים למרגלים מר לא מקיש מתלוננים למרגלים דתניא °אבינו מת במדבר זה צלפחד והוא לא היה בתוך העדה זו עדת מרגלים. הנועדים על ה' אלו מתלוננים. בעדת קרח כמשמעו מר מקיש מתלוננים למרגלים ומר לא מקיש מתלוננים למרגלים וא"ל רב פפא לאביי ולמאן דמקיש מתלוננים למרגלים איכפול יהושע וכלב וירתו לכולה א"י א"ל מתלוננים שבעדת קרח קאמרינן:

והכתיב קרא אחרינא. והרי קראי נמה לי. נראה בעיני דה"ג ל"ק מר מקיש מתלוננים למרגלים וכו' דתניא וכו'. ולקמן מפרש ליה: זה צלפחד. מלתא דפשיטא הוא דהא כתיב לעיל בנות צלפחד אלא אגב גררא דהכך קאמר לה, ונראה בעיני בחסר מן הספרים דהכי קתני ריבא דהך ברייתא בספרי אבינו מת במדבר ר"ע אומר נאמר כאן מדבר ונאמר להלן מדבר מה מדבר האמור כאן צלפחד אף מדבר האמור להלן צלפחד דמייכה במעינן דהיינו מקושש והוא לא היה בתוך העדה וגו' כי הכא: זו עדת מרגלים. דכתיב בהו עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את השאר: אלו מתלוננים. כדמפרש לקמן מתלוננים בעדת קרח דכתיב בהו לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה' והאי דקאמר עדת קרח כמשמעו נסקנא דמלתא היא: מר מקיש. הואיל וכתבו בפסוק א' וכי היכי דירשו את המרגלים ירשו נמי את המתלוננים: ומר לא מקיש. לא חשיב להיקש כיון דלא כתיב ביה וא"ו בתוך העדה והנועדים: לכולה ארעא דישראל. לאו דוקא כולה אלא רובה כדכתיב וילונו העם על משה לאמר מה כ:תם דבשלמא למ"ד דלא מקיש הרי כל שבט ושבט נחלו חלק קרוביהם מתלוננים שבשבטן אלא למ"ד דמקיש נגרעה נחלת כל שבט ושבט טובא ואכן קיימא לן ומקראי איכא למילף דאפילו חלק אחד מאלף לא נטלו:

מהרש"א מאי היו שהיו מחלקם כו'. לפי שא"י נקראת ארץ החיים אמר שהיו בחלקם של א"י כמ"ש אתהלך לפני ה' בארצות החיים אמר בארצות לשון רבים ארץ דעה"ז וארץ דעה"ב אבל למרגלים לא היה להם חלק בא"י לא בעה"ז ולא בעה"ב כדאמרינן דאין להם חלק לעה"ב:

קא אמר רב חדקא שמעון השיקמוני היה לי חבר מתלמידי קיט ר' עקיבא וכך היה ר' שמעון השיקמוני אומר יודע היה משה רבינו שבנות צלפחד יורשות הן אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה אם לאו. וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב ע"י משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן ויודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר °מחלליה מות יומת אבל לא היה יודע באיזו מיתה הוא מת וראויה היתה פרשת מקושש שתכתב ע"י משה אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו ללמד *שמגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב:

יודע היה משה רבינו שבנות צלפחד יורשות הן. כמו בן בהרי דינים נלטוו במרה כדאמרינן בסנהדרין וכדכתיב שם שם לו חק ומשפט ומעשה דבנות צלפחד בערבות מואב היה בסוף המ' שנה ועוד דאיכא למילף ממרבה יבמין שהבת כבן כדכתיב ובן אחד מהם ובן אין לו עיין עליו דהא בנות צלפחד משם למדו כדלקמן. אם כבן אכן כירש כבן ואם לאו תהיבם אמנו: וראויה היתה כו'. ולא תאמר אם לא דברו בנות צלפחד ולא נתחייב מקושש היו ב' פרשיות הללו חסרות מן התורה וה"נ איכא למימר שהרבה מלות חסרות מן התורה לפי שלא אירעו המעשים: שהמקושש במיתה. דאע"ג דכתיב כי לא פורש מה יעשה לו היינו שלא היה יודע אם בסקילה החמורה אם בחנק הקל: שמגלגלין זכות. שהבנים והקרובים ירשו את קרוביהם: ע"י זכאי. בנות צלפחד: וחובה. היינו סקילה שחמורה דטוב לו לאדם לידון בחנק: על ידי חייב. מקושש.:

מהרש"א בפרק הזורק קאמר ר"ע מקושש זה צלפחד יכו' ע"ש וכך אמר במדרש שאמרו בנותיו כי בחטאו מת הוא המקושש ר"ל חטא של יחיד הנזכר בדור המדבר ואפשר לומר שאמרו בנותיו כן לחום על ארעו וע"פ מ"ש א"י בפרש' שלח לך בפסוק ויהיו בני וגו' קם גברא מדבית יוסף אמר במימריה אזיל ואתלוש קיסין כו' ומשה יתבע אולפן מן קדם ה' וידין יתי בכן אשתמודע קנסא לכל בית כו' ע"ש והשתא בנותיו התכללו בזה בעבור אביהם ואמרו כמו שאתה ידעת באיזה מית' ימות גם זה היה כוונתו כדי שידעו באיזה מיתה דכין המחלל שבת וז"ש בחטאו מת לא חטא רק כדי שיהיה מת וידעו באיזה מיתה דנין המחלל שבת ויש שואלים בזה בת"י היאך חטא באיסור שבת כדי לידע באיזה מיתה דכין המחלל שבת וי"ל כיון שלא היה לריך למלאכה זו אלא לידע באיזו מית' כו' ה"ל מלאכ' שאינה לריכה לגופה כמו חופר גומא וא"ל אלא לעפרה שהוא פטור לר"ש ומיהו הוא ודאי דהיה חייב מיתה בדיני אדם שלא ידעו העדי' שהתרו בו שהוא עשה על דעת זו ואיכן אלא דברי' שבלב ודכין היו אותו למיתה ע"פ העדות וכן י"ל לפי המדרש שכתבו התו' לקמן דלצלפחד היינו מקושש והיה בתחלת מ' שנה ולשם שמי' נתכוין שהיו אומרים כיון שנגזר עליהם שלא ליכנס לארץ ממעשה המרגלים שוב אין חייבים במלות עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים עכ"ל דה"ל כמי מלאכה שאינה לריכה לגופה וק"ל:

°תביאמו ותטעמו בהר נחלתך תביאנו לא נאמר קב אלא תביאמו מלמד שמתנבאים ואינם יודעים מה מתנבאים °ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה אפשר עמדו לפני

עין יעקב

מיושב הא דמשנה הקרא גבי היו מן הכנסים נקט יהושע קודם כלב וגבי לא נותר מהם איש נקט כלב תחלה אלא האי דהתם קאי שנשאר חיים מאשר מרגלים קחשיב כסדר מרגלים של השבטים כלב משבט יהודה והושע למטה אפרים משא"כ היו מן הכנסים קאי לענין הלוקה בארץ ישראל ושם שבט מנשה נטלו חלקם תחלה ובפיפות יהושע שהיה מנהי וראו: לחלוקת ארץ ישראל נטל מ.ק כראש קחשיב אותו תחלה: ועדת קרח לא היה להם חלק בארץ. היינו אותן שהיו משבט ראובן מה שאין כן שבט לוי בלאו הכי לא היו להם חלק בארץ: וראויה היתה פ' נחלות ליכתב ע"י משה. ונראה דהא כהא שליא דלמ"ד בפ"ק דסנהדרין דף ח' לגי באמר משה והדבר אשר יקשה מכם על ידי זה נעים משה וא"כ י"ל שנעלם ג"כ הכל ממשה אף שמשע הדינים בתורה מ"מ כ"כיל עו.ם נעלם ממנו כל פ' נחלות וכה"ג פ' מקושש אבל עכשיו דקאמר יודע היה מברע"ה וכו' לכך קאמר וראויה היתה וכו' ולא מטעם עונש: בתוספות ד"ה שלא היה יודע באיזה מיתה. וא"ת שהם מיתה אינו אלא חנק וכו' לי"ע מאי מקשי תוספות לפי מה דאיתא בסנהדרין דף כ"ב ע"ב ב"ב"י ואי אתה רבאי לתושבו להחמיר עליו שמא לא נתחייב בה וא"כ משה שה' יכול לשאול להקב"ה עלמו לא רלה לחייב על הספק: אלא תביאמו. עיין בחדושינו בסוטה דף כ"ו ע"ב: ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר. גם פלונסא זו הובא בילקוט פ' בהעלותך בשם ספרי על אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם דכתיב

דקדנו

לפני משה רבינו ולא אמר כלום לפני אלעזר הכהן ולא אמר כלום ועמדו לפני הנשיאים וכל העדה אלא כרס המקרא ידרשהו דברי ר' יאשיה אבא חנן אומר משום ר' אלעזר בבהמ"ד היו יושבים והלכו ועמדו לפני כולם במאי קא מפלגי מ"ס חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב ומ"ס אין חולקין והלכתא חולקין והלכתא אין חולקין קשיא הלכתא אהלכתא לא קשיא הא דפליג ליה רביה יקרא הא דלא פליג ליה רביה יקרא. תנא בנות צלפחד חכמניות היו דרשניות היו צדקניות היו. חכמניות היו שלפי שעה דברו דא"ר שמואל בר [רב] יצחק אותו היום היה משה רבינו יושב ודורש בפרשת יבמין אמרו לו אם כבן אנו חשובים נירש כבן ואם לאו תתיבם אמנו מיד ויקרב משה את משפטן לפני ה'. דרשניות היו שהיו אומרות אילו היה לו בן לא דברנו והתניא בת א"ר ירמיה סמי מכאן בת אביי אמר אפי' היה בת לבן לא דברנו. צדקניות היו שלא נשאו אלא להגון להם:

תביאמו. לאחרים משמע: **אפשר עמדו לפני משה.** הוא לא אמר כלום והלכו אח"כ לפני אלעזר משה לא שאלה אלעזר מיין לו. ואפשר מאלעזר לא אמר כלום והלכו אח"כ לפני הנשיאים ואח"כ לפני העדה: ה"ג **והלכו לפני הנשיאים וכל העדה [אלא] כרס המקרא וכו'.** ול"ג הכא ולא אמרו כלום: **ודרשהו.** כלומר דרשהו כאילו כתוב למפרע ותעמודנה לפני משה ומקמי משה עמדו לפני אלעזר וכו' והאי דלא כתיב ותעמודנה לפני העדה ולפני הנשיאים ולפני אלעזר ולפני משה היינו לפי שאינו רוצה להקדים בפסוק תלמיד לרב אלא ראשון ראשון חשו. **בבהמ"ד היו יושבין.** משה ואלעזר ונשיאי העדה: **ועמדו לפני כולם.** שאלו לכולן ביחד וחלקו כבוד לתלמידים במקום רבותיהם: **אבא חנן סבר חולקין.** דכל זה חשיבותו של רב הוא וניחא ליה: **ור' יאשיה סבר אין חולקין.** הלכך מסרס המקרא: **הא דפליג ליה רביה.** לתלמיד יקרא ודאי ניחא ליה שיחלקו לו גם אחרים כבוד ומשה רבינו ודאי הוה פליג יקרא לכל ישראל וכן זה לזה: **חכמניות.** בדיק אין: **לפי השעה דברו.** כשמצאו פתח לדבריהם באו בעלילה ובטענה מעליותא לב"ד כדמפרש ואזיל: **בפרשת יבמין.** ובן אין לו עיין עליו: **אם כבן אנו.** לפטור את אמנו מן היבום: **נירש.** שהרי היבם קם תחת אחיו לנחלה כדדרשינן ביבמות והבן מוכיח מליבם ומלירש את אחיו ויורש הוא את אביו ואף הבת כן וכשבא בעלמא היא: **אילו היה לו בן.** כדכתיב כי אין לו בן וכבר היו יודעים שהבן יורש את אביו שהרי כבר ניתנה פרשת נחלות בערה כדאמרן לעיל ולא הוה מספקא להו אלא אם נוטלות חלק בכורה אם לאו מילא שהיו יודעות לדרוש דהאי דכתיב ובן אין לו והעברתם הא יש בן בן קודם לבת ולא כדא"ל רב פפא לאביי לעיל בפירקין: **והתניא אילו היתה בת לאביו לא דברנו.** והמקשה עצמו אינו יודע לפרשה: **שאפילו בת לבן לא דברנו.** *שהיו יודעות לדרוש שבת הבן קודמת לבת: **שלא נשאו אלא להגון להם.** דאע"ג דהותרו לינשא לכל מי שירצו כדאמרינן לקמן דכתיב לטוב בעיניהם תהיינה לנשים ומה אני מקיים אך למשפחת מטה וגו' עצה טובה השיאן הכתוב שלא ינשאו אלא למשפחת מטה אביהן שהיו הגונים וכן עשו דאשכחן שנשאו להם דכתיב ותהיינה מחלה ותרצה וגו' [לבני דודיהן לנשים]:

מהרש"א מלמד שמתנבאין כו'. הכא ודאי משמע דכל ישראל אמרו השירה והן היו מתנבאין ואינן יודעים מאי קאמרי אגזירת מרגלים שלא יכנסו לארץ וכ"ה בהדיא במכילתא תביאמו ותטעמו נתנבאו אבות ולא ידעו מה התנבאו תביאנו ותטענו לא נאמר אלא תביאמו הבנים נכנסים ואין האבות נכנסים ורש"י בחומש פי' תביאמו נתנבא משה שלא יכנס לארץ לכך לא נאמר תביאנו עכ"ל אין זה דברי אגדה דהכא אלא דלפי אותה אגדה משה דאמר ג"כ השירה מתנבא שלא יכנס לארץ והיה יודע ג"כ מה מתנבא והיה יודע שלא יכנס לארץ בגזרת עתה תראה וגומר במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמות ל"א מלכים כדאיתא פרק חלק והרא"ם הבין מפרש"י שגם משה היה מתנבא ולא ידע: *פרשב"ם ואם לאו שאין כו'. ובן היוצא ממנו יירש אחריו נכסי אביו עכ"ל מזה יש ליישב מ"ש בת"י פ' פנחס אין לית אנן חשובין כבר ואימן כמכוערא ליבם תיסב אימן חולק אבונן וחולק אחא אבונן עכ"ל דר"ל דבן היוצא ממנו לאמנו יירש אלו ב' חלקים אחריו דהיינו כשימות היבם חלק לצלפחד וחלק היבם דהוא אחי אבונן ועי"ל דר"ל דהיבם יירש ב' חלקים חלק לצלפחד וחלק אחא דאבונן דחד אחא דאבא הוה ליה כדאמרינן לעיל וזהו דוחק דחלק אחא דאבונן משמ' כל אותו החלק דאבונן ודו"ק: **והתניא בת כו'.** פרשב"ם והמקשה עצמו אינו יודע לפרשה עכ"ל והוא דחוק ונראה דיודע לפרשה אלא שאמרו לפי שהמתינו מ' שנה ולא יזכו לבנים שלא היו מחזיקין עצמן לצדקניות כדלקמן ולזה אמרו ממדת ענוות כיון שאין אנו ראוין לבנים לא היינו מבקשים ע"כ כדי שיקפלו עלינו אנשים לינשא לנו אילו היה לאבינו בת אחרת שאין לה מ' שנים ראויה לבני' היינו מעמידין אות' לדבר ולא דברנו ממדת ענוות ומקשה דאין זה מדרשניות אלא ממדת ענוות וק"ל:

הרי"ף חכמניות היו דרשניות היו וכו'. ויש במדרש ספרי שהיה עוסק בפרשת נחלות ומתיישב שהוזכרה בפרשה לאלה תחלק הארץ רק קשה מה זו דרשת אם לאו תתיבם אמנו היכן נרמז דברים הללו בפסוקים. וע"ק דירושת האם מוכיח כשנתאלמנה והניחה נכסים ובנות לא שייך התם לומר שירשו לאחי מכח היבום דלית כאן יבום ואם שם ירשו אחי האם ולא הבנות גם באב ירשו אחי האב ולא הבנות כי אין אפשר שלא לדון דין אחד באב ובאם שהניחו בנות משום טענה זו. ועוד נבאר מהו לפי שעה דברו וכן קשה דרשניות היו הלא אין כאן דרשה לדרוש. ועוד אילו היו יודעות לדרוש שבת הבן יורשת איך לא דרשו שהבת יורשת במקום שאין בן *ופרש"י ז"ל פי' שהיו יודעות לדרוש שבת הבן קודמת לבת וקשה כיון שהדרשה נדרשת להקדים בת הבן לבת א"כ ממילא שהדרשה אומרת שאם אין בת בן שהבת יורשת ואם כן יאמרו הדרשה לפני משה ולא היה צריך להקריב משפטן לפני ה'. ולע"ד נראה שחז"ל דרשו חכמניות היו עם יסוד שהגדתי מהרמב"ן ז"ל שפי' מ"ש המתרגם ושם בת אשר סרח ושום בת

עיון יעקב

דקריבו לפני משה ואהרן כמו פלוגתא דהכא אבל רש"י בחומש כתב כשישבין בבית המדרש היו יושבין ולא מביא דעת שניה דסרס המקרא ודרשהו כמו בפ' פנחס בני בנות לצלפחד וי"ל דאי אתיינן כרס המקרא שבאו לכתחלה להשאל הי"ל נ"כ כמו בבנות לצלפחד לבוא תחלה לפני העדה ואח"כ לפני נשיאים אלא ביושבין; בבה"מ ולא היו יושבין יק אלו מבית ואהרן: **חכמניות** דרשניות לדקיום הי'. כלומר בשביל שהיו חכמניות ודרשניות איכא למימר שהיו צדקניות כי אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד וי"ל דבשביל שהיו חכמניות ודרשניות איכא למימר שהיו לדקניות שלא נשאו זה זמן רב ובטלו ממצות פ"ו ואע"ג דנשים אינם מצוות על פ"ו ורביה מ"מ לשבת יצרה בעינן [illegible] אך מליצו אפילו באנשים איך שנשאם שסקה בתורה שמוסרין הם לבטל ממצות פ"ו ורביה כמאמר בן עזאי [illegible] אך כאן הוה כל כמנמר אם נשו הורה כשילו מלמדת פיטלום: שלא נשאו אלא להגון להם. וכדכתיב לטוב בעיניהם שהיינה להם לנשים [illegible]

תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר אפילו קטנה שבהן לא נישאת פחותה מארבעים שנה איני והאמר רב חסדא נשאת פחותה מעשרים יולדת עד ששים בת עשרים יולדת עד ארבעים בת ארבעים שוב אינה יולדת אלא מתוך שצדקניות היו נעשה להן נס כיוכבד דכתיב וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי *אפשר בת מאה ושלשים שנה היתה וקרי לה בת דא"ר חמא בר חנינא זו יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות דכתיב אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים והורתה שלא במצרים ואמאי קרי לה בת אמר רב יהודה בר (זבינא) [זבידא] שנולדו לה סימני נערות נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטים וחזר היופי למקומו ויקח ויחזיר מיבעי ליה א"ר יהודה בר (זבינא) [זבידא] שעשה לה מעשה לקוחין הושיבה באפריון ואהרן ומרים משוררין לפניה ומלאכי השרת אומרים אם הבנים שמחה. להלן מנאן הכתוב דרך גדילתן וכאן דרך חכמתן מסייע ליה לר' אמי דא"ר אמי בישיבה הלך אחר חכמה במסיבה הלך אחר זקנה אמר רב אשי והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה. תנא דבי ר' ישמעאל בנות צלפחד שקולות היו שנא' ותהיינה היה אחת לכולן:

לא נשאת פחותה ממ'. שהיו מלפות להגון להן: שוב אינה יולדת. ואם נתעכבו עד מ' שנה לא היה אדם נושא אותן והם למה נתעכבו עד מ' שנה מאחר שלא ילדו עוד: ומשני מתוך שצדקניות היו. בטחו בצדקתן שיעשה להם נס כיוכבד ולכך נתעכבו עד מ' שנה לינשא להגון כיוכבד שילדה אחר מ' ונישאת כישואיה איכא למימר דהיו קודם מ': אפשר בת מאה ול'. כדלקמן: וקרי לה בת. אשה הוה ליה למכתב ומנא לן דבת ק"ל היתה: דא"ר חמא בר חנינא. לקמן בפירקין דמיבעיא לן דבכללן אתה מוצא ע' ובפרטן אי אתה מוצא אלא ע' חסר א' ועל זה א"ר חמא בר חנינא זו יוכבד וכו' ובת לוי דקאמר קרא בת לוי ממש בתו של לוי והאי דלא קא חשיב לה בהדייא שלא באה למצרים אלא בבטן אמה: לידתה בין החומות. כלומר בתוך מצרים ומשום דקאמר בדרך גבי הורתה קאמר נמי בין החומות גבי לידתה: אשר ילדה. קרא יתירא דהא כתיב כבר בת לוי וישראל עמדו במצרים ר"י שנים שכן רמז יעקב לבניו רד"ו שמה ושברו ובס"ע יליף לה מקראי כאמר לאברהם בברית בין הבתרים ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם איזה זרע זה יצחק שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע וביצחק הוא אומר ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"ץ ורד"ו שעמדו במצרים הרי ת' מלידת יצחק ואי אפשר לומר שכל ת' שהיו במצרים שהרי קהת היה מיורדי מצרים כדכתיב ובני לוי גרשון קהת ומררי ושני חיי קהת קל"ג

בת אחת אשר סרח לפי שהוזכר בפרשה זו וכל בת יורשת נחלה ונאמר היו לו כמה בנים ישוה וישוי ובריעה ואין לסרח נחלה בקרב אחיה אבל אשתו של אשר היה לה בת ושמה סרח ונתגדלה אחר ועל שנתגדלה בבית אשר נקראת בת אשר וסרח לא היה לה אחים מאביה והיא היתה יורשת נחלה. וכן בנות צלפחד והם בכלל לאלה תחלק הארץ ועם זה אני אומר כתוב למעלה בענין היוחסין שם בנות צלפחד מחלה נועה וגו' וכן כתוב מה ושם בת אשר סרח וסמיך ליה לאלה תחלק הארץ במספר שמות כלומר כל הנקרא בשם יהיה לו חלק בארץ ובנות צלפחד לפי שעה דברו כיון שראה דבר פי ה' לאלה תחלק הארץ במספר שמות ואף גם הן נקראו בשמות ואלו שמותם מחלה וגו' אז אמרו א"כ יש לנו לשאול חלק בארץ וזש"ה ותקרבנה בנות צלפחד ואלה שמותם מחלה וגו' לומר שמגד זה נתקרבו לבא לשאול כיון שאלה שמות שנקראו בשם ובפי זה אין לך חכמה גדולה מזו. עי"ל שנתעוררו בנות צלפחד להקרב לפני משה ואלעזר ולא היה כ.ון להם לקום בפני גדולים לשאול נחלת הארץ ומה גם דבר בלא היה בלותו פרק נחלת הארץ לא היה לאוי ע:שיו להן לתבוע חלקן. להנכם לפי שראו בדברי הקב"ה שאמר למשה לאלה תחלק הארץ דמשמע ע"י אחרים התחלק ולא אמר לאלה תחלוק דמשמע אתה בעצמך אז נתעוררו לומר אילו היה משה קיים בזמן החלוקה היינו ממתינים עד אותה שעה אבל כיון שמשה מת ותחלק הארץ ע"י אחרים אם כן צריכין אנו להתקרב לפני משה שהוא בעודנו חי ידין דיננו ולומר ותקרבנה לפני משה זהו עיקר עמידתן כדי שיתברר הדבר לפני משה בעודנו חי ומה גם שהוא אמר אים לפי פקודיו להוציא את הנשים ולכך באו לפניו שהזכיר הוא שם בנות צלפחד בכלל האנשים המתיחסים מה שלא הוזכרו שאר הנשים והכוונה להיות שעליהן הוא אומר לאלה תחלק הארץ ובאים בטענה אבינו מת במדבר לפי שדרשו חז"ל חלק המרגלים והמתאוננים ועדת קרח לקחו יהושע וכלב ולכך אמרו אבינו מת במדבר קודם כי בחטאו מת והוא נענש ולא זרעו. ואם אין אנו חשובים כבנים למה יגרע שם אבינו להקים שם המת תתיבם אמנו כדכתיב להקים לאחיו שם בישראל להקימו בתורת יבום כי בן אין לו ודרשו חז"ל ביבמות אין לו עיין לו. ואם אנחנו כבן ואין כלן יבום אם כן תנה לנו אחוזה: ודרשניות היו שאמרו אילו היה בת בן לא דברנו. הכוונה כי בנות צלפחד באו לירש חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר על שאלה זו י"ל להן תינח בנכסי צלפחד שבאתם לירש מפני שלא היו לו בנים אבל איך אתם רוצים לירש בנכסי חפר שהיו לו בנים לזה דרשו ואמרו הרי מה שאנו בנכסי צלפחד אבינו הוא לפי שבן אין לו עיין לו ואילו היה בת לבן לא היינו שואלים כלום כי בת הבן עומדת במקום הבן וכיון שכן אנו שואלים בנכסי חפר אע"פ שהיו לו בנים וכיון שכן תנה לנו נחלה בתוך אחי אבינו דהיינו חלק חפר וזהו דרשניות היו לירש חלקם בנכסי חפר עם אחי אביהן. ויקרב משה משפטן שהיא הדרשה שדרשו לירש בחלק בנכסי חפר עם אחי אביהן. ויאמר ה' כן בנות צלפחד דוברות בדרשה הזאת נתון תתן להם שתי נחלות אחת חלק צלפחד בארץ שהיה מיוצאי מצרים וחלק בנכסי חפר ואמר תתן להם בתוך אחי אביהם בנ"ס בלשון זכר לפי שהוא דין מקודם לירש הבן הזכר בתוך אחי אביו בנכסי הזקן וכיון שזכו הבנים בזה גם הבנות כם א הניח בן והעברת את נחלת אביהן להן לבנות צלפחד. ועוד הוספתי לדקדק עם זה מאי ותקרבנה ותעמודנה. לזה דרשו חז"ל חכמניות היו דאמרו שהקב"ה אמר למשה איש כי ימות וגו' יקום על שם המת ולכך אם אין אנו חשובים כבן תתיבם אמנו להקים ולהעמיד שם המת ואם אנו חשובים כבן הרי קם ועמד שם לאבינו וה"ם ותעמודנה ולכך שאלו תנה לנו אחוזה. גם חכמניות שדרשו אם היה בת לבן לא דברנו לפי שבת הבן נחשבת כבן וגם אנחנו נירש כבן חפר וזהו ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר כלומר כי אף שהן בנות צלפחד נתקרבו להיות כבן חפר וגם לדרשות לדקיות אמר ותקרבנה בנישואיהן למשפחת מנשה בן יוסף שהיה הגון להם:

עיון יעקב

ה"ה על האיש אלא שהם לא נשאו רק להגון להם: נעשה להם נס כיוכבד. הא דקאמר כיוכבד לבי שפ"פכ"ס שנסתו שיעשה להם נס מש"כ בש"ס מלינו שתלחן שר: בקיבם להכי תלה הדבר ביוכבד: בתוספות ד"ה אפילו קטנה שבהם לא נשאת וכו' ועמד וחלל שבת. עיין במהרש"א מ"ש איך תצא באיסור שבת ועי"ל למ"ד כשנם רף ליו מקושם הי' מעביר ארבע אמות ברשות הרבים ואי' עוד בשבת פי' מי שהסיך בדרך עוד אחרת היתה ולא רצו חכמים לגלותה משום כבוד אלהים הסתר דבר בג"ה שאתי לאתויי ד' אמות בר"ה: וזה נמי אפשר שהכיא ע"ל היותר בהיה מוליך פחות פחות מד' אמות אך ורק שהיו סוברים שהעביר ארבע אמות ממש והוא הניח להמיתו כדי שילמדו ממנו חומר שבת וזה אפשר כוונת הזוהר הובא בילקוט ראובני פ' פנחס שלא חשש ליקרא דאתרי דהיינו שעבר על כבוד אלהים הסתר דבר וכן לת"ד פולג או מעיר הוי גם כן י"ל כדרך זה בלא הי' תוכם ומעמר מיום: ויחזיר מיבעי ליה. רכ"ל לפי שחזר היופי למקומו שזה כלומר ודכתיב בם ומה שפי' הרשב"ם שהחזירה מפני שהתנבאה מרים עיין במהרש"א בסוטה דף י"ב

קל"ג שנה ובני חיי עמרם קל"ז שנה ופי' של משה הרי ש"כ א"כ עם פ"ל ועבדום וענו אותם ת' שנה אלא כל זמן שזרעך בארץ לא להם ת' שנה כמלא יוכבד בת ק"ל שנה שהרי בתחלת ביאת מצרים נולדה ומשה בן שמונים שנה היה בצאתם ממצרים כשתיירו ק"ל מר"י: **נתעדן הבשר.** החליק כנער קטן: **ויהדיר מבעי ליה.** שהרי עברו ימים רבים משנלקחה שהרי כבר טלדו להם אהרן ומרים אלא שפירש עמרם ממנה מפני הגזרה שהיו משליכין זכוריהם ליאור ועכשיו החזירה מפני מרים שנתנבאה לו שעתיד בן ללאת מהם שיושיע את ישראל וכו' כדנפקא לן מדכתיב מרים הנביאה אחות אהרן בעוד שהיתה אחות אהרן ולא אחות משה שעדיין לא נולד היתה נביאה שנתנבאה על משה שעתיד להולד: **משוררין.** מתוך שמחה שעתיד משה ללאת מהם והיינו דכתיב לדעת מה יעשה לו מה יהיה בסוף נביאותה כדאיתא בסוטה: **להלן.** כשנשאו בנות צלפחד: **מגאן הכתוב דרך גדילתן.** דכתיב ותהיינה מחלה תרלה וחגלה ומלכה ומעה וגו' ומסתברא דכך נולדו כדכתיב לא יעשה כן במקומנו לתת הלעירה לפני הבכירה: **וכאן.** כשעמדו לפני משה: **דרך חכמתן.** כסדר שהן חכמות זו יותר מזו הקדימן הכתוב מחלה נועה חגלה מלכה ותרלה ומסברא אמרינן הכי דלא ליקשו קראי אהדדי: **בישיבה.** בין לדין בין לשאר ישיבות של תורה מושיבין את החכם למעלה מן הזקן וכדמפרש מעמיה לקמן שהחכם מופלג מכל חביריו בחכמה שחכם הוא מאד אבל בשביל שחכם הוא מעט מן הזקן אין מכבדין אותו יותר מן הזקן החכם קצת ומבנות צלפחד איכא למילף דגבי שאלת הדין מקדים הכתוב חכמה תחלה: **במסיבה.** של משתה והיה לנשואים: **והוא דמופלג.** החכם בחכמה או הלך אחר החכמה ולא אחר זקנה: **והוא דמופלג בזקנה.** שזקן מאד או חולקין לו כבוד בבית המשתה יותר מן החכם אף ע"ג דמופלג ההוא חכם בחכמה כגון שהזקן חכם קצת אבל אם אינו מופלג בזקנה חכם שהוא מופלג קודם לכבודי שמעינן מהכא דחכם מופלג וזקן מופלג שאינו חכם כ"כ כבחור בישיבה הלך אחר חכמה להושיב החכם בראש ולדבר תחלה ובמסיבה הלך אחר זקנה והיכא דחכם הוי מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה בכל מקום הלך אחר החכמה אפי' במסיבה. והיכא דהזקן הוי מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה בכ"ע הלך אחר הזקנה ואפי' בישיבה הואיל והזקן חכם קצת אע"פ שהבחור חכם יותר ממנו והיכא דלא מופלג לא הכי בחכמה ולא הכי בזקנה נראה בעיני דבכ"ע הלך אחר זקנה אפי' בישיבה ודאמר רב אשי והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה דהיכא דהוו תרווייהו מופלגין הולכין בישיבה אחר החכמה ובמסיבה אחר הזקנה ומכלל דהיכא דלא הוי תרווייהו מופלגין לא הכי ולא הכי הולכין בכ"ע אחר אחד מהם ומדלא פירש איכא למימר דמסתמא הולכין אחר הזקן דבשביל שהבחור חכם קצת יותר ממנו אין לנו לבייש את הזקן והחכם אינו בוש בדבר דיודע הוא בשביל זקנתו חולקין לו כבוד: **שקולות היו.** ולכך פעמים שהקדים זו לזו ופעמים איפכא כדדרשינן הוא אהרן ומשה הוא משה ואהרן למד ששקולין היו [ול"א תסייעיה לרב אמי]:

תוספות אפי' קטנה שבהם לא נשאת פחות מארבעים שנה. נראה לרשב"א דס"ל כמ"ד ללפחד היינו מקושש ומעשה מקושש היה בתחלת מ' מיד אחר מעשה המרגלים דאמרי' במדרש דלשם שמים נתכוון שהיו ישראל אומרים כיון שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ ממעשה מרגלים שוב אינן מחוייבין במצות ועמד וחלל שבת כדי שיהרגוהו ויראו אחרים ולא נשאו עד סוף מ' שנה כדמוכחי קראי ע"כ:

הריטב"א ז"ל מתוך שצדקניות היו נעשה להם נס. פי' וגם הגדולים שנשאום על דעת כן נשאום שסמכו על זכותם:

מהרש"א ויקה את בת לוי אפשר כו'. פי' רשב"ם אשת ש"ל למכתב עכ"ל דליכא למימר שבא ליחסה כאן שהיתה בת לוי דא"ב ה"ל להזכירה בשמה וליחסה כמו שלא יחס כאן את עמרם וכתב וילך איש וגומר וכיון דכתיב בה דרשו מיניה שחזרה לנערותה דבת משמע נערה וילדה וע"ז יש לפרש הא דכתיב ויעש להם בתים דהיינו דיוכבד נעשה בת ונערה כדאמרינן הכא וכן מרים כדאמרינן פ"ק דסוטה חלאה ונערה בתחלה חלאה ולבסוף נערה שחזרה לנערותה וכמו שיאמר ממש נסים ומפת פסים כן יאמר מבת בתים והרא"ב"ע טען על זה דלמה לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עמה בהולידה את משה בת ק"ל וכבר האריך הרמב"ן להשיב על דבריו וכ"ל להשיב דודאי נזכר זה בקרא מדכתיב בת לוי ולא אשה גם לפי פשוטו שהיא בת לוי ממש ע"כ הי' הפלא ממש שהוליד' בזקנותו או שהי' פלא בה שהוליד' את משה בזקנותה דהא לוי בן מ"ג שנה הי' בירידתו למצרים ואם הוא הוליד כן יהי' הפלא ממנו זקן כאברהם שהוליד בן ק' גם היא יוכבד הוליד' את משה קלת בזקנות' בת ע"ג שנה ואין דרך אשה להוליד רק עד ס' שנה כדאמרינן בפרקין ואם הולידה בן ל' א"כ יהיה לידתה יותר בזקנתה דהיינו בת פ"ג שנה ויהיה הפלא ממנה קרוב לשרה שהית' בת ל' שני': **מלמד שעשה בה לקוחין שניים כו'.** כדי שלא תחשוב שנשאה בלא חופה וקידושין דאין קדושין תופסים בחייבי כריתות שעתידה התורה ליאסר דודתו ועל כן אמר ויקח שעשה בה לקוחין שניים הושיבה באפריון שהוא חופה כי עדיין לא נאסר לו אז דודתו והיו לו קידושין תופסין בה. **ואמר אהרן ומרים משוררים כו'.** כי אחרי' לא ידעו מהפלא שחזרה לנערותה גם מרים הודיעה הדבר לאחיה אהרן שיבא גואל ע"י לקוחין כדאמרינן בסוטה ומ"ה · אמרו אם הבנים שמחה ר"ל אם עם הבנים המרקדים גם בן הנולד לה שתזכה בהם לכהונה ולויה ולמלכות וא"ס הוא רמז לגואלים א"הרן מ"שה ולמרקדים א"הרן מ"רים והוא חיבור הכתובים מושיבי עקרת וגו' שהושיב והחזיר עמרם אשתו שהיתה עקורה מביתו שכבר גירש' וע"י זה א"ס הבנים שמחה דהיינו בלאת ישראל ממצרים ועיין בחידושינו פ"ק דסוטה וק"ל:

הרי"ף נעשה נאן נס כיוכבד. פרש"י כיוכבד שילדה אחר מ' שנה ומיהו נישואיה איכא למימר דהוו קודם מ' שנה ודבריו אלו לריכין ביאור שאע"פ שהיתה נשואיה פתוחה מכי לא היה לה לילד אלא עד ס' או בת ק"ל שנה כשילדה למשה והו ע"י נס:

תנן התם אמר רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל קד׳
כחמשה עשר באב וכיום הכפורים שבהן בנות יד קכא
ישראל יוצאות בכלי לבן השאולים שלא לבייש את מי
שאין לה. בשלמא יה"כ יום סליחה ומחילה ויום שנתנו
בו לוחות האחרונות אלא ט"ו באב מאי היא אמר רב
יהודה אמ"ש שמואל יום שהותרו השבטים לבא. זה בזה
מאי דרוש °זה הדבר דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור במדבר ל
זה. רבה בר בר חנה א"ר יוחנן יום שהותר שבט בנימין
לבא בקהל דכתיב °ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר שופטים
איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לאשה מאי דרוש ממנו כא
ולא מבנינו. רב דימי בר יוסף אמר רב נחמן יום שבלו
בו מתי מדבר דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר *לא שם ע"ב
היה דבור עם משה שנאמר °ויהי כאשר תמו כל אנשי דברים ב
המלחמה למות מקרב העם וכתיב [וסמיך ליה] וידבר עין קכ"ט

ה' אלי לאמר אלי היה הדבור. עולא אמר יום שביטל בו הושע בן אלה *פרדיסאות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל. רב מתנה אמר יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה דאמר רב מתנה אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו [ביבנה] הטוב והמטיב הטוב · שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו יום שפוסקים בו מלכרות עצים למערכה דתניא ר' אליעזר הגדול אומר כיון שהגיע ט"ו באב תשש כחה של חמה ולא היו כורתים עצים למערכה אמר רב מנשה וקרו ליה יום תבר מגל מכאן ואילך דמוסיף יוסיף ושאינו מוסיף יסיף. מאי יסיף תני רב יוסף תקבריה אמיה:

(בגליון: צ"ל הערוך פרוזדגות)

תנן התם. במס' תענית ומשום דאמרינן לקמן יום שהותרו שבטים כו' נקט ליה: השאולים. שאפילו מי שיש לה היתה שואלת שלא לבייש את השואלת מחמת שאין לה כדמפרש במסכת תענית בת מלך שואלת מבת כהן גדול כו': יום שניתנו לוחות אחרונות. כדתניא בס"ע משה עלה *בר' בסיון לקבל לוחות הראשונות וירד בי"ז בתמוז דהיינו סוף מ' יום עלה [בי"ח] ובקש עליהם רחמים בשביל עון העגל שנאמר ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום וארבעים לילה וגו' בכ"ח באב נתרצה המקום לישראל ואמר לו פסל לך שני לוחות וגו' עשה עוד מ' יום מלי באב עד י"ה כדאמרי שנאמר ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ארבעים וגו' ואז נתרצה המקום לישראל בשמחה והוריד משה לוחות האחרונות: יום שהותרו שבטים. שכי הוה קים להו: לבא זה בזה. שהותרו להם השבת נחלה שפסק אותו דור של בני ארץ שנאסר להם השבת נחלה מיהא אם כשתיירו עדיין בני אדם שהיו באותו הדור אכתי באיסורייהו קיימי אבל שאר בני בלא היו באותו דור מותרים וי"מ יום שהותרו שבטים שהרי בט"ו באב כלו מתי מדבר כדלקמן וטעות הוא בידם שהרי לא לדור המדבר נאמר אלא לבני הארץ [בערבות מואב] בסוף מ' שנה: יום שהותר שבט בנימין. כל הכך אמוראי לא פליגי אלא מר גמיר הא מרביה ומר גמיר הא מרביה: שכלו בו מתי מדבר. במדרש איכה א"ר אבין יום שבטל בו החפר דא"ר לוי כל ערב תשעה באב היה כרוז יוצא כל העם יצאו לחפור ויוצאין וחופרין קברין (ויושבין) [וישנין] בהם ובשחרית הכרוז יוצא הבדלו החיים מתוך המתים ועומדין ובודקין עצמן וחסרים ט"ו אלף ופרוטרוט בכל שנה כך עשו מ' שנה יום לשנה הרי מ' שנה בשנה אחרונה עשו כן בדקו עצמן ונמצאו שלמים אמרו שמא טעינו בחשבון וכן בי' בו וכן בי"א ובי"ב ובי"ג ובי"ד עד דאיתמלא סיהרא כיון דאיתמלא סיהרא אמרו בטל הקב"ה אותה גזרה מעלינו עשו משתה ושמחה וי"ט: דאמר מר וכו'. ולכך עשו ימי משתה ושמחה על הדבור שחזר למשה: לא היה דיבור עם משה. פה אל פה כבתחלה אבל אם הוצרכו לדבור כגון במעשה דקרח שהיה אחר מעשה המרגלים היה מדבר ע"י מלאך או באורים ותומים א"כ לא היה מדבר עמו אלא ע"י מעשה הצריך להם: אלי היה הדבור. דמלי למכתב ויאמר ה' אלי כדכתיב לעיל מיניה במואב ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב וגו' א"כ מדקאמר ליה כאשר תמו קא דריש הכי ולאו ממשמעותא דקרא אלא מיתורא דריש כאשר תמו כל דקרא יתירא הוא: יום שבטל הושע בן אלה פרדסאות. שומרים כדתניא בס"ע כשראה הושע בן אלה שגלו עגלי הזהב עמד והעביר פרדסאות שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל בשביל מלכי ישראל הוא אומר ילך בחטאת ירבעם בן נבט וגו' אבל בהושע בן אלה כתיב רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו: הרוגי ביתר. במס' גיטין: דאמר רב [מתנה] כו'. ולכך במחו בזבו לקברים ולא הסריחו: ב"כת הטוב והמטיב. בברכת המזון תקנו אותו היום דמן התורה אינו אלא ג' ראשונות כדנפקא לן מהאי קרא וברכת את ה' אלהיך וגו': מניסן ועד ט"ו באב. היו טורחים עצים לצורך המערכה לכל השנה אבל מכאן ואילך תשש כחה של חמה ויש בעצים לחלוחית ומעלים עשן ומגדלים תולעת וכדאמרינן במדרש איכה רבי יעקב בר אחא בשם ר' יוסי אומר בבו כלה זמן קלילת עצים שכל עץ שמצא בו תולעת פסול לנותנה וכל עץ שהוא נקלף אינו עושה מאכולת ואותו היום שפסקו היו בוחים לפי בצאותו היום היו משלימין ומשיימין מלוה גדולה היא: יום תבר מגל. כשברו הקרדומות שאין צורך בהן לחטוב עצים: מט"ו באב ואילך דמוסיף. מן הלילה על היום לשנות יוסיף ימים כדכתיב כי היא חייך ואורך ימיך וגו' וכתיב כי אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לך שמתוך שהלילות מאריכין והימים מתקצרין צריך לעסוק בתלמודו גם בלילות ודלא מוסיף יסיף: מאי יסיף תני רב יוסף תקבריה אימיה. שימות בחצי ימיו כמו ונכרת לא יסוף מזרעם לבין כליא ולא גרסינן יאסף דא"כ מאי קא בעי תלמודא הא מלתא דפשיטא. היא דיאסף לשון מיתה כדכתיב יאסף אהרן אל עמיו:

הריטב"א ז"ל ולא היו י"ט לישראל כט"ו באב וכיה"כ כו'. ויש שואלין הלא מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו ולאו קושיא היא דשמחה דהתם בבהמ"ק בלחוד בגדולי ישראל וגדולי כהונה ולויה בלבד והיינו דפרש ואמר שבהן בנות ישראל וכו': בכלי לבן. פי' ללמד כי יצה"ר מסולק מהם ושהם נקיים מחטא כמה דכתיב בכל עת יהיו בגדיך לבנים. ובמדרש אמרו שראוי ללבוש לבנים ביה"כ על שם כך וזהו שהיו בנות ישראל אומרות בחור שא נא עיניך וכו' ולא היו מוספין ליה"כ: בשלמא יה"כ יום מחילה וסליחה. פי' שנמחל להם עון העגל ונקבע לכפרה גם לדורות: יום שנתנו בו לוחות האחרונות. פי' כי אחר שנשתברו הלוחות הראשונות בי"ז בתמוז עלה משה להר וישב שם מ' יום ומ' לילה עד שא"ל הקב"ה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתיב את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי וא"כ עלה להר וישב שם מ' יום ומ' לילה כדכתיב ואתנפל לפני ה' כבראשונה מ' יום ומ' לילה אלו מ' יום האחרונים דהלו המ' האחרונים נשלמו ביה"כ ובס"ע מפורש כי הלוחות נשתברו בי"ז בתמוז שהרי בו' בסיון ניתנה התורה ועלה משה להר ביום ז' בהסכמה דכל ירידותיו ועליותיו של משה רבינו בהסכמה היו וכדאיתא במס' שבת פרק ר"ע ועמד שם לקבל הלוחות וללמוד תורה בע"פ וכל פירושי התורה מ' יום ומ' לילה שלימים כדכתיב ויהי שם עם ה' מ' יום ומ' לילה לחם לא אכל ומים לא שתה שלק ששה ימים מסיון נשארו כ"ד שהחדשים אחד מלא ואחד חסר היה נשלמו המ' יום בי"ז בתמוז והמ' לילות בשחרית של י"ז ובו בשחרית של י"ז ירד בלוחות ושבר אותם כדתנן התם בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות. ואומר בס"ע למחרתו יום י"ח עלה משה להר כי ביום י"ז שחק את העגל והחוטאים נהרגו נשארו י"ב יום בתמוז שהוא חסר ונשלמו המ' יום כ"ח באב והמ' לילה בשחרית של כ"ט ובו בשחר ירד משה לפסול את הלוחות ולמחרתו יום

עיון יעקב

ושאינו מוסיף יסיף. הטעם דאיתא בעירובין דף ס"ה אמרי בנתיה דרב חסדא לר"ח לא בעי ניגום פורתא א"ל השתא אתו יומי דאריכא וקטינא וניגום טובא ואם כן זה שאינו מוסיף הלילות על הימים לכך ימות בחצי ימיו וניגום טובא וע"ד השטע י"ל כהא דאיתא במדרש והנה טוב מאד זו השינה וי"א זה המות ואם שאינו לומר כבי שקובר והנה טוב מאד זו השינה לכך לקמור זה ימות בחצי ימיו לבראות והנה טוב מאד זה המות:

יום ל' עלה להר ונתעכב עד יוה"כ לתשלום מ' יום ולפ"ז לא היו המ' לילה שלימים דיום ל' שנשאר ונא"ב וכ"ע דאלול שהוא חסר וה' דחסרי הכי מ' יום וחסר ליל י"א נחסרי לתשלום הלילה שחסרה מיום ל' באב. ויש שהיו סבורין כי הלוחות ניתנו ביוה"כ אבל לא ירד משה מן ההר עד למחרתו והא ליתא כי ביוה"כ בישר את ישראל שנמחלו עונותיו וכן אומר בסדר עולם בפירוש ואחרים אומרי כי אלול דהויא שתא מעובר הוה כדי שיבא יוה"כ בי' בתשרי שכן הסכים הקב"ה שלא יוכלו לקבוע תשרי אלא ביום ל"א ונכון הוא. ומיהו דבר קשה הוא לומר שעלה משה בי"ז בתמוז דהא גבי דין החוטאים כתיב ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם גו' והיינו ביום י"ח וגו נראה שדן החוטאים והוכיח את ישראל ונצלו עדיים ואח"כ עלה בי"ט בתמוז וירד משה לפסול הלוחות בשחרית של ל' באב ופסל הלוחות ועלה בגם יום אחד לאלול ולפ"ז אפילו נאמר כי אלול היה מעובר ויש מ' יום עד יוה"כ עדיין חסר הלילה שאמרו לכך אומר ר"ת ז"ל כי הראשונים דלאחר מ"ת וגם האמצעים שהיו נ"ל לאחר שבירת הלוחות היו שלימים מימים ולילות אבל האחרונים חסרו לילה אחד והיה מקצת יוה"כ ככולו והא דכתיב ואתנפל לפני ה' כבראשונה מ' יום ומ' לילה ה"ק כראשונים שהיו מ' יום ומ' לילה ולא בא לומר אלא שהיו אלו האחרונים ברצון כמו המ' יום הראשונים וכמו שכתב רש"י ז"ל. ומ"ש בס"ע כי בי"ח בתמוז עלה טעות סופר: יום שכלו בו מתי מדבר. פירשו רש"י ז"ל ורשב"ם ז"ל וכן כתוב במדרש איכה דכל ערב ט"ב היה הכרוז יוצא צאו לחפור ולמחר שוכבים בקבריהם ויום עשרה באב הכרוז יוצא הבדלו החיים מתוך המתים ובשנת המ' כשהיה יום עשירי מצאו שלא מתו ואמרו שמא טעו בחשבון והיו שם עד ט"ו באב שהוא מלואה של לבנה ואז עשו שמחה גדולה שידעו שנשלמה הגזירה. והקשה ר"ת ז"ל והלא כבר היו יודעין מי שיה הראוי למות בגזרה ההיא שכבר נתפרש להם שיעורו מבן כ' ועד בן ס' ואם כן במה נסתפקו ותירץ ז"ל שלא נתברר להם דמבן כ' שנה ולמעלה ואין כ' בכלל וסבורין היו כי אף בני כ' ממש היו בגזרה ואותן היו ראוים כי לא מת אחד מהם פחות מס' במנין הפקודים ובשניה בני כ"ט וכן על הסדר ואותם שהיו בני כ' ומעלה במנין שנה ראשונה של שקלים כשיצאו ממצרים מתו בשנת ל"ט במ"ב ועדיין היו סבורים כי ימותו בשנת המ' ממש אותם שהי' בני כ' ממש במנין יציאת מצרים ויצאו לחפור ולא מתו ולעולם תדע כי גזרת בן כ' עד ס' אינו אלא לאותם שהיו בני כ' או בני ס' במנין שנה ראשונה כדכתיב לכל פקודיכם ומשם התחיל ב"כ גזרת הארבעים שנה. ובמדרש אומר כי מעון העגל התחיל למנות כדכתיב ונשאו את זנותיכם. ועוד אומר ר"ת שאף הקב"ה לא דקדק להם זכות זה עד שנת הארבעים ממש שאל"כ למה לא היה הדבור עם משה למחרתו של ט"ב של שנת ל"ט שהרי ליכא ספיקא קמיה קודשא בריך הוא ויודע היה שנתבטלה הגזרה וא"ת וקודשא בריך הוא לא טעה בקביעא דירחא ולמה לא היה הדבור עם משה בשנת המ' בי' באב וי"ל דכיון שהיו ישראל פגנים ונדהמים אין הנבואה שורה מתוך עצבות. ומ"מ עדיין קשה שמצינו במדרש איכה שאומר כי הת"ר אלף שמתו בזה מתו אלף ופרוטרוט בכל שנה ואילו מתו בארבעים שנה שלימים יבאו לכל שנה ט"ו אלף אבל עכשיו שמתו בל"ט שנה שהרי התחילה הגזירה בשנה שניה שיצאו ממצרים שהיה מנין המרגלים וכלו המתים בשנת ל"ט וא"כ יחסרו משתי שנים שלשים אלף והם הפרוטרוטות שנתוספו בכל שנה ושנה מאלו הל"ח שנים ולפי שלא הגיע העודף על הט"ו אלף לאלף שלמים קוראין אותו פרוטרוט ומ"מ זה דבר של תימה היאך מתרמי בכל שנה ט"ו אלף בני ס' לא פחות ולא יותר ולכן פירש ר"י ז"ל שלא מתו ט"ו אלף ופרוטרוט בכל שנה אלא דאמעינן שכך עולה החשבון לכל שנה אבל יש שנים שמתו יותר ושנים שלא מתו כל כך כפי מה שהיו שנותיהם שהיו בני ס' ולא היה יוצא לחפור אלא מי שהתחיל ליכנס בשנת הס'. והא דאמרינן עד שלא מתו מתי מדבר לא היה הדבור עם משה אין לומר שלא היה עמו דבור כלל אלא שלא דיבר עמו דרך חיבה כבראשונה א"נ שלא היה מדבר עמו אלא לצורך השעה כמו בעדת קרח ולשאר דברים אבל לא בכל שעה שהיה רוצה והיינו מפני שהיו ישראל נזופין ולהודיע כי חבת הקב"ה עם משה משום חיבתן של ישראל: יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו הטוב והמטיב. ואומרים קצת רבותינו ז"ל כי לכך תקנוה בברכת המזון מפני מעשה הכרם שאומרין באיכה רבתי כרם גדול היה לאדריינוס קיסר מהלך י"ח מיל על י"ח מיל כמן טבריה לצפורי והקיפוהו מהרוגי ביתר מלא קומה ופשוט ידים ולא הבאישו ולא הסריחו ולא גזר עליהם שיקברו עד שעמדה מלכות אחרת ונגזרה עליהם קבורה לא"ר חנינא יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו חכמים הטוב והמטיב על היין בברכת המזון משום מעשה של אדריינוס קיסר לז"ר הדבר ויש מרבותינו אומרים כי לפי שברכת המזון קבעו בו

עניים של הודאה על הארץ הטובה ועל מלכות בית דוד והיה זה אם שטוב להם מאד קבעוהו עמהם לברך עליו בנפש שבעה ובלב שמח:

מהרש"א יום שהותרו השבטים לבא כו'. יש להקשות מה שמח' היה להן כשהותר להם הסבת נחלה אם הוא טוב לזה השבט שתי' אף לו נחלה הוא רע לשבט שיגרע נחלתו כמו שטענו בני יוסף ואם יהיה היובל וגו' ונוספה נחלתן וגו' ומנחלת מטה אבותינו יגרע וי"ל דלהאי טעמא ניחא דקאמר שבהן בנות ישראל יוצאות כו' דלבנות ישראל ודאי הוא דהיה להן שמחה כשהותר שהנקבו' יגרעו מהזכרים ע"י שלא תסוב נחלה שהאיש שיש לו נחלה היה רשאי לישא אשה משבט אחר והאשה לא היה לה אישות אם הי' לה נחל' לינשא לאיש משבט אחר עד שהותרו וכן י"ל לטעמא דיום שהותרו שבט בנימין כו' דלכך הבנות היו משמחות כשהותרו שהן לא הי' להן רשות לינשא לשבט בנימין כמ"ש איש ממנו לא יתן בתו וגו' והאנשי' היה להן רשות גם לישא מבנות שבט בנימין שלא נשבעו על כך וק"ל: שביטל הושע בן אלה פרדיסאות שהושיב כו'. ק"ק דמאי שמח' איכא דהא מתוך זה פשעו ישראל שגלו כדאמרינן פ"ב דגיטין כתיב בהושע בן אלה ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל וכתיב עליו עלה שלמנאסר וגומ' א"ל אותן פרדיסאות כו' ואעפ"כ לא עלו לרגל ילכו בשבי ויש ליישב וק"ל: לקבורה כו'. יש לנו לשמוח על קבורתם כמ"ש הרא"ש דאיתא בירושלמי כשנחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל ואין עתיד לחזור עד שיבא בן דוד ולכך סמכוהו אצל בונה ירושלים עכ"ל ואמר הטוב שלא וכו' הטוב משמע שהוא עושה טוב והיינו שלא הסריחו והמטיב משמע שהוא מטיב ע"י אחרים דהיינו שניתנו לקבור' ע"י אחרים שבתחלה גזרה מלכות אדום שלא יקברו עד שעמד מלכות אחרת ונתן הקב"ה בלבו שיתנו לקבור' ובתוס' סוף פ"ב דתענית כתבו דמש"ה תקנו נמי יותר על היין הטוב והמטיב כו' לפי שהי' בכרם כו': ולא היו כורתין כו'. זכר זמן שפסקו מלכרו' ולא זכר עד אימת פסקו ושהתחילו שוב לכרות ואפשר דזמנו דומיא דהכי בט"ו בשבט שזמנו סוף ימי הגשמים כמו בט"ו באב בימות החמה אז מוסיף כח החמה באילנות דמהאי טעמא אמרינן בפ"ק דר"ה דט"ו בשבט ר"ה לאילנות לב"ה ואמרינן בגמ' שם מ"ט הואיל ויצאו רוב גשמי השנה והיפך זה כאן שתשש כח החמה ומתחילין ימי הגשמי' ולחלוחית יוסיף בעלים אלא שלא זכר כאן רק זמן הפסיקה שהיו משמחין על שנגמרו מצוה גדולה כזאת ולכך קראו לו יום תבר מגל כלומר שכבר נגמרה המצוה ואין צריכין עוד אף למכשירי המצוה שהיא מגל וק"ל: מכאן ואילך דמוסיף יוסיף כו'. תלה זה בענין עלי המערכ' דלעיל ע"ש שזכר שאז תשש כח החמה שמתחלת באב לילך בשיפולי הרקיע והיום מתקצר והולך וצריך להוסיף מן הלילה מה שנארכת על היום למלאת בלימודו בלילה מה שיחסר לו מהיום והא דאמרינן בפרק הדר לא איברי לילה אלא לגירסא כבר כתבו התו' שם היינו לילי תקופת תמוז עכ"ל והא דאמרי' נמי התם אמר רב נחמן ב"י אנן פועלי דיממא אנן רב אחא ב"י יזיף ופרע דמשמע שהיו לומדי' ביום ולא בליל' אם לא דרך הלואה ופרעון איכא למימר דהיינו נמי בתקופת תמוז וצ"ל דודאי עיקר הלימוד הוא ביום כדקאמר התם א"ל לר' זירא מחדדן שמעתתך א"ל דיממא נינהו ולהכי קאמר רב נחמן ב"י הא דאנן לומדים בלילה מט"י ואילך אנן פועלי דיממא דאינו אלא למלאות בלילה במארכת מה שיחסר לנו ביום שמתקצר והולך אז ורב אחא ב"י בלאו התשלומין שצריך בלילה מה שיחסר לו ביום הוה יזיף כשטרוד במזונותיו ביום כפירוש רש"י והי' משלים גם זה בליל' ודו"ק: תקבריה אימיה. והא דלא קאמר שהם יסיף הוא מלשון כליה כמו האף תספה גומר והרבה כמותו וקאמר דתקבריה אימיה ע"פ מ"ש פרק בן סורר דברי לואל וגו'

אשר

אשר יסרתו אמו א"ר אבא ארשב"י מלמד שכפתו אמו על העמוד ואומרת לו כו' עד אל למלכים מה לך אלא מלכים ששותים יין ומשתכרי' כו' ע"ש ובמדרשות שכעסה על שעשתה בת פרעה קדין וקבעה בו כל מיני כוכבי' ומזלות כו' והיה ישן עד ארבע שעות ביום והן הן הד' שעות שנוספה הלילה על היום בתקופת טבת בלילות הארוכין יותר מן הממוצע בתקופת תשרי שהלילה והיום שוין אז ברוב האקלי' והיה לו לשלמה ללמוד אותן הד' שעות שהיה לו להשלים ולמלאות מה שיחסר לו מהיום ולא היה לו לישן וע"ז יסרתו אמו ועד"ז כמו שיסרתו אם של שלמה תיענש אמו ושקברהו על שלא יסרתו וק"ל:

ת"ר ז' קפלו את כל העולם כולו מתושלח ראה את אדם שם ראה מתושלח. יעקב ראה את שם. עמרם ראה את יעקב. אחיה השילוני ראה את עמרם. אליהו ראה אחיה השילוני ועדיין הוא קיים ואחיה השילוני ראה את עמרם והכתיב °ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון אמר רב המנונא לא נגזרה גזרה על שבטו של לוי דכתיב °במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה מי שפקודיו מבן עשרים (שנה ומעלה) יצא שבטו של לוי שפקודיו מבן שלשי' ומשאר שבטים לא עייל והתניא יאיר בן מנשה ומכיר בן מנשה נולדו בימי יעקב ולא מתו עד שנכנסו ישראל לארץ שנא' °ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש (תניא) [ותניא] ל"ו איש ממש דברי ר' יהודה א"ל ר' נחמיה וכי נאמר שלשים וששה והלא לא נאמר אלא כשלשים וששה אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין אלא אמר רב אחא בר יעקב לא נגזרה גזרה לא על פחות מבן עשרים ולא על יתר מבן ששים לא על פחות מבן עשרים דכתיב מבן עשרים שנה ומעלה ולא על יתר מבן ששים גמר ומעלה ומעלה מערכין מה להלן יתר מבן ס' כפחות מבן כ' אף כאן יתר מבן ס' כפחות מבן כ':

במדבר כו | שם יד | יהושע ז

ת"ר כו'. ברייתא היא בס"ע ומשום דמיירי בכלב ויהושע לקמיה נקט ליה א"נ משום דאמרינן לעיל דמוסיף יוסף ובא להודיענו שאלו שבעה מתוך שצדיקים היו ועסקו בתורה [חיו כל כך]: **קפלו את כל העולם.** כלומר שבזוהו והקיפוהו שנתקפל העולם בימיהם וכל אלו השבעה שמשו זה את זה כדקתני לעיל. מיהו בס"ע כמלאת אומר שראה יעקב את שם נ' שנה שם ראה את מתושלח צ"ח שנה מתושלח ראה את אדם הראשון רמ"ג שנה ומחשבון שנות הדורות הכתובים בפרק דור אחר דור יש ללמוד כל זה מתושלח לא מת עד (המבול) [תכף למבול] כדאמרינן בחלק ויהי לשבעת הימים גבי אלו שבעה ימי אבלו של מתושלח וכבר היה שם בן צ"ח שנה כדכתיב שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול ולמך נמי ראה את אדם הראשון ואת שם אלא צדיקים גמורים קא חשיב ששמשו זה את זה כדפי' לעיל והאי תנא לא סבירא ליה חנוך זה מטטרון דהוה"ל שנים קפלו את כל העולם דהאי תנא דס"ע ס"ל וס"ל דהאי ואיננו כי לקח אותו אלהים היינו שמת בחצי ימיו וכדקתני התם חנוך קבר את אדם הראשון [ומת ושם] וחיה אחריו כ"ו שנה מתושלח הוליך ששמשו עד המבול: **עמרם ראה את יעקב.** סברא היא שהרי קהת אביו מיורדי מצרים הוא דכתיב ובני לוי גרשון קהת ומררי ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ובאותן י"ז נולד עמרם לקהת שהרי בנו הראשון היה דכתיב ובני קהת עמרם ויצהר: **ואחיה השילוני ראה את עמרם ואליהו ראה את אחיה.** גמרא והאי תנא לא ק"ל אליהו זה פנחס דהא איתא לנימא משה ראה את עמרם פנחס ראה את משה ועדיין הוא קיים ולא איצטריך לאחיה כלל: **והכתיב ולא נותר מהם איש.** ואחיה השילוני כתיבא בימי ירבעם ואם איתא דראה את עמרם במצרים היאך יצא ממדבר ובא לו לארץ והלא כל ימי יעקב במצרים י"ז שנה ועמרם ראה את יעקב לכל הפחות יום אחד ושני חיי עמרם קל"ז הרי קנ"ד שנים ואחיה ראה את עמרם כמה פשו להו ממאתים ועשר אחרי מות עמרם כ"ו שנה הרי לכל הפחות היה אחיה השילוני בן כ"ו שנה בצאתם ממצרים ושמא יותר כגון שנולד בימות עמרם הרבה: **אחיה השילוני לוי היה.** כדכתיב בדברי הימים והלוים אחיה על אוצרות בית האלהים: **שפקודיו מבן שלשים.** יום שהרי הלוים מונים מבן חדש ומעלה לפדות עליהם הבכורות כדכתיב מבן חדש ומעלה תפקדם ולא נהירא לי דא"כ הוה ליה למימר יצא שבטו של לוי שפקודיו מבן חדש אלא האי לי הייש שלשים שנה כדכתיב בני גרשון קהת ומררי מבן שלשים שנה ועד בן נ' שנה וההוא חשבון נקט שאותו חשבון כנגד חשבון כל ישראל הוא דביוצאי צבא קפיד רחמנא דבישראל כתיב כל יוצא צבא ובלוים כתיב מבן שלשים שנה וגו' כל הבא לצבא וגו': **ומשאר שבטים לא עייל.** מיוצאי מצרים לארץ בתמיה ואמאי דחקת לתרוצי משום דלוי היה אחיה לכך בא לארץ: **בימי יעקב.** גמרא: **ולא מתו.** לא יליף מקרא אלא חד מינייהו: **סנהדרין.** היו שבעים ואחד כמלא רובן ל"ו: **ולא על יתר מבן ששים.** ונהי נמי דאחיה ישראל היה הרי ראה את עמרם (ששה) [חמשה] שנים והוה ליה בן ששים [ואחד] בצאתו ממצרים: **יתר על בן ששים.** בערכין איכא בוה לבן עשרים שנה ומעלה שהרי ערכו מועט יותר כדכתיב בפרשת ערכין: **כפחות מעשרים.** שמועט ערכו מבן עשרים שנה ומעלה דאע"ג דאין ערך פחות מבן עשרים ויותר על בן ששים שוין זה לזה מיהו בזה שוין שערך שניהם מועט מערך יתר מבן עשרים וחלוקים מדיני של יותר מבן עשרים וה"נ כי היכי דמחולק פחות מבן עשרים לענין הגזירה ליהוי מבן עשרים הוא הדין להיותר על בן ס' ואיכא למימר דלא כמנו בריה חשבון.

מהרש"א שבעה קפלו את כל העולם כו'. והן הן שבע' עמודי העולם שאמרו בחגיגה שהעולם עומד על ז' עמודין שנא' חצבה עמודיה שבעה כי מיום בריאת עולם ועד סופו אינו חסר מאחד מז' צדיקים אלו ואין זה סותר למ"ש שם על עמוד אחד העולם עומד שנאמר וצדיק יסוד עולם די"ל דבכל אחד בזמנו אבל העולם בכללו מתחלת בריאתו ועד סופו עומד על שבעה עמודים וצדיקים אלו וק"ל:

הגדה דברי ר' יהודה. ואפשר ר' יהודה דדרש בכ"ף הדמיון שהיה כולם בעיניהם כאילו לא ימלו להלחם עמהם אלא כשלשים וששה והכנו אותן ולא פחדו מהכשדים. הרי"ף:

איבעיא להו ארץ ישראל לשבטים איפלוג או דילמא לקרקף גברי איפלוג *תא שמע °בין רב למעט

למעט ועוד תניא עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים ולא נתחלקה אלא בכסף שנא' בין רב למעט א"ר יהודה סאה ביהודה שוה חמש סאין בגליל ולא
פס נתחלקה אלא בגורל שנאמר °אך בגורל ולא נתחלקה
פס אלא באורים ותומים שנאמר °על פי הגורל הא כיצד אלעזר מלובש אורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדי' לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של תחומים מונחים לפניו והיה מכוין ברוח הקודש ואומר זבולון עולה תחום עכו עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו וחוזר ומכוין ברוח הקודש ואומר נפתלי עולה תחום גינוסר עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינוסר וכן כל שבט ושבט ולא כחלוקה של עולם הזה חלוקה של עולם הבא העולם הזה אדם יש לו שדה לבן אין לו שדה פרדס שדה פרדס אין לו שדה לבן עולם הבא אין לך כל אחד ואחד שאין לו בהר ובשפלה ובעמק
יחזקאל שנאמר °שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי
פס אחד והקב"ה מחלק להן בעצמו שנא' ואלה מחלקותם נאם ה'. קתני מיהת שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים שמע מינה לשבטים איפלוג שמע מינה. אמר מר עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלש עשרה שבטים אידך למאן אמר רב חסדא לנשיא דכתיב
פס °והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל. אמר ליה רב פפא לאביי אימא רוגנו' בעלמא לא סלקא דעתך דכתיב
פס °והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחוזת העיר. ולא נתחלקה אלא בכספים שנא' בין רב למעט למאי אילימא לשופרא וסניא אטו בשופטני עסקינן אלא לקרובה ורחוקה כתנאי ר' אלעזר אומר בכספים העלוה רבי יהושע אומר בקרקע העלוה:

לשבטים איתפליג. שנתחלקה לי"ב חלקים שוים ואח"כ כל שבט ושבט מתחלק לפי אנשיו שהיו מיוצאי מצרים או לפי באי הארץ למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה: לקרקף גברי. לראשי אנשים שכל אחד (ואחד מישראל) מיוצאי מצרים לר' יאשיה או מבאי הארץ לר' יונתן היה נוטל חלקו בארץ בפני עצמו והיו כולן שוים בחלוקה: ת"ש בין רב למעט. על פי הגורל תחלק נחלתן של ישראל שיקח כל שבט ושבט מה שיתן לו הגורל בין שהיה מגיע לו חלק מרובה כגון שבט שאנשיו מועטין בין שהיה לו חלק מועט כגון שבט שאנשיו מרובין דכיון דכל השבטים לוקחין בשוה שבט הקטן כשבט הגדול נמצאו חלקי בני שבט הקטן מרובין מחלקי בני שבט הגדול ואי לקרקף גברי מאי בין רב למעט והלא כולם כולם בשוה: ועוד תניא. נמי בהדיא דלשבטים איתפליג ומשום דאיכא למדרש נמי האי בין רב למעט לכדלקמן בברייתא איצטריך נמי האי:

ועוד תניא וכו'. שתתחלק לעתיד לבא לי"ג שבטים כלומר לי"ג חלקים שוין ולקמן מפרש מאי ניהו אותו חלק דשפי הת"ג דאי משום לוי דנקט נחלה כשאר שבטים כדכתיב התם שער לוי אחד הא אפרים ומנשה נמי לא יטלו כי אם חלק אחד כדכתיב התם שער יוסף אחד נמצאו י"ב שבטים נוטלין י"ב חלקים והי"ג לנשיא כדלקמן: שבתחלה. כשבאו לארץ: לא נתחלקה אלא לי"ב שבטים. ששבט לוי לא היה לו חלק בארץ אלא כל שבט ושבט נתנו להם ערים לשבת בהן להיות לערי מקלט אבל מנשה ואפרים נטלו שני חלקים כדכתיב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי בכספים קא סלקא דעתך מי שהיה לו חלק יפה היה נותן דמים למי שהגיע לו חלק כחוש ומאי דכתי' דכתיב בין רב למעט כלומר וצריך לדקדק בין רב למעט להוסיף דמים ה"ג למעט שהזיבורית קרי לה מעט והעידית קרי רב בכן א"ר יהודה סאה ביהודה שוה חמשה סאים בגליל והיה מעלה דמים זה שנפל חלקו ביהודה לזה שנפל חלקו בגליל: ה"ג א"ר יהודה כו'. ולא בא לחלוק מדלא קתני ר' יהודה אומר: ולא נתחלקה אלא בגורל. ומסקנא דמילתיה דת"ק היא: על פי. משמע ע"פ אורים ותומים: הא כיצד. אם אורים למה גורל ואם גורל למה אורים ושמא מכחישין זה את זה: אלעזר מלובש כו'. דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבואו וגו': וקלפי של שבטים. ארגז שמונחין בו י"ב פיתקין שכתיב בהן י"ב שבטים: וקלפי של תחומין. ארגז שמונחין בו י"ב פתקין (על) [של] י"ב חלקים של [ארץ] ישראל: והיה מכוין ברה"ק. כלומר באורים ותומים ששואלין תחלה באורים ותומים קודם שיטרף המונחה בקלפי ובכך מתקררת דעתן של ישראל שרואין שהגורל היה עולה כמו שמתנבא תחלה ויודעין שחלוקה ישרה היא ולא היו מרננים בדבר שבטים המרובים ושני קלפים היו צריכין אחד לשבטים ואחד לתחומים ולא סגי בחד דתחומים וליימא עכשיו אני נוטל מה שיעלה בידי לצורך האומן דא"כ אין כל החלוקה עשויה בגורל וקרא אמר אך בגורל גו' בלא הוצאת דבור מפיו: ואומר זבולון עולה. עכשיו יבא ליד הטורף בקלפי כתב של זבולון והא דנקטינהו שלא כסדרן לפי שאין עולה שום גורל על הסדר אלא ע"י מקרה: טרף. עירבב המונחה לכך את הפתקין יפה שלא יאמרו מדעת לקח את זה שהיה יודע הכתוב בה. ע"ף כמו בלים טרופות בקערה: שער ראובן אחד. שוה דכל מה שיש לזה יש לזה: נאם ה'. הוא עצמו יאמר לכל אחד ליטול חלק פלוני ופלוני: אידך מאן. חלק י"ג למאן דהא מ"ד שבטים לחוד הוא דשקלי פדכתיב ביחזקאל: לנשיא. למלך המשיח: העובד העיר. דהיינו נשיא דעול רבים מוטל עליו כדכתיב גבי רחבעם אם היום תהיה עבד לעם הזה: יעבדוהו. יתנו לו נחלה מכל שבטי ישראל: רוננו'. שכירים בעלמא לעביד לו כתלמיד לרב אבל לא ליתן לו מנחלתם. ור"ח פירש לון גר אין בלשת פרס יום גר שכיר כלומר שכיר יום: והנותר מזה ומזה. משמע שנוטל חלק מזה ומזה: לתרומת הקודש. לבד מקומו של בה"מ: ולאחוזת העיר.
ולבד

עין יעקב

עתידה א"י שתתחלק לי"ג שבטים. פרשב"ם כלו' לי"ג חלקים שוין ולקמן מפרש מה ניהו אותו חלק וכו' הא אפרים ומנשה נמי לא יטלו כי אם חלק אחד כדכתיב התם שער יוסף אחד [illegible] לומר [illegible] נסבה הבכורה ליוסף כראיתא במדרשים כדי שלא יכול עשו לערער על יעקב [illegible] הבכור' [illegible] ראיתן [illegible] [illegible] אחי [illegible] ליתן לו הבכורה [illegible] ביום ההוא ההוא [illegible] למעט בעה"ב [illegible] שתתחלק לי"ג שבטים [illegible] לעתיד כי יקוי' שם של הוי"ה שלם [illegible] הרחמים גמור:

ולגד מקום העיר וכתיב בסיפיה לשוות הלקים: ולא נתחלקה ובו'. כעין אוור וגו': למאי. הלכתא קאמר שיהו מעלין כספים זה לזה: אילימא לשופרא וסניא. מה שהיתה זו יפה מזו או זו רעה מזו דמקבלן ליה בדמי מאן דאית ליה שופרא למאן דאית ליה סניא: אטו בשופטני עסקינן. דמסתלקין מנחלתן בזוזי אלא ודאי בגליל נוטל האגם שאין כנגד שלה ביהודה: לקורבא ורוחקא. הקרקעות שהטו היו חולקין בשוה מי שלוקח מן הכמות נוטל יותר (בכדי) [עד כדמי] היפה אבל מי שעלה גורלו בקרוב לירושלים מעלה מעות כפי שעלה לו גורלו רחוק מירושלים בהרחוק גרוע הוא מפני שני דברים אחד שרחוק מבהמ"ק וא' מפני שקרוב הוא לארץ העמים ויש לו לדאוג מהם ור' יהודה מלתא באפי נפשיה קאמר דמי שנפל גורלו בגליל נוטל אגם שאין כנגד שלה שחבירו נוטל ביהודה א"כ משום דקאמר ת"ק קורבא ורוחקא מחלקין בכספים אתא איהו לם ועיהונמימר דשלה ביהודה שוה אגם שאין בגליל בשביל שיהודה קרוב לירושלים וגליל רחוק יותר וצריך להשוות כספים שוה ד' באין לשלה שבגליל: בכספים העלוה. (לקורבא ורוחקא בקרקע שעוה) לההוא ביני ביני דקורבא ורוחקא וסברא היא ומבין רב למעט לא נפקא ליה דמקרא לא שמעינן אלא העלאה לא שנא בכספים ולא שנא בקרקע:

מהרש"א והקב"ה מחלק בעצמו כו'. והוא לפי שהלוקת עוה"ז הי' דבר שלא היה לו קיום כלחי היה כחלק בגורל גם לא היה לכל א' דבר שלם כל הצורך לו וע"כ לא היה גם ללוים חלק בו שהם נחלת ה' אבל לעה"ב שיהיה חלוקה נצחית תהיה ע"פ ה' והוא יחלוק חלק גם לנחלת (אביהם) [הלוים] ויהי' לכ"א כל צרכו בהר ובשפלה ובעמק וה"ש אתהלך לפני ה' בארצות החיים אמר ארצו' לשון רבים כי בעה"ז אין. לכ"א כל מיני הארצות שאמר רק בעה"ב יהיו לכ"א כל מיני הארצות ובזה יתיישב מה שהקשה הרמב"ן בפרשת פנחס במנין הלוים שם ולא ידעתי למה ימנה בני לוי ומה תועלת במניינם ש' ע"ש לפי דברינו יש לפרש שזכר למעלתם מלד משה ומשפחתם שזכר שם שכנעסו בזה נחלת ה' ועל כן לא יהיו במפקד בני ישראל ולא ניתן להם נחלה בעה"ז תוך בני ישראל שלא נחלק רק ע"פ גורל כמפורש באות' פרשה וק"ל: והעובד העיר יעבדוהו כו'. בפי' רשב"ם כשהוא עובד להם ורואה בטובתם ליטול עול רבים עליו אז יעבדוהו ליתן לו נחלה לפרנסתו שזהו שכירות עבדות שלו וכמ"ש בפ"ב דהוריות שאמר ר"ג לר"א בן חסמא ולר"י בן גודגדא שלא היה להם פת לאכול ובגד ללבוש ובקש למנותם בראש וא"ל וכי סררה אני נותן לכם עבדות אני נותן לכם ויהי' לכם לחם לאכול ובגד ללבוש בתורת שכירות עבדות שלכם כפועל אלא ב"ה אבל מי שאינו עובד להם רק כ"א להשתרר עליהם לא יעבדוהו שאין לו בכירות פעולה עמהם וק"ל:

קז שם / במדבר כו **תניא** °אך בגורל יצא: יהושע וכלב למאי אילימא דלא שקלי כלל השתא דלאו דידהו שקול דידהו מיבעיא אלא שלא נטלו בגורל אלא על פי ה'. יהושע דכתיב °על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל יהושע יט

את תמנת סרח בהר אפרים. *כתיב סרח וכתיב °חרס שם ע"ב / שופטים ב אמר ר' אליעזר בתחלה פירותיה כחרס ולבסוף פירותיה מסריחין. ואיכא דאמרי בתחלה מסריחין ולבסוף כחרס. כלב דכתיב °ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה שופטים א ויורש משם את שלשת בני הענק חברון עיר מקלט הואי עיין כתובות אמר אביי פרוודהא דכתיב °את שדה העיר ואת חצריה יהושע כא נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו:

דלאו דידהו שקול. חלק מרגלים כדאמרן בפירקין דלעיל: כתיב סרח. ביהושע: וכתיב הרס. בשופטים: בתחלה. קודם שבאת לידי יהושע פירותיה דומין לחרס יבשים ורעים כמר שהיו בלי שומן ולבסוף כשבאת לידו פירותיה מסריחים מתוך שומנם כשמשמרים אותם יותר מדאי ומעליותא היא משום בתון חטתו של יהושע נרם: וא"ד. פירותיה מסריחין מרוב שומן שלא היו משתמרין וגריעותא הוא ולבסוף פירותיה דומין לחרס כלומר שלא היו שמנים יותר מדאי אלא במדה שיכולין להכניסן לאוצר ומתקיימין טובא ומעליותא היא: כאשר דבר משה. והיכן דבר דכתיב ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו וזו היא חברון כדרך בה כדאמרינן באגדה ויבא עד חברון מלמד שנשתטח כלב על מערת קברי צדיקים שבחברון והתפלל שם לפני המקום שיצילהו מעצת מרגלים שלא יכשל עמהם: עיר. מקלט הואי. כדכתיב ביהושע לבני אהרן הכהן נתנו את העיר מקלט את חברון ואת מגרשיה: פרוודהא. כפרים ושדות שסביב העיר חוצה למגרש:

מהרש"א בתחלה פירותיה כחרס כו'. ורש"י בספר יהושע פי' חרס ולמה נקרא שמה סרח ע"ש שפירותיהן מסריחין כו' עכ"ל וזה שלא כדברי ב' הלשונות דבשמעתין דדרש את שניהן ונראה שגרא דשמעתין דדרים שניהם משום דודאי בכמה דוכתין מלינו בב' שמות דלא דרשי רק אחד מהן והשני הוא עיקר השם היינו היכא דמוכח כן מן הכתוב אבל הכא אינו מבורר למדרש אחד מהן יותר מהשני וע"כ בא שניהם לדרש' וק"ל:

קח / קנג / שם / בראשית מח / תהלים מד **ואני** נתתי לך שכם אחד וגו' בחרבי ובקשתי וכי בחרבו וקשתו לקח והלא כבר נאמר °כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני. אלא חרבי זו תפלה קשתי זו בקשה:

זו תפלה. שהתפלל יעקב [על בניו] וזכה לקטול את הבכורה מעשו בתפלתו:

מהרש"א שכם אחד כו'. פירש"י בחומש לפי הדרש דהכא שכם הוא מלשון חלק כמו אחלקה שכם וגו' ושאמר. אשר לקחתי מיד האמורי יתפרש לפי הדרשה דהכא מיד עשו שעשה מעשה האמורי וכ"ה בב"ר וע"ש כשיו שהיו מז' האומות החתי והחוי נקראו כל מעשיהם מקולקלים. מדרכי האמורי כי היה העיקר בז' האומות והרמב"ן פי' בע"א ע"ש: ובקשתי זו בקשה כו'. וכן ת"א כינה הכתוב התפלה והבקש' בחרב וקשת כי התפלה הועיל ליעקב במקום ברכת החרב על הרבך תחיה שניתן לעשו וכמ"ש הקול קול יעקב

עין יעקב

אלא שלא נטלו בגורל אלא על פי ה'. אף על גב דלפי משמעות הברייתא דלעיל לא נטל שום יחיד על פי הגורל רק הגורל הי' על השבטים וכל שבט ושבט חלקו חלק כחלק לפי אנשיו בלי גורל מ"מ יהושע וכלב שירשו חלקים רבים של מרגלים ומתלוננים שבעדת קרח היה אפשר שנטלו בגורל קמ"ל דעל פי ה' נטלו ולא בגורל: אמר ר"א בתחלה פירותיה כחרס. ואף על גב דתמנת סרח כתיב מקודם ביהושע י"ט י"ל ת"ת קרי סתנת סרח להראות מיד שהאל י ובש שלה זה נעש' פירותיו סתנים עד שנסרחו ובשופטים כתיב חרס שם העיר שנקבע תחלה ע"ש שפירותיו היו כחרס ולבסוף בני ש"ל ויותר יש לפרש כסדר הקרא דמתחלת כתיב סרח ואח"כ חרס ורש"י בספר יהושע נראה שהוצא לשון ראשון ועיין במהרש"א: קשתי זו בקשה. ובב"ר קשתי בזכות ומ"ש וכינה אותם לקשת כמו שקונן דוד על שאול כנאמר לל

בני

יעקב וגו' והנקשה תועיל לו במהים ברכת הקשת שניתן ליהושע ויזי רונה קשת או שיהיה מלא נקשתי כפי הדרש מהם מלכון נקבה וב' נקבתי במקום שנים כמו בנקשתי ובב"ר אמרו בל"א בחרבי ובר"ה בתפלות וי"ט אבל רש"י במקום פי' בחרבי ובקשתי הוא חכמתי ותפלתי כו' ע"כ ולא ידענו למה לקח לו דרך אחרת והניח דברי התלמוד גם הב"ר ודו"ק:

קט ס"ס **בעא** מיניה רבי חלבו מרבי שמואל בר נחמני מה ראה יעקב שנטל בכורה מראובן מה ראה °ובחללו יצועי אביו יאמר אלא מה ראה שנתנה ליוסף אמשיל לך משל למה הדבר דומה לבעל הבית שגידל יתום בתוך ביתו לימים העשיר אותו יתום ואמר אהנהו לבעל הבית מנכסי א"ל ואי לאי דחטא ראובן לא מהני ליוסף ולא מידי אלא ר' יונתן רבך לא כך אמר ראויה היתה בכורה לצאת מרחל דכתיב °אלה תולדות יעקב יוסף אלא שקדמתה לאה ברחמים ומתוך צניעות שהיתה בה ברחל החזירה הקב"ה לה מאי קדמתה לאה ברחמים דכתיב °ועיני לאה רכות מאי רכות אילימא רכות ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב דכתיב °מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה בגנות הצדיקים דבר הכתוב אלא א"ר אלעזר שמתנותיה ארוכות (בכהונה. ארוכות בלויה. ארוכות במלכות) (רבא) [רב] אמר לעולם רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה שהיתה שומעת [על פרשת דרכים] בני אדם שהיו אומרים ב' בנים יש לה לרבקה וב' בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן היתה יושבת בפרשת דרכים ושואלת גדול מה מעשיו *) איש יודע ציד קטן מה מעשיו איש תם יושב אוהלים היתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה והיינו דכתיב °וירא ה' כי שנואה לאה מאי שנואה אילימא שנואה ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב בגנות צדיקים דבר הכתוב אלא מאי שנואה ששנואין מעשי עשו בעיניה מיד ויפתח את רחמה. מאי צניעות היתה בה ברחל דכתיב °ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא והלא בן אחות אביה הוא אלא אמר לה מינסבת לי אמרה ליה אין מיהו אית לי אבא רמאה ולא יכלת ליה אמר לה מאי רמאותיה אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי ולא מינסיב לי מקמה אמר לה אחיו אנא ברמאות אמרה ליה ומי שרי להו לצדיקי לסגויי ברמאות אין °עם נבר תתבר ועם עקש תתפל מסר לה סימנין כי קא מעיילי לה ללאה סברא השתא מיכספי אחתאי מסרתינהו ניהלה והיינו דכתיב °ויהי בבקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לאו לאה הואי אלא מתוך סימנים שמסר לה יעקב לרחל ומסרתן ללאה לא הוה ידע לה עד ההיא שעתא:

לבעל הבית. יוסף: יתום. יעקב כדכתיב ויכלכל יוסף את אביו: לסוף העשיר. יעקב בבאו לידו בכורת ראובן ע"י שחילל יצועי אביו והיה יכול ליתנה למי שירצה: ואי לאו דחטא ראובן לא הוה מהני ליה ליוסף. בתמיה כלומר מה נתן יעקב ליוסף שהרי מחלק באחיו הוסיף לו ומשלו לא נתן כלום ומשלו הו"ל להטיבו ולא משל אחרים אלא וודאי משלו נתן לו וכן ברכות בברכו הכולם כגון ברכה בכ"ך לאפרים ומנשה וידגו לרוב שאין עין רעה שולטת בהן וכגון מאל אביך ויעזרך שהיינה לראש יוסף וגו' ומה שנתן בכורת ראובן ליוסף טעם אחר יש בדבר: אלא ר' יונתן רבך לא כך אמר. כדאמרינן בכל דוכתא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן: עתידה בכורה לצאת מרחל. שתלד את יוסף קודם שתלד לאה את ראובן אלא דיוסף ראשית אונו דיעקב: ברחמים. בתפלה ולקמן מפרש: צניעות דרחל. לקמן מפרש: רבות ממש. עיניה נוטפות דמעה: בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב שהלך עקם ח' אותיות דכתיב אשר איננה טהורה דאיכא י"ג אותיות ומלי למכתב הטמאה דליכא אלא ה': אלא א"ר אלעזר וכו'. איתא דר' אלעזר לא אשכחן שקדמתה לאה ברחמים אלא איתא (דרבא) [דרב]: ארוכות. גדולות בכהונה ולויה דלוי יצא ממנה במונה כהנים ולוים ומלכות מיהודה: ויפתח את רחמה. היינו שזכתה לבכורה: סימנין מסר לה יעקב לרחל. שתאמר לו בלילה (כשתכנס) [כשתכנה]: ז"ל

עיון יעקב

בני ישראל קשה וכדאיתא בפ"ב דע"ז שקודם לכן לא היו צריכין לקשת פתיי ה' עתהס ע"ש כפרש"י: **בעא** מיניה ר' חלבו מר' שמואל בר נחמני. נראה מדקדק דוקא למנקט כן חרי"ש בר נחמני כי בלא זה הייתי אומר לפי שחטא ראובן בזנות כדכתיב וישכב בלהה פילגש אביו ויוסף קדש שם שמים בזנות אצל פוטיפרע לכך ניתנה הבכורה לו אבל ר' שמואל בר נחמני אזיל לשיטתו דאמר כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה רק שבלבל יצועי של אביו א"כ לא מבעי ליה מה ראה שנתנה ליוסף: **מה** ראה שנתנה ליוסף ה"ל ניתן לבני דינה כמו שנתנה המלכות ליהודה כי שמעון ולוי חטאו בשכם ויוסף: **לימים** העשיר אותו יתום. אע"ג שנטל הבכורה מראובן מיד בבלבל יצועי אביו ת"מ לא העשיר יעקב לחלק למי שירצה עד סמוך למיתה שניתן לו רשות ושיחה עליו הבכורה לכ"ך כמו שירצה מבנא ולית; לבל אחר גרונתי ועיין במהרש"א: **שמתנותיה** ארוכות. עיין במהרש"א כ"ש כ"ר יוסף לשעה שאוב לשעה וכו' וכן הבכורה שניתן ליוסף הוא רק לשעה כי לעתיד יהי' רק שער אחד כדכתיב [illegible] ותמים כ"ד יעמוד לתרום בכימ"א: **ארוכות**. לפי דעת ר"א צ"ל ועיני לאה כלומר שנתני עיניה במתנות אלו יתגלגלו על זה שעיניה נשואות לבכיות על זה וא"כ מימי שזיר הא רחוא על שקדמתה ברחמים כי עבודת הכהונ' היו בבכורים: **אילימא** שנואה ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב. ק"ק מה גנות יש בזה שנאה בחתנה ובפרטות לגמאן דאמר שם שלא היתה שנוא' ממש רק בערך רחל שאהב יותר אהבה יתירה ק"ל כלאה שנוא' וכדכתיב ויאהב את רחל מלאה. א"כ מאי גנאי איכא בזה ותו דיש ז' הוא גנאי א"כ מאי מתרץ שנוא' מעשה עשו בפניה וא"כ איך אמר לאה ותקרא שמו שמעון כי אמרה כי שמע ה' כי שנואה א"כ כ"א לא החזיקה טובה כל כך נעשית שבנואת מעשה עשו בפניה וכ"כ דס"ם דודאי כי שמע ה' כי שנואה א"כ זאת כפשוטו כי אין זה גנות כלל כיון והא דמקשה הש"ס כאן אמר בגנות היינו דוקא בפסוק זה הוא גנות. מדכתיב וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה משמע דלא הי' לה כוס זכות לפתוח את רחמה רק בשביל שהיתה שנואה בעיני יעקב זה גנות גדול לצ"ק בזה גם כן זכותה שנואי' מעשי עשו בפניה ובזה מיושב מה שמקשה גיסי הגאון בספר א"ז בא"ח סימן ר"מ על שהכילו כפיקס שמקשו דאיך שתב יעקב עם לאה והיא שנואה מדכתיב כי שנואה אנכי ולא מביא וירא ה' כי שנואה לאה דכתיב קודם ולפמ"ש לק"מ דפסוק ראשון י"ל ששנואה מעשה עשו בפניה ועיין במהרש"א שכתב דראובן נתעבר מביאה ראשונה שהי' עבור שהיא רחל ואין כאן שנאה ועי"ל דמקרא ראשון י"ל שלאה לא ידעה שהיא שנואה ואין כאן; אפשר תשא"כ בקרא בני מומת דידבי' מגלאתו: **שהיו** אומרים שב' בנים יש לרבקה וכו' וקול המון כקול שדי וידעה כי מה' היתה זאת עשו ללאה ויעקב לרחל וכיון שלא היתה לאה הוגנת לבת זוגו מן השמים יהוי שלא נהיות לה בנים ת"כ פלא כי אלו עוברין בה כהן לישראל או אלמנה או גרושה או זרע אין לה ג"כ כיון שבאת אזה שאינה הוגנת לו לכך כשראה ה' ששנואי' מעשה עשו בפניה לכך ויפתח את רחמה להשלום שהיא הוגנת לו. והא דלא נענש לאה על זה כמו דינה שמצינה מניסולי עשו לאחרו כתיבי י"ל דהאי דינה שה' זיווג בני לפי מעשיו היתה ומוכיחה להרד בחשובי' מהא"כ לאה שרברו כן קודם שנעשה זיווג ראשון וק"ל: **א"ל** אחיו אנא ברמאות. ונגלה בחברת ידע שהי' דימה עשו בבכור' ובכ־נה שתאי אנכי עשו בכורך זה שנמר וה' שרי לצדיקי לסגויי ברמאות אין עם נבר תתבר ועם עקש זה עשו כי מה שמסר סימנים אין כאן רמאות כלל: **מסר** לה סימנים. והא דלא כיון עליו אע"ג דקלא [illegible] סו נכין בני אדם בנשותיהן בלילי' י"ל שעדיין לא הכיר בקול' ועוד י"ל כיון שאמ' לו [illegible] וא"כ אפשר שכיון הקול [illegible] סימנין ועיין במהרש"א ובמדרש איכה על פסוק קול ברמה נשמע שיפס וז"ל ובשעה שנכנסה לחופה הכניס את לאה אחותי ודברתי עם יעקב כדי ש[illegible] יכיר בקול ע"כ עיין שם: בבלגן

הריטב"א ז"ל אין עם נבר תתבר ועם עקש תתפל. פי' דשרי להו לצדיקים למעבד שנדקי דאפשר להו לאזדהורי מרמאות דרמאי אבל לרמויינהו נגיד אקריני אסור ע"כ:

מהרש"א מלה"ד לבעל הבית שגדל יתום כו' לימים העשיר היתום כו'. לכאורה אין המשל זה דומה ממש לנמשל דכבר קודם שכלכלו יוסף בביתו הי' בידו זה העשירות דהיינו הבכור' דכבר חילל ראובן יצועי אביו קודם ירידתם למצרים ואפשר לומר כיון דכבר קודם שידע שיוסף חי במצרים הי' הבכורה בידו ולא נתנה בכל אותן השנים לא' משאר בניו לא רצה ליתנה רק סמוך למיתתו וה"ל שפיר כאילו העשיר יעקב אז סמוך למיתתו אחר שכלכלו והוה שפי' דומה אל המשל ומהכא משמע דלא נתנה הבכורה ליוסף עד אחר שכלכלו במצרים וקשה הא דאמרינן פ"ק דברכות ראו מה בין בני לבן חמי כו' אע"ג דע"כ שקליה לבכירותיה ניכיה כו' אפ"ה לא אקני ביה דכתיב וישמע ראובן ויצילהו ומהכא מוכח דקודם מכירת יוסף ניתן לו הבכורה שנטלה מראובן ולמסקנא דהכא ניחא וק"ל. ומ"ש בגנות הצדיקים דבר הכתוב כו'. כי רכו' העיני' גנאי גדול לאשה כדאמרינן הכונס אשה יבדוק בעיניה שנאמ' הנך יפה עיניך וגו' ומ"ש שמתנותיה כפרש"י גדולות וארוכות מלשון ארוך ממש וכה"ג דרשו בב"ר וגם הקטנה רחל קטנה במתנותיה יוסף לשעה שאול לשעה בית לשעה אבל לאה מתנותיה מלכות וכהונה הוא לדורות אבל קשה לפי הדרש הול"ל ארכות חסר אל"ף הראשונה כמ"ש אבן עזרא ונראה לפרש שנדרש לשון רכות הכתוב מל' לא רכא ולא בר רכא דפרק השותפין שהוא מלשון גדולה וחשיבות שמתנותיה חשובות כהונה ולויה ומלכות וק"ל: ב' בנים היו לרבקה כו'. בני אדם היו אומרי' כן לפי שהיה מדרכי אבותינו אברהם ויצחק לקחת שלא ליקח אשה כ"א מבני משפחתם ומקרוביהם שאברהם נשא בת הרן גם השביע את אליעזר שלא יקח אשה ליצחק בנו רק ממשפחתו וע"כ אמרו בני יצחק ודאי יחושו בכך שלא ליקח אשה מבנות כנען רק ממשפחתם וכמו כן צוה ליעקב אביו ואמו ומסתברא אמרו שלא יחלקו רק את בנות לבן והגדולה לגדול והקטנה לקטן. ובב"ר אמרו שבך היו התנאים כו' ע"ש וק"ל: שנואה ממש כו'. יש לדקדק דתיפוק ליה דא"א לומר כן דא"כ איך עבר יעקב אלאו דלא תשנא גם בלידת שמעון כתיב כי שנוא' אנכי וה"ל ראובן ושמעון חס ושלום מבני שנואה מבני ט' מדות שעליהן נאמר וברותי מכם המורדים וגו' כדאמרינן בנדרים וכהאי גוונא פריך התם מבני חצופה אגידה יששכר שאמרה ליה אלי תבא וכו' וי"ל דמעיקרא קודם שראה יעקב שנפקדה בביאה ראשונה ודאי הי' שונאה והיה בדעתו לגרשה כדאמרינן בב"ר כי שנואה היא שהכל שואלין בה כו' נתן דעתו לגרשה וכיון שפקדה הקב"ה אמר לאמן של אלו אני מגרש כו' ע"ש וכן משמע מתוך הכתוב שהיה שונאה מעיקרא טרם שילדה את ראובן מדכתיב כי עתה יאהבני אישי וגו' ובראובן מביאה ראשונה נתעברה שאז לא היה שונאה כי לא ידע אז שהיא לאה וצ"ל לפ"ז מה שאמרה לאה בלידת שמעון שנואה אנכי היינו על שהיתה שנואה ליעקב קודם שראה שנפקדה בהריון והיה דעתו לגרשה אבל אחר שנפקד' בביאה ראשונה שניכר הליונה טוב לא היה שונא' אלא דבהאי קרא לא בעי תלמודא לפרש הכי משום הך קושיא דלא דיבר הכתוב בגנות הצדיקים וזה גנות הוא לה שיעקב שונאה טרם שראה בה שנפקדה וע"כ דרשו בו משום שנואין מעשה ש' ועב"י בטור א"ח סי' ר"ם כתב עוד תירוצים לזה הקושיא ע"ש אבל לפי פשט הכתובים והתלמוד ודברי ב"ר שכתבנו אין לך אלא מה שאמרנו ודו"ק: ובי אחי אביה הוא כו'. ויש לשאול דאימא קורבה דאחוה אית ליה בהדי אבוה דה"נ אמרי' בפ' ד' מיתות גבי וגם אמנה אחותי בת אבי היא וגו' ותיסברא אחותו הואי בת אחי כו' אלא ה"ק קורבא דאחוה אית לי בהדה וכה"ג פרש"י בחומש גבי לוט דכתיב כי אנשים אחים אנחנו וי"ל דהתם שפיר קא"ל אחותו משום דבני בנים הרי הן כבנים והרי היא כבת אביו כפרש"י שם וכן גבי לוט אבל הכא כיון דא"ל כי בן רבקה הוא לה הל"ל מעיקרא שהוא אחי אביה כאילו הוא בן בתואל משום דבני בנים כו' ועוד דאי משום דבני בני' כו' א"ל יעקב שהוא אחי אביה כאילו הוא בן בתואל א"כ מטעם זה ה"ל נמי רחל כאילו היא בת בתואל וה"ל ליעקב למימר אחיה הוא כאילו הם שניהם בני בתואל ולכך דרשו בו שא"ל שאף שלפי האמת אני בן רבקה מ"מ אחי אביה אני ברמאות ובב"ר אם לרמאות כי אחי אביה ואם לצדיק וכי בן רבקה הוא וע"פ הדברים האלה יש ליישב גם מה שאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני חנם דה"ק לו הכי מה שאמרת לבתי אחי אתה ברמאות לעבדני בחנם הוא דודאי יש לך שום רמאות בזה ודו"ק: אלא מתוך סימנין כו'. דליכא למימר שבאלה סימנין היה סבר בלילה שהיא רחל עד שבקר שראה אותה לאור היום דמסתמא היה מכירה בקול כשהיה מדבר עמה כדאמרינן בפרק המניח ופ' גיד הנשה דלא הותרו סומים ופקחים בלילות בנשותיהם אלא בטביעות עינא דקלא אלא ע"כ שמסירת הסימנין שידעה לאה להודיעם ליעקב הם השיאו את יעקב שלא להכירה בקול כמו שהטעו סימני שער הידים את יצחק שלא הכיר את יעקב בקול וכהאי גוונא אמרו בב"ר בצפרא והנה היא לאה וא"ל רמייתא בת רמאה לאו בליליא הוינא קרינא רחל ואת ענית כו' הרי שלא הכירה בקול מיהו ק"ק למה היה לו ליתן לרחל הנהו סימנין דהוה ליה לסמוך אטביעות עינא דקלא וי"ל שהיה עושה יעקב כן על צד היותר טוב שלא ירמוה אותו ודו"ק:

הרי"ף והיינו דכתיב ויהי בבקר וגו'. צריך לדקדק הא דקאמר והיינו דמשמע דבהאי דרשה דמסרה לה סימנים ניחא והלא גם אם נפרש דלא מסרה לה סימנים נמי ניחא דכל הלילה היה במחשבתו ודעתו שהיא רחל ובבקר מצאה שהיא לאה. ויש לדחות דאם לא מסר לה סימנים מי הוציאה ליעקב מידי הסס ספק שמא היא לאה ורמהו לבן ואיך אמר ויהי בבקר והנה היא לאה כיון שבלילה היה בספק אבל עכשיו שדרשנו שמסר לה סימנים היה מונעם שהיא רחל ובבקר והנה היא לאה. ועוד אפשר דדייק דהול"ל ויהי בבקר וירא והנה היא לאה ומדקאמר ויהי בבקר והנה היא לאה משמע דקאמר על הסימנים שמסרה לו בלילה והיה בדעתו שרחל מסרה לו ויהי בבקר והנה אותה שנתנה הסימנים בעוד לילה היא לאה והיינו דכתיב ויהי בבקר והנה היא לאה:

בעא מיניה אבא חליפא קרוייא מר' חייא בר אבא בכללן אתה מוצא שבעים ובפרטן אי אתה מוצא אלא שבעים חסר א' א"ל תאומה היתה עם דינה דכתיב °ואת דינה בתו אלא מעתה תאומה היתה עם בנימן דכתיב

עין יעקב

בכללן אתה מוצא בשבעים ובפרטן אי אתה מוצא אלא שבעים חסר א'. פרשב"ם ומבני לאה חסרים וכתיב בכלל דידה ל"ג נראה דהיינו רשב"ם דלא מייתי דקרא קאמר שבעים ובפרטן אף על פי שהוא חסר אחד משום שהוא מספר שלם כיון במספר ארבעים יכנו אע"פ שהוא רק ל"ט וכן הספירה חמשים יום אע"פ שהיא רק מ"ט וכ"כ רש"י ומבני לאה חסרים אחת דכתיב בכלל דידה ל"ג ואינו רק ל"ב וצ"ל דקשה לרשב"ם דנמנה מחצרון ואת דינה בתו ומקשה לו מאת בנימין דכתיב מקודם הי"ל לתרץ המספר מק"מ הקודם ואת בנימי' והא קא ליקשה א"א תעשה תאם דינה לכן כתב הרשב"ם יש י' לאה חסר לכך הול"ך לתרץ מלא דינה שהיא מבני לאה מאח"כ בנימין היה מבני רחל והתקשה שלא יקשה אבל כ"ל דבני לאה דהא יתירץ תיכף את דינה אבל עכשיו הקשי' מזה בנימין: **אלא** מעתה תאומה היתה עם בנימין. אע"ג דאיכא כמה טעמים דכתיב בבני יעקב אם יצא קא קשיא רק דבנימין ועוד דלא"א מה קודם ירידתו לגלים י"ל דלהכי קמקשה מאת בנימין כל מי והתם ודאי א"א לומר שנולד עמו תיומה שהרי כתיב ש"ים ילדים אמו ונשאר לבדו לאמו והגבר שזה כו.ם התוספות שמקשים היאך ס"ד כל המקשה שס"ס לומר שנולד' תיומה עם בנימין הא בעלמא אמרינן תיומות היו עם כל השבטים א"כ גם בבנימין ויוסף

פס ע"ב דכתיב *°את בנימן [אחיו בן אמו] א"ל מרגלית טובה
סנ מ"ג היתה בידי ואתה רוצה לאבדה ממני הכי א"ר חמא ברבי חנינא זו יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות
במדבר כו שנא' °אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים:

בכללן. כל ישראל שבאו למצרים: **אתה מוצא ע'.** דכתיב כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה שבעים: **ובפרטן.** כשאתה מונה אחד אחד בפרטן אי אתה מוצא אלא ס"ט דכתיב כל נפש ששים ושש ויוסף ובני בניו ומבני לאה חסרים דכתיב בכלל דידה ל"ג ובפרטם שלשים ושנים: **תיומה.** שילדה לאה ב' בנות בכרס א': **ואת.** רבויא הוא: **מרגלית טובה.** טעם יקר בעיני כמרגלית שלא הייתי רוצה לגלות ומעיקרא למדודי הוא דבעי: **לאבדה ממני.** כלומר לגלותה לאחרים ולאבד את הטעם היה אומר כן: **זו יוכבד.** ולכך לא פרטו בה לפי שעדיין לא יצאתה לאויר העולם אלא עובר במעי אמה היתה בכניסתה למצרים:

מהרש"א תאומה היתה עם בנימן כו'. כתבו התוס' ובעלמא אמרינן תאומים היו עם כל השבטים עכ"ל לכאורה כוונתם דקשיא להו מאי פריך דלמא אה"נ שתאומה נולדה עם בנימן ומתה קודם שבאו למצרי' אבל תאומה של דינה באה בכלל השבטים למצרים וע"ז תירצו דהכי פריך כיון דבעלמא אמרינן דתאומה נולד' עם כל השבטים ע"כ את בנימן לאו לרבות תאומה קאתי דלמאי נכתב ביה טפי מכל שאר השבטים וכיון דאת בנימן לאו לרבות תאומה קאתי את דינה נמי לאו לרבות תאומה קאתי אבל עיקר הקושיא חסר מן התלמוד דה"ל לאתויי היה דתאומה נולדה עם כל השבטים דהא ליתא בכל התלמוד אלא בב"ר פ' וישב וע"כ נראה כוונתם דלפי אותו דרש דתאומה נולדה עם כל השבטי' לא פריך מידי דאימא דכולן מתו קודם שבאו למצרים חוץ מאחת מהן והיא השלימה המנין של ע' מיהו גם בזה י"ל דה"ל לקרא לפרט אותה אחת. שבשלמא בההוא מכילתא כמו שפרט כל ס"ט נפש ולמאי דבעי למימר את דינה לרבות כיתא, שהרי פרטו אותה בהך מכילתא ואין להקשות דהכא דחי ליה ולא דרש מאת דינה ומאת בנימין לרבות תאומה ובפ' הבע"י מרבינן מאת אחיו את הבל תאומה לקין ותאומה להבל די"ל דהתם לפי ענינו שמדבר בלידת קין והבל יש לרבות נמי מאת לידת תאומה משא"כ הכא דהא ודאי את בנימן לפי מקומו וענינו לאו לרבות תאומה קאתי מדכתיב וירא את בנימן אחיו דע"כ בנימן ראה ולא תאומתו דלמה באתה תאומתו עמו שהרי יוסף לא בקש רק ואת אחיכם הקטן וכיון דאת בנימן ודאי לאו לרבות תאומה קאתי את דינה נמי לאו לרבות תאומ' קאתי דאית לן לאוקמי ריבוי שלהם בחד גוונא ודו"ק: **לידתה וכו'.** מפרשב"ם לעיל בפירקין אשר ילדה אותה ללוי קרא יתירא הוא דכבר כתיב בת לוי עכ"ל וא"ת א"כ מאי ידרוש בקרא דהכא אשר ילדה ליעקב בפדן ארם וכי היתה לידתה בפדן ארם ולא הורתה דאשר ילדה נמי קרא יתירא הוא דכבר כתיב ואלה שמות בני ישראל גומ' וי"ל כיון דהאי קרא בהאי ענינא דהכא כתיב מתפרש שפיר דה"ק דכל אשר נולדו ללאה בפדן ארם הן הבאים מצרימה וק"ל: **ולידתה בין החומות.** כתב הרא"ש דדוקא נקט בכה"ג שהוא בכלל הבאים מצרימ' משום שנולדה בין החומות טרם בואם למצרים עכ"ל וכן נראה מפירש"י פרשת פנחס שהורתה לא היה כלל במצרים שנולדה בין החומות אבל מפי' רשב"ם לעיל נראה דבין החומות הייט תוך מצרי' ומשום דקאמר בדרך גבי הורתה וקאמר נמי בין החומות גבי לידתה וקחשיב לה בכלל הבאים. לפי שהיתה בבטן אמה אף שלא נולדה קודם שבאו למצרים וניחא טפי לפירושו דלכך לא חשיב לה בהדיא לפי שלא באה למצרים אלא בבטן אמה מיהו לפירושם נמי י"ל דכיון דנולדה בין החומות שהגיעו לארץ מצרים קצת לא חשיב לה בהדיא בכלל הבאים וק"ל: ודע לפי סוגיא דשמעתין פרש"י בחומש ובנות בניו סרח בת אשר ויוכבד בת לוי עכ"ל וטען הרמב"ן ומה יראה בבנותיו אבל דרך הכתוב כו' עכ"ל ע"ש וכתב הרא"ם ולא זכר הרמב"ן מה שפרש"י ויקומו כל בניו ובנותיו לנחמו ר"י אומר אחיות תאומות כו' עכ"ל ע"ש ואין כל זה מספיק לתרץ קושית הרמב"ן דהא גבי בני לאה כתיב כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש ושם לא היה בכלל נפש ל"ג מבנות לאה רק דינה וכתב בנותיו בל' רבים ומהרא"י בביאוריו ביטל דעת הרמב"ן דבנותיו היינו דינה וסרח בת אשר דבני בנים הרי הן כבנים כו' עכ"ל ולפ"ז נמי ניחא הא דכתיב גבי בני לאה בניו ובנותיו ל"ג היינו דינה ויוכבד בת לוי שהם בנותיו מלאה דבני בנים הרי הם כבנים ומה שהקשה מהר"ן על דברי מהרא"י דא"כ גבי ויקומו כל בניו ובנותיו למה לא פירש נ"כ שהם דינה וסרח כו' עכ"ל ע"ש לאו קושיא היא דהתם כיון דלא"כ' לפרש בנותיו ממש כר"י ניחא ליה לפרש כפשוטו משא"כ הכא דלא"א לפרש בנותיו ממש כר"י דכיון דלא נמנו כאן ע"כ מתו כבר כמ"ש רש"י לקמן ועוד דכל בניו ובנותיו ל"ג א"א לפרש כן דהא לא חשיב ליה רק דינה כמ"ש לעיל ומ"ה הוצרכנו לפרש שם כדברי מהרא"י גם מה שפרש"י בחומש לדברי האומר תאומות נולדו עם השבטים צריכין אנו לומר שמתו לפני ירידתן למצרי' שהרי לא נמנו כאן עכ"ל וטען עליו הרמב"ן וא"ל לזה שהרי אמר ר"י לאחיותיהם נשאו השבטים כו' אלה התאומות הם נשי בניו והכתוב אמר עליהם מלבד נשי בני יעקב כו' עכ"ל. ועוד האריך ע"ש. וכיוצא בזה טען הרא"ם אבל הנראה דהמקראות ודאי מוכיחין כפרש"י הא דכתיב מלבד נשי בני יעקב לאו אותן תאומות היו אלא נשי' אחרו' שהיו להן מבאי מצרים אבל התאומות כבר מתו מדכתיב פ' עקב בשבעים נפש ירדו אבותיך וגו' ואילו היו התאומו' קיימות היו טפי מע' נפש דהתם לא כתיב מלבד נשי בני יעקב והכי מתפרש קרא לפרש"י כל הנפש הבאה וגו' והוי כולן יוצאי ירכו מלבד נשי בני יעקב שלא היו יוצאי ירכו היו ס"ו וע"כ הכי מתפרש הקרא לרבי נחמיה דכלותיו איכן יוצאי ירכו וה"ק קרא מלבד נשי בני יעקב שלא היו יוצאי ירכו ולא היו בכלל ס"ו הבאים ועוד ראיה גמורה יש לפרש"י ממ"ש שדינה היתה אשת שמעון שכבעלה לכנעני וא"כ היא בכלל נשי בני יעקב ולמה פרט בה הכתוב יותר מבשאר בנותיו התאומות דהא בכלל נשי בני יעקב היא אלא על כרחך נשי בני יעקב לאו בבנותיו קא מיירי גם מה שכתב הרמב"ן דר"י מזה הכתוב אומר כן כי מה טעם מלבד נשי בני יעקב כו' עד כאן לשונו אין צ' הראיה מכרעת אלא מדכתיב ויקומו בניו ובנותיו וגומ' משמע ליה בנותיו ממש ותאומות נולדו לו כיון דלא נזכר לידתן כמו שנזכר לידת דינה ומדלא הזכר ג"כ למי נשאו קאר"י דנשאו לתאיהן וזרען הוא זרע אחיהן השבטים גם דברי הרמב"ן בפ' וישב מטין כפרש"י דוק עליהם וק"ל:

בשם הרב המאור הגדול מוהר"ר מאיר בן הגאון מוהר"ר יונה ז"ל אב"ד דק"ק זאלקווי: תאומת נולדה וכו'. איתא במדרש תאומה נולדה עם כל שבט וש'. יובן למה באתה נולדה תאומה עם כל אחד. ובזה יובן פסוק קשה להעולם ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני דאי איתא שנולדה תאומה עם כל אחד היאך יתכן להיות ראובן בכורו וראשית אונו כפרש"י והמפרשים שהיא טפה ראשונה הא משלו חז"ל משל לשפופרת נכנס אחרון יצא ראשון כמו גבי יעקב ועשו שזה היה בכור ליצירה וזה ללידה. ונקדים מה שכתב בעל שפתי כהן על פסוק ומספר את רובע ישראל משום טפה ותחינת טפה לא יצאה מיעקב לבטלה יעו"ש. ואיתא בספר ספרא דצניעותא דיעקב נגס שאר"י ז"ל נפרשת תזריע חי"ל דע שארז"ל שאב מזריע לע

והאם מזרעת אודם וכרי שמתוך שניהם נברא הולד כי הזכר בא מכח טיפת מוח שבמוח והנקבה באה מכח מוח בינה. וחכמה ובינה אלו המוחין שוין באיש ובאשה אלא הדבר הוא שבאיש גובר ומקדים בחינת דכורא שבו. ובאשה להיפך גובר ומקדים בחינת נוקבא שבה. א"כ כשהאשה מזרעת תחלה אזי בחינה ראשונה דהטיפה היא נוקבא ובחינה שניה הוא דכורא. וכשהאיש זורע אח"כ אזי בחינה ראשונה שלו הוא דכורא ומתדבק עם בחינת דכורא דהאשה ונעשה מבין שניהם בן זכר כי אלו שני מיני טפות דכורים באו יחדיו זה אחר זה לאפוקי כשהאיש זורע תחלה וגו בחינת דכורא גובר ומקדים באותה הטפה ובחינה שנייה הוא בחינת נוקביה ואחר כך מזרעת האשה ובה קודמת בחינת נוקבא ומתחברת עם בחינת נוקביה דאיש ונעשי' נקבה מטפה שלימה של שניהם יחדיו כי מה שנתחברו יחדיו נעשה ולד ולא מהחצי עכ"ל. א"כ גבי יעקב בהכרח צ"ל שהוא הזריע תחלה דהו"ל ראשית אונו וגבר בתחלה בחינת דכורא דידיה והדר בחינת נוקביה דידיה ואח"כ הזריעה לאה בחינת נוקבא דידה בתחלה והדר בחינת דכורא דידה א"כ פגעו בתחלה שני בחינות נקבות אהדדי ונעשה ולד נקבה מהם. וגבי יעקב נאמר ומספר את רובע ישראל שלא יצתה שום בחינה לבטלה א"כ בהכרח בחינה ראשונה דדכורא לא בטלה אלא נתחברה עם בחינה שניה הנשארה מבחינות לאה ונעשה מהם ולד זכר. א"כ הויא הנקבה קודם ליצירה והזכר קודם ללידה כמשל הספופרת הנ"ל והויא הזכר ראשית אונו כי הוא בחינה ראשונה דיעקב. ויצא על נכון ראובן בכורי ללידה וראשית אוני לזריעה. ולכך נולדו תאומות עם כל שבט כי לא יצא לבטלה שום בחינה מיעקב ודו"ק כי הוא נכון וחריף:

קיא שם **בעא** מיניה רבי [חלבו מרבי] שמואל בר נחמני (מר
בראשית ל יונתן) כתיב °ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף
וגו' מאי שנא כי אתיליד יוסף א"ל ראה יעקב אבינו
שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף
עובדיה א שנאמר °והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית
ש"א ל עשו לקש וגו'. איתיביה °ויכם דוד מהנשף ועד הערב
וגו' א"ל דאקרייך נביאי לא אקרייך כתובי דכתיב
ד"ה א יב °בלכתו אל צקלג נפלו עליו ממנשה עדנח ויוזבד
וידיעאל ומיכאל ויוזבד (ואליהו) [ואליהוא] וצלתי ראשי
שם ד האלפים אשר למנשה. מתיב רב יוסף °ומהם מן בני
שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש מאות ופלטיא
ונעריה ורפיה ועוזיאל בני ישעי בראשם ויכו את שארית
הפליטה אשר לעמלק וישבו שם עד היום הזה אמר רבה
ד"ה א ה בר שילא ישעי נמי ממנשה אתי דכתיב °(ובני מנשה
חפר עפר) [ואלה ראשי בית אבותם עפר] וישעי:

ע' פרשב"ם ורש"א

מאי שנא. דלא רצה לשוב לבית אביו עד שנולד יוסף: **ויכם דוד.** בעמלק איירי כשפשטו על צקלג והכו נשי דוד והלא דוד מיהודה היה ולא מיוסף ונפל זרעו של עשו בידו דעמלק היה בן אליפז בן עשו ואת אמרת שאינו נמסר אלא בזרעו של יוסף והלא גם ביד שאר השבטים נמסר ואמאי קאמר קרא ובית יוסף להבה ולא שאר שבטים: **דכתיב.** בד"ה בלכתו אל צקלג להלחם בעמלק: **נפלו עליו וגו' ראשי האלפים אשר למנשה.** ולפי שנשתתפו עמו ממנשה בן יוסף לכך נפלו בידו: **מבני שמעון וגו'.** אלמא ביד בני שמעון נפלו:

הריטב"א ז"ל ובני מנשה חפר וישעי. אין המקרא הזה בשום מקום אלא מקרא קצר נקטיה דהתם בד"ה שנה לישעי בתוך בני מנשה ודרך התלמוד כן לקצר בפסוק ופעמים שמוסיף בהם לביאור כמותם שאמרו במסכת תענית לתת להם פארים ותקוה בגולה שהוסיף בגולה על המקרא לפי שכך ענינו למעלה מאותו מקרא אבל אין בעיקר המקרא אלא לתת להם פארים ותקוה ותו לא מידי:

מהרש"א מ"ש כי איתליד כו'. אע"ג דקשטא דמלתא דלא תמו י"ד השנים שעבד בנשיו כדאמרינן ספ"ק דמגילה שיעקב כשבא לבית לבן היה בן ע"ז שנה ואחרי את י"ד שנה נולד לו יוסף מ"מ לא הו"ל להזכיר כאן לידת יוסף אי לאו שלידת יוסף היא הסיבה שאמר יעקב ללבן שלחני וגו' וק"ל: **יעקב לאש כו'.** עיין פרש"י בחומש והוא מבואר כי בקנייתו הבכורה ובנטילת הברכה של יעקב מעשו ניתן שיעקב יהיה מושל באחיו עשו הגדול ממנו וכל זה נתן יעקב ליוסף כדאמרינן בסוגיין מדכתיב ואני נתתי לך וגו' אשר לקחתי מיד האמורי וגו' ובזה נמסר ביד יוסף זרעו של עשו ולא נמסר כן ביד שאר אחיו וק"ל: **ובני מנשה חפר וישעי.** אין זה פסוק בשום מקום אלא כ"כ בד"ה ובני חצי שבט המנשה וגו' ואלה ראשי בית אבותם עפר וישעי וצריך להגיה עפר במקום חפר גם התלמוד קיצר הקרא וכן דרך התלמוד כמ"ש התוס' גבי ונתן הכסף וקם לו וק"ל:

הרי"ף שאין נמסר אלא ביד זרעו של יוסף וכו'. וקשיא לי כיון שבית יעקב הוא אש למה הוצרכה ללהבה כי יש באש די בער את הקש כדכתיב הנה היו כקש אש שרפתם וגם שם קשה שדרשו חז"ל כקש זה עשו אש שרפתם זה יעקב כדכתיב בית יעקב אש ולא יצילו נפשם מיד להבה זה יוסף שנאמר ובית יוסף להבה וכיון שבית יעקב אש שורף את הקש מה צורך עוד לבית יוסף להבה ואפשר לומר שלא נמשל יעקב לאש אלא בזמן שזרעו עוסקים בתורה שהיא אש שנאמר הלא כה דברי כאש וכתיב אש דת למו והיינו בזמן שקולו של יעקב מצפצף בד"ת אז אין הידים ידי עשו אבל בזמן שאין הקול של יעקב מצפצף בד"ת אז שולטים ידי עשו ולכך הוצרכה ללהבה של יוסף לשרוף וזהו שאמר הכתוב הנה היו כקש בית עשו שאש של יעקב שרפתם בזמן שעוסקים בית יעקב בד"ת שהם אש ולא יצילו נפשם לבית עשו מיד להבה שמלהט אותם יוסף אע"פ שלא יהיו בית יעקב עוסקים בד"ת וזהו ולא יציל נפשם מיד להבה:

ההוא דאתא לקמיה דר' חנינא אמר ליה מוחזקני ע"ב
בזה שהוא בכור א"ל מנא ידעת א"ל דכי הוי
אתו לגבי אבוה אמר להו זילו לגבי שבחת ברי דבוכרא
הוא ומסי רוקיה ודלמא בוכרא דאימא הוא גמירי בוכרא
דאבא מסי [רוקיה] בוכרא דאימא לא מסי [רוקיה]:

מוחזק אני בזה שהוא בכור. והיה עד אחר עמו ואמר בכור היה שמו שבחת כדלקמיה: **דכי הוו אתו.** החוששין בעיניהן: **שבחת ברי.** שם הבכור ולאו היינו בריה דר"ח דאמרינן בלא יתפאר אמר ר"ח לא שכיב שבחת ברי אלא דקץ תאנתא בלא זמנה: **מסי רוקיה.** לעין:

אה"ב רבי חנינא רופא היה כדאמרינן מימי לא שאלני אדם על מכה שהיא בגופו וחיה והיה יודע שרוק הבכור מרפא לעין בסגולה והבכור לאב כי הוא ראשית אונו לו משפט הרפואה:

אמר

עין יעקב

יוסף בכלל ועיין במהרש"א: **איתביה.** הכים יהודה כתב ז"ל לפי המדרש ילקוט נביאים אופנים מבואר למה במלחמותם לא יתחברו לעירי הלאן משום שלא יצא הקליפה לנקום מעשו שרדף את אחיו יעקב יאמר עשו מדוע רדפתם את אחיכם יוסף ומכרתם אותו לכן לא יפול אלא ביד יוסף שרדפוהו אחיו והוא גמל טוב עמהם א"כ לפ"ז יש לשמוה מאי פריך דהתם באו עמלקים ופשטו על צקלג ולקחו בשביה נשי דוד וגו' והוכרח דוד להציל את בניו ולהכוסס הכאה זו אפשר לעשות ע"י כל השבטים רק אותו הכאה שיקום נקמת דם עבדיו השפוך זה א"א לעשות אלא ע"י יוסף ולא שארי מלחמות ויעקב היה מתיירא מעשו שלא ירדוף אותו בחנם לכך המתין עד שנולד יוסף שלא יפול בעבור זה אלא ביד יוסף שכ"ל ונ"ע דלקימא דהא גמרא יליף מפסוק ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף מאי שנא כי אתיליד יוסף רצה יעקב לחזור לבית אביו משום שיוסף הוא שטנו של עשו ויעקב עדיין לא ידע שירדפו אחיו את יוסף והוא ישפה להם טובה א"כ מקשה שפיר: **ראה** יעקב שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף. ולפי שיוסף שטנו של עשו לכך לא היה מתיירא ממנו לבוא אל בית אביו שהרי ברח מפני עשו והטעם כיון שעיקר קטרוגו של עשו היה נטילת הבכורה ובשנולד יוסף שוב אין לו לקטרג כדאיתא פ"ק דברכות

ראו

קיב **אמר** להו רבא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע
יף קל ע"ב כי אתי פיסקא דדינא דידי לקמייכו וחזיתו ביה פרכא לא תקרעוניה עד דאתיתו לקמאי אי אית לי טעמא אמינא לכו ואי לא הדרנא בי לאחר מיתה לא מיקרע תיקרעוניה ולא מיגמר תגמרון מיניה מיקרע לא תקרעוניה דאי הוינא קיים דלמא אמינא לכו טעמא
יף קלא *ומגמר לא תגמרון מיניה דאין לדיין אלא מה שעיניו רואות:

פסקא דדינא. שפסקתי ומסרתיו לאדם להיות לראיה בידו אל תקרעוהו לבטל דברי: **דאי הוה כו'.** ובמת גם אהם שמא אז תירון לקושייתכם: **לא תגמרו.** לדון מיניה אלא כפי שדעתיכם נוטה דאין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות:

אה"ב אחרי כתבי מה שכתבתי מאמר זה בע"י ולא הביא עליו לא פרש"י ולא פי' אחר ולא נמנעתי לכתבו פה מפני חדוש שאחדש בו והוא שמכאן למחברים להשיב ולהשיג על דברי המחברים בספרים אשר בחיים חייהם ואחריהם אל המתים ולא ישיבו אל לבם כי בעודם כתב המחבר הסברא ההיא ראה ויספרה הכינה וגם חקרה וסוף כוף אין לו אלא מה שעיני לבו ושכלו ראו ויש לסר יבלא פיו ולבונו וידו בכח על שורה אחת נגד מחבר ספר שלם ואין אהו דעת ותבונה לחבר יריעה קטנה כי נקל למלא עילה ושחיתה בחבורים אחרים וקשה לחבר כמותם. וזה יקרה על הרוב אחרי מות המחבר כי אין לו פה להשיב כאשר ה"בח עשו כן ולא הועילו נגד אוצר בחכמות הרב הגדול בר ישראל ואורו הרמב"ם ז"ל ומה יפו ומה נעמו דברי בעל ספר החסדי וז"ל אם איזה א' יוכל להשיב על דברי או ימות גם הוא כמוני או יאמין לי עד עת שנכי:

קיג **ההוא** דא"ל לחבריה נכסי לך ואחריך לפלוני וראשון
יף קלג ע"ב ראוי ליורשו הוה בתר דשכיב ראשון אתא שני
ע' וקא תבע. סבר רב עיליש קמיה דרבא למימר שני נמי
נסידושי קא שקיל. א"ל דייני דחצצתא הכי דייני לאו היינו דשלח
הלכות עניס פ רב אחא בר רב שילא איכסיף (א"ל) [קרי עליה] °אני ה' בעתה אחישנה:

ההוא דא"ל להבריה. הראוי ליורשו: **שני נמי שקיל.** שהרי לא נתן לראשון כי אם כל ימי חייו ומתנה איכה מתקיימת אלא לדעת הנותן: **דייני דהצצתא.** דייני פשרה שאין בקיאין בדין ומוללין מחלה לזה ומחלה לזה כדין ממון המוטל בספק. ור"ח פי' הלכתא בית הקברות: **ולאו היינו דשלח וכו'.** וכיון דראשון ראוי ליורשו אין לב' אחריו כלום: **איכסיף.** רב עילים מרבא פן יאמר רבא בלבו אילו לא הייתי בכאן היה דן שקר וכן כל הדינין שהוא דן שלא בפני: **קרי.** רבא עליה דרב עילים לנחמו: **אני ה' בעתה אחישנה.** בשעה שהצדיקים צריכים לישועה הקב"ה ממציאה להם אף אתה יודע אני בך שמעולם לא באת תקלת דין על ידך שהרי עכשיו זימנני לך הקב"ה קודם שהגעת להוראה ולא נכשלת. והריטב"א ז"ל כתב פי' זה ואמר אין פי' זה מחוור. והנכון כדפר"ח ז"ל לא תכלם מפני שלא מלאת עדיין חכמה גדולה כאחד הגדולים כי כשתגיע לזמן שאתה ראוי לכך דהיינו ארבעים שנה יחיש לך השם ימי באותה שעה החכמה הראויה כאחד הגדולים זהו הפי' הנכון עכ"ל הריטב"א ז"ל:

קד. **משנה** הכותב נכסיו לאחרים והניח את בניו מה שעשה עשוי אבל אין רוח חכמים נוחה הימנו רשב"ג אומר אם לא היו בניו נוהגין כשורה זכור לטוב: **גמ'** (יוסי) [יוסף] בן יועזר היה לו בן שלא היה נוהג כשורה הויא ליה עיליתא דדינרי קם אקדשה לשמים אזל בריה נסיב בת גדיל כלילי דינאי מלכא אולידה דביתהו אייתי לה נוניתא קרעה אשכח בה מרגליתא אמרה ליה לא תמטייה לבי מלכא דשקלי ממך בדמי קלילא זיל אמטיה לגזברי דבי מקדשא ולא תשיימא את דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט דמי אלא לישיימו אינהו אמטייה שיימוה בתליסר עיליתא דדינרי אמרי ליה שבע איכא שית ליכא אמר להו שבע הבו לי שש הרי הם מקודשים לשמים עמדו וכתבו (יוסי) יוסף בן יועזר הכניס אחד ובנו הכניס שש ואיכא דאמרי (יוסי) [יוסף] בן יועזר הכניס אחד ובנו הוציא שבע. אמר שמואל לרב יהודה שיננא לא תהוי בעבורי אחסנתא ואפילו מברא בישא לברא טבא וכ"ש מברא לברתא:

מה שעשה עשוי. מלתא דפשיטא הוא ומשום סיפא נקט ליה דאסור לעשות כן: **אין רוח חכמים נוחה הימנו.** אין לחכמים נחת רוח ממעשיו אלא חרון אף גורם לשם שכועסים עליו דקא עקר נחלה דאורייתא: **רבן שמעון בן גמליאל וכו'.** בגמ' מפרש אם בא לחלוק או לפרש: **בת גדיל כלילי דינאי.** בת מי שמקלע עטרות (ליכאי) [דינאי] המלך: **זבין נוניתא.** דג לצורך אשתו שילדה: **לא תמטייה לבי מלכא.** למוכרו לצורך עטרות המלך: **בדמי קלילי.** בזול: **לגזברי.** של הקדש ויקחוהו לאבני אפוד דכהי דבטלו אורים ותומים מלישאל בהן כדכתיב עד עמוד כהן לאורים ותומים כאדם שאומר לחברו עד שיבוא הנביא אפוד וחושן מיהא לא בטלו דאין כהן גדול משמש בלא ח' בגדים: **ולא תשיימיה את.** שלא תפתח לומר בכך וכך אתננה להקדש (וכיון) [דכיון] דשיימת ליה בדמי קלילי תו לא מצית למישקל מינים גופי דאמירה לגבוה וכו' דכתיב ואיש כי יקדיש מולא שפתיך תשמור אלא הגזבר שהוא בקי ישיימנה לך וירא שמים הוא ולא ישום אותה בזול: **שבע איכא.** מן הי"ג יש שבע להקדש ושש חסרים: **הרי הם מקודשות.** כלומר מה שעוה האבן יותר אני מקדים: **עמדו וכתבו.** נראה בעיני שהיו כותבין חשבונות של הקדש כמה מכניסין וכמה מוציאין [ומיהו מלשון שכתבו דייקינן ואיכא למימר נמי דלמילף מינה כתבו כן]: **הכניס אחד.** חדא עיליתא דדינרי ובנו (שהוא) [שהיה] שטוף שלא יתנהג כשורה הקדיש שש שזכות אביו שהקדיש אחד

עיון יעקב

ראו מה בין בני לבן חמי ועיין בילקוט שופטים דף ע' ע"ד נאמרו הרבה טעמים ע"ש: **עד דאתיתו לקמאי.** כי אין חנין לאדם שלא בפניו וכי אתי לקמאי כי א"ת לי טעמא וכו' ואי לא הדרנא בי כי כך דרכו של רבא להיות מודה על האמת ולהזור מדבריו כדאלינו הדר אוקי רבא אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי טעות הן בידי: **דאי הוינא קיים** דלמא אמינא לכו. ואין משיבין את הארי לאחר מותו ואולי יבא אחר בן גילו לפרק ומגמר לא תגמרון מיניה כי טוב וגו' מן אריה מת על כן הניחהו עד שיבוא אליהו בב"א: **אבל** אין רוח חכמים נוחה הימנו. ומזה הטעם נ"ל כשאמרה ש"ס כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק לא היה דעת אברהם נוחה כדכתיב וירע הדבר מאוד בעיני אברהם על אודות בנו: **יוסי בן יועזר היה לו בן.** מייתי האי מעשה להראות שאין מן הראוי להעביר נחלה מבנו שהרי יוסי בן יועזר הקדיש ממונו לשמים ואפ"ה נתגלגל הדבר שקבל הממון שהקדיש ועוד יותר: **א"ל** דייני דהלכתא הכי דייני. פרשב"ם דייני פשרה וכו' ור"ח פירש הלכתא בית הקברות אפשר לומר ולהכי קרי דייני קברות כלומר שאינם מתונים בדין רק בפיסקין פסיעות גסות בדין וכמו שאמרו חז"ל בברכות דף כ' וכ"ח ודלגין היינו ע"ג ארונות כי הדרך לפסוע פסיעות גסות בקברות כדי שלא יטמאו פלמס יותר ודאי ועי"ל דייני דהלכתא שאינם בקיאין בכל הדינים רק מהם שיודעין מקצת הדינים וזה ג"כ ידע שאם אמר אחריך לפלוני אם מת ראשון אחריו לפלוני ולא ידע שאם

אחר גרס לבני שמוכר והקדיש שם [וכו׳: א״ד. לגנאי: ובנו הוציא שבע. שלא היה לו לקבל כל כך ממון ההקדש להחזיק מכל וכל היה לו לנהוג בהקדש שתים או אחת אך הוא גלה דעתו שאם היה כל הי״ג עליות בהקדש היה נוטל את כולן]: ופירוש עיליתא כתבו בתוס׳ בשם ר״ת שאין פירושו עיליתא [עליה] וממש תרומה קאמר דמדקאמר הוא הכניס אחת ובנו הכניס שם ש״מ דלאו גוזמא קאמר אלא כלי שסואבין בו יין ושמן וקרואת עיליתא: בעבורי אהפסנתא. מקום שמעביר האב כאלה מן הרלוי לה ואפילו להרבות לאחר: הי״ג וכ״ם מגרוד לברתא:

קטו ס״ס ת״ר מעשה באדם אחד שלא היו בניו נוהגין בשורה עמר וכתב נכסיו ליונתן בן עוזיאל מה עשה יונתן בן עוזיאל מכר שליש והקדיש שליש והחזיר לבניו שליש בא עליו שמאי במקלו ובתרמילו א״ל שמאי אם אתה יכול להוציא מה שמכרתי ומה שהקדשתי אתה

קלד יכול להוציא מה שהחזרתי *ואם לאו אי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי אמר השיח עלי בן עוזיאל השיח עלי בן עוזיאל:

מכר שליש. לנרכי והקדיש שליש ואיכא למימר דלהכי מכר והקדיש מעיקרא כדי להודיע דנים במחזיר לבניו משלו הוא מחזיר כדאהדר ליה לשמאי כדלקמן: במקלו ובתרמילו כלומר להתוכח עמו על שעבר דברי המת שנתכוין ליתן לו על מנת שלא יהנו בניו מנכסיו דאיכא אומדן דעתא דלהכי יהיב ליה אף ע״פ שלא (ידעו) [פירוש] והכי א״ל שמאי ליונתן הרה שהחזרת לבניו אינו כלום דא״כ מתנה נמי איכה מתנה והרי הוא כמי שהפקיר נכסיו ע״מ שלא יהנו בניו מהם (והזר) [לחזר] ולקח אותן דקי״ל מלוה לקיים דברי המת ושמאי היה טועה במעשה דבית חורון דקאמר בגמרא וכו׳ וקאמר ליה יונתן דלא דמי והיינו דקאמר ליה כשם שאי אתה

עיין ברסב״ם בארוכות יכול וכו׳: השיח עלי. כמו השיח דברים כלפי מעלה כלומר השיבני דרך בזיון (דמילתא) [וכלאחי ומילתא] דבדיחותא היא:

מ׳ מהרש״א *פ׳ תלמידים כו׳ ל׳ מהם ראויים שתשרה עליהם שבינה כמשה רבינו כו׳. ר״ל שהגיעו למעלת

שמאמר יכנו עם מפרשים בסוכה פ״ב רבם הלל הזקן דהכי אמרינן בפ״ק דסנהדרין בהלל הזקן ראוי היה שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו דהוא רבן של כל ישראל אלא שהדור לא היה זכאי לכך והוא שזכה הלל לכך ממדת ענוה שהיתה בו כמו שמצינו במשה במדת ענוה שנאמר בו והאיש משה ענו מאד וגו׳ לא כן עבדי משה וגו׳ ותמונת ה׳ יביט וגו׳ דר״ל שאלילות נבואתו היה אלמו יתב׳ ב״ה בזולת אמצעי כן היו ראויים אלו שתשרה עליהם שכינה בזולת אלילות אמצעי כמו שזכה הלל רבם ממדת ענוה שהיתה בו כמרע״ה אבל ל׳ השניים לא הגיעו למעלת רבם הלל שהגיע למעלת רבן של ישראל אבל הגיעו למעלת התלמיד של רבן של כל ישראל דהיינו יהושע שהיה תלמיד משה רבינו שנתן משה מאצילותו עליו כמ״ש ונתת מהודך עליו ואמרינן בפרק הספינה פני משה כפני חמה פני יהושע כפני הלבנה שהשיגה אלילות אור שלה מן החמה דהיינו מרבו משה ולזה אמר ראויה שתעמוד להם חמה שהוא פני משה להאיר עליהם כיהושע שהיה פני לבנה והשיג אורו מפני משה שהוא פני חמה ואמר עשרים בינונים דהיינו שלא הגיעו למעלת רבם ומהו ילאו ומורת תלמיד כענין תלמיד חבר שאמרו בכמה דוכתין וק״ל: *ותקופות. פרסב״ם מולד הלבנה עכ״ל אבל בכ״מ תקופות של תקופת החמה כאמור כההיא דפ״ק דר״ה שבע דחדשים או שבע דתקופה וכן בכמה דוכתין וק״ל: *שיחת שדים ודקלים כו׳ דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הויות דאביי ורבא כו׳. עיין כל זה בארוך בחידושי הרשב״א וריטב״א בע״י במסכת סוכה וק״ל: *לקיים מה שכתוב להנחיל אוהבי יש וגו׳. עיין פרסב״ם וריטב״א בש ולפי ענייננו הבא כ״ל דה״ק מה שזכר כאן בריב״ז שהיו בו כל הדברים הכוללים כל ז׳ החכמות ואינו חסר כלום וא״ת כיון דבקטן שבכולם היו בו כל החכמות מה היה כחו של גדול יותר ואומר להנחיל אוהבי יש כפי שיש בידו וכח שכלו ביותר בז׳ החכמות אולרותיהם אמלא כלומר לפי גודל שכלו של כל אחד ואחד הקב״ה ממלא לו שכר טוב בעה״ב ועיין בחידושינו סוף מסכת עירובין: *בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף כו׳. ע׳ בתוס׳ פ״ק היכן ובספר שבט יהודה פי׳ לזה:

מי שמת פרק תשיעי

קלט ע״ב [**משנה** מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבנים ירשו והבנות יזונו נכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים] אדמון אומר בשביל שאני זכר הפסדתי וכו׳: **גמ׳** *מאי קאמר אמר קמ ע״ב אביי ה״ק בשביל שאני זכר וראוי אני לעסוק בתורה הפסדתי א״ל רבא אלא מעתה מאן דעסיק בתורה הוא דירית דלא עסיק בתורה לא ירית אלא אמר רבא ה״ק בשביל שאני זכר וראוי אני לירש בנכסים מרובים הפסדתי בנכסים מועטים:

מאי קאמר. מה יפוי כח יש לזכר במזונות במקום אחר יותר מנקבה דקאמר בשביל שאני זכר וזכותי גדול הפסדתי: מאן דעסיק וכו׳. מי שיש לו ב׳ בנים אחד עוסק בתורה ואחד אינו עוסק בתורה וכי איבד זכותו בירושתו בשביל שאינו עוסק: ויפה כחו בנכסים מרובין. שאני יורש הכל אפילו מאה מנה ואין לנקבה כי אם מזונות:

תוספות אלא מעתה מאן דעסיק באורייתא הוא דירית. ואע״פ דאמרי׳ לקמן מלוה לזון את הבנות וקי״ו הבנים העוסקים באורייתא היינו לענין מלוה אבל לענין דינא אין לחלק בין עסקי באורייתא ללא עסקי: אה״נ לעולם יתר שאם ויתר עת לעוסק בתורה כמ״ש התוספות אלא שלענין דינא כלומר לכדי הפסוק הצריך לזמיות ראוי לתת לכל כשי ובזה בין נירושין:

קמא [**משנה** האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה ילדה נקבה מאתים ילדה זכר יטול מנה נקבה נוטלת מאתים: **גמ׳** *למימרא דבת עדיפא ליה מבן קמא והא״ר יוחנן משום רשב״י כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב״ה מלא עליו עברה שנאמר °והעברתם את נחלתו לבתו ואין העברה אלא עברה שנאמר °יום עברה היום ההוא לענין ירושה בן עדיף ליה לענין הרווחה בתו עדיפא

במדבר כ״ז
צפניה א

עין יעקב

שלש ברלומן ראוי ליורשו אין לשני כלום: מכר שליש והקדיש שליש והחזיר לבניו שליש ע״ד ואמרינן לעולם ישלש אדם מעותיו דדיינו זה שהקדיש שליש שיהא זכות קיים לשלש פוס שליש בקרקע כי שאין לעולם עומדם ומכר שליש דהיינו שליש שנתן בבניו דרך צדקה ושלש ממון שפי׳ יו מאור ונוקף עוד: ס תלמידים
עיין במהרש״א ובחדושינו בסוכה דף כ״ח:

עדיפא ליה ושמואל אמר הכא במכברת עסקינן וכדרב חסדא ד]אמר רב חסדא בת בתחלה סימן יפה לבנים א"ד דמרביא (אהי) [לאחהא] וא"ד דלא שלטא (בהו) [ביה] עינא בישא א"ר חסדא ולדידי בנתן עדיפין לי מבני ואבע"א הא מני ר' יהודה היא הי ר' יהודה אילימא
בראשית כד ר' יהודה דבכל דתניא °וה' ברך את אברהם בכל רבי מאיר אומר שלא היתה לו בת ר' יהודה אומר שהיתה לו בת [ובכל שמה] אימור דשמעת ליה לרבי יהודה דברתא נמי לא חסריה רחמנא לאברהם דעדיפא מבן מי שמעת ליה אלא הא ר' יהודה דתניא מצוה לזון [את הבנות וקל וחומר לבנים דעסקי בתורה דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר מצוה לזון את הבנים וקל וחומר לבנות דלא ליתזלן]:

[לענין ירושה בן עדיף ליה. דיקרא שם המת על נחלתו אבל הבת משבת נחלה ממטה אל מטה אחר: בתו עדיפא. שאינה יכולה לחזור אחר מזונותיה כזכר: ושמואל אמר. מתכיתין במכברת דבת עדיפא ליה כדמפרש טעמא לקמן והזיל]: דמרביא. מגדלת: לדידי [בנתן] עדיפין לי. שלא נתקיימו לו בנים כי אם בנות לכך היה מחזיק לבנות ולא נתיישב לי יפה דעתו של רב חסדא:

תוספות א"ר חסדא וכו'. פי' בקונט' שלא נתקיימו לו בנים ואין נראה שהרי הרבה בנים היו לו כדאשכחן רב נחמן ב"ר חסדא ומר ינוקא ומר קשישא בני רב חסדא [ורב חנן ב"ר חסדא וכן רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא] הלא נראה לר"י דלהכי קאמר בנתן עדיפן לי לפי שהיו חתניו גדולי הדור רבא ורמי בר חמא ומר עוקבא בר חמא: בת היתה לו. וא"ת למה לא השיאה ליצחק כמ"ד בפרק ד' מיתות [דבן נח] מותר באחותו וי"ל דשמא קטנה היתה ולא רצה עדיין להשיאה ליצחק א"נ מהגר היתה לו ולא משרה ולכך לא רצה להשיאה ליצחק:

מהרש"א סימן יפה לבנים כו'. וי"ל דלענין בכורה קאמר כשתהיה הבת תחלה לא יהיה בכור בין האחים ותרבה חלק האחין אבל כשיהיה בן תחלה הוא ממעט חלק שאר כל האחין והיינו דלא שלטא עינא בישא דכשיהיה בן תחלה ונוטל פי שנים הכל נותנין בו עין הרע וגם אחיו מתקנאין בו וק"ל:

קמב ע"ב הלכתא המזכה לעובר לא קנה. ההוא דאמר לדביתהו נכסי לבני דיהוי לי מינך אתא בריה קשישא א"ל ההוא גברא מה תיהוי עליה א"ל זיל קני כחד מברא הנך ודאי לא קנו דאבתי ליתנהו האי] אית חולק לטליא במקום בניא או לית [חולק לטליא במקום בניא ר' אבין ור' מיישא ור' ירמיה דאמרי אית חולק לטליא במקום בניא ר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור' יצחק נפחא דאמרי לית חולק לטליא במקום בניא] א"ל ר' אבהו לר' ירמיה הלכתא כוותן או הלכתא כוותייכו א"ל פשיטא דהלכתא כוותן דקשישנא מינייכו ולאו הלכתא כוותייכו דדרדקי אתון א"ל מידי בקשישות תליא מלתא בטעמא תליא מלתא וטעמא מאי זיל לגביה
קמא דר' אבין דאסברתא ניהליה *וכרכיש ביה רישיה בי מדרשא:

[בריה קשישא. מאשתו ראשונה זו יקנה כחד ברא. כאחד מן הבנים שעתידים להולד מאשה זו: אית חולק לטליא במקום בניא. דאף ע"ג דבניא לא קני בכח מתנה זו וכו' ומאחר כמה בנים יהיו לה אם הן ג' בנים ונלבד הקטן חולקין בד' חלקים ויטול זה חלק אחד מהם ומוזרין וחולקין ג' חלקים הנותרים לד' ויטול כל אחד חלק א' בתורת ירושה]: טליא. תינוק גדול כדאמרינן פרק הספינה דאר"כ כהילכתא כי הוו מטיילי טליא וטליתא כבר שבקרי בזוקא ולא הוו חטאי: במקום בנייא. כשירשו הבנים את אביהם אי תחולק לטלי' עמהם לבד ירושתו כדפרישית: וכרכיש. והודה לדברי:

ובני דן חושים תנא דבי חזקיה מלמד שהיו בניו קיז מרובים כחושים של קנה:
ספ ע"ב בראשית מו
כחושים של קנה. שגדלין הרבה ביחד אי נמי עלי קנים או קשרי הקנים קרוי כן:

מהרש"א שהיו מרובים כחושים של קנה כו'. למאי דמסיק ובני פלוא אליאב וגו' דלבן אחד נמי קרו ליה בלשון רבים ובני נראה דדרש הכא כחושים של קנה ומקראו הכתוב כאן חושים ובמקום אחר קראו שוחם דריש ליה דשוחם שמו וקרא חושים ע"ש חושים של קנה והוא מבואר כי דן לא היה לו אלא בן אחד ושבטו היה מרובין באוכלוסין יותר מכל השבטים חוץ משבט יהודה והכי אמרינן בב"ר דן ככתב בגלגולותיו אלא אביו ומתברך בשבעים אלף ובכיונן ככתב בי' ומתברך במ"ס אלף ודע דבב"ר דרשו מדכתיב ובני לשון רבים כי חושים השלים המנין של ע' נפש שהיה נחשב כשנים ע"ש שהיה נעשה מרובה באוכלוסין והתימה לפי דרשה זו דא"כ למה כתיב גבי בני לאה ל"ג נפש ובבני בלהה כל נפש שבעה דהא לא היה כך אלא בני לאה היו רק ל"ב ובני בלהה היו ח' שחושים היה נחשב לב' ול"ע:

ההוא דא"ל נכסי לבנאי ה"ל ברא וכר ברא קרו שם אינשי לבר ברא ברא או לא רב חביבא אמר קרו אינשי לבר ברא ברא מר בר רב אשי אמר לא קרו אינשי לבר ברא ברא תניא כותיה דמר בר רב אשי המודר הנאה מבנים מותר בבני בנים:

ובר ברא. בן של אותו בן או של אחר שמת: מי קרי אינשי לבר ברא ברא. ולפיכך אמר נכסי לבניי לשון רבים ויחלקו ביניהם או לא קרו לאו ברא והאי דקאמר לבון רבים היינו כדאמר לעיל ובני פלוא אליאב: מותר בבני בנים. אבל לענין פריה ורביה חשיבי כבנים בפי' הבא על יבמתו:

[משנה אחין השותפין שנפל אחד מהן לאומניות נפל יף קמד ע"ב לאמצע] חלה ונתרפא נתרפא משל עצמו:
גמ' שלח רבין משמי' דרבי אלעאי ל"ש אלא שחלה בפשיעה [אבל באונס מתרפא מן האמצע היכי דמי בפשיעה] כדרבי חנינא דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מצינים פחים שנאמ' °צינים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם: משלי כב

[שנפל אחד מהן לאומנות. אומנות המלך במחמת אביו נפל לאומנות

עין יעקב

תוספות ד"ה בת היתה לו וא"ת ולמה לא השיאה ליצחק וכו' וי"ל דשמא קטנה היתה. העולם מקשים שלא רבקה נ"כ קטנה היתה בת ג' שנים וי"ל דאי (ראין) דמקדשין קטנה עד שתגדיל ותאמר לבלוני אני רוצה או במה שמלא מיאנום ואברהם לא רצה לעשות כן בכבוד משא"כ בתואל עשה כן ומה איכפת ליה לאברהם בזה ועי"ל דעיקר קשיום

לאומה זו בכך היה מכתב המלך מעמיד נציב זו מוכס חדש אחד ומביא זו חדש אחד וכן מכל בתי העיר: נפל לאמצע. הריוח בהרויח זה בלאומנותו]: צינים פחים. ליכא דקרא ליכים פחים בדרך עקש הנכנס והקור פה ומוקש בדרך עקש כי בידו הדבר תלוי להשמר מן הצינה ויש מפרשים צינים פחים קור וחם:

תוספות הכל בידי שמים חוץ מצינים פחים. פי' אריה וגנבי הבאים על האדם הכל נגזר בידי שמים אבל צינים פחים מזה לא נגזר עליו (כלום) [כלומר ו]יכול לשמור אבל ודאי אם נגזר לאבד עצמו בהם או בכהר יכול לאבד עצמו אפילו שלא נגזר כלום ולא דמי להא דאמר ה"ל בידי שמים חוץ מיראת שמים דהתם מיירי במדות של אדם מה יהיה גבור או חלש עשיר או עני ארוך או קצר [חכם או טפש] כדאיתא בנדה כרק כל היד אבל הכא מיירי במאורעות הבאות על האדם: חוץ מצינים פחים. דהיינו קור וחום כדמשמע בריש מסכת ע"ז והא דאמרי' בהמקבל והסיר ה' ממך כל חולי זו צינה הכי פי' שיתן לך דעת לשמור מן הצינה ליתן לך בגד ללבוש וירושלמי אמר שאנטונינוס היה לו לילך בדרך א"ל לרבי צלי עלי א"ל יהא רעוא דתשתזב מן צינתא א"ל דא צלותא בתמיה יתיר חד כסו וצינתא אזלא א"ל יהא רעוא דתשתזב מן שרבא א"ל הא ודאי צלותא דכתיב ואין נסתר מחמתו:

קיה **תנא** עתיר נכסין עתיר פומבי זה בעל הגדות. עתיר סלעין עתיר תקוע זהו בעל פלפול. עתיר משח עתיר כמס זהו בעל שמועות. הכל צריכין למרי חיטי (ומאי ניהו) גמרא:

עתיר נכסין. עשיר מכרמים וזיתים ושדות הראוים לבריות וגם עתיר פומבי. עושר הגלוי כגון בהמות שהכל יודעים בהם: **זה בעל הגדות.** שדורש ברבים בכל מקום בבתי משתאות (ליום טוב) [שדורש בימים טובים] והכל מאספין לשמוע ויש לו קול חכמה ובא להשמיעו שמתוך שאין הגדות צריכות עיון יכול לדרוש בכ"מ: **עתיר סלעין.** שולחני שמשתכר תמיד במיני מטבעות: **עתיר תקוע.** י"מ שיש [לו] בתים הרבה ומשתכר בהן תדיר ומקרי הכי על שם ויתקע תקע אהלו. ולי נראה כדאמרינן במנחות תקוע אלפא לשמן עיר הוא ומשם היו מביאין שמן למנחות ודימה למטבעות ולשמן את הפלפול על שם שמרויח תמיד בפלפולו: **עתיר משח.** אכשי מדות מתרגמינן איכשין דמשחן עשיר בדבר הראוי למדוד כגון תבואה שאין משתכרין בה תמיד אלא מכניסין אותה לאוצר וכשיגיע עת מכירה אז ימכרנה וישתכר. והיינו נמי עתיר כמס. כמו כמוס עמדי דבר שמכניסין לאוצר: **זהו בעל שמועות.** שיודע הלכות ומימרות ולכשיגיע עת הוראה יגלה שמועותיו: **גמרא.** סוגיות התלמוד ותירוצי משניות וברייתות והוא עיקר התלמוד שאם לא היה התלמוד אין מלמדין הלכה מתוך משנה כדאמרינן התנאים מבלי עולם:

מהרש"א עתיר נכסין. עיין פירוש רשב"ם ובערוך בערך עתיר פי' עשיר בקמורות שיש בהן כפות כגון למר כו' עכ"ל ור"ל שהוא עושר הגלוי והוא בעל הגדה כמו שפירש הרשב"ם וכן יש לפרש כל איך עתיר סלעין כו' דאינו כל כך עושר גלוי דכספים צריכין שמירה במקום מוצנע אלא דבשעת חילוף שולחנותו הן גלויים וזהו בעל פלפול שהפלפול נגלה בקול דברים אבל אינו נגלה תמיד הפלפול כמו בעל הגדה ואמר עתיר משח עתיר כמס כו' שהוא דבר שאינו נגלה כלל כמו מרגליות ואבנים טובות שאדם מניחן באוצר זהו בעל שמועות שיש עמו הלכות ושמועות ואינו מגלן רק בעת צרכן כדמסיק דהכל צריכין למרי חטיא וק"ל:

א"ר זירא [אמר רב] מ"ד °כל ימי עני רעים זה בעל תלמוד. וטוב לב משתה תמיד זה בעל משנה. רבא אמר איפכא והיינו דאמר רב משרשיא משמיה (דרבי) [דרבא] מ"ד °מסיע אבנים יעצב בהם ובוקע עצים יסכן בם מסיע אבנים יעצב בהם אלו בעלי משנה ובוקע עצים יסכן בם אלו בעלי תלמוד ר' חנינא אמר כל ימי עני רעים זה שיש לו אשה רעה וטוב לב משתה תמיד זה שיש לו אשה טובה ר' ינאי אמר כל ימי עני רעים זה איסטנים וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו יפה. ר' יוחנן אמר כל ימי עני רעים זה רחמן וטוב לב משתה תמיד זה אכזרי ורבי יהושע בן לוי אמר כל ימי עני רעים זה שדעתו קצרה וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו רחבה. *ואמר רבי יהושע בן לוי כל ימי עני רעים והאיכא שבתות וימים טובים כדשמואל דאמר שמואל שנוי וסת תחלת חולי (מעים) כתוב בספר בן סירא כל ימי עני רעים וכו' (כדאיתא בכתובות פ' אחרון דף ק"י):

זה בעל התלמוד. שממית עצמו לכוין הלכות ולתרץ קושיות: **רבא אמר איפכא.** כל ימי עני רעים זה בעל משנה שאינו יכול להורות הלכה מתוך משנתו וגם כשמחלוקות זו על זו אינו יודע לתרץ וטוב לב זה בעל התלמוד שיודע משניות על העיקר ובקי (בטעמים ויודע לחלק) [בטעמיהם ויש בידו כח להורות] הלכה למעשה: **יעצב.** לשון בעצבון תאכלנה: **זה בעל משנה.** ששונה משניות כל היום ואין לו אלא צער במתקשה (בטעמים) [בטעמיהם] ואינו יודע לפרש: **יסכן.** לשון הנאות כמו ותהי למלך סוכנת כלומר שנהנה מהם: **זה איסטנים.** מי שדעתו קלה ולבו מואס בכל דבר מגונה שהוא רואה: **יפה.** שסובל הכל ואין מזיק לו שום לכלוך ולא שום דבר מאוס: **קצרה.** כמו עצלן וקפדן עינו רעה בשלו ובשל אחרים: **זה רחמני.** כמה עניים הוא רואה שבוכה עליהם תדיר: **כל ימי עני רעים והאיכא שבתות וימים טובים.** שיש לו (מנוחה) [מנ"ח] ומזונות שהיו מחלקים לעניים בכל ע"ש: **אלא כדשמואל.** אתא קרא לאשמעינן וכולה רבי יהושע קאמר לה: **שינוי וסת.** חוק כגון עני שכל ימות החול אוכל פת חריבה ובשבת אוכל בשר. ה"נ תחלת חולי מתוך כך מתחיל לחלות ואית דגרסי חולי מעים:

מהרש"א כל ימי עני רעים כו'. הקושיא מאי קא קשיא להו שהוציאו הכתוב מפשוטו דליכא למימר משום דקשיא להו

עיון יעקב

קשיא שתוספות כן הוא דלמה כתן ליצחק רבקה שהיתה קטנה הי"ל להשיאה בכל פ"ז מסורלים תסוס' ושמא קטנה וכו' כלומר שמא בכל ג"כ קטנה היתה: **הכל צריכין למרי** חיטי. אבער ניחוח למ"ש השפתי כהן פ' עקב שהחטה אינה תמורה ביד שום שר אלא ביד הקב"ה בעצמו והכל צריכין לו: **עתיר** נכסין עתיר פומבי. פי' מי שהוא עשיר נכסין הוא עתיר פומבי כבראשית משא"כ עשיר בממון כי אין אדם יודע בצפוניו של חבירו כי יש מתרושש והון רב כן בעל הגדה מג"ש לימודו עתיר סלעין עתיר תקוע כלומר מי שהוא עשיר בממון הוא עשיר תקיע כמו יתד תקועה וכדאמרינן ביבמות דף ס"ג הפוך בעיסקא עב מינה מאה זוזי בעסקא כל יומא בש"ח ומת"ח וכו' וכן בעל פלפול כי אי תשכחה שוים מישראל מהדרנא ליה מפלפולו עתיר משח עתיר כמס כלומר שהוא עושר. באוצרות שבואם ויין ושמן שהוא מידי דבעי מדידה והכל צריכין ליה בימי הרעב כ הכל צריכין למרי חטי: **רבא** אמר איפכא. מראה דפליגי בזה דפליגי בויק"ר רבה פרי' כ"ב ח"ל מלך לשדה נעבד רי"י ור"נ ר"י אומר מלך זה בעל תלמוד לשדה נעבד זה בעל משנה שהוא סודר הלכות לפניו ר"נ אומר מלך זה בעל משנה לשדה נעבד זה בעל תלמוד שהוא מקבל הלכה לפניו עכ"ל ועיין בש"ס: **והאיכא** שבתות וי"ט. פי' דרי"ב"ל אזיל לשיטתו דאמר כל ימי עני רעים זה שדעתו קצר פי' עצלן וקפדן ופ"ז מקשה והאיכא שבתות וי"ט דהיינו ע"ד דאמרינן בריש פ"ב דביצה כל מזונותיו של אדם קצובין

ט

לאו והאיכא שבתות וי״ע דהא ריב״ל גופיה קאמר לקמן לייסב לפי פשוטו משום דשינוי וסת כו׳ וע״ק מה ענין הדמיון מקיע אבנים לבעלי משנה ובוקע עלים לבעלי תלמוד ומה ענין ג׳ דברים שזכרו לימי עני רעים גו׳ ולא שאר מדות טובות ורעות והנראה שדרשו כן משום דאין טוב לב היפך עני והל״ל ועשיר משתה תמיד וע״כ דרשו כל ימי עני רעים זה בעל תלמוד כו׳ ורבא אמר איפכא ונראה דלא פליגי בפירוש המקרא אלא משמעות דורשין א״ב וע״פ מ״ש פ׳ אלו מציאות אהא דקאמרי דת״ח שגגות נעשו לו כזדונות דלמעלתו אמרו כן כמ״ש שם בחידושי האגדות דהיינו שגגות לפתם בני אדם שהוא ככשל בו לפי שאינו יודע באיסורין נעשו לו לת״ח כזדונות שיודע כהזהר מהם וע״ז אמר כל ימי עני רעים זה בעל תלמוד שהוא בדאגה תמיד שלא יעבור ואף השגגות נעשו בעיניו כזדונות וטוב לב וגו׳ זה בעל משנה שהוא חושב תמיד שאינו עושה עבירות ואינו דואג ורבא אמר איפכא לפי האמת שזה בעל משנה כל ימיו רעים שאינו נזהר אף בזדונות וטוב לב וגו׳ זה בעל תלמוד שיודע להזהר אף משגגות. ואמר מסיע אבנים יעצב וגו׳. כ״ד באמרו פ״ק דקדושין אם פגע בך מנוול זה משכהו לבה״מ אם אבן הוא נמוח כו׳ ואומר אבנים שחקו מים וגו׳ ולזה אמר הבעל משנה אין לו תועלת בלמודו רק שהוא מסיע אבנים שהוא ילה״ר אבל יעלב בו מלהזהר אף משגגות אבל בוקע עצים וגו׳. ע״כ מ״ש בתענית למה נמשלו ד״ת לעץ שנאמר עץ חיים היא מה עץ קטן מדליק הגדול אף ת״ח הקטנים מחדדים את הגדולים והיינו כו׳ ומתלמידי יותר מכלם וז״ש ובוקע עלים שעושה לו עלים קטנים שהם תלמידים יש בו תועלת שיסכן בהם ומתוך פלפולו עמהם לעמוד על אמתות הדברים. ואמר זה שיש לו אשה כו׳ וזה איסטנים כו׳. כ״ל לומר כפרש״י בפרק חנק כל. שדעתו קלרה כו׳ הוא רגזן דהשתא כל ג׳ דברים שזכר הם שאמרו בהם בפ׳ ע״פ ת״ר ג׳ חייהם אינם חיים הרחמנין והרתחנין ואניני הדעת ולכך אמרו בהם כל ימיהם רעים ועני הוא שחשוב כמת כמ״ש דאין חייהן חיים והיפך וטוב לב וגו׳ ואמרינן בע״פ רבא שתי חמרא כל מעלי יומא דפסחא משום דתמרא מגרר גריר ורב ששת יתיב ביה בתעניתא משום דאיסטניס היה וז״ש רבי יכאי כל ימי עני רעים אפילו בעת שהוא קלת י״ע הוא ברע להתענות בו כדי שיאכל מלה לתיאבון וטוב לב שהוא כפש יפה כדרבא משתה תמיד גם בע״פ שיאכל עי״ז מלה לתיאבון דתמרא מגרר גריר ור״י אמר זה רחמן כמ״ש בבאול שחמל על אגג וביטל מומו עי״ז מלכותו טוב לב וגו׳ זה אבזרי. על הרשעים כמ״ש באבוד רשעים רינה: וריב״ל אמר זה שדעתו קצרה. שהוא רגזן שהוא דעתו קלרה שהוא מוסיף עפשות כמ״ש בפ״ד דנדרים כל מי שהוא כועס מוסיף עפשות שנאמר כי כעס בחיק כסילים וגו׳ ואמרו שם כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו שנאמר הסר כעס מלבך והעבר רעה וגו׳ והיפך שאין ממהר לכעוס: ואמר ריב״ל. עוד לפי פשוטו:

והאיכא שבתות כו׳ ואמר בן סירא אף לילות בשפל כו׳ ויש לפרש בו ג׳ ענינים בשפל כו׳ לענין היזק ראיה והסכית ממטר גגים כו׳ וכן ברוס כרמו שהו-רך לטרוח בעליה בראש הגג כדאמרינן פרק הספינה לגבי ירושלים: ומעפר ברמו כו׳. ע״פ מ״ש בסוף ב״מ ב׳ גנות זו ענ״ז וירק בכתיים ר״מ אומר של עליון כו׳ דרואין מהיכן ירק זה חי ואר״ם כל שהעליון כו׳ והשאר של תחתון והלכה כוותיה וז״ש מעפר כרמו כו׳ דבר שהוא חי ומעפר כרמו והוא כתב לכרמים אחרים וק״ל:

[משנה השולח סבלונות לבית חמיו שלח שם מאה שם מנה ואכל שם סעודת חתן אפילו בדינר אינן נגבין וכו׳: גמ׳ אמר רבא דווקא דינר וכו׳ אבל תנן שתה מאי וכו׳ ת״ש ד] אמר רב יהודה אמר שמואל מעשה באדם אחד ששגר לבית חמיו מאה קרונות של כדי יין ושל כדי שמן ושל כלי כסף וכלי זהב ושל כלי מילת ורכב בשמחתו והלך ועמד על פתח בית חמיו והוציא כוס של חמין ושתה ומת וזו הלכה וכו׳ [ש״מ] אפילו שתה שמעת מינה אפילו פחות מדינר א״ר אשי מאן לימא לן דלא שחקי ליה מרגליתא דשויא אלפא זוזי ואשקיה:

[השולח סבלונות. מנהג חתנים לאחר קידושין למחרת שולח לבית חמיו לכבוד אשתו תכשיטין ומיני פירות וכדי יין ושמן ופעמים אוכל שם עמה: אינם נגבין. אם מת הוא או שמתה היא וכו׳]: ורכב בשמחתו. מתוך הון רב ששלח לבית חמיו שמחה על סוסו: ומת. אח״כ קודם נשואין: [ש״מ אפילו פחות מדינר. ותיקשי לרבא]: מאן לימא לן דלא שחקי ליה מרגליתא. בכוס החמין שכן דרך השרים שותין אותו לרפואה:

אמר הבונה שמחת בעה״ז נוסף על היותה הבל וריק הם על הרוב גרמא בנזקין גדולים והוא שאמר קהלת לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זו עושה אמר שהשחוק כמעט העיון גזר עליו ודאי שהוא דבר הוללות אמנם השמחה עמד על ההתבוננות בה הרבה לראות מה זו עושה כלו׳ כמה וכמה רעות תיא מסבבת. הא תחזי במעשה העשיר הזה בשמחת לבו בחתונתו ובשגברו ואחר כוס של חמין שוה פחות מדינר מת או אם היה כדברי רב אשי מם שנותים לרפואה נעל חייו כי כן יתרו.ות קבל ימיתו בעליהן. ואינו מן הרחוק מה שחשב רב אשי כי כותבי העתים העידו על כמה מלכים שעשו כאלו במשתיהם ועל קליאופטר״ה המלכה שנתנה לאהוב מרגלית אחת שוה ס׳ אלף זהובים נמוית בחומץ עם הירקות:

ת״ר שלשה דברים צוה אחיתופל את בניו אל תהיו קכב במחליקת ואל תמרדו במלכות בית דוד ויום טוב של עצרת ברור זרעו חטים מר זוטרא אמר בלול אתמר קמג אמרי נהרדעי [משמיה דר׳ יעקב] לא ברור ברור ממש ולא בלול בלול ממש אלא אפילו בלול ורוח צפונית מנשבתו זה הוא ברור א״ל ר׳ אבא לרב אשי אנן אורב יצחק

עין יעקב

לו מרא״ם השנה ר״ה חוץ מהילאת שנת ר״ם נמלא שאינו עלין מפסמא בבנת וי״ע כיון באם הוסיף מוסיפין לו למה לו להיות עלין וציין בזה בפ׳ חלק: שלשה דברים לו: אחיתופל את בניו אל תחזיקו במחלוקת ואל תמרדו במלכות בית דוד וי״ע של עלרת ברור וכו׳. הנה בודאי שני דברים הראשונים הם מעניינו שנענש ע״י המחלוקת ומרידו׳ של מלכות בית דוד אבל הא דוי״ע של עלרת לא שייכי הכא ואפשר דהוא ג״כ מעניינו. ע״ד דאיתא בב״מ דף נ״ע לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מלויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך ולפי שהזהיר אחיתופל על המחלוקת לימנע מהן הזהיר ג״כ על החטים כדי שיהיה השלום וע״ד הדרש י״ל ולכך לוה ג׳ דברי׳ אלו דמתחלה לוה אל תחזיקו במחלוקת ונפקא לן כהא דאיתא בפ׳ חלק דף ק״י ויקם משה וילך אל דתן ואבירם אמר ר״ל מכאן שאין מחזיקין במחלוקת אך קשה מנ״ל דמטעם זה הלך שאין מחזיקין במחלוקת דילמא לכך הלך אל דתן ואבירם בני ראובן דוקא להראות שראובן הוא ראש לכל השבטים והנה בתוך מנין השבטים וא״כ ראוי הגדולה לתתה כי״ם המפרשים שהוא שלישי בשבטים ראובן שמעון לוי ושלישי לבטן אהרן מרים משה והשלישי חביב לזה לוה להם ואל תמרדו במלכות בית דוד מטעם שהמלכות שייך ליהודה כי הוא השלישי כי שבט ראובן נתרחק ואינו ממנין השבטים כמ״ש המפרשים וא״כ מוכח שאין מחזיקין במחלוקת אך אם יאמר האומר ולמה לכך שייך המלכות לבית דוד לפי שדוד תקן חטא אדם הראשון וכמ״ש המפרשים לת״ד אילן שאכל אדה״ר גפן היתה לכך אמר דוד כוס ישועות אשא ותקן חטא אדם הראשון לזה לוה וי״ע של עלרת ברור זרעו חטים ע״ד דאיתא בפ״ק דר״ה דף ט״ז מפני מה אמרה תורה הביאו שתי לחם בעצרת מפני שהעלרת זמן פירות אילן ועפ״י דר׳ יהודה לטעמיה דאמר אילן שאכל אדה״ר חטה היתה ע״ם וא״כ י״ל להכי לוה ג״כ אם י״ט של עלרת ברור ארעו חטים וא״כ מוכח דלא היתה גפן וגם תיקן דוד כלום

יצחק בר אבדימי מתנינן לה דאמר רב יצחק בר אבדימי מוצאי יום טוב האחרון של חג הכל צופים לעשן המערכה נטה כלפי צפון עניים שמחים ובעלי בתים עצבים מפני שגשמי שנה מרובים ופירות מרקיבים נטה כלפי דרום עניים עצבים ובעלי בתים שמחים מפני שגשמי שנה מועטים ופירות משתמרין. נטה כלפי מזרח הכל שמחים. נטה כלפי מערב הכל עצבים. ורמינהו מזרחית לעולם יפה. מערבית לעולם קשה. רוח צפונית יפה לחטים בשעה שהביאו שליש וקשה לזיתים בשעה שיניצו. ורוח דרומית קשה לחיטים בשעה שהביאו שליש ויפה לזיתים בשעה שיניצו. א"ר יוסף ואי תימא מר זוטרא [ואיתימא רב נחמן בר יצחק] וסימנך שלחן בצפון ומנורה בדרום האי מרבי דידיה והאי מרבי דידיה לא קשיא הא לן והא להו תניא אבא שאול אומר יום טוב של עצרת בורר סימן יפה לכל השנה אמר רב זביד האי יומא קמא דריש שתא אי חמימא כולא שתא חמימא אי קרירא כולא שתא קרירא למאי נ"מ *לתפלתו של כהן גדול: ע"ג

שלשה דברים צוה אחיתופל. הכי הוה קיס להו: אל תמרדו במלכות בית דוד. (ועוס סא־רע לו) [סלא א־רע לו יפה]: ויום טוב של עצרת. דהיינו סבועות אס תרלוהו ברור לח ולא יוס המעונו זרעו חטים במלליחין בלוחה סנה כעלס השמים לטוהר מתרגמינן נבריהו: בלול. מעורב יוס מעונן: ורוח צפונית מנשבת. שמפזרת העבים כדכתיב מלפון זהב יאתה רוח לפוני מטהר את היוס כזהב: אנן אדרב יצחק וכו'. סימני תבואה לדעת אס יללימו אס לאו אדרב ילחק מתכינו ולאו אסימני עלרת: (של חג. סמיכי עכרת) ובשביל סנוהג נידוכים על המים: נטה כלפי צפון. רוח דרומית מנסבת בו ומטהו כלפי לפון: ופירותיהן מרקיבין. ומתוך שאין יכולין להשתמר נמכרין בזול: כלפי דרום. רוח לפון מנשבת בו' מפני שגשמי שנה מועטין. ובאותן הגשמים פירות הסרעים מתברכין ושבאולאות ומשמרין ונמכרים ביוקר אבי ריוח לעשירים ועלב לעניים. למזרח כלם שמחים. שמערבית מעטרת בנודה ופירות אינו ביוקר כלם עצבים. שמזרחית מונעת מטר ומביאה בצורת ויוקר גדול ופירות אין נוחין אלמא מזרחים קשה ומערבית יפה. ורמינהו. מהך ברייתא דקתני איפכא: בשעה שהביאו שליש דאין צריכין למטר: שלחן בצפון. כדכתיב ואת השלחן תתן על צלע צפון: והמנורה בדרום כדכתיב ואת המנורה נוכח השלחן: והאי מרבי כו'. כל אחד מגדל את שלו לחם חיטים על השלחן בצפון וצפונית יפה לחיטים שמן זית מדליקין במנורה שבדרום ודרומית יפה לזיתים: הא לן. לבני בבל שהוכנים במצולה והרלכו מלוחלחת ואינה צריכה למטר כ"כ: (לן. מתניתין ובריתא) [לדידן מיתכייא ברייתא] בתרייתא שמערבית קשה לפי שמעטרת יותר מדאי לבני בבל ומזרחית יפה: וברייתא קמייתא דמתני איפכא. להו. לבני ארץ ישראל שארלם גבוהה וצריכה למטר תמיד: כולא שתא חמימא. כלומר חם שנה: לתפלתו של כהן גדול. שיהא מתפלל ביוה"כ שתהא השנה הבאה גשומה ושחונה ומפרש גשומה אם שחונה ועתה לפי הענין שיראה בראש השנה יתפלל ביה"כ:

מהרש"א במחלוקת. ולא אמר אל תחלוקו לפי שלפעמים לא הוזהר אדם ומחלוק עם חבירו כשעבר עליו הדרך אבל אמר אל תהיו עושין גורמי המחלוקת. ואמר אל תמרדו במלכות בית דוד. כמ"ש בפ' חלק שטעה שראה שזרחה צרעת על אמתו וסבר איהו מלך ולכך יעץ שיהרוג אבשלום את דוד וגו' ע"פ ב"ד יהרוג לאבשלום כאשר שכב באשת אביו כמ"ש. במדרש אך כשראה שלא נעשתה עלהו גם הוא ראה דבת שבע הוא דנפיק מיניה. ואמר וי"ט של עצרת ברור כו' כדאמרינן בעי שמעתתא צילותא כיומא דאיסתנא ולכך כשעצרת שהוא יום קבלת תורה ברור ורוח צפונית מנשבת בו הוא סימן יפה להלכה דאין להקב"ה בעולמו רק ד' אמות של הלכה וע"כ אמר זרעו בו חטין שהחטין ומביאין הדעת לאדם דאמרי' בפ' בן סורר עץ הדעת שאכל ממנו אדה"ר חטה היתה ואמרי' נמי פ' טלב הגוזל יוסיף דעת יוסיף מכאוב תינוק האוכל כזית דגן מרחיקין כו' ואמרינן ע"ש שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן מדקרי ליה עץ הדעת כו' וק"ל: מוצאי י"ט האחרון של חג כו'. דהיינו אחר גמר דין המים שהיה בחג כי הכל הולך אחר גמר דין. ואמר שהיו צופין לעשן המערכה. שהיה עדיין עשן במוצאי י"ט דהיינו בלילה ומאברים ופדרים שלא נתעכלו והכל צופין בעשן המערכה ולא בעשן אחר דהא אין סבירא עשן אחר לא היה נוטה לפי הרוחות במוצאי י"ט דחג לשנות טבעו ועוד דא"כ ליחשב נמי הך מלתא בנסים שהיו במקדש כדחשיב נמי שלא כלתה הרוח עמוד העשן דאף שבמוצאי החג דהיה נוטה לפי הרוחות אזיל כדיקלא ולא איבדור כדאמרי' פ"ק דיומא אלא שהכראה דודאי בעשן אחר נמי היו יכולין להסתכל זה אלא דנקט עשן המערכה דשם היה עשן מצוי תמיד בלילה במוצאי י"ט של חג כמ"ש ועוד נראה דעשן אחר כיון דאבדור א"א להסתכל בו שפיר לפי הרוחות ומשא"כ עשן מערכה גב כי הלך לפי הרוחות במוצאי י"ט הוה אזיל כדיקלא ולא איבדור היה בידם לכוון לפי הרוחות: האי יומא קמא דריש שתא אי חמימא כולא שתא כו'. משום דבר"ה כל באי עולם נידונין כדאמרי' פ"ק דר"ה והחום והקור הם השני מקריים אשר החיים והמיתה תלוי בהם שע"כ היה הכ"ג מתפלל עליהם ביה"כ שתהא שנה זו שחונה וגשומה כדאמרי' פ"ק דר"ה העולם נידון בר"ה וגזר דין שלו ביה"כ:

הרי"ף רש"י הכי הוה קיס להו ואפשר מדכתיב ביה וילך לביתו ולעירו וילו לביתו מאי לביתו שנית אלא רמז ויצו לביתו בדברים שטעה הוא שיהיו בית כאמן נשלום ולא ימרדו במלכות בית דוד:

ההוא פחות מבן עשרים דאזיל זבין נכסיה (דאבוה) אתא לקמיה דרבא אמרי ליה קרובים זיל אכיל תמרי ושדי ביה קש"תא בי רבא עבד הכי אמר להו זביניה לאו זביני כי כתבו ליה שטרא אמרי ליה לקוחות זיל אימא ליה לרבא מגלת אסתר בזוזא שטרא דבר בזוזא אזל א"ל אמר להו זביניה זביני א"ל קריביה לקוחות אנמרוה א"ל מסברי ליה וסבר כיון דמסברי ליה וסבר מידע ידע והא דעביד הבי תוצפא יתירה הוא דהוה ביה: יף קנ"א עי'

אתא

עין יעקב

שלא שהמלכות הוא שייך לו לפי שהוא שליש בשבטים ושיבן אינו ממנין השבטים א"כ עוכת שרשם שלא יחזיקו במחלוקה לוה בן: סימן יפה לכל השנה. לכל השנה הוא לאו דוקא שלא נתן ר"ה כלל: ההוא נבוכה כסיב. עיין ברשב"ם ומהרש"א ובילקוט סיים סוף קיבן ש"ם נכב נשם שבילשא ז"ל שחם לטוסין יהיו בבך ר"א ב:ו שב ר"ש ב.ג'ע'

אתא לקמיה דרבא. כדי לחזור בו ולומר שאינו יודע בטיב משא ומתן: **אמרי ליה קרובים.** לאותו יחוס: **זיל אביל תמרי.** והשלך גרעינים לפני רבא ויהיה סבור שאתה שוטה ויחזיר לך נכסיך: **כי כתבו ליה שטרא.** פסק דין שיחזירו לו נכסיו: **א"ל לקוחות כו'.** שהורוהו דבר חכמה שיאמר בפני רבא ויחשב חכם בעיניו ויודע בטיב משא ומתן ולא יפסידו לקוחות מקחם: **מגלת אסתר.** שהוא דבר גדול רגיל סופר לכתוב בזוזא ובשביל שטר קטן שכותב לי שואל לי זוז בתמיה: **א"ל קרובים.** לרבא: **לקוחות אגמרוהו.** לומר כן להאי אך אינו יודע כלום: **א"ל כיון דמסברי ליה דבר** חכמה ויודע להבין חכם הוא וממכרו ממכר והאי דשדי קשייתא אורחא בעלמא הוא דעביד לא מתוך שטות:

אה"ב לאו כולי עלמא חכמה גמירי מעלמא. ויודע יקרא ג"כ מי שמלמדין אותו ולומד. והוא ששאל שלמה ונתת לעבדך לב שומע לבד והי' ית' נתן לו יותר משאלתו לב חכם ונבון וזהו מ"ש רבא על היחוס הלז כיון דמסברי ליה וסבר מידע ידע כמו שאמרו ושומע לעצה חכם שאינו שמבין מה שיועצים אותו אף זה כיון שהבין ושמע עצת הלקוחות וידע להכילה לשועל חכם ופקח הוא לשיהיה ממכרו ממכר:

קכא יף קנח ע"ב **א"ר שמלאי הדא אמרת בן עזאי תלמיד חבר דר"ע הוה דקאמר ליה שבאת:**

פי' **א"ר שמלאי הדא.** כמו זאת אומרת מדקאמר ליה בן עזאי לר"ע במשנתינו שבאת בלשון נוכח ולא א"ל בלשון כבוד שבא רבינו ש"מ דבן עזאי תלמיד חבר של ר"ע היה משום הכי לא חלק לו כבוד כ"כ שהלכו שניהם ללמוד תורה לפני רבי אליעזר הגדול ולפי שהיה בן עזאי בחור לא היה יכול לסבור סברא כר"ע בתלמוד וגמר גמרא והדר הלך בן עזאי לפני ר"ע להסביר סברא עכ"ל רשב"ם: למדנו מזה כי ימי הזקנה מחייבים סברא ישרה ובימי הבחרות יאות להרבות בלמוד על פה כמאמרך במקום אחר הם ואח"כ כתת:

פרשב"ם בגמרא

קכב יף קנט **איתמר בן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו ומת בנו מוציא מיד הלקוחות וזו היא שקשה בדיני ממונות ולימרו ליה אבוך מזבין את מפיק מאי קושיא** תהלים מה **מצי אמר מכח אבוה דאבא קאתינא תדע דכתיב תחת אבותיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ לא לעולם כדאמרינן מעיקרא ודקא קשיא לך תחת אבותיך יהיו בניך ההוא בברכה כתיב:**

בן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו ומת. הבן בחיי אביו ואח"כ מת אביו והחזיק הלוקח במה שמכר לו הבן בנו של בן מוציא מיד הלקוחות: **וזו היא שקשה.** שדבר תימה היא אבוה מזבין ואיהו אתאי נפיק: **מאי קושיא.** להכי מוציא מיד הלקוחות דמצי למימר אבא כשמכר נכסים הללו לא היה עדיין מוחזק בהן לפי שאביו היה קיים והוא מת קודם לאביו ולא באו נכסים לידו ואנו יורשים מכח אבי אבינו להכי מוציא מיד הלקוחות דאבוה לא מזבין. ומאי דמצי למימר הכי דמכח אבוה דאבא אתינא תדע דהכי כתיב קרא תחת אבותיך יהיו בניך אלמא דבמקום אבי אביו מצי למיקם וכי היכי דאבי אביו מוציא מיד לקוחות ה"נ מצי הבן: **לעולם כדאמרינן מעיקרא.** בן שמכר בחיי אביו ומת בנו מוציא מיד הלקוחות וזו היא קשה בדיני ממונות ודקא קשיא לך מאי קושיא וכו' ומתרצא תחת אבותיך יהיו בניך ההם בברכה הוא דכתיב תשיתמו לשרים אבל לענין דינא לא דיינינן הכי: (ע"כ לרשב"ם

למדנו מזה פי' לא וערב בפסוק והוא זה רצה המשורר להגדיל ברכתו באומרו תחת אבותיך יהיו בניך ולא ר"ל תחתיך יהיו בניך שימשך מזה חסרון לאב כי הבן קם במקום אביו או מפני מיתת האב או מפני שהאב ירד מנכסיו ובאו ליד הבן ודקדק המשורר לברך את הבנים באופן שלא תהיה קללה לאב ואמר תחת אבותיך יהיו בניך רוצה לומר ובניך יהיו מבורכים וגם יקחו חלק אבותיך ולא חלקך כלל באופן שאתה ובניך אתך תהיו מבורכים וגדולים. וא"ת אי אפשר לב' מלכים להשתמש בכתר אחד ובחיי האב לא ימלוך הבן לתקן זה אמר תשיתמו לשרים בכל הארץ לומר כי עיניך רואות איך בניך הם שרים מנהיגי המלכות בממלכך ורק הכסא תגדל מהם שיקראו לך מלך):

מהרש"א תחת אבותיך וגו' בברכה הוא דכתיב כו'. עיין פרשב"ם ול"נ לפרש לפי דקדוק שיש בהאי קרא דהל"ל תחת אביך יהיו גו' אבל אמר אבותיך בלשון רבים דלברכה הוא דכתיב כלומר תחת אבותיך אברהם יצחק ויעקב שהובטחו על הברכה כמ"ש באברהם והיה ברכה ביצחק ויברך אלהים את יצחק ביעקב ויברך אותו שם יהיו בניך תחתם לקבל אותם ברכות וסיים תשיתמו לשרי' בכל הארץ שהיא ירושת הארץ שהובטחו לאבותינו לת לבניהם וק"ל:

גט פשוט פרק עשירי

ההוא שטרא דהוה כתיב ביה בשנת פלוני ארכן א"ר יף קסד ע"ב **חנינא יבדק אימתי עמד ארכן בארכנותיה ודילמא דאריך מלכותיה א"ר אושעיא כך מנהגה של אומה זו שנה ראשוני קורין לו ארכן שנייה קורין לו דיגון:**

ההוא שטר. פשוט: **דהוה כתיב ביה בשנה פלוני ארכן.** לוה פלוני מפלוני ולא היה כתיב ביה כמה שנים למלכותו של אותו מלך ראשונה או שניה או שלישית. ארכן זה מלך ובשנה ראשונה קורין לו ארכן כדלקמן לפי שעתה מתוקן הוא כמו אריך או לא אריך כמו וערות מלכא לא אריך לנא למיחזי לא נאה לנו לראות ערותו של מלך וחרפתו: **יבדק אימתי עמד ארכן במלכותו.** כי בשנה ראשון במלכותו נכתב שטר זה ומשהיא שעתא טרפי ב"ח ללקוחות: **דאריך במלכותו.** כלומר לאחר שהאריך ומלך כמה שנים לוה פלוני זה מפלוני ולא יטרפו לקוחות אלא מכאן ולהבא: **שנה ראשונה קורין לו ארכן.** מתוקן למלכותו מאדם: **דיגון.** לשון שנים וקרוב ללעז שלנו:

אמר הבונה שנה ראשונה קורין לו ארכן. פי' הפירוש מתוקן הוא כמו לא אריך לנא לא נאה לנו כלומר מתוקן למלכותו מאדם ואפשר שהרצון בקריאה לו בראשית מלכותו נאה ומתוקן לפי שכל המלכים והשרים כשמתחילי' למלוך ולהשתרר הם נאים ומתוקנים וטובים אמנם כבר היו מהם כמ"ש אחד על נירון קיסר שהתחיל למלוך כשה ועוד מעט כארי ולבסוף כזאב וכן פירשו מקדם מ"ש ישעיה ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה כי אמר שהוכיח השרים באומרו שריך סוררים וחברי גנבים אמר שלעתיד יחזרו השופטים ויועצים טובים כבראשונה כבתחלה שזה דרכם להיות אז נאים ומתוקנים. גם שאולי היו קורין למלך ארכן בשנה ראשונה לסימן טוב כלומר יהי רצון שיאריך שנים רבות במלכותו:

ההוא

עיון יעקב

שבילי אומר מנין אתה יודע שכל אחד מישראל עתיד להיות לו בנים כיוצאי מצרים שנאמר תחת אבותיך יהיו בניך ע"ש: **הדא** אמרה. מסיים בזה בפירוש העין יעקב למדנו מזה וכו' בימי הבחרות יאות להרבות בלימוד וכן הוא להדיא בש"ס דשבת דף ס"ג כד הוה בר תמני סרי שנין הוי גמירנא ליה לכולהו גמ' וכו' קא משמע לן דליגמר איניש והדר ליסבר ע"ש.

ב:סס **ההוא** מקושר דאתא לקמיה דרבי אמר רבי אין זמן בזה א"ל ר' שמעון ברבי לרבי שמא בין קשריו הוא מובלע פלייה וחזייה הדר חזא [ביה] רבי בבישות. א"ל לאו אנא כתביה אלא יהודה חייטא כתביה א"ל כלך מלשון הרע כזה זימנא חדא הוה יתיב ר' שמעון בר רבי וקפסיק כדרא (וספר) [בספר] תהלים קמיה דרבי ואמר רבי כמה מיושר כתב זה אמר ליה לאו אנא כתבתיה אלא יהודא חייטא כתביה א"ל כלך מלה"ר כזה בשלמא התם איכא לה"ר אלא הכא מאי לה"ר איכא משום דרב דימי דתני רב דימי אחוה דרב ספרא לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו. אמר רב עמרם [אמר רב] שלשה עבירות אין אדם ניצול מהם בכל יום הרהור עבירה ועיון
קסה תפלה. ולה"ר. לה"ר ס"ד *אלא אימא אבק לה"ר אמר רב יהודה אמר רב רובן בגזל ומיעוטן בעריות והכל בלה"ר לה"ר ס"ד אלא באבק לה"ר:

אין זמן בזה. בהגה"ה: **הוא ביה בישות.** היה סבור שהוא כתבו וברצונו לא היו עושין מקושר אלא פשוט לפי שטוען [בו] (בפנים) א"כ שהיה מובלע בין קשריו יותר. מדאי ברבי עלמו טעה בו: **יהודה חייטא.** כך שמו: **כלך מלה"ר כזה.** כלומר לא היה לך להטיל אשמה עליו אלא היה לך לומר אני כתבתיו: **וקא פסיק סדרא.** היה גומר אחד מה' ספרים שבתהלים: **כמה מיושר כתב זה,** הרבה כתב בדקדוק: **מאי לה"ר איכא.** והלא בשבחו ספר: **בא לידי רעתו.** מתוך שמרבין לדבר בשבחו מזכירין שום גנות בו: **עיון תפלה.** יש מפרשים שלאחר שהתפלל חושב בלבו שיעשה הקב"ה בקשתו לפי שהתפלל בכוונה: **אבק לה"ר.** כגון דאמר נורא בי פלניא בערכין: **רובן בגזל.** רוב בני אדם (חוטאים בגזל) [חשודים על הגזל כעין גזל] שמורין להיתרא במשא ומתן לעכב מריוח הראוי לחבריהם:

מהרש"א א"ל כלך מלה"ר כזה כו'. הא ודאי כיון דחזא ביה בישות הוה הוצרך ליה למימר לאו אנא כתבתיו להציל נפשו אבל הא דקאמר יהודה חייטא כתביה לא הוצרך ליה למימר וזה שדקדק לומר מלה"ר כזה אף בבאת להציל נפשך לא הוצרכת לומר דבר זה ודו"ק: **מתוך טובתו בא לידי רעתו כו'.** לכאורה קשה דבכמה דוכתין בתלמוד מצינו שהיו משתבחין במדות ומעלות החסידי' והצדיקים והרמב"ם בפי' המשנה פ"ק דאבות כתוב בדבר האהוב לשבח החשובים במעלתם כדי שיטבו מנהגיהם בעיני בני אדם כו' ע"ש ואפשר כי פרש"י בפ' יש בערכין הרגיש בזה שכתב שם בא לידי רעתו שכשהוא מספר בטובתו יותר מדאי הוא עצמו אומר חוץ ממדה הרעה זו כו' או אחרים שומעין כו' עכ"ל וכן יש לדקדק קצת מפירוש רשב"ם הכא שכתב מתוך שמרבין בשבחו כו' עכ"ל אבל לפי הסוגיא דהכא דמייתי ליה הכא אהך עובדא דרבי שמעון בר רבי דלא היה משבחו יותר מדאי אלא דבשבחו שהוצרך לספר היה מספר דלא אנא כתביה יהודה חייטא כתביה לא משמע הכי וע"כ נראה לומר דה"פ שמתוך טובתו זו בעצמה שמספר הוא בא לידי רעתו דהיינו כי הך דהכא בעותיך באומר כזה כתב מיושר הוא כתבו כל יהודה חייטא היה מקיים כ"ה דלעיל דגם ההוא כתב מקושר דלעיל דחזי ביה רבי בישות ג"כ כתב יודא חייטא דכתב אחד היה בכיכר ע"ש אחד כתבם דה"ל השתא ההוא טובה בשיפור כתב מיושר בלו הוא בעצמה רעתו שלו בכתב המקושר דלעיל וכה"ג אין לאדם לספר בטובתו של חבירו אבל בגוונא אחריתא מלוה הוא לספר בטובתו של חבירו כפירוש הרמב"ם ודו"ק: **שלשה עבירות כו'.** יש לדקדק דמשמע ליכא דא"א להנצל מג' עבירות אלו וא"כ מ עבירות שייך בהו וע"ק למאי כ"מ אצטריך ליה למימר הכי דאין אדם ניצול כו' ונראה לומר שם אדם מורה על הממוצע בין העליונים ובין התחתוני' כדאמרינן בראה אותו מן העליונים ומן התחתונים זכה הוא מן העליונים לא זכה הוא מן התחתונים ולכך האדם שלא זכו הם מן התחתונים ואינן קרויין אדם כדאמרינן אדם אתם כו' וישראל בזכו הם מן העליונים כמ"ש ונתתי לך מהלכים בין העומדים ה.אלה ובפ' אין דורשין דרשו במעלת החכם כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו כו' כלומר שיהיה אדם ממשך במעשיו שיהיה דומה למלאך ה' צבאות וז"ש כאן אין אדם ניצול מהם כו' דהיינו העומד בשם אדם המוכח לו ואינו מדומה עצמו למלאך כי הוא נקרא אדם ע"ש אפר דם מרה כדאמרינן בסוטה הכא ונגד שהוא מוטבע בחומר מן התחתוני' שנברא מעפר ואפר א"א לו לכוון ולעיין בתפלתו ונגד שהוא בעל דם רתיחת הדם בו ומביאו לידי עביר' ונגד שהוא בעל המרה הוא בעל לה"ר ומדות רעות אבל האיש הזוכה ומדמ' עצמו במעשיו למלאך ה' יוכל שפיר להנצל מג' עבירות אלו ושייך בהו לשון עבירה וק"ל: **רובן בגזל ומיעוטן בעריות כו'.** קחשיב הכא ג' עבירו' הללו כוללים הא' נגד הממון והא' נגד הגוף והא' נגד הנשמה הגזל עבירת הממון העריות עבירת הגוף לה"ר הוא הדיבור מעבירת הנשמה ואמר רובן בגזל ומיעוטן בעריות שחביב עליהן הממון יותר מגוף כדאמרי' אם נאמר בכל נפשך למה נאמ' בכל מאדך יש לך אדם שחביב עליהן ממונו יותר מגופו כו' ואמר הכל בלה"ר כי אין לך אדם ששומר נשמתו הטהור' כמו שנתנת לו בנקי' אבל הוא מתאבק באבק לה"ר כדמשמע לעיל ודו"ק:

קסו **אמר** אביי האי מאן דבעי למחוי חתימות ידיה בבי דינא לא לחוי בסוף מגילתא דלמא משכח לה אחר וכתב דמסיק ביה זוזי ותנן הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין. ההוא בזבינא דאתא לקמיה דאביי א"ל נחזי לי מר חתימת ידיה דכי אתו רבנן מחוו לי מעברנא להו בלא מכסא אחוי ליה בריש מגילתא הוה קא נגיד ביה א"ל כבר קדמוך רבנן:

למחוי חתימת ידיה בבי דינא. אדם שצריך לכתוב חתימת ידו על קלף ולהשליך לב"ד כדי שיכירו ב"ד חתימתו כי ההיא דאמרינן פרק האשה שנתארמלה וכו': **בזבינא.** מוכס ישראל הוה: **כי חלפי רבנן.** ותשלח כתב ידך למחול המכס אעביל להם: **הוה קא נגיד.** מושך בקלף כדי שיחתום אביי תלמטה:

אמר הבונה זה"ש הכתוב אני חכמה שכנתי ערמה ודעת מזמות אמצא בחכמת התורה ידע ג"כ ערמות ומזמות שעולם אף כי בע"ס פלונים ברעם

עין יעקב

שמתוך טובתו בא לידי רעתו. ועיין במהרש"א מה רעתו הוא כאן ונ"ל דזה הוא רעתו שע"י שהתבונן כל כך בכתב מיושר בתהלים שהוא דבר אחר לשך כיון בש"ת ובי"ת ביטל עצמו מלימוד התורה וזה הוא רעתו שביטל תלמוד תורה: **שלשה** עבירות אין אדם ניצול מהם בכל יום. פי' אם אינו מתאמץ בזה או ב' ניצול: הנ' עבירות אלו ואפשר דלעומת זה מתפללין בכל יום ג' תפלות ועיין במהרש"א: **רובן בגזל.** עיין פרשב"ם ועוד יש לפרש רובן בגזל כעין גזל כגון העושה אתו יושבי וגרמית בי הנאה הפרק שאם ומיעוטן בעריות שהרי אמרינן זמרי זינה ונפלו כמה רבבות מישראל וכה"ג אמרי' בסנהדרין גבי שנתן בא ונכנס לפני שקוס על אנו יש"ו והכל באמן לאין כוזב שהיכם

בדעת ההדיוטות כי אין להפליא אם התורה קדמה כמה שנים לעולם ושידעו יודעים הב קק ם נם ערמות ומזמות בני העולם קודם לכם. עד סיפה ונר אני' כבר קדוון יבנן:

קסב: ההוא שטרא דהוה חתים עליה רבא ורב אחא בר אדא אתא לקמיה דרבא א"ל אין חתימת ידא דידי היא מיהו קמיה דרב אחא בר אדא לא חתימי לי מעולם כפתיה ואודי א"ל בשלמא דידי זייפת אלא דרב אחא בר אדא דרתית ידיה היכי עבדת א"ל אנחי ידאי אמצרא ואמרי לה קם אזרונקא וכתב:

אין התימת ידי היא. ססיתה הוגה לכתיבתו: בשלמא. חתימת ידי נגלית לזיופי בפיר מפים דבמור אכא וכוונת כתיבתי: דרתית ידיה. מהמת בסיס זקן היתה ידו מרתת: היכי מלית לכוין כת נהו: אמר ליה אנחי ידאי אמיצרא. בעבר הנהר הי' כסר קלר כמו גשר ובספת הנהר מזה קנוע יתד ובעבר האחר יתד אחר וקבור חבל מזה לזה וכוונכין בם ידיהם כשעוברים על גבי אותו כסר לר ומרתת מכח המים ועל אותו כסר הנחתי ידי והיה עירהת כיד של זקן הייפתי: זרנוקא. שקורין ליגו"לא שדולין בו מים מן הבור (מירתת ועליו הנחתי ידי): [קם אזרונקא. עלה עליה וחתם וכל גופו נע ונד וידיו רותתות]:

קנג. א"ר הונא מנין לערב דמשתעבד דכתיב °אנכי אערבנו מידי תבקשנו מתקיף לה רב חסדא הא קבלנות היא דכתיב °תנה אותו על ידי ואני אשיבנו אלא א"ר יצחק מהכא °(לקח) [קח] בגדו כי ערב זר ובעד נכריה חבלהו ואומר °בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפך נוקשת באמרי פיך נלכדת באמרי פיך עשה זאת איפה בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעך אם ממון יש לו בידך התר לו פסת יד ואם לאו הרבה עליו רעים:

מנין לערב שמשתעבד. באמירה בעלמא בלא קנין: קבלנות. לקמן מפרש הן [ט] ואכי קבלן באמירה בעלמא הוי קבלן והכי מוכח לקמן בשמעתין. אבל אם כפא וכתן ביד אמרינן לקמן דאין למלוה על הלוה כלום: תנה אותו על ידי. כלומר כאילו מקבלו בידי ואחזירנו לך: (לקח) [קח] בגדו. למלוה קאמר קרא קח בגדו של ערב [כי ערב] בשביל איש זר דהיינו אמירה בעלמא דלא כתיב הכא קבלנות: [בני אם ערבת לרעך. ממון או נוקשת באמרי פיך שחרפתו וגדפתו: עשה זאת איפה בני והנצל. משני דברים הללו. על כי באת בכף רעך. דהיינו ממון שיש לו עליך. לך התרפס התר לו פסת ידך. ותן לו משותו ורהב רעך על שחרפתו הרבה עליו רעים ובקש מחילה]:

מהרש"א מנין לערב כו' הא קבלנות הוא דכתיב תנה וגו'. יש לדקדק דהא האי קרא תנה אותו ע"י וגו' ראובן אמרו ויהודה לא אמר אלא אנכי אערבנו וגומר ולא הזכיר לשון קבלנות בדבריו כמו שלא הוזכר קבלנות בקרא דמייתי כי ערב זר וגו' וא"כ מאי פריך ליה רב חסדא מקרא דראובן דכתיב תנה אותו וגו' וי"ל כיון דראובן בקבלנות קבל ערבותו ולא נתרצה לו יעקב אין סברא שיבקש ממנו יהודה בערבות לחוד אלא ע"כ שגם יהודה בא בערב קבלנות אלא שלא הוזכר זה כאן וקאמר אקרא דראובן שזכר בו קבלנות: תנה אותו ע"י פרשב"ם כלומר כאילו מקבלו בידי אחזירנו לך עכ"ל דקדק לומר שפירוש תנה לי לאו היינו תנה לי לידי ממש דא"כ לאו היינו קבלנו' אלא כשא ונתן ביד ממש ומ"ה פירש דהכה לי הוא כאילו אתה נותן לי בידי דהיינו קבלנות וק"ל: בגדו וגו'. א"בור הפסוקי' הכתוב ראשון מיירי מי שהוא נעשה ערב בעד זר הגר כי הוא ראוי לקחת בגדו ממנו עבור התשלומין שלא היה לו להיות ערב בעד זר שאינו אוהבו ופסוק שני מיירי במי שנעשה ערב בעד רעהו ואוהבו שהוא קלת ונהראוי ואמר אף אם ערבת לרעך שהוא הלוה וכראוי עשית כנגד הלוה אבל תקינת לזר כפיך שהוא המלוה כי הוא לטובתו נעשה ערב והוא זר כנגדך ואמר נוקשת.באמרי פיך להיות ערב בעד הלוה אבל עי"ז נלכדת למלוה באמרי פיך. ואמר והנצל כי באת בכף רעך. ראה והכלל שיתפייס המלוה ויהיה לך לריע ואהוב להרלות ליקח ממך החוב לחלקי' ולזמנים שלא ידחוק עליך לשלם לו כולו בפעם אחד והיינו התר לו פס יד התר לשלם לו פס וחלק מהמשאת יד שהוא החוב וקיים ואם לאו כו' שלא יתרצה המלוה להיות לך לאהוב ולא יתפייס בזה הרבה עליו רעים לפייסו בזה כן נראה לפרש הכא הא דקאמר ואם לאו כו' והרשב"ם פי' ואם לאו כו' הדברים קשים שאמר אדם לחבירו שצריך להרבות עליו רעים לפייסו וכן פרש"י בס"פ המקבל דאם לאו קאי אנוקשת באמרי פיך שהוכיתו בדברים הרבה עליו רעים לבקש ממנו מחילה וכן נראה לפרשו בסוף יומא לפי עניכו עוד פרש"י שם ביומא הרבה עליו רעים רעיך בתרא דקרא מלא כתיב שהוא בלשון רבי' עכ"ל:

קעה משנה א"ר ישמעאל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהם והם כמעין הנובע והרוצה שיעסוק בד"מ ישמש את שמעון בן ננס:

מהרש"א הרוצ' שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע כו'. בס"פ הרואה מייתי לה והכי איתא שם א"ר ינאי מ"ד כי מיץ כו' ומיץ אפים יוצא ריב כל תלמיד שכועס עליו רבו פ"א ושותק זוכה להבחין בין דם טהור לדם טמא ומיץ אפים יוציא ריב כל תלמיד שכועס עליו רבו פ"א וב' ושותק זוכה להבחין בין ד"מ לד"נ דתנן ר"י אומר הרוצה שיתחכם יעסוק בד"מ שאין לך מקצוע

עיון יעקב

בחינם נכנסים אעפ"כ כולם כבשלים בזה: מיהו קמיה דרב אחא בר אדא לא חתימי מעולם. כלומר אפי' בכיוצא שהולכין אחר החכמה אעפ"כ לא חתמי אבל רב אדא לא היה יכול לומר דאחר רבא לא חתימי דר"ל דרווחא שביק למאן דקשים ובא רבא וחתים מקודם ומכאן יש להביא ראיה דלפעמים חותמין היינו קודם דאל"כ בלא רבא הי"ל להרביע בזה כיון שרב אחא היה זקן וחתים לבסוף וגם המזייפים לא היו עושין כן אלא ודאי דאין נפקותא אלא שרבא הי' מדקדק בזה לחתום הקשים תחלה: מנין לערב דמשתעבד דכתיב אנכי אערבנו. הא דלא מייתי מקרא הקודם דכתיב גבי ראובן תנה אותו על ידי י"ל משום דהתם ודאי ידע דקבלן הוא כדכתיב תנה אותו על ידי משא"כ ביהודה לא הוי כבר דקבלן הוא אך בהמקשה מקשה מדלא רצה ליתן לראובן בעירבות קבלנות וליהודה נתנו מכלל דהיה קבלן וכמ"ש מהרש"א וצ"ל דראובן י"ל באמת לא נשתעבד ולכן לא נתנו עי' מהרש"א ביהודה ודאי נשתעבד שהרי אמר כי עבדך ערב את הנער וגם הי' עלמותיו מגולגלין בשביל זה: לקח בגדו כי ערב זר. כתב מהרש"א הכתוב ראשון מיירי וכו' ומהירת הקולמוס פלט כל זה כי פסוק זה הוא במשלי כ' ואם ערבת לרעך תקעת לזר הוא במשלי ו' עיי"ש: הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות. לפי שצריך דרישה וחקירה לעמוד על דין מרומה ולבטל כל רמאות מעדים ובעלי דינים כמבואר בח"מ סי' ט"ו על כן נכנס בו ערמומית ומתחכם וזה כמעין הנובע דבר מתוך דבר ולאשר מזה כוונת הש"ס דברכות דף ס"ג כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשון ושני ושותק זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות דתנן ר' ישמעאל אומר הרוצה שיחכים וכו' כי בדיני נפשות נ"כ בעינן דרישה וחקירה שאם אי אומר איני יודע נתבטל עדותו משא"כ בדיני ממונות שדורשין וחוקרין כדי לבטל הרמאות וזה שבין ד"מ לדיני נפשות ע"ש בח"מ סי' ט"ו סעיף ג' בהג"ה: ישמש את שמעון בן ננס. מדלא קאמר ילמד את שמעון בן ננס אלא ע"י השימוש ילמוד הלכה למעשה ובדאמרינן בברכות דף ס' גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה שנאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים ע"י אליהו שכ"ל שבלה מהרם בימינו אמן:

מקצוע בתורה יותר ממה שהן כמעיין הנובע כו' ויש לדקדק מה הבחנה שייך בין ד"נ לד"מ גם מה ראיה מייתי מהאי קרא דהרוצה שיתחכם יעסוק בד"מ אהך הבחנה דבין ד"מ לד"נ ונראה לפרש דה"ק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור ר"ל מה שהוא ביניהם דהיינו דם הספק לשאר בני אדם שלא יבחינו בו אם הוא טמא אם הוא טהור ומספק הוא טמא ואין שורפין עליו תרומה וקדשים הרי זה זוכה הוא להבחין בו אם הוא טמא ודאי או הוא טהור ודאי וכן הא דאמר זוכה להבחין בין ד"מ לד"נ ר"ל מה שהוא ביניהם דהיינו דיני גזילות וחבלות דפעמים באים הגזילות וחבלות להריגת נפש ופעמים אינו רק ממון וע"פ מה שכתבתי בריש סנהדרין דדיני ממונות לא בעי מומחין וגזלות וחבלות בעי מומחין להכי קאמר התלמוד זמני שאינו מומחה מתחלה ודן ד"מ זוכה להיות מומחה מתוך ד"מ ולהבחין מה שהוא בין ד"מ לד"נ דהיינו גזלות וחבלות דבעו מומחה והא מייתי ראיה מהך מתני' דהכא דר"י היה מומחה דמי שנקרא רבי כבר נסמך ושמעון בן ננס לא היה נסמך עדיין דלא קרי ליה רבי שמעון והכא רבי ישמעאל קאמר בד"מ דערב היוצא לאחר חיתום שטרות גובה מנכסים בני חורין ושמעון בן ננס פליג עליה בד"מ והוסיף בדבריו הרי החונק את אחד בשוק כו' פטור שלא כו' הרי אף שלא היה מומחה מתוך ד"מ זכה להבחין בדין החונק הנוגע בדיני חבלות דבעי מומחה ומייתי ראיה דר"י גופיה קראיה לשמעון וקאמר הרוצה שיתחכם להיות חכם ומומחה יעסוק בד"מ שאין לך מקצוע בתורה כו' שהוא נוגע בכמה שאר ענינים והן כמעין הנובע להיות נובע חכמה לבא לדיני גזילות וחבלות דבעי מומח'. וע"כ הרוצה לבא למעלה זו יעסוק בד"מ וישמש את שמעון בן ננס שעשה כן לעסוק בד"מ לבא למעלה הימנה להיות חכם ומומחה ולזה הוא סדר המסכה ב"ב ואחריה סנהדרין כי מתוך ד"מ שבמסכת ב"ב יבא למעלה היותר ממנו דהיינו לדיני גזילות וחבלות דבעי מומחין וע"כ התחיל בה ד"מ בג' גזילות וחבלות בג' דהיינו ד"מ בג' הדיוטות ודיני גזילות וחבלו' בג' מומחין כדמסיק ריש מסכ' סנהדרין וק"ל:

הדרן עלך מסכת בבא בתרא.

מסכת סנהדרין

דף ב **משנה** סנהדרין גדולה היתה של ע"א ושל קטנה של כ"ג ומנין לגדולה שהיא ע"א שנאמר
במדבר יא °אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומשה על גביהם רבי יהודה אומר שבעים ומנין לקטנה שהיא של כ"ג
במדבר לה שנאמר °ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת הרי כאן עשרים ומנין לעדה שהיא עשרה שנא'
שם יד °עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב ומנין
שמות כג להביא עוד שלשה ממשמע שנא' °לא תהיה אחרי רבים לרעות [שומע אני שאהיה עמהם לטובה א"כ למה נאמר אחרי רבים להטות לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה הטייתך לטובה ע"פ אחד הטייתך לרעה ע"פ
שם ע"ב שנים *ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן כ"ג]:

עדה שופטת. עשרה מחייבי': **עדה מצלת.** עשרה מזכי' אשמעינן דצריך עשרים שאם יחלקו יהיו עשרה מחייבים ועשרה מזכים: **לעדה הרעה.** במרגלים כתיב: **לרעות** אם הרוב מחייבים לא תלך אחריהם (לרעות) [להרוג]: [ועיין ברש"י בגמ' באריכות]:

שם **א"ר** חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני
דף ג ויקרא כד נפשות בדרישה וחקירה *שנאמר °משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו ד"מ לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין:

בדרישה וחקירה. לבדוק את העדים באיזה יום באיזה שעה הלוהו: **שנא' משפט אחד וכו'.** ממונות כנפשות וכיון דכתיב דרישה וחקירה בדיני נפשות דכתיב ודרשת וחקרת הוא הדין דיני ממונות: **שלא תנעול דלת.** שימנעו מלהלוות
פי' בגמ' הקודם שמא יכפור והעדים יטעו ולא תהא עדותן מכוונת ויפסיד *(והכי נמי במא לא ימצא מומחין לכופו לדין):

דף ה בראשית מט **תניא** °לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט °ומחוקק
מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים:

שרודין את העם. שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס: **בני בניו של הלל.** נשיא היה כדאמרי' בפסחים באלו דברים הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם:

תוספות הכא משמע דשבט עדיף. והא דאמרינן בפ' מקום שנהגו אבל מבבל לארץ ישראל כיון דאין כייפי להו עבדינן כוותייהו אומר ר"ת דה"מ במלתא דאיסורא והיתרא דבני א"י חכימי טפי דאוירא דא"י מחכים כדאמר הכא דאיקרו מחוקק שמלמדים תורה ברבים אבל לענין הפקעת ממון וליפטר דהפקר ב"ד הפקר עדיפי בני בבל דאיקרו שבט שרודין את העם במקל והיינו טעמא משום דראש גולה מזכרים ונשיא שבא"י מנקבות כדאמר בירושלמי:

מהרש"א אלו ר"ג שבבבל ומחוקק כו'. הכא הקדים בקרא ר"ג לנשיא לפי מעלת מדרגה בשולטנות וממשלה כדאמרינן דהכא שבט והתם מחוקק אבל בפרק ג"ה שדרשו עם אלקים ועם אלהים וגו' רמז לו שעתידים לצאת ממנו ר"ג ונשיא שבא"י כו' ופרש"י דעם אלקים הוא נשיא ועם אלהים הוא ר"ג עכ"ל הקדים שם בקרא נשיא לר"ג דלפי חכמתם חשיב להו התם לנשיא קודם לר"ג בחכמה כמ"ש בתוס' דבני א"י חכימי טפי ומזה הטעם שמקיים שם ומכאן שרמז לו גלות דהיינו ע"י שיהיה גלות ויהיה ר"ג בבבל ונשיא בא"י והקדים הנשיא שבא"י בחכמה לר"ג שבבבל משום דאוירא דא"י מחכים ולזה שקרא לנשיא שבא"י שם אלקים על שם חכמתן דמומחין הם בחכמה אבל הכא שמקדים בקרא ר"ג לנשיא לענין ממשלה לא מקיים ביה דרמז להם גלות אין זה תלוי בגלות אלא דר"ג הוא מזכרים ונשיא מנקבות כמ"ש בירושלמי ומיהו בפ"ג דהוריות דמייתי נמי הך דהכא שבט והתם מחוקק וכו' לענין שעיר משמע דלאו היינו טעמא כמ"ש בתו' משום דר"ג מזכרים ונשיא מנקבות דהא התם אפילו מלכי ישראל חשיבי כמלכות בית דוד אלא דביכולת ושולטנות תליא מלתא. ולפ"ז היה נראה לומר דגם נשיא מאחר שבטים שיש לו נטילת רשות ושולטנות מן המלכות מהני אבל מדברי הטור ח"מ סי' ג' נראה דלא מהני נטילת רשות כי אם משבט יהודה ומזרע בית דוד ועיין בב"י שם. ויש ליישב דודאי לענין שעיר התם דילפינן ליה נמי מי שאין על גביו אלא ה' אלהיו סברא הוא דאין לחלק בין מלכי ישראל למלכי בית דוד ולא מייתי התם הך דהכא לא יסור שבט וכו' אלא לאתויי דר"ג יש לו יותר שולטנות מנשיא שבא"י אבל לענין נטילת רשות דהכא דלא אתיא אלא מקרא דלא יסור שבט מיהודה כו' בזרע שבט יהודה תליא מלתא ויותר מזרע דוד ודו"ק:

תניא תלמיד אל יורה במקום רבו אא"כ היה רחוק שם ע"ב
ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל:

כנגד מחנה ישראל. דכל מאן דבעי מלתא אזיל לגביה דמשה דכתיב והיה כל מבקש ה' וגו' אע"ג שמחנה ג' פרסאות ואתו לגבי משה רבותא דמשה שאני. מחנה ישראל ג' פרסאות דכתיב ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא והוה תלתא פרסי בעירובין וביומא:

רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אסור לבצוע דף ו ע"ב
וכל

עיון יעקב

ומהוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל. לפמ"ש התוס' בשם הירושלמי דריש גלותא היה מזכרים ונשיא מנקבות אפשר דמה"ע כתיב מבין רגליו כלומר היוצא מבין רגליו דהיינו מנקבות וגם מבין רגליו מרמז על הא דאמרינן בסוף הוריות ומפני נשיא הכל עומדין על רגליהם ועוד דאיתא שם בהוריות דף ע' שנשיא אינו בא לידי עניות ואמרי' ואת כל היקום אשר ברגליהם זו הממון שמעמיד אדם על רגליו ועיין לקמן דף ל"ז בחדושינו: **שמלמדין תורה ברבים.** כי בני א"י יותר מסוגלין ללמד מבני בבל כי אין הקפדן מלמד ואיתרי' בנדרים ונתן לך לב רגז בבבל כתיב ולא בא"י ועיין לקמן בפ"ג דאמרינן זו עילם שזכה ללמוד ולא זכתה ללמד ע"ש בחדושינו ובמהרש"א: **אסור לבלוע וכל** הבולע הרי זה חוטא. הטעם י"ל כי ע"י הדין מציל עושק מיד עושקו ומוציא הגזילה לגמרי מתחת ידו משא"כ בפשרה עדיין נשאר קצת מהגזל תחת יד אחד מהם ועי"ל כי עיקר עמוד העולם הוא הדין וכן היה תחלת בריאות העולם כדכתיב בראשית ברא אלהים אך שאחר כך ראה שאין העולם יכול להתקיים שתף מדת הרחמים אבל עיקר הבריאה היה בדין וזה שעושה פשרה סובר שגם עיקר הבריאה היה ברחמים גמורים לכך הוא חוטא ג"כ וסובר שהקב"ה ימחול ג"כ על חטאיו במדת הרחמים וזה כוונת הכתוב בתילים סימן י' ובוצע ברך נאץ ה' רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזימותיו כלומר רשע כגובה אפו בל ידרש שאמר אין אלהים כל מזימותיו שאמר שהכל הוא במדת הרחמים סף

וכל הבוצע הרי זה חוטא וכל המברך את הבוצע
תהלים י ה"ז מנאץ ועל זה נאמר °ובוצע ברך נאץ ה' אלא יקוב
דברים א הדין את ההר שנא' °כי המשפט לאלהים הוא וכן משה
היה אומר יקוב הדין את ההר אבל אהרן אוהב שלום
מלאכי ב ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו שנא' °תורת
אמת היתה בפיהו וגו'. רבי אליעזר אומר הרי שגזל
סאה של חטים וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד
מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע
ברך נאץ ה'. ר' מאיר אומר לא נאמר בוצע אלא כנגד
בראשית לז יהודה שנא' °ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג
את אחינו וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ ועל זה
נאמר ובוצע ברך נאץ ה'. רבי יהושע בן קרחה אומר
זכריה ח מצוה לבצוע שנאמר °אמת ומשפט שלום שפטו
בשעריכם והלא במקום שיש משפט אין שלום ובמקום
שיש שלום אין משפט אלא אי זהו משפט שיש בו
ש"ב ח שלום הוי אומר זה ביצוע. וכן בדוד הוא אומר °ויהי
דוד עושה משפט וצדקה והלא כל מקום שיש משפט
אין צדקה צדקה אין משפט אלא איזהו משפט שיש
בו צדקה הוי אומר זה ביצוע. אתאן לת"ק. דן את הדין
זיכה את הזכאי וחייב את החייב וראה שנתחייב עני
ממון ושלם לו מתוך ביתו [זה משפט וצדקה משפט
לזה וצדקה לזה משפט לזה שהחזיר לו ממון וצדקה לזה
ישי' מ"ז ששילם לו מתוך ביתו] וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד
עושה משפט וצדקה לכל עמו משפט לזה שהחזיר לו
את ממונו וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו) קשיא ליה
לרבי האי לכל עמו לעניים מיבעי ליה אלא [רבי אומר]
אע"פ שלא שלם לו מתוך ביתו זהו משפט וצדקה
משפט לזה וצדקה לזה משפט לזה שהחזיר לו ממונו
דף ז וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו *ופליגא דרבי
תנחום בר חנילאי דא"ר תנחום בר חנילאי לא נאמר

מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל שנאמר °וירא אהרן שמות
ויבן מזבח לפניו מה ראה אמר רבי בנימן בר יפת אמר
ר' אלעזר ראה חור שזבוח לפניו אמר אי לא שמענא
להו השתא עבדו לי כדעבדו בחור ומקיים בי °אם יהרג איכה ב
במקדש ה' כהן ונביא ולא הויא להו תקנתא לעולם
מוטב דליעבדו לעגלא אפשר הויא להו תקנתא בתשובה:

אסור לבצוע. ומשמע לדין אסור לדייניס לבצוע (לעשות פשרה):

המברך. המשבח: אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום. וכיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם קודם שיבאו לפניו לדין היה רודף אחריהם ומטיל שלום ביניהם: תורת אמת. וגו'. משמעי באהרן כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו': הרי שגזל וכו'. ובוצע לשון גזלה דכתיב כן אורחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח: כנגד יהודה. שהיה לו לומר כשהזירנו לאבינו אחרי שהיה דבריו נשמעין לאחיו: אתאן לת"ק. דאמר אסור לבצוע דריש ליה להאי משפט ולדקה שהיה דוד דן את הדין וחייב את החייב וראה שהיה עני ומחוייב והיה משלם לבעל דינו מתוך ביתו: לא נאמר מקרא זה. ובוצע ברך: אלא כנגד מעשה העגל. שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו והורה היתר לעצמו לעשות להם את העגל: ויבן מזבח. הבין מהזבוח לפניו שהרגו את חור על שלא עשה להם: אהרן. כהן ונביא היה: ולא הויא להו תקנתא. דהא קופן לעשות כן בזכריה בן יהוידע ויחרב בית המקדש על כך. ובחדושין הקשו על פרש"י ואמר דאינו נכון דלכאורה משמע דאהרן שפיר עביד אלא אקרא דתורת אמת היתה בפיהו קיימין. ע"כ וכן בתוספתא:

תוספות אבל אהרן. פי' כיון שלא היה דיין ולא היה הדין בא לפניו אלא לפני משה ודאי לדידיה שרי: טחנה ואפאה. לאפי נקט אפאה לפי שיש דברים שאינם מתחייבים בחלה עד לאחר אפייה ומייתי לה בפרק כל שעה הסופגנין והדובשנין עשאן באילפס ובתנור חייבין בחמה פטורין: אלא כנגד יהודה. והא דכתיב נטרף בני עלית על מעשה דתמר שבחו הכתוב כדמתרגמינן את אודיתא ולא בהיתתא ובחידושים אמרי' דהיינו שלא הניח להרוג את יוסף ע"כ:

מהרש"א יקוב הדין את ההר. ויש לפרשו לפי ענינו הכא

עיון יעקב שהדיין

שאדם חוטא הקב"ה מוחל לו את דכתיב על מה נאץ רשע אלהים אמר בלבו לא תדרוש וכראיתא כה"ג בחגיגה דף ע"ז אל תאמינו ברע שאמר חטא והקב"ה מוחל על כן אמ' שהמברך את הבוצע הרי זה מנאץ וחוטא: אלא יקוב הדין את ההר. עיין במהרש"א ועי"ל לפי שבני אדם ירצו לנטות אחר מדת הממון שאינו של יושר ונקרא יצה"ר הר הגדו' וכדאיתא בסוכה לצדיקים נמשל להם כהר הגדול לה"ק יקוב הדין את ההר: אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחברו. וצ"ל דלמד כן מדהקריב אהרן ובני' קרבנות וכתבו המפרשים הטעם כי הם כמו פשר דבר כי מדת הדין מקטרג לומר נפש החוטאת תמות ועי"י כהן נעשה פשר דבר להמית הבהמה במקומו ודוקא אהרן ובניו שהם מדת חסד ומשא"כ שאר בני אדם אסור לעשות פשר שהוא לפנים משורת הדין ואין העולם מתקיים אלא בשיתוף דין ורחמים כדכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים לכך אם יש דין למטה אין דין למעלה כדי לקיים השיתוף אבל אם אין למטה דין צריך כביכול למעלה דין לקיום השיתוף וזה הפי' בוצע בירך בפשרה למטה נאץ ה' למעלה לעשות דין ומה"ט ברוגז רחם תזכור וק"ל ואפשר עוד לומר דה"ק שלא תימא כיון שרוב בני אדם אין דרכם לוותר כנגד הרוצה לגזלו וכל מגמותיו להציל עשק מיד עשקו וא"כ זה אין יכול לפשר בין איש לחברו כי מה דסני לך לחברך לא תעביד לה"ק אהרן היה אוהב שלום ורודף שלום לעשות לפנים משורת הדין בעצמו על כן היה יכול לפשר ולעשות שלום בין אדם לחברו ועי"ל ע"ד דאיתא בפ"ק דע"א תורה דכתיב בה אמת אין הקב"ה עושה לפנים משורת הדין וגם לפעמים יש לך אדם שעושה פשר כדי שאם הוא ג"כ יעשה דבר שאינו של יושר עם חבירו יפשר ג"כ בינו לבין חבירו וז"ש תורת אמת היתה בפיהו א"כ אין לו לעשות לפנים משורת הדין וגם עולה לא נמצא בשפתיו שיהא צריך לעשות לו ג"כ פשר בינו לבין חבירו אפ"ה במישור ובשלום הלך לפשר לעשות שלום בין איש לחבירו ועיין ביבמות דף ק"ט בחידושינו וגם קאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת כי מלאך ה' צבאות הוא כלומר כיון שהיה אהרן דומה למלאך ה' צבאות בלי שום חטא היה יכול לפשר לפי טעם שני שכתבתי לעיל דאסור לבצוע כדי שלא יחטא ג"כ הוא: הרי שגזל סאה של חטים. עיין בחדושינו בב"ק דף ל': טחנה ואפאה. בתוס' שאינם מתחייבין בחלה עד לאחר אפיה עיין בי"ד סימן שכ"ט ובש"ך סק"ה ובט"ז סי' ד': רמ"א לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה. הא דקאמר לא נאמר היינו לפי שר"מ אזיל לטעמו דאמר לעיל פשרה בג' כמו דין דס"ל צדק צדק תרדוף אחד לדין ואחד לפשרה וא"כ ס"ל דמותר לבצוע וגם ס"ל דשינוי קונה כמבואר בש"ס דב"ק פרק הגוזל קמא וה"ק לא נאמר אלא כנגד יהודה: וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ. עיין במהרש"א שמקשה בשם יפה מראה אמאי קרי מנאץ למברכו ולא ליהודה גופיה ועוד מ"ט קרי מנאץ ה' ע"ש ובאמת לפי מה דאיתא בסוטה דף י"ג ע"ב המתחיל במצוה ולא גמרו מורידין אותו מגדולתו ואף קובר את אשתו ובניו שנאמר וירד יהודה וגו' ותמת בת שוע ע"ש נמצא דיהודה לא נאץ ה' רק הואיל ולא גמר המצוה ע"ש וא"כ המברך את יהודה נמצא כאילו הקב"ה עביד דינא בלא דינא מה שענש את יהודה בעונשים הללו לכך נאץ את ה': ויהי דוד עושה צדקה ומשפט. הא דלא הביא מקרא דכתיב בפ' וירא למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה ומשפט היינו משום דלא היתה שישלם לו מתוך ביתו אך בדוד קשה כדהקשה בסמוך האי לכל עמו לעניים מיבעי ליה ועיין במהרש"א ועי"ל דהא בפ' ארבע מיתות דף מ' ע"ב דריש עוד שהאי בניו לדין ביתו לצדקה ע"ש ועיין בילקוט פ' וירא דריש עוד דרשים אחרים בפסוק זה: אתאן לת"ק דן את הדין. והאי קרא דאמת ומשפט שלום שפטו אף על גב דליכא למימר כה"ג מדקאמר שפטו בשעריכם משמע דגם שלום הוא ע"ד משפט דהיינו פשרה יש לומר דמהא דאמת ומשפט שלום לק"מ דיש לומר ע"ד דאמרינן על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום דהיינו כשנעשה הדין נעשה אמת ונעשה שלום וכמבואר בסוף מסכת שקלים שם דע"י הדין נעשה אמת והשלום: אלא אע"פ שלא שלם לו מתוך ביתו זהו משפט וצדקה. ואתי לאשמועינן דעשה משפט נכון לכל עמו ולא טעה פעם אחת לעוות המשפט ועיין במהרש"א: לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה עגל. לפי מה שפי' רש"י דקאי על בוצע ברך דקאי על אהרן שעשה שלא כהוגן ל"ל מטעם דאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך ובפרטות בע"א ובפרהסיא הי"ל למסור עצמו על קדוש השם שיהרג ואל יעבור ולפי מה שמפרש בעין יעקב בשם החדושים דקאי על פסוק תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו ל"ל דכדין עשה כדי להציל כלל ישראל וכדאיתא במדרש הואיל וכוונתך לטובה חייך מפלטן דידי לית את זז ומפתורא דידי את אכיל ולפי פרש"י י"ל דלה"ק ופליגא ר"א בנו של ר' יוסי לפי שהם שני הפוכים דר"א קאמר דקאי הפסוק בוצע בירך על ישראל ולא על אהרן ור' תנחום אמר להיפך וק"ל: אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא. כתב מהרש"א אף שעדיין לא נתנה הכהונה לאהרן וכו' ע"ש ועיין בש"ס זבחים דף ק"ב הלא אהרן אחיך הלוי אני אמרתי אתה כהן והוא לוי ועכשיו הוא כהן ואתה לוי הרי שכבר ניתנה הכהונה לאהרן מיד שסירב בשליחות:

ואין

שהדיין מבקש לעשות פשרה דלעשות דין קשה בעיניו שירא מבעל דין קשה שמא יתחייב ויהיה רודפו וע"כ דימה אותו לשר קשה ואמר שאל יחשיב הדיין כן אלא יקוב הדין כו' וק"ל : **אוהב שלום ורודף שלום וכו'**. זכר ג' מיני שלום שהם לשמים ולעצמו ולבריות לפי שהפורש עצמו מן הדין לעשות פשרה מביא שלום בינו לבין אביו שבשמים כי הדין והמשפט לאלהים הוא וכדלקמן כל הנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין הקב"ה נוטל וכו' כנאמר כי ה' יריב ריבם וז"ש שע"י הפשרה אוהב שלום לאביו שבשמים ואמר ורודף שלום כי ע"י הדין אפשר שבעל דין המתחייב בורח ממנו ויהיה שונא לדיין וע"י הפשרה הרי הוא רודף השלום שיהיה לו ממנו ולא יהיה אויבו . ואמר **ומשים שלום בין אדם לחבירו**. הוא בין בעלי דינין לפי שהפשרה היא בהסכמה ורצון שניהם משא"כ הדין שלעולם לפי דעת המתחייב אין מוחל טענתו נגד בעל דין חבירו אף שיצא חבירו זכאי בב"ד נגדו. ואמר שנא' **תורת אמת וגו'**. לפי שיש דיין המונע עצמו מן הדין ומבקש לעשות פשרה לפי שאינו יודע דין תורה וגם יש שיודע דין תורה אבל מונע עצמו שאינו יודע לסדר דבריו היטיב ואפשר שבדבריו ישתמע דבר לתרי אפי ולשום עולה שמתוך דבריו ילמדו שום שקר כמאמרם ז"ל הזהרו בדבריכם שמא וכו' ולזה אמר אהרן שהיה רודף שלום לעשות פשרה אל תחשוב שעשה אהרן כן במניעה מן הדין ומפני שבה אחת מאלו דאינו כן שהרי תורת אמת שהיא תורת משה היה ג"כ בפיהו והיה יודע לפסוק דין אמת גם עולה לא נמצא בשפתיו שהיה יודע להזהר בדבריו שלא ימצא בו שום עולה שמתוכו ילמדו לשקר אבל עשה כן כי בשלום ובמישור וגו' על דרך שאמרו בריש פ' אחד ד"מ צדק צדק תרדוף א' לדין וא' לפשרה דאף בפשרה צריך הדיין לראות שיעשה בצדק ובמישור וז"ש כי בשלום שהוא הפשרה שעשה אהרן במישור ובצדק היה שלא רדף הא' יותר מחבירו וז"ש הלך אתי דאילו אף בפשרה אם לא היה בצדק והיה נותן לזה ונוטל מזה הייתי מחזיר לו כדלקמן ואין זה הולך במישור וקיים רבים השיב מעון שע"י הפשרה השיב הרבים מעון דאילו בדין אף שהדיין לא יטעה אפשר דבדין מרומה הוא מחייב את הזכאי ומזכה החייב ויש עון בבעל דין ולפעמים שלא יהיה מהון יטעה הדיין לחייב את הזכאי ולזכות החייב דחטא תלוי בו דנוטל מזה ונותן לזה וכו' מה שאין כן בפשרה שהיא ברצון שניהם ואין כאן עון לא לבעל דין ולא לדיין דהפשרה היא כמחילה וק"ל : **כנגד יהודה וכו'**. ביפ"ע כתוב בזה ק"ק אמאי קרא ליה מנאץ למברכו ולא ליהודה גופיה ועוד מ"ט למנאץ ה' דמשמע ענין הכעסה או כפירה וי"ל שמפני שמהמעשה ההוא נמשך טובה שנתגדל יוסף במצרים והכיל העולם ברעב לכאורה משובח יהודה במעשהו שנגמרה כוונת אלהית על ידו כמ"ש כי למחיה שלחני וגו' לכך אמר שהחושב זה מנאץ לה' שיראה השם סבב הדבר ע"י שנתן בלב יהודה לעשות כן וחלילה לאל מרשע אלא שמה יצא הדבר הטוב כו' ולעולם לא יהיה תפארת יהודה על מעשהו וכו' עכ"ל: וכתבו התוס' והא דכתיב מטרף בני עלית על מעשה דתמר שבחו הכתוב כדמתרגמינן את אודיתא וכו'. ומ"ש המתרגם באידך קרא מטרף בני עלית וגו' מדין קטלא ברי סליקתא וכו' פי' כמו מדין הריגת תמר ובניה וכ"כ החזקוני אבל בע"י כתב ובחדושין אמרינן דשבחו שלא הניח להרוג את יוסף עכ"ל ודבריו אינם מובנים דודאי אין עולה על דעת האומר לברך את יהודה אינו אלא על שלא הניחו להרגו והאי קאמר דאין זה אינו אלא מנאץ ויש ליישב דהכי קאמר דודאי על שלא הניחו להרגו ראוי לברכו וכדכתיב מטרף בני עלית וגו' אבל הכא ה"ק מי שמברכו במה שתלה שבח מניעת הריגתו

בממון ואמר מה בצע הרי זה מנאץ ה' כי היה לו לתלות שבח מניעת הריגתו ביראת חטא וסוף פי' הקרא ובוצע ברך שהמברכו שהצילו יהודה וכאן שבח המניעה מהריגה בבצע ממון ה"ז מנאץ ה' כי היה ראוי לו ליתן שבח המניעה מחטוא לה' ובזה יתיישב קצת קושית יפ"ע שאמר הכתוב מנאץ ה' ולולי פירושם היה נראה לפרש דה"ק לשבח יהודה קאמר ומברך במקום זה הוא במקום קללה וגידוף . כמו ברך בנות אלהים ומלך וז"ש כל המברך את יהודה ומגדפו על זה שאמר מה בצע כי נהרוג וכו' ומכרו בממון ולא החזירו לאביו אין זה אלא מנאץ ה' שיהודה מוכחו לפ"ש היה שהיה חושש שלא יהיו אחיו שומעים לו בדבר זה להחזירו לאביו וז"ש מנאץ ה' כי שם יהודה נקרא כולו על שמו של הקב"ה כמ"ש בסוטה על שקידש ש"ש בפרהסיא ותו לא מידי וק"ל: **אין שלום כו'.** הכא כיון דמשמע ליה דמשפט ושלום איירי במקום אחד ולא איירי בשני מקומות דמדכתיב בסיפא דקרא שפטו בשעריכם משמע דשלום נמי במקום משפט איירי אבל לקמן גבי כל מקום שיש משפט אין צדקה כו' קשה דלאי דמשפט וצדקה בשני מקומות איירי דמי שצריך למשפט עשה לו משפט ומי שנצרך לצדקה נתן לו צדקה וכמה קראי כתיב בכה"ג בב' מלות הללו משפט וצדקה כמו כי ידעתיו גו' לעשות משפט וצדקה וגו' וי"ל דמדכתיב משפט וצדקה לכל עמו משמע ליה דאיירי בצדקה שבמקום משפט דכל עמו צריכים משפט אבל לצדקה ממש ודאי דלאו כל עמו הוי צריכין ליה דלאו עניים היו כולם וכדפריך לקמן אליבא דת"ק לכל עמו לעניים מבעי ליה ודו"ק: **ששילם לו מתוך ביתו כו'**. נראה לכאורה דאיירי בעני שאין לו ממה לשלם ואין לבעל דינו עליו דין תשלומין עד שישיג ידו ויתעשר ומ"מ קאמר דאותה צדקה שעשה לו חבירו עד היום בהלואה זו שנאמר בהשבת העבוט ולך תהיה צדקה וגו' השתא ששילם לו דוד בעבורו נחשבת זו הצדקה לדוד ואמרו בזה שאמר דוד עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי שהתפלל שלא יעשו העני ובעל דינו קנוניא עלי לתבוע את העני אף אם אין העני חייב לו ואני אשלם לו בעבורו ואח"כ יחלקו ביניהם מה שעשקו ממני וק"ל : **שהוציא גזילה וכו'**. ומלת צדקה הנאמרת כאן אינו ממש צדקה אלא שעשה עמו צדקה וטובה והשיבו מעון הגזילה וביפ"ע הקשה וא"ת ואם כן מאי רבותא דדוד אתא לאשמעינן דאיזא דקרא לא אתי למימר אלא דע"י שהיה דוד עושה משפט וצדקה הצליח יואב במלחמה כדאמרי' בפ' נגמר הדין ויהי דוד עושה משפט וצדקה גו' ויואב בן צרויה על הצבא מה טעם יואב על הצבא משום דדוד עושה משפט וצדקה וק"ל: **שזבוח חור לפניו כו'**. ר"ל לפי פשוטו מה ראה בו דבר ממש שבנה מזבח וכו' שהרי בסיפא דקרא גלה הכתוב דעת אהרן דלשמים היה נתכוין שנאמר כי חג לה' וגו' וע"כ דפשו דהאי קרא אינו אלא התנצלות אהרן דלכך עשה מעשה בזה שזכר ויעשהו עגל וגו' לפי שראה את חור זבוח לפניו והבין מזה לעשות מה שעשה. דלא לעבדו ליה כמו דעבדו לחור ואפשר שקבלה היה בידם כי חור היה הזבוח לפניו וקראי מוכיחים כן שהרי בכל מעשים המפורסמים נזכר הוא בפרט עם אהרן במלחמות עמלק אמר אהרן וחור תמכו בידיו ובמ"ת והנה אהרן וחור עמכם וגו' שהעמיד משה את אהרן וחור תחתיו כל זמן מ' יום שהיה בהר ולא מצינו בשום מקום אח"כ מאותו מעשה ואילך שהוזכר חור עם אהרן וע"כ אמרו שהוא ואהרן היו במקום משה באותן מ' יום וכשנתעכב היה הוא מוכיחן על כך והרגו אותו. ודקאמר **ומקוים בי אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא כו'**. אף שעדיין אז לא נתנה הכהונה לאהרן ולא היה מקדש ולא משכן אהרן היה בכור והעבודה היה בבכורות בכל מקום

רבי שמעון בן מנסיא אומר שנים שבאו לפניך לדין ג
עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהם רף ו ע"ב
ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו שנא' °פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש קודם שנתגלע הריב אתה יכול לנטשו משנתגלע הריב אי אתה יכול לנטשו. וריש לקיש אמר שנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם אין אני נזקק לכם שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה יכול לומר להן איני נזקק לכם שנא' °לא תגורו מפני איש ר' יהושע בן קרחה אומר מנין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר מנין שלא ישתוק שנאמר לא תגורו מפני איש וא"ר חנין לא תכנים דבריך מפני איש ויהיו עדים יודעים את מי הם מעידים ולפני מי הם מעידים ומי עתיד ליפרע מהם שנאמר °ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' ויהיו הדיינים יודעים את מי הם דנים ולפני מי הם דנים ומי עתיד ליפרע מהם שנאמר °אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט וכן ביהושפט הוא אומר °ויאמר לשופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי (אם) לה' שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה תלמוד לומר °ועמכם בדבר משפט אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות:

(משלי יז) (דברים א) (שם יט) (תהלים פב) (ד"ה ב יט) (שם)

פוטר מים ראשית מדון. אם באת לפטור ולהסליק המריבה המשולה כמים הדולפין ולשום שלום ביניהם ראשית מדון קודם שתשמע ותתן בדין פטור אותה: **נטשהו.** ורדוף אחר השלום: **קשה.** בעל מריבה ומטריח דיינין: **ה"ג שמא יתחייב חזק ונמצא חזק רודפו.** רודף את הדיין להפך את הדין: **שיושב לפני רבו.** ובא דין לפני רבו ולא לפניו וראה התלמיד זכות לעני וחובה לעשיר ורבו טועה בדין מנין שלא יחלוק כבוד לרבו וישתוק ת"ל וכו' ובגמ' ומפרש

במה וה"ל ככהן במקדש ופרש"י דלא הויא להו תקנתא דהא סופן לעשות כן בזכריה וכו' עכ"ל שהרי רה"ק מצינו שעל כך היה עיקר החורבן כמ"ש אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ואף שזכריה נהרג כמה שנים קודם החורבן בימי המלך יואש אפשר שאז נגזר על כך והיה דמו תוסס עד זמן החורבן כדאיתא בפ' הניזקין שהרגו כמה וכמה על דמו של זכריה ע"י נבוזראדן. ושאמר שעל עון זה דלא הויא להו תקנתא לעולם. לפי שהתורה כתבה לנו לשמוע לחכמי תורה והן כהן ונביא וענש הכתוב מיתה מי אשר לא ישמע אליהם כמ"ש בזקן ממרא ובאת אל הכהנים וגו' והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן וגו' ומת האיש וגו' ובנביא אמר נביא אקים להם וגו' והיה האיש אשר לא ישמע וגו' אנכי אדרוש מעמו וגו' והנה זכריהו שהיה כהן ונביא שאמר לדדים אלו היה להם לשמוע לו שלא לעבוד ע"ז והם לא די להם שלא שמעו לו אבל הרגוהו במקום המקדש עון כזה א"א להתכפר בתשובה משא"כ מעשה העגל שנתכפר להם בתשובה כדקאמר. מוטב דליעבדו עגל:

הרי"ף ר' אליעזר אומר אסור לבצוע כו' פי' רש"י משבאו לדין משמע מפירושו דאע"פ שלא שמע עדיין טענות הבעלי דינים אסור לבצוע. ונראה דהכריחו לרש"י ז"ל לפרש כן לפי שאם הוא לאחר ששמע טענותיהם וידע היכן הדין נוטה זו היא שבח רבי שמעון בן מנסיא. ועוד דכיון שהוא דורש המקרא ובוצע ברך כל הבוצע לא מיירי בין בוצע אחר ששמע דברי הבעלי דינים או קודם לכך לכן פרש"י משבאו לדין: וכל המברך את הבוצע ה"ז מנאץ. נ"ל לתת טעם לזה שכיון שהקב"ה גזר על זה להיות בידו מנה ובא הדיין והוציא ממנו חמשים בתורת פשרה מה שאינו חייב מהדין א"כ הוא מטריח להקב"ה להחזיר ממון זה לבעליו והרי המברך לבוצע הוא מנאץ את ה' לפי שמשבח למי שהטריח את בוראו ללא דבר. הרי שגזל סאה וכו' ועל זה נאמר ובוצע ברך נ"ל דדייק האי תנא מדכתיב ובוצע ואח"כ ברך דהיינו שקודם גזל ואח"כ בירך כשהפריש חלה אבל לת"ק דדריש ליה על המשבח לעושה פשרה שמדבר הבוצע באדם אחד והמברך באדם אחר א"כ הול"ל וברך בוצע נאץ ה' או יאמר ובוצע וברך נאץ ה' דהיינו השני אנשים יחדיו מנאצין ה' ולכך אמר על זה נאמר ובוצע ברך דדייק קרא כוותיה ואע"ג דנקט ת"ק נמי האי לישנא מ"מ הנא דהיכא למידק דייקינן: לא נאמר ובוצע אלא כנגד יהודה. אמר בלשון שלילה לא נאמר לפי שכתוב במסורת חסר וא"ו מלשון מה בצע שהוא שם דבר כלומר המברך ליהודה שאמר מה בצע. ולסברות הקודמות היה ראוי להיות בוצע מלא בוא"ו: אתאן לת"ק. עיין פרש"י וקשה דאכתי לת"ק קשיא קרא במשפט שלום דליכא למדרש ביה הכי כיון שהוי לכל ישראל וגם מאי דמסיק צדקה לזה שהוציא גזלה מתחת ידו לא שייכא האי דרשא במשפט שלום וכ"ת דאיכא דרשא אחריתא לומר שהדין מביא לידי שלום כדאמרי' לקמן מאן דשקיל מיניה גלימא בדינא ליזמר שנאמר איש על מקומו יבא בשלום אכתי קשה א"כ מה זו ראיה שהביא ריב"ק מצוה לבצוע כו' דילמא לא אתא אלא לומר שהמשפט מביא לידי שלום. ואפשר לומר דר' יהושע דריש זה קרא דאתא למימר לבצוע מכח קרא דדוד דכתיב ויהי דוד עושה משפט וצדקה דלא כתיב התם שלום וע"כ אתא לבצוע וזה הכתוב גילה על משפט שלום שהוא ביצוע ולרבנן דדרשי ויהי דוד עושה משפט וצדקה למלתא אחריתא תו ל"ק לאקשויי מדכתיב משפט שלום דהתם למלתיה אתא שהמשפט מביא לידי שלום וצריך לדקדק עוד כיון שס"ל דוד אמר דן הדין ומחייב וכו' למה חזר לומר כן בדוד הוא אומר. ושו"ל דן את הדין דקאמר היא ברייתא שאומרת שהעושה כן דין ומשפט לזה וצדקה לזה ועליה אמר וכן מצינו בדוד שהיה עושה כן: ופליגא דר' תנחום וכו'. ומשמע כולהו פליגי אדר' תנחום ואע"פ שר' אליעזר דדריש המברך את הבוצע ה"ז מנאץ אפשר שיש בכלל זה גם אהרן שעשה פשרה ובחר לעשות העגל יותר מהריגת כהן ונביא מ"מ ר' תנחום פליג עליה שאמר לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה אהרן ולא בשאר. עושה פשרה

ועי"ל דר' אליעזר נמי פליג אהא דר' תנחום וידוקדק בדברי רבי אליעזר שאמר אבל אהרן היה רודף שלום לפתור. שבחת ר' תנחום ולזה אמר אף ע"פ שאני דורש מקרא זה של ובוצע ברך כנגד העושה פשרה אל תהי דן בעיניך שגם אהרן הוא בכלל זה כיון שעשה פשרה במעשה העגל אל תאמר כן לפי שזה שניאץ ה' הוא על העושה פשרה בענייני ממון אבל אהרן להיותו אוהב שלום ורודף שלום על ישראל שיעשו העגל משום דאית להו תקנה. ויש לרמוז במ"ש דאית ליה תקנתא שמלבד המובן כפשוטו יש עוד רמז שמתוך מעשה העגל יצא תקנה לישראל כמ"ש חז"ל שלא היו ישראל ראוים לאותו מעשה אלא להורות תשובה וכו' ובתוספות כתבו כנגד מעשה העגל אקרא דתורת אמת קאי וכו' פי' ופליגא דר' תנחום דלעיל דרשינן ליה שהיה אהרן רודף שלום והיה עושה להם פשרה דהיינו תורת אמת ורבים השיב מעון גזל ור' תנחום אמר שלא נאמר מקרא זה אלא על מעשה העגל שרבים השיב מעון ועשה העגל שיהא להם תקנה:

עיון יעקב

ואין אתה ידע להיכן הדין נוטה. הטעם כיון שאין אתה ידע להיכן דין נוטה לכך מותר לפשר כדי שלא יכשול ויטעה בדין משא"כ אם יודע להיכן הדין נוטה ליכא למיחש למידי אסור לבצוע ומה"ט כי המשפט לאלהים הוא דלפניו הכל גלוי להיכן הדין נוטה ומה"ט קאמר לעיל וכן במשה היה אומר יקוב דין את ההר כי משה ידע הכל שהרי זה החילוק כמ"ש המפרשים שבין משה לשאר נביאים שניבא בכה הדיבור של הקב"ה עצמו יצא מתוך גרונו וכן אמר כל דבר הקשה יביאון אל משה לכן היה אסור לו לבצוע: ומי עתיד ליפרע מהם. אע"ג דהקב"ה משלם על כל עבירות ואינו מוותר כלום מ"מ בשאר עבירות אינו נפרע מהם בעצמו משא"כ בעבירות אלו הקב"ה נפרע מהם בעצמו כיון שנעשה הדבר לפניו ונגדו וכדקאמר ולפני מי הם מעידין ולפני מי הן דנין וכדאיתא בח"מ סי' רי"ג וכן הוא בתוספות רב"כ דף קי"ג ע"ב דאיתא דנעשה הדבר בפני הדיינים צריך לדון דוקא לפניהם ע"ש ועיין בתשובת ש"י סימן קי"ם ע"ש יעי"ל בפ' חלק דף ל"ד בחידושינו: **ת"ל** ועמכם בדבר המשפט. עיין פרש"י ומהרש"א וכן הוא אומר והי' ה' עם השופט שאם

מפרש דלא תגורו לשון כינוס הוא (ונלשון אגרה בקליר): **את מי הם מעידין.** כאילו הם מעידים בהקב״ה כדאמרינן לקמן שמטריחין אותו להחזיר ממון לבעליו: **ועמדו שני האנשים אשר להם הריב.** ואמרינן במסכת שבועות בעדים הכתוב מדבר: **מה לי לצער הזה.** שאם אטעה איענש: ת״ל. ביהושפט: **ועמכם בדבר משפט.** לפי מה שהם לבבכם שלבבכם נוטה בדבר כלומר בטעותיהם עמכם במשפט לפי אותן דברים השפטו ולא תענשו: **דאין לו לדיין.** לירא ולמנוע עצמו מן הדין: **אלא לפי מה שעיניו רואות.** לידון ויכוין להוציא לצדקו ואמתו ושוב לא יענש:

תוספות ונמלא מזק לודפו. פי׳ לדיין כדמוכח בתר הכי והא דנקט אמד רך שאם היו שניהם מזקים היה השני גומייעו: אל תכנים את דגריך. נגי רם ועשיר לא שייך לשון יראה שאינו ירא מפניהם אלא כלומר אל תכנים את דבריך כדי לחלוק לו כבוד:

מהרש״א פירש״י אם באת לפטור ולהשליך כו׳ עכ״ל משמע ליה דדריש כמי רישא דקרא בהכי אע״ג דהלמודא לא הזכיר נדרשא רק סיפא דקרא ולפני התגלע הריב וגו׳ מדפריך לקמן והכי תנאי ראשית מדון מאי דרשי ביה משמע דהאי תנא דריש ליה ספיר בהכי כפירש״י וק״ל: **שנאמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב** וגו׳. כולה יליף ליה מהאי קרא לפי שזכר את העדים כאילו הם הבעל דין הגוזל את חבירו כמ״ש אשר להם הריב וגו׳ לפי שע״י עדות שקר או ע״י שכובשים עדותם גוזל בעל דין את חבירו והרי כאילו הם גוזלים להקב״ה שמטריחים אותו להחזיר ממון שכתן לבעליו ע״י עדות שקר וכבוש עדותן. ובן לגבי דיינין קאמר **הכי יודעים את מי הם דנים** כו׳. שע״י שהם מטים משפט גוזל בעל דין א׳ את חבירו והרי כאילו הם גזלו להקב״ה שמטריחין להחזיר ממון לבעליו ועתיד ליפרע מהם אותו ממון שכתן לבעליו ע״י שהטו משפט ומייתי ליה מהאי קרא אלהים נצב בעדת אל שהוא נצב שם כאילו הוא ה״ה בעל דין: **וכן ביהושפט הוא אומר ויאמר לשופטים ראו מה אתם עושים** גו׳. לפי שיחשוב הדיין כי במטהו משפט אין בו מעשה בידים וע״כ אמר ראו מה אתם עושין וגו׳ שע״י מטה משפט כעשה מעשה הגזילה. וח״ש **כי לא לאדם תשפטו כי אם לה׳.** דלגבי הקב״ה הדבור בו כמעשה כמ״ש בדבר ה׳ שמים נעשו ועל זה אמרו כל הדן דין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקב״ה במעשה בראשית כי כמו שהקב״ה קיים עולמו במעשה בראשית במאמר ובדבור כן זה הדן דין אמת לאמתו קיים את העולם בדבורו. ואמר **שמא יאמר הדיין מה לי לצער הזה** וכו׳ ת״ל **ועמכם בדבר** וגו׳. עיין פירוש רש״י ועי״ל שמא יאמר הדיין מה לי לצער הזה שלעולם הדיין הוא בצער שמא לא כיון אל האמת שמא טעה בשכלו ת״ל ועמכם וגו׳ כי ה׳ יהיה עמכם בדבר המשפט לכוין דעתכם אל האמת ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות לכוין דעתו אל האמת וה׳ יהיה עמו בזה לכוונו אמת לאמתו ובזה יתישב ג״כ מה שאמרו לקמן אמת לאמתו כי אפשר ביכוין דעתו אל האמת ויטעה בשכלו אבל הדן אמת לאמתו שלא יטעה בו שהקב״ה עמו לכוין דעתו אל האמת הוא מטרת שכינה וכו׳ כדלקמן:

הרי״ף ונמלא מזק לודפו. עיין פרש״י ופי׳ תוס׳ ויש לדקדק ע״ש שתוס׳ פי׳ לדיין דמשמע שיש פי׳ אחר בזה. ועוד לאת קשר למ״ש והא דנקט אח״כ וכו׳ ונראה דרש״י פליג על התוס׳ דרש״י פי׳ לודפו לדיין להפך בדין כלומר שמתוך שהוא בעל דין קשה יטריח לדיין בטענותיו כדי להפך את הדין וכפי פי׳ זה אם שניהם מזקים אינו מהפך את הדין אלא דן דין אמת לאמתו כיון שכל אחד משניהם הוא בעל דין קשה לא יחוש לזה יותר מזה ולהכי נקט אחד רך וכו׳. והתוס׳ פירשו שירדוף לדיין כלומר ירדפהו בגופו כדמוכח לקמן דיליף מלא תגורו מפני איש דהיינו ירא איש מרעהו. והשתא קשה דנקט אחד רך דגם בהיות שניהם מזקים הוא ירא מאותו שיתחייב שירדפו ולזה אמרו התוס׳ שאם יהיו שניהם מזקיי יהיי אחד מסייעו: ויהיו יודעים את מי הן מעידין וכו׳. והוכרחו לומר ולומר לפני מי הם מעידין לפי שאין אדם מעיז פניו בפני הקב״ה להעיד שקר עליו ואע״ג דקרא דלפני ה׳ אינו אומר אלא שמעידין לפני הקב״ה ומכין שמעידין בהקב״ה מ״מ יליף לה מדכתיב כי המשפט לאלהים הוא וכן בדיינים יליף לה מקרא דלא לאדם תשפוטו כי אם לה׳:

משלי יז **אמר** רב המנונא אין תחלת דינו של אדם נידון אלא על ד״ת שנא׳ °פוטר מים ראשית מדון:

תחלת דינו. לעתיד לבא: **על דברי תורה.** שלא עסק בתורה: **פוטר מים.** שפוטר התורה מעליו והוא ראשית עדונו תורה נמשלה למים דכתיב הוי כל למא לכו למים:

תוספות [אלא על דברי תורה]. והא דאמרי׳ בבמה מדליקין שואלין לו נשאת ונתת באמונה ואח״כ קבעת עתים לתורה התם באדם שעוסק בתורה מיירי אלא שלא קבע עתים על דברי תורה והכא מיירי בשלא עסק כלל א״כ שואלים לו תחלה על משא ומתן באמונה מ״מ מקבל דינו תחלה על דברי תורה והכי דרים ליה לקרא תחלת גלוי דינו במה [שנענש] בדברי תורה

מהרש״א **אלא על דברי תורה** וכו׳. כתבו התוס׳ והא דאמרינן בבמה מדליקין שואלין אותו נשאת ונתת באמונה כו׳ עיין שם ב׳ תירוצים ומ״ש בסוף דבריהם והכי דרים ליה לקרא וכו׳ הכי משמע להו דסיפא דקרא כמי בהך עניכא דרים להו כמ״ש לעיל לפירוש רש״י דתנא דלעיל לא נקט בדרשו׳ רק סיפא דקרא וקאמר תלמודא הכי תנאי פוטר מים וגומר מאי דרשי ביה מוכח מזה דכולי׳ קרא בחד עניכא דרשינן ליה ובעיקר קושייתם מהסיא דפרק במה מדליקין יש לומר דלא קשה נידי דהכא איירי בגוי שאפשר לו ללמוד ותלמודו מוללא ואינו למד ה״ל תחלת דינו על דברי תורה אלא למד כדבעי ליה ללמוד אבל התם מיירי בגוי שאי אפשר ללמוד שאינו מוללא כדאמרינן אדם אחד מאלף מלאתי אלף ככנסין למקרא וכו׳ אין מלליח רק אחד מהם להוראה ועל כן עיקר מעשיו במשא ומתן ובאמונה אחת קבוע לו חייב ללמוד ועל כן. תחלת דינו על משא ומתן שהם עיקר מעשיו ואח״כ שואלים לו אם קבעת עתים וכו׳ וק״ל:

הרי״ף אין תחלת דינו של אדם וכו׳ עיי׳ בתוס׳. ונריך לבאר על מה זה שואלים תחלה על המשא ומתן ומעניבים תחלה על דברי תורה ואפשר לומר שכיון שכל אדם עוסק בתורה בבחרותו בזמן שאינו ראוי עדיין למשא ומתן לכך שואלים לו בזמן שהתחיל לשאת ולתת אם היה באמונה ע״פ התורה שלמד בתחלה וגם אחרי שהיה עסוק במשא ומתן אם לא היה שטוף במשא ומתן אלא היה קביעות תורתו בעתו:

ה **א״ר** הונא האי תיגרא דמיא לצינורא דבידקא דמיא כיון דרווח רווח אביי קשישא אמר דמי לגודא דגמלא כיון דקם קם. ההוא דהוה קאמר ואזיל טוביה דשמע ואדיש חלפוה בישתא מאה א״ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב פוטר מים ראשית מדון ריש מאה דיני

עיון יעקב

שאם הוא נותן דעתו וכוונתו לדון דין אמת ה׳ עמו לדון כהלכה וכדמולינו גבי דוד וה׳ עמו שהלכה כמותו בכל מקום ועי״ז אמרו אין לדיין אלא מה שעיניו רואות: **אין** תחלת דינו של אדם אלא על ד״ת. עיין בחדושינו בקדושין דף מ׳ ע״ש: **אביי** קשישא אמר דמי לגודא דגמלא. נראה דאביי אתי לאפוקי מדרב הונא דלדבריו שמדמה לבדקא דמ״מ כיון דרעה רווח ומשטף גם שדות אחרים ה״ה לענין מחלוקת שמתחזק המריבה גם עם אחרים ואביי מדמה לגודא דגמלא שקאי במקומו ומתחזק וכן ה״נ כמי שהתחיל במריבה מתחזק ואינו מתראה לאנשים אחרים: **ד׳שמע** ואדיש. ע״ד דאמרינן כל המעביר על מדותיו מעבירין על כל פשעיו: **א״ל** שמואל לרב יהודה קרא כתיב. נראה דאתא לאשמועינן דכל הני

דיני. ההוא דהוה קאמר ואזיל אתרתי תלת גנבי לא
עמוס ב מיקטל א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב °כה אמר
ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנה.
ההוא דהוה קאמר ואזיל שב בירי לשלמנא וחד לעובד
משלי כד ביש א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב °כי שבע יפול
אינו לשון פסוק צדיק וקם (*ורשע יפול באחת). ההוא דהוה קאמר
ואזיל דמבי דינא שקלו גלימיה ליזמר וליזיל באורחא.
שמות יח א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב °וגם כל העם הזה
על מקומו יבא בשלום. ההוא דהוה קאמר ואזיל היא
ניימא ודיקולא שפיל. א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב
קהלת י °בעצלתים ימך המקרה וגו' ההוא דהוה קאמר ואזיל
גברא דרחיצנא עליה אדייה לגזיזיה וקם. א"ל שמואל
תהלים מא לרב יהודה קרא כתיב °גם איש שלומי אשר בטחתי בו
אוכל לחמי הגדיל עלי עקב:

לצינורא דבידקא. כשנהר גדל פעמים שהוא יוצא לשדות שעל אגפיו כעין נהרים וליטורות (קצולים) [קטנים] ואם אינו סותמו מיד הולך ומרחיב ואינו יכול לסותמו והיינו דקאמר קרא פוטר מים ראשית מדון כלומר ראשית מדון ומריבה דומה לפוטר מים. פוטר פותח כמו פטר רחם: לגודא דגמלא. דפין של גשר בהחלי כשדורסין עליהם מנענעות וסוף מתחזקות ונקבעות במקומן והכא נמי כשאדם (מדבק) [מרבה] בקטטה מתחזקה ובאה ולא מקרא כפקא: טוביה דשמע ואדיש. אשריו ששומע חרפתו ושותק ומרגיל בכך. ואדיש כמו כיון דדש דש: הלפוה בישתא מאה. הלכו לשם בשתיקתו מאה רעות שהיו באות עליו על ידי התגר: פוטר מים. והמתחיל ופותח בקטטה הוא תחלת מאה דינים: ראשית מדון. נוטריקון רים מאה דינים. ל"א מדון בגימ' מאה: אתרי תלת גנבי לא מיקטל. כלומר אם עובר אדם עבירה פעמים ושלש ולא בא עליו פורענות אל יתמה דאתרי תלת גנבא לא מיקטל וסופו ללקות באחרונה: שב בירי לשלמנא. שבע בורות כרויות לרגלי איש *שלום ומכולם ינצל: וחד. בירא: לעובד עי' רש"א ביש. לעושה רשעה יפול בתקלה ראשונה הבאה לו: דמבי דינא שקלוה גלימי. מי שנטלו ב"ד טליתו לפרעו לאחר: ליזמר וליזיל. הואיל ודין אמת דנו לא הפסיד כלום אלא גזילה הוליאו מידו: כל העם הזה. ביתרו כתיב ומשמע ל"ש זכאי ולא שנא חייב כולן במשמע: היא ניימא ודיקולא שפיל. כשהאשה מנמנמת הסל שעל ראשה שהיא נותנת פלכה ומלאכת ידיה בו שפיל כלומר מתוך שהיא עצלה אין מלאכתה ניכרת וכולן משלות הן: אדייה לגזיזיה וקם. הרים אגרופו עלי ועמד לנגדי:

תוספות לגודא דגמלא. וה"ק פוטר מים דהיינו גודא דגמלא שפוטרת את האדם מן המים כך הוא ראשית מדון:

מהרש"א אתרי תלת גנבי לא מקטל וכו'. נראה דכל המשלים שזכר כאן בדין תורה קאמר ובגנב ודאי אין דין תורה דין מיתה אלא דבגנב בא במחתרת איירי דאין לו דמים ומטעמא דמפרש בפרק בן סורר ומורה דחזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו וכו' ע"ש וקאמר דאי הכי עד תרי ותלת וכו' דעדיין לא הוחזק בעבירה ואפשר דלמלאות נפשו כי ירעב עושה כן ואין להמיתו אבל בג' פעמים לרבי דתרתי זמני הוה חזקה ובתלתא לרשב"ג דעבירות מחזיקו' אותו שלא ישוב עוד מעבירה זו בוא שלישית לרבי וברביעית לרשב"ג קטלינן ליה במחתרת כדאמרינן בפרק הנשרפים לענין מכניסים לכיפה דלרבי עבירות מחזיקות בשני פעמים ובשלישי מכניסים אותו לכיפה ולרשב"ג בג' פעמים עבירות מחזיקים אותו ברביעית מכניסים אותו לכיפה וז"ש על שלשה פשעי ישראל שהם המחזיקות אותו בעבירה שוב על ארבעה לא אשיבנה מלענשו דודאי לא ישוב מעבירה עוד: לשלמנא וכו'. נראה שהוא מלשון שלם ולא מל' שלום בוי"ו וכל"ל בפירש"י איש שלם דהיינו איש שלם ותמים במעשיו שכאמר כי שבע יפול צדיק וגו' ור"ל דמולד מערכת השמים שהם שבעה כוכבי לכת יפול שבעה פעמים שכולם מנגדים לו אבל הוא קם בכולם מלד זכותו שהקב"ה משנה מזלו בכלם לטובה וכמ"ש באברהם ויוצא אותו החוצה וגומר. אבל הרשע באחת יפול שאף המזלות כלם הם לטובה לו הוא יפול באחת דהיינו ברשעו ואין מזלו יכול להצילו: שקלו גלימא וכו'. ר"ל גלימא שהוא כסו' העליון שאדם הולך בו לכבוד וכשילא חייב מבית דין שקלו ממנו הגלימא בפרעון חוב בב"ד ואין מניחין אותו לילך לביתו בגלימא אבל כסות התחתון דאי אפשר בזולתו לילך ערום ודאי דאין שוקלי' מיניה דהא מסדרין לב"ח והיינו דאמרינן בעלמא אפילו מגלימא דעל כתפיה דהיינו בגד העליון שלבש לכבוד לפני ב"ד נוטלין ממנו הב"ד לפרעון מיד ואין מניחין אותו לשוב לביתו וגלימתו דעל כתפיה ואעפ"כ אמר דליזמר וליזל באורחא שהולך מב"ד לביתו בלי מלבוש כבוד וז"ש וכל העם על מקומו יבא בשלום שאף המתחייב בביאתו מב"ד לביתו בלא גלימתו וכבודו שניטל ממנו וניתן לפרעון חבירו יהיה בשלום שלא ילטער ולא יתקוטט עם חבירו על כל: אדייה לגזיזיה וקם. עיין פירש"י ואין זה במשמעו' מלת וקם וכ"ל לפי הקרא דאייתי דאיירי באדם השוכב וישן ובוטח באחר לשמרו והוא קם על השוכב להכותו וקרא כתיב דאיירי נמי בשוכב כמ"ש דבר בליעל יצוק בו ואשר שכב לא יוסיף לקום ואמר ואתה ה' חנני והקימני וגו' וע"ז אמר כי בשכבי גם איש שלומי אשר בטחתי בו לשמרני מידי בליעל הגדיל עלי עקב הרים את עקבו מן הארץ לדרום עלי וק"ל:

שם ההוא דהוה קאמר ואזיל כי רחימתין הוה עזיזא ו
אפותיי דספסירא שכיבן השתא דלא עזיזא
רחימתין פוריה בר שיתין גרמידי לא סגי לן אמר רב
שמות כה הונא קראי כתיבי מעיקרא כתיב °ונועדתי לך שם ודברתי
אתך מעל הכפורת ותניא ארון תשעה וכפורת טפח הרי
מ"א ו כאן עשרה וכתיב °והבית אשר בנה המלך שלמה לה'
ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו
ישעיה סו ולבסוף כתיב °כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום
רגלי אי זה בית אשר תבנו לי וגו':

רחימתין הוה עזיזא. כשאהבתינו היתה עזה ביני לאשתי. אפותיא דספסירא שכיבנא. על רוחב הסייף היינו שוכבים שנינו: לא סגי לן. לא די לנו: הרי כאן עשרה. גבוה מן הקרקע הרי שהקב"ה משרה שכינתו בעשרה טפחים סמוך לקרקע ועוד. באורך הכפורת באמתים וחצי ארכו: ולבסוף. בבהמ"ק היה גבוה

עיון יעקב

הני דקאמר ואזיל שלא תימא שהוא רק סותא דאינשי ומותר לומר דברים אלו בבית הכסא ובבית המרחץ או במקום טינופת להכי דקרא כתיב וא"כ הוי דברים של קודש שאסור לומר אפי' בלשון חול כדאיתא בשבת פ' כירה דף מ' ע"ש: כל הדן דין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקב"ה. נ"ל ע"ד דאיתא בילקוט ראובני פ' שופטים בשם הזוהר שהדן דין אמת גורם שמסליך אותם ערלה ושכינה שורה בישראל וכ"ל הטעם דה"זכר שקריב לא יכון לנגד עיני ואי' במדרש נעשו כיסוי כיסוי בשעת בריאת עולם אמר שמו של יברח דבוטי
פפ"ים

נבוה שלשים אמה וארכו ששים וכשמטאו כאומר להם אי זה בית אשר תבנו לי שתוכל שכינתו להיות מצומצמת בתוכו :

מהרש"א והבית אשר בנה המלך שלמה וגו'. עיין פרש"י שינה לשון הגמ' שאמרו ולבסוף כתיב כה אמר ה' וגומר ולא קאמר ולבסוף גבי בהמ"ק שבנה שלמה וכו' ואם כוונתו שהתלמוד שהביא קרא דשלמה דאיצטריך לו לכאורה לפי המכוון דבית של שלמה' כמי הי' ארון של משה ולא ה"ל לאתויי מארכו ורחבו של הבית כמו שלא הביא אורך ורוחב המשכן אלא מארון שהיתה שכינה מצומצמת עליו והנראה משום דקאמר ולבסוף כתיב כה אמר ה' וגו' אי זה בית אשר תבנו גו' הביא קרא דשלמה דהיינו הבית שבנה שלמה שהיה ארכו ששים וגו' ואעפ"כ לא הוי סגי ליה בכל הבית כמ"ש אי זה בית אשר תבנו וגו' והוא בעצמו המשל שיתן גרמידי של אורך הבהמ"ק לא הוי סגי לן ועוד נראה לומר דמייתי קרא דשלמה לומר דבבנין בהמ"ק כמי לא הוי רחימתין עזיזא כמו במשכן וזהו שהביא רא"י מקרא דמשכן ונועדתי לך שם ודברתי וגו' שהיתה השכינה מצומצמת לדבר עם משה פה אל פה מבין שני הכרובים שלא היה מחזיק רק אמה וחצי מעל הכפורת עשרה טפחים סמוך לקרקע אבל בשלמ' אף שהי' שם ארונו של משה לא היתה השכינה מצומצמת לדבר עם שום נביא מעל הכפרת גם הכרובים מלאו את כל רוחב הבית בבנינו של שלמה והשכינה לא היתה מצומצמת כל כך אלא שמלא כבוד השכינ' את כל הבית שנאמ' כי מלא כבוד ה' את בית ה' והיינו דמייתי והבית ששים אמה ארכו ועשרים גו' ששים היתה השכינה בכולו ולבסוף כשחטאו ביותר היתה השנאה ביותר ואף בששים גרמידי של אורך בהמ"ק לא הוה סגי ליה כמ"ש איזה בית אשר גומר:

שם **מאי** משמע דהאי לא תגורו לישנא דכנושי הוא א"ר נחמן אמר קרא °יין לא תשתה ולא תאגור רב אחא בר יעקב אמר מהכא °תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה רב אחא בריה דרב איקא אמר מהכא °אוגר בקיץ בן משכיל:

דברים כח · משלי ו · שם י

אמר הבונה אלו הזהירה תורה על דבר המשפט לבלתי העוות את הדין. לשום שכם שבעולם. ומרע"ה הזהיר זה מהלה לישראל במשנה תורה שהתרה לשופטים שמינה עליהם שמוע בין אחיכם ושפטתם לדק וגו' עד אומרו לא תגורו מפני איש וכאן פירושו לישנא דכנושי לומר דלא מיבעיא אשר להם להלדיק רשע ולהרשיע לדיק אלא נ"כ לכבוש דיינותם ולהסרים כדי שלא לחייב איזה אחד. ולפי שהמשמוא פנים יהיה לאשר יקבל ממנו או ערב או מועיל או טוב לזה הביאו שלשה החכמים האלה כל אי פסוק אחר בלשון הזה על כל אחד מאלה. רב נחמן אמר ויין לא תשתה ולא תאגור כלומר לא שאגור ותכנוס מלחייב החייב מלד ערבות אשכתו לך כד"א כי טובים דודיך מיין. רב אחא ב"י אמר תכין בקיץ לחמה אגרת בקליר מאכלה מלד שמועיל שמקבל ממנו להם לאכול. רב אחא בריה דרב איקא אמר אוגר בקיץ בן משכיל מלד הטוב היינו שיתברך בינה והשכל כדלקמן לא תגורו אמר רב חנין אל שכנים דכריך מפני איש ופרש"י כגון תלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני כל אלה לא יעמדו בפניך דקיפים דקרא כי המשפט לאלקים הוא:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינה בישראל שנאמר °אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט וכל [דיין] שאינו דן דין אמת לאמתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר °משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל דיין שנוטל (ממון) מזה ונותן לזה שלא כדין הקב"ה (גובה) [נוטל] ממנו נפשו שנא' °אל תגזול דל כי דל הוא וגו' כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש. וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוח לו מתחתיו *שנאמר °הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה וגו' מפחד בלילות מפחדה של גיהנם שדומה ללילה. דרש רבי יאשיה ואי תימא רב נחמן בר יצחק מאי דכתיב °בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין אלא אם ברור לך הדבר כבקר אומרהו ואם לאו אל תאמרהו. ר' חייא בר אבא א"ר *יונתן מהכא °אמור לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו ואם לאו אל תאמרהו א"ר יהושע בן לוי עשרה שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן פשיטא לא צריכא אלא לתלמיד היושב לפני רבו :

שם · תהלים פב · שם יב · מכאן הגנת לפירוש · שמביא ב"י בח"מ · ועי' בב"ב במהרש"א גבי · והמשכילי יזהירו · משלי כב · שם ע"ב · ש"ש ג · ירמיה כא · ל"ג יונתן · משלי ז

עתה אקום. אסתלק מכסא ב"ד: **מטתו שלשלמה.** שכנו של מקום: **ששים גבורים.** ת"ח וששים לאו דוקא : **מלומדי מלחמה.** מלחמתה של תורה: **אם ברור לך הדין כבקר.** שהוא מאיר: **אומרהו.** והכי משמע דינו לבקר משפט הוליאו לאור משפט: **קולר תלוי.** עונשה של הטייה: **לתלמיד היושב לפני רבו.** ובא דין לפני רבו והוא לא מזקק לדבר נענש אם שתק והוא מבין ברבו שטועה :

מהרש"א כל דיין שנוטל מזה ונותן כו'. לאו דוקא נוטל ונותן ממש דהיינו בחייב את הזכאי אלא אפילו בזיכה את החייב אלא דקאמר ליה בהאי לישנא דאע"ג דהדיין מנוה ומשפט ולא עביד מעשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה מעשה ונטל ונתן ביד כמ"ש לעיל וכה"ג אמרינן פרק אחד ד"מ כיון דאמר פטור את' כאילו נטל ונתן ביד דמי והיינו דמייתי מאל תגזול דל וגו' כי גזלה כאמר בגוזל ביד כמו ויגזול את החנית כדאמרי' פרק מרובה ובדיין מיירי קרא מדכתיב ואל תדכא עני בשער דהיינו בשער של ב"ד ובפי' הכתוב אל תגזול דל כי דל וגומר עיין בחידושינו פרק הגוזל בתרא

עיון יעקב

שקרים את עשת הקב"ה ומשלך אמת ארצה וברא העולם וידוע דכל העולם נברא בשביל אדם. וא"כ שפיר קאמר כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית: **כל** דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינה בישראל. מתיבת כל נראה דבא לומר אף שהוא דיין שאינו מומחה כל כך לדון דין אפ"ה כוונתו לדון דין אמת לאמתו לפי חכמה שלו והיה ה' עמו לכוין כהלכה כי אין לדיין אלא מה שעיניו רואות כמו שכתבתי לעיל לה"ק משרה שכינה בישראל ועיין בס"ק דב"ב דף ח' מה שכתב מהרש"א שם ועיין בב"י בח"מ סימן ר"א ועיין בחדושינו בחגיגה דף ט"ו ומ"ש וכל מי שאינו דן דין אמת לאמתו לפי שמיעתו שלו רק שדן כן בשביל שוחד או אהבה ושנאה אע"פ שכיון לדין אמת מ"מ כיון שכוונתו לעוות הדין א"כ בעל דינו צועק עליו וז"ש מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' כיון שאין דין למטה יש דין למעלה והקב"ה דן ישראל בעמידה כדאיתא בישעיה ג' וע"ל כי צדק ומשפט מכון כסאו וכיון שמבטל צדקה ומשפט עתה אקום יאמר ה' כיון שאין רגל ועמידה לכסא ליסב עליו וכזה מיושב מה שמקשה מהרש"א בפ"ק דב"ב על הב"י בח"מ סימן א': **לעולם** יראה דיין עצמו. עיין בחידושינו ביבמות דף ק"ט מ"ש על זה: **אלא** אם ברור לך הדבר כבוקר אמרהו. אפשר דקאמר כן ע"ד שאמר משה לקרח בוקר וידע וגו' וע"ש במדרש לפי שהוא עת שכרות משא"כ בבוקר ועיין עוד שם במדרש ועיין בתשובתי ש"י סימן ק"א ועל גוף המקרא דינו לבוקר משפט י"ל ע"ד דאיתא בזוהר שמות בערב שאכלו בשר משום הא' שעתא דדינא ובבוקר שבעו לחם שהוא חסד עכ"ל בגמרא דידן אמרינן עד מתי יושבין בדין עד זמן סעודה ולהכי אמרינן אם יש דין למעלה היינו בערב אין דין למטה רק בבוקר דלמעלה חסד ולמטה דין וז"ש דוד דינו לבוקר משפט: **אם** ברור לך הדבר כאחותך. הא דקאמר כאחותך שהיא אסורה לו ולא שלה הדבר בהיתר י"ל דאתי לאשמועינן רבותא דאפי' לאיסור לא יאמר. להחמיר אם אינו ברור לו הדבר וכ"ש להקל ולהתיר והא דקאמר אחותו ולא אחת משאר עריות לפי שמפורש בו איסורא בהדיא כי אחותו מאביו ומאמו או אחותו מאביו או מאמו או מאנוסתו וכמבואר הכל בש"ס דיבמות ע"ש וע"ל דכפי לאשמעינן ע"ד דאיתא בסנהדרין פ' ד' מיתות ובמדרש הובא בילקוט תילים סימן פ"ע דאחותו אסורה וא"ם מפני מה נשא קין את אחותו עולם חסד יבנה לה"ק ב"כ ערין אם ברור הדבר כאחותך לברר הדין שיקוב את ההר אמרהו ואם לאו אל תאמרהו

בתרא: מטתו שלשלמה. פרש"י שלשלמה שכנו של מקום וכו' וס' לאו דווקא כו' והוא דחוק דלא אמרו כן רק בלשון תלמוד דדרכו למקטע ס' כמ"ש התוס' פ' החובל ומה ענין הברור כבקר ולא כאור גופיה ומה ענין הברור לאיסור אחותו ולא לשאר עריות כו' והנרא' דבא לומר שלא יסמוך הדיין על שכלו אך על פי חכמת התור' וע"פ בקבלת רבו דהכי אמרינן בהדיא פ' ב"ש תוקע עצמו לדבר הלכה בדיינא דאתי דינא לקמיה וגמר הלכה ומדמי מלתא למלתא ואית ליה רבה למשאל דארשב"נ לעולם יראה כו' ומלת ירך כאמר בב"מ על גוף האדם בזו יולאי יריכו ועובר ירך אמו וז"ש לעולם יראה אדם הדיין כו' שלא ידין ע"פ שכלו עליו אך יראה כאילו חרב מונחת בין יריכותיו לדין ע"פ ילירותו מחוורת גופו דבקל יכשל בחרב שבין יריכותיו ואמר בין יריכותיו במקום על יריכו מפני שאמר כלם אחוזי חרב דמשמע בידו בלא נרתק ושוב קאמר חרבו על יריכו וע"כ אמר שהחרב אחת בידו בין יריכו ועל יריכיו קרי דהיינו בין ב' יריכיו דמונח מצפכים במודו על שתיהן ובקל יכשל בו ואמר הנה מטתו וגו' דבסנהדרין איירי קרא כמ"ש במ"ר פ' נשא על פסוק זה הנה מטתו כו' שבטו כו' שלשלמה של הקב"ה ס' גבורים שנאמר וששים איש מעם הארץ מגבורי ישראל להצ"א י"א איש הרי ע"א וכו' וקיים כולם כו' מלומדי מלחמה מלחמתה של תורה וגא לדון ע"פ שכלם בלי קבלת התורה וע"ז דרש ר' יאשיה אם ברור לך כו' כי כל הדן ע"פ שכלו אין הדבר ברור לו כבקר שהוא מאיר ובא כלאת השמש בגבורה אבל כל עוד שופט אחר שכלו יראה שהוא טועה משא"כ בדן ע"פ התורה יתברר לו הדבר בראיה אחר ראיה שדן דין אמת כבקר שהוא מאיר לבא וכענין שאמרו חז"ל זקני ע"ה כל זמן שמזקינין מטפשין כו' והם חכמים בעיניהם לפי שכלם וזקני ת"ח כל זמן שמזקינין מחכימים והם חכמי בעלי תורה. וע"ז אומרים מהכא אמור להכמה אחותי את כו'. דבכל עריו' אין אדם דן בשכלו להתיר כמו לישא את אחותו שהשכל נותן להיות מותר כי היא תחילת בניינו של עולם שקין והבל נשאו אחותם כמ"ש עולם חסד יבנה אבל הדבר ברור לך לאסור ע"פ התורה על כן אמר אם יהיו דבריך ברורי' כאחותך שאסורה ע"פ התורה אומרהו כו' ואם לאו אל תאמרהו ולא תסמוך ע"פ שכלך:

הרי"ף כל דיין שדן דין אמת לאמתו וכו'. צריך לפרש היכא רמיזא בקרא ונראה דהכי דרים אלהים נצב בעדת אל שמשרה שכינתו בזמן דהדיין שנקרא אלהים ישפוט מה שהוא בקרב לבו ואינו נושא פנים לומר בפיו מה שאינו בלבו זה הדיין שדן דין לאמתו. וכל שאינו דן דין אמת ואין פיו ולבו שוים גורם לשכינה שתסתלק וכו'. ולא אמר מסלק השכינה לפי שמדה טובה מרובה והדן דין אמת משרה השכינה ממש וזה שאינו דן דין אמת גורם גרמא בעלמא ודרים קרא עתה אקום הוא קם מלישב אלו ויש לנו לדרוש סוף הפסוק אשית בישע יפיח לו אמרות ה' אמרות טהורות וגו' לפי שכתוב כה אמר ה' שמרו משפט ועשו לדקה כי קרובה ישועתי ואחז"ל גדול המשפט שמקרב הישועה וזהו שרמז כאן יאמר ה' אשית בישע שאקרב ישועתי בזמן שיפיח הדיין כי יפיח מלשון דבור כמו ויפח לקץ דהיינו ידבר לו לבעל הדין אמרות ה' אמרות טהורות ודין אמת לאמתו אז אשית בישע לקרב ישועתי: כל דיין שנוטל מזה. אפשר שרב שמואל עשאם שני מימרות ולא כללם כאחד לומר כל דיין שאינו דן דין אמת גורם לשכינה שתסתלק וכו' והקב"ה נוטל נפשו וכו' דילמא לא איירי הכא אלא דווקא בדיין שנוטל מזה ונותן לזה שנא' אל תגזול דל וכו' וכ"ת דלמא האי וקבע אינו מדבר אלא על הגזלן בלבד אפשר דיליף לה מדכתיב אל תדכא עני בשער וכתיב וקבע את קובעיהם לשון רבים דהיל"ל קובע נפש אלא משמע שיש שני קובעים והם האחד שגוזל את הדל ואי' הדיין

המדכאו בשער במקום שמשפט: לעולם יראה הדיין כאילו חרב וכו'. צריך לפרש למה הוצרכו שתיהם גיהנם והחרב ולמה החרב בין ירכותיו ולא חרב מונחת כנגדו. ואפשר שהגזים לדיין כי בהיות גיהנם תחתיו אם יטה הדין הוא נופל תחתיו ושמא יאמר כיון שאין גיהנם אלא תחתיו מנם אם יטה אשורו הנה אין שם גיהנם לזה אמר וחרב מונחת בין ירכותיו נעולה מילך ליכך שאין החרב מניחו לזוז ממקומו ולקפוץ לצד אחר כי אם יטה מעט לצד אחר יהיה החרב תחובה בו ואם ישאר שם יפול תחתיו בגיהנם באופן שאין לו מנוס להמלט כי הנה מפחד גיהנם יפול אל החרב: מ"ד דינו לבקר וכו'. וקשה מה הוקשה לו שאמר מ"ד שאם הוא מ"ש וכי בבקר דנים א"כ הי"ל כתיב דינו לבקר וכי בבקר דנים. ונראה שהוקשה לו דהי"ל דינו משפט לבקר ולמה הפסיק ואמר לבקר בין דינו ובין משפט וע"ק דהי"ל דינו בבקר. ולתרץ זה הקשה וכי בבק' דנים אלא אם ברור הדבר כבקר והשתא נמי ניחא שאמר דינו לבקר כלומר דינו לדבר שהוא ברור כבקר תעשו משפט:

 רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה מכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכי דלימטייה שיבא מכשורא רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מחסיא אמר כי היכי דלימטייה שיבא מכשורא כי אתא רב דימי אמר דרש רב נחמן בר כהן מ"ד °מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר בבית הגרנות יהרסנה דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר אמרו ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש קום עליה באמורא קם גחין עליה ולא א"ל ולא מידי פתח ואמר °הוי אומרים לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידין שנא' °וה' בהיכל קדשו הם מפניו כל הארץ:

(משלי כט; חבקוק ב; שם)

(עיין בירושלמי סוף מסכת בכורים וסיים הכא ועתיד ליפרע הקב"ה ממעמידים שנאמר וה' גו' שזה המעמידין גורם שה' בהיכל קדש שלא תבא השכינה משם למושב מקום הדיין כמש"ל כל דיין שאינו דן כו' גורם לשכינה שתסתלק משער ב"ד ואמר בענשם שעתיד ליפרע ממעמידין בהם כו' מדה כנגד מדה להם שהם העמידו דיין שותק כעץ ואבן דומם):

דלימטייה שיבא מכשורא. שיגיעו נסורת קטנה מן הקורה כלו' שאם נטעה יתחלק העונש בין כלנו ויקלו מעלי:

שיבא. נסורת כמו כי שבבים יהיה עגל (עון) שומרון ומתרגמינן נסרו לוחים: טבחי. בקיאין בטרפות: אם דומה הדיין למלך. שבקי בטיב דינין ומלא חכמה כמלך זה שהוא עשיר: שמחזר על הגרנות. לשאול תרומותיו ואף זה צריך לחזור לשאול בדין. ופי' זה מוכח מדנייתי עלה דבי נשיאה אוקמי דיינא דלא גמיר. ומיהו בפ"ק דכתובות מייתי לה על דיין שלא לקבל שוחד ומשמע שאינו צריך לכלום שהוא עשיר כן כתבו בתוספ': קום עליה באמורא. להשמיע דרשה לצבור מה שילחוש לך: וה' בהיכל קדשו. סמוך להאי קרא דהוי אומר לעץ הקילה וגו': הם מפניו כל הארץ. וכלה על עון הזה את כל הארץ:

מהרש"א שיבא מכשורא כו'. עיין פירש"י לענין משא אמרו כי קורה

עיון יעקב

האמרהו אלא עשה פשרה מלך החסד כמו שבנה הקב"ה את עולמו מתחלה בחסד אף שהי' נגד הדין: מיכנף ומייתי עשרה רבנן מבי רב. כיון למספר הזה משום שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה כי כל בי עשרה שכינתא שריא דקדמי ואתי כדאיתא בפ"ק דברכות דף ו"ו ומכל מקום הוצרך ליכנף עשרה בלתי דיריה כדי שלא יהא ב"ד שקול: דרש רב נחמן בר כהן. אפשר דמדקדק כן לומר לפי שהיה כהן מסייע כהנא שלא תימ' כפשוטו דאיש תרומות יהרסנה קאי על כהן שהוא יהרס המשפט לה"ק דקאי אם דומה וכו' ועיין בחידושינו בכתובות דף ק"ה ע"ב: הם מפניו כל הארץ. והוא היפך ממלך במשפט יעמוד הארץ כי עיקר עמידת הארץ הוא על הדין כמ"ש שם בחידושינו בכתובות ע"ש:

כללו

קורה גדולה שאי אפשר לאדם אחד לישא אותו ביחידי על כתיפו אם עוד אחרים עמו במשאו אפשר שיכול לישא אותו שיגיע לכל אחד במשא מתיכה אחד מן הקורה והוא פירוש הכתוב עד"מ וכשאו אתך במשא העם הזה ולא תשא אתה לבדך וק"ל: למלך כו'. רש"י פירשו לענין חכמה וכו' ויותר נראה לפרש כמשמעו כי המשפט מתייחס בכ"מ למלך שהוא היודע משפט ואמרו שמואל נקרא שבור מלכא ומלך אפשר על שם שהלכתא כוותיה בדינין ועש"ז אנו אומרי' ביום הדין המלך הקדוש המלך המשפט והוא יעמיד ארץ במשפט כמ"ש על ג' דברים עולם עומד על הדין כו'. ואמר אם דומה לכהן כו'. אמר אים תרומות בלשון רבים כי הדיין אף שהוא צריך לקבל תורה לפעמים מרבו המכירו כמו הכהן המקבל תרומה ממכירו אין זה חסרון בחקו אבל הדיין הצריך לשאול מרבים הנה זה הוא כמו שמחזר ושואל מרבים על פתחי בית הגרנות הוא יהרסנה כי א"א לשאול בכל דבר ודבר כפי הצורך ולפעמי' הוא מתביים לשאול מכל אדם ודן לפי שכלו וכבר אמרו אם ברור לך כו' ולענין ממון שדרשוהו בכתובות כמ"ש התוס' יש לפרשו ואיש תרומות גו' בלשון רבים כי ודאי הדיין שאין לו כדי ספוקו ומקבל מתנה מאת מכירו בביתו והוא כאילו מקבל תרומה אחד אין זה כמקבל שוחד להטות משפט אבל הדיין והרב המקבל מתנות ומרבה סעודתו בב"מ ומחזר אחר ישיבת ע"ה לקבל מהם מתנות והוא כמו הכהן שאין לו מכירי' וצריך לחזר אחר התרומות ומתנות כהונה שלו מאכסים רבים בבית הגרנות הרי זה הדיין יהרס המשפט ומטהו בשביל שאלו המתנות שיקבל מהם הם כשוחד לו והכי מייתי לה שפיר:

ט שם אמר ריש לקיש כל המעמיד דיין על הצבור שאינו הגון כאילו נוטע אשרה שנא' °שופטים ושוטרים

דברים ט תתן לך בכל שעריך וסמיך ליה לא תטע לך אשרה כל עץ אמר רב אשי ובמקום שיש ת"ח כאילו נטעו אצל

שם מזבח שנאמר °אצל מזבח ה' אלהיך. כתיב °לא תעשון

שמות כ אתי אלהי כסף ואלהי זהב. אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי הא דעץ ואבן שרי אמר רב אשי אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב רב כי הוה אתי לבי דינא אמר הכי ברעות נפשאי לקטלא נפיק וצבו ביתיה לית הוא עביד וריקן לביתיה עייל הלואי שתהא ביאה כיציאה כי הוה חזי אמבוה (דספרי) [אבתריה]

איוב כ אמר °אם יעלה לשמים שיאו וגו' כגללו לנצח יאבד וגו'

משלי כז מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דרגלא אמר הכי °כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור:

כל עץ. דמשמע דיין דכתיב כי האדם עץ השדה ומוקמי ליה בתלמיד: אצל מזבח. ות"ח מכפרים ומגינין כמזבח: אלוה הבא בשביל כסף. דיין שהעמידוהו ע"י שנתן ממון על כך: לדינא. לדון: לקטלא. לישא עליו חטא ועל עצמו היה אומר: וצבו ביתיה לית הוא עביד. לרכי ביתו אינו עושה כאן: וריקן לביתיה עייל. שאינו משתכר כאן כלום: הלואי שתהא ביאה. שאחזור לביתי כיציאה שיצאתי מביתי בלא חטא שלא אטעה ולא אענש: אמבוה. סיעת אנשים: אם יעלה לשמים וגו'. כדי שלא תזוח דעתו עליו היה אומר כך: כגללו. גלל רעי: מכתפי להו. שאין אדם על הכתף שהיו זקנים ואינם יכולין לרוץ ומשריחין את הצבור לעמוד בפניהם לפיכך היו עבדיהם נושאין אותם מהר: בשבתא דרגלא. שבת ששואלין בו בהלכות הרגל והיינו שלשים יום קודם הרגל: כי לא לעולם חוסן. כבודו של אדם אינו כל הימים והיה אומר כך שלא תזוח דעתו עליו):

מהרש"א כאילו נוטע אשרה כו'. הדמיון בזה כי הדיין מומחה נקרא בשיתוף שם אלקים כמ"ש בפ' ד' מיתות אלקים לא תקלל תרתי משמע קודש וחול והוא שכל הדן דין אמת כעשה שותף להקב"ה ולזה הנוטע אשרה אצל מזבח הוא נותן מקום ח"ו לאלקים אחרים אצל אלקים קדושים כך המעמיד דיין שאינו הגון במקום שיש דיין הגון הוא נותן מקום לאלקי כסף וזהב המתמנין בכספם אצל אלקים שהוא דיין המומחה: בשביל כסף וזהב כו'. יש לפרשו בשתים רעות שעשו כי הם מתמנין בשביל הזהב וכסף שנותנין גם מה שעושין כן הוא בשביל הכסף וזהב שרוצין לאסוף ע"י הרבנות והדיינות ולמלאות חסרון כסף וזהב שכבר יצא מידם שנתנו לאותן שמינו אותן והוא קורדם לו לאכול ממנו ולהתעשר מרבנות והנה חטא ואשמה זו כשתרבב עתה בקרוב בימינו וכבר באו רבותינו כמה פעמים בהתחלת המוס זה ואשמה זו בגזירות ובעונשין חמורו' חרמו' וממון בדבר הזה שלא יתמנה שום רב ומורה בכסף וזהב הן ליתן ליחידים הן לרבים אבל אין איש שם על לב העונש הנזכר בשמעתין דעתיד הקב"ה ליפרע ממעמידן גם דיעש העון הזה לעובדי ע"ז ויצא הדבר לנו בדור הזה למכשול ולמזכרת עון בכמה תקלות וקלקולים אשר באו לנו בדור הזה עי"ז ועתה המעיין ראה איך ברחו חז"ל מן השררה כההיא דהוריות שם' רב רצה להושיב ברא"ש ר"א חסמא ור"י בן גודגדא ואף שלא היה לכם פת לאכול ובגד ללבוש לא רצו להתמנו' עד שא"ל ר"ג וכי שררה אני נותן לכם עבדות אני נותן לכם כו' גם מ"ש בסוטה פרק א"כ בענוותנותיה דרבי אבהו דאימנו רבנן עליה למנייה ברישא כיון דחזייה לרבי אבא דמן עכו דנפישי עליה ב"ח א"ל איכא רבה דיש לדקדק בזה מאי ענוותנותיה שלא רצה להיות ראש הרי אמרו דאינו אלא עבדות ויש להשיב בזה דלא חשיב מיני הרשות והרבנות לעבדות אלא למי שנתמנה לצרכו כמו רבי אבא דמן עכו בשביל חובותיו וכמו ר"א חסמא ור"י בן גודגדא משום פרנסתן דה"ל מינוי דאשות שנהן כעבד וכפועל דבמלאכתו הוא עוסק שיהי' לו זה לצורך פרנסת אבל רבי אבהו שהיה עשיר כבר לא היה נחשב לו מינוי הראשות לעבדות שהרי אינו צורך לו אלא לשררה היה נחשב לו אילו היה מתרצה בכך וכשלא נתרצה נחשב לו לענוה הרי שאלו החכמים המפורסמים בורחים היה מן השררה אם לא לצורך פרנסתן שהיה נחשב להן כעבדות ועתה בדור הזה החכמים בעיניהם ולהיטיב לא ידעו רק באים להשתרר על הצבור שלא לשם שמי' ורודפי' אחר השררה בממונן לעשום ולהכשיל המקבל ממנו בכל עונשים המוזכר ולפי שהם אינם עושין כן אלא להתגדל ולהתכבד בתורה שאין בידם אמרו בירושלמי דבכורים דראוי לבזותן ולהקל בכבודן ות"ם ר' מנא

מיקל

עיון יעקב

באילו נוטע אשרה. כמו שע"י ע"א גורם לסילוק שכינה מן הארץ כמו כן ע"י דיין שאינו הגון כדאמרינן לעיל משוד עניים עתה אקום יאמר ה' ועוד כיון שממנה דיין שאינו הגון ע"י שוחד זהב וכסף א"כ ל"ל דפי' הכתוב אלהי כסף ואלהי זהב וכו' הא דעץ שרי לכך הוי כאילו נוטע אשרה ועוד נר' דקאמר דהוי כאילו נוטע אשרה לומר שממון שקבל אסור בהנאה כמו אשרה שנטעו בתחלה לכך שאסור בהנאה כי זה הוא אשרה שאסורה בתורה עיין בפי' כל הגלמים: הא דעץ ואבן שרי. דליכא למימר לרבותא קאמר דאפי' כסף וזהב דחשוב לא תעשה לך וכ"ש דעץ ואבן דא"כ לא ה"ל ליכתוב דכסף רק זהב דחשיב טפי וכ"ש איצך אלא ודאי ללמוד אלא הבא בשביל כסף ובשביל זהב: ברעות נפשי לקטלא נפיק. כלומר אפי' בשביל דבר קטן שבוגם פניו מתקטל כדאיתא לקמן פ' כהן גדול דף י"ט בא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו ע"ש ועיין במהרש"א תוכחה מגולה ואהבה מסותרת בענין זה בדורות הללו: כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור. אפשר לפי שיש שני מעלות לגדולה התורה סיני ועוקר הרים להכי קאמר כי לא לעולם חוסן נגד סיני ונזר לדור

ודור

עיקר לאילין דמתמניין בכספא דבי אמי קרא עליהן אלהי כסף וגו' אין עומדין מפניו ואין קורין אותו רבי והטלית שעליו כמרדעת של חמור ע"כ מ"ש אין עומדין מפניו ואין קורין כו' הוא מבואר דעמידה מפני הת"ח איננו אלא מפני התורה שיש בו כמ"ש בסוף מכות כמה טפשאי אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה גם שקורין לבעל תור' רבי ע"ש בי מלכים ימלוכו ושרים וגו' וזה שנתמנ' בכסף ואין לו ריח תורה אין ראוי לעמוד מפניו ולא לקראו רבי אבל מה שדימה הטלית שעליו למרדעת של חמור צריך ביאור ויש לפרש בו כי הטלית של ת"ח הוא חשובה כדאמרינן פ' ח"ה טלית של ת"ח כיצד כו' כל שאין חלוקו נראית מתחתיו ובפרק המוכר פירות אמרי' כל המתגאה בטלית של ת"ח אין מכניסין אותו כו' והנה זה המתמנה בכסף וזהב ועושה לו טלית של ת"ח להתגאות בו הוא לובש אותו תמיד כדי שיהא ניכר שהוא א' מכלל החכמים ובזולת הטלית שעליו לא יהיה ניכר לת"ח והרי טליתו דומה למרדעת של חמור שהוא תמיד עליו ולא יבטל וממנו כמ"ש החמור אפי' בתקופת תמוז קרירא ליה ובעי מרדעת: **לקטלא כו'**. פירש רש"י ליטא עליו חטא כו' וכן פירש גבי ולואי שתהא ביאה כיליאה בלא חטא כו' עכ"ל וקשה שהענין כפול גם קשה למה היה חש כל כך לקטלא על חטא שהיה דן בטעות הרי אמרו לעיל ת"ל ועמכם בדבר המשפט אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות ונראה לפרש ברעות כפשטי' לקטלא שהיה ירא שירדפנו מזיק החייב ואמר וריקן לביתיה עייל דאסור לקבל שכר מן הדין כדהכן בבכורו' הנוטל שכר על מנת לדון דיניו בטלין וקרוב' דשקיל היינו דוקא שכר בטילה דמוכח כדאמרינן בריש פ' שני דייני גזירות. ואמר הלואי שתהא ביאה כו'. ר"ל שיהיה ביאתי לביתי ריקן כיליאה ולא אפסיד גם מכיסי דדיין שטעה בשיקול הדעת חייב לשלם מביתו ואע"ג דרב מוטל רבות הוה ומומחה הוה ואינו משלם לא החזיק עצמו כמומח' גם לפטור עצמו משום נטילת רשות כיון דמדינא חייב וק"ל: **לשמים שיאו כו'**. כמו שהיה בבריאה שהיה אדה"ר מן הארץ עד הרקיע כדאמרינן פרק אין דורשין הכי כגללו לנצח יאבד במיתתו ודמה הפסדו לגללו כי אין דבר מופסד ומוסרח בנבראים כגלל של אדם שמרחיקין מלואתו כך הפסדו ומיתתו שאין לך בנבראים שמרחיקין בטומאה כמו האדם שמטמא במותו אבי אבות הטומאה במגע ובמשא ובאהל: **כי לא לעולם** חוסן כו' ואם נזר גו'. חוסן הוא מלשון קשה וחוזק כמו וחסון הוא כאלונים ור"ל ואף שהנזר ומלוכה הוא מדור ודור דהיינו מאב לבן ובן הבן כמו שהיה במלכי בית דוד מ"מ לא לעולם החוסן שיהיה גוף אדם חוסן וקשה לעמוד קיים וחי לעולם כדאמרינן בפ"ק דב"ב בעשרה דברים קשים הגוף קשה וכו' ומיתה קשה מכולם:

שם **דרש** בר קפרא מנא הא מלתא דאמור רבנן הוו מתונין בדין דכתיב °ולא תעלה במעלות וסמיך
שמות כ ליה °ואלה המשפטים. א"ר אלעזר מניין לדיין שלא
שם כא יפסיע על ראשי עם קודש שנא' ולא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים אשר תשים אשר תלמדם מיבעי ליה אמר ר' ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא

אלו כלי הדיינים כי הא דרב הונא כי הוה נפק לדינא אמר הכי אפיקו לי מאני חנותאי ומאי נינהו (חומרי וסנדלי שיפורי ורצועי) [מקל ורצועה ושופרא וסנדלא]:

מתונין. מגילין בהמתנה כדי לעיין בדין יפה קודם שפתכותו: **במעלות**. בחזקה במהולה: **על ראשי עם קודש**. שכשהיה התורגמן דורש היו הצבור יושבים לארץ והמפסיע ביניהם נילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשן: **וסמיך ליה ואלה המשפטים**. כלומר אף לשופטים אני מזהיר: **כלי הדיינין**. דשייכא בהו שינה דבר המיטלטל: **רצועה**. למלקות: **מקל**. למכת מרדות עד שיתחייב בו: **שופר**. לשמתא וכידוי: **סנדל**. לחליצה:

מהרש"א לא תעלה כו'. עיין פירש"י ועי"ל שלא יעלה האדם על מחשבתו כי מעלתו גדולה לעמוק הדין מהר על מילוי אבל יחשוב כי הוא במדרגה בלמטה מזה ושלא ידע לפסוק עד אחר מתון ועיין עוד ת"ש ולא תעלה במעטות וק"ל: **אפיקו לי מאני דדינא כו'**. כ"ה בגירסת ילקוט ובפי' כילך מעברין אמרו מכין שחייב להראות לו פנים שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כו' ופרש"י שם דדרש ליה נמי מדלא כתיב אשר תלמדם ע"ש ול"ל דשקולים הם הדרשות ולולא פירושו היה נראה לומר דהתם מלפניהם דריש שצריך להראות פנים וממילא אמרו ערכם לפניהם כשלחן ערוך וק"ל:

הגדה שנאי לא תעלה במעלות. וקשה האי קרא אינו אלא שילך עקב בצד גודל ולא פסיעה גסה אבל ונ"ל שלא יפסיע על ראשי עם קודש. הרי"ף:

דברים א °**ואצוה** את שופטיכם בעת ההיא א"ר יוחנן כנגד מקל ורצועה תהא זריז. °שמוע בין אחיכם שם
ושפטתם צדק א"ר חנינא אזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו קרי ביה נמי (שמיע) [שמע] בין אחיכם רב כהנא אמר
שמות כג מהכא °לא תשא לא תשיא. °ושפטתם צדק אמר ריש דברים א
לקיש צדק את הדין (בלבך) ואחר כך חתכהו. בין איש ובין אחיו א"ר יהודה אפילו בין בית לעליית. ובין גרו א"ר יהודה אפילו בין הגור לכירים. °לא תכירו פנים שם
במשפט ר' יהודה אומר לא תכירהו ר' (אליעזר) [אלעזר] אומר לא תנכרהו. אושפיזכניה דרב אתא לקמיה לדינא
רש"ל א"ל לאו אושפיזכני את א"ל אין [א"ל מאי בעית] א"ל דינא אית לי א"ל *פסילנא לך לדינא א"ל רב לרב כהנא יף ח
פוק דייניה חזייה דהוה גאים [ביה] א"ל אי צייתי תצייתית ואי לא מפיקנא לך רב מאונך. °כקטון כגדול תשמעון דברים א
אמר ר"ל שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה למאי הלכתא אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה שם
פשיטא אלא לאקדומיה. (°לא תגורו מפני איש אמר רש"ל
רב חנין אל תכנים דבריך מפני איש) °כי המשפט לאלהים כב

עין יעקב

וזור נגד, שקד הריס: מנה"מ דאמרי רבנן הוו מתונים בדין. אפשר לומר דלהכי קאמר מנה"מ משום דלא ניחא דהוי עינוי הדין וגם לפי מה שפי' הרע"ב ר"פ מסכת אבות ורש"י בחומש פי' דברים דצריך להיות מתון בדין אף שכבר בא לפניו הדין כמה פעמים לא"ק מנה"מ ומייתי סמך מקרא: מתונים בדין. לשון רבי' וכ"ש כן יתירי שצריך שיהא מתון נמהר: כי הא דרב הונא כי הוי נפק לדינא. עיין בסמ"ע ריש סי' א' ובתשובתי ש"י סימן קל"ד: כנגד מקל ורצועה תהא זריז. וכאשר תורת התורה על זה לא יוסיף פן יוסיף וכדאיתא בש"ס דמכות דף כ"ג ע"א ומה"ט לא שייך זריז זה גבי שוטר לשמתא: אמר ר"ל הדק הדין בלבך. דרשה זו איננה מפורש בפרש"י מה היא ועיין במהרש"א ולע"ע דקאי על הא דאמרינן בפ' שבועת העדות אם הדיין רואה שהדין מרומה שלא יאמר אחתכנו ויהא קולר תלוי בצואר עדים לה"ק שיבדיק הדין בלבו שאין כאן רמאות קודם שיחתכו וכמ"ש הרמב"ם והטור הובא בש"ע סעיף ג' וז"ל כל אלו הדברים וכיוצא בהם אסור לחתוך אלא יסלק עצמו מדין ויכונו מי שלבו שלם בדבר והרי הדברים מסורים ללב וכו' ע"ש והוא הכל מקיימא זו: א"ר יהודה אפי' בין בית לעליה. ואפשר דקאי ארלעיל דקאמר שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבוא בעל דין חברו ע"ז קאמר אפילו בין בית ועליה ובגוד וכיריים שדנין ביניהם והוי אמינא דמותר לשמוע אחד מהם בלא שניה כיון שהכל יודעין החילוק שביניהם אפ"ה לא ישמע אחד בלא חבירו: לא תכירהו ר"א אומר לא תנכרהו. היינו משום דלא יששתם בעל דינו כשרואה שאוהב לשני או שמגילו: אלא לאקדומי. ותיסק אעשיך להקדים דין של עשיר נגם שרשי לשקים בעשיר בשביל עשרו עשרי

לאלהים הוא א"ר חמא ברבי חנינא אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שנוטלים ממון מזה ונותנים לזה שלא כדין אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו. והדבר אשר יקשה מכם א"ר חנינא ואי תימא ר' יאשיה על דבר זה נענש משה שנאמר °ויקרב משה את משפטן לפני ה' מתקיף לה ר"נ בר יצחק מי כתיב ואשמיעכם ושמעתיו כתיב אי גמירנא גמירנא ואי לא אולינא וגמירנא אלא כדתניא ראויה פרשת נהלות שתכתב ע"י משה רבינו אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן וראויה היתה פרשת מקושש שתכתב ע"י משה רבינו אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו ללמדך שמגלגלין חובה ע"י חייב וזכות ע"י זכאי כתיב °ואצוה את שופטיכם בעת ההיא וכתיב ואצוה אתכם בעת ההיא א"ר אלעזר א"ר שמלאי אזהרה לצבור שתהא אימת דיין עליהם ואזהרה לדיין שיסבול את הצבור עד כמה א"ר חנין ואי תימא רבי שבתאי °כאשר ישא האומן את היונק:

ואצוה. כל לוה לי זירוז הוא דתניא כל מקום שנאמר צו לו אינו אלא לי זירוז ועל מה זירז על המקל ועל הרלועה שיהו מטילין אימה על הלבור לשם שמים וזה לי התוס' בזה תהא זריז שלא להטיל אימה על הלבור לרודום יותר מדאי וכן מוכח לקמן דדריש מהאי קרא אזהרה לדיין שיסבול את הליבור ע"כ: שמוע בין אחיכם. כשיהיו שניהם יחד שמע דבריהם ולא תשמע דברי זה שלא זה שמסדר דברי שקר כדברי אמת לפי שאין מכחישו ומכוין שלב הדיין נוטה לו לזכות שוב אין לבו מהפך בזכות השני כל כך: שמע. דבריך בין אחיכם כשתהיו שניכם יחד נשמע: לא תשא. אל תקבל שמע שוא אזהרה לדיין וקרי ביה נמי לא תשיא אזהרה לבעל דין: בין איש ובין אחיו. שנפלה להם בית בירושה אל תאמר טול אתה בית ואחיך עלייה ומה בכך הרי כל אחד יש לו דירה אלא השלה אותם בדמים והשוה חלוקתם ע"י דמים: בין גרו. לי מגור השמיכי דירה אל תאמר יטול זה תנור וזה כירה שהרי תנור עודף על הכירה ולריך להוסיף בדמים: לא תגירהו. אם הוא אוהבך: לא תגברהו. אם היה שונאך לא תעשה לו כנכרי לחייבו: א"ל. ההוא גברא לרב: לאו מושפזיבני את. כלומר אין אתה זכור שעשיתי עמך חסד: א"ל. רב אין: א"ל. ההוא גברא: דינא אית לי. ורולה אני שתהא דיין: פסילנא לך. שהזכרתני טובתך: הזייה. רב כהנא לההוא גברא: דהוה גאים ביה. ברב כותך ומינח עליו ומדבר גבוהות: מפיקנא לך רב מאינך. אודיעך שאין רב יכול לסייעך ידמתותיכן לי אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה. לאמתו: לאקדומיה. אם בא לפניך דין של פרוטה וחזר ובא דין אחר של מנה הקודם לפניך הקדם לחתוך: (לא תכנים דבריך מפני איש. כגון תלמיד היושב לפני רבו ורואה זכות לעני וכו' וכדאמרינן לעיל): כי המשפט לאלהים הוא. כאילו אתה עולה ממון מיד הקב"ה שהרי עליו להחזיר ממון לבעליו: על דבר זה. שנטל שררה לעצמו לומר תקריבון אלי שהיל"ל תקריבון לפני הסכינה: נענש משה. שלא זכה שתאמר לו פרשת נחלות עד שבא מעשה לפניו ולא ידע מה להשיב: (מי כתיב ואשמיעכם. שהיה נוטל שררה לעצמו: אלא. הא דלא נאמרה פרשת נחלים ע"י משה כדתניא: אלא שנתחייב מקושש. ונכתב על ידו): ע"י זכאי. (ע"י משה) [ע"י בנות צלפחד]: כתיב ואצוה את שופטיכם. דמשמע שלוה את השמיעם להדריך לבור במשפט והחוקים על כרחם: וכתיב ואצוה אתכם. ללבור עלמו הזהיר ומה הולרך להזהירם עוד: (שיסבול. בעלי דינים אם הם מדברים כנגדו: כאשר ישא האומן את היונק. כלא אה בנו):

מהרש"א אזהרה לדיין שלא ישבע כו'. והכי משמע קרא שמע לקבל מה שמוליא בין טענות אחיכם שאם השמע דברי זה שלא זה לא תקבל רק טענתו ולדיק הראשון בריבו: לא תשא לא תשיא. מפורש פרק אלו הן הלוקין: צדק הדין ואח"כ כו' דרשה זו אינה מפורשת בפרש"י ומלין יללאה ומה היא ויש לפרש דקשיא ליה מנאי ושפטתם לדק מלשון לדקה ואמרינן לעיל במקום משפט אין לדקה ובמקום לדקה כו' אלא משפט שיש בו לדקה כו' הוי אומר זה פשרה וקאמר נמי הכא דמתחלת הדין קאמר לדק את הדין לעשות פשרה ואח"כ בסוף הדין תתכהו כדאמר לעיל דמשהשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן לאו ובלעו: בין איש ובין אחיו כו' כ"ה בגירסת ילקוט וכן נראה דהא ובין גרו דריש בהר זכי אמר רב יודא אפילו בין תנור כו' ונראה דדרשו כן מדלא כתיב בין אנשים או בין אחים אלא בין איש שהוא גדול ובין אחיו שהוא קטן ואמר רב יודא אפילו בין בית לעלייה שלא תאמר מהאי שהבית שהוא מעולה מעלייה יהיה לירושה לאיש והעלייה יירש הקטן אלא העלה אותן בדמים כו' כפרש"י וכן בין גרו דמשמע דיורין שלא תאמר זה האח שיש לו דיורין הרבה ראוי לירש התנור שהוא לריך לאפות ולבשל הרבה והאח שאין לו דיורין די לו לאפות ולבשל בכירים אלא העלה אותן בדמים לפרש"י וק"ל: לא תגברהו כו'. לפי שלשון הכרה והתנכרות שענייני העדר הכרה הוא כורכן אי' ומלת לא תכירו חסר בו פועל היולא לאחר את מי לא יכירו ובא רב יודא לומר שחסר בו ה' והוא כמו לא תכירהו דהיינו האהוב לך ורא"א בחסר בו ה' והוא כמו לא תנכרהו דהיינו השונא לך וק"ל: לאקדומי כו'. וקשה דלכתי מהיכא תיסק אדעתין להקדים דין של ק' כיון שבא לפניו קודם דין של פרוטה דפרוטה של העני ודאי שהיא שקולה כמו ק' מנה של העשיר ויש להשיב בזה לפי שהותר לדיין ליטול שכר בטילתו דמוכח והשתא מדין של ק' מנה יוכל ליטול שפיר שכר בטלתו אבל מדין של פרוטה לא יוכל ליטול שכר בטלתו דא"כ לא יהיה הדין בפרוטה ואין נזקקין לפחות משוה פרוטה גם אפשר שהפרוטה כולה לא תספיק לשכר בטלתו ושמא יאמר הדיין אקדים הדין של ק' מנה שאוכל ליטול ממנו שכר בטלתו וע"כ הזהיר עליו הכתוב דכקטון כגדול תשמעון שאם בא קודם לפניך הדין של פרוטה הקדימהו אף שלא תטול עליו שכר וק"ל: אל תבנים דבריך וכו'. מייתי ליה הכא דמפרש הכי קראי דבההוא ענייגא ולעיל מייתינן לה לענין יודע זכות לעני כו' שלא ישתוק כמ"ש התוס' שם: אי גמירנא כו'. ורש"י בחומש פירש ותקרבון אלי עד"ז נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד כו' עכ"ל כדבעי למימר

עין יעקב

ר' מכבד עשירים: לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ממון. אפשר דלאו דוקא נוטלין וכו"ש ומהרש"א לעיל כדאמרינן פי אחד דיני ממונות כיון דאתי פטור אתה כאילו כהן ונטל ביד דמי: על דבר זה נענש משה. בא ללמוד לדייני ישראל שלא יתגאו כשאין הדין ברור להם כל כך לפסוק הדין בלי שאלה רבותיו וגם מי שגדול ממנו בהרי משה אמר והדבר אשר יקשה מכם וכו' ולרב נחמן בר יצחק אצ"לנא ושמעתיו ועיין בתוספותינו בב"ב דף קי"ט: ואזהרה לדיין שיסבול את הציבור עד כמה. אבל באזהרה ללבור שתהא אימת הדיין עליו לא

למימר הכא מעיקרא והוא ע"פ הספרי אבל התימה ממנו שהניח תלמוד ערוך דמעתין דדמי ליה עדכתיב ומעתיו ויהיה פי' וחיבור הכתובים לפי שהזהיר על הדיין כי המשפט לאלקים ושמא תאמרו א"כ מי ירצה להיות דיין באפשר שיהיה לו דבר קשה וספק ויהיה עליו ע"ז אם לא יכוין לדון ע"פ האמת וע"כ אמר אין לכם לחוש ע"כ כי הדבר הקשה וספק לכם תקריבון אלי ואם תחושו שיהיה גם הדבר קשה עלי ויהיה הקולר תלוי בי ובכם וע"כ אמר שדבר הספק לי ושמעתיו דאזלינא וגמירנא מאתו ית' ב"ה ומקיים ואצוה את וגו' כל הדברים אשר תעשון כי דייני דורות לריכין מתון בדין ולא יפסקו הלכה למעשה כדאמרינן בכמה דוכתין אבל אני שמעתי מפי הגבורה אין ספק בהם וכל מה שאני מלוה אתכם בעת ההיא הם הדברים אשר תעשון בהם הלכה למעשה וק"ל: וכתיב ואצוה אתכב וגו'. לפי פשוטו ואצוה אתכם על כלל ישראל קאמר על קיום המלות כדמוכיח את כל אשר תעשון אבל משמע להו דכמו ואצוה את שופטיכם היינו ולא אתכם דומיא דהכי יש לנו לומר ואצוה אתכם ולא שופטיכם וע"כ דלאו היינו קיום התורה קאמר דאהא השופטים נמי בכלל הציווי אלא דבר שהוא ציוי אתכם ולא שופטיכם דהיינו שתהא אימת דיין עליכם והשתא בא ללמד וכמלא למד דואצוה את שופטיכם נמי דומיא דהכא קמיירי אזהרה לדיין שיסבול כו' ואמר עד כמה כאשר ישא האומן את היונק דכן מלינו במשה שאמר כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן וגו' ומסתמא לא בא משה לגרוע בזה בלוי אל השופטים שבא למות:

הרי"ף לדק הדין בלבך ואחר כך חתכהו. יש לדקדק שאילו נאמר לדק תשפטו כדכתיב בלדק תשפוט עמיתך היה מקום לדרוש כן לדק הדין בלבך ואח"כ שפטהו אבל כאן כתיב ושפטתם ואח"כ כתיב לדק דאינו משמע אלא שישפוט בפיו משפט לדק ונראה דדייק מדקאמר אחר כך לא תכירו פנים במשפט לא תגורו מפני איש הרי לאחר ששפט בלדק אין עוד הכרת פנים ויראה מפני איש וכך היל"ל תחלה לא תכירו פנים לא תגורו ושפטתם לדק לזה דרשו ושפטתם לדק הוא בקרב לב וכיון שלבו רואה האמת ודאי שלא יכיר פנים ולא יגור רק מה שבלבו יאמר בפיו. עי"ל דדייק דהיל"ל ושפטתם בין איש ובין אחיו לדק ומדכתיב ושפטתם לדק בין איש וגו' לדרוש ושפטתם לדק בלב תחלה ואח"כ חתכהו לאומרו בין איש ובין אחיו: בתוס' ד"ה מפיקנא לך רב מאונך. והא דקאמר במ"ק מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב ה"מ כשמנדה לכבוד עצמו אבל בשם שמים לא ע"כ וקשה הא לא אמר שיהיה מנודה לרב אלא אם מנודה יהיה מנודה לשאר אדם ואין רב יכול לסייעו ושמא התוס' סבר מפיקנא רב מאונך פירושו שלא יוכל לעמוד ולדבר מפני רב מחמת נדוי ולכך הקשו תוספות: שיהא חביב עליך דין של פרוטה וכו'. והא דמפיק ליה מפסטיה שיהיה הקטן והגדול שוים לפניו בשעת הדין לפי שהקטן נשכים אין נזקקין על טענתו לשבועה כגדול כדתנן אין נשבעין על טענת קטן ועוד דכבר נאמר שמוע בין אחיכם וקטן וגדול. שם הוא בכלל לזה דרשו דין קטן שהוא של פרוטה וכו' ויש לדרוש בפשט הפסוק שאמר כקטן כגדול לומר שבענין לא תגורו כקטן שאינך ירא ממנו כך לא תגורו מהגדול והגדול שאתה מקדימו בדינו כך יהיה הקטן להקדימו בדינו: כתיב ואצוה את שופטיכם וכו'. לריך לבאר ומאי קשיא ליה בהני קראי דאמר כתיב וכתיב דהא והא איתנהו ואצוה את שופטיכם שמוע בין אחיכם ואצוה אתכם את כל הדברים אשר תעשון. ונראה דלעיל דרש ר' יוחנן ואצוה את שופטיכם כנגד מקל ורצועה לומר היזהר לצוות את הצבור שיקבלו עליהם גזירת הדיינים הא אם לא יקבלו ברצונם ע"כ יקבלו מחמת מקל והרצועה. וגבי אזהרה לצבור להיות אימת דיין עליהם כלומר שלא יעשו מחמת אימת המקל והרצועה אלא מחמת אימת הדיין שגדול כבודו עליהם שלא מחמת יראת המקל והרצועה: ואזהרה לדיין וכו'. כ"ל דהא לא דרים לה מקרא דואצוה את שופטיכם דהא כבר דרשינן לעיל כנגד מקל ורצועה ועוד דא"כ היה להם לומר קודם אזהרה לדיין שיסבול הצבור דנפיק מקרא קמא ואצוה את שופטיכם ואחר כך יאמר אזהרה לצבור דנפיק מקרא בתרא ואצוה אתכם ולמה היפך מסדר הכתובים. אלא הכוונה לדרוש מהאי דכתיב ואצוה אתכם לנהוג אימה בדיין ועוד דרשינן ואצוה אתכם על הדיין שיסבול את הצבור והוא כמ"ש חז"ל וילום אל בני ישראל לוה לדיינים לנהוג כבוד בבני ישראל: כאשר ישא האומן את היונק. פרש"י כאב את בנו והכוונה לומר שאם הבן ננעץ בחביו אינו משליכו מפניו כן הדיין יסבול הצבור אע"פ שיהיו מנעטין בו:

כתיב °כי אתה*) תבוא וכתיב כי °אתה תביא א"ר יב יוחנן א"ל משה ליהושע אתה והזקנים שבדור עמהם א"ל הקב"ה טול מקל והך על קדקדם דבר אחד לדור ואין שני דברים לדור (*וכן בדוד הוא אומר °ויקם דוד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אם אחי למה עמי ואם עמי למה אחי א"ר אלעזר אמר להם דוד לישראל אם אתם שומעין לי אחי אתם ואם לאו עמי אתם ואני רודה אתכם במקלות):

סם דברים לא, סם. | הינו בגמ' כאן | ד"ה א כח | ואות אתה ס וכתיב תביא את בני ישראל כל"ל

כי אתה תבוא גו'. משמע גם אתה כאחד מהם: כי אתה תביא משמע שרה נהוג עליהם: משה אמר לו זקנים שבדור עמהם. גרסינן על פיהם עשה מעשה ולא תסתרר עליהם דההוא קרא דכי אתה תבוא משה אמרו כדכתיב אל הארץ אשר נשבע ה' ובקרא דכי אתה תביא כתיב אל הארץ אשר נשבעתי אלמא הקב"ה אמרו: דבר אחד. מנהיג אחד:

מהרש"א אתה והזקנים שבדור עמהם כו'. מדברי הרא"ם משמע דדברי משה ליהושע היו ע"ד עלה כו' ע"ש ולפי מה שהובא זה המאמר הכא יראה לפרש לפי שכבר אמר למשה שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק על האדמה וגו' דהיינו שיסבול את הצבור כי ניתן לו למשה כח הנהגה אלקית שינהג את כולם אבל מלד המקבלי' שהיו ערחנים ומריבים בדור ההוא היה הדבר קשה בעיניו לסבול מהם כ"כ וכמ"ש ולמה לא מלאתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי והסכים הקב"ה על ידו שאמר ואצלתי מן הרוח וגו' ונשאו אתך וגו ולכך אמר משה ג"כ ליהושע כי אתה תבוא את העם הזקנים שבדור עמך שלא תוכל לישא אותם לבדך אבל הקב"ה א"ל כי אתה תביא שנתן לו כח והנהגה אלקית לפי הדור ההוא המקבלים ההנהג' שהיו בעלי תורה וזכו ליכנס לארץ טול מקל והך על קדקדן שתהא אימתך עליהן דבר אחד לדור לפי כח והנהגה אלקית ולא ב' דברים ומנהיגים וק"ל:

הגדה אם אחי למה עמי. נראה דהוקשה לו דהא מעלין ואין מורידין והל"ל עמי ואחי. ולזה דרש אם אתם שומעין וכו' ופתח בזכות הרי"ף.

תנן ר"ע אומר לא בא שלישי אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו א"כ ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ"ו שישלם שכר את הנטפל לעושה מצוה כעושה מצוה: דף ט

לא בא שלישי וכו'. דממשמע שנאמר על פי שני עדים כ"ש בי למה נאמר או שלשה עדים: אלא להחמיר עליו. ליתן חומר בעדי שקר שסלישי זה אע"פ שלא היה זה נידון על פיו למיתה שהרי בב' [שהעידו תחלה] כמי היה נידון אפ"ה עשה הכתוב דינו כיוצא באלו

עיון יעקב

לא קתבעיא עד כמה כי השווה מורא למורא של הקב"ה כדכתיב את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח והדיין שנקרא אלהים ואין קץ למוראו: **אתה** והזקנים שבדור עמך. עיין ת"ש לציב בב"ב דף ע"ה דלכך סבור משה שפני יהושע כפני לבנה ומה הלבנה הכוכבים יולאין עמה אף יהושע כן אך הקב"ה אמר דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור אם אינו שומעין

בזמן שאם הוגמו יסרג אף השליח' מפני שנטפל לעוברי עבירה :
[ק"ו שישלם שכר וכו'. דקיימא לן מדה טובה מרובה ממדת
פורענות הלכך ק"ו הוא] :

יף ב **משנה** עבור השנה (בז') [בשלשה דברי ר"מ]
רשב"ג אומר בג' מתחילים [ובחמשה נושאין
יף ע"ב ונותנין ונומרים בשבעה: **גמ'**] *הני ג' ה' וז' כנגד מי
פליגי בה ר' יצחק בר נחמני וחד דעימיה ומנו ר' שמעון
בן פזי ואמרי לה ר' שמעון בן פזי וחד דעימיה ומנו רבי
יצחק בר נחמני חד אמר כנגד ברכת כהנים וחד אמר
ג' כנגד שומרי הסף ה' מרואי פני המלך ז' רואי פני
המלך. [תני ר' יוסף הני ג' וה' וז' ג' כנגד שומרי הסף
ה' מרואי פני המלך ז' רואי פני המלך] א"ל אביי לרב
יוסף עד האידנא מ"ט לא פריש לן מר הכי א"ל לא הוה
ידענא דצריכיתו מי בעיתו מינאי מלתא ולא אמרי לכו:

[כנגד ברכת כהנים. בפסוק ראשון ג' תיבות והשני ה' תיבות
והשלישי ז' תיבות: שלשה כנגד שומרי הסף וכו'. כלומר
אשכחנא דמלכותא דארעא שלשה ממוכין וחמשה ממוכין ושבעה
ממוכין] ג' כנגד שומרי הסף בדקיהו גבי גלות כנוזראדן והתם כתי'
משכחת ה' מרואי פני המלך ובאחשורוש אשכחן ז' משרי פרס ומדי
ועבור שנה מעכסיי מלכות שמים הוא ליסב סדר השנים על מכונן:

תוספות ז' רואי פני המלך. פי' רש"י דאאחשורוש קאי ואין נראה שתקנו
כנגד שרי האומות ונפר"ת דהם שרי ישראל דאשכחן בסוף מלכים
דשגלה נבוזראדן ג' שומרי הסף וה' רואי פני המלך ובסוף ירמיה כתיב
וז' אנשים מרואי פני המלך וכן מוכח בירוש' ומוכח אותם גבי סנהדרי גדולה
והכי איתא התם איה תנא תני ע"א שנאי' ויקח רב הטבחים את שלשה
שומרי הסף הרי ג' וז' אנשים מרואי פני המלך הרי י' וס' איש מעמי
הארץ הרי ע' ומן העיר לקח סרים א' [אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה
הרי שבעים ואחד ולמה קרא אותו סרים] שיושב ומכרם בהלכה כתוב א'
אומר ה' וכתוב אחד אומר ז' להביא [שני] סופרי הדיינין :

מהרש"א כנגד ג' שומרי הסף ה' כו'. בפרש"י והתוס' כתבו טעם
לענין כנגד ג' שומרי הסף כו' אבל הטעם כנגד ברכת
הכהנים לא פירשו בו כלום ובעל יפ"ע כתב בזה דברים דחוקים
והנר' שהענין זה דרשו במ"ר על ברכת כהנים הנה מטתו שלשלמה
ששים גבורים וגו' אלו ס' אותיות שבברכת כהנים רמז לסנהדרין
שהם ס' מעמי הארץ ושלשה תיבות שבפסוק ראשון נגד ג' שומרי
הסף וה' שבפסוק אחרון הם ז' רואי פני המלך הרי ע' כנגד ע'
סנהדרין וה' בפסוק ב' רמז דהכי ג' עם ב' הסופרים של דיינים
כמ"ש בירושלמי ולזה לענין עיבור החודש ודאי דכעלו המופלגין בהן
בסנהדרין כדמוכח מעובדא דשמואל הקטן ומהך דר"ע שלא הניח
כמותו בא"י ולזה ג' הראשוני' הם כנגד ג' תיבות דבד"מ וגזילות כמי
בעינן ג' מומחין כנגד ג' אלהים הכתובים בפרשה וכלפי שאמר רב
לעיל ברעות כפשי לקטלא דהיינו שילדפנו החייב וריקן לביתיה כו'
שלא יהיה לו לרכי ביתו ע"ש זה אמר יברכך ה' בממון שיהיה לך
לרכי בית וישמרך מן החייב הרודפך גם רמז לג' ראשונים בעיבור
בג' תיבות אלו כלפי מ"ש לקמן על ג' ארצות מעברין השנה יהודה
ועבר הירדן והגליל על ב' מהן מעברין כו' ולזה כעלו ג' סנהדרין
א' מכל ארץ להלוך בהן על פי הרוב לפי ארצות שלהם כפי לורך
העיבור והיו בו ג' תיבות והשם הוא באמצע נגד יהודה ע"פ מ"ש
בסוטה יהודה נקר' כולו ע"ש של הקב"ה וכו דרך הכתוב באמצע
דהיינו ע"ש הדיין שהיה מיהודה שהוא היה העיקר כמ"ש שבזמן
שהיה יהודה אחד מהן הכל היו שמחים גם לא היו מעברין אלא
ביהודה בשכנו של מקום ולפי שהיו מלטערין בשני דברים שאחד
מפני שהיה נתארך להן איסור חדש כשלא היה להן תבואה הרבה
בשני רעבון והשני מפני תקופת תשרי שיבא החג בימי הגשמים
ומלטערים בגשמים כדאמרינן בשמעתין ולזה רמז בתיבת יברכך ה'
בנכסים שיהיה לך מה לאכול כשתלך אחר הרוב לעבר ויארך לך
איסור חדש וה' ישמרך ומלער שני שיהיה תקופת תשרי אחר החג
שלא תכשל בדרכים ומקולקלים בימי הגשמים ולפי שאלו ב' לרות
היו יותר למוש לעבר הירדן וגליל שלער הגשמים לא היה ליהודה כל
כך שהיה קרוב לירושלים גם שני רעבון לא היה מלוי בארץ יהודה
שהיתה טובה לזה כרמז יברכך וישמרך על אלו ב' הארצות כמ"ש
שהשמירה והברכ' מה' שבאמצע הוא יהודה כי ביהודה שמו נקרא
ע"ש ההיה שם מקום השכינה כמ"ש וכן ב' פסוקים אחרים על
כונה זו דבה' נושאין ונותנין כו' שאל האומר דדי לך בג' המתחילין
ונושאין בדבר כי יותר טוב בה' המרובים מבג' וז"ש בה' תיבות יאר
ה' פניו גו' על דרך חכמת אדם תאיר פניו ויותר יאר הדבר לאמתו
בה' מבג' ואמר בז' גומרין אלו ולפי שאל תאמר בגם באלו ז' לא
תסגי לך דשמא לא יהיו מרוצין על אלו ושמא אחד מהן יאמר איני
יודע ותלטרך להוסיף עוד כמו בשאר דינין ועל זה אמר בז' תיבות
ישא ה' פניו וגו' שאני מבטיחך ע"י ז' אלו ה' ישא פניו אליך וישם
לך שלום שיהי' שלום ביניהם להסכים על דעת אחד:

ג ס יף יא **ת"ר** אין מעברין את השנה אלא *במזומנים לה מעשה
בר"ג שאמר השכימו לי ז' לעלייה השכים ומצא
ח' אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד. עמד שמואל
הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות ולא לעבר
השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי א"ל
שב בני שב ראויות כל השנים כולם להתעבר על ידך
אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנים
לה. ולא שמואל הקטן הוה אלא איניש אחרינא ומחמת
כיסופא הוא דעבד כי הא דיתיב רבי וקא דריש והריח
ריח שום אמר מי שאכל שום יצא עמד רבי חייא ויצא
עמדו כולן ויצאו בשחר מצאו ר"ש ברבי לר' חייא א"ל
אתה הוא שציערת לאבא אמר ח"ו לא תהא כזאת
בישראל ורבי חייא מהיכא גמיר לה מרבי מאיר דתניא
מעשה באשה אחת שבאת לבית מדרשו של ר"מ אמרה
לו רבי אחד מכם קדשני בביאה עמד ר"מ וכתב לה גט
כריתות ונתן לה עמדו כולם כתבו ונתנו לה ור"מ מהיכא
גמיר ליה משמואל הקטן ושמואל דקטן מהיכא גמיר
עז"י ליה משכניה בן יחיאל דכתיב °ויען שכניה בן יחיאל
פ' נגזר מבני עילם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונושב
ס"ין נשים נכריות מעמי הארץ ועתה יש (תקוה) [מקוה]
יע"ב כתסר"ש"א לישראל על זאת ושכניה בן יחיאל מהיכא גמר לה
מיהשוע

עיון יעקב

סומעין לו טול מקל וכו' ותה שאמר וכו ברוך הוא אומר כי דוד נ"כ כמשל לגבנת כדאיתא כא"ת פ"י תכ"ו אפ"ה אמר עמי אם אין סומעין לו : **כנגד** ברכות כהנים. הכוונה
בזה דכמו בברכת כהנים הקב"ה מסכים על ידם כדאיתא בחולין דף מ"ט וכן לענין עיבור השנה כדאיתא בירושלמי פי' הנודר מן המבושל מקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי
בת שלש שנים ויום אחד כתלכו ב"ד לעבר בתוליה חוזרין ב' הקב"ה מסכים על ידם הוי לאל גומר עלי: **עמד** שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות. עיין במהרש"א
איך יישב סוגיא זו ועי"ל דבאמת כולם היו מזומנים דהיינו אחד מהם זימן השליח ב"ד ללמוד הלכה למעשה וכה"ב. מקרי ג"כ מזומן ומוסר לגרף אותו לפני קאמר שב בני שב:
אבל לא שעשה כן שעלה אחד מהן לגמרי שלא ברשות : **ושכניה** בן יחיאל מהיכי גמיר ליה מיהושע. הא דלא קאמר דכולו גמרי מיהושע או ממשה עיין במהרש"א ול"כ משום
דכל הדורות הולכין ומתמעטין עד דאמרי אם ראשונים בני מלאכים וכו' ואנו אפי' כחמורו של ר' פנחס בן יאיר וא"כ אין ללמוד ענין הנושא מדור ראשון לדור אחרון רק שנמצאן
דנר

יהושע ז מיהושע דכתיב °ויאמר ה' אל יהושע [קום לך] למה זה אתה נופל על פניך חטא ישראל אמר לפניו רבש"ע מי חטא אמר לו וכי דילטור אני לך הטל גורלות ואבע"א ממשה דכתיב °עד אנה מאנתם:

שמות טז

במזומנים לה. שהזמינן הנשיא מבערב: **השכימו לי.** מחר ז' לעלייה המיוחדת לישב בה [בה] בית דין (כלומר שיבאו וכדי שנכנס אני והם ז' ונעבר את השנה דנשיא הוא מן המנין): **לא לעבר שנה עליתי.** להצטרף עמהם עכשיו: **אלא ללמוד.** תורה מהם הילך תעמו: **מחמת כיסופא הוא דעבד.** שלא יכירו מי היה עולה שלא ברשות וילבינו פניו: **שציערת לאבא.** שאכלת השום ונדף ריח: **חס ושלום.** שאוכל שום בבואי לבית מדרשו אלא כדי שלא להלבין פניו של אוכל השום יצאתי כדי שיצאו כולם ולא יכירו מי הוא: **משמואל הקטן.** כדאמרן: **אנהנו מעלנו.** והוא לא נשא נכרית והכניס עצמו בכלל שלא להלבין פניהם: **מיהושע.** ממעשה דיהושע שלא רצה הקב"ה לגלות לו מי הוא החוטא והכניס את כולן בכלל שנאמר חטא ישראל במעשה דעכן: **דילטור.** רכיל: **מאנתם.** כולן בכלל והרי כולן לא יצאו ללקוט אלא מקצת דכתיב יצאו מן העם ללקוט וגו':

ועי"ש במהרש"א

מהרש"א השכימו לי ז' וכו'. יש לדקדק במעשה הזה שאמר השכימו לי ז' ולמה לא היה ר"ג עצמו מן המנין ז' גם קשה על שמואל שמנה ואיך עלה על דעת אחד מהם לעלות שלא ברשות וע"ק כיון ששמואל הקטן ידע בעצמו שהיה מן המנין היאך אמר אני עליתי שלא ברשות דשמא הוא ירד ויעברו השנה בלתו וא"כ יהיה אחד מהם אינו מן המזומנים וגם אם סמך עצמו שיאמר לו שב בני שב כמו שא"ל מ"מ אין כולן מן המנין ומשמע שאף אם ז' הן מהמנין אם עוד הח' עמהם אינו מן המנין אין מעברין עמו כמ"ש במצא ח' מי שעלה שלא ברשות ירד וי"ל שהוא צוה להשכים ז' היינו עמו ודין ז' קאמר דגומרין בז' ושלוחו הבין להשכים ז' בזולת ר"ג וע"כ השכים ומצא שמנה דהיינו עמו ור"ג לא ידע ששלוחו טעה וזימן ז' בזולת ר"ג והי' סבור שאחד שלא ברשות עלה ואמר מי שעל' שלא ברשות ירד ואמר שמואל הקטן אני שעליתי שלא ברשות דהשתא אף אם הוא ירד ויתעבר השנה ע"י אחרים הרי כולן מזומנים. וקאמ' **לא שמואל הקטן הוה אלא איניש אחרינא כו'.** י"ל לפי זה שהיו הסנהדרין יושבים במעלות כדאמרי' פרק אחד דיני ממונות והשביעי שהזמינו אותו בטעות כמ"ש היה למטה משמואל הקטן וז"ש לא שמואל הקטן הוה שהיה ראוי להיות אינו מן המזומני' אלא אחר הוה שהיה למטה ממנו והיה ראוי להיות אינו מן המזומנים אלא מהגנת אותו האיש שהיה למטה ממנו והיה נכסף שעלה בטעו' ע"י שלוחו של ר"ג הוא דעביד הכי וק"ל: **אתה שציערת לאבא כו'.** פירש"י שאכלת השום כו' עכ"ל וקשה כיון שכולם יצאו אחר רבי חייא ע"כ שידעו שרבי חייא לא יצא משום שהוא אכל השום אלא כדי שלא יתביישו האוכלו ולכך יצאו גם הם וא"כ אינו דומה שר"ש לא ידע ולא יבין את זה דלמה יצאו כולם ונראה לפרש דודאי ידעו כלם גם ר"ש שהוא לא היה אוכל ולכך יצאו כולם וה"ק אתה שציערת את אבא במה שיצאת מבית המדרש ויצאו כולם אחריך וציערת אבא על ביטול תורה לפי אותה שעה שלא הי' לך לצאת רק האוכלו הי' לו לצאת לבדו וא"ל לא תהא כזאת בישראל דודאי ביטול תורה הוא עון וחטא אבל לבייש אחד מישראל לא תהא כזאת עבירה גדולה בישראל ומוטב לבטל תור' מלבייש בן ישראל וק"ל: **גמר לה מיהושע כו'.** כתב מהרש"ל ז"ל תימה הלא הכא לא שייך הטעם משום שלא לביישו כו' גם מקשה העולם אמאי לא קאמר מתחלה למדו מיהושע כו' ומה צריך לתלות זה בזה ונראה כו' עכ"ל ע"ש באורך. ואני מוסיף בקושיא דמי הכריחם לומר כלל דכל חד גמיר לה מאידך עובדא דלקמיה הא איכא למימר דכל חד מסברא דנפשיה קעביד הכי כדי דלא ליכסף כי ההוא דאכל שום בעובדא דר' חייא וההוא דקידם בביאה בעובדא דר"מ וכן בכל איפך וע"כ נראה לומר משום דאיכא למימר מסברא דאדרבה ניזיל לאידך גיסא שלא יחזיק אדם עצמו כנגד אחרי' כחוטא וכאילו הוא עשה שלא כהוגן משו' כיסופא דחבריה וכ"ש שאדם א' לא יחזיק את חבירו כחוטא ויכלול אותו עם אחרים שלא עשו כהוגן משום כיסופא דההוא דחטא אבל מדברי הש"י ליהושע חטא ישראל א"כ ממשה למד שכניה בן יחיאל כיון דלא חס הש"י מלהחזיק את אחרי' כחוטאי' אף כשאינם חוטאי' ומשום דילטורא גמר מיניה שכניה שיחזיק אדם עצמו כחוטא ומשו' כיסופא דחבריה ומשום הכי תלה דלכל אחד גמר ממעשה דורו שלפניו ולא מעובדא שלפני פניו כגון שמואל הקטן גמר לה משכניה דאילו הוה אזיל שכניה לאידך גיסא המחזיק עצמו כחוטא משום כיסופיה דחבריה ולא הוה למד מדברי השם ית' שהחזיק אחרים כחוטאים דהיינו משום דילטוריא א"כ ודאי שמואל הקטן הוה עביד כשכניה וכן ר"מ אילו לא הוה עביד שמואל הקטן כשכניה והוה אזיל לאידך גיסא מסברא הוה עביד נמי ר"מ כשמואל הקטן שהיה דור שלפניו ולא כשכניה שהי' לפני פניו וכן ר' חייא אילו הוה אזיל ר"מ לאידך גיסא מסברא ודאי דרבי חייא נמי הוה עביד כותיה ולא כשמואל הקטן שהיה המעשה שלפני פניו ודו"ק:

הרי"ף עמד שמואל הקטן וכו'. ותימה למה זה אמר רבן גמליאל מי שעלה שלא ברשות ירד ודילמא עלה להתלמד כמ"ש שמואל הקטן ואין לו לירד והי"ל מי שעלה להתלמד ישב מחוץ למעברין. ושמא מ"מ היה צריך להודיע תחלה שהוא עולה כדי להתלמד וליטול רשות על זה ושמואל הקטן הודה שטעה בעלייתו שלא ברשות אפילו להתלמד ועדיין קשה מה זה שאמר לו ר"ג ראויה השנים להתעבר על ידך וכו' והלא לא אמר שמואל שעלה לעבר השנה עמם כדי לומר לו כך כי גם הוא היה יודע שאין מעברים אלא במזומנים וא"כ לא הי"ל אלא שב בני שב כלומר להתלמד. ואפשר לומר דר"ג היה יודע ששמואל הקטן הי' מהמעברים שהזמין מאתמול וכדי שלא לבייש את העולה שם אמר שמואל כך שעלה כדי ללמוד ולכך אמר לו וכי אפשר היה לי להזמין לעיבור השנה ולא הייתי מזמין אותך ראויות כל השנים להתעבר על ידך יותר מאחרים וזה שהקפדתי על מי שעלה שלא ברשות לפי שאין מעברין השנה אלא במזומנים לה ושמא אפי' העולה ללמוד אין להיות בשעת העיבור. וכפי מה שפירשתי לפי שיכול אדם לעלות ולהתלמד יהיה מעשה דר' חייא עדיף לפי שבההיא דשמואל ליכא כל כך כיסופא כיון שהיה יכול לומר לא באתי אלא ללמוד אבל בההיא דאכל שום איכא כיסופא יתירה ומ"מ לא הוי כדר"מ לפי ש"ש להתגלגל אוכל השום שלא יעלה ריח שבפיו עד מקומו של רבי אבל ר' מאיר שאמר שהוא קידם בביאה ונתן גט הוי כיסופא יתירה ולא עוד אלא שאסר קרובותיה עליו והיא דשכניה גדולה על כולם כאילו עשה עבירה לבעול בת אל נכר והיא דחטא ישראל היא גדולה שעשה הקב"ה לכל ישראל כחוטאים. יצא עמד רבי חייא ויצא. וקשה דילמא לא יצאו שאר בני הישיבה אחריו כי יאמרו נלבש שעל שאכל ר' חייא שום יצא וי"ל שידע רבי חייא כי בצאתו בודאי יצא ג"כ אותו שאכל השום ולא תגלה חרפתו כי יש להסתפק בדבר מי האוכל השום או הוא או ר' חייא או יצאו לב הנשארים כיון שהאוכל הוא האחד ויצא גם השני לכבודו גם אנחנו נצא לחוץ מפני הכבוד ולא נתבייש האוכלו:

תנו רבנן משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה

עיון יעקב

דור אחד דור הקודש שהם כמעט דומין זה לזה: ת"ר משמתו נביאים ראשונים. פירש"י משום שמואל הקטן נקט ליה הכא ועיי"ל לפמ"ש לעיל נקט לה הכא לומר שהדורות שמתמעטו זה אחר זה מעט מעט שאחר נביאים אחרונים היו משתמשין בבת קול וגבי הלל היה בת קול שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו ואצל שמואל הקטן יצא עליו קול ששרה שכינה

נסתלקה רוח"ק מישראל ואעפ"כ היו משתמשים בבת קול פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים עיניהם בהלל הזקן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא. שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של הלל אף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא וחברוי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאן עתידין למיתי על עלמא. ועל יהודה בן בבא בקשו לומר כן אלא שנטרפה שעה שאין מספידין על הרוגי מלכות:

משמתו נביאי' וכו'. משום שמואל הקטן נקט ליה הכא: אף הוא הוכיח. סופו ששרתה עליו שכינה שנתנבא בשעת מיתתו: שמעון וישמעאל לחרבא. רשב"ג הנשיא ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול יהרגו בחרב: וחביריו. כגון ר"ע ורבי חנינא בן תרדיון: לקטלא. שאר מיתות ר"ע במסרקות של ברזל בפרק הרואה רבי חנינא בשריפה בלפני אידיהן: לומר כן. אותו הספד הי חסיד הי עניו: אלא שאין מספידין על הרוגי מלכות. מפני יראת המלך ומהרו לקברו:

תוספות בת קול. יש אומרים שלא היו שומעים קול היוצא מן השמים אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעים לכך קורין אותו בת קול: עי' למעלה במס' סוטה בפי' אלו נאמרים ותמצא דבר מחודש בפרש"י ז"ל:

מהרש"א כמרע"ה. כי מצינו בהלל הזקן שחיה ק"ך שנה ופרנס את ישראל ארבעים שנה כמו משה גם שהיה הלל עניו כדאמרי' בפ' במה מדליקין שהוא מדתו של משה שנאמר בו עניו מאד אבל בשמואל הקטן לא קאמר אלא שתשרה עליו שכינה ולא קאמר כמשה שלא מצינו שפרנס ישראל מ' שנה כמשה אף שהיה עניו כמוהו. ונראה כמי מה שתלי' תלמודו של הלל בעזרא לפי שהוא עלה מבבל בתלמודו שהי' בידו ונעש' נשיא כמו עזרא שעלה מבבל בתלמודו ומ"ש בהלל ובשמואל הקטן שאמרו עליה' הי חסיד הי עניו כו' ע"ש שריית שכינה שראוי להיות עליהם דאלו ב' מדות מביאין לידי רה"ק כדאמרינן בפ"ק דע"ז דאיכא למ"ד דחסידות גדולה מכולן ומביאה לידי רה"ק ואיכא למאן דאמר דענוה גדולה מכולן ומביאה לידי רה"ק: וחברוהי לקטלא וכו'. שינה הלשון בהם שהנשיא וכ"ג יהי' מיתתן בדרך כבוד אף לנגד כימוסי האומו' שהוא מיתת הסייף והיא המית' דאיכא למ"ד בדין ישראל נמי קלה מכולן אבל חברוהי בעשרה הרוגי מלכות לקטלא בשאר מיתות חמורות ומשונות כמו רבי חנינא בן תרדיון בשריפה ור"ע במסרקו' של ברזל ור"י בן בבא בג' מאות לונכיאות של ברזל וק"ל: בזמן ביעורא מטא לאפרושי כו'. לכאורה קשה מה היה צריך להודיען שהוא שנת ג' ושנת ו' מהשמיטה וכי לא ידעו זה בני הגליל גם מה נראה שלא כן להודיען בשעה שהודיע את בני הגולה על העיבור ומה שייך זה לזה ונראה דכולי עלמא ידעי שנת ג' ושנת ו' מהשמיטה אלא שהי' מודיע להם זמן שיש שהות לבער המעשרות קודם הפסח שזה תלוי ג"כ בעיבור שיש להם עוד שלשים יום שהות יותר לבער דבאותה שעה שהודיע להם אם נתעבר השנה הודיע להם כן שיהי' להם שהות לזמן הביעור עוד שלשים יום ולא יצטרכו למהר ביאתם ודו"ק:

אין מעברין את השנה *בשני רעבון תניא רבי אומר שם דף יב ע"ב
°ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם מ"ב ד
בכורים וגו' ואין לך קלה בכל א"י לבשל פירותיה כבעל שלישה ואעפ"כ לא בכרה אלא מין אחד שמא תאמר חטים ת"ל שעורים ושמא תאמר לפני העומר ת"ל °תן שם
לעם ויאכלו אחר העומר היה. אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר ומפני מה לא עיברה אלישע ששנת בצורת היתה והיו הכל רצין לבית הגרנות:

בשני רעבון. לפי שכלה התבואה וצריכין לאכול מן החדש: לחם בכורים. לחם אביב מבואר שעכשיו היה נזכר: ושמא תאמר חטים היו. שהן אפילות לכך נתאחרו לבשל עד אחר הפסח ת"ל לחם שעורים: ושמא תאמר לפני העומר היה. ובזמן ביכור: ת"ל תן לעם ויאכלו. מלמד שקרב העומר והותר החדש: אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר. על האביב שכשהגיע ניסן עדיין לא היה רוב אביב דהא לאחר י"ו בניסן לא בכרו אלא שעורים ולא קרינן ביה חדש האביב: ששנת בצורת היתה. בקראי משכח' ליה:

תוספות ראויה היתה אותה שנה שתתעבר. וא"ת מנ"ל דילמא אביב הוא דלא הוה אבל פירות האילן ותקופה הוה כתקונה (ואמרת) [ואמרינן] דעל אחד משנן אין מעברין וי"ל דמסתמא כיון דבעל שלישה הקלה שבא"י לא ביכרה. אלא מין אחד ש"מ דפירות האילן נמי לא הוה וא"ת ודילמא ביהודה הוא דלא הוה אבל בעבר הירדן ובגליל הוו וי"ל דהא נמי שמעינן מבעל שלישה שהיא הקלה שלא ביכרה: ומפני מה לא עיברה אלישע. וא"ת מנ"ל דלא עיברה וי"ל דאם איתא דעיברה א"א שלא היו מוצאין בכמה מינין אחר העומר:

[ת"ר אין מעברין את השנה לפני ר"ה וכו' אבל מפני שם
הדחק מעברין אותה אחר ר"ה מיד ואעפ"כ] אין מעברין אלא אדר איני והא שלחו ליה לרבא זוג בא מרקת ותפשו נשר ובידם דברים הנעשה בלוז ומאי ניהו תכלת בזכות הרחמים ובזכותם יצאו בשלום ועמוסי יריכי נחשון בקשו לקבוע נציב אחד ולא הניחן אדומי הלז אבל בעלי אסופות נאספו וקבעו ליה נציב אחד בירח שמת בו אהרן הכהן חשובי מהשבי גלויי לא מגלו מאי משמע דהאי נציב לישנא דירחא שנאי' °ולשלמה מ"א ד
י"ב נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת אנשיו חדש בשנה והכתיב °ונציב אחד בארץ רב יהודה ור"נ שם
חד אמר אחד ממונה על כלם וחד אמר כנגד חדש העיבור:

[אין מעברין. אין יושבין ב"ד קודם ר"ה לעיין ולומר תתעבר שנה זו בשני אדרים מפני שיש שכחה בדבר קודם שיגיע ומזלזלי בחמץ: אבל מפני הדחק. שמא לא יהא שם ב"ד מופלא סמוך לאדר או שמא יצא המלך פרסי ויתעכב על ידן מעברין אותו ומודיען

עין יעקב

[illegible] : ועקן סגיאן עתידין למיתי על עלמא. כלומר להראות שכל אלו המיתות קשות אעפ"כ הם לטובתו כי מפני הרעה נאסף קודם שתבוא רעה גדולה נאסף הצדיק: [illegible]

ומודיעין נגולה אחר ר"ה מיד שעיברוהו]: **ואעפ"כ אין מעברין.**
אותה בג' חדשים אחרים אלא כשיגיע אדר יעשו ב' אדרים: **זוג**
(של) [ב'] ת"ח: **באו מרקת.** עבריא: **ותפשו [נשר]** חיל
פרסיים: **[דברים הנעשים בלוז].** שכלא בלא עושין כדאמרינן
בסוטה היא לוז שלובעין בה תכלת: **עמוסי יריכי נחשון.** נשיא
שבא"י שהוא מזרע נחשון בן עמינדב ראשון לנשיאים: **בקשו**
לקבוע נציב א'. בקשו להוסיף חדש אחד על השנה לעברה: **ולא**
הניחן אדומי הלז. המלכות גזרה עליהן: **בירה שמת בו אהרן.**
באב אלמא מפני הדחק מעריכים בעיבור שנה קודם ר"ה: **גלויי**
לא מגלו. עד לאחר ר"ה שלא ישכחו בני הגולה: **נציבים.** ממונים:
חדש בשנה. יהיה על כל אחד לכלכל: **כנגד חדש העיבור.**
בשנה מעוברת היה אותו נציב מכלכל באדר שני:

תוספות אין מעברים אלא אדר. וכל שאר החדשים אין מעברין דכתיב
לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ואי מעבריי אחד משאר החדשים
לא הוי' אדר י"ב:

אמר הבונה טוב טעם ודעת למה אין מעברין אלא אדר ע"פ טבע העולם הלא אמרו
בגמר' מפני כמה דברים וכפרט דזמנא דאביבא לא מטא שאז הזמן לראות
אם התבואה בכרה כל צרכה וכבמאמר דלעיל מזה ולהשוות חדשי חמה לחדשי הלבנה
כדלקמן בתוס' ובאמכת' דקרא כתבו הסו' דכתיב לחדש שנים עשר הוא חדש אדר לעולם
יהי' חדש אדר שנים עשר. אך מקרא אפשר לומר ג"כ שה"ו מעברין חדש אדר לפי' טוב
לכפול השמחה לישראל להיות חדש אדר זמן שמחה רשומה לכל דור ודור כדכתיב והחדש
אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב. ולכן בפעם ההוא יען לא יכלו לעבר'
השנה בחדש אדר מפני הגזירה עבלו מן הקלה אל הקלה לעיין בזה בחדש אב שהוא
אבל גדול ליהודים וחדש שמת בו אהרן כדי שלא ישגיחו עליהם האויבי' ומחמם הירא'
גם כן שלהו ליה ברבא ספור המעשה בלשון חכמה ונקשר זוג בא מרקת וכו' דברים
שאפשר ג"כ לגרום בהם רמזים. ובכלל ההספר קרא לחדש נציב על שם מ"ם ולשלמת
שנים עש' נציבים כי שם נאמר ונציב אחד בארץ דר"ב אמר כנגד חדש העיבור:

מהרש"א זוג בא מרקת ותפשו נשר וכו'. הקושיות מה ענין
שכתבו ושלחו כל זה ברמז ומה ענין שזכרו שהיה בידם
תכלת הבא מלוז ומה לשון בזכות הרחמים ומה ענין שלא הניחו
מלכות וכו' ולמה זכרו שהיה באב ואם לומר שמעברין קודם ראש
השנה לא הול"ל רק שקבעו לו נציב אחד קודם ר"ה הוא מבואר כי
נשיאי ישמעאל היו י"ב כמו שנזכרו בסוף פרשת חיי שרה אבל למעלה
עליה' נשיאי ישראל. כי נשיאי ישמעאל אין להם ייחוס אב מאברהם
רק ייחוס ספחה מאמם הגר וז"ש בהם י"ב נשיאים לאמותם דר"ל
מצד אם אבל נשיאי ישראל יש להם יחוס אב למשפחותם לבית
אבותם וע"כ ע"פ היחוס אף שממנו נמשך הבכורה נעשה מהם י"ג
נשיאים ע"י הבכורה שיש ליוסף שנחלק לשני שבטים ונשיאים וזהו
סוד עיבור שישראל מחשבי' י"ב חדשי הלבנה נגד י"ב שבטים ועוד
חדש עיבור נגד שבטו של יוסף שנחלק לב' שבטים והם ב' אדרים
שמזלו דגים כברכתו של יוסף וידגו לרוב וגו' ולזה אמרו שאין זרעו
של עשו נמסר רק ביד זרעו של יוסף שנא' והי' בית עשו וגו' והוא
לפי שבקניית הבכור' ונטילת הברכה נתן ליעקב להיות מושל באחיו
עשו וכל זה נתן יעקב ליוסף שנא' ואני נתתי לך שכם אחד כמפורש
בפ' י"ג ולזה אף שישמעאל שיש לו י"ב נשיאים לאמותם ובמלחמותם
לפעמים מנצחים את עשו אבל לא יעשו לו כלה עד לעתיד שיגדל
זרעו של יוסף ומשיחו ועל ידו יכלו את עשו שישראל יהיו במעלה
ביותר ישמעאל שיהיו י"ג נשיאים ע"י יוסף שנחלק לב' וזהו סוד
העיבור כמ"ש שיהיו שנת ישראל י"ג חדשים והוא גדול יותר משנת
עשו י"ב חדשים לחמה ועל פי דברים אלה אמר זוג בא כו' כי
ישראל נמשלו לזוג שאין נזקקין רק לבת זוגן ועל שם השני מלכיות
המלכות שהם אדום וישמעאל אמר ודמה מלכות ישמעאל לנשר
על שם רוב ותוקף מלכותו ולפי שהוא טמא מצד אמו דמוהו לנשר
שהוא עוף הדורס וטמא וכן דימהו בפ' החובל לעוף טמא ואמר שבא
מרקת שהיא עבריא שנקראת ריקת על שם ריקנים שבה ושם היה
סוד עיבור הזה ואמר שתפשו נשר דהיינו ישמעאל שתחת ידו רוב
קיבוץ גלויות ישראל ואמר ובידם דברים הנעשים בלוז כו' שאין שם
מיתה כדאמרינן בסוטה ודימה לו סוד העיבור שהוא רמז על דבר
עתידי ונלאי נכלות את זרעו של אדום וכחו שמאל וז"ש מאי ניהו
תכלת שהוא הסוד תכלת דומה לים כו' עד דומה לכסא הכבוד
דהיינו שאז יהי' הכסא שלם וז"ש בזכות הרחמים דהיינו שיהיה שם
הרחמים שלם שאין הכסא והשם שלם כו' ובזכות זה יצאו בשלום
מתחת יד' ישמעאל ועמוסי יריכי נחשון כו' הוא פי' סוד העיבור
דעמוסי יריכו נחשון אשר ממנו הנשיאים והמלכים ומלך המשיח
בקשו לקבוע נציב הוא חדש עיבור הרומז לזרעו של יוסף שנחלק
לב' שבטים כמו ב' אדרים שמזלו דגים בלשון רבים ואשר בידו
יפול עשו וכחו וע"כ לא הניחו אדומי הלז שהוא מלכות אדום
וכחו שמאל. אבל בעלי אסופות נאספו במלכות ישמעאל לקבוע
נציב אחד והולכו לעשות זה בסתר ובסוד שלא ירגישו אדום
וכחו שמאל בזה וע"כ עשו אותו בירח שמת אהרן ובלא י"ין
אדים שלחדש העיבור נאספו כי בחדש הזה אשר בו הי' החורבן
בהמ"ק ע"י עשו וכחו ועל יסוד יה אמרו לעיל בסוד העיבור
דגוזליא יכיכין ואמריא עדקין ואביב לא מטא כו' ר"ל דגוזליא
שהוא כנסת ישראל דמתילין ליונה רכיכין ואין להם כח גם
אמריא שהם ישראל שנמשלו לשה פזורה ישראל עדקין ואין להם
כח בגלות וזימנא דאביב שהוא זמן אביב ולמיחת הגאולה עדיין לא
.מטא וע"כ שפירת וכו' ואוסיפת על שתא דא יומין תלתין שהוא
סוד העיבור כנגד זרעו של יוסף שיכלה זרעו של עשו על ידו
אז יהיה הכסא והשם שלם בבי"א ם:

ת"ר אין מעברין את השנה מפני הטומאה ר' יהודה שם
אומר מעברין א"ר יהודה מעשה בחזקיה מלך
יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה ובקש רחמים
על עצמו דכתיב °כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה ד"ה ב ל
יששכר וזבולן לא הטהרו *כי אכלו את הפסח בלא פס ע"ב
ככתוב כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב יכפר
בעד. ר"ש אומר אם מפני הטומאה עיברוה מעוברת
אלא מפני מה בקש רחמים על עצמו שאין מעברין אלא
אדר והוא עיבר ניסן בניסן ר' שמעון בן יהודה אומר
משום ר"ש מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני:

[מפני הטומאה. כגון שהיה נשיא חולה ואומדוהו למות ערב הפסח
או שמה ימים קודם ויהיו טמאים או שהיה רובן טמאים
בסוף אדר וכלתה אפר הפרה ואין יכולין למצוא עכשיו פרה אדומה
אין מעברין בכך אלא יעשו בטומאה]: **שעיבר את השנה מפני**
הטומאה. שנטמאו בימי אחז אביו מע"ז שלא חששו לתורה והיה
חזקיהו מחזיק למוטב וידע שלא יספיקו כולן לבא וליטהר עד הפסח
ועבר השנה: **ובקש רחמים על עצמו.** שימחל לו עון ולקמן
פריך הואיל ואר"י מעברין למה בקש רחמים על עצמו: **כי אכלו**
את הפסח בלא ככתוב. שעיבר את השנה מפני הטומאה שלא
כדת: **ניסן בניסן.** לאחר שקדשו לשם ניסן חזר ונמלך ועשאו
אדר השני: **ר"ש בן יהודה אומר.** לא עברה אלא השיאן לפסח
שני שלא כדין לפיכך בקש רחמים על עצמו:

תוספות שעבר השנה מפני הטומאה. פי' בקונט' שנטמאו בע"ז דע"ז
מטמאה בפי' ר"ע כמת ולע"ג דטומאת ע"ז מדרבנן מאותה שעה
שמא גזרו עליה דהא דרים ליה התם מקרא דדברי הקבלה ובירושלמי אמר
דגולגלתו של ארונה היבוסי מצאו תחת המזבח. ותימה שהרי (בפ"ד) היו
ישלין

יכולין ליספד ולמה עברוה והא שני בהאות ג' וח' ואפר פרה לא היו
שפרים דכל בית האמון עמד להם אפר פרה דמשה כדאמרי' דשנייה עשה
עזרא ושמא לא היה להם הדבר מזומן ליטהר:

טו יף יג ע"ב אמ"ל אביי לרב יוסף מיסמך סבי בשלשה מנ"ל אילימא מדכתיב °ויסמוך את ידיו עליו (מכדי משה יחיד במדבר כז הוה) אי הכי תסגי בחד וכ"ת משה במקום שבעים וחד קאי אי הכי ליבעי שבעים וחד קשיא. א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי בידא ממש סמכינן ליה א"ל סמכינן ליה בשמא קרו ליה רבי ויהב ליה רשותא למידן דיני קנסות. וחד לא סמיך והאמר רב יהודה [אמר רב] ברם זכור אותו האיש לטוב ור' יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא נשתכחו. דיני קנסות מישראל
יף יד נשתכחו נגרסינהו אלא *בטלו דיני קנסות מישראל שפעם אחת גזרה המלכות על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב ותחומין שסומכין בהם יעקרו מה עשה ר' יהודה בן בבא הלך וישב לו בין שני הרים גדולים בין שני עיירות גדולות ובין שני תחומי שבת בין אושא לשפרעם וסמך שם ה' זקנים ואלו הן ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון ור' יוסי ור"א בן שמוע רב אויא מוסיף אף ר' נחמיה כיון שהכירו אויבים בהם (באו להרגו) אמר להם בני רוצו אמרו לו רבי מה תהא עליך אמר להם הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכים אמרו לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות לונביאות של ברזל ועשאוהו ככברה ר' יהודה בן בבא אחריני הוו בהדיה והאי דלא חשיב להו משום כבודו דר' יהודה בן בבא. ור"מ ר' יהודה בן בבא סמכו והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל האומר על ר' מאיר שלא סמכו רבי עקיבא אינו אלא טועה סמכיה ר"ע ולא קבלו (דאכתי הוה יניק) סמכיה ר' יהודה בן בבא וקבלו:

מיסמך סבי. לקרות להם רבי: במקום שבעים וחד קאי. לפי שהיה משה רואה להם ושקול ככולם: בידא ממש סמכו ליה. בלשון בעיא גרסי' ליה כלומר מי בעי לאתנוחי ידייהו על רישיה דסבא: למידן דיני קנסות. דאלהים כתיב דמשמע דייניס מומחין והיינו סמוכין ובשאר דיני ממונות לא בעינן מומחין כדאוקמינן בריש פירקין משום שעילת דלת והיכא דליכא שעילת דלת כגון בדי שומרים וגזילות דייכינן בבבל אע"ג דליכא סמוכין דשליחותייהו קא עבדינן כדמפרש בהחובל אבל בקנסא לא עבדינן שליחותייהו משום דלא שכיחא ולית בה חסרון כיס: בטלו דיני קנסות. דכיון דליכא
אינו סמיכות בטלו: (תחומים שסומכין בהם. כגון אם סומכין בתוך גרס"י אלפים של עיר ויש להם הר יעקר): בין שתי עיירות גדולות.
אינו ולא בתוך העיר שאם יודע שלא יחריבו את העיר: (בין שני גרס"י הרים גדולים. בין שני תחומי שבת כדי שלא יהיו יודעים איזה מהם לעקור אם יודע: בין אושא לשפרעם. הם ב' עיירות: מה תהא עליך. ואתה זקן ואי אתה יכול לברוח): לונביאות. חניתות:

מהרש"א ובין ב' תחומי שבת כו'. נראה לפרש שהיה מדרכם לסמוך בשבת בקבוץ ישראל שכל העם שבשדות באים לעיר בשבת שידעו כל העם מי הם הנסמכים ולזה גזרו על העיר שסומכין בה שתחרב ואם יהיו חסים על העיר להצילו וילכו מהעיר בקבוץ תוך תחומה לסמוך אותו התחום יעקר ולזה כתבו ר"י ב"ב בין ב' הרים גדולים שהעקירה קשה בהם ובין ב' עיירות גדולות ובאמצע ב' תחומין שביניהם במכוון דהשתא כ"א מהעיר תוכל להציל עצמה ותחומה לומר שלא נעשה בתחומה וק"ל: כאבן שאין לו הופכין כו'. ר"ל שלא אהפוך עורף להם לרוץ מפניהם רק הנני מוטל לפניהם לקבל המיתה מאהבה בלי הרגש לער כאבן הזה שאינו מרגיש וק"ל: אינו אלא טועה כו'. יש בכלל ה' זקנים שזכר לעיל עוד מתלמידי דרע"ק כדאמרינן פרק הנחנקין סתם משנה ר"מ סתם תוספתא ר"נ סתם ספרא ר"י סתם ספרי ר"ש וכולהו אליבא דרע"ק אפשר דלא הוה מסתייעא ליה מלתא לר"ע למסמכינהו א"נ דבזמנו של רע"ק עדיין לא הגיעו למעלה זו ולזה דברי רבי מאיר שנסמך ע"י ר"ע הם עיקר שסתם רבי המשניות אליביה וק"ל:

טז שם רבי חנינא ורבי הושעיא הוה קא משתקיד ר' יוחנן למסמכינהו לא הוה מסתייעא מלתא הוה קא מצטער טובא אמרו ליה לא נצטער מר דאנן מדבית עלי קאתינן דא"ר שמואל בר (נחמני) [נחמן] א"ר יונתן
ש"א ב מנין שאין נסמכים לבית עלי שנא' °לא יהיה זקן בביתך
שם כל הימים מאי זקן אלימא זקן ממש והכתיב °כל מרבית ביתך ימותו אנשים אלא סמיכה:

לא הוה מסתייעא מלתא. כשהיו אצלו לא היה מולא שנים שילטרפו עמו לסומכו ואכן תלתא בעינן: משתקיד. מחזר ומלפה לסומכן כמו כי שוקד אני: מנין שאין נסמכין לבית עלי. שאינן זוכין להיות נסמכין: זקן ממש. בא בימים: והכתי' ב כל מרבית ביתך ימותו אנשים. כשבאין לכלל אנשים בני י"ח שנה למה ליה למיהדר ומיכתביה: אלא סמיכה. שאפי' [חכמים] הבאים לכלל זקנה כגון ע"י תורה וגמילות חסדים כדאמרינן בר"ה בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתורה ובג"ח מ"מ לא תהא תורה זקנה עליהם להיות ראוין לסנהדרין:

מהרש"א לא נצטער מר דאנן מדבית עלי וכו'. ויש לדקדק כיון שלא נסמכו למה קרו להו רבי דהא מסיק לעיל סמכין ליה בשמא קרו ליה רבי וכו' דמשמע בלא סמיכות לא קרו ליה רבי וי"ל דה"ק לעיל קרו ליה סתם רבי בשמיה בלא הזכרת שם עלם ועוד נראה להגיה הכא רב חנינא ורב הושעיא בלא יו"ד דרבי ביו"ד

עין יעקב

קשיא. לפי הכלל בידינו דכל קושיא יש לו תירוץ י"ל דלפי מה שמפרש לקמן ר' יודא בן בבא אחריני הוי בהדיה והאי דלא חשיב להו משום כבודו דר' יהודא א"כ י"ל היה גבי משה שהיו שני זקנים עמו אלא דלא חשיב משום כבודו של משה: א"ל בידא ממש סמכינן ליה. כלומר אי הוי ילפינן ממשה והאי צריך לסמוך ביד ממש כמו דכתיב גבי משה אבל עכשיו דקאמר דלא ילפינן ממשה א"כ מבעי' שפיר: וחד לא סמיך. על מסכינין לא היה יכול להקשות דהיימי אומר ודאי אי סומכין ממש ביד בסמיכה שביומי משה לא היה סומך אי רק תלתא משא"כ אבל ר' יהודא בן בבא לא היו סמיכה גמורה רק שקרו להון ר' בחד קניא אבל עכשיו דגם המתניתין דקתני סמיכה בג' דהיינו מה שקורין לו רבי מקשה שפיר: מה עשה ר' יהודא בן בבא. הא דמסרו נפשם על זה היינו משום דשעת השמד היה דמחוייבין למסור נפשם על קידוש השם אפי' בערקתא דמסאני: א"ל הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לו הופכים. גם בזה זכור לטוב שלא רצה לברוח גם הוא כדי שיתפסו האויבי' אותם עליו ויהא גם רוגזם שלא ירדפו אחריהם מאחר אם היו כולם בורחים היו רודפים אחריהם עד שישגוהו והא דנקבוהו ככברה אפשר פעם אחת מצא הלכה מפי תלמיד כדאי' בסנהדרין דף ל"ב וקביל בשערה אמר: סמכוהו ר' יהודא בן בבא וקבלוהו. היינו בעי לפי שהיה גזרת השמד שיתבטל הסמיכה לגמרי לכך קבלו כדי שלא יתבטל: לא הוי מסתייעא מלתא. דהיינו שלא נמצא עוד שני סומכין כיון דסמיכה בשלשה

בי״ד הוא כסמך ורב בלא יו״ד אינו כסמך דאין קורין רב אלא בבבל דאין שם סמיכות ובא״י דיש סמיכות קורין רבי וכ״ה לקמן בס״פ ארבע מיתות רב הונא ורב הושעיא מברי להו עגלא תילתא וכ״ה בכפר יוחנן רב חנינא ורב הושעיא אמי רבה הוו דאתי מבית עלי :

הרי״ת אילימא זקן ממש וכו׳. עיין פרש״י וקשה דכתיב והיות זקן בביתך והדר כתיב לא יהיה זקן בביתך ותרתי למה לי לענין סמיכה. וע״ק דילמא על אותם שהגיעו באותו זמן לכלל אנשים גזר עליהם שיהיו נענשים שלא יהיה זקן ועל אותם שהיו קטנים עדיין אמר ימותו אנשים בן י״ח שנה. ונראה לתרץ דאיצטריכו כולהו כל מרבית ביתך ימותו אנשים על הקטנים שלא יגדלו ועל האנשים שכבר גדלו שלא יהיו זקנים ועל אותם שיש בידם תורה וג״ה שיצטריכו ימים לא יהיה זקן של סמיכה ועוד אפשר האחד הוא על הדור ההוא ואחד הוא על דורות הבאים. ועי״ל על הימים שהיתה הכהונה מזרע עלי ונמשכה איתמר אמר וגדעתי והיות זקן בביתך ועל ימי שלמה שנתן הכהונה לצדוק הבא מפינחס וניטלה מאיתמר על אותו זמן אמר ג״כ ולא יהיה זקן בביתך ותרוייהו אתו לסמיכה :

יז שם נלק ועי״ש במהרש״ל **רבי זירא הוה מיטמר מלסמכיה דא״ר אלעזר לעולם הוי קבל וקיים כיון דשמעה להא דא״ר אלעזר אין אדם עולה לגדולה אלא א״כ מוחלין לו על כל עונותיו אמצי ליה אנפשיה כי סמכיה לר׳ זירא שרו ליה דכי וכו׳ עד בריך מתיך לשלם כדאיתא לעיל בכתובות פ״ב :**

הוי קבל אפל: וקיים. ותחייה כלומר הרחק מן הרבנות שמקברת את בעליה. אפלה מתרגם קבלא: אמצי אנפשיה. דאי מקמכים מוחלין לו עונותיו :

מהרש״א אא״ב מוחלין כו׳. דאין פוסקין לאדם גדולה אלא מן קשנים כדאמר פרק הספינה אפי׳ ריש גרגותני משמיא מוקמי ליה שכא׳ והמתנשא לכל לראש ואי לאו דמוחלין לו עונותיו ע׳ לא הוה מוקמי ליה משמיא וק״ל: *לא כחל ולא שרק כו׳. כתובות הגדה כוונו בזה ע״פ מ״ש בפרק ה״ס כוטל ז׳ פרושין הן פרוש שכמי פרוש קזאי כו׳ ואמר אל תיראי מן הפרושים. אלא מן הצבועים שדומין לפרושין שמעשיהן כמעשה זמרי כו׳ הרי לך שעושה עצמו כפרוש ואינו פרוש מקרי צבוע כמי שעושה עצמו יפה על ידי הצבע ואינו יפה ולז״א לא כחל כו׳ שאינו מן הצבועים שעושין עצמן כפרושין ככחול הזה שהוא צבע לעינים כן יש צבועין כפרושין שעושין עצמן כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים וקרו ליה התם פרוש קזאי וכן ולא שרק שהוא צבע לפנים הם הם הצבועים עושין עצמן כפרושים לפנים כדאמרינן בפרק ב׳ דסוטה שאין דורש רואה אלא לפנים וכן לא פירכס שהוא צבע שעושה בשערות כן העושין עצמן כפרושים וכנזירים לגדל שער שמכל אלו מדות הצבועין לא היו ברבי זירא אבל יעלת חן שנושא חן מלך עצמו בלי צבע כן היה ר׳ זירא שהיה מעלה חן שהיא התורה ועיין בחידושינו פרק האשה שנתארמלה: *ומשריין ליה רבא דעמיה מדברנא דאומתיה כו׳. לפי שההנהגה הצריכה לנו בגלות צריכה נשתים הא׳ ההנהגה על פי התורה והשנית ההנהגה על פי המלכות ור׳ אבהו תרוייהו הוה איתנהו ביה שהיה בעל תורה גם שהיה קרוב למלכות וקרוב לבי קיסר וז״ש לו רבה דעמיה דהיינו בתורה ומדברנא דאומתיה כנגד הקיסר ודקאמר ליה בוצינא דנהורא ע״ש סופריה דהוה כעין סופריה דיעקב אבינו כדאמרינן פ׳ ח״ה וק״ל: כ׳ ברכות ד׳ ג׳ *כנור היה תלוי למעלה כו׳. הוקשה שאמר מיד היה דוד עומד כו׳. הל״ל שהיה מתנער או קן ע״י הכנור ומה ענין שאמר כיון שעלה עמוד השחר כנכנו כו׳ גם קשה בעניננו וכי לא ידע דוד כוד קברתש דאין הקומץ כו׳ וע״ק דלכאורה הם ב׳ משלים אין הקומץ כו׳ ואין הבור כו׳ וא״ק הל״ל אי נמי אין הבור כו׳ וכהאי גוונא איתא פרק הרואה וע״ק בקרא דמקיים עורה כבודי גו׳ לכאורה דלפי הדרש יש יהור ל׳ עורה דלא הוה ליה למכתב רק עורה כבודי נבל וכנור וגו׳ ירלה ע״פ מ״ש פ״ק דברכות ודוד בפלגא דליליא הוה קאי מאורתא הוה קאי דכתיב קדמתי בנשף וגו׳ ומשני ר׳ זירא עד חלות לילה היה מתנמנם כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי וזה שלא אמר בכאן שהיה מתנער בחלי הלילה לפי שבחלי הראשונה נמי לא היה ישן שינה גמורה רק כמתנמנם ועוסק בתורה כפירש״י שם ובחלי השניה אמר כאן שהיה עומד ומתגבר כארי ואמר כיון שעלה עמוד השחר כו׳. ע״פ מ״ש כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וע״כ כשראו בו שהיה עוסק בתורה כל הלילה א״ל עמך ישראל צריכין לפרנסה השיב להם לכו והתפרנסו זה מזה בדרך צדקה כי המסתפק אפשר שיספיק לו מעט והצדקה שיקבל מחבירו וא״ל אין הקומץ משביע כו׳ ר״ל אין דעת כל העניים שוות ואין הקומץ כו׳ שיש מהם שלא יסתפק במעט הקומץ הזה שהוא לחם אבל הוא מבקש במותרות ובבשר תאוה כארי זה שאינו כוסס על קופה של תבן רק על קופה של בשר וא״ת שיתן העשיר לעני הרבה שיספיק לו גם לבשר לפי תאותו אין הבור מתמלא מחולייתו כפרש״י פ״ק דברכות שאם תחפור מלד זה ותניח לצד אחר לא נתמלא שמה שנותן כאן חסר כאן כן אם היו נותנין העשירים הרבה לעניים תחסר מן העשירים וע״ז השיב פשטו ידיכם כו׳ אם לא ירצו לפשוט יד לצדקה להסתפק במעט תפשטו ידיכם כו׳ ואמר ומאי קרא כו׳ לפי שיש ג׳ התעוררות באדם יש מתעורר לדבר מעצמו ב׳ שמתעורר עצמו ע״י ד״א ג׳ שהוא מעורר את האחר וז״ש עורה כבודי בחצי הראשונה מן הלילה אני כבודי מעיר את עצמי לעסוק בתורה אף במתנמנם כמ״ש בפ״ק דברכות ועורה ע״י אחר והיינו ע״י נבל וכנור בחצי השניה ובסוף הלילה אני מוסיף לעורר אחרים שאני מעורר השחר ודו״ק:

יח דף יז במדבר י״א שם **ת״ר °וישארו שני אנשים במחנה י״א בקלפי נשתיירו שבשעה שאמר לו הקב״ה למשה °אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה כיצד אעשה אברור ששה מכל שבט ושבט נמצאו שנים יתרים אברור**

עין יעקב

בשלשה והרי בלעטר דאולי איזה העתק גרס וכדאיתא בכתובות דף קי״ב כי סמכוהו א״ל פלטי לי מהרתי ע״ש בחידושינו: ר׳ זירא הוי מטמר נפשיה מליסמכיה דאר״א. עי״ד הדרש אמרתי לפי דיש פלוגתא אי הרב שמחל על כבודו כבודו מחול או לא ונראה דפליגי בהא דאיתא בש״ס דיומא דף כ״ב בן שנה שאול במלכו אמר רב הונא כבן שנה שלא טעם טעם חטא תפקיד לי׳ רב נחמן בר יצחק אימ׳ כבן שנה שמלוכלך בטיט ובצואה אחזי ליה קיוטא בחלמא אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו שב ובגילוי למיד שמלוכלך בטיט ובצואה ליכא למימר שנענש על שמחל על כבודו ונראה דלהכי רב הונא ורב נחמן בר יצחק כל אחד אזיל לטעמיה בפ״ק דסוטה דרב הונא ס״ל כבן שנה שלא טעם טעם חטא וא״כ מפני מה נענש שאול ול״ל לפי שאסור למחול על כבודו וכתר תורה עולה על גביהן פשיטא שאין יכול למחול על כבודו לכן ס״ל שח״ח צריך להיות בו שמינית שבשמינית משא״כ רב נחמן בר יצחק דס״ל כבן שנה שמלוכלך בטיט ובצואה ומותר למחול על כבודו כי גדולה ענוה שלא מינה ולא מקצתה כיון דכתיב הא דהר״א אין אדם עולה לגדולה אלא א״כ מוחלין על כל עונותיו קשה ומנ״ל אלא ל״ל כדאיתא בירושלמי פ״ג דביכורים מדכתיב בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה אלא שמחלו כל עונותיו ש״כ קשה ומפני מה נענש שאול הא ל״ל לפי שמחל על כבודו א״כ כתר תורה נ״ל על גביהן מכ״ש שאסור למחול כבוד תורתו להכי אמרי לנפשו יעיין בחדושינו בב״ע

אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט נמצאו עשרה הסרים. אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה הריני מטיל קנאה בין השבטים מה עשה בירר ששה ששה והביא שבעים ושנים פתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק בללן ונתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פתקיכם כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קדשך שמים מי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך אני מה אעשה לך כיוצא בדבר אתה אומר °ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגולת אמר משה כיצד אעשה להם לישראל אם אומר לו תן לי פדיונך וצא יאמר לי כבר פדאני בן לוי מה עשה הביא עשרים ושנים אלפים פתקין וכתב עליהם בן לוי ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהם חמשת שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להם טלו פתקיכם מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדאך בן לוי מי שעלה בידו חמשת שקלים אמר לו תן פדיונך וצא (תנא) רבי שמעון אומר במחנה נשתיירו בשעה שאמר לו הקב"ה למשה °אספה לי שבעים איש אמרו אלדד ומידד אין אנו ראויין לאותה גדולה אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם עצמיכם הריני מוסיף גדולה על גדולתכם ומה גדולה הוסיף להם שהנביאים כולם נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו ומה נבואה נתנבאו אמרו משה מת יהושע מכניס את ישראל לארץ אבא חנין אומר משום ר' אליעזר על עסקי שליו הם מתנבאים עלי שליו עלי שליו. רב נחמן אומר על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים שנאמר °כה אמר ה' (צבאות) [אלהים] האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנביאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם וגו' אל תקרי שנים אלא שנים. איזו הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת הוי אומר אלדד ומידד. אמר מר כל הנביאים כולם נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו מנא לן דפסקו אילימא מדכתיב °ויתנבאו ולא יספו אלא מעתה °קול גדול ולא יסף ה"נ דלא אוסיף הוא [אלא] דלא פסק הוא אלא הכא כתיב ויתנבאו התם כתיב מתנבאים עדיין מתנבאים והולכים בשלמא למ"ד משה מת היינו דכתיב °אדני משה כלאם אלא למ"ד הנך תרתי מאי אדני משה כלאם דלאו אורח ארעא דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפני רבו בשלמא למ"ד הנך תרתין היינו דכתיב °מי יתן אלא למ"ד משה מת מינח הוה ניחא ליה לא סיימו קמיה מאי כלאם א"ל הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם:

שם ג — שם יא — יחזקאל לח — במדבר יא — דברים ה — במדבר יא — שם

ושנים חלק. לא כתב עליהם זקן: מי שעלה בידו חלק וכו'. ושנים מאותם שבעים שהלכו ליטול עלה בידם חלק ונשתיירו שני פתקין שהיו כתובים בקלפי של אלדד ומידד שלא הלכו ליטול ונשתיירו שלא יעלה בידן חלק (והיינו דכתיב ויש‍ארו שני אנשים והמה בכתובים כלומר פתקים כתובים היו להם בקלפי ולא הלכו ליטלם): ולקחת חמשת חמשת. בבכורות העודפים על מנין הלוים: אמר להן. לכל הבכורות בואו וטלו פתקיכם: (במחנה נשתיירו. ות"ק נמי מודה לרבי שמעון דבמחנה נשתיירו, דהא כתיב ולא יצאו האהלה דמשמע שלא יצאו מן המחנה לבא לאהליהם ובהא פליגי ת"ק סבר דהאי דנשתיירו לא מחמת ענוה ושררת גדולה אלא שהיו מתיראים שלא יעלו בידם אלא חלק ונשארים בושים ודרים ליה לוישארו נשארו בקלפי ור' שמעון סבר מחמת ענוה מנעו עצמן מן הגדולה ועשו עצמם כשיריים ודריש ליה לוישארו נשתיירו במחנה): שכל הנביאים כולן. אותן שבעים זקנים נתנבאו אותה שעה ראשונה לבדה כנוח עליהם הרוח שביצות האהל ופסקו: על עסקי שליו. לורך שעה היתה: אל תקרי שנים. [בקמן] אלא שנים: אילימא מדכתיב בהו. בשאר זקנים ולא יספו [ומפרשת ליה ולא יוסיפו]: אלא מעתה קול גדול ולא יסף. דשכינה ה"נ דלא אוסיף אלא על כרחך דלא פסק הוא [קול שכינה אינו פסק]:

עיין ...

תוספות והם כלים מאליהם. פי' נבואתם כלה דאין שכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה:

מהרש"א יש אומרים בקלפי נשתיירו. פירש הרא"ם שלא נתקדשו בשם זקן אלא שילאו בשם חלק וכו'. ואלו השנים נשתיירו בקלפי שילא להם בקלפי חלק שלא היו מאותן שנכתבו וכו' עיין שם באורך. אבל מפי' רש"י במשנתין אינו נראה כן

עיון יעקב

בכ"מ דמ"ד: משה במקום שבעים וחד קאי. לכאורה צריך עיון למה מכוין למספר הזה לא פחות ולא יותר נ"ל דאי' במלכים ב' סימן ב' ויאמר אלישע יהי נא פי שנים ברוחך אלי וגו' ופרש"י שם שאני אבקש לאת יותר מה שיש בידו והשיב לו אליהו אם תראה אותי ופירש רד"ק אם יהיה בך כח רוח אלהים שתוכל לראות אותי כשאלקח מאתך ידעתי כי שאלתך תהיה שתהיה לך פי שנים ואיתא לקמן בגמרא ריש דף י"ז עמוד א' משום שכינה ופרש"י שתשרה שכינה עליהם הולרך להיות משה עמהן כדכתיב ואצלתי מן הרוח אשר עליך ע"כ וא"כ אם משה אצל הרוח אשר עליו על ע"א סנהדרין מכלל שהוא במקום ע"א קאי דאל"כ לא הי' יכול ליתן רוחו על הע"א יותר מה שיש בו ונראה לי זה כוונת הפסוק מי יתן והיה כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם ומשא"כ משה אין יכול ליתן יותר ממה שיש בידו: אברור ששה מכל שבט נמלא שנים יתירים. אע"ג דשבט יוסף נחלק לשנים היינו לנחלה ולא לשאר דברים כדאיתא בהוריות דף ו' וכן בילקוט פ' בהעלותך לא קחשיב רק ששה משבט יוסף ע"ש: על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק. כתב מהרש"א ז"ל וראיתי מי שהקשה שלא היה לו ליטול רק י"ב פיתקין ולכתוב על עשרה מהם ששה ששה ועל שתים חמשה חמשה ואותו שיטול שבשבט שיקח פתק שיהא כתוב בו ששה יהיה לו ששה זקנים ול"נ דהא בלא"ה ל"ל דאמאי לא ברוו תחלה חמשה חמשה מכל שבט ושבט כאילו לא היה נלרכו רק ששים זקנים ועוד י"ב על עשרה זקן ועל שנים יניח חלק אלא ל"ל כיון שסבר לריכין גורל לי"ב יותר טוב לעשות גורל לכל ע"ב מי שיגיע לו חלק א"כ גם בזה לעשות גורל על י"ב שבטים א"כ מוכרח ליפול הגורל משני שבטים יהיו חמשה חמשה ובאמת אולי יעלה הגורל בשבט אחד רק ארבע ומשאר שבטים כולם ששה ששה להכי טוב יותר לעשות גורל בזה וע"ש בילקוט שקחשיב באמת משבט לוי רק ארבע זקנים ע"ש ומגיהי הגאון הגדול מהור"ר דוד אופנהיים נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק פראג שמעתי דאלו ע' פתקין לא היה לריכין לכתוב כלל שבוודאי שבכל שבט לבד היו ראוין לברר הרבה לזקנים אלא שנטלו פתקין וכתבו על ששה זקן ואותם שעלו בידם שלו והביאו פתקין אלו אל משה וזרק חוץ הקלפי שבעים מהם שכתב עליו זקן ושנים חלק וכזה מיושב למה לא כתבו על שנים אינו זקן והשאר יניח חלק: עלי שליו עלי שליו. אמר כפל לפי שהיו שליו ראשון ושליו שני וכדאיתא בערובין דף ע"ו ע"ש בתוס': אמרו משה מת יהושע מכניס לארץ. ע"ד הדרש אמרתי ע"ד דאי' במ"ע הובא בילקוט ראובני פ' ואתחנן שהתפלל משה אעברה נא אעשה ע"ב ראשי סנהדרין נראה מטעם דאיתא שם בילקוט דלכך ע' סנהדרין נגד ע' ימים עוכים ובכתות וכתבו המפרשים דאלו לא העלו אבותינו היה תמות ואב בקדושה וי"ז בתמוז וט' באב היו י"ע אלו לא נחרב המקדש לכן היה משה רבינו מבקש שיכנס לארץ דאז לא יחרב המקדש ויהי' עוד שני י"ע שיהיו ע"ב סנהדרין ולפי שאלדד ומידד נשתיירו בקלפי לפי שהם רק ע' סנהדרין לכך התנבאו משה מת יהושע מכניס לארץ: בשלמא לת"ד משה מת היינו דכתיב אדוני משה כלאם. שמעתי מאמ"ו מהר"י נר"ו בשם אבי זקיני הגאון מהור"ר יעקב ז"ל שהקשה דאיך קאמר היינו דכתיב אדוני משה כלאם הא על כרחך לא סיימו קמיה דאל"כ איך אמר משה מי יתן כל עם ה' נביאים מינח הוי ניחא ליה אע"ג דהמקשה אביי לא ידע האי פירושא מ"מ אין זה מקשן ותרלן רק שקלא דתלמודא שמיישב המקראות ותירץ דהא דקאמר הש"ס לא סיימו קמיה הפי' משה מת אמירותו וזה אפשר דהוי ניחא לי' למשה כדי שלא ימנע עצמו מן הרחמים וכדאיתא בפ"ק דברכות גבי חזקיה מלך יהודה אבל מה שאמרו יהושע מכניס לארץ זה לא סיימו קמיה כי מדה טובה אינה חוזרת והן מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא ע"כ ועיי"ל משה מת ניחא ליה כיון שלא נתנו קץ לדבר מתי ימות ולא רצה שיחיה לעולם כי גדולים לדיקים במיתתן יותר מבחייהן אבל יהושע מכניס לארץ זה ודאי לא ניחא ליה:

בן שכתב ושחייהו שני פסקין שהיו כתובין בקלפי של אלדד ומידד שלא שלחו ליטול שנתייראו שלא יעלה בידם חלק עכ"ל. והיינו כדאמרינן בירושלמי דמקורגין עלו ואותן שהיו חלק עלו קודם שעלו (אלו) ב' הכתובים זקן של אלדד ומידד שנשארו ודו"ק: ובי' הגיה חלק ס'. ובירושלמי ר' נחמיה מותיב אילו כתבתבי זקן שלקית אלא כך עשה נטל ע"ב פתקין וכתב עליהן זקן וב' חלק וכו'· מותיב חנייא לחברייא הגע עצמך שעלו כולם זקן א"ל מעשה נסים היו ומקורגין עלו אמר ר' שמואל קשיתים קומי רבי אבהו על דעתיה דתנייא אוחרי מעשה נסים· על דעתיה דתנייא קדמייתא אינו מעשה נסים אמר ליה מעשה נסים ומקורגין היו וכה"ג קאמר התם גבי בן לוי והוא מפורש במדרש רבה גבי בן לוי דכל אחד שעלה בידו פיתקא בן לוי יכול לומר כיון שלא היו פתקין של בן לוי רק כ"ב אלף מה שיה יכול לעלות בידו אם לא ה' שלעים אלא לכך אמר רבי נחמיה דכן עשה שנטל רע"ג בן לוי נוסף על כ"ב אלף בן לוי ועוד רע"ג ה' שלעים דהשתא אילו היה זוכה למה לא עלה בידו מאותן רע"ג בן לוי שהיה נוסף על כ"ב אלף ופריך עליו בירושלמי דלרבי נחמיה נמי הגע עצמך אם עלו כלם בן לוי גם אותן רע"ג ומי היה נותן ה' שלעים ומשני לאו מעשה נסים היה שעלו כ"ב אלף ב"ל ורע"ג ה' שלעים מקורגין כשארו אח"כ רע"ג ב"ל בקלפי וקאמר ר"ש וכי לרבי יהודה מעשה נסים דאי לאו מעשה נסים דאם ישארו רע"ג ה' שלעים באחרונה ודאי דיאמרו רע"ג האחרונים שעל כרחינו אנו מעלים ה' שלעים כיון שאין שם ב"ל ומשני דאמת הוא דלרבי יהודה נמי מעשה נסים הוה דמקורגין עלו היינו שעלו כל ה' שלעים קודם שעלו כולן של ב"ל ומיהו קשה דא"כ מאי פריך ליה ר' נחמיה לרבי יהודה כיון דאפילו אליביה ע"כ מעשה נסים היה וביפ"מ תירץ בזה דאפ"ה מלו טעני כיון דבהכרח שיעלו פתקי ה' שלעים לרע"ג מה שעלה להם אין ראיה שהם חייבים מזולתם וכו' עכ"ל ע"ש וכן תפרש לה גבי זקנים וראיתי מי שהקשה שלא היה לו ליטול רק ע"ב פתקין ולכתוב על ע' ומהם ששה ששה זקנים ועל ב' ה' ה' ונשיא של כל שבט ושבט יטול פתקא אחת מי שיעלה בידו פתקא של ה' לא יהיה לו רק ה' זקנים וי"ל דלאו קושיא היא דאותן ב' שבטים שיעלה להן ·ה' ה' ע"כ יצטרכו לכל אחד מהם עוד גורל אחר מי מאותן ו' שלא יהיה בכלל הזקנים שהרי מתחלה נבררו ו' לכל שבט וראיתי מי שהקשה עוד בזה שהאחרונים יאמרו אילו היינו נוטלים בתחלה היה עולה לנו כמותם ב"ל או זקן שהם היו רובם וכל דפריש מרובא קפריש ואין מקום לקושיא זו דכמו שהיו אז הפתקין רובן ב"ל וזקן גם עתה נאמר שעתה כשארו מרובן דהיו ב"ל וזקן שהרי מקורגין עלו כמ"ש. ויש עוד לשאול בזה דמה נשתנה גבי ה' שלעים שכתבן על רע"ג פתקין היה לו להניחן חלק כי הכא גבי זקנים שהניח ב' מהם חלק וי"ל שכיון שכבר היה הקדושה בבכורות אילו היו אותן רע"ג חלק היו אומרים אלו רע"ג שאין חייבין ה' שלעים אלא שאותם כ"ב אלף בכורות נתחללו בקדושתן על ב"ל והם נשארו בקדושתן קדושת בכור ולכך נכתב עליהם ה' שלעים ודו"ק: **משה מת כו' על עסקי שליו כו' על עסקי גוג ומגוג וכו'.** דברי ת"י דכולהו נפקי מהאי קרא מגולת במחנה דכתיב ויתנבאו במחנה ר"ל יהושע משמש במחנה ישראל אחריו ובשליו כתיב ויטוש על פני המחנה ולענין גוג ומגוג במחנה גדולה שיצא לעתיד ודו"ק: **נבואה אחת כו'** היינו לגי' כדאית ליה משה מת ולגי' על עסקי שליו ולמ"ד על עסקי גוג אבל בת"י מפורש דאלדד ניבא על משה מת ומידד ניבא על שליו ושניהם נבאו על עסקי גוג כו' ע"ש: **מנלן דפסקו כו'.** משוך שמעתין מוכח דפסיקא ליה לתלמודא דלא יספו היינו דפסקו ולא הוסיפו להתנבא עוד. אבל אונקלוס תרגם ולא פסקין ורש"י הביא בשם הספרי דלא נתנבאו אלא באותו היום עכ"ל. וה"נ לאתויי פירוש זה משוך תלמוד ערוך שבידינו גם התלמוד הכא הכי פסיקא ליה דלא יסף לא פסק הוא אבל רש"י בחומש כתב דיש לפרשו ג"כ מלשון לא אוסיף: **והם כלים כו'.** פירשו בתוספת נבואתן כו' ואין זה סברא שהאמין יהושע שנבואתם אמת ויאמר לכלות נבואתם ואולי דבריהם כרוח דיהושע חשב שמתוך גאוה עושין עצמן כנביאים ושיהיו במעלת משה כדלקמן מכלל ע' זקנים וא"ל הטל עליהם צרכי צבור לעשות לכונס שיהיו מכלל הזקנים במשא את העם עמך והם כלים מאליהם שיראו העולם שאין בהם נבואה וק"ל: **מתנבאים וכו'.** באלדד ומידד נמי מעיקרא כתיב ויתנבאו במחנה שאותה הנבואה היתה לפי שעה אבל שוב דכל הנביאים פסקו אמר שהם היו מתנבאים והולכין ועי"ז אמר ויגד למשה גו' דלאו אורח ארעא הוא שיהיו מתנבאים והולכים כמו משה ובזה יש ליישב בשינוי המקראות דגבי כל הנביאים כתיב ויאצל מן הרוח אשר עליו שלא היה להם רק אצילות ממשה להיות אתו במשא העם ולא היה להם שום קנאה ליהושע בשביל משה שנבואתם לא היה רק מאצילות רוחו של משה ולכך לא נתנבאו רק לפי שעה אבל באלדד ומידד כתיב ותנח עליהם הרוח מאתו ית' ב"ה מדלא כתיב ותנח רוחו עליהם לפי שזכו שיהיו מתנבאים והולכים כמו משה שהיה נבואתו מאתו יתברך ב"ה ועי"ז נתקנא יהושע בהם שעושין עצמן כמו משה והשיב משה המקנא אתה לי כמ"ש ה"ל (ר"ל) ע"פ מה שאמרו בפ' חלק דאין אדם מתקנא בתלמידיו ויליף ליה מיהושע וז"ש המקנא אתה לי ושים לי קנאה בך שהרי אתה תלמידי כמ"ש בענין משרת משה מבחוריו ומי יתן כל עם ה' נביאים כמותי שיהיו מתנבאים והולכים כמו שעשו אלדד ומידד כי יתן ה' את רוחו עליהם ולא רוחי שיהיו חשובים כמותי לא הייתי מתקנא בהם דמ"מ כולם תלמידי ואין אדם מתקנא בתלמידיו וק"ל:

הרי"ף עלי שליו. פי' רש"י צורך שעה היתה דקדק רש"י דלמ"ד מתנבאים משה מת או למ"ד על עסקי גוג ניחא שאמרו בנבואה עתיד להיות כך אבל למ"ד על עסקי שליו מה זה אמרו עלי שליו בלשון ציוי ולא אמרו דרך נבואה עתיד לעלות שליו לכך פרש"י ז"ל צורך שעה היתה ולכך אמרו עלי שליו בעת הזאת שאינה נבואה דעתיד. ועוד אפשר למ"ד משה מת שהמקרא מסייעו דכתיב ויאמר אדוני משה כלאם. וכן למ"ד על עסקי גוג מהכתוב כאשר דברתי בימים קדמונים וגו' אבל למ"ד על עסקי שליו אין לו ראיה לזה אמר רש"י דניחא ליה מתנבאים בשליו שהוא צורך בעת ולומר מתנבאים על דברים שלעתיד: אל תקרי שנים אלא שנים וכו'. אין צודק לומר שנים כלל או יאמר בשנים ובינים ההם ולכך אמרו אל תקרי: הכא כתיב ויתנבאו התם כתיב מתנבאים וכו' וקשה דהדרא קושיא לדוכתין דהא כתיב בהו ויתנבאו ולא יספו ועל כרחך צריך לומר ולא פסקו. ושמא יש לומר באותה נבואה עצמה לא פסקו מלאומרה כמה פעמים אבל לא היו מתנבאים בנבואות אחרות אבל אלדד ומידד היו מתנבאים בכמה נבואות אחרות. ועי"ל דהא דשכינה ולא יסף שהוא ע"כ לא פסק אבל האי ולא יספו אית למימר לא פסקו ואית למימר לא הוסיפו וכשבא להוכיח מלא יספו דהיינו לא הוסיפו דהי ואמר דילמא הכי לא פסקו כמו קול גדול ולא יסף וכשהוכיחו מדכתיב ויתנבאו דמשמע לשעבר שנתנבאו ופסקו השתא נמי כפרש ולא יספו שלא הוסיפו להתנבאות: ששל עליהם צורכי צבור וכו'. לדעת התוספות י"ל דלמ"ד דדשינן בלאם כלם מן העולם בעול צרכי צבור והשתא דמשני דלא שיימו נבואתם לא שייך לומר שאמר יהושע שיהיו כלים בגופם כי עם עצו אלא תכלה נבואתם:

א"ד

שם **א"ר** יוחנן אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה ובעלי כשפים ויודעים ע' לשון שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן א"ר יהודה אמר רב אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה אמר רב
שם ע"ב אני אדון ואטהרנו *ומה נחש שממית ומרבה טומאה טהור שרץ שאינו ממית ומרבה טומאה אינו דין שיהא טהור ולא היא מידי דהוה אקוץ בעלמא:

[בעלי קומה ומראה. שתהא אימתן מוטלת על הבריות: בעלי כשפים. להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי ב"ד ולגלות על המכשפין שמקיהין ומדיחין בכשפיהן כגון המצרים]: מפי התורגמן. כשבאים עדים לועזים להעיד בפניהם שלא יצטרכו להעמיד מליצים ביניהם דה"ל עד מפי עד: מה נחש שממית. אדם ובהמה: ומרבה טומאה. נבילות וטומאת מת בעולם הרי הוא טהור כשהוא מת שאינו בכלל ח' שרצים: [ולא היא. לאו ק"ו הוא דאין זה חומר אם הוא ממית ומרבה טומאה שהרי כמו כן יש קוצים שהם ממיתין ומרבין טומאה והן טהורין]:

תוספות שיודע לטהר את השרץ וכו'. וקשה לר"ת דנזה לנו בקריפות של הנל לטהר שרץ שהתורה טמאתו ופי' ר"ת שיודע לטהר מטומאת נבלות שלא יטמא במשא בכזית דכיון דאסכהן דנחש משרץ ורוחש דמיקרי חיה כדדרשי' בפ' ד' מיתות וכל חיה הרומשת זה נחש אית לן למימר דכל שרצים הוו בכלל או. בנבלת חיה והשתא מטהר ליה בק"ו לנחש שממית ומרבה טומאה וטהור כדדרשינן בת"כ מן כל הולך על גחון [וכו' ועי' בתוס']:

מהרש"א ויודעין בע' לשון שלא תהא כו'. וכן היה ביחוסי מלכות מצרים שאמרו פרק אלו נאמרין שאמר פרעה על יוסף גמרי מלכות אכי רואה בו דהיינו שהיה בעל קומה ובעל חכמה ובעל מראה וא"ל אם כן יהיה יודע בע' לשון בא גבריאל ולמדו ע' לשון כו' והוא ענין הויכוח בשינוי מקראות יוסף עם אחיו שא"ל שלוחו של יוסף הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש שהוא מבואר כדאמרי' פ' ד"מ כל האמור בפרשה מכשף בן נח מוזהר עליה ח"ש דאדוני שהוא מלך והוא מותר בניחוש שהוא מנחש בו כנגד המנחשים הבוטחים להנצל בו מידי דינו אבל אתם הרעותם גו' ויש ברעה הזאת משמעות הגניבה שגנבתם הגביע הזה לעשות בו ניחוש ובן נח כמותכם שאינו מלך מוזהר עליה ואזהרתן זו היא מיתתן ועל כן אמרו אשר ימצא מעבדיך ומת כדין מנחש וגם אנחנו וגו' כדין שבר גנבים וא"ל כדבריכם כן הוא וגו' כלומר כדברי תורה ודין שלכם כן. הוא שאין המנחש חייב מיתה ואשר ימצא אתו יהיה לי היינו לעצמי עבד כדין גנב שאני שומר לביתו אכי חייב לשלם לאדוני הגביע וכדאמרינן פרק המפקיד דהשומר קונה הכפל כשמצא הגניבה ואף שאפשר לשלם גניבה אחרת הנה זה הגביע שהוא גדול הערך שהוא מנחש בו כנגד מנחשים א"א לשלם לו הכפל ויהיה לי עבד ואתם שתרצו להיות עבדים לאדוני לא ידעתי על מה ואתם תהיו עצמיכם נקיים כענין שנאמר והייתם נקיים מה' גו' ולזה כשבאו אל יוסף א"ל כי נחש ינחש איש כמוני שהותר לי בו שאני מלך יושב על כסא משפט ומה זה אשר אתם עשיתם לגנוב ולנחש ויאמר יהודה גו' בא בתחלה וגם עתה להתרצות להיות גם הם לו לעבדים כפי מה שאמרו במדרשות שכבר הרגישו קלת והיו מסתפקים בו שהוא יוסף וחשבו כי כל עלילות עליהם הוא כדי למשול עליהם לקיים חלומותיו ולכך נתרצו בזה לראות באם יתרצה גם יוסף ועל כן אמרו הנני עבדים לאדוני גם אשר נמצא הגביע בידו יהיה לך עבד ולא לעבד אשר על ביתך כמ"ש לאשר על ביתו יהיה לי עבד אבל יוסף הבין הדבר ואמר חלילה לי גו' הנה בזאת אמלא שאלתך אשר נמצא הגביע בידו יהיה לי עבד דשומר שעדיין לא שילם לא מקני ליה כפילא כדאמרינן בפרק המפקיד אבל אתם עלו לשלום ויאמר בי אדוני בי הדבר תלוי שאי אפשר לי לעלות לשלום כדמסיק הענין כי עבדך גו' . ואמר ידבר נא עבדך גו' לפני שעד כאן דבר עמו ע"י מליץ כמו שכתב כי המליץ בינותם ועל כן אמר יהודה עתה שבאת בדין עמנו ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני שלא תשמע עוד מפי המליץ ומתורגמן וכה נלשון עתה וטעם הענין כי המתורגמן לעולם אי אפשר לדבר ולהמליץ כל דבר הצריך שאמר ליה שבעל דין וזה שדקדק לומר ידבר נא עבדך דבר גו' כדאמר בפרק מרובה דבר ולא חצי דבר שע"י תורגמן לא תשמע רק חצי דבר ידבר נא עבדך דבר שלם באזני אדוני ואל תאמר שצריך אתה לתורגמן לפי שלא תבין לשונו כי הנה כמוך כפרעה *כמו שלא נתמנה פרעה למלך רק אחר שיודע ע' לשון כמו שכתוב ביחוסי מצרים כן אתה לא מנו לך מושל עליהם רק אחר שידעת שבעים לשון כדי שלא תשמע בדין מפי התורגמן כמ"ש בפרק אלו נאמרים וק"ל: לטהר השרץ כו'. ענינו שאין מושיבין בסנהדרין אלא שיוכלו ללמוד זכות לחייב וזה שרמז היודע בדבר שודאי טמא כגון שרץ למצוא לו זכות לטהרו ועיין בזה בחידושי הלכות:

עי' יש"א שם שכתב בעצמו כי לה"ק אינו בכלל ע' לשונות"ק

שם [**א"ר** יהודה אמר רב כל עיר שאין בה שנים לדבר וא' לשמוע אין מושיבין בה סנהדרין וכו' מיתיבי שלישית חכמה רביעית אין למעלה הימנה הוא דאמר כי האי תנא ד[תניא שנייה הכמה שלישית אין למעלה הימנה למדין לפני חכמים לוי מרבי. דנין לפני חכמים שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנינא בן חכינאי רב נחמן בר יצחק מתני ה' שמעון שמעון ושמעון חנן וחנניא. רבותינו שבבבל רב ושמואל רבותינו שבארץ ישראל רבי אבא. דייני גולה קרנא. דייני דא"י ר' אמי ור' אסי. דייני דפומבדיתא רב פפא בר שמואל. דייני דנהרדעא רב אדא בר מניומי. סבי דסורא רב הונא ורב חסדא. סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא. חריפי דפומבדיתא עיפא ואבימי בני רחבה. אמוראי דפומבדיתא רבה ורב יוסף. אמוראי דנהרדעא רב חמא. נהרבלאי מתני רמי בר *בריבי. אמרי בי רב רב הונא והאמר רב הונא אמרי בי רב אלא רב המנונא. אמרי במערבא רבי ירמיה. שלחו מתם ר' יוסי בר חנינא. מחכו עליה במערבא ר' אליעזר. והא שלחו מתם לדברי רבי יוסי בר חנינא אלא איפוך שלחו מתם רבי אליעזר מחכו עליה במערבא ר' יוסי בר חנינא:

ג"י העניין ברוסי ועי' בריבי' כילה דוה נהרבלאי

שנים לדבר. בע' לשון: וא' לשמוע. שיהא מבין בע' לשון ואע"פ שאינו יודע להשיב]: שלישית הכמה. סנהדרין שיש בה שלשה מדברים בשבעים לשון חכמה הוא וכשירה אלמא ג' בעינא לדבר: למדין לפני חכמים. כל היכא דאיתמר למדין לפני חכמים היינו לוי שהיה לומד לפני רבי: ר"נ מוסיף שמעון התימני ומשתן לא באו לזקנה ויושבים בקרקע ומשיבין תשובות קושיות לזקנים והיינו דנים בהלכה: והא שלחו מתם לדברי ר' יוסי בר חנינא

הנינא. מוליא [אני] מכלל רבן בפרק (זה בורר) [אחד דיני ממונות] אלמא שלתו מהם לאו ר' יוסי בר חנינא הוא:

אמר הבונה עמה סבאתי לה ראשית כדי כללים אלו להועיל למעיינים בהלכות עולם להם בכללי הגמרא:

מהרש"א כל עיר שאין בה שנים לדבר וכו'. יש לפרש למאי דאמרינן בר"פ דאיכא מ"ד תרתי אלהים כתיבי בפרשה ואיכא למ"ד תלתא אלהים כתיבי ואלהים משמע מומחה ע"ד והייתם כאלהים בחכמה דהיינו כמלאכים שנקראו אלהים שיודעים בשבעים לשון כמ"ש בפרק אלו נאמרים דבא גבריאל ולמדו שבעים לשון ולזה בעינן לכל הפחות בסנהדרין של כ"ג שיהיו כאלהים למר כדאית ליה תרתי אלהים סגי מן התורה ושלישית אין למעלה הימנו דהיינו יותר ממה שנאמר בתורה ולמר כדאית ליה דבעי שלשה אלהים מדאורייתא ורביעית אין למעלה הימנה יתר על מה שנאמר בתורה ודו"ק:

יט שם
יין כח"ם
תניא כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה בית דין מכין ועונשין. וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. ובית הכנסת. ובית המרחץ. ובית הכסא. רופא. ואומן. ולבלר. ומלמד תינוקות. משום רבי עקיבא אמרו אף מיני פירא מפני שמיני פירא מאירין את העינים:

עשרה דברים. ב"ד וגבאין ומחלקין הוו להו תלת מילי: רופא. למול תינוקות: אומן. מקיז דם: לבלר. לכתוב ספרים: קופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. טעמא מפרש בהשוכפין:

כ
דף יח
שמות יח
ת"ר °ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות שרי אלפים שש מאות שרי מאות ששת אלפים שרי חמשים שנים עשר אלף שרי עשרות ששת רבוא נמצאו דייני ישראל שבעת רבוא ושמונת אלפים ושש מאות:

שרי אלפים שש מאות היו. שהרי ישראל שש מאות אלף רגלי:

תוספות נמלאו דייני ישראל ז' רבואות וח' אלפים ושש מאות. תימה הא חסרי להו טובא דכי מפקת מס' רבואות ו' מאות לשרי אלפים לא משכחת בתר הכי ו' אלפים לשרי מאות וכי הדר נפקת (כל) הכי לא משכחת בתר הכי לשרי חמשים י"ב אלף וכ"ש דלא משכחת בתר הכי שרי עשרות ו' ריבואות וי"מ דבכל הני שרים אפשר דבהני זקנים יתירים מבני ס' דאמרינן בים נוטלין דלא נמנו פחות מבני כ' ויתרים מבני ס' ונשרי עשרות לא קיימינן אפילו היו מבני כ' שהם עלמם היו מן החשבון וכל אחד שר על ט' והוא עשירי וי"מ דחשבון השררות קחשיב דתחלתן נמנו שרי עשרות ומחשובים שבהם נתמנו לשרי נ' והחשובין משרי נ' נתמנו לשרי ק' ומשרי שמאות ביכר החשובים לשרי אלפים:

כהן גדול פרק שני

שם
משנה ר' יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול
ש"ב יב
שנאמר °ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך
שם ע"ב
בחקיך: גמ' [*גופא] אין מושיבין מלך בסנהדרין ולא

שמות כג
מלך וכ"ג בעיבור שנה. מלך בסנהדרין דכתיב °לא תענה על ריב לא תענה על רב. ולא מלך וכ"ג בעיבור שנה מלך משום אפסניא כ"ג משום צינה אמר רב פפא ש"מ שתא בתר ירחי אזלא איני והא הנך ג' רועי בקר דהוו קיימי ושמעינהו רבנן דקאמרי חד אמר אם בכיר ולקיש כחדא יינץ דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם תור בצפר בתלג ימות ובטיהרא בטול תאנה ידמוך ישלח משכיה דין אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם קידום תקיף לחדא יהא יפח בלועך נפיק לקיבליה דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר ועברוה רבנן להאי שתא ותסברא רבנן ארעייתא סמוך אלא רבנן אחושבנייהו סמוך ורועי בקר איסתייעי הוא דאיסתייעא מילתייהו:

לא תענה על רב. אינך רשאי לסתור את דברי מופלא שבדיינים ואי אמר מלך הוכה תו לא (מליתו) [מצי אינך] למחזי ליה זכותא: משום אפסניא. מחלק ממון לחיילותיו כך וכך לשנה ונוח לו שיהו כל השנים מעוברות: כ"ג. אינו רוצה שתתעבר שנה מפני הצינה שצריך לטבול ולקדש בי"ה ה' טבילות וי' קדושין ואם תתעבר השנה הרי תשרי במרחשון וצינת מרחשון תהיה בתשרי: א"ר פפא ש"מ. הא דקתני ולא כ"ג בעיבור שנה: שתא בתר ירחי אזלא. אחר ירחים הראויים להיות אם לא נתעברה הולך קור וחום של שנה וצינה הראויה במרחשון הויא בתשרי כשמתעבר: אם בכיר ולקיש כחדא יינץ דין הוא אדר. אם יהא חום בקרקע ויצמח זרע הבכיר והאפיל יחד חטים שנזרעו בראש החדש והשעורים שנזרעו עכשיו דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר אלא שבט: אם תור בצפר בתלג ימות. אם בבקר יהא קור חזק עד שיהא השור קרוב למות מחמת הצינה: ובטיהרא בטול תאנתא ידמוך. בצהרים יגדל כח החום עד שיהא השור מיצל בצל התאנה מחמת החום וישלח משכיה. ויפשוט עורו כאומר יתהפך בתאנה מחמת החום: אם קידום תקיף לחדא יהא יפה בלועך נפיק לקבליה. אם כבר תשש כח החורף כ"כ שכשיהא רוח מזרחית חזקה מאד ושיא מביאה צינה ואתה בפיך מנשב ויוצא לקראתה ונפיחתך קשה מן הרוח ומחממתה דין אדר: ואם לאו. שעדיין יש צינה חזקה לית דין אדר אלא שבט: ועברוה רבנן. ועשאוהו כשבט שקבעו אדר השני הרי אלמא שתא בתר עיבורא אזיל ולא כהנהו חוס דכיון באדר אלא מכ"ג אדר באדר השני: רבנן אחושבנייהו סמוך. ובלאו הכי מעברינן ליה: וזני איסתייעי מסתייעא מילתייהו. כלומר איתרמי להו מזל השיבות דאיקלע עיבור במילתייהו ומיהו בחוב העבורים שתא בתר ירחי אזלא:

תוספות משום צינה. פי' הקונטרס משום שכ"ג טעון טבילה ולא נהירא דמשמע ביומא שהיו מחממין לו קומקום של חמין בי"ה לכן נראה לפרש קרירות הרגלים שכל היום היה עומד יחף: שתא בתר ירחי אזלא. פ"ה קור וחום של שנה אחר החדשים אם לא היתה השנה מעוברת וקור שהיה ראוי לעשות בחשון אם לא היתה השנה מעוברת יעשה בתשרי דאי בתר חדשי חמה אזלא מה לו לכהן אם נעבר השנה וקשה והלא כל מה שאנו מעברין היינו כדי להשוות חדשי חמה לחדשי הלבנה ולעשות ממרחשון

עין יעקב

ובי"ה רופא ואומן. אפשר מש"ה חקא לא"מ מזהיר כזה שהם על רוב חולים שההורה מהבת כחם וכדאיתא בר"ה כמאן מללינן אקלירי ומריעי: שרי אלפים שש מאות. מה שמונה תספר כולם שהוא לכאורה ללא צורך עיין בפירש"י בחומש ובמפרשים וע"ל כי היכי דלא תקשה למה לא קחשיב ג"כ לשרי רבבות לזה תירץ שרי אלפים שש מאות וכו' הרי דלא קחשיב רק מה שהוא מספר שלם לגמה משא"כ שרי רבבות היו רק ששים ולא מאה שלם לא קחשיב וע"ל דבא להראות בהיו כ"כ אנשי חיל בישראל:

ממרחשון תשרי כדי שתפול בו תקופת תשרי ותהא מקלת החג בתקופה חדשה והלא נכוב השנים כמו כן היא נופלת תקופת תשרי בתשרי של לבנה ופירשו בתוספות דאיירי בשמעתא משום אביב ופירות האילן דאז ונשתנה קור של תשרי זה ונקור של תשרי של שאר שנים להיות בו ליגה כליגה של מרחשון ולהכי פריך שפיר מג' רועי בקר דמשמע שהפירות והליגה שוים שהרי סימני הרועים האחד היה נותן לפירות והאחד לליגת הרוח:

מהרש"א הנך ג' רועי בקר כו' ה"א אם בביר כו'. נייתי מג' רועי בקר שכל ג' הנפשות שהם טבעית חיונית כפשית הם מרגישים בעת אדר שהלכה והחום שולטין בו ולזה הביא דחד רועה אמר אם בביר ולקיש כחדא ייכן כו' הוא כח טבעי הלומח וח"א אם תור בלפר בתלג כו' הוא כח הבהמי וח"א אם קידוש כו' יפח בלועך כו' כח האדם הנפשי אשר בו נשמת רוח חיים וק"ל:

דף יט ת"ר בראשונה היו אבלים עומדים וכל העם עוברים והיו ב' משפחות בירושלים מתגרות זו בזו זאת אומרת אני עוברת [תחלה] וזאת אומרת אני עוברת [תחלה] התקינו שיהיו העם עומדים ואבלים עוברים:

וכל העם עוברים. איש איש כשמגיע אצל אבל מנחמו ועובר:

כא ע"ס פיסקא מלך לא דן ולא דנין אותו. אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית
ירמיה כא דוד דן ודנין אותו דכתיב °בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט ואי לא דיינין להו אינהו היכי דייני
צפניה ב והכתיב °התקוששו וקושו ואמר ריש לקיש קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים אלא מלכי ישראל מ"ט לא משום מעשה שהיה דעבדיה דינאי מלכא קטל נפשא אמר להו שמעון בן שטח לחכמים תנו עיניכם בו ונדוננו שלחו ליה עבדך קטל נפשא שדריה להו שלחו ליה תא
שמות כא אנת נמי להכא °והועד בבעליו אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד על שורו אתא ויתיב אמר ליה שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך ולא לפנינו אתה עומד *) אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה
דברים יט עומד שנאמר °ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' א"ל לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חבריך
ש"ס ע"ב *נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע נפנה לשמאלו כבשו פניהם בקרקע אמר להם שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו. באותו שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו:

*) ז"א אמר ינאי ליטנא לפני מי שאמר והיה העולם ע"פ מ"ש בהעולם קיים על הדין כו' אהר שהקב"ה

תנו עיניכם. לדונו בדין ולא תחניפו לו ולא תשאו פניו: ויעידו בך. שעבדך הרג את הנפש דעבדו כחמורו והפסד ממון הוא לו לפיכך צריך לדונו בפניו: נפנה. שמעון לימינו לידע אם יאמרו כמותו: כבשו פניהם. שהיו יראים ממנו: בעל מחשבות. הקב"ה:

תוספות ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך. וא"ת והא אמרי' התם דאפילו תלמיד חכם אין צריך לעמוד משום דהאי עשה והאי עשה ועשה דכבוד תורה עדיף וכיון דחכם אינו צריך לעמוד כל שכן מלך דטפי עדיף מלך מת"ח דאפילו למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך וגו' וי"ל דודאי ת"ח עדיף משום דעשה דכבוד תורה עדיף מעשה דכבוד מלך ישראל (ינאי) וא"כ אע"פ שאין ת"ח צריך לעמוד מלך צריך לעמוד והאי דת"ח יכול למחול על כבודו מה שאין כן מלך לאו משום דחשיבות המלך הויא טפי מחשיבות דת"ח אלא משום קרא דקאמר שום וגו' שתהא אימתו עליך ואין כבודו בא לו בשביל עצמו אלא משום מצות המקום כך הוא ואין יכול להפקיע מצות המקום אבל ת"ח תורתו שלו ויכול למחול היטיב על כבודו דשלו היא כדאמרינן במסכת ע"ז בתחלה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה: ינאי המלך עמוד על רגליך וכו'. וא"ת והא אמרינן בפרק שבועת העדות שאם רצו להושיב שניהם מושיבין דאינו אסור אלא א' עומד וא' יושב וא"כ לא היה המלך צריך לעמוד ובלבד שישב אותו שכנגדו ויש לומר דדיני נפשות שאני א"כ הכא הוי קבלת העדות וקבלת העדות כשעת גמר דין ובשעת גמר דין אמרי' בפ' שבועת העדות דבלי הכל דיינים בישיבה ובעלי דינין בעמידה וא"כ יש להזהר כשהב"ד מושיבין שני בעלי דינין שלא ישבו לא בשעת קבלת העדות ולא בשעת גמר דין דשעת קבלת העדות כמו גמר דין חשוב:

מהרש"א יבא בעל השור כו'. הא דלא שדריה להו ושחרריה אפשר שהיה חביב העבד בעיניו והיה קשה בעיניו להמיתו ובתחלה שדריה לקמייהו שסמך עלמו שלא ידונו אותו מאימת המלך כיון שהוא עבד המלך כדאמרינן בעלמא וכן נראה מדברי יוסיפון שזה העבד הרולח היה הורדוס והמלך היה חפץ להצילו וק"ל: בעלי מהשבות כו'. ר"ל שאתם עושין עלמיכם כאילו בעלי מחשבות אחרות אתם שדרך בעל מחשבה אחרת לשום פניו בקרקע יבא בעל מחשבות הקב"ה שהוא יודע מחשבות לבו של אדם שאין לכם מחשבה אחרת רק מפני היראה אתם עושים כן ויפרע כו' וק"ל:

הרי"ף א"ר יוסף לא שנו וכו'. וקשה דילמא מאי דכתיב בית דוד דינו לבקר הוא מקמי דאתא ינאי מלכא ובתר הכי גזרו הכי לא דן ולא דנים ועל כל המלכים גזר ובזמן שהיה מלכות בית דוד קיימת גם מלכי ישראל היו דנים כדכתיב שימה לנו מלך לשפטינו וי"ל דמוי שלוה הקב"ה לבית דוד דינו לבקר משפט אינו מתבטל מחמת מעשה דינאי דדוקא למלכי ישראל גזרו שאע"פ שהיה המלך לשפטם מ"מ לא נוח להם הקב"ה לשפוט לישראל:

כב ע"ס שאלו תלמידיו את ר' יוסי היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן אמר להן מיכל אחר מיתת מירב נשאה. ר' יהושע בן קרחה אומר קידושי טעות היו לו במירב
ש"ב ג שנא' °תנה את אשתי את מיכל אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים מאי תלמודא א"ר פפא מיכל אשתי ולא
ש"ס א מירב אשתי מאי קידושי טעות דכתיב °והיה האיש אשר

עיון יעקב

אלא מלכי ישראל מ"ט לא. על מתני' גופה לא היה קשה מ"ט מלך לא דן הייתי אומר משום כבודו דמלך אין דנין אותו אבל עכשיו דקאמר מלכי בית דוד דן ודנין מקשה שפיר מ"ט: א"ל שמעון בן שטח וכו'. ק"ק לפי מה דאיתא בקדושין פרק האומר דשמעון בן שטח הוה אחי אשתו דינאי המלך וא"כ הוי פסול לדונו וי"ל דאותו פעם לא הוי נשוי. נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע. הא דמתחלה שלחו ליה תא אנת נמי להכא ולא נשאו לו פנים אפשר דעשו כן ג"כ לטובתו שהרי ינאי היה חפץ להצילו כדאיתא ביוסיפון והובא במהרש"א. א"כ היו סוברין כשיהיה ינאי בעצמו כאן משום כבודו ימנעו העדים להעידו עליו וגם הב"ד ישאו לו פנים יותר כי פני אדם כפני אריה ולכך קרי להו הדיין בעל מחשבות אתם שמחשבתכם היה לרעה לעוות הדין לכך שלחו ליה תא אנת נמי להכא יבא בעל מחשבות וכו': יבא בעל מחשבות ויפ"ע מכם. נראה דקרי לגבריאל בעל הלדיק ומחשבות ע"ד דאיתא בשבת דף י"ב שאין מלאכי שרת מכירין בלשון ארמי והנה תוספות שם לבד מגבריאל כדאמרינן בסוטה ותימה דאפילו מחשבה שבלב כל אדם הן יודעי' ולשון ארמי אינן יודעים עכ"ל תוספות וא"כ כדי לתרץ דעת התוספות א"כ ל"ל דהאמת המלאכים אינם יודעים המחשבה שבלב שהרי אפי' לשון ארמי אינם יודעים משא"כ גבריאל שמכיר ע"כ הדין לשון ארמי י"ל שיודע המחשבה שבלב ולהכי י"ל שזה כוונת רש"י בפי' וישב וימלאהו איש זה גבריאל לפי שאמר לו גלגל דוחינה פרש"י שמבקשים ככלי דמות להמיתם זה לפניו וקשה מנא ידע שהי' כתיב ויתנכלו לוחו להמיתו שהי' רק מחשבתם להמיתו ואיך ידע מחשבותם אלא ודאי שהיה גבריאל שידע המחשבות ולהכי דבר ג"כ בלשון ארמי שאמר דחות שהוא לשון ארמי וא"כ שפיר מקרי בעל מחשבות ועיין בחדושינו לקמן דף כ"ז: בא גבריאל וחבטן בקרקע. כי הארץ עומדת על הדין להכי כתיב מלך במשפט יעמיד ארץ:
באותו שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו. הא דגזרו כן במלכי ישראל דוקא ולא במלכי בית דוד ואי משום שמעשה היה במלכי ישראל אם כן לא הי"ל לגזור כן רק במלכות בית חשמונאי שמהם היה ינאי המלך ונראה לי לפי מ"ש תוספות דאיך אמרו עמוד על רגליך ויעידו בך הא ת"ח אין צריך לעמוד וכו' ותירלו תוספות שאני ת"ח דתורתו דיליה ויכול למחול על כבודו משא"כ המלך ע"ש וא"כ במלכות בית דוד שהמלכות ג"כ שלו כדכתיב לא יסור שבט מיהודה והמלכות ניתן לו ולזרעו עד עולם יכול למחול על כבודו כמו ת"ח א"כ שוה ג"כ בזה לת"ח וליכא חשש זה שנעשה בינאי המלך כי עשה דכבוד מלכות בית דוד כמו עשה דכבוד תורה: היאך נשא דוד שתי אחיות. לפי מ"ש המפרשים בשם
עשרם

אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו
אזל קטליה א"ל מלוה אית לך גבאי והמקדש במלוה
שם ס' יח אינה מקודשת אזל יהבה לעדריאל דכתיב °ויהי בעת
תת את מירב בת שאול לדוד והיא נתנה לעדריאל
המחולתי לאשה א"ל אי בעית דאתן לך מיכל זיל אייתי
לי מאה ערלות פלשתים אזל אייתי ליה א"ל שאול מלוה
ופרוטה אית לך גבאי סבר מלוה ופרוטה דעתיה אמלוה
ודוד סבר מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה ואבע"א דכ"ע
מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה שאול סבר לא חזי ולא
מידי ודוד סבר חזי לכלבי ושונרי ור' יוסי האי תנה את
אשתי את מיכל מאי דריש ביה ר' יוסי לטעמיה דתניא
ש"ב כא רבי יוסי היה דורש שתי מקראות מעורבין כתיב °ויקח
המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את
ארמוני ואת מפיבושת ואת חמשת בני מיכל בת שאול
אשר ילדה לעדריאל המחולתי וכי מיכל לעדריאל נתנה
שם כה והלא לפלטי בן ליש נתנה דכתיב °ושאול נתן את מיכל
בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו' אלא מקיש קדושי
מירב לעדריאל לקדושי מיכל לפלטי מה קדושי מיכל
לפלטי בעבירה אף קדושי מירב לעדריאל בעבירה ור'
ש"ב כא יהושע בן קרחה נמי הכתיב °את חמשת בני מיכל בת
שאול וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה אמר לך רבי
יהושע מירב ילדה ומיכל גידלה לפיכך נקראו על שמה
ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב
רות ד כאילו ילדו ר' חנינא אומר מהכא °ותקראנה לו השכנות
שם לאמר יולד בן לנעמי וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה
אלא רות ילדה ונעמי גידלה לפיכך נקרא על שמה. ר'
ד"ה א ד מגילה יוחנן אמר מהכא °ואשתו היהודיה ילדה את ירד אבינדור
וע"ש מהרש"א וגו' אלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח לו מרד מרד
זה כלב ולמה נקרא שמו מרד שמרד בעצת מרגלים
וכי בתיה ילדה והלא יוכבד ילדה אלא יוכבד ילדה
ובתיה גידלה לפיכך נקרא על שמה. רבי אלעזר אמר
תהלים עז מהכא °גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה וכי יוסף
ילד והלא יעקב ילד אלא יעקב ילד ויוסף כלכל לפיכך
נקראו על שמו:

מלוה אית לך גבאי. עושר גדול וקידושין אחרים לא קבלתי:
בעת תת. כשהגיע עת לתתה לדוד נתנה לעדריאל: מלוה
ופרוטה. מלוה עושר גדול שנתחייבתי לך בשביל גלית ופרוטה שוה
כסף קבלתי ממך בהבלו ערלות פלשתים: שאול סבר. דעתיה
דמקדש לקדש במלוה דחשיבא הילכך לאו קדושין נינהו ואזל יהבה
לפלטי בן ליש: ודוד סבר דעתיה אפרוטה. משום הכי קרי
לה אשתי: האי תנה את אשתי את מיכל. דמשמע זו אשתי
ולא מירב אשתי: מאי דריש ביה. רבי יוסי דלא דריש ולא
מירב אשתי: לטעמיה. דדריש ממקרא מעורבב כדלקמן דמה מיכל
אשתי אף מירב אשתי: קדושי מיכל לפלטי. פשיטא לן דבעבירה
דהא כתיב אשתי מיכל וקיימא לן דעתיה אפרוטה דבת קדושין
היא: ואשתו היהודיה. בכלב בן יפונה משתעי קרא יהודית על
שם שכפרה בע"ז ונתגיירה שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי דכתיב איתי
גוברין יהודאין וגו': ירד אבינדור. כולן שמותן של משה הן:

מהרש"א מלוה אית לך גבאי כו'. ולרבי יוסי שהיו קידושי מירב
קידושין גמורים אינו דומה דס"ל דהמקדש במלוה
מקודשת דמשמע בכולה סוגיין דפשיטא להו דקי"ל המקדש במלוה
אינה מקודשת גם לא שייך למימר הכא בשכר שאעשה עמך דאיכא
למ"ד בפרק הגוזל קמא דמקודשת היינו בעושה לה שירים ונזמים
כיון דאין לשכירות אלא לבסוף כי מהדר לה מקודשת כפרש"י התם
משא"כ הכא דלאו מידי קמהדר לה וי"ל דקבילא ליה דהיה מקדשה
בהנאת מחילת מלוה כדאמרינן בפרק קמא דקדושין דאפילו בארוח
לה זמן מקודשת כדאמרינן התם ובהכי יתיישב לי מה שהקשו
המפרשים כיון דיעקב קיים כל התורה למה נשא ב' אחיות דהוא
דבר שעתידה תורה ליאסר דיש לומר כי א"א היה לו ליעקב ליכלל
מאיסור ב' אחיות שעתידה תורה ליאסר כי באמת רחל נתקדשה
לו מן הדין בשכר שבע שנים כמ"ש הבא לי אשתי דהיינו שנתקדשה
לי בשכר והיא אשתי בשכר ז' שנים דאף ע"ג דהמקדש במלוה אינה
מקודשת בשכר הנאת מחילת מלוה מקודשת כדאמרינן פרק קמא
דקידושין אך כיון שעדיין אז באמת לבני נח לא נאסרו ב' אחיות הרי
גם לאה נתקדשה לו בביאה ולא הוה ליה קידושי לאה קידושי
טעות דיעקב וודאי לא היה עושה בעילתו בעילת זנות והשתא
אף אם יה מגרש אחת מהם לא היה יכול לקיים דבר שעתידה
תורה ליאסר ומן התורה איזה מהן שגירש היה ליה השנית אחות
גרושתו כיון דבאמת שניהם היו מקודשות לו ושניהם ודאי לא היה
אפשר לו לגרש ודו"ק: האי תנה את אשתי וגו' אף קידושי
כו'. ודקאמר זה אשתי את מיכל לאו לדיוקא ולא מירב אשתי אלא
שתלה בכ"מ מירב במיכל כמו שמיכל אשתי כך מירב אשתי: ואת
ה' בני מיכל אשר ילדה וגו'. הכי נמי מפורש דמירב שילדה
אותן לעדריאל בעבירה ילדה אותן כאילו ילדה אותן מיכל דהוא
ודאי בעבירה כדכתיב מיכל אשתי וקידושי עבירה דקאמר גבי מיכל
נמי לאו דוקא דמה עבירה שייך בקידושין כיון שלא נשאה כדלקמן
שפלטו אל אלא דקאמר קידושי עבירה אילו נשאה על ידי קידושין
הללו ודו"ק. ללמדך שכל המגדל יתום בתוך כו'. לאו
דוקא יתום דכל הנהו דמייתי לאו יתומים היו א"כ יתומים היו
דעובד הנולד לרות היה יתום מאב כדאיתא במדרש שמת בועז מיד
ועל כן ותקח נעמי את הילד וגו' ותהי לו לאומנת ותקראנה לו
השכנות שראו דבר זה שנעמי מגדלתו ואמרו יולד בן לנעמי ותקראנה
שמו עובד וגו' ואפשר דזה היה שם במשפחתה של נעמי וכן
בבתיה שגידלה שהיה משה כמו יתום מאב ואם שלא יכלו לגלות כי
יהוא בנם וכן ביוסף שהוא כלכל את אחיו גם לאחר מיתת יעקב
אביהם וק"ל:

הגרי"ף שאלו תלמידיו את ר"י היאך נשא דוד וכו'. וקשה וכי לא סבר ר'
יוסי שלא היה שם אלא מלוה יהיקדש במלוה אינה מקודשת
ועוד

עיון יעקב

עבירה מלאגרות דיעקב הולרך ליסא שתי אחיות כסקן מטא אדס א"כ גם בדוד מלינו שהיה תיקן חטא אדם כי אדם דוד מבית י"ל לכך נשא שתי אחיות: ודוד סבר חזי לכלבי ושונרי,
בברכות הזבח יבתשובת ל"ל הקשה ע"ז היאך קידם בזה הא עור אדם אסור בהנאה ובתשובתי ש"י סיון פ"ע כתבתי דלה"מ לפמ"ש תוספות בב"ק דף יו"ד דעכו"ם הקנוי לו מותר
בהנאה ע"ש והי"ק: מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה. אע"ג דאמרינן לקמן שפלטו אל נן העבירה מ"מ שאול עשה עבירה שמסר כמו המקודשת ליהוד לאיש אחר ועיין במהרש"א:
ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו. מביא כאן חמשה פסוקים עם הא דארשב"ג א"ר יוחנן כל המלמד את בן חבירו תורה הוי"ה היינו נגד חמשה דברים שהאב זוכה לבנו כדאיתא
בפ' ב' דעדיות וכתב שם בפי' הרא"ש וכך מחייב לו בחמשה דברים מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל ומנהיג לתורה ולמ"ט ע"ש: בתי' גידלה. עיין בחיישינו בקוטה דף י"ב ד"ה

ועד שכתוב. מוכיח שמאל שתנאי אשר אמר והיה האיש אשר יכנו יעשרנו ואת בתו וגו' ויאמר דוד מי אנכי כי אהיה חתן למלך ואחר כך ניתנה לעדריאל. ועי"ק מנ"ל לר' יהושע לדייק מדאמר מיכל אשתי למעוטי לקדושי מירב דלמא משום הכי אמר מיכל אשתי דלא ניתנה מלוה ופרוטה דפתיים אפרוטה או דלא נימא דלא חזי ולא מידי לכך אמר אשתי דדעתיה אפרוטה או דחזי לכלבי ושונרי. וכן מה הקשה לר' יוסי האי תנה את אשתי את מיכל מאי דרים ביה לימא דדריש הכי. ועוד מאי האי דקאמר היה דורש שתי מקראות מעורבין ולא מצינו אלא אחד. ונראה לע"ד דרבי יוסי נמי סבירא ליה דאינה מקודשת במלוה וגם הוא מחל התנאי אבל משמעות בקרא דחזר דוד אח"כ לקדש את מירב בקידושין גמורין מדכתיב ויהי בעת תת את מירב לדוד והוא נתנה לעדריאל דמשמעו שכיון שהיתה גדולה כדכתיב את בתי הגדולה מירב וגומר ויצאה מרשות אביה נתרצית ברצון נפשה לקבל קדושין מדוד ושמע את אביה ונתנה בעל כרחה לעדריאל. ובזה היה נישואי עדריאל בעבירה ואז אהבה מיכל לדוד ויגידו לשאול וישר בעיניו לתת לו את מיכל ואפשר דכוונתו של שאול להכשילו לדוד באיסור אחות ארוסתו בחייה ועל זה אמר אתננה ותהיה לו למוקש דהיינו מוקש פח עון וזה ששאלו לרבי יוסי איך נשא דוד שתי אחיות וכו'. אבל ר' יהושע סבר דלא היה שם קידושין אחרים כלל במירב זולת מה שאמר לתת לו עושר ואת בתו ואינה מקודשת במלוה ודייק מדכתיב את אשתי את מיכל את למה לי אלא שבא לומר שני דברים. האחד והוא לדחות למירב אמר. את אשתי כלומר שאיני מבקש אלא למי שיש לי בה אישות וקידושין ולקרב למיכל אמר את מיכל שארשתים לי במאה ערלות פלשתים ודעתו אפרוטה וחזי לכלבי ושונרי דאי לא לדחות למירב לא הוצרך לומר את אשתי אלא תנה לי את מיכל אשר ארשתי וגו' והיינו דהקשה לרבי יוסי האי תנה את אשתי מאי עביד ביה ומשני דאמר את אשתי להקים נישואי מירב לעדריאל כמו את מיכל לפלטי מה נישואי מיכל לפלטי בעבירה דכ"ע ידעי שהיתה מקודשת לי כך מירב היתה מקודשת לי שלא מדעת אביה כיון שהיתה גדולה ונישואיה לעדריאל בעבירה עד שמתה והיינו דכתיב חמשת בני מיכל אשר ילדה לעדריאל וגו' אלא המקרא מעורבב להקים קדושי מירב לעדריאל שהיו בעבירה. והשתא ניחא דאיכא ב' מקראות לרבי יוסי מעורבין האחד את אשתי וגו' והאחד חמשת בני מיכל וגומר ושניהם באו להקים שהיו קידושי מירב לעדריאל בעבירה ולא נשא דוד למיכל אלא אחר מיתת מירב:

כג. שם **א"ר** שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל המלמד בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו שנאמר
(חלק ע"ס כמהרש"א) °ואלה תולדות אהרן ומשה וכתיב °ואלה שמות בני אהרן
(במדבר ג) לומר לך אהרן ילד ומשה לימד לפיכך נקראו על שמו.
(שם) (ישעיה כט) °לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וכי היכן מצינו ביעקב שפדה לאברהם א"ר יהודה שפדאו
(שם) מצער גידול בנים והיינו דכתיב °לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה פניו יחורו מאבי אביו:

תולדות אהרן ומשה. ומפרש בתריה בני אהרן ולא הוזכרו בני משה שם: שפדאו מצער גידול בנים. שהוטל עליו טורח. השבטים [שעל אברהם היה מוטל אותו טורח דכתיב והרביתי את זרעך והוא פדאו]: (ובתוספות הקשו ואמרו דלא נהירא חדא דאינו צער אלא שמחה כדאמרי' גבי עובד אדום שברכו ה' בבנים נשכר הארון שהיה בביתו ועוד דלאברהם היו לו בנים מקטורה ול"ל צער של יוסף ואחיו וגלגול ירידת מצרים):

מהרש"א· אל בית יעקב וגו'. קשה מה ענין הפדיון ובפי' ישעיה פירשו לענין מיתה שלימה ואין ענינו לפדיון ושלא הזכיר בו רק אברהם גם קשה לי ולא עתה וגו' גם קשה כפל הענין בשינוי לשון לא יבוש מאביו ולא יחוור מאבי אביו ויש לפרש בזה מעיקר צרותיו של יעקב צרותיו מלבן ועשו והם בעלמא צער גידול בניו שהוצרך מאחותיו של עשו לברוח לבית לבן בעוני גדול ולעבוד שם כ' שנים בבנותיו של לבן כדי להעמיד תולדות ולגדלם בביתו וכמה הרפתקי דעדו לו מלבן עד שנולד לו בנו יוסף שהוא שטנו של עשו כדאמרינן פרק ח"ה שעי"כ אז נתן דעתו לחזור לבית אביו ורדף אחריו לבן ובקש לעקור הכל ובאותו דרך חזרה לו צרתו של עשו כמ"ש שהיה ירא והכני אם וגו' ומ"ש לא עתה יבוש יעקב מצרותיו של עשו אחיו שבאו לו מאביו ע"י שהיה אוהב לעשו ורצה לתת לו הברכות עד שהוצרך יעקב להגיע אליו הברכות במרמה שמזה נשטם מאחיו עשו ואמר ולא עתה פניו יחורו מאבי אביו כי לרוח לבן באו לו על שהוטל עליו להעמיד תולדות ולהרבות שבטים תחת אברהם וזה שפדאו כפרש"י הכא וזה שמוכח לומר יבוש בעשו ולא יחוור בלבן ע"ד שאמרו בבושה דאזיל סומקא ואתי חוורא וה"ש בתחלת צרתו ובושה שהיה לו מעשו שהוא אזילת סומקא ע"ש שמו אדום וסוף הבושה שהוא חוור אפי' שהוא צרות ובושה שהיה לו מלבן מלי' הלבנת פנים ודקדק לומר ולא עתה ע"ש לידתו של יוסף כמ"ש ברבה ואחר עד עתה גומר שעדיין לא נולד שטנו של אותו איש כו' וק"ל:

הרי"ף שפדאו מצער גידול בנים והיינו וכו'. ויש לדקדק מאי שייכות יש לדרשה זו דקאמר והיינו דכתיב וכו'. ונראה לפי שיש דרשה אחרת לחז"ל במדרש רבה פרשת תולדות שדרשו שפדה את אברהם מכבשן האש שלא היה כדאי אברהם להנצל אלא שצפה הקב"ה שעתיד לצאת ממנו יעקב וכוונת חז"ל לומר שלא הגין זכותו של אברהם ולא של יצחק להנצל לפי שצפה הקב"ה שיוצאים מהם ישמעאל ועשו וזש"ה אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לפי שבית יעקב שהם ילדיו זרע קודש ומום אין בם לכך ניצל מכבשן. הא אם וא"כ כפי אותה הדרשה היה אפשר לומר שיבוש יעקב מאביו על שיצא ממנו עשו ויחוור פניו מאבי אביו על שיצא ממנו פסולת ישמעאל ובני קטורה ועכשיו כפי דרשה זו שאמר ר' יהודה שפדאו מצער גידול בנים אתי שפיר דדרשינן לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה פניו יחוורו מאבי אביו לפי שגם צדיקים אלו שנולדו לו הם בני אברהם כפי האמת שהוא היה ראוי להולידם ופדאו יעקב מצער הגידול בנים. עוד אפשר שכפי אותה הדרשה שפדאו מכבשן האש אמר יבוש יעקב ויחוורו פניו מאבותיו שלא היה להם זכות להנצל מכבשן והוצרכו לזכותו אבל כפי דרשה זו שפדאו מצער גידול בנים היינו דכתיב לא עתה יבוש יעקב שמדרגה יפה כח זכות אבותיו שלא רצה הקב"ה להטריחם בצער גידול בנים מפני גודל מעלתם וצדקתם ונתנו ליעקב:

כד. שם **כתיב** °פלטי וכתיב °פלטיאל אמר רבי יוחנן פלטי (ש"א כה)
שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל (ש"ב ג)
מן העבירה מה עשה נעץ חרב בינו לבינה אמר כל
העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה והכתיב °וילך אתה (ש"ב ג)
אישה שנעשה לה כאישה. והכתיב הלך ובכה על מצוה
דאזיל מיניה. עד בחורים שנעשו שניהם כבחורים שלא
טעמו

עיון יעקב

אמר שמואל: כל המלמד את בן חבירו תורה. דקדק לומר בן חבירו כלומר שאביו הוא ג"כ חכים בחכמה שלומד ג"כ עם בנו כמו שלמד אביו ג"כ עם בניו כפי סדר משנה כדאיתא בעירובין דף נ"ד אפ"ה כיון שלמד. משה ג"כ עמהם מעלה עליו כאילו ילדה בכך הרמיזן כי אביו חכם קודם לכן כתיב אלה תולדות אהרן ומשה חשיב אהרן קודם משא"כ שאם אביו אינו חכם א"כ רבו קודם כדאיתא במתניתין דב"מ דף ל"ג לא שייך לומר כאילו ילדו דהא עדיף מאביו ובזה מתורץ הא דלא קאמר שגם אהרן הוא תולדות דמשה שהרי משה לימד עמו ועם כל ישראל אלא ודאי כמ"ש: שפדאו מצער גידול בנים והיינו דכתיב כי עתה לא יבוש יעקב וכו'. נראה דרוצה למעוטי הא דאמרינן בפלגא שהדורות מתמעטין זה אחר זה שהרי פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה אוי לאותו בושה אוי לאותו כלימה משא"כ באברהם יצחק יעקב שהיה יעקב בחיר שבאבות כדכתיב כי יעקב בחר לו יה אע"ג שאברהם נצול בכבשן האש ונסיונות הרבה ויצחק נעקד ע"ג מזבח ולפי שאברהם נתנסה יותר מיצחק לכן כתיב באברהם יתתרו שהוא יותר מבושה אפי' יעקב שסבל צער גידול בנים כ"כ עדיף מינייהו וזש"ה אשר פדה את אברהם לכך לא עתה יבוש יעקב ועיין במהרש"א: שפלטו אל מן העבירה. ובסוטה אמרינן יוסף שקדש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה ואפשר דמהי"ם בועז שקידש ש"ש בסתר יותר מיוסף כדקאמר בסמוך תקפו של יוסף ענוותנותו של בועז לכן זכה לכל השם

טעמו טעם ביאה. א"ר יוחנן תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז. תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש.
רות ג תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז דכתיב °ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת מאי וילפת א"ר שנעשה
דף כ בשרו כראשי לפתות. *תוקפו של בועז ענותנותו של
משלי לא פלטי בן ליש כדאמרן. א"ר יוחנן מ"ד °רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה רבות בנות עשו חיל זה יוסף ובועז ואת עלית על כלנה זה פלטי בן ליש. א"ר
שם שמואל בר נחמן א"ר יונתן מ"ד °שקר החן והבל היופי שקר החן זה יוסף והבל היופי זה בועז. יראת ה' היא תתהלל זה פלטי בן ליש. ד"א שקר החן זה דורו של משה. והבל היופי זה דורו של יהושע. יראת ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיה. ד"א שקר החן זה דורו של משה ויהושע והבל היופי זה דורו של חזקיה. יראת ה' היא תתהלל זה דורו של רבי יהודה בר אלעאי שהיו ששה תלמידים מתכסים בטלית אחד ועוסקים בתורה:

והא כתיב אישה. אלמא בא עליה: שנעשה לה כאישה. שהי' מגדלה ומחבבה: הלך ובכה אחריה. בקושיא קא נסיב לה: עד בחורים. קרא קא דריש ואזיל: תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז. דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן שבבועז. תוקף דבר גדול וחמור ויש לו שם. ענוה דבר קטן שאין לו שם שאדם עושה לפי תומו: שנעשה בשרו. אבר: כראשי לפתות. נתקשה ואף ע"פ כן כבש יצרו ואע"פ שפנויה היתה ועמו במטה אבל יוסף אשת איש היתה ואינה עמו במטה: תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי. דאילו בועז חדא לילה ופלטי שנים רבות: דורו של משה ויהושע. עסקו בתורה הרבה ודורו של חזקיה יותר מהם כדכתיב וחובל עול מפני שמן ואמרינן בחלק חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי מדרשות עד שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ: מתכסין בטלית אחד. עניים היו

מהרש"א וילך אתה אישה כו'. הא דלא פריך הכי בפשיטות לעיל לכ"ע בין לר"י בין לריב"ק דקידושי מיכל הוו קידושין והכתיב וילך אתה אישה די"ל דפלטי הוא ס"ל כשאול דמלוה ופרוטה דעתה אמלוה ומש"ה נשאה לאשה ממש אבל לר"י שפלטו או מן העבירה ופלטי נמי הוא חש להא דדוד דמלוה ופרוטה דעתה אפרוטה ולא נשאה פלטי מעולם פריך שפיר אמאי קרי ליה אישה ומשני בכעשה לה כאישה ר"ל לפי דעת שאול דדעתיה אמלוה ורש"י פי' בע"א: ענותנותו של בועז כו'. יש לדקדק במאמר הזה דרבי יוחנן עשה ג' חלוקות ומעלות זו מזו ביוסף ובועז ופלטי ובקרא רבות בנות עשו גו' דמייתי ר"י גופיה השוה יוסף ובועז גם למה דינה אותן במעלותן לנקבות ומה ענין שייטי לשון הני חלוקות שקר החן וגו' וכן לפי דרש ד"א שקר החן זה דורו של משה כו' מה ענין זה לזה גם קשה אם היה מעשה בועז גדול משל יוסף מפני שהיתה רות פנויה ועמו במטה כפרש"י וא"ב נמלד זה מעשה של בועז יותר גדול ממעשה פלטי הוא מבואר שאמר כאן מעלות ומדרגות במעשים איזו יותר גדולים ועד"ז אמרו בפ"ז דסוטה מיום שנגנזה החטופה כו' נתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך בודאי אין מי שיאמר כן אבל יש העושה שהוא חושב שיש בידו לפי מעשיו לומר לו כן ולזה התחיל במעשה יוסף שהיה גדול הערך שלא יהיה חושב דמעשיו גדולים אבל שאמר שיש למעלה ממנו מעשה בועז וכן בועז יש למעלה הימנו מעשה פלטי וכן אפשר יותר ממעשה פלטי ולא יהיה חושב דמעשיו גדולים שאין למעלה ממנו ואמר אידך דר"י מ"ד רבות בנות גומר דודאי במעשים באנשים אלו שזכר יש דהאחד גדול יותר מחבירו אבל בנשים של אלו המעשים בנות ואשת פוטיפר אין בהם שום גדולה במעשים אלא רבות בנות עשו חיל במעשה יוסף ובועז כי רות זכתה לעשות חיל במעשה מלכות דוד כמ"ש ועשה חיל באפרתה וכן אשת פוטיפר זכתה להעמיד ממנה תולדות מיוסף מלכות אפרים כמ"ש בירבעם בן חיל אבל את עלית ר"ל את שהוא מעשה מיכל אשתו עלית על כלנה במעשה רב שכ"כ זמן רב שנים היתה אצלו ולא טעמה טעם חטא ולא הגידה הענין לאביה כמו שספר הכתוב בדרש של בחורים שכלל ביניהם שלא טעמו טעם חטא וע"פ הדברים האלה אמר ד"א שקר החן זה מעשה יוסף שהיא לא עשתה שום מעשה טוב אבל יוסף נתהלל בזה המעשה שהיה לו שקר החן לפי שהמצריים אחיהם של כושיים ואינן יפין אבל היה לה חן נולד שקשטה לפניו תמיד כמפורש במדרשות ובועז הוסיף לומר שמעשה בועז יותר גדול שהיה לו הבל היופי של רות ובפלטי הוסיף לומר יראת ה' היא גו' רלה לומר מלת יראה כאומר על הפורש מן הספק עבירה כמו שהיה זה שלדעת שאול היתה מותרת לפלטי שלא נתקדשה מיכל לדוד כמו שכתבתי לעיל ואעפ"כ פירש עצמו מן הספק לפי דעת דוד ובזה גם היא מיכל יראת ה' התהלל כמ"ש בחורים כו' שכ"כ שנים שהיה דר עמה כאיש עם אשתו ולא חטאו ד"א שקר החן דרש ליה במעלות הדורות לענין מצוה ותורה ואמר שקר החן זה משה כי טרם שנתנה תורה לא היו רק ז' מצות בני נח שע"ז כאמר ונח מצא חן בעיני ה' לתת לו ז' מצות אבל בדורו של משה שנתנה התורה כלה היה שקר אותו החן שהיה כבר ולפי שבדור המדבר היו יפין בתורה כמ"ש הנך יפה וגו' על דור המדבר אבל לא היה אפשר בידם לקיים כל מצות התורה על מכוון במצות התלויים בארץ ועל כן אמר הבל היה אותו היופי בימי יהושע שקיימו כל מצות התורה בבואם לארץ אבל בכל זה לא היו עוסקין בתורה כראוי שהיו עוסקין בכיבוש א"י ובחילוק שלה אבל יראת ה' היא וגו' זה דורו של חזקיה שהיו כולם עוסקים בתורה וה' לוחם עלחמתם אף כשהיו ישנים על מטתם במלחמות

עיון יעקב

של הקב"ה כאשר אמרה נעמי ברוך הוא לה' וגו' וכן היא מתברכת כה"ג ברוכה את לה' משא"כ פלטי בן ליש שתקף יצרו יותר מכולם הוסיפו שם של א"ל שהוא לשון תקיפות כדאי' בא"ח פי' ה' ע"ש: א"ר יוחנן תקפו של יוסף ענוותנותו של בועז. אפשר דר' יוחנן אזיל לטעמיה דאמר בסוטה דף ל"ו ויבא הביתה לעשות מלאכתו שביקש לדבר עבירה נתכוונו: תקפו של יוסף ענוותנותו של בועז. אף על גב דאמרינן בפרק קמא הוי מה בין תקיפי קדמאי לענוותנותי בתראי אפילו הכי אשמועינן כאן שטובים היו אחרונים מן קדמאי לענין זה: כראשי לפתות. פירש"י ואעפ"כ כבש יצרו ואע"פ שפנויה היתה וכו' עד אבל יוסף א"א היתה ק"ק לפי מה דאמרינן גדול המצווה ועושה לפי שיצרו תוקפו יותר א"כ ביוסף היה יצרו תקיפו יותר לפי שהיתה אשת איש משא"כ בפנויה וכה"ג קשה בגיטין דף כ"ז: דבר אחר שקר החן זה דורו של משה. אפשר לומר לפי שהי' להם פרנסתם בריות שאכלו המן וכדאמרינן לא נתנה התורה אלא לאוכלי המן והבל היופי זה דורו של יהושע שהבטיח לו הקב"ה רק חזק ואמץ וגו' לא ימוש ס"ת הזאת מפיך כי אז תצליח ואז תשכיל הרי שבשביל לימוד תורתו הבטיחו הקב"ה שתצליח ותכבוש את הארץ יראת ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיה שבשביל שלטו עליו האומות קלם שהרי הוליך לקלן דלתות היכל לשגר למלך אשור ואפ"ה עסקו בתורה גם למלם בהאכלו ליערא ירק כדאיתא לקמן דף ל"ד וכ"ש דורו של ר"י ב"ר אלעאי שלמדו תורה מתוך הדחק: שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחד. אפשר דקאמר מספר ששה ע"ד דאיתא בפ' הפועלים דף פ"ה ומתניתא שיתא ינוקי שיתא סדרי עד דהדרנא אתנו אהודי להכי מתכסים בטלית אחד ששה ששה חבורה אחת וכה"ג אמרינן בעירובין פ"ה דף כ"ג אלא ר"א בן שמוע היינו יושבין ו' ו' בא"ה ובמצרים היו יולדין ששה ששה בכרס א': ועוסקים בתורה מתוך הדחק. שלא רצו ליהנות

במלחמות סנחריב ואמר ר"א שקר החן זה דורו של משה ויהושע שהיו נתשבין לדור אחד בקבלתן תורה משה מוסף על ז' מלות בני נח והבל היופי זה דורו של חזקיה שהיה מוסיף בלימוד התורה ולא היה עוסק בכיבוש ומילוק ה"י כמ"ש אבל יראת ה' היא גו' זה דורו של ריב"א שהיו עוסקין בתורה מתוך הדחק נוסף על דורו של חזקיהו הוו אז לומדים התורה לשם בוניס ולא היו מתגאים וז"ש שהיו ו' תלמידים מתכסין כו' על פי מ"ש פרק המוכר פירות כל שמתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחילתו של הקב"ה דהיינו טליתו של ת"ח בה"א גדול מטלית אחר כדאמרינן בפרק ח"ה (טלית) כל ת"ח כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח ולכיעות ים דה הוא וגבות הרוח הוא למי שאינו ת"ח ואמר שבדורו של ר"י בר' אילעאי היו ששה תלמידין מתכסין בטלית א' של ת"ח ולא היו מתגאין כלל בטליתות גדולים אך היו עושין ו' טליתות קטנים וטלית א' בל ת"ח וק"ל :

הרי"ף מאי דכתיב רבות בנות עשו חיל וגו' וכו'. אפשר דהוקשה לרבי יוחנן כפי פשטיה דקרא שמדבר בשבח אשת חיל ומאי האי דנקט בנות ולא נשים ועוד מאי רבות ועוד הוי ליה למימר עלו במעלות ואת עלית על כולנה או יאמר רבות בנות עשו ואת עלית על כולנה אלא לדרשה קאתי שהצדיקים הם נקראים בנות ירושלים על שם שבונים העולה כי עשו חיל לכבוש את ילדם בכח גדול ואת עלית נתעלית במעלה גדולה שעשית כן שנים רבות עלית על כולנה ואע"פ שהגדיל יוסף לעשות שיהיה שקר החן שהיה לו ולא כשל וכן בועז הגדיל לעשות שיהיה הבל היופי בל זות להשכל ענוה מ"מ יש לשבח יותר לפלטי בן ליש שעמד ביראת ה' כל אותם השנים והיא תתהלל: שקר החן זה דורו של משה. ־יך דרש שבקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח אלא שלא אמר שירה על מפלתו של סנחריב והיה הדבר קשה למה לא עשה למשה משיח כיון שאמר שירה על הים לזה דרש שקר החן זה דורו של משה שלא עסקו כ"כ בתורה כמו שעסקו דורו של חזקיהו :

רי"ה סה תנ"ר מקום שנהגו נשים לצאת אחר המטה יוצאות. לפני המטה יוצאות. ר' יהודה אומר לעולם נשים לפני המטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו
ש"ב ג של אבנר שנא' °והמלך דוד הולך אחר המטה אמרו ליה לא היה הדבר אלא לפייס את העם ונתפייסו שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים ויצא מבין
שם הנשים ונכנס לבין האנשים שנא' °וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר. דריש
שם רבא מ"ד °ויבא כל העם להברות את דוד כתיב להכרות וקרינן להבריות בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו.
א"ר יהודה אמ' רב מפני מה נענש אבנר מפני שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה ר' יצחק אמר מיחה ולא נענה ושניהם מקרא אחד דרשו °ויקונן (על) [המלך
אל] אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו מאן דאמר לא מיחה ה"ק מכדי ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו מאי טעמא לא מחית כנפול לפני בני עולה נפלת. ומ"ד מיחה ולא נענה אתמוהי מתמה הכמות נבל ימות אבנר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים מכדי מחויי קא מחית מ"ט כנפול לפני בני עולה נפלת. למ"ד מיחה מ"ט איענש אמר רב נחמן בר יצחק ששהה מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה :

רבי יהודה אומר לעולם לפני המטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר. ולא ס"ד נשים אחר המטה אורחיה דדוד להלוך עם הנשים: בתחלה להכרותו. שהיו סבורין שמאתו היתה הריגת אבנר : ולבסוף להברותו. שידעו בבירור שלא מאת דוד נהרג אבנר: למחות בשאול. בהריגת נוב עיר הכהנים: ידיך לא אסורות. אדם חשוב היית לשאול והיה לך למחות ולפי שלא מחית כנפול לפני בני עולה נפלת: מכדי מחויי מחית. וה"ק ידיך לא אסורות היו לא כיהגת בעצמך חשוב אלא בכל כחך גלית דעתך ומחית בשאול: ששהה מלכות בית דוד. שהעמיד את איש בושת למלך ואם לא שהעמידו אבנר את דוד היו ממליכין ומשמלך איש בשת עד יום שמלך דוד על כל ישראל היו שתי שנים ומחצה שתי שנים לאיש בשת וחצי שנה בין מיתתו למלכות דוד במשמעות שאול מלך דוד בחברון וכתיב בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים לא מהן אותם שנים שבין מיתת שאול למלכות איש בושת דתניא בסדר עולם והימים אשר מלך דוד על ישראל וגו' כשלאת מלכות ישראל בעלה ה' שנים אלמא ה' שנים היו בלא מלך כשתיירו שתי שנים ומחצה ממלכות איש בשת למלכות דוד :

תוספות נשים לצאת לפני המטה. דכיון דשעת צער הוא ליכא למיחש להרהור : ובירושלמי פליגי איכא למ"ד לפני המטה לפי שגרמו מיתה לעולם ואית דנהגו לאחר המטה לפי שגנאי לבנות ישראל שיסתכלו בהן האנשים : ששהה מלכות וכו'. אע"ג דדרשינן ומלכים ממך יצאו זה שאול ואיש בשת מ"מ היה יכול להתקיים בנימוס אחר ולא היה לו להשהות מלכות בית דוד שנמשח כבר ע"פ נביא : שתי שנים ומחצה. הקשו על פי' רש"י ז"ל והאריכו קצת בפירוש אחר :

מהרש"א שהיה לו למחות בשאול כו'. פרש"י בהריגת נוב עיר הכהנים עכ"ל אבל קשה לפירושו דאמרינן ס"פ כ"ה בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג ולפי פירושו אתיא הך דרשה דהתם דלא כמאן מהני אמוראי דהכא ועל כן נראה לפרש דהיינו הך דהכא דקאמר לא מיחה היינו מבור ומסירה שהיה לו למחות בשאול ולומר לו כמה לדיק הוא שלא הרגך ולא מיחה כו' כפירוש רש"י שם וק"ל: בפרש"י בד"ה מכדי מחויי כו' לא נידגת בעצמך כאדם הישוב כו'. עכ"ל יש לפרשו ג"כ בלשון תמיה וכי לא כיהגת עלמך כאדם כו' אבל מ"ם שוב אלא בכל כחך גלית כו' לא יתפרש ועל כן נראה שיש בכאן היפך דברים וכל"ל לא כיהגת בעלמך אלא כאדם חשוב ובכל כחך כו' ודו"ק :

הרי"ף לעולם נשים לפני המטה עי' פרש"י. ויש לתמוה דילמא דוד היה הולך אחר המטה והנשים הולכות אחרי דוד שהיה אחרי המטה וכראה דכתיב והמלך דוד הולך אחר המטה וקי"ל אחר סמוך אחרי מופלג וכיון שדוד היה מופלג מהמטה שוב אין לנשים לילך אחרי דוד שיהיו מופלגות הרבה מהמטה אלא לפני המטה יולאות : אלא כדי לפייס את העם וכו'. וקשה כיון דלת"ק לא היה יולא המלך מפלטרין שלו מה לורך עוד לדוד

עיון יעקב

ליהנות מכבוד תורתם: לפני תמטה יולאין. וכתבו תוספות וכיון כשעה לער הוא ליכא למיחש להרהור ואע"ג דבקידושין דף פ' אמרינן דאפילו בשעת אבילות יליו מתגבר עליו והלבמה הכי כמבואר בי"ד סיון סנ"ב וכפי' שנ"ע פסק מקום שנהגו הנשים ללאת לפני המטה יולאים כ"ל דמשום הרהור לחוד לא חיישינן במקום לער אבל יחוד שהוא חמור אפילו במקום לער: מפני מה נענש אבנר. ואע"ג דבקופ"ב נגמר הדין איתא שרנו דין סנהדרין לפי שהרג לעשהאל י"ל כאמת כמו שפירש שעשהאל רודף היה ולא היה יכול להצילו באחד מאיבריו ומה שאמר יואב הפחת כדופן חמישית כיון ליה אין זה תירוץ נכון להמיתו דאולי שלא בכוונה נכנס בדופן החמישית שהשטן מקטרג בשעת הסכנה ועי"ל כיון שהיה רודף אחר אבנר עליו להרגו והכא כה"נג הטבס להרגו לך שוכל להצילו באחד מאיבריו כי לא כאמר אם יוכל להצילו בא' מאיבריו אלא כרודף אחר חבירו וכו'

לדוד ליכנס לבין הנשים שהיו אחרי המטה כדי לפייס שהרי ביציאתו חוץ לפלטרין מה שאינו יוצא למתו כבר היה הפיוס לכל ישראל על מיתת אבנר אלא ודאי שהנשים היו הולכות לפני המטה כדרך יהודה ולכן דוד היה מהלך אחר המטה לפייס ונ"ל שעדיין לא היה פיוס גמור כי כל העם לא ידעו משפט המלך שאינו יוצא אחר מת מפלטרין שלו: דרש רבא מאי דכתיב ויבא כל העם וגו' כתיב להכרות וגו'. וצריך לבאר מה הוקשה לרבא שאמר מ"ד שאם בא לדרוש הכתיב והקרי הול"ל כתיב להכרות וקרינן להברות ונראה שהוקשה לרבא כיון שדוד אינו מהמתאבלים על אבנר מהו ויבא כל העם להברות את דוד כי אין מברין אלא לקרוביו של מת שחייבים להתאבל עליו ועוד למה באו כל העם לענין ההבראה לכך בא לתרץ עם הקרי וכתיב דכתיב להכרות וקרינן להברות שמקודם קמו כל העם להכרותו וכשידעו האמת קמו כל העם הנצבים שם להברותו לחם שאינו מענין ההבראה אלא להאכילו שיהיה בריא כי לחם לבב אנוש יסעד: עיין מה שמפרש רש"י למחות בשאול בהריגת נוב עיר הכהנים אין לתמוה דלא פי' על שלא מיחה בשאול ברדפו אחרי דוד כפעם בפעם לפי ששאול היה מקנא בדוד על המלוכה שעתידה ליטול ממנו ולזה חשש אבנר שלא יהיו דבריו נשמעין אבל בהריגת נוב עיר הכהנים על ששאלו באורים ותומים לדוד ואין נשאלין אלא למלך וכפי הדין נשאלים למלך ולמי שהצבור צריך בו ודוד היה צריך הצבור בו ושאול אמר שוגו ודרשו חז"ל שוגו על הסנהדרין לידע אם חייבים מיתה וכולם אמרו שנשאלים למי שהצבור צריך בו ואילו מיחה אבנר בשאול שיעשה הדין שדנו בסנהדרין היה מוכרח לשמוע בקול מורים ולא נהרגו הכהנים בחרב לכך נהרג אבנר בחרב: ה"ק ידיך לא אסורות וכו'. עיין פי' רש"י ונראה דדריש ידיך לא היו כפותות כעבד לפני רבו אלא היית כאדם חשוב. ועוד ידיך לא היו אסורות
עיין בחידושי אגדות והיית יכול לקום בציבור להרוג את המכים לכהנים וכן הוא לך לרוץ ברגליך למונעם. ויש לדקדק למ"ד שלא מיחה אם כן איך הוא מקונן עליו כיון שהוא היה אומר בחטאו מת ונראה שהקינה היתה על שלא מת מיתת עצמו כדרך כל הארץ וז"ש הכמות נבל מיתת חרב הראויה לנבל המורד במלכות ימות אבנר בה: מ"מ נענש מפני ששהה מלכות בית דוד ומ"מ לא היה ראוי ליפול בחרב. אין זה אלא לפני בני עולה נפלת בעון הדור ויוסיפו כל העם לבכות עליו:

רבי יוסי אומר כל האמור בפרשת מלך מותר
שם ע"ב בו ר' יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כדי
דברים יז לאיים עליהם שנאמר °שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך וכן הי' רבי יהודה אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה רבי נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן שנא'
שם °ואמרת אשימה עלי מלך וגו' תניא רבי אליעזר אומר
ש"א ח זקנים שבדור כהוגן שאלו שנא' °תנה לנו מלך לשפטנו
שם אבל עמי הארץ שבהן קלקלו שנאמ' °והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו. תניא (אידך) רבי (יוסי) [יודא] אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה. ואיני יודע אי זה מהן תחלה כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה'
בעמלק הוי אומר להעמיד להם מלך תחלה ואין כסא
ד"ה א כט אלא מלך שנאמר °וישב שלמה על כסא ה' למלך ועדיין איני יודע אם להכרית זרעו של עמלק תחלה
דברים יב ואם לבנות בית הבחירה כשהוא אומר °והניח (ה') לכם מכל אויביכם וגומר והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה· וכן
שמואל ב ז בדוד הוא אומר °ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה'
שם הניח לו מסביב וכתיב °ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וגו':

בפרשת מלך. בספר שמואל (א ח) בניכם ובנותיכם יקח וכיוצא בהם: לא נאמרה. פרשה דשמואל אלא לאיים עליהם שתהא אימת מלכם עליהם אבל אינו מותר לעשות: ה"ג לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם ול"ג ליראם ולבהלם דהא לר"י יפה כוונו שהרי נצטוו ישראל על כך וה"ג בתוספתא: שלש מצות. נקט שלש הללו שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן כדמפרש לקמן בתחלה מלך ואחריה עמלק ואחריה בית הבחירה: בכניסתן לארץ. דבכולהו כתיב ירושה וישיבה וירשתה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך בעמלק כתיב והיה בהניח ה' וגו' ובבנין בית הבחירה כתיב ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והדר כתיב והיה המקום וגו': לא נאמרה פרשה זו. שום תשים עליך מלך משום מצוה אלא כנגד תרעומתם שגלוי לפניו שעתידין להתרעם על כך לומר והיינו גם אנחנו ככל הגוים [שנאמר] ואמרת אשימה עתידין אתם לומר כן: רבי נהוראי אומר כו'. ל"ג ליה בתוספתא ותדע שיבוש הוא דהא קיימא לן בעירובין דהוא רבי נחמיה הוא רבי נהוראי: עמי הארץ קלקלו. דאילו זקנים שאלו לשופטם ולרדות הסרבנים שבהם אבל עמי הארץ תלו עליו מלחמותיהם שאמרו ויצא לפנינו
גי' רש"ל ונלחם את מלחמותינו*:

תוספות מלך מותר וכו'. תימא למה נענש אחאב על נבות כיון שלא רצה למכור לו כרמו ועוד דבפרק הכונס לאן לדיר קאמר דדוד שאל אם היה יכול להחליף גדישים של שעורים מישראל לתת לפני בהמתו וי"ל דבפי' המלך כתיב יקח ונתן לעבדיו ולא לעצמו. ועי"ל דבחנם היה יכול ליקח אם היה רוצה אבל כששאל המלך שימכרו לו הרשות בידם לומר לא נמכור ועי"ל דנענש לפי ששאל הכרם לעשות ע"ז דכתיב יהיה לי לגן ירק כמו המתקדשים והמטהרים אל הגנות והנקדן תירץ דאינו מותר רק בשדות הרחוקים מן העיר דלא מעלי כ"כ אבל כרם נבות היה אצל היכל אחאב בשומרון ועוד י"ל דדוקא בשדה מקנה אבל שדה אחוזה מורשת מאבותיו לא כמו שהשיב נבות חלילה לי מתתי נחלת אבותי לך. ועי"ל דפרשת המלך לא נאמרה רק על מלך שמולך על כל ישראל ויהודה ומאת המקום ואחאב לא מלך על יהודה וגם לא היה מלך מאת המקום:

מהרש"א וכן היה ר"י אומר ג' מצות כו'. ר"ל וכן היה ר"י אומר כרבי יוסי דיפה כוונו לבקש להם מלך ולאפוקי מרבי נהוראי:

עיון יעקב

אבל לא בכא להרוג את הנרדף עצמו מותר להרגו ומחתרת יוכיח ול"ע ברמב"ם ועיין לקמן דף מ"ט: כל האמור בפ' מלך מלך מותר. וא"כ לפי דעת ר' יוסי אם כן ל"ל דמניית המלך לאו מצוה הוא דהא בסוף פ' מלך כתיב וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם לכם ולא יענה ה' אתכם ביום ההוא וא"כ איך יצוה ה' מצוה שאחא ע"י ליט קללה והכתיב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום משא"כ ר' יהודה דאמר מלך אסור בה ס"ל דמניית המלך הוא מצות עשה ואין כאן קללה כיון שמלך אסור בו א"כ ומדוקדק היטב לשון הש"ס דקאמר וכן היה ר' יהודה אומר שלש מצות נצטוו ישראל וכו' ועיין במהרש"א שמרחיק בזה אך לפי נוסחא שלפנינו דגרסינן בפנים תניא אידך ר' יוסי אומר ג' מצות וכו' משמע דגם ר' יוסי ס"ל דמניית המלך הוא מצות עשה ואולי הוא טעות הדפוס שהי' נדפס ר"ם ר"י וטעו המדפיסים והדפיסו ר' יוסי במקום ר' יהודה וכן מצאתי הגירסא לאחיה כ"ל פ' שופטים ובתוספות אי סיי ע"ו ע"ש: מלך מותר בו. עיין בתוספות שמקשים תימה למה נענש אחאב על נבות כיון שלא רצה למכור לו כרמו ועוד דבפ' הכונס לאן לדיר קאמר דדוד שאל אם יכול להחליף גדישים של שעורים לתת לפני בהמתו וכו' ע"ש כמה פירוצים ואפשר לומר עוד דבפ' שופטים בפ' מניית המלך כתיב והיה בשבתו על כסא מלכותו וגו' למען יאריך ימים על ממלכתו וגו' ואיתא במדרש ילקוט שם אם יעשה כל האמור בענין ובענינו כתיב ליראה את ה' לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החקים וגו' ולפי שאחאב רשע היה ולא עשה כל האמור בענין לכך היה אסור לו מה שנאמר בפ' מלך לכך נענש ודוד אף שקרא לנפשו חסיד מ"מ היה מתיירא אולי יגרום החטא כדאיתא בפ"ק דברכות דף ד' לכך שאל שאלתו בבית המדרש: הוי אומר להעמיד להם מלך תחלה. משמעות הש"ס דלא קמספק כלל אי לבנות בית המקדש תחלה קודם העמדת המלך לפי דמילתא דפשיטא דהעמדת המלך קודם בנין ב"ה וכדאיתא פ"ק דב"ב שאני בנין בהמ"ק דאי לאו מלכא לא מתבני לכן לא קא מספקא
רק

נהוראי שלא נלטוו ישראל כלל על כך מיהו קלא דחוק בפרש"י דלא נאמרה פרשה זו דקאמר רבי נהוראי היינו פרשת התורה שום תשים וגו' דלא הוי כעין לא נאמרה פרשה זו דקאמרי רבי יוסי ור' יודא דהיינו פרשת המלך בשמואל ולולא פרש"י היה נראה לומר דרבי נהוראי נמי דקאמר דלא נאמרה פרשה זו כו' אפרשת המלך קאמר דלא נאמרה אלא כנגד תרעומתן כגד בשמואל שאמרו שימה לנו מלך לשפטינו ככל הגוים דלא ה"ל לבקש מלך בשביל כך אלא כמ"ש בתורה ואמרת אשימה עלי מלך גו' שלא הזכיר שם דמשום שיהי' שופט אותם ישימו עליהם מלך דבלאו מלך נמי יוכל לצוות עליהם שופטים כמו שהיה שמואל שופט אותן בדין תורה ולא מלך הפורץ גדר לפעמים לדון בדת הנימוסית כמ"ש ככל הגוים ועלה קאמר רבי אליעזר דזקנים שבדור באלו כהוגן שלא אמרו אלא מלך לשפטנו דיש לפרשו בדין תורה אבל ע"ה קלקלו שאמרו ככל הגוים ושפטנו מלכנו דהיינו בדת נימוסית וקרא דקאמר וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו וגו' יש לסרס המקרא וירע הדבר בעיני שמואל אקרא דלעיל מיניה שאמרו מלך לשפטנו ככל הגוים דהיינו ע"ה שקלקלו אך כאשר אמרו הזקנים תנה לנו מלך לשפטנו ולא הזכירו ככל הגוים ויתפלל שמואל עליהם אל ה'. ובתוספות שלפנינו הוסיף בדברי ר"י אומר ג' מצות נצטוו כו' אם כן למה נענשו בימי שמואל אלא לפי שהקדימו על ידן ויש לפרש נמי דהכי קאמר לפי שהקדימו על ידן ובשבילן לשפטנו ככל הגוים ולא היה להם לבקש רק משום מצות השי"ת עליהן בכניסתן לארץ וכדי להכרית אח"כ זרעו של עמלק ואח"כ לבנות להשי"ת בית הבחירה ויותר נראה להגיה לפי שהקדימו על ידו ור"ל לפי שהקדימו לבקש הדבר ע"י שמואל שהיה שופט אותם וכאילו בו מאסו וכמ"ש וירע הדבר בעיני שמואל וגו' ויאמר ה' אל שמואל וגו' כי לא אותך מאסו כי אותי גו' ודו"ק: **ואין כסא אלא מלך שנאמר וישב וגו'.** כמה קראי כתיב בהו כסא המורה על המלכות ולא היו צריכין הא"ה לזה אלא דהכי קאמר ואין כסא הנזכר על מלכות שמים כי יד על כס יה אלא מלך ישראל כדכתיב וישב שלמה על כסא ה' למלך שאז היה הכסא. והשם שלם אחר שהניח ה' לדוד מסביב כמו שהביא בענין דהיינו אחר שהכרית זרעו של עמלק שנעשה הכסא והשם שלם כמ"ש בו על כסא ה' וגו' והא דמשמע לקמן והיה בהניח ה' לכם מכל אויביכם וגו' וקרא דדוד וה' הניח לו מסביב וגו' דהיינו מלחמה בעמלק והכרתה זרעו משום דהאי ליתא גופיה כתיב ביה והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך מסביב וגו' תמחה את זכר עמלק ויש לדקדק דהיכן מלינו בדוד שהכרית זרעו של עמלק ואפשר דהיינו דכתיב ביואב עד הכרית כל זכר באדום דהיינו בעמלק כדמוכח הסוגיא דפ' לא יחפור דא"ל דוד מ"ט עבדת הכי אמר ליה דכתיב את זכר עמלק וגו' אמר ליה והאנן זכר קרינן וכו'. ומה שיש לדקדק בזה תמצא בחידושים שם וק"ל:

הרי"ף זקנים שבדור שאלו כהוגן וכו'. קשה מאי איכא בין זקנים שאמרו תנה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים לעמי הארץ שאמרו והיינו אנחנו ככל הגוים ושפטנו ולענ"ד נראה שהזקנים שאלו שימה לנו מלך לשפטנו. ואח"כ אמרו ככל הגוים משמע לשפטנו משפט ישר על פי התורה ועמי הארץ אמרו והיינו ככל הגוים הרי שהיו רוצים להיות ככל הגוים בעבודתם

ואח"כ ושפטנו ע"פ נמוסם: ועדיין אינו יודע וכו'. אין לתמוה הרי סמוך לכם י"ה שהוא המלך כתוב הכרתת זרעו של עמלק ואם בית הבחירה היא תחלה היה לו להזכיר בית הבחירה סמוך למלך וי"ל איני יודע אם בית הבחירה תחלה קודם העמדת המלך:

הידושים הכא משמע דזקנים שאלו כהוגן. ורש"י על הפסוק אחרי שאלת זקנים כתיב וירע הדבר בעיני שמואל מפרש שם לפי שאמרו זקנים לשפטנו ככל הגוים ועיין בהרי"ף גם מה שפירש מהרש"א דלפום המקרא באמירת זקנים לא הזכירו ככל הגוים ע"ש אבל גמרא דהכא לא סבירא אלא פסוק אחר שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו. ונראה דאפשר מהרש"א והרי"ף לא עיינו היטב ברש"י דהכא דמפרש בלאות לשון עמי הארץ שקלקלו שאלו עליו מלחמותיהם שאמרו ויצא לפנינו ונלחם מלחמתינו ויותר נראה כי דייק שפיר השינוי לשון דבזקנים כתיב שימה לנו תנה לנו וגם כתוב מלך לשפטנו אבל בעמי הארץ כתיב מלך יהיה עלינו ושפטנו מלכנו אלא בשעה שאמרו הזקנים עדיין לא אמר פרשת המלך ובודאי היה כוונתם באמרם שימה לנו מלך לשפטינו להיות שופט אותם בדין תורה אבל בעמי הארץ אחר שאמר שמואל להם פרשת המלך וזה יהיה משפט המלך אשר ימלוך עליכם את בניכם יקח וגו' אמרו מלך יהיה עלינו ושפטנו מלכנו וכוונתם היה שיעשה עליהם כמשפט המלך ולכך שיימו ויצא לפנינו ונלחם מלחמותינו ודו"ק:

אמר ריש לקיש בתחלה מלך שלמה על העליונים שנאמר °וישב שלמה על כסא ה' ולבסוף מלך על התחתונים שנאמר °כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה רב ושמואל חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם וח"א תפסח ועזה בהדי הדדי הוו יתבי וכשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו ולבסוף לא מלך אלא על ישראל שנא' °אני קהלת הייתי מלך על ישראל וגו' ולבסוף לא מלך אלא על ירושלים שנאמר דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים ולבסוף לא מלך אלא על מטתו שנא' °הנה מטתו שלשלמה וגו' ולבסוף לא מלך אלא על מקלו שנאמר (°מה יתרון לאדם בכל עמלו וגו' וכתיב °זה) [וזה] היה חלקי מכל עמלי רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר גונדו הדר או לא הדר רב ושמואל חד אמר הדר וחד אמר לא הדר. מאן דאמר לא הדר מלך והדיוט ומאן דאמר הדר מלך והדיוט ומלך:

בתחלה. קודם שחטא שלמה בנשים נכריות מלך על עליונים: **וכשם שמלך על תפסח ועזה כך מלך על כל העולם כולו.** והכי קאמר קרא כי הוא רודה בכל עבר הנהר כמתפסח עד עזה: **על מקלו.** שהשליכו אשמדאי מכסאו כדאמרינן במסכת גיטין: **גונדו.** טליתו ובטהרות פירש רב האי הוא מקידה של חרס (וגורס) [ודומה לו] חד אמר קודו וחד אמר מקלו והוא מקידה ששותה בה מים: **מלך והדיוט.** ושוב לא חזר למלכותו:

מהרש"א וחד אמר תפסח ועזה כו'. וע"כ דלאו כמשמעו קאמר דהא רודה בכל עבר הנהר כתיב דהוי טפי אלא דהכי קאמר דכשם שמלך על תפסח כו' והא דנקט לה קרא בכה"ג כשם שמלך כו' ולא הוזכר ב' מקומות שהיה אחד בסוף עולם מלד זה והב' מלד אחר בסוף עולם י"ל דנקט אלו ב' מקומות שהיו מפורסמים ממשלתו עליהם ועי"ל דבשני מקומות בשני קצות העולם לא נכלל ביה רק האורך של עולם ולא הרוחב של עולם וכן יש לפרש

עיון יעקב

רק באיך: **בתחלה** מלך שלמה על העליונים. ואפשר לומר דמה"ט אמר שלמה בקהלת שבע הבלים כנגד שבע מדרגות שהיה לו א' בתחלה קודם שנגלה וב' שמלך על העליונים והתחתונים ג' שמלך על התחתונים ד' שמלך על ישראל ה' על ירושלים הו' על מטתו בז' על מקלו ועיין ברבה ריש קהלת: **ולבסוף** על מקלו. כלומר שנשאר לו מקלו: מע"ג שבע מושלים לרדות את העם כמקל לקיים מקרא שכתוב לא יסור שבט מיהודה כינו דדרשינן אלו ראשי גליות שרודין את העם במקל כדאיתא בהוריות ועיין לעיל ריש מכילתין וע"ד

לפרש גבי מהודו ועד כוש בפ״ק דמגילה ודו״ק: ולבסוף על מטתו
כו׳. משמע שלא היה מושל אז רק על מטתו שנטרד ממלכותו ואם
כן קיפא דקרא ששים גבורים סביב וגו׳ לא יתפרש שפיר אבל בפי׳
מי שאמרו מפורש דהאי קרא הכי מטתו שלשלמה וגו׳ בתר דהדר
למלכותו כתיב ומתמנת ביעתותא דאשמדאי הוליך לפי׳ גבורים סביב
לה וגומר. ואפשר דהתם היינו למ״ד דהדר למלכותו דמייתי ליה כוני
התם אבל הכא הוליך למימר הכי למ״ד דלא חזר למלכותו קודם
שנטרד לגמרי כאמר האי קרא אף שנטרד מכמאן לא נטרד עדיין
ממטתו וכל הצריך למטתו משום ביעותא דהיינו ששים גבורים עד
אחר כך שנטרד לגמרי שאמר זה היה חלקי וגו׳: ה״א מקלו. דדרך
הכתוב לומר כן על מי שיש לו דבר מועט כמ״ש יעקב במקלי עברתי
את הירדן הזה יעתה וגו׳ ומ״ד גונדו וכו׳ דודאי יעקב לא היה לו
טלית ובגד תפארת לפי שלקח ממנו אליפז כל אשר לו כמ״ש בענין
שבקש יעקב על הדבר וכתן לי לחם לאכול ובגד וגו׳ אבל שלמה
כשנטרד ממלכותו ע״י אשמדאי ודאי בבגדיו נטרד ושפיר קאמר אז
על טליתו שנשאר עליו וזה היה חלקי וגו׳ וק״ל:

שם [פיסקא] ופורץ לעשות לו דרך. ת״ר אוצרות מלכים
אל מלך ושאר ביזה שבוזזין מחצה למלך
ומחצה לעם א״ל אביי לרב דימי ואמרי לה לרב אחא
בשלמא אוצרות מלכים למלך אורחא דמלתא אלא
שאר ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם מנ״ל
דכתיב °וימשחו לה׳ לנגיד ולצדוק מקיש נגיד לצדוק יד כא / ד״ה ה כט
מה צדוק מחצה לו ומחצה לאחיו אף נגיד מחצה לו
ומחצה לאחיו וצדוק גופיה מנלן דתניא רבי אומר
°והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו: ויקרא כד

וימשחו אותו. בשלמה כתיב: והיתה לאהרן ולבניו. בלחם
הפנים כתיב:

אמר הבונה את העם נושאים במשא מלך גם המלך עמום יום יום ומהנהגת העם
להנן בעדם מכל רע כרכתיב ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את
מלחמותינו ולא״כ מן הראוי שיבאו לידו הון ועושר ולא יחסור לו כסף וזהב וסגולת
מלכים כדי הצורך וגם הוא יכניס כצדק ונמח. וזה אומרם אוצרות מלכים למלך ושאר
ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם. ז״ש שלמה תועבות מלכים עשות רשע כי
בצדקה יכון כסא דבר מתועב הוא למלכים שירשיעו נגד עמם מאחר, שבצדקה שנוהגים
להם העם ומעולים מלאי לביתם יכון כסא מלכותם ויתקיים:

כה לא ירבה לו נשים על י״ח מנ״ל שנאמר °ויולדו לדוד ש״ב ג
בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחי נועם
היזרעאלית ומשנהו כלאב לאביגיל וגומר והשלישי
אבשלום בן מעכה וגו׳ והרביעי אדוניה בן חגית והחמישי
שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה אשת דוד
אלה ילדו לדוד בחברון וכתיב °ואם מעט ואוסיפה שם יב
לך כהנה וכהנה כהנה שית וכהנה שית הוו להו תמני
סרי והא הות מיכל אמר רב עגלה זו מיכל ולמה נקרא
שמה עגלה שחביבה עליו כעגלה וכן הוא אומר

°לולי חרשתם בעגלתי וגו׳ ומי הוו למיכל בני והכתיב שופטים יד
°ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה אמר ש״ב ו
רב חסדא עד יום מותה לא היה לה ביום מותה היה
לה מכדי בנים היכא קא חשיב להו בחברון ואילו מעשי
דמיכל בירושלים הוה דכתיב °ומיכל בת שאול נשקפה שם
בעד החלון ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה׳
ותבז לו בלבה וא״ר יהודה ואי תימא רב יוסף שקלתה
מיכל למיטרפסה אלא אימא עד אותו מעשה היה לה
מכאן ואילך לא היה לה והכתיב °ויקח דוד עוד שם ה
פילגשים ונשים בירושלים למלויי שמונה עשר. מאי
נשים ומאי פילגשים אמר רב יהודה אמר רב נשים
בכתובה ובקדושין פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין
א״ר יהודה אמר רב ת׳ ילדים הי׳ לו לדוד וכולן בני ס״פ נגמר הדין יוצ״ס
יפת תואר הין ומגדלי בלורית היו וכולן יושבים בקרנות כמהרש״א
של זהב ומהלכים בראשי גייסות היו והם בעלי אגרופין
של בית דוד א״ר יהודה [אמר רב] תמר בת יפת תואר
היתה שנאמר °דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך ש״ב יג / עי׳ כה״ס
ואי ס״ד בת נשואים היא אחתיה מי הוה שריא ליה
אלא ש״מ בת יפת תואר הית׳. °ולאמנון רע ושמו יונדב שם
בן שמעה אחי דוד (והיה) [ויונדב] איש חכם וגומר
א״ר יהודה אמר רב איש חכם לרשעה °ויאמר לו שם
מדוע אתה ככה דל בן המלך וגומר ויאמר לו יונדב
שכב על משכבך והתחל וגומר ועשתה לעיני את
הבריה גומר ותקח את המשרת ותצוק לפניו אמר רב
יהודה אמר רב שעשתה לו מיני טיגון וישנאה אמנון
שנאה גדולה מ״ט אמר רב יצחק נימא נקשרה לו
ועשאתו כרות שפכה וכי נקשרה לו איהי מאי עבדה
אלא אימא קשרה לו נימא ועשאתו כרות שפכה איני
והא דריש רבא מ״ד °ויצא לך שם בגוים ביפיך שאין יחז׳ טז
להם לבנות ישראל לא שער בית השחי ולא שער
בית הערוה. שאני תמר דבת יפת תואר הואי °ותקח ש״ב יג
תמר אפר על ראשה וכתונת הפסים אשר עליה קרעה
תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה גדר גדול גדרה תמר
באותה שעה אמרו אם לבנות מלכים כך לבנות
הדיוטות עאכ״ו אם לצנועות כך לפרוצות עאכ״ו אמר
רב יהוד׳ א״ר באות׳ שעה גזרו *על היחוד ועל הפנויה: שם ע ב

חרשתם בעגלתי. שמשון קרי לה לאשתו כשהגידה להם חידותיו:
ואמר רב שקלה מיכל למטרפסה. זה היה פרעון
אשלא מה שנכתב בלדו לא היה לה ולד: אלא מההוא מעשה
ואילך לא היה לה. אבל מקמי הכי איכא למימר דהיה לה:
והא כתיב ויקח דוד עוד. אלמא מוצא הוו ליה נשים: יפת
תואר. הנשבית במלחמה כדכתיב ורא״ית בשביה: תמר. אחות
אבשלום:

עיון יעקב

מ״ד גומדו י״ל הכורא שלו שהיה מוטל עליו כמו ונוגדו דיליה: לא ירבה לו נשים על י״ח. אבר דומספר י״ח מכוון כדי שלא יהא זיווגו דלמטה יותר מזיווג שמזווגים ומיחדים
כנסת ישראל לאביהם שבשמים י״ח פעמים ע״י י״ח ברכות שיתפללין בכל יום כידוע ליודעי ח״ן ולפ״ע בכיכות פ׳ תפלת השחר גבי שני י״ח כנגד מי: כהנה וכהנה. והא דנסת
מספלה ששה בלאי רשיון מהכבא היינו משום דכל אחד רשאי ליטול ד׳ נשים כדי שיגיע עונה בחודש כדאיתא בפרק החולץ דף מ״ד ולכתיב לא ירבה מש״ע רק מוטע ומפסת
מוטע תפסת הוא רק ששים: אלא אימא עד אותה מעשה היה לה. ומקיים בה מקרא שכתוב ונקפה ונגרעה זרע וזו הואיל ונקפדה עם פלטי בכנע׳ שניהם כבחורים שלא טעמו
טעם ביאה לכך כודאי זכתה לבנים אלא שהו״כ נענשה שמכאן ואילך לא היה לה: פילגשים. בלא כתובה ובלא קדושין ונקראים פילגשים ע״ש בהם פלגי נשים: ואם״ד בת
נשואים היא אחתיה מי הוה שריא ליה. אין זה מוכרח כל כך דליוא היא אמרה כן כדי לדחותו מעליה כיון שהוא לא חש לאיסור ערוה ולאפר דקרא דישיבו לו יוה״כ שבנת
נפש ועיין לקמן סוף בן סורר ומורה: אמר ר״י אמר רב איש חכם לרשע. נראה דהרגים בזה כיון שעלתו היה בענין הצ״ת והמוצא בזמנו. אינו מוצא עד שכנם בו רוח שטות
כדאיתא.

אבשלום בת יפת תואר היתה קודם שנתגיירה בלב שלם מעכה אמו ילדה לו לדוד את תמר והיתה אצלו בתורת יפת תואר (ובתוספות האריכו כאן אם מותר לבא על יפת תואר ביאה ראשונה במלחמה אי לא ואין צריך להאריך) : ועתה דבר נא וגומר. יונדב מנשיב ליה עלה לאמנון : מי הוה שריא ליה. אלא שמע מינה עדיין לא נתגיירה אמה כשילדתה ותמר ולד שפחה ונכרית מישראל אין לו קורבת אב במסכת יבמות : התהל. עשה עצמך כחולה : הבריה. מאכל : טיגון. פריי"ט : שלא היה להם לבנות ישראל. קודם שחטאו וגבהו בנות ציון : לא שער בית השחי. תחת אצילי זרועותיהם : גדרה תמר. בדמעתה וזעקתה וכהגה עצמה בבזיון נשאו בשאר נשים קל וחומר בעצמן מה בבנות מלכים אירע קלקול זה בהדיוטות על אחת כמה וכמה : על היהוד. דאשת איש ועל הפנויה :

מהרש"א והא הואי מיכל כו'. אין לפרש דהאי דקאמר לא ילדה לו נשים פריך והא הואי מיכל דומיא דפריך בתר הכי הכתיב ויקח דוד עוד נשים וגו' דהא ודאי בחדא אחת במיכל ידע המקשה נמי למימר דלמלויי י"ח הואי אלא דלקמן גבי ויקח דוד עוד פילגשים ונשים פריך לה דמשמע פילגשים ונשים הרבה הוו ולא אסיק אדעתיה למימר דלא הוו רק למילויי אלא דכראה לפרש דאגופה דקרא פריך הכא דחשיב דשם נשים הוו ליה בחברון והא הואי נמי מיכל דבאת אליו כבר בחברון קודם שבא לירושלים ובהכי ניחא דלא פריך ליה מבת שבע דודאי אסיק אדעתיה בה דלמלויי י"ח הוה ולא חשיב לה בחברון דלא נשאה עד שבא לירושלים וק"ל : שקלתה מיכל למטרפסה וכו'. בלאו הכי מגופא דקרא נמי מוכח דלאו ביום מותה מיכל יתרעם לעגלה דיום מותה אחר שהיה דוד בירושלים הוה ויתרעם מיכל כבר בחברון אלא להחזיק הקושיא פריך מהא דשקלה מיכל למטרפסה משמע דנענשה בהאי עגלה מאותו מעשה ולא נולד לה ולד בהאי עגלה מאותו מעשה אף ביום מותה ודו"ק : תמר בת יפת תואר וכו'. פירשו בתוספות למאן דאמר דאף ביאה ראשונה אסור במלחמה לא היתה תמר בת דוד שאמה היתה כבר מעוברת כו' ע"ש לא ניחא להו לפרש שכבר הולידה אמה את תמר קודם שבאתה למלחמה דאם כן לא מקרי לה בנות מלכים דכיון שנולדה כבר לא גידלה בחיקו של דוד : ויונדב איש חכם כו' איש חכם לרשעה וכו'. מלת חכם נאמר בכל מקום המחכים בדעתו בדבר שאין אחר כל העם יורדין לסוף דעתו אך על הרוב נאמר במחכים לטובה בשום חכמה ומש"כ הכא לא מצינו ביונדב בזה שום חכמה להטיב אך להרע ידע : וישנאה גו' ברות שפכה וכו'. ועל זה אמרו בפרקי אבות כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה זו אהבת אמנון ותמר וכו' לפי שהיה תלויה האהבה בדבר דהיינו בזנות ובכילוף בטל הדבר ממש שנעשה כרות שפכה בטלה האהבה וחש"ה גדולה השנאה אשר שנאה שהיה לעולם על ידי שנעשה כרות שפכה מאהבה אשר אהבה שלא היתה רק לאותו שעה : שער בית השחי וכו'. מה שנדחק מהרש"ל בזה לפרש שהיה להן שערות מעט מזעיר שלא היו כמאוסות לתשמיש וכו' ולאחר בגבהו בנות ציון נתרבה וכו' עכ"ל עיין שם אין זה מוכרח אלא שלא היה להן על ידי גלוח ומה שהקשה דאם כן מאי קושיא מתמר הלא מסתמא הבתולות לא גילחו וקי"ל לא ידעתי מכין לו לומר שמשום תשמיש היו מגלחות שלא יהיו כמאוסות דאימא דבפנויה נמי דליכא משום תשמיש משום יפוי היו מגלחים תדע דשער בית השחי ע"כ לאו משום יפוי תשמיש הוא והשתא בתולות בית ישראל גלחו עצמן בין בבית השחי ובין בבית הערוה משום יפוי כמ"ש ויצא לך שם בגוים ביפיך :

הרי"ף מהרש"א שקלתה מיכל למטרפסה וכו'. וי"ל דה"א שבשעת מיתתה שילדה היתה מיכל בחברון ואע"פ כשהיה דוד בחברון לא נולד עד לאחר שהיה בירושלים מ"מ מנאו הכתוב בכלל הילודים מפני שנולדה בחברון לכך פריך מהא דשקלה למיטרפסה וכו' :

ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך אמר כט סס
רב יהודה אמר רב מלמד שבקש להולמו מ"א א
ולא הולמתו °ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצי' מ"א א
לפניו מאי רבותא אמר רב יהודה אמר רב כלן נטולי פי' כל הגלמים
טחול וחקוקי כפות רגלים היו : ועי"ש במהרש"א

שבקש להולמו ולא הולמתו. (ויעש לו רכב ופרשים) ששם בראשו כתר מלכות ולא הולמתו לפי שהיה שרביט של זהב בתוך תגלה מדופן לדופן ואינה מתישבת בראשו אלא למי שיש לו חריץ בראשו והיא עדות לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינה הולמתו : מאי רבותיה. ברצים חמשים איש (מאי רבותיה) לבן מלך. נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלים. נטולי טחול ע"י סם שהטחול מכביד על האדם וחקוקי כפות הרגלים אין בשר בפרקותיהם ורצים על הקוצים ועל הברקנים ואינן ניזוקין :

רב יהודה רמי כתיב °ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות ל סס
סוסים למרכבתו וכתיב °ויהי לשלמה ארבעת מ"א ה
אלפים ארוות סוסים הא כיצד אם מ' אלף איצטבלאות ד"ה ב ט
היו כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים ארוות ואם
ארבעת אלפים איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו
ארבעים אלף ארוות. ר' יצחק רמי כתיב °אין כסף נחשב סס
בימי שלמה למאומה וכתיב °ויתן (שלמה) [המלך] את מ"א
הכסף בירושלים כאבנים לא קשיא כאן קודם שנשא
שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת
פרעה א"ר יצחק בשעה שנשא שלמה את בת פרעה
ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שירטון ועליו נבנה
כרך גדול שברומי :

איצטבלאות. בית גדול למאכל הסוסים : ארוות. הבדלה בין סורה לסורה על פני הבית : כאבנים. חשיב מיהא פורתא :

כל

עיון יעקב

בראי' בשבועות דף ב' ובא"כ איך קורא אותו איש חכם לה"ק איש חכם לרשעה: אר"י אמר רב מלמד שבקש להולמו. עי' במהרש"א פי' כל הגלמים ועי"ל דגלמוד מדלא כתיב להיפך ויעש לו רכב ופרשים ואח"כ יתנשא לומר אני אמלוך כמו דכתיב גבי אבשלום אלא ודאי שמתנשא בשביל דבר אחר שבקש להולמו: מאי רבותא גבי אבשלום בשמואל ב' סי' ט"ו ג"כ כתיב הכי, ולא קמקשה הש"ס מזה דבותא"ל דעיקר הקושיי היא מה הרבותא הלא אבשלום ג"כ עשה כן אכן בפירש"י שם פי' כן בתרוייהו ואפשר דגם ש"ס דידן מקשה כן אמאי פסוקי' רק לפי דמירי' כאן מענין אדוני' ודרך הגלה שמונתי לפרש הפסוק בחמשים איש רצים לפניו בהשתדלות המלוכה: ונעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנה כרך גדול שברומי. ואמרי' בס"ד. דמענים בישראל נתקללו כאשר ינוד הקנה מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובים ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו ואין מזיזין אותו ממקומו

מהרש"א כל אחד ואחד היו בו ארבעת אלפים. ושמעי' והנהו קראי דעבר שלמה אולא ירבה לו סוסים דרבוי סוסים כל כך א"א שהיו לריכים כולם לרכבו ופרשיו שלא היו בהם כווה סוסים בטלנים ועבר על כל סוס וסוס כדאמרינן לעיל וכ"ה בירושלמי אהכי קראי בטלנים היו וק"ל: **כאן קודם כו'.** דכ"ז שלא נשא בת פרעה והיה עוסק בחכמת התורה לא היה הכסף נחשב למאומה כמ"ש שלמה וקנות בינה מכסף נבחר אבל משנשא בת פרעה מיעט בחכמה וריבה בסעודתו ותענוגי עה"ז כדאיתא פרק בן סורר ומורה היה הכסף נחשב וק"ל: **בשעה שנשא כו'.** כי זה היה תחלת עבירה לע"ז בירושלים כדאמרינן פרק במה בהמה שהכניסה לו אלף כלי זמרים ואמרה לו כך עובדים ע"ז פלוני וזה היה תחלת החורבן כמ"ש פן יפתה לבבכם וגו' ואבדתם מהרה ולכך בו ביום נעץ קנה כו' כי היה תחלת ישובו של רומי כמ"ש בלא נתמלא לור אלא מחורבנה של ירושלים והיה זה ע"י גבריאל כי בידו ניתן גחלי אש לשרוף ירושלים כדאמרינן פרק י"ה ולזה ניתן בידו ג"כ ישוב של רומי שהיה מחורבנה של ירושלים וכמו שהיה שם גבריאל חם וליכן הגחלים י"ל ג"כ שהיה חם ולא נעץ רק קנה א' אבל מאליו העלה שירטון ויש לפרש שנעץ קנה לרמוז על מלכות רומי שנאמר עליו גער חית קנה ע"ש שנמשלו כחזיר יער ה"ע בין הקנים ועל זה התפלל דוד גער חית קנה גער רומי שחיותה במקום קנה שנעץ גבריאל בים וק"ל:

לא שם **וא"ר** יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי התורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמם ונכשל כהן גדול
דברים י"ז העולם כתיב °לא ירבה לו נשים אמר שלמה אני ארבה
מ"א י"א ולא אסור. וכתיב °ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את
דברים י"ז לבבו. וכתיב °ולא ירבה לו סוסים ואמר שלמה אני ארבה
מ"א ולא אשיב וכתיב °ותצא מרכבה ממצרים בשש וגו':

לא נתגלו טעמי תורה. כגון למה נאסרה לבישת שעטנז ואכילת חזיר וכיולא בהן:

מהרש"א לא נתגלו טעמי וכו'. נראה מה שנגלו טעם ב' מלות אלו יותר מכל שאר מלות שבתורה לפי שטעם כל אחד מהב' מלות אלו היא בעלמה ג"כ מלוה שטעם לא ירבה לו סוסים מפני שלא ישוב מלרימה שהטעם היא בעלמה מלוה שלא ישוב שם אף בלי הרבות סוס וכן בלא ירבה לו נשים שטעמו ולא יסור לבבו שהוא בעלמו מלוה שאפי' אחת והיא מסירה לבו אסור שיאהבנה כדאמרינן לעיל ואמר שאמר שלמה אני ארבה. ולא אסור וכתיב ויהי לעת זקנת שלמה גו' על פי מה שאמרו בסוף קינין זקני ע"ה כל זמן שמזקינין דעתן מטורפת שנאמר ודעת זקנים יקח אבל זקני תורה כל זמן שמזקינין דעתן מתיישבת כו' שנאמר בישישים חכמה וגו' וז"ש שסמך שלמה על חכמתו בזה ומי חכם לב כמוהו בתורה אעפ"כ נשיו הטו לבבו מחכמות התורה בזקנתו ונעשה כזקני ע"ה שמטפשין וכן בלא ירבה לו סוסים שסמך על חכמתו שיכול להרבות סוסים ממקום אחר ולא ישוב מלרימה וכתיב ותצא המרכבה ממלרים דאף מרכבה שלו היתה באיסור ממלרים וק"ל:

משנה מלך כותב לו ספר תורה לשמו יוצא למלחמה לב שם
והוא עמו נכנס והוא עמו יושב בדין והוא
עמו מיסב והוא כנגדו שנאמר °והיתה עמו וקרא בו כל דברים י"ז
ימי חייו: **גמ'** (אמר רבי אבא) אמר (רבא) [רבה] אף
ע"פ שהניחו לו לאדם אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו
שנאמר °ועתה כתבו לכם את השירה. איתיביה אביי שם לא
וכותב לו ס"ת לשמו (ובלבד) שלא יתנאה בשל (אבותיו)
[אחרים]. מלך אין הדיוט לא לא צריכא אלא לשתי
תורות כדתניא וכתב לו את משנה וגו' כותב לשמו שתי
תורות אחת שהיתה יוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת
לו בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו (עושה אותה יש"ל מ"ז
כמין קמיע ותולה בזרועו שנא' °שויתי ה' לנגדי תמיד ע' בח"ה תהלים ט"ז
כי מימיני בל אמוט) אינו נכנס בה לבית המרחץ ולא
לבית הכסא שנאמר °והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי דברים י"ז
לקרות בו:

לשתי תורות. הא דשאני מלך מהדיוט דאילו היה הדיוט סגי ליה בחדא ומלך בעי תרתי: **משנה.** שתים במשמע:

אמר מר זוטרא ואי תימא מר עוקבא בתחילה ניתנה לג שם
תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקדש חזרה
וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי
בירו להן ישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו
להדיוטות כתב עברית ולשון ארמית מאן הדיוטות אמר
רב חסדא כותאי מאי כתב עברית אמר רב חסדא כתב
ליבונאה. תניא ר' יוסי אומר ראוי היה עזרא שתנתן
תורה על ידו לישראל אלמלא (לא) קדמו משה במשה
הוא אומר °ומשה עלה אל האלהים בעזרא הוא אומר שמות י"ט
הוא עזרא עלה מבבל מה עלייה האמור כאן תורה אף
עלייה האמור להלן תורה במשה אומר °ואותי צוה ה' דברים ד
בעת ההיא ללמד אתכם חוקים ומשפטים בעזרא הוא
אומר °כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' (אלהיו) עזרא ז
ולעשות וללמד לישראל חוק ומשפט ואע"פ שלא נתנה
התורה על ידו נשתנה ע"י הכתב שנא' * °וכתב הנשתוון כתוב יף כב עזרא ד

עיון יעקב

ממקומו כך רומי אינו זז ממקומו עד שאמרו אומה החריבה אם מלאה זו חרבה זו כשחרבה ישראל בגולה כקנה שם הוא מקור ויסוד של רומי: **שהרי** שתי מקראות נתגלו טעמן ונכשל בהן גדול העולם. ואין להקשות שהרי בכסף וזהב לא ירבה לו שלא נתגלה הטעם אפ"ה נכשל בהן שלמה כדאיתא במדרשות ואולי י"ל לש"ס דידן דבכסף וזהב לא נכשל כיון שלא כנס לאוצרות כדכתיב לא ירבה לו משמע לאוצרות דוקא והוא נתן בירושלים כאבנים ולא היה נחשב לו למאומה ועי"ל כיון שנכשל בשני עבירות אלו שהרבה נשים וסוסים אם כן היה צריך להרבה כסף וזהב כדי ליתן לחיילותיו כי עבירה גוררת עבירה ועוד יש לומר דמדקדק הש"ס לומר שהרי שתי מקראות ולא קאמר שתי מלות לפי שבפסוק אחד נאמר לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו כסף וזהב ויש לומר ולא יסורו לבבו קאי גם אכסף וזהב שלאחריו וכדכתיב כסף וזהב הרביתי להם וזהב עשו לבעל ולי הקשה לה דא"כ קאמר מטעם זה לא נתגלו טעמי תו"ה שהרי בשוחד נתגלה הטעם דכתיב כי השוחד יעור וי"ל שכבר תיקן זה הש"ס בכתובות דף ק"ה ובפירוש רש"י בחומש לא תקח בוחר אפילו לשפוט לדק כי מקבל שוחד מגנו אי אפשר שלא יטה לבו להפך בזכותו: **כותב** לו ס"ת לשמו. אע"ג דכתיב וכתב לו את משנה התורה הזאת דמשמע רק משנה תורה יש לכתוב לו י"ל דעל כרחיך על כל התורה קאי כדאיתא בספרי מדכתיב לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החוקים האלה והא דכתיב משנה תורה היינו לבני תורות או בכתב העשוי להשתנות לכל חד מ"ד כדאית ליה כמבואר בקיווץ פלוגתא דתנאי: **שנאמר** ועתה כתבו לכם את השירה הזאת. וליכא למימר השירה להוד דהא אסור לכתוב התורה פרשיות וכ"כ הרמב"ם פ"ז מה' ס"ת והא דקאמר בנדרים דף ל"ח השירה לחודי' ל"ל דאתי' כמ"ד בגיטין תורה מגילה מגילה ניתנה דמותר לכתוב פרשיות פרשיות: **אינו** נכנס בה לבית המרחץ וכו' עד מקום הראוי לקרות בו. ק"ק לפמ"ש הרמב"ם פ"י מהל' ס"ת וכן פסק בי"ד סימן רפ"ב סעיף ד' משמע דמותר לאחוז הס"ת תוך ד' אמות של בה"כ אע"ג דאסור לקרות בו וכאן משמע דכל שאין ראוי לקרות בו אין נכנס בו וצ"ע: **נשתנה** הכתב על ידו. וכבר אמרינן במנחות הכותב ס"ת כאילו קבלם מהר,

דניאל ה •כתוב ארמית ומתורגם ארמית וכתיב °לא כהלין כתבא למיקרי ופשרא להודעא למלכא (מלמד שבאותו היום
דברים יז ניתן) [וכתיב] °וכתב את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות למה נקראת אשורית שעלה עמהם מאשור. תניא רבי אומר בכתב זה ניתנה תורה לישראל כיון שחטאו נהפך להן לרועץ כיון שחזרו בהם החזירו
זכריה ט להן שנא' °שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך למה נקרא שמה אשורית שמאושרת בכתב ר' שמעון [בן אלעזר] אומר משום ר' אלעזר בן פרטא שאמר משום רבי אלעזר המודעי כתב זה לא
שמות כז נשתנה כל עיקר שנאמר °ווי העמודים מה עמודים לא
אסתר ח נשתנו אף ווים לא נשתנו ואומר °ואל היהודים ככתבם וכלשונם מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה אלא מה אני מקיים את משנה התורה הזאת לשתי תורות אחת שיוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאת ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה לו בזרועו שנא' °שויתי ה' לנגדי תמיד ואידך האי שויתי מאי דריש ביה ההוא מיבעי ליה לכדרב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא המתפלל צריך
תהלים טז שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנא' שויתי ה' לנגדי תמיד לרבי שמעון דאמר כתב זה לא נשתנה מאי לא כהלין כתבא למקרי אמר רב בגימטריא איכתב להון יט"ת יט"ת אק"ך פונחמ"ט מאי פריש להו מנא מנא תקל ופרסין מנא מנא אלהא מלכותך והשלמה לך תקל תקלתא במאזניא והשתכחת חסיר. ופרסין פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס. ושמואל אמר ממתו"ם
צ' כת"ס נגקפ"י אאל"רן ור' יוחנן אמר אנ"ם לק"ת ניסר"פי.
רב אשי אמר נמ"א נמ"א קתי"ל פורסי"ן:

כתב עברי. של בני עבר הנהר: ליבונאה. אותיות גדולות כעין אותן שכותבין בקמיעות ומזוזות: וכתב הנשתוון. כתב שנשתנה והאי קרא בעזרא כתיב שהיו כותבין בימיו כתב משונה שנשתנה ע"י מלאך שכתב [מנא] מנא תקל ופרסין בימי דניאל כתב ארמי ולשון ארמי ואומר לא כהלין כתבא למקרי (דכיון שמעלו) לא היו יכולין לקרות כתב שכתב המלאך בימי בלשצר והיו שם יהודים הרבה שמע מינה נשתנה להם אותו כתב באותו היום: את משנה התורה. כמו לכו משה רבינו שכתב שבימיו עתיד להשתנות (מן אשורית) [מן עברית לאשורית] שכתן להם בימי דניאל ובא עזרא וכתב בו את התורה בכתב אשורית: בכתב זה כו'. בימי משה ולמה לא כהלין כתבא למיקרי דכיון שחטאו בבית ראשון ובזו את התורה: נהפך להם לרועץ. לשון תרעץ אויב ששכחוהו: שובו לבצרון. לעיר מבצר שלכם לירושלים ואבית שני קא מתנבא: גם היום מגיד משנה. מה ששכחת את משנה התורה הזאת: אשיב לך. אחזיר לך מה ששכחת את משנה התורה הזאת: ווי העמודים. יתדות כסף שעשויין כאונקליות וקבועים בעמודים שבהם תוחבין גלאות קלעי החצר והמסך וכל אונקלאות דומין לווין אלמא בימי משה עשויין הווין כעין שלנו: והעמודים לא נשתנו [ל"ג לה בתוספתא]: הכי גרסינן בתוספתא מה לשונם לא נשתנה דהא ד"ה בלשון הקודש (ככתבה) [כאמרה] ועדיין בלשון הקודש היא:

כמו קמיע. קטנה בכתב דק שהיא קלה לשאת: שויתי ה' לנגדי. סיפיה דקרא כי מימיני בל אמוט דוד המלך על שם ספר תורה שבזרועו אמר: לא נשתנה. כל עיקר משמע לא (נשתנה) [נשתכח] מהם כלל דהא עליה דרבי אתא לאיפלוגי ומאי לא כהלין כתבא למקרי: יט"ת. בא"ת ב"ש [; יב"א] מניח את זו וכותב מה שגלדה במקום מ"ם כותב יו"ד הסמוכה לה במקום כו"ן כותב ט"ת ובמקום אל"ף כותב ת"ו: ופרסין. שתי פריסות משמע וזו היא פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס: ממתום נגקפי אאלרן. עשאן שלש תיבות של חמש אותיות לירף אותיות הראשונות של כל תיבה ועשאן תיבה אחת ואח"כ לירף השניות וכן מן השלישים: ע"כ פירש"י ז"ל ובריש מסכת מגילה האריכו בזה הענין:

מהרש"א בתחלה נתנה תורה לישראל כו'. קאי אמשכ' תורה ומפרש לה כתב העשוי להשתנות כדלקמן לר' יוסי וכן הוא בילקוט את משנה התורה אמר מר זוטרא כו' וכבר האריכו בזה הריטב"א ובעל העיקרי' כמפורש באורך בע"י והנכון בזה דלא שייך לאקשויי הכא כדפריך בריש פרק קמא דמגילה והא אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה דאין זה חידוש כיון דכתיב משנה תורה דהיינו התורה עשויה להתחדש ולשנות בכתב אחר והא דקאמר ברפ"ק דמגילה מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין היינו כמ"ד דלא נשתנה הכתב ממשה לעזרא כלל והכי מוכח בירושלמי מ"ד ברעץ ניתנה תורה עי"ן מעשה נסים מ"ד אשורית ניתנה תורה סמ"ך מעשה נסים ומלתא דמר זוטרא כולה כר' יוסי דלקמן וז"ש בתחלה ניתנה תורה בכתב עברי ולשון הקדש דלא מלינו שראוי להשתנות רק הכתב כמ"ש כתב את משנה וגו' וכן מוכח הכי קראי וכתב הנשתוון כתוב ארמית לא כהלין כתבא למקרי כו' דתלוי השינוי בכתב שנשתנה על ידי מלאך בכתב אשורית אבל הלשון לא נשתנה להם מעולם ועדיין הוא בלשון הקדש שנתנה בו התורה ומ"ש שניתנה להם התורה בימי עזרא בל' ארמי היינו כמו מנה שהמלאך כתב בלשון ארמי מנא מנא תקל ופרסין אבל ישראל לא רלו באותו לשון שבחר המלאך וברור להם בל' שידעו בו ושניתנה בו התורה מתחל' שהוא לשון הקודש ודו"ק: כתב ליבונאה. עיין בפי' רש"י ובתוס' דשם מקום הוא ואפשר דנקרא ליבונאה ע"ש לבן שע"ש זה גם כן נקרא כתב עברי שהיה מעבר הנהר גם לשון ארמית הוא לשון לבן שהיה מדבר בו כמ"ש יגר שהדותא ונקרא הוא ארמי אובד אבי גו' ולכך ניתנה התורה מתחלה בכתב עברי שהוא כתב שהורגלו בו ישראל מאבי אמם לבן שלא היה להם כתב אשורית עד שהביאו מאשור אבל לשון הקודש הורגלו מאביהם יעקב שאמר גל עד ולא הולרכו ללשון ארמית: הוא עזרא עלה מבבל מה עלייה כו' אף עלייה האמור להלן תורה כו'. תלה תורתו בעלייתו ונבבל לפי שאוירא דארץ ישראל מחכים כמו משה שעלה אל האלהים וק"ל: בכתב זה ניתנה תורה כו' גם היום מגיד משנה וגו'. פי' רש"י מה ששכחת כו' ולדברי רבי משנה התורה כאמר ג"כ על שם הראוי להשתנות מדלא קאמר הכא אלא מה אני מקיים את משנה וגו' כדקאמר רשב"א לקמן והיינו דנשתנה הכתב בין ב' הבתים' כשחטאו בבית ראשון ואהכי כמי כתיב כתב הנשתוון ולא כהלין כתבא למקרי כפירוש רש"י ומ"ש נהפך להם לרועץ פירש רש"י לשון תרעץ אויב ששכחוהו עכ"ל והוא דחוק וי"ל שהכתב גופיה מתוך חטאם נשתנה ונהפך להם הכתב כעין כתב שבור ורעוץ באותיותיו היפך שאמר אשורית שהיא מאושרת ובערוך נהפך לרועץ פי' לעיר בהיפוך ודו"ק:

א"ר יעקב א"ר יוחנן אבישג מותרת לשלמה ואסורה לד
לאדוניה

לאדוניה מותרת לשלמה דמלך היה ומלך משתמש
בשרביטו של מלך ואסורה לאדוניה דהדיוט הוא.
מ"א א אבישג מאי היא דכתיב °והמלך דוד זקן בא בימים
שם ויאמרו לו עבדיו יבקשו וגו' וכתיב °ויבקשו נערה יפה
שם וגו' וכתיב °והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סוכנת
ותשרתהו אמרה נינסבן אמר לה אסירת לי אמרה ליה
חסדיה לגנבא נפשיה לשלמנא נקיט אמר להו קראו לי
לבת שבע וכתיב ותבא בת שבע אל המלך החדרה
א"ר יהודה א"ר באותה שעה קינחה בת שבע בי"ג מפות:

אסירת לי. שכבר נשאתי י"ח: חסריה לגנביה נפשיה לשלמנא נקט. כשהגנב חסר שאינו מוצא מקום לגנוב מחזיק עצמו בענוה כאיש שלום כלומר מפני שזקנת ותשש כחך אתה אומר שאני אסורה לך: וקינחה בת שבע. שבא עליה י"ג ביאות ומקנחת בין תשמיש לתשמיש ובמקרא הזה כתובין שלש עשרה תיבות. ותבא בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את המלך:

מהרש"א אבישג מותרת לשלמה כו'. נראה שבא לתת טעם במה נתחייב אדוניה מיתה במה שבקש את אבישג לו לאשה ואמר לפי שהיתה אסורה להדיוט משום שרביטו של מלך ואם כן כששאל אותה ע"כ שעדיין החזיק עצמו למלך וה"ל כמורד במלך שלמה וז"ש ולמה את שואלת את אבישג לאדוניהו ושאלי לו את המלוכה כי בזה ששואל אותה הוא שואל את המלוכה שהרי היא אסורה להדיוט וע"כ אמר כי בנפשו דיבר להחזיק עצמו במלך ומורד הוה וק"ל: אבישג מאי היא וכו'. ר"ל מאי היא מהיכא מפורש דלא נשאה דוד כיון דיחוד פנויה אסור וקאמר מדכתיב ותהי לו למלך סוכנת ותשרתהו דלא היתה אלא רק דרך שירות ולא כדרך נשואה ולכך לא הוה נאסרה לשלמה משום אשת אב. ואמר שאמרו נינסבן כו' וכתיב ותבא בת שבע אל המלך החדרה וגו'. דלכאור' סיפא דקרא והמלך דוד זקן ואבישג השונמית משרת וגו' אין לו מקום כאן לפי ענין המקרא ולכך דרשו שהוא כתיבת טעם דלכך ותבא אליו בת שבע אל המלך החדרה לתשמיש משום דהמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת וגו' והיתה תולה שלא נשאה משום זקנה ותשות כח כדקאמר"ל חסריה לגנבא וק"ל:

לה שם אמר רב שמן בר אבא בא וראה כמה קשה גרושים

שהרי לדוד התירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש
א"ר אלעזר כל המגרש את אשתו ראשונה אפילו מזבח
מוריד עליו דמעות שנאמר °וזאת שנית תעשו כסות מלאכי ב
דמעה את מזבח ה' וגו' וכתיב °ואמרתם על מה וגו' שם
והיא חברתך ואשת בריתך. א"ר יוחנן ואיתימא רבי
אלעזר אין אשתו של אדם מתה אלא א"כ מבקשין ממנו
ממון ואין לו שנא' °אם אין לך לשלם למה יקח משכבך משלי כב
מתחתך וא"ר יוחנן כל אדם שמתה אשתו ראשונה
כאילו חרב בהמ"ק בימיו שנאמר °בן אדם הנני לוקח יחזקאל כד
ממך מחמד עיניך במגפה לא תספוד ולא תבכה ולא
תבא דמעתך וכתיב °ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי שם
בערב וכתיב °הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם ומחמד שם
עיניכם. א"ר אלכסנדראי כל אדם שמתה אשתו בימיו
עולם חשך בעדו שנאמר °אור חשך באהלו ונרו עליו איוב יח
ידעך ר' יוסי ברי' חנינא אמר פסיעותיו מתקצרות שנא'
ויצרו צעדי אונו רבי אבהו אומר עצתו נופלת שנאמר שם
°ותשליכהו עצתו. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שם
קשה לזווגם כקריעת ים סוף שנא' °אלהים מושיב יחידים תהלים סח
ביתה מוציא אסירים בכושרות אל תקרי מוציא אסירים שם
אלא כמוציא אסירים אל תקרי בכושרות אלא בכי ושירות
אני והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם ריש סוטה וע"ש
יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני במהרש"א
לא קשיא הא בזווג ראשון הא בזווג שני א"ר שמואל
בר נחמן לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים שנאמר
°ואשת נעורים כי תמאס מתני ליה רב יהודה לרב יצחק ישעיה
בריה אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה
שנאמר °יהי מקורך ברוך ושמח מאשת *נעוריך א"ל כנון משלי ה
מאן א"ל כנון אמך איני והא מקרי ליה רב יהודה לרב שם ע"ז
יצחק בריה °ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא קהלת ז
מצודים וחרמים וא"ל כגון מאן וא"ל כגון אמך מתקף
תקיפא עבורי מיעברה במילי א"ר שמואל בר אוניא
[משמיה דרב] אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא
למי שעשאה כלי שנאמר °כי בועליך עושיך ה' צבאות ישעיה
שמו תנא אין איש מת אלא לאשתו ואין אשה מתה
אלא

עיון יעקב

מהר סיני וכיון שנשתנית ע"י הכתב מדמה אותו למשה ואפשר דמש"ה לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כשולת נקיה. ע"ד דאיתא במדרש בשעה שקבלו ישראל את התורה באו איה ואמר להם הקב"ה הראה לי ספרי יוחסין שלכן לכך הואיל שעזרא רצה ליתן להם התורה כביכול משה לכך יחס אותן משלה: מותרת לשלמה. מדהוצרך אדוניהו ליטול רשות משלמה ליתן לו אבישג אלא לפי שהיתה מותרת לשלמה ליטא לכך בקש מאתו רשות ליקחנה לו: אמרה חסרא לגנבא נפשי לשלמא נקיט. חסרה אותו כן לפי שהתירו ליחד עמה אלא ודאי מחמת רוב זקנה אין לו גבורת אנשים לכך התירו לו ליחד ולא ידעה שאסירא לו וקשה גירושין והתירו לו ליחד משום סכנות נפש: כמה קשה גירושין. מוכח דאפילו אשתו שניה ג"כ קשה לגרש מדלא גירש אחת מהן שנשאה באחרונה אלא ודאי דאפילו שניה קשה לגרש ועיין בח"ע סי' קי"ט: מזבח מוריד עליו דמעות. עיין בחדושינו סוף מסכת גיטין ותהלה נחה: אין אשתו של אדם מתה. בודאי יש הרבה עונות ומעשים שהנשים מתות אלא ה"ק שאין אשה מתה בעון בעלה אלא א"כ מבקשין ממנו ממון ואין לו ופי' תוספות בפ"ק דר"ה דהיינו בעון שאינו מקיים הנדר כדאיתא בפ"ב דשבת ואע"ג דאנוס הוא כיון שאין לו לשלם י"ל דמיירי בזה שאיחר נדרו עד שלא היה לו לשלם וכן מצינו ביעקב בשביל שאיחר נדרו מתה רחל (ובדרך הלצה י"ל שאם יש לו ממון אין זה עונש. שמתה שיש לו הרבה קופצים לישא כי אוהבי העשיר רבים: כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב בית המקדש בימיו. כי האשה היא עקרת הבית ולכך קורין לאשתו ביתו ומיום שחרב בית המקדש נגזר על בתיהן של צדיקים שיחרבו כי קודם שנחרב המקדש המזבח מכפר ועכשיו שלחנו מכפר והוא. דומה ממש לחורבן בהמ"ק כדקאמר בסמוך שעצתו נוטלה ועולם חשך בעדו ושני קללות אלו הי' בחרבן בהמ"ק דכתיב וילך חושך ולא אור במחשכים הושיבני כמתי עולם וכפ"ק דמגילה דף י"ב איתא מיום שחרב בית המקדש ובגלותנו מהלינו נטלה עצה ממנו ועוד שמעתי לדקדק על תיבת בימיו שהוא מיותר ואמר ע"ד דאיתא בש"ס פ' אע"פ דף ס"ב האי ישראל ונכרי דהוו קאזלי באורחא בהדי הדדי לא מצי נכרי לסגויי בהדי ישראל אדכריה חורבן בית המקדש בניר ואיתנח אפ"ה לא איצלו נכרי לסגויי בהדיה א"ל לא אמריתו אנחה שוברת חצי גופו של אדם א"ל הא מילתא חדתא אבל הא דשינן בה מ"מ וכסמוך קאמר זה שמתה אשתו ראשונה אף פסיעותיו מתקצרות א"כ זה הוא כאילו נחרב בהמ"ק בימיו שהוא מלתא חדתא ששוברת חצי גופו שאין יכול לפסוע פסיעות דמכות כאבילות ישני והו"ק שהוא נכון: עצתו נופלת. עיין במהרש"א שכתב הטעם לפי שבאיש ואשה קיימין השם ביניהם ועצה ה' היא תקום אבל כשמתה אשתו נסתלק השם נפלה עצתו ע"כ ואפשר דמה"ט כשנחרב הבית המקדש נטלה עצה ממנו כי מיום שחרב בית המקדש ובגלותנו אין השם שלם כדאיתא בעירובין ס"פ דף י"ח משחרב בית המקדש די לעולם שישתמש בשתי אותיות לכך נטלה עצה מאתנו ואפשר דמה"ט אמרינן בפרקין לעיל שנצטוו ישראל בכניסתן לארץ אחר מנויים המלך להכרית זכרו של עמלק כדי שיהיה השם שלם אז יהיה כסא המלך נכון ע"פ יועצין שיתיעצו בעצה ה' שלם אזי היא תקום: קשה לזווגם כקריעת ים סוף. עיין בחדושינו פ"ק דסוטה מ"ש בזה לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים. לכן נמשלו ישראל לאשת נעורים כדאיתא בישעיה וכבר נשבע הקב"ה שלא יחליף ישראל באומה אחרת כדאיתא במדרש ילקוט פרש' כי תבא על פסוק וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה כמו אשת נעורים דאין לו תמורה: אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה. וכן ישראל שנמשלו לאשת נעורים יש להקב"ה נחת רוח מהם וכדאיתא במדרש שאמר ונעשה רצונו: תנא אין איש מת אלא
לאשתו

אלא לבעלה אין איש מת אלא לאשתו שנא' וימת אלימלך איש נעמי ואין אשה מתה אלא לבעלה שנא' ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל (בראשית מח)

התירו לו ליחד. עם אביסג ואע"ג שנאסר יחוד של פנויה׳ ולא התירו לו לגרש. אחת משמונה עשרה וישאנה. אור חשך באהלו. בשביל אשתו ואין אהלו אלא אשתו: יצרו צעדי אונו. בתרים כתיב: עבורי מיעברה במילי. מעברת על מדותיה: גולם היא. קודם שנבעלה. גולם כלי שלא נגמר קרוי גולם:

תוספות ארבעים יום קודם יצירת הולד. ומ"מ מועיל תפלה בתוך ארבעים יום להופכו או לזכר או לנקבה כדאמרי' בברכות ארבעים יום קודם יצירת הולד אדם מתפלל על אשתו שתלד זכר אפי' זווג ראשון מספד בתפלה כדאיתא במועד קטן אין נושאין במועד אבל מארסין שמא יקדמנה אחר ברחמים:

מהרש"א התירו לו ליחד כו'. אע"פ שנאסר יחוד של פנויה כפי' רש"י ודקאמר בס"פ בן סורר דאיכא למ"ד אפי' בפנויה דימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר הייתו משום גדר ערוה שלא יהיו בנות ישראל פרוצות כיון דלזנות עבדי הכי משא"כ בדוד דלא עביד הכי אלא שתהא לו סוכנת וק"ל: כל המגרש כו' אפי' מזבח כו'. הוא משל כאילו המזבח בוכה עליו שהמגרש אשתו אשת נעורי' ממעט אכילת זבחים דאשת הנעורים מלויים שמביאה קיני זיבה ולידה למזבח והיינו דקאמר קרא מאין פנות אל המנחה שהיתה מביאה בזיבה ולידה ואמר על כי העיד ה' בינך וגו' לפי שודאי אם מלא בה דבר ערוה ומלוה לגרשה כדאמרינן בס"פ המגרש לזה אמר כי העיד ה' בינך ובין אשת נעוריך וגו' כדאמרינן זכו איש ואשה שם י"ה ביניהם לא זכו אש אוכלתן וזה שמקיים והיא חברתך ואשת בריתך שלא בגדה בך להפריד את השם מביניכם ואסור לך לגרשה למעט אכילת המזבח בזיבתה ולידתה ועיין בזה עוד בחידושי אגדו' סוף מסכת גיטין וק"ל: אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשים ממנו ממון כו'. כתבו התוספות בפ"ק דר"ה וז"ל בסוף פ"ב דזבחים פי' בקונטרס ממון של גזל אבל נראה דמיירי בנדר כדמוכח פרק ב"מ לדי כתן אומר בעון נדרים מתה אשתו כו' עכ"ל ע"ש: כאילו חרב ב"ה כו'. הדמיון בזה לפי שאבילות שאר קרובי' יש לו זמן וכמ"ש שהמת נשכח מן הלב גם אפשר בחזרה כענין איוב שנתן לו הש"י בנים כפליים אבל אשתו ראשונה א"א בחזרה כדאמר לקמן לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים ואינו מולא קורת רוח לעולם באשה אחרת כדאמרינן כמי לקמן וה"ל אבילות ישכה כמו חורבן ב"ה דנוהגין בו אבילות ישכה לעולם וק"ל: כל שמתה אשתו ראשונה עולם השך כו'. כלפי מ"ש בפ' הבע"י כתיב אעשה לו עזר כנגדו במה עוזרתו אדם מביא חיטין כוסס פשתן לובש לא כמלא מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו והאה קאמר כשמתה אור עיניו חשך שאין לו מי שעושה לרכי ביתו ולזה אמר כמי שפסיעותיו מתקצרות. ואין לו העמדת רגל להליכה דהייכו שאין לו להרחיק מביתו כיון שאין לו שם מי שעוסק בלרכיו. ואמר עצתו נופלת. לפי שכשזכו שאיש ואשה קיימין השם ביניהם ועלת ה' היא תקום אבל כשמתה אשתו כשתלק השם י"ה מביניהם ועלתו נופלת שאין כאן עלת ה' וק"ל: קשה לזווגם כקריעת ים סוף שנא' כו'. ענין הקושי כדמסיק דאיירי בזווג שני שהוא ביטול הגזרה והמזל לפי מעשה שאדם כדאמרי' בריש סוטה דזווג שני הוא לפי מעשיו כן היה קי"ס ביטול הגזרה ומערכת השמים לפי מעשה ישראל ורשעת המלריים ומייתי מדכתיב מושיב יחידים ביתה וגו' מפורש בב"ר דאפי' ממזר אחד מסוף העולם וממזרת אחת בסוף העולם הקב"ה מביאן ומזווגן זה לזה מ"מ מושיב יחידים גו' אלא בכי ושירות ובתנחומא איכ' מ"ד דמפרש לה הכי המלריים בוכים שנאמר ומלרים מקברים וישראל משוררים שנאמר כו' ובריש סוטה ל"נ ליה להאי אל תקרי ופירש רש"י שם בכושרות חדש שהוא כשר לכם לא חמה קשה ולא גשמים קשים זה ניסן ואיכא מ"ד נמי בתנחומא דמפרש לה הכי וק"ל: לכל יש תמורה כו' שנא' ואשת נעורים גו'. הכי משמע ליה מהאי קרא שאמר כי כאשה עזובה גו' ואשת נעורים כי תמאס שדימה ישראל לאשת נעורים שאף אם מואס בה ובוחר לו באחרת איכו רק זמן מועט שאין לו באחרת קורת רוח ואיכה מתקבלת לו תמורת הראשונה וק"ל: שנא' יהי מקורך ברוך וגו'. כראה דדיוקא דקרא כמי דריש ליה יהי מקורך ׳מל' קורת רוח או ר"ל מקורך ויצירתך יהי ברוך דהייכו באשת נעורי' לזווג ראשון שהוא לפי הגזרה קודם יצירת הולד וק"ל: אלא למי שעשאה כלי כו'. שם כלי מוכח אדבר שמקבל פעולה מה וקודם שנבעלה איכה מקבלת פעולה ההולדה כגולם הזה שאין מקבל פעולת דבר עד אחר שנבעלה נעשית כלי לקבל פעולת ההולדה וכיולא בזה שאמרו לעיל דאין לזכר קורת רוח מאשתו רק ראשונ' אמר כאן שגם הנקב' איכה כורתת ברית רק לאיש' הראשון שעשאה כלי ואמר בדמיון בועליך עושיך ה' וגו' כמ"ש אלכה כא לי אל אישי הראשון שהוא עשה אותנו כלי לקבל פעולת התורה וקודם מ"ת לא היו ישראל רק כגולם שלא היה להם פעולת תורה ומלות וק"ל: אלא לאשתו כו'. הוא כמ"ש לעיל דאין אשה כורתת ברית אלא לבעלה הראשון ואין לאיש קורת רוח אלא מאשתו ראשונה וז"ש אלימלך איש נעמי שהוא כראה כמיותר וכי לא ידענו שהוא איש נעמי אבל קרא אשמעי' דמיתתו היה רושם לה אף אם נשאת לאחר לפי שהוא איש נעמי אישה הראשון שכבר כרתת לו ברית וכן בבואי וגו' מתה עלי רחל למלת עלי הוא כמיותר למדרש דמיתתה היא עושה רושם לו אף שהיה לו נשים אחרות לא מלא קורת רוח רק בה שהיא אשתו ראשונה ועקרת הבית עהרו של יעקב לא עבד לה ברחל וק"ל:

הרי"ף מהרש"א עדכתיב מושיב יחידים ביתה. ואפשר דמוקי גמרא פסוק זה בזווג שני מדאמר יחידים משמע שהיו משותפים בתחלה ונעשו יחידים דהיינו שמתו אחד מהן אותן קשה לזווגם:

זה בורר פרק שלישי

תניא כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמים על השטר אלא אם כן היו יודעים מי חותם עמהם ולא היו יושבין בדין אלא א"כ היו יודעים מי

עיון יעקב

לאשתו שנאמר וימת אלימלך איש נעמי ואין אשה מתה אלא לבעלה. לכאורה קשה קלם אפכי ה"ל למנקט, כיון שאני כבואי מפרן כתיב כאורייתא ועי"ר הרד"צ י"ל משום דהא כהא שליא משום דהא וימת אלימלך איש נעמי י"ל מנלן שמת הוא לעונש אשתו נ"כ דלמא הוא נענש רק בשביל שיצא מארץ לחוץ לארץ ולין להקשות דא"כ איפי לוה לא נענשה שיצאה נ"כ מארץ לח"ל אלא ודאי שזה עונש שמת בעלה דילמא היא מוברחת ללכת אחר בעלה אלא נ"ל דהכל מעלין לא"י ואין הכל מוליאין וכדאיתא במתני' סוף כתובות והשתא קאמר שפיר אין אשה מתה אלא לבעלה כדכתיב מתה עלי רחל-והיינו כדאיתא במדרש שמתה רחל בשביל יעקב שאיחר נדרו כי בל"ז הייתי אומר שמתה רחל בשביל חטא עצמה כיון שעיקר כוונתו היה ברחל וכדאיתא בגל אנחים שבשבילה איחר יעקב כל כך כמ"ש לכך מתה בשביל עונש עצמה אבל עכשיו מוכח שמש"ל לא"י הכל מעלין וא"כ לא חטאה שהרי יעקב היה יכול לכפותה לעלות אלא ודאי שמתה בשביל חטא בעלה:

כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין. אפשר דבירושלים עשו כן לפי שעזרא עלה וקא' עמו כל הפסולין לירושלים כדאיתא ריש פ' עשרה יוחסין לכך לא היו חותמין או יושבין

בדין

מי ישב עמהם ולא היו נכנסים בסעודה אלא א"כ יודעים מי מיסב עמהם :

אלא אם כן יודעין מי חותם עמהם. שמא יחתמו עמהם עד אחד פסול ומבטל עדות כלם ובגמרא אלו בושים (ורבנן אית להו דרב יהודה הלכך דעת הדייכן בעינן שיבררו מי ישב עמהן הגון): ואין נכנסין לסעודה וכו'. שגנאי הוא לתלמידי חכמים ליסב אצל עם הארץ בסעודה:

מהרש"א נקיי הדעת שבירושלים לא היו הותמים כו'. אף ע"ג דבכל מילי מדינה כל ישראל בחזקת כשרות הם באלו הדברים קאמר דנקיי הדעת נהגו סלסול בעצמן דשכיחי פסולים וע"ה וק"ל:

יף כד [גופא] (אמר ר"מ זה פוסל עדיו של זה). אמר ר"ל פה קדוש יאמר דבר זה תני עדו איני והאמר עולא הרואה ריש לקיש בבית המדרש כאילו עוקר הרים וטוחנן זה בזה אמר רבינא והלא כל הרואה ר"מ בבית המדרש כאילו עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה הכי קאמר בא וראה כמה מחבבין זה את זה כי הא דיתיב רבי וקאמר אסור להטמין את הצונן אמר לפניו ר' ישמעאל ברי יוסי אבא התיר להטמין את הצונן א"ל כבר הורה זקן אמר רב פפא בא וראה כמה מחבבין זה את זה דאילו ר' יוסי היה קיים היה כפוף ויושב לפני רבי דהא רבי ישמעאל ברבי יוסי ממלא מקום אבותיו הוה והיה כפוף ויושב לפני רבי וקאמר כבר הורה זקן :

וטוחנן זה בזה. מטיח ומקיש זה לזה אלמא חריפא טובא הוה ומקרי ליה לר"מ דרך ענוה פה קדוש: אמר רבינא. ומאי תמיהא והלא ר"מ עוקר הרי הרים הוא כלומר אלים וגבר טפי טובא: בא וראה במה. כלומר לא איתמוהי קמתמהי אלא ה"ק בא וראה כמה בני א"י מחבבין זה את זה דהא ר"ל חריף וחכים טובא הוה וקרי ליה לר"מ פה קדוש דקא מחבב ליה ומיישב הדבר להתקיים: להטמין את הצונן. מים צונן ומתיירא שלא יוחמו אסור להטמינן בחול צונן לשבת: הורה זקן. רבי יוסי דאזלינן בתריה: ממלא מקום אבותיו. חשוב כאביו:

מהרש"א הרואה ר"ל בב"ה כאילו עוקר הרים כו' ור"מ בב"ה כאילו עוקר הרי הרים. מה שדימה המחודדים לעוקר הרים והרי הרים מבואר בחידושינו סוף הוריות עיין שם:

לז סס א"ר אושעיא מ"ד °ואקח לי (שתי) [שני] מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים נועם אלו ת"ח שבא"י שמנעימין זה לזה בהלכה חובלים אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה. °ויאמר אלי אלה בני היצהר העומדים וגו' ושנים זיתים עליה יצהר א"ר יצחק אלו ת"ח שבא"י שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית ושנים זיתים עליה אלו ת"ח שבבבל שמרירין זה לזה בהלכה כזית. כתוב °ואשא עיני [וארא] °והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהן ולהנה כנפים בכנפי החסידה ותשאנה [את] האיפה בין הארץ ובין השמים ואומר אל המלאך הדובר בי אנה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי זה חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל. וגסות הרוח לבבל נחית והאמר מר עשרה קבין גסות ירדו לעולם תשעה נטלה עילם ואחת כל העולם כלו אין לבבל נחית ואשתרבובי הוא דאשתרבב לעילם דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית בארץ שנער ש"מ. וגסות לבבל לא והאמר מר סימן לגסות הרוח עניות ועניות לבבל נחית מאי עניות עניות דתורה דכתיב °אחות לנו קטנה ושדים אין לה ואמר ר' יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. מאי בבל א"ר יוחנן בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד °במחשכים הושיבני כמתי עולם א"ר ירמיה זה תלמודא של בבל :

מהבלים. בלשון עז וחמה מקשין זה לזה ובני א"י נוחין יחד ומעיינין יחד ומתקן זה את דברי זה והשמועה יוצאה לאור: איפה. זה יצר הרע: שתי נשים. חנופה וגסות הרוח: ורוח בכנפיהם. לשון גסות הרוח: ככנפי החסידה. זו חנופה שמראין עצמם חסידים: לבנות לה בית. ולא כתיב להן (אלא) [אלמא] האחת לבדה נתישבה שם: *עניות תורה. בעילם היא דכיאל בעילם הוה דכתיב ואני הייתי בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ולא רבץ תורה עזרא הוה בבבל ולמד חק ומשפט בישראל: במחשכים הושיבני. שאין נוחים זה עם זה ותלמודם ספק בידם:

תוספות בלולה במקרא ובמשנה וכו'. פי' רבינו תם דבתלמוד שלנו אנו פוטרים עצמנו מה שאמרו חכמים ז"ל לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד אע"פ כן אנו קוראים בכל יום (ק"ש ו) בפי התמיד ושונים במסכת איזהו מקומן ואומרים רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת וכו':

מהרש"א מ"ד ואקח לי שתי מקלות לאחד כו' עד במחשכים הושיבני כו'. מה שיש לדקדק בזה מה ענין המקלות לת"ח וע"ק למה קרא לת"ח שבא"י נועם בלשון יחיד ולת"ח שבבבל חובלים בל' רבים וע"ק מה ענין ב' מדות הללו שבהם גסות הרוח וחנופה שבשאן האיפה בין השמים ובין הארץ וע"ק מה קאמר מאי בבל הרי מפורש בתורה כי שם בלל וגו' גם קשה לפר"ח בלולה במקרא וכו' ואנו פוטרים עצמינו כו' מה ענינו לכאן דמשמע הכא דקחשיב חסרון ופחיתות תלמוד בבלי ועוד דתלמוד א"י נמי בלול כה"ג מבואר דאמרינן פרק המדיר אמר אביי וחד מינייהו עדיף כתרי מינן אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא רבי ירמיה דכי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק התם קרי לן בבלאי טפשאי הקושיא דהיכא מוכח מהא דקרי לן בבלאי טפשאי דעדיף חד מינן כתרי מינייהו ומה טעם דכי סליק דהוה כבי מינייהו ונראה לומר אביי דקאמר התם וחד מינייהו כו'

עין יעקב

מין או בסעודה אלא א"כ היו יודעין מי הוא דלמא פסול הוא ויאמרו כל עורב למינו: אלו ת"ח שבא"י שמנעימים זה לזה. הטעם יש לגמר פ"ד דאיסה בכ"מ דף נ"ח במערבא כמה זהירי עפי באחורי אפיה ע"ש בחידושינו הטעם נכון ומש"ה אינם מחבלים זה את זה כדי שלא לבייש שני סבירו בהלכה וע"ש בחדושינו ובמ"ב דף ל"ג נאמבר שזה כוונת אמרם וזהב הארץ ההיא טוב זו אורייתא דא"י דעבא היא בלווייתא עבא היא בקרייתא הכוונה כי ת"ח שבבבל אסור לעסוק בתורה בדרך כדכתיב אל תרגזו בדרך תאח"כ בא"י בלומדין בנחת על כן מותר לעסוק בדרך ואפשר דמה"ע חשיב בשבעת המעין לשבח ארץ ישראל זית שמן ובשאר מינין לא קחשיב רק הפרי אלא שנוחין זה לזה כשמן והקרוב לזה כתב מהרש"א בהוריות פ"ג ע"ש: מרירין זה לזה כזית. והזית מסכת הלימוד כדאיתא שם בהוריות להכי אמרינן בסנהדרין דף ק"ט בבל סימנו רע לתורה פירש רש"י שכחה

שי יליף ליה מקרא דמייתי לעיל מיניה ולציון יאמר איש ואיש יולד בה דדריש יתורא דאיש התם דאיש אחד שיולד שם עדיף כבי איש מינן תא רבא לומר דלאו משום דהם עמם אלד טבעם מוכנים יותר לחכמה מינן אלא משום דאוירא דא״י מחכים טפי דהא רבי ירמיה כי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן וחד מינן שוה אז עדיף כתרי דידיה וכי סליק להתם אמר בבלאי טפשאי דאוירא דא״י מחכים ליה דהוה כחד מבני א״י דהוי כתרי מינן כדכתיב איש ואיש וגו' הה גרם לו אוירא דא״י נמלא אנן דהוינן כתרי דידיה כי הוה הכא כי סלקינן להתם יגרום לנו אוירא דא״י דהוינן כתרי מינייהו ולזה אמר ואקח לי ב' מקלות כי דימה שם בכתוב ישראל לצאן והקב״ה לרועה וכמו שהרועה מנהיג הצאן במקל והוא נקרא מלמד ודרבן כן ע״י התורה יתנהגו ישראל שהם מלמדים אותם דעה ובינה ואמר כי קרא הרועה שהוא הקב״ה המקל שהוא המנהיג ותלמידי חכמים של א״י טעם ע״ש שמנעימים כו' ושל בבל חובלים ע״ש שמחבלים כו' וקרא לת״ח שבא״י טעם בלי יחיד ולת״ח שבבבל חובלים בלי רבים כמ״ש כי חד מינייהו שבא״י עדיף כתרי מינן שבבבל והוא בעצמו שונה הכתוב חבלים נפלו לי בנעימים וגו' לפי מ״ש בפרק כ״ב ראוי היה עזרא שתנתן תורה ע״י לישראל אלמלא לא קדמו משה שנאמר ומשה עלה וגו' וכתיב עזרא עלה מבבל מה עלייה האמור כאן תורה כו' ואעפ״כ שלא ניתנה על ידו כו' והיה לבעל דין לחלוק ולומר שהרי עזרא היה מת״ח שבבבל שנקראו מחבלים זה את זה ועל כן אמר הכתוב של חתנה על מעלתו כי חבלים שהוא עזרא וסייעתו שעלו מבבל שנקראו מחבלים נפלו לי בנעימים כיון שעלו לא״י נקראו נעימים שע״י כן נחלת ה' שפרה עלי ר״ל יותר מת״ח שבא״י כההיא דר' ירמיה כדסליק לא״י דהוה עדיף כתרי מינן והיינו דדרש הנ״ם מעלת עלה שמעלתו היה כשעלה לא״י ור״י דדרש יצהר ובני זיתים כמ׳ ע״ש באותן שמריבין זה לזה וסמיך לזה ענין החנופה ונשות הרוח שירדו לבבל על ידי שאין תורתם עולה יפה ולפי שאלו ב' מדות הם הפכיים למטה בארץ לפי הנראה כי החונף לחבירו במעלות אינו מתגאה ושוא חביב בעיני הבריות מתוך שחונף להם ומספר במעלותם אבל המתגאה לא יספר לעולם במעלות אחרים רק בפחיתות וע״כ הוא שנאוי בעיני הבריות כדאמרינן פרק המוכר פירות כל המתגאה אפילו על אנשי ביתו לא מתקבל שנאמר גבר יהיר לא ינוה וגו' וההיפך למעלה בשמים מדת הגאוה כאמר בו יתב׳ ב״ה ה׳ מלך גאות וגו' כי גאה גאה וגו' והחנופה שנואה שם כמ״ש בד' כתות שאין מקבלין פני שכינה שנאמר כי לא לפניו חנף יבא ולזה אמר שראה אלו ב' נשים שהם הגאות והחנופה ותשאנה האיפה שהיא מדה נשה שיתחברו בה אלו ב' מדות הרעים ואמר שראה אותה בין השמים ובין הארץ כי מדת החנופה לא תבא בשמים שאין לה מקום שם ומדת הגאוה לא תבא בארץ שאין לה מקום בארץ ועל כן אמר אנה מוליכות את האיפה שאפשר שיתחברו במקום אחד ואמר לבנות להם בית תיקום אחד בארץ שנער שיתחברו אלו ב' מדות בת״ח שבבבל דבהלכה מחבלין זא״ז ובמילי דעלמא ובתוכחת לע״ה שיו מחניפין היפך ת״ח שבא״י דבהלכה מנעימים זה לזה אבל במילי דעלמא אין מחניפים ולמר מאי בבל דלפי דקדוק הלי' הי״ל לקרותה בלב כמ״ש כי שם בלל גו' ואף אם כאמר דבכפולים טפל למ״ד הפעל כדכתיב ובבלה שם שפתם מ״מ ב' שבתחלת התיבה בבל אין לה מקום ולזה דרש מיניה שהב' רמז על ב' תורות שהן תורה שבכתב ותורה שבעל פה כדדרשינן ב' של בראשית והוא שמתוך גאותן לומדין בבלל ומעורבב לפי הזמן דבן ה' למקרא לומדין משנה ובן י' למשנה לומדים תלמוד שבקטנותן לומדין מעורבב משנה ותלמוד מתוך גאותן וקאמר רבי ירמיה על זה במחשכים הושיבני וגו' ירמיה הנביא אמר האי קרא על גלות בבל ואמרו רבי ירמיה נ״כ לסימן על עצמו שהיה מבבל ולמד שם תלמודו מבולבל ומעורב ואמר כמתי עולם אל תקרי עולם אלא עילם וכמתי לשון תרגום כמו כבואי דהיינו כאותו שאתו ובאו לעילם שלא זכו ללמוד כדלעיל:

הרי״ף ושני זיתים אלו ת״ח שבבבל. וקשה היאך כתיב בתריה מה שני שבלי הזיתים ויאמר אלה שני בני היצהר והם ת״ח שבא״י ואפשר לומר זה ששאל מה שני שבלי הזיתים הוא היאך יהיה ת״ח שמרורין כזית יהיה על המנורה להאיר ויאמר אלה שני בני היצהר סופם להיות שיעלו לארץ ישראל ויהיו נוחים זה לזה כשמן:

ההוא טבחא דאישתכח דנפקא טריפותא מתותי ידיה יף כה
(פסליה) [שמתיה] רב נחמן ועבריה אזל רבי מזייה וטופריה סבר ר״נ לאכשוריה א״ל רבא דילמא איערומי קא מערים אלא מאי תקנתיה כדרב אידי בר אבין דאמר רב אידי בר אבין החשוד על הטריפות אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין אותו ויחזיר אבידה בדבר חשוב או שיוציא טרפה מתחת ידו בדבר חשוב שלו

רבי מזייה וטופריה. הגדיל שערו וצפרניו לנוול עצמו לעשות תשובה: שאין מכירין אותו. דתשובה דהתם לאו עירומי הוא: ויחזיר אבידה. אם מצא אבידת חבירו דכיון דמחזיר אבידה הוא ודאי הדר ביה מחמדת ממון:

אמר הבונה התשובה ראוי שתהיה כאופן דבר עצמו ונקראת תשובת המשקל נכ״ף אם ילוז מנטייתו הרעה לצד שכנגדו עד שיעמוד ישר כמו שנהגו הרופאין כאשר להישיר מעט עקום כדברי הרב הגדול הרמב״ם ז״ל פ״ד מהקדמתו למסכת אבות עיין שם:

אמר רב יהודה סתם רועה פסול סתם גבאי כשר. לח
אבוה דר' זירא עבד גביותא תליסר שנין כי הוה ספ״ ע״ז
אתא ריש נהרא למתא כי הוה חזי רבנן אמר להו °לך ישעי׳ כו
עמי בא בחדריך כי הוה חזי אינש דמתא אמר ריש נהרא אתא למתא והאידנא נכיס אבא לפום ברא וברא לפום אבא *ומגנזו כולי עלמא כי אתי אמר ליה ממאן ניבעי כי ניחא נפשיה א״ל שקולי תליסר מעי דציירי לי בסדינאי והדרו ליה לפלניא דישקלתינהו מיניה ולא איצטריכו לי:

סתם רועה. דאכתי לא חזינן דעיילו בהמותיו בשדות אחרות: סתם גבאי כשר. עד דשמעינן ביה דשקיל יתירא: כי הוה חזי. אבוה דרבי זירא: רבנן. מיושבי העיר: אמר לך עמי בא בחדריך. דלא ליחזיוהו ריש נהרא שהוא שר העיר ורואה שרבים יושבי העיר וישאל ממון הרבה לכל שנה והוא היה מיקל עליהם המס ומדחה את שר העיר לאמר שיושביה מועטין ואין ממי לגבות: נכיס אבא לפום ברא. ישחוט את האב לפני הבן כלומר יגבה מהן ממון: מגנזו. מתחבאים:

רבי

עין יעקב

שכחת ט״ס: כי הוה חזא רבנן אמר להו לך עמי בא בחדריך. נ״ב בן שוא אמר כן בסירוס- להכניס כי רבנן פטורים מכרגא כדאיתא בפ״ק דב״ב ואח״כ כשהי׳ חזי אינשי אחרי' למשבים פניהם מן המכס והמסים רק רמז להם ודרך רמז שמעלמם יגנזו כדי שלא יכבדו עליהם מסים הרבה יותר מהקלות להם לבן אמר נכים אבא לפום ברא ועיין בח״א קי׳ פס״ט

לט ע"א **רבי** חייא בר זרנוקי ור' שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא פגע בהו ריש לקיש איטפל בהדייהו אמר איזיל איחזי היכי עבדי עוברא חזייה להוא גברא דקא כריב אמר להם כהן וחריש אמרו לו יכול לומר אניסטין אני בתוכו. תו חזייה להוא גברא דהוה כסח בכרמי אמר להו כהן וזמר אמרו לו יכול לומר לעקל בית הבד אני צריך אמר להם הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות הי אמר להו כרישא אילימא הא קמייתא אמר להו ברישא הא נמי לימרון אניסטין אני בתוכו אלא הא אמר להו ברישא והדר אמר להו הך מאי שנא כהן משום דחשידי אשביעית דתנן וכו' אמרו טרודא הוא דין כי מטו להתם סליקא לאיגרא שלפוה לדרגא מתותיה אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל בני אדם החשודין על השביעית כשרין לעבר שנה הדר אמר לא קשיא לי מידי דהוה אשלשה רועי בקר ורבנן אחושבנייהו סמיך הדר אמר לא דמי התם הדור אימנו רבנן ועברוה להוא שתא הכא קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין א"ר יוחנן דא עקא כי אתו לקמיה דר' יוחנן אמרו ליה קרי לן רועי בקר (ולא מחית) ולא א"ל מר ולא מידי אמר להו ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמרי ליה:

כריב. חרש: **אמר להו.** ריש לקיש: **כהן וחריש.** זה כהן הוא וחורש בשביעית דאמרינן לקמן נחשדו כהנים על השביעית: **אניסטין.** שכיר וקרקע של נכרי הוא אי נמי משום ארנונא שכתו בעל הבית להרוס: **כסח.** זומר כרם: **עקל.** דפוסא ולריכם לבית הבד לקבור את הפות הזיתים כשעולין אותן בקורה: **הלב יודע.** לבו יודע אם לעקל מתכוין או לעקלקלות לעבור על דת: **נחשדו כהנים.** להפקרת שביעית אחר אין הביעור דעמרו בה היתרא משום דאיספתא תרומה וקדשי קדשים לגבייהו ושביעית נמי קדושת הגוף היא: **אמרו.** ר' חייא בר זרנוקי ור"ש עליה דר"ש לקיש: **טרודא הוא דין.** קנתרן הוא זה ומטורח בדבריו: **כי מטו התם.** לעליה שמעברין בה שנה כדאמרי' בפרק קמא: **החשודין על השביעית.** שנעשו סנגורים לרשעים: **שלשה רועי בקר.** בפרק כהן גדול (קאמר דעבדוה רבנן לשתא ע"פ שלשה רועי בקר ובגר הכי קאמר דרבנן לאו ארועי בקר סמכו אלא אחושבנייהו)· **קשר רשעים הוא.** והילך אנו סומכין על מנין זה לעשות כדבריהם ואפילו (אי עבוד) [אם כן עושין עיבור] כדין וכדת אין השנה מתעברת על ידיהם דבעינן בית דין (כאמנים) [כיונים] ואלו אינן (כאמנים) [מכין] : **דא עקא.** שאתה קורא אותם רשעים:

תוספות לעבר השנה בעסיא. וא"ת היאך היו מעברים בעסיא הא עסיא חו"ל היא כדאמרינן פרק חזקת הבתים עסיא ואספמיא וכו' וי"ל דלעבר ר"ל לחשב והכי משמע מדקאמר כהן וחרש משמע שביעית היתה ואין מעברין השנה בשביעית כדאמרינן לעיל :

מהרש"א אר"י דא עקא וכו'. מה שלא חשו הם על שקרא להן רשעים ולא חשו רק על שקרא להן רועי בקר אפשר שלא הבינו השומעים שקרא אותן רשעים וע"ל דודאי הקפידו על ר"ל גם בזה אלא שעל ר"י הקפידו נ"כ למה מתחלה שקרא אותן רועי בקר לא א"ל ולא מידי עד לבסוף שקרא אותן רשעים שא"ל ר"י דא עקא וע"ז השיב להן ר"י ואי קרי לכו רועי צאן מאי ר"ל דע"ז אין לכם להקפיד דמלכו דת"ח מקפחין ומהגדולין זה את זה בהאי לישנא כדאמרינן פ"ק דיבמות דאמר ליה יונתן בן הרכינס לר"ע את עקיבא שמעך הולך מסוף עולם ועד סופו ועדיין לא הגעת לרועי בקר וה"ל אפילו לרועי צאן ודו"ק:

מ ע"א **מאי** קשר רשעים שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא חזקיה הוה דריש בחד סר רבוותא כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים כתב שבנא פתקא שדא בגירא שבנא וסייעתו השלימו חזקיה וסייעתו לא השלימו שנא' °כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר הוה קא מסתפי חזקיה אמר דלמא חס ושלום נטייה דעתיה דקב"ה בתר רובא כיון דרובא ממסרי אינהו נמי ממסרי בא נביא ואמר לו °לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר כלומר קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין הלך לחצוב לו קבר בקברי בית דוד בא נביא ואמר לו °מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר אמר רב טלטולא דגברא קשה מדאתתא °ועטך עטה א"ר יוסי ברי חנינא מלמד שפרחה בו צרעת כתיב הכא ועטך עטה וכתיב התם °ועל שפם יעטה °צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים תנא הוא בקש לעשות גדולה לעצמו וקלון לבית אדוניו לפיכך נהפך כבודו לקלון כי הוה נפיק איהו אתא גבריאל אחדיה דשא באפיה משרייתיה *אמרו ליה משרייתך היכא א"ל מרדו ואהדרו בי אמרו ליה א"כ אחוכי קא מחייכת בן נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנים א"ר אליעזר [אלעזר] שבנא בעל הנאה היה כתיב הכא °לך בא אל הסוכן וכתיב התם °ותהי לו סוכנת :

שבנא. ממונה על ביתו של חזקיהו מלך יהודה: **השלימו.** לשונך: **ידרכון קשת כוננו חצם וגו'.** על שם שעל ידי החץ הוא מנקם

תהלים יא / ישעיה ח / ישעיה כב / ויקרא יג / ישעיה כב / שם ע"ב / ישעי' כב / מ"א א

עיון יעקב

סה"ע סעיף ו': הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא פגע בהו ריש לקיש. וכתבו תוספות וא"ת היאך היו מעברים בעסיא הא עסיא חוצה לארץ וי"ל דלעבר חלה לומר לחשב והכי משמע מדקאמר כהן וחרש משמע בשביעית היתה ואין מעברין השנה בשביעית ובלאו הכי עיקר קושית התוספות יש לתרץ כפשוטו שהם הלכו לעבר השנה בארץ ישראל והא דקאמר בעסיא ה"פ בעסיא פגע בהו ריש לקיש [illegible] לארץ ישראל [illegible] ... מעברין אפילו בשביעית [illegible] עוברת. [illegible]: **א"ל** קרי לן רועי בקר ולא מחית. [illegible]: **טלטולא** דגברא קשה מדאתתא [illegible]: **מלמד** שפרחה בו צרעת [illegible]: **אתא** גבריאל [illegible]: **שבנא** בעל הנאה [illegible]

מבקש להמית את אדוניו בלשון הרע הכתוב שם: לא תאמרון. אל תחשוב בדעתך חזקיהו שיהא מניינו של שבנא מנין ליחשב רוב: בקברי בית דוד. שהיה מתאוה למרוד במלכות וליקבר באותו בקבורת המלכים: צנוף יצנפך צנפה כדור. [קבב] יסובבך חיילות כדור כשורה להגלותך אל ארץ רחבת ידים שיפיה דקרא שמה תמות ושמה מרכבות כבודך קלון בית אדוניך: כי הוה. שבנא נפיק עם סייעתו לצאת מירושלים ולהשלים עם סנחריב: משרייתך היכא. שכתבת לנו שבנא וסיעתו השלימו. הדרו בי. חזרו ממה שהבטיחוני: בעל הנאה. כמשמעו. וי"א משכב זכור: סוכנת. מחממתו וחבירו ובוקע עליה ישכן בה:

תוספות כדור אל ארץ רחבת ידים. פ"ה יחזר כשורה יסובבך חיילות פ"א כגל שהוא גולה לשון דירה כמו מדור באהלי רשע ל"א ככדור פלוט"א בלע"ז כמו הכדור והאמום ואע"ג דלא כתיב ככדור מ"מ אשכחן כהאי דרשא דכתיב דברי חכמים כדרבונות ודרשינן ככדור של בנות שזורקין זו לזו ליד מכרתה כן אדם ונוסר ד"ת לחביריו ולתלמידיו זה לזה ומתפקחין זה מזה ולא כתיב ככדרבונות:

מהרש"א שבנא הוה דרש בי"ג כו'. ביאור המאמר כי סנחריב חרף מערכות אלקים חיים כמ"ש ביד מלאכיך חרפת וע"כ שבנא וסייעתו שבאו להשלים עמו היו מחשבותם לרעה על ה' וכאילו חשב לעבוד ע"ז דאמרינן מחשבה רעה בע"ז הקב"ה מצרפה למעשה וע"כ אף שהוא וסיעתו היו רובן של ישראל אין הולכין לרעה אחר הרוב אבל שבנא טעה בכל זה וכתב לסנחריב כי סיעתו שהוא רוב השלימו ומייתי מהאי קרא כוננו חצם על יתר וגו' מלת יתר במקום הזה הוא מלי יותר כלומר שכתב לו כתב ופתקא בחץ שהוא וסיעתו יתר על חזקיה. וסיעתו ואמר שע"כ כן היה ירא חזקיה כו' שהיה הוא וסיעתו יתר בא הנביא ואמר לו לא תאמרון קשר גו' כי הקשר הזה שהיה להם עם סנחריב אין הקב"ה מן המנין הרוב שלהן וכיתי דאיתו מן המנין כו' קאי על הקב"ה שהוא אינו מן המנין שלהם כי ביד מלאכיו חרף אלהים אבל הוא יתברך ב"ש במנין שלך ואין לך לחוש על קשר מניינם שהוא הרוב כיון שאין הקב"ה בקשר מניינם וא"ל הנביא מה לך פה כו' לפי ש"ש לפעמים לאדם שיתוף ויחוס מה לאדם אחר מצד השתוף שהוא ואחר הם במעלה א' וגם מצד יחוס אבות וע"כ א"ל אם באת לחצוב לך קבר כאן מצד שיתוף המעלה מה לך פה שאין אתה במעלה זו שלא באת למעלת המלכות ואין כאן רק קברי מלכים ואם מצד יחוס אבות מי לך פה שקבור שם שגם אתה רוצה לקבור אצלו שהרי אין אתה בן מלך. ועניין שאמרו טלטולא דגברא קשה כו'. לכאורה נראה לפרש על טלטול דרך של איש שהוא קשה מדאתתא כדאמרינן בעלמא אשה כלי זיינה עליה ותמלא נרחמים יותר מן האיש אבל בפרק האשה שנתארמלה מוכח דאפילו בעיר אחד אמרו דקשה טילטולא דאיש יותר מן האשה וצריך טעם. והאמר שפרחה בו צרעת כו'. י"ל ע"פ מ"ש לב חורש מחשבות און זה עוזיה גו' וכתיב וינגע ה' את המלך גו' גם זה שבנא היה חורש מחשבת און גו' כדאמרי' אלו מחשבות של אותו הרשע כו'. ואמר צנוף יצנפך כדור גו'. כל זה לשון המקרא הוא ולכאורה לא דריש ביה מידי וי"ל לפרש דכל זה מאמר ה"א בקש קלון הי' לפיכך נהפך כו' ותלאוהו בזנבי כו' נדרש טלה ומאי קרא והוא שהמלוכה נקראת צניף כמ"ש הסר המצנפת גו' ונאמר וצניף מלוכה בכף גו' ומלת ג"כ לי צנוף בסוסים כמ"ש פרק כילד הרגל סוס שלנף ובפרק ע"פ לא תדור אלא במקום דצניף סוסיא ה"ש הוא בקש קלון בית אדוניו להסירו ממלוכה ולתת עליו צניף המלוכה ונהפך לו אותו צניף מלוכה לקלון דהיינו צניפת הסוסים שמגררין אותו בהם. ואמר כדור אל ארץ רחבת גו'. כלומר כמו שהכדור מטלטל עצמו על הארץ רחבת ידים ומקום שוה שאין בו דבר המעכב בו טלטול הכדור כך יהיה טלטולך על ארץ רחבה גו' שיהיו מגררין אותך שם וארז"ל שבנא בעל הנאה לפי שהיה שבנא ת"ח ומלמד תורה ברבים כמספר ממנו שהיה דרש בתליסר רבוותא וע"כ נקרא שבנא הסופר כמו עזרא הסופר ואמר שאל תתמה מה שהקדיש הבשילו כ"כ ברבים שהרי כבר העיד עליו הכתוב לך בא אל הסוכן וגו' ע"ש שהיה בעל הנאה ואמר במי התורה מתקיימת במי שממית עליה ולא בבעלי הנאות:

כי השתות יהרסון צדיק מה פעל. רב יהודה ורב עינא חד אמר אלו חזקיה וסיעתו נהרסין צדיק מה פעל. וחד אמר אלו בית המקדש יהרס צדיק מה פעל. ועולא אמר אלו מחשבותיו של אותו רשע אינם נהרסות צדיק מה פעל בשלמא למ"ד אלו מחשבותיו של אותו רשע היינו דכתיב כי השתות יהרסון (כמשמעו שנא' וישם דוד את הדברים האלה אל לבו) ולמ"ד בהמ"ק נמי דתנן אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתייה היתה נקראת אלא למ"ד חזקיה וסיעתו היכא אשכחן צדיקי דאיקרו שתות דכתיב כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואבע"א מהכא הפליא עצה הגדיל תושיה א"ר חנין למה נקרא שמה תושיה מפני שמתשת כחו של אדם. דבר אחר תושיה שנתנה בחשאי מפני השטן. דבר אחר תושיה דברים של תוהו שהעולם משותת עליהם:

כי השתות יהרסון וגו'. בתריה דכי הנה הרשעים ידרכון קשת כתיב: צדיק מה פעל. הקב"ה מה שכר הוא משלם ולקמן מפרש מאי משמע דשתות לשון שיעת לדיקים: אילו בהמ"ק יחרב. ע"י סנחריב בעצתו של שבנא: צדיק מה פעל. אם כפלאותיו של הקב"ה: אילו מחשבות. של שבנא הרשע אין נהרסות והכי משמע קרא כי השתות יהרסון ומחשבותיו של אותו הרשע הכתוב למעלה כי הנה הרשעים ידרכון קשת ולשון שתות ומחשבות שהוא משית בקירות לבו יהרסון ראויות הן ליהרס באם לא כן צדיק מה פעל מה פעלו של חזקיהו והיכן שכרו כי השתות לי' ולא שת לבו גם לזאת: אבן היתה שם. תחת הארון: ושתיה היתה נקראת. שממנה נשתת העולם שנאמר דבר ויקרא ארץ ואמר מציון מכלל יופי וגו' במסכת יומא עולם מציון נברא: תושיה. על שם שהעולם משותת על התורה ולומדיה נקראת תושיה: מפני השטן. שהיה מקטרג ואמר תשתפק בעליונים

תהלים יא
שמואל א' כא
ש"א ב
ישעיה כח

עיון יעקב

שבנא לפי שלא היתה שורשו רק מן השפה ולחוץ לכבי לא אנין חורש עליו וכדאיתא בסוטה דף כ' בתוס'. והוא הבך מחזקיה שהיה אוכל ליטרא ירק לככי מכנת סוסו בשם לדיק ע"ש שנאמר לדיק אוכל לשובע נפשו ועוד י"ל כבעל הנאה היה שאפילו בשעה צרה שבאו עליהם סנחריב לא ציער עצמו ונהג עידונין בעצמו ולפי שלא ציער כצרת ציבור לא ראה בנחמתן: צדיק מה פעל. עיין פרש"י ומהרש"א ועיקר נראה כפירש"י וכן מלאתי בבראשית רבה הובא בילקוט תהלים סי' י"א צדיקו של עולם מה פעולה פעלם לפועלי שלום: מפני שמתשת כחו של אדם. כי לכך נתנה בשורה לישראל להשים עצמן שאלמלא כן אין אומה ולשון יכול לעמוד בהן כדאיתא בכילה ומ"מ אין זה לרעתם גם ה' עת לעמוד

בעליהם ולא יסתרו הלוחות ביד משה: **דברים של תוהו.** דיבור וקריאה בעלמא וכל דבור אין בו גשימות ממש כתוהו הזה ואף ע״פ כן עולם משותת עליהם ונוטריקון הוא תו תוהו שיה משותת:

מהרש״א אלו מהשבותיו של אותו רשע כו׳. עדיין לא חטא בפועל במה שכתב שבנא וסייעתו השלימו גם במה שאלב לו קבר בקברי מלכים אך לפי מחשבותיו להסיר את חזקיה ממלוכה ואמר שקרא למחשבה שתות ובכל הגמרות כתיב כי השתות יהרסון ומשמע שנאמר וישת דוד אל לבו וגו׳ ואין זה קרא בשום מקום גם רש״י הביא קרא דכתיב באורייתא ולא שת לבו גם לזאת ע״כ נראה כי טעות נפל בספרים הישנים להביא וקרא וישת דוד גם בילקוט איתו והוא מבואר שקרא המחשבות שת במקום הזה שהוא מלשון עשייה בכ״מ לומר לך כמ״ש לעיל דכל מחשבות כחשבו ונצטרפו למעשה כמו בע״ז: אלא למ״ד הזקידהו כו׳. רש״י פירש לפי דרש זה לדיק מה פעל הקב״ה מה שכר הוא משלם עכ״ל ויותר נ״ל לפרש כמ״ש שהם מלוכי ארץ ועליהם שת התבל עד״ז אמר אלו השתות של התבל שהם חזקיה וסיעתו יהרסון לדיק שהוא הקב״ה מה פעל במעשה בראשית שאלולי הם לא היה העולם מתקיים וכן יש לפרש גבי ב״ה אילו יהרוס הקב״ה לדיק מה פעל במעשה בראשית שהרי עליו הושתת כל העולם שע״כ נקרא אבן שתיה ורש״י לא פי׳ כן וק״ל: הפליא עצה הגדיל כו׳ מפני שהיא מתשת כחו כו׳. ר״ל הפליא הקב״ה עלתו בזה כשהרבה והגדיל תורה כמ״ש למען לדקו יגדיל תורה כדי שע״י הרבה מלותיה יתיש כחם של ישראל וכמ״ש במס׳ בילה מפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שעזין הן. ואמר ד״א תושיה שנתנה בחשאי כו׳. וה״ק הפליא עלתו מלשון והוא פלאי שנתן התורה במכוסה והגדיל לתת אותה בחשות וחשאי מפני השטן כדאמרינן פרק ר״ע שאחר. שירד משה עם התורה מלפני הקב״ה בא השטן ואמר תורה היכן היא כו׳. ואמרינן ד״א תושיה דברים של תוהו כו׳. וה״ק הפליא עלתה כי כפלאות עשה במה שהגדיל דברים של תוהו שאדם תוהה ומשתומם עליהם שיהיה העולם משותת עליהם וק״ל:

הרי״ף רש״י לדיק מה פעל מה פעלו של חזקיה. הכא דרש השתות על חזקיה וסיעתו הל״ל לדיקים מה פעלו לכך אמר לדיק האחד קאי על הקב״ה וכדברי עולא דדרים השתות על מחשבותיו של אותו רשע שאם לא כן לדיק מה פעל קאי על חזקיה:

מב שם **אמר** עולא מחשבה מועלת אפי׳ לדברי תורה שנאמ׳
איוב ה °מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם
תושיה אמר רבה אם עסוקים לשמה אינה מועלת שנא׳
משלי יט °רבות מחשבות בלב איש ועצת ה׳ היא תקום עצה
שיש בה דבר ה׳ היא תקום לעולם:

מחשבה. דאגת הלב על מזונותיו של אדם: **מועלת.** מהני לשכח ממנו תלמודו: **מפר מחשבות ערומים.** נותן להם עצות ומבטל מחשבות מלבם שלא היו מניחים אותם לעשות תושיה. לשון אחר מחשבה שאדם מחשב כך וכך אעשה כך וכך תעלה בידי מועלת להשבית הדבר ועוקר שאין מחשבתו מתקיים אפילו לדברי תורה כגון האומר עד יום פלוני אסיים כך וכך מסכתות בגרסא: **מפר מחשבות ערומים.** שאין מחשבתו עולה בידו ואפי׳ לתושיה:

תוספות מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה כו׳. פי׳ ריב״א דאגת לב האדם על מזונותיו מהני לשכח ממנו כל מחשבות אף מחשבת דברי תורה שנאמר מפר מחשבות ערומים וקאי אהנותן מטר על פני ארץ גו׳. וי״מ מועלת משקרת ולא תלא כלומר אם אדם חושב כן להעשיר כן גם לדברי תורה לא יספיק אלא כשעושה לשמה כדמסיק:

מהרש״א מחשבה מועלת. וי״ל דאפי׳ לד״ת שעיקרה במחשבת הלב מועלת ולא סגי ליה ללמוד אותה במחשבה בלבד אלא לריך ג״כ לאגרסה בפה כדאמרינן בעלמא דעקימת שפתיו הוה קלת מעשה וה״ם מפר מחשבות ערומים. - הלומד תורה במחשבה בעלמא מפר ומשתכחת ממנו ולא תעשינה וגו׳ שלא תבא התורה לידי מעשה כ״א בדבור וק״ל:

מג °**לא** יומתו אבות על בנים מה ת״ל אם ללמד שלא
דף כז ע״ב יומתו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות הרי
דברים כד כבר נאמר °איש בחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות
שם על בנים בעדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות
שמות אבות ובנים בעון אבות לא והכתיב °פוקד עון אבות על
בנים התם כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כדתניא
ויקרא °ואף בעונות אבותם אתם ימקו כשאוחזין מעשה
אבותיהם בידיהם אתה אומר כשאוחזין או אינו אלא
דברים כשאין אוחזין כשהוא אומר °איש בחטאו יומתו הרי
כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וכשאין אוחזין לא
ויקרא והכתיב °וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד
שכולם ערבים זה לזה התם שהיה בידם למחות ולא מיחו:

כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. ונפרעין מהם עונותם ועון אבותיהם: **איש באחיו.** איש בשביל אחיו:

מהרש״א כשאוחזין כו׳. בזה יתיישב בהאי קרא שאמר בתחלת המקרא בלשון נוכח והנשארים בכם וגו׳ בארץ אויביכם וגו׳ שהוא לשון נוכח וכן מדבר כל הפרשה דלעיל מיניה ובסיפיה דהאי קרא אמר ואף בעונות אבותם אתם וגו׳ שהוא מדבר בלשון נסתר וכן עד סוף הפרשה וי״ל שענין הפרשה והתוכחה עד כאן מדבר בחורבן בית ראשון שהיה בהם עון ע״ז שבחורבן בית ראשון עדיין לא היה הסתרת פנים שהיתה עדיין נבואה ואורים ותומים ולזה אמר בלשון נוכח ולא אמר רק והנשארים בכם ימקו בעונם כי לא היה להם אז רק עון עלמם אבל על חורבן בית שני התחיל לדבר בלשון נסתר לפי שהיה להם אז הסתרת פנים באין נבואה ואורים ותומים ושאר ה׳ דברים שנחסרו בבית שני וחסרון הנבואה הוא הסתרה פנים כדאמרינן פ״ק דחגיגה ואנכי הסתר אסתיר אע״פ שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו וע״כ אמר בלשון נסתר ימקו בעונם

עיון יעקב

לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום כמ״ש בחידושינו פ״ק דכ״ב דף י״: **מחשבה** מועלת אפילו לד״ת. עיין בפרש״י ותוספות ועי״ל דה״ק מחשבה רעה לעבירה מועלת לבטל עסקיו אפי׳ לד״ת אע״ג דאין מחשבה רעה מצרף למעשה מ״מ לענין זה מועלת לבטל עסקיו ורבא אמר אם עסוקים לשמה בדברי תורה אע״פ שיש לו מחשבה רעה בענין אחר אינו מבטל כי יבא לטעמיה אזיל דקאמר בפ״ג דסוטה תורה בעידנא דעסוק בה אגוני מגנא אצולי מצלא והיינו דוקא בעסוקין לשמה כמ״ש שם בחידושינו: **ובנים** בעון אבות לא והכתיב פוקד עון אבות על בנים. לפי פשוטו יש לתרץ דדוקא לענין עונש חמיר מיתה ממש אין הקב״ה פוקד עון אבות על בנים אבל לעונש אחר הקב״ה פוקד עון אבות על בנים וזה כוונת לדיק ורע לו זה לדיק בן רשע אלא שהמתרץ לא רצה לתרץ כן דסמיך על הברייתא שמחלק חילוק בין כשאוחזין או לא והברייתא לא יוכל לתרץ כן שהרי מקשה עפסוק אחר אף בעונות אבותם אתם ימקו ולשון ימקו משמע דהוא במיתה החמור פוקד עון אבות על בנים להכי מתרץ הש״ם החילוק בין אוחזין או לא וכזה מתורץ דלא מקשה ברייתא מפסוק הקודם דכתיב כפ׳ כי תשא פוקד עון אבות וגו׳ וזה כוונת הש״ם בברכות דף ז׳ ורמינן קראי אהדדי ולא מקשה כפשוטו והכתיב ובנים לא יומתו אלא
הפי

בעונם שהיא שנאת חנם שהיה בבית שני ואף בעונות אבותם שהיה בבית ראשון שהיא עון ע"ז אתם ימקו ועל זה אמר בגלותם בחורבן בית שני והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו' כל הענין בגשון כסתר שיסתיר הקב"ה פניו מהם ולא יהיו נענים. כפרש"י פ"ק דחגיגה והסתרתי פני מהם שצועק מצרות כו' ואינו נענה ואמרינן נמי בפרק הזהב שערי תפלה ננעלו מיום החורבן וק"ל: בעון אחיו מלמד כו'. דלפי פשוטו שיכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ עכ"ל פרש"י בחומש לכתוב וכשל איש באחיו שכל א' מישראל יכשל בחבירו אבל לפי הדרש איש בעון אחיו כתיב וכשלו בלשון רבים דלאו עם כלל ישראל ידבר רק באותן שבידן למחות ממהם ידבר שיכשלו איש בעון אחיו אם לא ימחה בו כדמסיק וק"ל:

הרי"ף התם כשאוחזין מעשה אבותיהם כו'. תימא לוקמי תרוייהו באין אוחזין והתם כשיש בידם למחות ולא מיחו כדמסיק לקמן יש לומר דדוקא קרא וכשלו איש באחיו מוקמינן הכי דיכולין למחות זה לזה אבל הבן כפוף לאביו אינו יכול למחות ולכך מוקי באוחזין כו':

מד מאיימין על העדים. היכי אמרינן להו א"ר יהודה
דף כט משלי כה הכי אמרינן להו °נשיאים ורוח וגשם אין
ע' קידושין דף עב איש מתהלל במתת שקר אמר (°ליה) רבא יכלי למימר
שב שני הוה כפנא ואבבא דאומנא לא חליף אלא אמר
שם רבא אמרי' להו °מפיץ והרב וחץ שנון איש עונה ברעהו
עד שקר אמר (ליה) רב אשי יכלי למימר שב שני הוה
מותנא ואינש בלא שני לא שכיב אלא אמר רב אשי
אמר לי נתן בר מר זוטרא אמרי' להו סהדי שקרא
מ"א כא אאוגרייהו זילי דכתיב °והושיבו שנים אנשים בני בליעל
נגדו ויעידוהו לאמר ברכת אלהים ומלך:

היכי אמרינן להו. לעדים כשמאיימין עליהם: נשיאים ורוח וגשם וכו'. בשביל מתהלל בשקר דהיינו מעדי שקר גשמים נעצרים ואפילו כשהשמים מתקשרים בעבים ורוח להוריד גשמים אין הגשם בא: אמר רבא. מה איכפת להו אם לא ירדו גשמים אמרי בלבם משל הדיוט: שב שני הוה כפנא ואבבא דאומנא לא חליף. על פתח מי שיודע אומנות ובעל מלאכה לא עבר הרעב: מפיץ והרב וגו' איש עונה וגו'. בעון עדות שקר דבר בא ויתיראו שלא ימותו: אאוגרייהו זילי. השוכרים אותם מזולזלים בעיניהם: והושיבו שני אנשים בני בליעל. גבי נבות היזרעאלי כתיב שיועצי המלך היו יועצין לשוכרן והיו קורין אותם בני בליעל:

מהרש"א הכי אמרינן להו נשיאים גו'. פי' זה שמעיד עדות שקר לחבירו אפשר שאין לו ממון לתת מכיסו לחבירו או גם אם יש לו עינו רעה בשלו לתת לחבירו אבל הוא נותן לו מתנה ממומון חבירו ע"י עדות שקר שמעיד לו להוציא ממון מחבירו וזו היא מתת שקר וק"ל: שב שני הוה כפנא ואבבא כו'. אפשר דאמרי אינשי משל הדיוט זה מרעב של מצרים שנגזר ז' שני רעב ואמר פרעה לאחי יוסף מה מעשיכם אם אתם בעלי אומניות ואי איכפת לכו ברעב שבאתם כולכם הנה דכפנא אבבא דאומנא לא נחית וא"ל אנשי מקנה רועי צאן היו עבדיך לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן וגו' כי כבד הרעב וגו' וק"ל: מפיץ והרב גו'. עיין בפירש"י ומשמע ליה דמפץ וחרב הכהו כולהו כלי מלאך המות ולא חרב ומפץ כלי מלחמה כמשמעו מדמייתי עליה הך דשב שני הוה מותנא דהיינו דבר דמייתי נמי זה המשל הדיוט בפרק האשה שלום אדבר ולא אחרב וק"ל:

מה שם א"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן מניין שאין טוענין
למסית מנחש הקדמוני דאמר ר' שמלאי הרבה
טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען ומפני מה לא טען
לו הקב"ה לפי שלא טען הוא מאי הוה ליה למימר דברי
הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין.
בראשית ג אמר חזקיה מנין שכל המוסיף גורע שנאמר °כי אמר
אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו רב משרשיא אמר
שמות כה שם כו מהכא °אמתים וחצי ארכו רב אשי אמר °עשתי עשרה
יריעות:

[שאין טוענין למסית. המסית חבירו לעבוד ע"ז אין טוענין אותו ב"ד בשבילו טענות זכות אלא א"כ טוען הוא]: לפי שלא טען. הנחש לא טען הקב"ה בשבילו: ולא תגעו בו. והקב"ה לא הזהירם על הנגיעה והתוספת גרמו שדחף הנחש את חוה על האילן עד שנגעה בו אמר לה ראי שאין מיתה על הנגיעה אף על אכילה לא

עיון יעקב

דאי דלקיש הייתי אומר לחלק כמ"ש אלא שנכח המקשה והמתרץ מוכח דא"א לומר כן: היכא אמ־ינן להו. דליכא למימר דאמרינן להו דע את מי אתם מעידין ולפני מי אתן מעידין ומי עתיד ליפרע מכן וכדאיתא לעיל בפרק קמא דף ו"ו דא"כ זה האיום אין לפני העדים לבד אלא גם לפני הב"ד ועיקר איום הזה הוא לפני ב"ד כדאיתא לעיל וכן ביהושפט הוא אומר ויאמר לשופטים ראו מה אתם עושים כי אם לפי כדאיתא בפ"ק דף ו' ע"ב ועוד י"ל דלהכי מקשה היכי אמרינן להו משום דלקמן דף ל"ז אמרינן דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו א"כ גם עדים יש להם כפרה על הגזל והיכי מאיימין להם להכי מתרץ דאע"ג דגזל ממון מתכפר מ"מ יש איום על העונש שהעידו בשקר: אין טוענין למסית. אי דרשינן טעמא דקרא י"ל הטעם דאין טוענין למסית דוקא דהא דטוענין לאחר בני אדם היינו מטעם כדאי' בש"ס כגון זה פתח פיך לאלם כיון שאין לו חכמה להשיב תשובה שלימה משא"כ זה שהוא מסית ומטעה לאחרים בודאי הוא בעל תחבולה וערום חכם לרשעה להטעות לאחרים לכך לא טענינן ליה וזה י"ל כוונת הפסוק והנחש היה ערום וגו' לכאורה הוא מיותר דמאי נפקא לן אי היתה ערום או לא ולפי מה שכתבתי ניחא לפי שהיתה ערום בערמימות וחכמה לרשעה לכן לא טענינן ליה: מ"ש מסית. הא דלא מייתי ר' חייא בר אבא גם כן מנחש הקדמוני י"ל שאני נחש שנעשה מעשה על ידו שאכלו מעץ הדעת אבל שאר מסית לע"ז אע"פ שלא נעשה עבירה על ידו אפ"ה מסייכן סקילה ואין טוענין לו להכי ילפינן מלא תחמול ולא תכסה עליו ומדיוקא שמעינן אבל לאחרים טוענין ועוד י"ל דמנחש ליכא למילף לאדם דילמא להכלה עפר מבהמה וכן פי' רש"י להדיא לקמן דף ל"ו ע"ב ומקרא דלא תחמול לחוד ליכא למילף מידי דמוכח מיניה רק דלא יהפך בזכותו אבל אם יש לו טענה טובה יש לטעון לפניו לכך מייתי מנחש או י"ל דאי מלא תחמול ולא תכסה לבד ה"א שאני אדם דהוא מועד לעולם כיון שיש לו דעת משא"כ בהמה שאין בו דעת כאדם ראויה לחוס עליה יותר: מה ה"ל למימר דברי הרב. כתב מהרש"א יש לדקדק מה הרבה טענות דאין זה רק טענה אחת ומה שתירץ אכתי קשה שאינה הרבה רק שתים ול"נ דהרבה טענות הם על סוג אחד דודאי יש להקב"ה הרבה תוארים אב ואדון רב מלך בורא אלהי ובדומה וע"י כולם הי' לה להשיב דברי אב ובנו או דברי אדון ועבדו וכן איך דברי מי שומעין: דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין. ומה"ט נמי אמרינן אין שליח לדבר עבירה ואפילו למאן דס"ל דעו"מ בדיני שמים חייב השליח והכא דין שמים הוי י"ל לפי מ"ש תוספות לתרץ על הקושיא וא"ת כל מסית יפטור עצמו בטענה וי"ל דדוקא נחש שלא נלטוה שלא להסית ולא נענש אלא לפי שבאת תקלה על ידו (פי' והוא מן המצות המושכלת שמחויבים לשמור אע"פ שלא נלטוה עליהם א"כ י"ל להכי הנחש היתה פטורה אף מדיני שמים אילו טען כן כיון שלא נלטוה משא"כ לדידן שנלטווינו שלא להביא תקלה ע"י אחר ולהדרכה חייבנו להוכיח את חבירו לכן חייב בדיני שמים בשליח לדבר עבירה ובמסית לע"ז החמור חייבה התורה אף בדיני אדם והש"כ בח"מ סי' ל"ב ס"ק ג' נראה שאיסתמיעי' מיני' דברי תוספות אלו: ברש"י ד"ה לא תגעו בו וכו'. כאן מקשים העולם דלמא באמת ימות עוד והאי נוגא קשה על הנחש שאמרה לא מות תמותון הלא הקב"ה אמר בפירוש כי ביום אכלך ממנו מות תמות והיאך הכחישה לדברי הקב"ה ועוד למה באמת הוסיפה הנגיעה אמרתי דרך דרש דודאי אף שנגזר מיתה מן השמים על אכילת עץ הדעת מ"מ אפשר להתבטל ע"י תפלה או זכות אחר אך ורק שהקב"ה אמר ביום אכלך ממנו מות תמות כפל כמו דאמרינן הן הן שבועה לאו לאו שבועה כיון שבגזר גזירה עם עמו שבועה אי אפשר להתבטל בשום זכות אך אדם הראשון למד דכפל מות תמות בא להראות שאפילו אנגיעה לבד ימות ומזה למד הנחש לומר לא מות תמותון כי בזכות יבין עליך והא דקאמר כפל לא משום שבועה אלא משום הנגיעה וזה כל המוסיף גורע ומ"ש רש"י אמר לה ראי שאין מיתה על הנגיעה אף שנגעה הנגיעה רק באונס

לא תמותו: אמתים. דל אל״ף נמצא קרי ביה מאתים הוי שתי מאות אמה כל אותיות שבתורה (הבחנתה) [הברתה] ככתיבתה כמו ועשית ואמרת כאילו כתיב ה׳ וכן אתם חסר כמו אותם מלא: **עשתי עשרה.** דל עי״ן מהכא הוו להו שתי עשרה:

תוספות דברי הרב ודברי התלמיד. ואם תאמר א״כ כל מסית יפטור עצמו באותה טענה ויש לומר דדווקא נחש שלא נצטוה שלא להסית ולא נענש אלא לפי שבאת תקלה על ידו אבל מסית שנצטווה שלא להסית נמצא כשמסית עובר:

מהרש״א **מאי הל״ל דברי הרב כו׳.** יש לדקדק מאי הרבה טענות דקאמר דאין זה רק טענה אחת ויש לפרש הא דמייתי שכל המוסיף גורע הוא טענה אחרת שאילו לא הוסיפה על צווי הש״י בנגיעה לא היו נכשלים באכילה ומה שיש לדקדק בענין הוספה וטעות של אדם וחוה כפירש״י תמלא מבואר יפה בחידושינו פרק קמא דסוטה ע״ש: **אמתים והצי ארכו כו׳.** פירש״י דל אל״ף מהכא קרי ביה מאתים הוו ב׳ מאות כל כו׳ עד כאן לשונו ויש לדקדק לפירושו אם יהיה חסר אל״ף כפרש מתים וחצי ארכו מלשון מאתים שההברה מביא אל״ף והיכן הוזכר אמה בכתוב שנפרש מאתים אמה ואימא מאתים טפחים או אצבעות ועוד אף שמצינו כן בפועלים שההברה מביא א׳ ובאותיות השמות אבל בשמות לא מצינו שיהיה חסר ונחה אות א׳ מיסוד השם ונראה כי לא כאמר זה רק על הדבור שיש מי שמוסיף בדבור והוא גורע בזה והמשל בשנים שידברו ביחד בענין אמות והאחד שאל לשני כמה אמות אם השני משיב לו מתים כביוע ונמנו ב׳ מאות אמות בהברת א׳ של מתים אבל אם השיב לו בתוספת א׳ אמתים לא נשמע ונמנו כי אם ב׳ אמות וא״כ הוא גורע בדבורו תוספת א׳ ושהביא הפסוק אמתים וחצי גו׳ אינו רק לכיון בעלמא שהוא אמתים הראשון הכתיב בתורה אבל לא שאלו נכתב בלא א׳ מתים וחצי ארכו שהיינו מפרשים מאתים אמות וחצי דהא לא הוזכר האמה כמ״ש והוא שפיר דומיא דלגבי נחש שע״י תוספת דבור בעלמא שאמרה אל תגעו בו גרעה במלות הש״י ובדיבורו ודו״ק:

(אמר המגיה שמעתי פירוש אחר כי לולא הוי״ו של וחצי הייתי אומר אמתים הוא חצי ארכו וכולו ארבע אמות. עכשיו שאמר וחצי אינו כי אם שני אמות וחצי והוא מופך):

דף ל **הרי** שהיה מצטער על מעות (מעשר שני) שהניח לו אביו ובא בעל החלום ואמר ליה כך וכך הם במקום פלוני הן של מעשר שני הן זה היה מעשה ואמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין:

שהניח לו אביו. ולא אמר לו היכן הם: **בעל החלומות.** שר הממונה החלומות בלילה: **כך וכך הם.** מגיד לו כמה יש: **ולא מורידין.** ויכול להוציאן במקומן:

שם **תניא** ר׳ נחמיה אומר כך היה מנהגן של נקיי הדעת בירושלים מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהם ומכניסין העדים ושומעין דבריהם ומוציאין אותם לחוץ ונושאים ונותנין בדבר:

רבי שמעון בן אליקים הוה משתקיד עליה דר׳ יוסי שם ע״ב בר חנינא למסמכיה ולא קמסתייעא מילתא יומא חד הוה יתיב קמיה דר׳ יוחנן אמר להו מי איכא דידע הלכה כר׳ יהושע בן קרחה או לא א״ל ר״ש בן אליקים דין ידע א״ל לימא איזי א״ל ליסמכיה מר ברישא סמכיה א״ל בני אמור לי כיצד שמעת א״ל כך שמעתי שמודה ר׳ יהושע בן קרחה לר׳ נתן אמר לזה הוצרכתי השתא ומה עיקר ראיה כהדדי הרדי א״ר יהושע בן קרחה לא בעינן הגדה מבעיא א״ל הואיל ועלית לא תרד א״ר זירא ש״מ גברא רבה כיון (דסמיך) [דאסתמיך] סמיך:

משתקיד מצפה. ומחזר ושוקד לסומכו: **דין ידע.** זה יודע ור׳ יוסי בר חנינא היה: **שמודה ר׳ יהושע לר׳ נתן.** דכי היכי דלא בעי ר׳ יהושע ראיה כי הדדי הגדה נמי כי הדדי לא בעי:

דף לא **ת״ר** מנין לכשיצא שלא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי ת״ל °לא תלך ויקרא יט רכיל בעמך ואומר °הולך רכיל מגלה סוד: משלי יא

ההוא תלמידא (דאפיק) [דנפיק ליה קלא דגלי] מלתא שם דאיתמר בי מדרשא דרבי אמי בתר עשרין ותרתין שנין ואפקיה ר׳ אמי מבי מדרשא ואכריז עליה דין גלי רזיא הוא:

בתר כ״ב שנין. דאיתמר בי מדרשא אפקיה ההוא תלמידא ודבר לשון הרע היה:

שלחו ליה למר עוקבא לדזיו ליה כבר בתיה שלם שם ע״ב עוקבן הבבלי קבל קדמנא ירמיה אחי העביר עלי את הדרך ואמרו לו השיאוהו ויראה פנינו בטבריא: [הא גופיה קשיא אמרת אמרו לו אלמא דיינוהו אתון השיאוהו ויראה פנינו בטבריא אלמא שדרוהו הכי אלא ה״ק אמרו ליה דיינוהו אתון אי ציית ציית ואי לא השיאוהו ויראה פנינו בטבריא:

מר עוקבא. אב בית דין הוה במסכת שבת בבנות בהמה: **לדזיו ליה כבר בתיה.** כמשה שהוא בן בתיה למי שמקרין עור פניו כמרע״ה שגידלתו בתיה בת פרעה ל״א כבר בתיה כמשה שהוא בן בית דכתיב בכל ביתי נאמן הוא לדזיו ליה על שם שהיה חכם וכתיב חכמת אדם תאיר פניו ומצאתי בספר אגדה שהיה מר עוקבא בעל תשובה (וכתן) [שכתן] עיניו באשה אחת ועלה לבו טינא ונפל בחולי ואשת איש היתה לימים הוצרכה ללות ממנו ומתוך דוחקה נתרצית לו וכבש יצרו ופטרה לשלום ונתרפא וכשהיה יוצא לשוק היה נר דולק בראשו מן השמים ועל שם כך קרו ליה ר׳ נתן צוציתא במסכת שבת הכא נמי להכי כתבו ליה הכי על שם האור שהיה זורח עליו: **עוקבן הבבלי קבל קדמנא.** לעק לפנינו: **ירמיה אחי העביר עלי את הדרך.** איבד ממני דרך בני אדם שסירכו כך שמעתי וי״א העביר עלי את הדרך לא נהג עמי כשורה ועל

עיון יעקב

שדחפה אותה הנחש מ״מ הוה ליה לנחש להמית כיון שהנגיעה ברצונה נעשה כשדחפה אותה ולא מחה מכלל דחף על אכילה לא תמותה: **בתוס׳** ד״ה דברי הרב וכו׳. ולא״ת כל מסית יפטור עצמו באותו טענה וכו׳. כוונת התוספות דל״ע אמאי קאמר הש״ס היכא טענות היה לנחש לטעון הל״ל הרבה טענות היה למסית וגם הנחש בכלל: **דאתמר** בי מדרשא דר׳ אמי. ולע״ג דכל מלתא דמתאמר באפי תלתא לית ביה משום לישנא בישא צ״ל כמו שמחלקין תוספות בעירובין דוקא נורא בי פלניא וכה״ג משא״כ לה״ר גמור ועיין במ״א בא״ח סי׳ קנ״ח ע״ש:

ועל עסקי ממון היה טען : **אמרו לו.** לירמיה להתפייס עמו : **השיאוהו וראה פנינו בטבריה.** הכרימוהו והזקיקוהו לבא כאן לדון עמו ·

מהרש"א ירמיה אחי העביר עלי את הדרך. עיין פירש"י ועי"ל שהאחין אלו חלקו להם שדה שירשו מאביהם ולפום דינא אין להם דרך זה על זה כדאמרינן פ"ק דב"ב וירמיה אחיו של עוקבן העביר הדרך מחלקו על חלקו של עוקבן וזה שקיבל העביר עלי דהיינו על חלקי את הדרך ולמ"ד דדיני קנסות הוא ליכא לפרש הכי וק"ל:

אחד דיני ממונות פרק רביעי

דף לב **מ̇שנה** אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה וכו' : **גמ'** דיני ממונות מי בעינן דרישה וחקירה וכו' א"ר חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה שנאמר
ויקרא כד °משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני
שם ע"ב לוין וכו' *רבא אמר מתניתין דהכא בדיני קנסות ואידך בהודאות והלואות רב פפא אמר אידי ואידי בהודאה והלואה כאן בדין מרומה כאן בדין שאינו מרומה כדריש
ויקרא יט לקיש דריש לקיש] רמי כתיב °בצדק תשפוט עמיתך
דברים טז וכתיב °צדק צדק תרדוף הא כיצד כאן בדין מרומה כאן בדין שאין מרומה רב אשי אמר מתני' (כדדרשינן) [כדשנין] קראי אחד לדין ואחד לפשרה כדתניא צדק צדק תרדוף אחד לדין ואחד לפשרה. כיצד שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זה בזה אם עוברות שתיהן טובעות בזה אחר זה שתיהן עוברות וכן שני גמלים שהיו עולין במעלות בית הורון ופגעו זה בזה אם עלו שניהם שניהם נופלים בזה אחר זה שניהם עולים הא כיצד טעונה ושאינה טעונה תדחה שאינה טעונה מפני טעונה קרובה ושאינה קרובה תדחה קרובה מפני שאינה קרובה היו שתיהן קרובות שתיהן רחוקות הטל פשרה ביניהן ומעלות שכר זו לזו :

[**א"ר חנינא וכו'.** ומתניתין דאורייתא קמי תקנתא ובריתא דרבנן בתר תקנתא: **רבא אמר.** תרוייהו בתר תקנתא דרבנן ומתניתין בדיני קנסות דליכא למיחש לנעילת דלת אבל בהודאות והלואות דאיכא למיחש לנעילת דלת בהודאות והלואות בדיני מלוה וזה בא לידון בעדי הודאה שהודה לו בפניהם או בעדי הלואה שהלוהו בפניהם דאיכא למיחש לנעילת דלת]: **מרומה.** שב"ד מכירין בתובע זה שהוא רמאי או מבינים טענת רמאי בדבריו : **בצדק תשפוט.** ולא כתיב בצדק צדק להזהיר בית דין לדקדק בו כל כך לדרוש ולחקור : **מתניתא.** שפיר איתרצו בחד מהני שינויי אי כר' חנינא אי כרבא אי כרב פפא אבל קראי דרמי להו ר"ל לא קשו דצדק צדק לאו לדרישה וחקירה אתו אלא צדק דין שלך וצדק פשרה שלך לפי ראות עיניך ולא תרדוף את האחד יותר מחבירו: **שתיהן טובעות.** שתדחוק זו את זו : **ואם בזה אחר זה.** שתלך אחת אל הינהר עד שתעבור חברתה ואח"כ תעבור היא : **מעלות בית הורון.** מקום צר ואין דרך לנטות ימין ושמאל וצריך האחד לנטות לאחוריו עד שמוצא מקום לנטות : **אם עולין שניהם.** כגון זה עולה מצד זה וזה עולה מצד זה ופוגעות בראש חודו של הר והבקעה עמוקה מימין ומשמאל : **קרובה.** לעיר : **ומעלות שכר.** לאחת ותדחה :

תוספות כאן בדין מרומה. לא שיודעין בו שהוא מרומה דא"כ אין לדונו כלל כדדרשינן בפרק שבועת העדות מדבר שקר תרחק :

ת"ר °צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה אחר רבי מז שם דברים י אליעזר ללוד אחר ר' יוחנן בן זכאי לברור חיל. תנא קול ריחים בבורני שבוע הבן שם. א"ר הנר בברור חיל משתה שם משתה שם. ת"ר צדק צדק תרדוף הלך אחר חכמים לישיבה אחר ר' אליעזר ללוד אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל. אחר רבי יהושע לפקיעין אחר רבן גמליאל ליבנה אחר ר' עקיבא לבני ברק אחר רבי מתיא לרומי אחר רבי חנינא בן תרדיון לסיכני אחר ר' יוסי לציפורי אחר ר' יהודה בן בתירה לנציבין אחר [ר' חנינא בן אחי] רבי יהושע לגולה אחר רבי לבית שערים אחר חכמים ללשכת הגזית :

קול ריחים. שנשמעין: **בבורני.** מקום: **שבוע הבן.** פי' הוא היה שם ברית מילה כשמכריז ואומר שבוע הבן כאן והרחים סימן לשחיקת שממנין למכת התינוק ושעת גזרת המלכות היה שגזרו שלא למול והיו יראים להוליא קול וקבעו סימן זה: **אור הנר בברור חיל.** ביום או נרות כראין הרבה בלילה פי' הוא כמו שלועק משתה שם משתה שם ברית מילה קרי שבוע הבן על שם שהוא לסוף שבוע: **אחר חכמים לישיבה.** בית הוועד ששם בתי דינין קבוע כגון אחר רבי אליעזר ללוד וכן כולם כל אחד למקומו: **לגולה.** לפומבדיתא כדתנן בר"ה עד שרואה כל הגולה לפניו כמדורות אש ואמרינן מאי גולה אמר אביי פומבדיתא שעיקר ישיבת בבל שם היתה· **אחר חכמים.** סנהדרי גדולה:

מהרש"א ב"ד יפה כו'. דלשון תרדוף משמע ליה דבבעלי דינין מיירי ובדיינין כבר כאמר בצדק תשפוט עמיתך מדכתיב ב' כפול צדק צדק בבעלים דרים לדקדק להם שילכו וירדפו אחר ב"ד היפה שבאותו הדור כדמסיק וק"ל:

במשנה איתא שדיני ממונות מחזירין וסותרין את הדין לאחר שנגמרו וידעו שטעו מחזירין את הדבר בין לזכות בין לחובה ופריך הגמ'.

יף לי [**ורמינהו** דן את הדין וזכה את החייב וחייב את הזכאי וכו'] מה שעשה עשוי וישלם מביתו אמר רב יוסף לא קשיא כאן במומחה וכו' [רב ששת אמר כאן שטעה בדבר משנה כאן שטעה בשיקול הדעת וכו'] איתיביה רב המנונא לרב ששת מעשה בפרה של בית מנחם שניטלה האם שלה והאבילה ר' טרפון לכלבים ובא מעשה לפני חכמים ביבנה והתירוה שאמר תודוס הרופא אין פרה וחזירה יוצאה

עין יעקב

צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה. עיין בתוספות ביבמות דף ק"ע מה שפירשנו לפי זה. הפסוק למען תחיה וירשת את הארץ ולפרש"י שם י"ל דקאי אדיינין ואת"ל מאה שכתב מהרש"א כאן דקאי אבעל דינין : הלך אחר חכמים לישיבה. וזו הוי גולה למקום תורה:

אמם

יוצאה מאלכסנדריא של מצרים אלא א"כ חותכין האם שלה כדי שלא תלד א"ר טרפון הלכה חמורך טרפון א"ל ר' עקיבא פטור אתה שכל המומחה לרבים פטור מלשלם [ואם איתא לימא ליה טועה בדבר משנה אתה וטועה בדבר משנה חוזר חדא ועוד קאמר חדא דטועה בדבר משנה אתה וטועה בדבר משנה חוזר ועוד אי נמי בשיקול הדעת טעית מומחה לרבים אתה וכל המומחה לרבים פטור מלשלם]:

[טועה בדבר משנה. שטעותו תלוי בדבר המשנה אין דינו דין לגמרי וחוזר]: לרב ששת. דאמרי טעה בדבר משנה חוזר: האם שלה. בית הריון וקרויה טרפחת ושלפוחית ובלע"ז מטריצ"ו: אין פרה וחזירה יוצאה וכו'. לפי שטובות הן ואין רוצין שיהיו מצויות במקומות אחרות וקא אזיל דמתקיימות: הלכה חמורך טרפון. כלומר צריך אני למכור את חמורי להחזיר פרה לבעליהן: טועה בדבר משנה אתה. דהא משנה היא באלו טרפות (דף כד) ניטלה האם שלה כשירה: וטועה בדבר משנה חוזר. ולקמן פריך הכא מאי חזרה איכא הא אכילה לכלבים]:

אמר הבונה חסדי החכמים האלה הנאמנים נראה מכאן שלא היו נמנעים מלהורות הוראה ליש"ל לא מיבעי רחוקים מכל ריוח כי גם מרובים להפסד לשלם מביתם:

שם ע"ב **פיסקא** דיני נפשות [מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה]. ת"ר מנין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות [מנין] שמחזירין
שמות כג אותו ת"ל נקי אל תהרוג ומנין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמוד עליו חובה מנין שאין מחזירין
שם אותו ת"ל צדיק אל תהרוג אמר רב שימי בר אשי
דברים יג וחילופא למסית דכתיב לא תחמול ולא תכסה עליו
שם רב כהנא מתני מבי [הרג] תהרגנו:

נקי. משמע מן החטא ואף ע"פ שנתחייב בבית דין: צדיק. משמע שנצטדק בדין ואע"פ שאינו נקי:

אמר הבונה מדמייתי קרא דלא תחמול ולא תכסה במקום למדנו שחמלה וחנינה לפני בוחן מעונה בכל שאר הנדונין מסנהדרין לחפוש הכל מפני רחמים לזכות לאיליו ממות כאשר הוא ככל משפטיו חנון ורחום ארך אפים ורב חסד:

שם **ואין** מחזירין לחובה וכו' [א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן והוא שטעה בדבר שאין הצדוקין מודין בו אבל טעה בדבר שהצדוקין מודין בו זיל קרי בי רב הוא] בעא מיניה רבי חייא בר אבא מרבי יוחנן טעה בנואף ונואפת מהו א"ל ארמוקדך יקיד זיל קוץ קרך וצלי:

[דבר שאין הצדוקין מודין בו. שאין טעותו מפורש בתורה בהדיא אלא במשנה או בדברי האמוראים: זיל קרי בי רב הוא. תינוקות של בית רבן יודעין שאינו כלום והדר: טעה בנואף ונואפת. זיכה מהן מי אמרינן מהדרינן ליה לחובה דבשלמא ברוצח איכא למטעי במילי טובא דלא מפרשי בהדיא כגון באומר אבן שהרגו בה לא היה בה כדי מיתה או במותרה מפי ההרוג ולא מפי עדים או באומר הוא ה"ה רודפו ויכול להציל באחד מאבריו ולא הציל אלא הרגו אבל בנואף ונואפת ליכא טעותא לזכותא]: עד דמוקדך. יקיד קוץ קרך וצלי. בעוד שהאש דולקת קוץ דילועין שלך וצלה אותן כלומר בעוד שאתה עסוק במשנתך תן לב להבין ולהוסיף לקח הרי משנת ממני [טעה בדבר שהצדוקין מודין בו מהו והאי דבר שהצדוקין מודין בו הוא]:

אחת דבר אלהים שתים זו (שמענו) [שמעתי] וגו' מקרא א' יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד דף לד תהלים סב
יוצא (משתי) [מכמה] מקראות דבי ר' ישמעאל תנא
וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה מתחלק לכמה נצוצות ירמיה כג
אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים:

טעם אחד משני מקראות. מפרש לקמן (כדתניא דם יחשב לאיש ההוא דם שפך לרבות את הזורק דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר או זבח לרבות את הזורק ותרוייהו מרבי זריקה מר מייתי לה מדם יחשב ומר מייתי לה מאו זבח ואמרינן הכי בגמרא לענין המחלוקת שהיה בין הסנהדרין שאם אמרו שנים טעם אחד משני מקראות אין מונין להם אלא אחד משום דחד מהנך קראי לא להכי אתא דקיימא לן לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד הילכך חד מינייהו מטעא טעי והביא אביי ראיה מאחת דבר אלקים שתים זו שמענו אבל שתים לא דבר אלהים לשמוע אחד):

תוספות מה פטיש זה. רבינו שמואל גריס מחלק שאין הפטיש מתחלק אלא הסלע וקשה דהוה ליה למימר מה הסלע מתחלקת וכן בפרק ר"ע גרסינן מה פטיש מתחלקת לכמה ניצוצות אף כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה היה מתחלק לשבעים לשון והוה ליה למימר נמי מה סלע מתחלקת ומפרש ר"ת וכפטיש יפוצץ סלע שהפטיש מתחלקת מן הסלע כדאיתא במדרש ומעשה בא' שלקח ספירינון הלך ובדקו נתנו על הסדן והכהו בקורנס ונבקע הסדן ונחלק הקורנס וספירינון עמד במקומו הדא הוא דכתיב וכפטיש יפוצץ סלע:

מהרש"א מקרא אחד יוצא לכמה כו'. וכתן טעם בזה בקרי' כי עוז וכח חכמה הוא לאלקים לשמוע שתים מדבורו האחת משא"כ עוז וכח חכמה בדבורו של אדם לשמוע שתים בדבורו האחד ומזה כוני מדייק שאין טעם אחד יוצא מכמה מקראות שאין זה חכמת אלקית לדבר כפול שאף באדם הדיבור המיותר וכפול אינו חכמה וע' בפירש"י וק"ל: מה פטיש כו'. עיין בתוספו' ובפ' החליל הקשו על פירושו מההיא דתענית ע"ש וע"ק דהכא מדמה התורה לברזל של הפטיש מה ברזל הפטיש מתחלק לכמה ניצוצות כו'. וכן בפרק ר"ע ובפ"ק דקידושין מדמה הפטיש ליצה"ר דאמרינן שם אם פגע בך מנוול זה כו' אם ברזל הוא מתפוצץ שנא' הלא כה דברי כאש וכפטיש יפוצץ סלע ויש לפרש זה דלפום הכהו דרשות מלת סלע הוא מל' חכמים סלע שהוא מטבע שהיא ג"כ ממתכת וברזל ודימה בפ"ק דקדושין את האדם בצורתו אם טוב ואם רע לצורת סלע כי כמו שהסלע היפכה ממלך ראשון שכפסלה לא כפסל רק

עין יעקב

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי. ויש לפרש ולתלות פסוק זו בפסוק הקודם ושלאחריו לפי שלא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי כי מחשבה רעה אצל עכו"ם מצרף למעשה אף שהפועל עב"ז טובה וביש' איפכא אבל אצל הקדוש ברוך הוא מחשבה כמעשה ושניהם כא' טובים ומהאי טעמא איתא לקמן דף ק"ה מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו וכו' אמר ר' אבא בר כהנא כולן חזרו לקללה והטעם גם כן כי מחשבה רעה אצל עכו"ם מצרף למעשה ואיתא שם בילקוט סי' ק"ב אל תבטחו בברכות שבירך אתכם בלעם לפי שלא בירך אתכם בלב שלם וזה כי ינוב אל תשיתו לב אבל אצל הקדוש ברוך הוא שמחשבה ומעשה שניהם כא' טובים לכך אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי א' נגד המעשה וא' נגד המחשבה (כי הכוונה עלה בדעתו לברוא את העולם במדת הדין ראה שאין יוכל להתקיים שיתף מדת הרחמים הרי ששניהם מתקיימים המחשבה והמעשה) ולכך ס' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ולא כפי המחשבה אצל ישראל וכדאיתא שם במדרש ע"ש: דבי ר' ישמעאל תנא וכפטיש יפוצץ סלע. והוא ג"כ מענין קרא דהתם דמיירי מנביאים שהתנבאו בשקר וכדאיתא לקמן בפ' הנחנקין דף פ"ט שסגנון א' עולה לכמה נביאים ואין שני

יק לורתו סיסנה והאש מתיך אותה והפטיש מפוצץ אותה לתת לה לורה חדשה וטובה היולאת כן לורת האדם שהיה לו לורה נפסלת רעה ממלך הראשון הזקן שהוא יצה"ר הנה ע"י האש התורה שהיא כתובה לפניו באש כו' מתיך ומבטל ממנו לורה הראשונה ועל דרך זה דימה אותו ג"כ לפטיש שהוא מפוצץ הסלע ונותן לו לורה חדשה כן ד"ת נותנין לאדם הנפסל בלורתו לורה טובה ורוח חדש שהוא היל"ט ועל זה מביא שם כל האי קרא כי הנה כה דברי כאש וכפטיש וגו' שדימה התור' לאש ולפטיש להחזיר לאדם לורה ורוח חדש כמו האש והפטיש לסלע וקושי הברזל שאמרו שם שהוא מתפוצץ הוא על הברזל ומתכת של הסלע שאף שהוא ברזל הוא מתפוצץ ע"י הברזל אחר שהוא הפטיש ובתענית על קושי הברזל שבפטיש קאמר כל ת"ח שאינו קשה כברזל דהיינו ע"י התור' הוא קשה כברזל שפטיש שהוא מפוצץ מתכת אחר דהיינו הסלע ותו לא מידי ודו"ק:

מט יף לה במדבר כה °**קח** את כל ראשי העם והוקע אותם אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו אמר רב יהודה אמר רב א"ל הקב"ה למשה חלק עליה בתי דינין מ"ט אילימא משום שאין דנין שנים ביום אחד האמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין אלא כדי שישוב חרון אף מישראל:

חלק עליהם בתי דינין. וה"ק קרא קח את כל ראשי העם וחלוק אותם לבתי דינין הרבה וידונו את עובדי עבירה והוקע אותם את המתחייבים מפני שנלמדו לבעל פעור ועובד ע"ז בסקילה וכל הנסקלין נתלין כדאמרינן ·בדי' מיתות אין ב"ד אחד דן שנים ביום אחד: **אלא בשתי מיתות.** הוא דאין דנין לפי שאין זו דומה לזו לריך למצוא טעם לדבריהם כאן וכאן ואתי לקלקולי שמא לא יתפשו ככל הצורך: **אבל במיתה אחת.** ועבירה אחת דנין: **אלא. כדמוכח** קרא וישוב חרון אף וגו' כשהקב"ה רואה שכולם עסוקים בדבר ומקנאים לכבודו:

שם **דיני** ממונות גומרין בו ביום [בין לזכות בין לחובה דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו
ישעיה א **לחובה]** מה"מ א"ר חנינא דאמר קרא °מלאתי משפט
שם צדק ילין בה ועתה מרצחים ורבא אמר מהכא °אשרו חמוץ אשרי דיין שמחמץ את דינו ואידך אשרו חמוץ ולא חומץ:

צדק ילין בה. רגילים היו מתחלה להלין את הדין כדי ללדקו ועתה כשאינן עושין כן הרי הן כמרלחים: **שמחמץ את דינו.** שמשהה אותו ומלינו כדי להוליאו לאמתו: **ואידך.** מיבעי ליה להך דרשא דאמר בב"ק מנין שמזקקין לתובע תחלה כגון התובע את חבירו לדין שהלוהו ואינו משלם וזה טוענו משכון היה לי בידך ונתקלקלה או אבדה מזקקין בית דין תחלה לתביעת התובע עד שיהא ממונו בידו ואחר כך מזקקין לדין המשכון: **אשרו חמוץ.** החזיקו את הנגזל ולא את הגוזל:

נ שם **א"ר** (אליעזר) [אלעזר א"ר יצחק] כל תענית שמלינין בה צדקה כאילו שופך דמים שנא' °צדק ילין בה ישעיה א ועתה מרצחים והני מילי בריפתא ובתמרי אבל זוזי וחיטי ושערי לית לן בה:

כל תענית כו'. רגילים היו לחלק לדקה בלילי תעניות והיו עניים נשואות לכך ואם ילינוהו נמלאו עניים רעבים שנשענו על כך: **והני מילי.** במקום שרגילין לחלק ריפתא ותמרי דבר מוכן לאכילה: **אבל זוזי או חיטי או שערי.** לא נשענו העניים עליהם אותו הלילה ולית לן בה עד למחר:

אמר רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הלל בריה דרבי יף לז וולס מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה יהושע הוה אלעזר והא הוה פנחס הוו זקנים והא הוה שאול הוה שמואל והא נח נפשיה כולהו שניה קאמרינן והא הוה דוד הוה עירא היאירי והא נח נפשיה כולהו שניה קאמרינן והא הוה שלמה הוה שמעי בן גרא והא קטליה כולהו שניה קאמרינן והא הוה חזקיה הוה שבנא והא איקטיל כולהו שניה קאמרינן והא הוה עזרא הוה נחמיה בן חכליה אמר רב אדא בר אהבה אף אני אומר מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה הונא בר נתן מיכף הוה כייף ליה לרב אשי:

במקום אחד. תורתן וגדולתן של ישראל באדם אחד שאין כמותו בכל ישראל בתורה ובגדולה כגון משה שהיה גדול על כל ישראל במלכות ובתורה וכן רבי בנשיאות ובתורה: **הוה אלעזר.** חבירו בתורה ולא הוי במקום אחד: **והא הוה פנחס.** משמשו יהושע ואלעזר: **הוו זקנים.** כגון עתניאל ואבלן ובועז: **עירא היאירי.** במ"ק אמרינן דהוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות ודוד היה מנהיגו עליו לראש דכתיב עירא היאירי היה כהן לדוד: **שמעי.** גדול היה כדאשכחן שירד לקראת דוד הירדן באלף איש: **שבנא.** שהיה ישיבתו גדולה משל חזקיהו כדאמרינן בפרק (דיני ממונות השני) [זה בורר מאמר מ']:

תוספות והא הוה חזקיה. אית ספרים דלא גרסינן ליה דחזקיה לא הוה מושל על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים ועוד דשבנא רשע היה ולא ממניכא הוא ותדע דכי פריך הוה דוד לא משני הוה אחיתופל שקראו דוד אלופו ומיודעו כיון דרשע הוה אינו מן המנין וקצת קשה דלא משני הוה מפיבושת שהיה מבייש פני דוד בהלכה: כלהו שניה קאמרינן. דמשהותחלה גדולתן לא פסק כלהו שניה והשתא לא קשה לספרים דגרסי והא הוה אלעזר הוה פנחס דהכי פריך והא הוה אלעזר שהותחלה גדולתו אחר של יהושע ותימא דלא משני איהושע הוה עתניאל בן קנז שהחזיר הלכות שנשתכחו מישראל בימי אבלו של משה: והא הוה הונא בר נתן. שהיה קרוב למלכות כדאיתא בפרק (קמא) שני דזבחים דף י"ט דאתקיים ביה והיו מלכים אומניך:

פי סקא] דיני נפשות מתחילין מן הצד. מנה"מ א"ר שם אחא בר פפא אמר קרא °לא תענה על משלי כב ריב לא תענה על רב רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מהכא

עיון יעקב

שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד כמו דאמרינן הכא מקרא א' יוצא לכמה טעמים וכו' והיא סיא: **ראשי העם** מה חטאו.ולא בעי למימר כדאמרינן בשבת דף נ"ה אם שרים חטאו זקנים מה חטאו אלא אימא על זקנים שלא מיחו בשרים ה"נ נימא בשביל שלא מיחו וכן איתא בתנחומא באמת וי"ל שלא מלינו שנענשו משום שלא מיחו אלא בעונש שוים ולא נענש פ"פ ב"ד בידי אדם כי אין דנין בב"ד על שב ואל תעשה כמו דאמרינן לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו וכה"ג כתב מהרש"א לקמן דף נ"ט ובתנחומא דא"ר יהודה ראשי העם תלו לפי שלא מיחה אזיל לשטתו דס"ל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו כדאיתא בשינו במסכת מכות ושבועות ע"ש והי שלא מיחו עובר על לא תעמוד על דם רעך: **אלא** כדי שישוב חרון אף מישראל. כיון שהרבה בתי דינין מלמטה ואם יש דין למטה אין דין למעלה: **כל** תענית שמלינין בו לצדקה. כדאיתא בברכות דף ו' אגרא דתעניתא צדקתא וזה שמלין בה

ש"א כה מהכא °ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש חרבו ויחגרו איש חרבו ויחגור גם דוד את חרבו:

לא תענה על רב. כתיב בלא יו"ד ומשמע לא תחלוק על מופלא של בית דין הילכך לא מתחלינן מיניה דילמא חזי ליה חובה ולא פליגינן עילויה ומתחילין מן הצד (שלא ישמע) [שישמע] אחד דברי אחד מן הנמוכים ויסכים עמו: ויחגור גם דוד את חרבו. באחרונה כמנו עליו לדונו משום מורד במלכות:

עיין במהרש"א על מסכתות

תוספות דיני נפשות מתחילין מן הצד. משום לא תענה על רב אבל בדיני ממונות לא חיישינן ומ"מ דרך שאלה יכולין לענות ואפשר לא תענה על רב בדיני נפשות כתיב ולא בדיני ממונות אע"ג דלענות קאי כמו אדיני ממונות למאן דמוקי לה ברים מכילתין בבית דין נוטה: רבה בר בר חנה א"ר [יוחנן] מהכא ויחגרו איש וגו' הכא משמע שמורד במלכות ובעי למדייניה [דדוד היה חושב עצמו מלך וכן בפרק במה בהמה (דף נו) גבי אוריה שהיה לו לדוד לדונו בסנהדרין ולא דייניה אף ע"ג שהיה מורד במלכות כדאמרינן התם] וקשה דהא אמר פ"ק דמגילה דמורד במלכות לא בעי למדייניה וי"ל דלא בעי למדייניה כשאר חייבי מיתות אלא לקבל עדות ולידע אם הוא מורד במלכות ונראה דהא דאמר לא בעי למדייניה לענין הא דתנן בפירקין דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה ובלילה שלאחריו אין גומרין והאי גומרין בו ביום לחובה והיינו דקאמרה ליה אביגיל וכי דנין דיני נפשות בלילה כדאמר לעיל בפירקין דנגד השמש בעינן והשיב לה דלא בעי למדייניה כשאר דיני נפשות (דלא) [אלא] גומרין בו ביום לחובה וכן מוכח בירושלמי דפרקין דאמרה ליה וכי דנין דיני נפשות בלילה אמר לה כבר נגמר דינו מבעוד יום:

ס"ס ע"ב [פיסקא] ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות. מ"ט דתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקין בצדק

ש"ה ד כך מנוקין מכל מום אמר אמימר מאי קרא °כולך יפה רעיתי ומום אין בך ודלמא מום ממש א"ר אחא בר

במדבר יא יעקב אמר קרא °והתיצבו שם עמך בדומין לך ודילמא התם משום שכינה אלא אמר רב נחמן בר יצחק

שמות יח אמר קרא °ונשאו אתך בדומין לך ליהוי:

[מכל מום. פגם משפחה: משום שכינה. הכך דשיוני משה הוא דבעינן מיוחסין שיהו ראוין שתשרה שכינה עליהן: שכינה. דכתיב ואצלתי מן הרוח]: ונשאו אתך. בסנהדרין שחלק לו יתרו לשפוט את העם דאין כאן משום שכינה (כתיב) [דכתיב] והקל מעליך ונשאו אתך ולא מוכשאו אתך במשא העם יליף דההוא אעי זקנים שהלכו עמו לאהל מועד כתיב ומשום שכינה:

נא °שררך אגן הסהר אל יחסר המזג וגו' שררך זו

ש"ה ז סנהדרין למה נקרא שמה שררך שהיא יושבת בטיבורו של עולם. אגן שהיא מגינה על כל העולם כלו. הסהר שהיא דומה לסהר. אל יחסר המזג שאם הוצרך אחד מהם לצאת רואים אם יש כ"ג כנגד

שם סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא. °בטנך ערימת חטים מה ערימת חטים הכל נהנין ממנה אף סנהדרין הכל נהנין מטעמיהן. סוגה בשושנים שאפילו בסוגה של שושנים לא יפרצו בהם פרצות והיינו דא"ל ההוא מינא לרב כהנא אמריתו נדה שרי ליחודי בהדי גברא אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת א"ל התורה העידה עלינו סוגה בשושנים שאפילו סוגה בשושנים לא יפרצו בהן פרצות ריש לקיש אמר מהכא °כפלח הרמון רקתך ש"ה ו

אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון רבי זירא אמר מהכא °וירח את ריח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו בראשית כז

(דאפי' בוגדים שבהם יש בהם ריח) הנהו בריוני דהוין בשבבותיה דרבי זירא דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו בתשובה והוו קפדי רבנן כי נח נפשיה דר' זירא אמרו עד האידנא הוה קטינא חריך שקי דהוה בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן רחמי הרהרו בלבייהו ועבדו תשובה:

סהר. עגול הוא: בטיבורו של עולם. שבהמ"ק באמצעו של עולם: דומה לסהר. בעגולה: מזג. ב' חלקי מים ואחד יין: אל יחסר המזג. אל יחסרו מחלק השלישי שהוא כדי הראוי למזוג: עשרים ושלשה. שליש של שבעים: לצאת. לעסקיו חוץ ללשכה: סייג. הוא גדר: סוגה בשושנים. גדורה בשושנים כלומר באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מן העבירה ואין צריך גדר אבנים להפסיקן שאפילו אין רחוקים מן העבירה אלא גדר שושנים מפסיק ביניהם לא יפרצו בה פרצות הגדר: מהבהבת. אוחזת ודולקת כמו שקיפלה ולא הבהבה ובלע"ז פלמי"ד: בריוני. פריצים לשון בורים: רבי זירא. גולא הוה ונחרבו שוקיו ע"י מעשה דבדיק נפשיה בתנורא שגירא בשמוכר את הפועלים וקרי ליה קטינא חריך שקי:

תוספות התורה העידה עלינו סוגה בשושנים. לענין דם נדות נדרש כשאומרת דם כשושנה אדומה ראיתי מיד פורש: וירח את ריח בגדיו. נשון ריח שייך בדם נדות כדאיתא בסוף פרק כל היד שהיא איתתא דאתיא דמא קמיה דרבי אלעזר ארחיה אמר הא דם חימוד הוא:

מהרש"א שהיא יושבת בטיבורו של עולם. ר"ל באמצע העולם שהאויר ממוזג ומקום מוכן לחכמה. ואמר אגן שהיא מגינה על כל העולם. כי שם עומדין שלש' עמודי עולם תור' ודין ואמת שלא ילא התור' ודין לאמתו בכל בתי דינין כ"א שם כמ"ש בפ' זקן ממרא. ואמר שהיא דומה לסהר. שעל הרוב אין עיגולה של הלבנה שלם רק חלי עיגול וכן יושבין סנהדרין מה שאין כן החמה לעולם עיגולה שלם. ואמר אל יחסר המזג כו' אם יש כ"ג כנגד סנהדרי קטנה כו'. דימה אותו ליין הממוזג כי כמו שהיין הוא עיקר וב' חלקים מים שמוסיפין בהם הם טפל לגבי היין כן הדבר הזה דב"ד של כ"ג הן הן העיקר שהיו דנין דיני נפשו' בכ"ג אלא שבני חלקי' דהיינו עד שבעי' שהוסיפו הם טפלים לגבי הכ"ג ולא הוסיפו אותן שם אלא שלא יצטרכו להוסיף אם יחלקו הכ"ג ולהכי לא אקפיד קרא שלא יחסרו אלא על הכ"ג שהם עיקר הב"ד. ואמר בטנך ערימת היטים כו' דימה אותן לחיטים שהכל צריכין להם בכל ריב שבכל ב"ד ע"ד הכל צריכין למרי חטייא ועיין בחידושינו פ' מי שמת בזה. ואמר שאפי' סוגה בשושנים לא יפרצו כו'. פירש"י גדורה בשושנים כלומר באזהרה קלה כו' ואין צריך גדר אבנים כו' עכ"ל ע"ש

עיון יעקב

כה הלוקה והעניים שהיה עיניהם נשואות לכך צריכין להתכיים עלמם לחזור על הפתחים במקום אחר והמוכיים פני חבירו הוא כאילו שופך דמים: למה נקרא שמה שררך שהיא יושבת בטבורו של עולם. ועוד יש לומר דלכך נדמה הסנהדרין לטבור כי כמו הטבור צריך להיות במוך סוך הגוף ואם יוצא לחוץ והוא גבוה הרי זה מום כדאיתא בבכורות במומין אדם וכן הוא ברמב"ם כך הס"א צ"ל עניו ושפל ואם מתגאה הרי זה מום ותה כוונת המדרש כולכם בעלי מומין אתם אלל הר סיני: אגן שהם מגינים על כל עולם. כיון שעושין דין למטה אין דין למעלה: ר' זירא אמר מהכא וירח ריח בגדיו. עמ"ש בחדושינו בב"מ דף פ"ד ובריש פרקין דף י"ד: השתא מאן בעי עלן רחמי: כיון שרבנן אמרים קפדי עליה דר' זירא אבל אי לא קפדי עליה אף שמת ר' זירא האיכא רבנן אחרים דנבעי רחמי כי זרח השמש ובא השמש ובזה מתורץ מה שהקשה מהרש"א נפי קושיא זו על הק"ו שעפה מסה הן בעודנו חי ממרים הייתם אף כי אחרי מותי הא איכא לעמרך עד האידנא מסס בעי עליהן רחמים ונאמת לק"מ כיון דאיכא יהושע מעפ"כ הנ'

ע"ש ויותר נראה לפרש דקאי גדר של שושנים שהאדם חומד לגדר גופה לעוקרו ולפורצו ליהנות. ומנו בריש השושני' והתוס' פירשוהו לקמן גבי נדה לענין דם כשושני' אדומה דאיתי כו' עכ"ל וכן מפורש בשיר השירים רבה אבל רש"י בפירוש שיר השירים פירשו לענין דם כמו שפי' ליה הכא לענין סנהדרין וכן נראה מהא דקאמר בשמעתין דאמר ליה ההוא מינא כו' דמשמע דבגוונא אחרא דרשינן ליה לענין סנהדרין ולענין דם נדות ויש לדקדק בענין שהשיב למין הזה התור' העידה עלינו סוגה בשושני' וכן כפלח הרמון רקתך שהמין לא יקבל דרשה זו אם לא נזכר בקרא זה דבענין דמי נדות קמיירי ונראה דכל הפסוק בענין זה מיירי והוא קרוב לפשוטו דעם האשה ידבר ואמר שררך אגן הסהר וגו' כינה בכאן מקור הדמים ועצבוני הריון ולידה אשה לעבור האשה ולבטנה ואמר שמקור הדמים לא יחסר עגנם וזמן וסת שלהם כאגן הסהר שהיא הלבנה דהיינו לימי החודש שעונה בינונית ווסתם ווסת שלה מל' יום לל' יום ואמר בטנך שהם לעבר ב' טיפות דמים שלה ולעבר הריון ולידה שבבטנה היא ערימת חטה שע"י חטה שאכלה חוה נגזר עליה כל עצבון זה כר"י דאית ליה פ' בן סורר דאילן שאכל ממנו אדם חטה היה ואמר שע"י זה סוג' היא בשושנים בימי נדתה ולידה ור"ל שאמר מהכא כפלח הרמון וגו' גם כל פסוק הזה נדרש בענין זה שאמר כחוט השני שפתותיך ומליכו שבינה כתמי דמים ומראה לשני זה שהוא אדום ואמר כי השפה והשפתים של מטה הם אדומים כחוט השני בכתמי דמי' אבל מדברך נאוה אף שכל הקריבות אסור הדבור מותר הוא עם הנדה או שפי' מדברך הנהגה דהיינו שתנהג נאוה בקישוטים אף בימי נדותה לא כזקנים הראשונים שאמרו שלא תכחול ולא תתקשט כו' אלא כר"ע דא"כ אתה מגנה אותה על בעלה ואעפ"כ אמר שלא יצא האיש לדבר עביר' כי כפלח הרמון רקתך שאפי' הרקים כו' ואמר מבעד לצמתך ר"ל מלבד שיצמצמו עוד עצמן שלא יבואו לדבר עבירה שלא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה ועוד שאר הרחקות ור' זירא שאמר מהכא וירח את וגו' מבואר דודאי יעקב צדיק גמור היה אלא שלבש עתה בגדי עשו הרשע שחמדן מנמרוד הרשע וכמה כתמי דמים מרליאות שהיו בו מרשעים הללו ואע"פ כן בא יעקב לפני אביו גם אלו הבגדים נתנו ריח טוב שנא' וירח את ריח בגדיו וגומר שנכנס עמו ריח ג"ע והוא סי' לבניו שאף הבוגדים שבהם יתנו ריח במצות כתמי דמים של נדה ודו"ק: **השתא מאן בעי רחמי הרהרו כו'.** ומזה יש להשיב במה שאמר משה כי ידעתי וגו' הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם אף כי אחרי מותי וזה אחד מעשרה ק"ו שבתורה הא איכא למפרך דיאמרו עד האידנא הוה משה בעי רחמי עלן השתא מאן בעי רחמי עלן ויהרהרו בתשובה כדאמרינן הכא גבי רבי זירא אבל אין לחוש בזה דפירכא כזאת מצליעין אותה בתוך הק"ו כיון שאינה כתובה בתורה כמ"ש הרא"ש בפרשת וארא גבי הן בני ישראל לא שמעו גו' ודו"ק:

גב **משנה** כיצד מאיימין את העדים על עדי נפשות היו מכניסים אותם ומאיימין עליהם שמא תאמרו מאומד ומשמועה עד מפי עד ומפי אדם נאמן שמא אי אתם יודעים שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו דיני נפשות דמו ודם זרעותיו תלויין בו עד סוף העולם שכן מצינו בקין שהרג את אחיו שנאמר קול דמי אחיך צועקים אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך דמו ודם זרעותיו. ד"א דמי אחיך שהיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא ומפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך ושלא יהיו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולן דומין זה לזה ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחבירו לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם. ושמא תאמרו *מה לנו ולצרה זו והלא כבר נאמר והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד וגו'. ושמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה והלא כבר נאמר באבוד רשעים רנה: **גמ'** ת"ר כיצד מאומד אומר להם שמא כך ראיתם שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר אם כך ראיתם לא ראיתם כלום:

בראשית ד · שם ע"ב · ויקרא ה · משלי יא

מאיימין. שלא יעידו עדות שקר: **מאומד.** בגמ' מפרש: **דיני ממונות.** אם העיד שקר נותן ממון לזה שנפסד על ידו ומחזירו לו ומתכפר: **לפיכך נברא אדם יחידי.** כל זה אומרים להם לפיכך נברא אדם יחידי להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם: **הרבה רשויות בשמים.** וכל אחד ברא את שלו: **ולהגיד גדולתו.** ועוד לכך נברא יחידי להראות לדורות הבאים גדולתו של הקב"ה שבחותם הראשון כל הדורות טבועות שלא היה תחלה אלא חותם אחד: **חותם.** היינו אותו ברזל שהצורה חקוקה בו: **טובע כמה מטבעות בחותם אחד.** כל (המעות)[המטבעות] שאדם טובע ע"י ברזל אחת כולן דומין: **בשבילי נברא העולם.** כלומר חשוב אני כעולם מלא אל אטרד את עצמי מן העולם בעבירה אחת ואמנע הימנה: **מה לי ולצרה הזאת.** לסכנים ראשינו בצרה הזאת אפילו על האמת: **הלא כבר נאמר והוא עד.** עליכם (הטיל)[מוטל] חובה ונשיאות עון אם לא תעידו מה שראיתם: **ושמא תאמרו מה לנו לחוב.** להיות מתחייבים בדמו של זה נוח לנו לעמוד באם לא יגיד: **הלא כבר נאמר באבוד רשעים רנה.** אם רשע הוא אין כאן עונש:

מהרש"א דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו כו'. ר"ל שנותן אותן דמים שגזל ואין צריך ליתן אותן דמים הראוים לבא ברבית וביטול דמיו משא"כ ד"נ דמו ודם זרעותיו הראוים לבא לעתיד כולם אי אפשר להחזיר שכאומר דמי אחיך צועקים וגו' אינו אומר דם אחיך כו' וכן מדקדק בב"ר מדכתיב את דמי נבות גו' ויואת בדמי יהוידע גו' ובגמ' שלנו בפרק כ"ה איכא פלוגתא בדמי נבות ואת דמי בניו איכא למ"ד אותו ואת בניו הרג ואיכא למ"ד בניו הראוים לצאת ממנו וקר' דמייתי הכא במתני' יותר מדוקדק מלשון צועקי' בל' רבים ע"ש דמו ודם זרעותיו וק"ל: **שהיה דמו מושלך**
על

עיון יעקב

אלו רבנן קפדי עלייהו: **שסופינו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה.** ובעיו"ח הוכלו לבוא לידי הזמה כדלקמן ומאיימין כן עכשיו תחלת עדות כדי שלא לאטרוחי בית דין בכדי לא תערוכן: **לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל.** היינו משום דאתם קרוים אדם ואין א"ה קרוין אדם לכך נברא אדם יחידי ונקרא אדם להראות מי שמאבד

על העצים כו'. ומפורש לקמן מלמד שעשה קין בהבל חבורות חבורו' כו' שמתוך שעשה בו הרבה חבורות ופציעות היה הדם ניתז בהרבה מקומו־ת על עצים ואבנים לכך נאמר דמי בלשון רבים וכפי' רש"י בהומש. ועוד י"ל לפי שמפורש בב"ר שהרגו בקנה עץ או באבן ועל אותו עץ ואבן היה דמו מושלך וז"ש עשה בו חבורות חבורות פציעו' פציעות דהיינו בקנה דבר שעשה בו חבורה ואבן דבר שעושה בו פציעות כמפורש בבראשית רבה ודו"ק: לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך כו'. כתב בעל יפ"ת ואע"ג שכל המינים נבראו יחידים כו' אדם שאני שהוא מדיני בטבע והיו צריכים רבים מתחלה לעזור כו' ועוד שלא יצטרכו להיתר עריות שהרי קין נשא אחותו עכ"ל ודברי' דחוקים הם ונראה לפרש דה"ק שנברא יחידי שאדם נברא תחלה ואח"כ נבראת חוה מצלעותיו משא"כ בכל המינים שנבראו זכר ונקבה ואמרינן ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל כו' דקדק לומר נפש אחת מישראל שכולת אדם שנברא יחידי היא דיוקנו של מעלה כיחידו של עולם וצורת יעקב הוא דמות דיוקנו כדאמרינן פ' ח"ה אבל שאר עכו"ם אינן צורת אדם רק כשאר הנבראים והמאבד נפש אחת מהם אינו מאבד עולם מלא וכן המקיים נפש אחת מהם כו' דעכו"ם לא מעלין ולא מורידין וע"פ דרך זה יש לפרש דקאמ' שלא יאמר אדם להבירו אבא גדול מאביך. והוא מפורש בגמ' מפני המשפחות שלא יהיו מתגרות זו בזו ואמר עוד שלא יאמרו הצדיקי' אנו בני צדיק אבינו צדיק נברא כו' ופירש רש"י ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה ואנו בני רשע ואין אנו נזקקי' בתשובה ולהצטדק כי לא יועיל כפי' רש"י לקמן והוא לפי שטבע ומזג הולד בדומה על הרוב למולידיו אם כאביו ואם כאמו ואילו הי' האדם נברא זכר ונקבה כשאר הנבראים היו אומרים כן שאנו בני צדיק בטבע ומזג הזכר ואלו בני רשע בטבע הנקבה או בהיפך ובין הצדיק ובין הרשע מוכרח על מעשיו לפי טבע מולידיו וע"כ נברא יחידי שאף הנקבה ממזג וטבע הזכר נבראת בתחלת היצירה וא"כ על כרחך אין מעשה האדם שמשתנה לטוב ולרע תלוי בטבע היצירה רק בבחירתו של כל אדם נעשה צדיק ורשע ועל דרך זה נמי אמר בגמרא שלא יהיו המשפחות מתגרות כו' דהיינו לומר שאבא גדול מאביך ולפי טבעו ומזגו הוא מוכן יותר למעל' מאחר דאינו כן שהרי מטבע אחד נבראו כולם מאדם יחידי שאפילו הנקבה ממזג וטבע הזכר בתחלת היציר' ועל דרך זה אמר שלא יהיו המינין אומרים הרבה רשויות כו'. גם זה ע"ד שאמרנו דאילו נבר' האדם זכר ונקב' ואמר הכתוב בצלם אלקים ברא את האדם היו אומרים שהם ב' רשויות שהאחד ברא הזכר והשני ברא הנקבה וע"כ נברא יחידי דמות דיוקנו צורה של מעלה כיחידו של עולם כמ"ש לעיל. ואמר ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כו'. יבואר לקמן בגמ': מה לנו להוב בדמו כו'. ר"ל וקרא דאם לא יגיד ונשא עונו לא איירי כלל בדיני נפשות ת"ל באבוד רשעים וגו' ואם כן שפיר איירי גם אם לא יגיד בדיני נפשות וק"ל:

הגדה קול דמי אחיך צועקים. נראה דגם בזה היו מאיימין דבכל מקום שהיה דם היה צועק כמלא קולות הרבה על ההורג ובדיני ממונות אם מחזיר הממון ניצול הוא מקול צעקתו של נגזל. הרי"ף:

נג **תניא** אמר שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר ואמרתי לו רשע מי הרג לזה או אני או אתה אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי שהרי אמרה תורה °על פי שנים עדים יומת המת היודע מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו אמרו לא זזו משם עד שבא נחש והכישו ומת. והאי בר נחש הוא והאמר רב יוסף וכן תני רבי חזקיה מיום שחרב בהמ"ק אף על פי שבטלה סנהדרין ד' מיתות לא בטלו והא בטלו אלא דין ד' מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו מי שנתחייב שרפה או נופל בדליקה או נחש מכישו. מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או לסטים באים עליו. מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי. אמרי ההוא חטא אחריתי הוה ביה דאמר מר מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה:

°דברים יז. פ' אלו נערות יע"ש במהרש"א

או אני או אתה. שמעון בן שטח קאמר ליה הכי: דין ד' מיתות. פורענות בידי שמים הדומה למיתה שהוא מחויב בה: נחש מכישו. דקלי ליה זיהרא ארס של נחש שורפו: נופל מן הגג. דומיא דסקילה כדתנן לקמן בית הסקילה היתה גבוה שתי קומות וקומה שלו הרי כאן שלש: ליסטין באין עליו. שדרכן להרוג בסייף. וכן נמסר למלכות שמתיזין ראשו: חטא אחריתי הוה ביה. שהיה מחויב שרפה שהיא חמורה דאילו רוצח בסייף הוא וניתת סייף קלה כדאמרינן בפרק ארבע מיתות:

תוספות שאין דמך מסור בידי. מדמייתי האי עובדא אמתניתין דכיצד מאומד משמע דדריש מהאי קרא דמאומד לא מיקטל דמשמע ע"פ שנים עדים שלא את המעשה ואחריני היו עם שמעון בן שטח והאי דלא חשיב להו משום כבודו והאי דקאמר או אני או אתה לאו דוקא לשון יחיד אלא אנו: מיום שחרב בהמ"ק. תימה דה"מ למימר דאף בזמן שב"ה קיים כי עובדא דשמעון בן שטח א"נ שלא בעדים והתראה וכו' והאריכו קצת ואח"כ כתבו וא"ת והא חזינן כמה (רשעים) [כופרים בעיקר] דמתים כדרכן וי"ל דזכות [מילה] תולה ושכר מצות שעשו משתלמין בעה"ז כדכתיב ומשלם לשונאיו ועובדא דרים הפועלים דאפקוה לגברא וזקפיה דהוא ובנו בעלו נערה המאורסה התם נמי זכות תולה לו שלא נענש בסקילה ונידון בקלה א"נ הוא ובנו לאו דוקא אלא בנו תחלה ואח"כ הוא דמיתתן בחנק ויש מפרשים דנקט משחרב בהמ"ק משום דבזמן בהמ"ק נגדי כהונה היו מכפרין מיהו הני מילי כשעשו תשובה:

מהרש"א היודע מחשבות וכו'. לפי שלא היה שם התרא' דלריך להתרות בו שישראל הוא ובן ברית הוא כדאמרינן בפ' בן סורר ושמא זה היה קבור שהוא עכו"ם או מומר או שמא נתכוון זה להכות על מתניו ולא היה בו כדי להמית על מתניו והלכ' לו כו' וכל הנהו דחשיב להו בפ' הנשרפין דפטור אמר היודע מחשבו' והוא יודע שידעת שישראל כשר הוא וכל הנהו דפרק הנשרפין דפטורין לא נתכוונת והוא יפרע כו' מיהו בדיני אדם בלאו הכי הוא פטור אי משום דמאומד הוא ואי משום דעכו"ם הוא כדאמרינן וק"ל:

[פיסקא הוו יודעין וכו'] אמר רב יהודה בריה דר' חייא מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות פציעות פציעות שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאת

נד:

עיון יעקב

שמאבד נפש אחת מישראל כאילו מאבד עולם מלא: רשע מי הרג לזה. ואע"ג דאין ממיתין על אומד כזה מ"מ מותר לקרותו רשע או י"ל דזה רשע מעיקרא הוי כדקאמר בסמוך האי חטא אחריני הוי ביה: היודע מחשבות. וכהאי לשון מלינו בשמעון בן שטח וע"י קללתו מיהר לפרוע מהם שהרי זה חטא מעיקרא ולא נענש עד שקללו שמעון בן שטח: מיום שחרב בית המקדש. עיין בהירושלמי פ' אלו נערות: אמר רב יהודה אמר רב מלמד שעשה קין בהבל. נראה דפרש"י שמעינן מינה מקול דמי אחיך יש ללמוד דמו דם זרעותיו ומדכתב אח"כ לקחת את דמי אחיך מידך ובודאי לא בלעה הארץ רק דם הבל ולא דם זרעו שעתיד להוליד ועדיין אינו כאן אלא ודאי שהיה דמו מושלך על עצים ואבנים לכך קאמר דמי: חבורות חבורות פציעות פציעות. אפשר דדריש כן מדכתיב איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי מהכא דריש שעשה בו חבורות ופצעים ואע"ג דהאי קרא גבי

יוצאת עד שהגיע לצווארו. ואמר רב יהודה בריה דרבי חייא מיום שפתחה הארץ את פיה וקבלתו לדמו של הבל' שוב לא פתחה שנא' °מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק מכנף הארץ ולא מפי הארץ איתיביה חזקיה אחיו °ותפתח הארץ את פיה א"ל לרעה פתחה לטובה לא פתחה ואמר רב יהודה בריה דרבי חייא גלות מכפרת מחצה עון מעיקרא כתיב °והייתי נע ונד ולבסוף כתיב' וישב בארץ נוד:

(ישעיה כד; במדבר טז; בראשית ד)

פצעים. מכה חרב קרי פלעים: הבורות הבורות. לכך נאמר דמי': בארץ נוד. ולא כתיב נע שכיפרה לו גלותו דכתיב וילא קין:

. גוספות מיום שפתחה וכו'. וכל דמים נבלעים בארץ אלא שרשומן ניכר ושל הבל אין רשומו ניכר כלל: מכנף הארץ זמירות שמענו. כתוב בתשובות הגאונים שאין בני ארץ ישראל אומרים קדושה אלא בשבת דכתיב גבי חיות שש כנפים לאחד וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום רבש"ע אין לנו עוד כנף והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחר שאומר לפני שירה שנאמר מכנף הארץ וגו': לטובה לא פתחה. וא"ת והא כתיב תבלעמו ארץ וי"ל טובות המצריים אינה קרויה טובה:

מהרש"א מיום שפתחה כו'. פירשו התוס' כל דמים נבלעים כו' ויראה בזה על פי מה שאמרו בתנחומא ובב"ר שאמר קין להבל נחלוק העולם א"ל הן נטל הבל לאנו וקין אדמה לעבוד כו' התחיל לרעות לאנו וקין רודף אחריו מהר לבקעה כו' עד ועמד והרגו שנא' ויקם קין גו' ולזה האדמה שנפלה בחלקו של קין חסה עליו לבלוע דם של הבל עד שאין רשומו ניכר וע"כ אמר קול דמי אחיך לועקים מן האדמה ר"ל מתוך האדמה שבלעה את דמו ועתה ארור אתה מן האדמה שנפלה בגורלך שפלתה את פיה לחסות עליך לבלוע הדם כי תעבוד את האדמה כו' נע ונד תהיה בארץ שהיא חלקך לא יהי' לך בה מקום ישוב כמו שהבל אחיך היה נע ונד בה עיי' לדיפתך כדלעיל ואמר שגם בזה נענשה האדמה עד"ז שלא תפתח פיה לטובה ולזמר ולפי שכל הנבראים חייבים לומר שירה לפניו יתברך ב"ה כמפורש פרק שירה אמר שבכנף ארץ אומר שירה תחת פה הארץ וק"ל: גלות מכפרת מחצה עון כו'. נראה דלפי דרש, זה אין פירוש נע ונד ענין גלות כדברי המתרגם מטלטל וגלי תהי כו' וכפירוש רש"י בחומש דלא יתכן דגלות דילא קין וגו' מכפר על חלי גלות דנע ונד אלא דפירוש נע ונד כמדרש תנחומא דכל מקו' שהיה הולך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו והיה כו' ע"ש דהשתא ספיר קאמר דגלות דהיינו שאמר הן גרשת אותי וגו' וכמו שכתוב וילא קין מכפרת מחלה עונש דנע ונד שהי' מזדעזעת הארץ תחתיו דלא כתיב בעונש רק וישב בארץ נוד אבל בויק"ר פרשת לו אמרו בלשון זו תשובה מכפרת מחלה שכיון שעש' קין תשוב' שאמר גדול עוני מנשוא נמנעת ממנו חלי הגזירה שנאמר וישב בארץ נוד נע ונד לא כתיב כאן אלא נוד ולפי זה יתפרש שפיר נע ונד מל' גלות כדברי המתרגם ורש"י בחומש ותו לא מידי ודו"ק:

הרי"ף לטובה לא פתחה. וקשה בשלמא אם פתיחת הארץ לקבל דמו של הבל היה לטובה שייך למימר שוב לא פתחה לטובה אבל כיון שאלל הבל היה פתיחתה לרעה שהרי נתקללה על זו וגם בבלועי קרח פתחה לרעה א"כ היאך הוא אומר שוב לא פתחה ונראה מה שפירשו תוס' ושל הבל אין רישומן ניכר כוונתם לתרץ היאך אמר שוב לא פתחה והרי אם שופך דם תבירו עינינו רואות שנבלעת בארץ לכך חילקו בין רישומן ניכר ובזה יי"ל שכוונת הארץ שנתחכמה ועשתה טובה מפני כבודו של הבל לבלוע הדם לגמרי כי חרפה להיות ניתז על העלים והאבנים וע"ז נענשה שעשתה שלא כמנהגו של עולם ומ"מ היה שם בחינה של טובה. ועוד אפשר לומר שוב לא פתחה לרעה לצדיקים אבל לרשעים פתחה. ולטובה לא פתחה בין לצדיקים ובין לרשעים ועוד יי"ל שאלמלא לא קבלה דמו של הבל היתה נפתחת פעמים לטובה ופעמים לרעה אבל עכשיו נענשה שלא פתחה אלא לרעה:

אמר רב יהודה גלות מכפרת ג' דברים שנא' °(כה אמר ה') היושב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב ובדבר והיוצא (אל) [ונפל על] הכשדים [הצרים עליכם יחיה] והיתה לו נפשו לשלל (והי). ר' יוחנן אומר גלות מכפרת על הכל שנאמר °כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו איש יושב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה ובתר דגלה כתיב °ובני יכניה אסיר (בנו) שאלתיאל בנו. אסיר שעיברתו אמו בבית האסורים שאלתיאל ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין גמירי אין האשה מתעברת מעומד *והיא נתעברה מעומד ד"א שאלתיאל שנשאל על אלתו אל זרובבל שנזרע בבבל ומה שמו נחמיה בן חכליה שמו:

(ירמיה כא; שם כב; ד"ה א ג; דף לח)

שלשה דברים. חרב ורעב ודבר: **לא יצלח.** סוס הללחה גבי יכניה מלך יהודה כתיב: **והיא נתעברה מעומד.** שהיה בית האסורין לר ואין מקום לשכב ושלשלו שם אשה ובאגדה דויק"ר אמרינן לה: **על אלתו.** להתיר לו גזירה שנשבע שלא יהיה לו בן והתירו לו פמליא של מעלה ושבועה כתיבא בההיא פרשה דכתבו את האיש הזה בספר ירמיה:

גלות

עיון יעקב

גבי למך כתיב מ"מ יש ללמוד ממנו. על קין וכרומה לזה דריש ברכה פ' כ"ב הובא בילקוט דף י"א ע"ש: מכנף הארץ זמירות שמענו. מ"ש תוספות בשם תשובת הגאונים שבשבת הקב"ה שומע שירה מכנף ארץ כ"ל ליתן טעם ע"ד דאיתא במדרש אבכיר, הובא בילקוט דף כ' ע"ד את השמים ואת הארץ הארץ היה בוכה אמרה לפניו רבש"ע ב"ס וכל אשר לאן נהנין מזיו השכינה ואין מלאך היום שולט בהם לפיכך הן מזמרין אני שאליתי מזוני ביד אחר וכל מה שעלי מלאך המות שולט בהן לפיכך אני בוכה אמר לה הקב"ה אל תראי אף אתה עתיד לומר שירה שנאמ' ה' מלך תגל הארץ וכתיב מכנף ארץ זמירות שמענו עכ"ל ול"נ דעיקר הכהת' הי' לארץ על העתיד שיהי' בלע מות לנצח ואז תשיר וזה"ע פי' במדרש, כנו בכה להולך זה עשו שכפר בתחיית המתים פי' נמלא שאין לו נחמה ולכך ביום השבת שמרמז אל עה"ב יום שכולו שבת שיסיר המות אז נשמע השיר, מכנף הארץ: **בתוספות** ד"ה לטובה לא פתחה וא"ת הא כתיב תבלעמו ארץ וכו'. מקשים העולם אמאי לא מקשים תוס' קושיא זו תיכף על הא דקאמר שוב לא פתחה וג"נ נשום דיי"ל שני פשטים הא דשוב לא פתחה אי יי"ל שהיא עונש מאת הקב"ה בשביל שקבלה דמה של הבל שוב לא יפתח או יי"ל לפי שנענשה הארץ ונתקללה הואיל שקבלה דמה של הבל שוב לא פתחה מעצמה וכן הוא באמת בילקוט דף ע"ב ע"ג בשם המכילתא והכ"מ הוא זה דהא דאמרינן שהוא עונש מן הקב"ה א"כ יי"ל דעונש הוא דוקא לטובה לא יפתח מאח"כ לרעה אין זה עונש ומותר לפתח אבל אם הארץ עצמו לא פתחה את פיה כיון שנתקללה א"כ דנפית לי תיווא כישא אפי' הכל מדחיל לה ולא פתחה לגמרי ועי"ל הכ"מ דאם אמרינן שהוא עונש מאת הקב"ה שלא יפתח א"כ אם בתוך זמן נתן רשות מאתו יתברך לפתוח פיה היתרה הרלועה לפתוח תיכף אבל אם היא מעצמה סגרה פיה מחמת מורא שנתקללה א"כ אינה פותחה פיה אלא בשעה שניתן לה רשות וא"כ המקשן היה סבור שהארץ מעצמה סגרה את פיה לכבי ומקשה מתפתח הארץ את פיה ולא מתבלעמו הארץ שעם היה לוה הקב"ה כפי' כירכתיב נטית ימינך תבלעמו ארץ והתרלן שמתרץ לו לטובה לא פתחה מכלל דס"ל שהוא עונש מהקב"ה וא"כ מקשים תוספות והכתיב תבלעמו ארץ וכיון שניתן רשות שוב הותרה הרלועה להפתח ומתרלין התוספות דאינה קרויה טובה וא"כ לא הותרה מעולם לענין הטובה: **גלות** מכפרת עון ומחלה. ואע"ג דקין הרג במזיד וגלות אינה מכפר' אלא שוגג והוא מזיד כדאיתא בפ"ק דמכות מ"מ קין שהרג בלא עדים והתראה גם עדיין לא ניתנה תורה לכך סגי ליה בגלות ועיין במהרש"א שמביא בשם המדרש דתשובת קין עשה מחלה ונראה דפליגי מה דפליגי תנאי בעלמא עיין במ"י דף ק"מ ע"ב אי תשובה עושה כולה או מחלה והי"ס בגלות פליגי בענין זה: **גלות** מכפרת שלשה דברים. והיינו נמי שלשה דברים שנתחייבו בדיני שמים אבל אי נתחייבו מיתת ב"ד אין הגלות מכפר רק על שהרג בשוגג וגי"ל לבור פגלו שאני וקלא נ"ע דמה מיים' דאיה מגלות בבל לשאר גליות דהא אמרינן בעלמא לכנה הספיר משנגאלו ללמדך שכך שעבודה של בבל קשה כדאי' בירושלמי דסוכה פ' לולב ע"ש: **דבר** חרב ורעב. ונראה שזה כוונת הפסוק בשמות נזבחה לה' אלהינו פן יפגענו בדבר או בחרב ויאמר אליהם וגו' תפריעו וגו' לכו לסבלותיכם כיון דהגלות מכפר על

מהרש"א גלות מכפרת ג' דברים כו'. והיינו מדתלה העונש מית' בג' דברים ביושב בעיר והללתו ביוצא מעיר דהיינו גלות ולדעת ר' יהודה אין הגלות מכפר רק על גזירת המית' מג' דברים הנ"ל כמו שכתב והיתה לו נפשו וגו' דהיינו חיות נפש לבד אבל לא שיחזרו שם לגדול' ור' יוחנן הוסיף לומר דגלו' מכפר על הכל דהיינו שיחזרו בניו למעלה כמו שכתב כתבו האיש הזה ערירי וגו' כתבו דהיינו הגזיר' ובתר דגלה כתיב ובני יכניה אסיר וגו' בלבד היונים ביהוש מלכות בית דוד כתיב האי קרא ואפשר דמשמע ליה דבתר דגלה כתיב ומשמותיהן דדרים אסיר על שם בית האסורין ושאלתיאל כו' אך יש לדקדק מה שייך הכא דרשה דזרובבל שנזרע בבבל ומה בנו כו' שהרי הוא הי' בן שאלתיאל כדכתיב בספר נחמיה וע"כ נראה דנייתי האי קרא דזרובבל לראיה אהך דרשה דשאלתיאל שלא זכה יכניה להוליד זרע עד שגלה לבבל שע"כ קרא שאלתיאל את בנו זרובבל שאלולי שגלה יכניה אביו לבבל לא הי' כזרע בגזירת כתבו את האיש וגו' ולאמר מה שמו נחמי' בן חכלי' כדמוכחי קראי דזרובבל היינו נחמיה ואם כן ע"כ שם זרובבל ושאלתיאל להכך דרשות וק"ל:

נו שם **יהודה** וחזקיה בני ר' חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי ולא הוו קאמרי ולא מידי אמרי להו אגברו חמרא אדרדקי כי היכי דלימרו מלתא כיון דאיבסים פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שתי בתי אבות מישראל אלו הן ראש גולה שבבבל ונשיא
ישעיה ח שבא"י שנאמר °והיה למקדש לאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל אמר להם בני קוצים אתם מטילים לי בעיני א"ל ר' חייא רבי אל ירע בעיניך יין ניתן בשבעים [אותיות] וסוד ניתן בשבעים [אותיות] נכנס יין יצא סוד אמר רב חסדא אמר מר עוקבא ואמרי לה אמר רב
דניאל ט חסדא דרש מרי בר מר מ"ד °וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו משום דצדיק ה' וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו אלא צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות צדקיה ועוד גלות יכניה קיימת
מ"ב כד דכתיב בגלות יכניה °החרש והמסגר אלף חרש כיון שפותחין הכל נעשו כחרשין מסגר כיון שסוגרין בהלכה שוב אין פותחין וכמה היו אלף עולא אמר שהקדים שני שנים לונושנתם אמר רב אחא בר יעקב ש"מ מהרה דמרי עלמא תמני מאה וחמשין ותרתין הוו:

והיה. מושיען של ישראל: למקדש. של ישראל: ולאבן נגף. [ממהר הגלות] במנגפת את הרגלים: ולצור מכשול. קלע מכשלה יהיה לשני בתי ישראל: בשבעים אותיות. בגימטריא: וישקוד. וימהר כמו כי שוקד אני ומתרגמינן מוחי: שהקדים. ומיהר גלות צדקיה שהיא אחרונה בעוד שגלות יכניה קיימת שעדיין לא מתו אותן שגלו לבבל עם יכניה שהיו חכמים בתורה ולמדום לבני גולה האחרונה: פותחין. בתורה: כחרשין. קרי ביה חרש: כיון שסוגרין. דבר הלכה הנעלמת מהן: אין לה פותחין. אחרים: עולא אמר. צדקה של שקידה היינו שהקדים חרבן של מקדש ב' שנים לגמטריא דונושנתם דהיינו תמניא מאה וחמשין ותרתין והם גלו לסוף שמונה מאות וחמשים שנכנסו לארץ דכתיב ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה וגו' ויבן בית לשם ארבע מאות ועשר הרי שמונה מאות ותשעים לא יהם ארבעים שנה שכשהו במדבר הרי ח' מאות וחמשים ואלמלא (היו ממתינין) [היה ממתין] עד ונושנתם היה מתקיים בהם כי אבד תאבדון מהר והשמד תשמדון דכתיב בההוא פרשתא: מהרה דמרי עלמא כו'. דהוא גימטריא דונושנתם וקרי ליה אבד תאבדון מהר והקדמה דשתי שנים צדקה היתה:

תוספות נכנס יין יצא סוד. היינו דאמרינן בפי' הדר המתיישב ביינו הי"ז בו מדעת שבעים זקנים שהסוד מתגבר על היין ואין כח ביין להוציא:

מהרש"א נכנס יין יצא סוד. הוא מבואר בסוד עיבור החודש וע"פ מ"ש פ"ב דר"ה ר' חייא חזייה לסיהרא דהוה קאים בצפרא דכ"ט שקל קלא פתק בה אמר כו' זיל אכסי א"ל רבי לרבי חייא זיל לעין טב וקדשיה ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקיי' והכונה בסוד העיבור שדומה לו מלכות בית דוד כמ"ש במדרשות שכמו שהלבנה אחר ט"ו יום שבמילואה מתחיל לחסר כן הי' מלכות בית דוד אחר שהיו נזרעו ט"ו מלכים נחסר המלכות בימי צדקיהו ולא נשאר לו רק ממשלה קלה ר"ג בבבל ונשיא בא"י וכמו שהלבנ' הולכת ומתחסרת ט"ו יום עד שמתחסר לגמרי ואח"כ מתחדשת באורה כן אחר שתכלה ממשלת מלכות בית דוד לגמרי דאף ר"ג בבבל ונשיא בא"י יכלו שוב יתחדש מלכותו ולזה כיון שכיסוי הלבנה הוא סימן לרבי שהיה נשיא שיכלה נשיאתו לא רצה הוא לומר כן זיל איכסי רק ע"י רבי חייא גם לא רצה הוא לקדשה ביום ל' כאילו היא נכוס' אז שזה סימן רע לנשיא דאדרב' שכל עוד שאינו מתכס' הוא סימן טוב על הנשיאות שימשך וע"כ אמר לרבי חייא דלקדשיה אז ע"פ אותו הכיסוי שא"ל זיל איכסי ולזה א"ל רבי שלח לי סימנא דוד מלך ישראל כו' ר"ל דאף שהכיסוי של הלבנה הוא סימן רע לנשיאות שיכלה הנה מלך אחר הוא סימנא טבא דדוד מלך ישרא' חי וקים שאחר שיכלה הנשיאות יתחדש מלכותו ויצמח קרן דוד וע"כ אמר זיל לעין טב וקדשיה ע"ש סימן טוב וז"ש הכא אין בן דוד בא עד שיכלו ב' בתי אבות ר"ג ונשיא דאחר שיכלה ממשלתו לגמרי כמו הלבנ' אחר ט"ו יום שתתחסר לגמרי אז יתחדש מלכותו כמו שתתחדש הלבנה והיה רבי מיצר ע"ז שיכלה נשיאותו וא"ל רבי חייא אל ירע בעיניך שע"י שנכנס יין יצא מהם דבר סוד העיבור שיתחדש סוב מלכות בית דוד וגדולת משפחות הנשיאים בב"י: **כיון שפותחין** כו'. דלפי פשוטו שהם בעלי אומניות כמו שתרגם יונתן אומניא ותרעיא לא יתכן מ"ש הכתוב הכל גבורים עושי מלחמה דאין דרך בעלי אומניות להיות עושי מלחמה אבל לפי הדרש היינו גבורי' בתורה ועושי מלחמה של תורה. ואמר **וכמה היו אלף**. אשמעינן שהיו הרבה חכמים וגבורי תורה בגלות יכניה ובזה יתיישב מ"ש בפ' חלק [ובס"פ יש בערכין] דבקש הקב"ה להחזיר העולם לתוהו בשביל יהויקים כיון שנסתכל בדורו נתיישב דעתו וביקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו בשביל דורו של צדקיהו כיון שנסתכל כו' והיינו

דביני

עיון יעקב

אלו הדברים זה כוונת הפסוק נרפים אתם ע"כ אומרים נלכה נזבחה לה' אלהינו ורו"ק: **יהודא** וחזקיה בני ר' חייא הוו יתבי בסעודתא ולא קאמרי ולא מידי. וכאותה שלשה שישבו ולא ביניהם דברי תורה הוי כאילו אכלו מזבחי מתים כדאי' בפ"ג מאבות להכי אמר אגברי חמרא כי היכי דלימרו מילתא כי חמרא וריחא' פקחין וכדאיתא לקמן פרק בן סורר ומורה: **אין** בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות. וזה כוונת הפסוק ולא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו שהם ראשי גליות שבבבל ונשיא שבא"י כדאיתא ריש מגילתין דף ו' עד כי יבוא שילה (שאז יכלו) שהוא מלך המשיח שהמלוכה שלו כפירש"י בחומש ולפי שהם אמרו פסוק אחר דכתיב ביה לצור מכשול ולאבן נגף שהוא כקוץ בעיניו ולזה אמר קוצים אתם מטילין בעיני: **נכנס** יין יצא סוד. כי סוד ה' ליראיו ומורא רבך כמורא שמים ועי' דמבשמי קר מהם היראה והבושה והעיזו פנים ק"ב בורים ואין להם יראת שמים כדאיתא לקמן פרק בן סורר ומורה על פסוק למואל ע"ש: **וישקוד** ה'. עיין בגיטין דף פ"ח במרושינו: **שהקדים** גלות צדקיהו ועוד גלות יכניה קיימת.

דביתי יהויקים עדיין היו בירושלים החרש והמסגר אלף ת"ח אבל בדורו של צדקיהו לא היו שם ת"ח שכבר גלו עם יכניה וע' בחידושינו פרק המגרש וק"ל: לונושנתם כו'. משמע ליה דמלת ונושנתם מיותר דקרא למדרש מניה גימטריא ור"ל שהקדים ב' שנה קודם שנתמלאה קאתם שהיה מתקיים בהם אבד תאבדון וגומר. ואמר ש"מ מהרה דמרי עלמא תתנ"ב כו'. ר"ל על כל פנים דלא הוי פחות ממנין זה ואשמעינן בזה בהיפך בענין הגאולה שאם יתמהמה חכה לו ואל תתייאש ממנה באריכות הגלות אף שכמה כתובים הם מורים בהפך על קירוב הישוע' כמ"ש כי קרוב' ישועתי לבא וכאמור ואריכתך מהר' ת"מח אל תתמה על כך כי מי יודע בכמה מהרה דמרי עלמא שיומו אלף שנה ומליכו בו מהר' בתתכ"ב שנה ושמך רב אחא ב"י דבריו אלו הדרשה דונושנתם שהיו ישראל ראוים לאבד ח"ו לגמרי לזמן תתכ"ב אי לאו שהקדים הש"י ב' שנים צדקתו ואבד תאבדון לפי הראוי ליאבד לגמרי כאמר אבל אי לאו הך דרשה הייתי יכול לומר דאבד תאבדון לאו לגמרי משמע אלא דבזמן השופטים כמו שהיו תחת יד עמון ופלשתים וכמה אומות נתקיים בהם אבד תאבדון דהשתא מהרה דמרי עלמא לא הוי כ"כ וע"כ הוצרך לדרוש דונושנתם ועיין בחידושינו פ' המגרש ודו"ק:

בשם המאור הגדול מוהר"ר אביגדור ז"ל אחי המחבר בעל קיקיון דיונה זללה"ה. וישקוד ה' על הרעה וגו' אלא צדקה עשה הקב"ה וכו'. ועפ"ז יובן איזה פסוקים במלאכי וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר וגו' אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם וגו' לפי פשוטו אין לו חבור לפסוק הקודם ולאחריו וע"פ הקדמה זו יפורש וזהו שאמר וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר שהקדמתי הגלות ובאם שתאמרו ואיך שינה הקב"ה בהקרבת המשפט וז"ש אני ה' לא שניתי כי הטעם של שהקרבה היה בשביל ואתם בני יעקב לא כליתם שאל"כ היה ח"ו מקוים ואבדתם מהרה וק"ל

נז שם **פיסקא** לפיכך כו'] ת"ר אדם יחידי נברא מפני מה שלא יהיו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים ד"א מפני הצדיקים ומפני הרשעים שלא יהיו צדיקים אומרים אנו בני צדיק ורשעים אומרים אנו בני רשע ד"א מפני המשפחות שלא יהיו משפחות מתגרות זו בזו ומה עכשיו שנברא יחידי מתגרות אם נבראו שנים עאכ"ו ד"א מפני הגזלנים ומפני החמסנים ומה עכשיו שנברא יחידי גוזלין וחומסים אם נבראו שנים עאכ"ו:

אנו בני צדיק. אבינו צדיק נברא לפיכך אנו צדיקים ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה: אנו בני רשע. ואין אנו זקוקין בתשובה ולהצטדק כי לא יועיל: אם נבראו שנים. יאמרו זה לזה אבא גדול מאביך: הגזלנים והחמסנים. שיאמרו קרקע זה לבני אבינו הראשון היתה ולא לבני אביכם:

נה שם [**פיסקא** ולהגיד גדולתו וכו'. ת"ר] ולהגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה אבל הקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחברו שנאמר °תתהפך כחומר חותם (איוב לח) ויתיצבו כמו לבוש ומפני מה אין פרצופין דומין זה לזה שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי הוא שנא' °וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר. (שם) תניא היה ר' מאיר אומר בשלשה דברים אדם משתנה מחברו בקול. במראה. ובדעת. בקול ובמראה משום ערוה. ובדעת מפני הגזלנים והחמסנים:

תתהפך כחומר חותם. לאחר מיתתו של אדם מתהפך חותם שלו לחומר ויתילבו כמו לבוש בתחיית המתים ומדקרי לה חותם ש"מ בחותם הן טבועין: ויאמר שלי הוא. ואין אדם מכחישו הואיל ואין היכר ביניהן: וימנע מרשעים אורם. קלסתר פניו ומתוך כך שלא יהא קלסתר פנים דומה לשל חביריהם וזרוע רמה תשבר שאין יכול לומר שלי הוא: משום ערוה. שלא יתחלף לאשה בבעלה לא ביום מפני המראה ובלילה מפני הקול: ובדעת מפני הגזלנין. (כי) אם יודע מה בלב חבירו יחפש [מלפוניו] ויודע היכן ממונו:

מהרש"א בחותמו של אדם הראשון וכו'. ר"ל לפי הדרך שאמרנו שאדם זכר יחיד נברא בזולת נקבה שאף היא בחותמו של אדם הראשון נבראה בלולי זאת שהיה שינוי בבריאה זכר ונקבה היה לבעל דין לחלוק שהצורות משתנין לפי שינוי הבריאה זכר ונקבה ואמר דאין אחד דומה לחברו שנאמר תתהפך כחומר וגו'. עיין פרש"י שהוא דחוק ונראה לפי הדרש אמר שנתהפך ונשתנה הצורה של אדם הראשון לתולדותיו כחומר חותם ר"ל כחותם העשוי מחומר הרך שהיוצר יכול לשנות צורת וחותם אותו החומר כפי רצונו וכמו שיסד הפייטן כי הנה כחומר ביד היוצר ברצותו מרחיב וברצותו מקצר שנותן לו צורה כפי רצונו כן משתנה חותם וצורת אדה"ר כפי רצונו ית' ב"ה ואמר ויתיצבו בו שינוי הצורות כמו לבוש שמשתנה האדם בצורתו כפי הלבוש שהוא לבוש למשוס הך טעמא להגיד גדולתו וכו' לא הוי קני ליה אילו היה טוב לעולם שיהיו דומין בצורות אבל כיון דאדרבה דיותר טוב לעולם בשינוי הצורות כדקאמר שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה וכו' בראו יחידי להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא טובע כל שינוי הצורות בחותם אחד ועיין בפ"מ וק"ל: וימנע מרשעים גו'. עיין פירש"י ועוד נראה לפי הדרש שזה המקרא כאמר בתר האי קרא דתתהפך כחומר וגו' דר"ל דלכך מתהפך ונשתנה חותם וצורת אדם כדי שימנע מרשעים אורם שנתן עינו באשה אחרת וזרוע רמה גו' ע"פ מ"ש בפ' ארבע מיתות לא ניתנה קרקע אלא לבעלי זרוע וה"פ דלכך נ"כ נשתנה ונתהפך צורת האדם כדי שתשבר עי"ז זרוע רמה של בעלי זרוע להחזיק בזרוע דירה נאה של אחרים לומר שלי הוא וק"ל: בקול ומראה משום ערוה ובדעת מפני הגזלנים וכו'. וה"ה דהוה מצי למימר בקול ומראה מפני הגזלנים אלא דעדיפא מיניה קאמר משום ערוה ובירושלמי

עיון יעקב.

וא"ת אפשר הכוונה הוי גולה למקום תורה כלומר אצ"פ שילך לגלות מהר היינו בשביל תורה: אדם יחידי נברא מפני מה. כלומר דהיה מן הראוי לברא הרבה אנשים ביחד מפני ישוב העולם כי לשבת יצרה: שלא יהא המינים אומרים. ואף לפי מה דאיתא במדרש ב"ר פרשה ח' והובא בילקוט דף ד' ע"ב על פסוק נעשה אדם שאמר הקב"ה כתוב והרוצה לטעות יטעה י"ל כיון שהראה הקב"ה כבר כמה פעמים שלא יוכלו לטעות תו לא חש על איזה מקום לטעות כיון שיש דרך ישר לבני האיש וגם בזה הוי מלי למימר כמו באידך ומה עכשיו שנברא יחידי טוענין הם המינים אם נברא שנים על אחת כמה וכמה: ומפני מה אין פרצופין דומין זה לזה. ולפע"ד דקאמר הטעם להראות גדולתו וכו' שמעתי לפרש דה"ק יעשה איפכא שיעשה בהרבה חותמות דומין זו לזו. וזה יהיה נ"כ גדולתו היפך מבשר ודם ומתרץ שלא יראה אדם אשה נאה פי' במעשיה ול"נ עיקר לפרש דודאי על הנשים לא קמקשה כלל שיהיו דומין זה לזה דאז יתחלפו הנשים ואין אדם יודע איזה אשתו ויבוא לידי עבירה החמורה (כי האיש תובע ולא האשה ולהיפך האשה בעלה משמרה) אלא שמקשה על האנשים מפני מה אין דומין זה לזה. ומ"מ יתנכר גדולתו ע"י הנשים לזה ומתרץ שפיר שיראה אשה נאה כיון שלא יהא דומין זה לזה: ובדעת מפני הגזלנים והחמסנים. עיין פרש"י ומהרש"א ויותר נראה וברעם כלומר שאין אדם יודע במטמוניות של חבירו כי יש מפורסם והון רב להכי שפיר קאמר מפני הגזלנים

ובירושלמי קאמר גנאה ודעת מפני הגזלנים: ובדעת מפני הגזלנים. פרש"י אם יודע מה שבלב חבירו וכו' ע"ש וכתב בעל יפ"ע ולא נהירא דמה שלא ידע אדם מה שבלב חבירו לא הוי שינוי בדעת אנשים וכו' ול"ל דשינוי דעת האנשים שאין חפצו של זה כזה כי זה יחפוץ בשדה פלוני וזה באחר כו' שאילו היו הכל חפצים בדבר א' יבקשו הכל לגזול וכו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש:

ת"ר אדם נברא בערב שבת ומפני מה שלא יהו מינים אומרים שותף היה לו להקב"ה במעשה בראשית. ד"א שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית ד"א כדי שיכנס למצוה [מיד] ד"א כדי שיכנס לסעודה מיד משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושכללן והתקין סעודה ואח"כ הכניס אורחים שנאמר °חכמות בנתה וגו' טבחה טבחה וגו' שלחה נערותיה תקרא וגו' חכמות בנתה זו מדתו של הקב"ה שברא את כל העולם כולו בחכמה. חצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי בראשית. טבחה טבחה מסכה יינה *אלו ימים ונהרות וכל צרכי עולם. אף ערכה שלחנה אלו אילנות ודשאים. שלחה נערותיה תקרא זה אדם וחוה. על גפי מרומי קרת רבה בר בר חנה רמי כתיב על גפי וכתיב על כסא בתחלה על גפי ולבסוף על כסא. מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו אמר הקב"ה מי פתאו לזה אשה אמרה לו דכתיב °נואף אשה חסר לב [תניא] היה ר"מ אומר אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו שנאמר °גלמי ראו עיניך וכתיב *°עיני ה' המה (משוטטות) [משוטטים] בכל הארץ:

שלא יאמרו המינים שותף היה. אדם במעשה בראשית לפיכך קדמו לו כולם: **למצוה.** שבת: **ליכנס לסעודה מיד.** שימצא הכל מוכן ויאכל מאשר יחפוץ: **גפי** מקום גבוה: **לבסוף.** בשרה כנגד: **מי פתי יסור הנה.** בתריה דהאי קרא כתיב מי פתאו לזה שיסור הנה לאכול מן העץ: **חסר לב אמרה לו.** האשה שהיא חסר לב אמרה לו: **גלמי ראו עיניך** מכל מראה עיניך נגלמתי והיינו כל העולם כדכתיב בזכריה עיני ה' משוטטים בכל הארץ

תוספות חצבה עמודיה שבעה. דבז' ימים נברא העולם שאף ע"פ שבששה ימים נברא העולם מ"מ היה חסר מנוחה עד שבא שבת בא מנוחה והיינו דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי: **על גפי.** פ"ה במקום גבוה ולבסוף כשסרח נשכב על כסא וקשה דבסוף פ"ק דע"ז משמע דכסא עדיף מגפי דרכים גבי תלמיד שבתחלה על גפי גולה ממקום למקום ולבסוף כשנעשה ראש ישיבה על כסא וכאן נמי יש לדרוש כן קודם שנזדווגה לו חוה על גפי כמו אם בגפו יבא ולבסוף על כסא:

מהרש"א שלא יהו המינים אומרים שותף וכו'. נייתי הך מלתא הכא דלפי מ"ש דאדם יחידי נברא מה שלא נבראו כן כל שאר הנבראים קאמר דלכך נברא בע"ש דאילו נברא האדם קודם ע"ש היו המינים אומרים שותף כו' דכמו שהקב"ה יחידו של עולם בשמים גם הוא יחיד בארץ ושותף היה לו בבריאת שמים וארץ. ואמר **שאם תזוח כו' אומרים לו יתוש קדמך** כו'. שאל יתגאה האדם כי בריה קלה כיתוש זו קדמו לפרוע ממנו כענין שאמרו בעובדא דטיטוס שהיה מתגאה לומר אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה כו' בא יתוש ונכנס בחוטמו כו' כמ"ש בפרק הנזקין. ואמר **ד"א כדי שיכנס למצוה.** דאיכא בב"ר מאן דס"ל אדם מצווה על השבת מדכתיב ויניחהו ואמר **ד"א כדי שיכנס לסעודה כו' חכמות בנתה ביתה זו מדתו של הקב"ה כו'.** כתב בעל יפ"ת לדעת חכמים חכמי אמת ז' ימי בראשית כנגד ז' ספירות וא"ש עפי שהזכיר שהבריאה בחכמה וא"ש לשון הברייתא חכמות בנתה ביתה זו מדתו של הקב"ה וק"ל עכ"ל ע"ש עוד בזה. ומ"ש **אלו ז' ימי בראשית.** כתבו התוס' דבז' נברא העולם שאף ע"פ שבששה ימים נברא העולם מ"מ היה עולם חסר מנוחה כו' עכ"ל והקשה ביפ"ת ומ"מ קשה האדם ביום ו' נברא וי"ל דשלחה נערותיה לאו בתר ז' ימים קאמר כו' ע"ש ולולי דברי התוס' היה נראה לומר מלשון עמודיה דלאו על ז' ימי הבריאה קאמר רק שהעולם עומד ומתקיים על זמן של ז' ימי בראשית ומילי מילי קחשיב שעשתה החכמה ותו לא מידי: ומ"ש **אלו ימים ונהרות וכל צרכי עולם כו'.** פרט את הימים והנהרות עפי מכל שאר צרכי עולם לפי שהם צריכין ביותר כמ"ש שא"א לעולם בלי מים אבל אפשר בימים ובנהרות לאכול הדגים ולשתות המים שבהם ויפ"ת כתב בזה בדחוקים ואין להאריך עוד כתב שם ונראה לי דקופרש טבחה טבחה מלשון בישול דלשון זביחה אי אפשר שהרי לא הותר לאדם הראשון להמית ב"ח אבל לשון בישול ילדק במתה מאליה כו' עכ"ל וכ"ל דאין לורך לזה דתחלת הבריאה קאמר שהיתה ע"ם כך לאכול בשר שחוטה אילו זכה אדם ולא חטא שהרי כח זכה הותר לו לאכול בשר וק"ל: **שלחה נערותיה זה אדם וחוה כו'.** קראן נערים שנבראו כך כנערים הראוים להוליד שהרי בו ביום נולדו קין והבל ואיתא בב"ר כבן כ' נבראו מפרש יפ"ת שלחה נערותיה תקרא החכמה הנזכרת שלחה אל נערותיה וקראתם והכניסתם לסעודה וק"ל. **מי פתאו לזה כו'.** פירש רש"י מי פתאו לזה שיסור הנה לאכול מעץ הדעת ור"ל דאחר שזימנו לסעודה כזו שהיה בו כל צרכי עולם מי פתאו לאדם שיסור מאותה הסעודה הנה לאכול מעץ הדעת לעבור על ציווי השם יתברך **אשה אמרה לו.** פירש רש"י האשה שהיא חסר לב אמרה לו עכ"ל אבל קרא דמייתי נואף אשה חסר לב משמע דחסר לב קאי על אדם ולא על חוה ויש לפרש שאמר שבזה פתאו שאמרה לו שהוא חסר לב כל זמן שאינו אוכל מעץ הדעת וכמ"ש הנחש כי ביום

עיון יעקב

הגזלנים והחמסים: **אדם** נברא בע"ש ומשני זה. פי' למה נברא כל הנבראים לפני השפלים מאוד כמו יתוש קודם אדם שהוא בריה חשוב לזה מתרץ שלא יהא המינים אומרים שותף היה לו להקב"ה במ"ב ואפשר דש"ס דידן ס"ל כרבי יהודה אמר רב לקמן דבשעת בריאת האדם ברא ג"כ כתות המלאכים אבל מאן דס"ל במדרש שהמלאכים נבראו ביום ב' קשה אכתי יאמרו שותף היה במ"ב וה"ל לבראו ביום ו' כמו האדם ואולי י"ל דבאדם יש חשש יותר שיאמרו כיון שיש במ"ב רוחני וגשמי יאמרו שהקב"ה ברא דברים רוחני ואדם שהוא הגשמי ברא דברים הגשמי לזה יאמרו שהוא שותף במ"ב לכך נתאחר בריאתו מבריאת המלאכים ביותר: **שלא** יהא המינים אומרים. ואפשר רזה כוונת המדרש בב"ר פ"ח שאלו המינים את ר' שמלאי כמה אלהות בראו את העולם א"ל אני ואתה נשאל לימים ראשונים וכו' כלומר בשביל שלא נברא האדם בימים ראשונים מוכח שאל אחד ברא ובמדרש איתא דכ"ע מודים שלא נברא ביום הראשון כלום שלא יאמרו מיכאל מותח בדרומו וכו': **שאם** תזוח דעתו עליו. אפשר לומר דעל אדם הראשון מסתמא קאמר לפי שקודם החטא שהיה אדם הראשון מיסב בגן עדן בכבוד גדול כדאיתא לקמן דף נ"ט לכך רמז לו שאם תזוח דעתו שאומרין לו יתוש קדמך כי בריאה היתוש הוא לנשיכת נחש כדאיתא בפ"ק דשבת יתוש לנחש וזה בא נכה מטא אדם ע"י שנתקללה הנחש הוא יש אלם הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב וכשיראה שהנחש ימשול עליו לא יתגאה עוד ונכה בריאות היתוש: **כדי** שיכנס לסעודה מיד. לפי שבשעה שאישית עמד על רגליו ושעה שניה מאכל ש"ח וגם כע"ש אין לאחר אכילתו כדי שיהא התאב לאכול בשבת לכך קאמר כדי שיכנס לסעודה מיד. **בתחלה** על גפי ולבסוף על כסא. עיין בפרש"י ובתוספות ואפשר לפרש ג"ב ע"ד שכתבו תוספות בתחלה על גפי קודם שמוהו בגן עדן היה משוטט בארץ מקום אשר לוקח משם ואח"כ כאשר שמוהו בגן עדן על כסא ולכן ספיר תלה את דקאמר ר' מאיר שמכל העולם כולו הוצבר עפרו: **מכל** העולם כולו הוצבר עפרו. ובילקוט בשם פרקי ר"א. אליעזר

ביום אכלכם ממנו וגו' והייתם כאלקים יודעי טוב ורע וגו' ועוד י"ל מי פתי יסור שנעשה סר ונגרש מג"ע שהיה לקדמת עדן מי פתאו לזה אשה אמרה לו כדלעיל וק"ל: מבל העולם כולו כו'. מבואר שכל העולם נברא בשבילו כמ"ש לעיל וע"כ ברא מכל עולם והשליטו על הכל כמ"ש כל שתה תחת רגליו וקאמר מסתברא דראשו שבו המוח כח החכמה והשכל הוא מא"י שהיא מקום מוכן לחכמה כמ"ש אוירא דא"י מחכים ושם בירושלים מקום שער השמים לנשמה אבל גופו שבו אברים הפנימיים ורוח החיוני שבלב הוא מבבל ששם מקום למעלות החכמה שע"כ שבו הקב"ה הגלות לבבל ושאר איבריו שהם אינן רק כלים לראש ולגוף משאר ארצות שהם טפלים לגבי א"י וק"ל:

ס ע"ב אמר רב אושעיא משמיה דרב אדם הראשון *גופו מבבל וראשו מארץ ישראל ואיבריו משאר ארצות עגבותיו א"ר (יוחנן) [אחא] מאקרא דאגמא. א"ר (אחא) [יוחנן] בר' חנינא שתים עשרה שעות הוי היום. שעה ראשונה הוצבר עפרו. שנייה נעשה גולם. שלישית נמתחו איבריו. רביעית נזרקה בו נשמה. חמישית עמד על רגליו. ששית קרא שמות. שביעית נזדוגה לו חוה. שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה. תשיעית נצטוה שלא לאכול מן האילן. עשירית סרח. י"א נידון. י"ב נטרד והלך לו שנא'
תהלים מט °אדם ביקר בל ילין אמר רמי בר חמא אין חיה רעה
שם שולטת באדם אא"כ נדמה לו כבהמה שנאמר °נמשל כבהמות נדמו:

נופו מבבל. על שם שהיא עמוקה כראה שמשם לוקח ולכך נעשה גולם: וראשו מא"י. שהיא [גבוה ו] חשובה מכל הארצות: ואיבריו. ידיו ורגליו: משאר ארצות. מכל העולם כדיליף לעיל: מאקרא דאגמא. (בבל) [בבבל] הוא והוא עמוק מאד: בל ילין. לינת לילה:

תוספות וילדו ד'. אדם וחוה וקין ותיומתו אבל הבל לא נולד באותו פעם כדכתיב ותוסף ללדת וב' תיומות נולדו עמו דדריש בב"ר מדכתיב את אחיו את הבל:

מהרש"א שעה ראשונה הוצבר עפרו כו'. גם בהמה ורמש וחית ארץ בו ביום נבראו קודם שנברא אדם ולא פרט בהם באיזו שעה ביום דאפשר דבלילה נבראו אבל האדם שהיה תכלית הבריאה סיפר בו שנברא ביום כמ"ש ביום ברא אלהים אדם וגו' ויקרא את שמם אדם ביום הבראם וגו'. ומ"ש שמינית עלו למטה ב' וירדו ד' כו'. לפי סדר הפרשה והאדם ידע את חוה וגו' כתיב בתר שנטרד מג"ע אבל דרשו כן מדכתיב והאדם ידע שהקדים השם לפועל ולא כתב וידע אדם כמ"ש רש"י בחומש ועיין בזה ברא"ם ועוד דרשו זה ספר תולדות אדם ביום ברוא וגו' שביום שנברא הוליד וכתבו התוספות וילדו ד' אדם וחוה וקין ותיומתו אבל הבל לא נולד באותו פעם כדכתיב ותוסף ללדת וב' תיומות נולדו עמו דדרש בב"ר מדכתיב את אחיו את הבל עכ"ל והרא"ם כתב על אגדה זו דעלו למטה שנים וירדו ד' דלא דריש אתיים לרבויא עכ"ל נראה מדבריו שהוא מפרש וירדו ד' היינו אדם וחוה וקין והבל וכעלם ממנו דברי התוס' דהכא דלפי סוגיא דשמעתין כמי ירדו ד' היינו אדם וחוה וקין ותיומתו אבל הבל לא נולד באותו פעם ובהדיא אמרינן בפרק הבע"י ותוסף ללדת את אחיו את הבל הבל ואחותו וקין ואחותו וקלת קשה לדברי התוס' דהכא שהביאו הב"ר דדרש את אחיו את הבל דשתי תיומות נולדו עם הבל והכיאו תלמוד ערוך בידינו בפרק הבע"י דלא דריש רק את הבל לתאומה אחת ולא דריש את אחיו לרבות עוד תאומה שנית להבל והא דדריש קין ואחותו היינו מאת קין כפירוש רש"י התם דאת אחיו ודאי לא משמע לרבות תאומה לקין ודו"ק: נמשל כבהמות נדמו כו'. מכפל לשון נמשל ונדמו דרש נמשל מלשון ממשלה וכו"ן נמשל כו"ן הנפעל שהאדם נמשל ונשלט מחיה רעה שמושלת ומושלת עליו לפי שכבהמות נדמו בעיני החיה והוא מבואר שכ"ז שיש לו צורת אדם כאמר ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וגו' כפירוש רש"י בחומש ומשאבד לו צורה זו ונדמה לבהמה שולט בו החיה כמו בבהמה וק"ל:

סא אמר רב יהודה אמר רב בשעה שבקש הקב"ה לבראו' את האדם ברא כת אחת של מלאכי
בראשית א השרת אמר להם רצונכם *נעשה אדם בצלמנו אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו אמר להם כך וכך מעשיו
תהלים ח אמרו לפניו רבש"ע °מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו הושיט אצבעו הקטנה ביניהם ושרפם וכן כת שנייה כת שלישית אמרה לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם כולו שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה כיון שהגיע (לדור) [לאנשי] המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהם מקולקלים אמרו לפניו רבש"ע לא יפה אמרו הראשונים
ישעיה מו לפניך אמר להם °ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול:

עד זקנה. כל ימיו אסבלנו: אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה וכו' עד אידי ואידי חדא מדה היא כדכתיב לעיל חגיגה פרק ב':

מהרש"א רבש"ע מה מעשיו כו'. הוא מבואר שאמרו בזה במ"ר בשעה שברא הקב"ה את האדם כו' נעשו המלאכים כתות כתות חסד אומר יברא שעושה ג"ח ואמת אומר אל

עיון יעקב

אליעזר שיש כדי שכל מקום שימות שיקלוט אותו הארץ ע"ש: גופו מבבל וראשו מא"י ואיבריו משאר ארצות. אפשר לרמוז על מה דאמרינן בעלמא שלשה שותפים יש באדם הקב"ה אביו ואמו על כן גם בו שלשה ארצות וארץ ישראל הוא חלק הקב"ה שהוא הראש לכל וא"י נקרא ראש עפרות תבל ואפשר דמה"ע אמרינן סוף כתובות שבעת המתי יה יהיה נגלגל מחילות לארץ ישראל כי בתר רישא גופא ושאר איבריו גרירא: שתים עשרה שעות הוי היום. עיין במהרש"א שדוקא ביום נברא וכן נטרד ביום לראות שלעולם ילא אדם בכי טוב ויכנוס בכי טוב גם למה דאמרינן אנן פועלי דיממא אנן כי אדם לעמל נברא: שתים עשרה נטרד והלך לו ופליגי ארבנן. דאיתא התם בילקוט תילים סי' מ"ט שלן בכבודו בג"ע עד מ"ש וכמ"ש נטרד א"כ נטרד בלילה ור"א בר חנינא סובר דמסתבר שלא נטרד בלילה כי לעולם ילא בכי טוב וא"כ שפיר יתיישבו המקראות אדם ביקר בל ילין הל"י לזה נמשל כבהמות נדמו שאז חיה רעה שולטת באדם וא"כ אין ללאת אלא בכי טוב ביום כדכתיב תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו היער וכן דריש להדיא בילקוט ח"ב סי' י"ג מקרא זו דאין ללאת בלילה: תוספות ד"ה וילדו ד' אדם וחוה וקין ותאומתו אבל הבל לא נולד באותו פעם כדכתיב ותוסף ללדת ושני תיומות נולדו עמו דדריש בב"ר וכו'. נראה דקשה לתוספות מנלן דקאי על קין ותיומתו דלמא קאי על קין והבל כי גם הבל נולד באותו פעם והא דכתיב ותוסף ללדת היינו להראות שנולד עמו שתפסה שני תאומים להכי כתבו תוספות ושני תיומות נולדו עמו דדריש בב"ר מדכתיב את אחיו את הבל וא"כ למה כתיב ותוסף אלא להראות שלא נולד באותו פעם: כת שלישית אמרה לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך. הא דלא הרגישו גם הכת שנייה בזה י"ל דכת שנייה היה סבור דהא דנשרף כת ראשונה היינו ע"ד דאמרינן בסמוך דף ב"ע ופ"ק דע"א גבי קריעא בר שלום מיזר שפיך קאמרת מיהו כל דזכיא למלכא שריא לביזור וא"כ כת שניה אף אם יאמרו ג"כ הכי לא ישרפו כיון שסבר כת ראשונה שפרו עלת פי שבל כאשר שרפו גם כת שניה הבינו כת שלישית להכי אמרו ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם כולו שלך כוונתם בזה אע"ג דבכשר ודם אף שאמרו שפיר אפ"ה אם סותרין דבריו של מלך ממיתין אותן היינו לפי שאין יכול למחול על כבודו משא"כ הקב"ה דכל העולם כולו שלך תוכל למחול על כבודך כדאיתא בפ"ק דקדושין: עד זקנה.
פי'

אלא יברא שכולו שקר לדק לומר יברא שעושה צדקות שלום אומר אל יברא שכולו קטטה וקטטה כו' והן הן הד' כתות וכו' ה' אחד של אמת וא' של שלום וזה"ש שא"ל הקב"ה כך וכך מעשיו דהיינו ג"ח ולדקה ואמרו לפניו רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו שהוא כולו שקר כמו דור אנוש עובדי ע"ז ובן אדם כי תפקדנו שהוא כולו קטטה כמו קין שהיה מתקוטט עם אחיו הבל והרגו ואמר שהושיט הקב"ה אלבעו ביניהם אלבעותיו הן שבהן ברא את העולם כמ"ש כי אראה שמיך מעשה אלבעותיך וגו' והן מדותיו שבהן ברא את העולם וז"ש הושיט אלבעו ביניהם דהיינו מדת ג"ח שבו נברא העולם שנאמר עולם חסד יבנה ובו שרף את הכתות דהיינו שנלחום במדתו החסד לברוא את העולם והיא ג"ח כת שלישית שהסכימה לברוא עולם מה באתה רולה לעשות כו' כיון שהגיע לאנשי דור המבול שהיה כולו קטטה ודור הפלגה שהיה כולו שקר אמרו לא יפה אמרו ראשונים שהן ב' כתות מה"ש אמת ושלום שנלחת אותן וא"ל עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' ר"ל עד יום מתן תורה שהיה הקב"ה כזקן מלא רחמים וכשיבה יושב בישיבה כמ"ש במדרשות עד זמן ההוא אסבול תרעומתכם על בריאת האדם ושם המלאכו תשובה כמ"ש בפרע"ק שהתרעמו מלאכים ג"כ. בזה במתן תורה ואמרו מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם וגו' וא"ל הקב"ה למשה אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה כו' א"ל תורה שאתה נותן מה כתיב בה אנכי וגו' שבת לא תשא לא תרלח וגו' שהתורה היא שבה לבראות עולם שיקיימוה ישראל ודו"ק: *שנאמר אחור וקדם צרתני וגו'. פרש"י הכא שני לורות דו פרלופים עכ"ל אבל יותר נראה לפרש לפי הדרש דהכא כפירושו פרק אין דורשין אחור וקדם לרתני שני פעמים ילרתני תחלה גבוה ולבסוף שפל עכ"ל ועוד נראה לפרש מדברי ב"ר אחור וקדם דהיינו ממזרח שנקרא קדם עד מערב שהוא אחור ילרתני מתחלה. ואמר שהניח ידו עליו ומיעטו שנא' ותשת עלי כפיך. ודקאמר כמי פרק הספינה. דקומתו של אדם היה מלא אמה היינו אחר שמיעטו דמתחלה היה מסוף העולם ועד סופו וים בזה רמז ותשת עלי כפיך ששת עליו כ"ף גי' מאה ומ"ש מדא מדה היא כבר הארכ בזה הרא"ס ושאר מפרשים אחרונים אחריו אבל התוס' בפרק אין דורשין הניחו הדבר כפשטיה דבתמיד פ"ד איכא פלוגתא בהך מלתא דזקני הנגב אומרים דממזרח למערב יותר רחוק מהשמים לארץ וח"א זה וזה שוים שנאמר כגבוה שמים על הארץ כרחוק מזרח ממערב ומה שהקשה הרא"ס אדם היכי קם קודם שחטא ככר תירלו בזה שם שסובר שהיה בגן עדן עד שנתמעט עכ"ל ועיין במסכת תמיד בחידושינו בזה:

סב שם **אמר** רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי סיפר שנאמר °ולי מה יקרו רעיך אל (תהלים קלט) והיינו דאמר ריש לקיש מ"ד °זה ספר תולדות אדם (בראשית ה) מלמד שהראהו הקב"ה דור ודור ודורשיו דור ודור וחכמיו כיון שהגיע לדורו של ר"ע שמח בתורתו ונתעצב במיתתו אמר ולי מה יקרו רעיך אל. וא"ר יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר °ויקרא ה' אלהים (בראשית ג) אל האדם ויאמר לו איכה אן נטה לבך. ורבי יצחק אמר מושך בערלתו היה כתיב הכא °והמה כאדם עברו (הושע ו) ברית וכתיב התם °את בריתי הפר. רב נחמן אמר (בראשית יז) כופר בעיקר היה כתיב הכא עברו ברית וכתיב התם (את בריתי הפר ואומר) °על אשר עזבו את ברית ה' (דברים כט) אלהי אבותם

לא כלעווה

ולי מה יקרו רעיך אל. בתר גלמי ראו עיניך כתיב בלותו ומאמר וביצירת אדם מדבר (הג"ה מ"ס יקרו ר"עך א"ל ר"ת למפרע מהול והיה ארמי): מין היה, נוטה לע"ז: (על המילי אלא נולד מהול והיה מושך ערלת)

מהרש"א מין היה. פי' רש"י נוטה לע"ז עכ"ל דקדק לפרש שהיה נוטה לע"ז ולא שהיה מין וכופר בעיקר דא"ס כן היינו דר"נ דאמר כופר בעיקר היה וכן כ' הרמב"ם בהל' ע"ז בדורו של אנוש שהיו עובדי ע"ז אף ע"פ שלא היו כופרים בעיקר כו' ע"ש: (בלשון ארמי וכו'. מבואר במהרש"א פי' הספינה לדיקים נקראים ע"ש הקב"ה)

תנן התם ר' אליעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה (סג שם) ודע מה שתשיב לאפיקורוס. אמר רבי יוחנן לא (עי' בספר מדרש שמואל) שנו אלא אפיקורוס נכרי אבל אפיקורוס ישראל כל שכן דפקר טפי. אמר ר' יוחנן כל מקום שפקרו הצדוקים תשובתן בצדן °נעשה אדם בצלמנו וגו' °ויברא (בראשית א) אלהים את האדם בצלמו. °הבה נרדה ונבלה שם (שם יא) שפתם. °וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל °כי שם (שם) נגלו אליו האלהים (ואומר) °[לאל] העונה אותי ביום (שם לה) צרתי. °כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' (דברים ד) אלהינו בכל קראנו אליו. °ומי כעמך ישראל גוי אחד (ש"ב ז) בארץ אשר הלכו לו אלהים לפדות לו לעם °עד די (דניאל ז) כורסוון רמיו ועתיק יומין יתיב הנך למה לי כדרבי יוחנן דא"ר יוחנן אין הקב"ה עושה דבר אא"כ נמלך בפמליא של מעלה שנאמר °בגזירת עירין פתגמא ובמאמר (שם ד) קדישין שאלתא התינח כולהו עד די כורסוון רמיו מאי איכא למימר אחד לו ואחד לדוד דתניא אחד לו ואחד לדוד דברי רבי עקיבא אמר לו ר' יוסי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול אלא אחד לדין ואחד לצדקה קבלה מיניה או לא קבלה מיניה ת"ש דתניא אחד לדין ואחד לצדקה דברי ר' עקיבא אמר ר' אלעזר בן עזריה עקיבא

עיון יעקב

פי' מהרש"א עד מתן תורה כי העבירה אין מכבי' תורה: **אדם** הראשון בלשון ארמי סיפר. אמר כן שלא תתמה למה לא נשמע תפלתו של אדם הראשון לזה קאמר שבלשון ארמי סיפר ובפ"ק דשבת אמרינן שאין מלאכי שרת נזקקין בלשון ארמי להכי אל תתמה שלא נתבטל גזירת אדם אף שמלינו תשובה תפלה ולדקה מעבירין את רוע הגזירה ולדקה לא היה אדם יכול לעשות לפי שלא היה עני עדיין בעולם ותפלה ותשובה עשה כדאי' בע"א דף ח' שישב ח' ימים בתענית ותפלה ולא נתבטל גזירתו לפי שבלשון ארמי סיפר כדכתיב ולי מה יקרו רעיך אל ויקרו הוא לשון ארמי והיינו דאמר ר"ל כלומר שריש לקיש גם כן קאמר שפסוק זה קאי על אדם ומה שקאמר כיון שהגיע לדורו של ר' עקיבא ר"ל לפי שרלה אדם לדמות לעליון שנאמר והייתם כאלהים לפיכך שמח בתורתו של ר' עקיבא שדרש את ה' לרבות תלמידי חכמים שמע מיניה שיש לדמות דמיון לעליון אבל נעלב במיתתו שמת במקום השכינה באחד כדאיתא בילקוט ראובני פי' וישב אפשר שנענש כן בשביל העלאה זה שאין לדמות לשכינה כלל לכך נענש ועיין בחדושינו בפסחים דף כ"ב ולזה אמר מה יקרו רעיך אל כלומר שכבוד אלהים יקר מאוד ואין לדמות לו כלל ועיין בחדושינו בברכות דף ס"א: **אמר** רב יהודה אמר רב אדה"ר מין היה. נראה ג"כ דבא לתרץ למה לא היה מועיל תשובתו לזה קאמר מין הי' וכל באיה לא ישובון ואם ישובו לא ישיגו אורחות חיים לכך לא נתבטל גזירתו מיתה וכדאיתא בפ"ק דע"א דף ע"ז: **מישך** בערלתו היה. כלומר דמה"ט נטרד מג"ע כדאיתא במדרש שמה"ט אברהם יושב שם ואינו מניח שם ליכנס מי שנמשך ערלתו: **כפר** בעיקר. כלומר ומש"ה לא היה מהני תשובתו כדכתיב תשוב עד ה' וכדאיתא במדרש: **הוי** שקוד ללימוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורס. כלומר אף שההיה מהיר וזריז ללמוד תורה ולא תרבה לחקור בחקירת אלהות דע מה שתשיב לאפיקורס: **ב"ש** דפקר טפי. ועי"ז נאמר אל העון כסיל באולתו: **התינח** כולהו. ק"ק. נהא כי שם נגלו אליו האלהים וגו' וכן כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו לא שייך הא דנמלך בפמליא שלו ובאמת ברש"י בחומש פי' וישלח על פסוק נגלו אליו האלהים פרש"י וז"ל במקומות הרבה יש שם אלהות ואדנות בלשון רבים כמו אדני יוסף וכו' ע"ש ואולי דהכל עולה אל מקום א' דלכך כל לשון אלהים ואדנות בלשון רבים כיון שדרכם בכל מעשיהם לימלך בפמליא שלהם ועי"ל דלכך נאמר בלשון רבים נגד שיתוף דין ורחמים ואין מקום לטעות: **עד** די כרסוון רמיו. קחשיב ששה מקראות כנגד ששה ימי בראשית משא"כ ביום השבת שהוא עד המעיד על יחידו של עולם כדאיתא

עקיבא מה לך אצל הגדה כלך לך אצל נגעים ואהלות
אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף
להדום רגליו. א"ר נחמן האי מאן דידע לאהדורי למיני
כרב אידית ליהדר ואי לא לא לידהדר. אמר ההוא מינא
שמות כד לרב אידית כתיב °ואל משה אמר עלה אל ה' עלה
אלי מיבעי ליה א"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב
שם כג °כי שמי בקרבו אי הכי נפלחו ליה כתיב °אל תמר בו
שם עיין אל תמירני בו אם כן לא ישא לפשעכם למה לי *א"ל
כוס"פ"ח הימנותא (דידן) [בידן] דאפילו בפרונקא נמי לא
שם לג קבילניה דכתיב °ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו'
בראשית א"ל ההוא מינא לר' ישמעאל בר' יוסי כתיב °וה' המטיר
יט על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מאתו מיבעי
ליה א"ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב
שם ד °ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך
נשיי מיבעי ליה אלא משתעי קרא הכי ה"נ משתעי
קרא הכי א"ל מנא לך הא מפרקיה דר' מאיר. שמיע
לי דא"ר יוחנן כי הוה דריש ר' מאיר בפירקיה הוה
דריש תלתא שמעתא תלתא אגדתא תלתא מתלי וא"ר
יוחנן ג' מאות משלי שועלים היו לו לרבי מאיר ואנו
יד לט אין לנו אלא ג'. *°אבות אכלו בוסר ושיני בנים
יחזקאל יח תקהינה °מאזני צדק אבני צדק °צדיק מצרה נחלץ ויבא
ויקרא יט משלי יא רשע תחתיו :

שקוד. מהיר הוי: כדי שתדע להשיב לאפיקורוס. הבא להביא ראיה מן התורה לדברי האפיקורסות: כל שכן דפקר טפי. (אם תחזיר לו תשובה) בהרי (שכר) מכיר וכפר ומתוך כך מדקדק ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו: כל מקום שפקרו הצדוקים. במביאין ראיה מן התורה [לאפקירן]: ויברא. יחידי: העונה. לשון יחיד: אשר הלכו אלהים לפדות לו. הרי לשון יחיד: עד די כורסון רמיו. נתיישבו הכסאות דמשמע שנים: כתיב ביה ועתיק יומין יתיב. יחידי: הנך למה לי. למה נכתב בלשון רבים: כדרבי יוחנן. שהכל בעצת פמליא של מעלה: שכינה הול. שאתה מושיב בשר ודם אצלו: זה מטטרון. הוא אמר עלה אל ה': ששמו כשם רבו. ה' לפיכך לא הזכיר שמו וכתבו סתם: אם כן לא ישא לפשעכם. לא יכול לשאת לפשעים ומה יתרון בו: א"ל הימנותא (דידן) [בידן]. שאין בו כח לשאת פשעינו ואנו נמי מאסנוהו ומיאנו לקבל אפי' לפרוונקא שליח מוליך ומביא. שמיע לי. שהמקרא הזה תשובה לזה: אבות אכלו בוסר. משל הוא שרימה השועל את הזאב לכנוס לחצר היהודי בע"ש ולתקן עמהם צרכי הסעודה ויאכל עמהן. בשבת וכשבא ליכנס חברו עליו במקלות בא להרוג את השועל אמר לא הלקיך אלא בשביל אביך שפעם אחת התחיל לסייען בסעודה ואכל את כל נתח טוב אמר לו ובשביל אבא אני לוקה אמר לו הן אבות אכלו בוסר וגו' אבל בא עמי ואראך מקום לאכול ולשבוע בא לו על הבאר ועל שפתו מוטל עץ והחבל (מושכת) [מושכב] עליו ובשני ראשי החבל ב' דליים קשורים ונכנס השועל בדלי העליון והכביד וירד למטה ודלי התחתון עלה אמר לו הזאב למה אתה נכנס לשם א"ל יש כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע הראה לו דמות הלבנה במים כדמות עגול כמין גבינה עגולה אמר לו אני היאך ארד אמר לו הכנס אתה בדלי העליון נכנס והכביד וירד ודלי שהשועל עליו עלה א"ל היאך אני עולה אמר לו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו לא כך כתיב מאזני צדק וגו': בוסר ענבים קודם בישולם ומקהין את השינים:

מהרש"א הוי שקוד כו'. נראה לפרש לפי שהאפיקורסים מתוך דקדוקי המקראות לפי טעותן ילמדו לשקר במינות וע"כ אמר הוי שקוד ללמוד תורה שבכתב שתוכל להשיב להן מתוך המקרא כדלקמן שתשוגהן בלרן כי הם לא יקבלו בתורה שבע"פ ובמדרשות חז"ל ודע מה שתשיב. להן לפי המקרא שהוא לא יאמין במדרש ובתורה שבע"פ חז"ל אבל אפיקורוס ישראל כ"ש דפקר טפי. שהוא ידע במדרש חכמים ואם תשיב לו כפי המקרא כ"ש דפקר טפי בתורה שבע"פ והמדרש חכמים וק"ל: אלא א"ב נמלך כו'. ורש"י בחומש פי' בזק חז"ל ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות מלאכים ויקנאו בו לפיכך נמלך בהם עכ"ל ע"ש יראה מפירושו שהרכיב ב' טעמים הא' ענותנותו של הקב"ה והב' משום קנאת המלאכים שבאדם נמלך בפמליא של מעלה ואפשר שנקח טעם בקנאת המלאכים מתוך שמעתין שאמר הקב"ה למה"ש רצונכם נעשה אדם וכו' וא"ל מה אנוש כי תזכרנו ולקח טעם הענוה מדברי הב"ר שאם יבא הגדול ליטול רשות מן הקטן כו' א"ל למוד מבוראך כו' שכיון שבא לברוא את האדם כמ"ש ע"כ ורש"י הרכיב דברי התלמוד והב"ר לענין אחר שב' הטעמים קרובים הם בענין וזה דרכו של רש"י בפי' החומש. ומ"ש התינה כולהו עד די כורסון רמיו מאי איכא למימר כו' דלא יתכן לומר הכא בכסא אחד לו ולא' לפמליא שלו שנמלך בהם דהא כתיב שא"ל מיכה לאחאב ראיתי את ה' יושב על הכסא וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו וגו' כמ"ש רש"י בחומש בענין זה וק"ל: אחד לדין ואחד לצדקה כו'. כמפורש שם בענין אחד לדין לאוה. הרביעית שמסיים בענין שם ודינא יתיב ושולטנה יהעדון להשמדא ולהובדא וגו' ואחד לצדקה לישראל שמסיים עוד שם ומלכותא ושולטנא וגו' יהיבא לעם קדישי עליונין גו' ודכתיב כמי כורסיה שביבין דינור את דרמי ליה בפי' אין דורשין אהך קרא הייכו חד כסא לדין נק"ל: א"ל זהו מטטרון. פירש"י שהוא אמר עלה אל ה' ששמו כשם רבו כו' עכ"ל והרמב"ן בחומש פירשו בהפוך ח"ל ואל משה אמר (עלה) השם הנזכר בתחלת הענין כי' עלה אל מט"ט שנקרא בשמי ה' והטעם עלה כו' אשר שם כבוד ה' ולא אל השם. המיוחד כי לא יראני גו' עכ"ל ע"ש באורך ומ"ש ששמו כשם רבו פירש"י בחומש מטטרון גימ' שד"י עכ"ל ועיין ענין מטטרון בתוס' פ"ק דיבמות ופי' א"ט ומדברי הערוך בערך מטטר שהוא

עיון יעקב

במדרש שני מעידין זה על זה ישראל ושכה מעידין על הקב"ה שהוא אחד וכמ"ש תוספות פ"ק דחגיגה דף ג' עיין בחידושינו שם בחגיגה דף י"ד: א"ל ר' אליעזר ומה לך אצל הגדה כלך אצל נגעים ואהלות. וע"ד דרוש י"ל משום דלכאורה קשה לדעת ר"ע דאמר אחד לדין ואחד לצדקה לפי מה דאמרינן ראה הקב"ה שאין עולם יכול להתקיים שיתף מדת הרחמים למדת הדין וכיון ששיתפם יחד ל"ל שני כסאות אכן לפי מה שפי' התורת חיים ריש פ"ק דע"א על הא דאמרינן עומד מכסא דין לפי שמחשבה של הקב"ה אינו בטילה וכיון שבקש לברוא העולם במדת הדין לכך הצדיקים גמורין שיכולין לעמוד במדת הדין יושב עליהם במדת הדין לכך מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה מה שא"כ בשאר עלמא עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים וזה שתף מדת הרחמים למדת דין ולפ"ז י"ל שפיר שיש שני כסאות אך הא דאמרינן שמחשבה של הקב"ה אינה בטילה זה נסתר למ"ד שמיתה בא בשביל אדם ומחשבת הקב"ה היה שיהא חי לעולם והא דמיתה בא בשביל אדם זה מוכח מכח נגעים ואהלות כמ"ש לעיל בפ' הזהב דף כ"ט על בלבלי שמחון ע"ש ובזה מתורץ מה לך אצל הגדה כלך אצל נגעים ואהלות. דמשם מוכח שמיתה בא מכח אדם כמ"ש שם בפי' הזהב וא"כ מחשבה של הקב"ה בטילה ואין הקב"ה דן במדת הדין לבד

שהוא מלשון שמירה. נפלהו לו כו'. המין הזה נתכוון מעיקרא להאמין בשניות כמ"ש עלה אלי ומבעי ליה ועל זה השיב לו רב אידית דאין כאן שניות ח"ו אלא דזה הוא הרב וזה עבדו ושמו כשם רבו וחזר המין לומר דאי הכי איכא לאקשויי דבתר הכי דכתיב ועבדתם את ה' גו' אימא מיהת לעובדו בשניות מצוה היא דגם עליו נתכוון הכתוב לומר לעובדו דהא שמו ג"כ ה' והשיב דעל זה הזהיר הכתוב במכין דאפילו בשניות שלא לעובדו כדכתיב אל תמר בו אל תעשהו תמורה לעובדו תחתי חזר המין לומר דאם כן לא ישא גו' דלטעותו בשניות אמר שיהיה פירוש הכתוב כי לא ישא גו' לגודלו של מלאך ופירוש אל תמר מלי המורה שלא ימרה את פיו ונתן טעם כי לא ישא לפשעכם אם תמרו בו שלא תחשבו לו לאלהות אבל השתא דאדרבה דאל תמר בו כתיב לגריעותא ולשפלותו שאל תמירו אותי בו לחשבו לאלקים וא"כ ע"כ פירושו לא ישא לפשעכם גו' היינו שלא יכול לישא פשעכם וא"כ מה יתרון בו ולמה לי הוא והשיב דקושטא היא דאנן נמי מילתו מטעם זה מלקבלו אפי' בפרוונקא כדכתיב בפ' כי תשא אם אין פניך הולכים גו' ומזאת התשובה נראה כפירוש רש"י בחומש שזה המלאך הוא שנכתב בפרשת כי תשא כי לא אעלה בקרבך גו' ושנתבשרו כאן שעתידין לחטוא וכן יש מי שאומר כן בב"ר ומה שיש לדקדק בזה תמצאנו באורך בפירוש הרמב"ן וגם בספר עטרת זקנים האריך בדרוש זה ואין כאן מקום להאריך: מאתי מבעי ליה כו'. כן הוא בגמרות שלנו מאתי ביו"ד ואינו נכון משום דא"כ הוה הקושיא בלשון מדבר בעדו וכמוהו כשיי מיבעי ליה בלשון מדבר בעדו וזה לא שייך הכא דכל הכתוב מדבר בלשון נסתר על אחר אבל הגירסא מאתו בוי"ו מבעי ליה דהיינו דלא הוה ליה להזכיר ב' שמות וי"י המטיר וגו' מאת ה' דמאתו הוה סגי דקאי על השם הנזכר ברישא המקרא וכמוהו כשי למך דלא ה"ל להזכיר ב' פעמים למך אלא כשיי דהוה סגי דקאי אויאמר למך דרישא דקרא אלא דמשמעי קרא הכי בל' כפול וכ"ה בהדיא בב"ר א"ר בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שהדיוט מזכיר שמו ב' פעמים בתורה כשיי אין כתיב כאן אלא כשי למך. בנביאים ויאמר המלך קחו לכם מעבדי אדוניכם וגו' בכתובים אשר נכתב בשם המלך ויש לדקדק גבי ואל משה אמר עלה אל ה' אמאי לא השיבו כי הכא דמשמעי קרא הכי לשון כפול וי"ל דהתם הקושיא לאו משום כפול הוא אלא דכל הפרשיות דלעיל מייניה מדברים בלשון מדבר בעדו הנה אנכי שולח וגו' את אימתי אשלח וגו' ה"ל למכתב נמי עלה אלי במדבר בעדו ולא ה"ל להזכיר השם כמו שלא נזכר בכל הפרשיות דלעיל גם ברישא דהאי קרא ואל משה אמר ודו"ק: אבות אכלו וגו' מאזני צדק אבני צדק גו'. לכאורה לפי פי' רש"י אין כאן רק ב' משלים ועוד מאי אבני צדק במשל הזה ושמעתי שיש ליישב בזה דמייתי קרא אבני צדק דלכאורה לא שייך הכא בעניננו והוא משל שליבי לפי שהשועל היה ירא לירד למטה בדלי להכניס עצמו בספק נפשות דשמא לא ירד הזאב בדלי השני וע"כ הניח אבן בדלי השני שהיה משקלו יותר ממנו וגם לקח עמו באותו דלי שירד הוא אבן אחר כזה ומצא שהיה הוא ואותו אבן שעמו משקלו יותר מאבן שהיה בדלי השני וע"י ירד ושוב אם לא היה יורד הזאב בדלי שני היה הוא משליך אותו אבן שעמו מתוך הדלי והיה הוא עולה ע"י אותו אבן שבדלי שני במשקלו יותר ממנו והיינו דקאמר אבני צדק והשתא ניחא כמו שהראה לו דמות גבינה בצורת לבנה ה"נ הראה לו דמות בשר ע"י צורת אבן ונראה דהמשלים האלה בפרש"י דברי הבאי הם לכאורה אבל הנמשל בהם הוא עיקר והוא שהרשע בכ"מ נקרא זאב כמ"ש זאבי ערב וע"ש שהוא טורף וגוזל למלאת תאותו והחכם בכ"מ המשילו אותו לשועל ע"ש שהוא החכם ביותר בחיות וע"פ מ"ש ששכר הצדיקים אינו בעה"ז רק בעה"ב ומי שטרח בע"ש יאכל בשבת והרשע מקבל שכרו משלם בעה"ז שדומה לע"ש וכשבא הזאב שהוא הרשע לטרוח בקצת בע"ש אין דעתו רק למלאת תאותו בע"ש כמו אביו הרשע ולכך דוחין אותו במקלות מלטרוח ולקבל כל שכרו בעה"ב שהוא שכר אמיתי כיון שקבל שכרו המדומה בעה"ז בא להרוג ואמר עש"ה צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו וגו' ע"פ מ"ש בפ' אין דורשין זכה צדיק נוטל חלקו וחלק הרשע בג"ע לא זכה נוטל חלקו וחלק הצדיק בגיהנם שנאמר לכן בארצכם משנה ירשו וגבי רשעים משנה שברון וז"ש צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו וליטול חלק הצדיק בעה"ז אבל ה' לא יעזבנו בידו בעה"ז כדי שיקיים מצות התורה ויקבל שכר טוב וחלק הרשע בג"ע לעה"ב ולא ירשיענו בהשפטו ביום הדין לעה"ב לא ירשיע את הצדיק בגיהנם כי הרשע נוטל חלקו של צדיק בגיהנם ואמר לצדיק קוה אל ה' בעה"ז ושמור דרכו וירוממך בעה"ב לרשת ארץ החיים גם חלק הרשע כמ"ש בארצכם משנה יירשו ובהכרת רשעים אז מחלקם תראה ויעבור היינו בעה"ז עולם העובר וגו' שמר תם וגו' בעה"ז ותזכה שתהיה באחריתך בעה"ב שלום מן הרשעים אבל אחרית רשעים בעה"ב נכרתה מחלקם ותשועת צדיקים וגו' בעה"ז בדורות שלא יהרגוהו וא"ל השועל לא הלקוק כו' בא לפייסו בשביל אביך שנהנה כ"כ מעה"ז בגם אתה ראוי לכך במעשה אבותיך הרשעים ליהנות מעה"ז וע"ד שאמר הכתוב אבות אכלו בוסר שהנה תענוגי עה"ב שאינן שלמים אבל בא עני והארך מקום לאכול כו' דהיינו ליהנות ולקבל שכרך משלם בעה"ז והראה לו בשר וגבינה והם הדורונות והמתנות שנותנין לרשעים בעה"ז בתוך הבאר בדמות הלבנה שעה"ז בתענוגיו דומה ללילה ואינה רק שכר מדומה בעלמא והראה לו לירד ע"י המאזנים כי הזכיות והחובות נשקלים במאזנים בחדש תשרי שע"כ נקרא מזלו מאזנים והשועל שהוא דמיון הצדיק מקבל עונשו בעה"ז והיינו שיורד למטה בדלי עם האבן שהוא רמז על היצה"ר שהלך קצת אחריו בעה"ז דאין אדם צדיק וגו' ואבן הוא היצה"ר כמ"ש והסירותי לב האבן והוא משליך את האבן שהוא היצה"ר מתוך דליו דהיינו שהוא כובש יצה"ר בעה"ז וע"י זה דליו הולך למעלה בעה"ב ודלי השני שבו הזאב והרשע מכריע ויורד למטה בגיהנם בעה"ב עם אבן שבתוך הדלי שהוא היצה"ר שלא השליך אותו בעולם הזה וא"ל צדיק מצרה גו' דהיינו שנחלץ מצרה שבעה"ז ויבא רשע תחתיו לקבל חלק גיהנם שלו וק"ל:

הרי"ף אל תמירני בו. נלע"ד דס"ד אל תמר לשון מרי ומרד ולא ישא לפשעכם אם מרדתם בו ועכשיו פי' אל תמר הוא לשון תמורה ולפ"ז הקשה א"כ לא ישא לפשעכם ל"ל דהל"ל לא אשא לפשעכם אם תמירוני בו אבל לפרש"י אינו מובן מה שהקשה גמרא א"כ לא ישא לפשעכם כו'. ואפשר לפרש א"כ דלא ישא את פשעכם למה לי לאזהוריכהו אל תמירני בו דמהיכא ס"ד שימירו בו והשיבו הימנותא כו' לפי שלא כלו ישראל שילך הוא לבדו ע"כ נוס אל תמירני בו כיון שהוא הולך עמי:

א"ל קיסר לרבן גמליאל אלהיכם גנב הוא דכתיב °ויפל סד ה' בראשית ב.

עיון יעקב

לבר אל בזין התגים ברק ותיב פ"נ שני בפאות אלא פי' נכסא ואי נשרפיף: אלקיכם גנב הוא. ולא רצה לתרץ כפירות של ר' יצחק בריש בראשית שהכל שלו ברצונו נטלם וברצונו

ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן אמרה ליה ברתיה שבקיה דאנא מהדרנא ליה אמרה ליה תנו לי דוכוס אחד אמר לה למה ליך אמרה ליה לסטים באו עלינו הלילה ונטלו ממנו קיתון של כסף והניחו לנו קיתון של זהב אמר לה הלואי שיבא עלינו בכל יום ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו אמר לה הכי קאמינא [אלא] לישקליה בהדיא אמרה ליה אייתי לי אומצא דבשרא אייתי לה אותבה תותי בחשא אפיקתה אמרה ליה אכול מהאי אמר לה מאיסא לי אמרה ליה אדם הראשון נמי אי הוה שקילה בהדיא הוה מאיסא ליה. א"ל קיסר לר"ג ידענא אלהייכו מאי קא עביד (והיכן יתיב) אינגיד ואיתנח א"ל מאי האי אמר בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי געגועין עליו בעינא דמחוית ליה ניהלי א"ל מי ידענא היכא ניהו א"ל דאיכא בארעא לא ידעת דאיכא בשמיא ידעת. א"ל קיסר לר"ג כתיב
תהלים קמז °מונה מספר לכוכבים מאי רבותיה אנא מצינא למימני
כוכבים אייתי חבושי שדינהו בארבילא וקא מהדר להו א"ל מנינהו א"ל אוקמינהו א"ל רקיעא נמי הכי הדרא א"ד הכי א"ל קיסר מני לי כוכבי א"ל ר"ג אימא לי ככיך ושיניך כמה הוו שדא ידיה לפומיה וקא מני להו א"ל דאיכא בפומך לא ידעת דאיכא ברקיעא ידעת:

אמרה לו תנו לי דוכוס. אחד. שופט לנקום נקמה: אותביה תותי בחשא. תחת הרמץ קלי"י בלע"ז וכן דרך לצלותה ומתוך שראה אותה בגנותה נמאסה עליו: הוה מאיסא ליה. שיראה בתחלה קודם גמר תיקונה: אלהיכם מאי עביד. מכחש היה וכסבור מי הוא יכול להכחישני: חבושי. קידוניין בלע"ז: ארבילא. קורבי"ל בלע"ז: וקא מהדר להו. סביב סביב בארבילא: מנא לי כוכבי. מנויין לי הכוכבים כלו' יודע אני מספרם: לא ידעת. שצריך אתה למנותם: דאיכא ברקיע ידעת. בלא מנין ולמנותם אינך יכול:

מהרש"א לישקליה בהדיא וכו'. מהכרח' מה שא"ל הקיסר אלא הכי קאמינא דלישקליה בהדיא הוא מתרץ ומפרש דבריו הראשונים דלכך הוא גנב דא"כ הוה לשקול הצלע בהדיא ולא בהיות ישן כדרך הגנבים. אמנם קשה דהא המשל שהביאה סותר גם זה דהא גם לשם אף אם נוטל בליל' ובסתר הקיתון של כסף כיון שהוא נותן תחתיו של זהב לא מקרי גנב דהלואי שיבא בכל יום וא"כ הכי נמי הכא כמו שאמר לו במשל הזה שנתן לו שפח' א' תחת צלע א' ויראה בזה כי רבים אומרי' שטוב הוא להיות לאדם לבדו ולתועבת האדם נבראת לו וזו היתה דעת אדה"ר כמ"ש הפס' אשר נתת עמדי גומר כמ"ש חז"ל פ"ק דע"ז וזו הדעת מדעות הנפסדות כמ"ש שם שאדם כפוי טוב' הי' בזה אמנם הקיסר הי' נוטה לדעת זו הנפסד' שהאשה נבראת לתועבת אדם וטוב לו היות האדם לבדו כי מוצא אני מר וגו' וא"כ אין המשל דקיתון של זהב ראיה לאשה זו שהיא תועבת האדם לדעתו וזה הוכיח הקיסר דאלא הכי קאמינא דע"כ כן הוא שהוא תועבת אדם דאל"כ לשקליה בהדיא בהיותו נעור וכיון שנטל הצלע כשהוא ישן ע"כ דרך גניבה הוא משום דתועבת אדם הוא ולא נתרצה היה האדם ליתן לו אשה תחת הצלע ואם כן גנב הוא והשיבה לו דודאי זכות הוא לאדם להיות לו שפחה לשמשו ואדם מכפויי טובה הוה אלא דלכך לא נטל הצלע ממנו בהדיא כשהיה נעור משום דמאיסא ליה ולזה אולי בכל השאלות של הקיסר לא השיבה לו בתו רק בזו השאלה: והיכא יתיב וכו'. יראה בזה לפי שהאומות אומרים מיום שחרב ב"ה ורבה הגלות עזב ה' את ישראל ולקח את האומות לעם תחת עמו ישראל והתשובה להם כיון שכן הוא השכינה שנטלה מישראל מיום שחרב ב"ה למה לא נתנה להם ולזה אמר הקיסר כמוכיחם בדבר שאין בידיכם להכחישו שהוא נביא וידע מאי קעביד הקב"ה והיכן יתיב והשיב לו ר"ג בענין בנו דאיכא בארעא דאפשר לידע בחוש הראות לא ידעת דאיכא בשמים דליכא למידע בחוש הראות רק מנביאות ידעת וק"ל: מאי רבותיה כו'. עד רקיע נמי הכי הדרא יראה בזה דודאי מפני רבוי הכוכבים א"א לאדם לעמוד על מספרם כמ"ש לאברהם וספור הכוכבים אם תוכל לספור וגו' כה יהיה זרעך והקיסר בא כמכחש כדלעיל ועשה עצמו כאלוה שהוא יכול למנות הכוכבי' ומי יוכל להכחישו בזה ואמר ומאי רבותיה דמונה מספר לכוכבים ולזה הוליך ר"ג לאוקמיה במלתא דעלמא כיון דהנהו חבושי בארבלא לא מצית למימני משום דהדרי ביה החבושי רקיע נמי הכי הדרא שהגלגל חוזר חלילה תמיד עם כוכבים שבתוכו וע"כ לא תוכל למימנינהו ולאידך ליסנא דקאמר לי' מני לי כוכבי כו' ר"ל שאמר לר"ג מני לי כוכבי כלומר שר"ג ודאי לא יוכל למנותם כמ"ש באברהם אם תוכל לספור ולדייק מיניה על עצמו אמר הקיסר שהוא יודע מניינם ועשה עצמו כאלוה שהוא יודע מניינם אף שא"א לספור אותם וא"ל ר"ג אימא לי ככיך וכו' ודו"ק:

שם א"ל קיסר לרבן גמליאל מי שברא הרים לא ברא רוח
עמוס ד (ומי שברא רוח לא ברא הרים) שנא' °יוצר הרים
בראשית ב ובורא רוח אלא מעתה גבי אדם דכתיב °ויברא וייצר
ה"נ מי שברא זה לא ברא זה טפח על טפח יש בו באדם ושני נקבים יש בו מי שברא זה לא ברא זה שנאמר
תהלים צד °הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט א"ל
אין א"ל ובשעת מיתה כולם נתפייסו א"ל ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז מפלגך לתתאי דאהורמיז א"ל [א"כ] היכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לאעבורי מיא בארעיה:

מי שברא הרים לא ברא רוח. שזה נקרא יוצר וזה נקרא בורא ושני שמות הם: ה"נ מי שברא. אבר זה לא ברא אבר זה וא"ת כן הוא הא תינח באברים המרוחקים מיהו טפח על טפח יש בו באדם ובאותו טפח יש בו שני נקבים האוזן והעין וקרי להאי נוטע אוזן ולהאי יוצר עין תאמר שנתעסקו שנים באותו טפח:

אמר

עיון יעקב

וברצונו נתנה י"ל כיון שזה המין ס"ל שהם שתי רשויות שהרי אמר אלהיכם מכלל שהוא ס"ל שיש לו אלוה אחר זולתו לכן א"א לומר שהכל שלו וברצונו נטלה וכו': ברתיה שבקיה דאנא מהדרנא ליה. אפשר דלכך השיבה לו ברתיה בשאלה זו יותר מאחרות לפי שדבר זו נוגע לכבוד הנשים שהרי בנדה סוף פ' המפלת אמרינן שכל טבעי הנשים נמשכין אחר חוה ראשונה ממקום שנבראת כדאיתא שם זו ממקום שנבראת וא"כ אם חוה ראשונה נולדה ונתגדלה מאיסור גניבה. גם כל הנשים כן הוא לכן השיבה ברתיה ועיין במהרש"א: ידענא אלהייכו מה קעביד והיכן יתיב. כוונתו היתה ג"כ בזה שאין ממש לדעתו (הכוזבת) באלהינו כיון דידע מה קעביד והיכן יתיב ובאיוב י"א כתיב החקר אלוה תמצא ומי יבוא עד תכונתו: א"ל מאי האי. אע"ג לדעתו הכוזבת ידע הכל מ"מ דבר זה המסור ללב ויוכל להכחישו לכך רצה שהוא יאמר למה אנגד ואיתנח: שנאמר יוצר הרים ובורא רוח. כהאי שאלה גופיה איתא בחולין דף פ"ז והשיב לו שפיל לסיפא דקרא ה' צבאות שמו מ"מ מדמסיירא התם ר' מהאי צדוקי מכלל שיש לדחות המינות דהתם ולומר ה' צבאות שמו קאי אתרווייהו שכל אחד נקרא ה' צבאות להכי מתרץ הכא בענין אחר: אלא מעתה גבי אדם דכתיב ויברא וייצר. ותמיה שלא הקשה מפסוקים אלו הקודמים י"ל דהאי ויברא וייצר אידי גבי הדדי כתיבן ודרך הפסוקים לדבר כן משא"כ בחד פסוקן שמשנה בשינוי לשון משמע דכל א' מנבראת אחר ומכח זה נימא י"כ גבי אדם כן לס"ק אלא מעתה:

פא

אמר לו, הן: וכי בשעת מיתה שניהם נתפייסו. השעלים הנוטע והיולד מסכימים להמיתו: אמגושא. מכשף יודע אני על ידי כישוף דמהליך ולמעלה דהורמיז סד כדאמרינן הורמיז בר לילתא בב"ב: דאהורמיז. הקב"ה קרי הכי: והיכי שביק ליה. א"ל היאך שביק אהורמיז להורמיז לאעבוריה מים סרוחים בארעיה א"כ היאך מניח אהורמיז להעביר מים באו שכל מה שאדם מכניס דרך פיו מוליא דרך הנקבים התחתונים:

תוספות הורמיז. בקונטרס גרים קמא בלא אל"ף ובתרא באל"ף ור"ת גרים תרווייהו בלא אל"ף אלא קמא הורמיז בזיי"ן כמו איפרא הורמיז [שהוא] לשון קן מאת המקום איפרא כמו אפריון נמטייה ובתרא הורמין בנו"ן כמו הורמין בר לילתא:

מהרש"א לא ברא רוח וכו'. לכאורה לפשט המאמר מעיקר' על שאלת ויברא וייצר מיד ה"מ להשיב כך ובשעת מיתה כולן נתפייסו כמו שהשיב לו על הנוטע והיולד ויראה כי המין הזה חשב מעיקרא טעותו לכל השכיות מי שברא הרוחני לא ברא הגשמי ולזה אמר מי שברא הרים שהוא הגשמי לא ברא רוח שהיא הרוחני והביא ראיה שכינה הכתוב כי הנה יוצר הרים וגומר שכתב יצירה בדבר גופני ובריאה ברוחני והשיב לו ר"ג אלא מעתה גבי אדם כמי דכתיב ויברא גבי צלמו שהוא צלם אלקים שהוא רוחני וכתב יצירה גבי יצירת גופו דכתיב וייצר יי' אלקים אדם מן האדמה ה"נ תאמר כן ששנים בראו אותו אחד יצר הגוף והשני ברא הנפש וזה אין סברא כיון שהם מחוברי' וא"ת דאפילו הכי שנים בראו הגוף והנפש כיון שהם שני דברים שזה רוחני וזה גשמי מיהו טפח על טפח יש באדם ויש בו אוזן ועין שהם ב' חושים היולאים מכח הנפש הרוחני וקרי ליה להאי נוטע ולהאי יוצר ואין סברא שב' כחות היולאים מכח נפש א' שיהיו להם ב' בוראים וא"ל המין דאעפ"כ הן שנים שבראו כח השמיעה וכח הראות שב' דברים הם וא"ל וכי בשעת מיתה נתפייסו שניהם מי שיש בידו כח חוש השמע ומי שיש בידו כח הראות וא"ש השתא דעל ויברא וייצר אין להשיב וכי בשעת מית' כולן נתפייסו משום שיש לבעל דין לחלוק דאיכא למימר אם הבורא רוח נוטל חלקו שהוא הנפש ממילא מת הגוף בע"כ של בורא הגוף אף אם לא נתפייס הוא עדיין שתלא הנפש מן הגוף ודו"ק: מפלגך לעילאי כו'. נסמך זה המאמר להאי דלעיל דאיירי נמי בכה"ג שהאמגוש' היה נוטה למינות במי שברא הרוחני לא ברא הגשמי ולזה אמר מפלגך דלעיל שהם כלי הנשימה והרוחניים חלק הקב"ה ומפלגך לתתאי שהם כלים הגשמים חלק כח אחר הם וא"ל א"כ היכי שביק כו':

סו סס א"ל קיסר לרבי תנחום תא ליהוי כולן לעמא חד. א"ל לחיי מיהו אנן דמהלינן לא מצינן למיהוי כוותיכו ואתון מהילתו והוו כוותן א"ל מימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי למלכא לישדיוה לביבר שדיוה לביבר ולא אכלוה א"ל ההוא מינא האי דלא אכלוה משום דלא כפון הוא. שדיוה לדידיה ואכלוה. א"ל קיסר לר"ג אמריתו כל בי עשרה שכינתא שריא כמה שכינתא איכא קרייה לשמעיה מחייה בהפתקיה א"ל אמאי (מחית ליה ד)על שמשא בביתא א"ל שמשא אכולי עלמא ניחא א"ל ומה שמשא דהוא חד מן אלפא אלפי רבוון דשמשי קודשא בריך הוא ניחא אכולי עלמא שכינתא דקודשא בריך הוא עאכ"ו:

לא מצינן למיהוי כותייכו. שאי אפשר להיות לנו עוד ערלה: דזכי למלכא. נולחו ומשתיקו בדבריו ומביישו: לביבר. מקום חיות רעות של מלכות: קרייה. ר"ג לשמעיה דקיסר: מחייה בהפתקיה. הכהו על לוארו: א"ל. קיסר שמשא אכולי עלמא ניחא: שמשא. חמה:

מהרש"א לעמא חד וכו'. לפי שכבר נבאו הנביאים דלעתיד יהי' אמונה אחד כמ"ש כי אז אהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד לז"א הקיסר לרבי תנחום ליהוי לעם אחד כמו שיהי' לעתיד והשיב ר' תנחום דע"כ לעם אחד דהיינו באמונה ישראלית דאנן דמהלינן לא מצינו כו' והוא הטעם הנכון במלות מילה אות ברית בבשרינו דלא מצינן להוי ככל האומו' וק"ל: שכינתא שריא כמה כו'. מבואר כמ"ש באגדות שני דבי אתוכא שהקב"ה אין לו גדר במקום כמ"ש מלא כל הארץ כבודו ואומר ברוך כבוד ה' ממקומו כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו והמין לא יאמין בזה כי הוא מאמין בגשמות ולדעת זו כעה הקיסר להאמין בגשמות ולז"א כמה שכינתא איכא במקומות הרבה דכל בי עשרה כו' והביא לו משל וראיה מן השמש שהוא גשם ויסוד פשוט אחד דאכ"ע נייחא שכינתא דאינו גשם עאכ"ו דאכ"ע נייחא ואין לו גדר במקום ודו"ק:

סז סס א"ל ההוא מינא לר' אבהו אלהיכם גחכן הוא דקאמר ליה ליחזקאל °שכב על צדך השמאלי(ת) וכתיב °ושכבת על צדך הימני(ת) (אדהכי והכי) אתא ההוא תלמידא א"ל מ"ט דשביעתא א"ל השתא אמינא לכו מלתא דשויא לתרוייכו אמר הקב"ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי הוא והם לא עשו כן אלא חטאו וגלו מנהגו של עולם מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה אם אכזרי הוא הורג את כולן אם רחמן הוא הורג חציין אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר את הגדולים שבהם ביסורים אף כך הקב"ה מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל:

יחזקאל ד סס

גחכן. חוכא דמשחק בנביאיו: מ"ט דשביעתא. למה לוה הקב"ה על השמיטה: דשוי לתרוייכו. שתשובה מועלת לשניכם כמו אין סוף להכיחם: כדי שתדעו וכו'. ולא ירום לבבכם בשבח ארלכם ותשכחו עול מלכות שמים:

מהרש"א אמינא לכו מלתא דשויא כו'. יש לדקדק מאי קאמר להו דשויא לתרוייכו דמה שהשיב למין במנהגו של עולם במה תלה הדבר בשמיטה שהשיב לתלמיד. גם בקרא מפורש אשר תשכב עליו תשא את עונם וגו' ונשאת עון בית ישראל וגו' ומה שיא שאלת המין ומה הוסיף לו ר' אבהו במשל במנהג של עולם ונראה דעיקר

עיון יעקב

תא ליהוי כולן לעמא חד. בתיבת כולן רמז כיון שהם רוצן כבולן לכן ראוי לישראל שהם מועטין להיות נוטין אחר הרוב להיות כמותם וזה שאמר טוב כל דזכי למלכא שדיא לביבר כיון שגילו בדעתו שישראל יכפרו באמונתם: אתון מהילתו והוו כוותן. ולא יהיה שפיר עם אחד כדמלינו בבני יעקב שאמרו כן לשכם אם תהיו כמונו להמול לכם כל זכר וכו' והיינו לעם אחד: אדהכי אתא ההוא תלמידא א"ל מ"ט דשביעית. אפשר לומר ע"ד הדרש כי אפשר לומר טעמא דשביעית כדאיתא במפרשים לפי שהעולם ומלואו לא נברא רק בשביל התורה ולפי שבכל השנה מבטלין שני חדשים יומי ניסן ויומי תשרי ובששה שנים הוא י"ב חדשים לכך משמיטין השביעית אבל עכשיו שמקשה על יחזקאל וצריך לומר שייסר הקב"ה את הגדול כדי למרק עוונותיהם של ישראל והטעם י"ל כדאי' בבית מועד דף ז' הטעם שהצדיקים נתפסים בעון הדור כי העולם נברא בזכות הצדיקים וכדי שלא יחרב העולם בשבת הרשעים הרי הצדיקים חייבים באחריות הרשעים אחרי שבעבורם נברא העולם עכ"ל וא"כ לא נברא העולם בזכות התורה שנקרא ראשית לכן מקשה מ"ט דשביעית

דעיקר שאלת המין דאי כדכתיב נשאת את עון בית ישראל ובית יהוד׳ מה הי׳ ענין מספר הימים אשר תשכב עליו וגומר שלש מאו׳ ותשעים יום ונשאת עון בית ישראל וגו׳ ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום וגו׳ ולזה השיב לו אמיכא לכו מלתא דשויא לתרוייכו השמיטו שבע והן לא עשו כן אלא חטאו וגלו ע׳ שנה לקיים אז תרצ׳ הארץ את שבתותיה כמ״ש בסוף ירמיה רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמ׳ למלאות ע׳ שנה דהשתא ניחא אשר תשכב עליו מספר הימים ש״ן יום יום לשנה לשאת עון בית ישראל שכך שנים חטאו ולא שבת׳ הארץ כמו שפי׳ רש״י ביחזקאל ומ׳ יום יום לשנה לשאת עון בית יהודה שכך שנים חטאו הם אחר שגלו ישראל ולא שבת׳ הארץ הרי סך כלם ת״ל שנים וו׳ שנים אחר זאת הכתוב׳ חרב הבית בזמן לדקיהו שיש בזמן תל״ו שנים האלו שחטאו שמיטין ויובלות ע׳ שנים כמו שפרש״י כל זה ביחזקאל עד״ז אמר במשל אם אכזרי הוא הורג את כולם והיה ראוי להיות כליה וגלות שלימ׳ בכלם בין בבית ישראל ובין בבית יהודה אם רחמן הוא הורג חלים והיה ראוי להיות כליה וגלות שלימה בחוטאים הראשוני׳ שחטאו ש״ן שנה שהם בית ישראל ואם רחמן מלא רחמים הוא ברחמיו המרובים גם הראשונים בית ישראל לא כתבה לכליה והי׳ מוסר יחזקאל כמפורש בקרא למרק עונותיהן של ישראל שהם החוטאי׳ הראשונים ודו״ק:

סה סס **א״ל** ההוא מינא לר׳ אבהו אלהיכם כהן הוא דכתיב
שמות כה °ויקחו לי תרומה כי קבריה למשה במאי טביל
ישעיה מ וכי תימא במיא והכתיב °מי מדד בשעלו מים א״ל
סס כו בנורא טביל דכתיב °כי הנה ה׳ באש יבא וגו׳ ומי סלקא
טבילותא בנורא א״ל אדרבה עיקר טבילותא בנורא הוא
במדבר לא דכתיב (°כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר
וגו׳) וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים. א״ל ההוא
ש״ב ז מינא לר׳ אבינא כתיב °ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ
ישעיה מ מאי רבותייכו אתון נמי ערביתו בהדן דכתיב °כל הגוים
סס ע״ב / במדבר כב כאין נגדו. א״ל מדידכו אסהידו עלן דכתיב *°ובגוים
תהלים קמה לא יתחשב (כדר׳ אלעזר ד) ר׳ אלעזר רמי כתיב °טוב
איכה ג ה׳ לכל וכתיב °טוב ה׳ לקויו משל לאדם שיש לו פרדס
כשהוא משקה משקה את כולו כשהוא עודר אינו עודר
אלא טובים שבהם:

וכל אשר לא יבא באש גו׳. דהוי דחיים ודרים ליה הכי כל מי שאינו יכול לבא באש מפני שישרף באש תעבירו במים: **כל הגוים כאין.** גם אתכם לא הוציא מן הכלל: **מדידכו.** נביאים שלאו מכם דהיינו בלעם שהיה עכו״ם העיד עלינו שאין אנו בסותו כלל. **ובגוים לא יתחשב.** כל מקום בהזכרו שם גוים לא הזכרו ישראל בכלל: **כשהוא משקה.** אינו מונע המים ליכך לטובים ולרעים לפי שאינו אלא טורח אחד וכשהוא עודר דהוי טורח לכל א״א אינו עודר אלא הטובים· **עודר.** חופר. כך הקב״ה זן טובים ורעים הכל בדבור אחד ממלא את כל העולם כולו טובה שהכל שלו אבל כשבא להגין מן הפורענות ולשלם שכר אינו אלא לקויו:

תוספות במאי טביל. הא לא קשה ליה היאך נטמא דישראל נקראו בנים למקום·

מהרש״א כי קבריה למשה במאי טביל וכו׳. המין הזה המאמין בגשמות כי דבר הרוחני לא יקבל טומאה ולפי טעותו השיב לו ר׳ אבהו בדרך דחייה כפירש״י שהטעהו לפרש לו הכתוב כן דלפי פשוטו ודאי דלטומאת מת לא מהני אש ובעי מים לטהרתו וקרא לענין בליעת איסור איירי דכל אשר לא יבא כבר בתשמישו ע״י אש סגי בהעברת מים. וכתבו התוס׳ במאי טביל הא לא קש׳ לי׳ היאך נטמא דישראל נקראו בנים למקום עכ״ל וי״ל דהוה מצי דאיכא למימר דקבורת משה הי׳ כענין מת מצוה כיון דלא ידע איש את קבורתו ומת מצוה מותר לכהן וק״ל: **כל הגוים כאין גו׳.** לאו לענין כליון דלעתיד קאמר דהא מפורש בקרא כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעש׳ כלה אלא דמאי רבותייכו וחביבות יש בכם שאתם גוי אחד בארץ שהרי לענין חביבות אתון עריביתון בהדן שכל הגוים כאין נגדו ואתם חשובים לפניו ולא הוציא אתכם מן הכלל והשיב שבשתם נכרים ממי ישראל לא יתחשב דהיינו בחשבון בני״ם אומות ודו״ק: **טוב ה׳ לכל וכתיב וכו׳.** כפי פי׳ רש״י לא ידעתי לכוון מה שייכא הך דרשה דהכא גם בגירסת ע״י איתא הגרסא כדרבי אלעזר דר״א רמי כתיב וכו׳ דמשמע דקאי אדלעיל ונראה דקרא ובגוים לא יתחשב מתפרש להו כלפי מ״ש בתכהומא הן עם לבדד ישכון כשהוא משמחן אין נכרים משמח עמהם אלא הכל נוקין וכשהנכרים שמחים בעה״ז הם אוכלים עם כל מלכות ומלכות ואין עולה להם מן החשבון שנאמר ובגוים לא יתחשב והביא במדרש ילקוט משל לבנו של מלך וכו׳ כך בעה״ז כדי שלא יהא כפשם של ישראל עגומה לכן נתן להם הקב״ה שיהו אוכלים עם כל מלכות ומלכות כשתבא גאולה לעתיד הם אוכלין לעלמן שנא׳ הן עם לבדד ישכון אמרו בואו מה שאכלנו מן הנכרים לשעבר נתחשב לנו ת״ל ובגוים לא יתחשב והאי מייתי כדרבי אלעזר דר״א רמי כתיב טוב ה׳ לכל וכתיב טוב ה׳ לקויו וקאמר משל לאדם כשהוא משקה כו׳. דהיינו הטובות שנותן הקב״ה לנכרים בעולם הזה הוא משקה כולו ומטיב לישראל עמהם ואינו מתחשב להם וכשהוא עודר דהיינו בגפן יחידי אינו עודר אלא הטובים היינו ישראל בעה״ב שהם היו קויו בעולם הזה וק״ל:

*בשם המאור הגדול מוהר״ר אביגדור כהן בעל קיקיון דיונה זללה״ה.
כי קבריה למשה במאי טביל כו׳. לדקדק הלשון כי קבריה וגם במה שמתרלים התו׳ קשה אם יתואל בשם כהונה א״כ כהן גדול הוא וכ״ג אינו רשאי ליטמא אפי׳ לאחד מן השבעה מתים גם קשה היאך תלוי הקושיא בכהן אף אם אינו כהן והא ישראל גם כן לריך טהרה לטומאת מת. לפי פשוטו נקדים גמ׳ בפרק נגמר הדין איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה למאי כ״מ דאמר לא בעינא דיקברוה להאי גברא אי אמרת משום בזיונא לאו כל כמיניה ואי אמרת משום כפרה הא אמר לא בעינא כפרה מאי ת״ש מדאיקבור לדיקי ואי אמרת משום כפרה לדיקי מי לריכי לכפרה אין דכתיב כי אדם אין לדיק בארץ גו׳ ובסוף המסקנא שקבורה היא משום כפרה ואף גבי לדיק אם כן כך יהיה הפי׳ כי בלא זאת לא הי׳ קשה איך היה מטמא והא כ״ג אין רשאי י״ל שאני משה שלא היה בו טומאה כי הוא איש האלהים וכמ״ד שמשה לא חטא ומלינו שאמרו רז״ל כשמת רבי בטלה כהונה מכ״ש גבי משה אבל כי קא קבריה והראה זה במ״ש גבי ויקבור אותו כמסקנת הגמרא שקבורה משום כפרה א״כ גבי משה שייך גם כן טומאה כמ״ד שגם משה ואהרן בחטאם מתו א״כ קשה במאי טביל ולזה דקדק כי קבריה למשה במאי טביל וק״ל:

סט סס / מ״א כב / משלי יא °**ויעבור** הרנה במחנה א״ר אחא בר חנינא °באבוד רשעים

עיון יעקב

דסביעים: **אלקיכם כהן** הוא כי קבר למשה במה טבל. עיין בתוס׳ ומהרש״א ועי״ל דעיקר שאלת המין הוא להכחיש גאולתינו העתידה דכתיב תרקתי עליכם מים טהורים כדמיון הכהן באפר הפרה וגו׳ דא״כ יטהר אתכם כיון שעדיין הוא עלמו בטומאתו ולא יכול לטהר את עלמו לפי דעת המין ובאמת מעיקרא אין כאן קושיא כי אין לדמות לעליון שום טומאה שהרי אפי׳ בד״ת מלינו כה דברי כאש מה אש אינו מקבל טומאה כדאי׳ בברכות דף כ״ב גם ויקחו לי תרומה אין ענין אלל הכהונה וכן הטהרה דלעתיד רק שהכל היה לדחות שמין: **דכתיב כל הגוים כאין נגדו.** בילקוט שם בשם התנחומא מבואר דהאי קרא קאי על האומות ולא על ישראל אלא שהמין מכחיש כל זה להכי הולרך להשיב מקרא

רשעים רנה באבוד אחאב בן עמרי רנה ומי
חדי קודשא בריך הוא במפלתן של רשעים והכתיב
דה"ב כ °בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו
וא"ר (יוחנן) [יונתן] מפני מה לא נאמר בהודאה זו כי
טוב לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים דא"ר
שמות יד שמואל בר נחמן א"ר יונתן מ"ד °ולא קרב זה אל זה כל
הלילה באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה
לפני הקב"ה אמר להן הקב"ה מעשה ידי טובעים בים
ואתם אומרים שירה לפני א"ר יוסי בר חנינא הוא אינו
דברים כח שש אבל אחרים משיש דיקא נמי דכתיב °(והיה כאשר
שש ה' וגו' כתיב יְשִׂישׂ ולא כתיב ישוש ש"מ :

ויעבור הרנה. מדלא כתיב רנה משמע הרנה המיוחדת שהיתה עתידה לצאת שכבר הוכרה והיכן הוכרה באבוד רשעים רנה והיה העולם מצפה מתי תבא הרנה איבודו של אחאב וכשנהרג עברה והוכרה הרנה בפי הכל: בצאת לפני החלוץ. ביהושפט כתיב כשילא להלחם בעמונים שבאו עליו: כי טוב. משמע כי טוב בעיניו הודאה ושמחה: דכתיב ישיש ה' עליכם להאביד אתכם וגו'. ישיש אחרים שונאיכם:

מהרש"א באבוד אחאב כו'. כפרש"י מדכתיב הרנה בה"א דריש ליה דברה"ק אמר שלמה באבוד רשעים רנה על אחאב אמר רשעים בלשון רבים עליו ועל כל בני ביתו וכ"ש בו ובערתי אחריך וגו': ומי חדי קב"ה כו'. מבואר שהשמחה לפניו הוא החפץ והרצון וכבר אמר הכתוב כי לא אחפוץ במות הרשע כי אם בשובו מדרכו וחיה וה"ש שלא נאמר כי טוב במפלתן של רשעים דכי טוב נאמר על הקיום והרצון לפניו כמו שפירשו המפרשים בההוא כי טוב דכתיבי במעשי' בראשית. ואמר מ"ד ולא קרב זה אל זה וגו' בקשו מלאכי השרת לומר שירה כו'. אפשר שדרש ולא קרב זה עם"ה וקרא זה אל זה ואמר דכתיב גבי שירת מלאכי השרת בכל יום ומלת וקרא מל' פגישה ופגיע' זה לזה באומרם שירה קאמר הכא שלא קרבו אז זה לזה לומר שיר' ושוב מצאתי קרוב לזה בתנחומא ע"ש ועניין שירה זו לכאור' שהיא שירת אז ישיר אבל במ"ר אמרו שאמר הקב"ה למלאכי' אז ישיר משה ובני ישראל תחל' ואחר כך המלאכים ויש לחלק דבלילה שדרך המלאכים לומר שירה בכל לילה באות' לילה לא אמרו אבל ביום ז' אמרו אחר שאמרו ישראל ואיתא נמי במדרש שביום ח' אמרו ישראל שירת אז ישיר כמ"ש רש"י בחומש סוף פר' שלח לך ועי"ל דשירה דקאמר הכא היינו הלל אבל לאז ישיר אין לחוש וכן מ"ש מפני מה אין ישראל אומרים לפניך שירה בר"ה היינו הלל כדמוכח פ"ב דערכין אמנם יש לדקדק לפי זה מה שכתבו התוספו' פ"ב דערכין מדקאמר מפני מה אין אנו אומרים שירה משמע שמלאכי השרת אומרים שירה ולכך אור"י בר"ה ובי"כ אין לדלג והחיות ישוררו כו' עכ"ל וא"כ ביום ז' של פסח שאף מלאכי השרת אין אומרים שיר' דהיינו הלל מכ"ש דאין ישראל אומרים הלל ולמה לי התם טעם דפסח אין חילוק בקרבנותיו וי"ל דדוקא באותו יום ז' של פסח שנטבעו לא אמרו מה"ש שירה אבל אח"כ בכל שנה ביום ז' של פסח אומרים שירה כמו ישראל אי לאו בישראל משום דאינו חלוק בקרבנותיו ועוד י"ל דודאי בר"ה ובי"ה דספרי חיים ומתים דכל ישראל פתוחים לפניו אין ישראל אומרים שירה אבל המלאכים אומרים אבל ביום ז' של פסח שנטבעו המצרים בים אין שירה לפניו מאת המלאכים משום מעשה ידיו טובעים כו' אבל ישראל יאמרו שירה כדמסיק דאחרים משיש אי לאו טעמא דאין חלוק בקרבנות:

הרי"ף ומי חדי קב"ה וכו'. קשה למה לא הקשה בל"ז על קרא באבוד רשעים רנה. וע"ק דלמא הא דקאמר ויעבור הרנה הוא לבני אדם ולא להקב"ה וע"ק הרי דרשו חז"ל על פסוק שמחה לצדיק עשות משפט שמחה לצדיק של עולם עשות משפט ברשעים וכן ק"נ פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים שנאמר יתמו חטאים וגו' וע"ק למה אמר יהושפט הודאה לה' בדבר שאינו טוב בעיניו וע"ק הלא כתיב אז ישיר משה גו' מרכבות פרעה גו' שאמרו שירה על מפלתן וגם דרשו וארנן לבקר חסדך ארנן על מה שכתוב ויהי באשמורת הבקר וישקף ה' על מחנה מצרים גו'. וע"ק למה אמר אחרים משיש הל"ל אבל אחרים ששים ועוד מאי האי דנקיט דיקא נמי ונראה דבל"ז י"ל באבוד רשעים רנה לבני אדם ולא לפניו יתברך ועוד יש לפרש באבוד רשעים אחר שנאבדו שמח הקב"ה וכפי כל אותן המקומות שזכרנו ששמח הקב"ה איירי אחר שנאבדו אבל קודם לכן אינו שמח לפי שהם מעשי ידיו ולא ניחא ליה שיאבדו ולכן יהושפט בצאתו לפני החלוץ לא אמר כי טוב ומ"מ ישראל היו מודים ומשבחים לה' שינצלם מיד אויביהם ושיאבדו מן העולם ולכך לא הקשו ומי חדי קב"ה אלא אהאי קרא דכתיב ויעבור הרנה דקשה הל"ל וירונו במחנה ועוד מ"ש ויעבור לשון זכר והרנה לשון נקבה דהל"ל ותעבור ועוד מאי הרנה בה"א הידיעה לזה דרש ר' אחא ויעבור הקב"ה הרנה המיוחדת שהיתה לפניו קודם הריגתו של אחאב ועכשיו אחר שנהרג ויעבור הקב"ה אותה הרנה במחנה שגם הם ירננו ולזה הקשו מדכתיב הרנה משמע דחדי הקב"ה במפלתן כלומר אף בשעת מפלתן והכתיב בצאת לפני החלוץ שהיה שעת מלחמה אומר הודו לה' ולא נאמר כי טוב שאין הקב"ה שמח בשעת מפלתן כיון שהם מעשה ידיו לפ"ז אין לתרץ הוא אינו שש אבל אחרים ששים הלא מדכתיב ויעבור הרנה דמשמע הרנה עומדת מאז לפניו העבירה במחנה לכך הוכרח לתרץ הוא אינו שש אבל אחרים משיש והכי דרשינן הרנה המיוחדת לפניו יתברך לנשים אחרים קודם הריגתו של אחאב ועכשיו אחר שנהרג העביר אותה הרנה בפועל אבל לפניו יתברך אין שמחה בשעת מפלתם וזו שאמר דיקא נמי כמו הכרח לדבר דאי איתא דהאחרים ששים הל"ל כן ישישו אויביכם מאי ישיש ה' אלא משמע דאינם ששים מעצמם כי אם ע"י הקב"ה וכשם שמדייק דיוק זה מדייק נמי עוד דלא כתיב ישוש דמשמע שהקב"ה שש אלא כתיב ישיש דמשמע שהקב"ה ישיש לאחרים ועיין בכסף מזוקק פרשת כי תצא ע"ש:

ע"ש מ"א כב °והזונות רחצו וגו' א"ר אלעזר למרק שתי חזיונות
אחת של מיכיהו ואחת של אליהו במיכיהו
שם כתיב °אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי באליהו
שם כא כתיב °במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות. רבא
אמר זונות ממש אחאב איש מצונן היה ועשתה לו
איזבל ב' צורי זונות במרכבתו כדי שיראה אותם ויתחמם
שם כב °ואיש משך בקשת לתומו ויכה וגו' ר' אלעזר אומר לפי
במלכים פי' רש"י תומו רבא אמר לתתם שתי חזיונות אחת של מיכיהו
שלא ידע שהוא מלך ישראל ואחת של אליהו :

והזונות

עין יעקב

מקרא גופיה: באבוד אחאב בן עמרי רנה. כלומר אף שהיה מלך ישראל אפ"ה כיון שהיה רשע רנה לכן אמר זה בפרוטרוט יותר משאר רשעים: ומי חדי הקב"ה במפלתן של רשעים. הא דלא מקשה כן על הפסוק דכתיב באורייתא דכתיב כן ישיש עליך אלהיך להאביד אתכם וגו' כיון שאכתי לא ידע מהחילוק הוא אינו שש י"ל דמן התורה לק"מ שיש לומר שהקב"ה משיש עליהם להרע אותם מ"מ בשעת מעשה איבודן ממש דרכו לרחם ולהנחם על הרעה ואינו שש אבל כאן דקאמר בשעת איבודן ממש רנה מקשי שפיר: דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן. הא דהוצרך להביא הא דר' שמואל ולא מקשה רק מדר' יוחנן לבד משום דס"ל דמר' יוחנן לבד לא קשה מידי דהייתי אומר דוקא בא"ה אין הקב"ה משמח במפלתן לפי שגם בהטבעתן אינו שם עשה"כ בישראל משמח בהטבעתן על כן ברשעתן ומפלתן ג"כ שם וכדכתיב בהדיא והיה כאשר שש וגו' להכי הוצרך להביא גם עיקר דברי ר' יוחנן שסמך עצמו על הא דאר"ש בר נחמני שאמר מעשה ידי טובעים בים וכו' משמע דאין לחלק בין ישראל לא"ה כיון שהכל מעשה ידיו מקשה שפיר: הוא אינו שש אבל אחרים משיש. כיעויה קי' ק"א דכתיב ישיש עליך אלהיך אבל הטעות י"ל לפי שכתיב בתורה שם להראות שהוא עצמו משנה ומשמח גם אחרים לכך שינה ישעיה: למרק שתי חזיונות. כלומר דאף שנביאים אחר אם מתנבא לרעה דרכו של השם לנחם על הרעה וכדאי' בירמיה כ"ח ועיין ברמב"ם סוף הל' יסודי תורה מ"מ כששנים מתנבאים ראוי שיתקיים נבואתם

והזונות רחצו. באחאב כתיב במיתתו: למרק. לנטוש ולהאיר כלומר רחצו והוברכו שתי חזונות שנאי' עליו: מצונן היה. לא היה חוהב חשמים: דמות שתי זונות כו'. והיינו רחצו אותן ב' טרות לרחצו עדמו: לתמם. להשלים:

מהרש"א אר"א למרק ב' הזונות כו'. סיפא דקרא קאמר כדבר ה' אשר דבר הן ב' חזונות שזכר בריפא דעניכא שלא בא לביתו לשלום כחזיון דמיכיהו כדכתיב וימת בערב וגומר וכתיב וילוקו הכלבים את דמו הוא חזיון דאליהו ודרש ח' במקום ה' שהה' והח' מתחלפים במבטא באחע"ה גם בלורתן וכיוצא בזה מלינו בתלמוד וק"ל:

הרי"ף ר' אלעזר אומר לפי תומו. קשה מה חידש ר' אלעזר ז"ל קרי בי רב הוא וע"ק מכלן לרבא להוציא מקרא מידי פשוטו ונראה שהוקשה להם בכתוב זה דהל"ל ואיש לתומו משך בקשת או יאמר משך בקשת ויכה את מלך ישראל לתומו ולמה הפסיק לומר לתומו באמצע לכך דרש רבא לתמם שתי חזונות אבל ר' אלעזר כבר דרש לעיל מן והזונות רחצו למרק ב' חזונות לכך דרש לפי תומו כלומר לפי תומו של אחאב שהיה בו תמימות כדכתיב לעיל יען רך לבבך ותכנע גו' ולפי אותו תומו פרע לו הקב"ה שלא הרגוהו בסכינה מגוללת אלא בקשת משך ויכה גו':

עא ע"א ע"ם פ"א יח כתיב °ויקרא אחאב אל עובדיה אשר על הבית ועובדיה היה ירא את ה' מאד מאי קאמר [קרא]
ב' רפ"א ישעיה ל (א"ל) [אמר] רבי יצחק הכי א"ל ביעקב כתיב °נחשתי
שם לט ויברכני ה' בגללך וביוסף כתיב °ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף וביתיה דההוא גברא לא קא מבריך שמא לא ירא אלהים הוא יצאת בת קול ואמרה ועובדי' היה ירא את ה' מאד וביתו של אחאב אינו מזומן לברכה אמר (רבא) [ר' אבא] גדול שנאמר בעובדיה יותר ממה שנא' באברהם אבינו דאילו באברהם לא כתיב מאד ובעובדיה כתיב מאד. וא"ר יצחק מפני מה זכה עובדיה לנביאות מפני שהחביא מאה נביאים במערה דכתיב
מ"א יח °ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' ויקח עובדיה מאה נביאים ויחביאם חמשים (חמשים) איש במערה מ"ש חמשים (חמשים) [איש] א"ר אלעזר מיעקב למד שנא'
בראשית לב °והיה המחנה הנשאר לפליטה ר' אבהו אמר לפי שלא
עובדיה א היתה המערה מחזקת יותר מחמשים (איש). °חזון עובדיה כה אמר ה' אלהים לאדום מאי שנא עובדיה לאדום א"ר יצחק אמר הקב"ה יבא עובדיה שדר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם ויתנבא על עשו שדר בין ב' צדיקים ולא למד ממעשיהם אמר אפרים מקשאה תלמידו של ר' מאיר [משום ר"מ] עובדיה גר אדומי היה והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא:

מאי קאמר. ההי קרא מה ענין ועובדיה היה ירא אצל ויקרא אחאב: באברהם. כתיב ירא אלהים אתה ולא כתיב מאד: מפני מה זכה לנביאות. שהרי גר היה כדלקמן ואין השכינה שורה אלא על המיוחסין שבישראל כדכתיב להיות לך [לאלהים] ולזרעך אחריך: מאי שנא חמשים. ולא החביאם כל המאה במערה אחת: אין מערה מחזקת יותר מנ'. מערות שלו לא היו מחזיקות יותר: מאי שנא עובדיה לאדום. הואיל ולא נתנבא נבואה אחרת למה נבחר לזה מאשר הנביאים: שני רשעים. אחאב ואיזבל: שני צדיקים. יצחק ורבקה: מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא. אבא יער. מעצמו של יער יכנס בתוך הגרזן להיות בית יד ויקללו בו את היער וכן עובדיה לאדום ודוד למואב והוא יצא מרות המואביה:

מהרש"א ויקרא אחאב גו'. עיין פרש"י וליסנא (ח"י) דתלמודא מאי א"ל לא משמע כפירושו וע"ק ומאי קושיא ענין עובדיה היה ירא אצל ויקרא אחאב הא איכא למימר כדאמרינן גבי אברהם מתוך שהזכירו סיפר בשבחו שנא' זכר צדיק לברכה והנראה לפרש דה"ק תלמודא מאי א"ל אחאב לעובדיה דבכל קריאה מלינו אמירה אחרים וכאן לא הזכירה אמירה אחר הקריאה אלא ועובדיה היה ירא גו' והא דכתיב אחר כל הענין ויאמר אחאב אל עובדיה לך בארץ היא אמירה אחרת ולא קאי אויקרא אחאב אל עובדיה ע"כ דרשו דעובדיה היה ירא וגו' היא תשובה לאמירת אחאב החסירה מן הכתוב שא"ל אחאב ביעקב כתיב נחשתי ויברכני גו' שמא לאו ירא אלקים אתה והיתה תשובה ב"ק ועובדיה היה ירא גו': אינו מזומן לברכה. פירוש מתוך שהוא רשע ואע"ג דלבן נמי רשע היה וכן פוטיפר שהיה קונה את יוסף למשכב זכור מ"מ בזמניו של לבן היו מזומנים לברכה וכן בת פוטיפר אבל באחאב כל ביתו אינו מזומן לברכה כדכתיב לא אשאיר לאחאב משתין בקיר גו' וק"ל: גדול שנאמר בעובדיה כו'. יראה לפרש דודאי שאין לנו עובד לאלהים שעבד מאהבה כאברהם שנאמר אברהם אוהבי כמו שכינו במסכת סוטה שהיה המדה הגדולה שבמדות אלא דה"ק גדול הנאמר בקרא מפורש בעובדיה ירא מאד ובאברהם לא כתיב מאד איהו טעמא אית ביה דלאברהם דלנוכח קאמר ליה הקב"ה ומקצת שבחו בפניו וכולו שלא בפניו וכהאי גוונא כתבנו ממ"ש בפ"ק דב"ב גדול הנאמר באיוב כו' ע"ש: מפני מה זכה עובדיה לנביאות כו'. עיין בפרש"י לכאורה קשה דהא לא פסיקא ליה לקמן לרבי מאיר דעובדיה גר היה אלא משום דמ"ש עובדיה לאדום כו' ור' יצחק גופיה קאמר ביה טעמא אחרינא יבא עובדיה שדר בין ב' רשעים כו' וא"כ מי הכריחו לומר הכא דגר היה ואולי קבלה היה בידם דגר אדומי היה וק"ל: מיעקב למד וכו'. יש לשאול ביה מי דחקו לומר מיעקב למד עובדיה לעשות כן ואימא מסברא דנפשיה עבד הכי כדי שיהיו הנשארים לפליטה כמו יעקב שעשה כן מסברא בלי לימוד מאחר שהיה לפניו וי"ל דאילו עשה עובדיה כן מסברא דנפשיה לא הוה ליה לקרא לפסוק מלהזכיר גביה טעם הענין ויחביאם חמשים חמשים איש כי אמר כי תבא איזבל להכות החמשים יהיו הנשארים לפליטה כמו שכל זה מפורש גבי יעקב אבל השתא

עיון יעקב

מבוארם לה"ק במריק שתי חזונות וי"כא קאמר נוני לתמם שתי הזיונות ופלוגתות אלו תולין זה בזה: מאי א"ל. עיין פרש"י ומהרש"א וני"ל דעיקר דיוק הש"ס מדכתיב בקרא אשר על הבית הוא מיותר אלא ודאי משום דלאמר ביתא דהאי גברא לא מתברך ולע"ג דלקמן בפרק חלק דף ל"ב אמרינן ודאי שמהנה ת"ח מנכסיו מתברך מ"מ דקדק לומר ביתו א אשתו שהשתה אותו לע"א לכך אינו מתברך: מפני מה זכה עובדיה לנביאות. דהא אין השכינה שורה אלא על עשיר וגאי עובדיה לוה בריבית מיהורם בן אחאב כדאיתא במד' גבי והנושה בא לקחת לה"ק מפני שהחביא מאה נביאים במערה וכלכלם עד שהוליך משום זה ללות בריבית לכך זכה לכך: מ"ש חמשים איש. פי' כיון שלא זכה לנבואה אלא משום זה א"כ ל"ל שחזא כן ברוח הקודש הא עדיין לא זכה לנבואה אלא אח"כ: אר"א מיעקב למדה. אע"פ דל"ד להדדי דהתם הלך בפומבי אצל עשו ואם יכחוש עמו בע"כ יהיה המחנה הנשאר לפליטה כפרש"י בחומש משא"כ כאן שהחביאם שימלטו כולם ואם ידעו למלכות שניהם יהרגו מ"מ אחז במעשה אבותיו ומעשה זה ר' אבהו חולק עליו כיון דל"ד להדדי: מ"ש עובדיה לאדום. ובילקוט בשם סתומא כתב לפי שאליפז הוכיח לאיוב בקציפים מתזונת יבוא עובדיה ככך ויתנבא בחזון עליך ע"ש:
אמר

השתא ששדים לא עשה כן מסברא דנפשיה אלא שלמד לעשות כן מיעקב לא חש הכתוב להזכיר טעם הענין שסמך הכתוב עלמו על מה שהוזכר גבי יעקב שהוא המלמד אשר ממנו למד שובדים לעשות כן ודו"ק: עובדיה גר אדומי היה כו'. ר"ל יותר יתאמת זאת הנבואה שהיה שובדים מדידהו לספיד עליהם כמ"ש לעיל גבי בלעם וכן גבי וימדדם בחבל גו' שלא מליט בשום אומה שכבש דוד לעשות עמהם כזאת אלא משום שהיה ממואב ומדידהו יעשה להם כך שיתאמת בזה יותר שהיו ראוים לכך וק"ל:

עב סס פ"ב ח °ויך את מואב וימדדם בחבל השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית וגו' אמר [ר' יוחנן משום] רבי שמעון בן יוחאי היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא. כי אתא רב דימי אמר ירך מתוכה

מ"ב ג מסרחת °ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה רב ושמואל חד אמר לשם שמים וחד אמר לשם ע"ז בשלמא למ"ד לשם שמים היינו דכתיב °ויהי קצף גדול על ישראל אלא למ"ד לשם ע"ז מאי ויהי קצף גדול על ישראל כדר' יהושע בן לוי דריב"ל

יחזקאל ה רמי כתיב °וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם

סס יא וכתיב °וכמשפטי גומר עשיתם כמתוקנים שבהם לא

מ"ב ג עשיתם אבל כמקולקלים שבהם עשיתם °ויסעו מעליו וישובו לארץ אמר ר' חנינא בר פפא אותה שעה ירדו

מ"א א שונאיהם של ישראל למדרגה התחתונה. °והנערה יפה עד מאד א"ר חנינא בר פפא עדיין לא הגיעה לחצי יופיה של שרה דכתיב עד מאד ולא מאד בכלל:

מתוכה מסרחת. מגופה ומתוך שביה מתחיל הסרחון: כמתוקנין שבהם לא עשיתם. כגון עגלון מלך מואב שהיה מכבד את השם כשאמר לו אהוד דבר אלהים לי אליך המלך מיד ויקם מעל הכסא: במקולקלין שבהם. כגון מישע מלך מואב שהקריב בנו לע"ז כך היו ישראל עושין ובאותה שעה מכר להם אותו עון שהיו רגילים גם הם בו: לארץ. מדלא כתיב לארצם ה"ק לשפלות ולתחתית שבו שנגזר עליהם פורענות: ולא מאד בכלל. ובשרה כתיב כי יפה היא מאד והאי קרא דאבישג נקט למדרש הכא משום דרשה דלעיל דדרים מאד דכתיב בשבדים:

מהרש"א חד אמר לש"ש כו'. מפי' הרד"ק שקצף הקב"ה עליהם כי מלך מואב לא חמל על בנו שהקריב בו לעשות רצון האל שישראל היו מקיפין אותו וכמ"ש פ"ק דתענית ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב ולמ"ד לשם ע"ז העלה ומפני זה חמה חסר ו"ו כי היה עובד לחמה והעלה בנו לחמה ומ"ש ויהי קצף גדול שמכוו שטתיקן של ישראל שגם הם היו שורפים את בניהם לע"ז כו' עכ"ל. ומ"ש וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם גו' כמתוקנין שבהם לא עשיתם כו'. עיין פירוש רש"י כמתוקנין שבהם ה"נו כגון עגלון כו' וכמקולקלין שבהם ס' כגון מישע כו' עכ"ל אבל לפי הנראה דלענין הקרבת קרבן קאמר

כמי כמתוקנין שבהם דהיינו בלק דלשם שמים נתכוין להקריב מ"ב קרבנות לא עשיתם וכמקולקלין שבהם דהיינו מישע שהקריב בנו לע"ז עשיתם ואשר סביבותיכם משמע מעולם שהיתה קרובה מסביבות של א"י: לא הגיע לחצי יופיה של שרה דכתיב עד מאד כו'. ועניו דמלת מאד מוכח על ריבוי הענין הוא מיעוט שנים דהיינו כפל וע"כ אמר באבישג עד דהיינו עד הריבוי והכפל וק"ל:

היו בודקין פרק חמישי

יף מא ע"ג **אמר** רב אחא בר חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן עד כמה מברכין על החדש עד שתתמלא פגימתה וכמה א"ר יעקב בר אידי אמר רב יהודה עד שבעה נהרדעי

יף מב אמרי עד י"ו *ותרוייהו כר' יוחנן ס"ל הא למהוי כי יתירא

פיי בי הא למהוי כי *נפיא אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא

כתוס' בכבוסת וליבריך הטוב והמטיב א"ל אטו כי חסר מי מברכינן

ד' מר דיס ממו דיין האמת [דלברך הטוב והמטיב] וליברכינהו לתרוייהו כיון דהיינו אורחיה לא מברכינן:

עד כמה מברכין. אם לא בירך היום יברך למחר: על החדש על הלבנה בהתחדשה: עד שתתמלא פגימתה. אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים שהרי כבר שלמה היא: ותרווייהו כרבי יוחנן. במילתיה דר' יוחנן פליגי ועד שתתמלא ס"ל מיהו רב יהודה סבר מילוי פגימתה דקאמר רבי יוחנן למיהוי כי יתירא דהואי כמו יתר של קשת שהוא כל פגימת הקשת מלאה עד היתר דהיינו חצי העיגול והאי לסוף ז' הוא ונהרדעי סברי מלוי פגימה דקאמר רבי יוחנן עד שתהיה כי כפיא עגולה במילואה: וליבריך הטוב והמטיב. אדרב יהודה פריך כהי כמי דמשבעה ואילך ליכא למימר מחדש חדשים ניבריך עיהא הטוב והמטיב שכל שעה הוא מטיב לנו במילואה תמיד שמוספת להאיר לעולם: אטו כי חסר. מחסרינן ליה רעה לגבן נברך דיין האמת דמחסור את מילואה עיבותא לברוכי הטוב והמטיב:- ונבריך לתרווייהו. דיין האמת בחסרונה וטוב ומטיב במילואה: דהיינו אורחיה. בכל מודש בריאת עולם כמנהגו היא ואין כאן דין פורענות בחסרונה ולא הטבה לנו חסד במילואה:

עג סס **ואמר** רב אחא בר' חנינא [אמר רב אסי] א"ר יוחנן כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני

שמות יב שבינה כתיב הבא °החדש הזה וכתיב התם °זה אלי

סס טו ואנוהו תנא דבי ר' ישמעאל אלמלא (לא) זכו ישראל

כתובת רבנים ח' אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש וחדש דיין

זה רמז יחזקאל אמר אביי הלכך נימרינהו מעומד מרימר ומר זוטרא

מבין שמקיים מכתפי (*אהדדי) ומברכי א"ל רב אחא לרב אשי

ולכוונו קריין במערבא מברכי ברוך מחדש חדשים א"ל האי נשי דידן

ופ"ל מי נמי מברכי אלא כדרב יהודה דאמר רב יהודה ברוך אתה ה' אשר במאמרו ברא שחקים [וברוח פיו כל צבאם

חק

עין יעקב

אמר ר' שמעון בן יוחאי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא. נראה דר' שמעון לא בעי למימר ראיה מעובדיה דהוא היה מן הגרים ובני נח יש להם שלר האם ולא שלר האב כדאי' לקמן בפ"ד מיתות ול"ע שם בפ"ם משא"כ דוד היה מהגקבות ממואב ולה"ק רב דימי ירך מתוכה מסרחת היינו דוד שהיה מוכח סק כגון מילכיות משא"כ בעובדיה דלעיל:

הלכך נימרינהו מעומד. כי אין זה דרך כבוד להיות יושב במקום שכינה וכדאיתא במדרש ועומדן פרביני מה עבוה הרבה שהוא עומד והוא יושב בפתח האוהל. אבל לאדם אחר לא הרבה ענוה זו להיות יושב במקום גילוי השכינה רק לאנום שהן קן המרכבה ולהכי מלינו אין ישיבה בעזרה אלא למלכים בית דוד כי דוד ב"כ נמשל ללבנה שהוא כמני שכינה ולכך אומרין בברכה דוד מלך ישראל חי וקים וכה"ג אמרינן לעיל עד ר' כרסקן רמיו אסם לו ואסם לחד (ויש בזה כמה סודות הסוגה לאותי בן בפירוש ברכה קידוש

חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתן אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים]:

דיין. אילו לא זכו לנולוה אחרת אלא לזו שמקבלין פני שכינה פעם אחת בחודש כדאמרן בגזירה שוה: אמר אביי. הואיל ומקבל פני שכינה: מעומד. בעי לברוכי מפני כבוד שכינה שהוא מקבל: תפקידם. מלוה שלויתים להתנהג בהילוך תקופותיהם: ששים ושמחים. כדכתיב ישיש כגבור: פועלי אמת. הם שאינם משנים את סדרם: וללבנה אמר. הקב"ה שתתחדש בכל חדש: עטרת תפארת. היא זו: לעמוסי בטן. סימן הוא להם שאף הם שמוכין ג"נ לה *להם עתידים להתחדש בגלותן כמותה ולפאר ליוצרם ע"כ:

תוספות פועלי אמת. פ"ה שאין משנין את סדרן ואית דגרסי פועל אמת ואהקב"ה קאי שבאמת ובדין מיעטה ולהכי קאמר בתר הכי וללבנה אמר שתתחדש ע"כ

ובמס' ברכות פ"ס היה קורא כתבנו פירוש זאת הברכה להרא"ה ז"ל עיין עליו כי נ"א דבר מחודש ונפלא:

מהרש"א כאילו מקבל פני שכינה כו'. עיין בזה בפי' ריב"ס בסוף פרק תפלת השחר עי"ל לפי שישראל בגלותן אינן זוכין לראות פני שכינה ורחוקין מקבלתה אבל חידוש הלבנה הוא סימן לישראל שהם עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם בקיבול פני שכינה כמו שיורה על זה נוסח ברכת הלבנה ולזה כשאנו מברכין על החדש בזמנו שהוא סימן שאנו עתידין להתחדש כמותה והרי אנו כאילו מקבלין פני השכינה וק"ל: נשי דידן נמי מברכין כו'. ר"ל תפלה קצרה כזו כשי נמי תוכלו לברך בע"פ בלילה. א"כ דה"ק כשי נמי תוכלו לברך כדקאמרת ברוך מחדש ברכה זו בלא הזכרת השם בטומאת לידתן ונדתן אבל בודאי לריכה ברכה זו הזכרת השם כדמסיק ברוך אתה ה' מחדש חדשים וק"ל: ופי' נוסח ברכה זו ברוך אשר במאמרו ברא שחקים כו'. דבי' מאמרות נברא העולם ובראשית נמי מאמר הוא כדאמרינן במס' ר"ה פ' י"ע וסמך לו וברוח פיו כל צבאם עם"ה בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם ואשמעינן דברוח פיו במאמר בעלמא ברא אותם כדאמרי' בה"א נברא העולם דהיא אות קלילא. ואמר חק וזמן כו'. חק הוא דבר קבוע לשמש ביום ולירח בלילה וזמן נתן להם דהיינו זמן סיבוב גלגל הלבנה בכ"ט י"ב תשל"ג וסיבוב גלגל החמה בשס"ה יום ורביע. ושלא ישנו את תפקידם פי' שלא ישנו מינוי שלהם מלשון ויפקידהו על ביתו ורש"י פירש מלשון ליווי. ואמר ששים ושמחים לעשות כו'. אע"פ שמיעט הלבנה גם היא שמח ושמחה לעשות רצון קונה להתמעט עצמה ועל זה אמר פועל אמת לפי שבדין מיעטה כדאמרי' במסכת חולין וכמו שכתבו התוס'. ואמר שאתה רואה שהוא פועל אמת. בראותך שפעולתן אמת בלי שינוי כמ"ש החוקרים דמהותו יתברך אי אפשר לאדם לידע אבל מציאותו ע"י פעולתו ניכר. ואמר וללבנה אמר כו'. גם שנתן להם חוק וזמן שלא ישנו אל תתמה על שינוי הלבנה בכל יום ויום מימי החדש בחסרונה ומלואה כי אין זה שינוי דהייכו אורחיה כדקאמר לעיל אבל כן אמר הש"י ללבנה בתחילת יצירתה שתתחדש בכל חדש

והוא סימן לעטרת תפארת כו'. ר"ל עטרת היא עטרת מלוכה שתחזור לבית דוד אחר שחסרה שע"כ אומרים בחידושה דוד מלך ישראל חי וקים כמפורש לעיל בחידושינו פאד"נ ותפארת היא סי' לתפארת ישראל שתחזור אחר שנחסרה והייכו לעמוסי בטן. פ"ה בישעיה העמוסים מני בטן כאמר על ישראל שיתחדשו לעתיד כולד הנולד מני בטן וע"כ יתחדשו מלכותן ותפארתן משום כבודו יתברך כדי לפאר ליוצרם ע"ם כבוד מלכותו כמ"ש והיה ה' למלך גו' וק"ל:

°כי בתחבולות תעשה לך מלחמה א"ר אחא בר' חנינא עד שם א"ר אסי א"ר יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של משלי כד תורה במי שיש בידו חבילות של משנה קרי רב יוסף אנפשיה °ורב תבואות בכח שור: שם יד

מלחמתה של תורה. הוריותיה ולעמוד על בוריה ועל עיקרה לא כאדם המופלפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות וברייתות הרבה כי מהיכן יתגלה לו הסוד אלא בבעל משניות הרבה שאם יצטרך לו טעם בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות הרבה שבידו הא מני פלוני היא שבמעכוסו במקום אחר אומר כך:

תוספות ורב תבואות בכח שור. משום דיוסף מיקרי בכור שור כדכתיב בכור שורו הדר לו ובעל שמועות הוא בעל חטים כדאמר הכל צריכין למרי חטיא ואמרינן בשלהי הוריות דרב יוסף סיני:

מהרש"א שיש בידו חבילות כו'. לפי שכבר אמר שלמה בתחבולות תעשה מלחמה וע"כ דרשו האי קרא דהכא דאינו מלשון תחבולה מגם אלא מלשון חבילה ומליכו תי"ו נוספת בכזה כמו דור תהפוכות וגו' ודו"ק:

[פיסקא] מצאו לו זכות וכו' ולא היו שותין יין כל שם היום וכו' יין מ"ט לא א"ר אחא בר חנינא אמר קרא °ולרוזנים אי שכר העוסקין ברזו של העולם משלי ג אל ישתכרו:

תוספות העוסקין ברזו של עולם. הייכו ד"כ אבל לא ד"מ והא דאמר שתה רביעית יין אל יורה הייכו הוראות איסור והיתר:

אמר הבונה עוסקין ברזו של עולם קרי לדיני נפשות שעוסקים לדעת דבר סוד סתר ונעלם אם אמת שזה חייב ליהרג או לאו וכל המאבד נפש אחת מישראל כאילו איבד עולם מלא:

מהרש"א ולרוזנים אי שכר העוסקים ברזו של עולם כו'. והייכו ד"כ כמ"ש התוס' דכפשו של אדם היא רזו של עולם כי הוא עולם קטן כמ"ש החוקרים וק"ל:

נגמר הדין פרק ששי

אמר רב חייא בר רב אשי אמר רב חסדא היוצא דף מג ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו שנא' °תנו שכר לאובד ויין למרי משלי לא נפש ותניא נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן לא התנדבו נשים יקרות משל מי הא ודאי מסתברא משל ציבור כיון דכתיב תנו מדידהו:

שתטריף דעתו. ולא ידאג *ויתמהמה בהריגתו: נ"א ויתמצמק בשריו

אמר

עיון יעקב

קידוש לבנה) ובענין זה אפשר נמי נמשל מלכות דוד ללבנה כי שאר מלכים לא דן ולא דכי: אותן בסנהדרין משא"כ מלכות בית דוד דן ודן אותן כדאי' לעיל ריש פ' כהן גדול ובסנהדרין מדמה לעיל כלבנה כדאי' לעיל דף ל"ז השופר שהוא דומה לסהר ע"ש: במי אתה מוצא מלחמה של תורה במי שיש בידו חבילות. כי כמו שבמלחמה צריך להיות גבור כן במלחמה של תורה כי איזה גבור הכובש את יצרו להיות מתמיד בתורה ולא, לילך אחר תאות לבו כדי שיהא בידו חבילות של משנה:

כל

אמר הבונה אולי הנשים היו מתנדבות הצריך לנידון ליהרג להקל מעליו פחד המיתה שמטריף דעתו ולא ידאג כי נשים רחמניות הן ואמר שהיו מתנדבות משלהן וגם מביאות אותן בעצמן לגמול חסד עם העלוב הזה:

עה שם ע"ב א"ר יהושע בן לוי כל הזובח את יצרו ומתודה עליו מעלה עליו הכתוב כאילו כבדו להקב"ה בשני עולמין בעה"ז ובעה"ב דכתיב °זובח תודה יכבדנני (תהלים נ) ואמר ריב"ל (בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה) (ליתא בגמרא) בזמן שבהמ"ק קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן שנא' °זבחי אלהים רוח נשברה (תהלים נא) ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר °לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה (שם):

זובח את יצרו. לאחר שהסיתו לחטוא הוא זובחו והורגו ושב בתשובה ומתודה עליו. שפי מוכ"ן דריש לשני כתובים: זבחי אלהים. לשון רבים משמע: לא תבזה. אין דרכך לבזותו:

מהרש"א כל הזובח את יצרו כו'. ר"ל הכובש את יצרו כמו שיסד ר' אפרים גבורות הזובחים אשר יצרם עוזבים ומודים ומשבחים המה הגבורים ור"ל שכובש את יצרו להבא ומתודה לשעבר ועפ"ז דרך זה יתיישב מ"ש פ' מפנין מעלי יומא דעצרת כפיק ביה זיקא ושמיה עבות דאי לא קיבלו ישראל התורה הוה טבח להו לבשרייהו כו' דלכאורה קשה דלא ה"ל לקרותו עבות אלא טובח שבא לטבוח אחרים אבל לפי מ"ש הכא שהכובש את יצרו ומבלתו הוא זובח יצרו במ"ת כמי דודאי ההוא זיקא שהוא השטן הוא היצה"ר הוא רוח מה"מ שבא לטבוח את ישראל אילו לא קיבלו התורה אבל כיון שקבלו התורה וכבשו את יצרם הרי אדרבה זבחו ישראל את היצה"ר ושפיר מקרי עבות. וקאמר כאילו כבדו להקב"ה כו'. דב' הנוכ"ן של יכבדנני דקאי על הקב"ה ב' פעמים דהיינו במה שכובש את יצרו להבא מכבדו בעה"ז ובמה שמתודה על לשעבר מכבדו בעה"ב כדלקמן שכל המתודה יש לו חלק לעה"ב ומייתי לה מדכתיב שים נא כבוד לאלהי ישראל ותן תודה וכן אמרו בויק"ר זובח תודה יכבדנני זה עכן שזבח את יצרו כו' ודו"ק. שכר עולה בידו כו'. ר"ל דאין לו אלא שכר עולה ואם עשה עבירה שחייב עליה חטאת ואשם אין מתכפר לו אבל רוח נשברה דהיינו ששב בכל לבו ורוחו מקרי זבחי אלהים דעולה לו גם בשביל חטאת ואשם. ואמר ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת כו' ע"פ המדרש ב"ו מואס בכלים שבורים ומדת הקב"ה אינו כן שהוא אינו מואס בכלים שבורים שנאמר לב נשבר וגו' לא תבזה וק"ל:

הרי"ף אמר ריב"ל כל הזובח יצרו ומתודה כו'. ויש לדקדק מאי הכוונה שמכבדו להקב"ה בעה"ב ונראה שמצינו לעתיד כל הקרבנות בטלים וקרבן תודה אינו בטל שנאמר ומביאי תודה בית ה' וזה שבא עבירה לידו ונתגבר על יצרו ושחטו כמו שעתיד הקב"ה לעתיד לבא לשחוט ליצה"ר בודאי שהוא מכבדו להקב"ה בעה"ז וגם מכבדו להקב"ה בעה"ב שאינו צריך לזכיית יצה"ר בשכבר זבחו הוא בעה"ז ומה שהתודה להקב"ה בעה"ז הוא גורם להיות מביא תודה לעה"ב וה"ה זובח תודה דהיינו זובח יצרו גם מתודה על מה שכבר חטא יכבדנני כבוד כפול בעה"ז ובעה"ב: כמה גדולים נמוכי הרוח וכו'. ויש לדקדק מאי שנא דנקט דוקא הקרבנות ועוד מ"ש ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת דנראה שהוא בא לומר מעלה גדולה שיש יותר לנמוכי הרוח ונקט שאין תפלתו נמאסת שהיא מלתא זוטרתי לגבי כל הקרבנות. ואני שמעתי בשם הראשונים תירוץ לקושיא זו עם ונשמז"ל שדרשו פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם שנכנס בלשון יחיד ויצא בלשון רבים ותירצו חז"ל שקודם דיבר בתפלת היחיד שהקב"ה פונה ומפשפש בה אם היא תפלה הגונה ואז הוא מקבל אותה ואח"כ דיבר בתפלת רבים אע"פ שאינה הגונה לא בזה הקב"ה אותה תפלה כמו שנאמר הן אל כביר לא ימאס וה"ם ולא עוד שאין תפלתו נמאסת כלומר אף שהוא תפלת יחיד אם הוא דעתו שפלה כאילו היתה תפלת צבור ואין הקב"ה מפשפש בה והרמז בפסוק לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה דהיינו העבודה שבלב שהיא התפלה לא תבזה כתפלת הרבים דכתיב בה ולא בזה את תפלתם. ועוד נראה לבאר שיודע הטעם כוונת הקרבנות כמו שפירש החסיד רבינו יונה ז"ל כי בראותו משפט העולם וניתוחה אמר יתן אל לבו שבדבר זה היה ראוי לעשות לו ומתוך כך יכנע לבבו ושב ורפא לו א"כ כל תכלית הקרבנות הם לבא לידי הכנעה ומי שדעתו שפלה וימוך רוח אין לו צורך בכל הקרבנות ולכך מעלה עליו כאילו הקריב כל הקרבנות. ומ"ש שאין תפלתו נמאסת יתבאר לע"ד עם מה שפירש רבינו יונה להיות דבר ידוע שהתפלה כנגד תמידין תקנום ומצינו שהקרבנות מכפרים על השוגג ולא על המזיד לז"א דוד על עון בת שבע שהיה מזיד ה' שפתי תפתח וגו' להתפלל לפניך ובזה תכפר לעוני כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה כי הקרבן אינו מכפר על המזיד אבל לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה ובזה נבא לביאור כי הייתי אומר שגם התפלה אינו מכפר שהרי תפלות כנגד הקרבנות תיקנו לכך אמר ולא עוד כו' כלומר לא זו בלבד יש לנמוכי רוח כאילו הקריב כל הקרבנות ונתכפר לו השוגגי' אלא יש לו עוד מעלה יתירה שאין תפלתו נמאסת אפי' בעון מזידים אבל בקרבנות נמאס לפניו יתברך כמו שנאמר זבח רשעים תועבה אלא בתפלה מכפרת על זדונות ובזה אני מבאר מ"ש הכתוב זבח רשעים תועבת ה' ותפלת ישרים רצונו ר"ל ישרים הם נמוכי רוח אם שחטאו בעון מזיד רצונו יתברך בתפלתם ואינו נמאסת:

עו שם משנה היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעה"ב שכן מצינו בעכן שא"ל יהושע °בני שים נא כבוד לאלהי ישראל ותן לו תודה (יהושע ז) וגו' ויען עכן את יהושע ויאמר אמנם אנכי חטאתי וכזאת

עיון יעקב

כל הזובח את יצרו ומתודה עליו מעלה עליו הכתוב כאילו כבדו להקב"ה בשני עולמים בעה"ז ובעה"ב. אפשר ע"ד דאמרינן בפ"ק דקדושין אמרו לצדיק כי טוב כי פרי מעלליו יאכלו טוב לשמים ולבריות כי פרי מעלליו יאכלו וא"כ זה שזובח יצרו וכובשו מלחטוא הוא טוב לשמים גם בזה שמתודה הוא טוב לבריות שעל ידי כן מחזיר הבריות למוטב וכדאיתא בסיפא דקרא ושם דרך ודרשינן במדרש שהראה דרך לשבים הא מקרי מכבדו בשני עולמות בעה"ז ובעה"ב כיון שהוא טוב לשמים ולבריות: היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות. לכך קאמר כעשר אמות שהוא רשות אחריני דאל"כ מפני אימת מות אי אפשר להתודות כמ"ש בפי' הרע"ב: כמה גדולי נמוכי הרוח. כבר מבואר כל זה בחדושינו בסוטה דף ה' טעם דברים אלו ע"ש: שכן דרך כל המומתין. לאו דוקא המומתין בידי אדם אלא אף הנוטה למות בידי שמים מתודין וכדאיתא בפ"ב דשבת דף ל"ב: שכל המתודה יש לו חלק לעה"ב. ואע"ג שאמרינן לקמן כל ישראל יש להם חלק לעה"ב מכל מקום גם שם על ידי וידוי קאמר: בני שים נא כבוד לאלהי ישראל ותן לו תודה. אפשר לויי' ע"ד הפשוטה שים נא כבוד כמו שהתפלל יהושע ומה תעשה לשמך הגדול המשותף בשמינו וזה שים נא כבוד לה' אלהינו וע"ד הדרש י"ל דאיתא לקמן הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על עיי"ן שבעד לומר לך שלא נענשו על הנסתרות עד שעברו את הירדן רבי נחמיה אומר וכי עונשין על הנסתרות לעולם פירשו תוספות שם דלכך פליג ר' נחמיה התם דהוא נגד הסברא שיהו אחרים נענשין על הנסתרות ע"ש בתוספות באריכות עיין בזוהר ובכתבי שפירשו הפסוק הנסתרות לה' אלהינו קאי על תורה שבנסתר ושבנגלה לנו ולבנינו ולכך נקוד על עיי"ן שבעד לומר משעברו ישראל את הירדן תהו לאוירא דארץ ישראל שהוא מחכים מותר לעסוק בסתרי תורה משא"כ מקודם שעברו הירדן כדאמרי' אא"כ היה נבון וחכם מבין מדעתו ולפ"ז י"ל כר' נחמיה דלעולם אין עונשין מצד הסברא כלל על הנסתרות אכן לפי מה דאמרינן כבוד אלהים הסתר דבר א"כ אף בא"י אין לנו לעסוק בנסתרות לעולם ובזה יתורץ כי עכן סבור בדעתו שלא יענשו ישראל על חטאו שעשה בסתר כי אין עונשין על הנסתרות לעולם וקיא דהנסתרו' לה' אלהינו קאי אסתרי תורה שאסורין הי' לעסוק בהן קודם שעברו הירדן לכך אמר יהושע לעכן לא כמחשבותיך מחשבותי שים כבוד לה' ותן תודה כי מענשין על הנסתרות משעברו הירדן ובסתרי תורה אסור לעסוק לעולם כי כבוד אלהים הסתר דבר וצריך אחר י"ל משום דבספרי איתא דלכך נלקו במלחמת עי לפי שלא הלך יהושע בעצמו למלחמה רק שלח את ישראל וכתוב כי הוא ינחיל והוא יעבור משא"כ הם לא ילך בעצמו וכן פרש"י בחומש ריש פ' ואתחנן ע"ש אך אי אמרינן שלוחו של אדם כמותו א"כ מוכח שנענשו בשביל חטא עכן ואיתא לעיל פ"ד דף ל"ח ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מבעי ליה זה מטטרון ששמו כשם רבו ול"ל הטעם שמטטרון הוא נער משרת ה' וכדאיתא בפיוט הובא בפ"ק דיבמות ובחולין דף ס' ולפי ששלוחו של אדם כמוהו לכך שמו כשם רבו וא"כ זה שאמר יהושע שים נא לשון בקשה שיתן תודה ולא יאמרו שבשביל יהושע נענשו שלא הלך בעצמו לפי ששלוחו של אדם כמותו וא"כ יהיי' כבוד לאלהי ישראל שלא יאמרו שני רשויות הם והא דכתיב עלה אל ה' זה מטטרון ששמו כשם רבו לפי שהוא משרת ה' ושלוחו של אדם כמותו ובשם הגאון מהור"ר גרשון פה זלה"ל שמעתי שאם יתן תודה יהיי' מוכח שעל הנסתרות נענשו לאחר שעברו את הירדן והיינו מדנקוד על לנו ולבנינו ועל

שם וכזאת וגו' ומניין שכיפר לו וידויו שנא' °ויאמר יהושע (ל) מה עכרתנו יעכרך ה' היום הזה. היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעה"ב. ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי רבי יהודה אומר אם (הוא) [היה] יודע שהוא מזומם אומר תהא מיתתי כפרה על כל עונותי חוץ מעון זה אמרו לו א"כ יהו כל אדם אומר(ים) כן כדי לנקות(עצמן)[עצמו]:

כזאת וכזאת עשיתי. בגמ' מפרש(טעמא שמעל בחרמים אחרים): שהוא מזומם. שהעדים שקרים ובמחשבתם הרעה יהרג הוא: יהא כל אדם. אף החוטאים יהו אומרים כן לנקות את עצמן מן הבריות ויוציאו לעז על העדים והדיינים:

מהרש"א א"ל התודה שכן דרך המומתין כו'. ל' מומתין משמע דאיירי בחיוב מיתה וקשה דא"כ מאי קאמר בסיפא ואם אינו יודע להתודות כו' וליכא למימר דאיירי כמי בחייבי מיתות אלא שאינו יודע להתודות דהיינו שהוא יודע שהוא מזומם דא"כ היינו ר' יהודה ודוחק לומר דבהא פליגי דת"ק ס"ל במזומם יאמר סתם תהא מיתתי כפרתי על כל עונותי ולא יאמר חוץ מעון זה ור"י ס"ל שיכול לומר חוץ מעון זה וי"ל דת"ק שאינו יודע להתודות היינו באריכה כדרך המתודים לפרט חטאים מ"מ א"ל אמור וידוי בקצרה תהא מיתתי כפרה כו' והשתא א"ש דכולה מלתא בחייבי מיתות איירי מיהו בפ' ב"מ מוכח דכל הנוטה למות חייב להתודות ע"ש ודו"ק: ואי אתה עכור לעה"ב. ויש לדקדק מנין שכפר לו וידויו דאימא מיתתו של עכן היה כפרתו ולא הוידוי ולמ"ד לקמן בהרוגי ב"ד כיון דבדין מקטלי ליה לא הוה מיתתן כפרה ניחא דבוידוי קאמר הכא דיש בו כפרה ומשמע ליה הכי מהאי קרא דיעכרך היום הזה ולא בעה"ב אוידוי קאי ולא אמיתה דעדיין לא הוזכרה ועיין בזה ביפה מראה וק"ל:

שם ז **ת"ר** [נא] אין נא אלא לשון בקשה בשעה שאמר ליה הקב"ה ליהושע °חטא ישראל אמר לפניו רבש"ע מי חטא א"ל הקב"ה וכי דלטור אני לך הפל גורלות הלך והפיל גורלות ונפל הגורל על עכן א"ל (עכן) יהושע בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם אם אני מפיל עליכם גורל על אחד מכם הוא נופל א"ל בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שעתידה
במדבר ב א"י שתתחלק בגורל שנא' °אך בגורל (תחלק) [יחלק את] הארץ תן תודה אמר רבינא שחודי שחדיה במילי א"ל כלום אני מבקש ממך אלא הודאה תן [לו] תודה
יהושע ז והיפטר °ויען עכן את יהושע ויאמר אמנם אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי א"ר אסי א"ר חנינא מלמד שמעל עכן בשלש חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנא' וכזאת וכזאת עשיתי ר' יוחנן אמר משום ר' אלעזר בר' (יהושע) [שמעון] חמשה ארבעה בימי משה ואחד בימי יהושע שנאמר °אנכי שם
חטאתי וכזאת וכזאת עשיתי ועד השתא מ"ט לא איענש א"ר יוחנן משום ר' (אליעזר) [אלעזר] בר' שמעון לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן:

שים נא כבוד. לא בקשה: דלטור. רכיל: א"ל עכן יהושע בגורל אתה בא. לתרגני שלא בעדים: בבקשה ממך. היינו דקאמר ליה נא: שחדיה במילי. השחידו בשחד דברים עד שהודה שכשאמר לו תן [לו] תודה סבר שאין מבקשין ממנו אלא הודאה ולא יהרגוהו: אנכי חטאתי. במעל זה: וכזאת וכזאת עשיתי. הרי שלשה: שנים בימי משה. אותו של כנעני מלך ערד דכתיב וידר ישראל נדר גו' והחרמתי את עריהם אקום עליהם בהנאה וכיולא בו עשה בעיירות אחרות ולא נתפרסמו: מ"ט לא איענש. ישראל על מעילתו כי היכי דאיענוש השתא: לפי שלא ענש. המקום את הצדיקים שבישראל: על הנסתרות. שגיד עוברי עבירה אלא על העבירות הידועות: עד שעברו את הירדן. ושמעו וקבלו עליהם ברכות וקללות בהר גריזים והר עיבל ונעשו ערבים זה בזה כדאמרינן במסכת סוטה וגו' נענשו זה על זה ואפילו לא ידע זה בעבירות שבידי חבירו ובימי עכן כבר עברו את הירדן:

תוספות אל תוציא לעז. אע"ג דבחלוקת הארץ היו אורים ותומים: כזאת וכזאת. הא דלא מרבינן חרמים הרבה כדדרשינן גבי כהנה וכהנה לפי שלא היו כ"כ מלחמות במדבר שיוכל לרבות שמעל בחרמים:

מהרש"א מי חטא א"ל כו'. ילא להם זה ממה שא"ל הקב"ה ליהושע חטא ישראל גו' גם לקחו מן החרם וגו' ולוה לו על הגורלות קום קדש גו' ונקרבתם בבקר לשבטיכם והיה השבט אשר ילכדנו וגו' ולא גילה לו להדיא מי הוא שלקח מן החרם ואמר דהיינו משום וכי דילטור אני וכו'. ומ"ש אתה ואלעזר הכהן כו' אם אני מפיל עליכם גורל כו'. אין זה דומה לכאורה שהרי לא נפל בהם הספק לבד משא"כ כאן שהפיל גורל על הספק כולו דהיינו על כל ישראל אלא שאמר עכן שכמו שזה הגורל באתה ואלעזר ע"כ אינו אמת כן זה הגורל ג"כ אפשר שאינו אמת רק מקרה בעלמא ואינו מלווה בזה מפי המקום עד שהביא לו יהושע ראיה מתורת משה דגורל כזה שהוא על ספק כולו כגון חלוקת א"י לכל השבטים הוא אמתי ואין להוציא לעז עליו. ומ"ש א"ל בבקשה כו' תן תודה כו'. הכא משמע דא"ל תן תודה משום לעז הגורלות ובמתני' משמע דא"ל תן תודה משום כפרה שכל המתודה יש לו חלק

עיון יעקב

על פי שבעד ואח"כ קשה ה"ל לנקוד על השם עצמו אלא י"ל שאין דרך כבוד לינקוד על השם וזה הוא כבוד לה' אלהינו משא"כ אם לא יתן הודאה יאמרו שאין עונשין על הנסתרות לעולם רק שנענשו מטעם אחר ולא יהיה כבוד לה' אלהינו: **בני** שים נא כבוד. אפשר דמתיבת בני קרים כדאמרינן בסוטה שאמר דוד על אבשלום ז' פעמים בני דאסקי' משבעה מדורי גיהנם מש"ה נ"כ אמר אליו בני לומר שאם יתן הודאה יהיה לו חלק לעה"ב אך אכתי קשה יתודה בינו לבין הקב"ה ולמה יתודה בפרהסיא לעין כל ונהכי קריש דמש"ה בקש ממנו הודאה בפרהסיא כדי שלא תוציא לעז על הגורל ועיין במהרש"א: **ומניין** שכפר לו וידוי. אף שמיתת ב"ד מכפר מ"מ בעינן כמי שיכול כשר לכך מביא מקרא יעכרך ה' היום הזה ללמוד שמיד כשכפר לו אף כלא שיכול הכשר רק היום הזה אתה עוכר ועיין במהרש"א: **אמר** רבינא שחודי שחדיה במיליה. והוציא שקר מתוך פיו כי מותר לשנות בדבר השלום שלא יהי' מחלוקת בישראל בחלוקת א"י ע"פ הגורל וגם לזכות אותו לעה"ב: **בשלשה** חרמים. היינו משום דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר ולפי שמעל פעם השלש נענש ואפשר דר' יוחנן דקאמר חמשה פעמים ס"ל דפעמים ושלש יחד קאמר שהן חמשה פעמים אך מדמקשה ועד השתא מ"ט לא איענש מוכח דא"א לומר כן ועיין במהרש"א: **ארבעה** בימי משה. והא דפרש"י בשיר השירים פ"ד על פסוק שכלם מתאימות ושכלה אין בהם שלא נחשדו על הגזל שהביאו כל השלל מדין אל משה אתיא כמ"ד שנים בימי משה שהשלל מדין לא קחשיב דשם לא נחשדו לאותו מ"ד ועיין במהרש"א: **מלמד** שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן. משמע דמשעברו ישראל את הירדן נענשו מכח הערבות על הנסתרות ועיין במהרש"א שמקשה מהא דבמה אשה דקאמר דנענשו בשביל שהי' בידם למחות ולא מיחו והא על נסתרות דאין בידם למחות נענשו משום ערבות עיין במהרש"א ובאמת משם לק"מ דהתם בדינא רבא קאמר בדינא דידהו אך אי קשיא הא קשיא מהא דאיתא בפ' שבועת הדיינים דף ל"ט הם דאחרי' וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו היינו דוקא כשיש בידם למחות ולא מיחו ע"ש ואפשר לומר דגם ר' יהודה ס"ל דהיקש נסתרות לנגלות לומר לך שאין עונשין על הנסתרות אא"כ שנש על הנגלות לא היו מוחין משא"כ אם מוחין על הנגלות אז אין הקב"ה מענש על הנסתרות רק מגלה להם הנסתרות כדי שימחו בהם ומצאתי כן ורצים בחרום:

חלק לעה"ב ויש לייש׳ דחלק לעה"ב יליף ליה משום דכתיב שים נא כבוד לאלהי ישראל ותן לו תודה דכבוד לאלקי ישראל היינו לעה"ב כמ"ש לעיל ומדכתיב נא לשון בקשה יליף נמי דמשום לעז הגורל בקש ממנו שיודה וכן מלאתי ברד"ק ב׳ טעמים לתן תודה וק"ל: אלא תן הודאה לו והפטר כו׳. עיין פרש"י ויותר נ"ל לפרש שהיה יהושע ירא שלא יודה משום חמוד ממון הגנבה והחרם לכך לא אמר ליה התוודה קחס אלא תן תודה דרלה לומר לא נבקש ממך ליתן רק הודאה אבל מממון החרם היפטר ואל תתן וקל להבין: מלמד שמעל עכן בשלשה חרמים ב׳ בימי משה וא׳ בימי יהושע שנא׳ כזאת וכזאת ר"י אומר משום ראב"ש ה׳ ד׳ בימי משה כו׳. ירלה למ"ד ב׳ בימי משה כזאת היינו כזאת של יהושע דהיינו אחד וכזאת היינו עוד אחד כשל יהושע הרי שנים בימי משה וכה"ג דרשו בפ׳ כ"ג גבי כהנה וכהנה כהנה ש"ת שהיו לו ו׳ נשים כבר וכהנה עוד ש"ת הוו להו י"ח אבל מ"ד הכא ד׳ בימי משה וא׳ בימי יהושע מאי משמע ויותר נכון גירסת הרד"ק בזה וכן הוא בירושלמי דגרים וי"א ד׳ ג׳ בימי משה ואחד בימי יהושע דהשתא ניחא דכזאת משמע א׳ כזאת של יהושע דהשתא הוו ב׳ וכזאת משמע עוד ב׳ דהיינו כאותן ב׳ שנזכרו כבר הא׳ בימי משה וא׳ בימי יהושע וכה"ג איכא למ"ד דדרש שם כהנה י"ב וכהנה כ"ד והתוס׳ שכתבו כזאת וכזאת הא דלא מרבינן חרמים הרבה כדדריש גבי כהנה כו׳ יתיישב לפ"ז דר"ל דלא מרבה מוי"ו דוכזאת עוד חרמים הרבה דכה"ג איכא התם למאן דדריש וי"ו ה"ל מ"ח נשים ודו"ק. ופרש"י בשמעתין ב׳ בימי משה אותו של כנעני מלך ערד כו׳ וכיולא בזה עשה בעיירות אחרות ולא נתפרסמו עכ"ל אבל בירושלמי מפורש בד׳ חרמים מעל בחרם כנעני מלך ערד ובחרם סיחון ובהרס מדין ובחרס יריחו וכ"פ הרד"ק והיינו כמ"ד ג׳ בימי משה וא׳ בימי יהושע ולמ"ד ב׳ בימי משה לא חשיב הך דמדין דהא כתיב ויקחו את כל השלל וגו׳:

הרי"ף אין נא אלא לשון בקשה. וצריך לבאר למה האריך כאן מה שסייך בפסוק חטא ישראל לי הול"ל אלא המתייחס בפסוק זה שים נא כביד שאל תוליא לעז על הגורל ונראה דהוקשה לו איך נתחדש עכשיו בחינת הכבוד לה׳ לאחר שנלכד עכן והלא כבוד ה׳ במקומו הוא מונח בין אם יודה או לא. אלא שכיון שאמר הקב"ה חטא ישראל והפל גורלות משמע שמתוך הגורל יתאמת ואם לא יודה נמצא פוגע בכבוד ה׳ שעדיין לא נתאמת הדבר בגורל ומזה ימשך ג"כ להוליא לעז הגורלות שאמר ה׳ לחלק בהם א"י והוא כבוד ה׳ ולכך הוא אמר נא לשון בקשה שאל תוליא לעז על הגורל אשר לוה ה׳ ונרמז זה במאי דאמר ה׳ אלהי ישראל כלומר אשר לוה ה׳ אלהי לחלק לישראל בגורל ומ"ש אין נא אלא לשון בקשה בלשון שאילה לפי שהוקשה לו דהול"ל נא בני שים כבוד או יאמר בני נא שים כבוד גו׳ ומדכתיב באמלע הענין אינו נדרש לשון בקשה לכך אמר אע"פ שאינו מתיישב יפה מ"מ לריך לדחוק ולדרוש שאין נא אלא לשון בקשה כדאמרן דהרי כבוד ה׳ מחוייב בכל העתים אלא בבקשה תן כבוד לה׳ אשר לוה להפיל הגורל: מלמד שמעל עכן בשלשה. נראה דר׳ אמי דרש תשאתי חד וכזאת תרי וכזאת תלת ור׳ יוחנן מוסיף לדרוש הווי"ן וכזאת הרי חמשה:

עה **מתני׳** °הנסתרות לה׳ אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל ע׳׳ן דברים כט

שבעד מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן דברי רבי יהודה א"ל ר׳ נחמיה וכי ענש על הנסתרות לעולם והלא כבר נאמר עד עולם אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן אלא *אעכן מ"ט איענוש משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו. יף מד
°חטא ישראל א"ר אבא בר זבדי אע"פ שחטא ישראל הוא א"ר אבא היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני חילפי אסא שמיה ואסא קרו ליה. וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם גם לקחו מן החרם גם גנבו גם כחשו גם שמו בכליהם א"ר אלעאי משום ר׳ יהודה בר מספרתא מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה שנא׳ חמשה (פעמים) גם. וא"ר אלעאי משום ר׳ יהודה בר מספרתא עכן משוך בערלתו היה כתיב הכא °וגם עברו את בריתי וכתיב התם °את בריתי הפר פשיטא מהו דתימא במצות גופיה לא פקר קמ"ל °וכי עשה נבלה בישראל א"ר אבא בר זבדי מלמד שבעל עכן נערה המאורסה כתיב הכא וכי עשה נבלה וכתיב התם (°כי נבלה עשה בישראל) [°כי עשתה נבלה בישראל] פשיטא מהו דתימא כולי האי לא פקר נפשיה קמ"ל רבינא אמר דינו כנערה המאורסה דבסקילה א"ל ריש גלותא לרב הונא כתיב °ויקח יהושע את עכן בן זרח וגו׳ ואת בניו ואת בנותיו וגו׳ אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו אמר ליה ולטעמיך אם הוא חטא כל ישראל מה חטאו דכתיב °וכל ישראל עמו אלא לרדותן הכא נמי כדי לרדותן. °וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים בתרתי אמר רבינא הראוי לשרפה לשרפה הראוי לסקילה לסקילה. °וארא בשלל אדרת שנער אחת [טובה] ומאתים (שקל) [שקלים] כסף רב אמר איצטלא דמלתא ושמואל אמר סרבלא דצריפא °ויציקום לפני ה׳ אמר רב נחמן בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו תיהרג רובה של סנהדרין דכתיב °ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש ותניא שלשים וששה ממש דברי רבי יהודה א"ל ר׳ נחמיה וכי נאמר שלשים וששה איש והלא לא נאמר אלא כשלשים וששה איש אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כנגד רובה של סנהדרין:

(יהושע ז; ולפ"לו עבר על כל התורה כולה; וכשמחד ישראל הוא לכל הדינים רש"א; שם; בראשית יז; יהושע ז; בראשית לד; דברים כב; יהושע ז; שם; שם; שם; שם; שם)

מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו וכו׳. נ"ל דה"ג ומלמד שנענשו על הנסתרות משעברו ולמאי דגרסינן נמי שלא ענש עד שעברו היא היא וה"ק מלמד במה שלא ענש על הנסתרות לא כתב אלא עד שעברו אבל משעברו ענש והכי דרשינן לקרא הנסתרות לה׳ אלהינו משמע עליו לנקום עלבון (העבירה העשויה

עיון יעקב

ברורה לדברי במדבר רבה סוף פ"ג שאיתא ז"ל עשיתם הנגלים אף אני אגלה לכם הנסתרות: אע"פ שחטא ישראל הוא. וע"י כן שמו משוכף כשמינו וכמו שהתפלל יהושע ויתם פעמים לשמך הגדול וכדאיתא שם במדרש ילקוט ע"ש: מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה. אפשר משום דהתורה נחלק לחמשה חלקים דהיינו תורה ומלום חוקים ומשפטים מדות וכנגד זה הם ארבע מיתות ב"ד ומיתה בידי שמים שהם נגד אלו חמשה ולפי שעבר על חמשה דברים אלו שהם נגד חמשה חומשי תורה לכך נענש במיתה החמורה סקילה והכי קאמר בסמוך דינו כנערה מאורסה לפי שראוי לידון בחמורה דהלכתא כרבנן דסקילה חמורה: אמר ריש גלותא לר"ה אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו. ולא ניחא ליה לומר לפי שידעו בו ולא מיחו כדאיתא במדרש ילקוט בשם פרקי ר׳ אליעזר דא"כ הכי דכי ריש גלותא ראוי ליתפס א"ע וכדאי׳ כפי כמה כמה דף כ"ד להכי חשיב טעם אחרינא: ותניא שלשים וששה ממש דברי ר׳ יהודה א"ל ר׳ נחמיה. אפשר לומר דר׳ יהודה ור׳ נחמיה כל אחד אזיל לשטתו דלעיל דר׳ יהודה דס"ל דמש"ה נענשו בעכן מטעם הערבות בנסתרות א"כ הערבות היה דכל ישראל ערבים זה לזה לכה יחבוש דוקא הגדול והמובחר שבהם להכי אמרינן שהיו שלשים וששה ממש משא"כ ר׳ נחמיה סובר דמטעם נגלות נענשו לפי שידעו בו לפשו וכו׳ וה"ל למחות א"כ י"ל דמש"ה נענש הגדול שבכולם ששקול כנגד רוב של סנהדרין להראות שמטעם שלא מיחו נענש חה מוטל יותר על הגדול

שעשו בסתר) ולפרע מן העוברים ואין עליהם עונש בדבר: והנגלות לנו ולבנינו. קורא שאני בלאו טעמו ואי לאו נקודה הוה אמינא כך המדה לעולם בלא אותה הנקודה לדרוש דאין מדה זו נוהגת לפורעו מן הנסתרות אלא עד שעברו את הירדן והיה לו לנקוד את הנקודה הזאת על לה' אלהינו ללמד שלא עד עולם הן לה' אלהינו אבל לאו אורח ארעא לנקוד את השם ונקוד על לנו ולבנינו לומר שאין כאן מקומו ממש אלא למעלה מן הנגלות כמו כיון לדרוש כך הנסתרות לה' אלהינו ולנו ולבנינו שאף אנו נענשים. ומיהו אי הוה כתיב ליה הכי הוה משמע דאף קודם שעברו את הירדן נמי להכי פלגינהו ונקד לומר דלכאן ולכאן הוא נדרש ולומר לך דעד השתא בסוף מי שנה שנאמר להם נקרא זה בערבות מואב לא היו הנסתרות אלא לה' אלהינו אבל מכאן ואילך הם אף לנו ולבנינו והנקודה דעי״ן שבעד לחלק באתה דלא תימא מעולם ועד עולם אלא מעתה מתחלת מדה זו ותנהוג עד עולם: וכי ענש על הנסתרות. את האחרים לעולם: והרי כבר נאמר עד עולם. ואי לא אפטורא דנסתרות קאי לאשמעינן דעד עולם תנהוג מדה זו דלא תימא משעברו את הירדן ויקבלו עליהם ערבות יענשו זה על זה למה לי דכתבים אי משום מוצא דנגלות פשיטא דעולם הנוהג עכשיו ינהוג לעולם (דמה לו לפסוק) [דלמה יפסוק]: אלא. הנקודה למדתך דהאי דכתיב לנו ולבנינו לאו עד הנה נהגה מדה זו אלא מכאן ואילך דכל נקודה למעט דכך לא ענש את האחרים על השוגגין שנגלו עד שעברו את הירדן: אלא. לר' נחמיה כיון דאף משעברו לא ענש על הנסתרות: אעכן מ״ט איענוש. ישראל עליה הלא בסתר היה: חטא ישראל. מדלא אמר חטא העם עדיין שם קדושתן עליהן: הילפי. אורטיגא״ם: משוך בערלה. משך את עור אמהו מגיד עד שנתכסה וכסתה את ראש הגיד כדי שלא יראה מהול: פשיטא. הא ר' אלעזר גופיה אמר דעבר על כל התורה: לא פקר. לא הפקיר עצמו כל כך: בנערה המאורסה כתיב כי עשתה נבלה בישראל: כולי האי. רע לשמים ורע לבריות לביים את משפחתה ולאוסרה על בעלה: דיניה כנערה המאורסה. כלומר נסקל: לרדותן. שיראו את קלקולו ויזהרו בעצמן ולא יוסיפו למעול בחרם: הראוי לשריפה. כסף הזהב ובגדים: הראוי לסקילה. הוא ושורו ובהמותיו וקנס היה לרדות את האחרים: איצטלא דמילתא. טלית של צמר נקי בן יומו (שמכסים) [שמכסין אותו] מעילה ומלבישן לבוש שלא יתלכלך כמרו: סרבלא דצריפא. לבוש בגליף שקורין אטוס:

תוספות ללמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו את הירדן. כך כתוב בכל הספרים וקשה דהא אי לאו הנקודה הוה אמינא דלא ענש אפילו אחר שעברו דהכי משמע פשטיה דקרא הנסתרות לה' אלהינו ולא לנו שנענש לדבר ואם כן באתה נקודה לדרוש דמשמעו ענש ולכך נראה דגרסינן ללמד שענש הקב״ה על הנסתרות משעברו ונקודה דעי״ן שבעד פי' הקונטרס דלחלק באתה דלא תימא מעולם הנה לנו ולבנינו אלא מעתה מתחלת מדה זו ותנהוג עד עולם וקשה דבלא נקודה דעי״ן הייתי יכול לומר כן דאם כן לא ניכתוב אלא הנסתרות והנגלות לנו ולבנינו [עד עולם] ועל כרחך מדכתיב לה' אלהינו וכתיב נמי נקודה יש לי לדרוש שתיהם וי״ל לפי שמתו דעי שבעד נקודה כדי לנקד י״א אותיות כנגד י״א אותיות שבשם לאשמעינן שהנקודה ראויה להיות על השם למעט ממוס דמשמע גם הנסתרות לנו ולבנינו אלא שאין דרך לנקוד את השם: א״ל רבי נחמיה וכי ענש על הנסתרות את האחרים לעולם והלא כבר נאמר עד עולם. לאפטורא דנסתרות קאי דעד עולם תנהוג מדה זו דלאיתויי דנגלות לא איצטריך דמאי דנהוג עתה פשיטא שינהוג עד עולם אלא הנקודה למדתך דמיהו דנגלות לא נהגה אלא מכאן ואילך ולכך ניקד י״א אותיות למנין אותיות של השם לומר לך שאף הנגלות לשם דהיינו קודם שעברו את הירדן עד שלא קבלו ערבות. ור״ת מקיים גירסת הספרים והנסתרות לה' אלהינו לאו היינו פשטא דקרא דאין לנו עונש בדבר אלא (כלומד) [כלומר] הנסתרות שאין מכיר בהם אלא השם והנגלות שניהם לנו ולבנינו ליענש עליהם ונקוד על לנו ולבנינו לומר שאין גזרת מדה [זו] נוהגת לעולם אלא (משיעברו) [משעברו] את הירדן ולא קודם ואם היה נקוד על כל עד או לא היה נקוד על עד כלל הוה אמינא דבין נסתרות ובין נגלות כך דינם לכך נקוד עי״ן שבעד אלי התיבה לומר לך שאין לעולם ושאין משעברו ומסתברא דנסתרות משעברו ונגלות לעולם א״ל ר' נחמיה וכי ענש על הנסתרות והלא כבר נאמר עד עולם ומי קאי עד עולם אנסתרות על כרחין יש להשוותן כי היכי דקאי אנגלות קאי אנסתרות דמשתמע קאי נמי אם איתא דקאי אתרוייהו אלא ודאי לא קאי אנסתרות כלל שזו היא סברא דלא מענשי אחריני עלייהו לעולם ולא כתיב נסתרות אלא להקיש להו נגלות דכשם שלא ענש על הנסתרות קודם שעברו שזהו הסברא כך לא ענש על הנגלות ולהכי אתיא היקשא ונקודה דאי לאו נקודה הוה אמינא דאתי היקשא דלא מיענשי שנים רבה אבל זוטא מיענשי לפי שהיה להם למחות קמ״ל נקודה דלא מיענשי כלל.
ולפירושו נקודה דעי״ן לא מתיישב לרבי נחמיה:

מהרש״א שלא ענש על הנסתרות כו'. עיין בתוס' באורך על פירש״י והר״ם קיים פירושו ע״ש ויש לעיין לדברי ר' יהודה דנענשים גם על הנסתרות אפי' מאשתו ובניו למה ל״ל בפ' במה אשה דלדיקים נענשים בשביל רשעים משום דבידם למחות ולא מיחו הא על הנסתרות דאין בידם למחות נענשים משום ערבות לר' יודא ודוחק הוא לומר דההוא סוגיא אתיא כר' נחמיה ולא כר' יודא ויש ליישב דודאי אין סברא שיענשו בעלמא על הנסתרות משום ערבות אלא בכה״ג דהכא כיון שחרם זה היה בלא רשות הקב״ה כדלקמן שא״ל הקב״ה אתה גרמת כו' היה לך להעמיד שומרים שיפקחו בדברים שלא יעברו על החרם וזש״ה וימעלו בני ישראל מעל בחרם ויקח עכן גומר דבזה מעלו בני ישראל על שלקח עכן שהיה להם לעשות שמירה טובה שלא יבא עכן לידי כך וזה שכתוב ויחר אף ה' בבני ישראל ודו״ק: **על חמשה חומשי תורה שנא' חמשה גם.** מלת גם הוא ריבוי בכל מקום מורה על רוב מלות התורה כמו שכתב אכתוב לך רובי תורתי גו' וה' גם משמע שעבר רובי של חמשה חומשי תורה ולא כולם דהשתא ניחא דאיצטריך קרא למושך ערלה ולנערה המאורסה כדלקמן ודו״ק: **אלא בדין סקילה כנערה מאורסה.** ואיתא במדרש שמדין חרם היה לו דין שריפה שנא' והיה הנלכד בחרם ישרף אותו ואת כל אשר לו גו' אלא שע״כ היה נדון בסקילה לפי שהיה מחלל שבת שבשבת נלכדה יריחו והוא הוליא הגניבה מרשות לרשות אבל לא ידעתי למה תלה סקילתו בנערה מאורסה גם קשה (על) בהמותיו שהיו לסקילה כדלקמן הראוי לסקילה סקילה מה טעם וניתתן סקילה בהם ודו״ק: **לרדותן כו'.** בגרסת ילקוט אלא להראותן הכא נמי להראותן כו' והיא היא שהמכוון להראות להם בגידוי ויוסרו הם כפירש״י בספר יהושע ומה שפרע בניו ובנותיו בזה מכלל ישראל לפי שהם נכשלו כבר בזה בקלת כדאמרינן דהוו ידעו בית אשתו ובניו וק״ל: **בא והבטן.** פי' מדכתיב ברישא דקרא כל הקיפור בלשון רבים בו״ו ויקחום מתוך האהל ויביאום וגו' דקאי אמלאכים סובר שלא יהושע ובסיפא דקרא אחר שהביאום אל יהושע כתיב ויציקם חסר וי״ו דרשוהו לשון יחיד על יהושע שהוא הציקם והבטן כו': **כנגד רובן של סנהדרין כו'.** ר״ל בחכמה כמו שהולכין בודאי אחר דעת ל״ו בסנהדרין בין לזכות בין לחובה כך היה ראוי לילך אחר דעתו וק״ל:

הגדה על אשר מהרג כו'. נראה שהתרעם שלא הוי ליה לעמוד אלא מי שמעל בחרם. הרי״ף:

אמר רב נחמן אמר רב מ״ד תחנונים ידבר רש ועשיר

ועשיר יענה עזות. תחנונים ידבר רש זה משה
ועשיר יענה עזות זה יהושע מ״ט אילימא משום דכתיב
יהושע ז **°ויציקום לפני ה׳ ואמר רב נחמן בא וחבטן לפני המקום**
תהלים קו **אטו פנחס לא עביד הכי והכתיב °ויעמוד פנחס ויפלל**
ותעצר המגפה וא״ר אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא
ויפלל מלמד שעשה פלילות עם קונו בא וחבטן לפני
המקום אמר לפניו רבש״ע על אלו יפלו עשרים וארבעה
במדבר כה **אלף מישראל דכתיב °ויהי המתים במגפה ארבעה**
יהושע ז **ועשרים אלף ואלא מהכא °למה העברת העביר את**
שמות ה **העם הזה את הירדן משה נמי מימר אמר °למה הרעות**
יהושע ז **לעם הזה אלא מהכא °ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן.**
שם **°ויאמר ה׳ אל יהושע קום לך. דרש ר׳ שילא א״ל**
דברים כז **הקב״ה שלך קשה משלהם אני אמרתי °והיה בעברכם**
את הירדן תקימו ואתה ריחקתם ששים מיל בתר דנפק
יהושע יא **אוקים רב אמורא עליה ודרש °כאשר צוה ה׳ את משה**
עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע ולא
הסיר דבר מכל אשר צוה ה׳ את משה א״כ מה ת״ל
שם ח **קום לך א״ל אתה גרמת להם והיינו דקא״ל בעי °ועשית**
לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה רק שללה
ובהמתה תבוזו לכם:

זה משה. כשהיה לריך לבקש רחמים על ישראל היה מדבר בלשון רכה: **פלילות.** דין: **ולו הואלנו.** ולוואי שהואלנו לישב ולא לעבור את הירדן משמע שטוב היה לנו שלא לקיים מלותך שאמרת לנו קום עבור את הירדן: **קום לך.** משלך ומידך היתה זאת להם שאף בשבילך נענשו שלא קיימת את דברי: **ריחקתם ששים מיל.** הר גריזים והר עיבל רחוקים ששים מיל מן הירדן במקום קוטה ושם (הקים) [הקימו] את האבנים: **כן עשה יהושע.** מקרא כתיב כן ולא יפה דרש רבי שילא שיהושע שינה: **אתה גרמת להם.** שלא היה לך לאסור עליהם ביזת יריחו: **והיינו דקאמר להו בעי. רק** שללה ובהמתה תבוזו שלא תחרימם עוד:

תוספות ואתה ריחקתם ששים מיל. דהר גריזים והר עיבל היו רחוקים ששים מיל מן הירדן כדאיתא בפרק ואלו נאמרים ויש לתמוה והלא כדין עשה דהא כתיב והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל ומה היה יכול לעשות שלא מצא הר גריזים והר עיבל עד שם. ובפרק אלו נאמרים פליגי תנאי דתניא הלא המה בעבר הירדן מעבר הירדן ואילך דברי ר׳ יהודה פי׳ ברחוק מן הירדן היושב בערבה אלו הר גריזים והר עיבל שיושבין בהן כותיים ר״א אומר הלא המה בעבר הירדן סמוך לירדן דאי מעבר הירדן ואילך (היה) [הא] בעברכם את הירדן כתיב ומ״ל לר׳ אליעזר דהר גריזים והר עיבל שבסמוך לירדן דבר הכתוב ושנים היו ובירושלמי אמרו מה מקיים ר׳ אליעזר הר גריזים והר עיבל שתי גבשושית עשו וקראו לאחד הר גריזים ולאחד הר עיבל על דעתיה דר׳ יהודה ששים מיל הלכו באותו יום על דעתיה דר׳ אליעזר לא זזו ממקומם והשתא ר׳ שילא דהכא (דאמר) [סבר דקרא] כר׳ אליעזר והיה לו ליהושע לעשות כן והוא הלך להר גריזים והר עיבל שבין הכותיים ורב דאמר הכא דיהושע שפיר עבד מני סבר כרבי יהודה או כר״א:

מהרש״א תחנונים ידבר רש זה משה כו׳. לכאורה נראה לפרש דרש זה משה ע״ש שהיו דבריו תחנונים ועשיר זה יהושע ע״ש שענה עזות והוא דחוק דמשמע בקרא דהרש ונילאו לדבר תחנונים והעשירות מביאו לענות עזות ויש לומר דרש זה משה שלא ניתן לו לכבוש א״י רק ארץ סיחון ועוג ועשיר זה יהושע שניתן בידו לכבוש כל א״י וק״ל: **אטו פנחס כו׳.** יש לדקדק דולאי לעיל גבי עכן שלא חטא אלא הוא ולקח מן החרם שפיר קאמר על אלו יפלו רובן של סנהדרין אבל הכא בזמרי שחבטן פנחס לפני המקום ואמר על אלו יפלו כ״ד אלף למה תלה כפילת כ״ד אלף בזמרי כיון דכבר רבים מן העם חטאו כדכתיב ויחל העם לזנות וגו׳ וישתחוו לאלהיהן וגו׳ ויחר אף ה׳ בישראל דהיינו ששלח בהם מגפה וי״ל מדכתי׳ ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקור את שניהם וגו׳ ותעצר המגפה מזה משמע דעיקר עונש המגפה היה בשביל מעש׳ זמרי שהיה נשיא שבט ולכך נעצרה המגפ׳ כשנהרג וקל להבין: **משה נמי מימר כו׳.** לא שיפה דבר משה בזה שהרי בפ׳ חלק אמרו על דבר זה נענש משה רבינו שאמר ומאז באתי וגו׳ הרע לעם הזה ופרש״י בחומש וידבר אלקים דבר אתו משפט על שהקש׳ לדבר לומר למה הרעות גומר אלא דה״ק דלא הקשה יהושע לדבר בזה יותר ממשה שאמר כה״ג ולמה קרי לזה ידבר תחנונים ולזה יענה עזות ולנוחי דמסיק אלא מהכא ולו הואלנו וגו׳ היינו שהוקשה לדבר יותר ממה שתל׳ הדבר בהם כפרש״י וק״ל: **ואתה ריהקתם ס׳ מיל כו׳.** לפ״ז הקמת האבנים הי׳ קודם מעש׳ העי ולפי סדר הכתובים אינו כן דאחר כל מעשה העי שנכבש׳ כתיב מעש׳ דהקמת אבנים דבהר עיבל ובהר גריזים ול״ל דאין מוקדם ומאוחר בזה וכן מוכחת הסוגיא בפ׳ א״כ ע״ש וק״ל: **אתה גרמת להם כו׳.** וכתב בעל יפ״מ ופרש״י שלא הי׳ לך לאסור עליהם ביזת יריחו משמע דיהושע אידם ענין זה והרי משה עשה כזאת ג׳ פעמים ויפה עשה ללמוד ממשה עכ״ל ואין מקום לקושייתו דמשה ודאי עשה יפה שלא יענש כל ישראל ע״ז אם יעבור אחד מהם ליהנות מן החרם שעדיין לא נענשו ישראל על הנסתרות לר״י ולנגלות לר׳ נחמי׳ אבל ביהושע כיון שעברו ישראל את הירדן יענשו בו וק״ל:

הרי״ף מ״ד תחנונים ידבר רש כו׳. נראה דהוקשה לו למה אמר לשון יחיד ולא אמר תחנונים ידברו רשים ועשירים יענו עזות לזה דרשו שהכתוב מדבר בענין הארץ דמשה היה רש שלא בא לארץ מדבר בתחנונים כדכתיב ואתחנן אל ה׳ וגו׳ ועשיר זה יהושע שנכנס לארץ יענה עזות שאמר ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן ואף שדיבר משה ג״כ עזות למה הרעות לא היה בענין הארץ: א״ל הקב״ה שלך קשה וכו׳. תימה היה לו להענישו מיד משעברו הירדן ולמה בהליכתו אל העי להלחם בה וע״ק למה נזה הקב״ה ליהושע על הקימת אבנים בגלגל דכתיב שהו מתוך הירדן וגו׳ והנחתם אותם עמכם במלון וכן עשה יהושע ולמה לא נזה ג״כ על הקמת אבנים בהר עיבל ולא תמיהו ונראה שהקב״ה נזה בפרשת כי תבא דכתיב והיה ביום אשר תעברו את הירדן והקמות לך אבנים ואותם הם שהקים יהושע בגלגל בלילה הראשונה וסמוך לזה כתיב והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים בהר עיבל והם אינם ביום עברם אלא לאחר שתעברו רק מלחמת יריחו נזה הקב״ה מיד אבל קודם שנטפל במלחמת העי הו״ל להקים אבנים ולבנות מזבח בהר עיבל הסמוך לירדן ואתה ריחקתם ששים מיל כי שנים היו במ״ש התוס׳ על זה אמר הקב״ה קום לך שלך קשה:

ויהי

עין יעקב

אגוד שנהם שיש בידו למחות: **תחנונים** ידבר רש זה משה. עיין במדרש זה שורש מקרא זה על הפסוק ואתחנן משה אל ה׳ ולהכי קרי ליה רש לפי שהיה סמוך למיתתו שאין
פלטון ביום המות כי ערום ישוב שמה משא״כ יהושע שהיה תחלת ממשלתו קרי ליה עשיר והמקשה שהקשה מפנחס וממשה נמי מיתר הכא עיקר קושייתו על הא דרב נחמן אמר
רב דדרים עשיר יענה עזות על יהושע דוקא ולא דריש על פנחס או משה גופיה: **למה** העברת העביר את העם הזה. אפשר לומר משום דקודם שהעביר אותם לא היו נענשי
על הנסתרות או על הנגלות לכל חד כדאית ליה: **משה** נמי אמר הכי למה הרעותה לעם הזה. ובילקוט למה הרעותה לעבדך במדבר י״א: **אתה** גרמת להם. אע״ג דגם
כ״ה לא הסיר מכל אשר צוה משה שהרי גם משה עשה כן ג׳ פעמים כתב מהרש״א דשאני התם דעדיין לא עברו הירדן ולא נענשו על הנסתרות ועי״ל לפי מה דאיתא במדרש
שעשה שהשכינה עליו הלך עמהם כיון שחזר אם אין פניך הולכים שעמו הסליחה ימושא פנים לא נענשו משא״כ ביהושע שלא הלך עמהם רק המלאך דכתיב בו כי לא ישא
לפשעיכם

פ פס יהושע ה ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא וגו' ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי ויפול יהושע על פניו ארצה וישתחו היכי עביד הכי והא"ר יוחנן אסור לו לאדם שיתן שלום לחברו בלילה חיישינן שמא שד הוא שאני התם דקא"ל אני שר צבא ה' עתה באתי ודלמא משקר גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה פס ע"ב *א"ל אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם ת"ת א"ל על איזה מהם באת א"ל עתה באתי מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק וא"ר יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה אמר (ר') שמואל בר (אויא) [אוניא] משמיה דרב גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין שנא' עתה באתי:

היכי עביד הכי. דמשתחוה לאדם בלילה דכיון דא"ל הלנו אתה אם לצרינו מכלל דלילה הוה דאי ביממא וכי לא היה מכיר בין שרי ישראל לשרי עכו"ם: **שמא שד הוא.** ואין מוציאין שם שמים על המזיק דשלום שם שמים הוא שנאמר ויקרא לו ה' שלום וכ"ש שאין משתחוים דדומה כמשתחוה לשעירים: **א"ל אמש בטלתם** וכו'. עתה באתי דרשינן מדקא"ל עתה באתי מכלל דמילתא אחריתי אמר ליה (יהושע) דמהדר ליה עתה באתי: **אמש.** היום כשהעריב בין הערבים קרי ליה כמו אמש שאין זה אלא לשון ערבית: **ועכשיו בטלתם ת"ת.** וכיון דביום אי אתם יכולים לעסוק בתורה מחמת עסקי מלחמה צריכין אתם לעסוק בתורה בלילה והיה לך לשכב בגלגל שם המחנה ולא במצור: **עתה באתי.** על של עכשיו באתי ליפרע: **מיד.** כשהבין יהושע ולא הוסיף עוד לבא במצור בלילה לכך נאמר בו וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק שלן בעמק של הלכה:

תוספות חיישינן שמא שד הוא. דוקא בשדות ובהכים מקום שאין בני אדם מצוים דשכיחי שם שדים אפילו ביום כההוא דפרק בתרא דיבמות שעלה להר אבל בעיר אפילו בלילה לא חיישינן דא"כ היאך אדם נותן שלום לחבירו בלילה והיאך אשה מתגרשת בלילה והא דלא משני הכא דקחזו לה בבואה דבבואה כדמשני ביבמות משום דאין בבואה ניכרת בלילה:

מהרש"א והיכי עביד הכי והאר"י כו'. פרש"י היכי עביד דמשתחוי לאדם בליל' כו' מכלל דליל' הוה דאי ביממא כו' עכ"ל ועוד נראה לפי מה שפרש"י פ' הדר שהדבר מוכיח שעל עסקי ת"ת הוכיחו מדכתיב כו' במלחמתה של עי שהיתה אחריה וילן יהושע בליל' ההוא בתוך העמק ואר"י מלמד שלן בעומקה של הלכה עכ"ל וניכה מדכתיב בההיא מלחמת עי שהית' אחריה בלילה ההיא לדייק מינה דבלילה של מלחמה שלפניה ביריחו לא היה לן בלילה בעמק של הלכה: **אמש בטלתם כו'.** פרש"י מדכתיב עתה וכו' והוא דחוק דמי יימר לן דביטול של תמיד בין הערבים הוה ולא עון אחר וי"ל מדכתיב אני שר צבא ה' וגו' והוא מיכאל שהוא שר של ישראל שהם צבא ה' כפרש"י ביהושע והיינו שבא על ביטול הקרבן כי מיכאל הוא שהוא המקריב נשמות כמפורש במדרשות וה"ס אף שאני שר צבא ה' והיה לי להוכיח אותך על ביטול תמיד של בין הערבים מ"מ עתה באתי להוכיחך על ת"ת שהוא גדול יותר ומה שהקשה הרד"ק בדבר המאמר הזה הכל יתיישב בפרש"י ותוס' הכא ופ"ק דמגיל' ופ' הדר ע"ש: **מלמד שלן בעומקה כו'.** נראה שדרשו כן לפי שהכתוב' דהאי קרא כפול בשינוי לשון דכתיב לעיל מיניה וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העם וע"כ דרשו בתוך העמק בתוך עומקה של הלכה וק"ל:

פא פס א"ל אביי לרב דימי האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה אל תצא לריב מהר פן מה תעשה באחריתה משלי כה בהכלים אותך רעך ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל בשעה שא"ל הקב"ה ליחזקאל לך אמור להם לישראל אביך האמורי ואמך חתית יחזקאל טז אמרה רוח פסקנית לפני הקב"ה רבש"ע אם יבאו אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם ריבך ריב את ריעך וסוד אחר אל תגל. ומי אית ליה רשותא כולי האי אין דא"ר יוסי בר חנינא שלש שמות יש לו פסקון. אטמון. סגרון. פסקון שפוסק דברים כלפי מעלה. אטמון שאוטם עונותיהם של ישראל. סגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח:

אביך האמורי. תרח ואבותיו מכנען באו: **אמרה רוח פסקנית.** גבריאל: **אתה מכלים אותם.** כשאתה קורא אותם אמורי וחתי: **ריבך ריב את רעך.** אם יש לך להוכיח את ישראל הוכיחן בעצמן וסוד של אברהם ושרה אל תגל לבזותם פן מה תעשה כשיבואו אברהם ושרה לפניך ואומרים מה חטאו לך שאתה מכלימנו: **ומי אית ליה רשותא.** לגבריאל כולי האי להטיח דברים כלפי מעלה: **כיון שסוגר.** שאין לו רשות לבקש רחמים כיון שנגזרה (חמה) [חימה]: **שוב.** אין מלאך אחר פותח בבקשה כי לא יועיל:

מהרש"א במאי מוקמיתו ליה אל תצא לריב מהר כו'. יש לפרש דמשמע ליה דכל הני קראי דלעיל מיניה בכבוד אלהים הסתר דבר וגו' דברים עניינא קמשתעי וכן מפורש במדרשות ועיין בילקוט וה"ס במאי אוקמת להני קראי דאל תצא לריב מהר וגו' לענין כבוד אלקים הסתר דבר וגו' ועוד נראה דלפי פשוטו לענין מוסר בעלמא לא הל"ל לריב מהר וגו' וריבך ריב וגו' אלא הל"ל להזהיר במוסר שלא יריב אדם כלל עם חבירו וק"ל: **וסוד אחר אל תגל.** ודאי דרך משל הוא זה והיינו דבר אמת אלא ע"ש כך נקרא סוד שאם יעמדו לפניך לא הייתי אומר להם דבר זה שלא בפניהם בסוד אמרת כן והוא כמו הולך רכיל מגלה סוד וק"ל:

הגדה במאי מוקמיתו ליה. נראה דקשיא ליה רישא לסיפא דכתיב אל תצא לריב וגו' בהכלים אותך רעך משמע שלא לריב עם רעהו ואחר כך כתיב ריבך ריב את רעך ולכך דרש בטעם וכו'. הרי"ף:

פס סב איוב לו **היערוך שועך לא בצר** א"ר אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם

עיון יעקב

לשעיכם נענשו לכן לא היה ליתן חרם ועיין בילקוט סוף פי' משפטים על פסוק הנה אנכי שולח מלאך וגו' השמר מפניו: **ויהי בהיות יהושע ביריחו.** נראה דתלי האי דרשא כאן לפי שאמר שיהושע מדעתו עשה החרם ביריחו וא"כ תקשי לך מה בעי המלאך ביריחו אלא כי בלא"ה הייתי אומר שבא וציוה לו שיעשה החרם אבל עכשיו שאמרינן שלא ע"פ ציווי עשה להכי קאמר שבא להוכיח אותו על הקרבת התמיד ות"ת: **ועכשיו בטלת' תלמוד תורה.** אפשר עוד דאמרינן פ"ק דברכות כל הרגיל לבוא לבה"כ ולא בא הקב"ה משאיל בו וביהושע שנאמר בו ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל וכרים יהושע הזהיר לו רק חזק ואמץ לא ימוש ס"ת הזה מפיך לכך הוכיחו מיד על זה: **האי קרא במערבא במאי מוקמת לה אל תצא לריב מהר.** אפשר לומר דקדק דוקא לומר במערבא משום דקשיא ליה מה אל תצא לריב מהר משמע אבל מותר להיות מתון בהריבה וזה אינו דודאי גדול השלום-אלא. אפשר לומר דקאי לענין דברי תורה שהם כאוריים בשער בזה צריך להיות מתון וכן באמת דרש בילקוט אל תצא לריב מהר ע"ש אבל במערבא שאינם מחבלין זה לזה בהלכה רק נוחין זה לזה להכי מקשה במאי מוקמת ליה: **אמרה רוח פסקנית לפני הקב"ה.** פרש"י גבריאל. נראה דלהכי תליא האי פסקא כאן ומפסיק בה בין ענייני רעי לפי שהרמב"ן פי' שהשר לצבא שבא אל יהושע היה גבריאל וכ"כ הבחיי הובא בילקוט ראובני פי' משפטים ע"ש להכי מייתי כאן האי פיסקא להראות דדרכו של גבריאל בכך להיות אוטם עונותיהן של ישראל לכן הוכיח ליהושע להיות אוטם עונותיו: **שאלמלא** לא הקדים אברהם תפלה בין בית אל לעי. ואפשר דמה"ט כתיב ויעף אלא שמבדים

אברהם תפלה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט. ר"ל אמר כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה. ר' יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצים את כחו ואל יהו לו צרים מלמעלה:

היערוך שועך לא בצר. כך היו אומרים חבריו לאיוב כלום הקדמת שועך לא בצר עד לא באה הצרה ואם היית עושה כן היו הכל מאמצין את כחך ומסייעין את כחך: **כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה.** אין צרים יכולים להסטינו מלמעלה: **לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצים את כחו.** שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים ושלא יהיו לו מסטינים מלמעלה והכי משמע היערוך שועך אם באת לערוך שוע כזאת תערכהו לא בצר שלא יהיו לך צרים ושהכל יהיו מאמצים כחך:

מהרש"א שאלמלא לא הקדים כו'. למדו נומר מדכתיב לעיל מיניה בסמוך בבא אברהם לאלוני ממרא שבנה שם מזבח על בשורת הזרע וא"י וכאן קתם הכתוב ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח וגו' ולא נזכר על מה למדו לומר דעל העתיד עשה כן ולכך מסיים ביה ויקר' בשם ה' דהיינו שהתפלל שם על עון עכן וק"ל: **ר"י אומר לעולם יבקש אדם רחמי' כו'.** ר"י הוסיף על דברי ר"א שאמר כל המאמץ בתפלתו בצרכיו אין לו צרים מלמעלה ולר"י על דבר זה גופיה צריך לאמץ בתפלתו שיהו הכל מאמצים כחו שלא יהיו לו צרים מלמעלה דולא בצר קאי אהיערוך שועך וק"ל:

הגדה שאלמלא לא הקדים אברהם. אע"פ שנפלו רובם של סנהדרין אבל אלמלא לא הקדים לא נשתייר וכו'. הרי"ף:

פג סם דיה ח ב **כתיב** °ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כולם חמשה מאי כולם חמשה

יהושע ז הם לעה"ב כתיב זמרי וכתיב °עכן רב ושמואל חד אמר עכן שמו ולמה נקרא שמו זמרי שעשה מעשה זמרי וחד אמר זמרי שמו ולמה נקרא שמו עכן שעיכן עונותיהם של ישראל:

זמרי הוא עכן כדמפרש לקמיה וכוללו הכתוב עם שאר אחיו שהיו צדיקים: **כתיב זמרי וכתיב עכן.** הכא קא חשיב לבני זרח ולא כתיב עכן וביהושע כתיב ויקח יהושע את עכן בן זרח וגו' אלמא בריה הוא: **רב ושמואל.** דאמרי תרוייהו הוא עכן הוא זמרי: **חד אמר עכן שמו וכו' מעשה זמרי.** נואף כדאמרן לעיל בא על נערה המאורסה ועוד שנענשו ונגפו ישראל בעונו כמו שנענשו ע"י זמרי שמתו כ"ד אלף וכאן רובם של סנהדרין: **שעיכן.** גלגל עליהן פקודת עונותיהם כעכנא זו שמתגלגלת בהיקף עגול:

מהרש"א כתיב זמרי ובתיב עכן. כו'. יראה דמשמע ליה דזמרי היינו עכן דכיון דבא הכתוב כולם חמשה לכלול החוטא עם הצדיקים ולא בא הכתוב לסתום רק לפרש דהיינו שמליכו חוטא בבני בניו של זרח עכן ולית לן למידק בבמיה דהיינו זמרי ע"ם שעשה מעשה זמרי אבל שמות ארבעה האחרים איתן הימן כלכל ודרדע מליכו בהם שהיו חכמי' כמ"ש ויחכם מכל אדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע ואע"ג דעכן לאו בן זרח היה אלא בן בן בנו כמ"ש עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח כלל החוטא עם בני זרח שהיו מפורסמי' בחכמה לזכות לעה"ב וכן מליכו שקרא הכתוב ע"ם זה בענין זה עכן בן זרח שנא' ויקח יהושע את עכן בן זרח וגו' ורש"י שפי' בשמעתין אלמא בריה הוא עכ"ל לכאורה אינו מדוקדק דודאי לאו בריה הוא אלא בן בן בנו אלא דה"ק אלמא דקראו הכתוב כאן בריה של זרח וכללו עם שאר בניו המפורסמים שיש להם חלק לעה"ב ועיין בזה דרך חריף ביפ"ת ודו"ק:

הגדה עונותיהם של ישראל. עיין ברש"י נראה שעונותיהם על דכתיב והיה בעברכם את הירדן תקימו והם ריחקם ס' מיל כדדרים לעיל. הרי"ף:

פד * **פיסקא** לנקות עצמו. וינקה את עצמו כדי שלא להוציא לעז על בתי דינים ועל העדים ת"ר מעשה באחד שיצא ליהרג אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ובית דין וכל ישראל מנוקים והעדים לא תהא להם מחילה לעולם כששמעו חכמים לדבריו אמרו להחזירו אי אפשר שכבר נגזרה גזרה אלא יהרג ויהא קולר תלוי בצוארי העדים. כל כמיניה. לא צריכא דקא הדרי בהו סהדי וכי הדרי בהו מאי הוי והא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד לא צריכא דאף ע"ג דקא יהבי טעמא למלתייהו כי ההוא מעשה דבעיא מיכסא:

וינקה את עצמו. ומאי איכפת לן (דקאמרת) [דקאמרי רבנן] א"כ יהו כל אדם אומרין כן ומשני שלא להוציא לעז וכו': **אי אפשר שכבר.** נגמר הדין: **כל כמיניה.** וכי נאמן הוא דקא משדיכא להו לסהדי לומר קולר תלוי בצוארם: **כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד.** דבר המכחיש את הראשון דכתיב אם לא יגיד אהגדה קמייתא קפיד קרא ואפילו מחשדינהו נמי לא מבעיא דאיכא למימר דהאי דהדרי בהו דאמרי מה לנו לחוב בדמו: **דיהבי טעמא למלתייהו.** מפני שנאת פלוני עשינו: **דבעיא מיכסא.** מעשה במוכס אחד מישראל רשע שמת ובו ביום מת חכם גדול וכל גדולי העיר נתעסקו במטתו וקרובי אותו המוכס נתעסקו בזה של מוכס והוליאוהו אחרי המטה של חכם גדול קפצו אויבים עליהם והניחו המטות וברחו כלם היה שם תלמיד אחד ולא הניח מטת רבו לאחר חזרו הגדולים לקבור את החכם ונתחלפה מטתם וקברו המוכס בכבוד והתלמיד היה צועק ובוכה ולא הועיל וקרובי המוכס קברו החכם בקבריהם והתלמיד נצטער ואמר מה חטא רבי שנקבר בבזיון וזה הרשע מה עשה שזכה לזה הכבוד בא רבו בחלום ואמר לו אל תצטער בא ואראך מקומי בגן עדן ומקום המוכס בגיהנם ולך פתח גיהנם סובב באזנו אבל פעם אחת שמעתי בגנות של ת"ח ולא מחיתי ונענשתי וזה פעם אחת הכין סעודה לשר העיר ולא בא וחלקה לעניים

ברש"י כנתרא המעשה קלת כש"נו לשון

עיון יעקב

שהקדים אהל אשתו לאהלו שתפלת האשה בשעת מקודם לפי שמקרבת הנייתה כדאיתא בתענית דף כ"ג ע"ש: **כולם** חמשה הם לעולם הבא. ולהכי חשיב בני זרח זמרי אע"פ שהיה עכן בן בן בנו ולא בנו. מ"מ אלא להראות שיש לו חלק לעה"ב כמו שאר בניו וכ"כ מהרש"א וגם מתורץ שביהושע קחשיב שני פעמים עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח ובשעה שלקחו לדין כתיב בן זרח אלא ודאי להראות כיון שבשעה שלקחו כבר הודה על חטאיו ועי"י שהתוודה יש לו חלק לעה"ב כדאיתא להכי קחשיב בן זרח להראות כמו שאר בניו שיש להם חלק לעה"ב כן עכן נ"כ יש לו חלק לעה"ב: **מחילה** לעולם כי דמו ודם זרעותיו תלוין בו עד סוף העולם כדאיתא לעיל פ"ד דף ל"ז במתני': **שכבר** נגזרה גזירה. פירש"י שכבר נגמר דינו משמע דאילו לא נגמר דינו היה אפשר לבטל ובאמת י"ל דה"ק שכבר נגזרה גזירה דהיינו גזרה דאורייתא דכתיב על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת

לעכ"ס וסטל שכרו ואמר לו התלמיד חס עד מתי יהא כדון בכך א"ל עד שיעות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו א"ל ומפני מה א"ל מפני נשים כשפניות בישראל שבארץ אשקלון ואינו עושה בהם דין למחר סיפר התלמיד הדברים לשמעון בן שטח. מה עשה כינס שמונים בחורים בעלי קומה וביד כל אחד כד גדול וטלית בתוכו ויום הגשמים היה. אמר להם הזהרו בהן שהן שמונים וכיון שתכנסו הגביהו איש אי אחת מהן מן הארץ ושוב אין מכשפותן שולט בהם. ואם לאו לא נוכל להן הלך לו לטרקלין שלהן והניח בחוריו מבחוץ אמרו לו מי אתה אמר להם מכשף אני לנסותכם בכשפים אני באתי אמרו לו ומה כשפים בידך א"ל יכולני להביא לכם פ' בחורים כלם עטופים טליתות נגוזים ואע"פ שהיום יום גשמים א"ל הראה יצא לחוץ ורמז להם והוליאו הטליתות מן הכדים ונתעטפו בהם ונכנסו ואחז כל אחד את אחת מהן והגביהום ויכלו להם והוליאון ותלאום כלם ונתקבלו קרוביהם בדבר ובאו שנים מהם וכיונו דבריהם והעידו על בנו של שמעון בן שטח חיוב מיתה ונגמר דינו וכשהיה יולא ליסקל אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה על עונותי ואם אין בי עון זה מיתתי תהא כפרה עלי ועליכם ותהא קולר הלויה בלוארי עדים ושמעו אלו וחזרו בהם ונתנו טעם לדבריהם מחמת שנאת השטים ואעפ"כ לא נפטר:

מהרש"א אמר אם יש בי עון כו'. מעלמו אמר כן אבל אין אומרים לו להתודות כך כדקתני במתניתין לת"ק וכדי שלא להוליא [לעז] על בתי דינין כו' ובריית' זו אשמעינן דאפי' באינו מוליא לעז רק על העדים והם גופייהו חוזרים ויהבי טעמא למלתייהו לא שמעינן להו וק"ל:

פה דף מו יבמות כח **משנה** כיצד תולין אותו וכו' ואם לן עובר עליו בלא העשה שנאמר °לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי וגו' כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל א"ר מאיר בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי אם כן המקום מצטער על דמם של רשעים שנשפך ק"ו על דמם של צדיקים ולא זה בלבד אמרו אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר עליו ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו אלא שתי בתי קברות היו מתוקנים לב"ד אחת לנהרגין ולנחנקין ואחת לנסקלין ולנשרפין נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברים אותם במקומם והקרובים באים ושואלים בשלום הדיינים ובשלום העדים כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם

פס ע"ב *ולא היו מתאבלים אבל אוננים שאין אנינות אלא בלב תניא א"ר מאיר משלו משל למה"ד לשני אחים תאומים בעיר אחת אחד מינוהו מלך ואחד יצא ללסטיות צוה המלך ותלאוהו כל הרואה אותו אומר המלך תלוי צוה המלך והורידוהו:

שם שמים מתחלל. שמזכירין שזה ברכו: שאדם מצטער. בפורענות באו עליו בעונו: מה לשון אומרת. באיזה לשון היא קובלת ומתנודדת עליו: קלני מראשי. כמו שאדם יגע ועיף אומר ראשי כבד עלי וזרועי כבד עלי הייני קלא קל לית אני איני קל: ולא זו בלבד. בלא תעשה: אלא. כל מתים הלכתן בלא תעשה כדילף בברייתא מרבויא דתקברנו: ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו. לפי שאין קוברין רשע אצל לדיק כך מפרש לה בגמרא: ב' קברות. בגמ' מפרש טעמא דהלכה למשה מסיני ב' ולא ד': נתעכל הבשר. כבר נתכפר במיתתו ובבזיונו מלקטין את העצמות וקוברין אותו בקברות אבותיו: ולא היו מתאבלים. עליהם כדי שתהא בזיונם כפרה להם אלא אוננין בלבד דאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו נמנעת בכך שאין אנינות אלא בלב בלבד: לשני תאומים. אף אדם עשוי בדיוקנו של מקום: וזה לשון הרמב"ם בפי' המשנה מה הלשון אומרת כלומר אי זה דבר הוא מנהג בני אדם לומר כשהוא חולה (לעטם) [לעטות] מי שמלטער בלערו אין הכאה בזה המעשה ולא בהכחתו והדברים שהיו אומרים בימי ר"מ קלני מראשי קלני מזרועי כך אמר הכתוב שבמיתת זה החוטא יש חרבן המליאות ולהכית אותו בחיים אינו טוב ואם זה אומר במחוייב מיתה כל שכן מי שנהרג נקי:

מהרש"א כי קללת אלהים תלוי וגו' כלומר מפני שבירך השם ונמצא ש"ש כו'. הא' טעמא לא שייך אלא בברכת ה' וכן בע"ז והייני כמ"ד דאינו נתלה אלא המגדף ועובד ע"ז ולמ"ד דכל הנסקלים נתלין איכא לפרושי קללת אלקים תלוי כר"מ דלקמן משלו משל לב' אחים כו' וק"ל: קלני מזרועי כו'. ע' פירש"י ובפרק אין דורשין הוסיף לפרש כבד אני מזרועי שילרתי זה שמת בעונו עכ"ל וק"ק לפ"ז מאי קאמר ק"ו על דמן של לדיקים שהרי זה אינו מת בעונו וע' פי' הרמב"ם בפי' המשנה בזה וע' גם בערוך בערך קל בזה ולפי מה שכסתכו דברי ר"מ הכא כראה דאיירי נמי בהאי קרא דקללת אלהים תלוי בשעה שאדם מלטער אף לאחר מיתתו בהאי דקיימי' באם היו מליכין אותו על העץ כמ"ש אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל גם השכינ' מלטערת ואומרת קלני כו' כדמפרש קלילא לי עלמא ומראשי ומזרועי דקאמר ע"ש כשאדם מלטער מניח זרועו על ראשו והם ב' מקומות של הנחת תפילין והיינו קללת אלהים תלוי ודו"ק: לב' אחים תאומים כו'. עיין בפרש"י ובחומש פרש"י זלזולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו כו' עכ"ל מפירושו כראה דאין זה רק בישראל ולא בנכרי וע"פ הכונה שישראל זרע יעקב הם דמות דיוקנו כדאמרי' בפ' ח"ה אדם הראשון הוא דיוקנו של מקום ויעקב אבינו הוא דמות דיוקנו אבל הרמב"ן כתב על דבריו שאיננו כאשר חשב הרב בישראל שנקראו בנים למקום כו' ולכן לוה יהושע ויורידם מעל העלים כו' עכ"ל והאריך ע"ש ולכאורה דכן הוא דהך דיהושע שהיו ה' מלכים עכו"ם ולוה יהושע להורידם קשה לפרש"י וי"ל לייסב לפרש"י איכא ב' טעמים בלא תלין כבלתו האחד קללת אלהים תלוי והאי טעמא איכא בישראל ולא בנכרי ועוד איכא טעמא אחריכא ולא תטמא את אדמתך וגו' כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ ההוא טעמא שייך נמי בנכרי וכ"כ רד"ק בס' יהושע ע"ש:

א"ר

עין יעקב

כמה ואולי י"ל דדעת רש"י דקודם שנגמר הדין כיון שהיו רואין הדין מרומה היה תרבין כדריסות ותקירות כדי שלא להמיתו: הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין. והי"ס להביא לו תקוננת או שאר עניי"כ. הספד כמבואר בי"ד סי' שני"ז אלא לפי שעיקר מבנה זו שנויה אצל ה"וני ב"ד ועליהם אין מספידין: ולא היו מתאבלין אלא אוננין. פרש"י כדי שיהא בזיונם כפרה להם ולא ניחא להו לפרש משום דבאבוד רשעים רנה כיון שהתודה ונידון ולא מת מתוך רשעו אין רנה באבודם אע"ג שעדיין לא נתכפר עד שיתעכל הבשר או הוי לערא דקבר פורתא מ"מ אינם בכלל רשעים לענין זה לכן מתאוננין עליהם בלב שכן לפי פי' הרמב"ם וכמ"ש התוספות י"ע לכך אין רואין להתאבל עליהם כיון שעדיין לא נתכפרו מקרי רשעים ובאבודם רנה ק"ק דהא בי"ד סימן שמ"ה מבואר בטור והרמב"ם והרא"ש דכל הפורשים מדרכי לבור וכיולא בהם אין מתאבלין עליהם אלא לובשין לבנים ואוכלין ושותין ושמחים כי באבוד רשעים רנה הרי שאין אוננין אפילו בלב ממעט זה רק שמחים ממש וי"ל: **לשני** אחין תאומים בעיר אחת. עיי' במהרש"א ש"ש שני פעמיך ולפעם

פו סס **א"ר** יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מנין למלין את
דברים כא מתו שעובר עליו בלא תעשה שנאמר °כי קבור
תקברנו מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה [א"ד]
א"ר יוחנן משום רשב"י רמז לקבורה מן התורה. מנין
ת"ל כי קבור תקברנו מכאן רמז לקבורה מן התורה א"ל
שבור מלכא לרב (חסדא) [חמא] קבורה מדאורייתא
מנא לכו אשתיק ולא אמר ולא מידי א"ל רב אחא בר
יעקב אימסר עלמא בידי דטפשאי איבעי ליה למימר
כי קבור דליעבד ליה ארון תקברנו לא משמע ליה ולימא
מדקבור צדיקי מנהגא בעלמא מדאקבריה רחמנא
וג"א יד למשה דלא לשתני ממנהגא ת"ש °וספדו לו כל ישראל
ירמיה ח וקברו אותו דלא לישתני ממנהגא °לא יספדו ולא יקברו
לדומן על פני האדמה יהיו דלשתנו ממנהגא איבעיא
להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה הוא
למאי נ"מ דאמר לא תקברוה להה‍וא גברא אי אמרת
משום בזיונא הוא לאו כל כמיניה אלא אי אמרת משום
כפרה הוא הא אמר לא בעינא כפרה מאי ת"ש מדאקבור
צדיקי אי אמרת משום כפרה הוא צדיקי לכפרה צריכי
קהלת ז אין דכתיב °כי אדם אין צדיק בארץ וגו' ת"ש וספדו לו
כל ישראל וקברו אותו אי אמרת כי היכי דתיהוי ליה
כפרה הנך נמי לקברו כי היכי דתהוי להו כפרה האי
דצדיק [הוא] תיהוי ליה כפרה הנך לא ליהוו כפרה ת"ש
לא יספדו ולא יקברו דלא תיהוי להו כפרה:

ה"ג ת"ל כי קבר תקברנו. מרבויא דריש כל המתים: רמז לקבורה. שאדם חייב לקבור את מתו: דליעבד ליה ארון. אבל קבורת הארץ לא משתמע מיניה להכי לא אמר ליה מהאי: ופרכינן כיון ליה מרבויא דתקברנו: ומשני לא משמע. לעכו"ם (שבור מלכא) דרשה מרבויא: וכיון ליה מדאקבור צדיקי. אברהם יצחק ויעקב: ומשני מנהגא בעלמא הוא. שנהגו קודם לכן: וכיון ליה מדקבריה רחמנא למשה. אלמא דעתו הסכימה: ומשני דילמא כי היכי דלא לישתני. מזה ממנהגא דעלמא: וספדו לו. באביה בן ירבעם כתיב ואחיה השילוני נתנבא עליו דבר זה לפנה יען כי נמצא בו דבר טוב שביטל פרדסיאות שהושיב אביו: ולא יקברו. ברשעים כתיב ומדליט להו הכי ש"מ קבורה משמיא אסכימו עלה: משום בזיונא הוא. שלא יתבזה לעין כל כשירקבו מת ונרקב ונתעב או כי היכי דתיהוי ליה כפרה בהטמנה זו שמורידין ומשפילים אותו בתחתיות: לאו כל כמיניה. דבזיון הוא לקרוביו: הא אמר לא בעינא כפרה. ואי נמי קברי ליה לא (מכפר) [מתכפר]: ולא יקברו. ואי משום כפרה היא יקברו ויתכפר להם

ומשני לא ניחא להקב"ה דתיהוי להו כפרה לפי שאף על פתח קברם לא היו חוזרין:

תוספות קבורה משום בזיונא או משום כפרה. על כרחין איכא כפרה כדאמרינן לקמן פ' ד' מיתות כפרה מאימת הוי מכי חזו נערא דקבלא פורתא אלא אפילו אי איכא בזיונא וכפרה מיבעי ליה הי עיקר וא"ת והא איכא כפרה טפי בשלא נקבר משנקבר כדתניא במתניתין סימן יפה לו למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת שלא נספד ולא נקבר וי"ל דלאו ולא נקבר כלל קאמר אלא לא נקבר לפי כבודו והאי בזיונא דהכא לאו בזיונא דמת קאמר דא"כ אמאי לאו כל כמיניה אלא בזיונא דמשפחה אבל למת (אין) [אית] לו בזיון אם אינו שוכב על המטה בכבוד:

הגדה הנך נמי לקברו. ולפי פירוש תוספות קשה גם למ"ד משום בזיונא אמאי לא יקברו יש לומר, דלא איכפת לנו ברשעים אף בני משפחתו מתבזים גם הוי מצי למימר ולטעמיך אי משום בזיונא דמשפחה אמאי לא יקברו. הרי"ף:

פז ס' **איבעיא** להו הספדא יקרא דחיי הוא או יקרא דשכבי הוא למאי נ"מ דאמר לא תספדיה להה‍וא
בראשית כג גברא א"נ לאפוקי מיורשים (מאי) ת"ש °ויבא אברהם
וכתוספ לספוד לשרה ולבכותה אי אמרת משום יקרא דחיי הוא
פרש"י. משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה גופיה ניחא
ויגא אכיתס לה כי היכי דנתיקר בה אברהם. ת"ש וספדו לו כל
מכאר. ישראל וקברו אותו ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא
סכע ועי' הני בני יקרא נינהו ניחא להו לצדיקי דנתייקרו בהו
בהרמב"ן אינשי. ת"ש לא יספדו ולא יקברו (אי אמרת משום יקרא
ובמהרא"ס דשכבי שפיר דהני לאו בני יקרא נינהו אלא אי אמרת
בגמ' איגו יקרא דחיי הוא הא נמי יספדו כי היכי דתיהוי להו יקרא
ועי' ברש"י לאינשי) לא ניחא (להו) [לצדיקיא] דנתייקרו ברשיעא
ירמיה לד תא שמע °בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים
הראשונים וגו' והוי אדון גו' אי אמרת יקרא דחיי הוא
מאי נפקא ליה מיניה ה"ק ליה לתייקרו בך ישראל כי
היכי דאתייקרו באהבתך *ת"ש נבזה בעיניו נמאס זה
דף מו תהלים טו חזקיה מלך יהודה שגירר עצמותיו של אביו (במטה)
מכות ס"כ [על מטה] של חבלים ואי אמרת יקרא דחיי היא מ"ט
ועיין במסרש"א עביד הכי משום דתיהוי כפרה לאביו ומשום כפרה
דאבוה משהי ליה ליקרא דכל ישראל ישראל גופייהו
ניחא להו דמחלי יקרייהו לגביה. ת"ש אמר להו (רבי)
אל תספדוני בעיירות ואי אמרת יקרא. דחיי הוא מאי
נפקא ליה מיניה קסבר (רבי) לתייקרו בו ישראל טפי
(פורתא) תא שמע ר' נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין
ממנו לאחר מיתה מת שלא נספד ולא נקבר או שחיה
גוררתו או שהיו גשמים מזלפים על מטתו זהו סימן יפה
למת ש"מ יקרא דשכבא הוא ש"מ:

אי

עיון יעקב

ולטעם הכי משום לא תטמא את אדמתך א"כ אינו נוהג אלא בא"י משא"כ לטעם הראשון ועיין בסמוך: מנין למלין את מתו שעובר בלא תעשה עליו. מדקאמר מתו משמע דוקא אותן שמוטל עליהם לקברו וכבר הארכתי בזה בתשובתי סוף ספר מנחת יעקב על מי שמוטל לקברו או לא: אישתיק ולא א"ל ולא מידי. כי שתיקתו כהודאה דמיא לפי סברא דאין סמך לקבורה מן התורה רק מנהגא בעלמא כדמשני על מדאיקבר צדיקי ואינך: מדאיקבר צדיקי. ק"ק אמאי לא מייתי נ"כ מהאי קרא בזעת אפך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי עפר אתה ואל עפר תשוב: איבעיא להו קבורה משום בזיונא. ע"פ הדרש אמרתי דקבורה כמו ס"ת שבלו עון גניזה נ"כ אדם שמת דומה לס"ת כדאיתא בש"ס בשבת פ' קורע ופ' אלו מגלחין כל העומד אצל יציאת נשמה מחויב לקרוע דומה לרואה ס"ת שנשרף כי אין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצות לכך עון גניזה וקבורתו זו היא גניזתו ומה"ט אמרינן כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות ועפ"ז אמרתי כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו לפמ"ש תוספות בגיטין דף, ת"ה ס"ת שכתבו שלא לשמה יגנז חס שמתעצל בהספדו של חכם והעדרו מראה שניחא ליה בהעדר החכם כדי שיהא הוא חשוב מכולם כנלה דלמודו שלא לשמה להתייהר לכך עון גניזה אף קודם שבלו ומה ומה"ט הלומד שלא לשמה נח לו שלא נברא דהרי אף שנברא עון גניזה ובעי קבורה ועיין בחידושינו. בשבת דף ק"ו ועי"ל לפי מ"ש מהרש"א ז"ל ועוד איכא טעמא אחרינא ולא תטמא את אדמתך וגו' כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ עכ"ל וכ"כ רד"ק בספר יהושע א"כ אמאי קמבעיא בש"ס שהרי הטעם מבורש בקרא אלא י"ל דהאי טעמא לא שייך אלא בא"י וכי קמבעיא בח"ל א"נ איך מבעי לאיפשטא מהנקברים בא"י ואולי יש לדחוק ולומר דס"ק זו היא טומאת הארץ כיון שלא נקבר ולא נתכפר או משום בזיונא: תוס' ד"ה קבורה משום בזיונא וכו'. וא"ת והא איכא כפרה אפי' בשלא נקבר וכו' בל"ז הייתי אומר דהא דאמרינן במתניתין סימן יפה למת שלא נקבר שנפרעין ממנו היינו דבוזר קבורה משום בזיונא ולא משום כפרה אבל עכשיו שכתבו תוס' דלכולי עלמא איכא כפרה כשנקבר קשה: תוספות והאי בזיונא דהכא. פי' דקשה לתוספות דהא לא נקבר כהלכה הוי כפרה מכח הביזוי ה"ה אם נתבזה שלא נקבר כלל א"כ איכא טפי כפרה לכך כתבו תוספות והאי בזיונא לאו בזיונא דמת כלומר שמת אין ביזוי אם לא נקבר כלל: יקרא דשכבא ש"מ. ולהכי אם אמר אל

תספדוני

אי נמי לאפוקי מיורשין. כל כמה שכר שהספדנין אי יקרא דשכבא כי אמר לא תספדיה לייתינן ליה ואי לא אמר ואמרי יורשין לא ניחא לן כפינן להו ואי יקרא דחיי הוא לדידיה לא לייתינן ומיורשין לייתינן: **משהו לשרה.** עד שבא אברהם מעקידת יצחק כדכתיב ויבא אברהם מכלל דהיה בעתא לא הוה התם: **הנך בני יקרא נינהו.** בתמיה והלא כל בית ישראל המותרים לפניו היו: **ולא יקברו.** ואי יקרא דחיי הוא והלא המותרים יש בהם לדיקים: **והוי אדון יספדו לו.** לדקיהו כאמר: **נבזה בעיניו נמאס.** בתהלים כתיב (מי יעלה בהר ה' נקי כפים ובר לבב וגו') [מי יגור באהלך וגו'] וקא חשיב נמי האי. **על מטה של חבלים.** [דרך] בזיון ומפני שהיה אביו רשע ובזהו לעין כל כדי שיתיקרו האחרים ולכבוד עלמו לא חש ומפני כבוד אב נמי ליכא לנייחם דהכיא במתך כתיב בעושה מעשה עמך: **נבזה בעיניו.** הוא עלמו כהנזה: **נמאס.** בפני עלמו שלא חש לכבודו במקום קדוש השם: **ואי אמרת.** כבוד שעושין למת איכו שלו אלא של חיים מאי טעמא עביד הכי למה בזה את החיים: **אל תספדוני בעיירות.** רבינו הקדוש לוה את בניו בכתובות בהכושא אל תספדוני בעיירות את ארוני למקום קבורתי דהוא מת בליפורי וקבורתו בבית שערים אל תספדוני בעיירות קטנות שתעברו עליהן אלא בכרכים גדולים דאיכא איכשי טובא ונכנפי מהעיירות נמי להתם: **סי' יפה למת.** כשנפרעין ממנו בעה"ז לאחר מיתה דיש לו כפרה בכך: **ש"מ יקרא דשכיבא.** דאי לא יקרא דידיה אמאי מיכפר בבזיוניה:

תוספות לא תקברו להיות נברא. והא דאמרינן בסוף פ"ע דכתובות דהמוכר קברו באין בני משפחה וקוברין אותו בעל כרחו משום פגם משפחה שאני התם דבעי דלקבריה בהד דוכתא: **הספידא יקרא דחיי.** תימא דאמרינן בפרק הערל אל שאול ואל בית הדמים אל שאול שלא נספד כהלכה ואי משום יקרא דחיי הרי מהלו ישראל על כבודן שלא הספידוהו וי"ל דילאין היו לקופדו להאלות שמלטערין עליו מפני דוד ועוד דאפילו הוי יקרא דחיי שאני מלך דאיכא בזיון טפי לגבים שלא נספד כהלכה:

מהרש"א בפרש"י **ויבא אברהם.** מכלל דההוא שעתא כו' דאם לא היו משהין את שרה עד שבא אברהם אלא שבא מיד אחר מיתתה לא הו"ל להזכיר כלל שבא אברהם ממקום אחר ועוד דלא ה"ל למכתב ויבא אברהם לספוד גו' דמשמע דביאתו היה ע"ד זה אלא דה"ל למכתב שבכה וספד אברהם על שרה וגו' אלא שהולרך ביאתו להזכיר שהיו משהין אותה על ביאתו כדי להספידה ואין לומר שהיו משהין על ביאתו משום דלא היה לה מקום לקוברה כמשמעות הכתובים שהולרך אברהם להשתדל מקום קבר דא"כ לא ה"ל להזכיר ביאת אברהם גבי הספד ובכייה אלא גבי קבורה הל"ל ויבא אברהם לקבור את שרה ודו"ק: **הספידא יקרא דחיי** כו'. כתבו התו' תימא וכו' וכל"ל אהא דפ' האורג גבי יהושע שרגש עליהן הר געש להרגן על שלא נספד דאפי' הוי יקרא דחיי מלך שאני דיהושע נמי כמו מלך היה אך קשה לתירוץ זה מאי פריך מהוי אדון יספדו

דכתיב גבי לדקיה שהיה מלך ולולי דבריהם נראה יקרא דחיי הוא לבני המת ולמשפחתו וכיתא דיהושע ושאול והו"ק:

הדי"ה לאפוקי מיורשין. עיין ברש"י וקשה דלעיל איבעי קבורה אי משום בזיונא דהיינו בזיונא דמשפחה כמו שכתבו התוספות ליתא נמי כ"ת לאפוקי מיורשין אי לא אמר ואמרו יורשין לא ניחא לן למקבריה אי משום בזיונא דקיי לדידיה לא לייתינן ליורשים לייתינן וכ"ל דיוקרא דקיי גבי הספידא הוא ליורשין דוקא שהם הקרובים אליו יותר אבל גבי קבורה דהוי בזיונא דמשפחה לע"ג דאמרי יורשין לא ניחא לן אפ"ה לא לייתינן להו משום בזיונא דשאר בני משפחה: הספדא יקרא דשכבי וכו'. ותימא והלא אדרבה אם לא נספד כלל סימן יפה הוא לו כדאמרינן לקמן ותינא כבודו כשלא נספד יותר משנספד ואיך מוכיח מכאן לקמן במסקנא דהספידא יקרא דשכבי וי"ל דהתם מיירי שהיו באים להספידו ונאנסו ולא נספד אבל על מי שלא נתעוררו להספדו זהו מחסרין כבודו לפי שמתוך הספד ניכר כבודו ולנאי דכתבו התוס' לעיל דהאי לא נקבר להו לא נקבר כלל קאמר אלא לא נקבר לפי כבודו ה"נ נמי לא נספד נפרש כן לא נספד כראוי קאמר: ת"ש נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה כו'. ותימא דהא תרילנא לעיל גבי לא יספדו ולא ניחא להו ללדיקי דנתייקרו ברשעיא וא"כ ה"ג. ושמא י"ל דמלך שאני דכל ישראל מתייקרים ביה וע"כ דלע"ג דלא ניחא להו ללדיקי לאתיקורי ברשעים מכל מקום לא ניחא להו לחיי להתבזות בהו כגון הא דגיררו במטה של חבלים דהוי בזוי את כל החיים אבל קשה דאפילו את"ל דיקרא דשכבי הוי תיקשי דנהי דלא יעשה לו כבוד אבל הגרירה שהיא בזוי גם אל החיים ולמה בזה את החיים. וע"כ נ"ל בעשה כן כי היכי דתיהוי ליה כפרה לאביו א"כ ליתא ליה ומיעבניך וי"ל דעיקר הקושיא היא מ"ש ומשום דתיהוי ליה כפרה לאביו נמחי יקרא דכל ישראל:

א"ר אחא בר חנינא מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק פה ב

דכתיב °ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד מ"ב יג

וישליכו את האיש בקבר אלישע וגו' [ויחי] ויקם על

רגליו וגו' א"ל רב פפא ודלמא לקיומי °ויהי נא פי שנים שם ב

ברוחך אלי א"ל אי הכי היינו דתניא °על רגליו עמד שם יג

ולביתו לא הלך אלא ויהי נא פי שנים היכי משכחת

לה דאחייה אמר ליה ר' יוחנן שריפא צרעת נעמן שהיא

שקולה כמת דכתיב °אל נא תהי כמת ובשם שאין במדבר יב

קוברים רשע אצל צדיק כך אין קוברין רשע חמור אצל

רשע קל:

ויחי ויקם על רגליו. אותו הנקבר כדיא שקר היה הוא הכביא אשר השיב את עדו לאכול ולשתות בבית אל ונענש עדו על ידו והמיתהו האריה וכשמת לאחר ימים קברוהו אצל אלישע ולא הוכשר לפני המקום שיקבור אללו והחייהו: **פי שנים.** ואליהו החיה את המת והיה לאלישע להחיות שני מתים והא לא מחיה אלא בכח של בוכמית: **לא הלך.** ואי משום בנכתא דאליהו הוא היכי מקיימא בהכי: **ובשם שאין קוברין כו'.** לפרושי טעמא דמתני' מהדר דלפיכך (כתמכו) [נתקנו] שני קברות שאין קוברין נסקלין ונשרפין שהם רשעים חמורים אצל נהרגין ונחנקין שהם רשעים קלים:

מהרש"א ויקם על רגליו. פרש"י אותו הנקבר נביא שקר הי' כו' ולנאי

עין יעקב

הספדוני שומעין לו וכ"פ כל הפוסקים וכמבואר בי"ד סימן שמ"ד ולפ"ז נראה דה"ה לענין אבילות שבעה וקריעה שהוא נ"כ לכבוד המתים וכמבואר בי"ד סימן שמ"ה שיה"ש"ע שמחבר עצמו לדעת ואיך דכוותיה שאין מתאבלין עליהם ואין קורעין עליהם כיון שהוא כבוד המתים אבל עומדין עליהם בשורה וברכת אבלים שהוא כבוד החיים וכן תענית הש"ס ורוב הפוסקים והרמב"ם מכללם שאבילות הוא יקר המתים ודלא כרמבין וא"ת אם לוה שאל שאבלו שומעין לו הלא כמו שפסק שם סימן שמ"ד סעיף י"ד בהג"ה שאין שומעין לו והיא נתשובת מהרי"ו כי הוא קובר דהוא יקרא דחיי ובאמת זה אינו גם טעם שני שכתב שם בתשובה אינו כיון כלל וכן עיקר הלכה למעשה שלא כדבריו: תוס' ד"ה הספדא יקרא דחיי תימא וכו' ועוד דאפילו הוי יקרא דחיי שאני מלך דאיכא בזיון עפי לגבים שלא נספד כהלכה. ול"ל לפ"ז מאי מקשה מלדקיה מהוי אדון כיון שהיה מלך ל"ל דלכך דקדקו התוספות שלא נספד כהלכה הכל אי לא נספד כלל אין כאן בזיון לנספדא וא"כ למה הולרך לבשר לדקיה על כך כיון דאין לו כפקודה כזה ומ"ש עוד מהרש"א ז"ל וכל"ל אהא דפי' האורג גבי יהושע שרגש עליהם הר געש להרגן על שלא נספד דיהושע נמי כמו מלך היה ולולי דבריהם נראה יקרא דחיי הוא לבני המת ולמשפחתו לכני לא מקשה התוספות מיהושע שלא היה לו בנים אך משאול מקשים תוספות שפיר מסוגיא דפי' הערל דשם משמע דקתנו לכבוד שאול עצמו כדמוקשה שם קתנע אל שאול שלא נספד כהלכה וקסנע על אשר המית הגבעונים ומשני אך כאשר משפטו שם פעלו וכו' מוכח להדיא דעל שאול עצמו קאי א"כ מקשים תוספות שפיר ועיין בתוספתנו ביבמות דף ע"ח ובגוף פ"ק דב"ק: מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק. עיין בתוספתנו ריש סוטה:

ולמאי דמסיק על רגליו. עמד ולא הלך לביתו. היינו שקברוהו אח״כ בניו אצל קבר עדו הנביא כמפורש בקרא מיהו גם אם ראה זה במדרש שזהו הנביא שקר שהשיב את עדו הנביא הוא תמוה דכיון דהיה רשע ולא הוכשר אצל המקום לקבר אצל אלישע הצדיק איך הוכשר אצל המקום לקברו אצל עדו הנביא אמת וצדיק כמ״ש וקברתם אותי בקבר אשר איש אלקים קבור בו אצל עצמותיו הניחו עצמותי וכן עשו לו כמ״ש גבי מעש׳ דיאשיהו וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון ויש ליישב דלא קאמר אלא אצל עצמותיו הניחו עצמותי דהיינו אחר שנתעכל הבשר דאז נתכפר הרשע כדתנן במתני׳ נתעכל הבשר מלקטין עצמותיו וקוברין אותן במקומן וכדמפרש בגמר׳ לקמן אבל לגבי אלישע נקבר ההוא נביא שקר מיד אחר מותו: ויהי נא פי שנים ברוחך וכו׳. ומתקיים ביה ברכתא דאליהו שהלך לביתו והוליד בן כדאית׳ במדרש והביאו הרד״ק שלום בן תקות שהלך לביתו והוליד את חנמאל ע״ש:

הגדה ויקם על רגליו וגומר. הא דלא משני מידי הא נתקיימו ברכתא דאליהו ברפואת נעמן דס״א שהברכה מוכרח להיות בתחייה ממש כמו שהמיה. אליהו הולרך לשנויי הא לביתו לא הלך והשתא ע״כ צריך לאוקמי ברפואת נעמן. הרי״ף:

שם עיין בגמרא *א״ל רבא מי קא מדמית נהרג מתוך רשעו למת מתוך רשעו מת מתוך רשעו כיון דכי אורחיה קמיית לא הויא ליה כפרה נהרג מתוך רשעו כיון דלאו כי אורחיה מיית הוי ליה כפרה תדע דכתיב °מזמור לאסף אלהים תהלים עט באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך וגו׳ נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ מאי עבדיך ומאי חסידיך לאו חסידיך חסידיך ממש עבדיך הנך דחייבי דינא מעיקרא וכיון דאיקטל קרי להו עבדיך:

מהרש״א חסידיך ממש ועבדיך הנך דחייבי דינא דמעיקרא כו׳. ולכך שינה לומר גבי עבדיך מאכל לעוף השמים דאע״פ שבטלו סנהדרין דין ד׳ מיתות לא בטלו דאמרינן פרק אלו נערות ויש מהן דחייבין דין סקילה ואמרי׳ דכל הנסקלין נתלין והיינו מאכל לעוף השמים לא לחיות ארץ וק״ל:

פט ע״ב קבריה דרב הוו שקלי מיניה עפרא לאשתא בת יומא אתו אמרו ליה לשמואל אמר להו יאות עבדין קרקע עולם היא וקרקע עולם אינה נאסרת דכתיב מ״ב כג °וישלך את עפרה (אל) [על] קבר בני העם מקיש קבר בני העם לע״ז מה ע״ז במחובר לא מתסרא דכתיב °אשר דברים יב אתם יורשים [אותם] את אלהיהם על ההרים הרמים אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם ה״נ במחובר לא מיתסר:

לאשתא בת יומא. ביום ראשון שלה והם מתרפאין באותו עפר: אמרו לו לשמואל. משום דמת וכל הנקבר בו איסורי הנאה נינהו דגמר שם שם מעגלה ערופה כדלקמן: יאות עבדין. בדמפרש לקמן שקרקע אינה נאסרת: ע״ז לא מיתסרא במחובר לקרקע. דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים

ת״ר הרוגי מלכות נכסיהם למלך הרוגי ב״ד נכסיהם לקמן צ ליורשים ר׳ יהודה אומר אף הרוגי מלכות נכסיהם תוספתא פ״ט ע״ב ליורשים אמרו לר״י והלא כבר נאמר °הנה בכרם נבות מ״א כא אשר ירד שם לרשתו אמר להן בן אחי אביו היה וראוי ליורשו היה אמרו לו והלא הרבה בנים היו לו אמר להן אותו ואת בניו הרג שנא׳ °אם לא את דמי נבות ואת מ״ב ט דמי בניו ראיתי ורבנן ההוא בנים הראוין לצאת ממנו בשלמא למ״ד נכסיהם למלך היינו דכתיב °ברך נבות מ״א כא אלהים ומלך אלא למ״ד נכסיהם ליורשים למה לי ומלך ולטעמיך אלהים למה לי אלא לאפושי ריתחא הכא נמי לאפושי ריתחא בשלמא למ״ד נכסיהם למלך היינו דכתיב °וינס יואב אל אהל ה׳ ויחזק בקרנות המזבח מ״א ב וכתיב °ויאמר לא (אצא) כי פה אמות אלא למ״ד נכסיהם שם ליורשים מאי נפקא ליה מיניה לחיי שעה:

הרוגי מלכות. שנתחייבו מיתה למלכי ישראל כגון שמרדו בו דכתיב כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳: לרשתו. משמע ירושה גמורה ומן הדין: והלא הרבה בנים היו לו. לא ידענא מהיכן ילפינן: היינו דכתיב ומלך. שעידוהו שמרד במלכות כדי שיתחייב מיתה למלכות ויהיו נכסיו למלך: למה לי ומלך. אי משום למיקטליה וירשנו מחמת קורבה בברך נבות אלהים סגי: וליטעמיך. דמלך לחייבו מיתת מלכות כאמר: אלהים למה לי. הא מחייב ליה משום מלכות: לאפושי ריתחא. דדייכן עליו שלא ירכנו אחר אחאב למימר בשבילו הרגו ובלי פשע: כי פה אמות. ביואב כתיב לא היה נדון למלכות כדי שלא יהו נכסי (הלך) [למלך]: לחיי שעה. דהויא בעלמא עד שישיבו הדברים לשלמה ויבואו:

מהרש״א והלא הרבה בנים היו לו א״ל כו׳. פרש״י לא ידענא מהיכא ילפינן עכ״ל אבל בבן אחי אביו דקאמר ל״ק מהיכא יליף ליה כיון דאוקמא בהכי משום קושיא דירד שם לרשתו אית לן למימר דמשמע עפי ירושה ממש בבן אחי אביו אבל מנליה להקשות והלא הרבה בנים כו׳ ומהיכא פסיקא ליה לומר כן להיו לו בנים וק״ל: הראוי לצאת ממנו כו׳. לכאור׳ דר״ל דמי בניו היינו בנים הראוים לצאת מנבות גופיה אבל קשה מהא דדרשי׳ פ׳ אחד ד״מ דמי אחיך דמו ודם זרעותיו וא״כ ה״כ מדמי נבות נפקא שפיר בניו של נבות הראוים לצאת ממנו ודמי בניו ל״ל ונראה דודאי בני׳ הראוים לצאת מנבות ומדמי נבות נפקא שפיר לכ״ע אלא דה״ק ההוא דמי בניו לאו דמי בניו דהיינו בנים הראויים לצאת מבניו שכבר נולדו שהרג אחאב בני נבות שנולדו כדא״ר יודא אלא דבניו שנולדו לא הרג וההוא דמי בניו היינו בנים הראוים לצאת מבניו הראויים לצאת ממנו עדיין דהיינו בני, בנים דקרוין בנים והבנים גופייהו שעדיין ראוים לצאת ממנו נפקא שפיר מדמי נבות ודו״ק: ה״נ לאפושי כו׳. פי׳ רש״י לאפושי וכו׳ והוא דחוק שהרי אחאב לא ידע בהריגתו שהרי נהרג ע״י זקני עירו בעדות שקר גם קשה מאי קאמר ה״נ לאפושי ריתחא מאי שייכא הכא למ״ד נכסיהן ליורשים ול״ל ומלך ולולי פרש״י היה נראה כמ״ש הרד״ק בזה שהזקנים ידעו הדבר כי שקר היה ולמה הוצרכו לכל זה יהרגוהו כך במלות איזבל בלא עדות והתשובה

עיון יעקב

שקלי מיניה עפרא לאשתא בת יומא. ואשג דהוי לרפואה מ״מ אין מתרפאין מהם כיון שהם איסורי הנאה כין כ״ד כי׳ קניה וכפי׳ ספ״ד: אמרו לו והלא הרבה בנים היו לו. פרש״י לא ידענא מהיכא ילפינן ועיין במהרש״א ול״נ דודאי גם המקשה ידע דמקרא מלא הוא ואם דמי בניו ראיתי אלא שסבור בלא המיאס ממש כיון שלא נזכר מתחלה רק מיתת נבות על שבירך אלהים ומלך אם הוא חטא בניו מה חטאו והא דקאי ,דמי בניו היינו כשכיב בשנה שנתגלו על הריגת אביהם נסתלק דמיהם וכה״ג פירש״י וגם דמו שנה נדיוש דמו ודם הזקן אף שלא נהרג אביהם: ורבנן ההוא בנים הראוים לצאת מה״ת. כתב מהרש״א אבל קשה מהא דדרשינן פ׳ אחד ד״מ דמי אחיך דמו ודם זרעותיו וא״כ פ״ג עדמי נבות נפקא שפיר בניו של נבות הראוים לצאת ממנו וא״כ ודמי בניו ל״ל ונמ״ש בסמוך לקמ״מ דדוקא התם כלמד עדמי דמו ודם זרעותיו היינו מהכתיב לנעקים פני מן הפרדס משמע בהריגתו ממש הרג גם זרעותיו משא״כ כאן שאפשר לומר דדמי קמ׳ על בני משפחתו שנסתלקו ופיהם ע״י שנגלו מכם הרגתו:

[illegible]

ופרש"ה כי זקני העיר היו מועטין כו' ואילו היו הזקנים מגלים הדבר לעם לא היו מניחין להרגו בחנם כו' לפיכך בקשה איזבל עליל' שיהרג הוא ובטחה איזבל בזקנים שיכסו עליה ויעלימו הדבר כו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש והשתא לאפוקי ריתחא דקאמר הוא כנגד העם דלכך אמרה שיעידו בו תרתי בירך אלקים ומלך לאפוקי ריתחא שלא יהיו העם חסים עליו ולא ידקדקו בדינו אם הוא אמת שיחשבו שאפשר שאחד מהם אמת ודו"ק: להיי שעה. עד השיבו דברים לשלמה ויצואו כפרש"י ונראה כי שלמה נתן ליואב רצונו להמיתו שם · כמ"ש פה אמות וגו' ויאמר המלך עשה כאשר דבר ופגע בו והא דכתיב מעם מזבחי תקחנו למות היינו שאם כהן הוא ורוצ' לעבוד עבודה תקחנו למות כפרש"י בחומש ולקמן דאמר דשלמה קבל הקללות עליו והיינו מאי קרא דעשה כאשר דבר וגו' כפרש"י בספר מלכים היינו דרשה דקרא אבל פשטיה דעשה כאשר דבר וגו' היינו להורגו שם ונתכוין לכתחלה אמר שלמה לבניהו להוציאו ממקדש להמיתו בחוץ ולא יהרג במקדש דכתיב כה אמר המלך צא וגו' אע"ג דע"כ אין איסור בדבר כמו שאמר לבסוף ובניהו נמי לא רצה להרגו שם בלי רשות המלך וק"ל:

הר"ן: כפי' דכתיב כל איש אשר ימרה את פיך ונומר. וקשה הא לא נתחייב אלא משום הוא גופיה מורד במלכות כדלקמן א"נ: מה הועילו לנוס ואמר כי פה אמות הא איקרי הרוגי מלכות וי"ל שטעה בזה שלא נתחייבו משום מורד במלכות כי לא נטה אחרי אדוניה להיות מלך כל שני חיי דוד:

צא שם מ"א ב **וישב** בניהו את המלך דבר לאמר כה דבר יואב וכה ענני א"ל זיל איבא ליה תרתי לא תעביד בהדיא גברא אי קטלת ליה קבול לטותיה דלטייה אבוך
שם ואי לא שבקיה דליקום בלטותיה דלטייה אבוך ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו אמר רב יהודה אמר רב כל קללות שקלל דוד את יואב נתקיימו
ש"ב ג בזרעו של דוד ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם. זב מרחבעם דכתיב
מ"א יב והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלים
ויקרא טו וכתיב כל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא. מצורע
דה"ב כו מעוזיהו דכתיב ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטורת
שם וכתיב והצרעת זרחה במצחו. מחזיק בפלך מאסא
מ"א טו דכתיב רק לעת זקנתו חלה את רגליו ואמר רב יהודה אמר רב שאחזו פודגרא א"ל מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן היכי דמי א"ל כמחט בבשר החי מנא ידע אבע"א מיחש הוה חייש ביה ואבע"א מרביה הוה גמיר
תהלים כה לה ואבע"א סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. נופל
דה"ב לה בחרב מיאשיהו דכתיב ויורו היורים למלך יאשיהו ואמר רב יהודה אמר רב שעשו כל גופו ככברה. וחסר
מ"ב כה לחם מיכניה דכתיב וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו.
ירמיה נב א"ר יהודה א"ר היינו דאמרי אינשי *תהא ליטא ולא תהא (מלטטא)[לייטא] אתיוה ליואב לדיניה א"ל מ"ט קטלתיה לאבנר א"ל גואל הדם דעשהאל הואי עשהאל רודף הוה א"ל היה לו להצילו באחד מאבריו א"ל לא הוה יכול ליה א"ל השתא ברופן חמישית כיון ליה דכתיב
ויכהו אבנר באחרי החנית אל החומש וא"ר יוחנן ש"ב ב
ברופן חמישית במקום שמרה וכבד תלויים בו באחד מאיבריו לא יכיל ליה (אמרו) [אמר] ליה ניזיל לאבנר מ"ט קטלתיה לעמשא א"ל מורד במלכות הוה דכתיב
ויאמר המלך לעמשא הזעק לי את איש יהודה שלשת ש"ב כ
ימים וגו' וילך עמשא להזעיק את איש יהודה ויוחר וגו' (אמרו) [אמר] ליה עמשא אכין ורקין דרש אשכחינהו
לישראל דפתיח להו במסכתא אמר כתיב כל אשר יהושע א
ימרה את פיך ואל ישמע את דבריך לכל אשר תצונו
יומת יכול אפי' לד"ת ת"ל רק חזק ואמץ אלא ההוא שם
גברא מורד במלכות הוה דכתיב והשמועה באה עד מ"א ב
יואב כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה מאי לא נטה א"ר יהודה שבקש לנטות ולא נטה מ"ט לא נטה א"ר אלעזר עדיין לחלוחית של דוד קיימת ר' יוסי בר' חנינא אמר עדיין אצטגניני של דוד קיימין דאמר רב יהודה אמר רב ת' ילדים היו לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלורית היו ומהלכין בראשי הגייסות היו והן הן בעלי אגרופין של דוד:

כה דבר יואב וכה ענני. משמע דבר ועניים הרבה. וקרא כי פה אמות הוא דכתיב ותו לא: אלא ה"ק ליה תרתי לא תעביד לי: כולן נתקיימו בזרעו של דוד. מפני שקבלן שלמה עליו: לעלות במרכבה. וגבי זב כתיב נמי מרכב אמסכתא לג"ם: מחזיק בפלך. אוחז מקל ליסמך עליו מחמת חולי הרגלים: פודגרא. כן שם החולי אף בלשוננו: מנא ידע. רב נחמן: וארוחתו ארוחת תמיד. מאת כ"כ היתה לו: תהא ליטא ולא לייטא. טוב לך להיות מן המקוללים ולא מן המקללים לפי שסוף קללת חנם לשוב אל המקלל: היה לו. לאבנר: להציל. את עשהאל: באחד מאבריו. של עשהאל ולא יהרגנו דהכי אמרינן (בא"ט הן הנשרפין) [בפ' בן סורר ומורה דף ע"ד] הרודף אחר חברו להורגו ויכול זה להציל את עצמו באחד מאיבריו של רודף ולא עשה כן אלא חזר כנגדו והרגו נהרג עליו: אמר ליה לא יכול ליה. אבנר לכוין באחד מאחד איבריו: אמר להו. יואב השתא ברופן המכוונת כנגד צלע חמישי: (אמרו) [אמר] ליה ניזיל לאבנר. דינו כל אבנר פטור אהא עליו: אכין ורקין דריש. שמלאו שהיו עוסקים במסכת ולא רצה לבטלם · כדמפרש ואזיל דהיינו מורד במלכות דכתיב רק חזק ואמץ רקין מיעוטין שאם בא המלך לבטל דברי (נביא)·[תורה] אין שומעין לו: השמועה. כשמתה שלמה באה אל יואב ונתיירא: כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום. כשמרד בדוד אביו לא נטה: מאי לא נטה. מה לנו להזכיר זאת כאן וכי (לא) [מה] היה לו לירא בשביל שלא נטה אחרי

עיון יעקב

מחזיק בפלך מאסא. עיין במהרש"א פרק קמא דסוטה: תהא לוטא ולא תהא מלטטא. רבים נבוכים בזה ומנהגן לומר כן ולמא שאני הכא שדוד קבל על עצמו כל ונק"מ דקס"י כאמר מזה וכתב שסוף קללת חנם לשוב אל המקלל את נלמר שפיר מדהוכרך שלמה לקבל על עצמו הלטוסא ולא בעל הלטוסא אלא ודאי שכיון שנטל ליואב א"ב קללת דוד בחנם הי"ה מגילא חזרת הקללה הנס על עצמו ותה כוונת מהרש"א וכנו שהלב זובה לבן בסמשת דברים כמסלור לקמן פ"ק קמא דעדיות בן מתחייב בה' דב"יס כמו שכתיב כאן ה"ה קללות וכ"כ לקמן בפי' הרא"ש על מפני זו דעדיות פ"ס וילקוט שם :- אתי' ל"ג"ב דייניס. לאו כדין סנהדרין מיס קאמר דהיה לריך חקירות ובדיקות עדים ויד העדים תהיה בו אלא שדין מלכים שאני כמ"ש הרמב"ם בהלכות מלכים ובזה מתורין קושיות. התוספות. שהרי לא הברו בו ע"ש: ניזל אבנר. אפשר רמה"ע לתד הרמב"ם שבשביל שלא הלכו באי מאיבריו אין דנין אותו למיתה והה"ע קאמר הש"ס לעיל דף כי מפני מה נענש אבנר ועמ"ש שם: אלא האי גברא מורד במלכות הוא. עיין במהרש"א וגם שאמר דוד. אתה ידעת אשר עשה לי יואב ועיין בילקוט שם בשם המדרש אשר עשה לי שהראה האגרם לישראל כרבי. פורית ע"ש: והן הן אגרופין של דוד

אחרי אבשלום וכאן כתב שלא מגיד לך הכתוב שביקש לנטות גם אחרי אבשלום אלא שלא גמר מחשבתו כדמפרש ואז"ל מפני שעדיין היה לו ליהטוטית גבורתו של דוד קיימת אבל עכשיו שהזקין יצא מדרכו ונטה אחרי אדוניהו: איצטגניני דוד. בעלי אצטגנין שלו מגל ידם הוא כנחש ויוצא ובא על פיהם איצטגנינות דבכל התלמוד לשון מזלות והוא"ם בכוכבים והכך קרי הכי משום שהיה דוד נסמך עליהם ועושה על פיהם והולך אחר דבריהם: ילדים. בחורים: ומגדלי בלורית. כמשפטי הגוים כדי שיראו בעלי קומה [אימה] ויפחדו מהן: בני יפת תואר בני נכרים שהיו לוקחים בשבים והתירם הכתוב כדכתיב וראית בשבים וגו':

תוספות: מ"מ קבלתיה לטעותא. וא"ת היאך נתחייב יואב במאי דקטליה לטעותא הא בעי התראה ואפילו למ"ד חבר אינו צריך התראה הכא לא היה חבר בדבר זה שהיה חושבו מורד במלכות והוה ליה שוגג וי"ל דלא נתחייב אלא משום הוא גופיה דהוה מורד במלכות ע"כ׳

מהרש"א קביל לטותא דלטייה כו'. ולא א"ל אי קטלת ליה בעל לטותא ממני דכיון דכבר גזר דוד עליו הכך תרתי שלא אבדין לפי דעתו אי איפשר שיבטל אחד מהם אי לאו שיקבל אחד מהם המקבלו בחנם וק"ל: בזרעו של דוד כו'. אע"ג דרובן נענשו מפני החטא כגון עוזיהו שגבה לבו ליטול לו הכהונה ואסא אמרינן בפ"ק דסוטה מפני מה נענש שעשה אנגריא בת"ח וכן יאשיהו נענש מפני החטא שלא שמע לפרעה נכה שהיה מפי ירמיה מ"מ אי לאו קללתו של דוד אפשר שהיה מתכפר להם בעונש הקל ממנו: דכתיב ויורו היורים גו'. כמה מלכים מיהודה שנהרגו ג"כ כגון יואש אמציה אמון אבל אינו מפורש בהם מכת חרב כמו ביאשיהו ומש"ה לא סגי ליה לאתויי מקרא דויורו היורים וגו' ומייתי מדאמר ר"י אמר רב שעשו כל גופו ככברה דהיינו מכת חרב ודו"ק: ארוחת תמיד: פרש"י מאת כ"כ היתה לו עכ"ל ואינו כן אלא מאת אויל מרודך היתה לו ארוחתו תמיד אחר שמת כ"כ ויש ליישב דבריו דה"פ דמה שהיה לו ארוחתו הגיד מאויל מרודך לא היה חסר לחם אבל ניכר כשמע דבזמן כ"כ לא היה לו ארוחתו תמיד והיה חסר לחם וק"ל: א"ל ניזיל לאבנר כו'. והכתוב שאמר והשיב ה' את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים וגו' גם דוד אמר אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל וגו' ויהרגם וגו' היינו לפי דעתם שלא היה יכול אבנר להציל עצמו בא' מאיבריו של עשה אל ועוד דאיכא למ"ד דפליג דאפילו ביכול להציל עצמו בא' מאיבריו ולא הציל פטור הנרדף: עמשא מורד במלכות כו' א"ל עמשא אכין ורקין כו'. י"ל דדרים זה מדכתיב וייחר ביו"ד וקרינן ויוחר בוי"ו דריש וייחר מעלמו כמו שחשב יואב שהיה מורד במלכות וקרינן ויוחר בוי"ו שנתאחר על ידי אחרים דאשכחינהו דפתיח להו במסכתא וכו' ודרים ליה נ"כ מדכתיב ויוחר מן המועד וגו' דהיינו שנתאחר מן המסכתא אחר מסדר מועד שפתחו ועסוקין בה וק"ל: אלא ההוא גברא מורד במלכות כו'. למ"ד לעיל הרוגי מלכות נכסיהן למלך ניקא דהולך לומר לו דבלאו שהוא חייב מיתה ממה שספך דם עמשא אלא דמורד במלכות כמי הוא ונכסיו למלך ולמ"ד דמורד

במלכות כמי נכסיהן ליורשין קא"ל דמורד במלכות הוא לפי דעת שלא היה חייב מיתה בהריגת עמשא ונראה דדרים ליה דהרגו ליואב כמי מפני שהיה מורד במלכות מדברי דוד שאמר וגם אתה ידעת אשר עשה לי יואב וגו' דהיינו שהיה מורד במלכות ממה שנטה אחרי אדוניהו כמ"ש הרד"ק שהרי היה יואב יודע כי בלב דוד להמליך שלמה והוא מורד בהם ונטה אחרי אדוניהו כו' ע"ש:

הרי"ף שנקש לנטות ולא נטה. וקשה למה צריך להביא שחייב משום שנקש לנטות אחרי אבשלום תיפוק ליה שחייב משום שנטה אחרי אדוניה ואפשר משום הא אינו חייב כי לא היה כוונתו להמליך אותו בחיי דוד כדכתיב ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך ויהי דבריו עם יואב גו' כלומר שכרת עמו ברית להמליכו אחר מיתת דוד ואף ע"פ שנתן הנביא אמר כי ירד היום ויזבח וגו' ויאמרו יחי המלך אדוניה זהו הוסיף נתן הנביא שאמר אני אבא אחריך ומלאתי את דבריך שדרשו מהא חז"ל מותר לומר לשון הרע על בעלי מחלוקת ולפי דעתו נראה דזה הוי הלשון הרע מה שהוסיף שאמרו יחי המלך אדוניה כי לא מצינו שאמרו כן ואדרבה בדברי עצמו שאמר נתן אתה אמרת אדוניה ימלוך אחרי מוכח שאדוניה רצה למלוך אחרי דוד וא"כ אין בזה מורד במלכות אלא משום שנקש לנטות אחרי אבשלום ובנטותו עכשיו אחרי אדוניה גלגל עליו עון הראשון ולאוי ליענש: מהרש"א ממה שנטה אחרי אדוניה. נראה דבזה פליגא דלעיל אמרינן ע"י בני יפת תואר הוא נלחם ור' אבא אמר דבזכות התורה עומדת ליואב במלחמה:

ופליגא דר' אבא בר כהנא דא"ר אבא בר כהנא צ"ב כ"ט
אלמלא דוד לא עשה יואב מלחמה ואלמלא
יואב לא עסק דוד בתורה כדכתיב °ויהי דוד עושה ש"ב ח
משפט וצדקה לכל עמו (וסמיך ליה) ויואב [בן צרויה]
על הצבא מ"ט דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו משום
דיואב על הצבא ומ"ט יואב על הצבא משום דדוד
עושה משפט וצדקה [לכל עמו] °ויצא יואב מעם דוד שם ג
וישלח מלאכים אחרי אבנר וישיבו אותו מבור הסירה
(ודוד לא ידע) מאי בור הסירה אמר ר' אבא בר כהנא
בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג °ויטהו יואב אל תוך שם
השער לדבר אתו בשלי א"ר יוחנן שדנו בדין סנהדרין
א"ל מ"ט קטלתיה לעשהאל רודף הוה היה לך
להצילו באחד מאיבריו לא יכילנא ליה השתא כדופן
חמישית איכוונת ליה באחד מאיבריו לא יכלת ליה
לדבר אתו בשלי א"ר יהודה אמר רב לדבר אתו על
עסקי שלו °ויכהו שם אל החומש אמר ר' יוחנן בדופן שם
חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו. °והשיב ה' את מ"א ב
דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים
ממנו ויהרגם בחרב. טובים שהם דרשו אכין ורקין והוא
לא דרש וצדיקים שהם בפה ולא עשו והוא באגרת
ועשה. °ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב וגו' ש"ב כ
(אר"י) אמר רב שלא חשדו °ויקבר בביתו במדבר אטו מ"א ב
ביתו מדבר הוא אמר רב יהודה [אמר רב] כמדבר מה
מדבר מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל ד"א
כמדבר

עיון יעקב

דה. עיין בחידושינו בקדושין דף כ"ו: ואלמלא יואב לא עסק דוד בתורה. ולא קאמר לא עסק בצדקה ומשפט כי גם אם היה דוד בעצמו במלחמה היה יכול לעשות צדקה נשא"כ בתורה א"א לעסוק בשעה שטרוד במלחמה וכדאיתא לעיל ובפ"ק דמגילה עסה באתי על סלמה תורה לפי שבטלה מלחמה פטורין בס"ס כ"ש הדין היינו תורה ועיין בתוספות בסוטה דף מ"ב ועיין במהרש"א: בור וסירה גרמו לאבנר שיהרג. עיין במהרש"א ולהכי צריך קרא למימר ע"ה לא ידע שלא תימא שדוד ידע מזה כי גער שלא מכה בור וסירה להיך שאמ"ה לא ידע מזה: לדבר עמו על עסקי שלו. פרש"י שאמלו הנדמה היאך אולא אפשר לומר ע"ד הדרש דלכך שאל לו שלום לפי שמכה שלום מוכח דלא אמרי שמתלון דוקא מה בדרך ותלוי לחכון אבל כל אדם היינו ביד אלא היה בכל דבר מדלא כתיב וחללא ביד וכדאיי בפ"ס ביבמות ומקשי לך הלא אמיי אי כתיב ידם היא היה בכל דכי אלא שדבר בהוה ותלוי וכדאיתא בפרק בן סורר ומורה גבי מחתרת דלאו דוקא מחתרת אלא היה בכל דבר אלא לפי שיתר גנבים מצוין במחתרת אלא נ"ל דס"ל מחתרת דוקא וא"כ אין לגנוז ואמרו שהבא להרגך השכם להרגו ומלא כרין הת לישאהל א"כ שהיר דמו אותו ועיין בחידושינו ביבמות דף ק"י ובסנהדרין לעיל דף כ': והוא באגרת ועשה. מה קלם ראיה לאומן דקיל דכשיבה ללו כותב ממש דמי ועיין בספרי שמות יעקב בפ' קנ"ע:

מורים

במדבר (הזה) מה מדבר (הזה) מנוקה מגזל ועריות אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות. °ויואב יחיה את שאר העיר אמר רב יהודה (אמר רב) אפילו מוניני וצחנתא טעם פרים להו: ד״ה א׳ י״א

אלמלא דוד. שהיה עוסק בתורה לא עשה יואב מלחמה אבל זכותו של דוד עומדת לו ליואב במלחמה של דוד: **בור וסירה נרמו לו לאבנר שיהרג.** בור נפתח הנחש בנקף דוד מראשותיו של שאול כשהיה ישן במעגל וכשאמר נאם דוד בני מות אתם שלא שמרתם אדוניכם בשבר הייתי יכול להורגו ראו כי איפה חנית המלך ואיה צפחת המים היה לו לאבנר למחות בשאול ולומר לו ראה כמה צדיק זה שלא הרגך ולא מיהא בו אלא א״ל שמא אחד מבני הצבא נתנם לו. וסירה קרן כשכרת דוד את [כנף] מעילו של שאול במערה היה לו לאבנר ללמד זכות על דוד ולומר לשאול ראה כמה חס עליך שלא הרגך בהיותך יחידי עמו במערה ולא לימד זכות אלא אמר לו במה כשעברת אצל הקוצים והסירים נכנס אחד מן הקוצים בכנף מעילך והוא היה מונח שם ונתכו: **שדנו דין סנהדרין.** כמו אל זקני עירו ואל שער מקומו דקהס שער לשון סנהדרין הוא שהיו דנין שם: **על עסקי שלו.** לי של נוגע שאל לו בערמה ימצא נדמת היאך חונלת התחיל בוחה לפניו ומראהו כך היא חונלת נשיכה והוא שלף הרגו והרגו כדכתיב במגורתו אסר במתניו ונעלו אשר ברגליו: **שהם דרשו אבנך ורקון.** שלא לקיים מלות המלך לעבור על דברי תורה. כמבא כדאמרן. אבנר כשאמר לו שאול לעבדיו סובו והמיתו את כהני ה׳ וכתיב ולא אבו עבדי המלך לשלוח את ידם לפגוע וגו׳: **והוא לא היה דורש.** והרג את אוריה במלותו של דוד אף ע״ג שלא לוה דוד בפיו אלא באגרת כדכתיב וכתוב בספר לאמר הבו את אוריה וגו׳: **ויקבר בביתו במדבר.** ביואב כתיב: **מופקר לכל.** לעניים להתפרנס [מביתו]: **אפילו מוניני וצחנתא טעים.** אפילו דברים דקים ועימוגים: **טעים.** שהיה מוטס: **פרים להו.** משלא להם נהוגות לעניי העיר. פרים לשון פרס בשולחן מבית המלך ופסוק זה בדברי הימים כשלכד דוד את מלודת ציון: **מוניני.** דגים קטנים: **צחנתא.** מין דגים קטנים:

מהרש״א לא עסק דוד בתורה כו׳. לכאורה דהל״ל אלמלא יואב לא היה דוד עושה משפט ולדקה דכתיב ויהי דוד עושה וגו׳ ונראה שדקדק לומר כן מנוה דכתיב לכל עמו דמי שלא למד הדינין על בוריין א״א לעשות משפט לדק לכולם שלא יכשל בהם אבל אגר דוד שהיה עוסק בתורה ולמד הדינין על בוריין ובזה היה עושה משפט לדק לכל עמו ולא היה נכשל וח״ש אלמלא יואב לא היה דוד פנוי לעסוק בתורה מפני המרידה ולא היה יכול לעשות משפט לדק לכל עמו וק״ל: **בור וסירה גרמו לו כו׳.** עיין פרש״י והוא דחוק דמה תלה אבנר בבור ולא הוה דומיא דסירה שתלה הדבר בסירה ופי׳ הרד״ק יותר נכון בזה שא״ל אחד מן הנערים שכתב בבור ונלקח דוד בבור עכ״ל דהשתא הוי שפיר דומיא דסירה וח״ק: **על עסקי שלו כו׳.** עיין פרש״י ובפרק מלות חליצה איבעיא להו הך מלהא בלשון אחר נדמת מהו שהחלון והאך איבעיא לא הוה לריך לשתות ולהראות היאך תחלון בשיכה אלא דהס״ל שחלון בשיכה כדאמרינן התם ומי כתיב וחללה ביד אבל הכא יואב הוה מבעיא ליה לאבנר היאך חולצת בשיכה ולהכי היה לריך אבנר לשתות להראות לו וק״ל: **טובים שהיו דורשין כו׳** ר״ל טובים שהיו דורשין אבן ורקון שבתורה הנקראת טוב לצדיקים כאומר על המעשה כמו והיה מעשה הלדקה וגו׳ שכן שמטו אפילו מפי המלך ולא עבו לבטל התורה והוא על פי האגרת מן המלך עשה לבטל התורה ודו״ק: **אמר רב שלא השדו כו׳.** רלה לומר אם לא ראה החרב בידו ומאי קאמר דלא נשמר מן החרב אלא דקאמר אף שהיה לו לשמור עלמו מחרב שבידו לא היה נשמר בו וקאמר רב דהיינו משום שלא חשדו שיהרגנו וכמ״ש ויםם דמי מלחמה בשלום שאין להם שלום עמו ולא היו נשמרים ממנו כפרש״י ודו״ק: **ויקבר בביתו במדבר כו׳.** נראה לפרש ע״פ הדרש שהביא הרד״ק הרוגי ב״ד אין נקברים בקברי אבותיהן כו׳ מוטב לי באמות כאן ואקבר בקברי אבותי כו׳ ולדעת בעל זה הדרש בא טעם וקברהו יפה כלומר פגע בו בם כדבריו וקברהו בקברי אבותיו עכ״ל וה״ה ויקבר בביהו דהיינו בקברי אבותיו ואמר שזכה לזה יותר משאר הרוגי ב״ד מפני שהיה ביתו מופקר כמדבר כו׳ ואמר אף ביהו של יואב מנוקה מגזל ועריות לפי בדרך בעלי מלחמות שמלוי בהם גזל ועריות אמר שלא כן ביתו ובעלי מלחמות שבחיל בר לבא יואב שהם היו מנוקים מגזל ועריות כמו בדרכו בפסוק ביניך בעדר הקלוגות גו׳ על י״ב אלפים שבלאו על מדין שהיו מהרחקין מן הגזל ומן העריות שלא כדרך שאר בעלי מלחמות וק״ל: **אפילו מוניני כו׳.** עיין פרש״י ובערוך פי׳ מוניני ליר של דגים כו׳ כלומר שהיה מוכל אפילו דבר מועט היה מחלק עכ״ל ע״ש ונראה דדריש ליה ממלת שאר דאפי׳ דבר טפל שעשוי שיריים היה מחיה ופרוס לעניי העיר וק״ל:

ארבע מיתות פרק שביעי

תניא היה רבי מאיר אומר מה ת״ל °את אביה היא מחללת שאם היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומרים ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצאה זו מחלציו אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפילו לרשיעא בר צדיקא כמאן (כהני תנאי) [כהאי תנא]: **משנה** מצות הנשרפים וכו׳ ומהנין סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שפותח את פיו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו וכו׳: **גמ׳** מנ״ל אתיא שרפה שרפה מעדת קרח מה להלן שרפת נשמה וגוף קיים אף כאן שרפת נשמה וגוף קיים ר׳ אלעזר אומר אתיא שרפה שרפה מבני אהרן מה להלן שרפת נשמה וגוף קיים אף כאן שרפת נשמה וגוף קיים מאן דיליף מעדת קרח מנ״ל דכתיב °את מחתות החטאים האלה בנפשותם שנשמתם נשרפת וגוף קיים ואידך ההיא שרפה ממש [היא] ומאי בנפשותם שנתחייבו שרפה על עסקי נפשותם כדריש לקיש דאר״ל מ״ד °בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי לגימה חרק עלידם

ויקרא כא · במדבר יז · תהלים לה

ציון יעקב

אומרים ארור בזו יצא. עיין במהרש״א ולכאורה קשה הניחא נ כ אתם מחללת ובן הזונה ולא וקאמר שלשה תריס נגד שלשה עתים ק״ש בת קטנה ונערה ובוגרת או כנ על הפנויה אמר בזה יצא ועל נערה אמר שזה גדל ועל בגרותה או כנואי אומר שא יוצאת מחללים לפי שזו יוצאת מיבושי לגמרי: **ואידך** האי שריפה ממש ו כנשמותם שנתחייבו שריפה על עסקי נשמותם. לכך נשמו שריפתם מאחר שריפה דכל תסורה כולה לפי שזנוף נהגה מסעודה של קרח לכך נשרף אף גופם והא דמקשה וי אפ״ג דמיתה בני אהרן כתיב קודם באורייתא ותית מקשה ספיר מאן דיליף מבני אהרן ליב נ״ל. בנפשותם בקרח כינף נ״ב מבני אהרן להכי איצטריך לומר האי שריפה ממש ו **בחנפי** לעגי מעוג וכו׳ בשביל חנופה שהחניפו לקרח. תראה דיש לפסוק או לנמר עם [illegible] ונגלעי פמתו ונאספו עני כנים כדדריש בבי״מ דף נ״ט שכלו אל חד וחי, כבם

עליהם שר של גיהנם שיניו ומאן דיליף מבני אהרן מנ"ל דכתיב °וימותו לפני ה' כעין מיתה ואידך ההוא שרפה ממש הואי ומאי דכתיב וימותו דאתחיל בהו מגואי כעין מיתה דתניא אבא יוסי בן דוסתאי אומר שני חוטים של אש יצאו מבית קדשי הקדשים ונחלקו לד' ונכנסו שנים בחוטמו של זה ושנים בחוטמו של זה ושרפום והכתיב °ותאכל אותם ולא בגדיהם:

קשה לתוך הרכה. כורכים סודר קשה לתוך הרכה מפני שהרכה אינה חונקת לפתוח פיו והקשה מקבלת את גרונו ומכוולתו לפיכך קשה מבפנים לחנוק ורכה מבחוץ להגין: ומדליק. מהיך]: הפתילה. בגמ' מפרש פתילה של אבר: והומרת. לשון חמרמרו מעי [כוולת] מנ"ל. דכי האי גוונא שריפה היא [דקאמר רחמנא]: אתיא שריפה שריפה. כתיב הכא באש תשרף וכתיב התם אבל הקריבו השרופים מה להלן גוף קיים וכו': מבני אהרן. דכתיב בהו יבכו את השריפה: מנ"ל. דעדת קרח הכי הוו: בנפשותם. ולא בגופם: שריפה ממש. הלכך ע"כ לא מצינן למילף גוף קיים מהתם [ולקמן פריך ותהוי שריפה ממש ונילף שריפת ב"ד מיניה ותהוי ממש]: על עסקי נפשותם. על הנאת אכילה ושתייה הנכנסת בנפשותם: בחנפי לעגי מעוג. בשביל חנופה של לגימות מעוג שהאכילם והשקם קרח לעדתו ונתחברו עמו חרק עלי וגו'. מעוג לשון דבר שנאכל כדכתיב באלמנה הצרפית באמרה לאליהו חי ה' אלהיך אם יש לי מעוג: מנ"ל. דגוף קיים בבני אהרן: שריפה ממש. אף הגוף אבל מבפנים התחילה שריפתן ושרפה ואכלה עצמות ובשר: והכתיב ותאכל אותם. ומשמע מיעוט אותם ולא דבר אחר ואם הכל נשרף מאי קא ממעט ומשני אותם ולא בגדיהם:

תוספות היא שריפה ממש הואי. ואם תאמר והא אמרינן בפרק היסן מישאל ואלצפן היו שנדחו לפסח שני ואי שרפה ממש הואי לא נטמאו וי"ל דשלדן קיימת הואי כדאמרינן בהמפלת מת שנשרף ושלדו קיימת טמא: אותם ולא בגדיהם. ואם תאמר והכתיב וישאום בכתנתם וי"ל דלא ידעינן אם בכתנות הנושאים או בכתנות הנישאים:

צד **וכבר** היו משה ואהרן מהלכים בדרך ונדב ואביהוא מהלכין אחריהם וכל ישראל אחריהם א"ל נדב לאביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור אמר להן הקב"ה נראה מי קובר את מי אמר

רב פפא היינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני:

וכבר היו. איידי דאיירי בבני אהרן תנא ליה הכא לאשמועינן דבשביל שהיו מצפין ברדה ורבנות נהו: נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני. הרבה גמלים זקנים שטוענין עורות גמלים יונקים שמתו. בכרי מדין ועיפה מתרגמינן הוגני בכרה קלה היינו גמלא נערה ויונקים שהיא קלה ועסקים רעים מחמת שלא הורגלה לטעון משאוי:

א"ר אלעזר *למה ת"ח דומה לפני עם הארץ בתחלה דומה לו לקיתון של זהב סיפר עמו דומה לו לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לו לקיתון של חרס כיון שנשבר שוב אין לו תקנה: צה

למה ת"ח כו'. משום דאיירי בעדת קרח נקט לה שהיו ת"ח כדכתיב נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם ועל שם שפיתם אותו רשע כשנהנו ממנו הוקלה בעיניו להשיאם ולהחזיק ידו במחלוקת ולמרוד בהקב"ה: בתחלה. בעודו מתנהג בכבוד שאין צריך לו הוא יקר בעיניו:

מהרש"א למה ת"ח כו'. ר"ל בתחלה דומה לקיתון של זהב ע"ש התורה שבו כמאמר בה הנחמדים מזהב סיפר עמו דברים של חולין אזלא ליה התורה הדומה לזהב ודומה לו עדיין לקיתון של כסף ע"ש החכמה שבו כמאמר כי בצל החכמה בצל הכסף נהנה ממנו הרי הוא השוחד המעור עיני חכמים אזלא ליה החכמה ודומה לו לקיתון של חרס כיון שנשבר כו' שמתוך שנהנה ממנו מתקלקלים המשפטים כמ"ש ויסלף דברי צדיקים וק"ל:

צו (**תניא** כתיב °ואשיריהם תשרפון באש) [א"ר ששת תניתוה] ומה אילנות שאין אוכלים ואין שותים ואין מריחים אמרה תורה השחת שרוף וכלה הואיל ובא לאדם תקלה על ידם המתעה את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה עאכ"ו:

[אילנות של אשרה. דכתיב בהו תשרפון באש: אמרה תורה וכו' אלמא תקלה וכו' בלא הם קוהנו על ע"ז]:

צז **ת"ר** ז' מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם וע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי

ר'

עיון יעקב

הנה על אשת איש מיתתו במה ואני אומר הנה על א"א יש לו חלק לעה"ב והמלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעה"ב להכי מסמיך פסוק זה ש"ס עד"ז קרח בייש והלבינו פניו בזה כדכתיב וישמע משה ויפול על פניו מלמד שחשדוהו מא"א לכך חרק עליו שר של גיהנם שיניו לפי שאין להם חלק לעולם הבא: ואידך הא' שריפה ממש. והא דכשתמו דין נדב ואביהוא משאר שריפות שבתורה לפי שהיו דוגמת הקרבן להנך בהם בית המקדש וכמו שהעולה כולה כליל כן נשרפה לגמרי ועיין בסמוך מה שאמרתי על דרך הדרש: ונחלקו לארבע נכנסו שנים בחוטמו של זה אפשר לומר דלכך מסמיך הא' פיסקא וכבר משה ואהרן היו מהלכין בדרך וכו' כאן להראות שנענשו מדה כנגד מ"ה לפי שאמרו מתי ימותו שני זקנים לכך נכנס לכל אחד שני חוטין של אש בחוטמן ועי"ל לכך מסמיך כאן לפי שאמר דגופן נשרפין ולא כשאר שריפות שבש"ס רק נשמתן על דרך דאיתא בשבת דף קי"ג תחת כבודו כבודו ממש פרש"י שם כבודו גופו קרוי כבודו וכל הרודף אחר הכבוד בורח ממנו והם רדפו אחרי הכבוד שאמרו מתי ימותו שני זקנים וכו' כך ברח מהם כבוד גופו ונשרפו ועי"ל דהכי מסמיך הא' פיסקא כאן לפי מה דמבואר במסכת שבת פרק שני ואהבת לרעך כמוך קאי גם אקב"ה קשה למה נשרפו עדת קרח בגופם הי"ל לקיים בהם ואהבת לרעך כמוך לכך מתרץ וכבר היה משה ואהרן מהלכין ונדב ואביהוא אחריהם ואמרו מתי ימותו שני זקנים הרי שלא קיימו ואהבת לרעך כמוך לכך נענשו מדה כנגד מדה ולא ברור להם מיתה יפה ונשרפו גם גופם ועי"ל על דרך הדרש דאיתא במדרש מקרה אחד לצדיק ולרשע זו בניו של אהרן וקרח הוא נכנס במחלוקת ונשרף שם נכנסו שלא במחלוקת ונשרפו ע"כ ולפי מדרש זה קשה דהלא לכל הני תנאים אינו דומה שריפתן זו לזו איך קאמר מקרה אחד לצדיק ולרשע אלא י"ל דהכי תנאי לא ס"ל כמדרש הנ"ל ומוקי ליה האי קרא מקרה אחד לצדיק ולרשע כדאיתא בשבת והמוות ת"ו על מלחמות אנשים אלו בני אדם שקיימו התורה מאל"ף עד תי"ו ולפי שלא מיחו נענשו כמו האנשים אלו הרשעים וזה מקרה אחד לצדיק ולרשע ועיין בברכות שמואל שמקשה על גמרא זו למה נענש אביהוא הלא רק נדב אמר כך לאביהוא אבל לפמ"ש אתי שפיר שהיה לו למחות ולא מיחה לכך נענש גם אביהוא ובזה מתורץ עכשיו דקאמר לכ"ע שקרח נדב ואביהוא לא נשרפו בשריפה שוים א"כ קשה מאי מקרה אחד לצדיק ולרשע אלא י"ל דקאי אצדיק שלא מיחה קשה מנ"ל מי שלא מיחה שהוא ג"כ נענש כמו שעבר עבירה עצמו ע"ז אמר וכבר היו מהלכין וכו' וקשה למה נענש אביהוא רק נדב אמר לאביהוא אלא י"ל מפני שלא מיחה נענש כמו נדב ועי"ד הדרש אמרתי דלכך מסמיך האי וכבר משום דלכאורה קשה לפי מה דמסיק לעיל דנדב ואביהוא נשתנו מכל שאר שריפות ונשרף גופם היינו עי"ד דאיתא בב"מ דבני אהרן נסתלק נשמתן שבעת ימים מקודם ושבעת ימי מלואים היו כמו ז' ימי אבילות יע"ש אך אי אמרינן דעונש נדב ואביהוא מחמת חטא הכניסה שהקריבו אש זרה אז אינך קשה למה נסתלק נשמתן מקודם לזה אמר וכבר היה משה ואהרן מהלכין נמצא שהיה להם חטא הקדום וא"כ י"ל שפיר שנסתלק נשמתן מקודם לכך הוצרך לשרוף עכשיו גופן ממש לקיים בהם מלות שריפה כיון שלא היו להם נשמה: ספר עמו דומה לו לקיתון של כסף. כי שיחה של ת"ח צריכין לימוד וגיוותא דף ט' אמרינן מאן דמשתעי בהדי רם נקיש וכו' כי כל כה"ג אמרינן ת"ח צריך להיות לו שמיכות שבשתיקות כמ"ש בהדוטי סוטה פ"ק ונראה לומר דאם ספר עמו סופו ליבנות ממנו וכדאמרינן על פסוק אשרי האיש אשר לא הלך אם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב: ומה אילנות שאינם אוכלין ואינם שותים. לפי שכל המזיק ומתעה חבירו היינו בשביל הנאת גופו שמייעלו לפי דרכו והנאתו ולפי שעיקר הנאת הגוף בעה"ז הוא אכילה ושתיה וריח שבעליהן מברכין ברכות הנהנין ואלו לא שייכים באילנות אפ"ה אמרה תורה לכלות אותם הואיל ובא התקלה על ידן שמטעה חבירו לע"ז: השחת שרוף וכלה. אפשר דנקט בג' לשונות של כליה כנגד ג' שם דתנן שלש אזהרות הן ועיין בי"ד סי' קמ"ה: עשה עלם נלטוו בני נח.

פט

פס ע״ב *ר׳ (הנינא) [חנניא בן גמליאל] אומר אף על הדם [מן החי] ר׳ חידקא אמר אף על הסירוס. ר׳ שמעון אומר אף על הכישוף. ר׳ יוסי אומר כל האמור בפרשת מכשף בן נח מוזהר עליו. °לא ימצא בך מעביר בנו וגו׳ כי תועבת ה׳ כל עושה אלה ובגלל התועבת האלה וגו׳ ולא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר. ר׳ (אליעזר) [אלעזר] אומר אף על הכלאים מותרים בני נח ללבוש כלאים ולזרוע כלאים ואינם אסורים אלא בהרבעת בהמה והרכבת אילן מנה״מ א״ר יוחנן דאמר קרא °ויצו ה׳ אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל ויצו אלו הדינים וכה״א °כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו׳ ה׳ זו ברכת השם וכה״א °ונוקב שם ה׳ מות יומת. אלהים זו ע״ז וכן הוא אומר °לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. על האדם זו שפיכות דמים וכה״א °שופך דם האדם. לאמר זו גילוי עריות וכה״א °לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר. מכל עץ הגן ולא גזל. אכול תאכל ולא אבר מן החי. כי אתא ר׳ יצחק תאני איפכא. ויצו זו ע״ז אלהים אלו הדינים בשלמא אלהים אלו הדינים דכתיב °ונקרב בעל הבית אל האלהים אלא ויצו זו ע״ז מאי משמע רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר מהכא °סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם וגו׳ וח״א מהכא °עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו. ואדינין בני נח איפקוד והתניא עשר מצות נצטוו בני ישראל במרה שבע שקבלו בני נח והוסיפו עליהם דינים ושבת וכבוד אב ואם. דינים דכתיב °שם שם לו חק ומשפט. שבת וכבוד אב ואם דכתיב °כאשר צוך ה׳ אלהיך ואמר רב יהודה כאשר צוך במרה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה אי הכי מאי והוסיפו עליהם דינים אלא אמר רבא לא נצרכה אלא לדיני קנסות אכתי הוסיפו בדינים מיבעי ליה וכו׳ אלא אמר (רב פפא) [רבא] האי תנא דבי מנשה הוא דמפיק ד״ב ומעייל ס״כ דתני דבי מנשה ז׳ מצוה נצטוו בני נח. ע״ז. וגילוי עריות. ושפיכות דמים. וגזל. ואבר מן החי. וסירוס. וכלאים. ר׳ יהודה אומר אדם הראשון לא נצטוה אלא על ע״ז בלבד שנא׳ °ויצו ה׳ אלהים על האדם ר׳ יהודה בן בתירא אומר אף על ברכת השם וי״א אף על הדינין:

וגילוי עריות. כולן חוץ מנערה המאורסה כדכתיב גבי אבימלך הנך מת על האשה אשר לקחת והיא בעולת בעל בעולת בעל יש להם נערה מאורסה אין להם: אף על הדם מן החי. [כולהו יליף טעמייהו לקמן]: פרשת מכשף. זו היא במזכיר והולך לא ימצא בך ובגלל התועבות האלה ומדענש עליהן ש״מ הוזהרו על כולן דלא ענש אלא א״כ הזהיר: מותרין בני נח כו׳. סיפא דמתניתא דר׳ אלעזר היא וכולה מפרש לקמן: מכל עץ הגן ולא גזל. מדאיצטריך למישרי ליה ולהפקיר לו עצי הגן ש״מ שאינו מופקר לו נאסר ט: אכול תאכל. הראויה לאכילה ולא תאכל אבר מן החי דבהמה בחייה אינה עומדת לאכילה אלא לגדל ולדות: עשוק אפרים. מיד בוזזיו ורצוץ משפט דלוקה על ידי שופטיו של הקב״ה: כי הואיל הלך אחרי צו. מפני שהתחיל ללכת אחרי צווי נביאים של בעל: כאשר צוך ה׳ אלהיך. (כדכתיב) [כתיב] בדברות האחרונות גבי שבת וכבוד אב ואם והיכן צוך הא ליכא למימר דמשה הוה אמר להו בערבות מואב כאשר צוך בסיני דמשה לאו מאליו היה שונה להם משנה תורה ומזהירם על מצותיו אלא כמו בקבלה הוא כיה חוזר ומגיד להם וכל מה שכתוב בדברות האחרונות היה כתוב בלוחות וכן שמע בסיני: לעדה ועדים והתראה. וכן נצטוו ישראל במרה להיות דנין בסנהדרין של כ״ג כדאמרינן עדה שופטת ועדה מצלת דבני נח לא איפקוד בהכי כדילפינן לקמן מקראי דבן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד: א״ה מה הוסיפו עליהן דינין. אין אלו דינין אלא מלות דיינין: דיני קנסות. הוסיפו במרה דבני נח לא הוזהרו עליהן דכתיב ויצו ונמרינן לה מאשר יצוה דהתם צדקה ומשפט כתיב דהיינו דין ופשרה אבל קנסות לאו משפט נינהו דקנסינהו ליה טפי מדינים: בדינין מבעי ליה. דליהוי משמע שהוסיפו להם בהלכות דינין שנצטוו עליהם כבר אבל השתא דקתני הוסיפו עליהם דינין משמע כל הלכות דינין הוסיפו: האי תנא. דברייתא דלעיל דקתני הוסיפו עליהן דינין דמשמע דבני נח לא נצטוו עליה תנא דבי מנשה הוא: ד״ב. דינין וברכת השם: ס״כ. סירוס וכלאים: שבע מצות וכו׳. לקמן מפרש דתנא דבי מנשה לא דרש ויצו (דכל חדא) [והכי כל חדא] באנפי נפשיה כתיבא בהו: אדם הראשון לא נצטווה אלא על ע״ז בלבד. כלומר ויצו ה׳ אלהים את אלהותו צוה עליו על האדם שלא ימירהו באחר: אף על ברכת השם. דנפקא ליה נמי מאלהים אלהותו צוה עליו שלא יקללהו כדכתיב אלהים לא תקלל: אף הדינין. מאלהים נפקא נמי יהא אלהותו עליך להיות מוראו בלבך ולא מורא בשר ודם להטות משפט כי המשפט לאלהים הוא כדמפרש ואזיל. ע״כ הפירוש ועוד מאריך בענינים אלו בגמרא:

תוספות לאמר הן ישלח. אע״ג דהאי קרא במחזיר גרושתו כתיב ובני נח לא הוזהרו בה מכל מקום מייתי ראיה דגבי אישות כתיב לאמר: אכל תאכל ולא אבר מן החי. והא דאמרינן לקמן דלא הותר לאדם הראשון בשר לאכילה היינו להמית ולאכול אבל מתה מאליה שריא ואתא לאפוקי אבר מן החי דאפילו נפל מאליו אסור: עשר מצות. תימה הא איכא גיד הנשה למ״ד לבני יעקב נאסר ומילה שניתן לאברהם אבינו: לא נצטוה אלא על ע״ז. מה שנאסר לו בשר ועץ הדעת לא קא חשיב לפי שלא היה נוהג לדורות ודוקא אדה״ר קאמר אבל מודה ר״י דבני נח נצטוו אחר המבול דהא אמרינן בפרק גיד הנשה לר׳ יהודה גבי אבר מן החי דהאי איסור אבר מן החי וקיי״ל דאיסור עומדת שכן איסורו נוהג בבני נח:

הרי״ף תיסכות דלא הותר לאדם הראשון בשר לאכילה. אפשר לתרץ זו אתיא כמ״ד אדם הראשון לא נצטוה אלא על ע״ז אבל למ״ד דס״ל שנצטווה על אבר מן החי שכר שהותר לאדם אכילת בשר:

אשכח

עין יעקב

כא דלא קאמר נצטוה בני אדם י״ל משום דאדם קרוי אדם ואין א״ה קרוין אדם ועמ״ש לעיל דף ל״ז על הא דאמרינן למה נברא אדם יחידי (ועיין בתוספות ר״ש פ״ה דע״א דף ב׳) ועי״ל דלכך מקרי בני נח ע״ש דכתיב ונח מצא חן לא שהיה ראוי לכך אלא שמצא חן ומכח חסד עליון כן לא היו ראוין להיות בעולם רק מצד החסד משא״כ ישראל שהן קיימין בזכות תורה ומצות: ויצו אלו הדינין. היא מצוה ראשונה לפי שעליה העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום וכולם היו נכללין בדין כדאיתא לעיל במסכת שקלים ומ״ד ויצו זו ע״א היא מצוה ראשונה שניתן בעשרת הדברות לישראל אנכי ולא יהיה לך ומאן דדריש הדינים ויצו כדכתיב למען אשר יצוה אחריו לעשות צדקה ומשפט ס״ב הופרין ג״כ לגזור הדבר כדכתיב צדקה ומשפט ומ״ד אלהים אלו הדיינים כדכתיב ונקרב בעל הבית של אלהים אתו׳ לבני נח לבלוע: ל״צ אלא לעדה ועדים והפרשה. משום ודינים

דף נז ע"ב [אשכח ר' יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב] בן נח נהרג [בדיין אחד ובעד אחד שלא בהתראה מפי איש ולא מפי אשה ואפילו קרוב משום ר' ישמעאל אמרו] אף על העוברין וכו' מ"ט דר' ישמעאל דכתיב °שופך דם האדם באדם דמו ישפך איזהו אדם שבאדם הוי אומר זה עובר שבמעי אמו: בראשית ט

שופך דם האדם [באדם בתוך האדם] דמו ישפך:

מהרש"א בן נח נהרג אף על העוברין כו'. בזה אמרתי ליישב בפרשת שמות שדקדק הכתוב לאמר ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות דודאי פרעה לא שאל מהם להרוג הזכרים בידים דבן נח מוזהר על ש"ד ולכך לא אמר כן למילדות המצריות שהוזהרו על שפיכות דמים אפילו בעוברים אבל למילדות העבריות אמר שהותר לכם להרוג עובר במעי אמו וראיתם על האבנים קודם שיצא לאויר העולם אם בן הוא וגו' וכיון שא"א להם לפטור מב"ד רק בתחלת יציאת הולד קודם שיצא ראשו או רובו הוצרך לתת להם סימנין כמ"ש בפ"ק דסוטה וראיתם על האבנים סימן גדול מסר להם כו' ירכותיה מצטננות כו' וכן פניו למעלה כו' ע"ש ודו"ק:

דף נח ע"ב ת"ש מפני מה לא נשא אדם את בתו כדי שישא קין את אחותו שנאמר °אמרתי עולם חסד יבנה: תהלים פט

חסד יבנה. התחלתו של עולם נבנה בחסד שלוה הקב"ה לגמול חסד את בנו ואסרה לו והתירה לקין כדי שיבנה העולם והיינו דכתיב כי יקח איש את אחותו בת אביו חסד הוא מה שהתרתי לקין חסד גמלתי עמו:

תוספות מפני מה לא נשא אדם את בתו. שמשאכלה חוה מעץ הדעת היתה ראויה למות מיד ואי משום אדם שהיה שרוי בלא אשה היה יכול ליקח בתו ומנסיק כדי שישא קין את אחותו:

שם [א"ר חנינא עכו"ם שהכה את ישראל חייב מיתה שנא' °ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי וגו'] וא"ר חנינא הסוטר לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכינה שנאמר °מוקש אדם ילע קודש: שמות ב; משלי כ

[ויך את המצרי. משום דהכה איש עברי]: מוקש אדם ילע קודש. המוקש את האדם היינו ישראל שקרויין אדם דכתיב ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרויין אדם וכו': ילע קודש. כאילו לועה את הקודש כלומר כסוטר על לועו. סוטר מכה:

מהרש"א עכו"ם שהכה ישראל חייב מיתה כו'. בלא היה הכאת מצרי בישראל מכת מות וכפירש"י בחומש וכדאמרינן פ' הנחנקין כל היכא דאיכא הכאה קשה לאו מ"ת הוא ולא תקשי לך מויך את המצרי אע"ג דלא כתיב בו מיתה הרי הוא מופרע ממקומו דהוה הכאת מיתה דכתיב ביה ויטמנהו בחול ודע שכתב הרמב"ם פ"י דהלכות ע"ז עכו"ם שהכה ישראל כו' אע"פ שהוא חייב מיתה אינו נהרג עכ"ל וכתב בעל כ"מ דראייתו מדשקלינן וטרינן באלו הן הגולין אם גר תושב שהרג ישראל גולה או נהרג אם איתא לסקול וליטרי בהוכל בישראל כו' עכ"ל ע"ש ואין ראייתו מכרעת דהתם בשוגג איירי ומקשיים שיהרג בשוגג על הריגתו ולא על הכאתו ועוד דמשום הריגת בר מיניה הוצרך למיפרך הריגה דגר תושב אינו חייב על גר תושב בתפלה בשלמא ונראה דטעמו של הרמב"ם מדלא חשיב ליה בהדי ז' מצות ע"כ היינו טעמא משום דאין נהרג עליו ע"פ ב"ד כמו שנהרג על ז' מצות דאזהרתן מאילו ה' וגו' זו היא מיתתן אבל בהכאה לישראל במעיין מיניה בהוא חייב מיתה בידי שמים דעכו"ם לא מעלין ולא מורידין ומזה נראה נמ"ש בפ"ר וכתבו רש"י בחומש וירא כי אין איש וגו' ראה שאין תוחלת צדיקים עומדת ממנו ולא מזרעו כו' פירש היינו משום דבדיני אדם לא היה חייב מיתה כדעת הרמב"ם אלא שראה שהיה חייב מיתה בידי שמים ואין תוחלת צדיקים לעמוד כו' לכך הרגו ועוד האריך הרא"ם: הסוטר לועו כו'. ומבואר במ"ש בפ' ח"ס דאדם הראשון היה דיוקנו של מקום ויעקב הוא דמות דיוקנו ולזה ישראל נקראו אדם ולא העכו"ם וע"כ הסוטר לועו של ישראל בהוא דמות דיוקנו של שכינה כאילו סוטר לועו כו' ומייתי בכאמור מוקש אדם וגו' שע"כ קרא ישראל במקום הזה אדם לפי שהן דמות דיוקנו ודו"ק:

אמר ריש לקיש כל המגביה ידו על חבירו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע שנא' °ויאמר לרשע למה תכה רעך הכית לא נאמר אלא תכה אע"פ שלא הכהו נקרא רשע. זעירי א"ר חנינא נקרא חוטא שנא' °ואם לא לקחתי בחזקה וכתיב °ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' רב הונא אמר תקצץ ידו שנא' °וזרוע רמה תשבר רב הונא קץ ידא. ר' אלעזר אומר אין לו תקנה אלא קבורה שנא' °ואיש זרוע לו הארץ ואמר ר' אלעזר לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות שנא' ואיש זרוע

נח ע"ב; שמות ב; ש"א ב; שם ב; איוב לח; שם כב

עין יעקב

היינו דיני נפשות והא דמצינו התראה אצל פרעה ובן אצל בלעם אפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר י"ל דכבר הפסוק עצמו מתרץ בא אל פרעה לך והתראה בו ואי הקשה לך הא בן נח א"צ התראה לז"א כי אני הכבדתי את לבו לכך התרה בו למען ידע כי אני ה' בהראות את אותותי וכן גבי בלעם כיון שאמר לך אתם לכך היה צריך להתראות עה: בן נח נהרג אף על העוברין. עיין בחדושינו פ"ק דסוטה דף י"א ע"ב מה ודרשינן שם ולא עמו כאשר דבר אלהים: עכו"ם שהכה ישראל. עיין לקמן במהרש"א הא דלא הקשה כאן וליחשוב גבי ז' מצות דידהו וי"ל דלק"מ דזה הוא בכלל רציחה כדאיתא במדרש ואחר שמות שנתן ...גבו על הדינים שנאמר ... ביום השני לכך כאמר שופטים ושוטרים תתן לך הרי זה בכלל הדינים: חייב מיתה. כתב הרמב"ם אע"פ שחייב מיתה אפ"ה אינו נהרג בידי אדם ומקשה מהרש"א ומנ"ן דהא כתיב ויך המצרי ומש"ע שהרגו מיד ואפשר דהרמב"ם למד כן מהא דאיתא במדרש בשם רבנן ויפן כה וכה וירא שאין תוחלת יוצא לו ממנו ולא מבניו ולא מבני בניו ומהולך להראות כן מכלל שאינו חייב מיתה בידי אדם דאל"כ למה הוצרך לראות אם יוצא ממנו זרע מעליא או לא הלא הרוגי ב"ד קיימא לן אשה שהיא מעוברת מכין אותה כנגד בית הריון עד שתפיל עוברה מכל שכן שאין חושבין מה שעתידי להתעבר ולהוליד אלא ודאי שלא היה חייב מיתה בידי אדם רק מיתה בידי שמים ולפי שראה משה שאין תוחלת עידה ממנו הרג אותו ע"פ דעת ב"ד של מעלה כדאיתא באבות דר' נתן דף ו"ו ע"ש ומהרש"א תירץ דסובר הרמב"ם מדלא חשיב בהדי ז' מצות דידהו מכלל שאינו נהרג בידי אדם אבל קשה לפי זה מה מקשה הגמרא על שבת ותורה לחשוב גבי ז' מצות דידהו הא הרמב"ם נ"כ פסק בזה דחייב רק מיתה בידי שמים אבל אינו נהרג ותירץ המהרש"א דהכי מקשה בגמרא הש"ס דליחשוב גבי ז' מצות וליחייב בידי אדם א"כ גבי הכאה נ"כ קשה כהאי גוונא וצ"ל בענין אחר דהא דפסיק הרמב"ם דאינו חייב רק מיתה בידי שמים על הכאה למד כן מהא דאיתא ברבה ויך את המצרי ר' אביתר אומר באגרוף הכהו ורבנן אומרים הזכיר עליו השם והנו נראה דפליגי בהא דר' אביתר סבר דנידון בדיני אדם ונהרג מיתה בידו אבל רבנן סברי דלא נהרג רק בידי שמים ופסק הרמב"ם כרבנן וכן פי' רש"י בחומש ולהכי אתי שפיר הא דלא חשיב גבי ז' מצות משום דאינו נידון בידי אדם כלל והא דמקשה בגמרא לקמן גבי שבת ותורה וליחשוב גבי ז' מצות אע"ג דאינו נהרג בידי אדם י"ל דמהיינו פסק הרמב"ם בפ"י מהל' מלכים גבי נכרי שעסק בתורה או ששבת מכין אותו ועונשין אותו ומודיעין לו שחייב מיתה על זה אבל אינו נהרג ואם כן כיון דעכ"פ נידון בדיני אדם שמכין אותו ועונשין אותו מקשה שפיר דליחשוב גבי ז' מצות: כאילו סוטר לועו של שכינה. כי האדם נברא בצלם אלהים ועוד שמזלזל בכבוד חבירו ואמרינן בפ"ד דאבות כבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים: נקרא רשע שנאמר ויאמר לרשע. תיבת לרשע מיותר דמה בא ללמדינו כיון שאינו מפורש מי היה ואם מבורר במקום אחר הלא שם כתיב לנ"א סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה אלא ודאי ללמוד בא שהמגביה ידו על חבירו נקרא רשע: רב הונא קץ ידא. וכתבו התוספות פ"ה שהיה רגיל להכות חביריו וקנסו בכך וי"ל דדינא הוא דהא מקרא דריש וזרוע רמה תשבר ע"כ ובתשובתי ש"י סימן ק"ל בארתי דודאי גם מרש"י לא נעלם כל זה אלא שע"ג דדינא הוא מ"מ רב הונא שהיה בבבל בזמן שאין דנין דיני קנסות ומכות א"כ קץ ידו לכך פירש"י דקנס בכך משום מגדר מילתא ע"ש: ר' אלעזר אומר אין לו תקנה אלא קבורה. פירש"י ראוי להמיתו ולקברו וקי"ל דה"ק הכ"ל חייב מיתה כדנעיל ולוני דבריהם הייתי אומר אין לו תקנה אלא קבורה אידו ויד"ו קלי פרתוי לקברו אחר שנקצץ כי שאר קלוני יד אין צריך לקוברו כמו שכתבתי בזה בתשובתי מעש"כ בזה הוא גזירות הכתוב ועוד י"ל על דרך דאמרינן בעלמא כל המתעצל בהספדו של צדיק ראוי לקברו בחייו גם זה שמזלזל בכבוד חבירו דבכלל זה: לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות. עיין פרש"י ומהרש"א וצ"ל דפ"ק לא נתנה קבורה קרקע אלא בשביל אומן

משלי יב **זרוע לו הארץ ואמר ר"ל מ"ד °עובד אדמתו ישבע לחם אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה ישבע לחם ואם לאו לא ישבע לחם:**

ואם לא לקחתי בחזקה. גבי עלי כתיב שהיו תוקפין בבשר הזבחים והאומרים אם לא תתן לי אקח בחזקה דהיינו כמרים ידו שהיו מגזמים להכות: **וזרוע רמה.** הרגילה לרום על חבירו: **קץ ידא.** מאדם אחד שהיה רגיל להכות את חבירו וקנסו בכך כדאמרינן בפרקין דלעיל בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה לעשות סייג וגדר לדבר: **איש זרוע.** איש שמניף זרוע לו הארץ מתוקנת לקבורה כלומר ראוי להמיתו ולקוברו: **לא ניתנה קרקע** כלומר אין ראוי לקנות קרקע אלא לבני זרוע ומפני שהתגר רבה ע"י קרקע שבאות בהמות ומפסידות ונכנסים באין וגונבים (ומוברין עליה) [ועוררין עליו] וצריך שיהא חזק לעמוד כנגדן: **כעבד לאדמה.** לעסוק בה תמיד לחרישה והשקאה וכיכוש ועידור:

תוספות קץ ידא. פ"ה שהיה רגיל להכות את חבירו וקנסו בכך וי"ל דדינא הוא דהא נקרא רשע וזרוע רמה תשבר ונפרק כל היד גבי יד לאמה תקצץ אמרינן דינא (הכי) [הכן] כדרב הונא דרב הונא קץ ידא אלמא דינא הוא והא דאשכחן בפרק ד' וה' גבי מתן בישא דרב הונא גופיה לא חייבו אלא ממון שאני הכא דמועד ורגיל בכך [היה] להכות (רשע) באגרוף דדיניה הוא בכך וכן יד לאמה רגיל הוא בכך:

מהרש"א למה הכית ט'. פי' הכית הוא מלשון עבר כמו על מה הכית אתונך וגו' ותכה הוא לשון עתיד כמו ויאמר למה תכה וגו' דעלכים והקשו המפרשים דמהיכן למדו לומר שבהכאה א' נקרא רשע דאימא שהיה רשע מקודם זה המעשה כמו חברו שהיה רשע כבר מדכתיב רעך שפירש רשע כמותך ונראה לומר בזה לפום ריהטא ממשמעות הכתוב שמשה קראו רשע ה"ל לכתוב רשע למה תכה וגו' אבל נכתב לרשע בלמ"ד שמשמעו שהוא סיפור הכתוב שמשה אמר לאותו שנעשה רשע למה תכה וגו' ולמה כתב לשון כאן שהיה רשע כיון שמשה לא אמר לו כן אי לאו לאשמעינן דבהכאה א' נעשה רשע אבל מלת רעך שהוא סיפורו של משה קראו כן ע"ש שהיה רשע כבר כדאמרינן בש"ר ודו"ק: **ואם לא לקחתי בחזקה כו'.** מלת חזקה מורה ע"ז כי הרגילה לעשות דבר בכח ובחזקה הוא מרים ידו כענין שנאמר בידך החזקה ובזרועך הנטויה וגו' ומ"ש ותהי חטאת הנערים וגו' אע"ג דלפי משמעות נראה ותהי חטאת הנערים וגו' אהא דכתיב בטרם יקטירון את וגו' קאי שהיו לוקחין בשר הזבח קודם הקטרת אמורין מ"מ מדסמיך ליה ותהי חטאת הנערים גו' אם לא ולקחתי בחזקה וגו' דרשו שלקחו בחזקה שהיא הרמת יד היא היה חטאת הנערים וק"ל: **איש זרוע לו וגו'.** גם זה מדה כנגד מדה לפי שהוא מגביה ידו ממקום הנמוך אשר כנגדו ממנו דהיינו מן האדמה ראוי הוא שלו יהיה הארץ לקבורה שישפיל ויבא לארץ ממקום גבוה: **לא נתנה קרקע כו'** פרש"י לא ניתנה קרקע כו' אבל לא ידענא לפי זה מאי שייכא הך דרשה דעובד אדמתו ישבע לחם וגו' לכאן ולולא פרש"י נראה לפרש לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות היינו שיש להם זרוע וכח לעבוד האדמה ולא לחלושי כח שלא יכלו לעבוד אותה כראוי והשתא שפיר שייכא הך דרשה דעובד אדמתו ישבע לחם דמיירי נמי בכה"ג שעושה עצמו כעבד לעבוד אותה כראוי לה ומדכתיב עבד אדמתו חסר וי"ו דרש לה כעבד ודו"ק:

נח ב **אמר ריש לקיש בן נח ששבת חייב מיתה שנאמר**
בראשית ח **°ויום ולילה לא ישבותו ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן (פשיטא) אמר רבינא (לא נצרכה) אפי'**
דף נט **בשני בשבת *א"ר יוחנן עכו"ם שעוסק בתורה חייב**
דברים לג **מיתה שנא' °תורה צוה לנו משה מורשה. לנו מורשה ולא להם ולחשבה גבי שבע מצות. מ"ד מורשה מגזל קא גזיל לה. מאן דאמר מאורסה דינה כנערה המאורסה דבסקילה. מיתיבי היה רבי מאיר אומר מנין שאפילו**
ויקרא יח **עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול שנאמר °אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים לוים וישראלים לא**
עי' בתוס' [illegible] לח **נאמר אלא °האדם הא למדת שאפי' עכו"ם ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול התם בשבע מצות דידהו:**

עכו"ם ששבת. ממלאכתו יום שלם חייב מיתה שנא' ויום ולילה לא ישבותו וקא דריש לה לא ישבותו ממלאכה דאבני אדם [כמי] קאי ולא תימא לא ישבותו אהך ו' עתים דקרא קאי כלומר יבטלו לא יפסקו מלהיות. פשיטא אמר רבינא לא גרסינן דהא טובא קמשמע לן דאבני אדם קאי [ולא תימא לא ישבותו אהך ו' עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות]: **(לא נצרכה) [אמר רבינא] כו'.** לא תימא שביתה (לשון חובה דקאמר ר"ל) [דקאמר ר"ל לשום חובה קאמר] דלא לכוין לשבות כגון בשבת שהוא יום שביתה לישראל ובא' בשבת שמובתין בו הנוכרים אלא מנוחה בעלמא קא אסר להו שלא יבטלו ממלאכה ואפילו יום שאינו בר שביתה: **שני בשבת.** יומא קמא דלאו בר שביתה נקט וה"ה דהוה מצי למינקט ג' וד': **מורשה לנו ולא להם.** ואיכא משום גזל כדמפרש: **מורשה מאורסה.** אמוראי איכא דדרשי להו גבי עם הארץ בפ' אלו עוברין בפסחים: **מיגזל קא גזיל להו.** והא קחשיב גזל וכן נערה המאורסה דהא בכלל גילוי עריות הוא: **[בשבע מצות דידהו.** עוסקין בהלכות אותן שבע מצות להיות בקיאין בהן]:

מהרש"א עכו"ם ששבת חייב מיתה כו'. יש לעיין בזה מה טעם ענין זה דוקא באלו הב' מצות דבדבר שאכתבו חייבין

עיון יעקב

והם בעלי זרוע רמות שמתגאים לכך נענש הקרקע לקבורתו להראות שעפר אתה ואל עפר תשוב וע"י זה אחי יתן אל לבו השפיל עצמו עד לעפר כמו שאמר ראש ענוים אברהם ואנכי עפר ואפר וע"ז קאמר שפיר ר"ל אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה ואינו מתגאה לא ישבע לחם משא"כ כשנוהג עצמו בגבות כי ס"י לגבות עניות עד שמבקש ככר לחם עמ"ש בחידושינו בסוטה דף ד' ע"ב נמצא שכל פסקא או כחדא שיטא שייטא: **אמר ר"ל** עכו"ם ששבת חייב מיתה. עיין במהרש"א שכתב הטעם ג"כ דהוי כאילו בא על ארוסתו ע"ש וכן י"ל הטעם לפי שבשבתן מעידין זה של זה כדאיתא בפ"ק דחגיגה הקב"ה ושבת שישראל הם עם אחד כמלא דהוי כמעיד שקר לפי דעתו כאילו לא בחר בישראל עמו אך קשה דהא בש"ס קאמר אפי' שני בשבת ותו קשה לפי דעת מהרש"א למה לא מתרץ ג"כ על הא דמקשה וליחשוב גבי ז' מצות הי"ל לתרץ כדמתרץ לקמן דינו כנערה המאורסה ואדרבה נראה דלהכי מסדר הש"ס קושיא זו ולחשביה גבי ז' מצות אחר דברי רבינא שאמר לא נצרכה אפי' שני בשבת ומוכח דטעמים אלו אינו אלא הטעם כפשוטו כי אדם לעמל יולד לכך נאמר יום ולילה לא ישבותו ולישראל נתן יום השבת למנוחה רק לעסוק בתורה: **עכו"ם** שעסק בתורה חייב מיתה וכו'. מ"ד מורשה ירושה היא לנו וכו' נ"ל דכ"מ בין שני דעות אלו דלמ"ד מגזל גזיל אם ישראל רוצה למחול חלקו הרשות בידו משא"כ לאידך מ"ד דינו כנערה המאורסה אינו יכול למחול אך קשה לדעת המ"ד דינו כנערה מאורסה היאך נהג משה טובת עין ונתן התורה לישראל כיון שמתחלה לו לבדו נתנה והוי לדידיה כנערה מאורסה אסור שוב לישראל אחר אכן לפי מה דאמרינן גבי קבלת התורה ויחן ישראל נגד ההר כל ישראל היו אז חשובין כגוף ונפש. אחד לא קשה מידי ועיין באהבת איתן שכתב קהלת יעקב בשעת נתינת תורה שכל קהלות ישראל נקראין בשם יעקב וזה כוונת הפסוק תורה צוה לנו משה קשה הלא מורשה דינו כנערה מאורסה ואיך נתן לישראל ע"ז קאמר קהלת יעקב שכולם נקראים קהלת יעקב שהם גוף ונפש אחד לכך מותר ליתן להם: **ולחשב** גבי ז' מצות. ק"ק דלמא לא קחשיב רק מה שנצטוו קודם מ"ת ג"כ משא"כ תורה הי' מותר ללמוד קודם מתן תורה ונח למד תורה: **קום** ועשה לא קחשיב. ולכך פסק הרמב"ם שאינו נהרג ועיין במהרש"א וכן בהא שעכו"ם דעוסק בתורה שחייב מיתה ג"כ ואינו נהרג כי בודאי הא דקאמר מגזל קא גזל אינו דומה לגזל ממש דהא לא קחסר לכו ע"י זה כמו כנגזל וכן הא דבא על ארוסתו ג"כ אין לו דמיון דהתם נאסר ארוסתו ע"י בעילה של זה משא"כ כאן אלא שהוא סולדה של אלו עיניהם ישראלרוסין לאו כיולא בהן לכן אין דינן למיתה רק בז' מצות דידהו עיין במהרש"א: **הרי הוא ככהן גדול. מדמה אותו לכ"ג היינו לפי דאמרינן ממזר ת"ח קודם לכ"ג עם [illegible]**

ד"ל

הייבין לעשות. שיהיה אבל העכו"ם היפך זה לחייב מיתה בעסייתו והנראה שהכוונה בזה שהתורה נקראת ארוסה לפי שרוב ההמון אין עוסקין בה והויא התורה לגביה כארוסה בבית אביה שהניחה להיות תורת ה' אבל העוסק בה ודאי דה"ל כנשואה ונקראת תורתו. כמ"ש בפ"ק דע"ז והוא שאמרו בפסחים כל העוסק בתורה לפני עם הארץ כאילו בועל ארוסתו לפניו שנאמר צוה לנו מורשה וגו' מאורסה לכל קהלות יעקב מבואר לפי שע"ה אינו עוסק בה והויא ליה ארוסתו וכן מלות שבת נקראת בהרבה מקומות כלה כמ"ש בואי כלה בואי כלה דכארוסה ודאי דלא הוי דכל ישראל קבלו עליהם שמירת שבת וכנשואה נמי לא הויא לפי שאינן שומרים אותה כראוי כמ"ש פ' כל כתבי אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות כו' ומשום הכי הויא שבת לגבייהו ככלה שנכנסת לחופה ולא נבעלה ולזה כיון שהעכו"ם שאר עריות ובעולת בעל יש להן חוץ מארוסה וכלה שנכנסה לחופה דאין להן כדאמרינן לעיל מה הויא ליה עסיקת התורה לגבייהו כאילו בועל ארוסת ישראל ואם הוא שומר שבת ה"ל כאילו בא על כלת ישראל שנכנסה לחופה ולא נבעלה ואמרינן לעיל דנידון בדיני ישראל ועל כוונה זו אמרו בש"ר פרשת בשלח מהו וכתן לכם ולא לעכו"ם מכאן אמרו אם יבאו בני נח לשמור שבת לא דיין שאין מקבלין שכר אלא שחייבין מיתה שנאמר ויום ולילה לא ישבותו ואזהרתן זו היא מיתתן וכה"א ביני ובין בני ישראל וגו' משל למלך יושב ומטרונא יושבת כנגדו העובר ביניהם חייב מיתה ע"כ ודע שהרמב"ם בהלכות מלכים כתב הא דקאמר הכא דחייב מיתה היינו בידי שמים אבל אינו נהרג וכתב הכ"מ לפי דבריו דהא דקאמר תלמודא וליחשביה בהדי ז' מלות ה"ק ולמנייה בהדייהו למיגר דאסורי בה קאמר אבל לא לענין קטלא כו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש וא"א לומר כן דא"כ למה לא מנה בהדי ז' מלות לאיסור הא דעכו"ם ששבת ישראל דחייב נמי מיתה בידי שמים ואינו נהרג כמ"ש הרמב"ם שם אבל הנראה לדעת הרמב"ם דכל מה דלא חשיב בהדי ז' מלות אין נהרגין עליהן והא דפריך הכא וליחשביה בהדי ז' מלות ה"ק דאמאי לא חשביה לשבת נמי בהדי ז' מלות ויהיה בן נח נהרג עליה ומשני קום עשה לא קחשיב דבקום עשה אין בן נח נהרג דלא מליכו אפי' בישראל בשום קום עשה שיהיה נהרג בידי אדם וכן בהיא דעכו"ם עוסק בתורה פריך נמי הכי וליחשביה בהדי ז' מלות ויהיה בן נח נהרג עליו ומשני למ"ד מאורסה כו' דאין חיובו אלא עלמו ולא הוי אלא כאסמכתא בעלמא ואין כאן אזהרתן זו היא מיתתן וכראה מה שהביא לדרום לא ישבותו אבכי נח ולא אמשה עתים דכתיב לעיל מיכיה כראה כמ"ש הרא"ש שהשבות בכ"מ הוא מנוחת הפועל ממלאכתו ולא מנוחת הפעולה והתום והקור כי הם הם פעולת המזלות כו' ולא תפול בהם שביתה עכ"ל ע"ש:

הגדה דינה כנערה המאורסה. הא דאמרינן לעיל נערה המאורסה אין להם יי"ל אין להם בנערה המאורסה שלהן אבל בשל ישראל חייב והתורה מאורסה לישראל. הרי"ף:

נט ע"ב **אמר** רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו

בשר לאכילה דכתיב °לכם יהיה לאכלה ולכל (בראשית א) חית הארץ ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר (ט) להם שנא' °כירק עשב נתתי לכם את כל יכול לא יהא (בראשית ט) אבר מן החי נוהג בו ת"ל °אך בשר בנפשו דמו לא (שם) תאכלו [וכו'] מיתיבי °ורדו בדגת הים מאי לאו לאכילה (שם א) לא למלאכה ודגים בני מלאכה נינהו אין כדרחבא דבעי רחבא הנהיג בעיזא ושבוטא מאי ת"ש °ובעוף השמים (שם) מאי לאו לאכילה לא למלאכה. ועופות בני מלאכה נינהו אין כדבעי (רבא) [רבה] בר רב הונא דש באווזין ותרנגלין לרבי יוסי ברבי יהודה מהו ת"ש °ובכל חיה (שם) הרומשת ההוא (מיבעי ליה) לאתויי נחש הוא דאתא דתניא ר"ש בן מנסיא אומר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא (לא) נתקלל נחש כל אחד ואחד מישראל היו מזמינים לו שני נחשים טובים אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו *סנדלכין טובים (כנמ' איתא) ומרגליות טובות ולא עוד אלא שמפשילין לו רצועה (סנדלכני) מתחת זנבו ומוציא בו עפר לגינתו ולחורבתו. מיתיבי [היה] רבי יהודה בן תימא אומר אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומצננין לו יין והציץ בו נחש וראה כבודו ונתקנא בו התם בבשר היורד מן השמים. ומי איכא בשר היורד מן השמים אין כי הא דרבי שמעון בן חלפתא הוה קא אזיל באורחא פגעו ביה הנך אריותא והוה קא נהמי באפיה אמר °הכפירים שואגים לטרף נחותו תרתי אטמאתא חדא (תהלים קד) אכלוה וחדא שבקוה אייתי ואתא לבי מדרשא בעו עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור א"ל אין דבר טמא יורד מן השמים:

לא הותר בשר לאכילה. דכתיב הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' ולכל חית השדה לכם ולחיות נתתי כל העשבים ואת כל האילנות ואת כל ירק עשב לאכלה אבל (כל) חית הארץ לא נתתי לכם: כירק עשב. שהפקרתי לאדה"ר לאכול נתתי לכם מעכשיו את כל אפי' בהמות וחיות: ורדו בדגת הים. לאדה"ר נאמר: הנהיג בעיזא ושבוטא. קשר קרון לדג שמים ולעז ונכנסה על שפת הים ובכיהם ומנהיגין אותן: מהו. לוקה משום מנהיג בכלאים או לא חורש בשור ובחמור לאו דוקא דכל תרי מיני נמי אסירי בשור שנגח את הפרה: דש באווזין ותרנגולין לר' יוסי. בהשוכר את הפועלים תנן היה עושה בידיו אבל לא ברגליו וכו' רבי יוסי ברבי יהודה אומר וכו' ע"ש אלמא בני מלאכה נינהו: ובכל חיה הרומשת. ואי לאו לאכילה חיות לאו בני מלאכה נינהו. ומשני ההיא לאיתויי נחש קאמר. ולמלאכה דנחש בר מלאכה הוא קודם שנתקלל לילך על גחון: הבל. הפסד כל חבל

יעיון יעקב

יי"ל דאתי לאשמועינן שנוטל חלק בראש ולריכין לגדלו כמו דאמרינן בישר.?ל נראה משל אחד וזה והי בהם שמחיה נפש: **אמר** רב יהודה אמר רב א"ה"ר לא הותר לו בשר לאכילה. אפשר לומר הטעם פ"ד הפשוט כיון שאם נבראים משמת ימי בראשית לא הותר לו להמית בעל חי ולאכילה אך בני נח מותר להם לפי שנה מלא מן ונילל כדור המבול ואלולי נח היה נמחה כל היקום ונאסף כל בהמה וחיה ולפי שבזכותו ניצל הכל לכך הותר לו להמיתם ולאכלו אך כמ"ד לעיל שכל העולם והנבראים נברא בשביל אדם הי' מותר לו לאכול בשר: **מיתיבי** ר' יהודה בן תימא אומר אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר. קי"ק לפמ"ש תוס' לעיל ע"ב הא דאכל אתכל ולא אבר מן החי וז"ל לא דאמרינן לקמן דלא הותר לא"ה הראשון בשר לאכילה היינו להמיי ולאכול אבל מתה מאיליה שריא אתי לאפוקי דאפי' נבל מאיליו אסור עכ"ל וא"ת אתאי לא משני נמי הכי דמתה מאיליה יי"ל כיון שזה היה קודם חטא אדם שהרי אח"כ נתקנא בו נחש וא"כ לא היה מיתה בכל בעולם ע' אחר שחטא אדם והאכיל מתוי כל הנבראים כן היין בלאסיפת חכמים אבל אי אפשר לומר כן דא"כ גם אכל האכל נאמר קודם החטא וליכא למימר דנאמר על שכאי דאם יחטא דא"כ מעיקרא קושיות ה .ג נימא דאי כיוא שבימן על הכשי אם יהיה מותר לבני נח בשר אולי יי"ל דנפל מאיליו אבר אי ודאי היה צייך אף קודם החטא וצ"ל כיון דנאסר אבר מן החי שנפל מאיליה מכ"ש מה: בגמרי מאליה: **אמר** הכפירים שואגים לטרף. לא שהיה חושב על עלמו שיעורף שהרי חיה רעה אין שולטת באדם אלא א"כ נמשל כבהמות כדמו אלא לפי שהיה שואגים לטר' יי

אבל לשון קטל ולער הוא כלומר הספד בא לעולם ויש לנוד ולקבול על שמש גדול שאבד וכו׳ : סנדלבין. שם אבן טובה : צולין לו בשר. אלמא הותר לו לאכול בהמות וחיות : נהמו באפיה. לאכלו .

מהרש״א הבל על שמש גדול כו׳. מבואר כי באמת כל הנבראים נבראו לתכלית אדם ולתשמישו אמנם הכתם היה מכל בריאתו השמש הנבחר מכלם שהוא היה ממוצע בין האדם ושאר ב״ח שמלינו בו כח הדבור וערום מכל החיות וכן אמרו פ״ק דסוט׳ אני אמרתי יהא מלך על כל החיות כו׳ ולפי שדרך כבוד לאדם שיהיו לו ב׳ משמשין כמ״ש ושני נעריו עמו לז״א שהיו מזדמנין לו ב׳ נחשים טובים אחד משגרו לצפון כו׳. נקט לפון ודרום שלפי דעת התוכנים שישוב בן אדם הוא מקלה מזרח לקלה מערב באורך אבל לדרום ולצפון אין שם ישוב בני אדם מפני הקור והחום לז״א שהי׳ משלח שם שלוחו הנחש במקום שלא היה אדם יכול לילך בעצמו. ואמר ולא עוד אלא שמפשילין כו׳. הזכירו בו ב׳ דברי׳ אלו כי מתוך קללותיו של אותו הרשע שנתקלל כלמד כן כמ״ש רש״י כיולא בו במסכת סוטה פ״ק ואמר כי תחת שהיה לאדם ברכה זו קודם הקלקול שהי׳ לו רגלים כאדם ושכל לדבר ולהבין כדי לשגרו בעצמו למרחוק לצפון ולדרום משא״כ בשאר בעלי חיים משנתקלקל אמר על גחונך תלך שלא יוכל לילך מהר כמי שהולך על רגליו ותחת שהיו מפשילין ללועה תחת זכבו כדי להוליא עפר לגיכתו משקלקל נתקלל ועפר תאכל וגו׳ ודו״ק: הכפירים שואגים לטרף וגו׳. כראה מתוך ענין תמעשה שזה הכתוב הכפירים שואגים לטרף גם סופו לבקש מאל אכלם אמרו ר״ש בן חלפתא בדרך תפלה ובקשה וכעכו לו בכל זה מן השמים ור״ל שהכפירים שואגים לטרף כשאר ב״ח גם את האדם שלא מרלון ובחירה אך לבקש מאל אכלם מלד אחר וכשאין להם אוכל הולרכו לטרוף שלא מרלון ונתקבלה תפלתו שנהיתו תרתי אטמאתא שא׳ יהיה אוכל לכפירים והשניה אוכל לטרף דהיינו לר״ש שהיה נטרף מהם אילו לא נתקבלה תפלתו ויהיה לבקש מאל אכלם לשון רבים דהמ״ל לבקש מאל אוכל וכתב אכלם דהיינו אוכל לכפירים ואוכל לטרפו שהוא ר״ש שהיה נטרף מהם אי לאו דכחיתו אטמאתא ודו״ק:

יף ס נפיסקא] נגמר הדין וכו׳ (והדיינין *עומדין על רגליהן וקורעין וכו׳) עומדין מנ״ל א״ר יצחק בר

שופטים ג אמי דאמר קרא °ואהוד בא אליו והוא יושב בעליית המקרה אשר לו לבדו ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא והלא דברים ק״ו ומה עגלון מלך מואב שהוא נכרי ולא ידע אלא בכינוי עמד ישראל ושם

מ״ב יח המפורש עאכ״ו. קורעין מנ״ל דכתיב °ויבא אליקים בן חלקיהו ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה. ולא מאחין מנ״ל א״ר אבהו אתיא קריעה קריעה כתיב הכא קרועי

מ״ב ב בגדים וכתיב התם °ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים. ממשמע שנא׳ ויקרעם לשנים איני יודע שהן קרעים מה ת״ל קרעים מלמד שהן קרועין לעולם :

קרועי בגדים. על גידופין ששמעו מפי רבשקה כדכתיב אשר שלחו מלך אשור לחרף אלקים חי :

מפי שם [אמר רב יהודה אמר שמואל השומע אזכרה מפי הנכרי אינו חייב לקרוע וא״ת רבשקה ישראל מומר היה ואמר רב יהודה אמר שמואל אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד לאפוקי כינוי דלא ופליגא דרבי חייא כתרוייהו דא״ר חייא] השומע אזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים ממאן אילימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מנכרי ואי בשם המיוחד מי גמירי אלא לאו בכינוי וש״מ בזמן הזה הוא דלא הא מעיקרא חייב ש״מ:

[השומע אזכרה. ברכת השם מפי הנכרי אינו חייב לקרוע: וא״ת. הרי קרע על רבשקה ישראל מומר היה] : בזמן הזה. שאנו בגלות ואין אימת ב״ד מוטלת עליהן לדון חייבי מיתות : נתמלא כל הבגד קרעים. לפי שהדבר תדיר לפי שאין מתיראים מב״ד: מי גמירי. נכרים שם המיוחד כ״כ שמקללין בו תמיד דקאמר נתמלא כל הבגד כולו קרעים : אלא לאו בכנוי. תדיר ובזמן הזה הוא דלא קרעינן משום דנתמלא כל הבגד וכו׳ אבל בזמן בית דין קורעין על הנכרים ואכינוי :

אמר הבונה מי ימן ובזמן הזה לא ליהוי ישראלים פקירי כולי האי אם לא בברכת השם באזכרה כמשמעות אשר אף עלים ראוי כמלאות הבגד קרעים. וילמדו מעגלון מלך מואב שלכנוי השם לבדו עמד ישראל ושם המפורש עאכו״כ שאין להקל באזכרתו :

קא דף סב שמות לב א״ר יוחנן אלמלא וא״ו *שבהעלוך נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה כתנאי אחרים אומרים אלמלא וא״ו שבהעלוך נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה א״ל ר״ש בן יוחאי והלא כל המשתף שם שמים ודבר אחר

שם כב נעקר מן העולם שנאמר °בלתי לה׳ לבדו אלא מה ת״ל אשר העלוך שאיוו לאלהות הרבה:

אלמלא וי״ו שבהעלוך. דהשתא לא כפרו בהקב״ה לגמרי ששתפוהו בדבר אחר : לאלהות הרבה. אף אלהות אחרים קבלו עליהם :

תוספות כל המשתף שם שמים וכו׳. לא דמי להא דכתיב חרב לה׳ ולגדעון וכן דרכנו נס׳ ונך דלא אסר אלא בגידי דאלהות :

מהרש״א כל המשתף ש״ש כו׳. ירלה דודאי לכ״ע כופר בעיקר גרע טפי וחייב כליה אלא דר״ש קאמר דכל המשתף ש ש וד״א דהיינו שמאמין כמי בד״א חייב כליה ונעקר מן העולם אלא מה ת״ל אשר העלוך דודאי האמינו בנמלא גו׳ ולכך לא נעקרו אלא שאיוו לאלהות הרבה ואמרו שהאחד הנמלא נתן כח לאלהות וכוחות רבים עזב ה׳ את הארץ ואלו הכוחות והאלהות יהיו מנהיגים בארץ וכ״כ הרמב״ם שזה. דעת רבים מעובדי ע״ז שעובדים אותה שאומרים שנתנה ההנהגה בידה ועד״ז יש לכוון מה שאמר משה ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה וגו׳ דבא משה להתפלל בעדם שאמר מסה להקב״ה שהרי אתה אומר אלי העל את העם וכוונתך שאתה מעמיד אותי למנהיג להם וא״כ תלית העלייה בי כיולא בזה כוונו ישראל שאמרו אשר העלוך וגו׳ שאתה נתת לו כח להעלות ולמנהיג בעלמא ולא כוונו כלל לע״ז ולשתף ש״ש וד״א וק״ל:

קב שם ויקרא יט תניא מניין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בלא תעשה ת״ל °לא תאכלו על הדם. דבר

עיון יעקב

מי שיוכלא לטרוף מהטם רעבון ולפי שמסתכל על אחרים שיכלם השם יתברך שלא יטרפו הוא נענה תחלה שנחים לו ג״כ שמח כדי לאכול : והלא כל המשתף שם שמים וד״א

דבר אחר לא תאכלו על הדם לא תאכלו בשר ועדיין דם במזרק. ר' דוסא אומר מניין שאין מברין על הרוגי ב"ד ת"ל לא תאכלו על הדם. ר"ע אומר מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כלום כל אותו היום ת"ל לא תאכלו על הדם *(א"ר יוחנן) אזהרה לבן סורר ומורה מנין ת"ל לא תאכלו על הדם:

ועדיין דם במזרק. הקרבנות: שאין מברין. את האבלים ברחבה כדרך שמברין את האבלים בסעודה ראשונה משל אחרים כדאמרינן במ"ק: על הדם. על הברלה ומסברא מוקמינן לה להרוגי ב"ד שנהרגין על עונש שלא יהגו בהם כבוד משום כפרה: לבן סורר ומורה. דלא ענש אא"כ הזהיר והיכן הזהיר לא תאכלו על הדם לא תאכלו אכילה שתהרגו עליה:

קג אמר אבוה דשמואל אסור לאדם שיעשה שותפות עם עכו"ם שמא יתחייב לו שבועה ונשבע באליל שלו והתורה אמרה °לא ישמע על פיך. כי אתא עולא בת בקלנבו א"ל רבא והיכא בת מר א"ל בקלנבו א"ל והא כתיב °ושם אלהים אחרים לא תזכירו א"ל הכי א"ר יוחנן כל ע"ז הכתוב בתורה מותר להזכיר שמה והא היכא כתיבא כדכתיב °כרע בל קורס נבו. א"ר נחמן כל ליצנותא אסורה חוץ מליצנותא דע"ז דשריא דכתיב כרע בל קורס נבו קרסו כרעו יחדיו כי לא יכלו מלט משא וכתיב °לעגלות בית און יגורו שכן שומרון כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו אל תקרי כבודו אלא כבדו. א"ר יצחק מ"ד °ועתה יוסיפו לחטוא ויעשו להם מסכה מכספם כתבונם עצבים מעשה חרשים וגו' מאי כתבונם עצבים מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו ומניחו בכיסו ובשעה שזוכרה מוציאה מתוך חיקו ומחבקה ומנשקה. מאי °זובחי אדם עגלים ישקון. א"ר יצחק דבי ר' אמי שהיו כומרים נותנים עיניהם בבעלי ממון ומרעיבין את העגלים ועושים דמות עצביה' ומעמידין אותם בצד אבוסיהם ומוציאים אותם לחוץ כיון שראו אותם רצים אחריהם וממשמשין בהן אומרים לו ע"ז חפץ בך יבא ויזבח עצמו לו אמר רבא האי זובחי אדם עגלים ישקון לזבח אדם מיבעי ליה אלא אמר רבא כל הזובח את בנו לע"ז אומרים לו דורון גדול הקריב לו יבא וישק לו. א"ר יהודה אמר רב אנשי בבל עשו °סכות בנות ומאי ניהו תרנגולת. אנשי כותא עשו נרגל ומאי ניהו תרנגול. אנשי חמת עשו את אשימא ומאי ניהו ברחא קרחא. והעוים עשו את (נבחן) [נבחז] ואת תרתק ומאי ניהו כלב וחמור. °והספרוים שורפים את בניהם (ואת בנותיהם) באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים ומאי ניהו הפרד והסוס אדרמלך דאדר ליה למריה בטעינה וענמלך דעני ליה למריה בקרבא אף חזקיה מלך יהודה בקש אביו לעשות לו כן אלא שסכתו אמו סלמנדרא אמר רב יהודה אמר רב יודעים היו ישראל בע"ז שאין בה ממש ולא עבדו ע"ז אלא להתיר להם עריות בפרהסיא מתיב רב משרשיא °כזכור בניהם מזבחותם וגו' וא"ר אלעזר כאדם שיש לו געגועין על בנו. בתר דאביקו ביה. ת"ש °ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם. אמרו אליהו הצדיק היה מחזר על תפוחי רעב שבירושלים פעם אחת מצא תנוק שהיה תפוח ומוטל באשפה א"ל מאיזה משפחה אתה א"ל ממשפחה פלונית. אני אמר ליה כלום נשתייר מאותה משפחה א"ל לאו חוץ ממני א"ל אם אני מלמדך דבר שאתה חי בו אתה למד א"ל הן א"ל אמור בכל יום שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר לו *°הס כי לא להזכיר בשם ה' שלא למדוהו אביו ואמו מיד הוציא יראתו מחיקו ומנשקה ומחבקה עד שנבקעה כריסו ונפל יראתו [לארץ] ונפל הוא עליה לקיים מה שנאמ' ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם. בתר דאביקו ביה. ת"ש °ויזעקו בקול גדול אל ה' אלהיהם מאי אמור א"ר יהודה ואי תימא רבי (יוחנן) [יונתן] בייא בייא היינו דאחרביה לביתא וקליא להיכלא וקטלינהו לצדיקיא ואגלינהו לישראל מארעייהו ועדיין הוא מרקד בינן כלום יהבתיה לן אלא לקבולי אגרא לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן [בתר דאביקו ביה] וכו' *עד בקרבותא אמר רב יהודה אמר רב מעשה בנכרית אחת שהיתה חולה ביותר אמרה אם תעמוד ההיא אשה מחליה תלך ותעבור לכל עבודה זרה שבעולם עמדה ועבדה לכל ע"ז שבעולם כיון שהגיעה לפעור שאלה לכומרים במה עובדים לזו אמרו לה אוכלין תרדין ושותין שכר ומתריזין בפניה אמרה מוטב שתחזור ההיא אשה לחוליה ולא תעבוד עבודה זרה בכך אתם בית ישראל אינם כן °הנצמדים לבעל פעור כצמיד פתיל °ואתם הדבקים בה' אלהיכם כבי תמרות הדבוקות זו בזו. במתניתא תנא הנצמדים לבעל פעור כצמיד ע"י אשה ואתם הדבקים בה' אלהיכם דבוקים ממש:

בת בקלנבו. [לן] בלותה העיר והיא נקראת על שם ע"ז שבה: קורס. כתרה כלומר כרע על ברכיו וכתרה דהיינו ליצנותא דאיסתעי ביה קרא: לא יכלו מלט משא. הרעי שנתקבץ בו לא יכלו לסבול וכתרה: לעגלות בית און. על עגלים שבבית אל: יגורו שכן שומרון. ידאגו שוכני שומרון: כי אבל עליו עמו. שיעלם שנהרג וילך לו: וכמריו. שהיו משמשים אותו: עליו יגילו. שהיו שמחים על כובד משא שגלה (ממנו) [מהם]: כבודו אלא

עין יעקב

נעקר מן העולם שנאמר בלתי לה' לבדו. ות"ק סובר דהאי בלתי לה' לבדו בא ללמוד על כל העבודות כדאי' לעיל דף ס' ע"ב ע"ש: מניין שאין מברין על הרוגי ב"ד. פירש רש"י שאין מברין את האבלים ונראה דהאי אבלים לאו דוקא דהא אין מתאבלין על הרוגי ב"ד כדאיתא לעיל אלא כלומר אותן שהן ראוין להתאבל במתים אחרים שאינן מתים על ידי ב"ד: ר"ע אומר מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כלום. נרי' דר"ע אזיל לטעמו דאמר בסוף פ"ק דמכות שאילו הי' בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם וא"כ אותם סנהדרין שהרגו את הנפש צריכין כפרה ונכפר להם הדם לכן מתענין אותו יום: יבא ויזבח עצמו לו. קשיא שלש עבירות ע"א ושפיכת דמים שזבחו בניהם והכל כדי להתיר להם עריות הא עבירה גוררת עבירה וכדאמרינן פ"ק דיומא דף ט' מקדש ראשון מפני מה חרב מפני שהיו בו שלש עבירות ע"א וגילוי עריות וש"ד ע"ש: הנצמדים לבעל פעור כצמיד. שכוונת כי מדה טובה מרובה ממדת פורענות כי במדת פורענות לא נענשו עד שהיו כלנודים ממש ובמדה טובה אפי' דבוקים רק כשתי תמרות חיים כולכם היום וכמתניתא דתני לפשט פ"ל דהבא לטהר מסייעין לו אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו למעלה הרבה כיון שהוא ייתן אל לבו להדבק בדרכי ה' מסייעין לו להיות דבוק ממש משא"כ [illegible]

אלא כבדו. משאוי ענבותיו ורעי שבהן ואע"ג דלאו בעלי חיים נינהו ואין בהם רעי אשתעי בהו קרא לשון גנאי : **מרעיבין את העגלים.** בעלי חיים שהיו עובדים אותם והיו מרעיבין אותם ועושין דמות עצביהם של בעלי ממון כלומר דמות דיוקנם ומעמידין אותם בצד אבוסיהן של עגלים ומתוך שהיו רואין את הדמות תמיד היו מכירים אותם (וכשהיו מוציאין אותן לחוץ היו רעבים ורואין את בעלי סממון וסבורים שאלו הן הרגילין לעמוד אצל אבוסיהן) : **ורצין אחריהן וממשמשין בהם.** כלומר האכילונו ואומרים להם הכומרים ע"ז חפץ בך וכו' : **זובחי אדם.** משמע אותן שזבחו שאדם : **עגלים ישקון.** לאחר מכן לעגלים ישקון : **לזבוח אדם מיבעי ליה.** [להם] הם הכומרים אומרים עגלים הללו נושקין אתכם לזבוח עצמכם להם : **אנשי בבל עשו את סכות בנות.** פסוק אחד בספר מלכים באותן [אומות] שהושיב סנחריב בשומרון (ובעריס) [ובעריהם] ועשו להם ע"ז : **תרנגולת.** היו עובדין לדמות תרנגולת ובלשונם קורין לתרנגולת סכות בנות : **ברחא קרחא.** עז. ברחא קרוי כל צאן. והעז קרי ליה קרחא על שאין לו צמר כל כך : *נבחן. כלב כלב נובח : **דאדר ליה למריה.** מהדר את (עי"ן מהרש"א) אדוניו ומכבדו שמשליך עליו משאו שהיה צריך לטעון על כתפיו : **אדר מלך.** מהדר מלכו כלומר את אדוניו : **לעשות לו כן.** לשורפו באש כמו הספחים : **סלמנדרא.** חיה קטנה שיוצאת מתוך שאש בוערת בו שבעה שנים והסך מדמה אין האור שולט בו ובאחז מלכו [כתוב] גם את בנו העביר באש ולא מלכו לו בן אלא חזקיהו : **אלא להתיר להם עריות בפרהסיא.** שהיה יצרן תוקפן על עריות אמה כפרוק כל עול תורה מעליכו ואל יוכיחונו על העריות אבל ע"ז לא תקפן יצרם : **כזכור בניהם מזבחותם.** משמע שהיו להם געגועין עליהם כאדם שיש לו געגועין על בנו ובזוכרו נאנח והכי משמע כזכור בניהם דומה להם זכירת מזבחותם ואשריהם : **בתר דאביקו ביה.** אחר שנקשרו בה מעצמן תקפה יצרן עליהן : **תפוחי רעב.** כמו נפוחי : **הם.** שתוק כמו ויהס כלב שמשיקם : **ויצעקו.** בני ישראל : **בקול גדול.** באנשי כנסת הגדולה כתיב : **בייא בייא.** בלשון ארמי הוי לשון גנוח וצעקה כמו אהה בלה"ק : **היינו דאהרביה לביתיה.** למקדשו : **לקבולי ביה אגרא.** לכוף את יצריכו ולקבל שכר על כך : **לא איהו בעינן וכו'.** אלמא יצר תקפן : **תרדין.** בלד"ס בלע"ז ומסלסלך את סמוים וכן שכר אדם : **אתם בית ישראל אינן כן.** רב יהודה קאמר לה למדרשים לקרא : **הנצמדים לבעל פעור.** כלומר אבל אבותם לא השיבו זאת על לבם שע"ז מגונה היא מכל ע"ז שבעולם ונצמדו ודבקו בה כצמיד פתיל המוקף על פי כלי שממרחין אותו בטיט יפה ואצל המקום ב"ה לא נצמדים אלא דבוק כתמרות המודבקות שדבוקות ואינן דבוקות : **במתניתא תנא.** שבח הוא אצלם דדבוק משמע חבור טפי מנצמד צמידים אינן מחוברין ונמשכין חזן אילך ואילך הביק משמע יפה יפה :

מהרש"א ועתה יוסיפו להטוא כו'. והיינו שהוסיפו לחטוא דבלאו עצבי ע"ז שהיה להם בבית ע"ז שלהם הוסיפו להם כל אחד ואחד לעשות לו דמות ע"ז שיהא מצויה לו בכיסו כשזוכרה לחבקה ולנשקה ויהיה כתבונת עצבים כמו בחילוף ב"ת במ"ם בומ"ף כתמונת עצבים דהיינו שהיה להם עצבים בבית ע"ז ובתמונתם עשה לו כ"א ע"ז קטנה מצויה להם בכיסם גם לפי פשוטו כתבונה כמו כתבונתם כמו שפרש"י שם ודו"ק: **סכות בנות.** פרש"י ורד"ק בספר מלכים דמות התרנגולת עם אפרוחים וכן הוא בירושלמי ובנות היינו אפרוחים וסכות היא תרנגולת שהתרנגול נקרא שכוי ומפי' הרד"ק ואשימא הוא תיש ולפי שאין לו צמר והוא כמו סומס ובירושלמי אשימא אימרא כמו בא"ל אשם. **ואת נבחן הוא כלב.** ומפי' הרד"ק י"ש שכתוב בנו"ן ואינו כי אם בזי"ן והיא מילה מורכבת נובח חז כשהכלב נובח מראה שיניו ובמסורה ראיתי נבחז זי"ן רבתי ע"כ ואפשר כי מז' רבתי טעו שהיא נו"ן פשוטה : **אדר כו'.** פרש"י שמהדר ומכבד אדוניו כו' ורד"ק פי' דהדר מלשון דרי עמוסים שהוא לשון משא והענין מבואר בזה כי העושר והצלח' היא בג' דברים הם חכמה וגבורה ועושר יש מהמינים שחשבו שתכלית האדם והצלחתו היא הגבורה ויש שחשבו שהוא העושר כמ"ש ר"ש אבן תבון בהקדמתו לפרקי אבות ואלו הן הב' כתות שעבדו לפרד שהוא אדר מלך שאף המלך צריך לו להצלחתו יי. גר לטעינה ולכל מלאכה ושעבדו לסוס שהוא ענמלך שאף המלך צריך לו לגבורה במלחמה וע"כ עבדו לאלו שחשבו שזהו תכלית הצלחת אדם ודו"ק : **שלא למדו אביו כו'.** דאילו למדו אביו לא היה אומר הם כדאמרי' ס"פ לולב הגזול תינוק היודע לדבר אביו מלמדו ק"ש והיינו שמע ישראל וגו' דהוא ק"ש של רבי יודא ודו"ק: **אל ה' מאי אמור כו'.** יש לדקדק מאי קאמר מאי אמור הא מפורש בההוא קרא שנאמר קומו וברכו את ה' וגו' וכל הענין ומהיכן משמע להו הך דרשה דאמר בייא בייא כו' ושפיר פתקא דכתיב ביה אמת גם הוא זר בב' יצרין הן מעם שרצו להמיתן ולמה לא הזכיר בזה גם יצרא דממונא ועי"ק אם הוא אמת דלא איהו ולא אגרא בעינן א"כ התורה הרצועה לית דין ולית דיין ח"ו גם בשאר עבירו' וענין גוריה דנורא הוא מבואר שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך שכל הפעולות נמשכים לפי שלשה חלוקות אלו שהם לב גוף וממון ויש בכ"א מהם יצר להרע או לטוב ונקדים לזה מ"ש פרק אין עומדין אר"א אליהו הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר ואתה הסיבות את לבם אחורנית וא"ר שמואל בר יצחק והודה לו הקב"ה דכתיב ואשר הרעותי וגו' וא"ר אלמלא ג' מקראות נתמוטטו רגלי שונאיהן אשר הרעותי וגו' והנה כחומר וגו' והסירותי את לב האבן וגו' כפרש"י שם ביד הקב"ה לתקן יצרינו וכו' ויש להם פתחון פה במשפט כו' עכ"ל והוא כוונת הפסוק ה' תשפות שלום לנו כי כל מעשינו פעלת לנו דהיינו שכל מעשים הרעים ופעולתינו ע"י שבראת היצה"ר והוא מבואר דודאי אין זה טענה שהרי ניתן לאדם הבחירה וכמ"ש בראתי יצה"ר בראתי תבלין שהיא התורה דא"כ הותרה הרצועה ח"ו אלא כדי לזכותו ניתן הבחירה לאדם וע"י התורה אבל ר"ל דיש טענה קצת לענין שלא נתמוטטו לגמרי ולזה דרשו ויזעקו בקול גדול וגו' דע"כ לא קאי אקומו וברכו את ה' וגו' דא"כ לא ה"ל להזכיר מי הם שקמו וברכו שכבר הזכירם ועוד שהזכיר גבי קומו וברכו וגו' עוד אנשים אחריי שלא הוזכרו כבר גבי ויזעקו בקול גדול וגו' וע"כ דרשו שהוא מלתא באנפיה נפשיה שהטיחו דברים בקול גדול כלפי מעלה אל ה' אלהיהם וכענין אליהו ות"ש **בייא כו' לא איהו בעיא כו'.** שביד (עי' ביוה"א) הקב"ה להסיר היצה"ר מעלינו כמ"ש ואשר הרעותי וגו'. ואמר שכפל פתקא כו' דהוה כתיב ביה אמת דהיינו כמ"ש שהודה הקב"ה בדבר ויצא להם זה הדרש מדכתיב בסוף תפלתם דאנשי כנסת הגדולה ואתה צדיק על כל הבא וגו' כי אמת עשית דהיינו שקבלו וצדקו דין שמים עליהם ואמרו ואתה צדיק על כל הבא עלינו בעבור שהלכנו אחר יצרנו ואף כי היא אמת שאתה עשית את היצה"ר ובידך להסירו ויש לנו לומר לא איהו כו' מ"מ אנחנו הרשענו שלא נצחנו אותו כיון שהבחירה ניתן לאדם כמ"ש לעיל ואמר שישבו בתענית עד שנמסר יצרא דע"ז בידם דהיינו שבטלו כחו שבלב בסיוע דשמים

כמ"ש בדרך שאדם רוצה מי' והבא לטהר מסייעין לו ויצרא דע"ז הוא שילה"ר שבלב כמ"ש ומחשבה רעה דע"ז הקב"ה מצרפה למעשה' שנא' למען תפוש ישראל בלבם ודו"ק: מעשה בנכרית אחת כו'. נראה שנסמך האי עובדא למאמר דלעיל ורב אמרן תרווייהו שאמר לעיל יודעין היו ישראל בע"ז שאין בה ממש ולא עבדו ע"ז אלא להתיר להם עריות אמר כמו כן בבעל פעור בנכרית אחת וכו' והרי ישראל ג"כ ידעו שאין בה ממש אבל היו נצמדים לבעל פעור כצמיד פתיל' שהוא נצמד יפה בשעוה כפרש"י מפני היתר עריות של בנות מואב שזה הביא לעבוד ע"ז בזוים. כי אבל הדבקים בה' אלקיכם אינו רק כב' תמרות כו' שאי אתם דבוקים בו כ"כ מפני איסור בנות נכרים כמ"ש ולקחת מבנותיו לבניך וזנו בנותיו אחרי אלהיהן והזנו וגומר ובמתני' תנא בהיפך הנצמדי' לבעל פעור כצמיד על ידי אשה דהיינו הצמידים שעל ידיה שאינן דבוקין יפה ממש ובקל יכולה להסירן מעל ידיה כן היו הנצמדים לבעל פעור שהי' אהבה התלויה בדבר בזנות של בנות מואב בטל דבר בטלה האהבה אבל אתם הדבקים וגו' דבוקים ממש לעולם. שהיא אהבה שאינה תלויה בדבר וק"ל:

שם [משנה הנותן מזרעו למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש וכו': גמ' תניא אחד למולך ואחד לשאר ע"ז חייב ר' אלעזר בר' שמעון אומר למולך חייב שלא למולך פטור אמר אביי רבי אלעזר בר"ש ור' חנינא בן אנטיגנוס אמרו דבר אחד ר' אלעזר בר' שמעון הא דאמרן רבי חנינא בן אנטיגנוס דתניא] ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר מפני מה תפסה תורה לשון מולך כל שהמליכוהו עליהם ואפילו צרור ואפילו קיסם
שם ע"ב רבא אמר מולך עראי איכא בינייהו *א"ר ינאי אינו חייב עד שימסרנו וכו' אמר רבי יהודה אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה היכי דמי אמר אביי שרגא דלבני במיצעי נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא רבא אמר כמשוורתא דפוריא:

[אחד למולך ואחד לשאר ע"ז. שהעביר זרעו חייב דקסבר מולך נמי ע"ז ולא איצטריך לאזהורי עלה בהדיא דהא איכא יעבדו (דברים יב) נפקא אלא לומר לך שאם עשה שלא כדרכה חייב: שלא למולך פטור. דמולך דווקא כתיבא שדרכה בכך ולא משום ע"ז אזהיר עליו דהא איכא יעבדו נפקא אלא חוק הוא להם והתורה הקפידה על חוק זה בסקילה לפיכך הוצרך לכתוב]: כל שהמליכוהו עליהם. שקרא שמו מולך: רבא אמר לא אמרו דבר [אחד] דמולך עראי איכא בינייהו כגון צרור וקיסם שאינו ראוי לכך וזה לפי שעה המליכוהו עליו [להעביר לו בנו זה לר' אלעזר בר שמעון לא מיחייב אלא במולך קבוע ובא: ר' ינאי. לפרושי עד שימסור דמתניתין אתא למימר דהך מסירה למסרתי ע"ז קאמר]: דרך העברה. שלא שינה מן החוק אלא כדרך מנהג העברת המולך: שרגא דלבני. שורת לבנים גבוה לבנה ע"ג לבנה והאש מכאן ומכאן ומעבירו עליו ואינו שורפו מדקתני לקמן המעביר עצמו פטור אלמא לאחר העברה הוא חי והא דאמרינן גבי חזקיה שסכתו אמו סלמנדרא לאו למולך היה אלא לאלקי ספרויים דהתם שריפה כתיב: רבא אמר כמשוורתא דפוריא. אינו מעבירו ברגליו אלא קופץ ברגליו כדרך שהתינוקות קופצין בימי הפורים שהיתה חפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ משפה לשפה:

שם א"ר יוסי בר חנינא ג' כריתות בע"ז למה א' לכדרכה ואחד לשלא כדרכה וא חד למולך תניא °הכרת תכרת [במדבר טו] הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב דברי ר"ע א"ל ר' ישמעאל והלא כבר נאמר ונכרתה וכי ג' עולמים יש אלא ונכרתה בעה"ז הכרת לעה"ב תכרת דברה תורה כלשון בני אדם:

ג' כריתות בע"ז. תרתי גבי מולך בקדושים תהיו ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו ואת כל הזונים אחריו וגו' (ושמתי אני את פני וגו' א"כ) [ואי נמי] דס"ל דמולך לאו ע"ז הוא מ"מ קרי ליה ע"ז והשלישי בשלח לך אנשים כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא וגו' ותניא לקמן באלו שאין להם חלק לעה"ב דבר ה' בזה זה דבור ראשון שנאמר בסיני והוא ע"ז והא דכתיב הכרת תכרת חדא חשיב ליה כדמפרש לקמן דברה תורה כלשון בני אדם את ה' הוא מגדף ונכרתה לקמן מפרש: א' שלא כדרכה. כרת יתירה גבי מולך אם אינו ענין לו תנהו ענין לזבוח וקטור ונסוך והשתחואה שהוא חייב לו עליהם אף שלא כדרכה: וא' למולך. דאע"פ שדרכן בכך מיבעי ליה למיכתביה באפי נפשייהו דמולך לאו ע"ז הוא והקפידה תורה עליו: וכי ג' עולמות יש כו'. ודומה לו בשחיטת חולין וכו' [טעמא דנפשיה קאמר]:

מתני' בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו. וידעוני [דף סה.] [זה] המדבר בפיו הרי אלו בסקילה והנשאל בהם באזהרה:

פיתום. שם המכשף: המדבר משחיו. מעלה את המת מן הארץ ומושיב לו בשחיו תחת זרועותיו ומדבר משחי אייסל"ש בלע"ז: ידעוני המדבר בפיו. כדמפ' בגמ' חיה אחת יש ששמה ידוע ומכניס ממנה עצם לתוך פיו והעצם מדבר מאליו ע"י כשפים: הרי אלו בסקילה. כדכתיב באבן ירגמו אותם: והנשאל בהם. שבא ושואל בהם להגיד לו דבר העתיד כגון שאול: באזהרה. דאל תפנו אל האובות ואזהרה למכשפים גופייהו מלא ימצא בך וגו' וחובר חבר ושואל אוב או ידעוני:

תוספות והנשאל בהם. פי' הקונטרס באזהרה דאל תפנו ואזהרה דמכשפים גופייהו מלא ימצא בך וקשה דהאי אל תפנו אזהרה לנשאל א"כ יהא בו כרת דכתיב בפ' קדושים והנפש אשר תפנה וגו' והכרתי אותה וי"ל איפכא דאזהרה לנשאל מלא ימצא בך דכתיב בקרא בתריה שואל אוב וידעוני:

ת"ר בעל אוב זה המדבר בין הפרקים ובין אצילי ידיו שם ע"ב
ידעוני זה המניח עצם ידוע בפיו והוא מדבר
מאיליו מיתיבי °והיה כאוב מארץ קולך מאי לאו דמשתעי ישעיה כט
(באורחיה) [כי אורחיה] לא דסליק ויתיב בין הפרקים
ומשתעי ת"ש °ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי ש"א כח
עולים מן הארץ מאי לאו דמשתעי כי אורחיה לא דיתיב בין הפרקים ומשתעי:

מבין הפרקים. מעלה את המת ויושב לו באחד מבין פרקי העצמות של מכשף כגון על פרקי אצבעותיו או על [פרקי] ברכיו: ידוע. שם חיה: כי אורחיה. מתוך קברו ומתוך כך קולו נמוך: לא דסליק ויתיב בין הפרקים. ומיהו קולו נמוך לפי שאין בו חיותא:

אמר הבונה הוצאות שם מיני קדש אשר זכרה תורה ואשר אומן לישראל המובאים בגמרא בפרק זה קצתם מתכ"ים שם וקצתם הביא בע"י הן המה האמורים

אמורים בפרשה שופטים לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים אחר קרוא הכתוב תועבות הגוים ההם כי בדבר הרב המופלא הרמב"ם ז"ל הלכות ע"ז פרק י"א דברים אלו כלן דברי שקר וכזב הן והן שהטעו בהם עע"ז הקדמונים לגויי ארצותיהם כדי שינהגו אחריהן וכו' וכל המאמין שהן אמת ודברי חכמה אבל התורה אסרתן אינו אלא מן הסכלים וחסרי הדעת וכו' וחקר על כל זה בתשובת הרשב"א ז"ל בתשובותיו סימן ס"נ. ולומר אני שזהו שהכתוב הולך ומבאר לישראל שם תמים תהיה עם ה' אלהיך כי הגוים האלה אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך. היה כאומר ראו הבדל הקדושה והתבונה שחנן לנו ה' כשתרצו לדעת העתיד תמורת הבלי אלומות והם אלורים ומומים כי הנביאים אלא המלאות בדויות מאתם וכהניהם נחבאים אחורי הפסילים והם היו מטילים ונראה הקול יוצא מן הפסל ולכן תשובתם תמיד עשמעת לתרי אנפי כדי שלא יוכלו להוכיח להם שקר התשובה כמו שהשיבו לאותו קיסר ששאל אם יצליח ללכת למלחמה שלכו והשיבו לא ילכדו אתכם שהיה אפשר להבין הלכו והשיבו ולא ילכדו אתכם או ילכדו אתכם לאת לשקר רגלים לכל הפנים אבל תשובת האורים ותומים היתה ברורה ומחוכה כאז"ל הכרתי והפלתי כרתי שכורתין דבריהן פלתי שמופלאים במעשיהן וכו' כי מהאמת מוצאת לכן אמר מה טוב אם תמים תהיה עם ה' אלהיך ולא תטעה בכזבים הללו כי הגוים האלה אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו בומעים דברי המעוננים והקוסמים בעלי העוננות והקסם לא מן העוננות והקסם כי שהו המה ולזה מסופקים תמיד ואתה באורים ותומים לא כן נתן לך ה' אלהיך דבר ברור וחתוך נתן לך או לא או כן כששאלו הנעלה למלחמה ישיב או לא תעלו או עלו בלבון לא ומוהלם. וכן יהיה דברי הנביאים כמו שממשיך הדבור לומר נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך וגו':

פס **ואף** שאלה זו שאל טורנוסרופוס את ר"ע א"ל מה יום מיומים א"ל ומה גבר בגוברין א"ל דמרי צבי שבת נמי דמרי צבי אמר ליה הכי קאמינא לך מי יימר דהאידנא שבת א"ל נהר סמבטיון יוכיח בעל אוב יוכיח קברו של אביו יוכיח שאינו מעלה עשן בשבת א"ל בזיתו ביישתו וקללתו:

מה היום מיומים. נוה תחשב יום שבת יותר משאר ימים: **ומה גבר מגוברין.** מה לאיש כמוך להיות שר וגדול מכל האנשים: **דמרי צבי.** אדוני חפץ לגדלני המלך קיסר השיאלני: **שבת נמי דמרי צבי.** הקב"ה חפץ והזהיר על כבודו: **מי יימר דהאידנא שבתא היא.** ודילמא אחד משאר ימים הוא שבת: **נהר סמבטיון יוכיח.** נהר אחד של אבנים ובכל ימות השבוע שוטף והולך וביום השבת שוקט ונח: **בעל אוב יוכיח.** שאינו עולה בשבת: **קברו של אביו.** דטורנוסרופוס כל ימות (השנה) [השבת] היה מעלה עשן שהיה נידון ונשרף ובשבת פושעי גיהנם שובתין: **בזיתו ביישתו קללתו.** הך קללה איננה אלא גדוף כמו קללה נמרצת שלא היה שם קללה אלא גדוף:

מהרש"א א"ל נהר סמבטיון כו'. יראה ששאל לו מי יימר דהאידנא שבתא בשלשה דברים הא' מי יימר דזה היום הוא שבת בראשית שבו שבת אל מכל מלאכתו. הב' מי יימר דזה היום שלוה בו אתכם לשבות. הג' מי יימר דזה היום הוא שבת לעתיד ומנוחה לחיי עה"ב והשיב לו נהר סמבטיון יוכיח כו' שמעת היצירה הוא נח ביום שבת שהרי בו שבת אל בשעת יצירה ובעל אוב יוכיח הרי גם עתה אין לעשות בו מלאכה כמו שבעל אוב היום אינו עושה פעולתו ומלאכתו. וקברו של אביו יוכיח הרי שבעה"ב נוחין בו ביום ולזה א"ל בג' לשונות בזיתו ביישתו וקללתו וק"ל:

תניא ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה וכשהיה ר"ע מגיע למקרא זה היה בוכה ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה עאכ"ו אבל מה אעשה שעונותינו גרמו לנו שנאמ' [°כי אם] עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם. אמר רבא אי בעו צדיקי ברו עלמא שנאמר עונותיכם היו מבדילים רבא ברא גברא שדריה לקמיה דר' זירא הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה א"ל מן חבריא את הדר לעפריך. *ר' חנינא ורבי הושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברא להו עגלא תלתא ואכלו ליה:

פס קה | דברים יח | ישעיה נט | ע' רש"א לעיל | אגדה ע

שתשרה רוח טומאה עליו. שד של בית הקברות ישא אותבו ומסייעו בכשפיו: **המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה.** שכינה ובנואה: **עאכ"ו.** שהיא שמדה טובה מרובה ממדת פורענות ואנו לועקין על כך ואין אנו נענין אבל מה אעשה כו': **אי בעו צדיקי.** להיות נקיים מכל עון: **הוו ברו עלמא** שנאמר כי אם עונותיכם היו מבדילים. הא אם לא היו בהם עונות אין כאן הבדלה: **ברא גברא.** ע"י ספר יצירה (שמלמד) [שלמדו] צירוף אותיות של שם: **ולא הוה מהדר ליה.** שלא היה בו דבור: **מן חבריא.** מן המכשפים ע"י החברים אתה: **עגלא תלתא.** גדול כאילו הגיע לשליש שניו וגמר גדילתו דהכי שביחא ומעלי למיכל כמו ומגדלין אותן עד שיהו משולשין ליה שהיא טוב בכל טעם כאילו היה שלישי לבטן:

מהרש"א כי עונותיכם וגו'. מבואר בפי חכמי אמת כי בכל מעשה אדם נברא דבר רוחני לפי המעשה הן טוב הן רע ומלאכי משחית הבאים מעונותיכם הם היו מבדילים ביניכם וגומר מהגיע רה"ק עליכם וק"ל: **ולא הוה קמהדר ליה כו'.** לפי שכח הנשמה שהוא הדבור לא היה יכול לברוא ולפי שאין בו הנשמ' שהוא הרוח העולה למעלה רק רוח החיוני שהיא גם כן בבהמה היורדת למטה א"ל הדר לעפריך וי"מ מן חבריא היינו מן חוברי חבר ולא יתכן דאין זה מעש' חובר חבר לברוא גברא אבל מן חבריא היינו מן החכמים שעוסקין בספר יצירה שדרכן לקרות זה לזה כן כמו הוכא חברין וק"ל:

פס **ת"ר** מעונן ר"ש אומר זה המעביר ז' מיני זכור על קו העין וחכ"א זה האוחז את עינים ר"ע אומר זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת למחר יפה ליקח וכו' ת"ר מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו בנו קורא לו מאחריו עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו ושועל משמאלו *אל תתחיל

דף סו

עין יעקב

שמחין לו ואין מסייעין לו: **א"ל** נהר סמבטיון יוכיח בעל אוב יוכיח קברו של אביו יוכיח. נראה דלכך אמר לו שלשה הוכחות אלו לקיים ע"פ שנים עדים או שלשה עדים יקום לפי שיש ג' חלקי עולם שלים ים ושלים מדבר ושלים ישוב להכי הביא מנהר סמבטיון שהוא מעיד משלים ים ובעל אוב הוא שמעיד משלים ישוב וקברו של אביו יוכיח משלים מדבר ששם עיקר המקום של הנדונין כדכתיב בקרח ועדתו וירדו הם וכל אשר הם חיים שאולה וכדאיתא בפרק המוכר את הספינה תא ואחוי לך בלועי דקרח ששם הוא מקום הנראה: **בעל** אוב יוכיח. כ"ל הטעם דבעל אוב אינו עולה בשבת לפי שהרשעים אינן נידונין בשבת כדקאמר קברו של אביו יוכיח ואם מעלין ע"י בעל אוב המת מרגיזין אותם הדין כדאיתא בחגיגה דף ד' למה הרגזתני להעלות דכתיב בשמואל להכי אין עולין בשבת: **אבל** מה אעשה שעונותינו גרמו לנו. וכדאיי לעיל פ"ק דסנהדרין דף י"א משמתו נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל עד ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו אלא שאין דורו זכאי לכך ע"ש: **וחכ"א** זה האוחז את העינים. והלכתא כחכמים ולהכי לא כתבו הפוסקים הא דהר"ש ור"ש עיין בי"ד סימן קע"ט ומ"מ הא דמעביר ז' מיני זכור הוא בכלל כישוף לפי

פרש"י

תתחיל בי שחרית הוא ר"ח הוא מוצאי שבת הוא. ת"ר לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה בעופות בדגי' ובכוכבים:

מיני זכור. שכבת זרע מין בריות ומעביר על עיניו ועושה כשפים: אוחז את העינים. אוחז וסוגר עיני הבריות ומראה להם כאילו עושה דברים של פלא והוא אינו עושה כלום: המחשב עתים ושעות. לשון [מעונן] (ענוה) [כמו בעל עונות שמנחשין את עונה ואומר היום יפה לצאת לדרך ויצליח למחר יפה ליקח מקח וישתכר בו הלוקחו]: פתו נפלה מפיו. צריך לדאוג היום ומזיק: נחש בא לו מימינו או שועל משמאלו. סימן רע הוא לו: צבי הפסיקו. שהוא הולך ממזרח למערב והצבי הולך מצפון לדרום והפסיק דרכו: אל תתחיל בי. כשבא הגבאי לגבות מס ממנו או המוכס אומר לו בבקשה ממך אל תתחיל בי להיות ראשון בדבר הפסד שסימן רע הוא לו: שחרית הוא. שהיה תובע ממנו חוב א"ל שחרית הוא ולא אתחיל תחלת מעשה היום בפרעון: ר"ח הוא. שמתן לי עד מחר: מוצאי שבת הוא. ראשון לימי השבוע: המנחשים. כשיוצאין לדרך (הם מנחשים) [או כשמתחילין] בשום דבר:

שמות כב ת"ר מכשפה אחד האיש ואחד האשה א"כ מה ת"ל °מכשפה (לא תחיה) מפני שרוב נשים מצויות בכשפי' *א"ר יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישי' פמליא של מעלה. °אין עוד מלבדו א"ר חנינא אפילו דברים ד בדבר כשפים ההיא אתתא דהוה קא מהדרא למשקל עפרא מתותיה כרעיה דר' חנינא אמר לה אי מסתייעת זיל עביד אין עוד מלבדו כתיב איני והא א"ר יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה שאני ר"ח דנפיש זכותיה. א"ר אייבו בר נגרי א"ר חייא בר אבא בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעש' כשפים וכה"א °ואת להט החרב המתהפכת אמר אביי דקפיד אמנא שד דלא קפיד אמנא כשפים. אמר אביי הלכות כשפים כהלכות שבת יש מהן בסקילה ויש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחלה העושה מעשה בסקילה האוחז את עינים פטור אבל אסור מותר לכתחלה כדרבי חנינא ורבי אושעיא כל מעלי שבתא הוו עסקי בהלכות יצירה ומיברי להו עיגלא תילתא ואכלו ליה אמר רב אשי חזינא ליה לאבוה דקרנא דנפיץ ושדי כריכי דשיראי מנחיריה. °ויאמרו החרטומים אל שמות ח פרעה אצבע אלהים הוא א"ר אליעזר מכאן שאין השד יכול לבראות בריה פחותה מכשעורה רב פפא אומר האלהים אפילו כגמלא נמי לא מצי ברי אלא האי מכניף ליה והאי לא מכניף ליה אמר ליה רב לרבי חייא לדידי חזי לי ההוא טייעא דשקליה לספסירא ונידיה לגמלא וטרף ליה. בטבלא וקם א"ל לבתר הכי דם ופרתא מי הואי (א"ל לא) [אלא] ההיא אחיזת עינים הואי. זעירא

איקלע לאלכסנדריא של מצרים זבן חמרא כי מטא לאשקויי מיא פשר קם אגמלא דאסקוניתא א"ל אי לאו דזעירי את לא הוי מהדרינן לך מי איכא דזבין מידי הכא ולא בדק ליה אמיא. (רבי) ינאי איקלע להההיא אושפיזא אמר להו אשקיון מיא קריבו ליה שתיתא חזייה לההוא אתתא דהוה קא מרחשן שיפוותה שדי פורתא מיניה הוה עקרבא אמר להו אנא שתאי מדידכו ואתון נמי שתו מדידי אשקייה הות חמרא רכבא סליק לשוקא אתא חבירתה פשרא לה חזיוהו (אינשי) דרכיב אאתתא בשוקא °ותעל הצפרדע ותכס גו' א"ר אלעזר צפרדע אחת היתה והשריצה ומלאת כל ארץ מצרים כתנאי ר"ע אומר צפרדע אחת היתה ומלאת כל ארץ מצרים א"ל רבי אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל הגדות כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות צפרדע אחת היתה ושרקה להם והם באו:

אחד האיש ואחד האשה. דהא גבי אוב וידעוני דמכשפים הם לא חלק בין איש לאשה דכתיב איש או אשה: כשפים. נוטריקון כחש פמליא של מעלה שעל מי שנגזר לחיות הן ממיתין: אפילו כשפים. אין להם כח לפני גזירותיו שאין ממשלה אלא לו לבדו: מתותי כרעיה. לעשות לו מכשפות: אי מסתייעא. מזלא כי את מכלאת לעשות לו מכשפות עשי: אין עוד מלבדו כתיב. ואם המקום חפץ בי לא תוכלי להרע ואם תוכלי מאתו יצא ואני אסבול ואקבל: נפישא זכותיה. ומקרי כפשייהו משמיא לאבטולי: בלטיהם. כמו ותבא בלט בסתר: זה מעשה שדים. שנסתרים ולא נראים בכ"מ שנאמר בלטיהם (הן)[היו] החרטומים העושים (אותם) בלהטיהם ע"י שדים: כשפים. אינם נעשים ע"י שדים אלא מעצמן: להט החרב המתהפכת גו'. מתהפכת מאליה ודומה לכשפים שלא ע"י שדים היתה מתהפכת אלא מאליה וקרי לה להט: דקפיד אמנא שד. מי שמקפיד על הכלי שאינו יכול לעשות הדבר בלא כלי הראוי לאותו דבר כגון שרי בוהן שצריכין סכין שקתו שחור ושרי כוס שצריכין כוס של זכוכית: דלא קפיד אמנא. אינו חושש באיזה כלי הוא עושה: כהלכות שבת. דמלאכות בסקילה ושבות פטור אבל אסור ולידת כחש ואחרות מותר לכתחלה *ה"נ העושה מעשה בסקילה: האוחז את העינים. מראה כאילו עושה ואינו עושה כלום פטור אבל אסור: עסקי בהלכות יצירה. וממילא איברי להו עגלא תלתא ע"י שהיו מצרפין אותיות השם שבהן נברא העולם ואין כאן משום כשפים דמעשה הקב"ה [הן] ע"י שם קדושה שלו היא: אבוה דקרנא. מכשף היה: מנפיץ. מנפץ חוטמו בכח ובלע"ז מוקיר: ושדי כריכי דשיראי מנחיריה. ומשליך חתיכות של מעילים מנחיריו: אצבע אלהים הוא. מכה זו של כנים לא ע"י מכשפות באה אלא ע"פ הקב"ה ואין חרטום יכול לה: לא מצי ברי. אינו יכול לבראות אפילו בריה גדולה אלא כשהשד צריך לבריות גדולות הוא מאסף ומקבץ ומביא מן ההפקר: האי מכניף ליה. בריות גדולות

עיון יעקב

פרש"י: שרוב נשים מצויות בכשפים. אפשר שהכל בא מתולדת נחש שהטיל בה זוהמא: אינן והאמר ר' יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישין בפמליא של מעלה. ועל הא דדרים ר' חנינא אין עוד מלבדו אפי' לדבר כשפים לק"מ דהא האי פסוק אין עוד מלבדו כתיב גבי טובה שהקב"ה נותן לעמו כדכתיב שם או הנסה וגו' שזה הוא אין עוד מלבדו אבל לרעה אם רוצים לעשות ע"י כישוף שמכחישין בפמליא של מעלה וחכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו אך מכח זה שהיה רוצה להרע לו אפ"ה א"ר ח אין עוד מלבדו מקשה ספיר: שאין השד יכול לבראות בריה פחותה מכשעורה. אף שהמכה שהיה במצרים גדול מאוד כדאי' במדרש מ"מ כיון שהבריאה בעצמו הוא קטן אין יכולין לבראות בריה כזו: בדם ליה אמיא. כי כשפים אין להם קיום אמיא וזה כוונת הפסוק תילים כ"ד לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה ואם יאמר שאומר כדעת היוניים שאין ממשות בבריאות פשוט

גדולות מחים לקבלם ולאספים אליו אבל קננה אינה מאספת אליו שאין בה כח לבא ממרחוק: ה"ג א"ל רב לרבי חייא כו' ול"ג איני: טייעא. סוחר ערבי: דשקל ספסירא וגיידיה לגמלא. נטל החרב וחתך גמלו לאיברים גיידים כמו דאוהו מגוייד פרק בהרא דינמות: וטריף ליה בטבלא. הקקש לו בזוג איסקלייט"א בלע"ז: וקם. ועמד על רגליו: א"ל. רבי חייא לרב: ובתר הכי דם ופרתא מי הוה. אחר שעמד הגמל כלום מלאת לכלוך מן הדם והפרש: ההיא אחיזת עינים הוה. ולא מגוייד היה שאינו יכול להחיות את המת: פשר. נמס המכשפות כל מיני מכשפות נבדקין על מים חיים וכימוסין: קם אגמלא דאסקוניתא. נעשה החמור דף של גשר שעשו תחלה את הדף חמור. גמלא גשר. דאסקוניתא מין עץ הוא: איכא דזבין הבא מדעם וכו'. כלום יש לוקח בעיר הזאת שמוחזקת בכשפים כוס קחורה ואינו בודקה על המים: ינאי איקלע להוא אושפיזא. גרסינן ולא גרסינן רבי ינאי דהאי ינאי לאו אינש מעליא הוא שעשה כשפים: שתיתא. קמח טרוף במים: חזייה דמרחשן שיפוותיה. ראה ינאי את האשה המבילה לו את המשקה שהיו שפתיה נעות והבין במכשפה היא: שדא פורתא. מן המשקה לארץ ונעשו עקרבים (ואלמלא שתה מהן היו נעשין בגופו עקרבים): אנא שתאי מדידכו. לא גלה להן שהבין לדבר והראה עלמו כאילו בתה: הות המרא. האשה נעשית חמור: רכבה. ינאי‑נפליק בשוקא: פשרא לה. מיחתה את הכשפים וחזרה לקדמותה: הצפרדע. חדא הבמע: השריצה. ממעיה ילאו ולדות: מדברותיך. מנע מדבריך ופנה לך להלכות נגעים ואהלות שהן חמורים ובהן אתה מחודד ולא בהגדה: שרקה להן. ושמעו קולה כל הצפרדעים בבעולם והם באו:

מהרש"א בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעשה כשפים. ה"ג בפרש"י בחומש ובהרמב"ן ובהרא"ש אבל בערוך בערך ל"ט כתב הגירסא בהיפך לטיהם אלו מעשה כשפים להטיהם אלו מעשה שדים וכה"א ואת להט החרב המתהפכת פי' סימנא בעלמא הוא-שהשד מתהפך לכמה גוונים כו' עכ"ל והכתובי' בפרשה וארא מוכיחין כגירסת רש"י והרמב"ן דגבי בלהטיהם אמר ויקרא וגו' למכשפים וגבי בלטיהם לא הזכיר רק החרטומים ולא מכשפים ודו"ק: אצבע אלהים הוא. מכאן ראיה לגירסת רש"י דגרס בלטיהם אלו מעשה שדים ולא כגירסת הערוך דהא הכא בלטיהם כתיב. גבי כנים וקאמר עלה שאין השד יכול כו'. ויש לדקדק למאי דמסיק האי מכניף והאי לא מכניף משמע משום דהשד אינו עושה מעשה אבל ע"י כישוף שעושין מעשה גמור היו יכולין לברוא כינה וכן משמע מדברי המפרשים והפוסקים דע"י כישוף עושין מעשה גמור וא"כ מאי קאמר ולא יכלו להוציא הכנים הא יכלו להוציאם ע"י כשוף ואמאי קאמרי כמי חרטומי מצרים במכת כנים אצבע אלקים היא ולא חשבו שעשו כן משה ואהרן ע"י כשוף כמו שחשבו במכות הראשונות וי"ל דאע"ג דע"י כשוף יכול לעשות מעשה גמור מ"מ לאו בכל הדברים היו יכולין לעשות דאם כן היו יכולין לברוא עולם חדש ומשום הכי לא הוזכר בלהטיהם ומכשפים אלא בכם המטה ושוב אח"כ לא הוזכר כישוף רק בלטיהם דהיינו דבר מעשה שדים לגירסת רש"י לפי שלא היו יכולין לעשות כישוף בשאר הדברים אבל ע"י שד יכלו בכל הדברים דמכשפו ואיכא למידק במכת דם שעשו כן החרטומים בלטיהם היינו מעשה שדים מאי מכניף שייך כו' וי"ל שעשו כן החרטומים ע"י אחיזת עינים דהוא ג"כ אינו עושה מעשה כמו מעשה שדים והא דלא הוליאו החרטומי' אח"כ את הערוב ע"י מעשה שדים כמו שהוליאו הצפרדעים דהא ערוב כמי מכניף הוא י"ל כיון דכבר ראו במכת כנים דאצבע אלהי' הוא האמינו אח"כ בכל המכות דמאלהים היו ולא עשו כמו כן ע"י שדים ודו"ק: צפרדע כו'. למאי דאמרינן לעיל שעד מכת כנים היו מצריים חושבים שע"י מכשפות היו המכות הראשונות משא"כ בכנים דלא מכניף ניחא לדברי ראב"ע שאחת שרקה וכלן באות דהיינו דמכניף שפיר חשבו המצריים דע"י מעשה שדים באו ועלו שהשד הכניפן אבל לדברי רע"ק שאחת השרילה כולן דבר זה בריאה חדשה הוא ומעשה גמור הוא ואמאי לא קאמרי המצריים עלה אצבע אלקים הוא דהא השד לא יוכל להכניף ובהכי ניחא דשייך ומאמר זה בשמעתין ודו"ק:

הרי"ף א"כ מה ת"ל מכשפה לא תחיה. היינו אם נאמר דמכשף הוא איש ולא אשה פשיטא קשה למה נאמר מכשפה וגו' ואפשר לתרץ אם נאמר דאזהרה שלא ימנא בך לאיש ומוזהר הייתי אומר לאיש מכשף כל ישראל מחוייבים עליו לבערו אבל על האשה לא הוזהרו ואין ערבות עליך אלא לא תמית שלא תהיה בכלל ומי אחיך עמך שלא תחזיק להחיותה אבל לפי דאמרינן אחד איש ואחד אשה כולם שוים באזהרה קשה א"כ מה ת"ל מכשפה גוונ': לפרדע אחת היתה וכו'. נראה שכיון דבמכת הדם כתיב והדגה אשר ביאור מתה ומסתמא גם הצפרדעים מתו שאין קיומן אלא במים א"כ מהיכן היו הצפרדעים ביאור דכתיב ועלו ובאו בביתך גו' לזה פליגי ר"ע וראב"ע:

תניא כשהלה ר' אליעזר נכנסו ר"ע וחבריו לבקרו דף קה / סח הוא יושב בקינוף שלו והם יושבים בטרקלין שלו ואותו היום ע"ש היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפליו גער בו ויצא בנזיפה אמר להם לחביריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה אמר להו דעתו ודעת אמו נטרפה היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות אמר להם למה באתם אמרו לו ללמוד תורה באנו אמר להו ועד עכשיו למה לא באתם אמרו לו לא היה לנו פנאי. אמר להם תמה אני אם ימותו מיתת עצמן א"ל ר"ע שלי מהו א"ל שלך קשה משלהן נטל ב' זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם ב' זרועותי שהם כשני ספרי תורות שנגללין הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני תלמידי (אפי') [אלא] כמכחול בשפופרת ולא עוד אלא שאני שונה ש' הלכות בבהרת עזה ולא היה אדם שואלני בהם דבר מעולם ולא עוד אלא שאני שונה ש' הלכות ואמרי לה שלשת אלפי הלכות בנטיעות קישואין ולא היה אדם שואלני בהם דבר מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף פעם אחד אני והוא היינו

לפי שה"ה הדליקה הנר שהמלוה כה' · שאתה יודע שיש בידי ללמוד יותר ממה שהיה · דנטיעות קישואין דלקמן עי' רש"א

עיון יעקב

רק כדרך כישוף ואחיזת העינים ־על זה קאמר שא"א לומר .כן כי הוא על ימים יקדם ועל נהרות יכוננה שא"א לעשות ע"י כישוף וק"ל: נכנסו וישבו לפניו מרחוק ד' אמות משמע שנכנסו לתוך קינוף שלו רק שהיה רחוק ד' אמות ובאמת בי"ד סימן של"ד מבואר מדברי כל הפוסקים דלביתו אסור ליכנס אפי' רחוק ד' אמות דהא ד' אמות אסור מטעם חליצו וא"כ ה"ה לביתו אפי' ברחוק וע"ש בב"י ולע"ג: שהם כשני ס"ת הנגללין. דהיינו תורה שבכתב ושבעל פה וכדאמרינן בסוף סוטה משמת ר' אליעזר נגנז ס"ת: ולא חסרוני תלמידי אפי' כמכחול בשפופרת. שהוא מועט ופחות הרבה מכלב המלקק מן הים שהם מועטין לכך אמר תמה אני ואפשר שרימה עלמו לכלב כיון שכזן אוסו וכדאמרי

כמאמר

היינו מהלכים בדרך אמר לי ר' למדני בנטיעות קשואים אמרתי דבר אחד ונתמלאה כל השדה קשואים אמר לי רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן אמרתי דבר אחד נתקבצו כולן למקום אחד אמרו לו הכדור *והאמוס (נ"ל והאמום) מהו כו' אמר להם טהור ויצתה נשמתו בטהרה. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר למוצאי שבת פגע בו ר"ע בין קסרי ללוד והיה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ פתח עליו בשורה ואמר °אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן: מ"ב ב

קינוף. ד' עמודים וכילה פרוסה עליהם כדאמרינן בסוכה: להלוץ תפילין. של אביו דקסבר שבת לאו זמן תפילין הוא ואסור להכניס במה יצא בהן לרשות הרבים: שדעתו של אבא נטרפה. וקרוב הוא למות שאילו היתה דעתו מיושבת עליו היה חולץ תפיליו: איסור סקילה. הדלקת הנר והטמנת חמין ועוסקין בדבר שאינו אלא איסור שבות (במניח) [דמניח] תפילין בשבת אין כאן איסור מלאכה ואפילו יצא לר"ה דהא דרך מלבוש הוא ותכשיטין הוא לו בחול: ברחוק ד' אמות. מפני הנדוי שברכוהו במחלוקת תנור של עכנאי בב"מ: שלי מהו. במה תהא מיתתי: שלך קשה משלהם. מפני שלבך פתוח כאולם ואילו שמשתני היית למד תורה הרבה: נטל. ר"א שתי זרועותיו: שנגללין. כשגוללין ס"ת והכתב מכוסה כך התעלם והתכסה תורה שבלבי כשאמות לפי שלא שמשוני ולמדו ממני: ולא הסרתי מרבותי (אפילו) ככלב המלקק מן הים. (רש"א) לפי חכמתם שהיתה גדולה אין תלמודי עולה לחסרם ולקבל מהם חכמה אלא מעט ככלב המלקק מן הים וכן תלמידי לא חסרוני ולא קבלו מחכמתי לחסר את יתרון חכמתי מהם אפילו כמו במחסר המכחול בשפופרת בטבול א': לא הסרתי. כלומר לא חסרתים מחכמתם מה שהיו מתחלה גדולים יותר ממני וגם עתה גדולים הם ממני (לפי שלמדתי מעט מהם) [לפי שלא למדתי מחכמתם כ"א מעט מהם]: שפופרת. קנה שנותנים בה כחול ומכחול קיסם של עץ או של כסף שתוחבין בתוכו ומטבלו בכחול ומוליכו: בבהרת עזה. בהלכות מראות נגעים: בנטיעות קשואים. הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נתמלאה כל השדה קשואין: אמרו לו הכדור והאימום וכו' מהו. שנחלקו בהן ר"א וחכמים בסדר טהרות [כלים פכ"ג]: הותר הנדר הותר הנדר. שברכוהו: בין קסרי ללוד. שהיו נושאין את מטתו מקסרי ללוד: פתח עליו בשורה. שהיו עושין שורה כדיבות המטה להספד: הרבה מעות יש לי. להחליף: ואין שולחני להרצותן. כלומר הרבה שאלות יש לי לשאול ואין לי למי (אשאל) [לשאול]:

תוספות היה מכה בבשרו. ומשום שרט לנפש ליכא דמשום תורה קעביד כדאמר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן:

מהרש"א אוי לכם שתי זרועותי שהן כו'. תלה הדבר בזרועותיו שמלת זרוע כאומר בכ"מ על הכח כמו ושם בשר זרועו לך זרוע עם גבור'. ואמר שב' זרועותיו הן כב' ס"ת שנגללין. ר"ל שהיה בכחו ללמוד תורה לאחרים ולא יצא לפועל ללמדם כמו ס"ת שנגלל שיש כחה ללמוד תורה ממנה ולא למדו ממנה שהניחו אות' ש.לל ודו"ק: ככלב המלקק מן הים כו'. על עצמו אמר זה המשל שהוא קצת גנאי שדימה עצמו לכלב המלקק אבל על תלמידיו לא אמר זה המשל שהוא קצת גנאי ואמר עליהם משל אחר כמכחול בשפופרת גם מעט זה בעצמו הפליג דאפילו ככלב המלקק כו' לא חיסר מהם אבל בתלמידיו לא הפליג כ"כ בדבר ואמר לא חסרוני אלא כמכחול כו' דמשמע כשיעור הזה חסרוני שאין לתלמידיו גנאי כ"כ כמותו ולפרש"י יראה הגירסא בהיפך דגרסינן אלא ככלב המלקק כו' אפילו כמכחול בשפופרת והדבר בשינוי לשון צריך טעם ודו"ק: אבי אבי רכב ישראל ופרשיו כו'. האי קרא אלישע אמרו על אליהו בענין תפלה כדברי המתרגם והמפרשים אבל הכא נראה לפרש רבי רבי הוא רכב ישראל ופרשיו במלחמתה של תורה. ואמר מעות יש לי כו'. ודימה את עצמו כיש לו מעות ומטבעות ואינו יודע ומכיר אותן שבודאי כשנותנן לאחרי' שאינו שולחני הוא מפסיד בהן כן הדבר הזה דרבי עקיבא ודאי יש לו תורה אבל אמר שאינו יודע ומכיר בה ככל הצורך בשאלות ובספיקות שהיו לו ואין לו שולחני להרצותן ולהשיב על ספיקיו ככל הצורך ודו"ק:

בן סורר ומורה פרק שמיני

(דורות הראשונים היו מולידים בני שמונה שנים) קט
מנ"ל אילימא מדכתיב °הלא זאת בת שבע דף סט ע"ב
בת אליעם (בת) [אשת] אוריה החתי וכתיב °אליעם בן ש"ב יא
אחיתופל הגילוני וכתיב °וישלח ביד נתן הנביא ויקרא שם כג
את שמו ידידיה בעבור ה' וכתיב °ויהי לשנתים ימים שם יב שם יג
ויהיו גוזזים לאבשלום וכתיב °ואבשלום ברח וילך גשור שם
ויהי שם שלש שנים וכתיב °וישב אבשלום בירושלים שם יד
שנתים ימים] ופני המלך לא ראה וכתיב °ויהי מקץ מ' שם טו
שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלמה את
נדרי אשר נדרתי לה' בחברון וכתיב °ואחיתופל ראה שם יז
כי לא נעשתה עצתו ויחבוש את החמור [ויקם] וילך
אל ביתו ואל עירו ויצו אל ביתו ויחנק וכתיב °אנשי תהלים נה
דמים ומרמה לא יחצו ימיהם. ותניא כל שנותיו של
דואג אינם אלא ל"ד ושל אחיתופל אינם אלא ל"ג כמה
הויא להו תלתין ותלתא דל שבע דהוה שלמה פש להו
עשרים ושית דל תרתי שני לתלתי עבורי אשתכח דכל
חד וחד בתמני אוליד ממאי דלמא תרוייהו בתשע אוליד
ובת שבע אוליד בשית משום דאתתא בריאה היא תדע
דהא הויא לה ולד מעיקרא אלא מהכא °אלה תולדות בראשית יא
תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן אברם
גדול מנחור שנה ונחור גדול מהרן שנה נמצא אברהם
גדול שתי שנים מהרן וכתיב °ויקח אברם ונחור להם שם
נשים וגו' וא"ר יצחק יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה
יסכה

עיון יעקב

במועד קטן דף י"ז ע"א שמתא אנגונתי' דכלבא ואיהו דידיה עבד: **הרבה** מעות יש לי ואין לי שולחני. ע"ד דאמרינן בפ' המקבל דף ס"ז ר"ע אוצר בלום ופירש"י שם בשם הדר"ג כפועל נהבל ועירב תוך קופתו וכו' נעשה חכם גדול עשה כל התורה מטבעות מטבעות הלכה לעצמה והגדות לעצמם ע"ש ולה"ק ר"ע כאן הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן ולברר כל א' וא' בפני עצמו:

ושל אחיתופל ל"ג שנה. ואע"ג דבן חמשים לעצה מ"מ אחיתופל יעץ בימי בצוריו כ-כז"ב ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם הכוונה אף שעדיין לא הגיע לימי ושני העצה אפ"ה יעץ כאשר ישאל איש בדבר אלהים: **אלה** תולדות תרח. ק"ק אמאי לא מייתי מפסוק קודם לזה ויהי תרח בן שבעים שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן:

ממאי

שם כא יסכה שסכתה ברוה"ק והיינו דכתיב °כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. ד"א יסכה שהכל סכין ביופיה
שם יז וכתיב °ויפול על פניו ויצחק ויאמר בלבו וגו' כמה קשיש אברהם משרה עשר שנין וקשיש מאבוה תרתין שנין אשתכח כי אולידה הרן לשרה בתמני אולידה ממאי דלמא אברהם זוטא דאחוה הוה ודרך חכמתן קא חשיב
שם י להו תדע דקא חשיב להו קרא דרך הכמתן דכתי' °ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את ישם את חם ואת יפת שם גדול מחם שנה וחם גדול מיפת שנה נמצא
שם ז שם גדול מיפת בי שנים וכתיב °ונח בן שש מאות שנה
שם יא והמבול היה מים. על הארץ וכתיב °ואלה תולדות שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול בן ק' שנה בר מאה ותרתין שנין הוה אלא דרך חכמתן קא חשיב להו ה"נ דרך חכמתן קא חשיב להו. א"ר כהנא אמריתא לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא אמר אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה
שם י °ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול
שמות לה [יפת] הגדול שבאחיו [הוה] אלא מנ"ל מהכא °ובצלאל
ד"ה א ב בן אורי בן חור למטה יהודה וכתיב °ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת והלד לו את חור וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוה בר תליסר שני דכתיב
שמות לו °איש איש ממלאכתו אשר המה עושים והניא שנה ראשונה עשה משה משכן שנייה הקים משכן ושלח
יהושע יד מרגלים וכתיב °בן ארבעים שנה אנכי בשלוח משה עבד ה' וגו' ועתה הנה אנכי היום בן המש ושמונים שנה. כמה הויא להו ארבעים דל ארביסר דהוה בצלאל פשו להו עשרין ושית דל תרתי שני דתלתא עבורי אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד:

אי לימא מדכתיב בת שבע בת אליעם. ואליעם בן אחיתופל וכתיב בלדת שלומה בנה ותקרא את שמו ידידיה וסמיך ליה ויהי לשנתים ימים אחר לידתו הרג אבשלום את אמנון וברח לגשור וישב שם ג' שנים הרי ה' שנים לשלמה וכשבא מגשור שפיים יואב את דוד ע"י התקועית להשיבו ישב בירושלים בשנים ואח"כ מרד דכתיב בתריה ויהי מקץ מ' שנה והכי מי שנה נקט ליה למנין (שנה) ששאלו מלך כדאמרינן בתמורה (כדכתיב ויאמר המלך לאבשלום וגו') והלך ומרד ובאותו פרק נחנק אחיתופל כדכתיב ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו (ויבא) [וילו] אל ביתו ויחנק הרי שלמה בן ז' שנים: הצי ימיו של אדם. ל"ה דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה: פשו להו עשרין ושית. לאחיתופל כשנולד שלמה ובתוך כ"ו שנים נולדו ג' דורות אליעם ובת שבע ושלמה: דל תרתי שנין דתלתא עבורי. כלומר פחות מח' חדשים אין שהות לעובר ז' חדשים להריון וחודש לימי נידות וטהרה: אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד. אחיתופל אוליד אליעם לח' שנה וח' חדשים (לעיבורו) ואליעם הוליד בת שבע לח' שנה וח' חדשים ובת שבע לח' שנים וח' חדשים ללידתו של שלמה הרי כ"ו שנים: ראיתתא בריאה היא. אשה דרכה להיות בריאה וממהרת להזריע:

ותדע. דע"כ דאשה ממהרת: דהא הוה לה לבת שבע ולד מקמיה שלמה. אותו הולד שמת לדוד שנולד ראשון דכתיב ביה וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם: אברם גדול מנחור שנה. מדקא חשיב ליה קרא ברישא: וכתיב ויקח אברם ונחור להם נשים. שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה אלמא יסכה בת הרן ויסכה זו שרה: דילמא זוטרא דאחוה הואי. והך הוא דקשיא מיניה: ויהי נח בן חמש מאות שנה. לאחר שהיה בן ת"ק שנה הוליד את בנותן. שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול: בר מאה ותרתין הוה. הואיל והוא גדול מכולן נמצא כשנולד בת"ק שנה לנח וכשירד המבול היה בן מאה שנה אלא ש"מ קטן מכולם הוה ובת"ק ותרתין שנין לאבוה אתיליד ודרך חכמתן חשיב להו: ואמרו בתוס' תימא א"כ ליחשוב חם לבסוף וקרא קא חשיב שם חם ויפת ע"כ: ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור. אלמא חור בר כלב הוה ובצלאל היה דור שלישי שלו: וכי עבד משכן היה בן י"ג דקרי ליה איש איש ממלאכתו וכששלחו המרגלים בשנה השנית כבר היה בן י"ד שנה וכתיב בן ארבעים שנה אנכי היום:

מהרש"א וכתיב ויהי לשנתים ימים ויהי גוזזים וגו'. ופרש"י וסמיך ליה כו' עכ"ל איכו סמוך וגם שהרי הפסיק במעשה אמנון ותמר אלא דמשמע ליה דמעשה אמנון ותמר מיד אחר לידתו של שלמה היה גם מה שהפסיק בענין אחר לידתו של שלמה וילחם ברבת בני עמון וגו' אין זה הפסק דבאותו זמן היה ודו"ק: אברהם גדול מנהור ישנה ונהור כו'. לעיל באחיתופל ואליעם ובת שבע דסגי ליה ח' חדשים לכל עיבור היינו בעיבורין שאינן בזה אחר זה כגון הך דאחיתופל וכו' ובהך דחור ואורי ובצלאל אבל בעיבורים של אחים שהם בזה אחר זה כגון הך דאברהם ונחור והרן אנו נותנין לעיבור אחד שנה שלמה דא"א שתתעבר מיד אחר לידת הראשון ממנו וכן כ"ל בהך דלקמן דשם גדול מחם שנה וחם גדול מיפת שנה דבאחים שהם עיבורים בזה אחר זה אנו נותנין לכל עיבור שנה אך קשה דדל ח' חדשים לעיבורה של שרה ואשתכח בז' שנין וד' חדשים אוליד הרן לשרה ונראה דלא בעי תלמודא לדקדק טפי ממאי דבעי לדורות הראשונים אולידו לח' ותדע דהא מוכח דמעיקרא הוליד הרן את מלכה כדכתיב אבי מלכה ואבי יסכה דמשמע דמלכה גדולה מיסכה היתה אלא ע"כ דהתלמוד בעי לדקדק טפי ממאי דבעי ובב"ר איתא הכי בהדיא דהרן לו' שנים אוליד דאברהם גדול מהרן שני שני' ושנה לעבורה של מלכה ושנה לעבורה של יסכה וכ"ל דהב"ר לית ליה דחייה דהכא דלמה דרך חכמתן קחשיב להו ומ"ש יסכה זו שרה כו' עיין דברי הרא"ם ודברים דחוקים הם וכ"ל דכיון דהיתה שרה בת אחי אברהם כדאמרינן פרק ד' מיתות ולא הוזכרו שם שרה כלל בבנות הרן ולא בין בני נחור בסוף פרש' וירא ע"כ לומר שהוזכרה שרה כאן והיא שרה היא יסכה: בר ק"ב שנין הוי אלא דרך הבמתן כו'. כתב הרא"ם וא"ת אכתי איך ידע נמה שיפת הוא הגדול משם דלמא מבן ת"ק שנה התחיל נח להוליד ולא נולד יפת אלא אחר ג' שנים משהתחיל להוליד שיהי' נח אז בן תק"ג ושם נולד ב' שנים משהתחיל להוליד שיהי' נח אז בן תק"ח שנה שנמצא בזה ששם היה ק' שנה שנתיים אחר המבול ויפת בן ק' שנה ג' שנים אחר המבול וי"ל כו' עכ"ל ור"ל ע"כ דבשנת ת"ק נולד חם דאז התחיל להוליד דא"כ קושייתו לאו קושיא דמ"מ שפיר

עיון יעקב
ממאי דלמא אברהם זוטא דאחוה ודרך חכמתן קחשיב. וקשה דהא גם כתיב ויקח אברם ונחור להם נשים וכנשיאין הולכין אחר הזקנה ולא אחר החכמה וכדאיתא בב"ב פ' יש נוחלין דף ק"כ ואולי י"ל כיון דלא היה כאן מי שמופלג בזקנה ואברהם היה מופלג בחכמה אז אפי' בכבודאן הולכין אחר החכמה ולא אחר הזקנה ועיין בי"ד ס"ס רמ"ד: ישקם לרשעים רע לכם

שפיר מוכח דקא חשיב בקרא דרך חכמה שהרי חם גדול משם וקחשיב שם וחם וגו': יפת גדול שבאחיו כו'. וכ"ה בב"ר ובחומש פרש"י איני יודע אם יפת הוא הגדול כו' ואפשר לומר כיון דמסקנו' דתלמודא לא בעי למילף ליה מיפת הגדול אלא רב זביד ע"כ דאית ליה לתלמודא דלאו ראיה גמורה היא מאחי יפת הגדול והיינו משום דאינו יודע כו' ובפרשת נח גבי בנו הקטן פרש"י הפסול והבזוי וכתב הרא"ם דאל"כ מאי הקטן והלא גדול הוא מיפת שהרי הכתוב מונה אותו קודם יפת וא"א לומר דומיא דשם שמונה אותו ראשון כו' דבשלמא גבי שם איכא למימר משום חשיבותו אלא גבי חם מאי איכא למימר עכ"ל ודבריו תמוהים דבהדיא קאמר הכא רב זביד יפת גדול שבאחיו ותלמודא לא פליג עליה בהא וליכא ביניהו אלא משמעות דורשין ועוד דרש"י דמפרש הקטן הפסול הם דברי ב"ר והב"ר אית ליה בהדיא דרשה דהכא דאחי יפת הגדול ועוד דבהדיא פרש"י בחומש כדי שלא יהי' יפת הגדול שבבניו ראוי לשמונים כו' ומ"ש הרא"ם שהרי הכתוב מונה אותו קודם יפת כו' כבר הרגישו בזה התוס' במתניתין גם ברמב"ן בחומש עיין ישוב לזה ודו"ק: ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת גו'. כל"ל ובקר' דר"ה משמע שהי' לו אשה שמה עזובה גם הוליד ב' בנות קודם שנשא אפרת וכפרש"י שם מיהו לפי דרש התלמוד פ"ק דסוטה לא קשה מידי דדריש התם עזובה זו מרים שהכל עזבוה בתחלת' הוליד כו' יריעות שהיו פניה דומין ליריעות כו' ע"ש אבל רש"י בד"ה פירש שהוליד ב' בנות עזובה ויריעות ולא וחשוב שכ"א מהם הי' פחות מח' שנים כו' כלב היה בן ח' כשהוליד עזובה אשה ובן ט' כשהוליד יריעות ואחר מיתת עזובה אשתו לקח אפרת והולידה לו את חור בשנה אחרת הרי בן י' שנים וחור בן ח' כשהוליד את אורי ואורי בן ח' כשהוליד בצלאל הרי כ"ו שנים כו' עכ"ל ע"ש וזה סותר סוגי' דפ"ק דסוטה דדרש עזובה ויריעות זו מרים גם מ"ש בפרש"י שם וכן מפורש פרק בן סורר לכאורי' הוא תמוה דהא חשיב הכא תרתי שנין דתלתא עיבורי ואפשר שהוא מפרש דל תרתי שנין דתלתא עיבורי היינו בעיבורין שהיו זה אחר זה באיש אחד בכלב דהיינו עזובה ויריעות וחור אבל עיבורין שאינן זה אחר זה כגון חור אורי בצלאל לא חשיב אבל הוא דחוק דלא הוי דומיא דלעיל באחיתופל דקאמר דל תרתי שני דתלתא עיבורי דהיינו שאינן בזה אחר זה אליעם ובת שבע ושלמה ול"ע:

שם [פיסקא] בן ולא בת. תניא אר"ש בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה *שהכל מצויין אצלה בעבירה אלא גזירת הכתוב הוא בן ולא בת: יף ע

שהכל מצויין אצלה בעבירה. וכשהיא זוללת וסובאת בקטנותה סופה שלא תמלא למודה עומדת בפרשת דרכים ומרגלת הבריות לעבירה בשביל אתנן:

קי שם **א"ר** חנן לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים שנאמר °תנו שכר לאובד ויין למרי (משלי לא) נפש א"ר יצחק מ"ד °אל תרא יין כי יתאדם אל תרא (שם כג) יין שמאדים פניהם של רשעים בעה"ז ומלבין פניהם לעה"ב רבא אמר אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שאחריתו דם. רב כהנא רמי כתיב תירש וקרינן תירוש זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש. רבא רמי כתיב °ישמח וקרינן ישמח זכה משמחו לא זכה משממהו (תהלים קד) והיינו דאמר רבא חמרא וריחני פקחין. א"ר עמרם בריה דר"ש בר אבא א"ר חנינא מ"ד °למי אוי למי אבוי למי (משלי כג) מדנים למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך. כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא האי קרא מאן דדריש ליה מרישיה לסופיה מדריש ומסופיה לרישיה מדריש. דרש עובד גלילאה י"ג ווי"ן נאמרו ביין °ויחל נח איש האדמה ויטע (בראשית ט) כרם וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על (שכמם) [שכם שניהם] (עי' במ"ה) וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם וגו' וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן רב ושמואל חד אמר סרסו וחד אמר רבעו מ"ד סרסו מתוך שקלקלו ברביעי קללו ברביעי ומ"ד רבעו גמר וירא וירא כתיב הכא °וירא חם אבי כנען (שם) וכתיב °וירא אותה שכם בן (שם לד) חמור בשלמא למ"ד סרסו משום הכי קללו ברביעי אלא למ"ד רבעו מאי שנא רביעי נלטייה בהדיא הא והא הואי. ויחל נח איש האדמה ויטע כרם אמר רב חסדא אמר (מר) [רב] עוקבא ואמרי לה אמר מר עוקבא א"ר זכאי א"ל הקב"ה לנח נח לא היה לך ללמוד מאדם הראשון שלא גרם לו אלא יין כמ"ד אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה דתניא ר"מ אומר [אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו] גפן היה *שאין לך דבר (שם ע"ב) שמביא לאדם יללה אלא יין ר' יהודה אומר חטה היה שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן. (°וקרי ליה עץ על שם העתיד שחטה התמר כדקל) ר' נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו שנאמר °ויתפרו עלה תאנה: (בראשית ג)

לשלם שכר לרשעים. שמתעדנין בו בעוה"ז ומקבלין בו שכר מצות שעושין בעה"ז: לאובד. היינו רשע שמאביד והולך לו: למרי נפש. לאבלים לפכוחי צערייהו: אל תרא יין. כלומר אל תתן עיניך להמשיך אחריו: שאחריתו דם. סופו יהרג עליו: כתיב יין ישמח. לבב אנוש בשי"ן דמשמע לשון שממון משממהו ונוטל חכמות לבו (כמו פנו אלי והשמו (איוב כא)) וקרינן ישמח לשון

עיון יעקב

להם ורע לעולם. לכך אין שלום אמר אלהים לרשעים כי מאתו לא תצא הרעות לכל: לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים. אע"ג דיש בו צורך העולם ולצורך מצוה לנסך יין ולקדש על היין מ"מ אפשר לברא יין שלא ישכר כל כך ולשמח הלב שיומשך אחריה העולם ולבוא לידי תקלה על ידי כן אלא כדי לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים להכי מתוק להיך ומשכר כדי לשכח צערם ודאגתם כדכתיב במשלי ישכח רישו וגו' עיין בעירובין דף ס"ה בחידושינו: חמרא וריחני פקחין. אפשר דמטעם זה מבדילין על היין ובשמים כמ"ש ומתפללין כדאיתא בתיקוני שבת שיסיר לב עצב ממנו עיין ביומא דף ע"ז בחידושינו: י"ג ווי"ן נאמרו ביין. על שם וי שבשביל היין ועיי"ל ע"ש הששה דברים שנאמרו על היין למי אוי ולמי אבוי וכו': לא היה לך ללמוד מאדם שלא גרם לו אלא היין. אף על גב שהוא נצטוה שלא לאכול מעץ הדעת משא"כ נח התיר לו את הכל כדכתיב כירק עשב נתתי לכם את כל דמה"ט אמרינן לעיל שהותר לו לאכול בשר אף בנאסר לאדם והו הל"ל היה לך ללמוד מאדם איך נענש ולשון גרם הוא רק גרמא בעלמא וי"ל דמ"מ היה ללמוד מאדם כדאמרינן בפ' אחד דיני ממונות דף ל"ח אדם הראשון מין היה וכופר בעיקר כל זה גרם לו בשביל ששתה יין כדאמר בסמוך שעל ידי כן אמרו למה לנו על כן היה לו ללמוד נח ממנו שעל ידי היתיים יין בא לידי עבירה אלו: ר"י אומר חטה היה. במקצת ע"י כתב וקרי ליה עץ ע"ש העתיד שחטי' תמר כדקל ובאמת א"ל לזה שכתבו המפרשים שגם קודם החטא היה הכל כמו שיהי' לעתיד ולכך נאמר לו החטה דוקא שהוא עקודם ביותר בבית ששת יד הקב"ה בכלמו ולא

ששם

לשון שמחה: זכה. כלומר אם זכה וידע להזהר בעצמו מלשתות יותר מדאי מבינתו שמפקח את הלב: פקחין. עשאוני פקח: אבוי. לשון צעקה בלשון ארמי כמו ביה ביה: שיח. צער כמו אריד בשיחי: למי. כל אלה למאחרים על היין: מרישיה לסופיה מדריש. כדרש משמעותו יפה וה"ק למי כל אלה למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך בחוקרין היכן היין הטוב הממוסך בגביעים: ומאן דדריש ליה מסופיה לרישיה מדריש. כדרש משמעותו יפה וה"ק למי שיש לו אוי ואבוי ושיח דהיינו אבלים ולמי שיש לו מדנים ופצעים חנם דהיינו רשע הנלחם עם הבריות ולמי שיש לו חכלילות עינים מרוב שומנו ושקיעתו (בהם) [להם] ראוי להיות מאחרים על היין: י"ג ווי"ן. לי וי ויאמר ארור כנען לא חשיב אלא עד וידע דנגמר לו שכרו של יין: מתוך שקלקלו ברביעי. שמנעו מלהוליד בן רביעי: קללו ברביעי. קלל את בן רביעי שלו. כוש ומצרים ופוט וכנען ויאמר ארור כנען: איש האדמה. אמאי קרי ליה איש האדמה ע"י שהוכיחו הקב"ה היה לך ללמוד מאיש האדמה דהיינו אדה"ר שהיין קנס עליו מיתה: שאין לך דבר שמביא יללה על אדם אלא יין. שלכך מסתברא דעל ידו נקנסה מיתה ובכיה לעולם: שאין התנוק יודע וכו'. ומדקרי ליה עץ הדעת טוב ורע ש"מ היינו חטים: בדבר שנתקלקלו בו נתקנו. מדת הקב"ה באיזמל שהוא מכה בו הוא מרפא כמו בתוך כמו כגון ויצת אש בציון וכתיב ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב:

תוספות י"ג ווי"ן. לא קא חשיב וישת לפי שהוא שם: קללו ברביעי. מה שלא קלל חם עצמו משום דאמרינן בב"ר רבי יהודה אומר לפי שכתב ויברך אלהים את נח ואת בניו ואין קללה במקום ברכה לפיכך ויאמר ארור כנען: בה נתקנו. פירש בקונטרס מדת הקב"ה באיזמל וכו' ואין ענין זה לזה כלל אלא היינו כדאמר בב"ר משל לבן מלך שקלקל עם אחת משפחותיו כיון ששמע המלך טרדו והוציאו חוץ לפלטרין שלו והיה מחזר על פתחים של שפחותיו ולא היו מקבלין אותו אלא אותה שקלקלה עמו פתחה לו דלתים וקבלתו כך בשעה שאכל אדם מפרי האילן טרדו והוציאו חוץ לג"ע והיה מחזר על כל האילנות ולא היו מקבלין אותו מה היו אומרין לו א"ר ברכיה הא גנבא דגנב דעתיה דברייה הה"ד אל תבואני רגל גאוה רגל שנתגאה על בוראו ויד רשעים אל תנידני לא תזבני מני עלה אבל התאנה ע"י שאכל ממנה פתחה לו דלתים וקבלתו:

מהרש"א אלא לנחם כו'. משום דאמרינן בכמה כתובים קלקולים הבאים מן היין כגון מעשה נח והשותים במזרקי יין ואומר הרואה סוטה בקלקולה יפרוש עצמו מן היין וכמו שעשה בני יונדב בן רכב ועי"כ היה ראוי שלא נבראו כלל אי לאו לנחם אבלים כו' וק"ל: ומלבין פניהם לעה"ב כו'. דכתיב בתר הכי אחריתו כנחש ישוך וגו' דהיינו אחריתו של אדם שהוא עוה"ב. ושאמר אל תירא יין שאחריתו דם. כי מתוך מריבה וקטטה על היין עם חבירו בא הוא או חבירו לידי פצע וחבורות של דם כמ"ש למי שיח למי פצעים ובסיפיה דקרא כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים כתיב בכיס וקרינן בכוס ר"ל שאם יתן האדם את עינו שלא לשתות יותר מדאי בין לפי ממון שבכיס ובין לפי היין שבכוס ולא ישתכר הרבה אז יתהלך במישרים עם חבירו ולא יבא עמו לידי קטטה וק"ל: וכתיב תירוש זכה כו'. והוא כמו תהא ראש ותהא רש ואמר לא זכה משמעו בשי"ן כפרש"י ואי במקום ה"א שמתחלף באחה"ע: מרישיה לסיפיה מדריש. ר"ל הכי לשונות מדרשי למי אוי למי אבוי למי שיח שצועק על ג' מיני צרות האי אוי על כאב ראשו כששותה יותר מדאי והאי אבוי על אבוד ממונו בקנותו היין הג' שיח הוא צער במצער על אבוד זמנו ואמר למי פצעים חנם דשאר כל אדם גם אם יבא לו פצע מאדם אחר המזיקו אינו חנם שמשלם לו המזיק אבל זה יש לו פצעים חנם שאינו יודע בשכרותו ממי בא לו הפצע שישלם ממנו ואפשר שהוא היה הגורם או שע"י נפילה באתה לו הפצע ואמר לבאים לחקור ממסך ר"ל לאותו שבא לחקור על היין אם הוא מסוך ביותר חפץ ביין חזק וקשה שאינו מסוך שבו ישתכר יותר ולא עביד כדרבא דרמי ליה על חד תלתא דאז אין נשתכר בו ולכך אמר רבא חמרא וריחני פקחין שלא היה שותהו חזק וקשה כ"כ ורש"י לא פי' כן גבי לחקור ממסך ע"ש ומאן דדריש מסיפיה לרישיה ה"ק למי שיש לו אוי בג' ימים ראשונים באבלות ולמי שיש לו אבוי בשבעת ימים של אבילות ושיש לו שיח בל' ימי אבילות ולמי שיש לו צער שיש לו פצעים חנם ולמי שיש לו בכייה וצער שע"י זה חכלילי עינים וכל אלה לפכוחי לצערייהו ראוי להיות מאחרים על היין וק"ל: י"ג ווי"ן נאמרו ביין ויחל וגו'. יראה הכוונה בזה כי הי"ג וי' שנזכר הם בי"ג תיבות שהם כולם פעולות ולא שמות ומלות כמ"ש התוספ' דויפת לא קחשיב לפי שהוא שם ולהורות לנו על כל פעולות הבאות מהיין ראוי לצווח עליהן וי שהרי אם נעיין בי"ג פעולות האלה שזכר הו' הראשונים ויחל ויטע וישת וישכר ויתגל וירא הם מהפעולות הרע והו' האחרונים ויקח וישימו וילכו ויכסו וייקץ וידע הם מכלל פעולות הטוב ויגד לאחיו וגו' הוא הממוצע ביניהם והזכיר בכולן לשון וי להורות שאף פעולות הטובות היו ממשכים פעולות הרע לצווח עליהן וי כי לולא פעולות וישכר ויתגל וגו' היה בטל פעולות ויקח וישימו ויכסו גו' וק"ל: מאיש האדמה. דהיינו אדם הראשון כפרש"י ור"ל אדם הראשון נקרא איש האדמה שנברא מן האדמה כדכתיב ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה אבל שאר כל בני אדם ממנו נבראו ולא מן האדמה אבל אין לפרש דלכך נקרא אדם הראשון איש האדמה בעבור היות ממשלתו על כל האדמה וממנו נתיישבה דא"כ מה"ט גם נח ראוי לקרות ע"ש זה איש האדמה אחר המבול כמ"ש הרמב"ן ומנא לן למידרש לא היה לך ללמוד מאדם כו' ודו"ק: אין לך כו' אלא יין כו' במס' ברכות גרסינן בזה שנאמר בנח וישת מן היין וישכר אבל במשנתין ל"ג ליה וכן נראה לשם מפרש"י ונראה כן מלשון יין כדאמרינן פ"ב דיומא למה נקרא שמו יין שמביא יללה לעולם ויין מלשון תאניה כפרש"י שם ובגמרי' יל"ל: שאין התינוק יודע כו'. וע"ד זה אמרו בס"פ לולב הגזול קטן שיכול לאכול כזית דגן מרחיקין מצואתו שנאמר יוסיף דעת יוסיף מכאוב ובב"ר כדרש גבי אדה"ר ע"י שהוסיף דעת הוסיף מכאוב וק"ל:

הרי"ף רש"י האדמה דהיינו אדם הראשון. הרמז דע"י היין נקבר באדמה כדכתיב ואל עפר תשוב: הגדה לא נברא יין אלא וכו'. יש לדקדק הל"ל ג"כ להשקות להרוגי ב"ד כדאמרינן בגמרא ויליף מהאי קרא תנו שכר לאובד. ושמא כיון שעשו כדי שתטרף דעתם ולא ירגישו צער מיתה אם כן הוי בכלל לשלם שכר לרשעים. גם מה שאמר לא נברא יין אלא כו' הא אמרינן נמי אם זכה נעשה ראש ואפשר דפליגי אהדדי א"כ כיון שמרבה הזיקו לא ראוי להבראות אלא משום לשלם שכר כו': מ"ד אל תרא יין כי יתאדם. נראה דהוקשה לו הל"ל יין אדום מאי יתאדם הלא מעיקרא הוא אדום לזה דרש שעתיד להאדים פניהם בעולם הזה כו' או שאחריתו דם: חמרא וריחני פקחין. פרש"י עשאוני פקח נראה דקשה לרש"י אהא רבא הוא דאמר פעמים משמעו והיאך אמר בפתח חמרא וריחני פקחין לכך מפרש על עצמו הוא אמר עשאוני פקח בזהר מלשתות יותר מדאי א"כ הוא אמר שמשמח והיאך מביא ראיה שמפקח לכך פרש"י עשאוני פקח כלומר מתוך שמחה שורה השכינה:

דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו א"ר יוחנן קיא פס
משום רשב"י מלמד שכפאתו אמו על העמוד משלי לא
ואמרה

פס ואמרה לו מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי מה ברי הכל יודעין שאביך ירא שמים היה עכשיו יאמרו אמו גרמה לו ומה בר בטני כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינם רואות פני המלך ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן ומה בר נדרי כל נשים של בית אביך היו נודרות ואומרות יהא לי בן הגון למלכות ואני נדרתי ואמרתי יהא לי בן זריז ומלובן וממולא בתורה והגון לנביאות. אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין אל למלכים אמרה לו בני מה לך אצל מלכים ששותין יין ומשתכרים ואומרים למה לנו אל. ולרוזנים אי שכר מי שכל רזי עולם נגלים לו ישתה יין וישתכר. א"ד מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו ישתה יין וישתכר. א"ר יצחק מנין שחזר שלמה והודה לאמו
פס דכתיב °כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי כי בער
בראשית ט אנכי מאיש מנח דכתיב °ויחל נח איש האדמה ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון:

דברי למואל מלך. שלמה המלך למואל מעשיו וחכמתו להקב"ה למואל (כמו למו) שנינה הוא כמו ידי שמתי למו פי: משא אשר יסרתו אמו. פרשת תוכחה שהוכיחתו אמו: שכפאתו על העמוד. להלקותו יסרתו לשון מלקות כדאמרינן לקמן ויסרו אותו זה מלקות ומפני שהיתה רואה שהוא בעל הנאה ונרבה בסעודתו היתה מוכיחתו: אמו גרמה. להיות רשע שהרי באביך לא יתלו החובה והיינו מה ברי למה תגרום לרבן אחריך שאתה בני ונר בן אביך: בר בטני. מעי גרמו לך להיותך בעל תורה ובעל כח שדחקתי ונכנסתי שתשמיש יפה לולד ללבנו ולזרזו כדאמרי' במסכת נדה ג' חדשים האחרונים תשמיש יפה לולד שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז: אי שכר. כלומר אל לרוזנים לומר אי שכר לא נאה להם לומר כן: בער אנכי מאיש. בההוא משא כתיב: זה אדם הראשון. שנכשל ביין ואני שתיתי יותר מהם:

מהרש"א מה ברי ומה בר בטני כו'. יראה דדרשות הללו מלשון בר שכתוב לשון תרגום במקום בן בלה"ק שהרי כל הספר נאמר בלה"ק וע"כ דרשו בו שאמרה מה ברי דהיינו שאתה בירור שלי לחובה שהכל יודעין שאביך ירא שמים וירא חטא ואינו משכר כדאמרינן לא תירוי ולא תחטא ויאמרו אמו גרמה לו שהיא שכורה והוא בן מאחד מתשע מדות בני שכורה וע"כ הוא שכור. ואמר מה בר בטני כל הנשים כו' כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן. והיינו בן ברור וזך בשכלו לתורה כמ"ש נשקו בר וגו' וכן

מה בר נדרי. שאני נדרתי ואמרתי יהא לי בן מזורז וממולא לתורה ולנביאות שיהא ברור וזך בשכלו גם הנביאות נקרא בר כמ"ש נשקו בר: מה לך אצל מלכים כו'. מלת למואל דריש למה אל שאר מלכים המשתכרין ואומרין כן אבל למואל קמא דפרשה דעיקרא דברי למואל על שלמה נאמר וכפרש"י ולמואל כמו לאל כמו למופי שהוא לפי ועוד נראה כי ע"ש שהיה שלמה מתנהג בתחלה להשתכר כל הלילה כשאר מלכים והיה ישן עד ד' שעות כדאמרינן במדרשות שעשה כן ע"י בת פרעה ולזה נקרא אז למואל כמו למה לנו אל שהיה ג"כ משתכר כשאר מלכים ולא היה נכנס בבקר למקדש האל וק"ל: מי שכל רזים והסודות גלוים לו. ורצוי בדעתו להיותן סודות אצלו שלא נגלותן לאחרים ישתה יין וישתכר לגלות הסודות כמ"ש בפרק אד"מ נכנס יין יצא סוד: וא"ד מי שכל רוזני עולם משכימין כו'. דהיינו סנהדרין שנקראו כן ע"ש שעוסקין ברזו של עולם דהיינו בד"נ כדאמרינן פרק היו בודקין והם משכימין לפתחו ללמוד ממנו לדון בד"נ שאתה חכם יותר מהם כמ"ש ויחכם מכל האדם מאיתן והימן וכלכל ודרדע ומשכימים לפתחך לדון בד"נ בבקר כמ"ש דינו לבקר משפט ואתה שותה יין ומשתכר ועדיין אתה ישן לבקר בהשכמה עד ד' שעות וק"ל: כי בער אנכי מאיש וגו'. פרש"י בההוא משא כתיב עכ"ל ואינו כן אלא בפרשה הקודמת כתיב בתחלת דברי אגור בן יקא המשא וגו' ע"ש ול"ל דאין מוקדם ומאוחר דההוא משא דבער אנכי מאיש וגו' בתר משא אשר יסרתו אמו אמר שלמה להודות לאמו: זה אדם הראשון. פרש"י שנכשל ביין וכו' ויהיה מ"ש מאיש מ"ש היותר כמ"ש ויחכם מכל האדם. ועוד יש לפרש כי בער שבתיתי יין ולא למדתי מאיש ולא הבנתי מאדם שלא לשתות ולהשתכר ביין ויהיה מ"ש מאיש כמו מן כמ"ש מכל מלמדי השכלתי וגו' וק"ל: ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון כו'. וכמ"ד לעיל אילן שאדם אכל ממנו גפן היה דהיינו היוצא מהגפן א"כ לאידך תנאי שהיה לו ללמוד מאדם הראשון שהיה מסתפק בלא יין כדמשמע מקרא ויחל נח ויטע כרם וגו' שאז היה תחלת נטיעת הכרם שהיה ראוי לשתות וק"ל:

הרי"ף רש"י אי שכר. או כדרוש אי נלשון אין שאמרו אין שכר שלא ישתוהו

א"ר זירא כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית לו קרעים שנאמר °וקרעים תלביש נומה: ק"ב
יף ע"א משלי כג

נעשית לו קרעים. שוכח תלמודו ואינו נזכר אלא לסירוגין:

תניא ר' יהודה אומר אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה וקומה אינו נעשה בן סורר ומורה ק"ג פס
שנא' °בקולנו ומדקול בעינן שוין מראה וקומה נמי בעינן שוין. תניא א"ר שמעון וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה דברים כא

עיון יעקב

האמת שום שר כדאיתא בש"ב פ' עקב ע"ש: כי בער אנכי מאיש מנח וכו' ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון. הא דמשמע לומר נח קודם אדם הראשון לפי פשוטו י"ל ע"ד דאיתא במדרש פ' שמיני כשי' שתויי יין על פסוק עכבימו עכבי ראש וגו' מרורת למו זה נח שע"י הגפן נתקללו בני בניו לעבדים ד"א עכבימו עכבי ראש זה אדם שגרם לו היין מר היות ע"ש לה"ק כמ"ש כי בער אנכי האיש מנח שגרם לו היין כדכתיב עכבימו וגו' ואח"כ דקאי על אדם הראשון ולא בינת אדם לי וע"ד הדרש נראה לי משום דמנא ליכא למילף לבהורה דמשה"ה י"ל כענין כדאמרינן כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ודור המבול נדונו לפי שהיו שטופים בזמה והיה לו להזיר עצמו מן היין אך אי אמרי' לא נתחתם גזר דינם אלא על הגזל א"כ ליכא למילף מינה ועיין כרש"י בחומש עשה לך תיבת הרבה רווח והבלה לבניו ולמה הטריחו בבנין כדי שיראו אנשי דור המבול ושואלין יה זאת והוא אמר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם אולי ישובו עכ"ל א"כ לפי מה דאיתא כיפה תוס' פ' בראשית דף ס"ג לכך לא נתקבל תשובת אדם לפי שלא שב ועצמו אלא מפני עונש א"כ ליכא למימר אולי ישובו דהא תשובה מחמת יראת עונש אינו כלום אלא י"ל הטעם של עשיית התיבה היה מפני הגזל וגם ג"כ קלת נכשל בזה שהרי כתיב ונח מצא חן בעיני ה' שלא היה ראוי לכך אלא שמצא חן וקיי"ל מי שגזל רבים ואינו יודע ממי גזל יעשה צרכי רבים לכך עשה תיבה והציל בתוכו כל בהמות יחיות אין לך צרכי רבים יותר מזה ובזה מתורץ בער אנכי מאיש זה נח ואי קשה לך מנח ליכא למילף לבי שראה סוטה בקלקולה דור המבול שנענשו בשביל שריין הזנות בזמה זה אינו דא"כ למה עשה התיבה אלא ודאי שנענשו על הגזל ועשו משום צרכי רבים וליכא למימר משום שיעשו תשובה לזה קאמר ולא בינת אדם לי למה לא תקבל תשובת אדם אלא ל"ל דתשובה מחמת יראת עונש אינו כלום א"כ לית הוליך נח לעשות התיבה אלא ל"ל משום צרכי רבים כי נתחתם גזר דינם על הגזל ואם כן למה ענש על היין שהרי לא ראה סוטה בקלקולה אלא ל"ל דכל אדם ראוי להרחיק עצמו מן היין: תורתו נעשה לו קרעים. כיון קרע בקרע בבגד אע"פ שמתקנו מ"מ רשומו ניכר כן בזה אף שחוזר ושומע אח"כ ניכר בו שאינו זוכר אותו כמו אלו למד עם שאר התלמידי' שקוועין עליהם אין התבונה כי הוא אחר מן התבלות שהתורה נקנית במיעוט שינה כדאיתא בפרקי אבות: שנאמר בקולנו. עיין פרש"י דא"ל קולותינו או הולינו או בי"ד ודקשה דהא כתיב וישמע ה' את קולנו אשר יו"ד לע"ג דאין הגזל כל ישראל שוים י"ל

ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו אלא לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר א"ר יונתן אני ראיתיו וישבתי על קברו כמאן אזלא הא דתניא עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה דרוש וקבל שכר כרי אליעזר דתניא ר"א כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית
דברים יג עיר הנדחת דכתיב °ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה ושרפת באש וכיון דאיכא מזוזה לא אפשר
שם יג דכתיב °לא תעשון כן לה' אלהיכם א"ר יונתן אני ראיתיה וישבתי על תלה:

בקולנו. חד קול משמע מדלא כתיב בקולותינו או בקולינו ביו"ד: אפילו מזוזה אחת. וכ"ש אחד מן החומשין או ספר מכל הנביאים שאזכרת השם כתובה שם ולא קרינא ביה את כל שללה ושרפת: לא תעשון כן וגו'. בתר ואבדתם את שמם כתיב:

מהרש"א מדקול בעינן שוה כו'. יש לעיין בזה היכי משמע מאיכנו שומע בקולנו ומהיכן בא לומר מדקול בעינן שוה מראה וקומה נמי וכו' ור"ש דקאמר וכי מפני כו' הוא תמוה לכאורה אם אינו ראוי ליסקל למה כתבה התורה שהוא ראוי ולא שייך בזה דרוש כו' ונראה כי הבן סורר אף כשהוכיחו אותו אביו ואמו כמה פעמים כמפורש בקרא ויסרו אותו אביו ואמו גרי אמר כי מעולם לא הוכיחו אותו שניהם אלא אביו או אמו ואומר אילו הוכיחו שניהם היה מקבל תוכחתם וא"כ ע"כ בשקול שניהם שוה שיכול לומר שהיה סבור בכל התוכחות שלא היו רק מאחד מהם או מאביו או מאמו וא"כ ע"כ דמראה וקומה נמי שוין דאל"כ אף בשקולן שוה אכתי לא היה יכול לטעות דאחד מהם היה כיון דמראיהן או קומתן אינו שוה והם דבר שא"א שיהיו שוין בכל דבר ולא היה ולא עתיד להיות ור"ש דקאמר וכי מפני שאכל כו' דודאי לדעת ר"ש התורה חייב עליו מיתה שהגיעה תורה לסוף דעתו וכו' כדלקמן אלא דקאמר דאביו ואמו ודאי דלא יוליאו אותו בשביל זה לסקילה שהם ודאי לא יגיעו לסוף דעתו ויאמרו שסופו לחזור מדרכיו הרעים ויהיו חסים עליו וע"כ לא היה ולא עתיד להיות שאביו ואמו לא יגיעו לסוף דעתו ויבכו עליו מלהוליאו לסקילה בשביל תרטימר אחד ולמה נכתב אלא דרוש שאביו ואמו ידעו שהתורה הגיעה לסוף דעתו דבזה הוא ראוי ליסקל וע"י זה יוכיחו ויסרו את בניהם ויקבלו על זה שכר וכדאמרינן הכי נמי במאי זכיין שמגדלין בניהן לת"ת אבל בזמן הזה אין מחנכין לב לזה וכל אחד מחפה על בנו אף שהוא באמת חייב מלקות ומיתת ב"ד אין מוכיחין אותן והנערים הולכים רוב ימיהן בביטול ת"ת ואמרינן פרק כל כתבי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בו תינוקות של בית רבן וכו' ודו"ק:

אמר הבונה נא וראה כמה גדול כח שמירת המזוזה ואף נדיק רבינו הקדוש כשגלה לארטבן תמורת מרגליות טובה מזוזה א' ושלח לו לאמר אנא שלחית לך מלתא דאת דמיך והיא מנטר לך דכתיב בשכבך תשמור עליך וגו' כדאיתא בירושלמי

דפלא שהיא כראי לשמור ולהציל עיר גדולה ראויה להיות שוממה על עון עם שאין גדול ממנו ויתכפר לכל המקום כעבורה:

שם כמאן אזלא הא דתניא בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר כרי אלעזר בר' שמעון דתנן ר"א בר"ש אומר לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשני גריסין [על שתי אבנים בשתי כתלים בקרן זוית ארכו כשני גריסין] ורחבו כגריס מ"ט דר"א בר"ש כתב קיר וכתב קירות איזהו קיר שהוא כקירות הוי אומר זה קרן זוית תניא א"ר אליעזר בר צדוק מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא א"ר שמעון איש כפר עכו פעם א' הלכתי לגליל וראיתי מקום שמציינין אותו ואמרו אבנים מנוגעות פינו לשם:

גרים. זה שיעור נגעים וכשתי גריסין על שני אבנים דכתיב וחלצו את האבנים תרתי משמע ובכל אחת שיעור נגע: בקרן זוית. ואותן ב' אבנים [יהיו] בקרן זוית אחד בכותל זה ואחד בכותל זה והנגע משוך בשתיהן ארכו ב' גריסין ורחבו כגריס שהיא בכל אבן כגריס על גריס: מ"ט דרבי אליעזר. דבעי קרן זוית: כתיב קיר. ומראיהן שפל מן הקיר: חורבתא סגירתא. חורבה מצורעת מתרגמינן סגירתא שנותן מתם בית המנוגע: מציינין אותו. שלא יאהילו עליו דאבן מנוגעת מטמא באהל דמצורע הוקש למת אל נא תהי כמת:

אמר הבונה זה הוכא יבגמרא נמשך למ"ש שם בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר כן עיר הנדחת ואמר ר' יונתן אני ראיתיו וישבתי על קברו אני ראיתים וישבתי על תלה הובא בע"י וכן אמרו בבית המנוגע. ואחר נראה כמה יש לדקדק בפרטים של בן סורר ומורה להוציא ממנו רוע היום זולל וסובא והוא מועלם במדות. ובעיר הנדחת לירא לנפשו מחטא ע"ז והוא מועלם באמונה. ומנגעי הבית שאז"ל ובא אשר לו הבית ב"ה מושב השכינה שלו והוא מועלם בדעות אפילו אליבא דמ"ד שהיו נמלאו כל שכן למ"ד שלא היו ואינם עתידים להיות אלא שנכתבו בתורה לתת שכר על החקירה והדרישה כאן:

תניא ר' יוסי הגלילי אומר וכי מפני שאכל זה תרטימר קיד
בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה דף עב
יצא לב"ד ויסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסופו מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה מוטב שימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם. שקט לרשעים רע להם ורע לעולם ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם. יין ושינה לרשעים הנאה להם הנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם. פזור ולרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם:

מגמר. מכלה: למודו. מה שהורגל בבשר ויין: הנאה להם. שאין מוסיפין לחטוא: והנאה לעולם. ששקטה כל הארץ: רע להם

עיון יעקב

כיון דגבי אדם שרי קלא לא משתמע מה שאין כן הקב"ה שומע מה שאין אנו בשר ודם יכול לשמוע לגבי קרי בלשון יחיד וע"ל דקולנו מיותר דה"ל למיכתב אינו שומע לנו בקולנו ל"ל אלא להראות דקול בעינן שוה: אלא לא היה ולא עתיד להיות. הל"ל לא היה וג"א יהיה אפשר לומר משום דאמרינן לעיל פ"ד מיתות הלכתא למשיחא משכימין משום דרוש וקבל שכר לה"ק ולא עתיד להיות אפילו בזמן משיחא דכתיב בן מנבל אב וכה קמה באמה וגו' אפ"ה לא עתיד להיות וכן בעיר הנדחת אף שעתידה שורה להשתכח מישראל אפ"ה לא עתיד להיות: אלא לא היה ולא עתיד להיות. בש"ס איתא מדבעינן קול ומראה וקומה שוה לכך לא היה ולא עתיד להיות שמעתי בשם גדול א' משום דסימני פרים ומיילונים את הלים קול כאשה או להיפך לכך לא היה ולא עתיד להיות כיון שע"כ א' מהם עקר: ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. ולפ"ז אפשר לומר הא דאמר ר"ש דף ס"ח שניא אמר ר"ש בדין הוא שתהא בת ראויה להיות בן סורר ומורה שהכל מלווין אותה בעבירה אלא גזירת הכתוב הוא בן ולא בת ולפ"ז א"ל שהוא גזירת הכתוב אלא שאין דרך האשה לכבוש ולסטם הבריות ומשום זנות ליכא למיחש כיון דסגורה היא וכשמתגנבת לאיש בעלה משמרה: ומלסטם הבריות. וכתבו המפרשים ואם יסקלין

להם. שהי' מוסיפין זכות: ורע לעולם. שהיו מגינים על דורם ומוכיחים את הדור: שקט לצדיקים הנאה להם והנאה לעולם. שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות: יין ושינה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם. כל זמן ששותים וישנים אינם חוטאין ואינן מריעין לבריות: לצדיקים רע להם. שאין עוסקין בתורה: ורע לעולם. שהתורה שהן עוסקין בה מגינה על הדור וכשהן מתבטלין פורענות בא לעולם: פזור. שנפרדין זה מזה ואין יכולין להועיץ עצה רעה ולסייע זה את זה:

מהרש"א אלא הגיעה התורה לסוף דעתו וכו' ומלסטם כו'. גם אין זה ממש סוף דעתו דא"כ אכתי לא היה חייב סקילה החמורה אלא שיבא לידי עבירות האמורות בתורה ויהיה בהם דינם בסקילה וכדאמרינן החייב ב' מיתות נידון בחמורה וק"ל: מיתתן של רשעים הנאה כו'. משמע דכל זה בענין בן סורר הוא שמיתתן של רשעים הנאה להם שלא יוסיפו לחטוא כמ"ש ימות זכאי כו' והנאה לעולם כמ"ש לסוף יוצא ומלסטם את הבריות. ואמר יין ושינה הנאה לרשעים כו'. שמתוך הנאת יין שמשתכר בו בא לידי הנאת שינה בבקר עד ד' שעות כמ"ש במלכי עכו"ם. וכן הוא בבן סורר ומורה שהנאה לו היין והשינה והנאה לעולם שכל זמן שיש לו ממה לקנות בו יין והוא ישן אינו מלסטם עד אחר שמגמר נכסיו. ואמר שקט לרשעים רע. דלכך אמר בבן סורר ומורה שיסקו אותו אביו ואמו שלא יהיה שקט ושלו לעשות רע לו ורע לעולם. ואמר כנוס לרשעים רע כו'. כמ"ש בבן סורר אכל בחבורה שכולה ריקין חייב אכל בחבורת מצוה פטור והיפך בזה הפיזור ובצדיקים בכל זה היפך וק"ל:

שם **משנה** הבא במחתרת נדון על שם סופו וכו':
גמ' אמר רבא מ"ט דמחתרת חזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מימר אמר אי אזילנא קאי לאפאי ולא שביק לי ואי קאי לאפאי קטלינא ליה והתורה אמרה הבא להורגך השכם להרגו:

הבא במחתרת. שאמרה תורה יהרג: נדון על שם סופו. דהא לא קטל ומקטיל משום דסופו להרוג בעל הבית כשיעמוד כנגדו להציל ממונו: מ"ט דמחתרת. שאמרה תורה אין לו דמים כלומר הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה ומותר להרגו: חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו. שרואה שאחר נוטלו ושותק הילכך יודע הגנב הזה שבעה"ב עומד על ממונו להצילו ומימר אמר הגנב אי אזילנא לגביה קאי באפיה ואי קאי קטילנא ליה ואמרה לך [תורה] אין לו דמים ואלמדתך מאחר שהוא בא להרגך השכם [אתה] להרגו:

יו ע"ג **מנין** לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו ת"ל °לא תעמוד על דם רעך והא מהכא נפקא מהתם נפקא אבידת גופו מנין ת"ל °והשבותו לו אי מהתם הוה אמינא ה"מ בנפשו אבל מיטרח ומיגר אגרי אימא לא קמ"ל: ויקרא יט דברים כב

אבידת גופו. כגון נטבע בנהר ומכין שאתה נלווה על השבתו: ת"ל והשבותו לו. קרא יתירה הוא למדרש השב את גופו לעצמו: ה"מ בנפשו. אם זה הרואהו יכול להצילו יצילהו: קמ"ל. לא תעמוד על דם רעך לא תעמוד על עצמך משמע אלא חזור על כל לדדין שלא יאבד דם רעך:

תוספות ת"ל והשבותו לו. הכא מוקי ליה לאבידת גופו ובפ"ב דב"מ [דף כ"א:] מוקי ליה שלא יאכילו עגל לעגלים שהם דלים והשבותו [והכא לו יתירא]:

בעו מיניה מר' אמי בן נח מצווה על קדוש השם או אינו מצווה על קדוש השם אמר אביי ת"ש ז' מצות נצטוו בני נח ואם איתא תמני הויין א"ל רבא אינהו וכל אביזרייהו מאי הוה עלה א"ר אדא בר אהבה אמרי בי רב כתיב °לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבוא אדוני בית רמון [להשתחוות שמה] והוא נשען על ידי והשתחויתי וכתיב °לך לשלום *ואם איתא לא לימא ליה הא בצנעא הא בפרהסיא· מ"ב ה שם

בן נח. מוזהר על ע"ז כדאמר בפרק ד' מיתות ואם אמר עבוד ואם לא תהרג מצוה היא לקדש את ה' או לא: אביזרייהו. כל מידי דשייך ביה וק"ה שייכא בהו דאם א"ל לעבוד על אותן מצות או יהרג אם לא יקדש את ה' יעבור עליהן הילכך האי נמי בכללן הוא. אביזרייהו לורא פר"טמנט ודוגמתו במנחות עולה וכל אביזרהא: לדבר הזה. מאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד ע"ז אמר לאלישע לדבר הזה יסלח ד' לעבדך שאני אנוס בדבר שאדון נשען על ידי וכתיב ויאמר לו לך לשלום אלמא הודה לו: ואם איתא. דבן נח מוזהר על ק"ה לא לימא ליה לך לשלום דמשמע דהודה לו כדי דלהוכיחו לא היה מצווה דהוכח תוכיח את עמיתך כתיב ולא גר תושב מיהו אודויי לדבר אסור לא לודי: בצנעה. נעמן בצנעה הוה ולא היו ישראל בבית רימון שהוא משתחוה להם וגבי ק"ה בתוך בני ישראל כתיב ואפילו נלטווה בן נח עליה לא נלטווה לקדשו אלא בתוך ישראל:

תוספות בן נח מצווה על ק"ה. וא"ת והא וחי בהם בישראל כתיב ואפי' ישראל היה מחוייב למסור עצמו אפילו בצנעה אי לאו דכתיב וחי בהם וי"ל דדילמא לא אצריך וחי בהם אלא כי היכי דלא נילף שאר מצות מרוצח ונערה מאורסה דאפילו בצנעה יהרג ואל יעבור לב"נ:

אמר רב יהודה א"ר מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא באו ושאלו לרופאים אמרו אין לו תקנה עד שתבעל לו אמרו חכמים ימות ואל תבעל לו. תעמוד לפניו ערומה ימות ואל תעמוד לפניו ערומה. תספר עמו מאחורי הגדר ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי (שמעון בר נחמיה) [שמואל בר נחמני] חד אמר אשת איש היתה וחד אמר פנויה היתה בשלמא למ"ד אשת איש היתה שפיר אלא למ"ד פנויה היתה מאי כולי האי א"ר פפא משום פגם משפחה רב אחא בריה דרב איקא אמר כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ולינסבה קטו ס"ס

עיון יעקב

דסוקלין היינו שימים אדם בשבת ומחייב סקילה וע"ל דמלרפין לזה שמורד באביו ואמו שסוקה כבודם לכבוד המקום ומברך השם בסקילה: באו ושאלו לרופאים. עיין בתשובתי ש"י סי' ק"ה שכתבתי מיעוט רופאים שנים כי מכה של חלל הגוף חיישינן שאומרין בודאי אלא א"כ שמעידין שנים על הדבר ע"ש: אין לו תקנה עד שתבעול לו. ול"ל דהא דקאמר שיב תעמוד לפניו ערומה וכו' תספר עמה מאחורי הגדר אינו מדברי הרופאים דלא יסתרו דברי עצמן שאמרו אין לו תקנה עד שתבעול לו דוקא אלא הוא מלמן הש"ס דלף

ולינסבה מינסב לא מיתבא דעתיה כדר' יצחק דא"ר יצחק מיום שחרב בה"מ ניטלה טעם ביאה ונתנה לעוברי עבירה שנאמר °מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם : משלי ט
והעלה לבו טינא. כימק מרוב אהבה כשמעס לבו והעלה חולי: משום פגם משפחה. האשה שהיו בושין בדבר: שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות. לעמוד בפני האנשים לאחז בהם עיניהם וימסרו להם לביאה: ולינסבה מינסב. דאין כאן פריצות בעריות דכולהו [ליעבדן] הכי (עבדו) וליכסבן ואין כאן [עבירה] אלא מלוה: לא מיתבא דעתיה. ולא ירפא בכך: מיום שחרב בהמ"ק. כשל הכח מדאגות רבות ואין רוח קמה באיש להיות תאב לאשתו לפיכך ניטל טעם ביאה: וניתן לעוברי עבירה שילה"ר תוקפן ומרבה תאותן: דכתיב לחם סתרים ינעם. טשנא מעליא נקט (דכתיב) [כמו] כי אם הלחם אשר הוא אוכל:

מהרש"א טעם ביאה כו'. פרש"י כשל הכח מדאגות רבות כו' עכ"ל ואין לורך דגם שאר טעמים דלא שייך בהו דאגה נטלו כמ"ש בסוף סוטה מיום שחרב בה"מ כו' שטהרה נטלה הטעם ואת הריח כו'. ושאמר וניתנה לעוברי עבירה שנאמר מים גנובים ימתקו. האי קרא ודאי דלא אמרו שלמה אחר שחרב בה"מ אלא דה"ק דמתוך שילה"ר תוקף יותר בעוברי עבירה ומרבה תאותן כמ"ש מים גנובים ימתקו ולא ניטל מהם הטעם:

הנשרפין פרק תשיעי

קטו °אל תחלל את בתך להזנותה רבי (אלעזר) [אליעזר] אומר זה המשיא בתו לזקן ר"ע אומר זה המשהה בתו בוגרת. א"ר כהנא משום ר"ע *איזהו עני רשע ערום זה המשהה בתו בוגרת. וא"ר כהנא משום ר"ע הוי זהיר מן היועצך לפי דרכו. א"ר יהודה אמר רב המשיא בתו לזקן והמשיא אשה לבנו קטן והמחזיר אבידה לעכו"ם עליו הכתוב אומר °למען ספות הרוה את הצמאה לא יאבה ה' סלוח לו וסמוך לפרקן שפיר דמי להשיאן לקטנים וקטנות. האוהב את אשתו כגופו וכו' האוהב את שכיניו וכו':

(דף עו ויקרא יט; שם ע"ב; דברים כט; יבמות פ' הבא על יבמתו וע"ש רפ"א)

המשיא בתו לזקן. מתוך שאינה מקבלתו מזנה היא תחתיו המשהה בתו בוגרת. שמתאוה להפקירה ומזנה: איזהו עני רשע ערום. שבשביל עניות מרשיע: המשהה וכו'. שמשהה אותה בשביל מלאכה וזו היא ערמת רשע שגורם להזנותה בשביל הכנאתו שאין רולה לקנות שפחה לשמשו: לפי דרכו. להנאתו: והמחזיר אבדה לעכו"ם. השוה וחבר נכרי לישראל ומראה בעלמו שחשבת אבדה אינה חשובה לו מלות בוראו שאף לעכו"ם הוא כן שלא נלטווה עליהם: למען ספות. לחבר כמו ספו שנה על שנה: רוה את הצמאה. שבע בדבר עם ללא לדבר זקן וילדה או למלא לתשמיש וזקן שבע וכן גדולה לקטן: סמוך לפרקן. עדיין קטנים הם *וסמוך לפרקן שאני דלאו קטנים הם כולי האי דמשום שנה או חצי שנה לא תזנה עליו:

(עי' כתובות וחנין)

תוספות אי זהו עני רשע ערום. רשע ערום איכא טובא כדמפרש בסוטה פרק היה נוטל אבל עני רשע ערום ליכא אלא האי לחודיה:

מהרש"א זה המשהה בתו בוגרת וכו'. בתו בוגרת איכה ברשתו להשיאה אבל הוא משהה אותה בערותה לומר להפריש לה נדוניא להגון לה כשתשיג ידו ואינו עושה כן אלא להנאתו משהה אותה שתעשה לו מלאכתו וגורם להזנות: המשיא בתו לזקן כו' למען ספות גו'. עיין פרש"י באורך ול"נ לפרש ע"פ מ"ש אבר יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע דהיינו שהוא מוסיף ומעורר לו תאוה יתירה ע"י טעם ביאה וכן בתו הגדולה טרם שיודעת טעם ביאה אינה מתאות כ"כ וכשמשיאה לזקן או לקטן והיא טועמת טעם ביאה מוסיף ומעורר לה תאוה יתירה ולפי שאינה מקבלתו לזקן ולקטן מזנה עליו וה"ז ממש למען ספות הרוה שהיתה שבעה ורוה משהשמש את הצמאה שמוסיף לה תאוה ולמאה לתשמיש ע"י שהשיאה לזקן ולקטן וכן בהחזרת אבידה לעכו"ם יש לפרש בדרך הזה שהעכו"ם חומד לעולם ממון אף של אחרים ואינו שבע לעולם וכל עוד שמוסיף ממון הוא מוסיף תאוה להרבות ממון וזה שנותן לו אבידתו להשביעו מממונו מרעיבו יותר לחמוד גם ממון של אחרים וז"ש למען ספות הרוה וגו' שנמה שבא להשביעו בהחזרת אבידתו הוא מוסיף לו לנוא ותאוה לממון אחרים וק"ל:

שם **אמר** שמואל מפני מה לא נאמרה יד בברזל שהברזל ממית בכל שהוא תנ"ה רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהברזל ממית בכל שהוא לפיכך לא נתנה תורה בו שיעור וה"מ דברזייה מיברז :

לא נאמר יד בברזל. כמ"ש באבן יד בכלי עץ יד משמע שיש אחיזה דבעיא שיעורא אבל בברזל כתיב ואם בכלי ברזל הכהו: שהברזל ממית בכל שהוא. ע"י תחיבה שתחב לו ומחט בוושט או בלבו: דברזיה מיברז. פוכש"ט בלע"ז אבל הכהו לארכו דרך הכאה שיעורא בעי:

דף עו [**משנה** המכה את חבירו בין באבן בין באגרוף ואמדוהו למיתה והיקל ממה שהיה ולאחר מכאן הכביד ומת חייב ר' נחמיה אומר פטור שרגלים לדבר: **גמ'** ת"ר את זו דרש ר' נחמיה °אם יקום והתהלך בחוץ *על משענתו ונקה המכה וכי תעלה על דעתך שזה שמות כא שם ע"ב

עיון יעקב

דאף אם היו מלוין דברים קלים כאלו ג"כ לא יעשה ויזנה: **מיום** שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה. משא"כ קודם החורבן היו מסירלין ממים המחרים ועיקר יש לומר דקודם החורבן שהיו ישראל בקדושתן ואים. ואשה זכו שכינה ביניהם ומשמרן משא"כ משחרב בה"מ נפסקה חומה ברזל בין ישראל לאביהן שבשמים ודיו לעולם להשתמש בשתי אותיות כדאיתא בפ"ב דעירובין כתמעט זיווג העליון כביכול וכן זיווג התחתון ונתגבר כח הטומאה לכך ניתנה לעוברי עבירה עד שיבנה בית המקדש בב"א וכיה"ר עיין בחידושינו בפסחים דף פ"ב:

זה המשיא בתו לזקן. דהיינו בן ששים לזקנה כדאיתא באבות: ר"ע אומר זה המשהה בתו בוגרת. ונראה דר"ע קאי חזה שסבר קידש את בתו ומשהה אותה מלהכניסה לחופה לנשואין יגר שתתבגרה זה עני רשע ערום שבכסף קידושין קיבל עבורה כשהיא קטנה או נערה ומ"מ מעשה ידיה שלו עד שתתבגר דאם לא קידשה ג"כ עד שתתבגר אין זה אלול זנות דפנוי שבא על הפנויה לא עשאה זונה אלא לר' אלעזר ועיין במהרש"א: **היועצך** לפי דרכו. ואלינו באחיתופל שיעץ את אל פילגשי אביך כדי שימלוך הוא כדאיתא במדרש חזי מה עלתה לו ועיין לקמן דף ק"ה שלשה ניבטו ולא ראו עיין שם בפירוש רש"י: **המשיא** בתו לזקן והמשיא אשה לבנו קטן והמחזיר אבידה לעכו"ם. כל אלו שלשה הם לכאורה מתכוונין לשם מלוה זה שמשיא בתו לזקן סובר שמשיא בתו לזקן לפי כבודו והוא הגון לה והמשיא אשה לבנו קטן כדי להצילו מן עבירה והמחזיר אבידה לעכו"ם סובר ג"כ שעושה מלוה שלא ליהנות ממה שאינו שלו ובאמת כל אלו גורמים לעבירות שהמשיא בתו לזקן וכן לקטן גורם שתזנה תחתיו וכן שמחזיר אבידה גורם חילול השם

שזה מהלך בשוק וזה נהרג אלא זה שאמדוהו למיתה והקל ממה שהיה ולאחר כך הכביד ומת שהוא פטור]
ורבנן האי °ונקה המכה מאי דרשי ביה מלמד שחובשין אותו ור' נחמיה חבישה מנ"ל יליף ממקושש ורבנן נמי לילפו ממקושש מקושש בר קטלא ומשה לא הוה ידע קטליה במאי לאפוקי האי דלא ידעינן אי בר קטלא הוא אי לאו בר קטלא הוא ורבי נחמיה יליף ממגדף דלא הוה ידע אי בר קטלא הוא וחבשוה ורבנן מגדף הוראת שעה היתה כדתניא יודע היה מרע"ה שהמקושש במיתה שנא' °מחלליה מות יומת אלא לא היה יודע באיזו מיתה נהרג שנאמר °כי לא פורש וגו' אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרוש להם ע"פ ה' שלא היה משה יודע אם הוא בן מיתה כל עיקר אם לאו:

[ואמדוהו למיתה. ב"ד אבל אמדוהו תחלה לחיים אפילו לרבנן פטור: והיקל ממה שהיה. וחזרו ואמדוהו לחיים: שיגלים לדבר. שלא מת מחמת מכה זו שהרי היקל: על משענתו. מתרגמינן על בורייה שנתרפא לגמרי וכשען על כחו: וכי תעלה על דעתך. למה ליה למימר ונקה המכה ממיתה: אלא זה שאמדוהו. מתחלה למיתה ובא הכתוב ללמדך שאם יקום מן המשכב והתהלך בחוץ ואמדוהו לחיים ונקה המכה ואפילו מת לאחר מכן שחזר והכביד]: ורבנן האי ונקה המכה מלמד שחובשין אותו. אם אמדוהו למיתה חובשין המכה שלא יברח עד שנראה אם ימות אם לאו להכי אתי ונקה המכה דמשמע נכשיקום ונקה המכה מכלל דעד השתא חבוש הוא: יליף ממקושש. דכתיב ויניחו אותו במשמר: מקושש בר קטלא הוא. פשיטא ליה למשה דבר קטלא הוא כדאיתא לקמן בברייתא יודע היה מרע"ה שהמקושש במיתה שהרי כבר נאמר בתורה מחלליה מות יומת אבל לא היה יודע באיזו מיתה יומת ורבנן ס"ל כמ"ד לא בעינן שיודיעוהו בהתראתו באיזו מיתה נהרג: דלא היה יודע אי בר קטלא הוא אי לא. כדמפרש לקמן אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרש וכו': הוראת שעה היתה. אי לא כתיב חבישה דהכא מחבישה דהתם לא הוה גמרינן דהוראת שעה היתה שהרי לא כלטוו מתחלה על אותו חבישה ומעצמם עשו דכיון דלא נאמר בו מיתה מתחלה מה ספק היה להטיל עליו ספק מיתה לחובשו: כדתניא. סייעתא להא דאמר לעיל מקושש לא נסתפקו עליו אלא באיזה מיתה נהרג אבל מגדף לא היו יודעין שהיה חייב מיתה: מה יעשה לו. משמע בר עשייה הוא אבל לא היו יודעין מה: לפרוש להם. ולא כתיב מה יעשה משמע כל דיט היו צריכין להם לפרש:

תוספות מגדף הוראת שעה היתה. איכא למ"ד לקמן מקושש נמי הוראת שעה היתה: לא היה יודע באיזו מיתה. ואף ע"ג דמיתה שוה שנק הוא מתוך הסברא היה מדמה לע"ז דבסקילה דמחלל שבת בפרהסיא ככופר בעיקר דכופר במעשה בראשית:

א"ל שמואל לרב יהודה שיננא *לא תימא ליה לאבוך הכי דתניא הרי שהיה אביו עובר על ד"ת לא יאמר לו אבא עברת על ד"ת אלא אומר לו אבא כך כתי' בתורה' סוף סוף היינו הך אלא אומר לו אבא מקרא כתיב בתורה כך (הוא):

לא תימא ליה לאבוך הכי. להודיעו בהדיא שהוא טועה משום דמכסיף ומצטער: אלא אומר לו אבא כך כתיב בתורה. קס"ד בתמיהה קאמר וכי כך כתיב בתורה: סוף סוף היינו הך. דמביישו ואומר וכי יפה אתה עושה: אלא. בניחותא א"ל מקרא האמור בתורה והוא עצמו ישים על לבו על מה זה הזכירו וה"נ אין לך לומר לאביך לא תפנייה הכי:

דריש רב אחא ברי חנינא מ"ד °אל ההרים לא אכל שלא אכל בזכות אבותיו ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל שלא הלך בקומה זקופה ואת אשת רעהו לא טימא שלא ירד לאומנות חבירו ואל אשה נדה לא יקרב שלא נהנה מקופה של צדקה וכתיב °צדיק הוא חיה יחיה. וכשהיה ר"ג מגיע למקרא זה היה בוכה ואמר מאן דעביד לכולהו הוא דחיי בחדא מינייהו לא (חיי) א"ל ר"ע אלא מעתה °אל תטמאו בכל אלה הכא נמי בכולהו אין בחדא מינייהו לא אלא באחת מכל אלה הכי נמי באחת מכל אלה:

אל ההרים לא אכל. סיפיה דקרא צדיק הוא חיה יחיה לומר זה צדיק גמור על כרחיך משום דלא עבד הכי לאו צדיק הוא אם עבר עבירות אחרות אלא לאו כמשמעותיה מדרים אל ההרים לא אכל שלא נצטרך לזכות אבותיו מתוך שהוא חסיד: שלא נהנה מקופה של צדקה. שהוא דבר גנאי לאדם הגון:

מהרש"א אל ההרים לא אכל כו'. עיין פרש"י סיפיה דקרא חיה יחיה לומר זה צדיק גמור כו' אם עבר עבירות אחרות אלא לאו כמשמעותיה מדרים אלא כו' ויש לדקדק דלפי הדרש כמי דגבי שלא אכל בזכות אבותיו ניחא שהרי חסיד הוא אבל באינך שלא הלך בקומה זקופה ושלא ירד לאומנות חבירו ושלא נהנה מקופה של צדקה תקשי לך נמי משום דלא עביד הכי ואפילו באחד מכל אלה כדמסיק לדיק גמור הוא אף אם עבר עבירות אחרו' וי"ל דסיפיה דקרא חיה יחיה מלשון כפול משמע חיה בעה"ז ויחיה לעה"ב ולפי שאלו עבירות שזכר לפי פשטיה דהיינו ע"ז ועריות הוזכר בהם עונש ושכר בעה"ב דהיינו מיתת ב"ד וכרת וע"כ אמר בזה יזכו גם לעה"ב שאמר חיה יחיה ואמר דבכלל אלו שזכר נתכוון הכתוב בדרשה זו שמהם יזכה לעה"ב דהיינו שלא אכל בזכות אבותיו בעה"ז הרי שהניח לו אותו זכות לעה"ב גם שלא היה רוצה להנות מעה"ז שהי' עניו ושלא ירד לאומנות חברו ושלא היה נהנה מקופה של צדקה כל אלו המדות הם על דעת זה שלא היה רוצה ליהנות מעה"ז והי' כדחק עצמו לקבל עליו עניות ויסורין בעה"ז כדי שיהיה לו שכרו משלם בעה"ב. ודרש ועיניו לא נשא וגו' שלא הלך בקומה זקופה. דיוהם הגאוה

עיון יעקב

ומודה חת למען ספות הרוה את הצמאה להוסיף חטא על פשע: אל ההרים לא אכל וכו'. עיין פרש"י ועי"ל שהרגים בזה דכתיב ואיש כי יהיה צדיק ועשה משפט וצדקה א"כ מה צורך לכתוב אל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל ואת אשת רעהו לא טימא דודאי מי שהוא צדיק לא יכשול באיסורים חמורים כאלו לאכול מזבחי מתים ולעבוד גילולי' ולבוא על א"א ואשה נדה להכי דריש כל הני בדברי' שאינם חמורי' כ"כ אל ההרים כמו אל ההורים שהוא זכות אבות וכדאי' בפ"ק דר"ה דף י"ז מה"ג. על ההרים בזכות אבות ואל גילולי בית ישראל לא נשא עיניו שלא הלך בקומה זקופה כי ההולך בקומה זקופה רואה אל מקום גבוה רמה ונשאה שפם היו דרכם לעשות גלוליהם ואת אשת רעהו לא טימא שלא ירד לאומנות חבירו כי הוא בכלל לא תחמוד אשת רעך וכל אשר לרעך ואל אשה נדה לא קרב שלא נהנה מקופה של צדקה דקדק לומר קופה של צדקה שקופה של צדקה מתקבצת בע"ש וניזון ממנה שבעת ימים כדאיתא ביורה דעה קימן רנ"ו כשם נדה ברואה יום אחד ועולה שבעת ימים: כשהיה ר"ג מגיע למקרא הזה היה בוכה. סימו

מגאוס לע"ז כדאמרינן פ"ק דסוטה כל שיש בו גסות הרוח כאילו עובד ע"ז כתיב הכא תועבת ה' וגו' גם ההולך בקומה זקופה כאילו דוחק רגלי שכינה. ודרש אשת רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות חברו. כי דימה בכ"מ מחייתו של אדם לאשה כמ"ש ראה חיים עם אשה כי בה תלה מחייתו כמ"ש פי' הבע"י עזר כנגדו במה עוזרתו אדם מביא חיטין כוסס כו'. ודרש ואל אשה נדה וגו' שלא נהנה מקופה כו'. דימה הצדקה לאשתו נדה שכבר היה לו בה הנאה היתר אבל יתרחק ממנה בעבור דוני הנדה שבה עתה כן ממון הצדקה היה לו הנאה היתר בידי בעלים אבל יתרחק עתה ממנו בעבור כפשות ודמי עניים התלויים בזה הממון הצריכים לצדקה יותר ממנו ויש לעיין בזה דהאי קרא חיה יחיה דבסיפא דעניינא כתיב דבתר ההיא קרא דאל ההרים לא אכל וא"ש לא יונה חבלתו חוב ישיב גזילה לא יגזול כו' ואח"כ כתיב חיה יחיה ולמה לא דריש בהו כדדריש בקרא אל ההרים וי"ל משום דכתיב לעיל וא"ש כי יהיה צדיק ועשה משפט וצדקה והשתא האי קרא וא"ש לא יונה כולה נלאה במשפט וצדקה איירי אם עסקן בבלימות וז"ש לא יונה דבתורה כתיב ולא תונו א"ש את עמיתו דהיינו עמיתו במצות שהוא ישראל ואונאת עכו"ם שרי וקאמר דיקדם עצמו במותר לו וא"ש לא יונה בפתם אפי' נכרי לא יונה כמו שמצינו בכמה חכמים בתלמוד שהזהירו טעות נכרי משום ק"ה ואמר חבולתו חוב ישיב מלת חוב הוא מיותר לומר שאם חבל ועבר על השבת העבוט יקדם עצמו שישיב המשכון ויהיה לו המלוה לחוב בעלמא ואמר גזילה לא יגזול מלת גזילה הוא מיותר לומר לך בגדר הגזילה גם אם לפי דעתך תברך גזל אותך לא יורה לך היתר לגזול שוב את חברו ואמר לחמו לרעב יתן דהיינו מלחמו שהוא אוכל ולא מלחם אחר הפחות ממנו ועירום יכסה בגד לפי שישנים אמר וכי תראה ערום וכסיתו במה שהוא מוסיף הוא לומר שיכסהו בבגד שהוא דבר חשוב בכ"מ ג' על ג' עכ"פ ואמר בענין רבית בכסף לא יתן ובתרבית לא יקח וגו' לא אמר בשכיהן אלא לפון כתיבה שהוסיף לומר ברבית כדאמרינן ר"פ איזהו כסף דאוזפי' ק' בק"כ מעיקרא קיימא ק' בדנקא ולבסוף ק"ד בדנקא דלא הוה רק הכתיבה בכסף אם אוזפיה ק' בק' מעיקרא קיימי ק' בדנקא ולבסוף קיימי ק"ד בדנקא דלא הוי רק הלקיחה ברבית שסכיהם יאסרו לו ואמר מעול ישיב ידו דהיינו שישיב ידו מליקח שחד לעבות עול במשפט או דאיירי במשקל שקר דכתיב ביה כל עושה עול שיש אנשים שיש להם משקל יפה אבל מותח חבל מאזנים לעשות עול ואמר משפט אמת יעשה בין איש לאיש דהיינו שיקיים הדין ג' עמודי עולם אמת ומשפט ושיים בכפל ומשפטי שמר לעשות אמת דהיינו הבעל דין ישפוט בדעתו את עצמו אם יש לו דין ודברים עם חבירו שלא לבא בתחבולות ועקיפין עמו ושיים אים כזה שיש בו כל מדות הללו לקדם עצמו במותר לו לדיק גמור הוא חיה בעה"ז ויחיה בעה"ב ולא הולך אלו לפרש לפי שבכלל משפט ולדקה הן בודאי אבל אל ההרים כו' דהכהו לפי פשוטן לאו בכלל משפט ולדקה הן ע"כ הולרך להוליא משפטן כדקאמר תלמודא ודו"ק:

הגדה ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל. עבירות חמורות שלא גזל בהרים ולא חטא בגלולי ישראל היא ע"ז ואשת רעהו ונדה ואם לא עשה שאר מלוה עדיין אינו נקרא לדיק לזה דרש שמדבר בדקדוקי מלות ולכך שמך שהיה ר"ג בוכה כו' דאי הוה כפשוטו אתיא שפיר עושה כל אלה חיה אבל אם יש בידו אחד מעבירות הללו לא חי אבל השתא שמדבר בדקדוקי מלות ואפ"ה דוקא מאן דעביד לכולם היה בוכה. הרי"ף:

משנה מי שלקה ושנה ב"ד כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת. ההורג נפשות שלא בעדים כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ: **גמ'** מאי כיפה א"ר יהודה מלא קומתו והיכא רמיזא אמר ריש לקיש °תמותת רשע רעה ואמר ר"ל מ"ד °כי [גם] לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה מאי מצודה רעה אמר ר"ל חכה:

מי שלקה ושנה. שלקה ב' פעמים על ב' עבירות: **שלא בעדים.** שלא ניתן לב"ד להרגו: **היכא רמיזא.** ודאי הכנסה למקום מסיכי הוא האי עונש דכיפה ומיהו היכא רמיזא מקרא: **תמותת רשע רעה.** מי שהוחזק רשע תמותתהו רעתו אלמא מוחזק רשע בר מיתה היא: **מצודה רעה.** איידי דאיירי הכא ר"ל בהאי קרא מייתי לאידך דרשה דר"ל: **מאי מצודה רעה חכה.** אכלואילי"ן בלע"ז שהוא רע וחלוש וקטן ואוחז בו דגים גדולים שהאוס ואינו דומה לנאחז ברשת על ידי מארב ותחבולות:

הרמב"ם כיפה. מושב מאסר שעושים בבית הסהר גבהו כשיעור קומת האדם שוה בשוה ואין לו שם מקום להתפשט ולא לישן: שלא בעדים. כלומר שלא בעדות שחייב מיתה והוא שלא תתקיים העדות בשום פנים שהמיתה נמנעת בשביל אותה עדות ואף על פי שהוא אמת כגון קלקול ההתראה או ספקות שארעו בבדיקות ובחקירות וכיוצא בזה וכל מי אשר יתחייב כגון זה נותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיכשלו כחותיו ויכחש בשרו ואחר כך מאכילים אותו פת שעורים עד שכריסו נבקעת ע"כ:

הרי"ף מאי כיפה וכו' והיכא רמיזא. עיין ברש"י ויש לדקדק למה לא הקשה היכא רמיזא מקודם שנפרש מאי כיפה וי"ל דבלא"ז הוי אמרינן הכנסתו לכיפה אינו מהעונש אלא מאסר כדי שלא יברח וינצל אלא העונש הוא לאסר שהיו מאכילין אותו לחם צר ומים לחץ שיוקטנו מעיו היו מאכילים אותו שעורים כדי שיבקע כריסו א"כ לא הוי מצרכינן רמז למיתתו כיון דהלכה למשה מסיני היא אבל השתא דאמר מלא קומתו כמלא כיפה זו הוא עונש לכך נתחדשה שאלה היכא רמיזא אע"ג דמיתתו הלכה למשה מסיני עונש דכיפה היכא רמיזא ומשני תמותתהו רעתו אע"פ שלא ימיתוהו ב"ד כילד בהיותו עומד כמלא קומתו ואוכל לחם צר ואחר כך שעורים מת מעצמו: ואר"ל מ"ד כי לא ידע גו' מאי מצודה רעה כו'. נראה דהוקשה לו למה תלה ידיעת אדם בדגים והלא כל אדם חזי בו שלא יודע את עתו וע"ק אף אם לא יהיו נאחזים במצודה רעה אינם יודעים את עתם להיות נאחזים ולכך חזר ושאל מאי מצודה רעה וכי יש מצודה טובה ומתרץ חכה ובזה יתורץ הכל לא מבעיא שאין האדם יודע מה שיהיה לו אלא אף בעתו שיש לו עת רצון וטובה אינו יודע מה שימשך לו ממנה כי פעמים היא גורמת לו רעה כמו הדגים כשבולעים החכה חושבים שהם אוכלים ליהנות בו ונהפך להם לרועץ כן האדם:

פיסקא הבועל ארמית קנאין פוגעים בו. בעא מיניה רב כהנא מרב *לא פגעו בו קנאים מהו אנשיה רב לגמריה אקריוהי לרב כהנא בחלמיה °בגדה יהודה ותועבה נעשתה °בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר אתא א"ל הכי אקריון אדהכי אדכריה רב לגמריה בגדה יהודה זו ע"ז וכן הוא אומר °בגדתם בי בית ישראל נאם ה' ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים זה משכב זכור וכה"א °ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא. כי חלל יהודה קדש ה' זו זונה וכה"א (ולא יהיה קדש

עין יעקב

פירש רוקא למאן דדריש לעיל אילנס אחרות אבל למאן דדריש כפשטיה והאי העובר על אחת מהן היה לא יחיה וכדומה לסוגיא זו ממש איתא בסוף מסכת מכות: ומאכילים אותם שעורים. אמסר מטעם שאמ' ר' גמליאל פ"ב דסוטה דף י"ד כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה וזה שעשה מעשה בהמה שסב על קיאו לכך מאכלו מאכל בהמה: אמר ר"ל חכה שזו מצודה רעה שעושה חבורה סוף פיו ויש לו לער. ומה"ע אמרינן בע"ק דף כ"ה ח"ו דחכה בנהיקי איכא כי מיהסס כמאכל בנימא מאכלא שהוא עיסה

דברים כג קדש). [°לא תהיה קדשה מבנות ישראל] ובעל בת
מלאכי ב אל נכר זה הבא על הארמית וכתיב בתריה °יכרת ה'
לאיש אשר יעשנה ער ועונה [מאהלי יעקב ומגיש מנחה
לה' צבאות] אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה
בתלמידים אם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה'
צבאות. א"ר חייא בר אבוה כל הבא על הארמית כאילו
מתחתן בע"ז דכתיב ובעל בת אל נכר וכי בת יש לו
לאל נכר אלא זה הבא על הארמית. כי אתא רב דימי
אמר בית דינו של חשמונאי גזרו הבא על הנכרית חייב
עלה משום נשג"א. כי אתא רבין אומר משום נשג"ז
נדה שפחה גויה זונה אבל משום אישות לית להו ואידך
נשייהו ודאי לא מפקרי אמר רבה בר בר חנה א"ר
יוחנן הבא לימלך אין מורין לו ולא עוד א"א שאם פירש
זמרי והרגו פנחס נהרג עליו נהפך זמרי והרגו לפנחס
במדבר כה אין נהרג עליו שהרי רודף הוא °ויאמר משה אל שופטי
ישר' הלך שבטו של שמעון אצל זמרי בן סלוא אמרו
לו הם דנין דיני נפשות ואתה יושב ושותק מה עשה
עמד וקבץ עשרים וארבעה אלף מישראל והלך אצל
כזבי אמר לה השמיעי לי אמרה לו בת מלך אני וכן
צוה לי אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהם אמר לה אף
הוא נשיא שבט הוא ולא עוד אלא שהוא גדול ממנו
שהוא שני לבטן והוא שלישי לבטן תפשה בבלוריתה
והביאה אצל משה אמר לו בן עמרם זו אסורה או מותרת
ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך נתעלמה ממנו
שם הלכה געו כולם בבכיה והיינו דכתיב °והמה בוכים
שם פתח אהל מועד וכתיב °וירא פנחס בן אלעזר מה ראה
אמר רב ראה מעשה ונזכר הלכה אמר לו אחי אבי אבא
ע"ז ס"ח וע"ש לא כן למדתנו בירידתך מהר סיני הבועל ארמית קנאין
במהרש"א פוגעין בו א"ל קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרוונקא
ושמואל אמר ראה שאין חכמה ואין תבונה ואין עצה
נגד ה' כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב
רבי יצחק א"ר אלעזר ראה שבא מלאך (ומשחית)
שם [והשחית] בעם °ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו
מכאן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש שלף שננא
שם ע"ב והניחה באונקלי שלו והיה *נשען [והולך] על מקלו
וכיון שהגיע אצל שבטו של שמעון אמר היכן מצינו
ששבטו של לוי גדול משל שמעון אמרו הניחו לו אף
הוא לעשות צרכיו נכנס התירו פרושים את הדבר:

קנאין פוגעין בו. בני אדם כשרים המקנאים קנאתו של מקום פוגעין בו בשעה שרואין את המעשה אבל לאחר מיכן אין מיתתו מסורה לבית דין והלכה למשה מסיני הוא: פוגעין. ממיתין כמו לך ופגע בו: לא פגעו בו קנאין מהו. מה עונש בדבר: אנשייה רב לגמריה. שכח מה שאמר רבו בדבר זה ולא ידע להשיבו: וכה"א ואת זכר וגו'. סיפיה דקרא תועבה היא: זונה. מופקרת ואפילו ישראלית: קדש. הפקיר קדושתו והולך לרדוף זונות: קדשה. מחללת קדושתה וכן קדש מחלל קדושתו: חייב עליה. כלומר נענש בה משום כל אלו (ועיין ברש"י בגמרא): קנאי הבא לימלך. בב"ד בשעת מעשה אם יפגע בו אין מורין לו שלא נאמר אלא למקנא מעצמו ואינו נמלך: ולא עוד אלא שאם פירש זמרי. מן האשה והרגו פנחס אחר כן נהרג עליו שלא נאמרה הלכה אלא בשעת מעשה: זמרי. הוא שלומיאל נשיא שבט שמעון כדלקמן: שמעון שני (לשבטים) [לבטן]. לוי שלישי לבטן: בת יתרו מי התירה לך. משה קודם מתן תורה נשאה וכשנתנה תורה כולן בני נח היו ונכנסו לכלל מלות והיא עמהם וגרים רבים של ערב רב: ונעלמו ממנה הלכה. שנאמרה לו בסיני הבועל נכרית וכו': אהי אבי אבא. היינו משה שהיה אחי אבי אביו אהרן: פרוונקא. שליח: שמואל אמר. מאי וירא ראה שאין חכמה כלומר מכר פסוק אין חכמה ואין תבונה כנגד ה' שכל מקום שיש חילול השם אין חולקים כבוד לרב לפיכך הורה פנחס הלכה בפני רבו ולא המתין ליטול רשות ממשה שלא יראו הרואים וילמדו להתיר את הנכרית: ויקם ויקח. מכלל דעד השתא לאו בידו הוה: העדה. סנהדרין שהיו יושבין ודנין כדכתיב קח את כל ראשי ואמרינן בפרק רביעי חלק להם בתי דינין לדונם דיני נפשות על עון פעור: שלף שננא. שלף הברזל שבראש העץ של רומח: אונקלי. מלבוש: נשען [והולך] על מקלו. [על] העץ לבדו בלי הברזל שלא יהיו מכירין בו בני שבטו שלהרוג הוא בא: היכן מצינו כו'. כלומר אתם מפקירים עצמיכם אחר בנות מואב אף למה לא אעשה כמותכם וכי שבט שלי גדול משלכם שאהא פרוש וטהור יותר משלכם כיון ששמעו כן אמרו הניחו לו ליכנס לקובה שאף הוא רוצה כמותנו: צרכיו. תשמיש: התירו פרושים את הדבר. ודאי מותר לעשות כן שהרי פנחס עשה כמותינו כך אמרו העומדים שם כשראו שנכנס:

מהרש"א בגדה יהודה זו ע"ז כו'. ר"ל בגדה יהודה בשם עצמו הנקרא כולו על שמו של הקב"ה כדאמרינן פ' א"כ יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא נקרא כולו על שמו וכה"א בגדו בי דהיינו בשמי ע"ש יהודה בגדו בית ישראל ועבדו ע"ז כאשם ה' ע"ש אותיות שם יהודה. ואמר כי חלל יהודה קדש וגו' זו זונה. ר"ל שחלל יהודה על שמו שהם קדושי כסף שער וביאה שהם קידושי ה'

עיון יעקב

מיתה נסיקה: לא יהיה לו בן מגיש מנחה. ונראה דמה"ט מדה כנגד מדה כיון לפנחס שקנא קנאת ה' לצבאות בזה שהיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם וזה כוונת המדרש כדין שיטול שכרו ועמ"ש לעיל בחידושינו בקידושין דף מ' בזה: אם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' לצבאות. ואפשר לומר עפ"י הפשוט שזה כוונת המדרש בשעה שאמר הקב"ה ואתה הקרב אליך אהרן אחיך הרע לו וכו' הכוונה ע"ד דאיתא בזבחים דף ק"ב וי"א לא נפסקה כהונה מזרעו של משה וכאשר ראה משה שאמר ואתה הקרב אליך אהרן אחיך לפי שנפסקה כהונה מזרעו א"כ יאמר כל ישראל ח"ו שמשה ג"כ חטא במה שבעל בת אל נכר כמו שאמרו לו בת יתרו מי התיר לך לכך לא זכה להיות לו בן מגיש מנחה ופסקו כהונה מזרעו להכי אמר לו הקב"ה התורה היתה שלי ונתתיה לך וכו' כנגלה שכל ישראל תלמידיו ואם היית חוטא בזה הדבר לא היה לך עד ועונה בתלמידים: ב"ד של חשמונאי גזרו הבא על הכותית. אפשר לפי שבזמן הבית שני נשאו נשים נכריות כדכתיב בעזרא אנחנו מעלנו ונושב נשים נכריות לכך נענשו בימי חשמונאי ומדה כנגד מדה שנגזר עליהם גזירות כל כלה שנשאת תבעול להגמון תחלה לכך גזרו גזירה זו: ולא עוד אלא שאם פירש זמרי והרגו פנחס נהרג עליו נהפך זמרי והרגו לפנחס. ק"ק דהא היה מיגדר מילתא כדבר ויש כח ביד ב"ד להרגו אף שלא מן הדין וי"ל דב"ד דוקא משא"כ פנחס שלא דנו דין סנהדרין ואפשר שזה שקאמר לקמן התחילו השבטים מבזין אותו כי אין בודקין מסנהדרין ולמעלה כדאיתא בפ' עשרה יוחסין שצריכין להיות מיוחסין וזה שאינו מיוחס א"כ אינו ראוי לדונו בדין סנהדרין למגדר מילתא לכך התחיל הכתוב ליחסו ובמדרש איתא ויקם מתוך העדה דהיינו סנהדרין ע"ש ועיין עוד בסמוך: מאי ראה. כלומר כיון שעשה כן לעיני משה ולעיני כל עדת ישראל אם כן מה ראה הוא שלא ראו כולם: לא כך למדתני ברדתך מהר סיני. דייקא לפי שהם שאלו בת יתרו מי התיר לך ונעלמה ממשה לא קשה מידי כי נתנה תורה ונתחדשה הלכה לה"ק לא כך למדתני ברדתך

ה' ע"פ תורתו הקדושה ובא על זוכה בלא קידושין: וכה"א לא יהיה קדש. מזומן לזנות בלי קדש ה'. ואמר ובעל בת אל נכר זה הבא על הגויה כו'. ר"ל שלא תפרש בת אל נכר על עובדי ע"ז ישראל הבא על בת ישראל שהיה עובד ע"ז אלא בת אל נכר ממש כדמפורש לקמן וכי בת יש לאל נכר אלא זה הבא על הגויה שהיא ממש בת ע"ז אבל בת ישראל העובד ע"ז בתו איננה בת ע"ז ממש אלא ישראלית היא לכל דיניה ובניה ישראלים הם ומש"כ בבת נכרי עובדת ע"ז דבניה נכרים דישראל הבא על הארמית בניה נכרים ומוליד בן לע"ז. ואמר אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים כו'. עיין פרש"י ומ"ש לא יהיה לו ער בחכמים פרש"י ער חריף לשבין ולהורות כו' ועוד כ"ל ע"פ מ"ש פרק בן סורר כל השן בב"ה תורתו נעשית לו קרעים שנאמר וקרעים תלבים כוונה ז"ש שלא יהיה זוכה שיהיה לו ער בחכמים בבית המדרש אלא שיהיה ישן ותורתו נעשית לו קרעים. ואמרו עונה בתלמידים. ר"ל מי שיכול לענות ולהשיב לשואלו בתלמידים עוד יש לפרש דה"ק שלא יהיה לו בן ת"ח המוקיים שתם עונה שהיא עונת ת"ח משבת לשבת אלא שיהיה לו בן וזרע מאומנות הספנים והחמרים וגמלים שיש להם עונה אחרת וק"ל: אצל זמרי כו'. עיין ברא"ש מהיכן למדו כן ע"ל שדקדקו לומר כן מדכתיב והנה איש מבני ישראל בא וגו' למה לא הזכירו בשמו ומהיכן בא אלא מכלל בני ישראל שהם בני שבטו הוא בא להקריב את המדינית לעיני משה וגו' ומדלא הוזכרה כאן בשמה אלא מדינית שתם דרשו מדינית יוצאה לשתים שהקריב דין מדינית לעיני משה אם זו מדינית אסורה גם אסתך בת יתרו מדינית היא ואסורה. ואמר על שנתעלמה ממנו הלכה געו כולם בבכיה מדכתיב והמה בוכים פתח אהל מועד. תלה הבכיה באהל מועד מקום שההלכה יוצאת משם ועתה על שנתעלמה מהם בכו: והגיהה באונקלי כו'. מדכתיב ויקח רומח בידו דרשו לומר כן דרומח כאמר על הברזל שלקחו בידו ומתוך העץ שהיה קבוע בו והכיחו באונקלי שלא ירגישו בני שבטו בדבר: לעשות צרכיו כו'. דכתיב ויבא אחר איש ישראל וגו' לפי מחשבתם שהכיחו אותו ליכנס שהוא בא אחר איש וגו' לעשות לרכיו אחריו וק"ל:

הרי"ף אם ת"ח לא יהיה לו ער בחכמים וכו'. תימא מי שאינו ת"ח ולא כהן אם יחטא בחטא מהכה לא פירש עונשו ואפשר דענש יהו הני כרת אבל הת"ח שהתורה מגינה עליו עונשו שלא יחזור התורה על אכסניא ולא יהיה לו ער ועונה וכן כהן עונשו אע"פ שהיא למשפחת בית אבות לא יהיה לו בן מגיש מנחה והחרים עונשם כרת:

קב שם **א**"ר יוחנן ששה נסים נעשו לו לפנחס. אחד שהיה לו לזמרי לפרוש ולא פירש. ואחר שהיה לו לדבר ולא דבר. ואחד שכיון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה. ואחד שלא נשמטו מן הרומח. ואחר שבא מלאך והגביה את המשקוף. ואחד שבא מלאך והשחית בעם ובא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו במדבר כ"ד אלף מישראל שנא' °ויהיו המתים במגפה ארבעה
כה ועשרים אלף והיינו דכתיב °ויעמוד פנחס ויפלל א"ר
תהלים קו אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד [כביכול] שעשה פלילות עם קונו בקשו מה"ש לרחפו אמר להם הניחו לו קנאי בן קנאי הוא משיב חמה בן משיב חמה הוא התחילו שבטים מבזים אותו ראיתם בן פוטי זה

שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל בא הכתוב וייחסו °פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. במדבר כה
אמר לו הקב"ה למשה הקדם לו שלום שנאמר °לכן שם
אמור הנני נותן לו את בריתי שלום וראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם. אמר רב נחמן אמר
רב מ"ד °זרזיר מתנים או תיש ומלך אלקום עמו. משלי
תכ"ד בעילות בעל אותו רשע אותו היום והמתין פנחס לו עד שתשש כחו והוא לא ידע שמלך אלקום עמו. במתניתא תנא ששים עד שנעשו כבצים המוזרות והיא היתה כעריבה המלאה מים א"ר כהנא ומושבה בית כאה תני רב יוסף קבר שלה אמה א"ר ששת לא כזבי שמה אלא שוילנאי בת צור שמה ולמה נקרא שמה כזבי שכזבה באביה. ד"א כזבי שאמרה לאביה כוס בי עם זה והיינו דאמרי אינשי בין קני לאורבני שוילנאי מאי בעיא בהדי קלפי דקני שוילנאי מאי בעיא נייפתה לאמה. א"ר יוחנן ה' שמות יש לו זמרי בן סלוא. ושאול בן הכנענית ושלומיאל בן צורישדי זמרי על שנעשה כביצה המוזרת בן סלוא על שהסליא עונותיו של משפחתו. שאול על שהשאיל לעצמו לדבר עבירה: בן הכנענית על שעשה מעשה כנען ומה שמו שלומיאל בן צורישדי שמו:

שהיה לו לפרוש מן האשה ושוב לא כיתן להרגו: לדבר. לזעוק לאנשי שבטו לסייעו: שכיון בזכרותו ובנקבותה. וראו אותן דבוקים זה בזה וידעו שכיתן רשות לקנאי לפגוע בו ולא יאמרו שבלאה היה בלבו עליו: שלא נשמטו מן הרומח. לפרוש זה מזה עד שראו ישראל שהרגם בדין: והגביה את המשקוף. והוליאן (עד שהן) כדבקין ולא הולרך להשפיל הרומח ויבמוטו: ואחד שבא מלאך והשחית בעם. והטרידו בני שבטו במגפה ולא הרגו לפנחס: פלילות. ריב: בן קנאי. משבט לוי שקנא במעשה דינה דכתיב הכזונה יעשה את אחותינו: בן משיב חמה. אהרן במעשה דקרח דכתיב כי ילא הקלף וכתיב ויתן את הקטורת: אבי אמו. יתרו דאלעזר אבי פנחס לקח מבנות יתרו דכתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ומפרש באגדה פוטיאל זה יתרו שפטם עגלים לע"ז ואמרינן בסוטה פוטיאל זה בנו של יוסף שפטפט בילרו ומשכינן או אבוה דאימיה מיתרו ואימיה דאימיה כיוסף או אבוה דאימיה מיוסף ואימיה דאימיה מיתרו דיקא נמי דכתיב פוטיאל ולא פוטאל: וראויה כפרה זו שעשה פנחס: שתהא מכפרת לעולם. דכתיב ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר (דכפרה זו לעולם עומדת לזכרון טוב לישראל): תכ"ד וכו'. זרזיר בגימטריא הכי הוו מתנים. לשון המתנה: או תיש. עד שתשש כחו (כלומר כמספר זרזיר המתין כדי להתיש כחו): אלקום עמו. שכל הקומות שלו: ופנחס לא היה יודע. שהקב"ה ששמו מלך אלקום עמו שלא היה לריך להמתין שיותש כחו. ונראה בעיני שהתיבה הזאת לשון ערבי שכל פתיחת תיבותיהם אל: ששים. ואין לדבר רמז במקרא: שנעשו. בילים שלו כבילים מוזרות שהוקלא ונתבלבל שבבת זרע שבתוכו

עין יעקב

בהדפס מהר סיני נמחקה הלכה זו משל"ב להמ עשים קודם ירידת הר סיני שנמחקת הלכה זו: ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי א..ו עגלים לע"ז. אסור לומר כן כלומ' כיון שאבי אמו היה מיתרו גמלא שאביו כשל בת אל נכר מי התיר לו ואיך הוא מקנא על בעילת בת אל נכר ועיין מ"ש בסמוך בענין מגדר מילתא י"ל דלהי"ק יהרוג נשיא שבט כלומר אי משום מגדר מילתא היה יכול לעשות כאמר זבל"י העם שחטאו ולא בנשיא שבט:

בבתוכו מרוב בעילות: והיא נתמלאת. שכנס זרע כעריבה מלאה מים: מושבה. (מושב שלייתה) [מקום מושבה] שהיתה רחבה ביותר: וקבר שלה. פתיחת רחמה: שבזבה באביה. שלום אביה אל שמיעני אלא לגדול שבהם: כוס בי עם זה. בחוט אותם ע"י: והיינו דאמרי אינשי. על שם כזבי אומרים דבר זה: בין קני לאורבני. מקום יחוד: אורבני. ערבה דקה הגדלה בין האגמים אטריי"ן בלע"ז: מאי בע"א. ודאי משום זנות הלכה שם: בהדי קלפי דקני. בקליפות הקנים: שוילנאי מאי בעי. ודאי משום זנות הלכה שם: גייפתה לאמה. הכליפה אמה כלומר הוציאה שם גיפתה (לאמה) [על אמה] כיון שזנתה קורין אותה זונה בת זונה: הפליא. גרס שיכרו ויספרו לבון לא תסולה המסולאים בפז שהיו מעריכין עצמן בפז ואת זה ואת משפחתו שנו בניאופים ל"א גרס לחפש ולדקדק אחר עונש לבון מסתכל בשערו: מעשה כנען. זמה כדאמרינן בע"פ חמשה דברים צוה כנען את בניו אהבו את הזמה:

מהרש"א ששה נסים נעשו לו כו'. ובמדרשים מונה עוד ו' ניסים אחרים ופרש"י בנס שני בא מלאך המשחית ועיר בני שבטו ולא הרגו לפנחס עכ"ל אבל בת"י לא חשיב זה הנס אלא שזהו הנס דבא המלאך והשחית וע"י שבא פנחס והבטן בקרקע ואמר על אלו יפלו כו' מיד עצר המגפה ע"ש והיינו שעשה פלילות וריב עם קונו ועל שהקשה לדבר כן בקשו מלאכי השרת לדוחפו וק"ל: קנאי בן קנאי כו'. פרש"י בן קנאי משבט לוי כו' וזכר זה כאן שפנחס עשה כמעשה אבותיו לפרוש מן הזנות מה שלא עשה כן זמרי שהיה בן קנאי משבט שמעון שהיה ג"כ מקנא במעשה דינה כו' והוא לא הלך בדרכי אבותיו לפרוש מן הזנות וכן אמר משיב חימה בן משיב חימה שהוא אהרן אבל זמרי הביא החימה וחרון אף בזנותו ויצא להם הדרש מתוך הכתוב שאמר פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב חמתי שקשה הכתוב מי היה המשיב חימה שיש לפרשו אאהרן דסמיך ויש לפרש כפשוטו אריסא דקרא אפנחס וע"כ אמרו שנתכוין הכתוב לשניהם משיב חימה בן משיב חימה כו'. ואמר שהתחילו שבטים מבזים כו' בא הכתוב ויחסו כו'. לפי שכבר יחסו כן בפרק דלעיל קודם מעשה זמרי אלא שלא בא סוף כאן ליחסו אחר מעשה זמרי אלא מפני שהיו מבזין אותו כו': א"ל הקב"ה למשה הקדם לו שלום כו'. לפי שהיו מריבים עמו ומבזין אותו הקדם לו שלום שיהיה לו שלום מהם. ואמר ראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת כו'. עיין פרש"י ועוד נ"ל מדלא כתיב וכפר על בני ישראל וגו' בלשון עבר וכתיב ויכפר בלשון עתיד דרשו כן ואפשר שגם רש"י נתכוון לזה וק"ל: זרזיר מתנים וגו'. נ"ל בהך דרשה שלקחו זה המקרא לציין לקבלתם במעשה זמרי שהיה שטוף בזמה וכן מצינו בזרזיר שהוא שטוף בזימה כדאמרי' פרק החובל לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב כו' והעורב ידוע שהיא א' מאותן ששמשו בתיבה כדאמרינן פרק חלק וכן התיש הוא שטוף בזימה בבהמה דקה: כזבי שבזבה באביה ד"א כו'. דודאי אביה ראש אומות במדין היה ולא הפקיר בתו אלא לגדול שבישראל והיא כזבה לאביה בזה. ואמר ד"א שאמרה לאביה כו'. שאביה ודאי לא הפקיר בתו אבל היא בקשה על הדבר: והיינו דאמרי אינשי בין קני כו' גייפתה לאמה. ר"ל דודאי האב אינו מפקיר בתו אבל על ידי שהיא יוצאה במקום הפקר באתה לידי זנות ובזה הוא גייפתה לאמה שמוציאה שם רע על אמה שעשתה כך והיא בתה למדה ממנה לעשות כן כדאמרינן בעלמא רחילא בתר רחילא אזלא: ה' שמות יש לו זמרי כו'. דלא מסתברא לומר שנשיא בשמעון

כנענית שהרחקו אבותיו ודבר שעתידה תורה ליאסר ודרשו נמי שלומיאל גו' שהוא היה נשיא שבט שמעון ובמעשה זמרי נמי כתיב נשיא בית אב לשמעוני ואע"ג דה' בתי אבות היו לשמעון יכול אחד מהם היה נשיא למדו לומר שהוא היה ג"כ נשיא השבט כדאמרינן לעיל שהלכו שבט שמעון אצל זמרי בן סלוא נשיאם מפה דן דיני נפשות ואתה יושב ושותק מה עשה כו' ואע"ג שיש לבעל דין לחלוק בזה ולומר שאחר שמת שלומיאל בן צורישדי נתמנה זמרי להיות נשיא השבט דהא בין מעשה דנשיאים ובין מעשה זמרי היה כמו ל"ח שנים שזה היה בשנה שניה ליציאת מצרים ומעשה זמרי היה בשנת מ' מ"מ כיון שלא נזכר בתורה שנתמנו נשיאים אחרים עד לסוף בפ' מסעי בחלוקת ארץ לא נאמר כן בלי ראיה שנתמנו ג"כ אחרים קודם זה אלא שכ"ז שהיו ישראל במדבר עד חלוקת הארץ לא נתמנו אחרים וא"כ ע"כ שלומיאל הוא זמרי ומ"ש ומה שמו שלומיאל בן צורישדי ולא ידעתי מה ידרשו בצורישדי דהא בין בני שמעון חשיב ליה לשאול בכל המקרא וה"ל לכתוב שלומיאל בן שמעון. ודע דלפי הדרש נ"ל דלכל הפחות היה זמרי במעשה הזה בן ר"ן שנה דהא חשיב ליה לשאול בן הכנענית מיורדי מצרים ורד"ו שנה היה במצרים ובשנת ארבעים ליציאתה נהרג זמרי הרי ר"ן שנה ואין זה תימה שהיה חיה כ"כ כמו שפרש"י במנחות גבי פתחיה על הקינין שהוא מרדכי ועיין בתוס' שם ודו"ק.

הרי"ף הם דנין דיני נפשות ואתה יושב ושותק. וקשה מה יש בידו לעשות האם יערער על הקב"ה דאמר קח את כל ראשי חלק להם ב"ד ועוד מה תיקן זמרי שהם דנו דיני נפשות על עון פעור הלך הוא ונידבק עצמו בזנות וע"ק מ"ש פנחס על אלו יפלו כ"ד אלף הלא כל מקום שאתה מוצא זנות אנדרלמוסיא באה והורגת טובים ורעים ומיד שקינא לאלהיו השיב חימה והמגפה נעצרה וע"ק למה צריך להביא ראיה שנאמר ויהיו המתים וגו' גם מהו זה שמדייק והיינו דכתיב ויעמוד פנחס ויפלל גו' ועוד למה בקשו מלאכי השרת לדחפו אם מפני שבדין נגפם ה' על זנות והפעור א"כ מה השיגם הקב"ה הניחו לו קנאי בן קנאי כו' וכי בשביל זה מותר להטות דברים ח"ו ועוד הוי ליה לשנא אותו קנאי הוא משיב חימה הוא למה הזכיר בן קנאי בן משיב חימה ועוד מהו הלשון התחילו השבטים וכו' גם היאך שייך שהשבטים מבזין אותו על הריגה והמלאכים דוחפים אותו על הפלילה וגם נ"ש"י בד"ה אבי אמו יתרו כו' ומפרש באגדה שפיטם עגלים ואמרינן בסוטה פוטיאל מיוסף שפטפט כו' מה צורך להביא כאן מה דאמרינן בסוטה כי הגמרא דהכא לא הזכירו אלא שפיטם עגלים כו' שזילזלו בו והוא היפך להתייחס דאתי מיוסף שפטפט ביצרו א"כ גם פנחס אמרין לגדור בעבירות ועוד מה תיקן הכתוב שמייחסו אחר אביו כי עדיין ערעור של אמו קיים ועוד היכן מצינו רמז בפסוק לכל הדברים הללו וכן מ"ש הקב"ה הקדם לו שלום גם מ"ש דראויה שתהא מכפרת לעולם כלענ"ד לפי שהקב"ה אמר למשה קח את כל ראשי העם הושב עליהם בתי דינין ומשה קרא לשופטי ישראל ואמר הרגו איש אנשיו ובכלל השופטים לא היה זמרי והוא ראש השבט שמעון לזה הלכו רכיל בני שבטו ואמרו לו הם נידונים ואתה יושב ושותק כלומר שזילזלו בך להתמנות עמהם לדון את העם וכמה קשה לשון הרע שהכנים באזניו ויקרב לאחיו את המדינית שהוא יעבור עבירה זו ולא יחשוש לדינם מה עשה דינם כ"ד אלף שהיו בעוזריו ונרמז בכתוב שנא' ויקרב אל אחיו הו"ל לעיני אחיו ולעיני משה לכך דרשו שכינס בני שבטו וז"ש ויקרב אל אחיו שהקריב אחיו בני שבטו אליו והלך לו עמם אל המדינית והביאה לעיני משה וגו' והמה בוכים וירא פנחס לסברת רבי יצחק דדריש ראה המלאך שהשחית בעם נ"ל שהוא דורש והמה בוכים פתח אוהל מועד מפני שהשחית המלאך בם והיו בוכים על אותם שנגפו ומתו וירא פנחס על שהשחית המלאך ולמאן דאמר ראה מעשה ונזכר הלכה דריש קרא הכי והמה בוכים כי עלתה ממהם ויקנאו על אותו מעשה וירא פנחס שהיו מקנאים ונזכר הלכה שהקנאים פוגעים בו ומ"ש כיון שהגיעו אצל שבטו של שמעון כו' נרמז בכתוב שאמר ויבא אחר איש ישראל כלומר שנכנס אחריו ואמרו כדי לעשות צרכיו נכנס ומהו אחר איש ישראל סמוך לו כיון שהוא איש ישראל גדול העיך נכנס גם הוא אחריו אל הקובה. ומ"ש אני גדול ממנו שאני שני כו' נרמז בכתוב והנה איש מבני ישראל מאי מבני ישראל דקאמר אלא

אלא שבא בשעה זאת שהוא גדול משבט לוי מסדר דורות בני ישראל שיעקב הגיד לשמעון ולוי: ללוי ועם, זה אני מבאר מ"ש הכתוב ויבא אחר איש ישראל שבשביל שנכנס פנחס אמר היכן מצינו שבטו של לוי גדול משמעון אף הוא לעשות דרכיו נכנס וזהו ויבא אחר איש ישראל אחר דבריו של האיש הישראלי שאמר אני גדול ממשה וכן פנחס גם הוא אמר שנים זו להטעותם כי זמרי הוא גדול ממנו שהוא משבט שמעון שהוא שני והוא בא מלוי שהוא שלישי ואינו מקפיד ממנו ובטענה זו נכנס אחריו. ותעצר המגפה ילנה עם ונאמר חז"ל במדרש רבה שמנו י"ב נסים שנעשו לפנחס וה"ב הוא כשיצא עמד שבטו לפגוע בו ירד שמלאך ונגף בהם כשראה פנחס שמבקש לכלותן חבטן בקרקע ועמד והתפלל ומילקן הה"ד ויעמוד פנחס ויפלל שהוא עושה את הדין כד"א ונתן בפלילים ויש לדקדק שהכתוב אומר ותעצר המגפה והיאך דרשו שירד המלאך ונגף בהם וכ"ל דדייק קרא דקאמר ותעצר המגפה מעל בני ישראל והיה מספיק לומר כדכתיב באהרן ותעצר המגפה ולא כתיב מעל בני ישראל וע"ק כיון שנעצרה המגפה איך הוא אומר אח"כ ויהיו המתים במגפה וקודם הילי"ל ויהיו המתים במגפה ואח"כ ותעצר המגפה לכך יש כדרוש קרא דלדיוקא קא אתא והכי קאמר וידקור את שניהם וגו' ובאותו מעשה ותעצר המגפה מעל בני ישראל אבל בא המלאך ונגף עתה מחדש אותם הכ"ד אלף שעמדו על פינחס כשיצא לפגוע בו וכיון שראה פינחס שהיה מבקש לכלותן חבטן בקרקע ואמר לפניו רבונו של עולם על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל שנאמר ויהיו המתים במגפה ר"ל שהם דבריו של פנחס שנתרעם והיינו דכתיב ויעמוד פנחס וגו' כלומר דרשה זו שדרשנו במקרא זה נרמזה ג"כ בפסוק ויעמוד פנחס ויפלל שעשה פלילות עם קונו. עוד ירמוז והיינו דכתיב ויעמוד פנחס דהילי"ל ויפלל פנחס אלא ויעמוד שבעמידתו שכתוב ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו באותה קימה נעצרה המגפה על זה עשה פלילות שהיה לו למנוע המגפה מכל וכל ולא לעצור המגפה מעל ישראל ושלטה בכ"ד אלף משבט שמעון וענין הפלילות הוא שאמר פנחס בן אמת שבענין הזנות אנדרלמוסיא באה לעולם אבל זה אינו אלא בזמן שהיא עבירה גלויה לעין כל ואין מוחה בידם אבל בכאן היה זנות בסתר בנות מואב ולא היה בגלוי כי אם זמרי בן סלוא וכבר נעשה דינו ונהרג ותעצר המגפה ועל אלו שכבר נעשה בהם הדין יפלו כ"ד אלף. עוד ירצה שאמר פנחס מה שקנאתי לה' גלויות תועלת לישראל לעצור המגפה וע"ז קמו לנגדי לפגוע בי וזה היה נראה שימותו כ"ד אלף וז"ש על אלו שהרגתי יפלו כ"ד אלף נמצא ע"י זכות זה שעשיתי גרם להענים כ"ד אלף מישראל עוד ירצה שאחז"ל שהכ"ד אלף היו מכל ישראל שכן אמרינן והלך וכינס כ"ד אלף מישראל ולא היו כולם משבטו של שמעון וכיון שעמדו לפגוע בו שמעדו שבטו בלבד כמבואר במ"ר וכשילא הקנף פורחה מה"ד על כל אותם הכ"ד שהיו נעזרו שקנאם וזהו שעשה פינחס פלילות עם קונו ואמר רבונו של עולם על אלו יפלו כ"ד אלף וכו' כי תינא בני שבטו שעמדו לפגוע אבל שאר בני ישראל עד כ"ד אלף אין להם אשם בזה ועל אלו שבאו לפגוע בו אמר בשביל אלו יפלו כ"ד אלף מישראל וז"ש ויפלל בפלילים לומר הכזה משפט ישראל ומלאכי השרת בקשו לדחפו לפי שכעסה לכבודו על שרצו לפגוע בו והוא הטיח דברים כלפי מעלה ואמר הקב"ה הניחו לו קנאי בן קנאי שהוא משבט לוי שקינא במעשה דינה ואם כן חייתי צריכת לקנאות לו כשהיו באים לפגוע בו משלו נתתי לו ולא עשיתי עמו לפנים מן השורה ואף אם הוא מטיח דברים יש בדין לחוס לכבודו כיון שהוא קנאי גם היה לי לקנאות לכבודו וכיון שהוא משיב חימה בן משיב חימה הוא רוצה שפעולתו אשר פעל ועשה תהיה משיב חימה ולא להעלות חמה כי אחר המעשה שעשה גרם שנפלו כ"ד אלף מישראל וזהו נוגע לכבודו שאביו השיב חימה והוא העלה חימה הניחו לו שהדין עמו להיות זועף על הדבר. עוד יש להרחיב הענין שהשיב הקדוש ברוך הוא הניחו לו כי כמו שהוא קנאי בן קנאי הוא רוצה להדמות לאביו ולהיות משיב חימה בן משיב חימה כאביו שהשיב החימה ונמנעו מדרגת העלה החימה וע"ז הניחו לו וזה שכתבתי למעלה אפשר שנרמז בכתוב ויעמוד פנחס ויפלל שהיל"ל ויעמוד ויפלל פנחס אבל ר"ל פנחס רמז שעשה אהרן ויעמוד בין המתים ובין החיים וע"ז ויפלל כלומר היתכן שנשיבתי שמנעתי המגפה יפלו כ"ד אלף ואע"פ שמלאכי השרת בקשו לדוחפו הקדוש ברוך הוא חשבה לו לצדקה וזה תחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם שניתנה לו כהונת עולם לדורי דורות עוד ירמוז שכשם שכיפר עכשיו על בני ישראל כך לעולם יהיה פינחס זה אליהו מכפר על בני ישראל ולכן כיון במה שאמר וראויה כפרה זו שתהא מכפרת לעולם על ידי אליהו. עוד רמז ויעמוד פנחס מ"ש ויקם מתוך העדה ועל אותה קימה עשה פלילה עם קונו שאני מסרתי נפשי היה לנגוף את הקמים עלי ולא יפלו על אלו כ"ד אלף מישראל:

ובשראו השבטים לפינחס עושה פלילות עם קונו ואמר על אלו יפלו כ"ד אלף כלומר על ההדיוטות הללו הראוי ליענש כללות ישראל כי הם אינם נחשבים למאומה התחילו הם לתבוע עלבון הנשיא ואמר הראיתם בן פוטי זה יהרוג נשיא מישראל. עוד ירצה שמקודם לא מלאם לבם לדבר תועה על פינחס אבל כיון שראו לפינחס המטיח דברים כלפי מעלה והוא קורא תגר על מעשה ה' ואיך לא נקרא תגר על מעשיו שהרג נשיא שבט מישראל במקום גדולים ממנו שהם משה ואלעזר על דבר הזנות שאין בו מיתת ב"ד יהרוג נשיא שבט מישראל ודקדקו לומר הראיתם בן פוטי זה לפי שאחז"ל פוטיאל מבנות (יתרו) [יוסף] שפטפט ביצרו וכפי זה אתי שפיר שנקרא פוטיאל שפטפט ונשבע שאמר לאלדים אינו עושה הדבר הזה אבל לדרשת שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז אינו נודק לומר פוטיאל כי אין לאל חלק ביה רק נקרא בשם פוטי ולא נזכר אל ולכך כשבאו לבזותו על ע"ז אמרו בן פוטי זה אין לקרותו פוטיאל כי אם פוטי ע"ש פטימת העגלים לע"ז ולזה כיון רש"י ז"ל שהביא כאן דרשת ומ' פוטה דאתי מיוסף לפי שהוקשה לרש"י ז"ל למה אמרו השבטים הראיתם בן פוטי זה ולא אמר בן פוטיאל. זה דפוטיאל הוזכר בכתובים ולזה רש"י ז"ל הביא ענין התוספתא שנקרא פוטי ע"ש העגלים שפטם לע"ז ובמסכת סוטה דרשו פוטיאל שפטפט ביצרו ולכך כשבאו השבטים לא קראוהו בשם פוטיאל שנרמז בשם זה שבא ליוסף שפטפט ביצרו והם באים לבזותו ולכך קראוהו בשם פוטי על שם פיטם לע"ז והם לא להזכיר שם אל. וענין דבריהם בביזוי זה היה לומר כי כיון שהיו כאן ב' עבירות א' ע"ז וילמד ישראל לבעל פעור וא' זנות למה קינא על הזנות ולא על ע"ז אלא רוצה לאחוז מעשה אבי אמו ולכך על הזנות שפטפט ביצרו אבי אמו מצד האב לכך נזדרז בו וקינא על הזנות ועל הע"ז שפיטם אבי אמו מצד האם לא קינא כי לא זלזל במעשה אבי אמו וכיון שיש בידו שורש פורה ראש ע"ז לא היה ראוי לו שיהרוג נשיא שבט מישראל שלא היה לו חלק בפעור בא הכתוב ויחסו פנחס בן אלעזר בן אהרן שזה אינו הולך אחר אלעזר שנשא בנות פוטיאל אלא הוא בן אהרן מצד שאין לו שייכות עם בנות פוטי ואי"נ מ"ש בן אהרן. אינו חוזר לאלעזר אלא על פינחס שאילו היה בן אלעזר בלבד לא היה נכנס בכהונה כיון שכבר נולד בשעה שנמשחו אהרן ובניו ולא בני בניו הנולדים באותה שעה אבל זה נחשב כאילו נולד עכשיו לאהרן וניתנה לו הכהונה עכשיו ויש סעד לזה עם מ"ש בזוהר שבשעה שדקר לזמרי נבהל פנחס ונשבטו של שמעון ויצאה נשמתו ונכנסו בו ב' נשמות של נדב ואביהוא ונקרא באמת פנחס בן אהרן הכהן ועם זה יצדק מ"ש הקב"ה למשה לך הקדים לו שלום לפי שנדב ואביהוא פ"א נכנסו להקטיר קטורת ונשרפו אמר הקב"ה עכשיו הקדים לו שלום שלא יירא עוד כי בריתו היתה החיים והשלום ואע"פ שבאותה כפרה כשנכנסו להקטיר לו כפרו עוד כי שם מתו אבל כפרה זו ראויה להיות לעולם כי פנחס זה אליהו הוא חי וקיים לעד מכפר כפרתן של ישראל ונרמז מה שיחסו הכתוב בשביל דבר השבטים שהיו מבזים אותו כמ"ש וידבר ה' אל משה לאמר פנחס כי לאמר זה אינו נודק לומר לאחרים ואם הכוונה לו לפנחס כבר סוף אומר לכן אמור הנני וגו' ולזה רמז שדבר הקב"ה עם משה על דבר השבטים הראיתם בן פוטי זה וגו' ומבזה אותו הנני מיחסו זה שמו אשר נקרא פנחס בן אהרן הכהן כי בריה חדשה הוא מנשמת נדב ואביהוא שהן בני אהרן וכיון שפנחס הוא בן אהרן א"כ נסתלקה קורבת אמת אלעזר מבנות פוטיאל והרי הוא נחשב לבן אהרן שנשא לאלישבע בת עמינדב לכך ייחסו הכתוב מי שהוא בן אלעזר ועתה הוא נקרא בן אהרן הכהן. עוד ירצה שמקודם לא היו מדברים בפינחס כי כיון שהוא מצד עצמו כשר מה לו לאבי אמו אבל כיון שהקב"ה אמר הניחו לו וכו' בן משיב חימה ונשתבח מצד אבותיו א"כ התחילו לבזותו מצד אבי אמו עוד אפשר כיון שראו השבטים קיטרוג מ"ה על פינחס שהטיח דברים כלפי יוצרו ונחל לו הקב"ה ואמר למלאכים הניחו לו היה ראוי לפנחס ללמוד מדרכי קונו ולמחול לנשיא שבט מישראל ולא יהרגנו מיד ועל זה התחילו מבזים אותו הראיתם בן פוטי וכו' שלא הלך בדרכי טובו ית'. עוד אפשר שבא לומר על שהיו חושדים אותו שבהיותו בן מי שפיטם עגלים לע"ז לכך לא קינא על דבר פעור לכך אמר לו הקב"ה הניחו לו קנאי בן קנאי הוא שהרי אביו קינא על ע"ז כי במעשה העגל קנאו בני לוי וגם הוא קנאי בע"ז כמוהו שאינו הולך כי אם אחר אביו והוא לוי. עוד השיבו הקב"ה בשביל שביזו אותו. אמר הקב"ה בן אלעזר בן אהרן הכהן שהלך לאכול לחם עם יתרו לפי שקירב עצמו לפני האלהים ואחר שנתגייר לקח אלעזר מבנותיו לאשה ואין לכם לזלזלו ביתרו שנעשה בריה חדשה. עוד אפשר שאמר ראויה כפרה זו שתהא מכפרת עולם לתקן מה שביזו אותו שלא בא פנחס לכפר על עון פעור אמר

ראו"ם

דאויה כפרה זו של עצמיו שמתוכה אתן לו את בריתי שלום דהיינו החיים והשלום זהו אליהו שהוא חי וקיים שהוא ג"כ עתיד לכפר על ע"ז כשיקנא על נביאי הבעל ויהרגם כדי להוציא עצמו מחלול השבטים שהיו אומרים בן מי שפטם והרי הוא עתיד ליפרע מעובדי ע"ז ונביאי הבעל ואז יאמרו שהוא מתייחס אחר אביו בן אהרן הכהן שהיה לבו אל ה' במעשה העגל ומתוך כך קירבו הקב"ה אל הכהונה וגם בזה פנחס לבו לשמים אף ע"פ שלא קינא על ע"ז של פעור ולזה אפשר שכיון שם אליהו באומרו קנא קנאתי לה' אלהי ישראל כי עזבו בריתך בני ישראל גו' ר"ל עד עכשיו היתה בידי קנאה אחד והיו השבטים מבזים אותי הראיתם וכו' ועכשיו קנא קנאתי עוד אחרת שהיא על ע"ז שעזבו בריתך בני ישראל ויגבלו לבעל ויבקשו את נפשי לקחתה ואתה הבטחתני לתת לי ברית החיים והשלום. גם יש לבאר עם זה מ"ש שם ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו' להיות שפנחס זה אליהו ביזו אותו השבטים שמה שקינא בזנות לא היה לאהבת ה' כי אם לאחוז מעשה אבותיו של אמו שבא מיוסף שפטפט ביצרו ולא נכשל בזנות ומטעם זה לא קינא על ע"ז לפי שבא מיתרו ואוחז מעשה אבותיו עתה כשבא לקנאות על ע"ז מתפלל אליהו ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל בזכות האבות עזרני לנקום נקמת ע"ז והיום יודע כי אתה אלהים בישראל וגם יודע שאני עבדך דבוק ביחודך ומואס ע"ז ואיני מתייחס אחר מי שפיטם עגלים לע"ז ועתה ידעו כי בדברך עשיתי את כל הדברים האלה אפילו קנאת זנות לא היה בשביל אחיזת מעשה אבותיו שפטפט ביצרו אלא לקיים דבריך עשיתי מאז עד עתה. עוד ירמוז ולאויה כפרה זו שתהא מכפרת לעולם עם מחז"ל. על וכפר על ישראל וכי קרבן הקריב שנאמר בו כפרה אלא ללמדך שכל השופך דמם של רשעים כאילו הקריב קרבן ·וא"כ כיון שאופן כפרה זו אינה מתנת קרבן דאוית כפרה שעשה פנחס שתהא נוהגת ומכפרת לעולם ועד בין בפני הבית בין שלא בפני הבית וכיון שהקרבן שהקריב לכפר הוא נוהג לעולם גם ברית כהונתו תהיה לעולם וכמו שעשה שלום בינו ובין ישראל וגרם להחיות את שארית ישראל כך הקדים לו שלום. עוד חידשתי דרך ישר במחז"ל לפי שהיו השבטים מבזים אותו שחשבוהו לפנחס שמה שהרג לזמרי הוא בשביל מה שזלזל בכבוד אבי אמו וזה יתרו כי כשתפסה המדינית והביאה אצל משה כו' וא"ל בת יתרו מי התירה שגם היא בת מדין ובני ז"ל רמז דחז"ל שאמר למשה בת יתרו מי התירה לך דהיינו מ"ש הכתוב ויקרב אל אחיו את המדינית כלומר ושזכר שנשא בת יתרו המדינית ומיד שפגע בו פנחס והרגו חשדוהו לפינחס שלא קינא לכבוד ה' רק לכבוד אבי אמו ולכך אמרו הראיתם בן פוטי זה כו' יהרוג נשיא מישראל ר"ל הראיתם שבשביל שזלזל אבי אמו שלא היה מכלל הכשרים וכי ראוי הוא שבשביל כבוד אבי אמו יהרוג נשיא מישראל ולכך בא הקב"ה ליחסו פנחס בן אלעזר שלא היה בשביל כבוד אמו רק להיות קנאי בן קנאי כמו שקינא שבטו במעשה העגל כדכתיב מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי כך קינא הוא שעבדו ישראל לפעור וכמו שאהרן השיב חימה ותעצר המגפה כך השיב חימה בהריגתו זמרי ולש"ש נתכוין וז"ש הכתוב פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן כי עשה מעשה אבותיו אלעזר ואהרן והשיב את חמתי בקנאו דהיינו משיב חימה וקינא לשמי לכן אמור שיטול שכרו בדין נגד הקנאה שקנא לאלהיו שכיפר על בני ישראל כך יזכה בכהונה להקריב. קרבן כפרה על ישראל וכמו שהשיב חמה מעל ישראל ונתן שלום על ישראל כך הנני נותן לו את בריתי שלום שיהיה חי וקיים כי פנחס זה אליהו: מ"ד זכיר מתנים וגו'. נראה שמה שהקפיד הקב"ה על שהמתין פנחס לזמרי עד שיותש כחו לפי שכל זמן שהיה קיים זמרי היה המלאך נוגף את ישראל ואילו הרגו מיד גם היתה המגפה נעצרת מיד:

קבא א"ר חייא בר (אבא) [אבויה] כתוב על גולגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת. זקנו דר' פרידא אשכח ההוא גולגלתא דהוה שדיא בשערי ירושלים והוה כתיב עילוה זאת ועוד אחרת קברה והדר נבוג קברה והדר נבוג אמר דילמא האי גולגלתא של יהויקים דכתיב ביה °קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים אמר מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזויה שקלה כרכה בשיראי ואותביה בסיפטא אתאי דביתהו חזיתה נפקת אמרה להו לשיבבתהא אמרי לה האי דאתתא קמייתא היא דלא קא מנשי לה שגרתה לתנורא וקלתה כי אתא אמר היינו דכתי' עילויה זאת ועוד אחרת:

זאת ועוד אחרת. נקמה נעשית בה כבר ועוד אחרת תעשה בה: זקנו דרב פרידא. הוא ר' חייא בר אבוה והכי אמרינן בחלק: נבוג. גלגלה ויצאה מקבורתה: קבורת חמור. מושלך ברחובות: בסיפטא. ארגז: לשיבבתהא. אל שכנותיה: דלא קא מנשי לה. אינה נשכחת מלבו: שגרתה לתנורא. הסיקה את התנור:

מהרש"א סחוב. פרש"י מושלך ברחובו' עכ"ל וכן ת"י כמה דמסגרין יש נבלת חמרא כו' ע"ש אבל מלשון קבורת חמור יקבר משמע דמיהת קבורה קצת יש לו לחמור והיינו משום טומאת נבלות או משום סרחון אין משליכין אותו ברחובות אלא שאין מקפידין להעמיק קבורתן והכלבים מסחבין אותן מקבורתן ודקאמר מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזויה וכבר נתקיים בו קבורת חמור בגלגלה מקבורתה וק"ל:

הרי"ף רש"י זקינו דרבי פרידא הוא ר' חייא בר אבוה. כוונת רש"י כיון דזקנו של רבי פרידא ראה המעשה מה הידם רבי חייא באומרו כתוב על גולגלתו כו' לכך פי' דזקנו הוא ר' חייא בר (אבא) [אבוה]:

אלו הן הנחנקין פרק עשירי

איבעיא להו בן מהו שיקיז [דם] לאביו רב מתנה אמר °ואהבת לרעך כמוך רב דימי בר חנינ' אמר מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למפתח ליה כוותא דילמא חביל והוה ליה שגגת איסור אי הכי אחר נמי אחר שגגת לאו בנו שגגת חנק:

מה מכה בהמה לרפואה. כגון מקיז דם פטור מתשלומין שהרי לא הזיקה: אף מכה אדם. דהיינו אביו: לרפואה פטור. ממיתה ולענ"ג דחבורה הוא: ואהבת לרעך כמוך. לא הזהירה ישראל מלעשות לחביריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו: סלוא. קוץ (ים) [ישב] לו בבשרו: למפתח ליה כוותא. שיש להוציא ליחה הימנה: אי הכי אחר נמי. לא ליפתח שהרי כל ישראל הוזהרו על חבלת חביריו דכתיב לא יוסיף פן יוסיף: שגגת לאו. בשאין מתכוין הוי שגגה באיסור שזדונו לאו בעלמא דקיל:

אמר הבונה המאמר הזה ודלעיל מיניה באו שניהם על גודל האזהרה תאריכם לבלתי עבור על מצות כיבוד אב ואם ועיין מה שכתבתי לעיל מפרק קודשין:

משנה זקן ממרא ע"פ ב"ד שנאמר °כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' ושלשה בתי דינין היו שם אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה. ואחד יושב בלשכת הגזית באים לזה שעל פתח הר הבית ואומר להם כך דרשתי וכך דרשו חבירי כך למדתי וכך למדו חבירי אם שמעו *אמרו להם ואם לאו אלו

עיון יעקב

קברה והדר נבוג קברה והדר נבוג. שני פעמים כדי לקיים בו זאת ועוד אחרת וכי קלסה מי דעוד אחרת קאי עב סירר"ף לנתר' וציין כפי' סנה' דף נ"ח בתוספי:

(אלו ואלו) באים לאותו שעל פתח העזרה ואומר כך דרשתי וכך דרשו חברי כך למדתי וכך למדו חברי אם שמעו אמרו להם ואם לאו אלו ואלו באים לבית דין הגדול שבלשכת הגזית שמשם תורה יוצאה לכל ישראל
פס שנא' °מן המקום [ההוא] אשר יבחר ה' חזר לעירו ושנה ולמד כדרך שהיה לומד פטור ואם הורה לעשות חייב
פס שנאמר °והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אינו חייב עד שיורה לעשות תלמיד שהורה לעשות פטור נמצא חומרו קולו:

ג' בתי דינין היה שם. בירושלים דמשתעי בה קרא וקמת ועלית: **אחד יושב על פתח הר הבית.** הוא שער המזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת נשים: **ואחד יושב.** למעלה הימנו כשעברו עזרת נשים ובאין לעזרת ישראל: **ואחד בלשכת הגזית.** שהיא בנויה בתוך העזרה חציה בקודש וחציה בחול כדאמרינן בסדר יומא: **באין לזה שעל פתח הר הבית.** זקן זה שהורה בעירו ונחלק ב"ד בעירו עליו והזקיקם הכתוב לעלות לירושלים ולשאול (ובא ב"ד) [ובאין הוא וב"ד] שבעירו לב"ד זה שעל פתח הר הבית שהרי בו פוגעין תחלה: **תלמיד שהורה לעשות.** תלמיד שלא הגיע להוראה ונחלק על ב"ד שבעירו ובא לב"ד הגדול ושאל וחזר לעירו והורה כבתחלה: **פטור** שאין לסמוך על הוראתו והתורה לא חייבה אלא מופלא ומומחה לב"ד כדאמרינן בגמרא: **נמצא חומרו קולו.** חומר שהחמירו עליו שאינו ראוי להוראה עד שיהא בן ארבעים שנה נעשה לו קל לפוטרו מן המיתה:

הרמב"ם ז"ל זקן ממרא ע"פ ב"ד. הוא אותו שאומר כך דרשתי וכך דרשו לי חבירים כך למדתי וכך למדו לי ואמרו אם שמעו (להם) ר"ל אותו הב"ד אם הם יודעים אותו הדין ושמעו דין התורה בו יגידו מה שיודעים לזקן ממרא ולאותם שחולקים עליו ויודעים האמת עם מי הוא ואם אין אצל אותו הב"ד ידיעת אותו הדבר שואלין מאותם שלמעלה מהם עד שיגיע הדבר לב"ד הגדול ואם ב"ד הגדול מקובלים בדבר ההוא יודיעום מה שהם יודעים מן הקבלה ואם לא שמעו בו שום דבר ידונו בו כפי הסברות וההיקשות התוריות הידועות אצלם עד שיסכימו כולם או רובם שהדין כך ויאמרו להם שיתחייבו לעשות כן ומי שיחלוק על מה (שיאמרו) [שאמרו] או הורו אותו בסברא הוא זקן ממרא דאמר רחמנא על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה וזה הדבר שלומדים אותה בהיקש ויביאם אליו העיון זה הס"י שנעשה כדברים שנאמר תעשה. אח"כ אמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל וזהו המקובל אצלם ב"ד מפי ב"ד והוא (שאמרו) [שיאמרו] כך קבלנו ולכך אמר יגידו לך שאין להם בזה אלא ההגדה בלבד שיגידו לך במה שהם יודעים בלבד (שהם הקבלה) [שהוא מן הקבלה] ולא יתכן היותו זקן ממרא שיהא חייב מיתה עד שידון הפך דינם בדברים הנעשים בהיקש וסברא בדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת או שיתגלגל מגד דינו לזה כגון שיחלק עליהם באילן פלוני אם הוא חייב בערלה או אינו חייב ובזה יוצא מעיקר סבוכה אם היא חייבת בערלה אם לא לפי שזה המחלוקת יצא לדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת לפי שמי שקדם אשה באותן הפירות לדעת מי שאמר שהוא ערלה אינה מקודשת והבא עליה פטור ועל דעת מי שאמר אינו ערלה הרי היא מקודשת והבא עליה בשוגג חייב חטאת ובמזיד חייב כרת וכמו כן אם הנגע הזה טהור או טמא יתגלגל ממנו בטומאת מקדש וקדשיו דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ועד"ז תקיש ודע זה הענין כי הוא דק וצריך לאחזו הרבה מאוד ובמעשים שיסתברו לו בכל הקבלה או בקצתה יהיה הנה נמנע בסוף לדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת וכן כשיחלוק עליהם בפי' מקובל שאין בו היקש ואפילו לא יצא ממנו לבסוף אלא לאיסור לאו או עשה יהרג מגד שהוא מין וכה' טוטפות יהיה זקן ממרא ג"כ במצות עשה זו בלבד לפי שנתקבלנו בו הבאים אינם מצויים בזולתה כמו שנתבאר בתלמוד וכבר ביארנו בפתיחת חבורינו זה עיקרים גדולים מועילין בזה השער ממה שבארנו בפי' המקובל ואפילו הלמד בהיקש ולא יתכן היות זקן ממרא עד שיהיה חכם שהגיע להוראה לפי שדבריו נשמעים והוא ראוי לדון כמ"ש כי יפלא ממך דבר וגו' ממי שלא יפלא ממנו אלא הדבר הנפלא הקשה אבל תלמיד שלא הגיע להוראה אסור לו לדון ואפילו דין אמת שאין בו מחלוקת ולפי שעבר והורה בהוראה שזה תוספות כי הנה עבר ב' עבירות איסור ההוראה ואיסור המראה נפטר מן המיתה: ובא בזה המאמר שאינו חייב מיתה מודה בד"ס ומד"ת האומר אין תפילין לעבור על ד"ת פטור ה' טוטפות לעבור על ד"ס חייב. אמרו פטור כשהודה במינו בהם אבל הוא יבטל אותו ההוראה כמ"ש לעבור על ד"ת עד שיודה שהיא עבירה ולפיכך אינו חייב מיתת ב"ד לפי שלא יהרג מי שבטל מצות עשה אבל אם אמר אין תפילין ע"ד כפירה יהרג מגד שהוא מין לא מגד שהוא זקן ממרא ודע זה הענין היטב לפי שנסתפקו רבים מהחכמים על זה הענין ותוספין שזה שאומרים בתלמוד בזקן ממרא אינו חייב עד שיאמר כן ויעשה ונתבאר כן וכשלא ישלים אותו התנאי שהוא גילול בעצמו אין הדבר כן אבל פירושו אינו חייב משום זקן ממרא ופטור ומדין זקן ממרא אבל הוא חייב מיתה מפנים אחרים האמת סובר שיאמרו אדם שדעתו ואמונתו השניות או (השלישית) [דבר אחר] וזה בלא ספק מכחיש למה שכתוב בתורה ה' אלהינו ה' אחד שנאמר שאדם כזה אינו נהרג או שהוא זקן ממרא ודאי זה יהרג משום שיצא מן הכלל כלומר מכלל ישראל אשר מהם יהיה החוטאים שאחד מהם כלומר אחד מן החוטאים זקן ממרא לפי שאין זקן ממרא ההורס (לעוונת) [לאוונת] התורה ולא המכחיש לכל הקבלה מכל וכל כגון צדוק ובייתוס אלא אדם שהוא רואה דבריו יותר מדברי ב"ד הגדול ולכן חייבהו תורה מיתה לכבוד ב"ד ומעלתה כמו שחייב המקלל אביו ואמו מיתה לכבוד אביו ואמו ולפיכך אמר אחד מן החכמים זקן ממרא ע"פ ב"ד שרצו ב"ד למחול לו מוחלים לו אבל אין הדבר כן מן הטעם שזכרוהו כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל אבל צדוקין ובייתוסין שמכחישין את הקבלה מכל וכל ומסתפקים על הכתוב בתורה ושנראה בהם אינם מזה הכת אבל הם מן הכת שאומרים אין תורה מן השמים כמו שביארנו בפרק עשירי מזו המס' כשמנינו יסודי התורה אבל הם נהרגין על הכפירה כמו שנהרג המכחש באלהות או מי שמכחש תורת משה רבינו ע"ה כי כל ההורס יסוד מאותן היסודות שאמרתי לך יצא מדין בעל תורה ואמנם הארכתי בדבר זה לפי שגם הוא יש בו עיקרים מן האמונה אין כל אחד מתעורר עליהם עכ"ל הרמב"ם:

קבג **תניא** א"ר יוסי מתחלה לא היו מרבין מחלוקת בישראל
דף פח ע"ב אלא ב"ד של שבעים ואחד יושבים בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של כ"ג יושבים בכל עיירות ישראל הוצרך הדבר לשאול שואל מב"ד שבעירו אם שמעו אמרו להם ואם לאו באים לזה שסמוך לעירו אם שמעו אמרו להם ואם לאו באים לזה שעל פתח הר הבית וכו' עד באים ללשכת הגזית ששם יושבים מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ובשבתות ובימים טובים יושבים בחיל נשאלה שאלה בפניהם אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין למנין רבו המטמאין טמאו רבו המטהרין טהרו משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית התורה כשתי תורות משם כותבין ושולחין בכל מקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת

עיון יעקב

ושלשה בתי דינים שם היו. כי בכל דבר צריך אזהרה והפרשה ג' פעמים וכן אין נעשה מומר עד שהעידו ג' פעמים בו וכן להוציא צריך מחזיק שני ומאיסי ושני וכן מכריזין על אבידה ג' פעמים וכ"ש דיני נפשות שאין דנין אותו עד שיעידו בו ג' פעמים כי לא דמו לשאר דיני נפשות לפי שי"ל שטועה בדעתו לפי סברא ליתודו לכך צריכין לילך עמו לג' בתי דינים ועדיין מחזיק בדעתו אז דנין אותו לזקן ממרא: **ובשבתות** וי"ט יושבין בחיל. ובמתני' דלא הכי כן משום דקאי שם אזקן ממרא שהולכין עמו ודאי אין הולכין עמו בשבת וי"ט שאין דנין בו: **כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת** הבריות נוחה. פלו מתלמידי הלל שנוחין ועלובין היו וכיון דהלכ' כב"ה בשביל כך מושיבין אותו די"א לע"ח

ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו משם מעלין אותו להר הבית משם לעזרה משם ללשכת הגזית:

יושבים בחיל. מפני שהעם רב ומקום צר להם בלשכה א״נ שלא יהו נראין כיושבין בדין שבלשכת הגזית היו דנין תם עיקר: משם מעלין אותו. להיות דיין בהר הבית בשער אחד משם ויושב שם עד שעת אחד משל עזרה ומעלין את זה שם וכולן יש בהם מעלה זה מזה:

והרמב״ם ז״ל בפתיחת פי׳ המשנה הזכיר ענין נאה בפי׳ ברייתא זו וח״ל מי שיחשוב שיש מחלוקת בדינים המקובלים מפי משה וחושב שנפלה המחלוקת מדרך טעות ההלכות או שכחם או מפני שאחד מהם קבל אמת והשני טעה בקבלתו או שכח ולא שמע מפי רבו כל מה שצריך לשמוע ויביא ראיה על זה מה שנאמר משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל ונעשתה התורה כשתי תורות זה דבר מגונה והוא דברי מי שאין לו שכל ואין בידו עקרים ופוגם באנשים אשר נתקבלו מהם המצות וכל זה שוא ובטל ומה שהביאו להאמין באמונה הזאת הנפסדת הוא מיעוט הסתכלותו בדברי חכמים הנמצאים בתלמוד שהם מצאו שכל הפי׳ המקובל מפי משה הוא אמת ולא נתנו הפרש בין העיקריים המקובלים ובין תולדות הענינים שיוציאו אותם בענין אבל אתה אל יכנס בלבך ספק שהמחלוקת ב״ש וב״ה באמרם מכבדין את הבית ואח״כ נוטלין לידים או נוטלין לידים ואח״כ מכבדין את הבית ותחשוב שאחד מב׳ הדברים האלו אינו מקובל מפי משה מסיני אבל הטעם שהוא גורם להיות חולקין מה שנזכר בתלמוד שאחד מהם אוסר להשתמש בעם הארץ והשני מתיר וכן כל מה שידמה לאלו המחלוקת שהם ענפי הענפים אבל מה שאמרו משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכם רבתה מחלוקת בישראל זה ענין מבואר שכל שני אנשים בהיותם שוים בשכל ובעיון ובידיעת העיקרים שיוציאו מהם הסברות לא תפול עליהם מחלוקת בסברתם בשום פנים ואם נפלה תהיה מיעוטה כמו שלא נמצא שנחלקו שמאי והלל אלא בהלכות יחידות וזה מפני שדעות שניהם היו קרובים זה לזה בכל מה שיוציאו בדרך סברא והעקרים הנתונים לזה כמו כן נתונים לזה אבל כאשר רפתה שקידת התלמידים על החכמה ונחלשה סברתם נגד סברת הלל ושמאי רבותיהם נפלה מחלוקת ביניהם בעיון על דברים רבים שסברת כל אחד ואחד מהם היתה לפי שכלו ומה שיש בידו מן העיקרים ואין להאשימם בכל זאת שלא נכריח אנחנו לב׳ חכמים מתווכחים בעיון להתווכח כשכל יהושע ופנחס ואין לנו ספק כמו כן במה שחלקו בו אחרים שאינם כמו שמאי והלל או כמו שהוא למעלה מהם שהקב״ה לא צונו בעבודתו על ענין זה אבל צונו מחכמי הדור לשמוע כמו שאמר ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ועל הדרכים האלה נפלה המחלוקת לא מפני שטעו בהלכות ושהאחד אומר אמת והשני שקר ומה מאד מבואר ענין זה לכל המסתכל בו ומה יקר וגדול זה העיקר במצות ע״כ פי׳ הרמב״ם:

מהרש״א ונעשית התורה כב׳ תורות כו׳. שיאמר ח״א הוא טורח ומקור ללימוד התורה על בוריו כדאמרינן פ׳ היה קורא גבי ר״י בר איכא גבי חלק הכל כו׳ וגם החרישה פירוש אף על פי שתהיה בגמ׳ שהה כל שהוא תורה כב׳ תורות שזה מטהר וזה מטמא זה מתיר וזה אוסר וכל אחד מהם נותן טעם להחזיק דבריו כמ״ש הרמב״ם ודעת כל א׳ מהם כראין כתורת אמת וק״ל:

שלחו מתם אי זה בן עה״ב ענוותן ושפל ברך שייף עייל שייף ונפיק וגריס באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה יהבו ביה רבנן עינהי ברב עולא בר אבא:

שיי״ת. שוחה נכנס ושוחה יוצא והכי אמרינן (ב״מ) [ב״ב] גבי תקרת הבית שנחבטה בוף על סוף פוק:

מהרש״א ענוותן ושפל ברך כו׳. לפי שהיא מדה שעליונה שבמדות כמ״ש בס מאד מאד הוי שפל רוח והיפך הגאוה הוא הגרוע שבמדות הכרה במצות כתולות וחלוקות בענין והוא לפי שיש מי שמתגאה בדעתו ושכלו ויש בגופו ובגבורתו ויש בעושרו כמ״ש פ״ק דסוטה ולזה אמר ש וא׳ עניו בכלן ענוותן על שם דעתו. ושפל ברך ע״ש גופו שמשפיל אותו כברכיים הל״נ שהם שפלים בגוף. ושייף ועייל כו׳ היינו בעשרו שאינו מהדר להיות לו דירה נאה ובית גבוה כדרך העשירי׳ ואמר שכל המדו׳ הללו בענוותן יש לו אף שהוא לומד תורה תדיר ולא מחזיק טובה לו לומר בכגר הייתי יוצא ידי חובתי בקביעות עת לתורה והרי אני מחזיק טובה לי שאני לומד תורה תדיר ביום ובלילה יותר ממה שאני חייב ללמוד וק״ל:

הגדה שלחו מתם אי זה בן עה״ב. הדר באיי הוא מטמלי עה״ב דכתיב העם היושב בה נשוי עון לכך שלחו מתם לבבל שאינם דרים באיי אי זה בן עה״ב השיבו ענותן כו׳ דכתיב הקיצו שוכני עפר מי שנעשה שכן לעפר בחייו הם אינם נקראים מתים אלא נהקין ממשכנו. הרי״ף:

ת״ר ה׳ צריכין הכרזה מסית ובן סורר ומורה וזקן ממרא [יד פס] ועדים זוממים בכולהו כתיב ברו וכל העם וכל ישראל בעדים זוממים כתיב והנשארים דלאו כולי עלמא חזו לסהדותא:

[הכרזה פלוני נות בב״ד על שעבר עבירה זו כדי לרדות את האחים]: וכל ישראל. ישמעו ויראו: ובעדים זוממים כתיב והנשארים. ישמעו ויראו משום דלא שייך [למיכתב] וכל העם דלאו כ״ע חזו לסהדותא שיש גזלנין ומלוי ברבית ומשחקין בקוביא שהן פסולין לעדות:

ת״ר שלשה מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע קבה וכו׳ כגון צדקיה בן כנענה דכתיב °ויעש לו צדקיה [שם] בן כנענה קרני ברזל מאי הוה ליה למעבד רוח נבות [מ״א כב / דה״ב ב יח] אטעיתיה דכתיב °ויאמר ה׳ מי יפתה את אחאב ויעל [בס פסו״כ] ויפול ברמות גלעד ויצא הרוח ויעמוד לפני ה׳ ויאמר אני אפתנו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן א״ר יהוד׳ מאי צא צא ממחיצתי מאי רוח א״ר יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי. הוה ליה למידק בדרבי יצחק דא״ר יצחק סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. עובדיה אמר °זדון לבך השיאך. ירמיה [עובדי׳ א] אמר °תפלצתך השיא אותך זדון לבך והני מדקאמרי [ירמיה מט] כולהו בהדדי ש״מ לאו כלום קאמרי. דלמא לא הוה ידע ליה להא דר׳ יצחק יהושפט הוה התם וקאמר להו דכתיב °ויאמר יהושפט האין פה נביא עוד לה׳ א״ל הא [שם / דה״ב ב י] איכא כל הני א״ל כך מקובלני מבית אבי אבא סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד:

[מכאן נלמוד אף שקר אמת כ״ש גבי עדות בש״ע סי׳ כח]

צדקיה

עיון יעקב

לעיון: איזהו בן עולם הבא. אע״ג דכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא מ״מ בן עה״ב כלומר שהוא גדול וחשוב לעה״ב לכ״ק ענוותן וכו׳ ובדליתא בב״ב דפסחים דף כי אור יקרות וקפאון אלו בני אדם שהם יקרים בעה״ז וקפאון לעה״ב ועולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה ע״ש ועיין בהדושינו פ״ק דר״ה דף יו״ד על שאלו שלמה בן דוד איזהו בן עולם הבא: כגון צדקיה בן כנענה. אע״ג בד׳ מקום נביאים נסבאו בן מ״מ אינו מזכיר בן רק צדקיה במפורש שמו וגם אבותיו ועוד שהוא הנבא בן אמר באמר יהושפט האין עוד פה נביא לה׳ וגם אחר שהתנבא מיכיהו כתיב ויכה על הלחי וגו׳ לכן ראוי להמיתו בידי אדם כנביא שקר: מה ה״ל למיעבד. וגם מה שהטעה רוח נבות את הנביא בשקר ראוי להמיתו והוא לא עשה לו מאומה: עובדיה אמר זדון לבך השיאך. נלו לענין אפשר נכלו בן רק על אדום כמבואר שם בקרא:

(צדקיה בן כנענה. היה מתנבא לאחאב שיעלה את ארם):ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו. אלא והיינו רוח שקר בפי כל נביאיו: (צא מפתחיתי. משום דובר שקרים לא יכון לנגד עיני): סגנון. דבר העולה על רוח הקדש: עולה לכמה נביאים. נכנס לזה בלשון זה ולזה בלשון זה והכל לפי כחו אין לכך הסילוק: (תפלצתך השיא אותך. היינו דיבור אחד והלשון חלוק המפלצתך כשיעור: לאו כלום קאמרי. שכולם לשון אחד היו אומרים דכתיב הנה כל הנביאים פה אחד טוב והוה ליה לצדקיהו בן כנענה לאפוקי לדבריהם דהא מסופה ממנה אותם: אמר ליה אחאב. הא סיכה כל הכי: מבית אבי אבא. לאו דוקא):

מהרש"א רוחו של נבות כו'. מדכתיב הרוח בה"א הידיעה דהיינו ליה אותו שנעשה רוח ע"י אחאב שהרגו ונטל כרמו וחוזו ולהכי משמע דקאמר בפרק שלח דקא"ל לא ממתילני משום דכל שהגידו כתבם על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה כמה דהיינו בית הקב"ה ע"י יפתה את אחאב ונתן רשות לנפשותו היינו נולדים מבחוץ שהיו נכבדי כחים וכל צבא שמים עומדים על ימים ובשמאל אבל לחותו ובנבות לא נתן רשות עד שבקש רוח כל כנום על עלמו אבי אפתנו אבל לגבי משמע דמסיק שם דלא לא ממתילני משום דובר שקרים לא יכון לנגד עיני קשה דהא הקב"ה קאמר מי יפתה את אחאב וי"ל דנתן רשות לנפשותו בדברי פתויים של אמת אבל כזה אומר שקר ולנפשותו זו לא נתן רשות עד שבקש רוח כנום על עלמו לכזב רוח שקר בפי כל נביאיו ודכתיב פי' ועתה הנה נתן ה' רוח שקר וגו' היינו שנתן לו רשות אחר שבקש כו' ודרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו וק"ל: ויאמר יהושפט כו'. אמרו כן לפי שהיה גם ד' מאות נביאים אין קבלה מהוכיר יהושפט את כולם שהיו נביאי הבעל וקבע ואמר האין פה נביא עוד לכי אלא משום דהלא בבקורתם שהיו שלים בסגנון אחד ולוה א"ל כך מקובלני כו' וק"ל:

שם **המתנבא** מה שלא נאמר לו כגון חנניה בן עזור
ירמיה כח דקאי ירמיה בשוק העליון וקאמר °כה
אמר ה' הנני שובר את קשת עילם נשא חנניה ק"ו
בעצמו ומה עילם שלא באה אלא לעזור את בבל אמר
הקב"ה הנני שובר את קשת עילם כשדים עצמן עאכ"ו
ירמיה נ אתא איהו בשוק התחתון אמר °כה אמר ה' שברתי את
עול מלך בבל א"ל רב פפא לאביי האי לחבירו נמי לא
נאמר א"ל כיון (דיהיב) [דאתיהיב] ק"ו למידרש כמאן
דאיתמר ליה דמי הוא ניהו דלא נאמר לו. המתנבא
בשם ע"ז כגון נביאי הבעל. הכובש את נבואתו כגון
שם ע"ב יונה בן אמיתי. המוותר על דברי נביא כגון *חבריה דמיכה
מ"א כ דכתיב] °ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו וכתיב
שם °ויאמר לו יען אשר לא שמעת ונביא שעבר על דברי
שם יג עצמו כגון עדו הנביא דכתיב °[כי] כן צוה אותי וכתיב
שם °ויאמר לו גם אני נביא כמוך וכתיב °וישב אתו וכתיב
שם °וילך וימצאהו [אריה]:
שם

המוותר על דברי נביא. שמפקירים שלא חשש לשמוע לו הנביא: חבריה דמיכה. דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני ולא רצה היה מיכיהו בן ימלה שהתנבא אותו היום על אחאב ליפול ביד ארם מפני שהניח בן הדד בידו ושלחו נפשם והיינו דקאמר אחאב ליהושפט לא ידבר עלי טוב כי אם רע מפני שהתנבא כבר את זו עליו ולא קבל הכאה את דבריו דכתיב (ולא אבה) [וימאן] האיש להכותו: עידו הנביא. שהתנבא על מזבח בית אל שהיה ירבעם מקטיר עליו ובד"ה גבי ירבעם כתיב ובואו היה עידו: כי כן צוה אותי [בדבר ה' לאמר] לא תאכל לחם לא תשתה מים (במקום הזה) ועבר על דברי עצמו ושמע לדברי הנביא שקר ואכל ושתה:

מהרש"א הנני שובר את קשת עילם נשא חנניה ק"ו כו' אמר כה אמר ה' שברתי את עול מלך בבל. זה המקרא הנני שובר את קשת עילם וגו' הוא בסוף ירמיה וי"ל דאין מוקדם ומאוחר בכתוב וכן שמוכיחין הכתובים דנבואה דשובר את קשת עילם כתיב בראשית ממלכת צדקיהו ונבואה דשברתי את עול מלך בבל כתיב בשנה הרביעית בחדש החמישי והא דכתיב ביה נמי בראשית ממלכת צדקיהו פירשו בקיצור עיין לקמיה פני כ"נ והבאנו על המלכים כפרש"י וק"ל: כיון דאתיהיב ק"ו למידרש כמאן דאיתמר ליה דמי כו'. משמע דקי"ל אמת הוא אלא דעיקרי בנאמר לחבירו וקשה דמשך הכתובים משמע דשקר היה נבואתו של חנניה כמ"ש כה אמר ה' מוטות עץ שברת ועשית תחתיהן מוטות ברזל ואתה הבטחת העם הזה על שקר וי"ל דודאי בנס שאמר שברתי את עול מלך בבל אמת היה מק"ו דשובר את קשת עילם אלא דלא נאמר לו מקרי אבל מה שהוסיף בנבואתו שיהיה זה בעוד שנתים ימים מעל טלאי וגו' והוא נבואת שקר היה ונבואת שקר היה ממי נאמרי מתוכנים אלא דעיקר מצדקיהו בן כנענה דלקמיה והא שאמר ירמיה שמע נא חנניה לא שלחך ה' במה שאמרת שברת את של מלך בבל אלא אותו שלא ע"פ ק"ו דעילם והא שאמרת שיהיה בעוד שנתיים ימים הבטחת העם הזה על שקר ואפשר כמו בדברי הכתובים ותוס שלא דנו אותו במיתה בידי אדם כדין נביא שקר היינו לפי שכבר בטלו סנהדרין או וה"נ ל"ל שלא דנו אותו במיתה על שאמר על מה שלא נאמר לו דהי"ג כמי מיתה בידי אדם וה"ל לפי שרבים מעמי ישראל עמו לו וכן ל"ל בצדקיהו בן כנענה וק"ל: חבריה דמיכה דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו וגו'. לכאורה דקאמר חבריה דמיכה משכתיב ואמר אל רעהו דמשמע שהגיד ג"כ נביא שידע שלאמת אמר לו אבל אית אמר שאינו נביא אינו חייב לשמוע אלא בנתן לו אות אבל מכאן שאמר המוותר על דברי נביא קשה משמע נמי דלפי"ז אמר שאינו נביא חייב לשמוע לו אף כשלא נתן לו אות והיינו משום דנביא כמפורסם והוכח לקמן: כגון עדו הנביא כו'. פרש"י שהתנבא על המזבח בבית אל כו' ובדברי הימים גבי ירבעם כו' עכ"ל אינו מפורש בדברי הימים רק במלכים גבי ירבעם ומ"מ נביא עדו וכפרש"י בפרק כ"ה אינו מפורש בפסוק בשום מקום ולפעמי שזה היה קבלה בידם והגדיק ובמ"נ ופס לזה בד"ה שכלמר ופשוט עדו החוזה על ירבעם בן נבט וק"ל:

תני תנא קמיה דרב חסדא הכובש את נבואתו לוקה שם
א"ל מאן דאכיל תמרי בארבילא לקי מאן מתרי
ביה אמר אביי חבריה נביאי. מנא ידעי אמר אביי דכתיב
°כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו ודלמא עמוס ג
הדרי ביה אם איתא דהדרי ביה אודועי הוו מודעי לכלהו
נביאיו והא יונה דהדרי ביה ולא אודעוה יונה מעיקרא
נינוה

נינוה נהפכת א"ל איהו לא ידע אי לטובה אי לרעה. המוותר על דברי נביא מנא ידע דאיענש דיהב ליה אות והא מיכה דלא יהב ליה אות ואיענש היכא דמוחזק שאני דאי לא תימא הכי אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק. אליהו בהר הכרמל היכי סמכי ליה ועבדי ליה שחוטי חוץ [אלא היכא דמוחזק שאני]:

תמרי בארבילא. תמרים המתוקים בכברה: דילמא הדרי ביה. שמא יבא כל מעלה ויחם על הרעה והם אינם יודעים והיאך נותרים בו התראת ספק: והא יונה דהדרי ביה. שהפך את נינוה: מעיקרא נינוה נהפכת א"ל. ברש"ק ומשמע נמי לטובה שיהפכו מעשיהם מרעה לטובה וכיון שסבו נתקיימה הנבואה ולא משדר הוא הנבואה ואיהו דלא ידע הוא [היה] טועה וסבור שהוא לרעה: מנא ידע. הא גברא שזה נביא אמת שהקב"ה עונשו והלא שמא סבור שזה נביא השקר לפיכך מוותר על דבריו: היכא דהוחזק. שהוא צדיק ונביא אמת: שאני. ולא בעי אות: היכי שמע ליה יצחק. שהוא דבר אמת מה שלא נאמר לשום אדם להקריב את בנו: שחוטי חוץ. שהרי בהמ"ק היה בירושלים:

אמר הבונה מן הדין שיהיה גדול עונש הכובש נבואתו אף כי לכאורה נראה שאין מרמה בפיו ממתכנא מה שלא שמע ואחרים שמענו עוון כי מאחר ש ושב בספר עליון נחילה להשרות שכינתו עליו למען יזרז להטיב רבים ממנו והוא מונע טוב מבעליו גדול עונו מנשוא ולהכי אמר אביי שמן השמים מודיעים לנביאים אחרים מה שהוא מלווה נראה שמדייק זה מדכתיב כי לא יעשה ה' אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים דבר אחד וקול אחד ויגלהו לנביאים רבים. כדי שאם יכבוש ויעלור נבואתו ידעו חביריו מעלתו ויחרו בו. והנה יונה כובש נבואתו היה ודאי שברח ברפיסה מלפני ה' לבלתי לכת להתנבאות על נינוה כאשר צוהו ע"כ נענש שהשליכוהו במצולה בלב ימים ולהיות במעי הדג ג' ימים וג' לילות. ואולם קשה מ"ש יונה מעיקרא נינוה נהפכת אמרו ליה איהו לא ידע אי לטובה אי לרעה שהרי הדברים הללו ונינוה נהפכת לאמר יונה בקריאתו על נינוה אבל מעיקרא כשלוח לו ה' ללכת להתנבאות עליה שנאמר זה ברח וכבש נבואתו ונענש לא א"ל כי אם קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה ולא א"ל נינוה נהפכת אלא שרומז לב נבון אין חקר רש"י ז"ל הרגיש כל זה ואת הכל יתקן כגולה אמת בכאורו כאמרו מעיקרא נינוה נהפכת אמרו לו ברוח הקודש כי מה היה לו להוסיף ברוח הקדש אשר לא ידענא שכל הנותנו נביא כאמר להם ברוח הקודש אלא רלה שכשאמרו לו וקרא עליה ברוח הקודש באמרו לו מה שהיה הקריאה דהיינו שיאמר כלשון הזה שעלתה רנ ם לפני המקום עד שנינוה תהפך עם שלא נכתב ברור וכן בפעם שנייה כשא"ל וקרא עליה את הקריאה אשר אני דובר אליך. והוא טעה בהפיכה זו וסבר שהוא כמו בהיי' את הערים וגו' לרעה ולא שיהפכו במעשיהם מרעה לטובה ונתרעם שלא קיים ה שייעד מן הרע ואמר כי ידעתי כי אתה אל חנון ורחום ארך אפים ורב ר' ונ"ל הרעה:

מהרש"א מעיקרא נינוה נהפכת א"ל כו'. פירש"י איהו דלא ידע טעה וסבר שהוא לרעה עכ"ל ולשון איהו דלא ידע אי לטובה או לרעה לא משמע כן שהיה יונה טועה אלא דגם יונה בלא ידע היינו שהיה מסתפק אי לטובה נהפכת שיעשו תשובה אי לרעה שיהיה נהפכת כמשמעו כשלא יעשו תשובה ובהכי מתרצא בפיר הא דפריך והא יונה דהדרי בהו ולא אודעוהו ודאי מעיקרא אודעוהו במלת נהפכת כשיעשו תשובה לטובה ולא צריך לאודועי להם בתר הכי דהדרי מיהו איך שיהיה ק"ק מאי פריך והא יונה דהדרי בהו ולא אודעוהו דאימא דאודעוהו ואי דלא מפרש בקרא דאודעוהו לכולהו נביאי ה"נ איכו מפורש דאודעוהו לכולהו נביאי את עונשם

סיהיה נהפכת וי"ל דאי הוה מודעים להו ליונה נמי הוו מודיעים ליה ואין כאן התראה כלל אבל למסקנא דנהפכת לטובה נמי משמע מעיקרא שפיר הוו מתרו ליה שיקיים נבואתו שנאמר לו לקרוא כי נינוה נהפכת גם אם הוא לטובה וק"ל:

°ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם (בראשית כב) מאי אחר א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא אחר דבריו של שטן דכתיב °ויגדל הילד ויגמל אמר שטן (שם כא) לפני הקב"ה רבש"ע זקן זה חננתו לק' שנה פרי בטן מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד (שהוא קרבן דל) להקריב לפניך א"ל כלום עשה אלא בשביל בנו אם אני אומר לו זבח את בנך לפני מיד זובחו מיד והאלהים נסה את אברהם ויאמר קח נא את בנך א"ר שמעון בר אבא אין נא אלא לשון בקשה משל למלך ב"ו שעמדו עליו מלחמות הרבה והיה לו גבור א' ונצחן לימים עמדה עליו מלחמה חזקה א"ל בבקשה ממך עמוד לי במלחמ' זו שלא יאמרו הראשונים אין בהם ממש אף הקב"ה אמר לאברהם ניסיתיך בכמה נסיונות ועמדת בכולן עכשיו עמוד לי בנסיון זה שלא יאמרו אין ממש בראשונים. את בנך. שני בנים יש לי את יחידך. זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אשר אהבת. תרווייהו רחימי לי את יצחק. וכל כך למה כדי שלא תטרף דעתו עליו קדמו שטן לדרך א"ל °הנסה דבר אליך תלאה הנה (איוב ד) יסרת רבים [וידים רפות תחזק] כושל יקימון מיליך כי עתה תבא אליך ותלא א"ל °אני בתמי אלך. א"ל °הלא (תהלים כו; איוב ד) יראתך כסלתך א"ל זכר נא מי הוא נקי אבד כיון דחזא דלא קא שמע ליה א"ל ואלי דבר יגונב כך שמעתי מאחורי הפרגוד שה לעולה ואין יצחק לעולה א"ל כך עונשו של בדאי שאפילו אמר אמת אין שומעין לו ר' לוי אומר אחר דבריו של ישמעאל ליצחק א"ל ישמעאל ליצחק אני גדול ממך (במצות) [במצוה] שאתה מלת בן שמונת ימים ואני בן י"ג שנה אמר לו ובאבר אחד אתה מגרה בי אם אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני אני זובח מיד והאלהים נסה את אברהם:

הנסה דבר אליך תלאה. וכי היה לאוהבך לנסותך בדבר שהיא תלאה אותך ומכרית את זרעך: הנה יסרת רבים. רליתה והחייתה כל באי עולם בדבריך עתה הנה בא להלאותך ולבהלך:

מהרש"א אחר דבריו של שטן כו'. מפורש ברא"ם שאין פירוש אחר הדברים מאבימלך דסליק מיניה לפי שבכ"מ שנאמר אחר סמוך וכאן עברו י"ג שנה ולפיכך אמרו אחר דבריו של שטן כו' עכ"ל ול"נ לדבריו דאחר סמוך הוא ואף שהיה זה גם כן י"ג מופלג מעשיית המשתה שזכר מ"מ היה סמוך לקטרוגו של שטן על עשיית משתה שזכר ועוד נראה דלמ"ד נמי דאחר מופלג הוא מ"מ משמעו

עין יעקב

מכל סעודה שעשה לא היה שור או גוזל אחד. אפשר לומר משום דבבריתות בריח כתיב בפ' לך לך קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת ואיל משולש ותור וגוזל ויבתר אותם בתוך ואת הצפור לא בתר א"כ למה לוה ליקח אותם מתחלה להקריב; והוא לא הקריב שור או גוזל אחר לכך קטרג השטן ע"ז כזה עד שהשיב לו הקב"ה אם אני אומר לו בפירוש זבח את בנך לפני הוא זובח מיד משא"כ זה לא ליוה לו בפירוש לכך אמר לו הקב"ה בפירוש את בנך יחידך את יצחק: וכל כך למה שלא תטרף דעתו עליו. אע"ג דלבסוף אמר והעלהו לעולה ומתחלה אמר לא ידע כלל שיאמר לו שיקריב בנו ומ"מ עירוף הדעת י"ב אין אמר י"ל מדאמר לו כן לבון בקשה ידע שיהי' שם בקשת נסיון ואם אמר לו מיד היה עירוף הדעת ועיין בב"ר ובפרש"י כדי לחבב עליו את המלוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור כו': הנסה דבר אליך תלאה. כל אלו הוא דברי אליפז לאיוב ואין לו שייכות לענין אברהם בק"צ לפום המקרא:

משמעו בכ"מ שבסיבת הדברים שזכר בא הענין שזכר כאן וה"ם אחר מלי אחר אית שנה מן הדברים שנזכר בא הענין שזכר כאן ואמר שהיה זה בשנה שזכר שעשה משתה והשטן ודאי קטרג מיד והאלהים נסה וגו' ומעשה דעקידה הי' מופלג ולא תקשי לך למה לא נסה אותו מיד סמוך לקטרוגו דלמ"ד נמי סמוך הי' מעשה דעקידה לקטרוגו תקשי לך למה לא קטרג השטן מיד לעשיית המשתה ודו"ק: **משל למלך** כו'. ענין המלחמה במושל הוא קטרוגו של שטן והוא השטן הוא היצה"ר והגבור הוא אברהם שכבש את יצרו ונלחם כמ"ש איזהו גבור הכובש כו'. ומ"ש **כ"כ למה**. פי' הרא"ש דלא הל"ל אלא קח נא את יצחק עכ"ל ואע"ג דכמה יצחק איכא בשוקא אלא דאמרו כ"כ למה על יחידך אשר אהבת כיון דתרוייהו יחידים ואהובים היו כדמסיק ולא הוה ליה לכתוב רק בנך יצחק. עוד כתב הרא"ש דמה שפרש"י בחומש שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף אינו כתוב בב"ר ולא ידעתי היכן מצא אותו עכ"ל ולא זכר הרא"ש סוגיא דהכא דקאמר בהדיא וכ"כ למה כדי שלא תטרף דעתו: **א"ל הנסה דבר אליך** גו'. כל הכתובים אלו אליפז אמר לאיוב בדרך מוסר שאל יחשוב שהרעות שבאו עליו שלא בצדק ח"ו וכפי' המפרש' וכ"ה בפרק הזהב אל יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב כו' זכר נא מי הוא נקי אבד גו' אלא שבשמעתין יחסו הדברים אלו לשטן לפי כוונתו להסית לאברהם שהוא השטן הוא היצ"ה ותשובת אברהם אליו גם בזה והוא שמדרך החכמים במדרשות ליחס הדברים לראוי לו כדרך הקירוב והייחוס ולפי שאליפז היה מנביאי אה"ע והן הנביאות מלאכיו והיה זרעו של עשו שהוא כח השטן ושמאל יחסו בדרשה זו דברי השטן לאליפז וקצת מדבריו ייחסו לאברהם כי אליפז היה מזרעו של אברהם וילחק שע"י נעשה ענין העקידה אך קצת עירבוב דברים יש כאן דמה שהשיב אברהם ואני בתומי אלך אינו נזכר בענין אליפז והוא פסוק מספר תהלים ונראה שילא להם שהיה זה תשובת אברהם ואני בתומי אלך מתשובת השטן שא"ל הלא יראתך וגו' ותום דרכיך שא"ל אברהם ואני בתומי אלך א"ל כי תום דרכיך שאמרת היא כסלתך ודו"ק. וכתבו התוס' בפרק הזהב הלא יראתך כסלתך לשון בטחון כו' ובס"פ הנחנקין יש לפרש כמו כן לשון בטחון ולא סכלות דא"ל לאברהם כו' עכ"ל ע"ש ויותר נראה לפרש הכא שהוא מלשון סכלות וכסלות כפרש"י בספר איוב שא"ל השטן כי יראתך מהקב"ה היא כסילות ושטות לשחוט את בנך וכן אמרו בב"ר בא לו סמאל אצל אברהם וא"ל סבא אבדת לבך בן שניתן לך למאה שנה אתה הולך לשוחטו. ומ"ש **שא"ל אברהם כך עונשו של בדאי** כו'. תשובה זו אין כאן מקומה אלא שאחר שא"ל המלאך אל תשלח ידך וגו' ונתאמתו דברי השטן שא"ל ששמע מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה א"ל דלכך לא האמין לו כמו שהאמין אח"כ אל המלאך משום דזה עונשו של בודאי משום דכבר בא אליו בדברים בדויים אבל קודם שא"ל המלאך אל תשלח לא יתכן לומר אפילו אומר אמת דאברהם אכתי לא ידע אז אם אומר אמת אם לאו ונראה שהוציאו תשובת אברהם מסיפא דקרא דכתיב ותקח אזני שמץ מנהו פי' שא"ל אברהם כי דברים אלו ראויים להאמין אלא שתקח אזני שמץ ודופי אף לדברים אלו מנהו מן הדברים

הראשונים שבדית אני: **אחר דבריו של ישמעאל** כו'. גם לפי זה ר"ל אחר קצת הדברים שזכר בפרשה הקודמת בענין עשיית המשתה ותרא שרה את בן הגר וגו' מצחק פירשו במדרשות שהענין שלחוק שא"ל ליצחק בדרך לחוק אני גדול ממך שאתה נימול כו' ולפי דרש זה ל"ל דאחר מופלג הוא שהרי מעשה דעקידה הי' זמן רב אחר מעשה הצחוק הזה שהיה ביום עשיית המשתה ולא כדברי הרא"ש ז"ל: **אם הקב"ה א"ל זבח עצמך לפני וגו'. מיד והאלהים נסה את וגו'**. אע"פ שלא א"ל הקב"ה ליצחק עצמו שיזבח ונ"מ ע"י אברהם שהיה נביא א"ל כן ולולי שהאמין יצחק בנבואת אברהם לא הניח עצמו לעקוד שבן ל"ז שנה היה וכדאמרי' בשמעתין דאלת"ה אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק:

הרי"ף ויגדל הילד ויגמל וכו'. יש לתמוה איך המתין השטן מיום שנגמל יצחק מחלבו וכ"ש למ"ד הגמל מיום מילתו וכן למ"ד שהגמל מילדו יש זמן רב עד היותו יצחק בן ל"ז שנים כשנעקד וי"ל דאתיא הא כמ"ד במדרש שנענש אברהם על שהקריב ז' כבשות לקיום בריתו של אבימלך והשתא ניחא דמלא שטן מקום לקטרג על שלא הקריב אברהם בסעודת בנו תור או גוזל ובבריתו אבימלך הקריב שבעה כבשים: קח נא את בנך אין נא אלא לשון בקשה. מ"ש לי שלילה הענין הוא .לפי שא"א לפרש כאן קח נא עכשיו דהא נאמר ביום השלישי וישא אברהם את עיניו גם אם הוא לי בקשה הל"ל נא קח את בנך ומהו שהפסיק נא בין קח ובין את בנך א"כ אינו נודק לדרוש כאן נא בלשון בקשה מ"מ צריך אתה לדחוק ולומר שאין נא אלא לשון בקשה כו':

א"ר אבהו א"ר יוחנן בכל אם יאמר לך נביא עבור על ד"ת שמע לו חוץ מע"ז שאפילו מעמיד לך חמה באמצע רקיע אל תשמע לו. תניא ר' יוסי הגלילי אומר הגיעה תורה לסוף דעתה של ע"ז לפיכך נתנה תורה ממשלה בה שאפי' מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו תניא אר"ע ח"ו שהקב"ה מעמיד חמה לעוברי רצונו אלא כגון חנניה בן עזור שמתחילה היה נביא אמת ולבסוף נביא שקר:

נתנה התורה ממשלה בה. כלומר אפי' תראה אותו נביא מושל ועושה כרצונו דכתיב ונתן לך אות או מופת: [שתחלתו נביא אמת. כגון חנניה הנביא והא' ונתן אליך אות בעודו נביא אמת יתן לך אות בנבואה אחרת ולבסוף כשיחזור להרשיע יאמר לעבוד ע"ז וסמוך עלי שהרי מוחזק אני ע"י אות ומופת שנתתי לך כבר] :

חלק פרק אחד עשר

[משנה] כל ישראל יש להם חלק לעה"ב שנא' °ועמך קכז סכ כלם צדיקים לעולם ירשו א"ץ נצר מטעי °ישעיה ס מעשה ידי להתפאר. ואלו שאין להם חלק לעה"ב האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים. ואפיקורס. ר' עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר °כל המחלה אשר שמתי °שמות טו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאיך. אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו: **גמ'** וכל כך למה תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו הלק

עיון יעקב

כל ישראל יש להם חלק לעה"ב. עיין במפרשים על זה ולפי דאמרינן לעיל אף על פי שחטא ישראל הוא א"כ הכל בכלל דהיינו אחר שנידון על עבירות שעשה: ועמך כלם צדיקים ירשו ארץ. וכתב התורה חיים לפי שבא להם בתורת ירושה ואין לעבור אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא להכי כלם ירשו ארץ אבל לפי הטעם דאמרינן שם דאין להעביר נחלה מברא בישא משום דלא ידעינן אם זרע נפיק מיני' ולעולם הבא אין בריה ורבים גם הכל גלוי לפניו א"כ ליכא למימר טעם זה אלא טעם כבזוני ועמך כולם צדיקים

חלק בתחיית המתים שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד
מדה דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שכל מדותיו
מ"ב ז' של הקב"ה מדה כנגד מדה שנא' °ויאמר אלישע שמעו
דבר ה' כעת מחר סאה סולת בשקל [וסאתים שעורים
שם בשקל בשער שומרון] וכתיב °ויען השליש וגו' ויאמר
והנה ה' עושה ארובות בשמים היהיה כדבר הזה ויאמר
שם ע"ב שם הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל *וכתיב °ויהי לו כן
וירמסו אותו העם בשער וימות ודלמא קללת אלישע
גרמה ליה דאמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפי'
כמו יצא השער בשוק בחנם היא באה א"כ לכתוב וירמסוהו וימות מאי בשער
על עסקי שער:

הך בבא אינה מן המשנה אלא אגדה בעלמא וכתובה כאן כדי להתחיל הפרק בדבר טוב אבל רישיה דפרקא קאמר הכי ואלו שאין להם חלק לעה"ב ומהדר אהך פרקין דלעיל אלו הן הנשרפין ונראה למורי דהכתקין ראוי שיקדים לפרק זה ע"כ מצאתי בפירוש אחד שאינו לרש"י ז"ל: וז"ל רש"י ז"ל כל ישראל וכו'. מעיקרא איירי בד' מיתות וא"ל ומפרש להו לכולהו (ואמר אף ע"פ שעברו עבירות כיון שקבלו דינם הרי הן ככל ישראל ויש להם חלק לעה"ב) והדר מפרש הכי שאין להם חלק לעה"ב: ה"ג האומר אין תחיית המתים מן התורה. שכופר במדרשים דדרשינן בגמרא לקמן מניין לתחיית המתים מן התורה ואפי' יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר הוא הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה מה לנו ולאמונתו וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא הלכך כופר גמור הוא: אפיקורס. מפרש בגמרא: ספרים החיצונים. מפרש בגמרא: ויהי לו כן וירמסו אותו. דבדבר שכפר בו נדון שלא אכל משם ונרמס ברגלי הבאים לקנות:

מהרש"א ועמך כולם כו'. ר"ל ועמך כולם אף החוטאים אחר שקבלו דינם בד' מיתות כולם לדיקים הם כדאמרי' נמי התם פי' כ"ה נתנו את נבלת עבדיך גו' חסידיך ממש עבדיך הנך דחייבי דינא למעיקרא וכיון דאיקטול קרי להו עבדיך ולז"א שע"י שקבלו דינם בעה"ז זכו לעולם ירשו ארץ דהיינו לעה"ב דכתיב בהאי ענינא באר"ס ושכנה ירשו ואמרי' פרק אין דורשין זכה לדיק נוטל חלקו וחלק הרשע בג"ע והיינו דקאמר נצר מטעי שהג"ע הוא נצר מטעיו של הקב"ה ית' ב"ה שלא היה שולט יד בן אדם במטעיו מה שאין כן העולם שנאמר ויחל נח וגו' ויטע כרם שבו זוכה הרשע בטובתו של העולם הזה כדאמרי' פרק בן סורר ואמר דא"כ מאי רבותיה דלדיק שזוכה לעה"ב והרי הרשע זוכה לעה"ז אל תאמר כן שהלדיק זוכה שהוא יכול להתפאר בדבר שהוא מעשה ידי הקב"ה

דהיינו עה"ב ובכלל מטעי עולם נאמי בג"ת כמו פועלו שהוא יתברך ב"ה ונבא"כ טובותיו של עה"ז ומטעיו שהוא מעשה ידי אדם שהוא ב"ת: תנא הוא כפר כו'. הא ודאי דכפירה גדולה היא אבל אמר וכ"כ לגוה שהקדים כפירת תחיית המתים קודם לכפירת תורה מן השמים ואפיקורסים ואמר לפי שזה הוא מדה כנגד מדה יותר משאר כפירות וק"ל: מנין שכל מדותיו של הקב"ה מדה כו'. נראה דלא סגי ליה לאתויי הכא הא דתניא בפ' המקנא רבי אומר מכין שבמדה שאדם מודד מודדין לו שנאמר בסאסאה בשלחה וגומר דהתם אפשר לפרש דאמרינן במעשה אדם אבל הכא הוסיף לומר מנין שכל מדותיו כו' באף בכופר במחשבה בתחיית המתים דלעתיד הקדוש ברוך הוא משלם לו מדה כנגד מדה שנאמר ויאמר אלישע וגו' שזה השליש כפר במחשבה הפרטית כזו שלא היה אפשר כביכול לתת לחם לכלם וע"כ א"ל הנך רואה בעיניך בהשגחה פרטית זו ומשם לא תאכל שאין אתה ראוי להנות בהשגחה זו במדה כנגד מדה וכתיב ויהי לו כן גומר:

הרי"ף הוא כפר בתחיית המתים כו'. נראה דמהא אין ראיה הא דתנן אלו שאין להם חלק לעה"ב שג"כ אין להם תחיית המתים דיי"ל שלא דיבר המשנה בתחייה כלל דכולם יש להם תחייה אלא שהוכיח בזה שמודדים לו מדה כנגד מדה ואין לו תחיה והיאך יזכה לעה"ב שהיא אחר התחיה: נמי וירמסוהו העם בשער כו'. וקשה אכתי נימא בשביל קללת הנביא היה כן לפי שהנביא אומר כך סאה סולת וגו' בשער שומרון ואמר הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל היינו בשער מקום ב"יאה בו הסולת וי"ל דדייק הכי כיון שהזכיר הנביא כעת מחר סאה סולת בשער שומרון וכשקללו אמר הנך רואה בעיניך וגו' והיה אפשר להתקיים אחר שיראה הסלת בשער ימות באיזה מקום שיהיה ויתקיים בו ומשם לא תאכל ומדלא נרמס במקו' אחר אלא בשער על עסקי שער בשביל שהוא לא האמין הנבואה שיהי' סאה סולת בשער מדה כנגד מדה ובמדרשות בס' לרור המור הרחבתי הביאור:

[א"ר יוחנן] מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר קרח שם
במדבר יח °ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן וכי
אהרן הכהן לעולם קיים [והלא לא נכנס לא"י] שישראל
נותנים לו תרומה אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל
נותנים לו תרומה מכאן לתחיית המתים מן התורה דבי
ר' ישמעאל תנא לאהרן כאהרן מה אהרן חבר אף בניו
ס"א נ"ו חברים (מכאן שאין נותנים מתנה לכהן עם הארץ) א"ר
שמואל בר נחמני [א"ר יונתן] מנין שאין נותנים תרומ'
ד"ה ב ל"א לכהן ע"ה שנאמר °ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת
מנת (לכהנים ולוים) [הכהני' והלוים] למען יחזקו בתורת
ה' כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת ושאינו מחזיק
בתורת ה' אין לו מנת. אמר רב אחא בר אדא אמר
רב יהודה כל הנותן תרומה לכהן ע"ה כאילו נתנה
לפני ארי מה ארי ספק דורס ואוכל ספק אינו דורס
ואוכל

עיון יעקב

לריקים אחר שנדונין וכו' רש"י: ישכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה. עיין בסוטה דף ט' וכאן אתי לאשמועינן אף דתחיית המתים הוא דבר כללי והיה מן הראוי שהכופרים בה יעמדו בתחיית המתים כדי שיראו שעיקרו במה שכפרו ואחר התחייה ידונו אותו להכי מייתי ראיה מהשליש שהי' ג"כ כדוגמא זו שכיחש בדברי נביא ואמר היעשה ה' ארובות בשמים ג"כ לא היה לו להמית מיד עד שיראה תחלה שהיה הסאה סולת בשקל ואח"כ ידונו אותו אלא שמדותיו של הקב"ה כן הוא: וכי אהרן לעולם קיים. ונראה לי דפליגי הני תרי מ"ד בהא ר' ישמעאל סבר מה אהרן חבר ס"ל דמשה לא הי' כהן דאל"כ למה לא כתיב ונתתם תרומת ה' למשה במשום שעיקר התורה נקראת על שם משה והוא הי' רבו של אהרן אלא ל"ל דמשה לאו כהן הוה אבל ר' יוחנן סבר דמשה כהן הוא ולכך כתיב לאהרן להראות על תחיית המתים ומשום הכי לא היה יכול לכתוב למשה דמשה לא מת כדאיתא במדרש שמשה עומד ומשמש דגמרינן בגזירה שוה דשם שם וכזה מפורש המדרש הרוצה לידע תחה"מ מן התורה יראה והנה מרים מצורעת כשלג דהטעם דמרים נענשה מצורעת כשלג דוקא לפי שדברה על משה שהיה משמש ארבעים שנה בכהונה גדולה וכפר על ישראל כדכתיב אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו לכך נענשה מדה כנגד מדה א"כ שפיר קאמר הרוצה לידע תחיית המתים מן התורה יראה והנה מרים מצורעת כשלג קשה למה כשלג דוקא אלא ל"ל שדברה על משה שהיה כהן א"כ אם משה היה כהן למה לא כתיב ונתתם תרומת ה' למשה אלא ל"ל משום דמשה לא מת והפסוק בא להראות דאהרן יעמוד בתחיית המתים ממילא מוכח דתחיית המתים מן התורה: לעולם קיים. משמע דאי אהרן קיים לעולם ניחא קשה הלא אמרינן בעירובין כל הנותן מתנותיו לכהן א' מביא רעה לעולם ואולי י"ל דאהרן שאני שהיה ראש לכל הכהנים ועי"ל על דרך דאמרינן לאהרן ולבניו מחלה לאהרן ומחלה לבניו והכי נמי קאמר לא סיסן לאהרן כל מתנותיו רק מחלה לו מחלה לבניו: כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת. נראה דכל המחזיק בתורת ה' כדי ללמוד אע"פ שאינו תלמיד חכם גמור יש לו מנות מאח"כ לפנא דבי ר' ישמעאל צריך שיהא תלמיד חכם וחבר גמור כמו אהרן עיין בתוספו' בפי'

ואוכל אף כהן ע"ה ספק אוכלה בטהרה ספק אוכלה
בטומאה. רבי יוחנן אומר אף גורם לו מיתה שנאמר
ויקרא כב °ומתו בו כי יחללוהו דבי ר"א בן יעקב תנא אף משיאו
שם עון אשמה שנאמר °והשיאו אותם עון אשמה באכלם
את קדשיהם. תניא רבי סימאי אומר מנין לתחיית
המתים מן התורה שנאמר °וגם הקימותי את בריתי
אתם לתת להם את ארץ כנען לכם לא נאמר אלא להם
מכאן לתחיית המתים מן התורה. [*צד"ק נ"ם גש"ם ק"ם
סימן] שאלו צדוקים את רבן גמליאל מנין שהקב"ה
מחיה מתים אמר להן מן התורה ומן הנביאים ומן
הכתובים ולא קבלו ממנו מן התורה דכתיב °ויאמר ה'
אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם אמרו ליה ודילמא
וקם העם הזה וזנה. מן הנביאים דכתיב °יחיו מתיך
נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך
ודלמא מתים שהחיה יחזקאל. מן הכתובים דכתיב
°וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי
ישנים דילמא רחושי מרחשא שפוותיה בעלמא כדרבי
יוחנן דאר"י משום ר"ש בן יהוצדק כל מי שנאמר' הלכה
משמו בעה"ז שפתותיו דובבות בקבר שנא' דובב שפתי
ישנים' עד שאמר להם מקרא זה °אשר נשבע ה'
לאבותיכם לתת להם לכם לא נאמר אלא להם מכאן
לתחיית המתים מן התורה. וי"א מן המקרא הזה אמר
להם שנאמר °ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם
היום מה היום כלכם קיימים אף לעה"ב כלכם קיימים.
שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניא מנין שהקב"ה
מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות אמר להו תרוייהו
מן מקרא הזה שנאמ' °ויאמר ה' אל משה הנך שוכב
עם אבותיך וקם [העם הזה וזנה] ודלמא וקם העם הזה
וזנה אמר להו נקוטו מיהא פלגא בידייכו דיודע מה
שעתיד להיות. איתמר נמי א"ר יוחנן משום ר' שמעון
בן יוחאי מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד
להיות שנא' הנך שוכב עם אבותיך וקם וגו':

(margin: ויקרא כב; שם; שמות ו; דברים לא; ישעיה כו; שיר ז; דברים א; שם ד; דברים לא; ב"ב מ"ו)

וכי אהרן קיים לעולם. (*כלומר וכי אהרן הוא שחיה לו כל כך שתכהן לו תרומה והלא לא נכנס לארץ ישראל ומאי האי דקאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן) לעולם קיים [לאו דוקא אלא כלומר הלא לא נגזר עליו שיחיה כ"כ]: [שעתיד לחיות. לעה"ב]: דבי ר' ישמעאל תנא. הא דכתיב לאהרן לאו להכי הוא דאתא אלא לומר לך כאהרן וכו': מה ארי ספק דורס ואוכל. אין אנו יודעים כשנוטל בהמה מן העדר אם דעתו לדורסה לאוכלה

מיד קודם שתסריח או לא אלא לטרוף ולמלאות תאותו (חורו) ולאחר זמן יאכלנה כשתסריח וה"כ כהן ע"ה כשאנו נותנין לו תרומה בידו אין אנו יודעין אם אוכלה בטהרה או בטומאה: א"כ ספק דורס שאחרי דרכו לדרוס ולרמוס [בהמה] ברגליו ואוכלה [כשהיא דרוסה] מטולה ופעמים שמותכת בחורה ואינה מבוולה: עון אשמה. עונות הרבה מטעין עליו: באכלם את קדשיהם. ומתרגמינן במיכליהון בסואבא ית קודשיהון: אלא להם. דמשמע שהבטיח הקב"ה לאבותינו אברהם יצחק ויעקב שיתן להם א"י וכי להם ניתנה והלא לבניהם ניתנה אלא מלמד שעתידין לחיות ועתיד הקב"ה ליתן להם א"י: הנך שוכב עם אבותיך וקם. הנה אתה מת שוכב והנה אתה קם שתחיה לעתיד לבא והאי וקם אהכך קאי: דלמא וקם העם הזה וזנה. דלקמיה קאי ולאו אדלעיל והייני אחד מה' מקראות שאין להם הכרע: יחיו מתיך. דמתים שבא"י יחיו: נבלתי יקומון. אפי' נפלים יחיו במס' כתובות: ודלמא מתים שהחיה יחזקאל. דהאי קרא יחיו מתיך ישעיה אמר והוא קדם ליחזקאל שנתנבא בימי חזקיה והיה מתנבא פסוק זה על שהיה עתיד (ליחזקאל) [יחזקאל] להחיות [מתים] אבל לעה"ב לא: דובב. פרונמייר"ה בלע"ז כלומר נעות ומתנודדות שפתי ישני עפר מכלל שיחיו: מרחשן שפוותיהו בעלמא. שפתותיהן נעות מעט בתוך הקבר אבל אין חיין ויוצא לאויר העולם וכדר' יוחנן וכו'. ולא קבלו ממנו עד שאמר להם וכו': חיים כלכם היום. דהאי היום מיותר דמלי למיכתב חיים כולכם מה ת"ל היום כהיום מה היום כו' כך שמעתי: הנך שוכב עם אבותיך וקם. הרי תחיית המתים [העם הזה וזנה הרי מה שעתיד להיות: פלגא בידייכו. דמהאי קרא נפקא דיודע מה שעתיד להיות]:

מהרש"א כל המהזיק בתורה כו'. כ"ל לפרש דלמען יחזקו גו' קאי על הנותן המנה בדרך שאחז"ל עץ חיים למחזיקים בה לעוסקים בה לא נאמר אלא למחזיקים בה דהיינו המסייעים ומחזיקים לתורה ונותנים ללומדי תורה כגון המעשרות ללוי ולכהן ולזה הזהיר על הנותן להחזיק בתורת ה' בנתינתו שיתנו כדי שילמדו הכהנים ולוים על ידו וק"ל: מה ארי ספק דורס כו'. עיין פרש"י והנראה הדמיון בזה שהדריסה היא עיקר משימני טומאה כמפורש פ' א"ט והאריות רובן דורסין כדאמרינן שם ולזה לאמר מה ארי ספק דורס ואוכל כו' אבל יש לילך אחר הרוב שדורסין לאכול בטומאה אף כהן ע"ה ספק אוכלה בטהרה כו' ורובן ודאי דאין נזהרין ואוכלין בדרך דריסה שהוא סימן טומאה ואזלינן בתר רובן שלא ליתן להם: והשיאו אותם עון גו'. דהשתא יתפרש המקרא כפשטיה שאחרים שהם הנותנים להם הם משיאין אותם עון גו' ולא כדרשת דר"י שזה א' מג' אתין שנדרשים על עצמם כפרש"י בפרשה

עיון יעקב

כפ' הזרוע ולחיים דף קי"ל שכתבו אם אין כאן כהן חבר מותר ליתן לכהן עם הארץ אכן לפי דברי רב אחא ור' יוחנן משמע דבכל ענין אסור ליתן לו ול"ע: אף משיאו אותו עון אשמה. כי אין מיתה בלא חטא ור"א בן יעקב מוסיף אף משיאו אותו עון שיסורין באין עליהן כדאמרינן אין יסורין בלא עון: לכם לא נאמר אלא להם. כתב מהרש"א דאע"ג דעם משה דיבר ושפיר שייך לומר דלהם אבני ישראל קאי וכו' עיין שם ועוד י"ל מדכתיב מקודם ונודעתי להם דקאי אאבות גם בפסוק זה דסמיך ליה ג"כ קאי אאבות וגם לפי מה דדרשינן לקמן דף קי"א דקאי אענין של מעלה אמר הקב"ה חבל על דאבדין וכו' וגם הקמותי וגו' וכשבקש לקבור את שרה לא מצא מקום לקבור מוכח דאאבות עצמו קאי: מנלן שהקב"ה מחיה המתים ויודע מה שעתיד להיות. נ"ל דאיתא בישעי' מ"ו פסוק י' מגיד מראשית אחרית יש שני פשטים על זה או שקאי שאין מוקדם ומאוחר בתורה או שפירושו שהקב"ה מגיד עתידות ועיקר הטעם שאין מוקדם ומאוחר בתורה שאלמלא ניתן התורה כסדר היה כל אחד ואחד מישראל בידו להחיות מתים א"כ מכח זה פשוט שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים לכך שאל הני תרתי יחדיו: דכתיב ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם. הנה ודאי אי המקרא נדרש לפניו אם כן שמקרא שלאחריו העם הזה וזנה וגו' אין לו דביקות ופי' כלל וצריך לומר דודאי אף למען דרשו לפניו ודאי דורשו ג"כ לאחריו כדי ליישב המקרא ושמעינן דאף אם חטאו ישראל מ"מ יקימו בתחיית המתים כמו משה וכדאמר וקם העם הזה וזנה וגו' ונראה ולדעת יש אומרים שבפסיקתא דקיעה שמשה עומד ומשמש ולא מת א"כ ע"כ צ"ל שהמקרא נדרש רק לאחריו ובתשובת הצדוקים כאן: שפתותיו דובבות בקבר. עיין בחידושי פי' האשה רבה: עד שאמר להם המקרא הזה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם. ולא בעי לאתויי הקרא דפ' וארא וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם כדר' סימאי דנפשי שאין תשובה זו מכרעת לצדוקים כיון שאפשר לפקפק על לימוד זה כמ"ש לעיל במקום כפס מהרש"א:

יאי

בפרשת וזאת הברכה בפסוק ויקבור אותו גו' ע"ש: **לכם לא נאמר אלא להם כו'.** נראה לע"ג דהאי קרא עם משה ידבר ושפיר מצינן לפרושי כינוי דלהם אבני ישראל מ"מ משמע נמי טפי לפרש כינוי דלהם אאבות כמו כינוי דאותם דשב על האבות אבל בני ישראל לא הוזכרו כאן שיהיה שב כינוי דלהם עליהם ועוד נראה דסמך בהך דרשה אקרא דמייתי לקמן בפרשת עקב דכתיב ביה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם דהתם כיון דעם ישראל ידבר בלשון נוכח לאבותיכם ע"כ דכינוי דלהם לשון נסתר אינו שב על בני ישראל רק על האבות ור' סימאי נייתי האי קרא שהוא מוקדם בתורה וסמך עצמו אההוא קרא דכינוי דלהם בין הכא ובין הכא אאבות ומהא דכתיב באברהם קום התהלך גו' כי לך אתננה וביעקב כתיב הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה גו' משום דהתם באברהם נתנה לו במתנה בכח ולא בפועל דהיינו שיחזיק בה בהילוכו בה לרוחב ולאורך וכן ביעקב לא נתנה לו בפועל רק בכח שנפלה לו הארץ כדי בתהא נוחה לבניהם ליכבש כדאמרינן בפ' ג"ה ומש"ה קאמרינן לקמן בפרקין שהיה להם לאבות מקום להרהר על שלא נתקיימה המתנה בהם בפועל אבל האי קרא והקימותי את בריתי גו' נאמר על קיום הברית ועל המתנה שנתקיימה בהם בפועל ולכן יקשה וכי להם נתנה בפועל והלא לבניהם נתנה אלא מלמד שעתידים כו' ומיהו לקמן בפרקין מוקמי ליה להאי קרא והקימותי גו' נמי אמתנה שלא נתקיימה וכבר כתבנו דהך דרשה דהכא עיקרה סמוכה אהאי קרא דפרשת עקב אשר נשבע לאבותיכם לתת להם שהוא נאמר על קיום השבועה ועל המתנה שתתקיים בהם בפועל ולא נתקיימה אלא שעתידין כו' ותו לא מידי וק"ל: **צר"ק ק"ם גש"ם ג"ם סימן.** כצ"ל מספר ישן והוא סימן לחמשה כופרים שואלין בענין תחיית המתים וה' חכמים המשיבים להם והם ה' הכופרים לר"ק ק"ם צדוקיים רומיים קלפטרא קיסר מינא וה' חכמים משיבים גש"ם ג"ם גמליאל יהושע מאיר גמליאל אמי ודו"ק: **ודלמא וקם העם הזה גו'.** ביומא פ"ה חשיב ליה וקם בהנהו ה' מקראות שאין להם הכרע והם שאת משוקדים מחר ארור וקם ואפשר דר"ג השיב להם כיון דאין לו הכרע הוא סובל שני הפירושים ומשמע נמי דקאי אדלעיל עם אבותיך וקם והכופרים השיבו לו דיש להם הכרע ודלמא וקם העם גו' והוא מבואר לפי תשובת ר"ג שהמקרא הזה אין לו הכרע שבא הרמז בזה שמיתת צדיקים אינו העדר והפסד להם אלא שהם העדר והפסד לדורם וז"ש שוכב עם אבותיך וקם שאין אתה העדר לך במיתתך לפי שאתה קם לזמן התחייה אבל אתה העדר גדול לדורך וקם העם הזה וזנה וגו' דלא יהיה להם מוכיח ועומד בפרץ כמו שעשית אתה להחזירן למוטב ולהדריכן בדרך ישרה כמה פעמים אחר שחטאו גם להתפלל עליהן וק"ל: **יחיו מתיך נבלתי יקומון גו'.** עיין פרש"י ואיכא למ"ד התם נבלתי יקומון מתים שבח"ל ולפי ב' הדרשות יהיה כינוי דמתיך לא"י אבל כינוי דנבלתי לא יתפרש לפי הדרש וי"ל כינוי דמתיך להקב"ה דהיינו המתים שמתו בידי שמים יחיו ע"י יתי' ב"ה אף אותן שלא מתו בידי שמים ונהרגו יחיו ויקומו ע"י יתי' ב"ה וזה שכלל ישעיה את עצמו עמהן שגם הוא נהרג ע"י מנשה וכינוי דנבלתי על עצמו שאמר שיקום נבלתי שיהרג ע"י מנשה עם שאר הנהרגים. ואמר הקיצו ורננו גו' כי טל אורות טלך. כלפי שאמרו שם בכתובות שמתים שבח"ל יהיו בגלגול ע"י מחילות ע"ז אמר בהתחייה תהיה על אורות של טל שהאיר ויבאו הצדיקים במחילות תחת הקרקע עד לא"י וז"ש וארץ רפאים שהיא ארץ עוג שנקרא נמי ארץ רפאים שמה קבור משה שעמו יחיו מתים שבח"ל אותה ארץ תפיל במחילות שיבואו מתים שבח"ל עם משה לא"י כדאמרינן במדרשות וק"ל: **וחכך כיין הטוב הולך לדודי וגו'.** דריש ליה על התחייה ואמר במעלת עה"ב אחר התחייה וחכך יתענג כיין הטוב הוא היין המשומר לעתיד מששת ימי בראשית ואמר שזה היין אינו יין המשכר בעה"ז אבל הוא הולך את המתים לדודי למישרים בעומק מחילות עד שעולים בא"י ומקיים עוד במעלתו שאינו כיין של העה"ז המשכר ומביא השינה לאדם אלא אדרבה הוא דובב שפתי ישנים להקיצם משנתם ולדבר בשפתם דברי אלהים חיים: **ואמרו לו ודלמא רחושי מרחשן שפוותיה בעלמא כר"י כו'.** ר"ל בעלמא בעה"ז ומלתא דר"י מפורש ביבמות פ' האשה רבה ע"ש: **שאלו רומיים כו'.** הם הפילוסופים הכופרים בידיעה ובתחיית המתים והם שאלו על שניהם מנין מן התורה: **וא"ל נקוטו מיהא פלגא בידייכו וכו'.** יש לדקדק לכאורה בהאי לישנא דהול"ל נקוטו מיהא חדא בידייכו דהיינו הידיעה ואפשר לפרש דהכי קאמר נקוטו מיהא פלגא בשאלת תחיית המתים בידייכו שהרי הכתוב הזה וקם אין לו הכרע כדלעיל והוי הראיה כמחצה על מחצה. ונקוטו נמי בידייכו הך כולה מלתא דיודע מה כו' וק"ל:

הרי"ף לתת להם את ארץ כנען וכו'. וקשה מנ"ל דלהם קאי על האבות דילמא דבר הכתוב באותם שבאו לכלל אנשים מבן כ' שנה ומעלה ועד בן ס' שנה וכיון שהם אינם נכנסים לארץ לא אמר והקימותי בריתי לתת לכם אלא להם לאותם הנכנסים או לבניהם של אלו אחריהם וי"ל דכיון דבאותו ענין כתיב והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי ובודאי דבר הכתוב על הפקודים מבן כ' ויתרים על בן ס' שנכנסו לארץ א"כ גם בפסוק הקודם הול"ל והקימותי את בריתי לתת לכם ומדכתיב להם הוא על האבות: **שאלו צדוקים את ר"ג.** וקשה מה דעתיה דר"ג להביא ראיה מהנך שוכב או יחיו מתיך כיון דאפשר לאוקמא כמו שהשיבו וע"ק דלדברי הצדוקים נמי דמיירי במתי יחזקאל הא מיהא איכא תחיית המתים ועוד נבאר וחכך כיין הטוב היכא משתמע מיניה תחיית המתים וע"ק כיון שהביא להם ראיה מאשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם למה לא הביא מפסוק וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם והוא קודם בתורה בפ' וארא וגם ר' סימאי הביא ראיה מפסוק זה וגם הקימותי וגו' לתת להם. ונלע"ד שר"ג השיב להם ראיות שהם מן התורה וכו' ולא נחה דעתם עד שאמר להם ראיה מן הכתוב לתת להם ואז הודו כי זה יוכיח על הכתובים האחרים ובזה ידוקדק שאמר כלל ופרט מן התורה וכו' מהתורה שנאמר כלו' שמכח המקרא של תורה יתבארו הראיות כולם של תורה נביאים וכתובים שיש תחיית המתים והכריח ר"ג מדכתיב הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וגו' דאי קאי וקם אמאי דלבתריה קשה מאי וקם כי אין זה קימה ואדרבה היא נפילה להם שכיון שהם זונים אחר ע"ז וע"ק למה הזכיר שכיבתו סמוך לענין הזנות. וע"ק מה שהפסיק לומר העם הזה בין וקם למ"ש וזנה דהול"ל וקם וזנה העם הזה לכך דרשו דהאי וקם אהנך שוכב עם אבותיך קאי והם תנחומין למשה על מיתתו שא"ל הקב"ה הן קרבו ימיך למות והתפלל שיתמנה יהושע ואח"כ נתקנא ממנו וניחמו הקב"ה כי הוא עתיד לחיות הוא והעם הזה בני דורו והוא עובר לפניהם ויתא לראשי עם וז"ש הנך שוכב עם אבותיך והנה קם אתה והעם הזה: **פרש"י ז"ל והאי וקם אהנך קאי** וביאור דבריו לפי שיקשה לפי' ר"ג דדריש וקם שהוא תחיית המתים שא"כ היל"ל וקמת מאי וקם לזה פרש"י ז"ל והאי וקם אהנך קאי וה"ק הנך שוכב עם אבותיך וקם וקאי נמי לקמיה וקם העם הזה כלומר גם העם הזה יקום לתחייה ויבואו עמך וכפי זה מ"ש וזנה לא קאי אוקם אלא רמז לו מה שלעתיד יהיה שיזנה העם הזה וכו' והקשו הצדוקים ודלמא אוקם העם הזה וזנה ופרש"י ז"ל ודילמא וקם אדבתריה קאי ולא אקמיה והוא אחד מן הכתובים שאין להם הכרע והכוונה לרש"י ז"ל משום דלפי' דר"ג קאי למעלה ולמטה. שוכב וקם. וקם העם הזה והוי בא מהכתוב שיש לדרשם למעלה וגם למטה ולא מכחשו דרשי אהדדי והצדוקים דחו דילמא אבתריה דוקא קאי ולא אקמיה וזהו אחד מה' מקראות שאין הכרע לדרשתם אם הם למעלה ולא למטה או למטה ולא למעלה וכן אם נדרוש האי וקם
לשנים

למטה לא נדרשנו למעלה ובזה ידוקדק מ"ש רש"י ז"ל אחד ממני מקראות ומלינו ה' מקראות שאין להם הכרע שאת משוקדים ארור מחר וקם אלא שהני מהם הם נדרשים למעלה ולמטה דהיינו ארור ומשוקדים אבל הני' הם או למעלה או למטה כמ"ש. ולא הלהם בעגלק מחר או נאמר מחר אנכי נלב וגו' דאי קאי לקמיה לא קאי אבתריה. והביא ראיה מדכתיב יחיו מתיך נבלתי יקומון ופרש"י ז"ל מתיך של א"י נבלתי אלו הנפלים והכוונה לרש"י ז"ל כי ר"ג רצה לדחות פי' הצדוקים דמיירי בתחיית המתים של יחזקאל לפי שהיה בבקעת דורא שהיא ח"ל והכתוב אומר יחיו מתיך של א"י הרי מוכח תחיית המתים ועוד שאלו שהחיה יחזקאל היו אותם שיצאו קודם לקץ או למ"ד משל היה שעתידים לחזור בני גלות למקומם לא שייך לומר נבלתי יקומון על הנפלים כי לא היו נפלים באותם שיצאו קודם לקץ והם דחו הדרשה ההיא של נבלתי אלו הנפלים והביא ראיה וחכך כיין הטוב שהוא על ד"ם שמניבים דברי דודים כיינה של תורה שיין עולה ע' כי ע' פנים לתורה ואמר וחכך של הסופרים כיין הטוב הולך לדודי למשרים ואז דובבים שפתי ישנים בתחייה והם אמרו דלמא מרחשן שפוותיה עד שהביא המקרא לתת להם כו' ומה שלא הביא מפסוק וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם וגו' הענין לפי שיש לדרוש בו כרבותינו שדרשו אבל על דאבדין ולא משתכחין שהקימותי את בריתי לאברהם יצחק ויעקב לתת להם את ארץ כנען וכשרצה אברהם אבינו לקבור את שרה וכו':

חידושים מה ששמעתי מפה קדוש הגאון אב"ד ור"מ מוהר"ר שמשון ווערטהיים זצ"ל יישוב נכון דעת קושית הרי"ף מה שלא הביא ר"ג ראיה לת"ה מפסוק הקודם שנאמר בפרשת וארא וגם הקימותי גו' לתת להם. דאיתא ביבמות דף ס' ע"ב תניא רשב"י אומר גיורת פחותה מבת ג' שנים ויום אחד כשירה לכהונה שנאמר וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם והרי פנחס עמהם כו' א"כ מוכח מזה אם אינו ראוי אף לאחד מהם לא שייך למימר הלשון לכם. רש"י פי' על הפסוק עתה תראה העשוי לפרעה כו' ולא כשאביאם לארץ והשתא א"ש דמפסוק הקודם לא הוי יכול להוכיח. מדכתיב לתת להם ולא נאמר לכם הייתי אומר דלמא משום הכי לא אמר הקב"ה למשה לתת להם דהוי משה עמהם ובאמת הוא לא יבא לא"י. אבל בפרשת עקב אמר משה לישראל אשר נשבע לאבותיכם לתת להם דייק שפיר לכם לא נאמר אלא להם ומכאן לת"ה: הקשה אחד מן המשכילים הלא אף התם בפ' וארא גופיה בהי קרא וגם הקימותי כתי' מלינו דאמר הקב"ה והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי גו' ונתתי אותה לכם. והשבתי לו אם נעיין שפיר יראה דלא דמיא להדדי כי האי קרא וגם הקימותי גו' לתת להם לא אמר הקב"ה למשה שיאמר לישראל אלא לפניו לבד סיפר ושמי ה' לא נודעתי וגם הקימותי גו' א"כ י"ל מהאי טעמא משום שלא יבא לארץ לא אמר לתת לכם. אבל בהי קרא ונתתי אותה לכם כתיב לכן אמור לבני ישראל שלוה הקב"ה למשה דאיך ידבר לישראל משום הכי אמר ונתתי אותה לכם. ואמר לי הגאון הנ"ל הנחת את דעתך שהנחת את דעתי:

קכט **תניא** א"ר אליעזר ברבי יוסי בדבר זה זייפתי ספרי
שם (כותים) [צדוקים] שהיו אומרים אין תחיית המתים מן התורה אמ־תי להם זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום שאתם אומרים אין תחיית המתים
במדבר טו מן התורה הרי הוא אומר °הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה הכרת תכ־ת בעה"ז עונה בה לאימת לאו לעה"ב א"ל רב פפא לאביי ולימא להו תרוייהו מהכרת תכרת אינהו [הוה] אמרי ליה דברה תורה כלשון בני אדם כתנאי הכרת תכרת הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב דברי ר"ע א"ל ר' ישמעאל והלא כבר נאמר °את ה' הוא שם
מגדף ונכרתה וכי ג' עולמים יש אלא ונכרתה בעה"ז הכרת לעה"ב הכרת תכרת דברה תורה כלשון בני אדם בין רבי ישמעאל ובין רבי עקיבא עונה בה מאי עבדי ליה ההוא מיבעי ליה לכדתניא יכול אפילו עשה תשובה ת"ל עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה. שאלה קליאופטרא מלכתא את ר"מ אמרה ידענא דחיי שכבי דכתיב °ויציצו מעיר כעשב הארץ אלא כשהן עומדים תהלים עב
עומדים ערומים או בלבושיהם עומדים אמר לה ק"ו מחטה ומה חטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושים צדיקים שנקברים בלבושיהם עאכ"ו. א"ל קיסר לרבן גמליאל אמריתו דשכבי חיי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי *אמרה ליה ברתיה שבקיה ואנא מהדרנא ליה דף צא
שני יוצרים יש בעירנו אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט איזה מהן משובח אמר לה זה שיוצר מן המים אמרה ליה מן המים צר מן הטיט לא כל שכן. דבי ר' ישמעאל תנא ק"ו מכלי זכוכית מה כלי זכוכית שעמלן ברוח ב"ו נשברו יש להם תקנה ב"ו שברוחו של הקב"ה עאכ"ו א"ל ההוא מינא לר' אמי אמריתו דשכבי חיי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך ב"ו שאמר לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר הלכו ובנו אותו לימים נפלו אמר להם חזרו ובנו אותו במקום שיש עפר ומים אמרו לו אין אנו יכולין כעס עליהם אמר להם במקום שאין מים ועפר בניתם עכשיו שיש מים ועפר עאכ"ו ואם אין אתה מאמין צא לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה למחר השריץ ונעשה כולו בשר שמא תאמר לזמן מרובה עלה להר וראה שהיום אין בו אלא חלזון אחת למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות א"ל ההוא צדוקי לגביהה בן פסיסא אוי לכון חייביא דאמריתון מיתי' חיין דחיין מיתי דמייתי חיין א"ל אוי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חיין דלא הוו הוו דהוו לא כ"ש אמר ליה חייביא קרית לי אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמימותך מינך א"ל אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול זייפתם ולא העליתם כלום. כ"ב אתם אומרים ואין ממש בדבריכם: לאו לעוה"ב. אלמא יש תחיית המתים:

מהכרת

עיון יעקב

וכי שלשה עולמים. זה קלא סתירה לדעת הרמב"ם שכתב שיש חילוק בין עולם התחייה לעה"ב לקמן דף ל"א ע"ש א"כ יש שפיר שלשה עולמות ול"ע: **כשהם** עומדים עומדים ערומים. וכתחלת הבריאה אדה"ר שהיו ערומים ולא יתבוששו או דילמא שעומדין בלבושיהם כמו שהיו בחיים חיותו: **ק"ו** מחטה. כי מפתח של תחיית המתים הוא ביד הקב"ה בעצמו וכן בחטה אין לו שום שר וכמ"ש בחדושינו לעיל פ' בן סורר דף ע' ע"ש: **הא** הוי עפרא ועפרא מי קא חיי. לע"נ דאדה"ר נברא מעפר היינו מעפר המזבח או מעפר הב"ע אבל עפר כפשוטו מי קא חיי ומתים שהחיה יחזקאל היינו מעצמות כדכתיב העצמות היבשות העצמות האלה: **עלה** להר וראה היום שאין בו אלא חלזון א'. מבואר מב"ח זו דחלזי זכוכית ותחלזון נלמד תחיית המתים וניאה דמה"ט היו שני דברים אלו בחלקו של זבולון כדאיתא בב"ק [מגילה] דף ו' לפי דכתיב שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך שהיה נותן לתוך פיו של יששכר ואמרינן בפ' שני דייני גזירות עם הארצים אינם חיים עד שמלאו להם מקילת מן התורה ואתם הדבקים וכו' כל המהנה ת"ח מנכסיו לכך היו שני דברים אלו בחלקו הרומזים על תחיית המתים: **א"ל** חייביא קרית לי אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמייתותך. נראה דזו היה ג"כ מענין תשובתו דהמין רצה להוכיח שאין זה ק"ו דלא הוי הוי דהוי לא כ"ש להא"ק ליה אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמומיתך הע"נ דיש ללמוד ג"כ ק"ו כי הא' דמי שאין לו עקמומית ובעטו בו נעשה עקום מכ"ש מי שהוא עקום אי בעטו בו שנעשה יושר עקום ואני אפשוט עקמומיתך מוכח שאין זה ק"ו א"ל אם אתה עושה כן וכו' כלומר הא' פשיטא לעשות כן הוא ק"ו ועל פי זה מסורין לנעוץ סוף התורה עם תחלת התורה כי סוף התורה הארץ בשבור שבת משה לארצות שלא הא בהעלותו רק כדי שיעמוד דור המדבר עמו בתחיית המתים וע"ז הקשה לך ריש דעין דחיי מיתי רמיטי חיי בתחי' ומה"ן בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ והארץ היתה תהו ובהו וא"כ מה דלא הוה הוה מה דהוה

לת

מהכרת תברת. הכרת בעוה"ז תכרת לעה"ב: אינהו הוה אמרי ליה דברה תורה כלשון בני אדם. ולהכי א"ל הכי כי היכי דלא ליהוי להו פתחון פה: הכרת תכרת. בעה"ז כתיב: והלא כבר נאמר. בע"ז: את ה' הוא מגדף ונכרתה. דס"ל מגדף היינו עובד ע"ז: וכי ב' עולמים וכו'. ור' עקיבא קבירא ליה דמגדף היינו מברך השם: והשתא בין לר' ישמעאל בין לר"ע עונה בה מאי עבדי ליה מבעי ליה וכו'. שעונה בה שלא שב קודם מיתה הוי בכרת אבל שב לא: דחיי שיכבי. שהמתים חיים: ויציצו מעיר. שעתידין ישראל לצוץ ולפרוח מעיר ירושלים וכדאמרי' הקב"ה עושה להם מחילות לצדיקים והולכין ועולין לירושלים: אמרה לו ברתיה. דקיסר לר"ג בנקיה: ב' יוצרים וכו'. משל הוא אילו היו שני יוצרים בעירנו אחד יוצר כלים מן המים וכו': אמרה לו. אף כן הקב"ה אם מן המים הוא מצייר דמטפה סרוחה שהוא כמים הוא מוליד: מן העפר לא כ"ש. שנידון: דבי ר' ישמעאל תנא ק"ו מכלי זכוכית. זו היא תשובה שהשיבה לאביה: מה כלי זכוכית שעמלן ברוחו של אדם. שכשהוא עושה אותו יש לו שפופרת ונופח לתוכו וכן (כונסך) כשמע מפי האומנים: יש להם תקנה. להתיכן ולחזור ולעשות מהן כלי והא דאמרינן בחגיגה ונוחין לאבדן ככלי זכוכית לא שאין להם תקנה אלא שנפסדין לשעתן ואין כ"כ מתקיימין: עכשיו שיש מים והכי נמי שהקב"ה יוצר את האדם מטיפה קטנה שאין בה ממש וכ"ש שיכול לבראתו מן העפר א"כ כל העולם כולו יצר בתוהו: ואם אי אתה מאמין. שהקב"ה בורא מן העפר: עכבר. שקורין אשקרו"ל ויש במינן שאין נבראין ע"י תולדה: היום. מתחיל לברא ולצאת מן העפר ולמחר מהלך כשהוא נברא כדאמר בשחיטת חולין בהעור והרוטב: ושמא תאמר לזמן מרובה. שאותו שרץ אינו נברא לאלתר אלא לזמן מרובה שבוע או שבועיים והאי סבור שאין הקב"ה מחיה מתים לפי שעה. לך עלה להר וכו': הלזון. תולעת שעולה מן הים אחד לשבעים שנה ולובעין בדמו תכלת ולכתחלה אינו נראה בכל ההר אלא חלזון אחד: ולמחר. שהגשמים יורדין מתמלאת כולו חלזונות. ונראה למורי שבילי חלזון מבריכות כולן אלמא יש בידו להחיות לפי שעה: גביהה בן פסיסא. כך שמו והיתה לו עקמומית בגבו כדמוכח לקמן: ווי לבון הייביא. אוי לכם לרשעים: דהיי מתים. אותן שהן חיים רואין אנו שמתים והאיך יעלה על דעתנו שהמתים חוזרין וחיין: דלא הוו. אותן שלא היו בעולם נולדין ונולדין וחיין אותן שהיו כבר לא כ"ש שחוזרין וחיין:

א"ל. מינא: הייביא קרית לי וכו'. לקנתרו בא:

נ"ל הא דקאמר חס ר"ע כך לא כד אמר ודו"ק רפ"א

מהרש"א זייפתם תורתכם כו'. נראה לפרש זייפתם תורתכם, דהיינו מקראות במפורש בהם ת"ה שהביאו לעיל אשר נשבע לאבותיכם לתת להם וקרוב זיה זה להזדייף לכתוב לכם תחת להם ועשו כן לפי שנתייאשו בארץ ישראל ואמרו שלא ירשו הארץ מידם לעולם וזה הכתוב לאבותיכם לתת להם כבר נתקיימה לתת לכם אבל לא יתקיים לעולם לתת להם בעולמי לעתיד ועי"ז א"ל זייפתם תורתם להכחיש עה"ב לכתוב לכם התת להם שלא העליתם בידכם כלום שלא הועיל זה לכם שהרי כתיב הכרת תכרת עונה בה שאחר שאדם נכרת בעה"ז בידי שמים קודם זמנו מאי עונה בה אלא על העתיד כאשר ביהי' שונה כשאר בה לדון עליו ולזה דקדק הכתוב לומר בלשון נקבה עונה בה ולא עונו בו שעל דין הנשמה לעתיד אמר כן ודו"ק: ויציצו וגו' עומדין ערומין כו'. נראה דמאי קא מספקא לה שדימה תחייתם לעתיד כעשב הזה העולה מן הארץ עתה בלא לבוש ודבר גנאי הוא שיהיו עומדין ערומין וא"ל ק"ו מחטה ומה חטה כו' ועשב שנאמר בהאי קרא הוא עשב החטה שנקברה ערומה כו' ודו"ק: ועפרא מי קא חיי כו'. הקיסר הזה לדוקי היה ולא תאמין גם מה שנאמר בתורה וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה גו' והאמין בקדמות העולם וע"כ השיב' לו מתוך היצירה בעינינו רואין מטיפה סרוחה שהיא כמים וכן בההוא מינא שאמר לר' אמי נמי הכי ועפרא מי קא חיי יש לפרש כן דע"כ לא האמין בתחלת יצירה של אדם הראשון וא"ל במקום שאין מים ועפר כו' היינו כפי' ראשון שפרש"י שהקב"ה יוצר את האדם מעפר שאין בה ממש כו' אבל פירוש שני שפירש רש"י א"כ כל העולם יצר בתוהו עכ"ל לא יתכן להשיב למין הזה שלא האמין בתורה בבריאת אדם מן האדמה וק"ל: ק"ו מכלי זכוכית כו'. עיין פרש"י דלא נראה לו לפרש דבי ר"י תנא ק"ו כו' הוא נלוה באנפי נפשיה משום דודאי אין לנו לדון ק"ו על תחיית המתים דכמה מקראות מפורשין בה כדאיתא בשמעתין ועוד מה צריך ראיה מק"ו שאפשר בתחייה מן העפר למאמין בתורת משה שכתוב בה אדם נברא מן האדמה אלא דהאי ק"ו הוא תשובה למינים שאינם מאמינים בתורה ובמקראותיה וק"ל: א"ל ווי לבון חייביא כו'. נראה לפרש בזה כלפי מ"ש לקמן שיש רשעים שאין עומדין בת"ה כגון דור המבול ויש רשעים שיהיו עומדין בת"ה ויהיו נדונין אז על רשעם כגון אנשי סדום וח"ש המין על ישראל וקראם חייביא ווי לכון לומר כן דאמריתו מיתי חיין והרי אתם נדונים אז על פשעיכם אבל טוב לכם לומר דחיי מתין דמיתי חיין שאין ת"ה ולא תהיו נדונים והשיב לו אדרבה ווי לכון חייביא שאתה מאותו כת של רשעים שאינן עומדין לעה"ב שאתה כופר בת"ה ששנינו בו שאין לו חלק לעה"ב אבל נוח היה לכם לומר דלא הוו הוו דהוו לא כ"ש ואז הייתם זוכים לחלק עה"ב אחר שתקבלו דין שלעתיד דגם הרשעים אחר שנדונים בעה"ב יזכו לעה"ב וקל להבין:

הרי"ף בדבר הזה זייפתי כו'. נריך לפרש על כל אותם המקראות שדתו הצדוקים אותם מפשוטם הרי הם מזייפים תורתם אבל עכשיו לא העליתם בידכם כלום ובזה זייפתי ספרי כותיים ועדיין צריך להבין דכפי הנראה זייף את דבריהם אבל היכן מצינו שזייף את ספריהם וי"ל הוא מה שכתוב בספריהם את כל דברי ספר התורה וכיון שכתוב בס' עונה בה והם כופרים בתחיית המתים א"כ צריכים הם לומר שספריהם הם מזוייפים שאין לכתוב עונה בה. ויש לדקדק דלימא להו מדכתיב ונכרתה וכתיב הכרת תכרת דבשלמא דהכרת תכרת לבד יש להם פתחון פה לומר דברה תורה כלשון בני אדם אבל ונכרתה הכרת מאי הוא. וי"ל דיש להם לדחות דלימא מגדף הוא מברך כתיב בה ונכרתה ובע"ז כתיב הכרת תכרת דברה תורה כלשון בני אדם ויש לדקדק דגם בהאי קרא דעונה בה יש להם לדחות דנהי שתכרת הנפש אחר מיתה בעה"ב לידון בגיהנם אבל מנין לתחיית המתים מן התורה וי"ל עם מה שפי' שלעה"ב הוא אחר התחיה וכיון שיש עה"ב הוא מבואר שיש תחיית המתים. ועדיין קשה איך זייף רבי אליעזר ספרי כותים בהאי קרא דעונה בה כיון שעדיין יש להם פתחון פה לדרוש עונה בה כדדרש ר"ע ור' ישמעאל. ונראה דאפי' ר"ע ור"י לא דרשו בזמן שעונה בה אלא על הכרת של עה"ב אחר התחיה אבל שב בתשובה קודם מיתה אינה נכרתת לעה"ב אחר התחיה אבל לעולם שהכרת של עוה"ז הוא אע"פ שחזר בתשובה קודם מיתה דאין התשובה ממרקת כההיא דדרש ר"י בד' חלוקי כפרה עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין אלא מדכתב עונה בה לעה"ב הרי שיש תחיית המתים מן התורה ובזה זייף ספרי הכותים: אמריתו דשכני קיי דכתיב ויציצו מעיר וגו'. ואע"ג דפשטיה דקרא מדבר בשפע הארץ ובפירותיה ויציצו פרח האילנות כמו עשב הארץ מ"מ יש לאסברים שמדבר בתחיה שאין דרך האילנות להיות בעיר אלא מרחיקין האילן מהעיר ותילי"ב ויל"ע

ויציצו כעשב הארץ ומדכתיב ויציצו מעיר הוא לומר שעתידין שמגדלין ויוצאים שהצדיקים ביום התחיה ועולים מירושלים כדאמרינן בכתובות פרק י"ג שנאמר ויציצו מעיר ואין עיר אלא ירושלים שנאמר העיר אשר בחרתי בה. וגם דרשו במסכת שבת עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר יהי פסת בר בארץ וכן דרשו במסכת סנהדרין עתידה חטה שתתמר כדקל בראש ההרים שנאמר בראש הרים וגו' וכל זה בזמן התחיה והשתא ניחא דסמיך ליה ויציצו מעיר שהוא ענין התחיה. ומה שהסתפקת אם עומדים ערומים אפשר דמדכתיב כעשב הארץ משמע ערומים בלא לבוש ואמר לה מדכתיב כעשב הארץ ולא עשב סתם הוא לרמוז על החטים שיוצאים בכמה לבושים וכדכתיב יהי פסת בר בארץ שהוא החטה דמתניה יצא להם וכדכתיב להוציא לחם מן הארץ. יש לדקדק למה לא אמר תנא דבי רבי ישמעאל ורבי אמי כמו שהשיבה בת קיסר שמא ידחה ויאמר דנהי שיכול ליצור צורה חדשה מן הטיט אבל לחזור לצור צורה שנתקלקלה מנין ולכך תנא דבי רבי ישמעאל שהשיבה ק"ו מכלי זכוכית שהוא לימוד לדבר שנתקלקל שיש לו עוד תקנה מ"מ יש עדיין פתחון פה שכלי זכוכית שנשברו לא נתבטלו ממה שהיו כי בתחלה היו זכוכית ואחרי שנשבר עדיין זכוכית אבל קב"ו שנתבטל ונעשה עפר איך ישוב העפר להיות אדם ולכך השיב ר' אמי אמשול לך משל וכו' ובזה יש לייסב למה לא השיב לו מדכתיב וייצר ה' אלהים עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים הרי עליו דעפרא חיי אמנם בא להוכיח שאע"פ שנתקלקל אותו עפר ראשון חוזר הקב"ה ובורא ויש לדקדק בנמשל הזה שהוא תחיית המתים שיש כאן עפר אבל לא מצינו כאן מים והיכן הם המים ואפשר לאמר שהטל שעתיד הקב"ה לחיות המתים הוא המים עם העפר:

קל סס **ת"ר** בכ"ד בניסן איתנטילו דימוסנאי מיהודה ומירושלי' כשבאו בני אפריקא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו הוא דכתיב °ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון דהני אינשי הוו אמר להו גביהה בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו [להם] תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנא' °ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו אמר להו אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה אמרו לו תנה לנו זמן ג' ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה:

במדבר לד | הם גרגשי סכה כדלקמן לא כמ"ש כב"י סוהל' מגוג מזרעו של יפת רד"ק מהרש"א | בראשית ט

דימוסנאי. עוררין בעלי מסים שהיו רוצין ליטול חלק ביהודה ובירושלים: **שבאו בני אפריקה לדון וכו'.** ובמגלת תענית חשיב להו כל אותן ימים שנעשו בהן נסים [לישראל] וקבעום י"ט ולהכי קאמר הכא דכ"ד בניסן לומר די"ט הוא ואסור בהספד משום נס זה: **ארץ כנען לגבולותיה.** דלהך ארעא קרי ארץ כנען ואתם ירשתם אותה שלא כדין דשלנו היא דכנען אבינו היה:

מהרש"א א"ל תורת משה כו'. הוא מדרך הענוה כשהם ינצחו אמרו הדיוט שבנו נצחתם וכשאני אנצחם אל תתלו הנצחון בי אלא תורת משה נצחתם ואולי עוד שאמר זה לפי שמדרך המתווכחים שלא להסיג לדבר את חברו לדבר אחר אלא תמיד הוא רוצה לנצח חברו ממקום שבא ובאותו דבר עצמו שהביא חברו לראייה הוא מביא ראייה לנצחו ולזה מבואר שא"ל מהיכן אתם מביאין ראיה מן התורה אף אני כו' ר"ל אם אני אנצח אותם א"ל תורת משה נצחתכם לפי שאתם באים בנצחונה של תורה שנא' בה ארץ כנען לגבולותיה והיא התורה בעצמה נצחתם שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים גו' ואיכא למידק בטענתם דכיון דבני אפריקא היו באים בראייה מן התורה מדכתיב בה ארץ כנען לגבולותיה על כרחך יאמינו במה שכתוב בתורה וא"כ אין להם פתחון פה כלל דמה כתובים בתורה שהקב"ה נתן לישראל ארץ ז' עממים ולוה שלא יחיו מהם כל נשמה וכמאמר ר"י מה טעם פתח בבראשית שאם יאמרו או"ע ליסטים אתם כו' א"ל הקב"ה בראה ונתנה להם וברצונו נטלה ונתנה לנו והיא תשובה נצחת למי שיאמין בתורה ועוד אף אם באותו תשובה זו דכתיב ארור כנען עבד גו' היא תשובה נגד בני אפריקא שהם מזרע כנען הנה תשובה זו ממשיך שאלה נגד פני המלך אלכסנדרוס מוקדן שהיה מבני יפת דעבד עבדים יהיה לאחיו כתיב דהיינו שם ויפת ויהי החלק לבני שם והחלק השני לפני יפת. שמזה הטעם הוצרך ר"י שא"ל הקב"ה בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו כי טענת מה שקנה עבד קנה רבו אינו מספיק כ"א נגד בני כנען ולא נגד בני יפת שהחלק אחת שלהם הוא כמ"ש הרא"ם בתחלת פרשה בראשית והנראה לפי זמן המעשה הזה שהיה בתחלת בית שני כי אלכסנדרוס היה בזמן שמעון הצדיק כדאיתא ביומא ותמיד מיום חורבן בית הראשון היה ידם תקיפה עלינו בתחלה יד כשדיים ואחר כך יד מלכי פרס ומדי ואח"כ יד מלכות יון ומוקדון והיה טענת בני אפריקא על פי דברי התורה כי באמת ברשעתינו נטל הקב"ה הארץ מאתנו ונתנה לכם כמ"ש כי ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך מורישם מפניך אבל הנה כבר אתם עשיתם כמונו כתועבת כל הגוים אשר סביבותיכם וקאה אתכם הארץ בחורבן בית ראשון והשליך אתכם לארץ אחרת בחטאתכם כאשר קאה אותנו בחטאתינו ועוד היום אתם בחטאתכם ובעונכם הזה שיד או"ע תקיפה עליכם ולא טובים אתם ממנו ואתם תשובו להאחז בארץ הזאת והנה אנחנו קודמים לזכות בה מלך ירושה דכתיב בה ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה והיה תשובת גביהה כי באמת הכנו תחת יד אלכסנדרוס והכנו לעבדים לו מ"מ הקב"ה נתן אתכם להיות עבדים לעבדים דכתיב ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו שפי' הכתוב שאף אם אחד מאחיו שהם שם ויפת מושל בחברו ויהיה חברו עבד ונכנע לו יהיה כנען עבד לאותו עבד והנה אנחנו היום מבני שם עבדים נכנעים לבני יפת מ"מ אתם בני כנען עבדים לנו ועבד שקנה נכסים נכסים למי כו' וכה"ג פרש"י בחומש ויהי כנען עבד למו אף משיגלו בני שם ימכרו להם עבדים מבני כנען עכ"ל ותו לא מידי זהו הנראה לנו במאמר הזה: **ואותה שנה שביעית כו'.** פי' שדותיהן שבא"י שהיו מחזיקין בהן בזרוע ובחזקה בטענה זו עד שבא אלכסנדרוס ובאו לפניו לדון ע"ז אבל שדותיהן שבאפריקא אין שביעית נוהג בהן דח"ל הוא ודו"ק:

הרי"ף ומהרש"א לבני יפת. שמזה הטעם נראה מדאמר אח"כ ברוך ה' אלהי שם ויהי כנען עבד למו גם יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם ויהי כנען

עיון יעקב

לא כל שכן: **א"ל ארץ כנען שלנו דכתיב ארץ כנען לגבולותיה.** אע"ג דכמה מקראות מעידין דהקב"ה נתן לאבותינו ארץ כנען עיין במהרש"א ועי"ל כיון שא"י נקרא על שם כנען והוי מש"ס דלא ניתן ארץ ישראל להניען לאבותינו עד עולם רק לאבותינו וזרעם אחריהם אבל לא עד עולם: **ואותה שנה שביעית היתה,** פי' בא"י ולא היה להם ממה לאכול

כנען עבד למו אדמינך לי׳ קאי לאם לבד נאמר והאי דקאמר לאחיו על שם וזרעו:

קלא שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר
שמות יב °ויהי נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גביהה בן פסיסא לחכמי׳ תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרום אם ינצחוני אמרו (לו)[להם]הדיוט שבנו נצחתכם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר להם אף אני לא
שם אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר °ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לי שכר עבודה של ששים רבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמר להם אלכסנדרום מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנה לנו זמן ג׳ ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו ואותה שנה שביעית היתה. ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרום מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם
בראשית כה שנא׳ °ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכתיב °ואלה
שם תולדות יצחק בן אברהם אמר להם גביהה בן פסיסא לחכמי׳ תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרום אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אנצח אותם אמרו [להם] תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר להם אף אני לא אביא ראיה
שם אלא מן התורה שנאמר °ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות אב שכתב *אנטין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה כלום יש לזה על זה כלום מאי מתנות א״ר ירמיה בר אבא מלמד שמסר להם שם *טומאה:

אנטין. כתבים שלא יטול אחד בחלק חברו כמו שעשה אברהם לישמעאל שלא ליטול במה שנתן ליצחק כלום יש לזה על זה כלום: שם טומאה. כשוף ומעשה שדים:

מהרש״א שוב פעם אחת באו בני מצרים וגו׳. גם בכאן איכא למידק כיון דבני מצרים היו באים בראיה מן התורה וכמ״ש להם מהיכן אתם מביאים ראיה מן התורה וכו׳ א״כ מעיקרא דהכא גופיה יש להם תשובה שהרי הקב״ה לוה להם שישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וזהב וי״ל שבני מצרים אמרו שהקב״ה לוה להם שישאלו אבל תחזירו שוב השאלה כדין כל שואל ויתר הדברים במאמר הזה יתבארו לך לעיל: של ת״ל שנה. לאו דוקא שהרי לא היו במצרים כ״א רד״ו שנה גם כל זמן שהיה יעקב ויוסף קיים לא היו משעבדים בהם אלא שירכיה דקרא נקט דכתיב ישבו במצרים ת״ל שנה: בני ישמעאל ובני קטורה וכו׳. בדרך הזה שכתבנו לעיל גבי בני אפריקא יש לפרש גם כאן כי בני ישמעאל באו בראיה מן התורה וכמה פעמים כתיב בתורה שנתן הקב״ה ארץ שבעה עממין לישראל אלא שאמרו שכל זה על תנאי אם תזכו בזכות קיום התורה והמצות כמו שנזכר כמה פעמים בתורה אבל אחרי שחטאתם ועוד היום אתם בתוכם הזה ביד מלכות האומות תקיפה עליכם ואין אתם באים להאחז בארץ אלא מצד הירושה והבטחתו לאב הראשון אברהם גם אנו בני ישמעאל יש לנו זכות בה מצד הירושה כמותכם שאין אתם טובים ממנו: אלה תולדות ישמעאל וגו׳. ויש לדקדק דמעיקרא הזכיר שבאו גם בני קטורה עמהם ובדברי טענותם לא הזכיר רק ישמעאל שהיה מזרע אברהם ולא הזכיר גם בני קטורה שהיה מזרע אברהם וי״ל שבני ישמעאל היו עיקר בטענה זו שבאו ליטול פי שנים כי בכור היה והכי איתא בב״ר כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים וישמעאל כו׳ ע״ש: ויתן את כל אשר לו ליצחק כו׳. תלמודא דידן מפרשו כמשמעו שנתן ליצחק כל ממונו ועושרו ורש״י שפירש בחומש ברכת דייתיקא וכו׳ ע״ש הוא ע״פ ב״ר שהוציאו הכתוב ממשמעו לפי מה שדרשו שם שכבר נתן ליצחק כל ממונו מדכתיב וכל טוב אדוניו בידו דשטר מתנה כתב ליצחק וכו׳ כפרש״י בחומש ועיין ברא״ם אבל תלמודא יפרש נמי שם כמשמעו שהיה בידו מטוב אדוניו דהיינו כסף זהב ושפי למידים כדי שיתרלו לתת לו רבקה ולא שכתב לו שטר מתנה. וכתב הרא״ם ויש לתמוה איך עשה זה אברהם וכו׳ ואיך העביר נחלה מישמעאל ובני קטורה ונתנה ליצחק הא אמרינן לא תהוי בי עבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא ושמא י״ל כו׳ עכ״ל ועי״ל דישמעאל בן שפחה היה שנולד לו קודם שנשתחררה ואין בן שפחה יורש ובני קטורה אע״פ שנולדו אחר שנימול והיה אסור בשפחה ונשתחררה קטורה מ״מ בני פלגש היו כדכתיב ולבני הפלגשים אשר לאברהם וגו׳ דמשמע דמשום דכל שאר בניו חוץ מיצחק היו בני פלגשים ואינם ראוים לירש עם בן אשתו שהוא יצחק: שם טומאה מסר וכו׳. פרש״י כישוף וכו׳ אע״ג דאברהם קיים כל התורה רשאי היה ללמוד מעשה כישוף כדאמרינן סוף פ׳ ד׳ מיתות לא תלמוד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות ול״ל לפרש״י דסוגיא דהכא אתיא כמ״ד דבן נח לא נצטווה על הכישוף דלמ״ד דבן נח נצטוה על הכישוף ודאי דלא היה מוסר להן כישוף משום ולפני עור וגו׳ מיהו אי לאו פרש״י הייתי יכול לפרש שם טומאה דקאמר הכא מעשה שדים ולא

עיון יעקב

לאכול כיון שכרמו אלו והניחו שדותיהן באפריקא כשהן זרועות ונטועות אכלו מהם בשביעית ודברי מהרש״א כזה הם כשגגה: שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל. ע״ד הדרוש אמרתי דלכך סידר הש״ס שלשה דינים זה אחר זה דמכח תשובת הראשון באו השני׳ וכן השלישית כי המצרים לא היו יכולין לבא בטענתם שישאילו מהם כלי כסף וכלי זהב שהרי משנה שלימה שנינו הגוזל ומאכיל את בניו או שהניח לפניהם פטורים מלשלם א״כ הניח להם אביהם אחריות נכסים ולהם לא הניח אביהם אחריות נכסים כי ארץ ישראל אינו מוחזק להם מאבות העולם אבל עכשיו מכח מה שהשיבו לבני אפריקא מוכח שא״י מוחזק להם מאבות העולם א״כ שפיר באו בני מצרים לדון וכן מכח תשובתם שבזה מצרים היה שכר השעבוד א״כ שפיר באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל כי בלא״ה הייתי אומר שאין ראוי להיות להם חלק בירושת אביהם כיון שהם לא פרעו הבעל״ח של אביהם ועבדו וענו אותם ארבע מאות שנה כמו שפרעו ישראל משא״כ עכשיו שנטלו שכר השעבוד א״כ באו בני ישמעאל ובני קטורה שפיר: ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. ת״ש מהרש״א בשם הרא״ם איך העביר אברהם הירושה מברא בישא לברא טבא נקי״ת שהרי כבר נאמר כי ביצחק יקרא לך זרע ולפי הטעם דלא ידעינן דאי זרעיה נפיק מיניה והרי הכל גלוי וידוע לפניו: מלמד שמסר להן שם טומאה. עיין במהרש״א למ״ד בן נח נצטוה על הכישוף ואולי י״ל דלא נצטוה על הכישוף הבני נח אלא בהיותם על אדמת הקודש שהיא תועבת הארץ כדכתיב ובגלל התועבות האלה ה׳ מוריש אותם וכן ישראל שבחר ה׳ בהם משא״כ השבני נח הם על אדמה אחרת כמו בני ק״ם לא
ניסוב

ולא כיסוף וכדברי הרא"ש שמתיר במעשה שדים שאינו בכלל כשפים לכ"ע:

הגדה ומאי מתנות. כי בל"ז י"ל כל אשר לו הוא הבכורה כאמז"ל ולבני הפלגשים נתן מתנות כבן פשוט אבל השתא דשינן כל אשר לו שלא הניח כלום לשאר בניו הקשה ומאי מתנות. הרי"ף:

קלב ס"ס **א"ל** אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאה שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר. ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור. א"ל אמשול לך משל למה"ד למלך
זס ע"ב שהיה לו פרדס נאה והיה בו *בכורות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חגר ואחד סומא א"ל חגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חגר על גבי סומא והביאום ואכלום לימים בא בעל הפרדס אמר להם בכורות נאות היכן הם א"ל סומא כלום יש לי עינים לראות א"ל חגר כלום יש לי רגלים להלך בהם מה עשה הרכיב חגר ע"ג סומא ודן אותם כאחד אף הקב"ה מביא את הנשמה וזורקה בגוף
תהלים נ ודן אותם כאחד שנאמר °יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף:

בכורות. °תאני הבכורות: **יקרא אל השמים מעל.** כלומר יקרא הקב"ה לנשמה הבאה לו (לאדם בתוך) [לתוך] גופו של אדם: מאל השמים ממעל ויקרא אף אל הגוף שבא מן הארץ:

מהרש"א פורחת באויר כו'. היא נשמת החוטאים שאין לה מנוחה בעה"ז ופורחת באויר כצפור לנוד אבל נשמת הצדיקים זוכים למקום מנוחה בישיבה של מעלה וכו' ונפש אדוני צרורה בצרור החיים וק"ל: **יקרא אל השמים וכו'.** ופי' הכתוב יקרא אל השמים שהיא הנשמה לפקוד עליה מה דינה ולפי טענתה יקרא גם אל הארץ שהוא הגוף לדין עמו אל תקרי עמו אלא עמו שיהיה גם הגוף נידון ביחד עם הנשמה וק"ל:

הגדה אל השמים מעל. דאי אל השמים כמו לשמים קשה היכן מצינו שנקרא הנשמה שמים ועוד דהל"ל ומעל השמים כי הנשמה היא חצובה מתחת כסא הכבוד ומדכתיב אל השמים הוא כמו אלהי השמים מעל זה נשמה שהיא ממעל השמים. הרי"ף:

קלג ס"ס **א"ל** אנטונינוס לרבי מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב א"ל אי הוה איפכא נמי הכי הוה אמרת לי א"ל הכי קאמינא לך מפני מה שוקעת במערב
נחמיה ט א"ל כדי ליתן שלום לקונה שנאמר °וצבא השמים לך משתחוים א"ל ותיתי עד פלגא דרקיעא ותתן שלמא ותיעול משום פועלים ומשום עוברי דרכים:

מפני מה שוקעת במערב. השובב את כל העולם עד שחוזר למקום זריחתה למזרח ותשקע דאי הוה הכי לא הוה אמינא לך מפני מה שוקעת במזרח דמנהג העולם כך הוא ממקום שיצא שם נכנס: **כדי ליתן שלום לקונה.** להקב"ה שהשכינה במערב וכיון שמגעת עד מערב הולכת ומשתחוה לפני הקב"ה שבראה לכך שוקעת ונכנסת כפופה לפני הקב"ה: **ותיתי עד פלגא דרקיעא.** דאם לכך מתכוונת למה הולכת בתוך המערב תבא עד אמצע של רקיע ותשקע לשם ומשם תשתחוה כלפי מערב שכן דרך בני אדם שמשתחוה ברחוק לפני המלך ואינו מתקרב כל כך: **משום פועלים.** דאילו כן היה מחשיך פתאום שכשהחמה באמצע הרקיע מאירה ביותר וסבורים הם שעדיין יש שהות ביום (והיו) פועלים **עוסקין** במלאכתן עד שחשיכה ועוברי דרכים [נמי] לא היו יודעים מתי יחשיך לבקש להם בית לינה ולכך שוקעת במערב שכשהולכת ומשפלת והולכת וכלה אורה יודעין שמגיע שעת חשיכה:

מהרש"א שוקעת במערב כו'. פרש"י השובב כל עולם עד שחוזר למקום זריחתה למזרח ותשקע כו' ע"ש קצת דחוק דמאי קשיא ליה דהיכן תלך בלילה באותה שקיעה ודוחק לומר שתעמוד שם במקומה במזרח כל הלילה וי"ל ע"פ מ"ש פ' לא יחפור גבי נחזיק טובה לאבותינו שהודיעו לנו מקום תפלה שנאמר וצבא השמים וגו' כי מהלך ז' כוכבי לכת שאנו רואין ע"פ גלגל המזלות ממזרח למערב אבל עיקר מהלכם האמיתי ממערב למזרח כמ"ש התוכניים וה"ק אנטונינוס מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב היפך מהלך אמיתי שלהם שהוא ממערב למזרח ולפי שלא פירש קושייתו למה לא יהיה כך משמע ליה לרבי כפשטיה וא"ל אי הוה איפכא נמי הוה אמרת לי למה לא יהיה בהיפך וע"ז השיב לו דלא על ההיפך קשה לאוד אלא דחדא מינייהו נמי קשיא לי אמאי שוקעת במערב כיון דבעיקר מהלכה שוקעת במזרח וה"ה דהך חדא נמי הוה קשיא ליה אמאי יוצאה במזרח כיון דבעיקר מהלכה יוצאה במערב אלא דנקט התלמוד הך חדא דשוקעת במערב דאהא השיב לו רבי דלכך היה מהלכה ע"י גלגל המזלות ממזרח למערב היפך מהלכה אמיתי שהוא ממערב למזרח שנתים אנו רואין בזה המהלך ממזרח למערב שהיא שוקעת ומשתחוה למקום השכינה הודיע לנו בזה מקום תפלה כדאמרינן בפרק לא יחפור ודו"ק:

הגדה שנא' וצבא וגו'. כיון דנהכי טעמים חמה משתחוה ושוקעת במערב אף שאר צבא השמים אין לחלק בהשתחויה שלהן שהוא במערב. הרי"ף:

קלד ס"ס **א"ל** אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי נתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה א"ל משעת יצירה א"ל

עיון יעקב

נזהרו על הכיסוף וע"ל בס"ם פ' ד' מיתות: **ונשמה** אומר גוף חטא וכו'. לפי מה שכתבו המפרשים הובא בש"ך פ' וארא ויצלה את העורב רמז על הגוף שהגוף ערב בעד הנשמה א"כ אף שהגוף אמר נשמה חטאה הלא הגוף ערב בעד הנשמה ל"ל לפי מה שמבואר בח"מ סוף סימן מ"ע בש"ך שם שיוסף בן שמעון ערב בעד חבירו יוסף בן שמעון בשם שאינו יכול לתבוע את הלוה שאינו יודע איזה הוא גם הערב לא יוכל לתבוע א"כ ה"ק הנשמה אומרת גוף חטא והגוף אומר נשמה חטאה ואי שקשה לך הלא הגוף ערב בעד הנשמה ע"ז קאמר נשמה אומרת גוף חטאה וכיון שא"א לתבוע הלוה גם הערב אי אפשר לתבוע לכך הוצרך לזרוק נשמה לתוך הגוף ודן אותו כא': **שמיום** שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור. הא דלא קאמר' קודם שבאת לתוך הגוף לא חטאתי י"ל דלפעמים היא נשמה שבאתה לזה ע"י גלגול שהיתה חוטאת מקודם ועי"ל דמ"מ אם יתאוה לכסוף ונעשה רשע ושוהא על הראשונות דהוית לענוש אותה משא"כ. אם שלכסוף איננה חוטאת גם הראשונות לא יזכרנו כמו דכתיב בשוב רשע מרשעתו וגו': **הריני** פורחת באויר כצפור. אף במקום שמצטרפין המחשבה רעה למעשה וא"כ אפשר דאף הנשמה חוטאת במחשבה מ"מ כיון שאינה באה לעולם לידי מעשה ודאי אין מצטרף המחשבה פלל: **מפני** מה שוקעת במערב. פירש"י שסובב את כל העולם כולו ונראה דזה השאלה הוא דוקא לר' יהושע דאמר בפ' לא יחפור העולם כמין קובה ורוח לפונית מסובבת דלרבי אליעזר

א"ל אפשר לחתיכה של בשר עומדת ג' ימים בלא מלח ואינה מסרחת אלא משעת פקידה (א"ל אין משעת פקידה) אמר רבי דבר זה לימדני אנטונינוס ומקרא איוב י מסייעו שנא' °ופקדתך שמרה רוחי אמר ליה אנטונינוס לרבי יצה"ר מאימתי שולט בו באדם משעת יצירה או משעת יציאה א"ל משעת יצירה [א"ל] אם כן יבעוט במעי אמו ויצא אלא משעת יציאה אמר רבי דבר זה למדני בראשית ד אנטונינוס והכתוב מסייעו שנא' °לפתח חטאת רובץ:

קלה ריש לקיש רמי כתיב °בם עור ופסח הרה ויולדת יחדיו וכתיב °אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה הא כיצד עומדים במומם ומתרפאים. עולא רמי כתיב °בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וכתיב °כי הנער בן מאה שנה ימות לא יהיה משם עוד עול ימים לא קשיא כאן בישראל כאן באוה"ע ואוה"ע מאי בעו התם הנך דכתיב בהו °(ורעו) [ועמדו] זרים [ורעו] צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם. רב חסדא רמי כתיב °וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות וכתיב °והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ל"ק כאן לימות המשיח כאן לעה"ב ולשמואל דאמר אין בין העה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד לא קשיא כאן במחנה צדיקי' כאן במחנה שכינה. רבא רמי כתיב °אני אמית ואחיה וכתיב °מחצתי ואני ארפא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי אני ארפא:

משעת יצירה. שנקרם כולו בבשר וגידין ועלמות: פקידה. משעה שהמלאך פוקד הטפה ומביאה לפני המקום מה תהא עליה כדאמרינן בפרק כל היד במסכת נדה מיד נזרקה בו נשמה וחיות: א"ל. רבי משעת יצירה: א"ל. אנטונינוס וכי אפשר לחתיכה שתתקיים אפילו ג' ימים בלא מלח שאינה מסרחת וה"נ אילו לא היתה נשמה בתוכה עד שעת יצירה היאך תתקיים הטפה שלא תסריח במעיה וכיון שנפשה נסרחת שוב אינה מולדת. (וא"ל אנטונינוס לרבי משעת פקידה: א"ל. רבי אין משעת פקידה כדבריך): למדני אנטונינוס. מדבריו למדתי: ופקודתך שמרה רוחי. משעת פקידה נשמר רוחי: משעת יציאה. כשיוצא ממעי אמו או משעת יצירה: א"ל. רבי משעת יצירה: א"ל. אנטונינוס א"כ בועט במעי אמו ויוצא: (א"ל. אנטונינוס משעת יציאה):

בם עור ופסח. שחיין עם מומן: וכתיב אז ידלג כאיל פסח דמשמע שמתרפאין: ועומדין במומן. ואחר כך מתרפאין: בלע המות לנצח. דלעתיד לבא מאחר שחיין שוב אינן מתין: כי הנער. כלומר כשימות אדם לעתיד ומת בן שנה יאמרו נער הוא מת כי הנער בן מאה שנה ימות אלמא מתין: וחפרה הלבנה ובושה החמה. משמע שיהא אורה כהה וכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה: כאן לימות המשיח. כשיכלה השעבוד והיה אור הלבנה כאור החמה ולעתיד לבא וחפרה הלבנה ובושה החמה מרב גיהנם של לדיקים: ולשמואל דאמר. בדוכתי אחריתי אין בין העוה"ז לימות המשיח וכו': אידי ואידי לעוה"ב אלא כאן במחנה שכינה. וחפרה מזיו השכינה: כאן במחנה צדיקים. כאן במחנה רשעים לא גרסינן: כתיב אני אמית ואחיה. דמשמע כשם שאני אמית את האדם כך אני מחייהו כשמת בעל מום עומד וחי בעל מום: וכתיב מחצתי ואני ארפא. כשהוא מחיה מרפא את המחץ ועומד שלם: והדר מה שמחצתי. שלאחר כן מתרפאים וכדלעיל עומדין במומן ומתרפאין:

מהרש"א א"ל משעת יצירה א"ל וכו' ג' ימים בלא מלח ואינה מסרחת וכו' ושעת יצירה הוא מ' יום אחר הפקידה והיאך תתקיים הטפה כ"כ בלא תסריח וכיון שהיא מסרחת שוב אינה מולדת כפרש"י הכי אמרינן בפרק ר"ע ודאמרינן בעלמא האדם נולר מטפה סרוחה היינו דקרובה להיות סרוחה אי לאו הפקידה ממנו יתי' ב"ה ע"י המלאך: לפתח חטאת רובץ כו'. ויש להקשות מהא דאמרינן פ"ב דיומא ההוא עוברה דארחא ב"ה אתאי לקמיה דר"מ א"ל לחושו לה ולא, אלחישא קרי עליה זורו רשעים מרחם מהא מוכח שמולט יצה"ר גם במעי אמו ובהא יש ליישב דע"י אמו כי התם אפשר דשולט בו יצה"ר קודם הלידה אבל בולד עלמו אינו שולט יצה"ר דא"כ הוה בועט ויולא אך קשה מהא דדרשינן גבי ויתרוללו הבנים בקרבה שהיתה עוברת על פתח ע"ז והיה עשו מפרכס ללאת וק"ל:

מהרש"א ר"ל רמי. רמיות קראי פסח אפסח מייתי וה"מ לאתויי קרא דלקמיה דכתיב אז תפקחנה עיני עורים וגו' ולרמויי קראי דעור אעורים וי"ל לפי הטעם שעומדים במומן ומתרפאין אח"כ שהכם ניכר יותר שזהו הוא האיש שכבר היה בעל מום בעה"ז גם במותו גם שחיה כך בת"ה במומו ואח"כ נתרפא למעלה עה"ב ולכך מייתי מפסח דהכם ניכר בו שהיה בעל מום כשעומד מה שא"כ בעורון דכמה עורים שאין ניכר בהם עורון באינן רואים וק"ל: כי הנער בן מאה וגו'. קרא לא כך כתוב אלא לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן לא ימלא את ימיו כי הנער וגו' ואפשר בהם ב' ראיות אלא שהקדים המאוחר כי הנער בן מאה וגו' דביה מפורש יותר שיהיה מיתה לעתיד ועיין פרש"י למה קראו נער ואיתא במדרש דלכך קראו נער בן מאה לפי שאז ימות ונעשה בר עונשין כשהוא בן ק' כמו שהנער בן כ' הוא בר עונשין בעה"ז ולמאי דמוקי הכא האי קרא באוה"ע שיעבדו ומלאכת ישראל י"ל שקראם נער בן מאה שיהיה להם כח כנערים ובחורים לעבוד עבודת ישראל: וחפרה הלבנה וגו'. לכאורה דעפי ה"ל לאתויי קרא לא יהיה לך עוד השמש

הרי"ף רש"י א"ל רבי משעת יצירה. דס"ד של רבי היא דהעובר תתקיים מנשמת המעוברת שלא תסרח במעיה ומדכתיב יוצר רוח אדם בקרבו משמע לאחר שהוא אדם בבשר וגידין יוצר הרוח:

עיון יעקב

שלעזר דעולם לאכמדרה הוא דומה ורוח לפוגים אינה מקובבת לק"מ: א"ל אפשר לחתיכת בשר עומדם שלשה ימים. עיין פירש"י ומהרש"א ולולי דבדיהם הייתי אומר דודאי האדם נולר מטפה סרוחה מ"מ כשנקרם געשה בשר עד שנקרם כולו כבשר גידין ועלמות אם לא יהי' בו נשמה נסרח הבשר ושוב אינו נגמר הולד כמו בילה מוזרה: א"ל א"כ יבעוט במעי אמו ויולא. ובאמת לפי מה דאיתא בנדה דף ל' שהתינוק לומד במעי אמו כל התורה כולו וכיון שבא לאויר העולם סערו מלאך ומשכחו לק"מ דלכך אינו בועט במעי אמו לפי שהתורה מגלין הוא ביצה"ר עד שראוי ללאת לאויר העולם בא מלאך ומשכחו כל התורה כולה על כן בועט ויולא והיינו דכתיב לפתח חטאת רובץ כדאיתא שם בנדה ובזה מתורץ ג"כ קושיות מהרש"א שהיה עשו מפרכס ללאת כי גם במעלליו יתנכר נער שהיה פורק ממנו עול תורה במעי אמו: ריש לקיש רמי. ק"ק דבהאי פירושא דמתרץ לקמן כאן לימות המשיח כאן לעה"ב ליכא לפרוכי כל הני מרמי קראי אהדדי וכ"ש לדעת הרמב"ם שיש עולם התחיים ועה"ב ול"ע ועיין בחדושינו פ"ק דכתובות דף ד' ע"ב

השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם גו' דמפורש ביה טפי שלא ישתמשו כלל באור החמה ולבנה ואפשר משום דבההוא קרא כתיב שמש וירח אבל באידך קרא דמייתי כתיב נמי לבנה וחמה דהכי משמע וחפרה הלבנה אף אותו אור הלבנה שיהיה כאור החמה לימות המשיח יהיה חפור לעה"ב ואף אותה אור חמה שיהיה שבעתים לימות המשיח יהיה בושה לעה"ב מזיו שכינה ופי' הכתוב ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ועיין בפרש"י בפ' אלו דברים. ועי"ל לפי מה שאמרו בחגיגה שאור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף עולם וכו' וגנזו לצדיקים לעתיד לבא וז"ש שיהיה אז אור החמה כאותו אור הראשון שהיו משתמשין בו בשבעת ימי בראשית וגנזו אח"כ לעתיד וק"ל: והדר מה שמחצתי וכו'. בפ' אלו דברים ל"ג הכי בדברי רבא אלא דה"ג רבא רמי כתיב אני אמית ואחיה וכתיב מחצתי ואני ארפא השתא אחויי מחיי אסויי לא כ"ש אלא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה כמו שמחצתי ואני ארפא ובברייתא גרסינן ר"א בתחלה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי ואני ארפא וע"ש בפרש"י ולפי גירסא דהכא בדברי רבא רומיא דקראי אינו מפורש כל הצורך בפרש"י דמשמע ליה מחצתי ואני וגו' בכשהוא מחיה מרפא ועומד כך שלם והיאך חזר מסברתו וממשמעות זה ואמר והדר מה שמחצתי וכו' ויש לפרש דרבא רמי בשינוי הלשון דכתיב אני אמית ואני אחיה בלשון הווה וכתיב מחצתי ואני וגו' בלשון עבר דה"ל למכתב אני אמחוץ והא קאמר דלכך שינה הלשון במחצתי לומר מה שמחצתי כבר קודם המיתה והתחייה אני הדר שאמית ואחיה ואני ארפא דהיינו שעומדים במומם שהיה להם כבר ואח"כ מתרפאין:

הרי"ף רש"י וחפרה מזיו השכינה. ונרמז בפסוק חפרה הלבנה גו' כי מלך ה' צבאות היינו במחנה שכינה ונגד זקניו כבוד היינו במחנה הצדיקים והיה אור הלבנה גו': מהרש"א והדר מה שמחצתי וכו'. רומיא הוא מדלא כתיב אני אמחץ לפי שאין הקב"ה מייחד שמו על הרעה א"כ היאך הוא אומר אני אמית שהוא רעה יותר ומשני לאותו שמת בעל מום כך אני מחייהו והאי אני קאי לומחיה דלאחריו:

קלו סס ת"ר אני אמית ואחיה יכול תהא מיתה באחד וחיים באחר כדרך שהעולם נוהג ת"ל מחצתי ואני ארפא מה מחיצה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד מכאן תשובה לאומר אין תחיית המתים מן התורה תניא ר"מ
שמות טו אומר מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °אז ישיר משה ובני ישראל שר לא נאמ' אלא ישיר מכאן לתחיית
יהושע ח המתים מן התורה כיוצא בדבר °אז יבנה יהושע מזבח בנה לא נאמר אלא יבנה מכאן לתחיית המתים מן התור'
מ"א יא [אלא מעתה °אז יבנה שלמה במה וגו' ה"נ דיבנה אלא מעלה עליו הכתוב כאילו בנה] א"ר יהושע בן לוי מנין
תהלים פד לתחיית המתים מן התורה שנאמר °אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה הללוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחיית המתים מן התורה. וא"ר יהושע בן לוי כל האומר שירה בעה"ז זוכה ואומרה לעה"ב שנאמ' אשרי יושבי ביתך וגו'. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °קול צופיך נשאו
ישעיה נב קול יחדיו ירננו רננו לא נאמר אלא ירננו מכאן לתחיית המתים מן התורה וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן עתידין כל הנביאים כולם לומר שירה בקול אחד שנאמ' קול צופיך נשאו קול וגומר. *אמר (מר זוטרא) [רבא]
יף צב מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר °יחי ראובן ואל
דברים לג ימות יחי ראובן (לימות המשיח) [בעה"ז] ואל ימות לעה"ב רבינא אמר מהכא °ורבים מישני אדמת עפר
דניאל יב יקיצו. רב אשי אמר מהכא °ואתה לך לקץ ותנוח
סס ותעמוד לגורלך לקץ הימין:
עיין פ"ק דר"ה

מיתה באחד וחיים באחד. וה"ק אני ממית אדם זה ומחיה אדם אחר: כדרך שהעולם נוהג. שזה מת וזה נולד: מה מחץ ורפוי באחד. ואין רפואה אלא במקום מחץ: ישיר. משמע לעתיד: נשאו קול יחדיו. היינו קול אחד: ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד וגו'. רמז לו שימות ויעמוד לאחר מכן: לקץ הימין. לקץ שעתיד הקב"ה להחזיר ימינו לפניו שהרי כתיב השיב אחור ימינו:

מהרש"א שר לא נאמר אלא ישיר וכו'. מפרש"י בחומש וא"ל לומר וליישב לשון זה כשאר דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד כמו ככה יעשה איוב ע"פ ה' יחנו וגו' לפי שהן דבר ההווה תמיד ונופל בו לשון עתיד וכו' עכ"ל ע"ש. והרמב"ן טען עליו ומה יאמר הרב בפסוק יעשו עגל בחורב כמה ימרוהו וגו' וכן ומשה יקח את האהל וגו' כי איננו לשון הווה וכו' ע"ש באורך. וכבר השיב הרא"ם ע"ש ואין כאן להאריך דאין טענת הרמב"ן לדרוש רז"ל דהכא כיון דאיכא למדרש ולפרש כמשמעי דרשינן ולא ניחא דנכתב עתיד במקום עבר כיון דלא נמצא כן אלא במקומות מעטים ואולי דגם שם איכא למדרש ביה ולפרש כמשמעו ואפילו ההיא במקום עתיד לא ניחא דנכתב היכא דאיכא למדרש ולפרש כמשמעו כדאיי בכמה דוכתין: בפרש"י בחומש מכאן לתחיית המתים מן התורה כולן יתפרשו כך חוץ משל שלמה שפירש בקש לבנות ולא בנה עכ"ל ולכאורה דבריו תמוהים דהא הכא לא מוקמינן ליה ההוא דשלמה שבקש לבנות ולא בנה אלא כיון דלא מיחה בנשיו מעלה עליו הכתוב כאילו בנה וכן בפרק במה בהמה בעי לאוקמא מעיקרא שבקש כו' ודחו ליה ומוקים ליה כו' אלא מתוך שלא מיחה כו' ויש ליישב דלמסקנא נמי ל"ל דמעינן מיניה מני שבקש לבנות ולא בנה דאי משום דמעלה עליו הכתוב כאילו בנה הל"ל אז בנה דיבנה לא משמע הכי וכן יש להוכיח מדברי התוס' פ' במה בהמה שכתבו שם אהא דמשני שבקש לבנות כו' ופריך אלא מעתה אז יבנה יהושע כו' הקשה הרר"א דבחלק מפקינן מדכתיב אז יבנה יהושע מכאן לת"ה מן התורה א"כ אתא לדרשא ה"כ אתא לדרשא ואור"י דמ"מ פריך מדלא כתיב שבקש לבנות אלא יבנה ש"מ שר"ל שיבנה כההוא דיהושע דודאי בנה עכ"ל ור"ל דמעלה עליו הכתוב באילו

יכול תהא מיתה באחד וחיים באחר. פי' כמו זורח השמש ובא השמש עד שלא שקעת שמשו של זה זורח השמש של אחר לת"ק מחלתי ואני ארפא בא' דלא שייך למימר בשנים אף מיתה וחיים בא': כיוצא בדבר אז יבנה יהושע מזבח. כי מאז ישיר משה ליכא ראיה כל כך כיון דאיכא למ"ד בסוף פ"ק דסוטה שמשה לא מת אלא עומד ומשמש ועי"ל אז ישיר על המחשבה וכפירש"י בחומש פי' כשלא משא"כ אז יבנה יהושע ליכא למימר דקאי על המחשבה וכדאיתא בפ' במה אשה דף נ"ו אלא מעתה אז יבנה יהושע שבקש לבנות ע"ש: הללוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחה"מ מן התורה. דהיינו ע"ד כדאיתא במדרש כל מי שנכנס לבתי כנסיות ומדרשות בעו"ה זוכה ונכנס בה לעולם הבא: לקץ הימין. עיין פי' רש"י ומהרש"א ועי"ל ע"ד דאמרינן יצר טוב שמאל דוחה וימין מקרבת ולעתיד שיבוער מן הארץ היצר הרע וזה לקץ אותו שצריכין לקרבו בימין ולת"ד אפידה

כאילו בנה הייט ודאי בנה כמו ביהושע וי"ל אהירן ר"י דאכתי לא דמיין דההוא דיהושע דודאי בנה איכא למדרש ביה דמ"ה כתיב יבנה ולא בנה למדרש מיכה רמז לתח"ה מן התורה אבל ההיא דשלמה כיון דמעלה עליו הכתוב כאילו בנה לא יפול בו לי' יבנה אלא ע"כ דלמסקנא נמי אמרינן דנכתב לשון יבנה שבקש לבנות ולא בנה וניהו הוה דומיא דיהושע דמעלה עליו נמי כאילו בנה ודו"ק: אשרי יושבי ביתך גו'. היה שבעוה"ז לא הוזכר בקרא דאשרי יושבי ביתך קאמר קרא דיהללוך היינו לעוה"ב כדקאמר ריב"ל גופיה מכאן לתח"ה מן התורה אלא מעלה עוד דריש ליה דלשון עוד נופל בדבר המוסיף על הראשון דהיינו בשירה שהללוך כבר בעה"ז עוד יהללוך לעוה"ב וק"ל: רננו לא נאמר כו'. בשיפא דהאי קרא מפורש דמשתעי קרא בלעתיד דכתיב כי עין בעין יראו בשוב ה' וגו' אלא משום דאיכא לפרושי שיהיו צופיך ונביאיך מתנבאים בקול יחדיו בעולם הזה על ישראל שיהיה בזמן הגאולה כי עין בעין יראו ישראל בשוב ה' ליון אז ועל זה אמר שלא תפרש כן אלא שהנביאים עצמם ישאו קול יחדיו לרנן בעולם הבא מדכתיב ירננו בלשון עתיד ומכאן לת"ה מן התורה שהנביאים שכבר מתו יעמדו בתחייה לעולם הבא והוסיף לומר שעתידין לומר שירה בקול אחד כו' לפי מה שכתוב בפי' ראוהו בית דין דתרי קלי לא משתמעי אמרי שלא יהיו להם לנביאים משמעות הרבה קולות אלא קול אחד המשתמע וכדאמרינן שם במגילה והלל דחביבה משתמעין תרי קלי הכי נמי שירה דלעתיד תהיה חביבה להו משתמע בקול א' וק"ל: יהי ראובן כו'. עיין פרש"י בחומש שלא יזכר כו' ר"ל שלא הוזכר זה בכל ברכת השבטים שיזכו לעה"ב אלא בראובן לומר לך שלא יזכר לו מעשה בלהה לעה"ב דאפילו למ"ד פרק במה בהמה דראובן חטא הרי עשה תשובה ועוד דאפילו בא על אשת איש אמרינן פרק הזהב יש לו חלק לעה"ב: לך לקץ גו'. לפי שיש לאדם ב' קיצין האחת היא המיתה, כמ"ש דוד הודיעני ה' קיצי גו' והב' הוא הקץ של הגאולה לזמן התחייה וז"ש ואתה דניאל לך לקץ המיתה ותנוח שם ע"ד ינוחו על משכבותם ואחר כך ותעמוד בתח"ה לגורלך כפי גורלך וחלקך לזכות אם לחיי עולם ואם לדראון. ואמר שתעמוד לקץ הימין. הוא קץ הגאולה לפי שקץ המיתה הוא קץ שמאלי מלד מדת הדין ואמר בקץ הגאולה קץ הימין מלד הרחמים גדולים שתהיה התחייה והגאולה בב"א:

הרי"ף הגדה אני אמית ואחיה יכול וכו'. היאך ילדק לומר מיתה באחד אם לא קדמו חיים א"כ לפי ס"ד היה"ל אני אחיה ואמית וי"ל דה"ק יכול וכו' כההוא פ"ק דחגיגה גבי מעשה מרים מגדלת שער נשיא כו' אי איכא נורבא מרבנן כו' היינו מיתה לאחד כדי לתת חיים לאחר ת"ל מחלתי וכו': ואמר ריב"ל כל האומר שירה בעה"ז זוכה ואומרה לעה"ב שנאמר אשרי יושבי ביתך וגו'. דעה"ז דומה לפרוזדור והכא כתיב ביתך הוא עה"ב: מהרש"א לא הוזכר בקרא דאשרי יושבי ביתך קאמר קרא דיהללוך היינו לעה"ב. נראה רמז מדכתיב קמיה לבי ובשרי ירננו אל אל חי וסמיך ליה אשרי יושבי ביתך כי עוד יהללוך סלה לעה"ב: מהרש"א בקול יחדיו בעה"ז. על ישראל שיהיו בזמן גאולה נראה כמו שנדרש בספר הזוהר מאי כשאו קול יחדיו הל"ל ישאו קול אלא הנביאים שנשאו קול בתימה בגלות ירננו בשוב ה' וגו':

אמר רב יהודה אמר רב כל המונע הלכה מפי תלמיד קלז
כאילו גוזלו מנחלת אבותיו שנא' °תורה צוה דף צא. ע"ב
לנו משה מורשה קהלת יעקב מורשה היא לכל ישראל דברים לג
מששת ימי בראשית. אמר רב חנא בר ביזנא א"ר
שמעון חסידא כל המונע הלכה מפי תלמיד אפי' עוברין
שבמעי אמו מקללין אותו שנאמר °מונע בר *יקבוהו משלי יא
לאום ואין לאום אלא עוברין שנא' °ולאום מלאום יאמץ דף צב בראשית
ואין קב אלא קללה שנאמר °מה אקב לא קבה אל ואין כה במדבר
בר אלא תורה שנאמ' °נשקו בר פן יאנף. עולא בר כג
ישמעאל אומר מנקבין אותו ככברה כתיב הכא יקבוהו תהלים ב
לאום וכתיב התם °ויקוב חור בדלתו ואמר אביי כי מ"ב יב
אוכלא דקצרי ואם למדו מה שכרו אמר רבא אמר רב
ששת זוכה לברכות כיוסף שנא' °וברכה לראש משביר משלי יא
ואין משביר אלא יוסף שנאמר °ויוסף הוא השליט על בראשית
הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ. אמר רב ששת מב
כל המלמד תורה בעה"ז זוכה ומלמדה לעוה"ב שנאמר
°ומרוה גם הוא יורה: משלי יא

המונע הלכה. מללמדו: [מששת ימי בראשית. דכתיב בראשית ברא בשביל התורה שהיא ראשית וישראל נקראו ראשית תבואתה שעתידין להכשיל ברא אלהים את השמים וגו']: בר. תורה: יקבוהו. מנקבים אותו לשון ויקוב חור בדלתו: אוכלא דקצרי. כלי של כובסין שהוא מנוקב ומזלפין בו מים על הבגדים: ומרוה גם הוא יורה. מי שמורה ומשביע תלמידו בדבר הלכה גם הוא יורה לעה"ב. ל"א מרוה לשון מורה:

מהרש"א כאילו גוזלו כו'. ר"ל שאינו לומד עם התלמיד כדי פרידא שהיה למד עם תלמידו ד' מאות פעמים עד שהיתה סגורה לו בפה וז"ש שמונע הלכה מפי תלמידו ללמוד עמו עד שתהא סגורה לו בפה לפי שאומר הרב שאין תלמיד הגון וראוי לכך וא"א לו ללמדו הרי גזלו מנחלת אבותיו שהתורה היא מורשה לכל ישראל מששת ימי בראשית ר"ל דלפי בריאתם וטבעם מששת ימי בראשית מוכנים כל ישראל ללמוד תורה. והוסיף בזה ר"ש חסידא כל המונע הלכה מפי תלמיד. ר"ל שאומר שהתלמיד אין לו פה לסדר הדברים ומה אני מלמדו בחנם וז"ש מונע בר קרא התורה בכאן בר שהוא מונע מללמד עם התלמיד על בוריו של ההלכה הרי זה יקבוהו לאום דאפילו עוברין מקללין כו' כלפי מ"ש בפי המפלת תינוק במעי אמו פיו סתום ומלמדין אותו כל

עין יעקב

עתידה התורה שמשכחת מישראל י"ל זה קץ הימין הסורה שנתנה מימינו אש דת למו: באילן גזלו מנחלת אבותיו. ולא קאמר הכא כמו דאמרינן בפ"ר מיתות מאן דאמר מאורסה דינו כנערה מאורסה דהא גם לישראל זו היא מאורסה אלא שגזל גם ארוסתו של חבירו והוא בכלל גזילה אבל לא פגע כאיסור נערה מאורסה כיון שגם לו נארסה: אפי' עוברין שבמעי אמן מקללין אותו. ע"ד הדרש יש לומר דלכך החיוב ללמוד עם תלמידיו כי בכל יום ויום מתגבר עליו יצרו להמיתו והתורה היא תבלין ליצה"ר ע"כ מחויב ללמוד עם תלמידיו כיון שיצה"ר רודפו והרודף אחר חבירו ניתן להצילו בנפשו על כן מחויב להצילו אף בנפשו כדאמרינן חוץ מהרב היודה וכפי' בן סורר ומורה דף ע"ג רודף שהיה רודף אחר חבירו להרגו ניתן להצילו בנפשו אומרין לו ראה שישראל הוא ובן ברית הוא והתורה אמרה שופך דם האדם באדם דמו ישפך ואיתא שם אדם באדם דמו ישפך איזה אדם באדם זו העובר להי"ק זה שמונע הלכה מפי תלמיד א"כ ל"ל ודרים אדם באדם על ההורג עוברין ולפ"ה מקללין אותו עוברין ואפשר דמה"ע נמי קאמר שמנקבין אותו ככברה כיון שהוא לא חס להצילו בכל יום מהמיתה של יצר הרע לכך מנקבין אותו ככברה ועוד כיון שבחייו לא רצה ליהנות לאחר מיצולי סור סירתו כך נילולי דמו כתלין ממנו וע"ד הדרש י"ל לפי שלא רצה להצילו בנפשו כי סבר אדם באדם דמו ישפך קאי על העוברין וכדכתיב דמי אחיך צועקים אלי דמו ודם זרעותיו לכך מנקבין אותו ככברה לשלות דמי אחיך. שעשה בו פצעים וחבורות: ואם למדו מה שכרו בעה"ז. כי הוא מדברים שאוכל פירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב: כל המלמד תורה בעה"ז זוכה ומלמדה לעה"ב. ולהכי אמרינן בכתובות דף כ' ולרקתו עומדת לעד זה שלומד תורה ומלמדה ומה"ע אמרינן בפ"ק דב"ב ומצדיקי רבים ככוכבים

כל התורה ואין מונעין ממנו הלכה בשביל שאין לו פה ולדעת זה שמונע מפי התלמיד כ"ש דלפי דעתו שימנע מעוברים שפיהם סתום לגמרי: מנקבים אותו ככברה. כענין שאמרו בפ' אין מעמידין שהת"ח דומה ללגוחית של פלייטון אם הוא מריק תורתו לאחרים ריחו נודף ומוסיף חכמה ואם הוא מחזיק תורתו לעצמו ואינו רוצה ללמדה לאחרים אינו מוסיף חכמה ומאבד תורתו ע"ם ח"ם לפי שזה מונע הלכה מפי תלמיד ללמדו הרי מנקבין אותו ככברה שנתרוקנה תורתו דרך הנקבים ומשתכחה הימנו ואמר אביי בד"נ שהתורה נמשלה למים כמו שהמים יצאו דרך נקבי כלי זה הנקרא אוכלא כך התורה יוצאת ונתרוקנה מאים הזה ומשתכחת הימנו: לברכות כיוסף. לפי שהתורה הוא מזון הנשמה כמו הלחם לגוף וכמו שזכה יוסף לברכות שכלכל את אחיו ועמי הארץ בלחם כן יזכה הת"ח שמכלכל אחרים בלחם התורה ומלמדם לחם. ומקיים כל המלמד תורה בעה"ז כו'. היא הברכה לראש יוסף שנא' ברכות אביך גברו וגו' שהיא הנחלה בלי מצרים שבעה"ב כמ"ש והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו' ועי"ז אמר ומרוה גם הוא יורה כמ"ש ביוסף שכלכלם בעה"ז וזכה לברכת אביו בעה"ב:

הרי"ף שנאמר מונע בר וגו'. וצריך לבאר היכא רמיזא הכא התלמיד וע"ק מלמטה למעלה קשיא קודם ביאר לאום ואח"כ יקבוהו ואח"כ אין בר ולמה לא ביארם כסדרן וע"ק למה לא הביא מפסוקים הרבה קנה לי וקננו לי ונוקב שם ה' ונראה דיליף מדלא כתיב יקבוהו לאומים או הילי"ל יקבוהו לאום לכך אמר אין לאום כלומר האמור. כאן אלא עוברים ואלו יקבוהו לאום משמע שלא יתקלל אלא מפי העוברים בלבד והוא בא לומר שהקב"ה מקללו וגם העוברים מקללים אותו ולכך הביא פסוק זה מה אקוב לא קבה אל לומר שמלבד קללת ה' יקבוהו העוברים ובזה איפשר דאי לאו דמלינן דלאום הוא עוברים לא הויכא דרשינן בר זו תורה דילמא דמשתעי בר ולחם ומזון ואמר שהמונע מלהאכיל מזון לבריות ולפי זה יהיה יקבוהו לאום כלו' יזעמוהו לאום כמו יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים ואינו לשון קללה אבל כיון דלאום הוא מדבר בעוברים מדלא כתיב יקבוהו לאומים וכתיב יקבוהו לאום שהוא בעוברים דכתיב ולאום גו' השתא אין לדרוש בר מלשון לחם ומזון כי העוברים אין מקללין לו על הלחם לבדו אלא על ד"ת שהעולם מתקיים בתורה:

קלה (שם, ישעיה מט) **א"ר** אלעזר כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעה"ב שנאמ' °כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם וא"ר א גדולה דעה שניתנה בין שתי (ש"א ב) אותיות שנאמר °כי אל דעות ה' וגומר וא"ר אלעזר כל (ברכות פ' ה"ע) אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר שנא' °ובדעת חדרים (משלי כד) ימלאו כל הון יקר ונעים וא"ר אלעזר כל אדם שאין בו (ומ"ש רש"א) דעת אסור לרחם עליו שנאמר °כי לא עם בינות הוא (משלי כד, ישעיה כז) על כן לא ירחמנו עושהו ויוצרו לא יחננו וא"ר אלעזר כל הנותן פתו למי שאין בו דעה יסורין באין עליו (עובדיה א) שנאמר °לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו ואין (יהושע ה) מזור אלא יסורין שנאמ' °וירא אפרים את חוליו ויהודה את מזרו וא"ר אלעזר כל אדם שאין בו דעה לסוף גולה (ישעיה ה) שנאמר °לכן גלה עמי מבלי דעת:

מרחמם. בעה"ז ינהגם בעה"ב: [שתי אותיות. של שם כך שמעתי ל"א כל שמות על שם דאמרינן בעלמא לבאות אות הוא בצבא שלו קרא להו אותיות לשון מופלא]: ובדעת. מפני הדעת ימלאו כל החדרים הון: בשביל לחמך. שנותן למי שאין בו דעה ישימו מזור וגו':

מהרש"א ועל מבועי מים וגו'. אמר המרחם בעה"ז להנהיגם בנחת זוכה להנהיגם בעה"ב ובהכי שעל מבועי מים ינהלם דהיינו ע"פ התורה שנקראת מבועי מים חיים ינהלם אבל אם לא יקבלו התורה ינהיגם בקושי להדריכם על פי התורה וק"ל: כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר כו'. לכאורה קשה שהרי כאמר לא לחכמים עושר ולא לנבונים וגו' ויש ליישב ע"פ מ"ש בפ"ב דנדה מה יעשה אדם ויתעשר א"ל ירבה בסחורה וכו' א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים למי שהעושר שלו וז"ש כל שיש בו דעה לסוף מתעשר דבתחלה מרבה בסחורה ולבסוף שרואה בשכלו ודעתו שלא הועיל לו גמר בדעתו לבקש רחמים ממי שהעושר שלו ת"ש בהיפך זה מי שאין בו דעת לסוף הוא גולה וכו' דמתוך שהוא מרבה בסחורה לא הועיל לו ולפי שאין בו דעת אין מבקש רחמים ונעשה עני לבסוף והוא גולה אף ממקומו שצריך למוכרו מחמת דחקו וק"ל: אסור לרחם עליו וכו'. הא ודאי דיש לרחם על כל מעשיו שלא בטלו לורתן כפי הבריאה אבל האדם כיון שנברא בדעתו ובשכלו אם אין לו דעת הרי הוא מאבד צורתו ואין זה בכלל כל מעשיו לרחמו כי שהאלהים עשאו ישר בדעת ועד"ז אמר ג"כ כל הנותן פתו למי שאין בו דעה וכו'. וע"פ מ"ש בפ' ע"פ בשעה שאמר לו הקב"ה לאדם קוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות א"ל רבש"ע אני וחמורי נאכל באבוס אחד כיון שא"ל בזעת אפך תאכל לחם נתקררה דעתו והוא כי היה אדם הראשון חשב מעיקרא כיון שמאכלו שוה כחמור ישתוה בדעתו כחמור כי מזונות החמרי יולידו טבע החמרי ולא נתקררה דעתו עד שא"ל שיאכל לחם כי הלחם הוא טעם דגן וכבר בארנו בפ' בן סורר גבי חטה שאכל אדם הראשון שטעם דגן מביא הדעת לאדם וע"כ זה שנותן הלחם למי שאין בו דעת וראוי למזון החמור שהוא ישתוה לו ראוי שיתייסר על חטא זה:

הרי"ף דש"י מרחמם בעה"ז ינהגם לעה"ב. דאי לראייה מי שהוא רחמן יהיה מנהיג בעולם הזה הוה ליה למימר הרחמן הוא ינהגם ומדכתיב מרחמם דמשמע שכבר נהגם ברחמים ואח"כ הל"ל מרחמם מנהגם וכתיב ינהגם הוא לעה"ב:

הגדה זוכה ומנהיגם לעה"ב: קצת תימא דמנ"ל דינהגם בעה"ב דילמא ינהגם בעה"ז שמי שהוא רחמן עושה אותו מנהיג לישראל ואפשר דדייק דלא כתיב הרחמן הוא ינהגם וכתיב מרחמם דמשמע שכבר נהגם ברחמים וכיון שכבר ניהגם ברחמים מ"ש ינהגם היה לו לומר מרחמם מנהגם ומדכתיב ינהגם הוא לעתיד לבא ועוד ביארתי בפ' אין עומדין. הרי"ף:

קלט (שם, איוב כ) **וא"ר** אלעזר כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו שנא' °כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו אין שריד אלא ת"ח שנאמר °ובשרידים אשר ה' קורא. וא"ר אלעזר כל (יואל ג)

שאינו

עיון יעקב

בכוכבים לעולם ועד אלו מלמדי תינוקות ע"ש: **שמנהיג** את הצבור בנחת. כי דברי חכמים בנחת נשמעים וכדאמרינן בפ"ק דר"ה ואנן היכי אזיתנהו כי היכי דאשכחינן הכא השבינן שהם לכך זוכה ומנהיגם לעה"ב: **גדולה** דעה שניתנה בין שתי אותיות. כי לעולם אמצעי חשוב כי שלשה שמהלכין בדרך הגדול באמצע ולכך כתיב אל דעות ה' לומר מי שעבר עליו מדת הדין בראשונה ואעפ"כ עומד בצדקתו ודעה מיושבת ויש בו דעת קינו לבסוף ישנהג עליו מדת הרחמים וזה שאמר לבסוף מתעשר וזהו מתורץ מה שמקשה מהרש"א שלא לחכמים עושר ולא לנבונים לחם וכדכתיב וה"ה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאוד אך מי שאין בו דעה לפי שעברו עליו מדת הדין ומעביר על דעתו בשביל זה על כן לא ירחמהו: **כל** אדם שאין בו דעה לסוף גולה. לכן כתיב בגאולה שעתידה ומלאה הארץ דעה לכך לא יהיה גלות אחריו: **כל** בית שאין דברי תורה נשמעין בלילה אש אוכלתו. הא דמדקדק דוקא בלילה עיין במהרש"א ע"ש פ"ד דאיתא בסוף מנחות אמרי' ת"ח העוסקים בתורה בלילה כאילו עוסקים בעבודה ובאמת אין עבודה בלילה לכך בעולה כתיב זאת העולה על מוקדה כל הלילה לכך מדה כנגד מדה' ואפשר לרמוז ג"כ כל זה בפסוק ראשון ס' צו זאת תורת העולה וכו' ולכן נמשלה התורה לאש שמכבין אש: **כל** שאינו מפרנס ת"ח מנכסיו אין רואה סימן ברכה. כי טוב עין הוא יבורך ומיכף לת"ח ברכה ולא"ק גם כן לפייר פתוחין על שלחנו ליתן לעניים כמו שאמרי' בכלב עמג שם

שאינו מהנה ת"ח מנכסיו אין רואה סימן ברכה לעולם
איוב כ שנא' °אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו אין שריד אלא ת"ח שנא' ובשרידים אשר ה' קורא:

כל חשך וגו'. כל גילה לצפון ונחבא ממלפני התורה שאין ד"ת נשמעין בתוכו בית: תאכלהו אש לא נופח. זה אשו של גיהנם שאין צריך נפוח: ירע שריד באהלו. מי שרע בעיניו שיש שריד באהלו:

מהרש"א כל בית שאין ד"ת וכו'. איירי בבעל הבית שאינו ת"ח ואם אין ד"ת נשמעים בביתו בלילה דאפשר ביום מתוך עסקיו של בעה"ב אי אפשר ללמוד בביתו אבל בלילה שבעה"ב פנוי מעסקיו ואין ד"ת נשמעים בו א"כ דביום אפשר שלא נשמע ד"ת מפני קול המולה של המון אבל אם בלילה שהקול נשמע ואין נשמע בו ד"ת ה"ז שרע בעיניו ללמוד תורה בביתו כדכתיב ירע שריד באהלו ועונשו שאש אוכלתו שהוא אש של גיהנם שאם היה נשמע בו ד"ת שנקראת אש· כמ"ש כה דברי כאש לא היה יכול אש של גיהנם לשלוט בו דאש של תורה הוא אשו של הקב"ה אש אוכלה אש. ובענין זה אמר ג"כ כל שאינו מהנה ת"ח וכו'. מיירי במי שאינו ת"ח וגם אם הוא אינו עוסק בתורה היה לו לסייע לד"ת כמ"ש עץ חיים היא למחזיקים בה לעוסקים בה לא נאמר אלא למחזיקים וזה שאינו מחזיק לומדי תורה אינו ראוי להיות בו סימן ברכה כי התורה נותנת חיים וברכה ללומדיה ולמחזיקים בה:

הרי"ף כל בית שאין ד"ת כו' יש לדקדק למה בא העונש על הבית כי בעל הבית הוא ראוי אל העונש וע"ק אש של גיהנם שייך אל עונש הנפשות הנידונות בו אבל בבית אין לאש של גיהנם ענין בו ועו"ק לדרשה זו למה הפסיק בין כל חשך טמון ובין ירע שריד באהלו שהוא ג"כ מי שרע בעיניו שיש שריד שהוא ת"ח באהלו ליערבינהו כל חשך טמון לצפוניו ירע. שריד באהלו תאכלהו אש לא נופח אבל עכשיו מ"ש ירע שריד באהלו הוא דבר שאין אחריו גזירה לכך אני אומר שלעולם אש של גיהנם שולטת בבעל הבית שרע בעיניו שריד באהלו ואגב בעל הבית תבא אש ותאכל את הבית ונמצא וה"ש תאכלהו אש קאי לפניו ולאחריו. ועי"ל תאכלהו אש אותה הבית אותו שרע בעיניו הת"ח שבאהלו הוא נידון בגיהנם שהוא אש לא נופח ועיין במסכת עירובין:

שם **וא"ר** אלעזר כל שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה
שם סימן ברכה לעולם שנאמר °אין שריד לאכלו על
כן לא יחיל טובו. והא"ר אלעזר כל המשייר פתיתים
ישעיה סה על שלחנו באילו עובד ע"ז שנא' °העורכים לגד שלחן
הממלאים למני ממסך לא קשיא הא דאיכא שלימה
בהדיה הא דליכא שלימה בהדיה ואמר ר' אלעזר כל
בראשית כז המחליף בדבורו כאילו עובד ע"ז כתיב הכא °והייתי
ירמיה י בעיניו כמתעתע וכתיב התם °הבל המה מעשה
תעתועים. וא"ר אלעזר לעולם הוי קבל וקיים א"ר זירא
אף אנן נמי תנינא בית אפל אין פותחין בו חלונות לראו'
נגעו ש"מ וא"ר אלעזר כל המסתכל בערוה קשתו
חבקוק ג נגערת שנא' °עריה תעור קשתך:

כל שאינו משייר פת. דצריך לשייר כדכתיב אכול והותר: והא"ר אלעזר כו' שנאמר העורכים וגו'. שכן עושין שמניחין שלחן ערוך במאכל ובמשתה לשם אותה ע"ז שקורין גד וממלאין כוסות של מרקחים נסוכים לע"ז ששמה מני: הא דקאמר אסור: דאיכא שלימה בהדיה. שמביא שלימה לאחר שאכל ונתן על השלחן עם הפתיתים ששייר דמחזי דלשם ע"ז עביד הכי: והא דליכא שלימה בהדיה. מעלי דמזומנים לעניים: הא גדא לביתיה ל"ג: המחליף בדבורו. משנה בדבורו שלא יהא ניכר: הוי קבל וקיים. הוי (עני) [עניו] ותחיה. קבל [לשון] אפל עשה עצמך אפל ושפל: בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו. כנגע נראה לי בבית כתיב דמשמע נראה מאליו ועוד דכתיב לי ולא לאורי מכלל שאפלתו הללתי (וכ"ז) [דכ"ז] שאין כהן רואהו אין מטמא בנגעים: קשתו ננערת. כח קושי אבר שלו ננער שאינו מוליד שנאמר עריה תעור עריה שאתה מסתכל בה ממש (בערותך הוא) [בערותה היא] תעור קשתך ד"א המסתכל כל המחשב (ערות אשה) [בעריות דאשת] איש. קשתו גבורת ידו ננערת מתהלכת ומתמעטת כמו וינער ה':

מהרש"א כל המחליף בדבורו כו'. מדלא כתיב מתעתע וכתיב כמתעתע בכ"ף הדמיון דרש ליה הכי שהוא מדמה ומחליף בדיבורו ומתעה בו חברו כאילו עובד ע"ז שנקרא תעתע כדכתיב תעתועים והוא מבואר כי האמת הוא כלל גדול בקיום התורה והיפך השקר. וכתב בעל עיקרים בזה שבעל עבירה וגזלן בא לפני חכם אחד לקבל תשובה אלא שלא היה יכול לקבל עליו ולהעמיד ע"י עצמו רבוי מצות שבתורה א"ל החכם קבל עליך דבר אחד לשומרו כראוי וא"ל הן א"ל החכם קבל עליך לומר אמת וקבל עליו לימים הלך ללסטם פגע איש אחד וא"ל להיכן אתה הולך נזכר שקבל עליו לומר אמת וסיפר לאיש ההוא וכן פגע באיש אחר וכו' מיד הרהר אותו, לסטים אלו ב' יהיו עלי עדים להרגני וכו' עד שנמנע בעבור זה ממעשיו הרעים וכו' ע"ש: לעולם הוי קבל וקיים כו'. מלת קבל הוא תרגומו של חשך בכל מקום ור"ל שיעשה עצמו כאילו הולך במקום חושך ואל יתראה עצמו בפני הבריות ולא יתקנאו בו ותהא קיים שלא ישלוט בו קנאת הבריות ועין הרע ומ"ש הדמיון מבית אפל שאפילתו שלא יתראה בו היא קיומו: כל המסתכל וכו'. פרש"י מסתכל מחשב כו' מדנקט ערוה לשון יחיד ולא קאמר המסתכל בעריות משמע ליה דבחד ערוה קמיירי והיא אשת איש המצויה ושכיחא ודקאמר מחשב במקום מסתכל הא ודאי דמסתכל וממש נמי עבירה גדולה בידו אלא דעונש הזה דקשתו נגערת הוא בא על המחשב תמיד על אשת איש ומקשה עצמו לדעת אותו הקישוי ננער ממנו:

א"ר טבי א"ר יאשיה מ"ד °שאול ועוצר רחם ארץ לא קמא
שם משלי ל שבעה מים וכי מה ענין שאול אצל רחם אלא
לומר לך מה רחם מכנים ומוציא אף שאול מכנים ומוציא
והלא דברים ק"ו ומה רחם שמכניסים בו בחשאי מוציאין
ממנו בקולי קולות שאול שמכניסין בקולות אינו דין
שמוציאין הימנו בקולי קולות מכאן תשובה לאומרים
אין תחיית המתים מן התורה. תנא דבי אליהו צדיקים
שעתיד הקב"ה להחיותן אינם חוזרים לעפרם שנאמר
והיה

עין יעקב

הוא יבורך ואסור ליתן שמו לגש הארץ: כל המחליף בדבורו כאילו עובד ע"ז. כי עיקר חותמו של הקב"ה שהוא אמת והוא אלהים אמת ומלך עולם: הוי קבל וקיים. עיין בהרי"ף לעיל פ"ק דייד ובסוטה ד"ה ע"ש: כל המסתכל בערוה. אפשר דאפילו בערוה של זכר קאמר וכדמצינו בחם וירא את ערות אביו וכמ"ד רבעו עיין לעיל פ' בן סורר ומורה· שאול שמכניסין בו בקולות אינו דין שמוציאין בקולי קולות מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה. ולפשר מזה פותח הפסוק אבו ככה לאולך זה עמו שכבר

והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימין *ואם תאמר אותם (אלף) שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו שנאמר °ונשגב ה' לבדו ביום ההוא צדיקים מה הם עושים הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין על פני המים שנאמר °על כן לא נירא בהמיר ארץ וגו' ושמא תאמר יש להם צער ת"ל °וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו ונילף ממתים שהחיה יחזקאל סבר לה כמ"ד באמת משל היה דתניא רבי אליעזר אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו ומה שירה אמרו °ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים רבי יהושע אומר שירה זו אמרו °ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל רבי יהודה אומר אמת משל היה א"ל רבי נחמיה אם אמת למה משל ואם משל למה אמת אלא באמת משל היה ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות עמד ר' יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהן. ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו שנאמר °ובני אפרים שותלח (ובכר) [וברד בנו] ותחת בנו ואלעדה בנו [ותחת בנו] וזבד [בנו] ושותלח [בנו] ועזר (ואלעזר) [ואלעד] והרגום אנשי גת הנולדים בארץ וגו' וכתיב °ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבואו אחיו לנחמו ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שנא' °ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרי' יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו. ר' ירמיה בר אבא אמר אלו בני אדם שאין בהם לחלוחית של מצוה שנא' °העצמות היבשות שמעו דבר ה' ר' יצחק נפחא אמר אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצי' ורמשי' שנא' °ואבא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחוקה על הקיר סביב (כתיב הכא סביב) וכתיב התם °והעבירני עליהם סביב סביב ר' יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא (דא"ר) [וא"ר] יוחנן מנהר אשל עד רבתי בקעת דורא (דא"ר יוחנן כשעה) [שבשעה] שהגלה נבוכדנאצר את ישראל היו בהן בחורים שהיו מגנין את החמה ביופין והיו כשדיות רואות אותם ושופעות זיבות אמרו לבעליהן ובעליהן למלך וצוה המלך והרגום ועדיין היו שופעות זיבות וצוה המלך ורמסום:

שאול ועוצר רחם ארץ לא שבעה מים. [קבר לא שבע מנותים] ועוצר רחם בית הרחם שהוא קצר ועצור לא ישבע מבעילות וכן ארץ לא שבעה מים: וכי מה ענין שאול וכו'. למה נסמכו הני אהדדי. מכניס. הזרע ומוציא הולד אף שאול מכניס ומוציא לתחיית המתים: שמכניסין בה בקולי קולות. בבכי גדול קוברין את המת: אינו דין שמוציאין אותו בקולי קולות. שנא' יתקע בשופר גדול: שעתיד הקב"ה להחיות. לימות המשיח לאחר שיחיו: שוב אין חוזרין לעפרן. בין (לימות המשיח בין לעוה"ב) אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד לבא. ואותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש את עולמו. ויהיה עולם זה חרב אלף שנים אותן צדיקים היכן הם הואיל ואינן נקברים בארץ: לא נירא בהמיר ארץ. כשמחליף הקב"ה את הארץ לא נירא לפי שאנו בלב ימים: וקווי ה' יחליפו כח, שיהא להם כח לשוט ולעוף בלי צער: ונילף ממתים שהחיה יחזקאל. שחזרו ומתו כך צדיקים שעתיד להחיות יחזרו לעפרם כך משמע. יחזקאל הגלהו נבוכדנאצר עם יכניה מלך יהודה והיה יחזקאל מתנבא בבבל וירמיה בא"י באותן י"א שנה שמלך צדקיה: באמת. בנ"ר משל היה. שהיה מרמז (לעם) [להם] על הגלות כאדם מת שחוזר וחי כך ישראל ישובו מן הגלות: מהן שאותן תפילין היו שלהם: שמנו לקץ. של יציאת מצרים: וטעו שלא היה להם למנות גזרת ועבדום ועינו אותם אלא משנולד יצחק דהא דכתיב כי גר יהיה זרעך (בארץ לא להם) זה יצחק דכתיב בו כי ביצחק יקרא לך זרע והם מנו משעת הדבור לאברהם ותניא בס"ע אברהם אבינו בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן ע' שנה היה ומבין הבתרים עד שנולד יצחק היו ל' שנה כדכתיב ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו נמצאת אומר משדבר עמו בין הבתרים עד שיצאו ממצרים היו ד' מאות ואותן ל' שמן הדיבור עד לידת יצחק טעו בני אפרים ומנין שבני אפרים הן שיצאו קודם זמנם ונהרגו שנאמר ובני אפרים שותלח וגו' והרגום אנשי גת: ושמואל אמר. מתים שהחיה יחזקאל אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שנא' אבדה תקותנו: העצמות האלה כל בית ישראל המה. עצמות הללו סימן לכל ישראל הן שעתידה להן תחיית המתים כמו לאלו שהרי אלו אמרו אבדה תקותינו ועכשיו ידעו שאני מחיה את המתים וסימן זה לכל ישראל שגם הם עתידין להחיות ולא מן הדין היו דהא אמרן הכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעוה"ב אלא משום סימן היו: שחיפו ההיכל. שהיו מציירין צלמים על קירות ההיכל דכתיב ואבא ואראה מחוקה על הקיר סביב: וכתיב והעבירני עליהם סביב. כלומר על אותן אנשים שכתוב עליהם סביב עבר עליהם יחזקאל להחיותן: אלו מתים שבבקעת דורא. שהמית נבוכדנאצר מלך בבל על שהיו יפים כדלקמן: מנהר אשל עד רבתי. מקומות הן היו בבקעת דורא: שופעות. מחמת תאוה וזוב

עיון יעקב

שכפר בתחיית המתים על כן נכו בכה בכיות הרבה לאראות בק"ו שיש תחיית המתים מן התורה מכח ק"ו: מה קדוש לעולם קיים. וכדאיתא במדרש אחת אמרה קדושים תהיו ... ומאן דיליף תה"מ מק"ו מה דלא הוו חיי ס"כ אי אמרינן דיו מוכח ג"כ שחוזרין לעפרן: ונילף ממתים שהחיה יחזקאל. כתב מהרש"א ולולי פרש"י נראה דה"פ דאכל הני תנאי ואמוראי שהביאו שמקראות נגד המינים פריך הכא דנילף ממתים שהחיה יחזקאל ע"ש ובודאי נתעלם ממנו סוגיא דלעיל דף צ' מן הנביאים דכתיב יחיו מתיך נבלתי יקומון ומקשה שם דלמא מתים שהחיה יחזקאל ואם איתא כדעת מהרש"א לא מקשה הש"ס מידי כיון דס"ל דמתים שהחיה יחזקאל אינם ולא משל א"כ שפיר נילף מינה תחיית המתים אלא ודאי לסוגיא דש"ס דידן דלא ס"ל ד"ש לגמור תחיית המתים ועם שהיו עצמות מאח"כ בתחייה דהוי עפרא ועפ"א מי קא חיי כשאתם דלעיל רק כתא ים ללמוד שחוזרין לעפרן כמו התם וכה"ג איתא בילקוט יחזקאל סימן ל"ז ע"ש ושבר פרש"י בזה: עמדו על רגליהם ואמרו שירה. אפשר ללמוד מכאן כשרוצין לומר שירה לפניו צריכין לעמוד דוקא: ומה שירה אמרו ה' ממית בצדק, זה אמר כמ"ד בפ' כמה אשה דאין מיתה בלא חטא ור' יהושע ס"ל כמ"ד דיש מיתה בלא חטא רק בעטיו של נחש: ונשאו נשים והולידו בנים ובנות. אתיא לאוקי דבתחיית המתים דלעתיד אמרינן דלא יהיה אכילה ושתיה ולא פריה ורביה משא"כ אלו עסקי בס"ו:

בשעה

זכות המלך והרגן: ועדיין היו שופעות. שהיתה נראית זיו תארם ולוה המלך ומוקום:

מהרש"א וכי מה ענין שאול אצל רחם כו'. כבר מפורש בקרא מה ענינם זה לזה שאמר שלש הנה לא תשבענה וגו' שאול ועוצר רחם וארץ לא וגו' וי"ל משום דבארץ מפורש בה ממה שלא תשבע ארץ לא שבעה מים אבל שאול ועוצר רחם אינו מפורש בקרא ממה אין שבעים דהיינו שאול ממתים ורחם מתשמיש ולהכי קאמר וכי מה ענין שאול אצל רחם דהכי תרתי דכתיבי גבי הדדי לענין שאינן שבעים אינו מפורש בקרא כמו בארץ אלא לומר לך שיש להם גם דמיון אחר דמה רחם מכניס ומוציא כו' והוא בעצמו משל דבת קיסר דג' יצירות יש לאדם דיצירתו מן השמים הוא ברחם בעה"ז ויצירתו מן הטיט הוא יצירתו בשאול לעתיד ואמר דיש ביצירה זו של תח"ה מן השאול ק"ו מיצירת הרחם שבעה"ז: **קדוש יאמר לו כל הכתוב וגו'.** גם רשעים יעמדו לזמן תח"ה אבל אמר קדוש יאמר לו לכל הכתוב לחיים דהיינו לצדיקים שנכתבים לאלתר לחיי עה"ב ולא יאמר כן לרשעים שלא יעמדו רק לחרפת עולם כדאמרי' פ"ק דר"ה: **יעלו אבר כנשרים ירוצו וגו'.** כבר אמר שהקב"ה עושה להם כנפים כנשרים וטעין כו' אבל לפי שהנשר ימרט כנף שלו נעשר שנים ויתחדש אחר כך כמ"ש בשם רבינו סעדיה אמר שקווי ה' יחליפו כח שלא יפסוק בהם כחם אבל יעלו אבר תמיד כנשרים הללו אחר שיתחדש שירוצו ולא יגעו. ויש כאן גמגום קצת בפרש"י בפירש לאחר שיחיו אין חוזרין לעפרן כו' בין לעה"ב אלא הבשר נתקיים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד לבא עכ"ל מאי לעה"ב ומאי לעתיד לבא שיחיו שנית וק"ל: **ונילף ממתים שהחיה יחזקאל כו'.** וקשה לפי"ז דהא בצדיקים לעתיד אמר כן דלמעלתן שיחיו ולא יחזרו לעפרן גם לשון וכילף לא משמע כן ולולי פירושו היה נראה דה"פ דאכל הני תנאי ואמוראי שהביאו מקראות לתחייה מן התורה כנגד הכופרים בתחייה לומר שהוא דבר שא"א כההוא צדוקי דאיין מיתין דמיתי חיין וכדברי הקיסר ועפרא מי קחיי פריך הכא דנילף ליה ממתים שהחיה יחזקאל שהתחייה הוא דבר בחוק האפשר ויכולת ביד האל יתברך ב"ה יש להאמין בתח"ה וק"ל: **ומה שירה אמרו ה' ממית ומחיה כו'.** יש לפרש למ"ד אלו בני אדם שכפרו בתח"ה ולא היו ראוים לת"ה לעתיד כדתנן במתניתין ובפרש"י ולכך החיה אותם הקב"ה בעה"ז להראות להם שהיכולת בידו יתברך ב"ה ולפי שהכופרים אומרים כיון שהאדם מת בחטאו במה יזכה שוב להיות חי כדברי הצדוקי דאיין מתים בחטאם דמיתין אם יהיו חיין ע"ז אמרו שירה ה' ממית בצדק במשפט לדק דלא עביד דינא בלא דינא אבל הוא מחיה ברחמים שלו ולא לפי הזכות של אדם ור' יהושע אמר שאמרו שירה ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל נראה לדעת ר"י כאינך אמוראי שמתו קודם זמנם בשביל חטאם והחיה אותם הקב"ה בעה"ז וכשאו נשים ומתו שוב כדרך כל הארץ ושוב יחיו לעתיד כדעת ר"י בן בתירא שהיה מבני בניהם וז"ש שירה ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל דלא נראה לו לפרש דכפל הכתוב הענין במלות שונות כפי' הרלב"ג אלא מתים שהחיה יחזקאל אמרו כן ה' ממית אותם כבר בלא עתם ומחיה אותם עתה ושוב ירדו לשאול לזמן מיתתם ויעלו לעתיד לבא ומ"ד באמת משל היה כפרש"י וכפירוש הרד"ק למשל כי בני ישראל יצאו מהגלות שהם בו כעצמות היבשות כו' ע"ש: **אלו בני אפרים שמנו לקץ כו'.** עיין פרש"י הכא ובספר דברי הימים ועוד נראה לפרש דדקדק לומר והרגום אנשי גת הנולדים וגו' דמשום שטעו בקץ לא היו חייבים הריגה בידי שמים ע"י אנשי גת אבל כבר היתה השבועה בין אברהם ויצחק ובין הפלשתים ואלו בני אפרים עברו על השבועה שבאו לקחת מקנה אנשי גת הנולדים בארץ ר"ל מאותם שהיו אנשי השבועה עם בני אברהם ויצחק ולכך הרגום על שעברו השבועה שעמהם. ומ"ד **שכפרו בת"ה** וכו'. הנה אומרים יבשו וגו' ולא היו אלא משום סימן לאחרים לכל ישראל כפרש"י. ומ"ד **אלו בני אדם שאין בהם להלוחית כו'.** אט לא כפרו בת"ה אלא שחשבו שהם אינן ראוים לכך כיון שאין בהם לחלוחית מצוה וע"כ היו לסימן להם שאף הם יחיו לעתיד אחר שיהיו נדונין בגיהנם כדאמרינן פ"ק דר"ה. ומ"ד **אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים כו'.** נקט שקלים ורמשי ובקרא דנייתי הזכיר כמי בהמה ויש לפרש לפי הבריאה שהשקלים ורמשים אין להם עצם כלל ולכך ההפסד בהם מצוי במ"ש דאין מתקיימים יותר משנה והבהמה שיש לה עצם והוא דבר המתקיים לזמן מופסד לסוף זמנו אבל מותר אדם מן הבהמה שיש לו עצם אחד המתקיים לעולם כמ"ש שיש עצם אחד באדם נקרא נסכוי שממנו נברא לעתיד וזה שנקט אלו שחיפו את ההיכל בשקלים ורמשים שהוא דבר היותר מופסד לפי שהאמינו שכל העולם הוא דבר מופסד ואין באדם דבר המתקיים יותר משקן ורמז וז"ש יבשו עצמותינו אבדה תקותינו וגו' לא טובים אנחנו מכל העלם שבנו כי כבר יבשו לגמרי ולכך היו משום סימן להם שהאדם מכל עצמותיו הוא דבר המתקיים לעתיד ואינו מופסד לעולם. ולמ"ד **אלו מתים שבבקעת דורא כו' וצוה המלך והרגום כו'.** כדלקמן שהן הן שטפחו לו לנ"כ על פניו להראות לו גדולתו של הקב"ה שהן הן שהרגם על לא חמס בכפם ולא הועיל לו שהקב"ה החיה אותם ע"י יחזקאל חבריהם של אלו ופרש"י באו עצמות מן הבקעה וטפחו לו כו' והלכו להם עכ"ל לא הולרך לו לומר שבאו מן הבקעה כו' והלכו להסתהרי באותה בקעה שהרגם העמיד הצלם שלא השתחוו לו ושם הוליכם לכבשן אש:

הרי"ף צדיקים שעתיד הקב"ה להחיות. עיין פירש"י לאחר שיחיו שוב אינם חוזרים כו' וצריך לבאר מ"ש עד שישובו ויחיו לעתיד לבא ולפי דעתי כוונת רש"י ז"ל הוא על הזמן שיש בין זמן המשיח לזמן שהוא לעת"ל שבכל אותו זמן אע"פ שמתים מ"מ אינם חוזרים לעפרם וצריך להגיה בגירסת רש"י בין ימות המשיח לעתיד לבא ומתוך פרש"י נראה שביניהם שיש מזמן המשיח יש תחייה לצדיקים בלבד ושאר כל ישראל תהיה תחייתם לעת"ל ואז בלע המות לנצח ודייק לישנא דתנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן דנקט דהא ביום התחיה יחיו כל מתי ישראל אלא על הזמן שיש בין המשיח עד זמן עה"ב. ועוד אפשר לומר כפרש"י שיש ב' תחיות לכל העולם האחד בזמן המשיח והאחד לעתיד לבא ובתחיה של ימות המשיח הצדיקים מתים ואינם נקברים לחזור לעפרם ושאר בני אדם חיים ומתים ונקברים בארץ עד זמן התחייה דלעת"ל וכפי הנראה דתנא דבי אליהו פליגי דרמי לעיל כתיב בלע המות לנצח וכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות ל"ק כאן בישראל כאן באה"ע ולתנא דבי אליהו יהיה בתחיה שלעתיד בלע המות לנצח ומ"ד כי הנער בן ק' שנה ימות בתחיה של ימות המשיח והיינו דאמרינן אין בין עה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד כלומר שאף לאחר התחייה שיחיו מתי ישראל לראות ביאת הגואל המשיח מ"מ מות ירעם אלא שיאריכו ימים וניני בניו באותם שנים שעתיד לחדש עולמו ויהיה עולם זה חרב שהם אלף שנים שהצדיקים אינם נקברים בארץ הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטים על פני המים זהו נראה בפי' רש"י ז"ל אמנם כפי הפשט נראה שלדיקים דתנא אליהו הוא מדבר על כל ישראל שעתידים לחיות לאחר ביאת המשיח באלף הששי קודם מד סרוב וכל המתים שיחיו שוב אינם מתים ובאלף השביעי שהעולם חרב הם שטים בכנפים על פני המים ומיהו מהאי קרא דימייני מיומים מ"ש לקמן בגמרא שהתחייה הוא בתר חד חרוב ואז יחדש הקב"ה עולמו ויחיה המתים:

ת"ר בשעה שהפיל נבוכדנאצר חנניה מישאל ועזריה לכבשן קמב

בשעה שהפיל נבוכדנצר חמ"ו בכבשן אם אמר הקב"ה ליחזקאל לא והחיה מתים בבקעת דורא. להראות שהקב"ה בידו להמית ולהחיות משא"כ במלך כ"ו שאין בידו להמית אפי' כלפי רצון הבורא שאי'

לכבשן האש אמר ליה הקב"ה ליחזקאל לך והחיה מתים בבקעת דורא כיון שהחיה אותם באו עצמות וטפחו (לו לנבוכדנאצר) [לאותו רשע שחיק טמיא] על פניו אמר מה טיבן של אלו אמרו לו חבריהם של אלו מחיה מתים בבקעת דורא פתח ואמר °אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותיה מלכות עלם וגו' א"ר יצחק יוצק זהב רותח לתוך פיו של (נבוכדנאצר) [אותו רשע שחיק טמיא] שאלמלא (לא) בא מלאך וסטרו על פיו בקש לגנות כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים. ת"ר ששה נסים נעשו באותו היום אלו הן. צף הכבשן. ונפרץ הכבשן. והומק סורו. ונהפך צלם על פניו. ונשרפו ד' מלכיות. והחיה יחזקאל את המתים בבקעת דורא וכולהו גמרא וד' מלכיות קרא דכתיב °ונבוכדנאצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא [סגניא ופחותי' אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטוני מדינתא וגומר] וכתיב °ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא חזיין לגובריא אילך וגו' תנא דבי ר' אליעזר בן יעקב אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו שנאמר °באדין גובריא אילך כפיתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתהון וגומר. א"ר יוחנן *גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת שנאמר °ענה ואמר הא אנא חזי גוברין ארבעה שרין מהלכין בגו נורא (וכל חבל) [וחבל] לא איתי בהון ורויה די רביעיא דמה לבר אלהין:

באו עצמות. מן הבקעה וטפחו לו לנבוכדנאצר על פניו והלכו להם ואית דאמרי שמאותן עצמות היו לו כלים וכשהגיע שעה שהיו טפחו לו על פיו כשהיה רוצה לשתות בהם: חבריהם של אלו מחיה מתים. על יחזקאל היו אומרים שהיה חבר של חנניה מישאל ועזריה ונבוכדנאצר היה יודע שהקב"ה מחיה אותם: פתח ואמר. להקב"ה: אתוהי כמה רברבין. פסוק הוא: יוצק זהב רותח. משום דקא מיירי בשבחו דנבוכדנאצר נקיט נמי לישנא מעליא ולשון קללה: סטרו. הכהו מאחורי ידו: לגנות. שהיה משבח שבחות נאות יותר מדוד ואילו אמנם הקב"ה היה נוטה אחריהם יותר מאחר שירות שעשה דוד: באותו יום. שהשליכן לכבשן: צף הכבשן. שהכבשן היה משוקע בארץ כעין כבשן של סיד וצף ועומד ע"ג קרקע כדי שיראוהו כל העולם: נפרץ הכבשן. נפלו קצת כותליו כדי שיוכלו כולם לראות בתוכו: הומק סורו. נשפל גאותו כמו סורו רע. לשון אחר סורו כמו יסודו כשתלשל וכן (לימד) [לימדנו] ר' יעקב בר יקר אבל מורי גרים והומק סידו שיד הכבשן נמחה מרוב חמימות כך שמעתי והיתה מושכת למרחוק ומהבל של אותן הסיד נשרפו אותן שהשליכו חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש: ונהפך צלם. של זהב על פניו: ד' מלכיות. מלכים ואנשיהם שסייעו לנבוכדנאצר להשליך חנניה מישאל ועזריה לתוך האור: מקראי נפקי. דכתיב ונבוכדנאצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא וגו' ולבסוף אחר שיצאו מן הכבשן כתיב ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והנך דלא כתיבי נשרפו: אל ישנה אדם מן הרבנות שלו. שהרי חנניה מישאל ועזריה היו לבושין בגדי תפארתן כשהושלכו לכבשן. אל ישנה שלא יראה נבהל ומפוחד *ומבוישין מהשונאין: פטשיהון וכרבלתהון. עניני מלבושין: גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת. דברישא חשיב תלתא צדיקי ומלאך לבסוף דכתיב וריויה די רביעיא דמה לבר אלהין:

מהרש"א פתח ואמר אתוהי כמה רברבן וגו'. הוא האות והנס של חנניה מישאל ועזריה שנצולו מכבשן האש ותמהוהי כמה תקיפין וגו' הוא תמיהתם על שהוא מחיה מתים והיינו כמה תקיפין שהוא בלשון התרגום גבורה שהקב"ה מחיה מתים בגבורה כמ"ש אתה גבור לעולם ה' מחיה מתים כו' ומקיים מלכותיה מלכות עלם ושלטניה בכל דר וגו' הוא רמז לכל דור ודור מן העולם ועד עולם כמ"ש בפי' רבינו שעדיה בדור המבול ודור הפלגה ומצרים וכל דור ודור עכ"ל ובודאי שאמר כן לדרך כלל בכל דור ודור והיה דעתו לפרש ולספר דרך פרט ממשלתו של הקב"ה שבכל דור ודור אלא שבא המלאך וסטרו כדי שלא יפרט תשבחתו וגדולתו של הקב"ה שלא יגנה בהם שירות ותשבחות שאמר דוד כו' שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות כדאמרינן פ"ק דברכות ואין ראוי שהמחריב שהוא כ"כ יוסיף שירות על הבונה ב"ה שהוא דוד ומהכא משמע שהמלאך הבין שירה זו של כ"כ שהיא בלשון ארמי ודאמרינן בעלמא שהמלאכים אינם מבינים בלשון ארמי שע"כ אומרים קדיש בלשון ארמי י"ל היינו המלאכים המקטריגין לישראל אבל המלמדים זכות לישראל כי הכא ודאי מבינים בכל לשון וק"ל: ונשרפו ד' מלכיות כו' וכתיב כו'. והנך דלא כתיבי נשרפו כפרש"י ובספר דניאל הוסיף לפרש שהם אשר הרגם שביב אש בהשליכם וכו' כמו שמפורש שם בקרא גובריא אלך די הסקו גו' קטל המון שביבא דנורא: לא ישנה עצמו מן הרבנות כו'. עיין בפרש"י ועוד נראה הטעם בזה שלא יראה האדם עצמו מצטער ומתאבל על דין שמים אבל יקבלו באהבה ובשמחה דרך כבוד: גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת כו'. עיין פרש"י לכאורה היכן הוזכרו תלתא צדיקי ברישא דלא כתיב רק חזי גוברין ארבעה שרין גו' שכלל גם המלאך עמהן ויש ליישב דבריו דה"פ מדכתיב וריויה די רביעיא דמה לבר אלהין דמשמע שהמלאך הוא הרביעי מהם כי גדולים הם ממנו ובהליכתן הלכו הם לפניו והוא הרביעי מאחריהם ועי"ל דמצינו שהחכמים קרוים אלהים כמו עד אלהים יבא וגו' אבל המלאך נקרא בר אלהין שאינו חשוב כמו הצדיק שנקרא אלהים וק"ל:

הרי"ף פתח ואמר אתוהי כמה רברבין. פרש"י פסוק הוא ונראה שדקדק רש"י ז"ל שכיון שבא נבוכדנאצר לשבח להקב"ה אשר בידו להמית ולהחיות מה זה שאמר אתוהי שלא לנוכח כך הי"ל אתוך כמה רברבין ותמהך כמה תקיפין מלכותך מלכות עלם ושולטנך עם דר ודר לזה אמר רש"י ז"ל פסוק הוא בכתב שכתב נבוכדנאצר לכל עממיא ולישניא אתיא ותמהיא די עבד עמי אלהא עילאה שפר קדמי להחויא אתוהי כמה וגו'. ובאותו פסוק לא יצדק לומר לנוכח לפי שהוא היה כותב לכל עממיא שבחו של הקב"ה וכאן אמר אתוהי לפי שתפס לישנא דקרא פתח ואמר אתוהי כמה רברבין וגו' כפי פשוטו של הכתובים נראה שאמר על הנס שנעשה לו שחזר לדמות שהיה לאחר שהיה כבהמה וכאן דרשוהו שחזר למה

עיון יעקב

שהרי ג"כ השליך לכבשן האש חמ"ו וניצולו ולהכי אמר אתוהי כמה רברבין וגו': שאלמלא לא בא מלאך וסטרו על פיו. עיין במהרש"א שמקשה דאמרינן בעלמא שהמלאכים אינם מבינים בלשון ארמי י"ל היינו המלאכים המקטריגים אשתמיט ממנו סוגיא דסוטה דף ל"ג משמע דאף מלאכים מליצי יושר אינם מבינים לשון ארמי ומעיקרא לק"מ שהרי אמרינן שם דגבריאל מאי שלמד ע' לשון יעו"ש ומלאך זה היה ג"כ גבריאל שהרי הוא היה שם להציל חמ"ו וכדאיתא בפסחים דף קי"ח: וסטרו על פיו. בקש לגנות אף דמתשבחו היה לטובה את שהקב"ה מצרף מלים למעשה וכמ"ש התוספות פ"ק דקדושין ובנכרים אפכא ועי"ל דלכך סטרו על פיו כי לו דומיה תהלה ואין להרבות בשבחו כדאמרינן סיימתו לכולהו שבחא

למה שהזכיר קודם מעלת חנניה מישאל ועזריה וגם שנאמר היום תמיה הקב"ה מתי יחזקאל ועי"ז פתח ואמר אתוסי כמה דברבין: בא מלאך וסטרו וכו'. הדבר קשה איך סטרו המלאך על פיו שהיה מהלל להקב"ה ואפשר שהכוונה שכשאמר דמי לבר אלהין בא המלאך וסטרו על פיו כי אין לו בן חלילה וחזר ואמר די שלח מלאכיה ועי"ז אמר שאלמלא לא סטרו המלאך כיון שחטא בלשונו אע"פ שחזר ותיקן לומר מלאכיה אינו דומה לשירות ותושבחות שאמר דוד כי בנדק כל אמרי פיו ואפשר שבקש לגנות כל שירות שאמר דוד הוא על מ"ש מלכותך מלכות כל עולמים וזהו כנגד שאמר כ"כ מלכותיה מלכות עלם גם מ"ש דוד וממשלתך בכל דור ודור הוא כנגד מה שאמר כ"כ ושלטניה עם דר ודר והנה דוד לא אמר ומלכותך מלכות לעולמים דמשמע לעולם ועד אלא מלכות כל עולמים דמשמע מולך בכל העולמות ובזה נדק מאמר כ"כ יותר מדוד אלא שמתוך מה שאמר דמי לבר אלהין בא מלאך וסטרו על פיו באופן שאין כתהלותיו של דוד:

קמג סס **א"ר** תנחום בר חנילאי בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש באו כל אוה"ע וטפחו לשונאיהן של ישראל על פניהם אמרו להם יש לכם
דניאל ג אלוה כזה ואתם משתחוים לצלם מיד פתחו ואמרו °לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים כיום הזה. א"ר שמואל בר
שיר ז נחמני אמר רבי יונתן מ"ד °אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו (אמר הקב"ה) אני אמרתי אעלה בתמר אלו ישראל ועכשיו לא עלה בידי אלא סנסן אחד של חנני'
זכריה א מישאל ועזריה א"ר יוחנן מ"ד °ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההדסים אשר מצולה ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים מאי ראיתי הלילה בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כלו ללילה. והנה איש רוכב ואין איש אלא הקב"ה שנאמר
שמות טו °ה' איש מלחמה ה' שמו. על סוס אדום בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כלו לדם כיון שנסתכל בחנניה
זכריה א מישאל ועזריה נתקררה דעתו שנאמר °והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואין הדסים אלא צדיקי' שנא'
אסתר ב °ויהי אומן את הדסה ואין מצולה אלא בבל שנאמר
ישעיה מד °האומר לצולה חרבי ונהרותיך אוביש מיד מלאים רוגז
עי' ברש"א גירסת שונות נעשים שרוקים ואדומים נעשו לבנים. אמר רב פפא ש"מ סוסיא חיורא מעלי לחלמא. ורבנן להיכן אזלו אמר רב בעין הרע מתו. ולשמואל אמר ברוק טבעו ורבי יוחנן אמר עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות. כתנאי רבי (אלעזר) [אליעזר] אומר בעין הרע מתו רבי יהושע אמר ברוק טבעו וחכמים אומרים עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות שנאמר °שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה איזו הם אנשים שנעשה להן מופת הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה ודניאל להיכן אזל אמר רב למיכרא נהרא רבא בטורא ושמואל אמר לאתויי ביזרא דאספסתא רבי יוחנן אמר לאתויי חזירי [דאלכסנדריא של מצרים] איני (והתניא) [והתנן] תורוס

הרופא אומר אין פרה וחזירה יוצאה מאלכסנדריא של מצרים שאין חותכין האם שלה בשביל שלא תלד זוטרי אייתו בלא דעתייהו:

וטפחו לישראל על פניהם. שהשחוו לצלם: **אני אמרתי.** שכל התמר שלי הוא שיהיה בהם לדיקים הרבה ולא עלתה בידי וכו'. ישראל נמשלו לתמר כדאמרינן מה תמר זה אין לו אלא לב אחד כו': **והנה איש רוכב על סוס אדום.** בזכריה כתיב: **כל העולם כלו ללילה.** מפני שהשתחוו לצלם: **והוא עומד בין ההדסים.** העמיד הקב"ה [עלמו] בזכות ההדסים שבמצולה: **האומר לצולה חרבי.** לבבל שיושבת במצולה: **חרבי.** לשון חרבו המים: **שרוקים.** לבועים ואח"כ נעשו לבנים כשנסתכל בצדיקים נח מכעסו: **סוסיא חיורי מעלי להלמא.** מדקאמר שהאדום הוא רמז לקללה: **ורבנן.** חנניה מישאל ועזריה: **להיכן אזלו** כשילאו מן הכבשן דתו לא מדכר להו בכולהו כתיבי: **בעין הרע מתו.** שהיו מסתכלין בהן על שהיו תמהין בהן: **ברוק טבעו.** באותו רוק שרקקו אוה"ע בישראל שאומרים להם אלוה כזה היה לכם והשתחויתם לצלם: **הוי אומר זה חנניה כו'.** אלמא חזרו לארץ אצל יהושע כהן גדול: **דניאל להיכן אזל.** כשהושלכו חביריו לתוך כבשן האש שלא הושלך עמהם: **למיכרא נהרא רבא בטבריא.** לחפור ולהוליא נהר בטבריא. ל"א למכרא נהרא בטורא בהר: **לאתויי ביזרא דאספסתא.** להביא זרע של עשב שהוא מאכל בהמה שלחו נ"כ שכי הוי קים (ליה) [להו]: **לאתויי חזירי ממצרים.** שלחו כדי לגדלם לולדות שחזירי מלרים גדולים הם: **והתניא אמר תודוס הרופא.** לחכמים שהיו אומרים כיטלה האם טרפה והא אין פרה וחזירה יוצאה ממלרים כו' כדי שלא יהא מלויין במקומות אחרים [ואף עפ"כ חיו]: **זוטרא אייתניהו.** ולא הובאו על לבם דלפריה ורביה בעי והכיאו להוליאן בלא חתוך האם:

מהרש"א לך ה' הצדקה וגו'. כיום הזה דריש ר"ל כיום הזה שילאו מכבשן האש וא"ל האוה"ע יש לכם אלהים כו' היינו אומרים לך ה' הלדקה ולנו בושת הפנים על שטפחו להם אוה"ע על פניהם וק"ל: **אעלה בתמר כו'.** בעניא דלעיל שאמרתי אתעלה ואתגדל בכלל ישראל כמו התמר שאין לו רק לב אחד שיהא גם להם לב אחד לשמים שיקדשו שם שמים ולא ישתחוו ללנם ולא עלה שעל ידם כתעלה וכתגדל שמו יתב' ב"ה אבל האחרים חללו שמו והשתחוו ללנם וק"ל: **ראיתי הלילה וגו' שנאמר ה' איש וגו'.** מייתי רא"ה מהתם דאיש מורה אמדת הדין ולפי שבקריעת ים סוף בא הקב"ה ברחמים לישראל ובמדת הדין למלרים ע"כ היה נקרא ה' איש מלחמה וגו' ה' שהוא רחמים לישראל ואיש מלחמה למלרים ואמר שראוי להקדים הרחמים כי ה' שמו אבל איש מלחמה רק תואר וז"ש במדרש ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש דהיינו ה' הכתוב לפני איש מלחמה אבל הכא שהיה מדת דינו שולט על עולם כולו להפוך לדם אינו נקרא רק איש מלחמה ולא כתיב ה'. ואמר

עיון יעקב

שבחא דמרא: **אמר הקב"ה אני אמרתי אעלה בתמר אלו ישראל.** כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ולאפשר דלכך מדמה כתמר כדאמרינן בפ"ק דסוטה אמה אצלם שמר ושני בניה מן האור אני אציל מבניך וכו' ור"ש בר נחמני דאמר בסמוך דחמ"ו לא היה מבני יהודה ע"ש כחדושינו רק דזכות יהמר נרם כל זאת לכך רמז בזכות תמר אמרתי שכל האילן שנאמר שלי ולא אחזה בידי אלא סנסן אחד: **בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כולו לדם.** ק"ק לפי מה שמבואר ביו"ד סי' קנ"ז כל מקום שנאמר יהרוג ואל יעבור אם עבר ולא נהרג אע"פ שחלל השם מ"מ נקרא אנוס ופטור ואולי התם נרין אדם קאמר ובדין שמים חייבי עונשי' אך דא"כ הי"ל לנהבע בש"ס כאתי דפטורים מדיני אדם וחייבין בדין שמים ושמא לפי שהיו יכולין לברוח ולא ברחו רלז אף בדיני אדם חייבי מחייב כמבואר שם: **ודניאל להיכן אזיל אמר רב למכרא נהרא.** אפשר דרב קאמר דעה זו ע"ש עלת ה' דקאמר בסמוך דלא יאמרו בזכותי' אתנללי לכך רמז למכרא נהרא שיבוא המים לכבות אש של נ"כ לכך שלחו ושמואל אמר לאתויי בזרא שהוא מגדל למאים רמז לשלם ומיאל דלא ניקשם ביה פסילי אלהיהם תשרפון באש ולמור נבנאה שלא ידבק בידך מאומה מן החרם ביקום שאיני מגדל למאים כדאיתא בש"ם דע"ש ור' יוחנן דאמר לאתויי חזירה

ואמר אין הדסים אלא צדיקים שנאמר ויהי אומן את הדסה וגו'. וכמ"ד בפ"ק דמגילה דאסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה ע"ש הלדיקים והתם אייתי מקרא דהכא וכה"א והוא עומד בין ההדסים וגו' וסמך הכא אדהתם והתם אדהכא וכן דרך התלמוד לסמוך בב' מקומות מזה על זה. **ואמר ואחריו סוסים אדומים שרוקים מיד מלאים רוגז שרוקים אדומים ואח"כ נעשו לבנים.** כן הוא הגירסא בילקוט ור"ל ואחריו אחר שבאו סוסים אדומים מתוך שמלאו רוגז על כל העולם שוב אחר שרלה במעשה ההדסים הלדיקים נעשו לבנים ובגרסת רד"ק שחורים נעשו שרוקים ואדומים לבנים עכ"ל אבל בקרא לא הוזכרו שחורים. **ואמר סופ"א חיוורא מעלי להלמא וכו'.** כיון שיפה הוא בנבואה יפה הוא ג"כ לחלמא שהחלום הוא אחד מששים בנבואה ובפ' הרואה אמרו קום לבן בחלום בין בכחת בין בלדוף יפה לו אדום בכחת יפה בלדוף קשה ול"ל דהכא בלדוף איירי ודו"ק: **ורבנן להיכן אזלו וכו'.** ר"ל כיון שהיו רבנים וחשובים כדקאמר לעולם אל ישנה מן הרבנות שלו: **להיכן אזלו.** דלא מדכר להו תו והיה ראוי לו למלך כ"כ אחר מעשה זה להשלינן ולמנותן במינוי יותר חשוב מאשר היה להם כבר כמו שמלינו בדניאל: **ואמר רב שמתו מיד בעין הרע.** רב לטעמיה בפ' המקבל ל"ט מתין בעין הרע ואחד בדרך ארץ: **ושמואל אמר ברוק וכו'.** לכאורה הוא דבר זר גם הרקיקה של האוה"ע היה בישראל ולא נזכר שנטבעו מהם ויש לפרש שהוא דרך משל דע"י הרקיקה שהיה לאוה"ע בישראל והיו מביישין אותם כשראו לחנניה מישאל ועזריה כדקאמר לעיל על כן מתו שלא יהיו מביישין ישראל עוד על ידם ומ"ד עלו לא"י שלא ראו עוד במינוי של מלך ולכך לא הוזכרו עוד אלא עלו לא"י ונשאו וכו'. **ואמר כי אנשי מופת המה וכו' שנעשה להם מופת וכו'.** ר"ל כי הם אנשי מופת שלא הושלכו שם אלא שיהיו לכם ולמופת אבל אתה שהושלכת גם כן איכו מלד המופת אלא מעונש שנשאו בניו נשים שאינן הגונות לכהונה כדלקמן: **ודניאל להיכן אזל וכו'** יש לדקדק ולמאי דקאמרינן בסמוך דהמלך כ"כ חשבו לדניאל לאלוה והוא סגיד ליה א"כ כימא דאף אם היה שם לא היה המלך חש עליו שישתחוה לללם שתקים בבקעת דורא וכ"כ אבן עזרא ולדעתי כי פחדו להזכירו אחר שהמלך הקריב לפניו ניחוחים כאשר יעשה לאלהיו וכו' עכ"ל והתלמוד יענה זה דמשמע שזו הגזירה להשתחות לללם היה בשתם על הכל גם דניאל היה בכלל כמאמר מאן דלא יפול ויסגוד ביה שעתא יתרמי וגו' גם אם המלך הקריב לפניו ניחוחים שאר כל העם לא חשבוהו לאלוהות לא היה יכול להצילו מפני שאר העם וק"ל:

הרי"ף מ"ד והנה איש רוכב על סוס אדום. כלאה דהוקשה לר' יוחנן כיון דכתיב רוכב מאי והוא עומד ועוד דהל"ל ראיתי בלילה מאי הלילה לזה דרש שבקש הקב"ה כו':

קמד סס **ת"ר** שלשה היו באותה עצה הקדוש ב"ה ודניאל ונבוכדנאצר הקב"ה אמר ליזיל דניאל מהכא דלא לימרו בזכותיה איתנצל. ודניאל אמר איזיל מהכא דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון באש ונבוכדנאצר אמר ליזיל דניאל מהכא דלא לימרו קלייה לאלהיה בנורא ומנין דסגיד ליה דכתיב °באדין מלכא נבוכדנאצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד וגו': דניאל ב

באותה עצה. שהלך משם דניאל: דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון באש. דנבוכדנאלר עשאו אלוה כדכתיב ולדניאל סגיד והוה ליה כפסילי אלהיהם שהמקרא הזה היה לווה עליהן לשורפן לכך היה מתיירא:

מהרש"א ג' היו באותה עצה וכו' ודניאל אמר וכו' דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון וגו'. דאין לומר דהקב"ה כמי מטעם זה אמר ניזיל מהכא שאילו ישליך אותו לא יהיה ניצול משום פסילי אלהיהם וגו' דאם היה הייב שרפה בדין שמים ודאי דלא היה א"ל הקב"ה שילך משם להנצל אלא דדניאל היה חושש לכך ובדין שמים ודאי דהיה ניצול אלא שא"ל הקב"ה יזיל שלא יאמרו שגם הם נצולו בזכותו וק"ל:

הרי"ף מהרש"א דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון וגו'. אפשר לומר דאין הקב"ה מעניישו כיון דדניאל לא קיבל להיות אלוה ואין זה בכלל פסילי אלהיהם ודניאל חשש שמא יגרום חטא:

קמה סס °**כה** אמר ה' צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיהו בן מעשיה הנבאים לכם בשמי שקר ירמיה כט
וגו' וכתיב °ולוקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר סס
בבבל לאמר ישימך ה' בצדקיה וכאחאב אשר קלם מלך בבל באש אשר שרפם לא נאמר אלא אשר קלם א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי מלמד שעשאם כקליות
°יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם סס
מאי עבוד אזיל לגביה ברתיה דנבוכדנאצר אחאב אמר לה כה אמר ה' השמיעי אל צדקיה וצדקיה אמר כה אמר ה' השמיעי אל אחאב אזלה ואמרה ליה לאבוה אמר לה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כי אתו לגבך שדרינהו לגבאי כי אתו לגבה שדרתינהו לגבי אבוה אמר להו מאן אמר לכון אמרו ליה הקב"ה והא חנניה מישאל ועזריה שאלתינהו ואמרו לי אסור אמרו ליה אנן נמי נביאי כותיהו לדידהו לא אמר להו לדידן אמר לן. אמר להו אנא בעינא דאבדקינכו כי היכי דבדקתינהו לחנניה מישאל ועזריה. אמרו ליה אינון תלתא הוי ואנן תרין אמר להו בחרו לכו מאן דבעיתו בהדייכו. אבחרי יהושע כהן גדול סברי ליתי יהושע דנפיש זכותיה ומגני עלן אחתינהו שדינהו אינהו איקלו יהושע כ"ג
(איחרוך) איחרוכי מאניה שנאמר °ויראני את יהושע זכריה ג
הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' והשטן עומד על ימינו
לשטנו וכתיב °ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן סס
ויגער ה' בך הבוחר בירושלים הלא זה אוד מצל מאש א"ל ידענא דצדיקא את אלא מ"ט אהניא בך פורתא נורא וחנניה מישאל ועזריה לא אהניא בהו כלל אמר להו אינהו תלתא הוו ואנא חד א"ל והא אברהם יחיד הוה

עיון יעקב

אזירה והוא מילתא דאסורי וסיא רמז לעלם כ"כ שעביר מלתא דאסורה שסגיד לזה: ג' היו באותה עלה. לאו דווקא אלא שביוונו לעלה אחת שילך דניאל מהתם: א"ל אינהו תלתא הוו ואנן תרין. רבים מתקשין בזה דמאי לא שאיל להם כדשאל ליהושע כהן גדול והא אברהם יחיד הוי ולעד"נ דלא קשה מידי וכדאיתא בפסחים דף קי"ח אמר הקב"ה אני יחיד והוא יחיד נאה ליחיד להציל את היחיד והם אמרו אנן תרין ולא ינצלו ע"י הקב"ה שהוא יחיד רק ע"י מלאך ע"כ לריכין תלתא דיפוש זכותם משא"כ ביהושע שהי' ג"כ יחיד ברורו שהרי לכך בחרו בו דוקא לכך שאל לו שפיר והא אברהם יחיד הוי ועוד י"ל ולכך לא שאל להם כ"כ תכה אברהם שהיה קודם מת"ו משום שהיה מתיירא שישיבו לו כמו שהשיבו למלך עורייכם כדאי' בתענית דף י"ח נמרוד מלך הגון וראוי לעשות נס על ידו לכך אמר להם חנניה מישאל ועזריה משם מוכח שהוא ג"כ מלך הגון לעשות נס על ידו:

פ"ע

הוה התם לא הוו רשעים בהדיה ולא איתיהיב רשותא לנורא הכא הוו רשעים בהדי ואתיהיב רשותא לנורא והיינו דאמרי אינשי תרי אודי יבישי וחד רטיבא אוקדן יבישי לרטיבא. מ״ט איענש אמר רב פפא שהיו בניו (נשואין) [נושאין] נשים שאינן הגונות לכהונה ולא
זכ׳ ג מיחה בהן שנאמר °ויהושע היה לבוש בגדים צואים וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים אלא מלמד שהיו בניו (נשואין) [נושאין] נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן:

קליות. שבלים המתהבהבין באש: השמיעי. השמעתי: תלתא. וכפיסי זכותייהו: הלא זה אוד. מה אוד נחרך אף זה נחרך: אהני. הועיל: אוקדן. שרפו: מ״ט איענש. יהושע דאהכי נורא לשלטא דהאי דאהדר איהו לנבוכדנאצר דחייה בעלמא דחייה:

מהרש״א אשר קלם אמר ר״י משום רשב״י מלמד שעשאם בקליות וכו׳. ר״ל לא ששרפם כדין שרפה שבתורה שזורקים פתילה של אבר לתוך הפה דאילו היה כאמר שריפה היה משמע כך ולכך נאמר קלם שעשאם כקליות שמהבהבין אותם באש מבחוץ דהיינו שהשליכם לכבשן אש. ואמר יען אשר עשו נבלה בישראל וגו׳ מאי עביד אזיל לגביה ברתיה דנבוכדנאצר וכו׳. דמשמע דכ״כ קלם בשביל זה שעשו נבלה בישראל וינאפו וגו׳ והיינו כדמסיק דע״י ברתיה דכ״כ שמע מהם שהיה היתר בעניהם אשת איש בישראל וע״י זה קלם באש: שנאמר ויראני את יהושע הכהן הגדול וגו׳ והשטן עומד על ימינו וגו׳. פירושא דהאי קרא לפי הדרש דהכא עומד לפני מלאך ה׳ וגו׳ הוא מלאך הרחמים. ואמר שהשטן עמד על ימינו דהיינו להפך הרחמים שהוא הימין למדת הדין ולשטנו על עון בניו שהיו נשואים נשים שאינן מהוגנים לכהונה שהוא מצד הימין: ויאמר ה׳ אל השטן יגער ה׳. שהיא מדת הרחמים בך השטן ועוד יגער ה׳ בך הבוחר בירושלים להפך מדת הדין לרחמים הלא זה אוד מצל מאש שכבר לא שלט בו אש של מדת הדין ונצל כאוד זה מתוך האש כדלקמן ודקאמר מ״ט איענש פרש״י דאהכי ליה נורא דהאי דאהדר ליה לנבוכדנאצר דחייה בעלמא דחייה עכ״ל ולא ידענא מנלן דדחייה בעלמא הוא דהא קרא דאוד מוצל מאש מתפרש כמי שפיר לפי המשל דאמרי תרי אודי וכו׳ ונראה דהכי פירושו מ״ע איענש להיות מושלך עם חברי רשעים האלו. ואמר שהיו בניו נשואים וכו׳. עיין בזה ברד״ק והא דכינה מה שחללו בניו הכהונה בבגדים צואים לפי שעיקרו של דבר שהיה הכהן גדול מובדל משאר כל אדם ע״י ד׳ בגדים שהיו לכהן הדיוט וח׳ לכ״ג והיו קדושים ונמשחו בשמן המשחה וע״כ אמר שבגדיו נתלכלכו בצואה וחללו הקדושה ע״י נשים שאינן הגונות להם:

קמו שם
רות ג אמר תנחום דרש בר קפרא בצפורי מ״ד °ותאמר שש השעורים האלה נתן לי מאי שש השעורים אילימא שש שעורים ממש וכי דרכו של בועז ליתן מתנה
שם ע״ב שש שעורים *אלא שש סאין וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין אלא רמז רמז לה שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכין [כשש בשש] ברכות ואלו הן דוד ומשיח דניאל חנניה מישאל ועזריה דוד דכתיב
ש״א טז °ויען אחד מן הנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה׳ עמו. ואמר רב יהודה אמר רב כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלה״ר יודע נגן שיודע לשאול. גבור חיל שיודע להשיב. איש מלחמה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר. איש תואר שמראה פנים בהלכה. וה׳ עמו שהלכה כמותו בכל מקום. בכולהו אמר יונתן בני כמוהו כיון דא״ל וה׳ עמו מלתא דבדידיה נמי לא הוה חלשא דעתיה ונתקנא בו דבשאול כתיב °ובכל אשר יפנה ירשיע
ש״א יד ובדוד כתיב *בכל אשר יפנה יצליח ומנ״ל דדואג (האדומי) הוה כתיב הכא °אחד מהנערים מיוחד
עיין מהרש״א שבנערים וכתיב התם °ושם איש מעבדי שאול ביום
שם כא ההוא נעצר לפני ה׳ ושמו דואג האדומי אביר הרועים
שם כב אשר לשאול. משיח דכתיב °ונחה עליו רוח ה׳ רוח
ישעיה יא חכמה ובינה [רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה׳] °והריחו ביראת ה׳ לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע
שם אזניו יוכיח. אמר ר׳ אלכסנדרי מלמד שהטעינו מצות ויסורים כרחים רבא אמר דמורח ודאין דכתיב לא למראה עיניו ישפוט ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ. בר כוזיבא מלך תרתין שנין ופלגא אמר
כגירסת הים מוגה להו לרבנן אנא משיח אמרו ליה במשיח כתיב דמורח
וגם ר״ע ודאין נחזי אנן אי מורח ודאין כיון דחזייה דלא מורח
עטה כו ממחלת ודאין קטלוהו. דניאל חנניה מישאל ועזריה דכתי׳ בהו
דניאל °ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה [ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך] מאי אשר אין בהם כל מום א״ר חמא בר חנינא אפילו כריבדא דכוסילתא לא הוה בהו. מאי ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך א״ר חמא בר חנינא מלמד שהיו אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידין על עצמן בשעה שנצרכים לנקביהם מפני אימת מלכות:

שש שעורים. שש גרעינין [שעורים] ממש: וכי דרכו של בועז ליתן שש שבלים. והא תנן אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב שעורים: אלא שש סאין. דשש קבין או שש לוגין ליכא למימר דלא מייתי בגורן מדה פחותה מסאה: ליטול שש סאין. ליסא משוי כזה: רמז רמז לה. דשש גרעינין נתן לה לסימן ורמז שעתידין לצאת שש בנים ממנה: יודע נגן גבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה׳ עמו. הייני שש ברכות: לא אמרו דואג. לקמן מפרש דאחד מן הנערים היינו דואג: אלא בלה״ר. שהיה מספר בשבחו של דוד כדי שיקנא בו שאול ויהרגהו: לישא וליתן במלחמתה של תורה. להתוכח בת״ת:

פנים

עיון יעקב

מ״ט איענש. עיין פרש״י ומהרש״א וצ״ל מ״ע איענש שהשטן עומד על ימינו לשטנו ועוד שהיו בניו נשואים וכו׳ ו׳פרש״י עצמו לעיל: א״א רמז רמז לה שעתידין ששה בנים ללאת ממנה שמתברכין בשש ברכות. רש״י פי׳ בחומש רק שילא ממנו דוד שמתברך בשש ברכות וכאן דריש בש״ס כשל ששה ששה לפי דכתיב שני פעמים שש שעורים בקרא ועיין במדרש רבה הא דכתיב בעיר יכיר בערוס כתיב אלא מלמד שסכנה שם שם שעות ואפשר דבא לרמוז ג״כ על זה: דוד ומשיח. ע״ש במדרש דקחשיב ג״כ חזקיה ויאשיה כי חשיב חמ״ו רק לאהר ע״ש במתנות כהונה: וה׳ עמו שהלכה כמותו בכל מקום. עיין בחדושינו פ״ק דסוטה דף ס׳ ודף כ״א ע״א:

פנים בהלכה. שמניא ראיה לדבריו: דבדידיה נמי לא הוה. דשאול נמי לא הוי הלכה כמותו כדאמרינן בעירובין *דוד דגלי אמר יט
מסכתא כתיב ביה ירדיך יראוני וישמחו שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע: נעצר לפני ה'. ללמוד תורה שנה: אביר הרועים אשר לשאול. אלמא שהוא מיוחד שבנערים דהיינו דואג דחזינן הכא דקרי ליה אביר הרועים: ונחה עליו רוח ה'. איזה רוח רוח חכמה ובינה רוח עלה וגבורה רוח דעת ויראת ה' הרי ששה: ה"ג והריחו ביראת ה' א"ר אלכסנדרי שהטעינו במצות ויסורים כרחים. היינו והריחו לשון רחים ולא גרסינן וכתיב והריחו: רבא אמר. מאי והריחו דמורח ודאין מריח באדם ושופט ויודע אם חייב הוא: לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח. ואפ"ה ושפט בצדק דלים כגון ע"י הרחה: בר כוזיבא. ממלכי הורדוס היה: אשר אין בהם כל מום. ועוני מראה משכילים בכל חכמה יודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם הרי ששה: אפי' ריבדא דכוסילתא. לא היתה בגופם שלא היו צריכין להקזה: ריבדא. פוגמר"א בלע"ז: כוסילתא. שם כלי המקיז: מן השיחה. שלא היו מספרין בדברים בטלים כדי שלא יתגנו בפני המלך:

מהרש"א אילימא שש שעורים ממש. עיין פרש"י דוחק לומר דשש גרעינין ממש דקאמר היינו שש שבלים ואפשר כרמותא קאמר בקושייתו דאפי' בשש שבלים אין דרכו כו' אך קשה במה שפירש אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב שעורים ושוב פי' דלא מייתי בגורן ומדה פחות מסאה דהא ע"כ משום כתיבת העני בעי כמי שש מדת חצי קב וכן קב בעי שש אליבא דת"ק דר"ש דבעי ליתן בשעורין קב ולכ"ע בכוסמין בעי קב בסוף מס' פאה ולולי פרש"י אפשר לומר משום דנקט סתם שש שעורין אי לאו דהיינו ממש גרעינין לית לן לאוקמא אסתם מדה בכ"מ דהיינו סאה ונקט הך דרשה אהאי קרא ותאמר שש השעורים האלה וגו' ולא אקרא קמא דכתיב וימד שש שעורים וישת וגו' משום למאי דמסיק דהיינו שש שעורין שש גרעינין ומדידה לא שייך ביה רק מנין: לא אמרו דואג כו'. לפי ששיבה באוגרו שאמרו עבדיו יבקשו איש יודע מנגן בכנור והוא אמר יודע נגן ולא אמר בכנור גם כל המעלות גבור חיל וגו' דחשב מי בקש ממנו ומה דרשו דיודע נגן לאו בכנור קאמר אלא יודע לשאול ובענין זה גם הוסיף לומר ולספר בו מה שלא בקשו שהוא גבור חיל דהיינו גבור בתורה להשיב וכן איש מלחמה כו' וכוונתו ללשה"ר כדאמר פרק גט פשוט כל המספר בטובתו של חברו יותר מדאי בא לידי רעתו וקאמר התם בכה"ג כלך לך מכה"ר זה ומ"ש דבשאול כתיב כל אשר יפנה ירשיע דמלת ירשיע לא יתכן לפי פשוטו כדעת המפרשים שהצליח במלחמות שאינו כאומר כן לגבי דוד אבל מלת רשע כאומר בכ"מ בעובר על ד"ת והאי קרא דמייתי בדוד וכל אשר יפנה יצליח לא נמצא במקרא: משיח דכתיב ונחה עליו רוח וגו'. לפי פרש"י נראה דרוח ה' היא הכלל וחכמה ובינה עלה וגבורה דעת יראת ה' המנה הפרטיים ששה דמייתי והריחו ביראת ה' לא למראה גו' הוא מלתא באנפיה כפשיה דרבי אלכסנדרי ומפרש בה ורבא מפרש לה בע"א. ודאמר ר"א שהטעינו מצות ויסורים. ר"ל שהטעינו מלות שבו זכה להיות הגואל גם הטעינו יסורין לסבול עונות ישראל כדאמרינן לקמן בפרקין דיתיב ביני עניי סובלי חלאים דכתיב ומחולל מפשעינו ודימה דבר זה לרחים שע"י טעינת הרחים וטורח טחינת הרחים אח"כ זוכה ליהנות ממנו מטחינתו כך זוכין ישראל בגאולה ע"י הטענת מצות ויסורין במשיח. ורבא דאמר דמורח ודאין דכתיב לא למראה גו' פרש"י ואפי' הכי ושפט בצדק דלים עכ"ל ויותר נראה לפרש בהיפך זה דלא למראה עיניו ישפוט דאף שאמרו אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות מ"מ אפשר שיטעה בו בשוגג וכן למשמע אזניו אפשר שאין שופט לדק לפי האמת שהבעל דין יטעה בטענתו ע"י משמע אוזן בעדות שקר הדיין אינו שופט לדק לפי האמת אבל משיח לא יטעה בכל זה שיהיה מורח ודאין דהיינו בחוש הריח ידין עם מי האמת דאין בו טעות כמו בחוש הראייה והשמיעה שזכר והוא כי חוש הריח הוא רוחני מחלק הנשמה כמ"ש כל הנשמה תהלל יה איזה דבר שהנשמה נהנה ממנו זו הריח אבל שאר החושים יי יי גופניים והטעות מצוי בהם וק"ל: בריבדא דכוסילתא כו'. עיין פרש"י וכתב מהרש"ל כ"ל לפרש שלא היה בהן רושם כלל כו' עכ"ל וכן נראה מפי' רבי סעדיה ועיין בפירושו של דניאל בפירוש אלו הששה דברים שזכר כאן:

הרי"ף מ"ד שש השעורים האלה וכו'. לריך לבקש מה הוקשה לו בפסוק זולת מ"ש אח"כ וכי דרכו של בועז וכו' נראה דהוקשה לו דהילי"ל שש שעורים אלה מאי שש השעורים בה"א הידיעה כיון שאומר האלה ולתכן זה דקדק רב וכי דרכו של בועז וכו' וכיון שמדבר על שיעורי ברכות ע"ז אמר שש השעורים כלומר שש השיעורים הכתובים במקום אחר בענין החכמה שהם יודע נגן ונבור חיל וכו' האלה נתן לי רמז לשם שיעורי ברכות ההם שעתידים להיות בששה בנים היולאים ממנה: לא אמרו דואג אלא בלה"ר וכו'. ולריך לבקש גד אסמכתא ומנ"ל לדרוש לגנאי ונראה דכיון דלא כתיב הכא אלא אחד מהנערים ולא ידענו מי הוא אלא ממה דכתיב התם ושם איש נעלר לפני ה' ושמו דואג וגו' וכי היכי דאשכחן התם שדבר לה"ר על דוד הכא נמי שלא דבר אלא בלה"ר: מלוה ויסורין כרחים. פי' רש"י הטעינו ברחים והיינו והריחו ולא גרסינן וכתיב והריחו ויש לדקדק מה שפירש דבריו שאמר ברחים והיינו והריחו לשון רחים ואחר זה חזר לאחוריו לומר ול"ג וכתיב והריחו וא"ל דלעולם סבר רש"י ז"ל דגרסינן בגמרא וכתיב והריחו לסברת רבא דדרש והריחו דמורח ודאין לפי שרוח יראת ה' אין ברכה מאת ה' כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ולכך הולרך להביא נמי האי וכתיב והריחו ביראת ה' שפירושו שמורח ודאין ונודאי ברכה הוא מ"ש ונחה עליו רוח דעת ויראת ה' שיהיה מכיר ודן ביראת ה' אבל לרבי אלכסנדרי דדריש והריחו ביראת ה' שהטעינו יסורין ליכא למדרש להאי רוח דעת ויראת ה' בענין היסורין דהא לאו ברכה היא לכך אמר רש"י ז"ל לאחר שפי' דברי ר' אלכסנדרי לא גרסינן וכתיב והריחו לפי דלרבי אלכסנדרי אין אנו לומדים הברכה מההוא קרא אלא מקרא דרוח דעת ויראת ה' למודיה ושמא ידרוש רבי אלכסנדרי שבירכו להסתייע מלמעלה ביראת ה' שבא לטהר מסייעין אותו: אפילו ריבדא דכוסילתא. נראה דהוקשה לו דהול"ל אשר אין בהם מום מאי כל מום ועוד דכתיב כל מאום לדרוש אפילו דבר שהוא מאום כלומר מאומה:

קמז ספ דניאל א °ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה א"ר אלעזר כולן מבני יהודה הם ור' שמואל בר נחמני אמר דניאל מבני יהודה חנניה מישאל ועזריה
מ"ב כ ישעיה לט משאר שבטים. °ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל מאי סריסים רב אמר סריסים ממש ורבי חנניה אמר שנסתרסה ע"ז בימיהם בשלמא למ"ד שנסתרסה ע"ז בימיהם היינו דכתיב
דניאל ג °וחבל לא איתי בהון אלא למ"ד סריסי' ממש מאי וחבל לא

עין יעקב

חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים. מכלל דר"ש בר נחמני לא ס"ל הא דאיי בפ"ק דסוטה שאמר הקב"ה ליהודה אתה הצלת תמר ושני בניה אני אציל מבניך ג' ולה"ק נמי ר"ש בר נחמני לעיל אני אמרתי אעלך כתמר דלפי כוניא זו לא עלה על הדעת כלל להציל יותר משלש: מאי סריסים. עיין במהרש"א ועי"ל דדייק כן מדכתיב בישעי' מ"ד כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו וגו' שם עולם אתן לו אשר לא יכרת דלמה הבטיח על ככה בשביל שהם סריסים להי"ק לפי שנסתרסה ע"א בימיהם א"כ הוא מדה כנגד מדה לפי דכתיב ואכרתם את שמם לכך שם עולם אתן לשם
אשר

לא איתי בהון חבלא דנורא והכתיב °וריח נור לא עדת בהון לא חבלא ולא ריחא. בשלמא למ"ד שנסתרסה ע"ז בימיהם היינו דכתיב °כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו' אלא למ"ד סריסים ממש משתעי קרא בגנותא דצדיקי הא והא הוה בהו בשלמא למ"ד סריסים ממש היינו דכתיב °בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות אלא למ"ד שנסתרסה ע"ז בימיהם מאי טוב מבנים ומבנות אמר רב נחמן בר יצחק מבנים שהיו להם כבר ומתו מאי שם עולם אתן לו אשר לא יכרת א"ר תנחום דרש בר קפרא בציפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו:

כולם מבני יהודה. כדכתיב לעיל שהם בנים העתידים לצאת ממך וכתיב בהדייהו חנניה מישאל ועזריה: דניאל. לחוד מבני יהודה אבל חנניה מישאל ועזריה לא ולית ליה הך דרשה דלעיל דשם שעורים: מבניך אשר יצאו ממך. בחזקיה מלך יהודה כתיב: סריסים ממש. שסירסן לחנניה מישאל ועזריה שכן דרכם של מלכים לסרס את האדם כדי שלא ישא אשה ויהא פנוי לעבודת המלך ולית ליה הא דחכמים דאמרי לעיל שעלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות: ור' חנניה אמר. לא סרסם אלא להכי קרו להו סריסים שנסתרסה ע"ז בימיהם שבימיהם נודע [לכל] באין ממש בע"ז ופורענות שהיה נביא מתנבא לחזקיה שיהו גולים מארצם ויוליכם בהיכל מלך בבל ור' שמואל בר נחמני דאמר חנניה מישאל ועזריה מאחר שבטים היו מוקים האי קרא בדניאל לחוד: מאי והבל לא איתי בהון. והלא חבלה היא זו שנסתרסו ומהאי קרא דלעיל ילדים אשר אין בהם כל מום לא מצי פריך דאיכא למימר בשעה שבאו לנבוכדנאצר תמימים היו וסרסם: הבל די נורא לא איתי בהון. אבל חבלת הגוף מיהא איכא: (ופריך) ולהבלא דנורא. לא איצטריך דהא כתב קרא וריח נור לא עדת בהון: ולא ריחא. עמן האש: הא והא הוו. סריסים ממש ונסתרסה ע"ז בימיהם: טוב מבנים ומבנות. מכלל דבנים לא היו להו דסריסים היו: מאי טוב מבנים ומבנות. הכא לא מצי לתרוצי הא והא הוי דא"כ במאי פליגי: מבנים שהיו להם כבר ומתו. דלא הוו בניהם קיימים ומיהו לא היו סריסים: אתן לו. להם לא נאמר אלא לו לאחד מהם והיינו ספר דניאל שנקרא על שמו:

מהרש"א והיו סריסים כו'. כמה לשומת סריסים דכתיבי גם במלכי ישראל ואינו דומה שהיו מסרסים את עבדיהם כדי שיהיו פנוים לעבודתם וכן למ"ד שנסתרסה ע"ז בימיהם לא שייך בכמה כתובים דכתיב בהו סריסים כמו בשמואל דכתיב ונתן לסריסים ולעבדיו דלא שייך לפרושי ביה לא סריסים ממש ולא שנסתרסה ע"ז אלא סריס פירוש משרת והרבה כתובים כמוהו וי"ל דהכא לא ניחא להו לפרושי סריסים משרתים כיון דבא ישעיה להתנבאות לחזקיה פורענות על בניו ואין זה פורענות דמשרתים בהיכל מלך הוא חשיבות שלא יהיו שפלים בעיני המלך ומלת סריס בכ"מ מורה על עבד חשוב בעיני המלך כמ"ש בתרגום לסריסיו ולעבדיו לרברבוהי ולעבדוהי וכן בכ"מ וע"כ בא לומר דהיינו פורענות דסריסים ממש ומ"ד שנסתרסה ע"ז דהיינו שיבואו לידי נסיון שישליכו אותן לכבשן אש ולגוב אריות וכן לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו' לא היה לו לקרות אותן סריסים לגבי הקב"ה אי לאו שנסתרסה ע"ז ומזה יתיישב למ"ד סריסים ממש הא והא איתא מי הכריחו לפרש הא והא כיון דע"כ ולסריסים אשר ישמרו שבתותי לא יתפרש ליה אלא שנסתרסה ע"ז כיוצא והיו סריסים בהיכל מלך כמי הכי יתפרש די"ל דלא משמע ליה פורענות שנסתרסה ע"ז בימיהם אלא דאיתא נמי סריסים ממש והיינו ודאי פורענות ואמר היינו דכתיב והבל לא איתי בהון לאו דבעי למימר השתא דחבל לא איתי בהון היינו דקודם שהושלכו לא היה בהן כל מום י"ל שזכר זה כאן שמאז המלך בהללתן שראוים היו בהיכל מלך שראה בהם דלא הוה בהו חבל ומום. ואמר מבנים שהיו להם כבר כו'. וכן ואל יאמר הסריס הן אני עץ יבש מבנים שהיו להם כבר. ואמר זה ספר דניאל שנקרא על שמו. לאפוקי מנחמיה בן חכליה כדלקמן והוא זרובבל שהיה ג"כ בכלל סריסי המלך ובריש דקרא אמר ונתתי להם לסריסים בביתי ובחומותי יד ושם דהיינו שע"י תפילות דניאל וחבריו וזרובבל וחבריו תבנה חומות ירושלים וב"ה אבל בסיפיה דקרא כתב לשון יחיד שם עולם אתן לו דהיינו שם הספר שהוא שם עולם אתן לו לדניאל לבד ולא לשאר הסריסים שהוא זרובבל כדמסיק ומכדי כל מילי דעזרא נחמיה כו' דנחמיה הוא זרובבל והוא עלה קודם שעלה עזרא והוא כתב כל הספר כנראה מענינו ולא נקרא על שמו אלא שנקרא ספר עזרא:

מכדי כל מילי דעזרא נחמיה בן חכליה אמרינהו ונחמיה בן חכליה מ"ט לא אקרי ספרי' על שמיה א"ר ירמיה בר אבא מפני שהחזיק טובה לעצמו שנא' °זכרה לי אלוה לטובה [כל] אשר עשיתי על העם [הזה] נחמיה ה דוד נמי מימר אמר °זכרני ה' ברצון עמך. ופקדני תהלים קו בישועתך דוד רחמי הוא דקבעי רב יוסף אמר מפני שספר בגנותן של ראשונים שנא' °והפחות הראשונים נחמיה ה אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחר כסף שקלים ארבעים גם נעריהם שלטו על העם ואני לא עשיתי כן מפני יראת אלהים ואף על דניאל שגדול ממנו סיפר ומנ"ל דגדול ממנו דכתיב °וראיתי אני דניאל י דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא מאן נינהו אנשים א"ר ירמיה ואי תימא ר' חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי *אינהו עדיפי מיניה ואיהו עדיף מינייהו אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא ואיהו עדיף מינייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו וכי מאחר דלא חזו מ"ט איבעית אע"ג דאינהו לא

עיון יעקב

אמר לא יכרת ומ"ד שנסרסו ממש להכי הבטיח להם שמ"מ לא ימחה ותכרת שמם מן העולם: זה ספר דניאל שנקרא על שמו. אפשר דלכך הבטיח כן לדניאל לפי שדניאל היה מתירא שיהי' לרינו כעי"א לפי שהשתחוה לו נבוכדנצר כדאית' לעיל שאמר דלא ליקיים ביה פסילי אלהיהם תשרפון באש ובע"א כתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו ואבדתם את שמם ולפי שבאמת היה נקי מחטא זה וכ"כ עבדו נגד רצונו לכך ניתן לו שם עולם לא יכרת: מפני שהחזיק טובה לעצמו. וכבר אמרינן פ"ב דאבות אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת לקיים התורה והמצות: מפני שספר בגנותן של ראשונים. והספר עליהם בקלון חבירו כדי שלא יהיה זכרון לראשונים לכך לו גם כן לא יהי' לזכרון לקרות ספרו על שמו: ומנלן דגדול ממנו דכתיב וכו'. עיין בפרש"י ומהרש"א ועי"ל כיון דגדול ממלאכי זה עזרא כדמסיק בפ"ק דמגילה דף ט"ו ועזרא הי' גדול מנחמיה כדאיתא בעזרא כמה פעמים שהוא הכין לבו והוא הראש מכ"ש שדניאל גדול מנחמיה: ואיהו לאו נביא. ובמגילה דף כ"ו קחשיב דניאל שנתנבא בשנת שתים לדריוש אך רש"י התם כ' זה בריש מגילה ועיין במהרש"א: מ"מ איבעית. כי בל"ז על המוקדא ניק מאי עעתא איבעית כי הייתי אומר ורוח רעה הבעיתם כדמצינו בשאול המלך רוח רעה שבעיתו

לא חזו מידי מזלייהו חזו. אמר רבינא ש"מ האי מאן דמבעית אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי מאי תקנתיה לנשוף מדוכתיה ארבעה גרמידי אי נמי ליקרי קריאת שמע ואי קאי במקום הטנופת לימא הכי עיזא דבי טבחא שמינא מינאי:

מכדי וכו'. רוב דברים שבספר עזרא נחמיה אמרן: דוד נמי מימר אמר הכי. כלומר מאי מחזיק טובה איכא: רב יוסף אמר. לאו אהכי איענש דהא דוד נמי אמר כי האי גוונא אלא לכך נענש שספר בגנותן של ראשונים: מאן נינהו. שהיו עמו: חגי זכריה ומלאכי. וכיון שהם לא ראו והוא ראה אלמא גדול מהם היה ונראה בכאן דניאל הוה חשיב טפי מחגי זכריה ומלאכי דהוו נביאי ש"מ דגדול הוה מנחמיה בן חכליה דלא הוה נביא ואפ"ה ספר עליו דלא אפקיה מכלל גנות הראשונים דניאל היה מבני גולה עם החרש והמסגר ונחמיה היה מעולי הגולה זמן מרובה לאחר מכן: אינהו עדיפי מיניה וכו'. אגב גררא בעלמא קתני הכא ומלתא באפיה נפשה היא וברוב ספרים אינה כתובה: מ"ט איבעית. דכתיב אבל חרדה גדולה נפלה עליהם: לנשוף. לדלוג: במקום הטנופת. דלא מצי קרי: לימא הכי. לאש כלומר לך אצל העזים והניחני:

מהרש"א ואמרו מפני כו' דוד נמי מימר אמר זכרני וגו'. בגמ' ר"ה פ' י"ט נמי מדמה להו לענין זכרון של יחיד מיהו מחלק בהו הכא דדוד רחמי הוא דקבעי ר"ל שלא בקש לזכרהו לטובה משום מעשיו הטובים אלא שיזכרהו ברחמים שלו ית' ב"ה משא"כ נחמיה שבקש לזכרהו לטובה משום מעשיו בזה לא עשה כהוגן שכל מעשי האדם לטובה אינן כדי לזכותו אם לא ברחמים שלו ית' ב"ה: ואף על דניאל כו'. שהוא דניאל גם היה פחת ושלטון קודם לנחמיה כדמוכח קרא. ואמר ומנלן דגדול ממנו כו' דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא כו'. לכאורה דר"ל דדניאל לאו נביא הוה והמראות דראה הן ברוה"ק ע"כ לא נמנה ספר דניאל מכלל הנביאים אלא בכלל כתובים שהוא ברוה"ק אבל קשה דא"כ כיון דדניאל נמי גדול היה מהן דהוא חזי והן לא חזו אע"ג דאינהו נביאי הוו והוא לא הוה נביא איכא דנחמיה אע"ג דלא הוה נביא נמי היה גדול מהם והיה גדול נמי מדניאל וי"ל דאין לנו לומר כן נחמיה היה גדול מהן כיון דלא מליכו ביה במה שהיה גדול מהן כמו שמליכו בדניאל דהוא חזי והן לא חזו ושוב ראיתי בפרש"י בפ"ק דמגילה שהרגיש קצת בזה דאינהו נביאי שנתנבאו לישראל בשליחותו של מקום והוא לא נשתלח לישראל בשום נבואה עכ"ל דר"ל דודאי דניאל נמי נביא הוה שהרי ראה כמה נבואות אלא שלא נשתלח בשום נבואה אבל א"כ בפשיטות ה"ל להוכיח דדניאל גדול מנחמיה שהוא היה נביא ונחמיה לא היה נביא וק"ל: ומאן נינהו אנשים כו'. דהכי משמע קראי והאנשים אשר היו עמי היו ראוים לראות מראות הנבואה ולא ראו וגו' והן הראוים לראות דלא מליכו נביאים באותו דור רק אלו חגי זכריה ומלאכי וק"ל: ליקרי ק"ש וכו'. אע"ג דאסור להתפלל בדברי תורה הכא אע"ג דאיירי בשכבר איבעית לא מיקרי רק להגן דשרי כדאמרינן פ' ידיעות הטומאה:

הרי"ף רש"י דניאל היה מבני גולה. ואע"פ דקודם נחמי' גולה לא היה דניאל נהג שום שררה כי המלך היה בירושלים גם לא מליכו שחזר ועלה ונהג שררה והיאך סיפר עליה והפחות הראשונים גו' ואפשר שהוא אומר כן בירושלים על הפחות הראשונים שהיו בבבל:

למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו' א"ר תנחום דרש בר קפרא בצפורי מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוחה וזו סתומה בקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג אמר מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותושבחות לפניך לא עשיתו משיח חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר לפניך שירה תעשי' משיח לכך נסתתם. מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו רבש"ע אני אומר לפניך שירה תחת צדיק זה ועשהו משיח פתחה ואמרה שירה לפניו שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגומר אמר שר העולם לפני הקב"ה רבש"ע עשה צביונו לצדיק זה יצתה בת קול ואמרה רזי לי רזי לי אמר נביא אוי לי אוי לי עד מתי יצתה בת קול (ואומר) [ואמרה] בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו ואמר רבא ואיתימא רב יצחק עד דאתי בזוזי ובזוזי דבזוזי משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה וגו' א"ר יוחנן אותו מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו נתקבצו כל הרוחות אצל דומה אמרו לו שומר מה מלילה שומר מה מליל (לא אתא בקר). אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו:

(קמט; שם ישעיה; שם כ; שם; שם כא)

מ"ם שבתיבת למרבה המשרה סתום: כל הנסים הללו. שנפל סנחריב ונתרפא מחליו: לכך נסתם. כלומר נסתמו הדברים שעלו במחשבה ולא נעשו. ל"א לכך נסתם שבקש הקב"ה לסתום צרותיהן של ישראל שבקש לעשותו משיח. ומורי אומר לפי שנסתם פיו של חזקיהו ולא אמר שירה: שר העולם. מלאך שכל העולם מסור בידו (וה"ק מכנף הארץ זמירות שמענו שפתחה ואמרה שירה): שמענו צבי לצדיק. שר העולם שאמר עשה צביונו של צדיק: רזי לי רזי לי. נסתרות שלי הן ואני יודע על מה מעכב: אמר נביא [אוי לי] עד מתי יבא משיח: עד דאתי בזוזי ובזוזי דבזוזי עד *שיתבזזו שוללי ישראל כמה פעמים: על הרוחות. שנשמות נפקדות אצלו והיינו משא דומה כך אמר דומה אלי קורין הרוחות על עסקי שעיר עשו ואומר לי שומר מה מלילה הקב"ה שהוא שומר מה אומר (מלילה זה) מן הגלות שהוא כלילה: שומר מה מליל. מה דבר למתי קץ הגאולה מליל זה: (לא) אתא בקר. בחומש ואית ספרים דלא כתיב בהו וכגון: אמר להם. השר כך אמר שומר הקב"ה אתא בקר גאולה תבא וגם לילה אבל מתחלה תהיה גלות הרבה. ל"א לאחר שיגאלו ויבנה מקדש שני יחזרו ויגלו גלות זה. ל"א גם לילה לרשעים וכן תרגומו מוכיח אית אגר לצדיקים ואית פורענות לרשיעיא: אם תבעיון. אם תבקשו להגאל: בעיו. בקשו רחמים: שובו. בתשובה: ואתיו. לגאולה:

למרבה

עיון יעקב

הבעיתו משא"כ עכשיו דקאמר שינהו נביאי ברוח הקודש שורה עליהם מקשה שפיר: למרבה המשרה ולשלום אין קץ. לפי הדרש ולפשיטא זו י"ל דה"ק כדי למרבה המשרה ולשלום שיהא גאולה שלימה לכן אין קץ לאריכות גליותינו והיינו דקאמר כנגד בוגדים וכו' עד דאתי בזוזי ובזוזי דבזוזי כגאולה ראשונה כך גאולה אחרונה כמו שהקושי שעבוד קבלים במצרים לפדות נפשינו כן גאולה אחרונה כשיהיה בזוזי דבזוזי לא יהיה גאולה שלימה לעולמים: אמר ר"י אותו מלאך הממונה על הרוחות. ולפשר דקאמר קורא עלי משעיר על רוחות השדים כדכתיב ושעירים ירקדו שם לפי שלא נגמר מלאכת השדים כדאיתא במדרש על פסוק תוצא הארץ נפש חיה לפי שהיה בין השמשות סמוך לשבת לכך נעשו רוחות בלא גופים ולא יגמור אותו בריאה עד לעתיד שיעביר ה' רוח הטומאה מן הארץ ויעמוד גופם עם גופים היומדים בעת התחי' לכן הם מלפים לגאולתינו ופדות נפשינו ונפשם

ועיין

מהרש"א לםרבה המשרה וגו'. רוז דברי סנוחמר י"ל דדרסו מתוך פסוקים החלו כי ילד יולד לנו וגו' למרבה המשרה וגו' סכבוחה זו כחמר על חזקיה כמו סכתבו המפרסים וחמר סחותו סילד היה תחלת המחסבה סבקס הקב"ה לעסותו מסיח ותהי המשרה על סכמו ויקרח סמו פלח גו' חלו הסמות רחוים להיות במסיח חבל חמר בקטרוגו סל מדת הדין לח נתקיימו בו כל חלו המעלות סיהיו במסיח לעתיד רק נתקיים בו. למרבה המשרה לסלום לו מסנחריב חבל חין זה קן הגחולה סיהיה סוח מסיח יוסב על כסח דוד ועל ממלכתו וגו' ועד עולם וגו' וזה סהזכיר על כסח דוד סהוח קטרוגו סל מ"ה לחיך יסב חזקיה על כסח דוד עד עולם ומה דוד גופיה סחמר כמה סירות כו' ומסיים קנחת ה' לבחות תעסה זחת להסכים בזה בקטרוגו סל מ"ה ולכך נסתמה המ"ס בתחלת דברי הענין סל מ"ס סל מרבה המשרה לומר לך סנסתם חז קן הגחולה. **וחמר שפתחה הארץ כו'.** ר"ל החרץ הידועה היח ח"י דכל זמן סיסרחל בגלות גם החרץ היח חרבה חת סבתותיה וכחילו היח בחבלות בכמה עניים ע"כ פתחה לומר סירה תחת הלדיק חזקיה סלח תחרב ויהיה חזקיה מסיח סיחזרו גם י' הסבטים סכבר גלו ויסבו בחרץ ולזכות בם בכמה. מלות וז"ס זמירות סמענו ע"ד זמירות היו לי חקיך וגו'. וחמר **שאמר שר העולם.** עיין פרס"י ובתוס' פרק ח"ע ופ"ק דיבמות כתבו סהוח מט"ט וחמר עסה לבינו ללדיק ר"ל סהחרץ ח"י נקרחת חרץ לבי ע"ס זה סהוח עוסה לבינו סל מקום לומר סירה תחת הלדיק וכיולח בה חמרינן בסוף כתובות וכתי' לבי בחרץ החיי' חרן סלביוני בה כו'. **וחמר רזי לי רזי לי וגו'.** הכפל בזה עיין במפרסי' ולפי דרס דהכח נרחה לומר דה"פ רזי לי חתחלת המחסבה לעסות חזקיה מסיח ורזי לי סוד הגחולה סלח עסיתיו מסיח חו בחמר רזי לי רזי לי על סני החורבנות סיהיו חס לח יהיה חזקיה מסיח. **ואמר הנביא ישעיה אוי לי עד מתי.** לפי סחותו דור היה כולו זכחי כדחמרינן בפירקין סבדקו מדן ועד בחר סבע ולח מלחו ע"ה וחס דור כזה לח יזכה למסיח עד מתי יבח סיהיה דור היותר רחוי לכך. וחמר **יצתה בת קול כו' עד דאתי בזוזי ובזוזי דבזוזי כו'.** עיין פרס"י ובערוך ערך בז פי' בחים סודדים על ח"י ובחים סודדים חחרים וסודדים המסודדים ויסרחל עמהם סבוגדים ריקס הרגוס בזוזים וסריקין עכ"ל: **דומה אלי כו' מלאך הממונה על הרוחות כו'.** לפי פסוטו הוח סס חומה כמו ומסמע ודומה וגו' חבל הוח מבני יסמעחל ולח יתכן בו קורח מסעיר וע"כ דרסו כי כסלח נעסה חזקיה מסיח ונגזרו הגליות והחורבן סני פעמים הנסמות ויורדי גיהנם הם המבקסים בתחייתם לסיות עולים מגיהנם בזמן הגחולה בחו חל המלחך דומה הממונה עליה ורמז לו ולח כל יורדי דומה כמעט סכנה דומה נפסי. וא"ל **שומר מה מלילה שומר מה מליל.** כפל הענין ע"ס הסני גליות החחד מבבל והסני מסעיר ונקט קורח מסעיר טפי לפי סממנו יהיו נגחלים חחר חריכות הגלות בו ור"ל מה מלילה מה מליל עד מתי יהיו הלילות והגלות ולפי גרסת הספרים לח חתח בוקר ר"ל וכי לח יבח בוקר וגחולה בין ב' הגלות הדומים ללילות. וחמר **שאמר שומר אתא בוקר.** סיהיה גחולה ביכיסם דהיינו בית סני ת"ך סנה חבל הלילה סחחריה ותגלות מסעיר נסתם בו הקן והדבר תלוי בתפלת רחמים ותסובה חס תבנין גו' וק"ל:

הרי"ף החי דנסתמה מ"ם דמרבה המשרה חפסר משום סבקס לפתוח הלרות ונתרבה מפני המשרה סלח חמר סירה. ומה סקטרג מדת הדין הלח על מנת כן עסה לו נס וחף סלח יחמר סירה כדחמרינן במדרס ד' מלכים מה סתבע זה לח תבע זה וכו' חזקיה חמר חין בי כח לרדוף ולח להרוג ולח לומר סירה חלח. חני יסן על מטתי כו' י"ל דנסי סיעסה לו גם בלי סירה כיהוספט סהוח חומר וכעת החלו ברנה הקב"ה מכה בהם חבל מ"מ לחסר הגלתו הוה ליה למימר סירה. ועי"ל יעל גם רפוחתו היה לו לומר סירה:

תנא משום ר' פפיים גנאי הוא לחזקיה וסייעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה שנאמר °מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק ונומר וכיוצא בדבר אתה אומר °ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם. תנא משום רבי פפיים גנאי הוא למשה וששים רבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה' °ויחד יתרו רב ושמואל רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו ושמואל אמר שנעשה חדודין חדודין כל בשרו אמר רב היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה קמיה. °לכן ישלח האדון ה' צבאות במשמניו רזון מאי משמניו רזון אמר הקב"ה יבא חזקיה שיש לו שמונה שמות ויפרע מסנחרב שיש לו שמונה שמות חזקיה דכתיב °כי ילד יולד לנו בן ניתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום והאיכא חזקיהו שחזקו יה ד"א חזקיה שחזק את ישראל לאביהם שבשמים. סנחריב דכתיב ביה °תגלת פלאסר °פלמנסר °שלמנאסר (פולסרגן פרגון) [°פול °סרגון] °אסנפר °רבא °ויקירא והאיכא סנחריב שסיחתו ריב ד"א סח ונחר דברים כלפי מעלה א"ר יוחנן מפני מה זכה אותו רשע לקרותו אסנפר רבא ויקירא מפני שלא סיפר בגנותה של א"י שנאמר °עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם רב ושמואל ח"א מלך פקח היה וחד אמר מלך טיפש היה למאן דאמר מלך פיקח היה אי אמינא להו עדיפא מארעייכו אמרו קא משקרת ומאן דאמר מלך טפש היה א"כ מאי רבותיך. להיכא אגלי להו מר זוטרא אמר לאפריקא ור' חנינא אמר להרי סלוג. אבל ישראל ספרו בגנותה של א"י כי מטו שוש אמרו שויא כי ארעין כי מטו עלמין אמרו כעלמין כי מטו שוש תרי אמרו על חד תרין:

גנאי הוא. דבר מגונה עסו: **חרב חדה.** סמסל בסרו ונתגייר: **חדודין חדודין.** קמטין קמטין סהיה מילר מחד על מפלת מלרים

(גליון: קנ סס · ישעיה כ · שמות יח · שם · ישעיה י · שם ט · מ"ב טו · ד"ה ה · ור"ב יז · שם טו · ישעיה כה · עזרא ד · שם · שם · מ"ב יח · על כד · ח"י בב · ב"ה יח: · ככ חרון)

זיון יעקב

ועיין במהרש"א בירושלמי פ"ק דתענית: **עד** שפתחה הארץ ואמרה שירה. ולכך כתיב מכנף ארץ ע"ש קיבוץ גליות שהיה ראוי להיות בימיו כדכתיב לקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ משמע שאחר כך אמר הוא גם כן שירה אלא שפתחה הארץ תחלה וכדכתיב במלכים כ' כי מכתב לחזקיה ע"ש במד' וכיוצא בו מלינו ביתרו אחר שאמר ברוך ה' משם אנו למידין שהודאה מקום שנעשו נסים לישראל שצריך לברך כדאיתא בש"ס ר"ס פ' הרואה ע"ש: **ויחד** יתרו רב ושמואל רב אמר שהעביר ח"ב. נראה מדמשנה הש"ס כי בסמוך קאמר רב ושמואל חד אמר וכאן אמר בפל רב ושמואל אלא ודאי דס"ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דאלו ואלו דברי אלהים חיים כי העביר חרב חדה על בשרו לבד ליכא למימר דא"כ ה"ל למיכתב ויעל יתרו אלא ודאי שנעשה בשרו חדודין כהיה מילר על אבוד מלרים ובשרו חדודין לבד ליכא למימר דא"כ מה זה דכתיב על כל הטובה וגו' ה"ל למיכתב אשר עשה ה' למלרים אלא ודאי דשניהם אמת גם והשתא אתי שפיר לפי גרסא שלפנינו דאמר רב גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה שהרי יתרו נ"ד ונל אם עלמו אפ"ה נעשה בשרו חדודין חדודין והא דקאמר עשרה דרי משום שבזה אין זכרון עוד לראשונים וכדאיתא במשנה דאבות עשרה דורות מאדם ועד נח: **רב** ושמואל חד אמר מלך פקח היה. וכה"ג פליגי בפ"ק דמגילה באחשורוש ונראה דפליגי בזה דמ"ד מלך פקח היה להראות גדולת מעשה ה' כשרולה להציל בני ישראל מידם אף שמלך שכם שכתם יכול להצילם ומ"ד טפש היה להראות דכשאין ישראל עושין רלון הקב"ה ומרלין אותו בתשובה ומ"מ עוקר אותן אפילו ביד מלך טפש ואין יכולין להציל א"ע מהמתם:

כנ"ה ובחזקוני יען עפס לגברה דוקא

מלרים: **גיורא עד עשרה דרי.** הכי הוא משל בני אדם ומיהו יתרו לאו עשירי הוה: **פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום.** שחיזק ישראל. העוסקין בתורה כדלקמן: **תגלת פלאסר.** שם אחד הוא דכתיב בימי פקח בן רמליהו בא תגלת פלאסר מלך אשור: **אסנפר.** חד רבא חד ויקירא חד: **כלפי מעלה.** כדלקמן שחירף ע"י מלאך: **אל ארץ כארצכם.** ולא אמר מוטבת מארצכם: **קא משקרת.** שהרי אין ארץ מעולה הימנה ולכן לא אמר מוטבת מארצכם: **להיכא אגלינהו.** סנחריב לעשרת השבטים דכתיב וינחם בחלח ובחבור נהרי גוזן וערי מדי הי ניהו אותן מקומות: **אבל ישראל.** כי אגלינהו סנחריב ספרו בגנותה של א"י דכי מטו לאותו מקום שמו שוה: **אמרי שויא לארעין.** זאת הארץ שוייה לארצנו: **כשבאו.** למקום שמו עלמין אמרו כי עלמין זה המקום שוה לירושלים שנקרא בית (עלמין) [עולמים]: **כשבאו למקום שויש תרי אמרו על חד תרין.** כלו' זה יפה פי שנים כמקומנו ועל שם כך נקראו כל אותן מקומות כך:

מחזקיה שיש לו שמונה שמות יפרע בשמניו סנחריב שיש לו שמונה שמות לכך כתיב במשמניו לדרוש בשמניו וגם משמניו:

ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש א"ר יוחנן תחת כבודו ולא כבודו ממש כי הא דרבי יוחנן קרי (להו) [ליה] למאניה מכבדותיה רבי אלעזר אומר תחת כבודו ממש כשרפת בני אהרן מה להלן שרפת נשמה וגוף קיים אף כאן שרפת נשמה וגוף קיים:

ה"ג תחת כבודו ולא כבודו ממש. דכבודו ממש משמע בשרו וגו' וגופו תחת כבודו משמע תחת הגוף והבשר כלומר נשמה שבתוך הגוף והשתא אמר תחת כבודו ולא כבודו ממש כנשמה שבתוך הגוף אלא האי כבודו היינו בגדיו דתחת בגדיהם נשרפו וכי הא דר' יוחנן וכו' דכל הגוף נשרף תחת הבגדים ולא גרסינן תחת כבודו ולא תחת כבודו ממש דמשמע דמקרא נפקא לזה דהאי תחת כבודו לא תחת [כבודו] ממש ומהיכא תיפוק ליה הא' אבל השתא דדרשה בעלמא דריש ליה: **תחת כבודו ממש.** תחת גופו ממש שהגוף קיים ונשמה נשרפת:

מהרש"א ותחת כבודו וגו'. ובפ' אלו קשרים גרסינן ר"א אומר תחת כבודו ממש רשב"ן אומר כשריפת בני כו' וע"ש ברש"י פלוגתייהו ושם יבואר. וכתב הרד"ק ומ"ש הכתוב מנפש ועד בשר יכלה וגו' כו' מסייע למי שאומר כי הנפש עם הגוף נשרפו והפסוק שאמר וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים מסייע למי שאומר נשמה נשרפה וגוף קיים כו' ונוכל לתרץ ב' הפסוקים כי נשרף מקצת גופם עכ"ל ע"ש והנה הוא לא תירץ רק הפסוקים שאינם סותרים אבל לא תירץ הפסוקים לפי פלוגתייהו דע"כ חד מינייהו סבר דנשרף מקצת הגוף ואידך סבר נשרף כולו או דלא נשרף לגמרי ונראה ליישב דלמ"ד דהגוף לא נשרף לא הקשי ליה קרא מנפש ועד בשר וגו' דעד ולא עד בכלל ולמ"ד דגם הגוף נשרף מ"מ שלדן קיימת ושפיר קאמר כולם פגרים מתים גו' וק"ל:

תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה פרעה שחירף בעצמו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו סנחריב שחירף ע"י שליח נפרע הקב"ה ממנו *ע"י שליח. פרעה דכתיב ביה °מי ה' אשר אשמע בקולו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו דכתיב °וינער ה' את מצרים בתוך הים וכתיב °דרכת בים סוסיך חומר מים רבים. סנחריב דכתיב °ביד מלאכיך חרפת ה' נפרע הקב"ה ממנו ע"י שליח דכתיב °ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים [וחמשה] אלף וגו' ר' חנינא בר פפא רמי כתיב °מרום קיצו וכתיב °מלון קיצו אמר אותו רשע בתחלה אחריב דירה של מטה ואח"כ אחריב דירה של מעלה א"ר יהושע בן לוי מ"ד [°עתה] המבלעדי ה' עליתי (אל הארץ הזאת להשחיתה) [על המקום הזה להשחיתו] ה' אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשחיתה מאי היא דשמעיה לנביא דקאמר °יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט ומשוש את רצין ובן רמליהו אמר רב יוסף אלמלא תרגומו דהאי קרא לא הוה ידענא מאי

(קנח ז"כ; שמות ה ב; שמות ח; שם יד; חבקוק ג; מ"ב ע; שם; ישעיה לז; מ"ב ע; שם יח; ישעיה ח)

מהרש"א שלא אמרו ברוך כו'. כבר מלינו בכמה כתובים הקודמים שאמר ברוך ה' במאורעות כמ"ש נח אמר ברוך ה' אלהי שם גו' ואליעזר עבד אברהם אמר ברוך ה' אלהי אברהם אשר לא עזב גו' אלא דה"ק גנאי לו למשה וס' רבוא שלא אמרו ברוך ה' גו' על נס עצמם עד שבא יתרו ואמר ברוך ה' על ניסם משום דהוה נס לרבים כדאמרינן פרק הרואה וק"ל: **ויחד יתרו גו' אמר רב היינו כו'.** ובגירסת הילקוט א"ר פפא היינו כו' וכל"ל לגירסתינו דרב מייתי ראיה לדברי שמואל בעל פלוגתיה ודרך התלמוד לומר בכה"ג תרגמא רב אליבא דשמואל ומדלא כתיב וישמח וכתיב ויחד דרשו כך. ומ"ש **שהעביר חרב חדה** כו' ופרש"י שמל את עצמו כו' עכ"ל ואיכא למידק דהיאך לא היה יתרו נימול כבר שהרי ממדין היה וממדין מבני קטורה הוו שחייבין במילה כדמוכח בפ' ד' מיתות כמ"ש שם לפי הרמב"ם בפירוש דהלכות ע"ש וי"ל דלענין פריעת המילה קאמר הכא שהעביר חרב חדה על בשרו להעביר ילין המעכבין הפריעה דלאברהם לא היה נצטוה על הפריעה כדאיתא פ' הערל: **מאי במשמניו רזון כו'.** ר"ל מאי במשמניו שהרי קפ"ה אלף נהרגו ע"י מלאך ולא היו כולן שמנים ולית ליה הך דרשה לקמן בשמנים דאית בהו דהיינו ראשי גייסות ולכך דריש במשמניו מלשון שמונה דהיינו ח' שמות שהיו לו לסנחריב למעלהו נפחת מהם ונעשה רזון מהם שלא עמדו לו כמו שעמדו הח' שמות לחזקיהו. ומ"ש **והאיכא חזקיהו שחזקו יה.** ר"ל שחזקו יה כנגד סנחריב שהיה חזק ברוב עם ומחזקיה א"כ שחזקו יה מחליו: **סנהריב דכתיב ביה תגלת פלאסר וכו'.** בימי אחז כתיב וישלח אחז אל תגלת פלאסר וכן שלמנאסר בימי הושע בן אלה וסנחריב בימי חזקיה היה ואפשר שקבלה היה בידם שכל זה אחד הוא: **שסיחתו ריב וכו'.** יש לפרש שהיה מדבר להם בלשון יהודית כדי שיריבו ישראל עם חזקיהו כמ"ש אל ישיא אתכם חזקיה וגו' ואל יבקש (יבטח) ואל תשמעו וגו':

הרי"ף מהרש"א מלשון שמונה דהיינו ח' שמות שהיו לו לסנחריב. נראה דהל"ל במשמניו לשון שמן ובריא אלא לדרוש לשון שמונה משמניו

עיון יעקב

ר"א אומר תחת כבודו ממש כשריפת בני אהרן. ולפ"ז צ"ל דר"ם בר נחמני בפרק אלו קשרים דף קי"ד מפרש רק דברי ר' אלעזר לשטתו אזיל דאמר הכי לעיל בפ' ארבע מיתות דשריפת בני אהרן היה שריפת נשמה וגוף קיים ע"ש ועיין בפ' אלו קשרים שנראין שסברי רש"י סותרין קצת זה את זה ע"ב: **פרעה** שחירף בעצמו. עיין ברש"י ובמהרש"א ועי"ל ע"ד דאיתא לעיל דף צ"א דאף א"ה הקב"ה מחיה לתה"מ ורעו אחרים וגו' ובני נכר איכריכם וכורמיכם ואותן שהקב"ה נפרע מהן בעצמו אינן עומדין כלל לתחיית המתים: **ואח"כ** אחריב דירה

מאי קאמר חלף דקץ עמא הדין במלכותא דבית דוד דמדבר להון בנייחי כמי השלוח דנגדין בנייח ואתרעיאו ברצין ובן רמליהו:

בעצמו. הוא עצמו ולא ע"י שליח לא היה ביזוי כל כך ולכך הקב"ה כמו כן נפרע ממנו בעצמו ולא נתבייש כל כך דאינו דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן: **ע"י שליח.** דהיינו ביזוי יותר אף שהקב"ה נפרע ע"י שליח ונתבייש יותר: **כתיב מרום קצו.** בישעיה: **וכתיב מלון קצו.** במלכים. מרום קצו משמע דירה של מטה כדכתיב מרום מראשון מקום מקדשנו. מלון קצו משמע דירה של מעלה בית מלון: **ה' אמר אלי עלה אל הארץ הזאת והשחיתה מאי היא.** היכן אמר לו הקב"ה להשחיתה: **יען כי מאס העם הזה** וגו'. ומשום את רצין ובן רמליהו ואתרעיאו [להשחיתם] ברצין ובן רמליהו:

מהרש"א פרעה שחירף בעצמו כו'. נראה מכאן לדמות פירש"י בפרשת בא שמפרש אהא דמכילתא ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך כו' שדרשו כן בעבור שהפר דבר משה עם ישראל והיה ראוי שיאמר ועבר ה' והכה ה' ולכך דרשו ועברתי אני בעצמי כו' עכ"ל דהכא א"א לפרש כן דהא לא כתיב הכא לשון מדבר בעדו אלא ויכער ה' וגו' דרכת וגו' ואפ"ה אמרו שהקב"ה עשה בעצמו ולא ע"י שליח גם מה שפי' הרא"ם לפרש"י דודאי כל המעשים שבעולם אל השם הם מתייחסים אע"פ שנעשים ע"י שלוחיו ומפני שהוא הסבה הראשונה והתם מיתורא דאני ה' דרשו כן כו' עכ"ל והאריך ע"ש הכא א"א לפרש כן דלא נכתב בהני קראי אני ה' והנראה דאף שמצינו בכמה כתובים שאף מעשים הנעשין ע"י שלוחי השם מתייחסים אל ה' מ"מ אינו מוכרח לומר כן בכ"מ ומ"ה היכא דאפשר לפרש כמשמעו ניחא להו טפי למימר דמעשים המתייחסים אל השם הוא בעצמו עשאם ולא ע"י שליח ולזה הכא בויכער ה' וגו' ודרכת בים וגו' וכן בההיא דמכילתא ועברתי וגו' טפי ניחא להו לפרש להניח הדברים כמשמען שהוא עשאן ולא על ידי שליח והכא נקט נייתי קרא ויכער ה' וגו' ולא מייתי קרא דלקמיה ועברתי וגו' דמייתי במכילתא היינו משום דהכא בפרעה גופיה קמשתעי שאמר מי ה' אשר אשמע וגו' ופרעה לא מת במכת בכורות עד קריעת ים סוף שהיה עמהם ולפי דרכינו יתיישב דרש"י ז"ל בחומש לא פי' כלום על ועברתי והכתי וגו' אלא גבי אני ה' פי' אני בעצמי אני ולא שליח עכ"ל היינו משום דדרכו לפרש פשט הכתוב וכיון דאפשר לפרשו דמעשה שלוחיו מתייחסים אליו הניח הדבר כפשט הכתוב בשאר מקומות דכמו כן לא פירש כלום הכא גבי ויכער וגו' כיון דאפשר לפרשו על מעשה שלוחיו שמתייחסים אליו בכן כמצא בכמה כתובים אלא גבי אני ה' שהוא יותר קרוב לפשוטו לפרש כן למעט מלאכי ה' ולא שלוחיו וענין המאמר מבואר בפרש"י וקצת דחוק הוא דמה שייך בזיון וביזוי בפורענות בשלא הקב"ה עליהן אלא בגודל החמה והרוגז אמרו דאינו דומה עונש מי שחירף ע"י שליח למי שחירף על ידי עצמו די"ש לנו לומר בכיוצא בזה דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ואין שלוחו של אדם כמותו ולזה לא היה עונשו של סנחריב כ"כ שיהיה נפרע ממנו ע"י עצמו אבל בפרעה שחירף בעצמו היה רוגזו דהקב"ה כ"כ עד שנפרע ממנו על ידי עצמו וכה"ג מצינו בכמה מקומות להפליא הענין לעשות בעצמו וכן לענין הטובה כמ"ש באברהם. ויש לפרש בזה מהא דאמרינן לקמן ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' במה הכם ר"א ביד הכם שנא' וירא ישראל את היד הגדולה היד שעתיד ליפרע מסנחריב רבי יהושע אומר ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב כו' מהכא משמע בין למ"ד היד הגדולה ובין למ"ד אצבע אלהים שהקב"ה בעצמו נפרע מסנחריב כמו בפרעה ויש ליישב דהכא כמ"ד התם אצבע שעתידה ליפרע כו' דכל י' מכות היו על ידי מלאכיו חוץ ממכת בכורות וקריעת ים סוף שהיו על ידי עצמו יתברך ב"ה דכתיב ועברתי וגו' אני ולא מלאך ובקריעת ים סוף דכתיב ויכער ה' כדאמרינן הכא ודאמרינן אצבע אלהים גבי מכות אחרות היינו שלוחיו ומלאכיו דקרוים אלהים כמ"ש בענין ראה נתתיך אלהים לפרעה אבל מכת בכורות וקריעת ים סוף היו על ידו יתברך ב"ה וז"ש בעונש שחירף ע"י עצמו וכו' והכתובים מורים על זה שאמר ראה נתתיך אלהים דהיינו להכות את פרעה בי' מכות שהיו באצבע אלהים אבל אני אקשה לבו בכל זאת שלא ישמע אליכם עד שאני בעצמי נפרע ממנו ונתתי את ידי וגו' שהיא מכת בכורות שהיתה ע"י יתברך ב"ה ואז והוצאתי את עמי הם הצדיקים שבישראל שהלכו ברצון ממצרים שנאמר ויהי בשלח פרעה ואמר עוד וידעו מצרים וגו' בנטותי את ידי על וגו' היא היד הגדולה שנאמר בקריעת ים סוף ואז והוצאתי את בני ישראל הם רשעי בני ישראל שנשתיירו במצרים עם דתן ואבירם כמ"ש בת"י ולכך לא קרא אלו לא עמי ולא צבאותי כמו שקרא הראשונים גם דקדק נאמר כאן מתוכם הם שנשארו בתוך המצרים ביציאת הראשונים ועל ב' כתות אלו אמר הכתוב בסוף פרשת שמות כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם כפל הענין בזה על שני יציאתם בב' מכות דהיינו מכת בכורות וקריעת ים סוף שקרוים ידו יתברך ב"ה שעל אותן שהלכו ממצרים ע"י מכת בכורות אמר ישלחם ביד חזקה של הקב"ה יתברך ועל אותן שנשתיירו אמר וביד חזקה יגרשם ר"ל ע"י יד חזקה של הקב"ה שהיא קריעת ים סוף יגרשם וק"ל: **כתיב מרום קיצו כו'.** עיין פרש"י ולולי פירושו היה נראה יותר לפרש בהיפוך דמרום קיצו הוא דירה של מעלה סופו של מרום שהוא רוכב בערבות ומלון קיצו הוא דירה של מטה סופו של מלון שהוא קדשי קדשים ששם מלון השכינה בין ב' בדי ארון עש"ה בין שדי ילין וק"ל: **דשמעיה לנביא דקאמר יען** וגו' ורבשקה ישראל משומד הוה ושמע כל זאת מישעיה הנביא וטעה כדלקמן שאמר הנביא עד לוזר יגיע דהיינו ירושלים ועד ולא עד בכלל ואיהו יהיב דעתיה על כוליה ירושלים ועד לוזר עד ועד בכלל ופירוש הפסוק בפרש"י בישעיה כאן ניבא על שבנא וסיעתו שהלכו למרוד בחזקיהו שנאמנו בו על שראוהו שלא היה בוחר בשלחן מלכים אלא אוכל ליטרא ירק ועוסק בתורה כו' וראו את פקח כו' אוכל מ' סאה גוזלות בקינוח ומליצין על חזקיהו כו' וזה משום רצין וגו' אמר הקב"ה אוכלין אתם ומתאוים אני מביא עליכם אוכלין הרבה כו' עכ"ל ע"ש באורך והיינו כמי דתרגומא לפי הדרש דנגדין בנייח ומסתפקין עצמן במועט ולא מבקשין ברב כמו רצין ובן רמליהו וע"ז הביא הדרש מארת ה' בבית רשע היינו הקללה והמארה שאין שבעין ברוב מאכל שיש להם בביתם אבל נוה צדיק יבורך שהמעט שלהם הברכה מצויה בו שמשביע אותם כמ"ש ואכלתם לחמכם לשובע אוכל קמעא והוא מתברך במעיו וק"ל:

הרי"ף רש"י הוא עצמו ולא ע"י שליח. ולא נפרעה לבד גם ממרכבו וסוסיו ולכך הביא ג"כ הפסוק מנביאים דרכת בים סוסיך ועי"ל דמי מהאי קרא ויכער ה' את מצרים בהא לא כתיב את פרעה אבל דרכת בים סוסיך דיבר בפרעה כמ"ש כי בא סוס פרעה וגו' וישב ה' גומר ומהאי גופיה ה"א דפרעון היה ע"י הים כדכתיב וישב ה' עליהם את מי הים אבל מן דרכת בים נשמע שנפרע ממנו בעצמו:

א"ר יוחנן מ"ד מארת ה' בבית רשע ונוה צדיקים קנג
יברך מארת ה' בבית רשע זה פקח בן רמליהו משלי
שהיה אוכל מ' סאה גוזלות בקינוח סעודה ונוה צדיקים יברך

יברך זה חזקיה מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא (בשר)
ישעיה ח [ירק] בסעודה. °ולכן הנה ה׳ מעלה עליהם את מי
הנהר העצומים והרבים את מלך אשור [גו׳ ועלה על
שם כל אפיקיו] וכתיב °וחלף ביהודה ושטף ועבר עד צואר
יגיע אלא מ״ט איענש נביא אעשרת השבטים אתנבי
שם והוא יהיב דעתיה על כולה ירושלים בא נביא וא״ל °כי
לא מועף לאשר מוצק לה א״ר אלעזר בר ברכיה אין
שם נמסר עם עיף בתורה ביד מי שמציק לו מאי °כעת
הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי והאחרון הכביד
דרך הים עבר הירדן גליל הגוים לא כראשונים שהקלו
מעליהם עול תורה אבל אחרונים שהכבידו עליהם עול
תורה וראויין הללו לעשות להם נס*) כעוברי הים
וכדורכי הירדן אם חוזר בו מוטב ואם לאו אני אעשה
דה״ב לב לו גליל בגוים °אחרי הדברים והאמת [האלה] בא
סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על כל הערים
הבצורות ויאמר לבקעם אליו האי דישנא להאי פרדשנא.
אחרי הדברים והאמת מאי אחר אמר רבינא לאחר
שקפץ הקב״ה ונשבע ואמר אי אמינא ליה לחזקיה
מייתינא ליה לסנחריב ומסרנא ליה בידך השתא אמר
לא הוא בעינא ולא ביעתותיה בעינא מיד קפץ הקב״ה
ישעיה יד ונשבע דמייתינא ליה שנא׳ °נשבע ה׳ צבאות לאמר אם
לא כאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום
לשבור אשור בארצי ועל הרי אבוסנו וגו׳. א״ר יוחנן
[אמר הקב״ה] יבא סנחריב וסיעתו ויעשה אבוס לחזקיהו
ישעיה י ולסיעתו. °והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועולו
מעל צוארך וחבל עול מפני שמן א״ר יצחק נפחא חובל
עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק
בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מה עשה נעץ חרב על
פתח בית המדרש ואמר כל שאינו עוסק בתורה ידקר
בחרב זה בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם
הארץ מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תנוק ותינוקת
איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה
שם ז ועל אותו הדור הוא אומר °והיה ביום ההוא יחיה
שם איש עגלת בקר ושתי צאן וגומר ואומר °והיה ביום
ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף
כסף לשמיר ולשית יהיה אע״פ שאלף גפן באלף כסף
שם לג לשמיר ולשית יהיה °ואוסף שללכם אוסף החסיל. אמר
להם נביא לישראל אספו שללכם אמרו לו לבזוז או
לחלוק אמר להם כאוסף החסיל מה אוסף החסיל כל א׳
וא׳ לעצמו אף שללכם כל א׳ וא׳ לעצמו. אמרו לו והלא
שם ממון עשרת השבטים מעורב בו אמר להם °כמשק
גבים שוקק בו מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה
לטהרה אף ממונם של ישראל כיון שנפל ביד העכו״ם
מיד טיהר:

מארת ה׳. אשר לא ישבע מכל מה שהיה אוכל: אוכל ליטרא (בשר) [ירק]. במדה: ועלה על כל אפיקיו. שא״ל הקב״ה עלה והשחת: מ״ט איענש. מאחר שברשות הלך שנביא נתנבא [עליו] מ״ט איענש: בא נביא ואמר לו. כשבא על ירושלים: לא מועף לאשר מוצק לה. לא נמסר עמו של חזקיהו שהוא עיף בתורה ביד סנחריב המציק לו: כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי וגו׳ לא כראשונים. עשרת השבטים שהקלו מעליהם עול התורה אבל האחרונים עמו של חזקיה הכבידו עליהם עול תורה והיינו דכתיב והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים ראויין הללו לעשות להם נס כיוצאי מצרים שעברו את הים וכדורכי הירדן: אם חוזר בו. סנחריב: מוטב. ואם לאו אעשה אותו גליל הגוים (גלילה בגוים שמתגלגלות) [שמגלגל] בחרפה (בגוים) [בכל הגוים] ל״א לשון גללים: מ״ד אחרי הדברים והאמת האלה. השתא משמע אמת שהיה בחזקיהו שהיו עוסקין בתורה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים ויאמר לבקעם אליו: האי דישנא להאי פרדשנא. וכי מביאין דורון [כזה] לאדון כזה וכי מפני שהאמת בחזקיהו בא סנחריב: אמר רבינא. מאי אחר הדברים והאמת אחר שקפץ הקב״ה ונשבע להביא סנחריב והיינו אמת בחותמו של הקב״ה וקיומו אמת: ויעשה אבוס. שיהיו כלם פגרים ויאכילו סוסיהם ובהמתם בתוך [עצמות] הפגרים כעין אבוס: מגבת ועד אנטיפרס. מקומות שבסוף התחומים: אע״פ שאלף גפן באלף כסף. שהם יקרים שאין להם רוב כרמים אפי׳ הכי לשמיר ולשית יהיה שמניחין אותן לאיבוד ומבייתות אותן והיו עוסקין בתורה: (לשלול) [לבזוז]. כל אחד ואחד לעצמו או לחלק ביחד אותו ממון שנשאר מחיל סנחריב. ל״א או לחלוק לאחיים מה שאנו שוללים אבל אנו אסורים באותו שלל שממון שבט׳ מי׳ השבטים מעורב בו ואיכא משום גזל: כמשק גבים שוקק בו. השקאה של נהרות שמקלחין ומהם מים נובעים השקו באותו ממון וטהרתו דמה ליבורות הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה ע״י טבילה אף ממונם כו׳:

מהרש״א אין נמסר עם עיף כו׳. שעיף וכחש כחו על ידי התורה ולא יכלו להלחם כנגדו אין ראוי להמסר ביד המליק לו לבטלו מן התורה: האי דישנא כו׳. עיין פרש״י אבל בפרק קמא דמגילה ובפרק השוכר את הפועלים מוכח דפרדשנא מלשון דורון ומנחה הוא ומזה כתוב בערוך בערך פרדישנא אם הייתו מולאין ספר שכתוב בו האי פרדישנא להאי דישנא הוה ניחא לן פרדישנא מנחה דישנא אדם גדול כדכתיב כל אים שמן וכל אים חיל עכ״ל ונראה לי לפום גירסא דילן נמי יש לפרש כן וכי האי דישנא ואדם חשוב ראוי להאי

*) שזה הנס שהמלאך שרף קפ״ו אלף מחילו של סנחריב היה גם מפורסם כמו קי״ס וירדן ולכך היה כליל בפה:

עין יעקב

דירה של מעלה. כי בית המקדש של מטה מכוון נגד בית המקדש של מעלה: שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה. ולהכי קרא שם של חזקיה לדיק ע״ש שנאמר צדיק אוכל לשובע נפשו: ולכן הנני מעלה עליהם את מי הנהר. עיין פרש״י בפסוק שם שהוא נגד ככ״ד וגד לפי הדרש והכא וציין במהרש״א: הוא יתיב דעתיי אכולהו ירושלים. ושתק עלמו אכלדאי כדאיתא בסמוך: וראוי לעשות להם נס כעוברי הים ופדורכי הירדן כדורכי הירד׳. ענוד להם זכות התורה של יהושע שלא ימוש מתוך האוהל וכעוברי הים בימי גילולו בזכות התורה לע״ס שערין לא ניתנה וכדכתיב בהוליאך מולרים תעברון את האלהים על ההר הזה שהוא זכות התורה וכפרש״י בחומש ואיתא לעיל דף כ׳ שקר החן והבל היופי זה דורו של משה ויהושע יראת ה׳ היא תתהלל זה דורו של חזקיה ועדיף: אמר לא הוא בעינא ולא בעתותיה בעינא. כיון שקיבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכשקול יעקב נשמע אין ידים ידי עשו שולטות: נעץ חרב על פתח בית המדרש. כי הסייף והספר נתנו כרוכים מן השמים וכדאיתא במדרש ילקוט ישעי׳ חי׳ ע״ש. אף ממון של ישראל כיון שנפל ביד האומות הוי׳ טיהר. ובה״י אמרינן ג״כ עמון ומואב טהרו בסיחון אלא דלרבותא קאמר כן דאפילו בישראל הדין כן ונוקא כמתקן שמרי׳

לבאי פרדיסא ומנחה וק"ל: **מאי אחר אמר רבינא לאחר** שקפץ וכו'. פי' שהרי שיהיו הדברים אמת שיבא סנחריב כשבע על כך ואפשר שדרשו האלה מלשון אלה ושבועה אבל אינו הגיד הדברי' לחזקיהו הוא אומר לא בעיתותיה בעינא ואל יהו הדברים אמת דרצון ירמיהו ישעיה ועיין פרש"י. ואמר מיד קפץ הקב"ה וכו'. ר"ל דלא נמנע בשביל בעתותיה דחזקיהו והיינו משום שדורו היה זוכה להעשו' להם נס כעוברי הים כו' כדאמרינן לעיל וז"ש נשבע ה' צבאות לאמו' אם לא כאשר דמיתי וגו' אמר כאשר דמיתי כן היתה בלשון עבר וכאשר יעצתי היא תקום בלשון עתיד ר"ל כאשר דמיתי למצרים כו' למען רבות מופתי וידעו מצרים וגו' וכן היתה במצרים כך נשבע ה' וכאשר יעצתי גם עתה רבות מופתי בסנחריב היא תקום: **ועל הרי אבותינו אר"י** כו'. עיין פרש"י ועוד נראה לפרש שהפסוק הוא משל כמו שהחמור נושא מזונותיו באבוס כן חזקיה וסייעתו שבטלו ממלאכתם כדי לעסוק בתורה כדלקמן לשמיר ולשית יהיה וגומר ומלאו מזונותיהם בריוח משלל סנחריב כדלקמן ואוסף שללכם וגומ' והרי סנחריב וסיעתו נעשה לחזקיה אבוס. ואמר הובל עול כו'. ע"פ מ"ש כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות כו' וכנגד שמנו אף שלא חשו דורו של חזקיהו על גפנם שמביא תיפלה וביטול תור' כדלקמן על שמנם חשו כדי להדליק ממנו בב"ה ובה"מ. ואמר שנעץ הרב כו'. לפי שעכו"ם העוסק בת"ת חייב מיתה כדאמרינן פרק ארבע מיתות וזה שאינו עוסק בתורה עשה עצמו כעכו"ם ודינו בחרב וקיי"ם כדין עכו"ם שמיתתו בסייף: **שלא מצאו ע"ה** כו'. דהיינו איש ואשה שהיו הכל בקיאים אף באיסור והיתר כן נראה ומפרש"י בספר ישעיה אבל בתינוק ותינוקות אמר בלא היו בקיאים באיסור והיתר אלא בטומאה וטהרה שהוא דבר ההווה תמיד שהיו אוכלין חוליהן בטהרה ואמר על אותו דור שבשביל שהיו עוסקין כ"כ בתורה לידע בדיני איסור והיתר וטומאה וטהרה היו מבטלין ממלאכתן בעסק הגפן דלשמיר ושית יהיה כפרש"י שהשכרות מביא לביטול ההוראה באיסור והיתר וטומאה וטהרה כדכתיב גבי איסור שתויי יין להבדיל ולהורות. וסמך לזה הך דרשא **ואוסף שללכם אוסף וגו'**. ר"ל לפי שע"י שהיו עוסקין בתורה בטלו ממלאכתן ולא היו להם מזונותיהן בריוח א"ל הנביא שימציא להן הקב"ה מזונות ע"י שלל של סנחריב דלעיל ומאי קרא כתיב מקול המון כדדו וגו' ר"ל מקול המון רב של סנחריב כדדי כל העמי' שהיה דרכו להעביר עמים מארץ לארץ כנ"ב ואקיר גבולות עמים ואמר מרוממותיך שמלחמת המלאך מגרוש נפולו כל הגוים שהביא סנחריב עמו על ירושלים ואמר הנביא לחזקיהו וסייעתו שחזו ואסף שללכם וא"ל לבזו כ"א לעצמו שאין באסיפת השלל ביטול תורה או גם לחלוק ביניהם בחלוקה ביטול תורה. ואמר **מה אוסף החסיל כ"א לעצמו** כו'. וא"ל והלא ממון עשרת שבטים מעורב בו ואנו צריכין לאותו המעורב להחזיר אבידה לבעליהן לידן של עשרת השבטים וזה מביא לנו ביטול תורה. וא"ל **כמשק גבים וגו' אף ממונן של ישראל** כו'. ואין אתם צריכין לטרוח להחזיר להם שכבר טיהר ביד נכרים מדין יאוש בעלים כדין המציל מן הנהר ומן הגייס שאין צריך להחזיר וק"ל:

הגדה ונלך ביהודה. לפי' דומה ונלך ביהודה נ"ל שבני יהודה בטחו ברצין ובן רמליהו אבל הקבלה והנה ה' מעלה עליהם אתכני רק על י' שבטים ועל בן רמליהו מלכיהם ונפל גבעתה של בני יהודה וסנחריב חשב שנבואתה היה גם על יהודה וירושלים א"ל לא מועף גו'. הרי"ף:

אמר רב הונא עשר מסעות נסע אותו רשע באותו קנד
היום שנא' °בא על עית עבר במגרון למכמש ישעיה י
יפקיד כליו עברו מעברה [גבע מלון לנו חרדה הרמה
גבעת שאול נסה] צהלי קולך [בת גלים הקשיבי לישה
עניה ענתות נדדה מדמנה יושבי הגבים העיזו] (עוד
היום בנוב לעמוד וגו') הני טובא הוין צהלי קולך בת
גלים נביא הוא דקאמר להו לכנסת ישראל צהלי קולך
בת גלים בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצוה לפני
כגלי הים. הקשיבי לישה מהאי לא תסתפי אלא אסתפי
מנבוכדנאצר הרשע דמתיל כאריה שנאמר °עלה אריה ירמיה ד
מסבכו מאי *עניה ענתות עתיד ירמיה בן חלקיה מענתות
דמתנבי עלך דכתיב °דברי ירמיהו בן חלקיה מן הכהנים שם א
אשר בענתות מי דמי התם אריה הבא לישה א"ר יוחנן
ששה שמות (יש) לארי אלו הם °ארי °כפיר °לביא °ליש
°שחל °שחץ אי הכי בצרי להו עברו מעברה תרתי
נינהו. מאי °עוד היום בנוב לעמוד א"ר הונא אותו
היום נשתייר מעונה של נוב אמרו ליה כלדאי אי אזלת
האידנא יכלת לה ואי לא לא יכלת לה אורחא דבעא
לסגויי בעשרה יומי סגא בחד יומא כי מטו לירושלים
שדו ליה ביסתרקי עד דסליק ויתיב מעלוי שורא עד
דחזייה לכולה ירושלים כי חזייה אדזוטר בעיניה אמר
הלא דא היא קרתא דירושלים דעלה ארגשית כל
משרייתי ועלה כבשית כל מדינתי הלא היא זעירא
וחלשא מכל כרכי עממיא דכבשית בתקוף ידי עלה קם
ומניד ברישיה מוביל ומייתי בידיה על טור בית מקדשא
דבציון ועל עזרתא דבירושלים אמרין ליה נשדי בה
ידא האידנא אמר להו תמהיתו (דאתיתו מאורחא) ב"מ ל"ג
למחר אייתו לי כל חד וחד מנייכו גולמיה הרג (טינא)
מינה מיד °ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה מ"ב יט
אשור גו' וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים. א"ר
פפא היינו דאמרי אינשי בת דינא בטל דינא:

בא על עית וגו'. ומתרגמינן ומני רבני משרייתיה: **עברו מעברה.** וגו' ולא קא חשיב עוד היום בנוב לעמוד דההוא לא מסע הוא אלא כדאמרינן לקמן אותו היום נשתייר מעונה של נוב: **הני טובא הוו.** די"ב הוא דאיכא: **נביא הוא.** קרא דצהלי קולך בת גלים הקשיבי לישה דחשיבנא ביה מלתא בת גלים לישה ענתות איכהו לאו מחושבנא נינהו דנביא הוא דקאמר להו לישראל: **מהאי לא תסתפי.** שהכלל מידו היינו דכתיב צהלי קולך: **אלא איסתפי מנבוכדנאצר.** שמושל לליש דכתיב ביה עלה אריה מסבכו והיינו דקאמר הקשיבי לישה: **עניה ענתות.** כלומר כנבואות ירמיה הענתותי [היא] שעתידה נבא על כ"כ שתמסר ירושלים בידו: **אריה כפיר וכו'.** בדוכתא אחריתי מפורש למה נקרא לו כל השמות הללו: **א"ה.** דכולים קרא לצהלי קולך לאו מחושבנא הוא א"כ ליכא אלא ט' מסעות דהא עוד היום לאו מחושבנא נמי הוא. **ומתרץ עברו מעברה תרתי אינון.** עברו חד מעברה חד ואיכא עשר מסעות:

אותו

עין יעקב

אמרי' כן אבל בקרקע של ישראל מבואר הדין בגיטין פ' הניזקין דף נ"ה לא היה סקריקין ביהודה ע"ש: **צהלי קולך.** כלומר כיון שנשמע קולך בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין לך להתירא כדלעיל: **נשתייר** מעונה של נוב. מדקאמר נשתייר כלומר שעיקר העון כבר נתכפר במרחו מה שכלה זרעו דדוד ע"י עתליהו אם לא זיה כדלקמן אלא שעדיין נשתייר קצת מעון על כל כולו והרגו אותן שלא יתנו כבר ואותו עונש עדיין נשתיירו עד אותו יום: **אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי.** כן מצינו בש"ס כמה פעמים שאמר רב פפא הכי וכן

סוף

אותי היום נשתייר מעונה של נוב. דומפני עון שהיה להם לישראל על (שהרגו) [שנהרגו] כהני נוב קבע הקב"ה העונש עד אותו היום ואותו יום בלבד נשתייר מזמן העונש ואילו היה נלחם בירושלים אותו היום היה כובשה הלכך משום קרא עוד היום אותו יום העמידו לסנחריב על ירושלים בעון נוב: סגא בחד יומא. והיינו י' מסעות שנסע אותו היום: שדו ליה. לסנחריב בסתרקי תחתיו עפש"י בלע"ז עד שראה ירושלים כולה. עלה קם ומניד ברישיה. עליה עומד והיה מניד בראשיה ניש"י ביה ידא האידנא. נלחם בה עתה (האידנא). תמהיתו. תמוה הוא להתחיל היום משום חולשה דאורחא ל"א המ"יתו (תנהיתוס) נתייגעתם: גולמיה הרג. תהיכה של חומה לבין פרסי אבן רעועה מן החומה ונקענה: בת דינא בטל דינא. כיון שלן דינא בטל הריב וכן מפני שלא נכבשה בו ביום לא הצליח ממחרת:

מהרש"א י' מסעות נסע כו'. ר"ל מה שהיה לו להלוך ב' ימים הלך ביום אחד כל"כ נתלבט בדרך כדי לעמוד בעוד היום בנוב לפי שא"ל אצטגניניו אם תלחם בה היום תכבשנה כשעמד בנוב וראה ירושלים עיר קטנה לא חש כו' כך פירש רש"י בשעיה וכדלקמן: נביא הוא כו'. ר"ל להלי קולך קול יעקב בנ"ה בימי חזקיהו שראויים להכלל מעול מלכות גם בעבור עסקם בתורה כדאמרינן לעיל גם שהיא בת גלים בתו של אברהם כו' שעדיין לא תמה אז זכות אבות ודימה זכותן לגלי הים שהן גדולים רתויים שיכלו בהן ישראל אבל אמר הקב"ה לישה כו' שאז כשיבא לישה כ"כ תמה זכות אבות והדבר תלוי בך להקב"ה לתורה ומעשים זכבואות של ענתות שהוא ירמיה הנביא. ואמר ו' שמות יש לארי כו'. וכ"מ לפירושי קרא כדהכא א"כ לוקח ומומכר כמ"ש כה"ג גבי ז' מיני ארזים הן כו' בנוס' ב"ב: מעונה של נוב כו'. לפי פי' המפרש' גלו בעון פקד פקדתי בעון העגל ועגלי הזהב שעשו כמפורש במקרא אבל ב' השבטים יהודה ובנימין לא היו בכלל עון עגלי הזהב אבל היה להם עון ביטול העבודה בנוב ומלכות שהיא עונה של נוב שהרגו הכהנים ובטלו העבודה בנוב ואותו עון עומד להם בפרט לב' שבטים הללו שע"י ב' מלכיות שלהם נעשה הריגת הכהנים בו ודוד ויהודה היה הגורם וכדאמרינן לקמן שהיה כנגד דוד ע"ז וישבי בנוב גו' שבא על עסקי נוב ושאול מבנימין הוא לוה להרגם וע"כ נשתייר אותו עון של אלו ב' שבטים והיה נחרב הבית אז בעון זה לולי תורתו של חזקיה וקיעתו כדלעיל: בת דינא כו'. ע"ד לדקדק ילין בה שאפשר שיגלה אח"כ מלמד זכות וסניגור כן היה במעשה הזה שאותו היום היה עדיין מדת הדין ועון נוב מקטרג ואחר כך היה להם מלמדי זכות וסניגורין להכלל כמו במפורש בענין בתפלתו של חזקיהו ודברי ישעיה אליו:

הרי"ף רש"י אותו היום נשתייר מעונה של נוב. קשה מה עון נוב לירושלים ולמקדש הלא מי שחטא כגון שאול דואג ודוד כבר לקו כו' ושמא על שלא מיחו ישראל לשאול שצוה להורגם ועי"ז אמר המשכן שהיה בנוב נעשה שמם לכך נגזר עליהם:

ש"ב כא °וישבי בנוב אשר בילידי הרפה ומשקל קינו וגו' [ויאמר להכות את דוד] מאי וישבי בנוב א"ר יהודה אמר רב איש שבא על עסקי נוב א"ל הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך על ידך נהרג נוב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג האדומי ועל ידך נהרג שאול ושלשת בניו רצונך יכלה זרעך או תמסר ביד אויב אמר לפניו רבש"ע מוטב אמסר ביד אויב ולא יכלה זרעי יומא חד נפק לשכר בזאי אתא שטן ואדמי ליה כטביא פתק ביה גירא ולא מטייה משכיה עד דאמטייה לארץ פלשתים כדחזייה ישבי בנוב אמר היינו האי דקטליה לגלית אחי כפתיה קמטיה ואותביה תותי בי סדייא אתעביד ליה ניסא מכא ליה ארעא מתותיה (עי' ביל"ק) היינו דכתיב °תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי (תהלים יח) ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה אבישי בן צרויה חייף רישיה בד' גרבי דמיא חזינהו כתמי דמא א"ד אתא יונה איטריף קמיה אמר (אבישי) כנסת ישראל כיונה אמתילא שנא' °כנפי יונה נחפה בכסף (תהלים סח) ש"מ דוד מלכא דישראל בצערא שרי. אתא לביתיה ולא אשכחיה (שדר לבי מדרשא ולא אשכחיה) אמר תנן אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו בשעת הסכנה מאי אתא שאל בי מדרשא אמרו ליה בשעת הסכנה שפיר דמי רכביה לפרידיה וקם ואזל קפצה ליה ארעא בהדי דקא מסגי חזייה לערפה אימיה דהות (עולא) [טוולא] כי חזיתיה פסקתיה לפילכא שדיתיה עלויה סברה למקטליה אמרה ליה עלם אייתי לי פלך פתקיה ברישא מחה וקטלה כד חזייה ישבי בנוב אמר השתא הוו בי תרין וקטלו לי פתקיה לדוד לעילא ודץ ליה לרומחיה אמר ניפול עליה ונקטיל אמר אבישי שם אוקמיה לדוד בין שמיא לארעא ונימא ליה איהו אין חבוש מוציא את עצמו מבית האסורים א"ל מאי בעית הכא א"ל הכי אמר לי קודשא בריך הוא והכי אהדרי ליה א"ל אפיך צלותך בר ברך קירא ליזבן ואת לא תצטער א"ל אי הכי סייע בהדן היינו דכתיב °ויעזר לו אבישי בן צרויה (ש"ב כא) אמר רב יהודה אמר רב שעזרו בתפלה אמר אבישי שם ואחתיה הוה קא רדיף בתרייהו כי מטו קובי אמרי קום ביה כי מטו בי תרי אמרי בתרי גוריין קטליה לאריא אמרי ליה זיל אשכח לערפה אמך בקיברה כי אדכרו ליה שמא דאימיה כחיש חיליה קטליה היינו דכתיב °אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא אתנו ולא תכבה את נר ישראל: (שם)

[וישבי בנוב]. אידי דאיירי לעיל באותו יום שנשתייר מעונה של נוב נקט הכא וישבי בנוב שבא על עסקי נוב: הרפה. (עי' בילקוט פרק ס) היינו (כמו) ערפה: משקל קינו. מתרגמינן מתקל קופיניה: (נהרג) [נטרד] דואג האדומי. שסיפר לה"ר על דוד שנזדקקה בו שאול ולפי שקבל אחימלך את דוד בנוב א"ל שאול קום ופגע בכהני ה' מגלה שעל ידך נהרגו ואחה (כלול) [נכשל]. ובחטא זה נהרג שאול ושלשת בניו במלחמות פלשתים: שכר בזאי. לשון פרסי קרית"א. ל"א כפר הוא: קמטיה. (הלכיתו) [הכניעו] תחת הבד של זיתים ויתיב עלה למעכו: מכא ליה ארעא מתותיה. נתרככה

עיון יעקב

הוא הגירסא לעיל בילקוט בזה ובגירסא עד עשרה דרי: מוטב אמסור ביד אויב ולא יכלה זרעי. ויש בו מדעת קונו כדאיתא במדרש ובירש"י פ' יתרו ואתא אבות על בני בנים כמו הגשר מוטב ביכ"ם ההן כי זלא בבניי ואביהי דאיפוך היינו מטעם דקאי שלא יכבה נר ישראל שהוא מלכות בית דוד ועוד י"ל דמש"ה קאמר בר ברך קירא ליזבן ודוק' בן הבן אף על פי דע"כ דמתי האב על הבן וכפירוש רש"י בפרשם ויראו על פסוק אם תסקור לי ולניני ולנכדי מכל מקום עיקר רחמנות על בני בניהם אב על בנים בפי' ונא

נהרכבה הארץ, ונתחתיו ולא הזיקו. ל"א מבא ליה. נשפלה הקרקע כעין גומא והיתה מגינה עליו: ברי גריוי. גרי שאין של מים. ל"א גרי (גריוי) בירא דנ"א גרי בורות בל מים: איטריף קמיה. היתה טורפת ומתבטת עלמה ומורטת כנפיה והומה ומלערת: קפצה ליה ארעא. כמו לא הקפוץ נתקלרה הארץ והגיע מהרה לארץ פלשתים: לערפה אמיה. דיבבי: (עזלא) [נוולה]. טווה: כד חזיתיה. ערפה לאבישי קברה לנוקטליה באותו פלך שהיה בידה ולא כ:עס בו: אמרה ליה. לאבישי אייתי לן ההוא פלך דנפל לפניך: ה"ג פתקיה ברישׁ מוחה וקטלה. השליך אבישי הפלך נראשה ומתה: פתקיה לדוד לעיל. זרקו כלפי מעלה: ודץ ליה. נען תחתיו חניתו בקרקע כדי שיפול עליו וימות: ונימא איהו. דוד עלמו לימא שם: אין חבוש מתיר עצמו. אין דעתו מכוונת עליו לומר השם והשתא כילל דוד והשליכו השם ברחוק והלכו אבישי ודוד ומזרו להם: א"ל אבישי לדוד: מאי בעית הבא. למה באת כאן: א"ל. הקב"ה אמר לי רלונך שיכלה זרעך או תמסר ביד אויבך ואהדרי ליה מוטב באפול ביד אויב: א"ל אפיך צלותך. הפיך תפלתך ואמור לפניו מוטב יכלה זרעך ולא תמסר ביד אויב דמה לך בלער בניך: בר ברך קירא ליזבן ואת לא תצטער. משל הוא אומרים בני אדם בר ברך שעוה ימכור ואתה לא תלטער: סייע בהדן. (עזרו) [עזור] בתפלה להפכו: והוה קא רדיף בתרייהו. והן בורחין שהיה קרוב לארץ פלשתים: כי מטו קובי. לאותו כפר ששמו קובי שבין א"י לארץ פלשתים: אמרי קום ביה. אמרו זה לזה עמוד כנגדו ולא נברח ונכנו ולכך נקרא קובי איכהו הוו בדקי בשמות הכפרים ועדיין היו מפחידין ובורחין: כי מטו בי תרי. שם מקום: אמרו בין תרי גוריון. בתמיה: בקיברה. שהרגנוה:

מהרש"א מאי וישבי בנוב כו'. לפי שאחר זה גבי סף אשר בילידי הרפה וגבי גלית שנהרגו ג"כ כתיב בגוב בגימ"ל והכא גבי ישבי כתיב בנוב בנו"ן דרשו מאי וישבי בנוב בנו"ן למה שינה הכתוב מאי בעי בנוב אלא שזה בא להכות דוד כדכתיב ויאמר להכות דוד על עסקי נוב. ומ"ש רצונך יכלה זרעך כו' ר"ל שיכלה זרעך כמו שכלה זרע הכהנים כדלקמן ע"י שהללת עלמך ולא נמסרת ביד שאול אויבך או שתמסר ביד אויב שע"י שלא נמסרת ביד אויב דהיינו ביד שאול כלה זרעם של אלו. ואמר דנפק לשבר ביזאי עי' ברש"י ובערוך בערך שכר פי' שכר מלשון רשת כמו שכר אגמי כפש וביזאי כן בלשון ישמעאל כלומר ללוד חיות ועופות ע"ש. ואמר אתא יונה אטריף כו' שנאמר כנפי יונה נחפה וגו'. בכ"מ מפורש הדמיון ליונה שאינה מזדווגת רק לבת זוגה ואמר כנפי יונה גו' כן נעשה ידי ישראל כחפו במלות ובמעשים טובים וע"כ טרפה היונה זו בכנפיה: א"ל א"ה סייע בהדאי מיד ויעזור לו גו' וימיתהו וחרב אין ביד דוד במה עזרו כו'. כך היא הגירסא בילקוט ואינו מובן דמאי קושיא וחרב אין ביד דוד במה עזרו דליימא ביד אבישי הוה חרב שבו עזרו להמית הפלשתים וי"ל דמלת עזר בכ"מ נופל שהנעזר ג"כ מציל עצמו אלא שלא יוכל להציל עצמו רק בעזר העוזר וא"ם וחרב אין ביד דוד וא"כ במה עזרו שהרי הנעזר לא היה לו חרב להציל עצמו שיפול בו לומר שעזרו העוזר ומסיק שעזרו בתפלה שהנעזר דוד ג"כ היה מציל עצמו בתפלה להפוך אותה אלא שלא היה יכול שאין חבוש כו' וע"ז עזרו אבישי בתפלה להפכה. ואמר בי אדברו ליה שמא דאימיה בהש כו'. היינו דאדכרו ליה שמתה אבל עיקר חסר מן הספר והל"ל כדאדכרו ליה דמתה וי"ל דר"ל כדאדכרו ליה שמה ערפה שהוא ע"ש גנאי כדאמרי' בסוט' שנקרא' ערפה ע"ש שהכל ערפוה כו' בזה כחש חיליה כו'. ואמר היינו דכתיב אז נשבעו וגו' ולא תכבה את נר ישראל. ר"ל שיותר יש לחוש שלא תמסר ביד אויב משיכלה זרעך שבמסירתך ב"ד אויב תכבה נר ישראל ע"ש המלכות או ע"ש תורה ומלות שהיו בו שנא' כי נר מלוה גו' וק"ל:

הרי"ף אין חבוש מתיר כו'. עיין פרש"י אבל לפי גרס"ג. א"ל לפירושו כי בהיותו בין שמיא לארעא א"ל מה בעית כו' א"ל סייע בהדן וא"כ אמר אבישי שם שנית ובודאי אחתיה למרחוק רק כוונת רש"י בזה איך בהיותו בין שמיא לארעא הפך תפלתו בעזרו אבישי והלא אין חבוש כו' נמנע כלל וכלל לא לכך פי' דמיד שאמר שם כילל דוד בהשליכו השם ברחוק על הארץ ולא היה חבוש אז הפכו בתפלה:

ת"ר שלשה קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם קנו שם
יעקב אבינו ואבישי בן צרויה. אבישי בן צרויה
הא דאמרן אליעזר עבד אברהם דכתיב °ואבא היום בראשית כד
אל העין למימרא (ההוא) [דההוא] יומא נפק יעקב אבינו דהיום
*דכתיב °ויצא יעקב מבאר שבע גו' ויפגע במקום וגומר מיותר לדרשה
כי מטו כו'. ומנ"ל דכלה זרעיה דדוד דכתיב °ועתליה דהיום יצאתי
אם אחזיה ראתה כי מת בנה ותקם ותאבד את כל זרע והיום באתי
הממלכה הא אשתייר לה יואש התם נמי אשתייר שם ע"ב
אביתר דכתיב °וימלט בן אחד לאחימלך בן אחיטוב בראשית כד
ושמו אביתר א"ר יהודה אמר רב אלמלא (לא) נשתייר מ"ב יא
אביתר לאחימלך בן אחיטוב לא נשתייר מזרעו של דוד ש"א כב
שריד ופליט:

ומנא לן דכלה זרעיה של דוד. כדאפיק ללותיה: התם [נמי] חולין פרק ג"ה וע"ן
אישתייר אביתר. מכהני נוב: במהרש"פ

אמר רב יהודה אמר רב בא עליהם סנחריב במ"ה קנז שם
אלף איש בני מלכים ויושבים בקרונות של זהב
ועמהם שגלונות וזונות ובשמונים אלף גבורים לבושי
שריון קליפה וששים אלף אחוזי חרב רצים לפניו והשאר
פרשים וכן באו (אל) [על] אברהם וכן עתידין לבא
עם גוג ומגוג במתניתא תנא אורך מחנהו ת' פרסה
רוחב צואר סוסיו ארבעים פרסה סך מחנהו ר' וששים
רבוא אלפין חסר חד בעא אביי חסר [חד רבוא או חסר
חד] אלפא או חסר מאה או חסר חד תיקו. תנא ראשוני
עברו בשחי (שטו ועברו) שנא' °וחלף ביהודה ושטף ישעיה ח
ועבר. אמצעיים עברו בקומה שנאמר °עד צואר יגיע. שם
אחרונים העלו עפר על רגליהם ולא מצאו מים בנהר
לשתות עד שהביאו מים ממקום אחר ושתו שנאמר
°אני קרתי ושתיתי מים וגומר והכתיב °ויצא מלאך ה' שם לז מ"ב יט
ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וגו' א"ר וישעיה
אבהו הללו ראשי גייסות הן אמר רב אשי דיקא נמי לז
דכתיב

עין יעקב

ולא כן הכן ויכלה זרעו היינו הרבה דורות שאחריו שעיקר הרחמנות הוא על בנו: והא אשתייר ליה יואש. ומכל מקום כלין תקרא כיון שלא נשאר רק אחד רבן מלינו במשה שאמר הקדוש ברוך הוא ואכלה אותם כרגע ואעשה אותך לגוי גדול: וכן עתידים לבוא עם גוג ומגוג, שהרי בקש הקדוש ברוך הוא לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג:
סייע

שם דכתיב במשמניו רזון בשמנים דאית בהו אמר רבינא
דיקא נמי דכתיב וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה וגו' ויבא בית אלהיו ומיציאי מעיו שם הפילוהו בחרב ש"מ:

שגלונות. מלכות: על אברהם. כשנלחם בד' מלכים: בעי אביי. הא חסר חד היכי קאמר אי חסר חד רבוא וכו': ראשונה. כת ראשונה מחייליו של סנחריב: עברו בשחי. שטו השוקים בירדן ונתמעטו המים עד שעברו: האמצעיים בקומה. זקופה ולא היו המים מגיעים אלא עד הצואר: (שטו) [שחי]. כמו שחו: העלו עפר ברגליהם. שלא היה שם מים כל עיקר: קרתי. לשון מקור: ה"ג ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור קפ"ה אלף א"ר וכו'. ולא גרסינן והכתיב ויצא מלאך ה' אלמא כל מחנה אשור אינו אלא קפ"ה אלף ולעיל קתני ר"ס רבוא: הללו. קפ"ה אלף: ראשי גייסות. נגידי החיל שכן עולה החשבון כדאמרי' מ"ה אלף בני מלכים פ' אלף גבורים ס' אלף אחוזי חרב הרי קפ"ה אלף אבל האחרים שמתו אין מספר כדאמרינן והשאר פרשים אין מספר:

מהרש"א וכן באו על אברהם כו'. ולא מצינו בקרא שבאו הד' מלכים על אברהם רק אמלכי סדום באו וכשהלכו להם רדף אברהם אחריהם ואולי שקבלה היה בידם שאחרי זאת באו שוב על אברהם ברוב עם שזכר להנקם ממנו וכדלקמן בפרקין כי אייתי עלייהו מלכי מזרח ומערב אתון כו' ונקט אלו הג' מלחמות בענין כי היה בדמיון אחד שאברהם היה במעט עם שי"ח אנשים ואמרו שלא היה רק אליעזר שמספרו שי"ח אבל הצליח במלחמתו נגד עם רב כזה בנס נפלא ובסייעתא דשמיא כדלקמן בפרקין כי אייתי עלייהו כו' א"ל אייתי הקב"ה לאברהם ואותביה מימיניה והוה שדיקן עפרא כו' וכן במלחמת חזקיה שבא עליו סנחריב בעם רב כזה והי' כילוי בנס נפלא על ידי מלאך וכן יהיה במלחמת גוג שיהיו ישראל בתכלית השפלות ויבא עליהם גוג ומגוג בעם רב כמפורש בספר יחזקאל שיהיו ישראל נגאלים אז בנס נפלא וק"ל: בעי אביי חסר חד אלפא כו'. לא ידענא אמאי לא קמיבעיא ליה נמי חסר חד רבוא שזכר דהא בחד מאה קמיבעיא אע"ג דלא זכרו במלתיה ואפשר כיון דבא התנא להפליג ברוב גדודיו אית לן למימר דהפלגה קאמר דלא היה חסר מרוב עם שזכר רק אית לן למתלי דהוא חד במועט מיהו באלפא מסתפק לי' כיון שזכרו ולא זכר מאה ואחד: ראשונים עברו כו'. אפשר דנקט ג' כתות שהן שזכר לעיל במ"ה אלף בני מלכים כו' ובפ' אלף גבורים כו' ובס' אלף אחוזי כו' ומ"ש אחרוני' העלו עפר כו' שנאמר אני קרתי ושתיתי גו' אסיפא דקרא סמיך שנאמר ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור וק"ל:

הרי"ף כש"י ה"ג ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור קפ"ה אלף. בשלמא א' הוי כתיב ויך מחנה אשור קפ"ה אלף דהוי משמע דכל מחנה הוי הכי היה קשה ולעיל קתני ר"ס רבוא אבל השתא דכתיב ויך במחנה א"כ מאי קושיא אע"פ שהיה יותר מ"מ המלאך הכה במחנה קפ"ה אלף לכך פרש"י דל"ג והכתיב א"א פירושו דקרא אמר רבי אבהו:

קנח שם **במה** הכם רבי אליעזר אומר ביד הכם שנאמר וירא
שמות יד ישראל את היד הגדולה היא היד שעתידה ליפרע מסנחריב ר' יהושע אומר באצבע הכם שנאמר
שם ח ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב. רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר א"ל הקב"ה לגבריאל מגלך נטושה

אמר לפניו רבש"ע נטושה ועומדת מששת ימי בראשית
ישעיה כא שנאמר מפני חרבות נדדו [מפני חרב נטושה וגומר] רשב"י אומר אותו הפרק זמן בישול פירות היה א"ל הקב"ה לגבריאל כשאתה יוצא לבשל פירות היזקק להם
שם כח שנא' מדי עברו יקח אתכם כי בבוקר בבוקר וגו' אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי אגב אורחך לבעל דבבך
שם מ אישתמע וי"א בחוטמן נשף בהם ומתו שנאמ' וגם נשף בהם וייבשו רבי ירמיה בר אבא אמר כפים ספק להם
יחזקאל כא ומתו שנא' וגם אני הכתי כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי יצחק נפחא אמר אזנים גלה להם ושמעו שירה מפי
ישעיה לג החיות ומתו שנאמ' מרוממותיך נפצו גוים:

במה הכם. המלאך: היד הגדולה. יד הגדולה לא נאמר אלא היד דמשמע היד שעתידה וכו': מגלך נטושה. שחוזה מגלך להרוג את אלו: גבריאל ממונה על בישול הפירות: היזקק לאלו. לחיל סנחריב להרגן: אגב אורחך. כשתלך לדרכך לפי תומך: לבעל דבבך אשתמע. לשונאך התראה והפחידו: נשף. נפח:

מהרש"א נטושה ועומדת מו' ימי כו'. כבר כתבנו כי זה הנס היה נס נגלה כמו יציאת מצרים וקריעת ים סוף וז"ש נטושה ועומדת מו' ימי בראשית שהקב"ה התנה עם מעש' בראשית על הנסים נגלים שישתנו מעשה בראשית וטבע הבריאה. ושאמר רשב"י אותו זמן בישול פירות היה כו'. מבואר דאותו מלאך גבריאל היה כדלקמן דכ"כ חזא לגבריאל בכבשן האש והכירו וקאמר דאגב אורחיה כדמשמע מקרא מידי עברו יקח גו' דהיינו שליחותו תמיד לבשל פירות שהוא כח אש דמלאך גבריאל הוא מלאך אש כדאמרינן פ' י"ה ואגב הליכתו ושליחותו שע"פ הטבע לבשל הפירו' אזל להזקק לסנחריב וגדודיו ומזה אשמעינן גדולתו של הקב"ה דא' משלוחיו אגב אורחיה ולפי תומו עשה מעשים כאלה להכחיד עם רב גבורי חיל כאלו. ושאמר וי"א בחוטמן נפח כו'. גם זה גדולתו של מקום כי ברוח ונפיחה בעלמא המיתם כמ"ש עושה מלאכיו רוחות גו'. ושאמר ר' ירמיה בר אבא כפים ספק להם גו'. הוא מבואר כי ב' ידיו הם ב' מדותיו ימין ושמאל רחמים ודין שבהן ברא הקב"ה עולמו כדאמרי' ביום עשות ה' אלהים ארץ גו' שיתף הקב"ה מדת הרחמים עם מדת הדין וברא בהן את העולם ואמר שגברה מדת הדין והוא כף השמאלי בחטאת מלכי יהודה ובחטאת אחז אביו של חזקיהו וע"י צדקתו של חזקיהו ותפלתו שיתף הקב"ה מדת הרחמים עם מדת הדין דהיינו שתפך כף הימני שהוא מדת הרחמים לכף השמאלי שהוא מדת הדין ובהם הכה סנחריב וסיעתו והניחותי חמתי ממלכי יהודה בזכות חזקיה. ושאמר אזנים גלה להם ושמעו כו'. כי הוא חירף מערכה העליונה כמ"ש את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל וז"ש שמאותו התרוממות וקדושה ע"י שירות החיות נפל הוא וקיצו:

קנט שם **כמה** נשתיירו מהם אמר רב עשרה שנאמר ושאר
ישעיה י עץ יערו מספר יהיו ונער יכתבם כמה נער יכול
אינו בגמרא לכתוב (יוד וכמה יו"ד) עשרה ושמואל אומר ט' שנא'
שם יז [ונשאר בו עוללות] כנוקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה וחמשה בסעיפיה וגו' ר' יהושע בן לוי אומר י"ד שנאמר שנים שלשה גרגרים ד' וחמשה וגו' ר' יוחנן אומר ה' סנחריב ושני בניו נ"נ ונבוזראדן.
דניאל ג נבוזראדן גמרא נ"נ דכתיב ורויה די רביעאה דמה לבר

לבר אלהין ואי לא דחזיה מנא הוה ידע. סנהריב ושני
מ"ב יט בניו דכתיב °ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו
ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב א"ר אבהו אלמלא
ישעיה ז מקרא כתוב אי אפשר לאומרו דכתיב °ביום ההוא יגלח
ה' בתער השכירה [בעברי נהר במלך אשור את הראש
ואת שער הרגלים וגם את הזקן תספה] אתא קב"ה
ואדמי ליה כגברא סבא אמר ליה כי אזלת לגבי מלכי
מזרח ומערב דאייתינהו לבנייהו וקטלתינהו מאי
אמרת להו א"ל ההוא גברא בההוא פחדא נמי יתיב
צו א"ל היכי נעביד א"ל זיל *ושני נפשך במאי אישני א"ל
זיל אייתי לי מספר ואיגזייך [אנא] מהיכא אייתי א"ל
זיל לההוא ביתא ואייתי אזל אשכחינהו מלאכי ואידמו
ליה כגברא והוו קא טחני קשייתא אמר להו הבו לי
מספרא אמרו ליה טחין חד גריויא דקשיותא וניתן לך
טחן חד גריויא דקשייתא ויהבי ליה מספרתא עד דאתא
איחשך אמר ליה זיל אייתי נורא אזל ואייתי נורא בהדי
דקא נפח אתלי ביה נורא בדיקניה אזל גזייה לרישיה
ישעיה ז ודיקניה אמר היינו דכתיב °וגם את הזקן תספה אמר רב
פפא היינו דאמרי אינשי גרירתיה לארמאה ושפר ליה
אתלי ליה נורא בדיקניה ולא שבעת חוכא מיניה אזל
אשכח דפא מתיבותא דנח אמר היינו אלהא רבא
דשיזביה לנח מטופנא אמר אי אזיל ההוא גברא ומצלח
מקרב להו לתרין בנוהי קמך שמעו בנוהי וקטלוה
היינו דכתיב ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו
ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב:

עשרה. שהנער יכול להטיל טפה של דיו והיינו יו"ד שכשאנו עשרה:
ושמואל אמר תשעה. וכשאר בו עוללות כנוקף זית שאין נשארים בו אלא דבר מועט שנים או שלשה גרגרים בראש אמיר כן לא ישתייר בנחכהו אלא דבר מועט וכמו ארבעה וחמשה בסעיפי' פוריה ארבעה וחמשה והיינו תשעה: י"ד. דכתיב שנים ושלשה ארבעה וחמשה היינו י"ד: רבי יוחנן. מקרא לא דייק להו אלא ה"ק הללו חמשה כשיירו מהן סנחריב ושני בניו וקרא משמע כנוקף שלקט זית דמשייר (מעליו) [מעט] בראש ענף שנים או שלשה גרגרים כך ישתייר לו מעט ד' או ה': נבוכדנאצר. דכתיב גבי חנניה מישאל ועזריה ורויה די רביעאה דמה לבר אלהין אלמא דחזא גבריאל והכיר בכבשן: סנחריב ושני בניו. דכתיב ויהי הוא משתחוה וגו': אי אפשר לאומרו. שהקב"ה בעצמו גלחו לסנחריב: דאייתיתינהו לבנייהו. כדאמרן שהביא עמו מ"ה אלף בני מלכים: אשני נפשך. שנה עצמך כדי שלא יכירוך: ואיגזייך אנא. אני אגלחך: קשייתא. גרעיני תמרים: טחון. אלו גרעינין ונתן לך מספרים והיינו דכתיב בתער השכירה על (שכר) [שם] שטרח נתנו לו תער לגלח ואיזה שכר (נתן) [נתנו] לו בעברי הנהר דברים שדרכן לעשות ע"י נהר דהיינו טחינת ריחים: וגם את הזקן תספה. דלא כתיב גלוח אלא הראש אבל אזקן כתיב תספה לשון כילוי דמשמע ע"י אור שכלתה לגמרי: גרירתיה לארמאה ושפר באפיה. אם אתה מגרר את הארמאה ומטב בעיניו הבער לו אש בזקנו ולא שבעת חוכא מיניה: בית נסרוך אלהיו. לשון נסר שהשתחוה לנסר ועשאו אלוה: היינו דכתיב ויהי הוא משתחוה בית נסרוך וגו'. דמשמע דמפני שהשתחוה לשם הכוהו בחרב:

מהרש"א כמה נשתייר כו'. להגדיל הנס מהעם הרב שזכר לא נשאר כ"א מעט דהיינו י' שהוא מספר קטן שבעשיריות שגם הנער יכול לכתוב י' רמז שנשארו מעט מהרבה וכן לשמואל הפלג עיד שלא נשארו אפי' במספר קטן שבעשיריות רק ט' שהוא יחידים ומסיפי' דקרא דד' וה' יליף לה שהם ט' אע"ג דב' וג' דרישי' דקרא ב' או ג' קאמר כפרש"י בסיפא דקרא ד' וה' דקאי אשורא דמיתו של סנחריב ולא שייך למימר ביה ד' או ה' ונקט בכה"ג ד' וה' ולא נקט ט' נמוס דומיא דרישא דקרא ב' וג' ומ"ד י"ד ב' וג' גו' כמו אילו שנשתיירו קאי ונקט כה"ג ב' ג' ד' ה' ולא נקט בכלל י"ד אפשר לאשמועי' דאף אלו י"ד שנשתיירו מפוזרים היו ולא נשתיירו במקום אחד. ומ"ד ה' סנהריב ושני בניו נ"נ נבוזראדן כו'. יש לפרש הוא נשאר שסנהר חירף כלפי מעלה ונשאר שירלה כפלאותיו שבל אילו נהרג ובניו נשארו לקלון לו שמיולאי מעיו יכוהו ונבוכדנאצ' ונבוזראדן נשארו לפי שבבל נתחייבו ישראל ויהודה גלות ומורבן אך בזכות חזקיה נצולו לפי אותה שעה ונשתייר מאותו חיל שבע אפו שהם נ"נ ונבוזראדן שהם החריבו ביתו והגלו ישראל מעל אדמת' וק"ל: יגלח ה' בתער כו'. כוליה האי קרא מפרש לפר"ז כפרש"י אבל מאי דכתיב ביה ושער הרגלים אינו מפורש בפרש"י לפי הדרש ויש לפרש דרגלים, מלשון רגילות ור"ל אותו שער שעל ידיהן הורגלו בו להכירו גלחו ממנו כמ"ש זיל אישני כפסק שלא יכירוך הרגיל בך להכירך עד עתה וק"ל: דשזביה לנח מטופנא וכו'. שאין לך דבר מלמטה שאין לו מזל מלמעלה ועע"ז עובדים לדבר מלמטה ומכווני' לאותו מזל שלמעלה וגם זה הרשע חשב כן על הנסר הזה שבו כילא כח מן המבול במזל אותו הנסר שמלמעלה וחשבו לאלוהות לעבדו כמו שעבדו נח כשילא מן התיבה להקריב קרבנות חשב גם הוא לפי טעותו למעלה להקריב את בניו וק"ל:

פס °ויהלך עליהם לילה הוא ויכם וגו' א"ר יוחנן קס
בראשית יד אותו מלאך שנזדמן לו לאברהם לילה שמו
איוב ג שנאמר °והלילה אמר הורה גבר. ר' יצחק נפחא אמר
שופטים ה שעשה עמו מעשה לילה שנאמר °מן השמים נלחמו
הכוכבים ממסלותם וגו'. אמר ריש לקיש טבא דנפחא
בראשית יד מדבר נפחא. °וירדוף עד דן א"ר יוחנן כיון שבא אותו
צדיק עד דן תשש כוחו ראה בני בניו שעתידין לעבוד
מ"א יב ע"ז בדן שנאמר °וישם האחד בבית אל ואת האחד נתן
בדן ואף אותו רשע לא נתגבר עד שהגיע לדן שנאמר
ירמיה ח °מדן נשמע נחרת סוסיו:

[ויחלק עליהם]. איידי דאיירי במלכים איירי נמי בהאי קרא [דכתיב] ויהי בלילה ההיא וילא מלאך ה' וגו' נקט ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם: מלאך שנזדמן לאברהם לילה שמו. והוא סייעו: מעשה לילה. שנלחמו בשבילו כוכבי' לילה כמו שנעשו

עיון יעקב

היינו דשזבינו לנח מטופייני. אפשר לפי שהיה מסירא ממלכי מזרח ומע"ב דאייתינא לבנייהו וקטלינהו ובנח מלינו כדאי' במדרש ורש"י בחומש על פסוק בעצם היום הזה למדך הכתוב שהיה בני דורו אומרים אלו אנו רואים אותו נכנס לתיבה אנו שוברין אותו והורגין אותו ונילול נח מהם ונכנס בעצם היום הזה לתיבה לפני אמר אי ישזב ג"כ לבניה יקריב לפניו שני בניו: אמר ר"ל לקיש טבא דנפחא מדבר נפחא. אף דר"ל לקיש עלמו קאמר כנרה דף י"ד מלאך הממונה על הריון לילה שמו מ"מ. י"ל שזה דוחק ולומר שמלאך הממונה על הריון יעשה שליחות אחרת אף שמהרש"א מרחיק כזה בתרן מ"מ הוא דוחק לה"ק טבא דנפחא מדבר נפחא ואף דר' יוחנן גם כנראה סלינ' אריש לקיש דאמר שהוא מלאך וקאמר דאסור לסיי'. ... ביום וזה והלילה אמר הורה דוקא לילה ניתן להריון מ"מ י"ל שהדר ביה ר' יוחנן מהאי דהבא ותוכר כר' ילחק בשביל שאמר ר"ש לה"ש ועי"ל דאע"ג דר' יי מבו

שמשו בשביל ברק: טבא. עליה דר׳ יצחק שהוא נפחא: מדבר נפהא. מרבי יוחנן דמקרי בר נפחא בכולי תלמודא כגון מאן ע״ל בר נפחא. נראה למורי דאגיו של רבי יוחנן הוה נפח לפיכך נקרא בר נפחא ואית דמפרשי בר נפחא על שם יופיו:

מהרש״א אותו מלאך כו׳. דלפי פשוטו הוא קרא מסורס ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפים כו׳ כפרש״י בחומש ועוד דהיה ראוי לכתוב לפי פשוטו ויחלק עליהם בלילה בבי״ת ומ״ה דרשו מינה שהפועל היה לילה והוא מלאך כדכתיב הלילה אמר הורה גבר גו׳ ודרשינן פרק כל היד דאותו מלאך הממונ׳ על הריון לילה שמו ונוטל טפה ומעמידה לפני הקב״ה ואומר רבש״ע טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש כו׳ ואולי לזה אמר הכתוב כנמרוד היה גבור ציד לפני י״י ירצה כי כבר כשהיה המלאך מעמיד טפה שנולד ממנה כנמרוד לפני ה׳ היה נגזר עליו להיות גבור ציד ולזה מבואר דלפי הגזירה היה ראוי להיות אברהם מנוצח בזאת המלחמה שהיה אמרפל שהוא נמרוד בזאת המלחמה אשר בעת יצירתו נגזר עליו להיות גבור ציד והקב״ה שלח מלאך הזה ששמו לילה בעצמו לשנות גזירת יצירת נמרוד שהיתה על ידו עד שאברהם היה מנצחו ולדעת ר״י נפחא כפי המערכת היה נולד נמרוד במזל וכוכב מאדים כדאמרי׳ בשבת מאן דאתיליד במזל מאדים יהא גברא דאשיד דמא ואברהם נולד במזל וכוכב צדק כדאמר שם דכתיב מי העיר ממזרח צדק יקראהו וגומר ירצה אע״ג דצדק יקראהו לרגלו שהוא מזלו מ״מ יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כדאמרי׳ לקמן בפרקין שמלחמה זו בכח היה שלא בטבע כי אם בעזרת אלקים והקב״ה שיכה המערכת עד בכוכבים אלו בעלמא אשר ומחלק מאדים ואילו היו כלחמים כגד נמרוד וחביריו כי המעשי׳ של אברהם היו משנים הגזירה ומערכה כמו שדרשו בפ״ד דשבת ויוצא אותו החוצה נאי דעהך דקאי לדק במערב מהדרנא ליה במזרח דכתיב לדק וגו׳ וק״ל: וירדוף עד דן. עיין ברא״ש ועי״ל דע״כ דעד חובה הוא פירושו דעד דן דאל״כ לכתוב ועד חובה בוי״ו ומדשינה הכתוב לקוראו פעם בשם דן ופעם בשם חובה למדרש מיניה דתשש כחו משום חובה על ע״ז כפרש״י בחומש ואין לפרש שדרשו כן מדקראו בשם דן שלא היה השם הזה בזמן משה הא אמרי׳ בפ״ב דכתובות דכתיבי קראי לעתיד ור״י השמיענו גדול עוכש הע״ז וכ״ה בב״ר דן שם ע״ז מכה מלפניה ומלאחריה מלפני׳ וירדוף עד דן ומאחריה מדן כשמע גו׳ וק״ל:

קסא א״ר זירא אע״ג דשלח ר׳ יהודה בן בתירא מנציבין הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו והזהרו בורידין כר׳ יהודה והזהרו בבני עמי הארץ שמהן תצא תורה כי האי מלתא מודעינן להו °צדיק אתה ה׳ כי ירמיה יב
אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעי׳ צלחה שלו כל בוגדי בגד נטעתם גם שורשו ילכו גם
שם עשו פרי מה אהדרו ליה °כי את רגלים רצתה וילאוך

ואיך תתחרה את הסוסים וגו׳ משל לאדם אחד שאמר יכול אני לרוץ שלש פרסאות לפני הסוסים בין בצעי המים נזדמן לו רגלי אחד רץ לפניו שלשה מילין ביבשה ונלאה א״ל ומה לפני רגלי כך לפני הסוסים עאכ״ו ומה ג׳ מילין כך ג׳ פרסאות עאכ״ו ומה ביבשה כך בין בצעי המים עאכ״ו אף אתה ומה בשכר ד׳ פסיעות ששלמתי לאותו רשע שרץ אחר כבודי אתה מתמיה כשאני משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב שרצו לפני כסוסים עאכ״ו היינו דכתיב °לנביאים נשבר לבי בקרבי וגו׳ הגי ד׳ ירמיה כג
פסיעות מאי היא דכתיב °בעת ההיא שלח ברודך מ״ב כ
בלאדן בן בלאדן מלך (אשור) [בבל] ספרים וגו׳ מישום דשמע כי הלה חזקיהו [ויחזק] שדר ליה °ספרים ומנחה ישעיה לט
[אין] לדרוש את °המופת אשר [היה] בארץ דא״ר יוחנן ד״ה ב לב
אותו היום שמת בו אחז שתי שעות היה וכי חלה חזקיה ואיתפח אהדרינהו קב״ה להנך עשר שעי נידליה דכתיב °הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז ישעיה לח
בשמש אחורנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלו׳ במעלות אשר ירדה אמר להו מאי האי אמרו ליה חזקיה חלש ואיתפח אמר איכא גברא כי האי ולא בעינא לשדורי ליה שלמא כתבו ליה שלמא למלכא חזקיהו שלם לקרתא דירושלם שלם לאלהא רבא. נבוכדנאצר ספרא דבלאדן הוה ההיא שעתא לא הוה התם כי אתא אמר להו היכי כתביתו אמרו ליה הכי כתבינן אמר להו קריתו ליה אלהא רבא וכתביתו ליה לבסוף [אמר] אלא הכי כתיבו שלם לאלהא רבא שלם לקרתא דירושלם שלם למלכא חזקיה אמרו ליה קריינא דאיגרתא איהו להוי פרוונקא רהט בתריה כדרהיט ארבעה פסיעות אתא גבריאל ואוקמיה א״ר יוחנן אלמלא לא בא גבריאל והעמידו לא היה תקנה לשונאי ישראל:

הזהרו בזקן. אף על פי ששכח תלמודו הואיל ומחמת אונסו הוא: הזהרו בורידין כרבי יהודה. דאמר בשחיטת חולין עד שישחוט את הורידים של עוף הואיל ולולהו כולו כאחד ואינו חותכו ומולחו כבשר חיה ובהמה: והזהרו בבני עם הארץ. שכנסו תלמידי חכמים לעשות להם כבוד: שמהם תצא תורה. לישנא שהרי ילאו שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנחריב ומבני בניו של המן למדו (תינוקות) [תורה]· בבני ברק כדלקמן ואף על גב דאמר רבי יהודה הכי הזהרו בבני עם הארץ: כי הא מלתא. דלקמן: מודעינן [להו]. דכי היכי דאמרן לקמן דלא זכה נבוכדנאצר לאותו כבוד אלא מפני זכות ד׳ פסיעות כדאמרינן לקמן הכי נמי אמרי׳ בבני עם הארץ דלא זכו לאותו כבוד אלא ומפני

עיון יעקב

יוחנן נ״ב ס״ל שהוא שם המלאך מ״מ המלאך ע״ש כך נקרא לילה להראות שלילה כיון להריון ולא יום: אע״ג דשלח ר׳ יהודה בן בתירה מנציבין הזהרו. עיין פרש״י ומהרש״א ועי״ל דה״ק אע״ג דשלח ר׳ יהודה בן בתירה והזהר על הדברים שצריכין להזהר יותר מדאי אפ״ה צריך להודיע להם עוד דבר זו שאין הקב״ה מקפח שכר כל בריה אפילו שיחה נאה ושכר פסיעות כדמפרש ואזיל: היינו דכתיב לנביאים נשבר לבי בקרבי. עיין פרש״י ומהרש״א ויותר נראה דכוונת הש״ס אסיפא דקרא ותהי מרוצתם רעה על זה נשבר לבי דכמו שהקב״ה משלם שכר פסיעות לטובה כן ישלם ה׳ לאותן שמרוצתן רעה: וכי חלה חזקיהו ואיתפח אהדרינהו הקב״ה להני עשר שעות. כי היה אות וסימן כמו שנתוסף על היום כך נתוסף לו שנים על שניו וכן משמעות המקרא גם ועיין בהרב״א ויעי״ל כי כמו שבשביל אחז נתקצר היום כדי שלא יספידו וחזקיה שהי׳ ראוי למות באותו היום וב״י בקשות ורחמים ניתוסף לו ט״ו שנים כמו שאמר לו ישעיה כי מת אתה ולא תחיה ולה״ב נאמר לו והוספתי על ימיך ט״ו שנה ונתן לו ישעיה אות על זה כי על שלא ימות לא היה צריך אות שהרי יחיה לפניו ויתן לו הוספ׳ על שנותיו ונתארכו לו היום מאוד להראות שהי׳ ראוי למות באותו היום ולהספידו הספד גדול כדכתיב וכבוד עשו לו במותו ועיין סוף פ״ק דב״ק לכך נתארך היום שיהיה לו לאות שמה שהי׳ חי יותר הוא רק הוספה בעלמא והא דצריך ישעיה לתת אות אף שהיה נביא מוחזק היינו לפי שאמר לו חזקים כלה נגואתך ולא כדאי׳ בברכות דף י׳ ע״ש: א״ל קריתי אלהא רבא וכתביתי ליה לבסוף. משמע דעל קרתא דירושלים שפיר עבד דכתב אחר שלמא למלכא חזקיה וכתריה וכתב מחים כתב מלכא חזקיה אחר קרתא דירושלים י״ל דודאי גם מתחלה חשיב אלא שהראשון חשיב יותר כי אין כבוד לכתוב לבסוף אלהא רבא ולכן כשתיקן כתב מלכא חזקיה לנטוף כי גם ששטון סביב עקרתא דירושלים: כדרהיט ד׳ פסיעות. במדרש איתא שרפיע ג׳ פסיעות לפיכך זכה שהעמיד ממנו שלשה מלכים ששליטין מסוף העולם ועד סופו
סיגו

מפני זכות מעט שהיה באביהם מ"כ. ולית דאמרי דר' זירא אדלעיל קאי אבני סנחריב אע"ג דשלא ר' יהודה הזהרו בבני עניי הארץ לכבדן שמהם תצא תורה כי היכי דנפקי מסנחריב כי הא מלתא מודעינן להו לבני עניי הארץ דהא דמייקרים להו לאו משום כבוד אביהם אלא בשביל התורה שבהם שלא תזוח דעתם עליהם ויאמרו אבותיהם צדיקים היו: **מדוע דרך רשעים צלחה.** ומפני מה הצליח נבוכדנאצר וכבש ירושלים: **מאי אהדרו ליה.** לירמיה: **בצעי מים.** מרש"ק בלע"ז: **ארבע פסיעות.** מפורש לקמן: **עאכ"ו.** שיהיו כל אדם יכולין לתמוה על השכר גדול שישתלם להם: **לנביאים.** אברהם יצחק ויעקב: **נשבר לבי בקרבי.** כלומר תמהתי על מתן שכרן: **שתי שעות.** כדי שלא יהא פנאי לספדו ולקוברו: **אתפח.** נתרפא: **אהדרינהו הקב"ה להנך עשר שעות.** לחזקיהו דאותו יום שנתרפא חזקיה היה של כ"ב שעות: **רהט בתריה.** דשליח: **לא היה להם תקנה.** שהיה שכרו מרובה והיה לו רשות לאבד שאריתו:

מהרש"א הזהרו בזקן כו'. נקט זקן שדרך אונס לבא לזקנים ולתשושי כח ואף שאמרו שנתוסף בהם חכמה בזקנותם היינו כשהם עדיין בבריאותם אבל מחמת חולי ותשוש כח השכחה מצויה בהם ועי"ל דנקט זקן על פי מ"ש אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן וק"ל: **והזהרו בבני ע"ה כו'.** ר"ל אף שאמרו בפרק אלו עוברין שלא ישא בת עם הארץ מפני שהן שקץ כו' ועוד אמרו שם ולא ישא בת עם הארץ שאם מת או גולה בניו ע"ה היינו בבנותיהן שאין להם ממי ללמוד כ"א מאביהן אבל בניהן אפשר שילמדו מאחרים ת"ח ומהם תצא התורה כמו ששכינו התורה אינו יורשה לך וע"כ הזהרו בהן ובכבודן ולא תזלזלו בהן מפני אביהן שהם ע"ה. **ואמר כי האי מלתא כו'.** ר"ל הגם שאסור ללמוד תורה בפני עם הארץ כדאמרי' פרק אלו עוברין כי האי מלתא מד"ת מודעינן להו לע"ה שאפשר שיזכו לכבוד בניהם בזכות מעט כמו שזכה כ"כ לכל הכבוד הזה בזכות המועט. **ואמר צדיק אתה ה' וגו'.** ר"ל צדיק אתה יי' וגו' בכל הפורענות שבא על ישראל לפי שחטאו כענין שנא' לך יי' הצדקה ולנו גו' אבל זאת אני מתמיה **מדוע דרך רשעים** וגו'. שהם דרך ד' פסיעות של כ"כ צלחה כ"כ שזכות מועט כזה ודאי לא ימנע שיש ג"כ לישראל והם אינן מצליחין ואמר שיותר תמה על **כי שלו בוגדי בגד.** כי ישראל שבגדו בך אינן שלוים והם הרשעים כ"כ ומזידיו כפל בבגידה דהיינו בוגדי בגד ושלו. ואמר **נטעתם גם שורשו.** ר"ל שאין לתלות שלוותם של רשעים במזל שיש להם אבל ראיתי שאתה נטעתם וגו' ר"ל שהוא מאתך שאתה נטעתם גם שורשו מאתך במה שילכו גם עשו וגו' ר"ל מלך הליכתם הד' פסיעות זכה לכך גם יש לו קצת זכות גם קרוב אתה בפיהם וגו' דהיינו שהקדים נבוכדנאצר שלמא דשמיא מקמי שלמא דמלכותא דארעא כדלקמן אבל רחוק אתה מכליותיהם כמו שאמר כ"כ אעלה על במתי עב אדמה גו'. ואמר **מה אהדרו ליה כי את רגלים** גו' **משל לאדם אחד שאמר יכול אני לרוץ כו'.** נקט ג' דברים בזה המשל השתים ומפורשים בקרא דהיינו לפני הסוסים כמ"ש כי את רגלים רצתה גו' ואיך תתחרה את הסוסים גו' ובין בלעי מים דהיינו סיפא דקרא ובארץ שלום אתה בוטח דהיינו ביבשה ואיך תעשה בגאון הירדן דהיינו מקום בלעי מים אבל מ"ש ג' פרסאות לא נזכר בקרא אבל הוסיף אותו במשל לפי הנמשל

מכ"כ בשכר ד' פסיעות כו' שאמר. **היינו דכתיב לנביאים.** פי' נביאים אברהם יצחק ויעקב כו' והוא דחוק ונראה לפרש כפשוטו לנביאי שקר שאמרו לישראל שלא תבא להם רעה ע"י כ"כ שהוא יותר חוטא מישראל כשבר לבי גו' כי חטאת ישראל גדלה כי מנאפים מלאה הארץ גו' ומפני אלה אבלה הארץ גו' וזכה לזה כ"כ בזכותו מועט ותהי גדולתו של ד' הפסיעות רעה לישראל שע"י זכותו זה יחרב על ידו הבית וישראל יגלו מעל אדמתם וק"ל: **לדרוש את המופת כו'.** מפרש ר"י להאי קרא דאותו היום שעת אחז כו' דלעיל מיניה דהאי קרא דשלח מרודך בלאדן גו' כתיב במלכים וישב את צל המעלות אשר ירדה גו' דהיינו שנתקצר היום ביום שמת אחז עשר שעות כדי שלא יהא נספד ולא יהיו מתאבלין עליו דאבילות יום ראשון דאורייתא ובב' שעות הראשונות שעמד היום אפשר שהיו מתעסקים בקבורתו ואחר שנקבר שחל דין אבילות יום ראשון דאורייתא מיהר הגלגל לירד י' מעלות ונעשה לילה ולא היו מתאבלין עליו כלל וכל זה שיהיה לו כפרה כדאמרינן פרק נגמר הדין כל מי שלא נספד כהלכה מכפרין לו ובשעת קבורתו נמי כשנשאוהו לקבורה היה בבזיון כדי שיהיה לו כפרה כדאמרי' פ' מקום שנהגו שחזקיה גירר עצמות של אביו על כו' כדי שיהיה לו כפרה ואותן עשר שעות חזרו ונתארך היום עשר שעות ביום שנתרפא חזקיהו מחליו והוא ע"ס שהשמש נרפא כדאמרינן אדלי יומא אדלי קצירא ומירגא דיומא נסי וזה שא"ל חזקיה חלם ואתפח כו' דהגיעו ע"י שנתארך היום והשמש עמד עשר שעות יותר כתרפא חזקיהו מחליו. ואמר **א"ל קריתו ליה אלהא רבא כו'.** ר"ל לפי שעובדי ע"ז לאלוהות הרבה לרום בהמה חיה ועוף היותר שפלים מבן אדם ואילו לא קריתו אלהא רבא רק אלהא דים לפרשו ע"ס שום ע"ז היה ראוי להקדים שלמא דמלכא חזקיה לפניו אבל כיון דקריתו ליה אלהא רבא שהוא אל הגדול מכל אלהים כמ"ש כי אתה ידעתי כי גדול יי' מכל אלהים והיינו שהוא עשה כח כזה לשנות הטבע להעמיד החמה עשר שעות שאין כח זה באלהים אחרים א"כ אין ראוי להקדים לפניו שלום מלך בשר ודם. ואמר **קריינא דאגרתא כו'.** ר"ל הסופר הגדול הקורא כל הכתבים מפי כל שאר סופרים אם נכתבו כהוגן ומגיה ומתקן אותם כראוי נקרא כן כמו שעשה כ"כ שהוא היה אז סופר הגדול של בלאדן ואחר שאתה נותן לבך לתת שבח למקום בקריינא להגיה בו ולהקדים שלום אלהא רבא ראוי גם לך להיות שליח להחזיר הכתב כדי להגיה בו. ואמר **רהט בתריה ד' כו'.** ובילקוט ג' פסיעות כו' וכ"ה במדרשות ג' פסיעות פסעת בשביל כבודי חייך שאני מעמיד ג' מלכים ממך כו' וכן אמרו הרמז אחר ג' פסיעות שאחר י"ח אומרים יהי רצון שיבנה ב"ה כו' לפי שע"י ג' פסיעות של כ"כ נחרב הבית. ואמר **אתא גבריאל ואוקמיה כו'.** שהוא מלאך החורבן והיה חס על ירושלים שלא תחרב כולה לעולם כמ"ש בפרק י"ה אלמלא לא נצטננו גחלים מידו של כרוב לידו של גבריאל לא נשתיירו כו':

הרי"ף מהרש"א היינו דכתיב וכו'. ונראה לפרש לפשוטו כי הם ראוים לשכר ואין עליהם תמיה לכן כתב ונראה לפרש:

קסב **מאי בלאדן בן בלאדן אמרי בלאדן מלכא הוה ואשתנו אפיה והוו כי דכלבא הוה יתיב בריה על מלכותא כי הוה כתב הוה כתב שמיה ושמיה דאבוה והיינו דכתיב °בן יכבד אב ועבד אדוניו בן יכבד אב הא דאמרן ועבד אדוניו דכתיב °בחדש החמישי (בשבעה)[בעשור] לחודש** מלאכי ירמיה נב

עיון יעקב

ילבי שארה דירן י"ל שזכה שינח נס ושמי ממנו שמלכה מסוף העולם ועד סופו: **היינו דכתיב בן יכבד אב.** אף שאין דרך המלך לכבד אביו כדי שלא יקל בכבודו לפני אחרים וכדאיתא

לחודש היא שנת תשע עשרה למלך נבוכדנאצר מלך
בבל בא נבוזראדן רב טבחים [עמד] לפני מלך בבל
שם ע"ב בירושלים וישרוף את בית ה' ואת בית המלך *ומי סליק
שם נ"נ לירושלים והכתיב °ויעלו אותו (רבלתה) אל מלך
בבל [רבלתה] וא"ר אבוה זו אנטוכיא רב חסדא ורב
יצחק בר אבדימי חד אמר דמות דיוקנו היתה לו חקוקה
על מרכבתו וחד אמר אימה יתירה היתה לו ממנו ודומה
כמי שעומד לפניו אמר רבא טעין תלת מאה כודניאתא
נרגא דפרזלא דשליטא בפרזלא שדר ליה נבוכדנאצר
לנבוזראדן וכולה בלעתינהו חד דשא דירושלים שנא'
תהלים עד °ועתה פתוחיה יחד בכשיל וכלפות יהלומון בעי למיהדר
אמר מסתפינא דלא ליעבדו בי כי היכי דעבדו בסנחריב
נפק קלא ואמרה שוור בר שוור נבוזראדן שוור דמטא
זימנא דמקדש חריב והיכלא מיקלי פש ליה חד נרגא
שם אתא מחייה בקופא ואיפתח שנאמר °יודע כמביא
למעלה בסבך עץ קרדומות הוה קטיל ואזיל עד דמטא
היכלא אדליק ביה נורא גבה היכלא דרכו ביה מן שמיא
איכה א שנאמר °גת דרך ה' לבתולת בת יהודה הוה קא זיחא
דעתיה נפקא בת קלא ואמרה ליה עמא קטילא קטלת
ישעיה מז היכלא קליא קלית קימחא טחינא טחינת שנאמר °קחי
גיטין פי' הניזקין ריחים וטחני קמח גלי צמתך חשפי שובל גלי שוק
וע"ש רש"א עברי נהרות חיטים לא נאמר אלא קמח חזי דמיה
דזכריה וכו':

הוה כתב שמיה ושמיה דאבוה. כדי שיתכבד אביו לכך נקרא שם אביו עליו שנקרא מרודך בלאדן דאי לא כתיב אלא מרודך בן בלאדן לא היה מתקרי עליה שמיה דאבוה דהכי כתבי כלהו איכא פב"פ להכי כתב מרודך בלאדן: בחדש החמישי (בשבעה) בעשור לחדש בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלים. אלמא נבוכדנאצר סליק לירושלים: ומי סליק. והכתיב בההוא פרשתא ויעלו לצדקיהו אל המלך רבלתה אלמא ברבלה הוה: זו אנטוכיא. ואנטוכיא קי"ל דאיכא מא"י: דמות דיוקנו. של נ"נ: חקוקה לו על מרכבתו. של נבוזראדן ודומה לו כמי שעומד לפניו ולכך כתב בא נבוכדנאצר והיינו כבוד: טעין תלת מאה כודניאתא. משאוי שלש מאות פרדות: נרגא דפרזלא. פטישי ברזל: דשליטא בפרזלא. ברזל חדוד הקולן ברזל אחר: בלעתינהו. לא בליעה ממש אלא שברם שהיו פטישים מתפוללין בהכותם בשער לשוברו: פתוחיה יחד. משמע על פתח אחד הלמו כל הכשילין והכלפות יחד ולא הועיל כלום: שוור בר שוור. דלג בר דלג קוס וכבש ירושלים [לנבוזראדן קאמר]: (שוור נבוזראדן. דלג נבוזראדן) ל"א שוור בר שוור מדלג בר מדלג קפלת פעם אחת עם סנחריב ועכשיו פעם שניה: בקופא. מגב הפטיש לא מחודו כמו קופא דמחטא: יודע כמביא למעלה. תפלה היא יודע לפניך אותו סבך עץ קרדומות שיגבר בו את ירושלים כאילו הביאו למעלה לכסא הכבוד: גבה היכלא. ובקש לעלות לרקיע: דרכו ביה מן שמיא. והשפילוהו: זחה דעתיה. מתגאה (בעצמו) על שהיה מצליח: עמא קטילא. שכבר נגזר עליהם (כל) [על] כך: וטחני קמח. וטחני חטין לא נאמר אלא קמח שאינו צריך טחינה: צמתך. מקום שהקליעים מונחין בצד הראש: שובל. קלע הראש שדומין לשבלים: גלי שוק עברי נהרות. פורענות זה היה לומר הקב"ה לישראל: לכו וטחנו קמח כלומר טחונים אתם כבר לקמח והחזרו לריחיים עדיין ותגלו קילעי ראשיכם ושוקיכם ותלכו בגלות:

מהרש"א מאי בלאדן ואשתנו כו' שמיה ושמיה דאבוה כו'. לכאורה דבהיפך זה אינו בכבוד אב דלא יקרא את אביו בשמו ואפילו אחרים שנקראו בשם אביו לא יקרא אותם בשמם לדעת הרמב"ם וי"ל דרבותא הוא אע"ג דכתבו אפיה דאביו כי כלבא ואין לך מבוזה בעיני הבריות ככלב לא היה מבוזה בעיני בנו לקרות עצמו על שם אביו כאילו עדיין בגדולתו וז"ש בן יכבד אב כאילו אביו עדיין בכבודו: חקוקה על מרכבתו. פרש"י ולכך כתיב בא נ"נ והיינו כיבוד עכ"ל י"ל דלפי דרשה זו יתיישב ג"כ הא דכתיב בספר ירמיה בריש דעניינא בא נ"נ גו' מלך בבל הוא וכל חילו על ירושלים גו' ובסיפא דעניינא כתיב ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה גו' דמשמע דלא סליק נ"נ ירושלים ולפי הדרש ניחא דבא צורת נ"נ ירושלים חקוקה על מרכבתו של נבוזראדן ושאמר היינו כיבוד דיכבד דקרא קאי נמי אעבד אדוניו והיינו כבוד כאילו בא נ"נ לירושלים ושיקרא כיבוש ירושלים ע"ש נבוכדנאצר. ומ"ד אימה יתירה היתה לו כו'. סמך אסיפא דקרא דאיירי ביראה שאמר ואם אדונים אני איה מוראי גו': פש ליה חד נרגא כו' שנאמר יודע כו'. הקדים המאוחר במקראו' גם קשה לפי ענייני הכתובים שהביא היפך משמען דבלעתינהו חד דשא מייתי מקרא ועתה פתוחיה גו' דמשמע בהיפך פתחים הרבה וכשיל אחד במשמע ופש ליה חד נרגא כו' מייתי מקרא בסבך עץ קרדומות דאדרבא דמשמע קרדומות הרבה ואולי כי טעות נפל בספרים להפך המקראות והא דבלעתינהו חד דשא מייתי שנאמר יודע כמביא למעלה גו' ובפרש"י בספר תילים יודע היה האויב כשהיה מכה בשערי המקדש שהוא כמביא מכותיו למעלה ברקיע ומכין היה יודע שהרי רואה שהיה העץ מסבך ואוחז את הקרדומות ובולען כמ"ש רבותינו: וכולן בלעתינהו כו'. ע"ש והא דפש ליה חד נרגא מייתי מדכתיב בתר הכי ועתה פתוחיה גו' ר"ל דכל השערים נפתחו יחד בכשיל אחד וכלפות ר"ל היינו קופה לחוד שלא בחודו כמו בקרדומות דנקט לעיל מיניה וקרוב לזה פרש"י בתהלים ועתה אע"פ שהיה רואה שלפני הקב"ה קשה לא היה נמנע מלהלום כל פתוחיה כו' ע"ש: ושאמר עד דמטא היכלא אדליק ביה כו'. היינו מדכתיב בתר הכי שלחו באש מקדשך לארץ חללו משכן שמך היינו דקאמר דרכו ביה מן שמיא לחללו ולהפילו לארץ ומייתי נמי מקרא דקינות גת דרך ה' גו' לפי שירושלים של מטה היא מתדבק בירושלים של מעלה כמ"ש ירושלים הבנויה כעיר שחברה וגו' שע"ז אמרו שבלעתינהו חד דשא דירושלים שנאמר יודע כמביא למעלה גו' דהיינו כאילו מביא המכות אלו בירושלים של מעלה כמו שפרש"י שם ולזה דרכו ביה מן שמיא שלא להתדבק בשל מעלה והוא ענין סילוק השגחה. ואמר דהוה קא זיחא דעתיה. מפורש בהאי קרא אמרו בלבם יחד שרפו כל מועדי גו' דהיינו דגבה ליביה דבכחו ועוצם ידו עשה כל זאת ואינו כן אותותינו לא ראינו גו' עד מתי אלהים יחרף צר גו' לומר כן ולמה תשיב ידך גו' לסלק השגחתך מאתנו

עיון יעקב

ובהפיתא בי"ד סי' ר"מ סעיף ז' דמהרש"ע מהר"מ בשעלה לגדולה פרחיק כדה. אאביו ע"ש אפ"ה זה כבוד את אביו בזה: וכולם בלעתינהו חד דשא. אפשר דעדיין לא הגיע אותו עת ונתנו לאחרים ואין שלכום מנעם בהכרתה אשי' כנגלה כיעה או שאולי אוך כך יהזרו בשובה עדיין או מדת כנגד מדת לפי כמו שעלת לשם הקב"ה הרבה נביאים ולא הועילו בהם

מחתנו אם תשוב להשגיח עלינו לטוב אז יראה שלא עולם ידם עשתה זאת עד היום והיינו קינותא עתיקא מתיבת כו' כמ"ש שם קלפתי על עמי גו' ואמנם בידך לא שמת עליהם רחמים גו' כאילו פועל ידך עשתה כל זאת:

הרי"ף רש"י ואנטוכיא קי"ל דאינה מא"י. כי בלא דברי רבי אבהו הוי אמרי' רבלתה מא"י היתה וקרובה לירושלים ומקודם בא נבוזראדן לפניו ואח"כ עלה רבלתה ולזה פירש"י ואנטוכיא קי"ל דאינה מא"י:

קסג ת"ר נעמן גר תושב היה נבוזראדן גר צדק היה מבני בניו של סיסרא לימדו תורה בירושלים מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים ומאן נינהו שמעיה ואבטליון מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק (ומנו רב שמואל בר שילת) ואף מבני בניו של אותו רשע בקש הקב"ה להכניסן תחת כנפי השכינה אמרו מ"ה לפני הקב"ה רבש"ע מי שהחריב את ביתך ושרף את היכלך תכניסם תחת כנפי השכינה היינו דכתיב
ירמיה נא °רפאנו את בבל ולא נרפתה עולא אמר זה נ"נ ר' שמ' בר נחמני אמר אלו נהרות בבל ותרגומא ציניתא דבבל:

גר תושב. שלא קבל עליו שאר מצות וקבל עליו שלא לעבוד ע"ז: של אותו רשע. נ"נ: רפאנו ולא נרפתה. שהיה הקב"ה מבקש לרפאותן לקבלם מבני בניו תחת כנפי השכינה: אלו נהרות בבל. שהם רעים לשתות: ציניתא דבבל. [דקלים מים הן שעומדים בנהרות. נ"א] דקלים רעים של נהרות בבל שאין טוענין פירות לפי שהמים רעים הן לגדל פירות (בגיטין) [בסוטה דף מו] אמרינן קובעתא הוא דאמריתו הני ציניתא דבבל משמת ימי בראשית איתנהו ונהרא דתחת הנהו ציניתא מי מרים נינהו:

מהרש"א מבני בניו של סיסרא כו'. ר"ל דכמו שהרהר נבוזראדן תשובה בלבו וזכה ליכנס תחת כנפי השכינה הנה אלה רשעים סיסרא שנקרא כושן רשעתיים וכן סנחריב הרשע שחרף כלפי מעלה וכן המן הרשע שעמדו ברשעותם ונהרגו על זה בני בניהם הרהרו בתשובה וזכו ליכנס תחת כנפי שכינה ואמר דגם מבני בניו של אותו רשע נ"כ הרהרו בתשובה ובקש הקב"ה להכניסן כו' לפי הראוי מצד עצמן: ואמרו מה"ש כו' מי שהחריב כו'. שמצד אביהם לא יהיו ראוים לכך. וז"ש רפאנו את בבל וגו', דהיינו שבקש הקב"ה לרפאותו ולא נרפתה ע"פ טענת מלאכי השרת: אלו נהרות בבל כו'. אפשר ע"ש הכתוב על נהרות בבל שם ישבנו גו' ר"ל כשגלינו ממימי א"י המתוקים לבבל שם ישבנו על נהרות בבל מים המרים בכינו על מה שאבדנו בזכרינו את ציון שהיו בה מים טובים. ואמר תרגומא ציניתא כו'. ר"ל אף שמקום גידול תמרים דרך להיות מים מתוקים בבבל לא היה כן באף מקום גידול התמרים היו מים מרים:

קסד אמר עולא עמון ומואב שיבבי בישי דירושלים הוה כיון דשמעינהו לנביאי דקא מתנבי לחורבנא דירושלים שלחו לנ"נ פוק ותא אמר מסתפינא דלא
משלי ז לעבדו לי כדעבדו בקמאי שלחו ליה °כי אין האיש

בביתו ואין איש אלא הקב"ה שנאמ' °ה' איש מלחמה שמות טו
שלח להו בקריבא הוא ואתי שלחו ליה הלך בדרך מרחוק שלח להו אית בהו צדיקי דבעו רחמי ומייתי ליה
שלחו ליה °צרור הכסף לקח בידו ואין כסף אלא צדיקים משלי ז
שנאמר °ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחומר שעורים הושע ג
ולתך שעורים שלח להו הדרי רשיעי בתשובה ובעו רחמי ומייתו ליה שלחו ליה כבר קבע להן זמן שנאמר
°ליום הכסא יבא ביתו אין כסא אלא זמן שנא' °בכסא משלי ז
ליום חגינו שלח להו סיתוא הוא ולא מציני דאתי מתלגא תהלים פא
וממיטרא שלחו ליה תא אשינא דטורא שנא' °שלחו ישעיה טז
כל מושל ארץ מסלע מדברה אל הר בת ציון שלח להו אי אתינא לית לי דוכתא דיתיבנא ביה שלחו ליה קברות
שלהם מעולין מפלטירין שלך דכתיב °בעת ההיא נאם ירמיה ח
ה' יוציאו את עצמות מלכי יהודה וגו' ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום וגו' ואשר הלכו אחריהם א"ל רב נחמן לרב [יצחק] מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי א"ל מאן בר נפלי א"ל משיח ומשיח בר
נפלי קרית ליה א"ל אין דכתיב °ביום ההוא אקים *את עמוס ט
סכת דוד הנופלת: דף צו

שיבבי. שכנים: פוק ותא. לא ממקומך ובא אל א"י והחריבנה: כי אין האיש. מקרא הוא במשלי: בקריבא הוא. בקרוב הוא יבא בעת דחקם לפי דרכו של מקרא זה שהם שלחו לו בוטען אנו שהוא השיבם ככה: צרור הכסף לקח בידו. צדיקים שבהם עמו: ואכרה לי בחמשה עשר כסף. פדיתי אותם ממצרים בט"ו בניסן: כסף וחומר שעורים. ולתך שעורים בזכות צדיקים שנקראים כסף חומר שלשים סאים ולתך ט"ו כאן אלו מ"ה צדיקים שהעולם מתקיים עליהם בחולין בפ' גיד הנשה פעמים שלשים כאן וט"ו בא"י ופעמים שט"ו כאן ושלשים בא"י ובמס' חולין היכא דקא מפרש האי קרא בצדיקיא (איירי) [אמרי] אין כסף אלא צדיקים וכן הוא אומר צרור הכסף לקח בידו: כבר קבע להם זמן. שלא יצא עד ע' שנה שהשלום גלות בבל: מתלגא ומטרא. מחמת שלגים ומטרות: תא אשינא דטורא. בא דרך תחתית ההרים וההרים יגינו עליך מן השלגים ומן המטרות: שלחו כר מושל א"ץ. שלחו שליח אל נבוכדנאצר שהיה מושל [ארץ] שיבא אל הר בת ציון דרך הסלעים וההרים: לית לי דוכתא. לא יהיה לי מקום בביתה של ירושלים לישב בו אני וחיילי במקום מכוסה מפני הגשמים: קבריהם. של ישראל ומערות שלהם סביב לירושלים ובהן אתה וחילך יכולין לישב: יוציאו את עצמות מלכי יהודה. שעתידין להשליך מהן העצמות שנקברן כדאמר בעת ההיא וגו': [אימת אתי בר נפלי]. איידי דאמרינן צרור הכסף לקח בידו שנתמעטו הצדיקים קא איירי נמי במשיח וקאמר תלמידים מתמעטין ואיידי דאמרינן דוחקי האומות כעדרת איתי הא דהוא אתרא דבמים קושטא: את סוכת דוד הנופלת. מלכות דוד שנפלה להכי קרי משיח בר נפלי:

שבבי

עיון יעקב

להם לחזור בתשובה עד דמחייה אקופיא להחריב בית קדשינו: מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק ומנו ר' שמואל בר שילת. זה סותר למה דאיתא במכילתא הובא בילקוט סוף בשלח שנשבע הקב"ה שמעמלק לא יקבלו שום גר ול"ע: שלחו ליה כבר קבע להן זמן. להכי לא מהני התשובה קודם כלות הזמן של שבעים שנה משא"כ בגלות האחרון שלא נקבע זמן אין הדבר תלוי אלא בתשובה כדאיתא לקמן וכל יום ויום זמניה הוא דכתיב היום אם בקולו תשמעון: כדכתיב ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת. נראה כשיהיה ישראל בדיוטא התחתונה אזי יקים אותם כדכתיב כי שחה לעפר נפשנו קומה עזרתה לנו אזי ישלח עזרתם מקודם או דלכך קרא דוד הנופלת לפי שנגזר על דוד לסיים.

נפל

מהרש״א שיבבי בישי כו׳. דודאי אחר כל סניקים שראה כ״כ שהיה גדול בחיל שנחרב שנהרגו כולם ע״י מלאך אחד היה יאה ללמוד בישראל כדקאמר מקתפינא דלא לעבדו כו׳ אבל אלו שכנים הרעים וקרובים להם שידעו בטיב מעשיהם של ישראל ותוכחת הנביאים פיתו אותו בדבריהם אלו כדמסיק: **אין האיש בביתו כו׳.** האי קרא בספר משלי מדבר באשה זונה ודרשוהו הכא ע״ש זה על ישראל שהם זוגתו יתברך ב״ה והוא אישה שנא׳ והלכה אל אישי הראשון וגו׳ ומעת שחטאו נקראו ישראל אשה זונה כמ״ש איכה היתה לזונה ולזה דרשו בהאי קרא אין האיש של אשה זונה ע בביתו שהוא ב״ה שהיה משכנו ביניהם שם ח״ש ואין איש אלא הקב״ה שנאמר ה׳ איש מלחמה שהוא איש של אומה ישראלית ללחום מלחמותיהם שאת משפי מהם כמו שעשה בסנחריב ואילו איתו שם לעת עתה: **בקריבא הוא ואתי כו׳.** כמ״ש קרוב ה׳ לכל קוראיו וגו׳: **שלחו ליה הלך בדרך מרחוק כו׳.** כמ״ש ורחק ה׳ את האדם וגו׳ וכאמר רחוק ה׳ מרשעים וגו׳: **שלח להו אית בהו צדיקי כו׳ שלחו ליה צרור הכסף לקח וגו׳.** והוא כענין מפני הרעה נאסף הצדיק כדי שלא יגין על דור הרשעים: **קבע להם זמן כו׳.** דכבר מגזרה גזירה עד זמן שבעים שנה ואין התשובה מועלת בו עד אותו זמן: **סיתוא הוא כו׳.** לפי שבחודש עשירי בעשרה לחודש בא כ״כ וכל חילו על ירושלים וגו׳ ויבנו עליה דיק ואין מדרך המלכים לצאת אז למלחמה וע״כ אמר כי זה היה עלת מוצב: **שנאמר שלחו כר מושל גו׳.** זה המקרא נאמר במשא מואב בישעיה שניבא על מפלתן ואמר היה עוכבן כ״כ על ששלחו כר וגו׳ ושמחו במפלתה של הר ציון. וכן מ״ש **אי אתינא לית לי דובתא כו׳.** לפי בבאותה עת בטבת א״א לאדם לדור באהל כדרך אנשי המלחמה מחוץ לעיר רק בבתים וע״כ שלחו ליה קדרות שלהן ומעולין כו׳ ורצים לבית מדור בימות הגשמים: **בר נפלי כו׳.** הא ודאי דקרי ליה בלשון נפילה ע״ש נפילת ישראל בגלות כדכתיב נפלה בתולת ישראל גו׳ וקאמר עד אימת יהיה אותה נפילה שיהיה להם תקומה: **וא״ל מאן בר נפלי.** ואמאי קרית ליה למשיח בר נפלי דהוי ליה לקרותו נפלי. על שם נפילת ישראל וקאמר על שם מלכות בית דוד שנפלה בגלות קרי ליה בר נפלי כדכתיב אקים את סוכת דוד הנופלת ועד אימת יהיה אותה נפילה עד שתשוב המלוכה לבן דוד וקאמר ליה כו׳ דור שבן דוד בא על שם בר נפלי דקאמר באותו דור יהיו תלמידי חכמים מתמעטין כו׳ שיהיו ישראל בנפילה וירידה תחתונה עד שהראשונה פקודה כו׳ ע״ש ביום פקדי ופקדתי גו׳ ואפשר שהראשונה פקודה כו׳ דקאמר רמז על חטא הראשון והוא עון העגל:

הר״ף כי אין האיש בביתו. פרש״י מקרא הוא במשלי נראה שדקדק רש״י דלא שייך לומר כי אין האיש כיון שאינו כתיבת טעם לזה פרש״י כי אין. האיש מקרא הוא במשלי והם מתיחסת מלת כי לפי שהם דברי האשה זונה אומרת לכה נרוה דודים עד הבקר כי אין האיש בביתו: ואין כסף אלא לצדיקים וכו׳. ויש לדקדק למה לא השיבוהו על זה כבר קבע להם זמן כמו שהשיבוהו אח״כ. וי״ל דגדול כח הצדיקים לבטל הגזרה שגזר שלא יבא עד ע׳ שנה שתשלום גלות בבל כדכתיב לדיק מושל בירלאת אלהים אבל כשאין צדיקים אע״ג דליהדרו הרשעים בתשובה אין גאם כח לבטל הגזרה של הזמן הקצוב ומה שאמרו צרור הכסף וכן מ״ש כבר קבע זמן והלא עדיין לא נגזר ע׳ שנה לגלות בבל. וביאור הענין כפי הפשט אפשר שנ״פ בא כ״כ האחד כשגלה יכניה וגלו עמו החרש והמסגר ואח״כ האי בימי צדקיהו ועל הפעם הב׳ אמר שכבר נגזרה גזרה לפי מלאת לבבל ע׳ שנה וגם שכבר הלכו הצדיקים לבבל. ועי״ל בפשטיה דמילתא שבפעם הא׳ שבא כ״כ מדבר וכבר נגזרה גזירה שיהיו בבבל ע׳ שנה ושמחו הצדיקים כמו שפרש״י ז״ל. אבל קשה מ״ש במדרש היכא שהטעינן נבוזראדן טעון של חול על צואריהון כי היכי דלא ליבעו רחמי שנאמר על צוארנו נרדפנו והשתא אע״ג דלבעו רחמי לא מהני להו כיון שקבע להם זמן ואפשר דקודם דגלו לא מהני רחמי כיון שקבע להם זמן אבל לאחר שגלו מארצם והיו הולכים בגולה אם יצעקו בתפלה היה אפשר להיות נענים ולכך הטעינן על צוארם כדי שלא יתפללו: אימתי בא בר נפלי וכו׳. יש לדקדק מה זו שאלה כיון שקראו למשיח בר נפלי משום דכתיב אקים את סוכת דוד הנופלת א״כ שידע בההוא קרא הרי תשובה מפורשת שם דכתיב לעיל מיניה בחרב ימותו כל חטאי עמי וסמיך ליה ביום ההוא אקים וגו׳ ואפשר בזמן שלא ימותו החוטאים קבעי איזה סימן יהיה לביאת המשיח א״ל דור שבן דוד בא בו ת״ח מתמעטין כלומר שכל זמן שיש ת״ח בעולם הם מגינין על החוטאים שבדור שלא יפלו בחרב וכל זמן שאינם כלים החוטאים אין קימה לסוכת דוד הנופלת אבל כשת״ח מתמעטים אז לא נשאר מגין על הדור החוטאים שעיניהם כלות וגזרות קשות מתחדשות דהיינו ימותו כל החוטאים וביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת:

סנה׳ צז **א״ל** הכי א״ר יוחנן דור שבן דוד בא בו ת״ח מתמעטין והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות עד שהראשונה פקודה שניה ממהרת לבא. ת״ר שבוע שבן דוד בא בו שנה ראשונה מתקיים מקרא זה °והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר. שניה חיצי רעב משתלחין. שלישית רעב גדול ומתים אנשים ונשים וטף חסידים ואנשי מעשה ותורה משתכחת מלומדיה ברביעית שובע ואינו שובע. בחמישית שובע גדול ואוכלין ושותין ושמחין ותורה חוזרת על לומדיה. בששית קולות. ובשביעית מלחמות. במוצאי שביעית בן דוד בא. אמר רב יוסף הא כמה שביעית דהוה כן ולא אתא אמר אביי בששית קולות בשביעית מלחמות מי הוה ועוד כסדרן מי הוה °(אשר חרפו אויביך ה׳ אשר חרפו עקבות משיחך) תניא רבי יהודה אומר דור שבן דוד בא בו בית הוועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן (ישתומם) [יאשם] ואנשי (גליל) [גבול] יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמת הסופרים תסרח ויראי חטא ימאסו ופני הדור כפני הכלב והאמת נעדרת שנא׳ °ותהי האמת נעדרת (וסר מרע משתולל) מאי ותהי האמת נעדרת אמרי דבי רב מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה מאי °וסר מרע משתולל אמרי דבי רבי שילא כל מי שסר מרע משתולל על הבריות:

עד שהראשונה פקודה. עד שלא כלתה צרה ראשונה שניה ממהרת לבא פקודה כמו לא נפקד: שבוע. שמיטה: והמטרתי על עיר אחת. שיהא מעט מטר ויהא רעב במקום זה ושובע

עיון יעקב

מפל אלעלא לא נתן אדם במתנה ע׳ שנה משניו וע״ש כך נקרא הנופלת: **תלמידי חכמים** המתמעטין ונשאר עיניהם כלות בינון ואנחה. לכך ת״ח מתמעטין כי מפני הרעה נאסף הצדיק וכן להיפך כיון שיתמעטו הת״ח אין כאן מי להגין עליהם לכך והשאר עיניהם כלות: **בשלישית** רעב גדול וכו׳ ותורה משתכחת. כי אם אין קמח אין תורה לכן בחמישים שיהא שובע גדול השתיה חוזרת על לומדיה ולכן לא נשכח התורה אלא לתנבלי המן מס״ע: **אשר** חרפוך אויבך ה׳ אשר חרפך עקבות משיחך. הלי קרא אין לו דביקות כאן ועיין פרש״י ומהרש״א והשאר דשייך לעיל דקאמר בשביעים מלחמה ובמגלא׳ שביעית כן דוד בא לזה ומייתי סמך מהאי קרא וכדאיתא במדרש ילקוט שמואל פי׳ קס״ה וז״ל כשיבא משיח ב״ד אינם אומרים שירה עד שיתפרק ומיח שנאמר אשר חרפו וכו׳ ושפטתי אם כל הגוים ירושלים למלחמה אותו שעה שירו לפי שיר חדש ע״כ: **פני** שמו כפני הכלב.

ושובע במקום זה: היצי רעב. רעב מעט שלא יהיה שובע בשום מקום: משתכחת מלומדיה. מתוך שאין להם מה לאכול: בששית קולות. יאמרו קולות שבן דוד בא. ל"א קולות ותקיעות שופר שנאמר יתקע בשופר גדול: מלחמות. בין אוה"ע לישראל: דהוה הכי. שנה אחת רעב שנה אחת שובע ואף ע"פ כן לא בא בן דוד: בששית קולות מי הוה. כלום יאמרו קולות שבן דוד בא: ועוד כסדרן מי הוה. כלומר אלו הצרות דקתני הכא כסדרן לא אתרמו בשבוע אחד אבל כי אתרמי אתי משיח: אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך. לא אתפרש האי קרא לגמרי איכתיב הכא דהא לא קא דריש ביה מידי ונראה לומר שכך נכתב בספרים תחלה כמו שכתוב בפרק אחרון דסוטה בעקבות המשיח חוצפא יסגא וכתבו פירוש זה על בעקבות שהוא לשון סוף כמו אשר חרפו עקבות משיחך: בית הוועד. מקום שת"ח מתוועדין שם ללמוד תורה: והגבלן. מקום שמנו כך ישתוממו: ואנשי הגבול. אנשי גבול א"י. ל"א אנשי גזית סנהדרין: כפני הכלב. דמיין מעם לכלב מ"ר לשון אחר כפני הכלב שלא יתביישו זה מזה: משתולל על הבריות. כל העולם אומרים עליו שוטה הוא והיינו משתולל לשון שטות כמו מוליך יועצים שולל:

מהרש"א בששית קולות כו'. לפי ב' הפירושים שפרש"י ק"ק ממה שאמרו ג' באין בהיסח הדעת משיח כו' ויש לפרש קולות רעש שיהיה משמים באותה שבוע כשיפקוד הש"י על אומות לפורענות מביא בקול רעש כמו שכתוב מעם ה' צבאות תפקד ברעם וברעש קול גו': במוצאי שביעית בן דוד בא כו'. בכ"מ קרי לשמינית מוצאי שביעית ולפי שהיא השנה הסמוכה לשבוע העברה קרי ליה שבוע שבן דוד בא: אשר חרפו גו'. עיין פרש"י כמו שכינו בפ"ב דסוטה בעקבות משיחא כו' וכתבו פירוש זה על בעקבות שהוא לשון סוף כמו חרפו עקבות משיחך עכ"ל אבל הכא דלא אתמר בעקבות משיחא כו' אין מקום להאי קרא ונראה לפרש משום דניימי בהך שמעתין דלקמן עניני אריכות הגלות ואיחור ביאת משיח הקדים ביה בהאי קרא שעל זה חרפו אויביך ה' חרפו עקבות משיחך: והגבלן ישתומם. עיין פרש"י ובמקרא בספר יהושע והארץ הגבלים והחלים גבל ועמון ועמלק גו' ובתרגום הר שעיר טורא דגבלא: וחכמת הסופרים תסרח ויראי חטא כו'. כלל בזה מעלות השכליות והמדות שכלם יהיו כמאסים בדור ההוא: ופני הדור כפני הכלב כו'. עיין פרש"י ועוד נראה לפרש כי נקרא כלב כי כולו לב ונאמן לאדוניו ואמר שפני אותו הדור יהיה כפני כלב שמראה לפנים כאילו הוא אוהב אבל לבו בל עמו כי לפי האמת האהבה שהיא נראה לפניך נעדרת בלב וע"ז אמרו בפ"ב דסוטה ואין הדור רואה אלא לפנים: מאי ותהי האמת נעדרת. לפי פשוטו שהוא מלי חסר ועידור דמשמע דנעדר האמת לגמרי לא יתכן כדאמרינן פי' כל כתבי דאפילו בשעת כשלוכה של ירושלים לא פסקו מנהם אנשי אמנה בדברי תורה ואמת טפל על דברי תורה וע"כ דרשוהו מלי עדר שנעשית עדרים והולכת כו'.

וילקוט אמר שנעשית עדרים במדבר ואיך שיהיה נראה דר"ל כי אנשי אמת יהיו הולכים ונחבאים במדברות מפני הדור הרע ההוא וכן פירש הרד"ק שם במ"ש הכתוב כי כשלה ברחוב אמת כי נסתר היו בהם אנשי אמת וכן אמר ירמיה בקשו ברחובותיה אם יש איש מבקש אמונה גו' עד כאן לשונו ע"ש וכן מה שאמר מאי וסר מרע משתולל דלפי פשוטו כמו שפירש הרד"ק שהוא מלשון שלל כאילו הוא שללו ובזזו אותו מן העולם עכ"ל לא יתכן דודאי יהיו גם צדיקים באותו דור אלא שיהיה הצדיק מוחזק כשוטה ומשתולל בעיני הבריות:

הרי"ף מהרש"א ועידור משמע דנעדר האמת. לא שייך לנימר והוי דאין לודק הויה נדבר משל לזה דרם מלשון עדר:

אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא קמו פס
אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמו ואמרי לה רב טביומי שמיה דאי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדיבוריה זימנא חדא איקלע להוא אתרא וקושטא שמיה ולא הוו משנו בדיבורייהו ולא הוו מיית איניש מהתם בלא זימניה נסיבי אתתא מנהון והוו ליה תרתין בנין מינה יומא חד הוה יתבה דביתהו וקא חייפא רישא אתאי שיבבתא טרפא אדשא סבר לאו אורח ארעא אמר לה ליתה הכא שכיבי ליה תרת׳ו בניה אתו אינשי דאתרא לקמיה א"ל מאי האי אמר להו הכי הוה מעשה אמרו ליה במטותא מינך פוק מאתרין ולא תיגרי בהו מותנא בהנך אינשי. תניא רבי
סוף סוטה ועי"ש
נהוראי אומר דור שבן דוד בא בו נערים ילבינו פני
בנהרס"א
זקנים וזקנים יעמדו לפני נערים ובת קמה באמה וכלה בחמותה ופני הדור כפני הכלב ואין הבן מתבייש מאביו תניא רבי נחמיה אומר דור שבן דוד בא בו העזות תרבה והיוקר יעות והגפן יתן פריו והיין ביוקר ונהפכה כל המלכות למינות ואין תוכחה. מסייע ליה לרבי יצחק דא"ר יצחק אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות
למינות אמר רבא מאי קרא °כולו הפך לבן טהור הוא ויקרא יג
ת"ר °כי ידין ה' עמו כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור דברים לב
ועזוב אין בן דוד בא עד שירבו המסורות ד"א עד שיתמעטו התלמידים ד"א עד שתכלה פרוטה מן הכיס ד"א עד שיתיאשו מן הגאולה שנא' ואפס עצור ועזוב כביכול אין סומך ואין עוזר לישראל כי הא דר' זירא כי הוה משכח רבנן דמעסקי ביה אמר להו במטותא בעינא מינייכו לא תרחקוה דתנינא ג' באין בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה ועקרב:

ליכא קושטא בעלמא. אין אדם בעולם שידבר אמת הגיד: אמר לי ההוא מדרבנן דאי יהבי ליה כל חללי דעלמא לא משני בדיבוריה. לשקרא ואשתעי לי זימנא חדא אקלעי לההוא אתרא וקושטא שמיה: טרפא אבבא. שהיתה שואלת

עיון יעקב

עיין בחדושינו סוף סוטה בזה: אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא. וכן דוד אומר כל אדם כזב ועה"כ נקרא עלמא דשקרא: אי הוה יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדיבוריה. כלומר אם אמר למכור דבר זו בכסף מה ואח"כ בא אחר ונותן לו יותר אע"ג דקי"ל דברים אין בו משום מחוסר אמנה אפ"ה הוא נתן בעלתו שאפילו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוי משני בדיבוריה: ולא הוו משני בדיבוריה ולא הוי מיית איניש בלא זמניה. נראה דהוא מדה כנגד מדה ע"ד דאמרינן ביבמות רס גורן את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות פרש"י שנים שפוסקין לו בעת לידתו לא זכה פוחתין לו ה"נ זה שאינו משנה בדיבורו גם הקב"ה לא שינה דבורו מהשנים שנקצב לו בשעת לידתו אף שלא זכה וכה"ג אלינו בכתובות דף ע"ה אי איפשי"ל אשבועתו ניהדר ואי לא לא ניהדר וע"ז נאמר שפת אמת תכון לעד: שלשה באין בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה ועקרב. אפשר דנקט אלו ג' שיבאו בלי שיאמר מתי יבא כי משיח איך יאמר שמי יבוא דאולי יבא לרעתו שיסכול תכלו של משיח כדלקמן וכן מציאה אולי ישמע לעבן
ויכו

שאלת אותה: **לאו אורח ארעא.** לומר הכי היא הואיל ושיפה רבה. הכי **נערים ילבינו פני זקנים.** כלומר יחרפו ויביישו אותם: **וזקנים יעמדו בפני הנערים.** לכבדם והייט דאמרינן בעקבות משיחא חוצפא יסגא: **בת קמה באמה.** לחרפה ולביישה: **היוקר יעוות.** מכובד שבהם יהא נותן ורמאי מ"ר ל"א היוקר יעוות שלא יכבדו זה את זה יקר כבוד: **והגפן יתן פריו.** ואע"פ כן יהיה היין ביוקר שלא יהיה בפרי עצמו ברכה ל"א שיהיו כולן רודפין אחר היין ומשתכרים ומתייקר אף ע"פ ברוב יין בעולם: **כולו הפך לבן טהור הוא.** כשפשט הנגע בכל העור כך כשנהפכה כל המלכות למינות תבא גאולה: **כי ידין ה' עמו.** להביא להם גאולה: **כי יראה כי אזלת יד.** שהלך ותחזק ידן של מסורות ומלשינין במלשינותן: **ויתמעטו התלמידים.** במחזיקין ידי ישראל להחזירן למוטב: **שתכלה פרוטה מן הכיס.** והיינו אזלת יד שיהיו בידים ריקניות: **כביכול.** כאילו יכולין לומר דבר זה כלפי מעלה: **אין עוזר ואין סומך לישראל.** שיהו שפלים למאוד ואין עוזר וסומך [שיהיו מתייאשין מן הגאולה]: **דמעסקי ביה.** לידע מתי יבא: **ועקרב.** נושך האדם פתאום:

נבי א"ל רבי יהושע והלא כבר נאמר ואשמע את האיש נומר כי למועד מועדים וחצי ובכלות נפץ יד גו' ע"ש והיא עכין בכתייאשו מן הגאולה שיהיו כ"כ נשפלות עד שיתייאשו לומר שאינו נאיך האפשר שיהיו נגאלין שוב: **שלשה באין בהיסח הדעת משיח מציאה ועקרב.** כלל אלו השלשה בענין זה אם זכה בהיסח הדעת של משיח יבא לו משיח כהיסח הדעת של מציאה שמוצא וטובה היא לו לא זכה יהיה לו ביאת המשיח כהיסח הדעת דנשיכת עקרב לרעה לו:

אמר רב קטינא שית אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב קצז ס"ס
שנא' °ונשגב ה' לבדו ביום ההוא אביי אמר תרי ישע ב
חרוב שנא' °יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה הושע ו
לפניו תניא כותיה דרב קטינא כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לז' שנים כך העולם משמט אלף שנים לז' אלפים שנה שנאמ' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר
°מזמור שיר ליום השבת יום שכלו שבת ואומר °כי תהלים צב / צ
אלף שנים בעיניך כיום אתמול תנא דבי אליהו ששת ע"ז ט
אלפים שנה הוי עלמא ב' אלפים תוהו ב' אלפים תורה
ב' אלפים ימות המשיח *ובעונותינו שרבו יצאו מהם ס"ס ע"ב
מה שיצאו א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות מפ"ה יובלות וביובל האחרון בן דוד בא א"ל בתחלתו או בסופו א"ל איני יודע כלה או אינו כלה א"ל איני יודע רב אשי אומר הכי א"ל עד הכא לא תסתכי ליה מכאן ואילך איסתכי ליה שלח רב חנן בר תחליפא לרב יוסף מצאתי אדם אחד ובידו מגלה אחת כתובה אשורית ובלה"ק אמרתי לו זו מנין לך אמר לי לחיילות של (רומי) [פרס] נשכרתי ובין גנזי (רומי) [פרס] מצאתיה וכתוב בה לאחר ארבעת אלפים ומאתים וצ"א שנה לאחר בריאתו של עולם עולם יתום. מהם מלחמות תנינים ומהם מלחמות גוג ומגוג והשאר ימות המשיח ואין הקב"ה מחדש עולמו אלא לאחר ז' אלפים שנה רב אחא בריה (דרבי אבא) [דרבא] אמר לאחר חמשת אלפים שנה איתמר:

וחד חרוב. שאלף אחד יהיה חרוב חוץ מהני אלפים [אלו] דהיינו אלף שביעי: **תרי.** אלפים הוא חרב אלף ז' ואלף ח' יומו של הקב"ה אלף שנה שנא' כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול: **משמט.** ונעשה חרב: **שכולו שבת.** שהעולם משמט: **הוי עלמא.** העולם כך מתקיים: **ב' אלפים תוהו.** שלא ניתנה עדיין תורה והיה העולם כתוהו ומאדם הראשון ועד שהיו לו לאברהם חמשים ושתים שנה איכא אלפים שנה כדמוכחי קראי וכשכלו אלפים שנה עסק אברהם בתורה שנא' ואת הנפש אשר עשו בחרן ומתרגמינן שעבידו לאורייתא בחרן ואמרינן בע"ז גמירי דההוא שעתא הוה אברהם בר חמשין ותרתין שנין: **וב' אלפים תורה.** מן הנפש אשר עשו בחרן עד אלפים ימות המשיח ארבע"ח ובינה שנה עד שנולד יצחק וששים שנה עשנולד יצחק עד שנולד יעקב
הרי

מהרש"א ליכא קושטא בעלמא כו'. ר"ל ליכא קושטא בעה"ז כמ"ש שהקב"ה כמלך בפמליא של מעלה לברוא את האדם אמת אמר אל יברא שכולו שקר: **דאי יהבי ליה כל חללי דעלמא כו'.** ר"ל דמליצו ביעקב שמדתו אמת כמ"ש תתן אמת ליעקב גו' ע"ש שלא היה רוצה לשקר באביו כמ"ש והייתי בעיניו כמתעתע ואמרו בזה כל המשקר כאילו עובד ע"ז ובזה זכה יעקב דיהבי ליה כל חללי דעלמא כמ"ש והאכלתיך נחלת יעקב גו' שהיא נחלה בלי מצרים שנאמר בו ופרצת ימה וקדמה גו' ולזה אמר הגם אם לא אפסיד והייתי משנה בדבורי והיו נותנים לי נחלה בלי מצרים דהיינו כל חללי דעלמא לא הייתי עושה כן ולא הייתי משנה בדבורי משום מעשה שהיה: **בלא זימניה כו'.** כי חותמו של הקב"ה הוא אמת ובו קיים את העולם כמ"ש בתחלת מעשה הבריאה בראשית ברא אלהים סופי תיבות אמת ובסוף הבריאה ברא אלהים לעשות סופי תיבות אמת והרי המשנה בדבורו מהרס החותם וקיומו של עולם ואף אם מהרס ופוחת ממנו מספר המועט שהיא אל"ף כשאר מת ובהיפך מי שלא משנה בדבורו הוא מקיים עלמו ועולמו בחותמו של הבריאה שהיא אמת והיינו דלא מת איניש בלא זמניה שהשקר מביא מיתה בלא זמן וכמ"ש מפז וחרב ותן שכון איש עונה ברעהו עד שקר כדאמרינן פרק זה בורר ע"ש: **תהפך למינות.** ע' פרש"י והוא מבואר במדרש שאת זו בבל כו' ספחת זו מדי כו' בהרת זו יון כו' נגע לרעת זו כו' והלבן שבנגע לרעת הוא סימן טומאה לנגע ובעי הסגר למז על המינות שבהן שהוא סימן טומאה למלכות אדום שישראל יהיו בהסגר ומאסר הגלות במלכות הרביעית וכשיתהפך כולו ללבן הוא סימן טהרה למוסגר כמ"ש כולו הפך לבן טהור כן כשיתהפך כולו למינו' הוא סימן טהרה לישראל שיצאו מתוך ההסגר ומאסר הגלות וק"ל: **עד שירבו המסורות כו'.** נראה לפרש דכל הכי כמ"ד דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה ומתוך הכי לרות ושעו' דחוקות דנקט יחזרו בתשובה שלימה ויש לפרש דלמ"ד כמי דבלאו תשובה נמי נגאלין היינו מתוך שיהיו שפלים למאד וכן פרש"י לקמן

ויקח כל אשר לו כדאי' בברכות דף ס' וכן מקרב כדאמרי' בשבת דף קכ"א נזדמן לו נחשים ועקרבים הרגן בידוע שנזדמן להרגן לא הרגן בידוע שאלו לאורו לכן על ני רבש"ע אלו לא יאמר מתי יבוא כיון שאינו יודע אם הוא לרעה או לטובה רק אם מעלמין באין לו בלי דעת ישיח בטובתו: **אביי** אמר תרי חרוב. אפשר לפסיק דברי אביי לבא תא"ם בב"ר פ' י"א והובא בילקוט דף פ' ע"ד אמר שבת לפני הקב"ה רבש"ע לכל יש בן זוג ולי אין בן זוג א"ל הקב"ה כנסת ישראל בן זוגך עכ"ל ולפי שלעתיד שיחריב העולם ולא יהיה לו בן זוג כנסת ישראל לכך צריך שיהיו ב' ימים יום השבת ועיין בריקת הל' יום כיפור: **אין** העולם פחות משמונים וחמשה יובלות. אפשר שהוא מכוון נגד שבר וימי
עגשוע

הרי קי"ח וק"ל שהיו לו ליעקב כשבא למצרים הרי רל"ח ור"י שעמדו במצרים הרי תנ"ח ומשיצאו ממצרים עד שנבנה בית ראשון ת"פ דכתיב ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים ויבן הבית לה' הרי תתקל"ח ות"י שעמד בית ראשון כדמוכחי קראי ע"פ חשבון שנות המלכים ושבעים דגלות בבל ות"כ שעמד בית שני הרי תת"ק ותתקכ"ח הן אלפים פחות קע"ב וקע"ב קודם השלמת ארבע אלפים נחרב הבית ולסוף אותן קע"ב שלמו ב' אלפים תורה איידי דאמר שני אלפים תוהו קאמר שני אלפים תורה ולא שתכלה תורה אחר ב' אלפים: **ושני אלפים ימות המשיח.** שלאחר שני אלפים של תורה היה דינו שיבא משיח ויבטל שעבוד מישראל: **אבל בשביל עונותינו שרבו.** לא בא משיח לסוף ארבע אלפים ויצאו מהן מה שיצאו שעדיין הוא מעוכב לבא: **פ"ה יובלים.** היינו ד' אלפים מאתים וכ' שנה: **בתחלתו.** של יובל האחרון הוא בא או בסופו: **כלה.** זמן הזה קודם שיבא משיח או אינו כלה דבתוך היובל בסופו הוא בא: **עד הבא לא תסתכי ליה:** עד יובל האחרון אל תצפה לו (שיבא קודם) דודאי לא יבא קודם זמן זה: **אסתכי ליה.** חכה לו שיבא: **אשורית.** כתב שלנו שבא מאשור כדאמרן באידך פרקין: **להיילות של (רומי) [פרס] נשברתי.** שהייתי גולייר לאחד מהם: **תנינים.** דגים: **והשאר ימות המשיח.** שכלה השעבוד ומשיח בא: **מהרש עולמו.** לברא עולם חדש:

מהרש"א וחד חרוב וכו'. כדאמרינן לעיל בפרקין שבאותם אלף שנים עתיד הקב"ה לחדש בהן עולמו לצדיקים מה הן עושין הקב"ה עושה להן כנפים וכו' וביום ההוא הוא יומו של הקב"ה אלף שנים כדלקמן: **ואביי נמי דאמר תרי חרוב שנא' יחיינו מיומים,** סמך עלמו אהא דלקמן דחד יומו של הקב"ה אלף שנים ור"ל יחיינו ויחזקנו מאותן ב' ימים של הקב"ה דהיינו ב' אלפי' שנים שהעולם חרוב והקב"ה יחזק הצדיקים ועושה להם כנפים כנשרים ואמר אבל ביום השלישי שהוא אלף השלישי יקימנו בעולם חדש ונחיה לפניו: **כשם שהשביעית כו'.** לפי הכתובים דמייתי מהם ראיה הל"ל נמי כשם שיומי השבוע משמט יום אחד לשבוע כך העולם כו' ואפשר דה"ק דכשם שהשביעית משמטת שנה אחת לז' שנים דומיא דמעשה בראשית דמשמט יום אחד לשבוע דלכך קאמר במקום שביעית שבת היא לה' כך העולם משמט אלף שנים כו' דומיא דמעשה בראשית שמשמט יום אחד לשבוע וע"ז מייתי שפיר, שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר מזמור שיר ליום השבת כו' וק"ל: **ב' אלפים תורה כו'.** פרש"י מן הנפש אשר כו' וקע"ב קודם השלמת ארבע אלפים נחרב הבית ולסוף אותן קע"ב שלמו ב' אלפים תורה ואיידי דאמר ב' אלפים תוהו קאמר ב' אלפי' תורה ולא שתכלה תורה אחר שני אלפים עכ"ל והוא דחוק לומר איידי בכה"ג והנראה לפרש הדברים כפשטן כי באמת אחר שגלו ישראל גלות גמורה אין בהם תורה כדכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה מ"מ קע"ב אחר בית שני מקרי עדיין מיהא שנות תורה כי אז היו דור התנאים ועדיין לא נתדלדלו הישיבות עד אחר שמת רבי ונגבר הגלות ורבו הצרות וכלו ימי תורה ומשם ואילך מתוך הגלות והצרות בכל אותו זמן ראוי לבא משיח ויומי חבלי משיח מקרי כפרש"י שבבוא משיח תכלה הגלות ויבטל שעבוד מישראל עכ"ל וע' בספר שבט יהודה במאמר הזה באורך: **כלה או אינו כלה כו'.** עיין פרש"י וקשה לפירושו דהיאך מספקא ליה למימר דכלה קודם שיבא הא קאמר וביובל האחרון בן דוד בא דמשמע בתוכו ונראה לפרש דהכי קמיבעיא אח"ל בסופו הוא בא כיון כשכלה דהיינו בסופו הוא בא ולא יתעכב יותר או אינו בא דוקא כשכלה הזמן ההוא אלא דמאותו זמן ואילך זמנו לבא וחכה לו והא שפיר פליג רב אשי דלא תיבעי לך דבהדיא קאמר ליה מכאן ואילך איסתכי דהיינו אינו כלה ודו"ק: **ובידו מגלה אחת כתובה כו'.** דהיינו כתב ולשון שבררו להן ישראל כדאמרי' פרק כ"ג וקאמר הכי דזה הכתב בא ודאי מיד ישראל ויש לו עיקר דאילו היה כתב ולשון אשורי' וכן כתב ולשון עברי אפשר שבא הכתב מאחד משאר אומות: **מלחמות תנינים כו'.** פרש"י תנינים דגים עכ"ל והוא דחוק דמאי קמ"ל שיהיו דגים לוחמים זה עם זה אבל לפי ענינו נראה לפרש על מלחמות מלכיות שנקראו תנינים כמו התנין הרובץ בים וכן יתפרש הך אגדה בפרק הספינה דאתא תנינא ובלעה כו' ע"ש שיהיו מלחמות מלכיות קודם מלחמת גוג ומגוג וביאת המשיח וק"ל:

תניא ר' נתן אומר מקרא זה נוקב ויורד עד התהום
°כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם חבקוק ב
יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר לא כרבותינו
שהיו דורשין °עד עידן עידנין ופלג עידן ולא כר' שמלאי דניאל ז
שהיה דורש °האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות תהלים פ
שליש ולא כר"ע שהיה דורש °עוד אחת מעט היא ואני חגי ב
מרעיש את השמים ואת הארץ אלא מלכות ראשוני ע'
שנה מלכות שניה נ"ב ומלכות בן כוזיבא שתי שנים
ומחצה מאי °ויפח לקץ ולא יכזב א"ר שמואל בר נחמני חבקוק ב
א"ר (יוחנן) [יונתן] תיפח עצמן של מחשבי קיצין שהיו
אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא אלא
חכה לו שנא' °אם יתמהמה חכה לו שמא תאמר אנו שם
מחכין והוא אינו מחכה ת"ל °לכן יחכה ה' לחננכם ולכן ישעיה ל
ירום לרחמכם וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה מי
מעכב מדת הדין מעכבת וכי מאחר שמדת הדין מעכבת
אנו למה מחכים לקבל שכר שנא' °אשרי כל חוכי לו שם
אמר אביי לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי
דמקבלי אפי שכינה בכל דרא שנא' אשרי כל חוכי
לו לו בגימטריא תלתין ושיתא הוו איני והאמר רבא
דרא דקמי קב"ה תמני סרי אלפי פרסא הואי שנאמר
°סביב שמונה עשר אלף ל"ק הא דמסתכלי באספקלריא יחזקאל מח
המאירה הא דמסתכלי באספקלריא שאינה מאירה ומי
נפישי כולי האי והאמר חזקיה א"ר ירמיה משום רבי
שמעון בן יוחאי ראיתי בני עלייה והם מועטין אם אלף
הן אני ובני מהם וכו' עד אם שנים הם אני ובני הם
לא קשיא הא דעיילי בבר הא דעיילי בלא בר:
ויפח

ציון יעקב

בנסתע שהוא פ"ם לותיות וחסיב ס' מו' ספרים כרו'יסא ריש פ' כל כתבי ע"ם וזכר נמי' לרכר כי אות היא לעולם עולמו של יובל: **ויורד עד תהום.** וכסב מהרש"א כדאיתא בב"ר ע"ם תהום זו מלכות הרשעה שאין לה סקר עכ"ל ושם נאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים זו רוחו של משיח ע"ם: **תפח עלמות של מחשבי קילין.** שהיו אומרים כיון שהגיע קן ולא בא שוב אינו בא ולהי"ק תפח עלמותיו לפי דאי' במדרש ותבא ג"כ לעיל כמה רש"א די ל"ב שים עלם אחד באדם ונקרא שמו נסכא שממנו נברא לעתיד חי. שכופר בקן ובתחיה רק שלאמר שאדם מוסיף לאחר מותו שכל שאר בעלי חיים לאחר מותם למיכך ראוי לתפוח עלמותיו שממנו יחיה לעתיד לפי שהוא כופר בתחיה לא יהיה לו חלק בתחיה ולפטר ונ"ב תה"ם המרינן בב"ק וקדושין דף ל' שלם שהם כן כי שנים ולא נשא אשה אמר הקב"ה תפח עלמותיו היינו נמי עלמא כיון שמאחר ביאת בן דוד ומתיה שאדי אינו בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף

שינוי פרש״י (ויפח לקץ. דבור של קץ לא יכזב שישים בעתו) : נוקב ויורד עד התהום. מה תהום אין לו סוף כך אין אדם יכול
פי׳ שאין קץ למשיח אלא לעמוד על סוף פסוק זה (וכי קא מפרש אימת קאמר) אם יתמהמה חכה לו דאין לו סוף: לא כרבותינו. אל חלפה לאותו קץ שהיו רבותינו דורשין: עד עידן עידנין ופלג עידן. עידן כעידן הגלות של מצרים והיינו ד׳ מאות ב׳ עידנין היינו ח׳ מאות והיינו י״ב מאות ופלג עדן ב׳ מאות סך הכל אלף וד׳ מאות: ותשקמו בדמעות שליש. פירוש שלשה שהיו בגלות מצרים דהיינו ג׳ פעמים ת׳ ושלשה שהיו בגלות בבל ע׳ דהיינו ר״י סך הכל אלף ות״י. וזה לשון רש״י [כלומר השקה אותם הקב״ה בין גלות מצרים לגלות בבל שליש גלות אחרון כי קץ גלות אחרון זה יהיה לסוף ג׳ פעמים ת׳ שנה וג׳ פעמים ע׳ שנה כנגד גלות בבל דהיינו לסוף אלף וד׳ מאות ועשר שנים כבר עברו ולא היה כך מצאתי כתוב בשם הרב ר׳ שמואל בר דוד ז״ל]: אחת מעט היא. בנבואת חגי כתיב שהיה מתנבא כשיצאו ישראל מגלות בבל ויבנה בה״מ ושייט עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן להם לישראל ואני מרעיש את השמים ואת הארץ והבאתי חמדת כל הגוים אל ירושלים ור״ע דריש ליה לימות המשיח ולאחר חרבן והכי דריש ליה עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן לישראל ואח״כ יבא המשיח ודרשה זו אינה אלא קרא אלפני הבית קאי וה״ק חגי מעט גדולה ומלכות אתן להם לישראל ושוב לא יהיה להם מלך כל ימות בית האחרון וכך היה דמלכות ראשונה של בית חשמונאי ע׳ שנה ואע״ג דאמרינן בסדר עולם דמלכות בית חשמונאי ק״ג ומלכות הורדוס ק״ג עיקר כבודם ופארם שלא שלטה בהם אומה לא נתקיים כ״כ: (מלכות ראשונה). ושנייה של הורדוס כ״ב שנה ומלכות בן כוזיבא ב׳ שנים ומחצה ושוב לא היה להם מלך ע״ר. וכל הנך דרשות לא משנה ולא ברייתא. ל״א עוד אחת מעט היא מעט מלכות אתן להם לישראל לאחר חרבן ולאחר אותו מלכות הנני מרעיש את השמים וארץ ויבא משיח ואין דרשה זו כלום שהרי ראינו כמה מלכות לישראל לאחר חרבן ואף ע״פ כן לא בא משיח שהמלכות הראשונה שהיתה להם לישראל אחר חרבן ע׳ שנה הורדוס כ״ב בן כוזיבא ב׳ ומחצה ושכינו בש״ע מפולמוס של אספסינוס עד פולמוס של טיטוס י״ב שנה ומפולמוס של טיטוס עד מלכות בן כוזיבא י״ז שנים ומלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה: בן כוזיבא. מלך בביתר: ויפח לקץ. היפח נפשו של מחשב הקץ שלא היה לו לכזב ולומר כיון שהגיע וכו׳: יחכה ה׳. הוא עצמו מחכה ומתאוה שיבא משיח: סביב י״ח אלף. בירושלים של מעלה משתעי קרא בסוף יחזקאל: באספקלריא המאירה. בתוך נגהו של הקב״ה אין מסתכלין אלא שלשים ושית אבל בקליפות הנוגה נצדדין מרחוק מסתכלין כתות הרבה: ומי נפיש כולי האי. דלהוי בדור בן דל״ו הוו ולא פחות: והא רשב״י. לא היה ידע אם אלף הם אם מאה הם אם שנים הם: הא דעיילי בבר. שצריכין ליטול רשות כשנכנסין להסתכל באספקלריא המאירה הנהו לא פחותי מתלתין ושית אבל אותן הנכנסין בלא רשות מרוב צדקם בהנהו מספקא לן כמה הוו :

מהרש״א ויורד עד תהום כו׳. עיין פרש״י ויותר נראה לפרש ע״פ מ״ש בב״ר על פני תהום זו מלכות אדום שאין לה חקר כמו בתהום כו׳ ע״ש : **לא כרבותינו כו׳.** כ״ל דכל הני מפורשים בהאי קרא דעוד חזון למועד גו׳ שאמר לא כרבותינו שהיו דורשים. עד עידן וגו׳ שמפורש לבסוף בלשון קודם עד מועד מועדים ומחצי גו׳ וכמו שפירשו המפרשים ומ״ש דאינו כן אלא דיש עוד חזון לאותו מועד גו׳ ואין להבינו כפשוטו ולא כדר שמצאו בה״ה דרש האכלתם לחם דמעה ותשקימו בדמעות שליש דהיינו הקץ ו״ש דאינו כן אלא דיש עוד ויפח ודיבור בזה הקץ שאין להבין בו והקץ נדרש בדמעות שליש עיין פרש״י ועוד נראה לפרש לפי מ״ש בפ״ק ב׳ אלפים תהו ב׳ אלפים תורה ב׳ אלפים ימות המשיח כו׳ וה״ל ימות המשיח ב׳ אלפים שהוא שליש משנות ברואות עולם ולא כר״ע כו׳ עיין פרש״י בזה ואין להאריך ויש בזה דחוקים וה״ל לפרש ולא כרע״ק שהיה דורש האי קרא על בן כוזיבא שהוא יהיה המשיח כדאיתא במדרש איכה רבתי שדרש דרך כוכב מיעקב אל תקרי כוכב אלא כוזב שיהיה בן כוזיבא משיח ח״ש ולא יכזב שלא יהיה בן כוזיבא מלך המשיח כמו שהבין רע״ק ואמר שהיה רע״ק דורש עוד אחת מעט היא גו׳ כל הפרשה על הגאולה העתידה וז״ש עוד אחת מעט היא גו׳ שהיה חגי הנביא עומד בגלות בבל ונבא עוד גלות אחת שתהיה אחר חורבן בית שני ומעט היא שלא יהיה מאריך אותו הגלות אלא בפולמוס של אספסיינוס וטיטוס עד מלכות בן כוזיבא שהוא יהיה משיח ואז והרעשתי כל הגוים גו׳ וגדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן גו׳ היינו בגאולה העתידה ואמר שאינו כן דהקרא לא מתפרש כך אלא שהנביא עמד בגלות וחורבן בית ראשון ואמר עוד גדולה וכבוד יהיה לישראל ומעט כביד יהיה לנו אלא מלכות ראשון ע׳ שנה במלכות שנייה כ״ב ומלכות בן כוזיבא רק ב׳ שנים ומחצה ולא יהיה הוא משיח עד שאחר והרעשתי כל הגוים גו׳ וק״ל : **כיון שהגיע הקץ כו׳.** ר״ל הקץ שחשבו ולא בא שוב אינו כו׳ שנא׳ אם יתמהמה יותר מהקץ שחשבת חכה לו: **שמא תאמר כו׳ והוא אינו מחכה כו׳.** דמאי איכפת ליה בטובתם של ישראל שחטאו לפניו יתברך ב״ה: **ת״ל לכן יחכה ה׳ לחננכם גו׳.** דכל הענין מדבר שם בחטא ישראל ואעפ״כ הוא מחכה לחננכם. ואמר **וכי מאחר כו׳ מדת הדין מעכבת כו׳.** ר״ל מ״ה מעכב בשביל חטא ישראל שאין הקב״ה מדלג על הקץ עד בא זמנו כפרש״י שם. ואמר **אנו למה מחכים כו׳.** דהקב״ה דיודע זמן הקץ מחכה לו שפיר אבל אנו שאין אנו יודעין זמנו למה אנו מחכים כי התוחלת ממושכה מחלת לב. ואמר **כדי לקבל שכר.** על לער ומחלת הלב בתוחלת ותקוה ממושכה וע״ל דה״ק אנו למה מחכין דמשיח לא בא רק בהיסח הדעת ועפי הוי היסח מדעת באינו מחכה ואמר דלכך אנו מחכין לקבל שכר ודו״ק : **לו גימטריא תלתין ושית כו׳.** דלפי הענין מלת לו הוא מיותר דכתיב כי אלהי משפט ה׳ אשרי כל חוכי לו הל״ל אשרי כל חוכיו דקאי כינוי דחוכיו שפיר אה׳ דלקמיה לו ל״ל ולכך דרשו אשרי כל חוכי לו ששם במספר ל״ו : **דרא דקמיה קב״ה כו׳.** עיין פרש״י ובפרק לולב וערבה פרש״י אע״ג דבירושלים שלעתיד לבא כתיב קרא דרשינן ליה נמי להכי דמקום השכינה סובבים אותו י״ח אלף והם הצדיקים הכתובים לפני מת״ה שנאמר כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל ואומר ליושבים לפני ה׳ גו׳ עכ״ל ע״ש ובתוס׳ כתבו שם דל״ג פרסי דהאי פרסי מי כתיב בקרא אלא גרסי׳ י״ח אלפי דרא דקמיה קודשא בריך הוא והוא היקף הדרא דכמדת רבוע ד׳ אלפים כו׳ עכ״ל ע״ש באורך. **ודקאמר ל״ק הא דעיילי בבר כו׳.** לכאורה דהני דעיילי בבר הם מעלה עליונה מעלת השלישית דהוו פחות מל״ו וקשה דאכתי הקשי דהא רשב״י מספקא ליה נמי בהנהו דעיילי בבר אם אלף הם דהוו טפי מל״ו וי״ל דהנהו דעיילי בבר אפשר דאינן רואין כולן

כולן באספקלריא המאירה דהשתא מלך אחד שהן עיילי בבר הוו שיתי מהכא דרואין באספקלריא המאירה ומלך אחד הן פחותין והן כיון שהן אין רואין באספקלריא המאירה דהשתא שפיר מספקא ליה בהנהו דעיילי בבר אם אלף הן ואם שנים הן. ויש לדקדק דהיאך קאמר דל״ו צדיקים הם הרואים באספקלריא המאירה והא אמרי׳ ס״פ החולץ כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה ומשה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה. ויש ליישב דבנביאים לענין נביאות קאמר דלא מסתכלין באספקלריא המאירה כמו משה אבל החכמים מצד חכמתן כגון הנהו ל״ו צדיקים אפשר דזוכין לראות באספקלריא המאירה כדאמרינן בעלמא דחכם עדיף מנביא ועיין בערוך בערך ספקלריא:

קסט אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלויה אלא
סס בתשובה ומעשים טובים ושמואל אמר דיו
לאבל שיעמוד באבלו כתנאי רבי אליעזר אומר אם
ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין א״ל
רבי יהושע אם ישראל אין עושין תשובה אין נגאלין
אלא הקב״ה מעמיד להן מלך שגזירותיו קשות כהמן
ומחזירן למוטב תניא אידך רבי אליעזר אומר אם
ירמיה ג ישראל עושין תשובה נגאלין שנא׳ °שובו בני׳ שובבים
ארפא משובותיכם א״ל רבי יהושע והלא כבר נאמר
ישעיה נב °חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו חנם נמכרתם בע״ז
ולא בכסף תגאלו לא בתשובה ומעשים טובים א״ל
מלאכי ג רבי אליעזר לרבי יהושע והלא כבר נאמר °שובו אלי
ירמיה ג ואשובה אליכם א״ל רבי יהושע והלא כבר נאמר °כי
אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים
ממשפחה והבאתי אתכם ציון א״ל רבי אליעזר והלא
ישעיה ל כבר נאמר °בשובה ונחת תושעון וגו׳ א״ל רבי יהושע
ישעיה מט לר׳ אליעזר והלא כבר נאמר °כה אמר ה׳ גואל ישראל
דף צח קדושו לבזה נפש למתעב גוי וגומר *א״ל רבי אליעזר
ירמיה ד והלא כבר נאמר °אם תשוב ישראל נאם ה׳ אלי תשוב
דניאל יב א״ל רבי יהושע והלא כבר נאמר °ואשמע את האיש
לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור וירם ימינו
[ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד
מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל
אלה] שתק רבי אליעזר וא״ר אבא אין לך קץ מגולה
יחזקאל לו מזה שנאמ׳ °ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם
תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא ר׳ (אליעזר) [אלעזר]
זכריה ח אומר אף מזה שנא׳ °כי לפני הימים (האלה) [ההם]
שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא
אין שלום מן הצר מאי ליוצא ולבא אין שלום מן
הצר רב אמר אף תלמידי חכמים (שיש) [שכתוב] בהם
תהלים קיט שלום דכתיב °שלום רב לאוהבי תורתך אין להם
שלום מפני הצר ושמואל אמר עד שיהיו כל השערים
כולם שקולין:

בתשובה. אם כל ישראל חוזרים בתשובה יבא ואם לאו לא יבא: דיו לאבל שעומד באבלו. דיו להקב״ה שעומד (ביגונו) [כמה ימים ויגונו] אחור. כלומר אם לא יעשו תשובה אינו עומד באבלו כל הימים אלא ודאי קץ (לדבריו) [לדבר] א״נ דיו לאבל דיין לישראל צער גלות דאפילו בלא תשובה נגאלין: לא בכסף. לא בתשובה ומעשים טובים דאפי׳ אין עושין תשובה נגאלין משום דאמר חנם נמכרתם קרי כסף בלא תשובה: בעלתי אתכם. משמע בעל כרחכם בלא תשובה: אחד מעיר. אבחור הצדיקים ואביאם לציון אע״פ שאין כולם חוזרים: כה אמר ה׳ לבזה נפש למתעב גוי. אותן הבזויין ומתועבין בעבירות אף עפ״כ יגאלו ומלכים יראו וקמו: כי למועד מועדים. אלמא יש קץ בדבר: וככלות נפץ יד עם קדש. כשתכלה תקומתם וחוזק ידיהם שהיתה כפולה אילך ואילך גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה ואחר שתכלה גבורתם שיהיו שפלים למאוד: תכלינה. אלו הצרות ויבא משיח כדאמרינן כי אזלת יד: מגולה מזה. כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר: [ר״א אומר אף] מזה. הפסוק כשתראה שאין שום אדם משתכר ואף שכר הבהמה לא נהיה והיינו כדאמרן עד שתכלה פרוטה מן הכיס אין מעות מצויות בכיס: שכר בהמה. עבודת האדמה שהיא ע״י בהמה איננה: וליוצא ולבא אין שלום. אז יבא משיח: שלום רב. והיינו ליוצא ולבא אלו ת״ח אותם שהיה דינם לצאת ולבא בשלום כדכתיב שלום רב לאוהבי תורתך אפילו להנהו אין שלום: מן הצר. מרוב הצרות ל״א מיצה״ר: שקולין. שוין שער התבואות ויין רווחים כדאמרינן ה׳ שובע גדול. ל״א שקולים שכלם יקרים:

מהרש״א אמר רב כלו כל הקיצין כו׳. רש״י פירש כל הסוגיא לשמואל דסבירא ליה כר״י שיהו נגאלין בלא תשובה כלל אבל א״כ מאי קאמר ר״י אלא הקב״ה מעמיד להם מלך כהמן ומחזירן למוטב דהא א״כ לא יחזרו למוטב נגאלין וע״ק מאי קעביד ר׳ יהושע בהני קראי דמייתי ר״א ולמה שתק ר״א לבסוף וע״כ נראה לפרש דרב אמר כלו הקיצין דאין קץ לדבר כיון דהוא תלוי בתשובה ומע״ט דהיינו שישובו מצד עצמם ואין זה בידו יתברך ב״ה דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: ושמואל אמר דיו לאבל כו׳. ר״ל דיו שישובו ישראל מצד אבלן וצרותן ויש קץ לדבר כשיבא זמן גאולה מעמיד להן הקב״ה כו׳ ומחזירן למוטב שיעשו תשובה וז״ש אר״א אם ישראל עושין תשובה. דהיינו תשובה רצונית מצד עצמם שנאמר שובו בנים שובבים ואז ארפא משובתם והשיב לו ר׳ יהושע דההוא קרא בתשובה הכרחית קאמר כדקאמר לעיל מעמיד להם מלך וכו׳ ומחזירן למוטב ומייתי חנם נמכרתם דהיינו דומיא דגזירת המן שא״ל המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו וגו׳ וז״ש בע״ז שהשתחוו לצלם של המן כדאמרינן בפ״ק דמגילה. ואמר ולא בכסף תגאלו לא בתשובה כו׳. לכאורה אדרבה הכי משמע לא בכסף ממש תגאלו אלא בתשובה ומעשים טובים וכן פרש״י ורד״ק בישעיה אלא דעל מעשה המן נמי קאמר ולא בכסף שכבר שקלתם למשכן דהיינו תשובה ומעשים טובים רצויים שהיה להם במשכן על מעשה עגל אלא בתשובה ומעשים טובים הכרחיים ע״י גזרת המן.

וא״ל

עיון יעקב

שנגוף לכך נענש ג״כ במדה זאת ועיין בחדושינו בקדושין דף ל׳: כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. משא״כ אם קבע לו זמן לא מהני תשובה כדאיתא לעיל גבי מה ששלחו עמון ומואב לנ״ג ע״ש: ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומ״ט. תרתי בעינן ואפשר דזה כוונת הכתוב מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב כלומר שחפץ לזכות לשתים המתים וגאולה העתידה להעת סור מרע ועשה טוב דבעינן תרווייהו וכגאולה ראשונה כדאיתא במדרש משכו ידיכם מע״א וקחו לכם לאן של מצוה כן גאולה אחרונה: די שיעמוד באבלו. דחורבן בה״מ מקרי אבילות ישיני כדאיתא בכתובות: שגזירותיו קשה כהמן ומחזירן למוטב. ומה״ט כל המיצר לישראל נעשה ראש כמ״ש בחדושינו בגיטין דנ״ו ע״ש: אין לך קץ מגולה יותר מזה. עיקרא אסיפא דקרא סמיך והייתי להם לנחלה ולא סוסיף עוד לשכלם עוד הרי דא״א לפרש אלא על גאולה אחרונה שלא יהיה גלות אחריה כמו

עד

וא"ל ר"א מ' כבר נאמר שובו אלי וגו'. זה הכתוב משמע ליה יותר מפורש בתשובה רצונית שמאל מהם לשוב ולא הכריח אותם על התשובה. וא"ל **והלא כבר נאמר כי אנכי וגו'.** ר"ל דודאי שהש"י פאל מישראל על התשובה הרצונית שהיא יותר טובה אבל אם לא עשו כן הרי כאמר שובו בנים שובבים כי אנכי בעלתי אתכם וגו' דהיינו תשובה הכרחית שע"י הצרות אנכי בעלתי אחד מעיר ושנים ממשפחה דהיינו הנשארים שיעשו תשובה מתוך צרה: **א"ל ר' אליעזר והלא כבר נאמר בשובה ונחת תושעון בהשקט וגו'.** ר"ל בהאי קרא מפורש תשובה רצונית כי בתשובה שתהיה מתוך השקט ונחת ולא מתוך צרה תושעון והשיב לו ר"י **לבזה נפש למתעב גוי גו'.** דהיינו ע"י בזוי ותעוב שיהיה להם בצרת הגלות ישובו ויגאלו ובשובה ונחת תושעון וגו' דקאמר קרא לאו היינו נחת והשקט אשר לפני התשובה אלא אהשקט ונחת שיהיה להם אח"כ מתוך התשובה שיעשו מתוך צרה כמפורש בהאי קרא אחר שהיו בגלות לבזה ותעב ולעבד מושלים יזכו בתשובה מתוך צרה לנחת והשקט כי מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו וגו': **א"ל והלא כבר נאמר אם תשוב ישראל וגו'.** בהאי קרא מפורש ליה טפי תשובה רצונית מדקאמר לה בלשון אם וספק דהתשובה הכרחית היא ודאית בידו יתברך ב"ה להביא הגאולה אבל אם ספק משמע אם תשובו ברצון שאין זו בידו יתברך ב"ה כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: **א"ל ר"י כבר נאמר ואשמע את האיש וגו' וירם ימינו וגו' וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וגו'.** ועל הספק כדבריך שאם לא ישובו אין נגאלין. לא היה המלאך נשבע אבל אם תשוב ישראל וגו' נאמר על הודאי שישובו בודאי ע"י שמעמיד להם מלך קשה כהמן ומליצו לשון אם בכזה כמו אם כסף תלוה וגו': **אין לך קץ מגולה מזה וכו' שנאמר ואתם הרי גו'** לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתם אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה אבל כשתחזור ליתן פירותיה זהו קץ מגולה שקרב לבא זמן גאולה שיחזירו ישראל על אדמתן ועוד יש לפרש כמ"ש פרק במה מדליקין דלעתיד אילנות מוליאין פירות בכל יום שנאמר ונשא ענף ועשה פרי וגו' מה ענף בכל יום אף פרי בכל יום וכו' וכן יש לדרוש בהאי קרא ענפיכם תתנו ופריכם תשאו וגו' מה ענף כל יום אף פרי בכל יום תשאו לעמי ישראל וזה יהיה בזמן שקרב לבא זמן הגאולה וזהו דבר כיסי ודאי קץ מגולה הוא: **ור"א אומר אף מזה שנאמר כי לפני הימים האלה שכר אדם לא נהיה וגו'.** יש לפרש לפי שזה הענין הוא סוף כל התוכחות בפרשת כי תבא והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה וז"ש כי לפני הימים האלה אחרי כל הצרות יהיה לבסוף ששכר אדם לא נהיה וגו'. גם אם ירצה האדם להשכיר עצמו לעבד אין קונה ומשכיר אותו וזהו הקץ מגולה שאין עוד תוכחה אחריה שהוא סוף כל הצרות לפני ימים האלה של הגאולה. ואמר **מאי ליוצא ולבא אין שלום וכו'.** לפי שדבר זה הוא מקללות הכאורים בתחלת תוכחות שבמשנה תורה שנאמר ארור אתה בבואך וארור אתה בצאתך וכיון שזכר כאן ענין סוף כל התוכחות ששכר אדם לא נהיה וגו' הקץ מגולה מאי ליוצא ולבא אין שלום שזכר בתר הכי דלפי פשוטו אינו מקץ הגאולה ואמר דגם זה הקץ מגולה דליוצא ולבא וכו' היינו ת"ח שיוצא ובא במלחמתה של תורה ודרכם להיות שלום נהם בסופה כדכתיב שלום רב וגו' כדדרשינן את והב בסופה שאינם זזין משם עד שנעשים אוהבים אמר שבקץ מגולה לא יהיה כן שלא יהיה ביניהם שלום כדאמרינן בסוף מס' כתובות דור שבן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים ואמר מפני הצר שהוא היצה"ר כפרש"י בל"א שהוא היצה"ר המקטרג הגדול בין התלמידי חכמים באותו דור. ואמר **ושמואל אמר עד שיהיו כל השערים וכו'** עיין פרש"י דלפי הפירושים שכתב אין לדברי שמואל מקום לפרש הקרא שהביא לעיל ומדקאמר ושמואל אמר עד וכו' משמע שבא לפרש המקרא דליוצא ולבא וגו' בענין ודרך אחר וע"כ נראה לפרש דברי שמואל ע"פ מה שנאמר ביחזקאל שיהיה שלום לישראל לזמן הגאולה שבאותו שער שיבואו לא יצאו בו כמ"ש הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך הנגב וגו' דרך השער אשר בא בו כי נכחו יצא וז"ש שבסוף כל הצרות לא יהיה כן אבל ליוצא בשער זה ולבא בשער אחר אין שלום בשער היציאה ושער הביאה כולן שקולין ושוין באין שלום מפני הצר הצורר והוא סימן לקץ מגולה שבזמן גאולה בהיפך זו יהיו שער היציאה ושער הביאה כולן שקולין לשלום

הרי"ף מעמיד להן מלך. יש לדקדק כיון דלר"י נמי בעי תשובה א"כ היכי קאמר כתנאי וי"ל דתשובה זו מחמת יראה ונגאלין משום דיו לאבל ולר"א בענין תשובה מאהבה עוד אפשר לומר מחזירן למוטב אף ע"פ שלא יעשו תשובה אלא שלא יוסיפו לחטוא נגאלין ושתק ר"א וכו' וכ"ת כל הנהו קראי דר"א מאי עביד להו י"ל דנהי שאם יעשו תשובה ממהר לגאלם ומיהו גם אם לא עשו תשובה אינה מעכבת גאולתם אבל קשה מאי אולמיה דהוא קרא דשתק ר"א לבסוף וא"ל דר"א דמה פי' זה שלא בכסף שאינו מדבר בתשובה דא"כ היכי אמר שובו אלי ואשובה אליכם דמשמע דאם לא ישובו בתשובה לא ישוב עוד אליהם אבל קרא דשובו בנים שובבים י"ל דהיה מזהירם על התשובה אבל לעולם שגם בלא תשובה עתיד לגאלם בלא כסף וכשהביא ר"י פי' כי אנכי בעלתי בכם בעל כרחכם בלא תשובה והוכיח על פסוק שובו אלי ואשובה אליכם שהיה מזהירם לשוב אליו ואז תזכו שאני אשובה אליכם למקומכם אבל בלא תשובה לא אשיב אני אליכם אלא ולקחתי אתכם והבאתי אתכם אלי ולא אלך אליכם וכשחזר ר"א להביא פסוק בשובה ונחת תושעון זה יורה שהתשועה תלויה בתשובה ומאי דכתיב בעלתי בכם הוא שהם נקראים עבדים כמו שפרש"י פרק י"ה בעלתי הוא עבדים שיש להם בעל ואדון בבחינת עבדים הם נגאלין בלא תשובה אבל בתשובה הם נקראים בנים ונושעים לכך הביא ר"י פסוק כה אמר ה' לבזה נפש שהם מתועבים בעבירות ואפ"ה נגאלין וא"כ מ"ד בשובה אינו לשון תשובה אלא בישוב הדעת נחת בלי טירוף תושעון ומזר ר"א להביא פסוק אם תשוב ישראל שהוא תנאי אם תשוב בתשובה ודחהו ר"י מדכתיב ואשמע גו' עד מועד מועדים שאז תכלנה הצרות ויבא משיח וא"כ מ"ד אם תשוב אינו תנאי אלא בתשובה יבא ממהרים הגאולה אבל אין התשובה מעכבת גאולתם

א"ר חנינא אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה קע
ולא ימצא שנא' °אז אשקיע מימיהם ונהרותיהם יחזקאל לב
כשמן אוליך וכתיב (בתריה) °ביום ההוא אצמיח קרן שם כט
לבית ישראל אמר רבי חמא ברבי חנינא אין בא דוד
בא עד שתכלה מלכות הזלה מישראל שנאמר °וכרת ישעיה יח
הזלזלים במזמרות וכתיב בתריה בעת ההיא יובל שי
לה' צבאות וגו' ואמר זעירא א"ר חנינא אין בן דוד בא
עד שיכלו גסי הרוח מישראל שנאמר °כי אז יסיר צפניה ג
מקרבך

עין יעקב

עד עתה תם סחירת ותשובת לפוקרים: **עד שיתבקש דג לחולה.** כדאמרינן כפ' אין מעמידין סרנים קטנים מפרין ומרכין גופו של אדם ואפשר דמשיה קאמר תחסרון בדגים לפי שהתלמידים מתמעטין וחכמת הסופרים תסרח כדלעיל ואמרינן בפ"ק דע"א דף מ' מה דגים שבים כיון שעולים ליבשה מיד מתים אף בני אדם שפורשין מן התורה מתים לכן תחסרו גם הדגים אז ועוד קאמר שם מה דגים כיון שקרה להם חמה מיד מתים לעתיד הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה והרשעים נידונים בה לכך מתי' הדגים אז גם כן: **אין בן דוד בא עד שיכלה גסות הרוח מישראל.** שידוע שעיקר הגלות הוא סילוק השכינה כדאיתא לעיל דף ל"ו כי אין שאיש כגיתו הלך לדרך מרחוק ואמרינן בפ"ק דסוטה כל המתגאה גורם לסילוק השכינה כי אמר גאה אוכל אין אני והוא יכולין לדור בעולם כי אני את דכא לכך אין בן דוד בא ויחזור שריית השכינה עד שיכלה גסי הרוח מישראל ומה"ט סמיך מסמיך ליה הא דרי' שמלאי משום דר"א בר"ש דאין בן דוד בא עד שיכלו כל השופטים וכו' כי הכל הוא בסוד א' כדאיתא בסוטה דף קט"ו וז"ל ואין הקב"ה משרה שכינה בישראל עד שיכלו שופטים רעים מישראל שנאמר ואשיבה ידי עלי ואצרוף כבור סיגיך וכו' ע"ש וכדאמרינן לעיל בפ"ק כל דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינה בישראל פ"ש ·

סג

צפניה ג מקרבך עליזי גאותך וכתיב °והשארתי בקרבך עם עני
שם פ' י"ב ודל וחסו בשם ה'. א"ר שמלאי משום ר' אלעזר ברי
שמעון אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושוטרים
ישעיה א מישראל שנאמר °ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך
ואסירה כל בדיליך ואשיבה שופטיך וגו' אמר עולא אין
שם ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמר °ציון במשפט
תפדה ושביה בצדקה. א"ר פפא אי בטלי יהירי בטלי
שם אמגושי דכתיב °ואצרוף כבור סיגיך ואסירה כל בדיליך
צפניה ג אי בטלי דייני בטלי גזירפטי דכתיב °הסיר ה' משפטיך
פנה אויבך. א"ר יוחנן אם ראית דור שנתמעט והולך
ש"ב כב חכה לו שנאמר °ואת עם עני תושע ועיניך על רמים
תשפיל. וא"ר יוחנן אם ראית דור שצרות רבות באות
ישעיה נט עליו כנהר חכה לו שנאמר °כי יבא כנהר צר רוח ה'
שם נוססה בו (וכתיב) [וסמיך ליה] °ובא לציון גואל. וא"ר
יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור
שם ס שכולו חייב בדור שכולו זכאי שנאמר °ועמך כלם
שם נט צדיקים לעולם ירשו ארץ בדור שכולו חייב דכתיב °וירא
שם מח כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתיב °למעני אעשה:

כשמן אוליך. שיהיו כולם קפויין וכיון שהם קפויים אין דגים כמלאים בחכה: עד שתכלה מלכות הזלה. שלא תהא להם שולטנות לישראל אפילו שולטנות קלה ודלה: נטישותיו. ענפים קטנים כלומר השרים והשופטים: וחסו בשם ה'. כלומר שתבא להם גאולה ויחסו בצל שדי: סיגיך. תערובות שבך: בדיליך. המובדלים לראשי עם: יהירי. גסי רוח מישראל: אמגושי. מכשפים שמצערים ישראל במסכת שבת פלוגתא איכא מ"ד אמגושי חרשי ואיכא מ"ד גידופי עובדי ע"ז: ואצרוף כבור סיגיך. כמו בר דמתרגמינן סגיא רבים וגדולים בגבותם כשאצרף ואסלקם מתוך אזי אסירה כל בדיליך אמגושי הבדלים מיראת המקום: גזירפטי. שופטי עכו"ם שחובטים את ישראל במקלות: משפטיך. כמו שופטיך: פנה אויביך. גזירפטי: נוססה. כמו כמקום נוסס וכמו יאכלם סס. רוח המקום נוקבת ונוחרבת אותם עם הצרות הבאות שאף הוא מתכוין להעמידם: ירשו ארץ. היינו גאולה:

מהרש"א אין בן דוד בא כו' שנאמר אז אשקיע מימיהם וגו'. דרש זה הוא תמוה בעיני לפי סדר הכתובים דאינו כתיב בתריה ואינו סמוך לו כלל שזה המקרא ביום ההוא אצמיח וגו' כתיב לקמיה בספר יחזקאל סימן כ"ט וזה המקרא אז אשקיע מימיהם כתיב בתריה ואינו סמוך ליה בסימן ל"ב ויש ליישב בדוחק לפי ששני הכתובים מדברים בענין מפלת מצרים אמר כי בתר ענין מפלת מצרים כתיב ביום ההוא אצמיח וגו' ולפי שכבר גלו כל הדגים מא"י לח"ל כדאיתא במדרשות אמר בעת הגאולה שיהיה מפלה למצרים ישקעו שם דג לחולה ולא ימצא שם לפי שיחזרו הדגים לא"י: עד שתכלה מלכות הזלה מישראל וכו'. עיין פרש"י ועוד יש לפרש מלכות הזלה הוא מלכות אדום שקראם הכתוב מלכות מזולזל ובזוי כמ"ש קטן בגוים נתתיך בזוי אתה מאד. וז"ש וכרת הזלזלים שהוא מלכות אדום המושלת בישראל במזמרות ר"ל בתפלה שעושין ישראל במזמורים של תהלים שנאמרו על הגלות: עד שיכלו גסי הרוח כו'. כי בעלי הגאוה דוחקין רגלי שכינה ממקומה ואמרו פ"ק דסוטה כל המתגאה כאילו עובד ע"ז וזה שמקיים בהאי קרא לזמן הגאולה עם עני ודל וחסו בשם ה' ולא כמו שהיו מתגאים בתחלה בשם ע"ז וק"ל: עד שיכלו שופטים מישראל וכו'. ובפרק חולין איתא בלשון אחר שאמר עד שיכלו שופטים רעים וכו' ומייתי ליה התם אהא דאמר עתידה תורה שתשתכח מישראל וכו': ורשב"י אמר וכו' שלא ימצאו הלכה ברורה וכו'. וע"ז קאמר שיכלו שופטים מישראל שלא ידעו לדון ע"פ דין תורה דאף לרשב"י לא יהיה להם הלכה ברורה לדון דין תורה ובהכי יתיישב מה שיש לדקדק בהך מימרא דלקמן דקאמר אין ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמ' ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה דאדרבה משמע ירושלים שהיא ציון נפדית במשפט אבל שביה יהיו נפדין בצדקה אבל לפי מה שאמרנו דלעתיד לא יהו מי שיודע משפט ודין תורה ע"כ הא דכתיב ציון במשפט תפדה וגו' אינו כמשמעות שהרי לא יהיה אז מי שיודע דינים ומשפטים שתפדה ירושלים וציון בזכותה אלא ע"כ דה"ק קרא ציון במשפט דהיינו ציון והמשפט שיחזור לשם לזמן הגאולה שיזכו בשובם לירושלים כדכתיב ואשיבה שופטיך וגו' בצדקה ר"ל בזכות הצדקה שיהיה באותו דור כי מי שנותן ומוותר משלו לאחרים ודאי דאינו גוזל מאחרים ובזכות זה תשוב המשפט לירושלים כמ"ש ואשיבה שופטיך וגו' וק"ל: אי בטלי יהירי וכו'. עיין בפרש"י פ' חולין. ועוד נראה לפרש לפי פשוטו שדימה היהירים שעושין עצמן כשרים לסיג הזה שאינו ניכר זיופו ויהיר כאמר במי שמזויף מתוכו ואינו כברו כמ"ש בפ"ב דסוטה משרבו היהירים התחילו בנות ישראל ליכשא ליהירים שאין דורכו רואה אלא לפנים ודימה את האמגושי שהם חנופי רשעי נכרים לבדיל הזה שמעורב בתוך הכסף וזה מדה כנגד מדה כשיכלו מכם היהירים שמראים עצמם ככשרים יכלו ג"כ חנופי נכרים מהם שלא ישלטו בכם וכך היא המדה כשיבטלו דייני רשעי ישראל המטין אחר השחד יבטלו ג"כ מהם שוטרי אדום המושלים בישראל והסיר ה' משפטיך גו' כמו שופטיך וכן ת"י: שנתמעט והולך וכו'. ר"ל בממון שהעניות מוסיף והולך ואינו פוסק כדכתיב ואת עם עני וגו' וכדאמרינן לעיל שתכלה פרוטה מן הכיס והוסיף ר"י לומר אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר כו' דהיינו כמי שהצרה מוסיף והולך כמו הנהר שהולך תמיד בלי הפסק. ואמר אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי וכו'. יש לפרש דבריו אליבא דרבי יהושע וכמ"ש לעיל דאם ישראל יעשו תשובה רצונית נגאלין ואם לאו הקב"ה מעמיד להם מלך כהמן שיעשו תשובה הכרחית ונגאלין בה וז"ש או בדור שכולו זכאי דהיינו תשובה רצונית כמ"ש ועמך כלם צדיקים וגו' או בדור שכולו חייב שיעמיד להם הקב"ה מלך כהמן שע"י זה יעשו תשובה ויהיו נגאלין כדכתיב וירא כי אין איש וגו' וסיפיה דקרא ותושע לו זרועו וגו' וכן הא דאמר זכו אחישנה וגו' היינו זכו שיעשו תשובה רצונית אחישנה לא זכו שלא יעשו תשובה רצונית בעתה שיעמוד לעת הגאולה עליהם מלך כהמן שעי"ז יעשו תשובה וכן יתפרש זכו עם ענני וכו' דהיינו שזכו לעשות תשובה רצונית וק"ל:

א"ר אלכסנדראי ר' יהושע בן לוי רמי כתיב °בעתה
שם וכתיב אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה. וא"ר
דניאל ז אלכסנדראי רבי יהושע ב"ל רמי כתיב °וארו עם ענני

שמיא

עין יעקב

אין ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. עיין במהרש"א ועי"ל דמשפט וצדקה זו ככל אחר כדאיתא לעיל פ"ק דסנהדרין משפט לזה שהחזיר לו ממונו וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו: אי בטלי יהירי בטלי אמגושי. כי הטעם כי אני את דכא לכך בטלי אמגושא שמכחישין בפמליא של מעלה ואי בטלו דייני סייט דייני רעים-המטים משפט כפרש"י בשבת דף קל"ט בטלי גזיפטרי נוגשי המלכות המכבידים ומעוותים משפט ישראל: אן בדור שכולו חייב. וכן הוא דין שלמטה סנהדרין שדנו כולו לחייב פוטרין אותו אבל דין שלמעלה אינו כן אם יש עליו מלאך מליץ אחד מן האלף דנין אותו לזכות: זכו אחישנה לא זכו בעיתה. נ"ל מה"ט דאמרינן שנקשה הקן דלעשיך

זכ' ט' שמיא כבר איניש אתי וכתיב °עני ורוכב על חמור זכו עם ענני שמיא לא זכו עני ורוכב על החמור א"ל שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח על חמרא אתי אישדר ליה אנא סוסיא ברקא דאית לי א"ל מי אית לך בר חיור גווני. (רבי יהושע ב"ל אשכחיה לאליהו דהוה קאי אפתחא דג"ע א"ל אימת אתי משיח א"ל לכשירצה אדוננו הזה א"ר יהושע בן לוי ב' ראיתי וקול ג' שמעתי ד) ריב"ל אשכחיה לאליהו דהוה קאי אפתחא דמערתא דרשב"י א"ל אתינא לעלמא דאתי א"ל אם ירצה האדון הזה אריב"ל ב' ראיתי וקול ג' שמעתי (אמינא) [אמר] ליה אימת אתי משיח א"ל זיל שייליה לדידיה והיכא יתיב אפתחא דרומי ומאי סימניה יתיב ביני עניי סובלי חלאים וכולן שרו ואסירי בחד זמנא ואיהו שרי חד ואסיר חד אמר דלמא מיבעינא דלא איעכבנא אזיל לגביה א"ל שלום עליך רבי ומורי א"ל שלום עליך בר ליואי א"ל לאימת אתי מר א"ל היום. אתי לגבי אליהו א"ל מאי אמר לך א"ל שלום עליך בר ליואי א"ל אבטח לך ולאבוך לעלמא דאתי א"ל שקורי קא שקיר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא א"ל הכי אמר לך °היום אם בקולו תשמעו:

(כל זה אינו בגמרא) (תה' צה)

עם ענני שמיא כבר איניש אתי. במהירות: וכתיב עני ורוכב על חמור. כעני הבא על חמורו בעצלות: סוסיא ברקא. סוס מסורק (ומכוון) [*ומצויין] וכאלה שיש לי דגנאי הוא שיבא על חמור מלגלג היה. ל"א סוסי ברקא סוס בדוק לרוץ: בר חיור גווני. כלום יש לך סוס בר מאה גוונין שחמור שלו כן היא במלתא בעלמא דחייה. חיור מאה בלשון פרסי. גווני גוונין: האדון הזה. שכינה היתה עמהם: קול ג'. דשכינה הוה בהדייהו: לדידיה. למשיח: בפתחא דרומי. כראה למורי לא בפתח רומי ממש אלא גן עדן הוא כנגד כל העולם וקאמר ליה דבאותו צד של גן עדן שכנגד פתח רומי משיח שרוי: סובלי חלאים. מנוגעים והוא נמי מנוגע דכתיב והוא מחולל מפשעינו וכתיב חליינו הוא נשא: כלהו. מי שיש לו ד' וה' נגעים: אסרי להו ושרי בהדא זימנא. מתירין כל נגעיהם ביחד ומקנחין אותם וחוזרין וקושרין אותן: ואיהו. משיח: שרי חד. נגע ומקנחו וקושרו ואח"כ מתיר האחר ועושה כמו כן ואינו מתיר שני נגעים יחד דסבר איבעי ליה לצאת ולגאול את ישראל לא איתעכב כדי קשירות שני נגעים: א"ל. ר' יהושע למשיח לאימת אתי מר א"ל היום: אבטח לך ולאבוך לעולם הבא. דאי לאו צדיקים גמורים אתם לא הוה יהיב לך שלמא ולא הוה מדכר שמא דאביך: היום אם בקולו. של הקב"ה תשמעון:

(*רש"ל)

מהרש"א סוסיא ברקא דאית לי כו'. עיין פרש"י ועוד יש לפרש דברקא מלשון הסוכר החמור והבריקה דפרק האומנים שפירשו בו שעיניה יפות ואינו רואה כו' עיין בערוך ואמר כן כדרך מלגלג למה לו חמור שהוא גנאי שטוב לו אף סוס כזה שהוא נראה יפה ואינו רואה כו' עיין בערוך. והשיב לו אית לך בר חיור גווני. ור"ל ע"פ מ"ש בפרקין ואחר כך נעשו לבנים דסוס חוורא מעלי לחלמא כו' וזה רמז לו דבסוס חיור בחלום הוא סימן יפה לו אבל אדום סימן רע לו כדאמרינן פרק הרואה ואית לך סוס חיור ר"ל באם אתה בטוח לסימן יפה שמא אית לך היפך זה סוס אדום אבל חמור הוא רמז שהחמור בחלום ודאי סימן יפה כדאמרינן פרק הרואה ומייתי ליה מהאי קרא התם ע"ש והיינו דסוס רמז על מלחמה ומריבה אבל חמור רמז ישא עול מלכות ותורה כמו שנאמר יששכר חמור גרם רובץ וגו' וק"ל: לכשירצה אדונינו הזה וכו'. ר"ל כדלעיל כשיזכו ישראל ויעשו תשובה אז יתרצה אדונינו הזה. ושאמ' שנים ראיתי וקול ג' שמעתי כו'. לכאורה שנים ראיתי על עצמו ועל אליהו שראה אותו וכן קול שלשה על עצמו שאמר אימתי אתי משיח ועל אליהו שאמר לכשירצה אדונינו הזה ועל השכינה ולא הוזכר כאן מה שמע מקול השכינה ואפשר שלא חש להזכיר דהיינו שהשכינה מצטערת כביכול על אריכת הגלות כמו שאמרו בפרק קמא דברכות והוא דחוק לומר על עצמו כן שראה את עצמו ושמע קולו ויש לפרש ע"פ מה שאמרו שהנשמה רואה ואינה נראית וע"פ מה שאמרו במדרשות דאליהו מעמיד את האבות להתפלל עמו על חורבן בית המקדש וגלות ישראל וז"ש על אליהו שהיה בחיים בגוף ונפש שראה אותו שהיה מתפלל על חורבן בית המקדש וגלות ישראל וקול ג' שמעתי דהיינו ג' האבות שלא היו כשמותיהם נראים אבל קולם שמע שהתפללו על חורבן בית המקדש וגלות ישראל וכן יש לפרש באידך עובדא דהוה קאי אפתחא דמערתא דרשב"י דקול שלשה שמע במערתא דרשב"י שהיו ג"כ מתפללים על גלות ישראל ואפשר שהם רשב"י ובנו ר"א ברבי שמעון וכן בנו ר' יוסי בן ר"א כדאמרינן בפרק הפועלים: אפתחא דרומי וכו'. עיין פרש"י וע"פ מ"ש במ"ר כי משיח נולד כבר בעת חורבן הבית ונלקח מבני אדם לגן עדן מיהו שאר ענין סובלי חלאים שהוא יתיב ביניהם ולא ידענא למה הם באים לשם ומה שפרש"י דרומי אותו פתח שכנגד רומי הוא דחוק דכל העולם כולו אחד מס' בגן עדן וקשה לכוין פתחה כנגד רומי ויותר נ"ל דרומי מלשון דרום דהיינו שיש לג"ע פתחים מארבע רוחות העולם וקאמר אפתחא של צד דרום הוא יתיב: היום אם בקולו תשמעו וכו'. קרא הוא בספר תהלים ורישא דקרא הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם וגומר ר"ל כמ"ש בעתה אחישנה זכו אחישנה והיום דקאמר לאו דוקא דהא לא אתי מאתמול לבשר וכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום וגו' כדאמרינן בפרק מי שהוציאוהו א"כ דאמרי' לב"ד הגדול קאתי כדאמרינן שם ודו"ק:

קעב **שאלו** תלמידיו את ר' יוסי בן קסמא אימתי בן דוד בא אמר מתירא אני שמא תבקשו ממני אות אמרו לו אין אנו מבקשים ממך אות אמר להן לכשיפול השער הזה ויבנה ויפול ויבנה ויפול ואין מספיקין לבנותו עד

עיון יעקב

שאם היה הקץ מגולה א"כ קרוב לזמן הקץ לא היו ישראל עושין תשובה שהרי אפי' לא זכו בא בעתה לכך נסתם הזמן והקץ כדי שכל אחד יעשה תשובה כדי למהר ולהחיש את הקץ: לא זכו עני ורוכב על החמור להורות שלא בא רק מכח עול הקשה והמשא שבגלות המר כמו שור לעול וחמור למשא או להראות שלא בא אלא בזכות אברהם דכתיב ויחבוש את החמור כדאיתא ברבה ובזוהר פי' פנחס: לאליהו דקאי אפתחא דגן עדן. ובעלמא אמרינן דאביהם יתיב אפתחא דג"ע וזה שאמר שנים ראיתי וקול ג' שמעתי וכן בעובדא דמערתא דר"ש בן יוחאי הכוונה ג"כ על אליהו ור"ש בן יוחאי שהם שנים ועיין במהרש"א: א"ל אתינא לעלמא דאתי. אפשר דלכך היה מסתפק בנפשיה לפי שלא מת ע"י מלאך המות כי המיתה היא כפרה גדולה לכך איתא במדרש לחד מ"ד והנה טוב מאד זה המות אף שהוא היה צדיק גמור מ"מ אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא גם משום חלק ערבות שהוא ערב בעד אחרים ואולי משום זה יחסר מחלקו נגד חבירו שמתו ע"י מלאך המות מ"מ יהיה חלקך מלא וגדוש בצירוף בזכות אביך שמת ע"י מלאך המות ולכך הבטיחו לו במקום לך ולאבוך לעלמא דאתי כלומר אף שאתה לא מת ע"י מלאך המות מ"מ יהא חלקך מלא וגדוש בצירוף בזכות אביך שמת ע"י מלאך המות ובדבר זה אבא מגרה ברא כי זכות אבותם מסייעתם אלא לצדיקים ועיין בתוספות דסוטה דף י"ד ולקמן דף ק"ד בחידושינו: שרי חד ואסיר חד דילמא מיבעינא ולא איעכב. אע"ג דמזה מוכח שהוא מסופק בעצמו והיינו דלמא זכו אחישנה אבל אם לא זכו בעתו על זה שאלו לו: שלום עליך רבי ומורי. מזה יש ללמוד שמי שגדול ממנו יש לגמור כן אע"פ שלא למד ממנו

דער

עד שבן דוד בא אמרו רבינו תן לנו אות אמר להן ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשים ממני אות אמרו לו ואעפ״כ אמר להם אם כך יהפכו מי מערת פמיים לדם ונהפכו. בשעת פטירתו אמר להם העמיקו לי ארוני *שאין כל דקל ודקל שבבבל שאין סוס של פרסיים נקשר בו ואין לך כל ארון וארון שבא״י שאין סוס מדי אוכל בו תבן אמר רב אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות (רומי) על ישראל תשעה חדשים שנאמר °לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל:

השער הזה. של רומי שברומי היה באותה שעה: ואין מספיקין לבנותו. פעם שלישית: מי פמיים. שירדן נובע מתוכו כדאמרינן בבכורות ירדן יוצא ממערת פמייס ומפרש התם שפיר: העמיקו ארוני. עשו לי קבר בקרקע עמוק: שאין סוס מדי אוכל בו תבן. שמוליכין הארונות חוץ לקרקע ועושין מהן אבוסים במלחמת גוג ומגוג: שאין כל דקל וכו׳. כלומר עתידין פרס ומדי לבא על בבל וללכדה ותמלא כל ארץ בבל חיילות פרסיים וסוסיהם ומשם באים לא״י ולוכדין אותה: עד שתפשוט מלכות על ישראל ט׳ הדשים שנא׳ לכן יתנם. לישראל עד עת יולדה ילדה והיינו תשעה חדשים כדמתרגמינן בכן יתמסרון בעידן דילדתא למילד וכתיב ועמד ורעה בעוז יי׳ [וישבו כי עתה יגדל] ומתרגמינן [ויתיבון מביני] גלותהון: על בני ישראל. שיהו כל העולם שישראל מפוזרים בו:

מהרש״א לכשיפול השער הזה וכו׳. עיין פרש״י נראה שדקדק לפרש כן על שער רומי דכפילת השער ב׳ פעמים הוא סימן על מפלת רומי האמור בכמה כתובים ומיהו מתוך הסוגיא לקמן נראה דבארץ ישראל היה דר רבי יוסי בן קסמא דקאמר העמיקו ארוני וכו׳ דאין לך כל ארון שבא״י וכו׳ ובפרק שנו חכמים קאמר רבי יוסי בן קסמא מעיר גדולה של חכמים וכו׳ אבי משמע דלאו ברומי היה וק״ל: תן לנו אות וכו׳. מלת אות נופל בדבר נסי ולזה בכפילת שער ב״פ אין זה אות ונסי דלפעמים יפול בנין בישן או בסבה אחרי׳ אבל היפך המים לדם הוא דבר נס ואות כמ״ש במצרים והיה אם לא יאמינו לשני האותות וגו׳ ולקחת ממימי היאור וגו׳ וק״ל: תשעה חדשים וכו׳. בכמה מקומות מדמה חבלי משיח לחבלי לידה כדלקמן ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה וגו׳ ואמר דט׳ חדשים כחבלי אשה יהיה הצרה ביותר שיהיו כל ישראל תחת יד קיסר דכל זמן שהם מפוזרים גם תחת שאר מלכיות אין הסכנה כ״כ כדאמרינן בפ״ק דע״ז גבי קטיעא בר שלום דאמר לשר לא יכילת להו לכולהו דכתיב כי כארבע רוחות וכו׳ וק״ל:

הרי״ף מהרש״א לקמן נראה דבארץ ישראל היה. נ״ל שאח״כ בא לארץ ישראל דק הא קשיא דנתן אות שיהפך מי פמיים שהירדן נובע היאך יוכלו לראות ברומי ושמא י״ל עיר אחת היה בא״י שהיה שמה רומי הוא אומר ושם היה רבי יוסי יושב:

קעג שם **אמר** עולא ייתי ולא אחמיניה וכן אמר (רבא) [רבה] ייתי ולא אחמיניה רב יוסף אמר ייתי ואזכה דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה אמר ליה אביי (לרבא) [לרבה] מאי טעמך אילימא משום חבלו של משיח והתניא שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים ומר הא תורה והא גמילות חסדים אמר שמא יגרום החטא כדר׳ יעקב בר אידי דר׳ יעקב בר אידי רמי כתיב °והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב °ויירא יעקב ויצר לו שהיה מתירא שמא יגרום החטא כדתניא °עד יעבור עמך ה׳ זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה אמור מעתה ראוין היו לעשות להם נס בביאה שנייה כביאה ראשונה אלא שגרם החטא וכן א״ר יוחנן ייתי ולא אחמיניה א״ל ר״ל מ״ט אילימא משום דכתיב °כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב [ובא הבית] וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש בא ואראך דוגמתו בעה״ז בזמן שאדם יוצא לשדה פגע בו סנטר דומה כמי שפגע בו ארי נכנס לעיר פגע בו גבאי דומה כמי שפגעו דוב נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב דומה כמי שנשכו נחש אלא משום דכתיב °שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון מאי ראיתי כל גבר אמר רבא בר יצחק א״ר מי שכל גבורה שלו ומאי נהפכו כל פנים לירקון א״ר יוחנן פמליא של מעלה ופמליא של מטה (באותה שעה אומר) [בשעה שאמר] הקב״ה הללו מעשה ידי והללו מעשי ידי היאך אאבד אלו מפני אלו [אמר רב פפא] היינו דאמרי אינשי רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באוריה:

ייתי. משיח ולא אחמיניה: בטולא דכופיתא דחמריה. בצל הרעי של חמורו כלומר אפי׳ בכך אני רוצה ובלבד שאראנו: כופיתא. רעי כמו ורמא כופתא וסכר ירדנא בב״ב מ״ט. אמר לא אחמיניה: חבלו של משיח. גורלו וחלקו ולקמן בעי מאי היא. ל״א חבלי פחדים וחבלים שיהיו בימיו מחיל הנכרים: לעשות בהם נס (כן נס]. לעלות בזרוע על כרחם של מלכי פרס: בביאה שנייה. בימי עזרא כביאה ראשונה בימי יהושע כדהקישן הכתוב: מ״ט. אי זו צרה באה בימיו שאתה אומר לא אחמיניה: סנטר. מפרש בב״ב בר מתחכייתא שיודע מצרי השדות ומגבולין עד כאן של פלוני מכאן ואילך של פלוני ובידו לרבות לאחד ולמעט לאחר וכשפוגעו אותו סנטר רוצה למדוד שדות ולקצר מיצרי השדות דומה כמי שפגע בו ארי: גבאי. גובה מס המלך: מי שכל הגבורה שלו. הקב״ה מצטער בעצמו כיולדה ואומר בשעה שמעביר האומות מפני ישראל היאך אאביד אלו מפני אלו: פמליא של מעלה ושל מטה. מלאכים וישראל. אפילו הגרים לא גרסינן:

רהיט

עין יעקב

דכר: אמרו רבינו תן לנו א״ת. פי׳ תן לנו אות עכשיו קודם שיפול השער הזה לזמן הקץ ומ״ש מהרש״א בזה הוא שלא לצורך: ואין לך ארון בארץ ישראל שאין סוס מדי אוכל בו שבן והאילות שלהם דרכם היו לשכון בקברות ישראל, וכדשלתו עמוק ומואב לג״כ קברות שלהן מעולין מפלטרין שלך כדאיתא לעיל ד׳ ל״ו: על ישראל תשעה חדשים. עיין במהרש״א שחבלי משיח הוא דומה ממש לחבלי לידה ממש ואפשר דמה״ט אומרים למנצח בכל יום קודם ובא לציון גואל לפי שלמנצח הוא סגולה לחבלי לידה כדאיתא בילקוט חדש ערך תשובה סימן קמ״ה ע״ש כי הם פ׳ פסוקים נגד ע׳ ירחי לידה וע׳ אותיות נגד ע׳ צעקות אשה בחבלה לידתה לכן אחר שאומרים למנצח אומרים ובא לציון גואל: רב יוסף אמר יתי. עיין בחדושינו בסוטה דף ה׳ דלכך אמר רב יוסף הכי לפי ש״ב יוסף אמר בס״ף סוטה לא תיתני ענוה דאיכא אנא וענוים. ביולו מחבלו של משיח כדכתיב וענוים ירשו ארץ לכן אמר יתי ויתזיניה ע״ש באריכות: יעסוק בתורה ובג״ח. עיין בחידושינו ביבמות דף ק״ח: מי שכל גבורה שלו, ואיתא גביר הכובש את יצרו אפ״ה ידיו על חלציו בהוסו פעם

כדאמרינן

רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי סוסיא באוריה. כשהן השור ונפל מעמידין סוס במקומו באבוסו מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור שהיה חביב עליו ביותר וכשמתרפא שורו היום או למחר ממפלתו קשה לו להוציא סוסיא מפני השור לאחר שהעמידו שם כך הקב"ה כיון שבא מפלתן של ישראל מהן גדולתן לאוה"ע וכשחוזרין ישראל בתשובה ונגאלין קשה לו לאבד אוה"ע מפני ישראל. אוריה כמו ארוות סוסים:

מהרש"א דכתיב כאשר ינוס איש וגו'. משמע לי' דאיירי בחבלי של משיח מדכתיב לעיל מיניה הוי המתאוים ליום ה' וגו' דהיינו יום ביאת משיח כדכתיב לפני בא יום ה' וגו' ויש לפרש בקרא הזה שזכר הנביא כל הצרות שבאו על ישראל וד' מלכיות עד חבלי משיח וז"ש כאשר ינוס מפני הארי הוא מלכות בבל שנמשל כאריה כמ"ש עלה אריה מסבכו ודניאל ראה קדמיתא כאריה וגומר ופגע בו הדוב זה מלכות מדי שראה דניאל תניינא דמיה לדוב וגומר ועי"ש זה קראו לשר של פרס דוביאל בפי"ה וסמך ידו אל הקיר רומז למלכות יון חיה שלישית שראה דניאל שמלכו בזמן שב"ה היה קיים דהיינו שסמכו ישראל בצרתם עצמם אל הקיר המזבח והמקדש בבית חנוכה ונשכו נחש הוא מלכות אדום חיה הרביעית שראה דניאל שהוא כח כחש הקדמוני המושל בהורבן הבית עד חבלי משיח וביאתו במהרה בימינו ואמר דומשים לרה האחרונה המשכחת הראשונות שהיא נשיכת כחש אין ראוי לומר על חבלי משיח דלא אחמיניה דים דוגמתו בעה"ז שלרה אחרונה שבכי ביתו מוטלין ברעב שדומה כנושכו נחש דמשכחת הראשונות: **כל גבר ידיו וגו'.** משתעי בחבלי משיח דכתיב בתריה הוי כי גדול היום וגו' ועת לרה היא ליעקב וממנה יושע ואמר מאי כל גבר מלת כל יתורא א"כ דמלת גבר נמי יתורא היא דה"מ למכתב אם ילד זכר מדוע ידיו על וגומ' וע"כ דרשו כל גבר מי שכל הגבורה שלו ור"ל דמדמה ישראל בעת גאולתן לקטן שנולד דמי והקב"ה מולידן כמ"ש אם יולד גוי פעם אחת וגו' אם אני המוליד וגו' והרבה מקראות כמוהו וכמו שהיולדת מצטער' עצמה בחבלי לידתה כן הקב"ה מצטער כביכול בחבלי משיח שיהיו אז לישראל כמ"ש עמו אנכי בצרה ורש"י פירש גם הכא שמצטער על אבדן של אוה"ע ואין צורך לו כאן ואמר ונהפכו כל פנים וגו' מלת כל יתורא הוא לדרוש כל פנים בין פנים פמליא של מעלה ובין פנים פמליא של מטה דהיינו כשנופלת אומה מלמטה נופל שר שלה מלמעלה והיינו כל פנים לירקון ודרש עוד כל פנים וגו' דהיינו כשאומר הקב"ה היאך אאבד אלו כו' יהיו ישראל ואוה"ע שניהם בספק וילטערו על כך עד ביאת המשיח בב"י וע"ז מייתי משל רהיט ונפל כו' דהתורא והסוסיא שניהם בספק להצטער אם יחזור השור למקומו או לא ורש"י פי' בע"א:

הרי"ף ומר הא תורה והא ג"ח. אע"ג דאיתא בתוספתא ר"ה דף י"ח רבא לא עסק טובא בג"ח מ"מ א"ל שפיר כיון שיש בידך לעשות ג"ח הרבה מ"ט דלא אחמיניה: אמר שמא יגרום החטא וכו'. דאי אשמועינן עד יעבור הוה אמינא דוקא חטא רבים גורם קמ"ל מיעקב:

חילק ובילק אכלי להו לאפוקי מדרבי הילל דאמר אין
משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה אמר רב לא
איברי עלמא אלא לדוד ושמואל אמר למשה. ור' יוחנן
אמר למשיח. מה שמו דבי ר' שילא אמרי שילה שנ'
שנא' °עד כי יבא שילה. דבי רבי ינאי אמרי ינון שמו — בראשית מט
שנאמר °יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו דבי רבי — תהלים עב
חנינא אמרי חנינא שמו שנא' °אשר לא אתן (להם) — ירמיה טז
[לכם] חנינה. וי"א מנחם בן חזקיה שמו שנא' °כי רחק — איכה א
ממני מנחם משיב נפשי. ורבנן אמרי חוורא דבי רבי
שמו שנאמר °אכן חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם — ישעיה נג
ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה. אמר רב
נחמן אי מן חייא הוא כגון אנא שנא' °והיה אדירו ממנו — ירמיה ל
ומושלו מקרבו יצא אמר רב אי מן חייא הוא כגון רבינו
הקדוש אי מן מתייא הוא כגון דניאל איש חמודות אמר
רב יהודה אמר רב עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד
אחר שנא' °ועבדו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר — שם
אקים להם הקים לא נאמר אלא אקים א"ל רב פפא
לאביי והכתיב °ודוד עבדי נשיא להם לעולם כגון קיסר — יחזקאל לז
ופלג קיסר. דרש ר' שמלאי מ"ד °הוי המתאוים את יום — עמוס ה
ה' למה זה לכם יום ה' הוא חושך ולא אור משל לתרנגול
ועטלף שהיו מצפים לאור א"ל תרנגול לעטלף אני מצפה
לאורה שאורה שלי הוא ואתה למה לך אורה *והיינו — דף צט.
דא"ל ההוא צדוקי לרבי אבוה אימתי אתי משיח א"ל
לכי חפי להו חשוכא להנהו אינשי א"ל מילט קא לייטת
לי א"ל קרא כתיב °כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל — ישעיה ס
לאומים [ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה] תנא רבי
(אלעזר) [אליעזר] אומר ימות המשיח ארבעים שנה
שנאמ' °ארבעים שנה אקוט בדור ר' אלעזר בן עזריה — תהלים צה
אומר ע' שנה שנאמר °והיה ביום ההוא ונשכחת צור — ישעיה כג
(מעיר) ע' שנה כימי מלך אחד אי זהו מלך מיוחד הוי
אומר זה משיח. רבי אומר שלשה דורות שנא' °ייראוך — תהלים עב
עם שמש ולפני ירח דור דורים. רבי הלל אומר אין להם
משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו אמר רב
יוסף שרא ליה מריה לר' הלל חזקיה אימת הוה בבית
ראשון ואילו זכריה קא מתנבי בבית שני ואמר °גילי — זכריה ט
מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך
צדיק ונושע וגו':

דאכלי שני משיח. שובע שיהיה באותן הימים לישראל יהיה: **אלא חילק ובילק אכלי להו.** כך היו רגילין לומר כאדם שאומר שדים ושדות יאכלוהו ובמס' חולין לא חילק ידענא ולא בילק ידענא. ולי נראה דמשמעות לשון חילק ובילק לשון חורבה כמו ומבולקה ואמרינן בחולין לא חלוק דרבנן דמצריכין לחלק הקיטן שמצריכין לחלק כל הטבעת ולשייר על פני כולו ולא בילק נר' יסי שמתריב

קעד. **אמר** רב גידל אמר רב עתידין ישראל דאכלי שני
משיח א"ר יוסף פשיטא ואלא מאן אכיל להו

עיון יעקב

דאמרינן לעיל כמה תנאים ואמוראים יתי ולא אחמיניהו. **לא איברי עלמא אלא לדוד.** ואפשר דכולהו סמכי אקרא בראשית ברא אלהים מ"ד דוד דרים בראשית בשביל דוד שהוא יולך רצון במלכות בית דוד ומ"ר בשביל משה שהוא גואל הראשון כדאיתא במדרש בראשית בשביל משה שנקרא ראשית ומ"ד משיח שהוא ראש וראשון לגאולה אחרונה שהוא עיקר הגאולה ומלכות יסוד בית דוד כדאמרינן בסמוך כגון קיסר ופלגי קיסר והוא מגיד מראשית אחרית וסוף המעשה תחלת המחשבה ששמו של משיח הוא מדברים שעלו במחשבה קודם בריאות העולם כדאיתא בפסחים: **כגון** אנא שנאי והיי אדירו ממנו ומושלו מקרבו. מהאי קרא לכאורה אין סמוך כלל ועיין במהרש"א ואולי שיכת מקרבו הוא גימטריא כמו ר' נחמן עם ה' במספר או: **לכי חפי חשוכא להנך אינשי.** ואת כוונת המקרא אתר שומר אתא בקר וגם לילה:

שמריב שיגון שחותך קלח בתוך הטבעת והשאר חוץ לטבעת ונראה למורי דאין לו משמעות לא הכא ולא התם. ל"א חילק ובילק שני דייני סדום שהיו שמותיהם כך: **אין משיח לישראל.** שחזקיה היה משיח ועליו נאמרו כל הנבואות אצמיח קרן לבית ישראל ועמד ורעה בעוז ה': **אלא לדוד.** בזכותו שהיה עתיד לומר כמה שירות ותשבחות: **למשה.** בשביל משה שהיה עתיד לקבל את התורה: **מה שמו.** של משיח: **ינון שמו.** כמו ינאי כל אחד היה דורש אחר שמו: **לפני שמש.** עד שלא נברא היה שמו ינון והיינו אחד משבעה דברים שעלו במחשבה לבראות: **ולא אתן (להם) [לכם] הנינה.** עדיין לא יצא משיח: **מנחם.** בן חזקיה: **חיורא דבי רבי.** מצורע של בית רבי: **אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש.** אם משיח מאותן שחיים עכשיו ודאי היינו רבינו הקדוש דסובל תחלואים וחסיד גמור הוה כדאמרינן בב"מ: **ואם.** הוא מאותן שמתו כבר היינו דניאל איש חמודות שנדון ביסורין בגוב אריות וחסיד גמור היה והאי כגון לאו דווקא. ל"א כגון רבינו הקדוש כלומר אם יש דוגמתו בחיים היינו רבינו הקדוש ואם דוגמא הוא למתים היינו כגון דניאל איש חמודות: **דוד אחר** שעתיד למלוך עליהם: **אקים.** הקים לא נאמר אלא אקים: **כגון קיסר ופלג קיסר.** מלך ושני לו כך דוד החדש מלך כדכתיב ודוד מלכם אשר אקים ודוד המלך שני לו דכתיב נשיא להם ולא כתיב מלך: **עטלף.** קלב"א שורי"ץ בלע"ז ואין לה עינים: **שאורה שלי הוא.** שיש לי עינים לראות ונמלאתי נהנית בה כך ישראל מצפין לגאולה שיום ה' יהיה להם אור גדול אבל העכו"ם למה מקוים אותו הרי הוא להם חשך ולא אור: ה"ג היינו דא"ל ההוא מינא לר' אבהו וכו': **אקוט בדור.** אקח ישראל ואמלוך עליהם כמו נקיט נקטיה: **ארבעים שנה אקוט בדור.** אעשה בדור קטן של מ' שנה שהוא משונה מדורות שלפניו ומסתמא היינו משיח שסימנים גדולים יהיה בדורו ופשטיה דקרא מיהא גבי מתי מדבר אבל מדכתיב אקוט משמע אף להבא היה מתנבא: **מיוחד.** חשוב: ה"ג **רבי אומר ג' דורות שנא' ייראוך עם שמש.** כלומר בהדי משיח שכתוב בו לפני שמש ינון שמו ייראוך כל ישראל ולפני ירח לפני מלכות בית דוד שנמשל כירח כדכתיב כירח יכון עולם וגו' כמו כן ייראוך דור דורים דור אחד דורים ב' הרי ג': **אין להם משיח לישראל.** אלא שהקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו: **שרא ליה מריה.** ימחול לו הקב"ה שאמר דברים אשר לא כן: **ואילו זכריה מיהא מתנבא על משיח בבית שני.** דכתיב בתרי עשר הנה מלכך יבא לך וגו' ולאו היינו זכריה בן יהוידע הכהן שניבא בבית ראשון אלא זכריה בן ברכיה שהיה במלכות דריוש:

מהרש"א חילק ובילק כו'. פרש"י ב' דייני סדום ע"ש וכ"ה בערוך בערך חילק וע"ש מעשיהם הרעים נקראו בשמות אלו דכה"ג אמרינן לקמן בפרקין ד' דייני הוו בסדום שקראי וכו' ע"ש ומעשיהם הרעים ואפשר דנקט הנהו דייני סדום ע"פ מ"ש לקמן רעים וחטאים רעים בעה"ז וחטאים לעולם הבא וא"כ לא אכלי ימי משיח וק"ל. **אלא לדוד** כו'. ר"ל הבטחת י"י שיהיה לעולם כגון המלכות שניתן לו היא לעולם לו ולזרעו כמפורש בכמה מקראות וכן למשה גדולת התורה ופלפולה ניתן לו ולזרעו עד עולם כדאמרי' בפ' נדרים וכן למשיח הגדולה יהיה לו לעולם: **שילה שמו** כו'. עיין פרש"י נראה דכולהו שמות תוארים וכולהי איתנהו ביה כמו [illegible] שהיה לו כמה שמות תוארים ושילה שמו ע"ש יובל שי לו כדאמרי' במדרש: **וינון שמו.** ע"ש שררה ומלכות כמ"ש שמפרשים וע"ש שם בן ד' אותיות כי ב' נונין במקום ב' ההי"ן בא"ת ב"ש וכדאמרי' פ' השפיכה משיח נקרא ע"ש של הקב"ה שנאמר זה שמו אשר יקראו ה' צדקנו: **והנניה שמו.** וגם בשם זה יש בו שם ד' בחילוף נ' אחד בה' בא"ת ב"ש ויהיה באותיותיו חן ה': **ומנחם בן חזקיה שמו שנאמר כי רחק ממני מנחם** כו'. ירמי' אמרו בשעת חורבן שאז נולד משיח ונתרחק מבני אדם לג"ע כדאיתא במדרשים ובן חזקיה לאו מקרא משמע אלא קבלה בידם הוא. ורבנן דאמרי **חוורא דבי רבי** כו'. עיין פרש"י ובערוך בערך חורא ונראה דנקר' דבי רבי ע"ש רבינו הקדוש שנקרא רבי וכדלקמן שהי' סובל תחלואי' ויסורין כמוהו: **כגון אנא שנאמר והיה אדירו** וגו'. לא פי' כלום ונראה לפרש דמשמע ליה אדירו ממנו וגו' ר"ל דמשיח שהוא אדירו יהיה ממנו ומושלו וגו' מאותן הבאים מבני דוד ועדיין היה להם ממשלה גם בגלות וכמ"ש לא יסור שבט מיהודה ורב נחמן סתם הוא חתניה דר"ג שהיה מבני דוד ואפשר שהיה הוא ג"כ מבני דוד וע"ז קאי אמר **אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש.** שהיה לו ממשלה בימי אנטונינוס קיסר: **ואי מן מתיא הוא כגון דניאל** כו'. שהיה לו ממשלה אבל כ"כ וגם אצל מלך פרס ועי"ל כולה מלתא לענין יראת חטא כדאמרינן בסוף מסכת סוטה משמת רבי בטלה יראת חטא ואמר ר"ן לא תתני יראת חטא דאיכא אנא וק"ל: **אלא אקים** כו'. מלת אקים הוא עתיד לנוכח והל"ל קומתי לא נאמר שהוא לשון עבר לנוכח אבל אמר הקים שהוא לשון עבר לנסתר והיינו משום דרישא דקרא ועבדו את י"י אלהיהם וגו' הוא עתיד לנסתר ודו"ק: **למה זה לכם יום** כו'. יום בכ"מ נאמר על הגאולה ולילה על הגלות ולזה אמר לרשעים הוי המתאוים את יום ה' וגו' שהיא הגאולה דלמה זה כו' וק"ל: **א"ל מילט** כו'. הכי אבוה א"ל כן למילא בלשון נסתר שהיה ירא ממנו לקללו להדיא כדאמרינן פ' כל כתבי שהיו יראים מהמינים וא"ל המין מ"מ קלייטת לי דכוונתך עלי הוא וא"ל ר"א דקרא כתיב כי הנה החשך וגו' ואהאי קרא השבתיך על שאלתך איימתי אתי משיח ולא כוונתי לקללך: **ארבעים שנה אקוט** כו'. ופרש"י ומסתמא היינו משיח שסימנים גדולים כו' ופשטי' דקרא במתי מדבר כו' עכ"ל ע"ש ול"נ דקרא איירי במשיח דכתיב לעיל מיניה היום אם בקולו תשמעו וגומר דהיינו היום אתי משיח אם בקולו תשמעו כדאמרינן לעיל. ואמר **אל תקשו** כו'. דהיינו לדורו של משיח אמר כן שלא יקשו לבבם כמריבה וגו' אשר נסו אבותיכם וגו' דהיינו כמו שעשו אבותיכם דור המדבר ועל אותו דור של משיח אמר בלשון להבא אקוט בדור גו' כפרש"י וק"ל: **איזהו מלך מיוחד** כו'. עיין פרש"י ויותר נראה לפרש כפשטיה מיוחד שלא יהיה שום מלך בעה"ז רק מלך המשיח כמ"ש בכמה מקומות וגם דוד המלך לא יהיה רק נשיא לגביה ותלה חורבנה של צור בביאת המשיח כדאמרינן לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים וכשזה קם זה נופל: **דור דורים.** המזמור הזה מתחיל בשלמה אלהים וגומר אבל רוב דברי המזמור לא נתקיימו עד ביאת המשיח והאי קרא נמי ייראוך עם וגו' על ימות המשיח נאמר שיהיה אז יראת י"י בעולם בתפלה כמ"ש על מקרא זה בברכות תפלה כוותיקין ע"ש בחידושינו ואמר שזה יהיה דור דורים היינו ג' דורות והיינו משום דמלכות בית דוד לא היה ג' דורות בשלימות דבימי רחבעם נחלקה מלכותו אבל לימות המשיח קאמר שיהיה מלכותו שלמה ג' דורות בימי חזקיה כו' כפרש"י שלא יהיה להם גואל אלא הקב"ה בעצמו דודאי כמה וכמה נבואות הן בנביאים שלא נתקיימו עד בוא זמן הגאולה ורבי הלל ודאי דמודה בזה והיינו דהקב"ה בעצמו יגאל אותן ולכך לא קאמר רב יוסף שרא ליה מריה כו' אלא מהאי קרא דזכריה

דמפורש

דמפורש ביה ביאת המשיח הנה מלכך וגו' עני ורוכב גו' ודו"ק:

קעה **תניא** אידך רבי אליעזר אומר ימות המשיח ארבעים
דברים ח שנה כתיב הכא °ויענך וירעיבך ויאכילך את
תהלים צ המן וכתיב התם °שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו
רעה ורבי דוסא אומר ת' שנה שנאמר שמחנו כימות
בראשית טו עניתנו וגו' וכתיב °ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה
ישעיה סג רבי אומר שס"ה שנה כמנין ימות החמה שנא' °כי יום
נקם בלבי ושנת גאולי באה מאי יום נקם בלבי א"ר
יוחנן ללבי גליתי לאיברי לא גליתי ר' שמעון בן לקיש
אומר ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי תני אבימי
בריה דר' אבהו ימות המשיח לישראל שבעת אלפים
שם שנה שנאמר °(כמשוש) [ומשוש] חתן על כלה ישיש
עליך אלהיך. א"ר יהודה אמר שמואל ימות המשיח
דברים יא כמיום שנברא העולם ועד עכשיו שנאמר °כימי השמים
על הארץ. רב נחמן בר יצחק אמר כימי נח עד עכשיו
ישעיה נד שנאמ' °כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי. א"ר חייא בר
אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות
שם המשיח אבל לעה"ב °עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה
למחכה לו ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העה"ז
לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד וא"ר חייא
בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי
תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך
ופליגא דרבי אבהו דא"ר אבהו מקום שבעלי תשובה
עומדים שם אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם
שם נז שנאמר °שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו
ברישא רחוק והדר קרוב מאי רחוק רחוק דמעיקרא
ומאי קרוב קרוב דמעיקרא [ודהשתא] ור' יוחנן אמר
לרחוק שהוא רחוק מעבירה קרוב שהוא קרוב מעבירה
ונתרחק ממנה וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים
כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה
פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה ת"ח מנכסיו אבל ת"ח
עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך מאי עין לא ראתה
א"ר יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי
בראשית ריש לקיש אמר זה עדן שלא ראתה עין מעולם
בראשית ב וא"ת אדם היכן דר בגן וא"ת גן הוא עדן ת"ל °ונהר
יוצא מעדן להשקות את הגן:

רבי אומר שס"ה כמנין ימות החמה דכתיב כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה. ליום נקם של מרגלים מה יום נקם של מרגלים שנה אחת לכל יום דכתיב יום לשנה יום לשנה גו' כך שנת גאולי באה שנה ליום שלכל יום ויום של שנה זו הכתובה שנת גאולי במקרא זה. כותבין שנה אחת ואית דגרסי רבי אומר שס"ה אלפים שנה דכתיב ושנת גאולי באה ושנה

של הקב"ה הכי הוי דכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום: **לאיברי לא גליתי.** שלא הוצאתי דבר מפי שהיו אברי יכולין לשמוע אבל בלבי היה טמון הדבר: **ועד עכשיו.** עד ימות המשיח: **למען ירבו ימיכם כימי השמים על הארץ.** ולא עמדו בארץ כ"כ אבל עתידין לעמוד כשיבא משיח: **כמשוש חתן.** שבעת ימי המשתה כן ישיש עליך ז' ימים ויומו של הקב"ה אלף שנה: **כי מי נח.** כמו כימי נח כחשבון השנים שנמלא בידי לאותו זמן שנשבעתי מעבור מי נח [עוד] על הארץ כן נשבעתי כפי אותו חשבון נשבעתי מקצוף עליך ומגער בך שלא אחריב את עולמי לאחר שיבא משיח עד שיכלה זה הזמן: **לא נתנבאו.** טובה לישראל: **עין לא ראתה.** אין קץ לדבר: **צדיקים אינן עומדין.** דגדול כחן של בעלי תשובה שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן: **ברישא לרחוק.** שנתרחק מן הקב"ה ואח"כ שב אליו בתשובה: **והדר.** שלום לקרוב מעיקרו לצדיק גמור דגדול כחן של בעלי תשובה:
שהיה רחוק מעבירה כל ימיו. דהיינו לצדיק גמור:

מהרש"א ימות המשיח מ' שנה כו'. משום דאילו לא חטאו במדבר במרגלים היו באים מיד לא"י לטובתן ואלו מ' שנים שהיו שם בעינוי ורעבון ימלא להם הקב"ה לימות המשיח דמדה טובה מפי הקב"ה אינה חוזרת והיינו שמחינו לימות המשיח כמו השנים שראינו רעה במדבר וכן י"ל לרבי דוסא דכתיב ועבדום וענו אותם ארבע מאות וגו' לולי דבורו של אברהם במה אדע כי אירשנה וגו' לא היה נגזר עליהם ענוי ד' מאות והיו זוכים מיד להבטחת הקב"ה לתת לו ולזרעו ארץ כנען ומדה טובה מפי הקב"ה אינה חוזרת וימלא להם אותן ד' מאות שנה לימות המשיח וק"ל: **שס"ה ימים.** עיין פרש"י ול"נ דהכי פירושו דבנקמת ה' מאדום ומשתעי כל הענין כדכתיב מי זה בא מאדום וגו'. ואמר **כי יום נקם.** דהיינו בכל יום מימי השנה שהרעו לישראל יש לי נקם בהם כנגד זה שנת גאולי יהיו שס"ה דהיינו שנה ליום שהם בעלמם שנים של הנקמה באדום לעתיד וכה"ג מלינו במרגלים שהיו פורענותם שנה ליום וק"ל: **ללבי גליתי לאיברי לא כו'.** כדי לשבר את האוזן כאמר כן ור"ל שהוא יום נקם סתום וחתום שלא הוציא אותו הקב"ה בפיו כפרש"י ור"ל שאמר **למלאכי השרת לא כו'.** היינו נמי בכה"ג כמפורש בדניאל שא"ל המלאך סתום הדברים עד עת קץ וגו': **ז' אלפים כו'.** יומו של הקב"ה הוא אלף שנה כפרש"י ושכר הצדיקים לעולם הבא אינו נותן כפי המקבל שהוא בעל תכלית רק לפי הנותן ית"ש שהוא בב"ת ועי"ז כאמר בהאי ענינא הנה שכרו אתו ופעולתו וגו' וק"ל: **עד עכשיו וכו'.** ר"ל עכשיו אותו זמן שיבא משיח ומייתי ליה מדכתיב כימי שמים וגו' דהאי קרא בלעתיד קמשתעי מדכתיב ביה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם וגו' ודרשינן לעיל לכם אין כתיב אלא להם כו' וכן למ"ד כימי נח עד עכשיו היינו עד זמן שיבא משיח והענין בשניהם שלא יהיו ימי המשיח פחותים מימות עולם הזה וק"ל:

פיסקא והאומר אין תורה מן השמים. ת"ר °כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת זה האומר אין תורה מן השמים. ד"א כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס

עיון יעקב

תניא אידך ר"א אומר. כל הני פלוגתות שבקושיא אלו לא דינא והלכתא ניהו ולמציאה הוא רק דפליגי למיסבר קראי: ר' הלל אומר אין משיח לישראל. קבע זו בגמרא כדי שיתייאשו מן הגאולה ויבא בהיסח הדעת ולא פרחיקו: **רבי** אומר שס"ה. פרש"י אית דגרסינן שס"ה אלף שנה כי כל תנאי אלו הנזכרי' לאשופי קאתי: **שבעת** אלפים שנה שנאמר כמשוש חתן על כלה. אע"ג דבגלות נקראים ישראל היתה כאלמנה ובאלמנות השמחה רק שלשה וכמבואר בא"ע סימן ס"ג מ"מ בזמן הגאולה תתחדש כנשר נעוריכין ודין כדין בתולה וכן המקרא מפורש שם כי יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך ומשוש חתן וגו': **כל** הנביאים לא נתנבאו. עיין בברכות לפ"ה דף ל"ד ע"ם: **יין** המשומר בענביו. עיי בחדושינו סוף כתובות: **כי** דבר ה' בזה. בשנה ס' כ' דף קל"ח אמרינן דבר ה' זה הקץ ע"ש פלוגתא דתנאי והכי א קאמר נמי דבר ה' בזה זה הכופר בקץ שזה כבר הכתיב במשנ"י הכופר בתחיית המתים וכו';

אפיקורוס. ד"א כי דבר ה' בזה זה המגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר הכרת תכרת הכרת בעה"ז תכרת בעה"ב מכאן א"ר אליעזר המודעי המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חבירו ברבים אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעה"ב תניא אידך כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו זה הוא כי דבר ה' בזה ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה מקל וחומר זה מג"ש זו זהו כי דבר ה' בזה. תניא היה רבי מאיר אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זהו דבר ה' בזה רבי נתן אומר כל מי שאינו משגיח על המשנה. ר' נהוראי אומר כל שאפשר לעסוק בתור' ואינו עוסק. רבי ישמעאל אומר זה העובד ע"ז מאי משמע דתנא דבי רבי ישמעאל כי דבר ה' בזה זה המבזה דבור

שמות כ שנאמר לו למשה מסיני °אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים וגו'. ר' יהושע בן קרחה אומר כל הלומד תורה ואין חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. ר' יהושע אומר כל הלמד תורה ומשכחה דומה לאשה

פס ע"ב שיולדת וקוברת. רבי עקיבא אומר זמר *בכל יום זמר בכל יום אמר רב יצחק בר אבדימי מאי קרא שנאמר

משלי טז °נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום הזה ותורתו עומלת לו במקום אחר. א"ר אלעזר אדם

איוב ה °לעמל נברא שנאמר °כי אדם לעמל יולד ואיני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא כשהוא אומר ,כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תור' אם לעמל שיחה כשהוא

יהושע א אומר °לא ימוש ספר התורה הזה מפיך הוי אומר לעמל תורה נברא והיינו דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי

משלי ו נינהו טוביה לדזכי והוו דרופתקי דאורייתא °נואף אשה

שם כב חסר לב אר"ל זה הלומד תורה לפרקים שנא' °כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדיו על שפתיך:

אפיקורוס ומגלה פנים. מפרש לקמן: ברית בשר. מילה: מכאן. מן הפסוק הזה שכתוב כי דבר ה' בזה א"ר אלעזר וכו' מחלל את הקדשים דמחלל קדשים ומבזה מועדות ומגלה פנים בתורה היינו דבר ה' בזה דבזיון הוא: מפר ברית. היינו את בריתי הפר: מועדות. חולו של מועד: דקדוק זה. פסחות ויתרות: מקל וחומר זה ומג"ש זו. ושאמר לו רבו גזירה שוה לא גמר מרבו: המשנה. זו ששונה כמו שאינה עיקר: זה

העובד ע"ז. היינו דבר ה' דבור שדבר הקב"ה בעצמו לישראל דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום: הוזר. לשונה: זמר בכל יום. היה מסדר תלמודך אע"פ שקורא בפיך כזמר והוא יגחס לך שתהא לעולם [הבא] בשמחה ובשירים: נפש עמל עמלה לו. מפני (שעמל עמלה לו) מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו: כי אכף עליו פיהו. מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור. ל"א זמר כלו' שעוסק בשירים ובזמירות תדיר כשעה אחר כך יחזר על התורה נעשה לו שגורה בפיו: תורה עומלת לו. מחזרת עליו ומבקשת מאת קונה לגלות לו טעמי תורה וסתרי' וכ"כ למה שאוכף שכפף פיהו על דברי תורה: דרופתקי. טרחנין כלומר כל הגופין לעמל נבראו: טוביה לדזכי. אשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה. ל"א דרופתקי כיס אחד שמשימין בו מעות כל הגופין כיסין הם לקבל ולהכנים דברים אשרי למי שזכה ונעשה כיסן לתורה: לומד תורה לפרקים. ואינו לומד תדיר כמי שאין לו אשה ובועל פעמים א' ופעמים ב': [כי נעים כי תשמרם]. אימתי תשמרם בבטנך בזמן שיכונו יחדיו על שפתיך:

מהרש"א האומר אין תורה כו'. היינו שבזה התורה לומר שאינה דבר ה' דהיינו שאינה מן השמים ואפי' שאומר כל הת' חוץ מפסוק זה כו' נפקא ליה נמי מדכתיב כי דבר ה' בלשון יחיד ולא כתיב דברי ועוד דרש מלשון דבר אפילו חוץ מק"ו או ג"ש שאינו נאמר אלא בדיבור ואינו כתוב מפורש בתורה וק"ל: מכאן אר"א המחלל כו'. המפר ברית והמגלה פנים קאי אבל המחלל הקדשים והמבזה כו' לאו מהאי קרא נפקא ליה ועיין ברמב"ם: כי דבר ה' בזה זה הלומד כו'. דלומד אפשר בשמיעה אבל מלמדה לאחרים א"א אלא בדבור דבר ה' וזה שאינו מלמדה הו"ז מבזה דבר ה' והאומר שאינו משגיח על המשנה היינו נמי שאינו חוזר על משנתו בדיבור וק"ל: כל הלומד תורה כו'. דרך הלומד הוא השומע מפי אחרים ומלמדה מפיו בדבורו לאחרים וה"ש דבר ה' בזה כי השמיעה לא בזה אבל דבורו בדבור ה' לאחרים בזה וע"ד כל מי שאינו משגיח כו'. כי המשנה היא פירושה של תורה שבכתב וזה שאינו משגיח בפירושה שהיא המשנה הרי הוא מבזה דבר ה'. וע"ד כל שאפשר כו'. כיון שאפשר לו לעסוק ואינו עוסק בה אלא בדברים בטלים הרי הוא מבזה דבר ה' לגבי דברים בטלים וק"ל: הלומד ואינו חוזר כו'. כי הלומד תורה ואינו חוזר עליה תחלת פעולתו הוא לבלא יועיל לו ולאין תכלית וכן הוא פעולת הזורע ואינו קוצר דתחלת פעולתו שלמד לריק הוא. ושאמר כל הלומד תורה ומשכחה כו'. עד"ז שהרי תחלת פעולתו כלא היה מעולם הוא כיון ששכחה כן היא האשה שיולדת וקוברת דתחלת פעולתה של ולד כלא היה מעולם ועכ"פ מ"מ שהמת משתכח מן הלב. ושאמר זמר בכל יום כו'. לפרש"י לא יתכן שפיר מאי דקאמר עלה מאי קרא שנא' נפש עמל וגו' ויש לפרש דה"ק אם אתה נוהג בכל יום בלימוד תורה גם התורה תזמר לך בכל יום שמגלין לו רזי תורה ועלה שפיר קאמר

עין יעקב

מכאן א"ר אליעזר המודעי המחלל את הקדשים וכו'. לפי שכולם נכללו בכלל דבר ה' בזה וכולם הוקשו שם לע"ז (ועיין בשבת ד' קל"ח וקל"ט) והכופר גם כופר בכל התורה כולה ובכלל מה שהתנבאו נביאים כדאיתא בפי' בלא לך פ' פ"ז פסוק כ"ג פרש"י בתוספ' לה"ק אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעה"ב: דומה לאשה שיולדת וקוברת. כי הזורע ואינו קוצר אף שהוא אין לו הנאה מ"מ יש הנאה לאחרים [illegible] גם אם אין לו הנאה מ"מ אין לו לצער משא"כ שיולדת וקוברת שאין לאחרים שום הנאה ויש לה לצער שמתו בניה גם לו שכחה תורתו אין לשום אדם הנאה ויש לו לצער: ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה. וא"ת מה עושה יש בשיחה והשיחה דקאי על עמל תורה דהל"ל מה [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: נואף אשה חסר לב זה הלומד תורה לפרקים. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] והמורה הוא כלב כנגד [illegible] [illegible] עיין בילקוט ויש עמלי:

קאמר ומאי קרא כו' הוא עמל במקום כו' א"כ י"ל דומר ולשון אמר בנפשים וכ"ל אם אתה טעם ועמל וגם זומר שהלומד תורה וחוזר עליה הרי הוא כזורע וגם קולר כדלעיל גם התורה עומל וזומר עליך במקום אחר. ושאמר **לעמל פה נברא** כו'. והיינו עמל פה שקרא ולומד וחוזר עליה בכל יום א"כ שעומל ומלמדה לאחרים כדלעיל והרמז שמעתי בזה במלת לעמ"ל שהוא ר"ת ללמוד ע"ע ללמד. ושאמר **אם לעמל מלאכה** כו'. ר"ל לעמל מלאכה דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה ומסיק הוי אימר לעמל פה נברא ואין לריך לעמל מלאכה כדאמרינן בברכות בחסידים הראשונים שהיה תורתן אומנתן ומלאכתן נעשית מאליה וכן היה תחלת הבריאה לולי שעל חטא האדם נאמר לו בזעת אפיך תאכל וגו'. ואמר **אם לעמל שיחה** כו'. אפי' שיחה בטלה כי תכלית בריאת אדם שנקרא מ' מדבר קשה ובזה נשתנה לורתו משאר ב"ח ואמר דאינו כן דלדורו לא יהיה דבור ושיחה בטלה אלא דבור של תורה שנאמר לא ימוש וגו'. ואמר **טוביה לדזכי** כו'. דהיינו דזכי לתכלית מה שנברא וק"ל: **נואף אשה כו' זה הלומד תורה** כו'. כי התורה דומה לאשתו של אדם בכ"מ וה"א אילת אהבים כשעוסק בה תדיר ומלויה לו בביתו כאשתו אבל הלומד לפרקים אינה מלויה לו כאשה זו המנאפת וקיים ואמר שזה חסר לב לפי שיחשוב האדם כי אינו לריך לחזור בה תמיד כיון שיש לו לב טוב להבין וע"כ אמר שאינו כן אבל זה שאינו חוזר תמיד על למודו הוא חסר לב:

הרי"ף ואינו מלמדה זהו דבר ה' בזה. נראה דדרים הא דכתיב ואת בניהם ילמדון וכתיב ואותי לוה ה' ללמד אתכם חקים הרי שדבר הקב"ה ללמד את ישראל וזה שאינו מלמדה דבר ה' בזה ור"ל דרים מדכתיב ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמלוה ודרשינן זו משנה א"כ מי שאינו מבגים על המשנה זהו דבר ה' בזה: דומה לאשה יולדת וקוברת. נראה מה דאמר ריב"ק שאינו חוזר עליה הוא דומה לזורע ואינו קולר שעדיין עומד ליקלר כך אם יחזור עליו תלמודו יתקיים בידו והמשנה ממש דומה ליולדת וקוברת כי לא ישוב עוד. ואמר ר"א אדם לעמל יולד כו'. ראוי לדקדק מה בא ללמדנו במה דכתיב כך היל"ל אר"א כתיב אדם לעמל יולד איני יודע וע"ק איך נסתפק ר"א בזה אם נברא לעמל תורה או לעמל מלאכה א"כ אין אחרית ותקוה וק"ו מה שנסתפק או לעמל שיחה אשר אין שכר ולא יעלה על לב לומר כדבר הזה ולכאורה נראה היה נאמרו כך לעמל מלאכה הוא מלאכת המלות ונסתפק אם תלמוד גדול או מעשה המלות והוכיח שלא נברא האדם אלא לעמל ת"ת שהתורה מקיימת העולם ואח"כ נסתפק עוד אם הוא לעמל תורה שיעסוק בה או לעמל שיחה דהיינו לזכות את הרבים בשים שפתיו להדריכם בקיום התורה והוכיח מפסוק דלא ימוש ספר התורה מפיך שלריך שהוא יעסוק כל ימיו זה היה אפשר לפרש וכפי דרכי ימתק לאיכו דבר דבור על אופני הפשט. וע"ק אחרי שהוכרח להביא ראייה אח"כ מפסוק דלא ימוש ספר התורה א"כ היה לו להביא תחלה פסוק דלא ימוש דתו ליכא לספוקי מידי ונלע"ד לכאורה אליפז השיב אדם לעמל יולד לאיוב על מה שנתרעם ואמר שהיסורים היו באים לו מפאת המערכה וגם מכוח הרכבתו של אדם אשר מחומר קרוץ וזה וזה גורם יסוריו ואינם מלד השגחת הבורא יתברך לזה אמר כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא ילמח עמל' מסיבת הרכבת האדם שהוא יסוד עפר ומאדמה לא ילמח עמל ושורש אל האדם שאין זה גורם כי אין יתכן לומר שהאדם שהוא מובחר העין בילירה נולד לעמל ועופות השמים שהם בני רשף יגביהו עוף וימלאו מזונותיהם בלא עמל ויגיעה כמאמר התנא לא ראיתי לבי קיין ואבי שגל כו' והם מתפרנסים שלא בלער אלא שהרעותי מעשי כי כל מעשה האדם בהשגחת הבורא יתברך ואולם אנכי אדרוש אל אל המשגיח ומנהיג העולם ואליו אשים דברתי כי הוא הגוזר הטוב והרעות וכפי דרך זה אין כוונת הכתוב לומר שהאדם נברא לעמל כי אדרבה הכתוב מתמיה ומוכיח שלא נברא לעמל היתכן שהאדם הנבחר לעמל יולד ובני רשף יגביהו עוף בלא יגיעה אלא רוע מעשיו הסבים ה' ממשכן קדשו והם הביאו עליו העמל לזה בא ר"א ואידם לנו שהוא כפשוטו של מקרא שהאדם לעמל נברא שנאי' אדם לעמל יולד פי' כפשוטו ונסתפק אם נברא לעמל תורה כו'. זה יתבאר לע"ד עם מה דאמרינן בגמרא ברכות שרבי ישמעאל סובר דלא ימוש ספר התורה אינו כפשוטו משום דהא כתיב ואספת דגנך אלא נהג בהם מנהג דרך ארץ ורשב"י סובר דברים ככתבן לא ימוש ספר התורה הזה מפיך אלא אם זכה אדם יתקיים בו ועמדו זרים ורעו לאנכם ואם לא זכה ואספת דגנך והיה ר"א מסתפק אם נברא לעמל המלאכה ולנהוג מנהג דרך ארץ כסברת רבי ישמעאל או כסברת רשב"י ז"ל שלא נברא אלא לעמל של תורה והכריע כדברי רשב"י מכח הפסוק כי אכף עליו פיהו שהאדם לא נברא אלא לעמלה של תורה והקב"ה יגמור בעדו ותעשה מלאכ'. עיי' אחרים: ועדיין איני יודע וכו'. יתכן אם דקדוק במאמר שבתחלה נספק הראשון אמר איני יודע אם לעמל כו' או נברא כו' ועכשיו אמר אלא לעמל תורה או לעמל שיחה ולא אמר נברא אמנם מעולם לא נסתפק בבריאת האדם ק"ו אם היתה לעמל שיחה רק בא לדחות ולומר דילמא הפסוק לא בא להזהיר על עמל התורה אלא להזהיר על עמל השיחה שלא ירבה דברים כדפרש"י ז"ל בפסוק בכל עלב יהיה מותר שר"ל כל עמל ויגיעה שיעמול האדם יהיה לו יתכן אבל היגיעה בדבר השפתים יגיע לו חסרון גדול וח"ש נפש עמל עמלהו לו בכל אופן יגיעה יהיה עמל לו לתועלתו ובתנאי שאכף עליו פיהו שסגר פיו מלדבר שיחה בטלה ואם כך הוא פירושו של מקרא ותורנו לענין ולספק ראשון דילמא כר' ישמעאל דיפה ת"ת עם ד"א לכך הכריח מפסוק לא ימוש ספר התורה ומה שלא הביא מתחילה משום דיש לדחות שזה הפסוק אינו לא חובה ולא מלוה אלא ברכה כדאיתא בגמרא מסכת מנחות ראה הקב"ה את יהושע שחביב עליו משנה תורה בידו ואמר לו לא ימוש ספר התורה וגו' וא"כ אין מכאן ראיה כלל לכך הביא תחלת פסוק כי אכף עליו פיהו והשתא אין לומר עוד שפירש פסוק לא ימוש הוא כברכה לפי דכתיב לא ימוש והגית ומספיק לומר לא ימוש ספר התורה מפיך מדכתיב והגית שהוא מיותר הוא להזהיר על ב' דברים על עסק התורה ועל אזהרת השיחה ואם כן השתא ליכא למימר שנאמר פסוק זה לברכה דא"כ מאי שנא יהושע הרי כל ישראל מלווים ומוזהרים שלא לדבר בדבר שיחה במה דכתיב נפש עמל עמלה לו להנאתו בזמן שאכף עליו פיהו מדברי שיחה ומה זו ברכה שבירכו הקב"ה ליהושע והגית בו לא בדברי שיחה הרי כל ישראל מוזהרין בו וע"כ נפרש בהאי דכתיב והגית דאתי לאזהרה לחייב כל אדם מישראל שלא ידברו כי אם בד"ת ומדסיפיה דקרא אתא לאזהרה א"כ גם תחלת הכתוב שאמר לא ימוש הוא לאזהרה לומר שפי' יעסוק בתורה ומלאכה שיעשה עיי' אחרים כי סופו של כתוב הוכיח על תחילתו:

ת"ר °והנפש אשר תעשה ביד רמה זה מנשה בן חזקיה קעו
שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי אמר [וכי] במדבר טו
לא היה לו למשה לכתוב אלא °ואחות לוטן תמנע בראשית לו
ותמנע היתה פלגש לאליפז °וילך ראובן בימי קציר שם ל
חטים וימצא דודאים בשדה יצתה בת קול ואמרה ליה
°תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית תהלים נ
והחרשתי דמית היות אהיה כמוך ונומר ועליו מפורש
בקבלה °הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה ישעיה ה
חטאה

עיון יעקב

מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי וכו'. ע"ד הרים אחרתי דאיפא הטעם הדים כנהרן בעמידה דיליפינן מישראל שעמדו על הר סיני כדי לקבל התורה אף זה יש לרמוז דשאני הכא דלכך הולרכו לעמוד כדי לפסוק זוהמתן כדאמרינן ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן ואיי שני עמידים דלמה ילא ישמעאל מאברהם לפי שהגר היתה רק פילגש שפחת שרה לכך ילא ממנו ישמעאל ועשו אחר לפי שהבכור לעולם שואב הזוהמא לכך נני ראובן כפי' וישכב בלהה פילגש אביו לפי שנאו הזוהמא מחלה עד שבא ישראל ועמדו על הר סיני פסקה זוהמתן ואיכא כנהיי דלכך כתיב ותמנע היתה פילגש כדי שלא תתמה למה נאדומי כתיב לא תתעב אדומי כי אחיך הוא והלא עמלק ג"כ אחיך הוא מ"מ עשו לא"ק ותמנע היה רק פילגש לאליפז בן עשו לא מקרי זרע כשר ועל הא דכתיב וילך ראובן בימי קציר חטים לגרלום שלדיקים אין פושטין ידיהם בגזל ובזה מסורת מכתה היה יושב ודורש לגרלות דמ"פי לגבר ולכא למילף מהר סיני והכם הולרכו לעמוד כדי שיפסוק זוהמתן והא ראיה מישמעאל שהיה רשע לפי שבאה הזוהמא אף דלמא הטעם משום שהוא בן פילגש שלא מקרי זרע לכך דרש בהגדות של חופי דלומה לתכפב ותמנע היתה פילגש כי כלחם בן פילגש הוא זרע גמור ואפ"כ ישמעאל היה רשע לפי שבאה הזוהמא ועל כן שאל ג"כ ל"ל לכתוב וילך ראובן בימי קציר חטים דליכא למימר לגרלום שלדיקים אין פושטין ידיהם בגזל דהא נמון היה גנוב ושאב הזוהמא ולא היה לריך:

חטאה. מאי כעבות העגלה א"ר אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של *כוביא ולסוף דומה לעבות העגלה ודאתאן עלה מיהא אחות לוטן תמנע מאי היא תמנע בת מלכים הואי דכתיב °אלוף לוטן אלוף תמנע וכל אלוף מלכותא בלא תאגא היא בעיא לאיגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל מ"ט דלא איבעי להו לרחקה. וילך ראובן בימי קציר חטים אמר רבא בר יצחק אמר רב מכאן לצדיקים שאין פושטים ידיהם בגזל. וימצא דודאים בשדה מאי דודאים אמר רב יברוחי. לוי אמר סיגלי. ר' יונתן אמר סביסקי (סיבסוך) א"ר אלכסנדראי כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנא' °או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. רב אמר כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה שנא' °ואשים דברי בפיך וגו' °לנטוע שמים וליסוד ארץ ר' יוחנן אמר אף מגין על כל העולם כלו שנא' °ובצל ידי כסיתיך ולוי אמר אף מקרב את הגאולה שנאמר °ולאמר לציון עמי אתה אמר ר"ש לקיש כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר °ואת הנפש אשר עשו בחרן. ר"א אומר כאילו עשאו לדברי תורה שנאמר °ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם. רבא אומר כאילו עשאו לעצמו שנא' ועשיתם אותם אל תקרי אותם אלא אתם א"ר אבהו כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנא' °ומטך אשר הכית בו את היאור וכי משה הכה את היאור והלא אהרן הכהו אלא לומר לך כל המעשה את חברו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו:

לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע. בתמיה דבר שאינו צריך הוא וכן היה מלגלג ואומר שכתב משה שלא לצורך ולקמיה מפרש דהיינו מגלה פנים בתורה: וילך ראובן וגו'. היינו מי שלא לצורך: בחבלי השוא. בחנם בלא שום הנאה היה חוטא: מלכותא בלא תגא. שר גדול אלא שאינו מוכתר וכיון דתמנע היתה אחות מלך ודאי בת מלך היא: מוטב שאהיה שפחה לאומה זו. לבני אברהם יצחק ויעקב שהם יראי שמים ולא אהיה גבירת לאומה אחרת ולכך נעשה פלגש לאליפז בן עשו שהיה מזרע יצחק: לרחקה. מתחת כנפי השכינה שהיה להם לגיירה: בימי קציר חטים. לאחר שקצרו השדה שהכל רשאין ליכנס לתוך שדה חבריהן: יברוחי. כדמתרגמינן ולא איתפרש מאי היא: סיגלי וסביסקי (וסבסוך). מיכן אחרים סיגלי עיקרי עשבים והוא מיני בשמים ואמהות של אותן עשבים קרי סגלי וסביסקי (וסבסוך) נמי מין בשמים: מעוז. תורה: ישלום שלום. תרי זימני אחד למעלה ואחד למטה: פלטרין של מעלה ושל מטה. כדכתיב לנטוע שמים וליסוד ארץ: אשר עשו בחרן. דמתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן וקרי להו עשייה: כאילו עשאו. לאותו דבר מצוה: והלא אהרן הכהו. דכתיב אמור אל אהרן קח מטה ונטה ידך:

מהרש"א שהיה יושב ודורש כו'. פי' שהיה מגלה פנים בתורה בפהרסיא והיינו אשר תעשה ביד רמה אבל בגרסת ילקוט איתא את ה' הוא מגדף זה מנשה בן חזקיה וכו'. ושאמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן וכו'. ונראה דאקרא דלקמיה דכתיב ותמנע היתה פילגש לאליפז וגומר לא היה אומר שהוא דבר שאינו צריך דא"כ בכל ספורי בני עשו ובניו ויחוס משפחותיהם אמאי לא היה אומר כמי שהוא דבר שא"צ אלא על שאמר הכתוב ואחות לוטן תמנע שבא להודיענו שתמנע שהיתה פלגש לאליפז היא היתה אחות לוטן ואשר מזה הוכרח ליזקק לכתוב כל משפחות החורי שלא היו מזרע אברהם וילחק היה מלגלג דדבר שאין צריך היה בעיניו ליחס כל משפחות החורי בשביל תמנע שלא היתה רק פלגש לאליפז והכי פירושו וכי לא היה לו למשה אלא לכתוב כל ספר יחוס בני חורי אלא משום אחות לוטן תמנע להודיענו מאיזו משפחה היתה תמנע פלגש של אליפז מיהו בג"ר דריש לה אקרא קמא והכי איתא שם תני רשב"י למה לי לדרוש ולומר ותמנע היתה פלגש כו' אלא להודיעך שבחו כו'. והרמב"ן כתב גם לפי הב"ר למה הוצרך הכתוב להודיענו שאחות לוטן וכו' והוא דחוק לפרש דברי הב"ר כן ע' דברי הרמב"ן בזה לפי דברי הב"ר ובביאורי מהר"ן ע"ש ועוד נראה לפרש לדברי הב"ר שדרשו כן דלווה לו להזכיר שהיתה פלגש ולא אשתו אי לאו להודיעך שבחו וכו' דודאי מה שנשא' לאליפז לא היה חדוש דהא אהליבמה נמי בת אלופים ונשאת לעשו ולא קאמר שם להודיעך שבחו אבל מה שנשאת תמנע שהיתה בת אלופים לפלגש לאליפז הוי רבותא להודיעך שבחו וכ. והכי מוכח לישנא מוטב תהא שפחה וכו' וכל זה לדברי הב"ר אבל לדברי תלמודנו דנקט במלתיה ואחות לוטן תמנע אין לך אלא כמו שכתבנו ודו"ק: דבעי לאגיורי ובאתה אצל אברהם כו'. נראה שילא להם זה הדרש מדהקפיד הכתוב לומר שאמו של עמלק היתה תמנע שילדה אותו לאליפז כדכתיב ותמנע היתה פלגש וגו' ובכל שאר בני אליפז מיונן אומר לפו גו' לא הזכיר הכתוב מי היתה אמן דרשו בו דהכי קאמר דמשום דלא קבלוה אברהם וכו' הוצרכה להיות פלגש לאליפז ואמרה מוטב תהא שפחה וכו' ועי"ז נענשו הם שנולד ממנו' עמלק דצעריכהו לישראל ודברים אלו נוטין לדברי הרמב"ן ע"ש. ושאמר שהיה מלגלג על הא דכתיב וילך ראובן וגו' וכו'. נראה שעל כל ספור הענין שמלא דודאים בשדה ויבא אותם אל אמו וגו' לא היה מלגלג. דא"כ בכל ספורי ומעשה אבות שבתורה למה

עיו' יעקב

א"ר אלכסנדרי כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ופמליא של מטה וכו'. כ"ל לפי דאיתא טעם דלכן כתיב אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך ולא אשר בראתיך כדאיתא בשבת שאמר הקב"ה תשובה למלאכים כלום למצרים ירדתם ובזה נדמים גם האומות שאין להם טענה בתורה כיון שלא ירדו למצרים אך לפי טעם שנח לאדם שלא נברא א"כ עדיין יש למלאכים טענה ותשובה ועיין בברכות דף ע"ז כל העוסקים שלא לשמה נח לו שלא נברא וכ"ש כתים' וא"כ בזה מתורץ כל העוסק בתורה לשמה א"כ נוח לו שנברא וא"כ קשה למה כתיב אשר הוצאתיך ולא כתיב אשר בראתיך אלא ודאי כדי שלא יהא למלאכים ולאומות טענה ותשובה על קבלת התורה בציון כלום למצרים ירדתם א"כ משים שלום בפמליא של מעלה ושל מטה וזה כוונת הפסוק שלום רב לאוהבי תורתך אוהבי תורתך היינו לשמה כפרש"י על לימוד האהבה לשמה: משים שלום בפמליא של מעלה, ע"ש בברכות דף ע"ז בחידושינו ושם אמרי' דבתר לצלותא אמר יה"ר שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה וכו' ובל העוסקים בלא לשמה יהי"ר שיהא עוסקים לשמה ע"כ ע"ש ולפי פשיטא בו שני הפלוס אלו חדא גורמת לחבירתה ע"ש: אף מקרב את הגאולה. אפשר מטעם לפי שאלו מתגאים ומתנאים בכל אחרים שאין אומרים דבר בשם אומרים זה לומד שלא לשמה ולהתגדל בה מש"כ זה הלומד לשמה אומר דבר בשם אומרים מביא גאולה לעולם להכי קאמר מקרב את הגאולה: כל המעשה פי' חבירו לדבר מצוה, ובמדרש עושה כל בכנתיב את חבירו לדבר מצוה והיא היא ואפשר רמז דבר זה למשה כאן לפי שהיו מריבין כב משה שנאמר מה תריבון עמדי עיין בקרוב

מנה לא היה מלגלג אלא שהיה מלגלג שלא היה לו לכתוב שהיה נעשה כל הענין בימי קציר חטים אם לאו דמאי איכפת לן בזה ומ"מ השיגו שבא להודיע. **שאין הצדיקים פושטים ידיהם בגזל** ופרש"י בימי קציר חטים לאחר שקצרו השדה שהכל רשאין ליכנס וכו' עכ"ל ואין לשון קציר חטים סובל פירושו דבימי קציר חטים משמע בעת היה זמן קציר חטים ולא עבר עדיין קציר חטים והכי מפורש בהדיא בב"ר למאן דאמר שעורין היו דשעורין בזמן קציר חטים פשה של הפקר הן שכבר כלה קציר של שעורים כו' ע"ש וה"נ יש לפרשו לפום שמעתין דאע"פ שהיה זמן קציר חטים והיו החטים מצוין בשדה לא לקח מהם אלא מן המופקר שמצא דודאים בשדה וגו' וכן נראה מפרש"י בחומש: **סיגלי.** הכא ובפרק כילד מברכין ובפרק במה טומנין פרש"י ויאול"ם ובחומש פרש"י סיגלי עשב הוא ובלשון ישמעאל יסמי"ן עכ"ל ועיין בזה טענת הרמב"ן ומתוך טענותיו כתב הרא"ם לשבש ספרי פרש"י שבחומש וטעות נפל בפירושו בין סימל"ק לסיגל"י שסימל"ק היא יסמי"ן בלשון ישמעאל כמו שפרש"י בפרק כילד מברכין זה תוכן דבריו ואינן נוחין דלדבריו ישבש גם כל נוסחת תלמוד שבסוגיא זו שכתוב בהן לוי אמר סיגלי ולפי פרש"י שבחומש הדודאים הוא סימל"ק הוו דלא כחד מהני אמוראי דפליגי הכא ודוחק הוא דב' שמות יש לו דסיבסו"ך דקאמר ר' יונתן הכא הוא סימל"ק דהיינו יסמי"ן כפרש"י בחומש לגירסת הרא"ם גם לטענת הרמב"ן שכתב אבל אין זמנם בימי קציר חטים עכ"ל השיב הרא"ם לפי גרסתו כפרש"י סימל"ק שהוא יסמי"ן וזה ימצא בכל שנה עכ"ד אין זה מספיק לשמעתין דללוי שאמר הכא סיגלי תחול קושית הרמב"ן אבל לפי מה שפרש"י בשמעתין בימי קציר חטים לאחר שקצרו השדה לא קשיא מידי גם לפי הפי' שכתבנו דבימי קציר חטים היינו בזמן שעדיין היה קציר חטים י"ל שמצאן במקרה כמ"ש הרמב"ן. **ואמר יצתה בת קול ואמרה לו תשב באחיך וגו'.** הוא לשון תהלת המאמר שהיה יושב ודורש וכו' באחיך הדבר ר"ל במשה רבינו דכל בני ישראל אחים הן בבן אמך תתן וגו' שהיו ג"כ אחים מן האם דארבע אמהות היו משה מלוי ומנשה מיהודה מאם אחת כולדו מלאה והיינו שתתן בו דופי לומר עליו אם שלום שהוא אמר בתורה דבר שאינו צריך אלה עשית אם החרשתי לך ולא השיבך על לגלוגך דמית ח"ו והיית חושב שהיה כמוך לדבר בוא ובקר אבל לא החרים לך ואוכיחך ואערכה כה לעיניך שדברי אינם בדאים אבל הם צריכים ומדויקים וק"ל: **הוי מושכי עון וגו'** עיין פרש"י הכא ובפרק מי שמתו ועוד נראה לפרש דה"פ שהיה מושך חטאו ועונו בשוא שאמר לשוא ולחנם כתב משה דבר זה. ומ"ש **מאי כעבות העגלה וגו'**. ר"ל כיון שמתחלה קאמר בחבלי שוא שאינו כל כך [עב] מאי קאמר שוב לשון המורה כעבות העגל' שהוא עב הרבה ואמר להודיעך כי היצר הרע מתגבר על האדם בכל יום ומזכו ומרגילו בעון אחר שהוא אינו מתחלה אלא כחבלי שוא והוא דומיון חוט של בוכיא ולבסוף עבירה גוררת עבירה עד שיתרבו כל כך שאפשר ליגדל מהם חבל עב כאבות העגלה: **כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא כו' שנאמר או יחזיק במעוזי וגו'** ר"ל כל העוסק בתורה שלא לשמה הוא רפה ורש בתורה וקרוב הוא לעזוב ומוכה ומפני המלעיגים עליו אבל העוסק בה לשמה הוא מעיז פניו כנגד המלעיגים ומחזיק בה שע"כ נקראת התורה עוז שנא' ה' עוז לעמו יתן וגו' וז"ש או במקום אם יחזיק במעוזי ליעסוק בה לשמה יעשה שלום לי וגומר כפל הענין השלום לו ית' ב"ה כי שני העולמות שלו ית' ב"ה הם והפך הענין כי בראשונה הקדים העשיה לשלום יעשה שלום לי ובשנית הקדים השלום לעשיה שאמר שלום יעשה לי לפי שבפמליא של מעלה השלום הוא בעלמות וע"כ סמך השלום לו ית' ב"ה אלא שע"י חטא בא הקטגוריא בפמליא של מעלה שיש מלמדים על האדם זכות ויש מלמדים חובה וזה שאמר לשמה עושה השלום העליוני בפמליא של מעלה אבל בפמליא של מטה סמך העשיה לו ית' ב"ה לפי שהשלום אינו עליוני אלא מקרה כמ"ש בבריאת עולם שאמר שלום אל יברא שהוא כולו קטטה אלא שע"י מעשה האדם שלומד לשמה נעשה שלום בפמליא של מטה. **ושאמר כאילו בנה פלטרין של מעלה** כו' ר"ל דרך בשר ודם שא"א לבנות העליה קודם בנית הבית שהוא היסוד לו אבל מעשה אלהים שברא בנה השמים העליונים ואח"כ הארץ התחתונית כמ"ש בפ' אין דורשין לדעת ב"ש השמים נבראו תחלה ואחר כך הארץ והנה העוסק בתורה לשמה הפליא לעשות כמעשיו ית' ב"ה שהוא בונה בתחלה פלטרין של מעלה דהיינו שמקיי' עולם שלמעלה ואח"כ מקיים עולם שלמטה כמ"ש ושמתי דברי בפיך וגו' כמו שהיה דברי בבריאת עולם שמים ואח"כ ארץ כן שמתי בפיך לקיים פמליא של מעלה שהוא לנטוע שמים ואח"כ שלמטה ליסוד ארץ. **ושאמר אף מגין כו' שנאמר ובצל ידי כסיתיך וגו'.** כי צל ידו ורשותו היא עולם ומלואו ואמר כי בצל של ידו ומגינו שמגין על כל העול' כסיתיך ר"ל בכללן: **שאמר לך אף מקרב הגאולה שנא' ולאמר לציון עמי וגו'.** כי לפי הענין ה"ל למכתב ולאמ' לישרא' או ליהודה עמי אתם אבל אמר לציון לפי שכבר אמר הנביא הושע ואמרתי ללא עמי ישראל בגלותם שתהיו עמי אתם בגאולה לעתיד אמר הנביא ישעיה ולציון כי ע"י שתהיו מצויים בהלכה לעסוק בתורה לשמה תהיו נקראים עמי אתה בגאולה: **כל המלמד את בן חבירו תורה כו' כאילו עשאו שנאמר ואת הנפש וגומר** והוא מבואר הנפש שזכר היא נפש אדם אשר עשו כי טרם היותו יודע דרכי התורה מותר אדם מן הבהמה אין ובידיעתו דרכי התורה תבדל יצירתו מכל שאר ב"ח ונכנס' אדם שזאת היתה תכלית בריאתו **ושאמר כאילו עשאו לד"ת כו'.** ע"פ מ"ש הרבה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ויותר מתלמידי שע"י משא ומתן בלימוד עם בן חברו נתחדשו לו דברים והרי הם כאילו עשאם וחדשם בעולם וז"ש ושמרתם את דברי הברית שיהיה שמור בפיך ד"ת לבן חבירך וע"י כך ועשיתם אותם. **ושאמר כאילו עשה לעצמו כו'.** הוא מוסיף בזה שאף הוא עצמו אפשר בתחלת למודו עם בן חבירו לא היה נקרא אדם ובלמודו עמו תוסיף לו החכמה עד אשר נפשו נעשית נפש אדם ודו"ק: **כל המעשה את חבירו לדבר מצוה כו' שנאמר ומטך וגו'.** הורה דבר זה במקום הזה כלפי מ"ש לפי שהיו מרננים על המטה שהוא מוכן לפורענות בו לקה מצרים כמה מכות לכך אמר ומטך אשר הכית בו וגו' שהוא מוכן גם לטובה והוא מבואר שמעשה הש"י אינן בטבע אבל בדבר אשר הוא מוחץ הוא רופא ובמטה אשר הכית בו היאור לפורענות הכה בו הצור לטובה לפי שיש בזה לבעל דין לחלוק כי מעשיו ומשתני' לפי השלוחי כי שם הכה אהרן לפורענות וכאן הכה משה לטובה וע"כ רמז לך הכתוב כאן כי הכאת אהרן ביאור היא עצמה כאילו היתה הכאת משה כי המעשה את חבירו כו' שזה אינו אלא דבר מלוה מפי הש"י וכן הם מעשיו בו שמוחץ בו הוא מרפא לפי טובם ושכר המקבל:

הרי"ף ודורש בהגדות של דופי כו'. תימא מי זוטר מ"ד במנשה הרבה לעשות הרע בעיני ה' להכעיס שבקשו בו זאת ועוד מנא משמע בהאי קרא שדורש אגדות של דופי והא כתיב אשר תעשה ביד רמה את ה' הוא מגדף. ונראה מהא נפק ליה מדכתיב כי דבר ה' בזה לבתר מהאי קרא דוהנפש אשר תעשה וגו' ונראה שיקשה איך הלה טעם הכרת מפני כי דבר ה' בזה והרי כבר עונשו מפורש מפני את ה' הוא מגדף לכך דרשוהו במנשה שאע"פ שגידף השם מ"מ כתיב נד"ה ובהילר לו מילה את פני ה' נומר ויעתר לו והשיבו ירושלים למלכותו ואמי מ"ד שבר

נעס"ו למלכותו הסיבו ולא לעולם הבא והדבר קשה למה אין לו חלק לעה"ב כיון שחזר בתשובה וקבל לו תפילה מתחת כסא הכבוד לקבלו לזה דלשו בהכתוב הזה והנפש אשר תעשה ביד רמה במנשה את ה׳ הוא מגדף ונכרתה ומ"מ עון זה תלוי בתשובה חבל היה ביד מנשה עון אחר כי דבר ה׳ בזה לדרוש כאגדות של דופי ובדבר הזה לא שב יצאת ב"ק וכו׳ בנן אמך תת ן דופי היינו שהיה דורש הגדות של דופי ואע"פ שאלה עשית והחרשתי שהוא בעס"ו מ"מ נענש שבזה דבר ה׳: בעיא לאגיורי באתה אגל אברהם ויצחק ולא קבלום וכו׳. ותימה הוא אמאי לא קבלום דהא הרבה נפשות גייר אברהם כדכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן ונראה לתרץ עם מה שפרש"י ז"ל בפי׳ התורה פרשת וישלח ותמנע היתה פלגש וכד"ה מונה אותה בבניו של אליפז מלמד שבא על אשתו של שעיר ויצאת תמנע מביניהם וכו׳ ע"ש א"כ היתה תמנע ממזרת ולכך לא רצו לגיירה כי לא יבא ממזר בקהל ה׳ ומ"מ נענשו משום דלא איבעו להו לרחקה והיה להם לגיירה אע"פ שלא ישיאוה: כל העוסק בתורה לשמה וכו׳. נראה שלהיות שמלאכי השרת קטרגו על זה לומר תנה הודך על השמים מה אנוש כי תזכרנו וכו׳ ולפיכך בהיות ישראל עוסקים לשמה ולא לשום פניה אחרת שוב אין להם לקטרג והם בשלום עם הקב"ה להסכים על נתינת התורה לתחתונים ונמצא משים שלום בפמליא של מעלה גם ה׳ יתן הטוב ויברך עמו בשלום דהיינו שלום בפמליא של מטה שאם ח"ו אינם עוסקים לשמה גרמו לריב ה׳ עם התחתונים על שקבלו התורה ולא עסקו בה לשמה: רב אמר כאילו בנה פלטרין של מעלה. כי השמים והארץ וכל צבאם תלוים בשביל התורה בתחתונים כדכתיב נמוגים ארץ וכל יושביה ובזכות התורה שהיא אנכי תכנתי עמודיה סלה: ולוי אמר אף מקרבת הגאולה שנאמר זכרו תורת משה עבדי וסמיך ליה הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא והאי הכא ולאמר לציון עמי אתה כלומר לת"ח המלמדין בתורה ללמוד לשמה עמי אתה שותף בגאולה שהקב"ה הוא גואלם וזה הוא ממהר הגאולה: ר"א אמר כאילו עשאה לד"ת. נראה דכוונת ר׳ אלעזר שכיון שהקב"ה לימד תורה לישראל ויאמר לדיק דרכו של הקב"ה ללמד לבן חבירו תורה אע"פ שלא הזכיר אלא והודעתם לבניך ולבני בניך עשה מעשה ה׳ והרי הוא כאילו הוא עשה לד"ת ור"ל בכך כאילו עשאו דכיון שלימדו עשאו ברית חדשה: רבא אמר כאילו עשאו לעצמו. כיון דיש בו כח לעשות לאחרים הרי הוא כאילו ברא את עצמו מכ"ש: כל המעשה כו׳. פרש"י כאילו עשאו לאותו דבר מצוה וקשה הא קי"ל גדול המעשה יותר מן העושה ונראה דהכא נמי משמע הכי שיש בידו ב׳ מצות אחד כאילו הוא עשאו לאותה מצוה בפועל וגם כ"כ שיזכה לאחר לעשות המצוה משא"כ בעושה המצוה שאין בידו אלא שכר מעשה עצמו:

קעה ס"ס **פיסקא** אפיקורוס רב ורבי חנינא אמרי תרוייהו זה המבזה תלמיד חכם רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חברו בפני תלמיד חכם בשלמא למאן דאמר המבזה חברו בפני תלמיד חכם אפיקורוס הוי מבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי אלא למאן דאמר מבזה תלמיד חכם עצמו אפיקורוס הוי מגלה פנים בתורה כגון מאן כגון מנשה בן חזקיה ואיכא דמתני לה אסיפא מגלה פנים בתורה רב ורבי חנינא אמרי זה המבזה תלמיד חכם רבי יוחנן ור׳ יהושע בן לוי אמרי זה המבזה את חברו בפני ת"ח בשלמא למ"ד המבזה ת"ח עצמו מגלה פנים בתורה הוי מבזה חבירו בפני ת"ח אפיקורוס הוי אלא למ"ד המבזה חבירו בפני תלמיד חכם מגלה פנים בתורה הוי אפיקורוס כגון מאן אמר רב יוסף כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו א"ל אביי האי

ירמיה לג מגלה פנים בתורה נמי הוא דכתיב °אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי אמר רב נחמן בר יצחק מהכא נמי שמע מינה שנאמר °ונשאתי לכל בראשית יח המקום בעבורם אלא כגון דיתיב קמי רביה ונפלה ליה שמעתא ברוכתא אחריתי ואמר הכי אמרינן התם ולא אמר הכי אמר מר רבא אמר כגון הני דבי בנימין אסיא דאמרי מאי אהנו לן רבנן מעולם *לא שרו לן עורבא יו ק ולא אסרו לן יונה. רבא כי הוו מייתי טרפה דבי בנימין קמיה כי הוה חזי ביה טעמא להתירא אמר להו תיחזו דקא שרינא לכו עורבא כי הוי חזי ליה טעמא לאיסורא אמר להו תיחזו דקא אסרנא לכו יונה:

מגלה פנים בתורה. מעיז פנים כלפי עוסקי תורה. מגלה פנים משמע לן דחמיר מאפיקורוס דאפיקורוס היינו דאית ביה אפקירותא בעלמא: אלא למ"ד מבזה ת"ח עצמו אפיקורוס הוי. כ"ש למבזה חברו בפני ת"ח לאו מגלה פנים בתורה הוי והשתא מגלה פנים מאי כיהו: מנשה בן חזקיה. שהיה דורש באגדות של דופי: איכא דמתני לה אסיפא. דברייתא דקתני מכאן אר"א וכו׳ שמגלה פנים בתורה רב ורבי חנינא וכו׳: מה אהנו לן. והם אינן יודעין שהעולם מתקיים עליהם. מגלה פנים בתורה הוא. שכופר במה שכתוב בתורה: אם לא בריתי יומם ולילה וגו׳. שמהכין לעולם ומקיימין אותו והוא אומר דלא מהכי מידי: מהכא. נמי שמעינן שהצדיקים מהכין לאחרים: לא שרו לן עורבא. לא אמרו לנו דבר חדוש שלא מצינו בתורה (דשרי לן עורבא): דקא שרינן לכו עורבא. שהיתר זה אינו מצוי בתורה אלא שסופרים אמרוהו:

מהרש"א אפיקורוס. מלשון אפיקורסת וחליפות וי"מ מין אי היה נקרא שמו כן ונראה לדעת רב יוסף שאמר אפיקורוס כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן כו׳ היינו כמאן דאמר דאפיקורוס זה המבזה ת"ח גופיה וזה שאומר מאי אהנו לן רבנן כו׳ הרי מבזה אותן אבל מגלה פנים בתורה היינו כגון מנשה בן חזקיה שמבזה התורה גופה כדאמר לעיל ועי"ז השיב לו אביי מכלל זה שאומר מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו להו כו׳ הוה מגלה פנים בתורה ומבזה דברים פשוטין שבתורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה גו׳ שהוא מפרש לה בפנים אחר שלא כהלכה. ושאמר ואמר הכי אמרינן התם כו׳ ר"ל אף שהדבר אמת הוא שילא מתוך משא ומתן של הרב עם התלמיד מ"מ אפקירותא הוא לתלות הדבר גם בו אלא שיתלה הדבר ברב לחוד דהכי אמר מר. ושאמר מעולם לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה כו׳. דבכמה דוכתין תלה הטומאה בעורב כמו לא לחכם הלך הזרזיר אצל עורב לפי שהוא מפורסם טמא ושטוף בזמה שהוא אחד מהמשמשים בתיבה ודהיפך ביונה שתלה בכ"מ הטהורים בו כמו יונתי בחגוי סלע וגו׳ לפי שהוא אינו מזדווג רק לבת זוגיה ומפורסם לטהור וז"ש מאי אהנו לן רבנן דמעולם לא שרו לן דבר הנראה טמא כעורב וכן לא אסרו לן דבר הנגלה ונראה לטהור כיונה וע"ז רבא כי הוו מייתי טרפה קמיה וחזא ביה איהו טעמא להיתרא אף שאינו גלוי להיתרא אלא לפי הנראה

עיון יעקב

שם כאילו אתם מריבין עם ה׳ שהרי כל דבריו עשה על פי ה׳ ולכך רמז להם דבר זה כאן, שאם כאילו מריבין ומנסין את ה׳ ועיין במהרש"א: מבזה ת"ח עצמו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה. הוי מבואר להדיא מקוגיא זו דמגלה פנים בתורה חמור מאפיקורס ול"ע על מ"ש התוס׳ י"ט ס"ג דאבות על המשנה זו דר"א שמודעי אומר המחלל הקדשים וכו׳ ומגלה פנים בתורה כנס דרך חיים דחמיר אפיקורס ממגלה פנים בתורה ול"ע: לא שרא לן עורבא ולא אסיר לסן יונה. מזכיר אלו שנים לפי שיש מין עורב דדמי ליונה כדעת

הפרשה היה הדבר אסור א"ל חזי דקא פריכא לכו עורבא וכן להיפך בחזי טעמא לאיסורא וק"ל:

ק ע"א **רב** פפא אמר כגון דאמר הני רבנן רב פפא אישתלי ואמר כגון הני רבנן ואיתיב בתעניתא. לוי בר שמואל ורב הונא בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דבי רב יהודה כי מטו מגלת אסתר אמרי הא מגלת אסתר לא בעיא מטפחת אמר להו כי האי גונא נמי מיחזי כי אפקירותא רב נחמן אמר זה הקורא רבא בשמו דא"ר יוחנן מפני מה*) נענש גיחזי מפני שקרא

מ"ב ח לרבו בשמו שנאמר °ויאמר גיחזי אדוני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע יתיב רבי ירמיה קמיה דרבי זירא ויתיב וקאמר עתיד הקב"ה להוציא

איכו בגמרא *(מעין) נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני מגדים

יחזקאל מז שנאמר °ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתום פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה א"ל ההוא סבא יישר וכן א"ר יוחנן. א"ל רבי ירמיה לרבי זירא כי האי גוונא מיחזי אפקירותא א"ל האי סיועי קא מסייע לך אלא אי שמיע לך הא שמיע לך כי הא דיתיב ר' יוחנן וקא דריש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים אמות (וחוקק) [וחקוק] בהם י' ברום עשרים ומעמידם בשערי

ישעיה נד ירושלים שנאמר °ושמתי כדכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח וגו' לגלג עליו אותו תלמיד השתא כביעתא דצלצלא לא משכחינן כולי האי משכחינן לימים הפליגה ספינתו בים חזינהו למלאכי השרת דקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות אמר להו הני למאן אמרי ליה עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים כי הדר אשכחיה לרבי יוחנן דיתיב וקא דריש א"ל רבי דרוש ולך נאה לדרוש כשם שאמרת כך ראיתי אמר לו ריקא אם לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה יהב

ויקרא כו ביה עיניה ועשאו גל של עצמות מיתיבי °ואולך אתכם קוממיות ר' מאיר אומר מאתים אמה כשתי קומות של אדם הראשון רבי יהודה אומר מאה אמות כנגד היכל

תהלים קמד וכותליו שנא' °אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל כי קאמר ר' יוחנן לכוי דבי זיקא:

*) שאין לו חלק לעוה"ב אלא עונש לרעה דעונש לרעה היה על שלקח הכסף והבגדים מנעמן

כגון דאמר הני רבנן. כאדם שאומר אותו ת"ח דלשון בזוי הוא זה שהיה לו לומר רבותינו דמקום פלוני. לי"א דאמר הכי רבנן דבשהוא מספר שום דבר מרבנן אומר הכי (רבנן) ולשון גנאי הוא הכי אבל הכהו רבנן אינו גנאי: **כי מטו מגלת אסתר.** לתקן לה מטפחת אמרי הא מגלת אסתר לא בעיא מטפחת כלומר בלשון בעיא אמרי ליה לרב יהודה הא ודאי לא צריכה מטפחת כגון האחרות ולשון גנאי הוא דהוה להו למימר לרבה בלשון שאלה כך צריכה או אינה צריכה: **מעין מבית ה'.** יצא והשקה את נחל שטים (יואל ד'): **מגדים.** דיכנור"ש בלע"ז כל מיני פירות מתוקים: **יבכר.** בכל חדש וחדש יתבשלו בו פירות: **בשמו.** שאומר (ר') פלוני ואינו אומר מורי רבי פלוני: **א"ל ההוא סבא יישר וכן א"ר יוחנן.** כדבריך ורבי יוחנן נמי ס"ק כדאמרת ולא גרסינן וכן א"ר יוחנן יישר: **כי האי גוונא.** מי מחזי כאפקירותא: **אלא אי שמיע לך מידי הא שמיע לך.** לגלג עליו אותו תלמיד אדר"י דהיינו אפקירותא: **כדכד.** אבן טובה וכך שמה: **שמשותיך.** (כמו שמש ומגן ע"ר וכראה לי שמשותיך) חלונות שהשמש זורח בהן [כמו שמש ומגן] (ושמש ומגן) הייט שמש ממש: **לאבני אקדח.** שהקב"ה חוקקן כמקדח עד שחוקק בהם עשר ברום עשרים: **צילצלתא.** עוף קטן: **גל של עצמות.** שמת דאדם' שמת נעשה גל של עצמות: **קוממיות.** ב' קומות של אדה"ר כדאמרי במסכת חגיגה שמיעטו הקב"ה והעמידו על מאה אמה שנאמר ותשת עלי כפכה כף בגמטריא הכי הוו: **כנגד היכל וכותליו** שכך היה אורך כל ההיכל עם הכותלים דכתיב והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו וכותל מזרח שש אמות וכותל מערב שש אמות ואמה טרקסין הרי י"ג אמות ואולם עשר אמה רוחב וכותל האולם שש הרי כ"ט ומאחורי האולם תא אחת רחבו שש וכותלו ס' הרי מ' אמה ושתים אמה של אורך הבית הרי מאה והיאך יכולין לכוף קומתן וליכנס בפתח שאין לו אלא רום כ' כדאמרת: **אשר בנינו.** כלומר בנים שלנו יהיו לעתיד כאילנות גבוהים מגודלים: **ובנותינו.** בנות שלנו כזויות המחוטבות לתבנית היכל כלומר ככותל היכל ומחוטבות כמו מחוטב עליך ל"א אהיכל דבית שני קאמר וקים לן היכל ק' אורך ברום מאה הוא: **לכוי דבי זיקא.** לחלונות שהשמש והאורה נכנסין בהם אבל השערים גבוהים יותר:

מהרש"א מגלת אסתר לא בעי מטפחת כו'. אפשר דסברי כמ"ד דת"ק דמגילה מגלת אסתר אינו מטמא ידים ולא ברוח הקודש נאמרה ליכתב ולכך לא בעי בה מטפחת והיינו אפקירותא כיון דאיכא כמה תנאי דפליגי התם לא ה"ל למיפסק הלכה כנגד רבן רב יהודה ועוד י"ל דהיינו אפקירותא שזלזלו במגילת אסתר דאע"ג דלא נאמרה ליכתב ברוח הקדש מכל מקום לקרות אותה נאמרה ברוח הקודש כדאמרינן התם ואין לזלזל בה ודו"ק: **נהל מבית קדשי קדשים כו'.** קאמר שיש להאמין בזה שהדברים כפשטן שלא תאמר להוליאו ממשמעו שכאמרו בדרך משל כמו והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו' וקא"ל ההוא סבא יישר לפרש הדברים כפשטן וקבעי ר' ירמיה למימר דמחזי כאפקירותא לעלות על דעתו לפרש הדברים דרך משל כי כן דרך האפיקורסים להוציא הדברים ממשמען וא"ל דאדרבה דסיוע מסייע לך במה שא"ל יישר נגד האפיקורסים אלא אי שמיע לך הא שמיע לך כו' דלגלג עליו אותו תלמיד

עיון יעקב

פרשו כדאיתא בחולין דף ס"ג ע"ש ועיין במהרש"א: **אשתלי** ואמר הני רבנן והותיב בתעניתא. רש"י לא הוי אוכם: **כי אמרו מגילת אסתר.** עיין במה"ש"א ול"ע בהרמב"ם בהל' טומאה בזה: **מפני** מה נענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו. לא ידעתי על איזה עונש קשיא לי אי אלרעת הלא זה נעשה קודם שאמר דבר זה למלך וכן על מה שכתב שאין לו חלק לעוה"ב זה נ"כ נאמר מקודם כדאיתא לקמן דף ק"ז ואולי י"ל מדנקטו שדרך סיפור דבריו קרא כן לאלישע בשמו מסתמא סיפר כן כמה פעמים קודם לזה ועי"י עבירה זו נענש שבא לידי עבירות גדולות וכדפרשנו בנדרים גבי מפני מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו ע"ש וכה"ג פי' מהרש"א לקמן גבי גסות הרוח שהיו בירבעם וסוכיפו בריס וכו' ע"ש: **כי** קאמר רבי יוחנן לכוי דבי זיקא. קלת קשה מנלן לרבי יוחנן למדרש הקרא דכתיב שעריך לאבני אקדח למדרשא אכוי דבי זיקא ולא דרשה נמי אשערים גמה שהיו גבוהים הרבה ואפשר כיון דפלוגתא דתנאי הוא אי מאתים או מאה בהכי לא קמיירי בזה ועי"ל דלא דרש רבי יוחנן למדרשא על השערים שגבוהים כל כך ולא יגלגל עליו

שלמיד ולא האמין להעמיד הדברים כפשטן עד דחזיכהו לנ"ס דהוו מנקר' אבנים טובות כו' הא ודאי דרך האפיקורסים הוא שלא לשאמין שהדברים כמשמען:

הרי"ף רש"י מעין מבית ה' יצא והשקה את נחל שטים. ואפשר מפסוק גופיה לא שמעינן אלא לאחר שיצא מבית ק"ק נעשה נחל וקדם כ' ירמיה שגם בתוך קדשי קדשים יוצא הנחל ויעלה על שפתו וגו':

קח יחז' מז [מאי] °ועלהו לתרופה רב יצחק בר אבדימי ורב חסדא חד אמר להתיר פה של מעלה וחד אמר להתיר פה של מטה איתמר נמי חזקיה אמר להתיר פה אלמים. בר קפרא אמר להתיר פה עקרות. ר' יוחנן אמר לתרופה ממש מאי לתרופה רבי שמואל בר נחמני אמר לתואר פנים של בעלי הפה:

להתיר פה של מעלה. להתיר פה אלמים שיהיו מדברים: להתיר פה של מטה. רחם שכל העקרות האוכלות מן העלין נפקדות: איתמר נמי חזקיה וכו'. והיינו חד דלעיל לתרופה:

מהרש"א ועלהו לתרופה חד אמר להתיר כו'. דלפי פשוטו מלי רפואה הת"ו נוספת. ומאמר לתואר פנים של בעלי הפה. ר"ל בעלי הפה שהיו הוגים התורה בפה כדאמרינן לעיל שהאדם לעמל פה נברא ולפי שהם משחירין פניהם על התורה בעה"ז יהיה להם תואר פנים לעה"ב ועה"ז שנך ומאמר כל המשחיר פניו על דברי תורה כו' שנאמר מראהו כלבנון בחור וכו' פרש"י דכתיב לעיל מיניה קוצותיו תלתלים שחורות כעורב וגו' כמה קראי דלעיל מיניה כתיב ונראה לפרש דבחור כמו ומשמעו שחרות כמו הילדות והשחרות הבל ובלשון המשנה ונוח לתשחורת ובשחורות כעורב פרש"י ג"כ ע"ש שהוא כמו לבחור ולזה אמר שהאדם זוכה שמראהו בעה"ב מבהיק כלבנון אם היה בחור כארזים שהיה משחיר פניו בעה"ז בבחרותו שהוא עת השחרות שהאדם בכחו ללמוד תורה:

הגהה ר' יוחנן אמר לתרופה ממש. נראה דר' יוחנן דרש מלשון רפואה לזה הקשה דעלהו עצמו תרופה ומאי לתרופה הל"ל ועלהו תרופה ומשני כו' העוסקים בתורה בפה להם מבהיק פנים ועי"ל כמ"ש ועלהו לא יבול שסיחת ת"ח צריכה לימוד לאותם שלא שמו שיחה בטילה הרי"ף:

קפא שם [ד]רש ר' יהודה ברי סימון כל המשחיר (פנים) [פניו] על דברי תורה בעה"ז הקב"ה מבהיק זיוו לעה"ב
ש"ה ה שנא' °מראהו כלבנון בחור כארזים א"ר תנחום ברבי חנילאי כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעה"ז הקב"ה
תהלים לו משביעו לעולם הבא שנא' °ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם כי אתא רב דימי אמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק
תהלים סח וצדיק מלא עומסו שנא' °ברוך ה' יום יום יעמס לנו האל ישועתינו סלה א"ל אביי וכי אפשר לומר כן והלא כבר
ישעיה מ נאמר °מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן א"ל מאי טעמא לא שכיחת באגדתא דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק שלש

משלי ח מאות ועשרה עולמות שנא' °להנחיל אוהבי יש וגו' יש בגמטריא תלת מאה ועשרה הוי תניא רבי מאיר אומר במדה שאדם מודד מודדין לו דכתיב °בסאסאה בשלחה תריבנה. א"ל (ר' יהודה) [ר' יהושע] וכי אפשר לומר כן אדם נותן מלא עומסו לעני בעה"ז הקב"ה נותן לו מלא עומסו לעה"ב והא כתיב °ושמים בזרת תכן ואתה אי אומר כן אי זה הוא מדה מרובה מדה טובה מרובה או מדת פורענית *הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה כתיב °ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו ובמדת פורענות הוא אומר °וארובות השמים נפתחו במדת פורענות כתיב °ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר והלא אדם מושיט אצבעו באור בעולם הזה מיד נכוה אלא כשם שנותן הקב"ה כח ברשעים לקבל פורענותן כך נותן הקב"ה כח בצדיקים לקבל טובתן:

מראהו כלבנון. וכתיב לעיל מיניה שחורות כעורב וסמיך ליה חכו ממתקים: ירוין מדשן ביתך. דלעיל מיניה מהאי קרא מיירי עניים דמרעיב את עצמו וקאמר ירוין מדשן ביתך שהקב"ה משביען לע"ה: מלא עומסו. מלא חפניו של הקב"ה טובה: וכי אפשר לומר כן. היאך אדם יכול לקבל מלא עומסו של הקב"ה והרי אין לו מקום ליתן דכל העולם כולו אינו אלא כמזרת ועד אגודל: שליש מאות וכו'. באותן עולמות יקבל הצדיק את הטובה: במדה שאדם מודד. אם מודד ונותן צדקה לעני מלא חפניו הקב"ה מודד בחפניו ונותן לו: וכי אפשר לומר כן. שיהא הקב"ה נותן לאדם מלא חפניו והלא אינו יכול לקבל כל כך: הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות. דבמדה טובה כתיב דלתות ובמדת פורענות כתיב ארובות ודלת גדול מארובה דדי ארובות יש בדלת במסכת יומא בפרק יה"כ אלמא מדה טובה מרובה ומעכשיו אין לתמוה היאך יש באדם כח לקבל שכר כל כך שהרי במדת פורענות נותן הקב"ה כח באדם לקבלו כל שכן שנותן כח באדם לקבל מדה טובה:

מהרש"א כל המרעיב כו' הקב"ה משביעו לעה"ב שנא' ירוין מדשן ביתך גו'. פירש"י דלעיל מיניה מהאי קרא מיירי עניים דמרעיב עצמו כו' עכ"ל מפורש לא ידענא עניים דמרעיב עצמו לעיל מיניה בכולי האי מזמורא ויש לפרש דבקרא דלעיל מיניה כתיב מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון וע"פ מ"ש בפרק כ"ג דבדורו של ר"י בר אילעאי היו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת והיינו שהיו מרעיבין עצמן על ד"ת ואף טלית לא היה לכל אחד מהן כדרך טלית של ת"ח שהוא גדול כדאמרינן פרק המוכר פירות רק כנף אחד ומטלית היה די להם וז"ש מה יקר חסדך אלהים בעניי ת"ח שהרי בצל כנפיך יחסיון דדי להן כנף אחד מטלית

עין יעקב

עליו שהרי אפילו על שלשים שאמר לגלג אותו תלמיד וכ"ש אחר: לתואר פנים של בעלי הפה. וזה הכמה אדם תאיר פניו לעה"ב: כל המרעיב המשחיר פניו על דברי תורה בעה"ז. וכה"ג אמרינן לקמן בפ"ק דע"ח דף ג' כל העוסק בתורה בעה"ז שהוא דומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד בעה"ב שהוא דומה ליום: מלא עמסו. ושכרם מדה כנגד מדה לפי שעסקו בתורה כל ימיהם הניתנה מימין דכתיב מימינו אש דת למו לכך נותן להם שכר יד מלא וזה ברוך ה' יום יום העוסקים בכל יום ויום בתורה ומצות לכך ניתן להם שכר והיינו דכתיב ימינך ה' נאדרי בכח לתת כח לצדיקים לקבל טובתן כדכתבתי: עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות. אפשר דמכוון למספר הזה לפי שיש תרי"ג מצות והיינו תרי"ג מצות דאורייתא וחמשה מצות דרבנן חנוכה ומגילה וע"ב ועירובין וידים וכ"כ הרמב"ם ריש ספרו במנין המצות וכל צדיק ע"כ צריך לקיים רובו זכיות והיינו מצות שהם ש"ט וכדי להכריע לכף זכות צריך עוד אחד שהם ש"י ונגד כל מצוה עולם א' ועיין בחדושינו סוף מסכת עוקצין עוד טעמים ע"ש: הוי אומר עדם

מעלית שראוי לח"ח וק"ל: עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק מלא עומסו כו'. כי השכר שהוא יתברך ב"ה נותן הוא לפי יכולתו שהוא בב"ת ולא לפי המקבל שהוא בעל תכלית א"ם במ"ך ה' יום יום יעמס וגו' שברכת ה' יהיה לפי יכולתו יום יום יעמס יום של הקב"ה שהוא אלף שנים נגד יום אחד של אדם יעמס לנו וזה שתמה אביי וכי אפשר כו'. כי האדם שהוא בעל תכלית יקבל שכר כ"כ שהוא בב"ת לפי הנותן כמ"ש מי מדד וגו' שמדתו גדולה על בב"ת והשיב לו עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אהבי י"ש וגו'. שלא הזכיר בקרא מהו אותו היש וע"כ דלשוהו בגי' י"ש עולמות דבאותן עולמות יכול האדם לקבל שכרו כ"כ ועיין בזה סוף מסכת עוקלין לפי הקרי אוהבי בלשון רבים אבל לפי הכתיב אוהבי בלשון יחיד דלשוהו בו לכל א' מאוהבי. ועד"ז אר"מ במדה שאדם מודד מלמטה מודדין לו שבר מלמעלה. בלתי ב"ת והנה ר"י וכי אפשר לאדם לקבל שכר כ"כ והשיב. במדה טובה כתיב ויצו שחקים. קראן כאן שחקים ע"ש ששוחקין מן לצדיקים כדאמרינן בחגיגה. ואמר ודלתי שמים פתח כאן בטובה. כינה הפתיחה על שמו יתברך ב"ה ולכך היתה מרובה שני דלתות אבל בפורענות כתיב כפתחו כאילו כפתחו מאליהן כי מדת הפורענות מעוטה רק שני ארובות ומביא ראיה מפורענות שהוא הכרחה לעיניים שא"א לאדם לסבול בעה"ז הרבה שהרי אדם מושיע אצבעו באור מיד נכוה ואעפ"כ כתיב ויצאו וראו וגו' דהיינו שיראו דבר כפלא בעיניהם על הפושעים כי תולעתם לא תמות כי דבר שאין לו עלם כמו שתולעת אינו מתקיים נשכה לשנה ותולעתם לא תמות ויהיה קיים להוסיף להם פורענות כמ"ש קשה רמה למת כמחט בבשר החי אלא בשם שנותן כו'. דודאי אין זה כח הרמה שתהיה קיים כ"כ אלא שהקב"ה נותן כח ברשעים לקבל פורענותם כך נותן הקב"ה כח לצדיקים שיהיו מקבלים טובתן לפי הנותן שהוא בב"ת:

הרי"ף כל המעביר עיניו על ד"ת וכו'. צריך להבין היכא רמיזא ושמא משום דכתיב בפסוק שלפניו לדקתך כהררי אל שהררי אל הם ת"ח שמתפרקים הרים ויש להם עוני ורעבון דהיינו משפטיך תהום רבה והם בזוכים בתחד מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון שאין מתחה להם הנאתן וכתל עדניך תשקם: א"ל ר' יהודה וכי אפשר לומר כן וכו'. וקשה דלא השיב לו עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות ובאותם העולמות יקבל העומסו ושמא ביוני רבי מאיר עדיין לא נאמר הידוש זה אבל קשה לרב דימי שלא השיב לאביי תשובת ר"נ כמה שנותן הקב"ה כח כו' וי"ל דהכי שנותן כח באדם לקבל רוב טובה אבל שאל אביי היכן יניח מלא עומסו של הקב"ה שאין לו מקום ליתנו בו ולכן השיבו שיש לו לכל צדיק ש"י עולמות ובהם מניח מלא עימסו של הקב"ה אבל רבי יהודה שאל היאך יקבל אדם כל אותה טובה ואינו מפני השכון המנקום אלא מפני כח המקבל לזה תירץ לו כי הקב"ה נותן בו כח:

קסב סס

פיסקא ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים

תנא בסיפרי מינין רב יוסף אמר אף בספר בן סירא אסור למיקרי א"ל אביי מאי טעמא אי לימא משום דכתיב ביה לא תנטוש גילדנא מאודניה דלא ליזיל משכיה לחבלא אלא צלי יתי בנורא ואיכול ביה תרתין גריצין אי מפשטיה באורייתא נמי כתיב °לא תשחית את עצה אי מדרשא אורחא דארעא קא משמע לן דלא לבעול שלא כדרכה ואלא משום דכתיב בת לאביה מטמונא שוא מפחדה לא יישן בלילה בקטנותה שמא תתפתה בנערותה שמא תזנה בגרה שמא לא תנשא נישאת שמא לא יהיה לה בנים הזקינה שמא תעשה כשפים הא רבנן נמי אמרוה אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות אלא משום דכתיב לא תיעל דוי בלבך דגברא גוברין קטיל דוי הא שלמה נמי אמרה °דאגה בלב איש ישחנה ר' אמי ור' אסי חד אמר יסיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים ואלא משום דכתיב מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך והא רבי נמי אמרה דתניא רבי אומר לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנא' °איש רעים להתרועע אלא משום דכתיב זלרקן קור טמן עבדקן סכסן. דנפח בכסי לא צחי. אמר במאי איכול לחמא סב מיניה. מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה כולי עלמא לא יכלי ליה אמר רב יוסף מילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו אשה טובה מתנה טובה בחק ירא אלהים תנתן אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה מתוך ביתו ויתרפא מצרעתו אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר כי בתאר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כניצוץ מבעיר גחלת ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך רבים יהיו דורשי שלומך גלה סודך לאחד מאלף משוכבת חיקך שמור פתחי פיך אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום שמא למחר איננו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו. כל ימי עני רעים בן סירא אומר אף לילות בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים א"ר *זירא אמר רב כל ימי עני רעים · אלו בעלי תלמוד וכו' עד שנוי וסת תחלת חולי מעים וכו':

מינין. שכופרין באל חי: רב יוסף אמר אף ספר בן סירא. (כלומר קורא בספרים החיצונים היינו נמי בספר בן סירא) שיש בו דברי הבאי ובא עליהם לידי ביטול תורה: לא תפשוט גילדנא מאודניה. כלומר לא תטול עורו של דג אפילו מעל אזנו מפני שאתה מפסיד העור דאזיל משכא לחבלא להפסד אלא צלי יתיה בנורא ואכיל ביה תרתין גריצין שאתה יכול ללוות עור הדג עמו ולאכול בו שתי חלות דהוי לפתן (שתי) [לשתי] חלות. גילדנא שם הדג ל"א להכי נקט מאודניה שדרכו מאוכליה של דג להתחיל הפשטו מאזנו

דברים כ
משלי יב
יומא ס' ק"ב
ועי"ש
שם יח

*זירא כל המאמר איתא בבבא בתרא דף קמ"ה ע"ב

עי' משום הכהונה ומאזנו כן פי' בערוך שאוחז העור לחבלא יהיה ולא יללים למלאכה אלא כו'

עיון יעקב

מדה טובה מרובה ממדת פורענות. עיין בס"ק דסוטה דף י"א וע"ש בהוספה ועיין ביומא דף ע"ה ע"א ובילקוט תהלים סימן ע"ח ע"ש: רב יוסף אמר אף בספר בן סירא אסור למקרי. אבל לא שיהא בכלל ספרי מינים שאין להם חלק לעה"ב אלא שאסור הואיל שמבטל מת"ם ועי"ל דזה גרע משאר ביטול תורה דאתי לאמשוכי יותר בתרייהו לפי שסובר שזה נ"כ בכלל לימוד כמו שאר ספרי קודש: בקטנותה שמא תפתה. נראה דאתי למימר דבכל יום מוסף דאגתו עליה בקטנותה שאין ילדה תפסה כל כך חושש שמא תפתה וכשהיא נערה חושש שמא מעצמה תפקרנה לזנות ומ"מ כיון להשיאה בגרה אין לה רשות להשיאה פושט ש"ל לא תנסב ויפיה מופקרת לזנות תמיד וכשנשאת שמא לא יהיה לה בנים ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה בעלה מגרשה ועי' כן תחזור לקדמותי לזנותיה: אשה טובה מתנה טובה וגו'. כל אלו הדברים נתבאר בחדושינו בפרק הבע"י

מאזני: אי מפשטיה. אי ממשמעותיה קא מתמהא באורייתא נמי כתיב: דלא לבעול שלא כהלכה. דאין כבוד לאדם לשנות את דרכו והיינו דקאמר מאורכיה: לא יישן. אינו יכול לישן: קטנה. קודם שהביאה ב' שערות: נערה. משהביאה ב' שערות עד שירבה שחור על הלבן הרי היא בוגרת: בנערותה שמא תזנה. משבגרה ראויה היא לנישואין להכי אמר שמא לא תינשא: דוי. דאגה: מנע רבים. אותן שאין לך עסק עמהם מכנס מתוך ביתך: ולא הכל תביא אל ביתך. אפי' אותם שאתה מתעסק עמהם לא תביאם תדיר לביתך אלא מבחוץ תדבר עמהם: איש רעים. שיש לו רעים הרבה: להתרועע. לסוף מריעים לו שמתקוטט עמהם: זלדקן. מי שזקנו דקה ומלושה: קורטמן. תדע שחכם וחריף הוא ביותר: עבדקן שבשן. מי שזקנו עבה שוטה הוא: שבשן. כמו כל בר בר חנה שבשא דבבא בתרא: נפח בכשי. מי שנופח אופיא שבכוסו: לא צחי. בידוע שאינו צמא: אמר במאי איכול לחמא. האומר באי זה נפתן אוכל פת זה: שב לחמא מיניה. בידוע שאינו רעב וקח הלחם מידו שאילו היה רעב היה אוכל: מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה. שזקנו מחולק וממולל ויש בין שתי שבילות כמין מעבר: כ"ע לא יכלי ליה. בערמימותיה דמתוך שחשב כל ימיו בערמימות הוא משים ידו לזקנו ומושך כאדם שמחשב עד שנקרחה. כ"א [גרס"י] נכרתה מי שיש לו היכר בזקנו שמעבר כ"ע שלא שעדו אין יכולין להגיע לכחו. ל"א גוורתא והוא לשון קרחה וכל הני דברי רוח ולכך אין קורין בו: דרשינן. כלומר אמרינן להו בפירקא ומשמעינן להו לכ"ע כגון כל הני אשה טובה וכו' אשה רעה לרעת לבעלה מה תקנתו יגרשנה מביתו כך הלשון בספר בן סירא אשה רעה מתנה רעה לי"נ: כפלים. מרוב הנאה חשובין ככפלים: אל תט. אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר: רבים היו פצעי רוכל. כמה וכמה מכות מקבל רוכל המחזר בעיר ונושא תכשיטי נשים ועסקו עמהם שפעמים שמוצאו בעלה עמה מתיחד עם אשתו ומכהו ופוצעו: המרגילים לדבר עבירה. ניאוף הרי הן כניצוץ מבעיר גחלת כשביב המבעיר את הפחם כך כל אשר נהם כלה והולך: גחלת. אקרי פחם שאינו בוער כדאמרינן גחלים עוממות מ"ר: ככלוב. דירה של עופות: רבים יהיו דורשי שלומך. שתהא מתאהב עם הכל ואעפ"כ לא תגלה סודך לכולם אלא לאחד מני אלף: מה ילד יום. מה אירע היום שמא למחר איננו שמת הוא היום: ונמצא שמיצר על עולם שאינו שלו. על יום שאינו עתיד לראות והיינו עולם שאינו שלו שהוא מצטער עליו ודואג על חנם מיום המחרת שלא תבא עליו צרה: כל ימי עני רעים. וטוב לב משתה תמיד פסוק הוא במשלי: בשפל גגים גגו. שעני הוא ואינו יכול להגביהו לפיכך ממטר גגים לגגו. שיורד מטר הגגים הגבוהים לגגו ומזלפין עליו הגשמים ואין לו מנוחה אפי' בלילות: במרום הרים כרמו. שאין לו השגת יד לקנות כרם בשפלה בדמים יקרים וקונה לו באחד מן ההרים בזול וכל עפר שהוא מוליא לזבל מוליך הרוח מן ההר לשאר כרמים שבבקעה ונמצא העני נפסד:

מהרש"א בת לאביה מטמונא שוא כו'. לפי שיחשוב האדם שנולדה לו בת שיש לו בה שכר יותר משנולד לו בן כי הבת מיום שנולדה היא ברשותו למכרה לאמה ולהשיאה והוא מקבל כסף קידושיה ומעשה ידיה שלו וכן שבח נעורים לאביה מה שאין כן בבן. ואמר כי מטמון זה שיש לו בת הוא מטמון שוא כי יצא שכרו בהפסדו כי הוא מפחד תמיד עליה ואף בלילה לא יישן מדאגתו עליה וצריך לשומרה: בקטנותה שמא תתפתה וכו'. דבנערותה אפשר שיהיה לו שכר הפתוי דהיינו הקנס שהוא לאביה אבל בקטנותה אין לה קנס כר"מ. ואמר בנערותה שמא תזנה. אבל בגרה ודאי תזנה והוצרכה להשיאה ושמא לא תמצא להשיאה להגון לה כדאמרי' בתך בגרה שחרר עבדך וכו': נשאת שמא לא יהיה לה בנים. וזו הדאגה בבת ולא בבן כי אין האשה אלא לבנים. ושאמר אי אפשר לעולם בלא זכרים וכו'. מבואר בפ"ק דב"ב ע"ש: מנע רבים מתוך ביתך וכו'. אצל רבים אמר שימנע אותם מתוך ומפנימות של ביתו וכו' אפשר ברבים שימצאו בהם רשעים שאין לאדם לגלות להם מסתוריו אבל אל הבית דהיינו מחוץ לבית יביא רבים הצריכים לו כי העניים רבים הם אך לא הכל תבוא אף מחוצה לו ועל הראשונות נייתי דאמר רבי לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו דהיינו בפנימית של בית כי ברבים הרעים אפשר שיהו בהם רשעים כמ"ש איש רעים להתרועע וק"ל: אשה טובה מתנה כו'. ר"ל היא מתנה טובה לפי הגזרה כמ"ש מ' יום קודם יצירת הולד ב"ק יוצאת בת פלוני לפלוני אבל אמר שאפשר שתשנה הגזרה והיא בחיק ירא אלהים תנתן ע"י בקשת הרחמים: ואמר אשה רעה צרעת וכו'. כמו הצרעת שהיא רעה הדבוקה באדם כמ"ש ולרעת כעמון תדבק וגו'. כך האשה הרעה היא הרעה הדבוקה באדם עד שמרחיקה ומגרשה מתוך ביתו. ואמר אשה יפה. לפי פשוטו גם היפה במעשים אשרי בעלה שהיא מצילה אותו מאשת אחרים כמ"ש דיה שמצלת לן מעבירה וה"ש מספר ימיו כפלים. לפי שכאמר בעבירה הכרת תכרת בעולם הזה ובעוה"ב ואמרי' בפרק הזה בעבירות אשת איש שהוא מיורדי גיהנם ואינן עולין ולז"א באשה המצלת את האדם מעבירה שמספר ימיו כפלים בעולם הזה ובעוה"ב: העלם עיניך מאשת חן וכו'. והיא א"א כי אפשר שלא תהיה יפה אבל הקב"ה נותן לה חן בעיני רואיה וה"ש פן תלכד במצודתה כי היא אינה רק מצודת היצה"ר: אל תט אצל בעלה למסוך וכו'. כמ"ש זנות יין ותירוש וגו'. ואמר כי בתואר אשה יפה וכו'. כי אשה יפה לבעלה הנזכרת לעיל הוא גם במעשים זוכה לעה"ב ולעה"ז אבל הרואה רק בתואר של אשה היפה רבים הושחתו בעה"ז ועצומים כל הרוגיה לעה"ב ביורדי גיהנם. ואמר רבים פצעי רוכל וכו'. כי הרוכל הוא הממציא להם דברים שהנשים מתקשטות בהם ומביאים לדבר ערוה כדאמר בבנות ציון בפרק במה אשה ומכניסות יצה"ר בבחורי ישראל כארס בכעוס. וז"ש הכא כניצוץ המבעיר גחלת. כן מבעירים אש של יצה"ר באדם. ואמר ככלוב מלא עוף וכו'. כמו שאלו העופות המלאים בכלוב כלאים מבחוץ וא"א שלא יגיע גם מקולתם מבחוץ כן בתיהם מלא מרמה וא"א שלא יגיע ממרמתם מבחוץ בדבר ערוה שזכר: ואמר מנע רבים וכו'. מבואר לעיל. ואמר רבים יהיו דורשי שלומך וכו'. ואעפ"כ לא תגלה סודך וכו'. כי שמא לבם אינם שלמים עמך והוסיף לומר דאפי' נגד שוכבת חיקך שהיא אשתך שמור פתחי פיך. ואמר אל תצר וכו'. התחיל בלשון נוכח וסיים שמא למחר איננו בלשון נסתר ואפשר שלא רצה להיות תולה קללתו לנוכח כדרך הכתובים ועי"ל כי שמא למחר איננו ר"ל שגם הצרה שדואג עליה איננה תהיה. ואמר כל ימי עני רעים וכו'. מבואר בפרק מי שמת עיין שם:

קפג **ת״ר** הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב״ה ואומרת לפניו רבש״ע עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו [לצים] אמר לה בתי בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו אמרה לפניו רבש״ע אם בעלי מקרא הם יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים אם בעלי משנה הם יעסקו במשנה ובהלכות ובהגדות ואם בעלי תלמוד הם יעסקו בהלכות הפסח בפסח בהלכות עצרת בעצרת בהלכות החג בחג. העיד ר׳ שמעון בן אלעזר משום ר׳ (שמעון) [*יהושע] בן חנניה כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר °ודבר בעתו מה טוב: יף קא; ג״י תא אלפס; משלי טו

ה״ג. הקורא שיר השירים ועושה אותו [כמין זמר] שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותה כמין שיר אף ע״פ שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו: הקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו. במיסב על היינו עושה שחוק בד״ת וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בבית המשתה. אבל אם אמרו בזמנו על המשתה כגון שהוא י״ט ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מעניינו של יום מביא טובה לעולם:

מהרש״א הקורא פסוק של שיר השירים וכו׳. לפי שהספר נקרא שיר השירים ומדבר במשל ומליצה יחשוב המשורר לעשותו כמין זמר ושיר בעלמא: והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו וכו׳. היינו במשתאות ומאוחר הרשות שהם בכל השנה בלא זמן שאותן המאוחר גופן של איסור הם ולאפוקי במשתאות ומאוחר שהם של מצוה בזמנו כגון הלכות פסח בפסח וכו׳ כדלקמן. ואמר שמביא רעה לעולם מפני שהתורה וכו׳. כמ״ש דבשמחה של איסור הוא בכל השנה ולא הביא ראיה לזה אבל סמך אהיפך דאמר לקמן כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה וכו׳. ומ״ש עשאוני בניך. כשמחת רשות שלהם ככנור שמנגנים בהם הלצים בשמחתם: אמר לה בתי בשעה שאוכלים ושותים וכו׳. גם בלא שמחה בכל השנה במה יעסקו: אמרה לו רבש״ע אם בעלי מקרא כו׳. ר״ל יהיה להם עסק בהם כעוסק בתורה ולא כעוסק בשיר וזמר כדאמרי׳ גמרא גמור זמורתא תהא ומייתי לה מקרא ודבר בעתו ר״ל דבר של תורה בעתו דהיינו פסח בפסח וכו׳ שהוא שמחה של מצוה מה טובה מביא לעולם:

קפד שם **פיסקא** והלוחש על המכה. א״ר יוחנן וברוקק בה לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה אתמר רב אמר אפי׳ בנגע צרעת ר׳ חנינא אמר אפי׳ ויקרא אל משה:

וברוקק. שכן דרך מלחשין לרקק קודם הלחש ואסור להזכיר פסוק על הלחישה ויש לחשים שדרכן לרוק אחריהם ואומר אותו בלשון לעז ומזכירים להם שם בלשון לעז ואומר לי רבי דמותר דאין אסור אלא לוחש אחר הרקיקה דנראה דמזכיר השם על הרקיקה ועוד לא נאסר אלא בלה״ק אבל בלעז לא: אפי׳ בנגע צרעת. אפילו לוחש האי קרא דלית ביה ש״ש על הרקיקה שקורא נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן לשם רפואה אין לו חלק לעה״ב: ואפילו ויקרא אל משה. שאין בו לא חולי ולא נגע דאין ראוי ללחשו על המכה ואין מזכירו לשם רפואה אלא כסבור הוא להנצל בזכות דברי תורה שהוא הזכיר אסור ללוחשו:

מהרש״א והלוחש על המכה וכו׳. והטעם שאסור להתרפאות בדברי תורה ממכה וחולי שסבר אלא לפי שעושה התורה כשאר דברים שבעולם המרפאים החולה והמכה ואינו כן כי התורה יש לה מעלה יתירה שבקיומה ולימודה היא מגינה על האדם שלא יבא כלל לידי חולי ומכה וכדקאמר בפרק ידיעות הטומאה דלהגן בתורה שרי והיינו דמייתי מקרא לא אשים עליך לפי שהיא מגינה וק״ל:

קפה שם **רב** יצחק בר שמואל בר מרתא איקלע להווא אושפיזא אייתיאו ליה משחא במנא שף נפקן ליה צמחי באפיה נפק לשוקא חזיתיה ההיא איתתא אמרה זיקא דחמת קא חזינא הכא עבדא ליה מלתא ואיתסי א״ל ר׳ אבא לרבה בר מרי כתיב °כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה׳ רופאך וכי מאחר שלא שם רפואה למה א״ל הכי אמר ר׳ יוחנן מקרא זה מעצמו נדרש שנא׳ °ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה׳ אלהיך אם תשמע לא אשים ואם לאו אשים ואע״פ כן אני ה׳ רופאך: שמות טו; שם

שף. שך שמן בפניו: צמחין. אבעבועות מלכ״ן: זיקא דחמת. רוח של אותו שד ששמו חמת אני רואה בפניך באחזך:

מהרש״א אם תשמע לא אשים כו׳. מבואר כדלעיל אם תשמע לא אשים לפי שהתורה מגינה. ולכך אם תשמע לא אשים ואם לא תשמע אשים וכו׳. מבואר בת״י ואם תעברון על פתגמי משתלחין עליך ואם תתובון אעדינון ארום אנא ה׳ אסאך. ולכאורה מלת כי אינו מיושב לפי הדרש ולפי הדקדוק שהוסיף רש״י בפי׳ החומש יתיישב שכתב ואם אשים הרי הוא כלא הושמה כי אני ה׳ רופאך עכ״ל דר״ל דואם אשים חסר מן המקרא אבל כיון דהשימה הוה כאילו לא הושמה יהיה ואם אשים בכח המאמר דולא אשים וזה שכתן טעם דלכך הוה גם השימה כאילו לא הושמה כיון שאני ה׳ רופאך ויכולת בידי לרפאות ומשא״כ בכח ב״ו שגם אחר לפואה המכה נכרת ברושם מה ודו״ק:

מהרש״א

עיון יעקב

בגמ׳ דף ק״ג ע״ש: **הקורא** פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר. אפשר דלהכי נקט שיר השירים דאיכא למ״ד שלא נאמר ברוח הקודש עיין בריש מגילה ולכך מביא רעה מדה כנגד מדה דזה שר בשירים הוא ודאי מרוב טובה שהשפיע לו השם כי אין דרך לשיר על לב רע כדכתיב ושר בשירים על לב רע וכיון שאינו מכיר בטובה שעשה לו השי״ת להודות ולשבח לו רק מיר בטובתו על כן מביא רעה על עצמו ודורו: **בשעה** שאוכלין ושותין במה יתעסקו. כלומר כדי שיהא סעודתם כסעודת מלוה ולא סעודת רשות ועיין ברמב״ם פ״ה מהלכות תענית ובא״ח סימן תק״ם סעיף ג׳ וסימן תר״ע סעיף ב׳ בהג״ה: **אתמר** רב אמר אפילו בנגע צרעת. לכאורה נראה דאלו שני מ״ד פליגי אר׳ יוחנן דטעמא דר׳ יוחנן משום רקיקה על הזכרת השם ואינהו מיירי בלחישה שאין בו הזכרת השם אבל מלשון הש״ס נראה דאין כאן פלוגתא דמכל מקום כל התורה לירושי שמות של הקב״ה הן כדאיתא במדרשים וכל המפרשים ומה״ט שמכינן לברכת התורה כי שם ה׳ אקרא הבו גודל לאלהינו והשתא אתי שפיר הא דאמר רבי חנינא אפילו ויקרא אל משה דלכך האל״ף זעירא שאינו מצירוף השמות לפי שמשה לא ידע לצרפו וזה ותחסרהו מעט מאלהים כמ״ש המ״ע הובא בילקוט ראובני ריש פרשה ויקרא אפ״ה אין להזכיר על הרקיקה בשביל שאר אותיות ועוד שהאותיות עצמן יש בהן קדושה ועיין פרש״י וכזה מתורץ מה שמקשה הב״י ביו״ד סימן קע״ט על הרמב״ם פ״ה: וכי מאחר שלא שם רפואה למה

הרי"ף מספרים מלת כי אינו מיושב לפי הדרש. נראה דאם תשמע אמר לא אשים ולא אמר ארפא מכותיך הטעם הוא כי אני ה' רופאך אע"פ שלא תשמע:

קפו סס **אמר** רבה בר בר חנה כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להם חמה עזה יש בעולם התחילו [הן] בוכים ור' עקיבא משחק אמרו לו מפני מה אתה שוחק אמר להם וכי מפני מה אתם בוכים אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק שכל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא ח"ו קבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח א"ל עקיבא כלום חסרתי מן התורה כולה א"ל למדתנו רבינו °כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא: קהלת ז

המה עזה יש בעולם. על עצמו היה אומר שכעס עליו המקום והכביד חוליו: שכל זמן שהייתי רואה את רבי שאין יינו מהמיץ וכו'. כלומר שהיתה הצלחה בכל מעשיו אמרתי קבל רבי את עולמו כל שכרו: רואה רבי בצער. ושכרו משתמר להבא ולכך אני שמח: מדביש. מתקלקל ונעשה לגול מחמת חימוס: כלום חסרתי. שאתה אומר אני קובל שנותי:

מהרש"א המה עזה יש בעולם וכו'. עיין פרש"י אבל מלשון יש בעולם לא משמע כן אלא דיש לפרש שעליהן אמר כך כמ"ש בס"פ ד' מיתות שאמר להם המה אני אם ימותו מיתת עצמן בו' ע"ש. וכן מ"ש הכא ס"ת שרוי בצער ואנן לא נבכה. ע"פ מ"ש נטל ב' זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם ב' זרועותי שהן כשני ס"ת כו' כמבואר שם. וכן מ"ש כלום הסרתי מן התורה. מבואר שם. ושא"ל ר"ע למדתנו רבינו כי אדם וגו'. אצ"ג דקרא הוא א"ל בלשון הזה בדרך שאלת ותשובת התלמיד לרב ויש לדקדק בזה דבפרק במה בהמה איכא למ"ד דאין מיתה בלא חטא כו' ומסיק עליה תיובתא ומסיק דדי מתו בעטיו של נחש והמאי לא הסייע מהכא דקא"ל ר' עקיבא לר"א כי אדם אין צדיק וגו' דמשמע מיניה דאין מיתה בלא חטא ולפי מה שכתבו התוספות שם אההיא דד' מתו בעטיו של נחש והא דכתיב כי אדם אין צדיק בארץ וגו' ברוב בני אדם קאמר עכ"ל יש ליישב דה"נ רע"ק קאמר לר"א שאפשר שגם אתה מרוב בני אדם ודוחק:

הרי"ף רש"י על עצמו היה אומר. ואפשר י"ל לא על עצמו כי אמר יש בעולם כוונתו דיסורין עליו מעונות הדור ולזה הם בוכים כו' א"ל כלום הסרתי להכרית סיקורים אינם נגד עצמו הסיבו ר"ע אין צדיק גו' א"כ י"ל עבור עצמו ושלא יקבל שכרו אלא להבא:

קפז סס **ת"ר** כשחלה רבי אליעזר נכנסו ד' זקנים לבקרו רבי טרפון ורבי יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור"ע. נענה ר' טרפון ואמר טוב אתה לישראל מטפה של גשמים שטפה של גשמים בעה"ז ורבי בעה"ז ולעה"ב. נענה ר' יהושע ואמר טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה שגלגל חמה בעה"ז ורבי בעה"ז ולעה"ב. נענה ר' אלעזר בן עזריה ואמר טוב אתה לישראל יותר מאב ואם שאב ואם בעה"ז ורבי בעה"ז ולעה"ב. נענה רבי עקיבא ואמר חביבין יסורין [אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין] א"ל עקיבא זו מנין לך אמר מקרא אני דורש °בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים ויעש הרע בעיני ה' וכתיב *°גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה וכי חזקיהו מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלוהו למוטב אלא יסורין שנא' °וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בהוחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכוהו בבלה וכתיב °ובהיצר לו חלה את פני ה' וגומר ויתפלל אליו ויעתר לו [וישמע תחינתו] (*מאי עביד ליה שדיוה בדודא דנחשא ושדו נורא תותיה והוה קא מצטער טובא אמר היכי לעביד נקריה להקב"ה כעים עילואי נקרייה לע"ז לית בה ממשא מה עשה קרא לגדולים ולא עניוהו קרא לקטנים ולא עניוהו אמר רבונו של עולם אי ענית ענית ואי לא אמינא איהו נמי כוותהון מיד ויעתר לו) וישיבהו [ירושלים] למלכותו הא למדת שחביבין יסורין: מ"ב כא / סס ע"ב משלי כה / ד"ה ב לג / סס / כ"ז אינו בגמרא

שגלגל חמה בעוה"ז. ולא לעתיד שהמאורות מתחדשות: חביבין יסורין. שמכפרין עליך: גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה. הייט תלמידי חזקיה כדקיימא לן בהשותפין בב"ב חזקיה וסייעתו כתבו משלי מכלל דחזקיה היה מלמד לכל וכדאמרינן נעץ חרב על פתח בהמ"ד וכ"ש שלמנשה בנו למד: מכל טורח שטרח בו. ללמדו:

מהרש"א טוב אתה מטפה כו'. יראה שכל אחד מהם נקט בדבריו טובה והנהגה אחת שבעולם מן הג' עולמות כי הנהגה של גשמים הכראית פועלת להטיב לבריות היא מלמטה כמ"ש שאין לך טפה היורדת מלמעלה שאין עולין כפלים מלמטה והנהגה שנית מגלגל חמה כראית פועלת להטיב לבריות מעולם אמצעי והנהגה השלישית מאב ואם שהם בדיבורם וכח הנשמה שמעולם עליון מגדלים ומנהיגים להטיב לבניהם אחריהם אבל הנהגות שלהם אינן רק בעה"ז משא"כ הנהגת הרב לתלמידו שמטיב לו בעה"ז ובעה"ב ולפי שראה ר"ע שהיו מלטערין על צערו כדלעיל לכך אמר שאל תלטערו בכך לפי שחביבין יסורין ולטובתו הן באין לכפר עליו. ואמר וכי חזקיה לכל עולם כולו לימד תורה כו'. לפי שספר משלי מדבר בהנהגת בן אדם ובדרך ארץ ע"פ התורה אשר גם דת הגוים מודה בזה ע"כ אמר לכל עולם כולו לימד. ושאמר שדיוה בדודא דנחשא ושדי נורא תותיה כו'. אפשר דילא להם זה הדרש

עיון יעקב

למה. ק"ק לפי מה דאיתא בפ"ק דמגילה דף י"ג שהקב"ה בם רפואה קודם למכה פ"ש א"כ אחי שפיר שהקב"ה הקדים הרפואה שלא תבא המחלה ול"ע: המה עזה יש בעולם. כי לפי שעתו שלא חטא כלל א"כ מה בעון הדור כי מפני הרעה נאסף הצדיק לכך התחילו הם בוכים משא"כ ר"ע לשעתו דבסמוך דקאמר שחטא כדכתיב כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לכך היה משחק: נענה ר' טרפון. בזה ב"כ הלכו לשעתם דלעיל דאינהו סברי שלא חטא כלל והוא רק לאגן על בני דורו הלה כי מפני הרעה נאסף הצדיק לכך אמרו טוב אתה לישראל להגן עליהם ורבי עקיבא לשעתו דבאו עליו יסורים לכפרת חטאו לה"ק חביבין יסורין וכפרש"י שמכפרין עליך: ולמנשה בנו לא למד

שדרש מוּאקסותו בנמשתים דהיינו בדוד של נחשת ודריש ליה כמי נחשת מלשון שולים כמו נחשתה ממוממתה וכמו כחשתו של תסר דמסכת כלים כפרש״י פרק כירה והיינו שהיה מיקרו בנחשתו ושולים של הדוד ע״י שהסיק תחתיו האש וע״י זה הילל לו ותלם וגו׳. ושאמר היכי ליעבד כר׳ קרא לגדולים כו׳. כל זה בספרי הגמרות איכו וילא להם זה הדרש מדכתיב בסיפיה דקרא ויתפלל וגו׳ וידע מנשה כי ה׳ הוא האלהים דמשמע שקרא קודם לאלהים אחרים:

הרי״ף נענה רבי טרפון כו׳ מטפה של גשמים. נראה לפי דאמרי׳ יומא דמטרא כיומא דדינא ואע״פ כן מועילים לישראל והם אינם אלא לעולם הזה ויסורין של רבי מכפרים על ישראל ומגינים עליהם אף לעולם הבא ורבי יהושע הביא ראיה לפי דאמרינן בשיתין פולסי דנורא מחו לאמה כל יומא שיולא ומאיר לישראל בעולם הזה ויסורין של רבי מכפרין עונותיהם של ישראל ומועילים להם לעה״ב ור״א״ע אמר יותר מאב ואם שהן מייסרין בדברים לבניהם כדי לקרבם בעה״ז אבל מתוך יסורין של רבי יאמרו כולם אם בארזים נפלה שלהבת כו׳ כמלא חוזרים בתשובה ובאים לעה״ב אבל רע״ק אמר אינו כן כי לפי דבריהם אין חביבים היסורין כיון שאינם באים עבור עצמו רק להטיב לאחרים אלא חביבין יסורין שמכפרין על עצמו כי אדם אין לדיק גומר והביא ראיה ממנשה אע״פ שלמד תורה הרבה לא הועילו אלא יסורין:

קפה שם **ת״ר** שלשה באו בעלילה ואלו הן קין. עשו. ומנשה. קין דכתיב °גדול עוני מנשוא אמר לפניו רבש״ע בר׳ ט״סד
כלום גדול עוני מששים רבוא שעתידין לחטוא לפניך ואתה סולח להם. עשו דכתיב °הברכה אחת היא לך שם כז
אבי. מנשה בתחלה קרא לאלוהות הרבה ולבסוף קרא לאלהי אבותיו:

שלשה באו בעלילה. שלא באו לבקש לפני הקב״ה (בתחלה) [בתפלה] אלא באו בעלילה שאמרו דברים של כילום שאין להם תשובה: **הברכה אחת היא.** וכי אין לך ברכה יותר תשובה כלאת השיבו ועלתה לו: **מנשה,** בא בעלילה שלא התפלל למקום אלא לבסוף אם לא תושיעני מה הועיל לי שקראתי לך יותר משאר אלוהות והיינו דכתיב ויכנע לפני ה׳ אלהי אבותיו מכלל דעד השתא לפני אלוהות אחרים נכנע:

מהרש״א בעלילה באו וגו׳. עיין פרש״י אבל ל׳ עלילה לא כאמר כן בכ״מ אלא אדרבה נאמר על מי שבא בעקיפין ודבר שאינו אמת תהו בכין אב לכולן ושם לה עלילות דברים גו׳ ונראה לומר שכוונת רש״י דודאי שטענות אלו הגי׳ היו עלילות ולא טענות אמיתיות דודאי שהיה להם תשובה אלא דלפי דעתם שהיו דבריהם טענות של כלום שלא היה תשובה וכדי שלא יהרהרו אחרי מדותיו של הקב״ה עלתה להם טענתם אף על פי שבעלילה היו וק״ל: **מס׳ רבוא כו׳.** יש לפרש דחטא הרבים שהם ס׳ רבוא הוא יותר גדול מחטא של יחיד א״כ י״ל כלום גדול עוני שהוא בין אדם לחבירו רליחת הבל מעון ס׳ רבוא שעשו את העגל שהיא עבירה בין אדם למקום והה שדקדק לומר שעתידין לחטוא לפניך דהיינו עון שהוא לפניך וק״ל: **הברכה אחת הוא לך אבי ס׳.** שהיה לו מקום להרהר אילו לא ברכו שיהיה מהרהר כי יש שתי רשויות וכביכול שאין ביד הקב״ה כל הברכות אלא ביד אלוה אחר ח״ו שהברכה אחת היא לך מהקדוש ברוך הוא:

קפט דף צ׳ **משנה** שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא שלשה מלכים. ירבעם מ״א
אחאב. ומנשה. רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא שנא׳ °ויתפלל אליו [ויעתר לו] וישמע ד״ה ב׳ לג.
תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו אמרו ליה למלכותו השיבו ולא לחיי עולם הבא השיבו. ארבעה הדיוטות. בלעם. ודואג. ואחיתופל. וגיחזי: (גמ׳ מי מנאן א״ר אשי אנשי כנסת הגדולה):

אינו בגמ׳ כאן דמי יודע כזה אם לא

הרמב״ם ז״ל אולם זכר אלה לגודל נעלמם בחכמה ושלא יחשוב המושב כי לרוב חכמתם וזכות התורה שהיו יודעין אותה ידיעה גדולה יש להם חלק לעולם הבא לכן הודיענו שיסוד האמונה נתקלקל אבל הנזכר׳ ונסתפקו בקלתם ולפיכך נדמו מחיי העולם הבא וחכר בלעם והוא אינו מישראל לפי שחסידי אוה״ע יש להם חלק לעה״ב והודיע כי בלעם מרשעי עה״ב ואין לו חלק לעולם הבא: **מי מנלן.** להנך ארבעה מלכים והדיוטות דקתני במתניתין אין להם חלק:

בכתובות ואמר דאנשי כנסת אינו הנזולת, שהיו בהם נביאים אוה״ע חגי זכריה מלאכי

מלאכי מכלו אומן **ת״ר** ירבעם שריבע עם. ד״א ירבעם שעשה מריבה בעם ד״א ירבעם שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים. בן נבט בן שניבט ולא ראה. תנא הוא נבט קצ
הוא מיכה הוא שבע בן בכרי. נבט שניבט ולא ראה. דף קא ע״ב
מיכה שנתמכמך בבנין ומה שמו שבע בן בכרי שמו. ת״ר שלשה ניבטו ולא ראו ואלו הן. נבט. ואחיתופל. ואצטגניני פרעה. נבט שראה אש שיוצא מאמתו הוא סבר אידו מליך ולא היא ירבעם הוא דנפק מיניה. אחיתופל ראה צרעת שפרחה לו על אמתו הוא סבר אידו מליך ולא היא בת שבע [בתו] היא דנפק מינה שלמה. אצטגניני פרעה דא״ר חמא בר חנינא מאי דכתיב °המה מי מריבה המה שראו אצטגניני פרעה במדבר כ
וטעו ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה אמרו °כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו והם לא ידעו שעל שמות א
עסקי מי מריבה הוא לוקה ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב °ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם מ״א יג
להכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה להכחיד בעה״ז ולהשמיד לעה״ב. אמר ר׳ יוחנן מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה (לשם שמים) ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים שנאמר °וזה הדבר שם יא
אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו א״ל דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשו אנגריא לבת פרעה ומאי זה אשר הרים יד במלך אמר רב נחמן שחלץ תפיליו (לפניו) [בפניו]:

אינו בגמ׳

שריבע

עיון יעקב

למד הוריה. שעיקר חטאו היה בגילה פנים בתורה ואלמלא למד ספיר לא עשה כן: **מי מנלן.** עיקר הקושיא מה מנלן בהאי מניכא למעוטי אפי׳ דספר מלכים אף בהי׳ בתוכם ג״כ ושפ״ים יש להם חלק לעה״ב ולהכי מקשה מי מנלם וידע זה אם לא אנשי כנסת הגדולה שידעו זה ברוח נבואה אבל אלו שאין להם חלק לעה״ב כולהו נפקא מקרא כמבואר בקונן א״כ לא קשה מי מנלן: **שריבע** עם. לפשי׳ שמטא כמשכב זכור: **אש** יולא מאמתו. אבשר משום אמת ר״מ אמה מלך שהיה לבן שעה וקבר דאיהו מליך ובאמת אין אנוס כלא דברים בטלים ובזה טעה ועיין במהרש״א: **המה** שראו אילטגניני פרעה וטעו. עיין בחידושינו בסוטה דף י״ב: **מפני** מה זכה ירבעם למלכות. כיון שלא היה לו זכות אבות שאבותיו היו מיכה ושבע בן בכרי א״כ לריך להיות לו זכות עלמו שזכה לכך ואח״כ שאל מפני מה נענש פי׳ משום דבמיררי דטבא לא הוי כיפא על כן צ״ל שבאותו שעם שהיה טבא לא עשה בשלימות: **שחלץ** תפיליו לפניו. וכה״ג בפני רבו ג״כ אסור וכן מבואר בש״ה סימן ל״ח ע״ש בטור וב״י הרבה טעמים שנאמרו בזה וע״ש בדברי אחרונים ונ״ל הטעם לפי שהיו נוהגין להניח תפילין כל היום ולא היו חולצין אותו אלא א״כ כשהלכו למקום הטנופת כגון לבית הכסא וכיוצא בזה שהוא כיאי תלמיד לחלוץ בפני רבו:

גמגך

שריבע עם. ברינן את ישראל והשפילם: עשה מריבה בעם. הריבה אנו עם אלו בעסק ע"ז זה עובד וזה מוחה בידו ובאין לידי מחלוקת: שניבט ולא ראה. היה סבור להביט יפה ולעמוד על דבר עיקר ולא ראה שטעה כדאמרינן לקמן ראה אש יוצאה מאמתו וכו': נתמשמך בבנין. של מצרים שנתמעטו בבנין במקום לבנה כדמפרש באגדה. בא"ל משה להקב"ה אתה הרעות לעם הזה שעכשיו אם אין להם לבנים משימין בני ישראל בבנין א"ל הקב"ה קוצים (אכי מכלה) [הם מכלין] בגלוי לפני אינו הם חיים היו רשעים גמורים ואם תרצה תכנס ותוציא אחד מהן הלך והוציא את מיכה: ל"א נתמשמך עסק בבנין עד שנעשה מך כדאמרינן כל העוסק בבנין מתמסכן: הוא סבר איהו מליך. ולכן נתאמן בשבע בן בכרי וקבץ כל ישראל אליו והיה רוצה למלוך כדכתיב בקרא: איהו מליך. ולכן נעשה יועץ לאבשלום כדי שתשוב המלוכה מדוד לאבשלום ובין כך ובין כך יתגלגל הדבר ותשוב אליו: על מי מריבה. כשעון שאמר שמעו נא המורים נענש ולא נכנס לא"י: ומנא לן דלא אתי. ירבעם לעלמא דאתי וה"נ מפרש לקמן בכולהו ג' מלכים וד' הדיוטות: הוכיח את שלמה. כדמפרש ואזיל דאמר דוד אביך כו': ומפני מה נענש שהוכיחו ברבים. לנייבו: פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו. ויכנסו בריוח: ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא. כדי שיכנסו בשערים לידע מי נכנס כדי לגבות מכס לבת פרעה מ"ר. ל"א שסגר השערים ועשה מגדל לבת פרעה על אחת מן השערים וכולם עוברים דרך שם כדי שיהיו מלוין עמה לכבדה ולעבדה. כל עבודת בית המלך קרי אנגריא. ל"א לעשות אנגריא שהיה רגיל שלמה לסגור דלתות העזרה ומלכיע מפתחות בידו ודרכו של מלך ליתן שלשה פעמים ביום וישראל עומדין על פתח העזרה עד שיעמוד המלך ואמר לו ירבעם אתה רוצה שיתנו לך אנגריא לבת פרעה אשתך שתתן להם מפתחות: בית המלוא. אחד מן הפרצות גדר ומלאו לכותל החומה ובנה שם מגדל לבת פרעה ולאנשים שעובדים לה לעיל מהאי קרא כתיב וירם יד במלך כלומר קם בדברים כנגד המלך ומרד בו: שהליץ תפיליו בפניו. שהיה לו לפנות לצד אחר מפני אימת מלכות ולחלוץ שלא בפניו. ל"א שחלץ תפיליו בפניו לבא להתרים כנגדו בחזקה. חלץ תפיליו אין נכון להיות בגלוי ראש לפני המלך והוא התחיל במרד בכך להראות ולומר לו שאינו נוהג כמלך:

מהרש"א שריבע עם כו'. פרש"י שהשפיל את ישראל מלשון רביעה וכדאמרינן בפרק במה בהמה בשעה שהעמיד ירבעם ב' עגלי זהב נכנס גריף אחד והוא איטליא של יון ועי"ל שהוא נעשה בעל של עם כדאמרינן בתענית למה נקרא רביעה שרובע הקרקע שהוא נעשה בעל של הארץ: שעשה מריבה בין ישראל כו', עיין פרש"י ולולי פירושו היה נראה לפרש כפשוטו שעשה מריבה בין העם שנעשו לשני ממלכות ונחלקו זה עם זה. ושאמר שניבט ולא ראה. ר"ל שלא היה לו רק הבטה בעלמא ולא ראיה ממש שהרי טעה: הוא נבט הוא מיכה הוא שבע כו'. דנבט היה משבט אפרים ומיכה ושבע בן בכרי מפורש בהן ג"כ איש מהר אפרים גם במעשה דשבע בן בכרי כתיב ושם נקרא איש בליעל ע"ש מעשה מיכה שקודם לו דכתיב בשיבדי ע"ז יצאו אנשים בני בליעל גו' עם לשבך בליעל גו' ובמעשה דירבעם כתיב ושם אמו צרועה אשה אלמנה גו' ע"ש מעשה דשבע בן בכרי שקודם לו שנהרג אביו נבט שהוא שבע בן בכרי והיתה אשתו אלמנה במעשה דירבעם וקאמר דבמעשה מיכה קראו מיכה ע"ש מעשה דקודם לו במצרים שנתמוכך בבנין ובמעשה דירבעם שקראו נבט ע"ש שניבט ולא ראה שעל מעשה ירבעם ראה יוצא אש מאמתו אך קשה בקרא לומר דשבע בן בכרי הוא נבט דהא בשבע בן בכרי כתיב איש ימיני דמשמע שהיה מבנימין ונבט מאפרים היה וי"ל דקראו איש ימיני ע"ש שהיה חולק במלכות בית דוד ששבט בנימין היו חולקי' במלכותו של דוד בשביל שאול: שראה איש יוצאה מאמתו כו'. אמתו הוא רמז על זרעו שממנו יצא אש המחלוקת לכלות מלכות בית דוד וכן לענין לרעת פרחה על אמתו רמז על זרעו שיפרח ממנו המלוכה ע"י לרעת כדאמר לקמן שנצטרע דוד ו' חדשים ע"י מעשה דבת שבע: לחטאת בית ירבעם להכחיד כו'. נקט בית ירבעם לענין הכחדה שבעה"ז כדכתיב שלא נשאר לו נין ונכד: מפני שהוכיחו ברבים כו'. כיון דכל זה הוכחה היה לא היה לו לקרותו מרד כמ"ש וזה הדבר הרים יד גו' אי לאו שהוכיחו ברבים שהוא המרד שהיה לו להוכיחו בצנעה ויש לדקדק דהא עונשו של ירבעם מפורש בקרא שנענש על שהחטיא ישראל בע"ז וי"ל כענין שאמרו עבירה גוררת עבירה דאי לאו נקמת הרוח שהיה בו במרד במלכות בית דוד לא היה בא להחטיא ישראל לעבוד ע"ז כדלקמן: וזה אשר הרים גו' שחלץ תפילין כו'. שמעתי בזה ע"פ מ"ש בר"פ אלמנה ניזונית כל מלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו חוץ מהתרת מנעל ולא אמרן דלא מנח תפילין אבל מנח תפילין לית לן בה והשתא כשהוא חולץ תפילין לפניו מראה שאינו רוצה לעבוד לו עוד כל עבודות שהעבד עושה לרבו:

אמר רב נחמן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו קצא
מן העולם שנא' °ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב מ"א יב
(המלוכה) [הממלכה] לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושבו אל רחבעם מלך יהודה. (אמר) גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי הא מלכא והא עבדא ואי יתיבנא מורד במלכות הואי וקטלין לי ואזלו בתריה מיד °ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר רב לכם מעלות
ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים שם
וישם את האחד בבית אל ואת האחד [נתן] בדן מאי ויועץ אמר רב יהודה (אמר רב) שהושיב רשע אצל צדיק אמר להו חתמיתו על כל דעבידנא אמרו ליה הן אמר להו מלכא בעינא למיהוי אמרו ליה הן כל דאמינא לכו עבדיתו א"ל הן אפי' למפלח לע"ז אמר ליה צדיק
ח"ו

עיון יעקב

ומלך לבן נחשב לו לחטא: ואי יתיבנא מורד במלכות הוא. כלומר כל זה יעלה על דעתם שאנא עבדא ורחיה שלכך הוצרכתי לעמוד משום דאי יתיבנא מורד במלכות הוי וקבלינ' ליה דלא מלכא אנא מוסר לישב כי אין הכל יודעים דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד ולא למלכים אחרים ומשום גסות זה שהיה בו דלא יאמרו עליו פחות
פסי

חז א"ל רשע לצדיק סלקא דעתך דגברא כירבעם פלח לע"ז אלא למינסינהו הוא דקא בעי אי מקבליתו למימריה
מ"ב כב או לא *ואף אחיה השילוני טעה וחתם דהא יהוא
מ"ב י צדיקא רבה הוה שנאמר °ויאמר ה' אל יהוא יען אשר
שם הטיבות לעשות הישר בעיני (ה') וגו' וכתיב °ויהוא לא
שמר ללכת בתורת ה' אלהי ישראל וגו' מאי גרמה ליה
שם אמר אביי ברית כרותה לשפתים שנאמר °אחאב עבד
הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה רבא אמר חותמו של
הושע ה אחיה השילוני ראה וטעה דכתיב °ושחטה שטים העמיקו
ואני מוסר לכלם א"ר יוחנן אמר הקב"ה הם העמיקו
משלי אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה
והם אמרו כל העולה לרגל ידקר בחרב:

נמירי דאין ישיבה. הלכה גמורה מסיני ולא מקרא: שהושיב רשע אצל צדיק. ואומר להם להעמיד להם צלם אחד בצית אל ואחד בדן הסכימו עמו: א"ל רשע לצדיק ס"ד גברא כירבעם פלח לע"ז אלא לנסויינהו בעי. אם דעתם שלם עמו נתרצה בדבר וכך היה מטעה רשע לצדיק עד שהיו כולן חותמין ובכן היו רוצים לשוב לא היו יכולין לחזור בהם: אף אחיה השילוני טעה. בדבר דסבר לנסוייהו את' וחתם באותו מעשה: שנא' ויאמר ה' אל יהוא וגו' לעשות הישר וכתיב ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה'. ואמרינן מאי גרמה ליה ואמר רבא חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה ונכשל דהוא טעה: ושחטה שטים העמיקו. שטים ע"ז ע"ש שסטים אחריה לשחוט לע"ז: העמיקו. והעמיקו שאמרו שכל מי שעולה לרגל ידקר בחרב כדי שילכו כלם וישחטו לפני העגלים: ואני מוסר לכלם. כלומר אנכי לא חשתי כ"כ לכבוד עצמי לומר כל מי שאינו עולה לרגל ידקר בחרב כמו שחשו הם לכבוד ע"ז אלא ייסורין בעלמא יסרתים כלומר דעבר בעשה. [ל"א] שטים כלומר שטייה שלהם שסרו מאחרי העמיקו עד שחיטה שחייבו מיתה כל מי שעולה לרגל ומניח את העגלים. ושחטה לשון שחיטה:

מהרש"א כיון דחזי ליה לרהבעם דיתיב כו'. ילא להם זה הדרש כי לפי פשוטו הענין כפול בקרא דכתיב ושב לב העם אל אדוניהם גו' ושבו אל רחבעם מלך גו' וע"כ דרשו ושבו אל רחבעם גו' מלשון ישיבה שיראו אותו בישיבה בעזרה ואני עומד והיינו גסות הרוח שהיה בו שלא היה הוא רוצה לעמוד במקום שרחבעם יושב. ואמר ואי יתיבנא כו'. אף שאסור לישב רק למלכי בית דוד לא היה חושש לעבירה זו מפני גסות הרוח שהיה בו אלא שהיה חושש שיהרגוהו שם על שהוא חושב עצמו למלך בירושלים עיר רחבעם ומורד במלכות בית דוד הוא והרד"ק הביא מאמר זה בדרך אחרת שאמר דחזי לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי מורד במלכות הוא כו' ע"ש ואין נראה כן מסוגיא זו אלא שאם היה עומד ודאי דלא היה מורד במלכות אלא מפני גסות הרוח שהיה בו לא היה עומד וק"ל: ויועץ כו' שהושיב כו'. משום דבפסוקים הקודמים כתיב ויועץ המלך רחבעם עם הזקנים וכתיב ויועץ את הילדים גומר וכאן כתיב ויועץ ולא מפורש

בית עם מי היתה זו העלה ולה"ק מאי ויועץ ומפרש ליה שהושיב רשע כו': ס"ד דגברא כירבעם פלח לע"ז כו'. ר"ל שהרי הוכיח את שלמה במילי דשמיא. ואמר דאף אחיה השלוני טעה בו. בירבעם וחשבו לצדיק כמ"ש בענין כאשר בשרו על המלוכה וע"כ חתם ומייתי ראייה דהא יהוא לדיקא רבא כו' אשר הטיבות לעשות הישר גו' וכתיב ויהוא לא שמר גו' דמשמע דבכל התורה היה יהוא ישר רק לא סר מכל חטאת ירבעם גו' והיינו נדמסיק משום חותם של אחיה שטעה בו להסכים על חטאת ירבעם. ואגר דכתיב ושחטה שטים העמיקו גו'. ירלה דהוא ראיה לדרשה דלעיל וסמך בעיקר אקרא דבתר הכי שמפורש בו כל הענין בזכר דכתיב אני ידעתי אפרים וישראל לא נכחד ממני כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל ר"ל שאמר על ירבעם שנקרא ע"ש אפרים ואמר שהעמיק עלת שטים להאמינו במה שאמר כי אני מוסר לכלם ע"ש שהיה מוכיח את שלמה במילי דשמיא ואמר אני ידעתי אפרים כלו' ידעתי שכוונתו לרע אבל ישראל דהיינו הצדיקים שנקראו ישראל לא נכחד ממנו לכפור בי כמו שהיה כוונת ירבעם בחתימת הצדיקים ומפרש לה עתה הזנית אפרים לעבוד ע"ז עגלי הזהב ועל ידו נטמא ישראל כמ"ש ירבעם החטיא ישראל ואגב דנקט תלמודא האי קרא קנייתי כמי מאי דדריש ביה ר"י. אמר הקב"ה הם העמיקו כו'. ור"ל הם העמיקו יותר משלי כו' שהעמיקו עלתם לענות בעובר על ליווים יותר משלי כי אילו לא היה עונשם מיתה לידקר בחרב רק בעונש קל לא אחד ממנו היה עובר על מלות עשה של תורה לעלות לרגל לירושלים אבל מפני יראת עונש מיתה לידקר בחרב היה עובר על מלות עשה דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש וק"ל:

°**ויהי** בעת ההיא וירבעם יצא מירושלים וגומר תנא קצב שם
משום רבי יוסי עת היא מזומנת לפורענות. נג"א יח
°ויהי בעת ההיא וירד יהודה תנא משמיה דרבי יוסי בראשית לח
עת היא מזומנת לרעה. °בעת פקודתם יאבדו תנא ירמיה
משום ר' יוסי עת מזומנת לפורענות. °בעת רצון עניתיך ישעיה מט
תנא משום רבי יוסי עת היא מזומנת לטובה °וביום שמות לב
פקדי ופקדתי עליהם חטאתם תנא משום ר' יוסי עת
היא מזומנת לפורענות. °וילך רחבעם שכם כי שכם מ"א יב
באו כל ישראל להמליך אותו תנא משום ר' יוסי מקום
מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו אחיו
את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד: °וירבעם יצא שם יא
מירושלים וגומר א"ר חנינא בר פפא שיצא מפתקה של
ירושלים. °וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך שם
והוא מתכסה בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה מאי
בשלמה חדשה אר"נ כשלמה חדשה מה שלמה חדשה
אין בה שום דופי אף תורתו של ירבעם לא היה בו שום
דופי ד"א שלמה חדשה שחדשו דברים שלא שמעה
אוזן מעולם מאי ושניהם לבדם בשדה אמר רב יהודה
אמר רב שכל ת"ח דומין לפניהם כעשבי השדה ואיכא
דאמרי שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה °לכן תתני
שלוחים

גדולי התורה נדמים לה' זי לכנין קנינים לעשבי השדה שהו כמוך לגבי האחרים מיכה

עבד חסא כ"כ ועיין במהרש"א: ס"ד דגברי כירבעם פלח. הלא במי"א ד' יבא לא הוי ביטא: וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם תנא משום רבי יוסי עת היא מזומנת לפורענות. פע"ב דאין כזה לישראל היינו אם אין ישראל מועטים אבל כשמועטין הסכן מקטרג בשעת הסכנה ומזכר עליהם עון זה עם עון הראשונים: שיצא מפתקה של ירושלים. היינו ע"ד דאיתא

שלוחים על מורשת גת בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל א״ר חנינא בר פפא יצאתה בת קול ואמרה להן מי שהרג את הפלשתי והוריש אתכם גת תתני שלוחים לבניו בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל:

מזומנת לפורענות. שאז נחלקה מלכות ישראל דסמיך ליה ויקח את השלמה ויקרע לי״ב קרעים וגו׳: ויהי בעת ההיא וירד יהודה. מזומנת לפורענות שאמר נתחייבה שריפה ומתו שני בניו: ביום פקדי. בט׳ באב שבכל השנה אותן מ׳ שנה שעמדו במדבר יום מזומן לפורענות בו חזרו מרגלים בו נחרב הבית בראשונה ובשנייה: בשכם מכרו אחיו את יוסף. כדכתיב הלא אחיך רועים בשכם ודותן דכתיב בקרא הייני כפר הסמוך לשכם ונקרא על שם שכם א״כ כמדרשו שהיו דכין עליו להרגו: בשכם נחלקה מלכות בית דוד. כדכתיב במלכים: מפתקה של ירושלים. מכללה שלא לחזור בה לעולם ולא ליטול חלק בעבודה: מפתקה. כגון כפל פתקא מרקיעא כלומר מחזקה של ירושלים הכתוב וחתום בה: שום דופי. גמגום בתלמודו: שהדרשו. ודרשו דברי תורה בין ירבעם לאחיה: יצאתה בת קול ואמרה. כשהמליכו את ירבעם: מי שהרג את הפלשתי. דוד ועל ידי כן היה מורים להם גת לכן תתני שלוחים לבניו שתעזבו מלכי בית דוד ותמליכו אחרים: בתי אכזיב לאכזב. למלכות בית דוד אתם מכזבים והלכתם אחרי מלכי ישראל לפיכך תהיו נמסרים לאכזב ביד העכו״ם שהם שטי כזב:

מהרש״א עת מזומנת לפורענות וביום פקדי וגו׳. עיין פרש״י לפי פירושו נראה שאמר כן על מעשה מרגלים אבל הקרא כתיב במעשה עגל וכדלקמן בשמעתין וע״כ נראה יותר לפרש על י״ז בתמוז במעשה עגל כדאמרינן בסוף תענית ה׳ דברים אירעו לאבותינו בי״ז בתמוז בו נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף את התורה כו׳ ודו״ק: עת מזומנת כו׳. מבואר כי הש״י מביא הטוב והרע לעולם קרוב לטבע וע״כ כשמביא הטוב לאדם לפי שכרו מביאו בעת המזומן לטובה כפי המזל שבאותו זמן וכן להיפך וכן יתבאר מקום מוכן כו׳ כפי המזל השולט באותו מקום: וירבעם יצא גו׳ שיצא מפתקה כו׳. דלא הל״ל מהיכן יצא ושהיה עליו שלמה חדשה ושהיו לבדם בשדה אלא דה״ל למכתב ויהי בעת ההיא וימצא אחיה השילוני את ירבעם ויתפוש אחיה בשלמה אשר עליו גו׳ וע״כ דרשו בו הכך דרשות ועניין יצא מפתקה של ירושלים עיין בפרש״י ובערוך פי׳ יצא מן הכתב הכתוב לצדיקי׳ לעתיד שיחיו וישמחו בירושלים כו׳ ע״ש: מה שלמה חדשה אין כו׳ אף תורתו כו׳. דימה תורת ת״ח לשמלתו וכמ״ש שמלה לכה קצין גו׳ לפי שהת״ח ניכר בשמלתו ועליתו שהוא משונה מעלית של אחר כמ״ש במסכת ב״ב ואמר שהיתה תורתו כשלמה חדשה המחוורת עדיין בלי רבב ואשמועינן בדרש הזה שכשר היה ירבעם באותו שעה כשנתמנה למלך ע״י אחיה:

א״ר (חנינא) [חיננא] בר פפא כל הנהנה מן העה״ז בלא ברכה כאילו גוזל להקב״ה וכנסת ישראל שנא׳ °גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקב״ה שנא׳ °הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל שנא׳ °שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. מאי חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית ישראל לאביהם שבשמים: קצג. שם / משלי כח / דברים לב / משלי א

אין אביו אלא הקב״ה שנא׳ וכו׳. ואין גזלה כלפי מעלה וכלפי כנסת ישראל אלא זה בלבד שמונע מלברך כ״י הוא גוזל להקב״ה שחכמים תקנו על כל דבר ודבר ברכה כדאמרינן כל הטועם ואינו מברך נקרא גוזל שנא׳ לה׳ הארץ ומלואה:

מהרש״א ואומר אין פשע וגו׳. שהוא חושב דבר זה לעבירה קלה ואין פשע שהוא מרד כמו שגוזל אביו ואמו שיחשוב שאין זה גזילה שאביו ואמו ימחלו לו גם שיהיה לאחר זמן שלו ואמר שאינו כן אלא עבירה גדולה הוא בידו שחבר הוא לאיש משחית דכמו שירבעם השחית והפריד את ישראל מאביהם שבשמים שלא יעלו לרגל למקום שהשכינה שרויה שם לברך משם את ישראל כן זה שאינו מברך ברכת הנהנה מונע לברך את ישראל כפרש״י ועיין בחידושינו פרק כיצד מברכין וע״ז מייתי וידח וגו׳ את ישראל מאחרי ה׳ גו׳ כב׳ מקלות המתיזות כו׳ דהיינו שע״י ע״ז שעשה הדיחן והפרידן מאחרי י״י שלא ללכת לירושלים אשר שם נוה י״י את הברכה ואמר כב׳ מקלות כו׳ יש לפרש שאמר כן ע״ש ב׳ עגלים שעשה האחד בדן והאחד בבית אל כב׳ מקלות שכ״א מתזת את חברתה ממקומה כן כפרדו ישראל ממקום ירושלים לדן ולבית אל לב׳ מקומות רחוקים זה מזה וק״ל:

הרי״ף כש״י שנאמר לה׳ הארץ. אבל לאחר ברכה הארץ נתן לבני אדם והיינו דסמיך להשוא קרא ואנחנו נברך יה:

°וידח ירבעם בן נבט את ישראל מאחרי ה׳ והחטיאם חטאה גדולה א״ר חנן כשתי מקלות המתיזות זו את זו °ודי זהב אמרי דבי רבי ינאי אמר משה לפני הקב״ה רבש״ע בשביל כסף וזהב שהשפעת להן לישראל עד שאמרו די גרם להם לעשות להם אלהי זהב משל אין ארי דורס ונוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר א״ר אושעיא עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן ואילך משנים וג׳ עגלים א״ר יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מכ״ד בהכרע ליטרא של עגל הראשון שנא׳ °וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם. א״ר חנינא לאחר כ״ד דורות נגבה פסוק זה שנא׳ °ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקודות העיר ואיש כלי משחיתו בידו °אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה וגומר מאי אחר קצד. שם / מ״ב יז / דברים א / שמות לב / יחזקאל ט / מ״א יג

עיון יעקב

ד׳/יפה כיפעים ד׳ כל הכתוב לחיים בירושלים קדוש יאמר לו וירבעם ילא מספק׳ זאת: כל הנהנה מן העה״ז בלא ברכה כאילו גוזל. שהגוזל אסור לברך ונקרא מנאץ כדכתיב בולע ברך ניאץ ה׳. כן זה שנהנה בלא ברכה כאילו גזל ועיין בחדושינו בברכות דף ל״ה ככל זה: כאילו גוזל להקב״ה וכנסת ישראל. פרש״י שנקרא גזל להקב״ה שנאמר לה׳ הארץ ומלואה וגם הוא גוזל לכנסת ישראל כיון שהוא אין מברך אין יכולין לענות אמן וגדול העונה אמן כדאי׳ בשבת ד׳ קי״ט דכל העונה אמן בכל כחו קורעין לו גז״ד אפי׳ יש בו שמץ ע״א מוחלין לו וכיון שהוא מונע רבים ממצות נקרא חוטא ומחטיא רבים שנענשו כעון ע״א להכי דמיא אותו לירבעם שמנע רבים ממצות עליית לרגל וחטא והחטיא את רבים בע״א: כשתי מקלות המתיזות זו את זו. שאמר רואה את חבירו כן עגלי ירבעם דחו את ישראל מלעלות לרגל: היו ישראל יונקין מעגל אחד. לפי שהפכו הדבר שיש בו ממש לדבר שאין בו ממשות לכך כינה ג״כ כאלו מעגל יונק ובאמת הוא להיפך שהעגל יונק מאחרים וקאמר מכאן ואילך יונקים משנים ושלשה עגלים וכו״מ הן כל שלא ישמאל של פעמים ושלם עם נגר שטוב אינו נוטה לו פנים כיון שהוא מעולם בעבירה: א״ר חנינא לאחר כ״ד דורות נגבה פסוק זה. ולאמר לזה כתיב וביום פקדי כמו שהיום כ״ד פעם

אחר אמר (רבא) [ר' אבא] אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו א"ל חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בג"ע א"ל ומי בראש א"ל בן ישי בראש אמר אי הכי לא בעינא:

כשתי מקלות המתיזות זו את זו. כאדם שיש בידו מקל אחד ומכה בו מקל אחר ומתיזו ומשליכו ברחוק כך הדיח ירבעם את ישראל מאחרי ה' בעל כרחם: **ודי זהב.** איידי דאיירי עד השתא בעגלים של ירבעם מפרש האי קרא: **מתוך קופה של בשר.** כשיש לו הרבה לאכול הוא כוסס: **עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד.** [לוקין] על חטא עגל אחד שעשו במדבר: ה"ג **מכאן ואילך [היו] יונקים מג' עגלים.** ב' מירבעם ושלישי של המדבר ולפי מ"ש בספרים ב' וג' עגלים ניחא כלומר מב' שעשה ירבעם ושלישי שנעשה במדבר (הייני שלשה) [ושלשה הייני שלישי] כמו ג' השה כפלאו ומני ודי' לא ידעתים: **אחד מכ"ד בזהבע ליטרא.** לאו דוקא אלא כלומר דבר מועט כמה שכף המשקל נוטה לצד זה יותר מצד זה בב"ב מפרש כמה הוי הכרע ליטרא: **אחר כ"ד דורות. למעשה העגל: נגבה פסוק זה.** דכתי' בעגל וביום פקדי והכא ביומי צדקיה כשחרב בה"מ כתיב קרבו פקודות העיר קרבו אותו מעשה שנאמר וביום פקדי וממעשה העגל עד צדקיה כ"ד דורות דביומי נחשון נעשה העגל לא וחשוב כמה דורות מנחשון ועד צדקיה נחשון שלמון בנו בועז בנו עובד בנו ישי בנו דוד בנו שלמה בנו רחבעם בנו אביה בנו אסא בנו יהושפט בנו יורם בנו אחזיה בנו יואש בנו אמציה בנו עוזיה בנו יותם בנו אחז בנו חזקיה בנו מנשה בנו אמון בנו יאשיה בנו יהואחז ויהויקים בניו ומלכו זה אחר זה ודור אחד הם יהויכין בנו של יהויקים הרי כ"ד (של יהויקים) [יהויכין] לא קיים מלכותו שהוגלה לבבל עם החרש והמסגר והמליכו לצדקיהו דודו במקומו והילכך לא קא חשיב לצדקיהו דור באפי נפשיה דהוא מלך בדור כ"ד:

מהרש"א בשביל כסף וזהב כו'. נקט כמי כסף ע"ש הכתוב הרביתי להם והזהב עשו לבעל דר"ל דהוה סגי להם ברבוי כסף אבל ע"י הזהב שנוסף להם עשו העגל מתוך רבוי הטובה ועיין בזה בחדושינו במסכת ברכות וק"ל: **יונקים מעגל אחד וכו'.** ענין יניקה זו כמו שאין ראוי להניק מעגל ואדרבה הוא רוצה לינק כך יש הל לא היו ראוים לאותו מעשה להניק מן מעשה העגל כדאמרינן פ"ק דע"ז ואמר דגם מכאן ואילך היו יונקים מב' וג' עגלים כי דורו של ירבעם לא היו ראוים לאותו מעשה אבל ירבעם הכריח אותם לכך כדאמרינן לעיל ודו"ק: **אין לך כל פורענות כו'.** אמר כן לפי שמיני הפורענות באין כפי העבירות כמ"ש בפרק י' מאמרות ז' מיני פורענות באין לעולם על ז' גופי עבירות כו' וכדאמרינן פרק במה מדליקין אמר ר"י כאן שעונש עון העגל יבא על כל מיני פורענות. ואמר **שאין בה אחד מכ"ד בהכרע כו'.** לפי שדימה הכתוב הזכיות והחטאים כאילו הם בכף מאזנים כמ"ש נושא עון כדאמרינן בפלק קמא דר"ה שאם הזכיות מרובין מכריעין לטובה ואם החטאים מרובים מכריעין לרעה אמר שזה עון עגל הראשון שהוא תחלת כל חטאים של ישראל שאמר עליה הכתוב חטא שעם הזה חטאה גדולה היא מכרעת כף מאזני' שאף אם הזכיות והחובות שקולים אז בדור ההוא עון העגל הראשון היא מכרעת שיהיו העונות מרובין כמ"ש וביום פקדי גומר ר"ל וביום פקדי על הזכיות והחובות שלהם אז ופקדתי עליהם על הכף מאזנים את חטאתם זאת שיהיו שם מכריעים את הזכיות. ואמר **שלאחר כ"ד דורות נגבה פסוק כו'.** ר"ל שבאותו מעשה היו ישראל ראוים ח"ו לכליה כמ"ש ואכלם ואעשה גו' וע"י תפלת משה נתבטלה הגזרה אז אבל נתקיים ונגבה פסוק זה בחורבן הבית. **שנאמר קרבו פקודות העיר גו'.** הן ב' פקודות הא' עון שהיה כבר במעשה עגל נקרב עתה לעונות הדור ההוא. ואמר **ואיש כלי משחיתו בידו** גם שכבר ביטל משה פקידת הגזירה הכה עתה איש כלי משחיתו בידו מוכן הגזירה לבא ואין מעכב בשעת החורבן ודו"ק: **מאי אחר כו'.** לפי שכל הענין שלפניו איכו מדבר בירבעם רק במעשה נביא שאכלו אריה ולכך קאמר מאי אחר מה ענין זה למעשה שלפניו דמלת אחר משמעו שבסבת הדבר שנזכר למעלה בא הענין שזכר כאן. ואמר **שתפשו הקב"ה כו'.** דמדכתיב לא שב גומר משמע שהמבוקש ממלת אחר שיחזור בו. **וא"ל אני ואתה ובן ישי נטייל כו' בן ישי בראש כו'.** והייני אחר ממה שא"ל הקב"ה שבן ישי יהיה בראש והוא יהיה האחר לכך לא שב ירבעם כו' וק"ל:

הרי"ף א"ל חזור בך נראה שלהיות דוד ראש לבעלי תשובה כדאמרי' לא דוד ראוי לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה אבל אותם שחטאו והחטיאו אין יכולין ללמוד ממנו תשובה רק אם שב ירבעם אזי אף הוא היה ראש לבעלי תשובה שהחטיאו ולכך אמר הקב"ה לירבעם חזור בך כו' נטייל בג"ע שהטיול הוא להשתעשע בבעלי התשובה היושבים בג"ע אמר ומי בראש כי לי קדימת מעלה על דוד כיון שהתשובה ממני יותר מעולה לקרב אף המחטיאים אמר הקדוש ברוך הוא בן ישי בראש כי הוא הקים לתשובה עולה של תשובה:

קצה **רבי אבהו הוה רגיל דהוה קא דריש בשלשה מלכים חליש קביל עליה דלא דריש כיון *דאיתפח הדר** סס **קא דריש אמרו ליה לא קבילת עליך דלא דרשת בהו** סס ע"ב **אמר אינהו מי אהדרו בהו דאנא אהדר בי רב אשי אוקים אגי מלכים אמר למחר נפתח בחברין אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה אמר חברך וחברי דאבוך קרית לן מהיכא**

עיון יעקב

טעות כך נגבה פסוק זה לאחר כ"ד דורות: **אחר** שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו א"ל חזור בך. וזה סותר לכאורה מה דאמרינן החוטא ומחטיא אין מספיקין בידו לעשות תשובה ואולי לפי שהיה בעל תורה גדול עד שאמרו עליו לעיל שתורתו של ירבעם לא נמצא בו שום דופי לכן ריחם הקב"ה עליו להחזירו בתשובה שתפשו בבגדו כדאמרינן לעיל כשלמה פרשה: **א"ל** ומי בראש. כדאיתא לעיל דף ל"ט אי גדולים בעלי תשובה מצדיקים גמורים או צדיקים גדולים וי"ל דפליגי אי תשובה עושה כולה או בעל תשובה עדיף אבל אי אמרינן תשובה עושה מאהבה או שזדונות נעשה לו כשגגות אז ודאי צדיק עדיף ובעל תשובה צריך עכ"פ לבוא בגלגול כדי לתקן שורש עונו שקלקל וזה צער גדול יותר מדין גיהנם כמ"ש ספרי מוסר ופי' שזה כוונת הש"ס בצער גלגול מחילות כי המת בחוץ לארץ צריך לבוא בגלגול וכבר הקשה הש"ס בניה כתיב כי לא אחפוץ במות המת וכתיב כי חפץ ה' להמיתם כאן בעושין תשובה כאן בשאין עושין תשובה ולפי שירבעם היה בעל תורה שודאי עשה תשובה כדאמרינן אל תהרהר אחריו לכך אמר הקב"ה שיעשה תשובה ויעייל בג"ע והוא שאל מי בראש וא"ל בן ישי בראש אם כן גדולים צדיקים כי צריך בעל תשובה לבוא עדיין בגלגול לכך אמר לא בעינא שמוטב לו לידון בגיהנם על רשעתו ולא יבא בגלגול ועיי"ל א"ל בן ישי בראש דקדק לומר בן ישי כלומר אע"פ דגדולים בעלי תשובת מצדיקים גמורים מ"מ בן ישי בראש שהוא בר אבהן שהרי ישי מת בעטיו של נחש כדאיתא סוף פ"ק דב"ב וירבעם היה בן נבט שהוא מיכה ושבע בן בכרי כדאיתא לעיל דף ק"א: **כיון** דאתפח הדר קא דריש. ק"ק לפי מה דמבואר בי"ד סימן רכ"ח סע' ק"ה בהג"ה דנודר בעת צרה אין מתירין לו אלא לצורך מצוה ואולי גם זה מקרי לצורך מצוה ללמוד ולדרוש הפסוקים וגם מצוה לגנות בו הרשעים כדי שלא יזדון עוד כיון דלא הדרי בהו: **למחר** נפתח בחברין אתא מנשה וכו'. א"ל ע"ד הדרש דלכך קרא חברין ליה אע"פ שמנשה היה גדול בתורה כדאמר לקמן שהיה שונה חמשה וחמשים פנים בתורת כהנים מ"מ ק"ל לרב אשי דמעשה גדול מתלמוד שהוא התכלית כדאיתא בקדושין דף מ' ע"ש במהרש"א להק"ק ליה גברא דלא ידע מהיכא למשרי שמוליא חברא קרים ליה דבשלמא

מהיכא בעית למישרא המוציא א"ל לא ידענא א"ל מהיכי דבעיא למישרא המוציא לא גמירת וחבריך קרית לן אמר ליה אגמרן לי (מיהא) ולמחר דרשינן ליה משמך בפירקא א"ל מהיכא דקרים בישולא א"ל מאחר דחכימת כולי האי מאי טעמא קא פלחיתו לע"ז אמר ליה אי הות התם הות נקיט בשיפולי גלימא (בשינך) ורהטת אבתראה למחר אמר להו לרבנן נפתח ברבוותא אחאב אח לשמים
משלי יז ואב לע"ז אח לשמים דכתיב °אח לצרה יולד אב לע"ז
תהלים דכתיב °כרחם אב על בנים °ויהי הנקל לכתו בחטאת
מ"א טז ירבעם בן נבט א"ר יוחנן קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם ומפני מה תלה הכתוב בירבעם מפני
הושע יב שהוא היה תחלה לקלקלה °גם מזבחותם כגלים (אל) [על] תלמי שדי א"ר יוחנן אין לך כל תלם ותלם בארץ ישראל שלא העמיד אחאב עליו ע"ז והשתחוה לה:

דהוה דריש בשלשה מלכים. דהוה קאי במתניתין דג' מלכים אין להם חלק: אתפח. נתרפא: אמרו לו. תלמידיו לא קבלת עליך וכו': אמר אינהו מי הדרי בהו. מדרכם הרעה דקאא להדר לי מלדרוש: אוקים אגי מלכים. אוקים קיים הך פירקא עד שהגיע לג' מלכים: אמר למחר נפתח בחברין. כדרוש בחבריט שהיו ת"ח כמותינו ואין להם חלק לעתיד: א"ל. מנשה בחלום חברך וחברא דאבוך אנא כלומר וכי סבור אתה שהיית חברך וחברא דאבוך: מהיכא בעית למישרא המוציא (א"ל איני יודע. בדבר זה) אינך יודע מאיזה מקום בפת אתה צריך לבצוע המוציא: וחבריך קרית לן. ואתה קורא אותנו חבריך: מהיכא דקרים בשולא. דריפתא ממקום שנקרמין פניס של פת בתנור דהיינו מלמעלה או מסיבות הפת או מצוליו אבל בחוצע לא שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם לא יהא בולע ומברך אלא משולי הפת ולא מאמצעיתו: ל"א מהיכא דקדים כלומר מהיכא שמקדים לאפות והיינו הך. ל"א מהיכא דגמר בשולא ממקום שהלחם אפוי [יפה] ולא מאותו מקום שקורין בשי"ל ורחשון כרא"ה: הוית נקט שיפולי גלימך. היית מגביה שפת חלוקך מבין רגליך כדי שתהא קל לרוץ והיית רץ לשם מפני יצר ע"ז שהיה שולט: נפתח ברבוותא. [נתחיל] לדרוש ברבותינו ולא אזור (לחברינו) [בחברינו]: אח לשמים. רע לשמים כדאמרינן באחבורום אח
ערש"י לראש*: דכתיב אח לצרה. ווי נלרה אלמא אח לשון רעה ווי: לע"ז. שהיה אוהבה ביותר: דכתיב כרחם אב. אלמא אב
שבגמרא הגירסא מרחם. הכי קראי בכדי נקיט להו: ויהי הנקל. באחאב כתיב
ואח"ז כ"ל ע"ל אח כלומר קלות היו לאחאב כל חטאתיו של ירבעם: מפני מה תלה
גרשנו וע"ע הכתוב בירבעם. דבכמה מקומות כתיב לא סר מכל חטאת ירבעם
בעגילה ולא כתיב אחאב אף ע"פ שהיה רשע ממנו: תחלה לקלקלה.
יט) שהיה מלך ראשון שהקדיח את תבשילו: גם מזבחותם. הכי רמיס דקרא בגלגל שורים זבחו גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי:

מהרש"א מי אהדרו בהו דאנא כו'. כי גם הם היו להם מקום לחזור בתשובה במה שאירע להם כגון בירבעם שפלב ידו במזבח לאמר תפשוהו ותיבש ידו גו' ויאמר אל איש האלהים חל גו' ויחל איש אלהים גו' ובמעשה דחלה אביה בן ירבעם וכגון באחאב וישמע אחאב את הדברים האלה ויקרע בגדיו וישם שק וגו' דהכא אהדר בי משום מעשה שאירע לי דחלשי וק"ל: נפתח בחברין כו'. כי הקושיות מה ענין שזכר מנשה ומה ענין שהוסיף לומר וחברי דאבוך ומה ענין דין זה מהיכא בעית למישרא המוציא ונראה ע"פ מ"ש ר"י במסכת בר"פ דמנשה יש לו חלק לעה"ב שעשה תשובה ואינו בכלל ג' מלכים שאין להם חלק לעה"ב ולהכי הא דקאמר נפתח בחברין משום מנשה אמר כן דלגבי ירבעם ואחאב ודאי דלא הוה קאמר הכי דמקרי לעיל ירבעם חבר לאיש משחית ולפי שאמר חברין בלשון רבים וכלל מנשה עם ירבעם ואחאב שאין להם חלק לעה"ב אתחזי ליה מנשה. וא"ל חברך והברי דאבוך. דחברין משמע גם בלשון רבים ונדבר בעדם דמשמע חבריך בעה"ז וחברי דאבוך שמת בעה"ב כאילו יש להם חלק לעה"ב וזה שאמר קרית לן דהיית כולל אותי בדיבורך עמהן לקרות חברין בעה"ז ובעה"ב ואינו כן דלהם אין חלק לעה"ב ולי יש חלק לעה"ב ע"י התשובה שעשיתי וז"ש לו. מהיכא בעית למישרי המוציא. והוא מבואר שברכת לחם יצא מכלל כל ברכת הנהנין הנבראין דמברכין עליהם בלשון בריאה והוא לפי שבחטא אדם הראשון נתקללה האדמה ונטבע הבריאה מתת כחה בעיקר מאכל האדם שהוא הלחם כמ"ש ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה גומר בזעת אפך תאכל לחם וכמ"ש בענין זה שהלחם צריך י' מלאכות קודם שנעשה לחם והוא שהאדם נענש בחטאו שלא תוציא הארץ בטבעה את הלחם אך ע"י התשובה שעשה היה עליו חסד אלהים להוציא לחם מן הארץ בכח אלהי וזהו נוסח שינוי ברכת הלחם המוציא בכחו כנגד הטבע את הלחם מן הארץ בחסדו וזה שזכר לו מהיכא דבעית למשרא המוציא שזו הברכה הוראה על כח התשובה להשפיע מטוב חסד העליון יתברך אל האדם למטה ורמז לו שגם הוא מנשה בכלל בעלי תשובה לקבל חסד אלהים בעה"ב ואין ראוי לכללו עם ירבעם ואחאב שאין להם חלק לעה"ב ולזה א"ל מהיכא בעית למישרא המוציא להורות על כונה זו. ומסיק מהיכא דקדים בישולא. דנגמר מלאכת הלחם שנתקיים בו חסד האלהי' בתחלה ע"פ התשובה וא"ל מאחר דחכימת כולי האי. לעזות מעשיכם ע"פ כוונת התשובה ולהשפיע מטוב חסדו עליכם אמאי קא פלחיתו לע"ז כו'. וא"ל הות נקיט בשיפולי כו'. ע"ד טומאתה בשוליה רמז שדם חימוד כדה תמיד בשולי בגדים גם כן אתה היית תומך ומתאוה לטומאת ע"ז והיית נקיט בשולי בגדים שלי אשר טומאת ע"ז עליהם והיית רץ אחרי לע"ז כי אז עדיין יצה"ר של ע"ז היה קיים עד זמן כנסת הגדולה שבטלוהו: ולמחר אמר נפתח ברבוותא. משום מנשה אמר כן משום החלום שחלם וק"ל: אחאב אח לשמים כו'. ר"ל כשהוא בצרה ואח תלה עינו לשמים כמ"ש הראית כי נכנע אחאב מלפני: ואב. כשהיה בטובה כרחם אב גו' תלה הדבר בע"ז כמ"ש בעובדי ע"ז אלכה אחרי מאהבי נותן לחמי מימי וצמרי גו': המורות כו'. הן עגלי הזהב שעשה קלות לאחאב שהוסיף לעשות הבעלים כדמסיק אין לך כל תלם כו':
רש"י

עיון יעקב

* סוס ידע דעיקר מלות לעשות המוליא על אמ"ה אחרונה שהוא עיקור כי סוף המעשה הוא התלם המחשבה אז"ב ה"ת כאו המעשה עיקר אבל עכשיו דארין לעשות המוליא היכי דקרים בישולים כי פוב דסשיפו מאחרים הרכר ג"כ הלמור גדול שזהו תחלת המחשבה ומביאו לידי מעשה לכ׳ אמר נפתח ברבותא ולהכי מאמיך לכאן שיתורא כפיוך שהיה אחלה: אח לשמים. כדאמרינן בפסוך שכיה מהגה ש"ם שנכשיו דהוא כאילו מרבק בשכינה ולא לע"א דכתיב כרחם אב על בנים כי הוא ידע יצרנו וגו׳ כלומר כמו שאב מרחם על בניו

הרי"ף דפיי את לשמים כו'. וא"ל את לשמים שהיה מכבד את התורה שאמר למלאכי בן הדד אמרו לאדוניכם כל אשר שלחת גו' והדבר הזה לא אוכל לעשות מאי מחמד עיניך ס"ת ואע"פ שהיה מגיע לו צרה מזה:

ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב והכרתי
מ"א כא לאחאב משתין בקיר ועצור ועזוב בישראל עצור
בעה"ז ועזוב לעה"ב. א"ר יוחנן מפני מה זכה עמרי
למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל שנא'
שם טז ויקן את ההר שומרון מאת שמר בככרים כסף ויבן את
ההר ויקרא שם העיר אשר בנה על שם שמר אדני ההר
שומרון. א"ר יוחנן מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב
שנה מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות
שם כ שנא' וישלח מלאכים אל אחאב מלך ישראל העירה
ויאמרו לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא נשיך
ובניך הטובים לי הם כי [אם] כעת מחר אשלח את עבדי
אליך והפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד
עיניך ישימו בידם ולקחו ויאמר למלאכי בן הדד אמרו
לאדני המלך כל אשר שלחת לעבדך בראשונה אעשה
(לך) והדבר הזה לא אוכל לעשות מאי מחמד עיניך לאו
שם ספר תורה ודילמא ע"ז לא ס"ד דכתיב ויאמרו אליו כל
הזקנים וכל העם (לא תאבה ולא תשמע) [אל תשמע
ש"ב יז ולא תאבה] ודילמא סבי דבהתא הוו מי לא כתיב ויישר
הדבר בעיני אבשלום ובעיני כל זקני ישראל ואמר רב
יוסף סבי דבהתא התם לא כתיב וכל העם הכא כתיב
וכל העם דאי אפשר דלא הוו בהון צדיקי דכתיב
מ"א יט והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא
כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו:

משתין בקיר. ת"ח משית לקירות לבו: וחכין שכיבד את התורה דכתיב: והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם. והיינו ספר תורה ועל זו השיבו את הדבר הזה לא אוכל לעשות: ודילמא. מחמד עיניו היינו ע"ז: **לא ס"ד.** מדקאמר ליה זקנים (לא) [אל] תשמע ולא תאבה ואי ע"ז מי הוו אמרי ליה הכי: **סבי דבהתא.** זקנים שפלים שהיו רשעים כמו שמלינו באבשלום דקרי ליה לסבי דבהתא זקנים:

מהרש"א ומנלן דלא אתי וגו' עצור בעה"ז ועזוב לעה"ב כו'. מה שלא דרשו כן בירבעם דכתיב נמי הכי והכרתי לירבעם משתין בקיר עצור ועזוב וגו' משום דבירבעם יש לפרש כפשטיה משא"כ באחאב דכתיב ברישא דקרא ואבד כל בית אחאב גו' דהיינו כלל לא ה"ל לפרט שוב העצור והעזוב ממנו אי לאו להך דרשא עצור בעה"ז ועזוב לעה"ב ומזה דקדק נמי רש"י לדרוש בהאי קרא משתין ת"ח משית כו' עכ"ל משום דהוה בכלל רישא דקרא ואבד כל בית אחאב גו' אי לאו דאצטריך להך דרשה וק"ל: **מפני** מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כו'. לפי המקראות נראה שזכה עמרי למלכות טרם שקנה ההר שומרון ויש לפרש שר"ל שזכה מה שלא זכו מלכי ישראל שהיו לפניו דהיינו שזכה שבנו ובן בנו ישבו על כסא המלוכה וכ"ה במדרש ילקוט מה כשתנה אחאב כו' עד שבא עמרי והוסיפו לו ג' מלכים על כסאו כו' על שהוסיף עיר גדולה בישראל כו' ע"ש: **מפני מה זכה אחאב** כו'. בא ליתן טעם באחאב יותר מכל שנות מלכי ישראל וגם מלינו בירבעם שמלך כ"ב שנה ולא נתנו בו טעם ואפשר דלפי גודל החטא שנאמר באחאב מכל מלכי ישראל וכמ"ש לעיל קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם לא היה לו לזכות במלכות כ"ב שנים אי לאו שכיבד את התורה כו'. ומפרש לה וישלח גו' שבשליחות שא"ל כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך גו' ויאמר כדבריך גומר ובשליחות השני שהוסיף לו והיה כל מחמד עיניך גו' לקח עלת זקנים והשיב לו כל אשר שלחת אל עבדך בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות גו' הרי שלא מנע ממנו זהבו כספו ונשיו ובניו שבקש בתחלה רק על דבר החביב לו יותר שקרוי מחמד עיניו מנע ממנו ואמר לא אוכל לעשות והיינו התורה שהיא מחמד עיני האדם יותר מכסף וזהב כמ"ש הנחמדים מזהב גו'. ופריך ודילמא ע"ז שהיה מחמד עיניו שהיה חביב להם ע"ז שלהם יותר מכסף וזהב ונשיו ובניו כמ"ש שהיו מקריבין בניהם לע"ז ומסיק מדכתיב וכל העם דא"א דלא הוו בהון צדיקי דכתיב גומר. והם ודאי דלא מנעו ע"ז רק הס"ת ותלה הדבר בו שהוא כיבד את התורה דאילו לא היתה חביבה בעיניו לא היה קורא להם ליקח מהם עלה על זאת גם לא היה חש לעלתם כמו שלא השגיח בהם מלעבוד ע"ז:

קצז ב **אמר** רב נחמן אחאב שקול היה שנאמר ויאמר ה'
מ"א כב מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד
ויאמר זה בכה וזה [אומר] בכה מתקיף ליה רב יוסף
שם כא מאן דכתיב ביה רק לא היה כאחאב אשר התמכר
לעשות הרע בעיני ה' אשר הסתה אותו איזבל אשתו
ותנינא בכל יום ויום איזבל היתה שוקלת שקלי זהב
לע"ז ואת אמרת אחאב שקול היה אלא אחאב וותרן
בממונו היה ומתוך שהיה מהנה ת"ח מנכסיו כפרו לו
שם כב מחצה. ויצא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו
ויאמר ה' אליו במה ויאמר אצא (ואהיה) [והייתי] רוח
שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה
כן מאי רוח אמר ר' יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי מאי
צא אמר רבינא (א"ל הקב"ה) צא ממחיצתי שכן כתוב
תהלים קא דובר שקרים לא יכון לנגד עיני א"ר פפא היינו דאמרי
אינשי

עיון יעקב

בנים אף שיודע כהבנים אינם הגונים אפ"ה חס ומנין עליהם כן אחאב אף שידע שאין מהם בע"א אפ"ה עכרו ועיין בפרש"י ומהרש"א : **ומנלן** דאתי לעלמא דאתי. כלומר שפשא דאמרה לעיל שירבעם היה תחלת הקלקלה א"כ ליכא למילף מינה אף דקלות של אחאב היה כחמורות של ירבעם מ"מ י"ל שאני ירבעם שהיה תחלת הקלקלה : **מפני** מה זכה עמרי למלכות. היינו עד ג' דורות כדאיתא במדרש הובא במהרש"א וע"ז שפיר משני מפני שהוסיף כרך אחר לפי שעשה לרבי רבים כלדקה זו שהוסיף כרך אחר לכך עמד לו זכות עד ג' דורות כדכתיב ולדקתו לבנים וכדאיתא בירושלמי דפאה הובא בילקוט תהלים סימן ק"ג ע"ש: **מפני** מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה. עיין במהרש"א ועיי"ל דעיקר הקושיא בשעה שבא עליו בן הדד במלחמה ראשונה למה ניצול וה"ל אז כיון שהיה רשע והשטן מקטרג בשעת הסכנה היה לו ליפול במלחמה זו: **לפי** שכבד את התורה. עיקר כיבוד היה במ"ש כל אשר שלחת בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות הראה שחביב עליו התורה. מכל כסף וזהב שלו בזה היה יכול לכתוב לו בקיצור לא אוכל לעשות אשר שלחת אלי זאת כיבודו: **ומתוך** שהיה מהנה ת"ח מנכסיו כיפר לו מחצה. כי הוקש כבודם ויראתם לכבוד המקום כדאיתא בקדושין דף כ"ז וב"ק דף מ"א את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח וזה קיים מקלת ובטל מקלת והיה זהיר ביראת וכיבוד ת"ח ומרד כלפי שמים לכן קאמר שקול היה בענין זה אך אל תתמה על זה איך בטל את העיקר וקיים את הטפל לפני מיפיי לא נאמינו שהיה קורא את האזכרות וכתב שם ע"א המתיכן לכן גם אחאב היתה מחשבתו כן במקום שהם חשב כאילו נכתב שם ע"א ואת לא נרגש
פלגעי

מ"א י׳ אינשי דפרע קיניה מחריב ביתיה °ויעש אחאב את האשרה ויוסף אחאב [לעשות] להכעיס את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו א"ר יוחנן שכתב על דלתות שומרון אחאב כפר בה' אלהי ישראל
מ"ב כ״ב לפיכך (לא יהיה) [אין] לו חלק באלהי ישראל °ויבקשו את אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשומרון א"ר לוי שהיה קודר אזכרות וכותב ע"ז תחתיהן:

שקול היה. מחצה עונות ומחצה זכיות ומדמהדרי כולי האי מי יפתה את אחאב משמע דבקושי גדול נענש: רוחו של נבות. שלפי שהוא הרגו שהוא היה רוחו מחזר לפתותו (והפילו) [ולהפילו]: דפרע קיניה. הפורע קנאה נוקם חמתו וקנאתו: מחריב ביתיה. כחותו של נבות שנקם נקמו מאחאב וילא ממחילה של הקב"ה: קודר אזכרות. מוחק שמות שבתורה: וכותב שם ע"ז תחתיהן. לפיכך היה מתחבא שאילו היה עושה בפרהסיא לא היו מניחין לעשות כן. קודר כמו מקדרין בהרים לשון (נוקב) מחטט ונוקב:

מהרש"א אחאב שקול היה כו'. עיין פרש"י ויותר נראה לפרש מדכתיב ויאמר זה בכה וזה אומר בכה גו' דנראה שהיו הדעות שקולות בפמליא של מעלה לזכות או לחיוב כמ"ש וכל לבא השמים עומדים לו מימינו ומשמאלו: שקלי זהב לע"ז כו'. ולשון התמכר לעשות הרע וגו' כאילו היה נמכר לע"ז בכל יום היתה קונה אותו בשקלי זהב מרשות ע"ז: שהיה וותרן כו'. אולי קבלה היה זה בידם ואפשר במה שאמר שמהנה ת"ח מנכסיו. ע"פ מ"ש בפ"ק דחולין שכן מלינו ביהושפט מלך יהודה שנהנה מסעודת אחאב וקיעתו שהיה ליהושפט עמו כמ"ש ויזבח לו לאחאב לאן ובקר לרוב ולעם אשר אתו וגו'. ועכין שכפרו לו מחצה. במלות זו כי המהנה ת"ח כאילו דבק בשכינה כמ"ש ואתם הדבקים בה' וגו' וכי אפשר לידבק בשכינה אלא זה הוא המהנה ת"ח מנכסיו וז"ש שכפרו לו מחלה הנס שהיה אדוק ודבק בע"ז הרי מתה שהיה מהנה ת"ח היה גם דבק בשכינה: מאי רוח כו'. הנבואה של אמת נקראת רוח סתם בכמה פסוקים ותנח עליהם הרוח וגו' ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם כי הנבואה הוא ברוב פעמים על ידי מלאך כמ"ש עושה מלאכיו רוחות וכאן כתיב הרוח בה' הידיעה הוא הרוח הידוע של נבות: מאי צא כו'. דכיון דה"ל עשה כן היה בכללו כמי מה שאמר אלא ומלת לא שאמר לו הוא מיותר לדרשא לא ממחיצתי כי רוחות ונשמות של ישראל לצורות בצרור החיים תחת כסא הכבוד דהיינו במחיצתו ודובר שקרים לא יכון בם כי שם צורת יעקב חקוקה שמדתו אמת שנאמר תתן אמת ליעקב וגו' וק"ל: אחאב כפר באלהי ישראל וכו'. דהיינו מדכתיב להכעיס ה' אלהי ישראל ומדכתיב לעשות דרשו בבעשייה היה זה דהיינו שכתב כן על דלתות שומרון ה"ש מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו שהמלכים שהיו לפניו עבדו עגלי הזהב בשתוף אבל היה אחאב הוסיף לעבוד את הבעלים וכפר באלהי ישראל דוגמא שאמרו בפרק אין לדין ויוסיפו בני ישראל לעשות וגו' ויעבדו את הבעלים וגו' ויעזבו את ה' ולא עבדוהו ממשמע שנא' ויעזבו את ה' איני יודע שלא עבדוהו וכו' אפילו כתורמוס הזה וכו' ואוכלין אותו בקיטת סעודה לא עשאוני בני דהיינו בעבודת הבעלים לא עבדו ה' בשתוף: ויבקשו את אחזיהו וגו'. הוא היה ממלכי בית יהודה ונסמך ענין אחזיהו לכאן כמ"ש הוא הלך בדרכי בית אחאב כי אמו וגו' והוליאו הכתוב הזה מפשטיה שהיה מתחבא לקדור אזכרות ממקום דכתיב בתריה ויבאוהו אל יהוא וימיתהו ויקברוהו כי בן יהושפט הוא אשר דרש ה' וגו' שאין זה כתיכת טעם על שהמיתהו דאדרבה ומכוס שהיה בן יהושפט לא היה לו להורגו שלא אמר הנביא ליהוא רק והכית את בית אחאב וגו' ולזה דרשו שהוא נמשך אדלעיל דמשום שהיה מתחבא בשומרון והיה קודר האזכרות הביאוהו ליהוא ודנו דין מיתת ב"ד כמורדה בע"ז וכי בן יהושפט וגו' דקאמר אינו אלא טעם על שניתן לקבורה טפי מיורם בן אחאב שנהרג עמו שלא נזכר בו שניתן לקבורה לפי שהיה אחזיהו בן יהושפט מלך אבל ולא היה מבית אחאב רק מלך אם וק"ל:

הרי"ף רש"י מחלה עוונות ומחלה זכיות. נראה דכיפר לו מחלה בשביל שכיבד את התורה כדאמרינן לעיל:

קצה סם **מנשה** שנשה יה דבר אחר מנשה שהנשיא את ישראל לאביהם שבשמי' ומנא לן דלא אתי
מ"ב כ״א לעלמא דאתי דכתיב °בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמשה שנים מלך בירושלים ויעש (הרע בעיני ה') [אשרה] כאשר עשה אחאב מלך ישראל מה אחאב אין לו חלק לעה"ב אף מנשה אין לו חלק לעוה"ב. [פיסקא] רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק
ד״ה ב לג לעולם הבא שנא' °ויתפלל (מנשה אל ה') [אליו] ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו אמרו [לו] למלכותו השיבו לא לעולם הבא השיבו. א"ר יוחנן
ירמיה טו ושניהם מקרא אחד דרשו שנא' °ונתתים לזועה (לרעה) לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיהו מ"ס בגלל
קג מנשה שעשה תשובה ואינהו לא עבוד ומ"ס *בגלל מנשה דלא עבד תשובה. א"ר יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהם של בעלי תשובי' דתני תנא קמיה דרבי יוחנן מנשה עשה תשובה ל"ג שנים דכתיב בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשי'
מ"ב כ״א וחמיש שנה מלך בירושלים וכתיב °ויעש (הרע) [אשרה] כאשר עשה אחאב גו' כמה מלך אחאב עשרים ותרתין שנין מנשה כמה מלך נ"ה דל מינייהו כ"ב פשו להו
לא נמצא פסוק זה ועיין בד״ה ב לג או לי׳ סיה והעתקה ל"ג. א"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב °(וישמע) [ויתפלל] אליו ויחתר לו ויעתר לו מיבעי ליה מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה (והטמינו) מפני מדת הדין:

שנשה יה. ששכח הקב"ה: שהנשיא. השכיח: מה אחאב אין לו חלק. כדאמרן ענוש לעולם הבא: ושניהם. רבי יהודה דאמר יש לו חלק ורבנן דאמרי אין לו חלק: בגלל מנשה שלא עשה תשובה. והמשיכן כולם אחריו: כאשר עשה אחאב. דמשמע כשיעור השנים שחטא אחאב במלכו חטא מנשה והיינו עשרים ושתים

עיון יעקב

תלמידי חכמים לכבודם וירחשם: א"ר יוחנן שכתב על דלתות שומרון. אפשר דמתיבת אחאב שהוא מיותר דה"מ למיכתב ויוסף להכעיס את ה' פשיטא דקאי אאחאב דמיירי ביה אלא דמלת אחאב מרמז ר"ת אין חלק אלהי כי שהיה כותב על דלתות שומרון: למלכותו השיבוהו ולא לעוה"ב השיבוהו. נ"ל לפי שתשובתו היה מתוך אונס כדאיתא לעיל דף ק"ג שלא השיבו למוטב אלא יסורין גדולים: דל מינייהו כ"ב שנים. ול"ג שנים היה כשנמלך נמלא שהיה רשעתו עד נ"ד שנים ואז אילו לא שב ובתשובה היה מת בהיותו רשע כדאמרינן

ושתים שנה שחטא בהם כנגד כ"ב שנה שמלך אחאב: פשו להו ל"ג. שעשה תשובה: וישמע אליו (ויעתר) [ויחתר] לו. ומנחון כתוב (ויחתר) [ויעתר] לו כך. שמעתי: מדת הדין. היתה מעכבת שלא לקבל פני מנשה בתשובה ועשה הקב"ה מחתרת ברקיע ופשט ידו וקבלו בלא ידיעת מדת הדין:

מהרש"א בגלל מנשה שעשה תשובה ואינהו לא כו'. ר"ל שהיה להם ממי ללמוד ולא למדו ממנו לעשות תשובה כמ"ש ויכנע מאד מלפני אלהי גו': דל מינייהו כ"ב פשו להו ל"ג כו'. אבל השנים שקודם שמלך לא חשבו דקטן היה אז די"ב שנים היו לו כשמלך ועוד דקודם שמלך היה אביו חזקיה קיים ולא היה בידו לחטוא ולהחטיא ישראל:

קצט **וא"ר** יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מאי דכתיב
שם °בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו וכתיב
ירמיה כו / שם כח °בראשית ממלכת צדקיהו וכי עד האידנא לא הוו מלכי אלא ביקש הקב"ה להחזיר את כל העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים כיון שנסתכל בדורו נתקררה דעתו. וביקש הקב"ה להפוך לעולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה נסתכל בצדקיה ונתקררה דעתו
מ"ב כד בצדקיה נמי כתיב °ויעש הרע בעיני ה' שהיה בידו למחות ולא מיחה:

מ"ד בראשית ממלכת יהויקים ובראשית ממלכת צדקיה. מאי טעמא כתיב בהכי בראשית יותר מבאחריני: **וכי עד האידנא לא הוו מלכי.** ואי משום תחלת מלכותו קאמר הוה ליה למיכתב בשנה ראשונה למלכותו אלא להכי שני קרא בדבוריה וכתב בראשית ללמדך מעשה בראשית היה בימי יהויקים שביקש הקב"ה להחזיר את עולמו לתוהו ובוהו כמו שהיו מראשית: **כיון שנסתכל בדורו.** של יהויקים שהיו צדיקים שעדיין לא גלו החרש והמסגר: **דורו של צדקיהו.** היו רשעים שהצדיקים גלו כבר עם יהויכין:

מהרש"א וכי עד האידנא לא הוו מלכי כו'. עיין פירוש רש"י ואי עד האידנא לא הוו מלכי הוה ניחא ולא הוה קשיא ליה למכתב בראשונה מלך דבראשית הכי משמע אתחלת דבר שנזכר כמו בראשית ברא דהיינו תחילת הבריאה שבעולם ה"נ הכא בראשית ממלכת משמע תחלת המלוכה שבעולם ומשום הכי קשיא ליה וכי עד האידנא כו': **נסתכל בצדקיהו ונתקררה כו'.** כדאמרינן דבשביל צדיק אחד נברא עולם שנאמר וצדיק יסוד עולם: **שהיה בידו למחות כו'.** נראה דמעשה הרע המפורש בו בספר ד"ה ויעש הרע בעיני ה' אלהיו לא נכנע מלפני ירמיה וגו' וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו באלהים וגו' לא קשיא ליה דלא היה זה נחשב לעון גדול שהרי ראינו שהיה מאמין לדברי ירמיהו והצילו מפני דורו הרשעים כמה פעמים והיה מאמין לו מה שא"ל אם יצא תצא וגו' וחיתה נפשך גו' ואם לא תצא וגו' ונתנה העיר וגו' ושרפוה באש ואתה לא תמלט מידם אלא שהיה דואג מפני דורו כמ"ש אני דואג את היהודים אשר נפלו אל הכשדים פן יתנו אותי בידם וגו' גם בענין השבועה לנבוכדנאצר שמרד בו היה על פי דורו שהסיתו לו השבועה אבל עיקר הקושיא הכא ממה שכתב בספר מלכים בצדקיהו ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשה יהויקים דנראה מזה שעשה כתועבות יהויקים ולא היה טוב ממנו ומשני משום שהיה בידו למחות בדורו שהיו רשעים כמו יהויקים ולא מיחה בהם נקרא הרע שעשו דורו כיהויקים על שמו אבל הוא בעצמו צדיק היה כנראה מתוך הכתובים בספר ירמיהו:

וא"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב °איש חכם נשפט שם משלי כט
את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת אמר הקב"ה כעסתי על אחז ונתתיו ביד מלכי דמשק זיבח וקיטר לאלהיהם שנא' °ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו ויאמר ד"ה ב כח
כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני והם היו [לו] להכשילו ולכל ישראל. שחקתי עם אמציה ונתתי מלכי אדום בידו הביא אלהיהם והשתחוה להם שנא' °ויהי אחרי (כן) בוא אמציה מהכות שם כה
את אדומים ויבא את אלהי בני שעיר ויעמידם לו לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם יקטר אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי בכי ליה למר ולא ידע אחוכי ליה למר ולא ידע וי ליה למר דלא ידע בין טב לביש °ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך (מאי שער ירמיה לט
התוך) א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי מקום שמחתכין בו הלכות. א"ר פפא היינו דאמרי אינשי באתרא דמרא (ביתא) תלה ליה זייניה תמן קולבא רעיא קולתיה תלה:

איש חכם נשפט. זהו הקב"ה שנקרא ה' איש מלחמה. **אויל.** אלו מלכים שבשמוך אחז ואמציה: **ורגז ושחק ואין נחת.** בין שהוא כועס עמהם בין שהוא שוחק עמהם אינן יראין מלפניו ואינם חסים לחזור למוטב: **בכי ליה למר וכו'.** לאו דוקא נקט מר אלא משום דהכי מילי דאינשי כשהוא חכם כשהוא רוצה להשפט ולהתוכח עמהם בין שהוא שוחק עליהם בין שהוא כועס עמהם אינם יראים מלפניו ואינם חסים לחזור למוטב: **מקום שהיו מחתכין בו.** ודורשין הלכות כהפך להושב גליס של שרי מלך בבל: **בשער התוך** לשון תוך והיינו בהר הבית ובעזרה ששם היו יושבין סנהדרין וכדאמרי' בעלמא שלשה בתי דינין היו שם אחד בלשכת הגזית ואחד על פתח העזרה ואחד על פתח הר הבית: **קולתיה תלה.** כלומר במקום שהיו חותכין בו הלכות בו דכין שרי בבל דינין שלהם: **באתרא דמ"א תלה זייניה.** מקום שהאדון תולה כליו: **קולבא רעיא.** כבל רועה: **קולתיה תלה.** לשם כדו תלה כמו כדה דמתרגמינן קולתה. לישנא אחרינא קולתיה מקדתו כמו מקדה של חרס:

מהרש"א איש חכם גו' את איש אויל וגו'. לפי שהיו שניהם ממלכי יהודה קרא שניהם איש אויל כאילו הם איש אחד וענין שכלותם לפי שכבר ראה אחז בצרתו יותר מכל מלכי יהודה שהיו לפניו שלא היו בהן עובדי ע"ז כמותו והיה לו ללמוד שבשביל שהוא עובד ע"ז באת לו הצרה וכתיב בו בעת הצר לו ויוסף למעול בה' וגו' וכן בהפך אמציה עשה הישר בעיני ה' והצליח במעשיו כמפורש בענין והיה ללמוד שבשביל שאינו עובד ע"ז הוא מצליח
וכתיב

עין יעקב

כדאמרינן כל שנותיו של דואג ואחיתופל אלא ל"ד שנים כי רשעים לא יחצו ימיהם ולפי שגב האריך ימים עוד נ"ג שנים: **בקש הקב"ה להפוך את כל העולם לתוהו** ובוהו בשביל יהויקי'. כי מועט א' יאבד טובה הרבה וכן להיפך צדיק יסוד עולם: **אמר הקב"ה כעסתי על אחז.** אע"ג דאמציה היה בריש' מ"מ נקט כפי סדר דכתוב בקרא מתחלה ורגז ושחק וכפי הסדר נמ' לכעוס וכמ' לרצון ואילו היה כתב להיפך הוה אמינא ואין נחת קאי רק על ורגז דכתיב מקודם להכי כתיב להיפך ושמך ושחק לאין נחת וכ"ש
ועל

וכתיב ביה בהכנסתו מחכות את אדומים ויצא את אנשי בני שעיר וגו': ויבואו גו' בשער התוך כו' מקום שמחתכין בו הלכות כו'. לא נמצא בשום מקרא שער הנקרא כן בירושלים וע"כ דרשו שער ע"ש מקום המשפט כמו ועלתה יבמתו השערה והתוך במקום התוך והוא מקום בית דין הגדול יושבים בירושלים שמשם הלכה יוצא חתוכה ופסוקה כמ"ש וקמת ועלית אל המקום וגו' לא תסורון הדבר אשר יגידו לך ימין וגו' והשכין אמרו ע"ש במקום המשפט שם הרשע:

ר"א פס משלי כד **א"ר** חסדא א"ר ירמיה בר אבא מ"ד °על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה. על שדה איש עצל עברתי זה אחז. ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה. והנה עלה כולו קמשונים זה אמון. כסו פניו חרולים זה יהויקים. וגדר אבניו נהרסה זה צדקיה שנחרב בה"מ בימיו. ואמר רב חסדא א"ר ירמיה בר אבא ארבע כתות אין מקבלין פני שכינה. כת לצים. כת שקרנים. כת חניפים, כת מספרי לשון הרע. כת
הושע ז לצים דכתיב °משך ידו את לוצצים. כת שקרנים דכתיב
תהלים קא °דובר שקרים לא יכון לנגד עיני כת חניפים דכתיב
איוב יג כי לא לפניו חנף יבא. כת מספרי לשון הרע דכתיב
תהלים ה °כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ולא יהיה במגורך רע:

והנה עלה כלו קמשונים זה אמון. שהעלה שמונית על גבי המזבח לקוון: כסו פניו חרולים זה יהויקים. שכסה פניו מאורו של הקב"ה כדאמרינן לקמן כלום אנו צריכין אלא לאורו יעיל אורו: על שדה איש עצל עברתי זה אחז. ולהכי קרי ליה עצל שהתם את התורה ובטל את העבודה לקמן: ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה. שקדר אזכרות והרס את המזבח (כל אלה במשמע לבון) חרולים אורטיגא"ש: זה צדקיה. שהיה צדיק ונהרס בה"מ בימיו: משך ידו את לוצצים. משך הקב"ה את ידו מן הליצנים שלא להתקרב אצלם: לא יגורך רע. היינו מספרי ל"ה דכתיב בתריה תאבד דוברי כזב איש דמים וגו' ועוד דכתיב בתריה קרבם הוות קבר פתוח גרונם וגו':

מהרש"א על שדה איש עצל כו'. כלל בזה המקרא מלכי יהודה אשר בימיהם נהרסו ידי ישראל וחסרו מיום אל יום עד שבימי צדקיהו נחרב הבית וגלו ישראל וז"ש על שדה איש עצל זה אחז כי הוא היה המלך הראשון ממלכי יהודה שגרם לישראל לעבוד ע"ז ונהרסו ידיהם של ישראל ועל כרם ישראל נקראו כרם ה' צבאות ואז היו כרם אדם חסר לב זה מנשה שבימיו חסרו ישראל מיום אל יום עד שבימי אמון שהרבה אשמה ועלה כרם ה' שהוא ישראל כולו קמשונים ובימי יהויקים בעשה התועבות כדלקמן כסו פניהם של ישראל חרולים בכל הצרות שעלה עליהם עד שבימי צדקיה גדר אבנים שהוא בה"מ נהרסה: ארבע כיתות כו'. לפי הדרש נראה לפרש ידו מלשון מקום אבל רש"י פי' מלשון יד ממש ויש לפרש דנקט יד ע"ש שהלוצים מראים ליצנותם בידם. ואמר כת שקרים דכתיב דובר שקרים וגו' לנגד עיני. לפי שהדובר שקר מאמת דברים בפני השומע וע"כ אמר לנגד עיניו יהדרך לא יכון שעיניו משוטטות בכל ויודע בשקריו. ואמר כת חנפים כי לא לפניו חנף יבא. כי כן דרך החונף בתחלת ביאתו לדבר מבוקשו יבא בחנופה לדבר עם המתבקש. ואמר כת לשון הרע דכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה וגו'. הוסיף מלת צדיק בענין שהוא פירוש מלת אתה דה"ק לפי שאל לא חפץ רשע כי צדיק אתה שהוא הפך רשע שזכר וע"כ לא יהיה במגורך רע שהוא בעל לה"ר ופרש"י מדכתיב בתריה תאבד דוברי כזב וגו' עכ"ל. אבל במשמעות זה הוא דובר שקרים ויותר נראה לפרש כפירושו מדכתיב בתריה אין בפיהם נכונה קרבם הוות וגו' וכפרש"י פרק א"כ וק"ל:

רב פס תהלים צא **ואמר** רב חסדא א"ר ירמיה בר אבא מאי דכתיב °לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך לא תאונה אליך רעה שלא ישלוט בך יצר הרע ונגע לא יקרב באהליך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך. דבר אחר לא תאונה אליך רעה שלא יבעתוך חלומות והרהורים רעים. ונגע לא יקרב באהליך שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים עד כאן ברכו אביו מכאן ואילך ברכתו אמו °כי מלאכיו שם
יצוה לך וגו' על כפים ישאונך וגו' על שחל ופתן תדרוך וגו' עד כאן ברכתו אמו מכאן ואילך ברכתו (שכינה) [שמים] °כי בי חשק ואפלטהו וגו' יקראני ואענהו וגו' שם אורך ימים אשביעהו וגו':

שלא תמצא אשתך ספק נדה וכו'. והיינו באהליך באשתך כדאמרי' אין אהלו אלא אשתו בשעה שאדם בא מן הדרך קשה לו כשימצא את אשתו ספק נדה יותר מנדה ודאית שבעל ספק נדה הוא מיצר ויצרו תקפו ואומר טהורה היא ועל חנם אני נמנע: ע"כ ברכו אביו. דוד לשלמה בנו מסתמא לפי ענין הברכות יש לידע שדוד ברכו שכן דרך האב בדברים האלו בספק נדה וביצר הרע ובהרהורים רעים ובבנים ותלמידים שלא יקדיחו תבשילם ברבים אבל אמה אינה נותנת דעת בכך אלא מתוך רכות הלב שיש לה מתפללת על בנה שיכלל מאבן נגף ומרוחין ושדים לפיכך קא דריש לפי הענין שאלו ברכות ברכתו אמו כי מלאכיו יצוה לך וגו'. ועוד משום דכתיב כי מלאכיו משמע ליה דסליק ענין אחד דברכה ומכי מלאכיו עד כי בי חשק סליק חד ענין היכך מוקים דמי לדוני דעד כאן ברכו אביו וכו'. וגו': כי בי חשק. לא שייך אלא ברבונא דעלמא כלומר אותו שחפץ בי ובירא' אפלטהו:

מהרש"א לא תאונה אליך רעה וגו'. מלת אונה מורה על הקנה וגורם הדבר. ח"ש שלא ישלוט בך יצה"ר. שהוא

עין יעקב

רש"ל ורבנו שאין נחת: על שדה איש עצל עברתי זה אחז. מתחיל האחז שבימיו היו ישראל הולכים ודלים שבימיו התחיל גלות י' השבטים פרש"י במלכים ב' י"ז עד צדקיהו שנחרב המקדש: ד' כיתות אין מקבלין פני שכינה. עיין בחידושינו לעיל בסוטה דף מ"ב: ונגע לא יקרב באהליך שלא תמצא אשתך ספק נדה. כי עיקר נגעים באים אם אביו ואמו משמשין נדה וזה בא ע"י ספק משא"כ ודאי נדה לא נחשדו ישראל על כך: עד כאן ברכו אביו. נראה דשלשה ברכות הם נגד שלשה שותפים יש באדם הקב"ה ואביו ואמו וכל אחד מברך את שלו וכסדר בריאתם באביו הוא המתחיל והקב"ה גומר גמר הברכה לבן אביו מברך שלא לבוא לידי הרהורים רעים שבא מהמוח ששם מלובן והאם מברכו שישמור גופו

שהוא שגורם לרע וכן חלומות רעים כי שהשד גורם לחלום רע כמפורש פרק הרואה. ואמר ונגע לא יקרב באהליך ולא תמצא אשתך כו'. כי האשה נקראת בשם אהל וכ"ה בדאמרינן פרק כל כתבי מעולם לא קריתי אשתי אשתי אלא ביתי והיינו משום שהיא עקרת הבית ומצויה תדירה שם כדאמרי' כל כבודה בת מלך פנימה. ואמר ונגע לא יקרב וגו'. כי כמו שטומאת הנגע בבית הוא מורה על חטא הדבוק בדרים בו כדאמרי' בערכין כן טומאת הנדה בבואה מן הדרך לביתו יורה על חטא האיש ואמר ספק נדה כי בודאי נדה היא בזמן הוסת ואין זה מורה על חטא האיש אבל ספק נדה בא שלא בזמן וסת דרך מקרה שע"ז יורה עלת יקרב הוא ודאי יורה על החטא ולפי הדרש שלא יהיה בן או תלמיד כו' באהליך היינו אהל כל תורה. ואמר שמקדיח תבשילו ברבים כו'. דימה הסורה והמעשים למבשל כמ"ש מי שטרח בע"ש יאכל בשבת ותם שקלקל למודו ותורתו במעשיו ה"ז כמקלקל בשולו ע"י קדוח. ואמר עד כאן ברכו אביו כו'. עיין פרש"י ועוד כ"ל לפרש לפי שעד כאן היו הברכות כמתפלל ומבקש מלפניו יתברך בלשון נוכח על בנו כמ"ש אומר לה' מחסי גו' כי הוא יצילך מפח וגו' יפול מלדך וגו' כי אתה ה' מחסי וגו' לא תאונה וגו' וע"כ אמר שע"כ ברכו אביו ברחמיו על בנו להתפלל מלפניו יתברך אבל מכאן ואילך מדבר כמתפלל בלשון נסתר לשומרו ע"י מלאכיו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך וגו' והוא בדרך הכשים שאין שמו יתברך הקדוש שגור בפיהם כ"כ שהטומאה מצויה בהן וע"כ מבקשין על בניהם לשומרם ע"י המלאכים. ואמר מכאן ואילך ברכו שמים בו' שנא' כי בי חשק וגו'. כפשטים שהם דברי הש"י בעצמו וברכתו שאמר שלו בשביל בקשת אביו ואמו אברכהו אבל לפי שהוא חשק בי ואפלטהו ולא בשביל שאביו ידע שמי להתפלל בעדו אבל לפי שהבן גופיה ידע שמי ויקראני אענהו ולא בתפלת אמו שאמרהו ע"י מלאכים אבל עמו אנכי בצרה אחלצהו וגו':

הגדה ונגע לא יקרב באהליך. נראה דקשיא לערבינהו ולכתוב לא תאונה אליך רעה ונגע או לא יקרב רעה ונגע באהליך לזה דרשו כו'. הרי"ף:

א"ר שמעון בן לקיש מאי דכתיב °וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר. מפני מה עי"ן של רשעים תלויה כיון שנעשה אדם רש מלמטה נעשה רש מלמעלה ולא נכתביה כלל ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר מפני כבודו של דוד וחד אמר מפני כבודו של נחמיה בן חכליה:

עי"ן שברשעים תלויה. שאינה כתובה בשיטת אותיות התיבה אלא תלויה היא למעלה ונראה ככתוב רשים: כיון שנעשה אדם רש מלמטה. שיש לו שונאין ואין רוח הבריות נוחה הימנו: נעשה רש מלמעלה. בידוע ששונאים אותו מלמעלה להכי כתיב רשים בי' מיני רשות: ולא נכתביה. לעי"ן כלל: משום כבודו של דוד. לומר שאין הדבר נוהג אלא ברשעים ולא בצדיקים ודוד היו לו שונאים הרבה ונחמיה בן חכליה. היו לו שונאים הרבה מנכרים שבקשו להורגו על שהיה בונה בה"מ כדכתיב בעזרא (ידי אחת מחזקת בשלח) [ואחת מחזקת השלח] וגו' ל"א מליצו בעזרא שהיו לו לנחמיה שונאים וקנאים מישראל דכתיב ורבים מיהודה בעלי שבועה לו כי הוא חתן לשכניה בן ארח שהיו מבזין אותו. בקדושין מפרש להאי קרא [ולהכי איכתבא לומר שברשעים אמרינן ולא בצדיקים]:

מהרש"א כיון שנעשה אדם רש מלמטה כו'. וכפרש"י שיש לו שונאים ומלת רש נופל בזו כמ"ש כל אחי רש שנאוהו וכן היה בדוד שהיה נרדף מאחיו מישראל וכן נחמיה ובאיסור היו שונאים אותם כמ"ש לא תשנא את אחיך וגו' ונכתבה העי"ן מפני כבודן לומר שאין מדה זו נאמר אלא ברשעים ששונאין אותן אחיו מישראל מפני רשעתן דמותר לשנאן שהן כעשו שנואין גם למעלה ושייכא דרשה זו לכאן שהכתוב זה מיירי בעה"ב דכתיב לעיל מיניה תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש וע"ז אמר שימנע אז בעה"ב מרשעים אורה שהיה להם בעה"ז וזרוע רמה שהיה להם בעה"ז תשבר לעה"ב וק"ל:

הרי"ף רש"י היו לו שונאין הרבה מנכרים. ואפשר ע"י שגלחם עם נכרים היה לישראל משם סכנה ובזה היה לו שונאים ג"כ בישראל דבשנאת נכרים לבד לא שייך. לומר שיהיה לו שונאים מלמעלה:

[ת"ר] מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים כנגד שני מלכותו. אחאב שמונים וחמשה. ירבעם מאה ושלשה. תניא היה ר' מאיר אומר אבישלום אין לו חלק לעה"ב שנא' °ויכו את אבשלום וימיתוהו ויכוהו בעה"ז וימיתוהו לעה"ב. תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן °ויעש הרע בעיני ה' לא חיין ולא נדונין. °וגם דם נקי שפך מנשה [הרבה] מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה' הכא תרגימו כשהרג ישעיה במערבא אמרי שעשה צלם משאוי אלף בני אדם ובכל יום ויום היה הורג את כולם:

נ"ה פנים בתורת כהנים. ספר ויקרא היה דורש בנ"ה פנים שכל שנה ושנה היה מחדש ודורשו מפילפולו: לא חיין. לא יחיו לעה"ב עם הצדיקים ואין נדונין כמו בגיהנם ודוקא קאמר מלכי ישראל אבל שלמה וצדקיה מבית דוד אתו ואע"ג דכתיב בהו ויעש הרע חיין הן לעתיד: אחז ואחזיה. ממלכי יהודה וקים להו שהיו רשעים ואמון ויהויקים לא חשיב ואע"ג דהוו רשעים טפי כדלקמן בהנהו קים להו דחיין: הורג את כלם. שהיו נדקעין בכובד המשאוי:

מהרש"א נ"ה פנים בת"כ כו'. אשמועינן דאין לאלו ג' מלכים חלק לעה"ב שהרי ידעו רבונם בפיר ומרדו בו ונקט ת"כ

עיון יעקב

גומו ושקב"ה מברך נ"כ אם שלו אורך ימים וכו': ביון שנעשה אדם רש נמטה. עיין פרש"י ומהרש"א ועי"ל ע"ד דאמרינן איזהו עשיר השמח בחלקו א"כ מי שהוא עלב עלכוש יחירה מקרי עני ורש בודאי נעשה רש למעלה את וימנע מרשעים אורם דהיינו שמחה כדכתיב ליהודים היתה אורה ששון ושמחה תרוע רמה כלומר למעלה הסבר וא"כ בשיר קאמר ומצי כנתן של דוד דכתיב גבי מעשי בדמעתי וגו' וכן בנחמיה דכתיב ואבכה ואתאבלה ימים רבים ומה שפרש"י כל שאין רוח הבריות נוחה הימנו זו מבואר במתני' פ"ג דאבות ע"ש: מנשה היה שונה. למאן דס"ל בסוטה דף כ"ב דתורה לגוני מנה אלולי מללה אפילו בעידנא דלא עסיק ביה ק"ק על כל הני דלא אגין תורתן עליהם וכפרטות ירבעם נבי מה דאמרינן לעיל שתורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי ול"ל כדאיתא בחגיגה דף ע"ו שהיי טיכא גלכס ע"ש וע"ש בחידושינו בסוטה: אבשלום אין לו חלק לעה"ב. עיין בסוטה דף י' שיש פלוגתא בזה לכן לא קשיב אומו במשני': הכא תרגימו שהרג את ישעיה, והוי כאילו הורג עולם מלא כי צדיק יסוד עולם יהא דכתיב פה לפה א"ת במדרש

ש"כ שהיא כלל עבודה שיתקרבו לשמו יתברך ע"י הקרבנות והם רחקו עצמן ממנו יתברך ב"ה לקרב לע"ז: ויבוהו בעה"ז. אף ע"ג דכמה הכאות כתיבי במקרא דלית בהו מיתה הכא לא איצטריך ליה לפרש דהוה הכאה של מיתה דכתיב בתר הכי שקברוהו בפחת גדול וליכו עליו גל: אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן ויעש הרע וגו'. עיין פרש"י ועוד יש במלכי יהודה דכתיב בהו ויעש הרע בעיני ה' כגון ביהורם בן יהושפט ויהואחז בן יאשיהו ויהויכין וקים ליה דלא היו רשעים כ"כ: תרגמו שהרג ישעיה. ומפה לפה דרים ליה שהרג לישעיה בפה על שחטא בפיו כדאמרינן פרק החולץ איבלע ישעיה בארזא אתיה לארזא ונסרוה כי מטא להדי פומיה נח נפשיה משום דאמר ובתוך עם טמא שפתים גו'. ולמ"ד שעשה צלם כו' והרג כלם. עשה ב' עבירות בפעם אחד דהיינו ע"ז ושפיכות דמים שהיו זה כנגד זה בב' הלוחות כדאמרינן לא תרצח כנגד אנכי דהיינו מפה לפה:

הרי"ף מהרש"א ויכוהו בעה"ז. נראה דדייק מדלא כתיב ויכו וימיתוהו לאבשלום אלא מדכתיב ויכו את אבשלום ר"ל בעה"ז שלא יזכור עוד שמו ואח"כ וימיתוהו לעה"ב:

ר"ה שם **כמאן** אלא הא דאמר רבה בר בר חנה שקולה נשמה של צדיק אחד ככל העולם כולו כמ"ד ישעיה
ד"ה ב לג הרג. כתיב °פסל וכתיב °פסילים א"ר יוחנן בתחלה
שם עשה לו פרצוף אחד ולבסוף עשה לו ארבעה פרצופין כדי
סנה"ס דוגמת כסא שתראה שכינה ותכעוס. אחז העמידו בעליה שנא' °ואת
כבוד של המזבחות אשר על הגג עלית אחז וגו'. מנשה העמידו
שכינה שם לג בהיכל שנא' °וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית
ד' מים (ה) אשר אמר ה' אל דוד ואל שלמה [בנו] בבית הזה
מ"ב כג ובירושלים אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים את
שם כא שמי לעולם אמון הכניסו לבית קדשי הקדשים. שנא'
ישעיה כח °כי קצר המצע מהשתרע ונומר מאי כי קצר המצע
מהשתרע אמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן כי קצר
שם מצע זה מלהשתרר עליו שני רעים כאחד. מאי °והמסכה
צרה אמר ר' שמואל בר נחמני רבי יונתן כי הוה מטי
להאי קרא הוה קא בכי מי שכתוב בו כונס כנד מי הים
תעשה לו מסכה צרה. אחז חתם את התורה שנאמ'
שם ח °צור תעודה חתום תורה בלימודי. מנשה קדר את
האזכרות. אמון שרף את התורה. אחז בטל את העבודה.
מנשה הרס את המזבח. אמון העלה שממית על גבי
המזבח. אחז התיר את הערוה. מנשה בא על אחותו.
ד"ה ב לג אמון בא על אמו שנאמ' °כי הוא אמון הרבה אשמה.
ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר ששרף את התורה וחד אמר
שבא על אמו אמרה לו אמו כלום יש לך הנאה ממקום
שיצאת ממנו אמר לה כלום אני עושה אלא להכעיס
את בוראי. כי אתא יהויקים אמר קמאי לא ידעי לארגוזי
כלום אנו צריכים אלא לאורו יש לנו זהב פזים שאנו
משתמשים בו יטול אורו אמרו לו והלא כסף וזהב
חגי ב שלו הוא שנא' °לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות

אמר להם ככר נתנו לנו שנאמר °השמים שמים לה' תהלים קטו
והארץ נתן לבני אדם:

כמאן דאמר שהרג ישעיה. והאי קאמר קרא מלא את ירושלים פה לפה שהשמת של צדיק שקולה כמו שמלא את ירושלים חללים: כתיב. במלכים וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית האלהים: וכתיב. והעמיד את האשרים והפסילים בד"ה: ולבסוף עשה. מנשה לאותו צלם ארבעה פרצופות: כדי שתראה שכינה. מכל צד שתכנס להיכל תראה הפרצוף כנגדו ותכעוס: מלהשתרר עליו שני רעים. שכינה וצלם: מצע. בית המקדש: תעשה לו מסכה צרה. כאשה שכנסית צרה לחברתה: העלה שממית. קורי עכבים שבטל העבודה מכל וכל עד שארגו עכבים קוריהן על גב המזבח: היתר. כעשה לו כהיתר: ממקום שיצאת משם. מקום שאדם יוצא ממנו טבע הוא ממנו ואינו מתאוה להכאות אותו מקום: קמאי לא ידעי לארגוזי. מלכים ראשונים שלפנינו לא היו יודעים להכעיס המקום כמו שהוא חרף ואמר כלום אנו צריכים אלא לאורו שמאיר. לכן השמש יצא ויטול אורו: שאנו משתמשין בו. שמאיר ביותר: אמרו לו. בני דורו והלא כסף וכו' דבני דורו צדיקים היו כדאמרינן נסתכל בדורו של יהויקים ונתקררה דעתו:

מהרש"א כי קצר המצע גו'. בספר ישעיה כתיב האי קרא ומוקמינן ליה באמון שבו כתיב שהוא הרבה אשמה דהיינו שהוסיף על עון אבותיו שאחז לא העמידה אלא בעליה ומנשה העמידה בהיכל והוא הוסיף להעמידה בקדשי הקדשים שהוא המצע ששם היה מקום השכינה שורה על הכפורת וכמ"ש בין שדי ילין גו' ושאמר מי שכתוב בו כונס כנד מי הים תעשה לו מסכה כו' ר"ל מי שיוכל להרחיב העולם אפי' בים שכונס כנד מי הים להיות שם מקום יבשה תעשה לו המסכה צרה במקום הזה בשביל חטאם ועי"ל מי שכונס כנד מי הים ולא הקפיד הקב"ה שם מליך מסכה ופסל מיכה עמהם כדלקמן ועבר בים צרה תעשה לו במקדש צרה בשביל חטאם: בטל את העבודה וחתם כו'. תעודה היינו עבודה שתעיד שהשכינה שורה בישראל והיינו לומר שקשר העבודה וחתם התורה כו' כדאמרינן במדרש שאחז בתי כנסיות ומדרשות שלא ילמדו תינוקות של בית רבן תורה ואמר אם אין גדיים תישים וכו' וזהו חתם תורה בלימודי דהיינו תשב"ר שהם לימודי ה': ומנשה הרס המזבח. מדכתיב בד"ה שאחר ששב בתשובה ויבן את מזבח ה' גו' משמע מינה שהוא הרסו ברשעו דבימי אביו חזקיהו היה בנוי: ואמון שרף התורה כו'. דהיינו שהוא הרבה אשמה כדלקמן ומשום שכבר אמר שאבותיו אחז ומנשה עברו על ב' עמודי עולם שהם התורה והעבודה אמר שהוא הרבה אשמה בתיהם ששרף התורה והעלה שממית על כו'. ושאמר אחז התיר הערוה ומנשה בא על אחותו. שמלינו דכתיב בהו כתועבות הגוים גו' והיינו עריות דכתיב כי את כל התועבות האל עשו אנשי גו' ומדקאמר באמון שהוא הרבה אשמה אמרו שגם בעריות הרבה אשמה שבא על אמו דאינו אלא להכעיס ואולי דדייקי בשמיה אמון ע"ש אמו כמו מואב מאב וק"ל: לאורה כו'. כפר בהשגחה שאמר עזב ה' את הארץ לזה אמר כלום צריכין לאורו כמ"ש לבסוף השמים שמים

עין יעקב

בתרגום זו ישעי' פסקול במסה דכתיב פה אל פה אדבר בו ועיין ביבמות דף מ"ט בירושלמי שם: תעשה לו מסכה צרה. צרה לשון צר כדכתיב כי קצר המצע כנד מה שאמר כונס כנד מי הים מופע מחזיק את התרוכה עכשיו יהי' לו מקום צר וכדאמרינן ריש פרקין דף י' כי רחמנין הוה עדיא אבותיי דספסירא שכינן השתא דלא רחמנין וכו' ע"ש ועיין

שמים לה' אשר שם המאורות אבל הארץ נתן לבני אדם: יש לנו בארץ זהב פרוים. שהוא זהב האדום ביותר כמ"ש בפ' ערף בקלפי זהב פרוים הוא אדום ודומה לדם פרים ומתוך שהוא אדום אורו עבה ביותר:

א"ל רבא לרבה בר מרי מפני מה לא מנו את יהויקים משום דכתיב ביה °ויתר דברי יהויקים ו(כל) תועבותיו אשר עשה והנמצא עליו מאי והנמצא עליו ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר שחקק שם ע"ז על אמתו וחד אמר שחקק שם שמים על אמתו א"ל במלכים לא שמעתי בהדיוטות שמעתי מפני מה לא מנו את מיכה מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים שנאמ' °ועבר בים צרה והכה בים גלים א"ר יוחנן זה פסלו של מיכה תניא ר' נתן אומר מגרב לשילה שלשה מילין והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתעברין זה בזה בקשו מלאכי השרת לדוחפו אמר להם הקב"ה הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים. ועל דבר זה נענשו אנשי פילגש בגבעה אמר להן הקב"ה בכבודי לא מחיתם על כבודו של בשר ודם מחיתם:

מפני מה לא מנו את יהויקים. בהדי הנך שאין להם חלק לעה"ב: משום דכתיב ויתר דברי יהויקים. בתמיה משום דכתיב ביה רשע כזה לא מנאוהו: שם ע"ז על אמתו. מתוך שהיה אדוק בה: שם שמים. משום בזיון: במלכים לא שמעתי מפני מה לא מנו את יהויקים: בהדיוטות שמעתי מפני מה לא מנו את מיכה. בהדי ד' הדיוטות דמתני': פתו מצויה לעוברי דרכים. שהיו כל העולם מתארחין אצלו כדכתיב במקרא כל העובר ושב אל הלוים זה מיכה: (א"א פסוק זה חפשתי בנכות ולא מצאתיה): זה פסלו של מיכה. כשכתב משה את השם והשליכו על נילוס להעלות ארונו של יוסף בא מיכה ונטלו בהחבא והיינו דכתיב ועבר בים צרה כשהעביר הקב"ה לישראל עבר מיכה עמהם שבידו השם לעשות העגל ל"א מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעברו ישראל הים: גרב. מקומו של מיכה בגרב שיה פסלו של מיכה קבוע ובשילה היה המשכן: לדוחפו. למיכה: ועל דבר זה. על פסלו של מיכה שלא מיחו ישראל בידו נענשו אנשי פלגש בגבעה שנפלו ביד בנימין והרגו מהם מ' אלף:

מהרש"א שחקק כו'. עליו ממש על גופו ודכתיב לעיל מיכה ותועבותיו אשר עשה משמע דקאי על תועבותיו דמשמע ערוה בכל מקום ולנ"ד שם ע"ז הוא ממש תועבותיו ב' תועבות ע"ז וערוה בכל מקום ודכתיב והנמצא נראה לפרש כמ"ש שדורו היו צדיקים והיה מתיירא ומתביים מלעשות כן בגלוי אך אחר מותו נמצא עליו כן. ושאמרו מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים שנא' ועבר בים וגו'. לכאורה נראה דל"ג שנא' אלא ועבר בים צרה וגו' והוא מלתא באנפי נפשיה ואפשר לקיים מלת שנאמר ור"ל כמו שחס עליו הקב"ה שעבר מיכה עם ישראל בים והיה פסלו עמו כך חס עליו מלמנותו בהדיוטות לפי שפתו מצויה כו' ומה שפרש"י

שהיה לו אותו שם שהשליך משה אל הים להעלות ארונו של יוסף כו' כדאיתא במדרשות שהיה כתוב עליו עלה שור עלה שור והוא השליכו לאור ועשה ממנו העגל: לדוחפו כו'. פרש"י למיכה ועוד נראה לפרש לדוחפו לעשן הפסל שעשן של מערכה מתמר ועולה כמו ששנינו לא כלתה הרוח את עמוד העשן אבל עשן הפסל היה מתעקם ג' מילין והיה מתערב בעשן מערכה ובקשו מה"ש לדחוף אותו עשן הפסל מעשן המערכה שלא יתערב בו: ועד"ז נענשו כו'. ר"ל שזה הדבר שהיה פתו מצויה לעוברי דרכים הטעה את אנשי ישראל במעשה פלגש בגבעה שלא מיחו במיכה ובאו לעונש כזה שנפלו מהם מ' אלף שא"ל הקב"ה בכבודי כו':

א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן קסמא גדולה לגימה שהרחיקה ב' משפחות מישראל שנא' °על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ור' יוחנן דידיה אמר מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עינים מן הרשעים ומשרה שכינה על נביאי הבעל ושגגתו עולה זדון. מרחקת את הקרובים *מעמון ומואב ומקרבת את הרחוקים מיתרו דא"ר יוחנן בשכר °קראן לו ויאכל לחם זכו [בני] בניו וישבו בלשכת הגזית שנא' °ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב התם °ובני קני חתן משה עלו מעיר התמרים וגומ'. ומעלמת עינים מן הרשעים ממיכה. ומשרה שכינתו על נביאי הבעל מחבירו של עדו הנביא דכתיב °ויהי הם יושבים אל השלחן ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו. ושגגתו עולה זדון דאמר רב יהודה אמר רב אלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים. ולא נטרד דואג האדומי. ולא נהרג שאול ושלשת בניו:

לגימה. אכילה שמאכילין לאורחים: ב' משפחות. עמון ומואב שלפי שלא קדמו ישראל בנ..זם ובמים נכתב שלא יבאו בקהל: מעלמת עינים מן הרשעים. מעלמת מעיני המקום שלא להביא ברעתו לשלם לו כדרכו הרעה אלא עושה כאילו אינו רואה במעשיו: עמון ומואב. קרובים לישראל שבאו מלוט בן אחי אברהם ורחקם המקום שלא יבאו בקהל. ל"א קרובים ממש ליכא למימר דהא מדין בני קטורה היו בני אברהם וקרובים היו בני מדין לישראל יותר מעמון ומואב שהם בני אברהם אלא עמון ומואב שכנים וקרובים היו לא"י ומדין רחוקים להם היו: וישבו בלשכת הגזית שנאמר ומשפחות סופרים. והאי קרא מפרש ליה כו' בספרי בפרשה ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני: המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב. וקנים אלו בניו של (רכב) [יתרו] דכתיב ובני קיני חותן משה ובניו של יתרו הן הן בניו של רכב דכתיב הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב ולבית הרכבים אמר ירמיהו [פי כה אמר ה' וגו' יען אשר שמעתם על מצות יהונדב אביכם

עיון יעקב

ועיין בחידושינו ביומא דף ע': מפני שפתו מלויה לעוברי דרכים. וגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה לכ, ייפר לו על ע"א ויש לו חלק לעה"ב: שהרחיק שתי משפחות מישראל. עיין ביבמות דף ע"ו בחדושינו ומ"ש שם יעיין כאן במהרש"א מה שהשיג על הרמב"ן והן הן דברי ..בחיי וכ"ל דזו מדה כנגד מדה על דבר שלא קדמו אותו בלחם לכן לא יבא עמון ומואב בקהל נראה כי עיקר עונשו של נר כדכתיב ולוהב נר לשם לו לחם וגם בשביל ששכר עליך את בלעם בן בעור לקללך לכן לא יקוים בך וברך אם לחמך כי מקללך אאור: ומקרבת את הרחוקים מיתרו. כי גדולה הכנסת אורחים כהשכמת בית המדרש כדאיתא פ' מפנין וגם הלחם והמים נמשל לתורה כדכתיב קמו לחמו בלחמי ..לכן ישבו בני בניו בלשכת הגזית שמשם דולין ומשקין מתורתן לאחרים ומעלמת עין כמ"ש לעיל מילתא בטעמא ומשרה שכינה כי גדולה הכנסת אורחים כהקבלת פני שכינה: ולא נהרג שאול ושלשה בניו. וכדאיתא במדרש אמר לשניו רבש"ע מלך ראשון ידקר הוא יבניו בחרב א"ל משה ולי אתה שואל אמור אל הכהנים שהרג עיין שם ועיין

אביהם וגו'] לא יכרת איש ליונדב בן רכב [עומד] לפני כל הימים ואמרינן בספרי אפשר נכרים הם ונכנסין להיכל והרי כל ישראל לא נכנסו להיכל אלא שהיו יושבין בסנהדרין ומורין בד"ת ע"ר: משיבה. דאמרי' לעיל הכינו לו שפתו מלוים לעוברי דרכים: **ומשרה שכינה על נביאי הבעל מחברו של עדו הנביא.** דעדו הנביא נתנבא על מזבח בית אל שיחרב מפני שהעמיד בו ירבעם עגלים דכתיב במלכים והנה איש האלהים בא מיהודה וגו' ויאמר מזבח מזבח ומפרש בסדר עולם דהייט עדו הנביא ובא נביא השקר והטעהו לעדו והשיבו לבית אל והעבירו על מצות הקב"ה שאמר לו לא תשוב לבית אל והאכילו ובזכות שהאכילו שרתה עליו שכינה שנאמר ויהי דבר ה' אל האיש הנביא אשר השיבו להאכילו עליו: **ושגגתו עולה זדון.** שהרי מלינו ביהונתן ששגג ולא הלוהו לדוד שתי ככרות ונענש דאמר רב יהודה כו': **לוהו.** לשון לויה: **לא נהרגה נוב.** שלא היה צריך דוד לשאול לחם מכהני נוב ולא היה דואג מלשין עליהם: **ולא היה שאול נהרג.** על אותו עון:

מהרש"א גדולה לגימה שהרחיקה כו'. מכאן נראה לחות פירוש הרמב"ן פרשת כי תצא דאשר לא קדמו לא קאי אלא אעמון ולא אמואב מדכתיב אוכל בכסף תשבירני וגו' כאשר עשו לי בני עשו והמואבים וגו' ועוד האריך ע"ש דהכא אמרי' בהדיא דאשר לא קדמו וגו' הרחיקה גם משפחת מואב גם נראה מכאן לקיים דברי המפרש דאשר לא קדמו היינו בחנם דכן משמע לשון לגימה אכילה שמאכילין אורחים בחנם כפרש"י דהיינו בחנם ודומיא לגימה של יתרו דקאמר דמשמע בחנם קראן לו ויאכל לחם ומה שטען הרמב"ן ע"ז כי די למחנה שימכרו להם כאשר ירצו לקנות כו' עכ"ל אין כאן טענה שכן דרך המלכיות השכנים ושלום ביניהם אם יצא חיל אחד בגבול חברו קרוב לו נותנין לו אכסניא והם לא עשו כן כשבאו ישראל בגבולם והיה להם שלום עמהם כמ"ש אל תצר את מואב וגו' ואעפ"כ לא קדמו אותם ליתן להם אכסניא בחנם והוצרכו לקנות מהם בכסף ומה שטען עוד שהכתוב יספר שעשו המואבים כאשר עשו בני עשו ולמה ירחיק המואבים לעולם בעבור זה ולא יתעב אדומי כו' עכ"ל גם זה איכא טענה שאפשר ששניהם עשו עבירה אחת שיהיה תולה לאחד מהן זכותו ולא יענש כמו השני שלא היה לו זכות וה"נ זכות היה לבני עשו שלא נתרחקו כ"כ כמ"ש כי אחיך הוא: **מרחקת את הקרובים כו'.** פרש"י קרובים ממש ליכא לאוקמי דהא מדין ומבני קטורה היו בני אברהם קרובים היו בני מדין לישראל יותר מבני עמון ומואב אלא עמון ומואב שכנים היו וקרובים היו לא"י ומדין רחוקים להם היו עכ"ל ופירושו דחוק דא"כ מאי רבותיה דמרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ויש לפרש לפי מעשה בית פעור היה יותר להרחיק מדין ממואב שהמואבים עשו כן מיראה לפי שישראל באו במקום קרוב לגבולם כדכתיב והוא יושב ממולי אבל מדין היו רחוקים ולא היה להם לירא אלא שנתעברו על ריב לא להם דמטעם זה אמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים ולא מאת המואבים אבל הלגימה שלא עשו מואב לישראל היא מרחקת את הקרובים שהם מואב שהיו קרובים במעשה בית פעור והפך הלגימה שעשה מדין לישראל היא מקרבת אותן אף שהיו רחוקין במעשה בית פעור והיו ראוין לעונש יותר ממואב: **בשכר קראן לו כו'.** תימה דהכא קאמר דבשכר קראן לו וגו' זכה יתרו שבני בניו ישבו בלשכת הגזית ולקמן בפרקין ובפ"ק דסוטה אמרינן ג' היו באותה עצה כו' יתרו שברח זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית כו' ואינו דומה דפליגי דאם כן ה"ל תלמודא לאתויי הני תרי מימרות כחדא ולמימר בהו דפליגי וי"ל דבשכר קראן לו וגו' לא זכה אלא שיהו בניו ראוין לבא בקהל דומיא דמואב שבעונש זה נתרחק מלבא בקהל והתם קאמר דבשכר שברח ולא השכים בעצת הרעה זכו בני בניו לישב בעצת סנהדרין וה"ק הכא דבשכר קראן לו וגו' זכה לבא בקהל וע"י זה בזכות אחר דהיינו שלא השכים לעצת הרעה זכה לישב בלשכת הגזית ואולי זכות דהכא שהותר לבא בקהל לא היה אפשר לו לזכות לישב בלשכת הגזית דאין מושיבין בסנהדרין אלא המיוחסין ומותרין לבא בקהל ולזה אמר זכו בני בניו דבמואב נמי זכו בני בנותיהן לבא בקהל כדאמרינן ברות מואבי ולא מואבית אבל בני בניהם אסורים משא"כ במדין דאף הזכרים כשרים לבא בקהל: **יושבי יעבץ תרעתים כו'.** הכל מפורש בפרש"י בפ"ק דסוטה יעבץ אדם גדול היה בתורה דכתיב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל אם ברך תברכני בתורה והרבית גבולי בתלמידים וגו' תרעתים מפורש בספרי ששמעו תרועה בהר סיני ל"א ע"ש שישבו בשערי ירושלים שמעתים ששמעו מצות אבותיהם דבני יונדב בן רכב ושמעי קרא כו' סוכתים ע"ש שהיו יושבים בסוכות כמ"ש וכתב באהלים וקרי להו משפחת סופרים דהיינו סנהדרין כו' עכ"ל ע"ש: **מחברו כו'.** כיון שהשקר היה אומר לעדו מפי ה' וקרי ליה נביא היינו ע"ש נביא שקר ומיהו לא מלינו אז במלכות ירבעם שהיו עובדים לבעל רק לעגלים רק אחאב הוסיף לעבוד לבעל ואפשר שקרא לו נביא בעל שמלינו בעובדי הבעל נביאי שקר: **ב' כברות כו'.** אפשר דהיינו ב' סעודות ליום כדאמרינן מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול כו' ועני העובר ממקום למקום נותנין לו ב' סעודות: **ולא נהרג שאול וג' בניו כו'.** אף ע"ג דכשאל שאול ע"י אוב את שמואל והגיד לו שיהרג הוא ובניו לא הזכיר לו רק חטא שהשאיר את עמלק מ"מ משמע ליה דלא היה ראוי בשביל חטא זה אלא נטילת המלכות אבל הריגה לא היו ראוים אי לאו חטא נוב עיר הכהנים שהרגם וכן מוכח בפרק שני דיומא ע"ש:

הגה"ה רש"י שלפי שלא קדמו ישראל בלחם. נראה מדלא כתיב ועל אשר שכר עליך את בלעם אלא לומר עיקר ריחוק שלא יבא ע"ד אשר לא קדמו אשר שכר וגו' גרס לא תדרוש שלומם וטובתם גו': רש"י נהרגה נוב שלא היה צריך דוד לשאול לחם. הא דלא חשיב נמי שלא נכרת זרעו של דוד י"ל דאילו ביכר הוא שיהיה נמסר ביד אויב לא כלה זרעו א"כ זו גרם בעצמו:

ומפני מה לא מנו את אחז א"ר ירמיה בר אבא מפני שמוטל בין שני צדיקים בין יותם ליחזקיהו רב יוסף אמר מפני שהיה לו בושת פנים מישעיהו שנאמר °ויאמר ה' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסילת שדה כובס מאי כובס איכא דאמרי דכבשינה לאפיה וחלף איכא דאמרי אוכלא דקצרי סחף אאפיה וחלף. מפני מה לא מנו את אמון מפני כבודו של יאשיהו מנשה נמי לא נמנייה מפני כבודו של חזקיהו. ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא כדתניא °אין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל אין יצחק מציל את עשו השתא

ישעיה ז

דברים לב

עיון יעקב

ועיין במהרש"א: ברא מזכי אבא אבל אבא לא מזכי ברא. הטעם נ"ל דא"כ מי שיודע שאביו מת בצדקו לא יעשה טוב כי אם רע שיסמוך על זכות אביו. אבל אביו על הרוב הוא יום קירס לבנו ולא יכול לסמוך על בנו ביעמוד בצדקו עד יום מותו כי אל תאמין בעצמך וכו' לכן ברא מזכה אבא ואבל קשה למ"ד בפ"ק דברכות דף ז' ע"א וטוב לו רשע ינן גריק והיכי אמרינן כאן דאין אבא מזכה ברא י"ל דמ"מ די שאינו מחייבו גם אביו משא"כ ברשע בן רשע גם עון אבותיו מקיימו כיון שאוחז מעשה אבותיו וכן כשהוא צדיק

השתא דאתית להכי אחז נמי לא אימני משום כבודו של חזקיהו:

שמוטל בין שני צדיקים. דאביו יותם ובנו חזקיה: ושאר עישראל ששבו להיות (בנים) [בניך] ותלמידך וכל מי שישוב לביתך דהיינו תלמידיו כדמתרגם ושאר דלא חטאו ודתבו חטילו תלמידוהי: מאי כובם דכבשינהו לאפיה. שכבש את פניו והיה מתביים מפני ישעיהו: כובם. כמו כובש: אובלא דקצרי סחף ארישיה. כלי מטקב של כובסין שמזלפין בו מים על הבגדים ולותו כלי הפך אחז על ראשו כדי שלא יכירו ישעיהו שהיה מתביים ממנו: יאשיהו. בן אמון: הזקיה. אבי מנשה: ברא מזכי אבא כו'. יאשיה מזכי אמון אביו ולא חזקיה מנשה בנו: דכתיב ואין מידי מציל. ודרשינן ליה בהגדה אין אברהם מציל כו': השתא דאתית להכי. דברא מזכי לאבא: אחז נמי. לא תימא דכנסינהו לאפיה אלא מפני כבודו של חזקיהו לא מנאוהו:

מהרש"א מאי כובם א"ד כו'. דבשדה אינו מקום כביסה ולא ניחא להו לפרש שנגיבת בגדי הכובסים היה שם בשדה כפרש"י בספר ישעיה וק"ל: אבא לא מזכה כו'. לפי שדרך קלת רשעים שאין רוצין שיהיו בניהם כמותן אלא שיהיו צדיקים וע"כ ברא מזכי אבא שאביו אע"פ שרשע הוא היה מוכיחו להדריכו בדרך טוב ואין אבא מזכי ברא שהיה לו ממי ללמוד ולא למד:

הגדה ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא. קשה הא אמרינן במדרש אמרו מה"ש לפני הקב"ה וי שמלך אחז אמר להם בן יותם הוא הרי אבא מזכי ברא וי"ל דלהאי עלמא מגין זכות כדכתיב ועושה חסד לאלפים אבל לעוה"ב אבא לא מזכי ברא:

יט ס"ס **ומפני** מה לא מנו את יהויקים משום דר' חייא בר אבויה דא"ר חייא בר אבויה כתוב על גולגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת. זקנו דרבי פרידא אשכח ההיא גולגלתא דהות שדיא בשערי ירושלים והוה כתוב עילויה זאת ועוד אחרת קברה והדר נבוג קברה והדר נבוג אמר דלמא האי גולגלתו של יהויקים היא דכתיב ביה °קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים ירמיה כב אמר מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזוייה שקלה כרכה בשיראי ואותביה בסיפתא אתיא דביתהו חזיתא נפקא אמרה להו לשיבבתא אמרי לה האי דאתתיה קמייתא היא דלא קא מנשי לה שגרתא לתנורא וקלתה כי אתא אמר היינו דכתיב עילויה זאת ועוד אחרת:

מפני מה לא מנו את יהויקים. באותם שאין להם חלק לעה"ב: משום דרבי חייא בר אבויה. שנתכפר על שלא ניתן לקבורה וכל הכי מפני מה לא מנו לא בעי אלא מהנך דהוו רשעים גמורים כדחשבינן להו לעיל אחז חתם את התורה: זאת ועוד אחרת. כקום נעשית בה כבר ועוד אחרת תעשה בה: זקנו דר' פרידא. הוא ר' חייא בר אבויה: נבוג. נבלבלה וילאה מקבורתה: קבורת חמור. מושלך ברחובות: בספתא. ארגז: לשיבבתה. לשכינתה: דלא קא מנשי לה. אינה נשכחת מלבו: שגרתא לתנורא. הסיקה את התנור:

מהרש"א כתוב על גולגלתו של יהויקים כו'. הכתיבה עליו היה עונש חטאו שגם הזאת כתב עליו שם ע"ז על אמתו כדלעיל ופירוש זאת ועוד אחרת היינו ב' עונשין שלו האחד שלא ניתן לקבורה והב' שניתן לשריפה והם עונשין על ב' עבירות דנקט לעיל חתת שזלזל בגופו לכתוב חס ע"ז על אמתו לא ניתן גופו לקבורה ותחת שאמר אין אנו צריכין למאורו הושלך גופו לאור אש:

תניא א"ר שמעון בן אליעזר בשביל °הטוב בעיניך עשיתי מה אות בשביל מה אות נכרים אכלו על שולחנו בשביל נכרים שאכלו על שלחנו ומשמש עליהם גרם גלות לבניו מסייע ליה לחזקיה דאמר חזקיה כל המזמין עכו"ם לתוך ביתו ומשמש עליו גורם גלות לבניו שנא' °ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל °וישמח עליהם חזקיה ויראם את בית נכאתה [את הכסף] ואת הזהב ואת הבשמים וגו' אמר רב מאי בית נכאתה אשתו השקתה עליהם ושמואל אמר בית גנזיו הראה להם ורבי יוחנן אמר זין אוכל זין הראה להם: ישעיה לח ישעיה לט ס"ס

בשביל הטוב מה אות. בשביל חזקיה ששיבח את עצמו ואמר הטוב בעיניך עשיתי גרם לו שאמר מה אות כי אעלה בית ה' שאל אות מהקב"ה שהעבירה גוררת עבירה: אכלו נכרים על שלהנו. אותן ששלח לו מרודך בלאדן ספרים ומנחה על ידם: ומשמש עליו. כגון חזקיה דאמרינן לקמן אשתו השקתה עליהם: גורם גלות. (רע) דכתיב וישמח עליהם חזקיה ויראם את בית נכאתה וכתיב בתריה ומבניך אשר יצאו ממך יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל: אשתו השקתה עליהם. (היא עלמה היתה משקה שקולי"ן בלע"ז) היא עלמה מזגה להם והיינו בית נכאתה לשון מככה על שם ללע שנפחתה מן האדם וממנה נבראת האשה: בית גנזיו. והכי מתרגמינן בית גניזותו ומנחם פתר במחברתו לשון סממנין כמו נכאת וצרי ולוט: זין אוכל זין. כגון פרזל דשליט בפרזל:

מהרש"א בשביל הטוב בעיניך כו'. ר"ל דבשביל שאמר הטוב בעיניך עשיתי ותלה בזכות עצמו. בא הכתוב ותלה לו בזכות אבותיו כמו שנאמר למעני ולמען דוד עבדי כדאמרינן פ"ק דברכות ע"ם ע"י זה היה חושש שאדרבה יזכר לו עון אבותיו חטא אביו אחז וע"כ בקש אות על הדבר וניתן לו שאותן מעלות שירדו בימי אחז בשביל חטאו שב אחורנית עשר מעלות ובשבילו ע"י אותו הנס שחזר הגלגל אחור שלח מרודך בלאדן שלוחיו אל חזקיהו כפרש"י בספר ישעיה והאכיל אותן שלוחי נכרים על שלחנו וגרם גלות כו' ומייתי מדכתיב ומבניך אשר יצאו ממך וגו' ר"ל ומבניך אשר יצא מאחז נאלך בגלות ממך היא שאתה גרמת להם: מאי בית נכאתה אשתו כו'. עיין פרש"י והוא דחוק ונראה כפשטיה מלשון אומר ר"ל שדרך

עיון יעקב

בן גריק עשה אבותיו שקיימו הכל נהגיל אם הרשע אינו מציל ועוד י"ל לכך ברא מזכי אבא כי כמו כנובו עשה"כ אבא לא בא מכח ברא או מטעם שאב יוכיח את ברא עשה"כ ברא אין דרכו להוכיח אביו שיהכה על ידו: השתא דאתים להכי אחז נמי לא אימני. כלומר כיון דמסיק ברא מזכה אבא אבא לא מזכה ברא א"כ אי אפשר לומר מפני בתופל בין שני צדיקים בהרי יותם לא מזכי בנו אחז וצריך לומר משום כבודו של חזקיה לבד: קברה והדר נבוג. הטעם י"ל שלא ניתן לקבורה לפי שאיתא ביורים שבא על אותו מקום שילא משם תקבורה כתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב חה תר בעבירה למקום שילא משם לכך לא יחזור לעפרה והא דנסיף לפי שסרף המגלה כדכתיב ויהי כקרוע שרים ושלש ולהום גם לפי שחקק על ערותו להשוות עלמו לעין וכתיב שקילי אלהיהם תשרפון באש וע"ל סוף פ' הנשרפין: בישביל הטוב מה אות. כ"ל דה"ם בשביל שאוב בעיניך עשיתי שבחי ספר רפואות כדאיתא בפ"ק דברכות זה גנס שאמל מה אות אם ירפא ה' לי כי קודם שגנז ספר רפואות היה הרפואה דרך הטבעי ולא דרך נס לא פיס

שדרך האשה להיות לנועה באהל ובבית כאוהל הזה כמ"ש כל כבודה בת מלך פנימה אבל חזקיה לא עשה כן רק אשתו שהיא נקראת ביתו כמ"ש ר"י שקרא לאשתו ביתו והיא היתה ראויה להיות בית כלאתו ולולרתו שלא להראותם והוא הראה אותם בגלוי בבית המשתה שהשקתה עליהם ומ"ד זין אוכל זין יהיה כנאתם מלשון הכאה ממש בברזל אחד מכה חבירו או שהוא מלשון נשיכה שהאחד נושך את חבירו וק"ל:

הרי"ף מהרש"א הוה לומר דנשביל שאמר הטוב בעיניך עשיתי ותלה בזכות עצמו. נ"ל בשביל הטוב בעיניך עשיתי שגנז ספר רפואות ואי עדיין הוי ביזו היה מתרפא בה ולא שאל אות רק בשביל שגנז אמר מה אות כי ירפא ה' לי ואמרי ישעיהו כי ישוב הצל אחורנית עשר מעלות וע"י אות הזה כו':

רי"א פס איכה א **איכה** ישבה בדד [אמר רבה] א"ר יוחנן מפני מה לקו ישראל באיכה מפני שעברו על ל"ו יריתות שבתורה. א"ר יוחנן מפני מה לקו באלף בי"ת מפני שעברו על התורה שנתנה באלף בי"ת. ישבה בדד
דברים לג אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן אמ' הקב"ה אני אמרתי °וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו
איכה א יערפו טל עכשיו יהיה בדד מושבם. °העיר רבתי עם אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן שהיו משיאין קטנה לגדול
שם וגדולה לקטן כדי שיהיו להם בנים הרבה. °היתה כאלמנה א"ר יהודה אמר רב כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה. רבתי בגוים שרתי במדינות אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן כל מקום שהם הולכים נעשים שרים לאדוניהם:

איכה. בגימטריא ל"ו: ל"ו כריתות. בכריתות חשיב להו: לקו באלף בי"ת. שכל מגילת איכה כתובה באלפא ביתא: בטח בדד. שיושבים יחידים ואינם מתיראין לא מן האומות ולא מן חיות רעות: רבתי עם. (מתרבה) עם שמתרבה והולך יותר משאר עם: קטנה לגדול. שכבת זרע של קטן אינו מבושל ואינו מזריע מהר וקולט כשל גדול וכן רחם של קטנה אינה קולטת מהר כשל גדולה לפיכך משיאין גדולה לקטן כדי שתהא זרעו קולט מהר וקטנה לגדול כדי שיהא שכבת זרעו קולט מהר ולא קטנה לקטן שאוחזין להוליד ולא קטן וקטנה ממש אלא שעומדין על פרקן וראויים הם להוליד ואינו אין זרע שלהם מתבשל כל כך:

מהרש"א באיכה כו'. לפי שבשלשה א"ב שחיבר ירמיה בתחלה לבד מאלו הנזכר שהוסיף אחר בפרק אותן יהויקים התחיל אות האל"ף בלשון איכה ולא כן שאר האותיות ואמר רמז לו גימ' שעברו על ל"ו כריתות שבתורה שהן העבירות היותר גדולות שבתורה ועד"ז אמר מפני מה לקו בא"ב כו'. שכל ספר הקינות תקן ירמיה בדרך א"ב ולא מצינו כן בשאר מספרי הקודש ואמר שעברו על התורה כו'. ואמר אני אמרתי וישכון ישראל בטח בדד וגו'. הוא הבדד לטובה מתוך שיהיה בטוח יהיה שכן בדד כמ"ש כלביא שכן שיתרחקו ממנו מתוך שיפחדו ויירא ממנו מפניו

הנה עכשיו לפחיתותם בדד ומשנה מתוך שנמאסו בהם יתרחקו ממנו כמ"ש בדד ישב מחוץ וגו': רבתי עם גו' שהיו משיאין כו'. דרשו רבתי מלשון הרבה רבוים דהיינו שבכל פעם היה אחד מהרבוי דהיינו או גדול או גדולה ולא היו משיאין קטן לקטנה שאין בו שום לד רבוי וק"ל: אלא כאשה כו'. לפי שבאוה"ע נאמר ועתה שמע זאת עדינה וגו' לא אשב אלמנה וגו' ותבאנה לך שתי וגו' שכול ואלמון וגו' דהיינו במפלתם סר כחם ונטלה מן השמים שאין לך אומה שנפלה שלא תפול מתחלה מזלה ויהיו אלמנה ממש מאוחיהם ואלהותם שמתים כחם אבל ישראל אינם כן כי גם בצרתם לא סר כחם ובלם מעליהם כי הוא חי וקיים לשוב ואינן אלא בדמיון אלמנה שאין בעלה אצלה דהיינו שהלך לנ"ה על ידי שסרחה אשתו ודעתו לחזור כשהיא תשוב אליו: נעשים שרים כו'. פי' הפסוק גם כשהם תחת האוה"ע ובמדינות אחרות בגלות נעשו שרים לאדוניהם שמשעבדים בהם והביא מהמעשה בב' בני אדם כו' אמר לכן עם קשה עורף כו' לפי שהשיעבוד וגלות מביא לאדם שמשכח חכמתו ממנו כמ"ש ואבדה חכמת חכמיו וגו' וע"כ א"ל שאתם קשה עורף שלא תהיו נכנע בגלותכם ומחזיקים עדיין עצמכם לחכמים או לנביאים כי מאין אתם יודעין זה אם לא בנבואה או בחכמה נפלאה ולזה כשראה שאמת אה"ב אמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו כו' שאין אומה ואומה אחרת אבל בחר ג.רעו של אברהם ונתן להם מחכמתו וע"כ חכמתן נצחית שלא תשתכח מהן אף בגלותן:

הגדה כאשה שהלך בעלה למ"ה ודעתו לחזור אליה. ואי"ת שה מונה זו והילך אמר איכה על ככה ונראה דהרתי לריפותא שאין בידם לעשות כטוב בעיניהם אלא היא ברשותו לשעבים אם תשאל לו אבל לשונה היא כאשה שונה שאין מרשה עליה או היק אילו היתה אלמנה ממש אין להפליא כ"כ אבל כיון שלא אלמן ישראל מאלהיו אז יש להפליא איך נ.'ל בת. הרי"ף:

ריב **ת"ר** מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל והיה שבאי מהלך אחריהם °ואמר אחד מהם לחברו שם ע' גמל שמהלך לפנינו סומא באחד מעיניו וטעונה שני נודות אחד של יין וא' של שמן ושני בני אדם המנהיגי' אותו אחד נכרי ואחד ישראל אמר להם שבאי עם קשה עורף מאין אתם יודעים אמרו לו גמל מעשבי' שלפניה מצד שרואה אוכלת ומצד שאינה רואה אינה אוכלת וטעונה שני נודות אחד של יין ואחד של שמן של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף ושני בני אדם המנהיגים אותו אחד נכרי ואחד ישראל נכרי נפנה לדרך וישראל נפנה לצדדין רדף אחריהם ומצא כדבריהם בא ונשקם על ראשם והביאם לביתו ועשה להם סעודה גדולה והיה מרקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ובכל מקום שהם הולכים נעשים שרים לאדוניהם ופטרן והלכו לבתיהם לשלום:

אמר אחר. מן הנשבין לחבירו: גמל. זו שמהלכת לפנינו קוטה וכו'

עין יעקב

פיה צריך נלות: מפני מה לקו באיכה. והנ"ל איך ישבה בה אלא ולכן אמר איכה בפ"א לפי שמספר גימטרי' נגד ל"ו כריתות: מפני מה לקו באל"ף בי"ת. אפשר לומר פעם ושורק ולשון היה כמו קללות שנאמר שמקרא קללה בה ולא שקללה בכ"ב אותיות היינו מאלף ועד ת"ו ולא קללה בקרי ל"ב ובתוספת בכ"ב רק פ"ה כי שלא יהיה לגם עוד מבלים אוריסי כמ"ש מהרש"א ול"ב אמרי מה לקו בקרי ל"ב לגם לומר שעברו על התורה שנתנה כנגד ל"ב שנאמרה בלוכי: אני אמרתי וישכון ישראל בטח בדד. כלומר שמקרים בשלום יעזרם שאין צריך היות לגום אלכום אחרת ובהמשלו לא שום בשמים כפי והמה בעתו במלכות אחרים ובשאר מלכים לעזרם ותאמם היפכם לגם כאשר ישכן בדד. על קנה ולכן כאשר הוכיח הגליא כל זה לכן נשלח כו': העיר רבתי עם וכו'. כי שיהיו לגם בנים הרבה והיה צריך המשמי לשום גולמין ולא מעולמין לפ"ה אלא פי היתה ולא כי אין הפולד לכי לתמש כיכ לו בממש וכן לסיכך פיו: כאלמנה שהלך בעלה למדינת הים. פמ"כ לפת לה ומומשים וכל לרכים ומריגה כדלשון באה"ע קיימן פי' ומ"ם אף גם ישראל אף שהם בגלות והקב"ה הלך מהם כדכתיב כי אף בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם לגמר בריתי אתם והמשל שבד המעיך כל המקום שהם הולכים נעשים שרים לאדוניהם כי בכל דור ודור המעיד לנו מבינים קודם למלכות בלשון גרים וכו': מעשה בשני בני אדם. נראה שבא לגרום אף האמרי שאין

וכו': מצד־שרואה. שאינה אוכלת פעמים מצד ימין ופעמים מצד שמאל כבהמה הרואה שאוכלת מכאן ומכאן אלא מצד שרואה אוכלת: יין מטפטף ושוקע. בקרקע ורואין אנו בין רגליהם הטיפין שנפלו כשעבר הגמל במקום הזה מצד אחד הטיפין שוקעין בקרקע ומצד אחר צפין ועומדין (והיינו שמלאו דבש אלא שבזמן היו שוקקין יותר מדבש): נפנה לצדדין. שכן דרך ישראל להיות צנוע: רדף השבאי דרך הגמל והמוכיח ומצא כדבריהם:

רי"ג סט איכה א °**בכה** תבכה בלילה שני בכיות הללו למה אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן אחד על בית ראשון ואחד על
במדבר יד בית שני. בלילה על עסקי לילה שנא' °ותשא כל העדה ויתנו את קולם (בבבי) ויבכו העם בלילה ההוא אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן אותו (היום ערב) [הלילה ליל] תשעה באב היה אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה קולו נשמע. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכין עמו. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה והיתה בוכה עליו בלילה שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו למחר הכירו בו
איכה א תלמידיו והוציאוה משכונתו. °ודמעתה על לחיה אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן כאשה שבוכה על בעל נעוריה
יואל א שנא' °אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה. היו צריה לראש אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן כל המיצר
ישעיה ח לישראל נעשה ראש שנא' °כי לא מועף לאשר מוצק לה וגו' אמר רבי (אלעאי בר ברכיה) [רבה] א"ר יוחנן כל המציק להם לישראל אינו עיף:

על עסקי לילה. לפי שבכו אותה לילה בכיית חנם: קולו נשמע. יותר מביום כדאמרינן בגמרא מפני מה אין הקול נשמע ביום כבלילה מפני גלגל חמה המנסר ברקיע והיינו דכתיב בכה תבכה בלילה כדי שיהא קולה נשמע וירחמו עליה ואעפ"כ אין מנחם לה: כוכבים ומזלות בוכה. שנכמרו רחמיו עליו: בוכים כנגדו. מתוך ששומע צערה מרכך לבו של אדם השומע קולו לבכות עמו: ריסי עיניו. שער שבשפת עין היה טפל ונכפל על העין מרוב דמעות: על לחיה. לשון לחות ומרות כמו לח ויבש (ל"א משמני): על בעל נעוריה. שבוכה תמיד ונוטים דמעתה: אלי. קונו קינה ומתרגמינן אילייא:

מהרש"א בכה תבכה בלילה ב' כו' ועל מקדש שני. ידוע שהיה במוקדם ראשון רצה כאן בב' הבכיות גם על מוקדם בני שהיה בו ביום שנחרב מוקדם ראשון ולפי שלא היה עיקר החורבן בלילה דהם לכך נכתב לילה לרמוז על מעשה מרגלים שהיה העיקר בלילה ההוא במלאותו מעשה נגזרו ב' החורבנות דהיינו בכיה לדורות והוא מדה כנגד מדה שהם מאסו בארץ ולכך כשמלאו גלו ממנה. ואמר ד"א שכל הבוכה בלילה כו'. שאפשר שהאוהב לא ידע צערו ולכך בוכה בלילה שאז ודאי קול הבכיה נשמע להאוהב ואף ע"פ כן אמר אין לה מנחם מכל אוהביה וגו'. ואמר ד"א שכל כו' כוכבים ומזלות כו'. בכייה שלהם היינו שאספו נגהם כמ"ש שמש וירח קדרו וגו' ולפי שבלילה נראים הכוכבים של המזלות יותר מביום אמר שבלילה היה נראה יותר בכייתם ומאהיר לעולם על צער החורבן ואמר שמע רבן גמליאל קולה בכה כו' באיכה רבתי מפורש שהיה שומע קולה ונזכר בחורבן בית המקדש כו' ע"ש: כאשה שבוכה על בעל נעוריה כו'. דהיינו על השכינה שנפרד ממנה כמ"ש בהפך וזכרתי לך חסד נעוריך וכו' והיינו דמעתה על לחייה תמיד מרוב צער ואבלות: כל המיצר לישראל כו'. דהיינו בשביל מעשה כדמסיים בהאי קרא כי ה' הוגה על רוב פשעיה וגו' שהקב"ה מעמיד אותו להיות הוא שבט אפו הרי הוא נעשה ראש כי הקב"ה הוא המסכים לכל ראש וזהו למעלת ישראל שלא יהיו נכנעים ביד בזוי ושפל ומייתי מדכתיב כי לא מועף לאשר מוצק לה שזהו הטעם כי המוצק לה הוא על פי הקב"ה ולכך לא נעשה עיף כי הקב"ה נותן לו כח בשביל חטא ישראל:

הגדה כל המיצר לישראל. נראה דהל"ל היו צריה ראש ומאי לראש אלא בשביל כדי להיות לראש היו צריה דכל המיצר כו':

רי"ד איכה א °**לא** אליכם כל עוברי דרך אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן מכאן לקובלנא מן התורה. כל עוברי דרך אמר רב עמרם אמר רב עשאוני כעוברי על דת דאילו
בראשית יט בסדום כתיב °וה' המטיר על סדום ואילו בירושלים כתיב
איכה א °ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה וגו' [וכתיב] °ויגדל
שם ד עון בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן מדה יתירה היתה בירושלים
יחזקאל טז שלא היתה בסדום דאילו בסדום כתיב °הנה זה [והיה] עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא
איכה ד החזיקה וגו' ואילו בירושלים כתיב °ידי נשים רחמניות
שם א בשלו ילדיהן °סלה כל אבירי ה' בקרבי. כאדם שאומר לחבירו נפסלה מטבע זו:

מכאן לקובלנא מן התורה. כשאדם מודיע צערו לאחר צריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבאה אלי כי קשה הוא לשומע שפעמים אתרע עליו ומקפיד על זה אין בו משום ניחוש. ל"א לקובלנא כשם לו רוח יודעתה לרבים קובלנא צעקה ל"א כנגד שמתרגמינן קבל כאדם שאומר לחברו לא כנגדך אני אומר: וירדנה. ושרף אותה והיינו עשאוני כעוברי דת שדנני באש כסדום: לא אליכם. נביא היה מתודד על חורבן (כי לא) [כאילו] באה עליו גרה ומתפסה לאחרים ואומר להם לישראל לא תבא לכם גרה כזאת וכמרומם [לי] נביא היה מדבר כנגד בני נמשה או כנגד עשרת השבטים שלא הגלה נבוכדנאצר: וירדנה. לשון שבירה כמו וירד מיעקב כאדם המושל בחבירו להלקותו ולשברו: ה"ג ויגדל עון בת

עיון יעקב

בלא"ו וזהו של מי פרש לתרגום כרים לפי מה שפירשו הבית כזה: אחד על בית ראשון ואחד על בית שני. ולפי שביר דתפסה הקרא ולא כתב בכה בכה אלא כמו וכיון גדול יותר כנגד הבית האחרון מן הראשון ומליצה בס"ק דכ"כ כן היה גדול החורבן בית שני מן הראשון אלא כיון קלגה לקן גלותינו לכך כתיב תבכה בכיות יותר ולפי שהם בכו בכיה של חנם במרגלים בכיה כפולה לפי שבכו בלילה גם השומעין בוכין עמו לכן נקבע להם בכיה לדורות לכך כתיב בלילה וכי ביום לא בכו והרבה עיקר בכיה ולפי לרות ביום כשרולין החורבן לאור היום אלא הלי לרמוז על זה: ודמעתה על לחיה א"ר יוחנן כאשה שבוכה על בעל נעוריה. ולהכי דעקבלין שמהותין על ההם כמו ולהדריך הוכה כשלמונה בהלך בבלה למרים הים וקובו למור לכך לא קבלו שמהותין על המי ובכלל שמיר הרשעה על לחיה אין לה מנחם עד ביאת הגואל במהרה כדכתיב לפני מנחמכם וגו': כל המיצר לישראל נעשה ראש. עיין במהרש"א ועיין בתוספות בגיטין דף נ"ו מילתא במעמד ע"ש: אמר ר' יוחנן מכאן לקובלנא מן התורה. עיין פרש"י בני מברים והדכתיב לא אלא בורי ולכ"ף לפי שבא ראשון יש לומר וה"ק כשמדבר עם פי' מוסר לו לא כנגדו לא לך אני אומר רק עליכם כל עוברי דרך שעוברים על דת

פני

בת עמי מהטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר. הוא"ל וישראל רעים יותר מסדום למה לא נהפכו כסדום. ל"א וכי משוא פנים יש בדבר דהתם כתיב וה' המטיר הוא בעצמו והכא כתיב שלא על ידי כלים: מדה יתירה. לטובה דבירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו שהיתה מזמנת חברתה ואוכלת בנה אלמא רחמניות היו ואילו בסדום כתיב יד עני ואביון לא החזיקה ומדה זו כפרה עליהם שלא נהפכו. ל"א מדה יתירה פורעניות גדולה היתה בירושלים שילדיהן היו אוכלות זו עם זו דכתיב היו לברות למו ואלו בסדום כתיב גאון שבעת לחם שלא טעמו טעם עוני הא למדת גדולה פורענות ירושלים מפורענות סדום ולא היה משוא פנים בדבר: סלה. לשון מסילה כלומר כל אבירים פסלם הקב"ה ועשאם פקולים וכבושים כמסילה זו והיינו דומיא למטבע שנפסל ואין לו תקנה:

מהרש"א מכאן לקובלנא מן התורה כו'. כפרש"י כשיש לו
צרה יודיענה לרבים כו' והטעם מבואר בזה כדי שיבקשו עליו רחמים כדאמרינן בס"פ במה אשה. ולא אליכם אפשר שהוא עדרך ארץ אבל הקובלנא גופא שאמר ראו והביטו אם יש מכאובי כמכאובי וגו' הוא מן התורה כדילפינן כמי שם מטמא טמא יקרא וק"ל: עוברי דרך וגו' עשאוני כעוברי כו'. דלפי פשוטו לכתוב הולכי דרך כמו הולכי על דרך שיחו ולכך דרשוהו לפי משמעו עובר על דרך ואינו הולך בה וכינה הדת האמיתי בלשון דרך כי הוא דרך סתם דרך הישר דרך ה': עשאוני כעוברי על דת. דאילו בסדום כו' ר"ל כעוברי על דת הנימוסית דבר שהשכל נותן שהיו עוברים בסדום כדלקמן שלא היה להם משפט ולדקה שהשכל נותן לפי הנהגת המדינה. וז"ש ויגדל עון בת עמי מהטאת סדום כו'. לפי שסדום לא נכתב להם רק כחטאת שלא נלטוו על כך אבל ישראל שנלטוו על כך נכתב להם לעון שהוא מזיד וז"ש וכי משוא פנים יש בדבר. שלא נהפכו כסדום ואמר ואע"פ שזה נכתב כשוגג ולישראל כמזיד מ"מ מדה יתירה כו' ר"ל מדה טובה אחרת היה בישראל שהיו רחמנים וכל המרחם מרחמין עליו ולכך לא נהפכו ובמדרש כאמר בזה עון בית ישראל גדול במאד מאד ובסדום כאמר וחטאתם כי כבדה מאד ועי"ל לפי המדרש מאד מלבון ממון ומאד ומדת סדום באמרו שלי שלי ושלך שלך לא חטאו רק בממונם אבל ישראל שנא' בהם גזלת העני בבתיכם חטאו גם בממון האחרים וק"ל: סלה כל אבירי וגו' באדם שאומר להברו נפסלה. ר"ל אבירי מלשון אברי ע"י שנרנמסו האברים ולא ניכר צורתן וה"ל כמטבע שנפסלה צורתה ואמר כן שהן נהרגים וכסותיהם אסורין להנאה לשוק ודו"ק:

איכה ב °פצו עליך פיהם. אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן מפני מה הקדים פ"א לע"ין בשביל מרגלים שאמרו
תהלים יד בפיהם מה שלא ראו בעיניהם °אוכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן כל האוכל מלחמן של ישראל טועם טעם להם ושאינו אוכל מלחמן של ישראל אינו טועם ט"ם לחם ה' לא קראו רב אמר אלו הדיינין ושמואל אמר אלו מלמדי תינוקו':

מפני מה הקדים פ"א לע"ין. ברוב האלפא ביתא שבאיכה:
מפני מרגלים. שהקדימו מאמר פיהם עד שלא ראו בעין:
טועם טעם להם. נכרים מולאים טעם בלחמם של ישראל שהנאה הוא להם כשגוזלין אותם: אלו הדיינין. מטה משפט בשביל שוחדיהם היו לחם עמי מאכל לאויביו: מלמדי תינוקות. שעושים מלאכתם ברמיה:

מהרש"א פצו עליך פיהם כו' בשביל מה הקדים פ"א כו'.
כן הוא בכל א"ב שבספר קינות חוץ מא"ב ראשון ואפשר דאי שום שינה גם בראשון היה אפשר לומר שכן היה סדר של ירמיה בא"ב אבל ששנה בראשון הראה לנו שכן היה סדרו וכן סדרן דוד בתהלים אלא ששינה בא"ב אחרונים לדרשה זו וק"ל: אוכלי עמי אכלו להם כו' כל האוכל מלחמן כו'. כי כמו שאין האדם ניזון ואין דעתו נוחה בכל אכילות עד שיאכל עמהן לחם כך אין האוה"ע נוחין באכילתן אלא מישראל כמ"ש והיה לאכול וגו' דהיינו סתם אכילה שהוא הלחם. ואמר ה' לא קראו אלו הדיינין כו'. מפרש לה שהדיינין ומלמדי תנוקות אם הם אוכלי עמי לחם שאין להם קורדום אחר לאכול רק דבר זה אינן ראוין לקרות ה' דהיינו הדיין הזה כשקורא שבועה לבעל הדין והמלמד לתנוקות כשקורא עמו אינו ראוי להוציא השם מפיו:

הרי"ף מהרש"א ואפשר דאי הוה שינה. ונראה דאיכה ראשונה בא לרמוז שראו בעיניהם שבא א"י ואח"כ פתחו פיהם לדבר ואילו לא ראו בעיניהם לא היה עונשם מרובה כ"כ ובא"ב אחרונים בא לרמוז שחטאו לדבר בפיהם מה שלא ראו בעיניהם:

אמר רב יהודה אמר רב בקשו למנות עוד אחד באתה רמז ע' לנ"י
דמות דיוקנו של אביו ונשתטחה לפניהם ולא לגדה
השניחו עליו באתה אש מן השמי' וליחכה אש בספסליה' קפט ש"י נכהן
ולא השניחו עליה יצתה בת קול ואמרה להם °חזית משלי כ
איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני
השוכים מי שהקדים ביתי לביתו ולא עוד אלא שביתי
בנה בשבע שנים וביתו בנה בשלש עשרה. לפני מלכים
יתיצב בל יתיצב לפני חשוכים ולא השניחו עליה יצאת
בת קול ואמרה °המעמך ישלמנה כי מאסת כי אתה איוב לד
תבהר ולא אני וגומר דורשי רשומות היו אומרי' כולם
באים לעולם הבא שנא' °לי גלעד ולי מנשה ואפרים תהלים ס
מעוז ראשי יהודה מחוקקי. מואב סיר רחצי על אדום
אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי. לי גלעד זה אחאב
שנפל ברמות גלעד מנשה כמשמעו. אפרים מעוז ראשי
זה ירבעם דקאתי מאפרים. יהודה מחוקקי זה אחיתופל
*דקאתי מיהודה. מואב סיר רחצי זה גחזי שלקה על עסקי רחיצה. על אדום אשליך נעלי זה דואג האדומי יו קה
עלי

עיון יעקב

אמי א"ר ביעוא דבר יש זה ולבי זמט בני מברג"י ישל דה"ק לא לו לבד יהיה הלער אלא עליכם כל עוברי דרך לידע דבי זה. בשביל מרגלים באמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם. והא דבא"ק ב"ה ראבון ה"א כבדי כיין במהר"א ונ"ב פ"ד דאיהא בסוכה יף ל"ה באמרו אמם כשהלהו ארן זבת חלב ודבש לבד פנים יאבין נכתיב נכבוד [illegible] אחלה בפיהם מה שראו בעיניהם: כל האוכל מלחמן של ישראל טועם טעם לחם. הה עונן כאשר היבינן הנביא ככה יאכלו בני ישראל לחמם טמא בגוים וגו': ה' לא קראו רב אמר אלו הדיינים שלא שיוו על לבם כי לא לאדם השפטו כי המשפט לאלהים הוא כדאיתא בפ"ק דסנהדרין ויהיו מבין המשפט כי מקום המשפט [illegible] לומר אלו מלמדי תינוקות שהיו כורין ברמיה וכתיב ארור עושה מלאכת ה' רמיה [illegible]: באתה דמות דיוקנו של אביו ונשתטחו לפניהם ולא השגיחו [illegible] לא אין אבא והבה באה נאתה אש מן השמים [illegible] להיות [illegible] מלכה שהיו [illegible] העולה והזבחים וכמ"ש מהרש"א ולא השגיחו [illegible] כי [illegible] מכנה [illegible] בת קול היום [illegible] במלאכתו [illegible] עם עון [illegible] והגזבה רבים אין משל
על

עלי פלשת התרועעי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם אם יבא דוד שהרג את הפלשתי והוריש את בנך גת מה אתה עושה לו אמר להם עלי לעשותם רעים זה לזה:

עוד אחד. שלמה (והמאמר הזה כאמר בגמרא בפי' מסכת ג' מלכים וד' הדיוטות אין להם חלק וכו' ועל זה אמרו שבקשו למנות עוד מלך אחד עמהם והוא שלמה): דיוקנו. של דוד אביו כשהמתה לפניהם שלא למנותו עמהם: יתיצב לפני חשובים. בגיהנם כשמים לפני מלכים יתיצב בג"ע ולא לפני חשוכים: המעמך ישלמנה. וכי עליכם לשלם תשלומי עונשו לאדם שאתם מואסים בשלמה לומר שאין לו חלק לעה"ב: כי אתה תבחר ולא אני. וכי שנאיתה בכם תלויה ולא בי לומר מי יש לו חלק ומי אין לו חלק הלא בי הדבר תלויה: דורשי רשומות. דורשי פסוקים דכתיב את הרשום בכתב אמת: היו אומרים. כולהם יש להם חלק אפילו למנשה ולירבעם ולאחאב: לי גלעד ולי מנשה. עלי לשקול עונם כדי שיהו הם זוכין: מנשה כמשמעו. מנשה בן חזקיה: דקאתי מיהודה. דאמר לו דוד ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי בזיתא קורא לאחיתופל: מיודעי. קרובי שהיה משבט יהודה כדוד: מואב סיר רחצי. דוד דקא הוי ממואב (רות): סיר רחצי. גיחזי שלקה ונצטרע על עסקי נעמן: על אדום אשליך נעלי. לכ"י הואם בג"ע: אם יבא דוד שהרג את הפלשתי. וינטק לבנך על שלה: נותן חלק לדואג ולאחיתופל לעה"ב: מה אתה עושה לפניו דוד: בכם הוא בונאם אותו: אמר להם עלי לפייסן ולעשותם רעים והטובים זה לזה והיינו התרועעי לשון רעות:

מהרש"א בקשו למנות עוד אחד כו'. דהיינו שלמה שהוליכו בו נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים כו': בעת דמית דיוקנו של אביו כו'. ר"ל שהיה במעשיו דומה דיוקנו של אביו כמאמר ויאהב שלמה את ה' ללכת בחקת דוד אביו וגו' ומיהו דו"תו וממך לא הוה כמ"ש ס"פ במה בהמה כלבב דוד לא הוה הא מהוא לא חטא ואז יבכה שלמה לכוון וגו' שבהם לבעת ולא בנה וע"כ לא הבגיהו בדבר זה באתה אש מן השמים כו' היינו בע"י של שלמה ותפלתו ירדה אש מן השמים ותאכל העולה והזבחים וכבוד ה' וגו' כמ"ש בד"ה ואותו אש ליחכה בפניהם ולא הבגיהו גם בזה יצתה בת קול וא"ל חזית איש מהיר במלאכתו וגו' כינוי של מלאכתו קאי אהקב"ה ואמר לפני מלכים וגו' דהיינו לפני כל המלכים הזוכים לעה"ב יתיצב ולא לפני המלכי' החשוכים בגיהנם יתיצב ולפני בזמן כאמר שהוא היה קודם לכל המלכים בזמן חוץ מדוד. ואמר יצתה ב"ק כו' כי אתה תבחר ולא אני כו'. פרש"י בלשון תמיה ויותר נראה לפרש כפשטיה כלפי מה שאמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כו' דהיינו שהבחירה ניתן ביד האדם וז"ש כי ודאי אתה תבחר לטוב או לרע ולא אני שאינו בידי אבל השכר ועונש תשלומי מעשה אדם לטוב ולרע המעמך היא דודאי בידו יתברך ב"ה היא וק"ל: לי גלעד לי מנשה זה אחאב שנפל כו'. ר"ל שנפילתו ומיתתו שנהרג בם היא כפרתו שיזכה לעה"ב. ואמר מנשה כמשמעו. שכל האחרים כינה אותם בשם אחר כי שמם מאוס הוא בשם הרשעים כל ימי חייהם משא"כ מנשה עשה תשובה בחייו ושמו מאוס עדיין עליו בתשובה להביאו לעה"ב. ואמר מעוז ראשי זה ירבעם כו'. ר"ל שהוא היה מעוז ראשי כל מלכי ישראל שהוא היה הראשון ונמלך ע"פ דברי הנביא ואינו ראוי להיות מיורדי גיהנם. ואמר יהודה מחוקקי זה אחיתופל כו'. דוד קאמר לה שהוא היה רבו של דוד והיינו מחוקקי וע"י דוד תלמידו זכה אחיתופל לעה"ב כדאמרי' בפרק אין דורשין גבי אחר שר"מ תלמידו הביאו לעה"ב. ואמר מואב סיר רחצי. פרש"י דוד דקאתי ממואב עכ"ל ולכאורה אין לו מקום כאן ויש ליישב דקאי מלת מואב אדלעיל באמר יהודה מחוקקי זה אחיתופל ומי אמר כן מואב דהיינו דוד דקאתי ממואב. ואמר סיר רחצי זה גיחזי שלקה כו'. ר"ל שמה שלקה על עסקי רחילה של נעמן ולרעתו דבקה בו היא כפרתו לזכותו לעה"ב. ואמר על אדום אשליך נעלי זה דואג כו'. ע"פ מ"ש לקמן שאהד ממלאכי חבלה פיזר את אפרו בבתי כנסיות כו' ודוד קאמר לה בנעליו דהיינו על אפרו אשליך נעלי לדרוס בנעלי עליו והוא כפרתו והביאו לעה"ב: ואמר אמרו מה"ש כו' שהרג את הפלשתי והוריש את בניך גת כו'. עיקר התרעומות לגבי דואג ע"ב כסמיך לכאן על אדום וגו' זה דואג אף שהיה לבני אהיתופל ומ"ש שהרג את הפלשתי ובא בתולה בליוה ע"י שהורים ע"נ זה גת לבניך ודואג קטרג עליו אז כמ"ש בן מי זה העלם שא"ל דואג לבאול עד שאתה בואל אם הוא הגון למלכות באל אם הוא ראוי לבא בקהל גם שהלשין על דוד כגד באול בחרב הפלשתי בלקח ומכבי כו' והיאך יבא לעה"ב. ואמר שא"ל עלי לעשותן רעים כו' ר"ל כיון דאין עליו רק עבירות שבין אדם לחברו שאינו נמחל עד שירצה חברו כמו ששנינו פרק י"ה הרי עלי לעשותן רעים שירצה דוד לו וימחול לו ויבא לעה"ב וק"ל:

°מדוע שובבה העם הזה ירושלים משובה נצחת וגו' ירמיה ח
אמר רב תשובה נצחת השיבתו כנסת ישראל לנביא אמר להם נביא לישראל חזרו בתשובה אבותיכם שחטאו היכן הם אמרו להם ונביאכם שלא חטאו היכן הם שנא' °אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו זכריה א (אמר להם אבותיכם) חזרו והודו שנא' °אך דברי וחקי שם אשר צויתי את עבדי הנביאים ולא השיגו אבותיכם וישבו ויאמרו כאשר זמם ה' צבאות לעשות לנו כדרכנו וכמעללינו כן עשה אתנו. °אמר שמואל באו י' בני אדם וישבו לפניו אמר להם חזרו בתשובה אמרו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום אמר לו הקב"ה לנביא לך אמור להם °איזה ספר כריתות
ג"י נמ שמואל
ישעיה

עיון יעקב

על ידי בודאי כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה וכדאי' בשבת פ' במה בהמה דף נ"ו ע"ש: עלי לעשות רעים זה לזה. וכך הוא מדתו וכדאמר לעושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל: אמרין להם ונביאכם שלא חטאו היכן הם. נראה דכוונתם שאין עונש ושכר כלל ולית דין ולית דיין ואח"כ חזרו והודו כאשר אמרו כדרכינו וכמעללינו עשה ה' לנו: באו עשרה בני אדם. לפרסומי מילתא בעי עשרה וכן הדין בגט ובכל מילי דבעי פרסומי מלתא צריכין עשרה: אמרין לו עבד שמכרו רבו. ונראה דזה כוונת הקרא שובו בנים שובבים לאם נקראום עבדים או אשה אז יש פתחון פה שלא לשוב בתשובה כי עבד שמכרו רבו או אשה שגרשה בעלה כלום יש זה ע"ז כלום אבל כשהם נקראים בנים את ודאי שוב אין להם פקפוק פירוק על זה: ואשה שגרשה בעלה. אפשר לומר דזה לא אמרו כלפי עליונים אלא שתורה ניתנה לישראל כדמות אשה לבעלה כדאמרי' ונלא אשה מלא טוב זו תורה ובהדא דכתיב תורה צוה לנו משה מורשה אל תקרי מורשה אלא מאורסה דינה כנערה מאורסה ונזוהי פי' קדושים איתא דלאחר שקבלו ישראל התורה נקראים בנים למקום ואם כן כשאמרו ישראל עבד שמכרו רבו וכו' תקשה לך הלא עכם קבלם התורה נקראים בנים לזה קאמר האשה שגרשה בעלה ומאתו בתורת ה' ואח"כ הוי להו כדין עבדים וכיון שמכרו רבו אין.

כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי נומר והיינו דאמר
ריש לקיש מאי דכתיב °דוד עבדי נבוכדנאצר עבדי
גלוי וידוע למי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל
לומר כך לפיכך הקדים הקב״ה וקראו עבדו עבד שקנה
יחזקאל כ נכסים עבד למי נכסים למי °והעולה על רוחכם היו לא
תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצו׳
לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה׳ אלהים אם לא ביד חזקה
ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. אמר רב
נחמן כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא עלן ולפרוקינן
ישעיה כח °ויסרו למשפט אלהיו יורנו אמר רבה בר בר חנה אמר
(ליה) [להן] נביא לישראל חזרו בתשובה אמרו לו אין
אנו יכולין יצה״ר שולט בנו אמר להם יסרו יצרכם אמרו
לו אלהיו יורנו:

ושמואל אמר. מאי תשובה נצחת כי האי גוונא באו י׳ בני אדם וכו׳: עבד שמכרו רבו. מאחר שמכרנו הקב״ה לנ״נ וגרשנו מעליו יש לו עלינו כלום: דוד עבדי וגו׳ ונ״נ עבדי. שקראו לאותו רשע עבד כמו שקראו לדוד דכתיב בסוף ירמיה הנני שולח ולקחתי את נ״נ עבדי לא מפני שדומה זה לזה אלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כבר מכרנו הקב״ה לנ״נ לפיכך הקדים הקב״ה וקראו עבדי לנ״נ כדי להחזיר להם תשובה: עבד למי נכסים למי. כלומר נ״נ עבדי הוא וכל מה שקנה לי הוא ועדיין לא יצאתם מרשותי: והעולה על רוחכם וגו׳. כל מה שאתם סבורים לא יהיה: כל כי האי ריתחא. מי יתן ויבא לנו זה הכעס בחמה שפוכה אמלוך עליכם שיגאלנו בעל כרחנו וימלוך עלינו: א״ר אבא בר כהנא. היינו תשובה נצחת דא״ל אלהיו יורנו שאין אנו יכולים לייסר אותו:

מהרש״א מדוע שובבה העם הזה גו׳. תשובה נצחת גו׳. אע״פ שהודו אח״כ מקרי תשובה נצחת לפי דעתם ויש לדקדק דלמה הודו כיון שהיה להם תשובה נצחת ויש לפרש לפי שינוי הלשון באבותיכם איה הם ובנביאים הלעולם יחיו שאין זה לשון כ״י אלא לשון תשובת זכריה הנביא אלא דמתוך תשובתו זאת נראה כשאמר להם איה אבותיכם שחטאו השיבו לו והנביאים שלא חטאו היכן הם ואמר להן דאינו דומה דהנביאים שמתו כדרך כל הארץ וכתנו לקבורה יודעין אנו היכן הם וכי לעולם יחיו אבל אבותיכם שמתו במיתות משונות שלא על מטתן כדאמר בתוכחה ואף במותן לא ידעתם היכן הם וז״ש אח״כ אך דברי וחקי אשר ציויתי את עבדי הנביאים הלא השיגו אבותיכם דהיינו כל פורעניו׳ שאמרו בתוכחה מפי משה ושאר נביאים וזה תראו שבחטאם מתו לא כמו הנביאים שמתו כדרך כל הארץ וע״ז הודו וישובו ויאמרו כאשר זמם ה׳ לצאות לעשות לנו וגו׳ כן עשה אתנו דהיינו כל הפורענות שאמרו ע״י הנביאים ואמר עשה אתנו במקום לנו שאמר בתחלה י״ל ע״ד עמו אנכי בצרה גלו לבבל שכינה עמהם והיינו שהוא לא עשה לנו לבד כאשר זמם אבל ונרחמיו שהוא עשה אתנו והוא עמנו בצרה: ושמואל אמר באו י׳ ב״א כו׳ איזה ספר כריתות כו׳. וכן בפסוק שאחרי זה דרשו בפ״ק דברכות כשהקב״ה בא לב״ה ולא מצא י׳ מיד הוא כועס שנאמר מדוע באתי ואין איש וגו׳ דכל ב׳ י׳ שכינתא שריא וע״כ באו י׳ בני אדם לפרוק עול שכינה מעליהם. וזה שא״ל עבד שמכרו כו׳. לפי שישראל נקראו בנים ועבדים לה׳ בכמה מקראות וע״כ אמרו אם כעבדים הרי מכרם לנבוכדנאצר ואם כבנים הרי כבר גירשה אמם ואלו הבנים נולדו לה אחר הגרושין ואינן שלו יתברך ברוך הוא וא״ל איזה ספר כו׳ ר״ל היא כאשה שמרדה בבעלה והלכה ממנו בלא גט דהיינו ובפשעיכם דהיינו מרדים ועדיין הוא בעלה והבנים שלו ואם כעבדים אמר או מי מנושי וגו׳ דודאי אין הקב״ה צריך למכור כלום כי עולם כולו שלו אבל אפשר שהוא חייב שכר לאומה אחת ואין הקב״ה מקפח שכר כל בריה וע״כ הוא מוכר עבדו לו שעבד בו בשכר ההוא שחייב לו וז״ש מי מנושי וגו׳ כי לנבוכדנאצר הרשע אין אני חייב שכר כלום אבל בעונותיכם נמכרתם כי כן הדין העבד הפושע ברבו נותן אותו רבו ביד אחר גם ביד עבדו השני שהוא מיסרו בשעבודו כמ״ש נ״נ עבדי כו׳:

הרי״ף תשובה נצחת כו׳. וקשה הלא חזרו והודו נראה תשובה נצחת הוא מ״ש ישראל הנביאים הלעולם יחיו לנצח וה״ק תשובה של ישראל שאמרו נצחת והנביאים הלעולם לנצח יחיו: אמר שמואל באו י׳ בני אדם כו׳. נראה דשמואל נמי דריש תשובה נצחת שהוא מלשון נצח כלשון הלנצח אנו משועבדים להקב״ה כיון שגירש אותנו כדכתיב שלחתי ואתן ספר כריתות גו׳ וע״ז הוכיחם הנביא מדוע שובבה העם הזה משובה נצחת גו׳ החזיקו בתרמית מאנו לשוב הקשבתי ואשמע לא כן ידברו. כי טענת הגירושין אינו מפני שבשעת נתינה צריך שיאמר הרי את משולחת ממני אבל אם אומר הרי את משולחת ואחר שעבר זמן מה נתן לה גט ולא היה מדבר עמה על עסקי גיטה לא מהני וז״ש שלחתיה ולאחר זמן ואתן ספר כריתות ובשעת נתינה לא אמר כלום ולכך אמר הקב״ה איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה בשעת נתינת ספר כריתות א״כ אין כאן גירושין אלא עדיין אנו משועבדים לעולם ולנצח. ואי מבחינת עבד מי מנושי אשר מכרתי אתכם לא מכרתי לנושי שאני חייב לו אלא מי שקנה אתכם הוא חייב לי והיינו דאמר ר״ל נבוכדנאצר עבדי ועבד שקנה נכסים כו׳ א״כ עדיין משועבדים לי לנצח: והעולה על רוחכם. נראה דקשיא ליה לימא הפסוק היו לא תהיה בין העולה על רוחכם בין אשר אתם אומרים כך הל״ל העולה על רוחכם אשר אתם אומרים נהיה גו׳ ועו״ק דכתיב העולה על רוחכם דמשמע שחשב במחשבה ואח״כ אמר אתם אומרים שהיא אמירה מנגש אמנם יש כאן ב׳ דברים הא׳ העולה על רוחכם עבד שמכרו רבו זה היו לא תהיה כי עבד שקנה נכסים כו׳ גם אתם אומרים נהיה גומר לשרת עץ ואבן חי אני גו׳: אלהיו יורנו. נראה לפי שאמר הקב״ה ואשר הרעותי ויש בידו כח ליסרו ומתוך כך לא חזרו בתשובה וזה אינו שהבחירה נתנה הקב״ה באדם לעשות כטוב בעיניו ומה ה׳ שואל מעמך כי אם ליראה אותו:

ריה סס [פיסקא] ארבעה הדיוטות בלעם. ודואג. ואחיתופל.
וגיחזי. בלעם. בלא עם. דבר אחר בלעם
שבלה עם. בן בעור שבא על בעיר. תנא הוא בעור
הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי. בעור שבא על
בעיר. כושן רשעתים דעבד שני רשעיות בישראל אחד
בימי יעקב ואחד בימי שפוט השופטים ומה שמו לבן
במדבר כב הארמי שמו כתיב °בן בעור וכתיב °בנו בעור אמר רבי
כד יוחנן אביו בנו הוא לו בנביאות. בלעם הוא דלא אתי
שם [כד לעלמא דאתי הא שאר נכרים אתרים אתו מתני׳ מני ר׳
תהלים ט יהושע היא דתניא רבי אליעזר אומר °ישובו רשעים
לשאולה

עיון יעקב

אין לזה על זה כלום: והעולה על רוחכם היה לא תהיה. כלומר במה שלהם אימרי׳ עבד שמכרו רבו ח״כ אתם קוברים בדינכם כדין עבד כנעני והמוכר עבדו לנכרי יוצא לחירות וזה שאמר נהיה כנכרים היו לא תהיה כי דינכם כדין עבד ישראל שנמכרו להקב״ה לעבד עי״ש ואין כאן חירות כלל: בלעם בלא עם. אפשר דדריש הני דרשות מדכתיב פי׳ ויצא כתיב בלע בן בעור ונראה שהוא הכל א׳ אלא שכאן קראו בלעם בשביל דרשות אלו: בלעם הוא דלא אתי׳ בעוה״ב דחסי. ק״ק מנ״ל למידק הכי דלמא משום הכי הוזכרו למשני דלם

לשאולה כל גוים שכחי אלהים ישובו רשעים לשאולה אלו פושעי ישראל כל גוים שכחי אלהים אלו עכו"ם דברי ר"א אמר לו ר' יהושע וכי נאמר בכל הגוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים אלא ישובו רשעי' לשאולה מאן נינהו כל גוים שכחי אלהים ואף אותו רשע נתן סי' בעצמו אמר °תמות נפשי מות ישרים אם מות נפשי מות ישרים תהא אחריתי כמוהו ואם לאות הנני הולך לעמי. במדבר כג

בלא עם. שאין לו חלק עם עם: **שבלה עם.** שבלבל ישראל בעצתו שהשיאו לבלק כדבעינן למימר לקמן והפיל מהם כ"ד אלפים: **שבא על בעיר.** שבא על אתונו כמו דמתרגמינן בהמה בעיר: **תנא הוא בעור.** אביו של בלעם הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי: **אחד בימי יעקב.** שרדף אחריו ובקש לעקור את הכל: **ואחד בימי שופטים.** לאחר מיתת יהושע דכתיב ויחר אף ה' בישראל ויתן ביד כושן רשעתים: **בנו בעור.** משמע בעור בנו של בלעם היה: **בנו הוא.** לבלעם בנביאות שבלעם גדול ונאביו היה בנביאות: **בלעם.** שהיה נכרי בהדי הדיוטות וקאמר דאין לו חלק מכלל דשאר נכרים יש להם חלק: **מתני' מני כו'.** א"ל רבי יהושע אילו נאמר ישובו רשעים לשאולה (בכל) [ככל] הגוים משמע כדקאמרת השתא דכתיב כל גוים שכחי אלהים לא משמע אלא אותן השוכחים אלוה כגון בלעם ושכמותו אבל אחריני אתו כדאמרינן בריש פרקין ורעו זרים צאנכם ובני נכר אכריכם לעה"ב: **מאן נינהו כל הגוים שכחי אלהים.** דמכל האומות בורר הקב"ה הרשעים שבהם ונותן אותם בגיהנם ואין להם חלק לעתיד אבל השאר יש להם חלק: **אף אותו רשע נתן סימן בעצמו.** שאין לו חלק לעתיד: **תמות נפשי מות ישרים.** אם ימות מיתת עצמו תהא אחריתי כמוהו דודאי יש לו חלק עמהם: **ואם לאו.** דלא ימות אלא יהרג הנני הולך לעמי לגיהנם:

שאר נכרים אתו מכלל כלומר מדקא ש"כ שנא דמתני' דבלעם שהיה נכרי [בהדי הדיוטות וקאמר דאין לו חלק לעי"ה כ"ג כו' כ"ה ברש"י בגמרא

הרי"ף בן בעור שבא על בעיר. פרש"י שבא על אתונו תימא היאך אנו אחר כך על אביו של בלעם תנא הוא בעור כו' בעור שבא על בעיר וכי היכן מצינו באביו שבא על בעיר א"ל רבי יהושע כו' ע' ברש"י שפי' א"ל ר"י אילו נאמר ישובו רשעים לשאולה בכל הגוים משמע כדקאמרת כו' ל"ע היכי הוי משמע כדקאמרת הא ר"א דריש ישובו רשעים לשאולה אלו פושעי ישראל כל גוים על עכו"ם א"כ לפי דברי ר"א א"א לומר הלשון בכל הגוים ועוד שאין הבנה כלל לכתוב בכל ונ"ל דהוי דרשינן בי"ת בכל כמו עם גוים כולם ועוד א"ל דנפל טעות בספרים בי"ת במקום וא"ו וכך צריך לגרוס אילו נאמר ישובו רשעים לשאולה וכל גוים כדקאמרת שהיה מדבר בתרי מיני בני אדם א' פושעי ישראל ואחד כל גוים אלו כו' אבל השתא כתיב בלא וא"ו הוא פי' על רשעים מאן נינהו כל גוים שכחי אלהים ושמא טעה המדפיס הבי"ת רפויה הוא כמו שקרינן הוא"ו ובמקום הוא"ו וכל כתב בכל והוא ע"ד שכתב הר"ן בברכת ע"י חופה וקדושין שהוא כמו חופה בקידושין כי הבי"ת רפויה דומה קריאתה לוא"ו: נתן סימן בעצמו. רש"י הביא ראיה לדבריו דאי אמרת שאין לאוה"ע חלק לעה"ב מה סימן נתן לדבר שא"א להשיגו:

°**וילכו** זקני מואב וזקני מדין תנא מדין ומואב לא הי' להם שלום מעולם משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובין זה לזה בא זאב על אחד אמר האחד אם איני עוזרו היום הורג אותו ולמחר בא עלי הלכו שניהם והרגו הזאב אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כרכושתא ושונרא עבדו הלולא מתרבא דביש גדא. °וישבו שרי מואב עם בלעם ושרי מדין להיכן אזול כיון דאמר להו לינו פה הלילה והשבותי אתכם דבר אמרו כלום יש אב ששונא את בנו. אמר נחמן חוצפא אפילו כלפי שמיא מהני מעיקרא כתיב °לא תלך עמהם ולבסוף כתיב °קום לך אתם אמר רב ששת חוצפא מלכותא בלא תאגא היא דכתיב °ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני וגו':

לא היה להם שלום. דכתיב המכה את מדין בשדה מואב: **צהובין.** כועסין שכשאדם כועס פניו צהובים: **כרכושתא.** חולדה: **כרכושתא ושונרא.** אין להם שלום מעולם: **ביש גדא.** מזל רע: **כלום יש אב ששונא את בנו.** שהוא סבור שיאמר לו הקב"ה קלל את בני דקאמר בלעם לינו פה הלילה: **חוצפא אפי' כלפי שמיא מהני.** דאהני ליה מה שהחליף פניו לומר לשלוחי בלק לינו פה שאמר לו הקב"ה בתחלה לא תלך והדר אמר לך: **מלכותא בלא תאגא.** כלומר שררה גדולה ואינו חסר אלא כתר מלכות: **אנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה קשים ממני.** כלומר איני גדול מהם אלא משיחת מלכות:

מהרש"א חוצפא מלכותא בלא תאגא כו' ר"ל שהמלך שיש לו תגא ומלכותו בלא כח וקושי אבל המולך ומעלמו אינו אלא בכח וחוצפא ומייתי מבני צרויה קשים ומכי קשי פנים תרגום חליפי אפין וק"ל:

א"ר יוחנן בלעם חגר ברגלו אחת היה שנא' °וילך שפי שמשון בשתי רגליו שנא' °שפיפון עלי אורח. בלעם סומא בא' מעיניו היה שנא' °שתום העין. קוסם באמתו היה דכתיב הכא נופל וגלוי עינים וכתיב התם °נופל על המטה וגומר. איתמר מר זוטרא אמר קוסם באמתו היה (בר) [מר] בריה דרבינא אמר שבא על אתונו מאן דאמר קוסם באמתו היה כדאמרן מאן דאמר בא על אתונו היה כתיב הכא °כרע *שכב וכתיב התם °בין רגליה כרע נפל שכב וגו':

שפי. כמו בוקא דאטמא דשף מדוכתיה: **שפיפון.** משמע שתים: **שתום העין.** שתום פתוח כמו שהומיה ניכר כלומר עינו אחת פתוחה מכלל דהאחרת סתומה והכי נמי מתרגמינן דשפיר חזא מ"ר. ואית דמפרשי שתום כמו סתום ולאו מלתא היא: **קוסם באמתו.** כגון

עיון יעקב

דלא תימא כיון ששרה עליו רוח נבואה אתי לעה"ב לכך אתי לאשמועינן דמפני חטאו לא אתי לעולם הבא: **וילכו** זקני מואב וזקני מדין תנא מדין ומואב וכו'. עיין פירוש רש"י בחומש שפי' כן על קרא הקודם על ויאמר מואב אל זקני מדין והלא מעולם היו שונאין זה את זה ע"ש ואולי י"ל דגמרא ס"ל דמהאי קרא ליכא למילף מידי אע"ג דכתיב המכה מדין בשדה מואב י"ל דדור זה של מואב היו ילדים ולא ידעו ממלחמה שהיו לזקנים עם זקני מדין בשנים הקדמוניות ואח"כ בהאי קרא כתיב זקני מואב עם זקני מדין יכ"ף שפיר הומק: **אמרו** כלום יש אב השונא את בנו, כי הם היו סבורין שעיקר נבואה דידיה היא ע"י כישוף שמכחים בתפלות, של מעלת אבל עכשיו שאמר כאשר ידבר ה' אלי על כן אמרו כלום יש אב שונא את בנו אפילו קרח נגדו כרחם אב על בנים כתיב: **חוצפא** אפילו כלפי שמיא מהני. בפ"ב דמכות דף י"ד איתא דמן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו מן התורה דכתיב לא תלך עמהם וכתיב קום לך אתם וכו' מ"מ שפיר למידן מכאן דחוצפא כלפי שמיא מהני שו"ב ב"ג שהקב"ה מדריך לאדם בדרך שרוצה לילך מ"מ אינו אומר כן בפירוש להיפך מה שנאמר לו התחלה אלא דחוצפא מהני לזה ומה שפירש"י מה שהחליף לומר לשלוחי בלק לינו פה הלילה אינו מדוקדק שאז עדיין לא נאמר לו לא תלך עמהם אלא הכוונה על שאמר אחר שנאמר לו לא תלך עמהם חזר ואמר לשלוחים שנית שבו נא בזה גם אתם הלילה ואדעה מה יוסיף ה' דבר עמי ע"ש: **בלעם** חיגר ברגלו אחת. נראה דעיקר שניהם שוה ברגל והעין לפי ששניהם היו נהוגים אחר הזנות ועין נותן שיחה בגוף ורגליהם נרע יזולו שהרי בלעם בא על אתונו וכן הטעת לישראל בעצמו לזנות לפעור וכן שמשון חטא בעון זנות כדאמר כי היא ישרה בעיני אך לכך נענש שמשון בשתי עיניו ושתי רגליו ובלעם רק באחת אכן לפי שהשכיבו בשערה מאור שהקב"ה

כגון מעלה בזכות: כרע נפל. מה כריעה דהתם דאית ביה נפילה
בעילה הוא אף כריעה דהכא דכתיב נפל בעילה היא שבא על בגמתו:

מהרש"א הגר ברגלו אחת שנאמר וילך שפי כו'. מלשון
גומתו עם הסופי דפרק ג"ה והמוק והסופי דפרק אין
מעמידין ע"ש ואשמועינן לבו הרעה על ישראל שהיה חגר ברגל
ואפשר שבא לו זה בעונש שהלך לקללן כמ"ש ותלחץ רגל בלעם וגו'
ואע"פ כן לא נמנע מלומר ואלכה אולי יקרה ה' אף שהלך שפי
וכן בסומא באחת מעיניו בעונש שרצה לקלל ישראל כדאי' במדרש
וכן בשמשון אשמועינן אע"פ שהיה נכה בב' רגלים עשה גבורתו
בפלשתים: כרע נפל גו'. פרש"י מה כריעה דהתם דאית ביה
נפילה כו' אף כריעה דהכא דכתיב נופל כו' עכ"ל ק"ק דבפשיטות
ונפילה גופיה ה"מ למילף הכי מה נפילה דהתם בעילה היא כדאמרי'
דז' בעילות כו' אף נפילה דהכא כו' ודו"ק:

הרי"ף עהרש"א דהתם בעילה היא כדאמרינן. י"ל התם נמי איכא בעילה
אלא מכח בין רגליה כרע המדבר בבעילה אנו דורשין גם בנפילה:

רבא ז ע"ב ועי"ש רש"א מדבר כד ויודע דעת עליון השתא דעת בהמתו לא הוה ידע
דעת עליון הוה ידע וכו': (עד משתחוים לחמה
מיד כועס במסכת ברכות פ"א מאמר כ"ח):

רכב שם מדבר כב ויקם בלעם בבוקר ויחבוש את אתונו תנא משום ר'
שמעון בן אלעזר אהבה מבטלת שורה של
בראשית כב גדולה מאברהם דכתיב °וישכם אברהם בבקר שנאה
מבטלת שורה של גדולה מבלעם דכתיב ויקם בלעם
בבקר ויחבוש את אתונו:

אהבה. שאהב אברהם [את] הקב"ה ביטל שורה של גדולה שחבש
הוא בעצמו: ושנאה. ששנא בלעם הרשע את ישראל ביטל
שורה של גדולה שחבש הוא בעצמו:

מהרש"א תנא משום רשב"א אהבה מבטלת שורה של
גדולה כו'. פרש"י שחבש אברהם בעצמו וכן בבלעם
והכי מפורש בב"ר אבל לפי זה עיקר חסר מן הספר בלשון הברייתא
דמייתי הכא ויותר נראה לפרש לפי לשון הברייתא דמעתין דה"ק
לפי שמדרך הגדולים והשרים שאין משכימין בזריזות לקום בבקר
לילך מביתם לדרכם והאהבה של אברהם והשנאה של בלעם שהיו
גדולים מבטלת שורה זו שעמד כל אחד בזריזות בבקר לילך מביתו
לדרכו וקל להבין:

כג שם הוריות וע"ז בסהרש"א אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה
ובמצוה אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה
בא לשמה שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק זכה
ויצתה ממנו רות. וא"ר יוסי בר (חוני) [הונא] רות בתו
של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה:

מ"ב קרבנות. בין פרים ואילים ז' פרים וז' אילים ג' פעמים הרי
מ"ב בין פרים ואילים:

רכד שם מ"א א א"ל רבא לרבה בר מרי כתיב °ייטיב אלהים את שם
[שלמה] משמך ויגדל [את] כסאו מכסאך אורח
ארעא למימר ליה למלכא הכי א"ל מעין קאמר ליה דאי

שופטים ה לא תימא הכי °תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני
מנשים באהל תבורך נשים באהל מאן נינהו שרה ורבקה
ורחל ולאה. אורח ארעא למימר הכי אלא מעין קאמר
הכי נמי מעין קאמר ופליגא דר' יוסי בר חוני דאמר רבי
יוסי בר חוני בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו. בנו
מ"ב ב משלמה. ותלמידו אי בעית אימא °ויהי נא פי שנים
במדבר כז ברוחך אלי ואי בעית אימא °ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו:

אורח ארעא למימר הכי. וכי דרך ארץ שיאמרו ייטיב אלהים שם
שלמה משמך והא תלמא דעתיה דאמרי ליה שיהא גדול
מאביו: מעין. שמך קאמר ליה מעין כמאך ולא גדול ממש: נשים
באהל. שרה ורבקה רחל ולאה דכתיב בהו אהל. שרה ורבקה דכתיב
ויביאה יצחק האהלה שרה אמו. רחל ולאה דכתיב ויצא מאהל
לאה ויבא באהל רחל: אורח ארעא. שתאמר דבורה ליעל שתהא
ברוכה משרה ורבקה אלא מעין ברכת שרה קאמרה: ופליגא וכו'.
הא דקא עבדי שם שלמה משמך מעין פליגא אדרבי יוסי בר חוני:
בנו. מנין שאינו מקנא בו: משלמה. דקאמר ליה לדוד ייטיב אלהים
שם שלמה משמך: ותלמידו אבעית אימא. דקאמר ליה לאליהו
ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ונתן לו אליהו ולא נתקנא בו: ויסמוך
את ידיו עליו ויצוהו. אע"ג דהקב"ה לא אמר ליה אלא וסמכת
את ידך עליו חדא אזל איהו וסמך בתרתי:

מהרש"א כתיב ייטיב אלהים את שם שלמה כו' דאלת"ה
תבורך מנשים כו'. הך אגדה לא שייכא הכא באגדה
זו דבלעם ובלק וכ"ל שקבלו הכא באגדה דמייתי לעיל בשכר מ"ב
קרבנות כו' דבנזיר ובהוריות מייתי עלה הא דיעל דקאמר גדולה
עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה ומייתי מיעל דכתיב בה תבורך
מנשים באהל והאי שפיר מייתי' הא דרבה בר מרי דמפרש לה
תבורך מנשים מעין קאמר פליגא אהך דהתם ודו"ק: בנו משלמה.
וכן הוה ליה את שם שלמה משוך כמ"ש שמלך שלמה על כל
עולם ויגדל כסאו וגו' כדאמרינן שישב שלמה על כסא ה' וק"ל:
תלמידו אי בעית אימא ויהי נא פי שנים וגו'. אף שא"ל אליהו
כי הקשית לשאול לאו משום קנאה א"ל כן אלא באומר ליה שדבר
גדול שאלת מה' ותלה הדבר באם יזכה לראות כשלוקח ממנו ע"י
המרכבה דכתי' אם. ובסופי אם יזכה גם לדבר הזה וק"ל. ובאומר
ואי בעית אימא ויסמוך את ידיו וגו'. כמ"ש בפרק החובל ומכא
הא מלתא דאמרי אכשי חמרא למריה וטיבותיה לשקיה דכתיב
וסמכת ידך עליו וגו' וכתיב ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי
סמך משה ידיו וגו' ועיין בתוספות שם והוא מבואר כי מלינו
במשה לשון יד אחד למלחמה שנאמר במטה אשר בידי ויהי כאשר
ירים משה ידו וגו' ומלינו ב' ידיו לתורה ולחכמה דכתיב שני לוחות
הברית על ב' ידי והנה בקש משה יפקוד אלהי הרוחות וגו' שהם
ב' רוחות דכתיב רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה וגו' וכענה לו
הקב"ה על אחד וא"ל קח וגו' וסמכת את ידך וגו' איש אשר רוח
בו שהוא יד אחד למלחמה ורוח גבורה. אבל לחכמה אמר שלא
ילא ממשפחתו של משה כמ"ש והעמדת אותו לפני אלעזר וגומר
ושאל

עיון יעקב

שהקב"ה מדקדק עם צדיק ביותר: שנאה. מקלקלת את השורה של גדולה' מבלעם. ק"ק מנ"ל דשנאה קלקל השורה דלמא אהבה שאהל מואב קלקל את השורה ועוד קשה דלמא
משום אהבת הכבוד עשה כל זה כאשר שלא מואב אליו כי כבד אכבדך מאוד והיה נפש גבוהה ואולי י"ל דא"כ ל"ל שרי קרא דאם בשביל אהבה כבוד ב"ו אמרינן שאהבי' מקלקלת
שורה של גדולים שכ"ש אהבה של הקב"ה אבל אברהם אלא ודאי מיתורא דקרא בא להראות שגם השנאה מקלקלת את השורה: לעולם יעסוק אדם. עי' בנזיר דף כ"ג בתוספות שם: אלא מעין
שאמר

ושאל לו במשפט וגו' ומשה הוסיף לו דבר התלויה בב' ידיו דהיינו גם רוח חכמה ולכך הביא בענין זה בפרק החובל קרא זה דזאת הברכה דביה מפורש רוח חכמה שאילו לא סמך ב' ידיו לא היה זוכה גם לחכמה רק לגבורה וק"ל:

הרי"ף רש"י מעין ברכת שרה קאמרה. קשה מאי אולמיה האי מהאי י"ל דלעיל אפשר לומר משום דאין נתקנא בבנו:

רכה ויׂשם ה' דבר בפי בלעם ר' אלעזר אומר מלאך. ר' יונתן אמר חכה. א"ר יוחנן מברכתו של אותו
במדבר כג רשע אתה למד מה היה בלבו בקש לומר שלא יהיו
שם כד להם בתי כנסיות ובתי מדרשות °מה טובו אוהליך יעקב. לא תשרה שכינה עליהם משכנותיך ישראל. לא תהא מלכותן נמשכת כנחלים נטיו. לא יהיו להם זיתים וכרמים כגנות עלי נהר. לא יהא ריחן נודף כאהלים נטע ה'. לא יהיו להם מרבים בעלי קימה כארזים עלי מים. לא יהיה להם מלך בן מלך יזל מים מדליו. לא תהא מלכותן שולטה באומות וזרעו במים רבים. לא תהא עזה מלכותן וירם מאגג מלכו. לא תהא איומה מלכותן
דברים כג ותנשא מלכותו. א"ר אבא בר כהנא כולן חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות שנאמר °ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך קללה ולא קללות:

מלאך. שמסרו הקב"ה למלאך שלא יניחנו לקלל: **חכה.** נתן בפי בלעם שלא היה מניחו לקלל והיינו וישם דבר בפיו: **מברכותיו אתה למד מה היה בלבו.** דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה קללה שהיה רוצה לקלל הפך הקב"ה לברכה הוא היה רוצה לקללם בכך שלא יהו להם בתי כנסיות ולא כתן רשות ואמר מה טובו אהליך יעקב: **ריחן נודף.** גמלות: **וירם מאגג.** מתרגמינן ויתקף מאגג שהוא מלכותם עז: **וכולן.** כל הברכות של בלעם חזרו לקללה כמו שהיתה כונתו מתחלתו: **חוץ בתי כנסיות ובתי מדרשות.** שלא יפסקו מישראל לעולם: **הקללה לברכה.** אחד מן הקללות לברכה שלא חזרה לעולם ולא כל הקללות לברכות שחזרו:

מהרש"א ר"א אומר מלאך. דהיינו דבר שהמלאך נברא בדבורו של הקב"ה ואותו מלאך הפך דבריו של קללה בפיו לברכה. ושאמר ר"י **חכה** ר"ל ששם הקב"ה בפיו דבר שדרכו לתת בפה דהיינו חכה וכמו שהחכה מלערת הדג להוליכו בע"כ הפך רצונו כך היה מלער בלעם שהוליכו בע"כ הפך רצונו מקללה לברכה. וז"ש **מברכתו של אותו רשע אתה למד כו'.** דודאי לא היו ראוי' ברכות אלו לחול על ישראל מפי רשע זה אלא מפי לדיק שבידיהם כתן הקב"ה הברכות כמ"ש באברהם אבל אתה למד שבכל אלו הדברים היה בא לקללם אלא שהקב"ה הפכם לברכה: **בתי כנסיות ובתי מדרשות מה טובו אהליך כו'.** דמלת אהל כאמור בבני שמרחיק עלמו מן עסקי העולם ועוסק בדרכי שמים כמו ויעקב איש תם יושב אהלים ואמר משכנותיך ישראל שהם מקום משכנו שעליהם הוא שוכן שהאבות הם המרכבה וכינוי משכנותיך להקב"ה. ואמר **מלכותן נמשכת כנחלים נטיו.** כמ"ש לא היו מושחין שום מלך רק על הנהר מטעם זה כמ"ש בשלמה ואמר זיתים וכרמים כגנות כו' נקט אלו שהם עיקר הברכה של הגנות שקובעין ברכה לעלמם: **ריחן נודף כאהלים כו'.** רש"י פי' ממלות ויותר נראה לפרש לענין שם שיהיו שמם ושמעם נודע למרחוק כמו שמליכו ביהושע ודוד ושלמה: **כארזים כו'.** שכן נאמר על הקומה בחור כארזים וכגובה ארזים גבהו: **יזל מים מדליו כו'.** ר"ל מאותו שדלה בבור המים: **וזרעו במים רבים כו'.** שהאומות נקראו כן מים רבים לא יכבו את האהבה: **וירם מאגג כו'.** לפי שיש מלכות שולטת בחברו במסים אבל אין שולטת בהן לכלותן ולהורגן ע"כ אמר וירם מאגג שהיה שולטת בם להורגן. ואמר **איומת מלכותן ותנשא מלכותו.** כענין שאמרו כהוג כשיאותך ברמה: **קללה ולא קללות כו'.** היינו הראשונה שבקש לקללן על בתי כנסיות ובתי מדרשות שאז היא היתה קללה אחת אבל כל השאר שבקש לקללן היו קללות וק"ל:

הרי"ף רבי יונתן אמר חכה. יש לדקדק מאחר שאין כחו של בלעם אלא לכוין הרגע שהקב"ה כועס בו והקב"ה עושה לדקה שבאותם הימים לא זעם א"כ למה הוצרך לתת חכה יניחנו ויקלל מאחר שאין בדבריו ממש כיון שלא זעם או כיון שנתן חכה למה הוצרך שלא לזעום כל אותם הימים והן אמת שנגד זה מבואר שאילו היה אל זועם בכל יום הזעם לא היה מניח להאריך פנים ולבקש להם זכות ליתן חכה לכך הוצרך לעשות לדקה אבל מ"מ קשה מנגד השני כיון שלא זעם למה הוצרך ליתן חכה ומורי ז"ל פירש שלהיות כל הברכות חזרו לקללות כמו שהיה בלבו הכה הקב"ה נפה והביט שכל אותם קללות עתידין לבוא על ישראל ואילו לא נתן חכה לתוך פיו והיה מקללם אע"פ שלא היו באים אותם קללות מכחו כיון שלא זעם הקב"ה מ"מ היה כמסך חילול השם שיאמרו הדורות הבאים שקללתו עשתה רושם ומחמתו באו הקללות האלה לכך נתן בפיו חכה כדי שלא יוכל לקללם כלל ואיפשר לתרץ על פי דרכו גם לענין בבתי כנסיות ומדרשות לא נטל מפיו החכה אע"פ שלא היה צורך בה כי הוא אין סופה ליבטל דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה מ"מ מתוך שהיתה לריכה החכה לענינים שלפניה ושלאחריה שוב לא נטל וקרוב לזה ראיתי כתוב לראשונים ז"ל שהחכה היתה לפי שגלוי לפניו יתברך המגפה שעתידה לבא על ישראל ולא יאמרו שקללתו של בלעם עשו פירות לכך מנעו הקב"ה ונתן חכה לתוך פיו שלא יוכל לקלל. ולי נראה שכוונת הקב"ה לתת חכה כדי שיתברכו ישראל מפי שונא כשארז"ל כל מה שאוכלים ישראל בעולם הזה הוא מברכותיו של בלעם אבל ברכות שבירכו האבות הם משומרים לעה"ב כדכתיב ואהבך וברכך ושמר ה' אלהיך לך את וגו' ואם לא נתן הקב"ה חכה אז לא היה מברכם כי גם קוב לא יקובם גם ברך לא יברכם ורלונו יתברך היתה שיהא מברך אותם ויסכים לברכותיו של יעקב וז"ש וישם ה' דבר בפי בלעם כלומר דבר הברכות הניח בפי בלעם כדי שיתברכו מפי שונא והדבר אשר ישים ה' בפיו אותו ישמור לדבר. ויש סעד לזה מדברי חז"ל שאמרו שהיתה בדעתו של בלעם לקללם שלא יהיו להם בתי כנסיות ועל כרחו ברכם מה טובו אוהליך הרי שבהיות החכה לתוך פיו הפך ה' הקללה לברכה. ובתוספות בפ"ק דברכות הקשו גבי

עיון יעקב

קאמר. לפי מה דמסיק בש"ס דנזיר חנא ביאה שלא לשמה אהי' שפיר כהאי דאמרינן הכא מעין אמר ודלא כמהרש"א דכתב דפליגי אהך דהתם: **ר"א אומר מלאך ר'** יוחנן אומר חכה. ובתנחומא מפרש יותר מלאך ישב לו בגרונו דלא לברך מניחו דלא לקללם בולמו ואינו מניחו ואין דברו האמור כאן אלא מלאך שנאמ' ישלח דברו וירפאם ר' אלעזר אומר מסמר של ברזל נתן בגרונו דלא לברך ומניחו דלא לקללם בולמו ואינו מניחו ואין דברו האמור כאן אלא מסמר של ברזל שנא' וכל דבר אשר יבא באש ואם קשה לומר שזו קושר למה דאיתא פ"ק דע"ז כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי הא אפילו אם היה כועס היה ומזכרתדבר מה שהקב"ה שם בפיו י"ל דאם הי' ה' באותו פעם כועס לא משים בפיו ברכה רק קללה כי אין רילוי בשעת הכעס: **שלא יהא להם בתי כנסיות ובתי מדרשות.** נראה דזה נמי בכלל אידך שלא תשרה שכינה עליהם ע"ד דאיתא סוף מסכת ברכות ומ"ק דכל היוצא מבה"כ לבה"מ זוכה ומקבל פני שכינה וכן מה שאומר שלא תהא מלכותן נמשכת הוא ג"כ על דרך זה וכדאיתא ביומא דף כ"ב מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול מפני שלא היה בו שום דופי ופרש"י שם שנתגאו המלכים הבאים מזרעו ע"ש וא"כ ה"ק שלא ימשכו מלכותן ע"י שיתגאו וזה גורם סילוק השכינה כי אני את דכא כדאיתא בפרק קמא דסוטה: **לא יהיה להם שדות וכרמים.** אפשר דמרמז על בעלי משנה ובעלי תלמוד וכדאיתא במדרש ילקוט בקהלת דף קפ"ג ע"ב על פסוק נטעתי לי כרמים עיין שם:

גבי הא דאמר אלמלא כעסתי לא נשתייר וכו' וא"ת מה היה לו לומר בשעת רגע וי"ל דהיה יכול לומר כלם אי נמי נאמר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפי' לאחר כן והשתא קשה לתירוץ דאמון היאך היה בדעתו לקלל כל אותם הקללות האמורות במאמר שלא יהיה להם בתי כנסיות ולא תמשך מלכותם וכל שאר הדברים ברגע אחד ולתירוץ האחרון של תוספות ניחא אך קשה כיון שתלה הכתוב טעם הפיכת הקללה לברכה מפני האהבה שנא' ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך למה הפך הקללה ולא הקללות וע"ק מהו זה שאמר ויהפוך ה' הקללה ולא הקללות והלא לא דבר פיו לא קללה ולא קללות ולמה חזרו כולם לקללה כי מה שהיה בלבו לקללם הם דברים שבלב אינם דברים וע"ק כיון שסוף סוף עתידין כל הקללות לבא א"כ מה הועיל הקב"ה שלא זעם בכל הימים ונראה שכוונת בלעם היתה לקלל ישראל בכל הקללות הללו דבר יום ביומו אחת לאחת כי בכל יום ויום יאמר בשעת זעמו של הקב"ה קללה אחת עד תום כל הקללות הללו ואף ע"פ שסיעור הקללה האחת היתה יותר משיעור הרגע של הזעם הנה כך היה בדעתו לכוין קודם אותו רגע שיוך לו יאמר שבתי כנסיות והוא היה מכוין שבעוד שהוא אומר שבתי כנסיות הגיע הרגע של הזעם והיה אותם ואמר מלת כלם בשעת הרגע ממש וכבר גילה כוונתו שמוך לרגע מנה יכלם וכך עד"ז בשאר כל הדברים ולכך לא זעם הקב"ה בכל אותם הימים וזהו שאמר מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו לקללם וכולם חזרו לקללה וכו' הכוונה שדבריו של בלעם היו סובלים שתי הבנות האחת לברכה והאחת לקללה והוא היה בדעתו לומר על אופן הקללה והקב"ה הפכם שיהיו על אופן ברכות כגון מה טובו אוהליך יש בלשון קללה והוא כמו מה אדם ותדעהו שהכוונה להשכיל ומעשיהם כי מה טובה עושים בבתי כנסיות כדי שיתקיימו להם וכן לענין השכינה מה מעשים יש בידם של ישראל שיהיו ראוים שתשרה שכינה במשכנות של ישראל כנחלים נטיו להמשכתן שאין להם קיום והעמדה היו יהיו כמו אכזב מים לא נאמנו כיון שהם חוץ למקומם כגנות עלי נהר שהם יושבים למעלה גבוהות מהנהר שאין המים נכנסים לתוכן כלל שהם עתיד ליפסד המאכלים נטע ה' כארזים עלי מים כמו האילנות הגבוהים שעומדין על המים שאם יצא הרוח הוא עוקרן והופכם על פני המים יזל מים מדליו כלומר שמקום נטיעות שהם צריכין למים יהיו צריכין לטרוח לשתות מים מן דלי ובמקום הזרעים שאינם צריכים כ"כ מים כדי שלא יתעפשו שם יהיו מים רבים וח"ש וזרעו במים רבים שהזרעים יהיו במים רבים וירם מאגג גו' יש בו אופן קללה שגם לפעמים אם ירום מלכו של ישראל מאגג עכ"ז סוף דבר תנשא מלכותו של אגג ותחזור המלכות לבעלים באופן שהדברים אלו יש במשמען לשון קללה ולא היו דברים שבלב ורצונו של הקב"ה אמרם בלשון ברכה מפני זכיותיהן של ישראל לפי שמני גרם שלא יזעום ה' ולא יקולו קללותיו של אותו רשע היו זכיותיהן של ישראל וכיון שגברו עונותיהם באו עליהם כל אותן קללות ומ"מ קללה של בתי כנסיות ה' הפכה תמיד לברכה לפי שאין הקב"ה מענים לאדם שלא יעשה מצוה ויתגוללו מהם כי הבא לטהר מסייעין אותו ואין מעכב ה' לאוהב דרכי תשובה לדרוש את ה' ותהיה הבחירה בידו:

רבו פס"ז משלי כז א"ר שמואל בר נחמני [א"ר יונתן] מ"ד °נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקלל אחיה השלוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע. אחיה השלוני קלל את ישראל בקנה שנאמר מ"א יד °והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו' מה קנה זו עומד במקום מים וגזעו *מחליף ושרשיו מרובין ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הוא הולך ובא עמהן כיון שדממו הרוחות עומד הקנה במקומו. אבל בלעם הרשע ברכם בארז מה ארז זה אינו עומד במקום מים ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים:

נעתרות נשיקות שונא. כעתרות נהפכות כמו עתר שמהפך התבואה כלומר כאמכים פלעי אוהב ונהפכות ונאמנות נשיקות שונא: מחליף. לאחר שנקלץ: אינו עומד במקום מים. והאי דכתיב כארזים עלי מים שכינה היא דאמרה דאיהו אמר כארזים לומר שאין עומדים במקום מים ואמרה שכינה עלי מים וכן כולהו מפרש להו באגדות בכי האי גוונא כנחלים נטיו הוא אמר כנחלים פוסקים לפעמים יצתה בת קול ואמרה נטיו, הוא אמר כגנות אמרה בת קול עלי נהר הוא אמר כאהלים יצתה בת קול אמרה נטע ה': רוח הדרומית. קשה:

מהרש"א כיון שנשבה בו רוח דרומית וכו'. הוא מבואר הרוחות רעות הם ארבע רוחות עולם רמז לארבע מלכיות בבל מצפון ארץ ישראל מדי ממזרח יון ממערב אדום מדרום של ארץ ישראל וז"ש אין מזיזות הקנה שהוא ישראל ממקומו לעקרו עקירה גמורה ח"ו אבל הוא הולך ובא עמהן כפי המלכות המושלת אז וכיון שדוממו אלו ארבע רוחות לעתיד שיכלו עמד קנה במקומו דהיינו במקומו המיוחד לו דהיינו בארץ ישראל: אבל בלעם כו'. אפי' כל הרוחות כו'. דהיינו בשלשה מלכיות הראשונים יהיה להם תקומה אבל כיון שנשבה רוח דרומית כו'. בא לקללן שהמלכות רביעית שהוא מלכות אדום שהיא בדרומה של ארץ ישראל תבא ועוקרתו והופכתו על פניו: שזכה קנה כו'. ר"ל אף אם לפעמים גם הקנה נעקר ממקומו הוא זוכה במקום אחר אף בתלוש ליטול ממנו קולמוס. כו' כך ישראל אף בגלותן שנעקרו ממקומם זוכין ללמוד תורה בגלות משא"כ הארז שברכן בו בלעם כשנעקר אינו עומד לדבר המתקיים רק לשריפה ולכליון:

הרי"ף כש"י עלי מים. כלומר למעלה ממקום המים ואינו במקום מים ממש דהא אין עומדים שם:

רבו פס' במדבר כד °וירא את הקיני וישא משלו א"ל בלעם ליתרו קיני לא היית עמנו באותה עצה מי הושיבך אצל איתני עולם והיינו דאמר ר' חייא בר אבא א"ר שמלאי שלשה היו באותו עצה אלו הן בלעם. איוב. ויתרו. בלעם שיעץ נהרג. איוב ששתק נידון ביסורין ויתרו שברח זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר ד"ה א ב °וממשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב שופטים א °ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים במדבר כד °וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו אל אמר ר"ל אוי מי שמחיה עצמו בשם אל א"ר יוחנן אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקב"ה עושה פריון לבניו מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה

עיון יעקב

טובה קללה שקללן אחיה השילוני. סוגיא זו מבוארת יותר בתענית דף כ' ע"א: קיני לא היית עמנו באותה עצה מי הושיבך. אפשר דהתמיהה אע"פ שלא יעץ כלום להרע לישראל ואדרבה בשביל שברח זכה לכך מ"מ עשה שלא כדין בהתחבר לרשע וכדכתיב בהתחברך לרשע פרץ ה' את מעשיך וכדאמרינן בשבועות דאם דיין יודע בחבירו שהוא רשע שאל יצטרף עמו ת"ל מדבר שקר תרחק והוא בכלל קשר בוגדים ועונשו חמור כי אם יהי' לבער קין עם גלות עשרת השבטים ולא גלות עולם עיין פרש"י בחומש: שלשה היו באותו עצה. עיין בחידושינו בסוטה דף י"א: אוי מי שמחיה עצמו בשם אל. עיין פרש"י ומהרש"א ועי"ל ע"ד דאיתא במדרש רבה קהלת על פסוק את הכל עשה יפה בעתו דמאן דעסק בקללם מעשיהם אסור ליהנות משום חרס כלי דדלמא בעי מן בר נש בלום ולא יהיב ליה ואזל קעיל ליה הא מי שמחיה עצמו בהנאת פרנסתו בשם אל ודבר כן על עצמו שרלה לקבל,

ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה °וצים מיד כתים אמר רב ליבון אכפי״ר °וענו אשור וענו עבר עד אשור קטלי מיקטל מכאן ואילך משעבדי שעבודי:

לא עמנו היית באותה עצה. שגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו ודלא היית כדלקמן: ומי הושיבך אצל איתני עולם. שעתידין בניך לישב בלשכת הגזית והיינו דכתיב איתן מושבך וגומר בין איתני עולם אתה יושב מי הזקיקך לכך: שמחיה עצמו בשם אלוה. עושה עצמו אלוה. נ״א מי שמחיה עצמו בשם אל כלומר אוי להם לאותן בני אדם שמחיין ומעדנין עצמן בעולם הזה ופורקין עול תורה מעל צוארם ומשמנין את עצמן: משמו אל. כשמשים הקב״ה פדיון לעמו ויכלם גמול לצדיקים לעתיד לבא כך שמעתי: אוי לה לאומה שתמצא בשעה שמשים ה׳ פדיון לבניו. אוי לה לאומה שתהיה באותן הימים שיעלה על דעתן לעכב את ישראל: מי מטיל כסות בין לביא וכו׳. לעכבן שלא יזדקקו זה לזה דמוכן הוא כלומר מי הוא שיכול לעכב את ישראל והקב״ה מכניסם: צים. ספינות גדולות כמו וצי אדיר בל יעברנו: מיד כתים אמר רב ליבון אספי״ר. דכתים היינו מקום ששמו כך: עד אשור מיקטל קטלי. (כתיים ארמיים) ומאשור ואילך משעבדי להו שעבוד: וצים מיד כתים וענו אשור. דקטלי להו וענו עבר דמשעבדי להו: עד אשור. כלומר אותן האומות שמביא הקב״ה בלים עתידים להרוג את כל האומות עד אשור ומאשור ואילך מניחין אותם ומשעבדין בהם ולעתיד קא איירי:

מהרש״א וירא את הקיני וגו׳ לא היית כו׳. משמע להו לדרך תימה אמר כן ולא בדרך אמת בשביל שברח זכה לכך דאם כן ה״ל להזכיר זכותו שברח כמו שהזכיר זכותן של ישראל בענין כי לא נחש ביעקב וגו׳ וק״ל: בשם אל כו׳. עיין פרש״י ועי״ל ר״ל בשם אל ממש כשהבא עליהם רעה לכלותן בשביל עונם הם מחיין ומצילין עצמן בשם אל ממש ופועלים בשמות וכ״ה במדרשות שעשו כן בשעת החורבן ואמר אוי לאותן כשעושין כן שאינן ראויין להכלל בפעולת השמות וק״ל: פדיון לבניו כו׳. ור״ל בזונו אל כשיחזור הקב״ה להשים שם אל המשותף בשום ישראל דהיינו שנזקקין זה לזה בשם אל המשותף ומלת לביא ולביאה יגרנו ב״י א״ל ב״י הא״ל וקל להבין:

הרי״ף רש״י ומעדנין עצמן בעה״ז. דאמר כך ליומו האל ושי בכם וע״כ מעדן עצמו בעה״ז כו׳: הגדה וענו עבר עד אשור. דאם שניהם שוים בעונש שלי״ל וענו אשור ועבר ומדכתיב וענו עבר הוי כריבוי אחר ריבוי ובא למעט:

הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך עמך לעם הזה מיבעי ליה אמר ר׳ אבא בר כהנא כאדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו באחריני א״ל אלהיהם של אלו שונא זמה הוא והם מתאוים לכלי במדבר כד

פשתן בוא ואשיאך עצה עשה להן קלעים והושיב בהם זונות זקינה מבחוץ וילדה מבפנים וימכרו להם כלי פשתן עשה להם קלעים מהר שלג עד בית הישימת והושיב בהן זונות זקנה מבחוץ וילדה מבפנים ובשעה שישראל אוכלים ושותים ושמחים ויוצאים לטייל בשוק אומרת לו הזקנה אי אתה מבקש כלי פשתן זקנה אומרת לו בשוה וילדה אומרת בפחות ב׳ וג׳ פעמים ואחר כך אומרת לו הרי אתה כבן בית שב ברור לעצמך וצרצורים של יין עמוני מונח אצלה ועדיין לא נאסר יין של נכרי׳ אמרה לו רצונך שתשתה כוס של יין כיון ששתה בער בו אמר לה השמיעי לי הוציאה יראתה מתוך חיקה אמרה לו עבוד לזה אמר לה הלא יהודי אני אמרה לו ומה איכפת לך כלום מבקשים ממך אלא פיעור והוא אינו יודע שעבודתה בכך ולא עוד אלא שאיני מניחתך עד שתכפור בתורת משה רבך שנאמר °המה באו בעל הושע ט פעור וינזרו לבשת ויהיו שקוצים כאהבם:

הן. הנה היו לבני ישראל נ״ב אלא [הכי] גרסינן הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך עמך לעם הזה מיבעי ליה. שהשיא עצה לבלק שנכשלו בה ישראל הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם: ותולה קללתו בחבירו. כך בלעם לא רצה לתלות שפלות זה בבלק שיאמר הוא צריך לבקש עצה היאך יכשלו ישראל אלא בישראל תלה השפלות לומר שהם צריכים לעצה שיכשלו בה בני מואב שלא תתקוף יד מואב על ישראל והיינו דכתיב אשר יעשה העם הזה לעמך מ״ר. נ״א ותולה קללתו בחברו כלומר שתלה הכתוב קללה במואב ולא רצה לכתוב כלפי ישראל כמ״ש בלעם הרשע: קלעים. אהלים של קלעים כמו שעושים בשוקים: בערבות מואב מהר שלג. שניר: כשהיה אומר לה. ישראל כלי פשתן זה בכמה (נקנה) זקנה אומרת לו דמי שויו וילדה אומרת לו בפחות מכדי שויו וכן עושין עד ב׳ או ג״פ: ברור לעצמך. כל הכשיעים שאתה רוצה: צרצורי. כאדות: בוער בו. שהיה משתכר ובוער בו יצה״ר: השמיעי. הוי שומעת לתשמיש: פיעור. כך היתה עבודתו של פעור שמתריזין לפניו. ה״ג כלום מבקשין ממך אלא פיעור והוא עושה ושוב אומרת לו כפור בתורת משה רבך והוא עושה: וינזרו לבשת. (זרו) [סרו] מדרכם והלכו אחר הבשת: כאהבם. מתוך תאות אהבתם לזנות היו מסוקלים שכופרים בהקדוש ברוך הוא:

מהרש״א כאדם שתולה כו׳. עיין פרש״י ועוד נראה לי בפשיטו׳ עפי לפי שזה היה להן למואב לדבר הגונה וזילותא להפקר בנותיהן לזנות ע״כ תלה קללתו וזלזלתו באחרים כאילו ישראל הפקירו בנותיהן ולשון קללה במקום הזה בלשון גנאי וזילות׳ וק״ל: לכלי פשתן כו׳. לפי שכבר במצרים הפשתן מצוים כמ״ש עובדי פשתן וגו׳ והורגלו ישראל בהן ובתוך מ׳ שנה במדבר נחסר להן

עין יעקב

לקלל שכר ממלך מואב לקלל ישראל בשם אל וכן איתא במדרש מעות הובא בילקוט דף ר״נ ע״ג שהשתמש בשם המפורש בשבא ליטול שכר ע״ש: עמך לעם הזה מבעי ליה. ועיין פירוש רש״י בחיוש במחכך המקרא איעצך הוא מקרא קצר מה הוא העלה ואשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים קאי על העתיד שיעשו בימי דוד כדכתיב ומחץ פאתי מואב: כאדם שמקלל עלתו והולה קללתו באחרים. עיין בפרש״י ומהרש״א ועוד י״ל דה״ק לפי שבלעם לא היה רוצה להלות קללתו בישראל כיון שכבר אמר הקב״ה לא תאור את העם כי ברוך הוא וגם הקב״ה שם דבר בפי בלעם מלאך או חכה כדאיתא לעיל אם כן גם עלתו לדעת ישראל לא היה ומוציא מפיו אלא כאדם המקלל עצמו ותלה קללהו באחרים אף שכונתו על עימו כן היה בלעם תולה עלתו לרעה לישראל נגד מואב אף שכוונתו היה להיפך שהן יעשה מואב לישראל: והין מתאוים לכלי פשתן. וכן פירש״י בפ׳ בלא ושמלות שהיו תבוכין להם יין הכל ועיקר שמלות שלהן היו מכלי פשתן שהיו במצרים כדכתיב עובדי פשתן וכן איתא בב״מ הרוצה לאבד מעותיו ישתמש בכלי פשתן: ובשעה שישראל אוכלים ושותים ושמחים. להראות שעבירה גוררת עבירה מתוך אכילתם ושתייתם יותר מדאי ושמחים בשמחה שאינו של מצוה ע״י״כ הלכו לטיול ולא עסקו בתורה ומצות באו לידי שתיית יין וניאוף וע״ז: כיון ששתה בער בו. וכדאמרינן בסוטה הרבה יין עושה הרבה ילדות עושה כאן שהיו מרווייהו יין וילדות:

ר״ת

לאן והן מתאוים לקנות מאשר ימלאו : ואמר הוציאה יראתה מתוך חיקה כו'. ממקום הבזוי ואמרה כלום מבקשים ממך אלא פיעור. לא מבקשים ממך לעובדה בכך אלא לבזויה בכך : בתורת משה רבך כו'. שאסר את מואב לבא בקהל :

°**וישב** ישראל בשטים ר' אליעזר אומר שטים שמה רבי יהושע אומר שנתעסקו בדברי שטות. °ותקראן לעם גו' ר' אליעזר אומר ערומות פגעו בהן ר' יהושע אומר שנעשו כולם בעלי קריין. מאי לשון רפידים רבי אליעזר אומר רפידים שמה ר' יהושע אומר שריפו עצמן מדברי תורה (כשם) שנא' °לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים א"ר יוחנן כל מקום שנא' וישב אינו אלא לשון צער שנא' °וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות °וישב יעקב בארץ מגורי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה °וישב ישראל בארץ מצרים ויקרבו ימי ישראל למות °וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו וגו' °ויקם ה' שטן לשלמה וגו' :

ותקראן. בגופן [ותקראן] משמע לשון מקרה: מאי רפידים. איידי דלעיל אפליגו ביה רבי אליעזר ורבי יהושע במשמעות דשטים נקיט נמי רפידים דפליגו ביה בכה"ג: לא הפנו אבות אל בנים להושיע להם: מפני רפיון ידים. של תורה ומצות והכי נמי רפידים רפיון ידים הוא כלומר מפני שרפו מד"ת בא עליהם עמלק

מהרש"א בדברי שטות כו'. ברבי יהושע ודאי נמי דשם המקום היה כן כפשטיה דקרא אלא דקאמר דלכך נקרא שם המקום ההוא כן על שנתעסקו בדברי שטות וקלקול וכת"י ע"ש וכן יש לפרש ברפידים ע"ש רפו ידים וק"ל: ערומות פגעו כו'. כפרש"י ותקראן בגופן כו' עכ"ל ר"ל ותקראן מלשון פגיעה וכמו שהוא לשום הוא פוגע בתחלה בבגדיו קודם שפוגע בגופו אבל אלו הלכו ערומות ופגעו בתחלה בגופן : רפידים ר"י אמר שרפו כו'. והיינו שאלו שבת שהיא שקולה ככל התורה כדמוכח פרק כל כתבי ע"ש ומייתי מקרא דלא הפנו אבות אל בנים. פרש"י דהתם נמי ומרפיון ידים של תורה הוא ודחוק הוא דהא המפלגת פלשתים כאמר האי קרא ומאי תורה שייך בהו וק"ל :

הרי"ף רבי יהושע אומר שנתעסקו בדברי שטות. יש לתת טעם לדברי רבי יהושע לפי שישראל חנו בערבות מואב על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים כמו שכתוב בפרשת מסעי ולא ישבו בשטים ועוד דאבל השטים נקרא ועוד השטים הם אילנות כדכתיב עצי שטים וא"כ מאי וישב ישראל בשטים לכך. דרש רבי יהושע : רבי אליעזר אומר ערומות פגעו בהם וכו'. צריך לדקדק שאע"פ שיהיה כדרש ותקראן מלשון מקרה שפגעו בהם מ"מ ערומות מנ"ל ועוד נדקדק לדרשה זו היכי שייך לזבחי אלהיהן ונראה דדרש לזבחי אלהיהן שהיו עובדות לפעור וכיון שפערו עצמן ונתגלו היו ערומות אז באותה שעה קרה מקרה לפגוע ישראל בהן : מאי לשון רפידים וכו'. צריך להבין ולמה דרש רבי יהושע על שרפו ידיהם מהתורה ועוד איך יתכן לכתוב בפרשת אלה מסעי ויחנו ברפידים ויסעו מרפידים שהוא מדבר על שרפו ידיהם מהתורה שהדברים מוכיחין שהוא מקום על שם המשמעות למקוננות ונראה דכ"ע סברי דרפידים הוא שם מקום וגם ששאלו כאן הוא בפרשת ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים אין הכתוב מסודר דהיל"ל שם המקום בביאתו של עמלק ויבא עמלק לרפידים וילחם עם ישראל וע"ק שלמעלה מזה כתוב ויקרא שם המקום מסה ומריבה וסמיך ליה כתוב וילחם עם ישראל ברפידים והול"ל וילחם עם ישראל במסה ומריבה כי זה שמו אשר יקראו ועל שתי דקדוקים אלו הקשה לשאול מהו לשון רפידים : רבי אליעזר אומר רפידים שמה. שאע"פ שקרא שם המקום מסה ומריבה מ"מ לא זז שם הראשון של רפידים ממקומו והוא עיקר השם ורבי יהושע אמר שהוא על שרפו ידיהם מהתורה ולכך כתב גבי וילחם עם ישראל משום רפיון ידי ישראל מתורה :

°**ואת** מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב בלעם מאי בעי התם א"ר יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזל למיבעי קרני אודני דהוו ליה גזזו מיניה °ואת בלעם בן בעור הקוסם קוסם נביא הוא א"ר יוחנן בתחלה נביא ולבסוף קוסם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי מסגני ושליטי הות אייזן לגברי נגרי *°הרגו בני ישראל בחרב (על) [אל] חלליהם אמר רב שקיימו בו ארבע מיתות סקילה שריפה הרג וחנק א"ל ההוא מינאה לר' חנינא מי שמיע לך בלעם בר כמה הוה א"ל מיכתב לא כתיב אלא מדכתיב °אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם בר תלתין ותלת שנין או בר תלתין וארבע אמר ליה שפיר קאמרת לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם והוה כתיב ביה בר תלתין ותלת שנין בלעם חגירא כדקטל יתיה פנחס ליסטאה. א"ל מר בריה דרבינא לבריה בכולהו לא תפוש למדרש לבר מבלעם הרשע דכמה דמשכחת ביה דרוש ביה :

שכר כ"ד אלפים מישראל. שהרגו בעצתו הלך ליטול מבלק ומזקני מדין : גמלא. שבע קרני כך בלעם שאל שכר ונהרג : גזזו מיניה. חתכו מניה : בלעם בן בעור הקוסם. הרגו בא רב הואי קרא ביהושע כתיב : ולבסוף. שנתן עיניו לקלל את ישראל ניטלה ממנו נבואה ונעשה קוסם : מסגני ושליטי הות. אשת סגנים ושרים היתה : אייזן לגברי נגרי. זינתה למושכי חבל הספינה. נ"א נגרי חרשים : הרגו (על) [אל] חלליהם. מיתות הרבה משמע בתלאוהו והניחו אש תחת הנליבה והכו ראשו ונפל לתוך האש. חליים היינו חנק התיכת הראש הרג כשנפל לארץ סקילה וכשנפל לאור שרפה : בר תלתין ותלת. ורבי חנינא לית ליה דרבי סימאי דאמר לעיל ג' היו באותה עצה דפרעה. בלעם איוב ויתרו. דלרבי סימאי בלעם היה יותר מר' וי' שנים דהא היה בעצת פרעה דכל הבן הילוד היאורה שבליכוהו דלרבי סימאי כל אותן ר' וי' שנים שהיו ישראל בגלות מצרים עד מלחמת מדין חיה בלעם : חגירא. תרגום של פסח : כד קטליה פנחס ליסטאה. שר צבא ואפי' קטליה אחר כל

עיון יעקב

ר"א אומר שטים שמה. כלומר שהמקום גורם לזנות כדאיתא במדרש ולא פרצו עד שבאו לשטים ור' יהושע דאמר שנתעסקו בדברי שטות היינו כדאמרי' בפ"ק דסוטה אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות : כל מקום שנא' וישב אינו אלא לשון צער. אע"פ דלשון וישב משמע לשון ישיבה בשלום ובטח מ"מ זו גורם שהשטן מקטרג על שרצה לישב בשלוה ונולד ממנו לצער וכדאי' במדרש ר"ס פ' וישב יעקב ע"ש ברש"י בחומש והא דלא מייתי קרא דפ' בראשית וישב בארץ נוד וכן בפ' לך לך וישב אברהם באלוני ממרא וכתיב אח"כ ויהי בימי אמרפל וגו' אולי י"ל דהתם וישב בארץ נוד היה הצער מתחלה שהרג קין להבל וישב אברהם באלוני ממרא י"ל ויהי בימי גרם הצער כדאיתא בפ"ק דמגילה ועי"ל והוא עיקר דכל הני דחשיב הגמ' [illegible] גרם לפי שישבו בשטים מקום שגורם הזנות וכן וישב יעקב שביקש לישב בשלוה לכך קפץ עליו רוגזו וכן בשביל שישב יעקב בארץ גושן ולא מארץ לחוץ גרם המיתה וכן אינך : שהלך ליטול שכר עשרים וארבע אלף שהפיל מישראל. ולא עכשיו במלחמת מדין שסבר שלא יחוי לקבל שכר לפי שנתמעטו ישראל כל כך שאין להם כח גדול להלחם עמהם כעב י"ן לכך יתנו לו שכר עכשיו במלחמה זו לפי דעתו ועיין במהרש"א : **בתחלה** נביא ולבסוף קוסם. עיין ברש"י ויותר נראה לומר קודם שכהן עלה רצה על הגוים היה נביא ואח"כ כשכהן עלה על האומות וכל מקום שאתה מוצא קדושה גדר אן ערוה נסתלק הקדושה ממנו ונעשה קוסם : **שקיימו** בו ארבע מיתות. הצ"ע דקי"ל שרי מיתות לא קטלינן וכדי רשעתו כתיב ומיגו י"ל לפי שהיה קוסם אולי ע"י כישופיו לא היה יכול לקטליה כשיעו ע' שניסה אותו בד' מיתות ב"ד : **בבולם** לא תפוש למדרש. דהא דורשי רשומות

כל המלחמה נקראת על שמו: בבולהו. מלכים והדיוטות: לא תפוש ותדרוש. לגנאי: לבר מבלעם. דכל מה דמשכחת לגנאי דרוש:

מהרש"א מאי בעי התם. ר"ל דמארם נהרים היה. וקאמר ר"י שהלך שם ליטול שכר כו'. מה שהלך למדין ולא למואב שהשיאו על השכר כבר האריכו המפרשים בזה עי"ל לפי שבלק מלך מואב א"ל לבלעם אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך ה' מכבוד ולא הלך אחר עלתו אבל זקני מדין הלכו אחר עלתו שהרי לור שהוא המלך ונשיא על כלם הפקיר בתו לזנות שעי"ז נפלו כ"ד אלף מישראל כדאמרינן ויפלל פנחס שעשה פלילות עם קונו בבא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל ועי"כ בא לקבל שכר ממדין ומזה הטעם י"ל נקום נקמת בני ישראל ממדין ולא ממואב: קוסם נביא הוא כו'. שהרי השכינה דברה עמו כמה נבואות העתידות שכתבו בתורה ע"י: ד' מיתות בקילה כו'. פרש"י הוא דחוק שהסקילה והשריפה היו בו לאחר מיתתו שכבר נחתך ראשו גם אין זה דין שריפה בתורה דהיינו פתילה של אבר לתוך פיו וכ"ל דבתחלה סקלוהו באבנים קלת ולא עד למיתה וכן בפתילה של אבר נתנו מעט לתוך פיו שלא מת עדיין וכן בחנק שחנקוהו מעט ולא למיתה ולאח"כ חתכו ראשו בסייף דהיינו הרג ונקרי שפיר ד' מיתות כדאמרינן בעלמא מה לי קטלה כולה מה לי קטלא פלגא ויהיה לפי דרש זה כינוי חלליהם על בני ישראל ר"ל שהרגוהו על חלליהם ומיתות בלהם בדין תורה ואפשר דהוו ידעי דבכל הד' מיתות היה חייב דכולהו איתנהו ביה דמה"ט קאמר לבר מבלעם דכמה דמשכחת ביה דרוש ביה: אי בר ל"ד שנין כו'. דהיינו קרוב לחלי שנותיו שיהא ניכר שע"כ הוא מת בלא יגיע לחלי שנותיו והטעם דכיון שאינו חוזר ממעשיו הרעים עד חלי שנותיו שוב אינו חוזר ואינו ראוי להיות עוד חי וכן בהפך במדת הלדיקים כדאמרינן ביומא כיון שהגיע לרוב שנותיו ואינו חוטא שוב אינו חוטא ובאמר דואג שמא ילא כו' דואג לאחר שילא אמר ווי כו' שהשכינה מלטערת על אבדן של רשעים כדאמרי' פ' כ"ה שהשכינה אומרת קלני מראשי כו':

רלא סס ש"א כב כתיב °דואג וכתיב דויג אמר ר' יוחנן בתחלה ישב הקב"ה ודואג שמא יצא זה לתרבות רעה לאחר

שיצא אמר ווי שיצא זה א"ר יצחק מאי דכתיב °מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום א"ל הקב"ה לדואג לא גבור בתורה אתה מה תתהלל ברעה לא חסד אל נטוי עליך כל היום. וא"ר יצחק מאי דכתיב °ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי א"ל הקב"ה לדואג הרשע מה לך לספר חקי כשאתה מגיע לפרשת מרצחים ופרשת מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם °ותשא בריתי עלי פיך אמר ר' אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ. וא"ר יצחק מאי דכתיב °יראו צדיקים וייראו ועליו ישחקו בתחלה (וייראו) [יראו] ולבסוף ישחקו וא"ר יצחק מאי דכתיב °חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם ימות דואג אמר לו חיל בלע ויקיאנו אמר לפניו מבטנו יורישנו אל. וא"ר יצחק מ"ד °גם אל יתצך וגו' אמר הקב"ה לדוד ניתי דואג לעלמא דאתי אמר לפניו גם אל יתצך לנצח. לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה יחתך ויסחך מאהל. ליהוו ליה בנין רבנן ושרשך מארץ חיים סלה. וא"ר יצחק מאי דכתיב °איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים איה סופר כל אותיות שבתורה איה שוקל ששוקל כל קלין וחמורים שבתורה איה סופר את המגדלים שהיה סופר ש' הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר א"ר אמי ארבע מאות בעיי בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ולא איפשיט להו חדא אמר רבא רבותא למבעי בעיי. בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין ואנן קא מתנינן בעוקצין טובא וכי הוה מטי רב יהודה האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תלת סרי מתיבתא ורב יהודה שליף חד מסאני ואתא מטרא ואנן צווחינן וליכא דמשגח בן אלא הקב"ה ליבא בעי דכתיב °וה' יראה ללבב:

שמא

עיון יעקב

ושומות היו אומרים דכולם באים לעוה"ב חוץ מבלעם דכ"ע. ס"ל דלא אתי לעלמא דאתי לבן כל מה ומשכחת בו דרוש: לא גבור בתורה אתה. דליכא למימר גבור כפשוטו איזה גבור הכובש את יצרו דהא קאמר מה תתהלל ברעה ש"מ דלא כביש יצריו אלא דה"ק לא גבור בתורה אתה דכתיב ועץ חיים מרפא לשון ואיך תתהלל ברעה לדבר ל"ה הא התורה מגלת מל"ה: לא חסד אל נטוי עליך. כמו"ר תורה של חסד זה הלומד תורה לשמה כדאי' בסוכה דף מ"ט וא"כ אם אין התורה מגלת אותך מן החטא ודאי לא למדת לשמה וזה לא חסד אל נטוי עליך שלא היתה תורתו רק מן השפה ולחוץ: מה לך לספר חקי כשאתה מגיע לפ' מרצחים. לפי פשוטו י"ל אפשר משום דיש מצות ומשכילות כמו רציחה ולה"ר ואף אם לא נכתב ראוי לשמין מלד המושכל והנהגת בני אדם הלודקים ויש מצוה שהם חקים וגזירות של הקב"ה שהשטן וא"ה משיבין עליהם וכדאיתא ביומא דף ס"ז ע"ב ומי שאינו מקיים ומשמר מגו' המושכלות מכ"ש שאינו משמר החקים שאינם מלד השכל וא"כ ה"ק ליה מה לך לספר חקי שהם המצות שהשטן וא"ה מגיב עליהם שהרי כשאתה מגיע לפ' מרצחים ולה"ר מה אתה דורש נה שעברת עליהם ומכ"ש על החקים מה לך לספר ועי"ל על דרך הדרש דאי' בגמרא דסוטה דף כ"ב דעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה ואגמלא דרשו דואג ואחיתופל האי קרא לא רדפו בתר דוד דכתיב לאמר אלהים עזבו לפי שאמרו שעבירה כבתה זכיותיו ולא ידעו שאין עבירה מכבה תורה וזה כוונת הגמרא ולעיל אמר הקב"ה לדואג לא גבור בתורה אתה דאיתא שני פסוקים על הא דנקראת תורה תושיה כדאיתא בגמרא דסנהדרין למה נקרא תורה תושיה שמתשת כוחו של אדם ד"א שהעולם ומלואו מתושת עליה ואיתא בסנהדרין די ל"ח בשעה שביקש הקב"ה לברוא האדם ברא כת של מלאכי השרת אמרו מה אנוש כי תזכרנו וגו' וכן כת שניה ושלישית כשהגיע לאנשי דור המבול ודור הפלגה אמרו לפניו רבש"ע לא יפה אמרו ראשונים לפניך אמר להם עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול ופי' התוס' אגדות עד נתינת התורה שגילה הקב"ה כזקן כראה לי הטעם דבאמת הקב"ה ראה לפניו מעשה רשעים ולפי מה דאי' דעבירה מכבה מצוה לכך אמרו יפה אמרו ראשונים מה אנוש כי תזכרנו כי עבירה מכבה מצוה והשיב להם הקב"ה עד זקנה שהוא נתינת התורה אני אסבול כי אין עבירה מכבה תורה וא"כ זה שאמר הקב"ה לדואג לא גבור בתורה אתה אע"ג דכתיב תושיה שמתיש כחו אלא ל"ל תושיה שהעולם שותת עליהן לפי שאין עבירה מכבה תורה וא"כ מה תתהלל ברעה שאתה מדבר על דוד והדבר זה שאין עבירה מכבת תורה יש ללמוד מפ' רולחים כדאי' במכות דף י' ומניין לדברי תורה שהם קולטין שנאמר את בצר במדבר וגו' וזאת התורה ומזה מוכח דאין עבירה מכבה תורה אך דאיכא למיפרך דשאני התם דמיירי מרציחה שוגגת לכך מגין תורתו עליו משא"כ במזיד ויש ללמוד דבר זה מלשון הרע כדאיתא בערכין מה תקנתו של מספר לשון הרע יעסוק בתורה שנאמר עץ חיים מרפא לשון אך על זה איכא למיפרך דשאני לשון הרע דהוא דיבור בעלמא ולא עביד מעשה אך יש ללמוד מתרווייהו מרציחה ומלה"ר כיון הל"ד וא"כ הכי קאמר כשאתה מגיע לפ' מרצחים ולפ' מספרי לשון הרע מה אתה דורש נה דכיון דמתרווייהו מוכח במה הל"ד דאין עבירה מכבה תורה א"כ מה תתהלל ברעה ומדבר על דוד וגי"ל כדרך אחר ע"פ מה שהקשו המפרשים למה נענש דואג על כך על שסיפר לשון הרע הא לית נה אלא להו ולע"ג דאמרינן כל המספר לשון הרע הורג שלשה מ"מ הוא רק מדינא דגרמא וגרמא בניזקין פטור ותירלו דמלך שאני כיון שדיבר לשון הרע על המלך וביתנך מיד אתה דתו להמית אבן. כפי מה דאמרי' שעיד שאמר שמואל לשאול קרע ה' ממך את הממלכה ליתן לרעך הטוב ממך לא היה לשאול דין מלך א"כ הדרא קושיא לדוכתא למה נענש שאול ודואג היה לו תירוץ על שהרג נוב עיר הכהנים שלא היה יכול להמרות פי המלך אע"ג דכבר בר אדם קיימא לן דאין שליח לדבר עבירה מ"מ במלך שאני כי הוא לא דרש אכין ורקין והוא ס"ל דאפי' לדבר עבירה צריך לשמוע למלך ובזה מתורץ כשאתה מגיע לפ' מרצחים ולפ' מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם כי על פי מרצחים לבד היה לך תירוץ שנעשה על פי צווי המלך והוכחתי לשטית כן ועל לשון הרע לבד ג"כ יש לך תירוץ שהוא רק גרמא בעלמא אע"ג דבמלך מיד אתה דתו להמית מ"מ י"ל דשאול לא היה דין מלך אבל תרווייהו יחד דממה נפשך אין לך תירוץ א"כ מה תתהלל ברעה: אין תורתו של דואג אלא מן השפה ולחוץ ולא בלב. עיין בחדושינו פ"ק דסוטה דף כ' דלכך לא אסיק שמעתתא אליבא דהלכתא וכדף ה' בחדושינו שם: בתחלה יראו ולבסוף תחקו. עיין בפרש"י ומהרש"א וע"ל דבתחלה יראו לפי שראו מי שנאמר בו איה שוקל ואיה סופר וכו' יכשול בחטאים גדולים כזו ולבסוף שראו שתורתו לא היה רק מן השפה ולחוץ

ולא

שמא יצא זה לתרבות רעה לאחר שיצא. לתרבות רעה אמר ווי לפכי כתיב דויג: **אמר לו הקב"ה לדואג.** והלא גבור אתה בתורה למה תתהלל לספר לשון הרע על דוד: **לא חסד.** תורה עליך לא חכם בתורה אתה דכתיב ותורת חסד על לשונה: **מרצחים.** שהרג נוב: **עלי פיך.** ולא בלב: **בתחלה יראו.** הצדיקים היו יראים שלא ילמד אדם ממעשיו של דואג שהולך וחוטא ומצליח: **ולבסוף.** כשמת בחצי ימיו ושב גמולו בראשו ישחקו: **חיל בלע ויקיאנו.** הממון עד שתשכח תורתו: **אמר לפניו ומבטנו יורישנו אל.** אל תמתין לו עד שתשתכח אלא תמהר ותשכיחנו: **בי מדרשא.** מאהל זה בית המדרש: **ושרשך מארץ היים סלה.** שורש שלו תכסה מארץ חיים דלא ליהוו ליה בני רבנן: **כל אותיות שבתורה.** שהיה בקי בחסירות ויתרות: **שוקל קלים וחמורים.** ויודע לדרוש בק"ו: **במגדל הפורח באויר.** מתג העליונה שלמעלה מן הלמ"ד מפני מה כפופה למטה מ"ר מפי השמועה. ל"א במגדל הפורח באויר הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל אם הוא טמא אם לאו. ל"א ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר לעשות כישוף להעמיד מגדל באויר כגון שלשה מאות הלכות בנטיעת קישואין; דאמרינן בפרקין דלעיל. ולמורי נראה דה"ג ג' מאות הלכות במגדל העומד באויר ומשנה היא באהלות דמשתעי בהכי מגדל העומד וטומאה בתוכו כלים שבתוכו טמאים וכן נראה לרבי: **רבותא למבעי בעיי.** וללמוד תורה רחמנא לבא בעי דהא בשני דרב יהודה כולהו תנויי בסדר נזיקין הוה כל התלמוד שלהן לא הוה אלא בסדר נזיקין שלא היו מרבין כל כך לדרוש: **האשה שכובשת ירק בקדרה.** לא אשכחיה במסכת עוקצין: **שכובשת ירק.** בחומץ או בציר טהורים דאין מקבלין טומאה ע"י עוקצין שאם נגעה טומאה בשרשיו העלין טהורים שאין נעשה יד לעלין מאחר שכבשן שאין מניחים לשם אלא למנלאה: **זיתים שכבשן בטרפידהון.** איתא במסכת עוקלין. טרפיהן עלין שלהם טהורים שהזיתים שאין נעשין לשם בית יד להכניס להם טומאה: **הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא.** דלא הוה ידע מ"ע הם טהורים: **תליסר מתיבתא.** י"ג ישיבות שאמו עוסקים כולן במסכת עוקלין ויודעין אותה יפה ואפ"ה הם היו חסידים יותר ממנו דאילו רב יהודה וכו':

מהרש"א לא גבור כו' מה תתהלל כו'. ר"ל שאתה גבור בתורה ואין זה תהלתה שאתה עוסק בלשון הרע לא חסד אל שהיא מדתו הטובה כנויה עליך כל היום לקבל תשובתך. ואמר **מה לך לספר חקי כו'.** כדלקמן שהיה סופר ג' מאות הלכות כו' ומניכה דכ"ש שהיה סופר מכין המלות שהם תרי"ג וע"ז אמר מה לך לספירתם למנייכם שהרי בידך חסרו כמה ממניכיהם דהיינו פרשת מרלחים כולה ופרשת מספרי ל"ה שאתה עובר עליהם לפי פשוטיהם ומה אתה דורש בהם להוליאם מפשט הכתוב. ואמר **ותשא בריתי עלי פיך כו'.** פרש"י בלא לב ועוד נראה לפרש למאי דמפרש לה מן השפה ולחוץ דר"ל אף שאר כלים הפנימים כוחי הדבור כגון החיך והגרון לא היה משתמש בהם בדברי תורה רק משפה ולחוץ ולא היה משמיע קולו בדבורו בד"ת כענין שנא' בחנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע דכן הדין בתפלה משא"כ בד"ת דלריך האדם להשמיע קולו בגירסתו. ואמר **בתחלה יראו כו'.** ר"ל בתחלה יראו ממנו בעבור ל"ה שהיה עושה בלדיקים כמו שעשה בנוב עיר הכהנים ובדוד ולבסוף כשמת קודם זמנו ישחקו כמ"ש באבוד רשעים רנה דהיינו אבוד קודם זמנו: **חיל בלע ויקיאנו כו'.** האי קרא באיוב אמרו לופר הנעמתי על הרשעים החנפים ובעלי ל"ה ודרשוהו על

דואג שא"ל הקב"ה לדוד שחיל בלע ר"ל שהתורה שיש בו דרך בליעה בעלמא ולא דרך אכילה יקיאנו מאליו דהיינו שישכח אותה קודם מותו וקאמר לו מבטנו יורישנו דהיינו שיורישנו מגופו על ידי אחר כדלקמן שנזדמן לו מלאך א' ששכח תלמודו וקאמר אמר לפניו גם אל יתלך וגו' שאמרו דוד על דואג וכתיב ביה כהאי לישנא אהבת כל דברי בלע וגו' ויש לפרש אהבת כל דברי בלע דהיינו דבריו של בלעם שנקרא בלע בן בעור שהוא היה ג"כ בעל ל"ה ועין רעה. ואמר דניתי **דואג לעלמא דאתי.** ויסקול למטרפסיה בהאי עלמא ואמר גם לע"ה לא יזכה דהיינו יתלך לגלה שהוא לעולם הגלוי. וקאמר **לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה כו'.** משום דנענה בתפלתו דדוד מלפניו שיאבד דואג משני עולמות רלה הקב"ה ברחמיו לזכותו במקלת משני עולמות דהיינו דלימרו שמעתא בי מדרשא משמיה דאמרי' פרק האשה רבה אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמות אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יה"ר שיאמרו דבר שמועה מפי בעה"ז כו' ע"ש ע"ז התפלל דוד שלא יזכה דואג גם לזה. ואמר **יהתך ויסחך וגו'.** בלשון כפל דהיינו שלא יהיה דר בשני עולמות: **בנין רבנן כו'.** אפשר שהיה דואג אוהב בעלי תורה ואמרינן פרק ב"מ. דרחים רבנן ה"ל בנין רבנן גם ע"ז התפלל דוד שלא יזכה גם לכך ואמר ושרשך מארץ חיים שהתורה שהיא עץ חיים תשרש אחריו מן הארץ וק"ל: **כל אותיות.** כדאמרינן פ"ק דקידושין למה נקראו ראשונים סופרים לפי שהיו סופרים כל אותיות שבתורה שהיו אומרים וי"ו דגחון חליין כו': **ואיה שוקל ק"ו.** פרש"י יודע לדרוש בק"ו עכ"ל ומלשון שוקל נראה דבר נוסף שהיו יודעין לשקול בק"ו שהם מתהפכים לאיזה לד נוטה לפי הסברות והפרכות. ואמר **שהיה סופר ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר כו'.** עיין פרושו בפירש"י ועוד כ"ל לפרש ע"פ מ"ש בפרק איזהו מקומן שהיו יושבין ברמה ועוסקין בגיות של עולם כו' לא ידעתי דוכתא היכא אמרי כתחי ביה קליל דכתיב ובין כתיפיו שכן כו' ועד"ז נתקנא דואג האדומי דכתיב כי קנאת ביתך אכלתני וגו' וכתיב זכור ה' לדוד את כל ענותו וגו' ע"ש שפירשו זה על דואג דכתיב לעיל מיכים מוזר הייתי לאחי ונכרי לבני אמי דהיינו שבעיני דואג היה דוד נחשב לנכרי כדאמרינן פרק הערל שאמר דואג על דוד שאל כא אם ראוי לבא בקהל ולפי שהמוקדש קרוי מגדל כמ"ש כמגדל דוד לוארך וגו' ע"כ אמר שדואג היה סופר ולמד ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר בעל שם שלא ידעו מקומו של ב"ה קראו כמגדל הפורח באויר והוא למד ג' מאות הלכות היכן הוא מקומו ולא ידע שפיר עד כי בא דוד כמ"ש שם ואמר מגדלים בלשון רבים ע"ש הלשכות רבים שהיו שם א"כ ע"ש מקומותיו רבים שהיו מסופקין בו דואג ואחיתופל וד' מאה בעיי דבעו דואג ואחיתופל במגדל כו' היינו כמי שהיו מסופקים במקומו. וז"ש **רבותא למבעי בעיי כו'.** שהיו מסופקים בדבר ולא סלקא להו שמעתתא אליבא דהלכתא ומסיק אלא הקב"ה לבא בעי דכתיב וה' יראה ללבב דהיינו קרא דכתיב גבי דוד שהוא היה מתכוון בדבר ההוא דסלקא ליה אליבא דהלכתא כדמסיק:

הרי"ף מ"ד מה תתהלל ברעה. הוקשה לו שאם הוא מתהלל ברעה אינו מתהלל בחסד אל שהם דברים הפכיים ועוד דליערבינהו מה תתהלל ברעה ובחסד אל הגבור או יאמר מה תתהלל הגבור ברעה ובחסד אל לזה אמר שאמר הקב"ה לדואג מה תתהלל בלה"ר וכי אינך גבור בתורה שידעת כמה חמור עון לשון הרע וכן לא חסד אל שהוא התורה ללמדך כמה קשה לה"ר. נ"ד מה לך לספר חוקי. נראה דהוקשה ליה למה חזר לומר ותשא בריתי עלי פיך אלא א"ל מה לך לספר חוקי על פרשת נרלחים ופ' מספר לה"ר אמר הראית ששני דברים אלו הם חוק בלי טעם ולכך שפרת וגם התורה שלמדת ותשא בריתי היא מהשפה ולחוץ עלי פיך לפי שכל הסנהדרין הורו לו שנשאלים

למגך

לנולך ולפני שהלינור נוכך נו נאורים ותומים והוא היה ממרא ב"ד והרגנס באופן שבריתי של התורה היתה עלי פיך מן הספה ולחוץ: מ"ד יראו צ"יקים וייראו. הוקשה לו מלבד הקושיא שיראו היא הפך ישחקו עוד יקשה אמרו וייראו ועליו ישחקו דהיל"ל וייראו ויבחקו עליו. ולמה הפסיק בתלת ועליו בין וייראו ובין ישחקו לכך דרש בתחלה וכו': נ"ד חיל בלע ויקיאנו וכו'. הוקשה לו בכתוב שאחריו מדבר לשעבר חיל בלע ויקיאנו ואחריו מדבר לעתיד מבטנו יורישנו אל לכך דרש הכתוב שנדבר בדואג ויש לדקדק מנ"ל שאמר דוד ימות דואג והשיבו הקב"ה חיל בלע ונראה שאע"פ שפסוק זה נאמר באיוב בדברי צופר הנעמתי יש סמך לדבר שכתוב קודם לזה אם תמתיק בפיו רעה יכחידנה תחת לשונו שמדבר על לשון הרע שאם תמתיק בפיו אותה רעה לא יוציאנה מפיו ויכחידנה תחת לשונו וסמך לזה ואמר לחמו במעיו נהפך מרורת פתנים בקרבו שהיא תפלתו של דוד לפני הקב"ה על דואג שדבר בפיו רעה שיהיה לחמו במעיו נהפך למרורת פתנים וסמך ליה חיל בלע שהם דברי הקב"ה כו'. וז"ש ראש פתנים יינק הסרגהו לשון אפעה כלומר תהרגהו לה"ר שהורג כנחש ואפעה. והטעם דהקב"ה אמר המתן עד שתשכח תורתו וכי מרפא לשון עץ חיים כל זמן שעוסק בתורה אינו לוקה בנגעים ולזה התפלל דוד יהתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים שלא יעסוק בתורה שהוא עץ חיים: מ"ד גם אל יתצך. דקשיא ליה מאי גם לכך דרש אמר הקב"ה כו' ולזה אמר גם אל המלמד עליו זכות ישבים עמי דלא נייתי לעלמא דאתי:

רלב א
מ"מ

אמר רב משרשיא דואג ואחיתופל לא הוו סברי שמעתא. מתקיף ליה מר זוטרא מאן דכתיב ביה איה שוקל איה סופר את המגדלים ואת אמרת לא הוו סברי שמעתא אלא דלא הוה סלקא להו

תהלים כה

שמעתתא אליבא דהלכתא דכתיב °סוד ה' ליראיו. אמר רבי אמי לא מת דואג עד ששכח תלמודו שנא'

משלי ה

°הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה רב אמר

תהלים עג ויקרא כה

נצטרע שנא' °הצמת כל זונה ממך וכתי' התם °לצמיתות ומתרגמינן לחלוטין ותנן אין בין מוסגר ומוחלט אלא פריעה ופרימה. א"ר יוחנן שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו לדואג אחד ששכח תלמודו. ואחד ששרף נשמתו ואחד שפיזר עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. וא"ר יוחנן דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד. וא"ר יוחנן דואג ואחיתופל

תהלים נה

לא חצו ימיהם תניא נמי הכי °אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם. כל שנותיו של דואג לא היו אלא ל"ד ושל אחיתופל אינם אלא ל"ג:

לא סברי. לא היו יודעין הלכה לפרשה כהלכה בטעמא: **דלא סלקא להו שמעתתא כו'.** שלא זכו לקבוע הלכה כמותן. **ומתרגמינן לחלוטין.** ואנן תנן לשון חליטה גבי מצורע:

מהרש"א הוא ימות באין וגו'. ברשע איירי דכתיב לעיל עוונותיו ילכדנו הרשע וגו'. ואמר אף שבחייו היה לו מוסר ותורה הוא ימות באין מוסר שבשעת מיתתו לא יהי' לו מוסר. ואמר וברוב אולתו בד"ת שאמר על דוד לפוסלו מן הקהל ישגה ולא נתכוון אל האמת כדאמרי' פ' הערל: **שנצטרע.** כדאמרינן פ' יש בערכין כל המספר לשון הרע נגעים באין עליו שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית וכתיב התם לצמיתות ומתרגמינן כו' ומייתי ק"ק דהכא נמי עפי ה"ל לאתויי האי קרא דמלשני בסתר רעהו

אותו אצמית וגו' דמפורש בו לה"ר וק"ל: **ג' מלאכי חבלה כו'.** יש לפרש דהיינו הנך ג' כיתות של מלאכי חבלה שיוצאים לקראת הרשע כשנאבד מן העולם כדאמרינן פרק הכונס אחת אומרת אין שלום אמר ה' לרשעי' והיינו הא' שע"י שכח דואג תלמודו שהתור' נותנת שלום והאחת שאומרת לו למעצבה ישכבון היינו ששרף נשמתו שאף הנשמה נשכבה למעצבים והאחת שאומרת לו רד ושכב את ערלים היינו שפיזר עפרו כו' שבערלים נאמר ועקותם רשעי' כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם וגו' וק"ל: **לא ראו זה את זה כו'.** דכיון דדואג במלכות שאול היה ואחיתופל במלכות דוד ע"כ שלא ראו זה את זה שהרי דואג היה במלכות שאול בסנהדרין ודוד היה אז עדיין נער והיה דוד ע' שנים ואחיתופל היה במלכות דוד קלת בסוף מלכותו שנמשך מ' שנים והם לא חצו ימיהם כדלקמן ואשמועינן שאלו היו בזמן אחד אפשר לא היה דוד לקום מפני עצתם הרעה עליו. ואמר שלא **חצו ימיהם שנאמר אנשי דמים.** שהוא דואג שהרג אנשי נוב עיר הכהנים ומרמה הוא עצת אחיתופל וק"ל:

הריף מהרש"א עוונותיו ילכדנו הרשע וגו' ודואג דרש לעיל ולרשע אמר גו' או מדכתיב הוא ימות. ודואג כתיב והוא נלב על עבדי שאול:

הדושים שם. ואפשר י"ל קושית מהרש"א בזה דאי מאותו אצמית ה"א מנ"ל דלהכי הוא דאתי דלמא מיבעי ליה לכדרב חסדא דאמר שם המספר לשון הרע ראוי לסקלו באבנים כתיב הכא אותו אצמית וכתיב התם לצמתו בגבור חיי וידו אבן בי לכך דרש מהאי שנאי הלמת גו' וקמ"ל אפילו לרב חסדא וק"ל:

וא"ר יוחנן בתחלה קראי דוד לאחיתופל רבו ולבסוף קראו חבירו ולבסוף קראו תלמידו בתחלה קראו רבו °ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי ולבסוף קראו חבירו °אשר יחדיו נמתיק סוד וגו' ולבסוף קראו תלמידו °גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי וגומר:

רלג ב

תהלים נה

שם

שם מא

אלופי. היינו רבי: **אוכל לחמי.** לומד תורתי:

מהרש"א תלמידו גם איש שלומי כו'. הכי קראי אינן כתובין כסדר הזה בספר תהלים דקרא דגם איש שלומי וגו' כתיב מקמיה דהכי קראי אחריני אלא דמשתמע אחיתופל שהוא רשע תורתו היתה משכחת ממנו ודוד בזקנותו היה מוסיף בתורה כדמוכח בכמה דוכתין ולפי שהמדרש שאמרו כי דוד מלך ישראל למד מאחיתופל ב' דברים היינו מהאי קרא דאשר יחדיו גו' דכתיב בתר האי קרא דקראו אלופי ומיודעי לפי שמצא אחיתופל את דוד שהיה לומד תורה ביחידי א"ל אשר יחדיו נמתיק סוד וסוף ראש אותו שהלך בכתת לב"ה א"ל בבית אלהים נהלך ברגש וקשה היאך יליף הכא תלמודא מהאי קרא שקראו דוד חברו דאדרבה אחיתופל קאמר הכי לאחד וע"י כך קראו רבו ויש מדרשים חלוקים מה שלמד דוד ממנו ובפרק אלו הן הגולין אמרינן בהאי דכרה דוד שיתין קפא תהומא כו' ולמדו אחיתופל בק"ו לכתוב שם אחספא כו' ועד"ז יש לפרש האי קרא ואתה אנוש וגו' שאמר שראית בתהום שיהי' העולם כדור אנוש שהציף התהום את שליש העולם כעשית אלופי ומיודעי וגו' להודיענו דבר זה לכתוב שם אחספא כו' שיהיה העולם קיים. ודרש **איש שלומי וגו'.** על אחיתופל שהוא ודאי היה איש שלומי שהיה דוד כמוי לבת בנו של אחיתופל שהיא בת שבע בת אליעם בן אחיתופל

עין יעקב

לא אסיק שמעתתא אליבא דהלכתא שחקו עליו: **דלא** סלקא להו שמעתתא אליבא דהלכתא. ולכך לא נילונו מן המעט כדאיתא בסוטה ד' כי הגיע לפרשת דרכים גילגל מכלם זה פ"ה דאסיק שמעתתא אליבא דהלכתא וע"ש בחידושינו: **עד** ששכח תלמודו. כי אשרת מי שכח לכאן ותלמודו בידו והא דאמרי' בתשה שנכנסם ממנו מעיינות החכמה היינו שלא הוסיף חכמה להיות כמעין הנובע אבל מ"מ לא שכח מה שכבר למד ועיין בחידושינו בסוטה פ"ח דף י"ב ע"א: **שלשה** מלאכי חבלה נזדמנו לו. אפשר נגד שלשה מעלות שהיה בו כדקאמר לעיל איה סופר וגו' ואפ"ה חטא חטאים גדולים כאלו לכך נענש בשלשה מ"מ: **בתחלה** קרא דוד לאחיתופל רבו. נראה דבא ללמד סדר לימוד שיהא ממעלה אל מעלה כמו שעשה דוד. שמתחלה למד אצל רבו כדאמרינן הרבה למדתי מרבותי ומחברי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולם ואח"כ שנתחכם יותר למד עם חבירו כי מחבירו יותר מהם ואח"כ למד עמו כמי שלמד עם

אחיתופל ועליו היה בטוח דוד שלא יהיה עוזר ליתן עצה לשונאו ואוכל לחמי שהיה גם כן תלמידו ואע"פ כן הגדיל עלי עקב ר"ל שהגדיל אחיתופל בעצתו על דוד את בנו אבשלום שהוא עקבו וסופו של דוד וק"ל:

דף קז **אמר** רב יהודה אמר רב לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל אמר לפניו רבונו של עולם מפני מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד אמר איניהו מינסו לי את לא מינסית
תהלים כו לי אמר לפניו רבש"ע נסני שנא' °בחנני ה' ונסני א"ל מינסנא לך ועבידנא מלתא בהדך דלדידהו לא הודענא ואילו אנא קא מודענא לך דמנסינא לך בדבר ערוה מיד
ש"ב יא °ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו וגו' אמר רב יהודה שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום ונתעלמ' ממנו הלכה אבר קטן יש באדם משביעו רעב ומרעיבו
שם ב שבע (והיינו דכתיב) °ויתהלך על גג בית המלך וירא אשה רוחצת מעל הגג והאשה טובת מראה מאד בת שבע הות קא הייפה רישה תותי חלתא אתי שטן אידמי ליה כצפרתא פתק ביה גירא פתקה לחלתא אגליא
שם והזייה מיד °וישלח (המלך לדרוש) [דוד וידרוש] לאשה ויאמר הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי וישלח דוד מלאכים (לפניו) ויקחה ותבא אליו וישכב
תהלים יז עמה והיא מתקדשת מטומאתה והיינו דכתיב °בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבר פי אמר איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסני לי ולא אמר כי הא מלתא:

שהפך משכבו וכו'. שהיה משמש מטתו ביום כדי שיהא שבע מתשמיש ולא יהרהר אחר אשה כל היום: **ונתעלמה ממנו הלכה.** שהמשביע אברו בתשמיש רעב ומרבה תאוה: ה"ג (מתהלך) [ויתהלך] על גג. ול"ג והיינו: **חלתא.** כוורת: **פתק בה גירא.** בכוורת כלומר שהכה בה ושברה לבון אחר פתחה שברה ונפתחה: **מתקדשת מטומאתה.** (ובא עליה) [אותה שעה פסק טומאתה ולא בא עליה] כשהיא נדה: **פקדת לילה.** על מעשה לילה פקדתני אם אוכל לעמוד בנסיון של דבר עבירה: **צרפתני בל תמצא.** חשבת לצרפני ולא נמצאתי נקי: **איכו זממא.** מי יתן והיה בפי רסן ואפשר לעכב את דברי שלא אומר דבר זה של בחנני:

מהרש"א ואין אומרים אלהי דוד וכו'. הא פשיטא דאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם אלא שידע דוד שאף אחרי מותו לא יהיו אומרים אלהי דוד כמו שאומרים אלהי אברהם כו' אחרי מיתתן. וז"ש איניהו מינסו לי. כבר בחייהן ולכך אחרי מיתתן הייתי מייחד שמי עליהם ומיהו בחייהן לא כמ"ש הן בקדושיו לא יאמין אבל אתה בחייך לא מינסת לי ולכך אף במיתתך לא אייחד שמי עליך ואמר בחנני ה' ונסני וגו' כמ"ש ה' צדיק יבחן זה אברהם שנא' והאלהים נסה את אברהם גו' משל ליוצר שאינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מספיק להקשות עליהם עד שישברם והוא בודק קנקנים יפים כו' וז"ש בחנני ה' וגו' צרפה כליותי וגו' ר"ל שהוא יכול לעמוד בבחינה ובנסיון כמו הקנקני' הצרפין בכבשן יפה דס"ט צרפה כליותי ולבי. **ואמר דמנסינא לך בדבר ערוה כו'.** אין זה מפורש במקרא אבל ממה דכתיב ויהי לעת ערב ויקם דוד מעל משכבו למדו לומר כן כי לא זו הדרך לקום לעת ערב ממשכב אלא בבקר אלא שאחרי שהודיעו אותו ונסו בדבר ערוה: **הפך משכבו של לילה כו'.** כדי להשביע עצמו בתשמיש ונתעלמה ממנו הלכה ש' שהמשביעו רעב. **ואמר קא הייפה רישה כו'.** אפשר שאמרו כן ממה שאמר וירא אותה רוחצת מעל הגג וגו' דהיינו שראייתו היה מעל הגג בשוה דהיינו רחיצת הראש אבל רחיצת הגוף לא ראה בשוה מעל הגג רק מן הצד. **ואמר תותי חלתא.** דודאי בת שבע בצנעה הית' רוחצת תחת החלתא אלא ע"י שנדמ' השטן לדוד כצפור ועמד על החלתא השליך גירא עליה ושבר החלתא ונתגלתה בת שבע. **ואמר מיד וישלח דוד וגו'.** ר"ל היצר הרע לא עזב ממנו. **ואמר והיינו דכתיב בחנת לבי.** על שאמרתי בחנני פקדת לילה בנסיון של דבר עבירה על שאמרתי ונסני צרפתני וגו' על שאמרתי צרפה כליותי וגו': **אמר איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסניא לי כו'.** דוד ודאי על עצמו אמר זמותי וגו' אבל התלמוד תולה קללתו בחברו:

הרי"ף מפני מה אומרים וכו'. יש לדקדק הל"ל למה אין אומרים אלהי דוד ולמה לו להזכיר שום אחר ולומר מפני מה אומרים אלהי אברהם וכן מבואר מ"ש לו הקב"ה את לא מינסת דמשמע שיש ספק בו ק"ו אם יעלה בנסיון או לו הרי הכל גלוי וצפוי לפניו. ונ"ק כיון שאמר לו הקב"ה כך איך נלאו לבו להתרים ולומר בחנני ה' ונסני אמנם נלע"ד לפי שא"ל הקב"ה ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ ודרשינן בפרק ערבי פסחים זה שאומרים מגן דוד ושם כתבתי ביאורו ולכך שאל דוד ואמר כיון שלא נאמר מגן ליצחק וליעקב ועכ"ז אומרים אלהי יצחק ואלהי יעקב ואני שהובטחתי להיות הקב"ה מגן לי ראוי שייחד שמו עלי לומר אלהי דוד כי מובטח אני שלא יגרום בי החטא יותר מיצחק ויעקב שלא הובטחו במגן כי אם מכר שהוא מגן לאביהם אברהם והשיבו הקב"ה איניהו מינסו את לא מינסת לי כלומר הינך עומד בנסיון חזר ואמר דוד בחנני ה' ונסני באופן שלא רצה דוד שינסהו השם רק שיבחנהו במבחן קל ואם יעמוד בו ינסהו אח"כ והשיבו הקב"ה כן אעשה והנני מודיעך שהנסיון והמבחן יהיה בדבר עריות והנה המבחן הראשון שחטא בו דוד הוא להפוך משכב לילה ליום וכתיב בוזה דרכיו ימות זה המשמש מטתו ביום והיה לדוד לעסוק בתורה כי אם פגע בך מנוול זה משכהו לבה"מ והוא לא כן עשה וז"ש ויהי לעת ערב ויקם דוד מעל משכבו דהל"ל ויהי בערב אמנם כאן רמז מטתו שעשה ביום מה שהוא ראוי לעת ערב כי למדנו מאחשורוש בערב היא באה ולא עוד אלא שנשקם ממשכבו היה לו ללכת לבית המדרש אלא ויקם ויתהלך על הגג בית המלך וזה גרם וירא אשה רוחצת מעל הגג ידוקדק דהל"ל וירא מעל הגג אשה רוחצת אבל רמז שוירא אשה רוחצת מסיבת שעלה על הגג ולא הלך לבית המדרש או ישב בביתו ללמוד תורה וישלח לדרוש לאשה אם היא פנויה או נשואה והם השיבוהו כי זאת בת שבע בת אליעם שהיא קטנה כמ"ש חז"ל שבת שבע היתה בת ח' שנים ונשואי קטנה אין בהם ממש אם לא עדעת אביה ושמא היתה יתומה ואת"ל שהיה לה אב י"ל הלא זאת בת שבע שנתנה דוד לאוריה שהיה נושא כליו של גלית ולא היה יודע דוד לפתוח תיק החרב של גלית ויאמר דוד מי שיפתח אותה אתן לו נערה מבנות ישראל לאשה ויפתח אותה ונתן לו בת שבע הרי שנתנה לאוריה שלא מדעת אביה וקי"ל שאע"פ שנתרצה אח"כ אביה בקידושיה לא מהני עד שיחזור ויקבל אביה קידושיה וישלח ויקחה ומ"מ מפני חילול השם שלא לקרוא לאוריה אולי ימצא לו עון של חיוב מיתה ומרד במלכות שאמר לו רד לביתך ולא ירד וגם אמר אדוני יואב כמ"ש חז"ל כשמת אוריה שלח דוד ויאספה וירע בעיני ה' כי על מה שעשה בתחלה.

עיון יעקב

פס תלמידו כי מתלמידי יוסר מכולם אבל לא יהפך הסדר קודם שלמד מרבו וחביריו רוצה ללמוד עם התלמידים ע"ז כאמר רבי לא. שנה חייא מנ"ל: **לעולם אל יביא אדם** עצמו לידי נסיון. היכא לעולם בא ללמוד אף שדוד היה לבו חלל בקרבו זה יצר הרע וכן הוא במדרש ילקוט סימן כ"ו ומת דוד שהיה בו כל המדות הללו כי חסדך לנגד עיני וגו' כל השבחים הללו וכו' ע"ש וזה שמדקדק דקאמר דוד מלך ישראל כלומר אף שהיה מלך ישראל שמותר להרבות נשים כדאיתא בפ' כהן גדול אפ"ה נכשל בזנות לפי שהביא עצמו לידי

דתהלה לא היה כ"כ רע כיון שגם כריתות היה לא ולדעת התוספות שהיה ג"ב תנאי כיון שמת אוריה נתגרשה למפרע אבל על מה שהלא להכיף אותה לביתו היה חילול השם בדבר וירע בעיני ה' ויבא אליו נתן הנביא והמשיל לו משל כי לרש לא היה לו כל זולת כבשה אחת ויאמר דוד חי ה' כי בן מות הוא ואת הכבשה ישלם ארבעתים ואע"ג דקי"ל דקים ליה בדרבה מיניה וכדי רשעה אחת ואינו לוקה ומשלם אפשר דהני מילי כשהתשלומין באים בשעת מיתה אבל כאן נתחייב בתשלומין משעה שלקח את הכבשה ואח"כ בשעת העשיה נתחייב מיתה והגמשל הוא מדוע בזית את דבר ה' והוא כמו שכתבנו שסיומו מיטתו ביום שנקרא בזה דרכיו ומזה נמשך שעשית הרע בעיני ה' אז התודה דוד ואמר חטאתי לה' ויאמר נתן גם ה' העביר חטאתך שהוא הקטיגור שנעשה מהחטא העבירה ה' שלא יקטרג לפניו ולא תמות כאשר משפטך תרלת כי בן מות הוא וכיון שהודית לה' לא תמות:

רלה
שם
תהלים יא
דרש רבא מ"ד °למנצח לדוד בה' חסיתי איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותו עון שלא יאמרו (הרשעים) הר
שם נא שבכם צפור נדדתו. דרש רבא מ"ד °לך לבדך חטאתי וגומר אמר דוד לפני הקב"ה גלוי וידוע קמך דאי בעאי למכפייה ליצרי הוה כייפינא אלא אמינא דלא לימרו
שם לח עבדא זכי למריה. דרש רבא מ"ד °כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד מששת ימי בראשית אלא שבאת עליו במכאוב. וכן תנא דבי ר' ישמעאל ראויה היתה לדוד בת שבע
אמר
הגהה בת אליעם אלא שאכלה פגה. דרש רבא מ"ד °ובצלעי
שלכ"ה שמחו ונאספו נאספו עלי נכים [ולא ידעתי] קרעו ולא
הגל"ף
נהודה דמו אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך
כהטף שאם היו קורעין את בשרי לא היה דמי שותת ולא עוד
פת"ח
והכ"ף אלא בשעה שהם עוסקים באהלות ונגעים פוסקים
בקמ"ז ממשנתן ואומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו
ודז"ה
שם לה במה אמרתי להם הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש
סי"ה לו חלק לעה"ב אבל המלבין פני חברו ברבים אין לו
הזהב
חלק לעולם הבא:
ועי"ם
מהרש"א

הר שבכם. מלך (כבכם) [שלכם]: צפור נדדתו. דע"י לפור נעוד (כדד) כדאמרינן אידמי ליה כלפורא: עבדא זכיה למאריה. העבד נלהו לאדוניו בתוכחתו: כי אני לצלע נכון. אותו לנע היה נכון לי: שאכלה פגה. שקפץ את השעה ליזקק ע"י עבירה: נאספו עלי נכים. בעלי מומין כמו פרעה נכה והיו מלעיגין עלי ואני כלא יודע. לבון אחר ולא ידעתי לא הייתי יודע כשמלעיגין כלומר פתאום בא עלי אותו עון שלא ידעתי שיהן פתחון פה לביישני. ה"ג בשעה שעוסקין במיתות בית דין אומרים לי הבא על אשת איש מיתתו וכו':

מהרש"א הצפור נדדתו כו'. עיין פרש"י ועי"ל ע"פ מ"ש במסכ' סוכה שילה"ר נדמה לצדיקים להר ולרשעים לשער וז"ש

שיאמרו דוד אינו צדיק כי הר שבכם שנדמ' לצדיקים להר נדמה לדוד לדבר קטן כצפור ואע"פ כן לא כפה אותו אלא שהצפור כפה אותו וכדדהו ממקומו והיינו שעל ידי מעשה זה נגזר עליו מעשה אבשלום שהולרך לנדד ממקומו וק"ל: מ"ד לך לבדך וגו'. פ"ל ע"פ מ"ש כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות הי' כותב לאשתו וא"כ נגד ישראל לא חטא באיסור א"א אבל לך לבדך חטאתי שאמרת לנסכי בדבר ערוה לא בערוה גופה אלא בדבר הקרוב לערוה כגון זה ולא עמדתי בנסיון בדבר זה חטאתי לך לבדך וקמך הרי גם כן גלוי דאי בעאי למכפיה כו' אלא אמינא שתלדק בדבריך שלא אוכל לעמוד בנסיון ואל יאמרו העבד נלח למריה וק"ל: כי אני לצלע וגו'. לפי שראוי ונכון היתה לי מששת ימי בראשית ע"כ קרא' צלע שהאשה בימי בראשית נבראת מן הצלע. ואמר אלא שבאת עליו במכאוב. היינו ע"י נסיון כדאמרינן לעיל. וכן שאכלה פגה. שע"י שהביא עלמו לידי נסיון אכלה קודם זמנה שהיתה ראוי' לו ופגה היא התאנה שלא נתבשלה כל לרכה כמ"ש התאנה חנטה פגיה ועי' בערוך ערך פג:

הרי"ף מאי דכתיב בה' חסיתי וגו' וכו'. נראה דהוקשה לו מה לודק בטחונו בה' לענין איך תאמרו לנפשי וכי בשביל שהוא חוסה בה' לא יאמרו לנפשי שנדדו נפור לזה אמר מ"ד בה' חסיתי וגו' ודרשו שאמר דוד מחול לי על אותו עון וכו' ולריך לדקדק וכי בשביל שלא יאמרו כן תכופר חטאתו. והלא לא היה לו ליכשל ביד פשעו ועוד קשה מהו שלא יאמרו נפור נדדתו והלא השטן המסית לבריות הוא שנדדו והכשילו והיה לו לכבוש את יצרו ואפשר לומר שאמר דוד לך לבדך חטאתי לקיים מה שאמרת שלא אעמוד בנסיון וגלוי לפניך דאי בעינא לכבוש ליצרי מצינא אלא למען תצדק בדברך וכיון שבשביל שמך עשיתי וחטאתי ואיך תאמרו הר שלכם נפור נדדתו דהיינו שסולט בו יצרו שנדמה לצפור ולא כבשו על כן מחול לי על אותו עון ועוד י"ל בה' חסיתי שאמרת להיות מגן לי ואמרתי בחנני ה' ונסני כי לא אמעד כיון שים לי מגן ולא ידעתי שיסור ממני מגיני ועתה מחול לי על אותו עון פן יאמרו הר שבכם שהיה מגדל משגב ומגן כדדתו נפור להחטיאו ולא הועיל לי המגן ולא ידעו שסר ממני כחי ומגיני: מאי דכתיב לך לבדך חטאתי. הוקשה לו דפשיטא דאין אדם חוטא אלא להקב"ה לכך דרש רבא אמר דוד כו' וזה לך בשבילך חטאתי: מ"ד בצלעי שמחו וכו'. ביארתיו למעלה בשם כת מגיעא ע"ש:

רלו שם
תהלים
אמר רב יהודה אמר רב אפילו בשעת חליו של דוד קיים שמונה עשר עונות שנא' °יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה:

שמונה עשר עונות. כשמונה עשר נשיו שלא לעגכן: באנחתי אשחה. אפי' בשעת אנחתי אשחה בכל לילה: מטתי. תשמיש המטה עכן סתי ומא"ם קרי ליה: בדמעתי ערשי אמסה. (שבעת) [שבשעת] דמעתי אני ממא"ם את מטתי בתשמיש:

רלז שם
ואמר רב יהודה אמר רב בקש דוד לעבוד ע"ז שנא' °ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה [שם]
ש"ב טו לאלהים ואין °ראש אלא עבודה זרה שנא' °הוא צלמא
דניאל ב רישיה די דהב °והנה לקראתו חושי הארכי קרוע כתנתו
ש"ב טו ואדמה

עיון יעקב

נידי נסיון מכ"ש אדם אחר: לך לבדך חטאתי וגו'. שלא יאמרו עבדא דנלא למאריה עיין במהרש"א מה שכתוב בזה דלמא איזר לך לבדך חטאתי עיי' בו ולי נראה הפירוש כפשוטו דאיי' בגמרא דב"מ גבי פלוגתא דר"א ור' יהושע באמר אליהו מה הא עביד הקב"ה אחיך ואמר נלחוני בני ובזה מתורץ כיון שמלינו בכמה מקראות שהקב"ה קרא לדוד עבדי וכדאיתא במדרשות ע"כ אמר שלא יאמרו עבדא נלח למריה משא"כ אם היה בנו מלינו בב"מ שאמר הקב"ה נלחוני בני אכן לפי מה דאיתא בפסחים דף קי"א למגלת מזמור לדוד לא כמלך ב"ו מגלחין אותו ועל"כ אבל הקב"ה שמח כשמגלחין אותו א"כ מה תירוץ יש לדוד וי"ל דלהכי מדקדק הש"ס לומר שלא יאמרו כי וודאי נגד הקב"ה אין לו תירוץ שהרי הוא שמח כשמגלחין אותו אך כל בני אדם אינם יודעין זה וסוברין מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא וזה כונת הפסוק בתילים סימן נ"א למנצח וגו' לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תלדק בדבריך תזכה בשפטיך והוא נכון ואמת עיין בתוס' בשבת ד"כ: דאבעי למכפיה ליצרי הוה כפינא. כדאמרינן פ"ק דע"א מדכתיב ולבי חלל בקרבי זה היצה"ר ואפשר נ"ב לפרש הקרא דלעיל זמותי בל יעבור פי זמותי מלשון זמם ומחשבתי היה דלכך חטאתי בל יעבור פי ה': דרש רבא מאי דכתיב ובצלעי שמחו ונאספו. עיין בב"מ דף נ"ט בהירושלמי ע"ש: אפי' בשעת חליו של דוד קיים י"ח עונות. אפשר דאתי לאשמועינן להכיר התכונה מדוד שעשה תשובה גדולה על מעשה דבת שבע כדכתיב מטתי בדמעתי וגו' דקאי על דוד כדאיתא במדרשות ויאמר האומר דלכך עשה תשובה כמו שאמרה לו אבישג השונמית חסרא לגנבא נפשים לשנמא

ואדמה על ראשו א"ל לדוד יאמרו מלך כמותך יעבוד ע"ז א"ל מלך שכמותי יהרגנו בנו מוטב יעבוד ע"ז ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא. אמר מאי טעמא נסבת יפה תואר א"ל יפת תואר רחמנא שריא א"ל לא דרשת דברים כא סמוכין דסמיך ליה °כי יהיה לאיש בן סורר ומורה כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה:

יאמרו מלך שכמותי. חסיד שכמותי יהרגנו בנו ויהי מתרעמין על מדותיו של הקב"ה ונמלא ש"ש מתחלל בפרהסיא: מוטב אעבוד ע"ז. ואחלל את השם אני לבדי ולא יחללו אותו כל העולם: אמר לו. חושי הארכי לדוד קב"ה לא עביד דינא בלא דינא במעניד בכך עליך להורגך דאת מאי טעמא נסבת יפת תואר דאמו של אבשלום מעכה בת תלמי מלך גשור ותפסה דוד במלחמה דאין לומר בעבירה באה לו דהא כתיב רק בדבר אוריה החתי:

מהרש"א לעבוד ע"ז כו'. ר"ל שבקש לעבוד ע"ז דהיינו לילך ולברוח מפני בנו ומא"י לא"ל דה"ל כעובד ע"ז כמ"ש דוד בהיותו בורח מפני שאול שאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' כדאיתא בסיף. כתובות וא"ל חושי מלך שבמותך כו'. אף שכבר היית בורח מפני שאול לא"ל שלא היית עדיין מלך ומפני פקוח נפש שלא יהרגך שאול אבל אתה מלך שכמוהך כו'. וא"ל מלך שכמותי יהרגנו בני. מוטב שאברח לא"ל דהוי כעובד ע"ז ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא. וא"ל מ"ט נסבת יפת תואר. ויאלא כבר בבבלי' לא"ל הא הביאך לכך ללאת אז בח"ל ועבירה גוררת עביר'. וא"ל יפת תואר רחמנ' שריא. ליסא אותה ואמרי' דמותר ללאת מא"י לח"ל כדי ללמוד תורה ולישא אשה. וא"ל לא דרשת סמוכין כו'. ואם כן משום לישא יפת תואר ודאי דלא מותר ללאת מא"י לח"ל אלא משום מלוה להלחם על אויביך:

הרי"ף בקש דוד לעבוד ע"ז כו'. לריך לייסב למה בחר בעבירה זו יותר משאר עבירות חמורות כי גם בהם הוא נמלט מחילול ש"ש בפרהסיא לכך נ"ל שחלילה לדוד לעבוד ע"ז בלב ונפש רק ילא להשתחוות לע"ז ועיקר השתחויה בקרב לבו היתה לשמים וזהו אשר ישתחוה לאלהים ולכך לא בחר בעבירה אחרת שיש בה מעשה. ומה הכריח לרב להוליא המקרא מידי פשוטו שהוא בא עד ראש ההר שיוכל לראות משם מקום המקדש וישתחוה שם לאלהים השוכן שם כדי להפטר בו לילך לדרכו א"כ מאי זה חושי הארכי קרוע כתנתו ואדמה על ראשו כי אין בריחתו של דוד כדאי לקרוע וליתן אדמה לראשו לכך דרש שבקש לעבוד ע"ז ועל זה קרע וכו' ואמר מלך שכמותך כו':

רלה
שם
תהלים יט דרש רבי דוסתאי דמן בירי למה דוד דומה לסוחר כותי אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע °שגיאות מי יבין א"ל שביקי לך. ומנסתרות נקני שביקי לך. גם מזדים חשוך עבדך שביקי לך. אל ימשלו בי [אז איתם] דלא לשתעו בי רבנן שביקי לך. (אז איתם) [ונקיתי מפשע רב] שלא יכתוב סורחני אמר לו אי אפשר ומה יו"ד שנטלתי משרי עמד וצווח כמה שנים עד שבא במדבר יג יהושע והוספתי לו שנא' °ויקרא משה להושע בן נון יהושע כל הפרשה כלה על אחת כמה וכמה. ונקיתי מפשע רב אמר לפניו רבש"ע מחול לי על אותו עון כולו אמר כבר עתיד שלמה בנך לומר בחכמתו °היחתה משלי ו איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על גחלים ורגליו לא תכוינה כן הבא על אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה. א"ל כל הכי נטרד ההוא גברא א"ל קביל עליך יסורין קביל עליה. אמר רב יהודה אמר רב ששה חדשים נצטרע דוד ונסתלקה הימנו שכינה ופירשו ממנו סנהדרין. נצטרע דכתיב °תחטאני באזוב תהלים נא ואטהר וגו'. נסתלקה הימנו שכינה דכתיב °השיבה שם לי ששון ישעך וגומר. ופירשו ממנו סנהדרין דכתיב °ישובו לי יראיך וגו'. ו' חדשים מנ"ל דכתיב °והימים שם קיט אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה °בחברון מלך מ"א ב שבע שנים ובירושלים מלך שלשים ושלש שנים וכתיב שם ע"ב °בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים ש"ב ה ובירושלים מלך ל"ג שנה והנך ו' חדשים לא קא חשיב ש"מ דאצטרע (כתיב °עשה עמי אות לטובה וגו') אמר תהלים פו לפניו רבש"ע מחול לי על אותו עון מחול לך עשי עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבשו א"ל בחייך איני מודיע אבל אני מודיע בחיי שלמה בנך בשעה שבנה שלמה את בהמ"ק בקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר כ"ד רננות ולא נענה אמר °שאו שם כד שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד וגו' ולא נענה כיון שאמר °ה' אלהים אל תשב פני דה"ב ו משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדרה וידעו כל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עון:

סוחר כותי. דרכו לפנות יאת סחורתו מעט מעט (יותר מדאי) להכריז על דמים מועטים: שגיאות מי יבין. מי יוכל להשמר משגגות: אמר ליה. הקב"ה: שביקי לך. מחול לך: נסתרות. מזיד של ליגעא: זדים. מזיד של פרהסיא: ה"ג אל ימשלו בי דלא לשתעו בי רבנן. והיינו אל יומשלו לבון משל שלא ידרשו בחטאתי חכמי הדורות: אז איתם שלא יכתב סורחני. שימחוק אותה פרשה מן המקרא וישכח הדבר לעולם: כל הפרשה. שכתובה כבר שעשית אותו חטא: על אחת כמה וכמה. שלא תיעקר: תחטאני באזוב. מכלל שהיה לריך טהרת אזוב כמלורע: בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים. מדהכא חשיב להו ובאידך קרא לא חשיב להו ש"מ לא היה מלכותו שלמה שנלטרע אותן ששה חדשים: ה"ג אבל בחיי בנך אני מודיע ולא גרסינן לך: כ"ד רננות. בין תפלה תחנה ורנה איכא כ"ד:

מהרש"א דומה לסוחר כותי כו'. כפרש"י ובמדרשות לעני כותי המבקש

עיון יעקב

נקיט כדאיתא לעיל דף כ"ב לה"ק שאשי' בשעת חליו קיים שמונה עשר עונות: מלך שכמותך יעבוד ע"ז. נלאורה אין זה אלא דברי נביאות היכן רמיזא בקרא שדבר אליו חושי הארכי כלום ואפשר לומר דנרמזת במה דכתיב ואדמה על ראשו דהיינו שהיה מתאונן על מה שבקש דוד להשתחות לראש זו ע"ז עיין במהרש"א עוד י"ל דלא רלה לעבוד ע"ז מוגם רק כיוש הרמב"ם שדורות ראשונים עבדו ע"ז להראות מגדולה עבר כודע גדולת רבו אך ורק מלך שכמותך דכתיב וה' עמו יעשה בן דהוי כאילו הקב"ה מגדיל העבד א"ל מלך שכמותי שה' עמי יהרגנו בנו הא פי נלב עליו לשומיו א"ל מ"ט קנסבת יפת תואר כי כל מקום שאתה מולא קדושה לריך להיות גדור מן הערוה וכו': לסוחר כותי. היינו עני שמכרם על הפתחים כדאיתא שם במדרש ובאמת דבר זה פלוגתא דהכאי היא ביומא דף ל"ו אם מתוודה תחלה על השגגות או על הזדונות ויש דעות בין הפוסקים אם הלכה כחכמים או לא ע"ש בה"א"ש: ששה חדשים נלטרע דוד. כי נגעים הוי מזבח כפרה כדאיתא בפ"ק דברכות ולכך לא קחשיב הני ששה חדשים כי מלורע חשוב כמת כדכתיב אל נא תהי כמת ונסתלקה ממנו השכינה כי המלורע נשתלח חוץ למחנה שכינה ולפי שנסתלק ממנו השכינה ומלינו בדוד וה' עמו שהלכה כמוהו בכל מקום ולהכי אמרינן דוד דגלי מסכת כדכתיב יראיך יראוני וישמחו כשפירש ממנו השכינה לא אסיק שמעתא' אליבא דהלכתא פירשו ממנו סנהדרין: עשה עמי אות לטובה אמר לפניו רבש"ע. עיין בס"ב

שנבקש על הפתח כו' עיין במדרש ילקוט. ואמר **שגיאות מי יבין שביקא לך**. אין זה מפורש אבל ממה שבקש שוב אחר כך על הגדולות ממנו דהיינו מזידים מוכח דשבק לו השגגות דומיא דמשל הכותי. ואמר **מנסתרות נקני**. גם שאינן שוגג כיון שהם נסתרות מעיני בני אדם אין בהם חילול השם כ"כ כמו הזדים דנקט בתר הכי שהם המזידים לעיני בני אדם ולזה אמר אף שידעו בו רבנן חשוך עבדך כיון עבדך קאי על הרבנן שיחשבו וימנעו מלשמעי בי ורש"י פי' וגרס דמאי ימשלו בי דריש ליה דלא לשמעו רבנן ביה אבל בכל נוסחאות שלפנינו אין הגירסא כן דמייתי אל ימשלו בתר הכי ודרש אל ימשלו בי אז איתם דהיינו שלא יכתב שורשי ואפשר דדריש איתם מלשון אות שאל ימשלו בי אז איתם דהיינו אותיות שבפרשה שתמחק כולה: **וא"ל ומה יו"ד שנטלתי משרי עמד כו'**. בא ענין זה בכאן לפי מה שמבואר במסכת סוטה כי שם י"ה הוא מחבר איש ואשה אם זוכים ואם לאו סר שם י"ה מהם ונשאר אש ואש וע"כ נטל הקב"ה היו"ד משרי שהוא אות השם שבאיש ונתן לה אות ה"א לרמוז שזכתה לאות השם שבאשה וע"כ לא זכתה לבן כשהי' לה אות יו"ד שהוא השם שבאיש עד שניתן לה אות ה' שהיא אות השם שבאשה והיה היו"ד עומד וצווח עד שניתנ' באיש שהוא יהושע ומ"מ כיון שאות יו"ד מנע אותה מלהיות לה בן וע"ש כשנתוסף ליהושע לא זכה לבן אף שזכה על ידי היו"ד ליכנס לא"י שהצילה אותו מעצת מרגלים וז"ש כל הפרשה כולה שמדברת באיסור א"א ונמחק שם אותיות י"ה עלב"ו שא"א להיות חסר מן התורה. ואמר **ונקיתי מפשע רב מחול לי על אותו עון בולו**. לפי שכבר נמחל לו בקלת כמ"ש לו הקב"ה ע"י נתן הנביא כשהודה על חטאו ואמר חטאתי לה' ויאמר נתן גם ה' העביר חטאתך לא תמות אבל יפרע מבניו כמ"ש ישלם ארבעתן ילד אמנון תמר אבשלום מ"מ כלו לא נמחל דלא נפרע מגופיה עד שנצטרע כדאמרי' ביומא וע"כ בקש כאן ונקיתי מפשע רב שיהי' נמחל כלו ויהי' נקי מן החטא. ואמר **היהתה איש וגו'**. לפי שיש אדם החוטא ויש לו זכיות ומע"ט המגינים עליו או זכות אבותיו מגינות עליו וע"כ אמר כי חטא זה הוא גדול כ"כ שאין מועיל לו זכותו וזכות אבותיו וז"ש שעון זה מפריד השם י"ה מהם ונשאר אש וזה כאילו אתה מחתה אש של אשה בחיקו ובגדיו שהן מעשים טובים כמ"ש בכל עת יהיו בגדיך וגו': **לא תשרפנה**. דאותו אש שחיתה בחיקו שורפין את מעשיו שאינן מגינין עליו: **ואם יהלך איש על גחלים** שהוא אש של איש ורגליו לא וגו' ר"ל זכות אבותיו שהם יסוד ורגל של אדם כמ"ש על אברהם יצחק ויעקב כסא של שלש רגלים דע"י אותו אש תכוינה הרגלים של כסא וע"כ אמר **בולי האי נטרד כו'**. ר"ל שלא יועיל לו זכותו ולא זכות אבותיו. **וא"ל קבל עליך יסורין**. לפי שהיסורין לצדיקים בעולם הזה על מיעוט עבירות שלהם במקום דין ומשפט של רשעים בגיהנם לעולם הבא ובפרק הזהב אמרינן שהבא על א"א הוא מיורדי גיהנם י"ב חדש כמ"ש התוס' שם אבל אתה קבל עליך יסורין בעה"ז רק החלי מי"ב חדש דהיינו ששה חדשים והשאר נמחל לך לעולם הבא והוא כוונת הכתוב כי משנה שברון שברם דהיינו לעולם הבא כדאמרי' בחגיגה. ואמר **ששה חדשים נצטרע**. דנגעי' באין על גלוי עריות כדאמרי' בערכין ומייתי מדכתיב תחטאני באזוב וגו' כפרש"י ויש לפרש גם משיפא דקרא ומשלג אלבין שאחת ממראות הנגעים דומה לשלג. ואמר **נסתלקה ממנו שכינה**. לפי שאין השכינ' שורה אלא מתוך שמחה ודוד הי' אז בדאגה ובצרה ע"כ התפלל השיבה לי ששון ישעך וע"י שתשמחני אשוב לרוח נבוא' בנדיבים גם שאיני ראוי לכך אלא בנדבה ממך יתברך ב"ה. ואמר **ופירשו ממנו סנהדרין**. כדין מצורע וטמא טמא יקרא והי' חסר בשתים דהיינו. ממנין עשרה לכל דבר של קדושה ועוד היה חסר חבר שיהי' שוכה בד בבד וע"ז התפלל ישובו לי יראיך שאוכל להתפלל דבר שבקדוש' בי' והתפלה נקראת יראה כמ"ש ייראוך עם שמש וישובו לי יודעי עדותיך ללמוד עמהם ולא ביחידי. ואמר **כתיב בחברון מלך ז' שנים וגו'**. היינו קרא דד"ה וכתיב מלך על יהודה ז' שנים וששה חדשי' גו' היינו קרא דשמואל וכרא' דמקראי דשמואל גופיה מצי להוכיח כן דכתיב לעיל מהאי קרא בן ל' שנה דוד במלכו ומ' שנה מלך הרי דלא חשיב הנך ששה חדשים פירש"י דלא חשיב להו משום דלא היה מלכותו שלמה כו' עכ"ל ויותר נרא' לפרש בדאמרינן דמצורע חשוב כמת שנאמר אל נא תהי כמת וגו' ולכך לא חשיב ליה הנך ששה חדשים שהי' מצורע וחשוב כמת. ואמר **מחול לי על אותו עון**. היינו אחרי שקבל כבר יסורין וא"ל נמחל לך על ידי היסורין. ואמר **עשה עמי אות וגו'**. לפי שרבים משונאיו שהיו מביישין אותו ברבים במעשה דבת שבע ואוריה כדאמרי' פרק הזהב בפסוק ובצלעי שמחו ונאספו וגו' על זה ביקש שיעש' לו אות לטובה וגו' לפי שמלינו אות מורה לטובה ומלינו בו מורה לרעה כמ"ש בפרק במה בהמה והתוית תיו רמז לטובה תחיה ולרע' תמות והם שונאיו בקשו עליו לרעה שימות על מעשה דבת שבע כמ"ש אויבי יאמרו רע לי מתי ימות וגו' כל שונאי עלי יחשבו רעה לי גו' וע"כ בקש על אות ת"ו שהיא לטוב' כמ"ש ואתה ה' חנני והקימני וגו' ואמר כי בזה יראו שונאי ויבושו ואני לא אבוש עוד מפניהם כמו שהיו מלבינין פני עד עתה כי יראו שאתה ה' עזרתני במעש' דבת שבע ע"ד אעשה לו עזר וגו' כמ"ש ראויה היתה לו בת שבע לדוד מששת ימי בראשית ואמר כשמתתי בעניית אוריה וא"ל ודאי דבפני אויביך אודיע שמחיה אבל בחייך איני מודיע לכל ישראל עד בימי שלמה בנך שאז לעיני כל ישראל ע"י בנין ב"ה אודיע דבר זה ועיין בס"פ הכונס ד"ה בהאי קרא דעשה עמי אות לטובה וגו': ואמר **כ"ד רננות כו'**. עיין פרש"י ר"ל באותו פסוק בד"ה דמסיים בה האי קרא אל תשב פני משיחך גו' כתיבי מקמיה בתפלת שלמה כ"ד רננות דהיינו לשון תפלה ותחנה ורנה וכולה מלתא רמיזא בההיא פרשתא דכתיב בה ואשים שם את הארון אשר שם ברית ה' גו' ודרשו מיניה שעל זה הי' מתפלל להשים שם הארון לפי שנדבקו השערים זה לזה ובתר האי קרא דאל תשב פני משיחך זכרה גו' כתיב וככלות שלמה להתפלל והאש גו' כי מלא כבוד ה' את בית ה' דמשמע דלא נענה להיות הארון בא במקומו שהשכינה ירדה עליו עד שכילה להתפלל דהיינו ה' אלהים אל תשב גו' וקודם שכילה תפלה זו בכל עשרים וארבע רננות דכתיב מקמיה לא הי' נענה. ושאמר **שאו שערים ראשיכם גו'**. בתהלים כ"ד ומתחיל לדוד מזמור אלא שדרשו לפי ענינו ששלמה אמרו וכמה מזמורי' שאמר בהם לדוד והמה מיוחסים לאחר מעברה שנאמר תהלים על ידן וכפל הענין במלות שונות שאו שערים גו' והנשאו פתחי גו' ע"פ מ"ש שיש מקדש למעלה כנגד מקדש למטה ולזה שיתנשאו ויתכבדו ראשי שערים דמקדש דלמטה וע"י זה יתנשאו ויתעלו גם פתחי עולם עליון של המקדש שלמעל' היינו שיתנשאו ויתעלו על ידי שיבא בהם מלך הכבוד על הארון שכבודו יתברך שם:

הרי"ף אמר לפני הקב"ה מחול לי על אותו עון וכו'. לאיתי מי שדקדק מה זה שאמר בחיי שלמה בנך מודיע ותירץ שלאסיות עון חילול השם תלוי עד אחר מיתה כדכתיב אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון לכך לא הודיעו עד לאחר מיתתו של דוד שאז נתכפר העון ועדיין אני מגמגם בזה לפי ששאל דוד מהקב"ה מחול לי על אותו עון ואמר לו הקב"ה מחול לך הרי שעיד מחל לו הקב"ה בעודו בחיים היותו אלא שלא רצה

להודיע

להודיע שאות לכל ישראל אלא לאחר מיתה ומה טעם. נלע"ד עם מה שכתבו חכמינו ז"ל בפסיקתא שאמרו משנעשה הבית בירח בול הוא מרחשון לא שרתה בו שכינה נעשה שנים עשר חודש והיו הכל מליזים על שלמה לומר לא בנה של בת שבע הוא היאך הקב"ה משרה שכינתו לתוך מעשה ידיו והקדוש ברוך הוא חשב לעכב שמחת בית המקדש בחודש שנולד בו אברהם בירח האיתנים זה חדש תשרי וכו'. ובזה אני אבאר שאף ע"פ שמחל לו הקב"ה אותו עון מ"מ אמר בחיי שלמה בכך אני מודיע ולפי שאע"פ שאם נעשה אות בחיי דוד שמחל לו אותו עון מ"מ ימלאו ידיהם לומר כי להיות שלמה בנה של בת שבע לא שרתה השכינה לפי שאע"פ שנמחל עון דוד שעשה תשובה דלא לימרו עבדא זבי למארי מ"מ העון שחטאת בת שבע להיות נשמעה אל דוד עדיין הוא קיים כי גם היא מוזהרת על גלוי עריות ותיהרג ואל יעבור אליבא דמאן דגרים הכי כמו שכתבו בתוספות פרק בן סורר ומורה ושאלתה עומד ושלמה לא בנה של בת שבע הוא לכך לא שרתה שכינה במעשה ידיו והם אינם יודעים הטעם שעכבו הקב"ה עד ירח האיתנים שנולד אברהם ואף ע"פ שתרד אח"כ השכינה לא יתלו בזכות שלמה ולעולם לא יצא מלבם מה שחשו חושבים שעון בת שבע יעמוד לה ולדוד שלא נמחל עדיין לכך בחיי שלמה בכך אני מודיע המה יראו אח"כ שהארון לא נכנס אלא בזכות דוד ויראו האות שמחל לו הקב"ה על אותו עון אז יכירו וידעו שעכוב השכינה לא היתה בשביל כך וז"ש בחיי שלמה בכך שהוא מיוסר לומר בכך כי ידוע הוא אלא לומר שיכירו שהוא בכך ולא כמו שהם אומרים שהוא בנה של בת שבע ותלוי בה. ולא יוסיפו לדבר תועה על שלמה כי המה דאו שלא נדקו בדברי פיהם בתחילה שחשבו שגם עון דוד גורם ודבר שבטל מקלתו בטל כולו:

רלט [פיסקא גיחזי דכתיב] °וילך אלישע דמשק. להיכא אזל א"ר יוחנן שהלך להחזיר גיחזי בתשובה ולא הזר א"ל חזור בך א"ל כך מקובלני ממך החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה מא' עבד איכא דאמרי אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ואיכא דאמרי שם חקק בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך ואיכא דאמרי רבנן דחה מקמיה שנאמר °ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו מכלל דעד הנה לא הוה דחיק:

שואבת. מגבהת מתכת בלא נגיעה כעין אותו שלועזין יימאכ"ח בלע"ז ועל ידי אותה אבן העמיד העגלים של ירבעם באויר: רבנן דחה מקמיה. התלמידים דחה מישיבתו של אלישע: צר ממנו. מכלל דעד האידנא לא הוה צר:

מהרש"א וילך אלישע וגו'. אין זה מקרא גם קשה מאי קשיא להיכא אזיל הא כתיב לדמשק אבל קרא כתיב במלכים ויבא אלישע דמשק וגו' והשתא כיון דכתיב ויבא אלישע דמשק וגו' ולא זכר הליכתו כדרך הכתובים וילך יעקב משמע דלא הלך לשם בעבור בשורת חזאל המפורש באותה פרשה אלא שאמר הכתוב אחר שבא לשם בשבה אחרת בא חזאל אליו ובישר לו אלישע והשתא פריך שפיר להיכן אזל דלאיזו שבה הלך לשם שלא נזכר בקרא וקאר"י שהליכתו לשם להחזיר גחזי כו' ולכך לא נזכר ההליכה לשם דשבת ההליכ' גם כן חסר מן המקרא: החוטא ומחטיא את הרבים כו'. ר"ל כמ"ש כל חטא עושה ובורא מלאך ורוח רע לפי פעולתו וע"כ המחטיא הרבים כל הרוחות רעות שנבראו מחטאן תלויים בו והם בעצמם מונעין ממנו התשוב' הפך המלאך טוב המסייע את האדם לדבר מצוה ורש"י בפי' המשנה כתב הטעם בזה שאין בדין שיהיו התלמידים בגיהנם והמחטיאן אותן יהיה בגן עדן כו' ואמר שבזה הי' מחטיא כלל הרבים שאבן שואבת תלה בו': וא"ד שם חקק כו'. שזה הי' מטעה את ההמון להחזיק בטעותן ולומר שיש בה ממש ח"ו ושאומרת אנכי ולא יהיה גו' הי' מטעין שזה העגל כמו העגל שעשו במדבר שאמרו עליו ההמון אלה אלהיך גו': וא"ד רבנן דחה כו' יושבים שם לפניך צר ממנו מכלל דעד השתא כו'. ר"ל דזה המקרא כתיב בתר עובדא דגיחזי לומר שעל ידו הי' צר להם המקום וכיוני דממנו קאי על גחזי שנזכר למעלה שממנו היה צר לנו במקום ההוא:

רמ ת"ר לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידים ולא כרבי יהושע בן פרחיה שדחה לישו בשתי ידים. גיחזי דכתיב °ויאמר נעמן הואל וקח ככרים (כסף ויפצר) [ויפרץ] בו וגו' ויאמר אליו אלישע מאין גיחזי ויאמר לא הלך עבדך אנה ואנה ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת את הבגדים זיתים וכרמים צאן ובקר ועבדים ושפחות. ומי שקל כולי האי כסף ובגדים הוא דשקל. א"ר יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמונה שרצים °ונעמן שר צבא מלך ארם היה וגו' מצורע אמרה ליה ההיא רביתא דאישתבאי מארעא דישראל אי אזלת לגבי אלישע מסי לך כי אתא א"ל זיל טבול בירדן א"ל אחוכי קא מחייכת בי אמרו ליה הנהו דהוו בהדיה מאי נפקא לך מיניה זיל נסי אזל וטבל בירדנא ואיתסי אתא אייתי ליה כל הני דנקט לא צבי לקבולי מיניה גיחזי איפטר מקמי אלישע אזל שקל מאי דשקיל ואפקיד כי אתא חזייה אלישע לצרעת דהות פרחה עילויה רישיה א"ל רשע הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך עד עולם ויצא מלפניו מצורע כשלג °וארבעה אנשים היו מצורעים פתח השער א"ר יוחנן גיחזי ושלשה בניו. רבי יהושע בן פרחיה עיין בגמרא: (ת"ר) [תניא א"ר שמעון בן אלעזר] יצר תנוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת:

הואל וקח. השבע שאלישע שלחך: (ויפצר) [ויפרץ] בו. גיחזי: העת לקחת את הכסף והבגדים וגו'. ח' דברים קא חשיב בהאי קרא: וגיחזי מי שקל כולי האי. מנעמן כסף ובגדים הוא דשקל דכתיב ויצר ככרים וגו': אותו שעה היה אלישע עוסק. בפרק שמונה שרצים: א"ל הגיע עת ליטול שכר פרק שמנה שרצים שעסקתי בו וכו'. ולהכי כתיב בהאי קרא שמונה דברים כנגד אותה פרק כלומר כסף ובגדים (שקבלתי) [שקבלת] ממנו מנעמן. סבור אתה לקנות דברים הללו להיותם לך שכר שמונה שרצים: יצר. אם יצר תאותו מרחיקו ממנו לגמרי מונע ישיבת העולם ואם מקרבו לגמרי בא לידי איסור שאינו יכול לכבוש יצרו מדבר עבירה: תנוק ואשה. דעתן קלה ואם תדחה אותם תטרידן מן העולם:

שמאל

עיון יעקב

בס"פ דשבת סוגיא זו ע"ש: א"ל כך מקובלני ממך החוטא ומחטיא את הרבים. ואלישע אף דידע כל זה ומ"מ בקש להחזירו בתשובה לפי שהוא גרם לו שדחהו בשתי ידיו, כדבסמוך ועוד שלמד מירבעם שהקב"ה אחזו להחזירו בתשובה כדאיתא לעיל דף ק"ב וע"ש בחידושינו: שמאל דוחה וימין מקרבת. עיין בסוטה דף מ"ז ובחדושינו שם: וצרעת נעמן תדבק בך. בפי' בשם המנחות אני אמרתי שלא יהא לך משלו מאומה ואתה חזרת ולקחת ממני מאומה קי"ך ומנו אתה נוטל ובערכין דף ע"ז אתרינן שנלערט רשב"ל

מהרש"א שמאל דוחה כו'. הלא הדחייה בשמאל והקירוב בימין שבכ"מ השמאל רמז למדת הדין והימין לרחמים וז"ש תהא שמאל שהוא מה"ד דוחה והימין שהם הרחמים יקרב. ולאמר לא באלישע שדחפו לגחזי בב' ידים. דהיינו שהפך גם הרחמי' לרוגז ומייתי דכתיב ויאמר נעמן הואל וגו' שלא האמינו רק בשבוע' שאלישע שלאו לכך קללו אלישע בלרעת של נעמן כדאמרי' בערכין שהלרעת בא על שבועת שקר: **ומי שקל כולי האי כו'.** ר"ל דלא לקח גחזי מנעמן רק שני דברים דהיינו כסף ככרים וב' חליפות בגדים דכתיב מפורש בקרא אבל אלישע נקט עוד ששה דברים גם כפל בקרא מלא לקחת שאמר העת לקחת את הכסף ולקחת הבגדי' וגו' המיותר לדרוש מיניה שלקח כ"כ כסף שראוי לקחת ולקנות בו כל אלו הדברי' שנתכוין גיחזי לקנות לו בכסף זה והם ח' מינין בין הכל שרמז לו שהזמין לו הקב"ה כסף כ"כ שיהיו בקנייתו לו ח' מינין כדי ליטול בעה"ז שכר התורה שלמד בח' מיני שרלים ואפשר לומר שרמז כמו שמרובה הטומאה בח' שרלים שמטמאין אפילו בכעדשה ומטמאין אף באויר כלי חרס כך יתרבה טומאת הלרעת בך ובזרעך לעולם ומה שלמדו לומר דכי אתא חזייה אלישע דפרחה ביה לרעת על רישיה כו' י"ל מדכתיב בקרא וילא מלפניו מלורע כשלג דלא אילטריך ליה למכתב שילא מלפניו מלורע אלא אחר הקללה כעשה מלורע אלא אתא לדייק מיניה שבלאתו ממנו כעשה מלורע כשלג ולא כן בבואו שלא היה עדיין מלורע כשלג אבל בקלת הי' גם בבואו מלורע דהיינו דפרחה ביה כו'. **ולאמר ההיא רביתא דאישתבאי כו'.** כל זה בסוגיא דפרק עגלה ערופה איכו גם לכאורה קשה כל זה מפורש בקרא ויש לפרש שכוונו בזה פירוש הפסוקים לפי שיש רפואה טבעית כמו שמרפאין עלמן במוי טבריא ויש רפואה שעושין לדיקים בתפלתן כמ"ש ונשא אל נא רפא נא לה וזאת הריבה א"ל לנעמן אלישע מסי לך בכם ובתפלתו ולפי שהלדיקי' אין מבקשים בכם רק כשהוא קרוב לטבע ע"כ כי בא נעמן א"ל אלישע טבול בירדן שיהי' הרפואה בים קרוב לטבע שיש מים שמרפאים אבל נעמן חשב כי בטבע גמורה רולה לרפאותו ברחלה במים בירדן וז"ש אמרתי אולי ילא וקרא בשם ה' וגו' דהיינו בתפל' כמו שעשה משה אבל השתא דא"ל רחץ בירדן ברפואה טבעית בא לרפאותי והלא טוב אמנה ופרפר וגו' לרפאותי בטבע וא"ל הכהו דהוו בהדיה מכ"מ זיל כסי כו' כי ע"י מי ירדן כמי בכם הוא ע"י תפלתו שהרי אין דרכן לרפאות ודבר גדול דבר לך הנביא ע"י מי ירדן ולא מי אמנה וגו' שהם קרובים לטבע לרפוא' יותר ממי ירדן. **ולאמר איתי ליה כל הני דנקט.** י' ככרי כסף וששת אלפי' זהב ועשר חליפות וגו' כדרך שמותנין שכר לרופאים ולא רלה לקבלן להורות בהתפלתו נתרפא בכם ואסור לו לקבל שכר על זה וז"ש חי ה' אשר עמדתי לפניו ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל כדאמרי' בברכות אבל גיחזי כפר בכל זה ואפטר מקמיה כאילו נוטל רשות ממנו לעשות מלאכתו והלך לקבל שכר על הרפוא' כאילו היא טבעית וע"כ קללו בלרעת נעמן שיראה בזה שאינו טבעית ממי ירדן שלא יהיה לו ולזרעו רפואה לעולם ודו"ק: **גחזי ושלשת בניו כו'.** בפירוש כלי יקר כתוב שדקדק לומר כן דלפי פשוטו דמלת היו קאי אפתח השער הנ"ל וארבעה אנשים מלורעים היו פתח השער אבל מלת היו קאי על המלורעי' שהויה אחד היו לד' אנשים אלו שנתהוו מלורעים על ידי קללת אלישע שזכר כבר כמ"ש ולרעת נעמן תדבק בך ובזרעך וגו' ודו"ק:

הרי"ף לעולם תהא שמאל דוחה כו'. יש לדרוש שאמר לעולם לפי שבני דברים שהם יגל תנוק כו' מלינו אזהרה שתהא שמאל דוחה וימין מקרבת אבל האדם שהוא גדול לא מלינו לז"א לעולם תהא שמאל דוחה אפי' בגדול כגון גחזי עי"ל הכוונה שאפי' במקום שאמרו לרחק כגון בגחזי שחילל ש"ש בלקיחת כסף ובגדים מנעמן בשם אלישע והוא נשבע חי ה' אם אקח וכדי להראות לנעמן שמדעת עלמו הלך לו לכך קללו בלרעת נעמן שתדבק בו בלבד הזה ידעו כולם כי לא עבר אלישע על שבועתו שאעפ"כ לעולם שמאל דוחה וימין מקרבת שהיה לו להעניש בדבר אחר בקל מהלרעת באופן שיקרבנו אח"כ בימינו:

תנו רבנן שלשה חלאים חלה אלישע. אחד שגירה רמא סס דובים בתנוקות ואחד שדחפו לגחזי בשתי ידים ואחד שמת בו שנא' °ואלישע חלה את חליו אשר ימות מ"ב יג בו. עד אברהם לא היתה זקנה כל דחזי לאברהם אמר פרק האי יצחק כל דחזי ליצחק אמר האי אברהם. בעא הזוטלים אברהם רחמי דליהוי ליה זקנה שנא' °ואברהם זקן בא ועי"ש במהרש"א בימים עד יעקב לא הוה חולשא בעא רחמי והוה חולשא בראשית כד שנאמר °ויאמר ליוסף הנה אביך חולה עד אלישע לא סס מח הוה איניש חליש דמי ובתפח ואתא אלישע ובעא רחמי ואיתפח שנא' °ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו: מ"ב יג

חלה. חד חליו הרי אשר ימות בו תלת: בעי רחמי דלהוי חולשא. כדי שיהא פנאי לבניו לבא כל אחד ואחד ממקומו להיות עליו בשעת מיתה שכיון שרואין שנפל למטה יודעין שימות ומתקבלין ובאין: מיתפח. מתרפא:

משנה דור המבול אין להם חלק לעה"ב ואין עומדין רמב סס בדין שנא' °לא ידון רוחי באדם לעולם [לא בראשית ו דין ולא רוח]. דור הפלגה אין להם חלק לעה"ב שנא' °ויפץ ה' אותם משם וכתיב °ומשם הפיצם ה'. אנשי סס יא סס סדום אין להם חלק לעה"ב (אבל עומדין בדין) שנאמר °ואנשי סדום רעים וחטאים [רעים בעה"ז וחטאים לעה"ב סס יג אבל עומדין בדין] ר' נחמיה אומר אלו ואלו אין עומדין בדין שנא' °על כן לא יקומו *רשעים במשפט וחטאים תהלים א בעדת צדיקים. על כן לא יקומו רשעים במשפט זה דור יף קה המבול וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום אמרו לו בעדת צדיקים אינם עומדין אבל עומדין בעדת רשעים:

גמ' ת"ר דור המבול אין להם חלק לעה"ב שנא' °וימח בראשית ו את כל היקום אשר על פני האדמה וגו' וימח את כל היקום בעה"ז וימחו מן הארץ לעה"ב דברי רבי עקיבא רבי ר"ל חין יהודה בן בתירה אומר לא חיין ולא נידונין שנא' לא הקיים ידון רוחי באדם לעולם לא דין ולא רוח ד"א לא ידון רוחי שלא תהא נשמתן חוזרת [לנדנה] ר' מנחם בר' (יוסף) [יוסי] אומר אפי' בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים נשמתן קשה להם בגיהנם שנאמר °תהרו חשש ישעיה לג תלדו קש רוחכם אש תאכלכם:

לא ידון רוחי לא דין ולא רוח. שאין עומדין בדין ואין להם רוח להיות עם הלדיקים שיש להם חלק: ויפץ ה' אותם. בעה"ז: ומשם הפיצם. בעה"ב: אלו ואלו. אנשי דור המבול ואנשי סדום ובהדא פליג רבי נחמיה: רשעים דור המבול. דכתיב בהו כי רבה רעת.

עיון יעקב

שכיל שבועת שוא ע"ש ועיין בחדושינו בסוטה דף מ"ו: ג' חלאים חלה אלישע. שני חלאים ראשונים לכפר על שגירת דובים בתינוקות ושדחפו לגחזי בשתי ידים וחולה שלישית פריך כל אדם ועיין בפרש"י שפי' חליו תרי ועי"ל דמאת קרייש חולה שלישית ועי"ל בב"מ דף פ"ז מ"ש בחדושינו שם: ואין עומדין בדין שנאמר לא ידון רוחי באדם. ובש"ס קאמר ר"א שאין הנשמה חוזרת לנדנה ונראה דהיא היא ע"ד דאיתא לעיל דף צ"א שאמר א.טניטוס יכול. הכי נפטור את כל העולם כולו מן הדין כיצד הנשמה אומר גוף חטא וגוף אומר נפשה חטא מה עושה הקב"ה זורק הנשמה בגוף וזה שאין הנשמה חוזרת לנדנה לכך אין יכולין לדון אותו: וימח את כל היקום בעה"ז וימחו מן הארץ לעה"ב. ולכן בגם

רעת האדם: חטאים אנשי סדום. דכתיב בהו רעים וחטאים: אבל עומדים הם וכו'. שחיין ונדונין: נשמתן קשה להם בגיהנם. כשמת עלמן שרפתן דכתיב רוחכם אש תאכלכם:

מהרש"א דור הפלגה כו' ומשם הפיצם ה' לעה"ב כו'. וקיפיה דקרא דמשם הפיצם ה' על פני כל הארץ יתפרש ע"פ מ"ש פ"ק דר"ה ברשעים שהגוף כלה והנשמה נשרפת והרוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים כו' וז"ש גם כאן בדור הפלגה שהרוח מפזר ומפיץ את אפרן על פני כל הארץ במקום שהצדיקים הולכין שם וק"ל: וחטאים לעה"ב כו'. יש לפרש חטאים מלשון חסרון כמו אני ובני חטאים או כמשמעו שלא יזכו גם לעה"ב שגם אז ישארו חטאים ודקאמר עומדין בדין היינו לרוכם גם בעה"ב בעוה"ז על חטאם וכדמסיק שעומדין בעדת רשעים לדון עמהם. ואמר על כן לא יקומו רשעים במשפט אלו דור המבול. כדלקמן שלא היה להם שפשטו ידיהם בגזל וכתיב החמס קם למטה רשע ואמר וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום שהיו רחוקים מן הצדקה כדלקמן בעוברא דההיא ריבה וק"ל: לנדנה כו'. נדנה הוא לשון נרתיק ור"ל הגוף הוא התיק ונרתיק לקבל בו הנשמה. ואמר ואת רוחי. שהיא הנשמה שראוי לחזור להיות חיה בתוך הגוף כמ"ש ואת רוחי אתן בקרבכם וגו' בקרב אלו לא ידון וחסר נו"ן הראשונה כאילו כתיב לא כדון ומלינו כי נופל נגיפה נתיכה וק"ל: נשמות לפגרים כו'. ר"ל דהיינו לזמן התחייה שיחזרו שאר הנשמות תוך הגוף כשמתן של אלו קשה להן לבא תוך הגוף כי הנשמה בעלמה נעשית אש ושורפת הגוף וז"ש שהרו חשש חלדו קש שהגוף נעשה דבר המבעיר דהיינו חשש וקש והנשמה נעשית אש והאכל הגוף וק"ל:

דמג שם ת"ר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע
איוב כ להם הקב"ה ומה כתיב בהם °בתיהם שלום מפחד
שם ונומר וכתיב °שורו עבר ולא ינעיל וגו' וכתיב °ישלחו
שם כצאן עויליהם וגו' ישאו בתוף וכנור וגו' יבלו בטוב
ימיהם וגו' וכתיב וברגע שאול יחתו וגו' והיא גרמה
שם שאמרו לאל °סורו ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו ומה
שדי כי נעבדנו וגו' אמרו כלום אנו צריכים לו אלא לטפי
של גשמים יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין מהם
אמר הקב"ה בטובה שהשפעתי להם בה מכעיסים אותי
בראשית ו ובה אני דן אותם שנאמ' °ואני הנני מביא את המבול
מים רבי יוסי אומר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל
שם גלגל העין שדומה למים שנא' °ויקחו להם נשים מכל
שם ז אשר בחרו לפיכך דן אותם במים שדומה לגלגל העין
שנא' °נבקעו כל מעינות תהום רבה אמר ר' יוחנן דור
שם ו המבול ברבה קלקלו וברבה נידונו ברבה קלקלו דכתיב
°וירא ה' כי רבה רעת האדם ברבה נידונו דכתיב נבקעו
שם ט כל מעיינות תהום רבה (וכתיב °ויסכרו מעינות תהום)
א"ר יוחנן שלשה נשתיירו מהם בלועה דגדור וחמי
טבריה ועינא רבתי דבירם:

בשביל גלגל העין. שרואים טובתם שלמה והיו גובהים עיניהם ומנאפים אחר עיניהם: במים שדומה לגלגל העין. מעינות שנובעים ממקור קטן כמו עין: שלשה נשתיירו. מאותן מעינות של דור המבול שהרי חמין כדאמרי' לקמן ברותחין קלקלו וברותחין נדונו:

מהרש"א ובה אני דן אותם שנא' ואני וגו'. דרשו מדכתיב ואני וכמו כן דרשו בב"ר ואני הנני מסכים לדברי המלאכים וכו'. ופירש הרא"ם ואני כמו גם אני פי' הוי"ו כאשר יחובר בשם או עם הכינוי שהוא תמורת השם פי' במקום גם וכו' עכ"ל. וה"נ דרשו ליה הכא במקום גם כמו שאתם מכעיסים אותי גם אני דן אתכם בדבר הזה והנני מביא מבול וגו'. ואמר מה כתיב בהם בתיהם שלום מפחד גו'. בדור המבול משתעי קרא דכתיב ברישא דענייכא מדוע רשעים יחיו גו' ובב"ר כדרש בתיהם שלום מפחד גו' ישלחו כצאן עויליהם וגו' לענין שלא היו מזיקים שולטים בהם. ושאמר וכתיב וברגע שאול יחתו וגו'. גם זה קאי על רוב הטובה שהיו מתין ברגע בלא יסורים כך פרש"י בספר איוב ולולי פירושו היה נראה לפרש דה"פ שעל ידי רוב טובה שהיו להן נענשו דברגע שאול יחתו ר"ל בפעם אחת כלם נאבדו בשאול ע"י המבול ופירש לך שהטובה שהיה להם הא גרמה שאמרו לאל סור וגו' וחכר כאן שנה לבד היה לדיק תמים כי לדעת דרכיך וגו' הוא הפך מתמים בדרכיו ומה שדי כי נעבדנו הוא הפך מלדיק במעשיו ומה שעיל כי נפגע בו על טפת הגשמים מבואר כי הודו שיש אלוה מולא אבל חשבו כי הארץ נתן לבני אדם כמאמר הלדוקים עזב ה' את הארץ וגו' ולזה אמר כלום אנו לריכים לטפת גשמים הבאה מן השמים הלא הארץ נתן לנו ויש בה נהרות ומעיינות כו' אמר הקב"ה כו' וק"ל: גלגל העין כו'. יראה שדימה גבה עיניהם אחרי הניאוף לגלגל במקום הזה כי העולם עיניו מראות ברע נראה עיניו משוכה ולא נראה עגול אבל המגביה וזוקף עינו לפותחו נראה עגול כגלגל וכמו שהשמים מקיפין את העולם כגלגל ואמצעו נגלה שהיא עין הארץ כן גלגל העין הוא הלבן שבו מקיף השחור שהוא העין הנגלה וע"כ הביא עליהם מים מדה כנגד מדה שע"י שזקפו עיניהם ונגלה אותו גלגל שהוא הלובן שהיה ראוי להיות מכוסה אם היו עלמו עיניהם מראות ברע לפיכך דן אותן במים שהם גלגל העולם וכסה בו את עין הארץ ומייתי שנא' נבקעו כל מעיינות וגו' דריש מעיינות מלשון עין וק"ל: וברבה נדונו וכו'. מבואר כדלעיל שהקב"ה משלם מדה כנגד מדה לפי שהם קלקלו בעבירה גדולה ורבה נדונו במדה זו גדולה ורבה:

רמ"ד °כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ א"ר יוחנן
שם בראשית ו מלמד שהרביעו בהמה על חיה וחיה על בהמה
והכל על אדם ואדם על הכל א"ר אבא בר כהנא וכולם
שם חזרו חוץ מתושלמי. °ויאמר (ה') [אלהים] לנח קץ כל
בשר בא לפני א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כחו של
חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם
שם גזר דינם (אלא) עד שפשטו ידיהם בגזל שנאמר °כי
מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ
וכתיב

עיון יעקב

סיה להיסך כראיתא במדרש נח בעה"ז נח בעה"ב ועיין בחדושינו בקדושין דף מ': בשביל טובה שהשפיע להם שהשעימן מעין עוה"ב. ולפי שהכעיסו בטובה שהשפיע להם מעין עוה"ב לכך לא יזכו לעה"ב: בשביל גלגל העין שדומה למים. ועיין בקהלת י"ב על פסוק וחרוץ גולת הזהב וגו' ונרוץ הגלגל ע"ש בפרש"י ובשבת דף קי"ב: וכולם חזרו חוץ מתושלמי. הלשון אינו מדוקדק היטב דהא כל אותן שנדר מא שלא המינן ביתוחו מן העולם וגם כדאיתא לקמן וגם התושלמי שנילל כמי המבול צ"ל שלא נדבק שלא במינו וליע: ולא נחתם גזר דינם אלא עד שפשטו ידיהם בגזל. כי נראה דאם עבר אינו אלא שחטאו בזנות שהיה לגלגל העין כדלעיל לא היו נענשים במבול כי אדרבא עון הגזל הנפשות

יחזקאל ז וכתיב °החמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם א"ר אלעזר מלמד שזקף עצמו כמקל ועמד לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם תנא דבי רבי ישמעאל אף על נח נחתם גזר דין אלא שמצא חן בעיני
בראשית ו ה' שנא' °כי נחמתי כי עשיתם ונח מצא חן בעיני ה' וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ. כי אתא רב דימי אמר אמר הקב"ה יפה עשיתי שתקנתי להם קברות
שם ו בארץ מאי משמע כתיב הכא וינחם וכתיב התם °וינחם אותם וידבר על לבם ואיכא דאמרי לא יפה עשיתי שתקנתי קברות בארץ כתיב הכא וינחם ה' וכתיב
שמות לב התם °וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו:

וכלם חזרו. להזדווג עם מיניהם: **הרין מתושלשי.** עוף הוא שאוהו עדיין הרבות רעה שנזדווג עם הכל. תושלמי עוף א' נומ' חולין גבי טמונה ספקות חיתה והרנגולת תושלמי וורדי' ודרכו של אותו עוף להרביע כל הבריות: **שזקף.** החמס עלמו כמקל והיינו החמס קם למטה רשע: **לא מהם.** אין תועלת לא בהם ולא בהמונם ולא בשופלם מהמהם אסטרי"א בלעז: **כי נחמתי כי עשיתים ונח.** סמוכים דרים: **יפה עשיתי כו'.** שאגרתי דרך רשעים בזה: **לא יפה עשיתי.** דאפשר היו חוזרים:

מהרש"א כי השחית כל בשר כו'. מפורש בב"ר כי השחית כל אדם אין כתיב כאן אלא כל בשר כו' ע"ש ולכאורה בזה המאמר סותר מ"ש לקמן אם אדם חטא בהמה מה חטאת כו' וכ"כ הרא"ם ע"פ הב"ר והוא דחוק בהבנת התלמוד בי המאמרים כאילו אינן חולקין וכ"י ודאי דלא פליג אתנא דברייתא דלקמן והנראה דאף ע"פ שלא דבקו חיה ובהמה במינם מ"מ שפיר קאמר בהמה וחיה מה חטאו שהרי לא נצטוו על כך ועוד דהרביעו ממינם ע"י אדם ולא מעצמם אבל האדם כבר נצטווה על העריות כדכתיב ויצו ה' גו' כדאמרי' פרק ד' מיתות ומאמר כי השחית כל בשר גו' אלא להודיע נטות אותו הדור שאפי' בהמה וחיה קלקלו והאדם גרם להם וק"ל: **בא וראה כמה גדול כחו של החמס כו'.** וכתב הרא"ם שאין זה סותר ע"פ כיון שאמה שלא זכות אנדרלומוסיא בא לעולם דאי לא החמס לא היה הגזירה בא עליהם לא כללים ולא פרטים ועל ידי החמס באה הגזרה והשטות מ"מ לאות כללים כו' עכ"ל אבל ק"ל מההיא דפרק ד' מיתות בז' מצות בני נח ע"ז וג"ע וש"ד וגזל כו' ע"ז וג"ע דכתיב ותשחת הארץ וכ"ע שמאי השחתה אינו אלא ע"ז וג"ע כו' ומדאמרינן עלייהו איפקוד עלייהו גזל דכתיב כירק עשב גו' והשחתה לדברי הרא"ם כיון דעיקר הגזירה היה בשביל החמס ואי לאו החמס לא היה הגזרה כלל א"כ טפי הי"ל לאתויי גזל מדור המבול מדכתיב כי מלאה הארץ חמס גו' ומדאמרינן עלייהו איפקוד עלייהו ועי"כ הי"ל לפרש ע"פ מאי דמסיק פ"ק דר"ה יפה לצעקה לאדם אפי' ליחיד בין קודם גז"ד בין לאחר גז"ד והא דאיכא למ"ד בין יחיד לרבים היינו לאחר שנחתם גז"ד דאינו נקרע ליחיד ונה ודאי דבשביל זמה היה עיקר הגזרה כללית כמפורש בקרא כי השחית וגו' וכדאמר עדאמנום עלייהו איפקוד עלייהו אלא מדכתיב בסיפא דקרא כי מלאה הארץ חמס גו' למדו לומר שאף שכבר נגזרה הגזרה בשביל ע"ז וג"ע מ"מ לא היה נחתם והיה אפשר ליחיד הצדיק להיות מגנה בתפלתו ויכול אלא ע"י שפשטו ידיהן בגזל נחתם גז"ד גם היחיד לא יהיה מגנה בו ובזה יתיישב במשך שאמר גם על נח נחתם גז"ד כו' בהרי הגזרה היתה כללית ע"י הזנות ונחתם ע"י גזל שלא יהיה היחיד מגנה אלא שכה מלא חן דהיינו במתנת חנם יותר על המדה וק"ל: **החמס קם כו'.** קרא הוא ביחזקאל דרשוהו על דור המבול מדכתיב בסיפיה דקרא ולא נה בהם נהי ולפי שאין לו משמעות דרשו בו כאילו כתיב נהי ולא נה בהם וק"ל: **כמקל כו'.** ע"פ מה שמפורש בב"ר גזל ש"פ חמס באינו ש"פ וכך היו דור המבול שהיה א' מוציא קופתו תורמוסים זה בא ונוטל פחות משו"פ שאינו יכול להוציא בדין וא"ל הקב"ה כו' ויש לדקדק שהרי בן נח נהרג על פחות משו"פ ואפשר דהיינו דמסיק התם הלא נסע יתרם בם ימותו ולא בחכמה ר"ל ולא בחכמת התורה דהיינו דלפי התורה בן נח נהרג על פחות משו"פ וז"ש החמס שעשו בפחות משו"פ כדי שלא יהיו נידונים עליו כלפורתו כל פחות ופחות משו"פ ונעשו כמקל גדול ועמד לפני הקב"ה שיהיו נידונים עליו בדין תורה שבן נח נהרג עליו והענין החמס קם כי כל עבירה שאדם עושה ומעמיד מלאך רע להעיד על אותו עון. ואמר **לא מהם.** שהם רעים לה'. **ולא מהמונם.** שהם רעים להמון הבריות. **ולא מהמהם.** שהם רעים להם דהיינו לעצמם. וקיים **ולא נה בהם.** שאף עליו נחתם גז"ד אלא שמצא חן גו' כמ"ש לעיל חז"ה על זאת יתפלל כל חסיד גו' שאף נח שהיה חסיד הוצרך לתפלה רק לשטף מים רבים שלא יגיעו אליו ע"י גזרה כללית שנחתמה אך לעת מצא היינו שמצא חן גו' ועי"ז התפלל אתה סתר לי מצר גו' דהיינו והצילו בנס נסתר ולא בנס נגלה גם בריות והצלה הרבה למקום כו' כפרש"י לא הצילו בנס נגלה שלא היה ראוי לכך מפני הגזרה כללית ומסיים רני פלט תסובבני כו' לפורים שהרשעים באו להורגו והקב"ה סבב והקיף התיבה באריות להצילו שם ודו"ק: **וא"ד לא יפה כו'.** בלשון ראשון עלמון נחמה שהיה מתנחם על אבדן ובלשון ב' עלמון חרטה שהיה מתחרט על אבדן ומה שלא פירש כמבואר שהיה מתחרט על שעשאם נראה דלא איצטריך ליה דכבר כתיב כי נחמתי כי עשיתים ואצ"ל דהאי קרא קודם אבדן כתיב יתכן לומר שהיה מתחרט על שנגזרה גזרה על אבדן וע"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה וק"ל:

בראשית ו °**אלה** תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו א"ר יוחנן בדורותיו ולא בדורות אחרים. ור"ל אמר בדורותיו כ"ש בדורות אחרים א"ר חנינא משל דר' יוחנן למה הדבר דומה לחבית של יין שהיתה מונחת במרתף של חומץ במקומה ריחה נודף שלא במקומה אין ריחה נודף. א"ר אושעיא משל דר"ל למה הדבר דומה לצלוחית של פלייטון שהיתה מונחת במקום.

עיון יעקב

בשמים שלשים גרסינן בפרק דתעניות דף ז' ועיין במהרש"א בשם תרלים: אף על נח נחתם גזר דין אלא שמצא חן. [illegible]

במקום הטנופת במקומה ריחה נודף כל שכן במקום
פס ׳ הבושם. °וימח את כל היקום אשר על פני האדמה אם
אדם חטא בהמה מה חטאת תנא משום ר' יהושע בן
קרחה משל לאדם שעשה (סעודה) [חופה] לבנו והתקין
מכל מיני סעודה לימים מת בנו עמד ופזר את חופתו
אמר כלום עשיתי אלא בשביל בני עכשיו שמת בני
חופה ל"ל אף הקב"ה אמר כלום בראתי בהמה וחיה
אלא בשביל אדם עכשיו שאדם חטא בהמה וחיה ל"ל
פס °מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים. דרש ר' יוסי
איוב כד דמן קסרי מ"ד °קל הוא על פני מים תקולל חלקתם
בארץ מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואמר להם
עשו תשובה ואם לאו הקב"ה מביא עליכם את המבול
ומקפה נבלתכם על המים כזיקים שנא' קל הוא על פני
מים ולא עוד אלא שלוקחין מהם קללה לכל באי עולם
פס שנא' תקולל חלקתם בארץ °לא יפנה דרך כרמים מלמד
שהיו מפנים דרך כרמים אמרו לו ומי מעכב אמר להם
פס ע"ב פרידה אחת יש לי להוציא מכם *אם כן לא נפנה דרך
כרמים:

כל שכן. אילו הוה בדורות אחרים היה צדיק יותר: פלייטון. בושם שריחו נודף ואינו אפרסמון: מקפה. מציף כמו ויצף הברזל דמתרגמינן וקפא: כזיקים. נאדות: לא יפנה דרך כרמים אמרו לו ומי מעכב. שאינו עושה וגיד אם יש בידו כח לעשות כך: פרידה א' יש לי להוציא מכם. מתושלח הצדיק ימות קודם ולא יהא נדון עמכם: א"כ לא נפנה דרך כרמים. כלומר לא נסור ולא נפנה את דרך הכרמים אלא כל שעה נלך בהם כלומר א"כ לא נלך דרך כבושה ולא נחזור מסורינו אלא נלך ונקלקל הסורה דרכים מסובבים בקולים וברקנים כעין שבילי כרמים:

מהרש"א וב"יש בדורות אחרים וכו'. עיין בדברי הרא"ם וכראה שדרשו כן דה"ל למכתב איש צדיק תמים היה בדורו כמו אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה אבל כתב בדורותיו למון רבים למר כדאית ליה לרמוז על דורות אחרים ולא ניחא להו למימר כי דורות רבים היו שעברו מעת שהשחיתו כמ"ש הרמב"ן דאין זה דורותיו דאין לנח דור אלא אחד ועוד דתקשי להו ממתושלח הצדיק כמ"ש הרמב"ן ע"ש וק"ל: בהמה וחיה ל"ל כו'. והנך שנים שנשארו מכל מין ומין היה בזכות נח לקיום המין לדורות וק"ל: ולא דגים כו'. אע"ג שהמים רותחין היו דברותחין נדונו כדלקמן היינו במקום חרבה ומעיקרא אבל במקום ים מעיקרא לא נעשו רותחין כדמוכח במסכת זבחים ודו"ק: קל הוא על פני מים גו'. כל אותה הפרשה נדרשת על רעת דור המבול ואמר שאביהן על רעתן שהיו כפויי טובה שאמרו כלום צריכים אנו אלא לטפה של גשמים כדאמרינן לעיל וז"ש כהן בבמי הגשמים הבאים מלמעלה יהיו נידונין בהן שיהיו מי הגשמים הבאים על פני המים מקפה נבלתם כזיקין שיהיו רום בהן ולפין כך ולא יטבעו מהר כדאמרינן משפט דור המבול שנה תמימה כמו משפט רשעים בגיהנם ולכך דור המבול אינו נידון לעתיד ולכך לא נטבעו ג"כ מהר כדי שילטערו אז על הטובה שמנע מהן כדלקמן ולא עוד אלא שלוקחין מהן קללה לכל באי עולם כדאמרי' לעיל עכשיו שאדם חטא בהמה וחיה ל"ל. ואמר לא יפנה דרך כרמים מלמד וכו'. ר"ל דמעשה שהיה כך היה שאז בסוף ק"ך שנה שניתן להם בשעה שהוכיחן היו מפנין דרך הכרמים. וא"ל מי מעכב. על ידו שהרי עברו הק"ך שנים. והשיב פרידה אחת יש לי להוציא מכם. ורא"י לאספילו עוד ז' ימים ואולי תשובו עי"ז כדלקמן. וא"ל אם כן הוא לא כו'. שהיו מבזין ומקנטרין דרך היתול את נח על קלקולו וא"ל כי אתה הוא תחלת הקלקול במה שנטעת כרם ובזה כשוב שאין אנו עוד מפנין דרך כרמים למנוע מלאכתנו מן הכרם שהוא תחלת קלקולך ולזה כסמך בהיו מבזין אותו דרך היתול על שהיה מוכיחן. וז"ש מ"ד לפיד בוז וגו'. ירלה שהוכיחן דסמך אקרא דלקמיה דכתיב שחוק לרעהו אהיה גו' שפירושו שחוק היה לרעהו של נח כשהיה קורא לו לשוב לאלוה ויענהו בשחוק על שהיה צדיק תמים ופירש בקרא שאחריו לפיד שהיה אומר להוכיחן בדברים שהם קשים כלפידים כאילו נתנו מסיכי והן בזו לו בדברי קנטור אם מבול של אש מה יועיל לך התיבה אבל לנו יש ד"א ועליתא שמה. ואפשר שהוא שלמכדריא עיש שעולה מן הכבשן אחר ז' שנים. ואמר אם של מים הוא מביא אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עששיות של ברזל שאנו כו'. דרים לה מלשון עבתות שאכן דבקרא. ואמר אם מן השמים הוא מביא יש לנו דבר ועקב שמו כו'. פי' בעבוך מלשון ספוג שבמו עקב ועי"ל ע"פ מ"ש והקימותי את בריתי אתך לריך ברית שהגבורים ואם א' היה נותן את עקב רגלו על התהום כו' וז"ש יש לנו דבר והוא העקב לסתום התהום ובו במדה כפרעו שהביא המבול עליהם מבין רגליהם שכא' כנון למועדי רגל דהיינו קשים כשכבת זרע כי ברותחין קלקלו וברותחין נדונו ואמרינן פ"ק דר"ה אותו יום י"ז חשון יהיה שמזל כימה עולה ביום ומעיינות מתגברים ומתוך שהינו מעשיהן שינה הקב"ה מעשה בראשית ונטל ב' כוכבים מכימה והביא המבול מאי שינה כדרב חסדא ברותחין קלקלו כו' יש לפרש ע"פ מ"ש פרק הרואה אלמלא חמה של כסיל לא נתקיים עולם מפני צינה של כימה כו' ח"ש ששינה ממעשה בראשית לדונם ברותחין ע"י מזל כימה שטבעו קר וז"ש כי הכני מביא מבול מים על הארץ גו' לא כמו שחשבו להביא מבול של אש שיוכלו להציל עצמם בעליתא

עיון יעקב

כמרומעו בקדושין דף מ': אם אדם חטא בהמה מה חטא. ולע"ג דכתיב לעיל כי השחית כל בשר. ואמרינן לעיל שבנן דבקו שלא במינם מ"מ כיון שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל וזה לא שייך בבהמה לכך שואל בהמה מה חטא ומש"ה לא קשה להיסך ג"כ נימא אדם בזכות בהעה הושיע ה' כדאיתא בתיכים סי' ל"ו במ"י ע"ש אלא ודאי דגם בהמה לא היה לו זכות לפי שדבקו שלא במינם אבל אותן שדבקו במינם נשארו וניצול באוה נח בזכותם אע"פ שגם עליו נתחתם גזר דין אלא שמצא חן ועיין במהרש"א לעיל וכאן ועי"ל בפ"ד מיתות בדי ג"ע שכתבנו דנח הותר לו לאכול בשר לפי שהבהמות ניצולו בזכותו הוא סותר לכל זה. ע"ש: מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם וא"ל עשו תשובה ואם לאו הקב"ה מביא מבול עליכם. אפשר לומר ע"ד הדרש דאיתא בשבתי רעה הטעם דלא נחתם גזר דין אלא על הגזל לפי שבזנות אנדרלמוסיא בא לעולם והורג טובים ורעים לפי שא"א לעשות ע"י הקב"ה בעצמו בזנות לפי שבכל מקום שיש בו קדושה גדר מן הערוה לכך נחתם גזר דין על הגזל ויכולין לעגוש ע"י הקב"ה כי מפתח הגשמים הוא ביד הקב"ה בעצמו ועיין במהרש"א דכתב אף שגזלו לכל א' היה פחות מש"פ מ"מ ימותו בלא חכמת התורה שדינן כדין בני נח דה"ג על פחות מש"פ ולא ניתן להשבון אף אם רוצה לחזור בתשובה אין מקבלין תימנו ובזה מתורץ אמר להם נח עשו תשובה ואם לאו הקב"ה מביא בעצמו עליכם את מי המבול אמרו א"כ . שהקב"ה בעצמו מביא המבול מכלל שעל הגזל נחתם גזר דינם קשה הלא היה פחות מש"פ אלא ודאי שדינם כדין בני נח א"כ לא נפנה דרך כרמים להשיב בתשובה כדין בני נח שלא ניתן להשבון: מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח וכו' והיו מבזים אותו זקן תיבה זו למה. ע"ד דרש י"ל דאיתא במפרשים הא דלא התפלל נח על בני דורו (וכדאיתא בתענית זקן יורד לפני תיבה עיין בכתר שבע ולמ"ד שנה בעצמו לא היה כדאי די להפקיע את עלמו ועוד הירלו שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל דלא אינו מועיל תפלה עד שיוציא גזילה מתחת ידו ועי"ל דהיה לאחר גזר דין שיש עמו שבועה דאין מועיל תפלה ותשובה ובזה מתורץ שהע ובזיון אותו דהיינו שאומרים זקן ליוה לא התפללת על בני דורך אלא ל"ל שהוא עצמו לא היה כדאי א"כ היו מבזין ה.ס: ואין לומר שהיה גזר דין ש"ב עמו שבועה על זה אומר תיבה זו למה הלא ל"ל כדאיתא במדרש ובמעשים כדי שישובו בתשובה וא"כ מוכח דלא היה גזר
דין

בעליה ובלונדריא אצל אביו ומגל של מים לבתה כל בשר אשר בו רוח חיים דהיינו אף הבלונדריא בכלל:

הרי"ף ולא נאמר דגים וכו'. ותימה כיון דאמר נמצא את אדם מעת נראתה מה חטאת ולאו ממש וכו' וכפי טעם זה גם הדגים שלא עברו אלא לצורך האדם כדכתיב מאדם ועד בהמה נמור פשים ומה היה ולמה לא מתו ולאפשר לומר שכיון שהשחית כל בשר את דרכו על הארץ לנים שהיים ומנוים מתו לפי שלא עברו אלא לצורך אדם אבל הדגים לא השחיתו לכך לא נמן הדגים: עי"ד קל הוא על פני מים וכו'. נראה דהוקשה לו דאמר קל הוא על פני מים בלשון יחיד ואח"כ הקולל חלקתם בלשון רבים וכו' וכפי דהול נעלמות רבה וי"ל קל הוא על פני שם נראה מנגדה עליהם כלומר ע"י קל מן מניח נפקו הקולל חלקתם נאמר פי מפרש ומזור המגל דהיינו לוקח והם קללה למורים נדורים נמי מפרש ומזור המגל והפתא ניחא דאמר קל הוא ומפונים

רמז פא נמי הקב"ה שיחזרו על פני מים הקולל חלקתם נאמר שלוקחים והם קללה:

איוב יב **דרש** רבא מאי דכתיב °לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם ואומר להם דברים קשים כלפידים והיו מבזין אותו אמרו לו זקן תיבה זו למה אמר להם הקב"ה מביא עליכם את המבול אמרו מבול של מה אם מבול של אש יש לנו דבר אחר ועליתא שמה ואם של מים הוא מביא אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עששיות של ברזל שאנו מחפין בהם את הארץ ואם מן השמים הוא מביא

כב יש לנו דבר ועקב שמו ואמרי לה עקש שמו אמר להם הוא מביא מבין עקבי רגליכם שנא' °נכון למועדי רגל. תניא מימי המבול קשים (ועבים) כשכבת זרע שנאמר

ישעיה מ נכון למועדי רגל. א"ר חסדא ברותחין קלקלו בעבירה

אסתר ז וברותחין נדונו כתיב הכא °וישכו המים וכתיב התם °וחמת המלך שככה:

לעשתות. כמו עשתונות שמוכין באש ומוכין ומכבות רשות:

עליתא שמה. ואין אש בוערת בה: מבין עקבי רגליכם. שמכשכם זרע שלכם יטול נחמת אתכם. ל"א מבין עקבי רגליכם מן הרגל יוציא מעט מים אם היה רוצה ולא אפשר לתחות רגליכם בעששיות: כשכבת זרע. רותחין ומבין היו מבין ל"ג ופירוש הוא: חמת המלך שככה. נחה מרתחו הכי נמי מים נחו מרתחן:

רמז פב בראשית ז °ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ מה טיבם של שבעת הימים אמר רב אלו ימי אבלות של מתושלח למדך שהספדן של צדיקים מעכבת את הפורענות לבא דבר אחר לשבעת ששינה הקב"ה עליהם סדרי בראשית שהיתה החמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח. דבר אחר שקבע להם הקב"ה זמן גדול ואח"כ

כג זמן קטן. דבר אחר לשבעת הימים שהטעימם מעין העולם הבא כדי שידעו מה טובה מנעו מהם. °מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו אישות לבהמה מי את לה א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאותן שלא נעבדה בהם עבירה. מנא ידע אמר רב חסדא שהעבירן לפני התיבה כל שהתיבה קולטתו בידוע שלא נעבדה בהם עבירה וכל שאין התיבה קולטתו בידוע שנעבדה בו עבירה רבי אבהו אומר מאותן הבאים מאליהן:

סדרי בראשית. והיינו לשבעת הימים סדר שבעת ימי בראשית שינה להם: זמן קטן. אחר זמן גדול שתחלה אמר להם ק"כ שנה יעשו תשובה ועכשיו שנה כשעבר זמן זה לא שבו נתן להם זמן קטן: אישות לבהמה מי אית לה. נקבה אחת משכבת לבמה זכרים ואין זו אישות: שלא נעבדה בהם עבירה. שלא נזקקו אלא לבן זוגם:

מהרש"א ויהי לז' גו' אלו ימי כו'. ומיתורא דה' הידיעה דרשו כן שהן ז' ימים הידועים בהן אבלו של מתושלח כו' אבל רש"י בחומש הביא דרשה דהכא אקרא דלעיל מיניה דכתיב כי לימים עוד שבעה וגו' והוא מעמר דנתעכבו של צדיק אולי יחזרו בתשובה שאין עוד מי שיגן עליהם כי אתם הצדיק כו"ם מי מעכב פרידה אחת יש לי כו'. ומאמר ששינה כו'. שהיתה חמה יוצאת במערב כו'. לפי דברי התוכניים שגלגל חמה ומהלכו ממערב למזרח בשס"ה יום אך גלגל המזלות שהוא גלגל היומי מוליך כל שבעה כוכבי לכת וממזרח למערב ביום ולילה אחד ובמבול לא שינה גלגל המזלות כל השנה מעלה שהלכו בהילוכם ממערב למזרח ולא היה ניכר בין יום ובין לילה. ומאמר שאח"כ קבע להם זמן קטן. ומפני אותן שנולדו באותן ק"כ שנה שיהיה להם התראה ואותן שבעה ימים. ומאמר שהטעימן מעין עוה"ב. יראה בזה לפי שאמר עוברי עבירה כגון אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב ומורידין בדין כדי שיראו במעלת עוה"ב ויצטערו עליו כו"ם יראו ויבושו אבל אלו שאין מורידין בדין כדאמרינן לעיל לא דין ולא רוח ולא יראו אז מעלת עוה"ב שיצטערו עליו וע"כ הטעימן בעוה"ז בז' ימים מעין עוה"ב כדי שיצטערו באותו שנה שהיו צפין על פני המים כדאמרינן לעיל כדי שיצטערו על מה שאבדו עיי"ן וק"ל:

שלא נעבדה בהן עבירה כו'. מה שפרש"י הכא לא נזקקו אלא לבן זוגם לאו דוקא אלא כיון דמינו הוא הייתו בן זוגו דאין אישות לבהמה ואישות שלהן הוא שדבקן במינם וכן פרש"י בחומש וק"ל:

ורבי אבהו אומר מאותן כו'. לבאורה לרב חסדא לא באו מאליהן אלא נח העביר כולן לפני התיבה וכל שהתיבה קולטתו כו' ורבי אבהו אומר דלא היה שם קליטת התיבה אלא אותה שבאו מאליהן לחוד ידע אבל רש"י בחומש הרכיב שני המאמרים שבתב מאליהן באו וכל שהתיבה וכו' עכ"ל ועיין בציאור מהרי"ן ול"נ ליישב דליטנא דרבי אבהו באותן הבאין מאליהן ומשמע ליה דהרבה באו מאליהן ומאותן התיבה קולטת שנים שלא נעבדה בהן עבירה אבל ופירושו בפ"ב דזבחים נראה דלר' אבהו בביאתן מאליהן לחוד הכיר בהן ע"ש ועוד יבואר שאר דברים במאמר זה שם:

הרי"ף ויהי לשבעת הימים אלו ימי אבלו וכו'. וקשה למה לא הוכיח זה מהפסוק הקודם שאמר כי לימים עוד שבעה וכן פי' רש"י בתורה. גם מזה דהפסוק שפסוק כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר ארבעים יום כנגד מה שעברו על התורה שניתנה לשני יום ולא דרשו מפסוק המעשה ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וי"ל דילמא הא דקאמר כי לימים עוד

עין יעקב

[illegible]

עוד שבעת הוא לתשלום המאה ועשרים שנה שכשנכנס לתיבה היו חסרים ונהקי"כ שנה אלו שבעת ימי' אבל מדכתיב הכא ויהי לשבעת הימים ולא אמר ויהי לק"כ שנה ומי המבול היו על הארץ מלמד שהספידן וכו':

רמה° שם בראשית ו °עשה לך תיבת. עצי גופר מאי גופר אמר רב אדא אמרי דבי ר' שילא זו מבליגא ואמרי לה גולמיש.
שם כולם °צוהר תעשה לתיבה א"ר יוחנן א"ל הקב"ה לנח קבע בה אבנים טובות ומרגליו' כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים. ואל אמה תכלנה מלמעלה דבהבי דוא דקיימא. תחתים שנים ושלישי' תעשה תנא תחתים לזבל אמצעים לבהמה עליונים לאדם. וישלח את העורב אמר ריש לקיש תשובה נצחת השיבו עורב לנח א"ל רבך שונאני ואתה שנאתני רבך שונאני מהטהורים שבעה מן הטמאי' שני' ואתה שנאתני שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים אם פגע בי שר חמה או שר צנה לא נמצ' עולם חסר בריה אחת ועוד א"ל שמא לאשתי אתה צריך א"ל רשע במותר לי נאסר לי בנאסר לי לא כל שכן ומנא לן דנאסרו עליו דכתיב ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך וכתיב צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך וא"ר יוחנן מכאן שנאסרו בתשמיש המטה. ת"ר שלשה שמשו בתיבה וכולם לקו' כלב ועורב וחם. כלב נקשר. עורב רוקק. חם לקה
שם ח בעורו. °וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים. אמר ר' ירמיה מכאן שדירתם של עופות טהורים עם
שם הצדיקים. °והנה עלה זית טרף בפיה א"ר אלעזר אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך ואל יהיו מתוקים כדבש ומסורים ביד בשר ודם מאי משמע דהאי טרף לישנא דמזוני הוא
משלי ל בראשית ח דכתיב °הטריפני לחם חקי. °למשפחותיהם יצאו מן התיבה א"ר יוחנן למשפחותם ולא הם:

(וכתב מהר"ל העכדל ז"ל לא בזכות עצמם יצאו אלא בעבור שיצאו מהם משפחות לקיום העולם. א"כ ולא הם קאי אנח ובניו כלומר הבהמות והחיות ומה' יצאו בעבור שדבקו במינם למשפחותם ולא נח ובניו ר"ל שלא יצאו בזכות זה בלבד אלא שטרחו וכתנו מזונות לבהמות כו' ונביא ראיה שהרי לא כתיב למשפחותיהם אלא גבי בהמה והביא גירסת הילקוט אתון היכי נפקיתון ר"ל באיזה זכות יצאתם ועיין בסמוך).

מבליג. עץ הוא: במותר לי. אפי' באשתי אני אסור: רוקק. הזרע מפיו לפיה של נקבה: לקה בעורו. שיצא ממנו כוש: מאתו. גבי עורב לא כתיב מאתו מכאן שדירתם וכו' כלומר הכא הוא להם שדרים אצלן שמכירין בצדיקים כדאמרינן בדוכתא אחריתי: זית טרף בפיה. בפיה היתה שואלת מזון טרף של זית:

למשפחותיהם יצאו מן התיבה: אלמא כל חד וחד בפני עצמו היה ולא היו אוכלין כלם במקום אחד אלא משפחות משפחות היו שרוין:

מהרש"א ואל אמה וגו' דבהבי קיימא. כפרש"י בחומש כקיה משופע ועולה כו' כדי שיזובו המים למטה מכאן ומכאן עכ"ל: תחתים לזבל אמצעים כו'. דאל"כ למה חלקו לג' חלקים ומן הסברא דלפי החשיבות נתחלקו: צוהר תעשה א"ל הקב"ה לנח קבע בה אבנים טובות כו'. עיין ברא"ם ועי"ל דע"כ לא חלון כמשמעו היה דהא לא שמשו המזלות בשנת המבול והא דכתיב ויפתח את החלון לא היה עשוי אלא לשלח היונה ולא לאורה ולשון צוהר משמע שנעשה לאור כצהרים ובירושלמי דפ"ק דפסחים קצת ראיה לפירוש זה: תשובה נצחת כו'. הרא"ם פירש שדרשו כן שפירוש יצא ושוב גו' שהיה יוצא ומשיב תשובה נצחת וכו' עכ"ל אבל הכא לא הזכירו שדרשו כן מושוב. ועוד דביונה נמי כתיב ותשב וגו' ניהו לפי משמעו נמי דמשמעו שיצא יצוא ושוב ולא הלך כלל בשליחות שמיד הלך סביבות התיבה ולשוב. שם ובזה ראה נח תשובתו הנצחת. ועוד נראה בזה לפי ענייננו למה שלח מתחלה העורב ושלח אח"כ היונה למה לא שלח שוב. העורב כמו ששלח היונה לראות הקלו המים גם שלח מתחלה הפרוץ יותר בעריות שהוא אחד מן המשמשים בתיבה כדאמרינן לקמן ועל כן כינו בכל מקום הטמאים על שמו כמ"ש לא לחנם הלך זרזיר אצל העורב והיונה הוא היותר גדול בערות כמ"ש ועריות מיונה שאינה נזקקת אלא לבן זוגה ועפ"ז כינו הטהורים בכל מקום על שמה יונתי תמתי ובענין שזה היו משתמשין בלשונם שאמרו מעולם לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה ומזה דרשו שראה נח תשובה הנצחת שלא רצה ללכת לפי שהיה חושדו שמא לאשתי אתה צריך שלא היה לו לשלח אותו מטעם שלא יחסר מין אחד כשיפגע בו שר חמה או שר צנה לפי שהיה זה בתשרי לרבי אליעזר ובניסן לרבי יהושע דלפעמים יש בזמנים הללו חמה או צנה ואמר ליה כה רשע וכו' קראו רשע על שעבר על מצות קונו לשמש בתיבה וז"ש במותר לי נאסר בתיבה בנאסר לי. עם אשתך לא כ"ש שלא אעבור על מצות קוני והיה לו זה קצת תשובתו דלכך שלחתיך לפי שאתה רשע ושמשת בתיבה ואין לחוש עליך כמו על שאר העופות גם כי אשתך הרה ממך ונמצא שאין עולם חסר בריה ובבריות אחרות שלא שמשו יש לחוש על כך שיהיה חסר במינם ולפי שראה בו שלא קבל תשובתו וכדי להוציא עצמו מן החשד שלח שוב היונה כי היונה ודאי לא תהיה חושדו דבמותר לה נאסר לה דלא תיזקק רק לבן זוגה ודו"ק: ומנלן דנאסרו כו'. מפורש בב"ר כתיב בחוסר ובכפן גלמוד אם ראית חסרון בא לעולם וכו' הוי דומה אשתך כאילו היא גלמודה ופירש הרא"ם מדשינה בלשון הביאה מהילאה דרשו כן. וכתב הרא"ם שיבוש הוא מה שכתוב ברש"י גבי ויבא נח ובניו

עיון יעקב

וזה דכתיב שקח לך ועיין במהרש"א: עליונים לאדם. אע"פ שהי' רק נח ובניו ונשיהם מ"מ הוצרכו הרווחה כל כך בתיבה לפי שהביא אתו עמו מכל מאכל אשר יאכל וגם בסמוך אמרינן שעופות טהורין היו אצלו: רבך שנאני ואתה שנאתני. ודאי אין זה תשובה נוצחת שתורת הדין כך הוא שמשנאיך ה' אשנא אלא דעיקר תשובה נוצחת היה ממה שאמר אם פגע בי שר של חמה או של צנה לא נמצא בריה חסר אחת: שר חמה או שר צנה. שלינים ופחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ומה דקאמר שר של חמה או של צנה אפשר לא שהוא אמר כן אלא שהש"ס אומר כן דרך ספק במה דפליגי בפרק קמא דר"ה השנה אימתי השמלם המזול אי בחשון או באייר עיין שם וכן הפיוס: שמא לאשתי אתה צריך. זו ג"כ סיוע לקושיא ראשונה וכיון שהולה נזקק לאשתו לכן אינו חושש שמא יחסר מין אחד כיון שנתעבר ממנו לכן כשאמר במותר לי וכו' תירץ כל הקושיות וק"ל ועיין בש"ס דבכורות דף ח' כל שמשמשין ול"ע: וכתיב צא מן התיבה אתה ואשתך. ואע"ג דבילאה כתיב דלא נח ובניו היינו כדאיתא במדרש שלא רצה נח לשמש מעתו עד שנשבע הקב"ה שלא יבא מבול לעולם: וכולם לקו כלב נקשר. לקה הכלב בעונש יותר מאינך לפי שהוא עז מכל כדכתיב והכלבים עזי נפש כמה וכן ישראל עזים באומות לכן הם בועלים בעילת איסור קשורים בו ככלב כדאיתא בפ"ק דע"א: מכאן שדירתם של עופות טהורים עם הצדיקים. וכדאיתא בב"ק דף צ"ב מעייל ואזיל דקלא בישא וכו' וכל המחובר לטהור טהור: ומסורים בידך. כי רבים רחמיו עיין בחידושינו בעירובין די"ח: למשפחותיהם יצאו מן התיבה ולא הם. עיין בפרש"י ומהרש"א ונ"ל דה"ק דהם יצאו למשפחותיהם דהיינו הטהורים יצאו עם טהורים וטמאים עם טמאים וכדאמרינן כל המחובר לטהור טהור והמחובר לטמא טמא ולא לחנם הלך זרזיר אצל עורב וזה שאמר ולא הם שהרי יצא נח ובניו יחד ואם היה רשע שהרי שמש בתיבה וא"כ בדרך זה יש לפרש אתן היכן הוית כלומר למה יצאתם כלכם יחד ה"ל לילך ג"כ צדיקים לבד ולמה אלך

שם

ובניו וגו' האנשים לבד והנשים לבד לפי שנאסרו כו' דהא גבי יציאה ליכא שינוי דכתיב נמי ויצא נח ובניו וגו' ואין זה אלא מעלמא ואורחא דמלתא נקט וכו' עכ"ל ע"ש. ועיין בחזקוני ובביאורי מהר"ן תירוצים לזה ויבא עוד בזה בסמוך וק"ל: **לקה בעורו וכו'.** דהיינו הכושיים כי כוש היה הראשון מבניו וק"ל: **מכאן שדירתן של עופות טהורים עם הצדיקים וכו'.** וכן הוא בב"ר שהטהורי' היו אצל נח בתיבה ודקאמרי' לעיל העליונים לאדם היינו העיקר לאדם ואח"כ לכל הנלוים אליו וק"ל: **יהיו מזונותי מרורים וכו'.** עיין פרש"י ורמב"ן ודברי הרא"ם בזה והענין מבואר כמ"ש המצפה לשלחן חברו חייו אינם חיים ואנו מבקשים בברכת המזון ונא אל תצריכנו ה' אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם וכו' כי אם לידך המלאה וכו' וסיים שלא נבוש ולא נכלם וכו' שהוא המונע ממתנת בשר ודם והביאו ראיה דהאי טרף לישנא דמזוני הוא מספר משלי הטריפני וגו' ולא הביאו מקרא דספר תהלים דכתיב טרף נתן ליראיו וגו' וכתיב ויהי טרף בביתי נראה משום דהאי קרא בענין זה עצמו מדבר שאמר רש ועושר אל תתן לי ר"ל רש ועניות שאצטרך ח"ו למתנת בשר ודם ועושר שהם יצטרכו למתנתי אל תתן לי שלא אבוש מפניהם ושלא אביים אותם אבל הטריפני לחם חקי מתחת ידך ורמז זה בעלה זית על פי מ"ש התוספות בפרק כל שעה שהעלה היא מר ולא הפרי כדכתיב עלה זית לרמוז שיסתפק האדם במועט משל הקב"ה ולא ילך אחר הפרי והמותר משל בשר ודם כמ"ש חז"ל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות: **למשפחותיהם ולא הם וכו'.** עיין פרש"י הכא ויותר נראה לפרש לענין מ"ש לעיל דנאסרו כולם בתשמיש בתיבה וקאמר דכשיצאו מן התיבה הותרו מדלא כתיב הם יצאו וכתיב למשפחותיה' יצאו דהיינו כל אחד עם מינו ובת זוגו דהיינו משפחתו וכמו שנצטוה נח דכתיב צא אתה ואשתך וגו' שכל אחד יצא עם בת זוגו ומינו וקרוב לזה פירש רש"י בחומש ולזה נסמך זה המאמר אמר ליה אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם יצאו וגומר אתון היכן הויתון וכו' פרש"י דחוק בזה ועפ"ז דרכינו הכי פירושו למשפחותיהם יצאו אתון היכן הויתון שדקדקו כל אחד לצאת במינו ומשפחתו ולמה לא יצאתם ג"כ כדרך הזה שצוה לכם הש"י צא אתה ואשתך וגומר ואתם לא כן יצאתם דכתיב ויצא נח ובניו וגו' ועפ"י המדרש שאליעזר הוא עוג שישב על לידי התיבה ונפלט מדור המבול וראה יציאתם או שראה כן מכתבי התורה שאליעזר למד תורה כמ"ש דמשק דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים והשיב לו שם צער גדול היה לנו בתיבה וכו' ומתוך הטרדא והצער שהיה לנו יצאנו משם כמו שהיינו בתיבה שהיה אסור לנו התשמיש וספר הטרדא והדאגה שהיה להם שם שדרכה לאכול ביום וכו' ולא היה לנו מנוחה לא ביום ולא בלילה והדאגה מה הוא אוכל של כל מין דההוא זיקתא כו' ומה ליתן לאריה לטרוף בכל יום שלא יחסר שום מין מבעלי חיים ועפ"י המדרש וישאר אך נח וגומר שהכהו אריה פעם אחת על ששהה ליתן לו מזונו ואמר שמחסד האל היה שאישתיה זינתיה על כמה ימים ולא היה מבקש טרף ולולי זאת לא הוה מצי קאי למיקם קמי האריה:

הרי"ף למשפחותיהם יצאו. עיין פי' רש"י כ"ל דשייך לקמן הא דאמר אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם יצאו אתון היכי הויתון

דקשה לרש"י היאך שייך האי שאלה לקרא דלמשפחותיהם לזה פרש"י דה"ק כיון דכתיב למשפחותיהם אלמא לא היו אוכלין כולם במקום אחד היכי הויתון יכולין להכין וכו' ולזה השיב צער גדול היה כו' ולשיטת רש"י ז"ל הם מחולפים:

חידושים אר"י למשפחותיהם ולא הם. נראה לפרש דקרוב לזה פי' רש"י בחומש למשפחותיהם יצאו קבלו עליהם ע"מ לידבק במינם ויאמר דבריו עפ"י דדרש לעיל קרא איש ואשתו איש ואשתו לבהמה מי איש לה אלא ש"מ אר"י באותם שלא נעבדו בהם עבירה ונזקקים למינם וזה הוא דקשה לרש"י דכתיב למשפחותיהם משפחות לבהמה מי אית לה אלא לרבויא אתא דקבלו לידבק במינם היינו משפחתם כי מקודם המבול לא נצטוו על כך כדמשמע לעיל אדם חוטא בהמה מה חטאת וכו' רק קשה הול"ל למשפחתם יצאו למה שינה לומר למשפחותיהם ובזה אתי שפיר למשפחותיהם יצאו א"ר יוחנן למשפחותם ושינו לכתוב למשפחותיהם אתי לאשמעינן ולא הם כלומר הם שיצאו למשפחות ולא הם שנכנסו כי קודם המבול לא קבלו ורבי יוחנן לטעמיה דאיתא לעיל כי השחית כל בשר אר"י מלמד שהרביעו בהמה על חיה כו' וגם הוא סותר כתנא דברייתא דאמר בהמה לא חטאת אלא כדאמרי' דקודם המבול לא נצטוו ומשיצאו קבלו ומזה כלומר אליבא דר"י דאמר שהרביעו כו' סמיך ואמר וכולם חזרו ודו"ק:

אמר רב חנא בר (ליואי) [ביזנא] א"ר אליעזר לשם רמט רבא כתיב למשפחותיהם יצאו מן התיבה אתון סס היכי הויתון א"ל צער גדול היה לנו בתיבה בריה שדרכה להאכילה ביום האכלנוה ביום שדרכה להאכילה בלילה האכלנוה בלילה. האי זיקתא לא הוה ידע אבא מה אכלה יומא חד הוה יתיב וקא פאלי רמונא נפל תולעתא מיניה אכלה מכאן ואילך הוה גביל ליה חיזרא כי מתלע אכלה. אריה אשתא זינתיה דאמר רב לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זנא אשתא. אורשינא אשכחיה אבא דגני בספנא דתיבותא א"ל לא בעית מזוני א"ל חזיתיך דהוה טרידת אמינא לא אצערך א"ל יהא רעוא דלא תמות שנא' °ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים: איוב כט

אמר ליה. אליעזר עבד אברהם: לשם רבא. בנו גדול של נח: היכי אתון הויתון. היאך הייתם יכולין להכין עניניהם בכך לעשות לכל בריה ובריה חפצה: זיקתא. שם בריה: פאלי. מחתך כמו פלי פלויי במסכת נדה: אשתא זינתיה. חמה אחזתו וזנתו ולא היה חושש לדרוש מאכל בהמות: לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זנא אשתא. אין לך חמה קלה שלא תהיה מזונותו יכול לזונו שבת ימים שלא ימות בלא מאכל. ואין לך חמה שיוכלה לזון יותר מי"ב ימים בלא מאכל ומשתה כך שמעתי. ואית דגרסי לא פחות מששה חדשים ולא יותר מי"ב חדשים זינתא אשתא ואחריה קאי כלומר לא פחות מו' חדשים ולא יותר מי"ב חדשים ולא נהירא לי: אורשינא. עוף ושמו חול בלשון המקרא ואינו מת לעולם: בספנא. בחדר ספון ומתוקן לו:

מהרש"א אורשינא וכו' אמר יהא רעוא דלא תמות וכו'. מהכא משמע דמברכתו של נח זכה לכך אבל בב"ר אמרו ותקח מפריו ותאכל הכל שנתנה לה ואכלו חוץ מעוף א' ושמו חול הה"ד וכחול ארבה ימים אלף שנים הוא חי ובסוף אלף שנים גופו כלה וכו' וחוזר ומגדל אבריו וחי ע"כ וק"ל:

אמר רב חנא בר ליואי א"ל שם רבא לאליעזר כי רנ אתו עלייכו מלכי מזרח ומערב אתון היכי עבדיתו א"ל אייתיה הקב"ה לאברהם ואותביה מימיניה והוו שדינן

עין יעקב

מה אתכם לזה מתרץ שפיר צער גדול היה לנו בתיבה ול"פ צער זה שי מכפר עליכם שכולם נחשבים כצדיקים: אייתי הקב"ה לאברהם ואותביה מימיניה. ופירש דכתיב ה' [illegible] כלמה

תהלים קי שדינן עפרא והוו חרבי גילי והוו גירי שנאמר °מזמור לדוד נאום ה' לאדני שב לימיני עד אשית אויביך וגו'
ישעיה מא וכתיב °מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו [יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו]
תענית נחום איש גם זו הוה רגיל דכל דהוה סלקא ליה אמר
פ"ג ע"ש כל גם זו לטובה יומא חד בעו ישראל לשדורי דורון לבי קיסר וכו':
המאמר

נאום ה' וגו'. אליעזר אמר פסוק זה נאם ה' לאדני אמר הקב"ה לאברהם אדני שב לימיני וגו': ממזרח. זה אברהם שבא מארם. נהרים שהוא במזרח דכתיב מן ארם ינחני בלק מלך מואב וגו': כל דהוה סלקא ליה. כל דבר המאורע ליה:

מהרש"א אתון היכי עבדיתו כו'. ע"פ מ"ש וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלש מאות וגו' אליעזר לבדו היה והוא מכוין גימטריא של שמו ולזה אמר היכי עבדיתו אברהם ואתם נצחו את כל מלכי מזרח ומערב דהיינו אלו הד' מלכים גדולים שנצחו ה' מלכים אחרים והשיב דלאו במלחמה נצחום אלא אותביה הקב"ה לאברהם מימיניה ר"ל בזכותו במלאכים העומדים לפניו בימין: הוה שדינן עפרא והוו חרבי וכו'. ר"ל שלא מלאכים של חבלה בחרבם שלופה ובקשת דרוכה להכות ארבע המלכים האלה ומייתי מקרא דכתיב מזמור לדוד נאם ה' לאדני שב לימיני גו' כי אליעזר אמרו והשיב זה הפסוק לשם כי נאם ה' לאדוני שהוא אברהם שב לימיני עד וגו' וכתיב מי העיר ממזרח צדק גו' שהקב"ה היה משכה לו מזלו ומערכת השמים כדאמרי' בסוף מסכת שבת גבי ויוצא אותו החוצה גו' מאי דעתיך דקאי צדק במערב מהדרנא ליה במזרח דכתיב צדק וגו' ע"ש: גם זו לטובה וכו'. ר"ל גם על המאורע הנראה רע בעיני כל אמר שגם זו לטובה ע"ד שאמרו בפרק המפלת לעושה נפלאות גדולות לבדו דאין בעל נס מכיר בניסו משל לשני בני אדם שיצאו לסחורה ישב לו קוץ לאחד מהם כו' ע"ש וז"ש הכא דעלומד בנסים היה ובעתוך ערך גמזו פירש בשם י"מ דנקרא איש גם זו ע"ש המקום כו' ע"ש ולא ידענא מי הכריחו לסתור פי' התלמוד כאן ותענית פ"ג ודו"ק:

הרי"ף שנאמר מזמור לדוד נאם ה' לאדוני גו'. ויש לדקדק מעשה שהיה בימי אברהם הוא וא"כ מהו ענין דוד לזמר כ"ל כי הוא נלחם במלכים להציל את לוט דכתיב שתי בנותיך הנמצאות וכתיב מצאתי דוד עבדי הרי שבהצלה זו שנצל לוט נמצא דוד וא"כ יפה אמר לדוד מזמור. ובני כ"ע פי' עד אשית אויביך הדום לרגליך שהוא ענין הנזכר שהיה ע"י העפר שהוא הדום רגליו של אדם כדכתיב יתן כעפר חרבו גו':

רנא"ס דף קט **פיסקא** דור הפלגה אין להם חלק לעה"ב. מה עבוד אמרי דבי ר' שילא אמרו נבנה מגדל ונעלה לרקיע ונכה [אותו] בקרדומות כדי שיזובו מימיו מחכו עלה במערבא אם כן ליבנו אחד בטורא אלא אמר רבי ירמיה בר אלעזר נחלקו לשלשה כתות אחת אומרת נעלה ונשב שם ואחת אומרת נעלה ונעבוד ע"ז ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה זו שאומרת נעלה ונשב שם הפיצם ה'. וזו שאומר נעלה ונעשה מלחמה נעשו קופין ורוחין ושדים ולילין וזו שאומרת נעלה ונעבוד
בראשית יא ע"ז °כי שם בלל ה' שפת כל הארץ. תניא ר' נתן אומר
שם כולם לשם ע"ז נתכוונו כתיב הכא °נעשה לנו שם וכתי'
שמות כג התם °ושם אלהים אחרי' לא תזכירו מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז. א"ר יוחנן מגדל שליש נשרף. שליש נבלע. שליש קיים אמר רב אויר מגדל משכח. אמר רב יוסף בבל ובורסיף סימן רע לתורה מאי בורסיף אמר ר' אסי בור שאפי:

א"כ ליבנו אחד בטורא. אם כן שבנו אותו כדי לעלות לרקיע למה בנו אותו בבקעה היה להם לבנות על אחד ההרים: הפיצם ה'. פזרם בכל העולם: רוחין. בלי גוף וצורה: שדים. יש להם צורת אדם ואוכלים ושותים כבני אדם: לילין. צורת אדם אלא שיש להם כנפים במסכת נדה: זה שאמרו נעבוד ע"ז כי שם בלל ה'. בלבל לשונם כ"י שלא יהא אחד מכוין לדעת חבדו לעבוד ע"ז: שליש נבלע. נבלעו יסודותיה ושוקעת היא בקרקע עד שליש ושליש של מעלה נשרף ושליש אמצעי קיים בקרקע ולא שיהא עומד באויר: אויר מגדל. מראה המגדל כמו אורה של עיר [מי] שעומד סביב למגדל ורואה אורה ומראה גובה שלו: משכח. שכן נגזר על אותו מקום שישכח ולכך הם עלמם שכחו את לבונם: בבל ובורסיף סי' רע לתורה. שמשכחין התלמוד מפני שעומדים באויר המגדל: למה נקרא שמה בורסיף בור שאפי. בור שנתרוקן מימיו כלומר משכח האדם כל מה שלומד: שאפי. כמו השופה את היין לשון הורק מכלי אל כלי ומפני מה שמה בבל שמשכחת אמר רב יוסף כי שם בלל לפי שבלבל הקב"ה את לשונם לפם לכך היא משכחת: סימן רע. כלומר שמם סימן שכזה הוא

מהרש"א נבנה מגדל כו'. לפי שחטא דור הפלגה אינו מפורש בהדיא מה היא ולהכי אהא דקתני אין להם חלק לעה"ב בעי מאי עביד דאיענש כ"כ ואמרי דבי רבי שילא נבנה מגדל כו' לפי שהם רצו למרוד בה' אלא שהם יראו לנפשם שלא יביא הקב"ה מבול עליהם כמו שעשה לדור אנוש ולדור המבול ולא האמינו בשבועתו ולזה אמרו כיון שאין כחו אלא במים שיש לו מלמעלה נבנה לנו מגדל ונעלה לרקיע ונכה הרקיע בקרדומות עד שיזובו כל מימיו אשר שם ולא יהיו לו עוד מים להביא מבול עלינו ולדעת רבי ירמיה נחלקו לג' כתות אחת אומרת נלך ונשב שם שאף אם יביא המבול לא יגיע אלינו מרוב גובהו של המגדל ואחת אומרת נלך ונעבוד ע"ז שם כי זה המגדל יהיה לנו כדי שנהיה בחבור וקבוץ אחד ואף אם נעבוד ע"ז לא יבא אלינו עונש מבול כמה שאמרו בבראשית רבה דור המבול על ידי שהיו שטופים בגזל לא נשתייר מהם פליטה אבל אילו הי'

עיון יעקב

מלחמה: מחכו עלה במערבא א"כ ליבנו אחד בטורא. לפי פרש"י צריך ישוב מה מתרץ אלא אמר רבי ירמיה בר אלעזר וכו' וגם מה לשון אחד בטורא ה"ל להקשות בקיצור ליבנו בטורא ואפשר דה"ק דא"כ שכוונתם היה רק נעלה לרקיע ונכה אותו בקרדומות א"כ למה איצטריך לבנות להם עיר גדולה ומגדול ה"ל לבנות רק בית אחד על הר גדול ויוכל לעשות פ"י אנשים מעטי' להכות בקרדומו שיזובו מימיו להכי פריך משני שנחלקו לג' כתות ולפי שרצו לעשות דברים כללים להכי הוצרכו לבנות מגדל ועיר גדולה לפי מחשבתם הרעה: וזו שאמרו נעלו ונעשה מלחמה נעשו קופין ורוחין ושדים. אפשר דכך המדה הוא כי אין שלום הוא כדאיתא בב"ר פי"ב והובא בילקוט דף מ"ו ע"א בא לבראות אדם אמר אם אני בורא אותו מן העליונים עכשיו רבים העליונים מן התחתונים בריה אחת ואין שלום ביניהם אלא הריני בורא אותו מן העליונים ומן התחתונים ע"ש וא"כ כיון שהפלים במלחמה ולא בשלום לכך נשתנה בריאתם שלא יהא מצורף מן העליונים ותחתונים וגם בכ"כ שאמר אדמה לעליון נשתנה בריאתו עם חיה ברא: וזו שאמרו נעלה ונעבוד ע"א כי שם בלל ה' שפת כל הארץ. ויחלקם לע' לשון ויחלקם לשרי של מעלה כיון שמאסו בחלק ה' לבאות שהוא כתר ביעקב חבל נחלתו כדאיתא במדרש:

כמסניפא

היו אוהבים זה כו' נשתייר משם פליטה שאפי' ישראל כר' שנאי חבור עלבים אפרים שנה לו וזו שאומרת נעשה מלחמה הוסיפה לחטוא לאו כל הימנו שיבור לו העליונים ולנו התחתונים אלא נשים ע"ז בראשו ויתן חרב בידו כו' עיין בבראשית רבה והיה השוכם להם במדה שאומרת נעלה ונשב שם הורידם והפילם ה' בכל עולם ושאמרו נעשה מלחמה נעשו קופין כו' שגם מקום התחתונים לא ניתן להם כראוי לבני אדם ולזו הכת אין ראיה מהכתוב ואולי כי בקבלה היה להם כי המינים רבים מבני אדם משוכים באיים רחוקים באו מדור הפלגה בחטאם ושאומרת נעבוד ע"ז בקבוץ א' ושפה אחת בלל ה' וגו' וזו גם כן דעת ר"ן שאמר שכולן לדעת א' נתכוונו לשם ע"ז ועיין פי' רש"י בחומש. ואמר ר"י כו': מגדל שליש נשרף ושליש נבלע ושליש קיים כו'. ע"ש הג' כתות שזכר לעיל שבנו אותו מגדל כפי רוע מחשבתו שאמרו נעשה מלחמה נשרף שאמרו נעבוד ע"ז נבלע שאמרו נשב שם מפני המבול ירד לארץ והוא קיים: אויר מגדל משכח כו'. פרש"י שרואה אותה ונראה כו' והיינו תחת צלו והוא דחוק קצת ויש לפרש אויר מגדל דאף העומד בצל האויר של שמגדל דהיינו גם בצל החלק הנשרף והנבלע דנעשה אויר עכשיו ומדברי הערוך בערך בורסיף נראה דל"ג אויר אלא אמר רב אויא מגדל משכח והוא שם אמורא וק"ל:

רנב שם **פיסקא** אנשי סדום אין להם חלק לעה"ב. ת"ר אנשי
בראשית יג סדום אין להם חלק לעה"ב שנאמר °ואנשי
סדום רעים וחטאים לה' מאד רעים בעה"ז וחטאים
לעה"ב א"ר יהודה רעים בגופם וחטאים בממונם רעים
שם לט בגופם דכתיב °ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת
דברים טו וחטאתי לאלהים וחטאים בממונם דכתיב °והיה בך
חטא. לה' זו ברכת השם. מאד שמתכונים וחוטאים
במתניתא תנא רעים בממונם וחטאים בגופם רעים
שם בממונם דכתיב °ורעה עינך באחיך האביון. וחטאים
בראשית לט בגופם דכתיב °וחטאתי לאלהים. לה' זו ברכת השם.
מ"ב כא מאד זו שפיכות דמים שנא' °וגם דם נקי שפך מנשה
הרבה מאד. ת"ר אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל
איוב כח טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם °ארץ
ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש מקום ספיר וגו'
נתיב לא ידעו עיט וגו' לא הדריכוהו בני שחץ וגו' אמרו
וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם וגו' למה לנו עוברי
דרכים שאין באים עלינו אלא לחסרנו מממוננו בואו
שם ונשכח [תורת] רגל מארצנו שנא' °פרץ נחל מעם גר
הנשכחים מני רגל וגו':

רעים בגופם. שטופים בזמה: השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' והיה בך חטא. והיינו ממון: ארץ ממנה יצא לחם. ארץ שבעה וטובה היא: ותחתיה נהפך כמו אש. ואחרי כן נהפך: וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם. יש לנו רבוע לחם למה לנו עוברי דרכים: ונשכח. שלא יעברו עוברי דרכים בארצנו: פרץ. הקב"ה נחל של גפרית ואש: מעם גר. ממקום שליכתו שהיה הולך למעלה ושליכו עליהם והנשכחים מני רגל. ונדלדלו מארצם ונעו לדראון. גר קורי"ר בלעז כמו מים המוגרים:

מהרש"א דכתיב ואיך אעשה הרעה וגו'. אף ע"ג דסיפא דקרא הכא ע"כ וחטאתי לאלהים נמי לגופן אתא מ"מ כיון דדייק ליה נמי וחטאים לממון שנא' והיה בך חטא ע"כ רעים לגופן וכן להפך לתנא דמתניתין דדייק ליה רעים לממון מדכתיב ורעה עינך גו' ע"כ חטאים הכא לגופן ומ"ש לה' זו ברכת השם מפורש בד"מ: מאד שמתכונים והוטאים. עיין בפרש"י בחומש ולאו מלה' דרשו כך כמ"ש מהר"ן לפרש"י גבי גבור ציד לפני ה' דהכא בהדיא ממלת מאד שהוא מורה על גודל החטא שיודעים כו' אבל מלה' אין נראה להו לדרוש כן ורש"י בחומש הביא כאן •דברי רב יודא רעים בגופן וחטאים בממונן וכתב הרא"ם למה הניח דברי המתרגם בישין בממונהון וחטאים בגויתיהן וכל שכן שהברייתא לעזרו עכ"ל ונראה לייסב לפי שדרכו לרדוף הפשוטו ופי' סוף הפסוק מאד אליבא דרב יודא על רבוי החטא שמתכוונים למרוד בו שהוא יותר פשוטו משנפרש מאד זו ש"ד כברייתא נקט רש"י שירכיה ופי' כל הפסוק אליבא דרב ומה"ט השמיט רש"י ז"ל בפירוש החומש דרשה דלה' זו ברכת השם לפי שאינה קרובה לפשוטו וזהו דרכו של רש"י בכמה מקומות בחומש: בשביל טובה כו'. לפי שיש ארץ שלומה בה הרבה זרעים ללחם אשר מוכרין ממנה להיות להם כסף וזהב לשאר צרכים וכן להפך יש ארץ אשר עפרות זהב לה ואינה מגדלת לחם וצריכין ליקח להם לחם משאר ארצות ולכך צריכין לעוברי דרכים אבל אנו שיש לנו שתיהן מה לנו לעוברי דרכים נשכח תורת רגל כו' ועוד אמר מרוב טובתן שלא שלטו בארצן מזיקין וחיה רעה כמ"ש כתיב לא ידעו וגו' ולא עדה עליו שחל שכ"ז הביאם למרוד בו כמ"ש בדור המבול:

דריש רבא מאי דכתיב °עד אנה תהותתו על איש רנג שם
תהלים סב תרצחו כלכם כקיר נטוי גדר הדחויה מלמד
שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומרשיבין אותו אצל
קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאים ונוטלים את ממונו.
איוב כד דרש רבא מאי דכתיב °חתר בחשך בתים יומם חתמו
למו לא (ראו) [ידעו] אור מלמד שהיו נותנים עיניהם
בבעלי ממון ומפקידים אצלו אפרסמון ומניחים אותו
בבית גנזיהם ולערב באים ומריחים אותו ככלב שנא'
תהלים נט °ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר ובאים וחותרים
איוב כד שם ונוטלין אותו ממון °ערום הלכו וגו' °חמור יתומים
שם שם כא וגו' °והוא לקברות וגו' דרשה רבי יוסי בצפורי אחתרן
ההוא ליליא תלת מאה מחתרתי בציפורי אתו וקא
מצערי ליה אמרו ליה יהבת להו אורחא לגנבי אמר
להו מי הוה ידענא דאתו כי קא נח נפשיה דרבי יוסי
שפעו מרזבי דצפורי דמא. אמרי דאית ליה חד תורא
נרעי חד יומא דלית ליה נרעי תרי יומי ההוא יתמי בר
ארמלתא הבו ליה תורי למרעי אזל שקלינהו וקטלינהו
שם ע"ב אמר להו *דאית ליה תורא נישקל חד משכא דלית ליה
תורא

עיון יעקב

במתניתי' תנא רעים בממונ' וחטאים בגופם. נראה דר' יהודה וברייתא פליגי בהא דלעולם סיפא דקרא לאוסיף חטא יותר גדול קאתי ולדעת ר' חטאים בממונם יותר גרוע שהוא רע לשמים ורע בבריות משא"כ ולדברייתא סבור ממון ישנו בהשבון משא"כ חטאים בגופם גרוע יותר: כי נח נפשיה דר' יוסי שפכי מרזיבא דצפורא דמא. עיין פרש"י ול"נ להכי מייתי הא' מילתא שכא לפי דאיתא בב"ק דף ק"ח כי מתו התנאים והאמוראים מה נס נעשה באותו יום להראות שהיו מגינים על דורם ע"ש וקחשיב שם דר' יצחק בר אלישב אתחזו שבעין מחתרתא בטבריא ופרש"י שבחייו בזמנו לא אתי גנבי וא"כ גם ר' יוסי שאמר מי הוה ידענא דאתי הכוונת שהי' סבור שבזכותו לא יבוא הגנבי אך כדי שלא תימא שאין לר' יוסי זכות כלל להגין

תורא נישקול תרי משכי אמרו ליה מאי האי אמר להו סוף דינא כתחלת דינא מה תחלת דינא דאית ליה חד תורא נרעי חד יומא דלית ליה נרעי תרי יומי ה"נ דלית ליה תורא לשקול תרי משכי. דעבר במברא ניתיב חד זוזא דלא עבר ניתיב תרי. דהוה ליה דרא דלבני אתי כל חד וחד שקיל חדא א"ל אנא חדא דשקלי. דהוה שדא תומי או שמכי אתי כל חד וחד שקיל חדא א"ל אנא חדא דשקלי:

תהותתו. תבקשו הרמיות והוותות: תרצחו כלכם. ע"י קיר נטוי וגדר הדחויה: יומם חתמו למו. היה חותמין וסוגרין כאילו לא ידעו אור כלומר סותמין וחותמין: אפרסמון. שלהם למפקידו ביד בעלי ממון כדי שיהיו מניחין פקדון שלהם בבית גנזיהם ובלילה מריחין האפרסמון וחותרין שם מכהנו של מפקיד אור ומוהם: דרשה ר' יוסי. ה' מדרשא אחר בחשך בתים: איחתרן תלת מאה מחתרתא. ע"י ריח אפרסמון שהיו מריחין ויודעים היכן מניחים ממונם: מי הוה ידענא דאתי. גנבי. לשון אחר מי הוה ידענא דגנבי אתון: שפעי מרזבא דצפורי דמא. דאדם גדול הוה ואידי דאמר לעיל איחתרי מחתרתי בצפורי דאתרים דר' יוסי התם הוה נקיט נמי הא מלתא דכי נח נפשיה כי לאשמועינן דמצפורי הוה: דאית ליה תורא. כך היה מנהגם של אנשי סדום מי שהיה לו שור אחד רועה כל בהמות העיר יום אחד מי שאין לו שור מגלגלין עליו לרעות שני ימים: אמר להו. יתמא בר ארמלתא דאית ליה חד תורא וכו': דעבר במברא. שהמעבורת שלהם מימיו (מהים) [עזין] והיו דנין כך: דלא עבר במברא. אלא בא לו דרך אחר: דהוה ליה דרא דלבני. מי שהיה לו שורה לבנים ומגבל ועושה אותן היה בא כל חד וחד ונוטל אחת: שדי תומי או שמכי. מי שהיה משטח ושוטח לפניו שומים או בצלים ליבשן כל אחד ואחד היה נוטל אחת: אומר לו. לנגזל מה חסרתי לך לא לקחתי ממך אלא שום אחד ומאלה קרח מכאן ומכאן:

מהרש"א ודוחין אותו עליו כו'. ר"ל שמוטלין ממונו בדין כא"ל. אפילו לבן הקיר בידים ונוטלין ממונו ר"ל של הקיר ואומרים שהזיקו להפיל לבן כותל בריא וחייב לשלם אותה הקיר וק"ל: חתר בחושך וגו'. עיין פרש"י הכא ובאיוב ובילקוט כדרש על מעשה דור המבול והנהו קראי דכתיבי נמי בהאי ענינא קל הוא על פני המים וגו' כדרש לעיל על מעשה דור המבול גם יש לדקדק בהנהו קראי דמייתי הכא בסמוך ערום הלכו וגו' חמור יתומים וגו' גבולות ישיגו וגו' והוא לקברות וגו' דכתיבי ג"כ בהאי ענינא ונדרשו ג"כ בילקוט על מעשה דור המבול ולא ידענא למאי מייתי להו הכא באנשי סדום ולא דריש בהו כלום גם הובאו בגמרא שלא כסדר דכתיבי בקרא ואפשר ליישב בקלת דכל הנהו עובדי דמעשה אנשי סדום דמייתי בסמוך כרמוז בהנך קראי מ"ש ערום הלכו וגו' רמז לעובדא דהתם בהדייהו כל דמזמן אכסנאי לבי הלולא משלחו לגלימיה כו' ומ"ש חמור יתומים גו' רמז דפסק ליה לאודנא דחמרא א"ל הבו ניהלי עד כו' הייכו שאומרים שאינן גוזלין החמור אבל ינהגו אותו עד שילמח שוב אזנו ומ"ש יחבלו שור אלמנה הוא רמז ליתמא בר ארמלתא שמובלים השור לאחד היתומים בחובם עד שאין לו שור ושוב אמרו דאית ליה חד תורא כו' ומ"ש גבולות ישיגו וגו' אמר שבאותו עדר שגזלו מאלמנה יוסיפו לחטוא וכו' שגבולות ישיגו וירעו אותו עדר בשדות אחרים ומ"ש והוא לקברות וגו' הרמז על מעשה דאליעזר כאילו הביא לקברות דא"ל גבי אפוריא אמטה של מתים אי הוה מאריך גייזי ליה אי הוה גוץ מתחי ליה ואמר שמוכתו להם ועל גדיש ישקוד כי הוא שקוד לשכוב תמיד על הגדיש ולא על פוריא על שהדר כן ואיך שיהיה סדר הכתובים דנייתי איכן לפי סדרן בספר איוב ולא לפי סדר המעשים דמייתי לקמן וירא דחשיב בהנך עובדי דאנשי סדום שלא היה בהם אלו הג' מדות ג"ח ומשפט ולדקה ג"ח כמ"ש בסכת תורת רגל מארלינו כו' דהיינו הכנסת אורחים משפט כמ"ש לקמן בד' דייני דסדום לדקה כמ"ש לקמן בהך רביתא ובאיך עובדי ועד"ז יש לפרש שאמר הכתוב במעשה סדום וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו' ואברהם היו יהיה וגו' אמר שע"כ אין אני מכסה מאברהם אשר אני עושה בסדום מחמת איזה עבירות מגידם כי אין ראוי להעלים ממנו עונותיהם כי הנה הוא יהיה לגוי עצום ונברכו וגו' ואין ראוי שיהיו בזרעו אלו עונות שאני מענים סדום עליהם וע"כ ידעתיו ר"ל ידעתיו אותו עונותיהם למען אשר יצוה את בניו שלא יעשו כמותן רק בהפך זה דהיינו ושמרו דרך וגו' דהיינו שישמרו על הדרכים על האורחים כמו שכתוב באברהם והוא יושב פתח האהל וגו' וכמ"ש ויטע אשל וגו' גם יצוה לעשות לדקה ומשפט כמשמעו למען הביא וגו' ולולי שיצוה כך בניו יענשו ח"ו כסדום: דאית ליה חד תורא כו'. הנה שאין לדון את הרשעים אלו לכף זכות מ"מ נראה מכל הנך עובדי שלא רצו לגזול להדיא אלא שבאו לרמות הבריות בתקר דינם ומשפטם וז"ש הוא יתמא בר ארמלתא כי עיקר הרעה שלא יזיק במרעתו שדות אחרים וע"כ אמרו אחר שגזלו מאלמנה השור ואין לה שור אמרו כיון שאין לו שור ויש לו שדות הניזק צריך להרחיק עצמו יותר מן המזיק וצריך לרעות שני ימים משום שדותיו אבל הם שיש להם שורים הרבה אין להם לחוש כ"כ אם ירעו גם אחרים באותו יום בשדותיו ואין לו להיות רועה רק יום אחד אבל הכתוב מעיד על רשעותן גבולות ישיגו באותו יום אחד דהיינו גזל אלמנה ואותו עדר שגזלו ממנה ירעו בו. ואמר דעבר במברא כו' שאמרו דלא עבר במברא הוא נותן כפל. כדרך העובר המכס אבל הכתוב מעיד עליהן שכל עצמו של מכס דעבר במברא יתן חד זוזא כדי שלא יבא להן עובר ושב והולך דרך שהוא עני כדאמרינן לעיל. ואמר דהוו ליה לבני כו'. דלא חסר מיכים רק דבר מועט ואע"פ דבן נח נהרג על פחות משו"פ מ"מ אמרו דדבר קל כזה ניתן למחול:

ארבעה דייני הוו בסדום שקראי ושקרוראי וזייפי רגז ומצלי דינא. דמחי ליה לאתתא דחבריה ומפלת לה אמרו ליה יהבה ניהליה דניעברה ניהלך. דפסיק ליה לאודנא דחמרא דחבריה אמרו ליה הבי ניהליה עד דקדחת. דפרע ליה לחבריה אמר ליה הב ליה אגרא דשקל לך דמא. דעבר במברא יהיב ארבע זוזי דעבר במיא יהיב תמני זוזי זמנא חדא אתא ההוא כובס איקלע להתם אמרו ליה הב ארבעה זוזי אמר להו אנא במיא עברי א"ל אם כן הב תמניא זוזי לא יהב פרעוהו אתא לקמיה דדיינא א"ל הב אגרא דשקל לך דמא ותמני [זוזי] דעברת במיא. אליעזר עבד אברהם איתרמי

להוין על דורו לפיק פי נח נפשיה ר' יוסי שפעי מרזבא ולאורה רמז לתרומה דזוים בשיבז וכותים: ארבע דייני היו בסדום. ופיו כ"ר שקל כולם שקלים לרשעם לא רוי זה

איתרמי להתם פדעוהו אתא לקמיה דדיינא א"ל הב ליה אגרא דשקל לך דמא [שקל גללא] פדעיה איהו לדייני אמר מאי האי א"ל אגרא דנפק לי מינך הב ניהליה להאי וזוזי דידי כדקיימי קיימי. הכי אתנו בינייהו כל מאן דמזמין גברא לבי הלולא לשלחו גלימיה הוה ההיא הלולא [איקלע אליעזר להתם ולא יהבו ליה נהמא כי בעי למיסעד] אזל אליעזר עבד אברהם ויתיב אסיפא דכולהו אמרו ליה מאן אזמינך להכא אמר לההוא דיתיב את אזמנתן להכא אמר דלמא שמעי בי דאנא אזמינתיה ומשלחי ליה מאניה דההוא גברא שקל גלימיה ורהט לברא וכן עבד לכלהו עד דנפקי כלהו ואכלה איהו לסעודתא. הוייא להו אפורייתא דהוו מגני עלה אורחי כי הוה אריך נייצי ליה גוץ מתחי ליה. אליעזר עבד אברהם איקלע להתם אמרו ליה קום גני אפורייא אמר להון נדרא נדרי מן יומא דמיתת אמא לא גנינא אפוריא. כי הוה מתרמי להו עניא יהבו ליה כל חד וחד דינרא וכתיב שמיה עליה ורפתא לא הוה ממטו ליה כי הוה מית אתי כל חד וחד ושקל דידיה. הויא ההיא רביתא דהוה קא מפקא רפתא לעניא בחצבא איגלאי מלתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתי (דבורי) [זיבורי] ואכלוה והיינו דכתיב °ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וא"ר יהודה אמר רב על עסקי ריבה: בראשית יח

זייפי ומצלי דינא וכו': יהבה ניהליה. וישכב עמה עד שתהיה מעוברת: עד דקדחה. עד שתצמח אזני: דפדע. עשה לו פצע כמו פדעתא במסכת ע"ז: דעבר במיא. עובר ברגליו במים: אמר ליה. דיינא לאליעזר מאי האי: אמר ליה. אליעזר אגרא דמחייבת לי דשקלי לך דמא הב ליה לההוא גברא דשקל לי דמא ותי דידי כדקיימי קיימי ל"א ולואי כדקאי קאי כך אמר ליה הדיין מי יתן שהיתה כמתחלה: הכי אתנו בהדייהו כל מאן דמזמין (כל גברא) אכסנאי לבי הלולא: לשלחו לגלימיה. לפשטו את בגדי אותו האיש שהזמינו: (דיתיב גביה בסעודה) אזל אליעזר עבד אברהם ויתיב אסיפא דכולהו הלך וישב בסוף כולם: אמרו ליה מאן אזמינך. להכא: אמר ליה. אליעזר למאן דיתיב גביה את זמנתני להכא: שקל גלימיה. דיתיב לגביה: ורהט לברא. שהיה מתיירא שלא ישמעו אנשי המקום שאליעזר אמר שהוא זימנו ולשלחו למלבושיו הלך וישב לו אצל השני ואמר כמו כן וכן לכל אחד ואחד עד דאזלי כלהו ואכל אליעזר כל הסעודה: כי אריך נייצי ליה. כשארוך יותר מן המטה מקצרין אותו בסכין: נייצי. לשון נוץ כ"ש. ול"א דגרסי גיידי ליה: מתחין ליה. עד דמתפרקי איבריו: וכתיב שמיה עלויה. כדי שיכיר כל אחד ואחד דינר שלו ויחזור ויטלנו: ורפתא לא ממטי ליה. התנו ביניהם שלא יתנו לו פת כדי שימות ברעב וכשמת אזיל כל חד וחד ושקיל דינרא דידיה: רביתא. נערה: בהצבא. בתוך כד שלה כשיוצאה לשאוב מים: שפיוה. סכו אותה: איגר שורא. על גג החומה: כי רבה. על עסקי ריבה:

מהרש"א ד' דייני הוו כו'. חשיב ד' דייני ומד' דייני דקאמר ולא ידענא מאי שקוראי ואולי שיש לגרוס שקר ודאי דהראשון לענין דינא קאמר דאינו צריך לשלם לו דמי וולדות מטעמתו שקר דאפשר דכיעברה כו' אבל הב' שאמר גבי פסיקת אזן החמור הבה ניהליה עד כו' זהו שקר ודאי דלעולם אי אפשר שתצמח אזנו דהוא אחד מראשי אברים שאינן חוזרין והג' דאמר הב ליה אגרא דשקל לך דמא הוא דין מזויף שהרי לא היה צריך לכך ולא שקל ליה במקום הצריך והד' דעבר במיא א' זוזי כההוא כובש כו' זהו מטה משפט לבני עירו ושלא יבואו להם עוברים ושבים וכן הך דהוה להו פורייתא כו'. כי מאריך כו' וכי גוץ מתחי כו' אינו אלא למעט מהם עוברים ושבים וכן כי מתרמי להו עניים יהבו להו כל חד וחד דינרא כו' דהיינו הצדקה שנותנין אנשים אבל צדקה השייך לנשים שנותנין לחם ומזון דמקרבא הנייתא כדאמרינן בכתובות לא רצו ליתן לעני ומיהו על כך כמו שדנו הך ריבה למיתה משום על שהיתה נותנת לו מזונות. ומ"ש זעקת סדום וגו' כי רבה כו' על עסקי ריבה כו'. דרשו כן לפי שלשון זעקה היא בכ"מ ממי שנעשה עמו עול ולא ממי שעושה עול כמ"ש ויזעקו בני ישראל וגו' וע"כ פירש גם הכא זעקה על סדום מן הריבה שנעשה עמה עול וכן פירש הרמב"ן זעקת סדום וגו' זעקת עשוקים כו' ע"ש ובב"ר דרשו הכצעקתם לא נאמר אלא הכצעקתה זו דינה של נערה כו' ע"ש וק"ל:

משנה מרגלים אין להם חלק לעה"ב שנא' °וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה דף קח
וימותו בעה"ז במגפה לעה"ב [דור המדבר אין להם חלק במדבר
לעה"ב כו' שנא' °במדבר הזה יתמו גו' דברי ר"ע רבי שם
אלעזר אומר עליהם הוא אומר °אספו לי חסידי גו'] עדת תהלים נ
קרח אין עתידין לעלות שנאמר °ותכס עליהם הארץ במדבר טז
בעה"ז ויאבדו מתוך הקהל לעה"ב דברי רבי עקיבא רבי אליעזר אומר עליהם אמר הכתוב °ה' ממית ומחיה מוריד ש"א ב
שאול ויעל: **גמ'** °תנו רבנן עדת קרח אין להם חלק דף קט
לעה"ב שנא' °ותכס עליהם הארץ בעה"ז ויאבדו מתוך ע"ב במדבר טז
הקהל לעה"ב דברי ר' עקיבא ר' יהודה בן בתירא אומר הרי הן כאבדה המתבקשת שנא' °תעיתי כשה אובד תהלים קיט
בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי. ויקח קרח אמר ר"ל שלקח מקח רע לעצמו. קרח שעשה (שנעשה) קרחה בישראל. בן יצהר בן שהרתיח עליו את כל העולם כצהרים. בן קהת בן שקהו שיני מולידיו. בן לוי בן שנעשה לויה בגיהנם וליחשוב נמי בן יעקב בן שעקב עצמו לגיהנם אמר רב שמואל בר יצחק יעקב בקש רחמים על עצמו שנא' °בסודם אל תבא נפשי אלו בראשית מט
מרגלים ובקהלם אל תחד כבודי זה עדת קרח. דתן ואבירם דתן שעבר על דת [אל] אבירם *שאיבר לבבו מעשות תשובה. ואון שישב באנינות פלת שנעשו לו פלאות בן ראובן בן שראה והבין אמר רב און אשתו הצילתו אמרה ליה מאי נפקא לך מינה אי מר רבה אנת תלמידא ואי מר רבה אנת תלמידא אמר לה מה אעביד הואי בעצה ואשתבעי לי בהדייהו אמרה ליה ידענא דכולה

עי' בגמרא ובהגהות הגר"א

עיון יעקב

זה כראי זה לפי ארבעה דיינים שדנו כדקא חשיב וא"ל שכל אי מהן קבע שקרו וכינוסו אי לפי שקרו תיוסו: שלקח מקח רע לעצמו. עי' בחדושינו בסוטה דף י"א: בן שהרתיח את כל העולם כולו כצהרים. היינו כדקאמר בסמוך שזרק חילים בשמש וירח עד שהוצרכו לצאת בצהרים: אמרה ליה ידענא דכולו כנישתא קדישא. עיין פרש"י ומהרש"א וע"ל לפי שאומרה פי'

במדבר טז דכולה כנישתא קדישתא נינהו דכתיב °כי כל העדה כלם קדושי' אמרה ליה תוב דאנא מצילנא לך אשקיתיה
דף ק' חמרא וארויתיה ואגניתיה גואי אותיבה על בבא *וסתרת' למזיה כל דאתא חזייה הדר אדהכי והכי אבלעו להו:

רבי יהודה בן בתירא אומר. מאי ויאבדו הרי הן כאבדה המתבקשת ובאים לעוה"ב שכך אמר דוד על בני קרח תעיתי כשה אובד בקש עבדך הם חטו כשה אובד ואתה ברחמיך הרבים בקש (אחר) עבדך ותביאם לעוה"ב: מצותיך לא שכחתי. שקיימו כל מצותיך כדכתיב כי כל העדה כלם קדשים: מקח רע. התחיל בקטטה: שעשה קרחה בישראל. שנגנזו: שהרתיה. שהכעים: הקהה שיני מולידיו. שהכבישו אבותיו במעשיו הרעים: בקש רחמים על עצמו. שלא יהא נמנה עמהם: אלו מרגלים. דלא כתיב בן פלוני בן יעקב: שאיבר לבבו. חיזק לבבו כמו אביר לב: שישב באנינות. שעשה תשובה על שהיה עמהם תחלה בעלה: נעשו לו פלאות. שניצל מהם: ראה והבין. שאין מנהגם כשורה ופירש מהם: אי מר רבה. אם יגלא משה מ"מ אתה תלמיד ואם קרח יגלא אתה תלמיד מה לך בעררה זו: הואי (לי) בעצה. אני הייתי עמהם בעצה ונשבעתי להם שאם יקראוני אלך עמהם: דכולה כנישתא קדישין. כלם צנועים וקדושים ולא יכנסו אלי אם אני פרועה: סתרה למזיה. שערה וישבה על פתח הבית כל מי שהיה בא לקרוא רואה ראשה פרועה וחוזר:

במסכת מכות · נדרש על גלות ישראל · ועי"ש במהרש"א · ואם היה נשבע · דבר אחר לא היתה יכולה · אשתו

מהרש"א מרגלים כו'. דאין לפרש כאן דאשמועינן קרח בחייו מיתה מתו דהיינו במגפה דא"כ ה"ל למסמך במגפה למיתה וימותו במגפה האנשים מוציאי דבת גו' ומדכתיב במגפה בסוף המקרא אית לן לפרושי דמלתא אחריתי היא למיתת עוה"ב וק"ל: במדבר הזה יתמו גו'. בגמרא בברייתא מפרש במדבר הזה יתמו בעה"ז ושם ימותו בעה"ב כו' וא"כ הוא קשה מכין לו לומר מהאי קרא דאין עומדין בדין דלעיל בדור המבול ובאנשי סדום בתר דיליף דאין להם חלק לעה"ב איצטריך קרא אחריכא דאין עומדין בדין ועי"ל לר"ע ל"ל קרא במרגלים דאין להם חלק לעה"ב דהא ודאי לא עדיפי משאר דור המדבר וי"ל דמכאן למד רבי עקיבא דאין דור המדבר עומדין בדין דבהך מלתא גריעי מרגלים שעומדין בדין גם לדונם בעה"ב ולהעניסם ע"כ ודו"ק: אספו לי חסידי גו' כדכתיב בדור המדבר זכרתי לך חסד נעוריך גו' כורתי בריתי עלי זבח כדכתיב במתן תורה ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם גו' וק"ל: שנאמר ותבם גו'. בגמרא בברייתא קאמר לה בלישנא דהכי דלעיל דאין להם חלק לעולם הבא ואפשר שדקדק כאן לומר איכא עתידה לעלות לכלול דאין עומדין בדין דהכי משמע קרא ויאבדו מתוך הקהל בדין דלעתיד לבא וק"ל: ה' ממית ומחיה מוריד שאול גו'. התפללה חנה עליהם ע"פ מ"ש חז"ל שקרח ראה שלשלת יוחסין יוצא ממנו וזה הביא למחלוקתו ולא ידע כי בניו יעשו תשובה ומהם יצא שמואל נמצא שמואל היה סיבת מחלוקת קרח עם משה ע"ה ולזה כשאמרה חנה על עצמה עד עקרה ילדה וגו' אז אמרה ה' ממית ומחיה וגו' כיון שברחמיך חננתני שעקרה כמותי ילדה ז' ואלו הבנים שטעו את קרח והיא גרמא בנזקין לכך אני מתפללת עליהם שאתה ממית ומחיה ואלו לא המתה אותם אלא ירדו חיים שאולה לפתחות העלה אותן וזהו מוריד שאול ויעל מדברי פי' כלי יקר וק"ל: ויקח וגו' אר"ל שלקח מקח כו'. דלפי פשוטו כדחק רש"י בפי' החומש שלקח את עצמו לצד אחד וע"כ דרשו מינים כי זה בעושרו לא עשה כדרך העשירים שקונים המקח היותר טוב אבל קרח לקח בעושרו מקח רע כמ"ש לקנין עושר שמור וגו' ומדהא לדרשא דרשו כל המקרא לדרשא וכן דרכם במדרשות לדרוש הסמוך כפי ענינו במקום ההוא. ואמר קרח שנעשה קרחה בישראל. ר"ל שמו כנעשה קרחה בישראל שלא יקרא עוד אחר בשם זה כמ"ש בזונה ומדכתיב ושם רשעים ירקב ודקדק לומר בישראל דבבני עשו נשאר שם קרח באלופי עשו. ואמר בן יצהר שהרתיה כו'. שאיש אחד הביא חמה וקלף על כל ישראל כמ"ש הבדלו מתוך העדה גו'. ואמר שהקהה שיני מולידיו. לענין המעלה והיחוס שהיו בני קהת היותר קדושים בכל ישראל. ואמר שנעשה לויה בגיהנם. דהיינו וירדו הם שאולה. וכן בן שעקב כו'. לגיהנם. ואמר בסודם אל תבא נפשי אלו מרגלים כו'. יש לדקדק מה ענין מרגלים לשבט לוי שהרי לא היה עם המרגלים משבט לוי ואם על שבט שמעון אמר קשה למה נקטו יותר משאר י' שבטים אבל רש"י בחומש פי' בסודם אל תבא וגו' זו מעשה זמרי שנאמר בו נשיא בית אב לשמעוני ולא נאמר בן יעקב ואולי קבלה היה בידם שהמרגל משבט שמעון הוא היה בעל המעשה ביניהם. ואמר דתן שעבר על דת. כמ"ש רשע למה תכה רעך עליו נאמר והב' המוכה היה אבירם והיה לו לפרוש עצמו ממנו על שהכהו ואעפ"כ איבד לבו מלעשות תשובה והיה ידו עמו בכל רשעו כמ"ש הם שהותירו מן המן. ואמר ואון. שנתחרט והיה מצטער כאונן ועי"ז נעשה בן פלאות שפי' מהם עכ"ל כראה מפירושו שהוא מלשון הפרשה והבדלה כמו והפליתי ביום וגו' ועוד נראה מלשון פלא ממש שהיה פלא בעיני כל על שניצל הוא. ואמר בן שראה והבין. ר"ל שראה במה שאמרה לו אשתו והבין דבריה כי נכונים הם: ואמרה ליה ידע א' דכולה כנישתא כו'. דכתיב כי כל העדה כולם קדושים כו'. פרש"י לענין צניעות שלא יכנסו כשאני פרועה עכ"ל אבל לא הוזכר זה כאן עד לקמן ועוד אם היה א"ל כך לא ה"ל לאשקויי חמרא ויש לפרש לפי מה שא"ל מאי נפקא לך מינה אי מר רבה אנת כו' השיב בעלה אישתבעי בהדייהו שאני הוא כאחד מהם ואפשר שאני אהיה רבה ועי"ז השיבה לו דידענא דכולה כנישתא קדישתא כמותך דכתיב כי כל העדה כו' ומי יימר דבתוך העדה כולה יפול הגורל עליך שתהיה רבה וא"כ מאי נ"מ אי מר רבה כו'. ואמר דאשקיתיה חמרא ואורויתיה כו'. כדי שלא יעבור על שבועתו אם יקראו אותו, גם מבחוץ. ואסתריה למזיה כו'. כדי שלא ילכו לתוך אהלו לבערו:

הגהה יעקב בקש רחמים על עצמו. ואפשר משום שלא שיש לדרוש לפורענות לכך בקש רחמים וכו'. הרי"ף:

רנו אתתיה דקרח אמרה ליה חזי מאי קעביד משה איהו הוה מלכא לאחוה שויא כהנא רבא לבני אחוהי שוינהו סגני דכהנא אי אתיא תרומה אמר תהוי לכהן אי אתו מעשר דשקליתו אתון אמר הבו חד מעשרי לכהן

עיון יעקב

אי מר רבא אנת תלמידי וכו' ותקשה כך דלמא דעת קרח להיות כולם כהנים גדולים כדאיתא במדרש לזה אמרה ידענא דכולו כנישתא קדישתא כולם שמעו בסיני אנכי ולא יהיה לך ולא מראש בסתר דיבר להיות שוה אנכי מיהה בידו להראות שאין כאן רשות אחר אנכי אחר כדאי' במד' לכך ראוי להיות רק כהן אחד ודבר אחד לדור כדאיי במדרש ועיי"ל כיון שהוא אומר שנשבע עמהם וליל דלא הוי כנשבע לבעל התלוה לפי שחשדו ליתה האשת איש וא"כ מגוה כחנוק עליו על זה קאמר כי כל העדה כולם קדושים גדורים מן הערוה

לכהן ועוד דגייז ליה למזייכו ומיטלל לכו כי כופתא
עינא יהב במזייכו אמר לה הא איהו נמי קא עביד אמרה
(שופטים טז) ליה כיון דכולהו רבותא דידיה אמר איהו נמי °תמות
נפשי עם פלשתים ועוד דקאמר לכו עבדיתו תכלתא
אי ס"ד תכלתא מצוה אפיק גלימיה דתכלתא כסינהו
(משלי יד) לכולהו מתיבתך היינו דכתיב °חכמת נשים בנתה ביתה
זו אשתו של און בן פלת. ואולת בידיה תהרסנה זו
אשתו של קרח:

מעשר. ראשון דשקליתון אתון אמר הבו חד מעשרה לכהן: גייז למזייכו. דכתיב והעבירו תער על כל בשרם ומשחק בהם כאילו אתם שוטים: בכופתא. רעי כמו בטולא דכופתא דאמרן לעיל כגלל הזה אתם חשובים בעיניו: עינא יהב. עין נתן בשעריכם כדי שלא יהא בהם נוי כמותו: אמר לה, קרח איהו נמי משה עצמו גילח כל שערו: כיון דכולא רבותא דידיה הוא. אינו חושש אם גילח עצמו דקאמר לנפשיה תמות נפשי עם פלשתים אגזח שערי כמותם ומה לי בכך שהם מקיימים אפי' מה שאני מצוה לשחק אגזח עצמיו כמותם כדי להפיס דעתם: ועוד דקאמר לכו. עשו פתיל תכלת בד' כנפות הבגד ואי ס"ד תכלת חשוב מפני מה לא יאמר לעשות כל הבגד כולו תכלת: אפיק גלימא דתכלתא. קח לך בגדים של תכלת וכסינהו לכולהו מתיבתך וכסה בהן בבית המדרש את ובנותך:

מהרש"א א"ל חזי מאי קעביד משה כו'. רלה לומר דמכפשים קעביד ולא נצטוה על כך ואי אתיא תרומה אמר כו' שלא נצטוה על כך ולא נצטווה משה רק על י' דברות ששמעו בסיני כמ"ש כי כל העדה כלם קדושים וכ"ה במדרש: ועוד דגייז למזייכו כו'. לפי שדרך האדם לסלסל בשערו ונתגאה בהשחתתן כמ"ש לגבי נזיר מה ראית לשחת שער נאה שלך ע"כ אמרה כי אומר כן שתשחיתו שער שלכם לגנות שלא תהיו נראין נאים וכשער נזיר שהן נשחתין לשמים לתת במקדש על האש תחת זבח השלמים אין אתם חשובין אצל שעריכם נשלכים שלא בקדש בכ"מ כגלל הזה תחת רגלי בני אדם כי אין אתם חשובים בעיניו רק כגלל הזה: כיון דכולהו רבותא דידיה כו'. רלה לומר כיון דכל החשיבות שלו הוא אין לו גנאי כל כך כמו גנות שלכם. ואמר תמות נפשי וגו'. כמו ששמשון לא היה נחשב לו מיתתו לגבי מיתת פלשתים כך משה לא היה חושש על גנותו לגבי גנותם: ועוד דקאמר לכו עבדיתו תכלתא כו'. מסמיכות פ' זו לפ' ציצית דרשו כן כדאיתא במדרש. ואמר וה"ד חכמת נשים גו' כו' ואולת בידיה תהרסנה זו אשתו כו'. כמ"ש ותבלע אותם ואת בתיהם וגו':

(במדבר טז) °ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים
ומאתים מיוחדים שבעדה. קריאי מועד שהיו
יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים. אנשי שם שהיה
(שם) להם שם בכל העולם °וישמע משה ויפול על פניו מה
שמועה שמע אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן
(תהלים קו) שחשדוהו באשת איש שנא' °ויקנאו למשה במחנה א"ר
שמואל בר יצחק מלמד שכל אחד וא' קנא את אשתו
(שמות לג) ממשה שנאמר °ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ
(במדבר טז) למחנה. °ויקם משה וילך אל דתן ואבירם אמר ר"ל
מכאן שאין מחזיקים במחלוקת דאמר רב כל המחזיק
(שם יז) במחלוקת עובר בלאו שנא' °ולא יהיה כקרח וכעדתו
רב אשי אמר ראוי ליצטרע. כתיב הכא ביד משה לו
(שמות ד) וכתיב התם °ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך א"ר
יוסי כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש
(מ"א א) כתיב הכא °ויזבח אדוניהו צאן ובקר ומריא עם אבן
(דברים לב) הזוחלת וכתיב התם °עם חמת זוחלי עפר א"ר חסדא
(במדבר כו) כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנא' °בהצותם
על ה'. וא"ר חמא בר חנינא כל העושה מריבה עם רבו
(שם כ) כעושה עם השכינה שנא' °המה מי מריבה אשר רבו
בני ישראל את ה' אמר ר' חנינא בר פפא כל המתרעם
(שמות טז) על רבו כאילו מתרעם על השכינה שנאמר °לא עלינו
תלונותיכם כי על ה'. א"ר אבהו כל המהרהר אחר רבו
(במדבר כא) כאילו מהרהר אחר שכינה שנא' °וידבר העם באלהים
(קהלת ה) ובמשה. °עושר שמור לבעליו לרעתו אמר ריש לקיש
(דברים יא) זה עושרו של קרח °ואת כל היקום אשר ברגליהם א"ר
אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו וא"ר לוי
משוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות של בית
גנזיו של קרח וכולהו אקלידא וקליפי דגילדא:

קנא לאשתו. אל תסתרי עם משה קנוי הייתו התראה: ונטה לו מחוץ למחנה. יצא מחוץ למחנה שלא יחשדוהו עוד: מכאן שאין מחזיקין במחלוקת. שמחל על כבודו והוא עצמו הלך לבעל מחלוקת: חולק על רבו. חולק על ישיבתו: אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצותם על ה'. מעלה עליהם הכתוב כאילו היו חולקין כלפי שכינה: מריבה. תגר וקטטה לפטפט נגדו בדברים: מתרעם. אומר על רבו שנוהג בו מדה קשה ומדה אכזרית: מהרהר. מחשב עליו דברים: אקלידי. מפתחות: קליפי. מנעולים: דגילדא. כולם המפתחות והמנעולים של עור היו ואעפ"כ היו ג' מאות פרדות טעונות. ל"א דגילדי לצורך שקים והמרצופין וכיסין של עור היו:

מהרש"א ואנשים מבני ישראל וגו' מיוחדים וכו'. דודאי שהיו בני ישראל אבל אשמועינן קרא שהיו מובחרים ומיוחדים מתוך

עיון יעקב

הערוה גם נשא עמהם ואסור לחלוק עליו וא"כ הוי כנשבע לבטל את המלוה ולא חלה שבועתך: ומיטלל לכו. היינו במה שמגישים אותו וכדאי' במדרש: אפיק גלימא דתכלתא, עיין בחידושינו בב"ב דף ע"ד ועיין בילקוט שלח לך דף רכ"ח ע"ד ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר כל המקיים מצות ציצית זוכה לחיות בימים ההם אשר יחזיקו וגו' וכל המבטל מצות ציצית מצום כנף עליו מהו אומר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה עכ"ל ומה"ט אפשר מ"ד לעיל שעדת קרח אין להם חלק לעה"ב: וישמע משה ויפול על פניו מה שמועה שמע. נראה דלה"ק שהיו אנשים חשובים ע"ד דאיתא במועד קטן דף י"ח אין אדם נחשד בדבר אלא אם עשהו וכו' והקשה הש"ס שם ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה', אלהיהם התם להכעיס הוא דעבוד פי' שעשו להכעיס מכח רשעתן אף שידעו שקר הוא ומקשה הש"ס הא מ"ש וישמע משה וכו' ומשני הש"ס התם משום שנאה הוא דעבוד ע"כ ואיתא בזוהר דף כ"ט דגבי ר' אלעזר דברכואי דכד נפיל על אפו הרג סונאיו ומה ר"ג כי נפילת אפים גורם נפילת סונאיו ובזה מתורץ דקאמר שהיו מיוחדים שבעדה וכו' ואנשי השם וא"כ ליכא למימר שעברו מתוך רשעתן להכעיס וישמע משה שחשדוהו מא"א וא"כ יאמר השומע שאין אדם נחשד בדבר אא"כ עשהו לכך ויפול על פניו להראות דלכך נפל על פניו כדי לגרום הריגת סונאיו להראות שמשום שנאה הוא דעבוד ועיין בחדושינו פ"ק דב"ק מ"ש שם: אמר ר"ל לקיש מכאן שאין מחזיקים במחלוקת. אלא דבר זה ג"כ בהא דלעיל דאיך הלך משה אצל דתן ואבירם דא"כ יחזיק לקלא שאמרו שאין כאן שנאה שהרי הלך אצלם להיק דלכך הלך אצלם לפי שאין מחזיקים במחלוקת ול"ע בגמ' דקדושין דף ל"ב אי הרב שמחל על כבודו אין מחול לא ע"ש: כל החולק על רבו כחולק על השכינה. כי מורא רבך כמורא שמים ועיין בבאר שבע: כל העושה מריבה עם רבו כאילו עושה מריבה עם השכינה. ולכך נענשו משה ואהרן על עסקי מי מריבה לפי שהם גרמו על שלא התפללו מיד במיתת מרים שנסתלק הבאר הי"ל להתפלל על המים ולא יבואו ישראל לידי מריבה ע' וזה כוונת הפסוק המה וגו' וכן הוא בילמדינו הובא בילקוט פ' חקת דף רל"ט ע"א: ואת כל היקום אשר ברגליהם א"ר אלעזר זה ממונו של אדם. כלומר כיון דאמרי'

מתוך בני ישראל בכונה מעלות בתורה ובחכמה הגם שמפורש בקרא שהיו נשיאי עדה לאו ממש נשיאי עדה של כל שבט ושבט שהם לא היו רק י"ב וכאן היה ר"ן אנשים אלא חשובי עדה היו ולזה אמר קריאי מועד שהיו יודעים כו'. דקריאי עדה ממש כבר כתיב נשיאי עדה דהיינו חשיבותן לקרוא להן לכל דבר אבל דרשו בו קריאי מועד ממש דהיינו עיבור שנים כו' דבהן תלוי קביעות המועדים וע"כ כתיב מועד ולא עדה כדרך הכתוב בכל מקום. ואמר אנשי שם. הוא דבר נוסף על חשיבותן שהיו להן בבני ישראל גם בכל עולם היה להן שם בחשיבות ומעלה ואפשר דהיינו בעושר כמ"ש דקרח העשירן משלו: וישמע משה וגו' מה שמועה שמע כו'. דאמר על מה שאמרו רב לכם וגו' ומדוע תתנשאו וגו' אמר ששמע משה לא ה"ל להשמיע אהרן כדכתיב לעיל מיניה ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב וגו' והל"ל וישמעו משה ואהרן ויפלו על פניהם וע"כ דרשו שמיעה הזאת למשה לחוד שחשדוהו בא"א וכבר בארנו זה בפ"ק דב"ק בחידושינו שם לפי שפירש מן האשה ע"פ הדבור והיו ליצני הדור אומרים שאי אפשר ליזור אשה לפרוש מן האשה ע"ש ודרשו כן מדכתיב ויקנאו למשה במחנה דמשמע כ"ז שהיה במחנה קנאו לנשותיהם עד שנטה אהלו מחוץ למחנה וזהו ויפול על פניו מחמת כיסופא כמו שת"י: ויקם משה וילך גו' מכאן שאין מחזיקים כו'. דמשום דבור סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים וגו' לא הוה איצטריך לילך אלא שהיה אפשר ע"י שלוחו אבל גם אחר שא"ל הקב"ה למשה העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם וגו' הלך משה בעצמו אליהם לדבר עמם דברי רצוי אולי ישובו עוד ומכאן שאין כו': כל המחזיק כו' שנא' ולא יהיה כקרח וגו'. דאחר שכתב למען אשר לא יקרב איש זר וגו' ע"כ ולא יהיה כקרח כו' הוא ענין אחר דהיינו שלא יחזיק במחלוקת כמו שעשה קרח ועדתו: ראוי להצטרע כתיב הכא ביד משה וגו'. ומפורש בפרש"י בחומש בחולקים על הכהונה כיוצא דלו על קרח ומהו ביד משה ולא כתיב אל משה רמז לחולקים על הכהונה כו' ע"ש: כל החולק על מלכות בית דוד שנא' ויזבח אדוניהו צאן וגו'. ואע"ג דאדוניהו כמי מבית דוד הוה כיון דכבר כתן דוד המלוכה לשלמה כמ"ש אתה נשבעת בה' אלהים וגו' שלמה בנך ימלוך וגו' מקרי שפיר חולק על מלכות בית דוד. וענין ראוי להכישו נחש. כמ"ש שהנחש היה מלך בחיות ונתקנא באדם היותר חשוב ממנו וע"י כך נתקלל כן המתקנא במלכות בית דוד וחולק עליו וע"כ ראוי להכישו נחש הזה שעשה כמדתו: ומ"ש ההולך על רבו כו'. פרש"י על ישיבתו כו' ונייתו מקרח שהיה חולק על שררה של משה ובכללו על תורתו של משה כדאמרי' לעיל: ומריבה עם רבו כו'. פרש"י תגר וקטטה כו' דהא כתיב בהך ענינא ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות גו' אין זה מקרי מריבה אלא תלעומות ועד"ז ודאי לא נענשו משה ואהרן אלא על שהיו מריבים עמהם כשאמר להם המן הסלע הזה נוציא וגו' שהיו ישראל מתקוטטים וא"ל מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים לכך א"ל המורים כו' כפרש"י בחומש אשר ע"י קטטה זו נענשו משה ואהרן כדברי המפרשים: המתרעם על רבו כו'. כפרש"י שרבו נוהג עמו נדת אכזריות והיינו שהתרעמו מתלוננים מי יתן מותינו ביד ה' וגו' בשבתינו על סיר הבשר באכלינו לחם וגו' אשר ע"ז השיב משה ונחנו מה לא עלינו וגו' ר"ל הגם שאתם מתלוננים עלינו כמ"ש וילונו כל העדה וגו' על משה וגו' ואין אתם חוששים אבל הוו יודעים כי לא עלינו וגו' כ"א על ה' כי המתרעם על רבו כמתרעם על השכינה: וכל המהרהר אחר רבו כו'. כפרש"י מהרהר מחפש עליו דברים דהיינו דבר נוסף דהתרעומות היינו דבר שנחסר לו עתה ממה שהיה לו מקודם כמו שכתבתי לעיל אבל הרהור הוא המבקש יותר ממה שצריך לו כדכתיב ביה דההוא קרא אחר שהיה להם המן ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ולכך נענשו כאן יותר כי ההרהור הוא דבר נוסף על התרעומות והעונש היה נשיכת נחש כמ"ש לעיל דהמבקש ומתקנא ביותר ממה שראוי לו ראוי לנשכו נחש: עושר שמור כו' זה עושרו של קרח. לפי שעושר זה של יוסף חלק ממנו הוא שמור וגנוז לטובת לדיקים בעה"ד כדמסיק קאמר דזה החלק ממנו לקרח היה שמור וטמון לו מאוצרו של יוסף לרעה לו בעה"ב כדאמרינן לעיל עדת קרח אין להם חלק לעה"ב שע"י עושרו נתקנא להיות ראוי למעלות משה ואהרן ובניו: ואת כל היקום וגו' זה ממונו של אדם כו'. בפ' עקב כתיב גבי דתן ואבירם אחר שכתב ותבלעם ואת בתיהם ואת אהליהם כתיב ואת כל היקום אשר ברגליהם דהייט דבר נוסף שהוא עושר וממון שלהם שעל זה סמכו לחלוק עם משה ונסמך זה כאן שהעשירו ג"כ מעושרו של קרח כמ"ש ויקח קרח וגו' שלקחן בממון ובפי' ע"פ גרסי' שנאמר ואת כל היקום וגו' והוא ראיה ארלעיל וכמ"ש ודו"ק: ג' מאות פרדות לבנות כו'. מפרשב"ס בפרק ע"פ לאו דוקא נקט ג' מאות אלא דכן דרך התלמוד מיהו הא דנקט דלבנות היו משמע דדוקא נקט ואפשר משום דמכת פרדה לבנה קשה כמ"ש בפ"ק דחולין לכך היה משאו על פרדות לבנות שלא יבא אחר לנגוע באותן מרלופים של עור ולגנוב מהן שיהיה ירא ממכתן

הרי"ף מה שמועה שמע וכו'. והחכם השלם כמה"ר חיים רופא ז"ל פירש עם מאמר חז"ל נואף אשה חבר לב כל המקבל שרים ליהנות ממנה כאילו בא על אשת איש ונשמית נפשו כמשה שאמר ואם אין ממני כא הוא יעשנה להתנהג ועם זה פירש שחשדוהו מא"א שהוא עושה שררה כדי ליהנות ממנה. לדבריו קשה מ"ש כל אחד קינא לאשתו. ונלע"ד עם מה דקי"ל אין אשת איש מתייחדת עם איש א' אלא בזמן שאשתו עמו או אשה א' עם ב' בני אדם כשרים דווקא ובמשה מלינו שפירש מאשתו וכתיב ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה והיה כל מבקש ה' יצא וגו' ופעמים רבות תבאנה הנשים הנוגאות לאהלו ובזה חשדוהו בא"א כיון שאין אשתו עמו וכל א' קינא לאשתו בהליכתה אל אהל מועד אל משה וחלילה למרע"ה שהתורה העידה עליו שם כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד וסמיך ליה ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל הרי כאן ב' אנשים ויכולה להתיחד:

א"ר (חנא) [חמא] בר חנינא ג' מטמוניות הטמין יוסף במצרים א' נגלתה לקרח ואחד נגלתה לאנטונינוס בן אסוירוס ואחד גנוזה לצדיקים לעתיד לבא. ואמר ר' יוחנן קרח לא מן הבלועין ולא מן השרופים לא מן הבלועים דכתיב °ואת כל האדם אשר לקרח ולא קרח ולא מן השרופים דכתיב °באכל האש את חמשי' ומאתי' איש ולא קרח. במתניתא תנא קרח מן הבלועים ומן השרופים מן הבלועים דכתיב °ותבלע אותם ואת קרח. מן השרופי' דכתיב °ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש וקרח בהדייהו:

לא מן הבלועים ולא מן השרופים. אלא במגפה מת: ולא קרח. דחמשים ומאתים היו לבד קרח דכתיב חמשים ומאתים מחתות

עיון יעקב

דאמרינן לעיל עושר שמור לבעליו לרעתו זה עשרו של קרח שגאה בעשרו לכך נבלע גם ממונו: שלשה מטמוניות הטמין יוסף. הלא ג"כ בהא דלעיל כי בל"ז הייפי ליתא דלותו אולי שנתגלי לקרח אותו אוצר עצמו נשאר אחר מות קרח וכל בניו לאנטונינוס אבל עכשיו דקאמר שנבלע ממונו של קרח א"כ צ"ל שאוצר אחר נתגלה לאנטונינוס והי' יצא קאמר שאוצר אחר נתגלה לשלמה שאין הכסף נחשב בימיו הא כתיב ביה שכנס כסף וזהב לרוב מכל העולם שנתנו לו מתנות ע"ש כמלכים: קרח לא מן הבלועים יצא אך י

מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו: מן הבלועים ומן השרופים היה. שנשרפה נשמתו וגוף קיים ואח"כ נתגלגל עד מקום הבלועים ונבלע דכתיב ותבלע אותם ואת קרח עמהם. ור"י דאמר לא מן הבלועים ולא מן השרופים דריש ליה להאי ואת קרח לאחריו ואת קרח במות העדה במגפה: וקרח בהדייהו. דכתיב ותאכל את חמשים ומאתים ואת לרבות קרח עמהם כך שמעתי. ואית דמפרשי וקרח בהדייהו מדכתיב מקריבי הקטרת וקרח ממקריבי הקטרת היה דכתיב חמשים ומאתים מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו:

מהרש"א שלשה מטמוניות הטמין יוסף כו'. כדאמרינן בפרק ע"פ דיוסף ליקט כל כסף וזהב שבעולם שנאמר וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא וגו' ע"ש ומסיים בההוא קרא ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה דמשמע ביתה מקום פנימיי שהיה לו והיה קבלה בידם שעשה שלשה מטמוניות והיא דאמרינן התם דישראל העלוהו ממצרים וכו' והיה מונח עד רחבעם בא שישק וכו' פליגא אדהכא וק"ל: לא מן הבלועים כו'. דכתיב ואת כל האדם אשר לקרח ולא כו'. כצ"ל הוא מבואר הר"ן איש לא חלקו רק על כהונה של אהרן כדכתיב איש מחתתו ר"ן מחתות ואתה ואהרן אבל דתן ואבירם חלקו גם על מעלות משה כי לא היו בכלל מקריבי הקטורת ולכך הר"ן איש לא נענשו רק בשריפת נשמה וגוף קיים על ידי מקריבי קטרת שהריח הוא דבר שהנשמה נהנה ממנו אבל דתן ואבירם חטאו בכל גופם ומאודם ועל"כ נבלעו בכל מכל כל והשתא למ"ד קרח עצמו לא מן השרופין ולא מן הבלועים היה כי לא חטא כ"כ שטעה כדאמרינן שראה שלשלת יוחסין הבאה ממנו ולכך לא נענש בכל זה אלא שמת במגפה בעבור שהוציא דבה על משה ואהרן כמו שמתו המרגלים במגפה על שהוציאו דבה על א"י ומ"ד שהיה מן הבלועים ומן השרופים לפי שהוא היה בעל המעשה ותחלת הרבים תלוי בו ובמדרש תנחומא ולמה נעשה ב' דינין שאילו נשרף ולא נבלע היו הבלועים מתרעמים כו' ע"ש באורך: וקרח בהדייהו. פרש"י מדכתיב ותאכל וגו' וקרח ממקריבי הקטורת הוא דכתיב כו' לכאורה קשה דאדרבא כיון דע"כ קרח מקריב קטרת היה בזולת הר"ן איש כדמייתי ר"ן מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו ולגבי שרופים לא הזכיר רק הר"ן איש משמע דקרח לא היה מן השרופים ויש ליישב דה"ק דילמד סתום מן המפורש כיון דמאתים וחמשים איש נשרפו משום שהיו מקריבי קטורת קרח נמי נשרף שהיה גם כן מקריב קטורת וק"ל:

הדורשים מהפרש"א והיא דאמרינן התם כו' ופליגא דהכא. י"ל דלא פליגי דכל כסף כו' יוסף לקטו ומזה עשה ג' מטמוניות ומה שהניח בגלוי מונח עד רחבעם:

נדרים לט חבקוק ג **אמר** רבא מאי דכתיב °שמש ירח עמד זבולה לאור
חציך יהלכו מלמד שעלו שמש וירח לזבול אמרו לפניו רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לאו לא נצא עד שזרק בהם חצים אמר להם בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם והאידנא לא נפקי עד
במדבר טז דמחו להו. דרש רבא מ"ד °ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה אמר משה לפני הקב"ה אם בריאה גיהנם מוטב ואם לאו יברא ה' למאי אילימא למיברי
קהלת א ממש והא °אין כל חדש תחת השמש אלא לקרובי פתחא
במדבר כו °ובני קרח לא מתו תנא משום רבי אמרו מקום נתבצר
פרק הספינה ועי"ש במהרש"א
להם בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה קאזילנא באורחא אמר לי ההוא
ע' כ"ב אגדה גם כלו המאמר טייעא תא ואחוי לך בלועי דקרח וכו':

שמש ירח עמד זבולה. לעיל מיניה כתיב תבקע ארץ בשעת בקיעת הארץ שנבלעו בקרקע שמש וירח עלו לאותו רקיע ששמו זבול ואמרו להקב"ה אם אי אתה עושה דין לבן עמרם מקרח ועדתו: לא נצא. ונאור לעולם: בכבודי לא מחיתם. שהרי בכל יום מלכי מזרח ומערב בשעה שמניחים כתריהם בראשם משתחוים לחמה: והאידנא לא נפקי עד דמחו להו. שכך גזר עליהם המקום כך שמעתי: ל"א והאידנא לא נפקי מאחר שראו שהקפיד הקב"ה [על] שלא מיחו לכבודו עד דמחו להו לא נפקו שחבו לכבוד המקום על בני אדם שמשתחוים לשמש ולירח: אין כל חדש תחת השמש. ואי גיהנם לא איברי עד ההוא שעתא הוה ליה חדש. לקרובי פתחא. שיקרב פתחה של גיהנם ותפתח הארץ במקום שהם: נתבצר. מלשון עיר בצורה התקין להם הקב"ה מקום גבוה שלא העמיקו כל כך בגיהנם ולא מתו:

זה המאמר לרבא על פסוק שמש ירח עמד זבולה כתוב גם כן במסכתא נדרים פרק אין בין המודר והביאו רשב"א ז"ל בספר פי' האגדות הנזכר. ע"ש אגדה נ"ב ותמצא כל דברי הרשב"א באריכות:

מהרש"א ובני קרח לא מתו כו' מקום נתבצר להם בגיהנם כו'. למדו לומר כן דמדכתיב ותבלע אותם וגומר ואת כל האדם אשר לקרח אפי' למ"ד ולא קרח בניו ודאי בכלל כל האדם הן שגם הן מן הבלועים היו אלא אחר שהרהרו תשובה בלבם נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם כפרש"י בחומש: ושאמרו שירה. הוא בתהלים פ"ח שיר מזמור לבני קרח למנצח על מחלת לענות וגו' וחיי לשאול הגיעו נחשבתי עם יורדי בור וגו' שתני בבור וגו' שכל הענין מדבר שהתפללו ליגלל מתוך הבליעה ואמרו בג' לשונות שיר מזמור למנצח כנגד שלשה בני קרח ועל מחלת שמחל להם הקב"ה ובמזמור מ"ט אמרו על קרח אביהם הבוטחים על חילם וברוב עשרם יתהללו וגו':

פיסקא דור המדבר אין להם חלק לעה"ב. ת"ר דור
שם ע"ב במדבר יד המדבר אין להם חלק לעה"ב שנא' °במדבר הזה יתמו ושם ימותו יתמו בעה"ז ושם ימותו לעה"ב
תהלים צה ואומר °אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דברי ר' עקיבא ר' אליעזר אומר באין הם לעולם הבא
שם נ שנא' °אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח אלא מה
הספינה אני מקיים אשר נשבעתי באפי [באפי] נשבעתי וחוזרני
ועי"ש במהרש"א בי רבי יהושע בן קרחה אומר לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים אספו לי חסידי אלו צדיקים שבכל דור ודור כורתי בריתי אלו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש עלי זבח אלו ר' עקיבא וחביריו שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה רבי שמעון בן
ישעיה לה מנסיא אומר באים הם לעה"ב שנא' °ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן
ירמיה ב שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה שנאמר °הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך

עיון יעקב

במהרש"א צ"ל שעמד לו זכות שמואל שיצא ממנו כי ברא מזכה אבא ע"ש: אם אתה עושה דין לבן עמרם כלה. עיין בחדושינו דנדרים ד' ל"ט ע"ש: דור המדבר אין להם חלק לעה"ב. וגו'

בלולותיך לכתך אחריי במדבר בארץ לא זרועה [ומה אחרים באים בזכותן הם עצמן לא כל שכן]:

באפי לא גרסינן: ואומר. לעיל מייתי קרא ארבעים שנה אקוט בדור דהיינו דור המדבר: כורתי בריתי עלי זבח. והיינו דור המדבר שכרתו ברית בכל מקום עלי זבחים ושלמים דכתיב ויזבחו זבחים שלמים וכתיב ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם: נשבעתי וחוזרני בי. והיינו אשר נשבעתי באפי נשבעתי ומתחרט אני: אלו חנניה מישאל ועזריה. שמסרו עצמן למיתה בשביל בריתו של מקום: ופדויי ה'. אלו דור המדבר שנפדו ממצרים: שבקיה ר' עקיבא לחסידותיה. שהיה רגיל לזכות את ישראל והשתא מחייב להו דאמר לעיל דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב לקמן מפרש מאי חסידותיה: שנא' הלוך וקראת. כלומר בהאי הוה יכול לדרוש שיש להם חלק לעוה"ב דכתיב הלוך וקראת וגו':

מהרש"א דור המדבר אין להם הלק לעה"ב כו' אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי כו'. לפי פשטיה מנוחתי היא ירושלים ובה"מ כמו זאת מנוחתי עדי עד גו' אבל הדרש יומא זה דלא שייך שבועה בזה דהא בני הארץ לא זכו לכך עד ימי דוד ושלמה ולכך דרשוהו מלשון מנוחה לעה"ב שהיא המנוחה האמיתית: אספו לי חסידי וגו'. היינו דור המדבר שנאמר בהו זכרתי לך חסד נעוריך וגו' כדלקמן והיינו אספו לי חסידי דמיתת צדיקים איננו אלא אסיפה בעלמא שיעמדו לעה"ב וק"ל: אלא נגד דורות הבאים אספו כו' עלי זבח ר"ע כו'. ויהיה מלת אספו קאי נמי אלו שזכר אספו לי חסידי הן צדיקים שבכל דור כו' כדאמרי' הקיבוץ ואסיפה טוב להם ולעולם ולרשעים רע להם ולעולם ואספו כורתי בריתי וכן חנניה מישאל ועזריה מתוך שהיו ג' צדיקים בקיבוץ לא שלטה בהן האש כמו ששלטה ביהושע בן יהוצדק כ"ג שהיה יחיד כדאמרי' לעיל ואספו עלי זבח הן ר"ע וחביריו מתוך שהיו מאספים אסיפות ברבים לתורה נהרגו על קידוש השם כמו שמליצו בר"ע ובר"י בן בבא ור"ח בן תרדיון וק"ל: שבקיה כו' זכרתי לך חסד וגו'. ומשמעות על מתי מדבר בענין מרגלים קאמר הכי לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה דהיינו שלא באו לעולם לא"י אבל בני הארץ אע"ג שהיה בהם פחות מבני עשרים בגזרת מרגלים והלכו גם כן במדבר שלשים ושמונה שנים מ"מ לא זכו לבא לארץ זרועה בארץ ישראל וק"ל:

הרי"ף ואומר. צריך לדקדק מאי ואומר ואפשר האי דכתיב יתמו ומוז ואמר ימותו כפל הענין במקום שבועה דהן הן שבועה ולעוה"ז לזה הביא ואמר אשר נשבעתי באפי וכו'. ויש להקשות דילמא הא דכתיב נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי הוא על א"י וי"ל כיון דקי"ל מנוחה הוא ירושלים וא"כ איך הוא אומר אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דהיינו ירושלים והלא בכל גבול א"י לא נכנסו כי כולם מתו במדבר לכך דרשו דהאי מנוחתי עה"ב: נשבעתי וחוזרני בי. נראה שנרמז האי דיש אם כמו אשר דהיל"ל נשבעתי באפי לא יבואון ומדכתיב אם יבואון למונה הוי שהשבועה היתה באפי ולפיכך אם יבואון: אלו חנניה מישאל ועזריה. יש קצת תימה דאטו חנניה וחביריו אינם בכלל הצדיקים שבכל דור ודור ואפשר לפי שהיה מקום לומר שחנניה וחביריו נתחייבו בנפשם כיון שלא היה שם ע"ז אלא אנדרטי: שנאמר הלוך וקראת וגו'. פרש"י שהיה יכול לדרוש שיש להם חלק לעה"ב דכתיב הלוך וקראת וגו' יש לדקדק דלמאי איצטריך להביא האי קרא הלא המה הכתובים שלמעלה

אספו לי חסידי וקרא דופדויי ה' ישובון וי"ל דלעולם איכא למדרש דילמא אספו לי חסידי לא נאמר אלא בשביל דורות הבאים וקרא ופדויי ה' ישובון הוא על גאולת מצרים שישובון ומנה ליה שהוא לעה"ב ולכך הביא האי קרא זכרתי לך חסד נעוריך וגו':

[משנה] עשרת השבטים אינם עתידין לחזור שנא' רפא
°וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום דברים כט
הולך ואינו חוזר אף הם הולכים ואינם חוזרים דברי רבי
עקיבא ר' אליעזר אומר כיום הזה מה היום מאפיל ומאיר
אף הם שאפילה להם [כך] עתידה להאיר עליהם:
גמ' תנו רבנן עשרת השבטים (אינם עתידים לחזור)
[אין להם חלק לעה"ב] שנא' °ויתשם ה' מעל אדמתם שם
בעה"ז וישליכם אל ארץ אחרת לעה"ב דברי ר' עקיבא
ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אומר משום ר"ש אם
מעשיהם כהיום הזה אינם חוזרים ואם לאו חוזרים רבי
אומר באים הם לעה"ב שנא' °ביום ההוא יתקע בשופר ישעיה כז
גדול וגו' אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שבקיה רבי
עקיבא לחסידותיה שנא' °הלוך וקראת את (כל) הדברים ירמיה ג
האלה צפונה ואמרת שובה משובה ישראל נאם ה' ולא
אפיל פני בכם כי חסיד אני נאם ה' ולא אטור לעולם
מאי חסידותיה דתניא קטני בני רשעי ישראל אין באין
לעה"ב שנאמ' °כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל מלאכי ג
זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר
ה' צבאות אשר לא ישאיר להם שורש וענף שרש בעה"ז
וענף לעה"ב דברי רבן גמליאל רבי עקיבא אומר באים
הם לעה"ב שנאמר °שומר פתאים ה' שכן קורין בכרכי תהלים קטז
הים לינוקא פתיא ואומר °גודו אילנא וחבלוהי ברם עיקר דניאל ד
שרשוהי בארעא שבוקו ואלא מה אני מקיים לא יעזב
להם שורש וענף שלא יניח להם לא מצוה ולא שיורי
מצוה. דבר אחר שורש זו נשמה וענף זה הגוף. אבל
קטני בני רשעי עכו"ם ד"ה אין באין לעה"ב. ור"ג נפקא
ליה °מותאבד כל זכר למו: ישעיה כו

עשרת השבטים. שהגלה סנחריב כדאמר וינחם בחלח ובחבור נהרי גוזן וערי מדי: אין עתידין לחזור. ממקום שגלו והא דאמרינן בגמרא דירמיה החזירן לא שהחזיר כולם אלא מקצתם החזיר: שנאמר וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה. שכך גזר הקב"ה שכיון שעזבו את תורתו הוא מגלה אותם כיום הזה: מה היום מאפיל. בבקר אפל ובצהרים מאיר אף כאן בערב אפל והולך ולמחרתו מאיר אף עשרת השבטים (אין) עתידים לחזור להיות להם חלק לעה"ב לא בניהם ובני בניהם קאמר אלא אותם שגלו הם עצמם אין להם חלק לעה"ב שרשעים גמורים הם אבל בניהם ודורות הבאים זוכים ומוכן מיד: וישליכם אל ארץ אחרת. משמע שיהיו כולם גולין במקום אחד אל ארץ אחרת והיינו עשרת השבטים שהגלה סנחריב והושיבם במקום אחד כדאמרינן שהוליכם למדינת אפריקא אבל שני השבטים לא גלו למקום אחד אלא נתפזרו בכל הארצות ועליהם הוא אומר אפריקה להם ולהבלם.
ה"ג

עין יעקב

ולפי זה מביא שמרגלים עלין אין להם חלק לעה"ב שהם המתעילים שלא יבא רבו כנן עין יפלמיהו כניהם: לכתך אחרי במדבר. לאמור זכרתי לך חסד נעוריך ומ"י בזין להם חלק לעה"ב קי"ל דהאי גלוון שהיו פחות מבן עשרים ויותר מבן ששים שעליהם לא נגזרה גזירה כלל כדאיתא בב"ב ע"ש: וישליכם אל ארץ אחרת לעה"ב. כמו מה שפירש"י והיינו עשרת השבטים שהגליכם במקום אחד אבל שני שבטים נתפזרו בכל הארצות ועליהם אומר אפריקה להם ולהבלם ונראה בזה כוונת הכתוב שם בנצבים ושב ה' אלהיך וקבצך

פ"נ מתניתין עשרת השבטים אין עתידין לחזור: **ת"ר עשרת השבטים אין להם חלק לעה"ב.** היינו לישנא דמתניתין דלא יקבלוהו עם שאר גליות לפי שספרו נגעת אי"י כו' דאמרן לעיל כי משו בוש כו' ובדבר הזה נענשו מגולים: **רבי שמעון אומר.** אלו כהיום הזה לומר לך אם מעשיהם כהיום הזה לא יהא להם חלק לעה"ב: **ואם לאו.** שיחזרו בתשובה יחזרו גם הם מגלות יש להם חלק לעה"ב: **האובדים בארץ אשור.** אלו עשרת השבטים והנדחים בארץ מצרים אלו דור המדבר וכן לבן ההוספתא ולא במתני' עוד: **שובה משובה.** בכל ישראל עתידין לחזור: **קטני בני וכו'.** רשעים עלמן פשיטא דאין להם חלק לעה"ב כדאמרינן בפרק בתרא דכתובות רפאים בל יקומו מי שמרפה עלמו מדברי תורה אבל בנים בלהם קטנים ולא חטאו פליגי בהו: **שורש וענף.** אלו בנים קטנים בלהם: **שורש בעה"ז.** שימותו כפנים וענף לעה"ב שאע"פ בלאותיהם היו רשעים הם לא חטאו: **עיקר שישהי בארעא שביקו.** אלו הבנים קטנים שאע"פ בלאבות אין להם חלק תקנה יש להם שלא יניח להם. הקב"ה: **לא מצוה ולא שיורי מצוה.** לא מניח מורה ולא מצוה קלה הכל יהא מעביר ומבלם בכרם לאלתר כדי לטירדן מן העולם: **זו נשמה.** שמעמדת הגוף כשורש שמעמיד האילן: **אבל קטני בני רשעי עבו"ם.** דווקא קאמר רשעי דאלו חסידי אומה פליגי בה ואיכא למ"ד כן עלמן באין ואיכא למ"ד אין באין כדאמרן לעיל (דף קה) (א"ה) ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים מכלן שאין להם חלק [לעה"ב] א"ל רבי יהושע וכי נאמר בכל גוים והלא לא נאמר רק כל הגוים שכחי אלהים הא אין שכחי אלהים יש להם חלק [לעה"ב]: **ה"ג אבל קטני רשעי** עכו"ם דברי הכל אין באין: **מיתאבד כל זכי למו נפקא ליה.** כלומר לאבד דבריהם והאי דנפקא ליה דיה היא דהא שורש וענף מיבעי ליה למר כדאית ליה ומר כדאית ליה:

מהרש"א **מה היום הולך ואינו חוזר כו'.** כי היום והזמן אינו חוזר לעולם א"כ יש לפרש על פי מ"ש בפרק ער שהיה דבגלגל חוזר והמזלות קבועים ומלת כיום כאמר בכ"מ על אורו של יום דהיינו חמה כמו כי הנה היום בא בוער ונומר וז"ש שהיום דהיינו החמה אינו חוזר אלא הגלגל הוא חוזר. **ומ"ד מה היום מאפיל ומאיר כו'.** דהיינו היום בכלל דאפלה קודם לאור דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר וכן וחשך על פני תהום וגו' ויאמר אלהים יהי אור וגו' וק"ל: **ויתשם ה' מעל אדמתם בעה"ז וישליכם וגו'.** במתניתין דריש לה ר"ע מכיום הזה אבל הכא דריש לה מכפל הענין וכיום הזה יתפרש שפי כפשוטו ר"ל כיום הזה דהיינו בעה"ז כתחם מעל אדמתם כך ישליכם לארץ אחרת בעה"ב. **ומ"ד אם מעשיהם כהיום הזה כו'.** ק"ל דע"י תשובה חוזרין כר"א דק"ל הכי בפירקין לעיל א"כ דוקא בי' שבטים ק"ל הכי דאין חוזרין אלא בתשובה ודו"ק: **באין הן לעה"ב שנאמר ביום ההוא יתקע וגו' האובדים בארץ אשור.** היינו עשרת שבטים שהגלם מלך אשור כמפורש בספר מלכים אבל גלות יהודה ובנימין הגלם מלך בבל לארץ בבל: **משובה ישראל וגו'.** הרבה נביאות עתידות נאמרו ע"ש ישראל אבל בהאי קרא מוכח בהדיא דעם י' שבטים מדבר דכתיב לעיל מיניה משובה ישראל וגו' בגדה יהודה אחותה וגו': **קטני בני רשעי ישראל כו' שנא' הנה היום בא בוער וגו'.**

עיין פרש"י ונראה עוד דמשמע ליה דקרא איירי גם בקטנים שהם עלמם רשעים נ"כ דלפי מאי דכתיב לעיל מיניה ושבתם וראיתם בין לדיק לרשע וגו' הנ"ל והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגו' אבל קרא גם בקטנים איירי הגם דלא שייך בהו רשע כיון דאינן בר דעת מ"מ עושי רשעה מיקרי: **באין לעוה"ב שנא' שומר פתאים ה' כו'.** דהיינו כשומר אותם מלהגע יום הבא דכל ההוא מזמור ביורדי ועולי גיהנם איירי כדאמרי' בפ"ק דר"ה הבנה ועליהם אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' וגו' דלותי ולי יהושע וגו' ע"ש ודו"ק: **אבל קטני בני רשעי עכו"ם ד"ה אין באין לעה"ב כו'.** י"ל דמשמע דר"ע נמי מודה בקטני בני רשעי עכו"ם דאין באין לעה"ב וקשה דהא האי קרא דאייתי ר"ע לעיל גרס עיקר פרשוסי בהרעה שביקו דמייכיה משמע דבאין לעה"ב ברשעי עכו"ם הוא דכתיב בספר דניאל גבי כ"כ ואפשר שהראו לו כן בחלום דאין לך חלום שאין בו דברים בטלים ומ"מ כיון דהראו לו כן בחלום יש לנו לומר דכך הוא המדה בקטני רשעי בני ישראל דאין מראין לאדם בחלום דבר שאינו כלל ומייתי מקטני בני רשעי עכו"ם מותאבד כל זכר כמו דהאי קרא איירי בעה"ב דרישא דקרא מתים בל יחיו רפאים בל יקומו וגו' ותאבד כל זכר למו:

הגה"ת עשרת השבטים אינם עתידין לחזור. פרש"י ממקום שגלו וקשה היאך פרש"י בדברי ר"א עשרת השבטים עתידים לחזור להיות להם חלק לעה"ב. ועוד מה שנרשם בספר עין יעקב בדברי ר"א אף עשרת השבטים אין עתידין לחזור להיות להם חלק לעה"ב. הלא ר"א אמר עתיד להאיר להם וסילק מפורש דאין להם חלק לעה"ב ואפשר דמשום הכי נרש כך מפני דמפרש אקרא לא ביניהם ובני בניהם קאמר כי הם עלמם אין להם חלק לעה"ב והגליפיד נקיים גירסת רש"י בגמרא והאי תיבת ילא בבניהם הוא טעות המדפיס דהוי דאשי תיבות ליטנא אחרינא והכי קאמר באים לעה"ב כולם משמע ליטנא אחרינא בבניהם כו' אלא הם עלמן אין להם חלק לעה"ב. גם י"ל אף דאמר ר"ע אין עתידין לחזור ממקום שגלו אבל לעה"ב אמר ר"א עתיד לחזור להיות להם חלק לעה"ב: רש"י בד"ה האובדים בארץ אשור אלו עשרת השבטים כו' וקיים ולא שמעתי עוד. אין בזה הבנה כלל נ"ל שטעות המדפים הוא ר"ל ול"א דאשי תיבות יונסוטות יאמרים שמעתי עוד כלומר שמעתי עוד פירושים בזה הפסיק רק משום דלא ישר בעיניו ולא רלה לכתוב:

איתמר קטן מאימתי בא לעה"ב ר' חייא ור' שמעון רמב"ם
בר רבי חד אמר משעה שנולד וחד אמר ספ"ם
משעה שסיפר מאן דאמר משעה שנולד שנא' °יבאו תהלים
וינידו צדקתו לעם נולד כי עשה ומאן דאמר משעה כב
שסיפר דכתיב °זרע יעבדנו יסופר לה' לדור. איתמר שם
רבינא אמר משעה שנזרע דכתיב זרע יעבדנו. רב נחמן
בר יצחק אמר משעה שנימול דכתיב °עני אני וגוע שם פח
מנוער נשאתי אימיך אפונה. תנא משום רבי מאיר
משעה שיאמר אמן שנא' °פתחו שערים ויבא גוי צדיק ישעיה כו
שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר
אמן *מאי אמן אמר רבי חנינא אל מלך נאמן: יו' קיא

זרע יעבדנו יסופר לה' לדור. זרע המספר יעבדנו לה' לדור ודור שימזור לו ויחיה: **משעה שנזרע.** משעה שנקלט הזרע במעי אמו אפי' הפילה אמו וממזר יש לו חלק לעתיד דכתיב זרע יעבדנו והכי אמרינן בכתובות בפרק בתרא כנלאי יקומון לרבות נפלים: **עני אני וגוע מנוער.** אע"פ שעני אני גויעתי חשובה [גויעה] ולאי לומר עליו ויגוע ויאסף כלומר שזכה אני לעתיד לבא כלדיקים שבה'.

ונקלך מכל טעמים אבל אומה שמושיבם בתקום אי אינו מועיל תשובה ועיין בכמל העורים דלכך וישליכם חסר י' לומר שאין עשרת השבטים כהשלכם זו ע"ש: חד אמר משעה שנולד. אע"פ שאין לו זכות מעלמו מ"מ כדכ"ב שאין לו זכות עלמו אבל מזכה ברא ומ"ד משעה שסיפר כהא"י בסוכה דף מ"ב קטן שמתחיל לקבר אביו מלמדו תורה לוה לנו וכו"ל שכר בכל

פנח' בהן גויעה ומאימית משעה שאני נושא אימיך ופחדך שפוכה מתגלגלת ושכוכה עלי והיינו מילה (שבשכר) [שבשבילו] שאנו משמרים מאימת של הקב"ה: אפונה. לשון אופן: מאי אמן. כשעונין על ברכה אמן היאך משמע קבלת יראת שמים: (אמן) אל מלך נאמן. בנוטריקון במאמין עליו הקב"ה:

מהרש"א משעה שנימול כו'. עיין פי' רש"י פירושו דחוק דהא הכא גויעה לחוד כתיבה וזו מיתת רשעים כדאמרינן פ"ק דב"ב מדכתיב גויעה בדור המבול וע"כ נראה דה"פ עני אני וגוע מנוער מעת שאני כנער ממעי אמי אני גוע כמיתת רשעים שאין להם חלק לעה"ב עד שנשאתי אימיך שהיא המילה שאדם נושא בגופו אז אפונה כאופן בגלגל מחילות להיות חי בעה"ב כמ"ש נבלתי יקומון לרבות נפלים: משעה שאומר אמן כו'. עיין פרש"י ונראה לפרש הכא לפי ענינו כי מלת אמן בכ"מ על קיום הדבר ואמיתתו וכמ"ש בכזיר גדול העונה אמן יותר מן המברך כו' וזה הקטן בדבורו על שום ברכה מלה זו לקיים ולאמת הדבר זוכה לפתוח לו שערי ג"ע ועה"ב, ולזה אמר שומר אמונים בלשון רבים כי מליצו בספר תהלים כפל מלה זו אמן ואמן דהייכו רמז לאמת הדבר בעה"ז ובעה"ב ע"כ אמר מאי אמן שאומרים אמן אחד על שום ברכה מאי משמע קיום הדבר בעה"ז ובעה"ב ואמר אל מלך כאמן דהייכו אל בעה"ז ומלך לדון לכל באי עולם ביום הדין בעה"ב ונאמן הוא לשלם שכר ועונש לכל איש כדרכיו ועוד יפורש פרק כל כתבי ע"ש:

הרי"ף אל תקרי שומר אמונים. נראה שהוקשה לו דלא שייך שמירה אלא איש אמונים הו עושין אמונה או מבקש אמונה ועוד כיון דכתיב גוי צדיק פשיטא שהוא איש אמונות דאם אין בו אמונה אינו צדיק והא דכתיב אמונים נראה הי' הוא שהקב"ה נוצר לאיש אמונים אבל לא יצדק באדם לומר שומר אמונים לזה אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן:

דסג עס ישעיה ה °לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק אמר ריש לקיש למי שמשייר אפי' חק אחד אמי [לי'] רבי יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא
זכריה יג אפילו לא (עשה) [למד] אלא חק אחד. °והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו ויגועו והשלישית יותר בה אמר ריש לקיש שלישי של שם א"ל רבי יוחנן לא ניחא ליה למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא אפילו
ירמיה ג שלישי של נח °כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה אמר ריש לקיש דברים ככתבן א"ל ר' יוחנן לא ניחא ליה למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר כולה ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה יתיב רב כהנא קמיה דרב ויתיב וקאמר דברים ככתבן אמר ליה רב לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה חזייה דהוה
איוב כח קא חייף רישיה וסליק ויתיב קמיה דרב א"ל °לא תמצא בארץ החיים א"ל מילט קא לייטת לי א"ל קרא קאמינא לא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה תנא ר' סימאי
שמות ו שם אומר נאמר °ולקחתי אתכם לי לעם ונאמר °והבאתי אתכם מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ מה ביאתן לארץ שנים משישים רבוא אף יציאתן ממצרים שנים משישים רבוא. אמר רבא וכן לימות המשיח שנאמר °וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים: הושע ב

למי שמשייר אפילו חק אחד. מלשומרו כידון בגיהנם: לא ניחא למרייהו. אין הקב"ה רוצה שהוא דן את ישראל כל כך לכף חובה: פי שנים בה יכרתו. ויגועו והשלישית יותר בה: אמר ריש לקיש שלישי של שם. ששני חלקים של כל העולם יהיו נכרתים וחלק שלישי יותר בה ואי זה חלק שלישי כל שלישים שיש לשלם אתו משלשים במנח כפרדו כל העולם ושלשה בניו היו לו שרי שלים בניו שם ושלישי של שם הוא ארפכשד כדכתיב בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם ומקמונא בזרעו של ארפכשד יהיה שארית הוא"ל וישראל יצאו ממנו ושלישי של ארפכשד שהוא שלישי של בם שהוא שלישי של נח יותר וכל העולם יכרת ולדברי ריש לקיש כמלאו ישראל מהמ עט; ביותר שמארפכשד יצאו ישראל כדקתיב (בבראשית) [בפרשת נח] ארפכשד הוליד את שלח ושלח הוליד את עבר ועבר הוליד את פלג עד אברהם וכשאתה מחלק לשלשה חלקים זרעו של ארפכשד כגון בני ישראל וישמעאל שהם בני אברהם ובני לוט ובני הרן וכן שאר האומות שיצאו ממנו לג' חלקים שמא ישראל יהיו מרובין וקרובים להיות כנגד כולם ולא יגיעו כל זרע ארפכשד להיות פי שנים אלא אם כן ישראל משלימין רובם או חצים וכמלאו ישראל מתמעטין בתוך פי שנים: לא ניחא ליה למרייהו. להקב"ה שאתה ממעט אותם כ"כ אלא אפי' שלישי של נח כלומר [מכל בני נח דהיינו] מכל העולם כולו יותר השלים ומסתמא אותו חלק השלישי שישראל בו יהיה שארית ואם אין ישראל מרובין כ"כ להיות אחד משלשה שבעולם יהיו הגרים וחסידי אוה"ע להשלים לשלים ואם הם מרובים להיות יותר מחלק השלישי יתמעטו קלת ומ"מ לר' יוחנן אין ישראל מתמעטין כ"כ כמו לדברי ר"ש בן לקיש: דברים ככתבן שלא ימלטו אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה: ולקחתי אחד מעיר. בשביל חסיד אחד שיש בעיר אקח כל העיר כולה: חזייה. רב לרב כהנא: דקא הייף רישיה. חופף אגו ומעדן בעלמו בשעה שהיה לו ללמוד תורה: לא תמצא בארץ החיים. משמע שמקללו לא תבא לעה"ב: נאמר. בפרשת וארא ולקחתי אתכם לי לעם וכתיב בתריה והבאתי אתכם אל הארץ: מה ביאתן לארץ שנים מששים רבוא. שלא נשתיירו מששים רבוא שילאו ממלרים אלא שני אנשים יהושע וכלב כדאמרי' בב"ק בפרק יש נוחלין לא כגזרה גזרה לא בפחות מעשרים ולא ביותר מששים שנה בהנך מני ששים רבוא שנמנו במדבר לא אחשוב לא פחות מבן עשרים ולא יותר מבן ששים שנה מ"ר: אף יציאתן ממצרים שנים מששים רבוא. שמכל ששים רבוא שהיו במצרים לא נשתייר מהם אלא שנים בלבד ואותם שנים של ששים רבוא עלו לששים רבואות שילאו אי מששים רבוא שהיו בהם והשאר מתו כולם בשלשת ימי אפילה שלא יהו מצרים רואים במפלתן של ישראל: וכן לימות המשיח. שלא ישארו מכל ששים רבוא אלא שנים: וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים. עניים ושפלים יהיו כימי עלותם מארץ מצרים:

מהרש"א אר"ל למי שמשייר כו' אלא למי שלא למד אפי' חק

עיון יעקב

בכל חינוקות של בית רבן: אמר ריש לקיש למי שמשייר אפי' חק א'. ואין זה סותר למאי דאמר ר"ש בן לקיש שפושעי ישראל שמלאי' מלות כרמון אין אור של גיהנם שולטת בהן דמ"מ יורדין לגיהנם כיון ששיירו חק אחד אלא שאין האור שולט בהם: אפי' לא עשה אלא חק אחד. וכדאמרינן בעירובין דף י"ט דמי שהוא מהול אינו מגיעו אברהם בגיהנם ועילה

הק אהד כו'. כן הוא בילקוט ולכאורה לפי משמעה קשה לר"ל וכי משום עבירה אחת נופל בגיהנם ולר"י נמי וכי מצוה אחת מצלת האדם מן הגיהנם. ונראה לפרש ע"פ הירושלמי דרש ר"ע לכן הרחיבה וגו' לבלי חק לבלי חקים אין כתיב כאן אלא לבלי חק למי שאין בידו מצוה א' שיכריעו לכף זכות הוא הדין לעה"ב אבל בעה"ז אפילו תתקצ"ט מלאכים כו' הוא מבואר שכל מצוה שאדם עושה קונה לו פרקליט אחד וכן בעבירה קונה לו קטיגור אחד וקאמר דבעה"ב הדין הוא דין אמת ובחציו זכאי ובחציו חייב צריך מצוה אחד שיכריעו לכף זכות מה שאין כן בעה"ז שאי אפשר לאדם שיהיה נידון בחציו זכאי וחציו חייב אלא אפילו אם יהיה מליץ אחד מני אלף דהיינו אפילו מצוה אחד אם אין לו עבירות יזכה לעה"ב והשתא יש לפרש במתניתין דריש לקיש קאמר למי ששייר כו' דהיינו מי שחציו זכאי וחציו חייב ומצוה אחד מכריעו ומשייר א"כ מצוה אחד יפול בשאול הגיהנם והיינו כדדרש ר"ע. וא"ל ר"י לא ניהא ליה למרייהו דלימא הכי. אפילו בדין עה"ב אלא אפילו לא למד אלא חק א' אותה מצוה אחת היא לו לפרקליט להצילו מהגיהנם: שלישי של שם כו'. ופרש"י לדברי ר"ל כמלאו ישראל מתמעטין כו' ע"ש ולולי פירושו נראה דודאי גם הנשארים מן הגויים הכשרים שבהם כמ"ש א"כ והבאתי את השלישית באש ובחנתים וגו' ולא יותר נמלט בין מישראל בין מכשרי אה"ע אלא שלישית של שם וא"ל ר"י לא ניחא למרייהו דישראל ודכשרי אה"ע לימא להו הכי שיתמעטו כ"כ וק"ל: אחד מעיר ושני ממשפחה אר"ל דברים ככתבן. לשיטתו שיתמעטו ישראל ור"י לשיטתו שלא יתמעטו: אבל אחד מעיר מזכה כו'. כמ"ש באברהם שבזכותו נצלת עיר צוער ושנים מזכין וכו' כמ"ש במשה ואהרן שבזכותם נבחרו כל שבט לוי לעם קדוש: לא תמצא בארץ וגו'. לעיל מיניה כתיב והחכמה מאין תמצא וגו' ואמר כי לא תמצא בארץ החיים והוא מקום שווקים למצוא בו תענוגי עולם כמ"ש ביומא בארצות החיים זה מקום שווקים והיינו דקאמר במי שממית עצמו עליה: שנאמר וענתה כימי נעוריה וגו'. כלומר שיתמעטו בגלות כמו שנתמעטו בימי נעוריה דהיינו יציאתה במדבר שלא נשארו רק שנים מהם כלב ויהושע. וכן וכיום עלותה וגו'. ואולי שאלו הב' שנשארו שהם כלב מיהודה ויהושע מאפרים הוא רמז על הב' לעתיד משיח בן דוד מיהודה משיח בן יוסף מאפרים:

הרי"ף לגני שמשייר אפי' חק אחד. יש לתת טעם לר"ל כי מי ומי קיימו כל התורה ואפשר דקאמר למי שלא קיים חק המילה דכתיב בה ויעמידה ליעקב לחק ובהתבטל המילה השקולה ככל המצות מזומן לגיהנם ור' יוחנן אמר לא ניחא למרייהו לומר שבשביל שיור המילה והוא קיים שאר התורה שיהיה בגיהנם אלא אפילו כו'. אחד מעיר מזכה לכל העיר. ותימה איך אמר להגין על משפחה שהוא מעט מעיר צריך שנים. וצריך לומר דהכי קאמר אחד מגין על העיר וגם על בני משפחתו היושבים בעירו שכולם הם בכלל בני העיר אבל אם יש מבני משפחתו בעיר אחרת אינו מגין זכותו של זה אמנם אם הם שני צדיקים בעיר אחד אז זכות האחד מספיק לכל בני עירו וזכות הצדיק השני מגין על המשפחה אשר הם בעיר אחרת: נאמר ולקחתי אתכם לי לעם וכו'. צריך לבאר אם דרשה הוא דורש להיקישא היל"ל כתיב והוצאתי אתכם וכתיב והבאתי אתכם מקיש יציאתם ממצרים לביאתם אבל בפסוק ולקחתי אתכם לי לעם אין כאן יציאת מצרים כדי להקיש יציאתם לביאתם אפשר לומר בדוחק דעיקר היקש הזה הוא מכח קושיא שנאמר בתחלה ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים והדר נאמר והבאתי אתכם והרי קודם הול"ל והבאתי אתכם אל הארץ והדר ולקחתי אתכם לי לעם וגו' לפי שאינו מתקיים והייתי לכם לאלהים אלא אחר כניסתם לארץ שכל הדר בארץ ישראל יש לו אלוה והדר בחוצה לארץ כמי שאין לו אלוה ולזה אמר ששינה את הסדר להקיש יציאתם לביאתם וכו':

תניא [אמר] ר' אליעזר בר' יוסי (אומר) פעם אחת רסד
נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים ומצאתי זקן ספ
אחד ואמר לי בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך מהם
טבעו בים מהם הרגו בחרב מהם מעכו בבנין ועל דבר
זה נענש משה רבינו שנא' °ומאז באתי אל פרעה לדבר שמות ה
בשמך הרע לעם הזה א"ל הקב"ה חבל על דאבדין ולא
משתכחין הרבה פעמים נגליתי לאברהם יצחק ויעקב
באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו לי מה שמך
אמרתי לאברהם °קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה בראשית יג
כי לך אתננה בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד
שקנה בארבע מאות שקל כסף ולא הרהר על מדותי
ואמרתי ליצחק °גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך שם כ
בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה
שנא' °ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים שם
ולא

עיון יעקב

ומילה נקרא חק כדאיתא בילקוט בישעי' הי' מביא בשם תנחומא דקאי על המילה ע"ש: פעם אחת נכנסתי וכו'. הנה הגמרא הזו הוא תמוה מאד מה היה התכלית של זקן זה במה שאמר בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך הלא בני נח מצווין על שפיכות דמים ומה שאמר על דבר זה נענש משה שאמר ומאז באתי אל פרעה הרע לעם הזה איך תלה דיבר זה במה שמהם טבעו בים ומהם הרגו בחרב הלא כל זה היה רק בשביל שהרע לעם הזה במה שלא נתן להם תבן ושוטרי פרעה מכו אותם והם מוכים ולוקים דהשלכת הים היה מקו"ם וכן שחיטת הילדים לרפאת פרעה וכדי לתרץ כל זה צריכין אנו באמת ליתן טעם דלמה נתן הקב"ה בלבו של פרעה להרע לעם הזה להיות מוכים ולוקים ע"י ביאת משה וכבר טרחו כל המפרשים לומר דזה כוונת הכתוב וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה' כלומר שאת סבר שאני נהגתי את ישראל במדת הדין ואינו אדרבא זו היא מדת הרחמים שעל ידי כן השלים שקושי שיעבוד לצאת קודם זמנם אך קשה דהרי כבר שהתחיל קושי שיעבוד כמו שאמר למשה בסנה וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם וא"כ קשה למה הרע לעם הזה יותר וצ"ל לומר טעם כפשוטו דא"י בזרע ברך שני פי' כי תבא דרוש ראשון ישראל היו במצרים דין עבד כנעני ויצוא דעבד כנעני יוצא בשן ועין ובראשי איברים ואיתא במדרש ילקוט פי' יתרו בסי' רע"א וז"ל כשיצאו ישראל ממצרים היו רובן כולם בעלי מומין סומין חרשין וחגרין אמר הקב"ה תורה כולה תמימה היא שנא' תורת ה' תמימה אתן אותה לדור בעלי מומין אמתין עד שיעמדו בניהם ואני מאחר בשמחת תורה מה עשה הקב"ה ריפא אותם ונתן להם את התורה שנאמר וכל העם רואים ופירשו רמב"ה שה"ש מוכים ולוקים נעשים בעלי מומין ויצאו קודם זמנם וא"כ לטובתם נשברה רגלם ונעשו בעלי מומין כדי שיצאו קודם זמנם אבל משה רבינו היה סבור כמ"ד שישראל נקראו בנים למקום כמו שאמר בני בכורי ישראל ואין להם דין עבד כנעני ואין יוצאין בשן ועין לכך התרעם על שהן מוכים ולוקים ואמר ומאז באתי אל פרעה הרע לעם הזה וע"ז שפיר קאמר לו הקב"ה וידבר אלהים אל משה אני ה' שזה הרעה הוא לטובתם ורחמים שעי"ז יצאו קודם זמנם כי דינם כדין עבד כנעני שהרי וארא אל אברהם וגו' ושמי ה' לא נודעתי להם כמו שכתבו המפרשים כי אין הקב"ה מייחד שמו המיוחד כי אם לבנים ומהיכן זכו ישראל לקרותם בנים היינו ע"י קבלת התורה שהוא ע"י משה משא"כ האבות לא נתקבל התורה על ידם לא הודעתי להם שמי המיוחד רק למשה א"כ גם ישראל לא נקראו עדיין בנים עד אחר קבלתם התורה ואם כן יש להם דין עבד כנעני שיוצא בשן ועין ולטובתם הם מוכים ולוקים וכבר הקשו כל המפרשים דלמה נענשו המצרים על הרעה שעשו לישראל שמהם הרגו מהם טבעו מהם מעכו בבנין הרי היו אנוסים שפרעה המלך ציוה להם לעשות כן ולא היו יכולים למרוד במלכות שהיו חייבים מיתה אע"ג דבני שפיכת דמים וגילוי עריות וע"א אמרינן דיהרג ואל יעבור מ"מ מבואר בש"ס דסנהדרין פ' בן סורר ומורה דבן נח אינו מצווה על קידוש השם ונקדשתי בתוך בני ישראל כתיב ולא בבני נח אף לפי מה דאיתא בפסחים דף ק"ה ולעיל בפ' בן סורר ומורה דרוצח יהרג ואל יעבור סברא הוא מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דלמא דמא דהכרך סומק טפי ולפי מ"ש הכסף משנה סוף פ"ה מהל' יסודי התורה דהאי סברא אינה מוכרחת רק שהוא מצד הספק וכן הוא הלכה למשה מסיני א"כ יש לומר דדוקא לישראל הוא מצווה כן אבל לא לבני נח אכן לפי מה שכתבתי דישראל נקראים בנים א"כ בודאי סברא גמורה דדמם סומקא טפי מבני נח ובזה מתורץ פ"א נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים מצאתי זקן א' אמר ליה בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך וכו' מהם טבעו וכו' מ"מ אין ראוים לעונש כיון שנעשה בדבר המלך וב"נ אינן מצווין על קידוש השם אך עיקשי כיון שהיה להם אז דין ישראל שהם בנים למקום ודאי דמם סומק טפי ומצד הסברא מחויבין ליהרג ואל יעבור וע"ז אמר שעל דבר זה נענש משה שאמר ומאז באתי אל פרעה הרע לעם הזה ובאמת השי"ת עשה לטובה כדי שיצאו בשן ועין א"כ מוכח דיש להם קודם קבלת התורה דין עבד כנעני וצ"ל שזה ג"כ כוונת הפסוק מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים ויאמר וגו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה כי משה דיבר בענוה מי אנכי מה זכות יש לי שאוציא אותם קודם זמנו ואם שאין צריך שום זכות כי הדין נותן שיצאו לחירות מכח שן ועין הא תינח אם יש להם דין עבד כנעני משא"כ אתה אומר והוצא את בני ישראל לכך דקדק לשונו ואמר וכי אוציא בני ישראל דייקא והשיב הקב"ה בהוציאך את העם הזה תעבדון את האלהים על ההר הזה וע"י קבלת התורה יהיו בני ישראל משא"כ עכשיו יש להם דין עבד כנעני ודפ"ח

פס כח ולא הרהר אחר מדותי אמרתי ליעקב °הארץ אשר אתה
שוכב עליה לך אתננה בקש מקום לנטוע אהלו ולא
מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר אחר מדותי
ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת לי מה שמך בתחל׳
שמות ו ועכשיו אתה אומר לי °והצל לא הצלת את עמך עתה
תראה אשר אעשה לפרעה במלחמת פרעה אתה רואה
ואי אתה רואה במלחמת ל״א מלכים:

מעכו בבנין. היו בונין אותם במקום לבנים: ועל דבר זה נענש משה רבינו. שכשראה שנעשה לישראל כך התחיל להתרעם ולהרהר לפני הקב״ה אמר משה לפני הקב״ה ומאז באתי וגו׳: א״ל חבל על דאבדין ולא משתכחין. הפסד גדול יש על חסידים שאבדו ואיני יכול למצוא אחרים חסידים כמותם שאין אתה כאברהם יצחק ויעקב שלא הרהרו אחר מדותי: אל שדי. באמרתי לו אני אל שדי פרה ורבה וגו׳ אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים והייתי נוטיהו בכל ארץ ישראל לו ולבניו ולא אמרו מה שמך כמו שעשית אתה: בתחלה אמרת לי מה שמך. ועכשיו הרהרת על מדותי ואמרת והצל לא הצלת את עמך: לנטוע אהלו. כמו ויטע אהלי אפדנו ולשון נטיעה שייך באהל: עתה תראה. הפעם תראה כפלאות באני עושה להם:

מהרש״א בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך וגו׳. נראה דודאי שלא היה יכול להראות לו עתה מה שכבר עשו מהם כו׳ בזמן שהיה קודם זה כמה שנים אבל אפשר שהראה לו זקן ספר זכרונות שלהם שיש לכל מלכות ספר זכרונות בכל שנעשו מקדם: ועד״ז נענש משה שנאמר ומאז באתי כו׳. נראה דלא קאי אמהם טבעו בים דגזירת המלכה ליאור כבר היה קודם שנולד משה אלא דמהם הרגו בחרב ומהם מעכו כו׳ אפשר שהיה אחרי שליחותו של משה וקאי שפיר עלייהו ועד״ז נענש משה וכו׳ אמנם מתוך הכתובים נראה שלא הכביד פרעה בשום דבר על ישראל אחר שליחותו של משה אלא שלא נתן להם תבן ותוכן הלבנים יתנו ועלה קאי כל הענין ויראו שוטרי וגו׳ ויאמרו ירא ה׳ וגו׳ ויאמר למה הרעות וגו׳ מאז באתי וגו׳ ואולי מ״ש על זה נענש משה כו׳ לא קאי אלא אמהם מעכו בבנין ויצא להם לומר כן ממלת לבנים ומלבניכם שהוא מלשון בנים כדאמרינן בעלמא לבנים לבני בנים שא״ל פרעה תבן לא יתן להם ואע״פ כן תוכן לבנים תתנו כי יתנו בניהם במקומן בתוכו ומספר גרעון הלבנים כדאמרינן באגדה שא״ל משה להקב״ה למה הרעות וגומר עכשיו שאין לבנים משימין בניהם של ישראל בבנין א״ל הקב״ה קוצים כו׳ ונראה עוד דקאי נמי אמהם הרגו בחרב ממה שאמר בענין לתת חרב בידם להרגנו כי עד היום ההוא היה דן אותם במים לפי שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם אבל בחרב לא היה דן אותם כמ״ש אם כדונם בחרב הרי חרבו שלופה בידו אבל ע״י שליחותו של משה הוכבד עליהם העבודה לכופם במכת חרב כמ״ש לתת חרב בידם וגו׳ וז״ש משה למה זה שלחתני וגו׳ שאפשר שע״י שאני הייתי השליח גרם הדבר לפי שכבר הרגתי מצרי בחרב הם נחשבי׳ עצמם לנגדי כנרדפים ובזה אני נותן להם פתחון פה לתת חרב בידם להרגני: הרבה פעמים כו׳ באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא א״ל מה שמך כו׳ ואתה אמרת לי מה שמך ועכשיו אתה אומר והצל לא הצלת וגו׳. למדו לומר שהוכיחו על דברים הללו מתחלת פ׳ שלמטה הסמוך לכאן שא״ל הקב״ה וארא וגו׳ באל שדי ושמי ה׳ וגו׳ וגם הקימותי את בריתי לתת וגו׳ כמפורש בב״ר ע״ש וכן פרש״י בחומש אלא שרש״י בחומש נקט קרא דלמה הרעות במקום שהזכיר כאן קרא ומאז באתי לדבר וגו׳ ואין לחוש אלא דנקט תחלת הענין של דברי משה וכן בסוגיא דילן נקט תלמודא בתחלה שנאמר ומאז באתי לדבר וגומר וסיים בסוף בקרא דהצל לא הצלת וגו׳ אבל הרא״ם לא כ״כ ע״ש ומתוך שמעתין מוכח כמ״ש דענינא אחד הוא ויש לדקדק לפי פרש״י בחומש דלמה הרעות וגו׳ היה ג״כ הרהור הא אמרינן פרק נגמר הדין ועשיר יענה עזות זה יהושע כו׳ אילימא מהכא למה העברת העביר משה נמי מימר אמר למה הרעות וגו׳ וי״ל דודאי שניהם לשון הרהור משמע אלא ה״ק דאם נקרא יהושע ועשיר יענה וגו׳ בשביל דבור זה א״כ משה נמי אמר הכי ואמאי נקרא תחנונים ידבר וגו׳ מוכח לשון תנחומא דלמה הרעות וגו׳ הרהור משמע ועיין בב״ר ועיין בזה ברא״ם ובביאורי מהר״ן וכתב רש״י בפירוש החומש ואין מדרש זה מתיישב אחר המקרא כו׳ עכ״ל ע״ש באורך ועיין בפירוש דבריו בעקידה ובחזקוני וברא״ם ועיין בזה תשובת הרמב״ן והרא״ם טען עליו ע״ש ואין להאריך בדבריהם ונראה לקיים דברי המאמר ע״פ דברי הרמב״ן לפי שהבטחה שהיא בשם הגדול היא יותר גדולה מהבטחה שהיא בשמות אחרים ולאבות ג״כ נגלה לפעמים בשם הגדול באברהם בברית בין הבתרים וביעקב במראה הסלום אלא שלפעמים לא נגלה להם רק באל שדי וענין לא הרהרו אחר מדותי ולא אמרו לי מה שמך הוא אחר דכמה פעמי׳ נגליתי להם רק באל שדי ולא שאלו ממני להבטיחם בשם הגדול ולא הרהרו אחרי מדותי כשלא נתקיימה ההבטחה להם בעצמם להבטיחם בשם הגדול אבל האמינו בי שיתקיים ההבטחה לדורותם ואתה שאלת להבטיחך בשם הגדול ואעפ״כ הרהרת אחר מדותי כשלא נתקיימה הבטחה מיד ואמרת למה הרעות וגו׳ ויתיישב לפ״ז שלא הוכיחו הש״י מיד כששאל ואמר מה שמך וגו׳ שלא הוכיחו רק על ההרהור שעכשיו אחר שהבטיחו כבר בשם הגדול היה לו להאמין ולא להרהר ולומר למה הרעות וגו׳ וכ״כ מדברי התנחומא שלא הוכיחו כלל על שא״ל מה שמך וגו׳ דאיתא שם שאסור לאדם לקרות השם באותיותיו תדע לך שלא גילה אותו לאבות ולמה גילה אותו למשה על שהלך לגאול ישראל כו׳ ובתר הכי מייתי דרשה דהכא שהוכיחו על שהרהר אחר מדותיו והשתא שפיר כמשך וגם אני שמעתי וגומר שהיא תוספת הוכחה למשה מאחר שגם ראית שאני שמעתי נאקת וגו׳ כדי לקיים הבטחת אבותיהם שלא היה רק באל שדי והיה לך ליכא ק״ו שהבטחתי לך בשם הגדול ולא היה לך להרהר ולומר למה הרעות וגומר כן נראה לקיים דברי הרמב״ן ויבואו דברי הדרש על נכון עיין שם: אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארכה וגו׳. יראה דכמה קראי בפרשת לך לך דלקניה מהאי קרא דאית בהו בשורת הארץ משום דהנהו קראי קרובים לפרש כפשוטו שנתבשר אברהם שנתנה הארץ לזרעו והם יקנו אותה בחזקה מה שלא היה אברהם יכול לעשות כן אבל מהאי קרא התהלך בארץ לארכה וגו׳ דגמרי׳ מינה פרק המוכר פירות שנקנית הקרקע לאברהם בהילוך באורך ורוחב היה אפשר לאברהם להרהר כשבקש מקום לקבור כו׳ ואע״ג דאיש אחר אינו קונה כל הקרקע בהילוך אורך רק הדרך משום חשיבותו דאברהם קנה כל ארץ ישראל כדאמר שם וכן ביצחק גור בארץ הזאת וגו׳ אליו כאמרה הבטחה זו ואעפ״כ לא הרהר כשגירש אותו

אותו אבימלך וא"ל לך מעמנו וכן ביעקב הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' שקיפל לו הקב"ה כל א"י תחתיו וקנה אותה כדאמרי' פרק ג"ה ואע"פ כן לא הרהר כשבקש מקום לנטוע אהלו בא"י: במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמת ל"א כו'. כתב הרא"ם אין זה סותר מאמר יען לא האמנתם בי וגו' דמשמע דלולא אותו חטא היו מביאין את ישראל לארץ כי יתכן כו' י"ל שלא ידע בנבואתו רק שלא יכנס בה כמו מנהיג כו' ולפיכך שיתף עצמו עמהם ואמר נוסעים אנחנו וגו' והשתא דמ"ר כו' עכ"ל והאריך ע"ש והדברים דחוקים שיהיה משה נכנס לא"י ויהושע תלמידו יהיה מנהיג בחיי משה ואין המלכות נוגעת בחברת' ואין אלו אלא דברי נביאות שלא ידע * משה בנבואתו רק שלא יכניס כמו מנהיג והשתא דמ"ר לא משמע כדבריו ועל כן הנראה דודאי ידע משה שנגזר עליו שלא יכנס לארץ אבל חשב משה שאפשר לבטל הגזרה בתפלה שלא היה באותו גזרה שבועה אבל בגזרת מי מריבה היה בו גזר דין שיש עמו שבועה כפרש"י בפרשת חקת לכן לא תביאו וגו' בשבועה כמו לכן נשבעתי כו' עכ"ל ע"ש וכדאיתא פ"ק דר"ה והשתא דנוסעים אנחנו שיתף עצמו עמהם א"ש דקודם מי מריבה חשב משה לבטל הגזירה וכתב הרא"ם עוד לשיטתו והשתא דתביאמו ותטעמו שנתנבא שלא יכנס לארץ ואפילו קודם גזירה הוה נבואה ואינו יודע מה נבואה עכ"ל ודאי דהכי מוקמינן האי קרא בפרק יש נוחלין* אבל אין הפי' כמו שחשב הרא"ם דהתם לאו אמשה קאמר דנבא ואינו יודע מה נבא דמשה ודאי ידע בנבואה שלא יכנס לארץ אבל משום דכל בני ישראל אמרו השירה ואמרו תביאמו ותטעמו ולא אמרו תביאנו ותטענו שהיו מתנבאין ואינן יודעין מה קאמרי על גזירת מרגלים שלא יכנסו לארץ והכי משמע ליישנא דתלמודא ומתנבאין כו' וכ"ה בהדיא במכילתין וכפירוש רשב"ם בהדיא התם ודו"ק:

רסה °**וימהר** משה ויקוד ארצה וישתחו מה ראה משה ר'
שם חנינא בן (גמליאל) [גמלא] אמר ארך אפי'
שמות לד ראה ורבנן אמרי אמת ראה תניא כמאן דאמר ארך
אפים ראה דתניא כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה
שיושב וכותב ארך אפים אמר לפניו רבש"ע ארך אפי'
לצדיקים א"ל אף לרשעים אמר לפניו רשעים יאבדו א"ל
השתא חזית דמיבעי לך כשחטאו ישראל א"ל לא כך
שם ע"ב אמרת לי ארך אפים לצדיקים *אמר לפניו רבש"ע ולא
במדבר יד כך אמרת לי אף לרשעים והיינו דכתיב °ועתה יגדל נא
כח ה' כאשר דברת לאמר רבי חגי הוה סליק ואזיל
בדרגא דבי רבה בר שילא שמעיה לההוא ינוקא דאמר
תהלים צג °עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש ה' לאורך ימים
שם צ וסמיך ליה °תפלה למשה וגו' אמר שמע מינה ארך
אפים ראה:

מה ראה. על איזה מדה של י"ג מדות ראה והשתחוה: **אמת ראה.** ראה במדותיו שנקרא אמת ונתיירא שנתחייבו ישראל כלייה אם הוא דן אותם בדין גמור ומיהר להתפלל עליהם שלא יהא דן אותם לפי מעשיהם: ה"ג תניא כמ"ד ארך אפים ראה דתניא כשעלה משה למרום וכו' אמר לו רשעים יאבדו ולא יהיה לך ארך אפים עליהם: **א"ל.** הקב"ה לא אמרת ארך אפים לצדיקים ולא לרשעים: **אמר לפניו וכו'.** והשתא מסתברא כמ"ד ארך אפים ראה שכיון שראה מדה זו בהקב"ה שהוא ארך אפים אף לרשעים שמח: **ה' לאורך ימים.** היינו מדת ארך אפים ועליה אמר משה עדותיך נאמנו מאד שראה אותו בחורב ופסוק זה משה רבינו עליו השלום אמרו דכתיב לעיל מיניה תפלה למשה איש האלהים:

מהרש"א משה ויקוד גו' מה ראה משה כו'. דמשמע להו שהתעורר משה להשתחוות על ידי קריאת המדות ששמע מלפניו ובודאי ידע כבר מדותיו יתברך אבל עתה נתעורר יותר בא' מי"ג מדות ופליגי מר אמר ארך אפים כדמסיק ומר אמר אמת כפרש"י כי זו המדה מנגדת בריאת האדם כמ"ש אמת אומר אל יברא שכולו שקר: **וכותב ארך אפים א"ל רבש"ע ארך אפים לצדיקים כו'.** בפרק עושין פסין ובפרק שור שנגח אמרינן ארך אפים ולא כתיב ארך אף ארך אפים לצדיקים ולרשעים לפי זה ה"ל למשה לומר ארך אף לצדיקים וי"ל לפי דעת משה דאין ארך אף לרשעים משה נמי ה"ק לה בלשון קושיא מאי ארך אפים בלשון רבים לצדיקים והשיב לו הקב"ה לצדיקים ולרשעים וכתבו התוס' פרק עושין פסין אפים בוחקות מאריך לצדיקים עד לעתיד ומעומת לרשעים מאחר פורענות עד לעה"ב וגם זה לטובה שיש להם שהות לחזור בתשובה כדמשמע בחלק דהוי נמי לטובה עכ"ל ואמר כשחטאו ישראל במרגלים א"ל לא כך אמרת לי ארך אפים לצדיקים א"ל ולא כך אמרת לי אף לרשעים כו' דבמעשה העגל לא היה צריך למדה זו שהיה להם חטא הראשון ונחשבו עדיין לצדיקים כמ"ש מעביר ראשון ראשון אבל במרגלים כבר חטאו כמה פעמים כמ"ש וינסו אותי זה עשר פעמים ונחשבו כרשעים ולכך הוצרך למדה זו ארך אף גם לרשעים והיינו דכתיב כאשר דברת לאמר כמ"ש הרא"ם שאיני מבקש ממך בקשה חדשה רק לקיים מה שאמרת דאל"כ מאי כאשר דברת עכ"ל ולפי כוונה זו יש ליישב שהתחיל משה להתפלל גבי מרגלים במדת ארך אפים שהוצרך לה ביותר ולא הזכיר מדת אמת כי לפי מדת אמת היו חייבים כלייה כמ"ש אכנו בדבר וגו' אבל במדת ארך אפים אף לרשעים בא להתפלל עליהם ויש לכוין גם שאר מדות מי"ג שלא נזכרו שם רק אלו שהיה צריך להם אז ארך אפים כמ"ש אף לרשעים ורב חסד ליתן בחסדו לכל בריה די מחסורו והם הוו מקטני אמנה כמ"ש בענין עד אנה לא יאמינו לי ואמר נושא עון אבל חטא לא הזכיר כי לא היה כאן שוגג כי העדה היה להם עון שהוא מזיד והמרגלים פשעו פשע שהוא מרד ואמר פוקד עון אבות על בנים על שלשים גו' ואם תהרג כולם תהיה הפקידה יותר משלשים ורבעים: **רבי חגי הוה וכו' לביתך נאוה קודש וסמיך ליה תפלה למשה אמר ש"מ ארך וגו'.** לפרש"י הוא דחוק היאך משמע מאורך ימים דארך אפים ראה ובמדרש ילקוט הביא זה העובדא דר' חגי בענין אחר אמר רבי חגי כו' שמעית קליהון דטליא בכנישתא דמברכין ואמרין עדותיך וגו'

עיון יעקב

רשב"ג אמר ארך אפים ראה. לכך מיהר להתפלל על מדה זו שלא יהא ארך אפים לרשעים רק רשעים יאבדו כי בזמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם ולכך באבוד רשעים וגם כדאיתא סוף מכילתין וזה שאמר תניא כמ"ד ארך אפים ראה ומ"ד אמת ראה היינו כלל יהא דן את האדם במדת אמת ע"פ מדה הדין רק ע"פ החסד לפנים משורת הדין ואף ע"ג דאיתא בר"ה דף י"ז מתחלה אמת ולבסוף חסד כשאין יכול לעמוד במדת הדין מ"מ בצדיקים שיכולין לעמוד במה"ד דן אותם במדת הדין לכך בסביביו נשערה מאוד מדקדק עמהם כחוט השערה וכדאמר בסמוך בר' חגי וכו' ש"מ ארך אפים ראה היינו מחשבת מרע"ה מדת אמת שאמר עדותיך נאמנו מאוד וגו' ש"מ שטובים בעיניו מדת אמת רק על ערם

וגו' ה' לאורך ימים יכול כשם שמאריך רוחו עם הרשעים כך מאריך רוחו עם הצדיקים ת"ל אל נקמות ה' אל נקמות הופיע ונראה לפרש זה המדרש על פי ההגדה דפרק עושין פסן דמאריך רוחו לרשעים לשלם פורענות לעולם הבא משא"כ בצדיקים דמיעוט עבירות שבידן משלם להם פורענות בעה"ז והשתא קאמר דארך אפים דכתיב בלשון רבים משמע לצדיקים ולרשעים יכול כשם שמאריך רוחו לרשעים לשלם פורענותן בעה"ב כך מאריך אף לצדיקים לשלם פורענותן על מיעוט עבירות שלהן בעה"ב ואמר שאינו כן דנמדה רשעים דוקא כן הוא לשלם פורענותן בעה"ב ודריש ליה מדכתיב ה' לאורך ימים וסמיך ליה אל נקמות ה' וגו' שמדבר ברשעים כדכתיב הנשא שופט וגו' עד מתי רשעים ה' וגו' דנקמות ופורענות של רשעים היא לאורך ימים משא"כ לצדיקים שמשלם מיעוט עבירות בעה"ז אבל טובתן הוא מאריך לעה"ב על מצות שבידן ולפ"ז נראה להגיה במשנתין ה' לאורך ימים וסמיך ליה אל נקמות ה' וגו' וכתיב תפלה למשה וגו' דלפי הגי' דמשנתין לא הל"ל וסמיך ליה אלא לעיל מיניה כתיב תפלה למשה ואמר דש"מ ארך אפים ראה ימדהתפלל משה על מדה זו ותו לא מידי ודו"ק:

הרי"ף וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו וכו' מה ראה משה ארך אפים ראה וכו'. ויש לדקדק מה זו שאלה ששאל מה ראה דילמא כל המדות ראה. ועו"ק מה היה כדעתו של משה בדבריו של הקב"ה שאמר ארך אפים שאם רצה הקב"ה להאריך גם עם הרשעים היל"ל תיכף מיד רבש"ע הרשעים יאבדו ועו"ק כי לא נכון למשה לייעץ להקב"ה על מדותיו יתברך ומי יאמר לו מה תעשה ועו"ק איך משה סניגור טוב לישראל שנקיה לחסידותיה לומר רשעים יאבדו. ועו"ק כשנתרצה הקב"ה לשלוח לא היה על טענת ארך אפים כי אם פן יאמרו הארץ וגו' מבלתי יכולת ה' וגו' ונלע"ד שהוקשה לחז"ל מ"ש וימהר משה ויקוד וגו' דמספיק לומר ויקוד משה ארצה וישתחו לכך הוכרחו לומר שלא המתין משה להשתחוות עד שנגמרו כל הי"ג מדות ומה היא המדה שהשתחוה עליה רבי חנינא אמר על מדת ארך הפים וזהו וימהר משה בשם מדות הראשונות. ורבנן אמרי מדת אמת ראה. וכ"ל מרע"ה כשראה שאמר הקב"ה ארך אפים הבין שהוא לצדיקים לבד ואמר ארך הפים ולא ארך-אף לומר שמאריך אפו קודם שיגבה מהם וגם כשעדיין לא חזרו בתשובה והתחיל לגבות מהם מאריך אפו לגבות מעט מעט ולא בבת אחת וזו היא דרשת בירושלמי תענית וז"ש משה לפניו יתברך רבש"ע יהי רצון שיתקיים בצדיקים ארך שני אפים. אמר לו הקב"ה גם זאת תעשה לצדיקים ואף לרשעים. אז אמר משה תינח אם היית מאריך אפיך גם עם הרשעים קודם שתגבה מהם שמא יחזרו בתשובה אבל אם הם עומדים במרדם למה תאריך אפך בפקודות העונש להענישם מעט מעט נשלמא לצדיקים שיש בידם כמה מצות ראוי שתעניסם מעט מעט אבל הרשעים יאבדו א"ל הקב"ה חזית דמיבעי לך שישראל חטאו בעגל התפלל משה ואמר רבש"ע לא כך אמרת ארך אפים ואע"פ שהיו רשעים שחטאו קודם וימרו על ים בים סוף וחטאו על מי מריבה שאמרו היש ה' בקרבנו ואחר כך עשו את העגל וז"ש בענין העגל ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וגו' וימהר משה כלומר על זה שרצה משה למהר גביית העונש בבת אחת ויקוד ארצה וישתחו התפלל עצמו שיתבטלו דבריו ויתקיימו דברי הקב"ה וז"ש ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו שכתוב שם זה כאדני שרומז למדת הדין שלא יהיה לכליון חרון רק יתנהל הדין לאט לאט וילך בקרבנו לפי שעם קשה עורף הוא ואם בא להענישם בבת אחת לא ישאר מהם מאומה וכמ"נו לנדון כי בעונש העגל התפלל משה לומר שיתבטלו דבריו והיינו דכתיב בני בעתולים ועתה יגדל נא כח אדני שאף ע"פ שהתפלל פן יאמרו מבלתי יכולת ה' ומ"מ יש לחוש לכבוד שמים שנפרו ביחידו של עולם וצריך להענישם לז"א ועתה יגדל נא כח אדני שדברת לאמר ה' ארך אפים אף לרשעים ויקבלו עונשם לאט לאט ויאמר ה' סלחתי כדבריך שאינה שלימה לגמרי מבלי שיקבלו עונשם אלא כדבריך שיהיה לאורך ימים כי אולם חי אני ליקח נקמתי מעט מעט וימלא כבוד ה' את כל הארץ שלא יהיה

חילול ה': שמעיה לסהוא. ינוקא כו'. פי' הרי"ף בזה כפי' מהרש"א ע"ש והוסיף עוד לדקדק אטו הוא לא קרא מעולם פסוק זה עד ששמעיה מהאי ינוקא אלא תמיד היה קורא בשני מזמורים אבל התינוק קראם כאחד סוף המזמור ה' לאורך ימים ותחילת המזמור אל נקמות-ונמצא הבין הדרשה ע:

רמז סו **אמר** רבי אלעזר אמר רבי חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק וכו': (כמ"ש במגילה פ"א מאמר כ"ד):

משנה אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעה"ב שנא' °יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את יושבי עירם וגו' וכו'. כליל לה' אלהיך אמר ר' שמעון אמר הקב"ה אם אתה עושה דין בעיר הנדחת מעלה אני עליך כאילו אתה מעלה עולה כליל לפני. °ולא ידבק בידך מאומה מן החרם שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם אבדו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם: דברים יג
שם

יצאו אנשים בני בליעל מקרבך. שאין להם חלק לעולם הבא

פירש הרמב"ם ז"ל מחוייבי מיתות ב"ד היחידים ממונם ליורשיהם אבל אנשי עיר הנדחת התורה אמרה לאבד את ממונם וכל שללם. עוד כתב למעלה על מחלוקת כל המשניות אשר בפרק זה וז"ל כבר זכרתי לך פעמים רבות שכל מחלוקת שיהיה בין החכמים שאינו בא לידי מעשה אלא שהוא אמונת דבר בלבד אין לי לפסוק הלכה כאחד מהם ונזכר זה הענין כלו בזו מסכת לפי שקדם לו זכרון מיתות ב"ד ומחוייבי כרת ומיתה והודיעך כי כשיחטא האדם ונהרג באחת המיתות שלא-תחשוב שאין לו חלק לעה"ב וחזר לכונת המסכתא והוא לידע מי הם הנהרגים ושיאך נהרגים. עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

מהרש"א עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כו'. שהשכינה שורה על כל ראש צדיק כו' לעושים רצונו כו' וע"ז אמרו עטרותיהם בראשיהם כמפורש בחידושינו במסכת ברכות דריש לבי מלשון רצון ולצפירת מלשון מלפים וקאמר לישועתו במקום תפארה כי ישועתו לעמו היא לו תפארת ובפ"ק דמגילה גרסינן הכי לעושים רצונו ומלפים תפארתו כו' לעושה עצמו כשיריים ואינו מתגאה שעליהם שורה השכינה ביותר כמ"ש אני אשכון את דכא ושפל וגו' ואמר לרוח משפט זה הרודה את יצרו מבואר ע"ז שאמר מי יודע רוח הבהמה וגו' ופירשו בו שהכל כאמר על האדם שיש לו אלו ב' רוחות דהיינו האחד הוא רוח החיוני שהוא גם כן כבהמה ורוח הב' היא הנשמה כמ"ש נשמת רוח חיים וגו' והם היצר טוב והיצר הרע הוא ענין שנאמר בכלב עקב היתה רוח אחרת וגו' כי זה הרוח וכח הנשמה היה בו שהוא רוח אחרת כסדר הבריאה שהחיוני ואח"כ הנשמה וז"ש כאן לרודה בלותו רוח הבהמי שהוא כח יצר הרע ואמר ליושב על המשפט זה הדן דין אמת לאמתו עיין פירושו בחידושי סנהדרין פ"ק דהיינו ליושב שהוא מיושב במשפטו לדון דין אמת לאמתו ואמר ולגבורה זה המתגבר ביצרו דהיינו שיש עמו רוח האחרת שהוא כח הנשמה להתגבר על כח החיוני שהוא כחו של יצר הרע: *משיבי מלחמה שנושא ונותן במלחמתה כי דרכה של תורה היא בב' דרכים דהיינו לפלפל בה גם לקבוע עתים לתורה כמ"ש ששואלין לאדם לעתיד פלפלת בחכמה קבעת עתים לתורה והם שני דברים שזכר כאן נושא ונותן במלחמתה כו' שערה שמשכימין ומעריבין בב"ה כו' וכפירוש רש"י פ"ק דמגילה שנעשין

שוערין

עין יעקב

מדת ארך אפים מיבר להתפלל: מעלה אני עליך כאילו אתה מעלה עולה כליל לפני. כי מה עולה כולו כליל ואין הנאה לשום אדם כן בעיר הנדחת המרים כל רכושם ומה שלהם

שוערין לפתוח דלתות בהשכמה ולאחר זמן נעילתו: *אמרה מדת הדין כו'. ופרש"י בספר ישעיה וגם אלה ביין שגו ושבי משפט ומשיבי מלחמה שבדור הזה כלומר טובים וחשובים שבהן ביין שגו כי עתה אין טוב בהם עכ"ל ואומר כי ע"י שבעה"ו ביין שגו לא די שלא יהיה להם הטעיה בברכה נדיק לעתיד אבל יבואו לגיהנם ואמר אין פלילה אלא דיינים כי ע"י שתעו בשכר ישכחו בהוראת ודיני התורה וק"ל:

רסז דף קיב **ת"ר** °החרם אותה פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה
דברים יג ואת כל אשר בה לרבות נכסי צדיקים שבתוכה.
שם שללה ולא שלל שמים °ואת כל שללה לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה. א"ר שמעון מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו מי גרם להם שידורו בתוכה ממונם לפיכך ממונם אבד:

החרם [אותה] פרט לנכסי *צדיקים שבחוצה לה. שאם היו צדיקים דרים בתוכה והוו להו נכסים ומופקדים במקום אחר ביד אחרים אין מחרימין אותם אבל נכסים שיש להם בתוך העיר מחרימין אותם וטעמא מפרש לקמן: א"ר שמעון מפני מה אמרה תורה וכו'. בכל דוכתא דריש רבי שמעון טעמא דקרא:

רסה דף קיג שם °**וישבע** יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו
יהושע ו גו' (ממשמע שנא' העיר הזאת איני יודע שהוא יריחו אלא מה ת"ל יריחו) [תניא] לא יריחו על שם עיר אחרת
מ"א טז ולא עיר אחרת על שם יריחו דכתיב °בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה. תניא באבירם בכורו רשע לא היה לו ללמוד בשגוב צעירו רשע היה לו ללמוד אבירם ושגוב מאי עביד הכי קאמר באבירם בכורו [לא] היה לו ללמוד לאותו רשע בשגוב צעירו ממשמע שנאמר באבירם בכורו איני יודע ששגוב צעירו מה תלמוד לומר שגוב צעירו מלמד שהיה מקבר והולך מאבירם עד שגוב. אחאב שושביניה הוה אתא איהו ואליהו למשאל [בשלמא] בי טמיא יתיב וקאמר דלמא כי לט יהושע הכי לייט לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על
דברים יא שם יריחו א"ל אליהו אין אמר ליה אחאב השתא לווטא דמשה לא קא מקיימה דכתיב °וסרתם ועבדתם וגומר וכתיב וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו' וההוא גברא אוקים ליה ע"ז על כל תלם ותלם ולא שביק ליה מטרא למיזל מיסגד ליה לווטתא דיהושע
מ"א יז תלמידיה מיקיימה מיד °ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד גו' חי ה' אלהי ישראל גו' אם יהיה גו' טל ומטר וגומר בעא רחמי ויהבו ליה אקלידא דמטר וקם ואזל
שם °ויהי דבר ה' אליו לאמר לך מזה ופנית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית וגו' והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר מהיכא א"ר יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב ויהי מקץ ימים וייבש הנחל כי לא היה גשם בארץ כיון דחזא דאיכא צערא בעלמא כתיב ויהי דבר ה' אליו לאמר קום לך צרפתה [וכתיב] ויהי אחר הדברים האלה
עי"ש פסק ע"ע חלה בן האשה בעלת הבית בעא רחמי למיתן ליה אקלידא דתחיית המתים אמרו ליה שלש מפתחות לא נמסרו לשליח של חיה ושל גשמים ושל תחית המתי' יאמרו שתים ביד תלמיד ואחד ביד הרב אייתי האי
שם יח ושקיל האי וכתיב מיד °לך הראה אל אחאב ואתנה מטר:

ה"ג וישבע יהושע לאמר ארור האיש וגו'. וקרא דריש והא"ל בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה כשיתחיל לבנותה ימות בכורו וכשיעמיד דלתיה ימות בנו הקטן: לא יריחו על שם עיר אחרת. שלא יבנה יריחו ויקרא שמה על שם עיר אחרת: ולא ע"א אחרת. על שם יריחו. שאפי' בנה עיר אחרת וקראה יריחו אסור לבנותו שאפי' שם יריחו ימחה לעולם: כתיב בימיו בנה ח"ל בית האלי את יריחו. בימיו של אחאב על שעבר על האלה קרא ליה בית האלי: את יריחו. ולא יריחו עצמה בנה אלא עיר אחרת בנה (על יריחו) שקרא לה שם יריחו ולא איתפרש הא מנא ליה: באבירם בכורו יסדה. אבירם רשע כמות אבירם הרשע לא היה לו להיאל ללמוד שלא לבנות את יריחו: אבירם ושגוב מאי עביד.
ברס"י דקרי להו רשעים: בשגוב צעירו היה לו לאותו רשע ללמוד.
בנמ' יא כאן דכיון שקבר בתחלתו אבירם היה לו לחזור בו שלא ימות שגוב צעירו
גירסא אחרים ונלאה באכפי כפשיה הוא ולא דרשה: ממשמע שנאמר באבירם בכורו. השתא מתונה אקרא איני יודע ששגוב צעירו אלא מה ת"ל שגוב צעירו שהיה קובר והולך מאבירם ועד שגוב שהוא צעיר מכולם: אחאב שושבינו. אוהבו של חיאל היה אחאב: בי טמיא. [וי"א בי טעמא] בית האבל שמטעימין אותו בדברים לנחמו ובכמה דוכתין כתיב בבראשית רבה טמיא בלא עי"ן (לשון אחר טמא אבל באותיות האטב"ח ואלב"ס טמא אבל): על כל תלם ותלם. שורה [שורה] של ערוגה מקום גבוה הוא: ולא שביקא מטרא מיזל ומסגד.
איכו מרוב גשמים הבאים לעולם אין מניחין אותי לילך להשתחוות לע"ז
ע"פ מתוך שהדרכים מלוכלכים בטיט: מיד ויאמר אליהו חי ה' אם יהיה השנים האלה מטר וגו'. האי קרא סמוך לקרא דחיאל בית האלי: אקלידא דמטרא. מפתח של מטר: כיון דחזא. הקב"ה דאיכא צערא בעלמא: א"ל. לאליהו לך צרפתה לגלגל הדבר שיחזיר לו מפתח של מטר כדקא מפרש ואזיל: ג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח. על כל האוצרות של הקב"ה יש מפתחות ונמסרו ביד שלוחים הממונים אבל שלשה מפתחות יש לו בידו שלא מינה שליח עליהם מברא שית אלא בידו הם ולא רצה למסור שליח עליהם וקאמר הקב"ה לאליהו אותן שלשה מפתחות עכשיו בידי מברא שית ולא מניתי שליח עליהם אלא אותך עשיתי ממונה על אחד מהם ועתה תשאל מפתח שני יאמרו ב' ביד תלמיד ואחד ביד הרב:

מהרש"א ולא עיר אחרת ע"ש יריחו דכתיב בנה היאל בית האלי את יריחו כו'. עיין פרש"י ולא אתפרש כו' ול"נ דלא עיר אחרת ע"ש יריחו הוא בכלל השבועה דיליף עהרא

עין יעקב

עולה מעביר רוח הטומאה מן הארץ כדאיתא בירושלמי הובא בילקוט ראובני פי' לו כן אם אבדו רשעים בעיר הנדחת מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם: פרט לנכסי צדיקים שבתוכה לה. ונכסי רשעים שבחוצה לה נחרבו מאת כל שללה: מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו. פי' כיון שמשמע שללה ולא שלל שמים אם כן נכסי צדיקים אתי בכלל שניהם דמי כיון שהם לא חטאו: מיד ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד חי ה' וגו'. להראות דלפני הצריך הקב"ה אתו ולא נעצר המטר מקללת משה לבד שמשם

ג' מפתחות לא נמסרו כו'. בר"פ דתענית יליף להו מקרא והא ודאי דנמסרו לפעמים כי הכא באליהו אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם כ"כ התוס' בר"פ דתענית ע"ש:

דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא משל דאליהו רסט למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליה ואבדה סס למפתחיה דרש ר' יוסי בצפורי אבא אליהו *קפדן הוה סס ע"ב [רגיל למיתי גביה] איכסי מיניה תלתא יומי ולא אתא כי אתא אמר ליה אמאי לא אתא מר א"ל קפדנא קרית לי א"ל הא דקמן קפיד מר: פיסקא °ולא ידבק בידך דברים יג מאומה מן החרם כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם. מאן רשעים אמר רב יוסף גנבי. ת"ר רשע בא לעולם חרון אף בא לעולם שנא' °בבא רשע בא גם בוז משלי יח ועם קלון חרפה רשע אבד מן העולם טובה בא לעולם שנא' °ובאבוד רשעים רנה. צדיק נפטר מן העולם רעה סס יא בא לעולם שנאמר °הצדיק אבד ואין איש שם על לב ישעיה נ ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק צדיק בא לעולם טובה בא לעולם שנאמ' °זה ינחמנו בראשית ה ממעשנו ומעצבון ידינו:

דטרקיה לגליה. שסגר שער שלו ואבדיה למפתחיה כך עשה אליהו (שנטל מפתח של גשמים שהיה השער) [נעל לשערי מטר] ולבסוף אבד המפתח של גשמים שלא נפתח השער של מטר על ידו דכתיב לך והראה אל אחאב ואתנה מטר ולא כתיב ותן מטר: אבא אליהו. חביבי וגדולי: היה קפדן. שכעס על אחאב ואמר חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר: איכסי מיניה. שהיה רגיל למיתי לבי מדרשו כל יומא ולא אתא בתלתא יומי: א"ל. ר' יוסי: הא דקמן דקא קפיד מר. הרי על דבר שאמרתי עליך אתה מקפיד שלא באת אלי שלשה ימים: מפני הרעה. קודם שתבא הרעה הצדיק נאסף ונצול דכיון שמת הרעה באה: אבל צדיק בא לעולם. פסקה הרעה שנאמר זה ינחמנו:

מהרש"א דטרקיה לגליה ואבד כו'. לכאורה אין המשל דומה לנמשל דהכא לא אבד אליהו מפתח של גשמים אלא שהחזיר להו להקב"ה ושמא כיון שאמר מתחלה כי אם לפי דברי דמשמע שעל ידו יפתח שער המטר ושוב הולך להחזיר המפתח ולא נפתח על ידו כמ"ש ואתנה מטר ה"ל כאלו אבד המפתח ממנו: ולא ידבק בידך מאומה מן החרם כל זמן שהרשעים כו'. לפי שנתן טעם שלא ידבק וגו' שכל זמן שהרשעים כו' דהיינו אותן רשעים שעוברין על החרם וקאמר מאן אינון רשעים שבשל הוי משתכחין כל שעה אחרים וא"ר גנבי הן הגנבים שנוהגים בכ"ה חרם על הגניבות והם עוברין גם על החרם ובזה מבואר חרון אף בעולם כדמסיים בהאי קרא ולא ידבק וגו' למען ישוב וגו' מחרון אפו וגו'. ומייתי ת"ר רשע בא כו' צדיק בא לעולם כו'. יש לדקדק שבינה נקט רשע מיותר לדיק שאמר אבד רשע לדיק נפטר ובקרא דמייתי

מקרא ויבנו יהושע וגו' ובנה את העיר הזאת את יריחו וגו' דלא ה"ל למכתב רק ובנה את יריחו וע"כ דרבו דתרתי קאמר קרא דעיר הזאת אקיר אפי' ע"ש אחרת ואת יריחו אסור אפי' אינו עיר הזאת והשתא ניחא הא דכתיב בנה חיאל בית האלי את יריחו מיירי נמי בשני עיר אחרת ע"ש יריחו וק"ל: מאי עביד ה"ק באבירם בכורו היה לו ללמוד כו'. עיין פרש"י וק"ל לפירושו דהא גבי שגוב לא קאמר רשע וצ"ל דמשמע ליה באבירם בכורו שהיה רשע לא היה ללמוד במה מקללת יהושע אלא שחלה ומיתתו ברשעו אבל בשגוב לעירו שלא היה רשע היה לו ללמוד במה מקללת יהושע ופריך אבירם ושגוב מאי עביד מהיכא פסיקא ליה במעשיהם דאבירם היה רשע ומעשיו רעים ושגוב לא היה רשע וקאמר דרשע לא קאי על אבירם אלא על אביהם חיאל שהיה רשע דאל"כ מאבירם בכורו במה היה לו ללמוד שיתקיים קללת יהושע גם בשגוב הצעיר ולא למד שלא לבנות עוד ולהביא לידי קללת דלמות והשתא ניחא הא דקאמר איני יודע גאי מילתא באכפי נפשיה כפירוש רש"י אלא שהפליג ברשעו שכמה בנים מתו לו שהיה מקבר והולך ולא השגיח בדבר ולא חזר עד שמת שגוב לעירו ודו"ק: אחאב שושבינו הוה אתא איהו ואליהו כו'. כל דברי המאמר ילא להם משמיכות הכתובים שאמר ויעש אחאב את האשרה ויוסף וגו' בימיו בנה חיאל וגו' כדבר ה' ביד יהושע בן נון ויאמר אליהו וגו' אל אחאב חי ה' וגו' אם יהיה השנים האלה מטר וגומר שהפסיק בענין חיאל דודאי על גודל חטא של אחאב שהזכיר לעיל מיניה קאמר אליהו אל אחאב אם יהיה השנים האלה וגו' אבל הפסיק בענין חיאל דע"י שהלכו לנחאל באבלות לחיאל ולנחמו נתגלגל שנשבע אליהו וא"ל לאחאב אם יהיה השנים וגו' כדמסיק א"ל השתא לווטא דמשה כו' ועבד את השמים וגו' והוא לא יאמין כי הכל נמשך לואבדתם מהרה מעל הארץ וגו' ומהרה דמרי עלמא כמאן ומשכחת כדאמרינן פ"ב דגיטין ולא נעלר המטר בזמן אחאב רק ע"י תפלת אליהו כמ"ש חי ה' וגו' אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים וגו' כ"א לפי דברי וכמ"ש רצון יראיו יעשה וכדי לקיים שבועתו. והעורבים מביאים לו וגו'. הפסיק בענין באין לזה מקום כאן ועיקר הלהיה בפ"ק דחולין גבי בחיטת נומר אלא הכא מייתי להכי אגב דאייתי קראי אחריני דהאי עיבא ואשבר לפרש בזכר זה כאן משום שא"ל לך ונסתרת בנחל כרית וגו' אשר משם יהיה לו לשתות לאליהו מימיו עד שיבש הנחל והיה רואה לער בעלמא ואמר דגם מאין היה לו מזונותיו והעורבים מביאים לו לחם וגו' דהיינו מבי טבחי דאחאב ואחר שיבש הנחל שהיה לער בעלמא גם הלחם ובשר היה חסר לו שלא מלאו העורבים לחם בבית אחאב כמפורש בקרא שהיה כבד הרעב עם כלי שירלה בלער העולם ולפ"ז י"ל כיון דחזי דאיכא לער בעלמא היינו אליהו שע"י שיבש הנחל ולא הביאו לו עוד לחם ובשר רא"ה דאיכא רעב בעלמא דאפי' משלחן מלכים כגון אחאב היה חסר ובכל זאת לא השגיח אליהו ונתגבר על שבועתו עד ויהי דבר ה' וגו' לך לרפתה וגו' בעי רחמי ליתן ליה אקלידא דתחיה כו'. ואמר

עיון יעקב

לא אמר כזה בלשון שבועה ומש"ה ביהושע דכתיב וישבע יהושע בעת ההיא לכך נענש מיד נהבי נשבע אליהו שלא יוריד המטר ונעלר מיד: אבא אליהו קפדן הוי. עיין פרש"י ועי"ל דלכך קרי ליה כאן אבא יותר מכל מקומות שבש"ס לפי שמיירי בענין עצירות ונתינות המטר. שהיה המפתח ביד אליהו עיין דאמרינן בתענית דף כ"ב אבא דיהיב מטרא לאבא דלא יהיב מטרא ע"ש: לא ידבק בידך מאומה מן החרם. אפשר דקרא סמיך למען ישוב ה' מחרון אפו: מאן רשעים. מדלא קאמר כל זמן שעיר הנדחת בעולם חרון אף בעולם דשלה קאי אלא והאי דקאי אף ארשעים אחרים לה"ק גנבי שהם רע לשמים ולבריות שיש להם עונש בעה"ז ובעה"ב כדאיתא בקדושין: צדיק בא לעולם טובה בא לעולם. כלומר אף שמת לדיק, אחר מ"מ כשמתקיים וזרח השמש ובא השמש שנולד לדיק אחר זה לדיק ראשון שמת היינו שלא שבה הרעה ובשב"ל לדיק זה שנולד טובה בא לעולם כיון שנתקיים וזרח השמש ובא השמש והארץ לעולם עומדת וי"ל זה כונת הפסוק הלדיק אבד ואין איש שם על לב שסובר שמת לבער שלא שבה הרעה חה מפני רעה נאסף הלדיק שבל שם גם לפני חסד נאספו מוכח דפי' מפני הרעה שלא יראה הרעה לכך כונס נאספו עזה מוכח שלא היה מבין הפי' דמפני הרעה וק"ל ובדרוש מארכסי:

רמו

דמייתי כתיב צדיק אבד ובסופיה דקרא נאסף צדיק ואנשי חסד נאספו נבון רבים והוא לפי שהרשע והוא הנגנב מתוך שהולך אחר תאוות המותרות אם אין לו הון גוזל אמר בקרא דלעיל גבי רשע שהולך אחר תאוות המותרות באמר אתיו ואקחה יין לכון יחד ונסבאה שכר לכון רבים והוא כי דרך המתאווים לשתות בחבורה אם אין לו חבר אומר אני אקח לכם משלי בואו אלי ונסבאה יחד כגון הוא דרך בחבורה ואמר והיה כזה יום מחר אמר שהוא מתאוה לשתות הרבה יותר מלאכול הרבה ע"פ ומ"ש פרק מי שאחזו א"ל אמנדאי אמאי לא קבעי לי מלכא א"ל אשקיה משתיה בקל לביתא אוכבה אחבריהם א"ל שלמה הכי אמר לכו אשקוהו ולמחר כרי א"ל אכפים מיכלים א"ל שקל לביתא הותבה. אהדרעא אמר ליה הכי א"ל כגודו מיכים מיכלא וע"כ זה המבקש במותר התאות מבקש יותר בריעים עם חבריו בחבורות כדי שיוכל לשתות כזה גם יום מחר מה באין כן באכילה ת"ש גדול יותר מאד שהיא ודאי מגדיל בשתיה מאד יתר התאוה מה שלא יהיה לו כן באכילה ואמר באלו המתאוים אין איש שם על לב מיתת הצדיק כי אומרים כי הצדיק אבד כמו הרשע באבד מגוג במיתתו ואמר שגם אנשי חסד בהם המתעסקים בקבורת הצדיק נאספו בעיסו ואין מקבלין אותו כראוי ואין מבין

מיתת הצדיק כי מפני הרעה נאסף הצדיק דהיינו שנסתלק מן העולם ואינו אבד כמו הרשע. ואמר צדיק בא לעולם טובה כו'. כמ"ש זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו גו' מעצבון ידים כמבואר מקללת אדם בעצבון וגו' ממעשינו היא מעונם ומעשה דור המבול שעל ידו נשבע שלא יוסיף עוד ומקיים בזה לפי שבכל פרק חלק מדבר בימות המשיח וגמול ועונש דלעתיד והאת השבוע שהיא נח היא לנו הודאה על ברית השבועה אשר עמנו שנאמר כי מי נח זאת לי אשר וגו' כן נשבעתי מקצוף עליך ומגער בך ואז טובה בא לעולם כמ"ש צדיק ומושע וגו' ובכן בב"י א"ס:

הרי"ף לא ידבק בידך וכו' כל זמן שרשעים בעולם וכו'. תימא. הא דכתיב למען ישוב ה' מחרון אפו דנלמד ממנו כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם קאי אדלעיל מינים דכתיב הכה תכה את יושבי העיר לפי חרב והיאך שייך לא ידבק בידך גו' כל זמן שרשעים בעולם דהאי איירי באבידת ממון ולא באבידת רשעים וי"ל בדקדוק אחר מה שאמר רב יוסף מאן רשעים גנבי לומר לא אמר כפשטיה עובדי עבירות וכדכתיב למען ישוב ה' מחרון אפו גבי מדיחי עיר לע"ז. אלא דקשה דהוי ליה לכתוב למען ישוב ה' מחרון אפו גבי הכה תכה את יושבי העיר גו' לינא סמיך וכתב גבי לא ידבק בידך מאומה מן החרם לבך דרש מאן רשעים גנבי דהיינו אותם שלקחו מן החרם וכל זמן שהם בעולם חרון אף בעולם ובאבדם יסתלק חרון אף ובא טובה לעולם:

הדרן עלך מסכת סנהדרין

כיצד העדים פרק ראשון מכות

א **אמר** עולא רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מנין
יף ב ע"ב דכתיב °והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע
דברים כה והיה אם בן הכות הרשע משום שהצדיקו את הצדיק
והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע אלא עדים
שהרשיעו את הצדיק ואתו עדים אחריני והצדיקו את
הצדיק דמעיקרא ושוינהו להני רשעים והיה אם בן
שמות כ הכות הרשע. ותיפוק ליה °מלא תענה משום דהוי לאו
שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו:

רמז לעדים זוממין שלוקין. כגון עדי בן גרושה או עדי גלות שאין הכא ג מדין הזמה מכין שהן לוקין ולקמן פריך תיפוק ליה מלא תענה: משום שהצדיקו את הצדיק. בתמיה אי והצדיקו והרשיעו בדיינין קאמר וצדיק ורשע בבעלי דינין נימא לי והצדיקו את הצדיק וגו' לכתוב כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והיה אם בן הכות הרשע וגו' למה החזרה כאן צדקת צדיק וכי כל מקום שהצדיקו בית דין את הזכאי ומייבו את החייב איכא מלקות דהאי קרא למיתלי מלקות בהצדיקו והרשיעו אלא ע"כ בעדים משתעי קרא עדים שקרים שהרשיעו צדיק ובאו אחרים והזימום והצדיקו את הנדון שהוא צדיק והרשיעו את העדים הרשעים והיה אם בן הכות

הרשע אם הזמה זו בת מלקות הוא באיכך יכול לקיים בהו דין הזמה גמורה כגון עדי גרושה או עדי גלות ושפיטו השופטו והכהו לפניו: ותיפוק ליהמלא תענה. כל [עונשי] לאוין בני מלקות הן אלא במקום שפירש לך בו עונש וכאן שאיכך יכול לעונשן עונש הכתוב בהם ילקו:

א"ל שמואל לרב מתנה לא תיתיב על כרעך עד ב
דף ג ע"ב (דאמית) [דמפרשת] לה להא שמעתא מנא הא
מלתא דאמרי רבנן המלוה את חבירו סתם אינו רשאי
להתבעו פחות מל' יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה
דברים טו על פה [א"ל] שנא' °קרבה שנת השבע שנת השמטה
ממשמע שנאמר שנת השבע איני יודע שהיא שנת
השמטה אלא מה ת"ל שנת השמטה לומר לך יש לך
שמטה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה את חבירו סתם
שאינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום דאמר מר ל'
יום בשנה חשובים שנה:

[שהוא כזו. בקרוי כנה:]

משנה °על פי שנים עדים או שלשה עדים אם יתקיים דף ה ע"ב
דברים יז עדות בשנים למה פרט לך הכתוב בשלשה
אלא להקיש *שלשה לשנים מה ב' מזומין את השני' אף נ"נ שנים בשלשה
השנים

עין יעקב

רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מניין. דליכא לאיתויי שהוא קנס חכמים ללקות דמה שלוקין מדרבנן הוא נקרא מכות מרדות ולא מלקות ממש ועוד דיותר ראוי לקנוס כעד ממון דמי בשה שאתרו שהוא הלך או חייב גלות אלא שים ימות על זה מן התורה ללקות מלקות גמור: **אחד** המלוה בשטר ואחד המלוה על פה. ברמב"ם פ"ג ממלוה השמ"ת סי' ע"ג כתבו בין מלוה על המשכון וכו' והא דלא הוזכר כן בש"ס משום דמדמה מוקה לדין השביעית ושם מלוה על המשכון אינו משמט כדאי' בת"כ סי' ק"ו אך ורק רממילא נלמד דאם בלא משכון שאינו בטוח ממעותיו אין רשאי לתבעו פחות מל' יום מכ"ש במלוה על המשכון שהוא בטוח במעותיו דאין רשאי לתבעו פחות מל' יום: **יש לך** שמיטה אחרת שהיא כזו. לאו כזו ממש והחם משמט שאין צריך לשלם כלל אם עברה עליו השמיטה וכן מלוה על המשכון אינו משמט משא"כ בדין זה אלא לענין זה הוא דמי לפי שעיקר מקרא זה הוא אזהרה שלא ימנע מלהלוות לעני מחמת השמיטה הה"נ שלא ימנע מחמת זה שאין רשאי לתבעו פחות מל' יום ולענין זה הם דומי להדדי שזהו שהיא כזו: **הדרן** אין נהרגין. פי' הטעם משום זילותא דסנהדרין שיאמרו שהרגו שלא כדין: **אלא** להקיש שלשה לשנים. הלשון אינו מדוקדק דקאמר להקיש שלשה לשנים וקאמר מה שלשה ע"ש

חשנים יזומו את הג׳ ומנין אפילו מאה ת״ל עדים ר״ש אומר מה שנים אינם נהרגים עד שיהיו שניהם זוממין אף ג׳ אינם נהרגים עד שיהיו שלשתן זוממין ומנין אפי׳ מאה ת״ל עדים ר״ע אומר לא בא השלישי להקל אלא להחמיר עליו לעשות דינו כיוצא באלו א״כ (אם) ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ״ו שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה:

ר״ש אומר לא בא השלישי כו׳. לא הוצרך ללמדנו זאת דממילא ידעינן דשנים מזימין את השלשה דהרי השנים כשרים לכל עדיות וממילא ידעינן שאין זוממין עד שיזומו כולם דהרי כולם כאחד נעשו עדים וקרא כתיב והנה עד שקר העד: לא בא להקל אלא להחמיר עליו. שלא תאמר הואיל ובלא הוא היתה עדות נתקיימת לא יענשו בו דין הזמה למדך הכתוב שאף הוא היה מן המקיימין דבר: עאכ״ו. שמלינו מדה טובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים ובמדת פורענות הוא אומר על שלשים ועל רבעים ע״כ:

כתב הריטב״א ז״ל ור״ש ור״ע לא פליגי בעיקר דינא לא אתנא קמא ולא אר״ש אלא משמעות דורשין איכא בינייהו:

דף ז משנה סנהדרין ההורגת אחת בשבוע נקראת חבלנית רבי אלעזר בן עזריה אומר. אחת לשבעים שנה. ר׳ טרפון ור״ע אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם. רבן שמעון בן גמליאל אומר אף הם היו מרבים שופכי דמים בישראל:

(חבלנית. לפי שהיה להם לבקש לו זכות כדי לפוטרו שאין אתה מוצא מי שנתחייב מיתה אחד לשבעים שנים ויתקיימו בו כל הפסוקי חייבי מיתות וסנהדרין שהרגה אחת בשבוע בידוע שאין בקיאים בדיני נפשות. אי נמי לא שמו לבם לחפש אחר זכותו של נדון כראוי לפיכך נקראת חבלנית: לא נהרג אדם מעולם. מתוך שהיינו מרבים לבדוק את העדים בדברים שאין יכולין לעמוד בהם ודייקינן שלה היכי הוו עבדי ופשטינן דאמרינן ראיתם טרפה הרג או שלם הרג כלומר כלום בדקתם אותו לאחר מיתה לראות אם יש בו אחד מסימני טרפה אם לא ואם תוכלו לומר בדקתם אותו ונמצא שלם דלמא במקום סייף נקב היה ונתמלא וגם בבועל את הערוה אמרינן ראיתם כשכנים כמכחול בשפופרת דבר שאין דרך העדים להסתכל בו ואין הדין כן אלא מסירלוס כדרך המנאפים: אף הם מרבים שופכי דמים. שלא יראו מבית דין):

כתב הרמב״ם ז״ל וזה שזכר ומיעוט המיתה לאוי שידונו הסנהדרין זה בהתבוננות ומתון בדינים ואם אינם יכולים ונתקיימה העדות על מי שחייב מיתה יש להם להמית ואפילו אלף איש ביום אחד כשיזדמן זה שיהיה ראוי ע״פ התורה:

אלו הן הגולין פרק שני

דף ה משנה הזורק אבן לרשות הרבים והרג הרי זה גולה ופי׳ זרק את האבן לחצירו והרג אם יש רשות לניזק ליכנס לשם גולה ואם לאו אינו גולה שנא׳ °ואשר יבא את רעהו ביער לחטוב עצים מה יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם אף כל רשות לניזק ולמזיק להכנס לשם יצא חצר בעל הבית שאין רשות לניזק ליכנס לשם אבא שאול אומר מה חטבת עצים רשות אף כל רשות יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב״ד כו׳: גמ׳ א״ל ההוא מרבנן לרבא מאי דמחטבת עצים דרשות דלמא מחטבת עצים דסוכה ומחטבת עצים דמערכה ואפ״ה אמר רחמנא ליגלי א״ל כיון דאם מצא חטוב לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה] איתיביה רבינא לרבא יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב״ד ואמאי לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה ה״נ לאו מצוה התם אף ע״ג דגמיר מצוה דכתיב °יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך:

[האב המכה את בנו. להטותו לדרך אחרת: ושליח ב״ד. המלקה ארבעים לחייב מלקות: השתא נמי. כי לא מצא חטובה אין החטבה מצוה אלא עשיית הסוכה]: לאו מצוה. להכותו:

אמר הבונה לענין הרולה בסנגה ואם היה כיבי מלוה אם גולה אחרו שמלוה הוא ליסר את בנו ותלמיד הקרוי בן גם אם למד לא ישבות ליבר אותו תמיד כדי שילמד יותר ועל עוב העדות שלא יהא הולך וגדל ברעה והביא ראיה ממ״ש יסר בנך וגו׳ דלעיל מיניה איר ברבות רשעים ירבה פשע שהנער הרשע כמו מה שגדל יגדל בו רשעו כמותע הזה שגדל ולבושו עמו וכמו שפיינו קלא שבשפה כיון דעל על כיון דעל וגדל בעל השכוע גדל השכים עמו ולכך אע״ג דגמיר מלוה ליסרו:

°ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא °אשת נביא הוא דבעי אהדורי וכו׳:

מהרש״א* התם כדאהדרו עילויה ועתה השב את אשת וגו׳. וכתבו התוספות כדאהדרו ליה שלא היה לדיק כדמסיק כו׳ דה״ל ללמוד ורב חסדא לית ליה האי דרשה דכי נביא הוא בו׳ עכ״ל לא ידענא מי הכריח אותם לזה דהא ודאי אף לרב חסדא דפטור בידי אדם ומתוקמא שפיר כרב חסדא הך דרשה דכי נביא הוא דהש״י לא הודה לו במה שאמר הגוי גם לדיק תהרוג אלא שהוא חייב הריגה בידי שמים כדמוקי רב חסדא הא דהכך מת על האשה וגו׳ דהיינו בידי שמים דהא עלה קאי הגוי גם לדיק תהרוג וגו׳ ואפשר לומר דמשמע לשון הריגה הגוי גם לדיק תהרוג וכדמסיק בן נח נהרג שהיה לו ללמוד כו׳ דהיינו בידי אדם שאין לשון הריגה נופל על בידי שמים רק בידי אדם וק״ל: וממך למר אבסנאי שבא לעיר כו׳. הלשון מגומגם קלת ובפרק החובל גרסינן וכבר למד אכסנאי כו׳ ויש ליישב לשון שמעתין דר״ל וממך למד שאתה גרמת לו להשיב לך אחותי היא כמ״ש כי אמרתי כי אין יראת אלהים במקום הזה שאלתם אותו בתחלה על עסקי אשתו ולא על אכילה ושתייה וקל להבין:

ת״ר שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען ומכוונות (הן) [היו] כמין שני שורות שבכרם °חברון ביהודה כנגד °בצר במדבר °שכם בהר אפרים כנגד °רמות בגלעד קדש בהר

עיון יעקב

נ״מ היקש אתי שפ׳ דמדמין שנים הניזמין ושלשה היה שלשה ניזומין ושנים דהרי וקרא מיירי בעדות שהם כ״צין ועיין בתי״ט שהגיח בל״ע ולק״מ: סנהדרין ההורגת אחת בשבוע נקראת חבלניות. לכאורה האי מתניתי אין לה שייכות כאן בישבת זו רק במסכת סנהדרין ואולי י״ל דאתי לאשמועינן כאן על הא דאמרינן נגמר דינו וברח ובא לפני אותו ב״ד אין סותרין את דינו אע״פ שנינו לבינו כבר דנו אי וא״כ אם עכשיו ידונו גם את זה למיתה יהא נקראים חבלניות אפ״ה אין סותרין את דינו אך לפ״ז ל״ע דא״כ לא מהשפת רישא אסיפא אהדדי והארכנו בישיבה בזה:

ופס יט בהר נפתלי כנגד גילן בבשן °ושלישית שיהו משולשות שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם ומחברון לשכם כמשכם לקדש ומשכם לקדש כמקדש לצפון. בעבר הירדן תלת בא"י תלת אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים
הושע ו *דכתיב *°גלעד קרית פועלי און עקובה מדם. וא"ר אלעזר שהיו עוקבים להרוג נפשות כ"ש מהאי ניסא ומהאי ניסא דמרחקי ומ"ש מציעאי דמקרבי אמר אביי
שם בשכם נמי שכיחי רוצחים שנאמר °וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו שכמה. מאי חבר כהנים א"ר אלעזר שהיו מתחברים להרוג נפשות ככהנים הללו שמתחברים לחלוק תרומה בבית הגרנות ותו ליכא
במדבר לה והאיכא °ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר אמר אביי הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת הללו אין קולטות
שופטים א אלא לדעת והברון עיר מקלט הואי והכתיב °ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה אמר אביי פרוודהא דכתיב
יהושע כא °ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה:

ומכוונות היו. אלו כנגד אלו כב' שורות כמין ב' שורות שבכרם: ושלשת את גבול ארצך שיהו משולשות. כלומר שוות בחלוקת הארץ חלוקות רחבה של א"י לארבעת רבעים כמו שמפרש והולך שיהא מדרומה של א"י לחברון כמחברון לשכם וכו': בעבר הירדן תלת וכו'. בתמיה בנחלת שני השבטים שלש כמו בנחלת י' השבטים: בגלעד. שהוא בעבר הירדן שכיחי רוצחים: עוקבים. אורבים: מאי שנא מהאי ניסא ומהאי ניסא דמרחקי. חברון וקדש רחוקים מגבולות הארץ רביעית הארץ והורג בסוף הגבול צריך לנוס רביע הארץ: ומאי שנא מציעאי דמקרבי. ההורג בין חברון לשכם ובין שכם לקדוש קרוב למקלט מכאן ומכאן: בין לדעת ובין שלא לדעת. בין שברח שם לדעת קליטה ובין שלא ברח שם לדעת קליטה שלא היה יודע שהוא קולטת: פרוודהא. כפרים וחצרים הסמוכים לה ונקראת על שמה נתנו לכלב:

מהרש"א נמי שכיחי רוצחים דכתיב וכו'. מיהו לא הוה שכיחי בשכם כמו בגלעד דא"כ הדרא קושיין לדוכתין בעבר הירדן תלת ובא"י תלת וק"ל: תתנו מ"ב עיר כו'. ק"ק כיון דמשמע ליה ועליהם תתנו לקליטה אגופה דקרא הוה ליה למיפרך הכי דכתיב שש ערי מקלט תהיינה ותו ליכא כו' וי"ל דודאי ידע לחלק בכמה דברים בין הכי שש ערי מקלט ובין מ"ב הערים כדלקמן בסוף פרקין לענין העלאת שכר אלא דפריך דאף ע"ג דכפישי רוצחין בגלעד ושכם לא היה לחוש להן כיון דעוד מ"ב ערי מקלט היו ומשני הללו קולטות לדעת כו' וכיון דהכי מ"ב אינן קולטות שלא לדעת יש לחוש בשכיחי רוצחים בגלעד ושכם וכן הא דפריך והברון עיר מקלט הואי והכתיב כו'. אגופה דקרא בספר יהושע ויקדישו וגומר ואת קרית ארבע היא חברון וגו' ה"ל למפרך והכתיב ויתנו לכלב את חברון וגו' וי"ל דאקרא איכא למימר דלאו לכל הלורך של הגולים ניתן להם אף הוא ערי מקלט ולכלב ניתן לכל לרכיו אבל השתא דקאמרת דאף שלא לדעת קולטות אלו הו' ערים א"כ ודאי לכל לורך הגולים ניתן להם והכתיב ויתנו לכלב וגו' וק"ל:

שם עָרִים הללו אין עושין אותן לא טירים קטנים ולא כרכי' גדולים אלא עיירות בינוניות ואין מושיבין אותן אלא במקום מים. אם אין שם מים מביאין שם מים ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקים ואין מושיבין אותן אלא במקום אוכלוסין נתמעטו אוכלוסיהן מוסיפין עליהן נתמעטו דיוריהן מביאין להם כהנים לויים וישראלים ואין מוכרין בהם לא כלי זיין ולא כלי מצודה דברי רבי נחמיה וחכמים מתירין ושוין שאין פורסין בתוכן מצודות ואין מפשילין בתוכן חבלים כדי שלא תהא רגלי גואלי הדם מצוי שם אמר ר' יצחק מאי קראה
דברים °ונס אל אחת מן הערים האל וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא:

הללו. ערי מקלט: טירים קטנים. לפי שאין מזונות מלויין שם: ולא כרכים גדולים. שהכל נקבלים שם תמיד ויהא גואל הדם מלוי שם ויארוב לו: ואם אין שם מים. כשנפלו בגורל ביוני יהושע ללוים הביאו להם אמת מים אא"כ מן הנהרות רחוקים: במקום שווקים. שימלאו מזונות לקנות: במקום אוכלסין. שיהיו כפרים ויישוב סמוכים להם שלא יבואו גואלי הדם מרובים על העיר (בקול) [בחיל]: כלי זיין. שלא יקנה גואל הדם שם זיין ויהרוג שאם יביא כלי זיין ממקומו ירגישו בו: ובלי מצודה. אף בשם הורגין חיות: מאי קראה. דמתקנינן להו להולאים דבר שהוא לריך לו:

שם תַּנָא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו דכתיב °ונס אל
דברים אחת מן הערים האל וחי עביד ליה מידי דתיהוי
ב"ח ליה חיותא א"ר *זירא מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד
זעירא שאינו הגון א"ר יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו איני והאמר רבי יוחנן מנין לדברי תורה שהן קולטין דכתיב
שם °את בצר במדבר וכתיב בתריה °וזאת התורה לא קשיא
שם הא בעידנא דעסיק בה הא בעידנא דלא עסיק בה. אי
הוריות בעית אימא מאי קולטין ממלאך המות כי הא דרב
מדרש"א בפרק
ב"מ ומרכה ב. כחמני חסדא

עין יעקב

בעבר הירדן הנה כא"י חלת. נראה דלכך מקשה עכשיו קושיא זו כיון דאמרת שהיו משולשין במכוון כי בכ"ז הייתי אומר שאף אותן שבעבר הירדן היו סמוכין ועומדין יותר קרוב לא"י ונס י"ל שנתנו ע"פ הדבור שלא במתכוון אבל עכשיו קאמר שהכל היה במתכוון ומקשה שפיר בעבר הירדן תלת בארץ ישראל תלת: ותו ליכא והא איכא ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר. אפשר דבל"ז לא היה יכול להקשות דהייתי אומר דאלו ארבעים ושתים עיר לא נתנו אלא כבכר נתמלא אלו שש ערים ברוצחים היו נולים לאלו ארבעים ושנים אבל עכשיו דקאמר שהכל נתנו לפי המדה שידעו איזה מקומות דשכיחי רוצחים או לא מקשה שפיר: וחברון עיר מקלט הוא. הנה בודאי גם המקשה ידע שלא נתנה לכלב רק את פרוותא הא רק שמייתי האי קושיא ופירוקא כי היכי דלא תימא דלכך בעבר הירדן היה תלת שהיה בלא כפרים ועיירות קטנות השייכה להם ומשא"כ בא"י היו עם הכפרים ועירות קטנות הסמוך להן לכך מייתי האי קושיא ופירוקא להראות דאף בא"י לבד היו הערים בלא כפרים ועירות הסמוך להם כמו חברון: מגלין רבו עמו. מדנקט מגלין רבו ולא נקט מגלין הרב עמו אלא דבא לומר דוקא אם הוא מיוחד לו רבו בלבד אז מגלין אותו עמו כדי ללמוד עמו כי אין אדם זוכה ללמוד מכל אבל אם לומד עם תלמידים הגונים הרבה וכי בשביל הוצא אחד יאבד טובה הרבה משאר תלמידים ומשום הכי אמרינן בברכות דיכנסו הכל: אמר ר' יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו. לכאורה משמע הטעם ג"כ כי היכי דתיהוי ליה חיותא כי מתלמידי יותר מהם וזה אינו וכי בשביל שלא יהיו לו תלמידים אלו מ"מ הוי לו היותא אם לומד בפני עצמו או עם תלמידים אחרים שהם שמה כגון בני הלוים ועוד דא"כ גם חביריו יגלו עמו שהרי ג"כ אמרינן מחבירו יותר מהם ואפשר שזה עונש של בני ישיבה שלמדו אצל רב שאינו הגון כי ר' יוחנן אזיל לטעמיה דאמר בפ' אין דורשין דף ט"ו אמר ר"י מ"ד כי שפתי כהן ישמרו דעת אם דומה הרב למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו והם לא תקנו אחר זה לכך יגלו עמו ומשא"כ בחבירים לא מלינו שמחויבים לחקור אחר זה אך אם ידע בודאי שהוא רשע אין להתחבר עמו כדכתיב בהתחברך לרשע פרץ ה' את מעשיך: לא קשיא הא בעידנא דעסיק ביה הא בעידנא דלא עסיק ביה אבע"א מאי קולטין. אפשר דפליגי שני תירוצים אלו כהאי דפליגי רבא ור' יוסף בסוטה דף כ"א אי תורה אגוני מגנא אצולי מצלה לעולם או לא: אבע"א מאי קולטין ממלאך המות. ונראה לתרץ עפ"ז גמרא דסוטה דף מ"ט שני ת"ח שאין נוחין זה לזה בהלכה אחד מת ואחד

חסדא הוה יתיב וגריס בבי רב לא מצי שליחא דמלאכא דמותא למיקרב ליה משום דלא פסיק פומיה מגירסא סליק ויתיב אארזא דבי רב ופקע ארזא אישתיק ויכיל ליה:

לתלמיד שאינו הגון. שלא יביאוהו שוטתיו לידי הריגה בשוגג ויגלה דאמרינן לקמן בא"ט גולה אלא לרבנים:

מהרש"א שלא ישנה כו'. והכא לא קאמר כה"ג בלא ישנה אלא מפני הרב שהוא הגון כדאמרי' ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' וגו' אם דומה הרב למלאך יבקשו תורה מפיהו ואם לאו כו' משום דמסיק בפרק אין דורשין דגדול יכול ללמוד אפילו מרב שאינו הגון כמו ר"מ שלמד מאחר וק"ל: וזאת התורה וכו'. ר"ל וי"ו מוסיף על ענין ראובן את בצר וגו' כי כמו שג' ערים קולטין כן זאת התורה קולטת ומסיק דקולטת ממלאך המות ולא מגואל הדם וע"ז יש לפרש מתניתין הוי גולה למקום תורה כו' אם רבך גולה ע"י שהרג בשוגג הוי גולה עמו ואל תאמר שאף רבך לא יהיה גולה שהיא התורה תצא אחריך לקולטך מיד גואל הדם הרודפך דאין התורה קולטת רק ממלאך המות וק"ל:

הגהה והא"ר יוחנן מנין לדברי תורה שהן קולטין. הא דלא פריך מה דפנא תלמיד שגלה והא"ר"י ד"ת קולטין י"ל דקושיא היא ר"י אדר"י ועי"ל התורה שלא למד מעצמו אלא מרבו אין קולטין. הרי"ף:

ז אמר רבי תנחום בר חנילאי מפני מה זכה ראובן להמנות בהצלה תחלה מפני שהוא פתח בהצלה
בראשית לז תחלה שנאמר °וישמע ראובן ויצילהו מידם דרש רבי
דברים ד שמלאי מ"ד °אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש א"ל הקב"ה למשה הזרח השמש לרוצחים איכא דאמרי אמר הקב"ה הזרחת שמש לרוצחים דריש
קהלת ה רבי סימאי מ"ד °אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב
שם בהמון (לו) [לא] תבואה אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה שהיה יודע ששלש בעבר הירדן אינן קולטות עד שנבחרו ג' שבא"י כנען אמר מצוה באה לידי אקיימנה ומי אוהב בהמון לו תבואה למי נאה ללמוד בהמון למי
תהלים קו שכל תבואה שלו והיינו דא"ר אלעזר מ"ד °מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו. ורבנן ואי תימא רבה בר מרי אמר מי אוהב בהמון לו תבואה כל האוהב בהמון
גי' נמ' ברבה לו תבואה יהבי ביה רבנן עינייהו *ברבה בריה דרבא.
כ"י דרבה רב אשי אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה והיינו
ירמיה נ דא"ר יוסי בר חנינא מ"ד °חרב אל הבדים ונואלו חרב
במדבר יב על שונאי ת"ח שיושבים בד בבד ועוסקין בתורה ולא עוד אלא שמטפשין כתיב הכא ונואלו וכתי' התם °אשר נואלנו [ולא עוד אלא שחוטאין שנאמר] ואשר חטאנו
ישעיה יט ואבע"א מהכא °נואלו שרי צוען רבינא אמר כל האוהב ללמד בהמון לו תבואה והיינו דאמר רבי הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחברי ומתלמידי יותר מכלם:

למנות בהצלה תחלה. שפתח בו הכתוב בערי מקלט תחלה: הזרח השמש לרוצחין. להכין להם חוסה כגון עיני כוזח דאמרי' בג"א לעיל: הזרחת השמש לרוצחים בכבודם ויפה עשית: ללמוד בהמון. לדרוש ברבים: שכל תבואה שלו. בקי במקרא במשנה בהלכות ובאגדות: ורבנן ואי תימא רבה בר מרי אמר מי אוהב בהמון לו תבואה וגו'. אוהב ת"ח לו תבואת התורה ונאה עליו וכל זיוו כדאמרי' בעלמא מאן דרחים רבנן הוו ליה בנין רבנן: יהבו רבנן עינייהו ברבה. שהיה אוהב תלמידי חכמים ביותר והיו לו בנים תלמידי חכמים: רב אשי אמר וכו'. בדרב אשי גרסינן ללמוד בדרבינא גרסינן ללמד: ללמוד בהמון. עם חברים רבים: נואלו שרי צוען נשאו וגו'. אלמא הנואל בא לחטוא: ללמד בהמון. תלמידים הרבה: לו תבואה. לפי שעל ידיהם ירבה הפלפול ונותן לב לתרץ קושיותיהן:

מהרש"א בהצלה תחלה כו'. יש לדקדק מי הכריח אותם לתת טעם בזה ולמה לא ימנה את בצר שהיא מנחלת ראובן תחלה גם שהוא היה הבכור ונראה לפי המכוון שאמרו לעיל דחברון ביהודה כנגד בצר במדבר שכם כו' קשה לו דהכתוב בספר יהושע אינו מורה כן שאמר ויקדישו את קדש בגליל בהר נפתלי ואת שכם בהר אפרים ואת קרית הארבע היא חברון בהר יהודה ומעבר לירדן וגו' את בצר במדבר במישור ממטה ראובן ואת ראמות וגו' והשתא כיון דבצר וחברון היו מכוונים זה כנגד זה כיון דבקרא קמא מנה חברון שהיה מחלק יהודה באחרונה באותן של יהושע ה"ל נמי לימנות בקרא דבתריה בצר שהיה מכוון לו באחרונה באותן של משה וקאמר מפני שהוא פתח בהצלה יוסף תחלה מנה אותו בהצלה דהכא ג"כ תחלה באותן של משה מש"כ יהודה שפתח בהצלת יוסף לבסוף שאמר מה בצע כי נהרוג וגו' ואמרינן פ"ק דסנהדרין כל המברך את יהודה הרי זה מנאץ שנאמר ובוצע ברך נאץ וגו' ולכך מנה אותו גם כן באחרונה בהצלה באותו של יהושע וק"ל: מזרחה שמש. ר"ל לפי שבפרשת מסעי בלווי' כתיב את שלש ערים תתנו מעבר לירדן וגו' ולא כתיב מזרחה שמש דרשו שהוסיף בעשייה לומר מזרחה שמש שאמר ליה הקב"ה הזרח שמש לרוצחים ופי' רש"י להכין להם חוסה וכו' עכ"ל וקשה דהכי הל"ל כמפורש מדכתיב ונס אל אחת הערים האלה וחי כדאמרינן לעיל ונראה לפרש ע"פ מה שאמר בסמוך שאף שאין הג' אלו שבעבר

עיון יעקב

ואחד גולה דהנה ודאי על סמיכות אלה התורה אשר שם משה לערי מקלט י"ל כפשוטו כמו שערי מקלט מעבירי השגגה שבין גואל הדם לרוצח כך התורה מעביר השנאה שבין בני אדם כדכתיב ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום ושני ת"ח שהם אויבים זה לזה אין זזין משם עד שנעשין אוהבין זה לזה כדכתיב את והב בסופה אך י"ל עוד שני פשטים סמיכות הפרשיות שהתורה קולט מגלות או ממלאך המות ובזה מתורץ שני ת"ח שאין נוחין זה לזה בהלכה וא"כ קשה מה דרשו בסמיכות הפרשיות אלא ודאי דס"ל כמו שערי מקלט קולטת כך התורה קולטת ממלאך המות או מגלות לכך אחד מת ואחד גולה א"כ מוכח ששטה שלישי הוא אמת ועיין בחידושינו בסוטה דף מ"ט שכתבנו ליישב גירסא זו בכמה דרכים: מפני מה זכה ראובן למנות בהצלה תחלה. עיקר הקושיא נ"ל לפי שבשני מטות בחלוקת הא"ץ מעבר לירדן כתוב מתחלה לבני גד ואח"כ לבני ראובן ובכך האריכו המפרשים בטעם הדבר א"כ היה מן הראוי למנות תחלה עיר מקלט שבחלק בני גד ועיין במהרש"א: א"ל הקב"ה הזרח שמש לרוצחים. כמו שהשמש שוקעת ביום שהוא עש"ז כדאיתא במדרש כך ערי מקלט מצלת אותו מניחי' שבעה"ז מגואל הדם וכן איתא ברבה פ' ואתחנן ובילמדינו שם ובילקוט וכן הוא אומר ותגלגל כמשי ויזרח לו השמש ולאיכא דאמרי דקאמר הזרחת שמש לרוצחים ה"ק כדאיתא במדרש ובזוהר בשביל שכרת משה כאשר הרג את המצרי זכה לערי מקלט וזה הזרחת השמש לרוצחים שעל ידך כשגלגל דבר זה שהזרחת שמש לרוצחים ועיין פרש"י ומהרש"א: ומי אוהב בהמון לו תבואה למי נאה ללמוד בהמון מי שכל תבואה שלו. כלומר שזה היפך מהמצות דאילו במצות אף שידע משה שבשלש שבעבר הירדן אינם קולטות עד שנבחרו שלש שבא"ץ כנען אפ"ה היה מהדר לעשות מקלט מן המצות אבל בתורה אינו כן שאין נאה לדרוש אלא מי שכל תבואה שלו והא דדריש היכא לא דכתיב בלמ"ד אל"ף כאילו נכתב בלמ"ד וא"ו אין זה תמיהא כל כך דהרי אמרינן בסוטה דף ל"א דאע"ג דכתיב בלמ"ד אל"ף דרשינן בלמ"ד וא"ו עיין שם והא דקיים בפסוק זה גם זה הבל לכל הדרושים אלו עיין במהרש"א ולי נראה דקאי על מי שאין בו יראת שמים אע"ג שלומד בענין זה גם זה הבל כי יראת שמים הוא אוצרו כדאמרינן בפרק במה

שבעבר הירדן קולטות עד שלא נכבשו אותן שבארץ ישראל הבדל אתה אותן לרולחין שלא ידאגו וילטערו על העתיד והזרח השמש להם. שירא וישמחו בהבדלתן על העתיד שיהיו נקלטין על ידך וא"ד דמשה מעלמו הבדילן כדלקמן ואמר ליה הקב"ה והשכים ע"י הזרחת השמש לרולחים לשמח על העתיד שיהיו נקלטין על ידך ולזה נסמך הך דרשה דאוהב כסף וגו' שאמר משה מלוה הבאה לידי אקיימנה כו': **מאן דאמר אוהב כסף וגו'.** דימה בכל מקום התורה לזהב והמלוה לכסף לפי המדרגה להתורה על המלוה ע"ד כי נר מלוה ותורה אור ובמעלות התורה ידוע בו שנקראת התורה על שם תורת משה אבל אמר בכאן במעלות המלוה שאל תמוה על משה רבינו עליו השלום שהיה מתאוה ליכנס לארץ לאכול מפירותיה רק לקיים בה מלות התלויות בארץ שהרי כך היו המלות חביבות בעיניו שהיה יודע שאין שלשה ערים כו' והוא שעיקר מלוה זו התלויה בכבוש הארץ שאינן קולטות עד שנכבשו גם השלשה שבא"י ואע"פ כן אמר מלוה שבאה לידי דהיינו מלות כתיבה. שלשת הערים מיהת אקיימנה בחיי וק"ל: **מי נאה ללמוד בהמון כו'.** לפי כל המדרשות שבסוגיא בהאי קרא נראה דדרש לו תבואה בוי"ו ובכל הספרים כתוב לא תבואה באל"ף גם לכאורה סיפיה דקרא גם זה הבל לא יתכן לפי כל הדרשות שבסוגיין וי"ל דודאי הקרא מפורש לא תבואה באל"ף והכי קאמר קרא לפי דרש הזה שמי שהוא אוהב לדרוש בהמון דהיינו ברבים ולא תבואה שאינו בקי במקרא במשנה ובהלכות ובהגדות כפרש"י גם זה הבל לדרוש ברבים. אבל התלמוד דרים ונקט המכוון הדיוקא ממנו דמי נאה ללמוד בהמון ולדרוש ברבים מי שכל תבואה. שלו שהוא בקי בכל אלה וכה"ג יש לפרש לכל איך דרשות דבסוגיין בהאי קרא למאי דדרים כל האוהב ת"ח לו התורה כו' קרא לא תבואה באל"ף ה"ק כל שמראה עלמו שהוא אוהב בהמון שהם הת"ח ולא תבואה שאין לו תורה גם זה הבל ואהבתו הוא הבל ואינה אהבה רק לפנים כדאמרינן פרק אלו עוברין גדולה שנאה ששונאין ע"ה לת"ח יותר כו' ואלע"ק כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כו' והכי יתיישב הא דמייתי רש"י והוא בפרק ב"מ מאן דרחים רבנן ה"ל בנין רבנן ואמרו עוד שם ודדחיל מרבנן הוא גופיה .לורבא מרבנן דים לדקדק בו דאהבה גדולה מיראה בכ"מ וא"כ למה יהיה זכות דחיל מרבנן יותר גדול ונזכות ר' דרחים בנן והיה ראוי הזכות בהפוך זה (דדחיל) [דרחים] רבנן יהיה גופיה לורבא מרבנן ודדחיל מרבנן יהיה לו בנין רבנן אבל התירון בזה כמ"ש דכל ע"ה שונא ת"ח ומי שאוהבן ודאי כבר כעשה ת"ח ולא שייך לומר ביה מאן דרחים רבנן יזכה שיהיה גופיה לורבא מרבנן דע"כ כבר היה א' מרבנן כיון שהוא אוהבן וע"כ אמרו בו שיהיה הזכות לו שגם בניו יהיו רבנן והתלמוד דקאמר כל אוהב בהמון לו תבואה בוי"ו הוא מן המקרא דכל אוהב בהמון ות"ח לפי האמת לו תבואה שזוכה להיות בניו ת"ח כרבא בריה דרבה שהיה רבה אוהב ת"ח וזכה להיות בנו רבא ת"ח. ומ"ק בדברי המאמר הזה כל אוהב בהמון לו תבואה מאי משמע הך דרשה כפי' רש"י שהרי לא הוסיף על דברי המקרא כלום רק מלת כל במקום מלת מי שבמ' בקרא מי אוהב וגו' ואפשר דסמך תלמודא עלמו אהך דרשה אהא דמייתי יהבי ביה רבנן עינייהו ברבא כו' וק"ל: **כל האוהב ללמוד בהמון כו'.** גם בדרוש זה יש לפרש לפי המקרא לא תבואה שאמר על מי שמראה בעלמו שהוא אוהב ללמוד עם חבירים רבים ולא תבואה ורואינו שאין בו תורה גם זה הבל ר"ל שאל תאמין לו שהוא אוהב ללמוד ברבים שהמכוון ממנו כן אלא באמת אוהב ללמוד בחברים רבים יש לו תבואות התורה. וקאמר דהיינו דרבי **יוסי בר חנינא מ"ד חרב אל הבדים גו' חרב על שונאיהם** כו'. הוא מבואר שמדרך למוד תורתנו מתוך עומק ענייניו לא יבא האדם על בוריה של תורה ועל אמתתה רק ע"י פלפול וחדוד עם חבירים משא"כ דתי האומות שכ"א עושה לו דת לעלמו כפי רלונו ודעתו ואין לריך לחברים וכדאמרי' בפ' הרואה שאין התורה נקנית אלא בחבורה ולזה אמר מי שעוסק בתורה בד בבד ביחידות הנה הוא עוסק בה ככרי העוסק בה שלימודו ביחידות ואמרי' בפ' ד' מיתות נכרי העוסק בתורה חייב מיתה ואמרינן שם דכל מיתתו בסייף שהוא מיתת חרב וע"כ זה העוסק בתורה כמדת הנכרי ביחידות ראוי לעונשו במיתת חרב סייף. ואמר **ולא עוד אלא שמטפשין** כו'. כי הטעות מלוי בלמוד יחידי משא"כ בלמוד של רבים שאם יטעה אחד מהם יש שני להודיע לו טעותו. ואמר **ולא עוד אלא שהוטאין** כו'. כך נראה הגרסא ופרש"י בפרק קמא דתענית וכן ממה שהולרך רש"י הכא לפרש נואלו שרי לוען כשאו אלמא הנואל נושא לחטוא עכ"ל והיינו כמי מטעם שאמרנו כי הטעות מלוי ביחיד להתיר האיסור ולטהר הטמא והיינו שחוטאין וק"ל:

הגהה זה משה וכו' אמר מלוה הבאה וכו'. ולזה רמז שמיכות אז יבדיל משה וזאת התורה וגו' לפני בני ישראל שיעשו ג"כ כמותו מלוה הבאה כו'. הרי"ף:

אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב °עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם לרגלינו שהיו תהלים קכב
עומדין במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקין בתורה.
וא"ר יהושע [בן לוי] מאי דכתיב °שיר המעלות לדוד שם
שמחתי באומרים לי בית ה' נלך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו

עין יעקב

במה מדליקין חבל על דאית ליה דירתא ותרעא לדרתא לא עביד להכי כתיב והזהיר בפסוקים הקודמים את האלהים ירא: מ"ד עומדות היו רגלינו בשעריך. עיין במהרש"א בקיצור הפסוקים אלו ולפ"ז דייק דוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך שיבנה בה"מ ויהיה עוד עמוד אחד ושלשה העמודים שה"י עומדות היו רגלינו בשביל שעריך ירושלים שהיו עוסקים בתורה ובן ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו שהיו עושין ג"ח זה לזה ע"י כן היו בתורה אחת וכ"ש כשיהיה עוד עמוד השלישי שהוא העבודה ואז יהיה חוט המשולש ג' עמודי עולם תורה ועבודה וג"ח ולא ינתק ועי"ז השיב שא"ר הקב"ה טוב לי יום א' שאתה עוסק בתורה וכו': מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקין בתורה. נראה לי הטעם לפי מ"ש דאיתא בגמרא דב"ב דף ע"ו אמר ר' שמעון אפשר ספר תורה חסר אות אחת וכתיב לקוח את ספר התורה הזה אלא הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע וכתב הזרע בירך הטעם דגמר קידושין לא היו עד שגמר משה וכתב כל התורה כמו מי שאומר הרי את מקודשת לי כיונה והיה מונה והולך איזה מקודשת עד שישלים ע"ש ובריש בהריבות וכ"א דבזה פליגי הבבלי מ"ד בגיטין דף ס' ר' יוחנן אומר תורה מגילה ומגילה ניתנה ור"ל אמר תורה חתומה ניתנה דמ"ד חתומה נתנה ס"ל כמ"ד תורה לוה לנו משה מורשה מאורסה ובתורת קדושין ניתנה ומ"ד מגילה מגילה ניתנה ס"ל מורשה כפשיטו כתורת ירושה וא"ל ליתן התורה בפעם אחת ולוי בגמרא סוף ברכות דף ס"ג ע"ב הסכת ושמע היום הזה נהיית לעם וכי אותו יום נתנה תורה לישראל אלא מלמד שחביבה. תורה על לומדיה כיום שניתנה מסיני ורז"ל בפ' כי תצא פרשה כ"ד פסיק הי' כי יקח איש אשה הרבה לא יצא בצבא נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח לכך ניתנה הסייף והספר כרוכין מן השמים כיון שהוא חביב עליו התורה כאילו קיבלה היום לריך להיות נקי שנה. ואת מן הסייף והמלחמה וכן לע"ל כיון שבכל יום הוא כאילו קיבלה היום ואת כוונת הגמרא כאן מי גרם שיעמדו למלחמה וילכו שערי ירושלים שהיו עוסקין בתורה ולכן כאילו קיבלנו היום לכך לריכין להיות נקיים מהמלחמה ובע"ז פרלתי העובדי' ריש פ"ד דסנהדרין אמר ר' ינאי אילו ניתנה התורה חתוכה לא היה לרגל עמידה בש"י

רבונו של עולם שמעתי בני אדם שאומרים מתי ימות
זקן זה ויבנה שלמה בנו בית הבחירה ונעלה לרגל
תה׳ פד ושמחתי א״ל הקב״ה °כי טוב יום בחצריך מאלף טוב לי
יום א׳ שאתה עוסק בתורה [לפני] מאלף עולות שעתיד
שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח:

בשעריך ירושלים. בשביל שעריך: מאלף עולות וכו׳. מקרא כתיב אלף עולות יעלה שלמה וגו׳:

מהרש״א מ״ד עומדות היו רגלינו וגומר מי וכו׳. משום דהאי קרא אין לו חיבור לשל מעלה דכתיב שמחתי באומרים לי בית ה׳ נלך שהוא לשון עתיד למדברים אליו לנוכח ועומדות היו הוא לשון עבר למדבר בעדם גם שכלל עצמו עמהם רגלינו ולזה דרשו לפי מ״ש בסמוך שמעתי שהיו בני אדם אומרים לי בית ה׳ נלך מתי ימות וכו׳ ושמחתי. בדבריהם שאמרו שיבנה ב״ה ויהיה להם הא׳ מג׳ עמודים כמ״ש על שלשה דברים עולם עומד על התורה ועבודה וג״ח שע״י בנין ב״ה יהיה להם עמוד העבודה כמ״ש, ונעלה לרגל ואמר דוד שמחתי בו אבל הקב״ה לא הסכים על ידם כדלקמן ואמר משום דעומדות היו רגלינו במלחמה שהיו לי ולכם בזה עמוד א׳ שהיה עמידת רגלינו היותר טוב הוא בשעריך ירושלים עמוד של תורה שהיה לנו בשערי ירושלים כדאמרינן ות״ת כנגד כולם ודע דלפי דרש תלמוד שלנו נראה נפרש שלא אמרו כן דרך ליצנות ולא שהיו מבקשים למיתתו של דוד אלא שהיו מתאוים לבנין ב״ה בעבור העבודה כמ״ש ונעלה לרגל ואמרו ימות זקן שכבר באותה שעה דוד זקן ובא בימים ונתמנה כבר שלמה למלך תחתיו ויבנה ב״ה ע״י אבל בירושלמי פ״ב דברכות אמרו שהיו פריצי הדור עושים כן היו הולכים אצל חלונותיו של דוד וא״ל מתי יבנה ב״ה וכו׳ ע״ש. ושא״ל הקב״ה טוב יום בחצריך. כי מקום המקדש כבר היה ביד דוד שקנה מארונה וטוב לי יום בחצריך שעדיין המקום פנוי כמו חצר בלי בנין ואת עוסק בתורה כו׳ ויום אחד שאמר בפרק ב״מ מפורש שאותו יום אחד הוא יום ו׳ שקודם מיתתו שרצה דוד להיות מת ביום ו׳ ואמר מיתתו היה ביום ז׳ והיה מתבטל אותו יום מדברי תורה:

יף פס פ״ג **משנה** ומכוונים להם דרכים מזו לזו שנאמר °תכין
לך הדרך ומוסרים לו שני תלמידי חכמים
דברים יט שמא יהרגנו בדרך וידברו אליו רבי מאיר אומר (אף)
פס הוא מדבר על ידי עצמו שנא׳ °וזה דבר הרוצח *לפיכך
יף יא אמותיהן של כהנים היו מספקות להם (מים ומזון)
יף י [מחיה וכסות] שלא יתפללו על בניהן שימותו: *גמ׳ תני׳
פס ע״ב רבי אליעזר בן יעקב אומר *מקלט [היה] כתוב על

פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם אמר רב
דברים יט (הונא) [כהנא] מאי קרא °הכין לך עשה לך הכנה
(בדרך) [לדרך] ר׳ חמא בר חנינא פתח לה פתחא להאי
תהלים כה פרשתא מהכא °טוב וישר ה׳ על כן יורה חטאים בדרך
אם לחטאים מורה קל וחומר לצדיקים ר״ש בן לקיש
שמות כא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא °ואשר לא צדה
ש״א כד והאלהי׳ אנה לידו °כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים
יצא רשע במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו
את הנפש א׳ הרג בשוגג וא׳ הרג במזיד לזה אין עדים
ולזה אין עדים הקב״ה מזמנן לפונדק אחת זה שהרג
במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג יורד בסולם
ונופל עליו והרגו נמצא זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג
בשוגג גולה:

לפיכך אמותיהן. אקרא דוישב שם עד מות הכהן קאי: מקלט כתוב על פרשת דרכים. בכל מקום שהיו שני דרכים מפוצלים אחד פונה לעיר מקלט ען היה תקוע באותו הדרך וכתוב עליו מקלט: פתח לה פתחא להאי פרשתא. כשהיה רוצה לדרוש בפרשת רוצחין היה מתחיל כך: והאלהים אנה לידו. זהו שאמר הכתוב כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע משל הקדמוני היא התורה שהיא משל של הקב״ה שהוא קדמונו של עולם והיא אומרה מרשעים יצא רשע והיכן אמרה האלהים אנה לידו והיאך הקב״ה ממציא מכשול לאדם לחטוא אלא על ידי שהם רשעים ההורג והנהרג ההורג היה חייב גלות ואין עד בדבר והוא לא גלה והנהרג היה חייב מיתה ואין עד בדבר ולא נהרג לפיכך הקב״ה זימנן לפונדק אחד וכו׳: במה הכתוב מדבר. והאלהים אנה לידו: ונפל עליו והרגו. ויש עדים וגולה על כרחו:

הרמב״ם ז״ל אמרו וידברו אליו ר״ל שהם ידברו לגואל הדם אם נקם הרוצח ויאמרו לו בשגגה הרג ואסור להורגו בשלום ומה שראוי לדבר לו כדי לשכך חמתו. ר״מ אומר אינם חייבים להטפל בזה אלא הוא יטעון להציל עצמו ואין הלכה כר״מ עכ״ל הרמב״ם:

מהרש״א טוב וישר גו׳ אם לחטאים יורה ק״ו כו׳. לענין הפתחא להאי פרשתא הכי יתפרש האי קרא טוב וישר ה׳ על כן יורה חטאים בדרך לעשות לרוצחים הכנה לדרך לעיר מקלטו להצילו מיד גואל הדם וקרא השוגגים חטאים כדאמרינן פרק יום הכפורים וכדלקמן שלא כזדמן השוגג רק למי שיש בידו חטא כבר והוסיף בדבריו ק״ו לצדיקים שיורה להם הדרך להצילם מפגע רע ועוד יש לפרש שגם זה הקל וחומר פירושא דקרא ועל פי מ״ש בסוף פ״א דיבי ממונות כתי׳ טוב ה׳ לכל וכתיב טוב ה׳ לקויו משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה משקה כולו כשהוא עודר אינו עודר אלא הטובים שבהם רלה לומר הטובה שבא לפעמים לרשעים הוא ע״י הצדיקים וזה שאמר הכתוב טוב וישר ה׳ לעשות טובה

עיון יעקב

בפי׳ אינו ניתנה תורה חסובה א״כ היה נראה לאריה שלא ניתנה בתורה קדושין לכך לא היה רגל עמידה במלחמה: שמעתי בני אדם שאומרים מתי ימות וכו׳ ושמחתי. ולכאור תמיה אוי לאותה שמחה שהזכירו לו יום מותו וי״ל דידוע הטעם שלא בנה דוד הבית המקדש שאם היה דוד בונה לא היה בית המקדש יכול ליחרב והיי שופך חמתו על ישראל ג ועוד טעם אחר דחטא בת שבע היי גורם שלא יוכל לבנות ועל זה היה לדוד להצטער משא״כ לטעם ראשון היי שמחה לדוד כיון שזכותו גדול כל כך שאם הוא היה בונה לא היה נחרב. ולא נחשב לו החטא של בת שבע אך קשה דא״ך אמרינן דשפך הקב״ה חמתו על עצים ואבנים הא אמרינן אפילו עוסק בתורה עולה הרי הוא ממש כאילו הקריב עולה אכן אי אמרינן דהוי רק כ״ף הדמיון וקרבנות לא עדיף מהו״ה ניחא ומהרש״א כתב שלכך היו אומרין מתי ימות זקן זה לפי שהשלו לבנין בית המקדש בעבור חיוב הקרבנות שהיה חביב בעיניהם יותר מתלמוד תורה ובזה מתורץ כיון שאמרו מתי ימות זקן זה ויבנה שלמה בה״מ כדי להקריב קרבנות וקשה מה מוני הא׳ דהא התורה טוב כמו עבורה אלא צ״ל דקרבנות עדיפא מת״ם א״כ לכך שמחתי דעכשיו י״ל דלא נחשב לי חטא ב״ש לחטא והא דלא בניתי בה״מ משום שא״א היי ליחרב אם אני בניתי אבל עכשיו שפך חמתו על עצים ואבנים לכך שמחתי א״ל הקב״ה כי טוב יום בחצריך יום אחד שאתה עוסק בתורה מכל הקרבנות וא״כ הכל שקר מתחלה עד סוף: ושמחתי. כי בני אם אכם לכך ישמח לבי גם אני: טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה. דקדק דוקא בלשון אתה כי הלכה כמותו בכל מקום ודוד דגלי מסכת מיקרי פ״ח דרכים דעדיף מעבורה: אם לחטאים מורה קיו לצדיקים. כמו שהרשעים מורה להם להנצל מן המיתה מגואל הדם ע״י ערי מקלט כן הצדיקים כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו ויצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו והקב״ה נתת כדאיתא בקדושין דף ל׳ הקב״ה מורה להם דרך להנצל מן המיתה: נמצא זה שהרג במזיד נהרג. ק״ק כיון שזה נתחייב כ״ף ועכשיו נהרג ע״י סקילה

טובה לצדיקים כמ"ש ועל כן יורה גם כן חטאים בדרך כדי שישא קל וחומר בעצמו אם כך טובה עושה לחטאים ק"ו לצדיקים וע"י זה ישוב ויהיה צדיק דהשתא עיקר הטובה שעשה לו הקב"ה מתחלה לצדיק היה כמה שכתוב כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה עוד: אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד כו'. אבל על זה שהרג בשוגג הראשון לא קאמר שהרג במזיד שאולי חטא אחר היה בו שנתחייב דין שמים שעל כרחך לא היה על פי עדים אבל זה שהרג ע"פ עדים היה חייב מיתה כדין אדם שהרג כבר במזיד ולעיל כתבנו בחידושי הלכות לפי דרך התוספות בהאי דגלעד כפישי רוצחים דהרבה מזידים נהרגו ע"י שוגג אחד עיין שם ומיהו בשוגג הראשון צריך לומר על כרחך כמ"ש הכא לגבי מזיד דעל ידי חטא אחר שזמן לו כן שוגג הראשון ולא גלה לפי שלא היו עדים בדבר ונזדמן לפונדק אחד שהרג בשוגג ע"י עדים עד שהולך לגלות וק"ק דמשמע מזה שהרג בשוגג בלא עדים שהולך לגלות ולא ידענו על מה, דהא הגלות לערי מקלט אינו רק אלא מפני גואל הדם ביהרגנו ואם אין עדים בדבר היאך יהרגנו הגואל ואפשר לומר אם הוא מודה בדבר או שיתודע הדבר ע"י קרובים ופסולים שפטור הגואל אם יהרגנו ודו"ק:

שם [אמר רבה בר רב הונא אמר רב הונא ואמרי לה] א"ר הונא א"ר אלעזר מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו.
במדבר כב מן התורה דכתיב °לא תלך עמהם וכתיב °קום לך אתם.
שם מן הנביאים דכתיב °אנכי ה' אלהיך מלמדך להועיל
ישעיה מח מדריכך בדרך (זה) תלך. מן הכתובים דכתיב °אם
משלי ג ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן:

הרמב"ם ז"ל שנא' לא תלך עמהם. כיון שגלה דעתו שחפץ לילך עמהם א"ל קום לך אתם: מלמדך להועיל. ואעפ"כ אינו מדריכך אלא בדרך תלך כלומר בדרך שאתה חפץ ללכת בה: אם ללצים הוא יליץ וגו'. כלומר אם ללצים ודאי הוא יליץ להם. כלומ' אינו מעכב על ידן אלא מניחן ללוץ:

מהרש"א מוליכין אותו וכו'. עיין בזה במפרשים ואענה גם אני חלקי דלא קאמר שמוליך אותו הקב"ה אלא מוליכין אותו והוא ע"פ שכתבנו בכמה מקומות שכל מחשבה ודבור ומעשה האדם הנה הוא בורא לו מלאך לפי ענינו אם לטוב אם לרע על כן אמר בדרך שאדם רוצה לילך שהרשות בידי האדם ממנו יתברך ברוך הוא שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אבל כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו אותם המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו ומייתי ראיה מן התורה דכתיב לא תלך עמהם שאמר ליה הקב"ה כן וכתיב קום לך אתם גומר ברצונו ודעתו הרעה לילך אתם הביא שלח לו הקב"ה מלאך כרצונו ומחשבתו שאמר לו קום לך אתם. ואמר דכתיב אנכי ה' אלהיך מלמדך להועיל וגו'. כי כל מאותיו יתברך ברוך הוא אינו מלמדך רק להועיל ולטוב לך אבל מדריכך הוא מלאך שאתה מדריכו בדרך זו תלך כפי דעתך ורצונך. ואמר דכתיב אם ללצים הוא יליץ וגו'. ר"ל אם ללצים הוא מוסיף לו לץ דהיינו מלאך כפי ליצנותו ואם לענוים הוא יתן חן לעצמו מלאך של חן כנגדו יתברך ב"ה:

שם א"ר חמא בר חנינא מפני מה נאמרה פרשת רוצחים
דף יא יהושע כ *בלשון עזה דכתיב °וידבר ה' אל יהושע לאמר [וגו'] תנו לכם את ערי המקלט אשר דברתי אליכם וגו' מפני שהן של תורה למימרא דכל דבור לשון קשה אין
בראשית מב דכתיב °דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות והתניא
מלאכי ג °נדברו אין נדברו אלא לשון נחת וכה"א °ידבר עמים
תהלים מז תחתנו דבר לחוד ידבר לחוד:

בלשון עזה. דבכל יהושע כתיב ויאמר ה' אל יהושע וכאן כאמר וידבר ה' ודבור לשון עז היא: **מפני שהן של תורה.** אבל שאר אמירות שאמר לא אמר דבר לקיים מצוה הכתובה בתורה חוץ מזו: **ידבר עמים.** ינהל עמים תחתנו:

אמר הבונה כמו שלושה תורה והזהירה על הרוצח מזיד שלא יחוסו עליו ודקטיל יקטלוניה ומעם מזבחי שקחנו למות ורמז זה באומר כי הרכך הנפש עליה ומחלליה ולא שעלה במעלות על מזבחי הקפידה על הצלת הרוצח בשגגה כנראה בפרשה במקומה ומפירושי חז"ל בפרק זה וכמאמר דלעיל כי שכלות האדם רבה עלין שגיאות מי יבין ואין עון אלא בכוונה. ה"ש ס' יפ' ליהושע בלשון עז וקשה שיבדילו ערי מקלט לרוצח כלומר באזהרה יתיר'. אמנם מה שקשה לי טובא על אומרם והשכיח אין נדברו אלא לשון נחת וכה"א ידבר עמים תחתינו ברייתא הוא פרק במה אשה שביאה בעל ע"י שם. א"ר ירמיה אדשב"ל בני תלמידים שנוחים זה לזה בהלכה הקב"ה מקשיב להם שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו' ואין נדברו אלא לשון נחת כשאמר ידבר עמים תחתינו: שהרי נדברו בכ"מ לשון קושי ודבור עז הוא יותר ונדבר האיש או דבר אל בני ישראל. הנה ביחזקאל ואתה בן אדם בני עמך הנדברים בך אצל הקירות ובפתחי הבתים. דוד אמר גם ישבו שרים בי נדברו. במלאכי חזקו עלי דבריכם אמר ה' ואמרתם מה נדברנו עליך. שהנראה מעניני' דבור קשה וחזק הוא בלי ספק. וכן מורה תוספת הנו"ן על השרש לשנות ולחזק כמו שמוסיפין בלשון לעז שלנו לומר שהוא דבור קשה סטראפ"א דלאו"י אף כי לייצב מ"ש אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו פירשתי שגם שם ענינו דיבור קושי והוא הויכוח שעושים הת"ח במלחמתה של תורה ונראים כאילו מחרפים זה לזה ואמר שמה שנדברו יראי ה' איש אל רעהו הקדוש ברוך הוא מחשיבו להם לטובה ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו כי זה נמשך מהיותם יראי ה' וחושבי שמו וכל אחד מבקש להעמיד מה שהוא חושב האמת לכבוד ה' ושמו ואת והב בסופה. וא"כ איך נתן כלל בכל המקרא ואמר אין נדברו אלא לשון נחת והכלל בהפך. והתימה נוסף מהביאו ראיה מן ידבר עמים תחתינו שנלמד היותו מגזרת אחת כמו שתרלו דבר לחוד ידבר לחוד. יש שפירשוהו לשון מיתה וכן תרגום יונתן יקטל עממיא ורש"י בפירוש תלים פי' יתן דבר באוה"ע ואנו גלולים ומכנס הכר ידבר לשון הנהגה אבל כאן הרגיש הקושי ושבק לפירושא דיליה ולא רחק ממנו מנחם ולא יהיה נדברו זה לשון הנהגה מאי ראיה שיהא לשון נחת הרבה כל מנהיג צריך לקושי ולא נחת. אלא שמה שפי' הוא ז"ל פרק במה אשה נשמע תירוץ מיישב הכל שאמר ידבר עמים תחתינו ישפילם וכל שפלות בנחת דלא בזה לא שיעול השפלות יעשה בנחת אלא שהמושפל נעשה נוח ונמוך ידבר עמים תחתינו יפורש מלשון אחר. ג"כ נדברו בכל מקום. הנדברי' בך מבקשים כדבריהם להשפילך. כי נדברו בקשו להשפילני כדבריהם. מה נדברנו עליך מה בקשנו להשפילך בדברינו. אז נדברו יראי ה' נראים כמבקשים להשפיל זה את זה. וילרך א"כ אומרם אין נדברו אלא בנחת:

מהרש"א מפני מה נאמ"ה פרשת רוצחים בלשון עזה דכתיב וידבר ה' אל יהושע וגו' מפני שהן של תורה וכו'. ודאי דכמה פרשיות בתורה שהן של תורה ולא נאמרו רק בלשון ויאמר כגון פרשת החדש ופרשת זאת חקת הפסח ופרשת טומאת כהנים ופרשת ציצית אלא דפרשיות של תורה הכתובים בתורה איכא הכי ואיכא הכי אלא לפי שבספר יהושע לא נאמרה שום פרשה לקיים מצוה הכתובה בתורה חוץ מפרשת רוצחים וע"כ נאמרו כולם בלשון ויאמר כדרכן וזו יצאתה מכללן להורות שהיא של תורה שיפול בהן לשון עז: דכל דבור לשון קשה. בפרשת כי תשא גבי וידבר ה' אל משה ובפרשת שמיני גבי וידבר אהרן אל משה ובפרשת בהעלותך גבי ותדבר מרים וגו' פרש"י כך כל דבור לשון קשה הוא וכו'. וכתב הרא"ם שם מפני שהדבור כאשר תבא אחריו וכו' ע"ש באורך לפי דרכו אבל דבריו תמוהים דהא בדבור דהכא גבי יהושע כתיב אמירה אחריו ואעפ"כ דרשוהו מלשון קושי גם מה שפירש שהדבור בכל מקום מורה על הכלל

עיון יעקב.

סקילה וכרליאה בסנהדרין דין ד' מיתות לא בטלו ואפשר דה"ג נופל עליו וסכינו או סייף בידו והורגו ול"ע: מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך. הצריך שלש לימודים כדי שלא תטעה לחלק בענין זה בין דורות ראשונים לדורות אחרונים ולכך מייתי כולהו ולא הוי' כיהודה ועוד לקרא ואין זה סותר למה דאיתא בסנהדרין פ'

חלק

הכלל והאמירה אחריו מורה על הפרט מצאתי גם הפך זה הדבור אחר אמירה בפרשת ציצית והנראה כי הדבור אינו נופל בשום מקום אלא בלשון קשה וזה אב לכולן דבר אתנו קשות ולכן יפול בדברים של תורה לשון דבור אבל בדברים שאינן של תורה לא יפול בהן כלל לשון וידבר רק אמירה חוץ ממקומות מועטים שיצאו מן הכלל שנאמר בהם וידבר לפי שהענין בעצמו איירי בדבר קשה כגון כל אלו שהביא רש"י בפירוש החומש כדלעיל שאינם מדברים בשל תורה ושינה הכתוב לומר בהן וידבר ע"ש קושי הענין ודו"ק: אין נדברו אלא לשון נחת וכו' מפורש בפרק במה אשה ע"ש ויש לדקדק אמאי לא מקשי מגופה דקרא ידבר עמים תחתינו ויש לומר דאיכא לפרכו מלשון הכהנים שהיא הקשה שע"י הכהנה קושי להם ידבר עמים וגו' ומשום הכי הולך להקשות מברייתא *ויכתוב יהושע את הדברים האלה וגו' ר"י ור"ן חד אמר שמנה פסוקים כו' והכי אמרינן בפ"ק דבבא בתרא אפשר. כו' ויש לפרש לפי זה את הדברים האלה ר"ל ענין ודברים אלה שהזכיר להם יהושע ואשלח את משה וגו' ואוציא את אבותיכם וגו' וישם מאפל ביניכם ובין מצרים ויבא עליו את הים וגו' כל זה כתב גם כן יהושע בספר תורת אלהים באותן שמונה פסוקים כמה שכתב לכל האותות אשר שלחו ה' וגו' ולכל היד החזקה ולכל המורא וגו' ולמאן דאמר· ערי ומקלט ניחא טפי הדברים האלה דקאי אאותן דברים שהם של תורה וכתובים בספר יהושע וק"ל:

יא סם **פיסקא** לפיכך אמותיהן של כהנים וכו'. טעמא דלא מצלו הא מצלו מייתי והכתיב °כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא אמר (להו) ההוא סבא מפרקיה דרבא שמיע לי מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו איכא דאמרי כדי שיתפללו על בניהם ולא ימותו טעמא דמצלו הא לא מצלו מייתי מאי הוה ליה למעבד הכא אמרי טוביה חטא וזיגוד מינגד התם אמרו שכם נסיב מבנאי גזר אמר (להו) ההוא סבא מפרקיה (דאבא) [דרבא] שמיע לי מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו כי הא דההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלת (מאה) פרסי מיניה דרבי יהושע בן לוי ולא אשתעי אליהו בהדיה תלתא יומין.

שהיה להם לבקש רחמים על דורם. הלכך לאו קללת חנם היא: הכא אמרי. בבבל אמרו משל זה על האדם שלוקה בשביל סרחון של אחרים: טוביה חטא וזיגוד מינגד. משום הכי דאמרי בפרסים טוביה חטא אתא זיגוד אסהיד ביחידי שלא היה עד שני בדבר ונגדיה רב פפא לזיגוד וא"ל טוביה חטא וזיגוד מינגד (והאי) [ומאי] הוה למעבד· התם אמרינן. בא"י אמרי משל זה: שכם נסיב מבנאי גזר שכם בן חמור לקח את דינה בת יעקב והנאה שלו ושאר בני העיר שלא נהנו מלו עמו ונצטערו. מבנאי שם איש מבני העיר:

אמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפי' בחנם היא באה מנ"ל מאחיתופל כשכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעי למשטפיה לעלמא אמר דוד מי איכא דידע אי שרי למיכתב שם ומשדי בתהומא וניח ליכא דא"ל ולא מידי אמר כל היודע לומר ואינו אומר יחנק בגרונו נשא אחיתופל ק"ו בעצמו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי הנכתב בקדושה ימחה על המים לעשות שלום על כל העולם כלו עאכ"ו אמר שרי כתב שם אחספא ושדא בתהומא הדר תהומא וקם בדוכתיה ואפי' הכי כתיב °ואחיתופל ראה כי לא נעשת' עצתו [וגו'] ויחנק א"ר אבהו קללת חכם אפי' על תנאי היא באה מנ"ל מעלי דקאמר ליה עלי לשמואל °כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר (וכתיב) [ואע"ג דכתיב] °ויגד לו את כל הדברים (האלה) ולא כחד ממנו (דבר) ואפילו הכי כתיב °ולא הלכו בניו בדרכיו וגו':

כשכרה דוד שיתין. יסודות של בה"מ ובתלמוד ירושלמי מליג תלמיות של בה"מ והוא יסוד בלשון יוני: קפא תהומא. צף התהום ובתלמוד ירושלמי שמצא שם חרס שהגביה קולו ואמר ליה אל תעלני מכאן שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה שרעדה כל הארץ ולא שמע דוד דבריו ונטלו: מי שרי למכתב שם. פן ימחקוהו המים ועובר משום ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' גו': נשא אחיתופל ק"ו וכו'. יש תימה בדבר שהרי לא קנה דוד הגורן מארונה היבוסי עד מעשה דמגפה שהיתה לאחר מיתת אחיתופל ג' שנים ולפי דברים הללו צריכין אנו לומר שאף ע"פ שלא קנה הגורן היה יודע מנעוריו מיום שנמשח וישבו הוא ושמואל בנוית ברמה ודקו בספר יהושע ומצאו מקום לבה"מ כדכתיב עד אמצא מקום לה' גו' דרשינן ליה בזבחים באיזהו מקומן ואח"כ היסודות ברשותו: ימחה על המים. דכתיב בסוטה ומחה אל מי המרים והרבה אזכרות בפרשה: ואפילו הכי כו' וקללה זו באה אם היתה שלא היה מקללו אלא אם אינו אומרו (בחכם היתה שלאה יש לו לקללו אם אינו אומר): אפי' על תנאי. [ולא נתקיים התנאי אף ע"פ כן היא באה דהא קללה על תנאי] היתה אם תכחד ממני ולא נתקיים שהרי לא כחד ואע"פ כן נתקיימה הקללה דכתיב ובניו לא הלכו בדרכיו וגו' והא קללה קללו עלי דכתיב כה יעשה לך כמו שנעשה לי שאין בני מהוגנין:

מהרש"א ויחנק וגו' דמשום שראה שלא נעשתה עצתו ודאי לא היה

עיון יעקב

שלם דף קי"ד חולשא כלפי שמיא מתני כאשר כתבנו שם בחידושינו ע"ש: א"ך כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו. טעמא דמצלו הא לא מצלו מייתי ואיכא בנייהו דללשון ראשון לא נענשו אם לא ע"י תפלה וקללה הרוצח אבל ללשון שני נענשו אפי' בשב ואל תעשה מהרוצח אם לא שיתפלל הרוצח שלא יענש על מה שלא התפלל להכי מייתי ללשון שני כי הא דההוא גברא דאכליה אריא ברחוק וכו' ולא אשתעי אליהו בהדי' תלתין יומין אף שלא הי' מי שהתפלל וקלל אותו בשביל זה אפ"ה עונשו לכך ומשא"כ ללשון ראשון אין ראיה מזה: שהיה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות ולא ליקש. ואין זה כנגד הסברא דאיך יתפלל שיגמור דינו לזכות אם הוא באמת ע"פ הדין חייב מיתה ואיך יתפלל שיטעו הסנהדרין מ"מ אפשר לו להתפלל שיתן בלב סנהדרין להסכים כולם לחיוב כפי אמיתת הדין וסנהדרין שמסכימו כולם לחיוב פוטרין אותו: בישעה שכרה דוד שיתין. מ"ש רש"י כאן יש תימא שהרי לא קנה דוד מארונה עד מעשה דהספה עיין במהרש"א בסוכה פ' החליל שתירץ דקאי אעין עיטם שעלה בדעתו מתחלה לבנות שם אבל באמת לא בנה היסוד ע"ש שהוא כנגד משמעות מדרש ילקוט שמואל ב' סי' ז' רמ"ז קמ"ד דדוד עשה היסוד ע"ש: קפא תהומא. אפשר לומר לפי שאז נכבש העולם מה שנברא בששת ימי בראשית וכדאיתא בפסיקתא והובא בילקוט מלכים א' סימן ז' ברמז קס"ו ותשלם המלאכה אין כתיב כאן אלא כל מלאכה כיון שבנה שלמה בית המקדש אמר הקב"ה עכשיו שלימה מלאכת שמים וארץ לכך נקרא שלמה ע"ש וכמו שבתחלת בריאת שמים וארץ בקשו לשטוף את העולם עד שגער בהם הקב"ה וכו' שנאמר הלותי לא תראו וכדאיתא בילקוט בראשית רמז ח' אף כן בהשלמת ענין בה"מ בעי לשטוף העולם עד שכתבו השם: ואם"ה כתיב ואחיתופל ראה כי לא נעשה עצתו ויחנק. ומה"ע כשנושאין שלבד הדם על איזה דבר שפין אחי"ב

היה מונק עלמו אי לאו קללה של דוד אף ע"פ שהיתה על תנאי וק"ל: כה יעשה וגו'. דהאי לישנא דכה יעשה וגו' כאמר במקרא על המקבל עליו שום קללה הנזכרת כבר כמו שאמרה רות כה יעשה לי ה' וכה וגו' כפרש"י שם כאשר התחיל להרע בי שילאה בי ידו להמית אישי ולירד מנכסי וכה יוסיף אם יפריד וגו' וכאן לא נזכר לעיל מיכיה שום לרה רק זאת ובני עלי בני בליעל וגו' לא ישמעו לקול אביהם וגו' שעל זה נתכוין לומר כה יעשה ה' לך וגו' וק"ל:

יג **אמר** רב יהודה אמר רב נידוי אפילו על תנאי צריך הפרה מנא לן מיהודה דכתיב °אם לא אביאנו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים. ואמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב °יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר וזאת ליהודה ויאמר כל אותם ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר וכו':

[וחטאתי לך. לשון נידוי הוא שיהא מנודה לאביו: מאי דכתיב יחי ראובן וגו' וזאת ליהודה. מה ראה לסמוך יהודה לראובן ומה ראה להתחיל בברכת יהודה בלשון וזאת ליהודה אלא לפי שהיו עלמות כל השבטים שלדן קיים ושל יהודה מגולגלין אמר לשון זה יחי ראובן כלומר ראובן שלרו קיימת כאילו הוא חי וזאת תהיה ליהודה שהם מגולגלין. עלמות כל השבטים ילאו ממלרים ונשאום בניהם במדבר וזהו שאמר יוסף לאחיו והעליתם את עלמותי מזה אתכם עם עלמותיכם]:

מהרש"א יחי ראובן וגו'. פרש"י מה ראה כו' פי' דהו"ל למנקט ברכת לוי קודם ליהודה לפי תולדותם כמ"ש בברכת יעקב בפר' ויחי וע"ל לפי הגירסא בפרק החובל דלא מייתי קרא דוזאת ליהודה אלא קרא דיחי ראובן ואל ימות דמנה ראה לומר לשון כפול יחי ראובן ואל ימות ואמר שכן היה מבקש רחמים על יהודה יחי ראובן בעה"ז ואל ימות שלא יזכר לו מעשה בלהה וכל זאת גרם לו יהודה שיודה וזאת ליהודה שיהיה בנידוי גם בעה"ב כמו שהתנה וחטאתי לאבי כל הימים דהיינו בעה"ז ובעה"ב כפרש"י בחומש ומזה כתב המרדכי בפרק האומנין דהמקבל נידוי בהעולם הבא אין לו התרה בעה"ז דנדוי של מקום תלוי התירו במקום כמו שמלינו ביהודה שהיו עלמותיו מגולגלין בארון עד דבעייה רחמנא עכ"ל וכהאי גוונא כתב הרא"ש עיין שם דמהאי טעמא התירו לו אחיו הנדוי בחייו. ומ"ש לא הוו קא מעיילי ליה במתיבתא דרקיע וכו' לא הוה ידע למשקל וכו' דכמו דמרחיקין בעה"ז מן המנודה באכילה ושתיה ובכונה שאר דברים כן מרחיקין בעה"ב מן המנודה באלו הדברים שהם בעה"ב תחת אכילה ושתיה שבעה"ז כמ"ש עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא לדיקים יושבים וכו' ונהנין מזיו השכינה. ומיהו בעה"ז ודאי אין מרחיקין ממנודה בענין למוד התורה כדאמרי' דשונין לו והוא שונה לאחרים. ומ"ש לא ידע לפרוקי קושיא ועזר וגו' בפרק החובל אמרינן ליה בלשון אחר לא הוה סליק שמעתתיה אליבא דהלכתא ועזר מלריו וגו' ועיין בפרש"י שם:

יד יף יב **אמר** רב יהודה אמר רב שני טעיות טעה יואב באותה שעה שנאמ' °וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח טעה שאין קולט אלא גגו והוא תפש בקרנותיו טעה שאין קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפש במזבח של שילה אמר אביי בהא נמי טעה שאין קולט אלא כהן ועבודה בידו והוא זר היה. אמר ריש לקיש שלשה טעיות עתיד שרה של אדום לטעות שנא' °מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה טועה שאינה קולטת אלא בצר והוא גולה לבצרה טועה שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך טועה שאינה קולטת אלא שוגג והוא מזיד:

טעה יואב. בדרשא דמעם מזבחי תקחנו למות ולא מעל מזבחי ומנה"ה דרשו שאינו קולט אלא גגו של מזבח שהוא על מזבח ממש ואיהו סבר כי תפס בקרנות המזבח הייכו על המזבח: בית עולמים. דכתיב מזבחי המיוחד לי: ה"ג והוא תפש במזבח של במה שעשה דוד לפני הארון שהיה באהל אשר נטה לו [דוד] בעיר דוד כדכתיב וינס יואב אל אהל ה' ומלינו בדברי הימים שעשה דוד מזבח לפניו ואי אפשר לומר מזבח של שילה היה שהוא היה בימי דוד ושלמה בגבעון ואכן אמריכן יום שמת בו עלי כאמר בו ויטוש משכן שילה: שרה של אדום. סמאל שיברח לבצרה שבתחלה יפרע הקב"ה ממנו כשיגיע קץ אדום ליחרב כדכתיב יפקוד על לבא המרום במרום ואח"כ ועל מלכי האדמה באדמה: חמוץ בגדים. מדמו של סמאל ואע"פ שאין המלאכים בשר ודם כתב בו הכתוב כענין הריגת אדם (לשכך) [לשבר] את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע:

מהרש"א ג' טעיות עתיד שרה של אדום כו'. פרש"י הוא סמאל והוא מלאך ושרו של אדום כדמייתי קרא מי זה בא מאדום וגו' וכבר האריך בזה הר"י אברבנאל בספר משמיע ישועה שמלכות רומי נקרא ע"ש מלכות אדום שהמלך הראשון שמלך בו היה לפו בן אליפז ואמר שטעה כו' והוא גולה לבצרה דאם לא כן מאי בעי בבצרה שהיא עיר מואב שנאמר על קריה ועל בצרה ובפי' רש"י בספר ישעיה אמרו רבותינו ג' טעיות כו' שבצרה הוא בצר וכו' וטועה שאין קולטת אלא שוגג והוא מזיד הרג כו' עד כאן לשונו ואפשר דכך היה גירסתו בשמעתין ומשום דהך טעותא שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך הוא בעלמו האי טעות דשוגג ומזיד דמלאך מזיד הוא ולא שייך ביה שוגג ויש לקיים כל ספרים שלנו דחשב נמי טעותא דאדם והוא מלאך והכי קאמר שאינה קולטת אלא אדם שיגלה שם מפני גואל הדם ולא מלאך שהרג ישראל והרי גואל הדם שלהם הוא הקב"ה כדאמרינן במדרשות ואין מקום קולט להציל ממנו כי מלא כל הארץ כבודו וק"ל:

הרי"ף דש"י בימי דוד ושלמה בגבעון. וליכא למימר וינס לגבעון דהוי רחוק מירושלים:

משנה כיוצא בו רוצח שגלה [לעיר מקלטו] ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני אמרו לו אעפ"כ יקבל מהם שנא' °וזה דבר הרוצח: אם אמרו לו אף על פי כן. אנו רולים לכבדך יקבל מהם:

א"ר

עיון יעקב

מי שבירך למי שאינו עוכר על הת"ס ומה"ע שלא יחול העונש: מי גרם לראובן שיודה יהודה. עיין בתוספות מ"מ לא הודה עד שיהיה יהודה ואין להקשות לפ"ז איך אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה וזאת ליהודה דלמא לכך איכריז של יהודה מגולגלין לפי שלא מלינו ששב בתשובה כמו ראובן וי"ל דעל כרחיך גם יהודה עשה תשובה דאל"כ איך אמר ראובן ממנו שיודה דלמא לכך הולרך יהודה להודות לפי שלא עשה תשובה ינבא"כ ראובן, שעשה תשובה א"ל להודות אלא ודאי שידע שגם יהודה עשה תשובה: שני טעות טעה יואב. זה סותר קצת לגמרי דאמרינן פרק נגמר הדין דף מ"ח שעשה כן יואב רק לחיי שעה ופרש"י שם דהייה בעלמא עד שישיבו דברים לשלמה ויבוא והא דלא קאמר טעה שאינו קולט אלא שוגג והוא מזיד דהא מעם מזבחי תקחנו למות ולא מעל מזבחי במזיד כתיב כל זמן שעבודה בידו אין ממיתין אותו:

בושבם

אלו הן הלוקין פרק שלישי

טו יף טז ע"ב **א"ר** אחא המשהה את נקביו עובר משום °אל תשקצו את נפשותיכם א"ר ביבי בר אביי האי מאן דשתה ויקרא יא מיא בקרנא דאומנא קא עבר משום אל תשקצו את נפשותיכם

בקרנא דאומנא. ונקיז דם בקרן (מלולה) [במכילה]:

טז יף כב ע"ב **אמר** רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי קמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בספר תורה כתיב ארבעים ואתו רבנן ובצרי חדא:

כמה טפשאי שאר אינשי. כמה שוטים הללו רוב בני אדם:

מהרש"א כמה טפשאי כו'. רלה לומר שאר איכשי הם עמי הארץ שבוזים את התלמידי חכמים כדאמרינן פרק חלק כגון הכי דאמרי מאי אהנו לן רבנן מעולם לא שרו לן עורבא כו' ופירש רש"י שם לא אסרו לן שום חידוש שלא מצינו בתורה עכ"ל ולהכי קיימי ונקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה ואמר שהרי טפשאי איכון דספיר אהנו לן רבנן דאילו בספר תורה כתיב מ' ואתו רבנן בצרי חדא דאהנו לן בהכי דאי לאו רבנן אפשר שימות הנלקה על ידי מכות ארבעים והשתא נ"ש פרק קמא דקידושין מלומדים שעמדין מפניה לא כ"ש הוא ודאי האמת אלא דהכי קאמר הכא כלפי הכי איכשי דאמרי מאי אהנו לן רבנן והר"ן תירץ בזה בע"א ע"ש:

הרי"ף ונלע"ד לתרץ קושית הר"ן מה שהביא (מהרש"א) עם מה שאמר שם בקדושין רבי אלעזר ורבי יעקב בן זבדי שהו יתבי חלוף ואזיל רבי שמעון בר אבא וקמו מקמיה אמר להו כו' ועוד כלום תורה עומדת מפני לומדיה ופי' רש"י לפי שעוסקים כו' הוי קרי לדידהו תורה עצמה ולדידיה קרי לומדיה. ובזה אני מבאר שיש ב' מיני ת"ח האחד בשעה שהת"ח עוסק בתורה ואז הוא גדול מס"ת וע"ז אמר רבא הכי טפשאי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה שעוסק בתורה שהיא כמו מהס"ת ויש ת"ח שלמדו תורה ועכשיו אינם עוסקין גם אפ"ה חייבין לקום מפניהם ובזה אמרו ק"ו שהם מפני לומדים עומדים כדכתיב והדרת פני זקן זה שקנה חכמה מפניה לא כ"ש שחייבים לקום. ומ"מ ת"ח בשעה שעוסק בתורה אין לו לקום מפני ת"ח שעובר כי כלום תורה עומדת מפני לומדים וזה כ"ל טעם נכון:

שם **[פיסקא]** ר' יהודה אומר מ' שלמות וכו'. אמר רבי יצחק מ"ט דר"י דכתיב °מה המכות האלה זכריה יג בין ידיך ויאמר אשר הוכיתי בית מאהבי ורבנן ההוא בתינוקות של בית רבן הוא דכתיב:

אמר הבונה כמלקו כמשנה כמה מלקין אותו ארבעים חסר א' שנא' במספר ארבעים מנין שהוא סמוך לארבעים רבי יהודה אומר מ' שלמות הוא לוקה והיכן הוא לוקה את היתירה בין כתפיו. וטעמא דר"י א"ר יצחק שהוא מדכתיב מה המכות האלה בין ידיך וגו' ועמומים וסתומים הדברים היאך מקרא זה יש בו טעמא דר"י וגם רש"י החרים ממנו ולא הגיד לנו דבר ואפשר שפשטם של דברי רבי יצחק מדקאמר רבי יהודה שלוקה היתירה בין כתפיו שהוא בין הידים וזה אמר קרא בין ידיך ולזה נראה שכיון בעל תוספות. י"ע יעי"ש אבל אין זה מתיישב לגמרי כי גם לפניו נקרא בין ידיו ועל מכה אחת לא יאות לומר מה המכות האלה ורבנן איך יפרשוהו בתינוקות שב"ר אכן ע"ד דרש כוה אמר לומר שא"ר יצחק כיון שמרובים מדה טובה ויש לנו לדון להקל סעונש סמד כנגד כיסא לרבנן דאמרי ל"ט. אך מאי טעמיה דר"י דאמר מ' שלמות ואמר מדכתיב מה המכות האלה וגו' דסיפיה דקרא אשר הוכיתי בית מאהבי שאלו הן יסורין של אהבה ומכות כדי שלא יקבל עונש בעה"ב כאמרם כל תייבי כריתות שלקו נפטרין מידי כריתותן. ולזה מועב שיהיה נוכר שלם בעה"ז לפטור אותו מן הכא ואולי כיון נ"כ לרמוז אומר מאהבי שהיה לו לומר בית אוהבי ושם מ"ם יתרה למ' מכות שלמות: ורבנן ההוא בתינוקות של בית רבן הוא דכתיב. כי כאשר ייסר איש את בנו וגו' דלעיל אמר ודקרוהו אביו ואמו ויולדיו שהמכות שמכים אב ואם והמלמד לתינוק הוא מאהבה ודאי:

מהרש"א מה המכות האלה בין ידיך וגו'. מפירוש הרע"ב היכן הוא לוקה את היתירה שאינה ראוי להשתלש דל"ט ראויות להשתלש שלים מלפניו ושני שלישים כו' תו של מ' היכן הוא לוקה אותה בין כתיפיו עד כאן לשונו פירוש בין כתפיו היינו בין ידיך. והא דנקט מכות האלה בלשון רבים אע"ג שזו היתירה אינה אלא מכה אחת י"ל דמיירי בנתחייב ב' מלקיות או יותר והוכה בכל פעם אותה היתירה בין כתפיו וז"ש שאלו הנלקה מה המכות האלה בין כתיפיו אם באו ע"י מלקות רבים איך היה יכול לסבול מכות ומלקיות כ"כ ואמר אשר הוכיתי בית מאהבי שהכוני בדרך אהבה שלא נתכוונו להכותי מכת מות רק להדריכני בדרך ישרה: ורבנן דאמרי ההוא בתנוקות של כו'. כיחא נפי מכות בלשון רבים אבל השאלה מה המכות האלה רלה לומר אשר הרוסם מהמכות רק בין ידיך דהיינו בין כתיפיו שאינו במקום סכנה ויאמר אשר הוכיתי בית מאהבי שלא הכוני במקומות שיש בו סכנה כמו בראש וכנגד אברים הפנימים רק בין כתפיים ולא נתכוונו רק לתוכחת ומוסר ואשר יאהב יוכיח וק"ל:

משנה כיצד מלקין אותו וכו' והקורא קורא °אם לא שם תשמור לעשות וגו' והפלה ה' את מכותך ואת דברים כח מכות וגו' וחוזר לתחלת המקרא °ושמרתם את דברי שם כט הברית הזאת וגו' וחותם °והוא רחום יכפר עון גו' וחוזר תהלים עח לתחלת המקרא:

מהרש"א והותם והוא רחום יכפר עון וגו' וחוזר וכו'. מדברי הרמב"ם הלכות סנהדרין פרק י"ו וסמ"ג עשין ק"ה כראה דל"ג כל זה אלא שמתכוין לגמור ב' הפסוקים דהיינו אם לא תשמור וגומר והפלא ה' את גו' עם המלקיות ואם לא גמר חוזר לתחלת המקרא דהיינו אם לא תשמור וגו' ולא הזכירו כלל קרא דושמרתם את דברי וגו' וקרא דוהוא רחום וגו' וכראה כפי גירסת תלמוד שלנו לומר שכיונו בקריאת אלו פסוקים לפי מנין תיבות שלהם דבפסוק והפלא ה' את וגו' יש בו י"ג תיבות כנגד מכות השילוש שלפניו אך בקרא קמא אם לא תשמור לעשות וגו' אין בו רק כ"א תיבות וחסר ה' תיבות מב' ידות שמלאחריו ואמר למלאות החמשה תיבות אלו לחזור לתחלת המקרא ושמרתם וגו' ר"ל בה' תיבות שבתחלת מקרא זה שהביא ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' ויהיה כל התיבות ל"ט וכלפי שהתחיל לקרות בנלקה אם לא תשמור לעשות וגו' ועי"ז והפלא ה' את מכותך גו' יש לקיים בו בדבר טוב ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' וגם בפסוק הזה יש בו י"ג תיבות ואמר וחותם והוא רחום וגו' דגם בו יש י"ג תיבות ואפשר לפרש עוד בזה דפסוק ראשון אם לא תשמור וגו' אינו רק על ענין מה המכות באו אבל אלו שלשה פסוקים דהיינו והפלא ה' וגו' ושמרתם את דברי גו' והוא רחום וגו' שכ"א מהם יש בו י"ג

עיון יעקב

המשהה את נקביו עובר משום בל תשקצו. עיין בחדושינו ביבמות דף ס"ד ת"ש שם ונראה דכל הני אין לוקין עליו דעיקר הלאו אשרצים קאי שלא תשקצו בהם והוי לאו שבכללות: **כמה** טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת. קרי להו טפשאי לפי שעושין שעות כי לדעתם אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה וא"כ כשנכנסו בשנים חמור אם עוברין על לאו שיש בו מלקות מוסיפין להם ללקות לכך קרי להם טפשים ומה שהקשו התוספות ושאר מפרשים סוגיא זו סותר למה דאיתא בפ"ק דקדושין מפני לומדים עומדין עיין בספרי שבות יעקב סי' י"א ועל דרך הפשט כ"ל ע"ש. מה דאיתא בתוספות בסנהדרין דף י"ד שמדחיקים מאוד דלמה אמרינן מלקות במקום מיתה עומדת ובאמת הטעם כ"ל פשוט ע"פ מה דאיתא במדרש למה מלקין מ' לפי שעבר על התורה שניתנה למ' וחייב מיתה לנשמה שנוצרה במ' לפיכך ילקה מ' ע"כ וא"כ היינו טעמא דרבא דאמר מלקות במקום מיתה עומדת אבל למ"ד דמלקין מ' חסר אחת א"כ ליכא למימר מלקות במקום מיתה עומדת ובזה מתורץ כמה טפשאי שאר. אינשי דקיימי מקמיה ס"ת ולא קיימו מקמי גברא רבא דהא באמת כבוד חכמים עדיף שהרי העובר על דברי חכמים חייב מיתה אך אי תקשה הא בד"ה נ"כ חייב מלקות ומלקות במקום מיתה עומדת וע"ז קאמר דאלו באורייתא כתיב מ' ואתו רבנן ובצרו להו חדא וא"כ ליכא למימר מלקות במקום מיתה עומדת וא"כ ע"כ כבוד חכמים עדיף ותה נ"כ הכוונה כל המכבד את התורה גופו

י"ג פיצות וכולם יהיו ל"ט תיבות והם נגד מכות המשולשים ל"ג וכולם ל"ט ודו"ק:

יז **אמר** רב ששת משום רבי אליעזר בן עזריה מנין דף כג
לרצוע' שהיא של עגל שנא' °ארבעים יכנו לא דברים כה
שם יוסיף וסמיך ליה °לא תחסום שור בדישו. ואמר רב
ששת (א"ר אליעזר) [משום ר' אלעזר בן עזריה] מנין
ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה ת"ל
לא תחסום שור בדישו וסמיך ליה כי ישבו אחים יחדיו
וגו' ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה כל
שמות לד המבזה את המועדות כאילו עובד ע"ז שנא' °אלהי מסכה
לא תעשה לך וסמיך ליה את חג המצות תשמור ואמר
רב ששת משום ר"א בן עזריה כל המספר לשון הרע
וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר ראוי
שם כב להשליכו לכלבים שנאמר °לכלב תשליכון אותו וסמיך
ליה לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות
עד חמס וקרי ביה לא תשיא:

שאין חוסמין. אין גוערין בה שלא תאמר אי אפשי בו: **את המועדות.** חולו של מועד (שלא לעשות מלאכה): [**את חג המצות תשמור.** מפרש] (כדאמרינן) בחגיגה אם בראשון ובשביעי הרי כבר אמור הא לא הזהיר אלא על חה"מ שאסור בעשיית מלאכה: **אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס.** הייגו מעיד עדות שקר:

מהרש"א כל המבזה את המועדות כאילו עובד ע"ז כו'. ביטול המועדות בזמנם הוא גורם לעבוד ע"ז כמו שמצינו בירבעם שאמר אם יעלה העם להעלות זבחים וגו' והוא כי המועדות בזמנם הם זכר ליציאת מצרים כמו שהוא בנוסח התפלה והוא מורה על מציאותו ויכולתו ברוך הוא וזה שאמר אלהי מסכה לא תעשה וגו' שהוא העגל הנזכר לעיל מיניה באותה פרשה את חג המצות תשמור וגו' כ"א במועדו שהם זכר ליציאת מצרים המורה על יכלתו ב"ה הפך שעשה ירבעם עגל ואמר הנה אלה אלהיך אשר העלוך מארץ מצרים ובדא חג שלא בזמנו וק"ל: **כל המספר לה"ר וכל המקבל לה"ר וכל המעיד כו' ראוי להשליכו כו'.** לפי מ"ש שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו שאפי' כלב הזה שאינו בר דעת לא יחרץ לשונו וזה האיש החורץ לשונו לדבר בחבירו ישראל וגם המקבל ממנו ע"כ ראוי במדתו להשליכו לכלבים הללו ופרשב"ס פרק ע"פ קרי ביה לא תשיא נראה בעיני דל"ג ליה דכולהו משתמע מלא תשא שבשמספר או מעיד הרי נשא בפיו שמע שוא עכ"ל. אבל בכל נסחות גמרות שלנו בהך דהכא ובפרק קמא דסנהדרין ובפרק שבועת העדות איתא כן קרי ביה לא תשיא משום דתשא אינו מלשון נושא כפיו אלא מלשון קבלה וכן תרגומו בכ"מ תשא תקבל ולהכי צריך למדרש על המספר ועל המעיד לא תשיא שלא תגרום להתקבל עמך לה"ס וק"ל:

הרי"ף רפ"י שאין חוסמין אין גוערין. נראה דקמ"ל רי"ף אפי' שהיתה נשואה למוכה שחין יכולה היא לומר לאחיך הייתי יכולה לקבל ולך איני יכולה לקבל:

פיסקא ושתי רצועות עולות ויורדות בה. תנא ושל שם
חמור כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדי'
°ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע ישעיה א
אמר הקב"ה יבא מי שמכיר [אבוס] בעליו ויפרע ממי
שאינו מכיר [אבוס] בעליו:

משנה כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן שם
שנא' °ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי דברים כה
הוא אחיך דברי רבי חנניא בן גמליאל וא"ר חנניא בן
גמליאל ומה אם העובר עבירה אחת נפשו ניטלת לו
עליו העושה מצוה אחת על אחת כמה וכמה שתנתן לו
נפשו רבי (ישמעאל) [שמעון] אומר ממקומו הוא למד
שנאמר °ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם ואומר ויקרא יח
*°וחי בהם הא כל היושב ואינו עובר עבירה נותנין לו שם
שכר כעושה מצוה רבי שמעון ברבי אומר °רק חזק שם ע"ב דברים יב
לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש (ואומר °לא שם
תאכלנו למען ייטב לך ולבניך) ומה אם הדם שנפשו
של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר גזל ועריות
שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתם הפורש ממנו
עאכ"ו שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל
הדורות ר' חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות
את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמ' °ה' ישעיה מב
חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

עאכ"ו שתנתן לו נפשו. דמדה טובה מרובה ממדת פורענות אחד מחמש מאות דבמדת פורענות כתיב פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ובמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים*: (בספרי כתוב) [שנאמר] אחר כל העריות ונכרתו ויקרא יח
הנפשות הרי חייב כרת על הנכשל בהם וכאן חיים לנמנע מהם דכתיב קודם עריות [ושמרתם את חקותי גו'] אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וסמיך ליה איש איש אל כל שאר בשרו דמשמע למי שעושה חקותי אני נותן לו חיים ואלו הן חקותי איש איש אל כל שאר בשרו הא למדת כל מי שיושב ואינו עובר וכו': **לזכות את ישראל.** כדי שיהיו מקבלים שכר למי שמונע מן העבירות לפיכך הרבה להם מצות שלא היה צריך לצוות כמה מצות וכמה אזהרות על שקצים ורמשים ונבלות שאין לך אדם שאינו קץ בהם אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשים מהם ע"כ פירש"י ז"ל. זה לשון הרמב"ם ז"ל **כל היושב ולא עבר עבירה.** ר"ל שאפשר לו לעשותה וא"ן מונעו מעשותה בשום פנים זולתו שמירת התורה כגון יוסף הצדיק וכיוצא

בו

עיון יעקב

גופו מכובד על הבריות דכיון שמכבד את התורה וצ"ל דיליף מלומדיה א"כ גופו מכובד על הבריות: **וסמיך** ליה לא תחסום שור בדישו. כי אליבא דכ"ע במשנה תורה דרשינן סמוכים ושור בן יומו קרוי שור כדכתיב שור או עז כי יולד לכן לוקחין של עגל ולא של שור גדול שעורו קשה ללקות בו: **שאין** חוסמין אותה. אפי' שגם בעלה ראשון היה מוכה שחין יכולה שתאמר לאחיך הייתי יכולה לקבל ולך אין יכולה לקבל וכמבואר בש"ע סימן קס"ב ע"ש: **כדדריש** ההוא גלילאה עליה דר"ח ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו. ומה"ט צריך להיות האדם אל התורה והמצות כשור לעול וכחמור למשא לפי שמכירים קונם ואבוס בעליו לכך הם לייחים לו ונושאים עולו ומשאו משא"כ זה שעובר עבירה פורק ממנו עול התורה ומשא המצות לפיכך ילקה ברצועתם שהיא העור שהמשא והעול שוכב עליו: **העושה** מצוה אחת על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו. עיין פרש"י ועיי"ל דהא מצות עשה דוחה לא תעשה: **שנפשו** של אדם קצה בהם. אדם דייקא כי אתם קרוים אדם וישראל הם דומין ללב שממאסים בדבר קצה משא"כ אלו שאוכלים אותו וכן הוא בזוהר ע"פ הדרש, אמרתי דלכך הזהיר הקב"ה על שקצים ורמשים להראות שלא יהיה עובד את הקב"ה במצותיו על מנת לקבל פרס שהרי על מצות אלו אין מן הראוי לקבל פרס שהרי בלא ציווי ג"כ נפשו של אדם קצה מהן ה"ה לשאר כל מצות יהיה עובד על מנת שלא לקבל פרס: **שיזכה** לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות וכן מצינו ביוסף שלא רצה עינו ליזון ממה שאינו שלו בפוטיפרע אין עין הרע שולטת בזרעו עד עולם: **הרבה** להם תורה ומצות. עיין בפרש"י והרמב"ם ועיי"ל לפי שכל אחד מיש' יש לו אחיזה באות של תורה כי התורה ששים רבוא אותיות נגד ישראל וכן שס"ה גידין נגד מצות לא תעשה ורמ"ח איברים נגד מצות עשה וזה רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות כדי שכל אחד מישראל יש לו אחיזה בתורה וכל אחד מאבריו וגידיו נאחז במצוה ועוד דאלמלא לא נצטוה רק מצוה אחת אז כשעבר עליה היה עונשו מיד מיתה כמו אדה"ר

בו ואתה יודע לשון התורה במניעת אכילת אדם ואיך יעד גם למען ייטב לך ולבניך אחריך עד עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלהיך מה יהיה במניעת הנאות גופניות הגדולות אשר האדם בטבע נוטה אליהם כמו שזכרה התורה אשר מנעה הרגל הנפש עד אשר הרגיל יותר ממה שהוא. ובפירוש הרבה להם תורה ומצות. כתב הרב ז"ל מעיקרי האמונה בתורה כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצות כראוי וכהוגן ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה מאהבה כמו שביארתי לך הנה זכה בה לחיי העוה"ב ועל זה אמר רבי חנניא כי המצות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחד מהם על מתכונתה ושלמותה ובעשותו אותה המצוה תחיה נפשו באותה מעשה וממה שיורה על העיקר הזה מה ששאל רבי חנינא בן תרדיון מה אני לחיי העוה"ב והשיבו המשיב כלום בא מעשה לידך כלומר נזדמן לך לעשות מצוה כהוגן השיבו כי נזדמנה לו מצות צדקה על דרך שלמות ככל מה שאפשר וזכה לחיי העוה"ב ופירוש הפסוק ה' חפץ למען צדקו לצדק את ישראל למען כי יגדיל (כא) תורה ויאדיר עכ"ל:

מהרש"א יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר כו' עכ"ל ולעיל לגבי דלועה של עגל לא קאמר הכי יבא מי שמכיר קונהו ויפרע ממי שאין מכיר קונהו ויש לפרש בכוונת המקרא שדימה את ישראל והעכו"ם כמחליף שור בחמור ומשך בעל החמור את השור והחמור עדיין בבית בעליו הראשון ואוכל מאבוס בעל הראשון ודימה את ישראל לשור שהיא בהמה טהורה ואת העכו"ם לחמור שהיא בהמה טמאה ומשך הקב"ה את ישראל כמה שכתוב משכני אחריך וקנאם לו אבל החמור שהם העכו"ם אף שהחליפם וחלק אותם לצבא השמים מ"מ הם ברשותו וניזונים ממנו יתברך ברוך הוא שהוא אבוס בעליו הראשון ולזה אמר ידע שור קונהו שקנאו במשיכה וחמור אבוס בעליו דהיינו ברשות בעליו הראשון אבל ישראל שהם קנויים לו במשיכה כמה שאמר לעיל ועל כן נקראו ישראל שנתתי אתיותי אל בהם כדרך כל קונה בהמה שתולה אתיותו בה לא ידע קונהו גם עמי לא התבונן ר"ל שלא התבוננו אפי' כגוים הללו שכלם עמי וניזונים ממני ולזה כיון שהמכות אלו לחוטאים תחת המכות שראוי לבא לו מן העכו"ם כמו שקוראין לנלקה והפלא ה' את מכותך גו' כדלעיל אמר יבא מי שמכיר אבוס בעליו כו' שהיא החמור הרמוז לעכו"ם ויפרע ממי שאינו מכיר כו' דהיינו כחוטא בישראל וק"ל: **נפשו ניטלת לו וכו' העושה מצוה כו'.** מפירוש הרע"ב אית דמפרשי דעל חייבי כריתות שלקו קאמר דמי שקבל עליו הדין ועשה מצוה כשלקה על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו וניפטר מידי כריתתו שמדה כו' עכ"ל ולהאי פירושא רבי ישמעאל דקאמר ממקומו הוא למד כו' אהך מלתא נמי קאמר והכי קאמר ממקומו הוא למד הך מלתא שנאמר ונכרתו הנפשות העושות וגו' היינו דעובר עבירה נוטל נפשו עליה ואומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ותחלת המקרא ושמרתם את חקותי וגו' ושמירתן הוא שב ואל תעשה וקאמר אשר יעשה וגו' אלא דהכי קאמר אף אם יעשה העבירות אלו יהיה חי בהם דהיינו כשקיים מצות הלקאה על העבירה וחי בהם ודמסיים הא כל היושב כו' הוא דרשה אחרת לפסוק זה ועיין פירש"י ורע"ב ועוד נראה דפסוק זה ושמרתם ודאי אכל מצות התורה קאי מדכתיב וחי בהם וכמ"ש התוספות בפרק ד' מיתות אלא דהכי קאמר מדכתיב ברישא דקרא ושמרתם דמשמע במצות שהם שב ואל תעשה קא מיירי כדאמרינן השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה ומסיים בו אשר יעשה אותם האדם וחי וגו' הא למדת שהיושב ולא עבר עבירה וכו' כדקאמר ושמרתם וגו' נותנין לו שכר כעושה (מצוה) כדמסיים ביה אשר יעשה וגו' ובא ר' שמעון בר רבי לומר דדבר זה מפורש בקרא שהשב ואל תעשה בעבירה הוא כעושה מצוה ונותנין לו שכר כעושה מצוה שהרי במצות דם כתיב רק חזק וגו' ומסיים ביה לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריך וגו' אם כן בחייבי כריתות שנפשו של אדם קצה כו' גזל ועריות כו' עריות הוה שפיר קל וחומר שהם גם כן חייבי כריתות שנוטל נפשו עליה כמו בדם אבל גזל אינו מחייבי כריתות ואפשר דסמך אדברי קבלה דבגזל נוטל ג"כ נפשו עליה כדכתיב וקבע את קובעיהם נפש נפשו של גזלן כדאמרי' בסוף פ"ק ומ"ש ר' חנניא בן עקשיא רצה הקב"ה לזכות כו' הוסיף גם כענין זה דבהרבה להם תורה כו' ומה הרבה להם הם לא תעשה שהם שס"ה לא תעשה ועשיין אינן רק רמ"ח הוא כדי לזכות למען צדקו שגם בשב ואל תעשה יזכה כמו בעושה מצוה ועוד נפרש בזה לקמן בפי' הרמב"ם וקל להבין

הרי"ף רש"י ואלו הן חקותי אי"ש אי"ש אל כל שאר בשרו הא למדת כל מי שיושב ואינו עובר וכו' ועוד אפשר לומר מדכתיב לעיל מיניה את חקותי תשמרו ללכת בהם למה חזר לומר ושמרתם חקותי אלא קאי ביושב ולא עובר עבירה

א"ר יהושע בן לוי שלשה דברים עשו בית דין של שם
מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידן אלו הן
מקרא מגילה ושאילת שלום בשם והבאת מעשר מקרא
מגילה דכתיב °קיימו וקבלו היהודים קיימו למעלה מה אסתר ט
שקבלו למטה. שאילת שלום בשם דכתיב °והנה בועז רות ב
בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואומר °ה' עמך שופטים ו
גבור החיל מאי ואומר וכי תימא בועז הוא דעבד מדעתי'
ומן שמיא לא אסכימו על ידיה תא שמע ה' עמך גבור
החיל. הבאת מעשר דכתיב (°וכפרוץ הדבר הרבו בני דה"ב לא
ישראל ראשית דגן וגו' וכל תבואת השדה ומעשר הכל
לרב וכתיב) °הביאו את [כל] המעשר אל בית האוצר מלאכי ג
ויהי טרף וגו' °והריקותי לכם ברכה עד בלי די אמר רב שם
(חמא אמר רב) [רמי בר רב] עד שיבלו שפתותיכם
מלומר די

מקרא מגילה. דחייבין על מקרא מגילה: ושאילת שלום בשם. ועיין ברש"י בגמרא
ואין כאן הוצאת השם לבטלה: שנאמר ויאמר לקוצרים
ה' עמכם. והסכימו בית דין של מעלה על ידן דקאמר ליה מלאך ושם תמצא
לגדעון ה' עמך גבור החיל: והבאת מעשר לבית המקדש כדי שלא ב"ח ותוי"ט
יקבלום לוים שאינם הגונים איש מאת מכרו ולא יחלקום לעובדי ע"ז דברי רש"ל
דכתיב בדברי הימים וכפרוץ הדבר ותקנת חזקיה הואי להכין לשכות כאן
בבית המקדש להביא את כל המעשרות בהן כדי שלא יקבלום הלוים
עובדי ע"ז דכתיב התם ויאמר חזקיהו להכין לשכות בבית ה' והסכים
הקב"ה על ידו דכתיב במלאכי הביאו את כל המעשר אל בית
האוצר. כדי שלא יטלום הלוים שאינם הגונים שלא רצו לעלות עם
עזרא ע"כ פי' הרמ"ה ז"ל

ושאילת

עיון יעקב

אדה"ר שנצטוה ביום אכלך ממנו מות תמות ומיתה בידי שמים ומכ"ש עכשיו אף כשעובר על א' והא השאר מכריעך לזכות: **שלשה** דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה. נראה דהכי שלשה דברים נגד שלשה דברים שהעולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח כי מקרא מגילה היינו תורה שהרי מבטלין אפילו ת"ת לשמוע מקרא מגילה ושאלת שלום זו תפלה שמתפלל בשלום חבירו ותפלה היינו עבודה שבלב והבאת מעשר זו ג"ח לחלק לבני אדם הגונים ועיין בילקוט בראשית רמז י"ח כתב שאר דברים שהסכימו ב"ד של מעלה על ידן ע"ש: **עד** שיבלו שפתותיכם מלומר די. היינו כיון שתקנה תקנה הגונה שלא יקבלו בני אדם שאינם מהוגנים על כן שכרם גדול כל כך שיבלו

מהרש"א ושאילת שלום בשם וכו'. עיין פירש"י וכפי' שכ' משמע בספ"ב דמכות דמייתי עליה עת לעשות לה' הפרו תורתך דהיינו להפר תורה שאסרה להזכיר השם לבטלה ע"ש ועי"ל דה"ק דמותר לשאול שלום בשם דהיינו כי הך דלא הזכיר לו נתינת שלום רק ה' עמכם שהוא בעצמו שאלת השלום וכן ה' עמך גבור החיל וגו' שלא הזכיר לו שלום רק ה' עמך הוא היה השאלת שלום ויש תימה בדבר דקאמר שהמלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל עם בית דין של בועז שאמר כבר ה' עמכם והרי מעשה דגדעון היה זמן רב קודם מעשה דבועז שכן סדר השופטים גדעון ואבימלך תולע יאיר יפתח אבצן ואמרינן פרק הספינה דאבצן זה בועז ואין סברא דהיה בועז אפילו מכלל בית דין של גדעון שהיה שש דורות לפניו ועוד דאיתא במדרשות דמעשה רות היה בסוף ימיו של בועז ודו"ק: **עד שיבלו שפתותיכם כו'.** ובמסכת תענית מפורש ומכאן דאין מברכין על רוב טובה והמכוון בזה נראה דר"ל על הברכה שהיא בנגלה על הריבוי ביותר יאמר אדם די שאין צריך לו כ"כ וע"כ אמר אחר שתהיה הברכה לכך יתרבה הדבר ויבלו שפתותיכם מלומר עליו די דהיינו שיהיה הברכה מלויה בסמוי מן העין שלא ירגיש האדם בו לומר די וז"ש והריקותי לכם ברכה שיהיה הברכה בהריקה דהיינו סמוי מן העין כשהוא בכלי שגם מה שאתה מריק ממנו לא יחסר ממנו דהיינו שישאר בכלי כאילו הוא מלא וכיוצא בזה שתהיה הברכה בסתר בענין שאין אתה אומר די כאומר ואכלתם לחמכם לשובע אוכל קמעא והוא מתברך במעיו וק"ל:

כ סס **א"ר** אלעזר בשלשה מקומות הופיע רוח הקדש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל ובבית דינו בראשית לח של שלמה. בבית דינו של שם דכתיב °ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני וגו' מנא ידע דילמא כי היכי דאזיל איהו לגבה אזיל נמי איניש אחרינא לגבה יצאתה ב"ק ואמרה ממני יצאו כבושים. בבית דינו של שמואל ש"א יב דכתיב °הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו וגומר ויאמר אליהם עד ה' בכם ועד משיחו היום הזה כי לא מצאתם בידי מאומה ויאמר עד ויאמרו מיבעי ליה יצאה ב"ק ואמרה אני עד [בדבר זה]. בבית דינו של שלמה דכתיב מ"א ג °ויען המלך (שלמה) ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתוהו היא אמו מנא ידע דילמא איערומי קא מערמא יצאת ב"ק ואמרה היא אמו. אמר רבא ממאי דילמא יהודה כיון דחשיב יומי וירחי ואתרמי ליה דחזינן מחזקינן דלא חזינן לא מחזקינן. שמואל נמי דכולהו ישעיה מה ישראל קרי להו בלשון יחיד דכתיב °ישראל נושע בה'. שלמה נמי הא מרחם קא מרחמנא והא לא קא מרחמני' אלא גמרא:

הופיע. נגלה והוכיח בשעה שהוצרך פרוביי"ר בלעז [נ"א] הופיע נשמעה בקול גדול: **בבית דינו של שם.** לא היה שם חי אותה שעה שהרי מת אלא בית דינו שלאחריו חבריו ותלמידיו וקרי ליה ב"ד של שם כמו בית שמאי בית הלל: **ממני יצאו כבושים.** דברים (עלומים) [כעלמים] הללו יצאו מאתי ראה הקב"ה שעתידין לצאת ממנה מלכים ונביאים שנאמר גור אריה יהודה וכן בתמר כדאמרי' בכתובות כל כלה לנועה בבית חמיה וכו' זימן הקב"ה מבין שניהם [לישנא אחרינא] מאתי היתה שיצאו שני בנים הללו ועיין פרש"י לכבש העולם שהרי עתיד דוד ומשיח לצאת ממנה: **בית דינו** גמרא גירס' **של שמואל.** כמו לעולם ישראל אמרו עד והאי דכתיב ויאמר בני אחרת ישראל ומיקרי יחיד:

מהרש"א צדקה ממני מנא ידע כו'. יומא מלפרש דמאי צדקה דבק לממני שהיא צדקה יותר ממני וכן פירש הרמב"ן דהא כיון דלא ידע שהיא נתעברה ממנו ושמא מאחר נתעברה כדקאמרי' והרי איכא צודקת ממנו ועוד דמה שאמר ע"כ לא נתתיה לשלה אין זה מספיק שהיא צודקת יותר ממנו דאדרבה דאיכא למימר לאידך גיסא דשפיר עשה דלא נתנה לשלה כמ"ש פן ימות גם הוא כאחיו והיא ידעה שחמיה היה והפקירה עצמה לו אבל הוא יותר צדיק שלא ידע כי כלתו היא וע"כ אמר שמלת צדקה ממני אין דבוקים ופירושו צדקה בדבריה שאלו המעוטים שלי הם וממני הוא דבר בפני עצמו כדמסיק מנא ידע כו' אי לא דבת קול אמר כך: **אלא יצתה בת קול כו'.** ואין להקשות דאם כן מאי רבותיה שהפליג הכתוב ברוב חכמתו שאמר וישמעו כל ישראל כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו די"ל דמ"מ כיון דראו כל ישראל שהסכימה דעתו לדעת המקום כמו שהעיד הבת קול ראו כי חכמת אלהים בקרבו ומ"ש כולהו ישראל בלשון יחיד **דכתיב ישראל נושע בה'.** ומה שלא הביא קרא דתורה דכתיב ויחן ישראל נגד ההר משום דאיכא למידרש ביה כדאיתא במכילתא והביאו רש"י בפירוש החומש ונלמד שחנו ישראל כאיש אחד בלב אחד וכו' ע"ש אבל ליכא למימר דבא נמי דרש הכא בכה"ג דכולהו בלשון יחיד מקרו דכאיש אחד ובלב אחד אמרו עד וכן בישראל נושע נומר דכשהם כאיש אחד ובלב אחד הוא נושע בה' דאם כן הדרא קושיין לדוכתא דאמאי לא נייתו הכא ויחן ישראל וגו'. ומ"ש **אלא גמרא.** ורש"י בפי' החומש הביא דרשה דהכא יצתה בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים על מלת ממני שבתורה ולכאורה דמפיק ליה ממלת ממני וכס"ד מעיקרא דמנא ידע כו' וכן הבין הרא"ם פרש"י שבחומש והתימה ממנו דהא לא קיימא הכי במסקנא אלא דגמרא הוא וקושיא מנא ידע ליכא כאן דחשיב יומי וירחי ואתרוני כו' והנראה דרש"י ז"ל בפירוש החומש שהביא הך דרשה על מלת ממני לאו דמסיק ליה מיניה משום קושיא דמנא ידע כו' כדס"ד מעיקרא אלא שהוא מפרש הא דקאמר במסקנא אלא גמרא ר"ל אלא גמרא הוא שמלת ממני לא אמר יהודה אלא הבת קול אמר ממני יצאו כבושים וכן יש לפרש בויאמר עד והיא אמו דגמרא היא דלא אמרו ישראל ושלמה כך אלא שהבת קול אמר כך ודו"ק:

כא סס **דרש** ר' שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני שס"ה לאוין כמנין ימות החמה רמ"ח עשה כנגד איבריו

עיון יעקב

שפתים מלומר די: בג' מקומות הופיע רוח הקודש בב"ד של שם. אע"ג דכל בי הלתא היו נביאים בדין שכינה שורה כדכתיב אלהים נצב בעדת אל מ"מ אינו מופיע בפרהסיא ורק והיה ה' עם השופט לכוין כהלכה משא"כ כאן בג' מקומות אלו ניתן הקול בפרהסיא לפי שאלו הג' היו צריכין פרסום: ויאמר עד ויאמרו מבעי ליה. אבל על תיבת עד ולא כתיב עדים לא קשיא דעד ג"כ שנים הוא כדאיתא בסוטה כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים אבן במדרש דריש נמי מדלא כתיב עדים עיין שם: שס"ה לאוין כמנין ימות החמה. עיין מ"ש בזה המפרשים ועיין במהרש"א ואפשר לומר דהכוונה בזה כי מתחלה נתינת התורה ניתנה התורה והמצות כדי שלא יהא אומה ולשון שולטת בהן ויזכו לחיי נצחיים לעולם הבא שלא יהא מלאך המות והמקטרג שולט בהם וכדאיתא בפ"ק דע"א והן הן שני כתרים שניתן לישראל בשעת נתינת התורה וכדאי' במדרש על פסוק ואתם תהיו לי ממלכת כהנים איני מעמיד ואיני משליט עליכם אלא אני וכו' ע"ש לכך ניתן שס"ה לאוין כמנין ימות החמה כנגד ה"ה שמונין לחמה שלא ישלטו בהם ורמ"ח מצות עשה כנגד איבריו של אדם שלא ישלטו בו החילונים והמקטרגי' ואח"כ שנתמעטו דורות הבאים כי ישראל מונין ללבנה שמתמעטת והולכת העמידן על מעט מצות הנזהר בהם מאוד שיזכה בהן לחיי עה"ז וחיי העה"ב שלא ישלטו בו האומה והחילונים רק תחת יד הקב"ה כמאמר דוד מי יגור באהליך וגו' עד שבא חבקוק והעמיד על אחת הנזהר בהן מאוד זוכה לחיים אלו כדכתיב וצדיק באמונתו יחיה שהוא חיי עה"ז וחיי העה"ב וכנ"ל שיתחדש כנשר נעורינו ויתרבה והולכת כחינו ומצלינו אז תורה חדשה מאתו תצא ואז נוכל לעמוד בכולם בב"ב אמן:
אריו

איבריו של אדם א"ר המנונא מאי קרא °תורה צוה לנו משה תורה בגימטריא (הכי הוה תורה) *שית מאה וחד סרי הוין אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום. בא דוד והעמידה על י"א דכתיב °מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו וגו' הולך תמים זה אברהם דכתיב ביה °התהלך לפני והיה תמים. ופועל צדק כגון אבא חלקיה. ודובר אמת בלבבו כגון רב ספרא. לא רגל על לשונו זה יעקב אבינו דכתיב °אולי ימושני אבי. לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות חברו. וחרפה לא נשא על קרובו זה המקרב את קרוביו נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה מלך יהודה שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים. ואת יראי ה' יכבד זה יהושפט מלך יהודה שבשעה שראה ת"ח היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו אבי אבי רבי רבי מרי מרי. נשבע להרע ולא ימיר כר' יוחנן דא"ר יוחנן אהא בתענית עד שאבא לביתי. כספו לא נתן בנשך אפילו רבית נכרי. ושחד על נקי לא לקח כגון רבי ישמעאל ברבי יוסי. וכתיב עושה אלה לא ימוט לעולם. וכשהיה רבן גמליאל מגיע למקרא הזה היה בוכה אמר מאן דעביד כולהו הוא דלא ימוט הא דעביד חדא מנייהו ימוט* (אמר ליה ר' עקיבא אלא מעתה) אל תטמאו בכל אלה בכולהו אין בחדא מנייהו לא אלא בכל אלה באחת מאלה ה"נ עושה אלה אחת מאלה. בא ישעיה והעמידן על שש שנא' °הולך צדקות ודובר מישרים וגו' הולך צדקות זה אברהם דכתיב °כי ידעתיו וגו' לעשות צדקה ומשפט. ודובר מישרים זה שאינו מקניט פני חברו ברבים. מואס בבצע מעשקות [כגון רבי ישמעאל בן אלישע. נוער כפיו מתמוך בשוחד] כגון רבי ישמעאל בר' יוסי אוטם אזנו משמוע דמים כגון ר' אליעזר ברבי שמעון דלא שמיע ליה בזילותא דרבנן ושתיק. ועוצם עיניו מראות ברע כדרבי חייא בר אבא דא"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה וכתיב הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו לחמו ניתן מימיו נאמנים. בא מיכה והעמידן על שלשה שנא' °הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם (ה') אלהיך עשות משפט זה הדין ואהבת חסד זו גמילות חסדים. והצנע לכת זה *הכנסת כלה והוצאת המת והלא דברים ק"ו ומה דברים שאין דרכן לעשות בצנעה אמרה תורה והצנע לכת דברים שדרכן לעשות בצנעה עאכ"ו חזר ישעיהו והעמידן על שתים שנא' °כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה. בא עמוס והעמידן על אחת שנא' °כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו מתקיף ליה רב נחמן ודלמא דרשוני בכל התורה (הזאת) [כולה] אלא בא חבקוק והעמידן על אחת שנא' °וצדיק באמונתו יחיה:

רמ"ח מצות עשה. דכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה שס"ה מצות לא תעשה. שמזהירים עליו בכל יום ויום שלא לעבור. מפי משה תרי"א. היינו דכתיב תורה צוה לנו משה

שתים מפי הגבורה. הרי תרי"ג מצות: מפי הגבורה שמענום. שנא' אחת דבר אלהים שתים זו (שמענו) [שמעתי] במכילתא: והעמידן על י"א. שבתחלה היו צדיקים והיו יכולין לקבל עול מצות הרבה אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך ואם באו לשמור כולם אין לך אדם שיזכה ובא דוד והעמידן וכו' כדי שיזכו אם יקיימו י"א מצות הללו וכן כל שעה הדורות בלמטה הולכין ומתמעטין: דרב ספרא. בשאלתות דרב אחאי: ובפי' הרמ"ה כתוב וז"ל מעשה דאבא חלקיה מפורש בתעניות דהוה אגיר יומא ויהבו ליה רבנן שלמא ולא אסבר להו אפי כי היכי דלא ליפגר וכי אתא יהב גלימיה אחד כתפיה וליבי אאידך כתפיה משום דהות שאולה ולהכי שאילה ליה ולהכי לא שאילה ליה: מעשה דרב ספרא. הכי קבלנוה דרב ספרא הוה ליה עסקא לזבוני אתא למזבניה ומיים הבע י' דינרים בגויה לא הוו קא יהבו ליה אלא ה' דינרים לא יהבים ניהליה למחר אתו לוקחים למזבני בי' דינרין אשכחוהו דהוה קרי קרית שמע כיון דחזינהו סבר דלמיתבי ה' קא אתו וגמר בלביה למיתביה ניהלייהו לבתר דסיים אמרו ליה לשקול מר י' אמר להו גמרי לי בדעתאי למיתבי ניהלייכו בחמשה ומו לא שקילנא מינייכו טפי: מעשה דרבי יוחנן דאמר אהא בתענית עד שאבא לביתי לאשתמוטי מבי נשיאה הוה עביד כרבי ישמעאל ברבי יוסי קרי שוחד גרידא לפי שהביא לו אריסו משלו דליכא גזל. ודרבי ישמעאל בן אלישע קרי בבצע מעשקות לפי שהיה משל אחרים ודומה כאילו עושקו ע"כ. עוד כתב הרמ"ה י"ל בתחלה זה המאמר וז"ל האי דנקט כמנין ימות החמה וכנגד איבריו של אדם סימנא בעלמא· מפי הגבורה שמענום אנכי מצות עשה לקבלו עלינו לאלוה ולא יהיה לך מצות לא תעשה ואף ע"ג דכתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה וכתיב במשנה תורה את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם שמעו קלא בלחוד אבל חתוך אותיות לא שמעו אלא באנכי ולא יהיה וכן מפורש במשנה תורה אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את דבר ה' וגו' בא דוד והעמידן וישעיה כו' לאו למימרא דאי עביד הכי בלחוד זכי לחיי העוה"ב דא"כ בטל עונשן של עבירות ושכרן של מצות אלא משום דקיימא לן דמאן דמקיים לה לתורה כולה מסייע ליה הקב"ה ומגין עליה דלא ליתי לידי הרהורא ואזיל לההוא עלמא בלא חטא אבל מאן דלא מקיים לה לכולה תורה אע"ג דאית ליה רובא זכיות לא מסייע מן שמיא לאגוניה עליה מיצר הרע כדאמרינן בפרק שלוח הקן· וכיון דחזי דוד דהוו ממעטי דרא ואזלי בעא רחמי ואוקמינהו למצות למינצא מיצר הרע אחד סרי ואתא ישעיה ואוקמינהו אשית והכי מסתברא הולך תמים זה אברהם שהיה מאמין במקום ומבטל דעתו ותכונתו אל: המקום כדכתיב ויוצא אותו החוצה אמר ליה לא מאצטגנינות שלך וכתיב והאמין בה' אי נמי דאמר ליה הקב"ה קום התהלך בארץ וגו' וכשמתה שרה לא מצא מקום לקוברה ולא הרהר אחר מדותיו של מקום והכי מפרש בפ' השותפין גבי דרשה דמשוט בארץ אמר לפני רבש"ע שוטטתי בכל העולם ולא מצאתי תם כעבדך אברהם עד כאן לשון הרמ"ה ז"ל נחזור לפי' רש"י לא רגל על לשונו לא רצה לשקר מתחלה שאמר אולי ימושני אבי אלא שאמו (הכריעתו) [הכריחתו] וע"פ הדבור דכתיב עלי קללתך בני ומתרגמי' עלי איתאמר בנבואה דלא ייתון לוטיא עלך ברי והרפה לא נשא על קרובו: לא סבל חרפת קרובו: נבזה בעיניו נמאס. [הנמאס להקב"ה נבזה הוא בעיניו של אדם זה זה חזקיה] שנבזה היה בעיניו אביו שנמאס בע"ז: שגררו במטה של חבלים. גררו היה ולא קרא: ואפילו;

לנפשו

לנכרי. כדי שלא ימשך ויבא להלוות לישראל ברבית: ושחד על נקי לא לקח. ואפי' שחד שהיה רשאי ליקח: כגון רבי ישמעאל ברבי יוסי. שהיה אריסו מביא לו משלו קודם זמנו ולא רצה ליקח כדי להיות דיין: בבצע מעשקות. שלא רצה ליטול לעצמו ראשית הגז שהביא לו אדם אחד שהיה בא לדון לפניו אע"ג דהוה כהן רבי ישמעאל בן אלישע משום דדמי כאילו עשק לכהן שהיה רגיל זה ליתן לו מתנותיו: אוטם אזנו משמוע דמים. אזנו אטומה וסתומה בדבר זה שלא ישמע בה דבר גנאי ושתיק היינו דמים לשון שתיקה: כגון רבי אלעזר ברבי שמעון. בהשוכר את הפועלים דנפק ריתחא מאודניה ואתחזי לאתתיה בחלמא ואמר שמעית בזילותא דחד מרבנן ולא מחאי כדמיבעי לי אלמא בחייו היה רגיל לדקדק בכך ולפיכך הקפיד הקב"ה על אותו פעם שלא מיחה: זהו הוצאת המת והכנסת כלה. דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית המשתה: בא ישעיה בן אמוץ. כל שעה היו הדורות מתמעטין:

מהרש"א תרי"ג מצות נאמרו למשה וכו' בא דוד והעמידם על י"א וכו'. פי' רש"י דורות האחרונים לא היו צדיקי' כ"כ ואם באו לשמור כולן אין לך אדם שזוכה וכו' וכן כל שעה דורות שלמטה הולכים ומתמעטים אותם עכ"ל. הקושיא מפורסמת בזה וכי באו לבטל כל שאר מצות והרמ"ה הרגיש בזה וכתב לאו לגמרא דאי עבד הכהו לחוד זכה לחיי עוה"ב דא"כ בטל עונשן של עבירות וכו' דקיימא לן דמאן דמקיים לה לתורה כולה מסייע ליה הקב"ה וכו' וכיון דחזא דוד דהוה ממעטי דרי ואזלי בעי רחמי ואוקמינהו לאגוני עילוייהו אאחד עשר וכו' ע"ש גם זה דחוק דאם כן דוד נמי לוקמא אאחת וליכא למימר דדוד העמידו על אחת מאחד עשר שזכר וחבקוק לא העמידה רק על האמונה אם כן בא חבקוק להחמיר ובעל העקרים פי' בזה וז"ל שאין הכונה לומר כי בעשיית אחד עשר או ג' מצות מקנה לו השלמות האנושי המדרגה שתושג מצד כל המצות שבתורה אלא שכל אחד מן הנביאים היה מתכוין לעשות כללים כוללים מצות רבות מהתורה וכו' כדי שעל ידם ישיג האדם המדרגה הגדולה מהשלמות כי למה שקשה על האדם להעמיס על עצמו תרי"ג מצות ומנה דוד י"א שהם כוללים למדות טובות וכו' עכ"ל. מיהו הא דקאמר כל העושה מצוה אחת כאילו קיים כולם לא משמע כפירושו והכרחה כפי מה שפי' הרמב"ם על מאמר ר"ח בן עקשיא סוף מסכת פרק זה וז"ל והוא מעיקרי האמונה בתור' כ"א יקיים אדם מצוה מתרי"ג מצות כראוי ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים אלא שיעשה לשמה מאהבה וכו' זכה לחיי עולם הבא כי בהיות המצות הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהם על מתכונתה ושלמותה וכו' ע"ש וענין זה בפ"ק דעירובין שנחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו וכו' הקושיות במאי פליגי ויתור לשון יותר משנברא ויותר משלא נברא וע"ק כיון שברא הקב"ה את האדם ע"כ נוח לו שנברא ונאמר בו כי טוב גם מ"ש יפשפש במעשיו שזו היא מצות המקום עלינו. אבל הענין כמ"ש שנתן לנו הקב"ה תרי"ג מצות שס"ה לאוין ורמ"ח עשין ובא הרבוי מצד המקבל כי מצד הנותן ב"ה כולם הם כמצוה אחת וז"ש אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענו ואמרו במדרש כל הדברים דבר ה' ומה ת"ל אנכי ולא יהיה לך מלמד שאמר המקום עשרת הדברות בדבור אחד מה שא"א לב"ו לומר כן והוא מבואר כי הוא אחד ומצותיו אחד ולא יקבלו רבוי מצדו יתברך ב"ה והוא כי במצות אנכי שהיא אמונת היחוד ושפוכה לא יהיה לך שלא ישתף ש"ש ודבר אחר נכללו כל הלאוין ועשיין אלא שא"א לאדם לומר כן כי מצד שהוא מוטבע בחומר ובזמן בא לו הרבוי וע"כ אמרו כי כל מצות התורה נכללו בעשרת הדברים כמ"ש רבינו ושוב כלל כלם במצות אמונה שהיא השורש ומקור לכלם אבל א"א לנו להבין רק ברבוי ולפי שאילו לא נברא האדם לא היה בו מעשה ואם כן היה בבריאתו לא שכר ולא הפסד דהלאוין היו ודאי מתקיימין לולא נברא והשתא שנברא אפשר שלא יזכה ויעבור הלאוין כמלא מפסיד בבריאתו והעשיין הוא הפך זה שאילו לא נברא ודאי לא היו מתקיימין והשתא שנברא אפשר שיזכה ויעשה וכמלא שיהיה כשכר והשתא פליגי מצד בריאתו חד אמר טוב לו שלא נברא מצד הלאוין אפשר שיהיה כפסד יותר משנברא ויקיים העשיים דכמלא ילא שכרו בהפסדו. וחד אמר טוב לו שנברא שאפשר שיקיים העשיין משלא נברא ויקיים הלאוין דילא הפסדו בשכרו. ואמר בזה דנמנו וגמרו ר"ל שבאו בזה למנין המצות שהלאוין הם יותר מהעשיין וע"כ הסכימו וגמרו לומר שלא נברא האדם בשביל עצמו ויותר היה טוב לו שלא נברא כי הוא קרוב להפסד מחמת הלאוין שהם רבים ורחוק לשכר מצד העשיין שהם. מועטים ועכשיו שנברא לא נברא אלא לכבוד המקום שנאמר לכבודי בראתיו וגו' שיעשה מצות בוראו וע"כ אמר יפשפש במעשיו שהם העשיין ולא די בסור מרע רק בעשה טוב. דבשביל כך נברא שהרי הלאוין יותר היו מקויימין בשלא נברא והשתא כיון דתכלית בריאת האדם לא היה רק לכבודו יתברך ב"ה הרי אין הלאוין מרובין מהעשיין כי מצד הנותן אין כאן רק מצוה אחת שהוא האמונה היא העשה אנכי ה' וגו' שהיא מוקדמת ללא יהי' לך שהיא אזהרת השתוף וד"א שלא נברא רק לכבודו יתברך ב"ה וכל מצוה הן לאו הן עשה הרי הוא ככלל מצד הנותן באנכי ולא יהיה לך: ובפסיקתא אני ישנה ולבי ער זה הקב"ה א"ר חייא בר אבא מניין שהקב"ה הוא לבן של ישראל שנאמר צור לבבי וחלקי אלהים וגו' הכוונה בזה כי כל רמ"ח אברים כנגד העשיים ואבר הלב כנגד עשה של אנכי כמו שהלב הוא שורש של כל רמ"ח האברים ואיתם כן היא מצות האמונה היא כלל ומקור של רמ"ח העשיין שמענו מפי הגבורה וז"ש שמצות אנכי שהיא אמונתו ב"ה היא ער וכנגד לבן של ישראל והדמיון בזה בלאוין שהם שס"ה ואמרו ביומא השט"ן הוא שס"ד דבכל השנה הוא מסטין חוץ מביום הכיפורים שהוא כנגד לאו של לא יהיה לך שמענו מפי הגבורה הכולל כל הלאוין כי כולם באו לעבור מצד שתוף דברות אחרים ויה"כ שאנו כמלאכים ואין בנו שום מעשה ואכילה ושתיה ושום שיתוף ד"א והוא מכפר על כל השנה כי הוא כולל כלם ולזה אמר אני ישנה כי מצדי כשאני ישנה והייתי סור מרע בכל השס"ה ימים כמו שלא נברא ולא הייתי בא לעבור הלאוין וישנה כתיב חסר גימטריא שס"ה אבל אומר לבי ער כי מצדו יתברך ב"ה כבראתי וצריך להעיר עצמי לעשות טוב ולקיים האמונה אנכי ה' וגו' שכל מצות רמ"ח עשיים נכללים בה כדמיון הלב שכל רמ"ח אברים תלויים בה וז"ש צור לבבי וחלקי וגו' ר"ל שאמונתי שהוא הצור היא ברמ"ח עשיים כמו לבבי ברמ"ח אברים וע"פ הדברים האלה דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות שס"ה לאוין כנגד ימות החמה

כמ"ש ולא יהיה לך שהוא מקור כל הלאוין הוא כנגד יה"כ שהוא מקור כל ימי השנה ורמ"ח עשיין ושורש לכולן האמונה מצות אנכי כנגד רמ"ח אברים שהמקור ביניהם הלב והאברים לא נבראו רק בשביל עשיית שהם כלי העשיית אבל הלאוין יותר היו מתקיימין בשלא נבראו האברים כלל אבל היו לאוין שס"ה כמ"ש כנגד ימות החמה שבכל זמן שהוא ימי השנה שהוא היקף היומי שייכים לקיים הלאוין וא"ר הונא מאי קרא שיזכה האדם במצוה אחת אם עשאה ע"פ המתכונה בשלמה ואמר תורה צוה לנו משה שהם תרי"א מצותינו המקבלים וזה שדקדק לומר לנו אבל מפי הגבורה ב"ה אינו רק מצוה אחת והיא עשה אנכי והשפך לא תעשה לא יהיה לך שמענום מפי הגבורה כי מצוה הם כוללים כל מצות התורה וכל מצות התורה כאחד הם חשובים לו. ואמר **בא דוד והעמידן** כו' לפי שיטתינו זו כיון דרוב מצות התורה מתרי"ג המצות אינן מצויים שיזכו בהם לחיי עולם הבא אלא במעט אנשים ובמעט מהזמנים כי יש הרבה מצות שהם לכהן ולא ללוי וישראל וכן להפך ויש לנשים ויש שנוהגין בזמן הבית ותלויות בארץ גם בלאוין א"א שיזכה בהן אם לא בא עבירה לידו והוא נזהר ממנה וא"כ במה יזכה לחיי עה"ב וע"כ כתבו הנביאים כללים כוללים לכל אומה ישראלית בכל זמן מהזמנים ושעל ידיהם או באחד מהם איזה שיהיה כ"א מישראל יזכה לחיי עה"ב בקיומן ואמר שבא דוד והעמיד דבר זה על י"א כללים שהם כוללים חלק גדול מהתורה בכל זמן מהזמנים ולכל איש שבהם יזכו לחיי עולם הבא. ואמר **הולך תמים זה אברהם.** כי הוא היה ראש האמונה וכמ"ש במדרש תשורי מראש אמנה זה אברהם שהוא היה ראש האמונה שלא לאמנין בזולתו. ובשם שיתוף והיה הולך תמים שהיה עושה המצוה בשלמות ובתמימות והתחיל דוד בכלל גדול הזה שקיים אבינו שהיה ראש אמונה וכמ"ש בו והאמין בה' ויחשבה לו לצדקה כי הנה באיש אחר המבקש שכר על האמונה בו יתברך ב"ה לא עשה כמ"ש הוו כעבדים העושים על מנת שלא לקבל פרס חוץ מצדקה שמותר לכל אדם לעשות על מנת לקבל פרס כמ"ש מותר לתת צדקה ע"מ שיחיה בני ואמר שהוסיף הקב"ה באברהם שיהיה ראש האמונה לתת לו שכר על בקשתו בשכר כמ"ש מה תתן לי ח"ש והאמין בה' ויחשבה לו לתת לו שכר על האמונה כמו בצדקה גם בשכר וכמו שנתן לו שכר על הצדקה כמ"ש כי ידעתיו למען וגו' לעשות צדקה ומשפט וגו' למען הביא ה' על אברהם וגו' ופרש"י שכך היה מצוה לבניו שיביא כו' ע"ש. ואמר **ופועל צדק זה אבא חלקיה.** בתענית דיהבו ליה רבנן שלמא ולא אסבר להו ויש לדקדק למה לא השיב להם שלום כלום כיון ששאלת שלום וב"ש השבתה מצוה היא ואם מפני שהיה מושכר הרי פועל חוזר אפילו בחצי יום ואפשר שהיה עני כדמוכח התם כי כריך ריפתא לא אמר להו לרבנן כרוכו ופלג ריפתא לינוקא כו' ע"ש וזהו הפועל צדק שהזכירו בו כמ"ש עושה צדקה בכל עת זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים וה"ל פעולת צדק על מתכונתה היותר שלמה אף שהיה אפשר לו מזונותיו בדרך אחר והשתא הפעולה ממש צדקה היה לפרנס את בניו ובנותיו. ואמר **ודובר אמת רב זה ספרא.** כתב המרדכי פ"ק דקידושין דהיינו למעליותא דאף להדיוט היה מקיים מחשבתו כדין הקדש דקנה במחשבה כדכתיב כל נדיב לב והוא מבואר שהקדים דבורו כאילו הם לשמים ועשה החול קודש וכענין זה אכלו החסידים חוליהן על טהרת הקדש והיא המתכונה השלמה שבכל דיבוריו ומאכלו יהיה קדש. ואמר **לא רגל על לשונו זה יעקב אבינו שנאמר והייתי בעיניו כמתעתע.** שלא היה בו מדת לשון הרע שאם היה אביו ידע שהוא יעקב היה הולך יעקב לדבר לשון הרע על עשו כנגד פני אביו יצחק שעשו אינו ראוי לברכה לפי מעשיו גם כי כבר מכר לו את בכורתו וכמו שהסכים על ידי זה לבסוף ע"י הגדר עשו שאמר גם ברוך יהיה וז"ש לא רגל וגו' ר"ל שלא הרגיל עצמו בלשון הרע ובהפך נאמר ברשעים למדו לשונם דבר שקר וגומר ואמר **לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנתו של חבר** כו' פי"ל שיעסוק בתורה כמ"ש בסוף קידושין מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד בני אלא תורה כו' והוא שבכל אומנות יכול אם יש אחר באותה מבואה שיש לו אותו אומנות הוא מעכב ע"י שרוצה לירד לאומנתו כדאמרינן פרה לא יחפור וא"ל הפסקה לחיותי אבל באומנות של תורה אין כן דבמקרי דרדקי אמרינן שכ דמודי כ"ע דלא מצי מעכב עליה דקנאת סופרים תרבה חכמה ואמר **וחרפה לא נשא על קרובו זהו המקרב** כו' נראה נוטר שאמר דחרפה לא נשא על קרובו היינו שמוכיחן וזה הוא מקרבן אף לעצמו כי כן דרך כל הארץ על איש טוב וישר נומר יהודים שהוא קרובו אבל על האיש הרע אף אם קרובו הוא מכחיש בו ואמרי זה אם אינו מוכיחן שישובו למוטב הרי הוא מרחיקו ממנו שהוא מכחיש א"כ בו שאינו קרובו ואמר **נבזה בעיניו נמאס זה חזקיהו שגירר** כו' בפרק מקום שנהגו ובפרק כ"ה פירש"י כדי שיוסרו הרשעים ויותר נראה לפרש משום כפרה כדאמרינן פרק כ"ה כי היכי דתיהוי ליה כפרה לאבוה ובזה יתיישב מ"ש פ' חלק מפני מה לא מנו אמון מפני כבודו של יאשיה מנשה נמי לא לימנו מפני כבודו של חזקיהו ברא מזכה אבא אבא לא מזכה ברא דכתיב ואין מידי מציל השתא דאתית להכי אחז נמי לא נמנו מפני כבודו של חזקיהו ומפני מה לא מנו יהויקים כו' שנתכפר לו שלא ניתן לקבורה ויש לתת טעם בזה אמאי ברא מזכה אבוה ואבוה לא מזכה ברא ונראה דהכי קאמר ברא שהוא חזקיהו מזכה אבוה שלא הניחו לקברו ובזה נתכפר לו כמו ביהויקים ומלא לו רמז בד"ה דכתיב כי לא הביאוהו לקברי מלכי ישראל וכן באמון כתוב ויקשרו עליו עבדיו וימיתוהו בביתו ולא הזכיר לו קבורה אבל אבא אינו יכול לזכות ברא בכה"ג שכבר מת הוא ואינו יכול לגלגל בקבורת בנו. ואמר **ואת יראי ה' יכבד זה יהושפט** כו' יש בזה רמז בכתוב דמעיקרא כתיב מלך יהודה ובתר הכי כתיב ויאמר יהושפט האין פה נביא לה' וגו' וירדו אליו מלך ישראל ויהושפט וגו' שפי' וירד שירד מכסאו ולכך קראו בשמו שמחל על כבודו שהיה מלך אע"ג שאין כבודו מחול ואפשר שלזה נתכוין לומר אבי אבי וכו' שאסור למלך למחול על כבודו רק לאביו ולרבו כדאמרי' פרק קמא דקידושין. ואמר **נשבע להרע ולא ימיר כרבי יוחנן דאמר אהא בתענית** כו'. לפי שאמר הכתוב או נפש כי תשבע להרע או להטיב גומר אמר כי המתכונה שלמה היא שנשבע להרע כנגד היצה"ר דהיינו שלא אוכל והאה בתענית כר"י ולא נשבע להטיב לעצמו כגון שאוכל היום שזה הוא מדרכי היצר ת"ש ולא ימיר דהיינו שלא ישבע להיטיב לגופו שהוא תמורת הרע שנזכר נשבע להרע כר"י דלא אמר כן אלא לאשתמוטי מר"ג שלא רצה ליהנות משל אחרים. ואמר **כספו לא נתן בנשך** וגו'. מבואר בפרק הריבית בחידושי ע"ש. ואמר **ושחד על נקי לא לקח כגון**

ר"י ברבי יוסי. בסוף כתובות לפי שכל אחד הוא מקרבא דעתיה שהוא עושה לו טובה בשביל זה אבל אחרים זה היה נקי ולא הביא לו ביום זה לטובת ר"י רק לטובתו שלא ילך שנית למחר והיינו על נקי בשביל שיהא נקי מה' ומישראל משא"כ בעובדא דר"י בן אלישע באפשר היה לו למיהב לכהן אחר טרם שבא לכאן ואמר שכל עושה אחד מאלה י"א כללים על מתכונה השלמה כמו שעשו אלו הצדיקים לא ימוט לעולם: מי כתיב כל עושה אלה עושה אלה כתיב כו'. יש לגמגם דמאי שאמר מי כתיב כל עושה אלה משמע אילו היה כתיב כל עושה אלה יתחייב לפרשו דוקא דעביד לכולהו ולא לחד מינייהו ומהא דמייתי ראיה מאל תטמאו בכל אלה מוכח דאע"ג דכתיב כל אלה יש לפרשו אחד מכל אלה ובמדרש ילקוט בספר מיכה ובגי' עין יעקב ליתא כל זה ע"ש ונראה לייש' הגי' שבתלמודינו דודאי מאת כל הוכח ברוב מקומות כמשמעו אכולהו ולא אכל חדא מנייהו ומש"ה אילו הוה כתיב הכא עושה כל אלה היינו מפרשים בו דעביד לכלהו ולא דעביד חד מנייהו ולא הייתי מפרשים כי כמו אל תטמאו בכל אלה דהתם מוכרע ממקומו אבל השתא כיון דלא כתיב כל אלה פירושו אחד מאלה דאל"כ ליכתב כל אלה ומ"ש מו דאלת"ה כו' שלא תאמר דאע"ג דלא כתיב כל אלה מלת אלה לחוד כמי הוכח אכולהו ולא אאחת מאלה ואין לו משמעות אחר וע"ז מייתי ראיה מאל תטמאו בכל אלה דהתם ע"כ מלת אלה הוכח אאחת ואם כן הכא נמי הכי כיון דלא כתיב כל איכא לפרשו אחד מאלה דאל"כ לכתוב כל ודו"ק: בא ישעיה והעמידן על ו' כו'. כללים היותר מצוים ושאין אדם נמלט מהם וכ"א כולל חלק גדול מן המצוה. ואמר הולך צדקות זה אברהם שנאמר כי ידעתיו וגו'. ר"ל שהוא ודאי עשה צדקה וגמילות חסדים אבל נוסף בו שהולך לדקות להצדיק את בניו לעשות צדקה שנאמר כי ידעתיו וגו' ופירוש הכתוב על פי מ"ש בחלק שלשה דברים היו בסדום האחד שאמרו למה לנו עוברי דרכים שאין באים אלא לחסרנו נשכח תורת רגל מארצנו כו' השני במשפט שקר כמ"ש דאית ליה חד תורא מרעי חד יומא דלית ליה ב' כו' דעבר במברא חד זוזא דלא עבר ב' ד' דייני הוו התם שקראי כו' ע"ש הג' בצדקה דאתרמי ליה עניא יהבי ליה כ"א דינר וכתב שמיה עליה ולא יהבו ליה ריפתא כי הוה מיית אתי כל חד ושקל דידיה והיא עובדא דרביתא פלטית כו' ע"ש ולז"א הש"י ב"ה כי ידעתיו וגומר ר"ל שאודיע דבר זה לאברהם שאני מאבד הסדומיים בשביל שלשה עבירות אלו למען אשר יצוה את בניו ליזהר בהם שלא יעשו כן רק ושמרו דרך ה' היא דרך עוברי דרכים להכניס אותם לבית ולעשות משפט וצדקה כמשמעו וכל זה עשה ה' למען וגו'. ואמר ודובר מישרים זה שאינו מקניט פני חבירו. שאינו מדבר בעקב ורמאות להונות חבירו כדאמרינן פרק הזהב כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה כו' והכל נפרע ע"י שליח חוץ מאונאה והטעם כי האונאה בדבור רמאות ועקב אין דינו מסור לב"ד כמ"ש שם כל דבר המסור ללב כו'. ואמר מואס בבצע כו' כגון ר"י בן אלישע. מסכרא שאף שאמר פסילנא לך לדינא ולא רצה לקבל משום שוחד מ"מ אחר שלא ישב עליו בדינו היה לו לקבלו אבל לא קבלו משום עוסק של כהן אחר שהיה זה רגיל ליתן לו מתנותיו. ואמר נוער כפיו וגו'.

כי דיין שצדיק נוער כפיו ופותח ידו וכפיו ומראה שאין בידו כלום בפני בעלי דינין שלא יחשדוהו אחד מהן שקבל דבר מה שבידו מבעל דין חבירו וזו דעת ר"י בר יוסי שאף שלא הביא האריס לטובת ר"י רק לטובת עצמו כמ"ש לעיל מ"מ לא רצה בזה מפני החשד שלא יאמרו נתנו בתורת שחד. ואמר אוטם אזנו משמוע דמים דלא שמע בזילותא וכו'. והיינו דמים שהמבזה אותו כאילו שופך דמים דאזיל סומקא וכו'. ודמים תחת דמים שיעלו למצוים ת"ח ליטרא זהב. ואמר ועוצם עיניו מראות וגו' בשעה שעומדות על הכביסה. נקט בכה"ג דודאי לאסתכל בפני אשה ובשאר מקומות המגולים דאסור דאפשר ליזהר ולהשמר מלהסתכל בזולת עלימת עין רק שלא יגבה עיניו ובכפיפת ראש אבל בשעת הכביסה במקום מגולה בעקבת רגלי האשה א"א ליזהר מלהסתכל אם לא בעלימת עין והכי מוקמינן לה בפרק מ"ש דמיבעי ליה למיכס כפשיה וע"ש בחדושנו ומסיים וכתיב הוא מרומים וגו' ר"ל שהמקיים אלו ששה מצות הכוללים חלק גדול ממצות התורה הוא מרומים ישכון שהוא זוכה למעלה גדולה. ואמר בא מיכה והעמידן על ג' כו'. שהם יותר כוללים ומוסכמים גם בדת הנימוסית. וז"ש דכתיב הגיד לך אדם מה גו'. שהוא דת הנמוסית המוסכם בשכלו של אדם ומה ה' דורש מעמך גו' שהיא דת אלהית כי באלו הג' דברים הדת נימוסית תודה ותסכים לדת אלהית והם משפט ואהבת חסד והצנע לכת אבל אמרה שיש יתרון לדת אלהית שהיא תשער שלא לעשות המצות בשתוף ד"א רק לש"ש. והוא שאמר והצנע לכת עם וגו'. שאף בדבר המפורסם וגלוי לא יאמר האדם כך וכך וזו המצוה עשיתי שאין זה רק ליוהרא ולכבוד עצמו שהוא שתוף ד"א ואין זה מתכונה שלמה שתהיה המצוה לשמה ואם כן ק"ו לדברים שדרכן לעשות בצנעה כגון הצדקה שמלבד זה אסור לעשותה בגלוי שלא יתבייש המקבל. ואמר שהזר ישעיה. ופיאת מהן והעמידן על שנים היותר כוללים בין אדם לחבירו והם משפט וצדקה שנאמר שמרו משפט וצדקה כי קרובה וגו' ר"ל שאף שבעה"ז שכר המצוה נעלם כמ"ש עין לא ראתה וגו' לפי שהשכר שיהיה לעה"ב היא בב"ת לפי שהוא בא מצדו יתברך שהוא בב"ת כי לא נברא האדם רק בשבילו ב"ש לקיים העשיים כמ"ש לעיל וע"כ אמר וצדקתי להגלות בעה"ב שתקרב התשועה ממנו יתברך אז תגלה צדקתו והשכר הנעלם בעה"ז. ואמר שבא חבקוק וכו' שנאמר צדיק באמונתו יחיה. שהוא האחד היותר כולל לכל בר ישראל בכל עת והיא האמונה שהיא אכני מעשיין ולא יהיה לך. מלאוין ששמענום מפי הגבורה כמ"ש לעיל ר"ל מפי הגבורה שהוא אחד ומצותיו א' ולא יקבלו המצות רבוי מצדו יתברך ב"ה וע"ז רמז דוד בתמני אפי שאמר כל מצותיך אמונה וגו' ר"ל שכל המצות נכללים במצוה הראשונה שהיא אמונה ששמענו מפי הגבורה וכמו שהעמידה חבקוק שנאמר באמונתו יחיה וגו':

הגדה בא חבקוק וכו' שנאמר וצדיק יגו'. שלא דוד נמי העמידן על אחת כדדרשיי לעיל עוש' א' מאלה י"ל נהי לענין דלא ימוט אפי' עושה א' מאלה אבל נהשלים א"ע לעה"ב העמידן על י"א בא חבקוק והעמידן על א':

א"ר יוסי ברבי חנינא ד' גזירות גזר משה על ישראל כב
ובאו ארבעה (זקנים) [נביאים] ובטלום משה
אמר

עין יעקב

ארבע גזירות גזר משה. והיינו נגד ארבע מלכיות שעברו כהן כישראל: משה גזר וישכון ישראל בטח בדד. עיין במפרשים וע"ל מושכן ישראל בטח דפיט כל אחד

דברים לג אמר °וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב בא עמוס
עמוס ז ובטלה שנא' °חדל נא מי יקום יעקב כי קטן הוא וכתיב
שם °נחם ה' על זאת (גם היא) לא תהיה אמר ה' אלהי'.
דברים כח משה אמר °ובגוים ההם לא תרגיע בא ירמיה ובטלה
ירמיה לא דכתיב °הלוך להרגיעו ישראל. משה אמר °פוקד עון
שמות לד
יחזקאל יח אבות על בנים בא יחזקאל ובטלה שנא' °הנפש החוטאת
ויקרא כו היא תמות משה אמר °ואבדתם בגוים בא ישעיה
ישעיה כז ובטלה שנא' °והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו
האובדים בארץ אשור וגו'. אמר רב מסתפינא מהאי
קרא ואבדתם בגוים מתקיף לה רב פפא ודלמא כאבדה
תהלים קיט המתבקשת שנא' °תעיתי כשה אובד בקש עבדך אלא
ויקרא כו מסיפיה דקרא °ואכלה אתכם ארץ אויביכם מתקיף לה
מר זוטרא ואיתימא רב אשי ודילמא כאכילת קשואין
ודלועין:

חדל נא. אותה ברכה שאמר משה וישכון ישראל וגו' כלומר אימתי ישכנו ישראל בטח כשיהיו [צדיקים] כעין יעקב: מי יקום יעקב. שיוכל להיות חסיד כיעקב: כי קטן הוא. קטנים הם הטובים שיהיו צדיקים כיעקב: פי' רביעו נרגעים *[הלוך להרגיעו ישראל. שיהא להם מנוחה בגלותן: בשופר גדול וגו'. ובאו האובדים בארץ מלמד שלא יהיו אבודים בין האומות: כאבדה המתבקשת. ונמצאת לאחר זמן: כאכילת קשואים. שאוכלין מקצתם ומקצתם אין אוכלים:] (כאכילת קשואין. שמשאיר אדם הקליפות:) הרמ"ה ז"ל: עין יעקב. כלומר אותם שהם צדיקים ומיוחדים כיעקב אבל השאר לא ועין מלשון מעיני העדה דדרשינן מיוחדים שבעדה: ודלמא כאכילת קשואין. שאף ע"פ שנאכלו אין זרעם מתאכל: מי יקום יעקב כי קטן הוא. איך יוכלו בני יעקב להיות כלם חסידים כדי שיזכו כלם לאותה ברכה והלא קטן הוא ודל ואינו יכול לקבל עליו כל המצות וכתיב נחם על זאת לא תהיה אלא אף הבינונים יזכו.
עד כאן לשון הרמ"ה ז"ל:

מהרש"א וישכון ישראל וכו'. ע' פרש"י ועוד נראה לפרש ע"פ מ"ש דשם ישראל הוא ע"ש מעלתם ושרותם ושם יעקב ע"ש עקב ומרמה וז"ש לא יעקב יאמר עוד שמך שיהיו ח"ו מעשיך בעקב ורמיה כ"א ישראל יהיה שמך ע"ש מעשיך הישרים לאל ולזה כשישראל עושין רצונו של מקום נקראו ישראל וכשאין עושין רצונו של מקום נקראו יעקב כמ"ש כי כל אח עקב יעקב וז"ש שהתנה משה בברכתו לישראל וישכן ישראל ר"ל כשאתם עושין רצונו של מקום ותהיו קרוים ישראל תשכנו בטח כמ"ש וישבתם על הארץ לבטח אבל בדד גו' כשאין אתם עושים רצונו של מקום כעין של יעקב שהוא עקב ורמיה אז תהיו בדד כמ"ש ירמיה איכה ישבה בדד בדד ישבתי. ואמר שבא עמוס וביטל. זה התנאי ואמר חדל נא מתנאי זה בברכה זו כי מי יקום יעקב וגו' כי איך יהיה לו תקומה כשהוא יהיה כעין יעקב שקטן הוא ע"ש מעשיו וכן היה שנתבטל התנאי דכתיב כי נחם וגו'. משה אמר ובגוים וגו' ובא ירמיה ואמר הלוך וגו'. שדרשו פסוק זה על הגלות שאמר עם שרידי חרב בגלותא וה' יתברך ב"ה מתהלך בתוכם בגלות להרגיעם הפך שאמר משה ובגוים וגו'. משה אמר פוקד עון וגו'. משה גופיה אמר איש בחטאו יומתו תפ"ק דברכות רמינן הני קראי אהדדי ומשנינן הא דכתיב פוקד עון אבות וגו' כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם ודכתיב. איש בחטאו גו' כשאין אוחזין כו' אבל קרא דיחזקאל הנפש החוטאת היא תמות משמע ליה דאיירי אף כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וביטל גזירת משה דכתיב בתר האי קרא בן לא ישא בעון אב וגו' ורשעת הרשע עליו תהי' והרשע כי ישוב וגו':משה אמר ואבדתם וגו' בא ישעיה וכו'. נראה שהוא מפרש ואבדתם אבדה ממש כרב דמייתי ליה לקמן דהשתא בא ישעיה וביטל הגזיר' ובאו האובדים וגו' אבל למאן דמפרש ואבדתם כאבדה המתבקשת לא הוה צריך לבטל הגזירה. והא דלא מייתי הני קראי מארבע גזרות לא כסדר הכתובות שבתורה ולא כסדר הנביאות אפשר דלפי ענין ד' הגזרות שיבואו זה אחר זה קחשיב להו דבדד ישב כמ"ש הוא תחלת החורבן ואח"כ שלא יהיה להם מרגוע באוה"ע בגלות ואח"כ שיפקוד שם עוונותם על בניהם שילדו להם בגלות ואח"כ ואבדתם ולכך מייתי נמי כסדר הזה הנביאים לבטלם ודו"ק:
*שנא' תעיתי כשה אובד בקש גו'. אמר תעיתי כשה אובד המתבקש מבעליו כן בקש עבדך האובד בגלות ואף שפשע העבד בך הנה ומצותיך לא שכחתי והם עומי בגלות וראוי לך לבקש אותי בשביל מצותיך אשר עוני. ובדרך צחות כאמור בזה הכתוב לפי מ"ש בפרק אלו מציאות דשה דכתיב בפרשת אבדה לכ"ע קשיא דלא אצטריך ליה וע"ז אמר כ"י הכני אומר תעיתי כשה אובד ר"ל כשה האובד האמור בפרשת אבדה דלא אצטריך ליה בקרא אבל הוא רמוז על ישראל הנקראים שה פזורה והם המה שה דאבדה שבתור' שהשי"ת ב"ה הוא בעליו של אותו השה ובקשו להוציאו מאבדתו מן הגלות וק"ל. ודלמא כאכילת קישואין כו'. פי' כאכילת קישואין שאינו נאכל כולו רק בשר שמבחוץ אבל הגרעינין והזרע שבתוכו נשארו כן ישארו זרע ישראל בגלותם ועוד יש לומר דה"ק קרא ואכלה אתכם ארץ אויביכם כמו שהארץ אוכלת קישואין שלמים שמניחים בה שהבשר של הקישואין הוא כלה בארץ אבל הזרע שבתוכו אינו כלה בארץ ואדרבה הוא נשרש בארץ ומצמיח ועושה פרי שמגדל קישואין הרבה כן תאכל אתכם ארץ אויביכם שיהיה זרעכם לעתיד מפרה ומרבה בתוך ארץ אויביכם בזמן הגאולה בב"י:

הגדה אמר רב מסתפינא מהאי קרא ואבדתם וגו'. תימא מאי מסתפי רב הלא כבר אמר בסמוך בא ישעיהו ובטלה ושמא מדכתיב ואבדתם גו' משמע בכל הארצות ולא נאמר אלא ובאו האובדים בארץ אשור לבד מתקיף רב פפא וכו'. הרי"ף:

הרי"ף מהרש"א משה אמר פוקד עון וגו'. ומשה גופיה אמר איש בחטאו יומתו. י"ל דמיירי בבן גדול שנקרא איש בחטאו יומתו ואינו נענש בעון אביו אבל יחזקאל אמר הנפש החוטאת כל נפש משמע אפי' קטנים אינם נענשים בעון אביהם הרי שיחזקאל בא ובטלה:

כב שם וכבר היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי
יהושע ור"ע מהלכין בדרך ושמעו קול המונה
של בבל (מפטילות) [מפלטיה] ברחוק מאה ועשרי' מיל
התחילו הם בוכים ור"ע משחק אמרו לו עקיבא למה
אתה משחק אמר להם למה אתם בוכים אמרו לו נכרים
הללו שמשתחוים לעצבים ומקטרים לאלילים יושבים
בטח ושלוה והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף
שם ע"ב *באש ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק אם לעוברי
רצונו

עין יעקב

שסן כדר שאז לא יהיה קטטה ומריבה ביניהם משאיב כשהם מקובלים יחד שאז משתרהרים ריב ומדון ואפשר לומר שזה כוונת המן ישנו עם אחד תיינו בשהם מפחר ומפורד בין העמים תש"ה עין יעקב כלומר כעין יעקב שנאמר בו ויותר יעקב לבדו וגו' ונאבק עם המלאך ויכול לו כדכתיב כי שרית עם אלהים ואנשים ותוכל לו ובא עמוס ובטלו ומי יקום יעקב כי קטן הוא על כן אין לנו לדמות ליעקב רק איש את אחיו יעזורו: לכך אני משחק. לא שח"ו ישחק מיאוש אלא גילה ברעדה אשרי כמעשה שניה ניב
קרש

רצונו כך לעושי רצונו עאכ"ו. שוב פעם אחת היו עולין
לירושלים כיון שהגיע להר צופים קרעו בגדיהם כיון
שהגיע להר הבית ראו שועל שהיה יוצא מבית קדשי
הקדשים התחילו הם בוכים ור"ע משחק אמרו לו עקיבא
מפני מה אתה משחק אמר להם מפני מה אתם בוכים
(במדבר א) אמרו לו מקום שכתוב בו °והזר הקרב יומת עכשיו
(איכה ה) נתקיים בו °על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו ולא
(ישעיה ח) נבכה אמר להם לכך אני משחק. דכתיב °ואעידה לי
עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו
וכי מה ענין אוריה אצל זכריה והלא אוריה במקדש
ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו
(מיכה ג) של זכריה בנבואתו של אוריה. באוריה כתיב °לכן
בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר
(זכריה ח) הבית לבמות יער בזכריה כתיב °עוד ישבו זקנים וזקנות
ברחובות ירושלים עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה
הייתי מתירא שמא לא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו
שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה
מתקיימת ובלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו עקיבא
נחמתנו (ה' ינחמנו אמן):

הרמ"ה ז"ל ואעידה לי עדים נאמנים וגו' וכי מה ענין וכו' באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים לעיים תהיה. חזרנו בכל המקרא ולא מצינו אותו נביא של אוריה הכהן ונבואה זו שאנו תולין באוריה כתובה בנבואה של מיכה המורשתי בתרי עשר ובספר ירמיה כתיב כן ויקומו אנשים מזקני הארץ ויאמר לכל העם לאמר וגו' הואיל וכן היאך אנו יכולין לתלות נבואה זו באוריה הכהן אלא אוריה הכהן זה אוריה בן שמעיהו מקרית יערים. וכן מצינו במדרש אגדה ד' משפחות בזויות ובא הכתוב ויחסם ואלו הן פנחס ואוריה ויחזקאל וירמיה. פנחס שהיו ישראל אומרים ראיתם בן פוטיאל שפיטם אבי אמו בא הכתוב ויחסו דכתיב פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. אוריה שהיו ישראל מבזין אותו דאתי ממשפחת גבעונים דכתיב וגם איש היה מתנבא בשם ה' אוריה בן שמעיהו מקרית יערים לכך הוא אומר מקרית יערים כלומר גבעוני הוא היה מערי גבעונים דכתיב ויסעו בני ישראל ויבאו אל עריהם וגו' ובא הכתוב ויחסו ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן הא למדנו מדברי אגדה זו שאוריה הכהן הוא אוריה בן שמעיהו מקרית יערים ועדיין לא מצינו שאוריה הכהן היה מתנבא לכן בגללכם ציון שדה תחרש אלא מצינו בספר מיכה המורשתי שהיה מתנבא בימי חזקיהו ע"כ אמרו צדיקים אבל רשעים אמרו גם איש היה מתנבא בשם ה' אוריה בן שמעיהו מקרית יערים וינבא על העיר הזאת ועל כל הארץ הזאת ככל דברי ירמיה מתנבא וינבא למה לי אלא הא' וגם מתנבא אנבואתו של ירמיה ומאי דאמר ר' עקיבא באוריה כתיב בגללכם וגו' לאו דכתיב ביה בהדיא אלא מדרשא דהאי וגם איש קא דריש וגם אוריה בן שמעיה זהו אוריה הכהן כדפרישית לעיל לכן כתוב ואעידה לי עדים וגו'

מהרש"א וכבר היה ר"ג וכו'. ר"ל כמ"ש ריב"ח בענין ד' הגזירות שבאו הנביאים ובטלום כבר היה ר"ג וכו' ואמר ר"ע דומה לענין זה שבא נביא זכריה וביטל נבואת וגזירת אוריה שהיה נראה כמפורש לקמן ומ"ש ושמעו קול המונה של בבל כו' בע"י מפורש שאין זה קול המונה ממש אבל רצה בו קול המיית ההצלחות הזמניית אשר הם שקטות ושלוים וכו' ע"ש. ומ"ש **לכך אני משחק מה לעוברי** כו'. דודאי גם ר"ע מודה דיש להצטער על חורבן הבית כמ"ש כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה כו' אבל אמר מה שאתם מצטערים עתה על חורבן הבית מטעם בשביל שאתם רואים שהם עובדי ע"ז ויושבין בטח והשקט לכך אני משחק אם לעוברי רצונו כך כו'. ומ"ש ראו שועל יוצא מבית ק"ק כו' **ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק דכתיב** כו'. ויש לדקדק שהרי הנביא היה מצטער ע"ז שנאמר על זה היה דוה לבנו וגו' על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו ומה ענין ב' הנבואות של אוריה וזכריה זה לזה דהרבה נביאים נבאו זה בפורענות וזה בנחמות ירושלים ויש להשיב דודאי גם ר"ע היה מצטער בראותו מקום המקדש חרב ועל הסתלקות השכינה מש"ה היה קורע ג"כ עמהם כשהגיע להר צופים והנביא שהיה מצטער היינו על עצמות החורבן בראותו שועלים הלכו בו שנסתלק' השכינה משם שהמקדש חרב כמ"ש בתחלת המקרא על הר ציון ששמם אך ממה שהם נתנו שבח וטעם על הצטערם ואמרו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים כו' דבזולת עצמות החורבן שנסתלק' השכינה משם היו מצטערין על שהמקום חרב מאין יושב ור"ל דמקום מקודש כ"כ שהזר הקרב וגו' עכשיו יהי' בו חיה שפלה שהוא השועל דמשמע שהיו מצטערים על השפלות הגדול שמשתמש בה ואילו היה משתמש בה בן אדם לא היו מצטערין כ"כ ע"ז אמר לכך אני משחק שהוא חרב והשועלים הלכו בו ולא האומות שאין להם נחת רוח ממנו יתברך במקום המקודש כזה להתיישב שם וכדאמרינן גפרית ומלח שרפה גו' כותיים כמה שנים היו זורעין בה ולא היה עושה פירות כדי שלא יהיה להן נחת רוח ממנו יתברך ב"ה בא"י וז"ש באוריה מה כתיב בגללכם ציון שדה תחרש ר"ל שיהיה ציון חרב ושדה תחרש ר"ל שדה ניר ולא שדה זרע שלא יהיה לשום בעל חיים בה נחת רוח רק שיהיה שדה כאשר לא תצמיח ואמר ר"ע ועכשיו שאני רואה נבואתו של אוריה קיימת שהשועלים הלכו בה ואין בה ישוב אוה"ע רק כשדה החרושה ואינה זרועה כמ"ש שאין מצמיח בה כלומר שלא יתיישבו בה האומות ונקר' שועל כדרך שאמרו בנדה עד"מ כדמסיק תעלא מבי כרבא שהשועל אינו מוציא משדה החרושה כלום כפרש"י וערוך כן בהר ציון שהיא שדה החרושה ואף שועל שהולך בה שיוצא מבית ק"ק אף לו אין נחת רוח שם שאין מוצא שם כלום ולכך אני משחק שהארץ טובה ומשובחת כזו בזמן שהיו ישראל יושבין עליה ועתה היא ארץ רעה ממנה שאין לשום ב"ח נחת רוח בה וכל זה עדות לנבואתו של זכריה שלא יהיה ירושלים מיושב ואין לשום ב"ח נחת רוח בה ממנו יתברך ב"ה עד זמן הגאולה שיתקיים נבואתו עוד ישבו זקנים וזקנות וגו' שיתיישב ירושלים בזמן הגאולה ויהיה ליושבים ישראל נחת רוח בה ממנו יתברך ב"ה. ואמר **בלשון הזה א"ל עקיבא** נחמתנו כו'. כפלו הדברים ע"ש שני המעשים שזכר כי מצינו כל הנחמות בלשון כפול נחמו נחמו עמי ובכן ינחמנו אלהינו במהרה בימינו אמן:

הרי"ף באוריה כתיב לכן בגללכם כו'. ראוי לדקדק כיון שפסוק זה מנאמו מפורש בנבואת מיכה ובנבואת אוריה לא נמצא כ"א מדיוקא דגם איהו היה מתנבא כמו שפי' התוס' והרמב"ם למה לא העיד למיכה שנבואתו מפורש ועי"ק לדברי התוס' דילפי מדכתיב וגם אוריה היה מתנבא-דמנ"ל דקאי לנבואת מיכה שאמר לכן בגללכם וגו' דילמא מ"ם גם איהו היה מתנבא הוא על דברי ירמיהו שכך אמר אחר כך וינבא ככל דברי ירמיהו
ועוד

עיון יעקב

קרע בגדיו כדינו: הייתי מתירא שמא לא תתקיים נבואתו של זכריה. ואי קשה לך הא כבר אמר כמעשה ראשון דהוא ק"ו אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה י"ל דהוא היה סבר דלמא מכה חטאים ועונות גדולים שנגלו ישראל מעל אדמתם שפך הקב"ה חמתו עליהם שלא יגאלו לעולם ח"ו וזהו דשמח כמעשה ראשון י"ל דעכשיו עצמו שמח לפי שהוא היה בן גרים ואם לא"ה עוברי רצונו וכ"ש מי שהוא מהם ועושה רצונו לכן לא אמרו לו כמעשה ראשון נחמתני כיון שהנחמה לא היה בכאורה רק לעצמו ומשני עכשיו שראה שבהמ"ק שועלים הלכו בו ראה ששפך הקב"ה כל חמתו על העצים ואבנים כדכתיב מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתיך טמאו את היכל קדשך כדאיתא בפ"ק דקדושין ידעינן שפיר שיתקיים נבואתו של זכריה שלא ישפוך כל חמתו על ישראל רק שעוד ישבו זקנים וזקנות בירושלים והיתה נחמה בכפליים:

ששבעה

ועוד קשה מה שאמר ר"ע הייתי אומר שמא לא תתקיים וכו' היתכן שר"ע היה מסתפק בנבואת זכריה וע"ק שהרי כמה נביאים נתנבאו נבואות טובות ונחמות ולמה תפס נבואת זכריה. וע"ק למה הוצרכו כמה עדים בדבר זה שהרי מיכה ניבא הרעה וגם הטובה שאמר לכן בגללכם ציון וגו' וסמיך ליה כה אמר ה' נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים וע"ק שירמיהו עצמו ניבא הרעות על הר ציון ששמם וגו' וסמיך ליה נאמנה אתה ה' לעולם תשב וגו' וא"כ למה הולך לנבואת זכריה וג"כ נבאר בפל נחמתנו נחמתנו. ונלע"ד שרבי עקיבא מה שהיה מתספק בנבואה הטובה של זכריה הוא לפי שהיה סבור שנבואתו בבית שני לא נשמעה הנחמה כי נבואת זכריה היה בחורבן ראשון ומתנבא על בנין הבית שני ולכך לא תפס נבואת מיכה שאמר נבואת ציון שדה תחרש בפירוש לפי שאותה נבואה נתקיימה בחורבן ראשון בימי ירמיהו אבל נבואת אוריה אע"פ שהיה בימי יהויקים מ"מ לא נצרכה אלא לחרבן שני דאילו לחרבן ראשון כבר התנבא נבואה זו מיכה בימי חזקיהו וזו כוונת ר"ע עד שלא נתקיימה נבואת אוריה בחרבן שני הייתי אומר שלא תתקיים נבואת זכריה כלומר בבנין בית ג' לאחר החרבן השני כי נבואת זכריה תהיה מתקיימת בבנין בית שני כמו שנבואת אוריה היתה ג"כ בחרבן הראשון ועכשיו שראיתי נבואת אוריה בבית שני לאחר החרבן עדיין יש תקוה בנבואת זכריה שתתקיים ע"כ בזה החרבן כי ב' עדים עדותן תלוים זה בזה ומה שלא נסתפק בנבואת מיכה שתהיה בחרבן השני כ"א בנבואת אוריה אף על פי ששניהם היו בבית ראשון אחד בימי חזקיהו ואחד בימי יהויקים קודם החרבן נלע"ד עם מ"ש בגמרא פרק הנחנקין סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין ב' נביאים מתנבאים סגנון אחד ופרש"י ז"ל ששני נביאים מתנבאים נבואה אחת בלשונות המתחלפים אבל אין ב' נביאים נתנבאים בסגנון אחד בלשון אחד ובזה אבינה מ"ש הכתוב גם איש היה מתנבא בשם ה' אוריה ואמרו חז"ל במי' שמואל פרש' עשירית ודכותה מיכה המורשתי היה ניבא בימי חזקיהו וכו' ע"כ אמרו כשרים שבהם והרשעים אמרו וגם איש היה מתנבא בשם ה' אוריהו וכו' וישלח המלך יהויקים ויביאהו אל המלך ויהרגהו אמרו כשם שנתנבא אוריה כך נתנבא ירמיה וכשם שנהרג אוריה כך היה ראוי ירמיהו ליהרג. ואפשר לי לומר שאותם הפרוצים היו מדברים ונותנים טעם לדבריהם שראוי ליהרג ירמיהו ואמר לכשרים אתם מביאים ראיה שמיכה ניבא לכן בגללכם וגו' ההמת המיתוהו והלא גם איש היה מתנבא בשם ה' נבואה זו דלכן ציון שדה תחרש וגו' וישלח יהויקים וימיתהו משום דהחשינו נביא שקר כיון שאמר נבואת מיכה עצמה בסגנון ולשון אחד לכן בגללכם ציון גו' והנה אוריה מתנבא דבריו של מיכה וגם מתנבא ככל דברי ירמיהו ולא עוד אלא שאמר היה מתנבא בשם ה' ולא פי' מה ניבא וא"כ מזו לומר ויתנבא ככל דברי ירמיהו והכוונה לומר שגם איש היה מתנבא הנזכר לעיל שאמר מיכה בשם ה' ויתנבא ככל דברי ירמיהו וישלח יהויקים ויהרגהו באמרו שכיון שניבא נבואת מיכה עצמה בלשונה ובאותו סגנון חשדו לנביא שקר וגם אנו נחשוד לירמיהו כיון שאוריהו ניבא ככל דברי ירמיהו בלי שום שנוי ועכשיו בא ירמיהו באותה נבואה ולשון עצמו שאמר אוריה אם כן הוה ליה ב' נביאים בסגנון אחד ושקר הוא דובר כללו של דבר אר"ע עד עכשיו הייתי מפקפק שלא נתקיימה נבואת אוריה לחרבן ראשון דכבר ניבא מיכה ולמה נתנבאו שני נביאים בסגנון אחד והשתא שנתקיימה נבואת אוריה בזה החרבן ניחא דאע"פ שנתנבאו שניהם בסגנון אחד כיון שנבואת כל אחד היה בזמן אחר זה על חרבן א' וזה על חרבן ב' אין כאן ב' נביאים מתנבאים בסגנון אחד ודבר זה נלע"ד שאנו צריכים לאומרו בהכרח דאלת"ה קשיא איך נתנבאו ב' נביאים בסגנון אחד אלא ודאי שאני הכא שמתנבא כל אחד על זמן אחר וכיון שראה ר"ע שנתקיימה נבואת אוריה בנבואת בית שני בודאי שגם נבואת זכריה התקיים אחר החרבן ההוא כי הרי הם ב' עדים ואם תתקיים זו בזה החרבן תתקיים גם נחמה זו בזה החרבן ולזה אמרו לר"ע נחמתנו נחמתנו ב"פ ב' נחמות הא' על השועל והא' על קיום הבטחת בנין בית ג' ויתקיים נבואת זכריה עוד ישבו זקנים וזקנות לעי"ל והנה התוספות פי' דיליף מדכתיב איש משענתו וכתיב התם קח משענתי בידך שהוא למתה"מ וכפי דרכי אבאר שדקדקו עכשיו מש"ה עוד ישבו זקנים מאי עוד אלא לומר כשם שנתקיימה נחמה זו בבנין בית ב' עוד שנית תתקיים דהיינו בבנין קדשינו בית עולמים אב"י"ר ובלשון הזה אמרו לו נחמתנו נחמתנו בזה נרמז בכתוב נחמו נחמו אחד על בנין בית ב' ואחד בבנין העתיד ב"ב גדול יהיה כבוד הבית האחרון. עוד ירצה נחמתנו נחמתנו נחמה כפולה שהיינו חושבים שנחמת הנביאים היא מלד הטוב אבל מציאות הרעה אינה נחמה כ"א רעה אבל עכשיו נחמתנו שגם הרעה עצמה אפשר"בא להלוך שועלים במקדש היא היא הנחמה כי כיון שנתקיים זה יתקיים האחרת וזה שאמר ממכותיך ארפאך מהמכה עצמה עלתה הרפואה:

הדרן עלך מסכת מכות

שבועות שתים פרק ראשון שבועות

יף ד' ע"ב ב"ק קיט: גיטין לא תוס' חולין קלב:

תניא °מרצע אין לי אלא מרצע מנין לרבות הסול והסירה המחט והמקדח והמכתב ת"ל °ולקחת כל דבר הנלקח ביד דברי ר' יוסי בר' יהודה ר' אומר מרצע מה מרצע מיוחד של מתכת אף כל של מתכת·

הסול. תהיכה עץ חדודה: **הסירה.** קוץ: **המכתב.** חרט שקורין גריפ"א:

תוספות הסול והסירה והמקדח. זו ואין צ"ל זו קתני דמקדח ומחט ומכתב הו"ל למיתני ברישא דמודה בהו רבי שהן של מתכת לרבות כל דבר הנלקח ביד. לאו דוקא דהא ממעט סם·

אמר הבונה גם שאמרו בגמרא ואמרינן בעאי קמיפליג: רבי דריש רבויי ומעוטי וכו' אפשר לומר שחלקו מטעם הרצועה שהביא רש"י בפי' הפרשה ומה ראשה אזן לארצע מכל שאר איברים שבגוף אמר ריב"ז אזן "ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע ואם הוא מוכר עצמו אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע וא"כ ר' יוסי סבר שאינו אלא סימן לעבר לאזן שעבירה על מה ששמעה על הר סיני ולכן בכל דבר הנלקח ביד שיקוב את האזן דומיא דמרצע שני לי". וכן מרצע אותיות מ"צער די שיהי' מצער את האזן. ורבי סבר שכי' לעבר זה הקפיד' פורש שיהיה אבל הרצם או העוונ' לימר שאסר על עצמו רשות ללאת ולכן כשוב ונתם באזנו וכרצם עד שיהא דבר קשה עובר אזנו ברצה לא תסיכה עץ או קנה שאינו עובר ונשסב ברצם אלא יהיה מרצע וכל של מתכת וכן מרצע בגימט' ת' שאחרבע מאות שנה שהיו ישראל עבדים במצרים והוציאם ה' לחירות הוא סר כרוע בחירתו לגיום עבד עולם:

יבמות ה. סוטה ד. במדבר ה סוטה ה: איוב כח שם

אמר מר ונעלם מכלל שידע [מאי משמע] אמר רבא מדלא כתיב והיא עלומה ממנו א"ל אביי אלא מעתה גבי סוטה דכתיב °ונעלם מעיני אישה מכלל דהוה ידע מעיקרא אי הוה ידע מי בדקי לה מיא והתניא °ונקה האיש מעון והאשה ההיא תשא את עונה בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו ותו גבי תורה דכתיב °ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה מכלל דאיכא דהוה ידע בה והכתיב °לא ידע אנוש ערכה אלא אמר אביי קסבר רבי שידיעת בית רבו שמה ידיעה:

אין האיש מנוקה מעון. שבא עליה אחר שנסתרה: **ידיעת בית רבו.** שלמד בבית רבו שהנוגע בטומאה טמא והוא ידע [שהרגיש] כשנגע אבל לא התבונן [לשום על לבו] שנטמא שמה ידיעה:

°**ותיבול** כל ארעא ותדושנה ותדוקנה אמר רבי א

יוחנן זו (ארם) [פרס חייבת] שטבעה יצא בכל העולם כולו:

יף עי"ג פי' בגמרא בלריכות

וכי תימא אין בה ידיעה בתחלה ויש בה ידיעה בסוף שעיר הנעשה בחוץ ויה"כ מכפר ס"ד אמינא וכו' וכי מאחר שאינו מכפר למה תולה א"ר זירא לומר שאם מת בלא עון א"ל רבא אם מת מיתה ממרקת אלא אמר רבא להגין עליו מן היסורין:

שאם מת. קודם שיודע לו. מיתה ממרקת. דהכי אמרינן בפרק בתרא דיומא שמיתה ממרקת כל העונות שעשה תשובה עליהם ואין התשובה גומרת כפרתן ולא יה"כ גומר כפרתן כגון עבירות חמורות

דף ט חולין כ"ג וע"ש רש"י

באמר ריש לקיש מה נשתנה שעיר של ראש חדש שנא' בו לה' אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה עלי שמיעטתי את הירח:

הביאו עלי כפרה. להפיס דעתה של לבנה ע"כ פירש"י ז"ל:

והריא"ף ז"ל כתב זאת הסוגיא ובסופה כתב וז"ל עיקר הא מלתא בפי אלו טרפות דאמרינן התם דבי שמעון בן פזי רמי כתיב ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וכתיב את המאור הקטן אמרה ירח לפני הקב"ה רבש"ע א"א לשני מלכים להשתמש בכתר אחד א"ל הקב"ה לכי ומעטי את עצמך אמרה לפניו רבש"ע מפני שאמרתי לך דבר הגון אמעט את עצמי אמר לה לך ומשול ביום ובלילה. אמי רבותא דשרגא בטיהרא מאי אהני א"ל לך וימנו בך ישראל ימים ושנים. לדידיה נמי לא סגיא דלא מנו ביה דכתיב והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים. א"ל צדיקים יקראו על שמך יעקב הקטן דוד הקטן שמואל הקטן. לא הוה מיתבא דעתה. אמר הקב"ה הביאו כפרה לפני על שמיעטתי הירח והיינו דאמר ר"ל מה נשתנה שעיר של ר"ח שנאמר בו לה' אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה עלי שמיעטתי את הירח כלומר כיון שאמר לה הקב"ה ולמשול ביום ובלילה ולא נתיישבה דעתה ואמר לה לך עוד וימנו בך ישראל ימים ושנים ולא נתיישבה דעתה אמר לה צדיקים יקראו על שמך ועוד לא נתיישבה דעתה אמר הקב"ה הנה אעשה לך כבוד שאיישב דעתך תחת שמיעטתיך ומאי ניהו שיהו ישראל מקריבין לפני לכפר עונותיהן לפיכך אמר הקב"ה הביאו כפרה לפני בר"ח לכפר עליכם כדי שתשלימו על קרבן כפרה זה הוא הכבוד שאמרתי לעשות לירח בשביל שמיעטתיו וכו':

הר"ן ז"ל. שעיר זה יהא כפרה עלי. כדמפרש ואזיל. את שני המאורות הגדולים. דמשמע שניהם גדולים וכתיב הקטן: למשול ביום ובלילה. לאו רבותא הוא: שרגא בטיהרא וכו'. נר בצהרים אינו מאיר: לדידיה נמי. לחמה נמי מונין התקופה ועל התקופה מעברין את השנה כדאי' בסנהדרין: יעקב הקטן. דכתיב מי יקום יעקב כי קטן הוא דוד הוא הקטן מקרא הוא בד"ה: בכולהו רגלים כתיב ושעיר חטאת אחד. ולא כתיב בהו לה':

תשובת הרשב"א ז"ל שאלת ממה נתרעמה הלבנה וכי לא ימצאו שני מלכים או שרים גדולתן שוה בחצר המלך הגדול. גם כיון שאמרה דבר הגון למה אמר לה השם לכי ומעטי עצמך. גם מה ראה אחר כך לקבל דבריה ולפייסה ואמר הביאו עלי כפרה וכו'. תשובה שהלבנה אין לה אור רק מהשמש וכשהיא פנים בפנים עם השמש ובן היה בתחלת הבריאה שידוע כי כל מעשה בראשית בקומתן נבראו ולזה אמר את שני המאורות הגדולים רוצה לומר ששניהם בגדולתן ואח"כ אמר המאור הגדול לפי שעמד בגדלו וקרא אחד המאור הקטן לפי שאינה עומדת בגדלו שנבראת בו וכשהרגישה הלבנה שהיא מאירה ולא באור עצמה אלא שהיתה מקבלת מהשמש נתרעמה ואמרה האור שלי אם היה שלי אף הם אינו בהיר כאור השמש לא הייתי מתרעם אבל כיון שאינו בהיר כאור השמש למה אינו מעצמו ודבר הגון אמרה ואמר לה הקב"ה אל תחשוב שזה שאור יהיה לך תמיד לכי ומעטי את עצמך שבלכתך ימעט אורך ואמרה היא לפי שאמרתי דבר הגון עד אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמיעטתי הירח כלומר למורך בלאתיך על דרך שבראתיך אף בעד שאמרה דבר הגון נתכפרו בני כל ימי קדושה: ובפירושו להגדות כתב וז"ל כבר הודעתיך שמקצת הגדות המשיכו ז"ל ענייני בריאת הנבראים על דרך זה כאילו הקב"ה לא ברא הנבראים על בד מה שהם בצורתם ותכונתם אלא אחר שהקדים עם כל אחד מן הנבראים באיזה כוונה יברא וזה להם לכוונות ידועות. האחד לקבוע בנפש אמונת החדוש חדשו יתברך בזמן שחייבה חכמתו שנתחדש חדוש רצוני לא מחוייב ולשרש מלבבנו דעת המתפלספים הטוענים בקדמות והיות הנבראים מחוייבים לא רצוניים שאין בחיוב אז לד הנטייה ממנו ולא יפול החיוב בו רוצה לומר יהיה כן או כן אחר שהחיוב מכריח להיות על התנועה הפלונית שא"א להשתנות ובהגדה זו המשיכו בענין זה ויותר רחוק מגד גודל מעלת שני המנהיגים האלה שתועלת פעולתם גלוית וניכרת לכל פרטי העולם הספל עד שטעו אחריהם כתות כתות מהמון עמים רבים להמשך אחריהם עבודתם ולקבל עליהם באלהות עד שהוליך הכתוב להזהיר פן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח וגו' ולשרש מלבבינו הדעת המופסדת הזאת נטעו בדתינו שהם נבראים ברצון יתברך בחפצו ושלא נדעתם עד שנתמעטה הלבנה ונתרעמה על מה שהגיע לה בהתמעט ממעלתה ממעלת השמש. מצורף עוד לזה לקבוע בנפשותינו לנהוג בכל פעולותינו מדת ההשוויה ושלא להטיל קנאה רק מגד טענה הכרחיית כי הוא יתברך עם היות הכל עבדיו ומעשה ידיו נהג כן עם נבראיו ויש לנו לכוין דעתינו לצד זה מה שבחרו הש"י ולהתמיד לו בכל דרכינו הוא שהזהירנו בתורתו והלכת בדרכיו ולדבקה בו על צד התועלת האלה וכיונו ז"ל להמשיך הענין על הויכוח במקום הזה. ואמנם בעיקר בריאת שני המאורות אחד גדול ואחד קטן וכשהקטן מקבל את האור מן הגדול וענין הקרבן יש בו סוד נעלם שהם לתבנית ולתבנית המרכבה ונגלהו שהשמש והלבנה שניהם מלכים פועלים בעולם ומנהיגים אותו והכתר האחד שאמר הוא מדה אחת ר"ל שא"א להשתמש שניהם ביחד מדה אחת שהיא רבוי האחד בלא תועלת אלא שזה ישמש מדה אחת וזו מדה שנית כאילו תאמר שישתמש זה שתים עשרה שעות במדת לילה ויהיה אור הלבנה כאור החמה זה במדתו וזה במדתו א"ל הקב"ה יפה אמרת שא"א להשתמש יחד אבל להשתמש זה אחר זה בענין אחד וג"כ א"א שלא יתקן תקון העולם על צד זה עד שתהיה מדה אחת למלאכה והיא מדת יום ומדה אחת למנוחה וזו היא מדת לילה א"כ לכי והתמעטי עצמך הכוונה לברוא מאור אחד קטן מקבל אור החמה להיות משמש במדת לילה אחר סוף מדת יום להמציא לנבראים עת מנוח וכדי להרגילנו על מדת ההשויה ולהתרחק מדרך מעלת הקנאה באו כל שאר ענייני הויכוח ומפני שאמרתי דבר הגון ויקראו הצדיקים על שמך וכלל הענין לא על צד הכיון ואמנם מפני ששניהם משלימין תקון העולם במלות בוראם השוה להם התועלת בקיום העולם והוא שאנו עם שאין אנו יודעים תכלית המבוקש בבריאת העולם ידענו בהמת שתכלית הכוונה בבריאת העולם הספל הוא האנושי שהוא בעל השכל מכיר את בוראו יתברך כפי מה שיש בכח השכל האנושי להכירו לדעת ולהתבונן בו יתברך מגד פעולותיו ולעבוד לפניו והמבוקש מן המין האנושי הוא ישראל וכבר העיד הכתוב בזה עדות מבואר בהנחל עליון גוים וגו' כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו ישראל אשר בך אתפאר וכאלה רבים וע"כ אמר כאן כי עם היות לחמה מעלה בהנהגת העולם הכוונה בזה ותכלית המבוקש ממנו קיום העולם בישראל שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי וקיום ישראל בכפרתם וכפרתם בקרבנות על כן להשוות התועלת בלבנה ומעלתה בקיום העולם כתועלת החמה ומעלתה באותה המדה הבטיח הבורא יתברך שיכפר לישראל ויעשה ברית חדשה בהתחדש הלבנה ונמצא קיום העולם עומד על הלבנה. וזהו ישוב הדעת שנתיישבה הלבנה ואמר הביאו עלי כפרה שמיעטתי הירח כלומר בסבת שמיעטתי את הירח הביאו כפרה שעיר אחד שאכפר לכם בכל התחדש הלבנה כדי שיהא קיום העולם בקיומו כחמה. ועלי פירש הרב אלפס שהוא כמו אלי ואל"ף מתחלף בעיי"ן עכ"ל:

א"ר

עין יעקב

שטבעה יולאת בכל עולם כולו. ופוסל שאר מטבעות תח ותרושנה ואוזקנה שמהדק ומליף שאר מטבעות בלירוף כסף בכור עד שניתך לגמרי: **אפשר** לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד. מ"ם הרשב"א וכי לא ימלאו שני מלכים או שרים שגדולתן שוה לק"ת דאע"ג דבכ"ו כן הוא לפי שאין אחדות אללם משא"כ אלל הקב"ה שהוא יחידו של עולם אין מן הראוי בבריאתו לשני מלכים להשתמש בכתר אחד ומש"ע נענש קרח שילא שיעשה הרבה כהנים גדולים ועיין בחידושינו בכ"ב דף ע"ד ואפשר דלהכי מדקדק הלבנה בלשונה ואמרה בשביל שאמרתי לך דבר הגון לך דייקא כלומר לך הוא דבר הגון להראות על יחודך להכי מביאין קרבן בר"ח להראות שאמרה דבר הגון וזה מעיד על יחודו תה כוונת הקריאה הימנו ושעיר עזים אחד לחטאת לה' להראות על יחוד ה' וק"ל וכפי פשוטו י"ל שהכי תמיהת הלבנה וכי בשביל שאמרתי דבר הגון אמעט את עלמי הוא לי להגדיל אחד מהם לו י"ל דה"ק בשביל שאמרתי דבר הגון היה מן הראוי להקטין שחום וליתן לי המשפטת כשני ב' רבי הגון וש' עשה להיפך לע"ד כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח

אי"ר יונה אמר קרא אלה תעשו לה' במועדיכם הוקשו כל המועדים כולם זה לזה והא ר"ח לאו מועד הוא איברא ר"ח נמי איקרי מועד כדאמר אביי דאמר אביי תמוז דההיא שתא מליוה מלייה דכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי:

איברא. באמת: קרא עלי מועד. במס' תענית תמוז דההיא שתא של שנה השנית ליציאת בני ישראל ממצרים שנשתלחו בהם המרגלים בכ"ט בסיון מליי מליוה לתמוז לפיכך אירע בו יום הרגת המרגלים בח' באב ויבכו העם בלילה ההוא בט' באב בכו בכיה של חנם והוקבע להם בכיה לדורות: לשבור בחורי. בחורבן הבית:

מנא ה"מ דת"ר וכפר על הקדש מטומאות בני ישראל וגו' פשעים אלו המרדים וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי ואומר אז תפשע לבנה בעת ההיא. חטאות אלו השגגות וכה"א נפש כי תחטא בשגגה:

משנה על שאר עבירות שבתורה הקלות והחמורות וכו' עשה ולא תעשה כריתות ומיתות ב"ד על כלן שעיר המשתלח מכפר: גמ' *האי עשה היכי דמי אי דלא עביד תשובה זבח רשעים תועבה אי דעבד תשובה כל יומא נמי דתניא עבר על מצות עשה ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו א"ר זירא *בעומד במרדו ורבי היא דתני' רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוה"כ מכפר חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר ברית בבשר שאם עשה תשובה יוה"כ מכפר ואם לאו אין יום הכפורים מכפר מ"ט דרבי דתניא כי דבר ה' בזה זה הפורק עול ומגלה פנים בתורה. ואת מצותו הפר זה המפר ברית בבשר. הכרת תכרת הכרת לפני יום הכפורים תכרת לאחר יום הכפורים יכול אפילו עשה תשובה ת"ל עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה. ורבנן הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב עונה בה שאם עשה תשובה ומת מיתה ממרקת:

האי עשה. דמכפר עליה יוה"כ: היכי דמי אי דלא עשה תשובה. שאינו תוהא על חטאו: הא כתיב זבח רשעים תועבה. והיכי מכפר עליה קרבן יוה"כ: אי דעביד תשובה. למה ליה יוה"כ כל יומא נמי תשובה מכפרא עליה דתניא לא זז משם עד שמוחלין ליה: בעומד במרדו. דלא עבד תשובה ודקשיא לך זבח רשעים תועבה מתני' רבי היא דאמר יוה"כ מכפר על שאינן שבין והאי קרא מוקי לה בשאר יומי: פורק עול. כופר בעיקר: ומגלה פנים בתורה. בא על דברי תורה בחוצפא או בגלוי עזות פניו כגון מנשה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי לא היה למשה לכתוב אלא ותמנע היתה פלגש וילך ראובן בימי קציר חטים כדאמרי' בחלק: ברית בשר. מילה: דבר ה' בזה זה הפורק עול. שבזה דבור ראשון האמור בסיני אנכי ה' אלהיך שלא שמעו אותו אלא מפי הגבורה: ומגלה פנים. ודאפקיה קרא בלשון בזיון והא בזה דברי תורה הוא: זה המפיר ברית בשר. שהיא מצוה יחידית: לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה. אבל בשאינו שב קאי קרא ובהנך תלת הוא דגלי לן הך לאמר יוה"כ הא בשאר אע"פ שאינו שב יוה"כ מכפר: ורבנן. דאית להו נמי בשאר עבירות שאין יוה"כ מכפר על שאינם שבים אמרי לך הא דגלי לן קרא בהנך תלת לאו ביוה"כ איירי אלא הכרת תכרת דקאמר הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב שאף מיתה (היא) אינה ממרקת על שלש הללו בלא תשובה אבל שאר עבירות בלא תשובה כגון מיתה ממרקת אחר יוה"כ אבל יוה"כ בלא מיתה לא: שאם עשה תשובה. ואין עונה בה מיתה ממרקת על שלש הללו ולא תכרת לעה"ב:

תוספות לא זז משם עד שמוחלין לו. ואע"ג דתנן במתני' בפרק בתרא דיומא על עשה ועל לא תעשה תשובה מכפרת ואמרינן נמי בתוספתא חגיגה כל העושה דבר ומתחרט מוחלין לו מיד [אפילו] בשאר עבירות אינה מחילה גמורה אלא שמקילין לו הדין אבל במצות עשה מוחלין לגמרי: בעומד במרדו. הקשה הר"ר שלמה מדרו"יש דבפרק בתרא דיומא אמרינן מיתה ויוה"כ מכפרים עם התשובה אין בפני עצמו לא הא מני דלא כרבי והא לא אתיא אפילו כרבנן דאית להו דמיתה בלא תשובה מכפר בשאר עבירות דלאו הנך ג' וי"ל דהכא לא קאמרי רבנן דמיתה ממרקת אלא עם היסורין והדינין שדנין אותו לאחר מיתה ועי"כ אינו נכרת לעה"ב אבל עם התשובה מיתה ממרקת לגמרי שאין נדון עוד ביסורין לאחר מיתה אבל לרבי מיתה ויוה"כ בלא תשובה ממרקת לגמרי בשאר עבירות והשתא אתי שפיר כרבנן:

תניא יכול לא יהא יוה"כ מכפר אא"כ התענה בו וקראו מקרא קדש ולא עשה בו מלאכה לא התענה בו ולא קראו מקרא קדש ועשה בו מלאכה מנין ת"ל יום הכפורים [הוא] מ"מ אמר אביי לא קשיא הא רבי והא רבי יהודה וכו':

לא קראו מקרא קדש. לא קבלו בברכותיו לומר מקדש ישראל ויום הכפורים:

תוספות לא קראו מקרא קדש. פי' בקונטרס שלא קבלו עליו בברכותיו לומר מקדש ישראל ויוה"כ ואין נראה דלא אשכחן ברכות ביוה"כ דלהוו דאורייתא ונראה (לר"ה) [לר"ת] קראו מקרא קודש שמודה שב"ד קדשוהו ושובת ממלאכה בשביל קדושת היום ולא קראו מקרא קדש שאינו שובת מחמת קדושת היום אלא מחמת שמתעצל לעשות מלאכה:

ידיעות הטומאה פרק שני

משנה אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ואורים ותומים וסנהדרין של ע"א ובשתי תודות ובשיר בית דין מהלכין ושתי תודות אחריהם וכל ישראל אחריהם:

אין מוסיפין. לפיכך היא קדושה כראשונה: שתי תודות. מפרש בגמרא שני לחמי תודה והיו נושאין אותם בהיקף סביב:

הרמב"ם ז"ל אמר רצונו לומר ככל אשר אני מראה אותך גומר וכן תעשו ר"ל שכל מקדש שיעשה כגון זה יהיה מעשהו וכבר ידעת שמשה מלך היה ומגלל המלכים מנו אותו מוסיף על הנבואה ועליו נאמר ויהי בישורון מלך והסנהדרין הם שבעים זקנים וכן האורים והתומים והנביא ראיה על השתי תודות ממה שנאמר בעזרא ואעמידה שתי תודות גדולות והשיר שאומרים [הוא] ארוממך ה' כי דליתני וגו' אח"כ ילכו השתי תודות זו אחר זו עד המקום שילכו וכשמגיעין עד סופו עומדין ונאכלת אחד מהם והשני שורפים אותה והוא פי' מה שאמרו על פי נביא נאכלת ועל פי נביא נשרפת ואלה השתי תודות הם לחם בלבד מבלי כבשים

עיון יעקב

בורא ממנו: דתניא עבר אדם על מצות עשה ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו. הא ברייתא הן הן דברי ר' ישמעאל בן עזריה ביומא דף פ"ו והוא קאמר דעל חייבי לאוין שביתה כולה ויום כיפור מכפר א"כ פליגי אהדדי דר"ה כר פשא בחגיגה דף ה' דאמר כל העושה דבר ומתחרט מוחלין על כל עונותיו ואי"ב קיק אחי מקדים תוספות כאן ולפי

כנשים לפי שאלה ג"כ (מדיני) [ממיני] התודה. ואשר חייב להיות שני קדוש ואע"פ שנעשה מאין אורים ותומים ומאין מלך לפי שנקדושתו עומד עד סוף הדורות כ"ל הקדושה שנתקדש בימי שלמה ומעשה עזרא אמנם זכר בעלמא הוא דעבד:

ה יף טו ויקרא א **תניא** נאמר בעולת בהמה °אשה ריח ניחוח ונאמר בעולת העוף °אשה ריח ניחוח ובמנחה °אשה

שם שם ב ריח ניחוח מלמד אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים:

סוף תמוס ועי"ש רש"א שם ע"ב במדבר ט **אין** בנין בית המקדש בלילה דאמר אביי מנין דאין בנין בה"מ בלילה שנא' °וביום (הקימכם) [הקים] את המשכן ביום מקימו אבל בלילה אין מקימו:

אמר הבונה נאה ומסקבל שהבית שממנו יוצאה אורה לעולם לא יתעסקו בבנינו אלא ביום וכן העידו ש כל י"ב שנה שהיו עוסקים בבנין הורדוס לא ירד מטר בירושלים כי אם בלילה שלא להטרידם ממלאכת הקדש לבנות בית זבול מקום לשבתו חי העולמים המאיר לארץ ולדרים עליה:

ו שם **ת"ר** שיר של תודה בכנורות ובנבלים ובצלצלים על כל פנה ופנה על כל אבן גדולה שבירושלי' אומר

תהלים ל °ארוממך ה' כי דליתני וגו' ושיר של פגעים וי"א שיר

שם נא שבן כולם של נגעים מ"ד דנגעים דכתיב °ונגע לא יקרב באהליך ומ"ד פגעים דכתיב יפול מצדך אלף ורבבה מימינך (בכנורות ובנבלים ובתופים אומר) [ואומר] יושב בסתר

שם ג עליון וגומר עד כי אתה ה' מחסי וחוזר ואומר °מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו עד לה' הישועה על עמך ברכתך סלה. רבי יהושע בן לוי אומר להו להני קראי ונאני היכי עבד הכי והא א"ר יהושע ב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני ואלא כי אמר אסור כדאיתא מכה אי דאיכא מכה אסור ותו לא והתנן הלוחש על המכה אין לו חלק לעה"ב הא אתמר עלה א"ר יוחנן ברוקק שנו לפי שאין מזכירין ש"ש על הרקיקה:

ת"ר שיר של תודה. היו אומרים שם [בכנורות] ומהו שיר של תודה מזמור לתודה: ארוממך ה' וגו'. הוא מזמור שיר חנוכת הבית לכך אומר אותו: ושיר של פגעים. יושב בסתר עליון ולפי שאמרו משה בהקמת המשכן דכתיב ויברך אותם משה ומה בירכן יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם ה' אלהינו עלינו הכי איתא בתורת כהנים והוא מי"א מזמורים שאמר משה בספר תהלים מתפלה למשה עד סוף מזמור לתודה: פגעים. מזיקין שפוגעין בבני אדם להזיק: ואומר ה' מה רבו צרי. לפי שנאמר בו רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה שהיו מתלוללים לבני יהודה ובנימין כשהיו בני ישראל בני הגולה בונים את החומה שנאמר מה היהודים האמללים עושין היחיו את האבנים מערימות העפר והנה שרופות והומר אם יעלה שועל ופרץ חומות אבניהם: להני קראי. שיר של פגעים: ונאני. כשהיה הולך לישן בלילה: דאיכא מכה. ולוחש עליה מקראות של תורה להתרפאות ומקשינן ואי איכא מכה אסור הוא דקאמר בה רבי יהושע ב"ל ותו לא והא

ניחאין לו חלק לעה"ב: הלוחש על המכה. ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך וגו': ברוקק שנו. ברוקק ואח"כ לוחש: שאין מזכירין שם שמים וכו'. והכא קאמר כי אני ה' רופאך:

תוספות עד כי אתה ה' מחסי. דכתיב לעיל מיניה ושלומת רשעים תראה דמשמעי באויבים שהיו מגירים להם בשעת הבנין אבל משם ואילך לא משמעי בהכי: אסור להתרפאות בדברי תורה. והא דאמרי' במסכת שבת באיסתא בת יומא לימא הכי ויכא מלאך ה' אליו וגו' שכנתא שאני:

מהרש"א שיר של תודה ארוממך וגו'. שבו נתנו הודאה לה' בבנין בית שני שאמרו ארוממך ה' כי דליתני מבור היה שלא שמחת אויבי לי הם לבני יהודה כגון סנבלט החורוני טוביה העמוני שרצו לבטל בנינו. ה' העלית מן שאול נפשי וגו' היא העליה מבבל שנקראת שאול. כדאמרינן בפסחים פרק האשה מיד שאול אפדם זו בבל שהיא עמוקה כשאול גם שהמזמור הזה נתייחד לדוד שנא' בו מזמור שיר חנוכת הבית לדוד על בנין בית שני ייסדו וק"ל: של פגעים וי"א שיר של נגעים כו'. איך שיהיה ענינו להעביר רוח הטומאה מאותו מקום שנתקדש דפגעים הם בעלמא המזיקים ורוחות הטומאה השולטות במקומות שלא נתקדשו וכן הנגעים באים מהם שע"כ כל מצורע מחוץ למחנה מושבו וטמא טמא יקרא דהיינו שהטמא בהוא המצורע יקרא טמא שרוחות הטומאה שרויים עליו ובהקיפם בלחמי תודה המקום ההוא שרצו לקדשו ולהוסיפו על העזרה היו אומרים זה המזמור להעביר ממקום ההוא רוחות הטומאה וע"כ היה בשיר ובכלי שירים שזכר כמו שמצינו בשאול ובאלישע שהשיר בא להם לבטל רוח רעה. וז"ש למ"ד נגעים ונגע לא יקרב באהליך. דהיינו בעזרה שהוסיף. ולמ"ד פגעים יושב בסתר עליון. ע"י העברת רוח הטומאה בכל שדי יתלונן שישרה שכינתו למטה במקום שנתקדש כמו שדרשו בין שדי ילין בין ב' בדי ארון: ואומר מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום. מפרש"י נראה שלא אמרו האי קרא דלא שייך בבנין בית שני אלא מה' ומה רבו צרי וגו' עד סופו לה' הישועה על גו' היו אומרים וק"ל:

תניא כתוב אחד אומר °את משכן ה' טמא וכתוב ז

דף טז ע"ב אחד אומר °כי את מקדש ה' טמא כו' ר' אלעזר

במדבר יט שם אומר אם נאמר משכן למה נאמר מקדש אם נאמר מקדש למה נאמר משכן אם נאמר משכן הייתי אומר על משכן יהא חייב שנמשח בשמן המשחה אבל על מקדש לא יהא חייב לכך נאמר מקדש ואם נאמ' מקדש הייתי אומר על מקדש יהא חייב שקדו שתו קדושת עולם אבל על משכן לא יהא חייב לכך נאמר משכן [ולכך נאמר מקדש]:

[קדושת עולם. שאין אחריה היתר במות]:

[ת"ר °והזרתם את בני ישראל מטומאתם א"ר יאשיה ח

דף יח ע"ב מכאן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהם

ויקרא טו סמוך לוסתן וכמה אמר רבה עונה אחת אמר ר' יוחנן משום

עין יעקב

ולפי מה שמחלק בש"ס דיומא דף פ"ו בין עושה תשובה מאהבה או מיראה בלא"ה יש לתרץ קושיות הש"ס ותוספות בדרך זה ול"ע: מלמד א' המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. הנה בודאי בעולת בהמה צריך למיכתב אשה ריח ניחוח לה' דליכא למילף מק"ו ממנחה דהייתי אומר בעולת בהמה אפי' אינו מכוין לבו לשמים נ"כ עולה לריח ניחוח לכך כתיב ריח ניחוח לה' לארצות דוקא היכא דמכוין לבו לשמים אך בעולת העוף לא איצטריך דאיכא למילף מבינייהו ממנחה ומעולת בהמה מק"ו ול"ע ואולי י"ל דה"א דוקא עני תרוכא מנחתו ריח ניחוח כדכתיב זה עני קרא וה' שמע: ברוקק שנו. עיין בסנהדרין דף ק"א ובחידושינו שם: אם נאמר משכן הייתי אומר. לפי מה דמפיק דמקדש אקרי משכן ומשכן אקרי מקדש לא צריכא להני תרי קראי ריבוים: שיפרשו מנשותיהן. עיקר אזהרה על הא"ש שהוא תתוקע וקהם אשת כפוסה ומשועברת לבעלה מ"מ גם היא מוזהרת לפרש

משום ר' שמעון בן יוחאי כל שאינו פורש מאשתו סמוך לוסתה אפילו הויין לו בנים כבני אהרן מתים דכתיב והזהרתם את בני ישראל מטומאתם והדוה בנדתה וסמיך
(ט"ז) לי' °אחרי מות שני בני אהרן א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה הויין לו בנים זכרים
(י"א) דכתיב °להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמיך ליה
(י"ב) °אשה כי תזריע וילדה זכר ר' יהושע בן לוי אמר הויין
(שם) לו בנים ראוין להוראה דכתיב °להבדיל ולהורות. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המבדיל על היין במוצאי
(שם) שבתות הויין לו בנים זכרים דכתיב °להבדיל בין הקדש
(י"א) ובין החול [וכתיב התם °להבדיל] בין הטמא ובין הטהור
(י"ב) וסמיך ליה °אשה כי תזריע וילדה זכר. ר' יהושע בן לוי אמר בנים ראוין להוראה דכתיב להבדיל ולהורות א"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר כל המקדש את עצמו
(י"א) בשעת תשמיש הויין לו בנים זכרים שנא' °והתקדשתם והייתם קדושים וסמיך ליה אשה כי תזריע:

והזהרתם. והפרשתם כמו וינזרו: אזהרה לישראל וכו'. דסמיך ליה והדוה בנדתה בההיא ענינא: עונה. במס' נדה בפרק האשה מפרש או יום או לילה אם וסתה ביום יפרוש כל היום ואם וסתה בלילה יפרוש כל הלילה: ולהבדיל גו'. המבדיל בין טומאה לטהרה תלד אשתו זכר: להבדיל ולהורות. בענינא דשתויי יין כתיב ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא וגו' ולהורות את בני ישראל: המקדש עצמו בתשמיש. דרך צניעות:

(ע"ד כל מ"ז"כ בא"ה מלא נדר נדה כפי' רש"י פ' קדושים)

מהרש"א שיפרשו מנשותיהם כו'. מדכתיב והזרתם בלא ה' אחרונה משמע מלשון הפרשה ונזירות כפרש"י הכא ובחומש והיינו מלשון גדר בערוה וכדאמרינן בעלמא לך אמרינן נזירא סחור סחור דסמוך לווסתן של נשותיהן יפרישו. וקאמר כל שאינו פורש כו' והדוה בנדת' וסמיך לי' אחרי מות וגו'. אע"פ שמסיים בפסוק זה ולאיש אשר ישכב עם טמאה לא טומאה ממש קאמר דההיא בחמורה קאי בעונש כרת לעצמו אלא דעם טומאה קרי סמוך לוסתה דבכלל טמאה היא כדכתיב והזרתם את בני ישראל מטומאתם והיא לאו בעונש כרת היא אלא במיתת בניו וק"ל: ולהבדיל בין הטמא כו'. דאי כפשטיה ל"ל בין חמור לפרה והלא כבר מפורשים כו' כפרש"י בחומש וע"כ דרשי מיניה הכא מתוך הסמיכות לאשה כי תזריע דבין הטמא ובין הטהור הוא שעת סמוך לוסתה דזו העונה מבדיל ומפסיק ממש בין הטמא שהוא שעת וסתה לטהור שאינה שעת וסתה: וריב"ל אמר הויין כו' דכתיב להבדיל ולהורות. דלפי פשטיה הו"ל להקדים ולהורות את כל החקים דאיירי בכל המצות ואח"כ להבדיל בין וגו' וע"כ דכשו דקאי על המבדיל בין הטמא כו' בסמוך לוסתה זכה לבני' ולהורות וק"ל: כל המבדיל על היין דכתיב להבדיל וגו'. דה"ק קרא יין ושכר אל תשת בבואכם וגו' והיכן תשתי אותו במקום מצוה דהיינו להבדיל בין הקדש וגומר וקל להבין:

הגהה אפילו הויין לו בנים כבני אהרן. אע"פ שעתידין להיות כבני אהרן מ"מ מתים בעודם קטנים בעון אבותם. הרי"ף:

שבועות שתים פרק שלישי

(שמות כ' דברים ה') **תניא** °זכור °ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין אוזן יכולה לשמוע:

מהרש"א זכור ושמור בדבור אחד נאמרו כו'. פירש הרמב"ן שזכור הוא מצות עשה ושמור הוא ל"ת כמ"ש כ"מ שנא' השמר פן ואל אינו אלא ל"ת ועיין באורך בפירושו וכן מוכח סוגיא דשמעתין דקאמר כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה כו' ומה שהקשה בעל עקרים לפירושו שהרי הוזכרה ל"ת גם בדברות ראשונות לא תעשה כל מלאכה לאו קושיא הוא דמ"מ מלת זכור שהוא דבק למלת לקדשו משמע עשה זכרהו לקדשו דהיינו בזכירה על היין ושמור שהוא דבוק ללקדשו בדברות אחרונות יתפרש לקדשו בשמירה מלעשות מלאכה גם מה שהקשה הרא"ם לדברי הרמב"ן הא אמרינן דהשמר דעשה עשה הוא לאו קושיא הוא כלל דלא קאמרינן הכי דהשמר דעשה עשה הוא אלא היכא דלא שייך במצות ההיא ל"ת אבל הכא במצות שבת כיון דאיכא ביה מצות ל"ת כמפורש בהאי קרא לא תעשה כל מלאכה אית לן למיזל בתר כללין דהשמר אינו אלא ל"ת וזהו נ"ל ברור לפי סוגיין דשמעתין לקיים פי' הרמב"ן. ומשום דמלת לקדשו הסמוך פעם לזכר ופעם לשמור יתפרש על ב' פנים פעם אזכור מצות עשה ופעם אשמור לא תעשה הוכיחו לומר דבדבור אחד

עיון יעקב

לפ"ש מבעלה שהרי עונשן שוה כמיתת בניהם: אפי' הי"ל בנים כבני אהרן מתים. ור' יוחנן אזיל לשיטתו דאמר בסמוך כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה הי"ל בנים זכרים ממילא ההיפך כשאינו פורש מאשתו סמוך לוסתה בניו מתים להכי מזכיר בני אהרן כדאיי בזוהר כדאית' והובא בילקוט ראובני פי' שמיני אם יעלון קרבנות כדקא יאות הוא סם חיים ואם לאו הוא סם המות ראם זרה אוקיר לבנייהו דאהרן עכ"ל ועוד איתא בזוהר הובא שם בשם אחרי שקרבו תמן ונחו השצה ולא המתינו עד אחר מיתת אביהם ובתריים פי' שמיני איתא שנענשו על שהכניסו אש בעונתה גם זה שיותה השצה ולא המתין עד שבלה ופת כרתה והכנים שי"ז בעונתא מתו בניו כבני אהרן: כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה הי"ל בנים זכרים. אפשר לומר הטעם דרך הטבע משום דאין האשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה או סמוך לוסתה ותמיד נוסתה איכייה כבדין עליה מכח נדה ודוחה הקרוב לבוא לכך אין כח בה להזריע תחלה ובשאים מזריע תחלה יולדת נקיבה משא"כ זה שפירש ממנה סמוך לוסתה א"כ אינה מתעברת אלא סמוך לטבילתה שאז היא כבחה מתחזקת על בעלה ומזרעת תחלה והי"ל בנים זכרים וזה וסמיך ליה אשה כי תזריע וילדה זכר וע"יל לפי שהוא הוסיף עונה אחת על שבעה נדה נמצא פורש שמונה לכך זוכה לבן זכר שנימול לשמונה וכדאי' דף כ' כנגדם ילקוט על פ' תזריע על פסוק תן חלק לשבעה: הי"ל בנים ראוין להוראה. הוא נ"כ מדה כנגד מדה לפי שהוא פורש ומבדיל עלמו מאיסור נדה זוכה לבנים ראוין להוראה שיודעים לאפרושי מאיסורא ועי"ל ע"פ מה שכתבנו בש"ס דנדה בחידושינו דף מ"ה ע"ב דיבן אלהים את הצלע מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש ואתרתי מזה הטעם דאמרינן אשה כי תזריע וילדה זכר אם אשה מזרעת תחלה יולדת זכר וקשה הא הסברא הוא להיפך אם איש מזריע תחלה יולדת זכר אלא ל"ל שה' בחכמתו יסד הכל ויצר את האדם ולפי שבאשה יש בינה יתירה לכך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר שיהיו לו בכל ובינה להבדיל ולהורות וא"כ י"ל דר' יהושע בן לוי ס"ל לכך נסמכה להבדיל ולהורות לאשה כי תזריע להורות דהוי עיצתה להו: כל המקדש עצמו בשעת תשמיש. לפי שהוא לנוע כתשמיש האשה מזרעת תחלה וכו' זכר: זכור ושמור בדבור א' נאמרו. להכי בדברות ראשונות כתיב זכור ללמוד כמו זכור מלפניו ושמור בדברות אחרונות שמור מלאחריו מכאן שמוסיפין מחול על הקודש כדאי' בש"ס דביצה אך ק"ק דלמה בדברות אחרונות כתיב שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלהיך ודרשינן מיניה בש"ס כאשר צוך אי' במרה ולמה לא נאמרו כן בדברות ראשונות כאשר צוך בשלמא גבי כיבוד אב ואם הא דלא כתיב בדברות כאשר צוך במרה י"ל משום דבדברות ראשונות לא כתיב למען ייטב לך משום שעתידין להשבר ופסקה טובה מישראל כדאי' בב"ק לכך לא כתיב כאשר צוך במרה שהרי במרה נאמר ג"כ למען ייטב לך אבל בדברות אחרונות דכתיב למען יאריכון ולמען ייטב לך לכך כתיב כאשר צוך במרה כי גם שם נאמר מרחייתו משא"כ בשבת קשה למה לא כתיב בדברות ראשונות כאשר צוך במרה ואולי י"ל דבאמת במרה לא נאמר רק שמור ולא זכור דזכור לא שייך אלא מאחר שכבר להשביתו כדאי' בבילה ולהכי כתיב בדברות ראשונות זכור לפי' כשנלטוו במרה לא שמרו השבת כדאי' בפ' כל כתבי אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה וכו' כדכתיב ויצאו מן העם ללקוט לכך ויבא עמלק לה"ק זכור את יום השבת ולא תשכחה כאשר שכחת עד עתה לכך לא היה יכול לכתוב כאשר צוך במרה שאם לא היה שייך זכור רק שמור משא"כ בדברות אחרונות דכתיב שמור כתיב כאשר צוך וכו' אפשר לתרץ מה שהקשה הט"ז בי"ד רס"י א' ע"ש ודו"ק: שלא על דעתך אנו משביעין אלא על דעתינו ודעת המקום. מהרש"א תמיה גרסא זו ואפשר לומר על דעתינו ס' הנשבעים וע"ד הכל ועיין בתה"ש: כשהשביע משה את ישראל. כתבו תוס' ק"ק מה היתה מועלת השבועה כיון שהיה ירא שיעברו פ"א כן היה לו לירא שיעברו השבועה ובאמת י"ל דמ"מ מועלת השבועה שאם יעבור אחד לעבוד ע"א כהו במלינו כיתרו שהשביע את משה לפם בן ראובן לע"א פתין שבועה ... יהושע ועמד מהר סיני פה וכלאחר עובר שבועה חמור כדאי' לקמן פ' שבועות

אחד כאמרו ודו"ק: *שלא על דעתך אנו משביעין אותך אלא על דעת המקום ועל דעת ב"ד כו'. כל"ל וכ"ה פרק שבועת הדיינין ול"ג על דעתנו ועל דעת ב"ד דהיינו על דעתנו היינו על דעת בית דין דהא ב"ד משביעין אותו וק"ק למאי דמסיק דפריך לקמן בשבועת משה על דעת המקום ל"ל וקאמר משום דליהוי כדר על דעת רבים דלא להוי ליה הפרה הכא מאי איכא למימר דהא על דעת ב"ד נמי הוי על דעת רבים שפיר בלא דעת המקום ויש ליישב דעל דעת המקום הכא הוא משום קניא דרבא אף לפי המסקנא דעל דעת ב"ד לא אימעוט קניא דרבא ודו"ק: *כשהשביע משה את ישראל. כתבו התוספ' ק"ק מה היתה מועלת השבועה כמו שהיה יכול שיעבדו את ע"ז כו' עכ"ל ונלאה דלק"מ דהשבועה עצמה היא קבלת התורה ואי לאו השבועה בדבורא בעלמא ליכא קיבול ולא היו נכנסים אם יעברו עליה וכן מוכיח המקרא דכתיב לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו וגו' והרבה כמוהו וק"ל: *לא על דעתכם כו': בפ"ד דנדרים גרסינן שנא' ולא אתכם לבדכם וגו' דמלת לבדכם מיותר למדרש הכי כפרש"י הכא וע"ש פי' הר"ן: *קיימו מצות. בפ"ד דנדרים משני משמע מלות המלך עכ"ל ופי' התוספות הכא פרשת המלך כו' וכפרש"י שם והוא דחוק אמאי נקטיה טפי מאחר פרשיות שיש בה מלות ולולי פירושם יש לפרש מלות מלך ממש מלך המושבע אז ומלוה לעמו וק"ל: *בתוס' בד"ה כי היכי דלא כו'. אין ללמוד מכאן דהיינו שכים לחוד דדילמא דעת הקב"ה שאני כו' עכ"ל והא דאמר משה על דעתי לא איצטריך אלא כך אמר משה כו' עכ"ל ע"ש וק"ל:

שבועת העדות פרק רביעי

יף ל ס"ס יע **ת"ר** °ועמדו שני האנשים מצוה לבעלי דינין שיעמדו א"ר יהודה שמעתי שאם רצו להושיב את שניהם מושיבין איזהו אסור שלא יהא אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך:

מצוה בבעלי דינין שיעמדו. (בעמידה) דהא קרא כמי בבעלי דינין איירי דכתיב אשר להם הריב. שלא יהא אחד עומד ואחד יושב. שלא יראה חבירו שמכבדין אותו יותר ויסתתמו דבריו:

ט ס"ס ויקרא יט **ת"ר** °בצדק תשפוט עמיתך שלא יהא אחד יושב ואחד עומד אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך ד"א בצדק תשפוט עמיתך הוי דן את חברך לכף זכות. תני רב יוסף בצדק תשפוט עם שאתך בתורה ובמצות השתדל לדונו יפה:

הוי דן את חברך לכף זכות. לא בדין בעלי דינין הכתוב מדבר אלא ברואה חברו עושה דבר שאתה יכול להכריעו לצד עבירה ולצד זכות הכריעו לצד זכות ואל תחשדהו בעבירה: השתדל לדונו יפה. לקמן מפרש לה למשרי בתגריה אם באו ב' דינים לפניך ואחד מהם של ת"ח הוי פוסק אותו תחלה ופטור אותו מלפניך:

מהרש"א שלא יהא אחד כו'. דרשו כן למ"ד בפ"ק דסנהדרין דאסור לבצוע ואם כן לא שייך לשון לדק גבי גוף הדין כדקאמר התם ודוד עושה משפט ולדקה וגו' אם יש לדקה אין משפט כו' ע"ש ולא תוקמא הכא כי התם כשראה דוד שנתחייב העני ממון שילם מביתו הרי לדקה לזה ומשפט לזה דאין זה אלא מדרך חסידות בדוד דודאי דלא לותה התורה שישלם הדיין מביתו ולכך דרשו הכא דלאו לענין גוף הדין קאמר בלדק תשפוט וגו' אלא שלא יהא אחד יושב כו' דהיינו בלדק שיהיו שניהם בוין וד"א כמי לא איירי כלל לענין הדין אלא שפוט ודן את חברך בכל מעשיו לכף זכות וק"ל: עם שאתך בתורה כו'. לשון עמית הוא כמו חבר כמו וכחש בעמיתו וגו' ואל אשת עמיתך וגו' והרבה כמוהו אלא דהכא לגבי דיין שנקרא אלהים ע"ש חשיבותו לא הו"ל למקרי לבעל דין עמיתו וחברו אלא בת"ח עם שאתך כו' וכדמסיק למשרי ליה תיגרא ברישא וק"ל:

הגדה בלדק תשפוט עמיתך שלא יהא אחד יושב ואחד עומד. כיון דכבר כתיב ברישא דקרא לא תעשו עול במשפט למה חזר לומר בלדק תשפוט שלא יהא אחד כו'. הרי"ף:

ס"ס **רב** (הונא) [עולא] בריה דרב עילאי הו"ל דינא קמיה דרב נחמן שלח ליה רב יוסף (עילאי) [עולא] חבירנו עמית בתורה ובמצות אמר מאי שלח לי לחנופי ליה הדר-אמר למישרי בתיגרא *אי נמי לשודא דדייני ס"ס ע' אמר עולא מחלוקת בבעלי דינין אבל בעדים דברי הכל בעמידה דכתיב °ועמדו שני האנשים אמר רב הונא דברים יט מחלוקת בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין דברי הכל דיינין בישיבה ובעלי דינין בעמידה דכתיב °וישב שמות יח משה לשפוט את העם ויעמוד העם:

מאי שלח [לי]. הא מילתא: להנופי ליה. שמא להחניפו בתמיה: למישרי בתיגרא. כדפרישית אם בא דין אחר לפני אפסוק את זה תחלה: א"נ לשודא דדייני. יש דין שאין תלוי בראיית עדים ולא בשבועה אלא במה שלב הדיינים נוטה לזכות או לחייב כגון הכך דכתובות ההיא דא"ל נכסי לטוביה אתו שני טוביה [ואמרינן התם שודא דדייני למי שהדיין רואה שהוא ראוי נתן לו מתנה כו'] אף כאן כך שלח לי אם הדין תלוי בשודא דדייני זה ראוי לזכותו שחכם וצדיק הוא. שודא לי הגבלה כדמתרגמינן ירה בים שדי בימא:

תוספות למאי שלח לי כו'. הוה מצי למימר להפוכי בזכותיה כדאמרינן בפרק כל כתבי תיתי לי דכי אתי לורבא מרבנן קמאי לדינא לא מזיגנא רישא אבי סדיא עד דמהפכנא בזכותיה: למישרי ליה תיגריה. כשבאו ב' דינים בבת אחת דאם בא דין אחד תחלה לריך להקדימו כדאמרי' בסנהדרין כקטן כגדול תשמעון א"נ עשה דכבוד תורה עדיף כדאמרינן פ' בתרא דכתובות: א"נ לשודא. לפר"ת דפי' לשודא למי שירלה הדיין ליתן יתן נ"ל דהכא היה בעל דין שכנגדו ת"ח והיה ירא שמא יתן לו כדאמרי' דת"ח קודם גבי נכסי לטוביה ולכך שלח ליה שגם זה ת"ח ויעשה שודא למי שירלה:

ס"ס **רביתהו** דרב הונא הות לה דינא קמיה דרב נחמן אמר היכי אעביד אי איקום מקמה מסתתמן טענתיה

עיון יעקב

הדיינים ע"ש דף ל"ט ועיי"ל דעיי השבועה א"ל לסדר בב"ח כמו שכתבנו סוף ב"מ ע"ש: שלא יהא אחד יושב ואחד עומד. נפקא לי' מדכתיב מקודם לא תהדר פני גדול גם זה בכלל ומדתני רב יוסף עמיתך קאי עם שאתך בתורה ובמצות אפ"ה לא סגי לנו לבדו היכ רק מוסבינן לתרווייהו כדאיתא בש"ס בסמוך: אחד מדבר כל צרכו ואחר אומר לו קצר דבריך. פי' ואינו מניחו לדבר כל צרכו אבל אם מדבר שפת יתר שאינו מן הצורך מותר לומר לו קצר דבריך: השתדל לדונו יפה. היינו למשרי בתגרא כפרש"י וצ"ל ע"ד דאמרי' כי אתא צורבא מרבנן לקמיה לדינא לא מזיגנא רישא אבי סדיא עד דמהפכינא בזכותיה כדאי' בשבת וכ"כ התוספות: איקום מקמה מסתתמין טענתיה דבעל דינא. משמע חוקא באשת חבר דלאו כ"ע דינא במירי שמאי' לעמוד מפניה ובפרעות לדעת סרין שהיסה אשת חבר לאחר מיתה אבל ת"ח בעצמו שבא לדין מותר לעמוד מפני דאין

כאן

טענתיה דבעל דינה לא איקום מקמה אשת חבר הרי היא כחבר א״ל לשמעיה צא ואפרח עלי בר אווזא ושדי עילואי ואקום:

דביתהו דרב הונא. אשתו רב הונא: אפרח עלי בר אווזא. ולעמוד ולא יבין זה שבשבילה עמדתי אלא מפני האווז הפורח ובא עלי:

שם אמר רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן וע״ה דאית להו דינא בהדי הדדי מותבינן ליה לצורבא מרבנן ולע״ה נמי אמרינן ליה תיב ואי קאי לית לן בה רב בר שרביא ה״ל דינא קמיה דרב פפא אותביה ואותיב נמי לבעל דיניה אתא שליחא דבי דינא בטש ביה ואוקמיה לע״ה ולא א״ל רב פפא תיב היכי עביד הכי והא מסתתמן טענתיה אמר רב פפא מימר אמר איהו הא אותבן שליחא דלא מפייס מינאי ואמר [רבה בר] רב הונא האי צורבא מרבנן וע״ה דאית להו דינא בהדי הדדי לא ליקדים צורבא מרבנן וליתיב משום דמיחזי כמאן דמסדר ליה לדיניה ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידניה אבל אי קביע ליה עידניה לית לן בה מימר אמר בעידניה טריד:

בטש. בעט: דלא איפיים מינאי. לא עשיתי לו טובה ואינו אוהבי: לא ליקדים וליתיב. לפני הדיין קודם שיבא בעל דינו ואפי׳ יושב ושותק: דמיחזי כמאן דמסדר ליה טענתיה וגורם שיחשדוהו כמטעים דבריו לדיין ועובר בלא תשא שמע שוא כדלקמן: קביע [ליה] עידניה. שהדיין רבו ויש לו קביעות ללמוד:

אמר הבונה מאזני משפט צריך שיהיו ב״ד צריך להשוות הבעלי דינין בכל מכל כל ככתוב במקומו בפרק זה שבעה מהם בעל ע״י וגם פה נכתבו קצת. ובמאמר זה ושלפניו ואחריו נראה שיש לחלוק כבוד לתורה בכל דבר שלא יהיה מעלה או מוריד בעצומו של דין או גורם לו וכ״ש לא תטה משפט לא תכיר פנים כל מה שימשך ממנו הטיית משפט עשה עצמך כאילו לא ידעת אותו כת״ש הכר פנים במשפט בל טוב במשפט דוקא אך בזולת זה לכבד ת״ח לפני עם הארץ יהי מכירו ברוך:

שם ואמר רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן דידע בסהדותא וזילא ביה מילתא למיזל לבי דיינא דזוטר מיניה לאסהודי קמיה לא ליזל אמר רב ששת בריה דרב אידי אף אנן נמי תנינא מצא שק או קופה ואין דרכו ליטול הרי זה לא יטול וה״מ בממונא אבל
משלי כא באיסורא °אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה׳ כל מקום שיש בו חלול ה׳ אין חולקין כבוד לרב רב יימר הוה ידע ליה סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה דאמימר אותבינהו לכלהו א״ל רב אשי לאמימר והאמר עולא מחלוקת בבעלי דינין אבל בעדים דברי הכל בעמידה א״ל האי עשה והאי עשה עשה דכבוד תורה עדיף:

שאין דרכו ליטול. אם היה שלו: ה״ז לא יטול. אין מוזהר עליו בלא תוכל להתעלם שנאמר והתעלמת פעמים שאתה מתעלם: אבל באיסורא. כגון אשה הבאה לפני חכם להתירה ליכנס ותלמיד זה יודע שבעלה חי אין חכמה ותבונה לנגד ה׳: הא עשה, ועמדו: והאי עשה. את ה׳ אלהיך תירא לרבות ת״ח:

תוספות נמצא דכבוד תורה עדיף. וא״ת כ״ש כבוד מלך שהרי אינו יכול למחול על כבודו ואמאי אוקמיה שמעון בן שטח לינאי המלך בפרק כ״ב בסנהדרין וי״ל דשאני דיני נפשות דחמיר א״נ במקום שאין חכם מוחל על כבודו חמור כבוד תורה מכבוד מלך ומה שיכול למחול משום דתורה דידיה היא:

שמות כג ת״ר מנין לדיין שלא יעשה סניגרון לדבריו ת״ל °מדבר שקר תרחק. ומניין לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו ת״ל מדבר שקר תרחק. מנין לדיין שיודע בחברו שהוא גזלן וכן עד שיודע בחברו שהוא גזלן מנין שלא יצטרף עמו ת״ל מדבר שקר תרחק. מנין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה שלא יאמר הואיל והעדים מעידים אחתכנו ויהא *קולר תלוי בצואר עדים ת״ל מדבר שקר תרחק. מניין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר שלא ישתוק ת״ל מדבר שקר תרחק מנין לתלמיד שרואה את רבו שטועה בדין שלא יאמר אמתין לו עד שיגמרנו ואסתרנו ואבננו משלי כדי שיקרא הדין על שמי ת״ל מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שא״ל רבו יודע אתה כי שאם נותנין לי מאה מנה איני מבדה מנה יש לי אצל פלוני ואין לי עליו אלא עד אחד מנין שלא יצטרף עמו ת״ל מדבר שקר תרחק האי מדבר שקר תרחק נפקא הא ודאי שקורי קא משקר ורחמנא אמר °לא תענה ברעך עד שקר אלא כגון דא״ל ודאי חד סהדי אית לי ותא את קום התם ולא תימא ולא מידי דהא לא מפקת מפומך שקרא אפילו הכי אסור משום שנאמר מדבר שקר הרחק. מנין לנושה בחברו מנה שלא יאמר אטעננו במאתים כדי שיודה לי במנה ויתחייב לי שבועה ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר ת״ל מדבר שקר תרחק. מנין לנושה בחברו מנה וטענו מאתים שלא יאמר אכפרנו בב״ד ואודה לו חוץ לבית דין כדי שלא אתחייב לו שבועה ולא יגלגל עלי שבועה ממקום אחר ת״ל מדבר שקר תרחק מנין לשלשה שנושין מנה באחד שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים כדי שיוציאו מנה ויחלקום ת״ל מדבר שקר תרחק. מנין לשנים שבאו לדין אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה שאומרים לו לבוש כמותו או הלבישהו כמותך ת״ל מדבר שקר תרחק כי הוו אתו לקמיה (דרבה) [דרבא] בר רב הונא אמר להו שליפו פוזמקייכו וחותו לדינא. מנין לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חברו ת״ל מדבר שקר תרחק. מנין לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חברו ת״ל מדבר שקר תרחק רב כהנא מתני מלא תשא ולא תשיא.
יחזקאל יח °ואשר לא טוב עשה (בעמיו) [בתוך עמיו] רב אמר זה

עין יעקב

כאן מפחמפי טענתיה דכ״ע ידעו דכתיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן שמחייבין לעמוד מפני ת״ח עצמו וכן מבואר בחו״מ סי׳ י״ז ע״ש: תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. הנה שלש עשרה ליחודים למד הש״ס מפסוק מדבר שקר תרחק אפשר לומר הטעם משום דחותמו של הקב״ה אמת שפעם משום דמאות אל״ף עד אות מ״ם הם י״ג אותיות עם אותיות מגלשך וכן מאות מ״ם עד אות ת״ו הם ג״כ י״ג נגד שלש עשרה מדות של הקב״ה ועיקרם והוא אלהים אמת לכן מרחק מדם שקר כי״ג דרכיו: ואשר לא טוב עשה בעמיו אמר רב זה הבא בהרשאה ושמואל אמר זה הלוקח שדה שיש עליו עסיקין. אף שיש הרבה דברים לא טובים מ״מ מדמשנת הקרא דהו״ל למיכתב ואשר עשה לא טוב בעמיו להקדים עשיה אלא התי דקאי על הדברים שהם בעצמם לא טוב והוא עשה ולקח אותם לעצמו כגון זה שיש לו מריבה עם חבירו הוא לא טוב ועוד עשה ובא בהרשאה וכן שדה שיש עליו
בסיפן

זה הבא בהרשאה ושמואל אומר זה הלוקח שדה שיש עליה עסיקין:

לא יעשה סניגרון לדבריו. אם דן דין ולבו מוקפו לומר שהוא טועה לא יחזיק דבריו להביא ראיות להעמידם שהוא בוש לחזור אלא לכל לדרין יחזור להוציא דין לאמיתו: **שלא יושיב תלמיד בור לפניו.** לישא וליתן בדין עמו שלא יטעהו: **שלא יצטרף עמו.** ואף על פי שהעדות אמת: **מדבר שקר.** שגורם לפסוק דין על פי שנים עדים ואין כאן אלא עד אחד: **שהוא מרומה.** שלמד מתוך דברי עדים שאין עדותם אמת: **קולר.** שלשלת העון: **ורואה זכות ורבו מחליף: איני מבדה.** משקר: **וקים התם.** שיהא שכור בעל דין שאתה בא להעיד ויודה אמת: **ואגלגל עליו שבועה.** שאינו מודה לי במקצת ואשביענו ע"י גלגול או שבועת קרקעות שאין נשבעים עליהם אלא ע"י גלגול: **שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים.** והם בעלי דין: **ולבוש כמותו.** שלא תגרום לנו לישא לך פנים או יסתתמו דברי שכנגדך מפני חשיבותך ואומרי איך יאמינו לי בית דין על אדם חשוב כזה: **מדבר שקר תרחק.** וכיון שא"ש ריבו משום מעמיד זה את שקרו: **פוזמקי.** כמין אנפילאות חשובים קלצי"ש בלע"ז: **לא תשא.** אזהרה למקבל קרי ביה לא תשיא אזהרה לבעל דין: **שמע שוא.** שמטעים דבריו שלא בפני בעל דינו והוא נמי מדברי שקר: **אשר לא טוב עשה.** פסוק זה בספר יחזקאל: **זה הבא בהרשאה.** ומתעבר על ריב לא לו ושמא הראובן נוח לו ונוח לפשרה יותר ומזה שאינו יכול לעשות פשרה בממון אחרים: **שיש עליה עסיקין.** עוררין כמו התעשקו עמו שמעוררין על המחזיק בה זה בא וקונה אותו ובוטח על חזקו שהוא איש זרוע:

תוספות זה הבא בהרשאה. כשעושה בשביל שהוא אלם. ובעל טענות שמתעבר על ריב לא לו אבל כשצריך להביא לחברו מעותיו שאין חברו יכול לטרוח מצוה קעביד·

מהרש"א שלא יעשה סניגרון לדבריו כו'. עיין פי' רש"י ויהיה לפירושו כינוי לדבריו קאי אדיין אבל הסמ"ע סימן י"ז כתב שלא יעשה מליץ לדבריו של בעל דין כו' ע"ש ויש לדקדק לפרש"י אם דעתו נוטה לחזור והיינו חוזר ומחזיק דבריו הרי הוא בכלל לא תטה משפט וי"ל דמיירי במסתפק בדין והיינו בודאי שיחזור אם ישא ויתן בזה עם הדיינים חבריו דהשתא לא קעבר אלא אמדבר שקר תרחק וק"ל: **שהוא גזלן וכן עד כו'.** ויש לדקדק דבשלמא בדיין דאפשר דאם היה יושב עם דיין כשר ע"י משא ומתן בדין לא היו דנין כך והגזלן הדיין שעמו הטעהו לפסוק שלא כדין אבל בעד כיון שהוא יודע שהאמת כן הוא למה לא יעיד דלא שייך בזה שעד הגזלן הטעהו להעיד כן דהא אין שומעין העדים זה בפני זה ועוד דאדרבה כיון שהוא יודע היאך לא יעיד לו והרי גם בעדותו יתחייב שבועה ובמה לא ישבע וישלם וי"ל דע"י צרופו יהיה מחייב את האחר בדבר שאינו חייב ואינו אמת כגון שטענו במאתים והוא אינו יודע להעיד לו אלא על מנה יצרף את הגזלן גם להעיד על מנה דבעדותו מחייבו שבועה על מנה שניה ומדר"א בפ"ק דב"מ ודו"ק: **שהוא מרומה כו'.** ומהכא משמע דיסלק עצמו מדין מרומה ולא ידון בו כלל ומ"מ יש לדקדק בזה עיין בתוס' וברא"ש פרק ד"מ בסנהדרין: **והובה לעשיר כו'.** לאו דוקא ונקט הכי משום דמפני כבודו של עשיר עביד לשתוק ולהגיד חובתו והיינו דבפ"ק דסנהדרין יליף ליה מלא תגורו מפני איש וגו' דהיינו מילתא עשיר וק"ל: **מנין לנושה בחברו מנה כו' אטענו במאתים כו' ואגלגל עליו שבועה כו'.** והסימן ע"ז מדבר שקר וגו' אותיות ק' מנה ר' מאתים ש' שבועה וכן בא"ד שלא יאמר אכפרנו כו': בתוס' בד"ה **שלא אתחייב שבועה כו'.** וא"ת למה ירא מגלגול שבועה כו' ע"ש בחדושינו בהלכות על דבריהם ועוד נראה בזה ע"פ דברי הרמ"ה בטור ח"מ סימן ע"ה בטוען איני יודע על הגלגולים דקרינן ביה מחויב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם ובכה"ג מיירי הכא דהכא בטוען איני יודע על הגלגולים ואם יתחייב שבועה יתחייב לשלם הגלגולים ודו"ק. **לא טוב גו' זה הבא בהרשאה כו'.** רישא דהאי קרא אביו כי עשק עשק גזל גזל אח וגו' שכן דרך אב עם בנו והאחים אם יש לזה על זה שגזלו ועשקו אין הוא בעצמו תובעו בפני הדיינים מפני שהוא בוש בדבר בפני הדיינים ומרשה את אחר לתובעו ואמר שזה המורשה לא טוב עשה בתוך עמיו לעשות מריבה ביניהם וזה מתעבר על ריב לא לו כי אולי הוא אפשר שימחול לו התובע או שיודה לבעל דינו שאינו חייב לו כגון שגם הוא גזל ממנו כ"כ והוא שכפל לכתוב עשק עשק גזל גזל ר"ל שהוא עשקו על שכבר גם הוא עשקו וגזלו על שכבר גם הוא גזלו דמזה הטעם אחז"ל דאין הנתבע יכול לעשות מורשה ודו"ק וכן יש לפרש גבי הלוקח שדה שיש עליה עסיקין היינו מאב עם בן או מהאחים זה עם זה וק"ל:

הגדה מדבר שקר תרחק. נראה דצ"ל משקר תרחק מאי מדבר שקר אלא לרמוז לדבריהם הללו אף שאינו שקר ממש מ"מ דבר שקר איקרי. הרי"ף:

[**משנה** משביע אני עליכם וכו'] באל"ף דל"ת ביו"ד ה"א בשדי בצבאות בחנון ורחום בארך אפים ברב חסד וכו' [הרי אלו חייבין]: **גמ'** למימרא דחנון ורחום שמות נינהו ורמינהו יש שמות שנמחקין ויש שמות שאין נמחקין אלו הם שמות שאין נמחקין כגון אל אלהיך אלהים אלהיכם אהי"ה אשר אהי"ה אל"ף דל"ת ויו"ד ה"א שדי צבאות הרי אלו אין נמחקין אבל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמיץ העזוז חנון ורחום ארך אפים ורב חסד הרי אלו נמחקין [אמר אביי מתניתין במי שהוא חנון במי שהוא רחום קאמר]: דף לה

[במי שהוא חנון. ולאו דחנון שם הוא אלא בשם מי שהוא חנון]:

אמר הבונה המאמר שהוא ההפרש בין שמות ה' ית' לתוארין או כינויים ואף פעולותיו גדול גבור חנון ודומיהם מפני זה הבדילו בהם לענין המשביע והמקלל או להיות נמחקין וקראו קצתן שמות וקצתן כינויין וזו היתה שטת ר' יוסי שאמר צבאות כולו נמחק שלא נקרא צבאות אלא על שם ישראל שנאמר והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל מארץ מצרים אע"ג דתניא עלה שמואל אין הלכה כר"י:

כל שמות האמורים בתורה באברהם קדש חוץ מזה יב
שהוא חול שנא' °ויאמר אדני אם נא מצאתי חן שם ע' בראשית
בעיניך· חנניה בן אחי ר' יהושע ור' אלעזר בן עזריה יח
משום ר' (אליעזר) [אלעזר] המודעי אמרו אף זה קדש שבת פ' יז וצ"ע
כביאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב גדול הכנסת כרס"א
אורחים

עיון יעקב

עסיקין הוא לא טוב והוא לקח אותו לכך כתיב אשר לא טוב קודם: **חוץ** מזו שהוא חול שנאמר ויאמר אדני. ומ"ש נראה דשמות המלאכים אף שהם מלאכי הקודש מותר למחוק

לד

אורחים יותר מהקבלת פני שכינה כמאן כאותו הזוג. כל שמות האמורים בלוט חול חוץ מזה שהוא קדש שנא'
בר' יט °ויאמר לוט אליהם אל נא אדני הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך וגו' מי שיש בידו להמית ולהחיות זה הקב"ה. כל שמות האמורים בגבעת קדש במיכה חול ר' אליעזר אומר בגבעת קדש במיכה יש מהם חול ויש מהם קדש אל"ף למ"ד חול יו"ד ה"י קדש חוץ מזה
שופטים יח שאל"ף למ"ד והוא קדש °כל ימי היות בית האלהים בשילה. כל שמות האמורים בגבעת בנימן רבי אליעזר אומר חול ר' יהושע אומר קדש א"ל ר"א וכי מבטיח ואינו עושה א"ל ר' יהושע מה שהבטיח עשה והם לא בחנו אם לנצוח אם לנצח ובאחרונה שבחנו הסכימו
שם כ על ידן שנאמ' °פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן עומד (לפני ה') [לפניו] בימים ההם לאמר האוסיף עוד לצאת למלחמה עם [בני] בנימן אחי אם אחדל וגו'. כל שלמה האמורים בשיר השירים קדש שיר למי שהשלום שלו
שה"ש ח חוץ מזה °כרמי שלי לפני האלף לך שלמה [שלמה] לדידיה ומאתים לנוטרים את פריו רבנן. וי"א אף זה
שם ג חול. °הנה מטתו שלשלמה אף זה חול ולא מיבעיא היאך אלא הא דאמר שמואל מלכותא דקטלא חד מישיתא בעלמא לא מיענשא שנא' כרמי שלי לפני האף לך שלמה למלכותא דרקיע ומאתים לנוטרים את פריו למלכותא דארעא שמואל לא כתנא קמא ולא כי"א אא ה"ק וי"א (אף) זה קדש וזה הוא חול דמטתו ושמואל דאמר כי"א. כל מלכיא האמורים בדניאל חול חוץ מזה
דניאל ב שהוא קדש °אנת מלכא מלך מלכיא די אלהא שמיא מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהב לך. וי"א אף זה קדש
שם ד שנא' °מרי חלמא לשנאך ופשרה לערך למאן קאמר אי ס"ד לנבוכדנאצר קאמר שנאותיה מאן נינהו ישראל מילט קא לייט להו לישראל. ות"ק סבר שונאי ישראל איכא שונאי עכו"ם ליכא:

הם לא בחנו. הם לא באו אלא האשנה ולא אמר התחמא בידי: באחרונה שבחנו. באורים ותומים כי מחר אתננו בידך הסכימו לדבריהם: ומאתים לנוטרים את פריו וגו'. לרבנן הכימס ויעסקו בתורה אחר משסס שבהם: הנה מטתו הי"ל. ששים גבעת מאסמדאי כדאמרי' במס' גיטין: דקטלא חד משיתא. באנגריא דעבודת המלך ובתוס' חד משיתא בהולאה למלחמות הרשות קאמר: כל מלכיא האמורים בדניאל. כל מקום שנאי' בם מלך: חוץ מזה מלך מלכיא. דאילו לנבוכדנאצר קאמר לא הוה קרא ליה דכיאל מלך מלכיא אלא ה"ק אנת מלכא כ"כ מלך מלכיא דהוא אלהא דשמיא מלכותא חסנא יהב לך:

תוספות באחרונה שבחנו. שנכולן לא כתיב אם אחדל אלא באחרונה דכתיב האוסיף לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי אם אחדל:

מהרש"א אדני אם נא מצאתי כו'. פרש"י למלאך האמצעי קראו אדון כו' והיינו מדכתיב כל הענין בלשון יחיד ושלשה מלאכים היו אלא שעם הגדול שבהם היה מדבר וכפרש"י בחומש אך ומה שפי' כאן למלאך האמצעי קראו אדון כו' נראה דנכתב אדני בחירי"ק כמו בי אדני דמתפרש בלשון יחיד אבל בחומש פירש רש"י לכלם קרא אדונים ולגדול שבהם אמר אל נא תעבור וגו' ולפי זה לא נשתנה כאן ונכתב אדני בקמ"ץ כמו שמות קדושים דמתפרשי לשון רבים ע"ש רוב יכולתו ואדנותו והכא שהוא חול כתיב לשון רבים ע"ש ג' מלאכים אך קשה לפירושו דהכא אמאי איצטריך ליה למימר דהוא חול דהא ודאי כיון דכתיב בחיר"ק יצא מכלל שאר שמות הקדושים והוא חול כמו בי אדוני וי"ל שלא תטעה לומר שהוא כקוד בקמ"ץ כסברת הזוג שהוא קדש וק"ל: בלוט כו'. היינו שמות של א"ד אבל שמות י"ה שכתובים בלוט ודאי דקדש הם כדמוכחי המקראות וק"ק מאי קאמר כל שמות דלוט חול חוץ כו' הא לא מלינו שם א"ד בלוט שיהיה חול כי אם אחר הנה נא אדני סורו נא וגו': מי שיש בידו להמית ולהחיות כו'. ולכך עד ויאמר אליהם וגו' נכתב כולם בלשון רבים לגבי מלאכים אבל מכאן ואילך נכתב בלשון יחיד נא מצא עבדך חן וגו' ומפרש"י כאן נראה דמלת אדני לחוד מחובר למקרא של אחריו אבל מלת נא מחובר שפיר למקרא של מעלה וה"ק ויאמר לוט אליהם אל נא יהי כן וחזר כלפי הקב"ה וא"ל אדני כו' ע"ש אבל הרא"ם הבין שגם מלת נא מחובר למקרא של אחריו ע"ש ואין לורך: האמורים בגבעת קדש כו'. הא ודאי דקאמר גבות אלילה לי מה' מתתי דהוא קודש אלא דגם ברכת אלהים ומלך וגו' ברך נבות אלהים וגו' דאיכא לפרשו שקלל ע"ז שלהם דבית אחאב עע"ז היו דא"כ לא ה"ל למכתב ברך אלא קלל ועוד דמשמע בקרא דשני העדים שהעידו עליו אנשי בליעל היו אבל הזקנים והחורים היושבים על המשפט כשרים היו ולא היו יודעין בעדותם שקר וא"כ לא היו דנין אותו סקילה על שקלל הע"ז וק"ל: במיכה. עיין פרש"י והוא מגומגם דהא לת"ק דקיימינן הכא כולן חול נינהו ולרבי אליעזר נמי הא אינן שוין ומאי וכגון הקדש כו' דקאמר ודו"ק

חוץ מזה כו'. למלאך האמצעי קרא אדון שכך בא לפניו מיכאל באמצע וגבריאל מימינו ורפאל משמאלו: אף זה הקדש. דכתיב לעיל מיניה וירא אליו ה' והדר כתיב והנה שלשה אנשים ואמר להקב"ה אל נא תעבור מעל עבדך המתן לי כאן עד שאכניס את האורחים: מי שיש בידו וכו'. וה"ק ויאמר לוט אליהם באותיהם אל נא יהי כן וחזר כלפי הקב"ה וא"ל אדני הנה נא מצא עבדך חן: בגבעת. כתיב ברך נבות אלהים: במיכה. כגון לו בית אלהים
ע"ז תהלים וכגון הקדש הקדשתי הכסף לה' מידי לבני גו' הרי הוא אסור עלי בהקדש נמורים שהם לשם עד שאתננו וגידי לבני לעשות פסל ומסכה וכן נכח ה' דרכיכם כלפי שכינה אמרה: אל"ף למ"ד חול. כגון לו בית אלהים את אלהי אשר עשיתי לקחתם: שמות האמורים בגבעה, וישאלו בני ישראל בה': וכי מבטיח. שיעלו ואינו עושה:

עין יעקב

אך י"ל כיון דאביהם סבור שהם אנשים ממש אין ראיה: כל שמות האמורות בלוט חול. כתב מהרש"א היינו שם א"ד אבל שמות י"ה שכתובים בלוט ודאי דקדש הם כדמוכח המקראות וק"ק מאי דקאמר כל שמות דלוט חול חוץ כו' הא לא מלינו שם א"ד בלוט שיהיה חול כי אם אחר הנה נא אדוני סורו נא עכ"ל ולע"ד כל דבריו ליתא כיון דקאמר כל שמות האמורות בלוט משמע יהיה איזה מי שיהיה בין שם א"ד או שם י"ה רק בסמוך אבל מיכה מחלק כה"ג ולא כאן ועוד דק"ק שמקשה מהרש"א הוא קושיא גדולה דאין צריך לבק כל לבן נ"ל דאף דאיכא שמות שם תפי' לוט שם י"ה שהם קודש היינו מה שדברו המלאכים מש"ה מה שדיבר לוט אל חתניו כי משחית ה' הוא חול שהרי שמלאכים אינו לו כי משחיתים אנחנו וכן וישלחנו ה' לשחתה ש"מ שהקב"ה בעצמו אינו משחית כי מאתו לא תצא הרע רק ע"י שלוחיו שלא לשחתה א"כ מה שאמר כי משחית ה' אף ששם שם י"ה הוא חול וכן מלינו במשה שרבה המלאך לבלעו וכתיב ה' ככ"ל פשיט לפי סוגיות הש"ס ויש נפקותא גדולה לדינא דלא כמהרש"א: חדי משיחא דעלמא. כי בר ששם פסול

ליכן

ודו"ק: רוץ מזה שאל"ת למ"ד כו'. קאי נמי אמ"ק דס"ל כולן חול דחוץ מזה כל ימי היות בית האלהים בשילה דזה ודאי קודש הוא וק"ל: בגבעת בנימן. לאו דוקא כל שמות דהא ודאי הא דכתיב בפעם ב' ופנחס בן אלעזר וגומר לאמר האוסיף וגומר ויאמר ה' עלו וגומר הוא קודש אלא כל שמות דכתיבי בב' פעמים שלשונים וישאלו באלהים וגו' וישאלו בה' וגו' הוא דקאמר דמגעיה ואינו עושה: כל שלמה כו'. כרמי שלי כו'. ר"ל כרמי היא (הוא) כ"י כמ"ש כי כרם ה' לצבאות בית ישראל ואמר שמכלל ישראל היו אלף לעבדים לשלמה ליוצאי מלחמה כמ"ש מבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם אנשי המלחמה ועבדיו וגו' ואמר שהותיר מישראל מלאכת למלחמה חלק שנית מאלף שהם מאתים לנוטרים פריו שהם הרבנן שאסור לעשות אנגריא בת"ח כמ"ש בסוטה באשא שנענש על כך ושמואל דרים בהפך דיש להכיח אלף מכלל ישראל לשלמה למלכותא דרקיעא שיהיו עוסקין בתורה וחלק שנית שהם ר' אם יעשו למלכותא דארעא אנגריא לא מיענש עלייהו ובמלכותא דישראל איירי דהיינו כרמי שהוא כ"י כמ"ש בחדושי הלכות על דברי התוס' ודו"ק: מלך מלכיא כו'. כפרש"י דדניאל לא הוי קרי ליה מלך מלכיא כו' גם שהיה מולך בכיפה על שאר מלכים לא היה דניאל קורא לו כן ועי"ל דאי קאי מלך מלכיא על כ"כ לא נכתוב מלת מלכא אלא אנת מלך מלכיא וק"ל: מארי חלמא וגו'. דהיינו מלת מארי הוא קודש שתלה עיניו להקב"ה ואמר שלום זה יתקיים על שונאך וזה כפרש"י בספר דניאל ומתוך שמעתין משמע שהוא קודם לענין זה שאינו נמחק ועדיף מארי מלשון חנון ורחום כו' דנמחקין לפי שהוא תרגומו של שם א"ד ודו"ק:

דף לו. **א"ר** יוסי ברי חנינא אמן בו שבועה בו קבלת דברים
במדבר ה בו האמנת דברים. בו שבועה דכתיב °ואמרה
דברים כז האשה אמן אמן. בו קבלת דברים דכתיב °ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל
ירמיה כח העם אמן. בו האמנת דברים דכתיב °ויאמר ירמיה [הנביא] (אל חנניהו) אמן כן יעשה ה' יקם את דבריך. [א"ר אלעזר לאו שבועה הן שבועה בשלמא לאו שבועה
בראשית ט דכתיב °ולא יהיה עוד המים למבול וכתיב °כי מי נח
ישעיה נד זאת לי אשר נשבעתי אלא הן שבועה מנ"ל סברא הוא מדלאו שבועה הן נמי שבועה]:

אמן בו שבועה. העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו: **בו קבלת דברים.** האומר לחבירו ע"מ שתקיים לי תנאי כך וכך ואמר אמן קבל דבריו וחייב לקיים תנאו: **בו האמנת דברים.** וראוי לענות אמן על דבר תפלה ותחנה שהוא לשון נאמן הדברים שיהא רצון שיהא אמת כן: **ואמרה האשה אמן אמן.** דאי לאו כמוציאה שבועה דמיא אמאי מיבדקא אפי' מושבעת מפי אחרים אין כאן שהרי לא אמרה כלום אחר שבועה ולא דמיא למשביעני עליכם שהן כופרין אחר שבועה וסומכין על דבריו אין אנו יודעין לך עדות: **לאו שבועה.** כדמסיים ואזיל שאמר לאו לאו תרי זימנין או הן הן תרי זימני הרי היא כשבועה מאחר שהחזיק דבריו:

מהרש"א ארי"א לאו שבועה פי' דכתיב ולא יהיה עוד המים למבול וגו'. נראה הא דמייתי הכא קרא בתרא ולא מייתי קרא דלעיל מיניה ולא יכרת וגו' כדמייתי ליה רבא לקמן משום דלמאי דמסיק אדעתיה השתא מלתא דרבא דלא בעי תרי זימני לאו אלא בחד זימנא לאו סגי ע"כ מהאי קרא בתרא ולא יהיה עוד וגו' יליף דכתיב ביה לאו אחד אבל למאי דמסיק רבא דבעי תרי לאוי ורבא לפרש דברי ר"א בא כפרש"י ע"כ דמקרא קמא יליף ליה דכתיב בההוא קרא תרי לאוין ולא יכרת וגו' ולא יהיה עוד וגו' בוז ראיתי בדברי הרא"ש שהביא גירסת הספרים דה"נ ויאמר ה' אל לבו וגו' ולא אוסיף עוד להכות וגו' אבל הכך תרי קראי ולא יכרת וגו' ולא יהיה עוד דפרשת קבא לא לשם שבועה נאמר אלא סיפור דברים כו' תדע לך דהלכתא לאוי כתיבי כו' ועוד האריך ע"ש ואין זה כדי למחוק כל הספרים אלא אדרבה הכי הרי קראי לא אוסיף אין עיקר שבועה לנח אלא תחלת המחשבה כדכתיב ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף וגו' והאי קרא ולא יכרת וגו' דאית ביה תרי לאוי הוא עיקר השבועה כדמסיק כדכתיב ביה ויאמר ה' לנח וגו' והקימותי את בריתי וגו' דהיינו ברית היינו שבועה ומה שהקשה הרא"ש לגירסת כל הספרים דא"כ הלתא לאוי כתיבי לאו קושיא הוא דלא חשיב אלא הכי תרי לאו דסמיכי בחד קרא ולא יכרת גו' ולא יהיה עוד וגו' אבל דכתיב בקרא בתרא ולא יהיה עוד וגומר כבר הפסיק הענין ולא שייך לשבועה ואינו אלא סיפור דברים שיזכור הקב"ה ע"י הקשת את השבועה שלא יהיה עוד וגו' והדברים ברורים הם ליישב כל גירסת הספרים ודו"ק:

אה"ב הלא זה דברי חז"ל אחר הפלגנו כ"כ בכוונה מקומות בספר פניית אמן יען במלה הזאת יש בה כמה פנים לאשר ולאמת שבחי האל והודאה בתורתו ובתלמודו ובפרט שלשה אלה הראשיים בשבועה וקבלת דברים והאמונה שהנם שמפרש"י ז"ל נראה שהאמנם דברי' לבד יאות על התפלה והתחנה אין ספק בשלשתם מכוונים לקבל עליו אמרי פי המברך. וה"ש ריב"ל בפ' כ"כ באומר כל העונה אמן יהא שמיה רבה בכל כחו קורעין לו גזר דינו וכו' ופרש"י בכל כוונתו שאולי רלה בכל כחו וכוונתו של אמן היינו שהוא מתכוין לכל הכוונות שהם בכח מלת אמן:

שם **[פיסקא]** המקלל עצמו וחבירו [בכולן עובר בלא תעשה]. אמר ר' ינאי ודברי הכל. עצמו
דברים ד דכתיב °השמר לך ושמור נפשך מאד וגו' כדרבי אבין א"ר אלעאי דאמר כל מקום שנא' השמר פן ואל אינו
ויקרא יט אלא לא תעשה. וחבירו דכתיב °לא תקלל חרש.:

לא תקלל חרש. ומרבינן מיניה בסנהדרין כל שהוא בעמך:

תוספות ושמור נפשך מאד. תימה בקללה דברי הכל חייב ובחובל עצמו איכא פלוגתא הבלה נמי תיפוק ליה מהאי קרא או מונשמרתם מאד לנפשותיכם עוד תימא דבפרק ד' מיתות דחיק לאשכוחי אזהרה למקלל אביו מנשיא וחרש ודיין ליגמר ממקלל עצמו [ויש לומר] דאי לאו דאשכחנא אביו לא הוה גמיר בעצמו ונה שלא מצינו שאסור בחבירו:

אה"ב זהירות יתירה נראה מכאן להזהר מלקלל את עצמו כאשר בזה נכשלים בכל יום הרבה מבני אדם. ובספר הזוהר האריכו להראות כמה חמיר' סכנתא בזה יותר מן המקולל מאחרים וה"ש שלמה כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא כתיב בלא"ף וקרי בוי"ו לו תבא ופירשו המפרשים למקלל ולא למקולל ואפשר כפי הקרי שירמוז למקלל את עצמו שהיא קללת חנם היינו שאינו מקלל אחרים ואינו מקולל מאחרים ואמר שבקל הדבר שתבא לו מהיה ביותר כצפור לנוד כדרור לעוף:

שם **פיסקא** °יככה ה' הוא אלה הכתובה בתורה. יתיב
דברים כח רב כהנא קמיה דרב יהודה ויתיב וקאמר הא מתניתין כדתנן א"ל כנה יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב

עין יעקב

אינם ולא הוי כמול מקח כראיתא בב"מ דף מ"ט ע"ב ושמואל לטעמו אזיל וקב"ה מוחל שהוא עלמו וק"ל: לאו שבועה. עיין פרש"י בחומש דנ"כ מלא יוסיף נאמר השבועה וכדעת הרא"ש

תהלים נב דרב כהנא ויתיב וקאמר °גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך
מאהל ושרשך מארץ חיים סלה א"ל כנה (פשטא) תרתי
לבה לי מהו דתימא הני מילי מתניתא אבל בקראי אימא
לא מכנינן קמ"ל:

יתיב וקאמר מתני' כדתנן. רב כהנא היה שונה משנתינו כמות שהיא שנים יכהם וגו': א"ל. רב יהודה: כנה. הפוך דבריך כנגד אחרים. אמור יכהו שלא תקללני: ויתיב וקאמר גם אל יתצך לנצח וגו'. את המקרא הזה היה דורש שנאמר בדואג בספר תהלים: כנה. ואמור יתצהו:

מהרש"א ויתיב וקאמר גם אל יתצך לנצח וגו'. עיין פרש"י נראה מלשונו דאילו בקורא בתהלים כדרכו לא הוה א"ל כנה דהא בקורא בתוכחות לא אמרו בספ"ב דמגלה אלא דאין מפסיקים בהו אבל לשנות המקרא ודאי דלא הותר לכנות ולכך פי' דאיירי הכא דהיה דורש זה המקרא וא"ל כנה והיינו הך דרשה דפרק חלק כיתי לדואג לעלמא דאתי גם אל יתצך לימרו שמעתא בי מדרשא יחתך ויסחך מאהל ליהוו ליה בנין רבנן ושרשך מארץ חיים וק"ל:

שבועת הדיינין פרק ששי

דף לח ע"ב היכי משבעינן ליה א"ר יהודה אמר רב משביעין אותו
בראשית כד בשבועה האמורה בתורה דכתיב °ואשביעך בה'
אלהי השמים א"ל רבינא לרב אשי כמאן כר' חנינא
בר אידי דאמר בעינן שם המיוחד א"ל, אפילו תימא
רבנן דאמרי בכנוי ונ"מ דצריך לאתפוסי חפצא בידיה
כדרבא דאמר האי דיינא דאשבע בה' אלהי השמים
נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר ואמר רב פפא
האי דיינא דאשבע בתפילין נעשה כמי שטעה בדבר
משנה וחוזר והילכתא כותיה דרבא ולית הילכתא
כותיה דרב פפא הילכתא כותיה דרבא דהא לא נקיט
חפצא בידיה ולית הלכתא כותיה דרב פפא דהא נקיט
חפצא בידיה שבועה מעומד ת"ח מיושב שבועה בספר
תורה ת"ח לכתחלה בתפילין:

כרבי חנינא בר אידי. בשאר שבועת העדות השבע ולא תשבע וכו': אפילו תימא בכנוי. והא דאמר רבי בשבועה האמורה בתורה: לאתפוסי חפצא. קאמר או ספר או תפילין כאברהם דאתפסיה לאליעזר בברית מילה: דאשבע בה' אלהי השמים. ולא אתפיסו חפץ: נעשה כטועה בדבר משנה. ואף ע"ג דלא תנן לה במשנה במעשה דרב הוא והרי הוא כדבר משנה כדאמרי' בסנהדרין דטועה בדבר אמוראי חוזר ולא אמרינן מה שעשה עשוי וישלם מביתו: ת"ח. נשבע מיושב: בס"ת. ואע"ג דאוקימנא דלא כרב פפא לכתחלה מיהא ס"ת בעינן ובדורותינו בטלו הראשונים שבועה דאורייתא לפי שעונשה גדול ותקנו לגזור עליו ארור וכו' והאומר ארור בו שבועה: ת"ח. די לו לכתחלה בתפילין מפני כבודו:

ת"ר שבועת הדיינין אף היא בלשונה נאמרה אומרים
דף לט לו הוי יודע *שכל העולם כולו נזדעזע בשעה
שמות כ שאמר הקב"ה בסיני °לא תשא את שם ה' אלהיך
לשוא וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה וכאן נאמר
לא ינקה וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו
קהלת ה וממשפחתו שנא' °אל תתן את פיך לחטיא את בשרך
ישעיה נח ואין בשרו אלא קרובו שנא' °ומבשרך אל תתעלם
וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו ומכל
הושע ד העולם כלו שנא' °אלה וכחש ורצוח וגנוב ואימא עד
ירמיה כג דעביד להו לכולהו לא ס"ד דכתיב °כי מפני אלה
הושע ד אבלה הארץ וכתיב °על כן תאבל הארץ ואומלל כל
יושב בה וכל עבירות שבתורה אם יש לו זכות תולין
לו ב' וג' דורות וכאן נפרעין ממנו לאלתר שנאמר
זכריה ה °הוצאתיה נאם ה' צבאות וגו' ובאה אל בית הגנב ואל
בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת
עציו ואת אבניו. הוצאתיה לאלתר ובאה אל בית הגנב
זה הגונב דעת הבריות שאין לו ממון אצל חברו וטוענו
ומשביעו ואל בית הנשבע בשמי לשקר כמשמעו ולנה
בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו הא למדת
דברים שאין אש ומים מכלין אותן שבועת שקר מכלה
אותן אם אמר איני נשבע פוטרין אותו מיד ואם אמר
במדבר טז שבועות הריני נשבע העומדים שם אומרים [זה לזה] °סורו נא
פ"ב ועי"ש רפ"א מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ובשמשביעין אותו
אומרים לו הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעין אותך
אלא על דעת המקום ועל דעת ב"ד שכן מצינו במשה
רבינו ע"ה כשהשביע את ישראל אמר להם דעו שלא
על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום
דברים כט ועל דעתי שנא' °ולא אתכם לבדכם וגו' כי את אשר
ישנו פה אין לי אלא אותם העומדין על הר סיני דורות
שם הבאים וגרים העתידים להתגייר מנין ת"ל °ואת אשר
איננו פה ואין לי אלא מצות שקבלו עליהם בהר סיני
מצות העתידות להתחדש כגון מקרא מגלה מנין ת"ל
אסתר ט °קיימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר:

אף היא. לקמן מפרש מאי אף: בלשונה. בכל לשון שהוא מבין בו: שכל העולם נזדעזע. לקמיה בעי לה: את פיך. שבועת שקר: להחטיא את בשרך. את קרובך: פוטרין אותו מיד. ואין משהין אותו כאן שלא יחזור בו וע"כ ישלם משקבל עליו בבית דין: הרשעים. מפרש לקמיה: אלא על דעתנו. הא פרישנא טעמא משום קניא דרבא בפ"ג (כגון דיהיב ליה קנה ונתן המעות לתוכו והפקידו אצלו ונשבע שהחזיר לו מעותיו ולאחר השבועה יחזור ויטלנו ועובדא הוה קניה דרבא הכי)· ולא אתכם לבדכם. [כלומר לא כשאתם במחשבת לבבכם] (ולא כמו שאתם סבורים כאשר במחשבת לבבכם אלא על דעתי שהוא דעת בית דין):

ואין

עיון יעקב

הרח"ם ועיין במהרש"א: אבל בקראי אימא לא מכנינן קמ"ל. ואע"ג דבתחלה אמרינן כן בלא כינוי לפי שאומרין כן המתמר והכל יודעין דקאי אדואג משא"כ בתלה לדרוש ואומר פסוק זה לבד יש לכנן את כוונת רש"י ועיין במהרש"א: וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה. אפ"ה דעל כל עבירות מושבע ועומד מהר סיני הוא מ"מ לא חמיר כל כך כשמשביעין הוא עצמו ביחידות משא"כ שבועה זו שמשביע לאבותיו ונשמתו קודם בריאתו ועיי"ל דהתם היה שבועה דלהבא לא חמיר כ"כ כשבועת הדיינים שהוא על מה שעבר שמיד ילקה מזיד לשקר ועיין בחידושינו לעיל דף כ"ט ולפי הדרש שכתבתי בסמוך טעם חומר שבועה. לא שייך אלא בכופר ממון לחבירו: אם יש לו זכות תולין לו ב' וג' דורות. סמך לדבר שן פעמים ושלש עם גבר וכן נפרעין ממנו לאלתר ק"ק דהא בסוטה שמשביעין אותה ואפ"ה אם יש לה זכות תולה לה שתים וג' שנים ואולי י"ל דלאלתר לאו דוקא אלא שאין תולין לה שנים וג' דורות אבל אינה שנים מפני זכות כמו בסוטה ועיי"ל דסוטה אינה נשבעת בפיה לשקר רק שאז אומרת אמן שמקבלת על עצמה עונשה ולבסוף בקנק

תוספות ואין נפרך אלא קרובים. ואע"ג דנפרק נ"מ נפקא לן מהאי קרא דנעון נדרים בנים מתים כשהם קטנים אבל גדולים לא וכ"ש משפחתו דלא היינו בנדרים אבל שבועה אפילו כל משפחתו נענשים דקרא איירי בתרויהו אל תתן את פיך איירי בשבועה ולמה יקצוף על קולך וחבל מעשה ידך דמשמע בנים דוקא איירי בנדר ע"כ בתוספות: (והרא"ש תירץ דהני מילי בעונש מיתה דנפקא לן מוחבל את מעשה ידך אבל בעונש אחר כל המשפחה מיענשי ע"כ): שנאי אלה וכחש וגו'. כל עבירות שבתורה לאו דוקא אלא כלומר הנך דלא הוו כיוצא בשבועה דהא מוכח בפ"ב דקדושין דמשום עריות למודייהו אבלה הארץ ע"כ:

מהרש"א שכל העולם כולו נזדעזע. הוא מבואר ששמו של יתברך הגדול הוא קיומו של עולם ויסודו שבו ברא העולמות כמ"ש כי ביה ה' צור עולמים ולזה המשיא שמו לשוא הוא מתיש כח פמליא של מעלה ויסוד הזה והוא הטעם בזה שאמרו דברים שאין אש ומים מכלה אותן שבועת שקר מכלה אותן כדכתיב וכלתו ואת עציו. לפי שמסלק מהן כח ויסוד הבריאה המקיימם שהם אותיות השם וכדמסיק לקמן דהיינו טעמא דכתיב בהו ולא ינקה ואפילו לשבים ועל פי מה שאמרו רשם שאין העולם מתקיים בלא התשובה והכא דאין התשובה מועלת נזדעזע קיומו של עולם: אם יש לו זכות כו'. הא דאין תולין לו ב' וג' דורות משמע ליה שפיר מדכתיב אל בית הגנב גומר ומשמע לגנב גופיה ולנשבע לשקר גופיה ולא לדורותיו אבל והוצאתיה לאלתר משמע לא ידענא ואפשר משום דכבר כתיב בקרא דלעיל מיניה זאת האלה היוצאת וגו' וחזר למכתב כאן והוצאתיה לשמכיה לוצאה אל בית לומר מיד ולאלתר ביוצאה היא באה אל בית הגנב גו'. ודים זה גונב דעת הבריות כו' וטוענו ומשביעו. משום דגנב ממש אינו חמור כ"כ לכלות עליו ואבניו אלא בטוענו ומשביעו דהיא בכלל לא תשא גו' לשוא לחנם ודו"ק: דורות הבאים וגרים וכו'. לענין שבועה דהר סיני מייתי לה הכא ולגבי גרים קאמר פרק חבית אע"ג דאינהו לא הוו מזלייהו הוו אבל דורות הבאים מישראל לא הוה צריך למימר הכי אלא דנשמותיהם הטהורים היו שם כשהשביעם ומה שאמרו פ' המפלת דמשביעים את האדם בשעת לידה היינו הגוף שלא היה נברא עדיין בהר סיני ועוד כתבנו תירוץ אחר שם ועיין עוד בחידושינו במסכת נדרים ודו"ק:

הגדה העומדים שם אומרים. אף שנשבע על אמת וכתיב בשמו תשבע אפי' הכי קורא אותן רשעים כיון דקודם שקבלו את הדין הוו כרשעים. הרי"ף:

לט שם **אמר** מר אומרים לו הוי יודע שכל העולם כלו נזדעזע
שמות כ בשעה שאמר הקב"ה לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא מ"ט אילימא משום דאתיהב בסיני עשרת הדברות נמי אתיהבו בסיני אלא משום דחמירא ומי חמירא והא תנן אלו הן קלות עשה ולא תעשה חוץ מלא תשא. חמורות זו כריתות ומיתות בית דין ולא תשא עמהן. אלא כדתני בע"א וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה וכאן [נאמר] לא ינקה וכל עבירות שבתורה
שם לד לא נאמר בהן ולא ינקה והכתיב ונקה לא ינקה ההוא מיבעי ליה לכדרבי אלעזר דתניא ר' אלעזר אומר אי אפשר לומר ונקה שכבר נאמר לא ינקה ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר ונקה הא כיצד מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים. כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו וממשפחתו. וכל עבירות שבתורה ממשפחתו לא והכתיב ושמתי אני את פני ויקרא כ באיש ההוא ובמשפחתו ותניא א"ר שמעון אם הוא חטא משפחתו מה חטאה לומר לך אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין ושיש בו לסטים שאין כולם לסטים מפני שמחפין עליו התם בדינא אחריני הכא בדינא דידיה כדתניא רבי אומר והכרתי שם אותו מה ת"ל לפי שנאמר ושמתי אני את פני יכול כל המשפחה כולה בהכרת ת"ל אותו אותו בהכרת ולא כל המשפחה כולה בהכרת: [פיסקא] וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכו'. וכל עבירות שבתורה מכל העולם לא והכתיב וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו שם כו מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה התם שיש בידו פ' זה נזיר למחות ולא מיחה מאי איכא בין רשעים דמשפחתו וע"ש כרש"א לרשעים דעלמא בין צדיקי' דמשפחתו לצדיקים דעלמא שם ע"ג הוא בשאר עבירות בדיניה ורשעים דמשפחתו בדין חמור ורשעים דעלמא בדין הקל צדיקי דהכא והכא פטירי גבי שבועה הוא ורשעים דמשפחה בדיני ורשעים בעלמא בדין חמור וצדיקי דהכא והבא בדין הקל. [פיסקא] ואם אמר הריני נשבע העומדים שם וכו'. בשלמא ההוא דקא משתבע דקאי באיסורא אלא ההוא דקא משבע ליה אמאי משום דתניא ר' שמעון בן טרפון אומר שבועת ה' תהיה בין שניהם מלמד ששבועה שמות כב חלה על שניהם:

לא השא עמהם. אלמא לא חמירא מכריתות ומיתות ב"ד: **מנקה הוא לשבים.** וכאן אף לשבים לא ינקה בלא פרעון: **בדינא אהרינא.** בפורענות קלה ולא בפורענות שבא עליו: **חלה על שניהם.** ששניהם נענשים בה שלא דקדק למסור ממונו ביד נאמן ובא לידי חילול השם:

מהרש"א מנקה הוא לשבים כו'. עיין פרש"י ור"ל דבשאר עבירות חמורות נמי לשבים אינו מנקה אלא התשובה תולה ויוה"כ מכפר כדאמרינן פרק יוה"כ אלא דהכא אף התשובה ויוה"כ אינן מכפרין אלא בפרעון קלת ועיין בזה פרק יוה"כ וק"ל: שיש בה מוכס שאין כולה כו'. לאו דוקא כולה אלא כדמסיק אותן שבידן למחות והיינו שמחפין עליו ואין מוחין בידו ועוד דהא צדיקי דמשפחתו נמי פטירי כדלקמן והיינו אותן שמיחו או שלא היה בידם למחות ודו"ק: מאי איכא כו' בין צדיקי דמשפחתו לצדיקי דעלמא כו'. הלשון קצת מגומגם דמשמע דאיכא בינייהו כמה דאיכא בין רשעים הא מסיק צדיקי דהכא ודהכא פטירי והמ"ל דצדיקי

עיון יעקב

לכן הזכות תולה לה ועיין בסמוך: מאי טעמא אלימא משום דאתייהב בסיני. וע"ד הדרש י"ל הטעם משום דע"ל שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום וזה שנשבע לשקר נגד חבירו מצות הדין ושיקר וגורם מריבה בינו לבין חבירו שנשבע לו לכך נזדעזע העולם כיון שמתמוטט בכל עמודיה ולכך מדה כנגד מדה לפי שהוא מתמוטט יסוד עולם על כן שבועת שוא מכלה ג"כ יסוד עליו ואבניו כדקאמר לעיל דברים שאין אש ומים מכלין אותו שבועת שוא מכלה אותן דכתיב וכלתו עליו ואבניו: שהשבועה חלה על שניהם. פרש"י שניהם נענשים בה שלא דקדק למסור ממונו ביד נאמן ולא ניחא לו לפרש דה"ל לגות בפני עדים משום כיון שהוא אינו נאמן אפי' הלוה בעדים א"ל לפורעו בעדים אם לא שהי' לו לומר אל תפרעני אלא בעדים פלוני וכו' ושמעתי בשם מו"ח זקיני הגאון מהר"ש שאמר כן פי' הפסוק אם כסף תלוה את עמי כלומר בפני עדים דוקא אז העני יהיה רק עמך שהוא מתן בסתר יכפה אף ויזכה לרב טוב: ר"ש בן טרפון אומר שבועת ה' תהיה בין שניהם מלמד שהשבועה חל על שניהם וכו'. כ"לה דבל הכי ד' דברים ומשום ר"ש בן טרפון בהדדי מייך שייכא כי כמו שזה גורם שהאמין לחבירו שנשבע לשקר לכן השבועה חל גם עליו וכן בעוקב אחר הגולף שגורם לחבירו שגולף וכן המרגלים שתיו את הארץ גרמו לישראל חטא גדול שמתו כולם במדבר ולא נכנסו לארץ וכה"ג קאמר קרב לגבי דהיכא ואידהן ע"ד אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן ושכל טוב ע"כ ראוי להתרחק משכונת הרשעים ולדבק בטובים:

דלדיקי דמשפחתו בדין הקל ולדיקי דעלמא פטירי אלא משום דלא מחייבינן אלא משום שלא מיחה להם ולדיקי דהכא איירי בשמיתו להם או שלא היה בידן למחות מיהו גבי שבועה ה״מ לחלק בין לדיקי דמשפחתו דהוו בדין חמור ולדיקי דעלמא בדין הקל וק״ל:

הר״ה וכל עבירות שבתורה ממשפחתו לא והכתיב וגו׳. תימא דלא פריך נמי אקרא דכתיב באיש ההוא ובמשפחתו במשפחתו ולא בכל העולם והכתיב וכשלו איש באחיו בעון אחיו ולישני התם בשיש בידם למחות ולא מיחו והכא במשפחתו אע״פ שאין בידם למחות משום דאין משפחה שיש בה מוכסין שאין כולם כך ומחפין עליו. ונראה דקראי למודייהו ליכא למרמי דכיון דקרא דוכתי פני באיש ההוא ובמשפחתו מיירי בכתיבת זרעו למולך שהיא עבירה חמורה ומפורסמת לבני המשפחה לכך אמר הכתוב ובמשפחתו להעניםם עונש חמור מפא״כ בכל העולם שאע״פ שכל ישראל ערבים זה לזה יש להם עונש קל אבל השתא דאמרן דזה חומר בשבועה מהמולך שהשבועה נידונים משפחתו בדיניה ובמולך הוא דין קל כדתני רבי אומר וכו׳ אם כן השתא אית למירמי דהכא מנמשפחתו בדין קל והלא כל העולם נדונין בדין קל ומה בין משפחתו לשאר העולם ומשני דגם בדין הקל יש קל מאד ויש חמור ממנו וכולהו איקרו קל לגבי דיניה דידיה אבל שבועה הוי משפחתו נמי בדיניה דידיה:

דף מ ע״ב [פיסקא] מנה לי בידך אין לך בידי פטור. אמר רב נחמן ומשביעין אותו שבועת היסת מ״ט חזקה אין אדם תובע אא״כ יש לו עליו אדרבה חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו אשתמוטי הוא דקא משתמיט ליה סבר עד דהוו לי ופרענא ליה:

היסת. לשון שימה שמו חכמים עליו שבועה כמו אם ה׳ הסיתך בי׳

אה״ב נכון לכל הנושא ונותן הנס שיהי׳ נדיב וטוב לבריות להיות פקח וחכם להתבונן בעסקיו כי פתי יאמין לכל דבר לרעהו וכן אז״ל בפרק איזהו נשך ג׳ לועקים ואינן נענין מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים כי יבא לידי ריב ומדון כדי לגבות את שלו ובשיזמין הלוה לדין ויאמר לו מנה לי בידך הוא יכפור ויאמר אין לך בידי ופטור. ונמלא המלוה בשתים רעות. האחת מאבד את שלו ויבא לידי עוני על היותו לדיק הרבה. רמז לדבר עוי״ב עוי״ב בגימט׳ ד״ל כי מי שהוא טוב בכיולא בזה יותר מהראוי ידל ויעני. והב׳ שיחזיקוהו העולם רמאי ויאמרו חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בי״ח אלא שעשה את שלו לראות אם היה יכול לעשוק חברו ולא עלתה בידו. וזה שאמר דהע״ה טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט כי לעולם לא ימוט לזכר עולם יהיה לדיק. רלה שטוב מאד הוא אדם שיחון חבירו וילוה לו בשעת דחקו אך שיכלכל דבריו במשפט בעדים וראיה טובה כי בן ינלל משני הניזקין שאמרנו כי לעולם לא ימוט לא יהיו נכסיו מתמועטים שיחזור לו מה שהלוה לחבירו ולזכר עולם יהיה לדיק כי יאמרו לא תבע רק מה שזה היה חייב לו כי כן הוכיח בעדים או ראיה:

דף מא ע״ב ההוא דא״ל לחבריה הב לי מאה זוזי דמסיקנא בך א״ל לא פרעתיך בפני פלוני ופלוני אתו פלוני ופלוני אמרו לא היו דברים מעולם סבר רב ששת למימר הוחזק כפרן א״ל רבא כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה:

[דמסיקנא בך. שאני נושה בך: לא היו דברים מעולם. לא פרע לפנינו וזה אומר לו בפניהם או שלא בפניהם פרעתיך: הוחזק כפרן. ואינו נאמן אפי׳ בשבועה לומר פרעתיך שלא בפניהם שהרי אמר פרעתיך בפניהם ונמלא שקרן: כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש. כגון זה שלא היה לו לומר פרעתיך בעדים שלא אמר לו זה בשעת הלואה בעדים פרע לי הילכך לא שם לבו לזכור אם בעדים פרע אם שלא בעדים ואמר בעדים פרעתיך ולאו אדעתיה ואינו מוחזק כפרן בכך]:

כל הנשבעין פרק שביעי

דף מ״ד אמ״ר נחמן האי מאן דנקיט נרגא בידיה ואמר איזיל ואיקטליה לדיקלא דפלניא ואישתכח דקטיל ושדי לא אמרינן דהוא קטליה אלמא עביד איניש דגדם ולא עביד:

דקטיל ושדי. שנקלץ הדקל ומושלך לארץ: דגזים. אומר לעשות דבר גוזמא ושגעון ואינו עושה:

תניא ר׳ שמעון בן טרפון אומר °שבועת ה׳ תהיה בין שניהם וגו׳ מלמד שהשבועה חלה על שניהם (שמות כב; דף מ ע״ב) רבי שמעון בן טרפון אומר אזהרה לעוקב אחר נואף מנין ת״ל °לא תנאף לא תנאיף °ותרגנו באהליכם (ר׳) (שמות כ; דברים א) שמעון בן טרפון אומר תרתם וגיניתם באהלו של מקום °עד הנהר הגדול נהר פרת (ר׳) שמעון בן טרפון אומר (שם) קרב לגבי דהינא ואידהן. דבי רבי ישמעאל תנא עבד מלך כמלך:

לעוקב אחר המנאף. כעשה לו אפוטרופוס להרגיל לו נשים לניאוף: תרתם. את הארץ: וגיניתם. את המקום ששכן את (אהלו) [שכינתו] ביניכם: קרב לגבי דהינא [ואידהן]. אם נגעת במשוח בשמן תהא גם כן משוח בנגיעתו כלומר פרת הוא קטן מג׳ נהרות שהוא מנוי אללם לבסוף והנהר הרביעי הוא פרת וכאן הוא קורא אותו נהר גדול בשביל שהוא נזכר כאן על שם א״י שהיא חשובה נזכר גם הוא בחשיבות: דהינא. לשון שמן ומשיחה הודבקה מחלב מתורגם אתדהינא:

תוספות שהשבועה חלה על שניהם. ונענש משביע אפילו הדין עמו כדפי׳ בקונט׳ בריש הדיינין וכן נראה דהא דריש התם בברייתא ובא אל בית הגנב זה הגונב דעת הבריות שתובע מגנון ממי שאינו חייב לו ובתר הכי פריך משביע אמאי קאי באיסורא ומשני משום דר״ש בן טרפון ומדאיצטריך לאתויי הך ושביק ברייתא גופה משמע דמיירי אפילו הדין עמו:

מהרש״א אזהרה לעוקב אחר כו׳. עיין פרש״י ובערוך פירש מי שמלרף והולך על עקביו ומזמן לחברו ניאוף עוד מלשון מרמה ויעקבני זה פעמים כו׳ ע״ש ובמכילתא אמרו כתוב א׳ אומר לא תחמוד וכתיב א׳ אומר לא תתאוה כילד כו׳ ה״ד אזהרה לעוקב אחר המנאף ע״ש ואפשר דהכא דדרש לה מלא תנאף מדלא כתיב לא תשכב אשת רעך גו׳ כדכתיב גבי עונש ואיש אשר ישכב את אשת רעהו גו׳ וכה״ג דריש מיניה פרק כל היד לא תנאף ביד ודו״ק: ותרגנו באהליכם כו׳ באהלו של מקום כו׳. היינו אהל ומשכן שעשו לשכון שכינה שם דאי באהליכם ממש הא כתיב וילונו גו׳ ויפול משה ואהרן על פניהם לפני כל עדת ישראל גו׳ דמשמע שלא היו בשעת התלונה בביתם אלא במחנה כנגד המשכן כמפורש וכבוד ה׳ נראה באהל גו׳ ודו״ק: הנהר הגדול כו׳ קרב לגבי דהינא כו׳. והתוס׳ פרק מעשר בהמה הקשו אדהכא דמשמע שהוא קטן מג׳ נהרות כפרש״י שם והתם אמרינן דשלשה נהרות למעה מפרת והוא פרת דמעיקרא ועלי פרש״י נראה דה״ל הכא ס״ל דפרת גדול מכלם הוא מדקורהו הכא גדול ולא קורהו גדול בפרשת בראשית שהוזכרו שם הד׳ נהרות וקאמר משום דהכא לגבי א״י הוזכר לכך קורהו גדול ע״ש קרב לגבי כו׳ וק״ל:

הדרן עלך מסכת שבועות

א ולמה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה לדורות *הבאים שלא יהא אדם עומד על דבריו שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם: (דף ב משנה ד סס ע"ב)

מאחר שחכמים אמרו בקצת מקומות לא כדברי זה ולא כדברי זה: למה הזכירו דברי שמאי והלל לבטלה. ישנה קשה כמו שקיימו חכמים ולמה הזכירו המחלוקות: שלא יהא אדם עומד על דבורו. כלומר שלא יפטור לקיים סברתו ויעמוד בה ויודיעוהו שישנה סברתו כי אבות העולם הם שמאי והלל כדמו דבריהם ולא עמדו חכמים על דבריהם כמו שקדם:

כתב הרא"ש ז"ל בתחלת המסכתא מסכתא זו קראוה עדיות מפני שרוב משניות הם מה שהעידו על דברי הגדולים ונתקבצו כל אלו הדברים ביום שהושיבו את ר"א בן עזריה נשיא ונתרבו התלמידים לפי שרבן גמליאל היה מכריז כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש וכשהעבירו ר"ג מנשיאות ומנו את ר' אלעזר בן עזריה נשיא סלק את שומר הפתח וניתן רשות לכל אדם ליכנס דר"א בן עזריה דרש לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ונתוספו בו ביום כמה ספסלים בבית המדרש חד אמר ת' ספסלי וחד אמר ת"ש ספסלי ועל אותו היום נאמר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה ובכ"מ ששנינו בו ביום במנו וגמרו על היום ההוא נאמר ולא הניחו הלכה שלא העידוה על בוריה ועל אמתתה וקראוה שני התלמוד בחירתא בברכות ובקידושין ובבכורות לפי שכל משניותיה ברורות ומובחרות ורבי סדרם אחר סנהדרין לפי שנשנית באסיפת סנהדרין וכל חכמי הדור ההוא עוד הביא הרא"ש ז"ל תוספתא שבתחלת עדיות וז"ל כשנכנסו רבותינו בכרם ביבנה אמרו עתידה שעה שיהא אדם מבקש דבר מדברי תורה ואינו מוצא מדברי סופרים ואינו מוצא שנאמר לכן הנה ימים באים נאם ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' ונעו מים עד ים ומצפון עד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו דבר ה' זה הקץ דבר ה' זה הלכה שלא יהו אומרים דבר תורה דומה לחבירו אמרו נתחיל מדברי שמאי והלל ולפי שלא ישתכחו דברי הלכה מתוך שרבה המחלוקת בישראל משמאי והלל ואילך קבלו דברים הללו לפי שהם עיקרים הגדולים:

ב ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו שאין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין היה גדול ממנו בחכמה אבל לא במנין במנין אבל לא בחכמה אינו יכול לבטל דבריו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין: (סס תוס' ה)

כוונת הלכה זו שאם עשו ב"ד מעשה כמאמר יחיד אין ב"ד אחר יכול לחלוק עליו ולפסוק הדין לפי סברת הרבים אלא א"כ חשבון זה הב"ד יותר מחשבון האחרים אשר עשו לפי סברת היחיד וגדול בחכמה ממנו ר"ל שיהיה ראש ישיבת זה הב"ד יותר חכם מראש ישיבת הב"ד האחר עכ"ל הרמב"ם ז"ל בפירושו:

וז"ל פי' הרא"ש ז"ל שאם יראה ב"ד אח"כ דברי היחיד יראה להם לסמוך עליו לפי צורך השעה יכולין לסמוך עליו כדאמרינן בכמה דוכתין כדאי הוא פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק ואלמלא דברי היחיד לא היו יכולין לבטל דברי המרובין אפילו בשעת הדחק שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין אם השוו כולם לדעת אחד אבל אם היה מחלוקת בדבר יכולין ב"ד אחר אפילו קטנים מהם לסמוך על דברי היחיד בשעת הדחק כיוצא בדבר מצינו באמוראים שפוסקין לפעמים הלכה כדברי היחיד במקום המרובים אבל במקום שאין מחלוקת אין כח לאמוראים לחלוק על דברי התנא:

ג א"ר יהודה א"כ למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלה שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת: (סס משנה ס)

אחר שקדם לנו המאמר בתועלת קיום דברי היחיד בין המרובים והוא שאפשר שיפסוק בית דין כסברת אותו היחיד א"ר יהודה לאיזה טעם זכר דברי היחיד הנדחים כלומר שאין עושין ב"ד לעולם כדבריו ואמר שהטעם להזכיר אותו לפי שאם למד אדם אותו הדבר וחשב שהכל מודים בו וימצא שעושין חלוף הדברים ויצא בלבו ספק אז נודע לו שזה הדבר שלמד הוא דעת יחיד וכבר נדחה עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

וז"ל פי' הרא"ש ז"ל א"ר יהודה א"כ למה מזכירין וכו'. א"כ שאין טעם אחר אלא כמו שאמרת התינח היכא ששונה בסתם דברי היחיד ודברי המרובים אבל היכא שמבטל בפירוש דברי היחיד ומקיים דברי הרבים כההיא דלעיל שקיימו דברי המעידים וכיוצא בהם בכמה מקומות והשתא אפילו בשעת הדחק אין לסמוך על דברי יחידים המבוטלים א"כ למה מזכיר דברי היחיד לבטלה אלא טעם אחר יש לדבר שאם יאמר כך אני מקובל יאמרו לו כדברי פלוני שמעת ואת סבר שמפי מרובין נאמר ולא נאמר אלא מפי אותו יחיד:

רבי חנינא פרק שני

ד הוא היה אומר האב זוכה לבן בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים ומספר הדורות לפניו והוא הקץ שנא' °קורא הדורות מראש *אע"פ שנא' °ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (הוא אומר) [ונאמר] ודור רביעי ישובו הנה: (דף ד ע"ב משנה ע; דף ה; ישעיה מא; בראשית טו)

הוא היה אומר. ר' עקיבא: הנוי. יופי ושנים החיים כלומר שיהיו ימי חייו קרוב לחיי אביו לפי שכשהוא קרוב לו במזגו יהיה קרוב לו בימי חייו בלא ספק ואלה הדברים נוהגים על הרוב וכן רוב דברים הטבעיים הם על הרוב האדם אם הוא בעל ממון מורישו לבנו וישאר הבן מיושב בעושר אביו וכשהוא חכם הוא מלמד לבנו על הרוב ובתוספתא חכמים חולקים על ר' עקיבא שאין האב זוכה לבנו בחמשה דברים אלא עד הפרק שעדיין לא הגיע לשנות חיוב מצות אבל משהגיע לפרק אם הוא צדיק זוכה לעצמו ואם לאו אין אביו זוכה לו: ומספר הדורות לפניו והוא הקץ. ר"ל שיסוב זמן הקץ לחשבון האנשים עם חשבון השנים עד שיהיה השיעור גזירות הש"י שאחר כך וכך [דורות] אנשים א' מוליד (א') [שני] יהיה מה שייעד השם בו הביא ראיה מן הקץ אשר שם השם לאברהם אם היות מנין שנים ארבע מאות שנה השיבו אל האנשים ואמר דור רביעי

עיון יעקב

ולמה. מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דעתו. פי' ולכך מזכירין דבריהם לומר לך שהחכמים עצמם לא עמדו על דבריהם אלא שונין דברי ב"ש וב"ה ואמרו לא כדברי זה ולא כדברי זה כדי שאם יבואו חכמים אחרים ויביאו סברות וראיות לדברי ב"ש וב"ה אף חכמים עצמם יחזרו מדבריהם ויודו לדבריהם וכדרך זה פי' הרמב"ם בהקדמה לפי' המשניות כהא דחזרו ב"ה והודו לדברי ב"ש ועיין בתוספות י"ט כי כן דרך חכמים ראשונים כי מודים דרבנן היינו שבחייהו: א"כ למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלה. נראה דכוונת ר' יהודה להקשות על טעם ראשון דהא ס"מ אם דברי היחיד הם לקולא מזכירין דעתו כדי שיסמוך עליו אם יראה ב"ד את דבריו משא"כ אם דבריו הם לחומרא מה צורך להזכיר דבריו לבטלה דפשיטא דכל ב"ד יכולין להחמיר למגדר מילתא כפי הצורך על זה קאמר שאם יאמר אדם כך אני מקובל להחמיר יאמרו כדברי איש פלוני שמעת ואין הלכה כדברי היחיד להחמיר אפי' ועיין במפרשים: ומספר הדורות לפניו והוא הקץ. עיין במפרשים שפירשו בזה ואין הדברים מתיישבין לפי פשוטו ואפשר לומר דה"ק ומספר הדורות לפניו כלומר ובן אם האב ראוי לזכות לבנו עוד זכות אלא שנדחה לפי שעה כמו שהבטיח הקב"ה לאברהם בארץ כנען וכרת עמו הברית כדכתיב לתת לך את הארץ הזאת לרשתה ואע"פ שנאמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה אפ"ה הוא אומר ודור רביעי שובו הנה וכלומר אפ"ה זיכה זכות

רביעי ישובו הנה ויתחיל מזמן גרוש מא"י כלומר ירידתן למצרים שהרי קהת מיורדי מצרים ומשה מיורדי מצרים ובני משה נכנסו לא"י אבר יורד ממנה קהת והם דור רביעי לקהת ואמרו ישובו הנה כאילו אמר משעה שיצאו מן הארץ הזאת עד ארבע דורות ישובו אליה עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

וז"ל פי' הרא"ש ז"ל בשביל טובת האב הבן זוכה בחמשה דברים הללו כדאמרי' בגמרא דייה אבריהם הצדיקים לא דיין שזוכין לעצמן אלא שזוכין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות הרבה בנים היו לו לאהרן שהיו ראוין לישרף כנדב ואביהוא שנאמר הנותרים חסר יו"ד אלא שזכות אביהם גרמה להם אוי להם לרשעים לא דיין שמחייבין לעצמן אלא לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות הרבה בנים היו לו לכנען שהיו ראוין ליסמך כטבי עבדו של רבן גמליאל אלא שחובת אביהם גרמה להם. וחמשה דברים הללו יליף מקראי בירושלמי דקדושין. בנוי מנ"ל יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם. בכח גבור בארץ יהיה זרעו. בעושר נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. בחכמה ולמדתם אותם את בניכם. בשנים למען ירבו ימיכם וימי בניכם. וכשם שזוכה לו בחמשה דברים כך מחייב לו בחמשה דברים הדא הוא דכתיב יחולו על ראש יואב ועל בית אביו ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם. זב זו התשות כי הזיבה מתשת הכח. המצורע מתגנה על הבריות זהו תחת הנוי. ומחזיק בפלך זה שאין בו חכמה. ונופל בחרב קצר ימים. וחסר לחם עוני: וכשם שזוכה לו בחמשה דברים כך מתחייב לו בחמשה דברים. מאכיל. ומשקה. מלביש. ומנעיל. ומנהיג. בתוס' וחכמים אומרים עד הפרק עד שיגיע לעשרים שנה שאין אדם נתפס על עונותיו עומד לו זכות. אמר להם היכן מצינו שיהו חגרין עד אותו זמן וכשיגיע הפרק נתפסטו. מספר הדורות לפניו והוא הקץ ונמ"ס בתוס' אע"פ שהימים והלילות כחוט השערה לפני המקום מה שעתיד להיות והימים והלילות והעתים והרגעים לא מנה הקיצים אלא בדורות שנאמר קורא הדורות מראש כלומר מתחלת ברייתו של עולם עשה קצבה לדורות כמה דורות יהיו עד סוף העולם וגלות זה יהיה כך וכך דורות וקץ זה יהיה בכך וכך דורות וראיה לדבר שאע"פ שנאמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה קבע גם הקץ לקצבת הדורות ודור רביעי ישובו הנה. והראב"ד הקשה למה נתן בי קצים אחד בשנים ואחד בדורות. וע"ק מאי שנאמר ועבדום וענו אותם ואומר ודור רביעי ישובו הנה והלא זה קץ לשעבוד וזה קץ לביאת הארץ ובין זה לזה מ' שנה שעמדו ישראל במדבר ופירוש מספר דורות לפניו הוא הקץ אף על פי שנותן קץ לגלות ישראל ולשעבודם בשנים מ"מ לענין טובות ונחמות האמורות להם במספר הדורות הוא תולה לפי שהוא רואה הדור שהוא זכאי ומתגלגל הדבר עד שיגיע אותו הדור וכן בגלות מצרים אף ע"פ שקבע הקץ ד' מאות שנה ואז יצאו מן הגלות לא זכו בישיבת הארץ עד דורו של יהושע. וכן היה בגלות בבל נפקדו לסוף שבעים שהיא שנת שתים לדריוש אבל הבית לא נבנה ולא נתישבה הארץ עד י"ח שנה אח"כ. וכן לימות המשיח כשיגאלו לא יכנסו מיד לארץ אלא יוליכם הקב"ה למדבר העמים ויגיעם ויצרפם כצרוף הכסף וקטני אמנה שבאותו הדור ימותו (כימי צאתם מארץ מצרים):

מהרש"א האב זוכה לבן בנוי כו'. עיין בפירושים ולפי לשון פרק שנו חכמים הנוי והכח והעושר כו' נאה לצדיקים וכו' אלו ז' מדות נתקיימו ברבי ובבניו וכו' והם על רוב המדות דחשיב הכא ולזה יש לפרש דה"כ ה"ק האב כשהוא זוכה דהיינו שהוא צדיק זוכה בהן וגם לבנו וקראי דמייתי עלה בירושלמי כמ"ש הראב"ד מוכיחים כן שאותן מדות טובות שיש לאב זוכה שיהיה גם כן לבנו ואמר עוד שזוכה האב לבן בשנים ובמספר וכו' דהיינו גם שהודיע לאב שיפסקו מבני בניו אלו המדות כמו שהודיע לאברהם שעבודם במצרים שאז ודאי נפסקו אלו המדות בבני ישראל אמר שטוב זוכה להיות קורא דורות בניו לפני הצדיק מראש כמו שזכה אברהם לבשרו שיחזרו וישובו אלו המדות בבניו בשנים ובמספר הדורות שהוא הקץ דהיינו ת' שנה וד' דורות שאז יחזרו אלו המדות בני בנים בעושר כו' דהיינו שהיה דור רביעי מיורדי מצרים קהת עמרם משה ובניו ובני אהרן שהיו נשיאי הארץ לשוב הנה כמ"ש הרמב"ם אבל בחומש פרש"י דור רביעי יהודה פרץ חצרון וכלב נשיאי ארץ היה ועיין בדברי הרא"ם וק"ק לפירושו דמ"מ מחצרון יתחילו ד' הדורות שהוא היה מיורדי מצרים כמו יהודה והכתוב אומר שדור רביעי מן היורדים למצרים ישובו הנה והראב"ד יש לו דרך אחרת בזה דור רביעי האמור כאן דור רביעי לכנענים הוא וכו' ולשון דקרא דור רביעי ישובו הנה לא משמע כן וק"ל:

ה פס' משנה **אף הוא היה אומר חמשה דברים של י"ב חדש. משפט דור המבול שנים עשר חדש. משפט המצרים י"ב חדש. משפט איוב שנים עשר חדש. משפט גוג ומגוג לעתיד לבא שנים עשר חדש. משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש שנאמר °והיה מדי חדש בחדשו. ר' יוחנן בן נורי אומר מן הפסח ועד העצרת שנא' ומדי שבת בשבתו:** ישעיה ס:

ומדי שבת בשבתו. ר"ל השבתות הרצופות אותם שהיו שבתות ביחוסם קצתם לקצתם והוא אומרו וספרתם לכם ממחרת השבת וקרא יום ראשון של פסח שבת כמו שאתה רואה ולזה שיספרו אחריו שבע שבתות וכן אמרו בכאן שבת בשבתו רלה לומר השבת עם שבתות המיוחסות אליו והם מ"ט יום כמו שיש מפסח ועד עצרת והצריך לזכור אלה המאמרים בכאן ואף על פי שאינם מכוונת המסכת ואין בהם עדות וכמו כן הלכות הרבה שבאו במסכת זו ואין בהם עדות מוסף מאשר הזכרו במקומותיהם מן המשנה הוא מה שאומר לך והוא כי כל דבר שבא במסכת זו כולם הלכות דברו בהם והעידו בהם במה שהעידו והכרו בהם במה שנזכר ודנו בהם במה שדנו ביום אחד בעבור יום אחד בעצמו והוא יום שהושיבו רבי אלעזר בן עזריה בישיבה והוא אומרם עדיות בו ביום הקבוע וכן כל מה שיאמר במשנה בו ביום בשביל אותו היום הוא אומר ולזה הטעם תמצא בזו המסכתא הלכות מענינים מבוכים ודע זה ושמרהו. עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

וז"ל פירוש הרא"ש משפט דור המבול י"ב חדש. דכתיב בחדש השני נבקעו כל מעינות וכתיב בחדש השני יבשה הארץ ועוד י"א יום של יתרון שנת החמה: משפט מצרים י"ב חדש. שנאמר ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקושש קש אימתי הקש מצוי באייר והם יצאו בניסן: מכות איוב י"ב חדש. שנאמר כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי מה לילות למנוי שלהם אף ירחים למנוי שלהם: משפט גוג ומגוג י"ב חדש. שנאמר וקץ עליו העיט וכל בהמת ארץ עליו תחרף: משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש. שנא' מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו מה שבת דשבעה ימים קרויין שבת וי"ב חדש קרוי שנה: מן הפסח ועד עצרת דכתיב שבת בשבתו. פסח נקראת שבת דכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת דהיינו ממחרת י"ט הראשון של פסח. ועצרת נקראת שבת דכתיב עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום ות"ק משיתחיל מנין משבת ז' עד שלום המנין בשבת אחרת:

מהרש"א משפט דור המבול י"ב חדש וכו'. מפורש בקרא דכתיב בחודש השני בי"ז יום וגו' נבקעו גו' וכתיב ובחדש השני בכ"ז יום לחדש יבשה הארץ ואלו י"א יום היתרים הם שימי החמה יתירה על ימי הלבנה שמשפט דור המבול שנה תמימה היה

עיון יעקב

זכות לדורות שלפניו כדכתיב ודור רביעי ישובו הנה יהיה להם זכות זה מאבי אביהם והוא הקץ מה שזוכה לבניו כנומ' כלומר כחינו נאמר והיא סוף של זכותו: ר"י בן נורי אומר מפסח ועד עצרת. שהוא מ"ט יום כדי לזכך מה שנכנס מכח עבירה במ"ט שערי טומאה אף שיש נו"ן שערי טומאה מ"מ מי שהוא בגדר זה שנכנס לנו"ן שערי טומאה שוב אין רפואה למכתו ואשם לא שכנה ומ"ט ישראל שנטמאו במצרים במ"ט שערים הוליכו לזכך והמתין מ"ט יום מפסח עד עצרת קודם קבלת התורה מה"ט:

פיס עכ"ל רס"י בחומש ובפי' הרלב"ד ז"ל י"ב חדש דקאמר הכא לאו דוקא והמכוון בזה משום דאיכא דמזל שעה או יוממא גרמא או מזל החדש ע"כ היה משפטן כל החדשים וכל הימים עד שנה תמימה דאין לתלות במזל רק בהשגחה וממנו יתברך לבטל כל המזלות וכתן כמ"ש שלא שמשו החמה והלבנה ביוני המבול והוא הכוונה בעלמה בכל שאר משפטים דחשיב הכא שהיו י"ב חדש דאין לתלות במזלות יום או חדש. וקאמר משפט מצרים י"ב חדש כו'. ומפי' הרלב"ד לקושם קש לתבן כו' ע"ש ולפי זה התחילו הי' מכות מאייר ול"ל כמי הא דקאמרינן במדרש דכל מכה מי' מכות היתה משמשת רביע חדש וג' חלקים היה מתרה בהם לאו דלופים היו הי' חדשים דאל"כ לא התחילו המכות אלא מתמוז עד כיסן עשרה חדשים וק"ל: משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש כו'. מפי' הרלב"ד דכתיב והיה מדי חדש בחדשו גו' ובמשפט לשעים קמיירי דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים גו' והם אותם שכפרו בעיקר כו' דינם י"ב חדש כו' עכ"ל ויש תימה בדבר דהאי קרא לאו בדין י"ב חדש מיירי אלא לעולם דכתיב כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והכי מפורש בהדיא פ"ק דר"ה אבל הצדוקין כו' יורדין לגיהנם ונידונים בה לדורי דורות שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים גיהנם כלה והם אינם כלים כו' ע"ש ולגבי אותן בנידונין י"ב חדש קאמר לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן כו' ועיין פרש"י בזה פ' ב"מ: מן הפסח עד עצרת כו'. והם ז' שבועות שיהא מזוקק שבעתים בגיהנם כמ"ש פ"ק דר"ה בדין בינונים שיורדין לגיהנם ומצפצפים ועולים שנאמר והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרף את הכסף גו' שע"כ ניתן לישראל גם כן זה הזמן שיזקקו עצמן מטומאת נכרים כצרף כסף קודם מתן תורה וק"ל:

רבי יהודה פרק חמישי

ו יף ה ע"ב רבי ישמעאל אומר קהלת אינה מטמא את הידים כדברי בית שמאי וב"ה אומרים מטמא את הידים:

ז משנה ג שם משנה ע עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים אמרו לו עקביא חזור בך בד' דברים שהיית אומר

יף ט ונעשך אב *ב"ד לישראל אמר להן מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא לעשות שעה אחת רשע לפני המקום שלא יהיו אומרים בשביל שררה חזר בו. הוא היה מטמא שער פקודה ודם הירוק וחכמים מטהרין והוא היה מתיר שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואחר כך שהטו וחכמים אוסרין. הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את השפחה המשוחררת וחכמים אומרים משקין אמרו לו מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון אמר להם דוגמא השקוה ונדוהו ומת בנדויו וסקלו ב"ד את ארונו א"ר יהודה ח"ו שעקביא נתנדה שאין העזרה ננעלת על כל אדם מישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל ואת מי נדו את (ר') אלעזר בן (הקוף) [חנוך] שפקפק בטהרת ידים וכשמת שלחו בית דין והניחו אבן על ארונו ללמד שכל המנודה ומת בנדויו סוקלין את ארונו:

אינו מטמא. דלא חשיב כשאר כתבי הקדש אלא חכמתו של שלמה: שער פקודה. מי שהיתה בו בהרת ובו שער לבן והלכה הבהרת והניח שער לבן במקומו וחזרה עקביא בן מהללאל מטמא וחכמים מטהרין וכו' ונקרא פקודה על דרך משל כאילו הבהרת הפקידה אותו במקומה עד שתחזור אליו: ודם הירוק. אבל כדם: שער בבור. אמרה תורה לא הגת בכור לאכך ואם התירה מומחה ואח"כ תלש ממנה שער או שנשר רבנן סברי אף ע"פ שהכל מותר לשחטו וליהנות מעורו ומלגוזו אפי' הכי גזרינן קודם שחיטה וכו': אין משקין את הגיורת וכו'. דכתיב דבר אל בני ישראל איש איש כי תשטה אשתו לאפוקי גיורת ומשוחררת ואין דרך לבן ישראל ליבא אשה משוחררת וגיורת ורבנן סברי אשתו הראויה לו וזו ראויה לו: והרלב"ד פי' שעקביא דורש כי תשטה אשתו ולא שפחה כל ימים כלומר ונאמר שהוא יודע בה שהיא למודה לזנות כבר כנסה על דעת כן ואין ראוי לומר בו ועבר עליו רוח קנאה ורבנן סברי אשה תחת אישה מכ"מ: דוגמא השקוה. לפי שהיתה גיורת כמותם והם היו ג"כ גרים* וכאילו הם לא עברו להרחיקם ורצו להחזיקם בכל דיני ישראל יש מפרשים דוגמא שלא כתבו לה מגלת סוטה אלא כתב בעלמא שהיה כתוב מחקו להפחידה וכדוהו לפי שחשד לשמעיה ואבטליון לעשות שלא כדין כי אין עושין כן לפי שמוליא לעז על מי המרים שאינם בודקין ולפירוש קמא נדוהו לכבוד הרב וסקלו ב"ד את ארונו לבזותו כדי שיתכפר לו: שאין עזרה ננעלת. בשעת שחיטת פסחים כדתנן בפסח שני בפ' תמיד נשחט נכנסה כת ראשונה נתמלאה העזרה ננעלו דלתות העזרה: שפקפק בטהרת ידים. שלא היה נוטל מרביעית או שלא היה נוטל עד הפרק ע"כ פי' הרלב"ד במסכה זו. וקרוב לזה פי' הרמב"ם ז"ל והוא כתב בסוף ופירש מלת פקפוק על בוריו הוא הדבר שאין לו קיום והוא רופף והביא אותו בכאן על דרך הדמיון באותו שהקל בטהרת הידים שהיא מדרבנן ונתקיימה בישראל ונתחזקה רלונו לומר שהידים נטמאות מבלי שאר הגוף בדבר פלוני ובדבר פלוני ע"כ:

ר"נ ומכניהם של גרים דאלי"ב אפ"ין ג"ין יש"א

מהרש"א רשע לפני המקום שלא יהו אומרים כו'. ענינו כי ודאי הוא היה ראוי ליעשות אב"ד ולא היו מונעים מלמנותו אלא בשביל שהיה חולק עליהם בארבעה דברים ולא היה רשע לפני המקום אלו נתמנה אלא מפני שהיה גורם על הבריות שיאמרו עלי בשביל שררה חזר בו ומי שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה ודו"ק: ח"ו שעקביא כו'. לכאורה הנ"ל שאין בישראל בחכמה כו' כעקביא כו' וי"ל דהך מלתא מייתי לה בפרק תמיד נשחט אמתניתין דהפסח נשחט בשלשה כיתות כו' נכנסים כת אחת ננעלו דלתות העזרה והשתא ה"ק הכא באחד מהכיתות של ישראל שננעלו עליהן דלתות עזרה והוא היה בתוכם לא היה כמוהו בחכמה כו' אבל בשתי הכיתות השניות שננעלו היה כמוהו דהיינו עוד שנים היו בישראל גדולים כמותו והן הנשיא ואב ב"ד דאל"כ היה פוגם כבודן וק"ל:

בשעת

עיון יעקב

א"ל חזור בך בד' דברים שהיית אומר ונעשך אב"ד לישראל א"ל מוטב, לי להקרא שוטה כל ימי. אפשר דאמרו לו כן כיון שאם יחזור מדבריו שאמ' יהיה עניו מאוד ומשפיל עצמו הקב"ה מגביהו ונעשך אב"ד ומבואר בסוף הוריות ודרכם של הממניות שלהם היתה חכם ואח"כ אב"ד ואח"כ נשיא וממעלה חכם עושין אותו אב"ד ע"ש לזה אמר שפיר שאתם אומרים להמקום אותי אב"ד אמר מוטב אם יקרא לי שוטה כל ימי כלומר שיסלקו אותי ממעלת חכם אפי' ויקרא לי שוטה אעפ"כ הוא מוטב: ולא לעשות שעה אחת ידי נגעי שחיתהום. הא דקאמ' שעה אחת שמעתי מתלמידי הרב ר"י מילר אב"ד ממדינות דייטן דהעסם היה שיחזור מדבריו רק לפי שעה כדי שיעשה אב"ד ואב"ד שהיה אין מגדין אותו "ואח"כ שוב יכול לפסוק דבריו דפסוקים וזה שאמר שלא לעשות שעה אחת רשע לפני המקום אפי' עכ"ל ולנ"ד נראה פשוט דס"ק דודאי כשיעשה אב"ד אין אדם עולה לגדולה

ח בשעת מיתתו אמר לבנו בני חזור בך בד' דברים שהייתי אומר א"ל ואתה למה לא חזרת בך אמר ליה בני אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים אני עמדתי בשמועתי והם עמדו בשמועתן אבל אתה שמעת מפי היחיד (והם שמעו מפי המרובין) [ומפי המרובין] מוטב להניח את דברי היחיד ולאחוז את דברי המרובים א"ל אבא פקוד עלי לחבריך א"ל איני מפקד א"ל שמא עולה מצאת בי א"ל לא מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך:

שמעתי מן המרובין. כי נחלקו הראשונים והיו למחלה על מחלה הוא שמע מן המחלה האחת והם שמעו מן המחלה האחת אלי כמי עקביא הי' אומר כי אותם ששמע הוא מפיהם היו רוב וחבריו אומרים שהאחרים שכנגדם היו רוב: פקוד עלי לחבריך. שיכבדוני: מעשיך יקרבוך. אם תתנהג במעשים טובים אינך צריך שאפקדם עליך כי בלאו הכי יקרבוך ויכבדוך ומעשיך ירחקוך ואם חס ושלום לא תתנהג במעשים טובים אני מפן שירחקוך ולא שיכבדוך בשביל צואתי: ע"כ פי' הרא"ש ז"ל:

שהיה ונחירא שינטרו לו שנאה ונחמם אביו וינדוהו וא"ל ומעשיך יקרבוך ולא ירחקוך כמו שהרחקוני ע"י המחלוקת

העיד רבי יהושע פרק שמיני

ט א"ר יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב אלא לרחק את המקורבין בזרוע ולקרב את המרוחקים בזרוע משפחת בית הצריפה היתה בעבר הירדן (ורחקה בן) [ורחקוה בני] ציון בזרוע ועוד אחרת היתה שם (וקרבה בן) [וקרבוה בני] ציון בזרוע כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב ר' יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק ר' שמעון אומר להשוות את המחלוקת וחכמים אומרים לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם שנא' הנני שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם:

מלאכי ג

לא נשמע ממשה רבינו ע"ה זה הלשון אבל שמע ממנו זה הענין לפי שמשה ספר בביאת הנביאים ולשון התורה אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' ושב ה' אלהיך וגו' ומל ה' אלהיך וגו' וזולת זה והגיד להם גם כן מפי הגבורה בהקדמותיו וקנותיו ושיקדים אותו איש לייסר לו הארץ והוא אליהו והודיע להם שהאיש ההוא לא יוסיף ולא יגרע בתורה אבל יסלק ויסיר החמסים בלבד ואין בזה מחלוקת ולא הכחשה אבל מלה המחלוקת ברעות שיסיר מה הם. אמר ר' יוחנן בן זכאי שהרעות שיסיר הם להרחיק אדם פסול ביחסו שנב כשר בזרוע ולקרב אדם כשר שהורחק מקהל כהונה או מקהל ישראל בזרוע והמשיל בשתי משפחות שהיתה אחת כשרה והשניה פסולה ונתגבר בן ציון עליהם והשיב הפסולה כשרה והכשרה פסולה. והתבונן היאך בורחין חכמים מלה"ר כי אף ע"פ שהיו יודעים השני משפחות זכרו העשוקה בשמה ואותה שהיתה פסולה בגירול והשיב אותה בן ציון כשרה בזרוע לא פרסמוה אבל אמרו ועוד אחרת היתה שם וקרבה בן ציון בזרוע ור' יהודה אומר אין העוסק אלא לרחק הכשר בלבד וחכמים אומרים אין עוסק ביוחסין כל הנקרא בשמו הכל יתיחסו אל האמת והתורה היא אב הכל אבל המעשקות והרעות הם השנאות שבין בני אדם לפי שהם חנם והוא חומס בשנאתו אותו והוא אמרם לעשות שלום בעולם. ע"כ פי' הרמב"ם ז"ל:

מצאתי קדום בפירוש הרא"ש ז"ל:

בן ציון. גברא אלמא הוה: רבי יהודה אומר. שיקרב את הכשרים שנתרחקו ולא ירחק את הפסולים דאף על פי שקרבום בזרוע השתא כיון נתערבו בכשרים וכיון שנטמעו נטמעו: להשוות את המחלוקת. במשפחות שמתגרות זו בזו כדאמרינן בפרק עשרה יוחסין אמר רבי יהושע בן לוי אם ראית שתי משפחות שמתגרות זו בזו שמא פסול יש באחד מהם ואין מניחים אותה לידבק בחברתה ואליהו יפייס וישלים ביניהם וחכ"א לא לרחק ולא לקרב: תוספתא חנניה בן עקביא אומר הרי הוא אומר ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי והרי דברים ק"ו ומה משה רבו של אליהו לא רצה לגלות את הממזרים עד שנתגלו מעצמן אליהו תלמידו של משה עאכ"ו שלא יגלה לא פסולים ולא ממזרים עד שיתגלו מעצמן: אמר רבי שמעון בן לקיש במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת שלא לפרסם החוטאים והפושעים:

מהרש"א אלא לעשות שלום ביניהם כו'. הרמב"ם פירשו לענין שנאה ממש זע"ז וקרא דמייתי והשיב לב אבות וגו' לא משמע כן דמה ענין אבות ובנים לגבי שנאה שבעולם. ויותר קשה להראב"ד שפירשו לענין שלום מן האומות גם שלום ביניהם דקאמר לא משמע כן והנראה לפרש לדברי חכמים נמי לענין יחוס דלא בא לרחק ולקרב אלא לעשות שלום ביניהם לפי שיש לפעמים שהאב יש לו לב על בנו לומר שנשא אשה שאינה הוגנת לו ופוגם את משפחתו ובדבר זה והשיב לב אבות גומר וכן בהפך לפעמים שהבן יש לו לב על אביו שנושא אשה על אמו שאינה הגונה לו ופוגם כבוד המשפחה או שנושא לבנו שני אשה שאינה הגונה לו ובדבר זה אמר והשיב לב בנים על אבותם לעשות ביניהם שלום וקל להבין:

עיון יעקב

אא"כ מוחלין על כל עוונותיו לא יקרא עוד רשע אף שחזר מדבריו שקבל מרבותיו מ"מ אותו שעה שחוזר עד שלא נתמנה לאב"ד יקרא רשע וזה שאמר שעה אחת: בני חזור בך. צוה לו כן כדי שלא יעמוד על דעת אביו משום כבוד אביו שמכבדו בחייו ובמותו לכן הוצרך לצוות לו כך: מעשיך ירחקוך. עיין בהרא"ש דאם לא תתנהג במעשים טובים אני מפן שירחקוך להראות צדקתו אע"ג דברחם אב על בנים כתיב מ"מ על ברא לא חס נגד כבוד קונו: אלא לעשות שלום. י"ל הטעם דאליהו קנא קנאת ה' על ע"ז כדאיתא במלכים גבי אחאב ואמרי' אפילו ישראל עובדי ע"ז ושלום ביניהם הקב"ה מוחל להם כדכתיב חבור עצבים אפרים הנח לו חלק לבם עתה יאשמו לכן הוא רודף שלום כדי לכפר על מה שעברו ע"א ועוד שפנחס הוא אליהו וזה מרמז כדכתיב הנני נותן לו את בריתי שלום שעשה שלום בין השבטים בימי יהושע משבנו בני גד ובני ראובן את המזבח בעבר הירדן כדכתיב ביהושע כ"ב וישמע פנחס הכהן עיין בחידושינו לעיל פרק עשרה יוחסין ובילקוט ריש פנחס איתא בזוהר אמר הקדוש ברוך הוא אתה נתת שלום ביני ובין בני ישראל בעולם הזה אף לעתיד לבוא אתה הוא שעתיד ליטול שלום בינו לבין בני שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא והשיב לב אבות על בנים ורגלי המבשר משמיע שלום:

הדרן עלך מסכת עדיות

מסכת עבודה זרה

א **א"ר** יהושע בן לוי כל מצות שישראל עושין בעוה"ז
ישעיה מג הן באות ומעידו' עליהם לעוה"ב שנ' °יתנו עדיהם
ויצדקו יתנו עדיהם ויצדקו אלו ישראל ישמעו ויאמרו
אמת אלו אוה"ע דרש ר' חנינא [בר פפא] ואי תימא ר'
שמלאי לעתיד לבא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו
בחיקו ואמר כל מי שעוסק בתורה יבא ויטול שכרו
שם ומתקבצים ובאים אומות העולם בערבוביא שנאמ' °כל
הגוים נקבצו יחדיו וגומר ואמר להם הקב"ה אל תכנסו
שם ע"ב לפני בערבוביא אלא תכנס כל אומה ואומה *וסופריה
שם שנאמר °ויאספו לאמים ואין לאום אלא מלכות שנא'
בראשית כה °ולאום מלאום יאמץ ומי איכא ערבוביא קמי שמיא
אלא כי היכי דלא ליערבבו אינהו בהדי הדדי דלישמעו
מאי דאמר להו מיד נכנסת מלכות אדום תחלה מ"ט
דניאל ז דהיא חשובה [ומנ"ל דחשיבא] דכתיב °ותאכל כל ארעא
ותדושינה ותדקינה א"ר יוחנן זו רומי שטבעה יוצאת
בכל העולם כלו ומנ"ל דחשוב עייל ברישא לדינא כדרב
חסדא דאמר רב חסדא מלך וצבור מלך נכנס תחלה
מ"א ח לדין שנא' °לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל
דבר יום ביומו וטעמא מאי אבע"א לאו אורח ארעא
למיתב מלכא אבראי ואבע"א מקמי דליפוש חרון אף
ואומר להם הקב"ה במה עסקתם בעוה"ז אומרים לפניו
רבש"ע הרבה שווקים תקננו הרבה מרחצאות עשינו
הרבה כסף וזהב הרבינו וכולן לא עשינו אלא בשביל
ישראל כדי שיתעסקו בתורה אומר להם הקב"ה שוטים
כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם שווקים להושיב
בהם זונות מרחצאות לעדן בהם עצמיכם כסף וזהב שלי
חגי ב הוא שנא' °לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות כלום יש
ישעיה מג בכם מגיד זאת שנ' °מי (בכם) [בהם] יגיד זאת ואין זאת
דברים ד אלא תורה שנא' °וזאת התורה אשר שם משה מיד
יוצאין בפחי נפש יצאת מלכות רומי נכנסת מלכות
פרס אחריה מ"ט משום דחשיבא בתרה מנ"ל דכתיב
דניאל ז °וארו חיוה אחרי תנינה דמיא לדוב ותני רב יוסף אלו
פרסיים שאוכלים כדוב ושותים כדוב ומסורבלין בשר
כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב אומר
להם הקב"ה במה עסקתם אומרים לפניו רבש"ע הרבה
גשרים גשרנו והרבה כרכים כבשנו והרבה
מלחמות עשינו וכולן לא עשינו אלא בשביל ישראל
כדי שיתעסקו בתורה אומר להם הקב"ה שוטים כל מה
שעשיתם לא עשיתם אלא לצורך עצמיכם גשרים ליטול
מכם מהן כרכים לעשות בהם אנגריא מלחמות אני
שמות טו עשיתי שנא' °ה' איש מלחמה ה' שמו כלום יש בכם
מגיד זאת שנאמ' מי בכם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה
שנאמר וזאת התורה מיד יוצאין בפחי נפש וכי מאחר
דעיילא רומי ולא זכה פרס מ"ט עיילא סבור אינהו סתור
בית המקדש ואנן מיבנא בנינן:

בערבוביא. כולם מעורבבין ולא כל אומה ואומה בפני עלמה: **וסופריה.** חכמיה: **לאום.** מלכות כשהיא לבדה ולאום מלאום מתרגמינן ומלכו ממלכו ועוד יאמץ לא שייך אלא במלכות: **וספר תורה.** מסיפיה דקרא נפקא לן לקמן מי (בכם) [בהם] יגיד זאת: **מי איכא ערבוביא קמיה.** והלא כלן נסקרין בסקירה אחת שנאמר היולר יחד לבם כדאמרי' בר"ה. ומשני **דלא ליערבבו אינהו.** לדידיה לא מהניא ערבוביא אבל לדידהו מהניא דמבלבלי ומסתתמי טענתייהו: **טבעה.** שמעה: **נכנס תחלה.** לפני הקב"ה לדין: **משפט עבדו.** שלמה המלך: **דליפוש חרון אף.** דהקב"ה מפני פשעי הלבור שמא ח"ו יפרע מן המלך כל פורענות מפני החרון: **שווקים מרחצאות וכסף וזהב.** הוא עסקן של רומיים וגשרים וכרכים ומלחמות הוא עסקן של פרסיים: **שיתעסקו בתורה.** שיהא להם פנאי שמולאין להשתכר בשוק ומולאין מזונותיהם ולורכיהם בלא טורח ומתעדנין במרחצאות: **וארו.** והנה: **אחרי.** אחרת: **מסורבלים.** שמנים כמו קטן המסורבל בבשר ולשון מלבוש הוא כמו כפיתו בסרבליהון: דוב אין לו מנוחה אלא הולך ובא כל שעה: **אנגריא.** עבודת המלך המוטלת על יושבי כרכים לעשות מלחמה וללכת בלבא וליטול בהמתן לעבודתו: **ואנן בנינן.** בית שני בנה כורש:

תוספות אומר להם הקב"ה במה עסקתם. פי' שואל להם במה זכו בכל דור ודור: שווקים להושיב בהם זונות. ה"ה דהוה מצי למימר לעשות בהם סחורה לכל דבר אלא מגנה אותם בדבר גנאי כל מה שיכול כלומר אפילו לצורך זונות עשיתם שווקים: ואלו חיוה אחרי תנינא דמיא לדוב. וקשה דאדרבא מלכות בבל עדיפא דדמיא לארי דכתיב (קדמיתא כאריה וכתיב) עלה אריה מסובכו והארי מלך בחיות וי"ל דאע"ג דארי מלך בחיות מ"מ הדוב מסוכן ובעל תחבולות יותר כדאיתא בספ"ק דברכות גבי צרות האחרונות משכחות הראשונות משל לאחד שפגעו ארי וניצול הימנו והיה מספר מעשה ארי ופגעו דוב וניצול ממנו ועד שהוא מספר מעשה הדוב פגעו נחש ורבינו (יהודה) [יצחק] תירץ דממלכה שפלה היתה מלכות בבל כדכתיב בכשדים זה העם לא היה ולפי שעה העלו הקב"ה כדי שיפול הלבנון ביד אדיר ומשנפל ביד מלכות פרס לא היה לו עוד נשיאות ראש אבל

עיון יעקב

באין ומעידין. כלומר שנאמר שנכרה מגלותן יעידון על ישראל שקיימו תורה והמלות ועי"ל דף ד' ברש"י ומהרש"א: **לע"ל** מביא הקב"ה ס"ת ומניח בחיקו ואמר כל מי שעוסק בתורה יבוא ויטול שכרו. כדאמרינן בברכות דף ל"ד כל הנביאים לא נתנבאו אלא לעובדי פרקמטיא כס"ח וכו' אבל ת"ח עצמו עין לא ראתה אלהים זולתך והכל לעולם הבא דהיינו אחר ביאת המשיח כדאיתא שם בש"ס ואפשר דזה כוונת רש"י ריש פ"ק דסנהדרין גבי אין שהילם דינו של אדם אלא על דברי תורה פירש"י (עתיד לבוא היינו דבא לתרץ קושית התוספות דבפרק במה מדליקין משמע דשואלין תחלה נשאת ונתת באמונה ולפירוש זה לא קשה מידי דזה קאי אבל אדם דינו שאחר מיתתו אבל לעתיד שיהיה הי"ת לרב טוב הצפון ועין לא ראתה אלהים זולתך שהילם דינו על ד"ת שהכרו גדול כל כך ועיין בחידושינו בקדושין דף מ"א מה שהארכנו על קושית התוספות ע"ש: **כל מי שעוסק** בתורה. אף האומות בכלל דהיינו בשבע מצות דידהו כמו שאמרו התוספות בסמוך אך דאפשר דקאי רק על ישראל והם עלמם לא לומר שהם סגורמים לזה ורוצים ליטול גם כן שכרם שהכל עשו בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה: **כלום** יש בכם מגיד זאת. כלומר אם אתם עשיתם כל זה לשם שמים כדי שיתעסקו בתורה א"כ למה אין בכם מגיד זאת כיון שמחכינין עליכם ר"ם: **ואין** זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה, דהיינו תורה שבכתב שניתנה למשה לבדו שעיקר. היגיעה ושכרו על תורה שבעל פה והת שאמרו

אבל מלאת פרס חשובה היא אף בימי מלכות רומי ותעמוד בחשיבותה עד סמוך לביאת משיח ע"כ:

והרשב"א האריך במאמר זה בפירושו לאגדות וכלל היוצא מדבריו הוא שאמר כי כל המתעסקים בחכמה ואף המתפלספים יודו שמין האנושי הוא החלק הנכבד בעולם השפל מפני שהוא בעל השכל וכל יפעל בתוך השכל וישתדל בחכמה זולתו שהם מסכימים על אמתם ואנו מסכימים על אחרת והוא שאנו נחייב ההשארות בהתעסק במצות התורה שנצטוינו בה מפיו ושייעד לנו חיים והאריכות שאין לו תכלית בקיום מצותיה וההפך על ביטולם א"כ התכלית בבריאה העסק בה ובמצותיה ואולם שתצטרך היא על כל פנים השתדלות עסק העולם וישובו על כן מי שמתעסק בענייני העולם וישובו לכונת מי שיתעסק בתורה הוא נוטל שכר עמו כי לולא זה לא יתעסק זה שצרכי האדם רבים ויבלה האדם ימיו בהם אם יצטרך כל אחד להכין לעצמו והוא שגילו לנו רבותינו ז"ל בכתוב שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך והוא מאמר בן עזאי כשרואה אוכלוסין אמר ברוך שברא כל אלה לשמשני ומעתה יתבונן בהגדה זו שהיא כוללת מה שאמרנו והכוונה באמרו שמביא הקב"ה ספר תורה ומניחה בחיקו לומר שלמודה והעוסק בה הוא תכלית המבוקש מן הנבראים והתגלגלות הענינים בהתעסק בישוב העולם כדי שיכלו ישראל לעסוק בתורה ואילו התעסקו בה לכונה זו היו ראוים להנצל מעונש כמו שאמרנו אבל היתה הכונה להם במה שהתעסקו בה רק להתעשר ולהרבות תענוג והוא אומרם שמלכות אדום אומרת הרבה שווקים תקננו הרבה מרחצאות עשינו וכן מלכות פרס וכו' אומר להם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם כלום יש בכם מגיד זאת שהוא תכלית המבוקש מן הנבראים: ומ"ש מי איכא ערבוביא קמיה. ר"ל שהוא יתברך משגיח לפרטים לא ע"ד כלל המין ואמר כי היכי דלא ליערבבו איניהו ולשמוע מאי דאמר להו לומר שהוא דן דין אמת כאילו כל אחד ישמע ויבין מה שתובעין ממנו ומשיב ומקבלין ממנו אם יש לו מליץ מגיד יושר: גם אמר דחשיב עייל ברישא. לכונה שהוא יתברך רוצה בכבוד מהבריות שהנכבד במין יתכבד בין חביריו וכ"ש המלך בין העם גם מ"ש יש אב מעיד על בנו וכלל כל אותו ענין לומר שהכל במשפט ואין משוא פנים בדבר וזה מ"ש אל אמונה ואין עול ואומר אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד ואומר במדרש הא קשוט והא קשוט דאפילו לבני ביתיה לא נסיב אפין ואל תבקש בכל מלה ומלה שבאה להם בהגדה שתהא מכוונת ממש לענין כי רוב המשלים הבאים בכתובים נגלה בדברי חכמים יכנסו בהם הרבה דברים כדי לתאר המשל שהמשילו בו הנמשל זה נגלה ומבואר לכל מי ששם לבו במה שהביא מן המשלים: והא דאמר רבי יהושע ב"ל היום לעשותם וכו' כבר פירשתי בפ"ק דברכות עכ"ל:

מהרש"א דכתיב כי קרוב יום אידם כו'. פרש"י היינו ע"ז דכתיב בההיא פרשה יקומו ויעזרוכם עכ"ל וה"מ לאתויי עפי לעיל מיניה בההוא ואמר אי אלהימו וגו' והיינו לנ"ד דאי אלהימו קאי אע"ז אבל לנ"ד דאי אלהימו קאי אהקב"ה לא מצי לאתויי מיניה כפרש"י בחומש דאיכא פלוגתא בהכי בספרי ע"ש: יתנו עדיהן וגו'. פרש"י ס"ד השתא דאתמוהי מתמה כו' עכ"ל ואין צורך אלא דכולה מלתא הקב"ה א"ל לאוה"ע מי בכם יגיד זאת התור' והראשונות ישמיעונו שהן שבע מצות כדלקמן ואמר להם ג"כ שיתנו על כל זה עדיהן ויצדיקו בדין ולמאי דמסיק דיתנו עדיהן בישראל כתיב היינו שישראל יתנו את כיבוד אוה"ע עדיהן ויצדקו וישמעו אותן כביבוד אוה"ע ויאמרו אמת הוא ולפי דרשת דריב"ל בסמוך הא דאמר בישראל כתיב היינו כמי שהמצות מעידות עליהן קאמר וישמעו כביבוד אוה"ע עדותן ויאמרו אמת וכדלקמן בסוף שמעתין ודו"ק: עדיהן מהבא יוצרי פסל כולם. פרש"י בספר ישעיה סיפא דקרא בל יראו כו' הפסילים יהו עדים על בוטחם בל עובדיהם שהרי הנו רואין שאינם לא רואים ולא יודעים והם עובדים להם עכ"ל. וק"ק דזה העדות אנו רואים גם בעה"ז ומפרש"י הכא משמע דממש יעידו הפסילים בהם דה"ק קרא דבל יראו ובל ידעו וגו' דגם שעד שלהם אין רואים ולא יודעים בעה"ז שם ביום הדין קאמר דבכם יהיו יודעים להגיד עדות על עובדיהם למען יבושו וק"ל: בערבוביא וכו'. מדכתיב ברישא נקבצו יחדיו ובסיפיה יאספו לאומים ילא כתיב יחדיו דרשו כן וק"ל: באות ומעידות וכו'. הענין כמ"ש המקובלים כי בכל מעשי ידי אדם נברא דבר רוחני לפי המעשה כמ"ש שעושה המצוה נותן כח בפמליא של מעלה וכן בהפך עושה העבירה מתיש כח פמליא של מעלה ונותן כח לצד הטומאה והם עדים המעידים עליו כמ"ש יוצרי פסל וגו' ועדיהן וגו' והוא העד המעיד שאמרו בפרקי אבות הקב"ה הוא העד הוא הדיין היינו הוא העד הרואה שהוא כעשה דיין וק"ל: מביא הקב"ה ס"ת בחיקו וכו'. שבתחלה לא ידעו כי ספר תורת משה הוא בחיקו אבל כל אומה סבורה כי דתה היא ולכך מתקבלים כולם כי לפי דעת כל אומה דתה היא אמת עד אשר יפרש להם הקב"ה יש בכם מגיד זאת תורת משה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה וגו': מלכות אדום תחלה כו'. כתבו התוס' משום וכו' כי במעשה רבי חנינא בן תרדיון נגזר על רומי חורבן גדול עכ"ל ואצ"ג דבשאר הרוגי מלכות כגון ר"ע וחבריו נעשו בהם ג"כ מיתות משונות אפשר משום ס"ת שנשרף עמו קאמר וק"ל: שטבעה יצא בכל העולם. יש לפרש כמשמעה שמטבע שלה יוצאה בכל העולם שכן דרך המלכים שמטבע שלהם יוצאת עד מקום ממשלתם ופוסל הישנות כדלקמן בפ"י גבי דיכל הדראייכי ערלאייכי כפרש"י שם וע"ד זה נראה לפרש על מה שאמר כסף וזהב הרבינו אמר הקב"ה כסף וזהב שלי הוא וכו' כי הכסף וזהב שהרבו מלכי אדום שהם אדרייגוס ועריאגוס משל קדש היה שהוא של הקב"ה כמ"ש שם בקשו לגנוז דינרי אדרייגוס וטריאגוס מפני מטבע של ירושלים שרושם קודש ועיין בפ"ק דשבועות בחדושינו ודו"ק: מקמי דליפוש חרון אף וכו'. לכאורה בפרש"י הכא ובמסכת ר"ה דלא ליפוש חרון אף דלבור שהוא גדול מפני שהם רבים ויפרע אח"כ מן המלך אין זה דומה הא דאדום שם ג"כ רבים וליפוש חרון אף על שאר האומות וצ"ל דבחשיבותא תליא מלתא דבין רבים ובין יחיד חס הקב"ה על חרון אף דליפוש על החשוב טפי ודו"ק: בתוס' וארו חיוא וכו'. אליבא דקאמר דהיא חבוטה בתרא קשיא להו הכי אבל הא ודאי דבבל לא עייל בתר אדום כיון דגם הם אשתעבדו וקתני ב"ה ועיין עוד בזה לקמן וק"ל:

הרי"א הכסב"א שלמודה והעסק בה. למי שהתורה בקרב לבו ראוי ליפול שכרו ולא למי שתורתו מהשפה ולחוץ: הגדה הרבה כסף וזהב הרבינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל. צריך לייסב היכי אמרי שהכסף וזהב הרבו בשביל ישראל ואפשר לומר דרך דרש לפי שכתוב והיה סחרה ואתננה קודש לה' וגו' כי ליושבים לפני ה' יהיה שדרשו חז"ל שעתיד כל ממונם של אוה"ע להיות לת"ח שנא' ליושבים לפני ה' אלו ת"ח ולכך אמרו הם כל הכסף והזהב שלנו היה לת"ח לומדי התורה והשיב הקב"ה לי הכסף ולי הזהב וכשרצה נתנו להם וכשרצה לקחו מהם ונתנו לת"ח העוסקים בתורה:

וכן כל אומה ואומה מאי שנא הני תרתי דקא חשיב ב' פס ומאי שנא הנך דלא חשיב הנך משכה מלכותייהו עד דאתי משיח וכי מאחר דעיילי תרתי ולא אהנו מידי מ"ט עיילי אחריני אמרי אינהו אישתעבידו בישראל אנן לא אישתעבדינן בהו אמרו לפניו רבש"ע כלום נתת לנו ולא קבלנוהו ומי מצי למשר הכי והא כתיב °ה' דברים לג מסיני בא וזרח משעיר למו וכתיב °אלוה מתימן יבא חבקוק מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן א"ר יוחנן מלמד שלקח התורה והחזירה הקב"ה על כל האומות והלשונות

ולא

ולא קבלוה עד שבא אצל ישראל וקבלוה אלא הכי אמרי כלום קבלנוה ולא קיימנוה ועל דא תברתהון אמאי לא קבלוה אלא כך אומרין לפניו כלום כפית עלינו את ההר כגיגית [ולא קבלנוה] כדרך שכפית על ישראל
שמות יט (ולא קבלנוה) שנא׳ °ויתיצבו בתחתית ההר וא״ר אבדימי בר חמא דמן חיפה מלמד שכפה הקב״ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם מיד אומ׳ להם הקב״ה
ישעיה מג ראשונות ישמיעונו שנא׳ °והראשונות ישמיעונו שבע מצות שקבלתם היכן קיימתם ומנ״ל דלא קיימום כדתני
חבקוק ג רב יוסף מ״ד °עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים מה ראה ראה שבע מצות שקבלו עליהם בני נח ולא קיימוה עמד והתירן להם איתגורי אתגור א״כ מצינו חוטא נשכר
דף ג אמר מר בריה דרבינא *לומר (שאם מקיימין) [שאע״פ שמקיימין] אותם אין מקבלים עליהם שכר:

איגהו אשתעבידו בישראל. פרסיים ומשתעבדין בישראל בגלות בבל וטיטוס הגלם לרומי ועדיין כולם משועבדים להם: פארן. ארץ ישמעאל דכתיב בהגר ותשב במדבר פארן וגו׳: כלום קבלנוה ולא קיימנוה. כלומר משום דלא קבלנוה לא קיימנוה: על דא תברתהון. פירכא היא כלומר כמלא תשובה זו קטיגור להם אמאי לא קבלוה: כגיגית. קופ״ה בלע״ז שמטילין בה שכר: ראה ויתר גוים. ראה בעיניו ויסר להתירן: לומר שאם מקיימין אותם. והתרה זו [לא] לטובתן היא אלא שאין מצווין לקיימם ואם יקיימום לא יקבלו שכר:

בתוספות בנוי׳ יש כאן גירס׳ אחרת **תוספות** מ״ש הני דלא חשיבי. פי׳ בבל ויון שהם מדי מלכיות שנשתעבדו בישראל וחשובות הוו אבל מ״בל ע׳ אומות לא בעי: (ואכן לא אשתעבדינן. וכן תחשוב כל אומה ואומה שלא הגירה לישראל כאותה שלפניהם): מאי בעי בתימן. רש״י גרים מאי בעי בפארן והוא מבני ישמעאל כדכתיב ותשב במדבר פארן ולגרסתו קשה אמאי מייתי קרא דחבקוק אלוה מתימן יבא לכך נראה כגרסת הספרי והכי איתא בספרי בפרשת וזאת הברכה שארבע רוחות נגלה הקב״ה על ישראל שנאמר ה׳ מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קדש מכין אף מרוח רביעית שנאמר אלוה מתימן יבא ואע״ג דבקרא משמע דתימן ושעיר חדא מלתא היא דכתיב ואתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מקטל איכא למימר דכנה אומות ישכן באדום אחד מרוח אחד לשיכי והשניה לעבר רוח אחרת:

מהרש״א בתוס׳ בד״ה מאי שנא הני דלא וכו׳. פי׳ בבל ויון כו׳. שנשתעבדו וחשובים וכו׳ עכ״ל יש לדקדק דהדרא קושיין לדוכתא כיון דבבל ויון כמי אשתעבדו בישראל ובבל כמי סתרם בה״מ כמו אדום ומ״ט איעיילו ומאי פריך מ״ש הכי דלא חשיב להו דהיאך חשיב להו כיון דלא עיילו ויש לפרש דמיון הכי פריך מ״ש הכי דחשיבין ועיילי ומ״ש יון דלא חשיב לעיולי לפני פרס דיון נמשל לנשר שהוא מלך בעפות ומבבל נמי יש לפרש דהכי פריך מ״ש אדום דחשיב ועייל בריפא ומ״ש בבל דלא חשיב לעיולי בריפא דאיהו נמשל לארי שהוא מלך בחיות כמ״ש התוס׳ לעיל ומשני משום דהכי משכי במלכיות דאוי לעיולי בריפא וכיון דחזו דלא מהניא להכי מידי שוב לא עיילו בבל ויון ודו״ק: בתוס׳ בד״ה מאי בעי בשעיר וכו׳. מיהו קשה לגירסת רש״י וכו׳ עכ״ל דל״ל דבקרא דבוזאת הברכה כמי סמיך׳ אסיפא דקרא דכתיב פארן דא״כ לא ה״ל לאתויי קרא דחבקוק כלל דה״ל כמו יהודה ועוד לקרא וק״ל: מלמד שכפה עליהם כו׳. ואין זה סותר הא דקאמר לקמן דיחזור כל העולם לתוהו ובוהו דה״כ קאמר הכא שיחזור כל העולם לתוהו ובוהו דהיינו לפי טבע הבריאה שהיה עולם כולו מים במים ותסד אלהים היה בשביל האדם שיקוו המים למקום אחד ואם לא תקבלו התורה יחזור לטבע תוהו ובוהו ושם תהא קבורתכם ולהכי אמר משמים השמעת דין על הארץ שתחזור לדינה ולטבעה ואז הארץ יראה שתחזור לטבעה שיעלו המים עליה ובפענח רזי כתב שהוכרח לכפות ההר עליהם דבלאו הכי היו נמשה ואהרן וכיהם מקבלים התורה ולא היה העולם חוזר לתוהו ובוהו עכ״ל וק״ל: אתגורי אתגור וכו׳ אבל ליכא למיפרך דמאי בעי לדייכם כיון דהתירן די״ל הראשונות ישמיעונו היינו על מה שכבר עברו קודם שהתירן וק״ל:

הרי״ף אמרו לו כלום כפית עלינו ההר כגיגית כו׳ תימה והלא גם אם כפה עליהם ההר כגיגית לא היה דן אותם שהרי גם לישראל שכפה עליהם ההר כגיגית היה להם מודעה זו אלא דהדר קבלוה בימי אחשורוש ונראה דנהי דלישראל כשיבא הקב״ה לדונם על שלא קיימו התורה שקבלו יש להם פתחון פה שלא קבלו התורה אלא מחמת אונס אבל הכא מיירי באוה״ע שבאים ליטול שכר מהקב״ה לע״ל אם יטענו שבאונס קבלוה אין להם פתחון פה לתבוע שכר שאין נוטלין שכר אלא על קבלת התורה וקיימוה: אמר להם ראשונות ישמיעונו. לריך להבין מה השיב להם הקב״ה שעדיין שאלתם עומדת למה לא כפה עליהם ההר כמו שעשה לישראל ונראה דאלמלא קדמו ישראל לומר כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע וגם שהיה בידם כמה מצות שנלטוו במרה שבת ודינין לא כפה עליהם ההר כגיגית אלא כבר דנשתעבדים להקב״ה בקיומם כל אותן מצות שקבלו ישראל ברלונם והיו ישראל כנערה המאורסה שכבר נתקדשה ואינה יכולה להפטר עוד מבעלה כן היו ישראל כמאורסים למקום וז״ש תורה לוה לנו משה מורשה ודרשו מאורסה ולכך כפה עליהם ההר כגיגית וכשאמרו כלום כפית עלינו ההר השיב הקב״ה תשובה נילחת המצות הראשונות שצויתי אתכם היכן הם שאילו שמרתם אותם מצות כמו ששמרו ישראל המצות שצויתים הייתי כופה גם עליכם ההר לקבל שאר התורה אבל כיון שלא קיימתם את הראשונות איך הייתי כופה עליכם ההר לקבל התורה וכו׳:

ג ספ **ולא** והתניא ר׳ מאיר היה אומר מנין שאפילו נכרי
ויקרא שעוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול שנאמר °אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים ולוים וישראלים לא נאמר אלא האדם מלמד שאפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככ״ג אלא לומר לך שאין מקבלין עליהם שכר במצוה

עיון יעקב

שאמרו בסמוך כלום כפית עלינו ההר כגיגית ועיקר הכפי׳ הי׳ על תורה בבעל פה שהיא קשה כדאיתא בתנחומא פרשת נח: **כלום** כפית עלינו ההר כגיגית. לע״ג שאמרו מקהלה כל אשר דבר ה׳ נעשה י״ל דזה אמרו כששלח אליהם משה אבל כשנגלה הקב״ה בעצמו אליהם בקולות וברקים מתוך האש חזרו עד שכפה עליהם ההר כגיגית וכיון שמשמלה שר הקב״ה בעצמו עליהם כדכתיב ה׳ מסיני בא לכך אמרו כלום כפית עלינו וקרוב לזה מתרלים תוס׳ בשבת פ׳ ר׳ עקיבא גבי מודעא רבא לאורייתא ע״ש ולפי מ״ש בסמוך בשם התנחומא מעיקרא לק״מ ומה שתוספות מקשים עוד שם שלא אדרבה אם היה כופה עליהם ההר כגיגית יש להם מודעא י״ל דהאומות ה״ק כלום כפית עלינו כמו שעשית לישראל דאז נ״כ הייתו מקבלין עלינו כיון שאין לריך. לקיימן כמו שעשית לישראל שיש להם תירוץ אם לא מקיימין מודעא רבא לאורייתא: **שם** תהא קבורתכם. פשר מטעם דאמרינן פ׳ חלק האי אחרא וקושטא שמיה לא שכיב אינש בלא זמנו ע״ש מילתא בטעמא ואלו שהיו רולים לשוב בגבורים שאמרו תחלה נעשה ונשמע ועכשיו חזרו לכך שם תהא קבורתכם לאסוף בלא זמנם: **שבע** מלות שקבלום׳. היינו לפי שכל הנשמות שעתידין להבראות היו מלוין באדה״ר וכשקבל עליו שבע מלות שילן קבלו עליהן ואם בשבע מלות לא יוכלו לעמוד לקיימן תרי״ג מלות על אחת כמה וכמה כדאיתא במדרש: **מניין** שאפילו נכרי שעוסק בתורה. אף על גב דעל עשיית מלות קאמר שאין מקבלין שכר מ״מ האי פסוק אשר יעשה אדם קאי נ״כ על שאר ז׳ מלות כדכתיב אשר יעשה מנ״כ מקבלין עליהן שכר ככהן הגדול כתיב כהנים וכו׳: **הרי** הוא ככ״ג. הא דנקט דומיא לכ״ג. עיין בתוספות ומהרש״א ועי״ל כמו שכהן גדול מקבלם בשמונה בגדים כן זה נתלבש בגי׳ מלות ועוסק בתורה ובמלות אלו כמלא שיש לו שמונה מלבושים ככ״ג ועוד י״ל

כמצוה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה דא״ר
חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה
ועושה אלא כך אומרים האוה״ע לפני הקב״ה רבש״ע
ישראל שקבלוה היכן קיימוה אמר להן הקב״ה אני מעיד
בישראל שקיימו את התורה כולה אומרים לפניו רבש״ע
(שמות ד) כלום יש אב שמעיד על בנו דכתיב °בני בכורי ישראל
אמר להם יבאו שמים וארץ ויעידו בהם בישראל שקיימו
את התורה כולה אומרים רבש״ע אף שמים וארץ
(ירמיה לג) נוגעין בעדותיהם שנאמר °אם לא בריתי יומם ולילה
חקות שמים וארץ לא שמתי (דאמר רבי) [ואמר רבי]
(בראשית א) שמעון בן לקיש מאי דכתיב °ויהי ערב ויהי בקר יום
הששי מלמד שהתנה הקב״ה עם מעשה בראשית ואמר
להם אם ישראל מקבלים את התורה מוטב ואם לאו
הריני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו ואמר חזקיה מ״ד
(תהלים עו) °משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה
שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחלה יראה ולבסוף
שקטה אומר הקב״ה להן יבאו מכם ויעידו בישראל
שקיימו את התורה כולה יבא נמרוד ויעיד באברהם
שלא עבד ע״ז יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על
הגזל תבא אשת פוטיפרע ותעיד ביוסף שלא נחשד על
העריות יבא נבוכדנצר ויעיד בחנניה מישאל ועזריה
שלא השתחוו לצלם יבא דריוש ויעיד בדניאל שלא
ביטל את התפלה יבא בלדד השוחי וצופר הנעמתי
ואליפז התימני ויעידו בישראל שקיימו את התורה
(ישעיה מג) כולה שנא׳ °יתנו עדיהם ויצדקו אומרים לפניו רבש״ע
תנו לנו מראש ונעשנה אומר להם הקב״ה שוטים מי
שטרח בערב שבת יאכל בשבת ומי שלא טרח בערב
שבת מהיכן יאכל בשבת אלא אע״פ כן מצוה קלה יש
לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה ומי מצי אמרו הכי
(דברים ז) והא״ר יהושע ב״ל מ״ד °אשר אנכי מצוך היום לעשותם
היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולא
היום ליטול שכרם אלא לפי שאין הקב״ה בא בטרוניא
עם בריותיו ואמאי קרי ליה מצוה קלה לפי שאין בה
חסרון כיס מיד כל אחד ואחד עושה סוכתו בראש גגו
והקב״ה מקדיר עליהם חמה (כבתקופת) [בתקופת] תמוז
ומיד כל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא שנא׳ °ננתקה (תהלים ב)
את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו מקדיר והא
אמרת אין הקב״ה בא עם בריותיו בטרוניא משום דישראל
נמי זמנין *דמשכה להו תקופת תמוז עד שיתסר בתשרי (דף ג ע״ב)
ומצטער והאמר (רבה) [רבא] מצטער פטור מן הסוכה
נהי דפטור בעוטי נמי מי מבעיטו (והקב״ה) [מיד הקב״ה]
יושב ומשחק עליהם שנא׳ °יושב בשמים ישחק א״ר (תהלים ב)
יצחק אין שחוק לפני הקב״ה אלא אותו היום בלבד:

אם לא בריתי יומם ולילה. אם לא בריתי שכתבתי [בתורה] שהגית יומם ולילה והיינו תורה דכתיב והגית בו יומם ולילה וכתיב אלה דברי הברית: הששי. ה״א דהששי יתירה (כתבה) [וכתבה] בסוף מעשה בראשית לדרשה זו והכי משמע ויהי ערב ויהי בקר יום הששי של ששה בסיון שעתידין ישראל לקבל התורה: השמעת דין. מתן תורה: בתחלה יראה. שמא לא יקבלו ישראל התורה ותחזור הארץ לתוהו ובהו: ולבסוף. קבלוה בנעשה ונשמע שקטה: נמרוד. השליך [את] אברהם אבינו באור כשדים על שלא קבל עליו לעבוד ע״ז שנאסרה לבני נח ואברהם בן נח היה שלא היה בשעת מ״ת ועל שם כך נקרא אמרפל בכילד מעבירין באור והפיל את אברהם בכבשן האש: שלא נחשד על הגזל. דכתיב מה מצאת מכל כלי ביתך אפילו מחט אפילו המחק או מחט ותחת הדר בבית חמיו עשרים שנה ובשולא אינו נוטל עמו כלי קטן ובני נח נצטוו על הגזל ויעקב קיים: ביוסף שלא נחשד על העבירה. ואשת איש נאסרה לבני נח דכתיב ודבק באשתו ולא באשת חבירו ויוסף קיים ואליהו בן ברכאל לא גרסינן דישראל הוא כדמפרש בב״ב בהשותפין: בערב שבת. בעולם הזה: היום לעשותם

עין יעקב

למו ש״נ נוטל אלף כראה כדאיתא ביומא דף י״ו כן זה ג״כ נוטל שכרו כולו בעה״ז כדאיתא בב״ב פ״ק גבי איוב שקבל הקב״ה שכרו בעה״ז: כלום יש אב שמעיד על בנו. אע״ג דלא כשם נקראים בנים אא״כ עושין רצונו מ״מ פסול לעדות דלמא איכא לדיק אחד בדור שהוא בנו ולפי שהוא ערב כבר אתייני נמלא דה״א קריבא דערבא שפסול לעדות כדאיתא בסוף פ״ק דמכות גבי אלעי וטוביה ע״ש והא דאיתא במדרש שאמרו א״ה על ישראל שהיו במצרים אם כנגן; שלאו כנסיותיהן על אחת כמה וכמה לכך שבטי י״ה שם של י״ה. ומעיד עליהם שהיו מיוחסים י״ל לפי שישראל יש להם דין שבויה במצרים ובבזויה אפילו אשה נאמן ועיין בירושלמי בקדושין דף ע׳ מ״ש שם ועיין במדרש דליעב יוגב להעיד כדכתיב והיית עד וממהר במנאפים ובמכשפים ול״ל דאין דין שלמעלה כלמטה דהא לנוטל פסול בין לחוב ובין לזכות כדאיתא בח״מ סימן ל״ג ובזה אמרתי כוונת הפסוק בישעיה שמעו שמים והאזיני ארץ ותקשה הלא המה נוגעים בעדות ע״ז קאמר הי דביר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי ולזעה מיכה דנעשה עד כן הפעים ואין: יום הששי אנשי הבנה. ואף לה״ד שבשביעי ניתנה תורה עיין בתוספות ומהרש״א ועי״ל לפי שכל ששת ימים ע״מו והכינו עצמם לקבלת התורה ק״א לקבלת התורה יום הששי שה״א הכנת ליום השבת שהוא קבלת התורה: אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה. ע״ד הרמ״ז יש לומר ע״ד דאיתא במדרש אמרה הארץ הלוה אחת לויתה ועבר עליה כמ לג״ה אדמה בעבורו הרי״ב אלות על אחת כמה וכמה אמר הקב״ה ארץ ארץ לא שיעת שאמרתי לא אוסיף עוד לקלל את האדמה ע״כ הנה בודאי אי אזלינן בתר משמעות העין לא היה נאמן ליראה כלל דבאמת גבי אדם לכך נתקללה האדמה בעבורו לפי שפיתה והיתה גרועה כנזקין שחטא אדם אבל אי אזלינן בתר משמעות הלשון ולא אחר משמעות הענין שפי׳ היתה מתיירא כיון דכתיב פתח ארורה האדמה בעבורך ואי אזלינן בתר משמעות הלשון אין; זה פיום לארץ מה שאמר לא אוסיף עוד לקלל את האדמה הלא שם כתיב ולא יהיה עוד המים למבול משמע דוקא מבול של מים אבל מבול של אש מביא כדאי הכיא כ״מ׳ בקדוש שיפגע כל אלה ולא למה האדמה אבל אי אזלינן בתר משמעות הענין כדכתיב לא אוסיף עוד לקלל את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעוריו א״כ משמע בין של מים בין של אש לפי שיצר לב אדם רע מנעוריו ובזה מתורץ אם יראה קשה ליה הלא יש לילך בתר משמעות הענין לכך נתקללה האדמה לפי שפיתה אלא ל״ל והילכך בתר משמעות הלשון לכך יראה א״כ למה שקטה דהא משמעות הלשון משמע דוקא מבול של מים אינו מביא אבל מבול של אש מביא אלא ל״ל דאזלינן בתר משמעות הענין אם כן הדרא קושיא לדוכתיה למה יראה לכן הוליך לארץ מתחלה יראה: יבא בלדד השוחי. עיין במהרש״א דלמה לא קאמר יבא איוב ויעיד בלעם ואביו לפי מ״ש התוס׳ בפ״ק דמכות גבי הרוג י״ל דבשונא גרוע כי אחי פסול להעיד ה״ה בלעם שרצה לקלל כלל ישראל וכן אביו רשע כדאיתא בסנהדרין דף ק״ה לקי״מ בפסולין להעיד: תנו לנו מראש ונעשנה. שמעתי מאמ״ו ה״ה מהור״ר יוסף נר״ו בשם אביו הגאון, מהור״ר יעקב ריש״ר זצ״ל שאמר בזה כוונת הגמרא ע״ד דאיתא בזוהר פ׳ בלק והובא בתורת חיים ריש מכילתין דף ב׳ ע״ב הא דהופיע מהר פארן דהיינו שחזר הקב״ה על עשו ודילג ופתח בלא תרצח כדי שלא יקבלו התורה וכן בישמעאל בלא תגנוב אבל בישראל פתח באנכי וכדאיתא בילקוט תהלים בפסוק רבות עשית אתה ה׳ כל נפלאותיך ומחשבותיך אלינו כל מחשבות שחשבת עלינו כדי שלא יקבלו האומות התורה ולכפול שכרינו וזה שטענו אומות העולם תנו לנו מראש ונעשנה פי׳ למה התחלת עמנו בלא תרצח תנו לנו ג״כ מראש מאנכי ונעשנה מ״מ אין הקב״ה בא בטרוניא עם בריותיו דאין זה טרוניא כלל כי גם בתורה מצינו אין מוקדם ומאוחר בתורה ע״כ והארכתי בזה בדרושינו: היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם. נראה דה״א היא דכתבו המפרשי׳ דלכך שכר מצות בהאי עלמא ליכא כדי לעשות מצוה לשמה ולא משום שכר לכך קאמר היום לעשותם ולא למחר לעשותם בהרי היום לעשותם ולא היום ליטול שכר כדי שלא יהא עשייתו שלא לשמה לכך נמי ולא למחר לעשותם כדי שלא יהא עשייתו שלא לשמה: ואמאי קרי ליה מצוה קלה. הא דמקשה עכשיו אמאי קרי ליה מצוה קלה ולא מקשה מיד קודם הקושיא והתירוץ לפי שאין הקב״ה בא בטרוניא י״ל דבאמת היא מצוה חמורה אלא שהקב״ה קרא לפניהם קלה כדי שלא ימנעו לקבלה ואח״כ יבעטו בה אבל עכשיו באמר שאין הקב״ה בא בטרוניא מקשה שפיר: בראש גגו. לכך עשו בראש להתגאות ולא להשפיל ולפ

פעמים

לעשותם. בעה"ז: **ולא למחר.** דאינו יכול לעשותם לעה"ב: **בטרוניא.** בעלילה: **ראיש גגו.** רוב השמשין על הגגות שאין גגותיהן משופעים: **מקדיר.** לשון נוקב כלומר ומנקבת בכח חום גדול כמו מקדרין בהרים דעירובין ענין נקב וחתך: **בתקופת תמוז.** שנוהגת ומושכת (כל) [עד] שלשה חדשים עד [יום] תקופת תשרי הויא תקופת תמוז: **ננתקה את מוסרותימו.** על ה' ועל משיחו קאמר לעתיד לבא כדכתיב למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק כלומר ננתקה מצות סוכה שהטילו עלינו: **דמשכה תקופת תמוז.** ואין תקופת תשרי נופלת עד לאחר החג: **יושב בשמים ישחק.** גבי ננתקה את מוסרותימו כתיב:

תוספות מלמד שאפילו נכרי ועוסק בתורה כו'. עיין בפי' טור שנגת ד' וסי': גדול המצווה ועושה. משום דהמצווה יש בידו שכר קבלת העלוי ושכר עשיית המצוה ועוד כי יצר הרע מתגבר על המצווה להחטיאו: שלא השתחוו לצלם. ומכאן דקדק ר"ת דצלם דנבוכדנצר לא היה ע"ז אלא אנדרטא עשויה לכבוד המלך מדהזכיר גבי אברהם ע"ז והכא הזכיר צלם והכי איתא ההוא דבפרק אלו נערות אלמלא נגדוהו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ואם היה ע"ז לא היו עובדין אפילו היו מייסרין אותם הרבה שהרי מצינו ברבי חנינא בן תרדיון ששמו ספוגין של צמר על לבו וכן רבי עקיבא שסרקו בשרו במסרקות של ברזל והיינו נמי הא דאמרינן במקום שנהגו מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לכבשן האש פירוש כיון שלא היה ע"ז והכי נמי משמע ליהוא לאלהך לית אנחנא פלחין ולצלם דהבא די הקמת לא סגדין משמע דתרי מילי נינהו (והכי איתא במדרש חזית חנניה מישאל ועזריה שאלו מיחזקאל ואמר כך מקובלני מפי
אינו בתוס'
ישעיה רבי מבי כמעט רגע אמרו ליה את בעי דיהוי אמרין הדין צלמא סגדין ליה אמר לון מה אתון בעון אמרין ליה דיהון אמרין הדין צלמא סגדין ליה לבר מישראל):

מהרש"א שאפי' נכרי ועוסק בתורה כו'. כמ"ש התוס' דאיירי בשבע מצות הכי איתא בהדיא בפרק ד' מיתות מיהו לא דוקא שבע מצות דלא חשיב אלא לא תעשה אבל בקום עשה יש עוד מצות אחרות שהנכרי חייב בהן כדאיתא התם ובזה נראה לפרש הא דאמר שהוא ככהן גדול וע"פ מאמרם זאת תורת האשם תורת חטאת וכו' מלמד שכל העוסק בפרשיות הקרבנות כאילו הקריבן ואהכי קאמר כנכרי העוסק בתורה דהיינו בתורת קרבנות שבן נח מצווה עליהן הרי הוא ככ"ג שהקריבן דלמעלה מהאי קרא כתיבי פרשת קרבנות ועבודת יוה"כ שהיא בכ"ג ובתוס' לקמן כתבו טעם אחר למה נקט ככ"ג ודו"ק: **בתוס' בד"ה בהגים לוים כו'.** מקרי בני אדם שר"ל בני אדם הראשון וכו' עכ"ל ולעיל גבי ואתה בן אדם וגו' אפשר שלא רצה לפרש כן דלא שייך לומר בן אדם הראשון כמו בני האדם הראשון וק"ל: עוד בתוס' שם בד"ה **נוגעי' בעדותן וכו'.** ועוד י"ל שהם קיימים ממה שקבלו וכו' עכ"ל ואעפ"כ מקרי נוגעים בעדותם מצד הנאתם שהגיע להם כבר ע"י קבלתם של ישראל ודו"ק: **שמים וארץ נוגעי' בעדותן וכו'.** לפום הך דרשה שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית וכו' ניחא דנקיט שמים וארץ אבל לדרשה דארץ יראה ושקטה וכו' לא ה"ל למנקט שמים דנוגע בעדות וי"ל דמ"מ לא היו שמים רק כעד אחד וק"ל: **יום הששי מלמד שהתנה וכו'.** בפרק רבי עקיבא הששי ה"א יתירה משמע הששי המיוחד וכו' ועוד נראה בזה כי בה"א יצר הקב"ה מעשה בראשית כמ"ש בהבראם ולכך ה"א יתירה בסוף מעשה בראשית לרמוז על פעולות הה"א שהיתה על תנאי אותו ששי של קבלת התורה ור"ת שם של ד' "יום "הששי "ויכלו "השמים לרמוז בסוף מעשה בראשית כי הם אותיות שם הויה היו כלים של הקב"ה לצור בהן עולמות כמ"ש. ביה. ה' צור עולמים ולכך אמרו די לעולם שישתמש בשתי אותיות אלו השם השני נרמז מתחלת "ויכלו "השמים שהוא התחלת פרשת שבת לרמוז שלא יתמלא השם עד לעולם שכולו שבת ודו"ק: בתוס' יום הששי. תימה למ"ד בשבעה בחדש נתנו עשרת הדברות ומאי יום הששי וי"ל וכו' עכ"ל ושינויי דחיקי נינהו. והנראה בזה אחרי שיש לדקדק בסוגיא בפר"ע דפליגי רבנן ור' יוסי דרבנן סברי בששה לחודש נתנה תורה ור' יוסי אומר בז' בו ולכ"ע בשבת נתנה תורה וכו' ע"ש ויש לספק בזה דלכ"ע נתנה תורה ביום נ"א מן הספירה למה קבע הש"י חג השבועות לדורות ביום חמשים מן הספירה והנכונה בזה לפי שלא היו ישראל אז ראויים לחכמת התורה עד שיטהרו ויקדשו עצמם מכל טומאת מצרים שיצאו משם כמ"ש כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו כו' וע"כ היתה הטהרה במספר שבעה שבועות ויום חמשים שהם מספרים קדושים כענין שבת שמטים ויובלות לפי שביום נ' נגמרה הטהרה שזכינו אחר כך ביום נ"א לקבל התורה קבע הש"י אותו יום חמשים לחג שבועות כי יראת חטא קודם לחכמה במעלה ובזמן ובזה יתורץ קושית התוס' למ"ד נמי בז' בו נתנה תורה הזכיר כאן יום הששי מר"ח לפי שהוא עיקר כי בו נקבע חג השבועות לדורות וק"ל: **יבא נבוכדנצר ויעיד בחנניה וכו'.** דזה נוסף על אברהם שלא עבד ע"ז שנצטוו גם בן נח בו אבל להשתחות לצלם שהוא אנדרטא לא נאסר בן נח ולא נאסר בו אברהם שהיה עדיין בן נח אלא מחמירין היו חנניה כו' כיון דישראלים הוו ועיין בתוס' ודו"ק: **יבא בלדד השוחי וכו'.** חברי דאיוב ואיוב גופיה לא נקט הכא משום דאיכא למ"ד בפ"ק דב"ב דאיוב ישראל היה ומיהו ק"ק אמאי לא נקט הכא נמי בלעם ואביו שהיו ג"כ נביאי אוה"ע כדאמרינן התם ומהיכא קא מספקא ליה טפי בהני דנקט שהם יעידו בישראל דהא אמרינן התם בהו דנביאותייהו לאוה"ע ודו"ק: **ומי מצית אמרת הכי והאמר ריב"ל מ"ד כו' היום לעשותם.** ויש להקשות דמהאי גופא תקשי ליה דקאמר הקב"ה שוטים שבעולם מי שטרח בע"ש וכו' אלא דאעפ"כ קאמר הקדוש ברוך הוא שיעשה עמהם לפנים משורת הדין ויאמר עשו סוכה ואפשר דלאו מהיום לעשותם ולא למחר לעשותם פריך אלא מהיום לעשותם ולא היום ליטול שכר וכיון שכבר קבלו האומות שכר מצותן בעה"ז כדכתיב ומשלם לשונאיו על פניו א"כ לא יקבלו עוד שכר בעה"ב דא"כ לקתה מדת הדין שישראל לא יקבלו רק שכר עה"ב והכונה שרמז להם במצות סוכה שהיה להם לקיים המצות בעה"ז שדומה לסוכה ודירת עראי וק"ל: **מקדיר עליהם חמה וכו'.** כל סוכה עשויה לצל ולהגין מפני החמה ויכול לעשותה מעובה הרבה וכשרה היא דמקדיר עליהן חמה עד שיצאו עליה והיינו מקדיר שהסכך נעשה בו נקבים ומצערתן משם החמה וק"ל: **שנאמר ננתקה את מוסרותימו וגו'.** פירוש הפסוק לפי זה ננתקה את מוסרותימו היינו דפנות הסוכה שדרכה לקשור במוסרות ונשליכה ממנו היינו מן הסוכה את עבותימו דהיינו עץ עבות שדרכן לסכך בהם כדכתיב בספר עזרא ועלי עץ עבות לעשות סוכה ככתוב וק"ל: **יושב ומשחק עליהם וכו'.** אף שאין ישיבה למעלה קאמר הקב"ה יושב לשבר את האזן אבל בפעולת השחוק בכולה שמעתין לא קאמר שוחק אלא משחק לשלול גשמות פעולת השחוק המגונה מאתו יתברך שהוא משחק אחרים דהיינו ישראל עליהם וק"ל וכן דקדק לומר אין שחוק לפני הקב"ה וכו':

הרי"ף בתוספות נוגעים בעדותן הן. נ"ע מה תירצו התוספות דאין מוקשין בזה דאין אב מעיד על בנו דהא אין כאן שום עדות שמעידין לא השמים ולא הקב"ה רק מציאת השמים והארץ שהם קיימים יוכיחו שקיימו התורה וכ"ת שהקב"ה שהוא אב לישראל מקיים השמים והארץ אע"פ שלא יקיימו התורה זה לא יתכן שא"כ איך אמר הקב"ה אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי ועוד דאין כאן עדות לומר אין אב מעיד על בנו. וע"ק בתירוץ ועי"ל שהם קיימים ממה שקבלו א"כ קשה מ"ש האומות השמים והארץ נוגעין בעדותן שנא' אם לא בריתי וגו' והרי אין להם שום נגיעה כיון שאין קיומם תלוי בקיום התורה. ואפשר לומר בזה דמ"מ מקרי נוגעין בעדותן כי על שהגיע להם קיום לשעבר כשקבלו התורה גם הם עכשיו יעידו מה שאינו כן מפני החסד והטובה שקיבלו מהם. ובתירוץ הראשון י"ל נדוחק שאין מוקשין בזה ואע"פ שרואין שמים וארץ מתקיימים הם אומרים שלביטול שמים וארץ צריך עדים שלא קיימו התורה ומי יכול להעיד כן אלא הקב"ה ואין אב מעיד על בנו לא לטובה ולא לזכות וכיון שאין עדים בביטול התורה לכך נתקיימו שמים וארץ ומ"מ אין לקבל עדות שמים וארץ שקיימו התורה ועדיין צ"ע:

ד סס **איכא** דמתני לה להא דר' יצחק אהא דתניא ר' יוסי אומר לעתיד לבא באין אוה"ע ומתגיירין ומי מקבלי מינייהו והא תניא אין מקבלים גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים גרורים (דתניא ר' יוסי אומר לעתיד לבא באים אוה"ע ומתגיירין) ומניחים תפילין בראשיהם ותפילין בזרועותיהם וציצית בבגדיהן ומזוזה בפתחיהם כיון שרואים מלחמת גוג ומגוג אומר להם
תהלים ב על מי באתם אומרים על ה' ועל משיחו שנא' °למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק יתיצבו מלכי ארץ גו' מיד
סס כל אחד ואחד מנתק מצותו והולך לו שנא' °ננתקה את מוסרותימו וגו' והקב"ה יושב ומשחק עליהם שנאמר
סס °יושב בשמים ישחק וגו'. וא"ר יצחק אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום בלבד איני והאמר רב יהודה אמר רב י"ב שעות הוי היום שלשה שעות ראשונות יושב הקב"ה ועוסק בתורה שניות יושב ודן את כל העולם כלו כיון שרואה העולם כלו מתחייב בדין עומד מעל כסא הדין ויושב על כסא רחמים שלישיות יושב הקב"ה וזן את כל העולם כלו מקרני ראמים ועד ביצי
תהלים קד כנים רביעיות יושב ושוחק עם לויתן שנא' °לויתן זה יצרת לשחק בו א"ר נחמן בר יצחק עם בריותיו משחק על בריותיו אינו משחק אלא אותו יום בלבד:

אלא שנעשו גרים גרורים. מאליהם מתגיירין ואנן לא מקבלינן להו משום גדולתן דישראל קא עבדי דכתיב מי גר אתך בעניותך עליך יפול בעשירותך: **יושב ודן.** כר' יוסי דאמר במסכת ר"ה אדם נדון בכל יום דכתיב דבר יום ביומו: **יושב וזן.** קולב להם מהיכן תזדמן להם פרנסתם: **קרני ראמים.** חיה גדולה: **ביצי כנים.** מינא הוא דמתקרי ביצי כנים ודקין הם והוא אוכב"א בלשון ארמי ובלע"ז לינדרי"ש: **על בריותיו.** על מעשה עבירה שעושין בריותיו אינו משחק אלא אותו היום בלבד:

תוספות **ומניחין תפילין בראשיהן וכו'.** בירושלמי פי' אין מעמידין דליש ננתקה את מוסרותימו זו מצות תפילין ונשליכה ממנו עבותימו זו מצות ציצית: **אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום.** והא דאמרינן בסוף הזהב אחיך ואמר כלחוני בני אינו אלא בדיחותא בעלמא: **שניות יושב ודן** י"מ לכך תקנו בקדושת מוסף לומר ממקומו הוא יפן כי שתם מוסף בשניות בא ואז הוא יושב ודן ואנו מתפללים שיפנה מכסא דין לשבת בכסא רחמים ואין נראה דלמאי דמסקינן בסמוך ראשונה יושב ודן לא יתכן אלא ודאי מטבע של תפלה כך הוא:

מהרש"א **והתניא אין מקבלין גרים וכו'.** הסתא דאכתי לא אסיק אדעתיה לומר גרים גרורים אהך ברייתא גופא ה"מ לאקשויי דכתיב בדוד ויאמר דוד לכנוס את הגרים אשר בארץ וגו' ובשלמה כתיב ויספר שלמה את כל האנשים הגרים וגו' ואפשר דאיכא לאוקמא מקראות הללו בנתגיירו כבר ועיין ביבמות פרק הערל בתוספות: **שניות יושב ודן וכו'.** במסקנא קאמר ג' ראשונות יושב ודן וכו' וכן הדין בבני אדם דאמרינן בפ"ק דשבת עד מתי יושבים בדין עד זמן סעודה והיינו עד שעה רביעית דאז מאכל וסעודת כל אדם כדמסיק התם וכן הא דקאמר שלישית יושב וזן וכו' והיינו מתחלת שעה שביעית כי עד אותה שעה הוא סוף זמן הסעודה הנקלב לכל אדם מאתמול כדאמר התם ששית מאכל ת"ח מכאן ואילך כזורק אבן לחמת ודקאמר יושב ודן וכו' ועומד מכסא דין וכו' כן היה תחלת הבריאה שעלה מחשבה לברוא עולם במדת הדין שנאמר בראשית ברא אלהים ואח"כ שתף עמו מדת הרחמים שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ וגו' והאי לישנא דיושב ודן את כל העולם כולו משמע דאדם נמי בכלל והיינו כמ"ד פ"ק דר"ה דאדם נדון בכל יום וק"ל:

ה סס, **א"ל** רב אחא גליליאה לרב נחמן בר יצחק *למ"ד מכי חרב בית המקדש אין שחוק לפני הקב"ה (ברביעיות מאי עביד יושב ולומד תורה לתנוקות של בית רבן) ומנא לן דליכא שחוק קמיה אילימא מדכתיב
ישעיה כב °ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וגו' דלמא אותו היום ותו לא אלא דכתיב °אם אשכחך
תהלים קלז ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי ודלמא שכחה הוא דליכא אבל שמחה מיהא איכא
ישעיה נב אלא מהכא °החשתי מעולם אחריש אתאפק וגו' אלא מאי עביד בהו ברביעיות יושב ומלמד תורה לתנוקות
סס כח של בית רבן שנא' °את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים למי יורה דעה ולמי יבין שמועה לגמולי מחלב ולעתיקים משדים ומקמי דליחרב ב"ה דהוה שחוק לפני הקב"ה תנוקות מאן הוה מגמר להו אבע"א מטטרון ואבע"א הא והא הקב"ה עביד תינח בימָמא ובליליא מאי עביד אבע"א כעין יממא ואבע"א רוכב על כרוב קל שלו ושט בי"ח אלפים
תהלים סח עולמות שנא' °רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן ואבע"א יושב ושומע שירה מפי

היות

עיון יעקב

סעשיהם שלא לשמה ככך הקדיר עליהם חמה כי רשעים נידונין בה: **ומי מקבלי מינייהו.** עיין במהרש"א שכתב ה"מ לאקשויי דכתיב בדוד וכן בשלמה שמנה הגרים אבן לפי מה דמסיק בש"ס דיבמות דף ע"ו מ"ע משום שולחן מלכים האי לא צריכה א"כ י"ל דהני גרים נ"כ היו מהני דלא צריכי לשלחן מלכי' כמו בת פרעה: **אינן והאמר רב יהודה אמר רב.** הא דלא מקשים על לשון ראשון דאמר ר' יצחק נמי אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום י"ל דלעיל קאי אלעתיד לבא שכבר נתקיים על לויתן ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה וגו' על לרהן ובדפי' בב"ב דף ע"ד משא"כ כאן דמיירי קודם בא גוג, שאז עדיין אינו מתקן הסעודה של לויתן: **יושב ומלמד תינוקות של בית רבן תורה.** ואפשר דמש"ה אמרינן פ"ק דברכות דף ח' מיום שחרב בהמ"ק אין להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה היינו הלכות שלומד עם תינוקות אלו: **אבע"א הא והא עביד.** וכיון שתירוץ זה הוא אליבא דר"י אמר רב דאמר י"ב שעות וכו' איכא למימר דרב אזיל לשטתו דאמר בפסחים דף קי"ז וכן לדבר הלכה ומסיק שם בש"ס אליבא דמר דמירץ הא ברבה פי' רש"י שרב צריך ללמוד עם תלמידיו מתוך שמחה של מצוה לכן הקב"ה לומד נ"כ עמהם מתוך השחוק: **בי"ח אלפים עולמות.** אפשר דהמספר מכוון נגד י"ח אלף צדיקים כדכתיב סביב

שמונה

חיות הקדש שנא' °יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנא' יומם יצוה ה' חסדו וגו' מה טעם יומם יצוה ה' חסדו משום דבלילה שירה עמי איכא דאמרי [אמר ריש לקיש] כל העוסק בתורה בעולם הזה שהוא דומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד בעוה"ב שהוא דומה ליום שנא' יומם יצוה ה' חסדו וגו' מה טעם יצוה ה' משום דבלילה שירה עמו א"ר לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים שנא' °הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם:

גמולי מחלב. שאינו כשהם קטנים: עתיקי (משדים). כמו המעתיק הרים לשון סילוק: אלא שאינן. ב' אלפים חסרים מרבותים: יומם יצוה ה' חסדו. דן חן ומלמד תורה: ובלילה שירה עמי. ובלילה נוהג שירו (למעלה) עמי למטה שאף דוד לא היה מתכוונם אלא כשינת הסוס וכל הלילה מתעסק בשירות ותשבחות ותורה: חוט של חסד. נותן חנו בעיני הבריות: הפוסק מדברי תורה. מי שעוסק בתורה ופוסק על דברי שיחה בטלה: מלוח. דברי לחלוחית ועיקר. נ"א הנכתבת בלוחות:

תוספות אם אשכחך ירושלים וגו'. פשטיה דקרא כך אם אשכחך ירושלים שנשיר שיר ה' על אדמת נכר תשכח ימיני מלנגן בכנור תדבק לשוני לחכי אם אעלה לשורר נפה אם לא אזכרכי: הקוטפים מלוח עלי שיח. פשטיה דקרא מיירי בעניים האוכלים עשבים שנקראו מלוחים. כמו אנותינו אכלו מלוחים אף אנו נאכל מלוחים בפרק האומר בקדושין עלי שיח כלומר אצל האילנות ולא בבית:

מהרש"א ברביעיות מאי עביד. פי' לשטיא דרב נחמן בר יצחק דקאמר עם בריותיו משחק פריך מיום שחרב בהמ"ק דעם בריותיו נמי אין משחק דעל בריותיו לא איצטריך דקודם שחרב נמי לא היה משחק וא"כ ברביעיות מאי עביד. וקאמר מלמד תנוקות וכו'. ופריך דמעיקרא קודם חורבן הבית דהוה משחק ברביעיות עם בריותיו מאן הוה גמר לתנוקות. ומשני איבעית אימא מטטרון וכו'. דאמרינן בסנהדרין ששמו כשם רבו ועיין בחדושינו בפ' אלו טרפות: אם אשכחך ירושלים וכו'. כתבו התוס' פשטיה דקרא כך אם אשכחך ירושלים שנשיר וכו' עכ"ל. והדרש דהכא ימאן זה משום דכל המזמור בלשון רבים ישבנו גם בכינו וגו' איך נשיר וגו' ואם אשכחך וגו' לשון יחיד משמע להו דאם אשכחך וגו' אינו מחובר לאיך נשיר וגו' אלא דאם אשכחך הם דברי השי"ת ועיין בזה בחדושינו בפ' ח"ה ודו"ק: ושומע שירה מפי החיות וכו' שנא' ובלילה שירה עמי. רש"י פי' כאן כנוי דעמו אדוד שהיה משורר ג"כ בלילה אבל בפ' אין דורשין פירש"י בענין אחר אהא דקאמר מ"ה אומרים שירה בלילה וחשות ביום מפני כבודן של ישראל שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ופירש"י יצוה למלאכים לשתוק וכו' ובלילה שירה עמי ברקיע עם שיר שלי שקלסתי ביום ע"ש: כל העוסק בתורה בלילה וכו'. לפי שמדרך המנהג שינה בלילה שיהא פניו זועפות ביום אמר בעוסק בתורה ומכח שינתו בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד שהוא מאירת פנים ביום כי הוא מדת החסד כאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו והכי אמרינן בפרק קמא דמגילה אסתר ירקרקת היתה אלא שהקב"ה משך עליה חוט של חסד שהיא מאירת פנים שהא נראית יפה כפירש"י וקרא התורה שירה דכתיב כתבו לכם את השירה וגו': גחלי רתמים וכו'. אמר גחלי רתמי' במקום שורש רתמים דבקרא ע"ש העוסק בדברי שיחה מביאו לגה"י שנמשל לגחלי רתמים דכתיב חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים וק"ל:

הרי"ף דלמא אותו היום ותו לא. ותימה דמ"מ יקשה ברביעיות של אותו יום מאי עביד כיון דליכא שחוק ושמא הוה אמינא שבאותו יום הוה עוסק ברביעיות בבכי ומספד במקום השמחה שעוסק בהם בשאר הימים וכ"ל דה"פ אלימא משום דכתיב ויקרא ביום ההוא לבכי ולמספד ומדכתיב ביום ההוא שהוא יום החרבן משמע שמיום ההוא והלאה אין עוד שחוק כיון שחורבן עומד וכיון שכן אע"פ שנאמר שביום החורבן נתעסק הקב"ה ברביעיות בבכיה מ"מ משם ואילך שאין עוד בכיה ולא שחוק אין לך לומר אלא שיושב ומלמד תורה דילמא אותו היום קרא לבכי ותו לא אלא חזר לשחק ברביעיות כבתחלה ומנ"ל דברביעיות יושב ומלמד תורה אלא מהכא החשיתי מעולם וא"כ אין שחוק לעולם אלא יושב ומלמד תורה: בתוספות אם אשכחך ירושלים פשטיה דקרא כך. ע"ש נ"ל הכוון לומר דהוקשה לתוס' היכי יליף מהאי קרא דאם אשכחך שאין שמחה לפני הקב"ה כיון שמדבר בישראל לז"א התוס' פשטיה דקרא כך הוא שישראל אומרים וכפי זה הפשט מ"ש אם לא אזכרכי הוא מיותר דמספיק לומר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי ומה שחזר לומר אם לא אזכרכי הוא לומר שמלבד שאין ישראל שוכחים לירושלים הם מזכירין תרבנה לפני ה' ואמרו תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי לפני ה' לזכרון והיינו דסמיך ליה זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים דהיינו אם לא אזכרכי לומר זכור ה' וכיון שישראל מזכירין את ירושלים לפני ה' הרי שאין הקב"ה שמח: אני דניאל בנו של הרב זלה"ה נלע"ד בקיצור שהוצרכו בעלי התוספות לומר פשטיה דקרא שמדבר על הלוים דאם לא נאמר כן יש קושיא חזקה דהיכי מקשו בגמרא מפסוק אם אשכחך וגו' הלא תשובתו בצדו שאמר אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי הרי ראיה ברורה שיש שמחה לפני הקב"ה ומזכיר את ירושלים בשמחתו וא"כ איך מוכח שאין שמחה ובספרי הארכתי והרחבתי ע"ש אבל זהו כוונת התוס' והבן ובזה ידוקדק מ"ש תדבק לשוני אם דהיל"ל אם לא אזכרכי תדבק כמ"ש אם אשכחך תשכח ימיני וכמו שאמרנו ידוקדק היטב ע"ש באורך: א"ר לוי כל הפוסק מד"ת וכו' כתבו בתוס' הקוטפים מלוח עלי שיח פשטיה דקרא כו' ונראה דהוקשה לבעלי התוס' מה שדרש ר"ל כל הפוסק מד"ת מדכתיב מלוח כמו שפירש רש"י והרי לגבי הדרשה הזאת ראוי לינקד מלוח בניקוד חיריק תחת המ"ם שהוא כמו הקוטפים מן לוח מאי הא דכתיב מלוח בפת"ח לפי שמלוח הוא שם עשב הנקרא מלוח ודרשה זו שדרשו רז"ל היא אסמכתא:

אמר רב יהודה אמר שמואל מ"ד °ותעשה אדם כדגי הים וגו' למה נמשלו בני אדם לדגי הים לומר לך מה דגים שבים כיון שעולים ליבשה מיד מתים אף בני אדם כיון שפורשים מן התורה ומן המצות מיד מתים ד"א מה דגים שבים כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים כך בני אדם כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים אבע"א בעה"ב ואבע"א בעה"ז אבע"א בעה"ז וכדרבי חנינא דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים שנא' °צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ואבע"א לעה"ב כדריש לקיש דאמר ריש לקיש אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה ומקדירה רשעים נידונים.

עין יעקב

כל שעוסק בתורה בלילה. עיין בחדושינו בחגיגה דף י"ב: כל הפוסק מד"ת. מונה עשר אלף כדאיתא בסוכה דף מ"ה ולריק יסוד עולם לכך נגד כל פ' ומי' עולם: מסיבת כל אסי לרבויי אף שהוא ס"ת ושיחה של תלמידי חכמים צריכין לימוד אפ"ה אין לו לפסוק מד"ת ממש שנמשלה ללחם ומים לכך מדה כנגד מדה שורש רתמים לחמם: כיון שפורשין מן התורה ומן המצות מיד מתים. אפילו עדיין בחיים מיקרו מ"מ מקרי רשע ורשעים בחייהם קרוין מתים: דבר אחר מה דגים שבים. ויהיה אתה כבון שיהיו מ"מ אם עוסק בתורה בלילה מכולם כי תורה אבוני מגינה אלולי מללה מכל פגעים וכדרוש דרך סוכתה אמרתי לכך נמשלה ל"נים מה דגים יש לו שני סימני טהרה סנפיר

דף ד נידונים בה וצדיקים מתרפאים בה רשעים נדונין *בה
מלאכי ג דכתיב °כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל
עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות
אשר לא יעזוב להם שורש וענף שורש בעה"ז ולא ענף
שם לעה"ב וצדיקים מתרפאים בה שנא' °וזרחה לכם יראי
שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ולא עוד אלא
שם שמתעדנין בה שנא' °ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק ד"א
מה דגים שבים הגדול מחבירו בולעו אף בני אדם אלמלי
מוראה של מלכות הגדול מחבירו בולעו והיינו דתנן
רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של
מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו:

הכל בידי שמים. מיחושים ומכאובים הבאים לאדם כולם ע"י גזירת שמים: הרי מצנים. לנה: פחים. חולי הבא לאדם ע"י חום כמו על שיפוח היום: היום הבא. השמש הבאה דבכמה דוכתין קרינא לשמשא יומא: ופשתם. שיפא דחרחה לכם הוא. ופשתם לשון שומן ורבוי ועובי כגון פישו וקנו כמו ולא ידע בפשׂ אחד ע"כ: ומ"ש התוס' על הכל בידי שמים וכו' עיין בפ' אלו נערות כי שם כתוב:

מהרש"א למה נמשלו בני אדם לדגי הים כיון וכו'. הוא המשל עצמה בברכות שא"ל ר"ע לפפוס בן יהודה שאמרו הדגים לשועל מה במקום חיותן כו' וכן יתפרש הכתוב ותעשה אדם כדגי הים שרמש האדמה שהוא השועל לא יוכל במקום חיותן אעפ"כ אמר בתר האי קרא בחכה העלה במקום שאין חיותן עאכ"ו שמיד מתים ומושל בהם הרמש האדמה כן האדם. כשפורש ממקום חיותו שהיא התורה שנמשלה למים שמיד מתים ומושלים בהם רמש האדמה שהם מלכות אה"ע כההך עובדא דר"ע וק"ל: מוציא חמה כו' רשעים וכו'. אמרו בזה הדמיון כי החמה בטבעה חמה אבל לפי טבע המקבל המשתנה משתנה פעולתה כי המלח נקרש והשעוה נמס כן הוא מפי עליון לא תצא הרעות והטוב לא תשתנה פעולתו יתברך כי אם לפי המקבל רשעים נידונין בה וצדיקים מתרפאין בה והביא מקרא הנה היום בא בוער כתנור וגו' התנור הזה עיקר פעולתו לטובת האדם לאפות בו הלחם אבל לפי טבע המקבל שהקש מתלהב בו במהרה כן הענין בזדים וכל עושי רשעה שילהט אותם היום הבא שעיקרו לטובת הצדיקים שמתרפאים בו: לא שורש בעה"ז כו'. יש לדקדק כיון דבעונש לרשעים בעה"ב קמשתעי מאי קאמר דלא יעזוב להם שורש בעה"ז שכבר עבר ויש לפרש מהידוע כי יש לעתיד לצדיקים שכר גופני ושכר נפשי קאמר לא שורש בעה"ז דהיינו תענוג גופני כמו בעה"ז ולא ענף בעה"ב דהיינו שכר ותענוג נפשי בלחוד כמו בעה"ב ועי"ל לא שורש בעה"ז דאיכו מניח בן ליורשו ואין בנו מחליף כמ"ש וזרע רשעים נכרת וק"ל:

מה דגים כל הגדול כו'. זה הדרש יהיה פי' שכתוב ותעשה אדם כדגי הים וכרמש השמים אם מושל דהיינו מלכות אין בו וק"ל:

(רבי חנינא) [רב חיננא] בר פפא רמי כתיב °שדי לא איוב לז
מצאנוהו שגיא כח [וכתיב °גדול אדונינו ורב כח] תהלים קמז
וכתיב °ימינך ה' נאדרי בכח לא קשיא כאן בשעת שמות טו
הדין כאן בשעת מלחמה. ר' חמא בר חנינא רמי כתיב ישעיה כז
°חמה אין לי וכתיב °נוקם ה' ובעל חמה לא קשיא נחום א
כאן בישראל כאן בעכו"ם (ור' אחא בר חנינא) [רב חיננא
בר פפא] אמר חמה אין לי שכבר נשבעתי מי יתנני
שלא נשבעתי ואהיה שמיר ושית במלחמה והיינו
דא"ר אלכסנדראי מ"ד °והיה ביום ההוא אבקש להשמיד זכריה יב
את כל הגוים אבקש ממי אמר הקב"ה אבקש בניני
שלהם אם יש להם זכות אפדם ואם לאו אשמידם והיינו
דאמר רבא מ"ד °אך לא בעי ישלח יד אם בפידו להם איוב ל
שוע אמר הקב"ה כשאני דן את ישראל איני דן אותם
כעכו"ם שכתוב בהם °עוה עוה אשימנה (אבל יחזקאל כא
ישראל [אלא] אני פורע מהם מעט מעט כפיד של
תרנגולין שמנקרין באשפה ד"א אפי' אין ישראל עושין
מצוה לפני אלא מעט כפיד של תרנגולין שמנקרין
באשפה אני מצרפו לחשבון גדול שנא' °אם בפידו להם איוב ל
שוע ד"א בשכר שמשועין לפני אני אושיע אותם והיינו
דאמר (רבא) [ר' אבא] מ"ד °ואנכי אפדם והמה דברו הושע ז
עלי כזבים אני אמרתי אפדם בממונם בעה"ז כדי שיזכו
לעה"ב והמה דברו עלי כזבים והיינו דאמר רב פפי
משמיה דרבא מ"ד °ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי שם
יחשבו רע אמר הקב"ה אני אמרתי איסרם ביסורים
בעה"ז כדי שיתחזקו זרועותם לעה"ב ואלי יחשבו רע:

לא מצאנוהו. שיהא שגיא כח בעת הדין ואם ישגיא כחו יתחייבו כולם כלייה: ר' אחא בר חנינא אמר. תרווייהו בישראל וה"ק קרא אע"פ שבעל חמה אני חמה אין לי שכבר נשבעתי מקצוף עליך: מי יתנני. קופיה דהאי קרא הוא: שמיר ושית. לשון ארץ גזרה וחורבן ודוגמתו השאת ושבר: והיינו דרבי אלכסנדראי. אדלעיל קאי דאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו:
(וכתבו בתוס' וקשה דלמה הפסיק כל כך ועוד דהא דקאי בתר הכי והיינו דאמר רבא מיירי נמי בפורענות של רשעים ונראה לר"ת דקאי אהא דקאמר באוה"ע כנגד חמה יש לו היינו דרבי אלכסנדראי שהקב"ה מבקש ומחזר להשמיד הרשעים): ע' בתוס'
בניני שלהן. בספר זכיות מעשיהם: ואם לאו אשמידם. ובדין אפקוד עליהם ולא בחמלה כי אם בדקדוק כדאמרינן לעיל מקדיר עליהם חמה מכרתקו אולי ישובו והיינו נמי דאמר רבא שהקב"ה דן את אוה"ע (בדין) [בדקדוק]: עוה עוה אשימנה. עיוי עושה ולעוה אשימנה וכן תרגם יונתן חוביהון חבו בחיליהון אתפרע מנהון: פיד. פיקאדור"א בלע"ז ניקור שמנקרין מעט מעט וכן נפרע מהן

עיון יעקב

שנשיר וקשקשת שהוא לבוש כן אדם יש לו ב' סימני טהרה שלא ללבוש מלבושי נכרים ולא לשחת פאת זקן: דבר אחר מה דגים שבים הגדול מחבירו בולע את חבירו. אם הרוג מתייב יותר על ליסנא דקרא הקודם למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו ועיין בברכות דף ז': חימה אין לי שכבר נשבעתי. וכתבו תוספות ואין להקשות מפ"ד דנדרים דמוכח דמשה הרגו לחימה ואיכא לבנ"י תרי חימה הוי כדמשני התם כתב מהרש"א ק"ק לדבריהם מה הקנ בזה דהא אהאי קרא גופיה דחימה אין לי קמפרש התם דהרגו לחימה ול"נ דכוונת התוספות דה"ק חימה אין לי שכבר נשבעתי ונא חימה א' מבה הרגו דאלולא לא נשבעתי ונם לא הרג. ומשה לחימה אחר דאז הוי תרי חימה אזי אהיה שמיר ושית נגד תרי חימה ומה שמקשה מהרש"א עוד וז"ל ועוד קשה דלעיל מבני כאן בישראל וכו' ואמאי לא מוקי ליה בהאי חימה דמשה הרגו י"ל מדכתיב נוקם ה' ובעל חימה משמע ליה דחימה כפולה איכא: שכתוב בהם עוה עוה אשימנה. כי אין הקב"ה נפרע מהם עד שנתמלא סאתה ובעת פילוחיה משא"כ בישראל ברוב רחם תזכור ואף גם בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם ואני ה' לא שניתי לא הכיתי לאומה ושניתי בה ואתם בני יעקב לא כליתם וכדאיתא
בסוטה

מהן מעט מעט בהסתר פנים בזה"ז לאכול לפדותם מעונותיהם כדי שיזכו לעה"ב: להם שוע. אני נותן להם פדיון כמו ויושע ופריק וכמו ישוע הבן פדיון: והיינו דא"ר אבא. אפדם לישראל בממונם והיינו כפיד של תרנגולים [פורעין] מעט מעט ונוגשיך בצדקה:

מהרש"א וכתיב נאדרי בכח כו'. האי קרא דכתיב באורייתא ה"מ לאתויי מקניה אלא דהאי קרא ורב כח מפורש טפי היפך דלא מלאכוהו שניא כח ובגירסת עין יעקב לא מייתי קרא דורב כח כלל וניחא טפי וק"ל: **חמה אין לי וכו'.** עיין פי' רש"י בספר ישעיה וכתבו התוס' ואין להקשות מפ"ד דנדרים דמוכח דמשה הרגו לחמה דאיכא לשנויי תרי וכו' עכ"ל. וק"ק לדבריהם מאי תקנו בזה דהא אהאי קרא גופיה דחמה אין לי קמפרש התם דהרגו לחמה וע"ק דלעיל משני כאן בישראל וכו' אמאי לא מוקי ליה בהאי חמה דהרגו משה כדקאמרינן התם ודו"ק: **אם יש להם זכות אפדם וכו'.** עיין פירש"י ותוס' ול"נ לפרש אבקש אם יש להם זכות כדקאמר להם הש"י. במאי עסקתם אפדם בממונם כמ"ש כסף וזהב הרבינו בשביל ישראל ואם לאו כדקאמר להו הכל לצורך עצמכם עשיתם כו' אעמידם מקדיר עליהם חמה והסוגיא דלעיל קאי אלא שהפסיק קצת לפי ענינו וק"ל: **איני דן אותם בעכו"ם.** עיין פירש"י וכ"ה בגרסת ע"י אבל לפי ענין כתוב זה בס' יחזקאל בישראל הוא מדבר ונראה לפי גרסתינו לפרש דכל הני לישני מתפרשי מלשון שם עון מייתי מהאי קרא דבישראל אינו דן כאוה"ע דכתיב בישראל עוה עוה וגו' דמחלק עונם ואינו נפרע מהם בפעם אחד וק"ל: **כפיד של תרנגולים וכו'.** הכא לענין פרעון אמר האי לישנא ולענין לצירוף מצוה דרש ליה בלשון אחר כפיד של תרנגולין שמנקרים באשפה וי"ל דהכא ה"ק כפיד של תרנגולת שמנקרת לקרות אפרוחים לאכול וממנו והיא אינה אוכלת ממנו כי אם מעט כן נפרע מישראל בזה"ז לאכול ולענין מצוה קאמר שאף אם אין עושין לפני כי אם מצוה מועטת. וקלה שאדם דש בעקביו כתרנגולין שמנקרין ברגליהם באשפה שאין מוצאין שם רק מאכל שפל וקל אעפ"כ הקב"ה מצרפה לחשבון גדול למצות גדולות להיות חשבון גדול כמ"ש תרי"ג מצות אף שאין המצות שוין ועל זה אמר למען צדקו יגדיל תורה וגו' וק"ל: **אני אמרתי אפדם וגו'.** הני תרי קראי ואנכי אפדם גו' ואנכי יסרתי אתכם וגו' סמוכים הם בספר הושע ודרשו אותם על פי מ"ש יש לך אדם שחביב לו נפשו ויש לך אדם שחביב לו ממונו ולז"א בחד קרא אני אמרתי אפדם מהם במעט בזה"ז לאכול רק בממונם בעה"ז כדי שיזכו לעה"ב והם דברו עלי כזבים כי חביב עליהם ממונם ביותר וכן בהפך אני אמרתי ליפרע מהם רק ביסורין בעה"ז כדי לזכותם בעה"ב והם יחשבו עלי רע שחביב להם גופם ביותר ודו"ק:

הרי"ף מ"ד ותעשה אדם כדגי הים. הוקשה לו שתלה עשיית בני אדם כדגים ומי נתלה במי הדגים שהם קטנים מבני אדם ראוי לתלות בבני אדם שהם עיקר הבריאה לז"א בדקדוק אחר למה נמשלו בני אדם לדגים יתבאר שכך אמר ותעשה אדם אע"פ שבראת האדם ועשית אותו מעשה ידיך מ"מ הוא כדגי הים שכיון שפורשים מדברי תורה מיד מתים: ד"א מה דגים כיון שקדרה כו'. קרא ה"ק ותעשה אדם אע"פ שכל מעשה אדם הם מושגחים בידי שמים מ"מ בגלל מה הם דומים כדגי הים שהם מגדל עצמם שיוצאים מתחת המים קדרה עליהם חמה כך בנים פחים מגדל עצמם בידי אדם: ד"א מה דגים שבים וכו'. ונרמז מוראה של מלכות ככתוב שאמר ותעשה אדם כדגי הים כרמש אין מושל בו שהאדם דומה לדגים ורמש שבולע הגדול לקטן לפי שאין מושל בו אם יש מושל בו אינם רמשים: רש"י בישראל וה"ק קרא אע"פ שבעל חמה אני חמה אין לי שכבר נשבעתי מקצוף עליך. נראה משום הכי משני ג"כ לעיל כאן בשעת הדין כו' ולא משני הא בישראל כו' כדמשני ר' חמא בר חנינא הכא כי ר"ח בר פפא לטעמיה דמוקי תרוייהו בישראל:

ח פס **משתבח** להו ר' אבהו לצדוקי בדרב ספרא דאדם גדול הוא שבקו ליה מכסא דתליסר שני יומא חד אשכחוהו אמרו ליה כתיב °רק אתכם ידעתי (עמוס ג) מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם מאן דאית ליה סיסיא ברחמיה מסיק ליה לא הוה בידיה רמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערי ליה אתא ר' אבהו אשכחינהו אמר להו אמאי קא מצעריתו ליה אמרו ליה ולא אמרת לן דאדם גדול הוא ולא ידע למימר לן פירושא דהאי פסוקא אמר להו אימור דאמינא לכו בתנאי בקראי מי אמרי לכו אמרו ליה ומאי שנא אתון דידעיתו והוא לא ידע אמר להו אנן דשכיחין גבייכו רמינן אנפשין (וידעינן דמעיינינן בקראי) [ומעיינין] אינהו לא מעייני בקראי אמרו ליה אימא לן את אמר להו אמשול לכם משל למה"ד לאדם שנושה בשני בני אדם אחד אוהבו ואחד שונאו אוהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת:

ידעתי. חבבתי כמו ואדעך בשם: **מאן דאית ליה סיסיא.** זעם: **ברחמיה מסיק ליה.** מעלהו על אוהבו הכם זועפים מתרגמינן והא איכן כסיסין. ל"א סוסיא שעסקו רע את אוהבו מעלה עליו כדי שימוס: **נפרע ממנו מעט מעט.** כן ישראל נפרע מהן הקב"ה את כל עונותם בעולם הזה כדי שיזכו ליום הדין ומרשעים אינו נפרע מהם כלל כדי לטרדם מן העה"ב ופקידה משמע מעט מעט כאדם הפוקד את חברו לפרקים:

מהרש"א מאן דאית ליה סיסיא וכו'. כנראה מפירש"י דמאן דאית ליה זעם בעלמא וכי ברחמיה מעלהו ויש להקשות דהא לא דמיא דהכא הזעם על אוהביו גופייהו בעבור עונותיהם ונראה לפרש דהוה קשיא להו למיכי מלת עליכם דה"ל למכתב ע"כ אפקוד לכם כל וגו' וקאמרי מאן דאית ליה זעם ברחמיה שפשע כנגדו וכי מסיק ליה להעלותו עליו דמשמע לגלות כדכתיב אפקוד עליכם וגו' דאדרבה מכסהו תמיד בשביל אהבתו שהיה תמיד אתו ועל זה קשיב ר' אבהו דאילו הוה כתיב אפקוד לכם הוה משמע שנפרע מהם אבל אפקוד עליכם לא משמע שנפרע מהם אלא שתמיד חס עליהם שאינו נפרע מהם אלא מעט דהפורע פרוטה ופרוטה אין הפרעון ניכר כלל וכאילו לא היה נפרע כלל וק"ל:

ט פס (בראשית יח) **דרש** ר' אבא בר כהנא מ"ד °חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע חולין הוא לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק

עיון יעקב

בסוטה דף פ' והכל בזכות אבות ובזכות התורה ע"ש בחידושינו וזה גורם לאריכות גלותינו לפרוע מאתנו מעט מעט בעולם הזה: **משתבח** להו ר' אבהו. אע"ג דאין להרבות בשבחו של אדם שלא יבא לידי גנותו מ"מ עשה כן להצילו ממכס: רמו ליה סודריה בצואריה. אפשר דהשדו ליה דידע ולא רצה להשיב להם כי כקיל בצואתו אל תען ולכך רמו ג"י קדרא אצוריה עי' שאמר דוד בשעה שברח סימן ובעי לנוטעוף לצלמא כל היודע דבר זה ואינו הומר יחנק בגרונו לכך היו רוצים לחנוק לו: **חולין** הוא לך מעשות כדבר כוס

יחזקאל כא צדיק עם רשע ולא והכתיב °והכרתי ממך צדיק ורשע בצדיק שאינו גמור אבל בצדיק גמור לא והכתיב
שם ט °וממקדשי תחלו ותני רב יוסף אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה (מראש ועד סוף) מאל"ף ועד תי"ו התם נמי כיון שהיה בידם למחות ולא מיחו הוו להו כצדיקים שאינן גמורים:

ומִמקדשי תחלו. גבי (ה') [ששה] משחיתים שבאו להשחית את ירושלים כתוב ביחזקאל:

מהרש"א מ"ד הלילה לך כו' חולין וכו' והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע וגו'. איכא למידק בלאו האי פירושא דקאמר חולין הוא מגופיה דקרא חלילה גו' להמית צדיק עם רשע הוה מצי למפרך והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע ונראה לפרש דודאי ידע המקשה לפלוג כדאמר בעלמא משניתן רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע והכא לפי ענינו עדיין לא ניתן רשות למשחית לחבל דהא כלולו לוט ובנותיו כמ"ש לא אוכל לעשות דבר וגו' שזהו עונשן של המלאכים שאמרו כי משחיתים אנחנו כפי' רש"י שם דהיינו שאמרו כי ניתן להם רשות לחבל אבל למאי דמפרש חולין הוא כו' כלומר שזהו מדת בשר ודם שלא ידע להבחין בין צדיק לרשע אבל כלפי שמיא ודיכיו חולין הוא לעשות כדבר הזה לא הוא ולא כיוצא בו דהיינו שלא ידע להבחין וא"כ אין לחלק בין ניתן רשות למשחית ובין לא ניתן ופריך והכתיב והכרתי ממך צדיק וגו' ומשני בצדיק שאינו גמור ודאי ניתן רשות למשחית לחבל דאין זה חולין כלפי שמיא ודו"ק. ודע בחומש פי' רש"י חולין הוא לך יאמרו כך הוא אומנתו שוטף הכל צדיקים ורשעים כך עשה לדור המבול וכו' עכ"ל וכתב הרא"ם פי' העולם יאמרו זה לא שהאמת כן הוא וכו' והלא בדור המבול לא שטף את נח ובניו ובו' וחלילה לך אדלעיל קאי חלילה לך מעשות זאת שלא תשא למקום בזכות הצדיקים וכו' וכדי לתקן מאמר להמית צדיק וכו' עכ"ל. ומתוך סוגיא דהכא אין נראה כן למימר דחלילה אקרא אחריכא אדלעיל קאי אלא אהאי קרא דלהמית צדיק עם רשע קאי והא פריך והכתיב והכרתי ממך וגו' וה"ק חולין אתה עושה בענין מעשה סדום עצמו להמית צדיק עם רשע שמתוך כך יאמרו כך עשית לדור המבול שהיו בהן צדיקים ולא הצלתם ומה שהקשה שהרי נצול נח ובניו לאו קושיא הוא דלא יחויב מהצלתו שהצדיקים נצולים מבין הרשעים ופשיטא ע"י תחבולה ישמרם מהשחית בצווי השי"ת כמו שעשה נח התיבה אפשר להציל אף משניתן רשות למשחית לחבל דהא באמירת ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו וגו' נצולו אף משניתן רשות למשחית לחבל ולא להבחין בין צדיק לרשע ודו"ק:

הרי"ף מ"ד חלילה לך מעשות כדבר הזה וכו'. ויש לדקדק מה הקשה לו שאמר מ"ד וע"ק מה שהקשה ולא והא כתיב והכרתי ממך צדיק ורשע יש להקשות בפסוק שאמר חלילה לך להמית צדיק עם רשע והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע ומה עשה רבי אבא בר כהנא בדרשתו שנתחדש קושיא זו לדבריו. וע"ק איך אומר אברהם חלילה לך להמית צדיק עם רשע שהרי הצדיקים שאינם גמורים יש להמיתם עם רשע וגם לצדיקים גמורים לפי שלא מיחו. ונלענ"ד ויתבאר עם מחז"ל במ"ר חלילה לך א"ר יודן חולין הוא לך א"ר אחא חלילה חלילה ב"פ חילול שמים יש בדבר א"ר אבא מעשות דבר אין כתיב כאן אלא מעשות כדבר הזה לא היא ולא דכוותה ולא דפחיתא מינה א"ר לוי ב' בני אדם אמרו דבר אחד אברהם ואיוב אברהם אמר חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע איוב אמר אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה אברהם נטל עליה שכר איוב נענש עליה אברהם אמרה בישוב איוב אמרה כו' תם ורשע הוא מכלה ויש לבאר מ"ש ר' יודן חולין הוא לך וע"ק על רבי אחא הרי בפעם אחד שיאמר חלילה היה מספיק לדרשו חילול שמים. ויש מי שפירש שלהיות ב"פ חלילה משמע דבר קשה וחילול ה' וכל זה אימתו שוה לי וע"ק מ"ש מעשות דבר אין כתיב כאן דמשמע דלא קשיא ליה אלא כי דכדבר שהרי אם גם כתיב מעשות דבר יש לדרוש דרשה דלא הוא ולא דכוותיה כיון שהוא מיותר דמספיק הול"ל חלילה לך להמית צדיק והאריך לומר מעשות דבר הזה הוא לרבות לא הוא ולא דכוותיה וע"ק מנ"ל לרבות ג"כ דפחיתא מינה. ולכאורה יש לנו לתרץ קושיא הקודמת עם קושיא זו האחרונה דאי כתיב מעשות דבר הייתי מרבים מלתא דכוותה מכח יתור המקרא ועכשיו שאמר כדבר הוא לרבות ג"כ דפחיתא מינה ומ"מ עדיין קשה דתפסת מועט תפסת לאמר כדבר לרבות מלתא דכוותה בלבד וכן נבאר היכן מצינו שנטל שכר אברהם על דיבור זה. ונבאר מ"ש אברהם אמרה בישוב מהו הישוב הזה. ונלענ"ד דרבי יודן סבר כאותה שדרשו במדרש תנחומא חלילה לך מעשות חללה כתיב כד"א אשה זונה וחללה חולין הוא לך כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אתמהא שדרש יתור מעשות כדבר הזה בדור המבול כלומר מה שעשית בדור המבול והפלגה ועכשיו חוזר אתה להמית צדיק עם רשע והרי סבר רבי יודן וגם בגמרא דדרש רבי אבא חולין הוא לך דרש יתורא דקרא הכי חולין הוא לך מה שעשית לשעבר כדבר הזה בדור המבול ועכשיו באת להוסיף להמית צדיק עם רשע אמנם ר' אחא הוקשה לו לדרשה זו כיון שאמר חלילה לך חולין הוא לך וכי השופט כל הארץ לא יעשה משפט ישר להציל צדיק בצדקתו ולחייב רשע ברשעתו וכיון שעל חלוקה זו אמר אברהם חולין הוא לך כ"ש על החמורה שהוא להמית צדיק עם רשע ולמה אמר חלילה ב"פ לכך דרש רבי אחא חלילה חילול שמים יש בדבר שיאמרו שעבר על השבועה והביא מבול של אש ועל האמת לא נשבע הקב"ה אלא לא יהיו עוד המים למבול ומפני חילול ה' יש לך לוותר וליכנס לפנים משורת הדין כפי זה אין בדברי אברהם הטחת דברים כלפי מעלה לומר חולין הוא לך מה שאתה עושה ומ"ש השופט כל הארץ אינו בתמיה כמטיח דברים אלא לפי שמי שרוצה עולם להיות שופט כל הארץ ראוי לו שלא יעשה משפט גמור ויותר מעט מהראוי כדאיתא ר' לוי אמר השופט כל הארץ וגו' אם עולם אתה מבקש אין דין ואם דין אתה מבקש כו' ובזה מתבאר מה שהקשו בגמרא ולא הא כתיב והכרתי ממך צדיק ורשע בשלמא לרבי אחא דדריש חלילה מלשון חילול ה' ניחא שאע"פ שהקב"ה מכרית צדיק ורשע מ"מ יש כאן חילול ה' לעשות כדבר הזה להחריב ה' כרכים כאחד שנראה כמו הערמה להביא מבול של אש אבל לדברי רבי אבא דדריש חולין הוא לך והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע כו' כיון שהיה בידם למחות וכו' וכפי זה מה שהתפלל אברהם היה על הצדיקים שאין בידם למחות איך ימותו עם הרשעים וזהו חולין הוא לך כמו שעשית בדור המבול ופלגה. והנה מ"ש ר' אבא כאן מעשות דבר אין כתיב כאן אזיל לטעמיה דקאמר הכא חלילה לך חולין הוא לך ובא להכריע בדבריו ולדחות דרשות ר' אחא שדרש חלילה חילול שמים לפי שכתוב מעשות כדבר הזה. ולסברת ר' אחא יש בכלל מ"ש חילול שמים מעשות כדבר הזה לרבות דכותה שהוא מבול של אש דהיינו לא היא דהיינו מבול של מים ולא דכוותה דהיינו מבול של אש אם כן יקשה דהול"ל מעשות דבר כזה ולא אמר כדבר אלא לרמוז ג' דברים לא היא ולא דכוותה ולא דפחיתא מינה אבל לסברת רבי אחא אין עוד מני דברים דהיינו היא דכותה מבול של מים ומבול של אש לכן דרש ר' אבא חולין הוא מה שעשית הגזרה של דור המבול ודכוותה שהיא גזרת דור הפלגה שהיתה גזרה כוללת בכל העולם ועכשיו להפוך ה' ערים אלו היא דפחיתא מינה כיון שאינה גזרה כוללת על כל העולם ולכך אמר כדבר הזה שנמצא כדבר נרמז מה שעשה לדור המבול ולדור הפלגה ומ"ש הזה הוא להפיכת ערים הללו והביא א"ר לוי ב' בני אדם אמרו דבר א' בא להחזיק סברת ר' אחא שגם הוא סובר כמוהו מ"ש חלילה אינו מטיח דברים רק הוא משום חילול

עין יעקב

שה להמית צדיק עם רשע. אפשר דמדמה לכך לחולין שנדמע עם תרומה ששורפין אותה עמה לפי שאדם אין יכול לברר איזה חולין ואיזה תרומה טמאה לכן כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע מה"ט אלא לך הוא חולין לעשות כן כי בידך לברר האוכל מתוך הפסולת וברש"י אם כן יאמרו עשיתי בדור המבול אתמה' והא דניצל נח משום דהכא הן וציין במהרש"א: ולא הכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע. בל"ז על הפסוק י"ל התם היה רק תפלת אברהם שימנע לעשות כן בלותו דור והא דכתיב השופט כל

יפן

שילול שמים. ובדברי רבי אבא שאמר חולין הוא לך לומר השופט כל הארץ לא יעשה משפט בתמיה א"כ יותר חמור היה מ"ש אברהם ממ"ש איוב כי אברהם הטיח דברים לומר חולין הוא לך ואיוב לא אמר חולין הוא לך כי אם אמר תם ורשע הוא מכלה ונראה שלא אמרו שניהם דבר אחד. אבל לסברת ר' אבא ורבי לוי שחלילה הוא לומר יש חילול שמים בדבר ולא הטיח דברים א"כ ב' בני אדם אמרו דבר אחד אלא שאמרה אברהם בישוב דהיינו מ"ש השופט כל הארץ לא היה בתמיה כ"א בניחותא וישוב אמר דרך ענוה טובה כיון שרוצה קיומו של עולם ואיוב אמר תם ורשע הוא מכלה כמתרעם ולכך אברהם קבל שכר דהיינו מ"ש לו הקב"ה אהבת צדק אהבת לצדק את בריותי ותשנא מלחייבן על כן משחך אלהיך שמן ששון מחבריך שמני' דורות מנח עד אברהם לא דיבר עם כולם אלא עם אברהם ויאמר ה' אל אברם לך לך וגו':

י שם תהלים ז רב פפי רמי כתיב °ואל זועם בכל יום וכתיב °לפני זעמו מי יעמוד לא קשיא כאן ביחיד כאן בצבור ת"ר ואל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע וכו':

אל זועם בכל יום. ואפילו הכי קיימין וכתיב מי יעמוד: ביחיד. מי יעמוד: בציבור. אף ע"ג דבכל יום זועם מתקיימין:

מהרש"א *דעת בהמתו לא הוה ידע וכו'. כדמסיק שהיא כלהתו בדבריה ולא בעי למימר בפשיטות דעת בהמתו לא הוי ידע שהיא ראתה ימלאך והוא לא ראה כמ"ש חטאתי לא ידעתי וגו' וכפרש"י בחומש שאפשר שזה הוא לטובת האדם שאינו רואה כמו הבהמה והכי אמריכן בעלמא וק"ל: *רכיבת המרא א"ל וכו'. גם שמלינו בחשובים וגדולים שרכבו על חמורים כמו אברהם ובכמה מקומות בתלמוד הנא מ"ט לא רכבת אקוסיא למהר דרכך והליכתך למלאת רצון בלק למהר לבא שם והשיב ברעיבא שדאי כי לא היה מוכן לי ההמול שלא היה דעתי לילך עמכם עד היום בבקר שהותר לי בלילה לילך עמכם כמפורש בקרא אבל החמור היה מוכן בביתי לטעינה לצרכי בית והשיב לו דאינו כך אלא אני מוכן לך לרכיבה מעודך ועד היום הזה ומעעם דמסיק משום איסות דלילה: *במה צדקות עשה וכו'. לפי שהוא אמר ויודע דעת עליון שעת זעמו קאמר דאין יודע אבל הוא דעת לדקת ה' ולא עת כעס וק"ל: *כי רגע באפו וכו'. כי אפו וכעסו אינו רק רגע ובזאת הרגע גופה אם רוצה הקב"ה לא תועיל קללה בו רק חיים לישראל כמ"ש שלא כעסתי עליכם וכו' ומשמע ליה רגע כמימריה מדלא כתיב כמו רגע וכן באידך קרא מדכתיב חבי כמעט רגע ולא כתיב חבי מעט כרגע וק"ל: *וכמה רגע וכו'. כבר מפורש שיעור רגע כמה שהיא אחד מת"ק רבוא וכו' אלא דה"ק וכמה יוכל לדבר באותו רגע ולקלל וקאמר רגע כמימריה דהיינו שהיה יכול לדבר כל"ס והקב"ה הפכן למלך כמ"ש התוס' וע"ז כאמר ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה וגומר ויש לדקדק בהך עובדא דריב"ל מה היה יכול לומר ולקללו דמלת כלהו עפי ונרגע כמימריה בין באותיותיו בין בנקודותיו ובזה י"ל דהוה מלי למימר ימות וע"ק היאך היה רוצה לכוין אותה שעה והאמריכן דאין כל בריה יכולה לכוין חוץ מבלעם ועוד היכי רוצה לכוין שעת זעם על הצדוקי דהוה יחיד וההוא זעמו דבכל יום מוקמינן לה בציבורא אבל איחיד איכו זועם הקב"ה בכל יום דלפני זעמו מי יעמוד וי"ל דה"ק אציבורא זועם בכל יום ואפילו הכי קיימין וכיון דאיכו יולא לפועל קאמר דלא הוי אלא כרגע אבל איחיד לאו בכל יום רתח אלא פעם אחת בבא זמן קצו ומיהו בכל יום איכא עידן רתחא ליחיד אההוא דבא זמן קצו שלא יוכל לעמוד וההוא שיעורא אפשר הוי טפי מרגע כמימריה כיון דיולא ההוא רתחא לפועל. וריב"ל רלה לכוין ההוא עידנא שיהא גם ההוא מיכא באותו היום בההוא רתחא דליחיד ויבא זמן קצו אז דרלון ידיאיו יעשה ותגזר אומר ויקם לך וגו'. ושוב אמר ענוש לצדיק וגו' שיענש הרשעים טרם יבא זמן קצם לא טוב לפני האלהים כדאמריכן בעלמא מאריך לרשעים בעה"ז כדי לטרדם מ"ה"ב וק"ל:

יא שם ע"ב אמר רב יוסף לא ליצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש שתא ביחיד (מ"ט זמנין דמפקיד עליה) [דילמא כיון דמפקיד] דינא דלמא מעייניה בעובדיה ומדחי אי הכי דצבור נמי דצבור נפישי זכותייהו אי הכי דיחיד דצפרא נמי כיון דאיכא צבור דקא מצלי לא מדחו והא אמרת שלש ראשונות יושב הקב"ה ועוסק בתורה איפוך אבע"א לעולם לא תיפוך ותורה דכתיב בה אמת דכתיב °אמת משלי כג קנה ואל תמכור אין הקב"ה עושה לפנים משורת הדין ודין דלא כתיב ביה אמת עושה הקב"ה לפנים משורת הדין:

בתלת שעי קמייתא. שעת חרון: דצפרא נמי. בתפלת יוצר: צבורא מצלו. שחרית בכל המקומות ותפלת מוסף הואיל והמנה כל היום והיא שיחת שחרית ולהרים יש שמתפללין אותה (ביחיד) [בבוקר ויש מאחרין]: והאמרת ראשונות יושב ועוסק בתורה. שכיות דן והכא אמרת בקמייתא דן: אמת קנה. הולא הולאות על ת"ת: ואל תמכור. בחנם למוד אחרים: דין לא כתיב ביה אמת. והאי דכתיב משפטי ה' אמת במשפטים הכתובים בתורה וליום לישראל קא משתעי דלעיל מיניה כתיב פקודי ה' ישרים. מוספי כל השנה הן שבת וספור מעשה אבל מוסף ראש השנה מתוך שהוא מתפלל מלכיות זכרונות ושופרות מפקיד דינא טפי ואל יפרוש אדם עלמו מן הצבור:

מהרש"א לא ליצלי איניש מוסף בתלת שעי קמייתא ביומא קמא דריש שתא כו'. ומסיק איפוך דאז בתלת קמייתא הקב"ה יושב ודן ועל דרך זה נראה לפרש מ"ש בירושלמי שמעה ה' צדק זו קריאת שמע הקשיבה רנתי זו רינון תורה האזינה תפלתי זו תפלה בלא שפתי מרמה זו מוסף מה כתיב בתריה מלפניך משפטי ילא דה"פ ע"פ מ"ש לגבי תפילין ולילית שאם אינן עליו בשעת ק"ש הרי זה מעיד עדות שקר בעלמו ה"נ הכא בשחרית שאומר יום תרועה ואינו תוקע בה הוה שפתי מרמה אבל מוסף שתוקעין בה הוה בלא שפתי מרמה ואמר מה טעם שהתקיעה במוסף ולא בשחרית ואמר מלפניך משפטי ילא בתקיעות וברכות כדאמריכן אמרו לפני מלכיות שתמליכוני עליכם זכרונות

עין יעקב

הארץ לא יעשה משפט קאי לעולם הבא וכפרש"י בחומש: כאן ביחיד כאן בציבור. פרש"י בצבור אע"ג דבכל יום זועם מתקיימין ואפשר לפ"ז לחבר עם פסוק הקודם אלהים שופט צדיק ע"ד שכתבו המפרשים דלכך הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה לפי שעלה במחשבה להבראות העולם במדת הדין כדכתיב בראשית ברא אלהים ראה שאין העולם יכול להתקיים שיתף רחמים לדין מ"מ הצדיקים שיכולין לעמוד במדת הדין לכן מדקדק אחריהם כחוט השערה וזה שאמר אלהים שופט צדיק במדת הדין לפי שיוכל להתקיים משא"כ הרשעים צריכין שיתוף רחמים וכה"ג ואל זועם בכל יום על הציבור שיכולין להתקיים בזה משא"כ ביחיד לפני זעמו מי יעמוד: ובכמה זעמו רגע. עי' בפ"ק דברכות דף ז' שם: ביחיד.

בי

זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לטובה ובמה בשופר שאז במוסף אף תפלת היחיד מקובלת שתהא משפטו יצא לזכות שתחזירנה מסרים משא"כ בשחרית בג' קמייתא דמפקיד דינא דילמא מעייני בעובדיה דיחיד ודחפי ליה וק"ל: ותורה דכתיב ביה אמת וכו' אין הקב"ה עושה לפנים משורת הדין כו'. ונראה דהיינו טעמא דאמרינן בפ"ק דסנהדרין משתמע דברי בעלי דינין ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לעשות לפנים משורת הדין כיון דיודע היכן הדין תורה נוטה שהוא אמת הדין אי אתה רשאי לעשות לפנים משורת הדין:

הגדה דלמא מעייני בעובדיה. אע"ג שאינו דן בהוא שעות מ"מ מתוך שהוא מתפלל שיזכרהו הקב"ה מעייני בעובדיה. הרי"ף:

יב שם דברים ז **אמר** ריב"ל מ"ד °אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולא היום ליטול שכרן. ואריב"ל כל המצות שישראל עושים בעוה"ז הן באות ומעידות עליהם לעוה"ב שנאמ' °יתנו עדיהם ויצדקו ישמעו ויאמרו אמת יתנו עדיהם ויצדקו אלו ישראל ישמעו ויאמרו אמת אלו אוה"ע. ואריב"ל כל מצות שישראל עושין בעוה"ז באות וטורפות על פניהם של עכו"ם לעוה"ב שנאמ' °ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו' נגד העמים לא נאמר אלא לעיני העמים מלמד שהן באות וטורפות על פניהם לעולם הבא:

(דאין מלית לעתיד) (ישעיה מג) (דברים ד)

[ולא למחר לעשותם. דאין מלית לעתיד]:

מהרש"א אלא לעיני העמים מלמד שבאות וטורפות לעכו"ם וכו'. הענין כמו שכתבתי בר"פ כי בעשיית המצות נברא מושכל רוחני והם באות וטורפות לעכו"ם וז"ש כי היא המצוה היא חכמתכם שממנה נברא מושכל מלאך רוחני לטרוף העכו"ם על פניהם וק"ל:

הרי"ף היום לעשותם כו'. כתב בעל הטורים דסמיך ליה והיה עקב וה"ק היום לעשותם והיה השכר בעקב דהיינו בעה"ב ועוד רמז היום לעשו אבל שכר תם שהוא יעקב איש תם הוא לעתיד והיה עקב ומתחלקת תיבת לעשותם בג' תיבות לעש"ו ת"ם: כל מצות שישראל עושים מעידות עליהם לעה"ב. משמע העדות זו אצטריך מפני אוה"ע שיתנו עדיהם ויצדקו באמת וביותר הוא מה שנתן להם הקב"ה שכרן. ויש תימה למה הוצרכו ג"כ לבא המצות ולטרוף על פניהם בשכבר הודו ואמרו אמת ושמא שמלבד שלא זכו למתן שכר יש להם ג"כ בזיון להיות המצות טורפות אותם על שלא עסקו בם:

ג שם **ואמר** ריב"ל לא עשו ישראל את העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי התשובה שנאמ' °מי יתן (שם ה) והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים והיינו דא"ר יוחנן משום רשב"י לא היה דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראוין לאותו מעשה לא היה דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב °ולבי חלל בקרבי (תהלים קט) ולא ישראל ראוין לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים ולא עשו אלא *לומר לך שאם חטא (דף ה) יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד שעשה תשובה אף אתה עשה תשובה אם חטאו צבור אומרים להו לכו אצל צבור שעשו תשובה אף אתם עשו תשובה וצריכא דאי אשמעינן יחיד משום דלא מפרסם חטאיה אבל צבור דמפרסם חטאיה אימא לא צריכא ואי אשמועי' צבור משום דנפישי ברחמי אבל יחיד [דלא אלימא זכותיה] אימא לא צריכא. והיינו דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד °נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על (ש"ב כג) שהקים עולה של תשובה:

לא עשו ישראל את העגל. כלומר גבורים ושליטים ביצרם הי' ולא היו ראוין להתגבר יצרם עליהם אלא גזרת המלך היה לשלוט בם יצה"ר כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלוני אומר לו לא ולמד ממעשה העגל שכפרו בעיקר ונתקבלו בתשובה: מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים. בסיני קאמר אלמא גבורים ואמיצי לבב ביראתם היו: לאותו מעשה. דבת שבע: לבי חלל. יצה"ר חלל בקרבי ואין לו כח לשלוט בקרבי: לומר לך. גזרת המלך היתה ליתן פתחון פה לשבים: דמפרסם חטאיה. וליכא חלול השם אימא לא ליתקבלו:

[תוספות וצריכא. פי' לכתוב חטאם וקבלת תשובתם]:

מהרש"א לא היו ישראל ראוים לאותו מעשה כו'. עיין במפרשים ונ"ל לפרש דה"פ דהיו ישראל ראוים שהקב"ה יצילם מחטא גדול כזה דאע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ"מ בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו ועוד אמרינן בסוטה דהתורה מצלת מן החטא וכן בדוד מטעם זה היה ראוי להיות ניצול מחטא ולזה מייתי מקרא והיה לבבם זה כל הימים וגו' שהוא רצונם ולבבם ליראה את ה' וכן בדוד לבי חלל בקרבי לעשות רצון אבי שבשמים היו ראוים להצילם מן חטא גדול כזה אלא למה עשו ולא נצולו מעשיית החטא לומר לך וכו' וק"ל: שהקים עולה של תשובה וכו'. יש לפרש דנקט עולה של תשובה ע"ש כי העולה באה על המחשבה והכא דוד לא חטא במעשה בת שבע כדאמרינן פרק במה בהמה דגט כריתות היה כותב לאשתו והוה גט למפרע אבל לפי העולה על המחשבה חטא מיהת ונענש עליו דאי הוה בא אוריה ולא נהרג הוה א"א גמורה ודו"ק:

הרי"ף וצריכא וכו'. עיין בתוס' ונלע"ד אני דניחא בגו של הרב ז"ל דאם הוא כפשטיה דגמרא למה הוצרכו לחטא הצבור וגם היחיד וכו' להודיע לרבים דהיל"ל ואם כל העדה יחטאו אני מוחל בתשובה וכן אם נפש אחד יחטא ולא להכשיל ולהחטיא חטא גדול כדי להודיע לרבים דרכי התשובה לזה אמרו התוספות וצריכא לכתוב חטאם כלומר הצריכותא היא מה שכתב חטא הצבור וחטא היחיד וקבלת תשובתם שאם מה שחטאו לא היה

עיון יעקב

כי הלכתא כחכמים דאמרו סוף פ"ד דברכות של מוספין בין בחבר עיר בין שלא בחבר העיר: **היום** לעשותם ולא היום ליטול שכרן. ולא קעבר משום לא תלין פעולת שכיר כיון שלא נגמר מלאכתו כל היום בעולם הזה עד למחר ושכירות אינה משתלמת אלא בסוף ונ"ל דזה מסיק ריב"ל גופיה שהמצות עצמן נברא מהן מלאך ומעידות לעוה"ב שעשו ישראל המצות לכן אינו מחויב לשלם שכרן עד שהעידו לפניו שעשו מלאכתן כתקנן ואף על גב דהכל גלוי לפניו אפ"ה צריך לעדות וכדאיתא במדרש על הפסוק וירד ה' לראות את המגדל וזה שנברא מכל מצוה מלאך זה מרמז ג"כ ריב"ל במה דקאמר שבאות וטורפות על פניהם לעולם הבא: **לא** עשו ישראל את העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה. פרש"י לא היה ראוי להתגבר יצרם עליהם אלא גזירת המלך היו כדי ליתן פתחון פה לבעל תשובה נ"ל הכוונה ע"ד שכתבתי בנדרים דף כ"ח כוונת פרש"ם שאין הקב"ה מביא תקלה ועבירה גדולה כפ"א על הצדיק אם לא שנכשל תחלה בעבירה קטנה שאז עבירה גוררת עבירה ואלו שהיו צדיקים ונכשלו בעבירה כזו שעונשו גדול כ"כ בפעם אחת היינו להורות תשובה: **שהוקם** עולה של תשובה. עיין במהרש"א ונ"ל שקיבל עליו עול מאת של תשובה שהרי קבל עליו יסורין נגעים ששה חדשים כדאי'

שיש מהקב"ה אלא הם נכשלו בעונם ובקונטריסי האר'כתי ע"ש. ולריכין אנו לבאר למה פירשו התוספות פי' אחר והיינו יכולים לומר שהוקשה לבעלי התוספות דכיון שהבחירה היא ביד כל אדם לחטוא ולזכות איך אנו נותנים צריכות שחטא הצבור כדי לזכות לצבור וחטא ליחיד כדי לזכות היחיד והרי בידו של האדם תלוי החטא ואיך יתכן שיחטא בשביל שיזכה חבירו. הן אמת כי כפי מה שביארתי והוא מיוסד על לשון רש"י ז"ל הצריכות שהגיע הקב"ה אל הבחירה ולא עזרו להרחיק ממנו החטא לפי שרצה הקב"ה שיזכה בהודעת דרכי התשובה אבל עדיין יקשה שכפי זה למה נענשו בעגל ודוד בחטאו לזה כתבו התוס' וצריכא פי' למה נכתב בתורה ובנביאים חטאם לא וצריכא לכתוב לפי שיש בצבור אומר ויש ביחיד אומר ומתוך שנכתבו זה וזה אנו לומדים שאעפ"כ מתקבלת תשובתם. עוד יש לפרש שהקשו התוס' למה הוצרכה הגמרא לומר וצריכא שהרי בדבריו נאמרו הצריכות כיון שאמר אלא לומר לך שאם חטא כו' ומדקאמר לומר לך משמע שפיר שיש בציבור מה שאין ביחיד ויש ביחיד מה שאין בציבור ואם כנה לפרש לנו לדדין שיש ביחיד הי"ל שאם חטא יחיד שאין מרובה בזכיות אומרים לו כלך אצל יחיד ואם חטא צבור שהוא מפורסם בחטא אומרים לו כלך אצל צבור לזה פירשו וצריכא לכתוב כלומר שענין החטא שנזדמן לציבור וליחיד הוא מבואר בדבריו שאמר לומר לך רק למה נכתב ואמר שהוא ללמד לדורות שאף על פי שיתפרסם החטא ביחיד דהוו להו תרתי לריעותא דנקטינן הכא של הציבור דמפורסם בחטא וכו' של היחיד דלא נפיש זכותיה ומכל מקום התשובה מועילה וזה למדנו ממה שנכתב חטא דוד דהוה ליה עון מפורסם והיה יחיד ונתקבל והיינו הקים עולה של תשובה בג' הצדדין האמורים כנזכר. ועוד נ"ל שדקדקו התוס' שאם הצריכות הוא כפשוטו כיון שלמדנו מהיחיד למה הולך בציבור שהרי אם יונתן להודיע עד דוד מנין ידעו מעלת התשובה אותם הדורות שמזמן התורה עד זמן דוד ולמה הולך לתת צריכות בזה הכא וע"ק דהוה ליה למפתח בצריכות על הסדר בתחלה יאמר דאי אשמועינן צבור ואח"כ יאמר ואי אשמועינן יחיד. וע"ק שאיך הוא אומר וצריכא לכתוב חטאם וקבלת תשובתם ואיך היה אפשר לכתוב התשובה ולא החטא כך הי"ל וצריכא לכתוב בעגל ובדוד לכך אני אומר שבענין דוד נאמר החטא וקבלת התשובה מה שלא נכתב בציבור כ"א החטא באומר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב לכך כתבה שם התורה פירסום החטא לומר שאעפ"כ נמחל להם אבל לא איכפת ליה לכתוב עשיית התשובה כי אין בזה חידוש שפשוט הוא שיותר יש לקבל תשובת הצבור דנפיש זכותייהו ומה שבא לחדש בענין היחיד הוא בענין קבלת התשובה שאע"פ דלא נפיש זכותיה מ"מ יקובל ברצון כי לענין החטא פשוט הוא שיומחל לו כיון שאינו כל כך חמור כצבור דהא לא מפרסם חטאו ובזה יתבאר מ"ש והיינו נאם הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה דאע"פ שהתשובה נלמדת מזמן העגל מ"מ לא היה בזה כח התשובה שכיון שהיו רבים היה ראוי מן הדין לקבלם אבל מנין לנו ביחיד דלא נפיש זכותיה שיקובל וכיון שבא דוד ונתקבל הקים עולה של תשובה אע"פ שאינה תשובה הגונה מצד שאין לו זכות כ"כ כציבור ואפ"ה נתקבל אבל מעלת הצבור היתה מצד חומר החטא שאעפ"כ נמחל להם ואינו מצד כח התשובה כי התשובה שלהם היתה מועלה מצד עצמה כיון דנפיש זכותייהו: מהרש"א ולא נכלו מעשיית החטא לומר לך. וכן כתב הרי"ף והוסיף עוד דדוד היה קרוב לס' שנה וכתיב רגלי חסידיו ישמור:

יד שם **א"ר** שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעה"ב שנא'
ישעיה נח °והלך לפניך צדקך וכל העובר עבירה אחת בעה"ז מלפפתו (והולכת לפניו) [ומוליכתו] ליום הדין שנאמר
איוב ו °ילפתו ארחות דרכם יעלו בתוהו ויאבדו רבי אלעזר
בראשית לט אומר קשורה בו ככלב שנא' °ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה לשכב אצלה בעוה"ז להיות עמה לעולם הבא:

מלפפתו. מעטפתו לשון מלבוש כמו מלפפין את התינוק בשבת:

מהרש"א מקדמתו והולכת לפניו וכו'. כבר הקדמנו בזה כי לפי המעשה נברא לו מלאך רוחני אם סניגור ואם קטיגור ושיהא לשונו במצוה מקדמתו והולכת לפניו ובעבירה מלפפתו ומוליכתו ע"ד משל כי למוליכין למקום שמחה וטובה א"צ המוליכו לאחוז בידו דודאי ילך אחר המוליכו ולא ימנע ממנו כן הוא במצוה אבל ההולך לגרדום צריך המוליכו ללפפו ולאחוז שלא ימנע מלילך אחריו כן הוא בעבירה ור"א הוסיף לומר בעבירה קשורה בו ככלב כמו שהכלב נקשר לגבותו מתמנים כן הבועל נכרית ערלתו משכה ליה להיות עמה בעה"ב דאברהם אינו מכניסו לג"ע כדאמרינן במדרשות וק"ל:

הרי"ף כל שעושה מצוה א' מקדמתו וכו'. דמרובה מדת טובה ויש כח במצוה להקדים ומכרזת לפניו פתחו שערים ויבא גוי צדיק ובדכתיב והלך לפניך צדקך ובאים להקביל פניו וכבוד ה' יאספהו לחסות תחת כנפיו אבל מדת הפורענות שאינה מכרזת לפניו לומר בא רשע ליום רעה אלא מלפפתו וכו' ור' אלעזר אומר קשורה בו ככלב שגם לאחר שמעניסין אותו אינה נפרדת העבירה ממנו והיא לפניו למזכיר עון. אבל יש להקשות דילמא שאני הא דבעל בת אל נכר שהיא קשורה עמו בעה"ב אבל שאר עבירות מנ"ל ושמא רבי אלעזר נמי ה"ק יש עבירה שקשורה בו ככלב דהיינו כדכתיב ולא שמע אליה וכו' ופליג אדרבי שמואל בר נחמני דאמר כל העבירות שוות הם דמלפפתו ומוליכתו ליום הדין והוא אמר דיש עבירה שקשורה בו ככלב אף לאחר שקבל ענשו בגיהנם:

טו שם **אמר** ר"ל באו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא לא חטאו אנו לא באנו לעולם שנא' °אני אמרתי
תהלים פב אלהים אתם ובני עליון כולכם חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון למימרא דאם לא חטאו לא הוו מולידי
בראשית ט והכתיב °ואתם פרו ורבו עד סיני בסיני נמי הא כתיב
דברים ה °לך אמור להם שובו לכם לאהליכם לשמחת עונה
שם והכתיב °למען ייטב להם ולבניהם לעולם לאותם
בראשית ה העומדים על הר סיני והא א"ל מ"ד °זה ספר תולדות אדם וכי ספר היה לו לאדם הראשון אלא מלמד שהראה הקב"ה לאדה"ר דור ודור ודורשיו דור ודור וחכמיו דור ודור ופרנסיו כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח
תהלים קלט בתורתו ונתעצב במיתתו אמר °ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם וא"ר (אסי) [יוסי] אין בן דוד בא עד
ישעיה נז שיכלו כל הנשמות שבגוף שנא' °כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי לא תימא אנו לא באנו לעולם אלא אימא כמי שלא באנו לעולם למימרא דאי לא חטאו לא הוו מייתי והא כתיבי פרשת יבמות ופרשת נחלות על תנאי ומי
בראשית א כתיב קרא על תנאי אין כדאמר ר"ל מ"ד °ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם ישראל מקבלין את התורה מוטב ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו:

לאבותינו

עיון יעקב

כדאיתא בחלק דף ק"ו ועשו מכעס עינו מטמו בדמעתו ערשו אמסה והכל מתוך תשובה גדולה עשה: **כל** שעושה מלוה אחת. עיין בחידושינו פ"ק דסוטה דף ג': **אמר** ר"ל באו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא לא חטאו אנו לא באנו לעולם. עיין בתוספות מה שמקשים מהא דאמרינן בפ"ק דעירובין דנמנו וגמרו נוח לאדם שלא נברא וכו' ובעוד י"ל דוקא ר"ש לקיש אמר הכי שחזר בתשובה ובמקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורין אינן יכולין לעמוד ובזה ודאי נח לו שנברא לכך אמר על עצמו וכדומה לו נחזיק טובה לאבותינו ובזה מיושב לשון הש"ס שם ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ויעשה תשובה ויהא נוח לו שנברא: **שמח** בתורתו. עיין בסנהדרין דף ל"ח בחידושינו: **והכתיב** פ' יבמות ופ' נחלות. דמשמע דאפי' ע"י מקרה נפילה והריגה נ"כ לא היו מתים שהיו כאלהים דלא שייך בהו מיתה ולהכי לא מקשה אלא סרלא דס"ד דאזהרה קאי על הנכרי' וכמ"ש תוס': **ומי** כתיב קרא על תנאי. כלומר דהא ליכא ספיקא קמיה שמיא לזה מתרץ אין כדאמר ר"ש לקיש מ"ד יום הששי וכו' כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אע"ג דקמיה שמיא שמים

לאבותינו. שעשו העגל: לא באנו לעולם. שהיו כמלאכי השרת ולא יולידו בנים: לאותם. בנים שהיו כבר בשעת עמידתן בסיני: לשמחת עונה. שעד עתה נאסר להם אל תגשו אל אשה: עד שיכלו וכו'. אוצר יש ושמו גוף ומבראשית נוצרו כל הנשמות שעתידין ליולד וניתנו לשם: כי לא לעולם אריב. לאחר זמן הגאולה: ולא לנצח אקצוף. מלגאול: כי רוח. אשר לפני ונשמות שבגוף הוא יעטוף הוא המאחר כמו העטופים ללבן ונשמות אני עשיתי: כמי שלא באנו לעולם. לפי שהן היו חיים לעולם וכל זמן שהם קיימים אין אנו חשובים כלום:

תוספות שאלמלא לא חטאו לא באנו לעולם. ואע"ג דאמרינן בפ"ק דעירובין נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא היינו בתחלת לידתו שאין ידוע מה יהא בסופו אבל כשהוא צדיק אשריו ואשרי הדור שהוא בתוכו ועוד דלמסקנא דכמי שלא באנו לעולם אתי שפיר: אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף. וא"ת מ"מ יכלו ע"י עכו"ם שיהו מולידים ואומר הר"ר אלחנן דנשמות של ישראל ושל עכו"ם אינם בגוף אחד. והא דאמרינן עתידה אשה שתלד בכל יום לימות המשיח שמא י"ל גוף חדש ונשמות חדשות יהיו: כי רוח מלפני יעטוף. משיח נקרא רוח כדכתיב רוח אפינו משיח ה' והכי פירושו דקרא המשיח מלפני יאחר כמו העטופים ללבן ע"י הנשמות אשר עשיתי:

מהרש"א שנאמר אני אמרתי וגו'. דרשוהו במעשה עגל אבל האי קרא איכו שייך בזה המזמור שמדבר כולו בדיינים רשעים אלא במזמור דלעיל מיניה שמדבר בהכי שמע עמי וגומר לא יהיה בך אל זר וגו' ולא שמע עמי לקולי גו' ולמאי דבעי למימר השתא לא באנו לעולם היינו אלהים ובני עליון ממש כמלאכים כפרש"י בספר תהלים ולמאי דמסיק כמי שלא באנו כו' לא הוה מדמה להו למלאכים אלא לענין שלא היו מתים כאדם הראשון ודו"ק: שהראה הקב"ה לאדם כו'. יראה כל הענין כדרש מזה המזמור שהתחיל גלמי ראו עיניך גו' ואמרו בב"ר עד שאדם הראשון מוטל גולם כו' הראהו דור ודור ודורשיו כו' וז"ש ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו ולא אחד בהם גו' ר"ל כל שיולדו בימים העתידים לא יחסר אחד מהם שלא הראהו והיה נכתב כ"א על ספר כדאמרינן פרק הפועלים לדידי חזי לי ספרא דאדם הראשון וכתיב ביה שמואל כו' רבי ורבי נתן סוף משנה כו' ע"ש. ואמר ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם. שהיה משמח בתורתם של ראשי ומנהיגי כל דור אספרם מחול וגומר אם תקטול אלקי תקטול הרשע ולא הצדיק היינו שנתעלב במיתתו ועיין פי' מאמר זה בפרק הספינה ובפרק אד"מ ודו"ק: והא כתיב פרשת יבמות ופרשת נחלות. דאיכו דומה שנכתבו פרשיות אלו לאחר שחטאו דא"כ התורה חסירה ניתנה דהא כל תרי"ג מצות מסיני נתנו וק"ל:

מז (דברים ה) **מיתיבי** °מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי וגו' לבטל מהם מלאך המות אי אפשר שכבר נגזרה גזירה (לבטל מהם מיתה אי אפשר שכבר נקנסה) הא לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא תהא (שם) אומה ולשון שולטת בהם שנאמר °למען ייטב להם ולבניהם לעולם הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר' יוסי אומר לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות (ואומה ולשון) שולטת בהם שנא' °אני (תהלים פב) אמרתי אלהים אתם וחבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו ור' יוסי נמי הא כתיב למען ייטב להם ולבניהם לעולם טובה הוא דהויא לעולם הא מיתה איכא אמר לך כיון דליכא מיתה אין לך טובה גדולה מזו ות"ק הא כתיב אכן כאדם תמותון מאי מיתה עניות דאמר מר ארבעה חשובים כמת. עני. ומצורע. וסומא. ומי שאין לו בנים. עני דכתיב °כי (שמות ד) מתו כל האנשים המבקשים את נפשך ומאן נינהו דתן ואבירם והא חיו כיון שירדו מנכסיהן עשאן הכתוב כמתים. מצורע דכתיב °אל נא תהי כמת. (במדבר יב) סומא דכתיב °במחשכים הושיבני כמתי עולם. (איכה ג) מי שאין לו בנים. דכתיב °הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי: (בראשית ל)

הא לא קבלו ישראל את התורה. הרי שומע מכאן שלא לקבל שכר היום בעוה"ז אלא שלא תהא אומה ולשון שולטת בהן וזו היא טובה הכתובה כאן למען ייטב להם: הוא דאמר. ר"ל: עניות. שמשחטאו שלטו בהם מלכיות המכלים את ממונם כל היום בוזים לאכול: דתן ואבירם. דאמר מר כל מקום שנאמר נצים נצבים אינן אלא דתן ואבירם והכא במבקשי נפשו [כתיב נצים] היינו אותם עברים (נצים) שהלשינו עליו:

מהרש"א מאי מיתה עניות כו'. משמע ליה זו המיתה עניות ולא כל אידך דחשיב ליה כמי כמיתה דהכי משמע קרא אכן כאדם הראשון שחטא ונגזר עליו מדת עניות כדכתיב ארורה האדמה וגו' ואכלת עשב השדה בזעת אפיך וגו' כן אתם חבלתם מעשיכם נגזר עליכם עניות בוזים לאכול הפך שא"ל למען ייטב וגו': וד' השובים כמתים. מפורש במסכת נדרים וע"ש בתוס' כאן וק"ל:

הרי"ף הא לא קבלו ישראל התורה וכו'. ותימה מאי דוחקיה דהאי תנא דלא אוקמיה לקרא דלמען ייטב להם ולבניהם בביטול המות דאין לך טובה גדולה מזו כדא"ר יוסי בסמוך ונראה דכיון שקודם מ"ת היתה מיתה מצויה והקב"ה אמר מי יתן והיה לבבם זה כל הימים משמע שרצה הקב"ה שכמו שהיו עכשיו במ"ת כך יהיו לעולם ומ"ש למען ייטב להם הוא כמו שהיו עכשיו במדבר בלי עול מאוה"ע כך יהיה להם הטובה הזאת לעולם ועי"ל דדייק קרא דלמען ייטב להם ולבניהם למה הוצרך לומר לבניהם שכיון שבלע המות מהם ג"כ בניהם אחריהם יחיו לעולם וזה שהקשה לר' יוסי דכיון דכתיב למען ייטב להם אם הוא ביטול המיתה מה צורך עוד לומר ולבניהם אלא ודאי שמדבר על טובת סילוק עול האומות שגם לבניהם לא ישלטו האומות ור' יוסי מוקי לה בביטול מות וה"ק למען ייטב להם בהיותם עם בניהם שיהיו להם אבות ובנים גם יחד: אלא שירדו מנכסיהם. עיין בתוס' ויש לדקדק דנימא דליכא למימר דלא היו להם בנים משום דהא כתיב ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם ונשיהם ובניהם וי"ל דילמא כשאמר הקב"ה למשה כי מתו כל האנשים המבקשים הוא שלא היו להם בנים ואח"כ נולדו להם בנים והיו במחלוקתו של קרח גם צריך לתת לב למ"ש התוס' כאן ופשטיה דקרא מיירי וכו' ונראה דהוקשה להם שהרי אע"פ שאין להם כח להזיק בממונם מ"מ יש להום שמא יזיקו להלשינו בפיהם לז"א שפשטיה דקרא אמר מתו על פרעה מלך מצרים שמת ממש וכיון שמת פרעה אין חשש עוד ממנו. וגם דתן ואבירם ירדו מנכסיהם הרי הם חשובים כמתים:

ת"ר

עיון יעקב

שמיא גליא מ"מ הבחירה ביד אדם וכפי שהאריכו המפרשים ע"ש: לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות ואומה ולשון שולטת בהן. עמ"ש לעיל בחידושינו פ"ב דמכות דף כ"ג: מה מיתת עניות. לפי שהיא מדה קשה מן הכל כדכתיב את כל זה בחרתי מעוני דיאה עניות' לישראל כוורדא סומקא לסוסיא חיוורא: ארבע

יז ת"ר °מי יתן והיה לבבם זה להם אמר משה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה בשעה שאמר הקב"ה לישראל מי יתן והיה לבבם זה להם היה לכם לומר תן לנו אתה כפויי טובה הם דכתי' °ונפשנו קצה *בלחם הקלוקל. בני כפויי טובה דכתיב °האשה אשר נתתי עמדי וגו' אף משה רבינו לא רמזה להם לישראל אלא לאחר ארבעים שנה שנא' °ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר וגו' [וכתיב] °ולא נתן ה' לכם לב לדעת אמר (רבא) [רבה] ש"מ לא קאים איניש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין:

(דברים ה; במדבר כא; שם ע"ב; בראשית ג; דברים כט; שם)

כפויי טובה. אינם מכירים הטובה להחזיקה לבעליה: בלחם הקלוקל. קל הוא המן ומפני שהיה נבלע בכל אבריהם ואינם יוצאים לחוץ קראוהו קלוקל ורגנו על כך והיא היתה להם טובה גדולה שלא היו צריכין לטרוח ולילך ג' פרסאות להפנות כדתניא כשהיו נפנין אין נפנין לא לצדיהם ולא לפניהם אלא לאחריהם ומחנה ישראל שלשה פרסאות היה: נתת עמדי. לשון גנאי שתלה הקלקול במתנתו של מקום והוא עשאה לו לעזר: לא רמזה. לתוכחה זו אלא לארבעים שנה במשנה תורה בערבות מואב אמר להם ולא נתן לכם לב לדעת שתהיו יודעים לשאול למה היה הקב"ה מבקש מכם אלמא אף משה רבינו לא הבין לתת על לבו דבר זה עד ארבעים שנה: ש"מ לא קאי איניש אדעתיה דרביה. לדעת סוף תבונתו עד מ' שנה שהרי משה לא רמזה לישראל עד ארבעים שנה:

תוספות כפויי טובה. שלא רצו לומר אתה תן לפי שלא היו רוצים להחזיק לו טובה בכך: עד ארבעים אינם וכו'. פירש"י שאף משה לא נזכר [וא"ת אמאי כעס משה על ישראל הלא גם הוא לא נזכר] ויש לומר שלפי שהוא לא היה צריך לתפלה זו לא נתן לב עד ארבעים שנה דקם אדעתיה דרביה אבל ישראל שהיו צריכים לתפלה זו היה להם להתבונן מאותה שעה שהרי כבר חטאו בעגל ומרגלים ור"י פירש שמשה לא הקפיד עליהם על דבר זה עד ארבעים שנה כי היה סבור דלסוף ארבעים שנה יעמדו על דעת קונם ויאמרו אתה תן ולא היה בדעתו שהיו מניחין לומר אותו משום כפיית טובה אבל כשעמדו ארבעים שנה שראה שהיה להם לדעת הבין עליהם שהיו מניחים בשביל כפיית טובה ואז הוכיחם:

מהרש"א ה"ל לומר תן כו'. גם שאמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ"מ פשיטא דביד הקב"ה להטות לב בני אדם לטובה דכמה כתובים מורים על זה וכמ"ש לעיל וקאמר דמשה לא רמזה כו' דכתיב ולא נתן לכם לב לדעת כו' דהיינו שרומזה להם שיש ביד הקב"ה לתת ולהטות לבם לטובה והם כפויי טובה, ולא שאלו לו על כך אז כשא"ל מי יתן והיה וכו' ורש"י פי' לקמן בע"א בדוחק ע"ש וענין כפויי טובה כתבו התוספות שלא רצו לומר תן אתה לפי שלא רצו להחזיק לו טובה עכ"ל והוא דחוק ונראה לפרש דהיינו כפויי טובה שלא חשבו להם זה לטובה שיתן להם הקב"ה ויטה לבבם לטובה כלל והוי השתא דומיא שפיר דבני כפויי טובה שאדם הראשון לא חשב לו נתינת אשה לטובה כמ"ש זה פרק אד"מ וכן כפויי טובה דלחם הקלוקל כפירש"י ודו"ק:

הרי"ף כפויי טובה כו'. עיין פרש"י ז"ל ובתוס' וקשה טובא דאטו מי שאינו רוצה לקבל מתנה יתכן נקראו כפוי טובה והרי כפוי טובה הוא מי שקבל טובת חברו ואינו מחזיק לו טובה ולכאורה יש לפרש שכיון שלא רצו לומר תן אתה כדי שלא להחזיק טובה לפניו ית' נראה ששכחו כל פעולותיו אשר עשה עמהם ולא זכרו חסדי ה' למה נמנעו עכשיו מלומר תן אתה כדי שלא להחזיק לו טובה והרי כמה חסדים יש להקב"ה עליהם ומכאן הם כפויי טובה על הנסים שעשה עמהם לשעבר ועי"ק דהא קיי"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ועוד נדקדק שראוי לומר כשאמר להם הקב"ה מי יתן והיה גו' גם אנו צריכים לפרש כפי שיטת רש"י ז"ל למה נתרעם עליהם משה כיון שגם הוא לא ידע עד מ' שנה ושמא היום או למחר יתנו לב ישראל לומר תן אתה כי פשוט הוא שמדרגת מרע"ה היתה למעלה ממדרגתם ואם יום או יומים יעמודו אין בו קפידא כלל ועי"ק שכיון שכך הוא שהקב"ה לא נתן להם לב לדעת ולכך לא נתנו לב לומר תן אתה ומה היה תלונת משה. ונראה עם ביאור כוונת הכתוב שאמר מי יתן והיה לבבם זה להם שהוא נדרש לשני אופנים הא' עם מאמרז"ל שבשעה שקבלו ישראל התורה רוח אחרת היתה עמהם כדכתיב ויפתוהו בפיהם ולבם לא נכון עמו ולפי שהקב"ה בוחן כליות ולב על כן אמר מי יתן והיה לבבם זה להם שאומרים בפיהם כל אשר דבר ה' ושמענו ועשינו יהיה ג"כ בלבבם באופן שפיהם ולבם יהיו שוים ויש ג"כ הבנה אחרת בפסוק כי האדם יראה לעינים שאמרו ישראל כל אשר ידבר ה' ושמענו ועשינו ומשה הבין הדברים כפשוטן ולא ידע את לבם הזונה ולכך כשאמר הקב"ה מי יתן והיה לבבם זה להם הבין שהכוונה היתה לומר מי יתן ויתמיד לעם הזה לבבם זה שיש להם עכשיו יהיה להם כל הימים ולכך לא אמר באותה שעה תן אתה לפי סברתו כיון שהם שלימים והגיעו לגדר זה בודאי שאורח צדיקים כאור נוגה הולך וכיון שעברו מ' שנה וקאי משה אדעתיה דרביה הבין שכוונת הקב"ה היתה לומר מי יתן שיהיו עובדים אותי בכל לב כי רוח אחרת היתה עמם באותה שעה אז הקפיד כנגדם ואמר הנה אנכי לא ידעתי מה שהיה בלבבם מאותה שעה עד עכשיו ולכך לא אמרתי כלום אבל אתם שהייתם יודעים האמת כי כל איש יודע נגעי לבבו אשר היה פונה מאחרי ה' ולא טעיתם בדברי הקב"ה וידעתם כי כוונתו היתה לומר מי יתן והיה עבודה זו שבפיהם שתהיה בקרב לבם א"כ למה לא אמרתם תן אתה לנו ויש להרמיז הענין עוד ויתבארו כל הספיקות שישראל אמרו למשה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים אמר הקב"ה מי יתן כלומר אילו הייתי נותן תורה לישראל ע"י פה אל פה אדבר בם ולא ע"י שליח היה נמשך להם מעלה ויתרון גדול כי יהיה לבבם זה שהוא פונה היום מאחרי ה' כדכתיב ויפתוהו בפיהם היה נהפך להם לב חדש ורוח נכונה ליראה אותי כל הימים לפי שכפי חשיבות הנותן ימשך השפע על המקבלים ולא יהיה כח ביצ"ה להחטיא האדם כמו שיש לו כח עכשיו שקבלו התורה ע"י בשר ודם וא"כ כששמעו ישראל דברי הקב"ה ורמז להם התועלת הנמשך להם בשמיעת התורה והמצות מפיו הי' להם לומר תן אתה פי' תן אתה לנו מפיך התורה והמצות והשתא לא קאי תן אתה על מציאות היראה דהרי היראה אינה בידי שמים אלא הכוונה על התורה תן אתה וז"ש ולא נתן ה' לכם לב לדעת כלומר בשבילכם שכפרתם בטובתו של הקב"ה ואמרתם אל ידבר עמנו אלהים כי בדבר שהיה עמכם טובה דהיינו נתינת התורה מפי השכינה חשבתם אותה לרעה לומר אל ידבר עמנו אלהים פן נמות לכן נגרם לכם לא נתן ה' לכם לב לדעת שאתם גרמתם שלא הכין את לבבכם לדעת וליראה את ה' כיון שלא חל עליכם השפע מפיו ית' ולכן קראם כפויי טובה על שלא הכירו בטובה שהיה הקב"ה עושה עמם לתת להם תורה מפיו ובאותה שעה היה להם לחזור בם ממה שאמרו אל ידבר עמנו אלהים לומר תן אתה כיון שהם היו יודעים מה שבלבם שלא היו נכונים בעבודתו יתברך היה להם להבין דבריו של הקב"ה שנתינת התורה מפיו ולא מפי ב"ו עושה רושם והיה להם לומר תן אתה אבל משה לא ידע פירושן של דברים עד עכשיו והיה חושב שמה שהיה בפיהם של ישראל היה ג"כ בלבם והבין כוונה אחרת בדבור מי יתן כמו שכתבנו לכך לא הקפיד כנגדם עד לאחר מ' שנה ובזה נתבאר המאמר:

יח ת"ר אם בחקותי תלכו אין אם אלא לשון בקשה וכן הוא (שם ע"א; ויקרא כו)

עיון יעקב

חשובים כמתים. עיין במהרש"א כזה בנדרים: אמר משה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה. נראה דכל זה נרמז בפסוק ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע דהיינו נגד שלשה דברים אלו דהיינו לב לדעת לומר תן אתה ועינים לראות שהמן הוא כזרע גד ונבלע באיבריהם לטובה ואזנים לשמוע זה אדה"ר שלא שמע לציווי ה' ושמע לעצת נחש ולאשתו שאמר האשה אשר נתת עמדי וכתיב כי שמעת לקול אשתך: עד ארבעין שנין. כי ארבעים לבינה: אם בחקותי תלכו. בספרים דידן לא גרסינן ברייתא אבל בילקוט ריש פ' בחקותי בשם תורת כהנים גרסינן בשינוי לשון קצת וז"ל אם בחקותי תלכו מלמד שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה וכן הוא אומר לו עמי

תהלים פא הוא אומר °לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו
ישעיה מח כמעט אויביהם אכניע וגו' ואומר °לו הקשבת למצותי
ויהי כנהר שלומך וגו':

וכן הוא אומר. שהקב"ה מתחנן לפניהם שישמרו את התורה: לו עמי. היינו תחנה כמו לו יהי כדבריך:

מהרש"א אין אם אלא לשון תחנונים וכו'. נראה דה"פ לפי שמלת אם בכל התורה כולה כאמר בלשון ספק ותלוי ויצאו מן הכלל כגון אם כופר יושת עליו ואם כסף תלוה כפרש"י בחומש ומלינו קרוב ללשון זה במבקש כמו אם יהיה אלהים עמדי וע"כ אמר דאם בחקותי אל תפרשהו בל' ספק ותלוי כחברו בפרשה זו ואם לא תשמעו וגו' אך תפרשהו בלשון מבקש ותחנונים דכן מלינו דהקב"ה מבקש דבר זה ומהם שכא' לו עמי שומע לי וגו' וק"ל:

הגדה אין אם אלא לשון בקשה. נראה דהוקשה שאמר אם בחקותי לשון ספק ומשמע שהדבר הוא ברצונם הלא מוזהרים לשמור חקי ה' וזה דרשו אם לשון בקשה:

יט א"ר יוחנן משום ר' בנאה מ"ד °אשריכם זורעי על כל
שם ע"ב ישעיה לב מים משלחי רגל השור והחמור אשריהם ישראל שבזמן שהם עוסקים בתורה ובגמילות חסדים יצרן מסור בידם ולא הם מסורים ביד יצרם שנא' אשריכם
הושע י זורעי על כל מים ואין זריעה אלא צדקה שנא' °זרעו
ישעיה נה לכם לצדקה ואין מים אלא תורה שנא' °הוי כל צמא לכו למים משלחי רגל השור והחמור. תנא דבי אליהו לעולם ישים אדם עצמו על ד"ת כשור לעול וכחמור למשאוי:

משלחי רגל. משלחים ומשליכים רגלי יצה"ר הבא על האדם מעליהם. יצה"ר קרוי ארח שנא' ויבא הלך לאיש העשיר:

מהרש"א ואין זריעה אלא צדקה. יש לדקדק אהא דקאמר בג"ח במקום צדקה דהא זריעה לא משמע אלא צדקה ונראה לפרש כלפי שאמרו בפרק לולב וערבה גדולה ג"ח יותר מן הצדקה כו' אדם זורע ספק אוכל קוצר ודאי אוכל ועוד אמרו אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד דהיינו שהנתינה היא צדקה והטורח הוא החסד כגון מוליכה לביתו כו' כפירש"י שם והשתא קאמר הכא אשריכם זורעי על כל מים דודאי יצמח ובא לידי קצירה דהיינו הצדקה הבאה לידי חסד והכי משמע קרא דזורע ונותן צדקה על כל מים דהיינו ע"פ התורה הוא עושה אותה שתבא לידי חסד וקצירה ויהיה משלחי רגל כמשמעו דהיינו שטורח בהולכה דהיינו ג"ח ולפי שהיצה"ר מרחיק דבר זה ליתן ממונו צדקה לעני ולטרוח עוד עמו להביאו לביתו ובשאר טרחות כפירש"י ע"כ אמר כי העושה הצדקה באופן זה הנה יצרו מסור בידו כו' ועיין קרוב לדרש זה בסוף פ"ק דב"ק ובחידושינו שם:

הרי"ף מ"ד אשריכם זורעי על כל מים. צריך להבין למה איצטריך תורה וג"ח והא בחד סגי שאם פגעך מנוול זה משכהו לבית המדרש וכנוח. ונראה דהוקשה לו דהיל"ל אשריכם כל זורעי על מים מאי על כל מים ומהו משלחי רגל השור והחמור שאם ר"ל שמתוך שזורע במקום המים משלח רגל השור לחרוש בשדהו שהוא שדה הלא ויפה שם החרישה א"כ אין ענין להזכיר רגל החמור ומה גם שאסור לחרוש ברגל שור וחמור כדכתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו ולכך דרש שמדבר בתורה ובג"ח שנקרא מים והוא זורע צדקה וה"ק אשריכם זורעי צדקה ועושים ג"ח במקום תורה ואע"פ שאינו גדול בתורה מ"מ על כל מים כיון שאתה גומל חסד עם ת"ח בין שיש בידו תורה בין הרבה בין מעט אותה הזריעה של הצדקה וגמילות חסדים על כל אופן הורה היא מעולה כאילו הוא עצמו עסק בתורה שמתוך התורה מסתלק היצה"ר גם אדם זה שעשה צדקה וחסד עם הת"ח הרי הוא כמוהו ומסלק מעליו היצה"ר כאילו הוא עסק בתורה והשתא דייק רבי יוחנן לשונו שאמר אשריכם ישראל שבזמן שהם עוסקים בתורה דהיל"ל כשאתם עוסקים בתורה אלא בא לומר אשריכם ישראל שזורעים צדקה במקום תורה ובתנאי שאותו שעוסק בתורה יקבלנה וישים עצמו כשור לעול וכחמור למשאוי יאז המחזיק בידו לגמול עמו חסד הרי הוא כמוהו ויצרו מסור בידו:

יד ת"ר הנשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר לחכם ואסר לא ישאל לחכם ויתיר היו שנים אחד מטמא וא' מטהר אחד אוסר ואחד מתיר אם הי' אחד מהם גדול מחברו בחכמה ובמנין הלך אחריו ואם לאו הלך אחר המחמיר ר' יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל:

תוספות הנשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר. וא"ת וכי לא ישאל לכל החכמים וידונו זה עם זה אולי ישיבוהו מדבריו וי"ל דאינו אסור אלא לשאול אם לא יודיע לו כבר שאלתי לפלוני ואסר לי אבל אם א"ל כבר שאלתי לפלוני חכם מותר אבל ודאי החכם יזהר שלא יתיר כדאמרינן בפ' כל היד חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר וכו':

שם ת"ר וכולן שחזרו בהן אין מקבלין אותן עולמית דברי ר"מ ר' יהודה אומר חזרו בהן במטמוניות אין מקבלין אותן בפרהסיא מקבלין אותן א"ד עשו דבריהם
שם ע"ב במטמונית מקבלין אותן בפרהסיא *אין מקבלין אותן ר"ש ור' יהושע בן קרחה אומרים בין כך ובין כך מקבלים
ירמיה ג שנאמר °שובו בנים שובבים א"ר יצחק איש כפר עכו אמר רבי יוחנן הלכתא כאותו הזוג:

וכולן שחזרו. אגזלנין ועמי הארץ קאי: אין מקבלין אותן. כמחזיקו (בדברי) [בתורת] חברות לסמוך עליהם: עשו דבריהם. בסתר עברות שבידן שעברו עד הנה: בפרהסיא. הואיל ופקרו כ"כ שוב אין מותכין לבן לשוב בתשובה שלימה: שובבים. משמע מזידים ופרהסיא לשון מרד וגאוה כמו וילך שובב בדרך לבו:

תוספות וכולן שחזרו בהן. פי' הקונטרס אגזלנין וע"ה קאי וקשה וכי ע"ה לא יוכל לעשות עוד תשובה ועוד דלשון עולמית משמע (שקבלו) [שכבר קבלו] אותם (עוד) פעם אחרת. וע"ק דבבכורות פ' עד כמה תניא ע"ה שקבל עליו דברי חברות ונחשד לדבר אחד נחשד לכל התורה כולה דברי ר"מ משמע הא לא נחשד מקבלין ולכן נראה לפרש אע"ה החשודין על המעשרות ושביעית וכבר קבלו עליהם דברי חברות ועתה חזרו לסורם ונחלקו אם יקבלו עוד ובתוספתא דמאי וכו':

די

עיון יעקב

עמי שומע לי: יצרם מסור בידם. עיין פרש"י איך נפקא ממשלחי רגל השור והחמור עוד י"ל דר' יוחנן אזיל לטעמו סוף פ"ק דב"ק דלומר מהאי פסוקא זיכה לנחלת שני שבטים דהיינו יששכר ויוסף שנקראים שור וחמור ולא היו מסורים ביד יצרם יששכר שהרי אין אדם חוטא עד שנכנס בו רוח שטות זה היצה"ר שנקרא מלך זקן וכסיל והם היו חכמים ומהוכמים יודעי עתים כדכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ויוסף פטפט בידו אלא פוטיפרע לכך יצרם מסור בידם. ועיין בחדושינו סוף פ"ק דב"ק: כשור לעול וכחמור למשא. כלומר כמו שאינהו ידע שור קוניהו וחמור אבוס בעליו ועובד נרבו בכל כחו שלא על מנת לקבל פרס כן ראוי לכל בר ישראל לידע קוניהו ואבוס בעליו שהוא הקב"ה ולעבדו בכל כחו בתורה ובמצות שלא ע"מ לקבל פרס ע"ל די"ע: וסימנך אמור וקדם. הא דמקדים המאוחר עיין במהרש"א ונ"ל כפשוטו לפי שמספרם של שנים. שלהם ומתחיל שנה חדשה מהתקופה טבת ושמונה ימים לאחר התקופה הוא תחלת השנה של רוב שנים. שלהם ושמונה ימים שלפני התקופה הוא סוף שנים שלהם לכך מוכח.

יום

אה"ב ר' לנו דהלכתא כאותו הזוג. בין כך ובין כך מקבלים. שגדול כחה של תשובה להשתכלל ברחמים וברצון מחלקינו על כל דבר פשע:

שם **תניא** ר' אליעזר אומר שואל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל
תהלים קב שנאמר °תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך
בראשית כד שיחו וגו' אין שיחה אלא תפילין שנא' °ויצא יצחק לשוח
בשדה. ר' יהושע אומר יתפלל ואח"כ ישאל צרכיו שנא'
תהלים קמב °אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד ור' אליעזר נמי
הכתיב אשפוך לפניו שיחי ה"ק אשפוך לפניו שיחי
בזמן שצרתי לפניו אגיד ור' יהושע נמי הכתיב תפלה
לעני כי יעטוף ה"ק אימתי תפלה לעני בזמן שלפני ה'
ישפוך שיחו מכדי קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי
במאי קמיפלגי כדדרש ר' שמלאי דדרש ר' שמלאי
לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל מנ"ל
דברים ג ממשה רבינו דכתיב °ה' אלהים אתה החלות וגו' וכתיב
בתריה אעברה נא וגו' [ר' יהושע סבר ילפינן ממשה ורבי
אליעזר סבר לא ילפינן ממשה שאני משה דרב גובריה]:

[ואח"כ יתפלל. י"ח]: כי יעטוף. עטיפת נפשו ודאגת לבו יתפלל תחלה ויסדר לפני ה' ישפוך שיחו שמונה עשרה [עטיפה לשון כאב ופריחת לב מתוך צרה כמו בהתעטפם כחלל: לשוח בשדה. תפלת המנחה תיקן בפרק תפלת השחר]: בזמן שצרתי לפניו אגיד. כבר קודם לכן: לא כמר דייק וכו'. דהא איכא לשנויי הכי והכי: יסדר אדם שבחו של הקב"ה. שלשה ברכות ראשונות אבות גבורות קדושת ה' שאין בהן בתפלה אלא שבח ואח"כ בשאר ברכות יש דברי תחנה ותפלה: [ר' יהושע סבר ילפינן ממשה. להקדים שבח תחלה הלכך יתפלל י"ח תחלה דאיכא שבח בתחילתן: דרב גובריה. גדולת מעשיו וחכמתו רבה ונאה לו לשבח ולהעדיף בשבחו של מלך מלכי המלכים. אבל אינם בעלמא מיחזי כיוהרא]:

מהרש"א לעולם יסדר אדם כו' דכתיב אתה החלות וגומר. הזכיר כאן בשבחו של מקום ג' דברים שנזכר בפרשת עקב הגדול הגבור והנורא וגו' לפי שהיה משה מתאוה ליכנס לא"י כדי להוסיף שם בשבחו של מקום מעין ברכותיו וז"ש החלות להראות את גדלך זה הגדולה ואת ידך החזקה זו הגבורה אשר מי אל יעשה כמעשיך וגו' זה הנורא כמפורש בפרשה זו שנתקיימה כבר במצרים וע"כ אעברה נא ואראה וגו' שאוכל להוסיף עוד בשבחיך בנסים שתעשה שם בל"א מלכים והשיב לו רב לך מלהוסיף בשבחי כמ"ש לך דומיה תהלה וכמ"ש בברכות קיימתינהו לכולהו שבחא דמרא הכי תלת אי לאו דאמרן משה וכו' ולמ"ד דאין להקדים בשבח ומשה שאני דרב גובריה ה"ק רב לך חכמתך רבה ונראה לך לשבח כו' כפירש"י ומ"מ גם אתה אל תוסף בשבחו כדלעיל ודו"ק:

ב
דף ח **ת"ר** כיון שראה אדם הראשון היום שמתמעט והולך
אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי (העולם מתמע')

[עולם חשך בעדי] וחוזר לתוהו ובוהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי [מן השמים] ישב ח' ימים בתענית ובתפלה כיון שנפלה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא עמד ועשה שמנה י"ט לשנה אחרת עשאן אלו ואלו י"ט הוא קבען לשמים והם קבעון לע"ז בשלמא למ"ד בתשרי נברא העולם יומי זוטי חזא ליה יומי אריכי אכתי לא חזא אלא למ"ד בניסן נברא העולם הא חזא ליה יומי זוטי ויומי אריכי. דהוו זוטי כולי האי לא חזא. ת"ר יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשך בעדי וחוזר לתוהו ובהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי [מן השמים] היה יושב בתענית [ובוכה] כל הלילה וחוה בוכה כנגדו וכיון שעלה עמוד השחר אמר מנהגו של עולם הוא עמד והקריב שור שקרניו קודמות
תהלים סט לפרסותיו שנאמר °ותיטב לה' משור פר מקרין מפרים
חולין ס"א בריש מקרין והדר מפרים אמר רב יהודה אמר רב
ועי"ש רש"י [שמואל] שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו
במצחו שנא' מקרין מפרים מקרין תרתי משמע אמר רב
נחמן בר יצחק מקרן כתיב:

יום שמתמעט והולך. מתשרי ועד טבת: הא הזי ליה יומי
אינו נרש"י אריכי. ביום תקופת תמוז (ולאחריו ויומי זוטרי בתחלת תקופת ניסן וסוף תקופת תמוז) והיה לו לידע שמנהגו של עולם הוא: שקרנותיו קודמות לפרסותיו. דאמר מר כל מעשה בראשית בקומתן נבראו שור עם קרנותיו מגודלים וכיון שיצא ראשו תחלה נמצאו קרנותיו קודמות לפרסותיו: ותיטב לה' משור פר. כך אמר דוד ותיטב לה' תפלתי משור שביום שהיה שור דהיינו אותו יום שנולד כדכתיב שור או כשב וגו' היה עשוי ונגמר כפר שהוא בן שלש שאפי' מקרניו לא חסר (כדמפרש מקרין והדר מפרים):

הריטב"א ז"ל מקרן כתיב גרים ר"ת ז"ל ועיקר כי אין נראה לו דמקרן נראה קרן אחת יותר ומקרין ע"כ שם נגמרא בשם ר"ת: אוי לי בשביל שסרחתי וגו'. תמהני היאך טעה בסדר עולם אדם הראשון שהיה מלא חכמה כמלאך אלהים ושמא מתוך חטאו ונדויו נטרדה דעתו ואין משיבין בהגדה:

מהרש"א *וסימנך אחור וקדם צרתני וכו'. מה שהקדים במתניתין המאוחר משום דהמאוחר שהם שמונה ימים שאחר התקופה נעשה לו י"ט בשנה ראשונה וח' ימים קודם לא נעשו לו י"ט עד שנה שניה ונקט לסימן מהאי קרא אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפיך שנדרש על סרחונו של אדה"ר בר"פ אין דורשין אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע כו' כיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו שנאמר ותשת עלי כפיך ובקרא כוני הקדים האחור לקדם לפי המדרשות שיצר לו ב' עולמות העה"ז ועה"ב ולפי שעה"ב הוא התכלית והעיקר הקדימו וק"ל: עולם חשך בעדי והוזר כו'. גם זה כדרש מקרא דההוא ומזמור שנדרש כולו על אדם הראשון שאמר בו אדה"ר כשראיתי שהיום מתמעט והולך ואומר

עיון יעקב

יום אידיהן לפי סדר שנה שלהם דהיינו תחלת השנה ואח"כ סוף השנה: שמאריך והולך. אמר מנהגו של עולם הוא. דליכא למימר תעניתו ותשובתו עושה כולה דא"כ ה"ל להיות ארוך כבראשונה ולמה מאריך והולך אלא שהוא מנהגו של עולם וכן באירך בריאה שבקמוך שעלה עמוד השחר והיה מאיר והולך יותר ויותר בכל רגע ידע שמנהגו של עולם הוא: יומי אריכי וזוטי כולי האי לא חזא. וסבר שזה ודאי מנהגו של עולם אבל כי חזא זוטי כולי האי סבר בעולם חשך בעדו והא דלא נפ"ע ממנו עד עתה כי כן דרכו להאריך אבו ונבה דיליה ועיין במהרש"א: מנהגו של עולם הוא עמד והקריב שור שקרניו קודם לפרסותיו. אפשר כיון דראה שהכל ונהנה ע"פ מנהגו של עולם וא"כ המכוון דלכך נברא השור הזה דלא כמנהגו של עולם קרניו קודם לפרסותיו כדי שיהא בגדלותו להקריב אותו על חטאו לכך שקריב אותו לפי שקרבן הוא תמורת נפש החוטאת וכמו שאו"ה שיש בריאה של שקב"ה כן הקריב קרבן ולא הנולד אח"כ ולפי שא"ס הנבר' יש בו שלשה שותפים הקב"ה ואביו ואמו ואדה"ר לא היה רק בריאה של הקב"ה וכן קרבנו

דאומר אך חושך ישופני ולילה אור בעדני דהיינו שיחשיך והולך היום עד שלא יהיה רק לילה עד שראיתי גם חושך וגומר ולילה כיום יאיר דהיינו מתחלת תקופה שהיום מאריך אז ראיתי כי כחשיכה כאורה שהעולם כמנהגו נוהג וכן י"ל לקמן כששקעה חמה אמר כו' וק"ל: זוטי ואריכי וכו'. פרש"י יומי אריכי בתקופת תמוז והיה לו לידע כו' עכ"ל יש לדקדק דמהא ודאי ממני שפיר גם שראה בתקופת תמוז שהיום מתמעט והולך לא הרגיש בו עד סוף תקופת תשרי דזוטי כולי האי אבל מ"מ היה לו לידע בתקופת ניסן שהיום מאריך והולך בו וכמו זה הלילה מאריך בתקופת תשרי והעולם כמנהגו ועוד אם מפני חטאו מתמעט היום למה לא היה מתמעט מיד אחר חטאו בניסן ואדרבה שהיה מאריך אז היום ויש ליישב שהוא חשב מתחלת ניסן שהיום ומאריך והולך שכן היתה הבריאה שתהיה היום מאריך והולך לעולם וכשראה שהיום מתמעט והולך כולי האי בתקופת תשרי אמר שבשביל חטאו הוא מתמעט מתקופת תמוז עד סוף תקופת תשרי ויהיה כן מתמעט והולך לעולם הפך הבריאה וחשב דלא היה מאריך לו בתקופת ניסן אלא להראות לו שתחלת בריאה כך הוא להיות מאריך והולך לעולם ובשביל חטאו מתמעט והולך כולי האי לעולם ודו"ק:

הרי"ף כיון שראה אדה"ר היום שמתמעט וכו'. ואע"ג שהלילה היתה מאריך והולך מ"מ נלטער שהלילה היא זמן השינה והשינה אי מסי' למיתה א"כ זו היא ס"ג ממיתה שנקנסה עליו: ת"ר יום שנברא אדם הראשון וכו'. תימה דאגדי' במדרש שהגינה עליו השבת ושמשה האורה ל"ו שעות והכא אמרי' כיון ששקעה עליו החמה אמר אוי לי כו' וי"ל דשקעה עליו החמה של יום השבת וכיון שעלה עמוד השחר הוא אור ליום אי אמר ומנהגו של עולם הוא. מקרן כתיב בתוספות הי"ג ר"ת מקרן כתיב כו' וכוונת התוס' דגרסי' מקרן בניקוד חירק תחת המ' ושגול תחת הק' ושגול תחת הר' ומי של מקרן הוא מ' השמוש אבל אין לגרוס מקרן בניקוד פתח תחת המ' והחת הר' כי אין משמש בכתיבת מקרן שהוא קרן אחד יותר ממקרין:

בא שם **תניא** רבי ישמעאל אומר ישראל שבחוצה לארץ עובדי ע"ז בטהרה הם כיצד עכו"ם שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו אע"פ שאוכלין משלהם ושותין משלהם ושמש שלהם עומד לפניהם מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים שנא'

שמות לד °וקרא לך ואכלת מזבחו ואימא עד דאכיל אמר רבא אם כן נימא קרא ואכלת מאי וקרא לך משעת קריאה:

בטהרה. כלומר בלא כוונה דאין שמים על לב: וקרא לך. משעה שאתה קרוי לו מעלה אני על אכילתך כאילו הוא מזבחו:

שם כב ע"ב **כי** אתא רב דימי אמר תלתין ותרין קרבי עבדי רומאי בהדיה יונאי ולא יכילו להו רומאי עד דשתפינהו לישראל בהדייהו והכי אתנו בהדייהו אי מינן מלכי מנייכו אפרכי אי מנייכו מלכי מינן אפרכי שלחו להו רומאי ליונאי עד האידנא עבדינן בקרבא השתא נעבדו בדינא מרגלית ואבן טובה אי זה מהן יעשה בסיס לחבירו שלחו להם מרגלית לאבן טובה אבן טובה ואינך איזה מהן יעשה בסיס לחברו אבן טובה לאינך. אינך וספר תורה אי זה מהן יעשה בסיס לחברו אינך לספר תורה שלחו להו אם כן אנן ישראל בהדן ומ"ת גבן כפו להו עשרין ושית שנין קמו בהימנותייהו בהרי ישראל (ולא אשתעבדו בהו) מכאן ואילך אשתעבדו בהו. מעיקרא מאי דרוש ולבסוף מאי דרוש מעיקרא דרוש °ויאמר בראשית לג נסעה ונלכה ואלכה לנגדך וגו' ולבסוף דרוש יעבר נא אדני לפני עבדו:

עד דשתפינהו. רומאי לישראל בהדייהו: והכי אתנו. רומאי לישראל אי מינן מלכי וכו': מרגלית. אינה חשובה כאבן טובה: בסיס. כן למושב חברתה להושיבה עליה תרגו' כנו בסיסיה: אינך. הוא כופך: כפו להו. רומאי ליונאי: עשרין ושית שנין קמו. רומאי בהימנותייהו דישראל: מעיקרא. כי קמו. רומאי בהימנותייהו: מאי דרוש. רומאי: אלכה לנגדך. יעקב ועשו שוין בגדולה: לפני עבדו. דרך השר לילך לפנים:

מהרש"א ל"ב קרבי עבדי רומאי בהדי יונאי ולא יכילו להו עד דשתפינהו לישראל וכו'. ביאור ענין זה דמלכות רומאי שהיא אדום אין לה ממשלה כ"א לפי זכות וחובת ישראל כמ"ש והיה כאשר תריד וגו' ולאום מלאום יאמץ וגו' ואמלאה החרבה וגו' ולזה שתפו עם ישראל ואתנו בהדייהו אי מינן מלכי מינייכו אפרכי ואי מינייכו מלכי כו' לפי זכות וחובת ישראל שתיהן שוין במעלה אחת א"א ולזה כשבא זמן ממשלת חיה הרביעית שראה דניאל ולא היו יכולין הרומיים לכלא האומה אחת במלחמה כי לא היה להם ממשלה אלא לפי זכות וחובת ישראל ולזה דיינו ג' מלכיות הקודמים לפי מעלתה למרגלית ואבן טובה ואינך שכ"א כעשה בסיס וכפוף לחברו ואמרו שהאינך שהוא הג' יהיה כפוף להם ע"י ס"ת דאית בהדייהו שיהו מינייהו מלכי ומינייהו אפרכי לפי הזכות והחובה וע"פ שאמרו כי מעשה אבות סימן לבנים וז"ש עשו ואלכה לנגדך דהיינו בשוה לך ולא להשתעבד בך וכמו שהתנו הרומיים בתחלה אך יעקב ראה שאפילו שוים קלת א"א שיהיו הלא דלפי מעשים של ישראל ישתעבד א' בחברו שיעבוד גמור כדכתיב ורב יעבוד לעיר שהכתוב אין לו הכרע כמ"ש מכאן ואילך נשתעבדו בהו וע"כ אמר לעשו יעבר נא אדוני לפני עבדו וגו' לשון לפני הוא קודם בזמן כמו לפני בא יום ה' וגו' שעשו יהיה האדון קודם וישראל העבד ואח"כ יהיה ישראל האדון ועשו העבד וכ"ה בב"ר מי תופס מלכות אחרינו א"ל ואחר כן יצא אחיו ע"ש ודו"ק:

שם יף ט **תני** ר' יוסי ברי *מלכות פ"ס בפני הבית ל"ד שנה מלכות יון בפני הבית ק"פ שנה מלכות חשמונאי בפני הבית ק"ג שנה מלכות· בית הורדוס ק"ג מכאן ואילך צא וחשוב כמה שנים אחר החורבן*: וע' כנה"

מלכות פרס בפני הבית. בזמן הבית בעודו בנוי לאחר שנבנאו כורש (וומסכה) [כמסכה] מלכותו ל"ד שנה ובטלה ותפשוה בני יון ומלכו ק"פ שנה הרי רי"ד ובני חשמונאי נטלו מלכות מיונים ומלכו ק"ג והורדוס אחריהם ק"ג הרי ת"כ שהיה בית שני בישובו: מכאן ואילך. ממלכות הורדוס ואילך חרב הבית ובטלה מלכותן:

כג **תנא** דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי העולם שני אלפים

עיון יעקב

קרבנו לכך לא היה לו רק קין אחת בעלהו שנברא רק ע"י יחידו של עולם: מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים. הטעם פרש"י בחומש אני מעלה עליך כמורה בעבודתו שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך: עשרים ושית שנין קמו בהימנותא בהדי ישראל. אפשר דלכך עמדו אלו שנים בהימנותא לפי שעשו כרית בשם של הויה שהוא מספר כ"ו: ששת אלפים הוי עלמא. עיין פרש"י דהוא נגד ימי השבוע אפשר דמה"ע מרמז ג"כ ששה ימים תעשה מלאכה כדאמרינן לעיל היום לעשותם ולא למחר לעשותם

אלפים תוהו. ושני אלפים תורה. ושני אלפים ימות המשיח. ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו. ב' אלפים תורה מאימת אילימא ממתן תורה עד הכא ליכא כולי האי (ועוד) דכי מעיינת בהו שפיר (בשני דתוהו) תרתי אלפא ופרטא דהאי אלפא הוא דהוי אלא °מואת הנפש אשר עשו בחרן וגמירי דאברהם בההיא שעתא בר חמשין ותרתין שני הוה כמה בצירן מדתני תנא ארבע מאה וארבעים ותמני שנין [הויא] וכי מעיינת מואת הנפש אשר עשו בחרן עד מתן תורה ארבע מאה וארבעין ותמני שנין הויין:

ששת אלפים שנים. נגזר על העולם להתקיים כמנין ימי השבוע וביום השביעי שבת ובאלף השביעי נוח לעולם: **ב' אלפים.** ראשונים נגזר עליהם להיות תוהו בלא תורה: **ושני אלפים תורה.** בלא ימות המשיח: **ושני אלפים ימות המשיח ובעונותינו שרבו יצאו.** משני אלפים האחרונים מה שיצאו ומשיח לא בא: **אי נימא ממתן תורה ועד עכשיו.** עד גמר ד' אלפים לבריאת עולם כדאמרת ליכא שני אלפים: **דכי מעיינת.** בשני קמאי דתוהו דקודם מתן תורה הוי אלפא ופרטא מאלף השלישי תמ"ח שנים משכחת בהו. ה"ג דכי מעיינת בהו וכו' ולא גרסינן ועוד ופירושם כדפרי' לא וחשוב שנות כל דור ודור שחיו כל אחד ואחד קודם שנולד בנו דשנים של אחרי כן אתה נותן לבן ותמצא מאדם עד שנולד נח התרכ"ו שנים ונח חי תק"ב שנים קודם שנולד שם דכתיב ויהי נח בן חמש מאות וגו' כשנולד בנו הראשון היה בן ת"ק שנים ויפת הוא הגדול מחם שנה וחם גדול משם שנה הרי תק"ב שנים לנח כשנולד שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול ואם שם לת"ק שנים דנח אתיליד כי מטו שנתים אחר המבול הוה ליה בר ק"ב דהא כתיב ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים וגו' חשוב תק"ב דנח ומאה דשם עד ארפכשד הוסיף על כ"ו שנה של פרע הרי תרכ"ח וארפכשד הוליד את שלח לל"ה הרי תרל"ג ושלח עד עבר שלשים הרי תשכ"ג ומעבר עד פלג ל"ד הרי תשנ"ז ומפלג עד רעו ל' הרי תשפ"ז ומרעו לשרוג ל"ב הרי תתי"ט ומשרוג לנחור שלשים הרי תתמ"ט ומנחור לתרח כ"ט הרי תתע"ח ומתרח לאברהם שבעים הרי תתקמ"ח על אלף השני ומאברהם עד יצחק מאה הרי אלפים ומ"ח ומיצחק עד מתן תורה ת' שנים כיצד ששים עד שנולד יעקב וברדתו למצרים כתיב שני מגורי מאה ושלשים שנה הרי ק"צ משנולד יצחק וישראל היו במצרים ר"י כמנין רד"ו שנה הרי תמ"ח שנים על אלפים לבריאת עולם כמצא וממתן תורה עד ד' אלפים לבריאתו של עולם אלף ותקנ"ב: **אלא מואת הנפש וגו'.** וכדמתרגמינן דשעבידו לאורייתא: **וגמירי דההיא שעתא הוה אברהם בר נ"ב.** הוסיפם על אלף ותתקמ"ח שהיו בידך כשנולד אברהם הרי אלפים תהו: **כמה בצירן.** לך השתא מאלפים דתורה דתני תנא: **תמ"ח שנה.** הוי בצירן לך: **וכי מעיינת מואת הנפש אשר עשו עד מתן תורה.** הכי הוו אוסיף אותן על מנין מתן תורה ותמצא אלפים מכוונים מואת הנפש עד גמר ד' אלפים לבריאת עולם והוא קע"ב שנים לאחר חרבן כיצד הרי מנית עד יציאת מצרים תמ"ח על [עודף] אלפים וכתיב ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל וגו' ויבן שלמה את הבית לה' הרי תתקכ"ח על אלפים כשנבנה הבית ועמד בית ראשון ת"י שנים הרי שלשת אלפים ושל"ח שנים וגלות בבל שבעים שנים הרי ת"ח וימי בית שני ת"כ הרי תתכ"ח כמצא קע"ב חסרו מד' אלפים והכי תניא בסדר עולם:

והריטב"א ז"ל הקשה, על פרש"י ואמר ואין שיטה זו נכונה חדא דבכולהו נוסחי גרסי' ותו כי מעיינת בהו וכו' ועוד דליסנא דעד השתא לשון התלמוד הוא בימי רב אשי והקב"ה בידינו כי רב אשי נפטר שליע לשטרות שהם שפ"ו שנים אחר תשלום ד' אלפים. ועוד הקשה קושיא אחרת וכו' לכך פירשו רבותי הצרפתיים ז"ל אילימא ממתן תורה עד השתא דהיינו ימי רב אשי ליכא כולי האי שהרי מיציאת מצרים עד תחלת חשבון שטרות אלף שנים כדאמרינן לקמן דשבקיה לאלפא קמא כו' ותשל"ח דשטרות שבו נפטר רב אשי הרי אלף תשל"ח ליציאת מצרים ממ"ת עד בית ראשון ת"פ שנים ובית ראשון ת"י וגלות בבל ע' ובית שני ת"ך הרי אלף ש"פ ומאחר החרבן עד שנפטר רב אשי שכ"ח שנים כי הוא נפטר לתשל"ח לשטרות כמו שאמרנו ובשעת החורבן היה מונה הסופר ש"פ שנים כדאיתא בשמעתין יש מש"פ עד תשל"ח שכ"ח שנה ג"כ הרי ממ"ת ועד פטירת רב אשי אלף תשל"ח: ותו כי מעיינת בהו כו'. פי' ועוד יש לך קושיא אחרת דכי מעיינת בהו בהני ארבע אלפים לא תמצאם מחולקים לאלפים אלפים כמו שאתה אומר דהא בימי התוהו איכא תרי אלפא ופרטא דהאי אלפא דהיינו אלפים תמ"ח כדכתב רש"י ז"ל ונמצא התנא גורע משנות התוהו תמ"ח ומוסיף אותם על שנות התורה אלא מואת הנפש כו' והוי יודע דהא דנקיט אילימא ממ"ת ועד השתא לרבותא נקטיה ליה שאפילו אתה מונה עד הזמן של רב אשי ליכא כולי האי וכ"ש שהיה לך למנות עד ימי התנא עצמו והרי זה מבואר יפה ובקוצר:

שם ע"ב **א"ר** חנינא אחר ת' לחורבן הבית אם יאמר לך אדם קח שדה שוה אלף דינרין בדינר אחד אל תקח במתניתא תנא אחר ד' אלפים ורל"א שנה לבריאת העולם אם יאמר לך אדם קח שדה שוה אלף דינרין בדינר אחד אל תקח [מאי בינייהו איכא בינייהו תלת שנין דמתניתא טפיא תלת שנין]:

אל תקח. שהוא קץ הגאולה ותקבץ לארץ הקדש לנחלת אבותיך ולמה תפסיד הדינר: [**דמתניתא טפי תלת שנין.** לחשבון הברייתא מושך הגלות שלש שנים יותר דאמרינן לעיל אחר קע"ב שנים לאחר חורבן כשלמו ארבע אלפים הוסיף עליהם רל"א דקתני בברייתא הרי הקץ לאחר ת"ג לחורבן ור' חנינא ת' קאמר כשע"ר חנינא למילתיה עדיין לא עברו ארבע מאות לחורבן]:

אמר הבונה שלמים וכן רבים קץ שמו לחשב הגלות ותכלית לגרם ישראל לא שחשבו באמת אז זמן קבוע לזה דוקא אלא או לנחם ולתת תקוה לגולים או לומר שאז יהיה נקל להפיק רצון מה' על הגאולה ועל התמורה מיגון לשמחה אם יתחבר לכך כי יעזוב רשע דרכו וישוב אל ה' וירחמהו ומרגליתא בשומים דרב סנהדרין פ' חלק כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומע"ט:

תני רב יוסף מ"ד °הנה קטן נתתיך בגוים שאין מעמידין מלך בן מלך °בזוי אתה מאד שאין להם לא כתב ולא לשון:

כתב ולשון. של רומיים מאומה אחרת בא להם אחרים תקנו להם כל הספרים שלהם. לשון הוא גראמאטיקא הוא הלטיין שמדברים בו הכומרים וע"ש בגמרא: ובתוס' הקשו עליו ואמרי לא כהירא שלשון אומה שלימה יתלקט משאר אומות ופרי' שאין להם לשון מלכות וכתב מלכות להשתמש בו המלכים כשאר מלכות חשובים כענין חכמת יונית והיינו דאמרי' במגילה והכרתי לבבל שם ושאר

עין יעקב

לעשותם כי הוא יום השבת ומי שלא טרח בע"ש מהיכן יאכל בשבת כדאיתא לעיל: **שאין מושיבין מלך בן מלך.** לפי שלא נתנה לו המלוכה לדורות כירוש' רק והיה כאשר תריך

והאי זה לשון ולשון ארמי · עודם מספרים · בבבל אלא ודאי לשון מלכות קאמר:

כה :: א"ל אנטונינוס לרבי בעינא דימלוך אסוירוס בני תחותי והתעבד טבריי קלניי ואי אמינא להו חדא עבדי תרתי לא עבדי אייתי גברא ארכביה (אכתפיה לחבריה) [אחבריה] ויהב ליה יונה לעילאי בידיה וא"ל לתתאה דיימר לי לעילאי דניפרח יונה מידיה אמר ש"מ ה"ק לי את (תבא) [בעי] מינייהו דאסוירוס בני ימלוך תחותי ואימא ליה לאסוירוס דתתעביד טבריא קלניא א"ל קא מצערין לי חשיבי רומאי אעייליה לגנתא כל יומא הוה עקר חד פוגלא [ממישרא] קמיה אמר ש"מ ה"ק לי פס ע"ב קטול חד מינייהו ולא תתגרי בהו בכולהו *ונימא ליה מימר בהדיא אמר שמעי חשובי דרומי ומצערי ליה קהלת י ונימא ליה בצנעה משום דכתיב °כי עוף השמים יוליך את הקול הויא ליה ברתה ושמה גירא וקא עבדה איסורא שדר ליה גרגירא שדר ליה כוסברתא שדר ליה כרתי שדר ליה חסא. כל יומא הוה משדר ליה מטרתא דדהבא פריכא וחיטי אפומייהו א"ל אמטי ליה חיטי לרבי א"ל רבי לא צריכנא דאית לי טובא א"ל ליהוו למאן דבתרא דיהבו לבתראי דאתי בתרך דאתי מינייהו ליפקי עלייהו. הויא ליה ההוא נקירתא דהוה אתי מביתיה לבי רבי וכל יומא הוו אתו תרי עבדי בהדיה חד קטיל אבבא דבי רבי וחד קטיל אבבא דביתיה ואמר ליה בעידנא דאתינא לא נשכח איניש בהדך יומא חד אשכחיה לרבי חנינא בר חמא דהוה יתיב אמר ליה לא אמינא לך בעידנא דאתינא לא נשכח גברא קמך אמר ליה לית דין בר איניש א"ל אימא ליה ליזיל וליקרי להוא עבד דגאני אבבא [דקאים וליתי] אזל ר' חנינא בר חמא אשכחיה דקטיל אמר היכי ליעבד איזיל ואימא ליה דקטיל אין משיבין על הקלקלה אשבקיה ואיזיל השתא מזלזלנא במלכותא בעי רחמי עליה ואחייה ושדריה אמר ידענא דאפילו זוטרי דאית בכו מחיי מיתי נינהו ומיהו בעידנא דאתינא לא נשכח איניש בהדך כל יומא הוה משמש ליה לרבי [ומאכיל ליה ומשקי ליה] וכי הוה בעי רבי למיסק לפורייה הוה גחין קמיה א"ל סק עלואי לפורייך א"ל לאו אורח ארעא לזלזולא במלכותא כולי האי אמר מי ישימני מצע תחתיך לעוה"ב א"ל אית עובדיה א לי לעלמא דאתי א"ל אין א"ל והכתיב °ולא יהיה שריד יחזקאל לב לבית עשו בעושה מעשה עשו והכתיב °שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה א"ל מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה תניא מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה מלכיה ולא כל מלכיה פרט לאנטונינוס בן אסוירוס כל נשיאיה ולא כל שריה פרט לקטיעא בר שלום:

קלניא. בת חורין שלא ליתן מס לעולם משום דאיה בת רבן ואנטונינוס עצמו היה משמש לפני רבי כדלקמן ומשום הכי אוהב לרבן: אייתי רבי גברא ארכביה וכו'. כלומר הרכב את בנך עליהם ועליך ותהא טבריא מסורה בידו: ואימא ליה. לבנך דלפרחיה ליונה מן ידיה כלומר דליעבד טבריא קלניא נכוליאס מתחת שלו: ומצערי ליה. לרבי: עבדא איסורא. זנתה: שדר ליה. אנטונינוס לרבי עשב שקרו גרגירא אורוג"א בלע"ז והבין רבי מה לי ולעשב הזה ודאי קיימא הוא דשלח לי גרגירא מגרי ומשבך לב גירא עם המוהפים יודע היה לנמוד אנטונינוס: שדר ליה רבי כוסברתא. גוליאנדר"ר בלע"ז כלומר שמתו והרגו הבת כוס ברתא שתי מלות: הדר שדר ליה. אנטונינוס כרתי פורי"ש בלע"ז כלומר אם כן יכרת זרעי: הדר שדר ליה חסא. ליטוגא בלע"ז וכלומר חוס עליה: מטרתא. דיסקילאה של עור כמו שקים גדולים: וחטי אפומייהו. שאם יפתחו השקים יראו החטים ולא יבינו: ודאתו מינייהו נפיק עלייהו. היהודים שבבבל יוליכו הולאות למלכי רומי העומדים אחרי על שכך ממון הלו: נקרתא. מערתא לשון נקרת הצור: לביתיה דרבי. ללמוד תורה: משמש ליה. משמש לפניו בשעודה: שמה אדום. בגיהנם משתעי קרא:

תוספות א"ל אנטונינוס לרבי. איתא במדרש שלב משמא שלב משהר כשנולד רבי גזרו שלא למול ומלו את רבי שלא קיסר נשבעו רבי ואמו והחליפה אמו של רבי את רבי באנטונינוס והניקתו והראתו לפני קיסר ומצאוהו ערל ופטרוהו לשלום. ואמר אותו הגמון אני ראיתי שמלו את זה אלא הקב"ה עושה להם נסים בכל עת ונשלו בזוים ואמרינן נמי בירושלמי בלסוף למד אנטונינוס תורה ונתגייר ומל עצמו: שדר ליה כוסברתא. קשה על פירוש רש"י למה א"ל להתנם הלא לא היתה חייבת מיתה כי לפום רהיטא נראה שהיתה פנויה ועוד קשה מרבי אחר גם מהדריו לכך נראה כפי' (ר"ת) [ר"ח] והפרוך גרגירא גיאפא גירא הגוף והנואפת פרטם ירושלמי גירא וגירתא שדר ליה כוסברתא כלומר כסה עליה ולא תוציא קול ואנטונינוס פעם וסבר שא"ל לשחוט הבת ושוב שדר ליה כרתי כלומר וכי יתן לי עלה שיכרות זרעי שדר ליה חסא כלומר לא שלחתי לך אלא שתחוס עליה כלומר כסה עליה אמרתי לך: [ה"ג חד קטיל אבבא דרבי וחד קטיל אבבא דביתיה פירוש נהרגו שלא ילך ויגידו וגילוהו מניהו לקם שני עבדיו עמו] [וא"ת והלא ש"ד הוא מצוי מצות ואפילו לישראל אסור דהתניא העובדים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין וי"ל שהיה ירא פן יודיעו הדבר אל השרים והיו גורמין להרגו ואמרינן אם בא להרגך השכם להרגו עוד י"ל שהיה גוזר העינים והמסורת דפעמים דאין מינין באומות לענין קבלת קרבן מידם (אבל) לענין הורדה לבור איכא כדפריך נפיק דשלין הבאת דישראל מורידין והנכרים מתפיס]: ה"ג מלכיה ולא כל מלכיה נשיאיה ולא כל שריה פרט לקטיעא בר שלום דקרא הכי כתיב מלכיה וכל נשיאיה ולא גרסינן שריה ולא כל שריה (דלא כתיב בקרא שרים להכי קאמר כל נשיאיה):

מהרש"א דיהבי לבתראי כו' ודאתו מינייהו נפיק עלייהו. לפרש"י צ"ל דה"פ דאתה תניחם לבניך למאן דבתרך והמה יתנו לבניהם בתראי עד דאתי בתרך ודאתי עוד מבניך יוליאו כו' והענין נראה כפול גם שינוי לשון שאמר גבי בניו ליהוי

עין יעקב
פיר ומרקא טלו: תרתי לא עבדי. אמר שכן היה נימוס שלהם באם שמלוס שמלך קהם מותו אמת שומעין לו ולא שהיה ומוד י"ל והי"ק פירושי לא עבדי והוי כשרפי והמרי אכרי ולוי ישנה כבי"א קלני"א משום בי"ג בה רבן ושוקקן בשוה שמד כין שלין כלן והיא כלאר פריד אין יונה פת"ך הנה ודאי להיות פול יעקב כל מותו: דניפרח יונה מידיה. כי כנסת ישראל ליונה מתוליס ברסי"ג כנפי יונה נחפה בכסף כולהא בכנת רק קיל מה יונה כנפיה מגינות כלה אף ישראל תורה ומלות מגינות עליה לכן הנבד טבריא קלניא: קטול חד מינייהו. ור' נשמתו אויל והפי"ג אמי לקין רק עי"ז פי"ה ר' חטיקי כילתא בכי למיסק פורמא פי"ס: חד קטיל אבבא דבי ר'. אמ"ג הכ"ל מלוח קל' עד מ"מ מלך שלחי פיס לו רשות לחיוב לעבדיו מכ"ש במקום שילא ממנו שיתגלה הדבר על ידו ויבין באומות: לית דין בר איניש. ועקר מפני שלום הלבות שחרי חותר לענות ממני ודרכי שלום: הוי משמש ליה. אמ"ג דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול י"ל דהוא שהיה משמש איתמו מלך בישראל כתיב ומוד כין חדי לעד עמו וגייהו לכבילו לאמי עפ"ג שלאי ושיק בסוטה דף מ"א ע"ב והתוקפות שם והמהרש"א בסנהדרין דף י"ט: א"ל איכא לי לעלמא דאתי. אמר דלכך שאל שהלי"ג או כאן כך

ליהוי דמאן דבתרך ושוב קאמר בלשון נתינה דיהבי לבתראי ונראה
לפרש שא"ל דלהוו שתיהם לבנך דבתרך והמה יהבו שוחד לבתראי
דהיינו שיעמדו למלכי רומי אחר אנטונינוס כדדרשינן מדהבא
מדוד והבא אמר דאתו בתרך משום שכל זמן שהיה רבי קיים לא
הוו צריכין לתת שוחד למלכי רומי ושוב קאמר שיחזרו מלכי רומי
להוציא לאותו ממון לדאתו מינייהו ניפוק עלייהו דהיינו למלך
המשיח שיבא מבניהם דאליו יוליאו כל אותו הממון כדאי' במדרש
וק"ל: הד קטליה אבבא דבי רבי והד כו'. יראה שהקדים
לההוא דקטליה אבבא דבי רבי לההוא דקטליה אבבא דביתיה לפי
הענין כי כשהלך מביתו לקח ב' עבדים עמו כי כן דרך החשובים
ליטול ב' נערים עמהם כמ"ש גבי אברהם וגבי בלעם והוא לא
רצה להמית אחד בפני חבירו כדאמר לעיל קטל חד חד ואל תתגרה
בכולהו אלא שהניח אחד ליתב אבבא דביתיה עד שיחזור ואת
השני הניח ליתב אבבא דבי רבי ואפשר שא"ל שישבו שם לשמור
הפתחים והשתא שפיר בחזרתו קטל ההוא אבבא דבי רבי קודם
שבא לקטל ההוא דיתיב אבבא דביתיה ודו"ק:

כו סס **קטיעה** בר שלום מאי הוא דההוא קיסר דהוה סני
ליה ליהודאי אמר להו לחשיבי מלכותיה מי
שעלתה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער
אמרו ליה יקטענה ויחיה אמר להו קטיעא בר שלום
זכריה ב חדא דלא מכלית להו דכתיב °כי כארבע רוחות השמים
פרשתי אתכם מאי קאמר אילימא דבדרתינהו בד' רוחות
השמים לימא בארבע אלא כשם שאי אפשר לעולם
בלא רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל ועוד קראו
לך מלכותא קטיעא אמר ליה מימר שפיר קאמרת
מיהו כל דזכי למלכא שדו ליה לקמוניא הלולא
כד נקטי ליה ואזיל אמרה ליה ההוא מטרוניתא
וי לה לאילפא דאזלא בלא מכסא (שקיל סכינא
קטעא לערלתה גחין) נפל על רישא דערלתה
וקטעה (בשיניה) אמר יהבית מכסאי חלפית ועברית כי
קא שדו ליה אמר כל נכסאי לרבי עקיבא וחבריו נפק
ויקרא כד ר"ע ודרש °והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה
לבניו יצאת ב"ק ואמרה קטיעא בר שלום מזומן לחיי
העולם הבא בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת
ויש קונה עולמו בכמה שנים אנטונינוס שמשיה לרבי
אדרכן שמשיה לרב כי שכיב אנטונינוס א"ר נתפרדה
חבילה כי שכיב אדרכן אמר רב נתפרדה חבילה:

מי שיש לו נימא ברגלו. בשר מת המצער: ויחיה. ויבריא: כל
דזכי למלכי. נוצח את המלך בדברים בושה הוא למלך ומשפט
הוא להשליכו: לקמוניא הלולא. בית מלא עפר: מטרוניתא.
רומית: אילפא. ספינה: בלא מכסא. כלומר אוי לך הואיל
ועליהם אתה נהרג שלא מלת את ערלתך ותטול חלק עמהם:
והיתה לאהרן ולבניו. בלחם הפנים כתיב וכהן גדול נוטל מחצה
כדאמרינן בסדר יומא ונוטל חלה משתי חלות של עצרת וארבע או
חמשה ממעשה לחם הפנים והתם מפרש ליה דפלגא הוא והכא
נמי השוה אותי כנגד כלן שהזכיר שמי לבדי: אדרכן. שר שבאומות
היה: נתפרדה חבילה. אהבתנו שנתקשרה נפש בנפש:

מהרש"א כי כארבע רוחות השמים כו'. נראה לפי פשוטו נמי
שפיר קאמר דלא יכלת לכלם כיון דכ"כ מפוזרים בד'
רוחות עולם מסוף עולם ועד סופו והוא ודאי לא יאמין הדרש
אלא שבא הדרש ליתן טעם דלכך הם מפוזרים כדי שלא יכול
לכלם לפי שהם המה קיומו של עולם כמו הרוחות ופרש"י בפ"ק
דתעניות כי בלא רוחות לא יתקיים העולם מרוב הבל וחמימות
עכ"ל אבל לפי הדמיון נראה כי הרוחות הם קיומו של עולם
שיבשה שהוא מייבש הארץ ולולא הרוח היה העולם כולו מים במים
לפי הטבע וכמ"ש בעבור מי המבול דכתיב ויעבר אלהים רוח על
הארץ וישכו המים כן הם ישראל שאלולי הם היה העולם מוחזר
לתוהו ובהו שישובו המים על הארץ כמ"ש לעיל וע"י שהפי' ופיזר
אותם בד' רוחות יתפרסם בכל העולם אמונתו ותורתו והוא קיום
של עולם וק"ל: בלא מכסא כו'. הדמיון כי כמו העובר המכס
במקום שהיה לו ליתן אין שומר מדינה מניח אותו ליכנס שם
בסחורתו כן הענין מי שלא נתן מכס ערלתו בעוה"ז אין מניחין
אותו ליכנס לג"ע כדאיתא במדרשות שאברהם שומר שם על הפתח
ואין מניח שם ליכנס משוך ערלה וק"ל: קונה עולמו וכו'. יראה
בזה שדקדק לומר בכ"א עולמו שקונה עולמו לפי מדריגתו כדאמרי'
שיש לכל צדיק מחיצה בפני עצמו אבל בכה רבי אההוא דלא קנה
עולמו רק בשעה אחת שנהרג ויצא מן העולם ולא זכה למדרגה
היותר גדולה לקנות עולמו בכמה שנים וק"ל:

אונקלוס בר קלוניקוס איגייר שדר קיסר גונדא כז סס
דרומאי אבתריה משכינהו בקראי ואיגיירו
הדר שדר גונדא אחרינא אבתריה אמר להו לא תימרו
ליה מידי כד נקטיה ליה ואזל אמר להו אימא לכו מלתא
בעלמא ניפורא נקיט נורא קמי פיפיורא פיפיורא נקיט
נורא לדוכסא דוכסא להגמונא הגמונא לקומא קומא מי
נקיט נורא קמיה איניש אמרו ליה לא אמר להו הקב"ה
נקט נורא קמיה ישראל כתיב °וה' הולך לפניהם יומם שמות יג
וגו' איגייר כולהו הדר שדר גונדא אחרינא בתרי' אמר
להו לא תשתעו כלל בהדיה כי נקטין ליה ואזלי חזי
מזוזתא דמנחה אפתחא אותיב ידיה עלה אחיך אמרו
ליה אמאי קא מחייכת אמר להו מנהגו של עולם מלך
יושב מבפנים ועבדיו משמרין אותו מבחוץ אבל הקב"ה
עבדיו מלפנים והוא משמרן מבחוץ שנאמר °ה' ישמר תהלים קכא
צאתך ובואך וגו' איגייר תו לא שדר אבתריה °ויאמר
ה' לה שני גוים בבטנך א"ר יהודה אמר רב אל תקרי
שני גוים אלא שני גיים זה אנטונינוס ורבי שלא פסקו בראשית כה
משלחנן לא צנון ולא חזרת ולא קישות לא בימות החמה
ולא

עיון יעקב

כיון דעשה לו כל הכבוד הזה מגוס כבוד רבו מטעם דאמרינן בב"מ דכבוד רבו עדיף שמביאו לחיי עוה"ב לכך באו לו אי אית ליה חלק לעלמא דאתי: אלא כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל. ואפשר דזה היה כוונת המן שאמר ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים כלומר בזה הכוונה כי כד' רוחות פרשתי וא"כ אפשר לכלות כולם ולא הקרא מלכות קטיעא ואפשר בזה היתה כוונת אסתר שאמרה אלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי אבל להרוג ולאבד אין הצר שוה בנזק המלך שיקיים לך מלכות קטיעא: בכה ר'. עיין בסמוך דף י"ז בהירושינו: כי שכיב אנטונינוס א"ר נתפרדה חבילה. מזה נתבטל המנהג כשמת א' מן החבורה מבקשין ממנו מחילה ואומרין חבורה בטל: משכינהו בקראי. אע"ג דדוחין את הגר מלקבלו היינו בני ישראל דוקא לפי שקשה להם כספחת משא"כ גר את חבירו ועוד שטבה בן כדי להציל את נפש וע"ל

ולא בימות הגשמים דאמר מר צנון מחתך המאכל חזרת מהפך המאכל קישות מרחיב בני מעים והא תנא דבי ר' ישמעאל למה נקרא שמם קשואים שהם קשים לגוף כחרבות לא קשיא הא ברברבא הא בזוטרא:

נונרא. גדול: **ניפורא נקט נורא לאפיפורא.** מוטל ומוליך האבוקה לפני האפיפיור כלן מיני שררה זה למעלה מזה: **קומא.** מלך: **שני גיים.** כתיב וקרינן גוים: **אנטונינוס ורבי.** זה בא מעשו וזה בא מיעקב: **חזרת.** ליטוג"א בלע"ז: **צנון.** רפנ"א בלע"ז: **היתוך והיפך.** מועילין למאכל:

ראוי לכתוב כאן ונאמר מילגדנו דבר שמזכיר יותר באורך ענין אונקלוס איך נתגייר והוא בפרשת ואלה המשפטים וז"ל. זש"ה מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי אונקלוס הגר בן אחותו של אדריאנוס היה ומבקש להתגייר ומתירא מן אדריאנוס דודו א"ל אני מבקש לעשות סחורה א"ל אם אתה חסר כסף וזהב הרי אוצרותי לפניך א"ל עלה אני שואל מאתך אני מבקש לעשות ולצאת לחוץ לידע דעת הבריות ואני רוצה לשמלך בך היאך לעשות א"ל כל פרקמטיא שאתה רואה שנפלה ונתונה לארץ לך ועסוק בה שסופה להתעלות ואתה משתכר בה לא"י ולמד תורה אחר זמן הרבה מצאוהו ר' אליעזר ורבי יהושע ראו פניו משונות אמרו זה לזה אונקלוס הגר למד תורה כיון שבא אצלן התחיל לשאול שאלות הרבה והן משיבין אותו עלה אצל אדריאנוס א"ל למה פניך משונות סבור אני שהפסידו פרקמטיא שלך או שמא אדם מיצר לך אמר ליה לאו קרוב אתה לי ואדם שבעולם מיצר לי א"ל ולמה פניך משונות א"ל שלמדתי תורה ולא עוד אלא שמלתי עצמי א"ל ומי אמר לך כך אמר לו בך נמלכתי אמר לו אימתי א"ל בשעה שאמרתי לך אני מבקש לעשות סחורה ואמרת כל פרקמטיא שאתה רואה שנפלה ונתונה לארץ לך ועסוק בה שסופה להתעלות חזרתי על כל האומות ולא ראיתי אומה שנפלה ונתונה לארץ כישראל וסופן להתעלות שכן אמר ישעיה כה אמר ה' וגו' לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו א"ל שנקתדרום שלו אלו שאגרת עתידין שיהיו מלכים עומדים מפניהם שנאמר מלכים יראו וקמו הכה אותו אדריאנוס על הלחי א"ל כלום נותנין רביה אלא על המכה עכשיו אם רואין גולייר אחד אין עומדין מלפניו שהיית אומר שיהו מלכים רואין אותן ועומדים מפניהם א"ל שנקתדרום א"כ בא ונתגייר א"ל אונקלוס בן אחותי עד שהוא במעי אמו היה ראוי להתגייר מה עשה שנקתדרום שלו עלה לגג נפל ומת ורוח הקודש אומר כן יאבדו כל אויביך ה' א"ל אדריאנוס הרי מת שנקתדרום אין אתה אומר לי על מה עשית הדבר הזה א"ל בקשתי ללמוד תורה א"ל היה לך ללמוד תורה ולא למול א"ל אונקלוס נתת לאסטרטלום אנונה אלא אם נטל זיינו שלו כך לעולם אין אתה יכול ללמוד תורה עד שתמול שנאמר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל למי שהוא מל כיעקב לא עשה כן לכל גוי שכל האומות ערלים חוקיו זו תורה ומשפטיו אלו הדינין. פירוש אנונה מאכל:

מהרש"א ניפורא נקיט נורא כו'. יראה בזה לפי ענינו שהם מיני שררה לפי מעלותם לע"ז הקומא הוא הגדול לפי חשיבותו ואמר דכ"א מהם נקט נורא להחשוב וגדול ממנו עד שהקומא לפי גודלו וחשיבתו לא נקט נורא מקמי שום בר איניש אלא בפני ע"ז כי במחשך כל מעשיהם והן צריכין לאור אדם אבל הקב"ה אינו כן כי נהורא עמיה שרי ואדרבא הוא נקט נורא מקמי ישראל כי הוא אינו צריך לאורם אבל הם צריכין לאורו כדאמרי' פרק ב"מ ועיין בענין זה פרק המוצא וק"ל: **לא צנון כו'.** כתבו התוס' אין זה רבותא כו' ועוד נראה לפרש דרבותא הוא דשכיח הוא בשולחנם אפילו בימות הגשמים דאין דרך אלו לגדל ולאכול בגנות בימות הגשמים בשביל הקור ואולי שהיו מגדלים אותן במערות ובמקומות שאין הקור שולט בהם כ"כ וכן הוא דרך בחצרות המלכים ושרים עוד היום הזה ודרשו כן מדכתיב גיים ביו"ד תחת וי"ו כפירש"י והוא ודאי דבשאר מלכים הקודמי' מיעקב ועשו גם המה לא היו חסרים משולחנם כל הדברים אבל נקט רבי ואנטונינוס שהיו בזמן א' במקום אחד דהכי משמע קרא שני גוים בבטנך כמו יעקב ועשו שהיו בזמן א' במקום א' בבטן כמפורש מתוך הסוגיא ודו"ק:

אמר רב יהודה אמר שמואל עוד אחרת יש להם כה
ברומי אחת לשבעים שנה מביאין אדם שלם סס ע"ב
ומרכיבין אותו על אדם חגר ומלבישין אותו בלבושו של אדם הראשון ומניחין לו קרקפלו של רבי ישמעאל בראשו ותלו ליה בצואריה מתקליה ארבעה זוזי פיזא ומחפין את השוקים באינך ומכריזין וקורין לפניו סך קירי פלסתר אחוהי דמרנא זייפנא דחמא חמא ודלא חמא לא חמא מאי אהני ליה לרמאה ברמאותיה ולזייפני בזייפנותיה ומסיימי בה הכי וי לדין כד יקום דין: [אמר רב אשי הכשילן פיהם אי אמרו זייפנא אחוה דמרנא כדקאמרי השתא דאמרי דמרנא זייפנא מרנא גופיה זייפנא]:

עוד אחרת. עוד איד אחרת יש להם לרומיים שאינה שנויה במשנתינו: **אדם שלם.** כנגד עשו אדם חגר כנגד יעקב שצלע על ירכו כלומר עדיין עשו שליט על יעקב: **של אדם הראשון.** והן בגדי חמודות שהיו לעשו: **קרקפלו של רבי ישמעאל.** בן אלישע כהן גדול ומהרוגי מלכות היה ומתוך יופיו נכנס בלב בת קיסר להפשיט עור פניו וחנטו אותו באפרסמון שהיא מקויימת ולא ישתנה ועדיין היא מונחת בגנזי רומי: **פיזא.** פז והיא אבן יקרה עד מאד ואינה מצויה בעולם: **סך קירי פלסתר.** חשבון הקלין כזב הוא נבואת יעקב שקרא לבניו לאחרית הימים שסופן ליגאל כזב הוא: **סך.** חשבון: **קירי.** קלין: **אחוה דמרנא זייפנא.** אחיו של אדונינו עשו זייפן הוא יעקב שרמה לעשו וחשב להיות גביר [לאחיו]: **דחמא חמא.** הרואה בשמחה זו עכשיו הוא ומי שאינו רואה עכשיו לא יראה עוד דעד שבעים שנה אינה נעשית: **מאי אהני לרמאי ברמאותיה.** ליעקב שרמה את עשו ולקח ברכתו: **וי לדין.** עשו: **כד יקום דין.** כשיקום יעקב:

תוספות סך קירי פלסתר. פרש"י ליעקב קורין קירי ולא משתני שיכבדוהו לקרותו אדון ופי' ר"ת ליצחק אבי עשו קורין קירי [ולפי שהיה זקן היו נוהגין בו כבוד] כלומר הברכות שנתן יצחק ליעקב וא"ל שיעבדהו עשו לקץ. סימן פלסתר הוא ולע"ג שגם הוא אמר והיה כאשר תריד מ"מ אינו נוטל עכשיו הברכות:

מהרש"א מרנא גופיה זייפנא. ונראה דכולה מלתא הכי מתפרש לפי מכשול פיהם דמרנא גופיה שהוא עשו זייפנא הוא דחמי כבודן בעה"ז חמי דלא חמי בעה"ז לא יחמי לעה"ב דמאי אהני ליה לעשו רמאה וזייפנא שהיה צד ורמה את אביו בפיו שלא עלה לו רמאותיו וזייפנותיה שיקבל עיקר הברכות והבכורה פי שני' שהוא שכר עה"ז ועה"ב ומסיימין וי לדין כו' דהיינו לעתיד שיקום יעקב

עיון יעקב

ועי"ל בהגהות בסוגיינו דף ל"ב: **אחת** לשבעים שנה ומכילין אדם שלם. הא דעשו כן לשבעים שנה לאשר משום דגלות בבל היה רק שבעים שנה וכמאמר רז"ל פי שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך לכלות ולהתם חטאת ולכפר עון לכן בכל ע' שנה שלא נגאלו ישראל עדיין אומרים לו סך קירי פלסתר קץ הגאולה ועיין ברש"י ובתוס' ובפי' פשוטו י"ל דכל דבר הבא ברימוז זמן קאמר אחת לשבעים שנה וכה"ג איתא בהוריות אחת לשבעים שנה כוכב עולה ומטעה את הספינות ע"ש וי"ל דלשבעים שנה יכול לומר אם הדבר כדאיתא בהוריות שמן זית מחזיר תלמודו של שבעים שנה משמע ולא יותר: **ומלבישין** אותו בלבושו של אדה"ר. זכר לדבר שגם רבקה לבשה את יעקב בבשם שבגלל הברכות

יעקב וכפירש"י והוא מתפרש כן לפי מכשול פיהם אבל לפי כוונת הרומיים האומרים כלאה שהוא מתפרש להם בהפך שאין לו הכרע כמ"ש כשזה קם זה נופל ורב יעבוד לצעיר וק"ל:

כט יף מז סס
תנ"ר כשנתפס ר' אליעזר למינות העלוהו לגרדום לידון
א"ל אותו הגמון זקן שכמותך יתעסק בדברים
בטלים הללו א"ל נאמן עלי הדיין כסבור אותו ההגמון
עליו הוא אומר והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמי'
א"ל האמנתני דימוס פטור אתה וכשבא אל ביתו נכנסו
תלמידיו לנחמו ולא קבל מהן תנחומין א"ל ר"ע [רבי]
הרשני לומר לפניך דבר אחד ממה שלמדתני א"ל אמור
יף יז א"ל רבי שמא דבר מינות בא לידך *והנאך הדבר ועליו
נתפשת למינות א"ל עקיבא הזכרתני פעם אחד הייתי
מהלך בשוק העליון של צפורי ומצאני אחד [ויעקב איש
[דברים] כג כפר סכניא שמו] אמר לי כתיב בתורתכם °לא תביא
אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך וגו' מהו לעשות
ממנו בית הכסא לכהן גדול ולא אמרתי לו כלום אמר
מיכה א לי [כך לימדני] °כי מאתנן זונה קבצה עד אתנן זונה
ישובו ממקום הטנופ' באו למקום הטנופת ישובו והנאני
הדבר ועי"ז נתפשתי למינות ועברתי על מה שכתוב
משלי ה בתורה °הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה
הרחק מעליה דרכך זו מינות ואל תקרב אל פתח ביתה
זו הרשות. א"ד הרחק מעליה דרכך זו המינות והרשות
ואל תקרב אל פתח ביתה זו זונה ועד כמה אמר רב
חסדא עד ארבע אמות ורבנן האי מאתנן זונה מאי
דרשי ביה כדרב חסדא דא"ר חסדא כל זונה שנשכרת
יחזקאל טז סופה שוכרה שנא' °ובתתך אתנן ואתנן לא נתן לך ותהי
להפך ופליגא דר' פדת דא"ר פדת לא אסרה תורה אלא
ויקרא יח קריבה של גלוי עריות בלבד שנא' °איש איש אל כל
שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה עולא כי הוה אתא
מבי רב הוה מנשק להו לאחתיה אבי ידייהו ואמרי לה
אבי חדייהו ופליגא דידיה אדידיה דאמר עולא שום
קריבה בעלמא אסור משום לך לך אמרין לנזירא סחור
סחור לכרמא לא תקרב:

למינות. מינים תפשוהו לכופו לע"ז: **עליו הוא אומר.** כלומר הדין עמך דדברים בטלים הם: **הוא לא אמר כן.** אלא נאמן עלי הדיין האמתי שבאמת דנני ליתן לי צרה זו שפשעתי לקוני: **האמנתני.** במה שדנתי עליך: **דימוס פטור אתה.** דימוס היתה שם יראתו ונשבע בה: (**לנחמו.** שהיה מתאבל מאד על שלא היה יודע מפני מה אירע דבר זה והיה מחפש במעשיו לעשות תשובה): **והנאך.** ישר הדבר בעיניך: **לכהן גדול.** שהיה פורש מביתו לפני יה"כ ללשכת פרהדרין ושם היו מתקנין לו כל צרכיו: **והרשות.** שולטנות שנותנין עיניהם בבעלי ממון להרגם וליטול ממונם: **ורבנן.** דלית להו האי דבר מינות [דיעקב]: **לסוף.** היא נבזית בעיני כל ומוכרחת והכי משמע מאתנן זונה קבלה (ממון) [קיבלה מאתנן] הזונה ובאתנן זונה ישוב ליתן: **ופליגא דר' פדת.** הכי ד' אמות דרב חסדא: **אבי ידייהו.** בזרועותיהן: **אבי חדייהו.** חזה דרך בני אדם כשבאין מביה"כ נושק הוא לאביו ולאמו או לגדול ממנו באצבעותו או פס ידו משום כבוד:

מהרש"א זו היא מינות כו'. הזהיר הכתוב להרחיק כדי שלא יהנה וימשך אחריה כדקאמר והנאני הדבר ועי"ז נתפסתי למינות ועברתי כו' דכששאל ממנו ולא השיב לו כלום ה"ל להרחיק ולא ה"ל לישמע ממנו תשובתו וק"ל: **בתוס' בד"ה ופליגא דר' פדת.** וא"ת כו' דלר' פדת אין לשון קריבה בין בד"ת כו' עכ"ל ולא ניחא להו למימר בפשיטות דרב חסדא אסור מן התורה דד"ת ומדברי קבלה לא ילפינן כדאמרי' בריש ב"ק ועוד דהכי משמע דמאן דאוסר אינו אלא מדרבנן כדקאמר עולא קריבה בעלמא אסור משום לך לך כו' ודו"ק: **בתוס' בד"ה ופליגא דידיה אדידיה.** ומה שהיה מיקל לעצמו כו' עכ"ל ור"ל דתלמודא דשמעתין קיצר במקום שה"ל להאריך דמטעם זה שהיה מיקל לעצמו כו' ל"פ דידיה אדידיה וק"ל:

משלי ל
°**לעלוקה** שתי בנות הב הב אמר רב חסדא אמר מר
עוקבא קול שתי בנות שצועקות בגיהנם
האומרות בעה"ז הב הב ומאן נינהו המינות והרשות.
א"ר [אמר רב חסדא] אמר מר עוקבא קול גיהנם
שצועקת ואומרת הביאו לי שתי בנות שאומרות בעה"ז
משלי ב הבא הבא °כל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחות
חיים ומאחר שלא שבו היכן ישיגו ה"ק ואם ישובו לא
ישיגו למימרא דכל דפריש ממינות מיית והא ההיא
אתתא דאתת לקמיה דרב חסדא ואמרה ליה קלה
שבקלות עשתה בנה הקטן מבנה הגדול ואמר להו רב
חסדא טרחו לה בזודתא ולא מתה כיון דאמרה ליה
קלה שבקלות עשיתי מכלל דמינות נמי הויא בה האי
דלא מתה משום דלא הדרא בה שפיר. איכא דמתני
הכי ממינות אין מעבירה לא והא ההיא אתתא דאתת
לקמיה דרב חסדא אמרה ליה קלה שבקלות עשתה
בנה קטן מבנה גדול ואמר להו רב חסדא זידי לה
זודתא ומתה מדקאמרה ליה קלה שבקלות עשתה
מכלל דמינות הויא בה:

שצועקות. בגיהנם על רוב יסורי גיהנם: **מינות.** צועקות הבא תקרובת אל ע"ז: **רשות.** צועקות הבא ממון הורג ולארנונא ומס למלך: **לא ישובון.** כל המומרים אחר שנדבקו במינות אין שבין: **ואם שבין.** ממהרין למות מתוך צרה וכפייה יצרם אן [וזו] גזרת מלך עליהם למות: **קלה שבקלות.** עבירה קלה שבידה זו היא שעשתה וילדה בנה קטן מבעילת בנה גדול שבא עליה ובאת לקבל דין ולשוב בתשובה: **זודתא.** תכריכין לה לדרך מתרגמינן זודין

עיון יעקב

הברכות אם בגדי החמודות של עשו וכפירש"י: **והנאני הדבר.** ולפי שלא חטא רק במחשבת לבו לכך העלה לידון רק במחשבה כילול ע"י מחשבות ההגמון שסבר עליו הוא אומר: **אמר רב חסדא ארבע אמות.** דחוץ לד' אמות רשות אחריני הוא לכל הדברים ועי"ל דמאל תקרב אל פתח ביתה קדרים דנותנין לכל א' ד' אמות לפני פתחו כיינו אכן מדברי התוספות משמע דמלשון קריבה קדרים ע"ש: **קול שתי בנות צועקות בגיהנם.** הא דצועקות אלו יותר משאר יורדי גיהנם י"ל לפי שאלו היו גורמים להגלל הרשעים להיות רואים פני גיהנם כדאיתא בעירובין דף מ"א שלשה אינם רואין פני גיהנם וכו' והרשות לפי שמכבידין עולם וכ"ש המינים כשמכבידין עולם עליהם ולפי שמשיאים בזה נבול לגיהנם עושין נקמה בהם בגיהנם לכך צועקים כך: **א"ד אמר מר עוקבא קול גיהנם שצועקת.** אפשר דאיכא בינייהו דללשון הראשון נדונין מיד לגיהנם ולפי לשון כדונים שהלה בשאר דינים קשים בכף הקלע עד שבגיהנם צועקת הבא לי ב' בנות וכו': **כל דפריש ממינות מיית.** משא"כ מעבירה כדמסיק להכי דריש לעיל הרחק מעליה דרכך

זרין לאורחא וחכריכין הס לדס לדרך המהיס: ה"ג מדקאמרה קלה שבקלות מכלל דמינות נמי הוה בה. אתקפתא היא: ואיבא דמתני הכי ממינות אין מעבירה לא והא ההיא איתתא דאתאי וכו' ומתה. ומבכינן מדקאמרה קלה שבקלות [מכלל] דמינות הויא בה ומשום הכי מתה:

מהרש"א ה"ק ואם ישובון לא ישיגו וכו'. ודקאמר בקרא כל באיה לא ישובון היינו דלא ישובון בקל דקשה לפרוש ממינות וכפרש"י בספר משלי ומש"כ בשאר עבירות דאינו קשה כ"כ לפרוש וענין ואם ישובון לא ישיגו וגו' פירש"י וזו גזירת מלך עליהם כו' עכ"ל ויש לפרש דרחמי במילה הוא אחר בחזר שפיר בלב שלם כדמסיק ופן יחזור לסורו ח"ו אם לא ימות כי קרוב לאדם למשוך אחר המינות ולחזור לסורו ח"ו ומהאי טעמא מסיק כמי בעבירה באביק בה טובא כמינות דמיא דקרוב לו גם כן לחזור לסורו וק"ל: למימרא דכל הפורש כו' יש לדקדק למאי דס"ד דלא מיית אמאי לא תקשי ליה בגופיה דהאי עובדא מאי קא"ר חסדא טרחו לה בזורתא וי"ל דרב חסדא ודאי כמי אהאי קרא קסניך ולהכי פריך אקרא וק"ל:

לא ס ומעבירה לא והתניא אמרו עליו על [ר'] אלעזר בן דרדיא שלא הניח זונה [אחת בעולם] שלא בא
סנה' י עליה פ"א שמע שיש זונה בברכי הים ונוטלת כיס דינרין
יק וע"ש כס"א בשכרה נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה ז' נהרות בשעת הרגל דבר הפיחה אמרה כשם שהפיחה אינה חוזרת למקומה כך אלעזר בן דרדיא אין מקבלין אותו בתשובה הלך וישב בין הרים וגבעות אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך רחמים נבקש
ישעיה נד על עצמנו שנא' °כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה אמר שמים וארץ בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו
שם נא מבקשים עליך רחמים נבקש על עצמינו שנא' °כי שמים בעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה אמר חמה ולבנה בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך
שם כד רחמים נבקש רחמים על עצמנו שנא' °וחפרה הלבנה ובושה החמה אמר כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים אמרו עד שנבקש עליך רחמים נבקש על עצמינו שנא'
שם לד °ונמקו כל צבא השמים אמר אין הדבר תלוי אלא בי הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו
היינו יצתה ב"ק ואמרה רבי אלעזר בן דרדיא מזומן לחיי
הנ"ק מאמר העולם הבא והא הכא בעבירה הוה ומית התם [נמי]
רבי כיון דאביק ביה טובא כמינות הוה דמיא בכה רבי
אלעזר ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה בשעה אחת אמר רבי לא דיין לבעלי תשובה שמקבלים אותם אלא שקורין אותם רבי:

הרגל דבר. תשמיש הרגל התחלה כמו מרגילין [את האדם] לערוה ממשיכין והיינו התחלה: הפיחה. רוח:

הריטב"א אמרו עד שאנו מבקשים רחמים וכו'. לא שההרים מבקשים אלא הכי קא בעי למימר בעל הגרייתא כלומר הוא עצמו אמר בלבו למי אלך להרים ולשמים ולכולהו הן עצמן צריכין לבקש רחמים בשבילם ואילו היה להם פה היו משיבין לו לא נוכל לבקש ע"יך וכעין זה מצינו בכמה מקומות ולא שמדברים ומשיבין אלא מסברא אנו אומרים שאם היו מדברים היו משיבים כך ותאמר להם הגפן החדלתי את וגו' וכן פרק שירה שהעופות והחיות מקלסין לאו שהם אומרים כלום אלא סברא הוא שאם היה להם פה לדבר יש להם לומר כך וכן:

מהרש"א הרים וגבעות בקשו כו'. שהיה מלעטר שימות ע"י תשובה זו וע"כ אמר שיבקשו עליו רחמים שלא יפסד ויהיה קיים כמותם בעוה"ז והשיבו לו שלא יהיה חושש ודואג על הפסדו בעוה"ז כי העולם כולו בכלל הוא עולם ההויה והפסד כי ההרים ימושו וגו' וק"ל:

לב שם רבי חנינא ור' יונתן הוו אזלי באורחא (כי) מטו להנהו תרי שבילי חד הוה פצי אפתחא דע"ז וחד הוה פצי אפתחא דזונות א"ל חד לחבריה ניזיל אפתחא דע"ז
שם ע"ב *דנכים יצריה א"ל אידך ניזיל אפתחא דזונות ונכפייה ליצרין ונקבל אגרא כי מטו להתם חזנהו לזונות (דאכנען)
משלי ב [איתכנעי] מקמייהו א"ל מנא לך הא א"ל כתיב °מזמה תשמור עליך תבונה תנצרכה. אמרו ליה רבנן לרבא מאי מזמה אי לימא תורה דכתיב בה זמה ומתרגמינן עצת
ישעיה כח הטאין וכתיב °הפליא עצה הגדיל תושיה אי הכי מזמה זמה מיבעי ליה אלא מאי מזמה מדברי זמה תשמור עליך תורה [תנצרכה]:

פצי אפתחא דע"ז. פתוח לפתח ע"ז כמו פלו עלינו פיהם: דנכים יצריה. כשחט וכעקר יצרא אנשי כנסת הגדולה בקשו רחמים ונמסר בידם והרגוהו כדאמרינן בד' מיתות כלומר כיזיל בההוא שבילא ולא כיזיל אפתחא דזונות שלא יבלוע בנו יצה"ר: אכנען זונות מקמייהו. ככנסו מפניהם לקונתן: מנא לך הא. דסמכת אנפשיך למיתי הכא ולא נתפתית ליצה"ר: זמה. מתרגמינן עצת חטאין עצה הוא תרגום של זימה וחטאין הוא תוספת שהתרגום מפרש שהעצה הזו רעה היא של חטא אלמא דזמה היינו נ' עצה והתורה נקראת עצה דכתיב הפליא עצה הגדיל תושיה משמע תורה תשמור עליך: מזמה. מן הזנות תשמור עליך תורה דקיפיה דקרא תבונה תנצרכה ומזמה תשמור עליך מכל דבר רע והרהור חטא ואנו הולכין הלוך ודבר בד"ת:

תוספות ניזיל אפתחא דבי זונות. מכאן יש ללמוד שדרך להרחיק מפתח ע"ז כל מה שיכול משום דכתיב אל תקרב אל פתח ביתה וטוקימינן לעיל בע"ז שהרי היה רוצה ללכת יותר אפתחא דבי זונות:

מהרש"א א"ל מזמה תשמור גו' ה"ק מדבר זמה תשמור עליך וכו'. אין זה סותר נ"ש פרק החליל דאביי הוה מלטער ואמר על עצמו אי מאן דסני לי הוה לא מצי לאוקמי כפשיה עד דתכא ליה ההוא סבא כל הגדול מחבירו יצרו גדול היינו דהכא איירי בשעה שעוסק בתורה כפרש"י ומזמה תשמור עליך מכל דבר רע והרהור חטא ואנו הולכין הלוך ודבר בד"ת ועוד דהתם יחיד הוה וק"ל:

ת"ר

עין יעקב

דהכך זה מינות שצריך הרחקה יתירה לכי שקשה לפירוש ממנה ואל תקרב זו זונה שא"ל לרחוק כ"כ דק שלא תקרב אליה כדלעיל: אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים. עיין בריטב"א מה שפי' בזה וכה"נ איי בילקוט ריש פ' ואתחנן בשם התכחונתא שכן דבר משה בשעה שנגזר עליו ליום במדבר ע"ש באריכות יותר: בכה ר'. וכה"נ מצינו לעיל בקטיעא בר שלום אפשר לומר דלכך בכה ר' דוקא לפי שהוא שבל יקורין כמה שנים קודם ומתו כ"ליאה בב"ת פ' הבוטלים דף פ"ח אליסר שני; שיש בלמירתא ובכע בלצירתא וזה כאמר יש קונה עולמו בכמה שנים וקונן על עצמו כך: ניזיל אפתחא דבי זונות. ואע"ג דדרשינן לעיל אל תקרב אל פתח ביתה זו זונה י"ל היינו דוקא ביחיד ועי"ל לפי שעוסקים בתורה בטוחים היו בהשמרם מן החטא ועיין במהרש"א ומ"ש התוספות מכאן יש ללמוד שדרך להרחיק מפתח ע"ז שהיו היה רוצה ללכת יותר אפתחא דבי זונות בלאורה לא מוכח מידי די"ל דמש"ה היה רוצה לפתחא דבי זונות כדקאמר כדי לקבל אגרא וכו' דהם דנכים יצריה ואולי יש לומר מדה"ל למימר אדרבא ניזול וכו' אלא ודאי דמש"ה

נא

לג ת״ר כשנתפסו ר' אליעזר בן פרטי' ור' חנינא בן תרדיון (למינות) א״ל ר״א בן פרטא לר' חנינא בן תרדיון אשריך ר' חנינא שנתפסת על דבר אחד אוי לי שנתפסתי על ה' דברים א״ל ר' חנינא בן תרדיון אשריך שנתפסת על ה' דברים ואתה ניצול אוי לי שנתפסתי על דבר אחד ואיני ניצול שאתה עסקת בתורה ובג״ח ואני לא עסקתי אלא בתורה בלבד וכדרב הונא דאמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה מאי ללא אלהי אמת (אמר רב הונא) כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה ובג״ח לא עסק והתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר אל יתן אדם מעותיו לארנקי של צדקה אא״כ ממונה עליה ת״ח כר״ח בן תרדיון הימני מהימן מעבד לא עבד והתניא א״ל (רבי) מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים מעבד עבד כדבעי ליה לא עבד:

על חמשה דברים. חמשה עלילות הן בולאין עלי: כמי שאין לו אלוה. להגין עליו: ה״ג מאי ללא תורה: ר' חנינא בן תרדיון. גבאי של לדקה היה: מעות של פורים. שגביתי מבני העיר לחלק לעניים לסעודתן ותכן אין העני רשאי ליקח מהן רלונה לשכדלו: נתחלפו לי במעות של צדקה. וסבור הייתי שהן של לדקה וחלקתים לעניים שלא לסעודת פורים ואני פרעתי משלי את של פורים. ל״א מעות שלי לסעודת פורים נתחלפו לי במעות של לדקה וסבור הייתי שהם של לדקה וחלקתים לעניים ולא חזרתי להפרע מארנקי של לדקה:

תוספות כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה. מוכח, מדכתיב ללא אלהי אמת והדר ללא תורה משמע דברישא קאמר שאע״פ שיש לו תורה עדיין יכול להיות בהוא בלא אלהי אמת:

מהרש״א אשריך שנתפסת על ד״א כו' ה' דברים וכו'. יש לפרש כפרש״י ה' דברים הייכו דקחשיב לקמן דתבעו לר״א בן פרטא א' מ״ט גנבת ב' ומ״ט תנית ג' ומ״ט קרו לך רבי כו' והוא טענה אחרת מנה שאמרו לו מ״ט תנית כפי' רש״י שזו עלילה שלישית והוא לפי שהיא בכלל שגזרו כל העוסק והנסמך יהרג כדאמרי' פ״ק דסנהדרין ד' ומ״ט לא אתית לבי אבידן כו' ה' ומ״ט קא שבקת עבדך לחירות כו' הרי ה' דברים וק״ל: כמי שאין לו אלוה וכו'. ר״ל כאילו אין לו אלוה להצילו שאין לו אלהים אמת מ״ו דמדותיו הם ג״ח ויש לאדם לילך אחר מדותיו וק״ל: מאי ללא אלהי אמת כו'. יש לעיין דמשמע שהיה שם מיהת עסק התורה ובסופיה דהאי קרא כתיב וללא תורה ויש לייסב דללדרין קאמר קרא דאותן ימים רבים חלוהים היו דים מימים שהם ללא

אלהי אמת דהיינו שהיו עוסקין בתורה אבל לא היו עוסקין בג״ח ויש מאותן ימים שגם תורה לא היה להם כדכתיב בסיפא דקרא וללא תורה וק״ל:

בשם המאור הגדול מוהר״ר אביגדור זצלה״ה חתן הגאון בעל המחבר קיקיון דיונה זצלה״ה: כל העוסק בתורה ואינו עוסק בג״ח וכו'. לפי פשוטו אינו מובן למה דומה כמי שאין לו אלוה. ויתורץ ע״פ מה שאיתא בספר יצירה שהקשה בענין אותיות השם שהוא בהפך אתון היו״ד קודם הה״א וכל דבר שהוא באור החוזר אינו בברכה ומתרץ שבאותיות בל האל״ף בי״ת היו״ד באמת קודם אם תצרף האותיות א' ב' ג' ד' ונספרם עשרה אם כן היו״ד קודם לה״א וידוע מה שאמרו רז״ל במסכת שבת מה שדרשו על האותיות אלף בינה גמול דלים ה' ו' שמו של הקב״ה א״כ נדרש האל״ף בית על למוד התורה וג' ד' על ג״ח ובהתעסקו בשתים אלו ויהיה חבור יחד אז ה' ו' שמו של הקב״ה כי בלא זאת באם שלא תצטרף אלו שנים ויהיה ח״ו פירוד שמו כקושית בעל ספר יצירה שאותיות השם המה בהפך אתון וא״כ יתורץ שאמר כל העוסק בתורה ואינו עוסק בג״ח דומה כמי שאין לו אלוה כי אז מפריד השם ונשא״כ אם עוסק בשתיהן אז מחבר השם כראוי באור היושר וק״ל:

אתיוה לר״א בן פרטא אמרו ליה מ״ט תנית ומ״ט גנבת אמר להו אי סייפא לא ספרא ואי ספרא לא סייפא מדהא לא איתא הא נמי לא איתא ומ״ט קרו לך רבי רבן של טרסיים אני אייתו ליה תרי קיבורי אמרו ליה הי דשתיא והי דערבא אתרחיש ליה ניסא אתיא זיבורא ויתיב על דערבא ואתיא זיבורתא ויתיב על דשתיא אמר להו הא דשתיא והא דערבא ומ״ט לא אתית לבי אבידן [אמר להו] זקן אני ומתיירא אני שמא תרמסוני ברגליכם אמרו ועד האידנא כמה סבא אירמום אתרחיש ניסא וארמם חד סבא בההוא יומא ומ״ט שבקת עבדך לחירות אמר להו לא היו דברים מעולם קם חד מינייהו לאסהודי ביה אתא אליהו אידמי ליה כחד מחשיבי דמלכותא א״ל שבקוה מדאתרחיש ליה ניסא בכולהו בהא נמי מתרחיש ליה ניסא וההוא גברא בישותיה הוא דקא מחוי ולא אשגח ביה קם למימר להו הוה כתיבא אגרתא דהוה כתיב מחשובי דרומאי לשדורי לקיסר ושדרוה בידיה דההוא גברא אתא אליהו פתקיה ארבע מאה פרסי אזל ולא אתא: לד

גנבת. [גנב] וליסטים היית: מדהא לא איתא. כשם שאין השנים בי דהא אין שתיהם באדם אחד כך אין חברתה בו והאומר לכם עלי שקר מולא בדבריו: מ״ט קרו לך רבי. הרי עלילה שלישית: טרסיים. גרדיים: קיבורי. פקיעות למושילא״ש: הי דשתיא והי דערבא. איזה של שתי ואיזה של ערב: אתא זבורא. זכר ויתיב על דערבא ואתא זיבורתא נקבה ויתיבא על דשתיא והבין שהוא כן הכעשה לו שהשתי מקבל ערב כנקבה המקבלת

עיון יעקב

לא קאמר לשון אדרבא משמע דאי לאו דנכים ילריה היה הולך אפתמא דע״א לקבל אגרא ובאמת זה אינו: כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו עליו אלוה. עיין בחידושינו פס״ק דסוטה מטעם שתורה תחלתו ג״ח וסופו ג״ח ועי״ד הפשט י״ל לפי שהעולם נברא בשביל שני מדות הללו תורה וג״ח לכך מתחיל התורה בב' לרמוז על שתי מדות הללו לכך בחסד ואמת יכופר עון. דהיינו תורה וג״ח כדאי' ריש ביכות כי בחסד עולם יבנה וגם בראשית בשביל התורה שנקרא ראשית וראש דרכך אמת כדאי' במדרש ריש פ' בראשית. א״ר ילחק מתחלת ברייתו של עולם ראש דברך אמת דכתיב בראשית ברא אלהים ואין אלהים אלא אמת שנאמר וה' אלהים אמת ע״ש ועיין בס״ק דמגילה שאינו לתלמי המלך וכתבו אלהים ברא בראשית שלא יאמרו שני רשויות וקשה לכאורה באמת למה לא נכתב כן אלהים ברא בראשית אלא י״ל דבאמת אלו נכתב כן הייתי אומר דכמדת אלהים שהוא אמת לבד נברא העולם ובאמת גם במדת חסד נברא העולם כדכתיב עולם חסד יבנה לכך הילך לשתות בב' שהוא בראשית וזה הכוונה בש״ס שתורה ראשו ג״ח דהיינו ראשו ממש וזה שעוסק בתורה ולא בג״ח מוכח דס״ל דבתורה לבד שנקרא אמת נברא העולם כדכתיב ראש דרכך אמת וא״כ קשה ה״ל לכתוב באמת אלהים ברא בראשית אלא יש מקום לבעל דין לחלוק שיש שתי רשויות וזה דומה כמו שאין עליו אלה: מ״ט שנית מ״ע גנבת. מדשאלו לו שני שאלות אילו ביחד נר' משום דאלו אותו שאכל בשעה ד' בחנות שהוא דרך עוסק בתורה וגנבים כדאי' בפ' הפועלים שלוה ר״א בר״ש עיי״ל בדי שעה בחנותא אי לורבא מרבנן הוא וכו' ואם לאו גנבא הוא לכן שאלו לו אלו שני שאלות יחד והוא השיב להם אי ספרא לא סייפא במ״כ חד מהם שקר (ועיין במהרש״א) ומדהא ליתא הא נמי ליתא- אלא באמת פועל אני כאשר אמר רבן של ערקיים אני: אי ספרא לא סייפא. כדאמרי' הסייף והספר נתנו כרוכין מן השמים כי הסייף כתיב על הרכב החיים ובתורה כתיב כי. היא חייך לכן אין לתפוס אלא אחד מהם: ומ״ט שבקת

המקבלת את הזכר: לבי אבידן. בית שאוכלין ושותין שם (שס) [לכבוד] ע"ז [ומזבלין זבול לע"ז] ומפקחין על עסקיה לידע מה היא לריכה ומתנדבין: עבדך לחירות. והם גזרו על כך לפי שהוא דת יהודית: אידמי ליה. להוא גברא: בישותיה הוא דקא מהוי. רבעך הרלה ותודיע שרשע אתה והוא יכלל ע"י כם: הוה כתיבא חד אגרתא. דבעו חשיבי רומי לשדורי לקיסר על עסקיהן שדרוה ההוא בעתא בידיה דההוא גברא: פתקיה. אליהו ואזרקיה ד' מאות פרסי למען לא ישוב עוד לביתו כמו שקל קנא פתק ביה:

מהרש"א אי סייפא לא ספרא כו'. בערוך בערך סייף וז"ל ספר וסייף ירדו כרוכין מן השמים כו' והיכן פירושו של דבר דכתיב אם תאבו ושמעתם וגו' ואם תמאנו ומריתם חרב גו' והיינו דאמרינן פ"ק דע"ז אי ספרא לאו סייפא כו' עכ"ל. נראה ופירושו לפרש דה"ק הכא אי ספרא כמו שאתם אומרים תכית לאו סייפא שאתם אומרים גנבת ואכי חייב הריגה בסייף ואי סייפא כמ"ש גנבת נתחייבתי הריגה בסייף לאו ספרא אלא שאתם אומרים תכית ומדאחר מהם ליתא אידך נמי ליתא ויותר נראה לפרש הכא דסייפא נאמר על העוסק בסייפא דומיא דעוסק שבספרא והיינו הגנב העוסק בגניבה וסייף בידו ביודע שאין אדם עומד על ממונו וגא בסייף שאם יעמוד בעל הממון נגדו יהרגנו וה"ש אי ספרא לאו כו' כי העוסק בתורה לאו סייפא אין לו זמן לעסוק בעסק הגניבה כמ"ש בפ' הפועלים שאיל עילויה אי לורבא מרבנן הוא כיים אקדוני קדים לגירסיה ואי לא גנבא הוא כו' ודו"ק:

לה אתיוה לר' חנינא בן תרדיון א"ל מ"ט קא עסקת בתורי אמר להו כאשר צוני ה' אלהי מיד גזרו עליו לשרפה ועל אשתו להריגה ועל בתו לישב בקובה של דף יח זונות עליו לשרפה שהיה *הוגה את השם באותיותיו והיכי עביד הכי והא תנן אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעה"ב להתלמד עבד דברים יח דתניא °לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורו ואלא מ"ט איענש משום דהוגה את השם בפרהסיא הוה. ועל אשתו להריגה דלא מיחתה ביה מכאן אמרו כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה נענש עליו. ועל בתו לישב בקובה של זונות דאמר ר' יוחנן פעם אחת היתה בתו מהלכת לפני גדולי רומי אמרו כמה נאה פסיעותיה של ריבה זאת מיד דקדקה בפסיעותיה תהלים מט והיינו דאמר ריש לקיש מ"ד °עון עקבי יסובני עונות שאדם דש בעקביו בעה"ז מסבבין אותו ביום הדין ובשעת הוצאת שלשתן הצדיקו עליהם את הדין הוא דברים לב אמר °הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. אשתו שם אמרה °אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. בתו אמרה ירמיה לב °גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם אמר רבי כמה גדולים שלשה הצדיקים הללו שנזדמנו להם שלשה מקראות של צדוק הדין בשעת צדוק הדין:

עליו לשרפה. למה נענש כך: לפי שהיה הוגה את השם באותיותיו. דורשו בארבעים ושתים אותיות (ועבו) [ושבה] בו מה שאפן: להתלמד עבד כדתניא כו'. ומיהו הקב"ה מדקדק עם (בריותיו) [הצדיקים] כחוט השערה ואפילו להתלמד יש לחוש לכבוד הרב וקרא דלא תלמד לעבות במילי אחרנייתא מוקמיה כגון כטיעת קיבוצין דקסהדרין ודמות לוחות לבנית דר"ג: בקובה. אהל זונות כדכתיב אל הקובה: דקדקה. לפסוע פסיעות כלות וכתיב כל כבודה בת מלך פנימה: שאדם דש בעקביו. דקדוק פסיעות כי הכא נ"א שאדם דורסן ברגליו שאין חשובין בעיניו כלום: על כל דרכי. אפילו דקדוק פסיעות:

מהרש"א א"ל כאשר צוני כו'. גבי ר"א בן פרטא לא א"ל רק תכית שלא היה עוסק בתורה בפרהסיא ברבים ולכך היה יכול להכחיש כדקאמר מדהא ליתא כו' ולשון תכית שהיה סונה בעל פה אבל רבי חנינא בן תרדיון שהיה מקהיל קהילות ברבים וס"ת בחיקו לא היה לו מקום להכחיש ולכך א"ל אמאי קא עסקת באורייתא מה היה לך עסק בתורה שהיתה מונחת בחיקך שזה יורה על נימודך בה שלכך שרפו אותה עמו וק"ל: שלשתן צדקו עליהן הדין. ג' מקראות הללו שנזדמנה להם כ"א הוא מעניני שהוא אמר הצור תמים וגו' באותיות של שמו שפעל ועשה בהן העולם שנאמר כי ביה ה' צור עולמים פעלו תמים אבל אני שפעלתי והגיתי באותיות של שמו כפרש"י לעיל ועושה בו מה שהוא חפץ אין פעולתו תמים כמ"ש בעוסקין בספר יצירה שבראו להם עבדים והיה חסר מהם כח הדיבור והיא אשתו אמרה אל אמונה על שנתאלמנה מאיש ואין עול על הריגת עצמה אף שלא חטאה בשום דבר לדקה הדין עליה דאין עול במשפטה דהוה לה למחות כו' ובתו אמרה גדול העצה על שריפת אביה שנגזר עליו מעלה העמוקה שנגזר מן השמים על עשרה הרוגי מלכות א"כ בעצה עמוקה של י' בני יעקב במכירת יוסף כהרגו י' הרוגי מלכות כדאיתא במדרשות ועל אנה אמרה ורב העלילה מלי עלילה דברוב עלילה נגזר עליה הריגה ועל עצמה לדקה הדין עיניך פקוחות על כל דרכי וגו' כפרש"י וק"ל:

ת"ר כשחלה רבי יוסי בן קסמא הלך ר"ח בן תרדיון לו אצלו לבקרו א"ל חנינא אחי אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה שהחריבה ביתו ושרפה את היכלו והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו ועדיין היא קיימת ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וספר (תורה) מונחת בחיקך א"ל מן השמים ירחמו א"ל אני אומר לך דברים של טעם ואתה

עיון יעקב

פנקת עברך לחירות. ופרש"י לפי שהן גזרו על כך ועוד יש לומר לפי שהתאחר עבדו מוכר כעסת כדאיתא בגיטין: שלשתן הצדיקו עליהם את הדין הוא אמר הצור תמים פעלו וכו' שנזדמנו להם שלש מקראות. ונ"ל דכל אי הוא מעניננו עיין במהרש"א ואפשר לפי מ"ש התוספות וז"ל ורוב העולם מדרשים שהיה קורא כפי האותיות של שם המיוחד כאותיות של שאר תיבות וזה אין לעשות כדאמר בפסחים סוף פ' אלו עוברין לא כשאני נכתב אני נקרא עכ"ל וכתב מהרש"א בפ' עשרה יוחסין דף ע"א וז"ל הכוונה כי בעה"ז מ"ה הדין בולט בשתוף מדת הרחמים כתחלת הבריאה ע"כ הכתיבה שם הרחמים והקריאה שם הדין אבל לעתיד שיהיה הכל רחמים אז יהיה השם קריאתו ככתיבתו ע"ש ואיסא בשער אורה הובא בילקוט ראובני ריש פ' האזינו וז"ל כי לשון תמים הוא סוד שני דברים חסד ודין כאילו אומר תאומים וזה אמר תמים פעלו ברחמים ודין עכ"ל וא"כ הוא אמר והצדיק עצמו על הדין שלכך נענש לפי שהצור תמים פעלו בשתוף רחמים ודין לכן הי"ל לקרות כשם אדני לא כשם שהוא נכתב לכך נענש ואשתו הצדיקה על עצמה הדין ביזה שאמרה אל אמונה ואין ע"ל לפי שנענשה על שלא מיחתה כבעלה ע"ד דאיתא בשבת דף נ"ד דא"ר זירא לר' סימון לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא א"ל לא מקבלי מנאי אמר לו אם לפניו גלוי לפניך מי גלוי ע"ש ונ"ל דר' סימון סבר מ"מ כיון שגלוי להקב"ה אין עליו עונש והתוס' כתבו שם דאם ידעינן בודאי שלא יקבלו אין למחות מוטב שיהיו שוגגין וא"כ גם היא אמרה אל אמונה ואין עול אע"ג דאפשר לומר דלא היה מקבל מינה המוכחה זהו אל אמונה ואין עול בודאי גלוי לפניו

ואתה אומר מן השמים ירחמו תמהני אם לא ישרפו אותך ואת ס"ת באש א"ל ר"ח מה אני לעולם הבא א"ל כלום בא מעשה לידך א"ל רבי מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים אמר ליה אם כן מהלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפטר ר' יוסי בן קסמא והלכו כל גדולי רומי לקוברו והספידוהו הספד גדול ובחזרתן מצאו לר"ח בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו הביאוהו וכרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהר אמרה לו בתו אבא אראך בכך אמר לה אלמלא אני נשרפתי לבדי [היה] קשה הדבר [לי] ועכשיו שאני נשרף וס"ת עמי מי שיבקש עלבונה של תורה הוא יבקש עלבוני אמרו לו תלמידיו רבי מה אתה רואה אמר להן גוילין נשרפין ואותיותיו פורחות אף אתה פתח פיך ותכנס בך האש אמר להן מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבול הוא בעצמו א"ל קליסטנירו רבי אם אני מרבה עליך בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך אתה מביאני לעה"ב א"ל הן אשתבע לי אישתבע לו מיד הרבה עליו בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו ויצאתה נשמתו במהרה אף הוא קפץ ונפל לתוך האור יצאתה בת קול ואמרה ר"ח בן תרדיון וקליסטנירו מזומנים לחיי העה"ב בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים:

שאתה יושב ועוסק בתורה. והם גזרו על כך: **דברים של טעם.** שהחריבה את ביתו והרגה את חסידיו ועדיין היא קיימת: **כלום מעשה בא לידך.** ולפוטרך איך היית נוהג: **מעות של פורים.** שהכנתי לסעודת פורים שלי נתחלפו לי וחלקתים לעניים וסבור הייתי שאלוקי של צדקה היא ולא פרעתי מאחרכי של צדקה*: **מהלקך יהא חלקי.** הואיל והיית מתכן במזונך: **אראך בכך.** כלומר זהו שכרה של תורה: **קליסטנירו.** ממונה עליו:

תוספות מה אתה רואה. שהיה נראה בעיניהם שהיה לו לראות שום דבר תימה או מלאכים או דבר אחר [אי נמי] בשביל שהיו שומעין קול האותיות הפורחות ולא היו יודעין מהו:

הריטב"א ז"ל מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים. פירוש כולם ולא נפרעתי מנים של צדקה וזה היה לפנים משורת הדין ולכך א"ל מחלקך יהא חלקי וטעמא דהא מעות של צדקה עד שלא באו ליד גבאי מותר לשנותם כלומר ללותם ולפרוע אחרים וקיימא לן נמי בגבאי צדקה שנתנו לו מעות בשוק יתנם לתוך כים של צדקה וכשיגיע לביתו יעלם הלמא מעות שנתערבו או נתחלפו בשל חולין לית לן בה והא ודאי לא שני לן בין משנה או מערב אותן לכתערבו ממאליהן דהא טעמא דתלמוד דפרי ומשום קדושה וליכא קפידא הלא שלא לעשות בו גזל לעניים וזה ברור: עוד להריטב"א ז"ל הא דאמרינן בהגדה כי חנינא בן תרדיון מוטב שיטלנה מי שנתנה ולא אחבול בעצמי. כתוב

בגליוני התוס' שהיה אומר ר"ת ז"ל דהיכא שמתיירא שלא יכריחוהו לעבור על דת מותר לחבול בעצמו והכי איתא במדרש כתיב אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מכאן אזהרה לאדם שלא יחבול בעצמו יכול אפילו כשאול מלך ישראל פירוש שחבל בעצמו מפני שהיה מתירא שמא יעבירוהו על דת ת"ל אך מיעוט דבכי האי גוונא שרי ומכאן לומדים לשחוט הנערים בגזרות מפני העברת דת ע"כ מצינו בגליוני התוס' והם דברים שצריכין תלמוד ועיון אלא שכבר הורה זקן ושמענו בשם גדולי צרפת שהתירו כן הלכה למעשה:

מהרש"א אומה זו מן השמים כו'. כל הענין בנבואת דניאל על חיה הרביעית ומילין לצד עילאה ימלל ולקדישי עליונין יבלא ויסבר להשניא זמנין ודת וגו' ומפורש על מעשה דר"ח בן תרדיון כאמר ומשכילי עם יבינו לרבים וכשלו בחרב ובלהבה וגו'. ושא"ל **אני אומר לך דברים של טעם.** שגזירת שונים להמליך אותה: **ואתה אמרת לי מן השמים ירחמו.** לסמוך על הנס לעסוק בתורה ברבים וס"ת בחיקך שאף אם יעשו לך נס ומכין לך מזכיותיך כדאמרי' בעלמא. ושא"ל **מה אני לחיי עה"ב כו'.** אף שהיה בו תורה היה מסתפק בעצמו כדקאמר לעיל כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה. וז"ש **כלום בא מעשה לידך כו'.** כי המעשה הוא עיקר. וא"ל **מעות של פורים כו'** וא"ל **א"כ מהלקך.** בתורה יהא חלקי ומגורלך במעשים יהא גורלי דאין מעשה גדול מזה: **וא"ל בתו אראך בכך.** במיתת שריפה כמ"ד שהיא מיתה החמורה שבמיתות וע"ז ביערה עלמה בתו והשיב לה שלא תצטער על כך כי אלמלא נשרפתי לבדי כו' אבל אני נשרף וס"ת עמי ועיקר גזרת השריפה היה בשביל ס"ת שא"א לכלותה כליון גמור רק בשריפה ועל ידה שהיתה בחיקי גם אני נשרף עמה וזאת היא נחמתי מי שיתבע עלבונה כו': **וא"ל תלמידיו מה אתה רואה כו'.** שהם ודאי ג"כ ראו כן אבל שאלו על כך כדי לתת לו דמיון שלא יצטער כ"כ ומיתת מהר וה"ש לו כי כמו שראית גליון נשרף שהן גוף הס"ת והרוחני שהם האותיות פורחות למעלה אף את עשה כן פתח פיך ויכנס האש ויהיה גופך נשרף אף בפנים וכשמתך והרוח שבך יהיה עולה ופורח למעלה: **וא"ל מוטב כו'.** והענין הקליסטנירו ודאי נכרי היה ושהיה מבקש ממנו להביאו לחיי עה"ב אפשר שראה גם הוא שום דבר תמוה האותיות פורחות או מלאכים כמ"ש התוס' וק"ל:

ברוריא דביתהו דר' מאיר ברתיה דרבי חנינא בן תרדיון הות אמרה ליה זילא בי מלתא דיתבה אחותי בקובה של זונות שקל תרקבא דדינרין ואזל ואמר אי לא אתעביד בה איסורא מתרחיש ניסא ואי עבדת איסורא לא מתרחיש ניסא אזל נקט נפשיה כחד פרשא אמר לה השמיעי לי אמרה ליה דשתנא אנא אמר לה מתרחנא לך אמרה ומאי נפקא לך מינאי דאיכא נפישין דשפירי מינאי טובא אמר ש"מ לא אתעביד בה איסורא כל דאתי אמרה ליה הכי אזל לגבי שומר דידה א"ל הבה ניהלי א"ל מסתפינא ממלכותא א"ל שקול תרקבא דדינרי פלגא פלח ופלגא ליהוי לך א"ל וכי שלמי מאי איעבד א"ל אימר אלהא דמאיר ענני (אלהא דמאיר ענני) ומיתצלת א"ל *ומי יימר דהכי הוא א"ל השתא חזית הוו הנהו כלבי דאכלי אינשי שקל קלא פתק

עיון יעקב

נפניו שהיה מקבל אילו מיתתו כו ונמו לידוק הדין שלה מבואר מאליו כקרא: **א"ל** א"כ מחלקך יהיי חלקי. ואע"ג דקאמר לעיל דף ע"ז כיון כדמכעי למיבעי לא עביד והוי כמי שאין עליו אלוה מ"מ כיון דאיקטל ע"י מלכות בודאי ה"ל כפרה על זה דהא אמרי' בעובדי עבירות גדולות אמרינן בסנהדרין כיון דאיקטל ה"ל כפרה: **עד שנפטר** ר' יוסי. כי מפני הרעה נאסף הצדיק שלא יהיה ברעה של ר' חנינא בן תרדיון: **מוטב** שיטלנה מי שנתנה ולא יחבל בעצמו. ואע"ג דהתוספות כתבו בגיטין דף נ"ז ד"ה קפלו וכו' דהיכי דיראים היו מיסורין מותר לחבל בעצמו ע"ש באריכות י"ל דעדם חסידות עבד אף שהיו עליו יסורין קשים כמה שלא נשרף מהר אבן במוקשים כמון לא משמי כן

פתק בהו אתו עליה למיכליה אמר אלהא דמאיר ענני שבקוהו יהבה ליה ניהליה לסוף אשתמעא מלתא בי מלכא אתיוהו אסקוהו לזקיפא אמר אלהא דמאיר ענני אחתוהו אמרו ליה מאי האי אמר להו הכי הוה עובדא חקקוה לדמותיה דר״מ אפתחא דרומאי אמרי כל דחזייה ליה לתפסיה יומא חד חזיוה רהטי אבתריה רהט מקמיהו ואזל לבי זונות א״ד בשול נכרים חזא טמש בהא ומתק בהא וא״ד אתא אליהו אידמי ליה כזונה כרכתיה (ואחדתיה) אמרי חס ושלום אי ר״מ הוה לא הוה עביד הכי קא ערק לבבל א״ד משום האי מעשה וא״ד ממעשה דברוריה:

תרקב. תרי וקב חצי סאה: **דינרי.** זהובים: **נקט נפשיה כחד פרשא.** התקין עניני לבושו כאחד מן הפרשים: **דשתנא אנא.** דרך נשים לי: **מתרחנא.** מאחר כלומר המתין עד שיפסוק לך ודוגמתה בבבא קמא בשלהי מרובה מאן תרח ניתרח במואל: **פלגא פלח.** את המושל בכל עת שיעליל עליך פייסנו בדינרין: **ובי שלמי.** כשיכלו הדינרין ממאי פלטנא: **מי יימר.** שאמת אתך באצלך בתפלה זו: **שקל קלא.** פסת רגבים: **אתיוהו.** לשומר: **אסקיה לזקיפא.** לתלייה פורקי״א שצולבין בה: **מאי האי.** דלא מצינא לאזקפא: **אתא לבי זונות.** כדי שיאמרו לא הוא דאיהו לא הוה עייל: **טמש בהא ומתק בהא.** טבל אחד מאצבעותיו ומצץ את חברתה: **כרכתיה.** חבקתו כאילו היה רגיל אצלה: **א״ד משום האי מעשה.** ערק: **וא״ד משום מעשה דברוריה.** שפעם אחת ליצנה על מה שאמרו חכמים נשים דעתן קלות עליהן ואמר לה חייך סופך להודות לדבריהן וצוה לאחד מתלמידיו לנסותה לדבר עבירה והפציר בה ימים רבים עד שנתרצית וכשנודע לה הדבר חנקה עצמה וערק ר״מ מחמת כיסופא:

מהרש״א אלהא דמאיר ענני וכו׳. ומיהו כל כמה דר״מ לאצולי בממון לא הוה בעי לאצולי ע״י נס באלהא דמאיר ענני ולכך א״ל שקול תרקבא דדינרי פלגא פלח כו׳ ובי שלמי כו׳ הוו הנהו כלבי וכו׳ שקל קלא שדא בהו כו׳. נתן לו דמיון בכה״ג דדרך הכלבים כשבאים על האדם לנושכו הוא מציל עצמו ומשליך פיסת רגבים ביניהם והכלבים הולכים ממנו ורצים אחר פיסת רגב וחושבים לאוכלו והאדם הולך ורץ לדרכו והציל עצמו וכשרואים הכלבים שאינו דבר אכילה חוזרים לרדוף אחריו ולזה לפי שהיה ירא ר״מ שהשומר לא ירצה להציל עצמו בממון שנתן לו ולכתחלה ירצה להציל עצמו בנס באלהא דמאיר כו׳ ויחזיק הממון כולו לעצמו ולכך נתן לו הדמיון בהנהו כלבי דבכה״ג תחלה שתשליך מתחלה ביניהם ממון להציל עצמך כל מה שתוכל ואח״כ כשלא תוכל עוד להנצל עוד בזה וירדפו אחריך אז תראה להנצל בנס באלהא דמאיר כו׳ ויש לדקדק היאך ייחד ר״מ שמו של הקב״ה על עצמו בחייו בהרי אמרו אין הקב״ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם כדאמר אלהי אברהם ופחד יצחק וגו׳ וי״ל דלא אמר אלהא דמאיר כו׳ רק לסימן בעלמא על שמו ולא נתכוין כלל עיקר על שמו רק נתכוין אלהא דמאיר לארץ ולדרים עליה הוא יעננו או שאמר אלהא דמאיר לנו במלכות יון שקודמת בנס הנרות של חנוכה כמו שייסד הפייט ומי יאיר לך מאיר כו׳ הוא יעננו להציל אותנו בכם מידיהם וקל להבין:

לח ע״א **ת״ר** ההולך לאיצטדינין ולכרקום וראה את הנחשים ואת החברים בוקיון מוקיון מוליגין לוליון סגלרין סגלרינון הרי זה מושב לצים ועליהם הכתוב אומר °ובמושב לצים לא ישב וסמיך ליה כי אם בתורת ה׳ חפצו הא למדת שהדברים הללו מביאים [את האדם] לידי ביטול תורה ורמינהו הולכין לאיצטדינין [מותר] מפני שצווח ומציל לכרקום [מותר] מפני ישוב מדינה ובלבד שלא יתחשב עמהם ואם נתחשב עמהם אסור קשיא איצטדינין אאיצטדינין וקשיא כרקום אכרקום בשלמא כרקום אכרקום לא קשיא כאן במתחשב עמהם כאן בשאין מתחשב עמהם אלא איצטדינין אאיצטדינין קשיא תנאי היא דתניא אין הולכין לאיצטדינין מפני מושב לצים רבי נתן מתיר מפני שני דברים אחד מפני שצווח ומציל ואחד מפני שמעיד עדות אשה להשיאה. ת״ר אין הולכין (לאיצטדיאות) [לטרטיאות] ולקירקסאו׳ מפני שמזבלין שם לע״ז דברי ר״מ וחכמים אומרים מקום שמזבלין שם אסור משום חשד ע״ז מקום שאין מזבלין אסור מפני מושב לצים מאי בינייהו א״ר חנינא מסורא נשא ונתן איכא בינייהו: תהלים א

לאיצטדינין. מקום שמנגחין את השור: **ולכרקום.** מצור ועושים שם שחוק וליצנות: **את הנחשים.** מנחשים ומכשפים: **ואת החברים.** לוחשי נחשים: **בוקיון מוקיון לוליון סגלרין סגלדינון.** כולם מיני ליצנים הם: **הא למדת.** מדסמיך ליה כי אם בתורת ה׳ חפצו (ובתורתו יהגה יומם ולילה) מכלל דמאן דאזיל בהכי לאו בתורת ה׳ חפצו: **שצווח ומציל.** אם רואה שיגיחו שם יהודי צועק ומתחנן להם ומצילו: **מפני ישוב המדינה.** ישראל הדרים באותה העיר שזה מבקש מבני ישוב כרקום להצילם: **שלא יתחשב עמהם.** לחזקם ולעשות מצור עמהם: **שמעיד עדות אשה.** אם רואה חברו ישראל נהרג שם מעיד לאשתו ומשיאה: **שמזבלין שם.** [מסדרין] צורכי ע״ז להתכבד לה: **מזבלין.** לשון יזבלני אישי אמיסכ״ר בלע״ז ענין חניה של צבור ואסיפה: **מפני חשד ע״ז.** שלא יחשדוהו בחזקת זיבול לע״ז: **מאי בינייהו.** לר״מ כמי כולהו אסירי דהא לר״מ כולהו בחזקת זיבול לע״ז נינהו: **נשא ונתן.** לר״מ נשא ונתן אסור דהא מפני שמזבלין שמא קאמר וסבר דודאי מזבלין לע״ז שם ואיכא למיחש דמי ע״ז בידו וקונין מישראל זה לצורך ע״ז ורבנן דמפרשי משום חשד ליצנות ולמידי אחריני לא חיישי נשא ונתן מותר דלא חיישינן לדמי ע״ז:

מהרש״א ה״ז מושב לצים כו׳. לפי שיש לבעל דין לחלוק בעניני ליצנות אלו שזכר יש בהם דברי חכמה במשלים ומליצות כמו שקרא את מושב הלצים לקמן תחבולות כמו בתחבולות תעשה מלחמה גם משמחים לבבות ונפשות-הדואגים ע״כ אמר מעם שהזהיר דוד על מושב לצים ועליהם אמר כי אם בתורת ה׳ חפצו סא

עיון יעקב

פי׳ ולי״נ: מתעביד ניסא. היינו כמה שאמר אלהא דמאיר ואיפלג ואף גם ר״מ עצמו ניצל ע״י נס דאמא אליהו: רהט מקמייהו. וזה דלא אמר נ״ס אלהא דמאיר ענני ואסבר דלא רצה לסמוך ולהנצל עצמו ע״י נס כל שאפשר לו להצילו בדרך אחר אחרי לכך נתן לו מתחלה נ״כ תרקב הדינרי להנצל על ידו ולא ע״י נס כמ״ש מהרש״א: הא לאדם בה״כ״ריב שאלו מביאין לידי ביטול תורה. ונפקא מינה דאסור לראות אפי׳ מרחוק בעניין שלא שאה כמושבם והתבורסם אפ״ה אסור משום ביטול תורה ע״י ראיות ודיעות הבריס

הא נמצא דאדרבה שאלו מביאין לידי ביטול תורה המשמחת הלבבות ונפשות וק"ל :

דרש ר' שמעון בן פזי מ"ד °אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד ומאחר שלא עמד מהיכן ישב ומאחר שלא ישב מהיכן לץ אלא לומר לך שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ ואם לץ עליו הכתוב אומר °אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא א"ר אלעזר כל המתלוצץ יסורין באין עליו שנא' °ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. אמר להו רבא לרבנן במטותא [בעינא] מנייכו דלא תתלוצצו דלא לייתו יסורין עלייכו אמר רב קטינא כל המתלוצץ מזונותיו מתמעטין שנאמר °משך ידו את לוצצים אמר ר"ל כל המתלוצץ נופל בגיהנם שנא' °זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם דכתיב °יום עברה היום ההוא א"ר אושעיא כל המתיהר נופל בגיהנם שנא' זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם דכתיב יום עברה היום ההוא וגו'. א"ר (תנחום) [חנילאי] בר חנילאי כל המתלוצץ גורם כלייה לעולם שנא' ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם [כי] כלה ונחרצה א"ר אלעזר קשה היא שתחילתו יסורין וסופו כלייה דרש ר' שמעון בן פזי (מ"ד אשרי האיש אשר לא הלך וגו') אשרי מי שלא הלך לטרטיאות ולקרקסיאות ובדרך חטאים לא עמד [זה שלא עמד] בקנגיון ובמושב לצים לא ישב [שלא ישב] בתהבולות שמא יאמר אדם הואיל ולא הלכתי לטרטיאות וקרקסיאות ולא עמדתי בקנגיון אלך ואגרה בשינה ת"ל כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה:

אם הלך סופו לעמוד. הלך משמע בהעברה בעלמא סופו לעמוד ולהתעכב ביניהם מעט והכי קאמר אשרי שלא הלך ומתוך שלא הלך לא עמד ומתוך שלא עמד לא ישב הא אם הלך סופו לעמוד וכו': **אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם.** כי כלה ונחרצה שמעתי: **מוסריכם.** יסוריכם: **משך ידו.** הקב"ה הפותח יד לזון את הכל מושכה מן הלוצצים: **יום עברה היום ההוא.** ביום הדין משמעי קרא שנידונין בו עכו"ם לגיהנם: **לטרטיאות.** פלטין וכל דבריהם כשהם נאספין לשחוק ולצחון: **קניגיון.** צידת חיות ע"י כלבים וכל מעשיהם לשום שמחה ושחוק ודוגמתו בשחיטת חולין וכי משה קניגי היה:

מהרש"א וכי מאחר שלא הלך וכו'. הא דקאמר מאחר שלא הלך היכן עמד ומאחר שלא עמד היכן ישב ניחא לפרש דהכי קאמר כיון דקאמר אשרי שלא הלך למקום פלטין שלהם אשר שם עלתם ושחוק שלהם כדלקמן א"כ היכן עמד שם ולא איצטריך למכתב ובדרך חטאים לא עמד שכל עמידה שם צריך הליכה קודם לה וכן מאחר שכתב אשרי האיש שלא עמד שם לא איצטריך למכתב ובמושב לצים לא ישב דכל ישיבה בעי עמידה קודם לה אבל מ"ש מאחר שלא ישב היכן לץ הוא מגומגם דמאי קושיא איכא דקושטא הכי הוא אם לא ישב איכו לץ גם בגרסת הילקוט איכו ויש לקיים גרסת ספרים שלנו וה"ק וכי מאחר שלא הלך כו' כיון דכמה מדרגות וגדרים יש עד שיבא לידי ליצנו לא ה"ל למימר אשרי האיש אשר לא הלך וגו' ובדרך חטאים לא עמד וגו' דלא הל"ל רק ובמושב לצים לא ישב אבל הליכה והעמידה לא תאסר כיון דלא ישב שם סגי ליה בגדר דלא יבא לידי ליצנות וקאמר לפי שאלו דברים מושכים הלב ויצר הכתוב לסוף דעתו שאם הלך סופו לעמוד וכו' סופו ללוץ ולכך אסר לך גם ההליכה והעמידה שם ומקיים אם לץ עליו הכתוב אומר אם חכמת חכמת לך וגו' יש לפרש כולה ומלתא אליצנות ולפי שיש מן הטועים שחושבים ליצנות שם שיש בדברים אלו שום דבר חכמה או משל ומליצה כמ"ש לעיל ועל זה אמר אם חכמת חכמת לך איכו רק לדעתך כי באמת אין שם רק בטול תורה וחכמה כדאמרינן לעיל ואם לצת לבדך תשא העונש של יסורין. והא דמייתי כל המתלוצץ יסורין כו' וכל המתלוצץ מזונותיו כו'. יש לפרש בזה כי דרך עושי ליצנות ושחוק שעושין עצמם חגרים ובעלי מומין ושואלין על הפתחים בדרך ליצנות ולעגה על אחרים שהם באמת בעלי מומין ועניים ואמר כל המתלוצץ בענין זה הוא בא לידי כך לבסוף שיבואו עליו יסורין ונעשה כאחד מבעלי מומין ושואלין על הפתחים שמזונותיו מתמעטים כדרך שאמרו בסוף מסכת פאה כל מי שאינו חגר ולא סומא ועושה עצמו כא' מהם אינו מת מהזקנה עד שיבא לידי כך ולאו דוקא אמרו כן שם שעושה עצמו כן שיהיה נראה כעני ויתנו לו צדקה דה"ה נמי כי הכא שעושה כך דרך ליצנות ובזה יש לפרש קרא דמייתי לעיל ואם לצת לבדך תשא שאם לצת על אחרים במום שבו וחסרונו לבדך תשא אותו מום והחסרון וק"ל: **כל המתלוצץ נופל וכו' וא"ר אושעיא כו'.** נראה דשניהם לדבר אחד נתכוונו ומחד קרא דריש כל המתגאה ומתייהר שאין כוונתו להתלוצץ על אחרים וענין אין יום עברה אלא גיהנם שנאמר יום עברה וגו'. ומבואר בפרק יש נוחלין ע"ש: **גורם כליה לעולם שנאמר וכו'** כבר אמר שגורם יסורים לעצמו ומדכתיב יחזקו מוסריכם בכינוי לנוכח רבים המתלוצצים שא"ל אל תתלוצצו ואמר עוד שגורם כליה לעולם דכתיב כלה ונחרצה שלא לנוכח והיינו אותם ששומעים ממנו הליצנות ושחקים ממנו דהיינו מושב לצים אף כמי שלא מיחו בהם במתלוצצים ומפרש לה ר"א דקשה היא למתלוצץ שתחלתו יסורים לו וסופו כליה על מי שהיה יכול למחות ולא מיחה בו א"כ ששומע ממנו דהיינו מושב לצים שבהכים ומשמחים וק"ל: **לטרטיאות וכו' ולא עמד בקניגיון וכו' ולא ישב בתהבולות וכו'.** מפירש"י נראה דכולן מיני ליצנות ושחוק הם אבל

לפי

עיון יעקב

דברים הללו: **ומאחר שלא ישב מהיכן לץ.** עיין במהרש"א ועיי"ל דאקרא במשלי אם לצים הוא יליץ קסמך ואין צורך להזהיר על זה כיון שכבר הזהיר דוד שלא ילך או לעמוד או לישב עמהם לה"ק אם הולך סופו לעמוד וכו' עד סופו ללוץ: **אר"א כל המתלוצץ יסורין באין עליו.** נראה נ"כ מטעם דלעיל שדברים הללו מביאין לידי ביטול תורה והם ענשו יסורין כדאיתא בברכות דף ה' דכל העוסק בתורה יסורין בדילין ממנו ומי שאינו עוסק בתורה הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה יעו"ש ולהכי קאמר פן יחזקו מוסריכם דהיינו יסורין מכוערין: **אמר להו רבא לרבנן; במטותא מנייכו.** כי רבא אזל לטעמו דאמר בברכות פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה: **אמר רב קטינא כל המתלוצץ מזונותיו מתמעטין.** נ"כ מטעם זה כיון שמביאין לידי ביטול תורה וכל המבטל התורה מעושר סופו לבטל מעוני וכל העוסק בתורה נכסיו מצליחין: **כל המתלוצץ נופל בגיהנם** נ"כ מטעם דלעיל כיון שמבטל מתורה ובבר היא הקב"ה גזר הם בברית בין הבתרים כדאיתא במדרש לך לך פמ"ד כל זמן שבניך עוסקין בשתים ניצולו משתים ועכשיו שקרבנות בטילים אביהם בירר לו המלכיות ותורה מצלת מגיהנם זה שמבטל התורה נופל בגיהנם גם בסוף חגיגה אמרינן ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהם: **כל שמתייהר נופל בגיהנם.** כי המתגאה לסוף נכשל [illegible] כדאיתא בפ"ק דסוטה: **כל המתלוצץ גורם כליה לעולם.** לפי שגורם ביטול תורה וכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ כו' אבל עולם כולו לא נברא אלא בזכות התורה וכתיב לא מאסתים וגו' לכלותם להפר בריתי אתם א כתורה: **אלך ואשגרה בשינה.** וכדאיתא בסוטה דף מ"ח כשהם בנחת וברווחה וישראל בצער כביכול כאילו יש שינה לפניו א"כ כשאני לא אלך עמהם כשהם ברווחה ובשמחה

ואשמח

לפי הענין ושינוי הלשונות יש לחלק ביניהם וערטילאות הוא השחוק שעושין בפלטין של מלכים כפירש"י בפ"ק דכתובות וקרקסיאות שעושין בבתי משחאות כפי' הערוך וקניגיון לידת חיות ע"י כלבים ביערות ותחבולות הם תחבולות חכמה שלהם והם מיני ליצנות בוקיון וכו' שזכר לעיל במושב לצים וק"ל :

הרי"ף מ"ד אשרי האיש אשר לא הלך וכו'. יש לדקדק מ"ש מ"ד דמשמע שמלבד הקושיא שאמר וכי מאחר שלא הלך וכו' יש לו קושיא אחר בכתוב וע"ק דמאי קושיא דלמא אע"פ שלא הלך בעצת הרשעים הפושעים אפשר לו שיעמוד בדרך חטאים השוגגים ולזה אמר לא עמד שם וכן אע"פ שלא עמד בדרך החטאים אפשר לו שיהיה במושב הלצים במקום שרגילין לישב בו הלצים וע"ז אמר ובמושב לצים ולא אמר ועם לצים לא ישב וע"ק ומאי מקשה וכי מאחר שלא הלך היכן ישב דלמא מדבר בכמה ב"א האחד שלא הלך בעצת רשעים וכן אשרי אדם שאע"פ שהלך בדרך רשעים לא עמד בדרך חטאים וכן האדם שהלך ועמד אשריו אם לא ישב במושב לצים וכל אחד מהם מאושר כפי ערכו וכן נבאר מ"ש מאחר שלא ישב מהיכן לץ כי בכתוב הזה לא הוזכר הליצנות אלא לא ישב בלבד. ונראה דהוקשה לו בכתוב שאם הוא מדבר בפרטי ב"א הל"ל ואשר לא עמד בדרך חטאים ואשר לא ישב במושב לצים ומדכיילינהו כולהו אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך וגו' משמע דמשתעי בחד גברא והשתא קשה הול"ל לא הלך בעצת רשעים ולא עמד בדרך חטאים. או יאמר אשרי האיש אשר בעצת רשעים לא הלך ובדרך חטאים לא עמד ומדשני קרא משמע דהאי דכתיב לא הלך קאי אדרך חטאים וה"ק אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים [בעצת רשעים ובדרך חטאים] לא עמד והוא ע"ד מה שדרשו חז"ל בגמרא לגר אשר בשעריך תתננה גו' וא"כ קשה כיון שבכלל אחד הוזהר על ההליכה למה הוצרך להזהיר על העמידה שאם לא הלך מהיכן עמד וכיון שלא הלך ולא עמד בדרך החטאים השוגגים מהיכן הורגל לישב במקום מושב הלצים. דלא יצבר מהיות הדרך ההוא נקרא דרך חטאים להצריך להזהירו ע"ז אלא שאם הלך סופו לעמוד וכו' כלומר בא הכתוב לדיוקא ללמדנו שעבירה גוררת עבירה שאם הלך בין בעצת רשעים ובין בדרך חטאים סופו לישב במושב הלצים שכיון שהלך ועמד בדרך החטאים לא יקום לישב במושב הלצים בפרט בשעה שאין הלצים יושבים שם וכיון שהורגל לישב שם לפעמים יבאו הלצים בעודו שם וילוזנו על המונעים עצמם מלישב אתם על שמחזיק עצמו לכשר והוא בא ללוץ גם הוא עמהם כדי להנצל מליצנותא והשתא דאמרן דכולהו דרשי נפקי מדיוקא ואע"פ שלא הוזכר ליצנות בהאי קרא דרשינן ליה מדיוקא דבמושב לצים לא ישב דסמיך ליה כי אם בתורת ה' חפצו איננו חפץ בתורת ה' אין לך ליצנות גדולה מזו וכי תימא מנלן לז"א ועליו הכתוב אומר אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא כלומר ואם לא חכמת בלמוד תורה היינו לצת וכיון שלצת לבדך תשא לומר שאף ע"פ שהליצנות אינו נמצא באדם שהוא לבדו אלא אם הוא בחברת אנשים לצים אבל כיון שלא חכמת בלימוד התורה זהו שלצת אתה לבדך תשא עונשך והרי למדנו מכאן שמי שאין בתורת ה' חפצו ה"ז נקרא לץ מתלוצץ ובזה י"ל דדייק מ"ש ולצת לבדך תשא והרי כתיב אל תתלוצצו כי כלה ונחרצה שגזרת כליה לכל העולם אלא הליצנות הזה שהוא לתאום בחכמה זהו ליצנות לבדך שלא בחברת ב"א העונש לבדך תשא ואין לזרים אתך : כל המתלוצץ יסורין באין עליו וכו'. והא דלא אמר גורם כליה כדאמר בסמוך ר' תנחום וכו' דילמא סבר רבי אלעזר כלה ונחרצה אינו עונש הליצנות אלא בא לומר שהליצנות שמתלוצצים הוא על מה שאמר הנביא ורבי תנחום דריש כי כלה ונחרצה הוא עונש הליצנות : מ"ד אשרי האיש כו'. יש לדקדק כיון דר"ש בן פזי דריש לעיל מה שזה לדרוש ענין אחר ונראה שהוקשה לו מ"ש אשרי מי שלא הלך בעצת רשעים דמשמע מדיוקא הא אם הלך אינו מאושר והלא אם הלך הוא נענש לזה דרש שאינו מדבר בעצת רשעים ממש לעשות מעשה רשעים אלא ה"ק שלא הלך מקום שנאספים שם לשחוק וכן דרך חטאים אינו שמוטאים בעבירה הלא מקום קניגין וכן מושב לצים אינו ליצנות ממש אלא להתעסק במיני תחבולות ב"א וכתב מה אושר יהיה לאדם בשביל שלא הלך באלו המקומות כיון שאין שום דבר עבירה שם לזה סמך שמא תאמר אלך ואגרה בשינה

ת"ל כי אם בתורת ה' חפצו ונ"ל טעמו שאמר אשרי האיש אשר לא הלך אינו על מניעתו מהליכת אותם המקומות אלא על היותו חפץ בתורת ה' והרי הוא כאילו כתוב אשרי האיש אשר בתורת ה' חפצו:

א"ר שמואל בר (נחמן) [נחמני] א"ר (יוחנן) [יונתן] מ"ד °אשרי האיש אשר לא הלך וגו' אשרי האיש אשר תהלים א
לא הלך בעצת רשעים זה *אברהם שלא הלך בעצת
אנשי דור הפלגה מפני שאנשי דור הפלגה רשעים היו
שנאמר °הבה נבנה לנו עיר °ובדרך חטאים לא עמד בראשית יא
[שלא עמד] במעמד אנשי סדום מפני שאנשי סדום שם יג
חטאים היו שנא' °ואנשי סדום רעים וחטאים ובמושב בראשית יג
לצים לא ישב שלא ישב במושב אנשי פלשתים שאנשי
פלשתים ליצנים היו שנא' °ויהי כטוב לבם ויאמרו קראו שופטים טז
לשמשון וישחק וגו' :

אברהם. אבינו בימי דור הפלגה היה בס"פ ימי פלג נפלגה הארץ כדתניא בס"ע א"ר יוסי נביא גדול היה עבר שקרא שם בנו פלג שאם תאמר בתחלת ימיו הרי יקטן אחיו צעיר ממנו והוליד משפחות קודם שנתפלגו כשאמר ויקטן ילד וגו' ואח"כ ויהי כל הארץ שפה אחת וא"ת באמצעותיו לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ונלמוד שבשנת מות פלג נתפלגו ופלג ראה את אברהם כמה שנים דהא (לקפ"א) [לקל"ז] דפלג נולד אברהם [וחיה פלג אחר כך כמה שנים]: **במושב אנשי פלשתים.** כשגר ביניהם דכתיב ויגר אברהם [בארץ פלשתים]:

מהרש"א אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה אברהם. ובילקוט האיש זה אברהם שנאמר ועתה השב אשת האיש וגו' ושינוי הלשונות לפי הדרש הזה נראה שבדור הפלגה אמר שלא הלך כי באמת בתחלה עמד וישב עמהם כי היה כל הארץ שפה אחת אמנם כאשר הלכו ונסעו מקדם למצוא להם בקעה וגו' ויאמרו הבה נבנה לנו עיר וגו' להמריד על הקב"ה אברהם לא הלך עמהם ובעצתם רק נשאר במקומו ובילקוט ביאר אין הבה אלא עצה שנא' הבו לכם עצה וגו' ושאמר באנשי סדום שלא עמד עמהם שאף במקום שהיה ראוי לעמוד עמהם דהיינו במעמד המלחמה של מלכי סדום עם הארבעה מלכים כדי להציל את לוט אחיו לא עמד עמהם לפי שחטאים היו וע"כ נפלו במלחמה עד שהוצרך אח"כ אברהם לרדוף אחרי הארבעה מלכים להציל את לוט ובעצת אנשי פלשתים אמר שלא ישב כי באמת מצינו שהלך לגור שם דכתיב ויסע משם אברהם וגו' ויגר בגרר שלא היו רשעים כל כך בראשונה מ"מ לא רצה להתישב עמהם כאחד מאנשי העיר אלא דרך גרות דכתיב ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים לפי שליצנים היו לא היה דר אצלם רק דרך גירות ומייתי הכא דפלשתים ליצנים היו מדכתיב בשמשון קראו לשמשון וישחק וגו' אבל בילקוט מייתי מאבימלך שאמר לאברהם הנה ארצי לפניך ולא קיבל עכ"ל ונראה דה"פ ממה שאמר לאברהם הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב ואברהם לא קבל לישב שם בגרר והלך לבאר שבע כנראה מן הכתובים והיינו משום שליצנים היו כדמוכחי קראי דשמשון דמייתי תלמודא וק"ל :

הרי"ף מהרש"א הבה נבנה לנו עיר. שמעתי באומרו נבנה לנו עיר ונעשה לנו שם ובמלת רשעים יש אותיות עיר ש"ם :

אשרי

עיון יעקב

ואפי' בלעג הגלות של אחפום אומנתו שלי הקב"ה והגרת בשינה ס"ל כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה ותורת ה' משמחי לב שלא יהיה שינה כלל אבל הקב"ה כביכול ואין להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה : **זה** אברהם שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה. ונראה דלכך נרמז אבל אברהם ג' לשונות אלו לטובה לפי שלא הלך בעצת דור הפלגה לכך כתיב לך לך מארצך וגו' ולפי שלא עמד במעמד אנשי סדום לכך כתיב אבלו אברהם עודנו עומד לפני ה' ולפי שלא ישב עם אנשי פלשתים לכך כתיב אבלו ואברהם

מא שם תלים קיב עקידה שער כג

°**אשרי** איש ירא [את] ה' אשרי איש ולא אשה א"ר עמרם אמר רב אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש רבי יהושע ב"ל אמר אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש במצותיו חפץ מאד א"ר אלעזר במצותיו ולא בשכר מצותיו כדתנן הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס:

כשהוא איש. כשהוא בחור בכחו כלומר ממהר להכיר בוראו קודם ימי הזקנה: **כאיש.** גבור: **ולא בשכר מצותיו.** שעובד את יוצרו מאהבת שמו ומאהבת מצות פיו לא לשום קבול שכר: **ע"מ שלא לקבל פרס.** יהא לבך עמו לומר אפילו אין קופי לקבל שכר אוהב אני את בוראי וחפץ במצותיו ·

מהרש"א שמתגבר על יצרו כאיש. כמו שסיימו איזהו גבור הכובש את יצרו והיינו דנקט איש ע"פ מ"ש וכבשה אשר כתיב איש דרכו לכבוש ואין אשה וכו' וק"ל: **אל תהיו כעבדים כו'.** כבר הארכנו במאמר הזה המפרשים ולענה חלקי גם אני במה שהקשה בזה ר"י אברבנאל בספר נחלת אבות כי הנה ייעודי התורה וכו' כאמור בעשרת הדברים למען ייטב וגו' למען יאריכון ימיך ושמרת חקיו וגו' למען ייטב לך ולבניך אחריך וגו' וכן בכמה מקומות וכו' עכ"ל ועוד האריך בענין ע"ש ונראה לפי הפשט ליישב זה דאין מלת למען במקומות הללו מפורש שיעשה האדם מצות הש"י למען שיתן לו הש"י אריכת ימים טובים אבל הכי מתפרש דלמען שתעשה כן יתן לך הש"י בחסדו אריכת ימים טובים אבל האדם לא יעשה אותם ע"מ כן רק מאהבה ויש לדקדק בדברים אלו ממ"ש אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס ואיזהו עבד הוא שאינו מקבל פרס מרבו שהרי אף עבד כנעני מקבל פרס מרבו דהיינו מזונות ונראה שאמר אל תהיו כעבדים וכו' ע"מ לקבל פרס דהיינו עבד עברי שאינו משמש לרבו רק לקבל פרס ושכר עבודתו מרבו והוא שלו אלא תהיו כעבדים וכו' שלא ע"מ לקבל פרס דהיינו עבד כנעני שאינו משמש לרבו לקבל שום פרס מרבו שיהיה שלו דכל מה שקנה עבד קנה רבו וגם המזונות שנותן לו רבו אינו שלו רק של רבו כמ"ש שיכול לומר לעבדו עשה עמי ואיני זנך ומלך החסד נותן לו רבו מזונות משלו כן הוא הענין שלא יעבוד להש"י ע"מ לקבל פרס ושכר שהוא שלו כעבד עברי רק שהפרס והשכר ההוא של הקב"ה כי כל העולם ומלואו שלו הוא ומלך החסד הוא ב"ה נותן לאדם גם מזונותיו ושאר ייעודי התורה בטוב ובאריכות ימים וק"ל:

הרי"ף אשרי איש ולא אשרי כו'. נראה דלרב דאמר אשרי שעושה תשובה ס"ל דבעלי תשובה גדולים מהצדיקים וריב"ל סבר דגדולים צדיקים מבעלי תשובה ולכך אמר אשרי מי שמתגבר על יצרו שלא יחטא דהיינו צדיק גמור ועוד יש לפרש מתגבר על יצרו כמו שפירש"י פ' חלק גבי רודה את יצרו ומתגבר על יצרו שרודה את יצרו הוא מכניע בו שלא יחטא ומתגבר על יצרו הוא שעושה מעשה הטוב והמצות וכן נראה כאן מ"ש מתגבר על יצרו הוא שעושה מצות ומעשים טובים וביאור שאר המאמר כתבתי בספר כסף מזוקק פ' שמיני דף קי"ו ובכסף נבחר סדר קדושים

מב °**כי** אם בתורת ה' חפצו (תניא) [א"ר] אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ שנא' כי אם בתורת ה' חפצו לוי ור"ש ברבי הוו יתבי קמיה דרבי וקא פסקי סדרא שלים ספרא לוי אמר לייתו לן משלי ור"ש [ברבי] אמר לייתו לן תהלים כפיוה ללוי ואתיוה לתהלים כי מטו כי אם בתורת ה' חפצו פירש רבי ואמר אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ (שנא' כי אם בתורת ה' חפצו וגו') א"ל לוי לרבי נתת לי רשות לעמוד א"ר אבדימי בר חמא בר חסא כל העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו שנא' כי אם בתורת ה' חפצו אמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ שנא' כי אם בתורת ה' חפצו ואמר רבא בתחלה נקראת התורה על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שם שלו שנא' כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו וגו':

ממקום שלבו חפץ. לא ישנה לו רבו אלא מסכתא שהוא מבקש ממנו שאם ישנה לו מס' אחרת אינה מתקיימת לפי שלבו אחר תאותו: **חפצו.** באותה שאדם חפץ מדלא כתיב חפץ. **פסקי סדרי.** פרשיות של מקרא: **שלים ספרא.** סיימו את אחד מהספרים: **תהלים.** ספר תהלים: **עושה לו חפציו** הכי אמר קרא כי אם בתורת ה' עושה חפצו: **נקראת על שמו.** של אותו תלמיד שטרח בה דכתיב ובתורתו דמשמע של כל אדם.

מהרש"א שלים ספרא לוי אמר לייתי משלי רבי שמעון ברבי אומר לייתי תלים כפיוה ללוי וכו'. ומדנקט לה בבי האי גוונא דשלים ספרא נראה דאשמעינן דבשעה שמסיימין ספר אחד יש להתחיל ספר האחר כמו שאנו עושים בשמחת תורה ע"פ המדרש משום קטרוג השטן. ודקאמר דכפיוה ללוי וכו'. קשה מאי זה טעם כפיוה ללוי ויש לפרש משום דסדרן של כתובים כך הוא תהלים ואח"כ משלי כדאמרינן בפ"ק דב"ב ועי"ל לפי שספר תהלים כולו יראת שמים וספר משלי כולו דברי חכמה ומשל ואמרינן כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו': **אמר לוי נתת לי רשות וכו'.** כצ"ל וכן הוא בילקוט: **עושה לו חפציו** שנא' כי אם בתורת ה' חפצו בסיפא דהאי עניינא מפורש בים וכל אשר יעשה יצליח כדלקמן דבר זה כתוב וכו' ומשולש בכתובים כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין וכו' היינו ע"י מעשה שלו אבל הכא בדרש הזה הוסיף לומר דברצונו וחפצו של עוסק בתורה בעלמא

עיון יעקב

ולכרהם ישב פתח האהל: **אשרי** איש ירא ה' אשרי איש ולא אשרי אשה. הא דלא מקשה כן על אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים י"ל דלכך נקט איש שאין דרכו של אשה להיות בעצה וכדאיתא בב"מ דף כ"ט כל ההולך אחר עצת אשתו נופל בגיהנם ומ"מ בענין היראה כתיב אשה יראת ה' היא תתהלל מקשה שפיר אשרי האיש ולא אשרי אשה: **ריב"ל** אמר מי שמתגבר על יצרו כו'. נראה דריב"ל סובר כמ"ד בברכות ובסנהדרין דף צ"ט דגדולים צדיקים יותר מבעלי תשובה ורב עמרם א"ר ס"ל כמ"ד מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד לכך ניחא לאוקמה להאי קרא בבעלי תשובה: **שלא** על מנת לקבל פרס אלא שסבר קבל שכרו. ע"ד דליתא במדרש על פסוק מי הקדימני ואשלם וכגונא דהכתבנו לעיל דף ז' לעולם יהא אדם כשור לעול וציין בחדושינו כאן פ"ק דסוטה: **אין** אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ. פירש"י לפי שלבו אחר תאותו עכ"ל ונ"ל דלפ"ז י"ל בזה חיבור הפסוקים ע"ד דאמרינן יצר הרע דלעולם הוא שמאל דוחה וימין מקרבת והנה יצר לב האדם רע מנעוריו וילך אחר תאוות לבו והנה הזהיר אותך לומר אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים ובמושב לצים שהכל הוא תאוות ומתוך לב של יצה"ר הכל הוא בדחיית שמאל וימין מקרבת זו התורה שניתנה בימין בזה יקרב היצה"ר וימלא תאותו ללמוד במקום שלבו חפץ וק"ל: **כל** העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו. והוא מדה כנגד מדה כי אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה וזה בעוסק בתורה כפי חפצו של הקב"ה לכך עושה לו ג"כ חפציו: **ילמוד** אדם במקום שלבו חפץ. דהיינו אגב רב שלבו חפץ וכן כי מהרש"א ונראה דהאי טעמא דרבא אזיל לטעמיה בסמוך דהא דקרי תורתו היינו בתחלת למודו שצריך לומר אבל הרב וק"ל: **בתחלה** נקרא על שמו של הקב"ה. ואפשר עוד לחלק תורה שבכתב שהיא של הקב"ה משא"כ תורה שבע"פ ניתנה לחכמים לאדם כה דאמרי' אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד לאדם נקרא על שמו לכך כתיב ובתורתו יהגה לשון

בעלמא בעלת מעשה כלל הקב"ה עושה לו חפצו ומשמע ליה לפי דרש זה דכינוי חפצו לא קאי אתורה דלהכי לא איצטריך דסגי ליה למימר כי אם בתורת ה' דמשמע כי אם בתורת ה' יהא הולך ועומד ויושב אבל מיירי ברצונו וחפציו של לומדי תורה וק"ל: **במקום שלבו חפץ בו'.** כבר אמר רבי לעיל ממקום שלבו חפץ דהיינו מאיזה מסכת וספר כדמסיק אבל הכא אמר במקום בבי"ת היינו אצל איזה רב שלבו חפץ וכן הוא בילקוט בדברי רבא מגני שלבו חפץ ויהיה המכוון דחפצו לרבי על המקום ולרבא על הרב וק"ל: **בתחלה נקראת ע"ש הקב"ה וכו'.** מפורש בפ"ק דקידושין דת"ח תורתו דיליה היא דכתיב ובתורתו יהגה וגו' כפרש"י שם דבתחלת הלמוד נקראת תורת ה' ומשלמדה וגרסה נקראת תורתו והוא ע"פ מ"ש במס' נדרים בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה שנאמר ויתן אל משה ככלותו וגו' דפירושו דבתחלת למודו היה לומד ומשכחה עד שלמדה מרבו כ"כ עד שנעשית קנין בנפשו והיינו במתנה דקאמר דמקריא תורתו של ת"ח והוא הענין שהוסיף רבא לומר לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ יהגה וכו' שילמוד התורה מרבו ועד שתהא סגורה לו בפיו אינה תורתו עד שאח"כ יהגה בה לעיין בה הוא עצמו שהיא נעשית תורתו במתנה וק"ל:

טג שם **ואמר** רבא לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ יהגה
שנא' בתורת ה' והדר ובתורתו יהגה ואמר
רבא לעולם ליגרס איניש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע
תהלים קיט מאי קאמר שנא' °גרסה נפשי לתאבה גרסה כתיב ולא
משלי ט כתיב טחנה. רבא רמי כתיב °על גפי וכתיב °על כסא
שם בתחלה על גפי ולבסוף על כסא (רבא רמי) כתיב °בראש
שם ח מרומים וכתיב עלי דרך בתחלה בראש מרומים ולבסוף
שם ה עלי דרך עולא רמי כתיב °שתה מים מבורך וכתיב
שם °ונוזלים מתוך בארך בתחלה [שתה] מבורך ולבסוף
[ונוזלים] מתוך בארך אמר רבא א"ר סחורה א"ר הונא
שם יג מ"ד °הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה אם עושה אדם
תורתו חבילות חבילות מתמעט ואם קובץ על יד ירבה.
אמר רבא ידעי רבנן להאי מלתא ועברי עלה א"ר נחמן
בר יצחק אנא עבידתה ואיקיימא בידי. א"ר שיזבי
שם יב משום ר"א בן עזריה מ"ד °לא יחרוך רמיה צידו צייד
הרמאי לא יחיה ולא יאריך ימים ורב ששת אמר צייד
הרמאי יחרוך כי אתא רב דימי אמר משל לצייד שצד
צפרים אם משבר כנפיה של ראשונה (מתקיימת) [כולם
מתקיימות] בידו ואם לאו אינה מתקיימת בידו:

ילמד אדם. מרבו תורה עד שיהא גרסת התלמוד ופירושו סגורה לו בפיו: **ואח"כ יהגה.** יעיין בתלמודו לדמות מלתא למלתא להקשות ולתרץ ובראשונה לא יעשה כן שמא (יכשל) [יבטל] והרב לא יועלא לו בכל שעה. ועוד דלאחר שכנה הרבה הוא מתיישב בתלמודו ומתרץ לעצמו דבר הקשה והכי אמרינן בפרק הרואה הככת שם ואח"כ כתת ומייתיקן להא דרבא התם: **דלא ידע מאי קאמר.** שאין רבו יודע לפרש לו כלים: **גרסה.** לשון גרס וכרמל שלא היה טוחן הדק אלא כריחים של גרוסות המחלקים את החטה לשנים או לארבע לצורך מאכל: **גרסה נפשי לתאבה.** מרוב תאותי לתורה הייתי (גורסה) [שובר] לפי היכולת אע"פ שאינה טוחנה הדק ליכנס בעומקה: **כתיב על גפי.** בתורה משתעי שלחה נערותיה תקרא תלמידים העוסקים· בה על גפי משמע כעל כנפים מושב שאינו קבוע וכתיב קרא אחרינא על (מרומי קרת) [כסא] מקום כבוד קבוע כמו רק הכסא אגדל ממך. ל"א מתחלה על גפי יחידי בלא תלמידים כמו אם בגפו יבא בגפו יצא: **בראש מרומים.** מסתלק במחבואות: **ולבסוף עלי דרך.** מורה הוראות לעין כל: **בורך.** מים המכונסין וסופן כלים: **בארך.** מים חיים ואין פוסקין: **חבילות.** הגורס הרבה יחד אינו יכול לחזור עליו פעמים רבות ומשכח: **על יד.** מעט: (**אנא עבידתה.** עשיתיה קבלתיה על יד): **יחרוך.** נוטריקון יחיה ויאריך: **צייד הרמאי.** שמרמה אנשים להראות כמה אני חכם להעמיד גרסת הרבה והוא משכח ומקלל חייו דכתיב כי הוא חייך ואורך ימיך: **ורב ששת אמר צייד הרמאי הוא יחרוך.** לשון אחרוכי כלומר יש לו עופות לחרוך ולאכול כך מי שלומד וגורס מעט מעט ומחזר עליו פעמים הרבה עד שיסגור בפיו ואח"כ חוזר ולומד תלמודו מתקיים וקרא מתמה • וכי לא יחרוך מי שלידו ברמיה: **כנפיה.** שלא תברח:

מהרש"א לעולם ילמוד אדם תורה וכו'. עיין פירש"י ויותר מדוקדק פירש"י בסוף פרק הרואה בהך דהם ואח"כ כתת וכו' הם וכו' עד שתהא סגורה בפיך ואע"פ שאינה מיושבת לך ואח"כ וכו' עכ"ל. ולפי זה יש לפרש הא דסמיך כה"ג קאמר לעולם ליגרס איניש וכו' ואע"ג דלא ידע מאי קאמר היינו שלומד מבלי עיון רק שתהא סגורה בפיו ואף שרבו יודע לפרש לו כל צורך הענין כדלעיל ורש"י לא פירש כן בשמעתין. ודקאמר ליגרום איניש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע וכו'. נראה הא דאע"ג דמשכח יליף ליה מסיפיה דהאי קרא גופיה גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת ר"ל בכל עת לפי אותה שעה אף ע"ג דמשכח לעתיד וכן הוא בילקוט דמשכח לעתיד ודקאמר ואע"ג דלא ידע מאי קאמר יליף ליה מדכתיב גרסה ולא כתיב טחנה כפירש"י ובילקוט מדכתיב גרסה ולא כתיב טחנה וק"ל: **כתיב על גפי וכתיב על כסא וכו'.** עיין פרש"י ולכל הפירושים כסא עדיף מגפי אבל בפ' אמר דיני ממונות לגבי אדם הראשון דריש ליה בהיפך לפי פירש"י שם וע"ש בתוס' ועוד נראה לפרש הכא לענין קושי הלמוד והעיון דבתחלת הלמוד הוא קשה כאילו התורה על גפי מרומי קרת שקשה הוא להגיע שם ולבסוף על כסא דהיינו קרוב לו במקום שהוא יושב ולומד וכענין זה אמר ג"כ בתחלת הלמוד בראש מרומים להגיע שם ולבסוף עלי דרך קרוב להגיע כמקומו שהיא עלי דרך שילך האדם בה וכענין זה בתחלה שתה מים מבורך ר"ל שהלמוד קשה לך ואתה בעצמך צריך ללמוד דהיינו שתה מים מבורך ולבסוף כשבא אדם לכלל העיון זוכה גם ללמד לאחרים דכתיב ונוזלים מחוץ בארך דהיינו ונוזלים מתוך בארך לאחרים וק"ל: **מ"ד הון מהבל ימעט וכו'.** ה"א של הבל מתחלפת בחי"ת באותיות אחה"ע וכה"ג דרשו כבד ה' מהונך ממחונך ודקאמר אנא עבידתה כתבו התוס' עבידתה בדלי"ת פי' עשיתיה וכו' ויש גורסין ברי"ש עברתיה ולא נהירא דא"כ בא לסתור וכו' עכ"ל. אבל

עיון יעקב

לשון עיון וחדוד כדכתיב: **לעולם** ילמד אדם ואח"כ יהגה. כדאמרינן ליגמר איניש והדר ליסבר כי ע"י שמיינע בלימודו כל הויה קיימא דשמי' הוא להבין דבר מתוך דבר כדאמרינן ינעמי ומלאתי תאמין וכן כל הני הדרים רבא הו הכל מעם אי הוא דע"י יגיעהו מציא וממעלה למעלה: **משל** לצייד שלד לצפרים אם משבר כנפיה של ראשונה. ועל פי זה אמרתי שזה רמז יצחק במה שאמר לעשו בא אחיך במרמה פירש"י בחכמת תורתו ואוכל אכל בטרם תבא דליתני ביתר"ם ר' תנחומא שם שעשו היה צד ובא השטן ומסירו לכך איחר לבא אבל אילו היה עושה בתכונת התורה שהיה משבר כנפים של ראשונים לא איחר כל כך וזה שאמר יצחק בא אחיך במרמה בחכמת תורתו שהוא שיבר כנפים של ראשונים

אבל אכתי קשה לי דקאמר דידעי רבנן להא מלתא ועברי עלה כיון דידעי אמאי קעברי עלה גם מאי רבותיה כוותי דרב כהנון ב"י שהתפאר בעשיתיה וע"כ נראה דהנך דרשות דלעיל לעולם ילמוד אדם תורה ואח"כ יהגה כו' ולעולם ליגרום איניש ואע"ג דמשכח כו' כמ"ש לעיל וכפירש"י בפ' הרואה סותר כל זה הא דקאמר הכא אם אדם עושה תורתו חבילות נתמעט וכו"א רבנן ידעי הך דרשה דאם אדם עושה תורתו חבילות נתמעט ועברי עליה ועבדי כהנך דרשות דלעיל דיש ללמוד לאדם הרבה ואע"ג דלא יתן (ידע) וכו' ואח"כ יהגה ויעיין בה ולפ"ז יש לקיים הגירסא עבידתה בריי"ש דעבידתה להך דרבה דהון מהבל וכו' ולמודתי כענין חבילות וקיים בידי כהנך דרשות דלעיל וק"ל: לא יהיה ולא יאריך ימים. לפי שנאמר בלומדי תורה לשמה כי היא חייך ואורך וגו' אמר ליד הרמאי שלומדה שלא לשמה רק להראות כמה אני חכם וכו' כפרש"י וע"כ לא יחיה וכו' ודקאמר משל לאדם שצד צפרים אם משבר בנפיה שלא ראשונה וכו'. יותר נכון בזה גרסת פ' כילד מעברין אם ראשון ראשון מסבר גפים משתמרים וכו' והוא מבואר לפי המשל אם ראשון ראשון שלומד מסבר ועושה בו רושם כעשה [הדבר] קנין בנפשו ומתקיים כו' וכענין שאמר שם בסמוך אין התורה נקנית אלא בסימנים כו' שהוא דבר רושם העושה קנין בנפשו וק"ל:

הג"ה מהרש"א במחלה שהם מים מבורך. ונראה דכוונת הוא דהל"ל שהם נוזלים מבירך ומים מתוך בלוך הבור הם מים מכונסין שייך בהו נוזלים לתוכו ובבאר שנובע ממקומו לא שייך ביה נוזלים אלא לדרשה בתחילה וכו':

מה' פס' תהלים א °והיה כעץ שתול על פלגי מים אמרי דבי ר' ינאי כעץ שתול ולא כעץ נטוע כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם אמר להו רב חסדא לרבנן בעינא דאימא לכו מלתא ואנא מסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם שבקוה ואזול קמי (דרבא) [דרבה] אמר להו הני מילי בסברא אבל בגמרא מחד ע"ב רבה מעלו כי היכי *דלא לפלוג לישני. על פלגי מים א"ר תנחום בר חנילאי לעולם ישליש אדם שנותיו שליש במקרא ושליש במשנ' ושליש בתלמוד ומי ידע כמה חיי כי קאמרינן ביומי. אשר פריו יתן בעתו אמר רבא אם פריו יתן בעתו עלהו לא יבול ואם לאו על הלומד ועל המלמד עליהם הכתוב אומר לא כן הרשעים וגו':

שתול. משמע עקור מכאן וחזר ונשתל במקום אחר. נטוע. מעיקרא ולא זז משם לעולם כלומר כעץ שתול יעשה תלמיד את עצמו לילך וללמוד מכל אדם ולא כעץ נטוע להשתקע לפני רב אחד: סברא. ללמוד חריפות וחדוד הלב לאחר שלמד ושגורה בפיו גרסת התלמוד: דלא ליפלוג לישני. שלא יתחלקו הלשונות דהאי גרים שמעתא בהאי לישנא והאי גרים לה בלישנא אחרינא וחדא מילתא הוא ומיהו תלמודא דגריס (מפומייהו) [מתרווייהו] משתבש בגרסיה משום דמבלבלי לישני: ביומי. שני ימים (א"א לומר לא

פירש בכל יום ויום שלים במקרא וכו') מקרא ושני ימים במשנה וכו' וכן כל שבוע ושבוע: אם פריו יתן בעתו. שיקבע עתים לתורה: רשעים. תרי משמע לומד ומלמדו. א"א פריו יתן בעתו שלומד ועושה פרי כלומר מקיים מה שכתוב בתורה וזהו עיקר: על הלומד ועל המלמד. שאסור ללמוד תורה לתלמיד שאינו הגון:

מהרש"א כעץ שתול ולא כעץ נטוע כל הלומד מרב אחד אינו רואה וכו'. ועל זה רמז הכתוב בניך כשתילי זיתים ולא כנטועים סביב לשלחנך של ה"ח כי כן יבורך גבר שרואה סימן ברכה וק"ל: לעולם ישליש אדם כו' שליש במקרא וכו'. על פלגי מים לשון רבים משמע ליה ג' פלגי מים שהם מקרא משנה תלמוד ומוקי ליה ליומי לפירש"י ב' ימים מקרא וב' ימים משנה וכו' קשה מנה שאמרו בן חמש למקרא בן עשר למשנה ובן חמשה עשר לתלמוד שיהיה למודו לפי הזמנים הללו וכשיגיע לט"ו יבלה ימיו בתלמוד וכמ"ש בס"פ אלו מציאות ע"ש ולפירוש התוס' ליומי היינו בכל יום ביחא שלך שעיקר למודו מט"ו שנים ואילך יהיה בתלמוד מ"מ ילמוד גם בכל יום קצת מקרא ומשנה כמ"ש פסוקי הקרבנות ומשנת איזהו מקומן. ודקאמר אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול. עיין פירש"י ותוס' ועי"ל ע"פ אותה שאמרו בן חמש למקרא וכו' שילמוד הרב עם התלמיד לפי זמן שנותיו ואז ועלהו לא יבול: ואם לאו על הלומד כו'. לפי שלא הגיע התלמיד עדיין למעלה זו ע"ז סמך לו רבים חללים וגו' תלמיד שלא הגיע להוראה והוא מפורש בפ"ג דסוטה:

הגדה על פלגי מים. נראה דדרים פלגי מלשון חילוק ודרים מים כאילו כתיב ימים שיחלק הימים במקרא וכו'. הרי"ף:

מה' פס' משלי ז א"ר אבא אמר רב הונא [אמר רב] מ"ד °כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה ועד כמה א"ר זירא עד ארבעין שנין והא רבא אורי התם בשוין. ועלהו לא יבול [אמר רב אחא בר אדא אמר רב ואמרי לה] א"ר אחא בר אבא אמר רב המנונא אמר רב מנין שאפילו שיחת [חולין של] ת"ח צריכה תלמוד שנא' °ועלהו לא יבול: תהלים ג

הפילה. לשון נפל שלא מלאו ימיו. כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חלליו: עצומים. המתעלמים ומחרישים ומתאפקים מלהורות הורגים את דורן: ועצומים. לשון ועוצם עיניו: ועד כמה. הוי ראוי להוראה: עד ארבעים שנה. משכולד: והא רבא אורי. וכל ימיו לא היו אלא ארבעים שנה בפ"ק דר"ה: התם בשוין. שאין בעירו גדול ממנו: שיחת חולין של חכמים צריכה תלמוד. כדי להתלמד לדבר בלשונם שהוא לשון נקיה ומוסר ומרפא: ועלהו. הוי דבר קל שאילן וכתיב לא יבול כלומר לא ילך לאבוד:

מהרש"א שאפילו שיחת חולין וכו'. פירש"י כדי להתלמד לדבר בלשונם וכו' אבל בפ' היכן נראה לפרש דצריכה תלמוד דמתוך שיחתן תבין דבר מה מדברי תורה וק"ל:

כי

עין יעקב

ראבונה לכך ואוכל מכל בעדם הכא: כל הלומד תורה מרב אי אינו רואה סימן ברכה לעולם. וזה שאמרו הרבה תורה למדתי מרבותי לשון רבים: לעולם ישלש אדם. עיין בחידושינו בקידושין דף למ"ד: אלא ליומי. עיין בתוספות שהשיגו על פירש"י וי"ל אכתי איכא לאקשויי מי ידע כמה חיי לכך נראה ליומי בכל יום ול"ל דל"ק אכתי מי ידע כמה חיי אפילו להיי שעה די"ל דעיקר פתאום ביום אי לא שכיחא וכמ"ש הרמב"ם בפי' המשניות ריש יומא ע"ש ועיין בתשובתי שבות יעקב סי' כ"ט: אם פריו יתן בעתו ועליהו לא יבול. עיין פרש"י ועי"ל דקאי זה בלומד דבר בעתו הלכות פסח בפסח הלכות חג בחג אי לומד לשמה ודבר בעתו מה טוב ועליהו לא יבול ואם לא שלומד שלא לשמה אז על הלומד והמלמד הוא אומר לא כן הרשעים וכו': כי רבים חללים הפילה. עיין בחידושינו בסוטה דף כ"ב:

הרי"ף כי רבים חללים הפילה. נראה דהוקשה לו מאי ועצומים שאם הכוונה על הריבוי היל"ל ורבים כל הרוגיה ועוד דלעדריכהו כי רבים חללים והרוגים הפילה ועוד מאי הרוגיה היל"ל הרגה ואם עצומים הוא חזקיה היל"ל חללים עצומים הרגה והפילה לכך דרש בתלמוד שלא הגיע להוראה שהוא כמו נפל ועצומים לשון העולם פיו מלהורות שהוא גורם הריגה לכל דורו וזהו כל הרוגיה ·

טו כב **אמר** ריב"ל דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו כתוב בתורה דכתיב °ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון. שנוי בנביאים דכתיב °לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח [את דרכיך] ואז תשכיל ומשולש בכתובים דכתיב °כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח. מכריז רבי אלכסנדראי מאן בעי חיי מאן בעי חיי כניפו ליה כולי עלמא ואתו לגביה אמרו ליה הב לן חיי אמר להו °מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע גו' שמא יאמר אדם הואיל ונצרתי את לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה אלך ואגרה בשינה ת"ל °סור מרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה שנא' °כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו *°לא תחנם לא תתן להם חן מסייע ליה לרב דאמר רב יהודה אמר רב אסור לו לאדם שיאמר כמה נאה עכו"ם זה מיתיבי מעשה ברבי שמעון בן גמליאל שהיה עומד על גבי מעלה בהר הבית וראה נכרית אחת שהיתה נאה ביותר ואמר °מה רבו מעשיך ה' ואף ר"ע ראה אשת טורנוסרופוס ורק ושחק ובכה רק שהיתה [באה] מטפה סרוחה שחק דעתידה למיגיירה ונסיב לה בכה דהאי שופרא בלי בארעא רבנן אודויי הוא דמודו דאמר מר הרואה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו ולאסתכולי מי שרי מיתיבי °ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל איש באשה נאה אפי' הוא פנויה באשת איש ואפילו היא מכוערת *ולא בבגדי צבע של אשה ולא בחמור ולא בחמורתה ולא בחזיר ולא בחזירה ולא בעוף ולא בעופפת בשעה שנזקקין זה לזה ואפילו מלא עינים כמלאך המות קרן זוית הוא:

ולא בבגדי צבע של אשה. שזוכר את האשה כמו שהיא מלובשת בהן שמייפין אותה ומהרהר אחריה: קרן זוית הוא. כשפונה לימין או לשמאל ליכנס ממבוי למבוי ופוגעין זה את זה בקרן זוית ואינו רואה אותה מרחוק באה כנגדו שיעלים עיניו:

מהרש"א כל העוסק בתורה וכו' ושמרתם וגו'. שמירה האמור כאן היא לתורה (לימודה) דהיינו לשמור את הדברים של תורה ומתוך שימורה ולימודה תבא לידי ועשית וגו' וק"ל: אתגרה בשינה ת"ל וכו'. ר"ל שמא יאמר אדם אגרה בשינה מטעם דקאמר כדי שלא אבא לידי לה"ר ושפתי מרמה ת"ל ועשה טוב כי עסקך בתורה השמור אותך שלא תבא לידי לה"ר כמ"ש מרפא לשון עץ חיים וז"ש אין טוב אלא תורה שנא' כי לקח טוב נתתי לכם לעסוק בה וע"י זה אל תעזובו תורתי ולא תבא לידי לה"ר ולא אתה צריך להתגרות בשינה:

הרי"ף נכסיו מצליחין לו וכו'. וכ"ת שעינינו הרואות שאין כל עוסקים בתורה הצלחה בנכסיהם דוק בשניה דריב"ל שאמר מצליחין לו לומר שאותם נכסים הצליחו להנאת נפשו דכיון שמתוכם קנה תורה וקנה חיי העה"ב נמצא נכסיו הלכו בענין טוב. ועוד רמז שמצליחין לו שעוד יוסיף חכמה ושכל בתורה כדכתיב ושמרתם את דברי הברית הזאת למען תשכילו בתורה עם המעשה אשר תעשון דיפה ת"ת עם דרך ארץ וכן כתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפיך כי אז תצליח את דרכיך כי אז תשכיל בתורה והוסיף בה וכן כתיב וכל אשר יעשה יצליח דהיינו על כל המעשה אשר יעשה יצליח בתורתו והיינו נכסיו ומצליחין לו להגדיל תורתו: מכריז רבי אלכסנדרי מאן בעי חיי וכו'. בא רבי אלכסנדרי לדקדק הכתובים האלה שמדבר שלא לנוכח מי האיש החפץ חיים ואח"כ מדבר לנוכח נצור לשונך מרע והיל"ל מי האיש החפץ חיים ינצור לשונו מרע לכך היה מכריז ואומר מאן בעי חיי כלומר כי כן היה מכריז דוד לכל העומדים עליו כי הבא דכניפו ליה כולי עלמא ואתו לגביה אז ידבר עמהם לנוכח ואומר לכל אחד מהעומדים עליו נצור לשונך מרע ועסוק בתורה דהיינו עשה טוב ויש לדקדק דמשמע דהנצירת לשונו מרע ישיג ארוכות חיים ואח"כ אמר שצריך לקנות חיים שלא יגרה בשינה אלא יעסוק בתורה וא"כ היל"ל להנהו דבעו מיניה חיי לך ועסוק בתורה ונראה שקשה לה"ר שאפילו שיהיה האדם עוסק בתורה לא ישיגו בתורתו ארוכות חיים כי הלואי תועיל התורה שלו לרפאות עון לשון הרע כדכתיב מרפא לשון עץ חיים לכך הזהירו להנהו דבעי חיי דינצור לשונו מרע ואח"כ יעסוק בתורה כי אז התורה נותנת לו חיים כדכתיב עץ חיים היא וגו' ·

מז **אמרו** עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים ובשעת פטירתו של אדם עומד למעלה מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטפה של מרה תלויה (בה) [בו] כיון שרואה אותו החולה מזדעזע ופותח את פיו וזורק טפה של מרה לתוך פיו ממנו מת ממנו מסריח ממנו פניו מוריקות ממנו מת נימא פליגא אדאבוה דשמואל דאמר אבוה דשמואל אמר לי מלאך המות אי לאו דחיישנא ליקרא דברייתא הוה פרענא להו בית השחיטה כבהמה דלמא ההיא טפה מחתכת להו לסימנין. ממנה מסריח מסייע ליה לרבי חנינא בר כהנא דא"ר חנינא בר כהנא אמרי בי רב הרוצה שלא יסריח מתו יהפכנו על פניו:

פרענא

עיון יעקב

כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין. מהאי טעמא אמרי' בברכות שמלאכתו נעשה ע"י אחרים מטעם לפי שכל עולם לא נברא אלא לזכות התורה וכיון שכל עולם לא נברא אלא בשביל זה לכך נכסיו מצליחין: נכסיו מצליחין. כלומר כי היכא דלא תימא איך לעסוק בתורה א"כ אבטל ממלאכתי ומשא ומתן ואיך אטול פרנסתי להכי קאמר שנכסיו מצליחין ואח"כ דלכך קאמר שכר זה ומשולש בכתובים נגד מה דאמרינן בב"מ לעולם ישליש אדם מעותיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו להכי מביא שלש פסוקים להראות שבכל שלשה חלקים אלו מצליחין: **מאן** בעי חיי מאן בעי חיי. אמר כפל לשון היינו חיי העוה"ז וחיי העוה"ב ולכך כ"ע לגביה שיש להם כבר ח"י העוה"ז ובקשו עוד חיי העוה"ב כי לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות ואיתא בקידושין פ"ק דף ל"ט אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לעולם הבא ות"ת כנגד כולם ובירושלמי דפיאה איתא בזה הלשון וכנגדן ד' עבירות שנפרעין מן האדם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ע"ז וג"ע וש"ד ולשה"ר כנגד כולם נמצא דעיקר הוא לקנות עוה"ז ועוה"ב להזהר מלשון הרע ולעסוק בתורה לזה הביא מי האיש החפץ חיים בעולם הזה ועולם הבא נצור לשונך מרע ועשה טוב אין טוב אלא תורה: **ואין** טוב אלא תורה. דקדק לומר אלא תורה לאפוקי ממ"ד והנה טוב מאד זה מיתה א"כ יאמר אתגרה בשינה להכי קאמר אין טוב אלא תורה: **לא** תחנם לא תתן להם חן. פירש כפי שסקר החן והבל היופי ואשה יראת ה' היא תתהלל אפי' באשה שאינה אלא ליופי מכ"ש באים במקום שאין כאן יראת ה' וק"ל: **אפי'** מלא עינים כמלאך המות. אף שהוא דבר שאי אפשר אתי לאשמעינן אפי' היכא שהוא תוך נשים ודומיהן הרבה שאי אפשר שלא יביט באחת מהן כמו מי שמלא עינים שהולך להביט אפילו הכי יעלים עיניו מאוד שלא יביט בהם: **אמרו** עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים. אפשר כמו דכתיב עיני ה' משוטטות בכל הארץ כן היא הולך לשוטט בכל הארץ לראות להשגיח על הבריות כדכתיב באיוב שאמר השטן משוט בארץ ומתהלך בה: **עומד** למעלה מראשותיו. שיש לו ממשלה ושליטה עליו וכנגדם בצדיקים שמתו ע"י נשיקה של הקב"ה השכינה למעלה מראשיהם כדאיתא ביעקב וישתחו ישראל על ראש המטה פי' רש"י מכאן ששכינה

למעלה

פרענא בית השחיטה. לירלוס מבחוץ כבהמה אלמא מחתך ממש הוא:

מה סס, תרים כג ת"ר °ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה מכאן א"ר פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות. זהירות מביאה לידי זריזות. זריזות מביאה לידי נקיות. נקיות מביאה לידי פרישות. פרישות מביאה לידי טהרה. טהרה מביאה לידי קדושה. קדושה מביאה לידי ענוה. ענוה מביאה לידי יראת חטא. יראת חטא מביאה לידי חסידות חסידו' מביאה לידי רוח הקדש. רוח הקדש מביאה לידי תחיית המתים וחסידות גדולה מכלם שנאמר °אז דברת בחזון לחסידיך ופליגא דריב"ל דאמר ריב"ל ענוה גדולה מכולן שנאמר °יען משח ה' אותי לבשר ענוים חסידי' וצדיקים לא נאמר כאן אלא ענוים הא למדת שענוה גדולה מכלם:

ומחיים המתים לידי אליהו ז"ל כיה בשקלים הכלים פט ובע"ה פח

ונשמרת. וסמיך ליה כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה וקרא מזהיר ליה להשמר שלא יבוא לידי כך: תורה. ע"י שיעסוק בה ועוד שרואה ומבין אזהרות שבה נזהר: זריזות. זריז ונשמר קודם לכן שלא תבא עבירה לידו כי הכא דאיכו מהרהר לבא לידי טומאה: זהירות. כשהעבירה באה לידו זהיר להשמר שלא יכשל והכי אמרי' בכל הבשר בשחיטת חולין מאי לאו דזהיר ולא נגע לא דזריז וקדם ומשי ידיה מעיקרא: נקיות. נקי באין חטא: פרישות. אף מדבר המותר פורש להחמיר על עצמו: טהור. לח ומלובן ועדיף מנקי: לידי רוח הקדש. להשרות עליו שכינה: אז דברת בחזון לחסידיך. ולא נאמר לנביאיך ולענויך. ע"כ פירוש רש"י ז"ל:

והרי"ף ז"ל כתב לשון רש"י עד לא דזריז וקדים ומשי ידיה מעיקרא וכתב אח"כ וז"ל ומתוך כך בא לידי נקיות אפילו במחשבה ומתוך כך בא לידי פרישות שגודר עצמו אפילו במותר לו ומתוך כך בא לידי ענוה מתוך שהוא מבזה ענייני העולם ומתוך בא לידי יראת חטא שבו ירא ממנו יירא מן האויב ומתוך כך בא לחסידות שכל מעשיו לש"ם. הא למדת שענוה גדולה מכולם משום דר' יהושע ב"ל משמע ליה דענוה היינו מאי דפריסנא בחסידות:

הרי"ף ז"ל כתב ע"ז וז"ל ופירשוהו בירושלמי זריזות מביאה לידי נקיות דכתיב וכלה וכפר נקיות מביאה לידי טהרה שנאמר וכפר עליה הכהן וטהרה טהרה מביאה לידי קדושה שנאמר וטהרו וקדשו. קדושה לידי ענוה דכתיב כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח ענוה לירא' חטא דכתיב עקב ענוה יראת ה' א"ר יצחק בן אלעזר מה שעשתה החכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסוליתה דכתיב ראשית חכמה יראת ה' וכתיב עקב ענוה יראת ה'. יראת חטא לידי רוה"ק דכתיב אז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא. רוה"ק לידי תחיית המתים ת"ה לידי אליהו ז"ל דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו'. הר"ן ז"ל ירושלמי. זריזות מביאה לידי נקיות דכתיב וכלה וכפר כלומר וכלה מכפר את הקודש ואת אוהל מועד ואת המזבח ולשון וכלה משמע זריזות מלבון כלוי משמע מהירות דהיינו זריזות וכתיב קרא אחרינא וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח כלומר כשהוא עושה בזריזות תשובה כפרה והיינו נקיות. חסידות לידי ת"ה דכתיב ונתתי לך מהלכים דהיינו חסידות ובתר הכי ומייתם. ת"ה לידי אליהו כלומר דאליהו בא בשביל ת"ה והוא מקדים לבא דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא דהיינו ת"ה וכיון דבשביל אותו יום אתי אליהו

נמלא שת"ה גורמת לאליהו שיבא ע"כ. ובנמוקי יוסף האריך בפירוש זה הירושלמי וז"ל וכלה וכפר כשכלה מחטא כלומר כשמנע עצמו מחטא תכף וכפר כלומר ימחול לו מה שעבר וכפר עליה הכהן וטהרה ש"מ שהכפרה מביא לידי טהרה כלומר טהרות הלב כשימנע עצמו מעבירות וינקה כפרה זה ינרוס שאפילו במחשבתו לא יחטא ואחר שימנע מלחשוב דבר אסור יצטרך לחשוב דברים של קדושה לפי שאין יכול לעמוד רגע אחד בלי מחשבה של היתר או של איסור וכיון שלא יחשוב אלא דברים של קדושה יכיר עצמו שהוא רמה ותולעה והוא השפל וריק נגד מלאכי עליון המלוין את האדם. עקב ענוה כלומר יראת ה' היא עקב לענוה הא למדת שהענוה גדולה מן היראה. אז תבין וגו' כאשר תבין לדעת יראת ה' תזכה לדעת חכמה דהיינו הנבואה שמתגלגלת בכל עת אז דברת בחזון כלומר כשתזכה לדבר חזון תזכה מיד למעלה גדולה מזו דהיינו חסידיך וכיון שיהיה חסיד יזכה להחיות מתים בתפלתו כמו שהיו הצדיקים והנביאים וחכמי המשנה עושין ונתתי לך מהלכים בין העומדים נדבקת בהם. ומייתם כלומר תחיו אחרים קרינא ביה ומייתם כדכתיב והחכמה תחיה את בעליה וכיון שזכה יזכה בנחמת ציון שהמזומן לבשורה זו הוא אליהו ז"ל:

מהרש"א ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר וכו' תורה מביאה וכו'. וקשה מה ענין מדרגות הללו שיבואו בהדרגה זו בזה אחר זה. גם קשה מקרא דמייתי שלא יהרהר וכו' מונשמרת מכל דבר רע וגו' דדיבור איכו משמע הרהור כמ"ש התוס' בפ' המפקיד גבי על כל דבר פשע שאמרו קחושב לשלוח יד חייב היינו דבור גם למה אמר שלא יהרהר אדם ביום וכו' שהרי אפשר שיהרהר בלילה ויבא לידי כך הוא מבואר דאמרי' בסוף לולב וערבה כל העושה משפט ולדקה כאילו הוא מלא העולם כלו חסד שנאמר אוהב לדקה ומשפט חסד ה' מלאה וגו' שמא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ ת"ל מה יקר חסדך וגו' יכול אף ירא שמים כן ת"ל וחסד ה' מעולם ועד עולם על יריאיו וגו' ועיין פירש"י שם שהוא דחוק והנראה דמעלות המדות לא יבואו כי אם בהדרגה ממעלה למעלה כדאמרי' בכמה דוכתין ולא ע"ה חסיד ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול ולז"א כל העושה משפט ולדקה שאינו גוזל מאחרים ואדרבה הוא נותן משלו לאחרים שהוא ממדת החסידים שאמרו בו שלי שלך ושלך שלך חסיד וע"ש שמלא כל העולם במדת חסד נקרא חסיד וא"ת כל הבא לקפוץ וכו' ר"ל שמגלגלי המדרגה ממעלה למעלה יוכל אדם לקפוץ על המדרגות ויבא לידי מדת חסידות ת"ל מה יקר חסדך וגו' כי מה יקר וקשה לבא לידי מדת חסידות כ"א בהדרגה ממעלה למעלה וכמה מעלות ומדרגות הם טרם שיבא לידי מדה זו ואמר יכול אף ירא שמים כן שלא יבא לידי מדת חסידות כ"א בהדרגה שיש שום מעלה ומדה אחרת בין יראת שמים בין מדת חסידות דהכי איכא לפי נוסחת שמעתין ודסוף סוטה דאיכא מעלות במדות בין יראת שמים ובין חסידות ואמר דאינו כן אלא דליכא שום מדה מפסיק ביניהם ובנוסחא אמיתית דשקלים דיראת חטא מביא לידי חסידות ומביא ראיה מדכתיב וחסד ה' מעולם על יריאיו דמשמע ממדת יראת יבא לידי מדת חסידות ובשקלים מייתי ליה כמי מהאי קרא דיראת חטא מביא לידי חסידות ולזה נתכוין רבי פנחס שחשב כאן י' מדרגות במעלות המדות כי כן הוא מדותיו יתברך ב"ה כמאמר ספר יצירה י' ולא פחות כו' ועשרה מדרגות יש במלאכיו רומות ולז"א כי התורה היא ראשית דרכי ה' ומדותיו יתב' ב"ה לבא ממנה

עיון יעקב

למעלה מראשותיו של חולה עיין שם: ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום. והא דכתיב מכל דבר עיין במהרש"א ולי נראה דהכי קאמר שלא ירבה שיחה עם האשה שמביא לידי הסתכלות והירהור וכמ"ש בחידושינו דף כ' בנדרים ע"ש והא דנקט ביום י"ל לרבותא מכ"ש אם מהרהר באותו לילה שיבא לידי טומאה ועוד דאין דרך לבא לידי הירהור אלא על ידי הסתכלות ביום או בלילה אלל הנר כעין יממא: זהירות מביאו לידי. עיין בחידושינו סוף סוטה בזה:

מונח בהדרגה ממעלה למעלה עד מעשה העשירית עליונה. וז"א **תורה מביאה לידי זהירות.** שהן אזהרות שבה וסיפר המדרגות ממעלה למעלה מתחלת קומו בבוקר וכל מעשה היום עד שכבו בלילה ומתוך זהירות שאדם נזהר באזהרות ומצות התורה מביא לידי זריזות בתחלת היום בעמדו בבקר שיקום בזריזות ולא יהיה עצל בקומו. ואמר **כי זריזות מביא לידי נקיות.** שהוא נקיות הגוף ונטילת ידים שחרית כי המאחר לקום בשחרית מתוך שהוא נמהר אח"כ לקום ולילך לבה"כ אינו יכול לנקות גופו ולא ליטול ידיו יפה וע"ז אמר שלמה הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו טמן עצל ידו בצלחת נלאה להשיבה אל פיו ר"ל הדלת תסוב על צירה בבית ע"י בני הבית המהלכים משם לבה"כ והוא עדיין על מטתו והנה בקומו ממהר ליטול ידו בצלחת שהיא כלי גדול שיש בו מים חמין ואינו יוצא ידי נטילה ונלאה להשיב ידו אל פיו לרחוץ פיו מן הריר מפני שהוא ממהר כ"כ או שהוא ע"ד יד לפה תקצץ שע"י שלא נטל יפה נלאה ואסור לו להשיבה אל פיו ואפשר שע"ז רמז ג"כ ולחם עצלות לא תאכל ר"ל שודאי לא נזהר ליטול יפה כדין נטילה ושיב"ה שורה בפת שנגע בו בלא נטילה. ואמר **נקיות מביא לידי פרישות.** היא התפלה ע"ש כפיו פרושות שמים כמו שפרש"י שיהיה האדם פרוש מכל עסקיו בשעת תפלה כמ"ש בחסידים הראשונים שהיו שוהין שעה אחת ובנוסח הזה אלינו במס' סוטה אשה פרושה בתולה צליינית. ואמר אל תתיראי מן הפרושים אלא וכו' ומבקשים שכר כפנחס ר"ל שמבקשים לקבל שכר בתפלתן כפנחס שנאמר בו ויעמוד פנחס ויפלל וגומר וז"ש נקיות מביאה לידי פרישות שהיא התפלה הרצויה לפניו יתברך ברוך הוא וכמו שאמר כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל כאילו בנה מזבח והקריב וכו' שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך וגו' ויש לעיין מהיכן קאתיא ליה התפלה מהאי קרא דלא כתיב ביה רק קרבן והיא ודאי בעי נטילה ורחיצה כדכתיב בתורה ויש לפרש שסמך עצמו במה שיש במסורות שנים ארחץ בנקיון כפי האחד הא דאמרן השני אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי וההוא איירי בתפלה ר"ל זכיתי לבבי לתפלה ולק"ש כמ"ש איזהו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה וכן תפילין מצוה עיונה וצריך כונת הלב שלא יסיח דעתו מהם משום דבעי למילף רחיצה ונטילה קודם תפלה וק"ש ותפילין ובהאי קרא לא כתיב וארחץ רק בתר זכיתי לבבי הוצרך למדרש המסורות דכמו דההוא ארחץ לגבי מזבח הוא קודם הקרבה הכי נמי לגבי תפלה וארחץ קודם תפלה והכי קאמר קרא וארחץ בנקיון כבר קודם לאלו בנקיון כפי. ואמר **פרישות מביאה לידי טהרה.** הוא עיון התורה שצריך האדם לטהר עצמו ללמוד תורה כמ"ש יראת ה' היא טהורה ואמרו זה הנושא אשה ואח"כ לומד תורה שהוא טהור ממקרה לילה שהוא טומאת רוחין ושדין ואמרו אסור ללמוד במבואות המטונפות אפילו ע"י הרהור וכו' וע"ז אמר פרישות שהיא התפלה מביאו לידי למוד תורה בטהרה וכמ"ש כל היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל וגו' וזהו שדקדק לומר ועוסק בתורה אחר שנכנס לבית המדרש דבהליכתו לא יעסוק לעיין בתורה משום הליכתו במבואות מטונפות ובזה יתיישב מ"ש בפ"ק דברכות א"ר הונא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה ואמר אביי לא שנו אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט שנאמר ונדעה נרדפה וגו' ומקשינן מאי קאמר אביי לא אמרן הא רב פפא נמי לא אמר אלא היוצא מבית הכנסת וי"ל לפי דרכנו דס"ק לא אמרן אלא למיפק מבית הכנסת לר"ה ולשוק אבל למיעל לבית הכנסת אף כשיוצא מב"ה מצוה למרהט שנאמר ונדעה וגו' שהיא ידיעת התורה. ואמר **טהרה מביאה לידי קדושה.** והיא הסעודה שצריך האדם לקדש באכילתו דכן כתיב באיסורי מאכלות והתקדשתם והייתם קדושים וגו' וס"פ אלו דברים דרשינן ליה בקדושת הסעוד' והתקדשתם אלו מים הראשונים שצריך האדם לאכול חוליו בקדוש' על טהרת תרומה ורמזו בזה קדש עצמך במותר לך לא אמרו במותר סתם שכיונו בו קדש עצמך במותר לך ואסור לאחרים כגון לכהנים אבל המותר לכל אין לאדם לאסור כל עצמו וז"ש טהרה שהיא לימוד תורה בטהרה כמ"ש מביאה לידי קדושה דסעודת ת"ח הוא אחר לימוד תורה בשעה חמישית. ואמר **קדושה מביאה לידי ענוה:** שיהא אדם נח לבריות לאחר סעודתו בעת שיעסוק עמהם בדרך ארץ כי ע"י אכילה אפשר שיתגאה האדם כמ"ש פן תשבע ורם לבבך וגו' כמרעיתם וישבעו וירם לבם וגו' המקדש עצמו מן המותרות יהיה נכנע ולא יתגאה כמ"ש ואותי השלכת אחרי גוך אחר שנתגאה זה וכו'. ואמר **ענוה מביאה לידי יראת חטא.** הוא הענין בכל היום במשאו ומתנו עם חבריו וכן בשאר מעשיו ביני לשמים שהוא ירא מלחטוא שזה מביאה לו הענוה שקודמת שהוא נכנע לפני בוראו ומביאה לידי יראת חטא כי שגאוה אמרו בה בפ"ק דסוטה כאילו כפר בעיקר שאין כאן יראת שמים ואחר כל המעשים שביום ממדרגה למדרגה שזכר. ואמר **שמיראת חטא בא לידי חסידות.** שהיא המעלה העליונה המביאה לידי רוח הקדש וכמ"ש במעשה הראשונים והחסידים כמו רבינו הקדוש ודורו והחסידות הוא שאחר כל המעשים שזכר מחשב עם נפשו בלילה על כל מעשיו שעשה ביום הן לזכות הן לחובה גם שהוא מוחל לכל מי שפשע נגדו ביום כמו שנזכר כן בחסידים ואחר כל זה מקבל עליו עול יחוד ומלכות שמים בק"ש של לילה והוא מכלל חסידות כמ"ש בברכות יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וחרב פיפיות בידם וגו' זו ק"ש של לילה. ואמר **חסידות מביאה לידי רוח הקודש.** כי ע"י הק"ש שהוא החרב פיפיות שאין מקום לרוח הטומאה לשלוט בהם בשום צד רק רה"ק בא עליהם בלילה ואמרו שם שמרה נפשי כי חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג' שעות ואני חצות לילה וגו' הרי שזה מכלל החסידות והא מייתי שם שנאמר אז דברת בחזון לחסידיך. ואמר **רוה"ק מביאה לידי תחיית המתים.** שהקב"ה מחזיר לו נשמתו בבקר וה"ל כאילו הוא תחיית המתים וממנו לאליהו שהיא המעלה העליונה בעיוני וסמך כל מדרגות אלו על פסוק ונשמרת מכל דבר רע לפי שאמר מתוך שעוסק בתורה שהוא דבור הטוב ואינו בדברים בטלים ונבול פה הוא בא בהדרגה מלמוד התורה ממעלה למעלה עד רה"ק בלילה בשינה אמר הכתוב בהיפך זה שאם אינו עוסק בדברי תורה רק בדברים בטלים ונבול פה עם חבירו ביום שהוא הדבור הרע יבא לידי הרהור בלילה ומביא עליו רוח הטומאה וקרי ספק שמביא עליו דבור התורה את רה"ק וק"ל:

אין מעמידין פרק שני

מט דף כב [אמר מר חביבה עליהן בהמתן של ישראל יותר
ע"ב מנשותיהן].א"ר יוחנן בשעה שבא נחש על חוה
שבת. הטיל
פכ"ב

עלמא קו ע"ש ברש"י ובנזיר ועיי' בפ"ק דסוטה ועיין בסוטה פ"ג בשנה פ"ג ליפא כפיהם כן פ"ל

הטיל בה זוהמא אי הכי ישראל נמי ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן עכו"ם שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן (מהן):

ישראל שעמדו על הר סיני. ונתקנו מכל מום דכתיב כלך יפה רעיתי ומום אין בך ונתנו בתוס' (דגרים) [דגרים] כנוי דפסקה זוהמתן היינו משום דאע"ג דאינהו לא הוו מזלייהו הוו:

דף כד [נ]יתיב ר' אמי ורבי אסי ור' יצחק נפחא אקילעא דרבי יצחק נפחא פתח חד מינייהו ואמר וכן היה ר' אליעזר פוסל בכל הקרבנות כולן פתח אידך ואמר מאי אהדרו ליה °כל צאן קדר יקבצו לך יעלו לרצון על מזבחי אמר להם ר' אליעזר כולם גרים גרורים הם לעתיד לבא אמר רב יוסף מאי קרא °כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה. א"ל אביי ודלמא מע"ז הוא דהדרי בה א"ל רב יוסף °לעבדו שכם אחד כתיב: ישעיה ס צפניה ג שם

וכן היה ר' אליעזר פוסל וכו'. משום דחיים לרביעה (שכל הנכרים נחשדו עליה וכן היה פוסל בכל הקרבנות: מאי אהדרו ליה חבירוהי. חכמים דמכשירים פרת חטאת הנלקחת מן הנכרי): כל צאן קדר. קדר הוא ישמעאל וכתיב יעלו לרצון על מזבחי אלמא בשאר קרבנות נמי שרי: גרים גרורים. מעצמם נגררים להתגייר אע"פ שאין מקבלין אותן: מע"ז הדרי בה. כדכתיב לקרוא כולם בשם ה' אבל מרביעה לא הדרי: שכם אחד. משמע אין חילוק בעבודתן ישראל והאומות ותהא עבודתן שוה (ככל) [בכל] מצותיו:

מהרש"א *והא אבני מלואים דהדר עביה כו'. ע"ש בתוס' לפירושם דלאבן ישפה היו צריכין לחושן כדאיתא בירושלמי וליכא דתלמודינו דקאמר אבנים לאפוד בל' רבים לא משמע כן ועוד כיון דפסיקא ליה לתלמודא דאבן ישפה הוה עובדא מאי קס"ד לשנויי אבני שוהם הפסיק הענין ונראה לשטת תלמוד שלנו דלאבני שוהם בין דאפוד בין דחושן היו צריכין היינו שני אבני שוהם דאפוד ואחד אבן שוהם דחושן והשתא משני מעיקרא אבני שוהם דכתיב בלא וי"ו הפסיק הענין דכל אבני שוהם בין דאפוד בין דחושן לא קאי איוקרו ופריך כיון דכתיב ואבני מלואים בוי"ו הדר עביה מיהת לאבני שוהם דחושן דקאי איוקרו ודו"ק:

עיין קושי' גדה ע: *לשנה אחת נולדה לו פרה אדומה וכו'. לפי שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה בעה"ז ובישראל המצווה על כבוד אב ואם כאמר למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך למען יאריכון ימיך בעה"ז ולמען ייטב לך בעה"ב אבל נכרי שאינו מצווה נותן לו הקב"ה שכרו משלם בעה"ז כדי לטורדו בעה"ב ונכרי זה מחסידי אוה"ע היה ולא היה חפץ לקבל שכרו משלם בעה"ז וע"כ אמר יודע אני וכו' כל ממון שבעולם אתם נותנים לי אבל אני איני רוצה בכך לקבל שכר מצות כבוד אב בעה"ז וע"כ אמר איני מבקש עכשיו דהיינו בעה"ז רק אותו ממון שהפסדתי אבל שכר המצוה גופה שקיימתיה איני מבקש עכשיו בעה"ז. ועוד נראה לדקדק מלשון שאמר אותו ממון שהפסדתי שהנכרי קנה את אבני השוהם יותר משויה לצורך דבר אחר חוץ מלצורך האפוד והחושן דמעיקרא לא קנה אותם ביותר משויה רק כדי להרויח בהם למוכרם לצורך האפוד והחושן וע"י שלא רצה לצער אביו קנו הם אבנים במקום אחר ולא נצטרכו שוב לאותן אבנים של נכרי זה והוצרך להפסיד ממה שקנה אותן שלא שויה כ"כ לצורך דבר אחר כפי שקנאן וע"כ אמר איני מבקש מכם בפרה זו הריוח שאתם היו נותנים לי לצורך האפוד והחושן רק אבקש ממון שלי בעצמו שהפסדתי בשביל אבא וק"ל: לעובדו שכם אחד כתיב. עיין פרש"י ומיהו י"ל שכם אחד משמע חלק אחד מן המצות ונראה לפרש כיון שלא יקבלו את הגרים לעתיד א"א להם לעובדו בכל מצותיו כישראל אבל הגרים יעבדוהו חלק אחד מן התורה שאפשר להם לקיים ואיסור רביעה בכלל החלק ההוא שכבר נצטוו עליה בני נח ויהיה פי' הכתוב כי אז אהפוך וגו' לפי שבתחלת ישובו של עולם במעשה דור הפלגה שהיה להם שפה אחת בלה"ק ובאו למרוד על ה' בגלל להם אותו לה"ק אמר בכאן כי אז שיחזרו האה"ע למוטב לעבוד ה' יהפך להם שפה ברורה שהוא לה"ק כי כל הלשונות אינם שפה ברורה נקראו לעז לגבי לה"ק: ואמר לקרוא בשם ה' שהוא שם של ד' שם של י"ה במלואו שאסור לקרות בו בעה"ז רק בעה"ב כדאמרי' זה שמי לעלם וגו' לא כשאני נקרא בעה"ז אני נקרא בעולם הבא וגומר וסיים לעובדו שכם אחד וחלק אחד מן התורה כמ"ש וק"ל:

°וישרנה הפרות בדרך וגומר מאי וישרנה הפרות נא א"ר יוחנן משום רבי מאיר שאמרו שירה ש"א ו וכן אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב (שעקמו) [שישרו] פניהם כלפי ארון ואמרו שירה ומה שירה אמרו א"ר יוחנן משום ר' מאיר °אז ישיר משה וגו' ורבי שמות טו יוחנן דידיה אמר °ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו ישעיה יב בשמו וגו'. וריש לקיש אמר מזמורא יתמא °מזמור שירו תהלים צח לה' שיר חדש כי נפלאות עשה וגו'. ר' (אלעזר) [אליעזר] אומר °ה' מלך ירגזו עמים ר' שמואל בר נחמני אמר שם צט °ה' מלך גאות לבש. ר' יצחק נפחא אמר רני רני השטה שם צג התנופפי ברוב הדרך המרושקה בריקמי זהב המהוללה בדביר ארמון המפוארה בעדי עדיים רב אשי מתני לה להא דר' יצחק נפחא אהא °ויהי בנסוע הארון ויאמר במדבר י משה וגו' וישראל מאי אמרו א"ר יצחק רני רני השטה וגומר אמר (רבא) כמאן קראו פרסאי לספרא דביר מהכא °וישם דביר לפנים קרית ספר אמר רב אשי שופטים א כמאן קרו פרסאי לנדה דשתנא מהכא °כי דרך בראשית לא נשים לי:

וישרנה. אז ישיר כי גאה גאה לשלוח יד בפלשתים ובדגון אלהיהם: יתמא. שלא נזכר שם אומרו כן פירש"י:

והקשו

עיון יעקב

ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן. הא' על הר סיני לאו על ממש שהרי נאמ' להם לעלות על ההר אלא מאי על בסמיך ורמז לדבר שפסקה זוהמתן כמה שאמר הקב"ה והייתם לי סגולה וגו' ממלכת כהנים וגוי קדוש וכן והתקדשתם והייתם קדושים ואינו כשאר אומות הזוהמא היא קדושתם ועיין בחידושינו ביבמות דף ק"ג: והא ואבני מלואים כתיב דהדר עביה. עיין בתוספות מה שמקשים בזה ועיין במהרש"א ולי נראה לתרץ דעיקר קושיות הש"ס הוא מדכתיב אבני שוהם ואבני מלואים לאפוד ולחושן דקשה דהוה ליה למיכתב אבני שוהם לאפוד ואבני מלואים לחושן כווטביהו כפי הלוה כאתה אלא ודאי דלכך לא רצה לי' פסיק בתיבות לאפוד וכוללם יחד לאראות דהדר עביה ושווים כדיניהם ומו לה"מ קושיות התוספות: יודע אני בכם. עיין בחידושינו בקידושין דף ל"א: לעבדו שכם אחד. עיין במהרש"א ונ"ל ע"ד דאיתא ברבה פ' נח פ' ע"ו שמתקדש וירושלים נקראים שכם א' עיין שם במ"ב על מדרש שאמר יעקב אם אין אתה נותן בה"מ ה"ק על ה"ק אמם ע"ש: משנה רבי מאיר אז ישיר. עיין

והקשו בתוס' דהא כמה נזמורים יש כיולא בו כמו מזמור לתודה ומזמור שיר ליום השבת וי"ל שקורא אותו מזמורא יתמא (לפי שנא' בו מזמור בלי יתוס שלא פירש בו מי אמרו כגון מזמור לדוד או מזמור לאסף וגם לא פירש על מה נאמר כגון מזמור לתודה מזמור שיר ליום השבת ואף על פי שיש יושב בסתר עליון אשרי האיש שהם כן מ"מ אין כתוב בהם מזמור ע"כ) [זה לשון תוספות נגמרא משום שלא הזכיר על מה נאמר כמו מזמור לתודה שמפרש שנעשה לאמרו על התודה וכן מזמור ליום השבת ואף על פי שיש יושב בסתר עליון ואשרי האיש ה' מלך גאות לבש שלא הזכיר על מה נעשו מכל מקום אין כתוב בהם מזמור]: ירגזון. על שהכם במכת טחורים: **השטה.** ארון עלי שטים: התנופפי. התרוממי: **המחושקה.** קשורה לשון וחשוקיהם כסף: ברקמי זהב. מלופה זהב טהור מבית ומבחוץ: **המהוללה בדביר** א־מון. שש"ת של משה בתוכו וארון מהולל ומפואר במה שבתוכו: בעדי עדיים. ואין לך עדי גדול מזה: **דביר.** הוא ספר בלשון פרס: **ישראל מאי אמרו.** בנסוע הארון בשעת מסעות שבמדבר שהיה משה אומר קומה ה' מה ישראל עונין אחריו: **דשתנא.** נוטריקון ד' דרך ש' נשים:

מהרש"א מאי וישרנה. מפרש"י בספר שמואל וישרנה הרי תיבה זו אנדרוגינוס מלמד שאף הולדות אמרו שירה רכי רכי השטה עכ"ל ונראה לפרש דבריו שהתיבה זו אנדרוגינוס מלשון זכר ונקבה שהיו"ד בתחלת התיבה היא יו"ד הזכר דכיון דנפרות נקבות מדבר הל"ל ותשרנה ונו"ן ה"א בסופה היא מנקבה וע"כ דרשו בו שרמז שגם על ולדותיהם הזכרים נאמר קרא שאמרו שירה ולא נלטערו על שכלו בבית שעל הולדות א"א לפרש כפשוטו שהלכו בדרך ישר שהרי נתעכבו שם בבית ומזה נראה לפרש גם למ"ד במי שישרו פניהם כנגד הארון לכבוד שרמז שגם על ולדותיהם נאמר קרא שישרו פניהם בעמדם בבית כנגד הארון לכבוד דישר כפשוטו א"א לפרש גבי ולדות וק"ל: **ומאי שירה אמרו אז ישיר וכו'.** עיין פרש"י ועוד יש לפרש דבשירת אז ישיר רמז על מעשה זה שנאמר בו שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת ובמדרש ילקוט מפורש ר"מ אומר שירת הים אמרו נאמר כאן הלוך וגעה ונאמר להלן כי גאה גאה וכו': **הודו לה' קראו בשמו וגו'.** שיפיה דקרא הודיעו בעמים עלילותיו שע"י מעשה זה של פלשתים נתודעו לעמים עלילותיו שבמצרים כמפורש בענין שאמרו הכהנים וקוסמים לפלשתים ולמה תכבדו לבבכם באשר כבדו מצרים וכו' הלא כאשר התעולל בהם גו'. ומ"ד **מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וגו'.** שאחר שנפלו ישראל במלחמה היא נפלאות עשה הש"י והושיעה לו ימינו וגו' להוליא הארון מיד פלשתים ובזה הודיע ה' ישועתו לעיני הגוים וגו' ומסיים בית יחד הרים ירננו לפני ה' כי בא וגו' ר"ל כי בא הארון ה' מארץ פלשתים. ומ"ד **ה' מלך ירגזו עמים יושב כרובים וגו'.** ע"י הארון שעליו היה יושב הכרובים תנוט ארץ פלשתים. ואמר בית יודו שמך גדול ונורא וגומר שע"י מעשה זה יודו שמך וגו' כמ"ש בענין מי ילילנו מיד האלהים האדירים האלה המכה מצרים בכל מכה במדבר. ומ"ד **יי מלך גאות לבש וגו'.** רחוק בעיני ליישב שירה זו לענין זה ויותר נכון גרסת הילקוט דגרס ה' מלך תגל הארץ שבו מסיים ענין דגון והנה דגון נופל לפניו ארצה לפני ארון ה' וגו' שאמר בו וראו כל העמים יבשו כל עובדי פסל המתהללים באלילים השתחוו לו כל אלהים וגו' מאד נעלית על כל אלהים. ולמ"ד **רני רני השטה התנופפי וגו'.** כל כנוי השבחות שבענין זה על השטה נאמר כי עלי השטים שבו הם היו עיקר הארון שהשטה נתקדשה מתחלת נטיעתה במצרים לשם משכן כמפורש במדרשות אבל הזהב בא בנדבה ולא היה רק לפוי לו בפנים ובחוץ ועוד נראה לפרש ע"פ מ"ש התוס' בפ' בא לו אהא דאמרינן עלי שטים עומדים שמעמידים לפויין כ"ל דאפילו לפוי זהב שע"ג בטל לגבי דידהו דבכל דוכתא העץ בטל לגבי המתכות וכו' ובעלי שטים אינו כן שהרי שלחן של עלי שטים היה ומלופה זהב ואפ"ה תורת כלי עליו שהלפוי בטל לגבי העץ כדאיתא בשלהי חגיגה ויליף ליה התם מקרא. וז"ש רני השטה שילאת מיד אויב בעבור קדושתך התנופפי ברוב הדרך התרוממי ברוב הדרך שנתהדרת על מעשה הזה המחושק' ברקמי זהב עי' פרש"י. ועי"ל לפי ענינו ע"ש ה' עכברי ועפולי זהב שהתכבדו מנחת סרני פלשתים המהוללה בדביר ארמון פי' בספר תורה שבהיכל שהיה מונח בה מפוארה בעדי עדים ר"ל בכתר רוחני שהיה לה שהיא כתר השכינה שהיה שורה בין בדי הארון כענין ועתה הורד את עדיך וגו' שהוא כתר רוחני שהיה להם מלמעלה: **לנדה דשתנא מהכא כי דרך נשים.** לפי שהנו"ן נשים נופל בל' יחיד אשה לקחו לנוטריקון השי"ן מנשים שהיא עיקר היסוד וכה"ג בפ' הבונה יר"ט ירא רחה נטה שהנו"ן נופל מנטתה כהו אטה יטה ועיקר היסוד הט' מנטתה מיהו קלת דחוק נוטריקון כה"ג שהדלי"ת והשי"ן ונדשתנא לנוטריקון ורוב התיבה שהוא תנ"א לא דרש ביה כלום ולולי פרש"י היה נראה לומר לאו בדרך נוטריקון קאמר אלא דמלת דשתנא מלה מושאלת בגלילה בלשון פרסי על הנדה כמו דרך נשים לי בלה"ק וה"ק רב אשי כמאן קרו לה פרסאי לנדה דשתנא במלה מושאלת ולא קרו לה במלה מיוחדת כמו בשאר מקוואות וקאמר מהכא דרך נשים לי שגם הכתוב לא קראה במלה מיוחדת לנדה מפני הנבלאי וק"ל:

°**וידום** השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו הלא היא כתובה על ספר הישר מאי ספר הישר נב דף כה יהושע י

אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים שנאמ' °תמות נפשי מות ישרים במדבר כג וגו' והיכא רמיזא °וזרעו יהיה מלא הגוים אימתי יהיה בראשית מח מלא גוים בשעה שעמדה לו חמה ליהושע. (ר' אלעזר אומר זה ספר משנה תורה ואמאי קרי ליה ספר הישר דכתיב ביה °ועשית הטוב והישר בעיני ה' וגומר והיכא דברים ו רמיזא °בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ אימתי בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ בשעה שעמדה לו חמה ליהושע). °ויעמוד השמש בהצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים [וכמה] אריב"ל עשרים וד' שעי אזל שית וקם שית כולה מלתא כיום תמים.

זו היא גירסת בי"ר וכגת אינו דברים לג

שם לג יהושע י

ר'

עין יעקב

פירש"י ומהרש"א ועי"ל דמאי ישיר שיר לא נאמר אלא ישיר מגמר שנעתיד ישראל שירות שירה חדשה ולהכי נקראת לנגן נקיבה שיר' ועיין במדרש: **אמר ר' יהושע בן לוי** כ"ד שעות אזיל שית וקם שית. אפשר דמ"ד דס"ל דלא קם בפעם אחת רק שית שעות כדי שלא יתבטל מה שאמר הקב"ה לנח יום ולילה לא ישבותו וכפירש"י בחומש ושלא ישתנו וישבותו ממהלכם כמידת יום או לילה לכן לא ישבותו בפעם אחת רק שש שעות ומ"ד שמשה מהלכו י"ב שעות בפעם אחת ס"ל דרוקא כמידת יום ולילה יחד לא ישבותו דהיינו כ"ד שעות אבל שהוא ישבותו ומ"ד שמשה כ"ד שעות בפעם אחת ס"ל כמ"ד כפ"ד מימות דיום ולילה לא ישבותו קאי לאזהרה לבני נח שבת ולא קאי כלל אשבת

ר' אלעזר אומר ל"ו אזל שית וקם תרי עשר אזל שית וקם י"ב (כדי) עמידתו כיום תמים ר' שמואל בר נחמני אמר מ"ח אזל שית וקם תרתי סרי אזל שית וקם עשרין וארבע שנא' ולא אץ לבא כיום תמים מכלל דמעיקרא לאו כיום תמים היה א"ר בתוספות פליגי רבי יהושע בן לוי אמר כ"ד אזל שית וקם תריסר אזל שית וקם תריסר (אזל שית וקם תרתי סרי) עמידתו כיום תמים ר' אלעזר אומר ל"ו אזל שית וקם תרתי סרי אזל שית וקם כ"ד ולא אץ לבא כיום תמים (מכלל דמעיקרא לאו כיום תמים הוה) ר' שמואל בר נחמני אמר מ"ח אזל שית וקם כ"ד אזל שית וקם כ"ד מקיש עמידתו לביאתו מה ביאתו כיום תמים אף עמידתו כיום תמים:

וידום השמש. ביהושע כתיב כשנלחם עם חמשת המלכים האמורים על הגבעונים והכא נקט [לה] משום דפליגי לעיל ר"א ורבי שמואל בר נחמני במדרש פסוקא דישרנה הפרות ופליגי נמי במדרש ויעמוד השמש: וידום. שתק ומלומר שירה שבכל עת לכתו אינו שותק ובעמידתו שיתק ויהושע אומר שירה בשבילה דכתיב אז ידבר יהושע לה' ביום תת וגו': עד יקום גוי. ינקום ישראל מאויביו: הלא היא כתובה על ספר הישר. שעתיד לעשות לי נס: ספר אברהם וכו'. היינו ספר בראשית שמעשה אבות כתובים בו: מות ישרים. בלעם מבקש על עצמו שימות מיתה של גויעה כמותן: והיכא רמיזא. בבראשית שעתיד יהושע [לבא] לכם זה יהושע משבט אפרים בא דכתיב למטה אפרים הושע בן נון וכתיב באפרים וזרעו יהיה מלא הגוים כל הגוים יתמלאו מיראת אימת זרעו של אפרים יהיה מלא הגוים אם אדם נוצח כאן במלחמה אין בני אספמיא יודעין בה אבל בשעה שעמדה ליהושע השמש נראה לכל העולם ויראו ופחדו: (בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ. כלומר תפול פחדו ואימתו לאותם העומדים בקצה הארץ ואפס כחם כדכתיב ולא קם עוד רוח וגו'): ספר משנה תורה וספר שופטים ל"ג הכא ואגב ריהטא דגרסי' לקמן נקבע הכא ושבשתא היא דהא לא רמיזא בהו: ויעמוד השמש. יש במשמע שתי עכבות אחת בחצי השמים דהיינו בחצי היום ואחת סמוך לשקיעת החמה דכתיב ולא אץ לבא אלא שהה כיום תמים והיינו כ"ד שעות דיום אינו תמים בכולו אלא עם לילו: כ"ד שעות. היה אותו היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים ויום תמים אכולה מלתא קאי אהלוך ואעמידה: אזל שית. עד חצי השמים: וקם שית. דכתיב ויעמוד השמש: ואזיל שית. עד ערב: וקם שית. דכתיב ולא אץ לבא: כולה מלתא. הלוכו ועמידתו כיום תמים כ"ד שעות של יום ושל לילה דשאר ימים: שלשים ושש. דיום תמים דקרא אעמידה לחוד קאי: מ"ח. כיום תמים דקרא אתרוייהו דשקיעה קאי וקמייתא דלא כתיב בה כיום תמים שתה עמידה י"ב שעות כעמידה שדרכו לעמוד לשתוק בלילה: איכא דאמרי. הנך שיעורי דהכי רבנן בתוספת שנתוסף על היום קאמרי להו: ריב"ל אמר כ"ד. הואי התוספת ויום תמים דקרא אעמידה קאי: ור"א אמר ל"ו. הואי התוספת ויום תמים דקרא אעמידה דלא אץ לבא קאי וקמייתא שתמה י"ב שעות כתורת הלילה: ורבי שמואל בר נחמני. ס"ל דיום תמים דקרא אעמידה דלא אץ לבא קאי ומיהו מקיש עמידתו דחצי השמים לביאתו דלא אץ לבא:

מהרש"א וידום השמש וגו'. כפירש"י וכ"ה בתנחומא ז"ש ממזרח שמש עד מבואו מהולל וגו' משעה שהשמש זורח עד שהוא שוקע הוא מקלס להקב"ה וכן אתה מוצא בשעה שעמד יהושע בגבעון ובקש לשתק את החמה לא אמר שמש בגבעון עמוד אלא דום כל שעה שהוא מהלך הוא מקלס וכו' ר"ל דעמידתו הוא שתיקתו מדכתיב דום במקום עמוד דכתיב במעשה ויעמד השמש וק"ל: זה ספר אברהם וכו' שנקראו כו'. כפירש"י ואף על גב דישמעאל נמי מת במיתת גויעה של צדיקים כדמסיק בסוף פ"ק דב"ב קאמר הכא דעל אברהם יצחק ויעקב אמר כן בהאי קרא דבהן מדבר כל הענין כי מראש צורים אראנו כפרש"י בחומש וע"ש: וזרעו יהיה מלא הגוים וגו'. בב"ר פרשת בראשית וזרעו יהיה מלא הגוים ואפשר כן אלא זה יהושע שעומד והוא מעמיד גלגל חמה ולבנה שהם שולטים מסוף עולם ועד סופו ופירש"י וכי אפשר כן שהעמיד אפרים בנים כ"כ אלא וכו' ור"ל דבכ"מ שנמנו השבטים בא מספר שבט אפרים פחות משבט מנשה וע"ע בזה ברא"ש וק"ל: זה ספר אברהם וכו'. פרש"י ספר משנה תורה וכו' ל"ג הכא ובב"ר פ' בראשית גרסי' הכא ספר משנה תורה ורמיזא בסיפרא דאורייתא בכור שורו הדר לו וגו' ינגח יחדיו אפסי ארץ ופירש"י בחומש דקאי על יהושע ע"ש: וכמה אמר ריב"ל כ"ד כו'. בפרקי רבי אליעזר אמרי' מופת השני כו' עד שבא יהושע ועשה מלחמתם של ישראל והגיע ע"ש וראה בצרתן של ישראל שלא יחללו השבת וכו' מה עשה וכו' הזכיר עליהם השם ועמד כל אחד במקומו ל"ו שעות עד מוצאי שבת וכו' ע"כ וזה כדברי רשב"נ ללשון ראשון או כדברי ר"א ללשון שני דבשמעתין שהיה העמידה ל"ו שעות מיהו ק"ק דודאי אותה עמידה כ"ד שעות שהיה סמוך לשקיעה ניחא שהיה צריך לה מפני חלול שבת אבל העמידה י"ב שעות שהיה בחצי היום בע"ש למה היה צריך כיון שעדיין לא הגיע הכנסת שבת וי"ל בזה דאפשר שהיה צריך להעמדת ל"ו שעות ולא היה בידו להעמידה בפעם אחת יותר מכ"ד שעות שהוא שיעור יום שלם ולכך הקדים להעמידה י"ב שעות ולכולהו אמוראי צריך ליתן טעם למה לא העמידה בפעם א' כשיעור העמדה של ב"פ ואין להקשות מה חלול שבת היה שם כיון דהיה מלחמת חובה כמו שהותר להם מלחמה בשבת ביריחו די"ל שלא היה מלחמה זו מתחלה מלחמת חובה שלא באו במלחמה זו לכבוש א"י אלא להציל יושבי גבעון כמפורש בקרא ועי"ל דאיתא בירושלמי דיריחו נמי הוראת שעה היה והכי אמרי' שם אם יאמר לך אדם למה חלל יהושע את השבת אמור הקב"ה אני אמרתי לו וסבותם את העיר שבעה פעמים כה תעשה ששה ימים ואין ז' ימים בלא שבת והא דדרשינן עד רדתה ואפילו בשבת היינו בהתחילו במלחמה ג' ימים קודם שבת כדאמר בפ"ק דשבת ודו"ק:

תנא כשם שעמדה לו חמה ליהושע כך עמדה למשה ולנקדימון בן גוריון (בשלמא) יהושע קרא

עיון יעקב

אבסה עתים וכפי' רש"י שם עיין שם בתוס' ורא"ש בפ' נח והא דהיתה עמידה חמה בשני פעמים ולא הכל בפעם אחת י"ל לאלות שזכה לכך מברכת שני צדיקים יעקב שאמר וזרעו יהיה מלא הגוים ומשה שאמר בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ וכמדומה איתא שהיה ליהושע פני ענוות על עמידתם א' כשר אלא דוממתי מהמורה אחת דום הלבני

קרא. נקדימון בן נוריון גמרא. אלא משה מנ"ל (א"ר
דברים ב אלעזר) אתיא אחל אחל כתיב הכא °אחל תת פחדך
יהושע ג וכתיב ביהושע °אחל גדלך לעיני העמים ר' יוחנן אמר
שם י אתיא תת תת כתיב הכא תת וכתיב התם °ביום תת
ה' את האמורי לפני בני ישראל ר"ש בר נחמני אמר
דברים ב (אימא) מגופיה דקרא [שמעת ליה] °אשר ישמעון
שמעך ורגזו וחלו מפניך אימתי ורגזו וחלו מפניך בשעה
יהושע י שעמדה לו חמה למשה מיתיבי °ולא היה כיום ההוא
לפניו ואחריו אבע"א שעות הוא דלא נפישין כולי האי
שם ואבע"א אבני ברד לא הואי דכתיב °ויהי בנוסם מפני
ישראל גו' וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים
ש"ב א וגומר °ויאמר ללמד את בני יהודה קשת הלא היא
כתובה על ספר הישר מאי ספר הישר א"ר [חייא בר
אבא א"ר] יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו
במדבר כג ישרים דכתיב °תמות נפשי מות ישרים היכא רמיזא
בראשית מט °יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך אי זו היא
מלחמה שצריכה יד כנגד עורף הוי אומר זו קשת רבי
אלעזר אומר (על) [זה] ספר משנה תורה ואמאי
דברים ו קרי ליה ספר הישר דכתיב °ועשית הישר והטוב בעיני
שם לג ה' היכא רמיזא °ידיו רב לו אי זו היא מלחמה שצריכה
שתי ידים הוי אומר זו קשת. רבי שמואל בר נחמני
אמר (על) [זה] ספר שופטים אמאי קרי ספר הישר דכתיב
ביה °בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו
שם ג יעשה היכא רמיזא °למען דעת דורות בני ישראל
ללמדם מלחמה אי זו היא מלחמה שצריכה למוד הוי
שם א אומר זו קשת ומנ"ל דביהודה כתיב דכתיב °מי יעלה
לנו בתחילה אל הכנעני [להלחם בו] ויאמר ה' יהודה
ש"א ט יעלה °וירם הטבח את השוק והעליה וישם לפני שאול
מאי והעליה רבי יוחנן אמר השוק והאליה ואמאי קרי
ליה והעליה משוק דמסמכה שוק לאליה ר' אלעזר אמר
חזה ושוק ומאי והעליה דמחית ליה לחזה עילוי שוק
[כי בעי אנופי] ומנפי לה ר"ש בר נחמני אמר שוק
ושופיה מאי והעליה משום דשופי עילוי שוק קאי;

נקדימון בן גוריון גמרא. שהלוהו הגמון (אחד) [שתים] עשר מעינות מים במס' תעניות בפ' סדר תעניות האלו (פ"ג מאמר מ"ג): למשה. במלחמת סיחון: ולא היה כיום ההוא. במעשה דיהושע כתיב: אבני ברד לא הוה. במשה: ויאמר ללמד לבני יהודה קשת. בקינה שקונן דוד על שאול כתיב: הלא היא כתובה על ספר הישר. דמבני יהודה היו מושכי קשת: יד כנגד עורף. המושך בקשת נותן ידיו כנגד עיניו דהיינו מול עורף אקשי"ל בלע"ז: דכתיב ביה. במשנה תורה ועשית הישר והטוב: אי זו היא מלחמה שצריכה למוד כו' מנא לן. דקרא ביהודה כתיב: דכתיב. בריש דספרא מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם בו ויאמר ה' יהודה יעלה אלמא קשת מלחמות דספרא איהודה קאי: וירם הטבח את השוק והעליה. משום פלוגתא דהכי אמורא' גופייהו נקט לה: העליה. מה שעליה: דמסמכה שוק לאליה. השוק סמוך לאליה שהאליה עלמעלה (ונשענת) [ונסמכה] על השוק ושוק הוא עלם של לומת הגידין הממולע בין קוליא לארכובה ואברים התחתונים סומכין את העליונים: דמחית. מניח חזה על השוק גבי חזה ושוק של שלמים בשעת תנופה. והיא סעודתא אע"ג דזבח היה דכתיב כי הוא יברך את הזבח לא הוה חזה ושוק דידהו לכהן דבמה קטנה הוה וקי"ל בפ' בתרא דזבחים חזה ושוק בבמה גדולה ואין חזה ושוק בבמה קטנה:

שופי. כף הירך הסובב עלם הקולית וקורין אותן פולפ"א:

תוספות ליהושע ולמשה ולנקדימון. והא דלא חשיב יעקב משום דשמש שזרחה בעבורו באה בעבורו ולא היו אלא תשלומין בעלמא ותזהיהו נמי שסב השמש אחורנית עשר מעלות זהו שנתקלר היום כשמת אחז ואינו אלא תשלומין מה שמיהרה לשקוע:

מהרש"א אשר ישמעון שמעך וגו' ורגזו וחלו מפניך אימתי רגזו וחלו מפניך בשעה שעמדה לו חמה וכו'. בקריאת ים סוף נמי כתיב כה"ג שמעו עמים ירגזון חיל אחז וגו' ואפשר שדרשו כן הכא ממלת מפניך דכיון דקאמר שישמעון שמעך רגזו וחלו דהייני מתוך השמועה היאך קאמר שוב מפניך דמשמע לנוכח שירגזו וחלו בראות את פניו וע"כ דרשו בו שעמדה לו חמה והם ראו בכל עולם כם זה שנעשה על ידו וכאילו רגזו וחלו מפניו. ועוד דאמרי' פני משה כפני חמה והוי ממש כשראה כם העמדת חמה הוא ראות פני משה וק"ל: יד כנגד העורף וכו'. עיין פירש"י יד כנגד העורף המושך בקשת נותן ידיו כנגד עיניו דהיינו מול עורף כו' עכ"ל וכה"ג פרש"י בספר שמואל נראה מפירושו לכאורה דעורף קאי על יהודה דכתיב בקרא ור"ל שכל מושך בקשת מכוין עצמו לאמן ידיו ונותנו כנגד עיניו שהוא מול עורף שלו ודבריו דחוקים דנראה לפי פשוטו דעורף קאי על אויביך וע"ק דעורף כתיב ולא מול עורף וע"ק דמול עורף נמי אינו הפנים שכנגדו אלא כל העורף דהיינו כל אורך העורף כדאמרינן בפ"ק דחולין לענין מליקה מדכתיב כי פנו אלי עורף ולא פנים ואולי דס"ל דיהודה נותן הקשת כנגד עיניו מול עורף של אויב שהוא בורח ופונה ערפו נגד פניו ולולי פירושו היה נראה לפרש דהא דקאמר איזה מלחמה וכו' דמלחמת חרב הוא בקרוב לאדם כשאין אויבו בורח דאז כשהוא בורח אי אפשר ללחמו בחרב רק בקשת שאפשר לירות אויבו מרחוק כשהוא בורח ואז פונה עורף כנגד פני חבירו והיינו שצריכה יד כנגד עורף וכן ואויבי תתה לי עורף שהאויב פונה ערפו למול שכנגדו כשהוא בורח וכן כ"ל לפרש הא דקאמר בפ"ק דמגילה גבי המן דקרי ליה חכמיו שא"ל אם מיהודה קאתי כפול תפול לפניו דלא יכלת ליה דכתיב ידך בעורף אויבך והיינו למאי דאמרי' דתחלת נפילה

עיון יעקב

מלפני ועוד זכינו דלכא את שנאמר השמש וירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי וכנגד שתי טענות עמד שתי פעמים: אלא משה מנא לן. ולא ניחא למימר כדאיתא בירב פ' וילך שהיה היום יכול ואמר איני זז ואינו שוקע ומשה קיים ע"ש באורך דזה לא מיקרי העמדה למשה כיון שלא היה ניחא ליה וק"ל: אבע"א שעות לא נפישי כולי האי. ול"ל כמ"ד יש נ"ס לנחלה דנלאו לכולי מילי יליף מיהושע וביהושע שהיה רבותא יותר ממשה הי"ו כדי לחלוק לו כבוד וכה"ג מתרץ הפ"ם בסנהדרין דף ה' ע"ב לחלוק כבוד לרבה בר בר חנא ע"ש כפי' רש"י: איזה מלחמה שצריכה יד כנגד עורף. עיין פירש"י וילקוט ס ויחי רמז קנ"ט כתב וז"ל אויבך א"ל שקשיתה ערפך ובשעה שלמך בייעשה שמר חזכה שתיהרג אויבך כדבר שהוא נושקו על עורפו וזה הקשה עכ"ל והוא מכוון למה שפי' מהרש"א: דכתיב ועשית הישר והטוב. עיין במהרש"א שמקשה הלא גם בספר שמות כתיב וסיפר כעיניו תעשה ע"ש ובהגהת לק"מ דהש"ס לא נקט רק פסוק ראשון שבספר משנה תורה אבל באמת יש הרבה והרבה פסוקים גם בספרי דכתיב היכה ישר ע"ש

כפילה כיפה וידך בעורף אויבך להפילם נפילה גמורה שכבר ברח וגם מפניך לפנות לך עורף שהיא תחלת הנפילה וק"ל: אי זה מלחמה שצריכה ב' ידים וכו'. ונראה דלפי זה יהיה רב לו כמו בקיס רב ויהמם מלבון רובה קשת: זה ספר משנה תורה. יש לדקדק דודאי ניחא בספר בראשית שנקרא ישר לפי שהוא כולו מספר במעשה ישרים וכן ספר שופטים שנקרא ישר לפי שנעשה כל הספר בזמן שכל איש הישר בעיניו יעשה אבל ספר משנה תורה שנקרא ישר אין לו טעם לכאורה וכי משום דכתיב ביה מלת ישר נקרא כל הספר ישר הלא בספר שמות נמי כתיב והישר בעיניו תעשה וגו' וכ"ל דבכל דוכתי דמייתינן האי קרא ועשית הישר והטוב וגו' מייתינן ליה לענין לפנים משורת הדין שפ"ק דב"מ לענין שומא דהדרא דמדינא לא בעי לאהדורי אלא משום ועשית הישר והטוב וכן בפרק המקבל לענין בר מצרא וכן פירש"י בחומש ועשית הישר והטוב זו פשרה לפנים משורת הדין והיינו משום דבקרא דלעיל מייתי כלל כל חלקי המצות דכתיב שמור תשמרון את מצות ה' וגו' ועדותיו וחקיו אשר צוך והוסיף בהאי קרא דבתריה לומר ועשית הישר וגו' שאינו בכלל המצות אבל תעשה הישר לפנים משורת הדין כי היא טוב בעיני ה' אף ע"פ שלא צוך ע"ז וע"ש זה קרא ספר משנה תורה ספר הישר לפי שהוא נוסף על התורה בכמה מצות הישרים וטובים בעיני ה' וק"ל: והיכא רמיזא למען דעת דורות בני ישראל ללמדם וגו'. ובא זה בקינה זו שעל שאול ומפני שבכל המלחמות שעשה יהושע לא היו צריכין למוד מלחמה כי ה' נלחם להם כמו שהבטיח ליהושע כאשר היית עם משה כן אהיה עמך ובעבור זה אחר מות יהושע אמר שאלו בני ישראל לה' מי יעלה לנו בתחלה להלחם אחר שלא נדע בטכסיסי מלחמה והשיב יהודה יעלה הנה נתתי וגו' וע"ז כמסך דברי הכתוב שאמר ואלה הגוים אשר הניח ה' וגו' ר"ל שאף שנתן הארץ ביד יהודה הניח אלה הגוים לנסות בהו את ישראל וגו' למען דעת דורות הבאים שאם יחטאו בני ישראל יהיו ככל הגוים להצטרך ללמוד טכסיסי מלחמה שלא היו צריכים לזה כבר קודם שחטאו כי ה' נלחם להם אז וזכר הגוים אשר הניח ה' וגו' סרני פלשתים וגו' ולזה במלחמות שאול עם פלשתים שנפל הוא ובניו ועם ה' בחרב כי לא היה ה' עמם התחיל דוד בקינה עד"ז כי בזאת המלחמה נתקיים דברי ספר הישר שהיא ספר שופטים שיצטרכו בני יהודה ללמוד מלחמה בדבר שלא היו צריכין קודם שחטאו שהיה ה' עמהם כמ"ש נתתי הארץ בידו וק"ל:

הרי"ף זה ספר אברהם יצחק ויעקב וכו'. וצריך לדקדק לרי יוחנן דכיון שכתוב באבות שנקראו ישרים א"כ היל"ל הלא היא כתובה על ספר הישרים ועוד נבאר במאי פליגי. ונראה דפליגי ללמד דעת נצוח מלחמות הקשות אם הוא מחמת זכות או לאו דרי יוחנן סבר דבני יהודה יש להם נצחון מפני ברכת אביהם יעקב שבירך ליהודה ידך בעורף אויבך ולכן אמר כאן הלא היא כתובה על ספר הישר בזכות אביהם הישר יעקב

ונר"א דדרים על ספר משנה תורה שכתוב ועשית הישר ומשמע שגם בזכות עצמם ינצחו וזוכים למלחמות הקשת ורי במואל סובר שאדרבה שבזמן שבני יהודה עושים הישר והטוב אינם צריכים להלחם בקשת וח"ש ללמד בני יהודה קשת הלא כתובה על ספר הישר בזמן שאיש כל הישר בעיניו יעשה שאינו עשו רצונו ית' לא היו צריכים להלחם בקשת רק בהרבם ירשו ארץ שהוא נצחון הגבורה

ת"ר ישראל (שנטפל) [שנזדמן] לו עכו"ם בדרך טופלו נד לימינו רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא כה ע"ב
אומר בסייף טופלו לימינו במקל טופלו לשמאלו היו עולים במעלה או יורדים בירידה לא יהא ישראל למטה ועכו"ם למעלה אלא ישראל למעלה ועכו"ם למטה ואל ישוח לפניו שמא ירוץ את גלגלתו שאלו לאן אתה הולך ירחיב לו את הדרך כדרך שעשה יעקב אבינו לעשו הרשע דכתיב °עד אשר אבא אל אדני שעירה בראשית לג
וכתיב °ויעקב נסע סכותה ומעשה בתלמידי רבי עקיבא שם
שהיו הולכין לכזיב ופגעו בהן לסטים ואמרו להיכן אתם הולכין אמרו להם לעכו כיון שהגיע לכזיב פירשו אמרו להם תלמידים של מי אתם אמרו להם תלמידים של רבי עקיבא אמרו [להן] אשרי ר"ע ותלמידיו שלא פגע בהן אדם רע מעולם רב מנשי הוה אזיל לבי תורתא פגעו בו גנבי אמרו לו להיכן אתה הולך אמר להן (לבוריא) [לפומבדיתא] כי מטא לבי תורתא פירש אמרו ליה תלמידא דיהודה רמאה את אמר להו ידעיתו ליה ליהוו הנך אינשי בשמתא (אזיל) [אזלו] עביד גניבתא עשרין ותרתין שנין ולא אצלחו כיון דחזי אתי כלהו (ושרו) [תבעו] שמתייהו הוה בהו חד גרדנא לא אתא (למשרא) [לשריה] שמתיה אכליה אריה והיינו דאמרי אינשי גרדנא דלא טייזא שתא בצרה משניה. תא חזי מה בין גנבי דבבל ללסטים דארץ ישראל

טופלו לימינו. מחברו לעכו"ם לימינו של ישראל שאם ירצה העכו"ם להורגו ישלח ישראל יד ימינו ויאחז בו: בסייף. דאם היה הכיסטים חגור סייף טופלו לימינו כדי שיהא יד שמאל של עכו"ם שהסייף חגור בו לצד ימינו של ישראל ומזומנת לימין ישראל לאחוז בה: במקל. אם ביד העכו"ם מקל טופלו ישראל לשמאלו שתהא יד ימין העכו"ם שהמקל בה סמוכה לישראל ואם ירים יד ימינו תאחז שמאלו של ישראל במקל השמוך לה דאי טופלו לימינו יהא המקל רחוק מידו של ישראל: במעלה. בהר או בקעה: לא יהא ישראל למטה. אלא למעלה בעלייה ילך ישראל לפני הנכרי דבייט למ עלה אלא שטופלו לימינו דלא הוי אחריו ומט ובירידה יוליך העכו"ם לפניו: ואל ישוח לפניו. אפי' במישור אל ישחה ישראל לפני הנכרי ליטול כלום: שמא ירוץ. ימוצץ: ירחיב לו את הדרך. אם היה צריך לו לילך בד' פרסה יאמר שני פרסאות אני רוצה לילך שמא ימתין הנכרי ולהכותו עד פרסה שנייה וזה יפרוש ממנו קודם

עיון יעקב

ע"ש ותמלא: ישראל שנטפל לו. הא דלא נקט כפשוטו ישראל שהילך עמו בדרך טופלו לימינו י"ל משום דבאמת אין להקפיד ולאסור ורשאי למנוע מהם אם לא שהוא טופל עצמו לישראל שאז אסור למנוע מיניה מפני דרכי שלום ועי"ל דנקט הכי להראות שהוא נכרי אחר ישראל ונטפל לו משא"כ אם ישראל נטפל לו אז אסור לטפלו לצידו בישראל רולה לפי שגם הם מקפידין שלא יטפלו לימינו ובדאי כיומא דף ל"ד הגדול בימינו ע"ש: ירחיב לו הדרך כדרך שהרחיב יעקב לעשו. אפשר נ"כ הכוונה דוקא בדרך זה כמו פשטת יעקב שלא שיקר לעשו דכוונתו הי' על העתיד וכפירש"י בחומש שכוונתו היה על ועלו מושיעים וגו' רק שעשו הבין בפשוטו על הליכתו של עכשיו וכן תלמידי ר"ע שהיו הולכין לכזיב והיה כוונתם נ"כ לילך אח"כ לעכו ולא שעיקרו באמת כי מדבר שקר תרחק וכן יב' מנשי שנסמוך אסור מיירי כה"ג ועיין במהרש"א אבן בחומה אם א"א בעני; אחר מותר לשנות בדבר השלום כדאיתא ביבמות: שאני מינה דאתי לאימשך בתריהו. וכיון שהטעם משום דאתי לאימשך א"כ אפי' אם הוא מומחה וגם הצריך לרפואת הוא אדם חשוב אפ"ה אסור דאע"ג דמרישא אוסן ברשותא תנא ת"ע דילמא אתי לאימשך והא רר' קיבל מיעקב מינאה ככר פירשו התוספות עיין שם ועיין שם ביו"ד סי' קנ"ד.

קרי

קודם לכן: נשע סבותה. ונח הכך עד שעיר: [ליסטין. ישראל סין]: לעבו. רחוקים מכיב: לבי הורתא. מקום: תלמידא דיהודה רמאה את. תלמידו של רב יהודה הוי וקרי ליה רמאי כלומר ממנו למדת לרמותינו: ידעיתו ליה. שהוא רמאי: בשמתיה. לפי שאדם גדול (הוא) [הוה] ומיילא שמתים לייטינהו בשמתיה: גרדנא. (גרדי) אורג: דלא טייזא. עכיו שהם גרדי אין לו בשת פנים: מן שניה. שמהוך שהוא שרבן יד כל בו והורגין אותו: גנבי דבבל. שפגעו בו ברב מנשי כתפקרו לחרף אדם גדול ולסטים דא"י שפגעו בתלמידי דר' עקיבא שפרו בשבחו ואע"פ שהשם לסטים פריצים מגנבים להודיעך שבחה של ארץ ישראל:

מהרש"א ירהיב לו הדרך כדרך שעשה יעקב כו'. ובב"ר אמרנו חזרנו על כל המקרא ולא מלינו שהלך יעקב אצל עשו להר שעיר מימיו אפשר שהיה יעקב מרמה באחיו אלא אימתי הוא בא אצלו לעתיד לבא הה"ד ועלו מושיעים וגו' ולכאורה שמאמר הזה סותר הך דמשמעתין שאמר שלא היה בדעתו לילך רק עד סכות וא"ל שקר עד אשר אבא אל אדוני שעירה כדי להרחיב לו הדרך אולי באם שיש לו מחשבה רעה עליו להכותו שימתין לו עד לשם כפירש"י לית ליה האי דרשה דב"ר שרמז לו לעתיד שיבא לפי האמת לשם אבל רש"י בחומש הרכיב את ב' המאמרים ככרלה שאינם סותרים שכתב שהרחיב לו הדרך וכו' אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין וכו' ואימתי ילך בימות המשיח עכ"ל ונראה לומר דודאי לפי המובן דבריו עם עשו א"ל שיבא לשעיר בהליכה זו ולא לעתיד ולא הלך אלא עד סוכות עשה כן כדי להרחיב לו הדרך ומפני כי יעקב זרע אמת תתן אמת ליעקב והוא שאמר בב"ר אפשר היה יעקב מרמה וכו' וע"כ בב"ר אמרו שרמז לו לעתיד שאז יתאמתו דבריו שיבא יעקב לשעיר: אזיל עבוד גניבתא כ"ב שנין כו'. ששיעור כ"ב שנין נקראו ימים אחדים גבי רבקה שאמרה ליעקב וישבת עמו ימים אחדים והוא נתעכב שם כ"ב שנה ועל דרך זה נקראו כ"ב שנין ימים מועטין בההוא עובדא דבנימין הצדיק בפ"ק דב"ב כמ"ש שם וע"כ הכי נגבי כמי כשלא אכלתו בשנים כאלו אתו תבעו שמתייהו:

דף כז [איתמר מנין למילה בנכרי שהיא פסולה דרו בר
בראשית ו פפא משמיה דרב אמר ואתה את בריתי
תשמור ור' יוחנן אמר המול ימול מאי בינייהו וכו'] איכא בינייהו אשה למ"ד ואתה את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ"ד המול ימול איכא דאשה כמאן
שמות ד דמהילא דמיא ומי איכא למ"ד אשה לא והכתיב ותקח צפורה צור קרי ביה ותקח והכתיב ותכרות קרי ביה ותכרת דאמרה לאינש אחרינא ועבד ואי בעית אימא אתאי איהי ואתחלה ואתא משה ואגמרה:

[המול ימול. וקרי ביה המל ימול מי שהוא מהול ימול אחרים]: ותקח. על ידי שליח: ותכרת. אמרה לאחר וכרת:

נה ע"ב כתיב אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם וגו' והא איכא חיי שעה אלא לחיי שעה לא חיישינן מיתיבי לא ישא ויתן אדם (את) [עם] המינין ואין מתרפאין מהן אפילו לחיי שעה ומעשה בבן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו ולא הניחו ר' ישמעאל אמ' ישמעאל אחי הנח לי ואתרפא ממנו ואני אביא לך מקרא מן התורה שהוא מותר ולא הספיק לגמור הדבר עד שיצאת נשמתו ומת קרי עליה רבי ישמעאל אשריך בן דמה שגופך טהור ונשמתך יצא בטהרה ולא עברת על דברי חבריך
קהלת י שהיו אומרים ופורץ גדר ישכנו נחש שאני מינות [דמשכא] דאתי (למיסרך) [למימשך] בתרייהו. אמר מר ולא עברת על דברי חבריך שהיו אומרים ופורץ גדר ישכנו נחש איהו נמי חויא טרקיה חויא דרבנן קאמר דלית ליה אסותא מאי הוה ליה למימר ליה כדאמר
ויקרא יח רב נחמן בר יצחק וחי בהם ולא שימות בהם ורבי ישמעאל ה"מ בצנעא אבל בפרהסיא לא דתניא היה ר' ישמעאל אומר מנין שאם (אומר) [אומרים לו] לאדם עבוד ע"ז ואל תהרג שיעבוד ואל יהרג שנא' וחי בהם
שם כב ולא שימות בהם יכול אפי' בפרהסיא ת"ל ולא תחללו את שם קדשי וגו':

על המשנה הזאת האריכו בגמרא בענין רפואות במאמרים רבים ולא ראיתי להעתיקם יעויינו שם:)

אם אמרנו נבוא העיר. באגדעה אנשים מצורעים כתיב אם אמרנו [נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פה ומתנו ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחינו נחיה אם ימיתנו ומתנו]: והא איכא חיי שעה. שמא ימיתום מיד: לא חיישינן. הואיל וסופו למות כאן: מקרא מן התורה. לקמן מפרש ליה: עד שיצאתה נשמתו. במותר: ויצאת נשמתך בטהרה. (בהיתר) [במותר]: ופורץ גדר ישכנו נחש. שעבר על דברי חכמים ישכנו נחש ולקמן פריך הא איהו חויא טרקיה והיה יכול להתרפאות להכלל ולהחיות על ידי זה ולחויא דרבנן כמי לא ליחוש שאילו נשכו היה יכול להתרפאות ומשני חויא דרבנן לית ליה אסותא שעקילתן עקילת עקרב ולחישתן לחישת שרף ולית ליה אסותא כלל שאם נשכו נחש בשביל שעבר על דברי חכמים לא תעלה לו רפואה וימות ואם היה מתרפא מנשיכה זו סופו למות ע"י נשיכת חבריו שהעביר על דברי חכמים חייב מיתה: מאי הוה ליה. לבן דמה למימר איזה מקרא היה רוצה להביא: בפרהסיא. יש חילול השם שיולא לחוץ ולמדין הימנו לחלל בקדושת השם:

מהרש"א אשריך בן דמה וכו'. בהך עובדא דרבה בפ' הפועלים קאמר כה"ג על רבה שגופך טהור ויצאת נשמתך בטהור כיון מנוח שאמר רבה כי קא ניחא נפשיה טהור אבל הכא לא הוזכר על מה שאמר מלת טהור וי"ל דה"ק דכי קא ניחא נפשיה הביא מקרא מן התורה שנקראת יראת ה' טהורה קאמר שיצאת נשמתו בטהרה וק"ל:

דף כט אריב"ל מעלין אונקלי בשבת מאי אונקלי א"ר אבא איסטומכא דליבא מאי אסותא מייתי כמונא כרוייא ונינא ואגדנא וציתרי ואבדתא. ללובא בחמרא
תהלים קד וסימניך ויין ישמח לבב אנוש לרוחא במיא וסימנך ירוח

עיון יעקב
קרי ביה ותקח. פירש"י ע"י שליח ואין להקשות הא אמרינן בקדושין דף כ"ג הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו דאי שלוחי דידן מי איכא מידי דאנן לא מצי עבדי ושליח שפיר יי"ל

(בראשית א) °ורוח אלהים מרחפת על פני המים. לכודא בשיכרא (שם כד) °וסימניך °וכדה על שכמה רב אחא בריה דרבא שחיק להו לכולהי בהדי הדדי ושקיל ליה מלא ה' אצבעותיה ושתי לי' רב אשי שחיק כל חד וחד לחודיה ושקיל מלא אצבעתיה רבתי ומלא אצבעתיה זוטרתי אמר רב פפא אנא עבדי לכל הני ולא איתסאי עד דא"ל ההוא טייעא אייתי כוזא חדתא ומליא מיא ורמי ביה תרוודא דדובשא ותלי לה בי כוכבי למחר אישתי עבדי הכי ואיתסאי:

איסטומכא דליבא. דופני בשר שתחת הלב והוא טרפשא ל"א המוך שכנגד הלב שקורין ניבל"א ופעמים שנכפף נגד פניו ומעכב הנשימה הם עיקר: **כמונא כרוייא.** כמון כך אגרוף: **צנינא.** ווינטר"א: **אגדנא.** עשב מר והוא מרובי"א: **ציתרי.** שדריא"ה: **אבדתא.** אזוב: **לליבא בחמרא.** לאיסטומכא דליבא ישתה אלו ביין: **לרוחא.** לשחפת שמחמת רוח ישתה אלו במים: **לכודא.** חולי אשה יולדת ומלטטכת על המשבר: **שבמה.** דומה היבה זו לשכרא בג' אותיות: **מלא ה' אצבעותיה.** מלא ידו: **מלא אצבע רבא ומלא אצבע זוטרא.** שיכול לאחוז בזרת והגודל יחד: **כוזא.** כלי קטן: **תרוודא.** מלא כף: **בי כוכבי** תחת הכוכבים בלילה:

(נו) (שם ע"ב) **משנה** שאל רבי ישמעאל את ר' (עקיבא) [יהושע] כשהיו מהלכין בדרך מפני מה אסרו גבינת עכו"ם א"ל מפני שמעמידין אותו בקיבת עגלים של ע"א א"ל א"כ מפני מה לא אסרו בהנאה השיאו לדבר
(ש"ה א) אחר א"ל ישמעאל (אחי) היאך אתה קורא °כי טובים דודיך מיין או כי טובים דודייך א"ל כי טובים דודייך מיין א"ל אין הדבר כן שהרי חבירו מוכיח עליו לריח שמניך טובים וגו':

כי טובים דודיך מיין. לשון זכר או כי טובים דודייך מיין לשון נקבה והכי קאמרה כנסת ישראל ישקני הלור מנשיקות פיהו כי כך אמר לי כי טובים דודייך מיין: **חבירו מוכיח עליו.** שהוא לשון זכר וכנסת ישראל היא שאמרה כך לפני שכינה לריח שמניך וגו' עלמות אהבוך לא שייך למימר לנקבה:

(יף לב) **וחרם** הדריאני מאי הדריאני אמר רב יהודה אמר שמואל חרס של אדריאנוס קיסר כי אתא רב דימי אמר קרקע בתולה היתה שלא עבדה אדם מעולם עבדה ונטעה ורמא ליה לחמרא בגולפי חיורי ומייצי להו לחמרייהו (ומחברי) [ומתברי] להו בחספי ודרו בהדייהו וכל היכא דמטו תרו להו ושתו:

של אדריינוס קיסר. כשיוצא בגייסות מוליכן עמו: **בתולה שלא נעבדה.** והיה כל כחה קיים והוליאתו ביין זה ונעשה חזק: **גולפי.** כלי חרס: **חיורי.** חדשים דמיילי: **ודרו בהדייהו.** נושאין עמהם: **תרו להו.** שורין אותם במים:

(נז) (יף לח) **פיסקא** השיאו לדבר אחר. מאי כי טובים דודיך מיין כי אתא רב דימי אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע ערבים עלי דברי (דודים) [דודיך] יותר מיינה של תורה מאי שנא האי קרא דשייליה א"ר שמעון בן פזי [ואיתימא ר"ש בר אמי] מרישיה דקרא קאמר ליה ישקני מנשיקות פיהו א"ל ישמעאל אחי חשוק שפתיך זו בזו ואל תבהל להשיב מ"ט אמר עולא [ואיתימא רב שמואל בר אבא] גזרה חדשה היא ואין מפקפקין בה אמאי לא אמרה ליה משום דעולא דאמר עולא כי גזרו גזירה במערבא לא מיגלו טעמא עד תריסר ירחי שתא דלמא איכא איניש דלא סבירא ליה ואתי לזלזולי בה:

דברי (דודים) [דודיך]. דברי סופרים: **מיינה.** עיקר תורה שבכתב: **חשוק שפתותיך.** כדמתרגמינן וחשוקיהם וכיבושיהון: **ואל תבהל להשיב.** אל תדקדק להקשות לו: **גזרה חדשה.** מקרוב גזרו על הגבינה: **ואין מפקפקין בה.** ואין מפרשין טעמיה כדמפרש ואזיל מפקפקין לשון חטיטה בדבר סתום לפתחו בלע"ז קוריי"ר כמו מפקפק ומטל את ונכנסים: **לא מגלו טעמא.** למה גזרו עליו: **דילמא איכא דלא סבירא ליה.** ההוא טעמא ולא בדיל מיניה ומזלזל בה אבל השתא דלא מגלו טעמא דמלתא בדילי מיניה כולי עלמא דסברי קמו רבנן במלתא דאתי מיניה חורבא ואכן הוא דלא בקיאינן בטעמא:

מצאתי תשובה להרי' יצחק בר ששת ז"ל על משנה זו וזו נוסחה מה שהוקשה לך בההיא דע"ז דא"ל רבי ישמעאל לר"ע אחי היאך אתה קורא כי טובים דודיך מיין וכו' איך אפשר בחכם גדול כר"ע שיסתפק בקריאת פסוק שהתינוקות יודעים אותו אם לא נאמר שהספרים שלהם לא היו נקודים והקשה עוד מרביה דיואב המוזכר בב"ב דאי רבי עקיבא טעה בין דודיך לדודייך הא לא עדיף רביה דיואב מרבי עקיבא ועביד איהו דטעי בין זכר לזכר. תשובה אף אם הספרים שלהם היו נקודים אינו קשה אי טעי רבי עקיבא בקריאת אותו פסוק שהרי אפשר שהיה מחלוקת בזאת המלה בספריהם כמו שיש היום בהרבה מלות בין מערבאי למדנחאי ובין בן אשר ובן נפתלי והלא בחלוף התיבות היה מחלוקת בספרים והיה ספק לחכמים והוצרכו ללכת אחר הרוב כמו ששנינו במסכת סופרים אמר ר"ש ג' ספרים נמצאו בעזרה ספר מעון וספר זאטוטי וכו' באחד מצאו כתוב מעון אלהי קדם ובשנים מצאו כתוב מעונה אלהי קדם וקיימו שנים ובטלו אחד. באחד מצאו כתוב וישלח את זאטוטי בני ישראל ובשנים מצאו כתוב וישלח את נערי בני ישראל וקיימו שנים ובטלו א'. ומעתה לא יקשה לך דרביה דיואב אפילו לפי פירושך שהיה טועה בין זכר לזכר לפי שבכל ספריהם ג"כ היה כתוב כמו שאנו קורין ולא היה מחלוקת בזאת המלה והוא לבדו היה הטועה אמנם עיקר הפירוש בההוא דיואב כמו

עיון יעקב

יעב דה"נ שלית דרחמנא הוא שלוה היכא דלא מצי אבוה חייב ב"ד למול רק שהוא לוה דכר והוא שלוהי דרחמנא כדאיתא בפ"ק דקידושין דף כ"ט המול לכם כל זכר: **השיאו** לדבר אחר א"ל ישמעאל אחי האיך אתה קורא כי טובים דודיך. מיין לבאותו הדבר שזהו למה השיאו לדבר אחר זה וגם רב דימי אדרש בו בש"ס משמע שחידש דבר מה שלא הוזכר במתני' מ"ז חידש בזה וגם מ"ז שקאמר מרישא דקרא א"כ אמאי לא שאל לו מרישא דקרא ועיין במהרש"א ואפשר לומר משום דרבי ישמעאל לא היה רוצה להשיב לפי שגזירה חדשה היא ואין מפקפקין בה כדאמר בסמוך להכי שאל לו על פסוק זה כי אפשר לומר פי' הפסוק כי טובים דודיך ר"ל מיין כי היין אינו טוב אלא בזמן שמזקין ולא כשהוא חדש אף ד"ת כן וכן דרשינן דרש זה במדרש ע"ש אך שהחילוק הוא אם הוא לשון זכר שהכנסת ישראל אמרו להקב"ה טובים דודיך ד"ת שניתנו מסיני שהם טובים כיין שהם טובים כישנים מ"מ א"כ דברי סופרים אף' כשהם חדשים אין לפקפק בם משא"כ אם הוא לשון נקיבה והקב"ה אמר לישראל חביבים עלי דודייך דברי סופרים מיין מה יין אינו טוב אלא כשנתיישן א"כ מותר לפקפק על גזירה חדשה וזה היה פלפול בין ר"י ובין ר"ע כי ר"י סובר שהוא לשון נקיבה שהקב"ה אמר לישראל לכן פקפק על גזירה חדשה משא"כ ר"ע סבור שהוא לשון זכר וא"כ אין לפקפק על גזירה חדשה דרבנן והא דקאמר בש"ס מ"ש האי קרא דשיילה ה"ט שהרי מלינו בכ"ה פסוקים שתורה נמשלה ליין ובמאיסא בפ"ק דתענית דף ז' ו"ו להכי נקרין שגם רישא דקרא מיירי מענין זה **ורב דימי** פתי לפרש דאף אם הוא לשון נקיבה מ"מ ה"פ עריבים עלי **דברי סופרים** יותר **מיין**

כמו שפירש ר"ח ז"ל דרבים דיואב לא טעה וזכר אמר כמו שאנו קורין אלא על שלא השגיח בלמדו ליואב כשהיה קורא בטעות ושגגתא דעל על ומשום הכי קראו דוד עושה מלאכת ה' רמיה דאם המלמד היה טועה נמי רמיה יש בכאן אלא למד כפי ידיעתו ועל זה שאל דוד למלמד היכא אקרייה שאם יאמר בטעות כמו שאמר יואב לא יעשה לו מאומה כי הוא שוגג שגגת תלמוד אבל אם יאמר כתקונו אז עושה מלאכת ה' רמיה:

מהרש"א ובגמרא מאי דודיך וגו'. כי אתא רב דימי וכו'. יש לדקדק בזה למאי דמסיק בגמרא דמרישיה דהאי קרא קאמר ליה ישקני מנשיקות פיהו וכו' למה השיאו לדבר אחר ושייליה נמי בסיפיה דקרא היאך אתה קורא כי טובים דודיך וגו' גם יש לדקדק למאי דמסיק בגמרא פירושא דהאי קרא ערבים עלי דברי דודיך דהיינו דברי סופרים יותר מיינה ועיקר של תורה הרי שפיר השיב לו מהאי קרא דיש להחזיק בהאי גזרת נבילה שגזרו רבנן עלה יותר מיינה ועיקר התורה ויש ליישב בזה דודאי השיב לו כן מהאי קרא כמ"ש ודקאמר שהשיאו לדבר אחר היינו שלא השיב לו טעם גזרה זו ודקאמר מ"ש האי קרא דשייליה וכו' ומסיק משום רישיה דקרא ר"ל מ"ש מהאי קרא דכמה קראי איכא דיותר מפורשים בזה כההיא דפ' עושין פסין דדריש רבא מ"ד ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים גו' בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה כו' ומשני להכי שייליה מהאי קרא משום רישיה דהאי קרא ישמעאל אחי חשוק שפתותיך כו' שלא יבקש ממנו על טעם הגזרה אך שיש לדקדק עוד בזה לפי גרסת הילקוט בגמרא וכעייניה להאי קרא דשייליה פשטיה דקרא במאי כתיב כי אתא רב דימי וכו' דמשמע דרבי יהושע דריש ליה להאי קרא כי טובים דודיך מיין וגו' בדרך דרשה אחרת גם פירש"י דחוק בזה שאלו דודיך לשון זכר או לשון נקבה דהא לנוכח זכר ונקבה שוים הם גם דמייתי לריח שמניך טובים סיפיה דקרא עלמות אהבוך ה"ל לאתויי לפרש"י ונראה שרמז לו בהאי קרא על ג' איסורים הנזכרים במתני' דהכא והוא איסור יין דאיסורו מדאורייתא ואסור בהנאה ואיסור חלב ונבילה דאינו אלא גזרה דרבנן ומותר בהנאה ואיסור שמן נמי אינו רק מדרבנן ומותר בהנאה וזה שהשיאו לדבר אחר ולא גלה לו טעם הגזרה אך רמז לו שיש להחזיק בגזרה ולפי שדודיך חסר כתיב שאלו היאך אתה קורא דודיך מלשון דודים כפי המקרא או דדיך מלשון דד כפי המסורת וא"ל פשטיה דקרא דודיך מלשון דודים וא"ל אין הדבר כן שהרי חברו בגזרה דרבנן מלמד עליו לריח שמניך וגו' דאיירי בגזרת שמן ה"נ קרי ביה דדיך כפי המסורת והוא גזרת חלב ונבילה הבאים מן הדד וקאמר קרא כי טובים דדיך שהוא יותר מיין שהוא אסור מן התורה וכן לריח שמניך שהוא גזרת שמן טובים וערבים יותר כו' והשתא שפיר קאמר תלמודא פשטיה דקרא כפירוש המקרא דהיינו מלשון דודים כמו שהביא רבי ישמעאל במאי כתיב כו':

[שם ע"ב] נה **דרש** רב נחמן בר רב חסדא מ"ד °לריח שמניך טובים למה ת"ח דומה לצלוחית של פלייטין מגולה ריחה נודף מכוסה אין ריחה נודף ולא עוד אלא דברים שמכוסין ממני מתגלין לו שנא' °על כן עלמות (שם) אהבוך קרי ביה עלומות אהבוך ולא עוד אלא שמלאך המות אוהבו שנאמר עלמות קרי ביה על מות אהבוך ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים עולם הזה ועה"ב שנא' עלמות קרי ביה עולמות:

מגולה ריחה נודף. והיינו דכתיב שמן תורק שמך כשמגלין אותה ומריקין שמנה כלומר כשאתה מלמד תורה לתלמידים אז יצא לך שם: **מתגלין לו.** מעצמן בלא טורח כשהוא מלמדם: (**על מות.** הממונה על מות)

מהרש"א למה ת"ח דומה וכו'. לכאורה לפי הדמיון הת"ח דומה לשמן הטוב שבצלוחית ולא ה"ל דומה לצלוחית וי"ל שדימה גוף הת"ח לצלוחית והשכל שבו שהיא כח הנשמה לשמן הטוב הדולק בו כמ"ש נר אלהים נשמת אדם וקאמר שאל תחשוב להחזיק תורתך לעצמך שלא ללמדה לאחרים ושתהא אתה נקרא ת"ח ולא אחר דאדרבה קח לך המשל מהצלוחית של פלייטין כשהוא מריק שמנו לכלי אחר אף הוא ריחו נודף שהוא נתבסם בשמן שהיה בו כבר אבל אם הוא אינו מריק שמנו כשאר הוא מכוסה ואין ריחו של צלוחית נודף כך היא ת"ח אם הוא מריק תורתו ומלמדה לאחרים ריחו נודף ומוסיף בחכמה וכשהוא מכסה תורתו ומחזיק תורתו לעצמו אין מוסיף בחכמה. והאי קאמר **ולא עוד אלא דברים שמכוסין ממנו מתגלים לו.** ע"י שמלמדם לאחרים כדאמרינן הרבה למדתי מרבותי ויותר מחברי ויותר מתלמידי. והתוס' פירשו בע"א ע"ש. וקאמר **ולא עוד אלא וכו'.** ע"פ מ"ש בפרק ר"ע אריב"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה וכו' עד מיד כל אחד ואחד נעשה אוהבו ומסר לו דבר שנאמר לקחת מתנות וגו' ואף המלאך המות מסר לו דבר שנאמר ויתן את הקטורת וגו' הוא שאמר הכא שיזכה ויזכה את הרבים כמדתו של משה רבינו ע"ה זוכה גם הוא שאף דברים המכוסין מתגלין לו ע"י מלאכי השרת כמו שנתגלו למשה ואף מלאך המות נעשה אוהבו כמו למרע"ה כמ"ש. וקאמר **ולא עוד אלא שנוחל שני וכו'.** שמצינו בענין זה בסמוך לו בפרקי אבות באברהם שזכה וזיכה את הרבים כמ"ש ואת הנפש אשר עשו בחרן וע"י כך נוחל הוא ותלמידיו ב' עולמות גם זה מתלמודו שמריק תורתו וזיכה אותה לאחרים ראוי לנחול שני עולמות ודריש מעלמות ג' דרשות דמדלא כתיב על מות בשני תיבות ע"כ דיש למדרש ביה עוד דרשא אחריתא ומדלא כתיב עולמות בוי"ו אחר העי"ן ע"כ דיש למדרש ביה עוד דרשא אחריתא ומדלא כתיב עלומות בוי"ו אחר הלמ"ד ע"כ דיש למדרש ביה עוד דרשא אחריתא וק"ל

הרי"ף רש"י שמן תורק שמך. נראה דהוקשה דהל"ל שמן תורק ריחך שנודף הריח כשמריקין אותו מה ענין השם בריח השמן לכך דרש רב נחמן כו':

אמר

עיון יעקב

נאין לאסתפק אמ"י כשהם תרשים: **למה** ת"ח דומה לצלוחית של פלייטין. עיין ברש"י ובמהרש"א ובמדרש דרש על אברהם שדומה לצלוחית של פלייטין מוקפת צמיד פתיל ומונחת בזווית ולא היה ריחו נודף כיון שנטלטלה ריחו נודף כך אמר הקב"ה לאברהם טלטל עצמך ממקום למקום ושמך מתגדל ע"ש ואפשר לפ"ז נ"כ יתפרש דרשה דהכא כל זמן שהוא מכוסה במקומו ואינו נגלה למקום אחר אין ריחה נודף משא"כ אם הוא מגולה שהולך למקום אחר ריחו נודף ומ"ש ולא עוד אלא שדברים מכוסין ממנו מתגלין כדכתיב המכסה אני מאברהם וגו' ודרשינן במדרש גלה סודך לאחר ונלמד זה אברהם ומ"ש ולא עוד אלא שמלאך המות אוהבו כן מצינו באברהם שלא שלט ביה מלאך המות כדאיתא סוף פ"ק דב"ב ומ"ש ולא עוד אלא שנוחל שני עולמות כדאיתא במדרש ואברהם זקן בא בימים זקן זה שקנה שני עולמים עיין שם:

נגם.

נט **אמר** רב תרי מיני שתיתאה שדר ליה ברזילי הגלעדי לדוד שנאמר °משכב וספות וכלי יוצר וחטים ושעורים וקמח וקלי ופולין ועדשים וקלי:

שתיתאה. תבשיל העשוי מקמח של קליות שיבשו בתנור ויש שעושין אותו מקמח עדשים ולפי שהם מתוקים יותר מדאי נותן בהם חומץ: (תרי מיני שתיתא. דתרי זימני [כתיב] קלי בקרא [והיינו תרי מיני שתיתא]: וספות. כלים להשתמש כמו שומרי הסף)

לט **ת"ר** אשת חבר הרי היא כחבר עבדו של חבר הרי הוא כחבר חבר שמת אשתו ובניו ובני ביתו הרי הן בחזקתן עד שיחשדו

אה"ב יש להאמין שהיא טוב ויושר ·ידריך הנלוים אליו בדרך ישרה לא יסורו ממנה ייסיפו כאבותם כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו':

מ **ת"ר** פעם אחת חש רבי במעיו אמר כלום יש אדם שיודע יין תפוחים של נכרים אסור או מותר אמר לפניו רבי ישמעאל בר' יוסי פעם אחת חש אבא במעיו והביאו לו יין תפוחים של נכרים של ע' שנה ושתה ונתרפא א"ל כל כך היה בידך ואתה מצעריני בדקו ומצאו נכרי א' שהיה לו ש' גרבי יין תפוחים של ע' שנה ושתה ונתרפא אמר ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים:

מהרש"א ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים וכו'. נראה לפרש לפי שהיה יין הזה שבא לרפואה שמור כ"כ ביד שומרי שבעים שנה נתן למקום ברכה בלשון הזה ועי"ל לפי שבתחלה כשברא הקב"ה את האדם והניחו בג"ע לא השליט אותו בפירות ג"ע רק שיהיה שומר בג"ע כמ"ש ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה אבל כשנטרד מג"ע השליט את האדם בכל ומסר הכל בידו וע"ז נתן ברכה שמסר עולמו שמחוץ לג"ע לאותן שהיו רק שומרים בג"ע להיות להם כל העולם הזה לכל צרכיהן:

אה"ב תמהני על רש"י ז"ל כי לא פי' לנו ממנו מהו אומרו ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים ולפשר ברכה כזו שבמה דברים ברא הקב"ה בעולמו לצורך להנאת האדם ומסר אותם לזה דבר אחד ולזה דבר אחר במחזיקים ושומרים אותם לעת המצטרך לעזור איש את רעהו כאשר עשה נכרי זה ששמר יין זה של ע' שנה עד שנתרפא בו רבי ומזה נתן הודאה וברכה לה' ונראה שהיה של מין התפוחים פריסים קוטוני"י בלע"ז או רמונים הנקראים ג"כ תפוחים שמועיל לחולי מעיים כי יין תפוחים בעלמא מזיק הוא:

כל הצלמים פרק שלישי

ס °**וגם** את מעכה אמו (הסירה) [ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה ויכרות אסא את מפלצתה מאי מפלצתה אמר רב יהודה דהות מפליא ליצנותא תני רב יוסף כמין זכרות עשתה לו והיתה נבעלת לו בכל יום. רב הונא רמי כתיב °ויעזבו [שם] את אלהיהם ויאמר דוד וישרפו באש וכתיב °וישאם דוד ואנשיו לא קשיא כאן קודם שבא אתי הגתי כאן לאחר שבא אתי הגתי דכתיב °ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה ותהי על ראש דוד. ומי שרי איסורי הנאה נינהו אמר רב נחמן אתי הגתי בא ובטלה ומשקלה ככר זהב היכי מצי מנח לה אמר רב יהודה אמר רב ראויה (היתה) לנוח בראש דוד ר' יוסי בר חנינא אמר אבן שואבת היתה לה דהוה דארי לה רבי אליעזר אמר אבן יקרה היתה בה ששוה ככר זהב °זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי מאי קאמר ה"ק בשכר שפקודיך נצרתי זאת היתה לי לעדות מאי עדותו אמר ריב"ל שהיה מניחה במקום תפילין והולמתו והא קא בעי אנוחי תפילין א"ר שמואל בר רב יצחק מקום יש בראש שראוי להניח בו שתי תפילין (°ויוציאו) [ויוצא] את בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות נזר זו כלילא. עדות א"ר יהודה אמר רב עדות היא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו שאין ראוי למלכות אין הולמתו °ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך אמר רב יהוד' אמר רב (שבקיש) [שמתנשא] להולמו ולא הולמתו °ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותא תנא כלם נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלים:

קודם שבא אתי הגתי. ובטלה אמר דוד לשורפה בא אתי הגתי ובטלה והדר ויבאם אתי הגתי גברי היה: עטרת מלכם. בבני עמון קאי וע"ז שלהם מלכם שמה על שם מלוכה כדכתיב ולמלכם שקוץ בני עמון והאי עטרת מלכם בע"ז קאמר: היכי מצי מנח ליה. והלא [ככר] ששים מנה היא ומאד היא כבדה וקרא כתיב ותהי על ראש דוד: אמר רב יהודה, האי ותהי על ראש דוד לאו דמנח לה אלא ה"ק חשובה (היתה) וראויה לדוד שעשויה למדת ראשו והולמתו כדלקמן: אבן שואבת. דרך [אותה] האבן להגביה [המתכת] ולתלותה באויר: דהות דארי לה. שהיתה נושא לעטרה ומגביהתה ששוה ככר זהב. והיינו ומשקלה ככר זהב שקולה היא כככר זהב: זאת היתה לי. עדות עטרה זו מעידה עלי שאני הגון למלכות: הולמתו. יושבת בראשו יפה ומכוונת למדת ראשו: מקום תפילין. צריך שבראשו למעלה מן הפדחת מקום שמוחו של תינוק רופס: מקום יש בראש שראוי להניח בו ב' תפילין. כי רחב הצריך מקום כדי ב' רצועות והיא היתה נחה בחלי רחבו. ויוציא את בן המלך. ביואש כתיב בבן אחזיה כשהחביאה אותו אחותו כשהרגה עתליה את כל זרע המלוכה וכשגדל הוליאוהו ונתנו עליו הנזר לעדות שהוא מזרע המלוכה: א"ר יהודה שביקש להולמו. ואע"ג דאמר רב יהודה לעיל ראויה היתה לנוח אבל אטמי לא מנח להו מיהו חדא שעתא בדקין ליה בנוס

עיון יעקב

וגם את מעכה אמו הסירה מגבירה. ולא קשה לך למה בסוף מסכת מכות קחשיב כגון נבזה בעיניו נמאס זה חזקיהו מלך יהודה שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים ולא קחשיב אסא שהסיר אמו מגבירה והסיר וכרת מפלצתה משום דאסא עשו בן כתירה כדי ליסרה שלא ימירה עוד משא"כ חזקיה עשה כן לאביו אף שכבר מת ומיתה כיפר עליו אפ"ה עשה כן ע"ש: **בשכר** שפיקודיך נצרתי. כי גולי שאנה יאכל פריה ובני מלכים ימלוכו. ולשבר ע"ד דאיתא במדרש ויבחר ויביאהו והוא אדמוני כיון שראה שמואל שהוא אדמוני כשירא אמר זה שופך דמים כעשו א"ל הקב"ה עשו מדעת עצמו הרג אבל זה מדעת סנהדרין הוא הורג ע"כ וא"כ ה"ק דוד זאת היתה לי עדות כי פיקודיך נצרתי בלא חרבי אלא מדעת סנהדרין דאל"כ לא נמשחתי למלכות כמו שאמר שמואל: **עדות** היא לבית דוד דהיינו התפילין שנקראים אות ועדות זו עדות לבית דוד שהולמתו שהוא ראוי להולמו כדאמר לעיל עיין פירש"י כאן ועיין בס' כהן גדול ועיין במהרש"א: **ואדוניה** בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך. עיין במהרש"א ס' בבן גדול:

בגוים אלא הגון הוא למלכות: רבותא. דהכי משמע ליה דכתיב ויעש לו דמשמע שהיו משובים: נטולי הטחול. הטחול מכביד: וחקוקי כפות הרגלים. ונטל הבשר מן העצם ולא היו מרגישים בקוצים ובברקנים:

תוספות אבן שואבת היתה בה. במקום שהיה יושב על כסא מלכותו היתה אבן שואבת קבועה למעלה ושואבת העטרה: שהיה מניחה במקום תפילין והולמתו. פי' וזה נס גדול לפי שהשם אין הראש עגול והיא היתה עגולה ממש ואף ע"פ כן היתה יושבת שם למי שהיתה הולמתו וזו היא עדותה:

הריטב"א ז"ל מקום יש בראש להניח שתי תפילין ומכאן שהתפילין יש להם שיעור למטה וכדכתיבנא בפרק המוצא תפילין בס"ד:

מהרש"א ומי שרי איסורי הנאה נינהו וכו'. כפי המקרא מלכם המ"ם בפת"ח והכ"ף בקמ"ץ משמעו מלכם ממש אבל דרשוהו כפי המסורת שם ע"ז של בני עמון שהנו"ן בחיר"ק והכ"ף בחול"ם והיינו משום קושיא דלקמן דאי מלך ממש היכי מלו מנח לה דהכא ליכא לפרושי ראויה לנוח כדאמר לקמן לגבי דוד ראויה לנוח על ראשו ולאידך אמוראי יש לפרש דדרשו מלכם ע"ש ע"ז משום דאי מלך ממש הוה ליה להזכיר שהרגו אותו המלך ומה עשו בו כדרך הכתוב בכל המלכים בספר יהושע שנכבשו תחת ידם וק"ל: אבן יקרה היתה בה ששוה כו'. ר"ל הא דכתיב בקרא ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה וגו' לאו דבר נוסף קאמר אלא הכי. פירושו דלכך משקלה ככר זהב משום דאבן יקרה היה בה שהיה שוה כ"כ וק"ל: בשבר שפקודיך נצרתי זאת היתה לי לעדות וכו'. יש לדקדק היכן הוזכר עדות הכא שיהיה מלת זאת מוסב עלה ונראה לומר דהאי קרא מוסב אקרא דלעיל מיניה דכתיב זכרתי שמך ה' בלילה ואשמרה עדותיך וע"פ מ"ש במנחות דאסור להניח תפילין בלילה מדכתיב ושמרת את החקה מימים ימימה ולא בלילות והנחתן ביום הוא אות ועדות כדכתיב והיה לאות על ידך וגו' וע"י נזכר שם ה' כדאמרינן כי שם ה' נקרא עליך זו ש"ן של תפילין וקאמר קרא זכרתי שמך ה' בלילה בלא הנחתן ואשמרה עדותיך מלהניחן כדכתיב ושמרת את החקה אבל אמר דוד זאת היתה לי שאף שהתפילין בעצמן אסור לי להניחן בלילה מקום הנחתן של תפילין זאת היתה לי שאניח העטרה במקומן ממש בלילה והולמתו שם וביום שאניח תפילין מ"מ העטרה מונחת במקום הראוי להניחן כדמסיק דמקום יש בראש וכו' ונמצא שיש לי ב' כתרים ביום דהיינו תפילין שהוא כתר תורה ועטרה שהוא כתר מלכות כמפורש בחידושינו בפרק האומר ע"ש וזכיתי לזה לפי שפקודיך שהם שאר מצות נצרתי אף בלילה וק"ל: שמתנשא להולמו וכו'. דלא הל"ל רק ואדוניהו אמר אני אמלוך וגו' וע"כ דרשוהו על העטרה כפירש"י בפ' כ"ג שהיה בה שרביט של זהב וכו' ואימא מתיישבת אלא למי שיש לו חרין בראשו וכו' עכ"ל ואדוניהו לא היה לו חרין בראשו והיה מתנשא ראשו ודוחקו בה להולמו להיות מכוונת לו ולא הולמתו ודו"ק: נטולי טחול וכו'. עיין פירש"י הכא ובפ' כ"ג. ועוד נראה לפרש דמלת לפניו דייק דמאי רבותיה דחמשים איש רצים לפניו ולא לאחריו טפי מרכב פרשים דבריש' דקרא וקאמר דכולם נטולי טחול וכו' והיו קלים לרוץ לפניו טפי מכל הרכב ופרשים וק"ל:

סא **תניא** ר' אליעזר אומר מנין לעוקר ע"ז שצריך לשרש אחריה תלמוד לומר. ואבדתם את שמם *א"ל ר' עקיבא והלא כבר נאמר אבד תאבדון א"כ מה ת"ל ואבדתם את שמם לכנות לה שם יכול לשבח ס"ד אלא יכול לא לשבח ולא לגנאי ת"ל שקץ תשקצנו הא כיצד היו קורין אותה בית גליא קורין אותה בית כריא פני מלך פני כלב עין כל עין קוץ:

בית גליא. לשון גובה [גלא]: בית כריא. לשון חפירה ושפלות (נ"א כריא בית הכסא):

רבי ישמעאל פרק רביעי

ת"ר שאלו פילוסופין את הזקנים ברומי אם אלהיכם אין רצונו בע"ז מפני מה אין מבטלה אמרו להם אילו לדבר שאין העולם צריך לו היו עובדין היה מבטלו הרי הן עובדים לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות יאבד עולמו מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין ד"א הרי שגזל סאה של חיטין והלך וזרעה בקרקע דין הוא שלא תצמח אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין ד"א הרי שבא על אשת חברו דין הוא שלא תתעבר אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין והיינו דא"ר שמעון בן לקיש אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שעושים סלע שלי פומבי אלא שמטריחין אותי ומחתימין אותי בעל כרחי:

פילוסופין. חכמי האומות: שעושין סלע שלי פומבי. רושם שלי שאני רושם בו ובלע"ז קויין עושים הפקירא לכל שכל הרוצה לחתום בו חותם כלומר שבאים על הערוה על כרחי (ומולידות) [ומולידין]: אלא שמטריחים אותי. שאני יוצר הוולד על כרחי שהרי גזרה היא מלפני שיהא העולם כמנהגו ולא ידענא ליה היכא אמר ריש לקיש ומאיזה מקרא הוא מוצא קבלה זו שהקב"ה סובל על כך ובתנחומא דריש מאותו פסוק צור ילדך תשי וגו':

מהרש"א במסכה. *א"ל א"כ יאבד דבר שאין צורך לעולם בו וכו' א"ל אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן וכו'. שהרי אלו לא בטלו. יש לדקדק למה יהיו מחזיקין ידי עובדי חמה ולבנה משום דלא מבטלן הרי כבר אמרו בזה יאבד עולמו מפני השוטים ונראה לומר דר"ל אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן כו' שא"כ לא היה בידינו להכחיש אותם שעובדים לחמה וללבנה כו' שהם לא יהיו כדבר דאיהו מבטלן מפני שיש צורך לעולם בחמה ולבנה וכו' דאדרבה יאמרו כיון שיש בהן צורך ולא בטלן ראוי לעובדן אבל השתא דאיהו מבטל אף דבר שאין צורך לעולם בו ויש שעובדים אותן הרי אף לאותן העובדים לחמה וכו' מפני שיש בהן צורך ולא בטלן אין להם ראיה שהן אלהות שהרי אותן שאין בהן צורך גם כן לא בטלן וק"ל: אלא עולם כמנהגו נוהג והולך ושוטים וכו'. להאי ליכא משמע דטעמא דהעולם כמנהגו נוהג איהו מספיק רק לדבר שהעולם צריך לו כגון חמה וכו' ודבר שאין העולם צריך לו. צ"ל

עיון יעקב

היה קורין אותו בית גליא. כי כל ליצנותא אסירא בר מהא כדאיתא בסנהדרין דף ס"ג עיין שם:

מפני מה אינו מבטלה. ולא ניחא ליה להשיב כדי שהפורשין ממנה יקבלו שכר שהרי כבר אמרו כנסת הגדולה לא איהו בעינן ולא אגריה בעינא כדאיתא בסנהדרין דף ס"ד: יאבד העולם מפני שוטים. והא דאיתא בגמרא ובמדרש דלכך נגזר מיתה על האדם משום שלא יעשו עצמו ע"א כמו חירם מלך צור נמי כיוצא יאבד עולם מפני שוטים י"ל דוקא בשאר נעבדין אמרינן כן משא"כ אדם שנברא בצלם אלהים קרוב לטעות אף חכמי ישראל ראוי לגזור מיתה שלא יטעו ישראל שבעבורם נברא העולם וק"ל: דבר שאר הרי שבא על אשת חבירו. קחשיב בלשה דבריש שהן הן ג' עבירות המנויות ע"א וג"ע וש"ד כי גזל היינו ש"ד כי אין אדם מעמיד עצמו על ממונו ובא לידי ש"ד ועוד כל פשוט

ל"ל כמ"ם במתכיתא דא"כ אף אנו מחזיקין וכו' ניהו לאפי ליסכא הרי שגזל סאה וכו' אלא לעולם עולם כמנהגו נוהג כו' משמע דהאי טעמא מספיק גם לדבר שאין העולם לריך דלסאה של חטין שגזל אין כל עולם לריך לו כמו חמה ולבנה כו' וק"ל: אלא שמטריחין ומהתימין וכו'. כי דרך כל מלך שעושה סלע ומטבע שלו בללמו ובלורתו והאדם הוא סלע ומטבע של מלך מלכי המלכים שנא' כי בללם אלהים עשה את האדם וז"ש הכואף מזלזל בללם זה שעושה אותו הפקר ולא עוד אלא שמטריחין וכו' ע"פ המדרש קשה כח הכואף שהוא מרשל כח השכינה כילד העובר מתעבר מן האיש והקב"ה לר לורתו למ' יום ואח"כ הכואף בא עליה והקב"ה עומד ותוהה של מי אלור לורת האיש או לורת הכואף כביכול לור ילדך תשי יו"ד זעירא תש יד הלייר ע"כ וזהו שאמר שמטריחין ומחתימין אותי לורת אחרת וק"ל:

סג
דברים ד
שאל פילוסוף א' את ר"ג כתוב בתורתכם °כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא מפני מה מתקני' בעובדיה ולא מתקנא בע"ז א"ל אמשול לך משל למה"ד למלך ב"ו שהיה לו בן ואותו בן היה מגדל לו את הכלב והעלה לו שם על שם אביו כשהוא נשבע אמר חיי כלב אביו כששמע המלך על מי כועס על הבן או על הכלב הוי אומר על הבן א"ל כלב אתה קורא אותה והלא יש בה ממש א"ל מה ראית א"ל פעם אחת נפלה דליקה בעירנו ונשרפה כל העיר והבית שהיה שם הע"ז לא נשרפה א"ל אמשול לך משל למה"ד למלך ב"ו שסרחה עליו מדינה כשהוא עושה מלחמה עם החיים הוא עושה או עם המתים הוי אומר עם החיים א"ל כלב אתה קורא אותה מת אתה קורא אותה אם כן יאבדנה מן העולם א"ל אילו לדבר שאין העולם צורך בו עובדין היה מבטלה הרי הם עובדים לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות לאפיקים ולגאיות יאבד עולמו מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין וכן הוא אומר °אסף אסף כל מעל פני אדמה נאם ה' וכתיב °אסף אדם ובהמה אסף עוף השמים ודגי הים והמכשלות את הרשעים וכי מפני שהרשעים נכשלים בהם יאבדם מן העולם והלא לאדם הם. עובדים °והכרתי את האדם וגו':

אל קנא. מתקנא לנקום את תעבדם: **עם החיים הוא עושה.** מלחמה ומכלה את מומכם: **לאפיקים.** אפיקים מולאי מים: **אסף אסף כל.** כלומר האסלה את הכל בהמים: **אסף אדם ובהמה והמכשלות את הרשעים.** כל דברים שרשעים נכשלים בהם: **והכרתי את האדם.** בתמיה שהרי אף לאדם הם עובדים:

מהרש"א א"ל כלב אתה קורא אותה וכו' א"ב כו'. לכאורה קשה מאי א"כ יאבדנה מן כו' דאדרבה כיון דמת הרי

כבר אמר שאין עושה מלחמה עם המתים ונראה לומר דהפיכ, סוף זה היה מודה למה שאמרו הזקנים במתני' בדבר הלורך לעולם יאבד עולמו מפני השוטים והשתא קאמר כיון דאתה קורא אותה כלב מת אף שאינו עושה מלחמה עם המתים מ"מ יאבדנה כדי שלא יטעו אחריה כיון שאין לורך לעולם כלל ככלב מת והשיב אילו דברים שאין בהם לורך ככלב המת הזה לבד היו עובדים היה מבטלה הרי הן עובדין לחמה וכו' ואי אפשר לבטלן וא"כ אין לבטל גם אלו כדמסיק במתני' דאף אנו מחזיקים וכו'. כדלעיל ודו"ק:

הגדה מפני מה מתקנא בעובדיה. הא דלא מסני מיד מה שאינו מתקנא בה כדא"ל בסמוך יאבד עולמו מפני השוטים ואפשר דהקשה דגם בעובדיה לא הי"ל לקנא כי הכל מעשה שוטים ול"ך השיא משל כו' הרי"ף:

סד
דברים ד
שאל אגריפס שר צבא את רבן גמליאל כתיב בתורתכם °כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור עשיר בעשיר א"ל אמשול לך משל למה"ד לאדם שנשא אשה על אשתו חשובה ממנה אין מתקנא בה פחותה ממנה מתקנא בה. א"ל זונין לרבי עקיבא לבי ולבך ידעין דע"ז לית בה מששא והא קא חזינן [גברי] דאזלי כי מתברי ואתו כי מצמדי מ"ט א"ל אמשול לך משל למה"ד לאדם נאמן שהיה בעיר וכל בני עירו היו מפקידין אצלו שלא בעדים בא אדם אחד הפקיד אצלו בעדים פעם אחת שכח והפקיד אצלו בלא עדים אמ"ה לו אשתו בא ונכפרנו אמר לה וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן אנו נאבד את אמונתינו אף יסורין בשעה שמשגרין אותן על האדם משביעין עליהם שלא תלכו אלא ביום פלוני ולא תצאו אלא ביום פלוני ובשע' פלונית ע"י פלוני וע"י סם פלוני כיון שהגיע זמנו לצאת הלך זה לבית ע"ז (שלא) אמרו יסורין דין הוא שלא נצא וחוזרים ואומרים וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן אנו נמיר שבועתינו והיינו דא"ר יוחנן מ"ד °וחלאים רעים ונאמנים בשליחותן ונאמנים בשבועתן א"ל (רבה) [רבא] בר רב יצחק לרב יהודה איכא ע"ז באתריה וכי מנגיב עלמא ולא אתי מטרא מתחזי להו בחלמא ואמר להו שחטו לי גברא ואתי מטרא שחטו לה גברא ואתא מטרא א"ל השתא איכו שביבי לא אמרי לכו הא מלתא הכי אמר רב מ"ד °אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים מלמד שהחליקן בדברים כדי לטרדן מן העולם והיינו דא"ר שמעון בן לקיש מ"ר °אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא לטמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו: משלי ג

אגריפס שר צבא. ככרי היה ממונה על ראשי הגייסות וביתי אגריפס המלך היה: **אין מתקנא בה.** אשתו ראשונה איכה

עיון יעקב

הנוזל את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל את נפשו כדכתיב את נפש בעליו יקח ואם בעבירות אלו, עונש כמנהגו נוהג מכ"ש בעבירות אחרות וק"ל: **ואינו** מתקנא בע"א. רק לזה לכם אכר האכרון מפני מה אינו מתקנא בו בעלמו כמו שמתקנא בעובדיה וזה שהשיב לו על הבן הוא כועס והבן נוקט בכלב לפי שבא' תקלה על ידו וכן לזה לנו: **א"ל** כלב אתה קורא אותה והלא יש בו ממש. וא"כ טוב כלב חי מן ארי' מה להכי השיב וקרי ליה מת שהוא כלב מת להכי קאמר א"כ יאבדנה כיון שאין בו לורך כלל ועיין במהרש"א: **כלום** מתקנא אלא חכם בחכם. אף הוא ידע שאין מתקנא בע"א עלמו כדלעיל רק שעל הבן הוא כועס. ומהכנס מכח הקנאה שמתקנא בע"א כי בה אין שייך להנקם כדלעיל וע"ז הולרך להשיב המשל ועיין במהרש"א: **והא** קחזינן דאזלי כי מתברי ואתי כי מלמדי. ואף הדברים אלו נעשים ע"י כשוף ויעשה שדים כמ"ש מוקשות לעיל דף כ"ז ע"ב ד"ה שאני מינות וכו' ע"ש מ"מ עיקר הקושיא כיון שזה שלא כמנהגו של עולם הי"ל להקב"ה לבטל כדי שלא יטעו לזה השיב בזה ג"כ ע"י מנהגו של עולם לפי שמשביע את היסורין שלא תלכו אלא ביום פלוני והשדים שיש להם ידיעה מזו מטעים אותו שילך לבית ע"א וכו' והיסורין הולכין באותו יום כמנהגן: **מלמד** שהחליקן בדברים. היינו ע"י כישוף ומעשה שדים כמ"ש מוקשות לעיל ובאמת לפי תירוץ זה מתורץ כל הקושיות דלעיל דלכך הקב"ה אינו מבטל שום ע"א כדי לטרדן מן העה"ז אלא שלא רלה להשיב תירוץ זה להם משום שלום רק לישראל השיב כן וזה ג"כ ראיה לדברי מס' ע"א שזונן לא היה מישראל:

אי"נ מקפדת כל כך נשוא את בעלה אבל אם פרוצה ממנה מתקנאה ומקפדת עליו לשנאותו : זונין. ישראל הוא : דאזלי כי מתברי. פעמים הולכים לע"ז שנתפרקו אבריהם מחמת החולי ומחזרין באבריהם מלומדין : רעים בשליחותם. (שמחסרין) [שמייסרין] את הגוף : שהחליקן בדברים. מכיון לטעות :

מהרש"א כלום מתקנא אלא חכם בחכם וכו' משל למה"ד וכו'. הקושיא מה השיב לו בזה המשל דתקשי כמי לומשלו שהביא פרוצה ממנה למה מתקנא בה כלום מתקנא אלא חכם בחכם וכו' מבואר שהקנאה היא על שני פנים הא' היא המדה הרעה באדם הנזכרת בכל מקום שמקנא ומומר למעלה ולכבוד או עושה של חברו ועיין מה שכתבנו בזה בחידושינו בפרק השפינה. והקנאה השנית היא הנאמרת בכל מקום לגבי הש"י ב"ה יקניאוהו בזרים קנאוני בלא אל והנה הפילוסוף דלעיל ששאל ר"ג מפני מה מתקנא בעובדיה ואין מתקנא בה ידע שהקנאה אללו יתברך ב"ה בפנים השנית אבל אגריפס שר הצבא הבין שהקנאה הנאמרת בו היא בעצמה הקנאה הנאמרת באדם שהוא מתקנא על כבוד גדול שיש לחבירו כן הש"י ב"ה מתקנא כביכול בע"ז על כבודם וע"כ אמר כלום מתקנא וכו' והשיב לו ר"ג משל למה"ד וכו' בפרוצה יש לה קנאה ושנאה על בעלה ולא שיהיה לה קנאה על האשה הפרוצה ממנה דכלום מתקנא וכו' כך קנאת הש"י ב"ה אינו על הע"ז הפרוצה רק יש לו קנאה ונקמה על עובדיה כדאמרינן לעיל דאין מתקנא אלא בעובדיה לפי המשל דלעיל ועל ענין זה נאמר בפנחס בקנאו את קנאתי וגו' לפי המשל והנמשל שנלמדו שם לבעל פעור ע"ז הבזוים. גם לבנות מואב הפרוצים מבנות ישראל ופנחס קנא מין הקנאה שהיא להש"י על העובד ע"ז ומכבדם וזנו עם בנות מואב הפרוצים אף שאין כאן קנאה על הנתכבד שהיא מין קנאת אדם וזה שדקדק לומר בו קנאין פוגעין בו דהיינו הבועל ארמית בת אל נכר שהוא המכבד שהיא מין קנאת הש"י וק"ל: **א"ל זונין לר"ע** וכו'. פרש"י זונין ישראל היה עכ"ל. אם קבלה נקבל ואי משום דקאמר לבי ולבך יודע דע"ז לית בה ממשא כו' אין זה מוכרח דאדרבה מדקאמר האי ליסגא לבי ולבך וכו' משמע דנכרי היה בפרהסיא אלא דלבו בסתר ובמופת בלב ידע דע"ז לית וכו' וק"ל: **כי מתברי כו' כך יסורין בשעה שמשגרין אותם על האדם משביעין אותם שלא תלכו וכו' ולא תצאו** וכו'. הקושיות בדברי המאמר נראה לבאר בהם ומתוך הביאור יבין אותם המעיין והביאור שמשביעין שר הממונה על היסורים ליסר האדם ושלא ילכו להתחיל ליסרו כי אם ביום פלוני ולא קודם לו והשניה שלא יצאו היסורין עד יום פלוני ושעה וכו' כפי חטאו לפי אותו זמן וקצב יום ושעה בסוף היסורין לפי שאדם מרגיש אף באיזהו שעה בסוף היסורין משא"כ בתחלתן דאין אדם מרגיש באיזהו שעה ממש באו בתחלתן רק ביום. וכן ע"י פלוני הרופא וסם פלוני לא שייך למקצע בתחלת היסורין כשבאו על האדם רק בסופן שיפסיקו על ידו. **ואמר כיון שזמנן הגיע לצאת** וכו'. ר"ל דודאי תשובה תפלה וצדקה מעבירין רוע הגזרה שתתבטל אף בתוך זמן לבטל אף השבועה שנשבע שר היסורין אבל זה האיש שלא עשה כן ובאו היסורין עליו עד זמן שבועתן כיון שהגיע זמנו לצאת ולא חזר בתשובה הולך זה לבית ע"ז וכו' סמך בזה אהא דקאמר לקמן בא לטמא פותחין לו וכו' דהא דמייתי לקמן והיינו דקאמר ר"ל מ"ד אם לגלים וכו' קאי אהני תרתי עובדי דמייתי לקמן ואהך דהכא ר"ל כיון שלא חזר בתשובה בתוך זמן זה כפי חטאו שישובו וממנו היסורין פותחין לו ל טמא ומזדמנין לו להלוך אז לבית ע"ז ושיטעה בהם שבהליכתו שם נתרפא ע"י ע"ז ומפני שלפי ענין ולשון השבועה שלא תלכו אלא ביום פלוני לא בא רק למעט שלא ילכו ליסרו מקודם זמן ויום פלוני אבל שלא יתחילו ולא ילכו ליסרו לאחר זמן זה לא נתמעט דשמא יחזור בתשובה בזמן האיסור וכן שלא תצאו אלא ביום פלוני וכו' לא משמע להתמעט אלא שלא יפסקו ממנו עד יום פלוני כפי חטאו אז אבל שלא יבאו עליו היסורים עוד יותר מיום פלוני לא נתמעט באם לא ישוב וע"כ אמר שאמרו היסורין כיון שזה לא שב והלך לבית ע"ז דין הוא שלא נלך שלא בא לנו שבועה על זאת אבל חוזרין ואומרין וכי מפני שבועה זו עשה שלא כהוגן נאבד שבועתינו שאנו נייסרו עוד נאבד שבועתינו שלא יאמרו שלא משום קיום שבועתינו יסרנו אותו עד יום פלוני שהרי גם לאחר שבועה נייסרו וע"ז קאמר רעים בשליחותם שלפי לשון השבועה בתחלת היסורין לא נתמעט אלא שלא יתחילו מקודם כפי החטא אבל שלא יתאחרו אינו בלשון השבועה דשמא יחזור בתשובה בזמן האיסור אבל הם רעים בשליחותם ומתחילין מאותו יום פלוני ולא מתאחרין וגם נאמנין בשבועתן דלפי השבועה לא נתמעט אם לא ישוב שייסרו אותו אף לאחר זמן כמ"ש לעיל והם נאמנין בשבועתן שיאמרו מכל קיום שבועתן נייסרו עד אותו זמן ולא יותר כמ"ש לעיל ודו"ק: **מלמד שהחליקן בדברים** וכו'. דלפי פשוטו מלשון חלוקה לא יתכן לומר שהש"י ב"ה חלק אותה להם לאלוהות דא"כ ניתן רשות לבני נח לעבוד ע"ז גם כפרש"י בחומש אשר חלק אותם כמי להאיר להם עכ"ל ימנא הדרש דהכא דא"כ מאי לכל העמים דמשמע לא לישראל ולהאי ישראל ודאי חלק להם וע"כ דרשו מיניה מלשון החלקה דכיון שבא לטמא ולעבוד ע"ז נתן להם פתח ולא מנען מלטעות אחריהם אלא החליקם בדברים לטרדם וכו' וכה"א כי החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא וכ"ש לשון רש"י בחומש לפי הדרש דהכא וק"ל:

דף נח ע"ב **בעא** מיניה רב אשי מר' יוחנן יין שמסכו נכרי מהו א"ל ואימא מזגו. א"ל אנא כדכתיב קאמינא
משלי °טבחה טבחה מסכה יינה. א"ל לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמו [מהו א"ל אסור משום לך לך אמרינן לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב]:

שמסכו. שמזגו נתן בו מים לתקנו לשתיה שכן דרך יינם חזק כשהיו נותנין אותו בכוס נותנין בו מים לפי שהוא חזק. יין של ישראל שמסכו נכרי מהו : אסור. אע"ג דלא נגע גזרו רבנן בכותי לאסרו בשתיה. משום שרחקת עבירה וכו':

השוכר את הפועל פרק חמישי

סה דף סה **רבא** אמטי ליה קורבנא לבר ששך ביום אידו אמר ידענא ביה דלא פלח לע"ז אזל אשכחיה דיתיב עד צואריה בורדי וקיימן זונות ערומות קמיה א"ל אית לכו כי האי גוונא לעלמא דאתי א"ל דידן עדיפא טפי מהאי (ומאי טפי מהאי) [א"ל מפי מהאי מי הוה] א"ל אתון אית עלייכו אימתא דמלכותא אנן לא תהוי עלן

עין יעקב

אנן לא הוה לן אימתא דמלכותא. אפי' פול אימתא דמלכות שמים כי היום לעשותם ולא למחר רק לקבל שכר וליכוס עה"ב שכינם :

עלן אימתא דמלכותא א"ל אנא מיהא מאי אימתא דמלכותא איכא עלי אדקאי אתא פריסתקא דמלכא א"ל קום דקא בעי לך מלכא כי נפיק ואזיל א"ל עינא דחזיא לכו בבישותא תפקע א"ל רבא אמן פקע עיניה דבר ששך אמר רב פפי איבעי ליה למימר ליה מהכא °בנות מלכים ביקרותיך נצבה שגל לימינך בכתם תהלים מה אופיר אמר רב נחמן בר יצחק (איבעי ליה למימר מהכא °ולאם מלאם יאמץ. א"ר פפא) איבעי ליה בראשית כה למימר מהכא °עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה ישעיה סד למחכה לו:

קורבנא. תשורה: בורדי. בגורמן של ורדין: עינא דחזי לכו בבישותא. עין הנותנה לרעות ברעתכם תנקר שהרי הקב"ה ממלא כל תאותכם שאף שיתתם מתברכת: ביקרותיך. לכבוד לך ולישראל: קא מבשר כניא: עין לא ראתה. [זולתי] עיניו של הקדוש ברוך הוא [את] אשר יעשה למחכה לו לא נראה כבוד וגדולה דוגמתה:

הדרן עלך מסכת עבודה זרה

הורו בית דין פרק ראשון הוריות

דף ג ע"ב א **סמכו** רבותינו על דברי רבן שמעון בן גמליאל ועל דברי ר' אלעזר בן צדוק שהיו אומרי' אין גוזרין גזרה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולים לעמוד מלאכי ג בה (ואמר) [אמר] רב אדא בר אהבה מאי קרא °במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כלו אי איכא גוי כלו אין ואי לא לא:

במארה אתם נארים. כגון שהגוי כלו יכולין לקבלה: אי איכא גוי כלו. וקא עבר עלה האי גזרה אותי אתם קובעים והכי כתיב (בספרי) [בספרים] במס' ע"ז בפרק אין מעמידין:

שם **א"ר** יהושע עשרה שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כלן פשיטא הא קמל"ן דאפילו תלמיד בפני רבו רב הונא כי הוה נפיק לבי דינא מייתי עשרה תנאי דבי רב לקמיה כי היכי דנמטיין שיבא מכשורא רב אשי כי הוו מייתי טריפה לקמיה מייתי י' טבחי ממתא מחסיא ומותיב קמיה אמר כי היכי דנמטיין שיבא מכשורא:

שיבא. קיסם:

אה"ב דהמע"ה בתהלות פ"ב עודנו מדבר כמעלת הדיינים אלקים נצב בעדת אל וגו' אמר אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כלכם כלומר לכל אחד ואחד היושב בדין גדול או קטן מכירו מגיע חלקו אם לזכות אם לחובה כדבר החכמים האלה מטי להו שיבא מכשורא כפים מגן:

דף ה ע"ב **ורבי** יהודה ור"ש שבט אחד דאיקרי קהל מנ"ל אמרי דכתיב °ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וירושלים דה"ב כ (נכח חצר בית ה') [בבית ה' לפני החצר] החדשה מאי חדשה א"ר יוחנן שחדשו דברים ואמרו טבול יום אל יכנס במחנה לויה מתקיף לה ר' אחא בר יעקב ממאי דילמא שאני ירושלים דהוה נמי בנימין אלא א"ר אחא בר יעקב דכתיב °ויאמר אלי הנני מפרך בראשית מח והרביתיך ונתתיך לקהל וגו' מאן איתיליד ליה ההיא שעתא בנימין ש"מ ה"ק רחמנא מיתיליד לך השתא קהל אחרינא א"ל רב (שיזבא) [שבא] לרב כהנא דילמא הכי (קאמר ליה) [קמ"ל רחמנא] לכי מתיליד לך בנימין הוא דהוו י"ב שבטים דמתקרי קהל א"ל אלא י"ב שבטים איקרי קהל י"א לא איקרי קהל:

[מדכתיב בקהל יהודה. אלמא דשבט אחד איקרי קהל: ודלמא שאני. שבט יהודה דהוה עמיה בירושלים שבט בנימין ושני שבטים הוא דאיקרי קהל אבל שבט אחד לא: אלא. מהכא שנאי מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים וגו' והיכא אמר ליה הכי דכתיב וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם וגו' וכתיב ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך וגו']: מאן הוה אתיליד ליה בהאי שעתא. כלומר מאן הוה עתיד למיולד בהאי שעתא בנימין וש"מ דקא"ל רחמנא השתא מתיליד לך קהל אחרינא: י"א שבטים לא. בתמיה והא אמרת דשני שבטים איקרי קהל יהודה ובנימין אלא ודאי הכי קא"ל דהשתא מתיליד לך קהל אחרינא אלמא שבט בנימין לבדו איקרי קהל:

א"ר אחא בר יעקב שבטו של לוי לא איקרי קהל דף ו ע"ב דכתיב °הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל בראשית מח עמים וגומר כל שיש לו אחוזה איקרי קהל וכל שאין לו אחוזה לא איקרי קהל:

ונתתיך לקהל עמים. ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחוזת עולם: כל שיש לו אחוזה איקרי קהל. וכהנים ולוים אין להם אחוזה:

הורה כהן משיח פרק שני

ב **°וכי** תשגו ולא תעשו בע"ז כתיב מנ"ל אמר רבא דף ח ואי תימא ריב"ל [ואמרי לה כדי] דאמר קרא וכי במדבר טו תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה אי זה מצוה ששקולה

עין יעקב

רב נחמן בר יצחק אמר מהכא ולאום מלאום יאמץ. ברוב ס"ס דיק לא גרסינן ליה ולפי גרסא שלפנינו נראה דרב נחמן בר יצחק אזיל לטעמו בפסחים דף מ"ג דדריש מהא קרא בביקוס מלכותינו לעתיד יאמץ יותר מהם במהרה בימינו אמן:

אין גוזרין גזרה על הצבור אא"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה. ומ"מ אם גזרו צריך ב"ד אחר לבטלו כדמשמע בפ' אין מעמידין דף ל"ו וכמ"ש תוספות שם ד"ה אי איכא נכרי כולי ע"ש: איקרי קהל. עיין בבאר שבע מה שמקשה ביומא דף ו' פירש"י מכאן לק"מ דכל השבט לוי איקרי קהל משא"כ מקלח משבט לוי לא איקרי קהל אלא א"כ יש להם נחלה וק"ל:

שישקלה כנגד כל המצות הוי אומר זה ע"ז דבי רבי
תנא אמר קרא וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות
האלה אשר דבר ה' אל משה את כל אשר צוה ה' אליכם
ביד משה אי זו היא מצוה (שצוה) [שהיא] בדבורו של
הקב"ה וצוה על ידי משה הוי אומר זה עבודה זרה
(דתנא רבי ישמעאל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה
ע"ב שם שמענום) דבי ר' ישמעאל תנא *°מן היום אשר צוה ה'
והלאה לדורותיכם אי זה מצוה שהיא נאמרה בתחלה
הוי אומר זהו ע"ז והאמר מר י' מצות נצטוו ישראל
במרה אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא:

ששקולה כנגד כל המצות [הוי אומר] זו ע"ז. שכל המודה
בה ככופר בכל התורה: כתיב כל אשר צוה ה'
אליכם ביד משה. דמשמע שהוא ע"י משה וכתיב אשר דבר ה'
דמשמע שהיה בדבורו של הקב"ה כלומר ששמעו (לו) ישראל מפיו
כשדבר למשה: אי זו היא מצוה שהיא בדבורו של הקב"ה
וצוה ע"י משה הוי אומר זו ע"ז. דאנכי ולא יהיה לך מפי
הגבורה שמענום דהיינו ששמעו בדבורו של הקב"ה וצוה ע"י משה
במקומות הרבה כגון לא תשתחוה לאל אחר דלא שמעו אלא מפי
משה: (למן היום וגו'. דמשמע את כל אשר צוה ה' אליכם ביד
משה דזו ע"ז וכתיב בתריה מן היום אשר צוה ה' שאר מצות והלאה
מכאן ואילך לדורותיכם: אי זו היא מצוה שנא' בתחלה הוי
אומר זו ע"ז. דבתחלת י' הדברות אנכי ולא יהיה לך דהיינו ע"ז):
[לשון רש"י בגמרא מן היום וגו'. הכי משמע את כל אשר צוה ה'
אליכם ביד משה דזו ע"ז ומנין שזו ע"ז מדכתיב בהדיה מן היום אשר
צוה ה' והלאה שאר מצות והלאה כלומר מכאן ואילך לדורותיכם איזו
היא מצוה שנאמרה בתחלה הוי אומר זו ע"ז דכתיב בתחלת עשרת
הדברות אנכי ולא יהיה לך דהיינו ע"ז]: י' מצות נצטוו במרה
דהיינו קודם מ"ת אלמא ע"ז לא נאמרה תחלה: אלא מחוורתא
כדשנינן מעיקרא. כדריב"ל או כדברי רבי:

מהרש"א עשר מצות נצטוו במרה. דכתיב והיה אם שמוע
מפורש בפ' ד' מיתות שבע מצות שקבלו עליהן בני נח
הוסיפו עליהם דינין ושבת וכבוד אב ואם דינין דכתיב שם שם לו
חק ומשפט שבת וכיבוד אב ואם דכתיב בהו כאשר צוך במרה ע"ש.
והכא מייתי קרא והיה אם שמוע תשמע וגו' לא מייתי מיניה אלא
דקבלו שם מצות עליהם ורש"י בחומש פירש ג' שהוסיפו עליהם
שבת פרה אדומה ודינין ע"ש ועיין באורך ברא"ם והר"ק:

הרי"ף רש"י כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה. נראה דצ"ל אשר צוה
ה' ביד משה אליכם ומדכתיב צוה ה' אליכם זו אנכי ולא יהיה
לך כו' גם צוה ביד משה לא תשתחוה וגו':

ג שם [היה רבי ירמיה אומר] כתיב *°ואם לא תגיע ידו
דף ט ויקרא ה [ונאמר] °ואם לא תשיג ידו מי שבא לידי עניות
שם ועשירות יצא נשיא וכהן משוח שאינם באים לידי
שם ד עניות בנשיא מהו אומר °מכל מצות ה' אלהיו מי שאין
שם כא על גביו אלא ה' אלהיו בכהן משיח הוא אומר °והכהן
הגדול מאחיו שיהא גדול מאחיו בכח בנוי ובעושר
ובחכמה [אחרים אומרים] מנין שאם אין לו שאתה
חייב לגדלו משאר אחיו ת"ל הגדול מאחיו גדלוהו
משל אחיו:

ואם לא תגיע ידו ולא תשיג. משמע מי שבא לידי עניות
ועשירות דפעמים עני ופעמים עשיר (ישנו) [הוא דישנו]
בקרבן עולה ויורד: יצא נשיא ומשוח. דלעולם עשירים הם
נשיא (היינו) שאין על גביו שום אדון אלא ה' אלהיו דהיינו מלך
ומלך לעולם הוא עשיר וכן משוח [כ"ג] נמי בעי שיהא גדול מאחיו
בעושר דלעולם ליהוי עשיר:

כהן משיח פרק שלישי

דף י ויקרא ד ת"ר °אשר נשיא יחטא יכול גזרה ת"ל °אם הכהן
שם המשיח יחטא מה להלן לכשיחטא ה"נ
לכשיחטא. אמר מר יכול גזרה גזרה מהיכא תיתי
שם יד אמרי אין אשכחן דכתיב °ונתתי נגע צרעת בבית ארץ
אחוזתכם בשורה היא (לכם) [להם] שנגעים באים (עליכם)
[עליהם] דברי רבי יהודה ר"ש אומר פרט לנגעי אונסין
לאו א"ר יהודה בשורה הכא נמי אימא גזרה היא הילכך
כתיב אם:

בשורה היא להם. שהכתוב מבשרן שעתיד להיות אע"פ שדבר רע
הוא ה"נ אימא גזרה הילכך כתיב אם (הכהן המשיח)
יחטא לכשיחטא ה"נ (אשר נשיא יחטא) לכשיחטא: ר"ש אומר.
ונתתי נגע צרעת שיהא בא מאליו: (פרט לנגעי אונסין. שאם
באו נגעים ע"י כשפים שד דלא מיטמו):

אה"ב רוצה הבחירה מאת אלקים לאדם לא סברי הנה ידיעתו ית' כי הכל צפוי והרשות
נתונה לא יגזור עליו בשעת יצירה כי על הטפה חכם או טפש עשיר או עני
אומרים ואילו צדיק ורשע לא קאמר לא ימשול בו כוכב או מזל. כי כן אמר הנביא
שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המלות הוא לחשוב תקופות ומזלות להבין גדולת
בוראם המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא שגם אחר בריאתם יודעם ומנהיגם בפרט
מן הפרט אמנם לא בשביל זה האמינו בהם בכחם מושלים על בחירת האדם כי מרוב
אונים ואמיץ כח איש לא נעדר מהיות רב אונים ואמיץ כח לבלוע בעצמו כרצונו לא
נעדר שום איש בלי שום בחירה כמש"ד נפשי בכפי תמיד נפשי ורצוני הוא בידי וברשותי
תמיד להנהיגו כנראה בעיני עכ"ז תורתך לא שכחתי ובעבדתי לה עצמי. והוא שנסתפקו
בה מלשון הכתוב אשר נשיא יחטא. דמשמע חיובי ושתהיה גזירה עליו שיחטא ואמרו
ת"ל אם הכהן וגו' וחזרו לומר גזרה מהיכא תיתי אדעתין שיהא מוכרח במעשיו לא
עשי יתברך לא מהמזל ולא משום כח אחר:

ד שם ויקרא ת"ר °אשר נשיא יחטא פרט לחולה משום דחולי אידחי
מנשיאתו אמר רב אבדימי בר חמא פרט לנשיא
מ"ב טו שנצטרע שנאמר °ויגע ה' את המלך ויהי מצורע עד
יום מותו וישב בבית החפשית מדקאמר בבית החפשית
מכלל דעד השתא עבד הוה (אין) כי הא דרבן גמליאל
ורבי יהושע הוו קא אזלי בספינתא בהדי רבן גמליאל
הוה פתא ובהדי רבי יהושע הוה (נמי) פתא וסולתא
שלם פתא דרבן גמליאל סמך אסולתא דרבי יהושע א"ל
מי הוה ידעתא דהוי (לך) [לן] עכובא כולי האי דאייתית
(נמי) סולתא א"ל כוכב אחר יש שעולה לשבעים שנה
ומתעה

עיון יעקב

והאמר מר עשר מצות נצטוו ישראל במרה. ולפי מה דאיתא בסנהדרין דף נ"ו בשם תני ר' יצחק ויהו זו ע"א כתלא דאף לאדם היה מצוה ראשונה ע"א אך י"ל דמ"מ מקשה
היקשין שפיר דהא בהאי כקושיא כתיב אשר צוה ביד משה וזו מצוה ראשונה ע"י אדם אכן במדרש ילקוט פ' שלח לך קתני בהדיא כן וז"ל ס"ל והלאה לדורותיכם
מכן התחיל הקב"ה למנות שנאמר ויצו ה' על האדם מגיד הכתוב שכל המודה בע"א וכו' ע"ש ול"ע: מי שאין על גביו אלא ה' אלהיו. כי על העני הכל מושלין עליו משא"כ
העשיר אין לו מורא בשר ודם כלל רק מורא שמים כי העשיר יענה עזות:

ת"ל אם הכהן המשיח. והא דלא כתיב גבי נשיא אם נשיא יחטא כ"ל לפי שהוא אוכל ושותה ביד המלך לכך יותר קרוב לחטא כדכתיב ויאכלו וישתו וגו' משא"כ כהן משום
אסור

ומתעה את הספנין אמדתי שמא יעלה ויתעה אותנו א"ל וכל כך יש בידך ואתה יורד לספינה א"ל עד שאתה תמה עלי תמה על ב' תלמידים שיש [לך] ביבשה רבי יוחנן בן גודגדא ור' אלעזר חסמא שיודעין לשער *כל טפין שבים ואין להם לחם לאכול ובגד ללבוש נתן (עיניו) [דעתו] להושיבן בראש כשעלה ליבשה שלח להם ולא באו חזר ושלח להם ובאו אמר להם כמדומין אתם ששררות אני נותן לכם *עבדות אני נותן לכם שנא' °וידברו אליו לאמר. אם היום תהיה עבד לעם הזה:

(זכנמרא · שמה עפין ים כיס · סה ע"ב · ש"א יב)

[וישב בבית החפשית. דנעשה חפשי מן המלכות כהדיוט דמי ולאו מגילה פעיר וכו': מכלל דעד השתא עבד הוה. דשררות עבדות הוא לו לפי שמוטל עליו עול רבים]: סולתא. סולת ולהכי נקט בהדיה סולת לפי שהפת מתעפשת ואינו מתקיים כסולת: ומתעה את הספנין. שכן דרכן של ספנים בעת שפורשים (בדרך) [לים] רב החובל נותן עיניו [בצפון והכוכב מתהלך לדרום ורואה] (ידש"א) בכוכב אי העומד בימינו או בשמאלו וכל זמן שרואה אותו כוכב (אחריו) [נגדו אחר] יודע שנהפכה הספינה ומישרה לדרכה וכוכב שעולה אחד לשבעים שנה פעמים שנראה בצפון ופעמים שנראה בדרום וכשרב החובל נותן עיניו [בו] בצפון (והכוכב מתהלך לדרום) [והספינה תהפך בדרום ורואהו נגדו אחר] סבור שנהפכה הספינה ומישרה אחר הכוכב שהוא סבור ליפרה ונמצא מהפכה לדרך אחר וכן הוא מתעה הספנין. א"ל כל כך הכמה יש בידך ואתה יורד לספינה. לסחורה בשביל מזונותיך כלומר אתה צריך לירד לספינה לצורך מזונות: נתן דעתו. רבן גמליאל להושיבם בראש כדי שיהו מתפרנסין מאותה שררה שיתן להם: [כמדומין]. (כסבורים) אתם שררות אני נותן לכם. שלא באתם בשליחות ראשון שהייתם בורחים מן הגדולה: [עבדות אני נותן לכם]. שהשררות עבדות היא [לו לאדם] לפי שמוטל עליו עול רבים ע"כ פי' רש"י:

והרמ"ה הקשה עליו וז"ל ולא נהירא לי דלאו כל מאן דחכים טובא עשיר הוא ועוד דאפילו עשירים נמי נחתי לספינה לארווחי אלא הכי מסתברא לי לפרושי כל כך יש בידך כ"כ היית יודע במולאות הים וקורותיו ואתה יורד לספינה א"ל עד שאתה תמה עגל שלא הועילה לי חכמתי ליזהר שלא לירד לים תמה על שני תלמידים שיש ביבשה שיודעין לשער כל טפין שבים מרוב חכמתם ופלפולם ואין להם לחם לאכול ובגד ללבוש ואין חכמתם מועלת להם ליטול עה"ם לעלמן להרויח אפילו כדי מזונותם ונתן בדעתו רבן גמליאל עיניו להושיבן בראש פרש"י ז"ל וכו' ולא נהירא לי דהא לשון להושיבן בראש בישיבה משמע כדאמרינן בכהונות חנינא בר חמא ישב בראש. ובישיבה מאי פרנסה איכא אלא ומסתברא דכי יהיב עיניה עלייהו משום דשבחינהו ר' יהושע כולי האי אמר ראוין הללו להושיבן בראש ולמנותן פרנסים על הציבור שלח להו ולא באו בפעם ראשונה חזר ושלח להם ובאו אמר להם כמדומין אתם שררות וגדולה אני נותן לכם כשרציתי למנות אתכם על הציבור שלא באתם פעם ראשונה כדי למנוע את עצמכם לומר שאינכם ראוין לאותה גדולה אין הדבר כן אלא עבדות אני נותן לכם בשררה זו שנא' אם היום תהיה עבד

לעם הזה והיינו דקתני בעוזיה וישב בבית החפשית דכיון שנצטרע ונדחה ממלכותו ופרק מעל צוארו עול רבים נעשה חפשי עכ"ל הרמ"ה:

מהרש"א דר"ג ור' יהושע הוו אזלי בספינתא וכו'. הקושיא בזה אם באמת ידע כן שאותה שנה יהיה עליית כוכב ההוא לא הל"ל שמא יעלה אלא אמרתי שיעלה וכו' וע"ק לי עולה ומתעה כו' הל"ל אלא שהכוכב מהלך לע' שנה לרוח אחרת ועוד קשה לפרש"י שא"ל כל כך בידך חכמה ואתה יורד בספינה בשביל מזונותיך וכו' והרי צאמר לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר גם השיב לו תמה על שני ת"ח שיש ביבשה וכו' שזו הקושיא בעצמה הקשה לו והוספת מיא הוספת קמחא ובזה י"ל לפי פשוטו שא"ל כל כך פת וסולת יש בידך ואתה יורד בספינה במקום סכנה לצורך מזונותיך ואף שר"ג גופיה ג"כ עשיר היה אפשר שירד שם לצורך מה בהשתדלות בבית הקיסר כי הנא היה נשיא אבל ברבי יהושע ידע שלצורך מזונות ירד והשיב לו בהפך היה לך לתמוה על ב' תלמידים שעומדים ביבשה ואין להם פת לאכול וכו' ואין יורדין בספינה להשיג להם לורך פרנסה אבל עלי אין לתמוה כל כך כי יש כמה עשירים יורדים בספינה לארווחי אבל הוא מבואר כמ"ש בפ' הספינה כי יורדי הים הגלות נקראו יורדי הספינה שהיא מטורפת כל שעה בים וע"ש באורך וע"פ הדברים האלה אמר ר"ג ור' יהושע הוו אזלו בספינתא בנכביים הגלות עד שהולרכו להתוכח עם הצדוקים כמ"ש בר"ג במסכת ע"ז וסנהדרין ויותר ממנו בר' יהושע בר חנניה בחגיגה שאמרו עליו כמות מה תיפוי עלן מלדוקין שע"כ אמרו עליו אשרי יולדתו ואמר דבהדי ר"ג הוי פתא שהיא חכמת התורה בעצמה שנקראת לחם כמ"ש לכו לחמו בלחמי כי התורה הוא חיי הנפש כמו שהלחם הוא עיקר חיי נפש ובא להתוכח עמהם כפי חכמת התורה אבל אמר דר' יהושע היה עמו דבר נוסף על הפת שהיא התורה היו עמו בויכוח חכמות אחרות שהם דומות לסולת כמו שהסולת אינו רק הקדמה ללחם ע"י מים ושאר אמלעיים כך חכמות אחרות כמו התכונה לחשוב תקופות ומזלות וחכמת המספר ותשבורת הם הקדמה לתורתינו שע"י מי התורה נעשה לחם ומזון רוחני חיי נפשו של אדם כמו שמליכו כן בר"י בההוא עובדא דקבי דבי אתונא ואפשר דר"ג לא הרגיל בחכמות אלו כמו ר"י ואמר דשלם פיתא דר"ג ר"ל שנשלם לו הויכוח בחכמת התורה שלא היה יכול לנלח אותם בה כי הם לא יודו בכולה הגלרך ר"ג לסמוך עלנו להתוכח עמהם ולנלחם בשאר חכמות שהוא סולתא דבהדי דר"י וא"ל ר"ג מי הות ידעת דאית לן עיכובא כולי האי לבא לויכוח כולי האי עד שאתה הבאת עמך גם סולתא שהם שאר חכמות וא"ל כוכב אחד עולה לע' שנה וכו' ר"ל כוכב אחד מבן אדם שבנותיו ע' שנין והם המינים והוא עולה ומתעה כמה ספינות הם השוכבים בים הגלות כספינה ממטורפת שהרבה מהם התעו ללאת מן הכלל ע"י כוכב זה של שבעין שנין ואמרתי שמא יעלה לטעות אותנו ח"ו בדור הזה וע"כ באתי לנלח אותם בויכוח גם בשאר חכמות ומופתיות לורך יותר על אמונתנו וא"ל ר"ג כל כך חכמה יש בידך ועלית לספינה בגלות שהיה לך להליל את ירושלים לפני טיטוס שלא תיחרב כי ר"י היה תלמיד ר"י בן זכאי שבקש מעמו מלך אחד וכדרך שאמרו

עין יעקב

אמור דיין אף שלא בשעת עבודה שמן המקדש לא יצא כדאיתא ברמב"ם פ"א מהלכות ביאת מקדש: **וכל** כך יש בידך ואתה יורד לספינה. כי ר' יהושע עני הוה כדאיתא בברכות דף כ"ח מהוך כותלי ביתך ניכר שפחמי אתה וזה שאמר ר' יהושע עד שאתה תמה עלי וכו' היינו לפי שר' יהושע היה בעל קבלה מעשיות והיה אסור ליהנות משום אדם כמ"ש בהירושלמי פאר יעקב על נדרים דף כ"ז לכן קאמר עלי אין זה תמיה כל כך לפי שאסור ליהנות משום אדם תמה על שני תלמידים שיש ביבשה שאין להם לחם לאכול אף שמותר ליהנות מהבריות לכך נתן עיניו להושיבן בראש ועי"כ ינדלהו משל אחיו וכזה מתורץ נמי קושית הרמ"ה והר"ק: **ישלח** להם ולא באו. בשליחות הראשון שהיו בורחים מן הגדולה ונראה שזה מקור דעת הרמב"ם פ"ב מהל' סנהדרין שכתב וז"ל כך הי' דרך חכמים ראשונים בורחים מלהתמנות והלא כב"י בח"מ סי' חי דכתב דהא דאמרינן דהוה תענר נפשיה מלמנוכי" ע"ש וזה אינו דהא גם מסיק הש"ס כיון דשמע הא דאמר ר' אלעזר אין אדם עולה לגדולה וכו' אמלי לנפשיה הו"ק: **כמדומין** אתם שררות אני נותן לכם. היינו להשתרר על הציבור ולהטיל עליהם אימת יתירה עבדות אני נותן לכם היינו להנהיג את הציבור בנחת ולסבול עול הציבור כדאיתא בפ"ק דסנהדרין וזה עבדות את שמגיה כפסוק אם היום תהיה עבד לעם הזה דהיינו להנהיג אותם בנחת ולא לשעבד בהם יותר מדאי ולכך כעוזיאי דכתיב בחזקתו גבה את לבו והשפוד על הבריות לכן

שאמרו גם על ר"י בן זכאי בפ' הניזקין משיב חכמים אחור וגו' דהל"ל שקלינן לבהא ושקלינן לדרקון וקטלינן ליה ותביאה שבקינן והשיב לו רבי יהושע כד וכו' הגוה על פני תלמידים שיש לך ביבנה ר"ל שהיו ג"כ בזמן שהיה הב"ת קיים ועדיין לא ירדנו אז לשפיכה שהוא הגלות כדאמרינן שרבי יוחנן בן גודגדא היה מן השוערים וריב"ח מן המשוררים ואמר על ב' תלמידים אלו שיודעים לשער כמה טפין יש בים וכו' שהיא חכמה נפלאה ואעפ"כ עלו לשפיכה ולגלות זה ולא היו יכולים להציל את ירושלים בחכמתן ואמר ועתה אין להם פת כמשמעו שבזמן שבית המקדש קיים היה להם מזונות מעשר ראשון ויותר הוא להם חסרון ירידת השפיכה והחורבן ולא הצילו על דורן בחכמתן כי גזרה היא מלפניו יתברך ב"ה עד שיבנה אותו בב"י אמן:

ה עס ויקרא ד ת"ר °אשר נשיא יחטא א"ר יוחנן בן זכאי אשרי הדור שהנשיא שלו (יביא) [מביא] קרבן על שגגתו ומה אם נשיא מביא קרבן על שגגתו צריך [אתה] לומר ההדיוט ומה אם על שגגתו מביא קרבן צ"ל מזדונו מתקיף לה (רבה) [רבא] בריה (דרבא) [דרבה] אלא מעתה דכתיב
עס ה °(אשר) [ואת אשר] חטא מן הקדש ישלם הכי נמי
מ"א יד דאשרי הוא ונבי ירבעם דכתיב °אשר חטא ואשר החטיא את ישראל הכי נמי דאשרי הדור הוא (אלא מדשני) [שאני הכי דשני] קרא בדיבוריה:

אשר כמו אשרי: צריך אתה לומר ההדיוט. בתמיה כלומר שהמלך שאין לבו כפוף מרגיש ומביא קרבן לשגגתו כ"ש שהדיוטות מרגישין שלבן כפוף: צריך לומר על זדונו. בתמיה כלומר אם על שגגתו מרגיש כ"ש שהוא מרגיש על זדונו וחוזר בתשובה: שאני הכא דשני קרא בדבוריה. דבאידך כתיב ואם כל עדת ישראל אם הכהן המשיח אם נפש והכא כתיב אשר נשיא ודאי אשרי הדור משמע:

ו עס קהלת ח דרש רב נחמן בר רב (יצחק) [חסדא] מ"ד °יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים וגומר אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעה"ז כמעשה הרשעים של עוה"ב אוי לרשעים שמגיע עליהם בעוה"ז כמעשה הצדיקים של עה"ב. מתקיף לה רבא אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמי מי סני להו אלא אמר רבא אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעה"ז כמעשה הטוב שהמקום עושה לרשעים בעה"ז ואוי להם לרשעים שמגיע אליהם בעה"ז כמעשה הרע המגיע לצדיקים בעה"ז. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אתו לקמיה דרבא אמר להו אוקמיתון מסכתא פלן ומסכתא פלן אמרו ליה אין איעתריתו פורתא אמרו ליה אין דזבנינן קטינא דארעא קרא עליהו אשריהם צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים שבעה"ז [אמר רבה בר בר חנה] א"ר יוחנן

הושע יד מ"ד °כי ישרים דרכי ה' וגו' מ"ל למה"ד לשני בני אדם שצלו את פסחיהם וכו'*:

ב"י דף ח ע"א מאמר ג אשר יש צדיקים. איידי דדרש אשר כשיא יחטא לשון אשרי נקט נמי האי דרבא דרב נחמן דדריש אשר יש צדיקים לשון אשריהם צדיקים שמגיע עליהם כמעשה הרשעים בעה"ב בעה"ז דמשמע שיש להם לרשעים לרה בעה"ב ולצדיקים בעה"ז: אוי. כמו וי דהכא לא כתיב אשר דמשמע אוי להם לרשעים שמגיע אליהם טובות בעה"ז כדרך שמגיע טובות לצדיקים בעה"ב דרעה היא לרשעים כדכתיב ומשלם לשונאיו על פניו וגו': צדיקים אי (אית להו) [אכלי] תרי עלמי מי סני להו. [מי שנאוי הוא להם] כלומר כלום רע להם לצדיקים שאוכלין שני עולמות שיש להם טובה בעה"ז ובעה"ב: אלא אמר רבא אשריהם הצדיקים שמגיע אליהם. כמעשה הרשעים בבעה"ז [כדכתיב ומשלם לשונאיו] (בעה"ז כדמשמע) שיש להם טובות בעה"ז אוי להם לרשעים שמגיע אליהם בעה"ז כמעשה הצדיקים דמשמע שבאים עליהם צרות כמו שבאים על הצדיקים בעה"ז דהקב"ה מביא יסורים על הצדיקים בעה"ז כדי לגבות חובם בעה"ז כדי שיהא שכרן טוב ושלם לעה"ב והרשעים שבאים עליהם יסורים בעה"ז אוי להם שאין להם מנוחה לא בעה"ז ולא בעה"ב: אוקמיתון מסכת פלוני. כלומר (למדתם) [יש לכם מסכתא סדורה בפיכם] ומסכתא פלוני ופלוני: איעתריתו פורתא. יש לכם עושר כדי שלא תהיו צריכין לטרוח אחר מזונות ותוכלו לעסוק בתורה תדיר: אמרו [ליה] אין. משום דזבנינן כל חד וחד קטינא דארעא ומתזנינן מינה [ברווחא]: קרי עלייהו אשריהם הצדיקים שמגיע אליהם וכו' משום דאכלי תרי עלמי:

מהרש"א אשריהם לצדיק וכו'. נראה מדכתיב ברישא גבי צדיקים אשר יש וגו' וגבי רשעים בסיפיה שינה לנוכתב ויש וגו' דרים אשר מלשון אשרי ודרים ויש כמו וי יש וזה שדקדק רש"י לפרש אוי כמו וי דהכא וכו' וק"ל: דזבנינן קטינא וכו'. דקדק לומר איעתריתו פורתא גם שקיבו לו קטינא דארעא משום דגם רוב עושר הוא שבה לביטול תורה דמרבה נכסים מרבה דאגה לעסוק בהם ואין לו פנאי לעסוק בתורה ובהכי יתיישב דאין זה סותר מה שאמרו דאין אדם זוכה לשתי שלחנות דהיינו שיהיה לו רוב טובה גם בעוה"ז ודוד ושאר מלכות מביתו שהיו לדיקים חזי כמה הרפתקי
ע' נזיר מאמר דעדו עלייהו בעוה"ז ודו"ק: *פסח מיהו קעביד וכו'. בפ"ד דנזיר כתבו התוס' משמע דאכילה גסה שמיה אכילה וקשה דבפ' בתרא דיומא אמרינן דהאוכל אכילה גסה ביה"כ פטור דלא שמה אכילה ואור"ת דשני עניני אכילה גסה הם וכו' עכ"ל ע"ש ובתוס' פ' הגוזל קמא ובפ' ע"פ. ואין להקשות דלוקמיה אכילה גסה דהכא בכה"ג דלא שמיה אכילה ולא תקשי ליה פסח מיהא עביד די"ל דלדיקים ילכו בם ופושעים וגו' מיירי ודאי אענין אחד ואכילה גסה די"ם לא מקרי אכילה אלא מזיק כדאמר התם ואע"ג דאכתי לא אסיק דמיירי בדרך א' הא מסיק אדעתיה שפיר דאיירי בענין אחד ודו"ק: *אחד נזדמנה לו אשתו ואחד נזדמנה לו אחותו וכו'

עיון יעקב

נלטרע ואח"כ נעשה חפשי מה שהיה לו קודם שנלטרע וק"ל: אלא מדשניה קרא בדיבוריה. עיין פירש"י ועיי"ל ד"ה כאן עוד שינוי דעילא אשר לא שייך אנשיא דהכי פ"ל לאיכתב נשיא אשר יחטא אלא דעילה אשר הוא מלת בפני עצמו אשרי הדור שנשיא שלו מביא קרבן על שגגתו: אלא אמר רבא אשרי צדיקים שמגיע אליהם בעה"ז. עיין פירש"י בתוס' שדוחק פי' זה שלא מסייע על זה לשון מקרא עי"ש ואפשר דה"ק הקרא שלא יעלה על דעתך אולי אין הצדיק צדיק גמור וכן הרשע אינו רשע גמור עי"ז קאמר גם זה הבל כי ודאי אל אמונה ואין עול וכפרש"י שם אלא שיש מלות שפירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב וכדאיי בפ"ק דקידושין וכן להיפך יש עבירות גדולות שפירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב כדאיתא בירושלמי דפיאה לכך אנו הא מזהרין מאוד במלות אנו לכך זכו בעולם הזה ובעולם הבא והרשעים להיפך אבל באמת הבור תמים פעלו אל אמונה ואין עול לשלם לכל אחד כפי גמולו: אוקימתון מסכת פלן. שאל נתם ממעלת אם למדו מתוך עוני שבכל שמקיים את התורה מעוני סופו לקיימו מעושר וק"ל וכי השיב לו אין

וכו'. לכאורה מה שייך לדיק ופושע בדבר שמזומנה לו ויש לפרש למאי דס"ד השתא ע"ד לא יאונה לצדיק כל און ואיירי דזה היה מתכוין לאשתו והש"י הזמין לו אשתו כי צדיקים ילכו בם ומה שנתכוין לאחותו ונזדמנה לו וק"ל: *הוא שנתכוין לעבירה וכו'. כתבו התוס' למ"ד כמו בן נח מותר בבתו כבר פירשו מעלונן מהרבה עריות עכ"ל. ובפ' ד' מיתות כתבו דאשכחן שסיפר הכתוב בגנות בדבר שעתידה ליאסר דאמרינן לקמן בן נח מותר בבתו ובהוריות אמרו לוט כו' הוא שנתכוין לעבירה ופושעים וכו' ע"ש וק"ל: *הם שנתכוונו לשם מצוה צדיקים ילכו בם. י"ל שזכו שהותרו הנקבות לבא בקהל והוא שנתכוין לשם עבירה ופושעים יכשלו בם זה גרם לזכרים שלא יבואו בקהל כדאמרינן מואבי ולא מואבית עמוני ולא עמונית ודכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם וגו' י"ל דהא והא גרם ו"ק"ל: *דילמא הוא נמי לשם מצוה קמכוין וכו'. ל"ל דפריך לפי סברת המתרץ דקאמר דהיה מתכוין לשם עבירה אבל המקשה ודאי הוה ס"ד השתא דלא איכוין כלל כדפריך לבסוף. והא מיכם הכים כו' ולא הסיק אדעתיה הא דמשני אבל בקומה ידע ודו"ק: *נקוד על וי"ו של ובקומה וכו'. בנזיר פירשו התוס' לומר לך דהוא כמאן דליתא דהא ובקומה ידע עכ"ל אבל קשה מהיא דפ' הפועלים למה נקוד על אי"ו שבאליו כו' ופי' התוס' דאמר בב"ר כל מקום שהכתב מרובה על הנקודה אתה דורש הכתב כו' ע"ש וא"כ הכא כיון שהכתב רבה אתה דורש את הכתב דהיינו ובקומה בלא וי"ו ולמה נכתב בקימה כלל כיון שהוא הפך מבמעטו ואם נאמר דעל וי"ו קאי של ובקומה קאמר כיהא והדרוש ביה הכי ולא ידע בשכבה בקומה דאפי' בקומה למחרת שבכר הפיג אז מיינו והיה ראוי אז להיות נזכר את שכבה אצלו מאתמול כדרך השיכורים הגם שלא ידעו בעת שכרותם מה שעשו למחרת כשמפיגים מיינם הם נזכרים קצת ממה שעשו בשכרותם הכא לוט שהיה שכור כ"כ שלא היה נזכר בקומה כשהפיג אז מיינו מה שהיתה שכבה אצלו אתמול ומיניה תידוק הא בקומה גופה ידע בעת קומה והשתא ה"נ הכא אתה דורש את הכתב ודו"ק: *כל הפסוק זה ע"ש עבירה נאמר וישא לוט וגו'. כי הפסוק הזה נראה כמיותר לפי פשוטו כי מה הוצרך להאריך בענין שנשא עיניו איזו ארץ הטובה עד שבחר לו הככר וע"כ דרשו בו לענין ערוה על שהיו שטופי זימה בחר לוט בשכונתם כפרש"י בחומש עיין בב"ר קצת בפנים שונים ולא הביא שם עיניו משמשון דמקרא גופיה דותשא אשת אדוניו את עיניה דריש נמי עיניו ודו"ק:

ע' בנזיר גמר ד' *אח נפשע כו'. פרש"י כפשע כמורד שמרד בו שפירש ממנו עכ"ל ובנזיר פרש"י בע"א ז"ל את כפשע זה לוט שנקרא אח כו' אל נא תהי מריבה וגו' עכ"ל עוד כ"ל כפשע מלשון פסיעה והליכה כמו כפשע ביני ובין המות שהיה לוט כפשע והולך ומקרית עוז זה אברהם שאילו היה אצלו לא היה נשבה ע"י הד' מלכים וק"ל: *לתאוה יבקש נפרד זה לוט כו'. אע"ג דכתיב ויפרדו איש מעל אחיו ומשמע ליה דלוט נפרד תחלה מדסמיך ליה ויסע לוט וגו' כך פרש"י בנזיר ועוד נראה דמשמע ליה הפירוד על לוט כדכתיב לעיל מיניה ויאמר אברם אל לוט וגו' הפרד נא מעלי וגו' וק"ל: *שהטיל מדנים בינו ובין ישראל שנא' לא וגו'. כך היא הגירסא במס' נזיר והיינו כמ"ש לעיל שהוא גרם שלא יבאו הזכרים בקהל ע"י שנתכוין לעבירה וק"ל: *בכל תושיה וגו' בבתי כנסיות ובבתי כו'. ובתושיה לא נאמר אלא ובכל תושיה לומר לך שנתגלע קלונו בב' תורות כו' בתורה שבכתב בבתי כנסיות כדכתיב לא יבא עמוני גו' ובתורה שבע"פ בבתי מדרשות דתנן עמון ומואב כו' כן פירש"י בנזיר והתלמוד לא הזכיר אלא מלתא דבתי מדרשות דתנן עמוני כו' ואפשר לומר דה"ק שנתגלע קלונו ולא קלון של בנות שנתכוונו לשם שמים ואהכי מייתי מתני' דתנן עמוני וכו' דמפורש בהך מתני' דעמונית ומואבית מותרין אבל בקרא אין דבר זה מפורש כ"כ כדאיתא בפ' הערל ע"ש ודו"ק: *תמר זינתה זמרי כו'. שלשם שמים נתכוונה להעמיד תולדות מזרע של יעקב מ"מ דרך זנות היה זה שעשתה עצמה מופקרת לאחוניה שהרי ידעה אבל יהודה לאו דרך זנות בא עליה לפי מה שהיה סבר שאין זו כלתו כמ"ש הרמב"ם פ"א דהל' אישות דקודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק כו' ובועל אותה על אם הדרך כו' עכ"ל והוא בעצמו מעשה יהודה ועוד שאמרו בסוטה שנתנה עיניה לדבריה ואמרה גיורת אני פנויה אני יתומה אני טהורה אני ומיהו לש"ש נתכוונה אבל זמרי ודאי זיכה שבא על בת אל נכר שהוזהר על כך לאחר מתן תורה דקנאין פוגעין בו וע"כ נקט זמרי זינה ולא נקט כזבי בת צור זינתה כדנקט תמר שהיא ודאי לא הוזהרה על כך ולא נפלו הרבבות מישראל רק בעון זמרי שהיה ישראל: *גדולה עבירה לשמה כו' ע"ש מאמר פ' שנאמר מנשים באהל וגו'. בתוס' פרק מקום שנהגו פי' מאמהות לפי שהיו נהנות מן הביאה אבל יעל לא היתה נהנה מן הביאה כו' עכ"ל ונראה דל"ש ביאה שלהם שהיה בצניעות ואהל מיוחד תלה הדבר באהל כמ"ש בשרה ויאמר הנה באהל ולמד שצנועה היתה וברבקה ויביאה יצחק האהלה שרה אמו וברחל ולאה ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל ולפי זה דתמר אע"ג דנתכוונה לש"ש לא מקרי עבירה לשמה כיון דנהנית מן הביאה כמו האמהות כן נראה לפרש מדברי התוס' דיבמות דמצוה שלא לשמה קאי על אמהות עצמן שעשו מצוה כדי לקיים תולדות מן האבות כמו בתמר ומיהו לאו לשמה מקרי כיון דהיו נהנים מביאה אבל בנזיר פרש"י בע"א שרה רבקה רחל לאה שאמרו לבעליהן לבא על שפחתן ולא לשום מצוה וכו' עכ"ל והוא דחוק דלא הוה דומיא דיעל דקאי על עצמה וק"ל: ומ"ש *הא קא מתהניא מעבירה כו'. עיין בתוס' פ' מקום שנהגו ובנזיר פ"ד ומ"ש *כל טובתן של רשעים רעה היא כו' השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע גו' ובפ' מקום שנהגו מסיק בשלמא בלבן דלמא מדכר ליה שם דע"ז אלא הכא מאי רעה איכא דשדי בה זוהמא כו' ופירש"י שם דמדכר ליה שם דע"ז למה גנבת את אלהי עכ"ל ובפ"ד דנזיר פירש"י בע"א ומאי רעה איכא דאי מפיס במיליה בהדיה אתי לאשתבועי בשם ע"ז שלו והתורה אמרה וכו' עכ"ל ע"ש והיינו נמי שהיה עובר על זה שהיה משתבע אח"כ בשם ע"ז כדכתיב אלהי נחור ישפטו וגו' שהוא חול כפירש"י בחומש ומיהו התוס' פירשו בפ' ד' מיתות דמשביעין העכו"ם היינו משום דלא מזכירין שם ע"ז אלא ש"ש ואע"פ שכונתם לע"ז: *אין זה שם ע"ז כו'. ואפשר דאפ"ה הזהירו הש"י על כך ואיך שיהיה משמע דעבר לבן על צווי הש"י אבל בע"י דחק לפרש שקיים לבן צווי של הש"י ולא משמע כן מתוך אלו הסוגיות ודו"ק: *שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב כו'. וכתבו בתוס' בנזיר וא"ת הא אמרינן בעלמא העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא וי"ל דהתם מיירי שעוסק בתורה שלא לשמה לקנטר לאחרים וה"ק שעוסק שלא לשמה היינו לקנות לו שם עכ"ל וכה"ג כתבו התוס' בכמה דוכתין ומיהא היא דבלק דמייתי הכא לאורה לקנטר לאחרים שהרי בא בהם לקלל ישראל וי"ל שהוא לא בא לקלל את ישראל רק מפני יראת עצמו כמ"ש וירא בלק וגו' ויגר מואב מפני בני ישראל וגו' וה"ל כמו לקנות לו שם לעצמו ודקאמר ביה שמתוך שלא לשמה כו' ר"ל שמתוך שלא לשמה דהיינו שהביא קרבניה שלא לשמה רק לקנות לו שם זכה שבא לשמה שיצאו דוד ושלמה הקריבו קרבנות לשמה: *רות בתו של עגלון כו' ובנזיר בת בני

של

של עגלון כו׳ ועיין בזה בחידושינו פ׳ ד׳ וה׳: *מניין שאין הקב״ה מקפח שכר כו׳. ולעולם יקדים לדבר מצוה כו׳ מבואר בחידושנו פ׳ ד׳ וה׳ ע״ש:

הרי״ף מ״ד גם הבל אשר נעשה על הארץ כו׳. צריך לבאר מה הוקשה לו בכתוב זה ועי״ק דמשמע דדרים אשר מלשון אשרי הצדיקים וכו׳ וסמיך גבי אשר נשיא יחטא דדרשינן אשרי ומתקיף רבא אלא מעתה וכו׳ מדשני קרא בדבוריה וא״כ היכי דרים הכא אשר יש צדיקים מלשון אשרי הצדיקים ועי״ק לדרשת רבא שאמר אשרי לצדיקים שזוכים גם בעה״ז ואוי להם לרשעים שבאות עליהם צרות גם בעה״ז א״כ היכי קאמר גם זה הבל שהרי מה שאוכלים הצדיקים ב׳ עולמות ורשעים מצטערים בב׳ עולמות אין זה הבל אלא שכר כפול ועונש כפול ונראה דדייקי בהאי קרא דכתיב אשר יש צדיקים ג״פ אשר בענין א׳ ושנה הכתוב בצדיקים למכתב בהו אשר היכא למדרשיה מלשון אושר ואמר ויש רשעים דדרשינן מל׳ וי והיינו אוי לרשעים ואמר שגם זה הבל כי אין לצדיקים להצטער בייסוריהן וגם אין לשמוח הרשעים בשלותם כי כל עניני עה״ז הבל ולדרשת רבא ה״ק אשר יש בצדיקים אשר מגיע אושר כפול הוא לצדיקים להיות אוכלים ב׳ עולמות ואין הקב״ה מנכה להם לעה״ב כי אכילת עה״ז הבל היא ואינה נחשבת השכר וגם אוי לרשעים שמצטערים גם בעה״ז ואל תאמר שמא ינכה הקב״ה מעונשה של עה״ב כי גם זה הבל העונש שנצטערו בעה״ז לערך עונשם העיקרי בעה״ב: מ״ד כי ישרים דרכי ה׳. הוקשה לו מ״ש ופושעים יכשלו בם דכיון שהם ישרים היאך יכשלו בם הי״ל ופושעים יכשלו בדרכים לזה דרשו למה הדבר דומה לשנים שאכלו פסחיהם:

(דף יא ע״ב) (ויקרא ח) ז**תניא** °ויקח משה את שמן המשחה [וימשח את המשכן ואת כל אשר בו] רבי יהודה אומר שמן המשחה שעשה משה במדבר כמה ניסים נעשו בו מתחלתו ועד סופו תחלתו לא היו אלא י״ב לוגין ראה כמה יורה בולעת וכמה עיקרין בולעין וכמה האור שורף ובו נמשח המשכן וכל כליו ואהרן ובניו כל ז׳ ימי המלואים ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים ואפי׳ כהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה:

(הינו כרש״י בגמרא) (אלא י״ב לוגין. דכתיב שמן זית הין והיינו י״ב לוג ונעשה בו נס שהספיק עד שנמשח בו משכן וכל כליו: ובו נמשחו כהנים גדולים. מימות משה רבינו ועד יאשיה שגנזו דאי לאו הכי לא מקרי כהן גדול דכתיב והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן: ומלכים. שעמדו ראשון כגון שאול ודוד):

ח (ס״ס) **אין** מושחין מלך בן מלך ואם תאמר מפני מה נמשח שלמה מפני מחלוקתו של אדוניה ואת יהואש מפני עתליה ואת יהואחז מפני יהויקים אחיו שהיה גדול ממנו שתי שנים ואותו שמן קיים לעתיד לבא (שמות ל) שנאמר °שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם זה בגימטריא תריסר לוגי הוו. אמר מר אין מושחין מלך בן מלך מנ״ל א״ר אחא בר יעקב דאמר קרא °למען (דברים יז) יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו (כל הימים) [בקרב ישראל] ירושה היא לכם] (ואלו) [ואפילו] כהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה דכתיב °והכהן המשיח תחתיו (ויקרא ו) מבניו לימא קרא והכהן תחתיו מבניו מאי המשיח קמ״ל דבניו נמי אי הוי משיח הוי כהן גדול ואי לא לא הוי כהן גדול. תנא אף יהוא בן נמשי לא נמשח אלא מפני מחלוקתו של יורם בן אחאב ותיפוק ליה דמלך ראשון הוא חסורי מחסרא והכי קתני מלכי בית דוד משוחין מלכי בית ישראל אין משוחין מנ״ל דאמר קרא °קום משחהו כי זה הוא זה טעון משיחה ואין אחר (ש״א טז) טעון משיחה (ואמר) [אמר] מר אף יהוא לא נמשח אלא מפני מחלוקתו של יורם ומשום מחלוקתו של יורם נמעל בשמן המשחה כדאמר רב פפא באפרסמונא (והכי מוכח מן הפסוקים) דכיא ה״נ באפרסמונא דכיא. ואת יהואחז מפני יהויקים אחיו שהיה גדול ממנו שתי שנים ומי קשיש מיניה והכתיב °ובני יאשיה הבכור יוחנן והשני יהויקים והג׳ (ד״ה א ג) צדקיה והד׳ (הוא) שלום וא״ר יוחנן הוא יהואחז הוא יוחנן הוא שלום הוא צדקיה אלמא יהואחז קשיש אלא לעולם יהויקים קשיש ומאי בכור בכור למלכות ומי מלכי זוטרי קמי רברבי והכתיב °והממלכה נתן ליהורם (ד״ה ב כא) כי הוא הבכור יהורם ממלא מקום אבותיו הוה [יהויקים לאו ממלא מקום אבותיו הוה] אמר מר הוא שלום הוא צדקיה כו׳ והא חד חד חשיב להו דכתיב השלישי והרביעי מאי שלישי שלישי לבנים ומאי רביעי רביעי למלכות דמעיקרא מלך יהואחז והדר יהויקים והדר יהויכין ולבסוף צדקיה. ת״ר הוא שלום הוא צדקיה למה נקרא שמו שלום שהיה מושלם במעשיו ד״א ששלמה מלכות בית דוד בחייו ומה שמו מתניה שמו דכתיב °(וימלוך) [וימלך מלך בבל את] מתניה דודו (מ״ב כד) תחתיו ויסב את שמו צדקיה ואמר לו יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי וכתיב °וגם במלך נבוכדנאצר (ד״ה ב לו) מרד אשר השביעו באלהים:

[מפני מחלוקתו. דהיכי דאיכא מחלוקת בעי משיחה: ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל. משמע ירושה הוא להם כאדם שמוריש ירושה לבניו: טעון משיחה. ואי לא משוח בשמן לא הוה כ״ג]: דמלך ראשון הוא. ממשפחתו דאיט מלך בן מלך: זה: דמלכי בית דוד טעון משיחה: ואין אחר. דאיט ממלכות בית דוד טעון משיחה: ומשום מחלוקתו של יורם נמעול בשמן המשחה. דאמרינן לעיל מלכי ישראל (אין טעונין משיחה) [אין מושחין אותו]: באפרסמון דכיא. ולא בשמן המשחה: ומאי בכור. דקרי ליה הבכור יוחנן: בכור למלכות. שמלך ראשון: יהורם ממלא מקום אבותיו היה. מקודם ולבסוף האמין: מושלם במעשיו. דצדיק גמור היה בכל מעשיו: ואמר לו. נבוכדנאצר יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי:

מהרש״א שהיה גדול ממנו וכו׳. וק״ק לפי זה דלא הל״ל ואת שלמה מפני מחלקותו של אדוניה אלא את שלמה מפני אדוניהו ושאר בני דוד שהיו גדולים ממנו כדאמר הכא וע״ק הא דפריך ומי מלכי זוטרי מקמי קשישא והכתיב ואת הממלכה נתן ליהורם

עין יעקב

אין א״כ שאל להם אי איעשה מורשא כלומר רק פירושיהן בעה״ז וגוף הקרן לעה״ב ועוד כדי שלא יערוך בנכסיהן ועיין במהרש״א: נהי דלא קעביד מלוה מן המובחר. כל סוגיא זו מתבאר במידושינו דנזיר דף כ״ג: רות בתו של עגלון. סוגיא ע מתבאר בחידושינו פ׳ ד׳ וה׳: וכמה עיקרין בו׳עין. כי ר׳ יהודה לשטתו אזיל דאמר בכריתות דף ה׳ שנלקו בו העיקרין משא״כ לרי יוסי דהתם כמבואר שם בסוגיא: דאמר קרא למען יאריך ימים על ממלכתו וכו׳. ירושה היא לכם. בעין יעקב קילר כאן ומבואר בש״ס כאן ושם בכריתות דמ״מ כי איכא מחלוקת במלכי יהודה בעי משיחה משא״כ במלכי ישראל להכי הוליך לאוקמי באפרסמונא דכיא: מלכי ישראל אין מושחין. היינו משהתחיל מלכות בית דוד ואילך שהרי שאול נמשח בשמן המשחה וקי״ל: ומשום מחלוקת של יורם נמעול בשמן המשחה. קיק לדעת ר׳ יהודה דלעיל שאחר כל המשיחות שמשחו בו לא היה נחסר משיעורו שעשהו תחלה דהיינו י״ב לוגין וכבר נתבאר ריש פרק ה׳ דמעילה שלא מעל עד שיפגום דהיינו חסרון והולי י״ל כיון דנחסר הך המעטי רק שנעשה בו גם מיקרי מעילה

ליהורס כי הוא הבכור אמאי לא פריך הכי אמלכותו של שלמה ומני מלכי זוטרי כו' וי"ל דהתם מפורש בזה שהיה ע"פ נתן הנביא ולא היה להם לחוש לגדול אי לאו משום מחלוקת של אדוניהו וק"ל: הוא יוחנן הוא יהואחז כו'. הוא ניחא דע"כ כיון דלא קחשיב יהואחז כאן בבני יאשיהו ובקרא כתיב דבנו שהיה שמו יהואחז מלך אחריו ע"כ דאחד מאלו בניו הוא יהואחז וע"כ שהוא יוחנן שמלך קודם יהויקים ולדקיהו אך מה שאמר הוא שלום הוא לדקיהו מכין לו לומר כן ולמה לא נאמר כפשוטו שהיה לו עוד בן רביעי שנקרא שמו שלום ואפשר מפני שלא הוזכר במקרא שום דבר משלום אמרו דהוא בעצמו לדקיהו וק"ל: ולמה נקרא שמו שלום שהיה מושלם במעשיו וכו'. ודכתיב ביה ויעש הרע בעיני ה' וגו' מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא כו' ושעבר על שבועת נ"נ כו' וחוץ מחטא זה לא חטא כן פירש"י בד"ה ע"ש: יה יצדיק עליך את הדין כו'. לפי שהיו דורו של לדקיהו ראוין לגלות מיד ומפני זכות לדקיהו נלולו כמ"ש בס"פ יש נערכין בקש הקב"ה להחזיר העולם לתוהו ובהו מפני דורו של לדקיהו כיון שנסתכל בלדקיהו נתיישבה דעתו ולזה א"ל עד עתה בזכותך ישראל קיימין י"ה ילדיק עליך ר"ל על ידך ילדיק את הדין לקיים הגזירה של הגלות שאם גם אתה תחטא לעבור על השבועה כמ"ש וגם במלך נ"נ מרד אשר השביעו וגו' וק"ל:

הרי"ף ומשום מחלוקתו של יורם נמעול בשמן המשחה. פרש"י דאמרינן לעיל מלכי ישראל כו' וקשה דלעיל דאמר מפני מה משחו לשלמה מפני מחלוקתו וכו' ניחא נמי וכי מפני מחלוקתן נמעול בשמן המשחה והא אמרינן אין מושחים מלך בן מלך וצריך לחלק בין מלכי בית דוד שניתן להם למשוח מלך ראשון ואין מושחין מלך בן מלך ולפיכך כשיש מחלוקת בין הבנים א"כ נתפרדה חבילת זיקתו של מלכות מה שהיה ראוי למלוך תחת אביו והרי הוא כמו שאר בני דוד שאין בו זיקת מלכות מצד אביו וכשממליכין אותו הוא כמלך ראשון לבית דוד אבל במלכי ישראל שאין מושחין אפילו למלך ראשון כ"ש שאין מושחין לבן המלך מפני המחלוקת דלא עדיף ממלך ראשון למלכי ישראל:

ט ומי הוה שמן המשחה והתניא משנגנז הארון נגנז (עמו) צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה וכו' ומי גנזו יאשיהו וכו' א"ר פפא באפרסמונא דכיא:

יומא יב הוליהו · יומא נב · כריתות ה

הוה שמן המשחה. בימי יהואחז דקתני ויהואחז נמשח [מפני יהויקים]: באפרסמנא דכיא. משחו את יהואחז]:

מהרש"א *שראה שכתוב בתורה ולך ה' אותך ואת מלכך וגו'. כמ"ש בו ויהי כשמוע המלך את דברי התורה ויקרע גו' דהיינו שקרא בענין תוכחה זו יולך ה' וגו' וכתב בעל יפה מראה בשם המפרשים וכי מקודם שנמצא ספר הזה לא קרא מקרא זה ותרלו שמלא חלקיה הספר נגלל על מקרא זה ולכן הבין כי בשורה רעה היא עכ"ל: *צוה וגנזום שנאמר ויאמר ללוים וגו' תנו את ארון הקדש בבית וגו'. פרש"י בפ' הוליאו לו והא התם קאי אלא גניזה היא עכ"ל ולא ניחא ליה לנימר דלא הוה קאי התם שהעבירו מנשה ואמון את הארון ושמו תחתיו פסיליהם וגו' ולפיכך לוה יאשיה להשיבו למקומו וכן פרש"י לפי פשוטו בד"ה ע"ש דא"כ הל"ל החזירו או השיבו את ארון הקדש וגו' אבל תנו משמע ליתנו למקום שלא היה שם מעולם וכה"ג מדקדק התלמוד בפ' יש נוחלין ויקח ויחזור מיבעי ליה וק"ל:

יומא נב · שם ת"ר ביצד מושחין המלכים כמין נזר ואת הכהנים כמין כי מאי כמין כי אמר רב מנשיא בר גדא כמין כף יוני תני חדא בתחילה יוצקין שמן על ראשו ואח"כ נותנין שמן בין ריסי עיניו ותניא אחריתי בתחלה נותנין לו שמן בין ריסי עיניו ואח"כ יוצקין שמן על ראשו [תנאי הוא א"ד משיחה עדיפא וא"ד יציקה עדיפא]:

כמין כף יוני. שמתחיל למשוח באלבעו בין ריסי עיניו ומושך אלבע ועל הראש והולך עד שמגיע לעורף ככף יוני:

אמר הבונה הן לצדק ימלוך מלך לשום כל מאמלי כח דעתו ועיניו להשגיח על עמו לטובה להישירם ולהגן בעדם וז"א שני חדא בתחילה יוצקין על ראשו מקום המחשבה והשכלו ואח"כ נותנין שמן בין ריסי עיניו להודיע שיפקח עיניו עליהם ושני אחריתי איפכא שיודיעוהו שתחלה צריך שיראה בעינים פקוחות ויבין נרכם ומה לעשות להם ואח"כ יתבונן בדעת והשכל על תקונם:

ת"ר °כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן אמרו כמין שתי טיפי מרגליות היו תלויות בזקנו של אהרן אמר רב פפא תנא כשהוא מספר עולות ויושבות [לו] בעיקר זקנו ועל דבר זה היה משה דואג אמר שמא ח"ו מעלתי בשמן המשחה יצתה בת קול ואמרה (לו) [כשמן הטוב גו'] כטל חרמון מה טל (זה) [חרמון] אין בו מעילה אף שמן שבזקן אהרן אין בו מעילה ועדיין אהרן דואג שמא הוא לא מעל (לפי שלא נהנה) אני מעלתי שנהנתי יצתה בת קול ואמרה °הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד. מה משה לא מעל אף אתה לא מעלת:

תהלים קלג · כריתות ה · תהלים קלג

כמין ב' טפי מרגליות. של שמן תלויות בזקנו כשהוא מספר עם אחרים עולות ויושבות בעיקר זקנו כדי שלא יפלו:

וז"ל הרמ"ה ז"ל. כשהוא מספר י"א כשהיה מדבר ומודו של זקן מתנענע מכח הדבור היו עולות ויושבות בעיקר זקנו כדי שלא יפלו ואני אומר כשהיה מספר לי תספורת וגילוח היו עולות ויושבות בעיקר זקנו כדי שלא יגזזו עם השער הנגזז ועל דבר זה על ב' טיפין שתלויות לו לאהרן בזקנו היה משה רבינו דואג אמר שמא ח"ו מעלתי בשמן המשחה שנגעתי בשמן התלוי בזקנו כשהלבשתיו ודלמא איכא הנאה שוה פרוטה יצאת ב"ק ואמרה כטל חרמון מה טל זה אין בו מעילה אף שמן שבזקן אהרן אין בו מעילה שכל דבר שנעשית מלותו אין בו מעילה: אני מעלתי. שמא נפלה שונו על מקום שאינו ראוי למשיחה:

מהרש"א כמין ב' טיפין מרגליות היו תלויות באהרן בזקנו כו'. המאמר הזה אומר דרשני דמה ענין ב' טיפין מרגליות ומהיכא מפיק ליה מהאי קרא וע"ק דמשמע דלא ירדו מעולם מזקנו ונשארו שם וא"כ שיפיה דקרא היאך יתפרש שנאמר שיורד על פי מדותיו גם קשה לפרש"י דכשהוא מספר כו' כשהיה מדבר עם אחרים עולות כו' וא"כ למה לא נפלו בתנועותיו הגדולות מזה כגון הליכה ישיבה שכיבה ובפי' אחר שפרש"י בפ"ק דכריתות שכשהיה מסתפר במספרים קלת מהזקן היו עולות למעלה בזקן יתיישב זה וע"ק שאמר על דבר זה היה משה דואג כו' דמשמע משום שהיו אלו הטיפין תלויות בו והרי ראה בו מעשה נסים גם קשה גם אם היה יורד מראש לזקן למה היה חושש משום זה שירד גם עליו גם קשה מה ענין הדמיון כמו שהטל חרמון אין בו מעילה כך שמן כו' וע"ק לפי פשטיה כפרש"י על הל' אף שמן המשחה שבזקן אהרן כו' שהרי לא היה חושש משום מעילה בשמן שבזקן אהרן רק משום שהיה ירא שמא נגע בשמן המשחה כשלבשו לאהרן וע"ק

עיון יעקב

א"ל כיון שלא נכנס כלל דומה לכוס של זהב דמעול אף שלא נכנס כיון שאין דרכו לכנוס ע"ש: כמין שתי טיפי מרגליות היו תלויות בזקנו של אהרן, עיין במהרש"א ולספר דמרגניתא נ"ב עי' בני אסרת הנותרים שהיו ראוין לצרף אלא בזהום אהרן גרס שנילולו כרסיא ביומא דף ס"ז ותם המורד ע"ש מהסיו שעידושין גרמן שנילולו ולכן כשהיה מספר פים

ועי"ק למה אהרן דואג אחר שנתבשר משה שאין בשמן המשחה שבזקן אהרן שום מעילה ולמה תלה אח"כ מעילת אהרן שלא מעל במשה גם המקראות הביאם שלא כסדרן בב' קראי לבמשה הביא קרא המאוחר כטל חרמון וגו' ובאהרן הביא קרא דלקמיה הנה מה טוב וגו' הוא מבואר דאמרינן בזבחים פ' טבול יום אמר רב משה כ"ג ומולק בקדשים היה שנאמר וכו' מיתיבי ה' שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל יבמה מלך אישה כ"ג בנה סגן בן בנה משוח מלחמה ואחיה נשיא שבט ואבלה על ב' בניה מלך אין כ"ג לא אימא אף מלך כתנאי ויחר אף ה' במשה וגו' רשב"י אומר אף זה נאמר בו רושם שלא אהרן אחיך הלוי והלא כהן הוא אלא ה"ק אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשיו הוא כהן ואתה לוי וח"א לא נתכהן משה אלא ז' ימי המלואים בלבד וח"א לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה שנאמר ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי ואומר כו' ויש לדקדק אמאי לא נקט כן באהרן גופיה שהיו לו ה' שמחות שהוא כ"ג ואחיו מלך וגיסו נשיא ובנו סגן ובן בנו משוח מלחמה י"ל בזה דלכך לא נקט אהרן גופיה שהיה כ"ג ואין אבילות נוהג בו כמ"ש בענין ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם גו' אבל אלישבע היתה נוהגת ב' אבילות ע"ד לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה וגו' אבל לפי דרכינו יש להשיב בזה כי באמת נדב ואביהוא היו ב' סגני כהונה כדאיתא במדרש רבה ואחרי מותן נתמנו במקומן אלעזר ופנחס והיה א' לאלישבע ה' שמחות וב' אבילות אמנם אהרן שידע סיבת מיתתן ע"ד שהקריבו עצמן ליכנס לפנים ועדיין לא הוזהרו עד"ז כמפרש במדרשות חשש שהוא מעל בחטא העגל וכמ"ש ובאהרן התאנף ה' להשמידו וגו' שע"י כך הוא וזרעו אינן ראוין עוד לכהונה וליכנס לפניו ית' ב"ה וע"כ היה דואג ולא היה לו שמחה בכל ענין ה' שמחות שזכר והוא ענין המאמר שנתאלכו בו לפי שכבר נתנה הכהונה למשה כי היה שלם במושכלות יותר מכל אדם שנאמר בו ודבר ה' עמו פנים וגו' וכי קרן עור פניו וגו' ובעבור חרון אף נעלם ממנו ופסקה מזרעו ונתנה הכהונה לאהרן אחיו כי הוא היה שלם במדות יותר מכל אדם ונתנה לו ולזרעו לעולם כמ"ש בריתי היתה אתו החיים והשלום וגו' ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון והוא מפורש שאמרו בו אוהב שלום ורודף שלום ומקרבן לתורה וע"ז אמר כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן וגו' מדכתיב זקן כפול שירדו ב' טיפין מב' לדי הזקן מימין ומשמאל ולא ירדו למטה שוב אבל כשארו שם והוא לרמז על שני המשוחים בכהונה שהאחד הוא הכ"ג והשני הוא משוח מלחמה כדאמרינן לקמן משוח יכול מלך ת"ל כהן אי כהן יכול משוח מלחמה ת"ל והכהן המשיח שאין משיח כ"ג וע"כ היו תלויות בו לרמז שבו יהיו תלויות ולא יפסקו ממנו ומזרעו לעולם וע"כ היה בו ב' א' מימין ואחד משמאל כמ"ש הקנ מימין וכו' והוא בעצמו ענין נבואה של זכריה שראה ב' זיתים ואמר מה אלה שני בני היצהר שהוא רמז למשוחים *מן הכהונה שלא יפסקו מזרעו של אהרן לעולם ורש"י פי' שם כהונה ומלכות ולא משמע כן דהא על בית שני נאמרה נבואה זו ולא היה שם מלכות בית דוד דמלכי ישראל אין מושחין אותם כדאמרינן בשמעתין ומפרש רב פפא שיומא דהאי קרא שיורד ע"פ מדותיו תנא כשהוא מספר וכו' ר"ל שזכה אהרן שיורד שמן המשח' כדלעיל על זקנו ר"ל על ובשביל מדותיו שהיו לו בפיו שהיה מספר ומדבר שלום בין איש לחברו וע"ז אמר כשהוא מספר עם אחרים דהיינו לעשות שלום ביניהם היו עולות ויושבות לו וכו' לרמז דבזכות זה הוא זכה שלא יהי' למשיחיו הפסק ואמר שעל דבר זה פרשה דאהרן הי' משה דואג לפי שהוא הי' ג"כ כ"ג ולא זכה לב' טיפין שיבעיתו הש"י ב"ה על שני משיחים שלא יפסקו מזרעו ולמ"ד נמי לא נתכהן משה רק בז' ימי המלואים מ"מ מלך הי' שהוא ג"כ נקר' משוח ולא הובטח שיהי' גם מזרעו מלך כמ"ש אל תקרב הלום ואין הלום אלא מלכות ומוקי ליה שם לו ולא לזרעו וכו' ולא זכה לטפה בזקנו לאורות לו שלא יהי' נפסק מלכות מזרעו וע"כ היה דואג שמא מעלתי בשמן המשחה שיש בו שום מעילה וחטא שלא זכיתי לשום המשוחים האלו כמו שזכה אחי אהרן גם הי' דואג ע"פ מ"ש שם בשעה שפוסקין לו לאדם גדולה פוסקין לו ולדורות שנאמר לא יגרע מצדיק עינו וגו' ואם הגיס דעתו הקב"ה משפילו וע"כ אמר שמא מעלתי להתגאות ואמר שילתה בת קול ואמרה כטל חרמון וגו' כי הנה הר חרמון הוא יותר גבוה מהר ציון והטל יורד ממנו להר ציון וכמו שאין בחרמון מעילה שהוא מניח לירד הטל ממנו אבל הוא למעלתו אשר הוא מוריד ומשפיע הטל להר ציון למקום המוכן לברכה אשר שם צוה ה' את הברכה וגו' וכדמיון הזה שמן המשחה שבזקן אהרן ולא בזקנותך אין בך חשש מעילה אבל הוא למעלתך שאתה הוא הראש ואתה משפיע להיות הכהונה מזרע אחיך לו ולזרעו לדורות ולכך לא כתיב על הראש אהרן כדכתיב על זקן אהרן כי הראש הנאמר בכתוב הוא משה שהוא ראשו של אהרן דוגמא שדרשו אחי וראש דגבי בנימין על יוסף אחי הוא וראשי הוא ולענין מלכות נמי שהיית דואג אין בך מעילה ושום חטא שהרי אתה הראש ומשפיע על תלמידך יהושע כמ"ש בו שאין מתקנא בבנו ותלמידו. ואמר עוד ועדיין היה אהרן דואג וכו'. כמ"ש לעיל כשמתו בניו שהיו ב' סגני כהונה דהיינו שיהי' הא' כ"ג במקומו והשני יהי' משיח. מלחמה היה דואג דתלה מיתתן בו בעון העגל ומעל בשמן ב' המשוחים האלו שיפסקו ממנו. ואמר שיצאת בת קול וא"ל הנה מה טוב ומה נעים וגו'. זכר שני מעלות טוב כאמר על בעל מדות טובות שהיו באהרן ונעים כאמר על המושכלות כמ"ש על התורה אמרי נועם שהיה במשה יותר מכל אדם כמ"ש לעיל וה"ש מה טוב מדות של אהרן ומה נעים תורתו של משה אשר ע"כ זכו לשבת יחד בדור המדבר בכהונה גדולה ומלכות גם יחד שכמו במשה לא מעל אבל זכה להשפיע מכבודו לאחרים שאפשר לא היו בניו ראוים כ"כ ויותר הי' כבודו בבני אחיו כך אהרן לא מעל וחטא שהפסיק ח"ו הכהונה מזרעו הנשאר לו אבל אלו בניו מתו למעלתם כמ"ש בקרובי אקדש והוא ענין התלת פרשת אחרי מות בבא אליהם בתנחומין על דאגתו אלו שזכר ואמר וידבר ה' אל משה וגו' שדבר לו תנחומין על דאגתו שלא נתנה לו הכהונה לו ולזרעו שהרי בקרבתם לפני ה' וימותו וכבר נגזרה גזרה להיות הנקרבים בראשו' לשכינה שימותו כמ"ש כי בקרובי אקדש ואילו נעשה כן בב' בניך כמו שנעשה. בשני בני אהרן הרי כבר פסקה הכהונה מזרעך וזרעך כלה אבל כבודה ליתן הכהונה לאחיך שתתקיים הכהונה בבניו הנותרים ואמר שדבר גם תנחומין לאהרן על שהיה דואג שמא חטא ומעל בעון עגל שתפסק ממנו הכהונה הנה אחיך הוא על דרך שאמר שבת אחים כשם שאתה לא מעלת כן הוא לא מעל:

הרי"ף ועל דבר זה היה משה דואג. פרש"י ועל דבר זה על ב' טיפין כו' ונראה שהקב"ה צוה למשה ולקחת משמן המשחה ומשחת אותו וכן עשה ויצוק משמן המשחה על ראש אהרן וימשח אותו איך היה חושש משה שמא מעלתי בו לכך פי' שהיה חושש שמא נגע בשמן המשחה שבזקנו כשהלבישו אבל קשה לי לפירושו שקודם שמשחו לאהרן הלבישו הבגדים כמו שכתוב בפ' צו ואח"כ כתוב ויצוק משמן המשחה על ראש אהרן וא"כ היאך אפשר שנגע בשמן המשחה שבזקנו כשהלבישו לאהרן ונ"ע ועי"ק כיון שיצאת בת קול ואמרה למשה שאין בשמן זה מעילה איך עדיין היה אהרן דואג שמא מעלתי והלא כבר נעשית מלותו ולתירוץ זה פרש"י

פרש"י שנאה נפל ונהשמן במקום שאינו ראוי למשיחה עדיין הוא בקדושתו שהרי לא נעשה מצותו בו, ועליו אמר אהרן במה מעלתי. ויש לפרש בפשט הברייתא אמר משה שמא ח"ו מעלתי לה"ק משמן המשחה יותר משיעור הצריך למשיחת ראשו של אהרן שהרי מהעודף ירדו ב' טיפין אלו משמן המשחה ומעלתי בזה העודף יצאת ב"ק ואמרה כטל חרמון כו' כלומר כשהטל יורד אינו יורד במקום אחד בלבד כך השמן בזקיקתו יורד לכאן ולכאן ועדיין היה אהרן דואג לומר נהי דלא מעל משה בזקיקת השמן אבל אני נהנה בטיפי שמן שעל הזקן שלי שאינה במקום מצוה ואמר ליה הקב"ה הנה מה טוב ומה נעים כו' זה כלע"ד:

יא ספ **ת"ר** אין מושחין את המלכים אלא על המעין כדי
מ"א א ב שתמשך מלכותן שנא' °ויאמר המלך להם קחו
עמכם (מעבדי) [את עבדי] אדוניכם [וגו'] והורדתם אותו
אל גיחון א"ר אמי האי מאן דבעי למידע אי מסיק לי' שתא
אי לא ליתלי שרגא בהדי עשרה יומי דבין ריש שתא
ליומי דכפורי בביתא דלא נשיב זיקא בנויה אי משוך
נהוריה לידע דמסיק ליה שתא. מאן דבעי למיעבד
עסקא ובעי למידע (עסקיה) אי מצלח אי לא לירבי
תרנגולא אי שמין ושפיר לידע דמצלח עסקיה. האי
מאן דמפיק לאורחא ובעי לידע אי הדר לביתו אי לא
נ"עיין ניקום בביתא *דהברא אי חזי בבואה דבבואה נידע
איסור דהדר (*ואי לא חזי בבואה דבבואה נידע דלא הדר
דהברא לביתיה) ולאו מלתא היא דלמא חלשא דעתיה ומיתרע
נפי דיסת מזליה אמר אביי השתא דאמרת סימנא מלתא היא
רס"א לריך לעולם יהא רגיל איניש (למיחזי) [למיכל]ברישא דשתא
ליזהוק קרא רוביא כרתי סילקי ותמרי אמר להו רב משרשיא
זה נס לבריה כי בעיתו מיעל ומיגמרי קמי דרבייכו גרסו
כנוי' אינו מתני' [ועלו] קמי דרבייכו כי יתביתו קמיה חזיתו לפומיה
ישעיה ל דכתיב °והיו עיניך רואות את מוריך וכי גרסיתו גרסו
על נהרא כי היכי דמשכן מיא משכן שמעתתייכו.
אקיקלא דמתא מחסיא תיבו ולא תיבו על אפדני
דפומבדיתא טב גילדנא סריא דמתא מחסיא למיכל
ס"א כ מבותחא דרמי כיפי. °רמה קרני בה' רמה קרני ולא
רמה פכי דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן
[עי' שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן*:
רש"א
במגילה והורדתם אותו אל גיחון. אלמא בעיא משיחה על המעיין (גיחון
צלמר כ] מעין קטן אצל ירושלים ולא זהו גיחון היוצא מעדן):
ליתלי. ידליק: אי משוך נהוריה. שדולק כל זמן שהשמן בתוכו:
לירבי תרנגולא. על שמיה דההוא עסקא: אי שמין ושפיר.
(שהולכת) [כשמגדלת] ומשבחת: בביתא דהברא. בית חשוך:
ולאו מילתא היא. דזימנין דאע"ג דלית ליה בבואה דבבואה הדר
אתי (ולא) [ואפי' הכי לא] ליעבוד הכי דזימנין דכי חזי דלית
ליה בבואה דבבואה חלשא דעתיה ומיתרע מזליה ולא הדר אתי
משום דמיתרע מזליה דאי לא הוה עבד הכי לא הוה מיתרע מזליה

והדר אתי הלכך לא ליעבוד: קרא רוביא כרתי וסילקא והני דהכי גדלי לעגל טפי מכאר ירק. קרא דלעת. רוביא תלתן: גרסו מתניתין. מעיקרא כי היכי דתיהוי מרגלא [מילתא] בפומייכו ותהוי ידעין למשאל ליה: ממשכן שמעתתייכו. [דלא ליפסוק מפומייכו] כמעין זה במשך והולך: במתא מחסיא. היו ת"ח ראוים להוראה והרבות יפה היה להם אע"ל בפומבדיתא לא היה להם תרבות יפה כל כך ואמר להו מוטב לכם לדור באשפה דמתא מחסיא מלדור באפדני דפומבדיתא: טב גילדנא סריא. מוטב לאכול דג קטן מוסרח כדאמרינן בפ"ק דמ"ק האי כוורא בכוורך למסרחי מעלי: מבותחא דרמי כיפי. אפילו מכותח מבוזח וחזק במשבר את האבן כבשופכין ממנו על האבן אעפ"כ לא תאכל ממנו כדאמרינן בע"פ ג' דברים נאמרו בכותח מטמטם את הלב וכו'. [כיפי שלנים כדמתרגמינן סלע כיפא איה דמפרשי' מוטב תאכל גילדנא סריא שאין דמיהם יקרים מכותח באכלים אותו עשירים ושרים הדרים בוני כיפי כלומר במגדלים וחומות גדולות לפי שדמיהם יקרים]:

הרמ"ה ז"ל והורדתם אותו אל גיחון. והוא אחד מד' נהרות היוצאים מעדן והרי הוא כמעיין שאינו פוסק אלמא בעיא משיחה על המעין וכ"ל שכל הנהרות שהיו משמת יוני נראשים אינן פוסקין עיקריהן ומעיינותיהן ולפיכך נוה דוד מלך ישראל למשוח את שלמה על גיחון לפי שהוא נהר ידוע שהיה משמת ימי נראשית אבל שאר נהרות שאינם ידועים אפשר שהם ממימי הגשמים והשלג והברד וכיוצא בהן: ליתלי שרגא. יתלה נר דלוק באויר וי"א ליתלי ידליק ולא דייק אי משוך נהורי' אם אורו נמשך השלהבת שנו משוכה כעלה משוך ולא מיקטפי איקטופי שאינה נבוכה לכאן ולכאן כדרך שלהבת הנר עושה במקום שהרוח נושבת ידע דמסיק שתא וי"א אי משוך נהוריה שדולק כל זמן שהשמן בתוכו ולאו מלתא היא ולאיה מההוא דפי' אור ליי"ד דאמרינן התם גבי אור הנר יפה לבדיקה משום דמשך נהוריה ואלו הנך מיקטף איקטופי: אי חזי בבואה דבבואה. כשהצל נוטה נראה לאדם שני צללים אחד חזק ואחד חלוש שאינו ברור וגלוי כל כך והחזק נקרא בבואה והחלש נקרא בבואה דבבואה אי חזי בבואה דבבואה סימנא טבא הוא וסמיך דהדר לביתיה: דאי מנסי זמנין דלא חזי סימנא ואלשא דעתיה ומיתרע מזליה: אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא. קאי אמתניתא דקתני אין מושחין את המלכים אלא על המעין כדי שתמשך מלכותן אלמא סימנא מילתא היא: יהא רגיל איניש למיחזי. לראות ולפגוע בירקות הללו לפי שגדלן ומוצאן למעלה יתר משאר ירקות ואיכון קרא רוביא כרתי סלקי ותמרי: קרא. דלעת ובטייעא קרא: רוביא. תלתן ובטייעא אלבה: כרתי. כרשין ובטייעא בריאתה: סלקא. סלק ובטייעא סליק ותמרי כמשמען: אמר להו רב משרשיא לבניה כי בעיתו מיעל ומיגמר גמרא קמי רבייכו גרסו מתני' משנה כדי שתהא רגילה בפיכם והדר עיילו קמיה. ואז תוכלו להבין דברי התלמוד כדאמרי' התם אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל אם ראית תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל מפני שלא למד המשנה: וכי יתביתו קמיה חזו לפומיה. כדי שלא תסיחו דעתכם מדבריו ותשמעו את כל הדברים מתחלה ועד סוף דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך: וכי גרסיתו גרסו על נהרא כו'. דסימנא מלתא היא: אקיקלי דמתא מחסיא תיבו ולא על אפדני דפומבדיתא. טוב לכם לשבת על האשפות שבמתא מחסיא ולא בטירות שבפומבדיתא אע"פ שבפומבדיתא דירות נאות ועקלין גדולים מפא"ב במתא מחסיא יש בה כמה מאכלים מה שאין במתא מחסיא אם על פי כן מתא מחסיא טובה

עין יעקב

היה מולה ויושבת בעיקר זקנו לרמוז לו שלא יתרעם ג"כ על שפגע בו מדת הדין בפיו וזה וידום אהרן שקיבל שכר על שתיקתו: כדי שתמשך מלכותן שנא' ויאמר להם המלך. הא דלא מליכו בהדיא שנזהר בזה כי אם כשימשחו את שלמה אפשר לומר לפי שידע דוד ברוח הקודש דאחר מיתת שלמה יתחלק מלכות בית דוד בימי רחבעם לכן הזהיר אותם מאוד על זה שימשחו על נהר גיחון כדי שימשך מלכותו שנים הרבה שלא יתחלק מלכותו בחייו: אמר רב אמי האי מאן דבעי למידע אי מסיק ליה שתא. נראה דדוקא באלו דברים מותר לעשות כן לפי שחיי ומזוני ובני לאו בזכותא תליא אלא במזלא לכן מותר לנקום מזלו בזה והא דיחזי אי מסיק שתא ובן אי הדר אזיל לביתיה היינו חיי והאי דבעי לידע אי מצלח היינו מזוני והא למחזי בריש שתא קרא רוביא היינו לפי פירש"י בגדלו מהר ובטוב זה סי' לגדל בנים והי"ל: כי היכי דמשכן מיא. כלומר כמו שהמים אזלו ואתו אחריני כן בן אדם ההוגה יומלא בו טעם ודבר חדש בכל שעה ושעה: אקיקלי דמתא מחסיא תיבו. לפי משמעות פי' רש"י משמעות הטעם משום שיש בהם ת"ח ובאמת סוף פ"ק דסנהדרין קחשיב הרבה תנאים ואמוראים שהיו ג"כ בפומבדיתא וקחשיב גם דייני דפומבדיתא ובני דפומבדיתא וחריפי דפומבדיתא ואמוראים דפומבדיתא ע"ש גם בסנהדרין דף ל"ב ע"ב ד"ה לגולה פירש"י בעיקר ישיבה בבל היה בפומבדיתא ע"ש וביאור והוכי כוונת הש"ס ע"ד דאיתא בספ"ק דברכות אמר רב אשי הלין מתא מחסיא אבירי לב נינהו דהא קחזי בשנתא דהורייתא תרי זימנא בשתא וכו' ע"ש וע"ש בתוספות מש"ה משום יקרא דאורייתא עדיף כדור שנה וע"ל לפי שהמזונות שלהם בזול והטובים מרקטר

טובה לדור בה לפי שהיו בה תלמידי חכמים הראויים להוראה ושאר בני העיר היה בה תרבות יפה והיה נוח לאדם לדור ביניהן משא"כ בפומבדיתא: טב גילדנא סריא. טוב דג קטן סרוח שבנהרא מהכיא שהוא בזול מכותחא דרמי כיפי מכותח השובה שבפומבדיתא שהאוכלו סופו לשבור את אבני טירותיו ובניינו לפי שהוא ביוקר והרגיל לאכלו ינקם נושה לכל אשר לו. קיקלי אשפות כדכתיב מאשפות ירים אביון ומתרגמינן מקוקולתא מרים עשבנא אפדני טירות כדכתיב ויטע אהלי אפדנו. גילדנא דג קטן שבים והוא גרוע מכל דגי הים. כיפי אבני הבנין כדקתני התם כיפים ע"ג כיפים כנגד האוטם הוא בנין אלול מלמטה ובנינו זהו קרויו ועשוי כמין כיפי כגון זה ובנין חזק הוא ע"כ פי' הרמ"ה ז"ל:

מהרש"א אין מושחין את המלכים אלא על המעיין וכו'

דכל מלכות בית דוד בני מלכים הם ואין מושחין אותם אלא מפני המחלוקת כדאמרינן לעיל ולכך מושחין אותם על המעין בהמשך מלכותם כמעין ולא יפסיק המחלוקת וע"ז מייתי משלמה כמ"ש לעיל בהיתה משיחתו מפני מחלוקת של אדוניה מה שאין כן משיחה דכ"ג דאפילו כ"ג בן כ"ג מושחין שלא מפני המחלוקת ולכך לא בעי מעין וק"ל: **אי מסיק שתא וכו'.** יש לדקדק בדברי המאמר הזה מעיקרא אמר האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא וכו' ובעשיה לא קאמר רק חלוקה הראשונה דהיינו אי משך נהורים לידע דמסיק שתא ולא קאמר חלוקה שניה קאי לא משוך נהוריה לא מסיק שתא וכן בבעי למידע אי מצלח אי לא לירבי וכו' לא קאמר אלא אי שמין ושפיר מצלח ולא קאמר אי לא שמין ושפיר לא מצלח וכן בבעי למידע אי הדר ואתי לביתיה וכו' לא קאמר אי לא חזי בבואה דבבואה דלא אתי לביתיה ויש להשיב בזה משום דלכאורה בכל זה יש בו משום לא תנחשו ומאיזה טעם יהא מותר בכל אלו טפי מפתי כפלה מפי מקלי כפלה מידי בנו וכו' כדאמרי' בפרק ד' מיתות וכבר כדחקו המפרשים בכל זה ואענה חלקי גם אני מהידוע כי הטוב הוא בא ממנו יתברך ב"ה אבל הרע אינו יורד מן השמים אבל עונו של אדם הוא מסלק מדת טובו יתברך ב"ה מעלמו כמ"ש כי עונותיכם הבדילו ביני לביניכם ולזה הטוב הבא ממנו יתברך ב"ה בהחלט כמ"ש לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזרה וכו' אבל הרע אינו בא בהחלט כי אפשר שישתנה כמ"ש בר' חנינא שלא הי' יכול המכשף להזיקו משום דנפיש זכותיה שנאמר אין עוד מלבדו ולזה הנותן לעצמו סימן בדבר מה לטובה אין זה ניחוש אלא סימן טוב שיבא לו ממנו יתברך ב"ה אבל הנותן לעצמו סימן בדבר מה בהפך זה ולרע לו ה"ז ניחוש שתולה שיבא הדבר בהחלט ואינו כן דברחמי שמיא אפשר שישתנה וכל הכי דנקט בהך ברייתא דפרק ד' מיתות דהוי ניחוש כגון פתי כפלה מפי וכו' הן ניחוש לרעה לו ולזה אמר האי דבעי למידע אי מסיק שתא אם לא וכו' לא בעי למימר אי לא מסיק שתא אלא דה"ק אי לא דהיינו דאי נמי לא משוך נהוריה לא ידע אי מסיק שתא אי לא וכאילו לא עשה כלום דלא יסמוך בניחוש לרעה ולזה בעשייה לא קאמר אלא דאי משיך נהורים מסיק שתא וזה שנתן סימן לטובה דשרי שהוא דבר הבא ממנו יתברך בהחלט אבל לא קאמר אי לא משוך נהוריה לא מסיק שתא דזה הוי ניחוש דא"כ (דל"כ) לא משוך נהוריה אפשר דמסיק שתא דלרעה לא בא ממנו ית' ב"ה ואפשר שישתנה בשום זכות וכן באי מצלח אי לא היינו דידע דמצלח בהחלט ואי לא היינו דלא ידע כאילו לא עשה כלום ולכך בעשיה לא נקט אלא אי שמין ושפיר מצלח אבל אי לא שמין אפשר דמצלח ואפשר דלא מצלח ולא ידע כלום וכן יש לפרש באי הדר לביתיה אי לא דהיינו אי לא ידע ולכך לא נקט אלא אי חזי בבואה וכו' אבל אי לא חזי בבואה דבבואה לא ידע כלום והענין מבואר דבעשר' ימים אלו נגזר על האדם מי יחיה ומי ימות מי יעשר ומי יעני מי ינוח ומי ינוע מי ישקט וכו' ולזה כי הנר הוא כשמת אדם ואם ירצה דמשוך נהוריה יהי' לו לסימן טוב שיחיה ומסיק שתא וכן אי שמין תרנגולא יהי' לו לסי' טוב דמצלח בעסקיו ויתעשר וכן אי חזי בבואה דבבואה וכו' כי האל יתברך ב"ה הוא נותן מלאכיו לשמרו בכל דרכיו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך וגו' והן הן צלו של אדם וז"ש כלב סר צלם מעליהם וה' אתנו אמר כי כל אומה יש לה שר בשמים שהוא מגינם וצלם וכבר סר הקב"ה אותם מעליהם דאין הקב"ה מפיל אומה עד שהוא מפיל שר שלהם ואל תאמרו כי גם אנו אין לנו שר כי אין מזל לישראל הנה וה' אתנו כמ"ש בצל שדי יתלונן העולם ומלאו שלו ללוות את מלאכיו לשמרו ולזה אי חזי בבואה וכו' שהוא לסימן טוב על שמירת מלאכיו בדרך כמ"ש הדר ואתי לביתיה בלי שום פגיעה רעה אבל בהפך לא קאמר דגם אם לא ימשיך נהוריה אפשר שיחיה וגם אם לא שמין אפשר שיצליחו נכסיו וגם אם לא חזי בבואה וכו' אפשר דהדר ואתי לביתיה דבתשובה ומעשים טובים שבאלו י' ימים יתכפר לו עונו להשתנות מזלו הרעה לטובה ודו"ק: **אמר אביי השתא דאמרת סימנא מלתא היא וכו'.** ר"ל דלאמרת דמה שיכול האדם עלמו לסימן טוב מלתא היא ואין בו משום ניחוש: **יהא רגיל [למיכל] (למחזי) בריש שתא קרא וכו'.** דכל הני סימנין לטובה הן אי כפירש"י הכא ובפ"ק דכריתות דגדלי מהר ואיכא דמסקי שהוא לסימן שילמח ויגדל מזלו ושכה עובה ומתוקה ואי כפי' המרדכי בשם רבינו האי רוביא ירבו זכיותינו וכו' ע"ש ובטור א"ח סי' תקפ"ג אבל לרעה אין בהם שום הוראה דלרעה הוי אסור משום ניחוש: **כי בעיתו מיעל ומגמרי וכו'.** הוא מלשון הגמרא כשאתם רוצים ללמוד גמ' מרבכם שהוא פלפול והויות דאביי ורבא גרסו מתניתין מקודם דעיקר הגמרא הוא ליישב המשניות בכל דבר שיש להסתפק בה וע"כ גרסו המתני' מקודם כדי שתהיו בקיאין בה. ואמר **הדר לפומיה דכתיב והיו עיניך רואות וגו'.** והכי אמרינן נמי בעירובין שאמר רבי דאיתי את ר"מ מאחוריו וכו' ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדדנא טפי שנאמר והיו עיניך רואות וגו' והוא שהדבור של אדם משתכח ומשתמע לפעמים לתרי אפי אבל מתוך עקימת שפתים וקריצת עינים שבאדם לפעמים יש להבין כוונתו של המדבר וז"ש והיו עיניך רואות לפנים את מוריך המורה לך מוכח המדבר ומזה הטעם אמרינן נמי לקמן בסוף פרקין בני א"י וכו' בזמן שיש להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם ואחוריהם כלפי העם כדי שיהיו עיניהם רואות מוריהם אבל כשאין להם דעת אומרים שם שיושבין לפני אביהם ופניהם כלפי העם ומפני כבודם דאין לחוש בהם שירצו מוריהם. ואמר **גרסו על נהרא.** עיין פירש"י ועי"ל ע"פ מ"ש בפ"ק דתענית למה נמשלו ד"ת למים וכו' מה מים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך אף ד"ת אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה וז"ש דכי היכי דמשכן מיא ממקום גבוה לנמוך כך נמשך שמעתכון מדעת גבוה לנמוך ורוח שפלה וביאור זה שיתנהגו בפחות ותיבו אקיקלי דמתא מחסיא דהיינו מקום שפל ומקום תורה ולא תיבו באפדני דפומבדיתא שהוא מקום חשוב ואינו מקום תורה כ"כ וכן לענין אכילה תתנהגו בפחות: **טב גילדנא סריא.** שהוא מאכל שפל לבעלי תורה: **מכותחא דרמי כיפי.** שהוא מאכל עשירים ובעלי תענוג. ועי"ל ולא תיבו אפדני דפומבדיתא ע"פ מ"ש פרק העור והרוטב פומבדיתא מוייך אסכי אושפיזך לפי שהיו גנבים ביותר וז"ש תיבו אקיקלי דמתא מחסיא ר"ל במקום פרהסיא ולא תחוש לגנבי' ולא תיבו אפדני דפומבדיתא ואפי' באפדני ובמקום מוצנע ביניהם לא תוכל להשמר מהם מגניבה וכה"ג אמרינן בפרק ערבי פסחים דאכיל קוקלי אקיקלי דמתא שכיב דהיינו לענין מקום פרהסיא ודו"ק: רמה

קרני

קרני׳ וגו׳ דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן וכו׳. והוא רמז גם על משיח לעתיד שימשך מלכותו כמ״ש הכתוב וירם קרן משיחו כי המשיח שיבא לעתיד מבית דוד ויתרומם אז על שנמשחו דוד ושלמה בקרן:

יב (שם ע״ב, זו משנה כהלכה לבלם, בגמרא דף יג) **משנה** כל התדיר מחברו הוא קודם את חברו וכל המקודש מחברו קודם את חברו פר המשיח ופר העדה [עומדים] פר המשיח קודם לפר העדה בכל מעשיו *האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבידה האשה קודמת לאיש לכסותה ולהוציאה מבית השבי ובזמן ששניהם עומדין על הקלקלה האיש קודם לאשה. כהן קודם ללוי ולוי קודם לישראל וישראל קודם לממזר ממזר קודם לנתין נתין קודם לגר גר קודם לעבד משוחרר אימתי בזמן שכולם שוין אבל אם הממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ ממזר ת״ח קודם לכ״ג ע״ה:

(אינו כרש״י בגמ׳) **כל התדיר מחברו.** כגון תמידין ומוספין תמידין קודמין למוספין מוספי שבת קודם למוספי ר״ח ומוספי ר״ח קודמין למוספי י״ט של ר״ה וכו׳. תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם: **וכל המקודש מחברו.** דם חטאת קודם לדם העולה מפני שהוא מרצה: **ובזמן ששניהם עומדים על הקללה.** האיש למשכב זכור והאשה לזנות האיש קודם להאשה ואפילו היא אשת איש ואפי׳ היא נערה מאורסה דפגמיה דאיש נפיש מאשה: וכתב הרמב״ם ז״ל שאם היו שניהם בשביה ושניהם מבקשים אותם לביאה פודה האיש קודם לאשה לפי שאיש אין דרכו בכך ובקשו ממנו דבר שאין טבעי לו:

יג שם **ת״ר** היה הוא ואביו ורבו בבית האסורים הוא קודם לרבו ורבו לאביו ואמו קודמת לכולן. חכם קודם למלך ישראל חכם שמת אין לנו כיוצא בו מלך שמת כל ישרא׳ ראויין למלכות מלך קודם לכהן גדול שנא׳ (מ״א א) °ויאמר המלך להם קחו עמכם (מעבדי) [את עבדי] (שם) אדוניכם כהן גדול קודם לנביא שנא׳ °(וימשח אותם) [וימשחו אותו] צדוק [הכהן] ונתן הנביא הקדים כהן (זכריה ג) לנביא ואומר °שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה (שם) ורעיך גו׳ שמא תאמר הדיוטות היו ת״ל °כי אנשי מופת (דברים יג) המה ואין מופת אלא נבואה שנאמר °ונתן לך אות או מופת:

(**הוא קודם לרבו.** לפדות את עצמו דוחי אחיך עמך כתיב חייך קודמין לחיי אחיך ואבע״א סברא כל לגביה נפשיה עדיפא ליה דאי פריק נפשיה יכול למיעסק בתורה ובמצות ואי פריק לרביה וקאי איהו בבית האסורים מאי מהניא ליה זכותא דרביה: **רבו קודם לאביו.** שאביו הכניסו לחיי העוה״ז ורבו הכניסו לחיי העוה״ב):

ואמו קודמת לכולן. דאית לה זילותא טפי: **חכם קודם למלך** שאין כל ישראל ראוין לחכמה אבל מלך כל ישראל ראוין למלכות: **מלך קודם לכ״ג שנאמר ויאמר להם המלך וגו׳.** מדקאמר ליה דוד לצדוק הכהן דהוה כ״ג קחו עמכם מעבדי אדוניכם וע״כ אכפשיה קאמר ש״מ דמלך אדוניו של כהן הוא: *(מכאן עד סוף הענין מרש״י) **ואומר שמע נא יהושע הכהן הגדול.** מאי ואומר וכ״ת דלמא שאני צדוק דהוה מכהן באורים ותומים וס״ל כהן ונביא ואמטו להכי עדיף מנביא כדכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים יהושע נביא היה ואפ״ה הוה צריך לאלעזר אבל כ״ג שאינו מכהן באורים ותומים לא עדיף מנביא ת״ל שמע נא יהושע הכהן הגדול ויהושע הכהן הגדול בבית שני הוה דהא בנבואת זכריה כתיב וזכריה בבית שני היה דכתיב בעזרא התנבי חגי נביאה וזכריה בר עדו נביאיא וכתיב בנבואת חגי בשנת שתים לדריוש המלך ויער ה׳ את רוח זרובבל בן שאלתיאל ואת רוח יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול וגו׳ ויבאו ויעשו מלאכה וגו׳ ובבית שני לא הוו ביה אורים ותומים דכתיב בעזרא עד עמוד כהן לאורים ותומים ואפ״ה הקדים כ״ג לנביאים דכתיב אתה ורעיך: **שמא תאמר הדיוטות היו ת״ל כי אנשי מופת המה ואין מופת אלא נבואה.** כלומר אין נקראים אנשי מופת אלא אנשי נבואה שנעשה מופת על ידן שנאמר כי יקום בקרבך נביא וגו׳ ונתן אליך אות או מופת וכי תימא דלמא יהושע כ״ג נמי נביא היה דהא קא משתעי מלאך בהדיה דכתיב ויעד מלאך ה׳ ביהושע לאמר שמע נא יהושע וגו׳ לא ק״ד דהא זכריה הוא דקא חזי לה לכולא מלתא ורחמנא הוא דאחוי ליה הכי במראה הנבואה להודיע גדולתו של יהושע בן יהוצדק הכ״ג תדע ברישיה דעניינא כתיב ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה׳ וגו׳:

מהרש״א חכם קודם למלך וכו׳ מלך קודם לכ״ג כ״ג קודם לנביא וכו׳. משמע מזה דאפשר שיהיה נביא ולא חכם ולא תקשי לך מנ״ש אין הנבואה שורה אלא על חכם וכו׳ כמבואר בחידושינו בפ״ק דנ״ב ע״ש. ומיהו הכא אית לן למימר בצדוק ונתן הנביא ודאי דחכמים היו ולא היו קודמין למלך לפי שהמלך דוד ושלמה נמי חכמים היו ודו״ק:

הגדה חכם שמת אין לנו כיוצא בו. אע״ג דאמרינן במדרש וזרח השמש לא שקעה שמשו של צדיק עד שנולד צדיק אחר שנוה בחכמתו אין כיוצא בו עי״ל דבאותו זמן אינו כיוצא בו אלא מזרים להיות לאחר זמן. הרי״ף:

כהן קודם ללוי שנא׳ °ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש הקדשים לוי קודם לישרא׳ (שם ד״ה א כג) שנאמר °בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי וגו׳ (דברים י) ישראל קודם לממזר שזה מיוחס וזה אינו מיוחס ממזר קודם לנתין זה בא מטפה כשרה וזה בא מטפה פסולה נתין קודם לגר זה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו

עיון יעקב

פרקאמר עב גילרגא סריא דמטא ממסיא וכו׳ לכן טוב לדור שמא כדאי׳ בתענית דף יו״ד מלא לכא דרוכשא בזוזא ובכלאי לא עסקי באורייתא: **האיש קודם** לאשה להחיותו. ואע״ג דאמרינן פ׳ מציאת האשה דף ס״ז דמפרנסין היתומה קודם ליתום מפני שהאיש דרכו לחזור על הפתחים משא״כ האשה וכ״פ כל הפוסקים י״ל דלהחיותו דהכא היינו בענין שאין יכול לחזור על הפתחים כגון שהוא בדרך לבדו עמהם ויכול ליתן לאחד מהם מזונותו שלא ימות שהם חולים ואם לא יתן להם לרכין ימותו כה״ג האיש קודם בשביל שהוא זכר וראוי לעסוק בתורה ובכל המצות ובב״י וכי״ד סי׳ רנ״א כתב דלהחיותו דהכא היינו להצילם אם טובעים בנהר וכיוצא בזה ע״ש אף דלענין דינא דבריו אמיתים ומטעם שכתבתי מ״מ לשון להחיותו בכל הש״ס פירושו לענין מזונות לכן עיקר כמ״ש וגם הב״י מודה בזה לדינא שהרי כתיב וכיוצא בזה ומטעם זה שכתבתי הוא ג״כ הטעם לענין השבת אבידה דאיש קודם ול״ע על הטור בח״מ סי׳ רס״ד ושאר פוסקים ראשונים שהשמיטו דין זה לענין השבת אבידה דאיש קודם לאשה שהוא קשה ומתני׳ בלי חולק ול״ע: **ממזר ת״ח** קודם לכ״ג עם הארץ. ואף דאמרינן לעיל שיהא גדול מאחיו בחכמה ל״ל דקאי בבית שני דכוהלין משום שוחד ובכ״ם כתיב לא דוקא ע״ה אלא שישראל דהגדול ממנו בחכמה ע״ש וכן כל דין קדימת אלו להקדימו לדין ובמ״ש בנדרים דף ס״ב ע״ב חכם קודם למלך חכם שמת וכו׳ מ״מ לענין כבוד מלך קדים עיין בשבועו׳ דף ל״ד ע״ב שהרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול וחכם שמחל על כבודו כבודו מחול ועיין בי״ד סי׳ רמ״ב דהא דרבו קודם לאביו היינו אם לומד עמו בחנם משא״כ אם אביו או אחר משכירו המשכיר

קודם

עמנו בקדושה גר קודם לעבד משוחרר זה היה בכלל ארור וזה לא היה בכלל ארור:

דכתיב ויבדל אהרן. אלמא כהן עדיף מלוי: [בכלל ארור. כנען. לא מצא כה קללה לכנען גדולה מזה שיהא עבד לאחיו מכאן שכל עבד הרי הוא בכלל ארור]:

מהרש״א דכתיב ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים וגו׳. בכל שבט לוי כמו כתיב הבדיל ה׳ את שבט לוי מתוך וגו׳ אבל הבדלת אהרן היא תוספת הבדלה מאחיו משה שהזכיר שהוא כשאר לוי שהוא קודם אבל אהרן נעשה קודש קדשים ע״י הבדלתו וע״כ הלוי נוטל מעשר ראשון שהוא קודם בכל מקום ואח״כ נותן מעשר מן המעשר לכהן שהוא קדש קדשים וק״ל:

יד ס° **פיסקא** אימתי בזמן שכולם שוין וכו׳. מנא הני

מש״י ג מילי א״ר אחא בר חנינא דאמר קרא °יקרה היא מפנינים יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. תניא רשב״י אומר בדין הוא שיקדים עבד משוחרר לגר שזה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו בקדושה. (גר קודם לעבד מאי טעמא זה) [אלא שזה] היה בכלל ארור וזה לא היה בכלל ארור. שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן צדוק מפני מה הכל רצין לישא גיורת ואין רצין לישא משוחררת אמר להם שזו היתה בכלל ארור וזו לא היתה בכלל ארור ד״א זו היתה בחזקת שימור וזו לא היתה בחזקת שימור:

בכלל שימור. גיורת כיון דאינגיירא איגלאי מלתא למפרע דמעיקרא הוה דעתה לאיגיירי והיה מנטרא נפשה אבל שפחה לא היתה בחזקת שימור דלא הוה ידעינא דמשחררין לה דלאו בדידה קיימא לאשתחרורי ואיכה משמרת עצמה ואיכא נמי לפרושי שהגיורת משמרות עצמן ומתייראות להפקיר עצמן כדי שלא יצא עליהן שם רע כדי שינשאו אותם מה שאין כן בשפחה:

מהרש״א מכ״ג שנכנס לפני ולפנים. דלפי פשוטו לא איצטריך ליה למכתב כיון דכתיב בסיפא דקרא וכל חפציך לא ישוו בה אי לאו להך דרשה: מפני מה הכל רצין לישא גיורת וכו׳. עיין פרש״י. נראה מפירושו לגרוס הכל רוצין אבל מתוך הירושלמי דמייתי עלה ומפני מה הכל רצין אחר עכבר וכו׳ נראה דגרסינן נמי הכא רצין מלשון ריצה ממש ור״ל שהכל רצין וחפצין לישא גיורת יותר אפילו מישראלית כיון שמותר לישא אותה שאיכה בכלל ארור גם שהיא בחזקת שימור ולא כן המשוחררת ומטעם דאמרינן נמי דרגא כתיב אחתא חפלים בה יותר מבישראלית וק״ל:

הרי״ף יקרה היא ממכ״ג שנכנס לפני ולפנים. ויש לדקדק ממ״ל דמיירי מת״ח ממזר דלמא בת״ח הגון קאמר שהוא יקר מכ״ג. ונראה דמדקאמר מפנינים הנכנס לפני ולפנים ולא הזכיר נ״כ שנה שהוא משמש בח׳ בגדים אלא לומר יקרה היא התורה אף שהוא ממזר בלא יבא בקהל מכ״ג הנכנס לפני ולפנים וזהו כתיב במסורה מפניים שהוא רמוז לפני ונרמז לפנים במקרא דקרינן פנינים:

טו ס° **שאלו** תלמידיו את רבי אלעזר (בן צדוק) מפני מה כלב מכיר את קונו וחתול אין מכיר את קונו. אמר להם ומה האוכל ממה שהעכבר אוכל משכח (תלמודו) האוכל עכבר עצמו לא כל שכן. שאלו תלמידיו את רבי אלעזר (בר צדוק) מפני מה הכל מושלין בעכבר אמר להם מפני ששורו רע מאי היא רבא אמר אפילו גלימי גייסי *רב פפא אמר אפילו שופינא דמרא ס° ע״ב גייסי. חמשה דברים משכחין את התלמוד האוכל ממה שאוכל עכבר. וממה שאוכל ממנו חתול. והאוכל לב בהמה והרגיל בזיתים והשותה מים (שבשיורי) [של כערוך פירש שיורי] הרחיצה (ומטבל) [והרוחץ] רגליו זה על גב זה וי״א (זה) [אף] המניח כליו תחת מראשותיו חמשה דברים *יפים לתלמוד האוכל פת (חטים) [פחמין] ואין צריך לומר (חטים) [פחמין] עצמן. והאוכל ביצה מגולגלת בלא מלח. והרגיל ביין ובבשמים והרגיל בשמן זית והשותה מים (שבשיורי) [של שיורי] עיסה וי״א אף המטבל אצבעותיו במלח ואוכל. והרגיל ביין ובבשמים דאמר (רבה) [רבא] חמרא וריחני פקחין הרגיל בשמן זית דא״ר יוחנן כשם שהזית משכח תלמוד של שבעים שנה כך שמן זית מחזיר תלמוד של שבעי׳ שנה. המטבל אצבעותיו במלח אמר ריש לקיש באחד. כתנאי רבי יהודה אומר אחד ולא שנים רבי יוסי אומר שנים ולא שלשה וסימניך קמיצה. עשרה דברים קשים לתלמוד העובר תחת אפסר גמל וכל שכן תחת גמל עצמו והעובר בין שני גמלים. והעובר בין שתי נשים והאשה העוברת בין שני אנשים. והעובר תחת ריח רע של נבלה. והעובר תחת הגשר שלא עברו תחתיו מים ארבעים יום והאוכל פת שלא בשל כל צרכו. והאוכל בשר מזוהמא לסטרון והשותה מאמת המים העוברת בבית הקברות. והמסתכל בפני המת. וי״א אף הקורא כתב שעל גבי הקבר:

הרמ״ה ז״ל. כלב מכיר את קונו בוראו דכתיב ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו ואמטו להכי כתיב לכלב תשליכון אותו ולא כתיב לחתול מפני שהכלב מכיר את קונו וחתול אין מכיר את קונו וי״ל לפרש והוא עיקר דהאי קונו דקאמרינן לאו לשון בוראו הוא אלא לשון בעליו כדכתיב ידע שור קונהו וחשב עם קונהו ובן דרך שהכלב מכיר את בעליו והולך אחריו לכל מקום שהוא הולך ונשמרו משא״כ בחתול. ע״כ פי׳ הרמ״ה ז״ל. מכאן ואילך פירש״י:

[מפני מה הכל מושלין בעכברים. כלומר מפני מה נתנה מפלה יתירה לעכברים שנרדפין תדיר תדיר. אמר להם מפני שסורן רע. שילר לבם רע הוא יותר מדאי קורו שר שלהם כדאמר בגר שסורו רע דהיינו יצר הרע ששר שלו רע הוא]: (מפני שסורו רע. כלומר מפני שסוכן של עכברים רע לפיכך מושלים עליהם החתולים): מאי היא. היכי הוי סורן רע׳ אפילו גלימי דלאו בר מאכל ולית בהו הנאה גייסי (אוכלין אותו) נושכין: שיפינא. ביתד של מרא דעץ הוא גיים: המניח כליו. מלבושיו: [פת פחמין. פת שאפוי על גבי גחלים]: שיורי העיסה. שנשתייר מליסה: משכח תלמוד של ע׳ שנה. הסגור בפיו אפילו שבעים שנה

עין יעקב

קודם ע״ש: מפני מה הכל רצין לישא גיורת ואין רצין לישא משוחררת. דליכא למיתר מטעם דפסיק ולהכנס את הגר כי גרים הייתם וכו׳ דקשה מ״מ על טעמא דקרא גופא דהא זה הטעם שייך נ״כ בעבדים כי עבדים היינו לפרעה לזה הוליך לפרן: מפני מה כלב מכיר את קונו. עיין בהרמ״ה פירושים ויהיה אות פירוש שיהיה לא חירן בנוש על זה ולי נראה מטעם לית דעני מכלכא ועני מכיר את בוראו וקונהו יותר תעשיר כי וישמן ישורון ויבעט ולכך יאי עניותא לישראל כדי שעי״כ יכירו בוראם ולכך לכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו לפי שהם כמדהו ולכך הכלבים אומרים שירה כאו נשתחוה ונכרעה לפני ה׳ עושינו: כך שמן זית מחזיר שתלמוד בל שבעים שנה. ומה שיון אינו נעשה שמן עד

שמן: מחזיר תלמודו של ע' שנה. שנשכח ממנו כבר (עברו) שבעים שנה: וסימניך. לגרסא שלא תטעה שאם לא תדע אם אחד אומר אחד ולא שנים ואחד אומר שנים ולא שלשה או שונה אחד אומר שנים ולא שלשה ואחד אומר ג' ולא ד' יהא סימנך קמילה כלומר כפוף הקמילה וכשתיירו מאותן ד' אצבעות שמודדים בקדרן לבד מהגודל בני אצבעות זקופין מלבד אחד שהם אצבע ואמה ומלבד זה של קמילה לא נשתייר אלא זרת דהיינו שני אצבעות מכאן ואי מכאן וכן תהא זכור שאחד מהם אומר אחד ולא שנים ואחד אומר שנים ולא שלשה אגודל לא קא חשיב הכא עם שאר אצבעות משום דלא קאי בסדר אצבעות: *האוכל פת (חטים) [פחמין] וכל שכן (חטים) [פחמין] עצמן. כחדא חשיב להו: קשה להלמוד. העושה אותן יהא קשה לשמוע: העובר תחת אפסר גמל וכל שכן תחת גמל [עצמו]. כחדא חשיבא להו: העובר תחת ריח רע של נבלה. כלומר המהלך ומריח ריח נבלה דכל המהלך ומריח הוי עובר תחת אותו הריח שהריח הולך ועולה: וזהמא ליסטרון. אותו כף שבוחשין את הקדרה קרי ליה זוהמא ליסטרון על שם שמעבירה הזוהמא לצדדין על שני צדיו תרגום על סרין כטרוהי:

מהרש"א כך שמן זית משיב תלמוד כו'. ומזה יש לתת טעם בכל שבעת מינין דחשיב בתורה חשיב הפירות עלמן דכתיב חטה ושעורה גפן וגו' חוץ מזית דנקט היולא ממנו דכתיב זית שמן משום דהזית גופיה אין בו בבח א"י ואדרבה שהוא משכח התלמוד אבל שמן היולא ממנו הוא משיב התלמוד ובבחו של א"י ונקט תלמוד של ע' שנה שמוהר לשנה כמו שפירשו בפ"ג דאבות הלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק ולרבותא נקט ליה גבי שמן דמשיב ליה תלמוד של שבעים שנה שלא תשכח ורש"י פירש בע"א וק"ל: והעובר בין ב' נשים כו'. בפרק ע"פ חשיב אחריני דקאמר שלשה אין ממלעין ולא מתמלעין ואלו הן הכלב והדקל והאשה כו' היינו לגבי סכנה ואיכא תקנתא בהכהו דכפתח באל וכסיים באל אבל הכא חשיב לקשים לתלמוד ולא אשכח תקנתא בהו וק"ל:

ע"ז שם ת"ר כשהנשיא נכנס כל העם עומדים לפניו ואינם יושבים עד שיאמר שבו כשאב"ד נכנס עושין לו ב' שורות אחד מכאן ואחד מכאן ואין יושבים עד שישב במקומו כשחכם נכנס אחד עומד ואחד יושב [עד שישב] במקומו בני ת"ח ות"ח בזמן שרבים צריכים אינו בגמ' להם מפסיעין על ראשי העם (אע"פ שגנאי הוא לת"ח שיכנס באחרונה) יצא לצורך נכנס ויושב במקומו בני ת"ח שממונין אביהם פרנסים על הצבור בזמן שיש בהם דעת (ללמוד) [לשמוע] נכנסים ויושבים בפני אביהם ואחוריהם כלפי העם אין בהם דעת לשמוע נכנסין ויושבים (אחורי) [לפני] אביהם ופניהם כלפי העם רבי אלעזר בר צדוק אומר אף בבית המשתה עושין אותם סניפין. אמר מר יצא לצורך נכנס ויושב במקומו אמר רב פפא לא אמרן אלא לקטנים אבל לגדולים לא הוה ליה למיבדק נפשיה מעיקרא דאמר רב יהודה אמר רב לעולם ילמד אדם עצמו להשכים ולהעריב לעשות צרכיו כדי שלא יתרחק והאידנא (דנפישי חולי) [דחלשא עלמא] אפי' גדולים נמי רבי אלעזר בר צדוק אומר אף בבתי המשתאות עושין אותן סניפין אמר רבא בחיי אביהם ובפני אביהם מפני כבוד אביהם:

כל העם עומדים. כל השורות כלם אפילו הם מאה: עושין לו שתי שורות. בלבד: עושין אותם. [לבני אכונים שממונין אביהם פרנסים על הלבור]: סניפין. שמושיבין אותן כנגד הזקנים: אלא לקטנים. דאנוס הוא: אבל יצא לגדולים. אינו נכנס ויושב משום דפושע הוא דהוה ליה למיבדק נפשיה: כדי שלא יתרחק. דהיולא לפנות ביום לריך שיתרחק מן הדרך כדי שלא יהו אחרים רואים אותו: מפני כבוד אביהם. הוא דהוין סניפין לזקנים כשכיף זה שמושין לקורה גדולה:

הרמ"ה ז"ל עושין אותן סניפין. סניף ומסעד כמין עץ קטן שמעמידין אותו בצד קורה גדולה לסמכה כך בני ת"ח שממונין אביהם פרנסים על הצבור מושיבין אותם בצד הזקנים בבתי המשתאות: בחיי אביהן ובפני אביהן דאיכא כבוד אביהן. אבל שלא בחיי אביהן א"נ אפילו בחיי אביהם שלא בפניו אין מושיבין אותן בצד הזקנים:

שם א"ר יוחנן בימי רבן שמעון בן גמליאל נשנית מישנה זו רבן שמעון בן גמליאל נשיא רבי מאיר חכם ר' נתן אב בית דין כי הוה עייל רבן שמעון בן גמליאל הוו קיימי כולי עלמא מקמיה כי הוו עיילי רבי מאיר ור' נתן הוו קיימי כולי עלמא מקמייהו. א"ר שמעון בן גמליאל *בעינא דליהוי הכירא בין דילי לדילהום תקן נ"י הג"י לא גרסו ליהוי הכירא וכנוי' כדרינ"א מנחם הא מתניתין ההוא יומא לא הוו ר' מאיר ור' נתן התם למחר כי אתו חזו דלא קמו מקמייהו *כדר' שמעון בן גמליאל אמרו מאי האי אמרו להו הכי תקן ר' שמעון בן גמליאל א"ל ר' מאיר לר' נתן אנא חכם ואת אב"ד נתקין מלתא (כל דלין א"ל ר' נתן) [כלדידן] מאי נעביד ליה נימא ליה (תני לן) [גלי] עוקצין דלא גמיר וכי לא ידע נימא ליה °מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו תהלים קו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלותיו ונעבריה ותהוי את נשיא ואנא אב"ד שמעינהו רבי יעקב בן קורשאי אמר דלמא ח"ו אתא לידי כסופא אזיל ויתיב אחורי עיליתיה דרשב"ג גרס ותנא גרס ותנא אמר מאי האי דלמא חס ושלום איכא מידי בי מדרשא יהיב דעתיה עיין בה וגרסה למחר אמרו ליה ניתני מר בעוקצין פתח ותני בתר דאוקי א"ל אי לאו גמירנא כסיפתון פקוד ואפקינהו מבי מדרשא הוו כתבו קושייתא בפתקא ושדו [התם] דהוה מפרק הוה מפרק דלא הוה מפרק כתבי פירוקא ושדו אמר להו רבי יוסי תורה מבחוץ ואנו מבפנים אמר להו רשב"ג ניעלינהו מיהו ליקנסינהו דלא לימרו שמעתתא משמייהו אסיקו ליה לרבי מאיר אחרים ולרבי נתן יש אומרים אחוי להו בחלמיהו זילו פייסוה (לרבן גמליאל) [לרשב"ג] ר' נתן אזל

עיון יעקב

פי' שבוחשין הזית מאוד בנים הכר כך אין התלמוד חוזר אם לא ע"י יגיעות הרבה כי ינעשי ומלאתי תאמין וקשה עתיקא מחדתי ועיין בפירושינו בסנהדרין דף כ"ד: בעינן דלהוי הכירא בין דילים לדילהו, אע"ג שאמר דבר הגון כי אין ראוי להשתמש בכתר אחד מ"מ הם הקפידו על זה דהי"ל לעשות היכר להגדיל כבודו באיזה דבר ולא שימעט את כבודו

אזל ר' מאיר לא אזל אמר דברי חלומות לא מעלין ולא
מורידין כי אזל ר' הן א"ל רשב"ג נהי דאהני לך קומרא
דאבוך למיהוי אב בית דין למיהוי נשיא מי אהני.
מתני ליה רבי לר"ש (ברבי) [בריה] אחרים אומרים אילו
דף יד היה תמורה. *לא היה קרב א"ל מי הן הללו שמימיהם
אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירין א"ל בני אדם
קהלת ט שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך א"ל °גם אהבתם
תהלים ט גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה א"ל °האויב תמו
חרבות לנצח א"ל הני מילי היכא דאהני מעשייהו רבנן
לא אהנו מעשייהו הדר אתנייהו אמרו משום ר' מאיר
אילו היה תמורה לא היה קרב אמר רבא ואפילו רבי
דענותא הוה [תנא] אמרו משום ר' מאיר אמר ר' מאיר
(אומר) לא אמר:

מכאן עד סוף המסכת אינו מפירש"י רק פירוש מלוקט מהמפרשים

נשנית משנה זו. אמתניתין דלעיל קאי דקתני כשהנשיא נכנס וכו' וקאמר משום חילוק בין נשיא לאב בית דין וחכם: **רשב"ג היה** נשיא רבי מאיר היה חכם ורבי נתן אב בית דין וכו'. וכ"ל שהנשיא הוא היה בעל הדרשה ומלמד תורה ברבים כדאמרי' בפרקין אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים וכדאמרינן נמי התם הוה דרים ר"ג תרי שבי ור' אלעזר בן עזריה חד שבא. ואב"ד הוא הגדול שבדיינין שהדינים נפסקים על פיו. כדקתני בסנהדרין גדול שבדיינים אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב ואמטו להכי איקרי אב ב"ד. וחכם הוא הגדול שבחכמים שנושאים ונותנין עמו בהלכה ויודע טעמי תורה ויושב לשמאלו של נשיא: **נתקין מלתא כל דלין.** כלומר נוען עלה ונתקן דבר כנגד זאת ויש גורסין מלתא כי ליתיה נוען עלה בעוד שאינו מלוי ביניהינו ויש גורסין נתקין מלתא דליתני לן כלומר נאמר לו שילמדנו דבר שאינו יודע ללמוד ונביישנו כימא ליה תני לן במסכת עוקצין והוא מסכת שאינו יודעה ואינה בידו וכיון שיתגלה הדבר שאינו יודעה נימא ליה מי ימלל גבורות ה' למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו והואיל ואינך יכול להשמיע כל תהלתו אינך ראוי למלל גבורותיו ולהיות נשיא ואנו נפתח ונדרוש לגבור במסכתא עוקצין: **ומיד תהוי את נשיא.** רבי מאיר הוא דקאמר ליה לר' נתן תהוי את נשיא ואנא אב בית דין: **שמעינהו ר' יעקב בן קורשאי וכו'.** אזיל ההוא ליליא יתיב אחורי עיליתיה דרשב"ג גרס במסכת עוקצין גרס ותני כי היכי דנשמעיה רשב"ג ונתיב דעתיה ונגמריה ולא תיהוי ליה כיסופא: **שמעיה רשב"ג ואמר דלמא ח"ו איכא מידי במדרשא.** לפי שהרגיש בעצמו שלא היה יודעה וידע שחשבו עליו מחשבה רעה בבית המדרש כדי לסלקו והבין שלא עשה רבי יעקב בן קורשאי כן אלא כדי שיתיב רשב"ג דעתיה ולגמרה כדי שלא יבא לידי בזיון: **יהיב דעתיה.** עיין בה וגרסה לנוהר וכו': **קשייתא בפתקא.** היו כותבין קושיות באגרות ומשליכין אותם בבית המדרש כדי לסלקו ומאן דלא הוו מפרקי בני מדרשא כתבו איכהו פירוקא ושדו בני מדרשא כדי להראות את חכמתם: **תורה מבחוץ וכו'.** או הם יכנסו לבית המדרש או אנו כלא אליהם ונשב עמהם: **קומרא.** אבנט מוזהב שהיה חגור במתני אביך שהיה אב בית דין כלומר נהי דאהכילא לך חשיבותיה

דאבוך דהוית אב ב"ד לשוייך אב ב"ד לשוייך נשיא מי אהני לך דקא בעית למיהוי נשיא: **מתני ליה ר' לר"ש אחרים אומרים.** והיינו רבי מאיר והוי מתני ליה כתקנתא דרשב"ג אבוה א"ל רבי שמעון מי הן הללו וכו': **גם אהבתם גם שנאתם וגו'.** כלומר כבר מתו ומה מקום לאיבה זו ווכאן ואילך יפה לזכרן בשמותם: **האויב תמו הרבות לנצח.** דמשמע שאע"פ (שתמו האויבים) שכבר [מתו] חרבות לנצח ואין יפה להזכירם כך פירש"י: **אפילו רבי דענין היה.** הכא לא כהיג ענותנותא יתירה דאמר אמרו משום ר"מ ולא רצה לומר בהדיא אמר ר"מ:

והרמ"ה הקשה עליו וז"ל ולא נהירא חדא דפשטיה דקרא לא משמע הכי דא"כ או לכתוב קרא האויבים תמו, או לכתוב האויב תם ועוד סיפיה דקרא דכתיב ועלים נתשת אבד זכרם המה ומאי משמע להאי פירושא ועוד קשו קראי אהדדי דהתם כתיב גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה והכא כתיב חרבות לנצח ומאי חזי רבי דעביד כי האי קרא ליעביד כי אידך קרא ותו מאי קא מהדר ליה ר"ש ברבי הי"מ היכא דאהנו מעשייהו ומנא ליה דקרא בהכי מיירי אלא הכי פירושא כי כתיב גם אהבתם גם שנאתם וגו' בשנאה גרידתא אבל בני אדם שבקשו להחריב ולעקור כבודך וכבוד בית אביך אע"פ שמתו לא יתמו איבות חרבות שהחריבו לנצח והיינו דכתיב האויב תמו חרבות לנצח ובתמיה קאמר קרא כלום אפשר שיתמו חרבות שהחרבת לנצח כלומר שישכחו לנצח והיינו דכתיב בסיפיה דקרא ועלים נתשת אבד זכרם המה כלומר ערים שנתשת חרבות ושוממות כלום אבד זכרם ואמטו להכי מהדר ליה ר"ש ברבי ה"מ היכא דאהני מעשייהו ר"מ ורבי נתן לא אהנו מעשייהו: הדר אתנייה לבתר דאוכחיה ר"ש בריה הדר ואמרה למתני' דבכורות אמרו משום ר"מ: רבי דענותנא הוה. כדגרסינן בסוף סוטה משמת רבי בטלה ענוה ואפי' איהו דענותנא אמרו משום ר"מ אמר אבל ר"מ אומר לא אמר שלא רצה לומר בהדיא א"ר מאיר:

מהרש"א לא בעי היכרא בין דילי לדידהו וכו'. ודאי דעביד נמי היכרא בין ר"נ ובין ר"מ כדלעיל ושלא יאמרו דמשום כבודו עשה כן אלא משום היכרא בעלמא לפי שחלוקים (הם) בהרבה דברים כמו שנינו במכילתין לענין קרבן אבל נקט בין דילי לדידהו לפי דעת ומחשבה של ר"נ ור"מ שאמרו שעשה כן הכל משום כבודו שיהיה לו מעלה אחת בכבוד על ר"נ ושתי מעלות על ר"מ וק"ל: **נימא ליה גלי עוקצין כו'.** מימרא דר"א היא בפ"ב דמכות מי אוהב בהמון לו תבואה מי נאה ללמוד בהמון מי שכל תבואה שלו דאר"א מאי דכתיב מי ימלל גו' ולהכי מתפרים ליה הכא לר"מ וכפרש"י שם אבל קשה דבפ"ב דמגילה מייתי הך מילתא דר"א גופיה בהאי לישנא ומתפרש התם בע"א דהכי אמרינן שם שאסור לספר בשבחו של מקום יותר מדאי דא"ר אליעזר מי ימלל גו' ע"ש ונראה דודאי דלדעת ר"מ מתפרש ליה הך מימרא דר"א כהך דמכות למי נאה ללמוד תורה ברבים מי שיוכל ללמוד כל התורה דלפי פשטיה לא הל"ל כל גבי תהלתו כמו שלא נכתב גבי גבורות ומש"ה קא"ל ר"מ לר"נ דנימא לרשב"ג שיגלי עוקצין שהיא מס' חמורה והיא מסכתא אחרונה שבשיתא סדרי משנה וכיון דלית ליה האחרונה הרי לא יוכל להשמיע כל תהלתו שהיא כל התורה וכעבריה ומה"ע אמרינן במסכת תענית כי מטי רב יהודה בעוקצין כו' אמר הויות דרב ושמואל וכו' ואנן מתנינן בה י"ג וכו' לפי שהיא חמורה ואחרונה שבמסכתות אבל רשב"ג דהאמר אי לא גמירנא וכו' דמשמע שעדיין לא היה גרס

מסכת

עין יעקב

כבודו: נהי דאהני לך קומרא דאבוך אב"ד למהוי נשיא מי אהני. שצריך להיות משבט יהודה מבית דוד כמו אנחנו משא"ב אתם דלא קאתי מבית דוד: **שבקשו** לעקור כבודך וכבוד בית אביך, ליטול הגדולה מזרע דוד וליתן לאחרים לזה קרא ג"כ מקרא זה האויב תמו חרבות לנצח שזה נאמר על המורד בבית דוד עיין בברכות במדרשים:

מסכת עוקצין לא היה חש להך דרשה כמו שמפרש ר״מ הך דר״א כההיא דמס׳ מכות אלא דהוה מתפרש ליה בענין אחר כההיא דמגילה לענין ספור שבח המקום דהשתא לר״מ מתפרש ליה הך דר״א כההיא דבפ״ק דמכות ולרשב״ג מתפרש ליה כההיא דבפ״ב דמגילה ודו״ק: אסיקו ליה לר״מ אחרים וכו׳. נקט אחרים לשון רבים וכן י״א ולא קאמר אחר ויש אומר מפני גרסת התלמידים שלא ישאלו על שמותם משום דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ולהכי נקטו להם בלשון רבים כאילו אין שמו מפורסם שילא דבר מאחד מתוך רבים ואין ידוע מי הוא האחד ור׳ שמעון בר רבי דקאמר לאביו ושמותם אין אנו מזכירים וכו׳ הוא הוה ידע האמת דהאחרים הוא ר״מ וי״א הוא ר׳ נתן ואין מזכירים שמותם משום הך עובדא אלא שאמר לאביו אין ראוי להסתיר שמותם בשביל זה כיון שמימיהם אנו שותים ראוי להזכיר שמותם וא״ל רבי לבנו הגם כי נודה לך והאמת אתך אבל אין ראוי ונאות לך לבקש על זה אחר שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך שאף אם תמחול על כבודך איך תוכל למחול על כבוד בית אביך והשיב לו ר״ש גם אהבתם וגו׳ שאמר בפסוק דלעיל מיניה אשר החכמים והצדיקים ועבדיהם ביד האלהים גם אהבתם גם שנאתם וגומר וכפי׳ הערוך ע״ש כי מי שיתחבר רבות הצדקות וחכמה יחד שהוא ודאי ימלט וכו׳ עד שהם וכל מעשיהם ביד האלהים גם אהבתם גם שנאתם אין דבר מסודר מידם וכו׳ כי הכל מסודר ונפלא השגחה אלהית ואכ״ל וכו׳ עכ״ל ועוד האריך ע״ש וז״ש על הצדיקים וחכמים שזכר גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה וגו׳ אחר מותם שאין להרהר אחריהם שהוא מסודר מידם השנאה והקנאה אבל היא מפלאת השגחה דאלהים והשיב לו רבי האויב תמו וגו׳ לפי שכבר הביא קרא בלשון רבים גם קנאתם וגו׳ שרומז לו על ר״מ ור״נ והביא לו רבי קרא דלשון יחיד האויב תמו וגו׳ לפי שהודה לו רבי נתן שנתחרט ובא לפייס את רשב״ג אבל ר״מ שעומד בקנאתו ולא רצה לפייסו הוא האויב תמו חרבות לנצח ואין לתלות שהיה קנאתו ושנאתו מפלאת השגחה אלהית ועוד י״ל דאבותיו של ר״נ היו ג״כ ר״ג בבבל אלא שלא היו נשיאים בא״י כמו שכתב הערוך בערך קנולא ע״ש אבל ר״מ היו אבותיו גרים כדאמרינן בפרק הניזקין דאתי מנירון קיסר שנתגייר ולזה לא היה מקפיד כ״כ על ר״נ רק על ר״מ וע״כ הביא לן רבי קרא דלשון יחיד האויב תמו חרבות וגו׳ דהוא ר״מ דאתי מהאויב נירון קיסר שבקש לאחרובי ביתא דקב״ה וע״ז השיב לו ר״ש תשובה נלחת ה״מ היכא דאהנו מעשייהו לרעה כפי מחשבותם הנהו אקרי אויב אבל רבנן כגון ר״מ דאתי מנירון קיסר דמעולם לא אהנו מעשייהו לרעה שהרי נתגייר ולא החריב הבית גם ר״מ דאתי מזרעו לא אהני מעשיו לרעה ואין להקפיד עוד עליו בקנאתו לבית אביך ומסיק דהודה לדבריו והדר אתני ליה אמרו משום ר״מ וכו׳ ולא ר״מ אמר אבל בדר״נ לא הקפיד לשנות שכבר עשה להם פיוס כמ״ש וק״ל:

יח מס׳ פרק הרואה מאמר קמז ועי״ש במהרש״א **א״ר** יוחנן פליגי בה ר׳ שמעון בן גמליאל ורבנן חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים עדיף. רב יוסף סיני רבה עוקר הרים שלחו לתמן סיני ועוקר הרים הי מנייהו עדיף שלחו להו סיני עדיף דהכל צריכים למרי חטיא ואפ״ה לא קביל עליה רב יוסף. מלך רבה עשרין ותרתין שנין והדר מלך רב יוסף כולהו שני דמלך רבה רב יוסף אפי׳ אומנא לביתו לא קרא. אביי (ורבא) [ורבה] ור׳ זירא ורבה בר (רב) מתנה הוו יתבי והוו צריכי לרישא אמרי כל דאמר מלתא ולא מפריך ליהוי רישא כולהו איפרוך דאביי לא איפרוך חזייה (רבא) [רבה] לאביי דגבה רישא א״ל נחמני פתח ואימא איבעיא להו רבי זירא ורבה בר רב מתנה הי מנייהו עדיף רבי זירא חריף ומקשי רבה בר רב מתנא מתון ומסיק מאי תיקו:

סיני עדיף. מי שמשנה וברייתא סדורות לו כנתינתן מהר סיני וגב יוסף הוו קרו ליה סיני כדאמרינן בפרק חלק קרי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכח שור אבל לא היה מפולפל כל כך להקשות ולתרץ ולהבין דבר מתוך דבר: ורבה עוקר הרים. שהיה חריף ומפולפל בתורה הרבה ואמאי קרי ליה עוקר הרים שהיה מפרק קושיות שהיו דומין כהרים שאין אדם יכול לפרקן ועוקר ודוחה שמועות שהיו דומים כהרים שאין אדם יכול לעקרן וכי אצטריך להו עלמא בבבל למנויי חד מנייהו ברישא שלחו לתמן לא״י סיני ועוקר הרים הי מנייהו עדיף שלחו מתם סיני עדיף דהכל צריכין למרי חטיא דכולי עלמא צריכי ליה אפילו עתירי שלעין ודיכרין דמאי מהנו ליה למרי זוזי אי לא משכח חטי למזבן בגווייהו. אבל מרי חטי לא צריך לכ״ע כולי האי דאע״ג לית ליה זוזי למזבן בהו שאר מילי דצריכי ליה מאחר דאית ליה חטי יכול למחיה בגווייהו. ועוקר הרים דמי לעשיר שלעין דלית ליה (פריטי) [חטי] דאי משכח מאן דמזבן ליה חטי בזוזיה מהני ליה זוזיה ואי לא לא מהני ליה ולא מידי ואף הכא כמי הוה עוקר הרים דהוי מפולפל ומחודד דאי משכח מאן דתני ליה מתניתא ושמעתתא מהני ליה חדודי ופלפוליה דיכול למידק מנייהו אגב פלפוליה כמה מילי דלא יכלי שאר אינשי למידק ואי לא משכח מאן דתני ליה מתניתא ומהדר קמיה שמעתתא מאי מהני ליה פלפולא ובפי׳ מי שמת קרי ליה לבעל פלפול עתיר שלעין וקרי לבעל שמועות עתיר משח ומסיק בה התם הכל צריכין למרי חטיא: אפ״ה לא קיבל עליה רב יוסף. כלומר אע״ג דהוה רב יוסף סיני ושלחו מתם סיני עדיף לא קבליה רב יוסף למהוי רישא משום יקריה דרבה: מלך עשרין ותרתין שנין. עד דנח נפשיה והדר מלך רב יוסף מאן דהוי רישא במתיבתא קרי מלכותא: כולהו שני דמלך רבה אפילו אומנא. מקיז דם לא קרא רב יוסף לביתיה. פי׳ רב האי גאון ז״ל כיון דשלחו מתם סיני עדיף והשפיל רב יוסף עצמו ולא רצה לנהוג שררה בפני רבה היה חולק לו רבה כבוד ומספיק לו כל צרכיו שאפילו מקיז דם לא היה צריך לקרוא לביתו לפי שהיו נעשין כל צרכיו מביתו של רבה. ורש״י ז״ל פי׳ אפי׳ אומנא לביתיה לא קרא שלא רצה לנהוג שררות בעצמו כל אותן שנים שמלך רבה ואפילו האי שררותא שלא רצה להביא שום אומן בתוך ביתו

עיון יעקב

רף ח׳ : **שלחו** להו סיני עדיף. ואפשר לרמוז דמה״ט אמרו ישראל נעשה ונשמע נעשה היינו סיני לחוד על תלמודם תמיד ונשמע דהיינו להבין הדבר על בוריו בטעם וסברא כדאמרינן לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי דהוא עוקר הרים לכך כתיב ברישא נעשה כי סיני עדיף לכן קיי״ל לגמור והדר לסבור ולע״ל ומלאה הארץ דעה יקדים לגמור והדר לסבור היינו לעתיד: **הכל** צריכין למרי חיטי. עיין בחידושינו במסכת ב״ב דף קמ״ה : **בולהו** איפריך. אע״ג דר׳ זירא הי׳ חריף ומקשה שהי׳ יודע להקשות ולתרץ מתוך פלפולו וכפירש״י מ״מ אפשר שהי׳ מונע לתרץ דברי עצמו להקשות על דברי חבירו לפי שהי׳ מונע ובורח מן הגדולה כדאמרינן ר׳ זירא הוה מיטמר נפשו מלמסמכיה כי גדולה ענוה וענווים ירשו ארץ וכ״ל משכלו של משיח עיין בחידושינו בסוגיא דף ה׳ בהא דאמר רב יוסף לעולם ילמד אדם וכו׳ בכ״י אמן :

ביתו אלא כשהיה הולך להקיז דם היה מכניס אומן לביתיה דרבה ולכם היה מקיז דם. ולא דייק גבן דמאי שררותא איכא למיקרי אומנא לביתיה הא אפילו הדיוט שבהדיוטות קרי אומנא לביתיה דאטו ע"כ קרי ליה מדעתיה דנפשיה הוא דאתי ובזוזי הוא דאתי. ועוד כתב ז"ל ואית דאמרי אפילו אומנא לביתיה לא קרא שלא היה לו פנאי להקיז את עצמו כל אותן שנים שמלך רבה מחמת שהיה עוסק כל שעה בתורה לפני רבה וכולהו הכי פירושי לא דייקי גבן דודאי פירושי רחיקי ודחיקי נינהו ולזה נראה לפרש לפי עניות דעתנו כולהו שני דמלך רבה וכו' כלומר כיון שהשפיל רב יוסף את עצמו ולא רצה לנהוג שררה בפני רבה הגינה זכות ענותנותו עליו ועל אנשי ביתו שלא חלה אחד מהם כל השנים אשר מלך רבה ואפילו אומנא להקיז דם לא הוצרך לקרות בביתו. הדין הוא פירושא דאיתברר לן בה ופירוש מעליא הוא: **אביי ורבא ור' זירא ורבה בר רב מתנה הוו יתבי בהדדי והוו צריכי לרישא.** כלומר היו צריכין למנות ראש עליהן לאותה שעה כדי שיבינה להם ויסדר להם משניות וברייתות והם יקשו לו והוא יתרץ ולפי שהיו כולם חכמים גדולים וראויין להיות ראשים ולא היה אחד מהם כפוף לחברו ולא היה אפשר לאחד מהם למנות את השני כדי שלא יתקנא בו השלישי או הרביעי לפיכך אמרו כל מאן דאמר מלתא ולא מיפרכי ליהוי רישא אמרו כל חד מנייהו מלתא דכלהו איפריך: **חזייה רבא לאביי דגבה רישיה.** כלומר ראה לו הרמת ראש והלאת פנים מחמת דלא איפריכא מלתיה א"ל נחמני פתח אימא דריש לן דמשמיא פסקי לך רבותא ופי' רבינו האי גאון ז"ל דאביי נחמני שמו ומיפרשא בכמה דוכתי בגמרא. ונקטו רבנן דבר אחוה דרבה בר נחמני הוה ותלמידו וכיון דהוה שמיה נחמני כשם אבוהי דרבה לא הוה קרי ליה בכל שעתא נחמני בשם אבוה אלא הוה קרי אביי בלשון ארמית כאדם שקורא אבי וקליק ליה וכיון שהיה מן האבות והגדולה קריוה רבנן הכי ע"כ דבריו ז"ל: **איבעיא להו ר' זירא ורבה בר רב מתנה הי מינייהו עדיף.** והשתא מפרש מדה דכל חד מנייהו רבי זירא חריף ומקשי מתוך פלפולו היה יודע להקשות ולתרץ ניהו לא הוה ידע לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא: **רבה בר רב מתנה מתון ומסיק.** כלומר לא היה מפולפל וחריף כל כך להקשות ולתרץ מיד אלא היה שוהה ומעיין בנחת יפה יפה עד דהוה סלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא: **מאי.** הי מנייהו עדיף והלכתא בתיקו ע"כ פי' הרמ"ה ז"ל:

מהרש"א הך אמר סיני עדיף והך אמר עוקר הרים וכו'. נראה שדימו את הסומך על רוב שמועתו לסיני ושאין בידו שמועות כל כך וסומך על מעלתו בחריפות ופלפול לעוקר הרים כלפי מה שאמרו בפ' בני העיר כי כתבור בהרים וככרמל בים יבא והלא דברים ק"ו ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה נקבעו בא"י וכו' ועוד אמרו שם למה תרצדון הרים גבנונים למה תרצו דין עם סיני כלכם בעלי מומין אצל סיני וכו' ולזה הסומך על רוב שמועתו ומשניות וברייתות סדורות לו הוא כסיני שעליו היו כל שמועות וקבלות התורה אבל מי שאין משניות וברייתות סדורות לו כל כך אך הוא סומך על מעלתו הוא כעוקר הרים כהרים הללו שנעקרו לפי שעה ללמוד תורה וסמכו על מעלתן ורוב גבהם לעשות דין עם סיני זכה סיני שכולם נעשו בעלי מומין אצלו שלא למדו תורה רק לפי שעה וכדאמרינן בסוטה לעולם ילמד אדם מדעת קונו שהרי הניח הקב"ה כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על סיני ובדמיון הזה אמרו סיני עדיף דהיינו שסומך על שמועתו מסומך על מעלתו בפלפול ואין בידו שמועות כ"כ. **ואמר דהכל צריכין למרי חטי וכו'.** עיין פירש"י סוף פ' הרואה ופי' רשב"ם פ' מי שמת ואפשר שתלה הדבר במין חטים ע"פ מ"ש בהך דפ' מי שמת יום עצרת ברור זרעו חטים שהדעת תלה במין חטים עיין בחידושינו שם: **אביי ורבא כו'.** סמך האי עובדא להך עובדא דרבה ורב יוסף דלעיל כמו שאירע להם דשלחו אליהן אי זה מהן קודם כך אירע לתלמידיהם דאביי היה תלמיד מובהק של רבה ורבא היה תלמיד מובהק של רב יוסף כדמוכח בכמה דוכתין וכמ"ש כל זה בספר יוחסין וזהו הוו צריכי רישא לא. הוו ידעי מי קודם וכו' ומסיק דאביי לא מיפרך וכו' א"ל נחמני פתח אף ע"ג שכך היה התנאי ביניהם כל דאמר מלתא ולא מפריך וכו' אפשר שאביי היה מונע עצמו מן השררה עד שהראה לו רבא חברו הרמת ראש ונתן לו רשות וא"ל נחמני פתח וק"ל:

הדרן עלך מסכת הוריות

כל הזבחים פרק ראשון זבחים

דף ז ע"ב **אמר** רבא עולה דורון היא היכי דמי אי דליכא תשובה
משלי כא °זבח רשעים תועבה ואי דאיכא תשובה התניא
עבר על מצות עשה ושב לא זז משם עד שמוחלים לו
אלא ש"מ דורון היא תנ"ה אר"ש חטאת למה באה למה
באה לכפר אלא למה באה עולה לפני עולה לפרקליט שנכנס
[ריצה פרקליט נכנס] דורון אחריו:

עולה. דורון היא אינה באה לכפר על עשה כפרה ממש אלא אחר שכפרה התשובה על (מעשה) [העשה] היא באה להקבלת פנים כאדם שסרח במלך וריצהו ע"י פרקליט וכשבא להקביל פניו מביא דורון בידו: **היכי דמי.** כלומר היכי דמי שהבא באה לכפרה: **אי דליכא תשובה.** מעבירות עשה שבידו: **זבח רשעים תועבה.** פסוק הוא במשלי: **למה באה לפני עולה.** כל מקום שמביא חטאת ועולה חטאת קודם כדיליף לקמן בפי כל התדיר: **פרקליט.** מליץ טוב:

כל הזבחים פרק שני

ממאי דהאי בר כיתנא הוא א"ר יוסף ברי חנינא דבר דף יח ע"ב
העולה מן הקרקע בד בבד אימא עמרא
עמרא

עמרא מפציל כיתנא נמי מפציל ע"י לקותא מיפציל
יחזקאל מד רבינא אמר מהכא °פארי פשתים יהיו על ראשם [ומכנסי פשתים יהיו על מתניהם לא יחגרו ביזע]:

העולה מן הקרקע בד בבד. קנה יחידי מכל (גזעים) [גרעין] ואין ב' קנים עולים מגזע א': ואימא [עמרא]. שאף הצמר עולה מן הבהמה בד בבד כיוצא כיוצא לבדה: מיפציל. הכיוצא מתפללת ומתחלקת לשנים ע"ג בהמה מאליה: כיתנא נמי מיפציל. לפני טוייתו כותשים הנבעול והוא נחלק לכיוון הרבה: אגב לקותא. שמכין אותו ומוצעין אותו בעץ או בגלגל הוא נכתש ונחלק: ומכנסי פשתים יהיו וגו'. ובעלמא הרי הוא אומר מכנסי בד ש"מ בד היינו פשתים:

אה"ב מן השבחים שבכח בלעם אם ישראל היה הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב שמשעם לידתו היה נבדל ומופרש מכל אומה קדמונים הן ממאלכו הלמעלה הן ממקו"ו מלמטה כמ"ש אחד היה אברהם והן מלך מורשו ישראל גוי א' בארץ ולזאת כהנים בעבודתם שהיו שלוחי העדה לשרת בקדש נצטוו שיהיו לבושים פשתים הנקרא בד בטבעו ולמיוחד הוא עולה בקנה יחידי ואם הוא מתפלל הוא ע"י לקותא שמכין וכותשין אותו כי אם נחלקו ישראל היה מפרי מכות ולרות מקלות הגלות אשר פלל בהם פללות ומי יודע אם לזה כיון קין בהביאו מפרי האדמה מנחה שאז"ל מזרע פשתן היה לפי שהיה רוצה להיות בד בבד ויחיד בעולמו כמו שהראה בהריגת אחיו על דבר קל:

שם יחזקאל מד **מאי** °לא יחגרו ביזע אמר אביי לא יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהן חוגרין אין חוגרין לא
דף יט למטה ממתניהם ולא למעלה מאציליהן אלא *כנגד אצילי ידיהן. א"ר אשי אמר לי הונא בר נתן זימנא
הדא הוה קאימנא קמיה דאיזגדר מלכא והוה מדלי לי
שמות יט המיינאי ותיתיה ניהליה ואמר לי °ממלכת כהנים וגוי
קדוש כתיב בכו כי אתאי קמיה דאמימר אמר לי אקיים
ישעיה מט בך °והיו מלכים אומניך:

במקום שמזיעין. במקום שהבשר נכפל על הבשר ומתחמם ומזיע: כשהן חוגרין. אבנטיהן בשעת עבודה: למטה ממתניהן. מקום שנכפל ונופל בומן הבטן על הקליבוסת שקורין אנק"א: למעלה מאציליהן. למעלה מכנגד מרפקן שקורין קוד"א לפי שסם הזרוע סוכב תמיד על הצלעות ומזיע: כנגד אצילי ידיהם. על צלעותיהן כנגד המרפק: איזגדר מלכא. כך שמו ומלך פרס היה: והוה מידלי לי המיינאי ותיתיה ניהליה. אבנטי היה גבוה חגור מלמעלה מכנגד אצילי ידי והשפילו למטה כדי לנאותו: אמר ממלכת כהגים כתיב בכו. ולריכים אתם לנהוג כלכם בתפארת של כהנים דכתיב בהו ולא יחגרו ביזע:

דף כב ע"ב **[פיסקא** ערל שמתו אחיו מחמת מילה פסול לעבודה. מנלן אמר רב חסדא דבר זה מתורת משה
יחזקאל מד רבינו לא למדנו מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו] °כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני
ת"ר בן נכר יכול בן נכר ממש ת"ל ערל לב א"כ מה ת"ל בן נכר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ואין לי אלא [ערל לב ערל בשר מנין ת"ל וערל בשר]:

יכול בן נכר ממש. נכרי: ת"ל ערל לב. אינו נפסל אלא מחמת ערלת לבו אלמא בכהן קאמר: שנתנכרו מעשיו. נתשבים ככנרים למקום: [ערל בשר. והוא לדיק מכין]:

אה"ב כל אהרב הקרב לעבודת ה' ככהן נפסל בערלות ג"כ כי הוא העיקר דרחמנא לבא בעי טהור ונקי:

כל הפסולין פרק שלישי

[קודם אמרו בגמרא שכל הסמיכות של קרבנות היה תיכף לסמיכה שחיטה מפני שמניא הקרבן היה עומד סמוך למקום שחיטת הקרבן חוץ מאשם מצורע שהיו נשער ניקנור רחוק הרבה ממקום שחיטתן וע"ז פריך]:

דף לג דה"א כח **וליעביד** פישפש אביי ורבא דאמרי תרוייהו °הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל את כל מלאכת התבנית:

ה"ג וליעביד פישפש. ופירושו פתח קטן [כדתנן במס' שקלים] וכו' והכא פרכינן וליעביד פתח קטן בכותל לפוני של עזרת כנגד המזבח ויעמוד מצורע בחללו ויכניס ידו ויסמוך: הכל בכתב. כך אמר דוד כל פתחי העזרה ומדותיה ובנין כל הבית כמסר לי מיד ה' ואין להוסיף על החשבון וכו':

[קודם מסיק הגמרא שהמעלה היה על המזבח ר' יוחנן אמר עובר בעשה וריש לקיש אמר אינו עובר עליו בלא כלום וע"ז קאי]:

דף לד ויקרא א דברים יד **מתיב** רבא אילו נאמר °קרבן לה' בהמה הייתי אומר חיה בכלל בהמה כענין שנאמ' °זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים איל וצבי וגו'
ויקרא א ת"ל °בקר וצאן בקר וצאן אמרתי לך ולא חיה יכול לא יביא ואם הביא כשר הא למה זה דומה לתלמיד שאמר לו רבו הבא לי חטין והביא לו חטין ושעורים שאינו כמעביר על דבריו אלא מוסיף על דבריו וכישר ת"ל בקר וצאן בקר וצאן אמרתי לך ולא חיה הא למה זה דומה לתלמיד שאמר לו רבו אל תביא לי אלא חטין והביא לו חטין ושעורים שאינו כמוסיף על דבריו אלא כמעביר על דבריו ופסול תיובתא דריש לקיש תיובתא:

אילו נאמר קרבן לה' מן הבהמה. ולא פי' בקר ולאן: הייתי אומר כו'. כענין שנאמר זאת הבהמה וכתב בתריה איל ולבי: תרי בקר ולאן כתיבי חדא מן הבקר ומן הלאן תקריבו והדר כתיב אם עולה קרבנו מן הבקר ואם מן הלאן קרבנו מן הכשבים:

בית שמאי פרק רביעי

דף מא ע"ב ויקרא ד **תנא** דבי ר' ישמעאל מפני מה נאמרו °יותרת ושתי כליות בפר כהן משיח ולא נאמרו בפר העלם דבר של צבור משל למלך בשר ודם שכעס על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חבתו ותנא דבי רבי ישמעאל
שם מפני מה נאמרה °פרכת הקדש בפר כהן משיח ולא נאמרה בפר העלם דבר של צבור משל למלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה אם מיעוטה סרחה פמליא שלו:

עיון יעקב

ומיעט בסרחונו מפני חבתו. פי' רש"י דעל ציבור קאי שקילר בדברים ומתוני' מהרש"א על רש"י דבהך משל ציבור הוי למעליותא ולא כן כאידך משל על כן מוליא הסוגיא מפשוטו מה שאין כן במשמעות הלשון כלל לע"ד מעיקרא לק"מ דודאי הציבור מיקרי אוהבו כיון שהוא כלל ישראל ונקראים זרע ישראל אוהבו אלא כשמרדו בהקב"ה המעשה יותר רע המורד מי שאינו אוהבו כדכתיב גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב לכך במשל השני נסתלק קדושתו ואין פמליא שלו מתקיימת והא דקאמר במשל ראשון שמיעט בסרחונו זה קאי בשעת נתינת התורה פרשה זו שנאמ' עדין לא חטאו הציבור אלא שהתורה כתבו כשיחטאו ומפני שהם אוהבו מיעט וקצר בסרחונם כיון שבאמת עדיין לא חטאו אלא שהוא עמהם בכעס כשיחטאו לכן קיצר כמה דאפשר: מפני מה נאמרו פרוכת הקדש בפר כהן משיח ולא נאמר בפר ציבור. ולא ניחא ליה למימר גם כן מטעם דלעיל שקיצר בסרחונם דא"כ לא הוה ליה לכתוב כלל את פני הפרוכת רק ה"ל לסמוך אקרא דכאשר עשה לחטאת כדלעיל אלא ודאי ללמוד בא שסלק קדושתו ופמליא שלו מהם וק"ל:

שלו מתקיימת ואם רובה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת:

על אוהבו. בנ"ר: ומיעט בסרחונו. מקלר בדברים (מפני אהבתו): מפני מה נאמרה פרוכת הקודש. גרסינן דבפר כהן משיח כתיב את פני פרכת הקדש ובפר העדה כתיב את פני הפרכת: פמליא שלו. כנסיות חבורת עלתו והמסכימים לדעתו אבר דברי סתריו אליהם: ואם רובם סרחו אין פמליא שלו מתקיימת. הרי הוא מסולק מחבתם ומכניסתם במקלת ואין לבו גם בהם כמו בראשונה והכא נמי כיון שחטאו רוב לצור כביכול נסתלקה הקדושה:

מהרש"א משל למלך בשר ודם שכעס על אוהבו כו'. פירש"י על אוהבו לצור ומיעט בסרחונו קילר בדברים עכ"ל בהך משל ה"ל לצור למעליותא לגבי כהן משיח ולא כן באידך משל למלך ב"ו שסרחה וכו' דהוי ליה גריעותא לגבורא דכביכול אין כאן קדושה כפירש"י והוא דחוק ונראה לפרש דהכא נמי הכא בהאי משל למעליותא דכהן המשיח קאמר דהוא אוהבו של מלך שהוא משרת ה' ובו נאמר ואת הקדוש והקריב אליו וקאמר דמיעט בסרחונו ומפני שחביב קבלת קרבנו לה' הזכיר שקרבנו מהודר בב' כליות והיותרת למעט סרחונו ובאידך משל נמי נאמר בו פרכת הקדש כי מתוך חבתו נשאר בקדושתו מה שאין כן בצבור שהם אינם רק פמליא וח"ל שלו כשחטאו כגדו אללו קדושתן אליו וק"ל:

יף מי ע"ב **מתני'** לשם ששה דברים הזבח נזבח לשם זבח לשם זובח לשם הי לשם אישיי לשם ריח לשם ניחוח והחטאת והאשם לשם (חטאת) [חטא] א"ר יוסי אף מי שלא היה בלבו לשום אחד מכל אלו כשר שהוא תנאי ב"ד שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובד:

לשם זבח. לאפוקי שינוי קדש כגון לשם זבח אחר: לשם זובח. לאפוקי שינוי בעלים והא ילפינן להו מקראי בפ"ק: לשם אישים לשם ריח. בגמ' מפרש לאפוקי מאי ילפינן ליה מקרא: לשם חטא. לשם חטא שהוא מביא עליו: אף מי שלא היה בלבו וכו'. ששחט סתם כשר: שהוא תנאי [ב"ד]. שישחט סתם כדאמר בפ"ק סתם ב"ד דלא לימא לשמו דלמא אתי למימר שלא לשמו: שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובד. הילכך אי הוה שלא לשמו אע"ג דבעלים אמרו לשמו לא מידי הוא דלאו בדידיה תליא מלתא דכתיב המקריב אותו לא יחשב:

אה"ב הפנלים האלו לריכים כולם לכתחלה בתפלת ובמעשה המלום ובתשובה שכל עוב לכל עושיהם וישובו אל לכם שלומי הלכור כמה לריכים מחשבה טהורה בעבודתם ובתפלתם בעד קהלם כיון שבכל הדברים, אמרו אין המחשבה הולכת אלא אחר העובד:

איזהו מקומן פרק חמישי

יף נג ע"ב **קרן** מזרחית דרומית של מזבח לא היה לה יסוד מ"ט א"ר (אליעזר) [אלעזר] לפי שלא היתי בחלקו של טורף דאמר רב שמואל בר רב יצחק מזבח (היה) אוכל בחלקו של יהודה אמה. א"ר לוי בר חמא א"ר חמא בר חנינא רצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסת בחלקו של בנימין והיה בנימין הצדיק מצטער (עליו) [עליה] בכל יום לנוטלה שנאמר *°חופף עליו כל היום יף נד דברים לג לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכן לשכינה שנאמר °ובין כתיפיו שכן: שם

טורף. בנימין דכתיב ביה זאב יטרף שנתנבא יעקב עליו בבקר יאכל עד בתחכמתיה יתבני מדבחא ואותה הקרן לא היתה בחלקו כדמפרש ואזיל: דאמר רב שמואל בר רב יצחק מזבח היה אובל. כלומר תופס בחלקו של יהודה אמה במזרחו של האורך של המזבח ברוחב אמה אלא שהיתה כלה בסמוך אמה לקרן מזרחית לפונית וכן כל אורך הדרום אלא שהיתה כלה בסמוך אמה לקרן דרומית מערבית כדתנן היסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב אוכל במזרחה אמה ובדרום אמה נמלא יסוד לשלשת הקרנות חוץ מקרן מזרחית דרומית שלא היה שם יסוד כזה: בראשית בגמרא יש כאן וכדכור שאח"ז בירקא אחרת וצ"ע

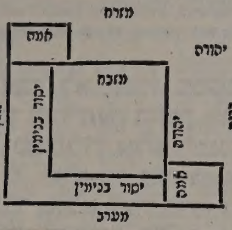

רצועה היתה יוצאת מחלק יהודה. שהיה במזרח כדתניא מה היה בחלקו של יהודה הר הבית (בכניסתו) והלשכות שבו והעזרות עזרת נשים כלה ועזרת ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים עד המזבח גם המזבח אוכל בחלקו של יהודה אמה במזרח אלא שלכד קרן מזרחית לפונית היה חלקו של יהודה כלה סמוך לקרן והרלועה היתה יולאה בדרום המזבח ומשכה עד סמוך לקרן דרומית מערבית אמה ורוחב הרלועה כנגד אמה דבנין המזבח והיא אמה שבכניסת היסוד היה ראוי להיות שם כדאמר מר עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד: חופף. כמו מיר חופף ומפספס דגרטי"ר בלע"ז אדם המחשב ודואג:

מהרש"א בחלקו של טורף וכו'. סוגיא זו אתיא כמ"ד בפ"ק דיומא ירושלים נתחלקה לשבטים דתניא מה היה בחלקו של יהודה העזרות והר הבית והלשכות ומה היה בחלקו של בנימין אולם והיכל וקדשי קדשים ורלועה יולאה וכו' כדמסיק. נמי הכא וכן משמע קלת בספר שופטים בקרא דיד שניהם היו בירושלים דכתיב וילחמו בני יהודה בירושלים וילכדו אותה וגו' וכתיב ואת היבוסי יושב ירושלים לא הורישו בני בנימין וגו' וכן משמע בספר יהושע גבי חילוקי גבולי יהודה ובנימין ובברכות דמש"ה נמי נסמכו ברכותיהם אלא שלוי מפסיק ביניהם ומפני ששבט לוי היה לו שם ויד בין שניהם כדכתיב בההוא עניינא יורו משפטיך ליעקב וגומר דהיינו בלשכת הגזית שהיה בחלקו של יהודה וישימו קטורה באפך וכליל וגו' היה בחלקו של בנימין דהיינו בהיכל שהיה שם הקטורת וכליל על מזבחך כדמסיק הכא באחסנתיה יתבני מדבחא ולפי הטעם דכתר כהונה לאהרן וכתר מלכות לדוד ולכך המקדש שהיא כתר כהונה לא היה בחלק יהודה אשר לו המלוכה אבל לשכת הגזית ששם המשפט היה בחלקו כמ"ש מלך במשפט יעמיד ארץ וז"ש

עיון יעקב

לפי שלא היתה בחלקו של טורף. י"ל הטעם כדאי' במדרש ילקוט פ' זאת הברכה וז"ל מפני מה זכה בנימין שתשרה שכינה בחלקו שכל השבטים היו במכירתו של יוסף ובנימין לא היי במכירתו ולפי שלא ריחמו על אחיהם לכן אין השכינה שורה בחלקם עכ"ל ולפי שיהודה נ"כ פתח במלוה שאמר מה בלע ולא נמרה לכך אותו שבחלקו אין לו יסוד ומש"כ בנימין יש לו יסוד: לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזכני לשכינה. מהרש"א כתב וז"ל קלת מגומגם דמשמע שידע שיהא המקדש בחלקו ואיך קאמר אח"כ שזכה מהמם

ה"ם שלא היה אותה אמה שאין לה יסוד בחלקו של טורף שהוא בנימין שנאמר ביה זאב יטרף כיון דלא נמשכה מלכותו של שאול דימה אותו לזאב שהוא טורף כדאמרינן סוף פ"ב דב"ק אבל יהודה שמלכות בית דוד נמשכה דימה אותו לארי שהוא דורס והוא מלך בחיות וכיון שהמזבח שהוא כתר כהונה אינו ראוי להיות במקום מלכות ע"כ אותה אמה שלא היה בחלקו של טורף אלא בחלקו של דורס לא היה לה יסוד ודו"ק: **והיה בנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לנוטלה וכו'.** ובפ"ק דיומא גרסינן בכל יום לבולעה וכו' דהיינו שהיה מצטער להיות אותה אמה מובלעת בחלקו ותפול בגורלו ויהיה גם לאותה אמה יסוד כשאר כל המזבח. ושאמר **לפיכך זכה וכו' ונעשה אושפיזכן וכו'.** קצת מגומגם דמאי שאמר והיה מצטער וכו' משמע דידע בנבואה שיהיה כל המקדש בחלקו חוץ מאותה אמה והילך קאמר אחר כך שזכה מחמת צער זה ליעשות אושפזיכן להקב"ה ובסוטה פ' א"כ ניחא טפי דקאמר דמשום שירד שבטו של בנימין תחלה לים לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפזיכן וכו' ונראה לפרש דסוגיא דהכא אתיא כמ"ד התם דשבטו של יהודה ירד תחלה לים ודו"ק:

כא **דרש** רבא מ"ד וילך הוא ושמואל וישבו בנויות
סס ע"ב (וכתיב הנה דוד בנויות) ברמה וכי מה ענין
ש"א יט נויות אצל רמה אלא שהיו יושבין [ברמה] ועוסקין בנויו
עי' רס"ח של עולם אמרי כתיב וקמת ועלית אל המקום אשר
דברים יז יבחר ה' אלהיך בו מלמד שבהמ"ק גבוה מכל א"י וא"י
גבוה מכל הארצות ולא הוו ידעי מקומו היכא אייתו
יהושע טו ספר יהושע בכולהו (שבטים) כתיב וירד ועלה הגבול
ועז סס יח ותאר הגבול בשבט בנימין ועלה כתיב וירד לא כתיב
אמרי ש"מ הכא הוא מקומו סבור למבנייה בעין עיטם
דברים לג דמידלא אמרי (נחתי) [ניתתי] בי קליל כדכתיב ובין
כתיפיו שכן (וא"ד) [ואבע"א] גמירי בחלקו של יהודי'
סנהדרין יתבין ושכינה בחלקו של בנימין היא ואי מדלינן
ליה אתפליג ליה טובא (ואתי לאפלוגי) מוטב (ניחתי)
[ניתתי] ביה פורתא כדכתיב ובין כתיפיו שכן ועל דבר
תהלים קט זה נתקנא ביה דואג האדומי בדוד כדכתיב כי קנאת
סס קלב ביתך אכלתני וחרפת חורפיך נפלו עלי וכתיב שיר
המעלות וגו' אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא
וגו' עד אמצא מקום וגומר הנה שמענוה באפרתה
מצאנוה בשדי יער באפרתה זה יהושע דאתי מאפרים
בראשית מט בשדי יער זה בנימין דכתיב ביה זאב יטרף:

שהיו יושבין ברמה. שהיתה עירו של שמואל: **ועוסקין בנויו של עולם.** למצוא מקום מן התורה לבית הבחירה: **ועלית.** מכל שעריך קרוי עלייה משם לבהמ"ק מלמד שבהמ"ק גבוה מכל א"י: **וא"י גבוה מכל הארצות.** לא מיבעיא לן הכא ולא מהכא נפקא לן אלא מקרא אחרינא דכתיב חי ה' אשר העלה ואשר הביא את בני ישראל וגו': **מקומו היכא.** מקום הגבוה בכל א"י בגבול מי הוא: **אייתי ספר יהושע.** לבדוק בגבולי השבטים ולא פי' שם באחד מכל השבטים פאתי גבוליהם לארבעת רוחות חוץ משבט יהודה ובנימין שנתפרש שם כל גבוליהן משובצין ברוחותיהן ומקצועותיהן גבול יהודה לדרומה של ארץ ישראל וארץ אדום גבולה לדרום על פני כולה ואורך גבול יהודה מן המזרח למערב על פני אורך כל גבול של א"י ים המלח למזרח וים הגדול למערב והן הן גבולי א"י בפרשת אלה מסעי וגבול לפונו של יהודה לא היה מכוון לארכו אלא התחיל מן הירדן ועולה למערב והתחיל מקרוב לאמצעו לפנות לצד לפון ומרחיב ועולה (למערב והתחיל מקרוב לאמצעו לפנות לצד לפון ומרחיב ועולה) אל כתף היבוסי היא ירושלים ומשהתחיל מן המזרח ומנה והולך עד ירושלים: **כתיב ועלה הגבול ולא כתיב וירד הגבול.** ועוד כתיב עלייה אחרת מירושלים להר אשר על פני גי בן הנום ועוד קרית יערים ומשם עד הים שהוא לרוח מערב כתיב וירד הגבול: **ולא כתיב ועלה.** ונחלת בנימין בלפון נחלת יהודה וגבול נגב נחלת בנימין הוא גבול לפון ליהודה אלא שאין (ארך) [אורך] נחלת בנימין מן המזרח עד הים אלא עד ירושלים (על) [ועד] ההר אשר על פני גי בן הנום ועד קרית יערים (והיינו דקאמר הכא דבכולהו כתיב וירד הגבול ותאר ולא כתיב ועלה וכל מה שגבול לפונית של יהודה סמוך לנחלת בנימין מן המזרח עד קרית יערים): **כתיב ועלה ותאר ולא כתיב וירד.** ותאר אינו לא עלייה ולא ירידה למדנו שראש ההר שעל פני גי בן הנום הוא הגבוה מן הכל והוא למעלה מירושלים [דלירושלים] ולשם כתיב ועלה: **סבור למבנייה בעין עיטם.** נראה בעיני שהוא מעין מי נפתוח האמור שם אחר עליית ההר אשר על פני גי בן הנום שלא נכתבה ירידה בנתים: **(ניחתי) [ניתתי] ביה קליל.** נעשנו נמוך מעט ונבנה אותו בירושלים שהיא למטה כדכתיב ובין כתיפיו ולא כתיב ראשו: **א"ד.** האי דלא בנייה בעין עיטם משום דרחוק שם נחלת בנימין מנחלת בני יהודה יותר משיעור הר הבית ואי אפשר לסמוך לשכת הגזית לעזרה (ואקבעי) [ואנן בעינן] סנהדרין בעזרה דכתיב וקמת ועלית וגו' והיא צריכה להיות בחלקו של יהודה כדמפרש ואזיל דגמירי דסנהדרין בחלק יהודה כדכתיב ומחוקק מבין רגליו: **את כל ענותו.** שעינה עצמו לעסוק ולדעת ונשבע אם אבא באהל ביתי:

כיס"י בגמ' יש כאן גירסא אחרת

מהרש"א מ"ד וילך דוד וגו'. הכי כתיב בספר שמואל וילך הוא ושמואל וישבו בנויות ויגד לשאול לאמר הנה דוד בנויות ברמה והתלמוד קיצר הכתובים לפי המכוון מענייננו והכי קאמר דכ"מ שנזכר עיר שמואל לא קראה בשם אלא רמה וכאן קראה בנויות ברמה ללמוד וכו': **א"י גבוה מכל הארצות וכו'.** עיין פירש"י והכי איתא בהדיא בר"פ עשרה יוחסין ע"ש. מיהו נראה דמיבעיא לן הכי דמשום הכי נקרא נויו של כל העולם לפי שהוא ראש כל ההרים של העולם: **בכולהו כתיב וירד וכו'.** מבואר באורך

פי' זה הוא לפי גירסת הגמרא

עיון יעקב

מחמת לער זה לעשות אושפזכני וכאמת לק"מ דלשון אושפזכני משמע בקביעות דהיינו ככל השראת דהיינו בשילה ובנוב ובגבעון ובבית עולמים ולימות המשיח ובנה"ב וכדאי' לקמן דף קי"ח להדיא ובמדרש איתא ובין כתיפיו שכן בין חרב בין שאינו חרב ע"ש: **ועל** דבר זה נתקנא דואג האדומי שנאמר כי קנאת ביתך אכלתני ע"כ. ול"ל מ"ע נתקנא בו דואג בזה דווקא ונ"ל דידוע דעיקר מחלוקת דואג היה על דוד בשביל קנאת המלכות וכיון שראה שאין בונין הבית המקדש בעין עיטם דהוא גבוה מאוד אלא ודאי שדרך הממוצע חביב לפני הקב"ה לכך נחתי ביה פורתא א"כ גם מלכות בית דוד ימשך לפי שיש בו דופי לכך התחיל לאקנאי ביה וק"ל ועי' הדרש אפשר לומר לפי דאיתא לעיל בפ"ב דמכות ובירושלמי פ"ב דמכות שהיו ליצני הדור באין לחלונו של דוד ואמרו מתי יבנה בה"מ והקב"ה השיב לו טוב לי יום א' בחצריך שאתה עוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב ע"ש מתילא מוכח שתה שאמרינן על שלשה דברים העולם עומד גדול שבהם הוא ת"ת ובאמת עיקר הוכחת דוד לבנות בה"מ במקום גבוה היינו מדכתיב וקמת ועלית אכן אי הוי אמרי' דעבודה הוא הגדול שבשלשה הדברים הייתי אומר וקמת ועלית לא קאי שבה"מ גבוה כי אין גבהות לפני המקום אלא שהוא גבוה במעלה לכן כשראה דואג שדוד כיון שבה"מ ראוי לבנות במקום גבוהו לפי שהתורה היא הגבוה שבכולם התחיל לקנא ביה וק"ל:

באורך מפרש"י ואבאר דבריו כי ארץ יהודה היה גבולו ים המלח שהוא מזרחו של א"י עד הים הגדול שהוא גבול מערב א"י ומצד דרום היה ארץ אדום גבולו ומצד צפון היה גבולו לנגב בנימין ונגב באור השבטים כי אורך נחלת בנימין לא היה ממזרח למערב עד הים אלא עד ירושלים וז"ש שבגבולי יהודה בכולהו לגבי שאר שבטים דהיינו מירושלים עד סוף מערב כתיב וירד ותאר וגבי גבולי יהודה אבל שבט בנימין כתיב מתחלת מזרח עד כתף היבוסי שהוא ירושלים כתיב ממזרח למערב ועלה חוץ מעליה אחת שהזכיר אחריה שהיא על ראש ההר דהיינו עין עיטם דלכך היה סבור למנבי שם עוד פרש"י עין עיטם נראה שהוא מעין מי נפתוח האמור וכו' ע"ש וכ"כ בזה בגבולי בנימין דכתיב שם ויצא הגבול (מתחלת) מערב במעין מי נפתוח ואח"כ כתיב וירד הגבול אל קצה ההר אשר על פני גיא בן הנום וגו' וירד עין רוגל וגו' וכל הגבולים דכתיב ביהודה ועלה כתיב בבנימין וירד לפי שגבי יהודה התחיל ממזרח למערב עד ראש ההר מעין מי נפתוח אבל בבנימין התחיל ומונה ממערב גבולו שהוא ראש ההר ומעין מי הנפתוח עד המזרח ע"כ כתב לשון ירידה ואי הוה גרסינן בכולהו כתיב ועלה ובבנימין כתיב וירד וכו' הוה ניחא טפי ודו"ק: ניהתי ביה קליל וכו'. ואע"ג דהשתא עין עיטם הוא יותר גבוה מבהמ"ק מ"מ קאמר שפיר וקמת ועלית וגו' לב"ה מכל שעריך דלא נחשב עין עיטם להיות עיר ושער דלא היה מופלג מב"ה כי אם כ"ג אמות כפירוש רש"י בחומש ע"ש: שנתקנא בו דואג דכתיב קנאת ביתך וגו'. משמע ליה על דואג דכתיב בקרא דלעיל מיניה מוזר הייתי לאחי ונכרי וגו' דהיינו בעיני דואג היה נחשב דוד לזר ולנכרי מצד בכי אמי שהיא ממואב כדאמרינן בפרק הערל ושא"ל דואג לשאול על דוד שאל כה אם הוא ראוי לבא בקהל וכו'. ואמר שמצד הקנאה שראה בדוד בענין מקום הבהמ"ק שכיון מקומו וק"ל: יער זה בנימין שנאמר זאב וגו'. כל המקרא נאמר על שם קדשי המקדש כפי' המתרגם וכדאיתא במדרשות ולכן לא נאמר כי יער הוא רמז ליהודה שנמשל לאריה ואולי עוד כי שדה יער הוא משל לזאב שהוא דר ביער ולפעמים הוא בא בשדה למצוא שם לטרוף טרף מהבהמות שדה משא"כ ארי הוא הדורס גם חית יער ולא יצא בשדה וכמ"ש הכם אריה מיער זאבי ערבות וגו' וק"ל:

קדשי קדשים פרק ששי

דף נט **אמר** רב מזבח שנפגם כל הקדשים שנשחטו שם פסולין ומקרא היה בידינו ושכחנוהו כי סליק רב כהנא אשכחי' לר"ש ברבי דקאמר משום ר' ישמעאל ברבי יוסי מנין למזבח שנפגם שכל הקדשי' שנשחטו
שמות כ שם פסולין שנאמר °וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך וכי עליו אתה זובח אלא כשהוא שלם ולא כשהוא חסר:

שנשחטו שם בעזרה. כשהוא שלם והאי עליו בגינו ובשבילו קאמר:

דף כא ע"ב במות ב **אמר** רב הונא אמר רב מזבח של שילה של אבנים היה דתניא ר"א בן יעקב אומר מה ת"ל °אבנים אבנים אבנים שלש פעמים אחד של שילה וא' של נוב וגבעון וא' בבית עולמים מתיב רב אחא בר אמי אש שירדה מן השמים בימי משה לא נסתלקה מעל מזבח הנחשת אלא בימי שלמה ואש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה ואם איתא מעיקרא הוא דאיסתלקה ליה הוא דאמר כר' נתן דתניא ר' נתן אומר מזבח של שילה של נחשת היה חלול ומלא אבני' רב נחמן בר יצחק אמר מאי לא נסתלקה לא נסתלקה לבטלה מאי היא רבנן אמרי שביבא הוה משדרא רב פפא אמר אושפיזא הוה נקיט וזימנין הכא וזימנין הכא:

שלשה פעמים. אם מזבח אבנים וגו' מזבח אבנים לא תניף אבנים שלמות תבנה וגו': נוב וגבעון. חד חשיב להו דשניהם במה ואינם קודשים: לא נסתלקה. שבשעת המסעות כופים עליו פסכתר ומניחין אותה במקומה: אלא בימי שלמה. נסתלקה ונסה למזבח אבנים שעשה שלמה: עד שבא מנשה וסילקה ואם איתא מעיקרא דאסתלק. משהוקם המשכן בשילה ובנו מזבח אבנים הוזקקה להסתלק ממזבח הנחשת: הוא דאמר: רב הונא דאמר כרבי נתן והא דלא אמרי הוא דאמר כר"א בן יעקב משום דרבי נתן הוא דשמעינן ליה בהדיא שעשה היה כך אבל מר"א בן יעקב לא שמעינן אלא דהוכשר בשל אבנים: לא נסתלקה לבטלה. שהאש בשילה ממזבח הנחשת לגמרי: שביבא הוה משדרא. כשהיו מקטירין על של אבנים היו זיקין ולהבות יוצאות מאש השמים שעל מזבח (הנחשת) של משה שאף הוא מונח שם:

תנן התם ובשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ד' אמות שם
מן הדרום וד' אמות מן המערב כמין גמ"א מ"ט
א"ר יוסף משום דלא ספק א"ל אביי השתא מקדש
ראשון דכתיב ביה °יהודה וישראל רבים כחול אשר על מ"א ד
שפת הים ספק מקדש שני דכתיב ביה °כל הקהל כאחד עזרא ב
ארבע רבוא לא ספק א"ל התם אש של שמים מסייעתם הכא אין אש של שמים מסייעתם:

תנן התם. במס' מדות ר' יוסי אומר בתחלה בימי שלמה לא היה אלא כ"ח סנה ועלה יסוד וסובב ומקום קרנות ומקום הילוך עד שהיה מקום המערכה כ' על כ': ובשעלו בני הגולה הוסיפו עליו וכו'. נמצא יסודו ל"ב על ל"ב ומקום מערכתו כ"ד על כ"ד: גמ"א. גימ"ל יונית עשויה כמין כ"ף פשוטה שלנו כלפריסית דרום ומערב: [הכא]. במקדש שני אין אש של שמים מסייעתן כדילפינן בפ"ק דיומא וארצה בו ואכבדה מחוסר ה"א קנו חמשה דברים שחסר מקדש שני ואש אחד מהן ואמרינן התם מיהוה הוה סיועי לא מסייע:

בשלמא בית מינכרא צורתו אלא מזבח מנא ידעי דף סב
א"ר (אליעזר) [אלעזר] ראו מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול [עומד] מקריב עליו ור' יצחק נפחא אמר אפרו של יצחק ראו שמונח באותו מקום ושמואל בר נחמני אמר מכל הבית כולו הריחו ריח קטורת משם הריחו ריח איברים אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה אחד שהעיד עליהן על המזבח ואחד שהעיד עליהן על מקום המזבח ואחד שהעיד להן שמקריבין אע"פ שאין בית במתניתא תנא ר"א בן יעקב אומר ג' נביאים עלו עמהם מן הגולה א' שהעיד להן על המזבח ועל מקום המזבח וא' שהעיד להן

להן

להן שמקריבין אע"פ שאין בית ואחד שהעיד להם על התורה שתכתב אשורית:

בשלמא בית. ידעי אכפי כנסת הגדולה מה קדוש לעזרה ומה קדוש להיכל בניכרים צורות יסודות החומות: **מנא ידעי.** מקומו היכא: **ג' נביאים.** חגי זכריה ומלאכי: **א' העיד להם על המזבח.** שיש לו מקום להוסיף על ששים אמה: **על מקום המזבח.** היכן היה: **שמקריבין אף ע"פ שאין בית.** דקדושת הבית קדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבא: **שתכתב אשורית.** שמתחלה ניתנה להם בכתב עברי כתבא ליבונאה כדאמרינן בסנהדרין:

תוספות אחד שהעיד להם על המזבח. תימא קרא כתיב ביחזקאל והאריאל י"ב אמות אלמא מקום המערכה כ"ד על כ"ד ומהאי קרא דרשי' במתני' דמדות וי"ל דאי לאו עדות הייתי מפרש עם מקום קרנות שלא לשנות ממזבח שלמה: ואחד שמקריבין אע"פ שאין בית. דקדושת בית קדושה לשעתה ולעתיד ולא דמי לקדושת הארץ דקי"ל דבטלה כדמוכח בפ"ק דחולין גבי בית שאן שיש חלוק ביניהם כדמפרש לעיל:

מהרש"א בשלמא בית מינברא צורתו אצל מזבח וכו'. ר"ל דמזבח אע"ג שהיה לו ג"כ יסוד לא מינכרא ביה כמו ביסוד החומות שהיו ודאי עמוקים עד התהום כדמשמע בפ' אלו הן הגולין אבל אין לפרש כיון דהוסיפו על המזבח עד ששים אמות פריך מזבח מנא ידעי מקומו דמ"מ לפי היסוד הראשון היו יכולין לשער ולהוסיף מכל צד ודו"ק: **א"ר אליעזר ראו מזבח בנוי כו'.** נראה כמ"ש מזבח של מעלה מכוון כנגד מזבח של מטה והייני שהראה להם המזבח של מעלה ומיכאל כו' שיכוונו לבנות כנגדו מזבח של מטה ור"י נפחא אמר שהראה להם הקב"ה במקום המזבח אפרו של יצחק שהוא צבור ומונח לדורות שם כמ"ש ה' יראה כפי' רש"י בחומש: **ורשב"ן אמר מבל הבית כולו הריחו וכו'.** שהראה להם הקב"ה כאילו הכל בנוי וריח הקטורת ודאי מגיע בכל המקדש כדאמרינן בעלמא שהגיע הריח עד יריחו חוץ ממקום מזבח ששם ריח שריפת האברים ביטל את ריח הקטורת:

שם ע"ב בראשית כה **בני** אחתיה דר' טרפון הוו יתבי קמיה דר' טרפון פתח ואמר °ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה יוחני אמרו לו קטורה כתיב קרא עליהם בני קטורה:

הוו יתבי קמיה דר' טרפון. ולא הוו אמרי מידי פתח ואמר כדי שידברו: **יוחני.** מלתא בעלמא הוא דקאמר כדי לפתוח פיהם: **בני קטורה.** אינם יודעים לדבר בהלכה:

אה"ב השתיקה יפה בכל דבר חוץ מד"ת שאז"ל כל פטעיא כישין ופטעיא דאורייתא עכין ודוד אמר ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. וכן יש שפרשו מ"ש רשב"ג באבות כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי שנמשך לגוף טוב משתיקה כשהוא בין החכמים כי שם צריך לשאול ולדבר שלא למנוע פיו שפתותיו. בכן היה רע בעיני ר"ע שנכדיו אלא ישבו ללמוד לפניו בקולר מילין ויותר שאמרו רוב בניו דומין לאחי האם ומכר אמם שהיתה אחותו לא הי' להם להיות כך ולזה בבואו לפתוח פיהם בהמלאה זו פתח בפסוק ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה דכתיב בתריה והלר לו את זמרן ואת יקשן ואת מדן כלהון גברי דלא סליקי בשמם ולא נזכרו עוד בנים בכלל' ואמר ושמה יוחני כלומר איך אפשר בניסי זה לקח אשה אשת הן יוחני מהחן שלי לדבר בתורה והבנים הללו כאוילים יחרישו עד שהביאם לומר קטורה כתיב ואז קרא עליהם בני קטורה כמלת מסרי קטרין לומר להם שאמר כך להוכיחם על שפיהם קשור וצרור מלדבר בלימודים:

מהרש"א בני אחתיה דר' טרפון וכו' קרי עלידם בני קטורה וכו'. עיין פירש"י ולכאורה עפי הל"ל קרי עלייהו בני עשו דאף שבני אברהם ויצחק אתם אבל לא כבני יעקב ועי"ל כשטת הרמב"ם דבני קטורה חייבים במלות מילה וז"ש להם בני קטורה גם שאתם כמולים גם בני קטורה כמותכם במילה ועי"ל שלא קראם בני עשו שהיה חם על כבוד גיסו גם אם יאמר בני בשמת ואהליבמה היה מזלזל בכבוד גיסו שהם היו אשת עשו אבל בני קטורה לא היה מזלזל בכבוד גיסו ובכבוד אחותו דקטורה כשרה היתה ע"ש מעשיה נאים כקטורת וק"ל:

א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כחן של כהנים שאין לך קל בעופות יותר ממוראה ונוצה פעמים שהכהן זורקן יותר משלשים אמה דתנן נטל מהתה של כסף ועלה לראש המזבח וכו':

שאין לך דבר קל בעוף. ודבר שהוא קל מאד אין כח לזורקו למרחוק: **פעמים שהכהן זורקן.** כשהיה רבה ביותר ונעשית בקרן מערבית דרומית צריך לזורקה יותר מלי' המנה' דתנן במס' תמיד מי בזכה בתרומת הדשן של מחתה כנגד המור"ה בל בכף ועלה לראש המזבח וכו' הגיע לרצפה לסוף הכבש:

עי' פרש"י בנגי'

המזבח מקדש פרק תשיעי

א"ר ענני בר ששון למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה לומר לך מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין כתונת מכפר על שפיכות דמים שנאמר °וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונת בדם בראשית לז מכנסים מכפרין על גילוי עריות שנאמר °ועשה להם שמות כח מכנסי בד לכסות בשר ערוה והמצנפת מכפרת על גסי הרוח [מנין א"ר חנינא] יבא דבר שבגובה ויכפר על גובה אבנט מכפר על הרהור הלב אהיכא דאיתיה. חשן מכפר על הדינין שנאמ' °ועשית חשן משפט. שם אפוד [מכפר] על ע"ז שנאמ' °ואין אפוד ותרפים. הושע ג מעיל מכפר על לה"ר מנין א"ר חנינא יבא דבר שבקול ויכפר על קול [הרע]. ציץ מכפר על עזות פנים בציץ כתיב °והיה על מצח אהרן ובעזות פנים כתיב °ומצח אשה שמות כח זונה היה לך אני והא אמר ריב"ל שני דברים לא מצינו ירמיה ג כפרה בקרבנות ומצינו כפרה ממקום אחר ואלו הן שפיכות דמים ולה"ר שפיכות דמים מעגלה ערופה לה"ר מקטורת דתני רב חנניא מנין לקטורת שמכפרת שנאמ' °ויתן את הקטורת ויכפר על העם ותנא דבי ר' ישמעאל במדבר יז על מה קטורת מכפר על לה"ר יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי קשיא שפיכות דמים אשפיכות דמי' קשיא לה"ר אלה"ר שפיכות דמים אשפיכות דמים לא קשיא הא דידיע מאן קטליה הא דלא ידיע מאן קטליה אי ידיע מאן קטליה בר קטלא הוא במזיד ולא התרו ביה

עיון יעקב

קרן להו בני קטורה. עיין פירש"י ומהרש"א ויותר נראה לפרש לפי הענין כפשוטו דכל מי שאין לבו פתוח כפתחו של אולם לאבין דבר מתוך דבר ולדבר בהלכה קרי ליה בני קטורה שלבם קשיר וקטיר וק"ל:

למה נסמכה פ' קרבנות לפ' בגדי כהונה. וא"כ ה"ל למימר להיפך למה נסמכה פ' בגדי כהונה לקרבנות וכ"כ מהרש"א י"ל דכיון דבאמת לפי הסדר פ' בגדי כהונה קודם שנאמרה קודם הקמת המשכן ולוה הקרבנות כפירש"י בחומש שם על קח את אהרן אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה ע"ש להכי נקיט הלשון כפי הסדר שנאמרה וק"ל וי"ל דלהכי הקדים לומר לך מה קרבנות מכפרים אף בגדי כהונה מכפרים ועיין במהרש"א: **במזיד** ולא התרו בו. וה"ה דהמ"ל בשוגג ולא אתיידע לי' או בהנך דלאו בני גלות ניכהו ובדמפרן הש"ס כה"ג בפרק קמא דשבועות דף ח' וכן הסברא נותנת דקאי אשוגג שהרי דומיא דכפרה דקרבנות קאמר דקאי אשוגג ועיין במהרש"א ולקמן פ' יש נערכין ע"ש ו

כית יהודה אכרתך [נמי] לא קשיא הא בצנעא הא בפרהסיא:

סעח נבמבות. בסדר צו את אהרן זאת תורת העולה זאת תורת המנחה [והאשם] הנה השלמים והדר קח את אהרן ואת בניו אתו ואת הבגדים: **ויטבלו את הכתונת.** רמז הוא לעתיד שבא בכפרת שפיכות דמים בכתונת וטבילה היינו כפרה: **לכסות בשר ערוה.** לחפות על גילוי עריות: **אהיכא דאיתא.** שהיו חוגרין כנגד אצילי ידיהם דהיינו כנגד הלב כדילפינן (בפ"ק) [בפרק שני] מולא יחגרו ביזע: **אין אפוד.** נגלה עון תרפים הא יש אפוד אין תרפים כך שמעתי במסכת ערכין: **דבר שבקול.** פעמונים בנו: **ויכפר על העם.** במחלוקת קרח שהיה לה"ר דכתיב בית אתם המיתם: **שבחשאי.** שהיה הכהן לבדו שם כדתנן פורשים היו מן האולם ולמזבח בשעת הקטרה וכ"ש מן ההיכל דילפינן וכל אדם לא יהיה וגו' ביומא: **ידיע מאן קטליה.** כתונת מכפרת על הצבור שלא יענשו: **בר קטלא.** וכמה דלא קטלי ליה מיענשי דכתיב ולארץ לא יכופר: **ומשני במזיד ולא אתרו ביה.** דלאו בר קטלא הוא הלכך לצבור מכפרי בכתונת (והא) [והוא] נגעין באין עליו כדאיתא בערכין: **בצנעא.** דהוי דבר שבחשאי קטורת מכפרת שהוא בחשאי: **בפרהסיא.** שהוא דבר שבקול קול הפעמונים מכפר:

מהרש"א למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה לומר וכו'. עיין פרש"י ק"ק דבהפך הל"ל למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות ופירושו בפ' יש בערכין ניחא טפי שפירש שם למה נסמכה בפרשת תצוה נסמך ענין המלואים לבגדי כהונה עכ"ל. ומיהו ק"ק לפירושו שם דמאי קושיא למה נסמכה דהא ודאי שפיר נסמכה דבתחלת עבודת אהרן במלואים הוצרך מקודם ללבוש בגדים של כהונה אבל בפרשת צו לגבי מעשה שסמך כל תורת הקרבנות לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם וגומר לבגדי כהונה שפיר קאמר למה נסמכה לכל הקרבנות אלו ובפרשת תצוה גבי צווי לא נסמכה אלא למלואים וקאמר ללמדך כמו שכל אלו הקרבנות באין לכפרה כך הבגדים מכפרין: **כתונת מכפרת על שפיכות דמים דכתיב ויטבלו את הכתונת וגומר.** עיין פירש"י ועוד י"ל שהכתונת היא הבגד באדם הקרוב לגוף ולבשר והוא מגואל בדם ביותר בכל נהרג וע"כ כתונת זה מכפר על כך. ואמר **מכנסים מכפר על גלוי עריות דכתיב ועשה להם מכנסי** וגו'. מגופא דקרא מייתי לה דמשמע דהמכנסיים הם משום גידור ערוה ולהכי שינה כאן דבכולהו כתיב ועשית ובכאן כתיב ועשה להם מכנסי בד וגו' דמשמע שיהיה צורך להם בגידור ערוה, ואמר **מצנפת** וכו' **יבא דבר שבגובה** וכו'. כי כסוי הראש מביא לידי אימה דשמיא כדאמרינן בסוף פ' מי שהחשיך ברב נחמן בר יצחק דלא שבקתיה אימיה גלי רישיה. ואמר **אבנט מכפר על הרהור הלב אהיכא דאיתא.** כפרש"י הכא ובפרק יש בערכין מייתי לה מקרא דכתיב והיה על לב אהרן וטעות הוא דהאי קרא בחושן כתיב ולא באבנט. ואמר **חושן מכפר על הדינין שנאמר ועשית חשן משפט.** פי' מכפר על עוות הדין כפרש"י בחומש ות"ש ונשא אהרן את משפט וגו' דהיינו נשיאת עון המשפט. ואמר **אפוד מכפר על ע"ז דכתיב אין אפוד** וגו'. ומצינו בע"ז שהיו ג"כ עושין אפוד כמ"ש בפסל מיכה ויעש אפוד ותרפים וגו' אלא דמייתי האי קרא דהושע דהל"ל לפי פשוטו אין אפוד ואין תרפים כדכתיב לעיל מיניה אין זבח ואין מצבה כפרש"י שם וע"כ **דרשוהו** הכא באין אפוד של כ"ג יש עון תרפים. ואמר **מעיל מכפר על ל"ה** כו' **ויכפר על מעשה קול.** מהידוע כי קול ודבור רע עושה מעשה ופעולה לברוא לו מקטרג אחד. וזה המעיל הוא בהפך זה דכתיב ביה ונשמע קולו בבואו אל הקדש וגו' שקול זה מבריח את המקטריגים לו בדרך בואו. ואמר **ציץ מכפר על מעשה עזי** כו' **פנים ומצח אשה זונה** וגו'. מורה על העזות דכתיב בסיפא דקרא מאנת הכלם ואע"ג דבהאי קרא מפורש ונשא אהרן את עון הקדשים שמכפר על שנקרב בטומאה מ"מ מדקבעי לו לציץ מקום המצח דרשו לכפר על עזות מצח וק"ל:

ודע דבפרק יש בערכין פריך מהא אהך דעל שבעה דברים באים נגעים וחשיב ל"ה וש"ד וג"ע וכו' ומשני שם לא קשיא הא וכו' אי לא אהכי מעשיו מעיל מכפר מזה ומשמע דלא הוה קא מקשה אלא אמעיל וכתב רש"י שם ואי קשיא אמאי לא מותיב מש"ד וג"ע וכו' תירץ מהא דתניא בגדי כהונה מכפרין וכו' אלא על האחרים וכו' ע"ש והתוס' דחו פירושו וכתבו תירוצים אחרים על זה ע"ש ולי נראה ליישב דודאי הא דקאמר דבגדי כהונה מכפרין על ש"ד וג"ע וע"ז היינו אשוגג דוקא אבל אמזיד ודאי דאין בגדי כהונה מכפרין אלא הנגעים באים עליו בש"ד ובג"ע במזיד כדמייתי בש"ד דיואב שהיה מזיד אבל מל"ה דלא שייך אלא במזיד פריך שפיר ובהא יתיישב נמי מה שדקדקו התוספות אדהכא מההיא דמיום שחרב בהמ"ק אע"פ שבטלו ד' מיתות דין ד' מיתות לא בטלו דההיא במזיד איירי ומיהו מהא דפריך הכא מעגלה ערופה משמע קצת דהך דבגדי כהונה מכפר במזיד איירי ויש ליישב ודו"ק:

ב' דברים לא מצינו להם כפרה בקרבנות וכו'. נראה ע"פ מ"ש שם בערכין דבג' עבירות שהם ע"ז ג"ע ש"ד כתיב גדולה ובלשון הרע כתיב גדולות והא קאמר מכלל אלו עבירות הגדולות יש בהן דהקרבן מכפר עליהם בשוגג כגון שעירי ע"ז וכגון כל חייבי כריתות בעריות בשוגג מביאין קרבן חטאת אבל ב' עבירות גדולות שהם ל"ה וש"ד לא מצינו להם כפרה כלל בקרבנות אבל מצינו להם עגלה ערופה. בש"ד דומה לקרבן וכן קטורת לל"ה שהוא בא למקדש כקרבן. ומייתי **ויתן את הקטורת ויכפר** וגו' **על מה קטורת מכפר על ל"ה** וכו'. פרש"י פי' טרף בקלפי בההיא דקרח ל"ה דכתיב אתם המיתם את עם ה' ושתם ל"ה בחשאי עכ"ל ודבר שבחשאי דקאמר אע"ג דבההיא שעתא בפרהסיא הוה ויעמוד בין המתים ובין החיים וגו' מ"מ דבר שבחשאי מקרי דכל השנה מקטירין בהיכל בחשאי כפרש"י וק"ל:

הרי"ף רש"י למה נסמכה בסדר צו את אהרן זאת תורת העולה. נראה דהוקשה שלא בר"ח ניסן נצטוה על הקרבנות והבגדים היו קודם לכן בימי המלואים א"כ ראוי לכתוב פ' הבגדים ואח"כ פרשת הקרבנות וזה שדקדק רש"י והדר קח את אהרן גו': הגדה איני והאמר ריב"ל ב' דברים וכו'. צריך לבאר מאי קושיא שלא משמע הכא דדוקא ב' אלו ש"ד ול"ה לא מצינו שמכפרים הקרבנות הא שאר הדברים מכפרים כגון ג"ע וע"ז וגסות הרוח ומצינו בבגדי כהונה ג"כ שמכפרים עליהם על כרחך אנו צריכים לומר בהכרח שהקרבנות מכפרים על השגגות ובגדי כהונה מכפרים גם על מזיד דלא אתרו ביה א"כ נאמר ג"כ בב' דברים אלו ש"ד ול"ה דבגדי כהונה מכפרים גם על מזיד ולא אתרו ביה ועגלה ערופה וקטורת מכפרים על השגגות ומאי פריך איני והאמר רבי יהושע וכו' וי"ל דאקשי לר' ענני דדריש סמוכים מה קרבנות מכפרים אף בגדי כהונה מכפרים דמשמע דבדברים שקרבנות מכפרים בגדי כהונה מכפרים והכא אמרינן דב' דברים אלו לא מצינו כפרה בקרבנות וודאי שני דברים אלו

ג"כ

ג"כ אין בגדי כהונה מכפרים וא"כ קשיא ש"ד ונה"ר דאמרן דמכפרים בגדי כהונה ומשני דהא דאמרן שמה שהקרבנות מכפרים גם בגדי כהונה מכפרים הוא בענין ידיע מאן קטליה אם להורג בשוגג וידוע דקטליה הקרבן מכפר ולהורג במזיד ולא אתרו ביה וידיע דקטליה בגדי כהונה מכפרין אבל היכא דנמצא הרוג ולא ידיע מאן קטליה ולא מצינו בקרבנות ובגדי כהונה ומצינו בעגלה ערופה שמכפר וכן בל"ס שאמרו בפרהסיא ובשוגג מכפר הקרבן ובמזיד מכפרין בגדי כהונה ובחשאי מכפר הקטורת ועי' בתוס' במס' ערכין דבגדי כהונה מכפרין על המיתה אבל נגעין מיהא באין עליו ובש"י תירץ דבגדי כהונה מכפרין על אחרים ע"ש אבל אכתי קשה גסות הרוח אגסות הרוח דהתם אמרינן הנגעים באים לכפר והכא אמרינן בגדי כהונה והכא לא איכא מיתת ב"ד וגם אין בו עונש לאחרים. יש לתרץ בזה דילמא בגדי כהונה אינם מכפרים אלא ביה"כ ולכך קודם יה"כ באים נגעים על גסות הרוח. שאז אין הבגדים מכפרים ועוד אפשר דילמא בגסות הרוח שמזל בו האדם הבגדים מכפרים על מה שחטא כבר אבל הגם רוח ומחזיק באותו עון הוא לוקה בנגעים כמו עוזיהו דכתיב בו וכחזקתו גבה לבו וכו':

דם חטאת פרק אחד עשר

צו ע"ב **רב** יצחק בר יהודה הוה רגיל קמיה דרמי בר חמא שבקיה ואזיל לרב ששת יומא חד פגע ביה א"ל אלקפתא נקטן ריחא אתי ליה ליד משום דאזלת לך לקמיה דרב ששת הוית לך כי רב ששת א"ל לאו משום הכי מר כי בעינא מלתא פשיטת לי מסברא כי משכחנא מתניתא פרכא ליה רב ששת כי בעינא מילתא מיניה פשיט לי ממתניתא דכי נמי משכחנא מלתא ופרכא מתניתא ומתניתא היא א"ל בעי מינאי מילתא דאפשוט לך כי מתניתא בעא מיניה בישל במקצת כלי וכו':

פגע ביה. רמי ברב ילחק: א"ל. רמי לרב ילחק: אלקפתא נקטן ריחא אתי ליה ליד משום דאזלת לך לקמיה דרב ששת הוית לך כי רב ששת. משל הוא על גסי הרוח המשתדלים לעמוד במקום גדולים [ואומר] הדוכום אחזני בידי וריח המלוכה נקלט לתוך ידי אלקפתא דוכוס במשכת שבועות: א"ל לאו. לגאוה נתכוונתי: משכחנא מתניתא. דלא אמרה הכי: פרכא ליה. למילתיה דמר דשמעתא (האמורה) דאמורא במקום מתניתא ליתא: פשיט ממתניתא (במשניות) [שהברייתות] סדורות בפיו כדאמרינן בעירובין רב חסדא מרחשן שפוותיה ממתניתא דרב ששת (וא"ל ת"ש דתניא כי הא מילתא) דכי מני ומשכחנא וכו': דאיפשוט לך כי מתניתא. מסברא איפשוט לך וכי תידוק במתני' תשכח כוותי:

טבול יום פרק שנים עשר

כג דף קא ע"ב במדבר כה **א"ר** (אלעאי) [אלעזר] א"ר חנינא לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי דכתיב °והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם רב אשי אמר עד ששם שלום בין יהושע כב השבטים שנא' °וישמע פנחס הכהן גו' ולרב אשי הא כתיב נמי והיתה לו ולזרעו כי כתיב ההוא בברכה כתיב ולרבי חנינא נמי הא כתיב וישמע פנחס הכהן ההוא ליחס זרעו אחריו:

ברית כהונת עולם גו'. אלמא מכאן ואילך כהן הוא: עד ששם שלום בין השבטים. בימי יהושע בשבט בני גד ובני ראובן המזבח בעבר הירדן ובקשו שאר שבטים לעלות עליהם לצבא ושלחו את פנחס לדבר עמהם וכתיב וישמע פנחס הכהן בכל מקום שאתה מולא פנחס בן אלעזר הכהן אין כתיבת כהונה אלא באלעזר וכאן כתיבה בפנחס (והאי קרא סתם כתיב): בברכה. (ברכו) [בשרו] שלא תפסק כהונה מזרעו אבל עדיין לא נתכהן: לייחס זרעו אחריו. מימי משה נתכהן וכששם שלום נתייחס ליקרא כהן ולייחס זרעו במעלות כהונה להיותם כהנים גדולים שלא היו כהנים גדולים אלא מפנחס:

מהרש"א לא נתכהן פנחס וכו'. פרש"י בחומש אף על פ שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתן אבל פנחס שנולד קודם ולא נמשח ולא בא לכלל כהונה ע"כ. וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פנחס וכו' עכ"ל ע"ש: ולר"א נמי הכתיב וכו'. יש לדקדק אמאי לא פריך מהאי קרא לרבי שמעון דפנחס כבר כהן היה בימי מלואים כדקאמר והלא פנחס היה עמהן ומאי קאמר במעשה זמרי והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם וי"ל שהבטיחו הקב"ה על הכהונה גדולה שתהיה לעולם מזרעו של פנחס וכן היה משהעביר הכהונה מאביתר שהיה מאיתמר ללדוק נשארה הכהונה לעולם מזרעו של פנחס וק"ל: ההוא לברכה וכו'. פרש"י בשרו שלא תפסוק כו' ע"ש ק"ק דמ"מ כיון דלא זכה לכהונה אלא משום שלום וכאן בשרו על כך מאי האי דקאמר קרא הכא תחת אשר קנא וגו' דמשמע דבשביל מעשה שעשה זמרי זכה לכך ויש ליישב ודו"ק: ההוא ליחס זרעו הוא דאתא וכו'. בפי' רש"י בגמרות שלנו לא פי' כלום בזה:

אמר רב משה רבינו כ"ג והולק בקדשי שמים היה שם שנאמר °מאיל המלואים למשה היה למנה ויקרא ט מיתיבי והלא פנחס היה עמהם ואם איתא לימא והלא משה רבינו היה עמהם דלמא שאני משה דטריד בשכינ' דאמר מר משה בהשכמה עלה ובהשכמה ירד:

למשה היה למנה. לשון חלוקה בכהנים: טריד [בשכינה]. ולא עסיק באכילת קדשים שהדבור טורדו להיות תמיד בהר מבקר ועד ערב: בהשכמה עלה להר. בימי מתן תורה כשהיה עולה ויורד לקדם את העם ולהשיב דברי העם אל ה' בפי' ר"ע במס' שבת אלמא טרוד הוה:

מיתיבי מרים מי הסגירה א"ת משה הסגירה משה שם זר הוא *ואין זר רואה את הנגעים א"ת אהרן סס ע"ב הסגירה

עיון יעקב

לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי. אף שכבר נתנה הכהונה לזרע אהרן לא ניתנה רק לאהרן ובניו שנמשחו עמו ולתולדותיהן שיולידו אחר המשחתן כן פירש"י בחומש ריש פנחס ועי"ל דהא דניתן הכהונה לאהרן ובניו וזרעו אחריו היינו זרעו המיוחס אחריו ומשא"כ אליעזר שלקח מבנות פוטיאל כאשר כאותם השבטים מבזים אותו בניו נעשה חללים מן הכהונה לכן לא נתכהן פנחס עד שהקב"ה ייחס אותו וק"ל: האי בברכה כתיב. פי' רש"י בשרו שלא תפסוק וכתב מהרש"א ק"ק מאי האי דקאמר קרא תחת אשר קנא לאלהיו ע"ש ונ"ל דה"ק האי בברכה כתיב דנתן לו הקב"ה ברכה שיזכה לשלום כדכתיב הנני נותן לו את בריתי שלום פי' בשרו שיזכה לברית שלום שיעשה שלום בין השבטים ועי"ז יזכה והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם כיון שיעשה שלום ומהיכן זכה לכל זה תחת אשר קנא לאלהיו זכה לברכ' ושעי"ז יזכה לכהונה והוא מיושב לפי לשון הפסוקים ואל תתמה על זה שהרי המדרש ילקוט ריש פנחס כתב ג"כ שעי"ז זכה ג"כ לשלום לעתיד: האי לייחס זרעו וכו'. כתב מהרש"א כפירש"י בגמרות שלנו לא פירש כלום בזה ובאמת כל מ"ש בזה בפיר' הוא מדברי התוס' ועי"ל דה"ק האי לייחס זרעו אחריו כלומר שילטרך לייחסו אחר אלעזר ואהרן הכהן כמו שהוצרך לייחסו בפי פנחס מפני השבטים שהיו מבזים אותו דכיון שעשה שלום בין השבטים בבני גד ובני ראובן כבדו אותו השבטים ולא כיון הו ייחסו בנין אחריו לבד וק"ל: משה זר הוא. ולא רצה להקשות קרוב דמגל יאמר

הסגירה אהרן קרוב הוא ואין קרוב רואה את הנגעים אלא כבוד [גדול] חלק לה הקב"ה למרים באותה שעה אני כהן ואני מסגירה אני חולטה ואני פוטרה קתני מיהת משה זר ואין זר רואה את הנגעים אמר רב נחמן בר יצחק שאני מראות נגעים דאהרן ובניו כתובים בפרשה מיתיבי חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל יבמה מלך אישה כ"ג בנה סגן בן בנה משוח מלחמה ואחיה נשיא שבט ואבלה על ב' בניה קתני מיהת יבמה מלך [מלך] אין כ"ג לא אימא אף מלך:

ואין זר רואה את הנגעים. דכתיב והובא אל אהרן וגו': **אין קרוב רואה את הנגעים.** כדתניא בסנה' כל ריב וכל נגע מה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים: **היתה אלישבע יתירה.** ביום שהוקם המשכן קאי בסדר עולם: **בנה סגן.** אלעזר: **בן בנה.** פנחס משוח מלחמה כדאשכחן במדין אותם ואת פנחס בן אלעזר הכהן לצבא והוא המדבר אל העם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם: **אחיה.** נחשון:

אה"ב שני מנהיגים לריבים לכל מדינה ומדינה ועיר ועיר. הא' על מילי דעלמא והוא המלך. כ"ש ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו. והב' לכל דבר שבקדושה והוא הכהן כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא ושרת לפני ה' ואלה היו לכל אומה בעלם הנהגת מדינים נוסף עליהם עוד מנהיג שלישי נתן ה' לישראל לא עשה כן לעולם והוא הנביא כמ"ש נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך וגו' וג' כתרים אלה נטל מרע"ה ראשון לכולם כהן מלך ונביא השנים מבוארים בתורה והכהונה הוא מה שהוכיחו במקום הזה ולגב אמרו גדולה מרים שאפילו בשעת עונשה כבוד גדול חלק לה הקב"ה להיות לה לכח מסגיר חולט ופוטר:

מהרש"א ואין זר רואה הנגעים וא"ת אהרן וכו' קרוב הוא וכו'. בתמה כמי המ"ל קרוב הוא ואין קרוב רואה וכו' אלא דהאמת קאמר דזר הוא ולמ"ד נמי דמשה כהן היה הא מסיק דלגבי נגעים מיהת זר מקרי דאהרן ובניו כתובין וכו' וכן אלעזר ואיתמר קרובים נקראו נמי אבל למ"ד פנחס כהן היה באותה שעה ק"ק אמאי לא ראה הוא ואם הוא מקרי קרוב יש לי להוכיח מסכת דראשון בשלישי פסול לעדות וק"ל: **חלק לה הקב"ה כבוד אני כהן ואני מסגירה ואני חולטה וכו'.** הסגר הוא בשבוע ראשון והחלט בשבוע שני ויש לדקדק דהא קאמר קרא תסגר שבעת ימים ואמרינן בפרק כילד הרגל ואביה ירק וגו' הלא תכלם שבעת ימים ק"ו לשכינה י"ד יום אלא דיו וכו' וי"ל דקאמר אני מסגירה ואני חולטה דהיינו י"ד כפי הסברא מתוך הק"ו וקרוב לזה כתבו התוס' בפרק כילד הרגל דנקט י"ד יום כנגד ב' הסגרות דהיינו י"ד יום ואין הסגר פחות משבעה עכ"ל שם: **חמשה שמחות היתה אלישבע וכו' ואבלה על ב' בניה וכו'.** במדרש ילקוט מייתי אקרא לשחוק אמרתי מהולל מעורבב הוא השחוק שפסק מדת הדין על אלישבע שראתה ד' שמחות ביום א' וכו' ולא חשיב שם בן בנה דהיינו פנחס וצ"ל דס"ל להאי מדרש כמ"ד לעיל דלא נתכהן פנחס עד מעשה זמרי או עד. משם שלום וכו' גם קאמר שם ב' בניה סגני כהונה ואפשר דר"ל נדב ואביהוא שמתו אבל בתלמוד קאמר בנה סגן והיינו אלעזר שנעשה סגן אחר שמתו ויש לדקדק אמאי נקט אלישבע למה לא נקט אהרן גופיה שראה ה' שמחות או ד' כפי המדרש שהוא כ"ג ואחיו מלך ובנו סגן ובן בנו משוח מלחמה וגיסו נשיא השבט וכו' ועיין מה שכתבתי במסכת הוריות בזה:

כד דף קב **ויחר** אף ה' במשה רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם וזה לא נאמר שמות ד
בו רושם ר' שמעון בן יוחאי אומר אף זה נאמר בו רושם שנאמר הלא אהרן אחיך הלוי והלא כהן הוא שם
ה"ק אני אמרתי אתה כהן והוא לוי ועכשיו הוא כהן ואתה לוי וחכמים אומרים לא נתכהן משה אלא שבעת ימי המלואים בלבד וי"א לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה שנא' ומשה איש האלהים בניו יקראו על ד"ה א כג
שבט הלוי ואומר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי תהלים צט
שמו מאי ואומר וכי תימא קרא לדורות הוא דכתיב ואומר משה ואהרן [בכהניו]. וכל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם והכתיב ויצא מעם פרעה בחרי אף ולא שמות יא
א"ל ולא מידי אמר ריש לקיש סטרו ויצא ומי אמר ר"ל הכי והכתיב ונצבת לקראתו על שפת היאור ואמר ר"ל שם ז
מלך הוא והסבר לו פנים ור' יוחנן אמר רשע הוא והעז פניך [בו] איפוך. א"ר ינאי לעולם תהא אימת מלכות עליך דכתיב וירדו כל עבדיך אלה אלי ואילו לדידיה שם יא
לא קאמר ליה ר' יוחנן אמר מהכא ויד ה' היתה אל מ"א יח
אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב אמר עולא בקש משה רבינו מלכות ולא נתנו לו דכתיב אל תקרב שמות ג
הלום ואין הלום אלא (בית) מלכות שנאמר מי אנכי ש"ב ז
ה' אלהים ומי ביתי כי הביאתני עד הלום וכל היכא דכתיב הלום (עד עולם) [לדורות] הוא והא גבי שאול דכתיב הבא [עוד] הלום איש הוא אין זרעו לא אבע"א ש"א י
הא הוה איש בושת ואבע"א שאני שאול דאפי' בנויה לא קיימא כדרבי אלעזר א"ר חנינא דאר"א א"ר חנינא בשעה שפוסקין גדולה לאדם פוסקין לו ולזרעו (אחריו) עד סוף כל הדורות שנאמר לא יגרע מצדיק (עינו) איוב לו
[עיניו] ואת מלכים לכסא ויושיבם לנצח ויגבהו ואם הגיס דעתו הקדוש ב"ה משפילו שנאמר ואם אסורים שם
בזיקים ילכדון בחבלי עוני:

מגילה מ"ק מאמר י' ע"ש

נאמר

עיון יעקב

יאמר שאומר הטעם שאין קרוב רואה הנגעים משום איקרובי דעתן שיאמר טהור מה שאינו ע"פ הדין ובמה אין חוששין לזה כיון שבשבילו נצטרעה שדברה עליו לא ישא לה פנים כמהרש"א כי לא יקרב דעתו לגנאה לכך מקשה זר היה דליכא למיחש כלל: **אהרן** קרוב הוא. ואלעזר ופנחס שהיו ג' בראשון לא עלה על דעתו שראו כשר אהרן קיים דהוי כמורה הלכה בפני רבו אע"פ שהיו פסולי קרבן ועיין במהרש"א ולפי שמסקנא אהרן ובניו כתובים דוקא אחר מבניו בא למעוטי גם בני בניו: **חמשה** שמחות היתה אלישבע רואה. אף דלא נקט אהרן תירץ מהרש"א בהוריות משום דאין אבילות בכהן גדול כדכתיב ראשיכם אל תפרעו וקנסי למיתני אבלה על ב' בניה ע"ש ואפשר דלהכי נקט על אלישבע לפי שאמרו דאי כדאיתא בנזיר ועוד דעיקר זכות שילהו כהנים גדולים ממנה כדמצינו בש"ס גבי קמחית וק"ל: **וזה** לא נאמר בו רושם. ואע"פ שלא נאמר בו רושם מ"מ נעשה בו רושם וכדאיתא במדרש ילקוט ר"ש פ' שמיני א"ר"ש בר נחמני כל שבעת ימי הסנה היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחות למצרים בשביעי א"ל שלח נא ביד תשלח א"ל הקב"ה חייך שאני צורר לך בכנפיך לאימתי פרע לו ר"ל אחר כל ז' ימי אדר היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס לא"י בשביעי נאמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה וכו' ע"ש: אר"ל סטרו ויצא. אע"ג דלא נאמר בהדיא חשם צ"ל דס"ל לר"ל מדלא כתיב ויחר אף משה בפרעה ויצא אלא ודאי דבא לרמוז שעם יציאתו סטרו והוא אחרי אף: **ואר"ל** מלך הוא והסבר לו פנים. דליכא למימר דאז לא היה רשע עדיין דהא ר"י קאמר רשע ושמ"ז לו פנים משמע דר"ל ס"ל אף ברשעתו יש לחלוק כבוד למלכות ולכך הביא ג"כ דעת ר"י שהוא לכבודה לנא לורך וק"ל: **רבי** יוחנן אמר מהכא ויד ה' היתה אל אליהו וישנס מתניו. והא דלא מייתי ר' יוחנן ממ"ש וירדו כל עבדיך אלה אלי י"ל ר' יוחנן אזיל לטעמו לפי מה דקאמר איפוך וקאמר ר' יוחנן שאמר לו הקב"ה ולכתו לקראתו מלך הוא והסבר לו פנים לפיכך ע"פ ציווי הקב"ה עשה כן לכן הוליך לאביא ראיה מנביאים ומה שהקשה בברכת הזבח על פירש"י רפי' על ויחר אף ה' במשה כל חרון אף עושה רושם ואפ"ה פי' על הפסוק וירדו כל עבדיך אלי לחלוק כבוד למלכות לק"מ דבאותו פעם שירד פרעה בעצמו לשפה מכה הבגעה יהיה נחשב כצדיק ואולי לחלוק לו כבוד וק"ל: **ואם** הגיס דעתו הקב"ה משפילו, וה"ש בשאר מעלים כמו שאול שמחל על אגג והרג נוב עיר הכהנים

נאמר בו רושם. מה סימן של חרון היה שם פעמים הכא פעמים נזיפה פעמים קללה וחירוף כגון ויחר אף שאול וכתיב בתריה בן נעות המרדות. ויחר אף אליהוא לא רבים יחכמו. ויחר אף יעקב ברחל התחת אלהים אני לשון נזיפה הוא: **הלא אהרן אחיך הלוי.** שהיה ראוי להיות לוי ידעתי כי דבר ידבר הוא ומשם זכה לכהונה: **לא נתכהן משה.** לא פסקו לו כהונה מעולם: **וי"א לא פסקה כהונה אלא מזרעו.** אבל הוא כל ימיו היה כהן (דאמרינן בגמרא דמשה רבינו היה כ"ג כי"א): **בניו יקראו על שבט הלוי.** אבל הוא כהן: **וכי תימא לדורות הוא דכתיב.** לאחר זמן נכתב כשהיו מיחסין את הכהונה ואת הלויה ולהכי נקט בניו יקראו דלא הוה ליה למימר משה יקרא על שבט הלוי שהרי לא היה קיים [ואין לו לומר אלא על המתייחסים]: **סטרו.** הכהו על לחייו: **הסבר לו פנים.** והיינו [ונכנס] לקראתו לפי גדולתו הכון לקראתו: **העיז בו פניך.** והיינו ונכנס לקראתו למלחמה לדבר עזות: **ואילו לדידיה לא קאמר ליה.** וירדת אלי והשתחוית ואף ע"ג דמסקנא טפי הוה דכתיב ויקרא למשה ולאהרן וגו': **וירץ לפני אחאב.** רכוב היה והוא רץ לפניו שהיה אחאב יחיד ולאו אורח ארעא: **מי אנכי.** דוד אמרו: **שאני שאול דאפילו בגויה לא קיימא.** ומיהו השום מלכות עולמים הוא כשפסקו לשאול מלכות עולמים פסקו לו אבל הוא גרם לעצמו שתיבטל היינו: **כדרי' אלעזר.** דאמר ואם הגיס דעתו וכו' ויגבהו ואם אסורים בזיקים גבהות לבם גורם להם להיות אסורים בזיקים ילכדו בחבלי עוני:

מהרש"א כל חרון אף שבתורה יש בו רושם וכו'. בעל לרור המור הפרש ליה דוקא בחרון אף שנכתב לגבי השם וכתב שם טעם לפי דעתו ואינו כן דהא פריך לקמן מחרי אף דגבי משה וסתמא קאמר כל חרון אף שבתורה וכו' והנראה לפרש דכמה חרון כתיבי בתורה ובקלתם הוסיף בהם לומר אף שהוא רמז על הרושם שבא אחריו בקרא הן שיהיה הרושם במעשה שאחריו כגון וחרה אפי והרגתי וחרה אפי בהם וגו' הן שיהיה הרושם אחריו בדבור של כעס וכמו ויחר אף יעקב ברחל וגו' התחת אלהים אנכי וגו' וכמוהו ויחר אף בלק וגו' ויחר אף אליהוא וגו' וכן משמע מפרש"י וכן משמע לקמן דדבור של כעס הבא אחריו מקרי שפיר רושם דקאמר והכתיב וילא משה בחרי אף ולא א"ל מידי אבל כאן קאמר ר"י בן קרחה דלא הוזכר כלל רושם אחריו בין בדבור בין במעשה ומזה למדו לומר בפרק הזורק מאי דכתיב ויחר אף ה' בם שגם אהרן נצטרע ולמ"ד דלא נצטרע מוקי לה התם בנזיפה ונזכר זה הרושם במעשה שאחריו דכתיב ויחר אף ה' בם וילך דהיינו שפירשה שכינה מהם שהיו בנזיפה: **והלא כהן הוא ה"ק אני וכו'.** פסיקא ליה דכהן היה ונעבד עבודה בשבעת ימי מלואים ולהכי כתיב משה ואהרן בכהניו ונפסקה לו כהונה אלא שניטלה ממנו בחרון אף וחד אמר דלא נפסקה לו כלל הכהונה אלא בז' ימי מלואים וי"א סברי דמעולם לא ניטלה ממשה אלא מזרעו ומייתי מדכתיב משה ואהרן בכהניו וגו' ומשמע ליה בכהניו קאי כמי דמשה וכינוי דכהניו קאי אקב"ה כמו שלא פסקה הכהונה מאהרן כל ימיו כך. לא פסק ממשה כל ימיו אלא מזרעו ויש לדקדק מדקאמר כתנאי משמע דרב דאמר לעיל משה רבינו כ"ג היה לא אתי כחכמים דסברי הכא לא נתכהן משה אלא בז' ימי המלואי' הא רב כמי דסבר דמשה כ"ג היה מייתי מקרא דאיל המלואים וגו' וי"ל דרב דאמר כ"נ אי בז' ימי המלואים הוא ואי אשמעינן האי קרא שעבד בז' ימי המלואים אלא ע"כ דאשמעינן דנפסקה לו הכהונה וק"ל: **אמר ר"ל סטרו ויצא וכו'.** יש לדקדק דמשמע אף זה נאמר בו רושם היינו שנאמר מפורש בקרא כמ"ש לעיל והיכן מפורש זה הרושם בתורה ואפשר משום כבודו של מלך לא פרסמו הכתוב שסטרו ודו"ק: **מלך הוא והסבר וכו'.** מפרש"י נראה דתרוייהו דריש מלשון לקראתו ע"ש. ועוד נראה לפרש למ"ד העיז פניך בו דריש ליה מונכבת דמשמע כלב לריב כמ"ש כל מקום שנאמר כלים כלבים היינו דהן ואבירס כדאמרינן בנדרים כפרש"י סוף פ' שמות וק"ל: **ואילו לדידיה קאמר וכו'.** עיין פי' רש"י לכאורה לא הל"ל והשתחוית דמסקנא כמי לא הוזכר השתחואה וי"ל דע"כ בכלל ויקרא כמי הוה השתחואה דהא גבי עבדיו לא הוזכר השתחואה במסקנא אע"ג דא"ל והשתחוו אלי אלא שקיצר הכתוב במסקנא ודו"ק: **וישנס מתניו וירץ וגו'.** (פרש"י אחאב כו') משמע ליה דאחאב היה יחידי מדכתיב ברישא דעניינא אחאב הלך בדרך אחד לבדו וגו' אבל מפירש הרד"ק נראה דהשכינה והרילה גופה לפניו היא בעלמה חלוקת הכבוד והענין שראוי לחלוק כבוד אפילו למלכים הרשעים כאלו שזכה וכדאמרינן בפרק הרואה דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא והמזלזל בכבודם כאילו פוגע בכבוד המקום וקל להבין: **ואין הלום אלא מלכות וכו'.** מדשינה למכתב הלום במקום פה בכולהו דקרא יש לדרוש שם המלכות כמ"ש גבי דוד לשון הלום רמז למלכות כמ"ש בפ"ג דע"ז ואת העדות עדות הוא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו וכו' ע"ש וגם הלום ראיתי וגו' דהגר שאמרה וכי סבורה הייתי להיות גדולה ומלכות בזרעו כמו שאמר לה המלאך הרבה ארבה וגו' ידו בכל וגו' אחרי רואי עיני בבית גברתי וכן מי הביאך עד הלום דשופטים דשוהו פ' חלק לאו ממשה קאתית דכתיב ביה אל תקרב הלום וגו' ע"ש והבו לכם דבר עצה הלום דשופטים ר"ל הבו לכם דבר ועצת מלכות וכן גבי הלום ואכלת וגו' דרות רמז לה בהשגחתה אליו יצא בית דוד מהם וכל איכך הלום בשמואל וד"ה נאמר בשאול ודוד וק"ל: **בשעה שפוסקין וכו'.** דריש ליה מסיפא דקרא דכתיב ויושיב' לנצח כפרש"י בפ"ק דמגילה ושם מפורש דרישא דהאי קרא לא יגרע מצדיק עינו וגו' נדרש על שאול ושם יבואר:

הרי"ף אני אמרתי אתה כהן והוא לוי וכו'. ונראה שנרמז כמ"ש הלא אהרן אחיך הלוי יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו ודרשו חז"ל הלב ששמח ישמח באורים ותומים דכתיב והיה על לב אהרן והשתא ה"ק הלא אהרן אחיך שהיה לוי יזכה עכשיו ושמח בלבו דהיינו אורים ותומים יהיו על לבו והיינו הוא יהיה כהן: וכל היכא דכתיב הלום עד עולם הוא!. אין להקשות דהא אמר מר אין הלום אלא מלכות ולא אמר עד עולם ומאי פריך משום דע"כ הא דנקט משה מלכות ולא נתנו לו דכתיב אל תקרב הלום הוא שבקש עד עולם לפי שמשה היה מלך על ישראל כדכתיב ויהי בישורון מלך וא"כ מ"ש אל תקרב הלום הוא לזרעו עד עולם ולהכי פריך כל היכא דכתיב הלום עד עולם הוא:

פיסקא

עין יעקב

בכהנים וצ"ל בגם שאול הי' בו מדת גאוה בזה שלא המתין על שמואל ועוד שהי' נוב עיר הכהנים ולפי שאל לדור בחורים ותומים ואין שואלין אלא למלך גם זו גרם מדת גאוה שהיה בו:

פרת חטאת פרק ארבעה עשר

קיג [פיסקא פרת חטאת ששרפה חוץ מגתה וכו' אין חייבין עליו משום שחוטי חוץ. מאי חוץ מגתה אמר ר"ל חוץ ממקום הבדוק לה] אמר [לו] ר' יוחנן [והלא] כל ארץ ישראל בדוקה היא [במאי קא מיפלגי] ר"ל סבר ירד מבול לא"י ורבי יוחנן סבר לא ירד מבול לא"י אמר רב נחמן [בר יצחק] ושניהם מקרא אחד דרשו °בן אדם אמור לה את ארץ לא מטוהרה היא לא גושמה ביום זעם ר' יוחנן סבר אתמוהי קא מתמה את ארץ לא טהורה כלום ירדו עליך גשמים ביום זעם ור"ל סבר כפשטיה דקרא ארץ לא טהורה את מי לא ירדו עליך גשמים ביום זעם *איתיביה ר"ל לר"י °מכל אשר בחרבה מתו בשלמא לדידי דאמינא ירד מבול לא"י משו"ה מתו אלא לדידך אמאי מתו מהבלא [כדרב חסדי] דאמר רב חסדא (דור המבול) ברותחין קלקלו וברותחין נדונו (ברותחין קלקלו בשכבת זרע וברותחין נדונו) דכתיב [הכא] °וישובו המים וכתיב [התם] °וחמת המלך שככה א"ד איתיביה רבי יוחנן לר"ל מכל אשר בחרבה מתו בשלמא לדידי היינו דאיכא חרבה אלא לדידך מאי חרבה איכא חרבה דמעיקרא [ואמאי קרי לה חרבה] כדרב חסדא דאמר רב חסדא כדור המבול לא נגזרה גזרה על דגים שבים שנא' מכל אשר בחרבה מתו ולא דגי' שבים בשלמ' לר' יוחנן דאמר לא ירד מבול לא"י היינו דקם (אורזילא) (דימא) [רימא] התם אלא לר"ל (אורזילא) [רימא] היכן קם א"ר ינאי גוראות הכנים בתיבה והאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי האי אורזילא (דימא) [דרימא] בר יומיה דהוי כהר תבור והר תבור כמה הוי ארבעין פרסין משכיה דצואריה (תרי) [תלתא] פרסא מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא ורמא *סכא. וסכריה לירדנא א"ר יוחנן ראשו הכניס בתיבה סוף סוף הא אמרת מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא אלא [ראש] חוטמו הכנים לתיבה והא"ר יוחנן לא ירד מבול לא"י לדבריו דריש לקיש קאמר. והא קסגיא תיבה אמר ריש לקיש קרניו קשרו בתיבה והאמר רב חסדא דור המבול ברותחין קלקלו וברותחין נדונו וליטעמך תיבה היכא סגיא [ועוד] עוג מלך הבשן היכי קם אלא נעשה נס ונצטננו צדי התיבה [ולר"ל נהי נמי דירד מבול לא"י והא לא פש דאר"ל למה נקרא שמה מצולה שכל מתי מבול נצתללו שם ור' יוחנן אמר למה נקרא שמה שנער שכל מתי מבול ננערו שם א"א דלא אידבקו] א"ר אבהו למה נקרא שמה שנער שמנערת את עשיריה והא קא חזינא הקאי (עד תלת דרי הוא דקאי) [תלתא דרי לא משכי] א"ר (אסי) [אמי] האוכל מעפרא דבבל כאילו אוכל בשר אבותיו [תנ"ה כל האוכל וכו' וי"א כאילו אוכל] שקצים ורמשים:

יחזקאל כב | בס ע"ב ולקמן | עי' רש"י בק: סנהדרין | פ' חלק מאמר רמ"ז | בס ח | אסתר ז | בגמ' איתא ככא ובכ"ב איתא ובתא ע"ש בתוס' | סנה פ' עו מאמר עז: ע"ש בייהרש"ל | הוא מלוקט מהתוספות ועי"ש

[ממקום הבדוק לה. לשוחטה שם שאין תחתיה קבר התהום: ר"ל סבר ירד מבול לא"י. ונשקעו בה עצמות המתים: מהבלא. וקברות הבאים אחריהם בבתי קברות ואין לחוש לכל הארץ אלא לשאר ארצות שהיה שם מבול ונשקעו בטיט]: חרבה דמעיקרא. קודם מבול: כל אשר בחרבה. לאפוקי דגים שבים: היינו דקם דימא התם. הראם זכר ונקבה שהוא גדול ואין יכול ליכנס לתיבה עמדו שם: גוראות. (קטנות) הכנים לתיבה: אורזילא. [הוא ראם דימא שהוא על שפת הים] (אורזילא דימא גרס ר"ת פי' עופר של ראם בן יומו אורזילא תרגום של עופר האילים מתרגמינן אורזילא דאילא רימא הוא תרגום של ראם) (ומתרגמינן יעלה ורימא תורבלא ודילא): בר יומיה. ביום שנולד: משכיה דצואריה. אורך משך צוארו: בי מרבעתא דרישיה. (בית) בין מרבץ ראשו: רמא סכא וסכריה לירדנא. הטיל גלל לירדן וסתם הלוך מימיו. (סכא כמו סיכוי דעלילא) [כבא כמו כיבוי דגושתא דכיסן]: (הבנים) חוטמו. שיוכל להכניס: לא ירד מבול לא"י. למה ליה לשנויי הכי כיונא דהתם קם [כ"ל דל"ג]: (כ"ל דה"ג) והא קא סגיא תיבה. והלא היתה תיבה מהלכת על פני המים מן הגבוה לנמוך וכמצא חוטמו נשמט מן התיבה ומת ומשני קרניו קשרו בתיבה: ברותחין נדונו. ואם כן נמצא שנמלג ברותחין: וליטעמיך תיבה היכי סגיא. והלא זפותה היא מבית ומבחוץ דכתיב וכפרת אותה מבית ומבחוץ בכופר וכיון דרותחין הן היאך מהלכת שאין זפתה נפשר: ועוג מלך הבשן. דכתיב ויבא הפליט וא"ר יוחנן זה עוג מלך הבשן שפלט מדור המבול: נס נעשה ונצטננו המים שבצידי התיבה. ושם עמד עוג והראם [וגם הזפת לא נפשר והראם לא הוצרך לתיבה ומפני גובהן לא טבעו]: הא לא פש. מן המתים שם כלום דאיידי דגבוהה היא השפילום המים לבבל שהיא מצולה: למה נקרא שמה מצולה. דכתיב האומר לצולה חרבי: א"א דלא אדביקו. בטיט]: שמנערת עשירים. אין עושרה מתקיים מפני שאין מרחמים על הבריות כדאמרינן במסכת בילה עתירי בבל יורדי גיהנם הן: כאילו אוכל שקצים ורמשים. של מבול:

מהרש"א ר' יוחנן סבר אתמוהי וכו' ור"ל סבר כפשוטה וכו'. היינו ברישא דקרא ארץ לא מטוהרה אבל בסיפא דקרא לא גושמה ביום זעם הוא בהפך לר"י כפשטיה ולר"ל אתמוהי מתמה וק"ל ויש לדקדק לר"י דלא ירד מבול לא"י אמאי הטריח הקב"ה את

עיון יעקב

ר"ל סבר ירד מבול לא"י ור"י סבר לא ירד מבול לא"י. ע"ש עיין במהרש"א דלפי מאי ק"ד דמקשה למה הטריח הקב"ה לנח לעשות התיבה לר"י דאמר לא ירד מבול לא"י ע"ש ואפשר לומר דר"י ור"ל כל אחד אזיל לטעמו דפליגי בחלק דף ק"ח דר"י קאמר בדורותיו היה צדיק משא"כ בדורות אחרים א"כ סבי' ס"ל דלא ירד המבול לא"י והא דהוצרך לעשות התיבה היינו כמ"ש המפרשים שהיה במקום גלות כי לנער גדול היה לו בתיבה כדי לכפר עליו לפי שלא הי' צדיק גמור משא"כ ר"ל ק"ל שהיה צדיק גמור אם כן מוכח שירד מבול לארץ ישראל מדהוצרך לעשות התיבה וק"ל: לא נגזרה גזירה על דגים שבים. אפשר מטעם דהא לא נגזרה גזירה אלא מטעם שנזדווגו לשאינן מינם ודגים דרכן בכך כי הם דרך הטבעי פיילי כדאיתא בב"ב דף ע"ד וגם אינם מזדווגים זה עם זה כלל ועי"ש וכתב מהרש"א דהמים לא היו רותחין אלא במקום שהיה חרבה ועיקרא דאל"כ למה לא נמלטו הדגים ע"כ ובאמת הדבר תמוה דא"כ נשתנו מי המבול שירדו במקום המים ממקום אחר אי הי' יורד רותחין יורדין בכל מקום כשהן רותחין ול"ל דמ"מ לא שלטו הרמירה כל כך במלואת הים כמים התחתונים רק במים העליונים א"כ יש לפרץ ג"כ מה שמתמיהין התוספות כאן על הרשב"ם בב"ב שפי' אורזילא רימא שמפרש דג של ים דהא לא נגזרה גזירה על דגים שבים ובאמת לפי זה לק"מ דאע"ג דשאר דגים ניצולו במקום מצולות ים מ"מ אורזילא דימא דגבוה כל כך אי אפשר שלא יגע במים עליונים שהיו רותחין עלאד ופי' צריך הגלה וק"ל: שמנערת את עשיריה. וכדאמרינן בבילה דף ל"ב עשירי בבל יורדי גיהנם הם לפי שאין נותנין צדקה ומלח ממון חסר או חסר לכך יורדי' משום

אא כא בבנין התיבה הו"ל להצילו בא"י דהא אכתי לא אסיק אדעתיה דנהצלא מתו וי"ל דהתם טעמא אחרינא איכא כפירש"י בחומש כדי שילאוהו דור המבול עסיק בה ק"ך שנה וכו' ע"ש: בשלמא לדידי דאמינא לא ירד מבול לא"י מש"ה הוי הרבה וכו'. יהיה פירוש הכתוב דאפילו בחרבה דהיינו בא"י מתו ע"י הבלא וק"ל: מכל אשר בחרבה ולא דגים שבים וכו'. שהם היו במקום שלא היה חרבה מעיקרא ול"ל דלא היו כמי המים רותחין אלא במקום שהיה חרבה מעיקרא דאל"כ למה לא כמלגו הדגים ברותחין כדפריך לקמן גבי ראם וק"ל: לדידי הזי לי אורזילא דימא וכו'. כתבו התוס' ר"ת גרס אורזילא דרימא פי' עופר של ראם וכו' ע"ש. ודברי המאמר בכוונתו מבואר באגדות בחדושינו פ' הספינה: והא קא סגיא תיבה וכו'. פרש"י והלא היתה כו'. נראה דר"ל מגבוה לנמוך דקאמר היינו ע"י גלי הים אבל הא פשיטא דמשוו מיא בכ"מ כדאמרינן ביומא פ"ב וכי מיא שורי שורי הוו קיימי ועוד תיבה היכי סגיא וכו' ע"ש אבל דוחק לאוקמא סוגיא דהכא כרבי יהודה דס"ל במ"ר ע"ו אמה היו בהר וע"ו בבקעה ושורי וכו' ע"ש וק"ל: עוג מלך הבשן היכא קאי וכו'. פירש"י ויבא הפליט כו' ומהכא משמע דבלדי תיבה קם עוג ויכול אבל רש"י במסכת נדה פ"ע פי' שברח לא"י עכ"ל והיינו למ"ד לא ירד המבול לא"י והא דלא מת בהבלא צ"ל דמחמת שהיה ים גדול כ"כ לא הזיקו הבלא דא"י כמ"ש התוס' לגבי ראם אבל וסוגיא דהכא לא משמע כן אלא דאפילו לר"י ע"כ נלטככו לו לדי התיבה גם לא כמלא כן בפרק חלק שברח עוג לא"י: למה נקרא שמה מצולה וכו'. קרא לבבל מצולה דכתב האומר לצולה חרבי וגו' וכתיב ההדסים אשר במצולה וגו' ע"ש שהיא עמוקה כמצולה וכללל וכו' ומ"ד שנער שנוערת עשיריה עיין פרש"י ועי"ל לפי שלא עלו בימי עזרא וכדאמרינן ביומא פ"ק אם חומה היא וגו' אם עשיתם עצמיכם כחומה ועליתם וכו' כמשלתם ככסף וכו' ע"ש וק"ל:

כו **תניא** °וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו ר' יהושע (זבחים קטו ע"ב) בן קרחה אומר זו פרישות בכורות רבי אומר (שמות יט) זו פרישות נדב ואביהוא בשלמא למ"ד זו פרישות נדב (ויקרא י) ואביהוא היינו דכתיב °הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש אלא למ"ד זו פרישות בכורות (פרישות נדב (שמות כט) ואביהוא) היכא רמיזא דכתיב °ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא במכובדי דבר זה רמזו הקב"ה למשה ולא ידע עד שמתו בניו של אהרן כשמתו בני אהרן אמר לו אהרן אחי לא מתו בניך אלא לקדש כבודו של מקום וכיון שידע אהרן שבניו ידועי מקום הם שתק וקבל שכר (על שתיקתו) (ויקרא י) שנאמר °וידום אהרן וכן בדוד הוא אומר °דום לה' (תהלים לז) והתחולל לו אע"פ שהוא מפיל לך חללים [חללים] דום (קהלת ג) וכן אמר שלמה °עת לחשות ועת לדבר פעמים שאדם שותק ומקבל שכר על שתיקתו ופעמים שאדם מדבר ומקבל שכר על דבורו והיינו דא"ר [חייא בר אבא א"ר] יוחנן מ"ד °נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך (תהלים סח) אלא ממקודשיך בשעה שהקב"ה עושה דין במקודשיו מתיירא ומתעלה (ומתקלס) [ומתהלל]:

יתקדשו. מלעלות אע"פ שרגילין לגשת אלי ולהעלות העד בהר שלא יעלו בהר: זו פרישות בכורות. הזהיר את הבכורות לפרוש מן ההר. (וכן הכהנים הנגשים אל ה' להקריב קרבנות: זו פרישות נדב ואביהוא. שנעשו עתה כהנים בשיני והם הכהנים הנגשים אל ה' להקריב קרבנות זו פרישת נדב ואביהוא כלומר לא נקראו בכורות כהנים אלא מי הם הכהנים הנגשים שהוזהרו כאן לפרוש מן ההר זה נדב ואביהוא): [זה לשון רש"י זו פרישות נדב ואביהוא. כלומר לא מקראו בכורות כהנים אלא מי הן הכהנים הנגשים שהוזהרו כאן לפרוש מן ההר זה נדב ואביהוא שנעשו בשיני כהנים והן הנגשים אל ה' להקריב קרבנות]: הוא אשר דבר ה' וגו'. כדקאמר בשיני פן יפרוץ בהם ה' וכיון שלא כזהרו מלפרוש מן ההיכל בהקמת המשכן פרץ בהם: אלא למ"ד זו פרישות בכורות היכא רמיזא. מיתת נדב ואביהוא היכן רמזה הקב"ה למשה קודם לכן דקאמר הוא אשר דבר ה': ונקדש בכבודי. כאומר לו למשה (קודם) [ביום] שנלטווה על מלאכת המשכן ורמז [לו] שביום שישרה שכינתו על הבית יתקדש (בכבודו) [בכבודיו] ולא כרמז לו להבין מי הם עד שמתו בני אהרן (כדי שיתקדש): [אלא לקדש] כבודו של מקום. עליהם להודיע שהוא נורא על יראיו ומיודעיו הוא אשר דבר אלי ביום שנלטויתי על מלאכת (המקדש) [המשכן] ונקדש בכבודי באותם הנכבדים והקרובים לי אקדש: שנא' וידום אהרן. הרי ששתק וקבל שכר אמרינן (בתורת כהנים) [בב"ר] דבשכר זה זכה ונתייחד אליו הדבור שנאמר אחר ענין הפרשת שתויי יין ולא הזכר שם אלא אהרן: נורא אלהים. זו מדת הדין איימתי הוא נורא כשעושה דין במקודשים:

מהרש"א זו פרישות בכורות וכו'. כשהם מתניתין דעבודה היה בבכורות קודם שהוקם המשכן ומ"ד זו פרישות נדב ואביהוא ס"ל דבשיני נעשו הם כהנים ומדכתיב הוא אשר דבר ה' בקרובי וגו' יליף לה כדלקמן ופרש"י כדקאמר בשיני פן יפרוץ בהם ה' וכיון שלא הוזהר לפרוש מן ההיכל בהקמת המשכן פרץ בהם עכ"ל ולפי זה לא סבירא ליה רבי כראב"י דאמר בפרק הדר דמתו בני אהרן בשביל שהורו הלכה בפני רבן אלא דאית ליה כמ"ד בת"כ דעל הקריבה שנכנסו לפני ולפנים מתו ומיהו נראה לפרש דהכי פירושו הוא אשר דבר ה' בקרובי אקדש כדקאמר בשיני וגם הכהנים הנגשים יתקדשו וגו' דהיינו שיתקדש שמי בהם לעתיד במשכן שהם נדב ואביהוא יוזהרו עתה פן יפרוץ בהם עכשיו ה'. ומלת יתקדשו יתפרש יותר נכון מפרש"י בחומש לפי פשוטו שפירש יתקדשו להתיצב על עומדן עכ"ל דלמה ליה למכתב

עיון יעקב

מוגה לסוף נעמיון: אלא למ"ד זו פרישת בכורים פרישת נדב ואביהוא היכא רמיזא. ונ"לכא למימר מדהוזהרו על כך הבכורים שהי' אז כהנים א"כ גם פרישת נדב ואביהוא, בכלל כשנעשו כהנים ולא נזהרו מלפרוש מן ההיכל בהקמת המשכן פרץ בהם ה' כאשר הזהיר על זה בהר סיני י"ל דאי לא נזהרו נדב ואביהוא בעצמן על זה אינן בכלל אזהרה זו דבכורים שהיו קדושתן לפי שעה עד הקמת המשכן משא"כ הכהנים, בני אהרן שקדושתן קדושת עולמים כדכתיב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם: רמז הקב"ה למשה ולא ידע. וכתבו התוספו' דהיינו שלא ידע מי הוא כדאיתא במדרש קסבר היי' בי או בך ונראה דהספק הי' למשה לפי שג' כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות ולא ידע איזה מהם חשוב יותר לכן הי' סבור כי שהוא כתר תורה או בך שהוא כתר כהונה ובאמת כתר שם טוב עולה על גביהן ונדב ואביהוא נקדשים כתר שם טוב כדאי' להדיא בילקוט וי"ו א"ר ב"ר קיצון בעלי שם טוב נכנסו למקום המים וי"גלו מהם וזה נדב ואביהוא ועכ"ז דאיתי שהם גדולים ממני וממך שכתר שם טוב

בזה"ב כן נבחנים שכרו בנם הוזהרו על כך מנו"ב והכהנים וכעס אל הכהנים נגשים וגו' ולפי זה שפיר אתי רבי שכר כרשב"י דפרק הדן וק"ל: **אמר הקב"ה למשה ולא ידע וכו'** עיין פי' שם ג וכי' שבת ומדבריהם נראה דכינוי ונקדש קאי על המשכן מדכתיב ונקדש ולא ונקדשתי משמע כן אבל מ"ש לבסוף אלא להרחיב שמו של הקב"ה משמע ונקדש קאי אהקב"ה ויש לדקדק לאידך דמשמע דלא מתו בני אהרן אלא כדי להתקדש שמו של מקום על ידם ולא מתו מפני החטא ולעיל פירש"י מפני החטא שלא הוזהרו לפרוש וכו' וכן בפ' הדר קאמרינן מפני החטא שהורו הלכה וכו' והרא"ם תירץ בזה דה"ק לא מתו בניך ביום שמחתה שבינה אלא כדי וכו' ע"ש באורך והוא דחוק דלדבריו הל"ל לא מתו בניך ביום הזה אלא כדי וכו' אבל הנראה דלא שייך קידוש המקום וכבודו אלו מתו בלא חטא דחלילה דעביד דינא בלא דינא אבל כבודו של מקום ליפרע מצדיקים בעה"ז על מיעוט עבירות שבידן וגו יתעלה ויתקדש ומתיירא שמו של הקב"ה דאם בצדיקים כך ברשעים עאכ"ו וה"ק לא מתו בחטא זה אלא דעם סביביו נשערה מאד וכשהם מתקדש ומתיירא שמו אם בצדיקים כך ברשעים עאכ"ו והוא שא"ל משה הייתי סבור או בי או בך שאני ואתה יותר מקורבים אבל כשראה מיתתן אמר שהם נכבדים יותר ועליהם רמז לו ונקדש בכבודו במכובדי ליפרע מהם על עבירות [קלות] ומר כדאית ליה בשתויי יין שלא הוזהרו עדיין על כך וכמה תנאי איכא בת"כ באיזו חטא מתו ואפשר דלא פליגי אהדדי דאיכא למימר הא והא גרמא דאיכא מ"ד התם כמי דבשביל ד' דברים מתו בני אהרן וכו' ע"ש ודו"ק: **וקיבל שכר על שתיקתו.** מפרש"י ותוס' ע"פ ת"כ דהיינו השכר שנתייחד הדיבור לאהרן בפרשה שאחריה שתויי יין והקשו בתוס' ותימא דבספרי וכו' לימדנו שהדבור למשה שיאמר לאהרן ושמא זה קרא הוא דכתיב אל אהרן וכו' עכ"ל. ומזה יש ליישב פירש"י בחומש מה שכר קבל על שתיקתו שנתייחד עמו הדבור שנאמר לו ומפי משה לבדו ולא שיאמר לבני ישראל אבל הרא"ם דחק בעצמו בפירש"י דתרתי קאמר ואין צורך דיש לכוין דבריו שם כדברי התוס' וק"ל: **שנא' דום לה' והתחולל וגו'.** דריש דום מלשון שתיקה כמו וידום אהרן ובפ"ק דגיטין דריש ליה מלשון דמדומי חמה ע"ש: **וכן שלמה אמר עת להשות.** כי הא דאהרן ועת לדבר מפרשינן שם כמו אז ישיר משה ותשר דבורה קחו עמכם דברים ע"ש: **אל תקרי ממקדשיך אלא וכו'.** מדכתיב מקדשיך ביו"ד המורה על הרבים דריש ליה דלפי פשוטו הל"ל מקדשך בלא יו"ד לשון יחיד דאין לנו אלא מקדש א' והרד"ק דחק לפי פשוטו שרמז על שני מקדשים שמקדש של מטה מכוון כנגד מקדש של מעלה וק"ל:

[בגמ' איתא דטרפה שנאסרה לבני נח להקריב ילפינן למ"ד טרפה יולדת מכל החיה אשר אתך שנא' בנח ודרשינן אתך בדומין לך ופריך בגמ':

דף קטז **ודלמא** נח גופיה טרפה הוה תמים כתיב ביה ודלמא תמים בדרכיו צדיק כתיב ביה ודלמא תמים בדרכיו צדיק במעשיו וכו'. פיסקא טהורין אבל לא טמאין. ומי הוו טמאין וטהורין בההיא שעתא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאותן שלא נעבדה בהן עבירה. מנא הוו ידעי כדרב חסדא דא"ר חסדא העבירן לפני התיבה כל שהתיבה קולטתו בידוע שהוא טהור אין התיבה קולטתן בידוע שהן טמאין ר' אבהו אמר אמר קרא °והבאים זכר ונקבה הבאין מאליהן: בראשית ז

תמים בדרכיו. עניו ושפלן: **מי הוו.** הרי לא נתנה תורה: **הבאין מאליהן.** וכל אותן שבאו אל התיבה מאליהן באו ונח הכיר אותן שבאו שבעה שבעה ידע שהן טהורין ושבאו שנים שנים שהן טמאין]:

מהרש"א תמים בדרכיו צדיק במעשיו וכו'. פירש"י בדרכיו עניו וכו' (במעשיו בלא חמס) עכ"ל הדרכים הם המדות אף בזולת מעשה ונופל בו לשון תמים האל תמים דרכו גו' והרבה כמוהו ובמעשים נופל לשון צדקה דכתיב עושה משפט וצדקה וגו' והיה מעשה הצדקה וגו' וק"ל: **אמר רשב"ג מאותן שלא נעבדה בהן עבירה.** ל"ג ליה דלא שייך הכא אלא בפרק חלק גרסינן ליה אהא איש ואשתו אישות לבהמה מי אית בה אמר רשב"ג מאותן שלא וכו' אלא דה"ג הכא מאותן שעתידין ליטהר מכלן וקאמר כדרב חסדא וכו' משום דעיקר מלתיה דרב חסדא ודר' אבהו בפ' חלק כאמרה אהא דשלא נעבדה בהן עבירה מש"ה קאמר הכא כדרב חסדא ור' אבהו שאמרו בענין שלא נעבדה בהן עבירה ה"נ כימא לענין טהורה וטמאה. ודע כי רש"י בחומש פי' הטהורה העתידה להיות טהורה לישראל מלמד שלמד נח תורה עכ"ל. וכתב הרא"ם דאל"כ מנא הוה ידע טהורים וטמאים בההיא שעתא מי הוו אבל בזבחים תירצו בזה אמר רב חסדא העבירום כו' זר"א אמר הבאים וכו' ולא ידעתי למה הניח הרב הגמרא ותפס דרך אחר עכ"ל. ובחזקוני כתב בזה ב' תירוצים ואינן מחוורין דמ"ש בתירוץ קמא שסוגיא דזבחים לא איירי בטמאים וטהורים ממש אלא בטהורים וטמאים דערוה לא משמע מתוך הסוגיא ובתירוץ שני שכתב לחלק בין עופות טהורים לבהמות טהורות הן דברי נביאות ואיך שיהיה קשה כיון דרש"י ז"ל בחומש פי' דלענין נעבדה בהם עבירה ידע בקליטת התיבה ובביאתם מאליהן למה לא נאמר כן לענין טמאה וטהורה דכל שקלטו שבעה שבעה הן טהורין וכל שקלטו ב' הם טמאים וכן לענין ביאה מאליהן וע"כ הנראה מה שפרש"י מלמד שלמד נח תורה לאו משום דאל"ה תקשה מנא הוה ידע כמו שהבינו הרא"ם והחזקוני דהא ודאי ידע בקליטת התיבה כדרב חסדא או בביאה מאליהן כר' אבהו ולא הוצרך רש"י בחומש להזכיר זה פה דכיון דכבר פי' כן לענין נעבדה בהן עבירה ממילא כימא הכי לענין טמאה וטהורה ומה שהוצרך לומר דלמד נח תורה משום דלגבי בני נח לא שייך טהורה וטמאה אלא לגבי ישראל לעתיד ואי לא הוה למד נח תורה לא הוה ידע מאי קאמר ליה הטהורה תקח לך ז' ז' ובטמאה ב' ב' דלגבי נח שלם שוים הם אלא ידע זה שלמד תורה שתהיה טמאה וטהורה לישראל לעתיד ודו"ק כי הדברים ברורים הם למבין ומה שיש עוד לדקדק בדברי המאמר מבואר בפרק חלק ע"ש:

תניא עד שלא הוקם המשכן הותרו הבמות ועבודה בבכורות [וכו'] והכל קרבו עולות וכו'. עולות אין שלמים לא והכתיב °ויזבחו זבחים שלמים אלא שמות כד אימא הכל קרבו עולות ושלמים והתניא אבל שלמים לא כי אם עולות כמ"ד לא קרבו שלמים בני נח דאתמר

ר'

עיון יעקב

ולא על נביהן ולכך היה יר"ל ג"כ וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה': כמ"ד נח קרבו שלמים בני נח ורוח לדבר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום שהם השלמים מהא"כ בני נח וכן הוא במדרש ילקוט ס' נו יעה סל"ג:

ר' אלעזר ור' יוסי בר חנינא חד אמר קרבו שלמים בני נח וחד אמר לא קרבו שלמים בני נח מ"ט דמ"ד קרבו שלמים בני נח דכתיב °והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן איזהו דבר שחלבו קרב [לגבי מזבח] וכולו אינו קרב [לגבי מזבח] הוי אומר זה שלמים ומ"ט דמ"ד לא קרבו בני נח שלמים דכתיב °עורי צפון ובואי תימן התנערי אומה שמעשיה בצפון ותבא אומה שמעשיה בצפון ודרום ומר הכתיב מחלביהן משמנים דידהו ואידך הכתיב עורי ההוא בקבוץ גליות הוא דכתיב והכתיב °ויאמר משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות זבחים לאכילה ועולות להקרבה והכתיב °ויקח יתרו חתן משה עולה וזבחים לאלהים יתרו אחר מתן תורה הוה בשלמא למ"ד יתרו אחר מתן תורה בא ניחא אלא למ"ד יתרו קודם מתן תורה בא מאי איכא למימר דאיתמר [בני] ר' חייא ור' יהושע בן לוי חד אמר אחר מתן תורה הוה וחד אמר קודם מתן תורה הוה למ"ד קודם מתן תורה הוה קסבר קרבו שלמים בני נח:

ויזבחו זבחים שלמים. וקיי קודם להקמת המשכן הוה ולא אמרת דעד שלא הוקם המשכן לא קרבו שלמים כלל: (לכל) [הכל]. בין ישראל בין א"ע קרבו עולות אבל שלמים לא הקריבו בני נח ומשעת מתן תורה שנבחרו ישראל קרבו שלמים: התנערי. לשון וינער ה' את מצרים: שמעשיה בצפון. היינו עולה שטעונה צפון ותבא אל מלך המשיח אומה שמעשיה צפון ודרום דהיינו ישראל שמקריבין עולות ושלמים: משמנים דידהו. מן השמנים שבהם ומיהו עולות היו: בקבוץ גליות. וה"ק עורי רוח צפונית ובואי רוח דרומית לקבץ גליות המפוזרות בכם: זבחים ועולות. זבחים היינו שלמים וקודם מתן תורה כולהו בני נח הוו ומשכי זבחים אינם שלמים אלא לשון שחיטה בעלמא ולאכילה: הניחא למ"ד וכו'. פלוגתא הוא לקמן:

מהרש"א התנערי אומה שמעשיה בצפון וכו'. עיין פרש"י אבל בב"ר מפורש באופן אחר עורי דבר ישן ומתעורר דהיינו העולם שהיה ישן כבר לבני נח ובואי דבר חדש בתימן דהיינו שלמים בדרום ע"כ: ומר נמי הא כתיב ומחלביהן משמניהון וכו'. ואשמעינן קרא דקרבנו מן המעולה ולא כאחיו קין שהביא מן הגרוע כפרש"י בחומש מפרי האדמה מן הגרוע כו' ע"ש: והא כתיב ויקח יתרו עולה וזבחים כו'. הכא לא בעי לאוקמא כמו עולה לאלהים וזבחים לאכילה כדלעיל דהתם ועולות סמיך לועשינו לה' אלהינו משא"כ הכא דזבחים סמוך לאלהים דעלה ודאי קאי ודפריך בפרק אין מעמידין מהאי קרא דגם אתה תתן בידינו זבחים ועולות וגו' לר"א דפוסל בהמה של ככרי בכל הקרבנות מעולות לחוד קפריך. דסמיך לה' אלהינו וגו' אבל זבחים אאכילה קאי והעכו"ן מבואר דבני נח עולה קרבין ולא שלמים לפי שעולה כולה כליל ובאה על חטא אבל השלמים באים לשום שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ושהם אוכלים משלחן גבוה ואין הקדוש ברוך הוא חפץ בשלומים של בני נח ולא שיאכלו משלחנו וק"ל:

כתנאי °וישמע יתרו [כהן מדין] חתן משה מה שמועה שמע ובא ונתגייר ר' יהושע אומר מלחמת עמלק שמע ובא שהרי כתובה בצדו °ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב. ר' אלעזר המודעי אומר מתן תורה שמע ובא כשנתן הקב"ה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל מלכי אוה"ע אחזתם רעדה בהיכליהן ואמרו שירה שנא' °ובהיכלו כלו אומר כבוד נתקבצו כלם אצל בלעם הרשע ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו שמא מביא מבול לעולם [אמר להם] שנאמר °ה' למבול ישב (אמר להן) וישב ה' מלך לעולם כבר נשבע הקב"ה שאין מביא מבול לעולם (שנא' °כי מי נח זאת לי וגו') אמרו לו שמא מבול של מים אינו מביא אבל מבול של אש מביא שנאמ' כי (הנה ה' באש יבא) [באש ה' נשפט] וגו' א"ל כבר נשבע (להם שלא יביא מבול כל עיקר שנא' °ולא יהיה עוד מבול) [שאינו משחית כל בשר] אלא מה קול ההמון ששמענו אמר להם חמדה טובה יש לו להקב"ה בבית גנזיו שגנוזה אצלו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם והוא מבקש ליתנה לבניו שנאמר °ה' עוז לעמו יתן מיד ענו כלם ואמרו ה' יברך את עמו בשלום. רבי אליעזר בן יעקב אומר קריעת ים סוף שמע ובא שנאמ' °ויהי כשמוע כל מלכי וגו' את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם וימס לבבם ולא היה בהם עוד רוח מפני בני ישראל ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע °כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם וגו' ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם מ"ש התם דכתיב ולא היה בהם עוד רוח באיש מפניכם והכא כתיב ולא קמה עוד *אפי' אקשויי לא אקשי מנא ידעה דאמר מר אין לך כל שר ונגיד שלא בא אל רחב הזונה אמרו בת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים וזינתה כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר אחר חמשים שנה נתגיירה אמרה ימחול לי בשכר חבל ופשתים וחלון:

כתנאי. אי קודם מתן תורה הוה יתרו או לא: ובהיכלו וכו'. ריפא

עיון יעקב

וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא ונתגייר. אפשר לומר ע"ד הפשט משום דכתב הרמב"ם שדורות הראשונים שעבדו ע"ז לא היו [illegible] מגדולת עבד נודע גדולה רבו אך שהכירים על זה כיון שאדם הוא רלך אלוה [illegible] כאילו האדון עצמו [illegible] לעבד וזה שאל מה שמועה שמע בנתגייר וזה מסברתו שמגדולת עבד נודע גדולת רבו וכזה פליגי (הפלוגתא הוא בגמרא להיפך ולריכין להפך הדברים) ר"א אומר מ"ת שמע שניתן התורה לישראל ולא למלאכים אלא ודאי צ"ל שגם האדם הוא חלק אלוה ממעל וחשוב יותר ממלאכים לכך נתגייר ודו ליכא למימר מגדולת עבד נודע גדולה רבו ור' יהושע דאמר מלחמת עמלק שמע ע"ד דאיתא בילקוט פ' בשלח ועל נסותם את ה' כיון שנתן להם כל צרכיהם התחילו מהרהרים ואומרים היש ה' בקרבנו א"ל הקב"ה הרהרתם עלי חייכם הרי עמלק בא ונושך אתכם ויבא עמלק. א"כ מכח עמלק הוכח שה' בקרבם וא"כ א"ל מגדולת עבד נודע גדולת רבו ור"א בן יעקב אמר קריעת ים סוף שמע לפי שהים לא רצה לקרוע למשה באמרו אני גדול ממך שנבראתי קודם אך אם אדם הוא חלק ממעל הוליך לקרוע מפני חלק אלוה כדכתיב הים ראה וינוס מלפני אדון הארץ א"כ ג"כ מוכח שא"ל מגדולת עבד נודע גדולת רבו לכך נתגייר לכל א' כראיה ליה: והיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו. מכיא כל זה לראיי שבשמע יתרו מתן תורה כי לא נראה כאמר כזן התורה ועיין בפסיקתא מביא כל זה בלשון אחר והאריך בדרוש: א"ל כבר נשבע שלא יהא מבול כל עיקר. אפשר לומר דבלעם דייק כן מדכפל דבריו ולא אוסיף ולא אוסיף וכן ולא יהיה המים המבול כפל חד בא לשבועה וחד למבול של מים ומבול של אש כי ליכא למימר דלכך כפל דבריו דקאילו על אומה אחת אינו מביא מבול של מים שהרי ראה במצרים שהביא על אומה אחת כדאיתא בפ"ק דסוטה ודוה מחורץ עם.

ריסא דקרא קול ה' יחולל אילות ובמתן תורה משתעי ובהיכלו של כל מלך ומלך כולו אומר כבוד להקב"ה: **אמר להם וישב ה' מלך לעולם.** כבר נשבע שיהא מלך לעולם על בריותיו ולא ישחיתם: **תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם.** וכ"ו דורות מאדם ועד משה רבינו הרי דבר לוה לאלף דור: **עוז.** התורה היא מעוזם של ישראל: **דאפיכו אקשויי.** אבר לתשמיש לא אקשי והיא היתה יודעת בדבר ואמרה לשלוחי יהושע בלי הזה: **דאמר מר.** במכילתא בפרשת יתרו: **אמרה.** רחב ימחול לי בשביל חבל ופשתים וחלון במכילתא הכיא (כמי) הכי אמרה רבש"ע בג' דברים חטאתי בג' דברים ימחול לי בחבל ופשתים וחלון שהיו המכלפים עולין לה ויורדין בחבלים דרך החלון (ואף היא) [וגם] טמנה אותם בפשתי העץ ובאותן ג' דברים עצמן זכתה להציל השלוחים:

מהרש"א וישמע יתרו וגו' מה שמועה שמע כו'. יראה דלהכי תנאי משמע דוישמע יתרו דבוק לכל אשר עשה וגו' שמע יתרו את כל אשר וגו' וכי הוציא ה' וגו' הוא ענין אחר וכפרש"י בחומש דאל"כ לא לכתוב אלא וישמע יתרו כהן מדין חתן משה כי הוציא ה' וגו' כל אשר עשה וגו' ל"ל ועוד דגבי כל אשר עשה כתיב למשה ולישראל וגבי כי הוציא כתיב ישראל בלחוד דמשמע מזה דכל מאמר אשר עשה וגו' הוא דבר שנעשה גם למשה משא"כ במאמר כי הוציא וגו' שאינו אלא לישראל לחוד דמשה לא הוצרך להוציא שכבר היה במדין ובשביל שסתם הכתוב מה ענין מעשה זה את כל אשר עשה אלהים וגומר שעי"ז שמע יתרו ובא פליגי בזה הכי תנאי דרבי יהושע סבר שהוא דבוק למלחמת עמלק שהזכיר בסמוך וע"כ סתם כאן מה ענין את כל אשר עשה וגו' רבי אלעזר המודעי סבר כיון דסתם מהו המעשה כשמע ליתרו יש לנו לפרש בדבר הנזכר שהוא דבר הנשמע והיינו מתן תורה שהיה נשמע בכל העולם שהיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכו' ור"א אומר כיון דסתם מה הוא המעשה הנשמע לו יש לנו לפרשו בדבר שמצינו בקרא לשון שמיעה בהדיא והוא קריעת ים סוף שנאמר ויהי כשמוע וגו' ומתוך סוגין נראה דהנהו תנאי פליגי מדקאמר כתנאי וכו' ושלא כדברי הרא"ם שכתב לפרש לדברי רש"י שבחומש דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ועוד האריך הרא"ם בזה לפרש פרש"י שבחומש בשינוי הלשונות שדקדק בפרש"י ע"ש ולשטתינו יתבארו לך כל דברי רש"י דמה שהוסיף לומר גבי כל אשר עשה וגו' דהיינו ירידת המן והבאר כו' דלא כחד מהני תנאי דשמעתין י"ל דמרבויא דכל פי' כן דודאי עיקר השמיעה היה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה משום דלא הו"ל למכתב אלא אשר עשה וגו' וכתב כל אשר עשה וגו' פי' דאתא לרבות דכל המעשים שעשה להם הש"י הם בכלל דכל אשר עשה וגו' ומזה גבי וישמע יתרו לא פרש"י אלא שמע קריעת י"ס ומלחמת עמלק שהם היו עיקר השמיעה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והביא דברי שניהם כאילו אינם חולקים דסא א"כ עיקר השמיעה הוא קריעת ים סוף מ"מ בכלל רבויא דכל אשר עשה וגו' איכא נמי מלחמת עמלק ולהכי לא הביא גביה דעת שלישית שאומר מתן תורה שמע דהא איכא תנאי דפליגי וסברי קודם מתן תורה אפילו בכלל רבויא דכל אשר עשה איכה ומה שפירש עוד שנית גבי כל אשר עשה וגו' בעמלק ולא הזכיר שם קריעת י"ס היינו משום דפשטיה דקרא משמע ליה טפי כנ"ד עיקר השמיעה היתה קריעת י"ס דמפורש ביה בהדיא ל' שמיעה שנא' ויהי כשמוע וגו' ולכן הזכיר ברישא דמלתא דברי האומר קריעת ים סוף קודם שהזכיר דברי האומר מלחמת עמלק הפך שהזכירן בשמעתין משום דפשטיה דקרא משמע טפי כדעת האומר קריעת ים סוף שמע והוא עיקר השמיעה וגבי כל אשר עשה וגו' דבא לפרש רבויא דכל היינו הבאר והמן חזר והזכיר שוב מלחמת עמלק דא"כ עיקר השמיעה לפי פשטיה דקרא הוא כדעת האומר קריעת ים סוף שמע מ"מ נשמע נמי מלחמת עמלק מכלל רבויא דכל אשר עשה וגו' וגבי ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה וגו' שכתב רש"י דהיינו טובת המן והתורה עכ"ל י"ל דאף לנ"ד יתרו קודם מתן תורה בא פירש כן ומשום דפשטיה דקרא כל הטובה כולל גם התורה ואע"ג דלא נתנה התורה בכלל קצת מצות נתנה קודם שבא יתרו כדאמרינן שבת ודינין וכבוד אב ואם ופרה אדומה במרה כלעוו וגבי וישמע יתרו א"א לפרש שמע ובא על המצות שנתנו במרה דלא יפול מלת שמיעה בהם אלא בנתינת התורה בכלל בסיני כדקאמר שהיה שם קולו הולך מסוף העולם ועד סופו כו' ובזה יבואו כל דברי רש"י שבפירש החומש כהוגן בלי שום גמגום לפי סוגיא דשמעתין ואין צורך לכל האריכות שהאריכו בזה המפרשים לפירש"י בדברים הרחוקי' מסוגי' דשמעתין ואין להאריך: **שכשנתנה תורה קולו וכו'.** כדאמרינן במדרשות יכול נתנה תורה בשתיקה ת"ל ויהי קולות וברקים יכול לא היו שומעים את הקול ת"ל קול ה' בכח קול ה' יחולל אילות וגו' ואילות הן אוה"ע כפרש"י בספר תהלים: **אבל מבול של אש מביא וכו' אמר להם כבר נשבע.** שאינו משחית כל בשר יש להקשות דמהכא משמע דבכלל שבועות מי נח דגם באש ובשאר דברים אין הקב"ה מביא מבול לעולם ובפ"ק דסוטה אמרינן הבה נתחכמה לו נתחכם למושיען של ישראל נדונם באש כי באש ה' נשפט וגו' באו ונדונם במים שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם וכו' משמע מזה דשבועת מי נח לא היה על מבול של אש וי"ל דהכא ה"פ דקאמר בלעם שאינו מביא אף מבול של אש היינו לכל העולם שכבר נשבע הקב"ה במי נח שלא יביא השחתה לכל העולם אבל על אומה אחת בודאי מביא כדכתיב כי הנה באש ה' נשפט וה"ה מבול של מים מביא על אומה א' אלא שהמצרים טעו בזה וחשבו דמבול של מים אינו מביא הקב"ה אפי' על אומה א' וכדמסיק שם והם אינם יודעים שעל כל העולם אינו מביא אבל על אומה אחת מביא וכפי' הנה ה' נשפט: **שהיתה גנוזה אצלו תתקע"ד דורות וכו'.** הזכיר להם כל זה כי ראוי שיצא הקב"ה בנתינת קולי קולות כל כך שישמעו כל העולם להודיע לכל העולם כי חמדה טובה גנוזה היא אצלו והעביר מלפניו תתקע"ד דורות שלא היו ראויים לקיים מצותיה אשר קיומן הוא קיום העולם וזולתם ראוי העולם להחזיר לתוהו ובהו כדאמרינן התנה הקב"ה עם מעשיו אם יקבלו ישראל וכו': **ה' עוז לעמו יתן וגו'.** פרש"י עוז תורה שהיא וכו' ועי"ל שהשיב להם שאין שינוי רצון לפניו שנתן לה עתה לישראל ולא נתנה מקודם לא' משאר אומות אבל אומה הישראלית ראויים לקבלה כי הם עזים באומות וע"כ ניתן להם. התורה שהיא נקראת עוז להתיש כחן של ישראל אבל שאר אומות לא יוכלו לקיימה כדאמרי' בפרק אין לדין מפני מה ניתן התורה לישראל מפני שהן עזין וע"ז אמר השיבו אומות ה' יברך את עמו בשלום ע"פ הכונה זו כי לולא ניתנה התורה להם לא היה אומה ולשון יכול לעמוד

מפניהם

מפניהם כדאמרינן כמי שם כמלא התורה היא נתינת שלום לאומות עם ישראל וע״כ אמרו ה׳ יברך את עמו בשלום: קריעת ים סוף שמע ובא שנאמר ויהי כשמוע כל מלכי וגו׳. בהאי קרא לא הוזכר שמיעת קריעת ים סוף רק אשר הובים ה׳ את מי הירדן וגו׳ אלא דבכלל ק״ו הוא אם שמעו שהובים מי הירדן ועברו בו ישראל כ״ש ששמעו קריעת ים סוף שעברו בו ישראל וכלולו והמצרים נטבעו בו וקלא מגוונא דעפי ה״ל לאתויי מקמיה האי קרא דרחב הזונה דבקרא הוא מוקדם ומפורש בו שמיעת קריעת ים סוף ואפשר דלא מייתי ליה האי קרא כלל הכא אלא משום רומיא דקאמר מ״ש התם דאמר ולא היה בם עוד רוח ומ״ש הכא דקאמרת ולא קמה עוד רוח באים מולת אים שסיכה בהאי קרא דרשו שידעה שלא היה להם גבורת אים א״כ מלת קמה משמע קשוי: אמרה יהא מחול לי בשכר חבל חלון ופשתן. במדרש ילקוט ל״ג פשתן אלא בחומה גם מה שפירש״י על פי המכילתין בג׳ דברים חטאתי וכו׳ הייכו כמי אלו ג׳ חבל חלון ופשתן שהיו המנאפים עולים אליה וכו׳ ע״ש במדרש ילקוט ומפורש בענין אחר בג׳ חטאתי בכדה ובחלה ובהדלקה בג׳ מחול לי בחבל בחלון ובחומה וכו׳ ע״ש:

כט סס [**אמר** מר ונכרים בזמן הזה אינם רשאים לעשות כן] מנא הני מילי דת״ר °דבר אל בני ישראל בני ישראל מצווין על (שחיטת) [שחוטי] חוץ ואין הנכרי׳ מצווין על (שחיטת) [שחוטי] חוץ לפיכך כל אחד וא׳ עושה במה לעצמו ומקריב עליה כל מה שירצה א״ר יעקב בר אחא א״ר (יוסי) [אסי] אסור לסייע ואסור לעשו׳ שליחותו. אמר (רבא) [רבה] ולאורינהו להו שרי כי הא דאיפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה (עגלא תלתא לקמייהו) [קורבנא לרבא] אמרה להוקרבוה ניהלי לשם שמים אמר להו רבא לרב ספרא ולרב אחא בר הונא זילו דברו תרי עולמי גילאי וחזו היכא דמסקא ימא שירטון ואייתי ציבי חדתא ואפיקו נורא מן מנא חדתא קריבו ניהלה לשם שמים [א״ל אביי] כמאן כר׳ אלעזר בן שמוע (דאמר) [דתניא ר״א בן שמוע אומר] מה מזבח שלא נשתמש בהם הדיוט אף עצים שלא נשתמש בהן הדיוט והא מודה ר׳ אלעזר [בן שמוע] בבמה דתניא

ד״ה א כא כתוב אחד אומר °ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב

פ״כ כו משקל שש מאות וכתיב °ויקן דוד את הגורן ואת הבקר (בכסף) [בכסף] שקלים חמשים הא כיצד גבה מכל שבט ושבט חמשים שקלים זהב שהם שש מאות רבי אומר משום אבא יוסי בן (דורמסקי) [דוסתאי] [בקר ועצים ומקום מזבח בחמשים שקלים וכל הבית כולו בשש מאות רבי אלעזר בן שמוע אומר (כתיב ויקן דוד את הגורן כמפורש בענין מה מפורש בענין שאמר דוד לארנון וגו׳ אבל °הבקר לעולה והמורגים וכלי הבקר

שם כ״ד לעצים בכסף שקלים חמשים) בקר ועצים ומקום מזבח בני וכל הבית כלו בשש מאות] דכתיב °ויאמר [ארונה]

שם אל דוד (קח לך ויעש) [יקח ויעל] אדני המלך הטוב

ד״ה א כא ע ב בעיניו ראה הבקר לעולה והמורגים וכלי הבקר לעצים [ורבא אמר לך] ה״נ בחדתי מאי מורגים אמר (רבא) [עולא] מטה של טורבל מאי מטה של טורבל אמר (רב יהודה) [אביי] עיזא דקורקסא דדישה אמר (רב יוסף) [אביי] מאי קרא °הנה שמתיך למורג חרוץ חדש וגו׳

ישעיה מא מקרי ליה רבא לבריה ורמי ליה קראי אהדדי כתיב ויתן דוד לארנן משקל זהב שקלים שש מאות וכתיב ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלי׳ חמשים הא כיצד גבה מכל שבט ושבט חמשים שקלים שהם שש מאות ואכתי קשיין אהדדי הכתיב התם זהב והכא כתיב כסף אלא אימא גבה כסף (כשש) [במשקל שש] מאות [שקלי] זהב:

מנא הני מילי. אברייתא דלעיל קאי דקיים בה דנכרים בזמן הזה רשאים לעשות כן דלא אסרו להן במות: אסור לסייעם. בשעת איסור הבמות כגון בזמנו הזה דקדושת ירושלים אין אחריה היתר: אורוי להו. היאך יעשו: זילו דברו תרי עולמי גילאי לכו קחו שני נכרים בחורים בני גיל אחד שכן נוי לדבר: היכא דמסקא ימא שרטון. לגיו״ן בלע״ז ומ תייבש ונעשה קרקע דבעינן שלא ישתמש הדיוט במזבח: ואייתי ציבי הדתי. שלא נשתמש בהם אדם שלא יהו שברי כלי: ואפיקו נורא ממנא חדתא נראה לי שהוא פוס״ל אליי״ר בלע״ז שמוליאין בו אש מן האבנים: ה״ג כמאן כרבי אלעזר בר שמוע דאמר מה מזבח וכו׳. בתורת כהנים היא שנויה בפרשה ראשונה: כתוב אחד אומר. ברייתא זו משובשת היא בספרים ושנויה (בתורת כהנים) [בספרי בברכת כהנים] וכך היא שנויה הא כיצד מקום מזבח בחמשים וכל הבית בשש מאות רבי אומר בשם (רבי) [אבא] יוסי בן דוסתאי גבה מכל שבט ושבט חמשים שהם שש מאות רבי אלעזר בן שמוע אומר ויקן דוד את הגורן כלמפורש בענין ומה מפורש בענין ויתן דוד לארונה במקום זהב משקל שש מאות אבל הבקר לעולה והמורגים וכלי הבקר לעצים בכסף שקלים חמשים (שנא׳) ויאמר ארונה וגו׳ והכי פירושא דקרא ויקן דוד את הגורן ולא פירש במה קנאה שהרי פירשו במקום אחר ויתן דוד לארונה במקום זהב משקל שש מאות ואת הבקר קנה בכסף שקלים חמשים משקל שש מאות לקמן מפרש כסף שוה משקל שש מאות זהב אלמא רבי אלעזר מודה בבמה דקתני והמורגים לקח דוד לעצים כדברי ארונה: מטה של טורבל. כך הוא במסכת (כלים) [פרה פרק י״ב משנה

מה שמקשה מהרש״א מהאי סוגיא על פ״ק דסוטה וק״ל: כי הא דאיפרא הורמיז. ק״ק מאי ראיה מזו והא אפילו אי ה״׳ אסור מ״מ הי׳ שרי לעשות כן לאיפרא הורמיז משום שלום מלכות וכה״ג מתרץ הש״ס גבי רבא בגיטין פ״ק דכ״ב דף י׳ שקבל לדקה ממנו מה״ט ע״ש ואפשר לומר שהיא שלחה אליו לעשות כן ואם איתא דאיכא חשש איסור בדבר לא הי׳ מלוה לאחרים לעשות כן כיון דנביאיהו ליכא משום שלום מלכות רק לדידיה שרי לאחריי משום שלום מלכות וק״ל: הא כיצד גבה מכל שבט חמשים. כתב מהרש״א ואפיי לימד ירושלים נתחלקה לשבטים וכו׳ בודאי אתמיעתי׳ מיניה לשון רש״י בחומש פ׳ ראה פ׳ י״ב על פסוק באחד שבטיך וז״ל בחלקו של בנימין ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם הא כיצד כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים ומ״מ הגורן בחלקו של בנימין הי׳ וע״ש ברא״ם וכנ״א וכאמת כן הוא בילקוט שם רמז תתע״ט בשם ספרי אבל איכא תנאי התם דפליגי ואמרי כתוב א׳ אומר באחד שבטיך וכתוב א׳ אומר מכל שבטיכם כיצד נתקיימו שני כתובים יודעים היו שבהמ״ק עתיד לבנות בחלק יהודה ובנימין ולפיכך הפייטו דוסני של יהוא מי אכלן כל אותן שנים בני קיני חותן משה וחד אמר באחד שבטיך זו שילה מכל שבטיכם זו ירושלים ע״ש ואפשר דתנאי בסוגיא זו פליגי ב״ב בפלוגתא דהתם א, ל״ע על רש״י בחומש שמוכח, שטרא כבי תרי דבפרשת בהעלותך על פסוק אשר ייטב ה׳ עמנו והטבנו לך פירש״י כמ״ד שרובנה של יריחו הניחו מלחלוק עם וכפרש״י ולא כתיב כמ״ד שגבה הזהב מכל השבטים ול״ע ואפשר דס״ל דהא והא הוא אף שגבה הזהב מכל השבטים מ״מ הולך ליתן דושנה של יריחו לבנימין לפי שהית בחלקו

משנה נ׳]: עיזא דקורקסא. כמין עז של עץ ויש בו יתדות חדין וגם עבוי חרלין דיילין ומוליכו ומביאו על הקשים של דישה לאחר בכדים ומחתכת ובעשית (תרין) [תנן]: ומאי קרא. דהוא עשוי חרלין ומוכן לדוש ולדוק: כסף בשש מאות שקלי זהב. וה״ק כסף שוה שקלים חמשים של זהב גבה מכל שבט ושבט:

מהרש״א תרי עולמי גילאי כו׳. בגרסת ע״י גילאי וכן נראה מפרש״י שהם גיל אחד והטעם פי׳ שכן הוא כוי לדבר עכ״ל ונראה שדקדק ליטול ב׳ נערים ולא קאמר סתם נכרים מהאי טעמא דקאמר שלא היו בנערותם עדיין משתמשין למלאכת הדיוט דמהא טעמא אסור להשתמש בכהן: והא מודה ר״א בן שמוע בבמה דתניא וכו׳. השתא דלא מסיק אדעתיה דהאי קרא המוריגים והבי בקר לעלים איירי בהדתי מגופיה דהאי קרא ה״מ לאקשויי וכן היא הסוגיא בפרק הקומץ רבה דאהך דר״א שאמר אף עלים שלא ישתמש בהן הדיוט פריך מגופיה דקרא מדכתיב המוריגים. וכלי וגו׳ ויש ליישב דסוגיא דהכא לא בעי לאקשויי מגופיה דקרא דאימא דארונה אמר כך אבל דוד לא רלה בהם לעלים משום שימוש הדיוט וזה שדקדק רש״י לפרש הא מודה ר״א בבמה דקתני המוריגים לקח דוד לעלים כדבר ארונה אבל בקרא אינו מפורש שלקחם דוד ודו״ק: הא כיצד גבה מכל שבט חמשים וכו׳. ואפילו למ״ד דירושלים נתחלקה לשבטים דהיינו ליהודה ובנימין ולא היה לשאר שבטים חלק בו מ״מ מקום המקדש לא נתחלקה ולכך נתן כל שבט ומ״ב שבטים כל אחד חלקו בשוה ועוד כיון דלא רלה דוד ליטלו מן ארונה בחנם הלא בקנין כמפורש בקרא הוצרך כל שבט לתת חלקו בשוה: אבא יוסי וכו׳ בקר ועצים ומקום וכו׳ ר״א בר שמוע אומר כו׳. לפי הגירסא שלפנינו לא פליגי הכי תנאי ובעל ע״י גרס גרסא אחרת לפי פירש״י ונראה דבהא פליגי לאותה גרסא דלאבא יוסי מקום מזבח בכלל חמשים כסף הוה ולר״א בן שמוע מקום המזבח בכלל שש מאות של זהב הוה ולדידהו לא תקשי התם כסף הכא זהב אלא למ״ד דהיינו ו׳ מאות מכל השבטים היינו חמשים מכל שבט ושבט פריך התם כסף הכא זהב ומשני דה״ק גבה כסף במשקל שש מאות ומפורש בתוס׳ דה״ק גבה כסף שוה חמשים שקלים של זהב לכל שבט דהיינו שש מאות זהב לכל השבטים כו׳ עכ״ל ע״ש עוד ע״פ המדרש ופירש״י בסוף ספר שמואל מגומגם בזה ע״ש:

יא קה **לפיסקא** קדשים קלים נאכלין בכל הרואה. מנא הני מילי (א״ר אלעזר) א״ר אושעיא. אמר קרא

דברים יב °השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה בכל מקום אשר אתה רואה אי אתה מעלה אבל אתה אוכל בכ״מ אשר אתה רואה רב אבדימי בר (חמא ברי

יהושע טז דוסא) [חסא] אמר אמ׳ קרא °ונסב הגבול מזרח׳ **תאנת שילה מאי תאנת שילה [מקום] שכל הרואי׳ אותו מתאנח על אכילת הדשים שלו רבי אבהו אמר °בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. עין שלא רצתה ליהנות ממי שאינה שלה תזבה ותאכל כמלא עין שלה רבי יוסי ברי׳ חנינא

דברים לג אמר °ורצון שוכני סנה עין שלא רצתה ליהנות ממי שאינו שלה תזכה ותאכל בין השניאים שלה:

השמר לך. מאחר שתבאו אל המנוחה ואל הנחלה (פן וגו׳) [קאי קרא]: *האי קרא. תאנת שילה הפשתיו ולא מלאתיו במקרא אבל מלאתי בספר יהושע בחלק בני יוסף ונסב הגבול מזרחה תאנת שילה תאנת לשון תאניה [ואניה] שהיו מתאנחים בנשם היו זוכרין אכילת קדשים שהיתה במקום מראיתו: שאינו שלה. אשת אדוניו: בן פורת. לשון פריה ורביה מקום אכילת קדשים נתרבה לו על דבר העין ושילה בחלק יוסף היתה דכתיב וימאס באהל יוסף ובתר ויטוש משכן שילה כתיב: ורצון. ע״י רצון שלא רצה ליהנות ממה שאינו שלו: בין השנואים שלה. קדשים נאכלין אף בגבולי שאר השבטים ששנאוהו. (ופירשו עוד בגמרא שאפילו אינו רואה כלו אלא רואה מקצתו נאכלין שם קדשים קלים וכגון בי כנישתא דמעון בנשם היו רואין שילה ואין דבר מפסיקו):

מהרש״א *הא כיצד לא היה שם תקרה אלא אבנים וכו׳. דאהל לא שייך אלא בגג כמו שפירש״י בפ׳ כל הכלים בענין איסור אהל בשבת ולזה בהכי קראי דמשתעי בקיומו קראו בית ה׳ ע״ש המחילות שהיו אבנים והיכא דמשתעי בחרבנו קראו אהל שהוא בנין ערלי יריעות ובגג וק״ל: אמר קרא ונסב הגבול מזרח׳ תאנת שילה וגו׳. הכי כתיב קרא בגורל בני יוסף ולפי שלא נמלא בשום מקום שיהיה שילה קרוי תאנת שילה דרשוהו הכי לרמוז בגורל בני יוסף שהיה בו גבול מזרחה עד מקום שאדם מתאנח על אכילת קדשים דשילה ומאן דדריש ליה מקרא בן פורת וגו׳ אסיפא דקרא בנות לעדה עלי שור סמיך דדריש עלי עין מלי סלוק דכה״ג דרשינן ליה בברכות ובפרק הפועלים וה״ק עלי עין בשביל שסילק עינו מאשת פוטיפר זכה שבגבולו בנות שהם שאר השבטים לעדו באכילת קדשים עלי שור עד מקום ראיה כמו אשורנו ולא קרוב ומאן דדריש מקרא ורצון שוכני סנה ה״פ דקרא ורצון לפי שעשה רצון המקום ולא רצתה עינו ליהנות כו׳ תזכה באכילת שוכני דהיינו באכילת קדשים משכן שילה עד בין השנואים דהיינו שאר השבטים שהיה ראיית הרואה מגיע משם עד לכאן וק״ל:

כי אתא (רבין) [רב דימי] אמר רב *בארבעה מקומות לא שרתה להן שכינה לישראל בשילה בנוב ובגבעון ובבית עולמים. ובכלן לא שרתה אלא בחלק בנימין

דברים לג שנא׳ °חופף עליו גו׳ כל החפיפות לא יהיו אלא בחלקו של בנימין אזל אביי אמרה קמיה דרב יוסף אמר חד בר

תהלים עח הוה ליה לכליל ולא מיתקין והכתיב °ויטש משכן שילה אהל שכן באדם [וכתיב] וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר אמר רב אדא (בר אהבה) ומאי קושיא דילמא שכינה בחלק בנימין וסנהדרין בהלקו של יוסף כדרך

עין יעקב

בהלכו ול״ע: אבל אתה אוכל בכל מקום שאתה רואה. משמע דר״א מאן דפליג על האי קשיא [illegible] ק״ש ומעשר שני בשילה בכל הרואה וכן הוא בפ״ק דמגילה דף י׳ ול״ע דברש״י בחומש פירש ולא פירש רש״י לשכנו תדרשו זה משכן שילה וכו׳ מעשרותיכם מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפנים מן החומה ובאמת בשילה נאכל בכל הרואה ול״ע: ורצון שוכני סנה עין שלא רצתה ליהנות וכו׳. ועי״ל פירוש המקרא ורצון עין שלא רצתה ליהנות ממה שאינו שלה מי מעיד על זה כלומר מתי״ר לעשות ליכי נכנס ע״ז קאמר שוכני סנה כלומר שלמד מהקב״ה ששוכן בסנה להיות עניו ושפל רוח ולא נהג עלמו ברבנות כי כל המתגאה נכשל באיש מצליח ושף שהיה עניו לא נכשל בזה ועיין לעיל בחידושינו בסוטה דף י״ג: כל החפיפות לא יהא אלא בחלקו של בנימין, והיינו תשעה שירדו להגוק וחלקו השבטים א״י מצליח קודם שחלקו אהי׳ כנ חניין בשוהבמו כא.הל מועד בשמ.כר ונלבל היה השכינה שורה סוך כלל ישראל כולם ועיין במהרש״א: אמרן קמיה דרב יוסף. אשר לפי שבמו יוסף חוכך עלמו כל כך לריות בזנות

פכע

דרך שמצינו בבית עולמים שכינה בבנימין וסנהדרין בחלק של יהודה א"ל הכי השתא בשלמא התם מיקרבן נחלות אהדדי אלא הכא מי מיקרבן אין ה"נ מקרבן כדא"ר (חייא) [חמא] בר חנינא רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנס להלקו של בנימין ובה היה מזבח בנוי והיה בנימין הצדיק מצטער עליה לבולעה ה"נ רצועה היתה יוצאת מחלקו של יוסף ונכנסה בחלקו של בנימין (והיה בנימין הצדיק מצטער עליה לבולעה) [והיינו]

יהושע טז דכתיב °(ונסב הגבול מזרחה) תאנת שילה כתנאי ר"מ

דברים לג אומר °חופף עליו זה העה"ז כל היום אלו ימות המשיח ובין כתיפיו שכן זה העה"ב רבי אומר חופף עליו זה מקדש ראשון כל היום [זה מקדש שני] (אלו ימות המשיח) ובין כתיפיו שכן (זה העולם הבא) [אלו ימות המשיח]:

בגמ' הני כתנאי חופף גו' זה מקדש כו' יפי לומר חופף גו' זה עוה"ז כו'

חד ברא הוה ליה לבליל ולא מיתקין. נראה בעיני אביו של אביי בליל שמו: מי מקרבן. שילה וגבול נחלת בנימין: תאנת שילה. על שם שהיה בנימין מתאונן עליה: העה"ז. כל מקום ששרתה שכינה ואף שילה ונוב וגבעון:

מהרש"א בד' מקומות שרתה שכינה כו'. לכאורה ודאי דשרת' שכינה גם באהל מועד במדבר ובגלגל כדלקמן אלא דהנהו דחשיב הכא כלם בחלק בנימין היו אבל הא דקאמר כל חפיפות לא יהו אלא בחלקו של בנימין לא משמע כן ואפשר דאהל מועד לא חשיב כיון שהיה בח"ל ובגלגל נמי לא מקרי שורה שכינה במשכן כיון שהיה זמן כיבוש א"י וחלוקה לא חשיב הכא אלא מיום שבאו אל המנוחה ואל הנחלה דהיינו שילה וירושלים והיתר שבין זה לזה דהיינו נוב וגבעון כדלקמן משמע הכא דנוב פשיטא להו דבחלק בנימין הוה והמקרא לא מוכח כן דחשיב י"ד ערים בנחלת בנימין וחשיב גבעון וירושלים ולא חשיב נוב בינייהו ודו"ק: הכי השתא התם מיקרבן נחלות אהדדי הכא מי מיקרבן כו'. יש לדקדק היאך לא ידע דקרא כתיב ויעל משם גורל בני בנימין וגו' בין בני יהודה ובין בני יוסף ויש ליישב דודאי דנחלתן של יוסף לבנימין מיקרבן אהדדי כמו ליהודה אלא דה"ק מי אשכחן דמיקרבן כ"כ בעיר אחת כמו שמצינו ביהודה שמפורש בקרא בהדיא דירושלים נפלה בנחלת שניהם ומשני כדאמר כו' רצועה יוצאה מחלקו של יהודה כו' והי' בנימין מצטער כו' דזה ודאי אינו מפורש אלא ממדרש דקרא מלשון חופף כל היום כדאמרינן פרק איזהו מקומן ה"נ איכא למימר הכי ממדרש הכתוב דרצועה יוצאה מחלק של יוסף כו' והיה בנימין מצטער דכתיב תאנת שילה כפרש"י ודו"ק: כתנאי חופף זה מקדש כו'. ובין כתיפיו שכן אלו ימות כו' במקדש בעה"ז לא היה לשכינה דיבוק גמור אלא דרך חפיפה משא"כ לימות המשיח דהוי דיבוק גמור לשכינה עם ישראל דהיינו ובין כתיפיו שכן ומקדש שני שהוא חסר בכמה דברים דריש ליה אלא מריבוי דכל היום וכן נדרשה דבין כתפיו שכן בעה"ב יהיה לשכינה דיבוק גמור כמ"ש שיהיו צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה ולא כן לימות המשיח כדאמרינן אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות ולכך לא דריש אלא מרבוייא דכל היום וק"ל:

ת"ר ימי אהל מועד שבמדבר ארבעים שנה חסר אחד. ימי אהל מועד שבגלגל י"ד שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו. ימי אהל מועד שבנוב ושבגבעון נ"ז נשתייר לשילה ש"ע חסר אחד. ימי אהל מועד שבמדבר ארבעים חסר אחת מנא לן דאמר מר שנה ראשונה עשה משה את המשכן בשניה הוקם ושלח משה מרגלים. י"ד בגלגל ז' שכבשו [ז' שחלקו] מנ"ל

יהושע יד מדאמר כלב °בן ארבעים שנה אנכי בשלוח וגו' ועתה [הנה] אנכי [היום] בן חמש ושמנים שנה. כי עברו לירדן כמה הוי בר תמנין נכי תרתי וקאמר בן פ"ה שנה הרי שבעה שכבשו ושבעה שחלקו מנא לן אבע"א מדשבע כבשו שבע נמי חלקו ואבע"א מדלא משכחת לה י"ד שנה אחר שהוכתה העיר. שבנוב ושבגבעון

ש"א ד חמשים ושבע מנ"ל דכתיב °ויהי בהזכירו את ארון האלהים ויפול מעל הכסא אחורנית (ע"י) [בעד יד] השער ותשבר מפרקתו וימת ותניא כשמת עלי חרבה שלה ובאו לנוב כשמת שמואל חרבה נוב ובאו לגבעון וכתיב

שם ז ב °ויהי (כשבת) [מיום שבת] הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה הי נינהו עשרים שנה עשר דשמואל בעצמו ושנה לשאול ושמואל ושתים לשאול

דף קיט בעצמו ושבע שמלך דוד בחברון *שנא' °והימים אשר

מ"א ב מלך דוד וגו' בחברון מלך שבעה שנים (ובירושלים מלך ל"ג שנים וארבעה דשלמה דכתיב) [גו' ובשלמה כתי']

ד"ה ב ג °ויחל לבנות בחדש השני בשני בשנת ארבע (למלכו) [למלכותו] נשתיירו לשילה ש"ע חסר אחד:

נשתיירו לשילה. מתחלת שהיו מיציאת מצרים עד בנין הבית שס"ט שנים: ובשניה הוקם המשכן. דכתיב בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן: דקאמר כלב. בחלוקת הארץ כתיב שבא כלב לתבוע חברון מיהושע א"ל בן ארבעים שנה אנכי בשלוח אותי משה ועתה [הנה] אנכי היום בן פ"ה שנים (שלח משה מרגלים) [והיא היתה] שנה שנית ליציאת מצרים נתעכבו עוד במדבר ל"ח שנים נמצא כלב בן ע"ח שנה כשעבר את הירדן וקאמר בשעת חילוק בן פ"ה אנכי היום: הרי ז'. שנשתהו לכבוש: ומדשבע כבשו שבע חלקו. סברא בעלמא היא: מדלא משכחת לה וכו'. מדלא מתוקם קרא דכתיב ביחזקאל בכ"ה שנה לגלותינו וגו' אחר אשר הוכתה העיר וגו' (הארך רש"י בכאן במנין היובלים): חרבה נוב. ע"י שאול: בקרית יערים. שם נתנוהו לסוף ז' חדשים שעמד בשדה פלשתים [שנאמר] ותכבד יד ה' על האשדודים והחזירוהו בעגלה חדשה ונתנוהו שם ועשה שם כ' שנים עד שהביאו דוד משם בשנה ראשונה שנעשה מלך על כל ישראל שהיא השנה השמינית למלכו על יהודה. ה"ג עשר דשמואל עצמו. שהיה שופט לבדו משמת עלי עד שמלך שאול ובמס' תמורה ה"ג לה עשר שנים שמלך שמואל לעצמו דאותה שנה ששאלו להם מלך היא שנה עשירית לשמואל הרמתי ושנה אחת מלכו שמואל ושאול יחד שהיה שאול הולך אחר עצת שמואל עד שסרח במעשה אגג וסר שמואל מעליו כדכתיב ולא יסף (עוד) שמואל לראות את שאול עד יום מותו ומלך שוב שאול ב' שנים וזה שכתוב במקרא ושתי שנים מלך על ישראל דלא חשיב ההיא

דמלך

דמלך שמואל בהדיה והיינו דאמרינן במסכת תענית מי גרם לשאול שיכשל בגבעה. שתי שנים. ומחלה הפלתו של שמואל (שהיה) ברמה דבאלי שנה ראשונה קרח ונגזרה עליו מיתה אלא שעמדה לו תפלתו של שמואל: וז' שנים שמלך דוד בחברון על יהודה. ובהמליכוהו כל ישראל עליהם הביא את הארון מקרית יערים לעיר דוד הרי עשרים: (וכתיב) [דכתיב] והימים אשר מלך דוד וגו'. [ל"ג שנה] (במלך על כל ישראל וז' שנה מלך בחברון הרי ל"ג) הרי כ"ג וד' במלך שלמה לפני בנין בית המקדש אותו שנה שלמו ת"פ שנים ליציאת מצרים נשתיירו לשילה שס"ט שנים:

מהרש"א ימי אהל מועד מ' שנה חסר כו' נשתיירו לשילה שס"ט כו'. כל הסוגיא מבואר בארוך בפרש"י והכני מקצר דבריו דחשיב הכא כל אותן שנים שהיו מיציאת מצרים עד בנין הבית היכן היה המשכן ומפורש בקרא שהיו ת"פ שנים מיציאת מצרים עד בנין הבית והיה בשנה הרביעית למלך שלמה ועתה חשוב שנה אחד מיציאת מצרים עד שהוקם המשכן בשנה שנית ועוד ל"ט שנה שעמד המשכן במדבר עד בואם לא"י ועוד י"ד שנה שבגלגל דהיינו ז' שכבשו וז' שחלקו ז' שכבשו מוכח מדברי כלב שהיה בן מ' שנה בשליחות מרגלים שהיה בשנה שניה לצאתם ממצרים נמצא שהיה בן ע"ח שנה כשנכנסו לא"י וכשנכבשה הארץ שהיא התחלת החלוקה שהיה לשבט יהודה אמר כלב שהיה בן פ"ה שנים נמצא ע"כ שכבשו ז' שנים ועוד ז' שחלקו מקבלה מדז' כו' א"כ מדכתיב י"ד שנים אחרי אשר הוכתה העיר בר"ה דהיינו יובל לא מתוקם אלא ע"י ז' שכבשו וז' שחלקו שהרי משנכנסו לארץ עד שגלו תת"נ שנים שהם י"ז יובלות ואילו לא היה י"ד שנים שהן ז' שכבשו וז' שחלקו נמצא היה הבית חרב בהשלמת היובל ולא י"ד שנים אחר החורבן כמו שאמר בקרא שבנוב וגבעון נ"ז שנים כמפורש הרי בין הכל ק"א שנים נשתיירו מת"פ בין שנים דמדבר ודגלגל ובין שנים דנוב וגבעון שס"ט שנים לשילה ושנים דנוב וגבעון מוכח לה דהיו נ"ז שנים דהא משבא הארון משדה פלשתים היה עשרים שנה עד שהביאו דוד משם דהיינו י"א דשמואל שתים דשאול וז' שמלך דוד בחברון ועוד ל"ג שנה שמלך על כל ישראל ועוד ד' שנים שמלך שלמה קודם שנבנה הבית הרי נ"ז שנים לנוב וגבעון ויש לדקדק כיון דשנים של נוב יש להם קבלה כדקאמר דמשחרב שילה באו לנוב חרבה נוב באו לגבעון א"כ לא היו ימי נוב יותר מי"א שנים שהן י"א שנים שמלך שמואל א"כ אמאי חשיב להו בהדא הל"ל ימי נוב י"א שנים וימי גבעון מ"ו שנים וי"ל כיון דדינם חד הוא שבהם הותרו הבמות חשיב להו בהדא וכן משמע לקמן:

דברים יב
ת"ר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים (וכה"א) [ואומר] °היתה לי נחלתי כאריה ביער ואומר] °העיט צבוע נחלתי לי דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר מנוחה זו ירושלים נחלה זו שילה (וכה"א) [ואומר] °זאת מנוחתי עדי עד ואומר כי בחר ה' בציון אוה למושב לו בשלמא למאן דאמר מנוחה זו שילה היינו דכתיב אל המנוחה ואל הנחלה אלא למ"ד מנוחה זו ירושלים [נחלה זו שילה] אל הנחלה ואל המנוחה מיבעי ליה ה"ק לא מיבעיא מנוחה דלא מטיתו אלא אפי' נחלה [נמי] לא מטיתו:

ירמיה יב · שם · תהלים קלב · שם

מהרש"א מנוחה זו שילה כו'. כדאמרינן לקמן מנוחה משילה נחלה זו ירושלים וכה"א היתה לי נחלתי כאריה וגומר העיט צבוע נחלתי לי גו' לכאורה אין זה ראיה דעל ישראל קאמר הכי שהם קרוים נחלה שנאמר יעקב חבל נחלתו אבל מנאי דכתיב בתר הכי כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלתי אשר הנחלתי את עמי את ישראל וגו' משמע דנחלה היינו ירושלים: ורש"א מנוחה זו ירושלים. ע"ש מנוחת ארון כדלקמן עי' פרש"י ותוספות ונחלה זו שילה דהתם פלוג נחלתם דכתיב ויפל להם גורל בשילה וגו' ולקמן קאמר טעמא דירושלים מקרי נחלה נחלת עולמים היינו למ"ד דזו וזו ירושלים דהיא המנוחה אמתית ונחלת עולמים וכן יבנה במהרה בימינו א"ס:

הדרן עלך מסכת זבחים

כל המנחות פרק ראשון מנחות

ב. **רבי** אבימי תני מנחות בי רב חסדא ואבימי בי רב חסדא תני והאמר רב חסדא קולפי טבי בלעי מאבימי עלה דהא שמעתא בא להבריז רצופין ל' יום שני וחמישי ושני ס' יום אבימי מסכתא איתעקורי איתעקרא ליה ואתא קמיה דרב חסדא לאדכורי לגמריה ולישלח ליה וליתי לגביה סבר הכי מסתייעא מילתא טפי:

קולפי טבי. הכאות טובות: בלעי מאבימי. בלעתי מאבימי כלומר שהיה מכה אותו: עלה דהא שמעתא. במס' ערכין דתנא חדא שום היתומים ל' יום ותניא אידך ס' ומתרץ לה אבימי בא להכריז רצופין כל ימות השבת מכריז ל' יום: בא להבריז ב' וה'. מכריז עד ס' יום מיום שמתחיל עד יום שפוסק דהיינו י"ח ימי הכרזה בס' יום ומכריז מי יקנה נכסי יתומים הללו כדי שימכרו ביוקר והיה רב חסדא *משבח התירוץ ומבזי אבימי אלמא רב חסדא תלמיד ואבימי רבו: אבימי מסכתא דמנחות איעקר ליה. נשתכחה ממנו: ולישלח ליה לרב חסדא דליתי לגביה: מסתייעא מילתא. משום יגעתי ומצאתי:

נ"א משבח סתירון ומזכירו אבימי

אמר

עין יעקב

בשבט יוסף ובהאי נוסחא אלינו בפ"ק הלק דכל חד רמוז בשמו כל מבית כמו ס"ו מהכנין שיות עלתי בזה: וכן הוא אומר זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה. כי מקדש ראשון ושני לא היו רק לזמן והיותם חורבן ונגלה הכל לעתיד יהיה בנין עולמים בלין אח"כ חורבן ונאום וזה זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה יבנהו עולם במהרה בימינו א"ס:

אמר הבונה מליצה הסורה על לומדי' היודעים כולה ויודעים במה שונה דידהו לעמול ולינע בה אף כי להיות כדבר הנקנה בעורה וביגיעה יותר יקר לבעליו יבקשו לקנות בעמל את שאמר להם להשיג בהבקש ומגוהה למען יבקיים בידם ביותר ועי"ז אמרו הוי גולה למקום תורה הוא שקיים בעצמו אכימי לגלות ממקומו להזכיר מקבה מנחום שסבה עם שהיה יכול לבבית אללו רב הקדה כדי תעי' לאום הדרך לא ישכחנה עוד וכן כמאמר שאמ"ז עלן לנו של ר' יוסי הבבלי ישמלא בער לאת שמשם בדין ההוא וקרא עם 'הדבר השכם אבידה כאילו נאבד הימנו כלי יקר ואלאו כי כן הם רים יקרים ליודעים ונגבירה כפי היותם שהבכי' לגלות אלם הקבלים. וזה שאמר שלמה יקרה היא מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה ולא כאה שעל האמת התורה יקרה מכל פנינים שבעולם אלא שרלון והפך כל האנשים אינו שוה ודומה בה כי מי ישרכנה מכל זהב ושהרם כוס ומי הוא בעיניו נמבזה ונמאס:

הקומץ פרק שלישי

יח **תניא** אמר ר' כשהלכתי למצות מדותי אצל ר' אלעזר בר שמוע ואמרי לה למצות מדותיו של ר"א בר שמוע מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב לו ביותר עד לאחת א"ל רבי השוחט את הזבח להניח מדמו למחר מהו א"ל כשר ערבית א"ל כשר שחרית א"ל כשר צהרים א"ל כשר מנחה א"ל כשר אלא שר' אליעזר פוסל צהבו פניו של יוסף הבבלי א"ל יוסף כמדומה אני שלא כיוננו שמועתינו עד עתה א"ל רבי הן אלא שר' יהודה פסול שנה לי וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי עכשיו ששנית לי פסול החזרת לי אבדתי זלגו עיניו דמעות של ר"א בן שמוע אמר אשריכם ת"ח שד"ת חביבין עליכם ביותר קרא עליו המקרא הזה °מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי: תהלים קיט

למצות מדותי. לידע מלוי לומדי ולשאול ספקותי: **למצות מדותיו.** ללמד ולמלות מה שרבי אלעזר חכם ממני והיה חביב יוסף לרבי אלעזר *וספרו בהלכות עד שהגיעו להלכה אחת בזבחים. ל"א שהיה חביב ליוסף כל מה שר"א מלמדו עד שהגיעו להלכה אחת: **צהבו פניו.** מחמת שמחה: **שלא כיוננו שמועתנו.** כלומר דלא סליק לך אליבא דהילכתא כל דאמרי לך עד השתא: **רבי הן.** כיוונת וכיוונת אלא משום שכי להבו פני השתא שרי יהודה פסול שנה לי: **ולא מצאתי.** והייתי מצירא שמא שכחתי: יא וכתנו

תוספות עד אחת. בזמלת סתרים דרבינו נסים גרים עד לאחת פי' עד מאוד כדמתרגמינן מאד לחדא וי"מ עד אחת עד הנפש שנקראת יחידה והשתא משמע הכי דרבי למד הרבה מר"א בן שמוע וקשה דבסוף העגל א"ר כשהלכתי ללמוד תורה אצל ר"א בן שמוע שנכו עליו תלמידיו כתרנגולין של בית בוקיא ולא הניחו לי ללמוד אלא דבר אחד במשנתינו ושמא מעשה זה היה אח"כ תדע דהתם קאמר ללמוד תורה והכא קאמר למצות מדותיו:

אמר הבונה עיין מה שכתבתי במאמר דלעיל מזה:

דף יט ע"ב יומא פה **תניא** °ברית מלח עולם היא שתהא *ברית אמורה במלח דברי ר' יהודה ר"ש אומר נאמר כאן ברית מלח עולם היא ונאמר להלן °ברית כהונת עולם כשם שא"א לקרבנות בלא כהונה כך א"א לקרבנות בלא מלח: דף כ שם כה

ברית אמורה במלח. שלא הפסיק מקרבנות בין לר"י בין לר"ש ליכא מידי אלא משמעות דורשין:

טו דף **ארבעה** מינין שבלולב ב' מהם עושין פירות וב' מהן אינן עושין פירות העושין פירות יהיו זקוקין לשאין עושין פירות ושאין עושין פירות יהיו זקוקין לעושין פירות ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהו כולן אגודה אחת וכן ישראל בהרצאה עד שיהו כולן באגודה אחת שנא' °הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה: עמוס ט

ב' מהן עושין פירות. דאתרוג ותמרים: **יהיו זקוקין.** כלומר [כולן] יהיו כאי: **בהרצאה.** כשהן מתענין אין נענין עד שיהו כולן באגודה אחת רשעים ולדיקים דומיא דעושין פירות (ואין עושין פירות): **על ארץ יסדה.** בזמן שאגודתו ביחד אז יסדם:

מהרש"א ד' מינין שבלולב ב' מהן עושין פירות וכו' וב' מהן אין עושין כו'. כל דברי המאמר מפורש בפיוט יום ראשון דסוכות וכמו בען הדר ריח וטעם כן כו' וכמו הם אגודים כו' ולכפר אלה על אלה כו' ע"ש באורך דהיינו ב' כתות מהן שעושין פירו' דהיינו מעשים טובים כדמו לאתרוג ולולב שעושין פירות ושכים מהן שאין עושין פירות ומעשים טובים כדמו להדס ולערב' דאין עושין פירות ולריכין להיות אגודה אחת שיגינו לדיקי' על רשעים וקל להבין:

דף כח ע"ב **תניא** אידך לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה כנגד אולם חצר כנגד עזרה שלחן כנגד שלחן מנורה כנגד מנורה אבל עושה הוא של ה' ושל ו' ושל ח'. ושל ז' לא יעשה ואפילו משאר מיני מתכות רבי יוסי בר' יהודה אומר אף של עץ לא יעש' (כנגד) [כדרך] שעשו בני חשמונאי א"ל משם ראיה שפודין של ברזל היו וחיפום בבעץ העשירו עשאום של כסף חזרו והעשירו עשאום של זהב:

תבנית היכל. למדת אורך ורוחב וקומה שהא דומה לו בשלשתן: **אכסדרה.** אין לה מחילה רביעית והן אולם: **כנגד אולם.** שהיה רחבו (מ') [כ'] ורומו (כ') [מ'] כדאמרינן במשנה קמייתא דעירובין: **אבל עושה.** המנורה של ה' או של ו' קנים או של ח' דאינו דומה למנורה מקדש שהם היו ז' קנים: **ושל ז' לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות.** שאינו זהב משום דדומה לשל מקדש שאף הוא כשר בשאר מיני מתכות: **אף של עץ לא יעשה.** שהרי הוא כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי: **בעץ.** בדיל אשטיי"ן:

תוספות שפודין של ברזל. קרי להו שפודין מפני שלא היו בה גביעים כפתורים ופרחים כדאמרינן לעיל באה זהב באה גביעים כפתורים ופרחים:

כט א **אמר** שמוא' [משמיה דסבא] גובהה של מנורה שמוני' עשר טפחים הרגלים והפרח ג' טפחים וטפחיים חלק וכו' *°והפרח [והנרות] והמלקחים זהב הוא מכלות זהב מאי מכלות זהב א"ר (יהודה אמר רב אסי) [אמי] שכלתו לכל זהב [סגור] של שלמה דא"ר יהודה א"ר (אסי) עשר מנורות עשה שלמה וכל אחד ואחד הביא לה דף כט ד"ה כ מעשה המנורה עיין ברש"י פרשת תרומה

עיון יעקב

עשרה מנורות עשה שלמה. כנגד עשרה הדברות. לכן הוא במורה פרשה שהן כלולים כל תרי"ג מלות ובכל א' שבעה נרות שעולה יחד שבעים נרות נגד שבעים אומות שכל אחת לריכין לקיים ז' מלות בני נח וכמו שזהב של המנורות הולך ללרף אלף פעמים כן האדם שמקיים המלות כתיקונו וכדכתיב במשלי מלרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו כן אדם א' מאלף מלאתי ועיין במדרש קהלת והכור אלל בני אדם הוא כאו עוני כדכתיב בישעיה מ"ח ולכך ימה עניאה לישראל כי הוא ממזין למוטב וכדאיתא בפ"ק דחגיגה

Ain Yaakov Vol. VII

לה אף ככר זהב והכניסוהו אלף פעמים לכור והעמידוהו
על ככר. [ומי חסר כולי האי והתניא ר' יוסי בר' יהודה
אומר מעשה והיתה מנורת בהמ"ק יתירה על של משה
בדינר זהב קורדיניקי והכניסוה פ' פעמים לכור והעמידוה
על ככר כיון דקאי קאי] א"ר שמואל בר נחמני א"ר
יק"פ כו יונתן מ"ד °על המנורה הטהורה שירדו מעשיה ממקום
שם טהרה. °על השלחן הטהור מלמד שמגביהין אותו
סוף חגיגה ומראין בו לחם הפנים לעולי רגלים ואומרים להם ראו
ע"ש חבתכם לפני המקום מאי חבתכם כדריב"ל דאמר ריב"ל
ס"א כח נס גדול נעשה בלחם הפנים סלוקו כסדורו שנא' °לשום
לחם חום ביום הלקחו תניא רבי יוסי בר' יהודה אומר
ארון של אש ושלחן של אש ומנורה של אש ירדו מן
שמות כה השמים וראה משה ועשה כמותן שנאמר °וראה ועשה
כתבניתם אשר אתה מראה בהר אלא מעתה דכתיב
שם כו °והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראת בהר ה"נ
הכא כתיב כמשפטו התם כתיב כתבניתם. א"ר חייא
בר אבא א"ר יוחנן גבריאל חגור כמין פסיקיא היה והראה
במדבר ח לו למשה מעשה מנורה דכתיב °וזה מעשה המנורה.
תנא דבי ר' ישמעאל שלשה דברים היו קשים לו למשה
עד שהראה לו הקב"ה באצבע ואלו הן מנורה וראש
חדש ושרצים מנורה דכתיב וזה מעשה המנורה ראש
שם יב חדש דכתיב °החדש הזה לכם ראש חדשים שרצים
ויקרא יא דכתיב °וזה לכם הטמא וי"א אף הלכות שחיטה דכתיב
שמות כט °וזה אשר תעשה על המזבח:

[משמיה דסבא. משום זקן א']: היא מכלות זהב. פסוק הוא: [זהב סגור שבשעה שמוכרין אותו נסגרות כל החנויות שמוכרין את הזהב: ומי חסר כולי האי. דקאמרת אלף הככר הכניסו אלף פעמים לכור עד שיעמוד על הככר אלמא בכל פעם חסר ככר: קורדיקני. שם מטבע: כיון דקאי. שנצרף יפה בימי שלמה קאי לפיכך לא חסר עכשיו אלא דינר]: ממקום טהרה. מן השמים הראוהו למשה מנורה ועשה כנגדה: (מלמד שמגביהין אותו. מפרש בגמ' דה"ק דכיון דכתיב השלחן הטהור דמשמע דאיכא טומא והכא כמותו אינו טמא דכלי עשוי לנחת הוא ואינו מקבל טומאה אלא דומיא דשק שהוא מטלטל מלא וריקן): אלא מלמד שמגביהין אותו וכו'. הלכך מטלטל מלא וריקן הוא: חום ביום הלקחו. משמע כשמסלקין אותו היה חם: כתבניתם. אחר ארון ומנורה ושלחן כתיב וכתיב אשר אתה מראה בהר אלמא הראוהו: הכי נמי. דמשכן של אש ירדה מן השמים בתמיה: הכא כמשפטו. משמע הלכותיו כאמרו לו: כתיב כתבניתם. משמע כמותם הראוהו: חגור כמין פסיקיא. אזור כדרך אומנין שרולין לעשות מלאכה כלה וחוגרין עצמן שלא יהו נגררין בבגדיהם: ראש חדש. בשעת מולד לבנה אינה נראית כי אם מעט ואינה ניכרת כדאמרינן בר"ה כזה (אית) [ראיתם או כזה ראיתם]: שרצים. לא היה מכיר איזה טמא ואי זה טהור: הלכות שחיטה. לא הוה מבין מהיכן היא מוגרמת: וזה אשר תעשה על המזבח. ועשייתם תחלת זביחה וכתיב וזה אלמא הראהו באצבעו:

מהרש"א מאי מכלות זהב כו' שכלתו לכל זהב סגור כו'. בפרק ערך בקלפי חשיב ז' מיני זהב וחדא מנייהו זהב סגור ומפרש לה בגמרא התם כפירש"י הכא בגמרא ועוד חשיב שם חד מנייהו זהב טהור וכתבו התוס' בירושלמי כשצורפין אותו אינו נחסר כלום עכ"ל והיינו זהב מכלות דהכא שע"י צירוף אלף פעמים בכור נעשה מצורף וטוב שאינו נחסר עוד כלום ומשמע ליה הכא דמזהב סגור היו עושין כן דלעיל מיניה דהאי קרא דמכלות זהב כתיב זהב סגור ומשמע דעלה קאי שהיה מכלי הזהב סגור בצירופו כ"כ ופרש"י בספר ד"ה דצריך במנורה לזוקקה כ"כ לקיים ומנורת זהב טהור עכ"ל וק"ק דבארון ובשלחן כתיב נמי זהב טהור ולא הוזכר בהם לזוקקה כ"כ בזהבם ונראה לתת טעם משום דבמנורה בעי מקשה טפי מכל כלי מקדש ומשא לא היה נעשה מקשה והיה קשה לעשותו מקשה אם לא היה נזקקו ומצרפו כ"כ קודם וע"פ הכונה כמ"ש במדרשות שהמנורה עם ז' נרותיה מרמזים על חכמת התורה שהם ז' ספרים כמ"ש בפרק חכמות בנים וגו' חצבה עמודיה שבעה וע"ש שכל ז' החכמות כלולים בה ולכך נמשלה התורה לזהב כמ"ש הנחמדים מזהב כמו שיש במין זהב ז' מיני זהב כדאיתא ביומא כך התורה כלולה מכל החכמות וכמ"ש שמיני זהב ע"י צירוף כמה פעמים נעשה זהב טוב שאין בו שום סיג כדאמרינן הכא במנורה כן התורה שנאמר בה אמרת אלוה צרופה ונאמר בה מזוקקת שבעתים שעל ידה כל ז' החכמות מזוקקות ומצורפות וק"ל: **ומי חסר כולי האי.** פירש"י האי דקאמרת כו' הכניסו אלף פעמים לכור כו' אלמא בכל פעם חסר עכ"ל ואין זה מכוון דאם בתחלה כשהיו אלף ככר בכור לא היה נחסר רק ככר אחד א"כ אח"כ בכל עוד שיתמעטו הככרות בכור יתמעט גם החסר ולא היה נחסר עוד ככר שלם אבל כ"ל בזה כמו בעישורייתא דרבי בכל פעם שיתמעטו הככרות נתמעט החסר ובפעם א' היה חסר יותר מככר אחד ואח"כ לפי ערך זה וק"ל: **המנורה הטהורה שירדו מעשיה כו'.** מדנקט מנורה במלתיה ולא נקט נמי שלחן משמע דגבי שלחן לא דריש ליה הכי ונ"ל דלית ליה דרשה דלקמן דיליף לי' מתבנית' אשר אתה מראה וגו' דמההוא קרא יליף נמי דארון ושלחן אש ירדו מן השמים אב"ג דההוא קרא גבי מנורה הוא דכתיב ומלשון כתבניתם בל' רבים משמע ליה לר"י בר יהודה דלקמן דקאי נמי אארון ושלחן דכתיבי בפרשה דלעיל מיניה ועוד י"ל דאית ליה הכא דרשה דלקמן כתבניתם שראה בהר דוגמתם שירדו באש מן השמים ארון ושלחן ומנורה מיהו הכא בא לומר דבר נוסף במנורה שגם מעשיה היאך יעשו אותם ואותן כלים שילטרכו בעשייתה שהיה קשה למשה גם זה ירד לו ממקום טהרה וק"ל: **גבריאל הגור**

וחגיגה: שירדן מעש" ממקום טהרה. ואפשר דבא לרמוז נמי לפי שהמנורה מרמזה על חכמת התורה ושבעה קניה כנגד שבעה חכמות וכדאיתא במסכת כ"צ סרולה שיחכים ידרים וסימנך מנורה בדרום ואמרינן ביומא דף ל"ט העבירה מטמטם לבו כל אדם כדכתיב ונטמתם אל תקרי ונטמתם אלא ונטמאתם לכך המנורת ירדה גם כן ממקום טהרה: ראו חבתכם לפני המקום. מה רבתכם כדריב"ל סלוקו כסידורו אפשר דלחם הפנים הי' מרמז על נתינת התורה ולכך היה לו שני פנים לרמוז כי פנים בפנים דבר ה' עמכם ולבר נייכ השכח יעריכנו כי דכ"ע בשבת ניתנה התורה וזה להראות חיבתכם שהתה חם כסידורו לאות שעדיין חביבתא נכן כיום קבלת התורה עלמן ועיין בחידושינו דף ל"ט וירכין בל ר"י ע"ש: אלא מעתה והקמות את המשכן. פרש"י בתמיה נראה דכוונת רש"י דהא א"א לומר כן דהא לא הוקם המשכן של מעלה עד שהוקם משכן של מטה וכן אי' בזוהר ע"ש בחדושינו בברכות דף נ"ה: וי"א אף הלכו' שחיטה. עיי' במהרש"א שתאריך בענין הקושיא למה נתקשה משה בדברים אלו ובהלי' שחיטה לא כתיב כלום אפשר דעיקר משום

חנור כו'. וכראה לו למשה מעשה מנורה כו' שהוא מלאך של אש כדאמרינן ביומא והוא היה העוסק במעשה אש במנורה של אש וק"ל: ג' דברים היו קשין למשה כו'. מנורה ור"ח ושרצים וכו' וכתב הרא"ש בפרשת כי תשא ובפרשת שמיני משום דמלת זה מורה על הרמז אליו אבל כו' ע"ש באורך ויש בדבריו אלו במקצתן קצת עיון במה שכתב דגבי לבנה דכתיב החדש הזה שמשמעות פירושו המתחדש כזה כו' והשם לא דבר עמו בלילה אלא ביום זהא קושטא דמילתא הוא כך דהשם כדבר עמו סמוך לחשיכה והראהו מולד הלבנה כמו שפירש"י בחומש כדאיתא במכילתא גם הוא סכיה בתימה לפי דרכו לדעת הי"א למה לא דרשו כלום גבי וזה אשר תעשה אותה שלש וגו' וע"כ הנראה בזה דבכ"מ שנזכר כבר בסמוך לעיל מיניה מאותו דבר שבא הסיפור אחריו שפיר יפול מלת וזה בסיפור שבא אחריו וע"כ גבי וזה אשר תעשה אותה שלש וגו' שבא לעיל מיניה סיפור מעשה התיבה עשה לך תיבת עצי גופר קינים תעשה וגו' שפיר יפול אחריו וזה אשר תעשה וגו' כלומר בזה האופן תעשה אותה וגו' וכן גבי וזה אשר תעשה להם לקדש וגו' דכבר לעיל מיניה כתיב קידוש של אהרן דכתיב ועשו בגדי אהרן לקדשו וגו' וכן גבי וזאת התורה אדם כי ימות וגומר דכבר נזכר לעיל מיניה דיני הטמא וכן בזאת חקת הפסח וגומר שבא גם הסיפור בפרשיות הקודמות בדיני הפסח אבל גבי החדש הזה וגו' שלא נזכר כלום לעיל מיניה בחידוש החדש לא יפול בתחלת הענין לומר מלת הזה וכן גבי וזה לכם הטמא בשרץ וגו' שלא נזכר לעיל מיניה כלל מטומאות שרצים וכן גבי וזה מעשה המנורה וגו' דבפרשת בהעלותך שלא נזכר כלום לעיל מיניה מענין מעשה המנורה וגו' אלא מהדלקת נרותיה וכבר נזכר מעשה המנורה בפרשת תרומה וע"כ לא יפול בה בכאן מלת וזה וכן לדעת הי"א גבי וזה אשר תעשה על המזבח שלא הוזכר כלל לעיל מיניה ענין קרבנות התמידין וע"כ דרשו בכל אלו שבא מלת וזה לומר שהיה משה מתקשה בהם ותנא דבי רבי ישמעאל דלא דריש כלום גבי וזה אשר תעשה על המזבח היינו משום דאיכא לפרש התם מלת וזה דה"ק קרא דלעיל מיניה כתיב שבעת ימים תכפר על המזבח וגו' דהיינו שלא כוהג אלא לפי שעה בז' ימי המילואים אבל זה אשר תעשה על המזבח וגו' תמיד שהם ב' תמידין וק"ל וכתב הרא"ש גם יש לתמוה למה לא מנו השקלים בכללם דכתיב בהו זה יתנו וגו' וכו' ולפ"ז יתיישב ג"כ מ"ש רש"י כאן שהיה משה אוחז את החיה כו' עכ"ל והאריך ע"פ מ"ש מה שפרש"י בכאן שהיה משה אוחז את החיה כו' נעלם מעיניו דהא תלמוד ערוך הוא בריש פרק אלו טרפות דתנא דבי רבי ישמעאל גופיה זאת החיה וגו' מלמד שתפש הקב"ה מכל מין כו' גם נעלם ממנו דברי התוספות וז"ל ג' דברים קשים כו' וא"ת וליחשוב נמי ההוא דאלו טרפות דאמר וזאת החיה אשר תאכלו מלמד שתפש הקב"ה כל מין כו' וי"ל דלא חשיב אלא הך דכתיב וזה ויש לתמוה דלא חשיב מחלית השקל דכתיב זה יתנו ואמרינן במדרש כמין מטבע של אש הראוהו למשה וי"ל דלא שייך התם כתקשה אלא משום דלא הוה ידע בשום ענין אם לא הראוהו עכ"ל וקלת דפנים שונים כתבו בזה התוס' בריש פרק אלו טריפות ע"ש ועכין הקושי בחידוש הלבנ' מפורש בפ"ב דר"ה במתניתא בבדיקת עדים לקדש ע"פ ראייתם שסואלין אותם אם לפני החמה ראיתם או לאחר החמה ראיתם דהיינו פגימתה ועוד בודקין אם לצפונה אם לדרומה כדמפורש שם בגמ' דבימות הגשמים לצפונה דבריו קיימין ולדרומה לא אמר כלום ובימות החמה היא בהפך ובודקין כמה היא גבוה ולאין היא נוטה וכמה היה רוחב כו' כמו שביאר באורך ענין זה הקישוי הרמב"ם שם בפי' המשנה. ועכין הקישוי במנורה לפי שנצטווה לעשותה מקשה אחד. עם כל כפתוריה פרחיה וגביעיה וקושי בשרצים לפי שיש רבוי מינים המתחלפים בשרצים להכיר בח' שרצים המטמאים במגען:

רמי בר (חמרי) [תמרי] דהוא חמוה דרמי בר דיקולי[ss ע"] איפסיק ליה כרעיה דוי"ו דויהרג בניקבא אתא לקמיה דרבי זירא א"ל זיל אייתי ינוקא דלא חכי' ולא טיפש אי קרו ליה ויהרג כשר אי לא יהרג הוא ופסול:

וי"ו דויהרג. כל בכור אירע במקום נקב וכראה כמין יו"ד: דלא חכים. דאי חכים מבין שמחרף הוא לומר יהרג כלפי מעלה ואומר ויהרוג: ולא טיפש. שאם טיפש איט יודע לקרות אלא אות שלימה:

אה"ב עיין על כותבי ס"ת כמה יש להם ליזהר שמלאכתם מלאכת שמים והעלאם כנזכר מסכת עירובין ס"י ב' ולכך א"ר זירא אי לא יהרג הוא ופסול הוכיח מלה הוא להסירו מן השם לאתו לסופר אם ממנו היה שלא נזהר לכתוב ברור במקום נקב:

אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום ב[ש"] מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר [לפניו] רבש"ע מי מעכב על ידך א"ל אדם [אחד יש] שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות אמר לפניו רבש"ע הראהו לי א"ל חזור לאחוריך הלך וישב לסוף שמונה (עשר) שורות ולא היה יודע מה הם אומרים תשש כחו כיון שהגיע לדבר אחד אמרו לו תלמידיו רבי מנין לך אמר להם הלכה למשה מסיני נתיישבה דעתו חזר ובא לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני אמר לפניו רבש"ע הראיתני תורתו הראני

עיון יעקב

אסור בדיקות ופגימות הסכין שצריך מסון מאור וישוב הדעת כמבואר בב"י סימן י"ח ביו"ד ע"ש: מצאו להקב"ה שיושב וקושר קשרים לאותיות. עיין פרש"י ועיי"ל דאיתי' בש"ס דמגילה ר"פ הקורא עומד דרבא מסרן רכות בעמידה וקשות בישיבה וא"פ י"ל דה"פ שמלא להקב"ה יושב וקושר קשרים לאותיות ומדיושב מכלל באם קשות ע"ז אמר ומי מעכב על ידך כי לפניך הכל גלוי ואין כאן קשות לזה הראה לו ר"ע שדורש תילי תילין של הלכות והן קשות לפניו וא"ם הראה לי וכו' ולא היה יא"ע מה הם אומרים דאה שהם קשות וכן מלינו כמה פעמים בש"ס ר"ע היה יושב ודורש כי ר"ע היה יסוד תורה. שבעל פה וק"ל: יש לך אדם כזה ואתה נותן התורה על ידי. כוונתו כי באמת ר"ע הוא ישיר וכה"ג איתא ולא קם נביא כמשה עוד אבל בחכמים קם וממנו רבי עקיבא ולזה שאל משה במ"כ ולמה לא ניתן הכל על ידי או על ידו ולזה השיב לו כך עלה במחשבה לפני הכוונה שהקב"ה חזר על כל אומה ולשון שקיבלו התורה וכדי שמחשבת הקב"ה לא יבטל לגמרי לכך ר"ע שהי' בן גרים נתחדש תורה שבעל פה על ידו ועיין ברכה פרשת תקח וכל יקר ראתה עיני זה ר"ע דברים שלא נתגלה למשה נתגלה לר"ע ועיין שם בידי משה שכתב שם שמעתי הטעם דמשה הראה הקשר של תפילין ור"ע ראה התפילין עלמו ע"ש וכ"ל ע"ד דאמרי' ראיתי את ר"מ מאחוריו ואלמלא וכו' ואפשר לומר על פי זה שכוונה כך עלתה במחשבה לפני כלומר אלמלא לא אמתני הייתי מראה לך את פני כדאיתא בברכות דף ז' ע"ש וכה"ג על מה שנוקלין בשרו במקולין השיב גם כן כך עלה במחשבה לפני ע"ד שכתבו המפרשים הטעם שהקב"ה מדקדק עם ,ניכון המוע השערה לפי שעלה במחשבה נברוא במדת הדין ולפי בראה שאין יוכל להתקיים שתף מדה"ר לרין משא"כ בלדיקים נידון הכל בדין לבד גרי שלא

הראני שכרו א"ל חזור לאחוריך חזר לאחוריו ראה ששוקלין בשרו במקולין אמר לפניו רבש"ע זו תורה וזו שכרה א"ל שתוק כך עלה במחשבה לפני:

כתרים. כגון תגים של ס"ת: מי מעכב על ידך. מה שכתבת שאתה צריך להוסיף [עוד] עליהם כתרים: שהגיע לדבר. שצריך טעם: נתיישבה דעתו. של משה הואיל ומשמו אמר ואע"פ שעדיין לא קבלה: במקולין. מקום הקצבים שוקלין בשרו כדאמרינן בברכות שסרקו בשרו במסרקאות של ברזל:

מהרש"א מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים כו'. ענין קשר כאומר שעושה אותו להזכיר בו דבר מה כדי שלא תשתכח כמ"ש לענין ציצית למען תזכרו גו' ולזה אלו קשרי אותיות המה הרומזים לדברים פנימיים העליונים בכתרו ית' ב"ה לזוכרם עי"ז כדלקמן בחטריה לגגיה דחי"ת וכרעיה דה"א ומשה חשב דאין דעת האנושי מגיע להבין כוונתה וע"כ אמר: מי מעכב כו'. כיון דאין אלו קשרי אותיות צורך לדעת אנושי שאין עומד עליהן ומוכרח שכלו מי מעכב וכו' דלעצמך ודאי אין צורך בהן כי מי מעכב על ידך מלאמרן בלא עשיית קשר וא"ל דודאי לצורך דעת אנושי אני קושרן: אדם אחד כו' ועקיבא כו' שעתיד לדרוש כו' תלי תילים של הלכות. דלא די שיש בקשרן של אותיות דברים פנימיים אלא דגם תילי תילים של הלכות תלוים בהן שר"ע דורשן: א"ל רבש"ע הראהו לי. שביקש שיגלה לו אותן סודות של הקשרים שיהיו נגלים לעתיד לר"ע: אל חזור לאחוריך הלך וכו'. ע"פ מ"ש בפ' הבונה שדרשו שם סדרן של אותיות מא' ועד ת"ו וסוף דרשו אותן לאחור מתי"ו ועד אלף כדאמרינן שם וז"ש לו טרם שילמוד רמז קשר האותיות ילמוד רמז סדר האותיות גם לאחור. וז"ש שישב משה לסוף ח' שורות. דהיינו שיש ח' שורות א"ב משוכות לפי הנקודות שמונה שיש בהן ויש בהן ודאי רמיזות שורות לפי הנקודות שמונה ואמר שלא יודע מה היו אומרים בכונת האותיות של ח' שורות למפרע והיה תש כחו שהיה מצטער על שלא ידע כונתו כיון שהגיעו לדבר אחד דהיינו מסופן לראשן עד האל"ף שהוא מורה על אחד וא"ל תלמידיו רבי מנין זה לך שתהיה האל"ף בראש האותיות להורות על האחדות ולא אות אחרת וא"ל שלא ידע כונה בזה בצורות האות של האל"ף שתהיה היא הראשונה לאותיות להורות על האחדות אבל דבר זה הל"מ נתיישבה דעתו שראה שדבר זה תולה ודאי בדעת אנושי לפי שכלו וא"א להשיג כל סודות התורה בזה: אמר לפניו וכו' א"ל כך עלה במחשבה כו'. דודאי כך עלה במחשב' כמו שאתה חושב אבל כי לא מחשבותיכ' מחשבותי כי גם בזה דעת אנושי קצר מהשיג. אמר לפניו וכו' א"ל חזור לאחוריך כו'. דהיינו כמו שדורשין האותיות לאחור מת' ועד א' כמפורש פ' הבונה א"ת ב"ש וכו' עד כאן מדת רשעים אבל מדת צדיקים א"ת ב"ש וכו' ע"ש שבו מפורש שהצדיקים מקבלין עונשן בעה"ז כדי לזכות שכרן בעה"ב: אמר לפניו וכו' זו תורה. שתרמוז על שכר עונשן ואמר כי כך עלה במחשבה כמו שאתה חושב וכו' וכמפורש לעיל ודו"ק:

אמר רב אשי חזינא להו לספרי (דווקנים) [דיוקני] דבי רב דחטרי ליה לגגיה דחי"ת ותלו ליה לכרעיה דה"א חטרי ליה לגגיה דח' כלומר חי [הוא] ברומו של עולם ותלי ליה לכרעיה דה"א (אמאי) כדבעי' מיניה רבי יהודה נשיאה מר' אמי מ"ד °בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כו) א"ל כל התולה בטחונו בהקב"ה הוי לו מחסה בעה"ז ובעה"ב א"ל אנא הכי קא קשיא לי מאי שנא דכתיב בי"ה ולא כתיב י"ה כדדריש ר' יהודה בר' אלעאי אלו שני עולמים שברא הקב"ה אחד בה"א ואחד ביו"ד ואיני יודע אם העה"ז בה"א והעה"ב ביו"ד או אם העה"ז ביו"ד והעה"ב בה"א כשהוא אומר °אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשית ב) אל תקרי בהבראם אלא בה"א בראם [הוי אומר העוה"ז בה' והעוה"ב ביו"ד] ומפני מה נברא העה"ז בה"א מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יוצא מ"ט תליא כרעיה דה"א דאי הדר בתשובה מעיילי ליה ולעיילוהו בהך לא מסתייעא מלתא כדר"ש בן לקיש דאמר ר"ש בן לקיש מ"ד °אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן (משלי ג) בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו מ"ט אית ליה תגא אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר מפני מה נברא העה"ב ביו"ד מפני (צדיקים) [שצדיקים] שבו מועטין מפני מה כפוף ראשו מפני שצדיקים שבו כפופי ראשיהם מפני מעשיהן שאין דומים זה לזה:

דווקנים. שמדקדקין לעשות כתב מיושר: חטריה לגגיה דחי"ת. לגגו של חי"ת עושין למעלה כעין חוטר כזה: כלומר הקב"ה חי שוכן ברומו של עולם. חי"ת היינו חי: ותלו לכרעיה של ה"א. רגל הפנימי של ה' תלוי באויר ואין דבוק לגגו: הוה ליה מחסה. דהכי משמע על שבטחו בה' עדי עד הוי להם בי"ה ה' מחסה צור מעת (לעולם) [לעולמים]: אחד בה"א ואחד ביו"ד. חילק את שמו והטיף מכל אות ג' טפין ומאותן טפין נעשו מים ואש ואויר וכל העולם וכן כתוב בספר יצירה: שדומה לאכסדרה. שפתוח משתיו: שכל הרוצה לצאת. ממנו לתרבות רעה יוצא: מעיילין ליה. בפתח העליון בין רגל שבתוכו לגגו: ולעיילוהו בהך. פתח התחתון דנפק ביה: לא מסתייעא מלתא. דהבא לטהר בעי סיועא ומפני יצר הרע הלכך עבדי [ליה] סיועא פתח יתירה: הוא יליץ. הקב"ה ילוץ אותו כלומר פותח לו להיות לץ: מסייעין אותו. אלמא בעי סיועא: אית ליה תגא לה"א. כתר קטן בסוף גגו: מעשיהן אין דומין וכו'. וכבודו של זה גדול משל זה משום הכי ראשיהן כפופין דמתביישים מחברו

מהרש"א דחטרי ליה לגגיה דחי"ת וכו'. עיין פרש"י ותוספות הכא ובפ' הבונה יש לדקדק אמאי לא נקט נמי הכא במלתי' תליית כרעיה דקו"ף דהוה נמי טעמיה כטעם כרעיה דה"א כדאמרינן בפרק הבונה ע"ש ונראה כי רב אשי הזכיר כאן החי"ת והה"א לפי שהם צורות דומות במקצת כדאמרינן בפרק הבונה שלא

עיון יעקב

שלא יתבטל המחשבה וק"ל עיין בחידושינו בברכות דף ס"א **דחטרי** ליה לגגיה דחי"ת ותלו ליה לכרעיה דה"א. אע"ג דהא כפי סדר א"ב הוא קודם מ"מ הוצרך לנקוט תחלה דמטריה לגגיה דחי"ת דאל"כ הייתי אומר דלכך הוצרך לתלות לכרעיה דה"א שלא יהיה דומה לחי"ת אבל כיון דמטריה לגגיה אם כן בלאו הכי אינו דומה א לאו לכך הוצרך לטעם אחר: **כל** התולה בטחונו בהקב"ה. כלומר שאינו עוסק במשא ומתן להחיות בני ביתו רק בתורה ובג"ח זו צדקה ותולה בטחונו בהקב"ה שיתן לו כל צרכיו וכיון שעוסק בתורה וג"ח אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא לכך הוא לו למחסיהו בעה"ז ובעה"ב: **מפני** צדיקים שבו מועטים. ולא פחות מל"ו שמקבלים על בני דורו

כתג

שלא יעשה הסי"ן מית"ן ומית"ן הסי"ן וכו' כי צורת שכיהם ג' מחילות ואחד פתוחה כאכסדרה זו ואמרי' בפ' לא יחפור שהעולם הזה דומה לאכסדרה כי רוח לפונית אינה מסובבת בה ולזה אמרו שהסופרים חטרי לגגיה דחי"ת שהיא צורת עוה"ז בג' מחילות לרמוז בחטרי זה שהוא חי ברומו של עה"ז ועל כונה זו אמרו דיש לכוין בחי"ת דאחד שהוא יחיד בשבעה רקיעים ובארץ שהם כלל עה"ז ואומר דתלו לכרעיה דה"א ושיכוי קלת צורתה מצורת העולם שיש לה פתח באחת מג' מחילות שלה: כדבעא כו' מ"ד בטחו בה' עדי וגו' וא"ל כל התולה בטחונו. ויהיה פי' הפסוק ע"פ מ"ש בפרק עושין פסין דיו לעולם שישתמש בב' אותיות דהיינו י"ה אבל לעה"ב יהיה שם ד' ומלא כדאמרינן גבי כי יד על כס יה וגו' וז"ש כי הבוטח בה' יהיה בטוח בזה שיהיה לו ב' שמות שם י"ה שמשתמשין בעה"ז ושם של ד' שישתמשו בו בעה"ב צור ומחסה בב' עולמות וא"ל דמ"מ לפי הדרש זה ה"ל למכתב י"ה וב"ת בי"ה היא מיותר וקאמר דאותיות י"ה גופיה רומזין ע"ז שלר בהן הקב"ה ב' העולמות ואמר ועדיין איני יודע אם שהיו"ד קודמת שעוה"ז נברא ביו"ד שהעה"ז קודם בזמן ואם שה"א קודמת שבעה"ב קודם במעלה. ואמר העוה"ז דומה לאכסדרה שכל הרוצה וכו'. שההולך בדרך רע ותענוגי עוה"ז בקניינים המדומים נוטה לצד לפון אחר עצת יצה"ר שנקרא צפוני אשר ע"ז אמרו הרוצה להעשיר יצפין והרוצה להחכים ידרים ולצאת אמר שכל הרוצה לצאת לצד צפון ובל' זה משתמשין שאמרו אחר יצא לתרבות רעה דהיינו לעצת יצה"ר שמצד צפון. ואמר ומאי טעמא תליא כרעא דה"א כו'. ר"ל כמ"ש שם * אותה קצת מצורת עה"ז שאינה פתוחה רק מצד אחד לצד צפון והה"א יש לה ג"כ פתח קטן מצד אחר. ואמר דלכך פתוחה גם מצד אחר שאל יחשוב החוטא כיון שיצא א"א לו ליכנס עוד כמו שחשב אחר ששמע מאחורי הפרגוד וכו' אל יחשוב החוטא כן אלא שאם ירצה לשוב בפתח אחר וליכנס בו הרשות בידו ופריך לעיל ולעייליה לתשובה בהך פתח שיצא ולמה לי פתח אחרת בצד שכייה. ומשני לא מסתייעא מלתא כדר"ל וכו'. מבואר בדברי הרמב"ם בח' פרקים שכתב כי החוטא אשר שחטא אי אפשר לו לשוב ולטהר נפשו שלימה עד אשר ירחיק עצמו הרחקה גדולה מצד אשר חטא ע"ש ולכך אמר באותו צד פתוח שחטא ויצא א"א לו ליכנס לצד התשובה עד אשר ירחיק עצמו לצד אחר ומשם יכנס למקום טהרה ולזה מבואר שסיכה ר"ל בלשונו שאמר גבי הבא לטהר מסייעין וגבי הבא ליטמא פותחין כמ"ש התוס' כי הבא ליטהר הוא שיצא כבר לצד פתוח לצפון ונטמא ועתה כשבא לחזור ולשוב וא"א לו באותו צד דלא מסתייעא כדקאמ' ע"כ צריך סיוע להורות לו הדרך לסובבו לצד אחר לפתח קטן אשר שם אבל הבא הבא ליטמא ועומד במקום טהרה בין שלש המחילות ורוצה לצאת יש לו פתחים הרבה לצד צפון כי הוא כולו פתוח וא"צ סיוע לצאת כי הצדדין שוין לעומד בתוך המחילות. ואמר מפני מה וכו' מפני שהצדיקים שבו מועטים כו'. לכאורה פירושו כמאמר ראיתי בני עלייה והנם מועטין אמנם אין זה מן הדומה לדומה כי היו"ד היא קטנה בכמות ואינה קטנה במעלה עם השעה אותיות שהם קטנים יותר במספר וע"כ נראה לפרש שהצדיקים שבו מועטים שהם ממעטים את עצמן כמ"ש במסכת חולין כי אתם המעט וגו' אפילו בשעה וכו' אתם ממעטים עצמכם אברהם אמר אנכי עפר וגו' ולפ"ז הוי פירוש המיעוט כמיעוט היו"ד שהוא קטנה בכמות אבל לשון. מועטין משמע כפירוש קמא ודו"ק:

הרי"ף מ"מ תליא כרעא דהי כו'. ולפע"ג דאות הה' צריכה להיות רגלה תלוי לפי שאם הוא דבוק תהיה ח' מ"מ קא בעי משום דאמרינן חזינן לספרי דווקני דקטרי לגגיה דה' א"כ לפע"ם שיהיה הרגל דבוק בגג יש הפרש בין ההי' לח' כי גג הה' יש לו תטוטלת והח' אין גג שלה תטוטלת: מ"ד אם ללצים הוא יליץ כו'. דקדק מאי הוא דקאמר דהל"ל אם ללצים יליץ לכך דרש בא ליטמא פותחין לו ופי' רש"י כלומר פותח לו להיות לץ ומניחו שיליץ ולדידי חזינן לפרש הוא יליץ קאי אל האדם הלץ ואמר הוא האדם יליץ כי אין הקב"ה מסייעו בזה רק הפתח פתוח ומי שרוצה להכנס בו נכנס אבל לענוים יתן הקב"ה חן דהיינו מסייע ורש"י ז"ל לא בחר בזה לפי שתחלת הפסוק מדבר לשון רבים ללצים והל"ל הם יליצו ומדקאמר הוא יליץ פי' שהקב"ה פותח לו שיליץ:

אמר רב ס"ת שיש בו שתי טעיות בכל דף ודף יתקן שלש יגנז ותניא תיובתיה ג' יתקן ד' יגנז תנא אם יש בו דף אחת שלימה מצלת על כלן אמר רב יצחק [בר שמואל בר מרתא משמיה דרב] והוא דכתיב רוביה דספרא שפיר א"ל אביי לרב יוסף אי אית בההוא דף ג' טעיות מאי א"ל הואיל ואתיהב לאיתקוני מתקן והנ"מ חסרות אבל יתרות לית לן בה חסרות מ"ט לא אמר רב כהנא משום דמיחזי כמנומר:

מצלת על כלן. שאפילו טעיות בכל דף ודף אז מצלת עליהן הך דף שלמה (מתקן) [ומתקן]: אי אית בההוא דף שלימה ג' טעיות מאי. מצלת או אין מצלת מי אמרינן שלימה בלא טעות או דילמא שלימה מדי טעיות אבל ג' לא איכפת לן: הואיל ואתיהבת רשות לתקוני. ס"ת שיש בה ג' טעיות בכל דף מתקן להך דף בה ג' ומצלת על כלה אע"פ שיש ד' בכל שאר הדפין: והנ"מ. דאמרינן ד' יגנז: כגון חסרות. שחסרו ממנו אותיות: [אבל יתירות לית לן בה. אלא גורדן: דמיחזי כמנומר *(אלא) כשכותב ומגיה (בין) [בו השיטין את מה שחיסר]:

אמר הבונה מה שדרשו לעיל במאמר חזינא להו לספרי דווקני דבי רב וכו'. הבי"ן בעל ע"י על היות הה"א אות על קבלת בעלי תשובה ואות היו"ד על הצדיקים וכו' ע"ש עלה בדעתי שס"ת שיש בו טעיות עד כמה יתקן או יגנז כיון להורות על אדם שיש בו עבירות עד כמה יהא נקל עליו לתקן אותם בתשובה ואם דף אחת שלמה אלק מצות בשלימות יצילהו כולו והעבירות אם הם מהנקראות חסרות או יתרות הן אלא קצות דברי רמז ואשה ערוך כמילין מוכל:

תניא °וימת שם משה עבד ה' אפשר משה חי וכתב וימת שם משה אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע בן נון דברי ר' יהודה ואמרי לה רבי נחמיה א"ל ר' שמעון אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתיב °לקוח את ספר התורה הזה ושמת אותו גו' אלא ע"כ הקב"ה אומר ומשה *כותב ואומר מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע כמו שנאמר להלן °ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו:

אפשר ס"ת חסר. ומשה קורא לו ס"ת לקוח את ס"ת הזה: הקב"ה אומר. ומשה אומר אחריו כדי שלא יטעה בכתב וכותב: מכאן ואילך משה כותב בדמע. ולא היה אומר אחריו מתוך צערו: כמ"ש להלן מפיו יקרא וגו'. שלא היה אומר אחריו ומשום דקימות הוו:

תוספות ומשה כותב. יש ספרים דגרסי ומשה אומר וכותב ומוכרח שיא לכותבים ס"ת ומזוזות ותפילין אע"ג דמייתי ראיה מברוך שמא גם הוא היה עושה כן ובקונטרס נמי גרים אומר וכותב ופי' טעם בברוך וכו':

אמר

דף לא ע"ב **אמר** רב חסדא על הארץ בשיטה אחרונה איכא דאמרי בסוף שיטה וא"ד בתחלת שיטה מ"ד
תהלים קג בסוף שיטה °כגבוה שמים על הארץ ומ"ד בתחלת שיטה כי היכי דמרחקי שמים מארץ:

על הארץ בשיטה אחרונה. כלומר אין בשיטה אחרונה אלא ב' תיבות הללו: בסוף שיטה. היו מתחילין לשיטה אחרונה כזה: בתחלת שיטה. היו מתחילין לשיטה אחרונה כזה: מ"ד בסוף שיטה. כדי שיהו שמים על הארץ דמשמע כדכתיב כי כגבוה שמים על הארץ כן יאריך ימיכם: ומ"ד בתחלת שיטה. כלומר בעי ארחוקי ארץ ושמים דהכי משמע כי היכי דמרחקי שמים מארץ כן יאריכו ימיכם:

דף לג ע"ב **א"ר** חנינא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת ב"ו מלך [יושב] מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ ומדת הקב"ה אינו כן עבדיו יושבין מבפנים
תהלים קכא והוא משמרן מבחוץ שנאמ' °ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך:

[על יד ימינך. דמזוזה ליד הימין הוא בכניסתו]:

מהרש"א והוא משמרן מבחוץ שנאמר ה' וגו'. כפרש"י וד ימינך שהמזוזה היא מימין ביאה ואמר יומם השמש וגו' לפי שכל המאורעות רעות הבאות בעולם כתנו ביד מזלות השמים שעיקרם חמה ולבנה וכוכביהם והם המתנגדים לאומה הישראלית כמו שאמרו אין מזל לישראל ע"כ אמר שבזכות המזוזה השמש והירח לא יככה כי ה' ישמרך מכל רע שיתעורר מהם לבא עליך ולפי שאמר בענין שבהיותך בפנים ישמרך הקב"ה מבחוץ דהיינו יד ימינך ימין ביאתך לבית ושמא תאמר בצאתך לא יהיה שומרך ע"כ אמר ה' ישמר צאתך ובואך וגו' שישמור במזלות מזוזה לצאתך דהיינו מבחוץ כמו בבואך מבפנים ודו"ק:

דף לה ע"ב °**ויראו** כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך תניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין של
דברים כח שמות לג ראש °והסירותי את כפי וראית את אחורי ופני לא יראו א"ר חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא מלמד שהראהו הקב"ה למשה קשר של תפילין:

שם ה' נקרא עליך אלו תפילין של ראש. שכתוב בהן רוב השם שי"ן ודל"ת: קשר של תפילין. מאחורי העורף והקב"ה מניח תפילין כדאמרינן בפ"ק דברכות נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו ואמרינן לעיל דמשום תפילין של ראש יראו האומות כדכתיב ויראו ממך:

הרי"ף יסו"ד שי"ן ודל"ת. רמז ש"ס ה' נקר"א ר"ת שי"ן תפילין של ראש ש"ש בו שי"ן שהוא שם ה' נקרא עליך ויראו ממך:

שם **א"ר** יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה כדי שיהו ישראל למעלה ולא למטה וצריך שיהא כלפי פנים כדי שיהו ישראל לפנים ולא לאחור.

למעלה. בגובה הראש ולא למטה בצואר: כלפי פנים. ממול עורף ולא בצדי הראש א"נ כלפי פנים שיהא הקשר מבפנים והנוי של דל"ת מבחוץ כדאמרן ונוייהן לבר:

מהרש"א קשר של תפילין צריך שיהא למעלה כו'. הכונה בזה כמ"ש בקידושין בפ' האומר ע"פ מ"ש ג' כתרים הן כו' שכתר תורה הן הן התפילין של ראש שנאמר בהן למען תהיה תורת ה' בפיך וגו' וע"כ אמר שיהיה זה הכתר של תורה למעלה כדי שיהו ישראל למעלה ע"י התורה וכמ"ש חז"ל כי כתרך גדול מכתרם וצריך שיהו כלפי פנים כדי שיהו ישראל על ידי התורה לפנים מכל שאר הכתרים כמ"ש ת"ח קודם לכהן ע"ה ולגבי כתר מלכים כאומר בי מלכים ימלוכו וק"ל:

ת"ר ידך זו שמאל אתה אומר שמאל או אינו אלא דף לו ע"ב
ימין ת"ל °אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ישעיה מח
ואומר °ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים שופטים ה
ואומר °למה תשיב ידך וימינך מקרב חיקך כלה *רבי תהלים עד
יוסי החורם אומר מצינו ימין שנקרא יד שנאמר °וירא דף לז
יוסף כי ישית אביו יד ימינו ואידך יד ימינו איקרי יד בראשית מח
סתמא לא איקרי:

ידי יסדה ארץ וימיני וגו'. מדכתיב ידי וימין ש"מ יד היינו שמאל: רבי יוסי ההורם. חוטמו משוקע כדאמרינן בבכורות חרום זה שחוטמו משוקע:

שם **בעא** מיניה פלימו מרבי מי שיש לו ב' ראשים באיזו מהם מניח תפילין א"ל או קום גלי או קבל עליך שמתא אדהכי אתא ההוא גברא א"ל איתיליד לי ינוקא דאית ליה תרי רישי כמה בעינן למיתב לכהן אתא ההוא סבא תנא ליה חייב ליתן עשרה סלעים:

או קום גלי. [או עמוד ולא בגלות]: או קבל עליך שמתא דאחוכי חייכת בי: עשר סלעים. דחד בכור הוא ואית ליה תרי רישי חשיב כתרין אע"ג דיולדת תאומים לא יהיב אלא ה' סלעים כדאמרי' בפ' יש בכור לנחלה אפ"ה התם הוא משום דא"א לצמצם אבל הכא חד הוא ואפשר לצמצם שילאו כאחד והוו שניהם פטר רחם:

תוספות או קום גלי וכו'. בעה"ז ליכא אבל יש במדרש אשמדאי הוציא מתחת קרקע אדם אחד שהיו לו ב' ראשים לפני שלמה המלך ונשא אשה והוליד בנים כיוצא בו בני ראשים וכיוצא באשתו בראש אחד כשבאו לחלוק בנכסי אביהן מי שהיו לו ב' ראשים שאל ב' חלקים ובא לדין לפני שלמה:

אמר הבונה ככר פירשתי מאמר זה בדרשות אפשר בירור מי שיש לו מחשבות חלוקות למילי דשמיא ולמילי דעלמא באיזה מניח תפילין ואיזה חלק מהם ראוי לשעבדו

עיון יעקב

כמו שמצינו באברהם שהתפלל אל תשחת בעבור עשרה ולא פתום מתם שאינן יכולין להציל בני דורם עיין בפרש"י בחומש: **עבדיו** יושבין מבפנים והוא משמרן בחוץ. מרמז סוד ענוה יתירה שעבדיו יושבין והקב"ה עומד עליהן לשומרן כדכתיב באברהם והוא יושב והקב"ה עומד כדאיתא במדרש ועמוסך חרביני ע"ש וכן ביעקב הנה ה' נצב עליו לשמרו ואפילו אם אין עושין רצונו כל כך ואפ"ה משמרן שהרי קורא אותן עבדים ואם עושין רצונו קרואים בנים וכל כך הרבה להם ענוה לפי שכ"ע דיליה ויכול למחול על כבודו כדאיתא בפ"ק דקידושין; ולכן תהלת מזמור זה עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ לפי שעושה שמים וארץ שכ"ע דיליה לכך אל יתן למוט רגליך אל ינום שומרך הנה לא ינום וכו' כי שומרך וכו': **אלו** תפילין שבראש. ובפ"ק דברכות אמרינן שהתפילין עוז לישראל שנאמר ה' עוז לעמו יתן וזה יברך את עמו בשלום לפי שיראו ממך: **הראהו** לו קשר של תפילין. לפי רז"ה ראיתא במדרש מה שאמר משה הראני את כבודך הראני מדה שאתה מנהיג. וזה שהראה לו הקב"ה קשר של תפילין שהראה לו קשר של תפילין לרמוז שיתקשר לאחורי המשגיחים ומבתחילם מדת הדין ומדת הרחמים יחד בשיתוף ופני דהיינו פנים של זעם לא יראו לבד:

שגיתו

לשעברו לה' והשיב לו בכעס כי והאי בחיבן לריך שיהיו לשמו ית' וכן בא מעשה שמי שהיו לו ב' ראשים כפועל ונגלה הדין להיות שניהן לה' עד שיכרו אותם ועל מה שהביא התוס' שבאו לפני שלמה לדין האחים כבעל ב' ראשים וראש א' כמרומה לי שבמעאי שגאר שלוה להשליך מים רותחין על א' מהש"י ראשים ואמר אם לא ירגיש הראש השני יטול כשני אחים שני חלקים:

התכלת פרק רביעי

יף מא **מלאכא** אשכחיה לרב קטינא דמכסי סדינא א"ל קטינא קטינא סדינא בקייטא סרבלא בסיתוא ציצית [של תכלת] מה תהא עליה א"ל ענשיתו אעשה א"ל אין בעידן ריתחא ענשינן:

דמכסי סדינא. שלא היה בו ציצית משום כסות לילה: סרבלא. כעין אותם שלנו שהם עגולים ואין לה אלא ב' כנפים מאכנור"ל דפטור מציצית: (ענשיתו אעשה. האם אתם מעניבים בב"ד של מעלה על מ"ע גרידא):

מהרש"א א"ל ענשיתו אעשה וכו'. פי' בתוס' אעשה כי הא' וכו' אבל עשה גמור אפילו ב"ד של מטה מכין אותו וכו' עכ"ל. והכי מוכח בפרק הכונס דדין שמים חמיר טפי מדין אדם דכמה דברים חשיב שם דחייב בדיני שמים ופטור מדיני אדם. וכשאמר לו המלאך בעידן ריתחא ענשינן וכו'. ר"ל בעידן דאיכא רתחא בעלמא היה לצדיקים להגין על דורן בתפלתן ובמצותם וע"כ יש להן להרבות במצות כדי לזכות דורן בכך ולא עלדקי למפטר נפשייהו ממצות וע"כ ראוי לצדיקים כמותך ליענש על כך וק"ל:

ז **תניא** °וראיתם אותו וזכרתם ראה מצוה זו וזכור

יף מג ע"ב מצוה אחרת התלויה בה ואיזו זו קריאת שמע

ברכות ט ודתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת הסמוכה לה

דברים כב ואיזו זו כלאים דכתיב °לא תלבש שעטנז [צמר ופשתים יחדיו] גדילים תעשה לך תניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כלן ותניא אידך וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ראיה מביאה לידי זכירה. זכירה מביאה לידי מעשה רשב"י אומר כל (הזהיר) [הזריז] במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה כתיב הכא וראיתם

שם ו אותו וכתיב התם °את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד

חולין פרק ד ועי"ש במהרש"א תניא היה ר' מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה (לספיר וספיר דומה) לכסא הכבוד שנא'

שמות כד °ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר

יחזקאל א (דכתיב התם) [וכתיב] °כמראה אבן ספיר דמות כסא.

תניא היה רבי מאיר אומר קשה עונשו של לבן מעונשו של תכלת משל למלך ב"ו שאמר לשני עבדיו לאחד אומר לו הבא לי חותם של טיט ולא' אומר הבא לי חותם של זהב ופשעו שניהם ולא הביאו אי זה עונשו מרובה זה שאמר לו הבא לי של טיט ולא הביא:

שקולה מצוה זו מדכתיב את כל מצות ועוד דציצית בגימטריא ת"ר וחמשה קשרים ושמונה חוטין הרי תרי"ג: ראייה. ראיית ציצית מביא לידי זכירת מצוה: כתיב הכא וראיתם אותו וכתיב התם ואותו תעבוד. מה להלן שכינה אף כאן שכינה: מה נשתנה תכלת. שייחדו הקב"ה למצוה זו: דומה לים. שנעשה בו נסים לישראל: ורקיע לכסא הכבוד. ומתוך התכלת היושב על כסא מתמלא עליהם רחמים ועוד נאה לישראל שיהא כסאו עליהם שכאור ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר דהיינו רקיע (וכתיב ספיר): וכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא. אלמא רקיע היינו [כבמחזה] כסא תכלת לים וים לרקיע ואנן קא חזינן: קשה עונשו של לבן. ממי שאינו מטיל ציצית מתכלת: חותם. היו עושין לבהמה או לעבד כשקונין אותן לשם סימן עבדות: זה שאמר לו המלך הבא חותם של טיט ולא הביא. עונשו מרובה שמצוי הוא:

מהרש"א וראיתם אותו וזכרתם את כל וגו' ראה מצוה זו וכו' זו ק"ש וכו'. דהיא כקראת כל מצות ה' שיש בק"ש עיקר האמונה קבלת מלכות ואחדות ע"פ מ"ש בסוף מסכת מכות תרי"ג מצות הן כו' בא מיכה והעמידן על אחת שנאמר ולדיק באמונתו יחיה כמלא כשנזהר בק"ש שמפורש בה כלל אמונה זוכר את כל המצות כלן וכמ"ש שם. ומאן דתני ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת וכו' מצות כלאים וכו'. דרים כל מצות ה' ולא מקלתן כדרך שדרשו גבי כל המצוה אשר וגו' אם התחלת גמור ה"כ הכא דאי לאו הסמיכות דכלאים שרי בציצית בחלי בגדים דהיינו בכל כלי פשתן לא היה מתקיים מצות תכלת אלא בחלי בגדים בבגדי למר אבל ע"י הסמיכות מתקיים המצוה בכל הבגדים אף בפשתן ומאן דתני כיון שנתחייב אדם במצוה זו וכו' עיין שני פירושים ברש"י ולשני הפירושים יש לעיין למה תלה אותן לענין זמן גרמא במצות ציצית ולא במצוה אחרת שזמנה גרמא ויש ליישב דבלילה בשכבו האדם ערום הוא ובקומו בשחרית בתחלת קומו הוא לובש בגדים שנתחייבו בציצית ע"כ תלה כל המצות במצות ציצית דמיד שלובש הבגדים בבוקר נתחייב בכל המצות ולר"ש היא דלרבנן כסות לילה נמי חייב בציצית. ומאן דתני שקולה מצוה זו וכו'. כמו שאמרו גבי מצות שבת ששקולה וכו' דהיינו דעובדם ושכרם מרובה כדלקמן כפרש"י בחומש שע"כ נסמכה למצות שבת. ומאן דתני וראיתם אותו וגו' ראיה מביא לידי זכירה וכו'. נראה דמשמע ליה אותו ל' יחיד דקאי אחוט

עיון יעקב

עגישתו כעבה א"ל אין בעידן ריתח' ענשינן. ותפשר לומר דמה"ע נענש משה נ"כ על שלא מל בנו נ"כ בעידן ריתח' שרתה עליו הקב"ה על שירוכו בשליחות כדכתיב מקודם ויחר אף ה' במשה ועיין בילקוט ראובני סוף פ' שמות בשם גלי"א רזיא ונכ השטן מקטרג בשעת הסכנה בדרך במלון לכן נקט אף וחימה לבלוע אותו ואף לפמ"ש תוס' וז"ל אבל עשה גמורה אפי' ב"ד של מטה מכין אותו מ"מ התם נמי לא עבר ונשה אעשה גמורה אלא לפי שנתעסק במלון תחלה כדאי' בנדרים דף ל"א ע"ש: ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת הסמוכה לה ואיזו זו כלאים. אפשר דלבריית' ראשונה נשים פטורות מציצית כי גם ק"ש הם פטורים דשניהם מצות עשה שהז"ג ומש"כ לברייתא הייכא בציצית. אף שהוא מ"ע שהז"ג כיון שהייכא בכלאים כדי לזכור מצות כלאים ועיין בתוס' בערובין דף צ"ו: שקולה מצוה זו כנגד כל המצות. וטעמא כדמפ"ם ולז"ל שע"י מצוה זו שרואה מביא לידי זכירות כל המצות שכן הוא בגימטריא כפירש"י וע"י זכירתו מביאם לידי מעשה והכי נקט ותניא אידך בויין שהוא פירוש על ברייתא ראשונה: הזריז במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה. אפשר לומר ע"ד דאיתא במסכת ב"ב והובא בזכרון תורת משה ערך שכינה כל מי שרואה דבר ערוה ואינו נהנה ממנו זוכה ומקבל פני שכינה וכתיב לא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך והזריז במצות ציצית ג"כ אינו בא לידי עבירה מעבי"ה כדאיתא לקמן דף מ"ד גבי מעשה בא"ה לכך זוכה ומקבל פני שכינה: מה נשתנה תכלת. עיין בהרוש"ג בקונט ד' י"ז: בישלמלך ב"ו שאמר לשני עבדיו. קרא אותן עבדים לפי שאין עושין רצון הקב"ה במצות ציצית אבל אם היה זהיר בציצית קרוין בנים למקום וכדאיתא בזוהר הובא בילקוט ראובני

חוט יחידי של תכלת דכתיב לעיל ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת וגו' וע"פ מ"ש לקמן שתכלת דומה לים וכו' עד כסא הכבוד שהכוונה בו שתעשה המצוה לשם שמים וזה שאמר ברמיזה לשמי התכלת שתהיה זכרונך מן הדומה עד כסא הכבוד ושתהיה עשייתך לשם שמים. ולפרש"י כמו דדריש ומאי קרא כל הזריז וכו'. כמו ודכתיב אותו בל' יחיד אחוט של תכלת קאי למדרש ונתנו גזרה שוה דבל ידי אותו שהוא חוט של תכלת מן הדומה לדומה כדלקמן יבא עד כסא הכבוד לקבל פני שכינה דהיינו אותו תעבוד ובו תדבק וגו' וק"ל: קשה עונשו של לבן וכו'. ע' פירש"י דליכא לפרושי הכא כמו במשל בב' אנשים דהא ודאי כל איש ישראל חייב בתרווייהו ובמשל לא שייך. לפרש בעבד א' כי הכא דאין דרך להביאו בב' חותמות דקני בחד לשי' עבדות ומיהו הוה מצי לפרושי הכא כמו בב' אנשים ובמי שיש לו לבן אין לו תכלת ושיש לו תכלת אין לו לבן ולמאי דמסיק לעיל לכ"ע דהתכלת אינו מעכב הלבן והלבן אינו מעכב תכלת:

שם ת"ר חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות תפילין
בראשיהן תפילין בזרועותיהן ציצית בבגדיהם
תהלים קיט מזוזות בפתחיהן ועליהם אמר דוד שבע ביום הללתיך
על משפטי צדקך ובשעה שנכנס דוד למרחץ וראה
שעמד ערום אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצות
כיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו לאחר
שם יב שיצא אמר עליה שירה שנאמר למנצח על השמינית
מזמור לדוד על המילה שנתנה בשמינית. ר' אליעזר
בן יעקב אומר כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו
קהלת ד וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הכל בחזוק שלא יחטא
תהלים לד שנא' והחוט המשולש לא במהרה ינתק ואומר חונה
מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם:

שבע ביום. תפילין שבראש ובזרוע הרי כאן שתים וארבע ציצית ומזוזה הרי שבע: הכל בחזוק. מכל וכל עומד בחזקת שלא יחטא: המשולש. בתפילין וציצית ומזוזות: סביב ליראיו העושים מצות ויחלצם מחטא:

מהרש"א חביבין ישראל שסיבבן וכו'. ר"ל באלו מצות שסבב דרך שמירה כדלקמן חונה מלאך ה' סביב וגו' דהתפילין סביב לראש וסביב לזרוע ברצועותיהם וארבע ציצית לבגד שביו בארבע כנפות והמזוזה היא עיקר הסיבוב של מחילת הבית לשמור במקום הפתוח ומייתי ועליהן אמר דוד שבע ביום הללתיך וגו' פרש"י תפילין בראש ובזרוע הרי שתים וארבע ציצית וכו' עכ"ל בזוג של תפילין ניחא דחשיב להו בתרי מצות כמו שכתבנו לעיל בפ' הקומץ של יד אינו מעכב את הראש וכו' אבל בד' ציצית קשה למה חשיב להו בד' כיון דמעכבין זא"ז הרי הן מצוה אחת ודוחק לאוקמא סוגיא דהכא כיחידאי כר' ישמעאל דס"ל דד' מצות הן ויש ליישב כיון דד' ציצית גופים מחולקין הן חשיב להו כד' משא"כ ד' פרשיות של תפילין דנעשין גוף אחד. ואמר כשנכנס דוד למרחץ וכו' עמד ערום וכו' ערום בלא מצוה וכו'. דבית המרחץ פטור מן המזוזה כדאמרינן בפ"ק דיומא. ואמר כשנזכר במילה וכו' אמר עליה שירה שנא' למנצח על השמינית וגו'. פי' שמצות שמינית זאת שהיתה גם במרחץ כלתה בל' רז"ל מצות שזכר וקראה שמינית לגבי שבע שזכר אבל מנה שאמר שנתנה בשמינית נראה דקראה שמינית לפי שנתנה למול ביום שמיני. ללידה או ע"ש שהיא מצוה שמינית שנתנה לאברהם דז' מצות נתנו כבר לבני נח וק"ל: הכל בחזוק שלא יחטא שנא' והחוט וגו'. דמיונו כי החוט המשולש הוא מגודל דרך סבוב כעין ג' מצות הללו כמ"ש לעיל שמסבבין את האדם כגדל הזה שלא יבא לידי חטא ומשמע ליה דאיירי קרא דלא ינתק במנין אצולי מחטא דלענין אגוני ומפורענות שאר מצות נמי מגני כדאמרינן בפ' היה נוטל מצוה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה אגוני ומגני מפורענות אצולי לא מצלי מחטא אבל לענין אצולי מחטא אשמעינן בהאי קרא דהנך ג' מצות שמסבבין האדם מהני טפי משאר מצות ומיהו לא מצלין מן החטא אלא בעידנא דעסיק בה דלא עדיפי הנך ג' מצות מתורה דמסיק שם בעידנא דעסיק בה אצולי מחטא ובעידנא דלא עסיק בה לא מצלא וז"ש לא במהרה ינתק דהיינו בעוסק בה כמו עושה ומייתי נמי הכא מקרא דחונה מלאך ה' סביב וגו' כמ"ש דכל מצוה שאדם עושה בורא לו מלאך וקאמר דבהנך ג' מצות הסובבים לאדם בורא לו מלאך דומתן להיות חונה סביבו לחלצו ולשמרו מחטא דאי לאגוני ומפורענות קאמר שאר מצות נמי אגוני ומגני מפורענות כדלעיל ודו"ק:

הרי"א על המילה שנתנה בשמינית. נראה דאפשר לבאר דעל האמת היתה ראוי המילה להיות בהיותו בן י"ג שנה שבא לכלל מצות אמנם רצה הקב"ה לזכות את הנער הנולד שאין בידו שום מצוה מתרי"ג מ"מ ואיך יתקיים לזה נתן המילה בבשרו שהיא שקולה ככל המצות שבתורה וא"כ גם בזמן שהאדם הוא במרחץ וכיוצא בו שאין בידו מצוה ומה' מצות יש בידו המילה. עי"ל לפי בדוד היה מצטער על שנכנס למרחץ כי אסור לדבר במרחץ ד"ת וקיום האדם תלוי בתורה ואיך יכנס האדם ברצון נפשו במקום שצריך ליבטל מת"ת וכיון שזכר ונתן אל לבו ענין המילה היתה ראויה בזמן שהאדם בא לכלל מצוה אלא לפי שרצה הקב"ה שבזמן שלא הגיע האדם לת"ת והיאך הוא מתקיים בלא תורה לכך נתן לו המילה שתהיה תמורת התורה כי מיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה' וכן בזמן שהאדם יושב בבית המרחץ המילה מגינה במקום התורה לכך אמר למנצח על המילה שנתנה בח' עי"ל רמז שיש באדם ב' אזנים וב' עינים וב' נקבי החוטם והפה הם ז' ומילה שהוא ח' בשלימות כל אותם ז' וז"ש מזמור על השמינית במקום הילול שאמר בשבע:

היה ר' מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל שם
יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל דברים י
מעמך (ר') [רב] חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי
טבי טרח וממלא להו באספרמקי ומגדי:

מה ה' אלהיך וגו'. קרי ביה מאה: בשבתות וי"ט. דלא מצלי י"ח ברכות: טרח וממלא להו. למאה ברכות: באספרמקי ומגדי. באספרמקי בשמים ומגדי מיני מגדים שטעונין ברכה:

תוספות שואל מעמך. פי' ר"ת דהוי מלא ויש מאה אותיות בפסוק וי"מ דמה עולה בא"ת ב"ש עאה ובקונטרס פי' אל תקרי מה אלא מאה

עיו יעקב

גליונו כי שנה כך וז"ל המתעטף בציצית המלאכים מכריזין לפניו הבו יקר לברי' דמלכא: חביבין ישראל שסבבן הקב"ה. לפי שכל המצות הם שמירה כדאיתא במדרשות ולכך נהגו בתהלים קכ"א ז' שמירות נגד ז' מצות אלו דהיינו אל יתן למוט רגליך הא ק"ל ושבה שמירות שנכתבו שם ע"ש ולכן בפ"ק דע"ז דף ג' קאמר לעתיד יבאו א"ה ויעשו גרים ומניחין מצות אלו. לפי שחביבין ישראל על ידי מצות אלו וקחשיב גרי אף על פי. שהוא רק הרא מצוה כמ"ש מהרש"א ויש לומר כדאיתא לקמן שהם כדי עדים וקבל להכין: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום. אפשר להסמיך טעם זה לפי שלכל אדם יש מקטריגים אלף משמאל ורבבה מימינו כדכתיב יפול מצדך אלף ורבבה מימינך ילב חכם לימינו להסיר המקטריגין מימינו שיהא השכינה אצלו כדכתיב מימינו כל אמוע לכן יברך מאה ברכות בכל יום שיקוים בו ברכות הטובה ומאה מכם רבבה ירדפו:

אלא כלומר שחייב ק' ברכות וי"מ כדי להשלים מאה באותיותיה וכי קרינן מאה הכי כולן :]

מהרש"א חייב אדם לברך מאה ברכות. עיין פרש"י לפי מה שהשיגו התוספות מפירושו דר"ל אל תיקרי מה כו' אינו מפורש טעמו אמאי נימא אל תקרי מה כו' ולולי דבריהם הי' נראה לקיים פרש"י כפי' ר"ת דר"ל קרי ביה בפסוק אותיות מאה ועוד י"ל א"ת מה כו' דלפי פשוטו דקאי מלת מה אהכי אם ליראה וכו' קשה וכי יראה מלתא זוטרתי היא וכו' כדמקשינן בפרק אין עומדין בפ"ג דמגילה וע"כ דרשו מיניה אל תקרי מה אלא מאה וה"פ דקרא מה ה' אלהיך שואל וגו' מאה ברכות שואל הקב"ה מעמך אין כונתו כ"א ליראה וגו' שהיא ודאי מלתא רברבי. וע"פ דעת חכמי האמת בסוד נפש רוח נשמה דמיון כהן לוי ישראל דלכך הוו ק' ברכות שמעשר מן המעשר מהם יבא לחלק הנשמה ברכה אחת שהיא חלק אלוה ממעל ורמז על זה הספר האלף מק' שהיא הברכה האחת מק' הברכות היא בסוד הנשמה וממעל ליראה את ה' וגו' ובזולת האלף הוא מה שהוא מורה על דבר קטן אבל עם אות האלף שהוא חלק הנשמה נעשה מאה בסוד אי"ק וק"ל:

שם **תניא** היה ר"מ אומר חייב אדם לברך ג' ברכות בכל יום ואלו הן שלא עשאני גוי שלא עשאני אשה שלא עשאני בור. רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דהוה מברך שלא עשאני בור א"ל כולי האי נמי א"ל ואלא מאי מברך שלא עשאני עבד היינו אשה עבד *זיל טפי:

דף מד

כולי האי נמי. דמשבחת נפשך דאינך עם הארץ ל"א כולי האי נמי בשלמא נכרי ואשה הואיל ולא בני מצוה נינהו שפיר מברכת אלא בור בר מצוה הוא: אלא מאי מברך. להשלים ג' ברכות דר"מ: היינו אשה. דאשה נמי שפחה לבעלה כעבד לרבו ל"א היינו אשה דלענין מצות אשה ועבד שוין דגמרינן לה לה: זיל טפי. אפ"ה מזולזל העבד יותר מן האשה ל"א זיל טפי כלומר זיל והוסיף וברך שלא עשאני עבד כדי להשלים:

מהרש"א מברך שלא עשאני בור א"ל כולי האי כו'. ע' ב' פירושים ברש"י ועי"ל דבריאת איש ואשה קלים מצד א' וקשים מצד אחר דאם יזכו הרי שכר איש גדול מן האשה שזכה בהרבה מצות שהוא חייב בהן יותר מהאשה וכן בהפך אם לא יזכו הרי עונש האיש יותר מעונש האשה וכיון דהבור ודאי שאינו זוכה הרי הוא גרוע בבריאותו מהאשה ולהכי קאמר כיון דכבר בירך שלא עשאני אשה כולי האי נמי מה לו לברך שלא עשאני בור דהא בכלל שלא עשאני אשה הוא כיון שהוא גרוע טפי לענין עונש וק"ל:

שם **ת"ר** חלזון זה גופו דומה לים ובריתו דומה לדג ועולה אחד לשבעים שנה ובדמו צובעין תכלת לפיכך דמיו יקרים:

גופו. מראה גופו תבנית דיוקנו: ועולה. מן הארץ: לפיכך. שאינו עולה אלא אחד לשבעים שנה [דמיהן יקרין]:

תניא א"ר נתן אין לך כל מצוה קלה שבתורה שאין שם מתן שכרה בעה"ז ובעה"ב אבל איני יודע כמה צא ולמד ממצות ציצית. מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית שמע שיש זונה אחת בכרכי הים שנוטלת ת' זהובים בשכרה שיגר לה ת' זהובים וקבעה לו זמן כשהגיע זמנו הלך וישב על פתח ביתה נכנסה שפחתה ואמרה לה אותו אדם ששגר ליך ארבע מאות זהובים בא וישב על הפתח אמרה לה יכנס נכנס הציעה לו שבעה מטות שש של כסף ועליונה של זהב ובין כל אחד ואחד (ספסל) [סולם] של כסף ועליונה של זהב ועלתה וישבה ע"ג העליונה ערומה ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו נשמט וישב על גבי קרקע ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע אמר' לו גפה של רומי שאין אני מניחך עד שתאמר לי מה מום ראית בי אמר לה העבודה שלא ראיתי אשה יפה כמותיך אלא מצוה אחת צוה אלהינו וציצית שמה
וכתיב בה °אני ה' אלהיכם ב' פעמים אני הוא שעתיד במדבר טו
ליפרע ואני הוא שעתיד ליתן שכר ועכשיו נדמו עלי כארבעה עדים אמרה לו העבודה איני מניחך עד שתאמ' לי מה שמך (ושם) [ומה שם] עירך ומה שם רבך ומה שם בית מדרשך שאתה לומד בו תורה כתב ונתן בידה עמדה וחלקה כל נכסיה שליש למלכות ושליש לעניים ושליש נטלה בידה חוץ מאותן מצעות ובאת לבית מדרשו של ר' חייא אמרה לו רבי צוה עלי ויעשוני עברית אמר לה בתי שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים הוציאה הכתב מידה ונתנה לו אמר לה לך זכי במקחך אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר זה מתן שכרן בעה"ז ולעה"ב איני יודע כמה:

ציצית. מצוה קלה עשה בעלמא: גפה של רומי. (גופה של רומי) כשבועה בחיי המלך שהוא שרה של רומי לישנא אחרינא ע"ז: בפסוק אחרון. של פרשת ציצית כתיב שני פעמים אני ה' אלהיכם אחד בראשו ואחד בסופו: שליש למלכות. שיניחנה להתגייר: אותן מצעות. לא מכרה והביאתן עמה והוא היה מתן שכרו בעה"ז: הוציאה כתב מידה. וספרה לו כל המאורע שלשם שמים היא מתגיירת לפי שבמעשה נס גדול של שמור מצוה שטפחו לו ד' ציציות על פניו:

מהרש"א אין לך כל מצוה קלה וכו' צא ולמד ממצות ציצית כו'. קרי ליה למצות ציצית מצוה קלה נגבי מצות חמורות דעונשן מיתות ב"ד וכרת בלאוין ובעשין כגון פסח ומילה ואמר שאין מתן שכרן בעה"ז כו' והיינו דמתן שכרן בכלל נחלק קצת מהן בעה"ז והמותר לעה"ב איני יודע עד כמה אבל הפירות

עיון יעקב

ירושו ולפשר. דמה"ט נמי קי"ל כל הנוטל בידו לברך. לר"ד שיטול בימין כדי להסיר המקטרגים שבימינו: א"ר נתן אין לך כל מצוה קלה שבתורה. עיין במהרש"א. מה שמחלק בענין זה לא יתיישב עם הסוגיא דפ"ק דקידושין דף ל"ט ע"ש ויותר נראה דר' נתן פליג אההיא דתני והתם דאמרי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא רק אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה וכו' ואינהו בוררים דנהאי מעשה אין ראיה לפי שבא לידו דבר עבירה ושכם ילינו ולא עבאה בכלל ג"ח יחשב כדכתיב גומל נפשו איש חסיד לכך אוכל מפירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא: יבא ד' ציצית וטפחו לו על פניו. לפי פירוש רש"י בכנפה גם ממש שטפחו לו הציצית על פניו ל"ל דמה שאמר ובדמו לו כד' עדים היינו לענין זה הוא רק על צד הדמיון כדרכן של עדים להתרות באדם קודם עבירה כן היה כאלו ציצית הדמיון כזה שטפחו לו על פניו כאילו הותרו בו. ואפשר דהכל היה רק על צד הדמיון לפי שהיה נזהר מאד במצות ציצית קודם שבא לידי עבירה נזכר במצות ציצית ובדמו לו כד' עדים כאילו טפחו לו על פניו ע"י כן ניצול ואי טפחו לו ממש ואי גם היא ראתה גם כזה ולא היתה הולכת לבאול. אותו מה יום וכו': אני שעתיד ליפרע. כלומר. לאפוקי מאלו שאומרים שיש ב' רשויות פועל טוב ופועל רע: כארבע עדים. אף דבכ' שני מ"מ דקדק לומר כד' עדים ולא אמר עדים סתמא כלומר שאלו שנים יבידו עליו כרעה אם סעה ושנים לטובה אם יתגלגל מן העבירים ע"ש

הפירות בעה"ז והקרן כולו לעה"ב אינו אלא בהנהו מלות דחשיב ברים פאה ומייתי בספ"ק דקדושין: וכתיב בה אני ה' אלהיכם ב' פעמים אני הוא שעתיד ליפרע וכו'. כמו שדרשו בכל מקום דכתיב אני ה' הוא אני ה' נאמן ליפרע או לשלם שכר והוסיף כאן לומר אלהיכם כי מלוה זו מעידה על כך בשינוי בגדים מכל האומות שאנו עמו והוא אלהינו כמ"ש להיות לכם לאלהים וגו' והקדים שאני עתיד ליפרע ממה שאני עתיד לשלם שכר דגבי אני ה' אלהיכם קמא הזכיר יציאת מצרים אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי וגו' כמו שאמרינן בפרק איזהו כסף יציאת מצרים גבי ציצית למה לי אמר הקב"ה אני ה' שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לאינו של בכור אני הוא שעתיד ליפרע ממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא כמפורש שם ולז"א דד' ציצית כדמו לו כד' עדים שהם עדים נגד' כוזות האדם שהיא אלהינו וק"ל: אמר לה בתי שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים וכו'. א"ל כן לפי שאין מקבלין גרים לשם אישות כדאמרינן ביבמות והיא הוציאה כתב כו' וספרה לו כל המאורע שלבשם שמים וכו':

יא סס **אמר** רב ששת כל מי שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה כל שאינו עושה לו ציצית בבגדו עובר בה' עשה כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה כל שאין לו מזוזה בפתחו עובר בשני עשה וכתבתם וכתבתם. אמר ריש לקיש כל המניח תפילין מאריך ימים שנא' ה' עליהם יחיו ולכל בהן חיי רוחי ותחלימני (ותהייני) [והחייני]:

תהלים לח עליהם רמז לתפלין בכל ראש חיי רוחי שהוא הלב רמז לתפלין של יד

בשמנה עשה. ד' פרשיות יש בהן ולכל חדא קייני תרי עשה (דכתיב) וקשרתם לאות והיו לטוטפות (ק"ק דהא ד' פרשיות מעכבין זו את זו והן מלוה אחת כמו ציצית דלא חשיב ד' ציצית בד' עשה מהרש"א) ל"א בוהיה כי יביאך כתיב והיה כי יביאך לאות וגו' ושמרת את החוקה וגו' ובסוף הפרשה כתיב והיה (לטוטפות) [לאות]. ובק"ש וקשרתם לאות והיו לטוטפות וכן והיה אם שמוע תרין הרי ז' ובמתם את דברי אלה דדרשינן בפ' הקומץ דבתפילין קא משתעי שתהא שינה כנגד הלב הרי ח': **בציצית חמשה.** ועשו ונתנו והיה ולאיתם גדילים תעשה לך: **ה' עליהם.** אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין יחיו:

הרי"ף כל שאינו מניח תפילין עובר בח' עשה. עיין פירש"י לשון אחר בוהיה כי יביאך וגו' ותימא דלא חשיב ח' עשה בפרשת קדש כתיב והיה לאות על ידך ולזכרון בין עיניך הרי ב' ובוהיה כי יביאך והיה לאות על ידך ולטוטפות וגו' הרי ב' ובפרשת שמע וקשרתם לאות והיו לטוטפות הרי ב' וכן בפרשת והיה אם שמוע ב' ואמאי איצטריך לפסוק ושמרת את החוקה ולפסוק ושמתם את דברי אלה דדרשינן ליה בתפילין וי"ל דלא חשיב עשה אלא דכתיב והיו לטוטפות אבל היכא דכתיב והיה לאות לא הוי אלא עשה אחד דכיילינהו בחד עשה והיה לאות על ידך ולטוטפות וכן והיה לאות על ידך ולזכרון וכמלאו בפרשת קדש עשה אחד ובפרשת כי יביאך עשה אחד ובפרשת שמע ב' וכן בוהיה אם שמוע ולהכי דריש ושמרת את החוקה שהוא עשה אחד ושמתם את דברי דמשתעי בתפילין הם ח' עשה:

°כה אמר ה' [אלהים] בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש. חטאת עולה יחזקאל מה היא א"ר יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה רב אשי סס מה אמר (אני אפרשנה) מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה. תניא נמי הכי רבי יהודה אומר פרשה זו אליהו עתיד לדורשה א"ל ר' יוסי מלואי' הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה א"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי: °כל נבלה וטרפה מן העוף ומן סס מד הבהמה לא יאכלו הכהנים כהנים הוא דלא יאכלו הא ישראל יאכלו א"ר יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה (רבה) [רבינא] אמר כהנים איצטריך ליה סד"א הואיל ואשתריא מליקה לגבייהו השתרי נמי נבלה וטרפה קמ"ל °וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שוגה ומפתי סס מה וכפרתם את הבית שבעה א"ר יוחנן אלו שבעה שבטים שחטאו ואע"פ שאינה רובה של קהל. חדש (שחדשו) [אם חדשו] ואמר חלב מותר מאיש שוגה ומפתי מלמד שבת פ"ק שאין חייבים אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה א"ר יהודה אמר רב זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה בן גוריון שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה מה עשה העלו לו ג' מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשן:

[**חטאת.** בתמיה אמאי כתיב חטאת דמשמע חטאת היא עולה הוו פרים דראש חדש כדכתיב ובראשי חדשיכם תקריבו עולה וגו']: **פרשה זו.** דיחזקאל: **אליהו עתיד לדורשה.** דעד שיבא אליהו ויפרשנה לנו אין אנו יודעים לפרשה: **רב אשי אמר אני אפרשנה מלואים הקריבו** וכו'. והך נבואה דיחזקאל על בית שני (כתובה) [נתנבאו] והקריבו מלואים וכי היכי דמלואים דמשה בשמיני דידהו הוה ר"ח (ניסן) כדאמרינן במס' שבת בראשון באחד לחדש ותנא אותו היום נטל י' עטרות וכו' והקריב עגל בן בקר לחטאת ה"נ הקריב פר בר"ח: **אלו ז' שבטים.** והכי משמע וכן תעשה (ותביא פר) כי היכי דכתיב לעיל מיניה תקח פר בן בקר כן תעשה בשבעה שבטים פר העלם דבר אם חדשו בוס הוראת איסור ואמרו חלב מותר: **מאיש שוגה.** ששגגו על פיהן ואכלו חלב בשוגג מביאין פר: **ואע"פ.** שאין בשבעה שבטים הללו רובן של ישראל ואיכא למימר כיחידים דמי ויביא כל אחד כשבה [או] שעירה אפ"ה הואיל ורוב שבטים הם חשיבי רובא ויביאו פר העלם דבר שנעלם הדבר מסנהדרין והורו שחלב מותר: **עם שגגת מעשה.** שאכלו לבור חלב שוגגין על פיהם: **דבריו סותרין דברי תורה.** כגון כל הנך דאמרינן לעיל דקרי לפר דר"ח חטאת וכן אותן דלעיל: **שלש מאות גרבי שמן.** לכרות להדליק בלילה ולדרשן:

מהרש"א וחטאת את המקדש חטאת עולה היא וכו'. לפי פשוטו לפי הנקודה מלשון חיטוי וטהרה הוא כמו וחטאו ביוס

עיון יעקב

ע"ש שניס יקוס דבר: **כל** שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה וגילים בש' וכהן שאינו נושא את כפיו בג' ומזוזה בב'. עולה יחד ח"י לפי שחיות ארס תלוי באלו בהצ'לין כדאר"ל בסמוך שהנית תפילין מאריך ימים ובמזוזה כדכתיב למען ירבו ימיכם וכן בצילים כדאיתא בשבת דף כ"ב לכן כהן שאינו מברך כדאיתא במהורשינו בסוטה דף ל"ע ע"ש לכן קח.יב אלו בהדדי שחיות תלוי בהן והם ח"י מלות יחד: **חטאת** עולה היא אר"י פרשה זו עתיד אליהו לדורשה. אפשר לומר מטוס דיי"ל הטעם שאמן אליהו להקריב על הבונה בשעת איסור הבמות לפי ברוב ישראל טעו אז אחר הבעל ועמד וראוי הכהמ"ק ליחרב ופל העומר ליחרב כחיוב דמי. לכן הקריב בשעת היתר הבמות אבן אף איתרינן וקדשה לעי"ל לא הואיל לו סירון זה ואי"נ א"ל מלואים לבית בני כיון שקדשה לעי"ל לכך אליהו לשטתו דס"ל לא קדשה לעי"ל לכך עתיד לדורשה שמלואים הקריבו בימי עזרא וסא דכל נבלה וטרפה יאכלו הכהנים עיין בחידושינו בקידושין דף ע"ע:

ספר

ביום השביעי וגו' ואפשר דגם לשון חיטוי דכתיב גבי פרה אדומה וחטאו ביום השביעי וגו' מלשון חטאת היא ע"ש שפרה אדומה נקרי חטאת ודו"ק: זה אליהו וכו' מלואים הקריבו וכו'. קצת קשה דבהדיא כתיב ברישא דעניינא דהקריבו פר לחטאת דכתיב וכתב אל הכהנים וגו' פר בן בקר לחטאת והיינו של מלואים הקריבו ודו"ק:

כל המנחות פרק חמישי

יג **אמרו** ליה רבנן לרבי פרידא (עזריה) [ר' עזרא] בר
דף נג בריה דר' אבטולס דהוא עשירי לר' אלעזר בן
עזריה דהוא עשירי לעזרא קאי אבבא אמר כאי כולי
האי אי בר אוריין הוא יאי ואי בר אבהן ובר אוריין
כ"א ויאי יאי *ואי בר אבהן ולא בר אוריין אשא תכליה אמרו לי'
בר אוריין הוא אמר להו ליעול וליתי חזייה דהוה עבירה
תהלים טז דעתיה פתח ואמר °אמרת לה' ה' אתה טובתי בל עליך
אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע החזק לי טובה
שהודעתיך בעולם אמר לה טובתי בל עליך אין אני
מחזיק טובה אלא לאברהם יצחק ויעקב שהודיעוני בעולם
שם תחלה שנאמר °לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל
חפצי בם כיון דקא שמעיה דקא אמר אדיר פתח ואמר
יבא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים באדירים אדיר זה
תהלים צג הקב"ה דכתיב °אדיר במרום ה' ויפרע לאדירים אלו
תהלים טז ישראל דכתיב °ואדירי כל חפצי בם. מאדירים אלו
שמות טו מצרים דכתיב °צללו כעופרת במים אדירים באדירים
תהלים צג אלו מים דכתיב °אדירים משברי ים. יבא ידיד בן ידיד
ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים. יבא
ש"ב יב ידיד זה שלמה דכתיב °וישלח נתן הנביא ויקרא את
שם ע"ב שמו ידידיה בעבור ה' *בן ידיד זה אברהם דכתי' °מה
ירמיה יא לידידי בביתי. ויבנה ידיד זה בהמ"ק דכתי' °מה ידידות
תהלים פד משכנותיך ה' צבאות. לידיד זה הקב"ה דכתיב °אשירה
ישעיה ה נא לידידי. בחלקו של ידיד זה בנימין דכתיב °לבנימין
דברים לג אמר ידיד ה'. ויתכפרו בו ידידים אלו ישראל דכתיב
ירמיה יב °נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה. יבא טוב ויקבל
שמות ב טוב מטוב לטובים יבא טוב זה משה דכתיב °ותרא
משלי ד אותו כי טוב הוא ויקבל טוב זו תורה דכתיב °כי לקח
טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. מטוב זה הקב"ה
תהלים קמה שנא' °טוב ה' לכל. לטובים אלו ישראל דכתיב °היטיבה
שם קכה ה' לטובים. יבא זה ויקבל זאת מזה לעם זו יבא זה זה
שמות לב משה דכתיב °כי זה משה האיש ויקבל זאת זו התורה
דברים ד דכתיב °וזאת התורה. מזה זה הקב"ה דכתיב °זה אלי
שמות טו ואנוהו. לעם זו אלו ישראל דכתיב °(עם זו יצרתי לי
ישעיה מג וכתיב) °עם זו קנית:
שמות טו

דהוא עשירי לעזרא. ר' אלעזר בן עזריה עשירי לעזרא הסופר: מאי כולי האי. דקא מייחסתו ליה: אי בר אוריין. אם בן תורה [הוא]: יאי. הכי הגון: הזייה. ר' פרידא לר' עזריה: דעבירה דעתיה. שהיה לצער: פתח. בהגדה (למגדריה) [למחבביה]: שהודעתיך. שאני מייחד שמך בעולם: א"ל טובתי בל עליך. דהכי משמע מה שאמרת להקב"ה ה' אתה אין טובתי עליך: אלא לקדושים אשר בארץ. דהכי תרי קראי סמיכי אהדדי וקב"ה אמרינהו: דשמעיה. ר' עזריה לר' פרידא דאמר אדירי כל חפצי בם נזכר אגדה של אדיר: יבא אדיר. כלומר כך אמר הקב"ה כשעשה נקמה במצרים צללו כעופרת במים (אדירים) [מצרים] בהם אדירים: מה לידידי. מפרש רבי יצחק לקמן באברהם:

מהרש"א ואי בר אבהן וכו'. כיון שלא למד שיהיה בעל תורה כאבותיו אש תאכלנו ויש גורסין אימא תיכליה כיון דלא למד כאבותיו ראוי היה שאמו תאכל אותו כבר תרגום משכלת תיכלה ור"ל שלא יהיה נקרא ע"ש אבותיו שהיו בעלי תורה דלא נקרא ולד אבותיו עד שנולד כמ"ש ויתילדו על משפחותם לבית אבותם כמבואר בחדושים פ"ו דסוטה ע"ש: אמרת לה' ה' אתה וגו'. ע"פ מ"ש בפ"ק דברכות מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנאמר אדני אלהים במה אדע וגו' ור"ל דלשון אדנות מורה על השררה והיכולת ועד"ז אמר שא"ל הקב"ה לכנ"י אתה אמרת לה' אדני אתה שאתה קראת אותי אדני לפרסם יכולת שלי ושאחזיק לך טובה על זאת הנה טובתי להחזיק לך טובה בזה אינה עליך לפי שכבר קדמוך אברהם ויצחק ויעקב שהודיעני תחלה וכו' דהיינו שהודיעו יכולתי בתחלה בעולם ולהם אני מחזיק טובה על כך שנא' לקדושים אשר בארץ וגו' דהיינו ישיני אדמת עפר. ואמר ואדירי כל חפצי בם. שגם אתם אינכם נענים אלא בזכותם כמ"ש ושבח אני את המתים וגו' שלא נענה משה עד שאמר זכור לאברהם וגו' כיון דשמעיה דקאמר אדיר וקמפרש לה אאבות כמ"ש פתח הוא ואמר יבא וכו' ומפרש ואדירי כל חפצי בם אלו ישראל. ואמר יבא אדיר וכו'. מבואר לשון אדיר מלי חזק ואומץ בדרך הידור במתחכם להתחזק על דבר מה וקאמר המצריים נקראו אדירים ע"ש שהתחכמו להתחזק על ישראל כמ"ש הבה נתחכמה לו לדונם במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם כדאית' בפ"ק דסוטה לאדירים אלו ישראל ע"י שמתחכמים להתחזק בעבודת בוראם כמ"ש לקדושי' אשר בארץ ואדירי כל חפצי בם יבא אדיר בהוא הקב"ה אשר לו האדרת והתחכמה ונתן חכמה ודעת למי הים לשנות טבעם שיתחזקו עליהם ובקריעתם על עומדם עד שיבואו המצריים לתוכו כמ"ש נערמו מים בתרגומו חכימו מיא כדאיתא נמי במדרשות והוא פירוש הכתוב ומשברי ים אדירים היו להתחכם כדי להתחזק על המצריים גם שהם בעלי טבע ואינן בעלי דעת היה זה כי אדיר במרום ה' לתת חוזק וחכמ' למים הפך טבעם. ואמר צללו כעופרת במים אדירים אלו המצריים. משמע להו דהאדירים קאי אמצריים ולא אמים דסמיך ליה משום דאי אמים קאי עיקר חסר מן הכתוב דכינוי דבשמו וצללו לא ידענו אמאי קאי אבל השתא קאי הכינוי דבשמו וצללו אאדירים שהם המצריים וק"ל: יבא ידיד בן ידיד וכו'. מלת ידיד נופל על הקירוב ודיבוק. וז"ש יבא ידיד זה שלמה כו' ויקרא שמו ידידיה בעבור ה'. ע"ש הקירוב אל הקב"ה כמ"ש לעיל מיניה וה' אהבו: בן ידיד זה אברהם שנאמ' מה

עיון יעקב

אמר מאי כולי האי אי בר אוריין הוא יאי. נראה דרי פרידא הרגיש שזה עזרי' מתנהג את עצמו קצת ביחוס אבותיו שצוה לרבנן לומר כן לר' פרידא לה"ק ר' פרידא אי בר אוריין הוא יאי כי ת"ח מותר להתנהג קצת במיני כבשמינית וכן אם הוא בר אוריין ובר אבוהן אבל אם לאו בר אוריין הוא נמצא שלא כדין מתנהג את עצמו וכל שמתגאה נידון באש כדאיתא במדרש ריש פ' צו העולה על מוקדה ע"ש לה"ק אש תכליה: א"ל טובתי בל עליך. אפשר במרמז לו ג"כ שטובתו בל עליו שהוא בר אוריין לפי שהוא בר אבוהן והוא הטיב לו ג"כ ברמז במ"מ הוא טוב שהוא אדיר בן אדירים וידיד בן ידיד וטוב בן טובים ומזה בן מזה: מה לידידי בביתי. כלומר כיון שחרב בהמ"ק שוב לא נקרא בהמ"ק ידיד כדכתיב מה ידידות משכנותיך וכן ישראל אינם נקראים ידידים מאז ואם כן מה לך ידיד לעשות כאן כיון שאינן דומין לך אז הטיב על עסקי בני

מה לידידי וגו'. שהוא היה הראשון שנתקרב ונתדבק בהקב"ה וע"כ קראו אברהם אוהבי: ויבנה ידיד זה בהמ"ק דכתיב מה ידידות משכנותיך וגו'. ע"ש דיבוק השכינה אשר היה שם: לידיד זה הקב"ה דכתיב אשירה נא לידידי. דהיינו שמקרב אלינו ומתדבק אלינו: בחלקו של ידיד זה בנימין וכו'. שנתקרב יותר מכל השבטים כדאיתא במדרשות: ויתכפרו בו ידידים וכו'. דכתיב נתתי את ידידות נפשי וגו' שע"ש קרבתם ואהבתם לו קראם כן וק"ל: יבא טוב וכו'. ומידוע כי הפעולות הם ג' הטוב והמועיל והערב ופעולת הטוב שבהם הוא הטוב הגמור שאין בו כוונת הערב והמועיל ח"ש הטוב שהיא התורה שכולה פעולת הטוב כמ"ש כי לקח טוב וגו' וכל שאר לקיחות אינם כן אלא מן המועיל והערב והיא הכתובה מטוב שהוא הקב"ה הטוב האמתי כמ"ש טוב ה' לכל ואין רע יורד מלמעלה אבל מצד המקבל ואינה ראויה שתנתן אלא ע"י טוב שהוא משה שהי' מרוחק מב' פעולות האחרים כמ"ש ותרא אותו כי טוב וכמ"ש שהחזירתו על מצריים ולא רצה להניק זעל ידו תהא כתובה לטובים שהם ישראל שהם מוכנים לתורה מצד שהם מתייחסים בני טובים שנאמר הטיבה ה' לטובים שהוא שב לאומה ישראלית כמ"ש ולישרים בלבותם וגו' שלום על ישראל והענין מבואר שלא תאמר שיש שום שיכוי רלון לפניו שנתנה אז ולא בדור אחד לפי שאז ראוי הטוב להנתן מטוב ע"י טוב לטובים וק"ל: יבא זה וכו'. מבואר כענין שכתבנו לעיל שע"כ נקמנו ב' המאמרים ור"ל שלא תאמר שיש ח"ו שיכוי רלון לפניו שנתנה לדורו של משה ולא לדורות שלפניו וע"כ אמר יבא זה וכו' מבואר מלת זה הוכח על דבר מיוחד וידוע כאילו אותו הדבר במעמד ההוא של האומר וע"כ כאמר זה על המקום ב"ה כמ"ש בפסוק למה זה לי גו' כי מלא כל הארץ כבודו ולפי הדמיון הזה גם לתורה ולישראל ולמשה כאמר כן מלת זה לפי שהם מיוחדים וידועים במעלותם התורה מיוחדת משאר דתות וישראל מבין האומות ומשה מבין הנביאים וע"כ נתנה התורה שהיא מיוחדת ומקדום ברוך הוא שהוא האחד האמיתי ע"י משה שהוא מיוחד מבין הנביאים לדורות שהיו אז אומה מיוחדת שנאמר עם זו קנית וק"ל:

הרי"ף חזייה דעכירא דעתיה פתח ואמר אמרת להי וגו'. הא דפתח בהאי מילתא אפשר לומר דכיון דחזא ביה דעכירא דעתיה על כל אותם המקירות שקבל אי בר אוריין הוא בא להפיס דעתו בהאי שאמרה כנסת ישראל להקב"ה רבש"ע החזק לי טובה שהודעתיך בעולם וכו' וא"כ גם יש לך להחזיק לי טובה על שהודעתיך בעולם שאתה בר אוריין וראוי לכבדך מצד תורתך ואינך צריך לכבוד אבותיך: מאדירים אלו מצרים. קשה תכ"ל דאדירים קאי על המצריים ולא קאי על המים דכתיב בהו אדירים משברי ים ומסייע לזה נקוד דבי' של במים שהוא נקוד שבא כלומר במים האדירים ובדרשת אדירים אלו המצריים היה ראוי לינקד במים בפתח כאלו במים של הים המצריים האדירים ושמא י"ל דלא שייך אדירים במים רק אצל הים ינדק לומר אדירים משברי ים שהם גלים חזקים וגבוהים אבל במים אין נודק אדירים אלא מים רבים מים כבירים ומדקאמר אדירים על המצריים שהיו אדירים וחזקים כאלו כעופרת בתוך המים: יבא טוב וכו'. יש לדרוש באגדה זו לומר אמר ב' אופנים אלו יבא טוב ויקבל טוב יבא זה ויקבל זאת כיון ששניהם ענין אחד שקיבל משה התורה מהקב"ה ונתנה לישראל ולמה אמרה בב' דברים הללו ואפשר שבא לשבח על קבלת לוחות ראשונות כשעלה משה למרום שעדיין לא חטאו ישראל ועליהם אומר יבא טוב זה משה ויקבל לקח טוב מטוב ה' לטובים אלו ישראל שאז היו ישראל טובים וישרים בלבותם אין בהם נפתל ועקש ואח"כ כשחטאו אמר הקב"ה למשה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים אז אמרו קום עשה לנו אלהים כי זה משה האיש ועל אותה שעה אמר יבא זה משה ויקבל זאת התורה אשר שם דכתיב שם וקרינן סם זכה סם חיים לא זכה סם המות: ומזה

זה הקב"ה דכתיב זה אלי ואנוהו. שלא נתגלה הקב"ה בישראל אלא מתוך המשכן שכיפר על מעשה העגל ועליו נאמר זה אלי ואנוהו אעשה לו נוה במשכן ונתן התורה לעם זו דכתיב עם זו קנית כלו' לישראל שחטאו בעגל לפי שבזמן שישראל זכאין נקראו בנים ובזמן שאינם זכאין נקראו עבדים דהיינו עם זו קנית:

א"ר יצחק בשעה (שהחריב הקב"ה) [שחרב] בהמ"קיד
מצא הקב"ה לאברהם עומד בבהמ"ק א"ל °מה ירמיה יא
לידידי בביתי א"ל על עסקי בני באתי א"ל בניך חטאו
וגלו א"ל שמא בשוגג חטאו א"ל °עשותה המזמתה א"ל
שמא מיעוטם חטאו א"ל הרבים א"ל היה לך לזכור להם
ברית מילה א"ל °ובשר קדש יעברו מעליך א"ל שמא
אם המתנתה להם היו חוזרין בתשובה א"ל °כי רעתיכי
אז תעלוזי מיד הניח ידיו על ראשו והיה צועק ובוכה
ואמר שמא חס ושלום אין להם תקנה יצאתה בת קול
ואמרה לו °זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך מה
זית זה אחריתו בסופו אף ישראל אחריתן בסופן °לקול
המולה גדולה הצית אש עליה ורעו דליותיו אמר רב
(חנן) [חיננא] בר פפא לקול מלייהו של מרגלי' נתרועעו
דליותיהן של ישראל דאמר רב חיננא בר פפא דבר
גדול דברו מרגלים באותה שעה °כי חזק הוא ממנו במדבר יג
(אמרו) [אל תקרי ממנו אלא ממנו] כביכול שאפי' בעל
הבית אינו יכול להוציא כליו משם מתקיף לה ר' (אחא)
[חייא] בר חנינא (בר פפא) האי לקול המולה לקול מלה
מיבעי ליה אלא א"ל הקב"ה לאברהם קולך שמעתי
והמלתי עליהם אני אמרתי ישתעבדו בד' מלכיות כל כשיעור ארבע
א' וא' (בשעבוד) [כשיעור] מלכות מצרים השתא [כל] גליות
חדא וחדא מאי דפסיק להו וא"ד אני אמרתי בזה אח"ז
עכשיו בבת אחת. אמר ריב"ל למה נמשלו ישראל לזית
מה זית זה אין עליו נושרין לא בימות החמה ולא בימות
הגשמים אף ישראל אין להם בטלה [עולמית] לא בעה"ז
ולא בעה"ב (ואמר) ר' יוחנן [אמר] למה נמשלו ישראל
לזית לומר לך מה זית זה אין מוציא שמנו אלא ע"י
כתישה אף ישראל אין חוזרין למוטב אלא ע"י יסורין:

עשותה המזמתה. כל מעשיהם (במזמה) [במזיד] ובכונה:
יעברו מעליך. שהעבירו מעליהם מילה: כי רעתיכי
אז תעלוזי. בשעת עליצותם ומזיקים יותר ברעתם ולא חוזרין
בהם: זית רענן. כמוך להוא קרא דמה לידידי: זית אחריתו
בסופו. שנוטעו עכשיו ואינו טוען עד זמן גדול ואח"כ טוען פירות
הרבה. ל"א שאין מתבשל מעט מעט כשאר אילנות אלא בסופו כולו
יחד: דליותיהן. קריל"ש: נתרועעו. נשתברו כלומר נשבר גאון
עוזם: בעל הבית. הקב"ה: כל א' וא'. (בשעבוד) [כשיעור
ארבע גליות] של עכשיו: בזה אחר זה. דהו"ט ד' שיעורין:
ועכשיו בבת אחת. דהוי כולו חד שיעורא אלא שיהא מפוזרין
מקצתן משועבדין לבבל ומקצתן ליון ומקצתן לפרס ומקצתן לאדום:

מהרש"א על עסקי בני באתי כו'. ר"ל להתפלל עליהם כדמוכח
בקרא דכתיב לעיל מיניה ואתה אל תתפלל גו' כמ"ש
התוס'

עין יעקב

בני באתי כי אוי לאב שגלו מעל שלחנו והשיב לו הקב"ה בניך הם ולא בני כיון שחטאו וגלו: א"ל היה להם לזכור ברית מילה. כלומר כיון שעל ידי המילה שהיא גדולה כדאיתא בנדרים מקרין ישראל דבר חשוב שאפילו מועטים שבא מעא לא יתבטלו:

*כפניו

סתום' לפי פשטיה דקרא בירמיה כו' ע"ס: **א"ל בניך חטאו וגלו א"ל שמא בשוגג כו'**. ר"ל ודי להם בגלות כמו שוגג לגבי ערי מקלט: **א"ל עשותה המזמתה**. דהיינו מזיד ולא סגי להו בגלות לחוד: **א"ל שמא מיעוטן כו'**. והעולם נידון אחר רובו א"ל הרבי': **היה לך לזכור כו' ובשר קדש יעברו מעליך**. לפי ענינו הל"ל יעברו מעליהם ונראה הא דקאמר לזכור ברית מילה ולא שאר מלות דר"ל היה לך לזכור להם זכות ברית מילה שמלתי עלמי בן מאה שנה והיא מצוה ראשונה הניתנה לאברהם: **וא"ל הקב"ה ובשר קדש יעברו מעליך**. בחטאם העבירו זכות זה מעליך: **וא"ל שמא אם המתנת להם כו'**. ע"פ מ"ש בגיטין שהקב"ה לדקה עשה עם ישראל שהקדים הגלות שתי שנים לנושנתם ושמא אם המתנת להם עוד ב' שנים אלו אולי היו חוזרין בתשובה תוך ב' שנים אלו וא"ל הקב"ה גלוי היה לפני שלא היו חוזרין שהרי כי רעתיכי גו' כפירש"י שם כשעברו עבירה היו שמחים בה ובודאי לא היו חוזרים אלא מתוך צרה וא"כ לדקה עשיתי להם שגלו ב' שנים קודם: **וא"ל שמא חס ושלום אין להם תקנה כו'**. דמתוך רעתם זאת לא יחזרו בתשובה ואמרינן בפ' חלק דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וא"ל הקב"ה **זית רענן וכו' מה זית זה אחריתו וכו'**. על פי מ"ש שם שהקב"ה מעמיד להם מלך שגזירותיו קשים כגזרת המן וחוזרין ע"י זה בתשובה והיינו כזית וכו' כדלקמן שאינו מוליא שמנו אלא ע"י כתישה כך ישראל אין חוזרין בתשובה אלא ע"י יסורין ואחריתו בסופו דקאמר על כוונה זו דר"ל אחריתו הוא תכליתו אינו אלא בסופו שנשתנה להיות שמן דהזית גופיה כמו שהוא אין לו שום מעלה עד תכליתו שנעשה שמן וכדאמרינן בסוף הוריות כשם שהזית משכח תלמוד של ע' שנים כך שמן זית משיב תלמוד של ע' שנה ולזה בז' מינין של א"י לא כתיב זית כמו גפן תאנה גו' אלא זית שמן שהזית כמו שהוא אינו דבר חשוב בז' מינין אלא השמן היולא ממנו כך ישראל אין אחריתו ותכליתו בעולם הזה אלא בסופו דהיינו לימות המשיח אחר שיחזרו בתשובה ע"י יסורין כמו השמן שלא בא אלא ע"י כתישה ודו"ק: **לקול מילייהו של מרגלים וכו'**. דמשמע בקרא שהיה תלונתם ובכייתם בהשמעת קול כמ"ש וישא כל העדה את קולם ויבכו העם גו' והיא הביאה בכייה לדורות בט' באב כדאמרינן בפ' חלק ובפרק איזהו נשך ע"ש והיינו נתרועעו דליותיהן של ישראל בשעת החורבן. **ומייתי דאר"ח וכו'**. דודאי משום שהוליאו המרגלים דבה על הארץ כמשמעות הכתובים לא היה נאה עונש כל כך להיות להם עי"ז בכייה לדורות אבל דבר גדול דברו המרגלים כלפי מעלה כי חזק הוא ממנו כו' כביכול כו' כמפורש פרק איזהו נשך בענין זה ודאי נגזרה בכייה לדורות וק"ל: **האי לקול המולה גדולה לקול מלה גדולה מיבעי ליה וכו'** כל"ל: **קולך שמעתי והמלתי כו'**. דריש המולה מל' חמלה שהחי"ת מתחלף בה"א באחה"ע וק"ל: **אני אמרתי כו' השתא כל הדא והדא מאי דפסיק כו'**. נראה דר"ל שכבר נגזר ונפסק שיעבוד ד' מלכיות בגזירת בין הבתרים כמ"ש במדרש אימ"ה זו מלכות בבל חשיכ"ה זו מדי גדול"ה זו יון וכו' והשתא בשעת החורבן גרם החטא שישתעבדו בד' מלכיות כל א' וא' כשיעור ד' מלכיות: **וא"ל הקב"ה לאברהם קולך שמעתי והמלתי עליהם**. לבטל אותה הגזירה אלא שלא ישתעבדו כל חדא והדא אלא במאי דפסיק לה בגזירת בין הבתרים וא"ד אני אמרתי בזה אחר זה וכו' כפרש"י בבת א' שיהיו משועבדים בבת אחת לכולן דהיינו שיהיו נפוזרים כו' וזה זכות לישראל כדאמרינן פ"ק דע"ז דא"ל קטיעא בר שלום חדא דלא יכלת להו דכתיב כי כד' רוחות השמים פרשתי אתכם כו' ודו"ק: **לומר לך מה זית כו' לא בימי הגשמים כו'**. מי הגשמי' הוא משל לעה"ז שהיו ימי שיעבוד כמו שמ"י בפסוק כי הנה הסתיו עבר הגשם גו' זמן שעבודא דדמי לסתווא פסק וכו' ערות מלרים דמתילא למיטרא וכו' ע"ס: **ואמר דעליו אין נושרין כו'**. העלים הוא משל אל ההמון כמ"ש בפרק ג"ה עלין שבה אלו ע"ה ואמלא עליה לא אתקיימי אתכליא והיינו דודאי תלמידי חכמים שבהם שנדמו לאשכלות כמ"ש שם יתבטלו כמ"ש במסכת שבת עתידה התורה שתשתכח מישראל אבל העלים שהוא רמז לכלל ישראל לא יהיה להם בטלה לעולם וק"ל:

הרי"ף א"ר ילחק בשעה שחריב הקב"ה את בה"מ וכו'. נראה לבאר אגדה זו שאברהם היה עומד בבה"מ בתפלה כדכתיב אל המקום אשר עמד שם שהיא תפלה א"ל הקב"ה מה לידידי בביתי כלומר מאי איכפת לך בחרבן ביתי כי הלדיקים והאבות הם המרכבה והיכל ה' המה ואין לידידי להלטער על עסקי ביתי א"ל שאע"פ שאין אני זקוק לבה"מ על עסקי בני שלריכים לו באתי. או ירלה איני עומד בתפלה על בה"מ אלא על עסקי בני באתי להתפלל עליהם א"ל בניך חטאו וגלו שכיון שחטאו יותר טוב להם הגלות לפי שהגלות מכפרת עון א"ל בשוגג חטאו והתורה מכפרת על השגגות שהתורה היא במקום הקרבנות זאת התורה לעולה ולמנחה וגו' ובזה אני דורש בתורה סמיכות פסוק וזאת התורה לפסוק אז יבדיל משה שהם ערי מקלט להורג נפש בשגגה לדרוש וזאת הפעולה שעושים ערי מקלט עושה התורה להגן על שגגות בני ישראל א"ל עשותה המזמתה בכוונה ובמזמה עשו א"ל היה לך לזכור ברית מילה שהרי עתיד הקב"ה לגאול ישראל בזכות המילה כדכתיב גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך ואם המילה גואלת למי שכבר גלו כ"ש שתגין עליהם המילה שלא יגלו א"ל ובשר קודש יעברו מעליך דהיינו שהיו מושכים בערלתם ואין מועלת מהם שיחזרו בתשובה כי רעתיכי אז תעלוזי באותו פרק שעושים הרעה תעלוזי ותשמחי וכיון שהם שמחים על עשיית הרע איך יעשו תשובה שלריך חרטה ועלבון על המעשה רע כיון ששמע כן היה לועק שמא ח"ו אין להם תקנה ילאת בת קול ואמרה זית רענן וכו' וכ"ת תינח שישראל יחזרו לגבולן באחריתן אבל המקדש שנחרב מה יהא עליו לזה אמר לקול המולה גדולה דהיינו מלה שדברו המרגלים שאמרו גדולה כי חזק הוא ממנו על אותה מלה הלית אש עליה ע"פ הדין והאמת כי מאותה שעה שהיה ליל ט' באב נגזר החרבן שאמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם וכו' ונתרועעו דליותיהן שהיו ברוש המעולות כגפן המודלת למעלה ואח"כ נתרועעו ונפלו לארץ: א"ל הקב"ה לאברהם קולך שמעתי והמלתי עליהם וכו'. נראה דהכי דריש לקול בשביל קול אברהם עשה הקב"ה מולה גדולה:

מתני' מה בין מחבת למרחשת מרחשת יש לה כיסוי ומחבת אין לה כיסוי דברי ר' יוסי הגלילי וכו':

גמ' מ"ט דרבי יוסי הגלילי אילימא מרחשת דאתיא ארחושי הלב בדכתיב °רחש לבי דבר טוב ומחבת דאתיא אמחבואי הפה כדאמרי אינשי מנבח נבוחי אימא איפכא מחבת דאתיא אמחבואי הלב דכתיב °למה נחבאת לברוח מרחשת דאתיא ארחושי כדאמרי אינשי הוה מרחשן שיפוותיה אלא גמרא גמירי לה:

תהלים מה | בראשית לא

מרחשת. לשון רומי דמתרגמינן רחשן: **מ"ט**. דמרחשת יש לה כיסוי ומחבת אין לה כיסוי: **אי נימא**. דמשמעותא דמדקרית מרחשת דמשמע דאתיא ארחושי הלב שהוא דבר מכוסה לפיכך מעשיה מכוסין ומחבת באה אמחבואי [הפה] לשון נבח שהוא בגלוי: **רחושי הלב**. הרהור עבירה: **מחבואי הפה**. נבוחי הפה (כיון שהרכילות) [כגון שהרכיל]: **נחבאת**. טמונה ולב חבוי וטמון הוא: **אלא גמרא**. דזו מכוסה וזו מגולה:

אמר הבונה בדמות הכלים מהמנחות האלה ובמותיהם הודיעו על מה היו המנחות באות כי לא נתפרש בכתוב כמו בכל שאר הקרבנות וגם על הרהור שלב היה לעני כמו העולה לעשיר:

מהרש"א אי לימא מרחשת דאתיא ארחושי הלב כו׳. לפי בכל הקרבנות כגון חטאת אשם עולה ושלמים מפורש בהו על מה הם באים ולא כן במנחות לזה אמרו במנחות של מנחות מורים על מה הם באים מרחשת דאתיא ארחושי הלב כו׳ פי׳ רש"י הרהור עבירה עכ"ל עולה נמי באה אהרהור עבירה אלא דהיינו עשיר אבל המנחה היא קרבן עני. **ודלמא אמחבואי הלב דכתיב למה נחבאת גו׳.** פרש"י שהלב חבוי עמון הוא עכ"ל ועי"ל דמיירי למה נחבאת בלב כמפורש ותגנוב את לבבי גו׳ וק"ל:

רבי ישמעאל פרק ששי

טו דף סד ע"ב **תנו** רבנן כשצרו מלכי בית חשמונאי וכו׳ :
כדאיתא בב"ק בפ׳ מרובה [מאמר כה]:

וסוף סוטה ועי"ש במהרש"א **פיסקא** מעשה שבא העומר מגגות צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר כי מטא עומר לא
טז שם הוו ידעי היכא איכא עומר לאיתויי אכרוז אתא ההוא חרשא אותיב חדא ידיה אאיגרא והדא ידיה אצריפא א"ל מרדכי מי איכא דוכתא דשמיה צריפין נגות או גגות צריפין בדוק ואשכחו כי בעו לאיתויי שתי הלחם לא הוו ידעי היכא איכא אכרוז אתא ההוא חרשא אותיב חדא ידיה אעיניה והדא ידיה אסיכרא א"ל מרדכי מי איכא דוכתא דשמיה עין סוכר או סוכר עין
דף סה בדוק ואשכחו: *פתחיה על הקינין פתחיה זה מרדכי למה נקרא שמו פתחיה שפותח דברים ודורשן ויודע שבעים לשון כולהו סנהדרי נמי הוו ידעי שבעים לשון דא"ר יוחנן אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי חכמה בעלי מראה בעלי קומה בעלי זקנה בעלי כשפים ויודעים שבעים לשון שלא תהא סנהדרין שומעין מפי המתורגמן אלא דהוה בייל לישני ודריש והיינו דכתיב °(נחמיה) מרדכי בלשן :

פ"א דקר ליה מרדכי בלשן
עזרא ס ב

(**מעשה שבא העומר מגגות צריפין וכו׳.** ומפורש שם במשנה מלות העומר להביא מן הקרוב ומפרש שם בגמ׳ משום כרמל א"כ משום דאין מעבירין על המלות. פי׳ כרמל תקריב רך ומלא שתהא התבואה רכה ומלאה ואי מייתי מרחוק כשיב לא זיקא ומתקבם בדרך האי כרמל במנחת עומר כתיב א"כ אין מעבירין וכו׳ הלכך כשילא מירושלים לבקש עומר אותם שמוכא ראשון מטל דאין מעבירין על המלות ומפורש שם בגמ׳ שבימי חשמונאי היו החיילות והחריבו כל סביבות ירושלים והלריכו להביא מגגות לריפים וכו׳ שהיו רחוקים מירושלים): [**כי מטא עומר.** זמן עומר]: **אכרוז.** הכריזו בכל מי שיודע תבואה שיודיענה: **חרשא.** חרש שומע ולא מדבר: **אאיגרא.** גג: **צריפא.** בורד"ל שאין לו גג אלא חד מלמעלה ומין ערבת הוא: **מרדכי.** שהיה בימי אחשורוש: **שתי הלחם.** של חטים: **אעיניה.** בעינו: **סיכרא.** חור שבמזוזות הדלת שבו תוחבין הבריח לנעול: **פתחיה על הקינין.** על השופר שהוא קינין שהמתנדב קן מביא מעות ונותן לתוכו: י"ג שופרות היו במקדש וכו׳. במסכת שקלים: **שפותח דברים ודורשן.** בגמרא מפרש:

בעלי קומה. שיראתו מוטלת על בני אדם: **בעלי כשפים.** שאם יהיה הנדון מכשף (וישביע הסייף) והאור שלא ישלטו בו יעשו הם מכשפות וימיתוהו בכל מיתה שיוכלו (והיינו דאמרינן באלו מליאות מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו וכו׳): **מפי המתורגמן.** שלא יחליף המתורגמן טענותיו ויחייבוהו: **דהוה בייל לישני.** בולל ומערב הלשונות: **ודורשן.** כגון עין סוכר וגגות לריפין והיינו דקרו ליה מרדכי בלשן:

תוספות אמר להו מרדכי. פי׳ בקונטרס שהוא מרדכי שהיה בימי אחשורוש ותימה הוא לומר כן. שהאריך ימים כל כך ונראה על שם מרדכי הראשון היו נקראים הממונים על שמו לפי שאין ממנים אלא בקיאים בעלי שכל ומדע :

מהרש"א עומר מגגות צריפים כו׳ אתא ההוא הרשא ס׳. עיין פירש"י וזה היה מקום רחוק מירושלים כדמוכח במתניתין ויש להוסיף פירוש בזה דבכונה החריבו תבואות החטין והשעורין שמהם באים העומר ושתי הלחם כדי לבטל העבודה כדלעיל גבי מוידין וגם במקומות הרחוקים החריבו מטעם זה ולא נשתיירו רק אלו שתי מקומות מהרחוקים דהיינו גגות לריפין בכפר׳ כן על שם שהסתירו מקומן וכיסו אותן זריעת השעורים בגג של לריפים שלא יכירו בו האויבים וכן עין סוכר שזרעו החטין במקום הסגור וסמוי מן העין ולכך לא מסרו הדבר הזה אלא לחרשים שאינן מדברים כדי שלא יודע דבר זה לאויבים ומרדכי נמי לא הוי ידע אלא בחכמתו מתוך רמיזת החרשים ודו"ק: **הדא אמרה לזיבתי בו׳ סבור מינה כו׳.** עיין פרש"י ובירושלמי דשקלים פ"ה מפורש בקלא בצ"א זאת שאמרה לימתי סברין כו׳ זאת שאמרה לעוכתי סברין למימר שופעת דם כמעיין אמר להו בעין אשתכחת זאת שאמרה לזיבתי סברין למימר זבה ממש א"ל בא זאב ליטול את בנה עכ"ל וכ"ה בערוך בערך זב ע"ש: **פתחיה על הקינין זה מרדכי כו׳.** ופירוש הרע"ב במס׳ שקלים דלריך פיתומכת חכם גדול ובקי ע"ז כדאמרי׳ קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות כו׳ ע"ש ויותר נראה לפרש מה"ע דקאמר הכא דבעי חכם לידע בכל לשון הבא עם הקינין ולהבין מאי דקאמרי וק"ל: **והיינו דכתיב במרדכי בלשן.** קרא הוא בד"ה אשר באו עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן גו׳ ולא ידענא מהיכא משמע ליה למידרש שם בלשן שהוא מרדכי ולמה לא נימא שהוא שם אחר כמו אינך דכתיב בהאי קרא וי"ל משום דלפי ענינא ה"ל להקדים מרדכי דרך חשיבותו בהכך דחשיב דכתיב ביה וגדול ליהודים ורלוי לרוב אחיו גו׳ אבל כתבו הכא גבי בלשן למדרש ביה בלשן בייל לישני וז"ש היינו דכתיב במרדכי בלשן ר"ל ולא הקדימו ודו"ק:

שם **היו** בייתוסין אומרים עצרת אחר שבת ניטפל להם ריב"ז וא"ל שוטים מנין לכם ולא היה אדם אחד שהיה משיבו חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואמר משה רבינו אוהב ישראל היה ויודע שעצרת יום א׳ הוא עמד ותיקנה אחר שבת כדי שיהו ישראל
דברים א מתענגין ב׳ ימים קרא עליו מקרא זה °אחד עשר יום
שם ע"ב מחורב דרך הר שעיר *ואם משה רבינו אוהב ישראל היה למה איחרן במדבר מ׳ שנה א"ל רבי בכך אתה פוטרני א"ל שוטה ולא תהא תורה שלימה שלנו כשיחה בטלה

עיון יעקב

כשצרו מלכות בית חשמונאי. עיין בחידושינו בב"ק בפרק המרובה: **אתי האי הרבא.** נתגלה הדבר רוקא ע"י חרשין לפי שבאותו הדור עשו עלמן כחרשין ואשמו אזנם משמוע מורה ומוסר לכן בעת דוחקם נמסרו הדברים לחרשים: **שפותח דברים ודורש.** ולפי מה שכתבו תוספות דנקראים ע"ש מרדכי הראשון ובגיא כתיב ודורש טוב לעמו להכי נקראים על שמו:

קי״א מג בטלה שלכם כתוב א' אומר °תספרו חמשים יום וכתוב
פס אחר אומר °שבע שבתות תמימות תהיינה הא כיצד כאן בי״ט שחל להיות בשבת כאן בי״ט שחל להיות באמצע השבת:

מנין לכם. דהאי ממחרת השבת ממש הוא: זקן אחד. בייתוסי היה מפטפט בדברי ויכוחין: י״א יום וגו'. שאם היה משה מוליך את ישראל דרך הר שעיר היו באין בי״א יום לקדש שהיא סמוכה לא״י: ואם אוהב ישראל היה. למה מאחרן מ' שנה ודיחוי בעלמא קאמר ליה משום דהוא היה אומר דברי הבל: לא תהא תורה שלמה. (לעולם) לדחות אדם בקנה ובקש כשיחה בטילה שלכם דלנו יש ראיה ולכם אין ראיה: נ' יום. משמע ימים ולא שבועות [וכתוב אחד אומר שבועות] ושבועות לא קרי אלא אותן המתחילות באחד בשבת ומסיימות בשבת: הא כיצד הא בי״ט ראשון של פסח שחל להיות בשבת. (וממחרתו) [דממחרתו] אחר השבת דהוא יום הבאת עומר ומתחילין למנות מתוקם שבע שבתות תמימות תהיינה: בי״ט של פסח שחל להיות באמצע שבת. דמתחילין למנות ממחרתו מתוקם קרא בחמשים יום ולא בשבועות שלימות אלא מתחילין למנות באמצע שבת:

תוספות י״א יום. פי' בקונט' שאם היה מוליך את ישראל דרך הר שעיר היו הולכים בי״א יום שהיא סמוכה לארץ. ואם היה אוהבן למה איחרן ובפי' החומש פי' שכל אותו הדרך הלכו בג' ימים. כו' והשתא נראה דלהכי נייתי האי קרא די״א יום שאם היה אוהב את ישראל למה איחרן מ' שנה ולא הוליכו ללכת כמו שעשו באותן ג' ימים:

מהרש״א וא״ל שוטים מנין זה לכם כו'. הא ודאי דהני הצדוקים ובייתוסים לא האמינו בקבלתם וראייתם דממחרת השבת הוא ממחרת י״ט ראשון של פסח ופירשו בו שבת ממש דהיינו שבת בראשית וקא״ל ריב״ז מנין זה לכם גם אם לא תאמינו בקבלה מ״מ יש לנו לומר ממחרת שבת הוא ממחרת יו״ט דהוזכר לעיל מיניה דמוליכו י״ט מקרי שבתון כדכתיב בר״ה וביו״ה ע״ש השביתה דאין בין שבת לי״ט אלא אוכל נפש בלבד ובהא השיב הבייתוסי כיון דמשה רבינו אוהב את ישראל היה מסתמא שבת בראשית קאמר כדי שיתענגו ב' ימים וע״ז קרא עליו מקרא כו' וא״ל שוטה ולא תהא תורה שלימה שלנו עם קבלתה כשיחה בטילה שלכם כו' שהיא קרובה לצדוקים שמשה רבינו נתן להם המצות ע״פ אהבתו אותם וכאילו לא נתנו מפי הגבורה ח״ו ודו״ק:

יף סט ע״ב בעי ר' זירא חיטין שירדו בעבים מהו למאי אי למנחות אמאי לא אלא לשתי הלחם מאי ממושבותיכם אמר רחמנא לאפוקי דח״ל דלא אבל דעבים שפיר דמי או דילמא ממושבותיכם דוקא ואפילו דעבים נמי
ו״ס כרע״י לא ומי איכא כה״ג אין *בר עדי טייעא נהיתא ליה רום ביזבא חיטי בתלתא פרס

שירדו בעבים. עם המטר כששתו העבים מאוקיינוס בלעו ספינה מלאה חיטים: רום ביזבא בתלתא פרסי. שהיה קרקעו אורך ג' פרסאות רום כיזבא (ג' טפחים) [טפח] בזקיפת גודל:

תוספות חיטין שירדו בעבים. פירש בקונט' ששתו מאוקיינוס ובלעו ספינה מלאה חיטין וקשה לר״ת דאי מח״ל וכי הותרו לשתי הלחם בשביל שהיו בעבים מכל מקום ממושבותיכם בעינן וליכא ואי מא״י וכי נאסרין הן ע״י כך אלא נראה לי דע״י נס ירדו בעבים כי ההוא מעשה דפרק ד' מיתות [מגמר ק']:

אמר הבונה שתי הלחם שהיו מקריבין בעצרת בכורי קציר חטים היו להודות לה' על היותו מוציא לאדם לחם מן הארץ ומן הארץ הנתונה מתנה לישראל וע״כ נאמר בו ממושבותיכם תביאו כמו שהיו אומרים בוידוי בכורי הפירות ועתה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' וע״כ איבעיא ליה אי דעבים שפיר דמי הן לא שנכנס מאדמת ישראל. ולדברי קצת מהדרשנים שאמרו שהקרבת שתי הלחם בשבועות היתה לאות תודה לבורא משתי מיני מזונות שנתן בזמן ההוא לישראל מזון הגוף בא״י ומזון הנפש בתורה על הר סיני הוי שפיר טפי חיטין שירדו בעבים לשתי הלחם לפירש״י שהיו מן הארץ ומן השמים:

תניא ו' דברים עשו אנשי יריחו שלשה ברצון חכמים יף עא ושלשה שלא ברצון חכמים ואלו שברצון חכמים מרכיבין דקלים כל היום וכורכין את שמע וקוצרין לפני העומר ברצון חכמים. ואלו שלא ברצון חכמים גודשין לפני העומר ומתירין גמזיות של הקדש של חרוב ושל שקמה ופורצין פרצות בגנותיהן ובפרדסיהן להאכיל נשר לעניים בשני בצורת בשבתות וי״ט דברי ר״מ א״ל ר' יהודה אם ברצון חכמים הם עושין יהיו כל אדם עושין כן אלא אלו ואלו שלא ברצון חכמים ועל ג' מיחו בידם ועל ג' לא מיחו בידם:

מרכיבין דקלים כל היום. של י״ד בניסן דסבירא להו לאו מלאכה חשובה היא: וכורכין את שמע. מפרש בפסחים במקום שנהגו שהיו אומרים שמע ישראל ולא היו מפסיקין ליתן ריוח בין תיבה לתיבה: לפני העומר וכו'. ואע״ג דאמר ר״מ לעיל מולאין שוקי ירושלים מלאין קמח וקלי שלא ברצון חכמים דגזור דילמא אתי למיכל מיניה התם הוא דעסיק ביה טובא בקצירה וטחינה וקלי והרקדה ועוד שלא במקום פסידא הוא אבל אנשי יריחו דפסידא איכא וקצירה לחודיה שריכן להו מודה ר״מ דברצון חכמים הוא תדע דלא שרי גדישה: [ומתירין גמזיות של הקדש. בהכאה ענפים של חרוב ושקמה שהיו אומרים אבותינו לא הקדישו אלא קורות עיקר האילן ואנו כתיר גמזיות וקא סברי אין מעילה בגידולין ולהכי נקט חרוב ושקמה דסתמייהו לקורות קיימי: להאכיל נשר. פירות שתחת האילן שנשרו דבכן גזרו שמא יעלה ויתלוש]:

תוספות מרכיבין דקלים. פירש בערוך שהם דקלים נקבות שמתאוים לזכר ומשיר פירותיו עד שמביאין זכר ומרכיבין בו ומשתמרין פירותיו ושמא דוקא דקלים דנוחין ליאבד יותר דאיתא בנדרים מה תמר זו יש לה תאוה אף ישראל יש להם תאוה לעשות רצון אביהם שבשמים ואמר בדקל יריחו מעשה באחד שראה דקל א' (אומר) (אמר להם) לדקלים שביריחו מתאוה והביא ייחור מדקל אחד מיריחו והרכיבו בו וטען פירות כבתחלה: וכורכין את שמע. בפ' מקום שנהגו מפורש היכי עבדי א״ר יהודה אמר שמואל שלא היו מפסיקין ונראה לפרש דלא היו מפסיקין בין ישראל לה' שלא יהא נראה כאומר לישראל שישמע את השם ופשטיה דקרא היינו שמע ישראל כי ה' אלהינו ה' אחד ובירושלמי אמרינן שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה ויש מי שאומר שלא היו מפסיקין בין אחד לברוך:

כל קרבנות פרק תשיעי

אמרי ליה יוחני וממרא למשה תבן אתה מכניס לעפריים אמר להו אמרי אינשי למתא ירקא יף פה ירקא שקול:

יוחני וממרא. (הן הם חרטומי) [ראשי מכשפים של] מצרים אמרו לו

עיון יעקב

למתא ירקא ירקא שקיל עיין פירש״י ומהרש״א ועי״ל למתא ש״ש ירקא הם מבינים היטב את הירק איזהו רע ואיזה טוב לכך מביאין כל ירק טוב נגד לפי שמבינים עליו וזהו פשוט

לו למכה כבסיס עושה האותות לעיני פרעה שהיו סבורין שהוא עושה אותם על ידי כישוף: **תבן אתה מכנים לעפריים.** *מבל הוא דמכניס תבן לעפריים למכור ומשונה הוא שהרי יש [שם] תבואה הרבה אף אתה עושה מכשפות בכאן ואין מכשפין בעולם כמותנו: **אמר להם אמרי אינשי למתא ירקא ירקא שקול.** לעיר שירק גדל בה הרבה הבא ירק לשם למכור לפי שמתקבלין שם כל הצריך לקנות ירק כלומר אנא נמי שפיר קא עבידנא הם אמרו לו דברי ליצנות והוא השיב להם בעניניהם:

מהרש"א תבן אתה מכנים לעפריים כו' למתא ירקא כו'. עיין פירש"י ונראה לפרש המשל על פי המקרא הנביא אשר אתו הלוים וגו' ואשר גו' ידבר אמת מה לתבן את הבר כפרש"י שם מה לשקר את האמת והשתא א"ל תבן אתה מכנים וכו' כמו שאנו עוסקים כאן בכישוף ודבר שקר כתבן הזה כך אתה מתעסק בכך והשיב להם במשל אחר למתא ירקא ירקא שקול דהירקות שמוציאים לשוק למכור ודאי דאיכא שוין דיש גרוע ויש חשוב ואם ירקא שלכם הוא דבר שקר וכישוף ואינו שוה כלום לא כן ירק שלי שהוא חשוב כי ענין שלי הוא דבר אמיתי וחשוב מאתו יתברך וק"ל:

שם ע"ב ס"ב יד °**וישלח** יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה מאי שנא תקועה א"ר יוחנן מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצויה בהם ת"ר °וטובל בשמן רגלו זה הלקו של אשר שמושך שמן כמעין אמרו פעם אחת נצטרכו אנשי לודקיא לשמן מינו להם פולמוסטוס אחד אמרו לו לך והבא לנו שמן במאה רבוא הלך לירושלים אמרו לו לך לצור הלך לצור אמרו לו לך לגוש חלב הלך לגוש חלב אמרו לו לך אצל פלוני בשדה (הלך) [הלז] ומצאו עוזק תחת זיתיו א"ל יש לך שמן במאה רבוא שאני צריך א"ל הן המתן עד שאסיים מלאכתי המתין לו עד שסיים מלאכתו לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו והיה מסקל ובא בדרך אמר לזה יש לו שמן במאה רבוא כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים כיון שהגיע לעיר הביאה לו שפחתו קומקומוס של חמין ורחץ בו ידיו ורגליו והוציאה לו כפל של זהב מלא שמן וטבל בו ידיו ורגליו לקיים מה שנאמר וטובל בשמן רגלו לאחר שאכלו ושתו מדד לו שמן במאה רבוא אמר לו כלום אתה צריך יותר אמר לו הן אלא שאין בידי דמים אמר לו אם אתה רוצה ליקח קח ואני (אבא) [אלך] עמך ואטול הדמים מדד לו שמן בשמונה עשר רבוא אמרו לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור בא"י שלא שכרו כיון שהגיע לעירו יצאו אנשי עירו לקלסו אמר להם לא תקלסו לי אלא לזה שעמי שמדד לי שמן במאה רבוא והרי נושה בי שמונה עשר רבוא לקיים מה שנאמר °יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב:

(**שמן זית.** ומפקח את הלב): **פולמוסטוס.** (ממונה): **במאה רבוא.** מנים: **לגוש חלב.** שם מקום נחלקו של אשר: **עוזק.** חופר זיתיו שחופר סביב הזית כמין עוגה כמו שעוזקה: **הפשיל כליו לאחוריו.** כמו בכיר עני: **מסקל.** מפנה אבנים מן השדה ומתוך כך נדמה לו לאותו פולמוסטוס כעני: **לקלסו.** לשבחו על שקנה כל כך: **קומקומים.** יורה קטנה: **מתעשר.** מראה עצמו כעשיר ואין לו כלום: **מתרושש.** מראה עצמו כרש ויש לו הון רב כגון זה שהיה מסקל וחופר תחת זיתיו:

מהרש"א וישלח יואב תקועה וגו' מ"ש תקועה וכו'. דמלשון המקרא משמע דלא ידע יואב מאשה זו בתקועה דאל"כ הל"ל וישלח יואב לאשה החכמה לתקועה ולכך קאמר מ"ש כו' וק"ל: **וטובל בשמן רגלו זה הלקו של אשר וכו'.** גבי ברכת אשר כתיב אלא דס"ד דאיכא לברוכי דקאי אדבתריה ומדבר כנגד ישראל כמו ברזל ונחשת מנעליך דכתיב בתריה כפרש"י שם: **לקיים מה שנא' יש מתעשר וגו'.** ר"ל דודאי מה שא"ל לא לי קלסו אלא לזה וכו' לאו משום דעשיר גדול היה דמשום עשירות לא שייך למימר קלסו לו אלא דה"ק קלסו לזה על מדה זו שהיה מראה עצמו כעני לעבוד עבודת שכיר ויש לו הון רב ולא קלסו לי שאתם רואים אותי כעשיר ואין לי כל שהרי כל זה אינו שלי ולקיים מדה זו דקאמר שלמה יש מתעשר וגו' דגינה מדה זו ויש מתרושש וגו' לשבח מדה זו וק"ל:

°**צו** את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך א"ר שמואל יט
בר נחמני (א"ר יוחנן) אליך ולא לי לא לאורה אני דף פו ע"ב
צריך שלחן בצפון ומנורה בדרום א"ר זריקא א"ר אלעזר ויקרא כד
לא אכילה אני צריך ולא לאורה אני צריך °ויעש לבית מ"א ו
חלוני שקופים אטומים. תנא שקופים (בחוץ) [מבפנים] ואטומים (בפנים) [בחוץ] לא לאורה אני צריך °מחוץ לפרוכת העדות באהל מועד עדות היא לכל באי עולם ששכינה שרויה בישראל וא"ת לאורה אני צריך והלא כל אותם השנים שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שרויה בישראל מאי עדותה [אמר רבא] זה נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים:

אליך. לרצותך ולהראות חבתכם לפני: **ולא לי.** בשבילי שלא לאורה אני צריך: **שלחן בצפון ומנורה בדרום.** ומזבח הזהב היה באמצע ש"מ לא לאורה אני צריך ולא לאכילה דאם הייתי צריך הייתי נותן מנורה סמוך לשלחן כנוהג שבעולם: *__שקופים__ **מבחוץ.** רחבים מבחוץ: **ואטומים מבפנים.** ופיהם קצר מבפנים ודרך בנאים כשעושין חלון מרחיבין אותו מבפנים שמשפעין את עובי הכותל מכל צד כדי שלא יקתום ויעכב לפני הכותל את האור מלבא לצדדין אבל היכל קצר מבפנים ומרחיב והולך לצד חוץ כדי שלא

עיון יעקב

חבוב בעיניהם כך אתם שהבל בכישוף איך מכניסים מה בנעשה דרך נס ולא דרך כישוף וקי"ל: **מתוך** שרגילין בשמן זית חכמה מצויה בהם. כדאיתא לעיל בהוריות ששמן זית מחזיר תלמוד של שבעים שנה וכפי כן קורר ומורת אמרינן התם וריהגי בקאין ושמן זכינו לריחו כדאיתא בברכות דף מ"ג ע"ב ע"ש: **ויש** מתעשר ואין כל מתרושש והון רב. וכן הוא אצל החכמה והתורה במרמז אליו השמן כי יש מתגאה בעליית של היא ואין כל ויש מתרושש כאילו אינו והוא חכם גדול ולהבי נמשלה התורה למים שהולך למקום נמוך: **שלחן** בצפון ומנורה בדרום. עיין פי' רש"י ותוס' ובמדרש תנחומא איתא בקנגון אחר ת"ל כנוהג שבעולם מלך ב"ו עושה לו מטה ושלחן הוא נותן המנורה משמאלו אבל בבהמ"ק אינו כן אלא המנורה היתה נתונה מימינו של שלחן להודיעך שא"צ לאורה מבלך. ולפסר דרש"י לא ולא לפרש כן בש"ס דידן כיון דנקט תרוייהו לא לאכילה הוא צריך ולא לאורה אני צריך זאת כדעת המדרש תנחומא י"ל דלעולם לאורה הוא צריך והא דאינו נותן כשמאלו כמלך ב"ו והיינו לפי שא"צ לאכילה לכך הוצרך רש"י לפי' אחר:

פי.

שתצא אורה מן ההיכל ותאיר לעולם כי לא לאורה אני צריך: עדות היא. השמים ולקמיה מפרש מאי עדותה: נר מערבי. נר אמצעי היה פונה פיו כלפי מערב וכל שאר הנרות היו פיהם כלפי נר מערבי כדאמרינן בפרק שתי הלחם: וממנה היה מדליק. את שאר הנרות שבבקר היו כלן כבות חוץ ממנה ומטיבן שמערבן מן הדשן כדכתיב בבקר בבקר בהטיבו וגו' ונר מערבי דולק כל היום ולערב היה מדליק ממנו שאר הנרות: מסיים. דלאחר הדלקת שאר הנרות היה מכבה אותה ומטיבה ונותן בה שמן:

מהרש"א אליך ולא לי לא לאורה כו'. דויקחו אליך משמע לצורך הוא כדאמרינן בריש יומא וא"ב ויקחו בלא אליך נמי הכי משמע אלא דיתורא הוא למדרש אליך ולא לי כו' וה"נ ויקחו אליך. דפרה אדומה דרשינן מיניה דלעולם נקראת על שמך כו' כפרש"י שם והכא ודאי דליכא למידרש כן כמ"ש הרא"ם ע"ש וק"ל: שלחן בצפון ומנורה בדרום כו'. הך מלתא דשלחן בצפון ומנורה בדרום ליכא טעמי במדרשות אלא דקאמר שלחן בצפון פתח ההיכל ומנורה בדרום פתח ההיכל והיה אפשר שכניס בצפון פתח ההיכל או בדרום וזה בצפון וזה בדרום בקירוב ולא מרוחקות ביהיה המזבח המפסיק ביניהם כפרש"י שע"י זה היו מרוחקים זה מזה שלא כדרך האוכלים שמקרב הנר לשלחן שאוכל עליו לאשמעינן לא לאכילה כו' וק"ל: ויעש לבית חלוני שקופים ואטומים תנא שקופים מבחוץ כו'. גרסת רש"י [בגמ'] בהפך זה שקופים מבפנים ואטומים מבחוץ ופי' שקופים מל' משקוף והוא מקום לר שבחלון הוא בפנים כו' ע"ש ולא ידענא פי' אטומים לפי גרסתו אבל לפי גרסתינו ניחא יהיה שקופים מלי' השקפה והסתכלות ואטומים מלי' אטום ומכוסה ומשמע ליה שקופים ומבחוץ ואטומים מבפנים ולא בהפך שקופים מבפנים ואטומים מבחוץ דא"כ מאי אשמעינן קרא דהא כל חלונות נמי עשוין כך אבל השתא אשמעינן שלא עשאן כדרך שאר חלונות העשוין להאיר מטעם דלא לאורה אני צריך וק"ל:

הרי"ף שלחן בצפון ומנורה בדרום. ומלבד מה שפרש"י י"ל שכיון שהשכינה במערב היושב במערב ופניו במזרח יהיה בימינו המנורה העומדת בדרום והשלחן לשמאלו ומנהג היושב על השלחן מניח הנר לצד שמאלו כדי שלא יעכב יד ימינו שמשתמש בה מפני הנר וכיון שעשה הקדוש ב"ה המנורה בצד ימין הוא יורה שאינו צריך לאורה: תנא שקופים מבחוץ ואטומים בפנים וכו'. יש להבין הא מנ"ל דילמא שקופים מבפנים ואטומים מבחוץ כנוהג שבעולם ונראה דדייק בקרא דהול"ל חלונות שקופים ומדכתיב חלוני שהוא סמוך לשקופים ה"ק חלוני, השקופים כלומר במקום החלון שהוא רגיל להיות שקופים דהיינו מצד פנים באותו מקום הוא אטום. ועוד דייק דאי איתא בפנים היה פתוח כמנהגו של עולם הל"ל ויעש בבית ומדכתיב ויעש לבית משמע שעשה מחוץ לבית חלוני שקופים שהיה אותו צד שבחוץ פתוח: מחוץ לפרוכת העדות. מלבד מה שדרשו הגמרא עדות שהשכינה שרויה כו' יש לפרשו שבענין האורה ממה שאינו שהמנורה היא חוץ לפרוכת ואם היה צריך לאורה ח"ו היה נותנה בפנים לפרוכת אלא ודאי שאינו צריך לאורה:

יד סו (אין מביאין לא מתוק ולא מבושל וכו') [פיסקא אין מביאין יין למקדש וכו' אלא מן הרגליות ומן הכרמים העבודין] תנא כרמים העבודים פעמים בשנה. רב יוסף הוה ליה קרנא דפרדס דרפיק ביה טפי ריפקא ועבד חמרא דדרי מיא על חד תרין [פיסקא כיצד בודק גזבר יושב וקנה בידו זרק הגיר הקיש בקנה] תנא זרק (הגיד) [הגיר] של שמרים גזבר הקיש בקנה ולימא ליה מימר מסייע ליה לר"י דא"ר יוחנן כשם שהדבור יפה לבשמים כך דבור רע ליין. ת"ר אילים ממואב כבשים מחברון עגלים משרון גוזלות מהר המלך ר' יהודה אומר מביאין כשבים שגובהן כרחבן אמר רבא בר [רב] שילא מ"ט דרב יהודה דכתיב °ירעה מקנך ביום ההוא כר נרחב: ישעיה ל

העבודים. חפורים פעמים: רפיק ליה טפי רפקי. שחפר פעמים: ודרי מ"א על חד תרין. שהיה יכול למזגו (ביין) [במים] כפלים מן (אחד) [יין אחר] דיין דעלמא דרי על חד שלשה וזה מקבל על חד [ששה] והיינו על חד תרין דיין אחר: זרק (גיד) [גיר]. שהתחיל לצאת אותו לבן שתחת היין שלף על השמרים: הקיש. הגזבר ע"ג הכד (ומותס) [וקותס] זה מיד וזה היה סימנו שלא היה רוצה לדבר כל זמן שמוציאים היין: שגובהן ברוחבן. שהיו רחבים מרוב שמנונית כמו גובהן והיינו כר נרחב:

תוספות שגובהן כרחבן גרסינן ולא שנובהן כרוחבן כדאשכחן רוחבו עי' רש"י מייתי קרא דכתיב כר נרחב ובנב"ר אמרו דכבשים של תמיד היו כ"כ גבוהים שאוכלים על גבי ארזים וכשהיו מוליכין אותן על הגמלים רגלי הכבשים נגררין לארץ:

אמר הבונה עיין מסכת כריתות סימן א' מה שפירשתי על מ"ש שהדבור יפה לבשמים ורע ליין:

שם ישעיה סב כתיב °על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את ה' אל דמי לכם מאי אמרי אמר (רבה) [רבא] בר רב
תהלים קב שילא °אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא
שם קמז מועד רב נחמן בר יצחק אמר °בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס ומעיקרא מאי הוו אמרי אמר רבא [בר רב
שם קלג שילא] °כי בחר ה' בציון אוה למושב לו:

[שומרים. מלאכים]: מאי אמרי. הנך שומרים: ומעיקרא. קודם חורבן מאי הוו אמרי כי בחר ה' בציון אוה למושב לו] אף לעתיד לבוא עתידים המלאכים להיות שומרים ואמר כי בחר וגו']

מהרש"א על חומותיך ירושלים גו' אל דמי לכם מאי אמרי כו'. משמע להו דבחורבנו איירי האי קרא מדכתיב בתר הכי ואל תתנו דמי לו עד יכונן גו' וענין השומרים הם המלאכים המלמדים זכות על ישראל ומתחננים לפניו יתברך על ישראל שיהו נגאלים בב"י. ואמר מאי אמרי כו' אתה תקום תרחם ציון כי בא גו'. בכל יום ולילה אומרים כן כמ"ש היום אם בקולו תשמעו דבכל יום עת הוא ובא מועד של הגאולה וכן מה שאומרים בונה ירושלים ה' גו' שהוא לשון הוה דבכל עת ושעה הוא זמן הגאולה. ואמר מעיקרא מאי הוו אמרי כו' כי בחר ה' בציון גו'. דהיינו בעה"ז בחר בציון ואוה להיות לו למושב קבוע בעה"ב ואותיות או"ה רמז לזה שיהיה הכסא שלם והשם שלם וק"ל:

רבי

עיון יעקב

כי בחר ה' בציון אוה למושב לו. פירש"י בגמרא אף לעתיד לבא עתיד המלאכים להיות שומרים ולומר כי בחר ה' בציון וכו' ונראה דרש"י הוכרח לזה מכח רישא דקרא דכתיב זאת מנוחתי עדי עד דקאי על שעתיד שלא יהא גלות וחרבן עוד וכמ"ש בחידושינו סוף זבחים ע"ש:

שתי מדות פרק עשירי

יף פח ע"ג **רבי** יהושע בן קרחה אומר מנורה באה מן הככר ואין מלקחיה ומחתותיה ונרותיה באין מן הככר ואלא שמות כה מה אני מקיים °את כל הכלים האלה שהיו כלים של שם זהב זהב בהדיא כתיב בו °ועשית את נרותיה שבעה והעלה את נרותיה והאיר אל עבר פניה ומלקחיה ומחתותיה זהב טהור לא נצרכה אלא לפי נרות סד"א הואיל ופי נרות אשחורי משחר התורה חסה על ממונן של ישראל וליעביד זהב כל דהו קמ"ל:

לפי נרות. במקום שהפתילה דולקת: וליעבד זהב כל דהו. לאותו פי נרות ולא ליבעי זהב טהור קמ"ל דצריך זהב טהור:

יף פט שמות כ **ת"ר** °מערב עד בקר תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת מערב עד בקר ד"א מערב עד בקר אין לך עבודה שכשרה מערב עד בקר אלא זו בלבד ושיערו חכמי חצי לוג מאורתא ועד צפרא איכא דאמרי מלמעלה למטה שיערו וא"ד מלמטה למעלה שיערו מ"ד מלמטה למעלה שיערו התורה חסה על ממונם של ישראל ומ"ד מלמעלה למטה שיערו אין עניות במקום עשירות:

שכשרה מערב ועד בקר. שהיא כשרה אחר תמיד של בין הערבים ואחר כל העבודות אלא זו: ושיערו חכמים חצי לוג מאורתא. והיכי שיערו: א"ד מלמעלה למטה שיערו. שבתחלה נתנו שמן בנר ונשתייר בבקר ובלילה השני פיחתו עד ששיערו הדבר שלא היה צריך יותר מחצי לוג אפילו בליל ארוך וכן עושין אפי' בליל קצר ומה שנשתייר בבקר זורק לחוץ וא"ד בקין היה עושה פתילה עבה ובקצרה היה פתילה דקה כדי שיכלה בקין כמו בבקר: וא"ד ממטה למעלה. שבתחילה נתנו רביעית ועמדו שם וראו שאין ספק והוסיפו עד חצי לוג. מ"ד ממטה למעלה התורה חסה על ממונן של ישראל. שאילו היו נותנין בה לוג לכשכלה ומה שמשייר למחר היו שופכין לחוץ איכא חסרון: אין עניות במקום עשירות. אין חוששין במה ששופך לחוץ:

תוספות ושיערו רבנן חצי לוג מאורתא ועד צפרא. ואם נשתייר מן השמן בתקופת תמוז לא חיישינן ובירושלמי אמרינן דבימות הקיץ היו עושין פתילה גסה ובימות החורף פתילה דקה ותיהו כששיערו מתחלה שיערו בפתילה בינונית: אין עניות במקום עשירות. ואע"פ שיכול לשער בשמן של חול מ"מ אין עניות במקום עשירות:

ועשו אותם רקועי פחים ציפוי למזבח וגו'. בתחלה תשמישי מזבח ועכשיו גופו של מזבח דברים י °אשר שבה"ח ושמתם בארון תני רב יוסף מלמד שהלוחות ושברי הלוחות מונחים בארון. מכאן לת"ח ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נוהגים בו מנהג בזיון אמר ריש שם ע"ב לקיש פעמי' *שביטולה של תורה זו היא יסודה דכתיב שמות לד °אשר שברת (מלמד שאמר) [אמר] לי' הקב"ה [למשה] יישר כחך ששברת ואמר ריש לקיש ת"ח שסרח אין (מנדין) [מבזין] אותו בפרהסיא שנאמר °וכשלת היום הושע ד וכשל גם נביא עמך לילה כסהו כלילה. ואמר ריש לקיש כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו שנא דברים ד °רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים וכדר' אבין א"ר (אילא [אלעאי] דא"ר אבין א"ר (אילא) [אלעאי] כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה רבינא אמר עובר בשני לאוין השמר ופן רב נחמן בר יצחק אמר בג' לאוין השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח יכול אפי' מחמת אונסו ת"ל ופן יסורו מלבבך במסירה מלבו הכתוב מדבר ר' דוסתאי ברבי ינאי אומר יכול אפילו תקפה עליו משנתו ת"ל רק רבי אלעזר ור' יוחנן דאמרי תרווייהו תורה ניתנה בארבעים יום ונשמתו נוצרה לארבעים יום כל המשמר התורה נשמתו משתמרת וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת. תני דבי רבי ישמעאל משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו א"ל כמדומה אתה שאם אתה מאבדה איסר אני נוטל ממך בדמיה נשמתך אני נוטל ממך:

אשר שברת ושמתם בארון. משמע שהשברים יהיו בארון: שבטולה של תורה. כגון שמבטל תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה: זהו יסודה. כלומר מקבל שכר כאילו יושב ועוסק בתורה: אשר שברת. ולא א"ל בלשון כעס ש"מ הסכימה עמו דעת שכינה כשביטל תורה ושברה משום דמתכוין לטובה (שכשראה משה ק"ו בעצמו ומה פסח שאינו אלא מצוה אחת אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו כל התורה וישראל לדוקים עאכ"ו בפרק הבא על יבמתו): תקפה. שלא יכול להעמיד גירסא ורק מיעוט הוא: נוצרה במ' יום. גמר צורת הולד למ' יום במס' נדה:

ע' חגיגה מנחות צז מהרש"א *המזבח עץ וגו' וידבר אלי זה השלחן פתח כו'. שלחנו של אדם מכפר כו'. פי' התוס' דגדולה לגימא עכ"ל וכן משמע בפ' הרואה דקאמר והמאריך על שלחנו דילמא אתי עניא ויהיב ליה דכתיב המזבח עץ גו' והוא מפורש בארוך

שתי הלחם פרק אחד עשר

כא יף צט במדבר יז **מנא** לן דמעלין בקדש אמר רב אחא בר יעקב דאמר קרא °את מחתות החטאים האלה בנפשותם

עיון יעקב

המזבח עץ וכו' שלחנו של אדם מכפר. כתב מהרש"א כפתו התוספות וכן משמע פי' רואה הטעם דלמא אתי עני אכל כפ"ג דאבות משמע הטעם משום דאומרי' עליו דברי תורה עכ"ל ובאמת לק"מ דשניהם כאחד עולים כדכתיב בחסד ואמת יכופר עון חסד זו מתנות עניים ואמת זו תורה דכתיב אמת קנה: ישעך התגרת עליו שושן הבירה לורה. עיין ברמב"ם מה היה אותו שער משמשת וצ"ע: ומנלן דמעלין. אף דלכאורה א"ל קרא דהא כל תולין מעלין לקודש מ"מ כיון שהוא הקדש' תחלה הוא כמו ביזוי לקודש' ראשונה אי מעלין אותו לקדושה אחרת להכי איצטריך קרא אך קיק דלמא הוראת שעה הוא שיהי' לזכרון כדכתיב שם: מכאן לת"ח ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נוהגין בו מנהג בזיון. אפשר דרב יוסף לגרמיה הוא דורש כן כי הוא שכח תלמודו מחמת חליו כדאיתא בנדרים דף מ"א וגם כשברי לוחות פרח הכתב מהם על ידי אונס: ביטולו של תורה זה קיומה דכתיב אשר שברת יישר כחך ששברת. אפשר ע"י שבירת הלוחות גרם השכחה בישראל כדאיתא בעירובין דף נ"ד ואם הוא קיימת שע"כ צריך לחזור על לימודו תמיד כדאי' במפרשים ועיין פירש"י ומהרש"א: כסהו כלילה. מתוך חלול השם וגם בודאי יעשה תשובה כדאמרי' בעלמא אל תהרהר אחריו ביום ודאי עשה תשובה: דבר אחד מתלמודו עובר בלאו. אע"ג דכתיב את הדברים וי"ל עד שכחה כולם או רובם מ"מ הא דרשינן אם שכוח תשכח דאם התחלת לשכוח סופך לשכוח הכל והתורה מזהירה ושמור נפשך מאוד ועוד שדבר אחד תלוי בדברים רבים כי אין סוף וקץ לתורתינו: יכול אפי' מחמת אונסו. כלומר כמו דאמרי' אדם מועד לעולם ושגגת תלמוד עולה זדון ואם הי' זריז הי' יכול לזכור הכל: תורה ניתנה בארבעים יום. עיין בחדושינו בנדרים דף ל"ח מה"ע משה כל מ' יום למד ושכח עד שניתנה לו התורה במתנה להראות לדורות הבאים שלא יגעתי ומצאתי אל תאמן שלא צריך האדם להתיגע הרבה לחזור על למודו עד שניתן לו התורה במתנה ונקראת על שמו וכוב אינו בא לידי שכחה לכן קאמר אם אתה משמר את התורה שניתנה לארבעים דוקא שלא תשכח אני משמר את נשמתך כדכתיב כי היא חייך ואורך ימיך ותני דבי ר' ישמעאל בא לומר דלא תאמר שהקב"ה מיד נוטל ממנו נשמתו זה אינו דהקב"ה מאריך אפו אולי יחזור בתשובה ומעיר על לימודו את שכבים המשל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו וא"ל כמדומה שאם אתה מאבדה איסור אני נוטל ממך נשמתך אני נוטל ממך ובודאי אין דרכו לממכר כ"כ להמים

נפש

באורך פ' ח"ס ע"ש אבל ממתני' פ"ג דאבות משמע משום דאומרין עליו ד"ת ועיין בזה בפירושי אבות: *צורה מ"ט כו' ה"א כדי שידעו מהיכן באו כו'. עיין פרש"י ועי"ל כדי שיזכור האדם בעת גדולתו את שפלותו שכבר היה כענין זכר ליציאת מצרים ודו"ק: תשמישי מזבח כו'. אף ע"ג שלא כדין עשו שלקחו המחתות וחלקו על הכהונה מ"מ כוהנם להקדישם לכלי שרת כפרש"י בחומש כי קדשו וגו' שהרי עשאן כלי שרת עכ"ל וקרא דמייתי הכא כי הקריבום לפני ה' ויקדשו נמי מוכח כן וק"ל: שהלוחות ושברי לוחות וכו'. בלוחות השניים מפורש ואשים את הלוחות בארון אלא דנקט הכא גם לוחות שניים משום דפשטיה דקרא ודאי ה"נ קאי אלוחות שניים דאריפא דקרא ואכתוב על הלוחות וגו' קאי אלא מסמיכות דאשר שברת ושמתם בארון דריש דגם שברי הלוחות הראשונים היו מונחים בארון ועיין בתוס' היכן היו מונחים בארון וק"ל: יישר כחך ששברת וכו'. מפורש פ' הבא על יבמתו ועניינו זהו יסודה דקאמר הכא ונראה לפרש ע"פ מאי דאמרי' התם ומה פסח כו' תורה כולה ישראל לדוקים עאכ"ו וק"ל: ת"ח שפרח אין מבזין כו'. היינו דאין מנדין אותו בפרהסיא כו' כדאמרי' פ' ואלו מגלחין ע"ש והיינו כסהו כלילה כפרש"י שם: מחמת אונסו כו'. כתבו התוס' משנה היא באבות עכ"ל אין זה הל' במשנה אלא יכול אפילו תקפה עליו משנתו כו' כלישנא דר' דוסתאי בר"י דלקמן ואפשר דמשמע להו תקפה עליו משנתו היינו מחמת אונסו אלא דרב נחמן ב"י ממעט ליה מפן יסורו וגו' ור' דוסתאי בר"י ממעט ליה מרק ומיהו ק"ק לר' דוסתאי דהא במתניתין דאבות בהדיא ממעט ליה מפן יסורו ובעיקר דבריהם קשה אמאי כתבו כן אהך דיכול אפי' מחמת אונסו כו' דמתניתין היא באבות ולא כתבו כן אריפא דמילתא כל השוכח דבר אחד מתלמודו כו' הא מתניתין היא באבות כל השוכח דבר א' ממשנתו כו' אבל הנראה דמתניתין לענין מתחייב בנפשו שנויה והכא כולה מלתא לענין לעבור בלאוי קאמר וק"ק דרב נחמן דחשיב ג' לאוי תרי השמר וחד פן אמאי לא חשיב נמי תרתי פן בהאי קרא פן תשכח וגו' ופן יסורו וגו' ודו"ק: תורה נתנה במ' יום ונשמה כו'. נראה דאהאי קרא נמי קאי השמר לך ושמור נפשך וגו' השמר לך בתורה וע"י זה תשמור נפשך שהיא הנשמה שבאדם, ומייתי משל מן העבד שא"ל האדון כמדומה כו' שאני נוטל איסר בדמיה כו'. דכל מה שקנה עבד קנה רבו אבל גם נשמתך אני נוטל ממך כן הדבר הזה אין אני נוטל מאודך מידך שהכל שלי אלא גם נפשך שהיא נשמתך אני נוטל ממך וק"ל:

הרי"ף מלמד שלוחות ושברי הלוחות מונחים בארון. יש לדקדק מנ"ל דילמא ושמתם בארון הוא על הלוחות שניות בלבד ונראה דדייק בקרא דהיל"ל ואכתוב על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים ועשית לך ארון עץ ושמתם בארון ולא עוד אלא שהכתיבה היתה כשעלה משה אל ההר והנחתם בארון היתה לאחר שירד מההר כדכתיב ואעל ההרה ושתי הלוחות בידי ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון וגו' וארד מן ההר ואשים את הלוחות בארון ומדכתיב ושמתם בארון בפי' ואכתוב על הלוחות מלמד שלא לסמוך אשר שברת עם ושמתם בארון לומר שהלוחות ששברת וגם הלוחות השלימות דהיינו שמתם שם את הלוחות התמימות עם הלוחות ששברת כולם כאחד בארון מכאן לת"ח ששכח תלמודו ביאור הענין הוא שהלוחות לאמונות שהיו ביד משה כשחטאו ישראל פרח הכתב מעליהם ונתיקרו הלוחות בידי משה ושליכם מידו מחמת אונסו וישברם כי רוחניות של האותיות היו נושאות וכיון שהלך הרוחניות נשארו הלוחות כגוף בלא נשמה וכן הת"ח ששכח תלמודו מחמת אונסו הלך ממנו רוחניות התורה שהיתה בקרב לבו ונשאר הנרתיק של התורה שהוא הגוף כמו תיק הספר והרי הוא כשברי לוחות ונוהגים בו כבוד כת"ח עצמו ועיין בפ"ק דברכות כי שם כתבתי בזה ענין אחר: רב נחמן אמר עובר בג' לאוין שנאמר השמר לך ושמור נפשך פן. וקשה כיון דמיירי במשכיח מלבו א"כ לימא עובר בד' לאוין דכתיב נמי ופן יסורו מלבבך ושמא ריש דקרא הוא בתורה שבכתב דהא קאמר אשר ראו עיניך והא לא שייך בתורה שבע"פ כי דברים שבע"פ אין אתה רשאי לאומרם בכתב ועל תורה שבכתב אמר ג' לאוין השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח ומ"ש עוד ופן יסורו מלבבך הוא בתורה שבע"פ שהיא תלוים בלב:

כב א"ר אמי מדבריו של רבי יוסי למדנו אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופ' אחד ערבי' קיים מצות °לא ימוש ספר התורה הזה מפיך (יהושע א) א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי אפי' לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש ודבר זה אסור לאומרו בפני ע"ה ורבא אמר מצוה לאומרו בפני עמי הארץ. שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את רבי ישמעאל כגון אני שלמדתי את כל התורה כולה מהו שאלמד חכמת יונית קרא עליו המקרא הזה לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה צא ובדוק אי זו היא שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית ופליגא דרבי שמואל בר נחמני דא"ר שמואל בר נחמני א"ר (יוחנן) [יונתן] פסוק זה לא מצוה ולא חובה אלא ברכה ראה הקב"ה את יהושע שדברי תורה חביבין עליו ביותר שנאמר °ומשרתו יהושע בן (שמות לג) נון נער לא ימיש מתוך האהל א"ל הקב"ה יהושע כל כך חביבין עליך דברי תורה לא ימוש ספר התורה הזה מפיך. תנא דבי ר' ישמעאל דברי תורה לא יהו עליך חובה ואי אתה רשאי לפטור עצמך מהן:

מדבריו של ר' יוסי. שאמר אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום פי' לחם הפנים הישן שעמד מעט בשולחן בשחרית והחדשה עמד בערבית מעט קרי ליה תמיד ש"מ אפילו לא שנה אלא פרק אחד וכו': אסור לאומרו. שלא יאמר בק"ש סגי ולא ירגיל את בניו לת"ת: מצוה לאומרו וכו'. דסבר משום ק"ש נוטל שכר גדול כזה כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל אם היה עוסק כל היום כ"ש ששכרו גדול ומרגיל את בניו לתורה. ל"א סברי הנך רבנן דמלי פטרי נפשייהו בק"ש ויתיבו כולי יומא וגרסי ש"מ שכר גדול יש: צא ובדוק. כלומר דבר שלא יהא בעולם: ופליגא. הך דרבי ישמעאל דאמר חובה ללמוד כל היום: כל כך חביבין וכו'. לא ימוש הבטיחו שלא תשתכח תורתו הימנו: לא יהא עליך חובה. כאדם שיש לו

לו

עיון יעקב

נפש כשביל שוף אלא משום אלא אזהרי יתירה ליתן השגחתו עניו היטב וכ"ש הקב"ה שהוא מלא רחמים אינו נוטל נפשו מי אלא מזהירת באזהרי יתירה כי לא יעיכנה זהב כדי להיות.תרית ונשבר: מדברין של ר' יוסי למדנו אפי' לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית. כי גם לחם הפנים תרמז אל התורה כמ"ש לעיל דף כ"ט בחידושיי ע"ש: משום ר"ש בן יוחאי אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש ערבים ושחרים קיים מלום לא ימיש. ל"ע קלא דנקתיא זו מבואר דר"ש בן יוחאי מיקל בענין לא ימוש דדי בק"ש שחרים וערבים ור' ישמעאל סבר דבעינן קרא כדכתיב לא ימוש מלם ובלברכות דף ל"ה ע"ב איפכא תני דר' ישמעאל קאמר נהוג בה מנהג דרך ארץ להיות חורש בשעת חרישה ור"ש בן יוחאי קאמר שמלאכתן נעשה ע"י אחרים ובעינן לא ימוש ממש עיין שם: דברי תורה לא יהא עליך חובה. עיין בתוספות שכתבו שלא יפה תורה עם דרך ארץ נמלא לפירוש זה ר' ישמעאל אזיל לטעמו שם בברכות:

מנורי

לו חוב ואומר מתי אפרענו ואפילו כך לא יאמר אדם אשנה פרק אי ואפטר שאי אתה רשאי לפטור עצמך מהם:

מהרש"א קיים מצות לא ימוש ספר התורה כו'. היינו יומם ולילה דקיפא דקרא סגי בערבית ושחרית כמו תמיד דגבי לחם הפנים ומלינו לי' תמיד כמי גבי תורה בספר תהלים דכתיב ואשעה בחקיך תמיד ור"י משום רשב"י הוסיף בזה דאפי' לא שנה פרק אחד כו' אלא קרא ק"ש שהוא חיוב מלוה בלאו לימודה של תורה יצא כמי מלות לא ימוש גו' ועיין במה שכתבנו בסוטה פ'. כוע"ל: בפני ע"ה כו'. בגירסות ילקוט לייט אביי האומרו בפני ע"ה ורבא אמר מלוה כו' השתא קאי רבא אאביי ולא ארשב"י ומלוה לאומרו עיין פרש"י ועוד י"ל דע"ה לא חש כ"כ אמלות ק"ש אבל כשיאמרו לו שהוא יוצא בק"ש גם מלות לא ימוש גו' ידקדק לקרות ק"ש כדי לקיים גם מלות לא ימוש גו' וק"ל: שאינו לא יום כו'. וס"ל דיומם ולילה ממש קאמר כל היום וה"נ לנימור כמי ופליגא ארשב"י דלעיל יומם ולילה אינו רק שחרית וערבית וכן לקמן דקאמר: ופליגא דרשב"ג כו'. ופליגא הא דרבי ישמעאל דאמר חובה כל היום ה"ה דפליג הא דרשב"י דהע"ג דאינו חובה כל היום מ"מ פסוק זה למלוה קאמר בערבית ושחרית ולא כרשב"כ דלא כאמר קרא אלא לברכה וג' מחלוקות בדבר לרשב"י מלוה שחרית וערבית ולרבי ישמעאל מלוה כל היום וכל הלילה ולרשב"כ אינו אלא ברכה ומלינו קרא כה"ג בל' ברכה ואני זאת בריתי גו' לא ימושו מפיך גו' וכ"ש הבטחה שהתורה מחזרת על אכסניא שלה כו' וק"ל: ד"ת לא יהיו עליך חובה כו'. עיין פרש"י ולעיל דפרש"י דר' ישמעאל דאמר חובה ללמוד כל היום עכ"ל לאו דוקא חובה קאמר אלא מלוה ולאפוקי ממ"ד פסוק זה אינו אלא לברכה ועוד עיין בתוס' פי' לא יהו עליך חובה כו' ועוד כ"ל לפרש ע"פ מה שאמרו מים ראשונים מלוה ואמצעים חובה ופי' שם מלוה משום סרך תרומה וחובה משום סכנה דמלח סדומית וה"כ יש לפרש כאן לא יהו עליך חובה כו' כאילו אתה לומד משום סכנה כדאמרינן לעיל וכל שאינו משמר התורה אין כשמתו משמרת דא"כ ה"ל תורתו שלא לשמה אבל אי אתה רשאי לפטור היינו משום מלות ה' אלהינו עלינו וק"ל:

כג סס מיוג נו **אמר** חזקיה מ"ד °ואף הסיתך מפי צר רחב לא מוצק תחתיה וגו' בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת ב"ו אדם מסית חברו מדרכי חיים לדרכי מיתה והקב"ה מסית את האדם מדרכי מיתה לדרכי חיים שנאמר ואף הסיתך מפי צר מגיהנם שפיה צר
יף ק שעשנה צבור *בתוכה ושמא תאמר כשם שפיה צר
ישעיה ל כך כולה צרה ת"ל °העמיק הרחיב ושמא תאמר למלך
סס לא הוכנה ת"ל °גם היא למלך הוכן ושמא תאמר אין בה
עצים ת"ל מדורתה אש ועצים הרבה ושמא תאמר זה
איוב לו שכרה ת"ל °ונחת שלחנך מלא דשן:

הסתת. אדם אינה אלא לרעה כמו כי יסיתך אחיך בן אמך וגו': אף הסיתך. הקב"ה ללמוד תורה כדי להנצל מגיהנם: שפיה צר. שיהא עשנה לצור בתוכה ולא יצא חוץ כדי שידונו רשעים באש ובעשן: העמיק הרחיב. כיון שבא לעומק מיד הרחיב בגיהנם משעי דרישא דקרא כי ערוך מאתמול תפתה: למלך. כלומר לתלמיד שפירש מן התורה לא הוכנה גיהנם שלא יהא נדון בה. מלך היינו ת"ח דכתיב בי מלכים ימלוכו: ושמא תאמר זהו שכרה. של תורה שמצלת מגיהנם אבל שכר אחר אין לה ת"ל וגו':

מהרש"א ואף הסיתך מפי צר כו'. לפי שעל הרוב מלת מסית נאמר על המסית עלה לחבירו לרעה וז"ש בהקב"ה אף לפי דעתך מה שהוא מלוה לך שהוא דבר המסיתך לרעה אינו כן ואינו מדתו כמדת ב"ו שהסתה שלו לרעה מדרכי חיים כו' והסתת הקב"ה שלפי דעתך לרעה אינו אלא לטובה מדרכי מיתה דהיינו גיהנם שפיה לר לדרכי חיים שהוא ג"ע כדמסיים בהאי קרא ונחת שלחנך גו'. ואמר וא"ת כשם שפיה צר כך כולה צרה ת"ל העמיק הרחיב כו'. זה המקרא אינו כתוב בהאי ענייכא בספר איוב אלא דהכי כתיב בהאי קרא מפי לר רחב לא מולק תחתיה ונחת וגו' אלא בספר ישעיה הוא דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה העמיק הרחיב מדורתה והא דמסיק בדרש זה במקרא דספר איוב משום דהכא כתיב דפי של גיהנם לר רחב לא מולק תחתיה דהיינו שתחתיה היא רחב ולא לר כמו פיו כדי שיהא עשן הרבה לצור בתוכה והא מייתי ראיה מקרא דס' ישעיה דכתיב גבי גיהנם העמיק הרחיב גו' ואגב דמייתי ליה דרש לה לכולה קרא לגבי גיהנם: וא"ת למלך לא הוכנה כו'. ופרש"י למלך לת"ח הפורש מן התורה כו' ע"ש והוא דחוק דהיכן הוזכר שפירש מן התורה ורש"י בספר ישעיה פי' למלך סנחריב גם בזה דחק מ"מ מלך עכו"ם משאר נכרים ונראה לפרש דישעיה נבא כן באחז מלך יהודה אלא ברא מזכה אבא שגירר עלמות אביו על מטה של חבלים כדי שיהיה לו כפרה כדאמרי' פרק מקום שנהגו. ואמר שמא תאמר אין בה עצים ת"ל כו'. ר"ל אין עלים הרבה וכשיכלה העץ תכבה האש ת"ל מדורתה אש ועלים הרבה: ושמא תאמר זו שכרה וכו'. עיין פרש"י:

הרי"ף אמר חזקיה מ"ד ואף הסיתך מפי לר וכו'. ראוי לדקדק בדברי חז"ל יתור הלשון די שיאמר אדם מסית לדרך מיתה והקב"ה לדרך חיים ועו"ק דמה לריך להודיעני שעשן גיהנם לצור לתוכה ועו"ק הני תנאת שמא תאמר דקאמר דמהיכא כטעה לומר כך והרי מקרא מלא הוא גם היא למלך הוכן מדורתה אש ועלים ועוד שאין אפשר שלא יהיה עלים ואלא גיהנם מאי היא. ועוד לנוה לא הוכיח מהאי קרא גופיה דכתיב רחב לא מולק. הביאור נלע"ד שחז"ל רלו לבאר פסוק שאמר איוב ואף הסיתך מפי לר וכו' על מעלת התורה שמללת מדינה של גיהנם וז"ש ואף הסיתך כי ידוע הוא שגיהנם נקרא תפתה ע"ש שכל המתפתה בילרו נופל שם ואמר שהאדם מסית את חבירו מדרכי חיים וכו' והכוונה שבא לרמוז לנו שפתוי האדם לחבירו הוא ע"י הכאות לו יקר ותפארת ענייני העה"ז וממליא אותו דרכי חיים ובהם ימשוך לדרכי מיתה וקב"ה אדרבה כשמפתה האדם הוא מאמלעות היסורין ודרך מיתה גלער ומתוך כך יזכה להשיג ארחות חיים הנלחיים כי התורה היא מדברים שניתנו ע"י יסורין כנודע והוא מדוקדק מ"ש מדרכי חיים לדרכי מיתה ומדרכי מיתה לדרכי חיים שהוא ע"ד מאמרז"ל תרולה שיחיה ימות ותרולה שימות יחיה הוכיח זה מהפסוק דכתיב ואף הסיתך מפי לר שהוא גיהנם והוקשה להם למה כינה שכתוב את גיהנם בתיבת פי לר שהרי שבעה שמות יש לו גיהנם שאול וכו' לזה אמר שיתבאר

עיון יעקב

מדרכי מיתה לדרכי חיים כדכתיב ובחרת בחיים. ולהכי אמרינן במסית דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין: גיהנם שפיה לר. במדרש והובא בילקוט ראובני פ' קרח איתא וז"ל וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה מלמד שהיתה הארץ נפתחת כפי עכיו של אדם והם יורדין מעט מעט והארץ חונקת והם לועקים משה אמת ותורתו אמת ע"ש: ע"ש

פיסקא זו עם ביאור הענין למה עשה הקב"ה את פיו של גיהנם צר שהעשן הוא כדי שיהיה עשן לנור דהיינו כשהמקום שמבערין האש הוא רחב ומקום מוצא העשן צר וכיון הכתוב להזכיר את גיהנם בזה השם להפליג בזכות התורה במצלת את האדם מאותו צער של גיהנם שעיקר הפורענות הוא בפיו של גיהנם מסיבת נבירת העשן שרוצה לצאת ואינו מוצא מנוס ושמא תאמר מאן לימא לן שרחבה למטה ופיה צר למעלה דלמא השיא שוה מלמטה למעלה ואין הפלגת העשן ביותר כדי להזכיר הכתוב לגיהנם בכנוי זה של פי צר כי גם כולה היא צרה וא"כ נאמר שלא דיבר הכתוב בגיהנם דאי איתא יזכירנו מאי משמותיו המיוחדים ולא רצה להוכיח מגופיה דקרא דכתיב רחב דהא א"א לפרש דקאי אגיהנם שפיה צר ולמטה רחב דא"כ למה חזר ואמר לא מוצק תחתיה דהא קאמר רחב דקאי אתחתיה אלא ודאי הכוונה שיצילנו מתחת ידי הצרים הצוררים וזהו שכתו ויוציאהו למרחב אשר אין שם מצור ומצוק ומנ"ל שמצלת מדינה של גיהנם לז"א ת"ל העמיק הרחיב דמיירי בגיהנם ושמא תאמר לא קאי אמקום גיהנם שהוא רחב בעומקו דילמא קאי אמלך שהוא ת"ח שפירש מן התורה כמו שפירש"י ולמדנו דגיהנם הוכנה לאותו ת"ח אמנם בזכות התורה שלמד ירחיב ה' את מקומו ויקל מרעתו שם בגיהנם ולעולם דגיהנם שוה למטה כלמעלה ואין כאן הפלגות שכר הצלה כאמור ופי צר אין פירושו גיהנם כי אם הצרים הצוררים לז"א גם היא למלך וגו' דמשמע שגם הוא שוה לשאר בני אדם הנידונים שם והכתוב עצמו אומר שלמלך הרחיב לו גיהנם שאין עושה כן לשאר בני אדם ולמה אמר גם הוא דמשמע ששקולים הם אלא ודאי דקאמר הרחיב קאי אמקומה של גיהנם שהיא רחב בעומקו ושמא תאמר בהא מלתא עדיפא מינייהו המלך שפירש מהתורה משאר בני אדם נידונים בעצים והוא אינו נידון בעצים, כי אם אש יוצאה מגופו ונכוה מתוספת חבירו כמבואר לחז"ל ע"פ כי אש יצאה. מחשבון תלה את מהחשבון וא"כ דלמא הרחיב קאי אמלך זה ת"ח שפירש מירחיב לו הקב"ה בדבר הזה ועוד אפשר להמתיק זאת הקושיא דאיך נאמר שבשכר התורה הוא להציל האדם מעונש העשן והרי גם מי שפירש מן התורה יגלל מהעשן ונידון באש מגופו ונכוה מתוספת חבירו וא"כ פי צר ליכא למימר שהוא גיהנם כי אם שכר תורה להצילו מיד צרים ואויבים לז"א ת"ל מדורתה אש ועצים הרבה דקשה מאי מדורתה כך היל"ל במדורתה כי האש איננו גוף שמדורה כי"א במדורה ישימו האש והעצים ועוד מאי אש ועצים די שיאמר במדורתה אש כי בודאי העצים לאש הם אמנם הכוונה לומר שגם אותם הנידונים באש וכיון מתוספת חבריהם אינם ניצולין מהעצים וח"ש אותם שמדורתם הוא האש מכח התורה מ"מ יש עצים הרבה בגבולם כי לא יצילו נפשם מיד להבה הרי למדנו שהמלך שפירש מהתורה נידון בגיהנם ובעשן ויפה אמר שהעוסק בתורה יצילהו ה' מאותו פי צר דהוא תוקף עשן ושמא תאמר השתא דאמרת פי צר הוא גיהנם א"כ נמה שכרו בעה"ז דמעיקרא אלא אמינא דזכות תורה בעה"ז הוא שיצילנו ה' מפי צרים צוררים ולעתיד לבא עין לא ראתה אלהים זולתך דקרא לא איירי אלא בשכר עה"ז אבל השתא דמיירי בעה"ב וקאמר שמצלת מגיהנם אם כן זו שכרה ותו לא ת"ל ונחת שולחנך מלא דשן דעה"ב כי שם מתעדנים שולחן ערוך מלא דשן לאור באור פני מלך חיים בארץ החיים:

המנחות והנסכים. פרק שנים עשר

כד יף קנ ע"ב דברים כח

א"ר (יוחנן) [חנן] *°והיו חייך תלואים לך מנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה. ופחדת לילה ויומם זה הלוקח תבואה מערב שבת לערב שבת. ולא תאמין בחייך זה הסומך על הפלטר:

הלוקח תבואה משנה לשנה. שאין לו קרקע לזרוע והיינו חייו תלואים שאינו יודע אם יהא לו מעות לשנה הבאה: **הפלטר**. נחתום:

מהרש"א זה הלוקח תבואה וכו'. ושייך זה בקללות דבשע' שהיו ישראל על אדמתן היה לכל איש מישראל קרקע אבל משגלו לא היה להם קרקע לזרוע ורש"י בחומש הביא דרשה זו דרישא ודסיפא דקרא אבל מציעתא דקרא ופחדת לילה ויומם רדרים מיניה הכא הלוקח תבואה מע"ש כו' לא מייתי דהיינו משום רדרכו להביא דרשת הקרובים לפשוטו ומלת חייך דרישא דקרא ודסיפא דקרא הכי משמע דהתבואה היא ודאי חיותו של אדם אבל ופחדת לילה ויומם לא משמע ליה כן לפי פשוטו וק"ל:

א"ר יצחק מפני מה נשתנה מנחה שנאמר בה °נפש אמר הקב"ה מי דרכו להביא מנחה עני מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו לפני. וא"ר יצחק מה נשתנה מנחה שנא' בה חמשה מיני טיגון הללו משל למלך ב"ו שעשה לו אוהבו סעודה ויודע בו שהוא עני א"ל עשה לי מהן חמשה מיני טיגון כדי שאהנה ממך: כה

יף קד ע"ב ויקרא ב נפש כי תקריב ודו"ק במהרש"א לאו דוקא אלא ה"ה בדלי דלים וק"ל

עני דרכו להביא מנחה שאין לו בהמות: **ה' מיני טיגון**. סולת. מחבת. ומרחשת. וחלות. ורקיקין דמנחת מאפה. כל מידי דאית ביה שמן קרי טיגון: **שאהנה ממך**. כלומר שתקובל לפני בזה:

הרי עלי עשרון פרק שלשה עשר

תניא אותה שנה שמת שמעון הצדיק אמר להם שנה זו הוא מת וכו': כו

יף קט ע"ב יומא פ' טרף בקלפי מאמר לט

מהרש"א תוספ' הוניו בני ישמש תחתי. תימא הא אמרינן בתורת כהנים וכו' בזמן שהוא ממלא מקום אביו כו' וי"ל דבירא' קטע היה ממלא וכו' וא"ת וכי לא ראה כ"ג משמש וכו' וי"ל דלא היה יודע ולא ליכנס בכהונה וכו' עכ"ל. פירוש לדבריהם דודאי היה יודע שכ"ג משמש בח' בגדים ולא באוקלי ובגלגלין דזה ראה אלא שלא היה יודע כשבא ליכנס בפעם ראשון לכהונה גדולה אם לא ילבש גם אוקלי וגלגלין כמו שא"ל אחיו שמעי וז"ש אותו היום שישמש בכהונה גדולה וכו' דזה לא ראה וק"ל: *רץ לבית המלך וכו' הרואה אומר זה הוא כו'. כל זה לא הוזכר בדברי ר"מ לדלעתו ודאי האמינו בדבר דהוכיו מעצמו עשה כן ולא ע"פ שמעי אחיו ולכך הולך מיד לברוח אבל לדעת ר"י דהוכיו הסיאו לשמעי כך לא האמינו מיד לשמעי דעפי כימא מעצמו עשה עד אחר שנתברר להם הדבר דהוכיו הסיאו כמו שכתב הרמב"ם ולא היה לו שהות לעכב שם ורץ לבית המלך עד אחר הבירור שרצו אחריו ואז כל הרואה אותו אומר זה הוא המתחייב בדבר ולא שמעי בעל המעשה וק"ל: *והעלה עליו לשם שמים וכו'. תימא הרי יש כאן איסור שחוטי חוץ ונראה דלבני נח היה מעלה וכו' עכ"ל ומדברי הרמב"ם בית חוניו לאו עובדי ע"ז הוא אלא שעבר על מה שנאמר פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה עכ"ל וכן נראה דהא מתניתין מוקמינן לה כמ"ד דבית חוניו לאו עובדי ע"ז הוא דא"כ אמאי קתני דלא ישמשו במקדש שבירושלים אי לאו משום דעשאום כבעלי מומין משום שעברו אשחוטי חוץ ודו"ק:

תניא א"ר יהושע בן פרחיה בתחלה כל האומר עלה לה אני כופתו ונותנו לפני הארי ועתה כל האומר לירד ממנה אני מטיל עליו קומקום של חמין שהרי שאול ברח ממנה וכשעלה בקש להרוג דוד [תנא לאחר שם

עיון יעקב

והיו חייך תלואים לך מנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה. כדאמרינן בב"מ דף כ"ט שאין המריבה עם אשתו אלא על עסקי תבואה וכתיב וראה חיים עם אשה וכדאיתא ביבמות ד' ס"ג זרע ולא תזכין אע"ג דכי הדדי נינהו הכי מברכין ע"ש בחידושינו: **מה** נשתנה מנחה שנאמר בה נפש. היינו כפירש"י בחומש שכל הקרבנות נדבה לא נאמר בהם נפש ע"ש ומהרש"א אשתמטתי' ליה דברי רש"י בזה: **שעשה** לו אוהבו סעודה. כי העני הקב"ה אוהבו כדאיתא בפ"ק דב"ב אם אלקיכם אוהב עניים וכו"ל דנפקא לן כדאיתא בפסחים דף קי"ח אימתי אני אהובה לבניך בזמן שמשמע קול תחנוני וזה עני קרא וה' שמע: **אותה** שנה שמת שמעון הצדיק. עיין ביומא פרק טרף בקלפי:

אגו

לאחר מפלתו של סנחריב יצא חזקיה ומצא בני מלכים שהיו יושבין בקרונות של זהב הדירן שלא לעבוד ע"ז
ישעיה יט שנאמר °ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים
יף ק' מדברות שפת כנען °ונשבעות לה' צבאות הלכו לאלכסנדריא של מצרים ובנו מזבח והעלו עליו לשום
שם שמים שנאמר °ביום ההוא יהיה מזבח לה' בתוך ארץ
שם מצרים °עיר ההרס יאמר לאחת מאי עיר ההרס יאמר לאחת כדמתרגם רב יוסף קרתא דבית שמש דעתיד למיחרב איתאמר דהיא חדא מנהון וממאי דעיר ההרס
איוב ט לישנא דשמשא היא דכתיב °האומר לחרס ולא יזרח]:

בתחלה כל האומר עלה כו'. בתחלה הייתי שונא את הרבנות וכל האומר לי כו' ועכשיו שעליתי לגדולה כו'. רבי יהושע בן פרחיה כפיא היה במסכת חגיגה: [מדברות שפת כנען. שפת ישראל היושבים בארץ כנען וסיפא דקרא נשבעים בשם ה' צבאות]:

אה"ב דוק בהפרש בתחלה כופתו ונותנו לפני הארי ואח"כ מטיל עליו קומקום של חמין כי בענותנותו מדבר שהי' שונא את הרבנות בעולם בראשונה עד שלאומר לו היה מתאכזר במיתתו אך אחר שעלה לגדולה היה רע בעיניו לירד ממנה אבל לא כ"כ כי, לאומר לא היה מצערו אלא במים חמין לבד ויש ספרים שהגי' כהפך כל האומר לי לירד לה וכו' וכל האומר לי עלה ממנה ולפי זה היה אפשר לדייק שהשנאה שגדול' היה קודם אותה ירידה והעזיבה עליים הפך הנראה בעין בני אדם ומה שהבאתי פה עיקר וכן היא גי' רש"י ז"ל בפירושו:

מהרש"א בתחלה כל האומר לירד וכו' עתה כל האומר לי עלה וכו'. יותר נכון להיות הגרסא בהפך זה בתחלה כל האומר עלה כו' עתה כל האומר לי לירד ממנה וכו' וכ"ה בפרש"י ולפי שודאי שיותר חביב לאדם על מי שא"ל לירד ממנה ממי שא"ל בתחלה עלה ע"כ גבי מי שא"ל עלה לא אמר אלא שהיה כופתו לפני ארי והיכי מזיק אותו בידים וגבי מי שא"ל לירד ממנה גם הכי בעצמו מזיקו להטיל עליו קומקום של מים ומייתי שפיר משאול דמתחלה ברח ולא הזיקו וכשעלה בקש להרוג כו' וק"ל: מדברות שפת כנען וגו'. פרש"י שפת ישראל כו' יש לעיין בזה דמשמע שלא הדירן אלא שלא לעבוד ע"ז כגר תושב ולא על שאר מצות וא"כ למה למד אותן לדבר בשפת ישראל ונראה לפרש משום דהיינו דומה שבועה לה' בכינוי של ע"ז כמו בשבועה בלשון הקודש ולא אמר שהיו מדברות שפת ישראל הדרים בארץ כנען דהיינו בלה"ק כשהיו נשבעים לה' לצבאות שלא יעבדו ע"ז ואמרו ה' לצבאות לומר שהודו שה' הוא אשר לו היכולת על כל לצבאות שהיו לסנחריב שהיו קפ"ה אלף ראשי גייסות כדאמרינן בפרק חלק וק"ל: קרתא דבית שמש דעתיד למיחרב וכו'. פירש"י בספר ישעיה ת"י לשני פנים לשון האומר לחרס ולא יזרח ולשון הריסה וחורבן ומהיכן וכו' ע"ש. ונראה דתרתי ש"מ מדשינה למיכתב חרס במקום שמש דרש ליה מלשון הריסה ומדלא כתיב הרס בה"א אלא בחי"ת דריש ליה כמי מלשון חרס ושמש וק"ל:

כז יף ק' °הביאו בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ הביאו בני
ישעיה מג מרחוק א"ר (הונא) [אמר רב] אלו גליות שבבבל שדעתן מיושבת עליהם כבנים. ובנותי מקצה הארץ אלו גליות שבשאר ארצות שאין דעתן מיושבת עליהם כבנות:

דעתן זכרים מיושבת עליהם יותר משל נקבות: בני בבל אין להם עול מלכות כשאר גליות שבכל ארצות:

מהרש"א אמר רב הונא אלו גליות שבבבל וכו'. דאי בני ובנותי ממש למה חלקן הכתוב דהא ודאי שהן ותבא במקום אחד הן. ואמר אלו גליות שבבבל שדעתן מיושבת וכו', לפי ששם גלו החכמים כדאמרינן בפ' המגרש החרש והמסגר וכו' ע"ש ורש"י פי' בע"א:

כח שם (אמר רבה בר רב הונא א"ר ואמרי לה אמר רב כהנא אמר רב ואמרי לה) אמר רב [א"ר אבא בר יצחק אמר רב חסדא ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב] מצור ועד קרתגני מכירין את ישראל ואת אביהם שבשמים מצור כלפי מערב ומקרתגני כלפי מזרח אין מכירין לא לישראל ולא לאביהם שבשמים
מלאכי א איתיביה רב שימי בר חייא לרב °כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי ומנחה טהורה א"ל שימי את דקארו ליה אלהא דאלהי. ובכ"מ מוקטר וגו' בכ"מ סלקא דעתך א"ר שמואל בר נחמני [א"ר יונתן] אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכ"מ מעלה אני עליהם כאילו מקטירים ומגישים לשמי ומנחה טהורה (א"ר נחמיה) זה הלומד תורה בטהרה (מאי היא) נושא אשה ואח"כ לומד תורה:

מכירין את ישראל. מכירים בכבודם הראשון ואין מכבידין עולם: ואת אביהם שבשמים. שמאמינים בהקב"ה ואינם עובדים ע"ז: שימי את. בתמיה אתה הוא שימי חכם גדול ומקשה לי דבר זה וי"א רב לא היה זוקף עיניו אלא כובשן כל שעה משום צניעות: זה הלומד תורה בטהרה. עליו הוא אומר לשמי ומנחה טהורה:

מהרש"א מכירין את ישראל ואת אביהם כו'. נקט מתחלה ישראל וכו' דע"י ישראל שלמטה נתפרסם אלהותו ית' ויכולתו בעולם התחתון ושהוא אלהי ישראל ומשגיח על הארץ דהיינו אביהם שבשמים אבל מצור כלפי מערב כיון דאין מכירין ישראל אין מכירין אביהם שבשמים שהוא משגיח בעולם השפל אבל הוא אלהא דאלהי כדמסיק שהוא אלהי אלהים ולאותן אלוהות שתחתיו נתן כח וממשלה למטה ואין הוא משגיח בעולם התחתון וק"ל: ומגישין לשמי כו'. שהם עיקר העבודה הקטרת האימורים מכל הזבחים לשמים. ואמר ומנחה טהורה זה הלומד תורה כו'. כי המנחה הוא לחם אלהיו כמו כן התורה שנאמר לכו לחמו בלחמי וגומר וקאמר זה הלומד תורה בטהרה נושא אשה כו' הכי אמרינן בפ' בא לו יראת ה' טהורה זה הנושא אשה וכו' ע"ש:

הגהה ובכל מקום מוקטר וגו'. דהיל"ל מוקטר ומוגש ומנחה טהורה לשמי להכי דרש לשמי התורה שהיא שמות של הקב"ה העוסקים בה כאילו מקטירים כו' הרי"ף:

כט שם תהלים קלד °שיר המעלות וגו' בבית ה' בלילות מאי בלילות א"ר יוחנן אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה מעלה עליהם הכתוב כאילו עוסקי' בעבודה.
דה"ב ב °לעולם זאת על ישראל

עיון יעקב

אלו גלות שבשאר ארצות שאין דעתן קלות ור"ל דעתן מיושבת עליהן כבנות כדאמרי' נשים דעתן אינה מיושבת כל כך שהיא פטורין מן המשנה כדאמרינן בעירובין דף ס"ה ע"ב מי שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל דהא נשים חייבות בתפלה כדאיתא בברכות והמבואר בא"ח סי' ק"ו: מכירין את ישראל. נרא' זה יש לראות שמכירין ג"כ את אביהן שבשמים וכפירוש רש"י בפרשת בהעלותך משנאיך אלו שונאי ישראל שכל השונא לישראל שונא את מי שאמר והיה העולם וה"ה להיפך האוהב אותם: העוסקים בתורה בכל מקום כאילו, כמ"ש כאילו מקטירים. וקטורת מעשיר וכן שעוסק בתורה נכסיו מצליחין: כל העוסק בתורה בלילה. עיין בחידושינו בחלק דף צ"ט ובע"ז די"ב:

ישראל וגו' א"ר גידל אמר רב [זה] מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן ור' יוחנן אמר אלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה מקדש בימיהם אר"ל מ"ד °זאת התורה ויקרא ו
לעולה ולמנחה וגו' כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה ומנחה חטאת ואשם אמר רבא האי לעולה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה אלא אמר רבא כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם.
א"ר יצחק מ"ד °זאת תורת החטאת זאת תורת האשם שם
כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם:

העולם זאת על ישראל. קרא הוא בדברי הימים בשלמים ובקרבנות משתעי דלעולם הם עומדים והיכי דמי מזבח בנוי בשמים ומיכאל עומד וכו': מ"ד זאת התורה. ולא כתיב זאת המוקה: עולה ומנחה מיבעי ליה. דליהוי משמע זאת התורה הוא עולה ומנחה כו': אין צריך לא עולה. דהכי משמע זאת התורה לעולם כלומר במקום העולה היא לכם בשבילכם כלומר דת"ת מכפר עונותיו: בתורת חטאת. כגון סדר קדשים דמיירי בהלכות עבודה:

מהרש"א אר"י אלו ת"ח כו'. דלפי פשוטו דקאי אעבודת בית המקדש מאי בלילות הא עיקר עבודה בימים הוא ולא בלילות אלא אלו ת"ח העוסקים בלילות בתורה וכו' דביום האדם טרוד בעסקיו ובלילה הוא פנוי כדאמרינן יזיף ביום ופרע בלילה וקאמר אלו עוסקים בעבודה דעיקר קרא מיירי ביה אלא דמלת בלילות הוא רמז על עסק התורה שהיא כעבודה וק"ל: לעולם זאת על ישראל כו'. כפרש"י בקרבנות משתעי קרא ומאי לעולם דהא אחר תחרבן בטלו הקרבנות ומוקי ליה דמרמז על מזבח של מעלה ומיכאל כו' וכדאיתא פרק אין דורשין בז' רקיעים דחשיב זבול שבו ירושלים ובה"מ ומזבח ומיכאל כו' וזהו עומד לעולם וכמ"ש התוס' די"א נשמותיהם של צדיקים וי"א כבשים של אש ועל ישראל מוכח קלא כפי' קמא ור"י דאמר אלו ת"ח כו' דהיינו לעולם שעוסקי' בהלכותיה' גם לאחר החרבן והיינו על ישראל שעסק התורה היא על כל ישראל משא"כ העבודה בכהנים דוקא וק"ל: כל העוסק בתורה כו' האי לעולה כו' כל העוסק בתורה א"צ כו'. יש לדקדק מה הוסיף ומה תיקן בזה וי"ל דבקרא דזאת התורה משמע בעוסק בכל התורה משא"כ בזאת תורת החטאת שהוא דבק דלא משמע אלא בתורת אותו קרבן ולכך לא מייתי ההוא קרא דר"י מייתי ליה אע"ג דהוא מוקדם. ופריך רבא דא"כ לעולה ל"ל וקאמר אלא דכל העוסק בתורה א"צ לא עולה כו' דלאו כאילו הקריב לחוד הוא דהיינו אחר שנתחייב בהו אלא דהתורה מגנא ומצלא שלא יבא לידי חטא שיתחייב קרבן עליה כדאמרינן בסוטה ובא רבי יצחק והוסיף לדורות מהאי קרא דתורת דבק לחטאת דלא איירי בעוסק בכל התורה דמגנא ומצלא אלא דמיירי דעוסק בתורת אותו קרבן דלא הוה אלא כעוסק במקום דמגנא כאילו הקריב חטאת ואשם שנתחייב אבל אינה מצלת שלא יבא לידי חטא כדאמרינן בסוטה לגבי מצוה ולזה נקט ר"י במלתיה חטאת ואשם ולא נקט עולה ומנחה כדנקט לעיל משום דעולה ומנחה באו בנדבה ולא איצטריך ליה לפרש דודאי הוה מגנא כאילו הקריב עולה ומנחה בנדבה אבל בחטאת ואשם שלא באו בנדבה איצטריך דלא תיסבי ליה עסקו בהן מש"ה קאמר דאפילו כן בעסקו בהן נוטל שכר כאילו חטא ודאי והקריב חטאת ואשם ודו"ק:

הרי"ף אלו ת"ח שעוסקים בתורה בלילה. נראה דמלינו שאין מעלין הקרבנות בלילה שנאמר ביום צותו את בני ישראל ואמרינן לעיל שהעוסק בתורה בכ"מ הוי כאילו מקטירים לפי זה שהעוסק בתורה בלילה אין להם שכר כהקטרה בלילה כי אדרבה אינו רשאי להקטיר ולהקריב בלילה ולא היה קשיב כקרבן לז"א על העומדים בבית ה' דהיינו עוסקים בתורה בבית ה' שהם בתי מדרשות אע"פ שאינו רשאי להקריב בלילה מ"מ מעלה עליהם כאילו עוסקים בעבודה שזמנה בלילה כלומר בהעלאת אברים ופדרים למזבח שהקטר חלבים ואימורים מלותן עד שיעלה עמוד השחר. ונרמזה העבודה בכתוב שאמר שאו ידיכם קודש דהיינו העבודה שהוא קודש מעלה עליכם כאילו אתם נושאים ידיכם להעלות האימורים שהם קדש ע"ג המזבח: מ"ד זאת התורה לעולה למנחה וגו' וכו'. פירש"י ז"ל דלא כתיב זאת המוקה וקשיא לי דהא כתיב זאת תורת העולה היא העולה וזאת תורת האשם ולא דייקינן דלא כתיב בכולהו זאת חקת נראה לדייק דהיל"ל זאת תורת מ"ד זאת התורה לעולה למנחה לכך דרשו זאת התורה שעוסק בה האדם חשובה לעולה כאילו הקריב עולה:

משנה נאמר בעולת בהמה °אשה ריח ניחוח ובעולת שם
העוף °אשה ריח ניחוח ובמנחה °אשה ריח ויקרא א שם
ניחוח ללמדך שאחד המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוין שם ב
לבו לשמים: גמ' א"ר זירא מאי קראה °מתוקה שנת קהלת ה
העובד אם מעט ואם הרבה יאכל רב אדא בר אהבה
אמר מהכא °ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון שם
לבעליו כי אם ראות עיניו תניא אר"ש בן עזאי בא וראה
מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא
אלהים אלא לה' שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק
נאמר בשור הגס °אשה ריח ניחוח ובעוף הדק אשה ויקרא ג
ריח ניחוח ובמנחה אשה ריח ניחוח לומר לך אחד המרב'
ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים ושמא
תאמר לאכילה הוא צריך ת"ל °אם ארעב לא אומר לך תהלים נ
וגו' האוכל בשר אבירים וגו' לא אמרתי לכם זבחו כדי
שתאמר אעשה רצונו ויעשה רצוני לא לרצוני אתם
זבחים אלא לרצונכם שנא' °לרצונכם (תזבחו) [תזבחהו]: ויקרא יט

שנת העובד. עבודת קרבן ומביאו למזבח מתוקה שנתו כשהוא ישן לא יירא: אם מעט ואם הרבה יאכל. מתן שכרו: ברבות הטובה: קרבנות: רבו אוכליה. כהנים: ומה כשרון לבעליו. הקב"ה כי אם ראות עיניו. שזה מתכוין לטובה: לבעל הדין. למינין לומר רשויות הרבה הם והדבר מוכיח שזה שסמו כך נוח להקריב לו מנחה וזה שסמו כך נוח להקריב לו פרים ואילים לכך נאמר בכולן ריח ניחוח לה': אחד המרבה. להביא קרבנות: כדי

עיון יעקב

אלא אמר רבא כל העוסק בתורה א"צ לא עולה ולא מנחה. נראה דרבא בא להוסיף דלמ"ד ראשון הוי כאילו הקריב והוא רק כיף הדמיון משמע דקרבנות ממש עדיפא אבל רבא ס"ל דתורה עדיף ואין צורך כלל לקרבנות ואזיל רבא לטעמו דאמר ביבמות דף ק"ה בכתי עלי בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה כי תורה עדיף ואף לפי גרסת התוספות לשם דגרים שם רבה מ"מ מסיק שם התוספות דגם רבא ס"ל הכי ע"ש ואזיל לטעמו כאן: אמר ר' זירא מאי קרא כי הא דכתיב בכולהו ריח ניחוח. אין הוכחה כל כך די"ל דמ"מ כל אחד כפי מעלתו ומדרגתו הוא לריח ניחוח זו למעלה מזו לה"ק מאי קרא שהכל בשוה ומייתי שפיר ממתוקה שנת וגו' דהכל בשוה אחד: שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק. עיין פרש"י ובמדרש הנעלם איתא שם י"ה הוא נקרא שם המיוחד להקב"ה משא"כ שם אל או אלקים נקרא שם המשותף גם המלאכים ודיינים וגדולים נקראים אלקים עיין בילקוט ראובני ריש ויקרא ועי"ל שאמר הבעל דין לפי ענין הקרבנות כך הוא בשור גדול מהפך מדת הדין לרחמים משא"כ בקרבנות קטנים לכך נאמר בשוה ריח ניחוח לה' לומר שבין קרבן גדול או קטן או עשיר ועני הכל שוה בקרבנם ונעשה ריח ניחוח לה' למדת רחמים אם מכוון לבו לשמים: ושמא תאמר לאכילה הוא צריך. כלומר כיון שהכל שוה לך רב או מעט תאמר שכן דרכו של רעב ותאב לאכול כדכתיב כנפש רעבה כל מר מתוק ועוד לפי שרוצה לאכול מכל מבהמה ועוף ומנחה שלא לכך כתיב בכולם ריח ניחוח לרצון להבי מביא הפסוק אם ארעב וגו' שהוא רק לעשות רצונו וכן נעשה במהרה בימינו:

כדי שתאמר אעשה רצוני. להקריב לו קרבן ויעשה רצוני לפי שהוא צריך לו ואהבתו: לא לרצוני אתם זובחים. כלומר לא להנאתי (שאני) [שאיני] רוצה להכרית אתכם לעשות על כרחכם: לרצונכם. לצורך עצמכם לקיים מצותי שתהא לכם כפרה בכך:

מהרש"א נאמר בעולת בהמה וכו'. ר"ל בין בקרבן עשיר שהוא עולת בהמה ובין בעולת העוף שהוא קרבן דלות ובין במנחה שהוא קרבן דלי דלות דהיינו אחד המרבה כו' וק"ל: מתוקה שנת העובד כו'. ר"ל העובד מביא קרבנות לעבודת בהמ"ק אם מעט אם הרבה יאכל בקדשים ובאכילת מזבח ובאכילת כהנים מתוקה לשניהם אם יכונו לבם לשמים והשבע לעשיר שיהיה עומד בעשרו ולא מביא אפילו קרבן עני איננו מניח לו לישון כפשטיה: ורב אדא ב"א דאמר מהכא ברבות הטובה גו'. ר"ל לפי רבות הטובה רבו אוכליה בקדשים שמביאים שזה שמביא קרבן עשיר ודאי דרבו אוכליה ביותר אבל מה כשרון לבעליה שמביא דבר שרבו אוכליה שהרי אין לו יתרון בזה כי אם לפי ראות עיניו דהיינו לפי נראית העין אבל האמת דשוין הן לפי הכונה לשמים וק"ל: ולא אלהים כו'. משום דהקרבנות על הרוב באין לרצות ולפייס את מדת הדין על חטא האדם ולא היה לו לכתוב בכלם ריח ניחוח לה' שהוא מדת הרחמים אלא שיהיה ריח ניחוח לגבי מדת הדין אל או אלהים ולא נכתב כן אלא כדי שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלשון זה כתיב גם בע"ז בעבודתה כגון לא תשתחוה לאל אחר ואלהים אחרים שלא יאמרו שהקב"ה שהוא אלהא דאלהות כדלעיל נתן לאלהי' אחרים כח וממשלה בשפלים ולוה לעבדם לכך כתיב שם ה' שאין לעבוד רק לשם המיוחד ואמר והא לך ראיה לזה נאמר בשור כו' ובלבד שיכוין לבו לשמים דהיינו לשם ה' אבל אלהים אחרים ודאי ריבחרו במרוב' באכיל' יותר. ואמר ושמא תאמר גם הוא לאכילה צריך. ה"ז מפורש בראיות דאיכו דכתיב בענין קרבנות לא על זבחיך גו' וכתיב בתריה אם ארעב גו' לא משום שארעב אני אומר לך להביא קרבנות שהרי לי תבל ומלואה ואינני צריך לכך ואמר ונאמר כי לי כל חיתו יער גו' זה המקרא הוא מוקדם בקרא ושינה להביא המאוחר מתחלה שבו הענין מפורש טפי. ואמר לא אמרתי אליכם זבחו אלא כדי שתאמר כו'. אבל ממה שפירש"י ויעשה רצוני לפי שהוא צריך לכך ואהבתו עכ"ל נראה דל"ג אלא וכ"ה בע"י גם שיכ' הפי' גבי ולא לרצוני דהיינו להנאתי וע"כ נראה כגירסת הספרים דגרסי אלא כדי שתאמר אעשה רצונו ויעשה רצוני וכו' דהיינו שתאמר שאעשה רצונו כפרש"י להקריב לו קרבן כדי שיעשה רצוני להנאותי כי לא לרצוני אתם זובחים דהיינו להנאתי אלא לרצונכם ולהנאתכם ודו"ק:

הדרן עלך מסכת מנחות

הכל שוחטין פרק ראשון חולין

דף ב דברים כג קהלת ה **כתיב** וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא וכתיב טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם ותניא טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר דברי ר"מ ר' יהודה אומר טוב מזה ומזה נודר ומשלם:

לא יהיה בך חטא. הא אם תדור יהיה בך חטא: טוב אשר לא תדור. לעיל מיניה כתיב את אשר תדור שלם ואפ"ה טוב אשר לא תדור שמא תדור ולא תשלם הכי מפרש לה ר"מ: טוב מזה ומזה. מנודר ומשלם ומנודר ואינו משלם: שאינו נודר כל עיקר. שהרגיל בנדרים בא לידי לא יחל דברו: ר"י אומר טוב מזה ומזה נודר ומשלם. דהכי משמע טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם אבל משתדור ותשלם לא שהוא טוב מכלם:

תוספות וכתיב טוב אשר לא תדור. מעיקרא מייתי מד"ת והדר מייתי מדברי קבלה: טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר. פי' דלעיל מיניה כתיב את אשר תדור שלם ואפ"ה טוב אשר לא תדור שמא תדור ולא תשלם וקשה לר"ת דלא מייתי בגמרא הסוא קרא כלל ונראה לר"ת דכולי מילתא דר"מ מהאי קרא דהוה ליה למכתב טוב אשר לא תדור משתדור ואנא ידענא דמשתדור ולא תשלם קאמר אלא להכי קאמר ולא תשלם לגלויי על משתדור דמשתדור כלך הנודרין קאמר שנודרין ומשלמין כדקאמר גבי שכיר ותושב בא זה ולימד ע"ז:

דף ה, מ"א כב **א** ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים איש על כסאו מלובשים בגדים בגורן פתח שער שומרון מאי גורן אילימא גורן ממש אטו שער שומרון גורן הוה אלא כי גורן דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה. שם א יז סוטה פ"ב וע"ש מהרש"א והעורבים מביאין לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב אמר רב יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב מביאין לו על פי הדבור מאי עורבים אמר רבינא עורבים ממש:

כי גורן. היו יושבים בחיבה ובריעות ובאגודה אחת כסנהדרין שאין חושדין זה את זה: שיהו רואין זה את זה. להיות שומעין איש דבר חבירו ומתוכח זה עם זה עד שתצא הוראה כהלכה שאילו היו יושבים בשורה שלא בעיגול אין בני ראש השורה רואה את בני סוף שורתו ובעגולה שלימה לא היו יושבין כדי שיהא מקום לנאת לבא: ע"פ הדבור. שהקב"ה התירו לפי שעה דכתיב ואת העורבים צויתי לכלכלך שם:

מהרש"א כחצי גורן כו'. נראה לפ"ז כמו יהיה שער שומרון שני ב"ד שיושבים שם סנהדרין כמו שת"א שעריך קרוי בית דינך וק"ל: ע"פ הדבור שאני כו'. והיא גופה אשמעי' דאע"ג דמבי טבחי דאחאב הוה הותר לו ע"פ הדבור דבר אסור משום שחיטת טבחי דאחאב וק"ק כיון דע"פ הדבור היה אמאי לא נימא דהגיד לו ע"פ הדבור שהיה בדבר המותר מזבוח דעובדיה כדלעיל וק"ל:

עיון יעקב

אטו שער שומרון גורן הוה. דהא מרחיקין את הגורן מן העיר כדאיתא בפ' לא יחפור: על פי הדיבור שאני. ומה שמקשה מהרש"א אמאי לא נימא דהוגד לו ע"פ הדבור שהיו דבר מותר מזבוח עובדיה לקיים דאם כן מאי אתי רב לאשמועינן דהיה מבי טבחי דאחאב אי לא לאשמועינן דמותר לאכול משחיטת מומר לע"ז או לאשמועינן דע"י הדבור מותר לאכול דבר האסור וכמ"ש מהרש"א עצמו ואף הד"א לאכול בשר רק בערב כדאיתא ביומא מ"מ אינו חושש עי שאין לו פת בסלו: מאי עורבי. כי בלא"ז על הפסוקים לקיים רע"ב לא שורבי

ב סס ויקרא א **תניא** מן הבהמה להביא בני אדם שדומין לבהמה
מכאן אמרו מקבלין קרבנות מפושעי ישראל
כדי שיחזרו בהם בתשובה חוץ מן המומר לנסך את
סס ע"ב היין ומחלל שבתות בפרהסיא *וכל היכא דכתיב בהמה
תהלים לו גריעותא היא והא כתיב °אדם ובהמה תושיע ה' ואמר
רב יהודה א"ר אלו בני אדם שהם ערומים בדעת ומשימין
עצמן כבהמה התם כתיב אדם ובהמה הכא בהמה
לחודה כתיב וכל היכא דכתיב אדם ובהמה מעליותא
ירמיה לא היא והכתיב °וזרעתי את בית ישראל זרע אדם וזרע
בהמה התם קא חלקיה קרא זרע אדם לחוד וזרע בהמה
לחוד:

מפושעי ישראל. משמע מזידים כדתניא במס' יומא פשעים אלו המרדים וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי והיינו מומר:
גריעותא היא. דלוקמה דפושעים קרי בהמה: **שהם ערומים בדעת.** כאדם הראשון ומשימין עצמן כבהמה דכאי רוח: **וזרע בהמה.** ומוקמי לה במסכת סוטה לא קרא ולא שנה ולא שמש תלמידי חכמים עליו הכתוב אומר וזרעתי את בית ישראל זרע אדם וזרע בהמה כלומר החכמים והבורים כולם אזרעם לפרותם ולרבותם:

תוספות כדי שיחזרו בהם בתשובה. לאו טעמא דקרא קא דריש אלא נותן טעם לדבר מדרבינן מהא מומר לדבר אחד שפי' מומר לכל התורה כולה ולא מוקמינן קרא במלתא אחריתי וקאמר דמומר לדבר א' בקל יחזור בתשובה ולכך מקבלין מהם כדי שיחזרו:

ג **רבי** שמעון בן אלעזר שדריה ר' מאיר לאתויי חמרא
מבי כותאי אשכחיה ההוא סבא א"ל °ושמת סכין
בלועיך אם בעל נפש אתה הלך ר"ש בן אלעזר וספר
דברים לפני ר"מ וגזר עליהם מ"ש אמר רב נחמן בר
יצחק דמות יונה מצאו להם בראש הר גריזים שהיו
עובדים אותה ור"מ לטעמיה דחייש למיעוטא וגזר רובא
אטו מיעוטא. פשטיה דקרא במאי כתיב בתלמיד
סס היושב לפני רבו דתניא ר' חייא °כי תשב ללחום את
מושל בין תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך וגו'
אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם בין ואם
לאו תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך אם בעל
נפש אתה פרוש הימנו:

אם בעל נפש אתה. אם אדם כשר אתה כדאמרינן בעל נפש לא ילכלך אדם כשר: **בלועיך.** בלחייך כלומר התחזק על יצרך ולא תשתה זאת: **מצאו להן.** אותם היושבים בהר גריזים וכנכו מומרים לע"ז [והע"ג דרוב כותים לאו מהר גריזים היו ר"מ לטעמיה דחייש למיעוטא וכו']: **את מושל.** גדול בתורה: **אם יודע.** ברבו שאם ישאלנו ישיב לו טעם: **בין.** שאל: **ואם לאו תבין את אשר לפניך.** מעצמך ואל תשאל ותביישנו: **ושמת**

סכין בלועיך. בתרים דהאי קרא כתיב כלומר התחזק עצמך ותאנח פיך מלשאול: **אם בעל נפש אתה.** ומתאוה לשאול ולעמוד על העיקר מאי תקנתיה פרוש הימנו:

תוספות אשכחיה ההוא סבא. יש מפרשים דכ"מ שהוא מזכיר ההוא סבא הוא אליהו ואי אפשר לומר כן בפ' ב"מ בעובדא דרשב"י: בראש הר גריזים. במדרש יש [שהוא] ע"ז שהטמין יעקב תחת האלה בהר בשכם: אם בעל נפש אתה פרוש הימנו. דבסיפא דקרא כתיב ואל תתאו למטעמותיו:

מהרש"א דמות יונה מצאו כו'. בקרא כתיב תחת האלה אשר עם שכם ופירש רש"י אצל שכם והיינו בהר גריזים כמפורש בקרא וזאת הברכה על הר גריזים גומר הלא המה וגומר אצל אלוני מורה והוא שכם כדכתיב עד מקום שכם עד אלון מורה והם הכותים שהביאום מלך אשור והושיבום בהר שומרון כמפורש בספר מלכים ושם מפורש ע"ז שלהם נרגול והוא תרנגול כפרש"י שם: **בתלמיד כו'.** כל ספר משלי כאמר דרך משל ופשטיה דקרא הוא הכמשל ממנו וקאמר בתלמיד היושב לפני רבו כו' שהוא הכמשל מן ללחום את מושל וגו' אבל לפי הדרשה דלעיל לענין דבר איסור לא יתפרש בנמשל ללחום את מושל וק"ל:

העיד ר' יהושע בן זרוז בן חמיו של ר"מ לפני רבי
סס ע"ב על ר' מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן
והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו חברו עליו אחיו
ובית אביו אמרו לו מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו
בו איסור אתה תנהוג בו היתר דרש להם מקרא זה
מ"ב יח °וכתת נחש הנחושת אשר עשה משה כי עד הימים
ההם היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחשתן אפשר
בא אסא ולא ביערו בא יהושפט ולא ביערו והלא כל
ע"ז שבעולם אסא ויהושפט ביערום °אלא מקום הניחו יפ"ז
לו אבותיו להתגדר בו אף אני מקום הניחו לי אבותי
להתגדר בו מכאן לת"ח שאמר דבר הלכה שאין מזיחים
אותו ואמ"י לה אין מזניחים אותו ואמרי לה אין מזחיחין
שמות כח אותו מ"ד מזיחין דכתיב °ולא יזח החשן ומ"ד אין
איכה ג מזניחים דכתיב °כי לא יזנח לעולם ה' ומ"ד מזחיחין
דתנן משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקת בישראל:

עלה של ירק. ולא עישר: **והתיר רבי.** ע"פ עדות זו: **את בית שאן כולה.** לאכול ירק שלה ופירות האילן בטבלן קס"ד קסבר ר"מ לאו מא"י הוא ומעשר דגן בח"ל הוא טהג מדרבנן הואיל ובארץ דאורייתא אבל מעשר ירק דבארץ גופה מדרבנן לא גזרו מידי בח"ל דאי מא"י היא אע"ג דר"מ ורבי אחר החורבן הוו הא קיימא לן מעשר דגן דאורייתא וירק דרבנן דקדושה אחרונה דעזרא קדשה אף לע"ל [לבא כדקתני התיר רבי את בית שאן מכלל דשאר מקומות נוהג בהן]: **וכתת את נחש הנחשת.** בחזקיה מלך יהודה כתיב: **מקום הניחו.** כשיבואו בניו אחריו אם לא ימלאו

עין יעקב

עורבי. ממש דאל"כ הוי כשר שנתעלם מן הבין וכמ"ש תוספות אבל עכשיו דאמרים דהוי ע"פ הדבור מקשה שפיר מאי עורבי: **להביא** בני אדם שדומין לבהמה. עיין פירש"י ונ"ל כיון דמיירי במומר לדבר אחד ולא לע"ז או בעבירות החמורות דהאי ככופר בעיקר כדמסיק להכי מיקרי להו שדומין לבהמה כדכתיב ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו גם זה ידע את קונהו ומומר רק לאחד משאר עבירות: **וכל** היכא דכתיב בהמה גריעותא היא. דדייק ליה הכי מדקאמר מן הבהמה להביא שהוא נגד סוגיות הש"ס דקאמר בעלמא דמן להוציא קאתא להוציא את הרובע והנרבע והמוקצה ועוד דהכא להוציא קאתי א"כ גם מן להוציא קאתי כדאמרינן בעלמא והנכ"ב דמיעוט מיעוטא הלא דמטת בהמה דהוא גריעותא בכל מקום משמע דאפי' בני אדם שדומין לבהמה נ"כ יקריבו ולא מסיכם מן קרים להכי מקשה שפיר: **ור"מ** לטעמיה. דליכא למימר דר"מ סמך עלמו אהאי קרא דאמר אם בעל נפש אתה מ"מ למה גזר על כולם דילמא האי קרא יהא שמחוין כוהאי שהיה רוצה ליקח הם מחזין היעוטא שעכרו ע"ז מ"מ לא ה"ל לאסור כולם משום מיעוטן אלו אי לאו דר"מ אזיל לטעמיה דחייש למיעוטא וגזר רובא אטו מיעוטא: **פשטיה** דקרא. במאי כתיב דמי כפי' האי קרא וכי לא ידע ר"מ פירושא דקרא: **העיד** ר' יהושע בן זרות. ק"ק איך סמך על עד אחד ואף על גב דקי"ל ע"א נאמן באיסורין כתוספ' ביו"ד סי' קכ"ז מ"מ בדבר דאתחזק איסורא כי הכא דהחזיק שאבותיו ואבות אבותיו נהגו בה איסור אין ע"א נאמן לבטליה ואולי י"ב בזותק דבאותם עד א' היה עמו ולא קחשיב ליה מפני כבודו דר' יהושע וכנחנא דמתרץ הש"ס רפ"ב דר"ה ואה דקאמר דהתיר על ידו י"ל מ"מ עיקר סומכם כהיתר על ידו כדמסיק הש"ס אני מאן נברא רבא קמסהיד עלה או על ידו קאי על ר"מ וע"ל דגם לא מקרי אהמנק איסורא דגם שראשונים מפני ספק שמעיהו ולא הפני מוקם בפי'

ישלא מה לתקן בהם יגדל שמם (וקשה שיניחו ישראל לעבוד ע"ז כדי שיתגדל שם בניהם ואפשר דר"ל שלא בכונה עשו דהיינו שלא הרגישו בדבר כדי שיתגדל שם בניהם וכן בבית שאן וק"ל מהרש"א): להתגדר. להתגדל: מכאן. שראינו שקבל רבי עדות זו ולמד שימנה אע"פ שדבר תימה הוא שהרי מעולם היו נוהגים בו איסור למדנו כאן מזיחין ת"ח האומר דבר הלכה חדשה לאמר לא שמעת: אין מזיחין. אין מבדילין אותו משמועתו לאמר חזור בך: מזניחין. משליכין את דבריו: מזחיחין. לאמר גאותך גרמה שלא הטית אזן לשמוע דבר כהלכתו מפי רבך. ל"א מגביהין ומסלקין אותו מדבריו זחותי. לשון גבהות שלא דקדק מפי רבו כל צרכו וסמכו על לבו.

תוספות אלא מקום הניחו לו כו'. תימה דלא משני הכי בפרק במה בהמה דדרשינן ואת הבמות אשר על פני ירושלים אשר בנה שלמה אותם ביער יאשיהו וגו' אפשר בא אסא וכו' אלא מקיש ראשונים לאחרונים מה האחרונים לא עשו ותלה בהם אף וכו' ולימא לא משני דמקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו כדמשני הכא וי"ל דבשלמא הכא גבי נחש הנחשת לפי שנעשה ע"פ הדבור טעו בו הראשונים והיו סבורים שהיה אסור לבערו אבל התם במה היו טועים שלא לבער (אותה)[אותן הבמות]

ח פס **אין** הקב"ה מביא תקלה ע"י בהמתן של צדיקים דרבי
פנחס בן יאיר הוה קא אזיל לפדיון שבויים פגע
ביה בגינאי נהרא א"ל גינאי חלוק לי מימיך ואעבור בך
א"ל אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות
רצון קוני אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה ואני
ודאי עושה א"ל אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא
יעברו בך מים לעולם חלק ליה הוה ההוא גברא דהוה
דארי חיטי לפסחא א"ל חלוק ליה נמי להאי דבמצוה
עסיק חלק ליה הוה ההוא טייעא דלוו בהדייהו א"ל
חלוק ליה נמי להאי דלא לימא כך עושין לבני לויה
חלק ליה אמר רב יוסף כמה נפיש האי גברא ממשה
ושתין רבוון דאילו התם חד זמנא והכא תלת זמני ודלמא
הכא נמי חדא זמנא אלא כמשה ושתין רבוון איקלע
להוא אושפיזא רמו ליה שערי להמריה לא אכל
פס ע"ב *חבטינהו לא אכל נקרינהו לא אכל אמר להו דלמא
לא מעשרין עשרינהו ואכל אמר עניה זו הולכת לעשות
רצון קונה ואתם מאכילין אותה טבלים. שמע רבי נפק
לאפיה א"ל רצונך סעוד אצלי א"ל הן צהבו פניו של
רבי א"ל כמדומה את שמודר הנאה מישראל אני.
ישראל קדושים הן יש רוצה ואין לו ויש שיש לו ואינו
משלי כג רוצה וכתיב °אל תלחם לחם רע עין ואל תתאו
למטעמותיו כי כמו שער בנפשו כן הוא אכול ושתה
יאמר לך ולבו בל עמך ואתה רוצה ויש לך השתא מיהא
מסרהיבנא דבמלתא דמצוה קא טרחנא כי הדרנא
אתינא עיילנא לגביך כי אתא איתרמי על בההוא פתחא

דהוו קיימין ביה כודנייתא חיורתא אמר מלאך המות
בביתו של זה ואני אסעוד אצלו שמע רבי נפק לאפיה
א"ל מזבנינא להו א"ל °ולפני עור לא תתן מכשול ויקרא יט
מפקרנא להו מפשת היזקא עקרנא להו איכא צער בעלי
חיים קטילנא להו איכא °בל תשחית הוה קא מכתש זכריה ט
ביה טובא גבה טורא בינייהו בכה רבי ואמר מה בחייהן
כך במיתתן עאכ"ו דא"ר חמא בר חנינא גדולים צדיקים
במיתתן יותר מבחייהם שנאמר °ויהי הם קוברים איש מ"ב יג
והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע
וילך ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו א"ל
רב פפא לאביי ודלמא לקיומי בית ברכתא דאליהו דכתי'
°ויהי נא פי שנים ברוחך אלי א"ל אי הכי היינו דתניא על פס ב
רגליו עמד ולביתו לא הלך אלא במה איקיים כדא"ר
יוחנן שריפא צרעת נעמן שהיא שקולה כמת שנא' °אל במדבר יב
נא תהי כמת אריב"ל למה נקרא שמם ימים שאימתן
מוטלת על הבריות דא"ר חנינא מימי לא שאלני אדם על
מכת פרדה לבנה וחיה והא קא חזינא דחיי אימר וחיית:
והא קא חזינא דמיתסי דחיורן ריש כרעייהו קא אמרינן:

גינאי. שם הנהר: רצון קוני. כל הנחלים הולכים אל הים בגזירת המלך: ספק עושה. שמא לא יתנו לך בפדיון: דבמצוה עסיק. דכתיב ושמרתם את המצות דמתחלת עשייה והרקדה בעינן שימור לשם מצה: דלוה בהדייהו. נתחבר עמהם בדרך: טייעא. סוחר ערבי: כך עושין. בתמיה: לבני לוייה. לבני חבורה שמלוין והולך: דלמא הכא נמי הדא זימנא. אלא מתיירא היה שלא יחזרו המים וישטפו השבים והיה מדבר עליהן שיתחיו לשם הנהר: כמשה ושתין רבון. שנחלק להם ים סוף: חבטינהו. בנפה שבטינהו לנקותם וכיי"ר בלעז וליכא למימר לשון דישה דמעיקרא היו עומדין בקליפתן דא"כ אמאי לא אכלה מעיקרא הרי לא נתחייבו במעשר עד שיתמרחו בכרי דכתיב ראשית דגנך והכא בסדיא מאכילים לבהמה לחיה ולעופות עד אחר ימרח דכל אכילת בהמה חשיב אכילת עראי: נקרינהו. בידים מן האוכלים והפסולת: שמע רבי דהוה קאתי ר' פנחס: רצונך סעוד אצלי. יהי רצונך לסעוד אצלי: צהבו פניו. שמח מפני שלא היה רגיל ר' פנחס ליהנות מכל אחרים כדלקמן: א"ל. ר' פנחס וכי סבור היית שמודר הנאה מישראל אני: ישראל קדושים הם. וראוין ליהנות מהם: אבל יש רוצה. להנות אחרים משלו ואין יכולת בידו וממנו איני רוצה ליהנות שלא אכביד עליו: ויש שיש. יכולת בידו ואינו רוצה להנות אחרים ואע"פ שאומרים בא וסעוד אין לבו חפץ ואיני נהנה ממנו משום דכתיב אל תלחם לחם רע עין: אל תלחם. אל תסעוד לחם לשון סעודה כדכתיב מדוע לא באתם אל הלחם וכתיב בלשצר מלכא עבד לחם רב: כמו שער. כאילו אתה פותח שער בנפשו וי"א

עיון יעקב

ודאי איסור: אם אי אתה חולק. מטעם שאתה רוצה לעשות רצון קונך ואת נ"כ רצון קונך שנאמר ירמיה יעשה ואם אין אתה חולק נמצא שאין אתה עושה רצון קונך לעשות רצון ירמיה א"כ ראוי לגזור שלא יעברו בך מים לעולם וזה נ"כ תשובה נצחת לדבריו כמו שיש בידו לגזור שלא יעברו בך מים לעולם כך בידי לגזור שצריכין ליתן השבוים לבית א"כ גם אני ודאי עושה ועיין במהרש"א: כמשה ושתין רבוון. עיין לתרוצים שגם נגד משה היה הים סוף מתריז שלא לחלוק ולא היה יכול לומר לו ג"כ שאם אין אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם דא"כ לא היו המצרים נטבעים בו: בריש"י ד"ה חבטינהו בנפה. עיין בחידושי הלכות מהרש"א ועי"ל דאי לא היו נידונים מעיקרא אמרי אמר דילמא לא עשרינהו הא ודאי לא עשרינהו קודם מירוח: גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן. התוספות פירשו דנפקא ליה ממה שבחיי הצדיקים נוגעים בהם כמה רשעים ויושבים אצלם ושם לא היה רשים להתעכב אצלו עכ"ל ובאמת מש"ה אך ראיה כל כך דיי"ל דילמא להיפך גדולים רשעים במיתתן יותר מבחייהם כי בחייהם ראוי לקרב אצלם כי אולי ע"י כך יחזרו בתשובה כדאיתא בסנהדרין דף ל"ז משא"כ במיתתן מתוך דשפכן אף דמיתה מכפרת מ"מ החילוקים מדבקת בהם אחר מיתתן ואין מן הראוי להיות שכינתי אצל צדיקים בשום סיבת עולמית ויאמרו מקרה אחד לצדיק ולרשע כמות זה כן מות זה ומה שגרסו בספרים בשם מהר"ן כ"ן מלוכלין מדלא קם אלישע גם זו אין ראיה אף דאכילים בחייהן מ"מ חליף שעתא חליף חיירא ועוד שלא להרגיש אותו לעלות שיהא תחיה מיום הדין כמו שפירש"י וכדאיתא פ"ק דחגיגה דף ד' ע"ב ויותר נ"ל כפירש"י דדרים ממה שהדי בנגיעה בעלמא ובחיין היה צריך להשים פיו על פיו וכו' ומה שהקשו התוספות דמאי מקשי הש"ס דילמא לקיומא ברכתא דאליהו ה"ה כיון שהולך לקיומי ברכתא דאליהו וכיון

שכבר

רי"א לשון מריבות כמו והשאלים השוערים: מסרדיבנא. לשון בהלה ומסירות כלומר צריך אני למסר ולילך לדבר מלוה ואין פנאי לעמוד: כודנייתא. פרדות ושל רבי היו: מלאך המות. שמכה ושוב אין המכה חיה כדלקמן: ולפני עור לא תתן וגו׳. דכי היכי דאסורין לך אסורין לאחריכא והא ליכא למימר דמזבן להו לעכו"ם דתנן אין מוכרין להם בהמה גסה: מפקרנא להו. אשלחם ביערות לעלמא דהפקר: מפשת היזקא. דמתוך שלא יהו בשמרים ירבו נזקין: עקרנא. שלא יוכלו לבעט ובל השחית ליכא שיהיו ראויות לדישה: עקרנא מכסר פרסותיהן ועדיין יכולין לילך: מבתש. מפליג וחברו בשבועות מבתש גרסינן בבי"ת ולא בכ"ף: גבה טורא בינייהו. והבדילן: בחייהן של צדיקים כך. נותן הקב"ה לבו על האותן שלא להעבירן (על) דעתן שגרם הדבר שנכנס בפתח ספרדות שיפתח ולא יעבור על דעתו הראשונה שאין דרכו לשוב משל אחרים כדלקמן: עאב"ו. שהרי במיתתן גדולים יותר מבחייהם כדאמר רבי חמא: קוברים איש. רשע היה ולא ניתן ליקבר אצל צדיקים: ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי. ואילו בחייו צריכה להחיות בן השונמית הולך לשום פיו על פיו ועיניו על עיניו לבקש רחמים: ודלמא לקיומי ברכתא דאליהו. דלא שגי שלא התקיים דכתיב בצדיקים ותגזר אומר ויקם לך ונאו משום אלישע הוא: פי שנים. אליהו החיה בן הצרפית ואלישע בן השונמית וצריך להחיות עוד אחר: אי הכי. דלקיומי ברכתא דאליהו: היינו דתניא. בתמיה ואי משום ברכתא דאליהו היה צריך להחיות ממש כמו שעשה אותו שהחיה אליהו אלא לאו ש"מ משום אלישע הוא ולא היה צריך לאלישע אלא לנקו מאללו והחייהו עד שנסתלק מהם: אל נא תהי כמת. בצרעת מרים כתיב: למה נקרא שמן. דמודכייתא יתיה דכתיב אשר מלא את הימים: לא שאלני. ר׳ חנינא רופא היה ומהכא מייתי לה במסכת יומא בהוליאו לו: והיה. משמע שמת המוכה: וחיית. לשון כקדם ואמכה קאי שאין מתרפאת:

פ"ה מפשטי בשם כגאון מהר"ן מטוכלין דדייק מהאים קס על חנינא תליו ולא קם אלישע והלך משם אנא דהיה ליה גריעותא דגדולים בקשו במיתתן ספר וכו׳ ודויק

תוספות א"ל אתה הולך לעשות רצון קונך וכו׳. שמא שר שב יש שהשיב לו כך א"נ ר׳ פנחס היה מחשב בלבו שלכך היה מניח מלחלוק לו וכענין זה צריך לפרש בפ"ק דע"ז גבי ר׳ אליעזר בן דורדיא דאמר שמים בקשו עלי רחמים: ויש שיש לו ואינו רוצה. ואפ"ה איקרו קדושים שמזמין את חברו לאכול אצלו מפני הבושת: גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם וכו׳. פי׳ בקונטרס דדרים מנה שבחייהו בגניעה בעצמא כדכתיב ויגע ויחי וקשה דא"כ מאי פריך ודלמא לקיומי ברכתא דאליהו מ"מ היה גדול במה שגרם להחיותו בחייו יותר ממותו ונראה דנפקא ליה מנה שבחיי שנדיקים נוגעים בהם כמה רשעים ויושבים אצלם ושם לא היה רשות להתעכב אצלו ע"כ:

הרשב"א ז"ל כתב בספר פי׳ אגדות על הגדה זו וז"ל מנה שנתפרסם פרסום רב בתורה גם בספרי התלמוד שנאמינהו אנחנו שלא נצטרך לדבר בו התחדש אות ופלא לעת. שנצרך לעם כלו ע"י נביא או אפילו לא׳ מן החסידים ונמשך הענין מאבות לבנים עד שהגיע לרבותינו ז"ל כן בהרבה מקומות כמו שקרה לר"א וחכמים בענין תנורו של עכנאי וענין רבה ורבא ואלה רבים. גם מנה שלא יעלים ממך שנהגו ז"ל להמשיך הפלא או המעשים המתחדשים אל דרך הויכוח כאילו נתחייב הענין כן מצד שכות הטענה עד שתמלאם ז"ל נמשכים אל הדרך הזה אף בבריאת הנבראים בראש ימי מלכותם ואפ"כ כאומרם כל מעשה בראשית לדעתם נבראו ומן הנמנע להיות הנברא מן האפס המוחלט מסכים על דבר קודם הבראו ולאתו אל הפועל ואיך יבוא לדעתו קודם היות לו מציאות בכח וגם"כ בפועל ואמרו אמרה לבנה לפני הקב"ה רבש"ע א"א לבי מלכים שישתמשו בכתר אחד אמר לה הקב"ה לכי ומעטי את עצמך אמרה ליה וכי בשביל שאמרתי דבר הגון אמעט את עצמי וכלל הענין וכאלו רבים לשם ז"ל במקומות רבים וזה כולו אינו על דרך שכיון האומתי

אלא על דרך שהשתמש משל לכוונות ידועות מועילות הרבה ומיסרות אל אמיתת האמונה בחידוש העולם והשגחה ולשבות אחרות רבות התועלת אגלה כל אחד בעזר השוזר בהגיעי אגל כל אי ואי מן המקומות ההם וכאן היתה להם הכונה בויכוח החסיד הזה עם גינאי נהרא לפרסם שלש הנה גדולות התועלת והוא שמן המחוייב להיות האדם נמנע וכ"ש החסידים להוציא הדברים הטבעיים מגדר הטבע לפלא מהם כי אם לצורך גדול ולמצוה הצריכה לשעתם עם היות להם ממשלה מ"ד מעלות הנפש לפעול בפלא וכבר ידעת שהענים ר׳ יוסי דמן יוקרת את בנו בהוציאו תאנים מן התאנה שלא בזמנה כמוזכר במס׳ תענית ע"כ גלו שהחסיד הזה הולך לפעול בפלא מפני שגדל הנהר ופגעו ולא יוכל לעבור ומעכבו מפדיון שבוים שהולך לשעתו שהוא מצוה רבה כמו שאמרו מאי מצוה רבה פדיון שבוים ואמרו שגי כולהו איתנהו בה ונמשך הענין כי לולי שצורך שהיה טרוד וממהר למצות רבה היה מן הראוי שלא יבטל אפילו שעה אחת מנהג הנהוג במעשה בראשית כי זה כולו הסדר מנהג העולם רבהו יתי׳ ואולם מחמת מצוה לצורך שעה מותר ואע"פ שאינו ודאי שיוכל לפדותו והוא אמרם כאילו השיבו הנהר או שר הנהר אני הולך לעשות רצון קוני ואני ודאי עושה אתה ספק ועם כל זה לא נמנע החסיד ההוא מלגזור עליו ולפעול הפלא להתעסק בפדיון השבוים. ועוד גלה לנו שאפשר לו להמשיך הותו לצורך מצוה אחרת ממצות התורה בהשתדלות להביא חטים ואע"פ שהיה באפשר שהיה נמנע לפעול בעבור זה בתחלה באותו הפלא ואף למצות כיבוד האהבה והמסורה לבעלי השכל בביאה שנתלוה עמו השיכו כי זה ניסוד העולם לנהוג ביושר עם החברים ולא שיהיה כל דבר מאלו ראוי לפעול עליו כפלא בתחלת ענינם אלא להמשיך עליו הפלא אחר התחלתו לצורך והוא שרמז הענין היה כולו במה שא"ר יוסף כפים האי גברא מנשה ושתין רבון דאילו התם חדא זימנא והכא תלת זמני ואמרו ודלמא הכא נמי חדא זימנא הוה והיתה התשובה ה"ק כמשה ושתין רבון לומר שלא פעל בהם אלא המשיך בעבורם מצורף עוד לזה בא לגלות לנו מעלת הנפש כי יש בכח החסידים בהדבק נפשם בשרשם להתעלות על כל מעשה התחתונים ולשנות הטבעים ואם הם נפעלים ומתנהגים בכח הגלגלים ולהוציאם לגמרי מגדר הטבע כקריעת ים סוף כענין שעשה משה בים סוף וכ"ש מה שאינו יוצא מגדר הטבע לגמרי כמניעת משיכת הנהרות שהם מתישבים ופוסקים לעתים וזה כולו מפני שהם מתעלים למעלה והעליון פועל בתחתון והוא מה שרמז בכאן באמרם כפים האי גברא כמשה ושתין רבון:

מהרש"א שלא יעברו כו׳. יראה שהיתה התשובה בזה שהספק שלי התלוי בבחירה שלי טוב מודאי שלך שאתה עושה שיוכל ליבטל שהנה גוזרני שלא יעברו בך מים לעולם שאז ודאי אי אתה עושה ואני ספק עושה וכמאמר החכם שהבחירה לא ישובה ולא יגונה ובין ודאי עושה ובין ודאי אי אתה עושה מוכרחים בגזירה וספק שלי התלוי בבחירתי כדאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים טוב מהם וק"ל: **א"ל הלוק כו׳.** יש לנו רמז בכם זה בקרא בספר תהלים גבי קריעת ים סוף שאמר הכתוב הפך ים ליבשה היינו קריעת ים סוף בנהר יעברו ברגל היינו האי נהרא גינאי שעברו בו רבי פנחס וההוא דדרי חיטי והיינו ברגל שם לשמחה לשמחת י"ט דפסחא ואמר מושל בגבורתו לשנות הטבעים עיניו גם בגוים תלפכה דהיינו להאוא טייעא שיעבור שם משום דהסוררים שהוא הטייעא אל ירומו פיהם לגבי שמיא כמ"ש כך עושין לבני לויה כו׳ וק"ל: **קרושים הם וכו׳.** עיין פרש"י ותוס׳ ול"נ לפרש דה"ק אין אני מודר הנאה אבל ישראל קדושים הם והנהנה מהם כאילו נהנה מדבר קודש וכאילו מעל דיש רוצה ואין לו ואסור ליהנות ממנו כדאמרי׳ אסור ליהנות מסעודה שאינה מספקת לבעליה ויש שאינו רוצה ויש לו ואסור ליהנות ג"כ ממנו דכתיב אל תלחם גו׳ ובמסכת סוטה אמרינן הנהנה מלרי עין עובר בלאו שנאמר אל תלחם כו׳ וק"ל: **אם בחייהן כך כו׳.** עיין פרש"י שהוא דחוק לפי עניינו ונראה לפרש דהאי דגבה טורא ביניהו קאמר בכה רבי אם בחייהן כך שטהן

שנותן לצדיק זה מחילה המבדלת בפני עצמו שגבה עורה ביני ובינו במיתתו עאכ"ו שאר הצדיקים בדבר זה במותן יותר מבחייהן שהרי באלישע לא מצינו לו מחילה בפני עצמו בחייו ושם במותו לא היה יכול הרשע להתעכב במחילתו כמו שפירשו התוס' וק"ל: שאימתן כו'. אפרודה דלעיל קאי וסבר כמ"ד בפסחים דפרד בימי ענה הוה ולהכי מ"ד התם דפליג וס"ל דפרד מימי בראשית הוה ופי' ימים אימים כמו שתרגום אונקלוס גובריא וק"ל:

הרי"ף גדולים במיתתן יותר מבחייהם וכו'. עיין ברש"י ויש לדקדק היכי יליף הגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם מדהחייהו בנגיעה דילמא משום שהיתה תחייה גמורה. בבן השונמית הולך לשום פיו על פיו כדי שיהיה חי בכל כחותיו כשאר המדבר ועומד אבל לתחיה קלה דהיינו על רגליו עמד ולביתו לא הלך די לו בנגיעה. ויש להקשות קושיא זאת באופן אחר דהתם נמי מצד זה שהחיה בנגיעה גדול כחו לאחר מיתה והרי אכן מצד אחר שגדול כחו בחייו שהחיה לגמרי וכאן רק על רגליו עמד ולא הלך לביתו. ועוד הוה ליה לתרוצי דאי משום ברכה דאליהו כבר נתקיימה ברפואת צרעת נעמן. ועי"ק היכי יליף דגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם מדהולך בחייו לשום פיו על פיו ולא הולך כן לאחר מיתה והרי גם בחייו לא הולך לכך כשריפא צרעת נעמן דשקולה כמת גם לדרשת בעלי התוס' קשה מנ"ל הגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם דילמא בחייהם שנוגעים בהם כמה רשעים הוא מפני שיש בידו של הצדיק להתרחק ממנו ואם הוא ברצון נפשו רוצה לישב אצלו מה בכך אבל במת שאם יושיבוהו אצלו א"א למת להתרחק מעליו לכך הולך שיחיה ויסתלק מאליו ולא מפני שיש מעלה לצדיק אחר מיתתו יותר מבחייו נעשה לו נס החיים אבל א"א בלאו הכי. ונלע"ד שהוכיח גדולת הצדיקים במיתתן לפי שבבן השונמית כתיב ויבא אלישע הביתה והנה הנער מת מושכב על מטתו ויסגור הדלת בעד שניהם ויתפלל לה' ויעל וישכב על הילד וישם פיו על פיו וגו' ויחם בשר הילד וישב וילך בבית וגו' ויעל ויגהר וגו' הרי שבפעם ראשונה לא חיה הילד כלל וכאן מצינו בנגיעה לבד כתיב ויחי ויעמוד על רגליו גם שם היה לו להחיות בנגיעה בלבד וכדי לקיימו קיום גמור היה לשום פיו על פיו הרי שגדולים צדיקים במיתתן ולתרץ שאר קושיות נקדים מה דאיתא במדרש דאמר תדע לך כח הצדקה משלום בן תקוה שהיה מגדולי הדור והיה עושה צדקות בכל יום ומה היה עושה ממלא נאד מים והיה יושב על פתח העיר וכל אדם שהיה בא מהדרך היה משקה אותו ומשיב נפשו ובזכות זה שרתה עליו שכינה שנאמר וילך חלקיה הכהן ואחיקם אל חולדה הנביאה אשת שלום בן תקוה וכשמת יצאו כל ישראל לגמול חסד עם שלום בן תקוה וראו חיל שבא עליהם והשליכו את המת בקבר אלישע וחיה ואח"כ הוליד את חנמאל שנאמר הנה חנמאל בן שלום והנה עיניך הרואות כי לדעת מדרש זה אנו דורשים ויגע המת בעצמות אלישע ויחי שהוא חיה גמורה ואין לנו ללמוד משם שגדולים הצדיקים במיתתן מדכתיב ויגע המת ויחי דכיון שהיה צדיק שלום בן תקוה ולפי שנצטרף זכותו של שלום בכח הצדקה עם זכות אלישע וחיה בנגיעה והו שהקשה רב פפא דמנ"ל לרב חמא שאדם רשע הוא שהחיה בנגיעתו שאין כאן אלא זכות אלישע בלבד ומצינו בחייו שהולך לשום פיו על פיו וכאן בנגיעה א"כ גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם דילמא לקיומי ברכתא דאליהו ולנע"ד שאדם צדיק היה זה שלום בן תקוה ולכך כשהשליכוהו בקבר אלישע היה בנגיעה מכח הצדקה שעשה מצורפת לברכת אליהו שבירך לאלישע אבל בבן השונמית לא נצטרף זכות אחר אל הילד ההוא והולך לשום פיו על פיו והשיב לו אביי אי הכי היינו דתניא על רגליו עמד ולביתו לא הלך א"כ בודאי שאינו שלום לפי ששלום לביתו הלך והוליד בנים אלא שהיה אדם רשע ולא חיה אלא בשביל אלישע כדי שלא יהיה נקבר אצלו ואין ברכתו של אליהו להחיות אנשים רשעים ומה שלא דחה מיד ואמר כבר נתקיימה ברכתו של אליהו ברפואת נעמן לפי שאם כן עדיין אין להוכיח דגדולים צדיקים במיתתם דהחייהו בנגיעה דאכתי יש להקשות דרפואת נעמן מוכיח שהיתה בחייו של אלישע ושקולה כתחיה ונהיתה בדיבור ולא היה אפילו נגיעה כפי שדקדקתי למעלה לכך שניא שהיא דתניא וכו' ובזה דחה אותו מדרש שאומר שהיה שלום הצדיק ואפ"ה כשהקשה במה אקיים ברכת אליהו הניא שריפא לנעמן ועדיין אנו צריכים לבאר מ"ש גדולים צדיקים כפי שטת בעלי התוס' הענין הוא שהרי אלישע הנביא בעודנו חי בא אליו חזאל ומנחה בידו ויעמוד לפניו ויאמר בנך הדד מלך ארם שלחני אליך וגו' ומצינו שהשיבו אלישע והפליג עמו בדברים הרי שהיה יושב הרשע אצלו מה שלא היה כן אחר מיתתו וכן בשעת חליו של אלישע כתיב וירד אליו יואש מלך ישראל וגו' ויאמר לו אלישע קח קשת וחצים וגו' והרי יואש היה רשע כדכתיב ויעש הרע בעיני ה' לא סר מחטאת ירבעם ואפ"ה היה יושב אלישע הצדיק אצלו ולאחר מיתתו השליכו איש הרי שגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם זה אפשר לפרש דיהשא ועוד כ"ל שהוכיח גדולים צדיקים במיתתם לפי שאם לא חיה אלא בשביל שלא יהיה נקבר אצלו למה הולך להחיותו היה לו להשליכו מאצלו והוא מה שיפלטנו הולה ומדהחייהו בנגיעה נראה שהוא מכח גדולתו ולאחר מיתה והקשה דילמא לקיומי ברכתא דאליהו ולכך לא פלטתו מקבר והחייהו בנגיעה כיון שאלישע מת א"א לשום פיו על פיו ואע"פ שאליהו עצמו לא שיים בן הצרפית אלא פיו על פיו וכך היתה השאלה ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ואיך יהיה לו כח יותר מרבו אליהו דילמא לאחר מותו א"א להיות פיו על פיו לכך החייהו אותה שעה בנגיעה ומה שלא השיב לו מיד הא א"ר יוחנן שריפא את צרעת וכו' לפי שהייתי אומר דזה אינו מחמת הברכה שהרי לא עשה לו כלום רק רפואה שמסדר הרפואה אל החולה או אל המצורע כך שידר לו שירחץ בירדן כמ"ש הרלב"ג שסיבת צרעת נעמן היתה מגבהות הרוח וכיון שהכניע וגונה לבו נרפא מצרעתו ולא היה בזה כח תחייה לכך דחה מכח הברכה דתניא על רגליו עמד ולביתו לא הלך ואח"כ כששאל והיכן נתקיימה הברכה אין לנו לומר אלא שנתקיימה ברפואת צרעת נעמן וכ"ת הרי שגם בחייו לא שם פיו על פיו יש לנו לומר שכיון שהיה מצורע אין לשום פיו על פיו כי מרחיקים מתנופה דיליה וחוץ למחנה מושבו ומת גם שחשוב כמת אבל לא מת ממש ולעולם שלמת ממש אין להחיותו כ"א פיו על פיו ולאחר מיתה שהחייהו בנגיעה אע"פ שלא היה צריך אלא להשליכו מאצלו ודי לו בפליטת הקבר הנה זה יורה גדולתו של צדיק לאחר מיתה כי שם ביתו ה' סוף נסלנו:

אין עוד מלבדו א"ר חנינא ואפילו כשפים ההיא אתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותיה כרעיה דר' חנינא אמר לה שקולי לא מסתייעא מלתיך אין עוד מלבדו כתיב והא"ר יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה שאני ר' חנינא דנפישא זכותיה וא"ר (אלעזר) [חנינא] אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה שנא' מה' מצעדי גבר כוננו ואדם מה יבין דרכו א"ר אלעזר דם ניקוף מרצה כדם עולה. אמר רבא בגודל ימין ובניקוף שני והוא דקאזיל לדבר מצוה אמרו עליו על ר' פנחס בן יאיר מימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו ומיום שעמד על דעתו לא נהנה מסעודת אביו:

שם דברים ד
תהלים לז
משלי כ

אין עוד מלבדו. משום ר' חנינא נקט לה: ואפי' כשפים. אינם מלבדו כלומר שלא מדעתיה כלומר שאם לא נגזרה גזרה מלפניו אין מריעין לו לאדם: מהדרא. מחזרת וטורחת שלא יבין: למשקל עפרא. לעשות לו כשפים להמיתו: כשפים. נוטריקון שמכחישין פמליא של מעלה שלא גזרו על אדם זה למות והוא מת ע"י כשפים: נוקף. נוגף אשופיו"ר בלע"ז: מכריזין. גזרה עליו: מרצה. מכפר: גודל ימין. מפני שהוא מנגף בכח ומלפעם הרבה: ובניקוף שני. קודם

עין יעקב

שכבר מת שלא היה באפשר לשום פיו על פיו הולך להיות בקל ע"י נגיעה בעצמא כדי שלא יבטל ברכתא דאליהו וק"ל: אין עוד מלבדו. עיין בחידושינו בסנהדרין דף ס"ז: אין אדם נוקף אצבעו למטה. דהיינו למטה ממש אצבעות רגליו כדמייתי מקראי והטעם כדאיתא במקובלים הובא בילקוט ראובני פרשת בראשית על פסוק נעשה אדם דף פ' ע"ב שאצבעות הרגלים מורה על מחנות ממאות ומלאכי מעלה שאין להם יצה"ר אין להם אצבעות רגלים רק ורגליהם רגל ישרה עי"ש באורך: והוא דקאזיל לדבר מצוה. וכיון ששלוחי מצוה אינן ניזוקין לדעת ר' אליעזר אף ביזוק אלא ודאי לטובתו נהנו רבנן כדי לרצות עליו בדם עולה משא"כ אם לא הלך לדבר מצוה וניזוק י"ל דנענש בכך על איזה חטא ולא עיסא מילה וכדכתיב מן שנוף באבן רגליך ורגליך לא הגוף ועיין במהרש"א: מימיו לא בצע על פרוסה שאינו שלו. הכוונה שלא נמסרה אבל מום אדם לאכול שלו שלמי

קודם שנתרפא הראשון: בצע. ברכת המוציא שלא רצה לאכול כזית משל אחרים ע"כ:

והרשב"א ז"ל כתב בפי' הגדה זו וז"ל פמליא של ונבא ופמליא כאן רמז לטבעים שגלא יתברך ונתגס בכח חקות השמים ולכאם באמרם אין לך כל עשב ועשב למטה שאין לו מזל למעלה שאומר לו גדל שנאמר הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ וכשאמר אליה רבי חנינא שקולי אין עוד מלבדו כתיב נדמה להם שסבור שאין יכולת בדבר לשנות דבר אלא מה שסדר הוא לבדו ית' והכיח על הטבע וקשו וקא"ר יוחנן למה מקראו כשפים שמכחישין פמליא של מעלה לומר שמכחישין ומשנים. מה שלא היה כן אם הונח על הטבע לבד ולהטיב ולהרע מה שלא היה על דרך המקרה הפשוט והיתה התשובה כי כן באמת ולא היתה הכונה לר' חנינא בזה אלא לדעתו שנתעלה נפשו ודבקה תמיד וזכותו מגינה שהדבק אינו ניזוק שאין התחתון שולט בעליון כאמרו בהפך הענין והסתרתי פני מהם והיה לאכול ובירואיו אמר הנה עיך ה' אל יראיו וכתיב תמים תהיה עם ה' אלהיך וע"כ אמרו רז"ל אין מזל לישראל הכונה שם שלמעלה ממנו עם הדבקים במצות שהם למעלה מן המזל באמת והוא שרמזו רבותינו ז"ל באמרם באברהם שהעלהו יתברך למעלה מן השמים שנאמר הבט נא השמימה. וקפול הכוכבים שאין אומר הבט נא אלא למי שמביט מלמעלה למטה:

מהרש"א אין עוד מלבדו כתיב כו'. הכי משמע קרא אין לומר (אין) עוד על שום אלקים מלבד על הקב"ה והוא שמה שהקב"ה גוזר אין עוד אלקים אחרים שהם כוחות הטומאה והכישוף לשנות הגזירה אבל מה שגוזרים בכישוף יש עוד הקב"ה שיוכל לשנות אותה הגזירה על ידי הזכיות כההיא דרבי חנינא וק"ל: **לדבר מצוה כו'.** מקשים והא אמרינן שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן ונראה לפרש דמהאי טעמא קאמר דמרלה כדם עולה שהעולה באה לכפרה על הרהורי הלב ואפשר דבהדי דאזיל לדבר מצוה קמהרהר בעבירה הוה ושכיח הזיקא הוה וכה"ג קאמרינן בסוף מכילתין וק"ל: **מימיו לא בצע על פרוסה כו'.** בלע ברכת המוציא משמע כפרש"י ואפילו ברכת המוציא לא בלע מפרוסה שאיכה שלו אבל משלמה שאיכה שלו הוה ברך ברכת המוציא אם לא היה לו משלו אלא פרוסה דשלמה ופרוסה שלמה קודמת לברכת המוציא וק"ל:

ז אמר רב יהודה אמר רב ת"ח צריך (שידע) [שילמד] ג' דברים כתב שחיטה ומילה ורב (חנינא) [חנניא] בר שלמיה משמיה דרב אמר אף קשר של תפילין וברכת חתנים וציצית: דף ט

כתב. לכתוב שידע לחתום שמו אילו ישב בדין או לעדות: **שחיטה.** לאמן ידו בכך אפילו שבקי בהלכותיה: **קשר של תפילין.** יש בו אומנות שעשוי כמו אות ד' שיהא נראה בהן שדי השי"ן חקוקה בקמטי הספר כעין שי"ן ורצועה קטנה כפולה ותלויה כעין יו"ד והקשר עשוי כעין דל"ת:

מהרש"א כתב שחיטה ומילה כו'. עיין פרש"י דלענין שיהא הת"ח בקי בהלכות שחיטה לא איצטריך ליה לאשמעינן דוודאי צריך הת"ח להיות בקי בכל דינים והלכות התורה כדאמרי' בעלמא ואפילו במסכת כלה וכן כתב שילמוד דינים והלכות בתיבת התורה ותפילין ומזוזה בכלל לימוד כל התורה אלא שילמוד וירגיל עצמו לכתוב ואע"ג דחיוב שיכתוב אדם לעצמו ס"ת יוצא ע"י אחר שכתבן לו מ"מ ירגילו הת"ח בכתיבה וק"ל:

בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו הי"מ היכא דלא איתחזק אבל היכא דאיתחזק איתחזק: דף י' ע"ב

בית. אפל. שצריך לפתוח בו חלונות לראות הנגע פוטרים אותו לגמרי כדכתיב כנגע נראה לי בבית לי ולא לאורי שאם עמד במקום אפל וצריך שם להדליק את הנר אינו נגע: **דלא איתחזק.** כל זמן שלא ראה הכהן את הנגע במראותיו בהיה מקום אפל ואין מראהו ניכר אבל נגע שעומד אחרי הדלת ובכר הכיר שהוא נגע ואין צריך חלון אלא להעמידו בחזקתו פותחין:

אמר המבונה כשאין בירור לנו מספק; באדם אין לבקש ולבדוק אחריו יותר. מ"מ כבית שהוא אפל לא היו מבקשים אודה לנגען אם לא דאיתחזק אגלימו לבעל פתיחות כי אז יש להסתכל לראות כבירור איך ומה הוא:

אמר מר שחיטת נכרי נבלה וניחוש שמא מין הוא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אין מינים באומות והא קא חזינן דאיכא אימא אין רוב אומות מינים סבר לה כי הא דאמר רב חייא בר אבא א"ר יוחנן אומות שבח"ל לאו עובדי עבודה זרה הן אלא מנהג אבותיהן בידיהן: דף יג ע"ב

אין רוב אומות מינים. הילכך הוו להו מינים מיעוטא ולמיעוטא לא חיישינן:

תוספות אומות שבח"ל לאו עובדי ע"ז הן. הילכך בא"י נמי אין אדוקין כ"כ שיהו מעשיהן לשם ע"ז:

יתיב רב אחוריה דר' חייא ור' חייא קמיה דרבי ויתיב רבי וקאמר מנין לשחיטה שהיא בתלוש שנא' °ויקח את המאכלת לשחוט א"ל רב לר' חייא מאי קאמר א"ל ויין דכתיב אאופתא קאמר והא קרא קאמר קרא זריזותיה דאברהם קמ"ל: דף טז בראשי'

מאי קאמר. היכי יליף טעמא מהכא: **א"ל ויין דכתיב אאופתא קאמר.** כלומר טעם שאינו נכון קאמר כמו בכותב ויין על הבקעת וכולה מנותחת לפרקים מפני שיכי הבקעה שהן עשויין חריצין חריצין ואיכה חלקה נ"א אותן חריצין קרי ויין ורבי חייא לטעמיה דמכשר לעיל שחיטה במחובר: **וקפריך** תלמודא והא קרא קאמר: **זריזותיה של אברהם קמ"ל.** שחש וזהר שמא לא ימצא צור אפילו מחובר והביא עמו מאכלת:

תוספות מנין לשחיטה שהיא בתלוש שנאמר ויקח את המאכלת. וא"ת והא האי קרא בקדשים כתיב דבפרק התודה ובסוף פ' דם חטאת נפקא לן מהכא דקדשים טעונים כלי ואומר ר"ת דלענין תלוש גמרינן נמי אחולין מדכתיב לשחוט את בנו ולא כתיב לשחוט את העולה אבל כלי לא שייך למילף בחולין אלא בקדשים כשאר עבודות דבעי כלי שרת ומדכתיב ויקח ולא כתיב ויכין דרשינן תלוש בחולין ומדכתיב מאכלת ולא כתיב המחתך דרשינן כלי בקדשים ואע"ג דהכא דחי ר' חייא דזריזותיה דאברהם קמ"ל התם לא שייך למימר הכי:

נאסר

עיון יעקב

לפי שבעל הבית בוצע ונותן לאורח כל אי פרוסה לאכול בבליעה לכן קאמר לא בלע על פרוסה דשלימה אינו חותך האורח כנ"ל פשוט דלא כמהרש"א: **ת"ח צריך שידע שלשה** דברים כתב שחיטה מילה. ואפשר ליתן רמז וסימן לדבר תיבת חכם ר"ת חתיכה (דהיינו שחיטה) כתב מילה והא דנקט כסדר הזה כתב היינו כפי סדר הלימוד שמחנכין את הילד בכתב כשהוא קטן ובחיטה הוא מבן י"ג שנה כדאיתא ביו"ד סי' א' ומילה עיקר מצותיו כשהגיע לגבורתו בל איש כדאיתא ביו"ד סי' רס"ד: **אף קשר של תפילין וברכת חתנים** וצילים. שנה בהאי ת"ח צריך שידע אף לו מסכת כלה ובקי בכל התורה אלא דדברים אלו המה קלה דרך מלהכה וצריכין אימון ידים לעשותי אכן ברכת חתנים קשה מ"מ מסדר אחר ברכות שמזהיר על זה לפ"מ ואולי צ"ל דגם ברכת חתנים צריך אמון קול לשמח חתן וכלה וכדאמרינן בברכות דף ו' המשמח חתן וכלה זוכה לתורה שניתנה בה' קולות וכ' מזהירין.

מהרש"א °נאסר להם בשר תאוה כו' בשלמא לר' ישמעאל היינו דכתיב הצאן ובקר ישחט כו'. מזה נראה ליישב מה שדקדקו בתוס' ערכין פ"ג אקרא דהתאוו תאוה במדבר דבשליו שני כתיב התאוו תאוה לפי שהיה אחר מ"ת ולמ"ד הכא דבמדבר נאסר להן בשר תאוה וקאמר קרא שהתאוו במדבר לדבר איסור שהתאוו לבשר תאוה שיהא מותר להם כשיכנסו לארץ וז"ש בתהלים ויתאוו תאוה במדבר שהזכיר שהתאוו לדבר שהיה אסור להם במדבר עד שיכנסו לארץ ולפי שהם התאוו לדבר אחד של איסור ודבר אחד של היתר לדבר של איסור כדכתיב התאוו תאוה מי יאכילנו בשר דהיינו בשר תאוה שלא הותר במדבר ולדבר אחד של היתר זכרנו את הדגה וגו' ועז"א משה על תאות האיסור הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם שהרי נאסר להן בשר תאוה במדבר אבל התאוה של היתר שאמרו זכרנו את הדגה וגו' את כל דגי הים ביד ה' למצוא להם והיה מאמר הש"י בזה עתה תראה היקרך דברי אם לא שביד ה' ליתן להם תאותן בין של היתר ובין של איסור ונתן להם הש"י דבר אחד שהוא השליו שהיא מין עוף ומהאי קרא למדנו ברפ"ב דחולין שחיטה לעוף בסימן אחד וצאן ובקר ישחט להם דבהמה בשחיטה וכל דגי הים יאסף להם דדגים באסיפה בעלמא סגי אבל עוף שנברא מן הרקק בסי' א' שהוא קרוב למין בהמה ולמין עוף שיהא להם כל תאותן בדבר אחד של היתר דלא נאסר להן בשר תאוה במדבר אלא בקר וצאן דאפילו צבי ואיל הותר להן כדמסיק שם ועד"ז אמר הכתוב הבשר עודנו בין שיניהם וגו' ירצה שעל תאות אכילת דגים שהיה של היתר לא נענשו אבל שנתמלא בזה תאותן של איסור שהוא בשר תאוה כמ"ש מי יאכילנו בשר עודנו בין שיניהם וגו' נענשו על תאותן של דבר איסור וק"ל:

דף כג **תנא** דבי רבי ישמעאל כל מקום שנא' השחתה אינו אלא דבר ערוה וע"ז דבר ערוה דכתיב °כי
בראשית ו השחית כל בשר את דרכו על הארץ ע"ז דכתיב °פן
דברים ד תשחיתון ועשיתם לכם פסל:

דבר ערוה. זנות ורבע: **ע"ז.** כעבד שמשתחוה לבהמה: **כי השחית כל בשר.** בדור המבול כתיב ודור המבול בערוה קלקלו כדכתיב ויקחו להם נשים גו' שהיו נזקקין לנשי ריעיהן ולכל בהמות וחיה:

אמר הבונה אמנם איכה נדע את הדבר אשר דבר רש"י ז"ל שהיו נזקקין לנשי ריעיהן מן הכתוב ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו שהיה אפשר לפרש מכל הפנויות הראויות לבחירה אלא שא"כ היה לו לומר ויקחו להם נשים כרצונם ועתה שהי' הכונה שלקחו להם נשים מאשר בחרו בהם אחרים כבר היינו שהיו נשואות לזולתם:

הכתוב אחד אומר °מבן חמש ועשרים שנה ומעלה
דף כד במדבר ח וכתוב א' אומר °מבן שלשים שנה הא כיצד
שם ד כ"ה לתלמוד ושלשים לעבודה מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו חמשה שנים שוב אינו רואה ר' יוסי
דניאל א אומר ג' שנים שנאמר °ולגדלם שלש שנים [וללמדם
אינו לשון פסוק רק המכוון בזה ספר ולשון כשדים] ואידך שאני לשון כשדים דקליל ואידך שאני הלכות עבודה דתקיפין:

לתלמוד. ללמוד הלכות עבודה: **שלא ראה סימן יפה.** טובה וסוכה: **ר' יוסי אומר בג' שנים.** צריך שיהא חזה סי' יפה במשנתו: **דתקיפין.** להוריד המשכן לפרקו ולנטותו ולהעמיד קרשיו וקרסיו והשיר לקרבן בפה ובכלי:

מהרש"א ול' לעבודה כו'. דבן ל' לכח לעבודת משא כפרש"י בחומש וה' שנים מקודם ללמוד עבודת משא ועיין בזה ברא"ם פ' בהעלותך על דברי הראב"ע: **ואידך שאני לשון כשדים דקליל ומי'.** ודכתיב ללמדם ספר היינו נמי בספריהם בל' כשדים דבה"ת כבר ידעו כדכתיב ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת וגו' וק"ק במאי פליגי הכי תנאי הא מידי דקליל כל' כשדים ת"ק נמי מודה דסגי בג' שנים ומידי דתקיפא כהלכות עבודה ר"י נמי מודה דבעי ה' שנים ויש ליישב ודו"ק:

אמרו עליו על ר' חנינא שהיה בן שמונים שנה והיה עומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו שם ע"ב
א"ר חנינא חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הם עמדו לי בעת זקנותי:

השוחט פרק שני

דרש עובר גלילאה בהמה שנבראת מן היבשה הכשרה בשני סימנים דגים שנבראו מן המים דף כז ע"א
הכשרן בולא כלום עוף שנברא מן הרקק הכשרו בסי' א' אמר רב שמואל קפוטקאה תדע שהרי עופות להן קשקשים ברגליהם כדגים ועוד שאלו כתוב אחד אומר °ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף בראשית א
יעופף על הארץ אלמא ממיא איברו וכתיב °ויצר ה' שם ב
אלהים מן האדמה כל חית השדה וכל עוף השמים אלמא מארעא איברו א"ל מן הרקק נבראו ראה תלמידיו מסתכלים זה בזה אמר להם קשה בעיניכם שדחיתי את אויבי בקש מן המים נבראו ולמה הביאן אל האדם לקרות להם שם וי"א בלשון אחרון אמר לאותו הגמון ובלשון הראשון אמר להם לתלמידיו משום דכתיב על ויצר:

מן היבשה. לפיכך יש לו חיות בריא וחזק: **רקק.** גרביליא שיש בה מים ויבשה: **תדע.** שמן הרקק נבראו: **ועוד שאלו.** קונטריקון ההגמון שאל את ר"ג שאלות הרבה והם בבכורות וגם זאת שאלו והכא תניא משום גררא דעופות. כתבו בתוספות ועוד שאלו פירוש קונטריקון ההגמון את ר' יוחנן בן זכאי ולא כמו שפירש בקונטרס את ר"ג ובכל הכא דאיכא ועוד שאלו עליה קאי ואע"ג דלא מייתי התם כמו בו ביום שבכל התלמוד דהוי ביום שמנו בו את ר' אלעזר בן עזריה נשיא כדאמרינן בפ' תפלת השחר ע"כ: **שרץ נפש חיה ועוף.** אלמא ממיא אתבריאו עופות: **ולמה הביאן אל האדם.** ר"ג קאמר לה כלומר ולמה נכתבו כאן משום קריאת שם: **לקרות להם שם.** וה"ק ויצר מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים לראות מה יקרא לו ולאו איצירה קאי: **משום דכתיב**

עין יעקב

מזהירין בזה לפי"מ: **חמין** ושמן שסכתני אמי בילדותי הם עמדו לי בעת זקנתי. לפי שר"ח היה רופא כדאיתא לעיל דף ז' ברש"י בזה לא שאלני אדם לכך היה מורה לאחרים שלבך עמד בבריאותו בעת זקנתי וממנו ילמדו וכן יעשה: **בהמה** שנבראת מן היבשת הכשרה בשני סימנין. עיין ברש"י ומהרש"א ועי"ל לפי שהארץ נתקללה לכן גם הנולד ממנו צריך תיקון גדול קודם האכילה ועוף שנברא מהרקק דהוי זה וזה נוהג כידון כמחלה על מחלה ודגים שנבראו מן המים א"צ תיקון כלל: **ועוד** שאלו כתוב א' אומר ויאמר אלקים ישרצו המים:

דכתיב. ואת כל עוף השמים: **על וייצר.** דמשמע דאיצירה קאי. ל״א משום דכתיב על כלומר נקרא קמא גופיה משמע דמן הארץ איתבריאו דכתיב על הארץ דמשמע דמינה איתבריאו וכתיב נמי בקרא בתרא ויצר מן האדמה זה שמעתי ולשון נראה בעיני:

מהרש״א בשני סימנים כו׳. יראה לפי דעת החוקרים שכל יסוד היותר רחוק מן הגלגל הוא יותר גשמי וחומרי והארץ יסוד התחתון הוא יותר גשמי ויסוד המים שעליו ולכן הבהמה אשר נפשה מהאדמה מחומר הגס יצטרך לזכך להעלות חומרה לאכילת נפש אדם שהוא נברא ג״כ מחומר הגס מהאדמה ובב׳ סימנים שנשחטו יזדכך חומר הבהמה שהוא יותר גם כי הדם הוא הנפש ועיקר מלות שחיטה להוציא דם הנפש אבל הדגים אשר בריאתן מהמים מחומר היותר דק ומתעלה נפש האדם באכילתן כמו שהן באסיפה בעלמא ולזה עופות שנבראו מרקק צריך זיכוך בסימן אחד קלת וק״ל: **דכתיב על וייצר כו׳.** עיין פרש״י לפי׳ בתרא דקרא דעוף יעופף כמי משמע דמארעא איברי יש ליישב מה שהקשו התוספות אתדע שהרי עופות יש להן קשקשין מה צריך ראיה לזה שהרי בהדיא כתיב ישרצו המים שרץ וגו׳ ועוף יעופף דקד״א דקאי על ויצר לחוד ומארעא לחוד איבריאו ומכח ראיה דתדע ע״כ כיוא דמרקק נבראו וקאי כמי אישרצו המים וגו׳ וק״ל:

איתא במשנה התיז את הראש בבת אחת פסולה ועי״ז פריך הגמ׳

למה״מ אמר שמואל דאמר קרא °חץ שחוט לשונם מרמה דבר תני דבי רבי ישמעאל אין ושחט אלא ומשך וכן הוא אומר °זהב שחוט ואומר חץ שחוט לשונם מרמה דבר מאי ואומר וכי תימא זהב שחוט שנטווה כחוט הוא ת״ש חץ שחוט לשונם רבא הוה בדיק להו גירא לר׳ יונה בר תחליפא ושחט בה עופא בהדי דפרח:

חץ שחוט. מה חץ הולכת במשיכה אף שחיטה במשיכה: **זהב שחוט.** משוך שהוא רך ומושכין אותו כעין שעושין לורפי כחשת חוטין שעושין מהן מחטין: **שנטווה כחוט.** ושחוט כמו שחוט אבל שחט לאו לשון משיכה הוא: **בדק להו גירא.** מפגיעה:

תוספות תנא דבי ר׳ ישמעאל ושחט אין ושחט אלא ומשך. ואף ע״ג דאיהו גופיה דריש נרים פרקין ושחט במקום ששח קטהו תרתי ש״מ:

אמר הבונה וזמה שלמדו שחיטה במשיכה מקרא דכתיב חץ שחוט לשונם נראה כמ לשון ה״ע שמתקן דבריו ומכין אותם באופן שבוחט ובוסף דם ממש נבל״ע בנפש כאדם הבא לשחוט בבדיקת סכין ושמירם כל דיני השחיטה ויש ענינים כ״ש ומייחיכים בשפם שקר לשון רמיה שכחן לשונם ישהעו הולך בחוס ומפרכה מהם אשר באויר יפרח כימיו לריק כמו שהיה עושה ר׳ יונה זה בשחטו לעוף אחד אשר יעוף בשמים:

כתיב °ואמר אהה ה׳ אלהים הנה נפשי לא מטומאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה ולא בא בפי בשר פגול. הנה נפשי לא מטומאה שלא הרהרתי ביום לבא לידי טומאה בלילה. ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי שלא אכלתי בשר כוס כוס מעולם. ולא בא בפי בשר פגול שלא אכלתי מבהמה שהורה בא חכם משום ר׳[נתן] אמרו שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה:

הנה נפשי לא מטומאה. יחזקאל קאמר ליה להקב״ה לפי שהיה אומר לו קח לך חטין ושעורים וגו׳ ועוגת שעורים תאכלנה והוא בגללי לואת האדם וגו׳: מקרה יום ומקרה לילה לא כתיב בקרא ולא גרסינן ליה: **לידי טומאה.** קרי: **כוס כוס.** שחוט שחוט שלא תמות לפי שמסוכנת היא דנבלה מונם ליכא למימר דא״כ מאי רבותיה: **שהורה בה חכם.** שנולד בה ספק והולרך לשאול לחכם והתירו: **מתנותיה.** הזרוע והלחיים והקבה ואע״פ שהוא היה כהן ובלא הרמה יכול לאוכלה:

תוספות שלא הורמו מתנותיה. וא״ת לרבי יוחנן דאמר לקמן בפרק הזרוע האוכל מבהמה שלא הורמו מתנותיה כאלו אוכל טבלים מאי רבותיה דיחזקאל אע״פ דיחזקאל כהן היה כהן עצמו צריך להפריש תרומות ומעשרות ואסור לאכול טבל וי״ל דר׳ יוחנן סבר כמ״ד שלא אכל מבהמה שהורה בה חכם: שלא הרהרתי ביום וכו׳. וא״ת מאי רבותיה דיחזקאל והלא כל אדם נמי אסור כדאמרינן בפ״ק דע״ז ובפי׳ נערה שנתפתתה ונשמרת מכל רע שלא יהרהר ביום וכו׳. וי״ל דאפ״ה חשיב ליה רבותא משום דאמרינן בפ׳ גט פשוט ג׳ דברים אין אדם ניצול מהם בכל יום הרהור עבירה ולה״ר ועיון תפלה:

מהרש״א שלא הרהרתי. דאי שלא טמא את עצמו בידים במת מאי רבותיה הא כהן הוה ועוד דאי בידים ה״ל למכתב לא טמאתי אבל מטומאה משמע שנטמא שלא בידים ובכונה והיינו שלא הרהרתי כו׳ ועיין בתוס׳: **בשר כוס כו׳.** והיינו מסוכנת ומאחת חולי שתמות קרי ליה נבלה אבל מסוכנת מחמת טרפה לא שייך למימר דהא מן התורה אסורה כיון שסופה למות וי״ל דלא כתב כאן טריפה אלא להורות טעם דמסוכנת שאסר לו יחזקאל כמו טריפה ומדאורייתא דאסורה משום שסופו למות ולפי פשוטו מלת מנעורי אין לו מקום כאן אבל לפי הדרש יש לפרש מנעורי ונל׳ כנער משכיערה להיות נבילה ולמות וק״ל: **שלא אכלתי מבהמה כו׳.** מדמה לה לפיגול שהוא דבר נאסר במחשבה בקרבן בחוץ לזמנו או חוץ למקומו כך בהמה שהורה בה חכם קודם הוראה היתה לפי מחשבת השואל שמא הוא דבר אסור ולמ״ד ובהמה שלא הורמו מתנותיה שעושה טבלים כמו בתרומה שהוא תולה במחשבה ע״י שנותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר כדאמרינן פ״ק וק״ל:

איתא במשנה השוחט לשם הרים וכו׳ שחיטתו פסולה ועי״ז פריך הגמ׳

פסולה אין זבחי מתים לא ורמינהו השוחט לשם הרים לשם גבעות לשם נהרות לשם מדברות לשם חמה ולבנה לשם כוכבים ומזלות לשם מיכאל שר הגדול לשם שלשול קטן הרי אלו זבחי מתים אמר אביי לא קשיא הא דאמר להר הא דאמר לגדא דהר דיקא נמי דקתני דומיא דמיכאל שר הגדול ש״מ:

זבחי מתים. ליאסר בהנאה כדין תקרובת ע״ז שאסורה כמת ומת אסור בהנאה דנפקא לן מותמת שם מרים ונגמר שם שם מעגלה ערופה: **מיכאל ושלשול קטן.** כלומר לשם גדולים שבכל הבריות

עיון יעקב

המים. כוונת הגמון היה להוכיח מזה כדעתו הרע שיש שני רשויות שברא זה לא ברא זה וכדלקמן פ׳ כיסוי הדם: **ואומר אהה ה׳ הנה נפשי לא מטומאה.** אפשר דהמאמר עלמו נגד דברים נגד ג׳ דברים שלוה הקב״ה לערב נפחו פת החיטין דהיינו שעורים פול ועדשים והיא הנה לאכילה: **לבא לידי טומאה בלילה.** דודאי המחשבה והרהור אינו חטא כי אין שנטרפין מחשבה למעשה אם לא שע״י כך בא לידי טומאה ועיין בפרק קונה דב״ז: **שלא אכלתי בשר כוס מעולם.** דייקא כן מקרא דכתיב בזה מנעורי ועד עתה ואפשר דדוקא בזה כתב כן לפי שאפשר שהוא מאכל כבד מאד לנער בשנים או זקן כזה קאמר שמעולם לא אכל כן לפרושא מאיסורא ולא משום סכנה אכילה:

הבריות או לשם קטן שבכולם: שלשול. תולעת: מתני' דאמר לשם הר. הר אינו נעשה ע"ז דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם במסכת ע"ז הילכך [לשמן] לא מיקרי זבחי מתים ומיהו פסולה מלאכול משום דדמיא לשחיטת ע"ז ומיחלפא בה וכדתנן לקמן השוחט לשם כידר ונידב שחיטתו פסולה משום דדמי לשוחט קדשים בחוץ: לגדא דהר. למלאך הממונה על ההרים: דומיא דמיכאל. דלאו מחובר הוא ובעלי חיים אע"ג דלא מיתסרי משום ע"ז כדקי"ל בתמורה מדאסר רחמנא נעבד לגבוה מכלל דלהדיוט שרי מיהו אלהות מקרי כדכתיב הן נזבח את תועבת מצרים וכתיב וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים ואת כל צבא השמים:

פסי כאן הרכה תוספות וע' בגמ' **תוספות** הא דאמר לשם הר שאינו נעשה ע"ז. כדפי' בקונט' א"נ מ"מ העובדן נסקין אע"ג דלא מיקרי אלוה דהרי מחובר הוא משום דגלי רחמנא בעובד מזלות דמתחייב כדכתיב וראית את השמש וגו' ואע"פ שמחוברים בגלגל הרקיע והא דקתני הכא לשם חמה ולבנה דהוה זבחי מתים הייתו לגדייהו שהם תלושים המלאכים המנהיגים אותם כדאמרינן בנדרים י"ב מלאכים מנהיגים את החמה ומיהו בקונט' לא פירש כן:

אלו טריפות פרק שלישי

יב דף מב ויקרא יא **תנא** דבי ר' ישמעאל °זאת החיה אשר תאכלו מלמד שתפס הקב"ה מכל מין ומין והראה לו למשה וא"ל זאת אכול וזאת לא תאכל:

תוספות זאת החיה. מלמד שתפס וכו' והראה למשה. והא דלא חשיב ליה בהקומץ רבה גבי ג' דברים שנתקשה משה מנורה ראש חדש ושרצים ולא חשיב נמי הא דאמרינן כמין מטבע של אש הראהו הקב"ה למשה דכתיב זה יתנו משום דלא חשיב אלא מידי דנתקשה בהם אבל הני אע"פ שהראהו לא נתקשה בהן אלא שתמה על הדבר מה יוכל אדם ליתן כופר נפשו הראהו הקב"ה להבחין היטב להודיע לישראל וכן הכא להראות לישראל איזו היא אסורה ואיזו היא מותרת:

יג דף מג **[תניא** ניקבה הקבה ניקבו הדקים טרפה ר' יוסי בר יהודה אומר אף ניקבה המרה] א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן מאי אהדרו ליה חבריה לר' יוסי בר יהודה
איוב כ° °ישפוך לארץ מרורתי ועדיין איוב קיים א"ל אין מזכירין
שם מעשה ניסים דאי לא תימא הכי °יפלח כליותי ולא
שם ב יחמול מי קא חיי אלא ניסא שאני דכתיב °רק את נפשו שמור הכא נמי ניסא שאני:

יפלח כליותי. הייט לקותא וטרפה: אין מזכירין מעשה נסים. לסביא ראיה מהם: רק את נפשו שמור. מכת מות הכהו ולכך נלטוה לשמור נפשו כדאמרינן בהשותפין גדול צערו של שטן משל איוב משל לאומר לעבדו שבור החבית ושמור יינה:

תוספות יפלח כליותי מי קא חיי. פי' בקונט' והאי לקותא היא וקשה דמנא ליה דהאי לקותא דאיוב הוה לקותא דהויא ביה טרפה הא איכא לקותא דכשרה כדאמר לקמן מליא מוגלא טרפה מים זכים כשרה אלא הכי פריך יפלח כליותי מי קא חיי בלא רפואה הא קאמר לקמן דנחתי בכוליתא וקטלים. ואי נדבו ליה סמא וחיי ואיוב לא מצינו שעשה לו שום רפואה:

תניא דן את הדין זיכה וחייב טמא וטהר אסר והתיר יג דף מד וכן העדים שהעידו כלם רשאין ליקח אבל אמרו חכמים הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו:

דן את הדין. על שדה או על טלית בין זה לזה וכן עדים שהעידו על שדה או על טלית שהוא של פלוני: כולן רשאין ליקח. אותו חפץ: הרחק מן הביעור. שלא יאמרו בשביל כי זיכהו לזה שימכרנה לו בזול:

אמר רב חסדא אי זה ת"ח זה הרואה טרפה לעצמו. יד פס' ואמר רב חסדא אי זה °שונא מתנות יחיה זה משלי טו הרואה טרפה לעצמו. דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא כל מי שקרא ושונה ורואה טריפה לעצמו ושמש ת"ח עליו הכתוב אומר °יגיע כפיך כי תאכל אשריך תהלים קכח וטוב לך רב זביד אמר זוכה ונוחל שני עולמות העה"ז והעה"ב אשריך בעה"ז וטוב לך לעה"ב רבי אלעזר כי הוו משדרי ליה מבי נשיאה מידי לא שקיל וכי הוו מזמני ליה לא אזיל אמר לא בעי מר דאיחי דכתיב °ושונא מתנות יחיה ר' זירא כי משדרי ליה לא שקיל משלי טו כי הוו מזמני ליה אזיל אמר אתייקורי הוא דמתייקרו בי:

הרואה טרפה לעצמו. כשנולד ספק טריפות בבהמתו ורואה בו טעם לאיסור וטעם להתיר ואינו חס עליה ואוסרה: הרואה טרפה לעצמו. ולאו שונא מתנות אחרים הוא שאף על שלו אינו חומד להכריע להיתר: ושמש ת"ח. (גמ') לתרץ טעמי המשנה ומשניות הסותרות זו את זו והיינו תלמוד: יגיע כפיך כי תאכל. דכיון שעל שלו אינו חומד כ"ש שאינו חומד בשל אחרים לגנוב ולגזול: מזמני ליה. לאכול אצלם: אתייקרו מתייקרו בי. מתכבדים הם בזה שאני סועד אצלם והכבוד הוא ואין זו מתנה:

אי זהו ת"ח. כתבו בתוס' דמהדרין ליה אבידתו בטביעות עין ע"כ:

מהרש"א זה הרואה טרפה לעצמו. עיין פרש"י ועי"ל הרואה טרפה לעצמו ואינו מאמין לאחרים על הטרפות הרי כי מזמני ליה לא אזיל והרי הוא מקיים שונא מתנות יחיה ואהא מייתי הסיפא דר"א דכי הוה מזמנין ליה לא אזיל ואמר לא קבעי מר דאיחי גו' וק"ל: הרואה טריפה לעצמו כו'. עיין פרש"י ושמעתי פי' הפסוק בזה שאמר אשרי כל ירא ה' ההולך וגו' ר"ל מי שבא לידו ספק טרפות והוא ירא את ה' ומחמיר על עצמו מספק לאכלה הנה אשריו בעה"ב שמונע עצמו מספק טרפה אבל יגיע כפיך כי תאכל וגו' יש לו מעלה יתירה דהיינו שמיגע עצמו וכפיו למצוא היתר לספקו עד שאוכלה הנה זה שזוכה ב' עולמות דכתיב ביה אשריך בעה"ז שהרי אוכלה וטוב לך לעה"ב שהתיגע נפשו בתורה וק"ל:

הרי"ף ורואה טריפה בעצמו ושנה ת"ח עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כו'. עיין פרש"י וצריך לגמר דגרסי. ברואה טריפה לעצמו שאף על שלו אינו

עיון יעקב

מלמד שתפס הקב"ה מכל מין ומין. ורש"י בחומש כתב שתפס משה מכל מין והוא מהמדרש ע"ש ואף דפירש"י בפרשה זו הטהורה שעתידה להיות טהורה מלמד שלמד גם תורה ואכתי קשה אף שלמד תורה כל שלא הראה לו בהלכה לא ידע כדאמרינן הכא אכן לפי מה שפי' מהרש"א לעיל בזבחים דף קט"ו ע"א ע"ש: הרחק מן הכיעור. פירש"י שלא יאמרו בשביל כן זיכהו לזה שישכנו לו בזול וכן י"ל כהא שטהר והתיר אבל הא דנקט טמא ואסור י"ל דה"ק שטמא לאחד וטהר לאחר כדין שסברי בני אדם שהם שוים וכן בהיתר ואסור מש"ה איכא חשדא טפי ועיי"ל, דלכך טמא ואסור כדי שעל ידי זה יתכרו לו בזול: זה הרואה טריפות לעצמו. עיין פירש"י ומהרש"א ועי"ל ע"ד דאמרינן בכלה דף כ"א שמיקל לאחריני ומחמיר לנפשו וכיון שחס על ממון אחרים יותר מעל ממון עצמו להכי מחזירין לו אבי' כמ"ע כיון שאינו חושד ממון אחרים כנגד עצמו. ומה"פ ג"כ שונא לקבל מתנות מאחרים שחס על ממון אחרים שלא לחסרם אף שמרבה ממונו וכיון שמרחם על הבריות ג"כ מרחמין עליו מן השמים להוסיף לו שנות חיים וגם ניכר ורואה שלמד לשמה ולא בשביל לקבל מתנות מאחרים וכל המיימינים בה איכא אורך ימים בימינה וכ"ש עושר וכבוד והיינו גם כן הא דדריש מר זוטרא כל מי שקורא ושונה וכו': כי הוי מזמני ליה שם אזיל. אפשר דר"ז לא הוי אזיל כי הוי מזמני כדמצינו בנקיי ירושלים שלא היו יושבין בסעודה עד שידע מי יושב עמהן כדאיתא ריש פ' זה בורר ומסיק

אינו חומד להכריעו להיתר אבל בקורא ושונה ושמש ת״ח מה שייך בהו יגיע כפיך וכו׳ ואפשר שכיון שהוא עוסק במקרא ובמשנה ומשמש ת״ח פשיטא שאינו פנוי לקנן ממון ואינו מבקש מותרות כ״א יגיע כפיו לאכילתו בלבד הרי שאינו חומד מיתן לו וכ״ש לגנוב ולגזול ולכך אסריך בעה״ז שלא יבא לידי עבירות וטוב לך לעה״ב כי זך הוא בלי פשע ומה שהפסיק בין קורא ושונה לשימוש ת״ח ברואה טריפה אפשר שרמז שאע״פ שקורא ושונה ויודע להפך להכשירה מ״מ הוא מחמיר ורואה טריפה לעצמו גם אחר שמחמיר על עצמו הוא עדיין משמש ת״ח והיה אפשר לו לילך לחכמים שמשמש לפניהם כדי שיבקשו לו היתר ולא הלך עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל וגו׳:

טו דף כט מדבר ו **תניא** °כה תברכו את בני ישראל ר׳ ישמעאל אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים לכהנים עצמן לא למדנו כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר כהני׳ מברכים לישראל והקב״ה מברך לכהנים ר״ע אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים מפי גבורה לא למדנו כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר כהנים מברכין לישראל והקב״ה מסכים עליהם אלא ר״ע ברכה לכהנים ברא׳ יב מנ״ל א״ר נחמן בר יצחק °מואברכה מברכיך וסימניך ישמעאל כהנא מסייעא כהני דמוקי לה לברכת כהנים במקום ברכה דישראל:

במקום ברכה דישראל. אלא ברכת ישראל דהכי עדיפא ומשמע שמתברכים הם עם השאר:

תוספות והקב״ה מסכים על ידם. ולר׳ ישמעאל לא איצטריך קרא להכי דפשיטא דמסכים כיון שלוה להם לברך: ואברכה מברכיך. ואפילו נכרים המברכים את ישראל מתברכין כדאיתא בירושלמי דברכות דהוא נכרי דיהיב שלמא לר׳ ישמעאל א״ל מלתך כבר אמורה פי׳ איני צריך להחזיר לך שלום שברכתך כתובה מואברכה מברכיך:

מהרש״א ואברכה מברכיך וכו׳. כתבו התוס׳ ואפי׳ נכרים כו׳ נכרי דיהיב שלמא לר׳ ישמעאל כו׳ עכ״ל ר״ל ונהכי איצטריך ליה ואברכה מברכיך לר׳ ישמעאל ויש לפרש לפי זה דבמקום דישראל לעדיפא היינו משום דהוה ברכה מיוחדת לכהנים משא״כ ואברכה מברכיך דהוה כוללת אף לנכרים לר׳ ישמעאל:

הרי״ף והקב״ה מסכים על ידם כו׳. עיין בתוס׳ ולר׳ ישמעאל לא איצטריך וכו׳ תימא לר״ע נמי לא איצטריך קרא להכי דפשיטא דמסכים דכיון שלוה לברך אלא ע״כ צ״ל דאע״פ שלוה אותם לברך ומסכים עמהם מ״מ אינן מתברכים אלא מפי ב״ו ואינו דומה למתברכים מפי הגבורה ולכך איצטריך לר״ע אבל לר׳ ישמעאל קשה מנ״ל דישראל מתברכים מפי הגבורה:

יז דף נא **אמר** רב מנשיא הני דכרי דגנבי אין חוששין משום ריסוק איברים מ״ט כי שדו להו אמתנייהו שדו להו כי היכי דלירהטו קמייהו אהדרינהו ודאי חיישינן וה״מ דאהדרינהו מחמת יראה אבל מחמת תשובה תשובה מעלייתא הוא דעבדי:

דגנבי גנבי. ומשליכים אותן למעלה מכותלי החצר וטופלין לארץ: אמתניהו. על מתניהם נופלין שאין נהפכין על גבן שיתפרהו מוניותיהן: אהדרינהו. לירך למעלה מן הכותל: ודאי חיישינן. דלא איכפת להו כל היכי דנפל:

נד׳ ע״ב [**פיסקא** ואלו כשרות בבהמה ניקבה הגרגרת או שנסדקה] עד כמה תחסר [רשב״ג אומר עד כאיסר האיטלקי] אמר זעירי אתון דלא מיתחמי לכון שיעורא שיעוריה כדינרא קורדנאי והוי כפשיטא זוטרתי ומשתכחא ביני פשיטי דפומבדיתא א״ר חנא פתוראה עילאי מינאי הוה קאי בר נפחא ובעא מינאי דינרא קורדינאה לשעורי ביה טריפתא ובעית למיקם מקמיה ולא שבקני א״ל שב בני שב אין בעלי אומנות רשאין לעמוד מפני ת״ח בשעה שעוסקים במלאכתם ולא והתניא כל בעלי אומנות עומדים מפניהם ושואלין בשלומן ואומרים להם אחינו אנשי מקום פלוני בואכם בשלום א״ר יוחנן מפניהן עומדין מפני ת״ח אין עומדין א״ר יוסי בר אבין בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי מפניהן עומדים מפני ת״ח אין עומדים ממאי דלמא כדי שלא תהא נמצא מכשילן לעתיד לבא:

[דלא מיתחמי לכון שיעורא. שלא ראיתם איסר האטלקי מימיכם]: דינרא קורדינאה. אותו היו מכירין ומהרי ארצו הוא: רבי חנא פתוראה. שולחני היה והיו לפניו מטבעות הרבה: אין בעלי אומנות. העוסקין במלאכת אחרים והוא שולחני היה ומשכר בשל אחרים למחלה וצריך להזהר ולתת עיניו שם ולהשתדל עם כל העוברים לשאול מה הם לאכזם והכי תניא בתוספתא המושיב את חבירו בחנות למחצית שכר אם היה אומן לא יעסוק באומנתו לפי שאין עיניו על החנות בשעה שעוסקים באומנתו: [עומדים מפניהם. אמביאי בכורים קאי במסי בכורים]: מפניהם עומדים. לכבדם כדי שיהו רגילים לבא: חביבה מצוה בשעתה. צריכין אנו לחבבה: מכשילן. שאם לא יראום להם פנים להוביס ודרך כבוד לא ירגילו לבא מפני הטורח:

אמר הבונה גדולה מלאכה שהזהיר עליה הקב״ה בקום עשה בשת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך כי הם עסוקין בייסובו של עולם אשר ברא אלקים ולא עוד אלא שלף ה׳ א׳ הכתיב לעצמו מלאכה דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וגו׳ ולכן אין לבטלן אפילו לקום מפני כיבוד ת״ח רק היו רבים קמים לפני מביאי בכורים דחביבה מצוה בשעתה ודבר בעתו מה טוב:

טז דף נז ע״ב **כתיב** °הוא עשך ויכוננך מלמד שברא הקב״ה כונניות באדם שאם נהפך אחד מהם אינו יכול לחיות. דברים לב תניא היה ר״מ אומר הוא עשך ויכוננך כרכא דכולה ביה ממנו כהניו ממנו נביאיו ממנו שריו ממנו מלכיו זכריה י שנאמר °ממנו פנה ממנו יתד וגו׳. ההוא רומאה דחזייה להוא גברא דנפל מאיגרא לארעא פקע כרסיה ונפק מעייניה אתיוה לבריה ושחטיה קמיה *באחיזת עינים יח נט אינגיד ואיתנח עול למעייניה וחייטיה לכרסיה:

כונניות. לשון ואת כנו שברא להם בסים ליסב עליו ואם ירדו מבסיסן שוב אין מתיישבין: כרכא דכולא ביה. כרך שהכל

עין יעקב

ר׳ זירא דהי׳ עניו יותר מדי שהרי היה מעמר עלמו מלסמכי ומלינו בסנהדרין דף י״ד דר׳ זירא הוי מקרב להנהו בריותי מה״ע ע״ש: רבי ישמעאל אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים. אפשר דר״י אזיל לשטתו דאמר סוף פ׳ ק׳ דשבועות דיבא זכאי ויכפר על החייב ולא החייב ויכפר על החייב ה״נ לא יבא מי שאינו מתברך לברך אחרים לכן שקב״ה מברך לכהנים בשעת ברכתן כדי שהמתברך יברך את ישראל לכן אין צריך שו להסכמת הקב״ה כי אין לך הסכמתו יותר מזה׳ וזה שאמר דהיינו מסייע כהנים דמוקים לה ברכת כהנים במקום ברכה דישראל משא״כ ר״ע דנלמד מאברכה מברכיך משמע דאחר שברכו לישראל נתברכו הכהנים לכן צריך קרא שהקב״ה מסכים על ידם ועיין בתוספות: כונניות באדם. פירש״י לשון בסיס וכן הוא במדרש פ׳ האזינו לאדיא ח״ל עשהו בסיסים בסיסים מכפנים שאם העלה אחת על חברתה אי אתה יכול לעמוד ועיין במהרש״א: ממנו פנה

עמני

שהכל בו ועל כנסת ישראל נאמר שכל מושליהן מהם ולא מעם אחר: מעייניה. מעיו: ושחטיה קמיה. כדי שיתאכה וימשוך מעיו אליו: לבריה. של זה הנופל: באחיזת עינים. ולא נגע בו ולא הזיקו אלא דכדומה לאביו כאילו כשחט לפי שלא היה רוצה ליגע במעים שלא יהפך בהן:

מהרש"א דף כ"ה *מסאה ועד סאתיים בהצי לוג כו'. בהלכה זו עמדנו בימי חנוכה ואמרנו להעלות על ספר מהיכן שלמדו לומר כן בנרות חנוכה שהיה הנס גם ביום ראשון מימי חנוכה לפי שהמנורה היתה טמאה וליכא למימר שעשו המנורה של עץ כמ"ש הרא"ש דהא בשעת עשייה היו מטמאין אותה ועוד לת"ק דפליג אר"י ב"י ופוסל גם בשל עץ מאי איכא למימר אלא בין לת"ק ובין לר"י ב"י בפ' כל הצלמים ובפ' אין מכירין אית לן למימר דלא היה אפשר להן אלא בשברי כלי חרס שהן שיעורין דהיינו הבאין ממקום כלים היותר גדולים שנזכרו בשמעתין מסאה ועד סאתיים שבשבריהם כשיהרו בפחות מחצי לוג והשתא ע"כ בלילה הראשונה ג"כ לא נתנו אלא פחות מחצי לוג לכל נר ונר שהוא עיקר שיעור השברים שנטהרו ואעפ"כ היו דולקין כל הלילה בימי חנוכה שהם לילי טבת ארוכים דצריך חצי לוג לכל נר כפרש"י בפרשת תצוה וא"כ היה הנס גם ביום ראשון וע"ז רמז הכתוב בנרות דזכריה מי בז ליום קטנות דאילו היה הנס בשאר ימי השנה היה אפשר לבעל דין לחלוק ולומר שלא היה נס ביום ראשון דפחות מחצי לוג יכול להיות דולק כל הלילה בשאר ימות השנה אבל מי בז ליום קטנות שהיה הנס ביום היותר קטנות דהיינו בימי טבת שהלילות ארוכים וצריך חצי לוג לכל נר ונר שהיה דולק כל הלילה ודו"ק ועיין בפ' ב"מ: הוא עשך ויכוננך כו'. עיין פרש"י אבל בערוך בערך הזר ובערך כן פירש שהוא לשון ס"ביב כמו בחבל שהוא מכוון על לוחר דפ"ד דמכשירין והמכנן את החבל על יד כו' דפ"ז דפרה ועש"ז נקראו הבכי מעים השובבים הדורא דכנתא וכן פי' הרע"ב בפי' המשנה בפ"ז דפרה מכנן מלי' הדורא דכנתא ובפ"ד דמכשירין גבי מכונן על לוחרס לשון הוא עשך ויכוננך ע"ש וק"ל: ממנו כהניו כו'. יכולה ומפורש בתורה מנכה כהניו שנתנה לאהרן ולזרעו לדור עולם וממנו נביאיו שנא' נביא מקרבך מאחיך וגו' ממנו מלכיו שנאמר מקרב אחיך תשים עליך מלך ולא מייתי מהאי קרא דממנו יתד וגו' דמעלה הוא לישראל דאין צריכין משום דבר לאומה אחרת וק"ל:

סס ע"ב [א]אמרו עליו על ר' שמעון בן חלפתא שעסקן בדברים היה וכו' מאי עסקן בדברים אמר רב משרשיא משלי ו' דכתיב °לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין שוטר ומושל תכין בקיץ לחמה אמר איזיל אחזי אי ודאי היא דלית להו מלכא אזל בתקופת תמוז פרסיה לגלימא אקינא דשומשמני נפק אתא חד מינייהו אהנח ביה סימנא על אמר להו נפל טולא נפקו ואתו דלייה לגלימא נפל שמשא נפלו עליה וקטלוה אמר ש"מ לית להו מלכא דאי אית להו הרמנא דמלכא לא ליבעי א"ל רב (אדא) [אחא] בריה דרבא לרב אשי ודלמא מלכא הוה בהדייהו אי נמי הרמנא דמלכא הוו נקיטי א"נ בין מלכא למלכא הוה דכתיב °בימים ההם אין מלך תוספות בישראל איש הישר בעיניו יעשה אלא סמוך אהימנותיה דשלמה:

מאי עסקן. למה נקרא שמו עסקן תחלה: אי ודאי לית להו מלכא. דכתיב אשר אין לה קצין והיינו עסקן דלא בעי למסמך אהימנותיה דשלמה: הנמלים. אוהבים צל ושונאים חום: דשומשמני. גמלים: נפק חד מינייהו. מתוך חורי הקן ובא לחוץ וראה הצל: איתנח ביה סימנא. להכירו לידע מה יעשו לו חבריו כשימצא שקר: (הרמנא. רשות להרגו): הרמנא הוו נקיטי. שכל המתעל בחברו יהרגוהו: אי נמי בין מלכא למלכא וכו'. מת המלך ועדיין לא קם אחר ודרך ארץ לעשות איש הישר בעיניו כדכתיב בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה: אהימנותיה דשלמה. נאמן הוא על כך וברה"ק אמרה:

תוספות איזיל ואחזי וכו'. אע"ג דבה"ג חשיב בהמוכר את הספינה מלגלג גבי ההוא תלמיד דא"ל רבי יוחנן אם לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה שאני הכא שבא לברר הדבר ולהודיע היאך ידע שלמה:

מהרש"א מאי עסקן בדברים כו'. כתבו התוס' אע"ג דבה"ג חשיב בהמוכר את הספינה מלגלג כו' ולהודיע איך שלמה ידע עכ"ל והוא דחוק דשלמה ודאי ברוח הקדש ידע ואמרה אבל הנראה דאין זה מלגלג כמ"ש בעל חובת הלבבות בדברים התלוים באמונה אף שידע אותם בקבלה צריך כל אדם לחקור אותם במופת והוא שקראו עסקן בדברים בעצמא כגון זה עסק ורצה ר"ש בן חלפתא לחקור אחריהם לידע אותם במופת וק"ל: לך אל נמלה וגו'. בפ' המוצא תפילין יליף מהאי קרא גזל מנמלה ויש לפרש משום דיש לדקדק בהאי קרא מאי קאמר לך אל נמלה עצל דהא ודאי מדת זריזות היא זה ועוד דרכיה לשון רבים ולא נקט בקרא רק דרך אחד תכין בקיץ לחמה אבל נקט קרא עצל דאפילו היותר עצל שבו איננו סומך על של חברו שלא יבא לידי גזילה ולא כן אדם העצל שלא חש ע"ז וסומך על של חבירו גם אם לא יתן לו יטול בחזקה והיינו גזל מנמלה והיינו דרכיה לשון רבים האחד כפשוטו שמכין בקיץ מה שצריך בחורף והב' דאפילו העצל עושה כן שלא יבואו לידי גזלה גם בכלל דרכיה לשון רבים מה שנזכר בהאי עובדא דאוהבים הא מת ושונאין למשקר בהריגה וק"ל:

יף נח ע"ב [א]אמר רב לית בקא בר יומא ולית דידבא בת שתא א"ל רב פפא לאביי והא אמרי אינשי שב שני אימרא בקתא מבקא דאמיה ליה חזיתיה לבי מחוזא דסחא במיא וסליק ואיברך בסדינין ואותיבת עליה ומצית מיניה ולא הודעת לי א"ל ולטעמיך הא דאמרי אינשי שיתין מנה פרזלא תלו ליה לבקא בקורנסא מי איכא איהו גופיה כמה הוי אלא במני דידהו ה"נ בשני דידהו:

בקא

עיון יעקב

ממנו יתד. עיין ברכה פי' תלוה על פסוק ואתה הקרב אליך שהאריך בדרוש זה: איזול איחזי. עיין בתוספות מה שתרצים הא דלא חשיב מלגלג ועיין במהרש"א וכאמת מעיקרא לקים שברי שלמה לוה כן לך אלא נמלה לכן מוכר לעמצי כיון שלוה לבטים כן: והאמרי אינשי שב שנין אמרי בקתא מבקא. יש לגמור מזה דגוסא דאינשי ג"כ אין דרכם יעקר

בקא. מין זבוב והיא נושכת כצרעה: דידבא. זבוב: אימרא. לשון כבש בנמוס תמריא נתכבכה לו ומרדה עליו: לבר מחוזא. על שם שהיו בני מחוזא מעונגים ושמנים נאמר משל זה עליהם: ומצית מיניה דמא. מללא דמו: מנה. משקל ששים מנה: בקורנסא. מרטי"ל כלומר הוי זהיר בו שנשיכתו כבדה: במני דידהו. במשקל שלהם של בקא שהוא קל: בשני דידהו. רגעים הם]:

מהרש"א אמרי אנשי שב שנין אימרא בקתא מבקא כו'. גם אם לישנא דאיכשי הוא אינו דומה דלאוכא ועלולא כאמר אבל הוא משל על אשה רעה מסייעתו להרע לאחרים ולפעמים הוא עושה רעה לאחרים ולא הודיע לה עד אח"כ וחרה לה על אישה שלא הודיעה כדי שתהיה גם היא עושה כמו כן כמו בקתא זו שחרה לה על הבקא שלא הודיע אותה שאפשר למצוץ דם דרך הסדין וק"ל: ס' מאני דפרזלא תלו ליה לבקא כו'. גם זה למשל נאמר על בעל לשון הרע שהוא חושב שלא עשה כלום בדיבורו לי"ה אבל נשיכתו כבידה כנשיכת בקא זו כדאמרינן בערכין שהיא שקולה כנגד ג' עבירות ע"ז וג"ע וש"ד דהתם כתיב גדולה והכא כתיב מדברת גדולות ודו"ק:

יח דף נט אמר רב יהודה האי מאן דאכל תלת תקלי חלתית אליבא ריקנא משתלח משכיה א"ר אבהו בדידי הוה עובדא ואכלי חד תקלא חלתית ואי לא דיתבי במי'
קהלת ז משתלח משכאי וקיימתי בעצמי °החכמה תחיה בעליה. ההוא בר טביא דאתי לבי ריש גלותא דהוה מפסקן כרען בתרייתא בדקיה רב בצומת הגידין ואכשריה סבר למיכל מיניה באומצא א"ל שמואל לא חייש מר לנקורי א"ל מאי תקנתיה ניתביה בתנורא דאיהו בדיק נפשיה
משלי יב אותביה נפל תילחי תילחי קרי שמואל עליה דרב °לא
דניאל ד יאונה לצדיק כל און קרי רב עליה דשמואל °כל רז לא אנס לך:

אליבא ריקנא. קודם אכילה: משתלח משכיה. נפשט עור שהחלתית מחממתו מאוד ואוחזתו קדחת בקורין אשקלפיילשו"ן: דיתבי במיא. לקרר עצמי: צומת הגידין. בשוק הוא סמוך לארכובה ברגלים האחרונים: באומצא. אינו צלי כל כך כבתנור אלא מולחו מאד וצולהו כל דהו על הגחלים: לנקורי. שמא נשכה נחש שם ואסורה משום סכנת נפשות: דאיהו בדיק נפשיה. מאליו: תילחי. מתפרק ונופל חתיכות חתיכות: לא יאונה לצדיק. שנזדמנתי ומנעתיך מלאכול:

מהרש"א ואי לאו דיתבי במיא כו'. לפי שרפואה זו בחנם היה בדבר שניתן לעולם בחנם כמ"ש במדרש נמשלה התורה למים מה מים בחנם כו' ע"כ מביא האי קרא דכתיב בריש כי בצל החכמה בצל הכסף שפעמים שצריכין לשניהם לחכמת הרופא וגם כסף להוצאה לצורך רפואות אבל יתרון דעת החכמה שהיא בעצמה תחיה בעליה בלא כסף כרפואה זו במים קרים וק"ל: קרי עליה כו' לא יאונה לצדיק כל און. עבירה משמע אבל חמירא סכנתא מאיסורא וק"ל:

יט ההיא עיזא כרכוז דהואי בי ריש גלותא דעקור מלא
ס ע"ב צנא דהרבא מיניה רב אחאי אסר רב שמואל
משלי יח בריה דרבי אבהו אכל מיניה קרי אנפשיה °מפרי פי איש תשבע בטנו שלחו מתם הלכתא כותיה דרב שמואל בריה דרבי אבהו והזהרו ברבינו אחאי שמאיר עיני גולה הוא:

(עיזא כרכוז. הוא ספק חיה ספק בהמה ורב שמואל קבל שהוא חיה ודאי וחלבו מותר): דעקור מלא צנא דהרבא. לאחר שחיטה הוציאוהו ממעיה: מפרי פי איש. בשכר ששמעתי וקבלתי שהוא מותר בטני שבע ממנו: והזהרו ברבינו אחאי. לנהוג בו כבוד ולדון לפניו בהלכה עד שיחזור בו ולא להתיר בפניו עם שהוא אוסר שמאיר עיני גולה הוא:

כ א"ל קיסר לר' יהושע בן חנניה אלהיכם באריה מתיל
עמוס ג דכתיב °אריה שאג מי לא יירא מאי רבותא פרשא קטיל אריה א"ל לאו כהאי אריה מתיל אלא כאריה דבי עילאי מתיל אמר ליה בעינא דמחוית לי ניהליה א"ל לא מצית חזית ליה א"ל איברא חזינא ליה בעא רחמי אתעקר מדוכתיה כי הוה מרחוק ת' פרסי נידם חד קלא אפילו כל מעברהא ושורא דרומי נפל אדמרחק שלש מאות פרסי נידם קלא אחרינא נתור ככי ושיני דגברא ואף הוא נפל מכורסיה לארעא א"ל במטותא מינך בעי רחמי עליה ולידדר לדוכתיה בעא רחמי עליה ואהדר ליה לאתריה:

אריה שאג. כך ה' אלהים דבר מי לא ינבא הרי כמושל לו: פרשא קטיל אריה. אדם גבור הורג את הארי: דמחזית ניהליה. לאריה דבי עילאי: איברא. אמת אני רוצה לראותו ובעל כרחך לך אתה להראותו לי: אפילו כל מעברתא. הפילו כל הנשים העוברות: נתור ככי ושיני. וכתבו בתוס' ומכאן מוכח דככי לא הוי השנים שקורין ינצינ"ש [ע"ש] אין דרכן ליפול כדאמרינן בערבי פסחים א"ל רב לבריה לא תשתי סמא ולא תעקיר ככי אלא ככי הם השינים האחרונים הטוחנים המאכל ביניים הם השינים שלפנים וכן על מה אמרו בשרי בשיני מתרגמינן אטול בשרי בככי:

מהרש"א באריה מתיל כו'. הכא זה הקיסר כפר ביכולת ושיש אחר שיש לו כח ויכולת יותר ממנו דהא פרשא קטיל אריה: וא"ל דמתיל לאריה דבי עילאי. דעל ההוא אריה נאמר אריה שאג מי לא יירא שאין הפרש יכול לו ונראית שאגתו כמו שהראה לו דבמרחק ד' מאות וג' מאות פרסי אפילו מעברתא ושורא נפל ונתור ככי כו' כך ה' דבר מי לא ינבא שלא יירא מאותה הנבואה שיש יכולת ביד ה' להעניש כמ"ש בעמוס אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה וא"ל הקיסר טוב בעינא דאחזי לאלהייכו כו' וא"ל שמשא דחד משמשי דקיימי קמיה כו'. יש לדקדק אמאי לא השיב לו מהאי עובדא גופא דלעיל כאריה דבי עילאי דלא מצית חזית ליה דההוא חד משמשיה דקיימי קמיה קב"ה לא מצית חזית ליה שכינה לא כ"ש ונראה לפרש דלמלאכתו יתברך גם ליכולתו האמין הקיסר מתוך עובדא דלעיל דע"י תפלת

ריב"ח

עיון יעקב

לשקר רק הוא אמיתה לפי ענייננו וק"ל: ואכלי חד תקלי חילתא אי לאו דיתבי במיא משתלח משכיה. אפשר דלא פליג אר' יהודה אלא ודאי אכל שלש תקלי אפי' אם יתיב במיא משתלח משכיה דלא מהני תקנה זו באוכל הרבה: בדקיה רב בצומת הגידין ואכשריה. כי הלכתא כרב באיסורי אך בהא דאיכא למיחוש לנקורי הוא מהלי רופאים ידע שמואל טפי מיניה שהיה רופא מומחה: מפרי פי איש תשבע בטנו. כי מותר לאכול כדי לברר הוראתו ולכך הלכתא כוותיה כי מעשה רב ונפרע דעבד עובדא בנפשו לאכול כי אין הקב"ה מביא תקלה אפי' לבהמתן של צדיקים לכך שלחו דהלכתא כוותיה ולא כרב אחאי אפי' הכי הזהרו בו כשאר דברים שאומר כי מאיר עיני גולה הוא: כי הוי מרחיק ת' פרסה נידם

ריב"ח בא הארי' דבי עילאי וראה יכולתו שהוא אחד מנבראיו יתעלה אלא דעל סרחיה השכלית קאמר בעינא דאחזי לאלהייכו להשיג מהותו וא"ל דאף בשמש לא יוכל להסתכל להשיג ממהותו שכבר נסתפקו בו גדולי הפילוסופין אם השמש גשמי יסוד חמישי או שהוא שכל פשוט שכינה לא כל שכן שלא תוכל להשיג מהותו אלא מציאתו מצד פעולותיו ית'. ושוב א"ל קיסר בעינא דאיצבית ליה נהמא כו'. שמאמין בגשמות מצד פעולותיו בעה"ז שהם גשמיים כמו השמש שלא יוכל להשיג מהותם ואף על פי כן אפשר שהוא גשמי כנראה מצד פעולותיו ועה"ז מסיק לו בתשובתו הני כנושאי וזלוחאי כו'. מצד פעולת משמשיו נשתלשל לפעולת גשמים ובת קיסר שאמרה אלהיכם נגרא הוא. כפרה בהשגחה פרטית שהוא נגלה שעשה לו תקרה ועליה שהם השמים ואינו משגיח בארץ כמ"ש הכופרים עזב אלהים את הארץ והנה ע"י תפלת ריב"ח נראה לה השגחה פרטית שנשתלם לה מדה כנגד מדה שנצטערת ויהב לה מסתוריתא וק"ל:

כא **א"ל** קיסר לרבי יהושע בן חנניה בעינא דאחזי לאלהייכו א"ל לא מצית חזית ליה א"ל איברא

יז ס *[חזינא ליה] אזל אוקמיה להדי יומא בתקופת תמוז א"ל אסתכל ביה א"ל לא מצינא א"ל ומה (שמשא) [יומא] דחד משמשי דקיימי קמיה דקב"ה אמרת לא מצינא לאסתכולא ביה שכינה לא כל שכן ותו א"ל קיסר לר' יהושע בן חנניה בעינא דאצבית ליה נהמא לאלהייכו א"ל לא מצית א"ל אמאי נפישי חילוותיה א"ל איברא א"ל פוק[צבית] לגודא דרביתא דרווח עלמא טרח שיתא ירחי קייטא אתא זיקא כנשיה לימא טרח שיתא ירחי דסיתוותא אתא מטרא טבעיה בימא א"ל מאי האי א"ל האי כנושאי וזלוחאי דאתו קמיה א"ל אי הכי לא מצינא:

להדי יומא. נגד השמש: דאיצבית ליה נהמא. אתקין ליה סעודה: לגודא דרביתא. על שפת הנהר ששמו רביתא: דרווח עלמא. להתקבץ שם חיילותיו והוא נתכוין למקום שהרוח שולטת בו: כנשיה לימא. טאטו ליה: כנושאי. מכבדי הבית: וזלוחאי. מרביצי הבית במים מפני אבק העולה וכבר הכל כלו לאכול כל זה: אי הכי. דנפישי חיילותיו כ"כ לא מצינא:

כב **אמרה** ליה בת קיסר לר' יהושע בן חנניה אלהיכון נגרא הוא דכתיב °המקרה במים עליותיו

תהלים קד אימא ליה דנעביד לי חדא מסתוריתא אמר לחיי בעא רחמי עלה ואינגעה אותבה בשוקא דרומי ויהבי לה מסתוריתא דהוו נהיגי דכל דמנגע ברומי יהבו ליה מסתוריתא ויתב בשוקא וסתר דוללי כי היכי דליחזו אינשי וליבעו רחמי עליה יומא חד הוה קא חליף התם הוה יתיבא וסתרה דוללי בשוקא דרומאי אמר לה שפירתא מסתוריתא דיהב ליך אלהי אמרה ליה אימא לאלהייכו דלישקול מאי דיהב לי אמר לה אלהא דידן מיהב יהיב משקל לא שקיל:

מסתוריתא. דישבולטיי"ש בלע"ז בלשון אשכנז קלעפרליך: דוללי. אשקיי"ש וסימן זה היה למצורעים: וסתר דוללי. דישבויירי"ר בלע"ז ריס"ט פלאקס: משקל לא שקיל. הטובה משנתנ

כג **א"ר** יהודה שור שהקריב אדה"ר קרן א' היתה לו במצחו

תהלים סט שנאמר °ותיטב לה' משור פר מקרין מפרים מקרין

עקידה תרתי משמע א"ר נחמן מקרן כתיב. א"ר יהודה שור

שער פ שהקריב אדם הראשון קרניו קודמות לפרסותיו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרין מפרים מקרין ברישא והדר מפרים מסייעא ליה לר' יהושע בן לוי דא"ר יהושע בן לוי כל מעש' בראשית בקומתן נבראו (בדעתם) [לדעת']

יחס יס נבראו בצביונם נבראו שנאמר °ויכלו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונם:

שור שהקריב אדם הראשון. כדאמרינן בנפקי אידיהן במס' ע"ז: מקרין מפרים. אשור של אדם הראשון קאי: קרניו קודמין לפרסותיו. שכל שוורין פרסותיהן נולדות עמהן וקרנותיהם גדלים לאחר זמן אבל של מעשה בראשית בקומתן נבראו ובקרניהם וכשיצא מן הארץ ראשו תחלה כמלאו שקדמו קרנותיו לפרסותיו: בקומתן נבראו. ולפיכך קדמו קרניו שהרי עמו נולדו ויצאו תחלה והיינו שור פר ביום שהיה שור היה גדול כפר שור בן יומו קרי שור כדכתיב שור כי יולד פר קי"ל בן שלש: מקרין תרתי משמע. שכן קשה שוורים: לדעתם. שהודיעם שיבראו והם נאותו: בצביונם. בדמות שבחרו להם:

תוספות בקומתן נבראו. לא בעי למימר שנבראו בעמידה דהא אמרינן בפ' א' דיני ממונות גבי אדם הראשון רביעית נזרקה בו נשמה חמישית עמד על רגליו אלא בקומתן היינו שנגמרה כל קומתן מתחלתן: אל תקרי צבאם אלא צביונם. פי' בערוך דכולהו נפקי מלצביונים שהוא לשון יופי כמו לצבי ולתפארת ומאחר שהן ביופין זהו בקומתן לדעתן שהיופי לא יצא אלא א"כ נגדל כל הצורך וי"ל דקומתן נפק מלשון הלכה ע"כ:

והרשב"א ז"ל כתב בפירוש הגדה זו וז"ל יש בזה סוד נעלם ונגלה וכבר ידעת שאבינו חטא וחטאו שהלך אחרי תאות הלב ונפרד מן השכל והגביר תאותו ולקח מפרי העץ ואח"כ הכיר במה שעשה ונתבייש ותפר עלה תאנה שתאנה היתה מה שאכל והוא מאמרם ז"ל בדבר שנתקלקל בה נתקן ואע"פ שיש בה דעות לאמרו במה שאכל כאמרם חטה היתה אפשר שהכל עולה לטעם אחד פירוש המשכתו אחר תאות הלב ולפי שהפריד הפרי מן העץ קראו חטאו קוצץ בנטיעות ואחר שהוכיחו ית' המן העץ אכלת התוודה והתפלל והקריב קרבן הקריב כמו ופרעה הקריב וכמעשה שאב או כמדומה לו עשו הבנים במדבר והוא החטא שכבר ידעת וע"כ היה הקרבן שור וכבר ידעת מאמרם ז"ל שחטאו א' מטטרומולין שבמרכבה שנאמר ופני שור מהשמאל לארבעתם ודע כי נאמר בתורה בפר אל פתח אהל מועד ולא נאמר כן בשאר קרבנות ונתעוררו חכמי האמת על זה ואמרו מפני מה נאמר אל פתח אהל מועד בפר מה שלא נאמר בשאר קרבנות משל לאוהבו של מלך שהביא דורון נאה למלך אמר המלך תנו אותו בפתח פלטרין כדי שידעו הכל מה דורון נאה הקריב לי אוהבי והדורון הנאה כבר ידעת שהנוטה אחר לבו וחטא בדבר אין נאה לו בשובו בתשובה עם אותו הדבר שנטה אחריו כי אז יראה לכל שהוא מודה וחזר בתשובה שלמה ע"כ כשראה אדם לשוב בתשובה לא נטה אחרי הלב וחזר כבראשונה אל

עין יעקב

הד קלא. ונראה דהא איתא במדר' ילקוט ריש פ' ויגש ובאיוב ד' על פסוק שאגת ארי' וקול שחל מיד שאג' יהודה ונשמע קולו מ' פרסה וכיון שצעק יהודה נשרו שיניו של כולם דהיינו נמי כמו אריה דבי אילעי דהכא: בעינא דאחזי לאלהייכו. ואע"ג דכתיב כי לא יראני אדם וחי מ"מ י"ל שבקש לראות אותו כדרך שראה ישעיה באספקלריא שאינה מאירה דכתיב ואראה את ה' יושב על כסאו ועי"ל ביקש לראות אותו לא כדרך המרכבה רק כדרך המלבושים וכמו שירד הקב"ה על הר סיני ולכך אע"ג שלא היה יכול לחזות את ה' דבי עילאי מפני קולו אבל הקב"ה אף שקול ה' בכח אפ"ה כשנתן קולו על הר סיני לפי כח של כל א' וא' לפיכך הוצרך להביא ראיה שאין אנו יכולין לרמוז לראשונים שהרי אף בשמש לא יוכל לראות: א"ל לא מצית. אע"ג דאין הקב"ה לאכילה הוא צריך מ"מ הוצרך להשיב לפי עניינו בהוכחה שבליום משום שלום מלכות: שור שהקריב אדה"ר. עי' בסידורינו

אל מקומו שראשון כי טוב לו אז כדי שלא ישלוט על עצמו תאות השג והשכיר כי בעזבו משאב השכל ומקור מים חיים יחשב לו לאשמה רבה על כן הקריב שור שהוא דורון נאה לבעלי תשובה ואמר קרן אחד היה במצחו ללמוד על הייחוד כי הפך פירוד הייחוד ועי"כ אמר כי עתה הקריב שור בקרן אחד וחזר לאחדותו שיהא לבו אחוז בשכלו וראה כי טוב לו אז בהיותו בעל שכל ואמרם שהיה לו קרן ושאינו אלא א' שהיה במצחו ולא באחד מן הצדדים הכוונות רבות . ודע שהקרן מורה להחזיק מלכות כאמרם דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותם דכתיב וירם קרן משיחו גם הכתובים רמזו לזה באמרם במאמר בחלום דניאל על חוזק מלכות אלכסנדר קרן חזות בין עיניו ואמרם שהיה במצחו ולא בצדדים כנהוג במין לכוונות ידועות הא' שלא יראה כבעל מום שהיה הפך הכוונה שהוא היה רומז שלמות ואין השלם בעל מום . והב' שמלא מורה על החוזק כמאמר קרן חזות בין עיניו. והשלישית שהמלא הנקודה האמצעית שהוא שורש לכל דבר והמלקט הפרי מפרידו מן העץ שהוא הייחוד והאמצע לכל פירותיו מצורף לזה שהעץ שאכל ממנו היה בתוך הגן ותרגום באמצעות גנתא ולא תרגום בגו גנתא מצורף עוד לזה שהוא הדבר האמצעי והטהו לצד אחר . הרביעית שהוא מקום מכוון כנגד המוח שממנו משאב השכל ודע כי כמאמר הזה בעצמו אמרוהו במעשה המשכן שהיה רמז לצייר לדברים הרוחניים כדכתיב וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר וכבר ידעת שהכסוי העליון של משכן היה עורות תחשים מלמעלה והיה המשכן אחד ואמרו חז"ל בפ' ב"מ תחש שהיה בימי משה קרן אחד היה לו במצחו. הנה זה נגלה מבואר ואמרם קרניו קודם לפרסותיו. כבר ידעת שקרן מורה על עצמו של דבר תרגום של בעלם היום הזה בכרן יומא הדין ופרסה רמז לשבה האחרונה כאמרו לא תשאר פרסה ופרסה מענין רגל והרגל שבה ואדם הניח העיקר שהוא האילן ולקח הפרי כאילו רצה להגביה המסובב ועתה חזר בתשובה והקריב שור שקרניו קודמות לפרסותיו וקודמות לא בזמן רק במעלה והכל מבואר עכ"ל הרשב"א ז"ל :

מהרש"א וקרניו קודמות לפרסותיו כו'. הענין מבואר כי הקרן כאמר בכ"מ על עיקר הדבר כמ"ש הקרן קיימת וכו' והכא לפי שאדם כעה בחטאו לאמונת להאמין ח"ו בשניות כמ"ש בסנה' אדם הראשון מין היה וכפר בעיקר שנא' איכה אן נוטה לבך ולכך כשחזר בתשובה הקריב שור שהיה לו קרן אחד מורה על עיקר האחדות וע"כ היה בו הקרן שהוא אחד קודם לפרסותיו שהם שניים מורים על הריבוי שהנמצאות בהשתלשלם יגיע בסופם לרבים ודו"ק : **אל תקרי צבאם אלא צביונם.** פירשו התוס' מפי' הערוך דכולהו מלביונם כפקי כו' ע"ש והוא דחוק לפרש בלביונם קמא דוקא מלשון יופי ולביונם בתרא בג' לשונות ונראה שדרשו כן מהאי קרא דאמאי נקט רק לבא השמים והארץ עפי מאשר יסודות הפשוטים ולבאם וע"כ דרשו שרמז הכתוב כאן על כל הנבראים שעלה בבריאתם חומר וצורה ותכלית והוא שאמר בקומתן נבראו שהוא קומת וגודל חומר כל נברא ובדעתן נבראו הוא ידיעת צורה של כל נברא שבו ניכר ונודע כי הוא זה בצורתו ולצביונם נבראו הוא רצונם התכליתי הנרצה ממנו והוא שרמז ויכלו השמים שהוא יסוד היותם פשוט מחומר וקרוב לצורה והארץ הוא היסוד היותר גשמי בחומרו ולבאם הוא התכלית הרצוני של כל נברא :

(כד פס תהלים קד.) **דרש** ר' חנינא בר פפא °יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו פסוק זה שר העולם אמרו בשעה שאמר הקב"ה *°למינהו באילנות נשאו דשאים ק"ו (למינו בראשית א) בעצמן אם רצונו של הקב"ה בערבוביא למה אמר למינהו באילנות ועוד ק"ו ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא אמר הקב"ה למינהו אנו עאכ"ו מיד כל אחד

ואחד יצא למינהו פתח שר העולם ואמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו:

שר העולם. מלאך הממונה: **באילנות.** כאמר למינהו עושה פרי למינו אבל בזרעים לא כאמר בלוואתם למינו אבל ביציאתם כאמר מזריע זרע למינהו: **שאין דרכן לצאת בערבוביא.** שהרי גדולים הן ועכפיהם מרוחים ואין ראוין ליגדל רתפים ותכופים כי אם מפוזרים: **אמר הקב"ה למינהו.** שילא כל אילן בעלמו ברחוק מחבירו שיהא לו היכר: **אנו.** שרבים אנו ודרכנו ללאת תכופים ומעורבבים ואם אין אנו נזהרין ללאת כל עשב לבד הרי אין אנו ניכרים זה מזה עאכ"ו: **ישמח ה' במעשיו.** כולן זהירין במלותיו:

תוספות פסוק זה שר העולם אמרו. לפי מה שמפרש דמכוך זה מטטרון כמו שיסד הפייטן תקיף מטטרון שר הכהפך לאם מנשר ואומרים הוא שר העולם כמו שיסד הפייט שר המשרת נער נקרא הוא מטטרון הנכבד והנורא ואמרינן בפ"ק דיבמות נער הייתי גם זקנתי פסוק זה שר העולם אמרו וקשה מכאן דמשמע דשר העולם היה בו' ימי בראשית ושמא אגדות (אגדות) הם שחולקות זו על זו ומי שסובר דמטטרון הוא שר העולם לית ליה מכוך זה מטטרון אי נמי מה שקרא הפייט למטטרון נער לא בשביל הפסוק של נער הייתי אלא לפי שכתוב בספר יוחסין דלמטטרון יש לו שבעים שמות וחשוב נער וגם מלינו דנער שם מלאך הוא כדכתיב רוץ אל הנער הלז ע"כ :

מהרש"א ק"ו בעצמם וכו'. כרלה כמ"ש אין לך עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ומלאך והם נשאו ק"ו בעלמם שלא ללאת בערבוביא וכה"ג כתבו התוס' בפ"ק גבי גיכאי כהרא חלוק לי מימך כו' ע"ש וק"ל: **פתח שר העולם כו'.** הוא מטטרון כמ"ש התוס' והוא שר העולם ע"ש כי מטטרון גימטריא שדי שאמר לעולמו די שלא יהיה יותר מת"ק כי הכעלם משדי הוא ת"ק כמו שכתבו התוס' פ' אין דורשין וק"ל :

הרי"ף דרש ר"ח יהי כבוד וגו'. וקשה למה דרש ששר העולם אמר ולא אמרו דוד ועי"ק דפתח בק"ו ויצא במה מלינו באילנות למינהו ואם היה רלונו בערבוביא למה אמר למינהו באילנות ועוד כאמר מהו זה שק"ו שנשאו בעלמן אח"כ הוא אומר ועוד ק"ו מה אילנות וכו' ומתחלה היל"ל נשאו ק"ו דשאים בעלמן ומה אילנות וכו' ועי"ק איך מתייהם כל זה בפסוק יהי כבוד ה' לעולם כי בין תהיה יליאתם למיניהם או לאו מ"מ כבוד ה' במקומו עומד ונראה שדקדק מש"ה יהי כבוד ה' בלשון עתיד ולא אמר כבוד ה' לעולם ועוד דמה שייך ישמח ה' במעשיו עם יהי כבוד ה' לעולם לז"א פסוק זה שר העולם אמרו לפי שיש פתחון פה לנדוקים שיאמרו לעתיד שהדשאים יצאו למיניהם שלא ברלון הבורא יתברך כיון שלא אמר למינהו בדשאים ונמלא ח"ו מתמעט כבודו לז"א שר העולם יהי כבוד ה' לעולם עומד יש להשיבם שמה שיצאו הדשאים למיניהם הם מעשי ה' ישמח ה' במעשיו כי הוא אמר ויהי הוא לוה ויעמוד שיצאו הדשאים למיניהם והוא כרמז בכתוב שאמר תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי למינהו שלמינהו חוזר גם על העשבים וכי תאמר בלבבך ומנין להם נעשבים לומר שלמינהו חוזר גם עליהם ולא נאמר שלמינהו קאי אעץ פרי לחוד דסמיך לכך אמר נשאו הדשאים ק"ו בעלמן שהכונה במלת בעלמן הוא שאינו זה הק"ו ללמוד מהאילנות דהוי ממקום אחר אבל נשאו ק"ו בעלמן אע"פ שיהיו האילנות והדשאים שוים שדרך כולם ללאת בערבוביא או דרכם של כולם ללאת שלא בערבוביא מ"מ ממה שראו שאמר הקב"ה למינהו באילנות אמרו אם רלונו של הקב"ה שילאו הדשאים בערבוביא למה אמר למינהו באילנות יותר מהדשאים היה להם ללאת בערבוביא כמו שהדשאים ומתוך כך נשאו ק"ו לעלמן להבין שמ"ש שהקב"ה למינהו היה חוזר גם עליהם וזהו שכמעשה פרע הכתוב לומר למינהו ב' פעמים א' בדשאים וא' באילנות שנשאו הדשאים ק"ו בעלמן והוליאו למיניהם מה שהיה רלונו יתברך

עיון יעקב
בתירוש"ינו פ"ק דע"ם דף ס' ב"ה: פתח שר העולם ואמר יהי כבוד ה' לעולם וגו'. אפשר דהא דאמר הקב"ה לאילנות למינהו יש נו טעמים מיוחדים ע"פ הסוד וכבוד אלקים, הסתר

יתברך ועוד נשאו ק"ו אמר מהאילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא. ועי"ל דנראה למינהו בדשאים כדכתיב תדשא הארץ דשא עשב שדשא הוא מטיפת הארץ במילוי העשבים קרוי דשא ועשב הוא כל קלח וקלח לבדו קרוי עשב הרי למינהו ומי נתן בינה לעשבים להבין זה הוא ששמעו באילנות למינהו נשאו ק"ו בעצמן שקאי גם עליהם שכתוב בהם דשא עשב שהיא הכוונה שיהיה כל קלח בפני עצמו ועוד ק"ו ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא וכו' ולכך אמר שר העולם יהי כבוד ה' לעולם שלא שינתה הארץ תפקידו יתברך ועם זה אני מבאר מ"ש בב"ר למה נקראת ארץ שרצתה לעשות רצון קונה בהוצאת הדשאים למיניהם ובביאורי בכסף נבחר ביארתי בזה:

כה דף ס ע"ב בראשית א ע"ש אגדה כ' בשבועות
רבי שמעון בן פזי רמי כתיב °ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וגומר (המאמר הזה כתוב בארוך בפ"ק דשבועות):

מהרש"א *א"ל לבי מעטי את עצמך וכו'. הענין הרמוז כמו שכתבו המפרשים לכנסת ישראל שימעטו את עצמן בעה"ז כדאמרינן פרק גיד הנשה כי אתם המעט וגו' כי אתם הממעטין כו' וענין לכי ומשול ביום ובלילה הוא שע"י שאתם ממעטין עצמכם בעה"ז שהוא לכם לילה תזכו למשול גם בעה"ב שהוא לכם ליום ותשובה שרגא בטיהרא כו' כי אין זה ממשלה בעה"ז והיתה התשובה למנות בך ימים ושנים שהמשלו בעה"ז שהם ימי המעשה במנין הימים ושנים אשר על ידו תזכה לעולם שכולו ארוך באין מנין ואמרה יונה כמי שהוא טובת העוה"ז אשר ניתן לאוה"ע א"א דלא מנו בי' תקופת רמז כי דבר המקיף אם איננו גדול כ"כ הנה אין לו סוף והוא ענין שרבו. גם רבו ממשלת האומות בעה"ז ואמר לה זיל ליקרו בך צדיקי כו' אמר לה כן ליישב דעתה כי אלו הצדיקים לא נקראו כן אלא ע"ש שמקטינין עצמן בעה"ז יעקב אמר קטנתי מכל וגו' וכן בדוד כדאמרינן הוא הקטן כשם שבקטנותו הקטין את עצמו כו' ושמואל הקטן בעובדא דפ"ק דסנהדרין. חזייה דלא קא מתיישבה דעתה שלא יהא לה כלל ממשלה בעה"ז אמר שעיר של ר"ח יהיה כו' הוא שעיר הוא אדום הוא מקטרגן של ישראל להטיאם כמו בר"ח ושיהיה גם לישראל לפעמים ממשלה בעה"ז כירח הזו שפעם שהיא מתגדלת מתחלת החדש ופעם שהיא מתקטנת בסוף החדש וכן הוא הענין בכנסת ישראל כדאיתא במדרשות:

כו דף ס בראשית א דף ב
רב אסי רמי כתיב °ותוצא הארץ דשא בתלת בשבתא וכתיב °וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ במעלי שבתא מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח קרקע עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים וצמחו ללמדך שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקי' רב נחמן בר פפא הויא ליה ההוא גנתא שדי ביה ביזרני ולא צמח בעא רחמי אתא מטרא וצמח אמר היינו דרב אסי:

טרם יהיה בארץ. עדיין לא היה בארץ: **ועמדו על פתח הקרקע.** מתאוים למי גשמים כדכתיב לא המטיר עד שנברא אדם בששי: **ביזרני.** זרעים: **היינו דרב אסי.** שהקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים:

מהרש"א עמדו על פתח קרקע כו'. לפי מה שפירש"י בחומש שהכל נברא ביום ראשון וכל אחד נקבע ביומו גם הדשאין נבראו ביום ראשון ועמדו מאז על פתח קרקע אלא שבתחלתא בשבתא יצאו קצת עד שבקש אדם רחמים וצמחו ביום ו' והענין מבואר שאמרו בפ"ק דתענית גדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ ואמרו שבתחלה עלה במחשבה לבראו במדת הדין ולבסוף שיתף עמו מדת הרחמים כנאמר בענינא ביום עשות ה' אלהים ארץ וגו' ובגשמים נאמר כיוצא בזה כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין וגו' דכשעדיין לא היה אדם בעולם לא המטיר ה' אלהים במדת הדין, שהיה שלינו עד שבא אדם וביקש רחמים להפך מדת הדין לרחמים והוא ענין שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים שהם מטילין כח וגבורה בפמליא של מעלה שהוא מדת הרחמים שיגבר על מדת הדין וק"ל:

כז דף ס דברים יד
אמר רב חנן בר (רבא) [רב] °השסועה בריה בפני עצמה היא שיש לה ב' גבין ושני שדראות וכי משה רבינו קניגי היה או בליסטרי היה מכאן תשובה לאומרים אין תורה מן השמים א"ל רב חסדא לרב תחליפא בר אבינא זיל כתוב קניגי ובליסטרי באגדתיך ופירשה:

כעין פי' שכן דרך לכתוב תיבות קשות באגדה או באגרות לפרש דברי' באגדתיך

שיש לה ב' גבין. ולכך נקראת שסועה תאומה: **וכי משה רבינו קניגי היה.** צד חיות בקניגין: **או בליסטרי.** מורה בקשת לחיות וקורין אותו ברישדו"ר ומכין היה בקי בחיות שלנו שאין אדם בקי בהם: **כתוב קניגי ובליסטרי.** אגדה זו כתוב שיש בה תיבות יפין ול' לע: **ופירשה.** מאי קניגי ובליסטרי באגדתיך ומשום דנקט כתוב באגדתיך נקט נמי להאי קרא דסרני פלשתים:

תוספות וכי משה קניגי היה [או] בליסטרי היה. שהיה יודע להכיר השסועה וא"ת והא אמרינן בהמפלת דשסועה באם מבהמה טהורה וליכא מאן דפליג וא"כ יכול להיות שבהמה טהורה היה לו למשה וילדה לו שסועה ולא איצטריך למיהוי קניגי וי"ל דשמא שסועה אינה באה אלא מבהמה שאינה מצויה בינינו:

כח דף ס יהושע יג
°**(ואת)** חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני והעוים אמר חמשה וחשיב שיתא א"ר (יוחנן) [יונתן] אדוניקי שלהן חמשה א"ל רב חסדא לרב תחליפא בר אבינא כתוב אדוניקי באגדתיך ופירשה ופליגא דרב דאמר רב עוים מתימן באו תניא נמי הכי עוים מתימן באו ולמה נקרא שמן עוים שעיותו את מקומן. ד"א [עוים] שאיוו לאלוהות הרבה. ד"א עוים שכל הרואה אותם אוחזתו עוית אמר רב יוסף ואית להו שית סרי דרי שיני לכל חד וחד אמר רשב"ל הרבה מקראות שראויין לישרף (כספרי צדוקים) והן הן גופי תורה °העוים הישבים בחצרים עד עזה מאי נפקא לן מיניה מראשבעיה אבימלך לאברהם °אם תשקור לי ולניני ולנכדי אמר הקב"ה ליתו כפתורים ליפקו מעוים דהיינו פלשתים וליתו ישראל ליפקו מכפתורים

דברים ב
בראשית כא

עיון יעקב

הספר דבר ואי"ב אין כאן ק"ו וזה שאמר יהי כבוד ה' לעולם אע"פ שיש טעם ע"פ הסוד שלוה כן לאילנות מ"מ ישמח ה' במעשיו ששמו כן מכח הק"ו: **ר"ש בן פזי רמי כתיב** ויעש אלקים. עיין בחידושינו בזה בשבועות דף ו': **מלמד** שיצאו דשאים ועמדו על פתח קרקע. ולע"ג דאמרי' לעיל כל מעשה בראשית בקומתן נבראו וזה אף בדשאי' ואילנות נאמר כדאי' בר"ה דף י"א דלהכי כתיב עץ פרי מ"מ כיון שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים לא יצאו עד שהתפלל עליהם: **ובקיש** עליהם רחמים וירדו גשמים וצמחו לפי המ"ד דאמר בתשרי נברא עולם והוא ר"א דאזיל לטעמו לפי מה שפי' היפ"ת תואר בבראשית פי' כ"ב שיתן זה ביום הראשון דסוכות נברא עולם ור"א אומר פ"ק דתענית מי"ט ראשון של חג מזכירין גבורת הגשמים כי יצאי' מאדם שהתפלל אותו יום על הגשמים: **מכאן** תשובה לאומרים אין תורה מן השמים. כי באמת הקב"ה הראה למשה כל מין ומין כדאיתא לעיל

במדבר כא מכפתורים כיוצא בדבר אתה אומר °כי חשבון עיר סיחון [מלך האמורי הוא והוא נלחם במלך מואב הראשון וגו'] מאי נ"מ דאמר להן הקב"ה לישראל °אל תצר את
דברים ב מואב אמר הקב"ה ליתי סיחון ליפוק ממואב וליתי ישראל וליפקו מסיחון והיינו דאמר רב פפא עמון ומואב טיהרו בסיחון °צידונים יקראו לחרמון שריון תנא שניר ושריון
שם ג (מארץ) [מהרי ארץ] ישראל הם מלמד שכל אחד וא' מאוה"ע הלך ובנה לו כרך גדול לעצמו והעלה לו על שם הרי א"י ללמדך שאפילו הרי א"י חביבין על אוה"ע
בראשית מז כיוצא בו °ואת העם העביר אותו לערים מאי נ"מ דלא ליקרו לאחוה גלוותא:

בערוך ע' אשת ארון ארוניקי שלהם. חשובים שלהם חושה: מתימן. בן אליפז בן עשו באו והיו לאלופי פלשתים ויצאו ממקומן ובאו לגור ביניהם והכי לא חשיב ה' סרני פלשתים: שעיוו את מקומן. יצאו משם ונעשית חרב: עוית. רחת ואלחלה בלע"ז קרנפ"א: שיתסר דרי שיני. שורות של שינים: הרבה מקראות. יש שדומה לקוראיהן שהם ראויין לישרף שלא היה לו לכתבן שאין להם צורך בתורה וגלוי הוא לחכם עם הקדושה: והן הן גופי תורה. טעמים גדולים תלוין בהם והשתא קא חשיב ואזיל להו עד סוף המעשה: הצרים עד עזה. א"י: מאי נפקא לה מינה. אי לאו מקומן של אלו היה אלא מקום אחרים ואלו גרשום: ולגיני ולגבדי. ועדיין לא עברו הדורות: כפתורים. לאו מפלשתים נינהו: ליתו וליפקו. ארעא מפלשתים: ליתו ישראל וליפקו מינייהו. וקסבר ריש לקיש עוים מפלשתים היו ולמ"ד מתימן היו להך מלתא נמי איצטריך משום דאזהרינהו שלא להתגרות בבני עשו אמר רחמנא ליתו כפתורים וליפקו מעוים וליתו ישראל וליפקו מינייהו ושאר מקראות הדומין לזה באלה הדברים כגון ובשעיר ישבו החורים ובמואבים ובעמונים כתיב רפאים ישבו בה לפנים (והאימים לפנים ישבו בה) כולהו טעמא איה בהו דבכולהו כתיב ארץ רפאים תחשב לפי שנאמר לאברהם אבינו בין הבתרים לזרעך נתתי וגו' וקא חשיב את הרפאים והקיני והקנזי וגו' ושמוצרים ועברו דרך הר שעיר ועמון ומואב שנקראו כבר ארץ רפאים היה עולה על דעתם להתגרות בהם כסבורים זו היא שניתנה לאברהם ומנען הקב"ה ואמר להם ארץ רפאים ודאי נחשבת שהרפאים ישבו בה מקדם אבל לא זו היא שנתתי לאברהם אלא לאלו נתתים שגרשו משם וישבו תחתיהם בשכר אברהם שאלו בני עשו היינו ולוט היה קרוב לאברהם וכשהגיעו לחבל ארגוב כתיב ההוא יקרא ארץ רפאים זו היא שנתתי לאביכם: והוא נלחם במלך מואב הראשון. למה לי לאשמועינן אלא משום דכתיב אל תצר את מואב וגו' והיינו דאמר רב פפא במס' גיטין עמון ומואב טיהרו בסיחון ע"י סיחון טהרה ארצם לישראל במואב כתיב והוא נלחם וגו' ובעמון מפורש בנחלת בני גד בספר יהושע ויהי להם הגבול יעזר וכל ארץ הגלעד וחצי ארץ בני עמון וקא חשיב ואזיל וכתיב בסופיה יתר ממלכות סיחון אלמא סיחון כבשה לארץ בני עמון ועוד מלכו במלך בני עמון שאמר למלאכי יפתח כי לקח ישראל את ארצי מארנון ועד יבק אלמא ארץ בני עמון היא והם מסיחון כבשוה דכתיב ביה ויכבשו את ארצו מארנון ועד היבק אבל מהכנשאר בידם לא לקחו כלום: צידונים יקראו וגו'. למה לי: תנא שניר ושריון הרי א"י הן. וחרמון קרוב לצידונים ולאמורי ובנו עליו כרכים זה קרא לו שריון וזה קרא לו שניר: העביר אותו לערים. מאי אשמעינן: כי היכי דלא ליקרו. מצרים [לאחיו] לאחר זמן גולים בני גולים לכך הגלם:

תוספות העוים מתימן באו וכו'. ג' מקראות הם בספר יהושע והכי כתיב חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי העקרוני והעוים והדר כתיב מתימן כל ארץ הכנעני (והעוה) [ומערה] אשר לצידונים עד אפקה עד גבול האמורי והשתא מפרש רב והעוים דכתיב בסוף קרא קמא קאי אתימן דבראש קרא דבתריה:

מהרש"א עוים מתימן באו כו'. ויהיה והעוים מחובר למקרא שלאחריו דכתיב ומתימן כל ארץ וגו' כמ"ש התוס'. ואמר ולמה נקראו עוים שעיוותו מקומן. ל' חורבן כמו עוים עוה עוה אשימנה: וד"א שאיוו לאלהות כו'. א' מתחלף בע' בל' כמ"ש בר' חייא שקרא לאלפין עיינין וכו' ורמז בזה דכתיב אלוה מתימן יבא גו' כדאמרינן שלא רצו לקבל אלוה א' ואיוו לאלוהות הרבה וק"ל: ליפקו מכפתורים כו'. אין זה מפורש בקרא אבל הוא בכח המאמר דלכך נכתב שמקרא אבל גבי חשבון מפורש בקרא דאתי ישראל וליפקו מסיחון והא דלא חשיב בכבוש א"י רק ז' עממין ולא חשיב נמי ארץ עוים שכבשו מכפתורים י"ל דכל ארץ פלשתים מארץ כנעני תחשב כמפורש בספר יהושע וק"ל: שריון תנא וכו'. ובחומש הוסיף רש"י לפרש בו ובמקום אחר הוא אומר עד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ד' שמות וכו' ע"ש וקאמר הכא דאפילו הרי א"י וכו' ר"ל אפי' אלו הרים גבוהים שנקראים שניר על שם הרי שלג כפירש"י בחומש דאין דרך להיות שם ישוב אעפ"כ חביבין הן על אוה"ע וק"ל: ואת העם העביר גו' מנ"מ וכו'. לפי פשוטו איכא טעמא לפי שכבר קנה יוסף בלחם את כל אשר להם גם את ארצם העביר אותם מעיר לעיר כדי שיהיה להם זכרון שאין להם עוד חלק בארץ כפרש"י בחומש מ"מ כל הסיפור זה לא היה איצטריך אי לאו לאשמעינן שהיה חס על כבודן של ישראל דלא ליקרו וכו' וק"ל:

אמר רב יהודה °שלך זה השולה דגים מן הים °דוכיפת שהודו כפות תנ"ה דוכיפת שהודו כפות וזהו
שהביא שמיר לבה"מ רבי יוחנן כי הוה חזי שלך אמר
°משפטיך תהום רבה כי הוה חזי נמלה אמר °צדקתך
כהררי אל א"ר יהודה °רחם זו שרקרק ולמה נקרא שמה
רחם א"ר יוחנן כיון שבאה רחם באו רחמים לעולם אמר
רב ביבי בר אביי והוא דיתיב אמידי ועביד שרקרק
ונמירי דאי יתיב אארעא ושריק אתי משיחא שנאמר
°אשרקה להם ואקבצם א"ל רב אדא בר רב שימי למר
בר (איתאי) [רב אידאי] והא ההוא דיתיב בי כרבא
ושרק ואתא גלל אפסקיה למוחיה א"ל ההוא ביידא
הוה:

כט | יומא סג | ויקרא יא | שם | תהלים לו | שם | ויקרא יא | זכריה י

זה

עיון יעקב

לעיל דף מ"ב ואע"ג דלעיל נלמד מדכתיב זאת החיה שהראה לו הקב"ה כל המינים מ"מ אין זה תשובה והוכחה למינים כמו הכא שהוא דבר שאינו תלוי כלל: כי הוי חזי נמלה אמר צדקתך כהררי אל. עיין במהרש"א ובדבריו במשנה לי הנמלה עם לא עז ויכינו בקיץ לחמם: כיון שבאה רחם באו רחמים לעולם. וכמ"ש מהרש"א לעיל דף ס' על הא שנקרא אדם רחמים ולמהו שאינה מעיר יורד עד שסיחף רשעים לדין כדכתיב כי לא המטיר ה' אלקים ע"ש בארוך ולהכי אמרינן בתענית דף ח' קשה יומא דמיטרא כיומא דדינא שצריך מיעוף רשעים: דאי יתיב אארעא ושריק אתי משיחא. ואפשר להסמיך ענין זה לפי שמשיח הוא נקרא גואל אניים ודק וכדאיתא במ"י על פסוק שלא אורך ואמסך והיינו דכתיב שם

זה השולה דגים מן הים. היינו הוו בקיאי ביה והוא עורב המים: שהודו כפות. כרבלתו עבה ודומה כמי שכפולה לתוך הראש וכפופה שם והוא עוף גדול כתרנגול וקורין לו פואו״ן שלבי״א: שהביא שמיר למקדש דהא נגר טורא מתרגמינן ליה והוא תרנגולא ברא ובגיטין בפ׳ מי שאחזו מפרש מאי עביד ביה דמנגר ביה טורא: צדקתך כהררי אל. דאפילו מולה אית ליה חיותיה כגדולה: ומשפטיך תהום רבה. שמזכה שלך לשפוט ולעשות נקמתך בדגת הים להיות המזומנים למות לשון מורי ל״א לנמלה הוא אומר לדקתך כהררי אל שמזונותיהם מזומנין להם בלא טורח ועם מי שאתה נשפט אתה דנו עד תהום רבה כגון שלך שטורח לבקש שם מזונותיו: רחמים. מטר: אמידי. על שום דבר: שרקרק. כשהוא מלפלף נשמע כאומר שרקרק: דאי יתיב. ואינו עומד אלא יושב ומלפלף סימן בשורה הוא: אארעא. שאין דרכו כן: בי כרבא. חרישה: גללא. אבן גלל מן המרוס: ביידא. כמו בדאה בדאי ושקרן לפיכך לקה:

מהרש״א אמר משפטיך גו׳. עיין פרש״י ועי״ל דה״ק לדקתך לנמלה שאתה נותן לה דעת להכין מזונותיה בקיץ הוא במדת עונך כהררי אל נגלית ומפורסם כמ״ש לך אל נמלה עצל תכין גו׳ ומשפטיך שאתה עושה בדגים הוא במקום סתר בתהום רבה וק״ל: באו רחמים כו׳. היינו מטר כפרש״י כדאמרי׳ במס׳ תענית שהם רחמים לעולם ואפשר שזה הוא בטבע שהעוף זה יודע זמן גשמים באים לעולם ומבשר טוב על כך וראו זה בנסיון. והיינו דקאמר והוא דיתיב אמידי כו׳. דכן ראו זה כמה פעמים בנסיון כשיושב אמידי ועביד שרקרק בא אח״כ מטר אבל לבשר הגאולה ודאי אין זה בטבע אלא בנס ומ״ה קאמר וגמירי דאי יתיב אארעא כו׳. דיש להם קבלה על כך ולא בנסיון ויש בזה רמז בקרא דכתיב מה נאוו על ההרים רגלי מבשר וגו׳ כלומר רגלי מבשר הוא עוף הזה המבשר על המטר כשאינו יושב על הארץ אבל מה נאוו כשיהיו רגלי מבשר על ההרים דהיינו כשעומד אארעא דאז משמיע ישועה וגו׳ וקול צופיך הוא עוף זה המלפלף נשאו קול יחדיו ירננו וגו׳ רננו לא נאמר אלא ירננו לעתיד כדאמרינן ר״פ חלק וק״ל: אפסקיה למותיה כו׳. לכאורה קשה דקאמר ליה מאי קאמר ליה הא קחזינן דלא שרק כהוגן שלא בזמנו שהרי נענש ואפסקיה למותיה וכו׳ וי״ל דהכי פריך דהא חזינן דגם אם שרק על הארץ אתא גשם שעמד העוף בי כרבא ורמז בשריקתו שהמטר יבא על החרישה הצריכה למטר וכן היה שבא מטר והרעם בתוך המטר הביא גלל ואפסקיה למותיה משום דלא עשה כדרכו ליתיב אמידי אלא יתיב אקרקע ומכל מקום חזינן דגם אם הוא יושב על הארץ אתא מיטרא ולא משיחא. ומשני ההוא ביידא הוה. דלא אתי מיטרא משום שריקתו שהיה על הארץ אלא שהוא ודאי לא שרק על הארץ על שמטר אלא על משיחא שרק ומשום דביידא הוה שלא היה עדיין זמן משיחא אתא מטרא והגלל בתוכו לאפסוקי מוחיה לעונשו על שקרו וק״ל:

תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבהמה טמאה מרובה מן הטהורה לפיכך מנה הכתוב בטהורה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעופות טהורים מרובים על הטמאים לפיכך מנה הכתוב בטמאים מאי קמ״ל כדרב הונא אמר רב ואמרי לה אמר רב הונא אמר רב משום ר״מ לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה: פס ע״ב פסחים ב״ק וער״פ נמקרפ״ב

מנה הכתוב בטהורה. איל וצבי וגו׳. מפני דרך קצרה ואין לך עוד טהורה ובעופות אין לך עוד טמאה: מאי קמ״ל. הא ודאי פשיטא דאי הוו טפי הוה מני להו:

[פיסקא] אבל אמרו חכמים כל עוף [הדורס טמא] יו סר
תניא רבן גמליאל אומר דורס ואוכל בידוע שהוא טמא יש לו אצבע יתירה וזפק וקרקבנו נקלף בידוע שהוא טהור ר׳ אליעזר בר צדוק אומר מותחין לו חוט של משיחה אם חולק את רגליו ב׳ לכאן וב׳ לכאן טמא ג׳ לכאן ואחת לכאן טהור ר״ש בן אלעזר אומר כל עוף הקולט מן האויר טמא ציפרתא נמי מיקלט קלטה אמר אביי קולט ואוכל קאמרינן אחרים אומרים שכן עם טמאים טמא עם טהורים טהור כמאן כרבי אליעזר דתניא ר״א אומר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו אפילו תימא רבנן שכן ונדמה קאמרינן:

ס״ג יש לו אצבע יתירה וזפק וקרקבנו נקלף בידוע שהוא טהור. ואריסא סמיך דתנא כל עוף שדורס טמא ואם אינו דורס ויש לו עוד ג׳ סימנים דהוו להו ד׳ בידוע שהוא טהור: את רגליו. אצבעותיו: הקולט מן האויר. שכשזורקין לו מאכל קולטו לתוך פיו ומקבלו מן האויר: ציפרתא. מכירין היו שהיא טהורה הם שמה: קולט ואוכל. שאינו מניחו לארץ עד שלא יבלענו: שכן. כמו שוכן: ונדמה. דומה להם במראיתו:

תניא ר׳ יוסי מן הורמסקית אומר לויתן דג טהור הוא לא
שנא׳ °גאוה אפיקי מגינים וגו׳ אפיקי מגינים יף סו ע״ב
אלו קשקשים שבו °תחתיו חדודי חרש אלו סנפירין איוב מא שם
שפורת בהם:

דג טהור הוא. שהרי יש לו סנפיר וקשקשת כדמפרש: אפיקי מגינים. חוזק מגינים: אלו קשקשים. הסוגרים וסתומים בו בחוזק: תחתיו חדודי חרש. חדודי של חרסים: אלו סנפירין. שחדודין ומחתכין כחרסים ובהם הוא בוקע את המים (בחוזק) [בחודם] שלא יעכבוהו בפריחתו ופשטיה דקרא לשון (מורי) תחתיו חדודי חרס במקומן זהרורי שמש. (ואין הספק אם הוא דג טמא ג״י רש״ל אורים
דהילך

עיון יעקב

שמא את שלמה ולדק שהוא הגשמים כדכתיב ושחקים יזלו צדק וכה״ג בדרש פ״ק דף י׳ צדק משמים נשקף על הגשמים: שבהמה טמאה מרובה מן הטהורה. אפשר שהאי לרפמיך ליה כי אדם ובהמה תושיע ה׳ וכמו שישראל הקדושים והטהורים המה המועט כי רבה רעת האדם כי יצר לב האדם רע מנעוריו כן נפש הבהמה שיניקתם עיקר מן האדמה מש״ה העוף אשר מעוף ישכון בשמים ממעל ומחנה שכינה הקדושה והטהורה מרובים ממחנות הטמאים כן הוא בעופות: לפיכך מנה הכתוב בטמאים. אע״ג דאמרינן בפ״ק דפסחים שעקם הכתוב כדי שלא להוציא דבר מגונה מפיו היינו ח׳ או ט׳ אותיות אבל להאריך כולי האי דרך קצרה עדיף: לויתן דג טהור הוא. כתב מהרש״א תמיהא ליה אם הוא עוף או דג טהור הגדל במים דבטמא לא קא מספקא ליה דאין אכלי לדיקים ע״כ ונאמר אי משום הא לא הברא דלעתיד הקב״ה מתיר אסורים ותורה חדשה מאתו תצא וכדאיתא במ״ש פ׳ שמיני רמז תקל״ה ובקל״ו ע״ש ועיין בילקוט תהלים סימן קמ״ו. ומה שפירש״י פשטיה דקרא נראה דקשה לרש״י הא כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ולמה ליה לכתוב שיש לו סנפיר לכן פירש״י להוציא מפשטיה דקרא וק״ל:

דסילך יאכלוהו הלדיקים לע"ל אלא הספק אם הוא דג טהור או עוף טהור הגדל בנים כמו בר אוזא וק"ל מהרש"א:

בהמה המקשה פרק רביעי

דף עז ע"ב **תניא** אילן שמשיר פירותיו סוקרו בסיקרא וטוענו באבנים בשלמא טוענו באבנים כי היכי
דף עח *דליכחוש חיליה אלא סוקרו בסיקרא אמאי כי היכי
ויקרא יג דליחזוה אינשי וליבעי רחמים עילויה כדתניא °וטמא טמא יקרא צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים וכן מי שאירע בו דבר צריך להודיעו ברבי' ורבים מבקשים עליו רחמים אמר רבינא כמאן תלינא כובכא בדיקלא כמאן כי האי תנא:

דניכחוש חיליה. שנרוב שומנו הוא משיר: דלחזיוה אינשי. סימן הוא שמשיר פירותיו: וטמא טמא יקרא. לועק ואומר טמא הוא: כובכא. אשכול תמרים וסימן הוא שמשיר פירותיו: כי האי תנא. לבקש עליו רבים רחמים:

אותו ואת בנו פרק חמישי

דף פג **[משנה]** יום אחד האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה את זו דרש ר"ש בן זומא נאמר
בראשית א במעשה בראשית °יום אחד ונאמר באותו ואת בנו °יום
ויקרא כב אחד מה יום אחד האמור במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה אף יום אחד האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה:

היום הולך אחר הלילה. שחט האם משחשכה לא ישחוט הבת כל הלילה וכל יום המחרת אבל שחט האם ביום שוחט הבת בלילה דאין הלילה הולך אחר היום: את זו דרש. משום דבענינא דקדשים כתיב אותו ואת בנו איצטריך למדרשא כדתנא בגמרא: מעשה בראשית. ויהי ערב ויהי בקר ברישא ערב והדר בקר:

כיסוי הדם פרק ששי

לב **ת"ר** °כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' למדה תורה
דף פד
דברים יב דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון
שם יכול יקח אדם מן השוק ויאכל ת"ל °וזבחת מבקרך ומצאנך יכול יזבח כל בקרו ויאכל כל צאנו ויאכל ה"ל מבקרך ולא כל בקרך מצאנך ולא כל צאנך מכאן אמר ראב"ע מי שיש לו מנה יקח לפסו ליטרא ירק עשרה מנה יקח לפסו ליטרא דגים נ' מנה יקח לפסו ליטרא בשר מאה מנה ישפתו לו קדרה בכל יום ואינך אימת מערב שבת לערב שבת. אמר רב צריכין אנו לחוש לדברי זקן א"ר יוחנן אבא ממשפחת בריאים הוה אבל כגון אנו מי שיש לו פרוטה בתוך (ביתו) [כיסו] יריצנה לחנוני

משלי כז א"ר נחמן כגון אנו לוין ואוכלין °כבשים ללבושך. מגז
כולם כבשים יהי מלבושך °ומחיר שדה עתודים לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים ואל ימכור אדם עתודים ויקח שדה °ודי חלב עזים דיו לאדם שיתפרנס מחלב גדיים וטלאים שבתוך ביתו °ללחמך ללחם ביתך לחמך קודם ללחם ביתך °וחיים לנערותיך אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן תן חיים לנערותיך. מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא ילמד אדם את בנו בשר ויין:

לא יאכל בשר. תדיר שלא יעני: מבקרך. אם יש לו בעדרו יקח ואם לאו לא יקנה בשוק: כל בקרו. אם אין לו אלא שור אחד יזבחנו: לפסו. לקדירתו לשון אילפס: משקל ליטרא ירק. אבל בשר לא יאכל: דגים. הוו בזול במקומו יותר מן הבשר: ישפתו. שמותבים קדרה על הכירה קרי שפיתה: ואינך אימת. אלו האחרים שאמרת ליטרא דגים וליטרא בשר אימת יאכלוה אם לא בכל יום: לחוש. ולהסתפק במזונות קלים: אבא ממשפחת בריאים. רבי יוחנן קרי לרב אבא: כגון אנו. שאין אנו בריאים: מי שאין לו אלא פרוטה יריצנה לחנוני. ולא יסגף עלמו בעינוי ויצטרך לבריות יותר: אמר רב נחמן כגון אנו. רב נחמן אחר דורו של רבי יוחנן היה ותמיד העולם היה משתכח והולך ולא היה בריא כאותן שבימי ר' יוחנן ולפיכך הוא אומר כגון אנו דאפי' אין לנו הפרוטה עלינו ללוות ולאכול: כבשים ללבושך. מקרא הוא בספר משלי קנה לך לאן ויהא לך הגיזין ללבוש: ויקח עתודים. לאן שיש לו מהם חלב לפרנסה וגיזין ללבוש: דיו לאדם. הכי משמע די חלב עזים די לך בחלבם ולא תשחוט ותאכלם: תן חיים לנערותיך. לבני ביתך למד דרכי חיים להסתפק במזונות קלים:

מהרש"א מע"ש לע"ש כו'. פרש"י אלו האחרים שאמרת ליטרא דגים וליטרא בשר אימת כו' עכ"ל ע"ש והוא דחוק דלא יהיה קאי כמי אליטרא ירק שאמר דאי לאו בכל יום מה יאכל ולולי פירושו נראה לפרש דאכולהו קאי בין אותי שיש לו מנה ובין אותי שיש לו י' מנין ובין אותי שיש לו כ' מנה דלא יאכל רק ליטרא בשר הני כולהו לאימת יאכלו בשר בריוח וקאמר מע"ש לע"ש וק"ל: מגז כבשים כו'. פרש"י קנה לך כו' ואין זה במשמעות הכתוב ונראה לפרש כעין שאמר הכא שיפחות האדם באכילתו ולא ילך אחר המותרות כן אמר לענין מלבושיו שלא יבקש לו בגדי משי חשובים אלא מגז כבשים דהייכו בגד למר ללבושיך ובמאכליו. אמר כאן אל תבקש בשר ללפת בו הפת כי די לו חלב עזים ללחמך דהייכו ללפת בו הפת. ואמר לחמך קודם כו'. דלכך לא כתיב ולחם ביתך בוי"ו. ומסיים תן חיים לנערותיך. דבימי נערות תרגיל ולמד עלמך ליתן חיים לנפשך דהייכו רק לקיום הנפש ולא תבקש מותרות ועוד יפורש לקמן וק"ל:

לג שם **א"ר** יוחנן *הרוצה שיתעשר יעסוק בבהמה דקה אמר
שם ע"ב
דברים ז רב חסדא מ"ד °ועשתרות צאנך שמעשרות את בעליהן

עין יעקב

שלא יאכל אדם בשר אלא לתיאבון. רש"י בחומש פי' ראה פי' למדה תורה דרך ארץ שלא יתאוה לאכול בשר אלא מתוך רחבות ידים ועושר ולפי שלאדם נאמר בעלבון תאכל לחם כל ימי חייך לכך נאסר לו לאכול בשר כדאי' בסנהדרין דף נ"ט ואף דשם נאמר הקרא דלכם יהיה לאכלה שנאמר קודם שחטא י"ל שנאמר כן ע"ש סופו שגלוי לפניו שיחטא: ואינך אימת. פי' מהרש"א הנך כולהו לאימת יאכלו בשר בריוח וקאמר מע"ש לע"ש כי כל מזונותיו של אדם קצובין לו חוץ מהוצאת שבתות וי"ט: אמר רב צריכין אנו לחוש לדברי הזקן. אפ"ה אמר רב גופיה בעירובין דף נ"ד בני אם יש לך היטב לך כי אין בשאול תענוג: לחמך קודם ללחם ביתך. י"ל דאתי לאשמעינן דלא תימא כמו דאמרינן אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתן מאכל לפני בהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת יאכל בבני ביתו איכו כן אלא מאכלו קודם ומ"מ יש לכבד אשתו וכנ"ז יותר ממה שיש לו כדאיתא בסמוך רק לענין קדימה קאמר ועמ"ש מהרש"א בסמוך ועיין בכתובות דף ס"א וכששייכו שם דמ"מ ממדת חסידות יש להקדים לעבדו תחלה ע"ש: הרוצה שיתעשר יתעסק בבהמה דקה. עיין בתוספות היינו במורשין אבל בישוב אפי' בח"ל איכו רואה בהן סימן ברכה משום עין הרע ומהרש"א פי' נקוט שנהגו לא הכין

כן

בעליהן וא"ר יוחנן כסא דחרשין ולא כסא דפושרין וה"מ בכלי מתכות אבל בכלי חרש לית לן בה ובכלי מתכות נמי לא אמרן אלא דלא שדי בהו ציביא אבל שדי בהו ציביא לית לן בה וכי לא שדי בהו ציביא נמי לא אמרן אלא דלא צייץ אבל צייץ לית לן בה. וא"ר יוחנן מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדן ילבש כלי פשתן וישתמש בכלי זכוכית וישכור פועלים ואל ישב עמהם ילבש כלי פשתן בכותנא רומיתא וישתמש בכלי זכוכית בזוגיתא חיורתא וישכור פועלים ואל ישב עמהם בתורי דנפיש פסידייהו דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה דרב
תהלים קי"ב אמי וזמנין אמר לה משמיה דרב אסי מ"ד °טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו וילבש ויתכסה במה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהם תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם:

כסא דחרשין ולא כסא דפושרין. טוב לשתות כוס של מכשפות ולא לשתות כוס של מים פושרים שרעים הם לגוף: ציבי. שרשי עשבים ותבלין: צייץ. הרתיח: מי שהניח לו אביו מעות. כלומר מי שלא טרח בממון וקל בעיניו לאבדו זהו איבודו: ילבש כלי פשתן. שהם יקרים ולפי דרכנו למדנו שהעושה אלא מאבד ממון ויזהר אדם מהם: כיתנא רומיתא. יקר היה: בתורי. ישכור אדם פועלים וימסור להם שוורים שלו לחרוש והם יכחישו
פי' בערוך השוורים (ויקחבום) [ויקקבים] בינערות ובכרמים והמלאכה לא יעלה
לשון סגורה לכלום שאין (חסים) [חוססין] לכך: טוב איש חונן. דלים ומלוה אותם וטוב המכלכל דבריו במשפט לפי היכולת הוא עומד על ברכיו ולא בכל תאות לבו: פחות ממה שיש לו. פחות מכדי היכולת וילבש ויתכסה לפי היכולת שלא יתביים: ויכבד אשתו. יותר מלפי היכולת:

תוספות הרולה שיתעשר יעסוק בבהמה דקה. וא"ת האמרינן בפ' מקום שנהגו העוסק בבהמה דקה אינו רואה סימן ברכה ואומר ר"ת דהתם בישוב ומשום עין הרע אבל הכא איירי בחורשין דלא שלטא בהו עינא:

מהרש"א עשתרות שמעשרות את כו'. רש"י הביא דרש זה בפרשת עקב וכתב הרא"ם בפרשת תבא דגם לפי זה יהיה עשתרות מלשון חוזק ולא מלשון עושר ע"ש ומתוך שמעתין לא משמע כן וק"ל: ורוצה לאבדן וכו'. עיין פירש"י ועי"ל כמשמעו כגון שהוא עושר ואינו רולה שיתערבו בתוך מעותיו כי ירא פן יבא זה ויאבד את זה כדאמרינן בכתובות בבת נקדימון וק"ל: לעולם יאכל אדם כו'. ודרש ליה לקרא הכי טוב איש חונן לבניו ולאשתו לכבדם מלבושים נאים יותר ממה שיש לו דהיינו אם אין לו שיהא מלוה בשבילם אבל דברים הצריכים לו יכלכל במשפט שכלו דהיינו אכילה ושתייה פחות ממה שיש לו ומלבושיו במה שיש לו וע"ז אמר לעיל מגז כבשים שיש לך ללבושך ואל תחפוץ במלבושי כבוד °יותר ממה שיש לך ואמר דיו שיתפרנס מחלב גדיים כו' דהיינו שלא יאכל הגדיים וטלאים הקטנים שיש לו אלא שיתפרנס בפחות דהיינו מחלבם ואמר לתמוך קודם לנחם ביתך שהוא דבר ההכרחי לאדם אבל בכבוד דהיינו במלבושים נאים דקרא ליה למאכי מכבדותיה אשתו ובניו קודמין לכבדם יותר ממה שיש לו וק"ל:

הרי"ף מ"ד טוב איש חונן ומלוה וכו'. נראה שהוקשה לו דהיכ"ל חונן ומלוה ויכלכל לזה דרש כו' לכך לא אמר ויכלכל דבריו דקאי אחונן ומלוה דלעיל אלא מדבר בכל אדם טוב לו שיהיה מכלכל במשפט דבריו ואפשר דדייק למנקט הכא לעולם. יאכל אדם כלומר בין שיהיה חונן ומלוה ובין לאו לעולם יכלכל דבריו במשפט. וגם י"ל כפשטיה דקרא דקאי אחונן ומלוה ואמר לעולם אע"פ שאינו צריך ללוות ולאכנל אלא הוא חונן ממעותיו ומלוה לאחרים והייתי סבור שיאכל וישתה בריוח כיון שיש לו להלוות לאחרים כ"ש להוצאת עצמו לז"א לעולם יאכל אדם פחות ממה שיש לו בידו ולא יחשוב שיעור מה שחנן ומלוה אלא שיעור הנשאר לעצמו ומאותו השיעור יכלכל דבריו במשפט וגם עתה ילדק לומר יכלכל ולא אמר יכלכל לפי שהוא נדרש טוב איש החונן ומלוה שיכלכל דבריו במשפט כי בזה תהיה לדקתו עומדת לעד:

רבי חייא נפל ליה יאניבא בביתניה וכו'. *ומי נפל לד ליה יאניבא בביתניה והאמר רבין בר אבא ואמרי דף סה ע"ב
לה ר' אבין בר שבא משעלו בני הגולה פסקו הזיקים דף סו והזועות והרוחות והרעמים ולא החמיץ יינם ולא לקה פשתנם ונתנו חכמים עיניהם בר' חייא ובניו כי מהני
תענית זכותייהו אעלמא אדידהו לא כדרב יהודה אמר רב
ס"ג מחמר סו וע"ש במהרש"א דאמר ר"י אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת:

יאניבא. תולעת האוכלת פשתן: בני הגולה. לאו אנשי כנסת הגדולה קאמר אלא בהנך דורות אחרונים קאמר שהתחילו ללקות בני א"י בגייהם ובפשתנם ומפני שנתקלקלו הדורות ומשעלו מבני בבל לכאן שהיו חסידים פסקו כאן הזועות: ונתנו חכמים עיניהם בר' חייא ובניו. שנזכותם באתה טובה זאת. ר' חייא ובניו מבבל עלו כדאמרינן בשלהי פ"ק דסוכה: זיקים וזועות ורעמים ורוחות. מפרש בברכות בהרואה שכולן קללה: זועות. הארץ מזדעזעת: רוחות. זעפא אשעורבי"ל: כדרב יהודה. דאמר זכותא דלדיקי לאחריני מהניא ולאו לדידהו בהאי עלמא: חנינא בני. הוא ר' חנינא בן דוסא ובימיו היה קול זה יוצא: דיו בקב חרובין. מתפרנס בלער ובלמצום:

תניא °ושפך וכסה מי ששפך הוא יכסנו מעשה לה באחד ששחט וקדם חברו וכסה וחייבו רבן
דף פז ויקרא נמליאל ליתן לו עשרה זהובים איבעיא להו שכר מצוה או שכר ברכה למאי נ"מ לברכת המזון אי אמרת שכר מצוה אחת היא ואי אמרת שכר ברכה הויין ארבעין מאי ת"ש דא"ל ההוא צדוקי לרבי מי שיצר הרים לא ברא רוח ומי שברא רוח לא יצר הרים דכתיב °כי הנה עמוס ד
יוצר

עיון יעקב

כן מדברי התוספות שם ונתעלם ממנו דברי תוספות כאן: מי שהניח לו אביו מעות. עיין פירש"י כאן דלא פי' כמו בב"מ דף כ"ט ע"ש בחידושינו ומה שפי' מהרש"א שאינו רולה לערבו תוך מעותיו אכתי קשה למה יאבדנו יפקירנו לעניים וצ"ע: שהם מלוין בו וניזונין דרך לצדקה. כדאמרינן עושה לצדקה בכל עת זה הזן בניו ובנותיו ויתן להם בענין יפה גם אשתו ראוי לכבדה יותר מגופו ועיין בחידושינו יבמות דף ב כ: כל עולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין. ומ"מ אל אמונה ואין עול כיון שאין הלדיקים עובדים ע"מ לקבל פרס בעה"ז אלא שיהיה שכרן מזון לאחרים וכמ"ש בחידושינו בסוטה ספ"ק ע"ש ומ"ש בגליון עיין מהרש"א בתענית לא כמלא לפנינו כלום ומע"ש לע"ש ואפי' בשבת לא שינה מאכלו משום שינוי וסת או שהתענה כל ימי שבוע ובשבת אכל: למאי נפקא מינה לברכת המזון. ק"ק אמאי לא קאמר הנ"מ לענין כסוי דם עצמו דאם שחט שני חיות או חיה ועוף כל אחד בפני עצמו דקיי"ל דסגי בברכה אחת ומ"מ כל חדא מצוה בפני עצמו היא כמשמעות הרא"ש בפסקיו וא"כ אם אמרינן שכר ברכה נותן רק יו"ד זהו' ואי אמרינן שכר מצות כל חדא מליה בפני עצמו היא וצריך לשלם כי זהבי או יותר לפי מה שהם ואולי י"ל דמהם גמרא קאמר הנ"מ הזה לענין ברכת המזון לפי
מה

יוצר הרים ובורא רוח א"ל שוטה שפיל לסופיה דקרא ה' צבאות שמו א"ל נקוט לי זמנא תלתא יומי ומהדרנא לך תיובתא יתיב רבי ג' תעניתא כי הוה קא בעי מיברא
תהלים סט א"ל צדוקי קאי אבבא אמר °ויתנו בברותי ראש וגו' א"ל רבי מבשר טובות אני לך לא מצא אויבך תשובה ונפל מן הגג ומת א"ל רצונך שתסעור אצלי א"ל הן לאחר שאכלו ושתו א"ל כוס של ברכה אתה שותה או ארבעי' זהובים אתה נוטל א"ל כוס של ברכה אני שותה יצאת בת קול ואמרה כוס של ברכה שוה ארבעים זהובים א"ר יצחק עדיין ישנה לאותה משפחה בין גדולי רומי וקוראין אותה משפחת בר לויאנוס :

ליתן לו. מפני שהפסידו שכר ולקמן בעי שכר מלות מעשה או שכר הברכה: ברכת המזון. ד' ברכות הן ואיכא מ' זהובים ואי בשכר מלוה אחת כולה חדא מלוה היא: ה' צבאות שמו. אלמא חד הוא דבראינהו: נקוט לי זמנא. תן לי זמן: כי הוה בעי רבי מיברא. כשהיה רבי רולה לסעוד: אמרו ליה. בני ביתיה ההוא צדוקי שקבעת לו זמן קאי אבבא: אמר. רבי על עצמו המקרא הזה: ויתנו בברותי ראש. בסעודתי נותנין מרה לסוף היסתכה דלא איהו הוה אלא צדוקי אחר הבא לבשרו על הראשון
בי' כלחם תמוהם שעלה לגג ומת: מ' זהובים. שכר ד' ברכות שיש אחריהן *אמן: לאותה משפחה. של מבשר:

תוספות או ארבעים זהובים אתה נוטל. שהיה לא שייכא בשכר ברכה אלא היה רולה שסלקו מברכות המזון לפי שהיה לדוקי וא"ת או מ' זהובים הל"ל דהא איכא בפה"ג שלאחר ברכת המזון וי"ל דסבר כמ"ד בעלבי פסחים דאין לריך לברך אכסא דברכתא אלא אכסא קמא ותו לא :

מהרש"א לא ברא רוח כו'. הצדוקי הזה כנה לסאמין בשניות ואמר מי שברא הרוחני לא ברא הגשמי שהם הפכים ולכך שינה הלשון ברא בדבר רוחני ויצר בדבר גשמי והיה תשובת רבי לו שוטה שפיל לסיפיה דקרא כי תשובתך בצידו ה' צבאות שמו כי ה' שהוא שמו המיוחד הוא ה' של צ' הצבאות שהם הגשמי והרוחני וכה"ג איתא בסנהדרין ששאל צדוקי אחד לר"ג כן והשיב לו ר"ג אלא מעתה גבי אדם דכתיב ויברא ויצר ה"נ כו' דכתיב גבי צלמו שהוא צלם אלקים דבר רוחני לשון בריאה וגבי יצירת הגוף כתיב ויצר ה' אלהים אדם מן האדמה וזה אין סברא שיהיו שני שותפין באדם אחד כדמסיק שם ויבואר זה במקומו שם וע"ש: ויתנו בברותי ראש כו'. השיכות נקרא ראש ע"ש הפסוק שורש פורה ראש ולענה וגו' ודו"ק:

יו פה ע"ע היה מהלך במדבר ואין לו *אפר לכסות שוחק דינר
נ"ל ועפר זהב ומכסה היה מהלך בספינה ואין לו עפר לכסות שורף טליתו ומכסה בשלמא שורף טליתו ומכסה אשכחן אפר דאיקרי עפר אלא מדינרי זהב מנ"ל א"ר
איוב כח זירא °ועפרות זהב לו :

במדבר. אין ליה שאיכה מלמחה: דינר זהב. לקמיה יליף ועפרות זהב לו:

אה"ב שהיה זו שמענו ממאמר זה הא' כי הזהב כל כך יקר אצל עיני האדם לא השכינה ממנו ועל קנינו ימסרו גופם ונפשם לאבוד במת במחשב הוא כי אם עפר ואפר ולא ירד אחריו בגוונו כשישוב העפר אל הארץ כשהיה. והב' כי אין טליה וגוף כסף נחשב למאומה ולא דינרי זהב לעשות מלוה קטנה כערך מאן שכ"ה וכמה ינן על נשמתו כסוי הדם בעפר לעת כיסוי האדם בעפר:

אמר רבא בשכר שאמר אברהם אבינו °ואנכי עפר ואפר זכו בניו לב' מצות °אפר פרה ועפר סוטה
ולחשוב נמי עפר כסוי הדם התם הכשר מצוה איכא הנאה ליכא :

בראשית יח ילקוט ח"י. עפר סוטה ואפר פרה וכל"ג

[הנאה ליכא. במלוה זו דבלאו כסוי נמי הוו מיתסרי בשר אבל באפר פרה איכא הנאה שמטהרו מטומאתו דאי לאו אפר אין לו טהרה עולמית]: עפר סוטה. מטיל שלום בין איש לאשתו ונקתה ונזרעה זרע:

מהרש"א ואנכי עפר כו'. ולפום ריהטא הוא דחוק וכי אילו לא אמר אברהם ואנכי עפר וגו' לא היה לטומאת מת טהרה עולמית ואפשר לפרש דאי לאו בשכר אברהם היה הכשר הזאת טהרת טמא מת בעניינים רחוקים אשר מאליהם היה קשה אמנם בשכר שמיעט אברהם את עצמו שאמר ואנכי עפר ואפר זכו להיות הכשר והזאת טהרתם בענינים אשר קלים מאליהם שהם עפר ואפר והזכות הוא מן הדומה לדומה שבזכות שאמר ואנכי עפר בתחלת יצירת אדם כמבואר לקמן בסמוך זכו לעפר סוטה שעי"ז תזכה להוליד בן כאברהם כמבואר בפ' כהם ובזכות שאמר ואנכי אפר במותו זכו לטהר באפר טומאת מת וק"ל:

ואמר רבא בשכר שאמר אברהם *°אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לב' מצות לחוט של תכלת ורצועה של תפילין בשלמא רצועה של תפילין כתיב °וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ותניא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש אלא חוט של תכלת מאי היא דתניא ר"מ אומר מה נשתנה תכלת מכל הצבעונין מפני שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לאבן ספיר ואבן ספיר דומה לכסא הכבוד דכתיב °ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו וגו' וכתיב °כמראה אבן ספיר דמות כסא א"ר אבא קשה גזל הנאכל שאפילו צדיקים גמורים אינן יכולין להחזירו שנאמר °בלעדי רק אשר אכלו הנערים :

שם יד פ"ש סם יד. דברים כח. שמות כד. יחזקאל א. בראשית יד

אם מחוט ועד שרוך. שלא רלה ליהנות מן הגזל: שרוך. רלועה: חוט של תכלת. לליצית: רצועה של תפילין. לקשור: בשלמא רצועה של תפילין איכא הנאה. דכתיב ויראו ממך: אלו תפילין שבראש. אות הן לכל כי שם ה' נקרא עליך: מאי היא. מאי הנאה איכא: מה נשתנה תכלת. שהזקיקתו תורה לליצית: שהתכלת דומה לים. שהאזון מן הים הוא עולה אחת לע' שנה ומראית דמו דומה לים ויש אנו רואין שדומה לרקיע ורקיע דומה [לספיר וספיר] לכסא הכבוד דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר והוא כעצם השמים אלמא שמים דומין לספיר וספיר הוא כסא הכבוד דכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא וכשהקב"ה מסתכל בכסא הכבוד שלו נזכר במלוה זו שהיא כנגד כל המלות: הנאכל. הגזל ואוכל קשה הוא לעשות תשובה:

זכו

עין יעקב

עם דירע והמעשה דספיע מעם שהוא בברכת המזון אבל באמת יש כ"מ טובא: בשכר שאמר אברהם אבינו אנכי עפר ואפר. עיין בחדושינו בסוטה פ"ב דף י"ז מה מדם כנגד מדה יש בזה: בשכר שאמר אברהם אבינו מחוט ועד שרוך כנל. שלא רלה ליהנות משלהם לכך זימן לבניו שני מלות אלו שיראו מהם בתפלין כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך

מהרש"א זכו לב' מצות להוט כו'. דעיקר תפילין וציצית טעמם מבואר בתורה אבל מצות הנוספות בכ"א דהיינו בציצית חוט אחד של תכלת כדכתיב ונתנו על ציצית הכנף פתיל וגו' וכן הקשירה בתפילין דוקא ע"י רצועות קמיירי הכא ומהא דקאמר הכא בשלמא רצועה דכתיב וראו כל עמי הארץ וגו' יש להביא ראיה לפרש"י בפ' התכלת שפירש אלו תפילין שבראש כו' מפני שיש על של ראש שי"ן ודל"ת שהוא רוב השם כו' ודו"ק ועיין בתוס' פ"ק דברכות ד' ו': **מפני שתכלת דומה לים כו'.** יראה שרמז בזה קישור שלש עולמות זה בזה מלמטה למעלה ברצון הש"י והוא שאמר הים שהוא כלל עולם התחתון כפי טבע הבריאה שהיה העולם כולו מים במים עד מאמר יקוו המים והכא הוא מתדמה ומתקשר ברקיע שהוא עולם האמצעי ורקיע שהוא כלל עולם האמצעי הוא מתדמה ומתקשר בעולם המלאכים הדומים לאבן הספיר כי המה ספיריים בזכותם ובאורתם ואבן הספיר שהוא עולם המלאכים הוא מתדמה ומתקשר בכסא כבודו יתברך ויתעלה והוא שאמר במצות תכלת וראיתם אותו וזכרתם וגו' ולא תתורו אחר לבבכם וגו' לעשות ח"ו פירוד בקישור הג' עולמות שזכרנו ודו"ק: **קשה גזל הנאכל שאפילו כו'.** יראה דודאי הכא לאו גזל מקרי דאל"כ איך אמר אברהם על מה שהיה בעין וחלק האנשים אשר הלכו אתי יקחו חלקם וגו' ועוד דכבר מחל מלך סדום על הכל שנאמר והרכוש קח לך וגו' ועוד כנראה מענייננו שמלך סדום לא היה יכול להציל ואמרינן בהגוזל בתרא דאפילו לא אמר אני אציל לעצמי הציל לעצמו אלא שאברהם ממדת חסידות לא רצה ליהנות כמ"ש שלא תאמר אני העשרתי וגו' והכא ה"ק קשה גזל הנאכל בגזלן דעלמא שקשה לו לעשות תשובה ולשלם לכ"א מה שכבר גזל כההיא איתתא שאמרה ריקם אפילו אבנט כו' ומביא ראיה מאברהם שהרי לא היה רוצה ליהנות והיה בעיניו כגזל ואע"פ כן אמר רק אשר אכלו הנערים שקשה היה בעיניו לשלם מה שכבר נאכל ודו"ק:

לה סס **א"ר** יוחנן משום ר' אלעזר בר' שמעון כל מקום שאתה
מוצא דבריו של ר' אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי
דברים ז בהגדה עשה אזנך כאפרכסת. °לא מרובכם מכל העמים
חשק ה' בכם וגומר אמר להם הקב"ה לישראל חושקני
בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם
ממעטין עצמיכם לפני נתתי גדולה לאברהם אמר
בראשית יח לפני °ואנכי עפר ואפר למשה ואהרן אמרו °ונחנו מה
שמות טז לדוד אמר °ואנכי תולעת לא איש אבל אוה"ע אינם
תהלים כב כן נתתי גדולה לנמרוד אמר °הבה נבנה לנו עיר לפרעה
בראשית יא
שמות ה אמר °מי ה' לסנחריב אמר °מי בכל אלהי הארצות וגו'
מ"ב יח
ישעיה יד לנבוכדנצר אמר °אעלה על במתי עב לחירם מלך צור
יחזקאל כח אמר °מושב אלהים ישבתי בלב ימים אמר רבא ואי

תימא ר' יוחנן גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנא' באברהם דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ואילו במשה ואהרן כתיב ונחנו מה [ואמר רבא ואיתימא רבי יוחנן אין העולם מתקיים אלא בשביל משה ואהרן כתיב הכא ונחנו מה וכתיב התם] °תולה איוב כו ארץ על בלימה:

כאפרכסת. טרמוי"א: **לא מרובכם.** לפי שאין אתם מרבין עצמכם אלא ממעטין לפיכך חשק בכם כי אתם המעט ממעיטין עצמיכם בענוה: **נמרוד.** מלך בדור הפלגה היה ולכך נקרא שמו נמרוד שהמריד כל העולם במלכותו על הקב"ה: **מושב אלהים ישבתי.** שבנה לו ז' רקיעים של נחשת ועלה וישב עליהם: **תולה ארץ.** על זכות אותן שמחשבו כבלימה:

מהרש"א נתתי גדולה לאברהם כו'. מבואר ברוב גדולות האדם יזכיר שפלות בריאתו ולזה אברהם הזכיר שפלות תחלת היצירה שנברא אדה"ר מן האדמה וז"ש ואנכי עפר בתחלת היצירה ואפר בסוף ע"ש ואל עפר תשוב ואהרן ומשה הוסיפו בשפלות יצירת שאר כל אדם אף שיצירת האדם היה מדבר שיש לומר עליו מה שהיא האדמה אבל אנחנו מה היתה יצירתנו מטפה סרוחה שלכלום מה היא וזה"ש אין העולם מתקיים אלא בשביל משה כו' ר"ל כי בזה השפלות היצירה שאמרו מה מתקיים מאדה"ר ואילך שאין כאן יצירה אלא מטפה סרוחה ודוד אמר ואנכי תולעת וגו' הזכיר שפלות היצירה פרטות שהיה בו לפי מה שאחז"ל שהיה ראוי להיות נפל ביצירתו אלא שניתן לו ע' שנים שהיו חסירים לאדם בשביל חטאו עד אלף שנים יומו של הקב"ה וע"ז אמר ואנכי בתחלת יצירתי ראוי להיות נפל לבא מיד בריאה ותולעה אבל מחסד אלקים היה שניתן לי ע' שנים ולחרפת אדם שנחסרו משנותיו בשביל חטאו שהיא חרפתו וק"ל:

א"ר אילעא אין העולם מתקיימת אלא בשביל מי לט ספ
שבולם את עצמו בשעת מריבה שנא' °תולה איוב כו
ארץ על בלימה ר' אבהו אמר מי שמשים עצמו כמי
שאינו שנאמר °ומתחת זרועות עולם. א"ר יצחק מ"ד דברים לג
°האמנם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם תהלים נח
מה אומנתו של אדם בעה"ז ישים עצמו כאלם יכול אף
לדברי תורה ת"ל צדק תדברון יכול יגיס דעתו ת"ל
מישרים תשפטו בני אדם:

שבולם עצמו. סוגר את פיו ודומה לו בבכורות פיו בלום ורגליו מבולמות: **ומתחת.** מי שנדרס תחת הכל הוא זרועות עולם: **האמנם אלם.** [אומנות] יפה הוא האלם אבל צדק דהיינו דברי תורה אותו תדברון: **מישרים.** במישור אין חלקה שנוחה לידרס:

יכול

עיון יעקב

ממך וכן בתכלת שרומז לכסא וכשהשם שלם והכסא שלם אז יהיה הגאולה שלימה כדכתיב כי יד על כס יה ועיין בחידושינו סוף פ"ב דסוטה: **נתתי גדולה לאברהם.** קחשיב ארבע גדולות לפי שיש בנו ארבע כתרים כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהם וכפל גדולה של ארבע גדולות אלו השפילו עצמן אברהם שהיה לו כתר שם טוב כדכתיב ואגדלה שמך וכן הוא במדרש קהלת וי"ו שהוא נקרא בשביל כך כתר שם טוב ואפ"ה השפיל עצמו ומשה היה לו כתר תורה ואהרן כתר כהונה ודוד כתר מלכות וכולן השפילו את עצמן לכך חשק בהם כי אני את דכא: **אין העולם מתקיים** אלא בשביל משה ואהרן. שיש בהם נ"כ שלש דברים שהעולם קיים כדאיתא באבות על הדין ועל האמת ועל השלום כי הדין זה משה כדאיתא פרק קמא דסנהדרין משה אמר הדין יקוב את ההר ומשה בכל ביתי נאמן וגם באהרן כתיב תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו במישור ובשלום הלך אתי וכתיב נמי וענוים ירשו ארץ: **בשביל** מי שבולם עצמו בשעת מריבה. כי האי תגרא דמי לבדקא דמיא כיון דרווח רווח כדאיתא פ"ק דסנהדרין וזה שבולם עצמו בשעת מריבה שלא ירויח יותר אוחז מדת הקב"ה כדאיתא בחגיגה דף י"ב אר"ל בשעה שברא הקב"ה את עולמו עמודי שמים ירופפו היה הים מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה ויבשו שנאמר גוער בים ויבשהו לכך העולם מתקיים וזה כוונת הפסוקים שם תולה ארץ על בלימה צורר מים בעביו וגו' עד בכח רגע הים ע"ש: **יכול** יגיס דעתו. כי ת"ח יותר להיות בו שתיקה שבשתיקה על זה קאמר משרים תשפטו בני אדם להשוות עצמו כשאר בני אדם וכה"ג אז"ל בכו רב נחמן בר יצחק לשעת אביו דאמר בסוטה פ"ז לא מינה ולא מקצתה וכדאמרינן באבות אם למדת תורה הרבה אל תחזק טובה לעצמך כי לכך נוצרת:

מהרש"א יכול יגיס דעתו כו'. עיין פירש"י והוא דחוק ועוד כ"ל לפרש ע"פ מ"ש במס' תענית בעובדא דרא"ש בהיה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה כזדמן לו אדם אחד א"ל רא"ש כמה מכוער אותו האיש והשיב לו לך אמר לאומן שעשאני וע"ז הזהיר כאן שלא יגיס דעתו לומר כן אלא מיסרים חשפוט בשכלך את בריאת בני אדם כענין שכאמר והאלהים עשה את האדם ישר וגו':

הרי"ף מ"ד שאמנם אלם לדק וכו'. לריך להבין היכי ס"ד לומר יכול אף לד"ת והא כתיב ודברת בם בד"ת וכן נאמר מ"ש יכול יגיס דעתו בשביל כך ואפשר שכיון שאין העולם מתקיים אלא על הבולם עלמו בשעת מריבה אמר עלה טובה להרחיק עלמו מהמריבה להשים עלמו כאלם שאם ישמע שמחרפים אותו ושותק הוא מכניע לחבירו המחרפו כמאמר החכם לא תוכל להלחם עם נבל ובמה שתשרים לו בזה תכניעהו ולא עוד אלא שמתוך שנעשה כאלם לא יחרפהו עוד והוא מאמר הגמרא האי דשמע בישתיה ואדיש אלפי בישתיה מאה ואמר החכם מי שאינו סובל דבר אחד ישמע דברים הרבה ע"פ כל הדברים שאלא אמר כמה אומנו היפה לאדם היא האלמנות שמרויח הרבה להנאת עלמו יכול גם בויכוח במלחמתה של תורה ישים עלמו כאלם כדי שלא לבא לידי מריבה ת"ל לדק תדברון כי לריך להיות גבור להשיב במלחמתה כמו שאחז"ל על פסוק וגבור חיל שיודע להשיב ואיש מלחמה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה ולכך בלדק שהוא ד"ת תדברון כי את והב בסופה אהבה בסופה יכול כיון שנתנה לו התורה רשות ללחום מלחמות ה' תהיה כוונתו לנלח את חבירו ולהגיס דעתו ולהתייהר בחכמתו ת"ל מישרים כמו שפירש"י ז"ל והטעם הוא שראוי לכם לשפוט שאתם בני אדם ואין לבן אדם להתייהר כי לה' המלוכה ומושל על גאים:

גיד הנשה פרק שביעי

יף צ ע"ב **מתנן** התם תפוח היה באמצע המזבח פעמים היה עליו כשלש מאות כור אמר רבא גוזמא השקו את התמיד בכוס של זהב אמר רבא גוזמא א"ר אמי דברה תורה לשון הבאי דברו נביאים לשון הבאי דברו חכמים לשון הבאי דברו חכמים לשון הבאי הא דאמרן דברה תורה לשון הבאי °ערים גדולות ובצורות בשמים דברים א
דברו נביאים לשון הבאי °ותבקע הארץ (לקולם) [בקולם] מ"א א
א"ר יצחק בר נחמני אמר שמואל בג' מקומות דברו חכמים לשון הבאי ואלו הן תפוח גפן ופרוכת. תפוח הא דאמרן גפן דתנן גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלת ע"ג כלונסות וכל מי שהיה מתנדב גרגיר או אשכול מביא ותולה בה א"ר אלעזר ברבי (יצחק) [צדוק] מעשה היה ונמנו עליו ג' מאות כהנים לפנותה. פרוכת דתנן רשב"ג אומר משום רבי שמעון הסגן פרוכת עוביה טפח ועל ע"ב נירים נארגת ועל כל נימא ונימא כ"ד חוטין ארכה ארבעים באמה ורחבה עשרים באמה ומשמונים ושתי רבוא נעשית ושתים עושים בשנה וג' מאות כהנים מטבילין אותה:

כשלש מאות כור. דשן של לבור גדול שמסלקין לו מן המערכה קרי תפוח וכן גבי יקב במסכת ע"ז דורכין עם הככרי בגת ואף ע"ג שנוטל [בידו] ונותן לתפוח: גוזמא. מילתא בעלמא ולאו דוקא דמעולם לא הגיע לג' מאות כור: השקו את התמיד. כשבאין לשוחטו משקין אותו ושוה ג"ח להפשיט: גוזמא. דכוס של זהב לאו דוקא: לשון הבאי: לשון הדיוט שאין מדקדק בדבריו ומוליא בפיו דבר שאינו ולא שיכוין לשקר אלא לא דק: בשמים. אלמא לא דק וכן ותבקע הארץ דאדוכים דכראה מקול ההמון כאילו היא נבקעת אסטורכי"ר בלע"ז: בג' מקומות וכו'. אבל כוס של זהב דתמיד דוקא הוא דאין עניות במקום עשירות: גפן. כמין גפן היא עשויה שמודלה על הכלונסות: ש' כהנים. גוזמא: נירין. ליכ"ץ: כ"ד חוטין. מקראי ילפינן במסכת יומא פרק בא לו כ"ג שחוטה כפול כ"ד: ארבה מ' ורחבה כ'. ארכה לגובה של פתח אולם ורחבה לרחבו שפתח האולם גבהו מ' ורחבו כ' ופרוכת פרוסה כנגדו לצניעות בעלמא כך שמעתי. וכ"ל [שאף] פרוכת הדביר כך מדתו רחבה (לרחבה) [לרחבו] של היכל שהוא כ' אמה וגובהה לגובהו מן העלייה ועד הרצפה: ומשמונים ושתים רבוא. חוטין. ל"א ריבות נערות העסוקות בה: וש' כהנים מטבילין אותה. כשהיא כטמאה והיינו לשון הבאי דלא בעי כולי האי:

וכעירך ערך גוזמא כי כמו שנראית בשמים לריך להגביה הראש לראות כן המגדל כ"ה

רבי יהושע בן לוי אמר כתיב °בהאבקו עמו כאדם שחובק עם חבירו וידו מגעת לכף ימינו של חבירו בראשית לב
דף צא ע"א
ר' שמואל בר נחמני אמר כעכו"ם נדמה לו דאמר מר ישראל שנטפל לו עכו"ם בדרך טופלו לימינו רב שמואל בר אחא קמיה דרב פפא משמיה דרבא בר עולא אמר כת"ח נדמה לו דאמר מר המהלך לימין רבו הרי זה בור ורבנן מאחוריה אתא ונשייה בתרווייהו ורבנן האי בהאבקו עמו מאי דרשו ביה מיבעי ליה לכאידך דריב"ל דאמר ריב"ל מלמד שהעלו אבק ברגליהם עד כסא הכבוד כתיב הכא בהאבקו עמו וכתיב התם °וענן אבק רגליו: נחום א

(בהאבקו עמו. מחלוקת בין רבנן ור' יהודה לענין גיד הנשה רבנן סברי נוהג בירך של ימין ובשל שמאל ור' יהודה סבר אינו נוהג אלא בשל ימין. ואתא ר' יהושע ב"ל לתת טעם לדברי ר' יהודה ואמר בהאבקו עמו משמע): כאדם שחובק את חבירו. מלפניו וידו הימנית מגעת לכף ירך ימנית של חבירו מאחוריו: בעכו"ם נדמה לו. כשבור היה יעקב שהוא עכו"ם וטפלו לימינו כדי שיהא מזומן לאחוז אם יקום עליו ובירך הסמוכה לו נגע: טופלו לימינו. מחברו לימינו: כת"ח נדמה לו. וחלק לו יעקב כבוד כאילו הוא רבו וטפלו לימינו כדי שיהא יעקב לשמאל המולאך: ה"ז בור. אין בו חכמה ודרך ארץ: ורבנן. פליגי אדר' יהודה ואמרי בתרווייהו קסברי מאחוריו אתא ונשייה בתרווייהו הכהו בשתיהן עד שנשו ממקומן ועלו: האי בהאבקו מאי דרשי ביה. ל"ל למכתביה ככל אי לאו למימרא דבדרך הנאבקין נגע בו:

והרשב"א ז"ל כתב בפי' הגדה זו בס' הזכר וז"ל וא"ר יהושע בן לוי מלמד שהעלו אבק בעפר רגליהם עד כסא הכבוד. לריך להקדים לך הקדמה דע שכבר גלו לנו חז"ל במדרשות שהאבות ומקריהן ר"ל שלשת האבות שהם אברהם יצחק ויעקב סימן לבנים למה שקרה להם מן הגליות וגאולתן והצלתן ואיני בא עכשיו לפרש פרטי המקרים ורמיזתם כדי

עין יעקב

בשלשה מקומות דברו חכמים לשון הבאי. וסי' לדבר בהלא מילי פנים רבנן דמתני: **בהאבקו** עמו כאדם שחובק את חבירו. דריש הכי מפסוק זה לא מתיבת ויאבק כי ההי"א של כהאבקו מתחלף בחי"ת ונקרא כהחבקו עמו וקי"ל ועיין ברש"י בחומש: **בנכרי** נדמה לו. נראה דהני מ"ד פליגי כפלוגתא דהנאי י' פליגי במדרש דחד אמר שרו של עשו הי' לכן נדמה לו כנכרי ומ"ד שהי' מיכאל שר הגדול ס"ל כת"ח נדמה לו וכדפ"י ביומא דף ל"ז ג' שמהלכין בדרך הרב באמצע וכן מלינו במלאכי שרת מיכאל באמצע ע"ש: כתיב הכא

כדי שלא יצטרך רק מה שיספיק ליסוד ענין הגדה הזאת ומה שנרמז לנו בה כבר ידעת ששלשת האבות גלו ממקומם ואין א' משלשתם דומה בגלותו לחברו כי אברהם גלה ממקומו עם ביתו וברכוש גדול והלך למצרים מפני הרעב ונגזלה שם אשתו ביד המלך למנעה ממנו ולקח אותה לעצמו והוכה בנגעים עליה והולך על כרחו להשיבה ונתן אליו רכוש וכסף וזהב ושלחו ממצרים ואברהם היה הולך למסעיו כלו' נוסע וחונה לא כהולך ממקום למקום כדי שישתקע באחד מן המקומות רק נסיעותיו ע"י מקרה עד שנתגלגל לבית אל עד מקום המזבח ויקרא בשם ה' והוא אמרו וילך למסעיו וגו'. וענינים אלו הן רמז לגלות הראשון שנסע יעקב אבינו הזקן וכל ביתו אתו לגור בארץ מפני הרעב ושעבדנו שם רוח המלך לעבוד עבודתו ולמנוע התולדות ממנו בשכר גזרתו שצוה להשליך כל הבן הילוד היאורה וע"כ נמנעו מלישא אשה ואף להרחיק הנשואות כמוזכר שם וילך איש מבית לוי. ואח"כ הוכה המלך במכות והולך לומר קומו צאו מתוך עמי ולתת להם משלו כאמרו גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות ואומר ושאלה אשה משכנתה וכן הלכנו בצאתינו למסעינו הולכים וחונים יש אשר יחנו יום או יומים או חדש או ימים רבים כאומרו ויש אשר יאריך הענן וגו' וע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו עד שבאו אל מקום הראוי למזבח ולקרא שם בשם ה' באמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה. ויצחק גלה ממקום ישיבתו אבל לא מארצו כאמרו גור בארץ הזאת וזרע בארץ ההיא והתעשר שם והכריז עליו המלך שלא יגע בו אדם ולא באשתו ולא שלחו מארצו כפרעה רק שיעמוד או יסע לפי רצונו וכן קרה לנו בגלות הב' גלות בבל כי לא שגלה כ"כ כלה מן הארץ רק הניח שם שרים למשול על הנשארים אשר השאיר נבוזראדן ולא יצאו משם כי אם ברצונם וזמן נוטע בנו בתים ונטעו כרמים כאומר בנו בתים ושבו ונטעו גנות ואכלו פריים וכורש המלך לא שלחם מכל וכל רק מסר הרשות בידם כאומרו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל וצוה לשמרם שלא יגע אדם בהם. ויעקב עצמו גלה למקום ארץ מגוריו מפני עשו אחיו ובמקלו ולא בחיל ולא בכח ועבד במקום גלותו את אחי אמו לבן והיה שם עמו זמן רב ולבסוף יצא ממנו עם כל אשר לו ונרדף ואח"כ כרת ברית עמו מי שרדפו ונשבע שלא יעבור את הגל הזה לרעה ובשובו יצא אחיו לקראתו ושלח אליו הדורונות ע"י עבדים רבים ואחר הוכרך לבסוף ללכת אל ארץ מפני עשו אחיו ומעולם יעקב לא נרדף אלא ע"י עשו אחיו וע"י אחי אמו לבן גם אנחנו בגלות שלישית גלינו מארצנו שבויים בזויים ע"י אדום שעיקרם ארמים ועבדו אותם לא כעבד נמכר רק כעבד משרת את אדוניו ונותנין מסים וארנוניות פעמים רבות ויש לנו לעמוד תחת רשותו עד אשר יראה ה' בענייננו ויגיע זמן הגאולה העתידה לבא וירדפונו בצאתנו קצת האומות כרמוז במאמרי הנביאים מן מלחמות יעשו קצתם עם משיחנו הראשון ואחר יכרתו לנו כלם ברית עד שיביאונו מנחה לשם כאמרו והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וגו' וענין יעקב עם המלאך בהאבקו עמו רמז לכל זה שהמלאך ההוא כבר ידעת שאמרו חז"ל שהוא שרו של עשו ונתאבק עמו כל הלילה וענין האביקה הוא השתדלות עמו לנצחו בלי רצותינו דאביק ביה מיבק ותרגם המתרגם בהאבקו עמו באשתדלותיה עמיה והלילה רמז לגלות שהוא זמן חשך ודאגה בלבבות מארות המתגלגלים על הדורות מן אז ועד עתה והכל מידי אחינו בני עשו וקצת מאת הקרוב ישמעאל. ונתאבק עמו עד עלות השחר היא תחלת היום וממנו הולך ואור עד נכון היום ירמוז ברמז הזה שנתגלגל עם אחינו בני עשו עד עלות השחר של גאולה כי מידו אנחנו עתידים לקבל את המלוכה והוא הרמוז בענין לידתם שכתב וידו אוחזת בעקב עשו וכמו שאחז"ל במדרש רבה שאל הגמון א' את רבי מי תופס אחרינו הביא נייר חלק וכתב עליו ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו אמר ראו דברים ישנים מפי זקן. ויש לך לדעת עוד כי מה שנתאבק המלאך עם יעקב בעצמו ואמר הכתוב וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו והלך לו מפני יעקב הוא הרמז ליעקב בעצמו עם עשו אחיו בעצמו כי באמת חשב עשו ללכת לקראתו בעם רב לנצחו ולעקור את הכל וכמאמר יעקב פן יבא והכני אם על בנים וכאשר ראה כי לא יכול לו הלך לו מלפניו ולא הרע לו רק לאחר זמן על תולדות הרמוזות בכף ירך יעקב ואמר ויזרח לו השמש והוא צולע על ירכו הרמז שירכו שהוא רמז לתולדותיו צולעים תחת שעבודו של עשו והוא אמרו ביעודי הגאולה ואת הצולעה אקבצה ואמרו

ויצא יעקב שלם עיר שכם הרמז לסוד שיצא יעקב והוא זכר הגאולה אל עיר שכם היא ירושלים נחלתם שכם כמו שכם א' ותרגום חולק חד. ועשותו שם סכות למקנהו הרמז להיות הקב"ה יתברך רועה עדרנו שהיא רמוזה במקנהו שנא' ואתנה צאני צאן מרעיתי והוא אמרו ויהי בשלם סוכו. מצורף עוד לזה כי המקום הראשון שנזכר שבאו ושכנו שם בצאתם ממצרים היה בסוכות כאמרו ויסעו מרעמסס סוכותה ואמרו ע"כ לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה איננו הודעה כמו על כן לא תכנו את אדונתם שאילו כן היה נתחייב שאם נגף יעקב ברגלו שלא יאכלו בניו רגל לעולם וכן אבר שירגיש בו יעקב שלא יאכלו הם אך איננה הודעה רק מצות נצטוו עליה מפי הש"י על דבר זה וכמוהו על כן אמרתי לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו וזו מצוה שנצטוו עליה בני נח ר"ל יעקב ובניו קודם מתן תורה ולא נשנית בסיני ולא נזכרת במצות התורה הכתובות מחומש השני ואילך והוא שנתן להם יתברך המצוה זו בכף הירך לתקן על יוצאי הירך שהוא הוא ית' וקיימו הם וכאמרו מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמייך חיי ואומר לך בדמייך חיי ואמרו ז"ל דם הפסח ודם מילה שנתן להם ית' כדי שיגאלו בהם ומעתה דע והבן דברי ריב"ל שאמר מלמד שהעלו אבק ברגליהם עד כסא הכבוד הכונה שיש בזה כמו שאמרתי ורגל כבר ידעת שהוא מושאל לסבה כאמרו ויברך ה' אותך לרגלי ואבק דבר המתילד מן העפר בהביאו אותו ועד כסא הכבוד רמז להגעת ענינים אל העיקר והאמת הנכון וזה מאמר ר' יהושע שרמז לו המלאך ליעקב שיאבקו בניו ותולדות היוצאות מירכו עם בני עשו אחיו עד שיסבבו לקעקע בנינן וירעו להם אך לא יוכלו לו ושהעלו אבק זהו עניני סבותיהם עד כסא הכבוד וזה כולל ב' ענינים הא' שענינו עם אחינו עשו לחלוק על עקר העקרים שהוא כסא הכבוד כי ידוע מחלוקתינו בדת ובאמונה עד שימשיך זה הענין והאבק עד הזמן הרמוז בדניאל עד די כורסון רמיו ועתיק יומין יתיב ואז יהיה הכסא שלם כאמרו ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה וכתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד עכ"ל הרשב"א:

מהרש"א בעכו"ם נדמה לו כו' כת"ח נדמה לו כו'. יש לשאול מהיכן הדעת של תורה מכרעת לומר כן דאימא כישראל נדמה לו וכעו"ה נדמה לו ונראה לפרש דכיון דהעיד הכתוב שלא היה יכול לו יש לו לומר מאיזה מקום בא עליו המלאך עד שנגע בכף ירך דאחר שלא היה יכול ליזהר ממנו והכתוב בא לפרש ולא לסתום ולהכי קאמרי דכעכו"ם נדמה לו או כת"ח נדמה לו דהשתא שפיר נדע באיזה ירך נאסר דהיינו שנפלו לימינו אבל אם היה נדמה לו כישראל וכעו"ה אכתי לא הוה ידעינן באיזה ירך שנאסר כיון דיכול לנופלו לאיזה צד שירצה וק"ל: בהאבקו עמו כאדם שחובק כו'. ורש"י בחומש פי' מנחם פי' לשון אבק שהיו מעלים עפר כו' ול"נ שהוא לשון ויתקשר כו' שחבקו ואובקו כו' עכ"ל ל"ע שהוא הכריע שלא כדברי מנחם שהוא לשון אבק אלא מלשון קישור כאילו מפיו אנו חיים והנה פירושו ופירוש מנחם הם בעלמא פלוגתא דתנאי הכא בשמעתין ויש ליישב בדוחק וכוונת הדרוש בשהתאבקו על כסא הכבוד עיין בחדושי אגדות הרשב"א:

וא"ר יהושע בן לוי למה נקרא שמו גיד הנשה שנשה ממקומו ועלה וכן הוא אומר °נשתה גבורתם היו לנשי' א"ר יוסי בר חנינא מ"ד °דבר שלח ה' ביעקב ונפל בישראל דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה ונפל בישראל שפשט איסורו בכל ישראל. וא"ר יוסי בר חנינא מ"ד °וטבוח טבח פרע להם בית השחיטה והכן טול גיד הנשה

(מב פס) (ירמי' נא) (ישעי' ט) (בראשית מג)

עיון יעקב

הכא בהאבקו עמו. ולא ניחא ליה לתינוק מיאבק כי ג"ש צריך להיות מופנה: שנשה ממקומו ועלה. פי' שגיד הנשה הוא הפנימי סמוך לעצם כדאיתא לעיל ולפי שנשה ממקומו ועלה על גב הבשר לכך נאסר: דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה ונפל בישראל שפשט איסורו בכל ישראל. ויש להקשות פסוק זה לפסוק הקודם דכתיב קנאת ה' צבאות תעשה זאת לאפוקי מדשמואל דאמר בשבת דף נ"ה שמפסיק זו כלמדין דתמה זכות אבות ובאהם אבל לצדיקים לא תמה כ"כ כמו שמסיק התוספות שם ע"ש ולהא"ק דאיך יתמה זכות אבותינו שהרי דבר שלח ביעקב ונפל בישראל שפשט איסורו בכל ישראל ע"כ מן הראוי שלא יתמו זכות לעד ולדור דורים וכן איתא במדרש הובא בילקוט ראובני פ' וישלח

שם לב הנשה בפניהם כמ"ד גיד הנשה נאסר לבני נח. ויותר יעקב לבדו א"ר אלעזר שנשתייר על פכין קטנים מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופן וכל כך למה
שם לפי שאין פושטין ידיהם בגזל. ויאבק איש עמו עד עלות השחר א"ר יצחק מכאן לת"ח שלא יצא יחידי
שם ע"ב בלילה ר' אבא בר כהנא אמר מהכא *הנה הוא זורה
רות ג בראשית את גורן השעורים ר' אבהו אמר מהכא וישכם אברהם
כב בבקר ויחבוש וגו' ורבנן אמרו מהכא לך נא ראה את
שם לג שם לב שלום אחיך ואת שלום הצאן וגו' רב אמר מהכא ויזרח לו השמש:

נשה ממקומו. קפץ: נשתה גבורתם. קפלה גבורתם: היו לנשים. חלשים כנשים: דבר. הנשלח ביעקב נפל בישראל בכל ישראל: פרע להו בית השחיטה. שלא יאמרו בשר נחירה אנו אוכלים לפי שבני יעקב שומרי מלות היו דאע"פ שלא ניתנה תורה מקובלין היו מאבותיהם: כמ"ד. במתניתין: גיד הנשה נאסר להם. בעודן בני נח: שנשתייר על פכין קטנים. דכל כלים החשובים ומקנה כבר העבירן את נחל יבק כדכתיב לעיל מיניה ויעבר את אשר לו והוא נשאר על פכים קטנים שלא הספיק להעבירם וחשכה לו: מדקאמר עד עלות השחר. ש"מ לא ניתנה רשות למזיק להזיק ביום לפיכך לא הולרך שמירה: מכאן לת"ח כו'. שהרי יעקב נשאר יחידי והוזק: הנה הוא זורה. וכייל בלעי"ז וכתיב ויהי בשכבו וגו' אמרה לה דעי שאחר שיגמור לזרות לא יצא לביתו לשכב שגלאי הוא לת"ח ללאת בלילה וישכב בגורן: וישכם בבקר. ולא קודם היום ואע"ג דלאו יחידי הוה וכ"ש יחידי: לך נא ראה. בעוד שאדם יכול לראות:

תוספות כמ"ד גיד הנשה לבני נח נאסר. וא"ת דינמא לא נאסר ואפ"ה היו מקיימין כמו שחיטה דקאמר ליה פרע להם בית השחיטה וי"ל מדקאמר והכן משמע דבלאו הכי לא נשתרי א"כ פרע להו בית השחיטה היינו נחירה שנלטוו על הנחירה: מכאן לת"ח שלא יצא יחידי בלילה. אומר ר"ת דדוקא נקט ת"ח משום דמזיקין מתקנאין בהם כדאמרינן שלשה לריכין שמור מלך ות"ח וחתן והא דאמרינן ברים פסחים לעולם יכנס אדם בכי טוב כו' דמשמע כל אדם מדלא נקט ת"ח התם מיירי ברחוק מן העיר מפני המכשולים והליסטים: מהכא וישכם אברהם בבקר. ברוב ספרים כתיב ויחבש את חמורו וקשה דהיינו קרא דעקידה ושם לא היה יחידי דהוו ב' נעריו עמו וילחק בנו ועוד דאפילו היה יחיד אין לחוש מן המזיקין דשלוחי מלוה אינם ניזוקין ועוד דמקרא דעקידה יליף ברים פסחים גבי בדיקת חמץ דלא אמרינן זריזין מקדימין למלות טפי מגלפרא מדלא השכים אברהם טפי מגלפרא והיכי מוכח התם דילמא שאני התם דהוה משום שלא יצא יחידי בלילה ולכך לא הקדים לכך נראה דהכא גרס וישכם אברהם בבקר אל המקום וגו' ול"ג ויחבוש את חמורו ומייתי קרא משדום שהלך להתפלל על הפיכת סדום שהיתה בבקר והיה לו להקדים להתפלל בלילה אלא שלא רלה ללאת יחידי בלילה והלך יחידי להתפלל עליהם דלא רלה שיהיה שום אדם עמו בשעת תפלה א"כ לא היה שום אדם רשאי לראות בהפיכת סדום ובפסחים מייתי קרא דעקידה שלא היה יחידי אלא דלא היה לריך להקדים טפי מגלפרא:

מהרש"א דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה כו'. ר"ל כל שאר מלות אין להם דבר (שבה) מיעקב רק זו המלוה שלא אדני ביעקב גופיה דבר דהיינו שתקע כף ירך ובשבה זו נפל המלוה בכל אומה ישראלית והענין מבואר בקרא וירא כי לא יכול לו שראה כי עלה השחר שדמות יעקב הוא למעלה ולא יכול לו לעלמו ויגע בכף ירכו רמז דליולאי ירכו יוכל להזיק וע"כ לא יאכלו בני ישראל וגו' לפי שנגע בהם להזיקם וק"ל: פרע להם בית השחיטה כו'. דקדק לומר גבי גיד הנשה בפניהם ולא קאמר גבי בית השחיטה משום דאם היה שוחט אחד מבית יוסף אפילו לפניהם לא היה מועיל כיון דשחיטת נכרי פסולה אפילו בעומד ע"ג ופרע להם בית השחיטה היינו שיניח אותן שיפרעו להן בעלמן אבל בגיד הנשה ודאי דאף בנכרי מוטל לפניהם סגי ועיין בחידושי הלכות פירוש והכן לפי התוס' וק"ל: על פכים כו'. עיין פרש"י ופי' לפירושו דמדכתיב כבר שהעביר כל אשר לו ע"כ מה שחזר שוב ונשאר שם לא היה אלא בשביל דבר מה שלא היה נחשב לכלום והם הפחותים שבכלים כדתנן פ"ב דנגעים על מה חסה תורה על כלי חרסו ועל פכו כו' על ממונו הבזוי כו' ולזה אמרו מכאן ללדיקים שחביב עליהן ממונם הבזוי כ"כ לפי שאין פושטים כו' וכדרך שאמרו ת"ח מדקדקין על פחות מש"פ אך מה שפרש"י בסוף דבריו שלא הספיק להעבירם וחשכה לו הוא מגומגם דכבר כתוב והוא לן בלילה וגו' ויקם בלילה ויקח וגו' דמשמע דכל זה נעשה בלילה ודוק וכמ"י פי' בחומש שהכח פכים קטנים והוא ע"פ ב"ר ועיין ברא"ם שם: מכאן לת"ח שלא יצא וכו'. כתבו התוס' דאומר ר"ת דדוקא נקט ת"ח כו' עכ"ל ע"ש אבל ר"י פי' בתוס' רפ"ק דפסחים דבשאר כל אדם נמי שייך מפני המזיקין מדמייתינן עלה מקרא דאל תלאו אים וגו' וי"ל לפירושו דנקט הכא ת"ח לרבותא דלא תימא תורתו ומשמרתו מן המזיקים ועי"ל לפי מה שפרש"י לקמן גבי בועז שגלאי הוא לת"ח ללאת בלילה כו' עכ"ד והיינו דמשום מזיקין לא היה שייך שהיו נעריו עמו אלא משום גנאי כגעו בו וכדאמרינן פ' כילד מברכין ואע"ג דלא היה יחידי אל ילא בלילה שלא יחשדוהו שהולך לזונה מש"ה נקט הכא ת"ח ובהכי ניחא דאייתי קרא דוישכם אברהם בבקר ויחבוש וגו' דנראה מפרש"י דהיינו קרא דעקידה והרי אברהם לא היה יחידי דב' נעריו היו עמו כמו שהקשו התוס' אבל אם נאמר דמשום גנאי קאמר אע"ג דלא היה יחידי ניחא אבל בפ' כילד מברכין משמע דלא נגעו בו משום גנאי אלא ביחידי בלילה ורש"י בפי' רות כתב טעם אחר בבועז לפי שהיה הדור פרוץ בגניבה כו' ע"ש ולא ידענא למה הניח תלמודינו וק"ל: לך נא ראה את שלום כו'. דלא יפול בו לשון ראה אלא לשון שאל כמו וישאלו איש לרעהו לשלום וכמוהו רבים וע"כ אמרו דראה לא קאי על השלום אלא על לך שהליכה תהיה בראיה:

רש"י

עין יעקב

וישלח כל ההלכות ומלחמות שישראל מנלחים בזכות אבק של יעקב אבינו ע"ש. כמ"ד גיד הנשה לבני נח נאסר. והא דקאמר להם פרע להם בית השחיטה עיין בתוס' ומהרש"א ועי"ל דבשלמא הא דלוה פרע להם בית השחיטה אע"ג דלא נלטוו עליהם ואדרבה מליכו שהביא דבתם רעה אל אביהם לומר שהשודים הם על אבר מן החי י"ל שעשה כן כדי שישימו על לבם על מה שעשו לו וישחטו את השעיר עזים לכן רמז להם בזה וזה הכוונה פרע להם פרעון הוא להם בזה שיתבוננו על מה שעבלו כר"תו כדם שחיטה משא"כ בנעילת גיד הנשה שלוה ל"ל שנלטוו לבני נח: ויותר יעקב לבדו א"ר א"א שנשתייר על פכים קטנים. עיין במהרש"א וני"ל דאלת יעקב מיותר דה"ל למיכתב ויותר לבדו דפשוט הוא דקאי על יעקב אלא שיעקב גימטריא קפ"ב שהוא ר"ת למפרע בשביל פכים קטנים לבדו נשתייר שם: שחביב עליהם ממונם יותר מגופם. ואע"ג שאין זה מידת לדיקים להיות נבהל להון ואדרבה במרה ששנו חכמים להיות בסנהדרין כדאיתא בטור ח"מ סי' ז' בשם הרמב"ם שלריך שיהא להם שנאת ממון שאפי' ממון שלהם אינם נבהלין עליו מ"מ י"ל דלענין זה כמו כאן כגון אבידת ממון כוהלי חוששין יותר מספק חשש היזק בגופם ליון שאין פושטים ידיהם בגזל: מבאן לת"ח שלא יצא יחידי בלילה. פרש"י מדקאמר עד עלות השחר ש"מ לא ניתנה רשות להזיק ביום ואין נראה ולומר משום שהגיע אז זמנו לומר שירה כדאיתא לקמן גבי מה שאמר שלחני כי עלה השחר י"ל מיותרא קרהם דני"ל עד עלות השחר הא מנילא ידעינן כשאמר לו שלחני כי עלה וכו' אלא ללמוד כא שביום אין לו רשות להתאבק עמו ולהזיק לו כלל: הנה הוא זורה את גורן. וליכא למימר כפירש"י

בחומש

הריק רש"י שנשתייר על פכין קטנים. נראה דדייק כיון דכתיב ויעבר את אשר לו ויותר יעקב דבר ברור הוא שנשאר לבדו ולמה לריך לומר לבדו אלא דרשינן לו מאילו כתיב לבדו שנשתייר על פכין כו':

כג שם א"ר עקיבא שאלתי את ר"ג ואת ר' יהושע באיטליז
של אימאום שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של
ר"ג כתיב °ויזרח לו השמש וכי שמש לו לבד זרחה
בראשית לב והלא לכל העולם זרחה א"ר יצחק שמש הבאה בעבורו
זרחה בעבורו דכתיב °ויצא יעקב מבאר שבע וילך
שם כח חרנה וכתיב ויפגע במקום כי מטא לחרן אמר אפשר
עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי
בו [כד] יהב דעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע
ע' ברש"י בחומש במקום כד צלי בעא למיהדר (מיתי) אמר הקב"ה צדיק
זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה מיד בא השמש.
כתיב °ויקח מאבני המקום וכתיב °ויקח את האבן א"ר
שם שם יצחק מלמד שנתקבצו כל אותן אבנים למקום א' וכל
אחד ואחד אמר עלי יניח צדיק זה ראשו תנא וכולן
שם נבלעו באחד. °ויחלום והנה סלם מוצב ארצה תנא כמה
רחבו של סולם ח' אלפים פרסאות דכתיב °והנה מלאכי
שם אלהים עולים ויורדים בו עולים שנים ויורדים שנים וכי
דניאל י פגעו בהדי הדדי הוו להו ד' וכתיב ביה במלאך °וגויתו
כתרשיש וגמירי דתרשיש תרי אלפי פרסי הוי תנא
עולים ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדים ומסתכלים
בראשית כח בדיוקנו של מטה ובעו לסכוניה מיד °והנה ה' נצב עליו
אמר ר"ש בן לקיש אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו
שם כאדם שמניף על בנו. °והארץ אשר אתה שוכב עליה
וגו' מאי רבותיה א"ר יצחק מלמד שקפלה הקב"ה לכל
א"י והניחה תחת יעקב אבינו שתהא נוחה ליכבש לבניו:

איטליז. שוק שמוכרין בו בשר: אימאום. שם מקום: שמש הבאה בעבורו שקעה בעבורו. קודם זמנה ומפרש ואזיל למה שקעה: כתיב וילך חרנה. דמשמע דמטא לחרן והדר כתיב ויפגע במקום דהיינו בית אל דאכתי לא מטא לחרן: שהתפללו בו אבותי. האי בית אל לאו הסמוך לעי הוא אלא ירושלים ועל שם יהיה בית אלהים קראו בית אל והוא הר המוריה שהתפלל בו אברהם והוא שדה שהתפלל בו יצחק דכתיב לשוח בשדה דהכי אמרי' בפסחים אל הר ה' אל בית אלהי יעקב מאי שנא יעקב אלא לא כאברהם שקראו הר דכתיב בהר ה' ולא כיצחק שקראו שדה דכתיב לשוח בשדה אלא כיעקב שקראו בית: קפצה. לשון לא תקפוץ את ידך נתקצרה ונתקמצה לו: ויפגע במקום. כאדם הפוגע בחברו שבא כנגדו ודרשינן ליה נמי לשון תפלה כדכתיב אל תפגעו בי: מיד בא השמש. כדכתיב וילן שם כי בא השמש למה ליה למכתב כי בא השמש אלא ללמדנו ששקעה קודם זמנה: מאבני. משמע טובא וכתיב ויקח את האבן: נבלעו באחד. נעשו אבן אחד: עולים. משמע כי הדדי ולא זה אחר זה וכן יורדים: וכי פגעי בהדדי הוו להו ארבעה. לריך רוחב הסולם להחזיק ארבעתם: וגויתו כתרשיש. בדניאל: דתרשיש. ים ששמו תרשיש כדמתרגם כתרשיש כחיזו ימא מראה הים וכתיב אניה באה תרשיש: בדיוקנו של מעלה. פרלוף אדם שבדי חיות בדמות יעקב: באו לסכנתו. מחמת קנאה: נצב עליו. לשמרו: שמניף על בנו. במניפה להצילו מן השרב: מאי רבותיה. ד' אמות משכביה הבטיחו לתת לבניו: שתהא נוחה ליכבש לבניו. כדי אמות:

תוספות כתיב ויקח מאבני המקום וכתיב ויקח את האבן. לפי פשוטו יש לפרש שלקח אבן אחד מאבני המקום: עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין. משמע שאותם שעולין הם שיורדין ולעיל משמע שהיו אחרים דקאמר עולין תרי ויורדין תרי כי פגעו בהדי הדד הוו ארבעה:

מהרש"א ויזרח לו השמש כו'. והכא משמע דזרחה בעבורו משום מזיקין שלא יהיה יחידי בלילה ורש"י בחומש שפירש לו ללרכו לרפאות ללעתו כו' ע"ש הוא ע"פ ב"ר וק"ל: מקום שהתפללו אבותי כו'. כפרש"י ע"ש בית אלקים קרוי בית אל והוא הר המוריה וכן פרש"י בחומש ושעור דבריו בפי' החומש כך הם כי ממה שאמרו הכא לדיק בא לבית מלוני כו' ועוד אמרו בפסחים יעקב קרא לירושלים בית אל יקשה לך על ב' המאמרים אלו מהיכן למדו לומר כן שבמקום בהמ"ק היה לן כמוזכר בב' מאמרים האלה דהא פשיטא דלא איכא ירושלים כדמוכיחין המקראות וכיון דבלא היה לן כדכתיב ואולם לוז שם העיר, וגו' היאך אמרו שבמקום בה"מ היה לן והשיב אכי אומר כו' שע"י הקפילה של הר המוריה ללוז נקרא לוז בית אל ע"ש בית אלהים דהיינו בה"מ ולאו היינו בית אל הסמוך לעי אלא ירושלים נקרא בית אל ע"י הקפילה ללוז שהיה סוף גבול א"י אבל בית אל הסמוך לעי איכו סוף גבול א"י מצד מזרח כדכתיב בית אל מים והעי מקדם וגו' ומזה תפול טענת הרמב"ן בזה ודברי הרא"ם בזה איכם מבוררים ובפ' חלק פרש"י בע"א ועיין עליו בחזקוני ואין כאן מקום להאריך: כד צלי בעי כו', תרתי דריש מיניה מלשון תפלה ומלשון פגישה כפרש"י וכתב הרא"ם למאי דדרשינן ויפגע מלשון תפלה יהיה פי' במקום שמו של הקב"ה וכו' ע"ש ואין לורך דכיון דתרתי משמע כמ"ש הרא"ם גופיה מתפרש שפיר במקום כפשטיה על מקום בהמ"ק וק"ל: עלי יניח צדיק ראשו כו'. בב"ר מפורש שעשאן כמין מרזב וכו' כפרש"י בחומש והוא שהניח מלמטה אבן אחד להניח ראשו עליו וסביב אותו האבן הניח הרבה אבנים בגובה משלשה לצדדים עד שנעשו שלשה דפנות כמין מרזב שיש דף אחד מלמטה ושלשה דפנות מלדדין התחילו

כל

עין יעקב

בחומש שהיה חזור פרק בגניבה דהלא הרבה נערים היה לו ומושל מקפיד על דבר אמה כל משרתיו לדיקים שהיו יכולין לשמור הגורן בלילה אלא ודאי שאין לה"ת ללאת יחידי בלילה וטעם זה לבד ג"כ א"א דה"ל ליקח ולילך עמו שני נערים אלא ודאי משום גניבה היה לריך הוא ונעריו לשמור גורנו ועיין במהרש"א: **שאלתי** את ר"ג ואת ר' יהושע באיטליז של אימאום שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של ר"ג ויזרח לו השמש אפשר. לומר ע"ד הפשט לפי שהם הלכו בעלמם ליקח בהמה אע"ג דקי"ל שלוחו של אדם כמותו מ"מ ס"ל דהוא רק בכף הדמיון ומ"מ מלוה בו יותר משלוחו ולכך שאלו בו מה ויזרח לו השמש כי בלא"ז הייתי אומר דלכך זרחה לו השמש כיאמר רב לעיל שזרחה לו השמש שלא יצא יחידי בלילה אע"ג דאיהו אפקיד אנפשיה שנשאר לבדו י"ל כדאיתא במדרש ילקוט פ' וישלח מי כאל ישורון הנאים והמשובחים שבה מה הקב"ה כתיב ביה ונשגב ה' לבדו אף הכא ויותר יעקב לבדו ע"כ אבל עכשיו דאמרינן שהוא רק כף הדמיון ואינו דומה ממש א"כ לא יפה עשה שנשאר לבדו א"כ מאי ויז"ח לו השמש: **אמר** אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי. ולפי שיעקב עלמו היה ומוטק אם יתפלל או לא לכך ס"ל כחד מ"ד דתפלה שתקן יעקב הוא רשות: **א"ר** ילחק מלמד שנתקבלו כל אותן אבנים למקום א' וכל א' אמר עלי יניח לדיק את ראשו. לכאורה ר' ילחק אינו מתרץ כלל הקשיא אם לא מכח הסברא וא"כ מה חידש ר"י ולפשר דר' ילחק לא ס"ל כהאי תנא שכולן נבלעין באחת אלא ס"ל כמ"ש התוספות לפי פשוטו שלקח אבן אחת מאבני המקום והא דאלטרך קרא למכתב מאבני כלל להראות שנתקבלו כל אבנים למקום א' וכל א' אומרת עלי יניח לדיק את ראשו ונראה שזה כוונת התוספות: **בעי** לסכוניה. אפשר לפי ששכב במקום קבוע לתפלה שאסור כמו שאסור לישן בבה"כ ועיין בט"ז סוף סי' קנ"א בא"ח והנה ה' נלב וכו' שקפלה הקב"ה לכל א"י ולכך הפלה עכשיו כדי שלא יבא עיקר שכיבתו בבית תפלה ואפשר שזה כוונת הפסוק ויקץ יעקב משנתו וירא ויאמר אכן יש ה'

במקום

כלא אבנים עליונות עם אותו אבן שהניח מלמעלה כל אחת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו עד וכלן נבלעים באבן אחד ר"ל שכולן נבלעו באותו אבן אחד שלמטה כדי שיניח ראשו על כולן ודברי הרא"ם בזה אינם מבוררים ואין להאריך: וגויתו כתרשיש כו'. ופרש"י יש ששמו תרשים כו' וכן פרש"י בספר דניאל יש ששמו תרשים והוא ים של אפריקא עכ"ל דאיתו' ים של כל עולם הוא שליש העולם ורוחבו יותר מב' אלפים פרסי אבל רבינו סעדיה פירש בספר דניאל וגויתו כתרשים ב' אלפים בשוק הים תרשים עכ"ל ולפי זה איכא למימר דשוקו של ים של כל העולם הוא שני אלפים פרסי וק"ל: מיד והנה ה' נצב עליו כו'. פרש"י לשומרו ויהיה עליו קאי על יעקב ולא על הסולם וכן עולים ויורדים בו קאי על יעקב והכי איתא בהדיא בב"ר ע"ש ואיכא למ"ד התם דאסולם קאי עולים ויורדים בו ובהכי ניחא מה שהקשה התוס' דהכא משמע שאותם שעולין הם שיורדים ולעיל כו' דודאי כן הוא דפליגי כדאיתא בב"ר בהדיא ולעיל דעולין הרין ויורדין הרין כמ"ד שם עולים ויורדים על הסולם קאי והן מלאכי ט"ים עולין מלאכי ח"ל ויורדים מלאכי א"י וכי פגעו וכו' אבל הכא כמ"ד הן העולים הן היורדים ועל יעקב קאי דבעי לסכניה עד שבא הקב"ה ונצב עליו לשומרו ועכין שהיו עולים הרי ויורדים הרי והם מלאכי ט"ים כמו שמליט בב"ע במלאכי ט"ים כמ"ש פי' כל כתבי ב' מלאכי השרת המלוים לו כו' או ע"ש שאין אדם הטוב יוצא בלא שנים כמ"ש באברהם וב' נעריו עמו ודו"ק: כאדם שמניף על בנו כו'. עיין פרש"י ויותר נראה לפרש להצילו מן הזבובים וכן הוא בהדיא בב"ר משל לבן מלכים שהוא ישן ע"ג עריסה והיו זבובים שוכנים עליו וכו' ע"ש: מלמד שקפלה כו'. וכתב הרא"ם ולא הספיק לו ההבטחה לבדה כו' מפני שיש הפרש בין בכח ובפועל עכ"ל אבל קשה דהכתי מכלן דהקפילה היה כדי שתהא נוחה ליכבש דהא לא קשיא לן אלא מאי רבותיה ואימא רבותיה מוצא שנתן לו כל א"י וקפלה שהתיו מפני שתהיה ההבטחה נתינה בפועל ועכ"ל הנראה דודאי הספיק ליעקב הבטחה לבד על הנתינה ואם כן מה שקפלה תחתיו לא היה אלא הבטחה אחרת שלא תאמר בפירוש דהיינו כדי שתהא נוחה ליכבש וכו' ודו"ק:

הרי"ף כתיב ויקח מאבני המקום וגו'. עיין בתוס' וצריך לגמר פ"ב מאי פריך כתיב ויקח מאבני המקום שים לפרשו כפשוטו ויקח אבן א' מאבני המקום ונראה דפריך דא"כ הול"ל ויקח אבן מאי מאבני כי מה לנו לידע את היפה האבן מאבני המקום וכפ"ש לפ"כ ויקח את האבן ולא כתיב נמי התם ויקח האבן מאבני המקום אלא לכך אמר ויקח מאבני המקום לומר שלקח מאבני המקום אבנים הרבה ולהכי פריך וכתיב ויקח את האבן:

מד (שם לב) °ויאמר שלחני כי עלה השחר א"ל גנב אתה או קוביוסטוס אתה שמתירא אתה מן השחר א"ל מלאך אני. ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו מסייע ליה לרב חננאל אמר רב דאמר רב חננאל אמר רב שלש כיתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מיתיבי חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שישראל אומרים שירה בכל שעה ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום ואמרי לה פעם אחת בשבת ואמרי לה פעם א' בחדש ואמרי לה פעם א' בשנה ואמרי לה פעם א' בשבוע ואמרי לה פעם א' ביובל ואמרי לה פעם אחת בעולם וישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות שנאמר °שמע ישראל ה' וגו' (דברים ו) ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר ג' תיבות כדכתיב °קדוש קדוש קדוש ה' צבאות (ישעיה ו) ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה שנא' °ברן יחד כוכבי בקר והדר ויריעו כל בני אלהים (איוב לח) אלא אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש ה' צבאות והאיכא ברוך *ברוך אופנים הוא דאמרי ליה ואבע"א כיון (יחזקאל ג) דאתיהב רשותא אתיהב. °וישר אל מלאך ויוכל בכה (הושע יב) ויתחנן לו איני יודע מי נעשה שר למי כשהוא אומר °כי שרית עם אלהים הוי אומר יעקב נעשה שר למלאך (בראשית לב) בכה ויתחנן לו איני יודע מי בכה למי כשהוא אומר ויאמר שלחני הוי אומר מלאך בכה ליעקב. כי שרית עם אלהים ועם אנשים אמר (רבא) [רבה] רמז רמז לו שעתידין שני שרים לצאת ממנו ראש גולה שבבבל ונשיא שבא"י מכאן רמז לו גלות:

קוביוסטוס. גונב נפשות כן פרש"י ובתוס' כתבו בשם ר"ח שהוא משחק בקוביא ומטמין עצמו מפני שהוא ח"ב לכמה בני אדם ע"כ: ג' כתות. חדשים בכל יום: אחר ב' תיבות. שמע ישראל ה' וגו' ומלאכים אין מזכירין את השם בשירתם עד לאחר ג' תיבות ק' ק' ק' ה': כוכבי בקר. ישראל המשולים לכוכבים. קתני מיהת אחר שלש תיבות ולא אמרת קדוש ה': והאיכא ברוך. דמזכר אחר ב' תיבות כדכתיב ברוך כבוד ה'. ומשני ברוך אופנים הוא דאמרי ליה, שהם מכלל הכבוד עצמו וכי מבריך אין במלאכים: כיון דאתיהב רשותא. להזכיר דכבר הזכירוהו בקדוש לאחר ג' תיבות של שבח: אתיהב. רשותא לאחרונים להזכיר: וישר אל מלאך. מקרא הוא בתרי עשר: ויוכל. איני יודע על מי זה מוסב הוא אומר ויוכל שנלחם וניצח שר אם יעקב למלאך וה"ק וישר יעקב אל מלאך ויוכל יעקב או ה"ק וישר אל יעקב מלאך כלומר נתגבר לנצחו המלאך ויוכל המלאך ונלחם כשהוא אומר כי שרית והוכל הוי אומר יעקב נלחם למלאך: שרית עם אלהים. רמז שבאותן ישראל שמושלים הם ונקראים אלהים עד האלהים יצא דבר שניהם ועם אנשים ראש הגולה:

תוספות מסייע ליה לרב חננאל. פי' נראה שאומר שהמלאכים אומרים שירה א"כ הא דקאמר שלא הגיע זמני מיום שנבראתי לומר שירה עד עכשיו וה"נ קאמר ר"ח שלשים דאין נהרגות בכ"ש דקאמר אחת אומרת קדוש ושני לא וכן מבחמשה לא היו אומרים שירה אלא פעם אחד

עיון יעקב

במקום הזה ולגבי לא יקשה עתרים נ"ג כזה הא דגבי המלאכים לבטנים כיון שיתן כלן וקל: מסייע ליה לר' חננאל אמר רב. עיין בתוספות ומהרש"א מה שכתבו מה שיוב יש כאן ונ"ע לפרש כבמוס פ"ד והיכא במנינא רק י"ג משון שם כמום של מלאכים שאומרים שירה בלילה ומכות ביום וכאן קאמר שלחני כי עלה השחר זמנו לומר שירה אף שהיה יום לזה קאמר שקיים לר' חננאל אמר רב ואמר שלא כמום של מלאכי שרת אומרים שירה בכל יום: עד שיאמרו ישראל למטה. זה נ"ב קשר לעולי דלימא כתנינה שמלאכי שרת אומרים שירה בלילה ומכות ביום והא היום שלך אמר בלילה ולאו ח"ל שהמלאכים לא אמרו קדם ומ"ב כשבכרא לה ביום ולמר שירה אחר כ אמרו המלאכים שירה וכן שכאן ולכאן כמו שמקדשים בלילה שלך אמר ביום: ועם אנשים אמר תנא דבי רבה לא. עיין פרש"י ובחי"ל ומהרש"א אנשים לבד. לחד לומר שגלן שרה עם אלקים ויכול

אחד: ברוך אופנים הוא דאמרי ליה. אבל קדוש אומרים שרפים כדכתיב שרפים עומדים ממעל לו וגו' וכתיב בתריה וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש גו' ומה שאנו אומרים בתפלת יוצר והאופנים וחיות הקדש כו' דחיות נמי אומרים ברוך דעדיפי משרפים וקרא נמי מוכח דחיות ואופנים אומרים ברוך דבתר קרא דברוך כתיב וקול כנפי החיות משיקות אשה אל אחותה וקול האופנים לעומתם קול רעש גדול ובכל דוכתא משמע דאופנים בתר חיות גרירי דכתיב ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם ובהנשא החיות מעל הארץ ינשאו האופנים וכתיב נמי כי רוח החיה באופנים וא"ת דילפינן השתא לפי' זה דחיות ושרפים אין הכל א' ובפ' אין דורשין אר' פסוק א' אומר שש כנפים לא' ופסוק א' אומר ד' כנפים לא' ומאי קושיא הא האי קרא דשש כנפים בשרפים כתיב והאי כתיב בחיות וי"ל דמסבר ליה שאין משונים בכנפים וכי האי גוונא פריך בפ' בא לו כתיב ועשית לך ארון עץ וכתיב ועשו ארון עצי שטים אף ע"פ שהיה ארון אחר משתנא כמו שהיה זה כך היה זה וכן בהמוכר פירות למ"ד פניהם איש אל אחיו ושכתיב ופניהם אל הבית מכרובים של שלמה אכרובים של משה פריך דמשתמא לא נשתנו זה מזה:

מהרש"א ויאמר שלחני כי עלה השחר א"ל כו'. אין זה נכח מאמר המלאך שלחני כי עלה השחר דאיכא למימר בהפך שאמר שלחני כי עלה השחר שהיה מתירא מן השחר מפני שהיה גנב כו' כמ"ש לו יעקב אבל מתוך ענייננו נלמד דבר זה שא"ל שלחני כי עלה השחר שא"ל יעקב גנב אתה כו' לפי דעת יעקב שנדמה לו כעכו"ם כדלעיל וע"ז השיב לו המלאך שהגיע זמנו לומר שירה ומשמע יעקב ממנו שהוא מלאך השם א"ל לא אשלחך כי אם ברכתני וק"ל: **מסייע ליה לרב חננאל.** עיין בתוס' והוא דחוק דזה אין צריך ראיה דכבר העיד ישעיה ע"ז שהמלאכים אומרים שירה וקרא זה אל זה וגו' וביחזקאל אומר ברוך כבוד וגו' וק"ל: **לא הגיע זמני לומר שירה כו'.** לכאורה שהוציאו זה הדרש ותשובת המלאך שהוא נכח המאמר דכי עלה השחר ופירשו שהוא טעם על שאמר שלחני דמשום דעלה השחר והגיע זמני לומר שירה על כן שלחני אבל קשה שגם נכח המאמר בכי עלה השחר הפך זה דמשום דעלה השחר ומתיירא אני משום שהיה גנב או קוביוסטוס וע"כ נראה לפרש דמסיפא דהאי קרא קא נפקא להו האי דרשא דכתיב ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני דמשמע שלא ידע יעקב שהוא מלאך עד השתא אחר שא"ל המלאך שלחני כי עלה השחר וע"כ אמרו כי אחר שאמר לו המלאך שלחני כי עלה השחר ושהולך ללכת ממנו בלי עיכוב מפני שעלה השחר א"ל יעקב גנב אתה כו' שמתיירא אתה מפני השחר כי לפי דעת יעקב איש היה ולא מלאך כדאמרינן לעיל כנכרי נדמה לו כו' וכת"ח נדמה לו כו' וע"ז השיב לו המלאך כי מלאך הוא ושהולך ללכת ממנו בלי עיכוב מפני שהגיע זמן שירה בשחר ואחר ששמע יעקב ממנו כי הוא מלאך השם א"ל יעקב לא אשלחך כי אם ברכתני: **ומ"ש ג' כיתות כו'.** פרש"י ג' כיתות חדשים מיום אל יום עכ"ל הכי משמע ליה לישנא דג' כיתות של מלאכי השרת כו' והולך לפרש כן משום דהיינו דמסייע ליה לרב חננאל כו' דהא דקאמר מיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו משמע נמי דמיום שנברא המלאך אינו אומר שירה אלא פעם אחת והכי אמרו בב"ר א"ר חלבו ארשב"ן לעולם אין כת של מעלה מקלסת ושונה אלא בכל יום בורא הקב"ה כת של מלאכים והן אומרין שירה חדשה לפניו והולכין כו' עכ"ל ומיהו האי קרא דכי עלה השחר מוקי בב"ר במלאכים כתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר גו' א"ל זה מיכאל וגבריאל שהן שרים של מעלה דכולן מתחלפין ואינון לא מתחלפין ע"כ והתוס' כתבו דמסייע ליה לרב חננאל כו' פי' במה שאמר שהמלאכים אומרים שירה עכ"ל והוא דחוק דדבר זה א"צ סיוע דכבר העיד ע"ז ישעיה הנביא דמלאכים אומרים שירה וקרא זה אל זה וגו' ויחזקאל שמע שהיו אומרים ברוך כבוד ה' וגו' עוד כתבו א"כ הא דקאמר שלא הגיע זמני מיום שנבראתי לומר שירה עד עכשיו ה"כ קאמר רב חננאל שאינן רשאין להרבות בשירה דקאמר א' אומרת קדוש ותו לא וכן מסתמא לא היו אומרים שירה אלא פעם א' עכ"ל גם זה הוא דחוק וכי משום שאין אומרים בכל יום אלא קדוש ותו לא כאמר מש"ה שאין אומרים דבר זה אלא פעם אחת מיום שנבראו. **ומ"ש ואמרי לה פעם אחת בעולם כו'.** אין לפרש דכל המלאכים לא אמרו שירה אלא פעם אחת בעולם דהא מצינו בג' מקומות שאמרו שירה בהאי קרא דיעקב ויאמר שלחני כי עלה השחר ובישעיה וקרא זה אל זה וגו' וביחזקאל ברוך כבוד ה' וגו' אלא יש לפרש דודאי דבכל יום אומרים המלאכים שירה אלא שבכל יום מתחדשים המלאכים לומר שירה עד שאין מלאך אחד אומר שירה אלא פעם אחת בעולם ונראה עוד דכל הני לישני לא פליגי אלא שאמרו יש כיתות שאין מתחלפין כלל ואומרות שירה בכל יום פעם אחת והן מיכאל וגבריאל ויש כיתות שמתחלפין פעם אחת בשבת ויש שמתחלפין יותר עד פעם א' בחדש וכן כולן לפי מעלתן עד שאמרו יש כיתות שאין אומרין שירה אלא פ"א מיום שנבראו והיינו דאמרי לה פ"א בעולם והוא הענין בעצמו שכתבנו בשם ב"ר וכוונת הדרוש כפי מה שאמרו במדרשים למלאכים ניתן קדושה א' שנאמר בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא ולישראל ב' קדושות שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים וגו' העליונים שאין היצה"ר שולט בהן דיין קדושה אחת ולתחתונים היצה"ר שולט בהן ב' קדושות ולז"א הצדיקים והמקדישים עצמן מלמטה מחילתן לפנים ממ"ה ומלאכים שואלים אותם מה הורה אל כדכתיב כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל כמו שיסד הפייט בקדושתא דפרשת זכור ושרפי קודש המעולים כתלמיד לרב שואלים מה פעל אל אלים כו' אלה חולה פונים ואלה לפני ולפנים בכל שדי כו' ולזה מבואר כי ישראל הם לפנים ממחילת המלאכים וצורת יעקב מחוקק תחת כסא הכבוד גם שם כשמתן של צדיקים וע"כ הם הורשו בכל שעה לומר שירה לפניו יתעלה ואחריהם המלאכים היותם קרובים אל השכינה והם מיכאל וגבריאל שאינן מתחלפין יש להן רשות פ"א בכל יום ואחריהם כיתות מתחלפות כפי מעלתן ניתן להם לומר שירה עד הכת שמתחדשים בכל יום ואין אומרים שירה אלא פ"א בעולם. **ואמר כי ישראל מזכירין את השם אחר ב' תיבות כו'.** הוא כפירוש התרגום בג' קדושות קדיש בשמי מרומא בית שכינתא קדיש על ארעא עובד גבורתיה קדיש לעלם עלמיא וגו' ולעלמי עלמיא דהיינו לעה"ב יתייחד שמו הקדוש בעולם שנאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד כי בעה"ז ניתן לכל אומה שר בשמים גם אומות הרבה בארץ יאמינו לצבא השמים וע"כ המלאכים אין להם להזכיר שם המיוחד עד אחר שמזכירין הג' קדושות דהיינו בקדושה שיהיה לעלמי עלמיא שיהיה אז שמו הקדוש אחד. **ואמרו כי הכת האחת אומרת קדוש.** שהוא קדיש בשמי מרומא וכת הב' הוסיפה לומר ק"ק על הקדושה דעל ארעא גו' וכת הג' אומרת והוסיפה ק' ק' ק' על הקדושה דעלמי עלמיא ומזכיר את שם המיוחד כי אז יהיה שמו א' אבל ישראל המיחדים קדושתו על ארעא גם בעה"ז כנוסח אתה אחד ושמך אחד

אחד

אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ הנה הם לפנים ממחילת המלאכים לייחד שמו אחרי קדוש השני שהוא הורא"ה שהוא קדים על ארעא דהיינו אחר ב' תיבות וע"כ גם בשמע ישראל מייחדים שמו המיוחד אחר ב' תיבות. ואמר דאין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה. הוא כפי מה שאמרנו לפי שהם לפנים ממחילת המלאכים ראוים הם להתחיל בשירה ואח"כ המלאכים כמ"ש קדמו שרים אחר נוגנים קדמו שרים אלו ישראל ואח"כ נוגנים הם המלאכים כמו שיסד הפייט בקדושתא דפרשת החודש ע"ש וכן המלאכים מכבדים עלמן לפי מעלתן והכי איתא בהגדה וקרא זה אל זה ואמר מלמד שהמלאכים מכבדין זה את זה זה אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני וזה אומר כתות הן אחת אומרת לחברתה פתחי את שאת גדולה ממני כו' ובעל העקידה בשער ס"ג האריך במאמר דהכא ולפי דרכו כאמר כל זה למעלת המלאכים ע"ש. ויליף לה מדכתיב ברן יחד כוכבי בקר גו'. כפרש"י לפי פשוטו למה הקדים הכוכבים שהם מעולם האמלעי לבני אלהים שהם המלאכים משולם העליון. ומ"ש ברוך אופנים הוא דאמרי לה. מבואר בפרש"י וכפי מה שביארנו כי הם יותר קרובים אל השכינה כי החיות מכסא כבוד עלמן הם והאופנים בתר חיות גרירי כמ"ש התוס' גם לורות החיות מד' פנים אשר בארץ ע"כ ניתן להם רשות לייחד שמו אחר ב' תיבות שהוא הוראה על קדושתו אשר על ארעא כמו שניתן רשות לישראל וכתבו התוס' ברוך אופנים הוא דאמרי ליה אבל קדוש אומרים שרפים כדכתיב שרפים עומדים ממעל לו גו' וכתיב בתריה וקרא זה אל זה גו' קדוש קדוש קדוש ה' ומה שאנו אומרים בתפלת יוצר כו' ע"ש עד סוף הדבור גם מזה שאנו אומרים ביוצרות פני כל חיה ואופן וכרוב כו' דכרוב כמי אומר ברוך הכי מוכח מתוך המקראות דכרוב וחיה הכל א' והאופנים בתר כרוב גרירי דכתיב וישאו הכרובים היא החיה וגו' ובלכת הכרובים ילכו האופנים אצלם וגו':

הרי"ף אי"ל גנב אתה שמתיירא מהשחר. ואין לומר דילמא ת"ח היה כדאמרן לעיל ויאבק איש עמו עד עלות השחר מכאן לת"ח שלא יצא יחידי בלילה הא ליתא משום דכבר בא אליו בעוד לילה יחידי ויאבק עם יעקב והא דאמרן לעיל עד עלות השחר מכאן לת"ח שלא יצא יחידי בלילה הוא כלפי יעקב שנתאבק עמו המלאך עד עלות השחר: איני יודע מי נעשה שר לתי וכו'. וקשה היכי ס"ד דהמלאך שרה אל יעקב כיון שכתי' ויאבק איש עמו ובפירש"י תיקן זה ופירש כאילו נאמר וישר אל יעקב מלאך ומ"מ קשה כיון שלא הוזכר בפסוק אל יעקב מלאך וע"ק למה לא הכריח שיעקב נעשה שר למלאך מקרא דסמיך לעיל דכתיב ובאונו שרה את אלהים וגו' עם מה שכתב רש"י איני יודע על איזה מהם הוא אומר ויוכל שנלחו ונעשה שר וכפי זה יש להסתפק דיעקב בקש להשתרר על המלאך ובאונו שרה את אלהים וישר אל מלאך שבקש לנהוג שררה על המלאך אבל ויוכל המלאך שנגע בכף ירכו ולכך הכריח מדכתיב שרית עם אלהים ותוכל הרי שיכול יעקב עם המלאך ועם זה יתבאר מה שנסתפקו אח"כ איני יודע מי בכה למי לפי שהיה אפשר שכיון שנדבר זה יכול המלאך לקעקע כף רגלו שמא נהלער בכה יעקב ויתחנן למלאך וסוכיח מדכתיב בתריה ויאמר שלחני גו': וישר אל מלאך. פרש"י מקרא הוא בתרי עשר והכוונה לרש"י ז"ל לדקדק דלא שייך לומר ו' של וישר אל מלאך בתחלת ענין לזה פירש מקרא הוא בתרי עשר דסמיך לקרא דקמיה דאמר בבטן עקב את אחיו ובאונו שרה את אלקים וישר אל מלאך אתי שפיר:

מה. סס ברכות **ובגפן** שלשה שריגים א"ר חייא בר אבא אמר רב אלו שלשה שרי גאים היוצאין מישראל בכל דור ודור פעמים שב' כאן וא' בא"י פעמים שב' בא"י ואחד כאן יהבו רבנן עינייהו ברבנא עוקבא ורבנא נחמיה בני ברתיה דרב רבא אמר אלו ג' שרי גוים שמלמדין זכות על ישראל בכל דור ודור תניא ר' אליעזר אומר גפן זה העולם ג' שריגים זה אברהם יצחק ויעקב

סס °והיא כפורחת עלתה נצה אלו האמהות הבשילו אשכלותיה ענבים אלו השבטים א"ל ר' יהושע וכי מראין לו לאדם מה שהיה והלא אין מראין לו לאדם אלא מה שעתיד להיות אלא גפן זה תורה ג' שריגים אלו משה ואהרן ומרים והיא כפורחת עלתה נצה אלו סנהדרין הבשילו אשכלותיה ענבים אלו הצדיקים שבכל דור ודור אמר ר"ג עדיין צריכין אנו למודעי דמוקים ליה כולי בחד מקום ר' אלעזר המודעי אומר גפן זה ירושלים שלשה שריגים זה מקדש מלך וכהן גדול והיא כפורחת עלתה נצה אלו פרחי כהונה הבשילו אשכלותיה ענבים אלו נסכים ריב"ל מוקים לה במתנות דאמר ריב"ל גפן זו תורה שלשה שריגים זה באר עמוד ענן ומן והיא כפורחת עלתה נצה אלו הבכורים הבשילו אשכלותיה ענבים אלו נסכים. ר' ירמיה בר אבא אמר גפן אלו ישראל וכן הוא

תהלים פ אומר °גפן ממצרים תסיע שלשה שריגים אלו ג' רגלים שישראל עולין בהן בכל שנה ושנה והיא כפורחת הגיע

שמות א זמן של ישראל לפרות ולרבות וכן הוא אומר °ובני ישראל פרו וישרצו עלתה נצה הגיע זמנן של ישראל ליגאל

ישעיה סג וכה"א °ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי. הבשילו אשכלותיה ענבים הגיע זמנה של מצרים לשתות כוס התרעלה. והיינו דאמר רבא ג' כוסות האמורות במצרים

סוף סוטה למה אחד ששתת בימי משה ואחד ששתת בימי פרעה נכה ואחד שעתידה לשתות עם כל האומות א"ל ר' אבא לרב ירמיה בר אבא כידריש להו רב להני קראי באגדתא כוותך דריש להו אר"ש בן לקיש אומה זו כגפן נמשלה זמורות שבה אלו בעלי בתים אשכולות שבה אלו ת"ח עלין שבה אלו עמי הארץ קנוקנות שבה אלו ריקנין שבישראל והיינו דשלחו מתם ליבעי רחמי אתכלייא על עלייא דאלמלא עלייא לא מתקיימין אתכלייא:

ובגפן. ישראל שנמשלו לגפן דכתיב גפן ממצרים תסיע: שרי גאים. עשירים וקרובים למלכות: אלו ג' שרי גוים. מלאכים: עלתה נצה. אין חשוב כן כ"כ כשריגים שהם ענפים קשים: אלו פרחי כהונה. המשרתים במקדש במתנות. שנתן הקב"ה לישראל: אלו הבכורים. שהכניסן לארץ טובה ומלאה פירות ומביאין מהנה בכורים בפריחת גמר בישולם: הגיע זמנן. לצאת מכאן ולפרות ולרבות: עלתה נצה. עלתה זמן הכלה להזות דם כלהן של מצרים: ג' כוסות. בסיפור החלום וכוס פרעה וגו': בימי פרעה נכה. שהחריבה נבוכדנאצר דכתיב לבא נבוכדנאצר מלך בבל וגו': אומה זו. ישראל: נמשלה כגפן. גפן ממצרים תסיע:

זמורות

עיון יעקב

לו בשביע שני שרים אנשים שעמדין לאחת ממנו ראש גלות שבבבל ונשיא שבארץ ישראל: ובגפן שלשה שריגים. עיין במדרש לפי שבשר לו טוב לכך ג"כ בשר לו טוב פתרונו מה שאין

זמורות שבה אלו בעלי בתים. דמה הזמורה הוא מוציאה לולבין וענפים ופרי והוא עיקר הגפן כך בעלי בתים גומלי חסד ומחזיקים ידי עניים ומפזרים ממונם למלכות בשביל אחיהם ומתקיימים על ידם: עלין. שבגפן קולין הרוח ומגינין על האשכולות שלא יכה פיהם ושמש ורוחות כך עמי הארץ חורשין חורעין וקוצרין עם שת"ח אוכלין: קנוקנות. ודיי"ם דלא חזו למידי:

מהרש"א וכי מראין לאדם מה שהיה כו'. אין זה סותר מ"ש בפ' הרואה אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו כו' דה"ק אין מראין לו לאדם על העתיד להיות אלא מענין הרהורי לבו שהרהר כבר ביום ודו"ק:

מו' סס הושע ג ואכרה לי בחמשה עשר כסף א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק אין כירה אלא מכירה שנאמר
בראשית נ בקברי אשר כריתי לי בחמשה עשר זה ט"ו בניסן שבו
פ"ק דסוטה נגאלו ישראל ממצרים כסף אלו צדיקים וכן הוא אומר
משלי ז צרור הכסף לקח בידו חומר שעורים ולתך שעורים אלו מ"ה צדיקים שהעולם מתקיים בהם ואיני יודע אם ל' כאן וט"ו בא"י ואם ל' בא"י וט"ו כאן כשהוא
זכריה יא אומר ואקחה שלשים הכסף ואשליך אותו בית ה' אל (האוצר) [היוצר] הוי אומר ל' בא"י וט"ו כאן אמר אביי ורובייהו משתכחו בבי כנשתא דתותי אפתא [והיינו
סס דכתיב] ואומר אליהם אם טוב בעיניכם הבו שכרי ואם לא חדלו וישקלו את שכרי שלשים כסף א"ר יהודה אלו שלשים צדיקי אוה"ע שאוה"ע מתקיימין עליהם עולא אמר אלו שלשים מצות שקיבלו עליהם בני נח ואין
סס ע"ב מקיימין אלא ג' אחד *שאין כותבין כתובה לזכרים ואחד שאין שוקלין בשר המת במקולין ואחד שמכבדין את התורה:

ואכרה לי. הקב"ה אומר קניתי לי ישראל בט"ו בניסן בשביל הצדיקים: אשר כריתי. קניתי כדאמרינן בפ"ק דסוטה דיעקב זבנה מעשו: צרור הכסף. בחלק מפרשינן ליה בצדיקים דשלחו ליה עמון ומואב לנבוכדנאצר כדשמעי לנביאים דאיתנבאו בחורבנה תא אחרביהו שלא להו ומקפיצא מאלההון שלחו ליה כי אין האיש בביתו שלא להו בקרוב אתי שלחו ליה הלך בדרך למרחוק שלא להו איכא צדיקי דבעי רחמי שלחו ליה צרור הכסף לקח בידו צדיקים שבהם הניחם: חומר. ל' סאין: לתך. ט"ו סאין: כאן בבבל: ורובייהו. דצדיקי דא"י: אפתא. יליע: ואומר אליהם. בנבואת זכריה כתיב גבי אוה"ע ואקח את מקלי את נועם ואגדע אותו להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים ואומר אליהם וגו' הבו שכרי החזירו לי את הצדיקים שהייתם מקבלים עליהם שכר וישקלו וגו': ואקחה את שלשים הכסף. ונקבע אותם לצדיקים לדורות בישראל: אל בית ה'. בא"י: שלשים מצות. לא נתפרשו ומסכא הוא דקא יליף: שאין כותבין כתובה לזכרים. דאע"פ שחשודים למשכב זכור ומייחדין להם זכר לתשמישן אין נוהגין קלות ראש במצות כ"כ שיכתבו להם כתובה: בשר המת. של אדם: במקולין. באיטליז שאין אוכלין אותו בפרהסיא כ"כ אני שמעתי בשל המת בשר בהמה שמתה מעצמה:

מהרש"א בט"ו זה ט"ו בניסן כו' כסף אלו צדיקים כו'. יש לעיין דבתחילה קראן כסף שלא במנין ואח"כ קראן שעורים ובמנין מ"ה והוא מבואר בזמן שישראל בכלל עושין רצונו של מקום נקראים כסף והפך נקראים סיג כמ"ש והצרוף כצור סיגיך גו' וסיגים השבת כל רשעי גו' ועד"ז אמר הכתוב כסף נבחר לשון צדיק ולב רשעים כמעט ר"ל לשון צדיק הוא ככסף נבחר שאין בו סיג אבל הרשעים אין לבם ופיהם שוה וכמעט כסף יש בו כי רובו סיג וזש"ה אמר הוצאתיך מכור הברזל כי בגלות מצרים היה הקב"ה מצרפן ככסף שנצרף בכור הברזל עד שהיו ביום הגאולה שהוא ט"ו בניסן ככסף הזה ע"י מצות מילה ופסח וזהו בזמן הגאולה אבל כשישראל בגלות הצדיקים שבהם כדמו לשעורים כמו שייסד הפייט זרויים כשעורים וע"פ מ"ש בפ' האשה אמר ר"י לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו להם גרים שנאמר וזרעתיה לי בארץ כלום זורע אדם סאה אלא להכניס ממנה כמה כורים וכן מציגו בצדיקים שנמשלו לשעורים כמ"ש פ' חלק וימד שש שעורים רמז לו ששה צדיקים שיצאו ממנה דוד חנניה מישאל ועזריה ודניאל ומשיח ולזה בכתוב הזה בגאולת מצרים בט"ו בניסן קראן כסף לפי שאז היו כל ישראל ככסף אבל בגלותן קראן שעורים דהיינו מ"ה צדיקים שהעולם מתקיים בגלותן בבבל ובא"י כמ"ש שחלקן אם ל' כאן וט"ו בא"י ואם כו' ובא הכתוב והכריע דכתיב ואקחה ל' כסף ואשליכהו בית ה' גו' והיינו ל' צדיקים בא"י כמ"ש אם טוב בעיניכם הבו לי שכרי גו' ואע"ג דלעיל גבי כסף קראן שלא במנין וגבי מנין מ"ה קראן שעורין ע"ש הגלות כמ"ש לעיל הכא דלא איירי אלא באותן ל' שבא"י שלא גלו קראן שפיר כסף ודו"ק: אלו ל' צדיקי אוה"ע וכו'. יש לדקדק לכאורה דהאי קרא הוא רישא דעניינא מקרא דהביא לעיל ואקחה שלשים כסף ואשליכהו גומר ומשמע דדריש ליה בצדיקי ישראל והכא דריש האי קרא בצדיקי אוה"ע ודוחק הוא לומר דפליגי וי"ל דמשמע להו דהנהו צדיקי וישקלו את שכרי שלשים כסף ודאי בצדיקי אוה"ע קאמר דלא כתיב ביה השליכהו בית ה' אבל בקרא ואקחה שלשים כסף מפורש ואשליכהו בית ה' דמיירי בצדיקי ישראל וק"ל:

אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו
ומז צח של נכרי והא דשמואל לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דשמואל הוה קא עבר במברא א"ל לשמעיה פייסיה למבוריה פייסיה ואיקפד מ"ט אקפיד אמר אביי תרנגולת טרפה הואי ויהבה ניהליה במר דשחוטה (רבה) [רבא] אמר אנפקא א"ל לאשקויי ואשקייה חמרא מזיגא וכי מכללא מאי למ"ד טרפה הואי

עיון יעקב

שאין כן שר האופים להיפך ע"ש: אין כירה אלא לשון מכירה. ואפי' כמ"ד ס"ק דקדושין גאולה קרובים לשיעבוד והקב"ה גאל אותנו בחמשה עשר בניסן להיות לו לעבדים; דהוי אומר שלשים בא"י. גם במדרש איתא ואברהם היה יהיה כגימטרי' שלאין הבטיחו שיהיה בכל דור שלשים צדיקים כאברהם וזה נאמר לו בא"י והטעם דצריכין להיות בא"י שלשים כמו שהאמת שעיקר ארצם הוא חוצה לארץ צריכין שלשים שהם מתקיימין עליהם כך ישראל בארצם משא"כ בח"ל שדירתם דירת ארעי סגי בט"ו: תוספות ד"ה טרפה הוי וכו'. לפי תירוץ תוספות צ"ל לתירוץ דקאמר הש"ס לעיל גזירה שמא יתכנה לו בבני ישראל אותו תירוץ ס"ל דלא אסיק כלל דעת ישראל על גניבת דעת דאל"כ אכתי לא יקח ישראל ממנו דחוש' דעשה כן לגניבה' דעת כיון דלדעתו מיצאר לגנוב דעתו וע"ל שאין כאן מקום לומר שעשה כן משום גניבות דעת כיון שלא אמר לו שהיא שחוטה ונימא גידם משא"כ גבי שמואל שיהב ליה במר דשחוטה וכן לקמן דאמר נספי שמעיהו כיון שנייד במקום שנכריזין ולא הכריזו ולא א"ל שהיא טרפה הוי כמטעיהו בפי' ז

רפי

ר״יאי א״ל אמאי תשהא איסורא למ״ד אנפקא א״ל לאשקויי אנפקא חיי משמע:

פייסיה למבוריה. את שכרו לבעל המעבורת: מברא. ספינה רחבה שעוברין בה את הנהר: בשר דשחוטה. בחילוף שחוטה בחזקת שחוטה וחבירו בבכורות ההוא עובדא דמזבן תרנגולא לאטמא בשר דכשרה ול״נ דלשון המורה הוא והא (דטריפה) [דשחוטה] לאו דוקא דטריפה בשחוטה לא מיחלפא אלא כלומר טריפה שחוטה נתן לו בשר דכשרה שחוטה: ואשקייה חמרא מזיגא. והנכרי סבר היין חי: וכי מכללא מאי. מה לנו אי אתמר מכללא או בפירוש הא מהא כללא שפיר שמעינן ואמאי אשמעינן תלמודא דלאו בפירוש איתמר ומה יש לי לגמגם בכלל זה: למ״ד טריפה הואי. איכא למימר דלאו משום גניבת דעת איקפיד אלא משום דאשהייה גביה עד השתא: אנפקא חייא משמע. משום יקרא דידיה איקפיד שעבר על דבריו:

מהרש״א תרנגולת טריפה הואי כו׳. ואפילו טעות עכו״ם שרי היינו באינו משקר לו בדיבורו אבל הכא שמכר לו בתורת שחוטה כמ״ש רש״י לקמן אסור וע״ש בתוס׳ וק״ל: אנפקא חייא משמע כו׳. ק״ק דעיקר התירוץ שעבר על דבריו חסר מן הספר דהא דאנפקא חייא משמע כמי הוה ידע דאל״כ לית ביה גניבת דעת ויש ליישב:

סס תניא היה רבי [מאיר] אומר אל יסרהב אדם בחברו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני אלא א״כ הודיעו ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן ואם בשביל כבודו מותר איני והא עולא איקלע לבי רב יהודה פתח לו חביות המכורות לחנוני אודועי אודעיה ואבע״א שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלאו הכי נמי פתוחי מיפתח ליה. ת״ר לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש ולא ימלאנו מים מפני שמטעהו ואם יש שם חבר עיר מותר ת״ר לא ימכור אדם לחברו סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטה מפני שני דברים אחד מפני שמטעהו ואחד מפני הסכנה ולא ישגר אדם לחברו חבית של יין ושמן צף על פיה ומעשה באחד ששיגר לחברו חבית של יין ושמן צף על פיה והלך וזימן עליה אורחים ונכנס ומצאה שהיא של יין וחנק את עצמו. ואין האורחין רשאין ליתן ממה שלפניהם לבנו ולבתו של בעל הבית אלא א״כ נטלו רשות מבעל הבית ומעשה באחד שזימן ג׳ אורחין בשני בצורת ולא היה לו להניח לפניהם אלא כג׳ ביצים בא בנו של בעל הבית נטל אחד מהם חלקו ונתנו לו וכן ב׳ וכן ג׳ בא אביו של תינוק מצאו שעוזק א׳ בפיו וב׳ בידיו הבטו בקרקע ומת כיון שראתה אמו עלתה לגג נפלה ומתה אף הוא עלה לגג נפל ומת א״ר אליעזר בן יעקב על דבר זה נהרגו ג׳ נפשות מישראל מאי קמ״ל דכולה ר׳ אליעזר בן יעקב היא:

לא יסרהב. לא יפציר בו הואיל ויודע שלא יעשה משום דגונב דעתו להחזיק לו טובה בחנם כסבור שמן הלב מסרהב לו כן: ולא יפתח לו כו׳. כל חביותיהם מגופות היו וכשבא אדם חשוב אצלו פותח לו חבית להשקותו יין חזק ואם מכר חבית להחנוני שלמה ועדיין הוא אצלו לא יפתחנו לאורח הבא לו מפני שגונב לבו להחזיק לו טובה חנם כסבור זה הפסד גדול נפסד על ידי שהרי חבית זו חסרה ותתקלקל יינה וזה ימסרנה מיד לחנוני שימכרנה לו: אלא א״כ הודיע. מכרתיה לחנוני ואינו נפסד: לא יביא לו פך ריקן ויאמר לו סוך שמן. מפני שיודע בו שאינו סך וגונב דעתו כסבור שיש בו שמן: ואם בשביל כבודו. של אורח להודיע לבריות שחביב הוא עליו מותר: המתקשקש אסור. לפי שזה סבור שהוא מלא: שמטעהו. גונב דעתו: ואם יש שם חבר עיר. חבורת עיר שיש שם רבים וזה מתכוין להחשיב את האבל בעיניהם שיאמרו כמה חשוב זה שזה מכבדו כל כך: מותר. דגדול כבוד הבריות: סנדל. של עור בהמה שמתה מאליה אין עורה חזק כשל בריאה שחוטה: חיה שחוטה. בריאה שחוטה: הסכנה. שמא מחמת נשיכת נחש מתה והארס נבלע בעור: ושמן צף על פיה. כסבור שהכל שמן ומזמן עליו אורחים ובטוח שיש לו שמן הרבה לצרכם: וחנק את עצמו. שלא היה לו מה להאכילם ובוש מהם: שעוזק. סוגר כמו ויעזקהו:

מהרש״א חביות המכורות כו׳. עיין פרש״י ולולי פירושו נראה לכאורה דלאו משום הפסד שתהיה חסרה נגעו בה אלא כיון שנמכרה כבר לחנוני אסור לו ליטול ממנה בלי רשות החנוני וכשהוא פותחה כאילו הוא רוצה לטעום כלום בשבילו לראות החזק והטוב בהם הרי הוא גונב דעתו אא״כ הודיעו לאורח שמכרה ולכבדו כנגד הבריות עושה כן ואפשר לומר דאי משום כבודו בלא הודיעו נמי שרי. כדקתני גבי פך ריקן וק״ל: מפני שמטעהו כו׳. ק״ק דהיאך מטעהו וגונב דעתו דהא לשתותו שם מביאו בבית האבל לנחמו ביין ואפשר שהיה דרכם שכ״א מביא שם ולא היו שותין מכולן והיה זה יכול להשמט עם לגין שלו שלא היו שותין ממנו ובהכי ניחא בלגין המתקשקש משמע שהוא נראה חסר ע״י קשקוש מאי מטעהו שייך ביה אבל כיון שלא שתו את כולן בחזרתו יראה לגין המתקשקש ומטעהו שהאבל יסבור ששתה ממנו עד שנעשה ריקן ואשמעינן דאעפ״כ לכבדו בחבר עיר שרי וק״ל: לא ימכור לחברו סנדל וכו׳. ק״ק הכא במכירה מאי קמ״ל הא ודאי אונאה היא כיון דמתה אין עורה חזק כשל בריאה שחוטה וי״ל דמיירי כגון שהוא מכר לו אותן בזול כמו של מתה אלא כדי להחזיק לו טובה בעלמא א״נ שהיא חיה שחוטה דהשתא לא הוה אלא גניבת דעת ובההיא דלא ישגר לו חבית יין ושמן צף וכו׳ מתוקמא במתנה דאי במכירת שמן היאך הטעהו ושלח לו יין כיון דאיכא למיקם עליה וק״ל:

מר זוטרא בריה דרב נחמן הוה קאזל מסיכרא לבי סס מחוזא ורבא ורב ספרא הוו קאתו (מסיכרא) [לסיכרא] פגעו אהדדי הוא סבר לאפיה הוא דקאתו אמר להו למה להו לרבנן דטרחו ואתו כולי האי א״ל רב

עיון יעקב

רבי אומר אל יסרהב אדם בחבירו לסעוד אצלו. מלשון מסרהב משמע שלא יפציר בו יותר אבל משום כבוד מותר לומר לו סעוד אצלי וכן פסק הסמ״ע בח״מ סי׳ רכ״ח ס״ק ה׳ וכן מוכח מדברי ר׳ עצמו שאמר בריש פרקין לר׳ פנחס בן יאיר רצונך סעוד אצלי אף שסבור היה שלא יסעוד אצלו כאשר הכו פניו עד שא״ל, פנחס סבור אתה שמודר הנאה מישראל אני וק״ל: מפני שני דברים מפני שמטעהו ומפני הסכנה. הוצרך שני טעמים דטעם. מפני שמטעהו משמע דאם הוא עצמו בספק אם הוא משחוטה או מתה אסור

רב ספרא אנן לא הוו ידעינן דקאתי מר אי הוו ידעינן טפי הוה טרחינן א"ל רבא מ"ט א"ל הכי דאחלישתיה לדעתיה א"ל והא קא מטעינן ליה איהו הוא דקא מטעי נפשיה:

הוו אתי לסיכרא פגעו אהדדי. כשבור מר זוטרא דלקראתו יצאו: כולי האי. יצאתם יותר מדאי: לא הוה ידעינן. ולעשות עסקינו ולילך למקום אחר יצאנו: דאחלישתיה לדעתיה. שהיה סבור תחלה שכבדוהו: והא קמטעינן ליה. אם לא הייתי מגלהו היה מחזיק לנו טובה חנם: איהי הוא דמטעי אנפשיה. אחרי שאנו לא אמרנו לו לקראתך יצאנו:

תוספות והא קא מטעינן ליה. וא"ת והא אין זה טעות כיון דנלאו הכי היו באים לכבודו כדקאמרי ליה טפי הוה טרחנא דכה"ג אמרי' לעיל שאני עולא דמקביל ליה לרב יהודה וי"ל דלא דמי כלל דלעיל נהי דליכא פסידא כל כך גבוה שפותחן כיון שהיו מכורות לאנוני מ"מ בעבורו פתחן (ואפילו) [וכיון דאפילו] לא היו מכורות היה פותחן בעבורו לא הוצרך להודיעו כלל אבל הכא לא באו כלל בעבורו:

יו צה ע"ב רב הוה קאזיל לבית רב חנן (בר רבא) חתניה חזי מברא דקאתי לאפיה אמר מברא קאתי לאפאי יומא טבא לנו אזל קם אבבא אודיק בבזעא דדשא חזייה חיותא דתליא טרף אבבא נפוק אתו כ"ע לאפיה אתא טבחא נמי לא עלים רב עיניה מיניה אמר להו איכא השתא ספיתו להו איסורא לבני ברתי לא אכל רב מההוא בישרא מ"ט אי משום איעלומי הא לא איעלים אלא דנחיש והאמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול, אינו נחש אלא סעודת רשות הואי ורב לא מיתהני מסעודת הרשות רב בדיק במברא ושמואל בדיק בספרא רבי יוחנן בדיק בינוקא כולהו שני דרב הוה כתב ליה ר' יוחנן לקדם רבינו שבבבל כי נח נפשיה הוה כתב לשמואל לקדם חברנו שבבבל אמר לא ידע לי מידי דרביה אנא כתב שדר ליה עיבורא דשיתין שני אמר השתא חושבנא בעלמא ידע כתב שדר ליה תליסר גמלי ספיקי טריפתא אמר אית לי רב בבבל איזיל אחזייה א"ל לינוקא פסוק לי

ש"א כח פסוקיך א"ל °ושמואל מת אמר ש"מ נח נפשיה דשמואל ולא היא לא שכיב שמואל אלא כי היכי דלא ליטרח רבי יוחנן תניא ר"ש בן אלעזר אומר בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן א"ר אלעזר והוא דאתחזק

בראשית מב תלתא זימני דכתיב °יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו:

חזא מברא. ספינת העובר שהיתה באה מעבר השני לעבר זה: אמר מברא אתי לאפאי יומא טבא לנו. סימן טוב הוא לעוברי דרכים כשהספינה באה לקראתם מאליה קודם שיזמנוה י"ע להם בבית אושפיזא באותו לילה כשילינו: אודיק בבזעא דדשא. הציץ דרך סדק שבדלת: איכו השתא. כלומר אם בשבילכם השתא ספיתו איסורא לבני ביתי שהעלמתם עיניכם: דנחיש. שמעברא דאתא לאפיה דאמר יומא טבא לגו:

כל נחש. שאינו סומך עליו ממש כאליעזר עבד אברהם שאם תשקני אדבר בה ואם לאו לא אדבר בה: וכיונתן בן שאול. אם יאמרו אלינו עלו ועלינו: סעודת הרשות. בת ת"ח לעם הארץ שאינו עוברין: בדק במברא. אם מזומנת לו אזל ואם בקושי מגאה לא אזל: בינוקא. דשייל ליה פסוק לי פסוקיך: כולהו שני. דהוה רב קיים בבבל כי הוה כתב ר"י מא"י שאלה או תשובה היה כותב באגרתו לקדם רבינו שבבבל: אמר. שמואל לא ידיע לי מידי דרביה אנא לא אוכל לחפש דבר שאהיה אני בקי בו והוא לא שנאו ואהיה רבו: תליסר גמלי. לאו דוקא: ספיקי טריפתא. מיני ספק טרפות ואני משעתי הנך ספקי עופות טמאים דאלו טרפות: בית תנוק ואשה. בנה בית או נולד לו בן או נשא אשה: אע"פ שאין נחש. שאסור לנחש ולסמוך על הנחש: יש סימן. סימנא בעלמא הוי מיהא דאי מצלח בסחורה ראשונה אחר שבנה בית או שנולד התינוק או שנשא אשה סימן הוא שהולך ומצליח ואי לא לא ירגיל לצאת יותר מדאי שיש לחוש שלא יצליח: תלתא זימני. הצליח או לא הצליח: יוסף איננו ושמעון איננו. הרי שתים ואם את בנימין תקחו מיד עלי היו כולנה אין לך צרה שאינה עוברת עלי:

תוספות לא עלים רב עיניה מיניה. לא היה יכול לדקדק מכאן דשרי רב דבשר שנתעלם מן העין אסור דדלמא רוב טבחי נכרים יאן [היו שם]: כאליעזר עבד אברהם. וא"ת אליעזר היאך ניחש למ"ד נפרק ד' מיתות כל האמור בפרשת נכסף בן נח מוזהר עליו וי"ל דהאי תנא סבר שלא נתן לה הצמידים עד שהגידה לו בת מי הוא ואע"ג דכתיב ויקח האיש נזם זהב גומר והדר כתיב ויאמר בת מי את אין מוקדם ומאוחר בתורה וכן מוכח כשסיפר דכתיב ואשאל אותה ואומר בת מי את וגו': וכיונתן בן שאול. וא"ת והיאך ניחש וי"ל דלזרז את נערו אמר כן ובלאו הכי נמי היה עולה: תליסר גמלי. ורבינו חננאל גרס גוילי כלומר תליסר גוילים כתובים שאלות:

מהרש"א מברא קאתי לאפאי יומא טבא וכו'. דבר זה לא הוה ניחוש כדמסיק ועיינו מפורש בחדושינו במסכת הוריות גבי האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתיה ואי מצלח עסקיה וכו' דכיון שלא הוזכר אלא לד אחד הטוב ולא ההפך דהיינו הצד הרע אין זה ניחוש דאינו סומך עליו להרע כדמפורש שם והך דיונתן נקרי ניחוש שמפורש בו שאמר ב' החלוקות אם כה יאמרו דומו וגו' לא נעלה ואם כה יאמרו עלו ועלינו מיהו הך דאליעזר דקרי ליה הכא ניחוש אינו מפורש ב' החלוקות דלא כתיב אלא והיה הנערה אשר אומר אליה הטי וגו' ואמרה שתה וגו' ולא כתיב ביה ההפך אם לא תאמר שתה י"ל דאע"ג דאינו מפורש הצד השני ע"כ שאמר גם לד השני ונסמך על דבריו ונתן לה הנזם ב' צמידים קודם שהגידה לו בת מי היא מנחש הוה למ"ד דבן נח אינו מצוה על ניחוש כמ"ש התוס' והא דר"י דא"ל לינוקא פסוק לי פסוקיך וא"ל שמואל מת וכו' לא מקרי ניחוש אלא סימן בעלמא כדמסיק דלא היא דלא שכיב שמואל וכו' ור"י כמי ידע להאי מלתא דלרעה אין לסמוך כמ"ש שם אלא דמ"מ סימן הוא דלא ליטרח לילך שם ודו"ק: והאמר רב כל ניחוש כו'. יש לדקדק היאך בעי למימר דרב עבר על לאו דניחוש וי"ל דלואי דבעי למימר כמי השתא באומר לד אחד מקרי ניחוש הי"פ בסומך

עיון יעקב

מותר משא"כ בספק סכנה לחומרא ובסכנה לכך אפשר דבמקום אין ניזקים מצויים בכל מותר מכל מקום אסור משני שמעיהו: לא ידע לי מידי דרביה אנא. דקדק על זה לפי שהיה לו ביתו נגד בני דורו שאינו ממלא מקום רב ונצטער שם במקומו כי באתה שמואל: הקעין את עלמו בכל מקום: והוא דאתחזק תלתא זימנא. אפשר אפילו למ"ד פרי' זימני הוי חזקה מ"מ בענין ניחוש ופי' לא הוי פחות מתלתא זימנא כמשמעות הקרא:

בסומך על זה אבל רב כיון דנח אבל ולא נתקיים ומחשבתו שאומר יומא טבא לגו אין כאן ניחוש ופריך דגם אם היה אוכל שם לאו ניחוש הוה כיון דלא אמר לך השני כאליעזר וכיונתן וכמ"ש לעיל וק"ל: בית תינוק כו'. עיין פרש"י אבל הרמב"ם פירש בפי"א מהלכות ע"ז תינוק כגון פסוק לי פסוקיך אם אמר לו פסוק מן הברכות ישמח כו' ע"ש גם נראה שם מדברי הראב"ד דלענין איסור והיתר קאמר דבג"פ לא הוה ניחוש אלא סימן והראב"ד חולק דלענין סמיכה קאמר ע"ש:

הרי"ף אמר רב כל נחש כו'. עיין בתוס' וא"ת אליעזר היאך ניחש כו' וי"ל דההוא תנא סבר כו' ואין להקשות לפי"ז היאך אמר רב כל. נחש שאינו כאליעזר כו' ופירש"י שאינו סומך עליו מגם כאליעזר והלא הוא לא סמך דלא נתן עד שהגידה לו בת מי היא די"ל רב אמר אליבא דמ"ד בן נח אינו מצווה. על הניחוש וסמך על דבריו ונתן לה קודם שהגידה לו ומיהו קשה מה שאמר כל. נחש שאינו כיונתן כו' הא לפי' תוס' לא ניחש יונתן אלא לזרז את נערו אמר כן ונ"ל שאע"פ שיונתן לא היה סומך על הניחוש מ"מ היה הניחוש לזרז נערו שיסמוך עליו אם יאמר עלו אלינו ועלינו:

שם **אמר** רבא מרישא הוה אמינא סימנא עדיף מטביעות
דף צו עינא דהא מהדרינן אבידתא בסימנא *ולא מהדרינן בטביעות עינא השתא דשמעתינהו להני שמעתתא אמינא טביעות עינא עדיפא דאלת"ה היאך סומא מותר באשתו ובני אדם מותרים בנשותיהם בלילה אלא בטביעות דקלא ה"נ בטביעות עינא אמר ר' יצחק בריה דרב משרשיא תדע דאילו אתי בי תרי ואמרי פלניא דהאי סימניה [והאי סימניה] קטל נפשא לא קטלינן ליה ואילו אמרי אית לן טביעות עינא בגויה קטלינן ליה:

דהא מהדרינן אבידתא. לכל אדם בסימנים ולא מהדרינן אבידתא בטביעות עינא אלא לצורבא מרבנן באלו מציאות: **להני שמעתתא.** דשרי איסור בטביעות עינא: **[בטביעות עינא] דקלא.** שנתן דעתו להכירה בקול ומאבדה לא ילפינן דשהם משום מיעוט הממון חייסינן דילמא משקר דאמר מר גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתם: **תדע.** דטביעות עינא עדיפא: **פלניא דהאי סימניה.** פלוני הרג את הנפש ואין אנו מכירים בו לעולם אלא סימנים כך וכך היו בגופו ובכליו של הורג: **טביעות עינא אית לן בגויה.** ומכירין אנו בו:

תוספות ולא מהדרינן בטביעות עינא. תימה דשאני התם דחשדינן ליה דלמא משקר שאינה שלו דהא לצורבא מרבנן מהדרינן בטביעות עינא וי"ל דהכא מיירי בטביעות עין כל דהוא והא דמהדרינן לצורבא מדרבנן בטביעות עינא דהיינו בטביעות עין גמור דכל הני אמוראי דהכא לא היה להם טביעות עין גמור דאל"כ מה היה להם לשאל אי הוו ידעי בודאי ולא הוו מסופקים כלל:

דף קא ע"ב **[פיסקא** גיד הנשה נוהג בטהורה ואינו נוהג בטמאה רבי יהודה אומר אף בטמאה] א"ר יהודה והלא מבני יעקב [נאסר גיד הנשה ועדיין בהמה טמאה מותרת להן וכו'] תניא אמרו לו לר' יהודה וכי נאמר °על
בראשית לב כן לא יאכלו בני יעקב והלא לא נאמר אלא בני ישראל

ולא נקראו בני ישראל עד סיני אלא בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו לידע מאיזה טעם נאסר להם מתיב רבא °וישאו בני ישראל את יעקב אביהם לאחר מעשה בראשית מו
א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי מהאי שעתא ליתסר א"ל וכי תורה פעמים פעמים ניתנה ההוא שעתא לאו שעת מעשה הואי ולא שעת מתן תורה הויא:

ולא נקראו בני ישראל עד סיני. ולקמיה מקשי ליה: **אלא.** מקרא זה לא נאמר עד סיני אלא לאחר שקבלו משה בסיני ובא לכתוב את התורה כתוב אותה אזהרה אלא המעשה לידע וכו': **לאחר מעשה.** שנאבק עמו לזמן מרובה בבואו מפדן ארם והקב"ה קראו ישראל דכתיב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל וגו': **מהאי שעתא.** דנישאו בני ישראל ליתסר:

כל הבשר פרק שמיני

אמר שמואל אנא להא מילתא חלא בר חמרא לגבי אבא דאילו אבא הוה סייר נכסיה תרי זמני דף קה
ביומא ואנא לא סיירנא אלא חדא זימנא. שמואל לטעמי' דאמר שמואל מאן דסייר נכסיה כל יומא ויומא משכח איסתרא אביי הוה סייר נכסיה כל יומא ויומא יומא חד פגע באריסיה דדרי פתכא דאופיא א"ל הני להיכא א"ל לבי מר א"ל כבר קדמוך רבנן רב אסי הוה סייר נכסיה כל יומא אמר היכא נינהו כל הני איסתרי דמר שמואל יומא חד חזא צינורא דבידקא בארעיה שקליה לגלימיה כרכיה אותביה בגויה רמא קלא אתי אינשי סכרוה אמר אשכחתינהו לכולהו איסתרי דמר שמואל:

סייר. הולך ורואה קרקעותיו מה הן צריכות: **משכח איסתרא.** מולא סלע מפני שמתקנן בכל הצריך: **פתכא דאופיא.** משוי עצים שהיה גונבו: **קדמוך.** שאמרו שיצא אדם רואה נכסיו בכל יום ויראה מה יעשו: (**איסתרי כו'.** ודאי דהוה ידע דלא ממש קאמר דימצא איסתרי אלא לשמור עצמו מהפסד אלא דקאמר דאין לטרוח כ"כ בכל יום): **צינורא דבידקא.** המים יוצאין חוץ לגדותיהן ובאין לשטוף פירותיו דרך פתח שבשפת האמה: **רמא קלא.** הרים קול וצוח:

אמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא משו מיא בתראי על ארעא משום זוהמא אמר לי *מר משום דשריא רוח רעה עלייהו. ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא שקיל מידי מפתורא כי נקיט איניש כסא למשתי שמא יארע דבר קלקלה בסעודה אמר לי מר משום דקשי לרוח צרדה ולא אמרן אלא דשקיל ולא מהדר אבל משקל ואהדורי לית לן בה ולא אמרן אלא חוץ לד' אמות אבל תוך ד' אמות לית לן בה ולא אמרן אלא מידי דצריך לסעודת' אבל מידי דלא צריך לסעודת' לית לן בה מר בר רב אשי קפיד אפילו אאסיתא ובוכנא דתבלי מידי דצריכי לסעודתא ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דכנשי נשורא משום מנקירותא אמר לי מר משום

נא שם ע"ב היינו רבה בר נחמני

עיון יעקב

הלא בר חמרא לגבי אבא. מזה יש ללמוד שאיסורא איכא מי שאינו משגיח על נכסיו וממון של עצמו שלא יבא לידי עניות ויצטרך לבריות: **הא דלא משי מיא בתראי על ארעא משום זוהמא.** וא"כ אם המקום הוא מאוהס כבר מותר ליטול עליו אבל מטעם רוח רעה אסור: **שמא יארע דבר קלקלה בסעודה.** ולפ"ז אם מי שעושה הוא מרשעים שמורידין ולא מעלין היה מותר ליטול מידי מפתורא בעודו שותה אבל משום דקשי לרוח צרדה אסור: **מנקירותא.** פירש"י לנקר הבית וא"כ ברוך ה"ל לכנשי אבל אם הטעם

משום דקשי לעניותא ההוא גברא דהוה מהדר עליה שרא דעניותא ולא הוה יכיל ליה דקא זהיר אנשורא טובא יומא חד כרך ריפתא איבלי אמר השתא ודאי נפל בידאי בתר דאכיל אייתי מרא עקרינהו ליבלי שדינהו לנהרא שמעיה דקאמר· ווי ווי דאפקיה ההוא גברא מביתיה:

בשום זוהמא. שריקן מקריח ונראים מאוסות: (למשתי). כשאדם שותה אין נוקבין כוס מלפניו: דבר קלקלה. שמא יכעוס השותה בחפץ בלוחו דבר שטעה וכי יכעוס יסתכן ויחנק: רוח צרדה. אסטורדיס"ין: חוץ לד׳ אמות. שמוליאו חוץ לד׳ אמות של שלחן: דכנשי נשורא. שמכבדין פירורי אוכלין מן הבית: מנקירותא. לנקר הבית נקיון: מהדר אבתריה (איסרא) [שרא] דעניותא. שר הממונה על העניות היה רודף. לטורדו ולהביאו לידי עניות: איבלי. על עשבים שבאפר: נפל לידאי. שלא יוכל ללקט הפירורין מבין העשבים ויהיו למדרס רגלים ואלכדנו בכך: שמעיה. ההוא גברא לשטוא. (איקרא). [שרא] דקאמר ווי דאפקיה מביתיה הוציאני זה ממקום מטמני:

גב סס **ואמר** אביי מריש הוה אמינא האי דלא שתי אופיא משום מאיסותא אמר לי מר משום דקשי לכרסם מישתיה קשה לכרסם מינפית ביה קשיא לרישא מרחייה קשה לעניותא מאי תקנתיה לשקעיה ישקועי׳. לכרסם דחמרא שכרא. דשכרא מיא. דמיא לית ליה תקנתא והיינו דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא אכלי ירקא מכישא דאסר גינאה משום דמיחזי כרעבתנותא אמר לי מר משום דקשי לכשפים. רב חסדא ורבה בר רב הונא הוו קאזלי בארבא אמרה להו ההיא מטרוניתא אותבן בהדייכו לא אותבו אמרה מילת׳ אסרתה לארבא אמרו אינהו מילתא שריוה אמרה להו מאי איעבד לכו דלא מקנח לכו בחספא ולא קטיל לכו כינה אמנייכו ולא אכיל לכו ירקא מכישא דאסר גינאה. ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא אכלי ירקא דנפל מתכא משום מאיסותא אמר לי מר משום דקשה לריח הפה:

אופיא. איסקומ"א: לכרסם. רירין הבאין מן החוטם: מרחייה. בידו לגדרין: לשקעיה שקועי. בתוך המשקה עד שיכלה מאליו: לכרסם דהמרא. שבא לו מחמת אופיא דחמרא: שכרא. רפואתו לשתות שכר: לכרסם דשכרא. שבא מחמת אופיא דשכרא לישתי מיא: בתר עניא. זה שלא היה לו אלא מים לשתות: מכישא דאסר גינאה. שאין מוליאין שום או כרישין מאגודה שאוגדין מוכרי ירק לאכלו: כרעבתנותא. שאין יכול להמתין עד שיתירנו: לכשפים. הרואה אותו יכול לעשות לו כשפים והכשמר ממנו אין כשפים נוחין לחול עליו: מטרוניתא. נכרית: אותבן בהדייכו. הושיבני עמכם בספינה: אמרה מילתא. לחש של מכשפות: אסרתה לארבא. שלא זזה ממקומה: אמרי אינהו מילתא. אף הם היו בקיאין בדבר ועושין להציל עצמן מיד המכשפות ואיכא דאמרי שאמרו שם ולא מוכחא מילתא: מאי איעבד לכו. שאין מכשפות שולטות בכם שאתם נשמרים מכל דבר הקשה להן:

דלא מקנח לכו. אין אתם מקנחין עצמיכם בחרס בבית הכסא ואין אתם הורגים כינה במלבושכם:

מהרש"א א"ל מאי איעבד כו׳. יש לפרש דלא הות ידעת דאמרי איכהו מלתא ותלתה הדבר משום דלא מקנח לכו בחספא וכו׳ ועי"ל שהספינה היתה יכולה מיהת מעיקרא לאסרו בכישוף ואיכהו אמרו מלתא ושריוה אבל נרצ חסדא ולרבה להזיק לעצמם לא היתה כלל יכולה להם משום דלא מקנח וכו׳ וק"ל:

ואמר אביי מריש הוה אמינא· האי דלא יתבי תותי נג סס מרזיבא משום שופכים אמר לי מר משום דשכיחי מזיקין הנהו שקולאי דהוו דרו חביתא דחמרא בעו לאיתפוחי אותבוה תותי מרזיבא פקעה אתו לקמיה דמר בר רב אשי אפיק שיפורי שמתיה אתא לקמיה א"ל אמאי תעביד הכי א"ל היכי איעביד כי אותביה באונאי א"ל את בדוכתא דשכיחי רבים מאי בעית את הוא דשני׳ זיל שלים א"ל השתא נמי ליקבע לי מר זימנא ואפרע קבע ליה זימנא כי מטא זימניה איעכב כי אתא א"ל אמאי לא אתית בזימנך א"ל כל מילי דצייר וחתים וכייל ומני לית לן רשותא למשקל מיניה עד דמשכחינא מידי דהפקרא. ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דשדו מיא מפומא דחצבא משום ציבת א אמר לי מר משום דאיכא מים הרעים· ההוא בר שידא דהוה בי רב פפא אזל לאתויי מים מנהרא איעכב כי אתא אמרו ליה אמאי איעכבת אמר להו עד דחלפי מים הרעים אדהכי *חזנהו יו קי דקא שדי מיא מפומא דחצבא אמר אי הוה ידענא דרגילתו למיעבד הכי לא איעכבי:

מרזיבא. לנור המקלח מים מן הגג: שופכין. שמא ילרו עליו מים מאוסין המקלחים מתשמיש הנשתמשין על הגג ושופכין מי תשמישם והן באין לנגור: שקולאי. נושא משאות בשכר: פקעה. שנשברה המזיק: שמתיה. למזיק: דאותביה באונאי. הושיבוה באזני שהייתי ישן שם: דצייר וחתים וכו׳. באחד מכל אלו אין לנו רשות: דשדו מיא. השותה בכד שופך תחלה מן המים לארץ: משום ציבתא. קשין וקשין שעל פני המים: מים רעים. פעמים ששתה מהם עד זו תקנתם: דהוה בי רב פפא. שהיה משמשו:· עד דחלפי מים הרעים. שעברו המזיקין מהן:

תוספות דהוה שדי מיא מפומא דקנבא. והא דאיעכב ולא עשה בעצמו כן או שלא הודיעם לפי שהיה ירא שיקפידו עליו שאר השדים אם היה מודיע א"כ אין מועיל אא"כ שדי להו ההוא גברא גופיה דשתי:

מהרש"א וכייל ומני לית לן בה כו׳. פרש"י באחד מכל כו והיינו לענין שאין רשות לשד בו טפי עדיף ליה כייל ומני דלא הוי הפקירא אבל לענין ברכה מצויה אמרי׳ בפ׳ המפקיד היפך זה דאין ברכה מצויה לא בדבר המנוי כו׳ וק"ל: הזנהו דהוה שדי מיא כו׳. פירשו התוס׳ והא דאיעכב ולא עשה מעצמו כו׳ ע"ש פי׳ לדבריהם בתירוצם קמא יתורץ נמי קושייתם הראשונה שהוא לא עשה כן שהיה ירא שיקפידו עליו שאר שדים שעשה כן ובתירוצם בתרא יתורץ נמי קושייתם שנייה שאם הודיעם ודאי לאחר לכולם

עין יעקב

הטעם משום עניותא בכל ענין אסור: משום מאיסותא. וא"כ מי שאינו בעל נפש מותר לשתות אבל משום כרסם אסור: אפיק שיפורי שמתיה. לפי שהיה בעל קבלה מעשית כמו

לכולם היה אפשר להודיעם ואפשר דהאחרים לא הוו ידעי ביה ולכך אמר השתא דידענא דרגיליתו ביה דכולם ידעי ביה לא הוה מעכבי וק"ל:

נד ס"ס **כי** אתא רב דימי אמר מים הראשונים האכילו בשר חזיר אחרונים הוציאו את האשה מבעלה כי אתא רבין אמר ראשונים האכילו בשר נבלה אחרונים הרגו את הנפש אר"נ בר יצחק וסימניך אתא רב דימי אפקה אתא רבין קטלה ר' אבא מתני חדא מהני וחד מהני לתומרא:

האכילו בשר חזיר. שהיה חנוני ישראל מוכר בשר שחוטה לישראל ונבלה ומאכילן וכשהנכרי בא בחנותו מאכילן נבלות ובא יהודי אחד לאכול ולא נטל ידיו וכסבור זה שנכרי הוא והאכילו בשר חזיר: **הוציאו אשה מבעלה.** והרגו את הנפש בפ"ב דיומא בעובדא דכידור איכא למ"ד קטלה איכא למ"ד לא קטלה אלא אפקה: **וסימנך.** שלא תטעה מי מהם אמר הוליאו ומי מהם אמר הרגו: **אתא רב דימי אמר אפקה אתא רבין אמר קטלה.** הראשון הוליאה. והשני הרגה אחוז הסימן (באלו) [כאילו] שניהם נעשו בה גירושין והריגה ושוב לא תטעה דודאי אין להחליף ולומר הראשון הרגה והשני הוליאה והן היו יודעין דרב דימי אתא מא"י מקמי רבין. עובדא דכידור הוא שפעם אחת הפקידו ר' יהודה ורבי יוסי כיסם לאדם אחד ששמו כידור וכשתבעו לו כפר בהם פעם אחת מלאוהו בשוק וראו עדשים מגושלות בזקנו באו לאשתו ואמרו לה בעליך לוה. שתתן לנו כיסנו הא לך סימן שאכלתם היום עדשים נתנה להם. וכשבא בעלה הפרה לו המאורע עמד וגרשה: **חדא מהני.** כולי לתומרא: **ראשונים בשר חזיר.** כרב דימי אחרונים הרגו כרבין: **בשר חזיר.** מגור מנבילה דאית ביה תרי איסורי:

מהרש"א מים אחרונים הרגו כו'. במים אחרונים ודאי דאיכא לפרש דא"כ אי לאו טעמא דמלח סדומית ראוי לתקן ומעם זה אבל במים ראשונים א"א לפרש כן דהא אי לאו חיוב נטילה משום סרך תרומה לא בא זה שלא נטל לידי אכילת איסור ונראה לפרש דלא בא לומר אלא דעבירה גוררת עבירה משום דעבר על נט"י בא לעבירת אכילת דבר איסור ועבירת סכנת נפשות גוררת סכנת נפשות דעבירת סכנת ומלח סדומית שלא נטל ידיו למים אחרונים הביאו לידי סכנת הריגת נפש וק"ל:

י"ף ק"י ע"ב **אבוה** דשמואל אשכחיה לשמואל דקא בכי א"ל אמאי קא בכית דמחיין רבאי אמאי דאמר לי קא ספית לבראי ולא משית ידך ואמאי לא משית א"ל הוא אכיל ואנא משינא א"ל לא מסתייה דלא גמיר מימחא נמי מחי והלכתא אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים מאכיל אינו צריך נטילת ידים:

קספית לבראי בדלא משית. האכלת את בני ולא רחלת ידיך תחלה: **לא מסתייה דלא גמיר.** לא די לו שאינו בקי בהלכות נטילה שהמאכיל אין לריך ליטול:

אמרה ליה ילתא לרב נחמן מכדי כל דאסר לן רחמני שרא לן כותיה אסר לן דמא שרא לן כבדא נדה דם טוהר חלב בהמה חלב חיה חזיר מוחא דשבוטא גירותא לישנא דכוורא אשת איש גרושה בחיי בעלה אשת אח יבמה נכרית יפת תואר בעינא למיכל בישרא בחלבא אמר להו ר"נ לטבחי זויקו לה כחלי: נ"ה י"ף ק"ט ע"ב

ילתא. אשתו: **הכבד.** כולו דם הוא קרוש וטעם דם לו: **דם טוהר.** של בתולים ושל ימי טוהר של יולדת ומוח של דג ששמו שיבוטא טעמו כטעם חזיר: **גירותא.** עוף טמא הוא: **לישני דכוורא.** יש לו טעם גירותא: **אסר לן.** אשת איש שרא לן גרושה ואע"פ שבעלה חי: **בעינא למיכל בשרא בחלבא.** ומה אמלא היתר דוגמתו: **זויקו.** שפודו תנו לה כחל בשפוד:

מהרש"א שרא לן כוותייהו כו'. ענין זה מפורש במ"ש דמלות הקב"ה עלינו גזירת המלך הם בלי טעם בדבר וז"ש כל דאסר לן שרא לן דכותיה וא"כ ע"כ האי דאסר לן גזירת המלך הוא ומייתי אסר לן דמא. אל תאמר משום מאיסותיה הוא כדאמרינן ספ"ב דמכות ומה אם הדם שנפשו של אדם קלה הימנו כו' הרי שרי לן דם כבד ואי מטעם מאיסותיה היה לאסור גם דם הכבד וכן אסר לן דם נדה ואי משום מאיסותיה הרי שרא לן דם טוהר וא"כ על כרחך איסורא הוא משום גזרת המלך וכן בבשר וחלב וכן בחזיר ובכל אינך דמייתי יש לפרש בכה"ג דאי הוה ביה טעמא אמאי שרא בכיולא בו ולזה אמרה דודאי גם איסור בשר בחלב גזרת המלך היא ומאי שרא לן דכוותיה וה"ל

איתוה להוא גברא דלא הוה מוקר אבוה ואימיה כפתוהו אמר להו שבקוהו דתניא כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה: ד"ף ק"י ע"ב

כפתוהו. על העמוד להלקותו כדתניא [בד"א] דארבעים ותו לא במלות לא תעשה שכבר נעשית העבירה אבל מלות עשה שלפניו ואינו רולה לקיימה כגון אומר לו עשה סוכה ואינו עושה מכין אותו מכת מרדות עד שתלא נפשו: **אמר להו.** רב יהודה: **שמתן שכרה בצדה.** למען יאריכון ימיך לכן פי' מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו עונשו שלא תטול שכר זה:

העור והרוטב פרק תשיעי

ת"ר לגיון העובר ממקום למקום ונכנס לבית הבית טמא שאין לך כל לגיון ולגיון שאין לו כמה קרקפלין ואל תתמה שהרי קרקפלו של ר' ישמעאל מונח בראש מלכים: ד"ף קכ"ג

לגיון. גדוד העוברים להלחם על בית (מלחמה) [מלחמתם]: **קרקפלין.** עור ראש אדם מת חם למכשפות במלחמה:

ת"ר *הצב למינהו להביא הערוד *וכן הנפילים וסלמנדרא וכשהיה ר"ע מגיע לפסוק זה היה אומר °מה רבו מעשיך ה' יש לך בריות גדלות בים ויש לך בריות נ"ו ד"ף קכ"ב ויקרא י"א ב"ב וכן תהלים ק"ד

עיון יעקב

כמו שכתבנו בחידושינו בב"ק דף כ"א: **כל** דאסר לן שרא לן. עיין במ"י תילים סי' קמ"ו שהאריך עוד בענין הרבה דברים ועי"ל בחולין דף ל"ג הרולה לאכול מתהאה קודם שתלא נפשה שהוא אבר מן החי:

בריות גדלות ביבשה שבים אלמלא עולות ביבשה מיד מתות שביבשה אלמלא יורדות לים מיד מתות יש לך בריות גדלות באור ויש לך בריות גדלות באויר שבאור אלמלא עולות לאויר מיד מתות שבאויר אלמלא יורדו׳ לאור מיד מתות מה רבו מעשיך ה׳. ת״ר כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה א״ר זירא מאי קרא °האזינו כל יושבי חלד אמר רב הונא בריה דרב יהושע ביברי דנרש אינן מן הישוב אמר רב פפא בשמתא נרש תרביה משכיה ואליתיה °ארץ ארץ ארץ שמעי דבר ה׳ א״ר פפא לא אבה נרש שמוע דבר ה׳ אמר רב גידל אמר רב נרשאה נשקיך מני כביך. נהר פקודאה לוייך מגלימא שפירא דחזי עליך. דפומבדיתא לוייך אשני אושפיזך אמר רב הונא בר תורתא פעם אחת הלכתי לוועד וראיתי נחש שהוא כרוך על הצב לימים יצא ערוד מביניהם וכשבאתי לפני ר׳ שמעון החסיד אמר לי אמר הקב״ה הם הביאו בריה שלא בראתי בעולמי [אף] אני אביא עליהם בריה שלא בראתי בעולמי והאמר מר כל שתשמישן ועיבורן שוה יולדין ומגדלין זה מזה וכל שאין תשמישן ועיבורן שוה אין יולדין ומגדלין זה מזה אמר רב נס בתוך נס האי פורענותא הוא מאי נס בתוך נס לפורענות:

ערוד. מן הצב ומן הנחש הוא בא כדלקמן: וכן הנפילים. שרץ מין צב: וסלמנדרא. שרץ הנולד מן האור מעצי הדס ע״י כשפים והסך מדמו אין האור שולט בו וקים ליה לר״ע דמינא דצב הוא: לפסוק זה. משום דמיירי בסלמנדרא: יש לך בריות גדלות באור. סלמנדרא: יושבי חלד. יושבי הארץ שהוא מקום [מיושב] לחולדות: ביברי דנרש. חיות המצויות באותו מקום ביברוני״ם בלע״ז: אינן מן הישוב. אינן גדלות אלא במים: בשמתא נרש. כלומר כל יושביה רשעים כולם יהיו בשמתא: תרביה טשביה ואלייתיה. החלב והעור עם הבשר והאליה כלומר כולם בקטן כגדול: לא אבה נרש וכו׳. לפי שכולם היו רשעים: נרשאה נשקיך מני כביך. אם נשקך אחד מיושבי נרש מני בכיך אם תגלאם כולם כי מוחזק גנב הוא: נהר פקודאה. אם מיושבי נהר פקוד: לוייך. נתלוה עמך בדרך: מגלימא שפירא דחזא עליך. מחמת שראה לך טלית נאה ודעתו לגונבה נתחבר עמך: אשני אושפיזך. שלא ידע היכן השכב שגנבים מומחין הן: לוועד. מקום רשעים ומרביעים כלאים: כרוך על הצב. כל שעה היה מלוי אצלו והיה נזקק עמו °כדאמרינן בקדושין בכרוכין אחריה ובבכורות חזיר כרוך אחר רחל כלומר נמשך ושוכן אצלו תמיד: יצא ערוד מביניהם. והיה נושך בני אדם וממית כדאמרינן בברכות גבי ערוד דר׳ חנינא בן דוסא: אנשי וועד הם הביאו וכו׳. מזווגי כלאים היו: אף אני אביא עליהם בריה וכו׳. והיינו ערוד: תשמישן שוה. שמשמשין שניהם פנים כנגד פנים כגון אדם או פנים כנגד עורף כגון בהמה: עיבורן. ימי עיבור: יולדין זה מזה. מתעברין זה מזה: ומגדלין. מניקות זה בנו של זה וימי עיבורו של נחש אינו שוה לא לשרץ ובהמה וחיה כדאמרינן בפ״ק דבכורות שועל וכל מיני שקצים לשלש חדשים ונחש לז׳ שנים ואמרינן התם וכאותו רשע נחש לא מצינו חבר והיאך יצא אותו ערוד מצב ומנחש: נס בתוך נס לפורענות. כדי ליפרע מן הרשעים:

תוספות הני ביברי דנרש אינם מן הישוב. פי׳ בקו׳ בבירונ״ש בלע״ז שאין לוקין עליהם משום השרץ השורץ שהן גדלות במים ור״ת או׳ דגרסינן ביברי ונרש ועיירות הן כדמשמע בכילד מעברין הכי מעלות ומורדות דביברי ונרש אזקינן ובפ״ק דסוטה גבי ויירד שמשון תמנתה ויעל יהודה תמנתה אמר רב פפא חדא תמנת הואי דמהאי גיסא סלקי ומהאי נחתי כמו ורדינים וביברי ונרש וקאי הכא אקרא דאייתי לעיל האזינו כל יושבי חלד[וקאמר דהני אינן מן הישוב כלומר בכלל יושבי. חלד כי] רשעים הם וכיוצא בזה אמרינן פ״ק דקידושין כל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב והיינו דאמר רב פפא בסמוך בשמתא נרש וכו׳ ע״כ:

מהרש״א יש לך בריות גדלות בים כו׳. זכר במעשה ה׳ ד׳ יסודות הפשוטים אש רוח מים ארץ וז״ש כי כל נברא מן היסודות אלו אינו יוצא מטבעו כי הנה יש לך בריות גדלות בים שנבראו מן המים כדגים הללו ואם עולות ליבשה שהוא ארץ כדכתיב ויקרא אלהים ליבשה ארץ גו׳ הוא יסוד הקרוב למים אף ע״פ כן מיד מתות וכן בהפך ואמר יש לך בריות גדלות מיסוד האור שהוא אש ואם עולות לאויר שהוא יסוד הקרוב לו מיד מתות וכן בהפך והוא מפני שכל נברא מד׳ יסודות הפשוטים אינו יוצא מטבעו וק״ל: וכן הנפילים כו׳. אם הנפילים דקרא קאמר הוא קשה להבין דמשמע במקראות דבני אדם גבורים הם לא שרץ ומין צב גם סלמנדריא דקאמר הכא מין צב בת״י אתכשנות דקרא פי׳ סלמנדריא ודו״ק: האזינו כל יושבי חלד גו׳. דימה את האדם לחולדה במזמור הזה לפי שזכר שם שאל יבטח האדם בעושרו כי אין דירתו רק ביבשה כמו החולדה ובבא מבול לעולם יכלה המין כולו וגרע הוא מכל שאר ב״ח שנשאר מיהת מינן בים ועיין בע״י בירושלמי דפ׳ ח׳ שרצים: ביברי דנרש אינן מן הישוב כו׳. לפרש״י דמיירי בחיות הדרים בים שייך שפיר הכא אבל לפירוש התוס׳ בשם ר״ת דמיירי בבני אדם הדרים בב׳ עיירות בביבר ובנרש דרשעים הם מה שייך זה המאמר בכאן ולפי כונתינו דלעיל יש לפרש דאנש׳ ביברי ונרש דרשעים הן אינן ראוין להיות מן הישוב כחולדה זו הדרה ביבשה אלא שיבאו המים עליהם לשטוף אותן וע״ז מייתי קרא ארץ ארץ ארץ שמעי גו׳ כפל הענין שכל יושבי הארץ ישיבו זאת על לבם שהם דרים בארץ ואם לא ישמעו לדבר ה׳ יבא המבול עליהם ויכלו מן הארץ וע״ז מסיה בכל זאת לא אבה נרש שמוע כו׳ וק״ל: הם הביאו בריה כו׳. מפרש״י הם הביאו על אנשי וועד קאי שהיו רשעים מזווגי כלאים אבל בב״ר נראה דקאי אענה אשר מצא את הימים גו׳ מה עשה הביא חמורה ו יווג לה סוס ויצאה ממנה פרדה א״ל הקב״ה אני לא

עין יעקב

חוץ מן החולדה א״ר זירא מאי קרא האזינו כל יושבי חלד. המאמר הזה איתא נ״כ בירושלמי בשבת פ׳ ח׳ שרצים ואיתא עוד שם ואריכא אמר למה הוא ממשיל כל עולם לחולדה מה חולדה זו גוררת ומנחת ואינה יודעת למי מנחת כך כל באי עולם גוררין ומניחין ואינן יודעין למי מניחין ע״כ ולשני לשונות אלו י״ל הטעם שבפ׳ שירה החולדה אומרת כל הנשמה תהלל יה לפי טעם ראשון שחולדה אינה מצויה בים רק ביבשה וכל מה שיש ביבשה יש בו נילון נשמה כדכתיב בפ׳ נח כל אשר נשמת רוח חיים באפו מכל אשר בחרבה מת הרשינן מינה ולא דגים שבים לכך אומרת כל הנשמה תהלל יה דהיינו מה שיש ביבשה וללשון שני כיון שהוא גורר ומניח לאחרים ואינו יודע למי מניח לכך קאמר כל הנשמה תהלל יה שכל א׳ יחשב אולי מניח לו וכיון שהחולדה אוסף הכל כנ״ל ואינו יודע למי מוסיף כי לעליו אך בו הנאה וכה״ג אמרינן עכברא דשכיב אדינרי שאינו נהנה ומהנה לשום אדם רק שמכל אדינרין לכן יש רעה בשורה וה״ה לכם העתא החולד והעכבר כלומר מי שיש לו שני סימנים אלו כמו החולד והעכבר שלוקחין משל אחרים לאסוף ממון ואינם נהנים ואינם מהנים זה סימן טמא וק״ל:

לא נראתי דבר המזיק חייך שאני צורא לך דבר המזיק הביא כו' וילא ממנו חברבר והיינו ערוד כפירוש הערוך ולפי זה י"ל הלכתי לוועד כמשמעו לוועד חכמים והם הביאו לא קאי אלא אענה אשר מלא את הימים כדברי הב"ר וק"ל;

הזרוע והלחיים פרק עשירי

יף קל ע"ב **א"ר** שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שאין נותנים מתנה לכהן ע"ה שנאמר °ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת (לכהנים וללוים) [הכהנים והלוים] למען יחזקו בתורת ה' כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת: ד"ה ב לא

מנת. חלק כהונה:

יף קל"ג **אמר** רבא בדק לן רב יוסף האי כהנא דחטיף מתנתא חבובי קא מחבב מצוה או זלזולי קא מזלזל במצוה ופשטנא ליה ונתן ולא שיטול מעצמו אמר אביי מריש הוה חטיפנא מתנתא אמינא חבובי קא מחביבנא מצוה כיון דשמענא להא ונתן ולא שיטול מעצמו מחטיף לא חטיפנא מימר אמינא הבו לי כיון דשמענא להא

ש"א ח דתניא °[ויטו אחר הבצע] ר"מ אומר בני שמואל חלקם שאלו בפיהם מימר נמי לא אמינא ואי יהבו לי שקילנא כיון דשמענא להא דתניא הצנועים מושכין ידיהם והגרגרנים חולקים משקל נמי לא שקילנא לבר ממעלי יומא דכפורי לאחזוקי נפשאי בכהני ולפרוס ידיה *אנסיה ליה עידניה:

בדק לן. מנסה אותנו אם נדע להשיב ורבא כהן היה: דחטיף מתנתא. מתינוקות שנושאים אותן לכהנים: מי אמרינן חבובי קא מחבב המצוה. ויפה הוא עושה: ונתן לכהן. ולא שיטול הכהן מעצמו: מימר אמרי. הבו לי הייתי שואלו בפה ומלא שהייתי סבור (שהיה) [שהוא] חבוב מלוה: חלקם שאלו בפיהם. דמגני להו קרא לבני שמואל ויטו אחרי הבצע אומר ר"מ שלא היה עבירות גזל בידם אלא חלק לויה כגון מעשר ראשון היו שואלים בפיהם: הצנועים מושכין ידיהם. בחלוק לחם הפנים קאמר במס' יומא בטרף בקלפי משום שמעון הצדיק נשתלחה מארה בלחם הפנים: לאהזוקי נפשאי בכהני. שלא ישתכח שם כהן מעליו: ופריך וליפרום ידיה. כיון שאינו עושה אלא שלא ישתכח שם כהן מעליו יפרוש ידיו לדוכן כל השנה ומחזיק נפשיה בכהני: אנסיה ליה עידניה. עתים שקבע לתלמידיו היו טורדים אותו מלישא כפיו שהיה עוסק להלמידיו בעת שהצבור נשאים לב"ה:

תוספות משקל נמי לא שקילנא. שלא אקרא גרגרן ולא אגזול ממי שצריך יותר ממני ואע"פ שגם הוא לא היה עשיר: לבר ממעלי יומא דכפורי. שיום טוב הוא כדאמרינן בפ' אותו ואת בנו ומתנות מרובות וכהנים מתאספים ואילו לא היה נוטל היו אומרים שאינו כהן:

אמר הבונה ממעשה בני שמואל שהיה ר"מ אומר חלקם שאלו בפיהם ונאמר והיה חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' או כפי' רש"י ויטו אחרי הבצע נראה כי גם שיהיה דבר מצוה בהיותו לתועלת המקבל יש לבקשו בדרך מוסר או למשוך ידיו הימנו ויקיים בו שוכר ביתו בולע בלע ושנא מתנות יחיה:

נז שם משלי כה **כתיב** °מעדה בגד ביום קרה חומץ על נתר ושר בשירים על לב רע פשטיה דקרא במאי כתיב בשונה לתלמיד שאינו הגון דאמר רב יהודה אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם שנאמר °כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו ואין שריד אלא ת"ח שנאמר °ובשרידים אשר ה' קורא א"ר זירא אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקולים שנאמר °כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד (ואין כבוד אלא תורה שנאמר °כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב. א"ר חמא בר חנינא כל העושה טובה למי שאינה יודעה כאילו זורק אבן למרקולים שנאמר °כצרור אבן וגומר) וכתיב °לא נאוה לכסיל תענוג: איוב כ יואל ג משלי כו שם ג שם כו שם יט

[מעדה בגד ביום קרה]. כמו שהלובש בגד בלוי בעת הקור וכמו שהחומץ מפסידו לנתר כן השונה לתלמיד רע [מעדה לשון בלוי ונרקב כמו כבגד עדים]: ירע שריד באהלו. [למי שירע שריד באהלו] תלמיד רע: תאכלהו אש לא נופח. אשו של גיהנם: כזורק אבן למרקולים. זו היא עבודתו כדאמרינן במסכת ע"ז:

מהרש"א פשטיה דקרא במאי כתיב כו'. כבר כתבנו בפ"ק דבספר משלי פשטיה דקרא הוא הכמשל כדמסיק בתלמיד שאינו הגון ושר בשירים היא התורה שנקראת כולה שירה כמ"ש כתוב לך את השירה הזאת וע"ל הכא דקאמר פשטיה דקרא במאי כתיב משום דלעיל דריש ליה על לב רע אי כרב ספרא אי כרבא דמיירי בתלמיד שאינו מבין והכא דריש ליה טפי כפשטיה על לב רע כמשמעו תלמיד שאינו הגון וק"ל: ירע שריד באהלו. עיין פרש"י נראה לומר מלשונו דשריד מיירי באותו תלמיד רע ולא משמע כן מדקאמר ואין שריד אלא ת"ח שנאמר בשרידים אשר ה' וגו' אבל ת"ח לאו היינו ההוא תלמיד אלא שהוא רבו השונה אותו והמקרא מסורס אם לא נופח בשריד על אשר ירע באהלו על שהכניס התלמיד הרע באהלו של תורה וק"ל: כאילו זורק אבן כו'. הדמיון בזה כי התורה נמשלה לאבן יקרה והילה"ר אשר בתלמיד שאינו הגון הוא נקרא אבן מכשול ואבן מרקולים ואמר כי הזורק אבן למרקולים אף שאין דעתו רק לבזיון הנה הוא מוסיף כבוד ע"ז כיון דעבודתה בכך ונעשה גם אבן הזה אבן שיקוץ לע"ז כן השונה התורה שהוא אבן יקרה לאינו הגון הנה הוא הוסיף אבני מכשול בו שאינו לומדה אלא לתכלית וכוונה רעה כמאמרם הלומד תורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא וק"ל:

נח יף קל"ד **תני** ר' יהודה בן אגרא אומר משום רבי מאיר ספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה מ"ט דאר"ש בן לקיש מ"ד °עני ורש הצדיקו מאי הצדיקו אילימא בדינין והכתיב °ודל לא תהדר בריבו אלא צדק משלך ותן לו: תהלים פב שמות כג

אילימא בדינין. לראות לו זכות (ב"ד) [בדין]:

מהרש"א מאי הצדיקו אילימא בדינים והא כתיב ודל וגו'. גם שמליכו ושפטו את העם משפט צדק דהיינו שלא יעשה

עין יעקב

כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם. כפי שע"י לימודו גורם לו לסועא שנופל בו ערמימות וידע את רבוני ומכוון למרוד ולא יהי' תלמידו כב הנס ורבו כגן עדן כראי' ביומא

יעשה עול במשפט היינו היכא דכתיב לדק גבי משפט אבל לדק גרידא כי הכא משמע לזכותו בדין ועוד מדכתיב ברישא דקרא שפטו דל ויתום דהיינו לשפוט לו לדק והכא שונה למיכתב הלדיקו דהיינו עשמע לזכותו קאמר ולהכי פריך והכתיב ודל וגו' גמסיק אלא לדק משלך דהיינו שתזכהו ליתן לו שלך דהיינו הספק דמדיכא הוה שלך דהמע"ה ודו"ק:

הגדה עני ורש הלדיקו. כלאה דהוקשה לו דאי הלדיקו קאי שיעשו לדקה מ"ד עני ורש וכי לא ידעינן שהלדק' היא לענייי אלא בדינן והכתיב כו' הכי"ק:

נט כב ע"ב במדבר כה תהלים קו במדבר כה
דורשי חמורות היו אומרים הזרוע כנגד היד וכן הוא אומר °ויקח רומח בידו ולחיים כנגד תפלה וכה"א °ויעמוד פנחס ויפלל קיבה כמשמעה כה"א °ואת האשה אל קבתה:

דורשי חמורות. מקראות סתומים: **היו אומרים.** מכ"ל דשל ימין מהכא: **יד.** שנותנים לכהן כנגד ידו של פנחס שעל כך נתנה לו ברית כהונת עולם חה שכרו ואיזו יד שעושה מלחמה הוי אומר של ימין:

מהרש"א דורשי חמורות כו'. ובפרש"י בחומש דורשי רשומות כו' וע' פרש"י הכא לפי הגירסא דורשי חמורות כו' והתוס' כתבו בשם רב סעדיה גאון כמין המעשה כו' ור"ל שזה השכר זרוע לחיים וקיבה היה במדה כעין המעשה שעשה פנחס הזרוע כנגד היד כו' ורמז לזה בקרא דכתיב וזה משפט הכהנים מאת זובחי וגו' דלשון משפט לא נאמר בכל כ"ד מתנות כהונה אלא בזרוע לחיים וקיבה דר"ל דאלו המתנות הוא להם במשפט כפי המעשה שעשה פנחס אביהן וק"ל:

ראשית הגז פרק אחד עשר

יף קלז ע"ב פרש"י ב"י אחרים כראשים נב
כי סליק איסי בר היני אשכחיה *לר' יוחנן דקא מתני ליה לבריה רחלים א"ל אתנייה רחלות א"ל כדכתיב °רחלים מאתים א"ל לשון תורה לעצמה לשון חכמים לעצמן א"ל מאן ריש סדרא בבבל א"ל אבא אריכא א"ל אבא אריכא קרית ליה נהירנא כד הוה יתיבנא אחרי י"ז שורן אחוריה דרב קמיה דרבי ונפקי זקוקין דנורא מפומיה דרב לפומיה דרבי ומפומיה דרבי לפומיה דרב ולית אנא ידע מה הן אומרין ואת אבא אריכא קרית ליה:

פי' כל א' מהם מנה ומחצה
אשכחיה. ר' יוחנן לאיסי בר היני: **דמתני לבריה.** מתני ה' רחלים גוזזות מנה ומנה ופרס*: **א"ל.** איסי: **כדכתיב'** קרא קא מתני רחלים מאתים: **א"ל לשון תורה** לחוד כו': **א"ל.** רבי יוחנן לאיסי: **מאן ריש סדרא בבבל.** ראש ישיבה: **אבא אריכא.** רב קרי אריכא שארוך בדורו היה כדאמרינן בפ' כל היד בנדה: **אבא אריכא קרית ליה.** ולא אמרת רבינו בלשון כבוד: [**נהירנא.** כשהיה בכאן קודם שירד לבבל היה חשוב ממני שהיה יושב לפני רבי ואני הייתי יושב שבעה עשר שורות מאחריו: **זקוקין.** נושאין ונותנין בהלכה]:

אה"ב לשון תורה לעצמה לשון חכמים לעצמן עיין מסכת והכן איך על פניו תוכיחו ר' יוחנן לאיסי על שלא הזכיר רב בלשון כבוד הראוי לו עם שהיה שלא כפניו ורחוק ממקומו:

מהרש"א דהוה מתני ליה לבריה רחלים כו'. נראה בזה כי שם רחל הוא שם המין כדכתיב שניך כעדר הרחלים אמנם כשיבא הכתוב להבדיל בין הזכר והנקבה קרי הנקבה רחל בשם המין והזכר איל כדכתיב בהאי קרא רחלים מאתים ואילים עשרים וכן בעז שהוא שם המין בכ"מ כשיבא להבדיל בין הזכר והנקבה קרא הנקבה עז והזכר תיש כדכתיב עזים מאתים ותישים עשרים ולפי שזה השם הונח ע"ש המין שהוא על הרוב בלשון זכר גם כשהוא נאמר ביחיד על הנקבות לא כתב רחלות בלשון לנקבות רבות אלא בלשון זכר ע"ש המין וכן בעזים לא כתב עזות מזה הטעם ור"י שאמר לשון חכמים לחוד שמוליכו בלשון המוסכם גם כשהוא נאמר על המין נאמר בלשון נקבה כדתנן בפ' הגוזל קנה רחל טעונה וגזזה כו' רחל העומדת לגזוז וכו' ומש"ה קאמר אתנייה גם הכא במתניתין רחלות שהיא לשון לנקבות רבות וק"ל: **זקוקין דנורא מפומיה דרב כו'.** והוא משל על התורה דמרתחא באדם כמ"ש כי הנה דברי כאש גו' וק"ל:

שלוח הקן פרק שנים עשר

יף קלח ע"ב דברים כב
אמר רבינא הילכך עוף טהור שהרג את הנפש פטור משלוח מ"ט דאמר קרא °שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך במי שאתה מצווה לשלחו יצא זה שאי אתה מצווה לשלחו אלא להביאו לב"ד ה"ד אי דגמיר דינא *בר קטלא הוא אלא דלא גמיר דיניה ובעי לאתויי לב"ד וקיומי ביה °ובערת הרע מקרבך:

יף קלט שם יג

שהרג את הנפש. ואח"כ מרד ומצאו בקן: **פטור מלשלוח.** הואיל ובר קטלא הוא והכי דרשא ליה דקבעי לשלוח למקום הכלה והפקר והאי לאו בר הכי היא והכי דריש קרא שלח תשלח את הראוי לשלחו ואת שאין ראוי לשלח לא תשלחנו: **בר קטלא הוא.** ומהיכן נמלט: **ובערת הרע.** מלוה על כל הפוגע בחייבי מיתה להביאן לב"ד כדי לבער רשעים מישראל:

שם ע"ב ישעיה מג משלי ל
אמר רב יהודה אמר רב מצא קן בים חייב בשלוח שנאמר °כה אמר ה' הנותן בים דרך וגו' אלא מעתה מצא קן בשמים דכתיב °דרך הנשר בשמים הכי נמי דמחייב בשלוח הקן דרך נשר איקרי דרך סתמא לא איקרי:

קן בים. ששטף הים את האילן והיה קן בראשו חייב נמי לשלח דים נמי איקרי דרך: **קן בשמים.** עוף נושא קן באויר: **דרך סתמא לא איקרי.** אבל ים איקרי דרך סתמא הנותן בים דרך:

שם ס"א עו בראשית ו שם ג דברים לא
אמרו ליה פפונאי לרב מתנה מצא קן בראשו של אדם מהו אמר [להו] °ואדמה על ראשו משה מן התורה מנין °בשגם הוא בשר המן מן התורה מנין °המן העץ אסתר מן התורה מנין °ואנכי הסתר אסתיר מרדכי

עיון יעקב

ביומא דף ס"ז: **הזרוע כנגד היד.** וכן י"ל דניתן כ"ד מתנות כהונה לפי שקנא פנחס לאליהו כשביל שנהרגו כ"ד אלף מישראל לכך ניתן לו כ"ד מתנות כהונה לזכר זאת: **משה** מן התורה מנין. הא דקשה מנין היינו משום דמלינו שאמר משה בן מאה ועשרים שנה אנכי היום מה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי וקשה איך ידע משה זאת הא אין מודיעין לאדם קצו אלא שרא"ה רמז על עצמו בתורה דהיינו בשג"ם בגימטריא משה וכתיב והיו ימיו ק"כ והא דשאל המן מן התורה מנין היינו מדנקרא שמו ממוכן ע"ש שהוא מוכן לפורענות זה מששת ימי בראשית ע"ז שאל מנין ומדרש רמז על המן בתורה בודאי יש ג"כ רמז בתורה על מרדכי ואסתר כי אדרבה הקב"ה מקדים רפואה למכה לכך עיימי ג"כ רמז על מרדכי ואסתר: **שנאמר ואנכי הסתר אסתיר.** יבפ"ק דמגילה דף י' אמרינן אע"פ שאנכי אסתיר אסתיר אפ"ה בחלום אדבר בו שזה נתקיים בימי אסתר כדאיתא

שמות ל מרדכי מן התור' מנין דכתיב °מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא:

ואדמה על ראשו. אע"פ שהיה בראשו לא אבדה שמה ש"מ אדם גופיה אדמה הוא מדלא אבדה את שמה דלא קרויה עפר והשתא כמי על האדן קריכא ביה. ועוד זה שאלו ממנו מכין למשה רמז קודם שבא שסופו לבא: בשגם הוא. בגימטריא משה [וכתיב בס] והיו ימיו מאה ועשרים שנה וכך היה ימי חיי משה כלומר עתיד לבא בשגם משה מן הכולדים וכן ימיו: מנין למעשה המן. המן העץ המן יתלה על העץ: למעשה אסתר. הסתר אסתיר ביומי אסתר יהא הסתר פנים ומלאוהו לרות רבות ורעות: מנין. לגדולת מרדכי: מר דרור. וקרי ליה ראש לבשמים לצדיקים ואנשי כנסת הגדולה:

מהרש"א משה מן התורה כו' המן מן התורה כו' אסתר כו' מרדכי כו'. ירלה בזה לפי שבאלו הד' מליכו שיש להם עוד שמות אחרים במשה טוביה אביגדור כו' בהמן אמרו שהוא ממוכן אסתר היא הדסה מרדכי בלשן פתחיה ולפי הנראה היה לבעל דין לחלוק ולומר שאלו שמות המיוחדים להם אינם עיקר מן התורה בהם כי שם משה בת פרעה נתנה לו והוא לשון מצרי כדעת המפרשים ושם המן ומרדכי ואסתר נראה כי שמות פרסיים הם כי המגלה נכתבה ע"י הפרסיים שע"כ לא הוזכר שם הקב"ה במגילה כדעת הראב"ע וע"כ אמר במשה מכין שהוא שם המיוחד לו לעיקר מן התורה שנאמר בשגם הוא בשר גו' שקודם שנקרא כך ע"י בת פרעה קראו התורה אותו בשם זה ע"ש שהוא הוליא ומשה את ישראל מן הים עד"ה ימשני ממים רבים וע"כ נקרא משה ולא נמשה או משוי והוא מבואר כשדור המבול לא היו מאמינים בהשגחה פרטית שאמרו מה שדי כי נעבדנו כדאמרינן פ' חלק וכפרע מהם במדה כי לפי הטבע ראוי שיהיה העולם מים במים אבל היתה השגחה אלהית שנאמר יקוו המים ותראה היבשה לצורך בן אדם וע"כ הביא עליהם מי המבול כפי הטבע ולפי שע"י משה רבינו נתפרסם זאת השגחה שבני ישראל הלכו ביבשה תוך הים והמצריים נטבעו שם ע"כ הזכיר שם משה כאן ועד"ז אמר המן מן התורה מכין שזהו שם המיוחד לו ואמר המן העץ במעשה הנחש והוא לפי שהיה הוא גזע לפעורי מינשו ועמלק אשר נחש ׳נחש הקדמוני ובמדרש המן והנחש פתחו באף כו' ושניהם נתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם כו' כדאיתא פ"ק דסוטה ואמר אסתר מן התורה מכין שהוא עיקר שמה ואמר ואנכי הסתר אסתיר ע"ש שבימיה נתקיים מקרא זה שאמר הקב"ה אסתיר לפי שרחקו והסתירו ישראל עלמם מדבור אנכי שהוא עיקר אמונה כדאמרינן פ"ק דמגילה למה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה לפי שהשתחוו לצלם ונהנו מסעודת אחשורוש ועד"ז אמר מרדכי מן התורה מכין שע"י זכו להכלל להיעשות בני חורין מלשון מר דרור כי הוא וסייעתו אנשי כנסת הגדולה לא רצו להשתחוות לצלם ולא ליהנות מאותה סעודה ועל שם שהוא ראש לגדולה ולפ"ע נמשל לראש בשמים משמן המשחה וק"ל:

סא סס [פיסקא ואיזהו שאינו מזומן וכו' וכן יוני הרדסיאות פטור משלוח] ר' חייא ור"ש (בר רבי) חד תנא הרדסיאות וחד תני הדרסיאו' מאן דתני הרדסיאות על שם הורדוס ומאן דתני הדרסיאות על שם מקומן אמר רב כהנא לדידי חזיין וקיימן שיתסר דרי כפתי מילא והוה קריא קירי קירי הוה חד מנייהו דלא הוה קריא קירי קירי אמרה לה חברתא סומא אמרי קירי קירי (אמר) [אמרה] סומא קירי כירי אתיוה ושחטוה א"ר אשי אמר לי רבי חנינא מילין מילין ס"ד אלא [אימא] במילין:

ונעיין פי' שיחת העופות כדאית' בגיטין גבי רב עיליש

חד תני הרדסיאות וחד תני הדריסאות. הורדוס התחיל להתעסק בגידולן: לדידי חזיין לי. הנך שנשארו ונבי בניהם של יוני הורדוס: וקיימא שיתסרי דרי. י"ו שורות: כפתי מילא. כל שורה ארכה כרחב מיל: ואמרן קירי קירי. אדוני אדוני קירי הוא לשון אדון: אימא קירי. כמו שאנו אומרים: אמרה. לה איסי לחברתה: סומא אימא קירי כירי. לאותו שאת קורא אדון עבד הוא על שהיה הוא עבד. כירי הוא עבד כדאמרינן בעירובין גבי בני גליל שאין מדקדקים בלשונם ההיא דאתאי לקמיה (דרי' יכאי) [דרייכא] דבעא למימרמרי קירי עבלא הוית לי וגכבוה ממני ואמרה מרי כירי תפלא הוית לי וגכבוך מין קומא סוטה בלא ראוה: איתוה. עבדים שנשארו מעבדי הורדוס ושחטוה: אמר לי ר' חנינא מילין. דברי רוח הן שלא דברו מעולם: מילין ס"ד. האמר רב כהנא לדידי חזי לי והרי רב כהנא מעיד על הדבר ואי לאו דקושטא הוה לא הוה אמר: אלא במילין. ע"י כשפים מלומדות לדבר לשון עופות:

סב דף קמב משנה לא יטול אדם אם על בנים אפילו לטהר את המצורע ומה אם מצוה קלה שהוא כאיסר דברים כ' ונקט אמרה חוזר °למען ייטב לך והארכת ימים ק"ו על מצות חמורות שבתורה: גמ' תניא [דבי] ר' יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה בכבוד אב ואם כתיב °למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך ובשלוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח את האם ולקח את הבנים בחזרתו נפל ומת היכן אריכות ימיו של זה והיכן (טובות ימיו) [טובתו] של זה אלא למען יאריכון ימיך בעולם שכולו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכולו טוב ודילמי לא הכי הוה רבי יעקב מעשה חזא ודילמא מהרהר בעבירה הוה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה ודילמא מהרהר בע"ז הוה דכתיב °למען תפוש את בית ישראל בלבם ואמר רב אחא בר יעקב זו מחשבת ע"ז ה"ק אם איתא דאיכא שכר מצוה בהאי עלמא תהני ליה ותגין עליה דלא ליתי לידי הרהור וליתזק אלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא והא"ר אלעזר שלוחי מצוה אינן נזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן סולם רעוע היה ומקום

מלורע דבזה יכול נקיים שתיקן הכן לשחוט והאם נשלוח שם ה

יחזקאל יד

עיון יעקב

כדהיתא ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וכפירש"י ע"י בעל חלום או כראה דג"כ יליף מהכי: אמרי קירי כירי. פירש"י לאותו שאת קורא אדון עבד הוא א"ל ע"ד דאיתא בהוריות דף י"ד כיאדומין אתם שררות אני נותן לכם עבדות אני נותן לכם שנאמר וידברו אליו לאמר אם היום תהיה עבד לעם הזה עיין שם: לא יטול אם על הבנים אפי' לטהר את המצורע. כלומר שלא תאמר כיון דעיקר טעם מלוה זו משום רחמנות כדאמרינן האומר על קן צפור יגיע רחמיך (ועיין בתי"ט בברכות דדוקא בתפלה אסור לומר כן משא"כ דרך פשט ודרוש) א"ב רחמנות דאדם עדיפא לטהר מצורע שלא ישב בדד חוץ למחנה אפ"ה לא יטול: תניא רבי יעקב אומר. עיין במ"ש בקידושין דף ל"ט מחבר פונים

ש״א טז ומקום יריעה היזקא שאני דכתיב °ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני א״ר יוסף אלמלא דרשיה אחר לי׳ אי קרא כר׳ יעקב בר ברתיה לא חטא מאי חזא איכא דאמרי כי האי מעשה חזא וא״ד לישנא דר׳ חוצפית המתורגמן חזא דהוה מוטלת באשפה אמר פה שהפיק מרגליות ילחוך עפר והוא לא ידע למען ייטב לך בעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך בעולם שכולו ארוך:

שהוא כאיסר. שאין בה חסרון כיס אלא דבר מועט: שמתן שכרה בצדה. כגון כבוד אב ואם ושלוח הקן שלא תוכל להבין מתן שכרם שעתידין המתים להחיות: לעולם שכולו טוב. שאין בו לא היזק ולא יסורין אלא טובה ובשלהי פ״ק דקדושין אמרינן דר׳ יעקב עובדא חזא באחד שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח את האם ונטל את הבנים וקיים כבוד אב ואם ושלוח הקן ובחזרתו נפל ומת היכן טובתו של זה והיכן אריכות ימיו אלא הוי אומר למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך:

מהרש״א אלא למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך ולמען ייטב לך וכו׳. במשנה פאה אמרו אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם בעה״ז והקרן קיימת לעה״ב כבוד אב ואם וכו׳ ויליף לה מהאי קרא למען יאריכון ימיך בעוה״ז ולמען ייטב לך בעה״ב אבל לר׳ יעקב דהכא דלית ליה שכר מצות בהאי עלמא יקשה ל״ל תרווייהו לעולם שכולו ארוך וכולו טוב וכרא׳ ליישב ע״ד שאמרו בקידושין ולתני נמי בהך ומתניתין דאוכל מפירותיהם ס׳ שלוח הקן ומשני משום דלית ליה פרי דאינו מקרי טוב לבריות כמו כבוד אב שכאמ׳ אמרו צדיק כי טוב כי פרי גו׳ ע״ש והענין מבואר כמו כבוד אב ואם שהוא טוב לה׳ ולבריות ראוי להיות בו שכר משותף לגוף ולנפש והוא הפרי שבעה״ז ולפי שהנפש המשכלת הוא עיקר מעשה האדם ראוי להיות לה עוד שכר מיוחד ועיקרי והוא הקרן שבעה״ב ור׳ יעקב מתוך מעשה שראה אמר ע״כ שכר בהאי עלמא ליכא כלל וע״כ אמר שמתן שכר הפרי לגוף ולנפש הוא יהיה לתחיית המתים שיהא בגוף ונפש והוא שאמר למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך דהיינו שכר הפרי לתחיית המתים שיהיו ימיך לגוף ולנפש יותר ארוכים מבעה״ז ולמען ייטב לך לעולם שכולו טוב הוא הקרן שכר מיוחד לנפש לעה״ב ערב ומוטב לנשמות הצדיקים שיושבו ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינ׳ ומזה שסינה הכתוב בשלוח הקן לכתוב למען ייטב לך קודם והארכת ימים וגם שלא כתב ימיו בכינוי כמ״ש גבי כבוד אב ואם לפי שאין בשלוח הקן שכר פרי כלל לגוף ולנפש רק שכר נפשי לעה״ב לחוד כדמסיק בקידושין ודו״ק: בפרש״י בד״ה לעולם שכלו טוב בפ״ק דקידושין אמריק דר׳ יעקב חזא עובדא באחד כו׳ עכ״ל מפירושו נראה דכל הך סוגיא מודלמא לא הוה הכי לבי יעקב מעשה כו׳ עד סוף פרקין לא שייכא אלא בפרק קמא דקדושין וק״ל:

הדרן עלך מסכת חולין

הלוקח פרק ראשון בכורות

יף ד אריב״ל בכ״ד מקומות נקראו כהנים לוים וזה אחד
יחזקאל מד מהם °והכהנים הלוים בני צדוק:

פס ע״ב [איתמר ר׳ יוחנן אמר קדשו בכורות במדבר ור״ש לקיש אמר לא קדשו בכורות במדבר רבי יוחנן אמר קדשו בכורות במדבר דרחמנא אמר ליקדשו כדכתיב קדש לי כל בכור ור״ל אמר לא קדשו בכורות במדבר מדכתיב והיה כי יביאך וכתיב בתריה והעברת מכלל דמעיקרא לא קדוש]. ת״ש נמצאת אתה אומר בג׳ מקומות קדשו בכורות לישראל במצרים ובמדבר
שמות יג ובכניסת ישראל לארץ. במצרים מהו אומר °קדש לי
במדבר ג כל בכור במדבר הוא אומר °כי לי כל בכור (בבני
שמות יג ישראל) בכניסתן לארץ הוא אומר °והיה כי יביאך
והעברת אמר רב נחמן בר יצחק בג׳ מקומות הוזהרו על הבכורות ליקדש ולא קדשו ובמצרים לא קדשו וכו׳:
[אלא אי איתמר הכי איתמר רבי יוחנן אמר קדשו ולא פסקו ור״ל אמר קדשו ופסקו:

[לא קדשו בכורות. שנולדו במדבר: דמעיקרא. במדבר והאי קדש לי כל בכור מוקי ליה ריש לקיש במצרים אבל במדבר לא קדשו מדכתיב והיה כי יביאך והדר והעברת כל פטר רחם]: הוזהרו ליקדש. ולעולם לכשיכנסו לארץ: לא קדשו. בתמיה והא מודו כלהו לעיל באותן שיצאו ממצרים: [ופסקו. משעת חשבון של חומש הפקודים ואילך]:

שאל קונטריקוס [הגמון את ריב״ז בפרטן של לוים אתה מוצא כ״ב אלף וג׳ מאות ובכללן אתה מוצא
א יף ת

עין יעקב

ע בארוך: והוא לא ידע למען ייטב לך. וכן בפ״ס שהוא כנגד כולם וכתיב נמי למען ייטב לכם ולבניהם ע״ע: בעולם שכולו טוב. כי יתבטל סילה״ר והוא השטן והמלאך המות ויהא בלע המות לנצח במהרה בימינו אמן:

מתני׳ כהנים לוים פטורין מפדיון בכור ק״ו אם פטרו את של ישראל במדבר דין הוא שיפטרו של עצמן ע״כ. וכתבו תוספות וא״ת בלא ק״ו תיפוק ליה מתוך תשובה שהשיבו לקונטריקוס ההגמון דמשני אותן ג׳ מאות בכורים הוי ואין בכור מפקיע בכור משום דיז שיפקיע את עצמו פ״מ דשל עצמו מפקיע מיהו י״ל אי לאו ק״ו מלינו לבנויי אותן ג׳ מאות בכורות היו והוצרכו פדיון וכ״ש א״כ לנגייהו בכדי רע״ג העודפים מלי למימר לא מנה אלא דישראל להודיה עכ״ל תוס׳ ודברי תוס׳ דחוקים מאוד סרא דנמה לא הלוים ההורה כלל דבכורי לוים יפנו כסף פדיון ומה יעשה בהם שהרי היה פדיון יותר מפדויי העודפים של ישראל ויותר המות ממיה קיימת דכי יגרע בכורי לוים מבכורי ישראל דבכורי ישראל היה בגורל אם כלה בידו בן לוי אמר בבר פדאך בן לוי ולא הוצרך ליתן פדיון ובכורי הלויי לא הפילו בגורל כלל רק כולם נתנו פדיונם יליכא כחרעא ונייחא בשמי שמיא לכל פתאום היה להם להפיל תוך גורל עם בכורי ישראל וכי תאיר עיני דצריי״מ דאי לאו הקי״ו הוי אמינא דהיה רק קין בכורי לוים ומדאן קין לוים פשוטים הנותרים חח היתה מעלם הליים שלא הוליכו לגורל לכך לא חשיב הני ג׳ מאות לוים הנותריר אבל עכשיו דנלמד מקי״ו דבכור א״ל בוס פדיון א״כ הוצרכו לומר שכל ג׳ מאות היו בכורים והוי״ק שהוא ברור ונכון ותוס׳ הניחו לי מקום להתגדר בו ועי״ל דפדויי הלוים היו כדכתיב והיה לי הלוים במקום הבכורים והקב״ה לא היה חפץ בלוים רק בכ״ב אלף שהם כנגד מחנה שכינה שהיא כ״ב אלף כדכתיב רכב אלקים רבותיים אלפי וגו׳ ובנוסה יאמר שובה ה׳ רבבות אלפי וגו׳ ועי״ל דהנותרים נבלעו ומשו עם קרח ועדתו שאין מבני לוי כדכתיב רב לכם בני לוי:

מוצא כ״ב אלף אותן ג׳ מאות להיכן הלכו א״ל אותן ג׳ מאות בכורות היו ואין בכור מפקיע בכור מ״ט אמר אביי דיו לבכור שיפקיע קדושת עצמו ועוד שאלו בגבוי הכסף אתה מוצא מאתים ואחד ככר וי״א מנה דכתיב °בקע לגלגלת מחצית השקל בשקל הקדש וגו׳ לשש מאות אלף וגו׳ ובנתינת הכסף אתה מוצא מאת ככר דכתיב °ויהי מאת ככר הכסף וגו׳ משה רבכם גנב היה או קוביוסטוס היה או אינו בקי בחשבונות היה נוטל מחצה ונתן מחצה ומחצה שלם לא החזיר א״ל משה רבינו גזבר נאמן היה ובקי בחשבונות היה ומנה של קדש כפול היה. ומנה של קדש כפול היה מנ״ל א״ר חסדא דכתיב °והשקל עשרים גרה עשרים שקלים וגו׳:

שמות לח / שם / עי׳ כתו׳ / יחזקאל מה

קונטריקוס. שם הוא: בפרטן של לוים. דגרשון כתיב ז׳ אלפים ות״ק ובקהת ח׳ אלפים ות״ר הרי י״ו אלפים ומאה ובמררי ו׳ אלפים ור׳ הרי כ״ב אלף וש׳ ובכללן כתיב כל זכר מבן חדש כ״ב אלף: (שלש מאות להיכן הלכו א״ל כו׳. ר״ל נימא לא כללן עם השאר ויפדו גם הם את הבכורות ולא יהיו זקוקים הרע״ג בכורים העודפים ממנין לפדיון כן פרש״י בחומש והיינו שחסרו למנה שעשה כן להעביר לאהרן ולבניו, שיקבלו כסף פדיון של רע״ג העודפים וקיל מהרש״א): מחצית השקל לגולגולת. לת״ר אלף ושלשת אלפים ותק״נ היו מאתים ואחד ככר וי״א מנה ככר הוא ס׳ מנה ומנה ק׳ דינר שהם כ״ה סלעים ושקל דאורייתא הוי סלע חשוב ס׳ פעמים כ״ה נמצא בככר אלף ות״ק סלעים שהם ג׳ אלפים חצאי שקלים תמצא לג׳ אלפי ישראל ככר כסף לג׳ מאות אלף ק׳ ככר לת״ר אלף ר׳ ככר ולג׳ אלפים והק״נ הנשארים אלף ותשע״ה סלעים לריף סלעים ועשה מהן מנין מכל ק׳ סלע ד׳ מנין הרי לאלף ות״ק סלעים ככר אחד פשו להו רע״ה סלעים שהם י״א מנים: ומחצה שלם לא החזיר. שהיה לו לשלם [מן החצי] ק׳ ככר וחצי וה׳ מנים וחצי והוא לא כתן אלא ק׳ ככר כדכתיב ויהי מאת ככר הכסף ואע״ג דכתיב ואת האלף ושבע וגו׳ עשה ווים אלמא דיתר מן המחצה החזיר אותו פסוק לא הזכיר אותו הגמון שמתכוין היה לקנטרו בדברים: כפול היה. שהיו בו ר׳ סלעים וה״ל ככר של קדש ס׳ מנה של ר׳ ר׳ סלעים שהם ק״כ מנה בחומש ק׳ ככר הוו ר׳ ככר והאחד ככר וי״א מנה היו האלף ותשע״ה שעשה ווים לעמודים (כדמפורש למעלה אע״פ שהמנים והככרין היו כפולים מכאן עד סוף הסלעים לא היו כפולים שהרי הם מפורשים דכתיב עשרים גרה השקל ומתרגמי׳ סלעין: מנה של קדש כפול היה מנ״ל. ואי אפשר לומר מדלא אהדר משה אלא ק׳ ככר ש״מ כפול היה דהיינו בעיא של הגמון משה גנב היה: והשקל עשרים גרה. פסוק הוא ביחזקאל והאריך רש״י פירושו): (גנב או קוביוסטוס וכו׳. פירש בערוך גנב גונב ממון או קוביוסטוס גונב נפשות עכ״ל דהיינו שגנב חצי כסף השקלים שקבלו מת״ר אלף או חצי הת״ר נפשות גנב שלא כתבו כלום והעלים אותן מהרש״א):

ב שם ע״ב

א״ר חנינא שאלתי את רבי אליעזר בבית מותבא רבא מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים א״ל גזרת הכתוב הוא ועוד שסייעו את ישראל בשעה שיצאו ממצרים שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו לו צ׳ חמורים לובים טעונים מכספא ודהבא של מצרים ועוד שאלתיו מה לשון רפידים אמר לי רפידים שמה כתנאי ר׳ אליעזר אומר רפידים שמה רבי יהושע אומר שריפו עצמן מדברי תורה וכן הוא אומר °לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים ועוד שאלתיו מה לשון שטים אמר לי שטים שמה כתנאי ר׳ אליעזר אומר שטים שמה רבי יהושע אומר שנתעסקו בדברי שטות. °ותקראנה לעם לזבחי אלהיהן רבי אליעזר אומר ערומות פגעו בהן רבי יהושע אומר שנעשו כולן בעלי קריין:

הלכה מאחר / וכתו׳ / ועי׳ ש / ירמיה מז / במדבר כה

בבית מותבא רבא. בבית מדרש הגדול (בחומש פרש״י גזרת הכתוב לפי שנמשלו מצרים לחמורים עכ״ל משמע ליה דלאו גזרת הכתוב קאמר בלי טעם דלא שייך בכה״ג אלא גם שבהמה טמאה היא גזרת הכתוב שתהיה בה קדושה מטעם זה ואמר ועוד שסייע כו׳ טעונין מכספם וזהבם כו׳ ר״ל לקיים מאמר הש״י ואחרי כן יצאו ברכוש גדול מהרש״א): לובין. מצולים: שריפו ידיהם וכו׳. לפיכך בא עליהם עמלק: לא הפנו אבות אל בנים. להצילן מרפיון ידים *מפני שריפו ידיהם מן התורה: בדברי שטות. לזנות את בנות מואב: (ל״א שטות הוא לשון בזוי כמו ויבז עשו ומתרגמינן ושט): ערומות פגעו בהם. ותקראן משמע גופן היה פוגע בהן: [שנעשו כולן בעלי קריין]. ולשון מקרה הוא:

ג

ת״ר דג טמא משריץ דג טהור מטיל בצים כל המגדל מניק מטיל בצים מלקט חוץ מעטלף שאף ע״פ שמטיל בצים מניק *הדולפנין פרים ורבים *מבני אדם מאי הדולפנין א״ר יהודה בני ימא. כל שזכרותו בחוץ מוליד מבפנים מטיל בצים כל שתשמישו ביום יולד ביום כל שתשמישו בלילה יולד בלילה כל שתשמישו בין ביום בין בלילה מוליד בין ביום בין בלילה. תשמישו ביום יולד ביום תרנגול. בלילה עטלף. בין ביום בין בלילה אדם [וכל דדמי ליה] כל שתשמישן ועבורן שוה יולדין ומגדלין זה מזה אין תשמישן ועיבורן שוה אין יולדין ומגדלין זה מזה. הכל משמשין פנים כנגד עורף חוץ מאדם ודג ונחש מ״ש הני תלתא [כי אתא רב דימי

דף ז ע״ב / דף ח / רש״י וכן מוכח בסוטה / סוף

עין יעקב

מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים א״ל גזרת הכתוב הוא. ואף לאקשויה למאי־לא נילף חמור חמור משכם כדאיתא בב״ק דף נ״ד י״ל דהרי ע״כ בהמה טהורה אינו בכלל כדכתיב בקרא מוכח דלא ילפינן משבת ואפשר דמש״ה פירש״י בחומש לפי שנמשלו מצרים לחמורים שהרי הם בני אדם שהם עבדים שדומין לחמור ונדבקתו תורה חמור מכלל דחמור דוקא גזירת הכתוב הוא ועוד שסייעו את ישראל להכי הל׳ עליהם הקדושה: תשעים חמורים לובים. כתב בעל מגלה עמוקות הטעם שרכוש גדול היה נגד משה שהיה לריק לכך היה צ׳ חמורים ע״ש ואפשר לומר לפי׳ כפשוטו דהרכוש גדול היה שלא יאמר אותו צדיק אברהם כדאיתא בפ״ק דברכות לכך לזכר זאת צ׳ חמורים ועיין במדרש דברי הימים ולכך נשתעבדו רק רד״ו שנים לפי שילחק נטל צ׳ לשמו ומחק משמו אות ש׳ ומה שנחסר תשמו שהוא רד״ו נשתעבדו ישראל ולא יותר כנגדו שמשם לה שמו ע״ש ורש״י בחומש כתב רק הרבה חמורים לובים ולא הזכיר תשעים. וי״ל מה״ט אמר מש״ה לא חמור א׳ מהם נשאתי כוונתו על אלו החמורים שעליהם לשאו ביזת מצרים והוא לא נטל כלום שעסק בעצמות יוסף והם נטלו גם חלקו אפ״ה לא נטל מהם כלום וקיל: מה לשון רפידים אמר לו רפידים שמה כתנאי ר״א אומר רפידים שמה ר״י אומר שרפו ידיהם מד״ת וכו׳ ועוד שאלתיו מה לשון שיטים וכו׳. לכאורה הדבר תמוה במה פליגי דודאי כ״ע מודו שכך שם העיר ואין מקרא יוצא מידי פשוטו אלא שסימן להדרשו במאי פליגי וי״ל בדרך הפשט דקשיא ממקשן הוא מה לשון רפידים וכן בשיטים דמאי אתי לאשמעינן הפסוק שמלחמת עמלק נעשה ברפידים ומעשה דזמרי שנעשה בשיטים מה נ״מ וקאמר ר״א רפידים שמה כלומר שמה של העיר גרם שישראל רפו ידים מד״ת לכך בא עמלק וכן בשיטים שהיו בה גרם שמה שנכשל ישראל בזנות וזימו ור׳ יהושע ס״ל דשם העיר לא היה נקרא כך מתחלה אלא ע״ש שמאורע שאירע לישראל נקרא כך וכן בשיטים וק״ל: תשמישו ביום יולד ביום תרנגול. והיינו גדלה כמאה המרעה אגל מאת המרעה מוליד בלילה

כרמפיק

דימי] אמר אמרי במערבא הואיל ודברה עמהם שכינ' תנא גמל אחור כנגד אחור:

כל המוליד. שיולד עובר ממש: מניק. שיש לו דדים: וכל המטיל בצים. אין לו דדים אלא מלקט פירורים ומפרנס את בניו: עטלף. כלב"א שורי"ץ דומה לעכבר ויש לו כנפים: ה"ג הדולפנין פרין ורבין מבני אדם. שאם בא אדם עליהם מתעברים הימנו: בני ימא. דגים יש בים שחציין צורת אדם וחציין צורת דג ובלע"ז שיריכ"א: כל שזכרותו. הגיד: מוליד. עובר ממש: מטילה. הנקבה בצים: כל שתשמישן ועיבורן שוה. כגון [כבש ועז] שכיהם משמשים פנים כנגד עורף וימי עיבורן שוה שאחד הולד בבטן ה' חדשים: יולדין. אם בא אחד על [מין] חברו: ומגדלין. מניקין: [עמהם שכינה. ויאמר ה' לדג]:

ד סס ת"ר תרנגולת לכ"א יום וכנגדו באילן לוז. כלב לנ' יום וכנגדו באילן תאנה. חתול לנ"ב יום וכנגדו באילן תות. חזיר לס' יום וכנגדו באילן תפוח. שועל וכל מיני שרצים לששה חדשים וכנגדן באילן תבואה. בהמה דקה טהורה לה' חדשים וכנגדה באילן גפן. בהמה גסה טהורה לט' חדשים וכנגדה באילן זית. בהמה גסה טמאה לי"ב חדשים וכנגדה באילן דקל. הארי והזאב והדוב והנמר והברדלס והפיל והקוף והקיפוף לשלש שנים וכנגדן באילן בנות שוח. אפעה לשבעים שנה וכנגדו באילן חרוב. חרוב זה משעת נטיעתו עד שעת גמר פריו ע' שנה וימי עיבורו ג' שנים נחש לשבע שנים*) ולאותו רשע לא מצינו לו חבר וי"א מוכססין ובנות שבע מנא הנ"מ א"ר יהודה [אמר רב] ומטו בה משמיה דר' יהושע בן חנניא אמר קרא °ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה אם מבהמה נתקלל מחית השדה לא כל שכן אלא לומר לך כשם שבהמה נתקללה מחיה אחד לשבע ומאי ניהו חמור מחתול כך נתקלל הוא מבהמה אחד לשבע דהוה ליה ז' שני ואימא כשם שנתקללה חיה מבהמה אחד לג' ומאי ניהו ארי מחמור כך נתקלל הוא מחיה דהוה ליה ט' שנים °מי כתיב מכל החיה ומכל הבהמה מכל הבהמה ומכל החיה כתיב ארור הוא מבהמה שנתקללה מחיה ואימא כשם שנתקללה בהמה מחיה אחד לשלש ומאי ניהו עז מחתול כך נתקלל הוא מבהמה אחד לג' דהוה ליה חמיסר ירחי אבע"א מכל הבהמה כתיב ואבע"א קללה הוא שדי קללה עילויה:

*) לפי שנתקלל כנחש; וי"א ס"ל כמ"ד אילן שאכל אדה"ר תאנה היה; ד מוכססין הוא בנות שוח והוא מין תאנה; רס"א בראשית ג; סס ע"ב

לכ"א יום. לאחר שנתעברה מן התרנגול שוהא ביצתה לגמור עד כ"א יום: לוז. קודלאר"ן שגדלים בו אגוזים קטנים ומשעת פרחיו עד שעת גמר פריו כ"א יום: כלב לנ' יום. נגמרה צורת הולד: וכנגדו באילן תבואה. כמ"ד עץ שאכל אדם הראשון חטה היתה קרי לתבואה מין אילן: דקל. גדלים בו תמרי: ברדלס. אפא: קוף. שימי"ו בלע"ז: קיפוף. כעין קוף ויש לו זנב ובלשון אשכנז מרקל"א: בנות שוח. תאיני מורתא: אפעה. מתעבר לאחר ע' שנה שנולד: וימי עיבורו. משעת הפרח עד שעת גמר פרי: מוכססין. מין בנות שוח ולא בנות שוח ממש: מה"מ. דנחש ימי עיבורו ז' שנים: אם מבהמה נתקלל מחיה לא כ"ש. שפחותה (שבבהמה שהוא) יותר מן החיה שהרי עז ה' חדשים וחתול כ"ב [יום] והא ליכא למימר דהאי מכל החיה היינו ארי או אפעה דאם כן ליכתוב מכל החיה ולא ליבעי בהמה: אלא. להכי כתיב תרווייהו: לומר לך וכו'. והכי משמע ארור הוא מכל הבהמה כמה שהיא ארורה יותר מן החיה כשם שהבהמה נתקללה מן החיה על א' שבעה ומאי ניהו חמור מחתול (שבשבת החונה שס"ה ימים) [שבשנה יש] ז' פעמים כ"ב יום (ואמרינן לעיל דבהמה טמאה גסה כגון חמור י"ב חדש וחתול כ"ב יום) כך נתקלל הוא מבהמה כגון מבהמה גסה טמאה אחת לז' דבהמה גסה טמאה י"ב חדש ונחש ז' פעמים י"ב חדש דהיינו אחד לז' והוו קב שני: מי כתיב מכל החיה ומכל הבהמה. דנדרוש מכל החיה דנתקלל יותר מבהמה: מכל הבהמה כתיב. משמע מבהמה המקוללת יותר כך נתקלל ואין לך מקוללת בבהמה גסה יותר מחמור: (אימא) [כך נתקלל הוא מבהמה אחד לשלש]. כגון בהמה דקה טהורה דעיבורה לה' חדשים ובג' זמני (תלתא) הא חמיסר: אבע"א מכל הבהמה. דמשמע מכל הבהמה המקוללת יותר: ואבע"א. לשם קללה נאמר הילכך קללה חמורה שתוכל לדרוש מן הפסוק שדי עילויה והכי נמי איכא לאקשויי ואימא כשם שנתקללה בהמה מחיה א' לג' ומאי ניהו חמור משועל כך נתקלל הוא מחמור א' לג' דהוו להו ג' שנים אלא איכא לתרולי קללה שדי עילויה ועוד מכל הבהמה ומכל החיה כתיב דמשמע משום בהמה שיתירה קללתה על שום חיה ומאיכו חמור מקולל מחתול אחד לשבע:

ה סס א"ל קיסר לרבי יהושע בן חנניה נחש לכמה מיעבר ומוליד אמר ליה לשבעה שנין והא סבי דבי אתונא ארבעוה ואוליד לתלת הנהו מעוברין הוו מעיקרא ד' שנין והא משמשי שמושי אינהו נמי משמשי כאדם והא חכמין אינון אנן חכימין מנייהו אי חכימת זיל זכינהו ואייתינהו לי א"ל כמה הוו ששים גברי א"ל עביד לי ספינתא דס' בתי וכל ביתא שדי בה ס' בסתרקי עביד ליה כי מטא להתם על לבי טבחא אשכח: להרוא גברא דקא עביד היותא א"ל (רישא אית לך) [רישך] לזבוני א"ל אין א"ל (רישא) בכמה א"ל בפלגא דוזא יהב ליה לסוף (א"ל הב לי רישך יהב ליה חד רישא דחיותא) א"ל אנא רישא דחיותא אמרי לך (אנא רישך אמרי לך) א"ל אי בעית דאישבקך סגי אחוי לי פתחא דבי אתונא א"ל מיסתפינא דכל דמחוי להו קטלי ליה א"ל דרי כרובא דקניא וכי מטית להתם זקפיה כמאן דקא מתפח אזל אשכח דרבנאי מגואי ודרבנאי מבראי:

עיון יעקב

כדמסיק הש"ס פ"ק דבילה ע"ש: וי"א מוכססין ובנות שוח. כתב מהרש"ל כמ"ד אילן שאכל ממנו אדה"ר תאנה היה עכ"ל ול"ל דלכך נתקללה נ"כ בקללה זו לפי שהיא פשעת כמה שפתחה לו כדאי' במדרש הובא בתוספות בסנהדרין דף ע' ע"ר ר"ה גרבר שנתקלקל ע"ש: אי חכימת זיל זכינהו. עיין בח"א שמאריך לפרש דברי אגדה זו בדרך משל ומליצה ולפי פשוטו ס"ל דר' יהושע היה מוסר נפשו לקצלא כדי לגלות חכמי סבי דבי אתונא שהם חכמים בעיניהם כהבלי שוא ושקר ושקר כל מחשבותם וחכמתם להראות שאין חכמה כחכמת תורתינו לכן האריך הש"ס בסיפור זה אף שלכאורה הם דברים של מה בכך:

מבראי דאי חזא כרעא דעיילי קטלי להו לבראי ודנפקי קטלי להו לגואי אפכיה לסנדליה קטליה להו לגואי אפכיה לסנדליה קטלינהו לכולהו אזל אשכח ינוקי מלעיל וסבי מתתאי אמר אי יהיבנא שלמא להני קטלי לי (הני סברי אנן עדיפינן דיתבינן לעיל ואינהו לתחת אי יהיבנא להני קטלי לי) הני סברי אנן עדיפינן דאנן קשישי ואינהו דרדקי אמר להו שלמא לכו אמרו ליה מאי עבידתיך אמר להו חכימאי דיהודאי אנא ואתאי למינמר חכמה מינייכו אמרי ליה אי הכי ניבעי (מינך מלתא) [לך] אמר להו לחיי אי זכיתו לי כל דבעיתו עבידו בי ואי זכינא לכו אכ״ל (נהמא) גבאי דידי בספינת׳ אמרי [ליה] האי גברא דאזיל בעי איתתא ולא יהבי ליה מאי חזי דאזיל להיכא דמדלי מינה שקל סיכתא דצה לתתאי לא עאל דלי דצה לעיל עאל אמר האי נמי מתרמיא ליה בת מוליה. גברא דאוזיף וטריף מאי חזי דהדר אוזיף אמר להו (זיל) גברא [אזל] לאגמא קטיל קמא טונא ולא מצי ביה קטל ומנח עליה עד דמתרמי ליה אינשי דמידלי לי [אמרו ליה] אימא לן מילי דכריבי אמר להו הוה לן כודנייתא וילידה והוי תלי ליה פיתקא וכתיב ביה דמסיק בבי אבא מאה אלפא זוז אמרו ליה וכודנייתא מי ילדה אמר להו הי נינהו מילי דכדיבי. מילחא כי סריא במאי מלחי ליה בסילתא דכודנתא ומי איכא סילתא לכודנתא ומילחא מי סריא. בני לן ביתא באוירא דעלמא אמר שם קם ותלא בין שמיא לארעא אמר להו אסיקו לי ליבני וטינא (מהתם אמרי ומי איכא דמצי לאסוקי התם אמר ומי איכא דמצי למבני ביתא בין שמיא לארעא) אמרו ליה מציעותיה דעלמא היכא זקפה לאצבעתיה אמר להן הכא אמרו ליה מי יימר אמר אייתו אשלי ומשחו אמרו ליה אית לן בירא בדברא עיילי למתא (אייתי פארי שדא להו) א״ל איפשילו לי חבלי דפארי ואיעיילי (אמרו ליה ומי איכא דמפשל חבל מפארי אמר להו ומי איכא דמייתי בירא מדברא למתא) אית לן ריחייא דתבירא חייטיה (שקל פיסקא מיניה שדא להו) אמר להו כרכו לי מינה גרדי ואחייטה (אמרו ומי איכא דיכיל למכרך גרדי מריחייא אמר להו ומי איכא דחייטי ריחייא) מישרא דסכיני במאי קטלי ליה בקרנא דחמרא ומי איכא קרנא לחמרא ומישרא דסכיני מי הוייא. אייתי ליה תרתי ביעי א״ל הי זונתא חיורתא והי זונתא אוכמתי אייתי איהו תרי גביני א״ל הי דעיזא חיורתא הי דעיזא אוכמתי אמרו ליה ורציצא דמיית בביעתיה בהי נפקא רוחיה אמר להו בהיינו דעאיל אמרו ליה אחוי לן מנא דלא שוי לחבליה אייתי בוריא פשטוה לא הוה עייל בתרעא אמר להו אייתי מרא סתרו היינו מנא דלא שוי לחבליה. אייתינהו כל חד וחד כי הזי שיתין ביסתרקי סבר כולהו חבראי להכא אתו א״ל לספונא שרי ספינתך בהדי דאתי אייתי עפר מעפרייהו

דף ט ע״א ועי׳ בתוס׳ *כי מטא לבי בליעי (אית ביה תלת צילמין חד מטי ידיה ארישא וחד מטי אליביה ובתרא דכולהו מחוי בידיה לאחוריה) שקל כוזא דמיא מבי בליעי כי אתא אוקמינהו

קמי קיסר וחזנהו דהוו מענו א״ל לאו הני אינהו שקל מעפריידהו שדא עלייהו אקשו לאפי מלכא א״ל כל דבעית עביד להו אייתו הנהו מיא דאתי מבי בליעי שדנהו בתיגרא אמר להו מליוה להאי ואיזילו לכו מלו שדו ביה קמא קמא הוה קא בלע להו מלו עד דשמוט כתפייה *וכלו ואזול:

בגמ׳ ליתא וכלו כך

לכמה מיעבר ומוליד. כמה שוהא עוברו במעיו: **דבי אתונא.** מקום: **והא משמשי שמושי.** אי הוו מיעברי לא הוה משמשי שדרך חיה ובהמה לאחר שנתעברה אינה מקבלת זכר: **והא חכימי.** הכהו שני וילדו לסוף המעשה: **זכינהו.** נצחם בחכמתך: **ביסתרקי.** כסאות: **כי מטי להתם.** לכרך שלהם: **עביד חיותא.** מכאה בהמה: **ואנא רישא דחיותא אמרי לך.** בתמיה: **שני.** לעוד ולך לפני: **דרי כריכי דקני.** עול חבילה של קנים: **וכי מטית התם.** כנגד הפתח: **זקוף.** החבילה [לאחרן]: **כמאן דמתפח.** כאדם שעומד לפוח: **אזל.** רבי יהושע: **אשכח דרבנאי.** אורבים: **מאבראי.** שלא יצא אחד מהזקנים לחוץ: **מגואי.** שלא יניחו אחד ליכנס: **ובי חזו.** הנך סבי: **כרעא דעיילא קטלי לבראי.** שהיתה אסקופת החדר עבה ונשפכין קוצין או אפר עליה וניכרת בה פסיעות אדם וכי חזו כרעא דעיילי קטלי לשומרים בראי שהניחו לבא וכי חזו כרעא דנפקא קטלי לגואי שהניחו לצאת והשומרים לא היו הורגים שום אדם אא״כ נכנס כולו לפנים על כרחן או אחד יוצא כולו לחוץ: **אפכיה.** ר׳ יהושע לסנדליה ועמד על האסקופה ונראית פסיעה אחת נכנסת ופסיעה אחת יוצאת ודחפוהו השומרים ויצא וכשבאו הזקנים וראו כן ודמו שמני בני אדם הן אחד נכנס ואחד יצא וקטלינהו לכולהו השומרים ואחר כך נכנס ר׳ יהושע: **וינוקי מלעיל.** בעליה להרע נתכוונו שהנותן שלום לעליונים תחלה הורגין אותו התחתונים ואמרו אנו הזקנים ולא היה לך ליתן שלום לבחורים תחלה והנותן שלום לזקנים הורגין אותו הבחורים ואומרים הלא ראיתנו חשובים מהם שאנחנו למעלה והם למטה: **מאי עבידתיך.** מאי בעית הכא: **אי הכי.** דחכימת ליבעי אנן מינך: **אי זכיתו לי.** אם תנצחוני: **דמידלי מינה.** שמיוחסת מראשונה ושואל אותה הלא יש לו לגמור הואיל ולא נתנו לו הראשונה כל שכן זו: **סיכתא.** קביל״א: **דצה לתתאי.** השפיל ידו [ונעלה בכותל] במקום שאין חור (בכותל) ולא עאל: **דלי דצה.** הגביה ידו ונעלה במקום נקב ועאל: **דאוזיף וטריף.** שלוה מעות לחברו ולא נפרע ממנו כי אם בקושי שטרף לקוחות: **מאי הזי דהדר אוזיף.** לאחריני ולא נתיסר מן הראשון: **לאגמא.** יער: **קטיל קמא טונא.** חותך חבילה ראשונה ולא מצי ביה להרימו על שכמו: **הדר קטיל ומנח עליה.** הואיל וצריך סיוע לאחרים עד דמתרמי אינש ומדלי ליה והאי נמי הואיל והפסיד באמנה ראשונה חוזר ומאמין לאחרים עד שמזדווג לו אדם נאמן ומשתכר בו: **מילי דכדי.** דברי רוח ל״א (דכדיבי) [דכזיב] דבר כזב: **כודנתא.** פרדה: **תלי פיתקא.** שטר בצוארו של הולד: **הי נינהו מילי דכדי.** אלו הן דברי רוח: **סיליתא.** סילי״א: **דפארי.** קוצין עשו לי חבל מקוצין ואם אין אתם עושים שאלתי אף אני לא אעשה שאלתכם: **חייטה.** תפור אותה: **כרוכו לי גרדי מינה.** הוציאו לי ממנה חוטין כדרך הגרדים שמוציאין חוטין מן הבגד ותופרים אותו בהן: **גרדי.** פרנגש״י: **משרא דסכיני**

במאי

במאי קטלי לה. ערוגה שכינן בהם גחזין וקוצצין אותם: זוגתא. תרנגולת: ורציצא דמית. אפרוח שמת בתוך קליפתו: אהוי לן מ:א דלא שוי להבליה. הראנו כלי שאינו שוה הפסד שהוא מפסיד: בודייא. מחצלת: לא עייל בתרעא. שהיה ארוך ורוחב יותר מן הפתח: אייתו מרא. פושיי"ר בלע"ז: וסתרו. בנין הפתח והכותל עד שיכנס: אייתינהו. למיכל בשפיכתא הואיל והכינהו והיה מביאן אחד אחד בפני עצמו ומכניסו לחדר: ובי תרי שיתין בישתרקי. שבר כל חברי לחדר זה ינוחו: א"ל. ר' יהושע: לספונא. רב החובל: שרי ספינתך. התר ספינתך ולך: לבי בליעי. מים שבאוקינוס שבולעין כל מים שנופלין בו ומביאין אותם עד תהום ופולטות אותן [והיינו] דכתיב והים איננו מלא: דהוו מעני. מעוכים ושפלים [לפי] שלא היו בארצם: אקשו. העיזו פניהם ודברו קשות את המלך כשהריחו את ריח ארצם והיו סבורים להיות קרוב לארצם: בתיגרא. בכלי ל"א בתיגרא בחבית: דשמיט כתפייהו. נשמטו פרקי שכמם: ובלו ואזול. בלו והלכו לאבדון:

מהרש"א בהגדה דריב"ח עם סבי דבי אתונא לפי ברבים מתמיהין בדברי אגד' זו בענין נצוחי שבא דבי אתונא המפורסמי' בחכמה גם בעניני הקיסר עם החכם בעל הגלחון בכ"מ ריב"ח אשר עליו נאמר בזה אשרי יולדתו כנראה שהיו מנצחים זה את זה בדברי היתול ושקר כמו שהם בעצמם מעידים ע"ז שא"ל אימא לן מלי דבדיאי ושיהי' ריב"ח מוסר נפשו לקטלא על דברים כאלו גם התלמוד שמזכיר כל דבריהם שלפי הנראה אין בהם לא חכמה ולא מוסר ודבר בפתים אך למחסור דלא עדיפי מספר בן סירא שאסור לקרות בו ומקרי ספרים חיצונים וע"כ נתתי לבי לדרוש על כוונת דבריהם שהם באמת משל ומליצה בדברי חכמה ואמונה בתורתינו שבא החכם בעל הגלחון ר"י ב"ח נוכח עם הכופרים סבי דבי אתונא כדרכו של ריב"ח בכ"מ עם המינים לנוכח עמהם באמונת תורתינו במליצה וברמיזות הלבש בעצמא כדאמרינן פ"ק דחגיגה אחוי ליה ידו נטויה כו' וא"ל קיסר לריב"ח כו' אמר גברא דלא ידע מאי דמחוו ליה במחוג יחוי קניה מלכא אפקוה למין וקטלוה כו' ע"ש וכיוצא בזה הכא שהיה מוסר נפשו לקטלא באם לא יבין משל ומליצת דבריהם ואם הוא יגלה אותם לא בקש מהם רק שיאכלו בספינתו ואתה המעיין ראה כוונת דבריהם וכפי אמונתינו שבאו לנוכח ברמז עם החכם ריב"ח מענין לענין ומתחלת אמונתינו בקבלת התור' ומעלת ישראל ודבוקם בה' והנבואה והחכמה אשר בהם יותר משאר האומות וענין החורבן וגלות התורה ואריכות הגלות ושכר ועונש הנפש והשארות ואבוד המלכיות בבוא משיחנו בב"י א"ס. הקושיות בכלל מה הוא ענין שבאו לנצח זה את זה בדברי הבאי ובטוחים לפי הנראה וע"ק מה ענין שהוא אמר בעית למגמר כו' והם השיבו אי הכי נבעי מינך גם קשה כיון שהם אמרו לו אימא לן מילי דבדיאי א"כ כשא"ל בשילתא דכודנייתא מאי קא"ל מי איכא שילתא כו' וכודנייתא מי ילדה כו' ומבואר שהשגת עיוני קשה גם המעיינים אינן שלמים אם לא ע"פ התורה שהיא התחלה לדרכי ה' ומדרגה למדרגה ובזה יש לאומה ישראלית מעלה עליונה בחכמה ובנבואה יותר מכל אומו' עע"ז לפי בכל עיונם ומעשיהם של האומות אינן רק לפי חכמת הטבע ולא כפי דת האלהית ומזה מבואר בשמעתין שדברו בחכמת הלידה וטבע התרנגולת לכ"א יום וכנגדו באילן נאה כו' הזהב והארי כו' לג' שנים כו' וכנגדו באילן בנות שוח נחש לז' שנין ואחותו רשע לא מליתו לו הכר וי"א מכשקין בנות שוח לגירסת התוס' ובזה פליגי חכמי ישראל וחכמי אומות העולם שא"י אומרים נחש לז' שנים שאף לפי לידתו וטבעו היה לג' שנים בכלל שאר חיות שהוא מין חיה הכא לפי התורה וחכמת אלהית נשתנה לידתם וטבעם ונתקללה לז' שנים ע"י רשעתו וע"כ אין לו חבר בלידה והי"א מחכמי ישראל שגם בנות שוח מין א' הנקרא מכשקין נתקלל לז' שנים שהיה ג"כ לכתחלה לג' שנים כפי הטבע כשאר מיני בנות שוח אבל נתקלל שממנו אכל אדה"ר והביא שוחה לעולם ונקרא ג"כ בנות שבע ע"ש שהביא ז' מיני אבילות לעולם כדאמר בב"ר ומזה כי דעת הקיסר היה כחכמי אומות כפי חכמת הלידה לג' שנים כשאר חיה וריב"ח השיב לו כפי חכמת אלהית וא"ל דאכן חכמינן בזה עפי כפי חכמת אלהית וא"ל הקיסר א"כ זכינהו לחכמי אומות ומזה כשא"ל אנא חכימנא דיהודאי כו' דהיינו שיש בידו חכמת אלהים אמרו לו אם כן איך אמרת שבאת למגמר מינן אדרבא אכן נבעי מינך כיון שלפי דבריך אתה יותר חכם מינן שיש בידך חכמת אלהית והשיב להו לחיי כו' ובזה הענין בא עתה לנוכח עם סבי דבי אתונא דמי מהן שלא יבין דברי חבירו וחכמתו ברמיזות הוא מנולח כמ"ש לעיל ולזה א"ל לחיי כו' שאני מוותר נגדכם לפי שיש בידי חכמת אלהית ועליה אני בוטח שלא תנצחוני ואם תנצחוני שלא אשיב לכם הנני בידכם לקטלא אבל אם אני אנצח אתכם בחכמת האלהית אשר אתי לא אבקש מכם רק זאת אכלו כו' ואמר שהתחילו הם לשאול הא' ההוא גברא כו' והוא מבואר באלו המינים כפרו במעלת ישראל ובחכמתם אשר להם ע"י תורה אלהית שכשייחדו ישראל ליתנה להם יותר מכל שאר האומו' וע"י התורה נעשו ישראל בת זוגו ובת מזליה של הקב"ה כמפורסם בכמה כתובים והם כפרו בזה וזה שהביאו לו משל בדרך אכן גברא דאזל ובעי איתתא ולא יהבו ליה מאי חזי דאזיל היכא דמידלי כו'. דודאי איהו אזיל להיכא דנחתו מיניה דמנכ"ם לא יתנו אותה לו אבל אזיל ליותר שפלה מהראשונה דאולי אותה יתנו לו. וכן הוא הדבר הזה שכבר החזיר התורה לכל האומות כמ"ש וזרח משעיר גו' מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן כו' ולא קבלוה וא"כ ע"כ מה שהלך אחר כך לישראל שיקבלוה לא מפני דמעולי מינן אלא שהם יותר שפלים במעלה והשיב להם משל כמודן בזה שהתורה נמשלה למסמר נטוע ואיתר תקוע יתד שהכל תלוי בו ואין לתקוע יתד למטה בכותל כי אין ראוי לתלות בו שום דבר אבל יש לתוקעו למעלה בכותל במקום שאפשר לתלות בו כל דבר כן הוא שהתורה שהיא יתד שכל העולם תלוי בה ועל כן נצטרך לתקוע אותה למעלה מן העולם דהיינו באומה הישראלית שיש להם אחיזה בעולם העליון בצורת יעקב החקוקה תחת כסא הכבוד ובשמתן שקבלו אותם בהיותם שם כדכתיב אשר איננו פה וזה שסיים דמתרמי לי בת מזליה הם ישראל שאין להם מזל בשמים כמו שיש לשאר האומות לכל א' וא' מזל בשמים. אבל הם בת מזלו של הקב"ה כמ"ש יעקב חבל נחלתו גו' והוא למעלה מן השמים כמ"ש על ויגלה אותו התולה גו' דהשתא היתד אשר עולם התחתון תלוי בו עליו דהיינו התורה הוא תקוע בישראל אשר הם למעלה מן השמים וא"כ מה שהחזיר התורה לכל האומות לאו היינו מטעם שאמרתם שהרי לא אפשר היה לתקוע היתד בהם למטה שא"א היה לתלות עליו כל העולם אבל מה שהחזיר התורה לאומות גלוי וידוע היה לפניו שלא יקבלוה כדאמרינן במדרשות וריב"ח לא היה חש להשיב להן במשל הזה רק על שאלתן במשלם. הב' שאלו לו כלפי מ"ש כו' בב"מ שהתורה נתנה לישראל במתנה דר"ל כדרך הנותן לחבירו שהוא מקנה לעולם ולא כמלוה לחבירו שאינו רק לזמן שהתורה ניתנת לנו לעולם בלי זמן אבל אלו הכופרים אומרים שאינה דרך מתנה רק דרך הלואה ושאלה ליבטל לזמן. וז"ש ד"א גברא דאוזיף לחבריה פ"א וטרפו שלא שלם לו ולא קיים הבטחתו לשלם

לבלם לזמן קבוע הנקבע לו מאי חזא דהדר יזיף ליה דודאי אינו מטה לו שכית הנה גם אתם בית ישראל שהתורה נתנה לכם רק דרך הלואה ואתם טרפו לו שלא בלמתם אותה לו בזמן שקבע לכם בהיותכם על אדמתכם בעברתם על מצותיו ועוד היום אין אתם מקיימין את המצות בגלותכם מאי חזא דהדר יזיף לכם כמו שאתם אומרים שיהיה כן לימות המשיח שנאמר וכרתי את בית ישראל גו' ברית חדשה דכיון שאין אתם פורעים לו היאך למה יזיף לכם ברית חדש לימות המשיח והשיב להם גם בזה משל כנרץ **גברא דאזל לאגמא כו'.** ר"ל מי שיצלח עבדו להביא לו מאגמא סך ידוע קנים והנה הוא הלך וקטל קנים ככל מצות אדונו עליו אך אחר במחברם באגודה ולא יוכל לשאת את כולם ביחד למקומה שקבע לו האדון ולפי שאין ראוי לפחות ממצות אדונו על כן הוא ממתין עד דמתרמי לו לעזרו שיוכל לשאת אותן למקום שקבע לו אדונו וכדי שלא יבטל ממלאכתו הוא מוסיף וקטל ואנח עילויה כן הוא הדבר הזה שאנו עושים מלאכתינו דהיינו שאנו לומדים כל התורה במצות השם יתברך כדרך הוא עלינו שהוא דמיון קטל הקנים אך שא"א עלינו לשאת עול המצות כולם ביחד שיש מהם שתלוים בארץ ובמקדש עד יבא משיח שהוא שעוזר לנו לישא עול המצות במקום הנקבע לנו דהיינו בארץ ובמקדש והיא הברית החדש שאמר שאז נוסיף חלק בעיון כמ"ש כולם ידעו אותי גו'. וכשראו המינים שלא נצחו אותו בויכוח הזה א"ל שהוא יאמר מלתא דבדיאי שהענין שקר והוא רמז ע"ד חכמה ועי"ז אמר הכתוב הצילני משפת שקר מלשון רמיה גו' דהיינו ממה שבקשו אלו הכופרים לדבר עמו בשפת שקר שהענין שקר כפי הדבור וגם הוא לשון רמיה ע"פ מרמה וחכמתם הצילני מהם מקטלא שאוכל לנצחם. הג' שאמר להם במשל כנרץ במילי דבדיאי **כודנייתא דילדא כו'.** וע"פ מ"ש פ' מקום שנהגו הוא ענה גו' פסול היה והביא פסול לעולם דכסם שהפרדה אינו זרע שיקרא ע"ש אביו שהוא בא מן הסוס והחמור גם אין לו זרע כך העכו"ם פסולים הם ואין להם זרע שיקרא ע"ש אביהם דאין מהם יחוס אב וז"ש בהם וזרמת סוסים זרמתם דהיינו כענין הזרמת שיש לסוס עם החמור שבא מהן הפרדה ולפי שכבר אמרו לו שאין למות לישראל עוד והברית החדשה פירשוהו שלא נאמר על ישראל רק על האומות כמ"ש המינים ועי"כ א"ל כודנייתא דילדתא וסוי תלי לה פיתקא כו' דהיינו שטר לווה שיפרעו בניו למי שהלוה בבית אביהם ואמ' כו' וזה משל דודאי זה אינו שאינו מלוה לפרדה כיון שלא יהיה לו בנים לפרוע מהם כן הענין באומות שנדמו לפרדה הזאת שאין לה בנים נקראים ע"ש אביהם ליתבע מהם הפירעון ואם כן ע"כ ברית חדשה לא עליהם נאמר ניתן אבל לישראל ראוי ללוות שיוכלו לפרוע ע"י בניהם שנקראו ע"ש אביהם לעולם שהשם י"ה מעיד עליהם. וא"ל **כודנייתא מי ילדה כו'.** שהם לא הבינו המשל מזה. וא"ל **הי נינהו מילי דבדיאי.** שהרי בזה אתם חפצים לדבר במשלים במילי דבדיאי ובזה נצחם במה שלא הבינו כאן דבריו לפי המשל ולכך לבסוף אייתינהו לניכל כו' אך כשראו שהוא נצחם במה שלא הבינו באו הם לשאלו ג"כ במילי דבדיאי אולי יוכלו לנצחו שלא יבין גם הוא דבריהם. וא"ל **מלחא כי סריא במאי מלחי ליה כו'.** מבואר כי הברית אשר לו יתברך עמנו הוא הברית לעולם כמו המלח שהוא הדבר המתקיים לעולם וכמ"ש ברית מלח עולם לו אבל הם אומרים שאינו לעולם וכבר ביטל הברית עמנו בהיותינו בגלות המר ולותם לקח לעם תחתינו וז"ש מלחא כי סריא כיון שהברית מלח אשר עמנו סריא ואינו קיים בגלות במאי מלחי ליה שוב להתקיים לעולם ועי"ז השיב להם ורמז להם ע"פ כוונתו דלעיל. וא"ל **בשליא דכודניתא.** שהאומות כדמו לפרדה כי לפי שדינו הם להיות בעל הברית עם ישראל ולקיים' הברית עם האומות אמר כי הם כמו הפרדה שאין לה שליא למלוח בה לעשות דבר המתקיים שאין להם זרע נקרא ע"ש אביהם כמ"ש וא"א לקיים הברית עמהם לעולם אבל ישראל שיש להם זרע אחריהם יתקיים בהם הברית לעולם כמ"ש באברהם והקימותי את בריתי וגו' ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם וגו' וז"ש שאין שליא לכודנייתא ואין לכם זרע אחריכם להיות מתקיים בכם הברית אבל המלחא והברית שלנו ודאי לא סרח והוא קיים לעולם לזרעינו אחרינו. וא"ל עוד **בני לן ביתא באוירא כו'.** שא"ל הנס. בהיות ישראל על אדמתם ובית המקדש בנוי היה לכם מעלה יתירה שהיה רוח הקודש בא לכם והייתם דבקים בה' אלהיכם אבל מאז אשר נחרב הבית וגליתם משם הייתם נפרדים ממנו כי מי יבנה לכם בית באוירא שישכון עליו רה"ק משם שהרי אין לכם בארץ מקום לבנות בית שהוא ביד שונאכם והיה התשובה **אמר שם תלה ליה בין רקיעא כו'.** שרצה לכם דבכל מקום נמצא הקב"ה לצדיקים כמ"ש למה נקרא שמו מקום שבכל מקום שהצדיקים עומדים שם הקב"ה נמצא להם שנאמר בכל מקום אשר אזכיר את שמי וגו' ובכל גלות וגלות הוא דבוק עמנו באויר רוחני מבלי בית הבנוי מחומר גשמי אבל אתם **אסיקו לי ליבני וטיני כו'.** ר"ל אתם שתאמרו שנפרד ממנו והיה הדבקות בכם הנה אסיקו לי ליבני וטיני כו' כי אין עמכם דבר רוחני הנדבק לכם רק דבר גשם וחומר. וא"ל עוד **מציעותיה דעלמא כו'.** שא"ל באף שכן היא שדבקותכם באויר רוחני בלא בית היינו במקום הקדוש בירושלים שהוא במציעות העולם וכמ"ש וזה שער השמים שמשם שפע החכמה ירדה לכם אבל אתם שאינכם שם במקום ירושלים אין עמכם שפע החכמה והשיב **וזקפ' לאצבעית' הבא.** ר"ל כי אין עולם מקומו אבל הוא מקומו של עולם ואין לו גדר במקום כי הוא אינו גשם ובכל מקום שכינתו שרויה כמו במציעותא של עולם אבל הצדוקים אלו האמינו בגשם ולכך לא הבינו דבריו. וא"ל **ומי יימי'.** והשיב להם **איתו כו'.** כיון שאתם מאמינים בגשמות כדברי הקיסר פ' א"ע לריב"ח הנה אייתי לכם אשלי למדוד עד מקום שכינתו במציעותא דעלמא אבל אנו מאמינים שאינו גוף וכל העולם מקומו ואין כאן מקום מציעות לשכינתו. עוד א"ל **אית לן בירא כו'.** הבאר הזה רמז ממקום ששואבין ישראל רוח הקודש כדאמרינן שמחת בית השואבה שהיו שואבין משם רה"ק וכאמור כי אותי עזבו מקור מים חיים וא"ל הנה הבאר שהיה לכם הוא עתה חוץ מהעיר שלכם דהיינו חוץ מהעולם שכבר עלתה השכינ' למרום בחורבן הבית כדאמרינן בעלמא ואי אפשר לכם להוריד אותו הבאר שמחוץ לעיר אל העיר אבל באורות ומזלות האומות הוא בתוך העיר דהיינו בעולם כגלגל המקיף אשר משם יבוא להם שפע ברכתא והשיב אית לן חבלים חזקים להורידן אף מחוץ לעיר דהיינו ממרום וע"ד יעקב חבל נחלתו ואמרו במדרש צדיקים ירשו ארץ וגו' וכנגדן עמדו ז' צדיקי' והורידו שכינה לארץ ואלו הן אברהם כו' עד וכתיב וירד ה' על הר סיני אבל לכם ודאי לא הי' אפשר להוריד מקון לעיר דאין לכם לעשות רק חבלים פחותי' עשוים מפארי שהן לשוני' אומות שנדמו למזון המעורב בפארי וקוזין. ועוד א"ל **אית לן ריחייא דתבירא כו'.** רמזו לו שהיה לכם לישראל ריחים משולחן גבוה ומזוס שהייתם לו לעם כענין שאמרו שחקים שבו שוחקים מן לצדיקים וכל זמן שהייתם בארץ הייתם אוכלים משלחנו על ידי הקרבנות והרי עתה אתם גולים משלחן הזה כמ"ש ואוי להם לבנים שגלו משלחן אביה' ונשבר לכם ההוא ריחייא והשיב להן כרובו כו' והודיע כי הצדיק נמשל לצור כמ"ש אברהם ושרה טומטמין היו כנאמ' הביטו אל צור וגו' אביכם וגוי דר"ל אף שהיו טומטמין מבלי

ניבני

טבע תהולד' כלור הזה הביטו אליו שע"י מעשיהם הטובים נשתנה טבעם והולידו. וז"ש ברובו לן כו'. דודאי במעשיכ' א"א לשנות טבע הלור ולעשות ממנו חוט אבל לדיקים שלנו שבכל דור שנמשלו ללור הם בעלמם החוט לתפור ריחייא הנשבר כמ"ש ג' פרנסים טובים עמדו להן לישראל המן בזכות משה הבאר בזכות מרים הענן בזכות אהרן והן היו לנו חוט המשולש לתפור הריחייא להיותינו זוכין משלחן גבוה וכ"ה בכל דור כמ"ש בר' חנינא בן דוסא כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני כו'. ועוד א"ל מישרא דסכינא כו'. ר"ל דיש לכם הרבה מוכעים אשר מוכעי' אתכם מלבוא אל השלמות והן הן הסכנות והלרות שבכל דור ודור שנדמו למישרא דסכינא המוכעים האדם מלילך למקום מנוחתו דרך שם והשיב להם ע"פ מ"ש בפ"ק דב"ק משלחי רגל השור והחמור כל העוסק בתורה ובג"ח זוכה לנחלת יששכר דכתיב ביה חמור גרם וכיוסף דכתיב ביה עמים יכנח יחדיו וגו' והיינו שע"י ג"ח ותורה כבוא אל השלמות שמלילים אותנו מהלרות והסכינים בקרן השור וחמור כיוסף ויששכר או שרמז להם על קרנו של המשיח וחמור ע"ש עני ורוכב על החמור שהוא ילילנו מכל המוכעים שלנו להגיע אל השלמות. ועוד אייתו תרי ביעי וא"ל הי זוגתא כו'. ע"ד שאמרו בשמעתין תרנגולת לכ"א יום וכנגדו בלוז ואמרינן שרמז ירמיה מקל שקד אני רואה שהם כ"א יום מי"ז בתמוז עד תשעה באב והם רמזו לו ימים אלו בזוגתא לוכמתא ע"ש הגלות ולפי שיש עוד כ"א ימי סליחה ושמחה מי"ע ראשון של ר"ה עד כ"א תשרי שהוא הושענא רבה יום גמר החתימ' כדאיתא במדרשות והוא שרמז לו בזוגתא חיורתא גם כן ע"ש ליבון עונות וכך א"ל הרי תרי ביעי שהתולדה מב' זוגתא הן כולם לבנים ואין ניכר איזה מהשחורה ואיזה מהלבינ' כי אין לכם היכר כן מקרה אחד יקרה את כולן שהפורענות והטובות שוים בימים בשיעור אחד זה כזה כ"א יום הן ואין כאן מקום תקוה לכם והשיב בדוגמא זה עיזא איבמתא כו'. הן ב' שעירים שהביאו ישראל בי"ה החיורתא היא שהיתה לה' והאוכמתא שהיתה לעזאזל והגבינה שהיא התולדה הן שניהם לבנים שגם השעיר לעזאזל היה מלבין עונותיהם של ישראל שנאמר ונשא השעיר וגו' כמ"ש שהיו קושרין בהוא שעיר המשתלח חוט של זהורית וכיון שהגיע למדבר היה מלבין וכן הוא שענין בב' זוגתא שהיו שניהם תולדותם לכ"א יום ותולדות שניהם היה בלים לבנים כי הנה ב' שיעורים כ"א יום ג"כ תולדותיהם שוין בליבון כי כמו שהכ"א ימים שמר"ה עד הושענא רבה תולדות ליבון עון וכפרה עליהן הן כן גם ימי כ"א יום פורענות מי"ז בתמוז עד תשעה באב היה תולדות ליבון עונות כי הלרות ויסורין מכפרין כמ"ש הגלות מכפר. ועוד א"ל רציצא דמית מהיכא וכו'. שאלו הלדוקי' לא האמינו בהשארו' הנפש אבל האדם קונה שלמות שלו בעה"ז וע"כ אמרו הגם שיש לכל איש מישראל דביקות נפשו ואלהית בהיותו חי בבא משיח להשלים שלמותו אז במעשים אבל רלילה שהם כלל ישראל בגלותם בכל ימיהם בלרה ע"ש והיית אך עשוק ורלוץ כל הימים שהוא מת בגלותו מה שלמות יגיע לו בתורתו ובמעשיו ולהיכן רוחו ונשמתו נפיק להשיג שלמותו והשיב לו ע"פ אמונת תורתינו דמהיכן דעל הנשמה ר"ל שהנשמה היא נלחית לפי מעלתה דמהיכן דבאת דהיינו מתחת כסא הכבוד להתם נפיק במותו כמ"ש והיתה נפש אדוני לרורה בלרור החיים שיש לה שם השארת נפש לזמן התחיה. ועוד א"ל נקיף דבריהם בענין האמונה באחרית הימים שהעידו עליהם הנביאים שיאבדו כל האומות וישראל ישארו לחיים וע"ז רימו ישראל לכלי שפל כמ"ש ונבלע בגוים ככלי אין חפץ וגו' דר"ל דגאומות נבלע כך אבל הוא יתברך ב"ה חפץ בהם שקראם ארץ חפץ וכאמר כי חפץ ה' בך ואמרו כל הגוים שזה המפן לא שוי חביליה שמעולם מלא כזה מהם יאבד בשביל ישראל כאמר יונו הנביאים ע"ז. והשיב להם אייתי בל הד בודיא כו'. הם כלים שפלים אשר האומות נמשלו בהם שנמשלו לקש שנעשו מהם המחללות השפלים האלו והן ודאי אינן שוין חביליהו לסתור האדם את ביתו בשבילם אבל עמו ישראל שהם חפץ וכלי חשוב בעיניו יתברך ברוך הוא כמ"ש ואתם תהיו לי סגולה מכל העמים וגו' דימה אותם לכלי סגולה וחביב הניתן באולר מכל שאר האומות שאינן רק ככלים פחותים שאין האדם חש ליתנן באולר וראוי בשביל חפץ וכלי כזאת החביב וכחון באולר שיסתור האדם ביתו להשיגו כן ראוי שיסתור ויאבד יתברך ב"ה כל העולם בשביל ישראל החביבים ומגולים לו מכל האומות וה' יראנו נפלאות מתורתו אמן:

[משנה] מצות היבום קודמת למצות חליצה בראשוני' יג שהיו מתכוונין לשם מצוה ועכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום:

עכשיו מצות הליצה קודמת. שהמיבם את יבמתו שלא לשם מלוה פוגע באיסור אשת אח:

עד כמה פרק רביעי

[משנה] הנוטל שכר לדון דיניו בטלים וכו': דף כט

גמ' מנה"מ א"ר יהודה אמר רב דאמר קרא °ראה למדתי אתכם וגו' מה אני בחנם אף אתם בחנם דברים ד תנ"ה כאשר צוני ה' אלהי מה אני בחנם אף אתם בחנם מניין שאם לא מצא בחנם שילמד בשכר ת"ל °אמת משלי כג קנה (ואל תמכור) ומנין שלא יאמר כשם שלמדתיה בשכר כך אלמדנה בשכר ת"ל אמת קנה ואל תמכור:

מה"מ. דאין נוטלין שכר על הוראה ות"ת שילמד: אמת. תורה:

תוספות [מה אני בחנם וכו']. ומה שנוהגין עכשיו ללמוד תורה בשכר אם אין לו במה להתפרנס שרי ואפילו יש לו אם הוא שכר בטלה דמוכח דמניח כל עסקיו ומשא ומתן שלו ומיסתברא דחשיב מוכח יותר מקרנא דתהי תמרא ושקיל זוזא ועוד בקטנים שרי מטעם שימור ושכר פיסוק טעמים כדמוכח פ' אין בין המודר:

אה"ב אמת ולדק הוא כי היה מן הנאות ללמוד וללמד תורה בחנם כי בחן וחסד נתננו לנו ה' יתברך ובידיה משה עבדו לכל ישראל ונמשלה למים ומה מים חנם לעולם אף התורה תהיה כן אמנם כלוק העתים וקשה מזונותיו של אדם יש לנו לסמוך על דברי התוס' אם אין לו להתפרנס אז נוטל שכר בטלה ולא מבעיא בקטנים לשכר שימור ופיסוק טעמים. וכן בתורי הוראה ורבני הקהלות כי לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן. ורואה אני שאפילו על מרע"ה אמרו פ' אין בין המודר ס"ר חמא ב"ח בתחלה לא נתנה תורה אלא למשה ולזרעו שנאמר כתוב לך פסל לך מה פסולתן שלך יהא אף כתיבתן שלך יהא ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל ועליו הכתוב אומר טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל. וקוף אוקמוה בפלפולא בעלמא שנתן לו למשה לבדו פלפולא והוא נהג בו טובת עין ונתנה לישראל. יהי מה לא לחנם לגמרי היתה כיון שקבל מאת ה' שכר פסולתן של לוחות עשיר היה והיה לו במה להתפרנס ולא הוה שייך ביה ג"כ שכר בטלה ושכר שמירה ללמים בראיות נכונות הב"ב פה מפיק מרגליות הרב אברבנאל ז"ל בפירושו על מסכת אבות לאחד החכמות הרב הגדול רמב"ם ז"ל על לעקתו. כי נדלה מאד בפירושו על משנת ר' לדוק אומר אל תעשה עטרה להתגדל בהם ולא קרדום וכו' על חכמים שנוטלים חוקם מיחידים וקהלות והראה הן ע"פ הדין הן מסברא ישרה שנתמעטו לבבות הדורות מכבוד יראי ה' והחכמים ואילו היה עתה חנם ורב חוטב עלים ושגלר או גפח וירלה להנהיג קהל תהיה חכמת המסכן בזויה וכמאם. עיין הדברים במקומם כי הם נאותים על המימרא שלפנינו:

ת"ר הבא לקבל דברי חברות אם ראינוהו שנוהג בצינעה בתוך ביתו מקבלין אותו מיד ואח"כ מלמדין אותו ואם לאו מלמדין אותו ואח"כ מקבלין אותו ל ע"ב

אותו רשב"י אומר בין כך ובין כך מקבלין אותו והוא לומר כדרכו והולך:

שנוהג בצנעה. קודם שקבל בפנינו היה נוהג עליו דין חברים בצנעא שאין לחשדו ולומר לפנים הוא עושה: מקבלין אותו. שמחזיקנו בחבר וכנאמן לכל (דבר) [דבריו]:

ע' ע"ז פ"א דף מהרש"א *ר"י ור"ש אומרים בין כך וכו' שנאמר שובו בנים שובבים. לפי פרש"י ניחא דמייתי גם שעשה עבירות בפרהסיא דהיינו שובבים קאמר קרא שובו לקבלו אבל לפי' התוס' שעשה דברי חברות בפרהסיא לא ידענא מה ראיה וק"ל:

יף לא ת"ר בראשונה היו אומרים חבר ונעשה גבאי דוחין אותו מחברותו פירש אין מקבלין אותו חזרו לומר פירש הרי הוא ככל אדם רב הונא בר חייא איצטריכא ליה שעתא הוה קא עייל גביה רבה ורב יוסף ות' זוגי דרבנן שמע דקא אתו קטר להו ת' תבתקי לסוף שמעו דנעשה גבאי שלחו ליה יזיל ליה לחשיבותיה יזיל ליה לקדמותיה שלח להו הדרי בי רב יוסף לא אזל רבה אזל רב יוסף אמר תנינא פירש אין מקבלין אותו רבה אמר תנינא חזרו לומר פירש הרי הוא ככל אדם:

ועי"ל איצטריכי ליה שעתא מחמת דבר מה להיות גבאי רש"א נבאי. ממונה לגבות מס מישראל: פירש. מן הגבאות: איצטריכא ליה שעתא. שהיו צריכים חכמים לשאול ממנו הלכות: קטר להו. קשר ותיקן להם: ת' תבתקי. כסאות: יזיל להשיבותיה. ילך לחשיבות אחר החשיבות שבחר לו להיות מוכס ואנו לא נלך אצלו: הדרי בי. מגבאות:

כל פסולי פרק חמישי

ח פס ע"ב (רב בר אידי) [ר' אידי] סרסיה דרב ששת הוה שמע מיניה אזל אמרה בי מדרשא ולא אמרה משמיה שמע רב ששת איקפד אמר מאן עקץ לעקציה עקרבא ורב ששת מאי נפקא ליה מיניה דאמר רב יהודה [אמר רב] מ"ד °אגורה באהלך עולמים וכי איפשר לו לאדם לדור בשני עולמים אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעה"ז דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעה"ז שפתותיו דובבות בקבר וא"ר יצחק בר (ואמרי לה א"ר שמעון נזירא) מאי קרא °וחכך כיין הטוב הולך לדודי למשרים דובב שפתי ישנים ככומר של ענבים מה כומר של ענבים כיון שאדם נוגע בו דובב אף תלמידי חכמים כיון שאומרים דבר שמועה מפיו בעה"ז שפתותיו דובבות בקבר:

תהלים סא, יבמות פרק האשה רבה, תאמר מה ועי"ש במהרש"א, שיר ז

סרסיה. שמשו: אמרה בבי מדרשא. להאי פירוקא דאמר בגמרא לעיל: מאן עקץ. מי הוא שעקצני ונשכני שלא אמרה משמי: לעקציה עקרבא. שמתא: דובבות. נעות והנאה היא לו שדומה כחי: כומר ענבים. שאוספן בכלי אחד ג' או ד' ימים כדי שידחקו ויתבשלו:

יף לה ע"ב א"ל רב פפא לאביי לר"מ דאמר החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו וקאמר ר"מ החשוד על דבר אחד חשוד לכל התורה כולה כהני ה"נ דלא דייני דינא והכתיב °ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע אימר דאמר ר"מ להחשא לאחזוקינהו מי אמר:

דברים כא

החשוד על דבר. כהנים חשודים על הבכורות: לאחזוקינהו. בחשודים: מי אמר. ר"מ חשוד לדבר א' חשוד לכל התורה כולה היכא דמוחזק לן דעובר על דבר אחד:

יף לו רבי צדוק הוה ליה ההוא בוכרא רמא ליה שערי בסליסם נצרים (של) [כייליה ערוכה] ערבה קלופה בהדי דקא אכיל איבזעאי שפותיה אתא לקמיה דרבי יהושע א"ל כלום חלקנו בין חבר לע"ה א"ל ר' יהושע הן בא לפני ר"ג אמר לו לאו והלא רבי יהושע אמר לי הן א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש כיון שנכנסו בעלי תריסין לבית המדרש עמד השואל ושאל כלום חלקנו בין חבר לע"ה א"ל ר' יהושע לאו א"ל ר"ג והלא משמך אמרו לי הן יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך עמד ר' יהושע על רגליו ואמר היאך אעשה אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת עכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי היה ר"ג יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שריננו כל העם ואמרו (כל העם) לחוצפית המתורגמן עמוד ועמד:

כלום חלקנו בין חבר. לכהן עם הארץ ומי חשידנא אנא למישדי ביה מום בכוונה ככהן עם הארץ: הן. חלקנו ולא חשדת: בעלי תריסין. מגינים תלמידי חכמים הנלחמים במלחמתה של תורה: (ובערוך פי' כמשמעו שמלכי יון מפקידים על נשיאי ישראל לעזור אותן וכו' ע"ש וכן משמע בפ' תפלת השחר שאמר לית עבדי ר"ג ולנערו רבנן): היאך אעשה. איני יכול להכחישו: אלמלא אני חי והוא מת. הייתי יכול להכחיש ולומר לא אמרתי: היאך יכול החי להכחיש החי. ודאי כך אמרתי וחוזרני בי: עמוד. שתוק:

על אלו מומין פרק ששי

יף לח ע"ב [פיסקא] איזהו תבלול לבן הפוסק את הסירה וכו'. ר' יוסי אומר לבן נכנס בשחור הרי זה מום שחור ונכנס בלבן אינו מום שאין מומין בלבן אמר רב מ"ט דר' יוסי דכתיב °יצא מחלב עינימו תרבא דעינא איקרי עינימו סתמא לא איקרי:

תהלים עג

יצא

עין יעקב

ר"י ור"ש אומר בין כך ובין כך מקבלין אותו שנאמר שובו בנים שובבים. כתב מהרש"א אבל לפי התוספות שעשה דברי חבירות בפרהסיא לא ידענו מאי ראיה מהאי קרא ויש לומר דה"ק שובו בנים שובבים בכל ענין שעשו תשובה משמע יתכתב שובבים לשון רבים וכדאמרינן בעלמא שובו בנים שובבים חוץ מאחר שידע את רבונו ומכוון למרוד משא"כ באלו אנשים מקבלין בתשובה יהי' התשובה איך שיהיי אין נועלין דלת בפני השבים: פירש הרי הוא ככל אדם. ומ"מ צריך לקבל עליו דברי חבירות כבתחלה וכ"ש שרגבים פי' מהי מטמאי משכב ומושב:

שפתותיו דובבות בקבר. עיין בחידושינו פרק האשה רבה דף ל"ו: בא לפני ר"ג א"ל לאו. כי ר"ג א"ל לטעמו שס"ל דאף ת"ח אינן מוחזקים בבכורות להכי לוה כל ת"ח שאינו שוכו ככרו אינו ת"ח ולכן כשהעבירו את ר"ג לא ר"א שיכנסו הכל מה"ט: א"ל ר' יהושע לאו. הינה ועיקר בשביל השלום וכבוד הנשיא ר"ג וכה"ג מלינו בר' יהושע פי' השלום שמשנ"ג אחר כמדת השלום ע"ש:

עשמין

עיניהו. ילא רשע לתרבות רעה מרוב שומן שבעינו ושומן העין בלבן הוא:

תוספות ילא מחלב עינימו. לפי הדרש לבן שבעין קורין חלב כדפי' בקונ' שהם שומן העין וי"ל שילא הרשע לתרבות רעה מרוב שומן שבעינו אבל פשטיה דקרא כ"ל שיוצא העין ובולט לחוץ מרוב שומן שבתוכו:

מומין אלו פרק שביעי

אמר רב מרע"ה עשר אמות היה שנא' °ויפרוש את האהל על המשכן מי פירשו מרע"ה פירשו וכתיב °עשר אמות אורך הקרש א"ל רב ישמי בר חייא לרב א"כ עשיתו למשה בעל מום דתנן גופו גדול מאיבריו או קטן מאיבריו א"ל רב ישמי באמה של קרש קאמרינן:

עשר אמות. קס"ד באמה שלו: **בעל מום.** דגופו גדול מזרועותיו דהא כל אדם אין גופו אלא ג' אמות באמתו: **באמה של קרש קאמינא.** דהיינו עשר אמה באמה של קרשים דאורך הקרשים לא כמדד באמתו של משה והא דאמרינן בפ"ק דלעיל אמת יתירה על של משה [אלי] אלבע לאו בשל משה ממש קאמר דהאי של משה היתה יתירה אחד על אותה של (קרש) [קדש] שתקן משה:

תניא משתינין מים בפני רבים ואין שותין מים בפני רבים ומעשה באחד שבקש להשתין מים ולא השתין ונמצאת כריסו צבה. שמואל איצטריכא ליה בשבתא דריגלא נגדו ליה גלימא אתא א"ל לאבוה א"ל איתיב לך ת' זוזי וזיל הדר עובדא למאריה את אפשר לך דלא אפשר ליה מיסתכן. מר בר רב אשי איצטריך אגודא דנמלא אישתין אמרי ליה חמתך קא אתיא אמר להו באונה ותיפוק ליה משום עלוקה בשותת ת"ר ב' נקבים יש בו באדם אחד מוציא מים ואחד מוציא זרע ואין בין זה לזה אלא כקליפות השום בשעה שאדם נצרך (ומשתין) אם נקבו זה לתוך זה נעשה עקר אר"ש בן לקיש ממ"ד °לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך אימתי לא יהיה בך עקר בזמן שבבהמתך א"ינ"ל לא יהיה בך עקר שלא יהיה ביתך עקר מן התלמידים עקרה שלא תהא תפלתך עקרה לפני המקום ואימתי בזמן שאתה משים עצמך כבהמה:

ואין שותין מים. דדרך ת"ח להיות לנוע באכילה ושתיה אבל להטיל מים לא ליהוי לנוע שאם ימתין יסתכן: **איצטריכא ליה.** להטיל מים: **בשבתא דריגלא.** ל' יום קודם הרגל דשואלין ודורשין בהלכות הרגל כדאמרינן במגילה: **נגידו ליה גלימא.** פרסו סדין ביני לבין העם: **הדר עובדא למאריה.** דרוש שאסור להמתין להטיל מים עד שיהא לו לכיעות: **את הוא דאיפשר לך.** לפרוס סדין שאתה חשוב ואי ליכא איכא

אחריכא דלא איפשר ליה וימתין עד שילכו, שהם ויסתכן ויהא עקור: **חמתך.** חמותך: **באונה.** אפי' בתוך אזנה הייתי מטיל [מים] אם לא היה לי מקום אחר קודם שאמתין וכ"ש בפניה: **ותיפוק ליה משום עלוקה.** דקתני לעיל שביקש להשתין ולא השתין ונמלאת בטנו לבה ממאי דמשום המתנה ה"ל דילמא עלוקה שהם שקורין שנשוא"ש לפיכך לבה כריסו: **בשותת.** שאינו יכול להטיל מים יפה לאחר כן אלא שותת טיפין טיפין דודאי מחמת עכוב שהן הוה ליה: **בזמן שבבהמתך.** שתשים עלמך כבהמה שלא תהא לנוע בהטלת מים: **שלא תהא תפלתך עקורה וכו'.** כשתתפלל על בניך תהא נשמעת תפלתך: **כבהמה.** שלא תמתין מלהטיל מים:

מהרש"א א"ל באודנה כו'. פרש"י אפילו בתוך אזנה הייתי מטיל כו' עכ"ל ועי"ל דקאמר באזנה כלומר דהיינו מן הצד ולא כנגדה כדלקמן הך אתתא לא תיקום להדיה באנפי ינוקא ואגיסא לית לן בה ואפילו אתתא קאמר כמ"ש התוס' לקמן וק"ל: **אימתי לא יהיה בך עקר בזמן שבבהמתך כו'.** דלפי פשוטו ה"ל למכתב לא יהיה בך ובבהמתך עקר ועקרה להכי קאמר דעקר ועקרה לא קאי אלא אבך בבהמתך בזמן שבבהמתך וריב"ל דדריש דלא יהיה ביתך עקיר מן התלמידים וכו'. דלפי פשוטו מלת בך מיותר דלא ה"ל למכתב רק לא תהיה עקר ועקרה ועוד דכולה קרא יתירה הוא דכבר כתיב וברך פרי בטנך וגו' שגר אלפיך וגו' דבכללו ודאי שלא תהיה עקר ועקרה בבהמתך וע"כ דרשו מיניה עקר מן התלמידים דהיינו שיהיה לימודך עושה פירות בתלמידים הגונים וכן תפלתך עושה פירות. וכשמעת ומלת ב"ך רמז בזה שהלימוד ותפלה תלויה בכ"ב אותיות התורה כמ"ש במגילה וכשתהא ב"ך וגו' ואימתי בזמן שאתה משים כו' ועיין בתוספות ובחידושינו במסכת חולין:

נתנן התם רוב בנינו ורוב מנינו של מת אע"פ שאין בו רובע טמאין. ת"ר וכו'] ואיזהו רוב מנינו קב"ה א"ל רבינא לרבא תנא מנינא אתא לאשמועינן וכו' א"ר יהודה אמר שמואל מעשה בתלמידיו של ר' ישמעאל ששלקו זונה אחת שנתחייבה שריפה למלך בדקו ומצאו בה רנ"ב א"ל שמא באשה בדקתם שהוסיף לה הכתוב ב' צירים וב' דלתות תניא ר"א אומר כשם שצירים לבית כך צירים לאשה שנא' °ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה ר' יהושע אומר כשם שדלתות לבית כך דלתות לאשה שנאמר °כי לא סגר דלתי בטני ר"ע אומר כשם שמפתח לבית כך מפתח לאשה שנאמר °ויפתח את רחמה [לר"ע קשיא דתלמיד ר"י דילמא איידי דזוטרא אתמוחי מתמח]:

מנינא אתא לאשמועינן. בתמיה דכיון דרנ"ח איברים הם פשיטא דרובא הוי קכ"ה: **צירים.** קרדונ"ש:

אהיב אין לאשה שתוח דעתה עליה ותחבלת אם נכרתו לה ד' איברים יתרים על האיש כי הוסיפו צירים הנתות כנורך ונמה היולא מן הפשר:

פיכבא

צון יעקב

משתינין מים בפני רבים ואין שותין מים בפני רבים. פרש"י דדרך תלמידי חכמים להיות לנוע באכילה ושתיה ועיין בתוספות ולולי דבריהם הייתי מפרש בוני דשים בשנין אחר דהא דאין שותין מים בפני רבים קאי גם כן אאלו מים דמיירי מקודם היינו לשתות מי רגלים דאם דמותר משום רפואה אסור לשתות שאין בו סכנה ונית חשש משום בל תשקצו כמבואר ביו"ד סי' פ"א וע"ש בש"כ ס"ק ג' מ"מ אין לשתות בפני רבים כיון דמאוס ואית ביה משום בל תשקצו לשתות בפני רבים: שלא יהא ביתך עקור מן התלמידים. לפי פרש"י נ"ל דאם אינו נושא עצמו כבהמה בהטלת מים יהא ביתך עקור מן התלמידים שלא יבואו ללמוד אצלו מדלא נס להם יסתי כל כך כליותיים של ביתך וכה"ג איתא ביומא דף ס"ד וכולהו איעקרו מפרקי' דרב הונא ולפי פשוטו ראה כפשוטו כי אין התורה מתקיימת אלא במי שדעתו שפלה ונוח לתלמידיו על חבריו לכינו וגם בגמ' כדאיתא בסוטה פרק קמא:

כל

פס ע"ב [פיסקא] יתר בידיו וברגליו (שש ושש כ"ד ר' יהודה מכשיר וחכמים פוסלין) א"ר יצחק ושניהו'

ש"ב כא כ מקרא אחד דרשו ותהי עוד מלחמה וכתיב ויהי איש מדון ואצבעות ידיו ואצבעות רגליו שש ושש מר סבר בגנותיה משתעי מר סבר בשבחיה משתעי וכו'. תניא א"ר יהודה מעשה באדם אחד שבא לפני ר' טרפון יתר בידיו וברגליו שש ושש עשרים וארבע א"ל כמותך ירבו בישראל א"ל ר' יוסי משם ראיה כך א"ל כמותך יתמעטו ממזרי ונתיני מישראל:

כמותך יתמעטו ממזרי ונתיני מישראל. כל ממזרים שבישראל יהיו כמותך ויהיו ניכרין שמשפחה פסולה הן ולא ידבקו בהן:

אה"ב מה שנאמר באיש מדון שאירע מיזוו אחיו של גלית הפלשתי על היות אצבעות ידיו ורגליו כ"ד בשלמא למ"ד דבגנותיה משתעי קרא ניחא לומר על רשע כזה שנשא מום היה ומגונה באבריו אבל למ"ד בשבחו ר"ל בשביל חזק וגבור מכל שהיו אצבעות ידיו ורגליו בכהם חיזק המלחמה יתרים ועכ"ז הכהו יהונתן בן שמעי אחי דוד נמלא שכהו זו גנות לו ושבח ליהונתן וכן הכ"ר באיש זה שבא לפני ר"ט שר' יהודה סא"ל כמותך ירבו בישראל כלומר חזקים וגבורים ורבי יוסי א"ל כמותך יתמעטו ממזרי ונתיני בישראל לפי שכל חסיר יתיר והליף מום הוא וכל מום רע:

שם [פיסקא] קפח [וכו' פסולים באדם]. תני רב זביד נבוה] איני והתני רבי אבהו מנין שהקב"ה

עמוס ב משתבח בבעלי קומה שנא' ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם אשר כגובה ארזים גבהו א"ר פפא באריכא שמיטא סגיא אמר ר"ל גבוה לא ישא גבוהית שמא יצא מהן תורן ננס לא ישא ננסת שמא יצא מהן אצבעי לבן לא ישא לבנה שמא יצא מהם בוהק שחור לא ישא שחורה שמא יצא מהם טפוח:

באריכא שמיטא סגיא. דארוך הוא ודק שאינו עב לפי ארכו ולפי שדק הוא אינו יכול לסבול קומתו וכפוף ונראה כמי שחוליותיו שמוטות: בוהק. שלבן ביותר: טפוח. שחור כקדרה והכירו בשלהי מסכת שבת ופקקו את המאור בטפיח:

יש בכור פרק שמיני

יא / דף נ א"ר חנינא כל כסף האמור בתורה סתם סלעין דנביאים ליטרין דכתובים קנטרין חוץ מכספו של עפרון

בראשית כג שאף על פי שכתוב בתורה סתם קנטרין דכתיב ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר ואיכא דוכתא דקרו לקנטירא תיקלא א"ר אושעיא בקשו לגנוז כל כסף וזהב שבעולם מפני כספה וזהבה של ירושלים עד שמצאו

יחזקאל ז לו מקרא מן התורה שמותר דכתיב ובאו בה פריצים וחללוה וירושלים הויא רובא דעלמא אלא אמר אביי בקשו לגנוז דינרא הדריאנא טוריאנא שיפא מפני טבעה של ירושלים עד שמצאו לו מקרא מן התורה שהוא מותר שנאמר ובאו בה פריצים וחללוה:

ליטרין. מנין דהוא כ"ה סלעים: קנטירין. ק' סלעים בכל שקל:

דכתיב עובר לסוחר. שבכל מקום שם סוחרין מקבלין אותו בתורת שקלים: ואיכא דוכתא דקרי. לגקלא דידהו קנטירא שגדול כמדת קנטירא הלכך קנטירא יהיב ליה: מפני כספה של ירושלים. שהיה בלשכה והוא של הקדש ואסור לזרים וכשלקחוהו נכרים ערבוהו עם זהבם: וחללוה. משמע כיון שבאו פריצים נפק לחולין: הויא רובא דעלמא. בתמיה דעליה בעי למיתסר כל זהב שבעולם: דינרא הדריאנא טריאנא שיפא. אלו היה ממטבעות ירושלים ורובן של אלו מירושלים בא: מדרש"א כל כסף האמור בתורה סתם סלעים כו'. ר"ל כל שקל כסף סתם האמור בתורה סתם היא סלע ולא כאיכא דקרו לקנטרין תיקלא וכן הוא בהדיא בב"ר א"ר"ח כל שקלים האמור בתורה סלעי' כו' וכן מוכח דהא בזוניא דשקל כסף דעפרון איירי אבל כסף סתם האמור בתורה ואינו מפורש ביה שקל אינו סלע אלא דינר כפרש"י בהדיא לקמן ובפ"ק דקדושין אך יש לדקדק לפי זה מאי קאמר דנביאים הוא ליטרין ולכאורה הכתוב ביחזקאל מכחיש זה דכתיב והשקל עשרי' גרה כ"ה שקל וגו' המנה יהיה לכם והוא שיעור שקל של תורה וכ"ה שקלים הוא מנה של תורה שהיה כפול ועוד הוסיפו עליה שתות כמו שמפורש בפ"ק גם מה שא"ל הקב"ה ליחזקאל ומאכלך אשר תאכל במשקל כ' שקלים ליום וגו' ואי הוה שקל דנביאים ליטרא דהיינו כ"ה סלעים אין משקל עשרים שקלים לחם לר ליום אחד לאדם אחד דה"ל עשרים שקל כ' מנה של חול ושיעור אכילה של כל אדם הוא כ"ה סלעים שהוא מנה ולר"ע פרס דהיינו י"ב סלעים ואלי כמו שכינו פ"ח דפאה ומפרש בירושלמי ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שישבעו ול"ע ודו"ק: קנתירין כו'. פירש"י הכא מאה סלעים אבל בפרק הפועלי' פרש"י קינטרין משקל גדול לענטיכ"ר ק' מנה עכ"ל ורלאיתי בתרגום ירושלמי ככר זהב טהור קינטר זהב דכי ויש לכוין בזה פרש"י דפ' הפועלים דככר של קודש כפול היה ק"כ מנה ואברהם ככר של קדש נתן לו ולפי שבאותו זמן עדיין לא הוסיפו שתות הרי ככר של קדש ק' מנה ומה שיש לדקדק עוד בזה עיין בחידושינו פ' הפועלים: בתוספות דינרא הדריאנא טוריאנא שיפא פי' בקונטרס כו' שיפא שם המלך כו' עכ"ל הינו פי' בקונטרס במס' ע"ז פרש"י מיהו גם שם לא פי' שיפא שם המלך ע"ש:

מעשר בהמה פרק תשיעי

יב / דף נה א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן למה נקרא שמו ירדן שירד מדן א"ל רבי אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אנן כהכא מתנינן לה

יהושע יט ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם וא"ר יצחק לשם זה פמיאס ותניא ירדן יוצא ממערת פמיאס:

מדן. שם מקום: אתון. דהוקיא דנמא דירדן מתניתו לה: ממערת פמיאס. אלמא מדן אתי. (יא"צ דבימי משה נקרא ירדן ולבס נקרא דן מימי יהושע נקרא ע"ש העתיד כמו מדקל כדאיתא בכתובות פ"ק מהרש"א):

אמר

עיון יעקב

כל כסף האמור בתורה סתם סלעים דנביאים ליטרין. אפשר דבא לרמוז שכל מה שאתה מוסיף חכמה על המותך ככסף מלביתין יותר ומוסיף עושר על עשרך וכן פי' לימוד תורה נביאים כתובים כי ב"ין רחמנא דיהיב לנו אוריין תליתאי וק"ל: בירושלים הוי רובא דעלמא. מזה נתיישב לי תמיהא גדולה שנסתפקתי בדברי הרמב"ם פ"ו מהל' מעשר שני דין י"א שמסתפק שם תיבה שנשתמשו בה חולין ומעשר שני ונמצא בתוכו מעות אם רוב מניחין מעשר הרי המעות מעשר ואם רוב מניחין חולין הולין מחלה על מחלה חולין עכ"ל ומקור דין זה הוא מש"ס דפסחים דף ז' ע"א והאמת שם לא נזכר כלל מדין זה דמחלה על מחלה והסברא הוא לכאורה להיפך ד"מ ע"מ ספיקא הוי ואזלינן בדאורייתא להחמיר וכמו שפסק הרמב"ם עצמו דין י"ב מחלה על מחלה יאכל כחומרי שניהם וכן מעות הנמצאים בין חולין למעשר כדאיתא במשנה פ"ז דשקלים ול"צ בפירות על כל נושאי כלין של הרית"ם שלא הרגישו עליו בזה אכן דברי הרמב"ם נכונים ויש להם יסוד ומקור מסוגיא זו דקאמר וירושלים הוי רובא דעלמא משמע דאי לא הוי רובא דעלמא רק מחלה על מחלה אזלינן בתר לענין זה מטעם דמלרפין מיעוט התבות שבירושלים של חולין עם המחלה שבשאר מקומות והוי רובא חולין ה"ה בתיבה זו שלא נמצא שם מעות מעשר שני דנשלם שהי' מכם מלרפין לזה מעות מרובא דעלמא ואזלינן להקל דהוי חולין:

מסון

אמר (יודן) [רב יהודה] אמר רב כל הנהרות למטה מג' נהרות וג' נהרות למטה מפרת והאיכא עינתא דמידליין אמר רב משרשיא הנהו סולמי דפרת נינהו והכתיב והנהר הרביעי הוא פרת אר"נ בר יצחק ואיתימא רב אחא בר יעקב הוא פרת דמעיקרא תניא רשב"ם אומר יובל שמו שנאמ' והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולמה נקרא שמו פרת שמימיו פרים ורבים מסייע ליה לשמואל דאמר שמואל נהרא בכיפיה מיבריך ופליגא דרב דא"ר אמי אמר רב מיטרא במערבא סהדא רבה פרת:

כל הנהרות. שבעולם למטה חוץ מג' נהרות חדקל ופישון וגיחון שכל הנהרות שבעולם באים משם: **עינתא דמדליין.** עינות מים הנובעות בהרים רמים והנהו הוו גבוהים מפרת והיכי אתו מפרת: **סולמי.** מקלחין תחת הקרקע ועולין בהרים כמו סולם: **והנהר הרביעי.** (דבתר) [דכתר] מיכייהו חשיב להו ואת אמרת דמיכיה קאתו: **הוא פרת דמעיקרא.** הוא פרת הנזכר לעיל ונהר יוצא מעדן וגו' שהגי' כפרדים ממנו: **יובל שמו.** של פרת ועל יובל ישלח שרשיו וגו' בעץ החיים משתעי קרא ועץ החיים בגן העדן הוא ופרת הוא המשקה גן עדן: **פרין ורבין.** שגדל ורבה בלא שום מטר: **סהדא רבה פרת.** [פרת] יורד מא"י לבבל וכשגשמים יורדים בא"י סהדא רבה הוי פרת בבבל שירדו גשמים במערבא לפי שגדל מחמת הגשמים:

יג **העיד** ר' ישמעאל בן סתריאל מערקת לבנה לפני רבי חזרית שבמקומנו יש להם ששים ריבוא קלפין (יתוש שבמקומנו יש לו ס' רבוא קלפין) בבית המטבח שלו פעם אחת נפל ארז במקומנו ועברו י"ו קרנות על הודו פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני וטבעה ס' כרכים ושברה ש' ארזים ומי שדיא ליה והכתיב כנף רננים נעלסה א"ר אשי ההיא מוזרתא הוה:

מערקת לבנה. שם מקום: **חזרית.** ירק שלועזים ליטוג"א (כמו חזרת מהפך מאכל): **קלפין.** עלין קליפות של עלין): **בבית המטבח.** (לנפ"ל שכולו עשוי קליפות קליפות) [היינו אותן עלין קטנים] כמו הבשר עלמו שיש באותו המטבח על בהמה בל"א מענקוול"ע: **על חודו.** י"ו. קרנות זו אצל זו עברו על עוביו (על שנפל שהיה עביו חד ועגול וכ"ש אם היה מפופע בנסורת כיון כשר היה עדיין רחב יותר): **בר יוכני.** עוף גדול: **וטבעה ששים כרכים.** אלבון ואלמון שלה: **ומי שדיא לה.** בר יוכני ביצתה לאיבוד: **והכתיב כנף רננים נעלסה.** ודרשינן נעלסה נוטריקון במסכת מנחות בפרק ר' ישמעאל נושא עולה ומתשעה נושא ביצתה שאע"פ שכבדה היא יש בה כח לנושאה ועולה עד קנו ומורידה לשם בנחת ומתשעה לשון ירידה. וכן אמר הקב"ה לאיוב וכי ברא כנפים מבוכחות לאותו בר יוכני שיש בהן כח כל כך שמשא ביצה גדולה ומגביהה למעלה ומורידה בנחת בקינה אלמא דלא שדיא לה:

ההיא. ביצה שנפלה: **מוזרתא הויא.** מוזרתא שאין אפרוח גדל בה והשליכתה מדעתה:

מהרש"א חזרית שבמקומנו כו' פעם אחת נפל ארז כו' פעם אחת נפלה ביצת כו'. הגם כי יש להאמין כל אלו הדברים כפשטן מ"מ ודאי דלא נכתבו בתלמוד רק להורות על המכוון בענינו כמ"ש באגדות בפרק הספינה ודקני דבי אתוכא ונראה בזה ע"פ מ"ש דיש בישראל שינוי ריבוי דעות במספר ס' ריבוא שהיו עם ישראל במדבר ולפי שיש בלדדי כל דעה לימין ולשמאל שהם לטהרה ולטומאה דימה אותם לחזרת שהוא חסה כדאמרינן פרק כל שעה שתחלתו רך וסופו קשה רמז כי מתחלת דיעותם לצד טומאה ולסופו לצד טהרה כי בקושי באו אלים וזהו שאמר כי יש לכלל ישראל ס' ריבוא קליפות הטומאה בתחלתה והיינו שבית המטבח שלו מקום המאום מלאה שיקולים במצרים שהיה שם תולדותם שע"ז כאמר פרו ורבו וישרצו וגומר כפרלים הללו מר אבל סופן כשבאו למדבר לצד התורה שהוא לצד ימין כמ"ש מימינו אש דת וגו'. ושאמרו פעם א' נפל ארז כו' ועברו כו'. כלפי מ"ש בנדרים דפלפול וחידוד של התורה לא ניתנה רק למשה אבל הוא בעין טוב נתן לישראל ולתלמידיו גם פלפול התורה וע"כ לא יצא שום תלמיד לעומק ושורש ענין בלי רב המלמדו כמו משה ליהושע ויהושע כו' וע"ז אמר כשמת משה שהוא הארז האחד שנפל אז אח"כ עברו עליו מדור לדור עד י"ו קרנות שהוא משל לי"ו דורות למקבלין זה מזה על חודו ופלפולו שניתן כבר למשה. ושאמרו פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני כו'. כלפי מ"ש פרק שתי הלחם שהתורה נמשלת לצפור טהור וכמ"ש בהך דפרק הספינה דחזינן ההי לפרתא כו' ונדמה להתורה בכללה לצפור הזה בר יוכני שהוא גדול הערך כמ"ש בתורה ארוכה מארץ מדה וגו' והביצה ממנו היא דמיון הלוחות עשרת הדברות שהם כלל התורה וכמ"ש בשם רב סעדיה שכל התורה נכללת בעשרת הדברות וקאמר דפעם אחת נפלה וכו' דהיינו שבירת הלוחות בעון העגל: **וטבעה ס' כרכים וכו'.** גוזמא קאמר כמ"ש התוספות בכמה דוכתין דנקט ס' בכל מקום לאו דוקא והוא משל לעונש כמה דורות כמ"ש שאין לך פקודה שאין בה מעון העגל וכן ושברה שלש מאות ארזים לאו דוקא אלא דכמה גדולים שנמשלו לארזים שנענשו בעון העגל וכמ"ש בבני אהרן דמתו מחלה בעון העגל ודמסיק ההיא מוזרתא היא ביצה שאינה טובה ואינה עושה פרי רמז על הלוחות הראשונות שלא עשו פרי שלכך כשנשברו לפיכך לא נאמר בהן טוב כמו שאמר סוף פ' הכונס מפני מה לא נאמר ט' בלוחות ראשונות כו' ע"ש ודו"ק:

יד **תניא** בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומים עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה:

הקרח הזה. ר"ע היה קרח דרבי יהושע בן קרחה רבי יהושע בר רבי עקיבא דאמרינן בשבועות שאל ר' יהושע בנו של ר"ע את ר"ע. ע"כ:

עיון יעקב

אתין מהתם מתניתו לה וחנן מהכח. אפבי דפליג אי מקרא נדרש לפניו ולאחריו או לא דלמא כסקא לן מירדן הכליית נקרא לפניו ולאחריו: **העיד ר' ישמעאל בן סתריאל.** נרא' דנ"ל בעדותו של רביים אנו בהם לכאורה דברים הנמנעי' מלהיות כן ואמרי' בפי שבועת שתים דף כ"ט איזו שבו-וא שוא נשבע לשנות את הידוע לאדם אם לא ראיתי גמל פורח באויר ואם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד קמ"ל דנשבע על דברים כאלו שראה דלא הוי שבועת שוא חזי מאן גברא רבא מסהיד עלה ועיין במהרש"א: **דומין עלי כקליפת השום.** לא שהי' מדבר בגנות חכמים קרוב לזה מלאתי בעשרה מאמרות חלק ה' פי"א מחה"ד וע"ד דא"י כפי ר' היה האוכל שום קלוף שנן בלילה סכנה כן חכמי ישראל הם עליו כקליפת השום לפי שמרוב חריפתו לא היה אפשר לעמוד על סוף דעתו וכדאיתא בעירובין דף י"ג דלכך לא קבעו הלכה כר"מ שהיה אומר על טמא טהור ומראה פנים לכך חכמי ישראל הגינו עליו כמו הקליפה על השום שיסכורו להלכה שון מן הקרח הזה שהוא ר"ע שהוא דומה לעיקר השום שהשים עלעו והקליפה נתבטל ממנו כן רבי עקיבא הוא עיקר של תורה בעל פה כמ"ש בחידושינו במנחות דף כ"ט ולהכי אמרו שם שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות ואמרו חז"ל כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עה"ב:

הדרן עלך מסכת בכורות

יף ו **אמר** רב נחמן אמר רבה בר אבוה א״מר [רב] האומר סלע זו לצדקה מותר לשנותה בין לאחר בין לעצמו בין אמר עלי בין אמר הי״נ. ת״ר סלע זו לצדקה עד שלא באת ליד גבאי מותר לשנותה משבאת ליד
בס ע״ב גבאי אסור לשנותה *איני והא ר׳ ינאי יזיף ופרע שאני ר׳ ינאי דניחא להו לעניים דכמה דמשהי מעשה ומייתי להו. ת״ר ישראל שהתנדב מנורה או נר לבה״כ אסור לשנותה סבר ר׳ חייא [בר אבא] למימר לא שנא לדבר הרשות ולא שנא לדבר מצוה א״ל ר׳ אמי הכי א״ר יוחנן לא שנו אלא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר לשנותה:

[לאחר. להלוותה לאחר: לעצמו. לצרכיו ולאחר זמן ישלם]: רבי ינאי. גבאי היה וזיף מעות הצדקה לצורכו ופרע: דכמה דמשהי. רבי ינאי דלית ליה זוזי למפרע ניחא להו לעניים: דמעשה. רבי ינאי לגבורה ואמר דלית ליה מעות לחלק לעניים וכופה אותם לצדקה ואיכא רווחא לעניים:

תוספות משבאת ליד גבאי אסור לשנותה. ודוקא יחיד אבל בני העיר רשאים כדמשמע בב״ב ורשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי ולשנותה לכל מה שירצו. ודוקא לדבר מצוה כדאמרינן בשמעתין גבי ישראל שהתנדב מנורה או נר לבה״כ והא דאמרינן בהשוכר. האומנים מגבת פורים לפורים וכו׳:

אין נערכין פרק שני

א **כתיב** °צדקתך כהררי אל וגו׳ אמר רב יהודה אלמלא
יף ח ע״ב צדקתך כהררי אל מי יכול לעמוד לפני משפטיך
תהלים לו תהום רבה רבה אמר צדקתך כהררי אל מפני שמשפטיך תהום רבה במאי קא מיפלגי בדר׳ אלעזר ור׳ יוסי בר חנינא דאיתמ׳ ר׳ אלעזר אומר כובש ור׳ יוסי בר חנינא אומר נושא רבה כרבי אלעזר ורב יהודה כר׳ יוסי בר חנינא:

אמר רב יהודה אלמלא וכו׳. כדמפרש לקמן במאי פליגי: כובש כשהקב״ה שוקל מעשיו של אדם כשהן מחצה על מחצה תופש מן העונות וכובשן במצולות ים כמו שנאמר ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו: נושא. נותן ידו למטה מן העונות וכובשן למעלה כדי שיכריעו הזכיות כמו שנאמר נושא עון ופלוגתא דרבי אלעזר ורבי יוסי בר חנינא במסכת ר״ה רבה דאמר כר״א והכי משמע צדקתך הבאה עלינו כהררי אל מפני שאתה כובש לעונות בתהום רבה ורב יהודה כרבי יוסי [בר חנינא] והכי משמע אלמלא צדקתך שאתה מגביה העונות למעלה כהררי אל מי יוכל לעמוד בפניהם ומפני שיהו מכריעין למטה עד תהום רבה:

ע׳ בגמ׳ מהרש״א צדקתך כהררי אל אלו נגעי אדם כו׳. ע״פ מ״ש פ״ק דקדושין שדרש אביוני מזמור לאסף כו׳ ופרש״י קינה מיבעי ליה אלא שאמר שירה על שכלה הקב״ה חמתו על העצים והאבנים ומתוך כך הותיר פליטה כו׳ וכה״א כלה ה׳ חמתו ויצת אש בציון עכ״ל כמו כן קאמר הכא צדקה עשה הקב״ה שלא כלה חמתו על האדם בנגעיו אלא על הבתים ומשפטו תהום רבה שיהיו נגעים בהם ג׳ שבועות וק״ל: ר״א אומר כובש. פרש״י תופש מן העונות כו׳ לפי זה לא הוה כובש ונושא מענין אחד אבל בפ״ק דר״ה פרש״י כובש כף מאזנים של זכות ומכריעים את העונות יכבוש עונותינו יכרעו בו ע״כ ויהיה כובש ונושא שפיר מענין אחד ונ״ל לפ״ז הא דקאמר רבה כר״א. דה״ק צדקתך שאתה עושה עמנו לצדקה מפני שמשפטיך דהיינו עונות מוכרעין ע״י שאתה כובש כף הזכיות למטה בתהום רבה ורש״י פי׳ בע״א הכא לפי פי׳ שיטתו כאן:

א״ר יוחנן משום ר״ש בן יהוצדק י״ח ימים יחיד גומר יף י
בהם ההלל ח׳ ימי החג וח׳ ימי חנוכה וי״ט ראשון של פסח וי״ט (ראשון) של עצרת ובגולה כ״א ט׳ ימי החג ח׳ ימי חנוכה וב׳ י״ט של פסח וב׳ י״ט של עצרת מ״ש בחג דאמרינן כל יומא ומ״ט בפסח דלא אמרינן
בס ע״ג *כל יומא דחג חלוקין בקרבנותיהן פסח אין חלוקין בקרבנותיהן שבת דחלוקה בקרבנותיה לימא לא איקרי מועד ר״ח דאיקרי מועד לימא לא איקדש בעשיית
ישעיה ל מלאכה דכתיב °השיר יהיה לכם כליל התקדש חג לילה המקודש לחג טעון שירה ושאין מקודש לחג אין טעון שירה ר״ה ויו״ה דאיקרו מועד ואקדוש בעשיית מלאכה לימא משום דר׳ אבהו דא״ר אבהו אמרו מה״ש לפני הקב״ה רבש״ע מפני מה אין אומרים ישראל שירה לפניך בר״ה ויו״ה א״ל אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה לפני והא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמרינן משום ניסא פורים דאיכא ניסא לימא א״ר יצחק לפי שאין אומרים שירה על נס שבח״ל. מתקיף לה ר״נ בר יצחק והרי יציאת מצרים דנס שבח״ל הוא ואמרינן הלל כדתניא עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצו׳ לומר שירה משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה רב נחמן אמר קריאתה זו הלילא רבא אמר בשלמא התם הללו עבדי ה׳ ולא עבדי פרעה הכא הללו עבדי ה׳ ולא עבדי אחשורוש אכתי עבדי אחשורוש אנן ולרב נחמן דאמר קריאתה זו היא הלילא והתניא משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה כיון שגלו חזרו להיתירן הראשון:

ימי החג חלוקים בקרבנותיהן. דפרי החג מתמעטין והולכין: ר״ח דאיקרי מועד. דכתיב קרא עלי מועד בפרק בתרא דתענית

עיון יעקב

אלמלא צדקתך כהררי אל מי יוכל לעמוד לפני משפטיך תהום רבה. נראה דעיקר פלוגתא בהא דאמרי׳ בראשית ברא אלהים מתחלה עלה במחשבה לברוא העולם במדת הדין ואח״כ שיתף מדת הרחמים לפי זה משמע דמה״ד הוא קודם לרחמים וכן אמרי׳ בפ״ק דר״ה דף י״ז כבש אילפא ור״א בתחלה אמת ולבסוף חסד ובתחלה כי אתה תשלם כמעשיהו ולבסוף ולך ה׳ החסד. אכן לפי מה דכתיב ביום עשות ה׳ אלהים משמע כמ״ד שהקב״ה מקדים רחמים לרוגז כמו שאנו אומרים בפיוטים וא״כ ר׳ יהודה ס״ל כר׳ יוסי אלמלא צדקתך שאתה מקדים רחמים לרוגז שלא יכריע כלל הכף מאזנים מי יוכל לעמוד לפני משפטיך תהום רבה ורבה דס״ל כר״א דאזיל לשעתו שמתחלה מדת הדין וכשרואה שהכף מכריע לחוב אח״כ ע״י תרם הרחמים כובש הכף שכבר הכריע לחובה וק״ל: אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע מפני מה אין ישראל אומרי׳ שירה לפניך בר״ה ויו״כ. כ״מ לת״ש בשאלה זו ע״ר דאי׳ בחולין דף צ״א שאין מה״ש אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה: וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה. הא דאמר ספרי החיים הוא לכאורה שלא לצורך דזה הוא עונה והנ״ל בקיצור ספרי המתים פתוחים לפניו דמשם עיקר הקושיא י״ל דלפעמים אף הזכות שנתוסף לרשעים הוא לרעתם להאבידם מעה״ב לגמרי כי יש רשע מאריך ברעתו והכל נעשה כשהמלך יושב על כסא דין ומה״ט כשהקב״ה יעד השכר בשילוח הקן ובכיבוד אב ואם באריכות ימים נקט גביה ביום שכולו ארוך: שאין אומרים שירה על נס שבח״ל. עיין במהרש״א טעם הדבר ועי״ל כי אם אנחנו בארץ אויבינו בכל רגע ורגע נעשו לנו נסים כדכתיב ואף בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם לכך אין אומרים הלל וכדאיתא בשבת דף י״ג אם באנו לומר אין אנו מספיקין ואין שוטה נפגע עיין שם ורמז לדבר איך נשיר שיר ה׳ על אדמת נכר:

דתענית תמוז דהוא שתא מליוה מליוהו דכתיב קרא עלי מועד:
[השיר. הלל: מקודש. בעשיית מלאכה]: קריאתה. קריאת המגילה:

תוספות י"ח ימים. הוא דלא חשיב ערב פסח דאז ה"ל י"ט משום דלא הוי אלא במקדש לא חשיב ליה: אמרו מ"ה מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וי"ה. אבל לא קאמרי מפני מה אין אנו אומרים שירה ולכך אומר ר"י דבר"ה וי"ה אין לדלג והחיות ישוררו וכרובים יפארו:

אה"ב מאמר זה הביאו בע"י בפ"ק דמגילה בשם נאמר אגב גררא ולהיות לו מקום מוכן פה יותר לפי הנראה דהכא עסקי גופא בא"זה ימים יש לגמור בהן ההלל ראיתי להביאו אגב מימרא דלעיל שהעריכוהו לחנוכה למימר ביה מלתא וזה כי בנס גדול ובסברא הזקה והקיפא מתקיף לה ר"נ למה אומר הלל גמור בחנוכה על תקנת חכמים מנלחון מלחמה ואין אומר אותו כלל אפילו בדלוג בפורים שהוא תקנת נביאים מרדכי ואסתר שאחז"ל מגלת אסתר ברוח הקודש נאמרה על הצלה ממיתה לחיים והקשה למי שאמר שאין אומר שירה על נס שבח"ל מיציאת מצרים ולא נהרגה ב"כ למי שאירע עד שלא נכנסו לארץ וכו' דאיהו סבר כיון שגלו חזרו להתירן הראשון אלא נתן טעם מספיק ויפה באמירו קריאתה זוהי הלילא שאין לך הלל ושירה שלימה וקלוס לה' יתברך מלקרות לפניו כל הספור וגלגולי סבות הנס ומה שקיימו וקבלו לדורות להודות לו על כזה. ואולם למ"ש רבא בשלמא התם ולא עבדי פרעה הכא אכתי עבדי אחשורוש אנן יש להקשות ונימא לאידך ניסא התם יצאנו מעבדות לחירות בלבד אבל הכא נגאלנו ממות לחיים שאלמלא כן לא היינו בעולם. והכי דייק במימרא דלעיל מ"ד פורים דאיכא ניסא ולא אמר דאיתעביד ביה ניסא אלא דאיכא כלו' שעדיין הנס קיים ואנו נהנים ממנו ובהדיא פ"ג דמגילה אמר ר"י בק"ו ומה מעבדות לחירות אומר שירה ממות לחיים לכ"ש ואפשר ליישב שרצה רבא שלעולם נס יציאת מצרים היה חירות הנפש שהוציאם ה' משעבוד הטומאה ונתן להם תורה תמימה משיבת נפש ועשאם עבדיו כאומר כי לי בני ישראל עבדים ויצדק לומר על היציאה מעבדות מצרים הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה. כי בפורים היתה הצלה גופנית לפי שעה אבל עדיין עבדי אחשורוש או מלכים אחרים אנו גולים ועבדים נבחר מות מחיים כמו שדרשו בפסוק אשר לשבי לשבי וגו' עד ישוב ירחמנו:

מהרש"א א"ל אפשר מלך וכו' וספרי חיים וספרי מתים פתוחים כו'. כדקאמר פ"ק דר"ה ג' ספרים נפתחין בר"ה כו' צדיקים לחיים ורשעים למיתה ובינונים בכלל אם לחיים נכתבים בי"ה אם למיתה ובכלל ספרי חיים וספרי מתים הוא דקאמר הכא וק"ל: וישראל אומרים שירה. היינו שירת הלל אבל שירת אז ישיר אומרים בר"ה ובי"ה דאינו אלא סיפור דברים שירה שאמרו משה וישראל כה"ג כתבו התוס' די"ל בר"ה וי"ה והחיות ישוררו כו' דאינו אלא סיפור דברים מה שהחיות אומרים וק"ל: אין אומרים שירה על נס שבח"ל וכו'. יש לתת טעם בזה לפי שכשנכנסו לא"י נתקדשה והקב"ה נקרא אלהי ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד כמ"ש הרמב"ן פרשת נצבים ע"ש והנס שם על ידו ולא ע"פ שליח וראוי לומר עליו הלל משא"כ נס שבח"ל שנעשה ע"פ שליח או ע"י מלאך ורב נחמן דסבר לקמן כיון שגלו חזרו להתירן הראשון היינו משום דודאי כשישראל על אדמתן אין השכינה שורה אלא בא"י במקום קדושה ואין לומר שירה אלא על כן שבא"י אבל כשגלו הרי גם שכינה עמהם בח"ל כדאמרינן עמו אנכי בצרה וי"ל הלל גם על נס שבח"ל ובפורים קריאתה זו הלילא וק"ל:

שם ת"ר אביב היה במקדש חלק היה דק היה של קנה היה ומימות משה היה צוה המלך וצפוהו זהב [נ"י גמ' ולא היה קולו ערב] *וקולו לא היה ערב נטלו ציפויו והיה קולו ערב כמו שהיה. צלצל היה במקדש של נחשת היה והיה קולו ערב ונפגם ושלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים ותיקנוהו ולא היה קולו ערב נטלו תקונו והיה קולו ערב כמו שהיה. מכתשת היתה במקדש של נחשת היתה ומימות משה היתה והיתה מפטמת הבשמים נתפגמה והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים ותיקנוה ולא היתה מפטמת [כמו שהיתה] נטלו תיקונה והיתה מפטמת כמו שהיתה אלו שני כלים נשתיירו ממקדש ראשון ונתפגמו ולא היה להם ארוכה ועליהם אמר דוד °נחשת ממורט °נחשת (ממורק) [מרוק] (מלכים א ז) ועליהם הוא אומר °וכלי נחשת מוצהב שנים (ד"ה ב ד) חמודות (מזהב) [כזהב] (עזרא ח) רב ושמואל חד אמר שנים שקולים כאחד של זהב וח"א כל א' ואחד שקול כשנים של זהב תני רב יוסף ששניהם שקולים כאחד של זהב תניא ר' נתן אומר שניים היו שנאמר שנים א"ת שנים אלא שניים:

חלק. קלוף: דק. גילדו דקה: צלצל. ב' כלים מכים זה ע"ג זה וקולו דק וקורין להם צנב"ל: מפטמת את הבשמים [שבה היו כותשין סממני הקטורת והיה קולו צלול ומפטמת הבשמים] יפה ונותנת בהם ריח כדאמרינן בכריתות השוחק אומר היטב הדק הדק היטב שהקול יפה לבשמים: ב' כלים. צלצל ומכתשת: נחשת ממורט. דק שיכולין לקפלו: ממורק. קלל לזייסכ"ע: שניים. ב' צלצלים וב' מכתשות:

תוספות ועליהם אמר דוד נחשת ממורט. פ"ה על הנחשת שמוציא בהם מיהו קשה דהאי קרא בעלמא במלכים דכתיב נחשת ממורט ובד"ה כתיב נחשת ממורק מאי קאמר ועליהם אמר דוד ונראה לר"י דה"ג ועליהם אמר קרא נחשת ממורט נחשת ממורק:

אה"ב עיין דברי במאמר שאחר זה:

מהרש"א צלצל היה וכו' והביאו אומניות מאלכסנדריא כו' ומכתשת היתה וכו'. לא קאמר הכא אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כדלקמן גבי מי שילוח דהתם בא לשנות המי שילוח מכמות שהיה מי השילוח וכתיב הכל בכתב מיד ה' וגו' אבל הכא מימי משה היה ולא באו לתקן אלא הפגם וכמו שהיה מתחלה בלא פגם אלא שהאומנים של אלכסנדריא לא ידעו לתקן כה"ג אמרינן בפרק א"ל הממונה גבי מעשה לחם הפנים וקטורת דאומנין של אלכסנדריא לא היו יודעים וק"ל: ועליהם אמר נחושת ממורט נחושת ממורק כו'. ל"ע בהנהו תרי קראי דמלכים וד"ה כתיב ואת הסירות ואת היעים גו' והנהו ב' כלים מפורש בהו אשר עשה חירום וה"ק דמימי משה היו ועוד דבהנהו קראי כתיב ואת הסירות ואת היעים כו' והנהו ב' כלים צלצל ומכתשת לא הוזכרו בו כלל ודו"ק: ועליהם הוא אומר וכלי נחשת טובה מוצהב שנים כו'. פ"ה בעזרא בכלים ששבו מן הגולה ולפי פשטא שנים היינו ב' כלים אבל א"כ ה"ל למיכתב וכלי נחשת שנים או ושני כלים מוזהב גו' אבל כתב שנים בסוף למדרש שנים חמודות כזהב אי כמר שהיה טוב כפול כזהב שהיה כל אחד ואחד שקול כפול כזהב מתוך חמודתו וחשיבתו ואי כמר שהיו שניהם שקולים כזהב שהיה נחשת טוב כ"כ בהזהב לא היה שקול ושוה אלא כשנים מהם ור' נתן דריש מיניה שנים שהיה כ"א כפול דהיינו ב' צלצלים וב' מכתשות ודו"ק:

(תניא) [תני] רשב"ג (אומר מי) שילוח היה מקלח מים בבאיסר וצוה המלך והרחיבוהו כדי שיתרבו

עין יעקב

וציוה המלך והרחיבוהו כדי שיתרבו מימיו ונתמעטו חזרו ומיעטוהו והיה מקלח מים. עיין במהרש"א ונראה דמה"ע נמשלו לימוד תורתינו כמעין המתגבר כדאיתא ע"ב דאתם כי ענו

י: ט שיתרבו מימיו ונתמעטו חזרו ומיעטוהו והיה מקלח מים לקיים מה שנאמר °אל יתהלל חכם בחכמתו וגו׳

שילוח. כהר: בבאיסר. שלא היו מימיו נובעין אלא כלמר קטן שאינו רחב אלא כמוליא איסר ואעפ״כ היה מוליא מים לכל הצורך: אל יתהלל חכם וגו׳. שחכמתו אינה אלא מקלקלת לפי שכלי מקדש ראשון נעשו על פי הגבורה כדכתיב הכל בכתב מיד ה׳ עלי השכיל:

אה״ב ממאמר דלעיל ומזה נראה שאין לבריות לבקש לתקן ולסדר מעשה בוראם כאשר שמענו רבה רבים מסביב כל היום אומר מוטב היה אם היה העולם דבר זה כך ודבר זה כך כמו שנאמרו חז״ל בב״ר פי״ב ארשב״י משל למלך בשר ודם שבנה פלטין וכו׳ שמא יבא אדם ויאמר אילו היו לי ג׳ עינים וג׳ רגלים היה לי יפה אתמהה כו׳ ועוד אמרו אלא תולדות השמים והארץ בהבראם בוראן משבחן מי מגנן וכו׳ ע״ש. ואין ספק שהאומר המשל בזה שהיה יותר נאה שיהיה תמיד יום ולא לילה או לעולם חום או קור וכיוצא אילו היה יכול לגנות ולהטיב הדבר לר וכו היה רואה בקולר זמן שכלותו ואחר הכל לכמות שהיה. ראיה לזה מכלי המקדש שאמר לעיל וממעין השילוח כאן שכאשר אלו בהם יד אנשים לתקנם היתה תקנתם קלקלת וכשוכם כאשר נעשו ע״פ ה׳ נתקנו. ובחכמה קראו על ככה אל יתהלל חכם בחכמתו כדברי רש״י ז״ל אינה אלא מקולקלת כי יאמר תומר ליוצרו פעלך אין ידים לו:

מהרש״א שילוח היה מקלח וכו׳ צוה המלך והרחיבוהו כדי כ״. ירלה ע״פ מ״ש פ״ק דכריתות שאין מושחין את המלכים אלא על המעיין כדי שתמשך מלכותן שנא׳ והורדתם אותו אל גיחון גו׳ והוא מעין השילוח כתיב וזה המלך חשב אם יתרבה מימיו ומשיכתו יותר תומשך מלכותו והראוי לו דאינו כן אלא כתמעטו המים והמשיכה דהיינו ביותר שהמלך מתגאה במלכותו כתמעט והוא ענין המקרא יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט וגו׳ דהיינו שמאסו במיעוטו והרחיבו שימשך מים הרבה ע״ש מלכותו ואמר לקיים מה שנאמר אל יתהלל בג׳ הצלחות שזכר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וגו׳ ע״ש הכל בכתב מיד ה׳ עלי השכיל גומר ודו״ק:

שם אמר (רבה) [רבא] בר שילא אמר רב מתנה אמר
יא שמואל מגריפה היתה בבה״מ *י׳ נקבים היו בה וכל אחד ואחד מוציא י׳ מיני זמר נמצאת כולה מוציאה ק׳ מיני זמר במתניתא תנא היא אמה וגבוה אמה וקתא יוצא הימנה ועשרה נקבים היו בה כ״א מוציא ק׳ מיני זמר נמצאת כולה מוציאה אלף מיני זמר אר״נ ב״י וסימניך מתני׳ גוזמא:

מגריפה. שנה גורפין את דשן המזבח וידי״ל והוא (כמין כ״ף) [כעין כף]: י׳ נקבים היו בה. ובכל נקב היה קנה אחד ובכל קנה וקנה היה בו י׳ נקבים ובכל נקב של קנה מוליא מין זמר כמלאת כולה מוליאה ק׳ מיני זמר (ואמה גבוהה): [וסימניך. שלא תטעה מי אמר מאה ומי אמר אלף: מתניתין גוזמא. דרך משניות לשנות גוזמא כגון הכך דאמר בשחיטת חולין בפ׳ ג״ד הנשה]:

תוספות מגריפה היתה במקדש. פ״ה שגורפין בה דשן וקי׳ דהא היתה כלי זמר אלא נראה לפרש דב׳ מיני מגריפות היו אחד לדשן ואחד לשיר:

מהרש״א י׳ נקבים היו בה כל אחד ואחד מוציא י׳ מיני כו׳. היה נראה לפרש דהיינו דכתיב עלי עשור וגו׳ שנקרא כן ע״ש עשרה נקבים ועשרה מיני זמר שם אבל לקמן קאמרינן דכינור דלעה״ב יהיה בו עשרה כימין דכתיב עלי עשור גו׳ וק״ל:

שם א״ר יהודה אמר שמואל מנין לעיקר שירה מן התורה שנאמר °ושרת בשם ה׳ אלהיו איזה שירות דברים יח שבעים הוי אומר זו שירה ואימא נשיאות כפים מדכתיב °לשרתו ולברך בשמו מכלל דברכת כהנים לאו שירות שם הוא רב מתנה אמר מהכא °תחת אשר לא עבדת את שם כח ה׳ אלהיך בשמחה וטוב לבב איזו היא עבודה שבשמחה וטוב לבב הוי אומר זו שירה ואימא ד״ת דכתיב °פקודי תהלים יט ה׳ ישרים משמחי לב איקרי טוב לא איקרי ואימא בכורים דכתיב °ושמחת בכל הטוב טוב איקרי דברים כו טוב לבב לא איקרי:

אין אדם שר שירה אלא מתוך שמחה וטוב לבב דכתיב הנה עבדי ירונו מטוב לב: אימא בכורים. וה״ק תחת אשר לא הבאת בכורים:

תוספות משמחי לב איקרי טוב לא איקרי וא״ת והכתיב לקח טוב נתתי לכם טוב לי תורת פיך וי״ל דה״ק משמחי לב איקרי טוב שסמוך (ללב) לשמחה ומשמעותו כי שמחה א״כ טוב הסמוך ללב לא איקרי וא״ת והא כתיב וייטב לבו ופרש״י שיה במדרש וייטב לבו בת״ת וה״כ דרשינן ווייטיבך לבך על ת״ת וי״ל דלא כתיבי בהדיא ולפי זה לא הוה אתי שפיר הא דתקשה ואימא ביכורים דהא טוב סמוך ללב לא איקרי וי״ל דה״כ משני דבעינן טוב הסמוך ללב ומיהו כיון דהוה יודע דבעינן טוב סמוך ללב מעיקרא הוה לא צריך להקשות עוד מבכורים ולשון ראשון עיקר:

מהרש״א תחת אשר לא עבדת וגו׳ הוי אומר זו שירה כו׳. והקפיד הכתוב על עבודת השירה בעונש ועבדת את אויביך וגו׳ כי היא מבטלת הרוח רעה כמו שמצינו בשאול ומביאה רוח הנבואה כמו שמצינו באלישע והיה כנגן המנגן וגו׳ וק״ל: ואימא ד״ת כו׳ טוב לא איקרי כו׳. הממ״ל הא איקרי טוב תורה כמ״ש ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב וגו׳ ולמאי דמשני גבי ביכורים טוב לבב לא איקרי ניחא וק״ל:

חזקיה אמר מהכא °וכנניהו שר הלוים (ישיר) [במשא שם יסור] במשא כי מבין הוא אל תקרי יסור אלא ד״ה א טו ישיר בלווטי א״ר יוחנן מהכא °לעבוד עבודת עבודה במדבר ד איזוהי עבודה שצריכה עבודה הוי אומר זו שירה רב יצחק אומר מהכא °שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם תהלים פא נבל ר״נ בר יצחק אמר מהכא °(הם) [המה] ישאו קולם ישעיה כד ירונו בגאון ה׳ צהלו מים ותנא מייתי ליה מהכא °ולבני במדבר ז קהת לא נתן כי עבודי הקדש עליהם בכתף ישאו ממשמע שנא׳ בכתף איני יודע שישאו מה ת״ל ישאו אין ישאו אלא לשון שירה וכן הוא אומר °שאו זמרה ותנו תוף תהלים פא ואומר ישאו קולם ירונו וגו׳ חנניא בן אחי ר׳ יהושע אומר מהכא °משה ידבר והאלהים יעננו בקול *על עסקי שמות יט קול רב אשי אמר מהכא °ויהי [כאחד] למחצצרים שם ע״ב ד״ה ב ה ולמשוררים להשמיע קול אחד ר׳ יונתן אמר מהכא °לא במדבר יח ימותו גם הם גם אתם מה אתם בעבודת מזבח אף הם בעבודת מזבח תניא נמי הכי לא ימותו גם הם גם אתם אתם בשלהם והם בשלכם במיתה הם בשלהם אינן במיתה אלא באזהרה:

(ימור במשא) חזקיה אמר מהכא. אשכחן שירת לוים מן התורה (ישיר) [יסור] במשא כשיאות קול בשיר: בלווטי׳ שם חכם: [שירה]. לריך עבודת קרבן שאינו כאומר [אלא] על היין. של

של נסכי קרבן כדכתיב ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם: צהלו מים. יצהלו בשיר ב"ה יותר מצהלת ים סוף: מייתי לה מהכא. לעיקר שירה מן התורה: על עסקי קול. שהיה מלוהו לשורר לפי שמשה לוי היה: אף הם. הלוים בעבודת מזבח ולא משכחת לוים כשרים לעבודת מזבח אלא בשיר: מה אתם. הכהנים קאי קרא: אתם בשלהם. הכהנים שנכנסו בעבודת לוים כגון שערו: והם בשלכם. לוי שעבד על המזבח ככהן: הם בשלהם. כגון לוי משורר שסגיף דלתות ולוי שוער שאמר שיר שהרי [הלוים] חלוקין היו זה למשורר וזה לשוער:

אמר הבונה לר לי המקום מהכיל אשר סרנו לומר החכמים מכבוד הדר השיר ומועלתו כי כל יופי העולמות השפל והאמצע והעליון וכל עונגם הוא ערך קולות ושיר משובח וכמה התעורר הנשמה מתוך הנגון והשיר להתנשא ולהתרומם מהחומר אל שמי מכון בורא. ועבודה גדולה היתה בהיכל ה' כעבודת קרבנות. ידע קודם נעים זמירות ישראל אשר הכינה וייסדה במקדש ללויים במחלקותם ומשמרותם. ומכולהו תנאי ואמוראי דלקמן השמיים היות לא עיקר מן התורה. ועל כל זאת קינה מכפי לנו אשר נוסף לאבל מתולינו בחרבן בית תפארתינו וערבה כל שמחה אף כי אבדנו החכמה בעלמה אשר עמנו היתה והלכתנו כד"ר א' מן המגילים שא' מה האמר חכמת הנגון לאחרים גונב גונבתי מארץ העברים:

מהרש"א ישאו קולם גו' צהלו מים כו'. עיין פרש"י ועוד נראה לפרש ישאו קולם ירונו בגאון ה' הייני שיר שעל היין של הנסכים המשמח ה' ועוד יצהלו מים דהיינו בניסוך המים בחג כדתנן ר"פ החליל ה' זליל ה' וו' זהו החליל של בית השואבה ופרש"י כל שמחה זו אינה אלא בשביל ניסוך המים כדמפרש ושאבתם מים בששון וגו' ואמר לעיל אין שירה אלא על היין היינו שירה שעל הקרבן של כל השנה לא היה אלא על ניסוך היין שעל אותו הקרבן אבל בחג היה שירה בלא יין דהיינו על המים ועי"ל דאין שירה מדוחה שבת אלא על היין אבל שעל המים אין השירה דוחה שבת כדאמרי' פ' החליל ודו"ק:

[**בעי** ר' אבין עולת נדבת ציבור טעונה שירה או אינה טעונה שירה עולותיכם אמר רחמנא אחת עולת חובה ואחת עולת נדבה או דילמא עולותיכם דכולהו ישראל קאמר רחמנא וכו' ת"ש] ר' יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב אמרו כשחרב בית ראשון אותו היום ט' באב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היה ומשמרתו של יהויריב הותה והיו לוים עומדים על דוכנם ואומרים שירה ומה שירה היו אומרים
תהלים צד °וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו אויבים וכבשום וכן בשניה האי שירה מאי עבידתיה אילימא דעולת חובה מי הואי בי"ז בתמוז בטל התמיד אלא לאו בעולת נדבה ותסברא מ"ש דעולת חובה דלא הואי ומאי שנא דעולת נדבה דהואי הא ל"ק בן בקר אקראי בעלמא הוא דאיתרמי להו אמר רבא ואי תימא רב אשי ותסברא
שם כד °שירה דיומיה ילה' הארץ ומלואה וישב עליהם את אונם בשירה דארבעה בשבת הוא אלא איליא בעלמא הוא דנפל להו בפומייהו:

[עולת נדבת ציבור. כגון קיץ המזבח הבאה מן השופרות שנותנין בהן. מעות מותר חטאת ומותר אשם: עולותיכם. ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם והיינו שירה]: זכות ליום זכאי. בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל: מוצאי שבת. א' בשבת: ובמוצאי שביעית היתה. שנה שמינית: (וכן בשניה. בחורבן שני והיינו חובה ע"י חייב דשני פעמים חרב באותו יום וב' פעמים כששום כשהיו קורין אותו מזמור: עולת חובה. דצבור היינו תמיד מפורש במס' תענית דמיי"ז בתמוז) בטל התמיד שלא היו להם כבשים מחמת שהיו צרים על ירושלים ואין יוצא ואין בא: ומאי שנא עולת נדבה דהואי שלא לא היו כבשים מצויים: הא לא קשיא בן בקר בעלמא איתרמו להו. שאינו ראוי לתמיד וראוי לעולת נדבה: (ותסברא. דעולת נדבה הואי וכו' דכי היכי דבטיל עולת חובה בטיל עולת נדבה: אקראי בעלמא דמתרמי להו. לאתויי עולת נדבה שמזדמן להם בן בקר אחד ועשו ממנו עולת נדבה ש"מ עולת נדבה צריכה שירה): ותסברא. דההיא שירה נאמר על קרבן כלל: דיומיה מאי ניהו לה' הארץ. כדאמרינן. ביום הא' היו אומרים לה' הארץ ואילו וישב עליהם את אונם שירה דד' בשבת כיהו מזמור שאומרים ביום הד' אל נקמות הופיע כתיב ביה האי קרא: איליא. קינה:

מהרש"א מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה כו'. פרש"י זכות ליום זכאי בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל עכ"ל והוא דחוק דה"ל להזכירו כמו שזכר ליום (חובה) וע"ק דהל"ל יום זכות ליום זכאי ונראה לפרש אשכה שניה קאי שילאו וממצרים דמתחלתו יום שפוקס המשכן ביום א' היה ומגלגלין עליו כמה זכיות די' עטרות כטל אותו יום וכן באותה שנה באו המרגלים ביום א' והוא יום חובה גרם לכמה חובות ובכייה לדורות דכשחרב הבית בראשונה אותו היום תשעה באב היה וכן בשניה ומ"ש היה כיום שבאו המרגלים ומשמרתו של יהויריב גם הוא רמז לחובה כי ה' כלב לריב עם עמו ומה שירה היו אומרים וישב עליהם את אונם וגו' אונם מלשון בן אוני לא תכלתי באוני דהיינו שהשיב הקב"ה אז עליהם את אונם ותלונתם לקיים בהם מה שאמרו ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ לנפול בחרב נשינו וטפינו יהיה לבז וגו' ומקיים יצמיתם מלשון הכפול על חורבן בית ראשון וחורבן בית שני כדמסיק שהיה יום חובה דאין זה הפסוק שיר של אותו יום אבל איליא נפל בפומייהו וק"ל:

דף יג ע"ב **תניא** רבי יהודה אומר כנור של מקדש של שבעה
תהלים טז נימין היה שנא' °שובע שמחות את פניך אל תקרי שובע אלא שבע ושל ימות המשיח שמונה שנא'
שם יב °למנצח על השמינית על נימא שמינית של עה"ב עשר
שם צב שנאמר °עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור ונאמר
שם לג °הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו שיר חדש: בנבל עשור. של י' נימים ולעה"ב משמעי מדכתיב שיר חדש לשון זכר דשירות העה"ז לשון נקבה כדאמרינן במכילתין כשם שנקבה

עיון יעקב

קתן על יד ירכה ולא ימרוך רמיה לידו כראיי כמש' ע"ז: רבי יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חוב. עיין במהרש"א ובאמת ר' יוסי לטעמו אזיל כדאיתא בחלק דף קב בעת רצון עניתיך תנא משום רבי יוסי עת היא מזומנת לטובה וביום פקד פקדתי עליהם חטאתם תנא משום רבי יוסי עת היא מזומנת לפורענות וע"ש: כינור של מקדש של שבע נימין היו. עיין במהרש"א ועי"ל כדאיתא בפרשת לך לך את הקיני ואת הקנזי במדרש ופרש"י עשר אומות יש כאן ולא ניתן להם אלא שבעה גוים והשלשה עתידים להיות ירושה לעתיד. לכן לפי הוספה שליטתם בהם יהיה הניגון שבעה הוא רק של שבעה נגד שבעה אומות ובימות המשיח המתחלה יכבשו עוד אומה אחת יהיו של שמונה עד שיכבשו כולם העתידי יהיה קודש:

במלא

שנקבה זו יולדת כך תשועות הללו סופן לילד לרות אבל שיר של עה"ב לשון זכר שאינו יולד:

מהרש"א כינור של מקדש של שבעה נימין היה שנא' שובע שמחות וגו'. מדכתיב שבע חסר וי"ו דרים מלשון שבע דהיינו ז' נימין שכ"א עושה שיר ושמחה מיוחדת והיינו בעה"ז לפי יצירת ז' ימי בראשית כל הקדושות הולכין בשבע השבת השביעית והיובל והספירה ושל ימות המשיח ח' נימין נוסף שיר אחד ע"פ מ"ש אין בין עה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות והיינו משום שמחה א' שאין בו שיעבוד מלכיות נוסף נימא אחד לימות המשיח ושל עה"ב י' נימין שנא' עלי עשור ועלי נבל וגו' הכוונה בו שעה"ב נברא בי' כי אז יתעלה למעלה מכל עשר קדושות שבעולם עשר קדושות לנוטה א"י קדושה מכל הארצות כו' כדאיתא במסכת פ"ק דכלים ועשר קדושות למעלה במלאכים כדאמרי' במדרשות ובקרא בתרא דמייתי כתיב בית שיר חדש דהיינו שיר לעה"ב אבל קרא קמא דמייתי לא מוכח מידי ואפשר דסמך ארישא דההוא מזמור דכתיב מזמור שיר ליום השבת דהיינו עה"ב יום שכולו שבת ועי"ל דכתיב בתריה כי שמחתני ה' בפעליך במעשה ידיך ארנן שאמר אימתי יהיה עלי עשור וגו' כי שמחתני ה' בפעליך דהיינו בזמן שהקב"ה יבנה המקדש לעה"ב כמ"ש בא"ם עתיד לבנותה ואז גם אני במעשה ידיך ארנן דהיינו גם בגרוני ולפי שהם עיקר שיר יהיו לעתיד ובכן בב"י וק"ל:

יש בערכין פרק שלישי

יף טו **משנה** נמצא אומר בפיו חמור מן העושה מעשה וכן מצינו שלא נחתם גזר דין על אבותינו
במדבר יד במדבר אלא על לשון הרע שנא' °וינסו אותי זה עשר פעמים גו':

(נמצא האומר בפיו וכו'. פי' כן הוא תשלום המשנה שאמרה שהאונס והמפתה לעולם נותן כ' שקלים קנס בין אנס גדולה שבכהונה בין קטנה שבישראל והמוציא שם רע לעולם נותן ק' שקלים ועל זה קיים נמלא האומר בפיו שהמוציא שם רע חמור מהאונס ומפתה שאינו נותן אלא כ': וכן מצינו. כלומר וכן מלינו שהאומר בפיו חמור מעושה מעשה): שלא נחתם. מפרש בגמרא: גזר דין. שלא ליכנס לארץ: זה עשר פעמים. גבי מרגלים כתיב דמשמע על זה נחתם:

ה סס סוטה ועי"ש במהרש"א **פיסקא** שלא נחתם וכו'. ממאי דילמא משום דאכתי לא מלאה סאתם דא"ר המנונא אין הקב"ה
איוב כ נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו שנאמר °במלאת
במדבר יד ספקו יצר לו (אלא אר"ש)[אר"ל] אמר קרא °וינסו אותי
עיסורא דרים זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי על זה נחתם עליהם גזר דין. תניא א"ר אלעזר בן פרטא בא וראה כמה גדול כחו של לה"ר ממרגלים ומה מרגלים שהוציאו שם רע על עצים ואבנים כך מוציא שם רע על חבירו עאכ"ו ממאי דילמא משום דר' חנינא בר פפא דא"ר חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה
סס יג סוטה ה דכתיב °כי חזק הוא ממנו אל תקרי כי חזק הוא ממנו
ועי"ש במהרש"א אלא ממנו כביכול אפילו בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם אלא אמר (רבא) [רבה] אמר ר"ל אמר קרא
סי יד °וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה' על דבת הארץ שהוציאו:

(דילמא. להכי לא נחתם גזר דינן שלא ליכנס לארץ דאכתי לא נתמלא סאתם לקבל פורענותי): במלאת ספקו. כשתתמלא סאתו בעונות הרבה אז יצר לו צרה תבא לו: זה עשר פעמים. זה משמע על זה נחתם עליהם [ולאו משום ליגרוף דאחריני]: (על עצים ואבנים. כלומר על א"י שאמרו אוכלת יושביה היא: ממאי. דעל דבת הארץ נענשו מרגלים דילמא משום דר' חנינא וכו' כלומר אל תהי אומר שלא אמרו דבר זה אלא כנגד עלמן אלא כלפי מעלה אמרוהו דהך ממנו משמע הכי ומשמע הכי): בעל הבית. הקב"ה: על דבת הארץ שהוציאו. קאמר דמתו. (שאמרו ארץ אוכלת. ולפי מ"ש בסוטה שאמרו וזה פריה שאין מגדלת דברים שיש בהן חיי נפש הוא דבה מהם. ע"ש מהרש"א):

תניא א"ר יהודי' עשר נסיונות נסו אבותינו את המקום במדבר ואלו הן שנים בים ושנים במים ב' במן וב' בשליו אחד בעגל ואחד במדבר פארן. ב' בים אחד בירידה ואחד בעלייה בירידה דכתיב °ויאמרו אל משה המבלי אין קברים וגו' בעלייה כדרב הונא דאמר רב הונא ישרא' שבאותו דור מקטני אמנה היו כדדרש רבה בר רב מרי מ"ד °וימרו על ים בים סוף מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה ואמרו כשם שאנו עולים מצד זה כך מצריים עולים מצד אחר א"ל הקב"ה לשר של ים פלוט אותם ליבשה אמר לפניו רבש"ע יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטלה הימנו א"ל הקב"ה אני נותן לך אחד ומחצה שבהם אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שתובע את רבו א"ל הקב"ה נחל קישון יהא ערב מיד נפלטו ליבשה דכתיב °וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים ב' במים במרה וברפידים במרה דכתיב °ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה וכתיב (*וילן) העם על משה ברפידים דכתיב °ויחנו ברפידים ואין מים לשתות לעם וכתיב °וירב העם עם משה. שנים במן שנאמר (°אל יצא איש ממקומו) [אל תצאו] ויצאו אל תותירו ויותירו ב' בשליו בשליו ראשון ובשליו שני בשליו ראשון °בשבתנו על סיר הבשר בשליו שני דכתיב °והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה עגל כדאיתא ובמדבר פארן כדאיתא:

נסיונות

עין יעקב

נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה. אע"ג דבכל הדברים קיי"ל דחמור העושה מעשה שהרי מה"ע קיי"ל לאו שאין בו מעשה אין לוקין אפ"ה מגיד זה כענין עונשו בידי שמים כי האונס והמפתה עושה משום הנאת עצמו נחת רוח ליצרו משא"כ המוציא שם רע אין יתרון לבעל הלשון לכן עונשו חמור: **על** זה נחתם גזר דינם. אע"ג דהן פעמים ושלש עם גבר היינו ביחיד אבל בציבור שהם כלל ישראל שהם עם תליתאי ואוריין תליתאי כל אחד מגין על שלשה לכן לא נענשו עד שנכשלו אותו זה עשר פעמים: **אל** תקרי כי חזק הוא ממנו. עיין ברש"י כאן הוא סותר למ"ש רש"י בסוטה פי' אלו נאמרין ויותר נראה אל תקרי ממנו כמלאבו"ס תחת הנו"ן וי"ו דקאי על ישראל אלא קרי"ן ממנו בחולים על הנו"ן וי"ו דקאי על הקב"ה: **כלום** יש עבד שתובע את רבו. ל"ל ונעשה שהוא גנאי לי"ב שיהא חייב לעבד נמלא כאילו הוא עבדו של עבד שלו כי עבד לוה לאיש מלוה אבל כשהעמיד ערב הערב יכול לתובעו אותו כיון שלא הלוה לו רק שנעשה ערב עבורו לא מיקרי עבדו וק"ל ועיין במהרש"א ועי"ל שהוא מוכרח לתבוע כשתבעו הים:

ונת

(נסיונות. לשון ניסיון וא"ת דמפרש לשון כעס כמו והכס שעפים כתרגומו נסיקין) : [ממרים. מורדים]: נותן לו רבו מתנה. פרנסה לרגים: אחד ומחצה. דנפרעה כתיב שם מאות רכב ובשיסרא תשע מאות: בשליו ראשון. (בלאתם ממצרים בשנה ראשונה כדכתיב בפרשת ויסע משה) דכשהיה יורד המן היה שליו יורד עמו כדכתיב ויהי בערב ותעל השליו ובבקר היתה שכבת הטל וגומר ולאחר זמן מרובה התאוו יותר: בשליו שני. בשנה שניה כדמפרש בפ"ק דמסכת תענית) : ובמדבר פארן כדאיתא. במעשה מרגלים (כדכתיב וישלח אותם משה ממדבר פארן):

מהרש"א אחד בעליה ואחד בירידה כו'. התימה מדברי הרמב"ם בפ"ד דאבות שתפס לו דרך אחרת בחשבון י' נסיונות דלא חשיב הך דעלייה ולא חשיב נמי רק חדא בשליו דכתיב והאספסוף אשר בקרבו ולא חשיב בשבתנו על סיר הבשר ועי"ל שלישי במן דהיינו בקשתו ואפשר דהיינו דשליו דכתיב מי יתן מותנו בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם וגו' מיהו הא דחשיב הך דתבערה ומפיק הך דעלייה מן הים הוא קשה דלא חשיב ליה תלמודא אלא דהיינו הך והאספסוף וגו' ודו"ק: בעליה כו' דכתיב וימרו על ים בים סוף וגו'. ולא ניחא ליה למימר דהיינו דירידה שאמרו המבלי אין קברים וגו' וכ"פ הרד"ק דא"כ לא לכתוב רק וימרו על ים סוף ומדכתיב על ים בים סוף משמע שאחר שהיו בים סוף המרו בהקב"ה דהיינו בעליה שאמרו כשם שאנו עולין כו'. ועיין בזה בתוס' באורך וכה"ג כתב הרמב"ם שם פ"ד דאבות וז"ל שהיה נבקע לדרכים רבים וכמספר השבטים כעין קשת עגולה עכ"ל: שנים במים במרה ברפידים כו'. דאלו נעשו קודם מעשה המרגלים דכתיב ביה וינסו אותו זה עשר וגו' אבל לא חשיב הך דמים דפרשת חקת ולא היה מים לעדה וגו' דזה נעשה בשנת ארבעים אחר מיתת מרים ומעשה מרגלים היה בשנה שניה לצאתם ממצרים ולכך לא חשיב הא דפרשת חקת ותקצר נפש העם בדרך ומעשה קרח ומעשה פעור שכל זה נעשה אחר מעשה מרגלים ודו"ק:

א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא מ"ד מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה אמר הקב"ה ללשון כל איבריו של אדם זקופין ואתה מוטל כל איבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים ולא עוד אלא שהקפתי לך שני חומות אחד של עצם ואחד של בשר מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה. וא"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא כל המספר לה"ר כאילו כופר בעיקר שנ' אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו וא"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא כל המספר לה"ר נגעים באים עליו שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית (גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל) וכתיב התם לצמיתות ומתרגמינן לחלוטין ותנן אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה אמר ריש לקיש מ"ד זאת תהיה תורת המצורע זו היא תורתו של מוציא שם רע. ואמר ריש לקיש מ"ד אם ישוך הנחש בלא לחש [ואין יתרון לבעל הלשון] לעתיד לבא מתקבצות (ובאות) כל החיות [ובאות] אצל הנחש ואומרו' לו ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך אומר להן מה יתרון לבעל הלשון. ואמר ר"ל כל המספר לה"ר מגדיל עונותיו עד לשמים שנא' שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ. א"ר חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לה"ר ראוי לסקלו באבן כתיב הכא אותו אצמית וכתי' התם צמתו בבור חיי וידו אבן בי ואמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לה"ר אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנא' אותו לא אוכל אל תקרי אותו לא אלא אתו ואיכא דמתני לה על גסי הרוח. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לה"ר א"ל הקב"ה לשר של גיהנם אני עליו מלמעלה ואתה עליו מלמטה נדוננו שנ' חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים אין חץ אלא לשון (הרע) שנא' חץ שחוט לשונם וגו' ואין גבור אלא הקב"ה שנאמר ה' כגבור יצא גחלי רתמים היינו גיהנם א"ר חמא בר' חנינ' מאי תקנתם של מספרי לה"ר אם

עיון יעקב

מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה. פירש"י איזו שמירה אוסיף לך שלא תספר לה"ר ע"כ כמלא ·שהוא מקושר עם הפסוק שלמעלה דכתיב הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה וע"ז קאמר מה שמירה אוסיף לך וני"ל מה יתן לך ומה יוסיף לך מה הנאה יש לך בלשון רמיה כי אין יתרון לבעל הלשון ואדרבה עונשו בעה"ז ובעה"ב כדאי' בירושלמי דפיאה להכי אמר כפל מה יתן ומה יוסיף ונר' וזה חצי גבור שנונים בעה"ז עם גחלי רתמים בעה"ב: **כל** איבריו של אדם זקופין ואתה מוטל. בויקרא רבה פי"ו אי' בשם ר' יוסי בן זמרא רמ"ח איברים יש בו באדם מהן רבוצין מהן זקופין וא"כ איך קאמר כל איבריו של אדם זקופין וכבר הרגיש בזה שם היפה תואר וכתב ת"ל דהא רבים נמי רבולים כגון עינים ולצעות וי"ל דכל דקאמר היינו רובא עכ"ל וני"ל דכל האיברים זקופין כלומר אף שיש רבולים מ"מ אינם רבולים כ"כ רק זקופין על לידן כמו הללעות משא"כ הלשון שהיא מוטל לארכה ורחבה בהתפשטות גמור: **ואמר** ר"י כל המספר לה"ר כאילו כופר בעיקר. נראה דלה"ק כל המספר לה"ר כלומר שאמר לה"ר בלדק דרך סיפור כאילו אינו מכוין ללה"ר ור"י אזיל לשטתו דכה"ג נ"כ מיקרי לה"ר כדאי' בפ"ק דפיאה בירושלמי בשם ר' יוחנן וכ"פ הרמב"ם פ"ז מה' דעות דין ד' וז"ל וכן המספר לה"ר דרך שחוק והוא שיספר לחומו כאילו אינו יודע שדבר זה שדבר לה"ר הוא אלא כששמחין כו' אומר אינו יודע שדבר זה לה"ר הוא עכ"ל לכן הוי ככופר בעיקר שלא השוה כבוד קונו ועשה עין שלמעלה כאילו אינו יודע תעלומות כי דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך. ולפ"ז אתי נמי שפיר מה שאמר תו ר' יוחנן כל המספר לה"ר נגעים באים עליו לכאורה קשה מאי לריך ראיה לזה הלא הדבר מפורש ומיוקם של בית רבן יודעין אותו ממרים שנלטרעה על שדברה באחיה וגם מה לורך להביא דאין בין מלורע מוסגר למלורע מוחלט אלא פריעה ופרימה אכן לפמ"ש ניחא דהמספר לה"ר היינו זה שדבר ואמר לה"ר בסתר דרך סיפור דברים בעלמא וכל העובר עבירה בסתר נפרעין ליה בגלוי לכך באים עליו נגעים דהיינו מלורע מוחלט דכתיב ביה פריעה ופרימה כדכתיב ויקרא י"ג פסוק מ"ה בגדיו יהיו פרומים וראשו יהי' פרוע ועי"ז וטמא טמא יקרא תשמיע שהוא טמא ובעי תגלחת | ולפרים כמבואר ברמב"ם פ"י מה' טומאת לרעת דין ו' ע"ש: **זאת** תהיה תורת המלורע זו היא תורתו של מוליא ש"ר. אפשר דקשה ליה מדקאמר זאת תהיה תורת המלורע ביום טהרתו כלומר שזה תקנתו שיעסוק בתורה ·ועי"ז תרפא לשון ויטהר מלרעתו וקשה להמדרש הא איכא אנשים אבל נשים דאינם מלוות על ת"ת ואדרבה כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תיפלות מה שקנתא לזה קאמר זו היא תורתו של מוליא שם רע דוקא שענין לא מלאתי לבתך בתולים שזה לא שייך כלל בנשים: **אומר** להן מה יתרון לבעל הלשון. נראה דעיקר פירושו כך הוא כמו שאין יתרון לבעל הלשון אפ"ה הוא עושה כן כי מן השמים מגלגלין חוב ע"י חייב לענוש את חבירו כדיבורו שמדבר עליו לה"ר כמו שמליכו שהלדיק דוד את הדין על עלמו כאשר קללו שמעי שאמר ה' אמר קלל אותי כן אנכי נחש כשגלגל החוב על ידי לישך את האדם על עוונו אע"פ שאין לי הנאה מזה: **ואמר** ריש לקיש כל המספר לה"ר מגדיל עוונותיו עד לשמים. אפשר לומר ע"ד דאיתא בר"ה דף י"ז למי נושא עון למי שעובר על פשע והשי"ת שם שע"י שהוא מן הנעלבים ואינם עולבים הקב"ה מעביר עוונותיו ונותנו על חבירו שפשט לנגדו להוסיף עון על עוונותיו כדאמרינן בעלמא הלדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע לכך אם אומר לה"ר על חבירו וחבירו הוא מן הנעלבים מגדיל עוונותיו עד לשמים: וי"ל לפמ"ש לעיל דהמספר לה"ר היינו בספר דרך סיפור בעלמא להכי קאמר מגדיל עוונותיו עד לשמים דהיינו ע"ד דאיתא בפ"ק דתענית דף ז' דאמר ר"ש בן פזי דאין הגשמים נעלרים אלא בשביל מספרי לה"ר שנאמר רוח לפון ונר' ופנים נזעמים לשון סתר ע"ש: **כל** המספר לשון הרע ראוי לסקלו באבן. אפשר מטעם דהמספר לה"ר ראוי לכרותו שהרי דור המדבר בשביל לה"ר של מרגלים היו בנידוי כל ארבעים שנה וכן מרים שדברה באחיה משה מכ"ש מי שאומר לשון הרע על ת"ח והמנודה שמת ב"ד סוקלין את ארונו דהיינו שמניחין אבן גדולה על ארונו כדאיתא בפ' אלו מגלחין דף ט"ז ע"א ויבי קי"ל כמבואר ביורה דעה סי' של"ד להכי ראוי לסקלו כאבן לשון יחיד: **אין** אני והוא יכולין לדור בעולם. עיין בחידושינו פ"ק דסוטה דף ה': **אמר** הקב"ה לשר של גיהנם אני עליו מלמעלה ואת עליו מלמטה. אפשר דשני עונשים אלו כדאמרינן לעיל שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ וני"ל שהם רע לשמים ורע לבריות וני"ל דמי שמספר לשון הרע יש בו עוד עון ביטול תורה כי עץ חיים מרפא לשון לכן נענשו בשני עונשים אלו חצי גבור על לשון הרע וגחלי רתמים בעון ביטול תורה שורש רתמים לחמם כדאיתא בפ"ק דע"א על פסוק הקוטפים מלוח עלי שיח שורש רתמים לחמם שיורשים גיהנם לפי שמרפה עלמו מד"ת: **מה** תקנתו של מספרי לשון הרע. לפי שעוונו גדול כל כך כדאיתא בסוגיא זו ודאי אין מספיקין בידו להשיב בתשובה או ע"י שאלי גם שע"פ הרוב חוטא ומחטיא למי שמקבלו ממנו

משלי טו אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנא' °מרפא לשון עץ חיים
° ואין לשון אלא להר שנא' חץ שחוט לשונם ואין עץ
שם ג חיים אלא תורה שנא' °עץ חיים היא למחזיקים בה ואם
שם יח עם הארץ הוא ישפיל דעתו שנ' °וסלף בה שבר ברוח
רבי (אבא) [אחא] בר' חנינא אמר סיפר אין לו תקנ'
תהלים יב שכבר כרתו דוד ברוח הקדש שנא' °יכרת ה' כל שפתי
חלקות לשון מדברת גדולות אלא מה תקנתו שלא יבא
לידי לה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה ואם ע"ה הוא
ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר ברוח:

אחד של עצם. שורות של שינים: (**ושל בשר.** שפתים): **מה יתן לך ומה יוסיף.** כלומר אי זו שמירה אוסיף לך שלא תספר לה"ר (אתה שנקראת לשון רמיה): **מי אדון לנו.** (דלשוף כופר בעיקר ואומר כן לה"ר) האומרים ללשונכו נגביר כאילו אומרים אין אדון לנו: **אותו לא אוכל.** בהאי קרא לעיל כתיב מלשני בסתר רעהו: **על גבי רוח.** לאו דרב חסדא דבהאי קרא דאותו לא אוכל כתיב גבה עינים: (לחלוטין). וחלוטין ל' לרעת כדתנן אין בין מצורע וכו': **ארי דורס ואוכל.** כלומר כל שמזיק לבריות מגיע להם הנאה הארי דורס ואוכל שאוכלה מחיים ואם זאב טורף שהורגה תחלה ואח"כ אוכלה יש לו הנאה אבל אתה מה הנאה יש לך כשאתה נושך את האדם משיב הנחש ומה יתרון לבעל הלשון המוציא לה"ר מה הנאה יש לו כך אני אין לי הנאה בנשיכה שאני נושך: **והיכא דאתני לה על גבי הרוח.** בפ"ק דמסכת סוטה דקתני התם כל מי שדעתו גבוה עליו אומר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל ומשום דהתם איירי בגבי הרוח מוקים ליה התם. לקרא בגבי הרוח וקתני נמי היכא דמתני להא אמספרי לה"ר והכא דאיירי במספרי לשון הרע אמר היכא דמתני לה אגבי הרוח): **וסלף בה.** מי שמסלף בה והפך לסלקה ממנו ישבור רוחו: **שכבר כרתו דוד.** שקללו דוד בכרת:

מהרש"א מ"ד מה יתן לך ומה וגו' אמר הקב"ה ללשון כו'. כוונת המזמור לפי דרש זה שיר המעלות אל ה' בצרתה לי וגו' הל"ל בצרה אבל כתב בצרתה רמז על השכינה שעמנו בגלות כמ"ש עמו אנכי בצרה ואמר ה' הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה שהם מרחיקין השכינה ממני שעמי בצרה כדלקמן גבי לה"ה אתו לא אוכל אין אני והוא יכולין לדור בעולם ובשפת שקר כתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני ואמר לבעלי לה"ר ושפתי שקר מה יתן לך ומה יוסיף לך וגו' לשון כפול זה דריש מה יתן לך על ב' המחילות שהם שינים ושפתים ומה יוסיף לך על שלא להיות זקוף חלי גבור שנונים להרום מחילת השינים עם גחלי רתמים להרום מחילת השפתים ולפי שהלה"ר הוא במקום שרבים מצוים אמר ואפי' ארחיק נדוד שאלין ואדור בכפרים שאין רבים מצוים לשמור עצמם מבעלי לה"ר אויה לי כי גרתי שם מפני סכנת משך שהם אדום כמ"ש בן גוריון גם כי אויה כי שכנתי שם מפני סכנת אהלי קדר אבל בחרתי לי יותר טוב רבת שכנה נפשי במקום רבת עם שם אני חפץ שיהיה שכנה שם נפשי גם שיהיה במקום רבים שונא שלום ובעלי לה"ר ומקיים אני שלום וגו' כי זאת התועלת לי במקום רבים כשאני שלום וכי אדבר בד"ת שנקראת שלום אז המה למלחמה במלחמתה של תורה משא"כ בכפר שאין רבים מצויין חרב מלחמה אל הבדים וגו' וק"ל: **כל המספר לה"ר כו'.** כסמוך זה המאמר לדלעיל שאמרו ללשוניכו נגביר להרום שני חומות הללו כי הנה שפתינו שהיא אחת מב' החומות היא אתנו ומשכים בדבור הלה"ר ובקל פותח שפתיו לומר מי אדון לנו למחות בדבר וק"ל: **נגעים ומתרגמינן לחלוטין כו'.** לקמן אמרינן דעל ז' דברים נגעים באים כו' ומייתי לה מקראי ואפשר דהוציא מספר לה"ר מן הכלל דז' דברים מביאים נגעים ויש בהן שאפשר שיכופר גם במצורע מוסגר משא"כ בלה"ר דלא יכופר רק במצורע מוחלט ובעי בטהרתו תגלחת ולפרים ודו"ק: **המוציא שם רע כו'.** מדכתיב המצורע ולא כתיב הצרוע דרש הכי וק"ל: **שנא' שתו בשמים פיהם וגו'.** דהיינו במי ששוכן בשמים כמ"ש לעיל שאומרים מי אדון לנו וכה"ג יש לפרש סיפא דקרא ולשונם תהלך בארץ באותם ששוכנים בארץ כבר דהיינו שמוליאין דבה ולה"ר אשוכני עפר וק"ל: **לשוקלו באבן כו'.** כי ענין סיפור לה"ר היא כזריקת אבן להזיק ברחוק כדלקמן אי מה יד איכה ממיתה אלא בסמוך אף לשון כו' ת"ל חץ שחוט וגו' וק"ל: **אין חץ אלא לשון כו'.** אין לפרש דחלי דקראי היינו לשון דכיון דגבור הוא הקב"ה שנונים אהיכא קאי ועוד חלי גבור דבוק הוא ונראה לפרש לפי הדרש דחלי גבור היינו חליו של הקב"ה שמשלח נגעים בבעלי לה"ר כדלעיל הם שנונים מלשון שניה דהיינו מצורע מוחלט בשבוע שנייה אלא דקאמר אמאי נקט לה בלשון חץ וקאמר משום דאין חץ אלא לשון כו' ובמדה זו בא הקב"ה עליו מלמעלה בחליו שהם הנגעים וק"ל: **אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו'.** כדאמרינן מות וחיים ביד לשון דבעי חייה בלישניה דבעי מיית בלישניה ואמר אם עם הארץ ישפיל דעתו כו' דודאי אלו ב' עבירות גבה רוח ולה"ר שותפין הם שכללן הכתוב מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים וגו' כי הגאוה שבו מביא שמדבר לה"ר על חבירו ועוד יבאר בזה בס"ד לקמן. **ומ"ד סיפר אין לו תקנה כו' שנא' יכרת ה' כל שפתי וגו'.** ואין סברא שתהיה עסק בתורה ושפלות הדעת שיכפר על הכרת אבל התורה מגנא ומצלא מהחטא כדאמרינן בסוטה והיינו שמשמרתו שלא יבא לידי לה"ר שהוא בכרת והרמז בזה בתר האי ענייכא דיכרת ה' וגו' אשר אמרו ללשוניכו וגו' משוד עניים וגו' כתיב אמרות ה' אמרות טהורות וגו' אתה ה' תשמרם וגו' דה"ק דע"י אמרות ה' וגו' אתה ה' תשמרם אותם העוסקים בתורה מן הדור הזו של בעלי לשון הרע שלא יבאו לידי כך וק"ל:

הרי"ף מ"ד אם ישוך הנחש בלא לחש וכו'. קשה דהיך אמר כמתמיה אם ישוך הנחש בלא לחש שהרי כך הוא האמת שנושך בלא לחש דאדרבה התמיה היא אם ישוך הנחש בלחש וע"ק מה שאמר ואין יתרון לבעל הלשון הלא. כיון דהלחש מועיל יש יתרון לבעל הלשון ללחוש. וכפי פשוטו י"ל שהפסוק הוא בניחותא אם ישוך הנחש זה הוא בלא לחש אבל אם היה לחש לא היה נושך וכיון שהלשון הלוחש מועיל אפילו לאחרים למה לא יועיל לחיות בעצמו לדבר בלשונו ד"ת ליתן חיים לנפשו ור"ל דרש שאומרים החיות מי שאין לו לחש אתה נושך מה הנאה יש לך ועוד אפשר שגם הנחש משיב לחיות אם ישוך הנחש מעצמו מבלי שילחשו לו מן השמים לומר נשוך אבל מה יתרון לבעל הלשון שלא אמרו לו והוא מדבר: **מגדיל עונותיו עד לשמים.** אפשר שהוא מה שאמר למטה כאילו עובד ע"ז: **אל תקרי אותו אלא אתו.** דקדק שכבר כתיב אותו אצמית למה חזר לומר אותו לא אוכל לזה אמר אל תקרי כו':

ה שם **תנא** דבי ר' ישמעאל כל המספר לה"ר מגדיל עונות
כנגד ג' עבירות ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים
תהלים יב כתיב הכא °לשון מדברת גדולות וכתיב בע"ז °אנא
שמות לב חטא העם הזה חטאה גדולה בגילוי עריות כתיב °ואיך
בראשית לט אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים בשפיכות
שם ד דמים כתיב °גדול עוני מנשוא. גדולות אימא תרתי.
הי מינייהו מפקת במערבא אמרי לשון תליתאי קטיל
תלתא הורגת למספרו ולמקבלו ולאומרים עליו. א"ר
משלי יח חמא בר חנינא מ"ד °מות וחיים ביד לשון וכי יש יד
ללשון אלא לומר לך מה יד ממיתה אף לשון ממיתה
אי מה יד אינה ממיתה אלא בסמוך לה אף לשון אינה
ירמיה ט ממיתה אלא בסמוך לה ת"ל °חץ שחוט לשונם אי מה
חץ שחוט עד מ' וני' אמה אף לשון עד מ' וני' אמה ת"ל
שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ וכי מאחר דכתי'
שתו בשמים פיהם חץ שחוט למה לי הא קמ"ל דקטיל
כחץ ומאחר דכתיב חץ שחוט לשונם מות וחיים ביד
לשון למה לי (כדרבה) [כדרבא] דאמר (רבה) [רבא]
דבעי חיי בלישניה דבעי מיית בלישניה היכי דמי לישנא
בישא אמר (רבא) [רבה] כגון דאמר איכא נורא בי
פלניא א"ל אביי מאי קא עביד גלויי מלתא בעלמא הוא
אלא דמפיק בלה"ר ואמר (איכא דמשתכחא) [היכא
משתכחא] נורא אלא בי פלניא דאיכא בשרא וכורי אמר
(רב פפא) [רבה] כל מילתא דמתאמרה באפי מרה לית
בה משום לישנא בישא א"ל אביי כ"ש דאיכא חוצפא
ולישנא בישא א"ל אנא כי הא דר' יוסי סבירא לי דא"ר
יס ט יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי *אמר (רבא)
[רבה] בר רב הונא כל מילתא דמתאמרה באפי תלתא
ליה בה משום לישנא בישא מ"ט חברך חברא אית לי'
וחברא דחברך חברא אית ליה כי אתא רב דימי אמר
משלי כז מ"ד °מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב
לו כגון דאיקלע לאושפיזא וטרחו קמיה שפיר למחר
נפיק יתיב בשוקא ואמר רחמנא ליברכיה לפלניא דהכי
טרח קמאי ושמעי אינשי ואזלי ואנסי ליה. תני רב דימי
אחוה דרב ספרא לעולם אל יספר אדם בטובתו של
חבירו שמתוך טובתו בא לידי גנותו וא"ד רב דימי אחוה
דרב ספרא חלש על רב ספרא לשיולי ביה אמר להו
תיתי לי דקיימית כל דאמור רבנן אמרו ליה הא' מי
מקיימת לעולם אל יספר אדם בטובתו של חביהו

וכו' אמר להו לא הוה שמיע לי דאי הוה שמיע
לי קיימתיה:

גדולות. הכי משמע ואימא כנגד ב' עבירות לחוד אין הכי נמי אלא כיון דאשכחן בכולהו גדולה הי מינייהו מפקת הלכך כולהו אתו: לשון תליתאי. שהוא שלישי בינו לבין חבירו במספר רע בין ב' אנשים: וקטיל תליתאי. בהורג למספרו ולמקבלו ולאומרין עליו שמתוך איבה במתגרין אלו באלו הורגין זה את זה והורגים גואלי הדם את הרכיל וכגון שאול כהרגו ד' נוב עיר הכהנים ושאול ודוד ודואג לפי שעל ידו היה רעב בימיו ואית דלא מפרשי דוד אלא אבנר בן נר הנהרג על ששתק כשהרג שאול נוב עיר הכהנים: אף לשון בסמוך לה. שאם מלשין במעמד שלשתן הורג ואם לאו לאו: חץ שחוט. שהורג ברחוק כמו חץ: עד מ' וני' אמה. לאו דוקא קא חשיב: דבעי חיי בלישניה. שיעסוק בתורה דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה: ודבעי מיית בלישניה. שיספר לה"ר כדאמרן דקטיל תליתאי: גלויי מילתא בעלמא היא. (דאמר איכא נורא להכס דכ"ע ידעי אי קושטא קאמר אי לאו) [לשון רש"י הוציא ואינו אומרה בלה"ר אלא מגלה לאותו שמבקש אור לכי אצל פלוני]: אלא בי פלניא דשכיחא בישרא ובורי. כלומר עשיר הוא ויש לו בשר ודגים ואינו מחוסר כלום ויכול ליהנות לאחרים ואינו נהנה: דמתאמרה באפי מרא. שהמרגל אומרה בפני האומר עליו: חזרתי לאחורי. לראות אם בעל הדבר שומע שלא אמרתי שלא בפניו אלא אמרתי כמו כן בפניו דקסבר כל שהיה לפניו ואין לו חשש אם בעל הדבר שומע אין בו משום לה"ר א"כ שאם באו הבעלים ואמרו למה אמרת כן לא חזרתי בי לאמר לא אמרתי אלא בפניהם הודיתי: דמתאמרה באפי ג'. בהבעלים אמרום בפני ג' המגלה אותה אינו לה"ר שזה גילה דעתו לכתחילה שאם נגלה אותו אינו חושש דמידע ידע דסופו להיגלות דחברך חברא אית ליה זה מגלה לחברו וזה מגלה לחברו עד שיודע. כתוב בספרים משום דמברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו כגון דמקלם וכו' ואנסי ליה. שאע"פ שאדם רוצה להכנים אורחים אין כח לו שיבואו אגודות אגודות ויכלו את ממונו. ע"א קאנסי ליה ליסטים השומעים שהוא עשיר: בא לידי רעתו. שמתוך כך פותח אחר ואומר מדה רעה פלונית יש בו:

מהרש"א מגדיל עונות כנגד כו'. נראה שלא אמר שהיא גדולה כנגד ג' עבירות כו' דהא לא חייב הכתוב מיתה בעון לה"ר כמו בג' עבירות הללו אבל אמר שלה"ר מגדיל כנגד כו' דהיינו שהיא מביאה לכמה עבירות גדולות וק"ל: לשון תליתאי

עיון יעקב

מתנו לכן אין לו תקנה כי אם בסורה אגוזי מגנא ואלולי מללא ואין עבירה מכבה תורה כדאיתא בסוטה דף כ"ב או שישפיל את עצמו ולב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה: **מגדיל** עונות כנגד שלש עבירות. דהיינו בדין שתים אבל בדיני אדם והאי עונשה תמיד שהרי על לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו וכמ"ש בחידושינו לעיל ריש דף ט"ו ועל ג' עבירות אלו יש לרמוז בגימטריא תיבת הר"ע הריגה רביעה עבודה: **במערבא** אמרי לישנא תליתאי. עיין פירש"י ותוספות ועיין במהרש"א ואפשר עוד לשנ"ד לומר דהכי מערבא דייקי לישנא כדאיתא בערכין דף כ"ג שלא להוציא דבר מגונה מתוך פיהם ולא היו רוצים לומר תיבת הרע שהוא תיבת רע שלש אותיות לכן אמרו לישנא תליתאי להבין כמוכתם על לשון הרע ולכך התורה שנתנה ביום תליתאי מליצ מלישנא תליתאי כמו שכתבנו בשבת פר"ע ע"ש: **והמקבלו**. הרמב"ם פ"ז מהל' דעות פסק דעבירה ממקבלו חמיר מהאומרו וא"ל דנפקא ליה מהא דאיתא בשבת דף נ"ו אלמלא לא קבל דוד לה"ר לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל ע"א ולא גלינו מארצינו: **וכי יש יד ללשון**. ולא קאמר בידו פי' ברשותו כדאמרינן ויקח כל ארצו מידו דלא אמרינן כן אלא היכא דא"א לפרש בענין אחר כדאיתא בב"מ דף ל"ו ע"ב ועיין שם: **א"ל** אביי כ"ש דאיכא חוצפא ולישנא בישא. בספרי פ' בהעלותך הובא בילקוט שם וז"ל וישמע ה' מלמד שלא היה שם בריה אלא בינן לבין עצמן דברו ר' נתן אומר בפניו של משה דברו כן שנאמר וישמע ה' והאיש משה נראה דפליגי אי מקרא נדרש לפניו ולאחריו ולכאורה אביי ורבא פליגי במה דפליגי תנאי בספרי אכן למ"ש תוספות דהא דאביי ורבא קאי רק אאמרי נורא בי פלניא אבל דבר קנטור אפי' בפניו אליבא דכ"ע אית ביה משום לישנא בישא וכהאי דר' נתן דספרי וכ"פ הרמב"ם פ"ז מה' דעות והכ"מ תמה עליו הא דפסק דלא כרבא דהילכתא כוותיה סד אביי ובאמת לק"מ ועיין בפי' הר"ש פי"ב במסכת נגעים משנה ה' מ"ש בשם התורת כהנים ודו"ק: **דמתאמרא** באפי תלתא לית ביה משום לישנא בישא. וכ"פ הרמב"ם פ"ז מהל' דעות והוא שלא יתכוון להעביר הקול ולגלותו יותר: **מאי טעמא** חברך חברא אית ליה. מ"ש מהרש"א בזה עיין פי' חזקת הבתים דף ל"ט ובפי' רשב"ם ותוספות שם: ואזלי ואנסי ליה. עיין פירש"י ועי"ל ואנסי ליה ליתן מס יותר מדאי לפי שמחזיקין אותו לעושר גדול לפי שטרח כולי האי בפני אורחים ובאמת הוא כפי לשם ג"ח: **תני רב** דימי אחוה דרב ספרא לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו. הלי האי בבא כמה דאמר מקודם כלומר שזה ג"כ בכלל מברך רעהו בקול גדול וכ"כ הרמב"ם פ"ז מהל' דעות וכו'

תליתאי וכו'. עיין פרש"י ותוס' והוא דחוק ונראה לפרש שהוא למד מעניינו דקאמר לה"ר מגדיל כנגד ג' עבירות כו' והיינו לישנא תליתאי שהוא שקול כנגד ג' עבירות וק"ל: **מה יד ממיתה כו'.** הפשטא לא ידע לפרש מות וחיים על עצמו כדמסיק דבעי חיי בלישניה כו' וביד לשון כמו בכח הלשון אלא יד ממש קאמר להמית אחרים וע"כ קאמר וכי יש יד כו' אף לשון ממיתה דהיינו שממית אחרים בלשונו כדלעיל ומיהו ק"ק למאי דס"ד הפשטא דמות וחיים ביד לשון לגבי אחרים וקאמר היאך מפרש לה לגבי חיים וי"ל דה"כ ה"פ לענין חיים מה יד מחיה אחרים כמו האומנים והרופאים אף לשון מחיה אחרים שלומדן תורה ומוכיחן לטוב להן וק"ל: **חץ שחוט לשונם וגו' ל"ל.** לא אקרא קאי הא דפריך דזה דוד אמרו וזה ירמיה אמרו על דורו אלא דה"ק חץ שחוט לשונם וגו' הדרשה מוכיח למה לן וכן תפרש גבי וכי מאחר דחץ שחוט וגו' מות וחיים וגו' ל"ל כו' וק"ל: **נורא בי פלניא כו'.** עיין פרש"י והיינו לישנא בישא דעשיר הוא ואינו מסכה לאחרים ולא משמע כן אלא דהיינו לישנא בישא דנורא בי פלניא לבשל בכל שעה דרעבתן הוא ולכן אם שואלין לאדם היכן אמצא נורא ואומר נורא בי פלניא לא הוה רק גילוי מלתא אלא היכא דמפיק ליה כו' דההודעה בזה הלשון אינו אלא לישנא בישא דרעבתן הוא וק"ל: **א"ל אנא כר"י ס"ל כו'.** לכאורה מה ראיה מר"י דאימא ה"ק לא אמרתי דבר דהיינו לישנא בישא שהייתי צריך לחזור לאחורי בפני הבעלים וכן נראה מפרש"י פרק כל כתבי וי"ל ה"ק כל מלתא גם שהוא נראה מוכיח קצת לישנא בישא אלו האומרים לא היה חש לאומרה גם בפניו אין זה לישנא בישא לאומרה שלא בפניו והמשל כגון נורא בי פלניא אם גם בפניו היה אומרה שלא בפניו כמי ליה לן בה משום לישנא בישא ודו"ק: **מ"ט חברך כו'.** הרי כמי מפקי לקלא לענין עדות היינו במלתא דלאו טמירתא אבל כי האי מלתא טמירתא היא אבל בפני ג' ודאי מפרסמא מלתא גם אם האחד לא יגלה השנים יעידו עליו ולא יוכל לכפור וק"ל: **בקול גדול כו'.** דהיינו ברבים שמא ישמעו בני אדם שאינם מהוגנים ויתאכסנו גם הם אצלו ואכסין ליה ויגנבו ממנו בביתו ורש"י פירש בע"א וק"ל:

הרי"ף מי מנייהו מפקת וכו'. ובביאורי בכסף מזוקק תירצתי כפי הפשט דלא איירי ראיה אלא על ע"ז וג"ע דלא שייכי בלה"ר ואעפ"כ מגדיל עונות כנגדם אבל ש"ד לא צריך ראיה דמסברא נפקא דלה"ר הורג ג' והרי מבואר שיש בו ש"ד: **לשון תליתאי.** מלבד טעם הנזכר בגמרא שהורג ג' אפשר שנקרא תליתאי לפי שהוא לפנים מג' חומות אחד של עצם השינים ואחד של בשר השפתיים ולפנים מהשינים הוא הג': **א"ר חמא ב"ח מות וחיים ביד לשון וכו'.** וקשה כיון שעיקר הקושיא היא וכי יש יד ללשון ומכח הכתוב שאמר חץ שחוט שממית אפילו שלא בסמוך נמצא שאין הלשון דומה ליד א"כ הדרא קושיא לדוכתיה וכי יש יד ללשון דהול"ל מות וחיים בלשון מאי ביד לשון ואגב אורחין נבאר מ"ש מ"ד מות וחיים ביד לשון שנראה שהוקשה לו קושיא אחרת בכתוב מלבד הקושיא של וכי יש יד ללשון וע"ק שכיון שחזר מדרשתו לדרוש כדרבא הול"ל אלא כדרבא ונראה שהוקשה לר' חמא בהאי קרא דמות וחיים ביד לשון דבשלמא מות ביד לשון איכא אלא חיים ביד לשון מי איכא והרי החיים הם בידו של הקב"ה אשר בידו נפש כל חי ובילקוט תלים הביאו חז"ל במלך שצוה להביא לו חלב של לביאה וכשבא השליח אמר חלב של כלבתא וכו' שם נתבאר שהלשון שאמר חלב כלבתא גרם לאותו אדם מיתה ואח"כ כשאמר בלשונו שכן קורין במקומו ללביא כלבתא גרם חיים לנפשו ובאותו מעשה הוא מדוקדק דפתח הכתוב במות תחלה ואח"כ בחיים ולא אמר חיים ומות ביד לשון לפי שקודם גרם הלשון מות באומרו חלב כלבתא ואח"כ החיים בתיקון לשונו שהיה חלב לביאה והיה אפשר לנו לומר דהשתא דרשינן ביד לשון כלומר בשנת הלשון מות וחיים דבעי מיית בלישניה ודבעי חיי בלישניה אבל עדיין אינו מתיישב לכך נראה דלעולם דרשינן ההיא דרשא דמה יד ממית אף לשון ממית אלא משום דדחינן אי מה יד אינו ממית אלא בסמוך והלשון ממית אפילו למרחוק לכך דריש רבא דבעי מיית בלישניה כו' ובהאי דרש מיתוקם שפיר מה יד אף לשון ממית בסמוך שהוא על האומר לה"ר שהוא סמוך ובלשונו הורג לעצמו כמו היד שממית בסמוך ומה שממית ברחוק הוא בבחינה הנאמר עליו הלה"ר שהורגו אף על פי שהוא עומד למרחוק דהיינו דבעי מיית בלישניה שהוא מת בעון לשונו ודבעי חיי בלישניה בדיבור התורה מחיה את עצמו כדכתיב מרפא לשון עץ חיים הוא דיבור תורה ומש"ה שתו בשמים פיהם הוא לענין מ"ש בגמרא אין הגשמים נעצרים אלא בעון לה"ר כו' הרי שתו בשמים פיהם שמונעים השמים מלהוריד גשמים על ידי לה"ר שתהלך בארץ אבל מ"מ אין כאן הורג אלא מונע טובה מהעולם אבל מדכתיב חץ שחוט הוא שהורג ממש לנאמר עליו כאן ההורג מרחוק וגם הורג את עצמו שהוא בסמוך לו כמו היד:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן על ז' דברים נגעים טז.
באים על לה"ר ועל ש"ד ועל שבועת שוא ועל
גילוי עריות ועל גסות הרוח ועל הגזל ועל צרות עין.
על לה"ר דכתיב °מלשני בסתר רעהו אותו אצמית. על תהלים ק
שפיכות דמים דכתיב °(לא) [ואל] יכרת מבית יואב זב ש"ב ג
ומצורע. ועל שבועת שוא דכתיב °ויאמר נעמן הואל מ"ב ה
וקח ככרים וכתיב °וצרעת נעמן תדבק בך. על גילוי שם
עריות דכתיב °וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת בראשית יב
ביתו. על גסות הרוח דכתיב °(ובחזקתו) [וכחזקתו] גבה
לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו והצרעת זרחה ד"ה ב כו
במצחו. ועל הגזל דכתיב °וצוה הכהן ופנו את הבית ויקרא יד
ותנא הוא כנס ממון שאינו שלו יבא הכהן ויפזר ממונו
ועל צרות העין דכתיב °ובא אשר לו הבית והגיד לכהן שם
לאמר כנגע נראה לי בבית ותנא דבי רבי ישמעאל מי
שמיוחד ביתו לו איני והא"ר ענני בר ששון למה נסמכה זבחים
בגדי כהונה לפרשת קרבנות לומר לך מה קרבנות ס"ע מאמר כב
מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין וכו' מעיל מכפר על וע"ש
לה"ר וכו' ל"ק הא דאהנו מעשיו הא דלא אהנו מעשיו במהר"ם ונהרי"ף
אי אהנו מעשיו אתו נגעים עליה ואי דלא אהנו מעשיו
מעיל מכפר והא"ר סימון אריב"ל שני דברים אין להם
כפרה בקרבנות כו':

[**צרות עין.** שצרה עינו באחרים ואינו מסכה שכניו מכליו על ידי שאלה]: **על לשון הרע.** דכתיב ביה אותו אצמית ואמרינן לעיל לחלוטין ותנן אין בין מצורע וכו': [**ואל יכרת מבית יואב.** מפני שהרג את אבנר]: **הואל.** השבע שאלך אלישע וקח [ככרים]: **בחזקתו גבה.** בעזיה משתעי: **שמיוחד ביתו**

עין יעקב

וכתב שם דוקא בפני שונאיו אסור לספר בעוהו עיין שם ועי"ל בחידושינו במגילה דף כ"ה ע"ש: **על שבעה דברים נגעים באים.** כ"מ מי שבא עליו נגעים יפשפש במעשיו על איזה מן החטאים שבאו עליו כדי לעשות תשובה ועיין בתוספות שסותרים מ"ש בשבועת הדיינים: **הא דאהנו מעשיו.** עיין בפירש"י ותוספות שמחרלים הא ולא מקשה ג"כ משפיכות דמים וג"ע ולענ"ד נראה עוד לומר דמשפיכות דמים לא יוכל להקשות דקללות דוד גרמה לענוש יואב כזה דהא קללת חכם אפי' בחנם היא באה מכ"ש שזה עונשו מן השמים רק שבגד' כהונה מכפר ועי' קללות דוד גרמה לענוש בזה וכן וינגע ה' את פרעה שביאה דלא שייך לכפר עליו בגדי כהונה של ישראל שלא היו אז ואשמעינן ר"י דעונש נגעים בא על אלו עבירות וכ"מ בזמן שאין בה"מ קיים. דאין בגדי כהונה באו עונש נגעים על אלו שבעה עבירות כמו שנענש איוב ופרעה משא"כ לשון הרע דקאמר שעונשו בנגעים כדכתיב אנשו אלמית היינו דווקא מלורע מוחלט כמו שכתבנו לעיל וכ"כ בחידושי אגדות כאן דווקא מלורע מוחלט בא על לה"ר דבעי פריעה ופרימה תגלחת וצפרים וכדאיתא במגילה דף

פ'

ביתו לו. ואינו משאיל לאחרים כלום: **למה נסמכה בגדי כהונה לפי קרבנות.** בפרשה ואתה תצוה: **מעיל מכפר על לה"ר.** והיכי אמר שמואל דעל לה"ר נגעים באים דאין לו כפרה: **והא.** דעביד בר משון וכו' דמעיל מכפר על לשון הרע: **אדגו מעשיו.** שבא הפסד לזה על ל"ה שסיפר: [לשון רש"י **אדגו מעשיו.** שנתקוטטו על ידו ואי קשיא אמאי לא מותיב ליה משפיכות דמים וג"ע דקאמר לעיל נגעים באין עליהן והכא תניא דבגדי כהונה מכפרין תרין דהא דתני בגדי כהונה מכפרין לאו עליה דידיה אלא על האחרים שעל ידן נענשין דבשפיכות דמים כתיב כי הדם הוא יחניף ובג"ע כתיב ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה אבל לה"ר לא אשכחן דמיענשי ביה אחריני]:

מהרש"א על ז' דברים נגעים באים כו'. ויש לעיין על ז' דברים אלו דהא ודאי אין גדול עונש שוה והוא כאן עונשם שוה בנגעים והקדים לה"ר לכולם ונראה כמ"ש פרק במה בהמה ואין יסורין בלא עון שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם אמר נגעים בלשון רבים לפי שיש ז' מיני נגעים בכתוב כמו ששנינו בתחלת מס' נגעים הא' בהרת עזה כשלג כו' הב' השאת כקרום הביצה ויש לכ"א ספחת הג' שחין ומכוה יש להן דין אחד ד' נתק בראש או בזקן ה' הקרחת והגבחת ו' נגעי בגדים ז' נגעי בתים ושם מפורש לכ"א דין טומאתן וסימניו וז"ש בכאן נגעים באים בלשון רבים ולא אמר נגע או לרעת בא כי ז' מינין הם כמ"ש ויבואו על האדם כפי עונשו בז' עבירות אלו אם בגופו אם בממונו ונקדים בזה מאמר דמ"ר שש הנה שנא ה' ושבע תועבות נפשו וגו' ר"מ אומר שש ושבע הרי י"ג רבנן אמרי שבע ומה מקיימין רבנן ושבע שביעית שקפ' מכולן ואיזה משלח מדנים וגו' ארי"י וכולן לקו בצרעת כו' לפיכך משה מזהיר זאת תהיה תורת המצורע המוציא שם רע ע"כ ויש לדקדק לר"מ דאמר י"ג והכתוב לא חשיב רק ז' ומאי קאמר לפיכך משה מזהיר כו' ולא מייתי רק ממוציא ש"ר ונרא' לדעת ר"מ שש אשר שנא ה' לא הוזכרו והיא ע"ז הא' ששקולה ככל התורה דכתיב בה ואשר שנא ה' וקרי לה שש ע"ש שש לאוין שנכתבו בה ורבנן פליגי וסברי דהנך ו' הם בעצמם בכלל הז' דחשיב ולא קארי לה בלי שבע אלא משום ששקולה ככל הז' הגם שכולן לקו בצרעת כדמייתי שם היא קשה מכולן ולפיכך משה מזהיר על השביעית שהיא משלח מדנים וגו' יותר מעל כולן שנאמר המצורע ולא כתיב לרוע ע"ש המוציא ש"ר וכתיב בההוא קרא בלה"ר ושבע תועבת נפשו כי הוא תועבת נפשו של אותו איש דאין זה אלא תכונה רעה שאין לו הנאה בדבר כמ"ש אם ישוך נחש בלא לחש וגו' כדלעיל משא"כ שש עבירות שזכר שיש לו הנאה מהם וע"כ אמר, כאן דשבעה מיני נגעים הנאמרים יבואו כפי עונש עבירה הז' עבירות והתחיל בקשה שבכולן שהיא לה"ר **מדכתיב אותו אצמית.** שיבא לידי מצורע מוחלט ובעי לכפרה תגלחת ולפרים. **הב' על ש"ד דכתיב אל יכרת מבית יואב זב ומצורע וגו'.** והוא נגע הנתק שהוא בראש או בזקן דכתיב בראשא דהאי קרא יחולו על ראש יואב. **הג' ועל שבועת שוא שנאמר ויאמר נעמן הואל וגו'.** דמשום גזל לא הוה דאם כן לא הוה הצרעת בגופו ובגוף בניו לפי המדה אלא בממונו כדלקמן מלות הכהן ופינו וגו' אבל בשביל השבועה באה בגופו ובגוף בניו והיינו נגע הבהרת כדכתיב ויצא מלפניו מצורע כשלג והוא סימן לבהרת עזה כשלג. **הד' על ג"ע דכתיב וינגע ה' את בית פרעה וגו'.** הוא נגע שאת ונקט לה בלשון רבים שיש לה תולדות שע"כ כתיב בה ספחת. **הה' על גסות הרוח דכתיב וכחזקתו גבה לבו עד להשחית.** כדאמרינן בפ"ק דסוטה כל המתגאה כאילו עובד ע"ז דכתיב פן תשחיתון והוא נגע הגבחת שזרחה במצחו ואמר לשון זרחה כמ"ש כאמה עמוקה מן הגג. **הו' על הגזל.** דטומאת בגדים יבואו בשביל גזילה שבאו לו שגם הבית נטמא בנגע אם בנה בגזילתו והולך להוציא כליו ובגדיו מבחוץ שלא יטמאו כדכתיב ופינו את הבית גו' ואמר הוא כנס כו' יצא הכהן כו' דלא הל"ל ולוה הכהן ופינו גו' אלא ופינו הבית בטרם יצא הכהן לראות גו'. **הז' על צרת עין.** באה נגעי בתים דהיינו מי שמיחד ביתו לו ואינו מניח העני לבא לביתו רק שמייחד ביתו לעצמו ודו"ק:

בעא [מיניה] ר' שמואל בר (גרב) [נדב] מר' חנינא שם ע"ב
ואמרי לי' [ר' שמואל בר נדב חתניה דר' חנינא
מרבי חנינא ואמרי לה] מר' יהושע בן לוי מה נשתנה
מצורע שאמרה תורה °בדד ישב מחוץ למחנה מושבו ויקרא יג
הוא הבדיל בין איש לאשתו ובין איש לרעהו לפיכך
אמרה תורה בדד ישב מחוץ למחנה מושבו אריב"ל מה
נשתנה מצורע שאמרה תורה °יביא שתי צפרים לטהרתו שם יד
אמר הקב"ה הוא עשה מעשה פטיט לפיכך יביא קרבן
פטיט. ת"ר °לא תשנא את אחיך בלבבך יכול לא יכנו שם יט
לא יסטרנו לא יקללנו ת"ל °בלבבך בשנאה שבלב שם
הכתוב מדבר מנין לרואה דבר מגונה בחברו שחייב
להוכיחו ת"ל °הוכח תוכיח את עמיתך לא קבל מנין שם
שיחזור ויוכיחו ת"ל הוכיח מ"מ יכול אפי' פניו משתנים
ת"ל לא תשא עליו חטא:

הבדיל בין איש לאשתו. כדאמרינן לעיל על ז' דברים נגעים באים על לה"ר וכו': **מעשה פטיט.** (שנותן מריבה בין איש לרעהו ומספר דברים שאינן כדאי מזה לזה) [לשון קול היוצא בחשאי]: **קרבן פטיט.** צפרים שמשוררין ואומרים פיטפוט: (**יכול.** שלא בא הכתוב אלא שלא יכנו על אחוריו: **ולא יסטרנו.** על לחייו וכו'. (ל"א יכול) לא יכנו על דבר תוכחה) יכול אפילו משתנין פני מי שמוכיחין אותו ואינו רוצה לשוב שאתה חייב להוכיחו עוד: **ת"ל וכו'.** שלא ילבין פניו ברבים: **יכול אפילו פניו משתנים.** יכול שיוכיחנו (בדברים) [ברבים] להלבין פניו:

מה

עין יעקב

א' ע"ב רחה לא שייך אלא בזמן שבה"מ קיים א"כ מקשה שפיר ודו"ק: **מה** נשתנה מצורע שאמרה תורה בדד ישב מחוץ למחנה מושבו. נראה דקושיתו תולה דוקא במה דקאמר מקודם דאל"ה הייתי אומר דלכך אמרה תורה בדד ישב מחוץ למחנה כדי שלא להביא אותו חולי על איש אחר כמו שמצינו בבעלי ראתן שהוא אחד מכ"ד מיני שחין שצריך להרחיק מהן כדאיתא סוף פ' המדיר אבל עכשיו שאמרת על שבעה דברים נגעים באים שבעה עבירות גדולות א"כ בודאי הקב"ה לא יענש דינא בלא דינא א"כ למה ישב בדד להכי איצטריך לומר הטעם הוא הבדיל בין איש לאשתו: **מה** נשתנה מצורע שאמרה תורה יביא שתי צפרים לטהרתו. משמע דעיקר הקושיא למה שתים באחד סגי ועל זה משיב הוא עשה מעשה פטיט שדבר לה"ר וכדאי' יש בו עון ביטול תורה כי עץ חיים מרפא לשון כדאיתא לעיל לכך קרבנו שתי ציפורים א' בשביל שדבר לה"ר שבשבילו נלקה בנגעים ומצורע חשוב כמת לכך יומת א' מהן ונשחטת ואחת לשילוח לרמוז הוי גולה למקום תורה ותה"ע אפשר אמרינן שני ת"ח שאין נוחין זה לזה בהלכה א' מת ואי' גולה כיון שיש מחלוקת ביניהם בודאי יש דלטורין ביניהם שאומרים לה"ר וביטול תורה הוא הגורם לכך א' מת בשביל ביטול תורה ואי' גולה למקום תורה ועיי"ל לפי שעשו מעשיהם פטיט ושתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ לכך מביא שתי צפרים א' תשלח עם עוף העפוף בשמים ועל מה שעשו בארץ שופך דמו ארצה: **יכול** לא יכנו ולא יסטרנו. אפשר דעלה ע"ד דעתו נומר כן מדכתיב בפ' שופטים כי יהיה שונא איש לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש פירש"י שם והוא מספרי עבירה קלה שעבר על לא תשנא בא לו שפ"ד נפש ה"א דוקא בהכאה או קללה מיירי לזה ולא בשנאה שבלב להכי כתיב בלבבך אפילו שנאה שבלב ועיין ברמב"ם פ"ו מה' דעות מ"מ דוקא על שנאה שבלב אומר ולא על הכאה עיין שם: **מנין** לרואה בחבירו דבר מגונה. דייק לומר בחבירו דמשמע מי שהוא פתוח מתוך כבין גנו ומגתידו או שפר פתום מתוך בעין ספיעה שיש להוכיחו מגר שבתרו אלא אפילו

נסניח

מהרש"א מה נשתנה מצורע גו'. ר"ל דשאר טמאים כגון זב וטמא מת לא נשתלחו חוץ לג' מחנות כמו המצורע וק"ל: שאמרה תורה יביא ב' צפרים כו'. גם בכאן ר"ל הזב והזבה מביאים קרבן לטהרתן מה נשתנה המצורע דבלאו קרבנו ב' כבשים מביא ב' צפרים א' לשחיטה וא' לשילוח. וקאמר אמר הקב"ה כו' לפיכך יביא קרבן פטפוט. כמ"ש לעיל מות וחיים ביד לשון דבעי חיי בלישניה. דבעי מיית בלישניה וע"כ ב' צפרים אחד השחוטה לרמוז על פטפוט לה"ר שיבטלו ולפור החיה רמז על פטפוט התורה שע תקנתו והוא ענין עץ ארז ואזוב כדאמרינן לעיל אם ע"ה הוא ישפיל דעתו שנאמר וקלף בה שבר ברוח וק"ל: יכול לא יכנו כו'. איסור הכאה וקללה לחברו מפורש בתורה אלא דהכא לענין תוכחה קאמר והאי קרא לא תשנא גו' גבי תוכחה כתיב ולכך קאמר יכול לא יכנו ולא יקללנו אפילו גבי תוכחה דבכלל לא תשנא גו' הוא וקאמר ת"ל בלבבך כו' שנאה שבלב כו'. ודרך תוכחה אין זה בכלל בנ"ג כמ"ש הוכח לחכם ויאהבך וק"ל: יכול אפי' פניו משתנים. לכאורה לפי פשוטו יש לפרש בהפך הוכח תוכיח גם בהכאה וקללה כדמסיק הכא ולא תשא עליו חטא על הכאתו וקללתו אלא דכיון דכתיב הוכח תוכיח ומלוה להוכיחו לא איצטריך למכתב בלא ישא עליו חטא אלא לאשמעינן שלא ילבין פניו ברבים והיינו בדברים בבין אדם לחברו אבל במילי דשמיא מוכיחו גם ברבים כמו שעשו הנביאים לכל ישראל והכי מפורש בתורת כהנים ע"ש וק"ל:

יא **תניא** א"ר טרפון תמה אני אם יש בדור הזה מי שיוכל *להוכיח אם אמר [לו] טול קיסם מבין שיניך אומרים לו טול קורה מבין עיניך א"ר אלעזר [בן עזריה] (*תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל הוכחה אמר ה"ע) תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח א"ר יוחנן מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא בן יוסף ע"י שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל וכל שכן שהוסיף בי אהבה לקיים מה שנאמר משלי ט °אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך בעא מיניה ר' יהודה בריה דר' שמעון (בן פזי) תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מינייהו עדיפא א"ל מי לא מודית דענוה לשמה עדיפא דאמר מר ענוה גדולה מכולן שלא לשמה נמי עדיפא דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמן שמתוך שלא לשמן בא לשמן היכי דמי תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה כי הא דרב הונא וחייא בר רב הוו יתבי קמיה דשמואל א"ל ר' חייא בר רב חזי מר דקא מצער לי רב הונא קבל עליה דתו לא מצער ליה בתר (דנפל) [דנפק] אמר ליה הכי והכי קא עביד אמר ליה אמאי לא אמרת ליה באפיה אמר ליה חס לי דליכספיה

וזעיה דרב על ידאי. עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה רבי יוחנן אומר עד נזיפה אמר רב נחמן בר יצחק שלשתן מקרא אחד ש"א כ דרשו שנאמר °ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן שם נעות המרדות וכתיב °ויטל שאול את החנית עליו להכותו מאן דאמר עד הכאה דכתיב להכותו מ"ד עד שם קללה דכתיב °לבשתך ולבשת ערות אמך. ומ"ד עד נזיפה דכתיב וייחר. ולמ"ד עד נזיפה והכתיב הכאה וקללה שאני התם דאגב חביבותא יתירתא דהוה ליהונתן בדוד מסר נפשיה טפי. עד היכן לא ישנה אדם מאכסניא שלו רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד שיפשילו כליו לאחוריו בהכאה דידיה כולי עלמא לא פליגי בהפשלת כליו לאחוריו כולי עלמא נמי לא פליגי כי פליגי בהכאה דדביתהו מר סבר כיון דלדידיה לא קא מצער ליה מאי נפקא ליה מינה ומ"ס אתי לאיטרודי וכל כך למה דאמר מר אכסנאי פוגם ונפגם:

טול קורה וכו'. כלומר שאם יש אדם שמוכיח חבירו לומר לו הנח עבירה פלונית שבידך יכול להשיבו גדולה עבירה יש אחרת בידך לומר שכולם רשעים: **שיודע להוכיח**. שלא ישא עליו חטא על לבנון פנים: **קובל עליו**. כשהייתי רואה בו דבר גנאי: **תוכחה לשמה**. לשם שמים: **וענוה שלא לשמה**. שעושה עצמו עניו שאינו רוצה להוכיחו ואותה ענוה שלא לשם שמים היא [אלא שלא ישנאהו]: **דאמר מר ענוה גדולה מכלם**. בפ"ק דע"ז דא"ר פנחס טהרה מביאה לידי קדושה ומביאה לידי וריזות וכו': **א"ל**. חייא לשמואל חזי מר דקא מצער לי רב הונא שמכה יחובע אותי: **בתר דנפק**. חייא: **א"ל**. רב הונא לשמואל הכי עביד והכי עביד על מעשיו שאינן מהוגנין הייתי מצערו והיינו ענוה שלא לשמה שלא רצה לקטרגו בפניו ונראה משום ענוה והוא לא היה מכיח משום ענוה אלא שלא רצה להלבין פניו וזו היא תוכחה לשמה שהוכיחו שלא בפני שמואל שלא להלבין פניו: **עד היכן תוכחה**. עד כמה אדם חייב להוכיח לחבירו: **עד הכאה**. שיכנו המתוכח למוכיח: [**עד קללה**. שיקלל את המוכיח]: **עד נזיפה**. שגוער בו על שמוכיחו: **ושאני התם דאגב חביבותא** וכו'. ולמ"ד נמי עד קללה איכא לתרולי הכי: **עד היכן לא ישנה** וכו'. דאסור לאדם לצאת מאכסניא שלו לדור עם אחר: **עד הכאה**. שיכנו בעל הבית שאינו רוצה שידור עמו: **עד שיפשיל**. שיוציא כליו מן הבית: **לא פליגי**. דתרוייהו מודו דמוכאן ואילך רשאי לשנות: **בהכאה דדביתהו**. שהכה את אשתו של אורח: **וכל כך למה**. למה אמרו שאין רשאי לשנות עד שילערו כל כך: **אכסנאי פוגם**. את בעל הבית שיוצא שמו שאומרים

בחבירו שהוא שיש לו לפי ערך אז"א שחייב להוכיח אם רואה בו דבר מגונה להכי מביא ק"א דכתיב הוכח את עמיתך: **אם יש בדור הזה מי שיוכל להוכיח** וכו'. אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה. נ"ל דהיא שיש כל מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים כדאיתא בברכות דף ו' ע"ב כדכ"ז סוף דבר הכל נשמע את אלהים ירא ובדורות אחרונים איתמעטו שכן דאיתא ביבמות דף ס"ד ע"ב והגורם לזה כי יראת ה' תוסיף ימים וכדאיתא ביומא דף ע' ולפי שנתמעט היראה אין דבריהם נשמעים ואין תוכחה ומ"מ מה שמוכיחו י"ל ע"ד דאמרינן דאין סומכין בזמן הזה כיון אפ"ה במידי דשכיחי עבדינן שליחותא דקמאי וכן לענין התוכחה במידי דשכיחי עבדינן שליחותא דקמאי: **תוכחה** לשמה וענוה שלא לשמה. עיין פירש"י ותוספות ועיין במהרש"א והכ"יו מאספ"ים נראה דשאל על אלו שני דברים שהם שוים לכאורה בשכר דאמרינן במסכת תמיד כל המוכיח את חבירו לשם שמים זוכה לחלקו של הקב"ה ובענוה נ"ב מלי"ו אתו את דכא להכי מקשה איזה מהן עדיפא: **ולמ"ד** עד נזיפה הא כתיב הכאה וקללה. עיין בתוס' לפי הגרסא נכונה במפרש' תוס' שמתרצים על הא דמקשה למ"ד עד קללה הא כתיב הכאה וי"ל דלא דייק קרא דויטל שאול את החנית עיין במהרש"א שכתב אינו מוב לי אמאי לא דריש ועוד אמאי לא משני הש"ס הכי מאי דמקשה למ"ד נזיפה הא כתיב הכאה כתיב הכאה ע"ש ולענ"ד דלק"מ דלהכי לא דריש האי דויטל שאול את החנית כיון דבאמי וקרא כתיב שאמר שאול כי בן מות הוא לבקש להורגו משום הללת נפשים לכך הוכיח אותו כל כך אפי' עד הכאה ואמר למה יומת מה עשה אבל משום שאר דבר מגונה אין להוכיח עד הכאה והא דלא משני הש"ס הכי היינו דבעי לאתויי על קללה נ"ב וק"ל: **עד היכן לא ישנה א"ס מאכסניא שלו**. עיין פירש"י דמשמע דלא קאי רק לענין דירה גרור אצלו דלהתאכסן אצלו באכילה שכל שעינו רעה בא"ם זועפות ודאי דאין לאכול אצלו כדכתיב אל תלחם לחם רע עין: **כי פליגי בהכאה דביתהו**. אבל בהפשל כלים דביתהו

שאומרים בני אדם כמה רעים עסקיו של בעה"ב שאין אכסנאי זה יכול לדור עמו: ונפגם. כמו שאומרים בני אדם כמה רעים עסקיו של אכסנאי זה שאין בעל הבית יכול [לדור] עמו:

מהרש"א אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח כו'. פרש"י שלא ישא כו' ולפי זה הך דאר"י כו' שהרבה פעמים לקה ר"ע כו' וכ"ש שהוסיף בי אהבה כו' אינו ראיה לכאן כלל אלא אדלעיל קאי אמקבל תוכחה כמו ר"ע שקיבל תוכחה עי"ל דה"פ מי שיודע להוכיח דהיינו שיודע שאין להוכיח אלא את שמקבל תוכחה ולא הלן שאינו מקבל תוכחה ולפי זה שפיר מייתי ראיה מר"ע ומהאי קרא דאל תוכח גו' וכה"ג מייתי לה מהאי קרא ביבמות ס"פ הבע"י ועיין בחידושינו שם: תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה. עיין פירש"י והתוס' פירשו ענוה שלא לשמה פי' משום גאוה כו' שלא לש"ש אלא לקנות שם עכ"ל ולא שייך זה לתוכחה לשמה גם עובדא דמייתי מרב הונא וחייא בר רב לא שייך לזה כלל דרב הונא ודאי לא עשה כן משום גאוה גם לפרש"י ק"ק הא דלא א"ל בפניו לאו משום שלא יתכלמו הוא דהא הכה אותו אלא שהיה חס עליו דלא ליכסף בפני שמואל וכ"ל. לפרש דה"פ דאיזה עדיפא אם תוכחה לשמה שיוכיח חבירו גם אם מביישו או ענוה שלא לשמה עדיפא דהיינו שלא יוכיחו כדי שלא יתביים והשתא מייתי שפיר מרב הונא שלא רלה לאומרו בתוכחה לחייא בר רב בפני שמואל כדי שלא ליכסף דהיינו ענוה שלא לשמה וק"ל. למ"ד עד הבאה. ל"ע למ"ד עד הכאה ניחא דמלינו שהוכיח יונתן את אביו קודם שבא להכותו כדכתיב ויען יהונתן גו' ולמה יומת מה עשה אבל קודם נזיפה דהיינו ויחר שאול ביהונתן וקודם קללה כמו שא"ל לבשתך ולבושת ערות אמך לא מלינו שהוכיחו יונתן וי"ל דמשמע להו דאי לא הוה מוכיחו מקודם לא היה בא עליו בנזיפה ובקללה וק"ל: הא כתיב הבאה וקללה כו'. ר"ל בתר הכי כתיב קללה והכאה ומשני שאני התם דאגב חביבותא כו' מסר נפשיה טפי ויש לדקדק דאם כן עד נזיפה נמי ליכא למילף מיניה מה"ע דהא אגב חביבותיה מסר נפשו גם עד הכאה וי"ל כיון דיהונתן מסר נפשיה כ"כ עד הכאה מסברא אית לן למימר באיש אחר לכל הפחות עד נזיפה: ובתוספות ולמ"ד עד נזיפה כו' וא"ת למ"ד נמי עד קללה הכתיב הכאה כו' עכ"ל כל"ל ר"ל נמי דבתר קללה כתיב הכאה ותירוצם שני שכתבו בזה וי"ל דלא דריש ליה קרא דויטל שאול את החנית גו' כו' אינו מובן לי גם אם איתא בהאי קרא אמאי לא דרש ליה ועוד דא"כ אמאי לא משני תלמודא הכי אהא דפריך ולמ"ד עד נזיפה הכתיב הכאה כו' ויש לעיין בזה גבי קללה דמייתי סיפא דקרא לבשתך ולבושת ערות אמך גו' אמאי לא מייתי שקרא שהביא כבר שא"ל בן נעות המרדות וי"ל דאין זה אלא בזוי מה שכעסה כבר וקללה דקאמר ממש הוא שקללו שיהיה זה לבשתך ולבושת גו' וק"ל: בהבאה דדביתהו כו' מנ"ל מינה כו'. ל"ע היאך לא יחוס על צער וביוש אשתו כצער דידיה הא אמרינן דחייב אדם לכבד אשתו יותר מגופו וק"ל:

יב פס °אמר רב יהודה אמר רב מנין שלא ישנה אדם
רמב"ם מאכסניא שלו מן התורה שנאמ' (°אל) [עד]

המקום אשר היה שם אהלו בתחלה ר' יוסי בר' חנינא
אמר מהכא °וילך למסעיו מאי בינייהו איכא בינייהו פס
אכסני' דאקראי א"ר יוחנן מנין שלא ישנה אדם מאומנות
אבותיו שנאמר °וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מ"א ז'
מצור בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש
צורי חרש נחשת וימלא את החכמה ואת התבונה ואת
הדעת לעשו' [בכל מלאכת נחשת) (כל מלאכי' בנחשת]
ואמר מר אמיה מבית דן (דכתיב) [וכתיב] °ואתו שמות לא'
אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש:

איכא בינייהו וכו'. למ"ד מאשר היה שם אהלו בתחלה משמע אכסניא דקבוע אבל אכסניא דארעאי מותר לשנות ולמ"ד מן וילך למסעיו אפילו אכסניא דאקראי שהקדים לו במסעו כדרכו כגון שסקע שם לו חנה: אמיה. אם אבי חירם מצור מדן היה ואהליאב בן אחיסמך שהיה אומן היה מדן לפיכך לא שינה חירם מאומנות אבותיו שהיו בעלי אומנות:

מהרש"א מהכא וילך למסעיו כו'. רש"י הביא זה הדרש בחומש וכתב הרא"ם וקרא חניותיו בשם מסעיו לפי שאין חנייה בלא מסע כו' ע"ש ואין צורך אלא כדקאמר הכא דלמסעיו משמע אפילו באקראי ולא כן חנייה דמשמע קביעה ואולי נעלם ממנו סוגיא דשמעתין: מאומנות אבותיו כו' ואמר מר אמיה מבית דן כו'. דמשמע ליה מדמייחסו אחר אמו בן אשה אלמנה היא לאשמעינן דבאומנתיה דאבותיו מצד אם הוה קאי דמצד אב מפורש בקרא ממטה נפתלי ואבותיו דנקט מצד אם דהיינו אהליאב וק"ל:

עד היכן תכלית יסורין [א"ר אלעזר] כל שארגו לו בגד יב: פס
ללבוש ואינו מתקבל עליו מתקיף לה (ר') [רבא]
זעירא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני גדולה מזו אמרו
אפי' נתכונו למזוג לו בחמין ומזגו לו בצונן בצונן ומזגו
לו בחמין ואת אמרת כולי האי מר בריה דרב דימי אמר
אפילו נהפך לו חלוקו רבא אמר ואיתימא [רב חסדא
ואיתימא] רב יצחק ואמרי לה במתניתא תנא אפילו
הושיט ידו לכיס ליטול שלש ועלו בידו שתים ודוקא
שלש ועלו בידו שתים אבל שתים ועלו שלש לא דלא
אית טירחא למשרייא וכ"כ למה דתנא דבי ר' ישמעאל
כל שעברו עליו מ' יום בלא ייסורין קבל עולמו במערבא
אמרי *פורענות מזומנת לו תניא רבי אליעזר הגדול דף יז
אומר אלמלא בא הקב"ה עם אברהם יצחק ויעקב בדין
אינן יכולין לעמוד מפני התוכחה שנא' °ועתה התיצבו ש"א יב
ואשפטה אתכם לפני ה' את כל צדקות ה' אשר עשה
אתכם ואת אבותיכם:

עד היכן תכלית יסורין. מהו דבר פחות שביסורין שחשוב יסורין: ואין מתקבל עליו. שאין כמדתו ומצטער יותר: למזוג לו.
כוס

עיון יעקב

דריסהו לא ישנה כלל ואע"ג דיש לכבד אשתו יותר מגופו מ"מ כדי שלא יהא פוגם ונפגם. גם קשה שלטולא דגברי בביתא אחר לדור אל ישנה ועיין במהרש"א: איכא בינייהו אכסניא דאקראי. לפמ"ש רש"י דלמ"ד מאשר שם אהלו בתחלה משמע אכסניא דקבוע אבל אכסניא דעראי מותר לשנות ע"ש וקשה דהלא בחומש כתיב וילך למסעיו דמשמע אפי' עראי ואולי פירש"י הייתי אומר דודאי תרווייהו מודה דבין באכסניא עראי ובין בקביעא דינא הכי כדכתיבי תרי קראי אלא דאיכא בינייהו דמאן דיליף מאל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה ס"ל דאפי' באוהל קבוע אין לשנות אע"ג דאיכא למימר אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת בקביעות אפ"ה קמ"ל דאין לשנות ומ"ד שני סובר דהסברא לאיפך. דאפי' אכסניא דעראי לפי שעה ג"כ אין לשנות וכל שכן אהל קבוע וק"ל: מנין שלא ישנה אדם מאומנות אבותיו. הטעם כדאמרינן בסוף קידושין שכל א' יפה לו אומנתו וכרא הביא דאבוה לאחוז במדת אבותיו ומהאי טעמא אמרינן שם אשרי מי שראה אבותיו באומנות מעולה עיין שם: כל שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין. עיין במהרש"א ועיי"ל ע"ד דאמרינן באותיות ר"ע דלכך אות מ"ם נכתב כס:י מתיין לרמוז על מלוכה וממשלה כולא מי שעבר עליו מ' יום בלי שום יסורין סובר שלו המלוכה וממשלה לכך קבל עולמו וכו' ע"ש: אינן יכולין לעמוד מפני התוכחה. וכדאיתא לעיל בפרק קמא דף ח' לדקדק בהררי אל משפטיך תהום רבה אלמלא וכו' ע"ש:

מר

מה יין מי בניה חמין: נהפך! לו חלוקו. שלא לנאה כסדר ולריך להופכה ולפושטה: ג' פרוטות ועלו בידו שתים. דערה ליטול פרוטה שליסית: וכל כך למה. כלומר למאי הלכתא הוו יסורין:
קיבל עולמו. ואין לו חלק לעוה"ב: אין יכולין לעמוד. לומר שאין אדם לריך בארן: ואת אבותיכם. שאף עמהם עשה לדקה שלא כתוכה עמהם בדין:

מהרש"א וכל כך למה דתניא כו' כל שעברו עליו מ' יום כו'. כראה דה"פ וכל כך במעט לער כי הכי למה כחשב יסורין וקאמר כל שעברו מ' יום בלא יסורין כו' וביסורים גדולים לא היה יכול האדם לעמוד והיה מחסד אלקים למרק עונות מעט במעט יסורין כאלו בכל מ' יום ובשעה שיבואו עליו גם יסורין כאלו יפשפש במעשיו בכל מ' יום כדאמרינן פ"ק דברכות אם רואה אדם יסורים באים עליו יפשפש במעשיו ושיעור המ' יום ע"ד שנאמר הן בעון חוללתי גו' דעיקר ילירת האדם הוא בעון וימי ילירה שהן מ' יום גם הם לריכים מירוק עונות וק"ל: אלמלא בא הקב"ה עם אברהם כו' שנאמר ועתה גו'. לפי פשטיה דקרא ואת אבותיכם לא קאי אאברהם יצחק ויעקב אלא איוצאי מצרים כמפורש בקרא דבתריה ויזעקו אבותיכם אל ה' גו' ויוציאו את אבותיכם ממצרים גו' אבל מדקתם בהאי קרא אבותיכם דרשוהו גם אאברהם יצחק ויעקב שכל מה שעשה להם לדקות ה' הוא ולא מן הדין וק"ל:

יד פס פסלים יג • זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה פליגי בה ר' יהודה נשיאה ורבנן חד אמר דור לפי פרנס וחד אמר פרנס לפי דורו למאי הלכתא אילימא למעליו' דמר סבר אי מעלי דרא מעלי פרנס ומר סבר אי מעלי פרנס מעלי דרא הא איכא יהויקים דלא מעלי ודריה מעלי והא איכא צדקיהו דהוה מעלי ודריה לא הוה מעלי דא"ר יוחנן משום רשב"י מ"ד °בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה °ובראשית ממלכת צדקיהו מלך יהודה בקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו ובוהו בשביל יהויקים וכיון שנסתכל בדורו נתישבה דעתו בקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיהו וכיון שנסתכל בצדקיהו נתישבה דעתו אלא לענין תוקפא וניחותא קאמרינן:

מ"ד זה דור דורשיו. דמקים דור לדורשיו: מעליותא. לענין חסידות: מאי שנא דכתיב ביהויקים וצדקיהו בראשית. לפי שביקש הקב"ה להפך מעשה בראשית בימיהם: לענין תוקפא. כעס: וניחותא. כשהם הדור עז הקב"ה מעמיד עליהם פרנס עז ואם הדור נוחין זה לזה הקב"ה מעמיד עליהם פרנס שמנהיגם בנחת. ומ"ד דור לפי פרנס מפרש איפכא דאחר פרנס אימשכא: (ולא ניחא להו למימר דדורשיו קאי אדור שהם כלם דורשי ה' אלא אפרנסים טובים שהם ודאי דורשי ה' או שכינוי דורשיו קאי אפרנסים שהם דורשים טוב לדור כמ"ש דורש טוב לעמו וק"ל מהרש"א):

שום היתומים פרק ששי

יז' פג • מ' נה המקדיש נכסיו והיתה עליו כתובת אשה ר"א אומר כשיגרשנה ידור הנאה וכו'. [כיוצא בדבר ארשב"ג אף הערב לאשה בכתובתה והיה בעלה מגרשה ידירנה הנאה שמא יעשה קינוניא על נכסים של זה ויחזור את אשתו]: גמ' משה בר עצרי ערבא דכלתיה הוה רב הונא בריה צורבא מרבנן הוה ודחיקא ליה מילתי אמר אביי ליכא דנסביה עצה לרב הונא דלינרשה לדביתהו ותיתבע כתובתה מאביה ולהדרה מהדר. א"ל רבא והאנן ידור הנאה תנן. ואביי אטו כל דמגרש בב"ד מגרש לסוף איגלאי מלתא דכהן הוה אמר אביי בתר עניא אזלא עניותא ומי אמר אביי הכי והאמר אביי איזהו רשע ערום זה המשיא עצה למכור נכסים כרבן [שמעון בן] גמליאל בריה שאני וצורבא מרבנן שאני:

ידור הנאה. ידור שלא יחזירנה לעולם דשמא משום ערמה מגרש לה שתגבה כתובתה מן ההקדש ויחזירנה: [קינוניא. ערמה]: אטו כל דמגרש בב"ד מגרש. שיאמרו לו דור הנאה ילך בלינעה ויגרשנה: דכהן הוה. רב הונא ואי הוה מגרשה לא מלי לאהדורי: (כר"ג) [כרשב"ג]. במסכת כתובות האומר בשעת מיתה נכסי לך ואחריך לפלוני וירד הראשון ומכר ואכל: (ר"ג) [רשב"ג] אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון. וה"כ הוי רשע ערום:

אמר הבונה יפה [אמר שלמה שמלך עליו השלום אני חכמה שכנתי ערמה ודעת מזמות אמצא:

[פיסקא] המקדיש נכסיו מעלין לו תפילין. הדוא יף כד גברא דזבן לנכסיה אתא לקמיה דרב יימר א"ל סליקו ליה תפילין מאי קמ"ל מתני' היא המקדיש נכסיו מעלין לו תפילין מהו דתימא התם הוא דסבר מצוה קא עבידנא אבל לענין זבוני מצוה דגופיה לא זבין איניש קמ"ל:

[המקדיש נכסיו. תפילין בכלל נכסיו: מעלין לו תפילין. ופודה אותן]: סליקו ליה תפילין. הלכו לו תפילין מראשו עד שיפדה בדמים: מצוה קא עבידנא. דיסבנא לבדק הבית הילכך אבל נכסים הוה דעתיה:

המוכר את שדהו פרק תשיעי

טו רף ל ע"ב • א"ר יוסי בר חנינא בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר את מטלטליו שנא' °בשנת היובל הזאת תשובו ויקרא כה איש אל אחוזתו וכתיב °וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד לא הרגיש לסוף מוכר את שדותיו שנא' וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו לא באת לידו לסוף מוכר את ביתו שנאמר °ואיש כי ימכור בית מושב. מאי שנא התם דקאמר לא הרגיש ומאי שנא הכא דקאמר לא באת לידו כדרב הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר לא באת לידו סוף שמוכר את בתו שנאמר °וכי יפמוכר איש את בתו לאמה ואע"ג דבתו לאו בהאי עניינא כתיב ניחא ליה לאיניש דלזבון ברתיה ולא נוזיף בר ביתא

עיון יעקב

חד אמר פרנס לפי דורו. ופליגי אי דרשינן הקרא מרישא לסיפא או מסיפא לרישא ועיי בבראשית רבה פרק ס' כדור כן נשיא עיין שם ביפה תואר ועיי בחידושינו בב"ק על הא כדרניא יעיא על ענא עביר לנגרא שתותא ע"ש: בקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו ובהו. עיין בחידושינו פ' חלק דף ק"ג: לסוף מוכר את ביתו. כי הבית לדור בו עדיף משדה

ברביתא דאילו התם מיגרעא ואזלא והכא קא מוספא
ויקרא כה ואזלא לא באת לידו סוף שילוה ברבית שנאמר °וכי
שם ימוך אחיך וכתיב °אל תקח מאתו נשך ותרבית לא באת
לידו סוף שמוכר את עצמו שנאמר כי ימוך אחיך עמך
ונמכר לך לא לך אלא לגר [שנאמר לגר] ולא לגר צדק
אלא לגר תושב [שנאמר לגר תושב] משפחת גר זה
נכרי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר [ונעשה משרת
לע"ז עצמה]:

אבקה של שביעית. עושה סחורה בפירות שביעית ולהכי קרי ליה אבק שאין זו עיקר מלותה של איסור שביעית: ובתיב וכו'. וסמיך ליה וכי תמכרו וגו' ודרשינן סמוכין והכי אמר רחמנא אם לא תשמרו מלות יובל סופכם למכור מטלטלים וכלי תשמיש: (הנקנה מיד ליד. דהיינו מטלטלין): [לא הרגיש. לא נזדעזע לשוב מן העבירה]: (מאי שנא דקאמר לא הרגיש וכו'. דמשמע שאם יודע שעשה עבירה פורש ובאת לידו ר"ל לא עלה על לבו שעשה עבירה: מיגרעא ואזלא. שיולאה בנערות בלא פדיון: הנמכר לע"ז. לחטוב עלים): [זהו לשון רש"י לא באת לידו. משמע שלא יעלה על לבו שיהא עושה שום עבירה: נעשית לו כהיתר. דומה בעיניו כהיתר הילכך ברישא דלא עבר עדיין אלא פעם אחת תני הרגיש דמשמע שהיה יודע ונותן אל לבו שהיה עובר אבל לא נרתע מן העבירה ועשאה ובפעם שניה תני לא באת לידו שאפילו על לבו אין עולה שתהא עבירה: ניחא ליה לאינש דליזבון ברתיה ולא לוזיף ברביתא. דרבית כתיב בהאי ענייגא דכתיב אל תקח מאתו נשך ותרבית וגו' הא ודאי מקמי הכי כבר זבנה לברתיה דבהכי ניחא ליה: פדיון בתו מגרעת ואזלא. שקשה מכירות הבת אינה שתהא שפחה אלא עד שיגיעו ימי נערות ואם בא לפדותה בתוך כך מחשב הדמים שמכרה כמה מגיע לכל שנה שהיתה ראויה להיות ביד האדון ולפי אותו חשבון המגיע לכל שנה מנכה לו אדון לכל שנה ושנה שנשתמשו כדתניא בקידושין (דף יח) והפדיה מלמד שמגרעת פדיונה ויולאה: ונעשה משרת. נעשה משרת לע"ז לחטוב עלים ולשאוב מים:

תוספות כמה קשה אבקה של שביעית. (פירש"י) [פי'] דהיינו סחורה דאין זה עיקר האיסור דעיקר האיסור הוא חרישה וזריעה וא"ת ומנ"ל דע"י סחורה בלבד קלקולים אלו שמפרש כאן באין עליו דילמא ע"י חרישה וזריעה דווקא הם באים וי"ל דהיינו מדה כנגד מדה ע"י שמכר פירות שביעית הוא מכר את אשר לו:

הרי"ף כמה קשה אבקה של שביעית כו'. עיין ברש"י ונראה לתרץ קושיות התוס' שמוכח על שבגא ונתן ואינו על עיקר איסור החרישה

חריעה משום דלעיל גבי שביעית כתיב לכם לאכלה דרשינן לאכלה ולא לסחורה וגבי יובל נמי כתיב מן השדה תאכלו את תבואתה ולא מהמכר וכתיב בתריה וכי תמכרו ממכר שהוא לשון כפול דהיל"ל וכי תמכרו לעמיתך כדכתיב או קנה מיד עמיתך אלא ה"ק וכי תמכר פירות שביעית ומיובל אשר נויתי לאכלה ולא לסחורה סופכם להיות נכסיהם ממכר לעמיתך: לא באת לידו לסוף מוכר ביתו וכו'. ואע"ג דלפי הנראה יותר חמור עונשו כשמוכר שדהו שממנו פרנסתו ממכירת ביתו שאינה עושה פירות ואפ"ה קודם היל"ל מוכר ביתו ואח"כ מוכר שדהו מ"מ בבחינה אחרת חמורה מכירת הבית לפי שהמוכר שדהו חוזרת לו ביובל אבל המוכר בית בערי חומה היא מכירה לחלוטין אם אינו גואלה לסוף שנה א"כ הרי שקשה יותר מכירת הבית ממכירת השדה:

טז דף לא **משנה** הגיע יום י"ב חדש ולא נגאלה היתה חלוטה לו אחד הלוקח ואחד הניתן לו במתנה שנא'
ויקרא כה שם °לצמיתות *בראשונה היה נטמן יום י"ב חדש שתהא חלוטה לו התקין הלל הזקן שיהא חולש את מעותיו בלשכה ויהא שובר את הדלת ונכנס אימתי שירצה והלה יבא ויטול את מעותיו:

(תרגום לצמיתות לחלוטין וכן ויחלטו ממנו עכינו חלטו הענין ושמו אותו דין פסוק וחתוך): היה נטמן. הלוקח בית י"ב חדש כדי שלא ימלאהו מוכר ליתן לו מעותיו והוא חלוט לו: (חולש את מעותיו. אפשר שיהיה מענין ויחלוש יהושע ויהא פירושו שמרלה מעותיו בלשכה ואפשר שהוא לשון מיוחד לנתינת המעות) [ז"ל רש"י. שיהא חולש. כמו חולש על גוים וכדגרסינן מטילין חלשים על הקדשים שיהא מטיל מעותיו ללשכה בבעתים: ויהא שובר את הדלת. של בית שמכר ונכנס]:

יז דף לב °ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סוכות וישבו
נחמיה ח בסוכות כי לא עשו מימי ישוע וגו' אפשר בא דוד ולא עשה סוכות (בא שלמה ולא עשה סוכות) עד שבא עזרא אלא מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע בן נון מה ביאתם בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה (נתחייבו בתרומות ומעשרות) אף ביאתם בימי עזרא [וכו' *ואידך דבעו רחמי על יצרא דע"ז ובטלי' ואגין זכותא עלייהו כי סוכה]. *°ויאמר
דף לג מ"ב כג מה הציון הלז אשר (אנכי) [אני] רואה ויאמרו אליו אנשי העיר הקבר איש האלהים אשר בא מיהודה [ויקרא את הדברים האלה אשר עשית על המזבח בית אל] וכי מה טיבו של יאשיהו בבית אל אלא כשהחזירן ירמיהו
יואל ד יאשיה מלך עליהם רב נחמן בר יצחק אמר מהכא °גם יהודה שת קציר לך בשובי שבות עמי:
אלא

עיון יעקב

מטרה וכרם שכך דרך ארץ בתחלה יבנה אדם בית ואח"כ יטע כרם כדאיתא בפ' סוטים: **לא** באת לידו סוף שמוכר את עצמו. קחשיב שש דברים שפוחת והולך בכל שנה ושנה נגד שש שנים שבין שביעית לשביעית שנית שירגיש שבעון זה שנושא ונותן בפירות שביעית בא לו עונש זו מדה כנגד מדה עד שבאה שביעית שנית וחוזר בו ולא יחזור לעשרו: **התקין** הלל הזקן שיהא חולש את מעותיו בלשכה. לפ"ז היה נראה לכאורה מי שמשכן משכן לחבירו ואמר לו אם לא אפדנו עד זמן פלוני יהי' שלך מעכשיו בענין דאין בו משום אסמכתא כמבואר בח"מ סי' ע"ג סעיף י"ז וכשהגיע הזמן אין המלוה כאן דהמשכן נחלט להמלוה דווקא כאן הוי נחיצה שלא בפניו כיון דתקון שלל אבל לא היכא דלא תיקון וכן משמע לכאורה בסוגיא זו בש"ס כאן ובגיטין דף ע"ד וע"ה אכן כדמעיין שפיר יראה דהדין להיפך דדוקא לענין בתי ערי חומה דהוא גזירת הכתוב לגאול באותו יום וכל שה"ה לגאול אפי' באונס מ"מ היה חלוט אי לאו תקנתא דהלל משא"כ בזה דיהא חלוט המשכון מפני האונס שאנסה ליום מובלל וכל שלא שנה היה כאן; לא חל ה מן וגדולה מזו פסק הש בש"ע ריש סי' ע' סעיף ח' הנשבע לחבירו לפרוע ביום פלוני והגיע הזמן והמלוה אינו בעיר הוא פטור עד שיבא המלוה או שלוחו ואח"כ ה"ה בנדון דידן אין המשכון חלוט עד שיבא המלוה ממנו באותו יום שיודע שבא וכן מלאתי אוו ונראה כמורה לדברי מ"ש הכ"י שם בשם תשובת הרב"ש שהוא מקור דין זה ח"ל ולעשות ב"ד ולמסור ביד ב"ד ג"כ א"ל ואם עשה לא עשה ולא כלום וכו' ותנן בערכין התקין הילל חולש מעותיו לאו דינא הוא אלא תקנתא דתקון שיהא הא בעלמא לא ע"ש וה"ק: **בשלמא** אשה לא בעא רחמי. דלא ה"ל זכותא דה"י ואפשר דמה"ט אמרינן הלמלתא בא מזה לאיי לא נחרב בה"מ דאלו היה בא והיה לו זכות דה"י והיה נמסר בידו ילרו דע"ז וכדאיתא בסנהדרין היינו האי דל"רבים לבית המקדש וכו' שהעמיד צלם בהיכל ועל שאר עבירות היה נשפך חמתו על ישראל לכך א"ל הקב"ה רב לך ועיין בע"מ אומן כ': **רב** נחמן בר יצחק אמר מהכא גם יהודה שת קציר לך בשובי שבות עמי. עיין פירש"י כאן קציר כמו קצין והוא דוחק מאוד אכן במגילה דף י"ד ע"ב פירש"י שם שת קציר עשה חיל וגדולה כמו קציר כמו נטע וכן ביבום קצירה השכינה ולולי דברי רש"י הייתי אומר דקציר ממש קאמר דקאי אלמעלה דבימי עזרא נהגו שמיטין ויובלות לענין הקצירה והבצירה כדאיתא בפ"ד מה' שמיטין ויובלות כשהחזירן ירמיה ויאשיה מלך עליהם וזה גם יהודה שת קציר לך בענין השמיטה לימי בשובי שבות עמי ופי' הרמב"ם סוף פי"ב מה"ש ויובל וז"ל וכן לעתיד לבא בביאה שלישית בעת שיכנסו לארץ יתחילו למנות שמיטין ויובלות וכו' במהרה בימינו אמן:

אלא מקיש ביאתם בימי עזרא. דהא כי לא עשו נאו אסוכות מסדר אלא ה"ק כי לא עשו מה שעשו עכשיו מימות יהושע ואלי כיהו קידוש האכן: מנו שמיטין. התחילו למנות שמיטין וכתחייבו במעשר: (מה טיבו של יאשיה בבית אל. והלא בית אל ממלכי ישראל היה ויאשיהו מלך יהודה היה: כשהחזיר ירמיה לישראל מסנולה): קציר. קלין דמ"ן מתחלפא ברי"ש כדכתיב כנוכד ראלר כנוכד כאלר:

מהרש"א ולא עשה סוכות כו'. ולא קאמי' באו זקנים אחר יהושע בא שמואל ושאול ולא עשו סוכות ואפשר דבימי הזקנים ושמואל ושאול היו טרודים במלחמה ולא היה אפשר להם לעשות כלם סוכות כזה שבימי עזרא דהטרוד פטור מן הסוכה אבל דוד בסוף ימיו היה לו מנוחה מכל אויביו סביביו כמפורש בקרא וכי לא עשה סוכות כזה לכל ישראל אלא מקיש כו' וק"ל: דבעו רחמי על יצרא דע"ז ובטלוה ואגין זכותא עלייהו כי סוכה כו'. מפור' פ' ד' מיתות דאנשי כנסת הגדולה שהם עזרא וסייעתו בעו רחמי על יצרא דע"ז ובטלוה ומשום דעון ע"ז איתא כמי בהרהור קאמר דהגין עלייהו האי זכותא דתפלה רחמים בא"י דלא ליתי גם לידי הרהור בכוונה זו שמגינה וקאמר דיהושע כמי היה לו לבקש רחמים על כך בזכותא דא"י ולא עשה כן ולכך כפחת לו היו"ד דשהוסיף לו משה בבקשתו רחמים עליו י"ה יושיעך מעלת מרגלים בזכותא דא"י ודו"ק: גם יהודה שת קציר וגו'. כפרש"י כמו קלין. ומשמע ליה דעל יאשיהו כיבא הושע שיהיה קלין עליהן כשישובו ואפשר דס"ל כמ"ד ס"פ חלק י' שבטים אין עתידים לחזור אבל למ"ד שם י' שבטים עתידים לחזור פשטיה דקרא קאי על מלך המשיח לעתיד שימלוך עליהם בשוב גם עשרת השבטים וכן בב"י א"ש:

הדרן עלך מסכת ערכין

הכל ממירין פרק ראשון תמורה

דף ג [אמר רב אידי בר אבין] אמר רב עמרם א"ר יצחק א"ר יוחנן [ר' יהודה אומר] משום ר' יוסי הגלילי כל לא תעשה שבתורה עשה בו מעשה לוקה לא עשה בו מעשה פטור חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם אף על פי שלא עשה מעשה חייב. משום ר' יוסי בר"ח אמרו אף המקדים תרומה לבכורים. נשבע מנ"ל א"ר
שמות כ יוחנן משום (ר"מ) [רשב"י] אמר קרא °כי לא ינקה ה'
שם ע"ב את אשר ישא את שמו לשוא ב"ד של מעלה *אינמנקין אותו אבל ב"ד של מטה מלקין ומנקין אותו א"ל רב פפא לאביי ואימא לא תיהוי ליה נקיות כלל א"ל א"כ ליכתוב קרא לא ינקה ולישתוק ה' למה לי ב"ד של מעלה הוא דאין מנקין אותו אבל ב"ד של מטה מלקין ומנקין אותו:

נשבע מנ"ל. דלוקה: נקיות כלל. דאין מלקין אותו ב"ד שלמטה:

תוספות אף המקדים תרומה לבכורים. לקמן מפרש טעמא דאמר קרא מלאתך ודמעך לא תאחר מלאתך זו בכורים ודמעך זו תרומה ואמר רחמנא לא תאחר ובספרי מפרש טעמא אקרינא יקדמו בכורים שיש להם ד' שמות ורש"י מייתי ליה לקמן:

שם **המקלל** את חבירו בשם מנ"ל א"ר אלעזר א"ר אושעי'
דברים כח אמר קרא °אם לא תשמור וכתיב °והפלא
שם ה' את מכותך הפלאה זו איני יודע מהו כשהוא אומר
שם כה °והפילו השופט והכהו לפניו הוי אומר הפלאה זו מלקות
שמות כב אימר אפילו שבועת אמת בהדיא כתיב °שבועת ה' תהיה בין שניהם אימא ה"מ לפיים את חבירו אבל מילקא
דברים ו לילקי לא מצית אמרת דהא כתיב °ובשמו תשבע ההוא מיבעי ליה לכדאמר רב גידל אמר רב מנין שנשבעין
תהלים קיט לקיים את המצוה שנאמר °נשבעתי ואקיימה לשמור
דברים י משפטי צדקך הא כתיב קרא אהרינא °ובו תדבק ובשמו תשבע אלא למאי אתא למקלל את חבירו בשם:

אם לא תשמור לעשות וגו'. עד ליראה את ה' שיהיא שלא להוציא את השם לבטלה וכן מקלל את חבירו בשם מוציאו לבטלה וכתיב והפלא ה' את מכותך שיטול מכות והיינו מלקות: **אפילו שבועת אמת.** דקא מזהר קרא דאפי' שבועת אמת לא ליעבד בש"ש ואי עביד והפלא שיטול מלקות: **בהדיא כתיב.** דשרי למיעבד: **לפיים חבירו.** שלא יהא חושדו בממון אבל מילקא לילקי הואיל ומביא עצמו לידי שבועה: **ובשמו תשבע.** דשבועת אמת שריא למעבד: **לקיים המצות.** כדי שלא יוכל לחזור בו: **שנא' נשבעתי ואקיימה וגו'.** ואהכי אילטריך האי קרא ובשמו תשבע לאשמועינן דנשבע לקיים את המלוה [מותר]: **הא כתיב קרא אהרינא ובשמו תשבע.** חד באתחנן וחד בוהיה עקב חד מיבעי ליה דנשבע לקיים את המלוה וחד לשבועת אמת: **אלא למאי אתא.** האי אם לא תשמור וגומר: **למקלל את חבירו בשם.** דודאי לקי אע"ג דלא עביד מעשה:

תוספות המקלל חברו בשם מנלן. אם לא תשמור לעשות והפלא ואזהרתיה מהכא לא תקלל חרש אי כמי מהאי קרא גופיה

אמר הבונה השבועה הוא לתלות קיום ואמתות הדבר שאומר באמתתו יתברך וכבר שמעתי רבים נשבעים תמיד באמת ה' וכמרומה להם שהיא שבועה של כלום והיא יותר מלומר חי ה' מכמה פנים יארך זכרם יבינם המשכיל. ככן בהיות השבועה על דבר אמת ולהאמין הדבר לזולתו לצורך או לחזק ולזרז עצמו לקיים מלוה כאלו שהזכירו במימרא זו הוא מותר ומתוקן וטוב כמו שאם יהיה כזב או שוא וחנם או כדבר עבירה עונשו חמור. ומקלל חברו בשם גדול מכלם כדהוית בלקא דעתיה לקמן בגמרא אימר מוליא שם שמים לבטלה חסגי ליה במלקות אבל מקלל חברו בשם כיון דקעביד תרתי דקא מפיק ש"ש לבטלה וקמלער ליה לחבריה לא תסגי ליה וכו':

יש בקרבנות פרק שני

דף יד [כי סליק רב דימי אשכחיה לרב ירמיה דיתיב וקאמר משמיה דר' יהושע בן לוי מנין לנסכים הבאים עם
במדבר כט הזבח שאין קריבים אלא ביום ת"ל °ולנסכיכם ולשלמיכם מה שלמים ביום אף נסכים ביום אמר אי אשכחיה דכתיב איגרתא שלהיה לרב יוסף וכו' *ואי הוה ליה איגרתא

אינרתא מי אפשר למישלחא והא א"ר אבא בריה דר'
חייא בר אבא א"ר יוחנן כותבי הלכות כשורפי התורה
והלומד מהן אינו נוטל שכרו] דרש ר' יהודה בר נחמני
שמות לד מתורגמניה דריש לקיש כתוב אחד אומר °כתב לך את
שם הדברים האלה וכתוב אחד אומר °כי על פי הדברים
האלה לומר לך דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם
בכתב ושבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה ותני
דבי ר' ישמעאל כתב לך את הדברים האלה. אלה אתה
כותב אבל אי אתה כותב הלכות אמרי דילמא מלתא
חדתי שאני דהא ר' יוחנן ור"ל מעייני בספרא דאגדתא
תהלים קיט בשבתא ודרשי הכי °עת לעשות לה' הפרו תורתך אמרי
מוטב תיעקר תורה ואל תשתכח תורה מישראל:

אמר. רב דימי: אי אשכחיה. אם הייתי מוצא אדם הייתי כותב אגרת והייתי שולח לרב יוסף לבבל: כשורפי התורה. (שמצילין) [שאין מצילין] אותן בשבת מפני הדליקה ל"א שאסור לשאותן כתובים דתורה שבע"פ היא: והלמד מהן. מתוך הספרים]: הדתי. חדשים שלא היו יודעים לתרץ הברייתות חדתי לחדש דבר כגון זו שחדשה היא: [מעייני בספרא דאגדתא. שלא ישתכחו]: עת לעשות לה'. כשעושין הדבר לשם קדושת ה' ראוי להפר תורתך:

תוספות דברי' שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע"פ. וא"ת היכי קאמרי' מזמורי' ע"פ וי"ל דאין להקפיד רק מה שכתוב בחומש אותם קשה היכי קרינן ויוסע וק"ש וי"ל דאין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים ידי חובתן:

שם מי איכא למ"ד דנזיר לאו נידר ונידב הוא והכתיב
ש"ב טו °ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך
אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון כי
נדר נדר עבדך וגו' מאי לאו אקרבן לא אעיקר נדרו
קאמר עיקר נדרו בחברון הוה והלא בגשור (הוא) [הוה]
אמר רב אחא [ואיתימא רבה בר רב חנן] לא הלך
אבשלום אלא להביא כבשים מחברון הכי נמי מסתברא
דאי תימא לאקרובי הוא דאזיל שביק ירושלים ואזיל
ומקריב בחברון ואלא מאי להביא כבשים מחברון האי
אשר נדרתי לה' בחברון מחברון מיבעי ליה אלא לעולם
לאקרובי ודקא קשיא לך אמאי שביק ירושלים ומקריב
בחברון תיקשי לך גבעון דמקום קדוש הוא אלא כיון
שהותרו הבמות כל היכא דבעי מקריב:

אשר נדרתי לה' בחברון. משמע בחברון אלך ואשלמה שם נדרי והוא נדר נזירות הוה דאבשלום נזיר עולם היה ומשלשים לשלשים יום היה מגלח ומביא קרבן ומדהלך להקריב קרבנות נזירותיו בחברון דהיא במת יחיד שמע מינה נידר ונידב הוא: אעיקר נדרו קאי. האי בחברון וה"ק אלכה נא לבמה גדולה בגבעון דהתם הוה מזבח שעשה משה ואשלמה נדרי שנדרתי בחברון אבל לא שיביא הקרבן בחברון: והא בגשור וכו'. דכתיב כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור וגו': להביא כבשים. ולהקריבם שוב בבמה גדולה וה"ק אשלמה את נדרי כלומר אשלמם את נזירותי ואלך ואביא מחברון הכבשים ולהכי פריך מחברון מיבעי ליה: בחברון. בו כבשים שנינו במסכת מנחות: אלא לעולם לאקרובי. דנזירות בבמת יחיד: תקשי לך גבעון. דשם מזבח שעשה משה:

שם ארבעים שנה למאן תניא ר' נהוראי אומר משום
ר' יהושע מקץ מ' שנה ששאלו להם מלך

דתניא אותה שנה ששאלו להם מלך עשירית של שמואל
יף טו היתה *י' שנים מלך שמואל בעצמו שנה אחת שמלך
שאול ושמואל ושתים שמלך שאול בעצמו ול"ו שמלך
דוד:

אמר הבונה האריכו הרבה רש"י ותוספות לכוין החשבון הזה שמקץ מ' שנה האמור באבשלום היה משאלו ישראל להם מלך ואין בזה הדרוש ראוי לדעת אלא ל"ו שמלך דוד: ה"ג שררתו של שמואל התחילה בהיותו בן י"ב שנה. ויתר הדברי' לאמת החשבון הזה אשר אנחנו נאמין להם ע"כ לא העתי' כי אם להביא המאמר למען דעת פי' הכתוב שעמלו בו המפרשים לבאר מה המה אלה המ' שנה ורובם פירשו ע"פ הדברים המובאים פה השנויים בסדר עולם. ונזקק לכן מינם ל. .ין שרלה הכתוב להזכיר טעות ישראל בשאול להם מלך שנתהוה עתה הבלבול הזה בן מורד באביו ומבקש את נפשו מתאות תאוה להכנס סתתיו בחייו ולכן תלה הזמן שאירע זה מעת ששאלו ישראל מלך:

שם ע"ב במתניתא תנא כל אשכולות שעמדו לישראל מימי
משה עד שמת (יוסי) [יוסף] בן יועזר
איש צרידה לא היה בהם שום דופי מכאן ואילך היה
בהם [שום] דופי והתניא מעשה בחסיד [אחד] שהיה
גונח מלבו ושאלו לרופאים ואמר אין לו תקנה עד שיינק
חלב רותח שחרית והביאו עז וקשרו ליה בכרעי מטתו
והיה יונק ממנה חלב למחר נכנסו חבריו לבקרו כיון
שראו עז אמרו ליסטים מזויין בתוך ביתו ואנו נכנסים
לבקרו ישבו ובדקו ולא מצאו בו עון אלא של אותה
העז בלבד ואף הוא בשעת מיתתו אמר יודע אני בעצמי
שאין בי עון אלא של אותה העז בלבד שעברתי על
דברי חברי שהרי אמרו חכמים אין מגדלין בהמה דקה
בא"י וקי"ל כל היכא דאמרינן מעשה בחסיד אחד או ר'
יהודה בן בבא או ר' יהודה בר אילעאי ורבנן בתר (יוסי)
יף מז [יוסף] בן יועזר איש צרידה דרי דרי הוו *א"ר יוסף דופי
של סמיכה קתני והא (יוסי) [יוסף] בן יועזר גופיה מיפלג
פליג בסמיכה כי איפליג בה בסוף שניה דבציר ליבא:

דופי. קס"ד דופי של חטא לא היה באשכולות שעמדו פרנסים על ישראל: גונח. לועק מכאב לבו כמו גנוסי גנח דאיוניה דסיסרא: לסטים מזויין. בהמה דקה אין יכולין לשומרה והולכה ורועה בשדות אחרים: ורבנן. והנך רבנן ר"י בר אלעאי ור"י בן בבא: בתר (יוסי) [יוסף] בן יועזר דרי דרי הוו. כלומר אחר (יוסי) [יוסף] בן יועזר היו אלו לאחר דורות הרבה וקתני דלא מלאו בהם עון אלמא לא היה בהם דופי: דופי של סמיכה. דעד (יוסי) [יוסף] ב"י לא נחלקו בסמיכה ולא בשום דבר שעדיין לא נתמעט הלב ולהכי נקט סמיכה דהיא היתה מחלוקת ראשונה שנחלקו בו חכמים מעולם (ומיוסי) [ומיוסף] ב"י ואילך היה בהן דופי של סמיכה שנחלקו בסמיכת שלמים בי"ט כדאמרינן בחגיגה שאחד אומר לסמוך והלל אומר שלא לסמוך: והא (יוסי) [יוסף] גופיה איפליג ביה. במס' חגיגה: דבציר ליבא. שנתמעט הלב בסוף שנותיו נשתכחו:

עי' בגמר' קורס זה המאמר מהרש"א *ליבא דאימעט מיגמר כו'. עיין פרש"י ותוס' ליכא דאימעט לעניין אותן ששכחו שלא ידעו להחזירן וק"ק דלמאי איצטריך למימר דלבן אימעט דא"כ היו לבן כראשוני' ומחמת שכחה לא ידעו להחזירן כדקאמר לעיל ויש ליישב. ויש לדקדק בעניכא מאי דקאמר מימות משה עד שמת יוסי ב"י היו למדין תורה כמשה מכאן וכו' למאי אי לענין שכחה הא הוה כבר בימי אבלו של משה ונראה דה"פ שהיו למדין תורה כמשה להבין דבר מתוך דבר וקל להבין:

אמר

א שם **אמר** רב יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה אמרו לו ליהושע
דברים ל שאל אמר להם לא בשמים היא אמרו לו לשמואל שאל
במדבר לו אמר להם אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה א"ר יצחק נפחא אף חטאת שמתו בעליה נשתכח'
עיין במהרש"א בימי אבלו של משה אמרו לפנחס שאל אמר להם [לא בשמים היא א"ל לאלעזר שאל אמר להם] אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה א"ר יהודה אמר רב בשעה שנפטר משה רבינו לג"ע א"ל ליהושע שאל ממני כל ספקות שיש לך א"ל רבי כלום הנחתיך שעה
שמות לג אחת והלכתי למקום אחר לא כך כתבת [בי] ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל מיד תשש כחו של (משה) [יהושע] ונשתכחו ממנו ש' הלכות ונולדו לו ת"ש ספקות ועמדו כל ישראל עליו להורגו א"ל הקב"ה לומר לך אי אפשר לך וטורדן במלחמה שנא'
יהושע א ויהי אחרי מות משה [ויאמר ה' וגו'] (וכתיב בעוד
שם שלשת ימים הכינו לכם צדה וגו') במתניתא תנא אלף ות"ש ק"ו גזרות שוות ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה א"ר [אבהו] אעפ"כ החזירן עתניאל בן
שם טו קנז מתוך פלפולו שנא' וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב ויתן לו את עכסה בתו לאשה ולמה נקרא שמה עכסה א"ר יוחנן שכל הרואה אותה כועס על אשתו.
שם ויהי בבואה ותסיתהו לשאול מאת אביה (ה)שדה ותצנח מעל החמור וגו' אמר רבא א"ר יצחק אמרה לו ומה חמור זה כיון שאין לו מאכל [באבוסו] מיד צועק אף אשה
שם כיון שאין לה תבואה [בתוך ביתה] מיד צועקת. ותאמר (הבה) [תנה] לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני [בית שמנוגב מכל טובה] ונתת לי גולות מים אדם שאין בו אלא תורה
סוטה פ"ק וע"ש בלבד ויתן לה (כלב) את גולות עלית ואת גולות תחתית
במהרש"א אמר לה מי (שכל רזי עולם) [שדר] עליונים ותחתונים (שלו) יבקש ממני מזונות. וכלב בן קנז הוא והא בן יפונה הוא מאי יפונה שנפנה מעצת המרגלים ואכתי
ד"ה א ב [בן קנז] בן חצרון הוא דכתיב וכלב בן חצרון הוליד את עזובה (אמרי) [אמר רבא] חורגיה דקנז הוה דיקא נמי דכתיב בן יפונה הקניזי ולא כתיב בן קנז ש"מ. תנא הוא עתניאל הוא יעבץ ומה שמו יהודה אחי שמעון שמו עתניאל שענאו אל יעבץ שיעץ ורבץ תורה בישראל
שם ד ומנ"ל דענאו אל דכתיב ויקרא יעבץ לאלהי ישראל (ויאמר) [לאמר] אם ברך תברכני וגו' אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידים והיתה ידך (עמדי) [עמי] שלא ישתכח תלמודי מלבי ועשית (לי) מרעה שיזדמנו לי רעים כמותי לבלתי עצבי שלא ישגבני יצה"ר (מלשונו' עצבי אם עשית בי) [מלשנות ואם אתה עוש'] כן מוטב ואם לאו הריני הולך בנסיסי לשאול מיד ויבא אלהים את אשר שאל כיוצא בדבר אתה אומר
משלי כט רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה' בשעה שתלמיד הולך אצל הרב ואומר לו למדני תורה אם מלמדו (תורי) מאיר עיני שניהם ה' (ואם מלמדו הקב"ה מחכים לשניהם) ואם לאו עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה' מי
שם כב שעשאו חכם לזה עושה אותו טפש טפש עושה אותו חכם זו משנת ר' נתן ר' יהודה הנשיא אומר אם ברך תברכני בפריה ורביה והרבית את גבולי בבנים ובבנות והיתה ידך עמדי במשא ובמתן ועשית (לי) מרעה שלא יהא בי מיחוש ראש ומיחוש אזנים ומיחוש עינים לבלתי עצבי שלא ישגבני יצה"ר (מלשונו' עצבי) [מלשנות] אם אתה עושה (בי) כן מוטב ואם לאו הריני הולך בנסיסי לשאול ויבא אלהים את אשר שאל כיוצא בדבר אתה אומר רש ואיש תככים נפגשו וגו' בשעה שעני הולך אצל בעה"ב ואומר פרנסני אם מפרנסו מוטב ואם לאו עשיר ורש נפגשו (מאיר עיני שניהם ה') [עושה כולם ה'] מי שעשאו עשיר לזה עושה אותו עני עני לזה עושה אותו עשיר:

גירס' הגמרא **שמתו בעליה.** שהפרישה ולא הספיק לקרבה עד שמת אם תקרב אם לאו: *תשש כחו של משה. כלומר על שהיה
תשש כחו של יהושע גדול כמותו: **ועמדו כל ישראל להרגו.** עד שיאמר להם: **ודקדוקי**
ופרש"י סופרים. כגון דאמרינן ע"ו נשים פטורות לרותיהן י"ג דברים
כעין שגרם אמרו בנבלת עוף טהור מכאום יתך שלא ישתכחו ואותם שלא מכאום
להחלי' דעתו של יחד כאילו נשתכחו בימי אבלו של משה: **[וילכדה עתניאל.**
משה כד לקרית ספר ואמאי קרית ספר הלכות]: **כועס על אשתו.** מרוב
ע"ש יופיה של עכסה: [ותצנח. לשון צווחה צועקת]: **שאין בו אלא תורה בלבד.** שהתורה נקראת מים ועתניאל לא היה עשיר אלא חכם (והיינו דכתיב קרית ספר): [מנוגב. חרב וינגב מכל טוב:

גולות

עיון יעקב

שלשת אלפים הלכות נשתכחו. אפשר דמכוין למספר הזה לפי שאין להקב"ה בעולם אלא ד' אמות של הלכה וכל השתא הלכות בכל יום וכו' ואינו מחסרם כמה הלכות שישנה בכל יום ואפשר שיחזור בכל יום מאה דוגמא חייב לברך אדם מאה ברכות בכל יום כדכתיב מה ה' אלהיך שואל ממך כי אם ליראה אל תיקרי מה אלא מאה וה"ה לענין לימוד הלכות מאה בכל יום (כי ראשית חכמה יראת ה' המה שקולים) ועפ"ז מיושב היטב לשון המדבר רבה פ' י"ח דף רע"ב הוקש עולו כנגד ק' ברכות בכל יום מתים מישראל ק' אנשים בא דוד ותיקן להם ק' ברכות כיון שתקנם נעצרה המגפה על עולה של סורה ועולה של ק' לרה ע"ש בידי משה ולפמ"ש ניחא ודוק ושלשים יום שהיה ימי בכי אבל משה נשתכח מהם בכל יום מאה הלכות שהם יחד ג' אלפים: **אמר** לו ליהושע שאל אמר להם לא בשמים היא. ולא רצה להשיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה כיון שיהושע היה תלמיד מובהק של משה ונתן מהודו עליו כדכתיב ונתת מהודך עליו הוי כאילו משה בעצמו קיים ואין זה דבר חדש וכה"ג פירש"י בחומש סוף וילך ומה"ט א"ר יהודה במנחות דף כ"ט שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבן ואפ"ה הוי כאילו כתבן משה כדכתיב לקוח את ספר התורה הזה ע"ש ועיי"ל דכיון שלא רצה רק להזכירו מה שכבר שכח כהווייתו ממש אין זה דבר חדש וכדאמרינן פ"ק דמגילה דף ג' ע"א אלא שכחום וחזרו ויסדום שאין בכלל שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. משא"כ לפנחס ושמואל שלהם היו אומרים שאל אף שסורה עצמה לא בשמים שיוכל לכוין כשגגון ראשון מנא מ"מ ישאל שיאמרו להם הדינים כפי שכלם אף שלא יהיה כפי שגגון ראשון ממש א"כ שפי' השיב אין נביא רשאי לחדש וק"ל אבן כפי הגירסא בילקוט סוף פרשה בחקותי וכן הניה בברכת הזבח שגם פנחס השיב לא בשמים היא ל"ע קצת: **נשתכחו** ממנו ש' הלכות. פירש"י לפי שהחלים דעתו של משה ותיבת משה גימטריא הכי הוה בי"אשי תיבות "שלום "מאום "הלכות: **בן** יפנה שפנה עצמו מעצת מרגלים. כן הוא הגירסא בילקוט שלח לך ועיין מ"ש על זה בחידושים בסוטה דף ל"ד: **והיתה** ידך עמדי שלא ישכח תלמודו. כי לאוקמי גירסא סייעתא דשמיא היא ועוד דהקב"ה בוחר בשפלים כדכתיב אני את דכא ואין התורה מתקיימת אלא במי שמשים עצמו כאילו אינו ומשפיל את עצמו: **והיתה** ידך עמי במשא ומתן. ואפשר דפליגי נמי בהא דפליגי בברכות דף ל"ה אם יעשה אדם את תורתו קבע או מלאכתו קבע ע"ש ולבלתי עצבי לפירוש זה שלא יתעצל יצה"ר מליתן לרקח לעניים וע"ז ונייתי הא דרש ואיש תככים נפגשו כי גדולה צדקה כדכתיב ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה: **עשיר** ורש נפגשו עושה כולם ה'. לפי שזה דוחה העני לפי שאינו עושה רצון קונו לכך שיני רוצה ליתן לו כלום וכאמת שלשה מעבירין אדם על דעת קונו ומסר מסם עניות ושל פרין את חבירך עד שמגיע למקומו, לכך עושה שניהם 'א' וק"ל.

גולות מים. שהתורה כלומר אדם שהתורה גליה לו]: (שכל רזי עולם וכו'. שהתורה גלוים לו]: [יבקש ממני מזונות. דהא ודאי לא יצטרך דכתיב בה היתה כאניות סוחר וגו']: חורנו. בן אשתו: שלא ישגבני יצר הרע (מלשונות) [מלשנות]. שלא יבטלני מלימוד תורה: בנסיסי לשאול. בעלבוני לקבר והרי מת ויתעלבו מתרגמינן ואתנסיסו: [כיוצא בדבר אתה אומר. שכל המוסר עצמו לחזר אחר תורה ממלאין לו משאלותיו]: תככים. בינוני שאינו חכם גמור: [מאיר עיני שניהם. שאף הרב צריך עדיין לימוד ותלמדו הקב"ה: עושה שניהם. עכשיו הוא מתחיל לעשותם חדשים לזה חכם ולזה עשיר: כיוצא בדבר וכו'. שהמצטער על מזונותיו ועל צרכיו שנזקקין לו מן השמים למלא משאלותיו]:

מהרש"א א"ל ליהושע שאל א"ל לא בשמים היא כו'. ר"ל שאל מן השמים ויודיעוך ההלכות ששכחת והשיב לא בשמים היא דמשעת משה לא נתנה התורה לשאול ספקותיה מן השמים דלכך נקראת תורת משה אבל נתנה להכריע בספקות ע"פ הרוב כדין תורת משה כדקאמר לעיל והוא הענין בעליו שהשיב שמואל ופנחס דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה דהיינו משעת משה לא ניתן נסוס נביא לחדש מן השמים אלא ניתנה לחכמים אם לנטות אם לנהוג ע"פ הרוב והא דלא נקט נמי גבי יהושע מה"ט דאין נביא רשאי כו' דמקרא יליף לה בריש פ"ק דמגילה מדכתיב אלה המצות גו' י"ל משום דיהושע גופיה שמען כבר מפי משה אלא ששכחן ולא הוה חידוש ניכר כ"כ דבכלל אלה המצות גו' הוא וקאמר דמ"מ מן השמים לא נתנה להכריע ע"פ נביא ומה"ט אמרי' בעלמא דחכם עדיף מנביא ודו"ק: מיד תשש כחו של יהושע וכו'. פרש"י בעון שגרם להחליש דעתו של משה וכו' ע"ש וי"ל עוד על שנתגאה יהושע לומר כן שיודע הכל וה"ק דבאו להורגו משום שפשע כיון שמשה היה עדיין חי והיה לו ממי לשאול מש"ה הנך דשכחן בימי אבלו של משה דלא פשע כלום דשכחה אונס מקרי וא"ל הקב"ה לומר לך א"א כו' כדקאמר לעיל דלא בשמים היא אלא לך וטרדן במלחמות דכתיב ויהי אחרי מות משה גו' משה עבדי מת קום עבור וגו' דהיינו שהתחיל לדבר עמו במלחמו' כיבוש א"י ולא התחיל לומר לו הא דכתיב בתר הכי רק חזק ואמץ לשמור ולעשות ככל התורה גו' וק"ל: שנאמר וילכדה עתניאל גו'. נראה משום דכל הענין נאמר ב' פעמים אחד בספר יהושע ע"ש שכלב עלה שם ובספר שופטים ע"ש שבט יהודה ובשניהם כתיב ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה גו' מה לו לקרית ספר שהרי לא ניתן לו לנחלה רק חברון כדמוכח מקראי ע"כ דרשו חד מהנך קראי לענין הלכות שנשתכחו שאמר ויעל משם כלב אל יושבי דביר דהיינו למקום מושב מבינים בדברי תורה לבא על הנך הלכות ושם דביר דהיינו דברים שבתוכתו עתה בהם לפנים קודם שנשתכחו היו כמו קרית ס"ת שלא היה בהם ספק ואמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה בתהים בידו כמו לפנים אתן לו את עכסה בתי גו' ומאי רבותיה וע"כ שנעו לדרוש שמה ע"ש שכל הרואה כו' ואמר מאי ותצנח מעלי אשמועי' שתצנח מעל החמור וקאמר דאיכו אלא משל שנתן לה איש בע תורה שלא יוכל לפרנס את אשתו כמו החמור שצועק על מזונותיו כן האשה צועקת על מזונותיה וע"כ אמרה תנה לי ברכה גו' שיוכל לפרנס אותי והשיב לה כי נתתי לך גולות עלית גו' כדאמרינן בברכות בעושין תורתן קבע ומלאכתן עראי שמלאכתן מתברכת מלמעלה וק"ל: ומה שמו יהודה אחי שמעון כו'. פי' זה למדתי מפרש"י בפ' שופטים הא דכתיב שם יהודה יעלה גו' ויאמר לשמעון אחיו גו' משמע דלאו שבט יהודה ושבט שמעון קאמר אלא יהודה ושמעון אחיו ממש קאמר והוא עתניאל שהיה שמו יהודה ואחיו שמו שמעון וה"ש וילך יהודה וגו' וילך משם אל יושבי דביר וגו' דהייכו עתניאל שהוא לכדה כדמפורש שם וק"ל: הוא עתניאל הוא יעבץ כו'. מהאי קרא דמייתי כתיב לעיל מיניה ולאשחור אבי תקוע וגו' וכתיב ויהי יעבץ נכבד מאחיו ואמו וגו' ובפ"ק דסוטה דרשי' ולאשחור אבי תקוע וכו' הוא כלב וקאמר דהיה יעבץ נכבד בתורה מאחיו כלב דלעיל וקראו יעבץ שיעץ וריבץ תורה וכו' כדמפורש בקרא ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים וגו' כמפורש פ' קמא דסוטה וקראו עתניאל ע"ש שענאו אל דכתיב ויקרא יעבץ גו' אם ברך תברכני בתורה וגו' כמו שבקשה עכסה תנה לי ברכה דהיינו פרנסה ע"י שתברכני בתורה תהיה מלאכתי מתברכת וע"כ כפל לומר ברך תברכני וכל הענין נדרש לענין והרבית את גבולי בתלמידים ולא כמו שנאמר באלישע ויאמרו בני הנביאים גו' הנה המקום וגו' צר ממנו ולפי שביטול תורה יש לה כמה סיבות ע"כ ביקש עליהן והיתה ידך עמי שלא ישתכח כי השכחה היא סבה גדולה לביטול שיאמר מה לי ללמדה כיון שהיא משתכחת ממני וכן שיזדמנו לי רעים כמותי שלא יבטלו אותי מתורתי וכן ביצה"ר שלא יבטלני. ואמר ואם לאו הריני הולך בנסיסי כו'. זה אינו מפורש בקרא אבל מכלל הן אתה שומע לאו מכלל לבלתי עצבי שלא ישגבני יצה"ר אתה שומע עצבי אם ישגבני יצה"ר. ואמר כיוצא בדבר כו'. ר"ל כיוצא בו שדרש לעיל קרא לענין תורה דריש ליה נמי הכא כן דכתיב רש ואיש תככים וגו' בהאי קרא מקרי ליה לרב איש תככים דאינו מופלג בחכמה כל כך עד שתלמדו ולא מאיר ה' עיני שניהם כי גם הרב מקבל מתלמידו כמ"ש ויותר מתלמידי אבל אם אינו נלמדו קאמר באידך קרא עשיר ורש נפגשו ואין הרב שהוא העשיר ורוצה ללמוד עם תלמיד שהוא הרש עושה כולם ה' שהקב"ה עושה דעת שניהם שוה הרב בדעתו הוא שלא יקבל כלום מתלמידו אבל התלמיד דעתו ללמוד ולקבל הקב"ה עושה דעת שניהם שהרב נעשה עמם וכו' וכה"ג דריש ליה ר"י לענין צדקה רש ואיש תככים וגו' מאיר עיני שניהם ה' כי בנתינתו לרש גם הנותן זוכה להתעשר כדאמרינן גבי צדקה וקרא דאם ברך תברכני וגו' לא דריש כולה לענין תורה אם ברך תברכני בפ"ו שאליו בו ברכה לאדם ולנה והרבית את גבולי בבנים ובנות היינו שלא יהיה להם מקום צר והיתה ידך עמי במשא ומתן כמ"ש לעיל מי סדר עליונים כו' ועשית מרעה שלא יהא מיחוש לאש ומיחוש כו' שאלו אברים הם אשר מהם באים חוליים הרוחניים וק"ל:

הדרן עלך מסכת תמורה

א דף ז הוריות עמוד י"א שם ע"ב **אמר** להו רב משרשיא לבניה כי בעיתו (למיעל) [למיזל] למגמר קמי רבכון גרסו מעיקרא מתני' והדר עולו (נבי) [קמי] רבכון וכו'*:

אמר מר כשהוא שוחק אומר היטב הדק הדק היטב מסייע ליה לרבי יוחנן דאר"י כשם שהדבור רע ליין כך הדבור יפה לבשמים:

היטב הדק הדק היטב. הממונה אומר כן כשוחק: **דבור רע ליין.** במסכת מנחות בפרק כל הקרבנות:

אה"ב הדבור רע ליין כי משתכרים יותר. המקובים לפתוח בהרבות דברים על היינם משתיים היין עלמו ואח"כ נכנס יין יצא סוד ויצא מפיהם שיחה בלתי הוגנת והדבור יפה לבשמים לחכמות המחכמים המעיינים והם ריחם נודף בעולם נאה לדבר ולהיות לאדם פתחון פה כשוכם להיות שואל ומשיב שומע ומוסיף:

ב שם ע"א שם ע"ב **ת"ר** פטום הקטורת הצרי והצפורן וכו' *א"ר יוחנן י"א סמנין נאמרו לו למשה (מסיני) [בסיני] א"ר
שמות ל הונא מאי קראה °קח לך סמים וגו' [וכו']. אמר רב (חמא) [חנא] בר ביזנא אר"ש חסידא כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינו תענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב בין סימני הקטורת אביי אמר מהכא
עמוס ט *°ואגודתו על ארץ יסדה. *ת"ר °את ה' הוא מגדף
דף ז ע"ב איסי בן יהודה אומר כאדם האומר לחבירו גרפת קערה
ע"ז וחסרת קסבר מגדף מברך את השם הוא ראב"ע אומר
מנחות כז כאדם שאומר לחבירו גרפת קערה ולא חסרת קסבר מגדף היינו ע"ז:

ואגודתו. משמע כשכולם (אגודה אחת) [ביחד] אז על ארץ יסדה: **גרפת.** רי"ש מתחלפת בד': **וחסרת.** קנחת הקערה מהתבשיל וחסרת גם הען: **קסבר מגדף היינו מברך את השם.** ומילתא רבה עבד דפשט ידו בעיקר: **היינו עובד ע"ז.** כגון משורר ומזמר לפני ע"ז שלא עשה עבירה גדולה כל כך:

מהרש"א שהרי הלבנה ריחה רע ומנאה כו'. דהיינו שהפושע אינו פורש מן הצבור וזה שדקדק לומר ומנאה הכתוב כו' ולא קאמר ומקטירו עמהם אלא דר"ל שהוא נמנה עמהם בתעניתם ואינו פורש מהם ובוודאי יש ללמד שהיו י"א מיני קטרת עשרה ריחן טוב ואחד חלבנה ריחו רע דיש לצרף גם הפושע היינו בשיש עדה קדושה שהן מנין עשרה בלא הוא אבל אין לצרפו בי' עמו וחכר לדבר לא אשחית בעבור העשרה אבל על פחות מי' לא התפלל ואביי דקאמר מהכא ואגודתו וגו' ע"פ כוונה זו ואגודתו שהן עשר קדושות זו למעלה מזו כדאמרינן במדרשות על ארץ השפלה יסדה שהיא כחשבת עוונן בישראל וק"ל: **וחסרת כו'.** פי' רש"י רי"ש מתחלפת בד' קנחת כו' עכ"ל ויהיה מלשון כאל קיטון גרפס גם פרש"י שם כמגריפה זו שמגרפת האפר מן הכירה עכ"ל וכהאי ליסנא בכמה דוכתי בלשון הגמרא דהיינו ע"י הגירוף שמחסר קלת מן הקערה שהיא העיהר ומאן דדריש ולא חסרת היינו ע"ז פרש"י כגון משורר ומזמר לע"ז כו' עכ"ל ואין צורך אלא ע"ז בשיתוף להקב"ה ואינו כופר בעיקר וק"ל:

הרי"ף כל תענית שאינו מפושעי ישראל וכו'. אפשר לתת טעם לזה לפי שמתוך אותם הפושעים מעריך מעשה הדור ונחשבים לצדיקים כמ"ש לוט עד עכשיו היה הקב"ה רואה מעשה סדום ומעשי והייתי לדיק לא אוכל להמלט ההרה אלא אברהם שהוא גדול ממני:

פרק שני

ג דף ט **רבי** אומר °ככם (כגר) כאבותיכם מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים
שם אף (הגרים) [הם] לא יכנסו לברית אלא במילה [וטבילה
יהושע ה והרצאת דמים] מילה דכתיב °כי מולים היו [כל העם
שמות כד היוצאין וגו'] טבילה דכתיב °ויקח משה חצי הדם ויזרוק על העם ואין הזאה אלא טבילה. הרצאת דמים דכתיב
שם °וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות וגו':

[**כל העם היוצאין.** בשעת יציאתן מלו: **הרצאת דמים.** זריקת דמים על המזבח]:

מהרש"א אלא טבילה כו'. ל"ע אמאי לא חשיב נמי שלא נכנס לברית בלא הזאה כדכתיב ויזרוק וגו' דהרצאת דמים לא היינו הזאה אלא זריקה על המזבח כפרש"י וק"ל:

שם במדבר ו **°וכי** ימות מת עליו בפתע פתאום פתע זה שוגג וכן
שם לה הוא אומר °אם בפתע בלא איבה פתאום זה אונס
במדבר יב וכן הוא אומר °ויאמר ה' פתאום אל משה תניא אידך
משלי כב פתאום זה מזיד וכה"א °ערום ראה רעה ונסתר ופתאים עברו ונענשו:

ויאמר ה' פתאום. בעל כרחם יצאו שלשתן ע"פ הדבור: **פתאים עברו ונענשו.** היינו מזיד דאין עונש אלא על המזיד:

אה"ב האומר פתאום זה מזיד ונמר לא מן פתאים עברו ונענשו וכן מ"ד לקמיה דמשמע נמי שוגג דכתיב פתי יאמין לכל דבר הכינו פתאום ופתיות מנז"ה אחת כלומר שהפתי יעשה מעשיו בפתאום בלי הכנה והפועל בלי הכנה ופתאום הוא פתי או מזיד שנעלם ממנו טעם הדבר או שוגג שאינו יודע לעשות רע אחה היא בפתיות ופתאים הכל דבר אחד:

פרק שלישי

ד דף יג ע"ב **ת"ר** °ולהבדיל בין הקודש ובין החול אלו דמים וערכין וחרמים והקדשות ובין הטמא ובין הטהור אלו טומאות וטהרות. ולהורות זה הוראה את כל החקים
ויקרא י אלו המדרשות. °אשר דבר ה' זו תלמוד. ביד משה זו הלכה (למשה מסיני):

כנמ' אשר דבר ה' זו הלכה ביד משה זו הגמ'

[**ולהבדיל.** יין ושכר אל תשת בבואכם אל אהל מועד וגו' ולהבדיל וגו' ובבואכם להבדיל בין הקדש והחול נמי אל תשת יין ושכר]: **דמים וערכין וחרמין וכו'.** שאסורים שתויי יין לשום לבעלים

נרסן מעיקרא מתני' והדר עמלו. ע"ד דאמרי' לינמר והדר ליסבר הם ואח"כ כתת: **כל** תענית שאין בה מפושעי ישראל אינו תענית. אין הפי' שאם הם כולם צדיקים שאין תעניתם ותשובתם מקובלת דהא' כתיב ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ ואין בן דוד בא עד שיהיה דור שכולו זכאי אלא דה"ק אם יש רשעים בדור א"ל להפרישם מן הציבור לרחות אכן אחר הנופל וזה בכלל לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות וחלק לבם עתה יאשמו אבל אם הם באגודה אחת אף שיש בהם פושעי ישראל תפלתם ותשובתם מקובלת להכי קדריש מקרא ואגודתו על ארץ יסדה וכן משמע להדיא במנחות דף כ"ז ע"א על ארבע מינים שבלולב אין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהיו כולן באגודה אחת וכן ישראל בהרצאה עד שיהיו כולן באגודה אחת כי ארבע מינים רומזים ג"כ על צדיקים ורשעים כדאיתא במדרשות: **נרפת** קערה וחסרה. עיין פירש"י ול"נ דלכך קרי כאן חסרה כדאמרינן פ' נגמר הדין כי קללת אלהים תלוי מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם נמצא שם שמים מתחלל וזה הוא החסרון משא"כ ע"א אין כאן חילול השם כלום מסקנא כדאיתא בע"א פרק רבי ישמעאל עיין שם ועיין במהרש"א: **ואין** הזאה אלא טבילה. אע"ג דהתם לא הוי הזאה ממש על העם כדכתיב בריבא דקרא וזרק על המזבח מ"מ מדכתיב אח"כ ויזרוק על העם דמשמע כהזאה ממש דהיינו שבעי טבילה אבל מ"מ לא היתה כלל הזאה התם וכן משמע מפירש"י בחומש וז"ל ויזרוק בנין הזאה ותרגומו וזרק על מדבחא לכפרא על עמא להכי לא קאמר דנר בעי הזאה רק הרצאה דמים כמו התם ובתו"ם עדה מהרש"א בזה והנים בל"ע: **ולהורות.** פירש"י [illegible]

לנעלים לפרוחס דדילמא לא היימו להו ספיר: זו הוראה. פי' של איסור והיתר שהוי' יין אסירין בה: המדרשות. שדורשין בפירקא אסור לשתויי יין שיש בהם תורה: הלכה. לגמרה מקיני:

ופ"ג דין סרי' וכ"כ כתוס' ובמהרש"ם (ויותר נראה לפרש מדרשות דבר שבא ממדרש חכמים כמו בי"ג דברים שסתורם נדרשת בהן וכן מוכח בפ"ק דקדושין מהרש"א):

פרק חמישי

דף כב [פיסקא] דם [הקזה] שהנשמה יוצא בו חייבין עליו איתמר איזהו דם היקז שהנשמה תלויה בו רבי יוחנן אמר כל זמן שמקלח ר"ל אמר מטפה המשחרת ואילך:

דם הקזה. בתחלה שחור ואח"כ יוצא אדום ושתיהן בשתיתה בלא קילוח ברחוק ואח"כ מקלח וסוף כשהדם מתמעט שותת ויורד בסמוך: כל זמן שמקלח. היינו אמלעי]: מטיפה המשחרת ואילך. משכלה משחיר הראשון והתחיל להאדים הוא דם הנפש

פרק ששי

ה משנה חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן דף כה יום הכפורים חייבין להביא לאחר יה"כ מי שבא (בידו) [לידו] ספק עבירה ביה"כ אפי' עם חשכה פטור שכל היום מכפר:

אמר קרא לפני ה' תטהרו אמרו מעא שאין מכיר בו אלא המקום יוה"כ מכפר אבל איסורא דידעי ביה אין יום הכפורים מכפר ואמרו עוד בתלמוד חייבי מלקות שעבר עליהם יוה"כ חייבים וזהו אמת כפי העיקר שהקדמנו עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

ו משנה האב קודם לאם בכ"מ יכול מפני שכבוד האב עדיף על כבוד האם ת"ל °איש אמו ואביו תיראו מלמד ששניהם שקולין אבל אמרו חכמים האב קודם לאם מפני שהוא ואמו חייבים בכבוד אביו וכן בת"ת אם זכה הבן לפני הרב הרב קודם את האב בכ"מ מפני שהוא ואביו חייבים בכבוד רבו: דף כח ויקרא יט

כבר נתבאר בסוף פ' שני ממליעא שאם היה אביו ת"ח אביו קודם לרבו ואפילו היה רבו מובהק ר"ל שרוב חכמתו ממנו והוא כוכתו במה שאמר כאן אם זכה הבן לפני הרב ר"ל שקבל ממנו רוב חכמתו ומה שאמר בכ"מ ר"ל להשיב אבדה ולפדות ולהחיות ולפרוק מעליו כמו שנזכר במליעא והדומים לו מכל הדברים שיש בהם לבסוף נזק או תועלת רבו קודם והענין מבואר. עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

מהרש"א יכול מפני שכבוד אב עדיף כו'. ר"ל יש לדמקראי מוכיח לה דעדיף כבוד אב מדכתיב כבד את אביך ואת אמך שהקדים כבוד אב לכבוד אם ובכתגרסה כמי אב קודם לאם ת"ל איש אמו ואביו תיראו שהקדים אם לאב גבי מורא מלמד ששקולים אבל חכמים אמרו כן מסברא דכיבוד אב קודם בלא כתגרסה מפני שהוא ואמו כו' והכי אמרינן פ"ק דקדושין בכתגרסה דאזל האי טעמא ואביו ואמו שוין הן וק"ל:

הדרן עלך מסכת כריתות

מסכת מעילה פרק רביעי

דף יז ושאל רב מתיא בן חרש את ר' שמעון בן יוחאי ברומי מנין לדם שרצים שהוא טמא א"ל דאמר קרא ויקרא יא °וזה לכם הטמא אמרו ליה תלמידיו חכים ליה בן יוחאי אמר להן תלמוד ערוך הוא בפיו של ר' אלעזר בר' יוסי שפעם אחת גזרה מלכות גזרה על ישראל שלא ישמרו שבת ושלא ימולו בניהם ושיבעלו נדות הלך ר' ראובן בן איסטרובלי וספר קומי והלך וישב עמהם אמר להן מי שיש לו אויב יעני או יעשיר אמרו ליה יעני אמר להן אם כן לא יעשו מלאכה בשבת כדי שיענו אמרו טבית (אמרו ליבטלו) [אמר ליבטל] ובטלוה חזר ואמר להן מי שיש לו אויב יכחיש או יבריא אמרו לו יכחיש אמר להן א"כ ימולו את בניהם לשמנה ימים כדי שיכחישו אמרו טבית אמר בטלוה חזר ואמר להם מי שיש לו אויב ירבה או יתמעט אמרו ליה יתמעט אמר להן א"כ לא יבעלו נדות אמרו טבית אמר בטלוה הכירו בו שהוא יהודי החזירום אמרו מי ילך ויבטל את הגזרה *ילך ר' שמעון בן יוחאי שהוא מלומד בנסים ואחריו מי רבי אלעזר בר' יוסי אמר להם ר' יוסי אילו היה אבא חלפתא קיים יכולים אתם לומר לו תן בנך להריגה אמר להן ר' שמעון אילו היה יוחאי אבא קיים יכולים אתם לומר לו תן בנך להריגה אמר להם ר' יוסי אנא אזלית דלמא עניש ליה רבי שמעון דקא מסתפינא קביל עליה דלא ליענשיה אפילו הכי ענשוהו כשהיו מהלכין בדרך נשאלה שאלה זו לפניהם מנין לדם שרצים שהוא טמא עקם פיו רבי אלעזר בר' יוסי ואמר וזה לכם הטמא א"ל רבי שמעון מעקימת שפתיך אתה ניכר שת"ח אתה [אל] יחזור הבן (בשלום) אצל אביו יצא לקראתו בן (תלמיון) [תמליון] אמר רצונכם אבא עמהם בכה ר' שמעון ואמר שפחה של

סס ע"ב

עיין כרש"י ובתוספו'

עיון יעקב

הורסה של איבור ונימו משמע הא דיני ממונות שרי וכ"כ מהרש"א ועיין בתשובת כ"ס דהא"ה אסור לדון ועיין בתשובתי שבות יעקב ח"ב קי"מ והמחמיר תע"ב: מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו. וכמבואר בח"מ סי' פ' אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה רוחלת לו פניו ידיו ורגליו ומוזגת לו את הכוס ומצעת לו את המטה והא דאמרינן היכא שבגר אדם עם אשתו יוסר מגופו ע רק מהי דרך ארץ ואינו מלך ר"יוב למו להיפך: אם זכה הבן לפני הרב. דהיינו כהא דאיבע במתני' פ"ב דעדיות האב זוכה לבן בנוי ובו' ובחכמה לפ"ק אם הבן זכה ולמ"ד גם בן כזה שכמאו מרבו, של אביו כמו אביו אז רבו קודם שמביאם לחיי העולם הבא כ"א"ש כפ"ב דמליעא:

של בית אבא נזדמן לה מלאך שלשה פעמים אני אפי׳ לא פעם אחת יבא הנס מכל מקום קדים הוא על בברתיה הקיסר כי מטא התם (אמרו) [אמר] בן (תלמיון) [תמליון] צא [בן תמליון צא] כיון דקרו ליה נפיק אזל אמר להן שאילו כל מה דאית לכון למשאל ועיילינהו לגינזא לשקול כל דבעו עול אשכחו לההיא איגרתא שקלוה קרעוה והיינו דא״ר אלעזר בר׳ יוסי אני ראיתיה ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים:

ע׳ גרס׳ בגמ׳ אחרים חפים ליה בן יוחאי. כלומר נתחכם שדרשה יפה. והשיב להם תלמוד ערוך הוא. לא אמרה מדעתו ששמע מר״א ברי יוסי שאמר כן משום אביו ומכא ליה. דלמדה מר׳ אלעזר ברי יוסי שפעם אחת כו׳: היפר קומי. (שסיפר לפניו) שגילח השער שעל מלאו והניח בלורית לאחריו כמו הנכרים כדי שלא יכירו שהוא יהודי: א״כ לא יעשו מלאכה בשבת. ולא ירויחו בשבת ועוד מתוך שהם פנויין אוכלין ומתענגין ומוליאין כל מה שהרויחו בחול: א״כ ימולו בניהם. והדם יולא בקטנותם ומתים כחם ואין שבים עוד לאיתנם: מלומד בנסים. שנעשו לו נסים כדאיתא בפרק במ״נ בעובדא דמערה: אמר להם ר׳ יוסי. אביו של ר׳ אלעזר אמר לחכמים אילו היה אבא חלפתא אבי קיים תאמרו לו תן בנך להריגה כך אין אתם יכולים לומר לי שאתן בני להריגה שהיה ירא רבי יוסי שרשב״י מחמת קפדנותו יענים ליה לר׳ אלעזר בנו ורבי שמעון לא הבין בחמתו והיה סבור שמפני סכנת השליחות היה אומר כן ולכן השיב לו אף אני בסכנה ואילו היה יוחאי אבא קיים אין אתם יכולין לומר לו תן בנך להריגה עד שא״ר יוסי שהיה ירא שמא יכנס לדבר שלא כרצונו ויעניהו עד שקבל עליו שלא יעניהו: עקם פיו. רבי אלעזר ברבי יוסי החזיר פניו ודבר בלחש שלא ירגיש רבי שמעון שהוא משיב תשובה בפניו ואעפ״כ הרגיש ר׳ שמעון וקללו הואיל והורה לפניו ומפורש בהגדה דנפל בחולי אסכרה והיה מוטל בספינה וכשאמר ר׳ שמעון שנדר לאביו שלא יענישנו בקש עליו רחמים שיתרפא וכשהיה שוכב בחליו בתוך הספינה עבר עליו אחד מן הספנים ודרך על טבורו בבלי דעת ויצאה האסכרה מתוך גרונו ונכנס לתוך גרונו של אותו הספן: בן תלמיון. שד: שפחה של בית אבא. שגר שפחה שרה דכתיב בה ג׳ פעמים ויאמר לה מלאך ה׳ שנזדמנו לה ג׳ מלאכים זה אחר זה: יבא הנס מ״מ. ובא עמו: עאל בברתיה דקיסר. נכנס בן תלמיון לתוך גופה של בת הקיסר ויש בהגדה אחרת א״ל בן תלמיון אנא קדימנא ואעי״ל בברתיה דקיסר ותשתגע ולא תתכחו אסא דמסי לה עד דתיתון אתון ותימרון לי פוק ונפיקנא ובההוא עדני לכו מאי דבעיתו וזה יהיה לכם אות דכי נפיקנא מינה מתברנא כל כלי זכוכית של בית הקיסר: [ברש״י חבגמ׳ איתא ה״ל עאל בברתיה דקיסר. ונשתגעה והיתה צועקת ואומרת הבו לי את רשב״י בכל שעה וכו׳]: אני ראיתיה ברומי. פרוכת המובדלת בין היכל לק״ק: והיו עליה כמה טיפי דמים. מהזאת פר ושעיר של יה״כ. ופי׳ אני ראיתים כשאמרו להם טול לבית גנזא והראוס כל אוצר המלך: אשכח ההיא איגרתא. דכתיבי ביה הלין גזירות דאמרן לעיל:

מהרש״א שלא ישמרו את השבת וכו׳. באו לבטל ג׳ מלות אלו אשר נתנו לישראל להיותם מובדלים הבדל גדול מן הנכרים בשבת ובמילה כתיב אות היא ביני וביניכם ולפי שהאשה אינה במילה בא לה הבדל מבין הנכרים במלות הטבילה וכמ״ש בכריתות שלא נכנסו ישראל בברית כשקבלו התורה אלא במילה ובטבילה שהכנסה לברית באשה לא היה רק בטבילה ורבי ראובן הטעה אותם לומר דלא נתנו להם אלא משכחה אותם דמי שיש לו אויב כו׳: דלמא עניש ליה ר״ש כו׳. גם בזה קאמר שהיה מלומד בכך כדאמרינן בפ׳ ב״מ כמי בעובדא דמערה והיה מפחד על בנו ר״א שלא הגיע עדיין להוראה כל כך אבל ר״י בעלמו לא היה מפחד אמר אבא אזילנא כו׳ שהוא כבר הגיע להוראה והיה חבירו של ר״ש וה״ש לו מעקימת פיך ניכר שת״ח כו׳. ר״ל שאתה מחזיק עלמך כת״ח לפני להורות ועכשיו ופרש״י שמפורש באגדה שנטה למות כו׳ ובקש עליו רחמים כו׳ וכן מוכח שחזר דמשמע כשחזר למקומו אמר אני ראיתיה ברומי כו׳ וק״ל: יבא הנס מ״מ כו׳. שאל מין אחד לחכם אחד שנתחזק העיקר ע״י השד וליל זה נתבטל והשיב לו לפי שודאי ביטול מלות כאלו לא ניתן בלב הקיסר אלא ע״י השד לכך נגזר עליו מן השמים שהוא בעלמו יבטל הגזירה וק״ל:

הדרן עלך מסכת מעילה

בשלשה מקומות פרק ראשון תמיד

יף כו ע״ב [פיסקא] פרחי כהונה איש כסותו בארץ אמאי התם קרי להו רובים והכא קרי להו *פרחי כהונה
יף כו
אמרי אין התם דלא מטו למעבד עבודה קרו להו רובים והכא דמטו למעבד עבודה קרי להו פרחי:

התם קרי להו רובים. ורוכים שומרים שם: והכא קרי להו פרחי. אמאי: התם. גבי שמירה: דלא מטו למעבד עבודה. [שלא הגיעו לעשות עבודה] כגון פחותים מי״ג [שנה] קרי להו רובים כלומר נערים: הכא דמטו לכלל עבודה. שכל אותם שישנים שם בבית המוקד ראוים לעבודה דבשביל כך הם ישינים שם כדי שיהו מזומנים למחר לעבודה ביום עבודתם דכל משמרה מתחלקת לו׳ בתי אבות כנגד ו׳ ימי השבוע ובשבת עובדין כולן ביחד והולקים יחד קרי להם פרחי בחורים שלא הגיעו עדיין לכלל זקנה:

א א״ל רב לחייא בריה [וכן א״ל רב הונא לרבא בריה]
סס ע״ב חשיך תקין נפשך וקדים תקין נפשך כי היכי דלא תרחק תיב וגלי וכסי וקום שטוף ושתי שטוף ואחית וכשאתה שותה מים שפוך מהן ואחר כן תן לתלמידך כדתניא לא ישתה אדם מים ויתן לתלמידיו אלא א״כ שפך מהם. מעשה באחד ששתה מים ולא שפך מהם ונתן לתלמידו ואותו תלמיד אסטנים היה ולא רצה לשתות ומת בצמא באותה שעה אמרו לא ישתה אדם

מים

מ"ב ויתן לתלמידו אא"כ שפך מהם אמר רב אשי הילכך האי תלמידא דשפיך קמי רביה לית (ליה) [ביה] משום אפקירותא:

פי' רש"י בגמ' ובפריכום **חשיך תקין** וכו'. שערב והשכים לבדוק עצמך בבית הכסא שהן שעות שבני אדם בבתיהם כדי שלא תצטרך להרחיק מן העיר כלומר למד עצמך שאפילו אינך צריך לנקביך חזק עצמך לפנות בבקר פעמים שלא תצטרך לפנות ביום שבני אדם מצויים: **תיב וגלי** וכו'. שב על הכסא קודם שתגלה עצמך וכשתגמור כסה עצמך קודם שתקום: **שטוף** וכו'. רחץ הכוס קודם שתשתה ולא תבלע רוק אחרים וכשתגמור לשתות רחץ הכוס והניחו נקי לשותה אחריך ושפוך מהם כדי לנקות הכוס: **אפקירותא**. חוצפה ע"כ:

פי' ברכות דף סב אגדה המהרש"א ס"ד הגהות בר חנינאי **מהרש"א** *ליעול מר ע"כ לא סליקת לשעיר כו'. לפי פרש"י צריך להגיה א"ל ע"כ לא סליקת כו' וכ"ה בפ' הרואה דהיינו רבי אבא כו' וקצת דחוק הוא מה שייך הכא מילי דשעיר כיון שהיה מנהגם בדלת פתוחה ובנחירה ומה עשה רב ספרא דבר שאינו צנוע כפרש"י וי"ל דלא הל"ל בבהכ"ס ליעול מר אלא דה"ל לנחור נגדו ועוד נראה לפרש ולקיים ספרים שלנו דלא גרסינן הכא א"ל ע"כ לא כו' ופתח כשעל הוא הכא כי מתניתין וכולי מילתא דרב ספרא הוא אמאי באת עלי בנחירה וכי לא ראית שהוא נעול וכי גוררת מילי דשעיר שאינן צנועים ואינן נועלין פתח בהכ"ס שלהן גם לא היה לך לנחור עלי שאנחור כנגדך כדאמרינן בפרק הרואה קבלה דבית הכסא צניעותא ושתיקותא ומקשה תלמודא כיון דרבי אבא לא שפיר עביד דנחר ורב ספרא אמאי הקדים לומר לו ליעול מר דהא שתיקותא קבלה דבהכ"ס ומשני דסבר דילמא מקוכן כו' ומספק נפשיה עביד כן ומיהו האמת לא היה כן מדלא השיב ר' אבא כן ופי' לשעיר מפרש"י נראה דר"ל שעיר שהוא אדום שאינן צנועים בבהכ"ס כמו הפרסיים וכן פי' פ' הרואה ע"ש ואפשר דנקט האי לישנא דשעיר ולא אדום ע"ש שד שבבהכ"ס שדומה לשעיר ע"ש ושעירים ירקדו שם כדאמרינן פרק הרואה ולרביא ליה לבהכ"ס גדיא שעיר בשעיר מיחלף ע"ש והיינו שאמר גוררת מילי דשעיר להסתכן מן השד של בהכ"ס שדומה לשעיר שמזיק למי שאינו צנוע מלדבר בבהכ"ס ע"ש בחידושי הלכות ודו"ק: **האי תלמידא דשפיך קמי רביה לית ליה משום אפקירותא** וכו'. ואפ"ה קאמר דהרב ישפוך ויתן לתלמידו ולא יסמוך על תלמידו שהוא עצמו ישפוך דשמא יתבייש ולא ישפוך ויסתכן כההוא תלמיד וק"ל:

שם **תנן** התם איש הר הבי' היה מחזר על כל משמר ומשמר ואבוקות דולקות לפניו וכל משמר שאינו עומד
דף כח אומר לו איש הר הבית *שלום עליך ניכר שהוא ישן הובטו במקלו ורשות היתה לו לשרוף כסותו והם אומרים מה קול בעזרה קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין שישן לו על משמרתו רבי אליעזר בן יעקב אומר פעם אחת מצאו את אחי (אימא) [אמי] ישן ושרפו את כסותו

א"ר חייא בר אבא כי מטי ר' יוחנן בהא מתני' אמר הכי אשריהם לראשונים שאפילו על אונס שינה עושין דין שלא על אונס שינה עאכ"ו:

איש הר הבית. שר כמו אליכם אישים אקרא כל לילה ולילה היה מחזר על כל משמר והיו לו מפתחות הר הבית: **ואבוקות דולקות לפניו**. וכל משמר בשעה שהיה בא אצל המשמר כל משמר שאינו עומד כנגדו ואומר לו שלום עליך ניכר שהוא ישן: **חובטו במקלו**. מלקהו: **והם אומרים קול בעזרה**. אומרים זה לזה בן לוי לוקה ובשביל כך הוא צועק ונשמע קולו בכאן: **וקו"ח על אונס שינה עושין דין**. דשינה ז"הא אונס שאין אדם יכול להעמיד עצמו שלא לישן משבאה לו שינה לעיניו: **שלא על אונס שינה**. דבר שעושין במתכוין:

אהי"ב האדם הפקח היודע סיומו כמון בעולם על עבודת הקדש יעיר בבקר ובערב לעבוד עבודתו והנה לא ינום ולא ישן על משמרו. פן ימלאהו איש הר הבית שעליון ה' איש מלחמה נרדם בשינה ויחבטנו במקלו ביסורים ותוכחות או ישרוף כסותו בהבדת ממונו והנאחרים ישמעו קולו לוקה ונלאה ויראו לנפשם ויזהרו אפילו שלא ינומו בשינה. וכ"ש דוד באמרו האירה עיני פן אישן המות והיה מזרז עצמו כאומרו עורה כבודי עורה וגו' כי ק"ו לדבר שעושין במתכוין כמו שפרש"י ז"ל ודו"ק בדבריו שפירש איש הר הבית שר כמו אליכם אישים אקרא ורמז הנאמר שם הלא חכמה תקרא וגו' אליכם אישים אקרא וגו' הבינו פתאים ערמה וגו' שמעו כי נגידים אדבר וגו'. כי כל הענין יפורש על האמור בכאן, ועיין מס' סוכה מה שכתבתי ברמז השינה:

תניא רבי אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם ב פס
יאהב את התוכחות שכל זמן שתוכחו' בעולם נחת רוח (בעולם) [באה לעולם] טובה וברכה (באה) [באין] לעולם ורעה מסתלק' מן העולם שנא' °ולמוכיחים משלי כד
ינעם ועליהם תבא ברכת טוב וי"א יחזיק באמונה יתירה שנאמר °עיני בנאמני ארץ וגו' א"ר שמואל בר נחמני תהלים קא
א"ר יונתן כל המוכיח את חבירו לשם שמים זוכה לפלגו של מקום שנא' °מוכיח אדם אחרי (חן ימצא ממחליק משלי כח
לשון) ולא עוד אלא שמושכין (אחריו) [עליו] חוט של חסד שנאמר חן ימצא:

[**איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם**. הרבה דברים צריך לו לאדם לבחור אלא ה"ק איזהו דרך אחת מדרכים הישרים שיבור לו האדם: **וי"א יחזיק באמונה יתירה**. ישא ויתן עם בני אדם באמונה ולא יונה את הבריות]: **לפלגו של מקום**. להיות בחלקו של מקום [כלומר בתוך מחיצתו]: **אדם אחרי**. המוכיח יהיה (אחריו) [אחרי כלומר עמי]:

מהרש"א איזהו דרך כו'. עיין בפרש"י והוא דחוק דמאי קאמר וי"א יחזיק באמונה כו' דהא ת"ק נמי ס"ל דיש דרכים ישרים הרבה וכ"ל דרבי הוא מרא דשמעתא דתני במתניתין דפ"ב דאבות איזו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם כו' דהיינו שהוא הדרך הטוב לעצמו וטוב לבריות והאי מתני' קאי ומפרש לה הכא בברייתא דאיזו אותו דרך שהוא טוב ותפארת לעצמו ולבריות וקאמר ת"ק אוהב את התוכחות להוכיח הבריות ומתוך שמקבלין התוכחות וחוזרין למוטב

נחת

עיון יעקב

*א"ל מר כאן לא סליקת לשעיר וגומרת מילי דשעיר. כן הוא גירסא נ"ב בברכות דף ס"ב ועיין ברש"י ומהרש"א וכחר שנע מה שפירשו בזה וגי"ל מר לפרש דבה"כ קרי שעיר ע"ש השד דכתיב ושעירים ירקדו שם וכן קאמר שם בברכות שעיר בשעיר מיחלף והיק ליה בלשון בתמיה וכי עד כאן לא הלכתי לשעיר ללמוד מילי דשעיר שיהא נגוע מדבר שם משום סכנה הנ"ד: **לית ביה משום אפקירותא**. כי כמו דאמרינן ביקוס פ"ג חילול השם אין חולקין כבוד לרב וכן במקום שיש סכנת נפשות: **איזהו דרך ישרה** שיבור לו האדם. כדי שיגלל מן המקרים רעים, והעצלות בעה"ז ע"ז שאמר יאהב את התוכחות וע"י שזוכה את רבים אין חטא בא על ידו ורעה מסתלקת ומבא ברכת טוב

נחת רוח באה לעולם כו'. והיינו תפארת לו מן האדם. ומייתי מקרא שנאי' ולמוכיחים ינעם. דהיינו שנוח ונועם המוכיח למקבלים וע"י כן תבא למקבלי תוכחה ברכת טוב ויש לפרש שתבא עליהם ברכת משה שנקרא טוב כמ"ש וזאת הברכה אשר ברך משה גו' לפני מותו דהיינו באותו יום שהוכיחם כדאיתא במדרשות וקאמר די"א דאותו דרך דקתני במתניתין שהיא תפארת לו וגם מן האדם היינו שמחזיק באמונה יתירה. במו"מ דזה ודאי נוח לו ותפארת מן הבריות ומייתי מקרא עיני בנאמני ארץ גו'. דהיינו שהם נאמנים בדרך ארץ במשא ומתן עם הבריות הוא זוכה לשבת עמדי דהיינו במחילתו של הקב"ה וק"ל: כל המוכיח כו' זוכה להלקו של הקב"ה כו'. עיין פירש רש"י ובנוסחאות הערוך והכא בע"י זוכה לפלגו של הקב"ה כו' והיינו הך וע"ל לפלגו על הפלגות חכמה כמ"ש בסוף גיטין עדיין לא הגיע לפלגות ראובן שהיו בהם גדולים חקרי לב ומייתי ליה מדכתיב אחרי שהיה משיג בחכמה אחרי כמו שהשיג משה שנא' בו וראית את אחורי גו' וק"ל:

הרי"ף כל המוכיח את חבירו לשם שמים וכו'. צריך ליישב לדרשה א איך יצדק לומר מחליק לשון ואפשר שמלינו מוכיח לאדם רשע בחלקת לשון ואומר לו הלא ידעתיך בשם אדם כשר וזה שמעתי עליך לא נכון לעשות איש צדיק כמוך אע"פ דכתיב כתוב אחריו אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים למוכיחים ינעם אם בא להוכיחו ואמר לו צדיק אתה וצריך להחזיק בצדקות אע"פ שהיה רשע וקראו צדיק מ"מ ינעם ועליהם תבא ברכת טוב כיון שהחזירו למוטב וכאן אמר שהמוכיח לשם שמים ומוכיח לרשע מומו זוכה להיות בחלקו של מקום ומושכין לו חוט של חסד שהיא מעלה יתירה על המוכיח מחליק לשון והכי קאמר קרא מוכיח אדם אחרי שהוא הלך אחרי דהיינו מוכיח לשם שמים מן ימצא שהוא חוט של חסד יותר ממחליק לשון בתוכחתו:

ראוהו אחיו פרק שני

[במשנה איתא תפוח היה באמצע המזבח פעמים שהיו עליו כשלש מאות כור. ועלה]

דף כט אמר *רבא גוזמא. השקו את התמיד בכוס של זהב אמר רבא גוזמא. אמר רבי אמי דברה תורה לשון הבאי דברו נביאים לשון הבאי דברו חכמים לשון

דברים א הבאי. דברה תורה לשון הבאי דכתיב °ערים גדולות ובצורות בשמים ס"ד אלא גוזמא. דברו חכמים לשון הבאי הא דאמרן תפוח והשקו את התמיד בכוס של

מ"א א זהב. דברו נביאים לשון הבאי דכתיב °(וכל עם הארץ) [ויעלו כל העם אחריו והעם] מחללי' בחלילים וגו' ותבקע הארץ (לקולם) [בקולם] א"ר ינאי בר נחמני אמר שמואל בג' מקומות דברו חכמים לשון הבאי ואלו הן תפוח גפן ופרוכת [וכו' הני אין התם לא אין עניות במקום עשירות]:

[גוזמא. כלומר מלתא בעלמא הוא דקאי ולאו דוקא דמעולם לא הגיע לשלש מאות כור דמקום המערכה לא היתה יכולה להחזיק שלש מאות כור: השקו את התמיד וכו'. שיהא נוח להפשיט]: דברה תורה לשון הבאי. כאדם שרוצה לחזק דבריו: אבל התם אין עניות במקום עשירות. ולא גוזמא דכל מעשיהם בעושר ובריוח: [ועיין בחולין דף צ' נאמר מ']:

לא היו כופתין פרק רביעי

דף לא עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני

ע"ב הנגב אמר להן *מן השמים לארץ רחוק או

דף לב ממזרח למערב אמרו ליה ממזרח למערב תדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלין בה חמה במערב הכל מסתכלין בה חמה באמצע הרקיע אין הכל מסתכלין בה.

תהלים וחכ"א זה וזה שוין כאחת שנא' °כי כגבו' שמים על הארץ

קג גבר חסדו על יראיו °כרחוק מזרח ממערב ואי חד נפיש

שם לכתוב תרוייהו בההו' דנפיש אלא מ"ט חמה באמצע רקיע אין הכל מסתכלים בה משום דקאי להדיא ולא כבי לי' מידי אמר להם שמים נבראו תחלה או הארץ אמרו לו

בראשית שמי' נבראו תחלה שנ' °בראשית ברא אלהי' את השמים

א וגו' אמר להם אור נבראו תחלה או חשך אמרו לו מלה דא ליה לה פתרי ונימרו ליה חשך נבראת תחלה דכתיב

שם °והארץ היתה תוהו ובוהו וחשך והדר ויאמר אלהי' יהי אור ויהי אור סברי דילמא אתו לשיולי מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור אי הכי שמים נמי לא לימרו לי' מעיקרא סברי אקראי בעלמא הוא [דקא שייל] כיון דחזו דהדר משייל סברי לא נימא ליה דילמא אתי לשיוליה מה למעלה וכו' אמר להם אי דין מתקרי חכים אמרו לו [איזהו חכם] הרואה את הנולד אמר להם אי דין מתקרי גבור אמרו לו [איזהו גבור] הכובש את יצרו אמ' להו אי דין מתקרי עשיר אמרו לו [איזהו עשיר] השמח בחלקו אמר להם ומה יעביד איניש ויחיה אמרו ליה ימית עצמו מה יעביד איניש וימות יחיה את עצמו אמר להם מה יעשה אדם ויתקבל על הברי' אמרו לו (יסני) [יסנא] מלכות ושלטן אמר [להו] דידי טבא מדידכו ירחם מלכו ושלטן ויעביד טיבו עם בני אנשא א"ל בימא יאי (למהדר) [למידר] או ביבשתא אמרו לו ביבשתא דהא כל נחותי ימא לא מיתבא דעתייהו עד דסליקן ליבשתא אמר להם אי דין מינייכו חכים טפי אמרו לו כולנא כחדא שוין דהא כל מלתא דאמרת לן כחדא פתרנא לך אמר להון מה דין אתרסתון לקבלן אמרו לו שטנא נצח אמר להון קטילנא לכון בגזרת מלכים אמרו לו שלטן ביד מלכא ולא יאי למלכא כדב מיד אלביש יתהון לבושין דארגון ושדי מניכא דדהבא על צואריהון:

מן השמים לארץ רחוק. כלומר איזה רחוק יותר: אמרו לו ממזרח למערב. רחוק יותר משמים לארץ: תדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלין בה חמה באמצע הרקיע אין הכל

עיון יעקב

טוב וי"ל יחזיק באמונה ישרה שלא עיני ה' בנאמני ארץ לשמור אותו בכל דרכיו: או ממזרח למערב. והא דלא שאיל מצפון לדרום משום דצפון פתוח ואינו סתום על כן אין לידע הרחקתו ולהכי כתיב נמי בקרא כרחוק מזרח ממערב ולא צפון ודרום ומה"ט אמרינן עדים בגר אספן ואסר: אי דין מתקרי חכם. לא יכולין להשיב כדאמר באבות שלומד מכל אדם א"כ לא נאה להתקרי חכם רק תלמיד חכם כיון שעדיין צריך ללמוד והשם קאמר שהם איזו חכם כלומר הרוצה להיות חכם שחכמתו מתקיימת ילמוד מכל אדם ועיין במהרש"א: הרואה את הנולד. אמר מכאן ולהכי שועל הוא פקח שבחיות שרוצה לאחוריו היינו מה שיבא אחריו: מה יעבד איניש ויחיה ימית את עצמו. עיין בחידושינו

הכל מסתכלין. ולמה לפי כשהחמה במזרח או במערב היא רחוקה ובשביל שהיא רחוקה יכולים להסתכל בה שאין האורה מזקת לעינים אבל [כשהיא] באמצע הרקיע קרובה ואורה מזהיר כ"כ שאין יכולין לראות: (בההוא דנפיש. יכתוב כרחוק מזרח ממערב גבר חסדו על יראיו הרחיק ממנו את פשעינו כיון שממזרח למערב רחוק: ולא בעי ליה מידי. לפי שעומד בגובהו של רקיע ואין שום דבר מאפיל אבל בערבית ושחרית עומד בשיפולו של רקיע ויש הרים גבוהים שמאפילין בין השמש והרואים בו: לית ליה פותרי. דבר זה אין לו פותרים: מה למעלה. למעלה מהרקיע שעל ראשי החיות: מה למטה. מהתהום: מה לפנים. קודם בריאת עולם: מה לאחור. מה יהיה אחר שיכלה העולם): [הרואה את הנולד. המבין מלבו מה שעתיד להיות קורות שעתידין לבוא ונזהר מהן: הכובש את יצרו. בא לידי עבירה וכבש את יצרו ונמלט ממנו: השמח בחלקו. במה שנותן לו המקום: ימית את עצמו. ישפיל את עצמו: יחיה את עצמו. ינביה את עצמו ומתוך כך יתנו בו הבריות עין רעה ויקנאו בו וימות ולימודך חכמים שאדם הרוצה שיחיה ישפיל את עצמו וירחמו עליו הבריות ויחיה שנים הרבה ומגאוה ימנע את עצמו שלא יקצרו ימיו וימות בלא עתו: ישנא מלכו ושולטן. ויתקבלו דבריו ויאהבו אותו אבל אדם רגיל לדבר עם מלכים ושרים מתקנאין בו בני אדם ומתוך כך שונאין אותו ואת מעשיו: דידי עדיפא מדידכו. חכמתו גדולה משלכם שאני יועצו עצה טובה בעל ידה יהא מקובל לכל הבריות ואיזה עצה ירחם מלך ושלטון וידבר עמהן תמיד ויעביד טיבו עם בני העיר בשביל אנשי העיר וידבר עליהם אל מלך שלא להכביד עולם עליהם ואז יבואו בני העיר לכבדו: בימא יאי למידר או ביבשתא. באיזה מקום טוב לגור בים או ביבשה השיבו לו ביבשה: לא מיתבא דעתייהו. אין דעתן מיושבת בהן עד שירדו ליבשה: אי דין מנכון טפי חכים. איזה מכם חכם יותר: כחדא פתרנא לך. כולנו חכמים ואין חכם זה מזה שהרי כולנו הסכמנו לדעת אחד: אמר להן מה דין אתרסתון לקבלי. מה זה שאתם עומדים נגדי ואיככם מחזיקים יראתינו שלא אתם יודעים כי אנחנו הרבים ואתם תחתינו. אתרסתון לשון תריס מגן: אמרו ליה שטנא נצח. זה איכה ראיה שהרי אתם רואים בכל יום שהשטן הוא נוצח ומטעה בני האדם אף אתם אל תתמהו על שאנו תחתיכם: אמר להם שוטים אתם שאתם מחזיקים יראתכם שאם ארצה אהרוג אתכם בגזירת מלכים שאני מלך ואבקש לשאר מלכים שאוהבים אותי שיתנו לי רשות להרוג אתכם: אמרו ליה שולטן ביד מלכא ולא יאי למלכא כזב. כלומר בידך הממשלה לעשות שאתה מלך ושר אבל בכך נאמנתנו שהבטחתנו שלא תעשה עמנו רעה ואין נאה למלך לדבר שקר שנא' אף כי לנדיב דבר שקר (משלי יז): מיד אלביש יתהון. הלבישם אותם לבושי ארגמן ושם רביד זהב על צוארם]: (יחיה את עצמו. יאכל מעדנים יותר ממה שיש לו ולכשיחסר לו ילך ויגזול ויהרגוהו: אתרסתון לקבלן. מה זה שאתם נלחמים עמנו ואיככם מחזיקים באמונתנו והלא אנחנו למעלה מכם: שטנא נצח. השטן הוא שמטעה אתכם ומכסה אותנו: ולא יאי למלכא כדב. אין טוב למלך לכזב שהבטיחם שלא יעניקם אם ישיבו לשאלותיי):

מהרש"א מן השמים לארץ רחוק כו' א"ל ממזרח למערב כו'. ובפרק אין דורשין אמרינן שיש הס דאדה"ר היה מגיע מן הארץ עד לרקיע ומקלה השמים עד קלה השמים ואידי ואידי חד שיעורא הוא וכתבו התוס' שם דהאי סוגיא פליגי אנאן דס"ל הכא דמזרח וממערב רחוק טפי דאלת"ה אדם היכי קס כו' עכ"ל ע"ש והרא"ס כתב בפרשת ואתחנן דלמ"ד כמי התם דאידי ואידי חד שיעורא הוא הא פשיטא דמקלה השמים ועד קלה השמים וממש דהיינו מקלה השמים המקיף במזרח עד קלה שמים המקיף השני שכנגדו במערב הוא כפל מן הארץ עד לרקיע וא"כ אדם היכי קס כו' אבל מקלה שמים היינו מקלה המקיף במזרח עד קלה האחר שהוא מרכז הארץ והוא ודאי השיעור שמגיע מן הארץ עד לרקיע כו' ע"כ תוכן דבריו ולפי זה ל"ל כמי הכא הא דקאמרי חכמים דזה וזה שוין דממזרח היינו מקלה המקיף במזרח עד קלה המערב שהוא מרכז הארץ ולא קלה המערב המקיף דמשני קלות המקיף היה כפול כמן הארץ עד לרקיע כמ"ש הרא"ס וכן משמע קלת דממזרח למערב הייט מקלה המקיף במזרח עד קלה המערב שהוא המרכז הארץ מהא דא"ל ממזרח למערב הוא רחוק טפי תדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלים בה כו' דמשמע דאיירי ממזרח שהוא קלה המקיף שאם החמה עולה ועד קלה המערב שהוא מקום שהכל מסתכלין בו שהוא מרכז הארץ ולא קלה המקיף במערב שאם אין הכל עומדים להסתכל בו ודו"ק: א"ל שמים נבראו תחלה או הארץ וכו'. פרש"י כלומר או ארץ ושמים נבראו עכ"ל ואין הלשון משמע כן אלא דיש להסתפק כמי או הארץ נברא תחלה והכי איתא בפרק אין דורשין דאיכא למ"ד ארץ נברא תחלה שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים ושם יבואר פלוגתייהו ויש בזה מקום עיון כיון דשמים וארץ במאמר אחד נבראו מה שייך בזה ונופל בהם להיות האחד תחלה ומוקדם לחבירו ושם יבואר באורך ע"ש: א"ל אור נברא וכו' א"ל מלתא דא אין לה פתר כו'. יש לדקדק כיון דידעי להשיב על זה שהחושך נברא תחלה אמאי לא השיבו לו כן ואם היה שואלם א"כ מה למעלה מה למטה וכו' ה"ל אז להשיב מלתא דא אין לה פתר. ונראה לדעת זקני הנגב דשמים נבראו תחלה קרא סדר הבריאה קחשיב ובראשית כמו בראשונה והשתא מקשה למה לא השיבו לו כן דה"כ בחושך ואור ודאי סדר הבריאה קחשיב וחושך נברא תחלה. ומשני דסברי דילמא אתי לשיולי מה למעלה וכו'. ר"ל דבהא גופיה בשאלת אור וחשך הוו סברי דאתי לשיולי מה לפנים ומה לאחור וכו' כדעת המינים שהחושך אינו אלא העדר אור ולא היה לריך בריאה קודם האור אבל אנחנו עדת המאמינים כי השם יתברך ברא שניהם יש מאין ואין לנו לשאול מה לפנים וכו' וע"כ השיבו לו כן מלתא דא אין לה פתר כי אין לשאול מה לפנים וכו' והמקשה א"ה שמים נמי לא נימרו וכו'. הוה ס"ד דה"ק דלמא אתי לשיולי מה לפנים כו' דלכך לא השיבו לו באור וחשך משום דלמא אתי לשיולי מה לפנים וכו' במלתא אחריתא ולהכי מקשה דה"כ שמים נמי לא כימרו ליה מטעם זה דילמא אתי לשיולי מה לפנים כו' במלתא אחריתי ומשני דהכי קאמריט דמעיקרא כששאל משמים וארץ סברי דאקראי בעלמא וכו' אקראי מלשון קראי דהוה שאיל אי כסדר הבריאה קחשיב בהו קראי והשיבו לו דכן הוא כמקראי ושמים נבראו תחלה ושוב כששאל להו על אור וחשך סברי דאי כפשטיה שאל דכיון דהשבנו לו כבר בשמים וארץ דכסדר הבריאה קחשיב קרא אם כן מה שאל בחשך ואור דודאי ה"כ כימא דכסדר הבריאה קחשיב אבל ודאי דכוונתו בשאלת אור וחשך כדעת המינים

יהושע אינו בריאה אלא העדר אור ולכך השיבו לו מלתא דא אין לה פתר דהיינו אין לשאול מה לפנים וכו' ודו"ק: א"ל איזהו חכם הרואה את הנולד וכו' ואיזהו גבור וכו'. בפ"ד דאבות קאמר גבי גבור ועשיר כי הכא אבל בחכם קאמר בע"א איזהו חכם הלומד מכל אדם והך דרואה את הנולד קאמר ליה בפ"ב דאבות גבי איזה דרך שידבק בה אדם ונראה דאלו השאלות כלפי עצמו שאלן שישבחו ויהללו אותו בהן לפי שהיה חכם בחכמת הפילוסופים שהיה תלמיד של אריסטוטלוס והיה גבור כובש כמה ארצות וגם עושר בנכסים שאסף במלחמה, אבל הם השיבו לו ע"פ מ"ש הכתוב אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כ"א בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע וגו' דהוא תכלית ואושר האמתי וזהו שאמרו לו כששאלן שישבחו אותו בחכמתו הפילוסופיא א"ל דאין חכם אמתי הוא אבל הרואה את הנולד שהוא מגיע ורואה לתכלית שהוא נולד לבסוף דהיינו וידוע אותי הוא החכם האמתי ואח"כ שאלן איזהו גבור שישבחו אותו על שכבש כמה ארצות והשיבו לו שאין זה גבורה אמיתית אלא כובש את יצרו כדמייתי לה מקרא בפ"ב דאבות וכן קא"ל איזהו עשיר וכו' שישבחו אותו בעושר וא"ל שאין זה עושר אמיתי הבא לו בגזילה במלחמה אבל זה השמח בחלקו וכהנה מיגיע כפו כדמייתי לה מקרא שם זה עושר האמתי: מה יעביד איניש ויחיה וכו'. רש"י פירשו לענין גאוה ושפלות וכה"ג כתב בערוך בערך חיה ע"ש ויותר נראה לפרשו כמשמעו מה יעביד איניש ויחיה והשיבו לו ימית את עצמו בעה"ז להרחיק מתענוגי עה"ז כדי שיחיה לעה"ב. כמ"ש אדם כי ימות באהל: וא"ל מה יעביד איניש וימות א"ל יחיה את עצמו. בעה"ז בתענוגים וימות בעה"ב: וא"ל מה יעביד איניש ויתקבל וכו'. גם זה כלפי עצמו אמר שישבחו אותו ואת מלכותו כמ"ש לבסוף ירחם מלכו ושולטן דהיינו שיבקש מלוכה ושררה כדי שיעשה טובה לבריות והם א"ל בהפך זה ישני מלכות ושלטון. דהיינו שירחיק אדם עצמו מהשררה שא"א להם לעשות טוב ויסר לכל: א"ל בימא יאי למידר או ביבשתא וכו'. לפי שיורדי הים הרווחה להם מצויה כמ"ש בפרק הבא על יבמתו אין לך אומנות פחותה מן הקרקע שנאמר וירדו מאניותיהם וגו' ואמרו בעירובין לא מעבר לים היא לא בסחרנים ולא בתגרנים היא אבל מצד אחר קשה להם בים דהסכנה מצויה בהם יותר מיושבי יבשה והשיבו לו מטעם זה דהא כל נחותי ימא לא מייתבו דעתייהו עד דסלקין וכו' דהיינו דעלייה הוא להן ולא ירידה. אי דין חכים מנבון יתיר כו'. שהיה לו לב עליהן בכל הדברים האלה שהתריסו נגדו וביזו וגינו כל ענייניו חכמתו וגבורתו ועושרו ומלכותו וע"כ אמר איזהו מנבון חכם יתיר דודאי על פיו השיבו לו כך ואמרו דאינו כן דאתה רואה דכחדא שוין דהא נתכונו לדבר אחד ואם תשים אשמה עלינו על כולנו הוא. וע"ז א"ל על מה דין אתריסתון נגדי. לגנות ולבזות את כל מעלתי חכמתי ועושרי וגבורתי ומלכותי ורש"י פירשו לענין אמונות קבלת אלהותו והוא דחוק שלא נזכר זה שהתריסו, בזה נגדו ושבקש מהם על זה להפך אמונתם: א"ל שטנא נצח. דמה שדברנו לך שטנה ותירוץ כנגדך הוא ניצוח שיש לו נצחון אמתי בכל הדברים: א"ל הא אנא מקטילנא וכו'. אע"ג דנצחתם אותי חייבים אתם קטלא כהסיא דפרק אחד דיני ממונות דא"ל קיסר לר' תנחום מימר ספיר קאמר מיהו כל דזכי למלכא שדיוהו לביבר וכו'. וא"ל דלא

יאי למלכא כזב. דכן דרך כל המנצחים עם שהתקיף ממלי שמנצחים אותם שלא יהא לו לב ואיבה עליהם בעבור הנצחון אם ינצחו וק"ל:

אמר להו בעינא למיזל למדינת אפריקי אמרו ליה לא ד שם
מצית אזלת דמפסקי הרי חשך אמר להו לא סגי דלא אזלינא אמטו הכי משיילנא לכון אלא מאי אעביד אמרו ליה אייתי חמרא לובא דפרשי בהברא ואייתי קבורי דמתני וקטר בהאי גיסא דכי אתית נקטת בנוייהו ואתית לאתרך עבד הכי ואזל מטא להחוא מחוזא דכוליה נשי בעא למעבד קרבא בהדייהו אמרי ליה אי קטלת לן אמרי נשי קטל אי קטילנא לך אמרו מלכא דקטלוהו נשי אמר להו אייתי לי נהמא
אתיין ליה נהמא דדהבא אפתורא דדהבא *אמר להו מי שם ע"ב
אכלי אינשי נהמא דדהבא אמרו ליה [אלא אי נהמא בעית] לא הוה נהמא באתריך דשקלית ואתית להכא כי נפק כתב אבבא דמחוזא אנא אלכסנדרוס מוקדון [הויתי] שטיא עד דאהיתי למדינת אפריקי די נשייא וילפי עצה מן נשייא כי שקיל ואתי יתיב בההוא מעיינא וקא אכיל נהמא הוו בידיה גלדני מלוחים בהדי דמחוורא להו נפל בהו (ריחא) [רוחא] אמר ש"מ האי מעיינא מג"ע קא אתי איכא דאמרי שקל מההוא מיא טרא באפיה א"ד אידלי כוליה עד דמטא לפתחא
דג"ע רמא קלא פתחו לי בבא אמרו ליה °זה השער תהלים קיח
לה' צדיקים יבאו בו אמר להו אנא מלכא אנא מחשב חשיבנא הבו לי מידי יהבו ליה גלגלתא חדא אתא תקליה לכוליה כספא ודהבא דיליה בהדיה ולא הוה תקיל אמר להו לרבנן מאי האי א"ל גלגלתא דעינא דבשרא ודמא דלא שבע אמר להו ממאי דהכי הוא דלא שבע אמר, ליה שקול קליל עפרא כסיה ולאלתר
תקל דכתיב °שאול [ואבדון לא תשבענה] וגו': משלי כז

(אמטו הכי משיילנא וכו'. איני מבקש מכם אלא מה אעשה שאוכל לילך): [בעינא למיזל. רוצה אני לילך: לא מצית אזלית. איך יכול לילך שהרי חושך באמצע הדרך ומקום שיש בו חושך בין ביום בין בלילה ואין שום אדם יכול לעבור אותן הרים: אמר להם לא סגי דלא אזלינא אמטו הכי משיילנא מה אעביד. תקעתי עצמי לילך שם אמטו הכי ובשביל שתקעתי בעצמי אני שואל לכם עצה מה תקנתי ובאיזה ענין אוכל לעבור]: אייתי חמרא לובא. קח חמורים גדולים [ממצרים] שהולכים אף בחשך. וגם קח קבורי דמתני. מחבלים וקשור ראש החבל במקום שמתחיל החשך והשאר בידך מפני שתשוב דרך החבל. [מתני לשון חבל]: מטא להחוא מחוזא דכולא נשי. לא היה באותו הכרך כי אם נשים: בעא למיעבד קרבא. רצה לעשות עמהן מלחמה: אמרו לו. הנשים אי קטלת לן יאמרו נשי קטיל כלומר זו אינה גבורה אם תלחם עמנו שהרי אם תהרוג אותנו יאמרו העולם שישמעו בדבר נשים הרג וזו אינה גבורה. ואם אנו נהרוג אותך יאמרו השומעים כמה גרוע מלך זה שנשים נתחברו עליו והרגוהו מוטב שתמנע את עצמך ואל תלחם עמנו פן תהיה לבת אמר להן הריני שומע לעצתכם ולא אזיק לכם והביאו לי לחם לאכול: אייתו ליה נהמא דדהבא אפתורא דדהבא. הביאו לו לחם

של

של זהב מונח על שלחן של זהב: **אמר להן מי אכלי אינשי נהמא דדהבא.** כלומר וכי מנהג בכאן לאכול לחם של זהב. אמרו לו אין מנהג בכאן לאכול לחם של זהב אבל בשביל כך שמנו זהב לפניך לאכול שהרי זה פלא לנו שבאת לכאן בשביל אכילתך וכי לא היה לך לחם לאכול במקומך שנתרחקת ממלכותך ובאת עד כאן ושאלת לחם לאכול לכך נתננו לך זהב וכסף שסבורים היינו שבאת בגלל זהב וכסף לכאן: **כי נפק.** כשהיה יוצא מן העיר: **כתב אבבא דמחוזא.** כתב על שער העיר: **אנא אלכסנדרוס הויתי שטיא.** הייתי שוטה ונבלי לב להבין: **עד דאתיתי.** לכרך יש"א ולמדוני חכמה: **יתיב ההוא מעיינא קאכיל נהמא.** כלרך בני אדם שיושבים על המעיין ואוכלין שם לחם ובשרולים לשתות מים]: **גלדני מלוחים.** דגים מלוחים: **בהדי דטחוורי.** בעוד שהיו רוחצים במים כדי להסיר מליחתם: **נפל בהו רוחא.** בא רוח מהמעין והחיה הדגים: **טרא באפיה.** לקח מהמים ונתן על פניו: **אידלי כוליה.** הלך דרך משיכת המעיין לצד מעלה עד שהגיע למקום יליאתו: **גלגלתא הדא.** גלגל של עין של אדם דוגמא שלא שבעה עינו לראות: **אנא מלכא אנא.** וחשוב אנא תנו לי דבר אחד מגן עדן הואיל ואיככם רולים לפתוח לי שער: **לא שבע.** עין האדם לא ישבע מלכנוס ממון עד שמת ויתכסה בעפר: **שקיל קליל עפרא וכו'.** קח מעט עפר וכסהו ותמלא משקלו: **דכתיב שאול ואבדון לא תשבענה.** ועיני אדם לא תשבענה.

מהרש"א חמרי לובא. בפירש"י חמור מלרי ופירשו התוס' בפ"ק דבכורות ע"ש הפסוק פוט ולוב היו בעזרתך גו' ע"ש ודפירש"י בהברא פי' בערוך בערך הבר מלשון אפילה שתרגומו בהברא ואייתי קבורי דמתכי וכו' פי' פקעיות של חבלים כמו אייתי ליה תרי קיבורי וכו' דפ"ק דע"ז: **בעא למיעבד קרבא בהדייהו כו'.** שכן דרך המלכים המנלחים שאינן מבקשים שלום מלכים ומדינות אחרים גם כשרולים להיות ככנע במסים אבל הם רולים לכבוש במלחמה כדי להיות הם כפופים ביותר ושיתגדל שמם בנלוח המלחמה וע"כ א"ל כי לא יהיה לך עמנו לשם ולתפארת דאי קטלת לן כו' וק"ל: **נפל בהו ריחא אמר ש"מ כו'.** כפירש"י ליה טוב כן היא בגמרא ובגרס' עין יעקב נפל בהו רוחא כו' שנפל בהו רוח חיים וחיו. אבל פא דקאמר שקל מהכהו מיא וטרא באפיה משמע דמשום ריח טוב עשה כן וק"ל: **א"ל זה השער לה' צדיקים גו'.** זה השער הוא שער גן עדן ופי' הפסוקים שאמר לא אמות עדיין כי אחיה ואספר מעשה יה בעה"ז. על שיסר יסרני ולמות לא נתנני וע"כ אמר פתחו לי שערי לדק שהם שערי בתי מדרשות וב"כ וגם אודה יה בעה"ז כדי שאזכה בעה"ב לזה השער. לדיקים וגו' וק"ל: **גלגלתא דעינא דבי"ז כו'.** והיינו הגולגולת שמקיף העין סביב שהיה קיים עדיין אבל עין גופא הוא הנרקב כבר וכהאי גוונא בגולגולת דיתויקים שהיא עלם דבר המתקיים ורמזו לו על עלמו שהוא אוהב כסף וזהב כמו שרמזו לו הכפים בלחמא דדהבא ולכך אין אתה ראוי לבא לשער הזה שלדיקים יבואו בו שאין בהם מדה זו ומייתי דכתיב שאול ואבדון לא תשבענה ועיני האדם וגו' ר"ל ממי לא תשבענה שאול ואבדון מאותו אדם שעיניו לא תשבענה וק"ל:

תנא דבי אליהו גיהנם (יש) למעלה מן הרקיע ויש אומרים לאחורי הרי חשך: שם

יש גיהנם למעלה מהרקיע. והן החיות המזיעות על ראש רשעים כדכתיב על ראש רשעים יחול וי"א לאחורי הרי חושך:

מהרש"א גיהנם למעלה מהרקיע וי"א כו'. נראה ע"פ מ"ש פרק אין דורשין בז' רקיעים מכון שבו אולרות שלג כו' סופה וסערה כו' כל אלה לפורענות כפרש"י ופריך דבארעא איתנהו דכתיב שלג וקיטור רוח סערה גו' ומשני דוד הורידן שכא' לא יגור במגורך רע והשתא הכא דקאמר למעלה מן הרקיע שכן היה שכל פורענות דגיהנם למעלה במכון היה וי"א לאחורי הרי חושך היינו לאחר שהורידן דוד וק"ל:

(**תנא** דבי) [תנא] ר' חייא כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר (°שויתי ה' לנגדי תמיד שם תהלים טז
ואומר) °קומי רוני בלילה וגו' נכח פני ה'. א"ר אלעזר איכה ב
א"ר חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנא' °וכל בניך ישעיה נד
למודי ה' ורב שלום בניך וגו':

מהרש"א כל העוסק בתורה בלילה כו'. דרכה תפלה קבועה ליכא בלילה לראש אשמורת דהיינו בשני חלקי הלילה כו' כפרש"י בספר איכה אלא רנה של תורה קאמר כמו שת"י ע"ש וכדאמרינן בעירובין לא איברי לילה אלא לגירסא וקאמר שפכי כמים לבך הוא ג"כ רמז על התורה שנמשלה למים שנא' הוי כל צמא לכו למים גו' וק"ל: **תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך וגו'.** בכמה דוכתין בתלמוד הובא זה המאמר וכבר כתבנו בסיום מסכת יבמות טעם לענינו שם ונראה דהכא הובא מעובדא דחכמי הנגב שהרבו שלום בעולם בתשובתם בחכמה לנגד אלכסנדרוס אך מה שהפסיק במאמר כל העוסק בתורה לא ידענא וק"ל:

הדרן עלך מסכת תמיד

הר הבית פרק שני מסכת מדות

מתני' כל הנכנסין (לדרך) [להר] הבית נכנסין דרך יומא לד ע"ב
ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל חוץ ממי מסכת ב
שאירעו דבר שהוא מקיף לשמאל מה לך מקיף לשמאל. שאני אבל. השוכן בבית הזה ינחמך. שאני מנודה. השוכן בבית הזה יתן בלבם ויקרבוך דברי ר"מ א"ל ר' יוסי

עין יעקב

בחידושינו בברכות דף ס' בהא רב' מחנות ניתנו על ידי יסורין: **אר"א** אמר ר' חנינא שלמידי חכמים מרבים שלום. אפשר דקאי אתלע"ל אותן ת"ח שלומדים בהתמדות כדי שלא ישכחו את לימודן מרבים שלום בעולם לאפוקי ממה דאיתא לעיל בתמורה דף ט"ו שעי"י התרשלות של יהושע נשתכח ממנו ג' הלכות ועמדו כל ישראל עליו להרגו ע"ש במהרש"א א"ל הקב"ה לומר לך ח"א לך ועורן במלחמה אבל ת"ח שלומדין תמיד ולא משכחין לימודן אדרבה מרבים שלום בעולם ועיין תו"ש סוף תשבת כ"ה ונזכה לרגלי מבשר משמיע שלום במהרה בימינו אמן

שהוא מקיף לשמאל. ע"ין במהרש"א ועיי"ל ע"פ דכתיב אורך ימים בימינה ולעולם שלא שמאל דוחה שיסוב בתשובת ודחה כילה"ר:

והיכל

יוסי עשיתן כאילו עברו עליו את הדין אלא השוכן בבית הזה יתן בלבך ותשמע לדברי חבריך ויקרבוך:

רבינו עובדיה ז"ל מברטנורה: נכנסין דרך ימין. כגון הנכנסים דרך שערי הר הבית שהן מן הימין ומקיפים דרך שער השמאל: שאני אבל. כששואלין אותו מה לך להקיף לשמאל ואומר שאני אבל אומר לו השוכן בבית הזה הוא ינחמך: עשיתן כאילו עברו עליו את הדין. אם הם אומרים לו כן נראה כאילו חביריו עוותו הדין ונדוהו שלא כהלכה: יתן בלבך ותשמע לדברי חבריך. דהשתא משמע שהוא עשה שלא כדין וצריך תשובה והלכה כרבי יוסי:

אה"ב כדין הוא שהאבל יודיע אבילתו משום מה שאמרו להודיע לערו לרבים שיבקשו עליו רחמים כי כן אומרים לו השוכן בבית הזה ינחמך. אמנם המנודה ואליבא דר' יוסי שמלעיזים אותו ביותר למה היה מודיע שהוא מנודה. אבל הטעם בזה היה כדי שיבקשו ג"כ רחמים עליו שישוב מרעתו כאמרם אליו יתן תוכחה מסותרה שבלבו היה תלוי תקונו שלא להיות סרבן לחביריו:

מהרש"א כל הנכנסין כו' דרך ימין כו' חוץ מימי שאירעו וכו' שהוא מקיף לשמאל. ע"ש שמדת הדין שולט עליו שהוא צד שמאלי ולזה אומרים לו השוכן בבית זה שהוא מדת הרחמים ינחמך וכן במנודה כי המנודה לבריות הוא מנודה לשמים ומה"ד שולט עליו השוכן בבית הזה שהוא מדת רחמים יתן כו' ויקרבוך ונוח לבריות נוח לשמים וק"ל:

המזבח פרק שלישי

דף לו, משנה ד **מתני'** לא היו סדין אותה בכפים של ברזל שמא יגע ויפסל שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם אינו בדין שיניף המקצר על המאריך:

כפים של ברזל. כפות של בנאים שרגילים לטוח בהם. ר"ע מברטנורה:

פתחו של היכל פרק רביעי

דף לו, משנה ז **מתני'** ההיכל צר מלאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי שנאמר °הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד מה הארי צר לאחוריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו: בסוף הפרק ישעיה כט

צר מאחוריו. לצד מערב: **ורחב מלפניו.** לצד מזרח ולא נתפרש לי היאך שהרי מאה על מאה היה בשוה. ר"ע מברטנורה:

אה"ב דומה לארי. מטיל אימה רחב מלפניו ואח"כ צר לאחוריו כן הי' כניסת ההיכל רחב לפניו וצר לאחריו ע"ד אומר ואני כרוב הסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך:

משנה ב ע"ש **מהרש"א** *כי ה' אלהי ישראל בא בו והיה סגור כו'. פרש"י בספר יחזקאל בא בו לעתיד לבא עכ"ל אבל ה"ל ליכתוב יבא בו שהוא לשון עתיד גם והיה סגור סיפא דקרא הוא ויותר דכבר כתיב ברישא דקרא סגור יהיה לא יפתח וגו' וכ"ל שעל מקדש ב' קאמר שאמר שיהיה סגור ולא יבא בו אדם כי השער זה קדוש שה' אלהי ישראל בא בו במקדש שני גם אם יהיה סגור יהיה בזאת השכינה דרך שם וק"ל: **ההיכל** צר מאחוריו כו' שנאמר הוי **אריאל אריאל** גו'. פתח מאחוריו ממקום קדוש יותר שהיא קדשי קדשים ועניינו כמ"ש שתחלת ממשלת שלמה שבנה המקדש הוא היה במעלה עליונה כממשלת הלבנה במלואה ע"ו דורות מאברהם עד שלמה ומכאן ואילך נפחתה מלכותו כלבנה עד ע"ו דורות בימי צדקיהו וזהו הרמז שהיה רחב מלפניו בתחלת בנינו בימי שלמה והי' נפחת והולך עד שהיה צר מאחוריו ונשאר ממנו מעט בסופו בכותל מערבי ומייתי שנאמר הוי אריאל אריאל בלשון כפול שקרא הוי על חורבן ב' מקדשות ע"י מזל אריה כמ"ש זה באגדת פרק הניזקין ומסיים קרית חנה דוד שבימי דוד לא היתה ירושלים אלא חנייה בעלמא עד שלמה שבנה הבית כמ"ש במגילה אל המנוחה נאמר זו ירושלים וק"ל: **סנהדרין גדולה של ישראל יושבת בה כו'.** פרק יא כסוף נקט הכא עפי של ישראל שלא יהיה בתוכה כשנים שאפשר שהם נוגעים בדבר כיון שדנין את הכהונה וקאמר שנמצא בו פסול לובש שחורים כו' אם נמצא בו פסול שנשא אשה שאינה הוגנת לו ואמרו' לובש שחורים על עונו כההיא דילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים גם אם נמצא בו פסול מצד אבותיו וכגון שהוא חלל ילבש שחורים ע"ש שנאמר ביהושע כ"ג והוא לבוש בגדים צואים לפי שבניו נשאו להם נשים שאינן הגונות לכהונה כת"י שם ובהפך זה מי שלא נמצא בו פסול לובש בגדים לבנים על כוונה זו גם רמז שהיה ראוי להיות כהן שלובש בגדי לבן ואומרים ברוך המקום ב"ה שלא נמצא בו פסול בזרעו כו' להיות כהן הדיוט וברוך שבחר באהרן ובניו שהם נבחרים ביותר גם מתוך הכהנים להיות נכנסים לשרת בבית קדשי קדשים בי"ה והיינו אהרן ובניו כמ"ש והכהן המשיח תחתיו מבניו ונומר אם בנו ראוי בנו קודם להיות כהן גדול וק"ל:

הדרן עלך מסכת מדות

מסכת קנים פרק שלישי

משנה אחרונ'. ר"ש בן עקשיא אומר זקני עם הארץ כל זמן שמזקינים דעתן מיטרפת עליהן שנא' °מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח אבל זקני תורה (נ"א תלמידי חכמים) אינן כן אלא כל זמן שמזקיני' דעתם מתישבת שנא' °בישישים חכמה ואורך ימים תבונה: דף כה / איוב יב / שם

הרמב"ם ז"ל. נקונה משנה זו למה שכתוב בהלכה אחרונה א"ר יהושע זהו שאמרו בכבש כשהוא חי קולו אחד וכשהוא מת קולו ז' כיצד קולו ז' שתי קרניו ב' חצוצרות ב' שוקיו ב' חלילין עורו לתוף מעיו לנבלים בני מעיו לכנורות. וי"א אף צמרו לתכלת ע"כ. והרי (כשנפטר) [כשנפסד] הכבש נתרבו בו המלות א"ר שמעון בן עקשיא כדומה לזה ג"כ כגון ת"ח שבשעה שהם מפסידים ונחלשים ויפסוד גופם תרבה חכמתם ויתחזק שכלם ויוסיפו שלימות שנאמר בישישים חכמה ואורך ימים תבונה:

כשהוא

עיון יעקב

וההיכל צר מאחוריו כארי. כרמות שיהיה מכה"מ דכתיב את מקדשי תיראו וכתיב ארי שאג מי לא ירא והקב"ה כארי' מחיל ועיין בחולין דף נ"ט:

ר"ש בן עקשיי אומר זקני עם הארץ כל זמן שמזקינין דעתן מיטרפת עליהם. בשבת דף קנ"ב איתא כה"ג משמ' משמיה דר' ישמעאל ב"ר יוסי אלא דשם מהפך הסדר ואומר תחלה זקני ת"ח וכו' כסדר הקרא דכתיב תחלה בישישים חכמה אבל כאן שהוא סיום מסכתא רצה לסיים בדבר טוב מהפך הסדר ועפ"ז אמרתי כוונת המאמר כל שאין בו דעת נבילה טובה ממנו שהרי בהמה בחייה קולה א' וכשמת קולה שבעה כדקתני במתני' נמצא שהיא משובחת משא"כ זקני ע"ה גרועי גרעי וזקני ת"ח דעתן מיתוספת וכן המיתה הוא לעונשן כי גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן אשרי להם בעה"ז וטוב להם בעה"ב ביום שכולו ארוך:

מהרש"א *כשהוא חי קולו א' וכשמת ז' כו'. ענינו עליט הקולות ז' כדאמרינן בברכות דשבת ז' ברכות ע"ש ז' קולות שנאמר בהבו לה' בני אלים ויפורש שם גם בערכין אמרו כלי שיר מקדש בז' כינין כמפורש שם ושאמר וי"א אף אמרו לעשות חבלת הייכו כמי לענין קול כמ"ש המפרשים רמז על קול שולי המעיל שיהיה חבלת והוא קול שמיני שיהיה לימות המשיח כמפורש שם בערכין וסמך לזה בדוגמא דהכא זקני תורה כ"ז שמזקינים וכו' לווית ומוסיפין תבונה בז' חכמות בדבור בהם כמ"ש ואורך ימים תבונה אבל בזקני ע"ה טעם זקנים יקח דאפילו אותו דבור וקול א' שלהם יתמנע בזקנותם ופי' הפסוק לנאמנים בעולם שהיו סומכין לכוון דיבורם מסיר להם השפה שהקב"ה נוטל מהם בזקנותם שלא ידברו עוד דבריהם בטעם ובמכוון וק"ל:

הריב"א מהרש"א לנאמנים בעולם. נראה דדריש נאמנים מלשון נאום דהיינו שאין להם חכמה אלא דברים:

הדרן עלך מסכת קנים

מסכת כלים פרק שבעה עשר

א **קנה** מאזנים והמחק שיש בהן בית קבול וכו' [הרי אלו טמאין] ועל כולן א"ר יוחנן בן זכאי אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר:

בסוף [פרק ל' משנה ב']. אספקלריא טהורה וכו'. כתב הרמב"ם ז"ל אספקלריא הוא המכסה אשר יעשה לראות מאחוריו והוא אגלי מלה מורכבת ספק ראיה וזה שיראה אחורי המכסה שהוא מזכוכית (דבר) [או נדבר] ספיריי לא יראה במקומו האמתי כמו שיתבאר בחכמת המביטים וכן לא (יעידו) [יראה] על שיעורו האמיתי ויקראו החכמים המכסה הבהיר מאד אשר לא יסתור דבר מאחוריו אספקלריא המאירה ואמרו על [צד] המשל בהשגת משה רבינו לאלהות שהוא השיג הבורא יתעלה הכלים מה שאפשר האדם באשר הוא בחומר ההשגה שישיגהו כמ"ש יתברך ומה כי לא יראני האדם וחי לפי מה שהתבאר פרקי אבות ואמרו כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה אבל משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה וכבר ילאנו מכוונת הלכה אבל ביארנו ענין זה עכ"ל:

עיין פ' החולץ **כתב** הרא"ם ז"ל היינו אספקלריא המאירה דפרק החולץ ובפרק לולב וערבה והיא מראה שהנשים מסתכלות בה להתקשט ויש להם בית קבול קנה וכו' עכ"ל. (ובמשנה עשר קדושות הן וכו' פי' מהרש"א ומשום דלעיל קתני י' טומאות הפורשות מן האדם קתני י' קדושות כמ"ש זה לעומת זה עשה אלהים וכן עשר קדושות בעולם המלאכים וכן בעולם האמצעי לדעת קצת התוכנים והבן):

הדרן עלך מסכת כלים

מסכת נגעים פרק שנים עשר

ב **כיצד** ראיית הבית ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית אפי' ת"ח ויודע שהוא נגע ודאי לא יגזור ויאמר נגע נראה לי בבית אלא כנגע. וצוה הכהן ופנו את הבית בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית נומר א"ר מאיר וכי מה מטמא לו אם תאמר כלי עציו ובגדיו ומתכותיו מטבילן והם טהורים על מה חסה התורה על כלי חרסו ועל פכו ועל טפיו ואם כן חסה התורה על ממונו הבזוין ק"ו על ממונו החביב אם על ממונו ק"ו על נפש בניו ובנותיו אם כך על של רשע קל וחומר על של צדיק:

הרמב"ם ז"ל כבר ידעת שכלי חרס אין להם טהרה במקוה חכר מכלי חרס אותם שהם פחות בדמים פך השמן וטפיו כלי קטן מאד לא יצא ממנו דבר כי אם טיף טיף. והרא"ש ז"ל כתב תפיו מקום אפייה כההיא דפ' כילד מברכין דיתיב אבי תפי תנור וכירים של חרס עכ"ל. **ואמר אח"כ אם על של רשע כך.** על הסרס אשר אומר אותו שראיית הצרעת הנזכר בתורה שהוא בעבור לה"ר כי יפרד מן האנשים וירחיקו אותו מהיזק לשונו ויתחיל בביתו ואם חזר בו מוטב [ואם לאו יצוא במלבוש והוא אמרו בכל מלאכת עור חזר בו מוטב] ואם לאו יצא בבגד ואם לא חזר בו עדיין יבא לגופו ועל עור בשרו וזה על דרך המוסר והתוכחות הלא תראה שהם דברים בלתי טבעיים ואינם חלאים טבעיים בשום פנים לפי שהבגדים והבתים הם חומר שלא יקרה בהן לרעת אלא בקריאת התורה על הדמיון שזכרנו והן נגעי אדם תראה שישים הנתקים והוא חולי הנקרא חולי השועל ויעתר הצרעת כאשר הפך כולו לבן והוא תכלית הצרעת והיותר גדולה והיותר חזקה ואומנם הם ענייכים הוויים לפי מה שזכרנו ולזה הסרס נקרא רשע:

מהרש"א כנגע נראה לי בבית אפילו ת"ח וכו' לא יגזור וכו'. רש"י בחומש הביא זה הדרש וכתב הרא"ם שלקחו מת"כ ונעלם ממנו שהוא משנה שלימה כאן. ועוד כתב הרא"ם ולא ידעתי טעם בזה וכו' דנהי כ"מ בין שיאמר אותו בלשון ודאי או בלשון ספק וכו' דאין הנגע טמא עד שיאמר הכהן טמא הוא אבל שמעתי כו' אלא מפני דרך ארץ שלא יאמר אדם ודאי אלא ספק וה"ט חז"ל למוד לשונך לומר איני יודע עכ"ל ואני אומר הטעם הוא פשוט ומזה הטעם בעצמו כיון דהדבר תלוי בכהן ושמא לא יראה בעיניו נגע טמא ויתבדה בעל הבית בדבריו גם שלא יפתח פיו לשטן דאפשר שישתנה לסימן טהרה קודם ראיית הכהן ודו"ק: **א"ת כלי עציו ובגדיו ומתכותיו מטבילן וכו'.** ופרש"י בחומש הוסיף לומר אם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו וכו' ע"ש ויש לדקדק דא"כ בכלי חרסו נמי ישתמש בהם בימי טומאתו ואפשר דאסור להשהות כלי חרס

עיון יעקב

ועל בלם אמר ר' יוחנן בן זכאי. כה"ג איתא בכ"ב דף פ"ט ע"ב במידותיו ומקי' שם ומ"מ אמרו כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם וכו' ע"ש:
לא יגזור ויאמר נגע רק כנגע. הא דכתיב הכא בנגעי בתים ולא בשאר נגעים י"ל דיהא מבואר הדבר כיון שהוא גזר ואומר שהוא נגע ממש איך יפנה אח"כ הבית אע"פ שאינו מתטמא עד שיגזור הכהן מ"מ מבואר הדבר בעיני הבריות לכך לא יחליט עד אחר שפנה כל כליו ולהכי תנן הכי במתני'. בכי הדרי ועי"ל דבאינך נגעים שמביא הרבי עליו אל הכהן כדכתיב והובא אל הכהן א"כ לאמר לכהן כלום רק בראות הכהן הגיא מילתא אם יטהרנו או יטמאנו משא"כ כאן צריך לקרות לכהן שיבא אצלו וצ"ל דלכך יבא אצלו כנגע וגו' ועי"ל דנגע בתים לא שכיח וכדאיתא בפ' בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד מ"מ למעלה הוא אומר קיר קירות וכו' לכך אגי' הוא חכם אינו בקי לגזור שהוא ודאי נגע וכל אלו התירוצים יש ליישב בפסוק פי' מלורע כנגע צ"ל בבית וקשה למה דוקא בנגעי בגדים צ"ל בן ע"ג קאמר וצוה הכהן ופנו את הבית וגו' ובור ואחרי כן יבוא הכהן וגו' ובור וכנה הנגע בקירות הבית וק"ל: **ואם כך על של רשע.** מטעם יכין רשע וילבש צדיק מהאי טעמא ממון של מקור אסור לאביו קל וחומר על של צדיק עצמו:

ואין

חלק עמה בביתו דשמא ישתמש בהן בטהרה וק"ל: **אם כך על של רשע** ק"ו וכו'. ומפי' הרמב"ם שהצרעת באה על לה"ר ומי' ע"ש אבל הכא דמיירי בנגעי בתים לא מן השם הזה באה הצרעת אלא בשביל גזל וצרת עין כדאמרי' בפ' יש בערכין אמקרא זה על הגזל ושינו את הבית הוא כנס ממון שאינו שלו וכו' ועל צרת עין דכתיב ובא אשר לו הבית מי שמיוחד ביתו לו ולא לאחרים ודו"ק:

ג °**וצוה** הכהן וחלצו את האבנים גו' והשליכו אתהן וגו' ולקחו אבנים אחרות גו' ועפר אחר יקח וטח את הבית. מכאן אמרו אוי לרשע ואוי לשכנו שניהם חולצין שניהם קוצעי' שניהם מביאים את האבני' אבל הוא לבדו מביא את העפר שנא' °ועפר אחר יקח וטח את הבית ואין חבירו מטפל עמו בטיחה:

סס ע"ב משנה ו ויקרא יד

סס

אמר וחלצו את האבנים ולקחו והביאו. לשון רבים שהוא בעה"ב המנוגע ואחר כאשר היה הכותל משותף בין שני בתים והוא אמרו בכאן אוי לרשע ואוי לשכנו אבל בטיחה כתיב וטח את הבית בלשון יחיד דיו לשותף שסייע אותו בהכנת התקון אולם בהבאת העפר ולעשות טיחה יצא בעה"ב בלבד והיא יתקן מעוותו ולא חשבו המפרשים לזכור מה טעם וטח את הבית הוא לבדו להיותו מבואר מעצמו והוא כי אבני הכותל מגיעות מעבר אל עבר ר"ל שהן עושות מחיצה לביתו ולבית שכנו וגם השכן צריך אליהן על כן לזה שישתתפו בכיסם בהסרת המנוגעות והבאת אחרות ואולם הטיחה שאינה כי אם לצד בית המנוגע לבדו אין ראוי שישתתף שכנו עמו בזאת המלאכה ואפשר שירמוז כי החוטא צריך לקנות לב חדש ורוח חדשה דמיון וטח את הבית מה שאין צורך בו לשכנו:

מהרש"א אוי לרשע אוי לשכנו שניהם חולצים וכו'. נדרש בלשון רבים וחלצו וגו' ולקח אבנים אחרות והביאו וגומר דרשו ששכנו המשותף עמו במחיצה יהיה עמו בחליצת אבנים ובחזרתן לשם אבל בטיחה יעסוק הוא עצמו כדכתיב בלשון יחיד ועפר אחר יקח וטח. וק"ק דמאי רבותיה דהא השכן נמי מצדו צריך לטוח ואפשר דהטיחה גם מצד שכנו מוטל על בית המנוגע. גם יש לעיין גבי אם פשה הנגע שכל הבית טמא אמאי כתיב בלשון יחיד ונתץ הבית וגו' והוציא וגו' דביותר יש שם אוי לרשע אוי לשכנו שכל המחיצה שמצד בית המנוגע נפרצה לשכנו וק"ל:

הדרן עלך מסכת נגעים

שמאי פרק ראשון נדה

דף ה ע"ב **כמה** הכרת העובר סומכוס אומר משום ר' מאיר ג' חדשים ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר

בראשית לח שנא' °ויהי כמשלש חדשים וגו' זכר לדבר קרא כתיב וראיה גדולה היא משום דאיכא דילדה לט' ואיכא דילדה לשבעה:

דילדה לשבעה. שמא ניכר עוברה לשליש ימיה דהיינו ב' חדשים ושליש [ועיין בגמרא]:

זה קאי על מעל"ע כנדה ועי' בגמרא

מהרש"א דף ו' *קבלה מיניה רב שמואל ב"י בחולין שנעשו עט"ק ולא בחולין שנעשו על טהרת תרומה. מכאן יתיישב מה שהקשו התוס' בפ"ק דר"ה גם הרא"ש בההיא דפרק הפועלים כתיב לושי ועשי עוגות וכתיב ויקח חמאה וגו' ואילו לחם לא אייתי אברהם אבינו אוכל חוליו בטהרה היה ושרה אמנו פרסה נדה אותו יום ולפי סדר הכתובים אם נטמא הלחם קודם הבשורה ע"י שפרסה נדה איך צחקה אח"כ חדל להיות לשרה אורח כנשים ואחרי בלותי וגו' דאיכא למימר דודאי אחר הבשורה פרסה נדה אלא שהמלאכים ידעו שבאותו יום תפרוס נדה והגידו כן לאברהם ולכך לא אכלו מן הלחם שנטמא למפרע במעת לעת שבנדה ואע"ג דזקנה היה שעתה כיון שחזרה לנערותיה אין לה דין זקנה והוא שדקדק רש"י לפרש שם כמ"ש הרא"ש דאכל חולין בטהרה שנעשו על טהרת קודש דנעשו על טהרת תרומה אינו מטמא במעת לעת שבנדה כדמסיק הכא קבלה מיניה רב שמואל כו' ודו"ק: **ג' חדשים כו'** שנא' ויהי כמשלש חדשים גו'. ומתוך הסוגיא משמע דג' חדשים שלמים וכ"כ הפוסקים וא"כ זכר לדבר כמשלש חדשים ג"כ שלמים ומשמע ביולדת לט' ואיכא מסתפק אלא בילדה לז' שמא ניכר עובר לשליש ימיה וכו' כפירש רש"י הכא ובחומש שפירש רש"י כמשלש חדשים רובו של ראשון ושל אחרון וכו' והוא ע"פ ב"ר גם מה שפירש רש"י בחומש דתמר לז' הולידה ע"פ ב"ר הוא דמתוך מתניתין מפירוש רש"י משמע דאינו מסתפק אלא ביולדת לז' וזכר הוה האי קרא מיהא ליולדת והרא"ם נדחק לקיים כל זה ע"פ ב"ר ואין להאריך ודו"ק:

חדושים בחולין שנעשו על טהרת קודש. ומדי דברי בו זכור אזכרנו מלתא אגבייהו יקירא השאלה כענין אשר שאל דודי פארי ואודי הרב מהור"ר יאסקי' זצ"ל והובא במגן אברהם בהלכות שבת סי' ר"פ וז"ל כתב הגאון בספר ברכת הזבח שאלני הרב מו' יאסקי' יצ"ו אב"ד דק"ק וואדיסלב מאינו לחכמים הראשונים שהיו אוכלין חוליהן על טהרת הקדש ומה היו אוכלין בשבת דעי"ש היו טבולי יום אחר התשמיש ואסורי' לאכול מה שנעשו עט"ק דטבול יום הוא שני ולפי מ"ש לק"מ דלא מצינו שלישי בחולין שנעשו עט"ק וכו' עכ"ל ברכת הזבח וכתב מגן אברהם ולא הבינותי דבריו דהא בחולין שנעשו על טהרת תרומה מודה הרמב"ם דעושה שלישי וא"כ היאך היו עושים הכהנים שאכלו על טהרת תרומה וכו' ועיי"ל דאכלו פת שלא הוכשר כו' עכ"ל ע"ש אבל כל זה אינו מובן לי כי עיקר השאלה של דודי הרב ז"ל היה אלא טבולי יום כינהו והם אסורין לאכול מה שנעשו עט"ק או עט"ת ר"ל כיון בתר טעותא ומפני מה קיבל עליו לאכול בטהרת קודש משום דכל הרוצה להרגיל עצמו בטהרת קדשים שאם יאכל שלמים או תודה יהא בקי בשמירתן כדאיתא ברש"י בריש חולין וכן כהן

עיון יעקב

ואין חבירו מטפל עמו בטיחה. כדי לפרסם שהוא לא נענש בעון עצמו אלא בשביל אוי לרשע ואוי לשכנו וכן להיפך טוב לרשע טוב לשכנו:

קבליה מיניה רב שמואל ב"י. בחולין שנעשה עט"ק עיין במהרש"א שכתב איכא למימר אחר הבשורה פרסה נדה אלא שהמלאכים ידעו שאותו יום תפרוס נדה לכך לא אכלו מן הלחם שנטמא למפרע מעת לעת שבנדה עש"כ ועיקר הקושיא אינו מתורץ דמ"מ לא הי"ל לשרה לצחק כיון שידעה דמה"ט לא הביאו הלחם כדי שיחזור לימי נעוריה למופתן ויותר י"ל דעיקר שחוק שרה היתה שאמרה ואדוני זקן אבל בעצמה לא שחקה כיון שפירסה נדה וזה שאמרה אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן אלא השחוק בו רק הקב"ה שינה מפני השלום: **ויהי כמשלש חדשים.** עיין בב"ר ריש פלוגתא דקמאי דר' נחמיה ג' חדשים שלימים ואידך פליג רובו של ראשון ואחרון ואמצעי שלם וכפירש"י

כהן שרולה להריל עצמו שיהיה נזהר בטהרת תרומה קבל עליו לאכול בטהרת תרומה לפ"ז בכל מה שהיו נזהרים בקודשה ובתרומה כך הם נזהרים בחוליהן שנעשו עט"ק ועט"ת ועבול יום הלא כשם שאסור בקודש ובתרומה כדאיתא ביבמות (דף ע"ה) ועיין בשפתי חכמים דפי' על רש"י בחומש בפסוק לא תגעו וגו' שנעלם ממנו הגמ' דיבמות דנפקא לן בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל כו' ע"ש כך הוא אסור בחולין שנעשו עט"ק ועט"ת א"כ שאלת החכם הנ"ל במקומה עומדת היאך היו טבולי יום רשאין לאכול בטומאת הגוף כדאיתא שם ברש"י דאף לאחר ביאת המים קראו טמא דכתיב במים יובא וטמא עד הערב ע"ש. ואפשר נראה לתרץ לפענ"ד שאכלו פחות מכשיעור. כדאיתא בתוס' חולין (דף ל"ד ע"ב) בד"ה והשלישי נאכל בנזיד הדמע וכו' מה שכתבו התם ונראה לפרש כפי' קמא דאיירי בחולין שנעשו על טהרת תרומה כו' ולא חיישינן אי אכיל ליה בפסול הגוף אע"ג דחצי שיעור אסור מן התורה הכא דפסול הגוף דרבנן לא החמירו כו' וכן אי' בר"ש וברמב"ם פי' המשניות פ' ב' דטהרות משנה ג' ד' ע"ש וק"ל. ומ"ש הגאון בעל מגן אברהם על דברי ברכת הזבח ולא הבינותי דבריו דהא בחולין שנעשו על טהרת תרומה מודה הרמב"ם דעושה שלישי וא"כ היאך היו עושים הכהנים שאכלו על טהרת תרומה עכ"ל אבל לפי ראות עיני וקט שכלי לא עיין מה שכתבו תוס' בריש נדה (דף ז' ע"א) בד"ה והאי טבול יום כו' דמשמע משם דיש חילוק בין שלישי דשאר טומאה שנוהג בחולין שנעשו על טהרת תרומה אבל שני דטבול יום קיל טפי שאין פוסל בחולין שנעשו על טהרת תרומה ע"ש וק"ל:

דף ט א [תניא דם נעכר ונעשה הלב דברי ר"מ ר' יוסי אומר איבריה מתפרקין ואין נפשה חוזרת עליה עד

איוב יד כ"ד חודש] א"ר אילעאי מ"ט דר"מ דכתיב °מי יתן טהור מטמא לא אחד ורבנן א"ר יוחנן זו שכבת זרע שהוא טמא ואדם הנוצר ממנו טהור ור' אלעזר אומר אלו מי הנדה שהמזה ומזין עליו טהור ונוגע טמא והיינו

קהלת ז דאמר שלמה °אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני:

מ"ט דר"מ. כלומר מנ"ל לר"מ דם נעכר ונעשה חלב: טהור מטמא. חלב מדם: לא אחד. בתמיה כלומר יחידו של עולם: ורבנן א"ר יוחנן. כלומר ורבנן דפליגי עליה דר"מ האי קרא מאי עבדי ליה לכדר' יוחנן וכו': אמרתי אחכמה. בטעם זה למה מזה ומזין עליו טהור ונוגע טמא והיא רחוקה ממני:

מהרש"א דם נעכר ונעשה חלב וכו' מ"ט דר"מ דכתיב מ' יתן טהור מטמא גו'. עי' פרש"י משום דהוה לבעל דין לחלוק שב' רשויות הם ח"ו שברא אלו שני הפכיים ממש טהור וטמא וכדעת המין שהוא מי שברא אור לא ברא חושך וכו' קאמר ואם כדעת המין מי הוא שיתן הטהור מן הטמא גופיה דהיינו חלב טהור מדם טמא אי לא אחד הוא שברא שניהם וכן יש לפרש באדם הנולד משכבת זרע ודמי הנדה ומסיים והיינו דאמר שלמה אחכמה וגומר לכאורה אבל הכי דקט קאמר שיתן טהור ונטמא אבל רש"י פירשו אמזה ואנוגע ואפשר דמשמע ליה דדריש אפרה אדומה מדכתיב אחכמה בה' הנקבה דהוה מצי למכתב אחכם ורחוקים ממני אבל לשון נקבה רומז על הפרה שאחכם בה והיא רחוקה ממני וק"ל:

כל היד פרק שני

משנה כל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת ב

דף יג ובאנשים תקצץ: **גמ'** מאי שנא נשים ומאי שנא אנשים נשים דלאו בנות הרגשה נינהו משובחת אנשים דבני הרגשה נינהו תקצץ אי הכי מאי איריא מרבה כי לא מרבה נמי כי קתני מרבה אנשים:

המרבה לבדוק. שבודקת תמיד שמא ראתה: [בנשים משובחת. שמתוך כך לא אתי לידי ספק טומאה ובעלה לא אתי לידי איסורא]: ובאנשים. שבודק עצמו תדיר באמתו שמא ילא ממנו קרי: תקצץ. שמתחמם ומרגיש כשממשמש באמה ומוליא שכבת זרע לבטלה: הרגשה. שמזדעזעין אבריו כשמתחמם ורואה קרי: אנשים. משובחת דקתני קאי המרבה אבל בתקצץ דבאנשים אפילו הרא זימנא:

ג סס **תניא** רבי אליעזר אומר כל האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מבול לעולם אמרו לו לר' אליעזר והלא ניצוצות נתזין על רגליו ונראה ככרות שפכה ונמצא מוציא לעז על בניו שהם ממזרים אמר להו מוטב שיוציא לעז על בניו שהם ממזרים ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום:

כאילו מביא מבול לעולם. שעבירה זו היתה בידם דכתיב כי השחית כל בשר ואמרינן ברותחין קלקלו: ניצוצות נתזין. שאינו אוחז ואינו מטיל למרחוק: כרות שפכה. סריס אין מימי רגליו עושין כיפה

מהרש"א כאילו מביא מבול וכו'. כפרש"י דהיינו ממש כמעשיה' שהוליאו זרעם לבטלה שהשחיתו דרכם לשאינו מינם כדאמרינן פ' חלק מלמד שהרביעו בהמה על חיה כו' והכל על האדם שאין מולידין זה מזה ואמרינן שם מימי מבול קשים כש"ז כו' ע"ש:

ד סס **תניא** אידך אמר להן ר' אליעזר לחכמים אפשר יעמוד אדם במקום גבוה וישתין או ישתין בעפר תיחוח אלו יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום הי אמר להו ברישא אילימא קמייתא אמר להו ברישא בתר דאמר להו איסורא הדר אמר להו תקנתא אלא הא אמר להו ברישא ואמרו ליה אין לו מקום גבוה ועפר תיחוח מאי אמר להו[מוטב שיוציא לעז על בניו ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום וכל כך למה מפני שמוציא שכבת זרע לבטלה דא"ר יוחנן כל המוציא שכבת זרע

בראשית לח לבטלה חייב מיתה שנאמר °וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו. ר' יצחק ור' אמי אמרו כאילו שופך דמים

ישעיה נז שנאמר °הנחמים באלים ותחת כל עץ רענן שוחטי הילדים

עיון יעקב

כפירש"י בחומש והפוסקים חששו בי"ד לחומרא דלא חשבינן לה בחזקה מסולקת דמים אלא אחר ג' חדשים שלימים ועיין במהרש"א ועיין בפ"ק דסוטה דף י"ב ע"ב: מי יתן טהור מטמא לא אחד. לפי מה שכתבתי בתשובתי שבות יעקב סי' ל"א הטעם דבעינן הזאה שלישי ושביעי שמעתי מפני הרב הדרשן מוהר"ם זצ"ל שאמר שזה כוונת הקרא מי יתן טהור מטמא לא אחד רק דבעינן שני הזאות דאולי הי' המת לריק ונטמא בהזאה ראשונה לכך בעינן הזאה שנים ואפילו אם היה רשע אינו נטהר בהזאה ראשונה ועיין שם בתשובה:

ואל יעשה עצמו רשע שעה אחת לפני המקום. לפי שעיקר העבירה היא דקא מגרה יצה"ר אנפשיה כדאמר רב בסמוך ולזה יש תקנה כמ"ש הרמב"ם פ' כ"א מה' איסורי ביאה הובא בא"ה סי' כ"ג אם יבא לו הרהור יסיע לבו מדברי הבאי לד"ת שהיא אילת אהבים ויעלת חן עיין שם ואפ"ה הכי לא יעשה כן שעכ"פ קודם שיפנה לבו לד"ת יהי' רשע שעה אחת: אין לו מקום גבוה ועפר תיחוח. הנא וש"ר דאם יכול להפשין מיושב ג"כ אין לחוש לנילולא עיין בב"י בא"ח סי' ג' וכן מסייע מלשונה כדלקמן: שנאמר וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו. דליכא למימר שחטא שלו היתה שלא הקים זרע לאחיו במצות יבום שהרי כתיב גם אותו כמיתתו של ער והתם לא היה כלל ביטול מצוה

הילדים בנחלים תחת סעיפי הסלעים אל תקרי שוחטי אלא סוחטי רב אסי אמר כאילו עובד ע"ז כתיב הכא
ע"ס יג תחת כל עץ רענן וכתיב התם °על ההרים הרמים ותחת כל עץ רענן:

איסורא. אסור נחמו ואפילו א"א לו בענין אחר אע"פ שמוליא לעז כדקתני מוטב שיוליא לעז וכו': תקנתא. ישפוך על גבי עפר תיחוח דמשמע דאי ליכא הני יאחוז באמה: הנחמים באלים. שמתחממים בעלי אילנות במדורות גדולים כלומר בעלי הנאות: באלים. כמו תחת האלה:

מהרש"א המוציא ש"ז כו' שנאמר וירע גו'. ומפורש ביה ושחת ארצה כו' שהיה דם מנפכים וזהו מגחון וחייב מיתה הוא מדה כנגד מדה שבהשחתת זרעו מחסר נפשות וכדלקמן כאילו ש"ד שדינו במיתה ומייתי ליה שכאמר הנחמים באלים וגו' פרש"י כלומר בעלי הנאות עכ"ל ובפי' ישעיה פי' לפי הדרש דהכא הנחמים באלים המתחממים בש"ז תחת האלים כו' ע"ש ודריש ליה אל תקרי שוחטי אלא סוחטי היינו שסוחטין מגופן הש"ז שהיה ראוי להיות ולד והיינו כאילו ש"ד ואפשר משום דכתיב שוחטי בשי"ן דריש נמי כאילו שוחטין הילדים בשחיטה' זו הש"ז מגופן ומאן דדריש ליה כאילו עובד ע"ז כדלקמן דמגרי ביה יצה"ר היום אומר לו כך וכו' ולמחר א"ל לך ועבוד ע"ז והולך ועובד ודו"ק:

ה. שם רב יודא ושמואל הוו קיימי אאיגרא דבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא א"ל רב יהודה לשמואל צריך אני להשתין א"ל שיננא אחוז באמתך והשתן לחוץ היכי עביד הכי והתניא ר"א אומר כל האוחז באמתו ומשתין כאילו מביא מבול לעולם אמר אביי עשאוהו כבולשת דתנן בולשת, שנכנס לעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות לפי שאין להם פנאי לנסך אלמא כיון דבעיתי לא אתי לנסוכי הכא נמי כיון דבעיתי לא אתי להרהורי והכא מאי בעיתותא איכא אבע"א ביעתותא דליליא ודאיגרא ואבע"א ביעתותא דרביה ואבע"א ביעתותי' דשכינה ואבע"א אימתא דמריה עליה דקרי שמואל עליה אין זה ילוד אשה ואבע"א נשוי הוה דא"ר נחמן אם היו נשוי מותר ואבע"א כי הא אורי ליה דתני אבא בריה דרבי בנימין בר חייא דמסייע בבצים מלמטה ואבע"א כי הא אורי ליה דא"ר אבהו אמר ר' יוחנן גבול יש לו מעטרה ולמטה מותר
שם ע"ב *מעטרה ולמעלה אסור:

דשף ויתיב. שם מקום המובלע במלכות נהרדעי ומפי מורי הזקן: אחוז באמה. שלא יפלו מים על הגג: עשאוהו. לאו דרב יהודה: כבולשת. בולשת חיל שמחפשין ובוזזין כדמתרגמינן ויחפש ובלש: דליליא. ומתירא שלא יפול: דרביה. שמואל: דשכינה. שורה בבית הכנסת: אימתא דמריה. הקב"ה ואפילו במקום אחר מני שרי לדידיה: עטרה. שפה גבוהה המוקפת את ראש הגיד: מעטרה ולמעלה. נלד הגוף:

תוספות אם היה נשוי מותר. ובפ' כל כתבי דקאמר הא דקרי ליה רבינו הקדוש שלא הכיס ידו למטה מאבנטו היינו רבותיה שהיה נשוי והיה מחמיר על עלמו:

מהרש"א בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא כו'. בערוך בערך שף פי' בגלות יכניה וסיעתו כד אתו לנהרדעא בנו כניסתא ויסדוה באבני' ועפר דאייתיאו בהדייהו מבהמ"ק כו' וקראוה שף ויתיב כלו' שנסע ממקדש ויתב שם והיתה שכינה עמהון כדאמרי' במגילה בבבל היכא שריא שכינה בכניסתא דשף ויתיב בנהרדעא כו' ע"ש והיינו דאמרינן הכא משום ביעתותא דשכינה דבההוא כניסתא שריא שכינה כמו במקדש מיהו בשאר בית הכנסת נמי איכא למימר דבכל בי עשרה שכינתא שריא: בעיתותא דליליא ואיגרא כו'. לא הוזכר בהך עובדא שהיה בלילה אלא באיגרא אלא דאי לאו לילה לא היה ירא שמא יפול גם אפשר שביום היה יורד מבהכ"נ וק"ל: אימתא דמריה כו' קרי עליה אין זה ילוד אשה כו'. עש"ה הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי ע"ש מניעות ש"ז וק"ל:

שם י אמר רב המקשה עצמו לדעת יהא בנידוי ולימא אסור דקמגרי יצר הרע אנפשיה ור' אמי אמר נקרא עבריין שכך אומנתו של יצה"ר היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו לך עבוד ע"ז והולך ועובד א"ד א"ר אמי כל המביא עצמו לידי הרהור אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה
בראשית לח כתיב הכא °וירע בעיני ה' וכתיב התם °כי לא אל חפץ
תהלים ה רשע אתה לא יגורך רע [א"ר אלעזר מאי לא יגורך רע
ישעיה א לא יגור במגורך רע] וא"ר אלעזר מ"ד °ידיכם דמים
שמות כ מלאו אלו המנאפים ביד תנא דבי רבי ישמעאל °לא
עשרה יוחסין תנאף לא תהא בך ניאוף בין ביד בין ברגל. ת"ר הגרים
וע"ש במהרש"א והמשחקים בתינוקות מעכבים את המשיח בשלמא גרים כר' חלבו דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת אלא משחקים בתינוקות מאי היא אילימא משכב זכור בני סקילה נינהו אלא דרך אברים בני מבול נינהו אלא רנסיבי קטנות דלאו בני אולודי נינהו דא"ר אסי אין בן
ישעיה נז דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנאמ' °כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי:

וירע. אלמא מיקרי רע: וכתיב לא יגורך. [לא יגור] עמך רע: ביד. מוליא זרע לבטלה: כספחת. דכתיב בגרים ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב לשון ספחת: שקשים לישראל כספחת. כאין בקיאין במלות ומביאין פורענות ועוד [שמא] למדין ישראל ממעשיהם מפי מורי הזקן וי"א שכל ישראל ערבים זה בזה ולאו מלתא היא שלא נתערבו בשביל הגרים דאמרינן במס' סוטה כמלא

עין יעקב

מלות יכוס רק כדי שלא תכחוש יפיה וכה"י ביבמות דף ל"ד: ולימא אסור. אפשר לומר קושית הש"ס דכמה איירו אם אשתו עמו ומקשה עלמו לבמש עמה אמאי יהא בנידוי ואם אין אשתו עמו וא"כ יוליא שכבת זרע לבטלה איסורא נמי איכא נימא אסור ועיין כפי' הרמב"ם על המשנה ריש פ' זו על זה שפיר מתרץ דלעולם כשאשתו עמו אפ"ה יהא בנידוי דקא מגרה יצה"ר אנפשיה שאין לבעול אלא כשנפשו תאב לדבר ועיין בא"ח סי' ר"מ ובאבן עזר סי' כ"ה: ולמחר אומר לו לך ועבוד ע"א והולך ועובד. והכל משום עריות כדי להתיר עריות בפרהסיא כדאמרינן בסנהדרין דף ס"ג ע"ב: וכתיב התם כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגור במגורך רע. ומה"ט אמרינן נמי בשבת יה דף נ"ו כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה אפשר חטא בא על ידו וה' אמו והא דכתיב לעשות הרע שבקש לעשות ולא עשה עיין שם: בשלמא גרים כר' חלבו שאמר קשים גרים לישראל כספחת. עיין בחידושינו פרק עשרה יוחסין דף ע': דאמר רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף. עיין בתוספות מה שמקשים כאן ועיין

מגלה לכל אחד מישראל ת"ר אלף ושלשה אלפים ותק"ן כריתות שמלן נתערבו זה בזה אלמא לא נתערבו על תגרים: בני סקילה נינהו. ואם אמרת מעכבים את המשיח ותו לא הלא בעיתה הן נידונין: דרך אברים. היינו ש"ז לבטלה ואינו משכב זכור דמשכב זכור כתיב משכבי אשה: דנסיבי קטנות. והוא ראוי להוליד כמלא בטל מפריה ורביה כל ימי קטנותה: שבגוף. (שם) חדר [כי] גוף [שם מקום] המיוחד לנשמות שעתידים להיות נולדים: כי רוח. הרוחות שלפני שנגזרתי להיות נולדים קודם: יעטוף. מעכב את הגאולה דקרא בגאולה כתיב כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף וגו'. נשמות שאני עשיתי יעטוף מקיפים לרישיה מדרים יעטוף כמו העטופים ללבן:

תוספות המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי. אינו מנודה מעצמו אלא כלומר חייבים לנדותו כדאמרי' בפ"ק דקידושין עד היכן הוא גלגול שבועה עד שיאמר השבע לי שאין עבדי אתה ההוא שמותי משמתינן ליה דתניא הקורא לחברו עבד יהא בנדוי משמע (יהא) [דיהא] בנדוי היינו דמשמתינן ליה: בין ביד בין ברגל. היינו דמשפשף מילתו ביד או ברגל: קשים גרים לישראל כספחת. מה שמקשה רש"י דלא חשיב במועט ערבות דערב רב י"ל לפי שלא ידע משבונן מיהו במכילתא אמרינן דערב רב היו כפלים כיוצאי מצרים ורש"י מפרש דלפיכך קשים שמטומעין בישראל ואמרינן בפרק עשרה יוחסין אין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסים שבישראל וכן נראה דהתם על ההיא מילתא מייתי דרבי חלבו: עד שיכלו כל הנשמות שבגוף. והא דאמרינן אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות מיד היו נגאלין י"ל דהרבה היו יולדות בכרס אחד:

מהרש"א ולימא אסור דקא מגרי יצה"ר כו'. בכל שאר איסורין לא קימא הכי משום דהכא לענין הרהור אמרי' במסכת ב"ב דאין אדם ניצול בכל יום מהרהור עבירה וק"ל: שכך אומנתו של יצה"ר כו'. ע"פ מ"ש פ' החליל בתחלה יצה"ר דומה לחוט כו' ולבסוף דומה כעבות שנאמר הוי מושכי העון בחבלי שוא וכעבות העגלה חטאה דהיינו מושכי עון שמושכין וגוררין יצה"ר על עצמן לדעת כפרש"י שם וק"ל: אין מכניסין אותו במחיצתו כו'. עניינו שהש"ז הוא דבר טמא באדם ביציאה כדאמרינן פ"ק ומתוך ההרהור הוא מתדבק בטומאה זו ונדחה ממחיצתו של הקב"ה שהוא מקום טהרה וק"ל: מ"ד ידיכם גו'. יש לפרש דלפי פשוטו שהוא ס"ד ממש למה תלה בו גם כי תרבו תפלה איכני שומע יותר מבשאר עבירות אבל הרהור עבירה הוא ודאי ביטול תפלה וביותר במוציא ש"ז לבטלה שאסור להתפלל עד שיטבול וק"ל: לא תנאף לא תהא בך ניאוף וכו'. משום דלגבי עונש מפורש ואיש אשר ינאף את אשת איש וגו' והכא גבי אזהרה לא כתיב לא תנאף א"א דרשו שבא להזהיר גם אניאוף יד ורגל בלא א"א וק"ל: אין בן דוד בא כו'. בתוס' בד"ה עד שיכלו כל הנשמות שבגוף והא כו' וי"ל דהרבה היו יולדות בכרס אחד עכ"ל וכן יש ליישב ההיא דזכו אחישנה אבל האי ליסנא דקאמר מיד נגאלין אכתי דחוק דאיך יהיו יולדות כ"כ הרבה ככל הנשמות שבגוף שהיו ראוין להוליד לעתיד ואולי שהיא כענין שאמרו שהיתה אשה יולדת במצרים ס' ריבוא בכרס אחד והוא משה שהיה שקול ככל ישראל כן אם יזכו ישראל תלד אשה כענין זה ס' ריבוא בכרס אחד שהנולד יהיה כס' ריבוא כשמות שבגוף ולפ"ז יתפרש האי קרא דמייתי עפי שאמר כי רוח א' מלפני

יעטוף כנשמות הרבה שאני עשיתי בגוף כי אותו רוח יהיה שקול ככל אותן נשמות ורוח כאמר על מי שיש לו מעלה יתירה כמ"ש ונחה עליו רוח ה' וגומר ולזה אמר רוח בלשון יחיד ונשמות בלשון רבים וק"ל:

הרי"ף מהרש"א מ"ד ידיכם. נראה דהוקשה לו דהל"ל מידכם מלאה שאין דמים להגדיל עון אבל ידיכם בדבר נקל נתמלא בדמים לזה דרש שמנאפים ביד שדם זלעותיו תלויין בו

תניא ר' טרפון אומר כל המכנים ידו למטה מטבורו ! תקצץ אמרו לו לר' טרפון ישב לו קוץ בבריסו לא יטלנו אמר להן לא והלא כריסו נבקעת מפני הקוץ אמר להם מוטב תבקע כריסו ואל ירד לבאר שחת *תנא רוכבי גמלים כולם רשעים הספנים כולם צדיקי' החמרים מהם רשעים מהם צדיקים ריב"ל לייט אמאן דגני אפרקיד וכו'* :

שם ברכות פ"ג — דף יד — ברכות דף יג ע"ב

רוכבי גמלים. אבריהם מתחממין בבשר הגמל ומוציא זרע: כולם צדיקים. שדרים בסכנה ולבם לאביהם שבשמים: אפרקיד פניו (כלפי מעלה) [למעלה] וגנות הוא שפעמים [שיתקשה אבר תוך שנתו ויתגלה] (שנתגלה) ועוד שידיו מונחות לו על (איבריו) [אברו] ומתחמם:

עוד שמעתי כשסוכב אפריקיד מחמם

תוספות רוכבי גמלים כולם רשעים חמרים יש מהם רשעים ויש מהם צדיקים. וא"ת דאמרי' בפ' י' יוחסין גמלים רובם כשרים חמרים רובם רשעים וי"ל דהכא מיירי ברוכבים ומשום הרהור והתם לא מיירי ברוכבים אלא שנותנים סחורה על הגמלים והם הולכין ברגל רחוק במקום סכנה וחמרים [שהם ליסטים משום דנשעה שקונים] עוסים למאות במשא ובמתן :

הגדה ויבוא לידי קרי

מהרש"א תקצץ א"ל כו'. למטה מטבורו לאו דוקא אלא במילתו כנראה מדברי התוס' ורבנן פליגי עליה ומתני' ע"כ כר' טרפון אתיא אבל אין לפרש דמתני' אפי' כרבנן אלא דרבי טרפון הוסיף לאסור גם למטה מטבורו ובהא פליגי רבנן עליה אבל במלה גופה מודו רבנן דתקצץ דא"כ תקשי לכפשייהו ישב לו קוץ במילתו לא יטלנו והלא מילתו נבקעת וק"ל: הספנים כולם צדיקים כו'. ובמתני' ס"פ י' יוחסין הספנין רובן חסידים כו' והיינו דהתם לענין גזלה קאמר שגם עושין מדת חסידות עם אותן שעמהן בספינה ולהך מילתא נקט התם בגמלים דרובן כשרים וחמרים רובן לסטים כמ"ש התוס' אבל הכא לענין הרהור עבירה דחסידים לא הוו דאין אדם ניצול מהרהור עבירה בכל יום כדאמרינן בב"ב אבל צדיקים הוו דאין מתקשין לדעתן משום ביעתותא דמיא וכדאמרינן לעיל גבי רב יהודה :

א"ר יוחנן אסור לאדם שישמש מטתו ביום אמר רב ה המנונא מאי קרא שנא' °יאבד יום אולד בו והלילי אמר הורה גבר לילה ניתן להריון ויום לא ניתן להריון ריש לקיש אמר מהכא °בוזה דרכיו ימות ור"ל האי קרא דר' יוחנן מאי דריש ביה מיבעי ליה כדדריש ר' חנינא בר פפא דדריש ר' חנינא בר פפא אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו ונוטל הטפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש

דף טז ע"ב — איוב ג — משלי יט

עיון יעקב

וע"ין במהרש"א ובחידושינו מסכת יבמות דף ס"ב כתבנו יסוד נכון על קושיות התוספות עיין שם: א"ל מוטב תבקע כריסו. הפוסקים השמיטו כל זה ונ"ל דס"ל ליה הלכתא כיבי ערפון דימידלה הוא ובמקום שעם הסכנה הכל שרי כי חמירא סכנתא מאיסורא: ריש לקיש אמר מהכא בוזה דרכיו יומת. ונראה דנ"מ דלר' יוחנן דנקא ליה דלילה לא ניתן להריון א"כ בנים אבל או המאפיל בטליתו ג"כ אסור משא"כ לר"ל דס"ל מטעם בוזה דרכיו יומת א"כ בנים אבל או שמאפיל בטליתו פרי דליכא למיחש לדבר מגונה ולע"ג דקי"ל הלכה כר"י לגבי ר"ל לקיש מכל מקום מדרב ס"ל גם כן כריש לקיש בהא וכן רב חסדא ואביי ורב הונא לדאמר לקמן בהדי סוגיא פסקי הפוסקים הכי: אותו מלאך שממונה על הריון לילה שמו. עיין בחידושינו בסנהדרין דף ל"ו: גבור או חלש. חזה הורה גבר גימטרי' גבורה בינה רם על שלשה אלו שואל והא דקאמר רם ולא עשיר כי

חלש חכם או טפש עשיר או עני ואילו רשע או צדיק לא קאמר כרבי חנינא דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ
דברים י · מיראת שמים שנא' °ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ור' יוחנן אם כן נכתוב קרא גבר הורה מאי הורה גבר לילה ניתן להריון ויום לא ניתן להריון ור' יוחנן האי קרא דר"ל מאי דריש ביה מיבעי ליה לדכתיב בספר בן סירא ג' שנאתי וד' לא אהבתי שר הנרגל בבית המשתאות ואמרי לה שר הנרגן
פיס נ"ג (ואמרי לה שר הנרגז) והמושיב שבת במרומי קרת. והאוחז באמה ומשתין מים והנכנס לבית חבירו פתאום אמר רבי יוחנן ואפילו לביתו. אר"ש [בן יוחאי] ד' דברים הקב"ה שונאן ואני איני אוהבן הנכנס לביתו פתאום ואצ"ל לבית חבירו. והאוחז באמה ומשתין מים
יף ח *והמשתין [מים] ערום לפני מטתו והמשמש מטתו בפני כל חי אמר ליה רב יהודה לשמואל ואפי' לפני עכברים א"ל שיננא לא אלא כגון של בית פלוני שמשמשין מטותיהם בפני עבדיהם ושפחותיהם ואינהו
בראשית כב מאי דרוש °שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור רבה בר רב הונא מקרקש זגי דכילתיה אביי באלי דידבי (רב פפא) [רבא] באלי פרוחי·

בוזה דרכיו. שבנים כמו דירך גבר בעלמה והמשמש ביום בא לידי בזיון שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו: הכל בידי שמים. כל מדותיו וקורות של אדם באין לו בגזרת מלך חוץ מזה: כי אם ליראה. דבר זה לבדו הוא שואל ממך לפי שהכל בידו חוץ מזה: מאי הורה גבר. מדסמך הריון ללילה ש"מ למדרש הכי לילה ניתנה להריון ולא יום מדאקשמכיה קרא שמעינן לדרבי יוחנן ומגופא דקרא שמעינן להא דרבי חנינא בר פפא: מיבעי ליה כו'. והיינו בוזה דרכיו שמגנה עצמו שמליזין עליו בני המדינה במלהגו: שר. תלמיד חכם: הנרגל. רגיל: נרגן. מרבה דברים: ואמרי לה נרגז. בזעם נראה ככבד ומשתכר: והמושיב שבת. לתלמידים: ברומי קרת. אחת שנראה מגבי הרוח ועוד שמפסיקין אותם עוברי דרכים: ואפילו לביתו. דלמא עבדי מידי דלכיעותא: מקרקש זגי. פעמונים התלוין בכילה שסביב מטתו מקשקשן בעת תשמיש לקור בני ביתו משם: באלי דידבי. מגרש הזבובים שלא לשמש מטתו בפני כל חי: פרוחי. יתושים:

תוספות מלאך הממונה על ההריון. אבל על הלידה אין שום מלאך ממונה כדאיתא ברים תעניות ג' מפתחות בידו של הקב"ה של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים והנהו ג' מפתחות נמי פעמים מוסרן לשליח לפי שעה שהרי אליהו היה בידו מפתח של גשמים והקיה המת וכן אלישע ואף בהרי אמת שהוא שר מטר אין עושה אלא ברשות הקב"ה: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ואלו נערות דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים הכא איירי בתולדות האדם ובמדותיו והתם איירי במאורעות כגון חלאים ופורעניות דהכל נגזר עליו ואינו יכול ליזהר כדאי' בחולין אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה חוץ מצנים פחים שיכול לשמור עצמו·וא"ת והא חזקיה הוא דהוו ליה בני דלא מעלי אלמא דנגזר קודם לידה שלא יהיו יראי שמים וי"ל דהראהו מה שעתיד להיות ועוד הרבה דברים תלוים במזל כדאיתא בשילהי שבת מאן דאיתליד בצדק יהא גדקן במצות דאיתליד בשבתא מתהרי קדישא וכן הם

דאמרי כלדאי לאמיה דרב נחמן בר יצחק בריך גנבא להוי ועוד דאין זה בידי שמים כי אין הקב"ה רוצה (שנוי) [לשנות] מהלך המזלות: שר
כתוספי׳ פיסא נרגנג "הנרגן. פירש בערוך שמתרעמין עליו בבית המשתאות: משתין מים לפני מטתו. דאמרינן בשבת דקשה לעניותא ויש ספרים דגרסי הכא משמש מטתו [ערום] וכן הוא בויקרא רבה וטעמא שים לו להיות לנוע בשעה תשמיש לדאמרינן בנדרים:

מהרש"א שנאמר יאבד יום כו'. ומלת יום כולל יום ולילה בכ"מ והיינו שיום ולילה נתנו להולד אבל בהריון שיכה לומר והלילה שאין היום בכללו ללמדך לילה ניתנה להריון ולא היום ור"ל דקאמר מהכא בוזה דרכיו וגו' דתחלת המקרא שומר מצוה שומר נפשו דהיינו שומר מצות פריה ורביה שומר נפשו דהמניח בן ליורשו כאילו הוא קיים ועל"ד קאמר בוזה דרכיו ימות במצות פ"ו שהיא תתגנה עליו ומבטל מצות פ"ו והרי זה מת ואינו כאילו הוא קיים וק"ל: לילה שמו כו' טפה זו מה תהא עליה גבור כו'. ובאגדו' חלק אמרו ויחלק עליהם לילה אר"י אותו מלאך שנזדמן לאברהם אבינו לילה שמו שנאמר הלילה אמר הורה גבר ונראה לכוון שני המאמרים האלו לפי שמלאך הממונה על הגזירה לילה שמו ועל ידו נגזר להיות כמרוד שהוא ראש מלחמה זו גבור ציד כמ"ש וכמרוד היה גבור ציד לפני ה' ירלה מאז כשהיה מלאך הגזירה מעמיד הטפה שנולד ממנה כמרוד לפני ה' היה נגזר עליו להיות גבור ציד ועכשיו ע"י זכותו של אברהם כשהלך מלאך הגזירה אשר שמו לילה לשנות אותה הגזירה ושיהיה אברהם מחלים גבורתו ומנלחו: ואילו צדיק או. כו' והוא פי' הכתוב אל יתהלל חכם גו' ר"ל כי ההכרח לא ישובח ולא יגונה וע"כ אלו הג' חכם גבור ועשיר שהם בהכרח הגזירה מעת ילידתו לא ישובח ויהולל בהם כי"א בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע וגו' שהוא דבר התלוי בבחירתו: שר הנרגל כו'. עפמ"ש פ' הדר בג' דברים האדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו והיינו שר הנרגל בבית המשתאות הוא ניכר בכוסו ושר הנרגן כפי' התוספות שמרננים עליו בבית המשתאות שאין משא ומתנו באמונה כההיא דפרק י"ה אומרים עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה כו' ראו כמה מקולקלים מעשיו כו' ושר הנרגז היינו בכעסו. ואמר והמושיב שבת כו'. כדאמרינן במ"ק חמוקי ירכיך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר ולפי שבן סירא לא חשיב להו בוזה דרכיו אלא לגבי הבריות כמ"ש בלשה שנאתי כו' הוסיף רשב"י לומר דגם הקב"ה שונאן כמ"ש כל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו וקאמר דקב"ה שונאן שהם כולם מילי דפריצותא אבל לגבי עצמו אר"ם ואני איני אוהבן דאפשר שאין אלו מילי דפריצותא כדאי לעבור על לאו דלא תשנא את אחיך וגו' וק"ל: לפני מטתו כו'. בפרק במה אשה מפורש משום עניות ופרש"י שם דאמרי' פרק כל הבשר שרא דעניותא כינול שמיה ואוהב מקום המאוס כו' וערום דנקט אורחיה דמלתא מתוך שהוא ערום אינו יוצא לחוץ להשתין וכו' עכ"ל. ובתוס' כתבו וי"ם דגרסי הכא משמש מטתו וכו' כדאמרי' בנדרים עכ"ל ר"ל דגרסינן הכא המשמש מטתו ערום דהיינו פריצות שיש לו להיות לנוע בשעת תשמיש כדאמרי' בנדרים דמגלה טפח ומכסה טפח כו' וק"ל: עם הדומה לחמור כו'. שמואל ודאי דס"ל הך דרפא לענין שאין יחוס לעבד ואין קדושין תופסין בו כדאמרי' במס' קידושין אלא דהכא לענין לכיעות כיון דיש בהם דעת אין סברא לחלק וגם לפני העבד מילי דפריצותא הוא ואיכהו דאסרי בפני כל חי החמירו טפי כמ"ש הטור א"ח וק"ל:

נשוף

עין יעקב

כי גם זה למעליותי׳ כי ילי עניותא לישראל כדאי׳ בחגיגה דף ט׳: ארבע דברים הקב"ה שונאן ואני איני אוהבן. כתב מהרש"א דאפשר שאין אלו כדאי לעבור על לאו דלא תשנא אחיך בלבבך עכ"ל ולכאורה קשה. דא"כ איך עבר על מלות עשה דדומה לא ששנאה וכ"ש עשה דואהבת לרעך כמוך דהוא כלל גדול בתורה ולעד"נ כפשוטו ודאי דין לשנאם אינו אסור כ"כ שלמעלה ומה"ע כמה דברים פטורים בדיני אדם וחייב בדיני שמים כי רק שמים יסוף נגד שרין לרשעים משא"כ לשנוא ראוי לקיום הכל רשעים כי ג' פיסוק

חידושים בתוס' ד"ה מלאך הממונה על הריון אבל על הלידה כו' כדאי' בתענית ג' מפתחות בידו של הקב"ה כו' ועוד הקשה תוספות התם היאך אמרינן דליכא אלא ג' מפתחות הא כתיב פתח ה' אוצרו ויוצא כלי זעמו מבואר נמי שלא נמסרו לשליח וא"כ אמאי לא חשיב לה וי"ל דלא חשיב כי אם אותם מפתחות של טובה כו' וא"ת דמשמע מהאי קרא דפתח ה' שלא נמסר מפתח של זעם לשליח הא אמרינן יורקמי שר של ברד הוי וי"ל מכלי זעם אחרינא קאמר שלא נמסרו לשליח אבל אותו של ברד נמסר ע"ש. וכתב מהרש"א ז"ל ולא ידענא מאי קשיא להו משר של ברד דהוא להו כלי זעמו הוא דהא לטובה בא כמפורש פי' ע"פ אמר יורקמי שר הברד אירד ואצנן הכבשן ואציל לצדיקים כו' עכ"ל ולא אבין קושית מהרש"א בזה דלא ידע שכוונת התוס' אינו אלא לשימנא בעלמא ולהחזיק רק קושייתם דמי יימר שיש שר על הברד כי לא מצינו בשום דוכתא שיניה מלאך שהברד נשתלח על ידו ע"כ הביאו ראיה דמצינו התם דנקט הכבשן עומד יורקמי שר הברד כו' ומדקרי ליה שר הברד ש"מ והוא ממונה עליו והברד הוא כלי זעמו של הקב"ה כדכתיב גבי מצרים ויך הברד גו' ובישובים כתיב רבים אשר מתו באבני הברד וכדאמרינן בברכות כל הזורע כו' ברד מנקה כו' הכל בודאי נשתלח על ידו כי הוא שר הברד ומה לנו זה אם לכוונה היה בא מ"מ התם דעלה במחשבתו להציל את הצדיקים וראיה לדברינו דלפי המסקנא דהתם דמלאך גבריאל הציל את הצדיקים דא"ל גבריאל אתה שר של ברד וכו' אלא אני שר של אש אלך ואקרר וכו' גם מצינו דגבריאל מהפך בזכות של ישראל כדאיתא ביומא פי"ח אלמלא לא נטגנו נחלים לידו של גבריאל כו' ואפ"ה הוא ממונה על האש הפורענות כדאיתא בנדרים שהיטיר על סדום גפרית ואם היה ע"י גבריאל דהוא שר של אש וגם כתיב וילא מלאך ה' ויך במחנה אשור הוא גבריאל כדאיתא בחלק א"ל הקב"ה לגבריאל ומגלך נטושה כו'. וכדאיתא בעי' בריש תענית שהקשה הרא"ד קושיא זו והא דכתיב פתח ה' את אוצרו הלא אשכחן פורענות ע"י שליח ומתרץ בענין אחר ואין חילוק ונפקותא כלל בזה אם הוא בא לטובה או לאו וקי"ל אבל ק"ק לפי מה שכתבו תוס' שלא הא דאמרינן מפתח של גשמים ביד הקב"ה הלא אף נגדי אתה הוא שר המטר ומתרץ אע"פ שהוא שר המטר אין עושה אלא ברשות הקב"ה א"כ לפ"ז מאי הקשה תוס' והא אמרינן יורקמי שר של ברד הוי הא י"ל ע"כ אף ע"פ שהוא שר הברד אין עושה אלא ברשות הקב"ה ולא צריך לדחוק ולתרץ מכלי זעם אחרינא קאמר כו' ויש ליישב וק"ל:

הדבר הזה נאמרו לקרות מפי בני התורני הר"ר ישראל נרו יאיר:

ט סס **א"ר** שמעון בן יוחאי חמשה דברים הן שהעושה אותן מתחייב בנפשו ודמו בראשו האוכל שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה והשותה משקין מזוגין שעבר עליהן הלילה והלן בבית הקברות והנוטל צפרניו וזורקן לרשות הרבים והמקיז דם ומשמש מטתו. אוכל שום קלוף וכו' ואף ע"ג דמנחי בסילתא ומציירי וחתימי רוח רעה שורה עליהן ולא אמרן אלא דלא שייר בה עיקרן או קליפתן אבל שייר בה עיקרן או קליפתן לית לן בה. והשותה משקין מזוגין שעבר עליהן הלילה א"ר יהודה אמר שמואל והוא שלנו בכלי מתכות א"ר פפא וכלי נתר ככלי מתכות דמי. והלן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה זמנין דמסכנין ליה. והנוטל צפרניו וזורקן לרשות הרבים מפני שאשה מעוברת עוברת עליהן ומפלת ולא אמרן אלא דשקיל בגנוסטריה ולא אמרן אלא דשקיל דידיה ודכרעיה ולא אמרן אלא דלא גז מידי בתרייהו אבל גז מידי בתרייהו לית לן בה ולא היא לכולא מלתא חיישינן ת"ר ג' דברים נאמרו בצפרנים שורפן חסיד קוברן צדיק זורקן רשע. והמקיז דם ומשמש מטתו דאמר מר הקיז דם ושמש מטתו הויין לו בנים ויתקן הקיזו שניהם ושמשו הויין לו בנים בעלי ראתן אמר רב ולא אמרן אלא דלא טעים מידי אבל טעים מידי לית לן בה:

דמו בראשו. נענש על עצמו וחובת דמו כדרשת וממנו נאחר מיתתו וראיה לדבר ודמו בראשינו דמרגלים חובת דמו יהא מוטל בראשינו: **ומתחייב בנפשו.** כלומר הוא גורס לעצמו: **שעבר עליהם הלילה.** אכולהו קאי אשום ובצל ומשקין: **בסילתא.** סל: **עיקרן.** שערות שבראש השום והבצל: **רוח טומאה.** כמדת הגלים שקורין גרמנטי"ר האוחזים את העינים: **בגנוסטריה.** מספריים: **חסיד.** עדיף מצדיק כשקוברם איכא למיחש דהדרי ומגלי: **ויתקן.** חלשים: **בעלי ראתן.** חלש יותר מדאי שיש להם סרן במוחן כדאמרינן בכתובות:

תוספות שורפן חסיד. דליכא למיחש שמא יתגלו ובערוך פי' ששרפת צפורן מזקת לאדם וכן כל דבר הבא מן האדם כדאמר בסוף פרק כלל גדול גבי דם הנדה איידי דחלשה לא מלנעא לשורפה ולכך הוא חסיד שמחמיר לשורפן אע"ג שמזיק לו:

מהרש"א מתחייב בנפשו ודמו בראשו כו'. הלשון כפול ויש לפרש מתחייב בנפשו על נפש עצמו שמזיקו בדברים אלו ודמו של איש אחר שניזק בראשו של העושה כגון נוטל צפרניו וזורקן דליכא לפרש אלא שמזיק אשה עוברה ע"י זריקתו ואפשר שזה שדקדק רש"י לפרש ודמו בראשו כמו ודמו בראשנו דמרגלים ולא הביא קרא דלעיל מיניה ודמו בראשו דההוא מתפרש דמו של עצמו בראשו של העושה ונשא"כ ודמו בראשנו דמתפרש חובת דם של אחר בראשנו כי הכא ודו"ק: רוח טומאה כו'. פירש"י כמדת הגלים כו' אבל בפרק ארבע מיתות קאמרינן מעונן זה האוחז את העינים ודורש אל המתים הוא הלן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה ולכאורה ק"ק דקאמר זימנין דמסכנין ליה והא איסורא נמי איכא ולפי מ"ש הב"י בטור י"ד סימן קע"ט ע"ש דהיינו דוקא במרעיב עצמו ולן בבית הקברות כו' כדקאמר התם אבל בלא מרעיב עצמו לא הוי בכלל דורש אל המתים וכההיא עובדא דחסיד בברכות דשמע ב' רוחות שמספרות זו לזו כו' כיחא קלת דה"נ הכא איירי בלן בבית הקברות כו' ולא הרעיב עצמו מקודם ודו"ק:

אמר רב חסדא אסור לו לאדם שישמש מטתו ביום שנא' °ואהבת לרעך כמוך מאי משמע אמר אביי שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו אמר רב הונא ישראל קדושים הם ואין משמשין מטותיהן ביום אמר (רב) [רבא] ואם היה בית אפל מותר ות"ח מאפיל בכסותו ומשמש: ויקרא יט

[ת"ח. דידע לאנטנועי כפשיה]:

מהרש"א שמא יראה בה דבר מגונה כו'. וע"פ מ"ש בהאי קרא מאי דסני לך לחברך לא תעביד ולז"א הנשמש מטתו לאור הנר הרי זה מגונה מדה כנגד מדה שהוא עושה שאפשר שתתגנה' עליו וק"ל: ואין משמשין מטותיהן ביום. דמידי דלכיעות הוא גדר ערוה וכאומרם כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה כו':

אמר

עיון יעקב

ים כאיות זו רחמנים לבן אם למעלה שונאים אותו ד' למטה שאנס אוהבים אותו: **שורפן חסיד.** עיין בתוס' ובמפרשים ובאמת בעיום אדם יושב שאין מקפידין עליהן לבורסם או כנו.זס ואולי כיון דהלפרכיים באין מקלובן שהוא הסכנה זרע של אדם כדאיתא נקיון פ"ב ע"כ אין נכון לזרקם כיון שהוא מסוגרת סיגלי"ר לכי בורסן חסיד ונונן לייק כדי לבער הסע"ת אהי"ת כ"ל: **ישראל קדושים הם.** נראה דבלינ אבר חסדא דאמר אסורה איכא לבמש ביום והא אמר דרך מלך הקדושה כך היא מנהגי כדאמרי ק"ס עלמן במותר לך ולבך כיון שהם קדושים ע"כ צריכין להיות פרושים כדאמרינן כ"פ פרק קמא דע"ז ובסוף סוטה פרישות מביא לידי טהרה טהרה מביאו לידי קדושה לבן

פירשן

דף כ **אמר** להו ר' ינאי לבניו בני אל תקברוני לא בכלים שחורים ולא [בכלים] לבנים שחורים שמא אזכה ואהיה כאבל בין החתנים לבנים שמא לא אזכה ואהיה כחתן בין האבלים אלא בכלים האוליירין הבאים ממדינת הים:

שמא אזכה. לג"ע והצדיקים מלובשים לבנים: אוליירין. בלנים משמשי מרחצאות ל"א שם מקום:

אה"ב נוסחא זו של רבי ינאי אין לגלי מן הספק שהיתה להגיד מתוך האמנתו בתחיית המתים לפי שאמרו ס"ב דכתובות עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהן ק"ו מחטה כו' לכן הראוי להקפיד על הלבושים כמוזן וכמ"ש בירושלמי דכלאים ר' יוחנן מפקד אלבישוני קורדיקא כו' ר' ירמיה מפקד אלבישוני חיורין כו' ר' ירמיה יהבו הרי מסאני ברגלי וחוטרא בידי ויהבוני אל כסרא אי אתי משיחא אנא מעתד כל זה להראות בסוגם קי"ס לפיום ליעוד המשיח אלא שתמהתי מאד על מה שפרש"י ז"ל שמא אזכה לג"ע והצדיקים מלובשים לבנים שלא מצינו פי שאמר שישבו הצדיקים בנשמותיהן בג"ע בלבושים שנקבר נפש באדמה אם לא שרצה לומר שמא אזכה לג"ע ואהיה נמנה עם הצדיקים שלעת תחיית יהיו מלובשים לבנים והמעמיד הרבר יוסף שמייסב בספר עליון יוסף:

ע"ב **אמר** ר' יוחנן חכמתא דר' חנינא גרמא לי דלא אחזי דמא מטמינא מטהר מטהרנא מטמא אמר ר' אלעזר ענותנותו דר"ח גרמא לי דחזאי דמא ומה ר"ח דענותן הוא מחית נפשיה לספק וחזי אנא לא אחזי א"ר זירא טבעא דבבל גרמא לי דלא חזאי דמא דאמינא בטבעא לא ידענא בדמא ידענא למימרא דבטבעא תליא מלתא והא *רבה הוא דידע בטבעא ולא ידע בדמא כ"ש קאמר ומה רבה דידע בטבעא לא חזא דמא ואנא אחזי:

[מרה דארעא דישראל. בקי במראות דם מכל חכמי א"י כדמפרש לקמן:]

עולא איקלע לפומבדיתא אייתו לקמיה דמא ולא חזא אמר ומה ר' אלעזר דמרה דארעא דישראל הוה כי מקלע לאתרא דרב יהודה לא חזי דמא אנא אחזה ואמאי קרי ליה מרה דארעא דישראל דההיא אתתא דאייתי דמא לקמיה דר"א הוה יתיב ר' אמי קמיה ארחיה אמר לה דם חימוד הוא בתר דנפק אטפל לה ר' אמי אמרה ליה בעלי היה בדרך וחמדתיו קרי עליה °סוד ה' ליראיו. איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה דמא לקמיה דרבא הוה יתיב רב עובדיה קמיה ארחיה אמר להו האי דם חימוד הוא אמרה ליה לברא הא חזי כמה (חכיבין) [חכימין] יהודאי אמר לה דלמא כסומא בארובה הדר שדרה ליה שיתין מיני דמא וכולהו אמרינהו ההוא בתרא דם כנים הוה ולא הוה ידע איסתייעא מלתא ושדר לה מסריקותא דמקטלי כלמי אמרה יהודאי בתווני דלבא (יתבי)

פומבדיתא. אתריה דרב יהודה בשילהי פרק קמא דסנהדרין הני דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא: ולא חזא. משום כבודו דרב יהודה: ארחיה. הריח בו: חימוד. שנתאוית לבעלה וראתה הדם מחמת תאוה: איפרא הורמיז. נכרית היתה ובן שמה [ואעפ"כ היתה משמרת עצמה מנדות וקרובה להתגייר ואף קרבנות היתה שולחת] ולשון יוני איפרא חן כמו אפריון נמטייה לר"ש: הורמיז. כמו הורמיז בר לילתא כלומר יופי שדים הוה לה: ארחיה וכו'. ואע"ג דאמר רבא [לעיל] לא ידע בדמא ניסא איתרחיש ליה: שלח לה. משום דורון: מסריקותא. מסרק כלה: מקטלא כלמי. שהורגין עליה כנים וקבריה ודאי הבין מש"ה שלח לי הלי: כלמי. כנים כדמתרגמינן כנים כלמיה: בתווני דלבא. בחדרי הלב אתם יושבים בחדרי מתרגמינן בתווניא כלומר כל חכמה מצויה (בהם) [בכם]:

תוספות והא רבה דידע. הכא גרים דרבא היה בקי. כדמוכח בסמוך גבי דאיפרא הורמיז ורש"י פי' בסמוך דאתרחיש ליה ניסא ואין נראה דדוקא בסוף הוא דאתרחיש ליה ניסא כדמוכח בסמוך]:

מהרש"א ארחיה א"ל דם חימוד כו'. וע"פ דאוירא דא"י מחכים וקרי עליה סוד ה' ליראיו שהבין זה בריאה בעלמא כמו שמליכו במלך המשיח והריחו ביראת ה' וגו' דמורח ודאין כדאמרינן פרק חלק וק"ל: איפרא הורמיז כו'. ירצה שהיתה נקראת הורמיז על שם שהיתה יודעת במעשה שדים ולכולהו דמים היה אפשר לה לעמוד על טעמם ע"י מעשה שדים חוץ מההוא דם בתרא דם כנים כדאמרינן בס"פ ארבע מיתות אצבע אלהים היא לפי שאין השד יכול לבראות בריאה פחותה מכשעורה וא"א לעמוד עליו רק בחכמה אלהית וכדאמר לעיל דלאו בטבעא תליא והכא אנא הס"י ליה רבא דשדר לה מסריקותא עד שאמרה והודית דבים ליהודאי מעלה יתירה על שאר אומות שהם יודעים בחכמות אלוהית ובתווני דלבא יתבי ע"ד השם יראה ללבב וכדאמרינן בזה סוד ה' ליראיו ודו"ק:

המפלת פרק שלישי

דף כד ע"ב **אמר** רב יהודה אמר שמואל המפלת דמות לילית אמו טמאה לידה ולד הוא אלא שיש לו כנפים תניא נ"ה א"ר יוסי מעשה בסימוניא באחת שהפילה דמות לילית ובא מעשה לפני חכמים ואמרו ולד הוא אלא שיש לו כנפים:

דמות לילית. שידה שד יש לו פרצוף אדם ויש לו כנפים:

תוספות המפלת דמות לילית אמו טמאה לידה. וא"ת פשיטא מי גרע מגופו חיה ופניו אדם דהוי ולד לב"ע וי"ל דהתם יצא מתורת בהמה והוי אדם והכא לא יצא [כלל] מתורת לילית וכו':

תניא אבא שאול אומר קובר מתים הייתי והייתי מסתכל בעצמות של מתים השותה יין [חי] עצמותיו שרופים מזוג עצמותיו סכויין כראוי עצמותיו משוחין וכל מי ששתייתו מרובה מאכילתו עצמותיו שרופין אכילתו מרובה משתייתו עצמותיו סכויין כראוי עצמותיו משוחין. תניא אבא שאול אומר ואי תימא ר' יוחנן קובר מתים הייתי פעם אחת רצתי אחר צבי נכנסתי בקולית של מת ורצתי אחריו שלשה פרסאות וצבי לא הגעתי

עיון יעקב

ידבין דלשמש ביום: אמר מה פלא דמים דאיפרא. הוצרך לראיה זו כי היכא דלא ליימא דאסור גדול עביד מלבד שהוא בכלל ועצומים כל הרוגיה זה שהגיע להוראה ואינו מורה אלא דהיכא איסור במקום ת"ח וכבר השתבח עצמו דוד המלך עליו השלום שידי מלוכלכות בדם ושפיר כדי לטהר אשה לבעלה להכי הביא ראיה מדר"א דהיכא שיש שם גדול ממנו דאסור אין להורות במקומו:

קובר מתים הייתי. ללמדך דרך ארץ שלא יאמר אדם קובר מתים אני ודמשמע עדיף אלבה להיות קובר מתים כדרך שאמרו רבים שמו לימא לא לימא כי בכל יום שם מלפים שיהא בלע שום לגלג: והייתי מסתכל בעצמות של מתים. פירוש כגון הכי דאמרינן פלקטין עצמותיהן ומהבריו אוקי אגב אבותיהן וידע דרבינן בסייגן הנ.גס

הגעתי וקולית לא כלתה וכשחזרתי לאחורי אמרו לי של עוג מלך הבשן היה. תניא אבא שאול אומר קובר מתים הייתי פעם אחת נפתחה מער תחתיה ועמדתי בגלגל עיניו של מת עד חוטמי כשחזרתי לאחורי אמרו עין של אבשלום הוה ושמא תאמר אבא שאול ננס הוה אבא שאול אריך בדורו הוה ור' טרפון מגיע לכתפו (הוה) ורבי טרפון ארוך בדורו הוה (ורבי עקיבא מגיע לכתפו ור"ע ארוך בדורו הוה) ור' מאיר מגיע לכתפו ור' מאיר ארוך בדורו הוה ורבי מגיע לכתפו ורבי ארוך בדורו הוה ור' חייא מגיע לכתפו ור' חייא ארוך בדורו הוה ורב מגיע לכתפו רב ארוך בדורו הוה ורב יהודה מגיע לכתפו ורב יהודה ארוך בדורו הוה ואדא דיילא (דפומבדיתא) מגיע לכתפו *ופרשתכינא [דפומבדיתא] קאי ליה לאדא דיילא עד חרציה וכולי עלמא קאי ליה לפרשתכינא עד פלגיה:

סכויין. שחורים שמעתי. ל"א סכויין בלא מוח ומשיחה אלא יבשים: מזוג. יותר מלאי: קולית. עלם הירך: דיילא. שמש דרבנן ולדא שמו: פרשתכינא. שם איש:

תוספות אכילתו מרובה שתייתו פי' יותר מלאי מרובה על השתייה דהא דרך אכילה להיות מרובה על השתייה כדאי' בפ"ק דמגילה והשתייה כדת אין אונס כדת של תורה דאכילה מרובה משתייה דקרבנות יש יותר מנסכים והא דאמרינן בערבי פסחים ובגיטין אכול שלים [ושתה שלים והנח שלים לכשתבעוס העמוד על מילואך לאו דוקא אלא שבין אכילה ושתיה יהיו שתי שלישים]: פרשתכינא. פירש בקונטרס שם איש וכן בערוך ואינו כן דא"כ הוה ליה למימר מפומבדיתא אלא פירש רשב"ם לשון פרנסות וממשלה:

מהרש"א קובר מתים כו'. הכונה כי לד הטהרה לא תבא לאדם אלא בהתרחק יפה מן לד השמאלית הטומאה כמ"ש בהפך כטובל ושרץ בידו ומדמה לד הטומאה לקובר מתים שנעשה אבי אבות הטומאה ואמר, פ"א הייתי רץ אחר לבי ר"ל לבא לידי טהרה ומדמה לה ללבי חיה טהורה ע"ש הרילה בכ"מ כמו הוי רץ כלבי דהיינו בהלבי שהוא דמיון הטהרה היה רץ מפני ולא הגעתיה לפי שהייתי רץ אחריה בקולית שהיא עלמית הטומא' שעדיין לא נתרחקתי מטומאה עד שחזרתי לאחורי להתרחק מהטומאה של עלמית הקולית אז באתי לידי לד הטהרה וא"ל בדמיון קולית ועלמות הטומאה של עוג מלך הבשן שהיה בא מלד הטומאה מן הנפילים בני שמחזאי ועזאל כדאיתא במדרש וכקט בשיעור טומאת קולית ג' פרסאות דכן אמרו פ"ב דברכות בעוג שעקר טורא בר שלשה פרסי לזרוק על ישראל דזה לטומאת זה עשה אלהים דשיעור מחנה ישראל שהיה מקום טהרה להוליא הטומאה והטמאים מחוץ למחנה היה ג"כ ג' פרסאות ובכח הטומאה כשיעור הזה היה רלונו לבטל כח הטהרה מהם כמפורש בפרק הרואה ע"ש בחידושינו ובדמיון זה קאמר באבשלום שבא מלד הטומאה אמו שהיה בן אשת יפת תואר כמ"ש באגדה שאלו יהודי הארכי דוד מ"ט נשבת יפת תואר כו' והיינו שנפתחה מערה הטומאה תחתי ועמדתי במקום הטומאה בגלגל עינו כמ"ש פ"ק דסוטה שאבשלום נתן עיניו במה שאינו שלו ונטה בעיניו לצד הטומאה לשכוב עם נשי אביו ואמר שעמדתי במקום טומאה זו עד חוטמי שהוא מקום שהנשמה הטהורה תלויה בו עד שחזרתי לאחורי להתרחק מטומאה זו לאחוז בלד הטהרה ועליתי ממקום טומאה זו וק"ל:

ולאשתו כתנות עור וילבישם מלמד שאין הקב"ה עושה עור לאדם אא"כ נוצר:

תוספות שאין הקב"ה עושה עור כו'. דכתנות עור בעור אדם מיירי כדמתרגמינן על משכיהון:

אבא שאול אומר תחלת ברייתו של ולד *מראשו וכי עיניו כבי טיפין של זבוב תני ר' חייא מרוחקין זה מזה. שני חוטמין כבי טיפין של זבוב תני ר' חייא ומקורבין זה לזה ופיו מתוח כחוט השערה וגויתו כעדשה ואם היתה נקבה *נכרת כשעורה סדוקה לארכה. וחתוך ידים ורגלים אין לו ועליו מפורש בקבלה הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני חיים וחסד עשית עמדי:

טיפין של זבוב. עיני הזבוב: ופיו מתוח כחוט השערה. סדק קטן וכראה כאילו חוט השערה מתוח שם: גויתו. גיד אבר הזכר: כשעורה. שהיא סדוקה לארכה: וחתוך ידים ורגלים. עדיין אין כראין כדאמרינן תחלת ברייתו מראשו: [כחלב. זהו שכבת זרע שהוא ניתוך וקלוש ומתחלה מעט יליאתו כחלב ואח"כ נעשה קפוי]:

תוספות תחלת ברייתו מראשו. תימה דבפ"ב דסוטה קאמר אבא שאול תחלת ברייתו מטבורו ונראה לר"ת דגרסינן כרשון וכן פי' ר"ת [ובתוספתא] פי' כעין חגב דשלעם מתרגמינן רשון וכן משמע דמיירי בשיעור האברים: עור ובשר תלבישני וגו'. בריאת עור ובשר והדר עצמות וגידים ובתחיית המתים דיחזקאל איפכא גידים והדר בשר ומפרש במדרש [למה"ד] מלבוש שאדם (לובש) [פושט] ראשון (פושט) [לובש] אחרון: [עיין בגמרא כמה גירסאות ובמהרש"א]:

מהרש"א הלא כחלב כו'. נראה דאכולה שמעתיה קאי וסדר בריאה קחשיב עד שנעשה ולד גמור הלא כחלב תתיכני הוא שפיר מלא דם כמ"ש בפ"ק שהחלב של אשה נעשה מדם אשה ואח"כ כגבינה תקפיאני הוא שפיר מלא גנונים כאן כיון שאין עור ובשר מדמה לה לגבינה הקפוי מחלב ואיכא חוששת לוולד ואחר כך עור ובשר תלבישני דהיינו שפיר מרוקם כדאמרינן לעיל דאיכא למ"ד מלא בשר טמאה לידה ואיכא למ"ד בעור תליא מלתא ואמר אח"כ ועצמות וגידים תסוככני הוא יצירת הגוף של ולד גמור ואח"כ חיים וחסד וגומר היא הנשמה שנתנה בו ואח"כ ופקודתך שמרה רוחי כדאמרינן לקמן מדת ב"ו כו' ואילו הקב"ה לר עובר במעי אשה פתוחה ופיה למטה ומשתמר כו' ע"ש ועיין בתוספות פרק בתרא דברכות בשם מדרש תנחומא וק"ל:

ת"ר שליא בבית הבית טמא [לא שהשליא ולד אלא שאין שליא שאין ולד עמו] דברי ר"מ ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון מטהרין וכו' יתיב רב פפא אחוריה דרב ביבי קמיה דרב המנונא ויתיב וקאמר מ"ט דר"ש דקסבר כל טומאה שנתערב בה ממין אחר בטלה אמר רב פפא היינו נמי טעמייהו דר"י ור' יוסי אחיכו עליה מ"ש פשיטא אמר רב פפא אפי' כי האי מלתא לימא איניש ולא נשתוק קמיה רביה משום שנא' אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה:

מ"ט דר"ש. כהי דכתוק נ"מ כל גופו של מת כאן הוא וה"ל כרקב וכלל [בשר המת שכמוח ונעשה ליחה סרוחה]: ממין אחר אפי' ממין טומאה אם איכה שוה לה בטלה: אחיכו עליה א"ל

את זו דרש ר' יהושע בן חנניא ויעש ה' אלהים לאדם

פסיעא

שפיעא מ"ס טעמייהו מטעמים כולא חדא מלתא אמרי: אפי' כי האי מלתא. דאייתי לידי מוכא: לימא אינש. דילמא מהוך דבריו אי"ל טעמא: ולא לשתוק. ולימא מסברנא ליה: אם נבלת. עלמך על ד"ת סופך להתנשא: ואם זמות. ושתקת סופך לשום יד על הפה שלא תדע להשיב את השואלין:

דף ל ע"ב

דרש ר' שמלאי למה הולד דומה במעי אמו לפנקס שמקופל ומונח ידיו על ב' צדעיו וב' אציליו על ב' ארכובותיו וב' עקביו על ב' עגבותיו וראשו *על ברכיו ופיו סתום וטבורו פתוח ואוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול להיות אפי' שעה אחת ונר דלוק על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם עד סופו שנא' °בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך ואל תתמה שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא ואין לך ימים שרוי בטובה יותר מאותן הימים שנא' °מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים הוי אומר אלו ירחי לידה ומלמדים אותו כל התורה כולה שנאמר °ויורני ויאמר לי יתמוך דברי לבך שמור מצותי וחיה ואומר °בסוד אלוה עלי אהלי מאי ואומר וכי תימא נביא הוא דקאמר ת"ש בסוד אלוה עלי אהלי וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה שנאמר °לפתח חטאת רובץ ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו שנא' *כי (לך) [לי] תכרע כל ברך [תשבע כל לשון כי (לך) [לו] תכרע כל ברך זה יום המיתה שנאמר °לפניו יכרעו כל יורדי עפר. תשבע כל לשון זה יום הלידה שנא' °נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה ומה היא השבועה שמשביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפי' כל העולם כולו אומרי' לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בך טהורה היא אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הריני נוטלה ממך. תנא דבי ר' ישמעאל משל לכהן (שנתן) [שמסר] תרומה לעם הארץ ואמר לו אם אתה משמרה בטהרה

דף לא

מוטב ואם לאו הריני שורפה לפניך א"ר אלעזר *מאי קרא °ממעי אמי אתה גוזי מאי משמע דהאי גוזי לישנא דאשתבועי הוא דכתיב °גזי נזרך והשליכי. וא"ר אלעזר למה ולד דומה במעי אמו לאגוז מונח בספל של מים אדם נותן אצבעו עליה שוקע לכאן ולכאן:

פנקס. לוחין שכותבין בהם הגלחין: אציליו *איסול"ש: נפתח הסתום. פיו: ונסתם הפתוח. טבורו: שלא יהרוג את אמו. שבית הרחם אינו רחב להוציא רעי הנאסף בו: ת"ש בסוד אלוה עלי אהלי. והא אמרינן בירחי לידה מדכתיב כירחי קדם: ולא נשבע למרמה. שקיים שבועתו לשמור את התורה דאי בשבועה בעלמא אטו משום דלא נשבע למרמה חשיב להן בעולין בהר ה': מאי קרא. דמשביעים אותו ביום הלידה: נזרך. לשון מירות דהיינו נדר דדמי לשבועה:

תוספות שני אציליו על שני ארכובותיו. פי' הקונט' איסול"ש ור"ת פי' דאציל היינו קוד"א דאמרינן בפרק האומר משקלי משקל ידי עלי משקל רגלי עלי כו' ומכנים ידו עד האציל ורגליו עד הארכובה וקוד"א ביד הוא כנגד הארכובה ברגל ועוד דהתם משמע דאציל הוא מרפק ובאהלות משמע שמונה לפי סדרי איברי האדם דמרפק היינו קוד"א ועוד אמרינן בפ"ב דזבחים לא יחגרו ב"ע שאין חוגרים אלא כנגד אצילי ידיהם והיינו כנגד הקוד"א שדרך העולם לחגור דבבית השחי אדרבה שם הוא מקום זיעה:

מהרש"א ואינו מוציא רעי כו'. גם מכפלאות הבריאה מעיילנא אית ליה ומפקנא לית ליה כמ"ש באוכלי המן וק"ל: אפי' שעה א' כו'. וכתב הב"י א"ח סימן ו' בשם הר"מ מרוטנבורק שאין לגרוס אפילו שעה אחת שהרי ראינו שסותם את פיו הרבה שעות ויכול לחיות כו' ע"ש ליישב זה ועוד כ"ל לקיים הגרסא בשמעתין ולא קאי איצא לאויר העולם אלא אעיקר מלתא דכתיב הכא לאשמועי' הפלא דבתחלת הבריאה הוא בהפך דהיינו פיו סתום וטבורו פתוח ואז קאמר שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת והרמ"ה ז"ל נמי לא כתב דאין לגרוס אלא בברכת אשר יצר דוקא דהתם קאי איצא לאויר עולם ודו"ק: נרו עלי ראשי וגו'. הוא כח הנשמה שנקראת נר כמאמר נר אלהים נשמת אדם. ואמר שאין לך יותר בטובה כו'. דהא איוב מקודם שבאו עליו ימי הרעה היו לו טובות הרבה כמה שנים כמפורש בקרא ולא בקש על אותן שנים אלא על ירחי קדם כו' ועל הימים שאלוה ישמרני שהם גם כן ימי עיבורו כדלקמן שמשתמר הולד במעי אמו: ואמר ומלמדין אותו כו' שנא' ויורני ויאמר לי יתמוך וגו'. משמע ליה קלת דהאי קרא נמי איירי בימי עיבורו של הולד מדכתיב בסוד אלוה וגו' ומוכרע נמי דאיירי בימי עיבורו כדמסיק וכפרש"י מדכתיב גבי ירחי לידה וק"ל: שנא' לפתח חטאת רובץ וגו'. בפרק חלק אמרינן אימתי יצה"ר שולט באדם משעת יצירה דכתיב לפתח חטאת וגומר דהיינו יצה"ר והיינו מלאך המות כדאמרינן בפ"ק דב"ב ע"ש: שנאמר לפניו יכרעו כל יורדי עפ. דאיתא במדרש שהאדם בשעת מיתתו רואה פני שכינה כפירש"י בספר תהלים תשבע כל לשון זה יום הלידה והקדים בקרא יום המות ליום הלידה דהכי פירושו שעל כן יכרעו כל יורדי עפר ביום המיתה על שכבר נשבע ביום הלידה. ומייתי מקרא שנא' נקי כפים ובר לבב ולא נשבע וגו'. משמע ליה דהשבועה דיום הלידה קאמר נקי כפים וגו' כולל כל מעשה אדם ומחשבותיו שהיו טובים ואמר אשר לא נשא וגו' כי בזה שהיה נקי כפים ובר לבב בעוה"ז הוא שקיים שבועתו ולא נשבע למרמה ביום לידתו ומה היא השבועה כו' שע"כ א"ל או צדיק תהיה בעולם שתבא לשם כמו שהיית צדיק במעי האם שהיית מוכן ופנוי שם ללמוד תורה כן תהיה גם מכאן ואילך ואל תהיה כפתה ליצה"ר ולכל הטומאה השמאלית שיצא לך בעת לידתך אך ראה שתהא כשמתך נשארה טהורה כמו שכתוב לך מהקב"ה שהוא טהור ומשרתיו טהורים

עיון יעקב

הנהנתן צאכינאן: מלמדים אותו כל התורה. הא דלומדין עמו כל התורה כיון דלבסוף משכח י"ל דלכך לומדין אותו כל התורה לפי רמ"ל דילה"ר ניתן בו משעת יצירה ויהא הולד בוטע במעי אמו ויולא לכך לומדין עמו כל התורה שיהא התורה שבלין ליצה"ר וכמ"ש בחידושינו פ' חלק דף ל"א עיין שם ולהכי כשיולא לאויר העולם משכח כל התורה להכי כאמת בוטע ויולא ולמ"ד דיצה"ר ניתן בו משעת יציאה ס"ל דלכך למד במעי אמו כדי כשיגיע אח"כ בתורה ויהא נח וקל על ידי סייעתא דשמיא לכוון ד"ת על מכונה כמו שלמד תחלה והא דאמרינן עינא בי' עינא היינו אם משכח על ידי פשיעה ומשא"כ מתמת אונס כזה ולכך משכח קודם יציאתו כדי שיהא הבחירה בידו לבחור בחיים ויהא שכרו כפול משא"כ אם יהיה בהכרה כבעל חוב משהלם יציאתו: תנא דבי ר' ישמעאל משל וכו'. עיין במנחות דף ל"ט דתנא גם כן מדבי רבי ישמעאל משל כזו וע"ש בחידושינו

עשורים ושבועה זו ודאי דלא קיילא על הקטן עד י"ג שנים שאז יצא יל"ע ואליו השמע אז בשבועה זו ומקיים ואם לאו שהשמע ליה"ר ותטמא בשמתך הריני טורפה לפניך כמו תרומה טמאה ועוד נראה שהקדים בכאן יום המיתה ואחר כך יום הלידה כענין ששמעתי בסוד גלגול נשמות בפסוק שאמר ובכן ראיתי רשעים קבורי' בבכר מתו ושבו ובאו ממקום קדוש בגוף שני והוא משתבח בעיר שהוא הגוף אשר כן עשה כבר ולא שב ממעשיו הראשונים הרעים שעשה בהיותו בגוף ראשון ובו ידבר גם כאן שהקדים יום המיתה בגוף ראשון קודם לידתו שנית וע"כ כשהולדו בגוף שני משביעין אותו אף שכל הנשמות מושבעים מהר סיני. משביעים אותו כשהולדו שנית תהי לדיק ואל תהי רשע כבראשונה ואפילו כל עולם כולו אומרים לך לדיק אתה היה רשע בעיניך כי מי יודע במה תכופר עונותיך הראשונים שעשית בגוף ראשון וק"ל: אתה גוזי כו'. פי' ממעי אמי אתה משביעי וגוזי הוא במספר שם בן ד' ונייתי שהוא לשון שבועה מדכתיב גזי נזרך וגו' דלפי פשוטו מה הוכיח אותם בזה שישליכו נזם נזירותם אבל הוכיחם גזי נזרך וגו' ר"ל קיים שבועתך שנשבעת בעת הלידה ומתן תורה והשליכי מעשים הרעים שעברת בזה על שבועתך וק"ל:

מו סס **ת"ר** ג' חדשים הראשונים ולד דר במדור התחתון אמצעיים ולד דר במדור האמצעי אחרונים ולד דר במדור העליון וכיון שהגיע זמנו לצאת (מתרפק) [מתהפך] ויוצא וזהו חבלי אשה והיינו דתנן חבלי של נקבה מרובין של זכר (דא"ר) [וא"ר] אלעזר מאי קרא
תהלים קלט °אשר עשיתי בסתר רקמתי בתחתיות ארץ דרתי לא נאמר אלא רקמתי מאי שנא דחבלי נקבה מרובין משל זכר זה בא כדרך תשמישו וזה בא כדרך תשמישו זו הופכת פניה וזה אין הופך פניו. ת"ר שלשה חדשים הראשוני' תשמיש קשה לאשה וגם קשה לולד אמצעיים קשה לאשה ויפה לולד אחרונים יפה לאשה ויפה לולד שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז. תנא המשמש מטתו ליום תשעים כאילו שופך דמים מנא ידע אלא
סס קיח אמר אביי משמש והולך °ושומר פתאים ה'. ת"ר שלשה שותפין יש באדם הקב"ה ואביו ואמו אביו מזריע לובן שממנו מוח שבראשו וגידין וצפרנים ועצמות ולובן שבעין. (אשה) [אמו] מזרעת אודם שממנו עור ובשר ושערות ושחור שבעין. והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וראיית העין ושמיעת האוזן ודבור פה והלוך רגלים ודעת ובינה והשכל וכיון שהגיע זמנו להפטר מן העולם הקב"ה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו מניח לפניהם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי פוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא:

חבלי. לערא: רוקמתי. היינו יצירה ראשונה וכתיב בתחתיות דהיינו מדור התחתון: דרך תשמישו. הוא פניו למטה כן זכר נולד פניו למטה נקיבה פניה למעלה הלכך נקבה לריכה להתהפך דהא כשהיא במעי אמה פניה למטה כדאמרינן לעיל [ראשו בין ברכיו] אבל זכר אין לריך להתהפך: קשה לאשה וקשה לולד. מפני שדר במדור התחתון קשה לאשה לא ידענא למאי: זרע. מלבן את הילד מגיעוליו: מזורז. חזק ובריא: יום תשעים. לשלים ימים הוי היותי: מנא ידע. הא לא ידע אימת מיעברא: קלסתר. זיו מראה העין. שאף ע"פ שנבראת העין מן אב ואם אינו רואה תדע שהרי המת יש לו עינים ויש לו שפתים ויש לו אזנים ואינו רואה ואינו שומע ולא מדבר: פוץ מלחא. השלך המלח מן הבשר ושוב אינו ראוי אלא לכלבים כך הנשמה היא מלח לגוף לקיימה כיון שהלכה אז מסריח הגוף:

מהרש"א רקמתי בתחתיות ארץ. מדמה יצירתו בבטן אמו לזרע שנזרע בארץ דתחלת רקומו בתחתית ומתגדל ועולה למעלה עד גמרו כן הוא יצירת הולד עולה ממדור התחתון לאמלעי ומאמלעי לעליון עד יום הלידה וק"ל: ליום תשעים כאילו כו'. פרש"י לשלים כו' ולא דק דמוכח דילידת הולד לרע"א ימים או לרע"ב או לרע"ג ימים כדאמרי' לקמן וק"ל: ממנו עצמות כו'. יש לכוין בזה שאמר לבן ליעקב אך עלמי ובשרי אתה דהיינו שהיה קרובו .מלד אביו יצחק שממנו עלם ומלד אמו רבקה שממנה בשר וקל להבין:

מז סנ איוב ט **דרש** רב (חנינא) [חיננא] בר פפא מ"ד °עושה גדולות (עד אין חקר ונפלאות) [ואין חקר נפלאות] עד אין מספר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת ב"ו נותן חפץ בחמת צרורה ופיה למעלה ספק משתמר ספק אין משתמר ואילו הקב"ה צר העובר במעי אשה פתוחה ופיה למטה ומשתמר ד"א אדם נותן חפציו לכף מאזנים כל זמן שמכביד יורד למטה ואילו הקב"ה כל זמן שמכביד הולד עולה למעלה.
תהלים קלט דרש ר' יוסי הגלילי מ"ד °אודך על כי נוראות נפלאתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד. בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו אדם נותן זרעונים בערוגה כל אחד ואחד עולה במינו ואילו הקב"ה צר העובר במעי אשה וכולן עולין למין אחד. ד"א צבע נותן סמנים ליורה כולן עולין לצבע אחד ואילו הקב"ה צר העובר במעי אשה כל אחד ואחד עולה למינו דרש
ישעיה יב רב יוסף מ"ד °אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שיצאו לסחורה ישב לו קוץ ברגלו לאחד מהם התחיל מחרף ומגדף לימים
שמע

עיון יעקב

בפירושינו: שלשה חדשים ראשונים ולד דר במדור התחתון. וזה הוא ע"פ הנה כדבסמוך ולא עביר ניכא לטקרא לגמור מזה מוסר שילך אדם ממדרגה למדרגה כתחלה במדור התחתון ואח"כ לאמלעי ואח"כ לעליון ולא שיהא אדם רץ ומהדר אחר עושר וגדולה תכף במדור העליון לפני גדולים ממנו וכך הוא מדת לדיקים מתחלתן יסורין וסופן שלוה עד שאחריתן ישגא מאוד ומדת רשעים להיפך וע"ל לפי שגלשה שותפין יש באדם כדבסמוך ואביו שהוא התוכב המתחיל מגד יל"ר שהוא הזרע הוא עדור התחתון והאשה שאין לה מלה לתוכעו מלרה האדו' הוא מדור האמלעי וחלק הקב"ה שהוא הגומ' במדור העליון וק"ל: והקב"ה נותן בו רוח ונשמה. והם עשרה דברים ועשירי יהיה קדש על כן לריך לגמור בטהרה כדלעיל: ופיה למטה ומשתמר. על ידי הקב"ה בעלמו כי מפתח של חיה בידו ולהכי סמיך ליה הנותן מטר על פני ארץ כי אלו שני מפתחות של חיה וגשמים בידו כדאיתא ריש תענית: ועל דבר זה ניסמת עינו של בלעם הרשע. אמר מי שהוא טהור וקדוש ילין בדבר זה נראה דלכך ניסמת עינו כיון שרימה הבורא ליולדה על שהתמיה על דבר זה שאינו נכון שיביע בדבר זה וכדאמרינן בנדרים דף כ' קומין מפני מה הוין מפני שמסתכלין באותו מקום ובאמת אין מסם ראיה דהתם הטעם משום דמגרי יצה"ר אנפשיה מה שאין שייכות לזה בעליונים וכל שכן הקב"ה בעלמו וכיון שהוא רימה היולד' ולי' לורם לגבר על העליו לכך כתיב נאם הגבר בשביל דבור זה שהוא עין נסתם עין וע"ל דבאמת עיקר תמיהתו בדבר זה אין תמיהא כלל אף על פי שאין נכון להקדוש ברוך הוא להסתכל בדבר מ"מ ישראל שהם חביבים ביותר שנקראים בנים למקום והנוגע בהם כנוגע בבבת עין מסתכל ומלין בשבילם אף בדבר זה לכך בלעם שסבר שישראל אינם חביבים כל כך לכך התמיה על דבר זה ובקש לקללם לכך ניסמת עינו

שמע שטבע ספינתו של חברו בים התחיל מודה ומשבח
לכך נאמר ישוב אפך ותנחמני והיינו דא"ר אלעזר מ"ד
(תהלים עב) °עושה נפלאות (גדולות) לבדו וברוך שם כבודו לעולם
אפי' בעל הנס אינו מכיר בניסו. דרש ר' חנינא בר פפא
(שם קלט) מ"ד °ארחי ורבעי זרית וכל דרכי הסכנת מלמד שלא
נוצר אדם מן כל הטפה אלא מן הברור שבה. תנא דבי
ר' ישמעאל משל לאדם שזורה בבית הגרנות נוטל את
האוכל ומניח את הפסולת כדר' אבהו דרבי אבהו רמי
(ש"ב כב) כתיב °ותזרני חיל וכתיב °האל המאזרני חיל אמר דוד (תהלים יח)
לפני הקב"ה רבש"ע זריתני וזרזתני:

עולה למעלה. כדתניא לעיל אחרונים דר במדור העליון: כולן עולין למין אחד. זרע האב והאם נעשים בריה אחת: צבע. כמה סממנין צריך לצבע בהן קליפת עץ ועפצים של נפחים וכמה דברים וכולן נעשים שחור ואינו יכול לצובעו בצורה אחת מב' וג' גוונים (מב') [בב'] וג' מקומות: וכל אחד ואחד עולה למינו. לובן מן האיש ושחור מן האשה: כי אנפת בי. מפני הכעסת עלי אני מודה לך שלטובתי היה: ישב לו קוץ ברגלו לאחד מהם. ולא יכול לצאת: לבדו. הוא לבדו יודע שהוא נס אבל בעל הנס אינו מכירו: ארחי. תשמישי כמו דרך גבר בעלמה: ורבעי. תשמישי לשון רביעה: זרית. ברירת בנפה שקורין וא"ן כמו ברחת ובמזרה: הברור. קלי"ל בלע"ז: ותזרני. חסר אל"ף (לשון מזרה: זריתני. ואח"כ תאזרני) [זריתני לשון מזרה זריתני מן הברור ואח"כ זרזתני ותאזרני ג"י רש"ל] לשון חגירת כח במתנים: (זריתני. מן הברור):

מהרש"א שלא כמדת ב"ו כו'. לפי שהכופרים בזה נתנו טבע לכל הברואים אמר שזה הוא מהנמנע מב' צדדים הא' עושה גדולות וגו' דהיינו מפני עומק המושג וגדלו אי אפשר לחקור עליו והב' נפלאות אין מספר שהם נפלאים מהחוקר מחמת רבויים שילאה שכל אדם לעמוד על טבעם ומייתי מדת ב"ו נותן חפץ כו' ד"א אדם נותן חפציו לכף כו' שכל זה הפך הטבע וק"ל: נפלאתי נפלאים וגו'. פי' שאני יגע לחקור בפלאי פלאות שבמעשיך שא"א לחקור עליהם לפי הטבע ונפשי יודעת מאד שהם נפלאים ממני והידיעה בהם נמנע ממני כמ"ש החכם תדע אשר לא תדע ועל זאת אודך שלולא זאת נתתי לבי לדרוש ולחקור בהם וכמאמרם במכוסה ממך אל תדרוש כו' ומייתי במעשה דהקב"ה שיש בו פלאי פלאות מדת ב"ו נותן זרעונים כו' ד"א לבע נותן כו' הרי זה פלא אחד שמעשיו הם הפך מעשה ב"ו ופלא השני שהני עניינים שהביא הם בעצמם הפכיים וק"ל: ישב לו קוץ כו'. פי' כי אנפת בי הוא הקוץ שישב. לו כי בזאת ישוב אפך ממני שלא טבעה ספינתי כמו שנטבעה לחברי ועי"ז אמר שהתחיל אז להודות ומשבח כמ"ש אודך ה' ר"ל כאילו הייתי מיורדי הים והייתי ניצל שהוא א' מד' שצריכים להודות גם עתה נצלתי ביבשה שלא ירדתי בסחורה שלי לים ומייתי כדר"א לעושה גדולות לבדו וברוך וגו' לפי שמתחלה היה זה מכוסה מן האדם רק לה' לבדו והתחיל האדם מקלל ומחרף אמר שאחר שיתברר לו ניסו אומר בהפך וברוך שם כבודו וק"ל: אלא מן הברור שבה כו'. הוא מהחסד אלקים בילירת אדם כי דבר הנעשה מהפסולת איננו טוב כמו הנעשה מן הברור וז"ש זרזתני וזריתני ע"י שזריתני מן הברור מהטיפה זרזתני שאני מהיר ומזורז והאי קרא נמי הכי מפורש ע"י שארחי ורבעי זרית את דרכי הסכנת כרגיל שעושה מהר בזריזות וק"ל:

הרי"ק מהרש"א נפלאות עד אין מספר. נראה דהוה ליה למכתב עושה גדולות ונפלאות עד אין מספר ולמה חלקן אלא לדרוש בשני דברים:

דרש ר' אבהו מ"ד °מי מנה עפר יעקב ומספר את (במדבר כג)
רובע ישראל מלמד שהקב"ה יושב וסופר את
רביעיותיהם של ישראל מתי תבא טפה שהצדיק נוצר
הימנה ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם הרשע אמר
מי שהוא טהור וקדוש ומשרתיו טהורים וקדושים יציץ
בדבר זה מיד נסמית עינו דכתיב °נאם הגבר שתום (שם כד)
העין והיינו דא"ר יוחנן מ"ד °וישכב עמה בלילה הוא (בראשית ל)
מלמד שהקב"ה סייע באותו מעשה שנא' °יששכר חמור (שם מט)
גרם חמור גרם לו ליששכר א"ר יצחק א"ר אמי אשה
מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה
שנאמר °אשה כי תזריע וילדה זכר ת"ר בראשונה היו (ויקרא יב)
אומרים אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע (ברכות נדרים)
תחלה יולדת נקבה ולא פירשו חכמים את הדבר עד
שבא ר' צדוק ופירשו °אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב (בראשית מו)
בפדן ארם ואת דינה בתו תלה הזכרים בנקבות ואת
הנקבות בזכרים °ויהיו בני (עילם) [אולם] אנשי' גבורי (ד"ה א ח)
חיל (מלומדי מלחמה) דורכי קשת (מרבים) [ומרבים]
בנים ובני בנים וכי בידו של אדם להרבות בנים ובני
בנים אלא מתוך *שמשהין עצמן בבטן כדי שיזריעו (שם ע"ב)
נשותיהן תחלה שיהיו בניהם זכרים מעלה עליהם הכתוב
כאילו הם מרבים בנים ובני בנים והיינו דאמר רב
קטינא יכולני לעשות כל בני זכרים אמר רבא הרוצה
לעשות בניו זכרים יבעול וישנה:

רביעיותיהן. עונת תשמישן: הוא. הקב"ה סייע שנטה חמורו של יעקב לאהל לאה ואותו הלילה של השכירות היה: ולא פירשו את הדבר. מנא לן: הזכרים בנקבות. בני לאה: נקיבות בזכרים. את דינה בתו משום הכי דרשה איש מזריע תחלה יולדת נקבה: שמשהין עצמן. מלהזריע: יכולני. שישהה עצמו מלהזריע: יבעול וישנה. שמתוך תאות בעילה ראשונה היא מזרעת ונהי נמי דתזריע אחריו תקדים הזרעתה בבעילה שנייה:

תוספות שתום העין. שתום הוא לשון גלוי ופתיחה כדמתרגמינן דשפיר חזי וכן בלשון משנה בע"ז הוי לשון פתיחה כדי שיסתום [ויסתום] ויגוף והכא דייק שנסתמה עינו מדכתיב שתום העין לי יקשה והא דכתיב וגלוי עינים היינו לפי מה שהיה בתחלה:

נסמית

עיון יעקב

עינו להראות כל המונע בהם כמונע בבבת עינו וזה נאם הגבר כלומר על דיבור זה דאמר איך יציץ בדבר זה ולהכי הגבר ע"ד דכתיב והלילה אמר הורה גבר איוב ג' וכן דרך גבר בעלמה במשלי על זה נסתם עינו וק"ל: מלמד שהקב"ה סייע. עיין פירש"י ומהרש"א ועי"ל דסמך אסיפא דקרא וישמע אלהים אל לאה עיין בפירש"י בחומש: ולא פירשו חכמים את הדבר. אע"ג דנפקא נמי מהא דכתיב אשה כי תזריע מ"מ לא נתפרש טעם הדבר אבל מהא דלאה נתפרש טעם הדבר כי טרם שילדה לאה ליעקב ששה בנים לא היה אהבתו שלימה כ"כ עמה על ידי כן הזריעה היא תחלה בחמדתה להעמיד תולדות ליעקב ולייחד חמדתו בלבה לכך ילדה זכרים כמותה אבל אחר שילדה בן ששי ליעקב שהוא זבולון שאמרה הפעם יזבלני אישי שלא היה עיקר דירתו אלא עמי לפי שיש לי בנים נגד כל נשיו כפי' רש"י בחומש הזריע הוא תחלה בחמדתו אותה או עכ"פ טוב לה לכך ילדה נקיבה בדומה לדמות הצייר שמצייר מה שמביט ורואה לפניו וכן משמע. עיקר הטעם בויקרא רבה סוף פ' י"ד וע"ש ביפה תואר ועיין כאן במהרש"א: ואת דינה בתו תלה הנקיבה בזכרים. עיין במהרש"א שהקשה דהא דינה זכר היתה ונהפכה לנקיבה כדאיתא פ"ט דברכות ע"ש ועי"ל לפמ"ש לעיל ולפי מה דמסיק שם בברכות דהיכי דהזריע

מהרש"א נסמית עינו של בלעם כו'. אין דבר זה מפורש בהאי קרא גם יש לעיין במ"ש מיד נסמית עינו של בלעם והרי כמה נבואות של בלעם מפסיקין בזה ונראה שסמכו בזה על הדרש ומקרא דלעיל מיניה מהאי קרא דשתום העין כתיב וישא בלעם את עיניו וירא ישראל שוכן לשבטיו שבקש לתת בהם עין הרע ליטעם אחר שראה כבר שהקב"ה מספר רביעותיהם וכמ"ש מי שהוא קדוש כו' ילין בזה וע"ז אמר עד"ז שרלה לתת בהם עיניו לרעה מיד נסמית עינו א' כדכתיב בתר הכי שתום העין ומתום מל' פתוח כמ"ש התוס' ומדלתיב עין ולא כתיב עינים כדכתיב לעיל מיניה וישא עיניו למדנו שא' מהם נסמית ועיין פרש"י בחומש ודו"ק: הוא הקב"ה כו'. דאם מלת הוא קאי על יעקב לא איצטריך כיון דכתיב וישכב עמה דהכינוי על יעקב קאי ואם קאי מלת הוא אלילה ה"ל למכתב ההוא כמו בלילה ההוא כדדה וגו' וע"כ דרשו בו דמלת הוא קאי אקב"ה שהוא סייע כו' ועיין ברא"ם מיהא כתיב כיולא בזה בפרשה וישלח ויקם בלילה הוא ואפשר דהתם נמי איכא למדרש כה"ג וכל היכא דאיכא למידרש דרשינן וק"ל: שנא' אשה כי תזריע וגו'. לאסוקא נקט לה מהאי קרא דהאי קרא איצטריך להא דרים פ' יולא דופן אשה כי תזריע וגו' עד שתלד במקום שמזרעת ועיקר הך דרשה דהכא יליף לה כדלקמן מדתלה הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים ועי"ל דלריכי תרווייהו דאי לאו אשה כי תזריע וגו' לא הוה ידעינן מהאי קרא דאלה בני לאה וגו' ואת דינה בתו אלא דהזכרים תלויים בנקבות ונקבות בזכרים אבל לא הוה ידעינן אם הוא תלוי בזריעה תחלה או בסוף ולא הוה ידעינן הא דמשהין על הבטן כדי שתלד זכר ולהכי כתב אשה כי תזריע וגו' דמשמע שתזריע תחלה ואי לאו קרא דאלה בני לאה וגו' ואת דינה בתו לא הוה ידעינן מקרא דאשה כי תזריע אלא כשהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר אבל כשהאיש מזריע תחלה לא יתחייב שתלד נקבה אלא שתלד זכר או נקבה כמו אם הזריעו שניהם בבת אחת דיולדת זכר או נקבה דבהכי מתוקמא הך דפ' הרואה הא דקתני מג' ועד ט' יבקש רחמים שיהיה זכר להכי איצטריך קרא דאלה בני לאה וגו' ואת דינה בתו דמשמע מהאי קרא דדומין הם ומטעם שתלה הזכרים בלאה תלה נמי הנקבות בזכר והשתא ה"ק בברייתא ברא־שונה היו אומרים אשה כו' איש מזריע כו' ולא פירשו הדבר היכי מפקא מהאי קרא דאיש מזריע תחלה כו' עד שבא ר' לדוק כו' שגם לידת הנקיבה תלה בזריעת הזכר תחלה כדכתיב ואת דינה בתו וגו' דומיא דאלה בני לאה וגו' שתלה הזכרים בזריעת נקיבה תחלה והרא"ם כתב בזה בדחוקים ע"ש ואין להאריך ודו"ק: ואת דינה בתו תלה כו'. יש להקשות דהא דינה זכר היה ונהפכה לנקבה כדאיתא פרק הרואה וא"כ עיקר ילירתה זכר היה ולאה הזריעה תחלה ונהפכה לנקבה ע"י תפלת האמהות והרא"ם תירלו בדחוקים ובשם ספר פענ"ח רז"ל שמעתי לתרץ הא דנהפכה דינה לבת היינו שהזכר שבבטן לאה ניתן בבטן רחל והנקבה שבבטן רחל ניתן בבטן לאה דהשתא א"ש עיקר ילירתה של דינה נקבה עכ"ד וכן מוכיחין דברי הפייטן ביולר של ר"ה עובר להמיר דבנן אחות כו' סילוף דינה ביהוסף כו' ותו לא מידי: מרבים בנים כו'. דלפי פשוטו ה"ל למכתב רבו בנים ובני וגו' כמו ובני חלי שבט מנשה וגו' המה רבו וגו' ובני רחביה רבו וגו' אבל לשון מרבים משמע דבידם להרבות וזה דבר שא"א דבני חיי ומזוני במזלא תליא אלא שבידם להרבות זכרים יותר מנקבות

דהיינו בנים ובני בנים זכרים גם כי מלינו מלת בנים כולל זכרים ונקבות הכא דכתיב גבורי חיל מלומדי מלחמה וגו' לא משמע אלא בנים זכרים ממש ועניין אשה מזרעת תחלה כו' מפורש ברמב"ן ובשאר מפרשים ע"ש וק"ל:

א"ר יצחק א"ר אמי אין אשה מתעברת אלא סמוך יח ע"א
לוסתה שנאמר °הן בעון חוללתי ור' יוחנן אומר תהלים נא
סמוך לטבילה שנא' °ובחטא יחמתני אמי מאי משמע שם
דהאי חטא לישנא דדכויי הוא דכתיב °וחטא את הבית ויקרא יד
ומתרגמינן וידכי ית ביתא ואבע"א מהכא °תחטאני תהלים נא
באזוב ואטהר. וא"ר יצחק א"ר אמי כיון שבא זכר
בעולם בא שלום בעולם שנא' °שלחו כר מושל ארץ ישעיה טז
זכר זה כר וא"ר יצחק א"ר אמי בא זכר בעולם בא
ככרו בידו זכר זה כר דכתיב °ויכרה להם *כירה גדולה מ"ב ו
נקבה אין עמה כלום נקבה נקייה באה עד דאמרת מזוני נ"ל כרה
לא יהבי לה דכתיב °נקבה שכרך עלי ואתנה: בראשית ל

בעון. ע"י דם נדה שהוא סימן להריון כדקיי"ל כל אשה שדומה מרובין בנים מרובין והוא מביאו לידי עון וקא דייק ר' יצחק בעון שסמוך לעון נדות שהוא מוזהר לפרוש הימנה: **בחטא.** לשון טבילה וטהרה כדמפרש וה"ק ע"י דם נדות שהוא מביאו לידי עון חוללתי שהוא גרם לי שאברא וכשנתטהרה אמי ממנו יחמתני: **כר.** מנחה דהיינו סימן שלום: **נקייה.** חסרה כמו ילא פלוני נקי מנכסיו: **עד דאמרה מזוני.** שיודעת להתפלל: **נקבה.** כשתנקב ותפרש שכרך ואתנה ונקבה נמי הכי דרשינן:

מהרש"א הן בעון וגו'. פרש"י ע"י דם נדה שהוא סי' להריון כו' ע"ש ויותר נראה לפרש רי אודס של אשה שממנו נולד הולד כדאמרינן לעיל שוא מדם נדה וע"כ מעוברת מסולק' נדמים וק"ל: **וסמוך לטבילה שנא' וגו'.** נראה לכאורה דר"י נמי סבר הא דלעיל סמיך לוסתה אלא שבא להוסיף דגם סמוך לטבילה מתעברת מדכתיב ובחטא יחמתני וגו' אבל א"כ הוא לא היה לריך רש"י לפרש גבי ובחטא לשון טבילה כו' וה"ק ע"י דם נדות שהוא מביא לידי עון כו' ע"ש שהרי זה מתפרש כפשטיה דלעיל ויש ליישב וק"ל: **בא שלום כו'.** כדלקמן דרך האיש מקבל פיוס ולא האשה. ומייתי שנא' **שלחו כר מושל וגו'.** פירש"י סי' שלום והרמז משל אותיו' שלו"ס וק"ל: **בא ככרו בידו כו'.** יראה כל זה ע"פ הדין כי הזכר מיום בואו לעולם ככרו בידו כי בכל מה שירלה הן במעשה ידיו הן במליאה זכה בו אבל הנקבה נקיה באה לעולם מיום בואה לעולם מעשה ידיה ומליאתה וכל שבח נעוריה לאביה ומשהשיאה אח"כ לבעלה הכל רק עד דאמרה מזוני יהבי לה כי אין האב והבעל יכולין לומר לה עשה עמי ואיני זכך והיא תוכל להוליא מעשה ידיה עד כדי מזונותיה והיינו נקבה ע"ד נקבה שכרך שלריכה לפרוש ולנקוב מה שיתנו לה ממעשה ידיה דהיינו כדי מזונותיה ולפרש"י נראה לפרש לענין מזל דבא ככרו בידו בין לטוב בין לרע ונקבה נקיה באה בלא מזל דמזלה תלוי במזל הזכר כמ"ש התוס' בפ"ק דסוטה ועד דאמרה מזוני דהיינו בתפלה אפשר לה לבטלה וק"ל:

שאלו תלמידיו את ר"ש בן יוחאי מפני מה אמרה תורה שם

עין יעקב

ודאיע שניהם בבת אחת תלה הרי בתפלה לכך תלה דינה בו לפי שהזריע בשוה לה לכן יכולה היתה להתהפך ע"י דין שרה בעלמא וק"ל: ורבי יוחנן אמר סמוך לטבילה בולאחר ונהעה יחמתני אמי לפמ"ש בחידושינו במסכת שבועות דף י"ח דאשה המתעברה סמוך לטבילתה מזרעת תחלה ויולדת זכר להכי תלה הדבר בה וכתב יחממתני אמי: כיון שבאה זכר בעולם בא שלום בעולם. וכדכתיב וראה בנים לבניך שלום על ישראל ונראה דהיינו נמי מק דאמר רב אמי בסמוך בא ככרו בידו והשם נבולך שלום חלב סינייר

תורה יולדת מביאה קרבן אמר להם בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת שלא תזקק לבעלה לפיכך אמרה תורה תביא קרבן. מתקיף לה רב יוסף והא מזידה היא ובחרטה תליא מלתא ועוד קרבן שבועה בעי איתויי ומפני מה אמרה תורה זכר לשבעה ונקבה לי"ד זכר שהכל שמחים בו מתחרטת לשבעה נקבה שהכל עצבים בה מתחרטת לי"ד ומפני מה אמרה תורה מילה לשמונה שלא יהא כולם שמחים ואביו ואמו עצבים. תניא היה ר"מ אומר מפני מה אמרה תורה נדה לשבעה מפני שרגיל בה וקץ בה אמרה תורה תהא טמאה ז' ימים כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה שאלו תלמידיו את ר' דוסתאי בר' ינאי מפני מה איש מחזיר על אשה ואין אשה מחזרת על איש משל לאדם שאבד לו אבידה מי מחזיר על מי בעל אבידה מחזר על אבידתו ומפני מה איש פניו למטה ואשה פניה למעלה כלפי האיש זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת מפני מה האיש מקבל פיוס ואין אשה מקבלת פיוס זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת. מפני מה איש קולו עב ואין אשה קולה עבה זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראת שנאמר °כי קולך ערב ומראיך נאוה:

קידושין פ"ק וע"ש במהרש"א ת"מ אשה קולה ע"ב ואין פ"ס קולו ערב כ"ס כנתי' פ"ס ב

לפיכך תביא קרבן. שבועת ביטוי חטאת: מזידה היא. ואין כאן קרבן דהא ובעלם כתיב בשבועת ביטוי: ובחרטה תליא. לפתוח לה בחרטה ויתיר לה חכם שבועתה אבל קרבן אינו עוקר ומתיר שבועה: ועוד קרבן שבועה בעי איתויי. כשבה או שעירה והאי עוף הוא: מתחרטת לשבעה. ומתאוה לתשמיש בעלה כדי שתחזור ותתעבר זכר: ומפני מה מילה לשמונה. ולא לשבעה: שלא יהא הכל שמחין. שאוכלין ושותין בסעודה: ואביו ואמו עצבין. שאסורין בתשמיש: נדה שבעה. לאו ביולדת קאי: מפני שאדם רגיל באשתו. כל שעה שירצה: קץ בה. מאוסה עליו אמרה תורה כל שעה שתראה תהא טמאה שבעה כדי שלא יהא רגיל בה ותתחבב עליו: מחזר על האשה. אדם פנוי מבקש ומחזיר עד שנושא: פניו למטה. בשעת תשמיש: זה ממקום שנברא. מסתכל באדמה שנוצר ממנה והיא מסתכלת בו שנבראה ממנו: מקבל פיוס. נוח לרצות: זה ממקום שנברא. אדמה עפר שיחוח נוח ליבטל אבל בשר ועצמות קשין. עצם כשמכין בו קולו נשמע אבל קרקע כשמכין בו אין קולו נשמע:

מהרש"א קופצת ונשבעת כו' והא מזידה היא כו'. ויש לדקדק אמאי לא תקשי ליה נמי והא דברים שבינו לבינה הוא ויכול להפר לה ביום שמעו ונראה דלא הוי מעי רש"י בהכי כ"כ ואיכא למימר דמשתמא הבעל אינו מפר לה ביום שמעו והשתא נמי ניחא קצת ומאי דפריך ר"י והא מזידה כו' דכיון דהדבר תלוי בבעלה עקרי שפיר וכעלם ממנו עד יום שמעו ולא הפר לה ודפריך נמי קרבן שבועה בעי איתויי ופרש"י כשבה או שעירה והאי עוף הוא עכ"ל יש לייבב קצת דקרבן שבועה נמי אם לא תגיע ידו מביא עוף לחטאת כמפורש בקרא ואשה נמי כל מה שקנתה קנה בעלה ה"ל כאילו לא הגיע ידה לגבי חטאת וק"ל: זכר שהכל שמחים כו' לז' כו'. עיין פי' רש"י ועי"ל כיון שמקללת אשה הוא לצער לידה כמ"ש בעצב תלדי בנים בנולד זכר הכל שמחים שלא יהיה לו זה הצער ומתחרטת לז' נקבה שהכל עצבין שיהיה גם לה צער לידה מתחרטת לי"ד ודו"ק: מילה לח' כו'. פירש"י ולא לז' עכ"ל והוא דחוק ויש לפרש דה"ק ומפני מה אמרה תורה מילה לשמונה של לידתה דלא ה"ל למתלי בטומאת ז' של לידת האשה שהפסיק בענין מילה ואחר שכתב וטמאה שבעת ימים כתב וביום השמיני ימול ואח"כ חזר לענינו ושלשים יום גו' אלא ללמדך שלא יהיו הכל שמחים כו' וק"ל: נדה לז' כו'. דהוה סגי לה ביום א' בימי נדותה כמו בימי זיבה ברואה יום אחד שאינה אלא שומרת יום כנגד יום וקאמר כדי שתהא חביבה כו' ולכך בנדה שהוא תחלת טומאה בעי ז' ימים ומשא"כ בזיבה דכבר נטמאת וק"ל: שנא' כי קולך ערב גו' כתבו התוס' אבל היא אינה מקלסתו בקול ערב אלא בלא ואדום עכ"ל והמפורסמות אין צריכין ראיה דאל"כ השואל ה"ל להביא האי קרא ולא המשיב אבל תלמודא מייתי לה בסוף הפרק לסיים הילירה בדבר טוב מענייתו וק"ל:

הרי"ף קופצת ונשבעת מתקיף רב יוסף וכו'. אפשר לומר לדעת רש"י שאין שבועה זו בביטוי שפתים אלא היא מרפרפת בלבה מתוך הצער ושפתיה נעות ונשבעת שלא תזקק לבעלה אבל קולה לא ישמע לכך מביאה קרבן מרופרף בן יונה או תור לחטאת: ומפני מה אמרה תורה מילה לח' כו'. נראה לתת סמיכות לשאלות אלו שמפני שנתן טעם לזכר שהוא לז' מפני שהכל שמחים בו מתחרטת לז' וכפי זה יקשה שביום שהיא מתחרטת היה ראוי להיות המילה ולמה תמתין עד יום הח' ונתן טעם לפי שאביו ואמו יהיו עצבים להיות אסורה לבעלה לכך יום הז' לפנות ערב תטהר ותהיה מותרת לבעלה ויהיה אביו ואמו שמחים גם הם וביום השמיני ימול כי ששון זה מילה כדכתיב שש אנכי על אמרתך גו' ולפי שעדיין יקשה וכי בשביל שיהיו שמחים האב והאם נתעכבה המילה עד יום

יום

עין יעקב

שפיר יכניעך כי כר מעלם שערי מן כרי נקים ואשה סגרא בכימו כדאיתא בב"ע ופ"ס בירושלמי ועיין כאן במהרש"א ועיין בתוספי דעם ר"ס פ' מריע ומעלה כסס: אמר להם בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת. כ"ל דלהכי מדקדק לומר כן דאי היה מתרץ בקילור בשביל שנשבעת שלא תזקק לבעלה הקשה למה תביא קרבן מנכסי בעלה לפי שבעלה חייב להביא קרבן יולדת של אשתו כדאיתא במתני' פ"ד דנגעים וב"מ דף ק"ד ע"א ונדרים דף ל"ה ונזיר דף כ"ד ע"ש בפי' הרא"ש והתוס' שם ורחוקה קרבן חובה שלה צריך להביא משא"כ נדרים ומתנות שלה כדי שלא תפסיד את. בעלה והוא בירושלמי וא"כ למה תפוש בעלה להביא קרבן יולדת כיון שבא עי' נדר לגבי היקן, ר"ס ותנו זה בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת וכיון שנודרת ונשבעת כן בעת צרה דלא עמוה לנדור בעת צרה כיעקב אבינו לא חיישינן שעשתה כן להפסיד בעלה לכן מביאה קרבן מנכסי בעלה וק"ל והרב הגאון מוהר"ר מעש"ל ז"ל שמעתי לפרש דר"ס לטעמו אזיל דאמר בנדה תנס יולדת דופן חייבת בקרבן ובבכורות פי' שריטות דיולדת דופן כוכ איתא שמעכרת וא"כ קשה למה נודרת היולדת דופן כיון ששוב אינה יולדת לכך היכב בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת כן שהיא אינה יודעת אם שהיא יולדת דופן ודרי פי' חכם שן עד כאן פסטי: קרבן שבועה בעי אתוי. פירש"י כשבה או שעירה והאי עוף הוא מ"ש מהרש"א יש לייבב דאשה כל מה שקנתה קנה בעלה כ"ל כאילו לא הגיע ידה לגבי שעלה דמביא עוף שכ"ל לכאורה נראה דנעלם ממנו סוגי'. אלו שהבאתי לעיל ועיקרא במתני' פ"ד דנגעים דאדם מביא קרבן עשיר על אשתו והכי קי"ל דעולה שמו בשליישו של בעל ואולי י"ל דר"ס ס"ל כרבנן דמשמע דפליגי אר' יהודה וס"ל דאין מעובד לה להביא קרבנותיה כדאי' בנזיר דף כ"ד (וסוגיא ע שהחמירם לבסף מעה פי' עס' שנגום שכתב דליכא מאן דפליג אר' יהודה ע"ש ומ"ע ודאי דהלכתן כר' יהודה כמו שפסק הרמב"ם שם כיון דכבמה סוגיות כוותיה אזלי והכי קי"ל בכל ורוכאה דאשם עולה עמו הוי"ק) אך קשה לפי דעת מהרש"א גם בקרבן עולה ה"ל לא הגיע ידה ולייתי עוף ועיקר הקושיא שמקשה רב יוסף לר"ס בן יוחאי כבר מתרץ הוא עצמו בכרעתים רנה פ' כי ח"ל לפי שרפרפה בלבה שביא קרבן מרופרף וע"ם כיסא סוהר: זכר שהכל שמחים כו. הי"ת והלי"ל לפי שהכלי נקבה מרוכים משל זכר כדאמר לעיל ואפשר דהוא בכלל זה, שקאמר שהכל שמחים בו אך קשה מאלם תלי איכא למימר ואולי משום לא פלוג: מפני מה אמרה תורה כו' לשבעה. הקושיא היא אדלעיל דמפני מה ניתול לשמונה משום שלא יהא אביו ואמו עצבים לפי שביומי טה דומה שעתא ע"ן מקשה לה. יהא מותשתו כ"כ לזה מתרץ שלא יהא כביל וקן בה ומה"ש נוי מנות ח"ם עפ"ש לג"ש: שנאמר כי קולך ערב ומראך נאוה. הא דלא מקשה נ"כ על אשה מפני מה מרסה גלוח שכתיב בקרא י"ל משום דבזה גם הא"ש המקלם והוא בכלל דודי לה ואדום ואמנר

שום

יום שמיני בזה. הביא דבסמוך תניא היה ר"מ אומר מפני מה אמרה תורה נדה לז' מפני שרגיל בה וקץ בה אמרה תורה תהא טמאה ז' אשה נדה כדי שתהא חביבה על בעלה וכיון שחס הקב"ה על האדם שיהיה שונא באשתו גם המילה צוה עליה ביום ח' שיהיו אביו ואמו שמחים:

בנות כותים פרק רביעי

יף לו ע"ב **רב** פפא איקלע לתואך אמר אי איכא צורבא מרבנן הכא איזיל איקביל אפיה אמרה ליה האי סבתא איכא הכא צורבא מרבנן ורב שמואל שמיה ותני מתניתא יהא רעוא דתיהוי כותיה אמר מדקמברכי לי בגויה ש"מ ירא שמים הוא אזל לגביה רמא ליה תורא רמי ליה מתני' אהדדי וכו':

לתואך. מקום: **רמא ליה תורא.** רב שמואל שחט שור לכבוד רב פפא:

אה"ב היא שאמר הקב"ה לאבינו והיה ברכה וכן והתברכו בזרעך כל גויי הארץ כי אם יאמר ירא אלקים וסר מרע בעיני כל הבריות הוא טוב והכל יכשפוהו לכל אוהביהם ואומרו ישימך אלהים כמוהו:

מהרש"א *וקדם אצל אשתו כו'. נקט האי לישנא דהוריקו ע"ש הך השתא דהשלימו לדם ירוק ופרש"י אצל אשתו של צדוקי לשאלה כו' ע"ש ולשון אע"פ שנשי צדוקים הן מתייראות מן כו' לא משמע כן אלא אשתו אשת כ"ג קאי והיתה אשת כ"ג צדוקית בהם כמו ר"י וק"ל:

יף לו ע"ב **שילא** בר אבינא עבד עובדא כותיה דרב כי קא ניחא נפשיה דרב א"ל לרב אסי זיל צנעיה ואי לא ציית גרייה הוא סבר גדייה א"ל כי קא ניחא נפשיה דרב א"ל הדר בך דהדר ביה רב אמר ליה אם איתא דהדר ביה לדידי הוה אמר לי לא ציית גדייה א"ל ולא מסתפית מר מדליקתא א"ל אנא איסי בן יהודה דהוא איסי בן גור אריה דהוא איסי בן גמליאל דהוא איסי בן מהללאל אסותא דנחשא דלא שליט ביה רקבא א"ל ואנא שילא בר אבינא בוכנא דפרזלא דמתבר אסותא דנחשא חלש רב אסי עיילוה בחמימי אפקוה מקרירי עיילוה בקרירי אפקוה מחמימי נח נפשיה דרב אסי
יף לז *אזל שילא אמר לדביתהו צביתי לי זוודתא דלא ליזל ולימא לרב מילי עילואי צביתא ליה זוודתא נח נפשיה דשילא חזו דפרחא אסא מהאי פוריא להאי פוריא אמרי ש"מ עבדו רבנן פייסא:

(**עבד עובדא כותיה דרב.** בענין המקשה ורואה דם הרי זו נדה אם היא ליומא או לאו. והבנת דין זה בגמרא כי זה המאמר לא נכתב כאן כי אם לענין עובדא בין החכמים בשעת פטירתם להודות על האמת): **צנעיה.** הסתר אותו דבר ואמור לו שיחזור בו דעתו לגמרי: **גרייה.** ברי"ש כלומר גרור ומשוך אותו בדברי טעם ורמיות שיחזור בו: **גדייה.** הכריתו בשמתא כמו גודו אילנא: **לדידי הוה אמר לי.** דתלמידיה אנא: **גדייה.** שמתיה: **מדליקתא.** שמא תכוה בגחלתי: **אסותא.** משום דשמיה אסי דריש לשמיה הכי: **עיילוה בחמימי.** מולי חום: **קרירי.** מולי צונן:

אזל שילא אמר לדביתהו צבית לי זוודתא. תכריכין: **מיל** שלא ילשין עלי בפני רב: **דקא פרחא אסא.** רגילין היו להכות הדס על המטה וההדס של אותו פורח היה והולך ממטה למטה: **פייסא.** שלום:

תוספות נדייה. פרש"י דרב אסי טעה בין רי"ש לדל"ת ואין נראה אלא נראה דאיהו א"ל גדייה בדל"ת רפיא כלו' משכהו בדברי טעם עד שיחזור כמו משכו דמתרגמינן נגידו וכמו גוד או איגוד והוא סבר גדייה בדגש כמו גודו אילנא: איסי בן מהללאל. בערכי פסחים יש תנא דיש לו כל השמות הללו ועוד קרי ליה התם הוא יוסף הבבלי והוא יוסף איש הוצל ולאו תנא אחר הוא כמו שיש מפרשים שם דהא בפרק הוציאו לו פריך מאיסי בן יהודה ליוסף איש הוצל והכא לא מייתי אלא שמות דאיסי דדמו לרב אסי:

מהרש"א זיל צנעיה ואי לא ציית גרייה כו'. עיין פרש"י ותוס' אבל בערוך בערך גנע פי' זיל לגניה מוכעהו מזה ואי לא ציית גדדיה כלומר אם אינו מקשיב וחוזר בו מכעהו בהכאות ופצעים מלשון לא תתגודדו עכ"ל ולא ידענא לפירושו מאי קאמר הוא קסבר גדייה קאמר ליה כו' ונראה לפרש מה שפי' גדדיה מלשון גדידה היינו למאי דסבר רב אסי דגדדיה קא"ל והוא לא א"ל אלא גדייה מלשון משיכה והוא קרוב לפי' התוס' דטעה בדגש שא"ל גדייה בלא דגש שהדגש בד' מביא עוד ד' אחרת ועי"ל בהיפך הוא קא"ל גדייה בדגש כמו גדדייהו בב' דלתין דהיינו שימכעהו על ידי גדידה והכאה בעלמא והוא סבר גדייה בד' אחד מלשון גודו אילנא דהיינו הכריתהו בשמתא וק"ל: אנא איסי בן יהודה כו'. כל השמות הללו היו לאביו למעלתו וע"כ זכר לו זה שזכות אביו יעמוד לו שיהיה ע"ש שמו אסי אסותא דנחשא כו' ור"ל קשה כנחושה ולא מסתפינא מדליקתא דקאמרת וא"ל אנא כו' בוכנא דפרזלא דמתבר כו' הוא עלי שכותשין בו ובריש פ' המוליא יין מאי בוכנא בא ואכנה. ואמר שהליש רב אסי עיילוה בחמימי כו'. ואפשר שנענש משום דשלא כדין גדייה ושמתיה לפי טעותו בדברי רב והיינו דעיילוה בחמימי כו' כמ"ש לא מסתפית מר מדליקתא. ושאמר צבית לי זוודתא כו'. אפשר שהיה חם בגופו שימות גם הוא ע"י השמתא שנענש בו. ואמר דחזו דפרחא אסא מהאי פוריא כו'. ע"ש שהצדיקים שנקראו הדסים עשו שלום כמ"ש והוא עומד בין ההדסים וק"ל:

כא רף לה **אמר** שמואל אין האשה מתעברת [ויולדת] אלא לרע"א יום או לרע"ב יום או לרע"ג הוא דאמר כחסידים הראשונים דתניא חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהם אלא בד' בשבת שלא יבואו נשותיהן *לידי חלול שבת. בד' ותו לא אימא מרביעי ואילך אמר מר זוטרא מאי טעמייהו דהחסידים הראשונים דכתיב °ויתן ה' לה הריון הריו"ן בגימטריא מאתן ושבעים וחד הוו אמר מר זוטרא אפילו למ"ד יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעים יולדת לשבעה יולדת למקוטעים שנא' °ויהי לתקופת הימים ותהר חנה ותלד בן מיעוט תקופות שנים מיעוט ימים שנים:
(שם ע"ב) (רות ד) (ש"א א)

או לרע"א. דהוו להו ט' חדשים שלמים של שלשים וביום ראשון של עשירי יולדת: **או לרע"ב.** כלומר אם לא קלט הזרע יום ראשון וקולט בשני ומיום קליטתו הוי התחלת העיבור: **או לרע"ג.** שאם

עיון יעקב

שזה כוונת התוס' וק"ל ועיין במהרש"א וגלוף אחכה: **חלש רב אסי.** הטעם דחלש הוא עיין במהרש"א ועי"ל לפי ששילא לא רצה להקל רק להחמיר לפי סברתו ש"ב לא חש בו לכן לא יבא עשה ששמתיה: **דכתיב ויתן ה' לה הריון.** הריון בגימטריא רע"א ועיין שם בילקוט אמרו אותו לילה שבא עליה מת לפיכך הכל יודעין שאותו הלילה נתעברה לכן

כאם לא קלט בשני קולט בשלישי אבל אם לא קלט בשלישי כבר אינו קולט דקי"ל דעד (שלשה) [שלישי] הוי ראוי להזריע מכאן ואילך מסריח במסכת שבת בפולטת שכבת זרע ליום השלישי בפרק רבי עקיבא: הוא. שמואל דאמר כחסידים: **לידי חילול שבת.** שלא תלד (בשביעי) [בשבת] ויצטרך לחלל עליה את השבת: **אלא ברביעי.** אבל ליל ג' וליל ב' ומוצאי שבת לא דאי מתעברת במוצאי שבת שמא תלד לרע"ג דמטי בשבת וכמלא שבת מתחלל שכיון רבות לחללו מפני סכנת גופה והיכי דמי עשה מאתים ושבעים ושלשה ימים שבועות ומאה ימים הוו שבועים בין כך מתרי יומין וכן למאה ימים האחרים שני ימים הרי ארבע ימים עודפים על השבועים ושבעים ימים טלה שוים ושלשה ימים תן על ארבע שעודפים הרי שבוע וכיון שהתחילו במוצאי שבת כמלאים כלים בשבת ואם מתעברת בשני דלמא ילדה לרע"ב דמטי בשבת ואם נתעברת בשלישי דלמא ילדה לרע"א דמטי בשבת אבל ברביעי ילדה לרע"א מטי בחד בשבת ואי לרע"ב מטי בתרי בשבת ואי לרע"ג מטי בתלת בשבת אלמא כשמואל סבירא ליה: **ברביעי והוא לא.** כ"ש דאי מיעברא בחמישי או בששי או בשבת דלא מטי יום לידה בשבת: **לתקופת הימים.** כתיב מיעוט ימים שנים דכל מקום שנאמר ימים ולא נאמר כמה תפוס המועט בידך ולא המרובה שאם אתה אומר ימים שלשה או ארבעה אני אומר עשרה או מאה כך שנו חכמים כל שמשמעו מרובה ומשמעו מועט תפסת מרובה לא תפסת תפסת מועט תפסת והלכך כאן שנאמר ימים מכיון שכשכשו שני ימים בחדש שביעי ילדה:

מהרש"א שלא יבואו נשותיהן לידי חילול שבת כו'. יש לעיין בזה מ"ש פ' כל כתבי אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלין שנאמר כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו שבתותי כו' אם דקדקו לדרוש כן מלשון שבתותי לשון רבים ואין מיעוט אלא שנים הא כתיב בתורה כ"פ כולל כל השבתות כמו אך את שבתותי תשמרו גו' ונראה דבההוא קרא נקט לסריסים ומה שייכי הסריסים במלות שבת יותר משאר מלות ולזה אמרו אם שמרו שתי שבתות לפרש עצמם ולמונע מפ"ו כחסידים אלו שהיו פורשים מנשותיהם שלא תלדו נשותיהם זכר בשבת שאז יתחלל ב' שבתות אחד ביום הלידה ואחד ביום המילה וק"ל: **יולדת למקוטעים שנאמר ויהי לתקופת גו'.** לפי פשוטו לתקופת לא משמע לשון רבים אלא שהוא דבוק ולשון יחיד אלא דא"כ הקשי דהילך ילדה לתקופה אחד ולימים רזה ודאי א"א וע"כ דרשו לתקופת כמו לתקופות ולא משמע להו דקאי לתקופת הימים (קאי) אותהר שאחר תקופת הימים הרה ולא קאי אותלד דא"כ מאי אשמעינן קרא וק"ל:

יוצא דופן פרק חמישי

יף מה **ת"ר** מעשה ביוסטני בתו של אסוירוס בן אנטונינוס שבאתה לפני רבי א"ל רבי אשה בכמה נישאת א"ל בת ג' שנים ויום אחד ובכמה מתעברת א"ל לי"ב שנה ויום אחד א"ל אני נשאתי בשש וילדתי בז' אוי לג' שנים שאבדתי בבית אבא ומי מיעברא והא תני רב ביבי וכו' אבע"א °אשר בשר חמורים בשרם אבע"א
יחזקאל כג תהלים קמד °אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר:

אוי לג' שנים שאבדתי. משנראיתי לביאה:

אה"ב נולי ס' שהיה נחר כטבע האשה עם שהיה שנוקתה ערוכה נ"א לרצון אוסה סיפור שאפשר במקום הבושה כבר מלאה הארץ זמה והשחית כל בשר את דרכו. ואם אמת מהנה תגלה את נבלותה לעיני מאהביה בפלוגה וקילוסיה כמ"ש הנביא יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים הלוך וטפוף תלכנה וברגליהם תעכסנה לא נאמר יקרא אשה כי אם זונה ונלוזת לב ועבר הגבול עזות ומלאה כהיותה שובעת בשה כמ"ש שלמה והחזיקה בו ונשקה לו עד הגיעה לידי העיזה פניה ותאמר לו. ודעת עוד מכלל היסה זאת יוסטני בעלותה על פיה כלי בושה שנים שעיצבה בזימה כהיותה בושה על הראשונים שלא היתה לאיש בת ג' שנים ויום א' בין אם כך היה מעשה כמ"ד אשר בשר חמורים בשרם בין למ"ד אשר פיהם דבר שוא שאמרה כן להגיד זמתה בחוצפה וכ"ש אם היה אשר לעשות כן בפועל. ובזה יתורץ נ"ל לאתויי סיפא דקרא וימינם ימין שקר כי לומר שדברה כזב היה די להביא אשר פיהם דבר שוא אלא שרצה בזה דקרא הזה משתפי ברשעים בני נכר אשר פיהם דבר שוא כהתפארים ברעות אשר לא עשו שאם היו יכולים היו עושים אותו בפועל וימינם הוא מה שאמר דוד כי הלל רשע על תאות נפשו כשאינו יכול לעשותו הרע שוא משלל שמתאוה לעשותו:

כב ע"ב **א"ר** חסדא (מ"ד) [מ"ט דרבי] °ויבן ה' את הצלע
שם ע"ב בראשית ב מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר
פי' כנגד מבאיש ר"ל משום ר"ש בן מנסיא אמר ויבן ה' את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויביאה אל האדם מלמד שקלעה הקב"ה לחוה והביאה אצל אדם הראשון שכן בכרכי הים קורין לקליעתא בנייתא:

מהרש"א דכתיב ויבן ה' את הצלע גו' מלמד שנתן כו'. בפ' עושין פסין מוכח דלא הוצרך למדרש כן אלא למ"ד פרצוף דלדידיה מאי ויבן שהרי בנויה היא ועומדת היתה וע"כ דרשוה מלשון בינה ולמאן דדריש מלשון קליעה איכו נופל מלשון בנין מהם כדאמרינן במסכת שבת פ' גודלת ופוקסת משום מאי חייבת משום בונה וכי דרך בנין בכך אין כו' וטעמם זה הקב"ה קלעה לעשותה יפה כבנין כי היא עצמה לא תוכל לקלעות עצמה יפה כבנין כדאמרינן התם פוקסת לעצמה בשבת פטורה וק"ל:

בא סימן פרק שמיני

כג **כתיב** °אשר בשערה ישופני והרבה פצעי חנם אמר
יף נב איוב ט רבא איוב בסערה חירף ובסערה השיבוהו
ב"ב פ"א וש"ס בסערה חירף אמר לפניו רבש"ע שמא רוח סערה עברה
כמהרש"א לפניך ונתחלף לך בין איוב לאויב בסערה השיבוהו
שם לח שם ע"ב °ויען ה' את *איוב מן הסערה ויאמר אליו שוטה שבעולם הרבה נימין בראתי בראשו של אדם ולכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה שלא יהיו שתים יונקות מגומא א' שאלמלא שתים יונקות מגומא אחת מכחיש מאור עיניו של אדם גומא בגומא לא נתחלה לי אויב באיוב נתחלף לי:

מן

עיון יעקב

לכן יודעין המספר: **מלמד** שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש. כי הכל מן האשה ומה"ט אשה מזרעת תחלה יולדת זכר כדי שיודע להבין ולהורות כי הולדתמשך אחר יסודו ובבראשית רבה ריש פ' י"ח מקשה היפה מאמר המפורסם הוא להיפך דאדרבא נשים דעתן קלות וכסיף מנחום אמרינן אלו שאר אומות שאין דעתן מיושבת עליהן כבנות ע"ש שהאריך ולענ"ד דקודם שנתקללה האשה נתן בה בינה יתירה ואחר שחטאה ואין אדם חוטא עד שנכנס בו רוח שטות נלקח ממנה הבינה וזה נכלל בקללה והוא ימשול בך כי מי שהוא נבון וחכם ימשול בכל כמו שמצינו ביוסף אין נבון וחכם כמוך אתה תהיה על ביתי וכדכתיב עבד משכיל ימשול בבן מכים ומ"מ לענין נדרים קודם שנקפה עליה היל"ה הבינה בה יותר מבאיש עד שנתגדלה וראויה לכלל אישות אז הקללה חל עליה כדי שהוא ימשל בה: **בסערה חירף.** עיין במהרש"א פ"ק דב"ב:

זה

מן השערה. כלומר מטעות הראש אני משינך השוגה הרבה כימין נראתי באדם:

האשה פרק תשיעי

יז סא **תניא** אבא שאול אומר מעשה בסלע בית חורון שהיו מחזיקין בה טומאה ולא יכלו חכמים לבדוק מפני שהיתה מרובה והיה שם זקן אחד ור' יהושע בן חנניא שמו א"ל הביאו לי סדינים הביאו לו סדינים ושראן במים ופרסן עליהן מקום טהרה יבש מקום טומאה לח ובדקו ומצאו בור גדול מלא עצמות תנא הוא הבור שמילא ישמעאל בן נתניה חללים דכתיב °והבור אשר השליך [שם] ישמעאל (שם) [את כל] פגרי האנשים:

מקום טומאה לח. שנבלעו שם מים של סדין מתוך שהיה עפר רך:

כד סס **כתיב** °והבור אשר השליך ישמעאל שם פגרי אנשי' אשר הכה ביד גדליה וכי גדליה הרגן והלא ישמעאל הרגן אלא שמתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן [בן קרח] ולא חש מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן אמר רבא האי לישנא בישא אע"פ דלקבולי לא מיבעי למיחש ליה מיבעי הנהו בני גלילא דנפקי עלייהו קלא דקטיל נפשא אתו לקמיה דר"ט א"ל לטמרינן מר א"ל היכי נעביד אי לא אטמרינכו חזו יתיכי אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מיבעי למיחש במדבר כא ליה מיבעי זילו אתון טמרו נפשייכו. °ויאמר ה' אל משה אל תירא מכדי סיחון ועוג אחי הוו דאמר מר סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי מ"ש מעוג דקמסתפי ומ"ש מסיחון דלא קמסתפי א"ר יוחנן א"ר שמעון בן יוחאי מתשובתו של אותו צדיק אתה יודע מה היה בלבו אמר שמא בראשית יד תעמוד לו זכותו של אברהם אבינו שנאמר °ויבא הפליט ויגד לאברם ואמר ר' יוחנן זה עוג שפלט מדור המבול:

יוחנן בן קרח. אמר לגדליה שמעתי שבא ישמעאל בן נתניה להרגך: ביד גדליה. משמע שע"י גדליה נהרגו: למיחש ליה מיבעי. ושנא הרגתם ואסור לקבל אתכם: בני אחיה. (שבאו) [שבא] משמחזאי ועזאל שני מלאכים שירדו בדור אנוש: מתשובתו של אותו צדיק. שהולך הקב"ה להשיב שלא יירא ממנו: עוג פלט מן המבול. שברח לא"י כדאמרינן בחלק:

תוספות אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא וכו'. פי' בקונטרס ושנא הרגתם ואסור להצילכם ונשאלתות דרב אחאי מפרש שמא הרגתם ואם אטמיר אתכם חייבתם לאשי למלך והיינו מיחש מיבעי ליה לנויחם שיש לחוש ללה"ר להאמינו לגבי זה שיזהר שלא יבא לו הפסד ולא לאחרים: זה עוג שפלט מדור המבול. ה"נ נפלט סיחון מדור המבול כיון דאחי הוו אלא דהך הפליט קים ליה דהוא עוג ולא סיחון מה"ט נופיה כיון דדחיל ליה משה ועוד אמרינן (בפרקי דר"א) [ובמדרש רבה] שעוג נגלה לאברהם לבינו שהיה עומד בגבנו לתקן עוגות בפסח ועל

שם זה נקרא עוג ומייתי ליה משום דמחזי כלישנא בישא דאמרי' במדרש שעתה אמר בלבו אלך ואומר לאברהם וילחם וימות ואשא שרה [אשתו] ואפילו שפי היה ירא משה שמא תעמוד לו זכות אברהם:

מהרש"א וכי גדליה הרגן כו'. מלתא באנפי נפשיה הוא ואגב דמייתי לישנא דהאי קרא מפרש ליה כולו. וקאמר שהיה לו לחוש לעצת יוחנן כו'. גם כי יפה עשה שלא קיבל דבריו של יוחנן להרוג את ישמעאל מ"מ לא היה לו לומר ליוחנן שקר אתה דובר אלא היה לו לחוש לעצמו להשמר ממנו שלא יהרגנו וק"ל: בני אחיה בר שמחזאי כו'. כפרש"י והוא מפורש בקרא ויראו בני אלהי' את בנות האדם גו' בני אלקים ממש וע"כ נקראו נפילים שנפלו מן השמים כדאיתא במדרשות וק"ל: עוג שפלט מדור המבול כו'. שברח לא"י כדאמרינן בחלק עכ"ל רש"י ולא מלאתיה באגדת חלק אבל בזבחים פ"ב איתא דעוג על לידי התיבה היה עומד ואפשר דהיינו דוקא למ"ד היובול היה בא"י אבל למ"ד דלא היה המבול בא"י איכא למימר כך שברח לא"י ואף ע"ג דלדידיה כמי מתו בא"י משום הבלא כדאיתא שם אפשר עוג שהיה גבור וגדול לא הזיק לו ההבל כמ"ש התוס' שם גבי ראם וק"ל: בתוס' עוג שפלט כו'. ה"נ נפלט סיחון מדור המבול כו' ע"ש והוא דחוק דלא לישתמיט תלמודא במס' זבחים למימר דסיחון נמי נפלט מדור המבול בלידי התיבה כדאמרינן שם בעוג וראם ושמעתי דאיתא במדרש שזה אחיה בר שמחזאי אביו של עוג בא בזנות על אשת חם בן נח קודם המבול והיתה הרה ממנו בבואה אל התיבה וילדה בתיבה את סיחון ומזה הטעם כשראה חם שאשתו כבר הרה שימש עמה בתיבה ודע דבב"ר איתא למה האריך עוג שנים כ"כ אחר המבול עד דורו של משה וז"ל ויבא הפליט גו' אמר הקב"ה חייך שכר פסיעותיך אתה נוטל כו' ע"ש אבל לפי סוגיית תלמודינו שגם סיחון האריך שנים כ"כ הוא קשה דליכא ביה האי טעמא ולפי הסוגיא לא תקשי הא דכתיב ויצאו אך נח ואשר אתו בתיבה די"ל כיון דכילולו על לידי התיבה כדאיתא בזבחים בעוג וראם ה"ל כאילו כלולו בתוך התיבה אלא שא"א היה להם ליכנס בתוכה כדאיתא שם והרא"ם תירץ בדחוקים ע"ש ודו"ק:

סס ע"ב **ת"ר** בגד שאבד בו כלאים ה"ז לא ימכרנו לנכרי ולא יעשנו מרדעת לחמור אבל עושה ממנו תכריכין למת אמר רב יוסף זאת אומרת מצות בטלות לעתיד לבא:

[שאבד בו כלאים. שאם היה מכיר חוט הצמר בבגד הפשתן נתקו ובשר: לא ימכרנו לנכרי דאתא הנכרי ומזבין ליה לישראל]:

תוספות א"ר יוסף זאת אומרת מצות בטלות לעתיד לבא. תימה אמאי לא קאמר רב יוסף מילתיה אמתניתין דכלאים דתנן בהדיא תכריכין למת אין בהם משום כלאים וי"ל דמהך מתניתין לא משמע אלא שכל זמן שהוא מת אין עליו משום איסור כלאים אבל הך דקתני לכתחלה עושה לו תכריכין מכלאים אע"פ שכשיעמוד לעתיד יעמוד בלבושיו שנקבר בהם ש"מ שמצות בטלות לעתיד לבא:

אה"ב עיקר גדול צריך להיות בידינו בלמוד התורה ושלא תשתנה אפילו כקוצו של י'. ולכך אע"פ שבאמונה נראה מהכרת התוספות שהכריע רב יוסף מהברייתא הזאת כדאיתא במדרש ה' מתיר אסורים ה' מתיר איסורים ולמה נקרא שמו חזיר שעתיד הקב"ה להחזירו לישראל דברים כפשוטן מה שאין רוח רבים מהחכמים נוהה היינו יש להבין אפילו כפי הדעת הזה שלהיות שלע"ל יטהר ויסדר הקב"ה עולמי כדכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ אז ישתנה טבע הב"ח כדכתיב וגר זאב עם כבש וגו' אפשר

זה עוג שפלט מדור המבול. וכתבו תוס' ה"נ נפלט סיחון מדור המבול כיון דאחי הוה אלא דהך הפליט קים לי' דהוא עוג ולא סיחון מה"ט נוסיה כיון דדחיל מיניה משה עכ"ל ואם קבלה נקבל אבל באוח י"ל שמשה עצמו היה מסופק אם הפליט הוא סיחון או עוג ומשום ספק הלך בלי מורא להלחם עם סיחון אך כאשר ראה שנפל סיחון במלחמה פי'

אמר שישאלו כמה דברים אחרים עד הנה מוחיט אז בסוף המסכת. ובכן יהיו אלום בשילום לעמיד לבא לא מצאם עלמן והשתנום בתורה אלא שלא ילערך עוד לנהוג כאן והכן אחר:

תנוקת פרק עשירי

כה יף סה עמוס ד א"ר חנינא בר שלמיה משמיה דרב כיון שנתקו שיניו של אדם נתמעטו מזונותיו שנאמר (°גם אנכי) [וגם אני] נתתי לכם נקיון שינים בכל עריכם וחוסר לחם בכל מקומותיכם:

שנתקו שיניו. ונחמת זקנה: נתמעטו מזונותיו. קשין לבא:

מהרש"א נתמעטו מזונותיו. קשה לבא כפרש"י והיינו משום דבנערותו יכול להרויח כדאמרינן לקמן פ' התינוקות מה יעשה אדם ויתעשר ירבה בסחורה וזה א"א לאדם בזקנותו ואשמעינן דיראה אדם להשאיר לו ממון להסתפק ממנו בזקנותו ואל יתן כל נכסיו לבניו בחייו כדאמרינן בפרק איזהו כסף קונה לו אדון לעצמו זה הנותן כל נכסיו לבניו בחייו וק"ל:

כו יף סט ע"ב יף ע ע"ב ת"ר י"ב דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יהושע בן חנניה ג' דברי חכמה ג' דברי אגדה ג' דברי בורות ג' דברי דרך ארץ. ג' דברי חכמה כו'. *ג' דברי יחזקאל יח אגדה כתוב א' אומר °כי לא אחפוץ במות המת וכתוב פ"א נ אחד אומר °כי חפץ ה' להמיתם כאן בעושין תשובה דברים י כאן בשאין עושין תשובה כתוב אחד אומר °(כי) (אשר) במדבר ו לא ישא פנים ולא יקח שוחד וכתוב אחד אומר °ישא ה' פניו אליך כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין כתוב תהלים קלב אחד אומר °כי בחר ה' בציון וכתוב אחד אומר °כי על ירמיה לב אפי ועל חמתי היתה [לי] העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה ג' דברי בורות אשתו של לוט מהו שתטמא אמר להן מת מטמא ואין נציב מלח מטמא. בן שונמית מהו שיטמא אמר להן מת מטמא ואין חי מטמא. מתים לעתיד לבא צריכין הזאה שלישי ושביעי או אין צריכין אמר להן לכשיחיו נחכים להן א"ד לכשיבא משה רבינו עמהם. ג' דרך ארץ מה יעשה אדם ויחכים אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם אלא יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר משלי ב °כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. תנא ר' חייא משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו ומשגר לאוהביו ממה שלפניו מאי קמ"ל דהא בלא הא לא סגיא. מה יעשה אדם ויתעשר אמר להן ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה אמרו ליה הרבה עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים למי שהעושר שלו שנאמר °לי הכסף ולי חגי ב הזהב מאי קמ"ל דהא בלא הא לא סגי מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים אמר להן ישא אשה ההוגנת לו *ויתקדש עצמו בשעת תשמיש אמרו הרבה עשו כן יף ע"א ולא הועילו אלא יבקש רחמים ממי שהבנים שלו שנא' °הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן מאי קמ"ל דהא תהלים קכז בלא הא לא סגי מאי שכר פרי הבטן א"ר חמא ברבי חנינא בשכר שמשהין עצמן בבטן כדי שתזריע אשתו תחלה נותן לו הקב"ה שכר פרי הבטן:

בן השונמית. שהחיה אלישע: מהו שיטמא. לאחר שהחייהו מי חשיב כמת: נחכים להו. כשיבא בדבר: לאוהביו משגר ממה שלפניו. כך חכמה שהיא לאוהביו של מקום נתנה להם מפיו ולא מאוצר אחר: מאי קמ"ל. ל"ל למימר להו ירבה בישיבה הואיל ברחמים הדבר תלוי: ויקדש עצמו. לשמש בצניעות: שמשהין. להוציא את הזרע:

תוספות בעושה תשובה כו' בספרי משני אהך קושיא כאן קודם גז"ד וכו'. ותימא דבר"ה פ"ק אמרינן גדולה תשובה שמקרעת גז"ד של אדם שנאמר השב ורפא לו ומיתיבי השב בינתיים מוחלין לו לא שב בינתיים פי' קודם גז"ד אפילו הביא כל אילי נביות אין מוחלין לו ומשני ל"ק הא ביחיד הא בציבור אלמא ביחיד אין תשובה מקרע גז"ד של אדם ובשמעתין משמע דמועלת תשובה אפילו ביחיד דומיא דבני עלי ואפילו לאחר גז"ד דאילו קודם גזר דין פשיטא דהקב"ה מקבל תשובה ועוד דלהמיתם משמע לאחר גזר דין וי"ל דסוגיא דשמעתין כרב יצחק דאמר יפה לצעקה בין קודם גזר דין בין לאחר גז"ד: כתוב אחד אומר ישא ה' פניו אליך. לפי הפשט לא משמע שהקב"ה נושא את פניהם דלא כתיב ישא ה' פניך משמע שיפנה אליך (להשלים) [להשים] לך שלום ובספרי נמי דרים יסיר הקב"ה פנים של זעם מיהו תלמודא חשיב [ליה] כאילו כתוב פניך ועפי הוה ליה לתלמודא לאקשויי (מהכא) [מהכה] נשאתי פניך גם לדבר הזה דלוט ומן ישא ה' פני איוב: כאן קודם גז"ד כו', תימה דבפרק מי שמתו קאמר אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים מפני מה אתה נושא פנים לישראל אמר להם לא אשא פנים לישראל אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים עד כביצה משמע שמחלק בין אוה"ע לישראל ואמאי לא משני כי הכא או הכא כי התם וי"ל דלעולם שינויא דהכא עיקר וקרא דאשר לא ישא פנים מיירי בין בישראל בין באוה"ע באומות אפילו קודם גז"ד שזהו קו המשפט ולישראל לאחר גז"ד אבל הוא נכנס להם לישראל לפנים משורת הדין ונושא להם פנים קודם גז"ד כדמשמע הכא מקרא דישא ה' פניו אליך ומלאכי השרת אמרו לפני הקדוש ברוך הוא למה נכנסת לישראל לפנים משה"ד יותר מלאוה"ע לישא להם פנים קודם גז"ד והשיב לא אשא להם פנים כו':

מהרש"א י"ב דברים שאלו כו' ג' דברי חכמה וכו'. יראה בזה דנקט בכאן ד' חלוקות בתורתינו הקדושה חלק הא' הוא הנגלה מגלות התורה והוא הנקרא כאן דברי חכמה ועוד חלקים שהם נסתרים הא' הוא בדרכי הש"י ובמדותיו שקראו כ דברי

עיון יעקב

פי' מנייר שהוא לא היה הפליט לכך הי' מסירה מעט כיון שהוא יהוא הפליט בודאי שמא יעמוד לו זכות של אביהם וק"ל: **שלשה** דברי אגדה כתוב אחד אומר כי לא אחפוץ במות המת וכתוב א' אומר כי חפץ ה' להמיתם כאן בעושין תשובה וכו'. ע"ד הדרו' י"ל דהדא תלוי באידך כי על שירוץ ראשון קשה איך אמרינן אם עשו תשובה אין הקב"ה חפץ במיתתו הא מצינו כמה פעמים שהצדיקים חפץ ה' להמיתם בעון הדור שנסתלקו מן העולם וי"ל כמ"ד דבמקום שבעלי תשובה עומדין אין הצדיקים גמורים יכולים לעמוד כי כך מדות של ממ"ה הקב"ה לקרב רחוקים בריש' כדכתיב שלום לרחוק ולקרוב לרחוק בריש' ומה"ט אוהב את הגר לתת לו לחם ושמלה להכי מקשה שפיר כתיב ישא ה' פניו אליך וכתיב אשר לא ישא פנים בל"ז הייתי אומר כמ"ש תוס' כדאי' בברכות איך לא אשא פנים לישראל שהם מדקדקים מכזי' ועד כביצה אבל עכשיו שאמרת מדת הקב"ה להיפך דמקרב רחיקי בריש' קשה להכי מתרץ כאן שירוץ אחר דקודם גזר דין נושא פנים אם עושין תשובה ולאחר גז"ד אינו נושא פנים אף אם עושין תשובה אך קשה כיון שלפניו הכל גלוי וידוע למה לא נשא להם פנים ומאחר גזר דינם עד שיעשו תשובה וי"ל והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וא"כ מקשה שפיר כתוב א' אומר כי בחר ה' בציון אוה למושב לו וכתוב א' אומר כי על אפי ועל חמתי היתה עיר הזאת למן היום וכו' בל"ז הייתי אומר כמו שכתב בעל עקידה ש"ג דהא דכתיב כי בחר ה' בציון נאמר על תנאי אם ישמרו בניך בריתי כדכתיב התם בריש' דקרא והא דכתיב על אפי ועל חמתי היתה עיר הזאת היינו לפי שידע הקב"ה שסופם להחטא א"כ תוכחה אף דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כי הבחירה ביד אדם מ"מ הידיעה ביד הקב"ה אל"ל כדעת המפרשים שהקב"ה אינו חפץ לידע זאת כדי שלא יהא אדם הכרח למעשיו א"כ קשה

קשיא

דברי אגדה לפי שענין זה מסתירים בדברי אגדותיהם והב' היא בחכמת היצירה והטבעיים ולפי שבזו רבים מן הפלוסופים טעו כמו שאפרש ושגם אנשי אלכסנדריא טעו בחלק הזה ע"כ אמר דברי בורות לפי טעותם ועוד חלק א' והוא דרך ארץ איך יתנהג האדם עצמו במדותיו שיש ללמדו ג"כ מתוך התורה ועל ענין זה רמזו בפרק עושין פסין דזכריה ראה ד' חלוקי התורה כ"א לפי ענייניה שאמר אני רואה מגילה עפה ארוכה כ' אמה ורחבה י' אמה וכי פשטת ליה הו"ל עשרין בעשרין וכתיב והיא כתובה פנים ואחור וכי קלפת ליה כמה הוה הויא ליה מ' בך' כו' ע"ש המאמר באורך והוא מבואר שראה אותם בענין זה כי הפנים הוא הנגלה במצות התורה והוא שקראו דברי חכמה וטוב שהיתה המגילה עפה ובקל אם יתפשט יתגלה עוד חלק א' כראשון והוא חלק דרך ארץ שבקל יש ללמדו מהתורה וטוב שהיתה כתובה גם באחור שאחר הקילוף יתגלו עוד ב' חלקים אחרים כראשונים והם חלק דברי אגדה וחלק חכמה היצירה שהם קשים לגלות עד אחר רב העיון כמו שלא נתגלה האחור הזה עד אחר הקילוף והנה שאלו ג' מדברי חכמה שהן גופי הלכות ועיקר החכמה כדמפרש להו בגמ' ומה שיש נדקדק בהם כבר פירשנוס בח"ה ע"ש. ושאלו ג' דברי אגדה. הם דברים נסתרי' בדרכי ה' ומדותיו הא' כתוב אחד אומר כי לא אחפוץ במות המת וכתוב אחד אומר כו' כאן בעושין תשובה כו'. ירא' דלא משני הכא תלמודא כאן קודם גז"ד כאן לאחר גז"ד כדמשני אקראי דלקמן כמו שהקשו התוס' משום דקשיא להו ליסנא דקרא מאי במות המת דהל"ל במות הרשע וכה"ג דרשו ביומת המת וזה שביאם לומר דהאי קרא בסוד הגלגול איירי ופירושו כי לא אחפוץ במות עכשיו בגוף שני אותו המת כבר בגוף ראשון אף שכבר עבר עליו גז"ד של מיתה ומוקי ליה בעשה תשובה דכל עצמו לא נברא שנית אלא לעשות תשובה ולתקן מה שעוות בגוף ראשון. והב' כתיב אחד אומר כי לא ישא פנים וכתוב אחד אומר ישא ה' פניו גו'. וכתבו התוספות לפי הפשט ומנהג שהקב"ה נושא אז פניהם כו' מיהו תלמודא חשיב ליה כאילו כתיב פניך ועפי ה"ל לאקשויי כו' עכ"ל ואני לא אבין מי הגיד להם דלא ישא פנים הוא פנים של אדם ועוד כיון דלאוה"ע אפילו קודם גז"ד אינו נושא כמ"ש לקמן התוס' היאך מיתרלן כגל הכי קראי דלנע ודאיוב למ"ד דאיוב נמי נכרי הוה וע"כ הנראה דודאי הקב"ה נושא פנים של אדם אפילו באוה"ע כדמוכחין קראי דלוט ודאיוב ולא ישא פנים ע"כ בפנים של מעלה קמיירי ובלאחר גז"ד כדמוקמינן ליה וכן ישא ה' פניו כפשטיה בפנים של מעלה ובקודם גז"ד בישראל כדאיתא בברכות וענין נשיאות פנים של מעלה מבואר בספרי ישא ה' פניו יהפוך ה' פניו אליך אינו דומה שואל מחבירו תוך פניו כשואל מן הלדדים. הג' כתוב אחד אומר כי בחר ה' בציון וכתוב אחד אומר כי על אפי גו' למן היום אשר בנו אותה כאן לאחר שנשא כו'. הענין מבואר קודם שנשא בת פרעה היה הקדושה בציון כמ"ש וישב שלמה על כסא ה' כי אז היה השם שלם והכסא שלם ככרמז בהאי קרא כי בחר ה' בציון אוה גו' אבל משנשא בת פרעה כתן יד וכח לצד כישוף וטומאה להתגבר אמר כי על אפי גו' למן היום אשר בנו אותה כינוי דאותה קאי על בנין רומי שע"י שנשא בת פרעה נבנית רומי כדאמרינן פ' כ"ג בשעה שנשא שלמה בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה שירטון ועליו נבנית כרך גדול של רומי: דברי בורות. בחכמת היצירה וטבעית וקראום דברי בורות לפי שהם נטו לטעות בהם כדעת הפילוסופים. הא' אשתו של לוט מהו שתטמא. שהם חשבו באף שנשתנית להיות נציב מלח בצורתה החומר הראשון שהוא בשר עדיין קיים ותיטמא והשיב להם דאין נציב מלח מטמא שמה שנשנה הש"י במעשה בראשית בשינוי הטבעיים הוא שינוי גמור כאילו היא בריאה חדשה ואין כאן חומר הראשון כלל שיטמא. הב' בן שונמית מהו שיטמא. שהם טעו לומר כי הגוף חשוב כמת ואלו החיים אשר באו לו ע"י תפלת אלישע אינם אלא מקריים והגוף הוא עדיין מת ויטמא טומאת מת והשיב להם דאין חי מטמא דאין כאן חיים מקריים כי ע"י הנביא ג"כ אפשר שישנה מעשה בראשית וכאילו לא מת כלל ואין כאן טומאת מת כלל. הג' מתים לע"ל צריכין הזאה ג' וז' כו'. לא שאלו מעיקרא במתים לע"ל מהו שיטמאו טומאת מת כמו ששאלו בבן השונמית כיון דאין במתים לע"ל גוף הראשון שהבשר כבר נתעכל אין כאן טומאת מת שזה הגוף הוא בריה חדשה אבל שאלו אם צריכין הזאה ג' וז' כדין מי שנטמא במת דכונה מתים שיחיו לע"ל שנטמאו בהיותם בחיים במת ונעשו טמאי מתים ומתו אח"כ בלא הזאה ג' וז' ואותה הטומאה שהיתה מחיים להיכן אזלה ובבן שונמית דאיירי בה לא שאלו זה כמ"ש התוס' דהא כיון דגוף הראשון ריה קיים ודאי אם כבר נטמא בחיים במת ולא היה לו הזאה קודם מותו שצריך עכשיו הזאה דאותה טומאה להיכן אזלא דלא עדיף מאילו לא מת כלל וא"ל לנביאיו כו' דהם אותם דודאי כיון דבמתים לע"ל אין כאן גוף ראשון אין כאן טומאת טמא מת לגוף שני אבל הם חשבו כי הנשמה מחיים כשנעשו טמאי מתים ג"כ נטמאה היא וזה טעותם שהנשמה טהורה והיא רוחנית ואין כאן טומאה כלל: ג' דרך ארץ. איך יתנהג אדם במדותיו ואלו הג' דברים דנקט הכא אמרינן בפרק כל היד שהם תחת הגזרה שמלאך הממונה על ההריון אומר טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש עשיר או עני ואמרינן נמי בעלמא חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא אבל אמרו הכא מה יעשה אדם ויתחכם לשנות הגזרה שנגזרה עליו להיות טפש. ואמר שירבה בישיבה כו'. כי בהשתדלות ועסק גדול ע"י סיוע דשמיא בתפלה ובזכיות אפשר לשנות הגזרה כדמסיק דהא בלא הא לא סגיא וכן הוא הענין בעושר ובבנים שאפש' לשנות הגזרה בהשתדלו' עם סייעתא דשמיא כדמסיק:

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב שנאמר °הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות: כז

הלכות. משנה וברייתא הלכה למשה מסיני:

תוספות תנא דבי אליהו כל השונה הלכות. אית ספרים דלא גרסי' ליה מיהו בפרש"י איתא ור"ת הגיה בספרו וכן נראה דאיירי דאיירי לעיל בהלכתא מייתי ליה לסיים בדבר טוב ואיתא נמי כן במגילה פרק בתרא והכי נמי אמרינן באין עומדין שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים:

מהרש"א כל השונה הלכות כו'. התוס' כתבו דאיירי לעיל בהלכתא מייתי לה לסיים בדבר טוב ואיתא נמי כן

עיון יעקב

קושיא זאת וקי"ל: כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עה"ב. ע"ד דאמרינן בסוטה כיון שהגיע לפרשת דרכים זה ת"ח דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהילכתא גלול מכולם וכמה הלכות ילמוד בכל יום היינו ק' הלכות כמ"ש לעיל בחידושינו במסכת התורה ע"ש וסמך לזה מה ה' אלהיך שואל מעמך אל תקרי מה אלא מאה כי אין להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה ויקוים המקרא כי אם ליראה וגומר לטוב לך:

כן במגילה פ"ב כו' עכ"ל אבל לא הובא זה המאמר בפרק בתרא דמגילה בסיום המס' גם דרך התלמוד לסיים במאמרי הגדה השייך קצת להלכה דמסיים בה ירלה לפי מה שהובא זה המאמר פ"ב דמגילה בתר דאייתי התם מימרא דרבי זירא שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבות עליו ז' נקיים שכוונו בו כלפי מ"ש באבות קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות כו' דכל הני מילי תליין בחשבונות ובמספר וקרובים לטעות ובחשבון התקופה וגימטריאות קאמר שאינן אלא פרפראות לחכמה שהוא מלוה שבתורה כדלעיל אבל אינן עיקר החכמה דאף אם יטעה בהם אין בכך כלום כדאמרינן בחשבון תקופות ומולדות אתם אפי' מוטעים אבל קינים ופתחי נדה חשבון ומספר דפתחי נדה כההוא מעתא דטועה דפ' המפלת ומעתא דפ"ב דערכין לתקן הטועה בפתחי נדה גם הקינין הבאין על הספק בפתחי נדה כההיא דס"פ בא סימן ראתה ב' ולשלישי הפילה כו' ס"ז ספק זיבה ספק לידה מביאה קרבן ואינו נאכל כל אלו הן גופי הלכות שילטרך ליזהר הרבה בהן כי אם יטעה בחשבונם ובספירתם קרוב הוא לבא לידי ספק כרת דמשום הכי נתקנה מימרא דר' זירא כדאיתא בפרקין והשתא אם יאמר האומר א"כ אין לי ללמוד מס' נדה וכל דיני פתחי נדה לתקן טעותא דהא במימרא דרבי זירא נתקן כל טעותא וע"כ מייתי עלה בפ' בתרא דמגלה הך דתנא דבי אליהו כל השונה הלכות כו' שהוא הלכות נדה שהן הן גופי הלכו' מובטח לו כו' ומהאי טעמא כמי מייתי לה בסיום מס' זו כל השונה הלכות שבמס' זו ולא יסמוך עלמו לומר דבמימרא דר' זירא נתקן כל טעותא אלא ששונה אותן גופי הלכות במסכת נדה יזכה לחיי העולם הבא א"ס:

הרי"ף אל תקרי הליכות אלא הלכות. נראה שהוקשה בכתוב שאין ההליכות נידקת לומר בעולם אלא באדם והיל"ל הליכות אדם בעולם לו כדכתיב אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני האדם ואיך הוא מייחס ההליכות לעולם לזה אמר אל הקרי הליכות אלא הלכות וקרא מיירי במתן תורה כדכתיב בפסוקים דלפני אלוה מתימן יבא וגו' עמד וימודד ארץ ויתפוללו הררי עד שחו גבעות עולם הליכות עולם כלומר שכל העולם היה מתמוטט דאם אין תורה אין העולם מתקיים ומפני ישראל שעתידין ללמוד הלכות אז עולם לו העולם מתקיים בגינו וא"כ דהוא מקיים העולם מובטח לו שהוא בן העה"ב אמן וכן יהי רלון:

אה"ב טוב טעם ודעת ילא לך מדברי התוספות ז"ל למה הבאתי גם אני דברים אלה אשר הב"ה בעל ע"י מקומן את אשר לא עשיתי לכתחלה רק בני או ר' מאמרים בכל הספר. וה"א כי להיות כאן סופו והבליתו רליתי לסיים בדבר טוב דברי שבח ותכחומין לעוסק בתורה ולמען לא שהיה כאמת נעדרה איזו הדשה בקרבה כאשר בא ברוך החבור נשים לב מה זו ראית אנושה על הגהה כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עה"ב מסיפיה דקרא דגיתר וימודד ארץ בהולאת הפסוק ממשמעותו בכח א"ת שאין לו חלק ונחלה ועבין לכך דבשבחיה דרחמנא לבר קא מישתעי. ואמנם יוכן כאשר נדעה למה נקראו המשניות והברייתות ופסקי דיני המלות הלכות ומה ענין ההלוך בם וא"ת שבכר תירן זה רש"י ז"ל באומרו על היותם הלכה למשה מסיני ולדידיה הוא גופא קשיא למה נקרא פיסוק דין מלוה הנאמר למשה בסיני בשם הלכה ואומר שחיי אדם בעה"ז דרך ומהלך המת למנוחתו לעולם הבא והעוסק בחיין במשנה וברייתא ויחוד דיני המלות כמו שנאמרו למשה בסיני הוא עושה ימין הלכות והליכות והדרך ישרה ללכת למנוחות שאננות עה"ב ולכן נקראו מלא הלכות. והביא ראיה מפסוק כדברי חבקוק עמד וימודד ארץ בדרבוהו ז"ל במ"ת ראה ויתר גוים שהתירן מן המלות וישראל שקבלוה הדריכו עלמן ללכת לעולם האמתי במה ששונים הלכותיה הליכות עולם לו לכל אחד מן השונים יש בטחון להיות זוכה לעד זכלת העולמי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו:

הדרן עלך מסכת נדה

מסכת ידים פרק שלישי

יד קלו
משנה ס
במדבר י

א ספר שנמחק ונשתייר בו פ"ה אותיות כפרשת ויהי בנסוע הארון מטמא את הידים. מגלה שכתוב בה פ"ה אותיות כפרשת ויהי בנסוע הארון מטמא את הידים כל כתבי הקודש מטמאין את הידים שיר השירים וקהלת מטמאים את הידים ר' יהודה אומר שיר השירים מטמא את הידים וקהלת מחלוקת. ר' יוסי אומר קהלת אינו מטמא את הידים ושיר השירים מחלוקת. רבי שמעון אומר קהלת מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל א"ר שמעון בן עזאי מקובל אני מפי שבעים ושנים זקנים ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה ששיר השירים וקהלת מטמאין את הידים אמר ר"ע חס ושלום לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא תטמא את הידים שאין העולם כלו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים ואם נחלקו לא נחלקו אלא על קהלת א"ר יוחנן בן ישוע בן חמיו של ר' עקיבא כדברי בן עזאי כן נחלקו וכן גמרו:

שנינו בתחלת מס' שבת י"ח דברים גזרו בו ביום ובכללם גזרו הדברים הפוסלין את התרומה בנגיעתם ואחד מהן ספרי הקדש לפי שבזמן ההוא היו נותנין התרומה בלד ספרי תורה ואומרים זה קדש וזה קדש והיו באים עכברים לאכול את התרומה ומפסידים הספרים וע"כ גזרו על כתבי הקדש כולן שפוסלין את התרומה כשיגעו בה בעבור זה אמר במשנה זו מטמא את הידים כי מי שנגע בידיו לאיזה ספר הקדש הרי הידים טמאות ופוסלין את התרומה אם יאכלנה בלא נטילת ידים: **ויהי בנסוע הארון.** אותה פרשה הוא ספר בפני עלמו כדכתיב חלבה עמודיה שבעה ודרשו

עיון יעקב

יצא לקראתו בן תלמיון. הא דכאמת נעשה הנס ע"י שד ולא ע"י מלאך י"ל לפי שהתחילו להשתדל הדבר ע"י ר' ראובן בר איסטרובלי וכפר קומי שהוא מדרכי האמורי כדאיסא סוף סוטה ופ' התרובה והתנכר עלמו כאילו הוא נכרי והבא לטמא פותחין ונעשה נמי הנס ע"י שד והבא לטהר מסייען לו וק"ל:

ונשתייר בו פ"ה אותיות. אפשר לרמוז ע"ד דאמרינן חז"ל לעמל בה נברא זו התורה שניתן למשה פה אל פה וכתיב ולאה פה עמור עמדי מי שם פה לאדם אין פה אלא משם כראיתא באותיות דר"ע ולכך התורה נקראת על שמו כדכתיב זכרו תורת משה עבדי ובה"ג דרשינן בב"ב דף ק"י על פסוק מה לך פה לאו מגשם קאמיה ולכן לריך להשתייר פ"ה אותיות דאז נחשב כתורה שניתנה ע"י משה: **רבי** יוסי אומר קהלת אינו מטמא את הידים ושיר השירים מחלוקת. נראה מדברי יוסי מהפך פני אלי הקודמים דנקטו שיר השירים שהלה נראה דפליגי נמי במ"ש במדרשינו פ"ק דב"ב דף י"ד אי קהלת אמר תחלה או שיר השירים ועיין בילקוט ר"ס קהלת ע"ש ולמ"ד מלך והדיוט פ"ב מ"ש לבסוף כשהיה הדיוט ולא שרתה עליו רה"ק ס"ק אינו מטמא את הידים ויש לומר לפיסך:

ודרבו חכמים בזה כאמר על התורה שיש בה ז' ספרים כי הספר במדבר היכי כחלק לג' ספרים הא' מתחלת הספר עד ויהי בנסוע. הב' אותה הפרשה ויהי בנסוע ובכתה ויש בה פ"ה אותיות והוא ספר אחד לבדו. הג' משם ועד סוף הספר. ואמרו מגלה שכתוב בה. ר"ל כי היריעה של ספר כיון שנכתב בו זה המנין האותיות נתקדשה והיתה מכתבי הקדש:

מהרש"א ביום שניתן בו שיר השירים כו'. דלכך נקרא כן ע"ש כל השירים שכל הכתובים קודש ושה"ש ק"ק שכולה יראת שמים וקבול עול מלכותו כן פרש"י בספר שה"ש ע"ש וקאמר הכא ר"ע דכיון שהוא ק"ק יותר יש לגזור בו שתטמא את הידים כדי שלא יניח אצלו תרומה שהיא ג"כ קודש וענין שנקרא ק"ק גם בדברי המתרגם מפורש שעשר שירות היו בעולם וזו למעלה מזו וזו למעלה מכולם וכיון שכולם קודש הרי העשירי שהוא קודש בכ"מ למעלה מכולם ה"כ קודש קדשים וק"ל:

בו ביום פרק רביעי

ב **בו** ביום בא יהודה גר עמוני ועמד לפניהם בבית המדרש אמר להם מה אני לבא בקהל א"ל רבן גמליאל אסור אתה א"ל ר' יהושע מותר אתה א"ל ר"ג הכתוב אומר °לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' א"ל רבי יהושע וכי עמוני ומואבי במקומן הן כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנא' °ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שושתי ואוריד כביר יושבים א"ר ר"ג הכתוב אומר °ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון וכבר חזרו א"ל ר' יהושע הכתוב אומר °ושבתי את שבות עמי ישראל (ויהודה) ועדיין לא חזרו והתירוהו לבא בקהל:

הרמב"ם ז"ל. לפי שנתבלבלו האומות בזמן סנחריב כמו שנתפרסם בספרי הנבואה לפי שהיה מעביר האומות ממקום זו למקום זו ע"כ חזרו משפחות האומות אצלנו נעלמים ואין יכולים ללמוד ראיה ממקומותיהם וידוע כי ע' לשון כולם מותרים לבוא בקהל מיד חוץ מעמון ומואב ומצרי ואדומי והעיקר בידינו כל דפריש מרובא פריש וע"כ התירוהו לבוא בקהל מיד והתבונן איך לא הניח ר"ג מלהכנס במדרש ביום ההוא והוא המורד מן הישיבה והושיבו את ר"א בן עזריה כמו שנתפרסם לפי שהוא לא רצה בביטול תורה;

מהרש"א *מלהוריד כו'. כדאמרינן פ"ק דתענית אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות שנאמר ליה גם אום ינזלו מימי שלג גו' ע"ש וקובע לשון גזל הוא כדאמרי' פרק דאוהו ב"ד ע"ש והיינו שקובע וגוזל מן השמים הגשם והטל ומייתי שנאמר היקבע אדם אלהים וגו' ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה ע"י התרומה ומעשר שאתם קובעים וגוזלים אותי והיינו מעשר שני שהוא קודש כמו התרומה אבל מעשר עני אינו גזילת שמים אלא גזילת עני וק"ל:

ג **תרגום** שבעזרא ושבדניאל מטמא את הידים תרגום שכתבו עברית ועברית שכתבו תרגום וכתב עברי אינו מטמא את הידים ולעולם אינו מטמא את הידים עד שיכתבנו אשורית על העור ובדיו:

עברית. הלשון עברית וכתב העברי כתב עבר והוא הכתב אשר כותבין בו התורה העם הנקראים אלכסמיכ"ה והכתב הזה אשר נכתוב בו אכתנו התורה הוא כתב אשורית והכתב אשר בו כתב יתברך התורה נקרא אשורי מן הגדולה והתפארת כמו באשרי כי אשרוני בנות והוא אמרם אשורי שהוא (מיותר בכתבו) [מאושר שבכתב] לפי שאינו משתנה ולא יפול בו דמיון לעולם לפי שאותיותיו בלתי מתדמות לפי שאינו נדבק אות באות בשעת כתיבתו ואין זה כשאר הכתיבות עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

ד **אומרים** צדוקים קובלנו עליכם פרושים שאתם אומרים כתבי הקדש מטמאין את הידים וספרי המירס אינם מטמאין את הידים א"ר יוחנן בן זכאי וכי אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד והלא הם אומרים עצמות חמור טהורים ועצמות יוחנן כהן גדול טמאים א"ל לפי חיבתן היא טומאתן שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות אמר להם אף כתבי הקדש לפי חיבתן היא טומאתן ספרי המירס שאינן חביבין אין מטמאין את הידים:

הרמב"ם ז"ל. כבר באַרנו בראשון של אבות ענין לדוק וביתוס וחברתם והם היוצאים מתורתינו ומכחישים אותנו בקבלתנו: ופי' קובלים. מתרעמי': וספרי מירס. הם ספרים שעשו הצדוקים שמשיבים על תורתינו וחולקין עליה וקראו ספרי מירס כלומר ספרי (מדחה) [ידחה האלהים ויסירם מן המליאות וכו' כמו שקורין לבית אשר מתקבלין בו לדברים אלו בית אבידן ואותו בית יכריתהו האלהים] ותשובת ר' יוחנן להם תשובתו כענין הבזיון וליצנות בהם: תרוודות. כפות וכבר באַרנו כי הסבה אשר אנו אומרים כי כתבי הקדש מטמאין את הידים כדי שנשמור ונרחיק מהם סבת הפסדם כמו שזכרנו בסוף זבים:

מהרש"א לפי חיבתן טומאתן כו'. מפורש בפירוש הר"ם שלא יעשה מהם שטיחין לבהמה עכ"ל אין זה עיקר הטעם אלא משום הפסדן שלא יניחן אצל תרומה כמפורש לעיל ולא קאמר להו הכי אלא לפי טעותן שאמרו בעצמות של כ"ג דטמאים משום חיבתן כו' קא"ל כמי הכי דרך ליצנות כמ"ש הרמב"ם דבעצמות של כ"ג כמי ודאי דלא בעי טעמא דטומאת עצם באדם מן התורה הוא וק"ל:

ה **אומרים** צדוקים קובלנו אנו עליכם פרושים מה אם שורי וחמורי שאיני חייב בהם מצות הרי אני חייב בנזקן עבדי ואמתי שאני חייב בהן מצות אינו דין שאהא חייב בנזקן אמר להם לא אם אמרתם בשורי וחמורי שאין בהם דעת תאמרו בעבד ואמה שיש בהם דעת שאם אקניטנו ילך וידליק גדישו של אחר ואהא חייב לשלם:

הרמב"ם ז"ל. כבר ידעת כי מדיננו כי העבדים שהזיקו אין חייבין בתשלומים כלל כמו שנתבאר בב"ק נשים ועבדים וקטנים

עין יעקב

אומרים צדוקים. פע"פ דכתיב אכ תנן כתיב. באוכסו מ"מ בד"פ כתיב ענס כתיל כדאיתא בשבת דף ל': אלא זו בלבד. למד כן מכלב דכתיב ויהס כלב שמר וכי א כלבב עשה

[...]ים פגיעת, רעה הן שחבלו באחרים פטורים ואמנם היות האדם חייב כשהזיק בהמתו הוא לשון התורה כי יגח שור וגו': שאם אקניטנו. אם אכעיסנו. (ופירוש שאני חייב בהן מלות שאני חייב להדריכם במלות):

ו שם משנה ח אמר מין גלילי קובל אני עליכם פרושים שאתם כותבים המושל עם משה בגט אומרים פרושים קובלים אנו עליך מין גלילי שאתם כותבים את המושל עם השם בדף ולא עוד אלא שאתם כותבים את המושל מלמעלן
שמות ה ואת השם מלמטן שנאמר °ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל. וכשלקה מהו אומר
שם ט °ה' הצדיק:

הרמב"ם ז"ל. אומר מין שאתם מפתיתין (שם משה רבינו בהיותכם) כותבים (אותו בשטרות עם) שם המושל (בשטרות שהם) [ר"ל שאנו] כותבים זמן עשייתו לפלוני המלך וגם כותבים בשטר ההוא כדת משה וישראל ואמרו לו חכמים כי אין זה גרעון לשמו אלא בזה גדולה ולאותו המלך כמו שאנו כותבים בתורה ה' עם פרעה ולא די בזה אלא שעוד נקדים שם פרעה כמו שנא' ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו ולפי שזכר הפסוק אינו מאמר שיחתום משכתא מהמשכתות בהכחשת כופר לגבורה אבל באמונה בו [על כן] אמר וכשלקה מהו אומר ה' הצדיק עכ"ל הרמב"ם:

מהרש"א אמר מין גלילי כו'. בכל הכך דלעיל נקט אומרים צדוקים שהם מאמינים בתורת משה וה"ק מין גלילי ע"ש שלשון מין יפול על הנכרי כפרש"י פ"ק דחגיגה גם שהוא מודה שנתנה תורה מן השמים הוא אומר שנשתכחה ולא נתנה כלאחת והשתא הפרושים שהיו כותבים שם המלך עם משה בגט היה הכונה לבטל זו הדעת המופסדת שאותה התורה נשתכחה ח"ו ולכך בכ"א מהזמנים לפי המושל לא היו כותבים כדתו אלא כדת משה וישראל והוא הוראה מוחלטת שלא נשתכחה תורת משה בשום אחד מהזמנים והמין הזה הכופר בא דרך לגלוג עד"ז ואמר כי אדרבה גרעון הוא לשם של משה לכתוב בגט שם המלך וע"ז השיבו לו מהאי קרא מי ה' אשר אשמע וגו' גם שמצינו הרבה מקראות בתורה כיוצא בזה שנזכר בו שם המושל עם השם בסמוך ובהאי עניינא גופיה בקרא דלעיל מיניה כתיב ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' וגומר אבל הוא מבואר שפרעה לא כפר באלהי ישראל אבל כפר בשם בן ד' המורה על האחדות וז"ש מי ה' אשר אשמע בקולו עד כשלקה וראה במכות המופלאים שאלהי ישראל הוא אחד הודה ואמר ה' שהוא שם אחד הוא הצדיק ולזה הפרושים השיבו לו מהאי קרא ורמזו לו רמז אתה ג"כ שאיכך מודה באחדות כשתלקה על כך כמו שנלקה פרעה על זה אז תודה לשם האחד כדכתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד ויאמרו גם כן ה' הצדיק ודו"ק:

הדרן עלך מסכת ידים

מסכת עוקצין פרק שלישי

א"ר יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק ז
וצדיק ש"י עולמות שנאמר °להנחיל אוהבי יש משלי ח
ואוצרותיהם אמלא. אר"ש בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר °ה' תהלים כט
עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

לפי שהשלים כל דיני ההלכה הקודמת כמו שפרט את הדברים בגמול וענין אמרו ש"י עולמות כאילו קובלו מעדני העולם הזה

עיון יעקב

[מ]שה לנו כן עמרם כדי שישמעו את דבריו: **וכשלקה** מה הוא אומר. עיין במפרשים ובמהרש"א וע"ש הדרש אמרתי לתרץ לפי שלכאורה שאלת אותו מין אינו קושיא כל כך כי טוב כלב חי מן אריה מת וכותבין בגט שם המלך חי עם משה שכבר מת אך אי אמרינן משה לא מת א"כ הדרא קושיא לדוכתא והטעם דאמרינן משה לא מת לפי שהתורה בע"פ ניתנה למשה לבדו ופי' בעל של"ה וזה נאמר בתורה אשר שם משה והוא נוהג בו טובת עין ונתנה לישראל אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש לכך כל פעם שסנהדרין חכמים דבר שפתיו דובבות בקבר וזה משה לא מת וכ"ל שזה הטעם במיתת משה ילא ב"ק וימת משה ספרא רבא דישראל כי תלמידי חכמים נקראים סופרים ומורים דברי סופרים שהוא תורה שבעל פה יותר מד"ת לכך נקרא משה ספרא רבא דישראל לומר אף שמת משה אפ"ה נחשב כאילו הוא חי לפי שהוא ספרא רבא דישראל ושפתיו דובבות וקי"ל לכך המין רצה להוכיח דאין תורה שבע"פ כלל ומשה מת לכך אמר שאתם כותבין המושל עם משה בגט אל"ל דטוב כלב חי מן אריה מת וא"כ מוכח דמת משה וא"כ אין ממש בתורה שבע"פ והשיבו לו פרושים דבזה אין קפידא שהרי כתיב בתורה השם עם המושל הרי שאין בזה קפידא כלל ולא עוד אלא שהקדימו המושל וע"כ צ"ל דגם בזה אין קפידא כי אין מוקדם ומאוחר בתורה מטעם שכתבו המפרשים דאילו נכתב התורה כסדר היו אומרים דהתורה היא רק ככתבה ואין לפרש אותה ע"פ תורה שבע"פ לכך כתובה שלא כסדר וע"כ צ"ל טעם בעל פה למה בינה וקידם ואיחר הרי לפנינו שיש ממש בתורה שבע"פ ולא ידעה המינין עכצ"ל ע"פ הדרש ובדרך פשוט אמרתי לתרץ דזה נ"כ מענין הפסוק' שלא יאמר המין דלכך כתיב באותו פסוק פרעה קודם השם לפי שפרעה באמת כפר בה' והחזיק עצמו לאלוה לכך כתוב הוא קודם כי המין יספור ג"כ כהי ויאמר שכן הוא נכון לכן סיים וכשלקה מהו אומר ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים הרי שהוא עצמו הקדים הקב"ה קודם שאני ועמי הרשעים אלא שלא רצה לסיים בדבר זה ואני ועמי הרשעים וסיים בטוב מענין שלבתו ותשובתו אף שיש כמה פסוקים קודם לזה מענין הגאולה אלא סילה לומר שאין תשם קדימה ואיחור בה' כי הוא ראשון ואחרון ומבלעדיו אין אלהים.

אמר ריב"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש. הא כוונת הפסוק כדי"ה כ' ט"ו ויש שכר לפעולותיכם ועיין בחדושינו פ' חלק דף ק' טעם למספר הזה ועי"ל לפי שכל צדיק וצדיק קנה חכמה קנה בינה כדאיתא במשלי ד' ושני פעמים קנה עולה ש"י ועי"ל לפי מה דאיתא במפרשי תורה דאלמלא לא חטא אדם קדמאה היו ימי שנותינו לכל הפחות אלף שנה שהוא יומא של הקב"ה ויכח חטא אדם ניתמעטו ימי שנותינו והוליך למות אדם באותו יום עצמו זתי רק תתק"ל שנה וע' שנים היתירים נתנו לדוד ולדורות הבאים ימי שנותינו בהם שבעים שנה ועיין בחדושינו במסכת יבמות טעם על זה ולפי שנחסר מכל צדיק וצדיק הת"ת ק"ל שנה לכך לתשלומין זה נותנין לו ש"י עולמות דהיינו תתק"ל מלאכים המשמשים לו כי נלקח סוף שלש עולם והוא מכוון למספר זה וכדי שלא יתקוטטו הצדיקים עם אדם הראשון לומר שהוא גורם שנתקצרו שנותם לכן סיים אין כלי מחזיק ברכה אלא שלום: **אר"ש** בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. ועיין במהרש"א ובבינה לעיתים דף כ"ו ע"ד דרך נ"כ בדרך זה ע"ד דאיתא פ' חלק דף ק' הקב"ה נותן כח לצדיקים לקבל שכרם וקאמר דמה הכח שנותן להם דהיינו ע"י השלום וזה ה' עוז פי' כח לעמו יתן לקבל שכרם ה' יברך את עמו בשלום ול"נ לפרש דה"ק שעוז הוא התורה כפשטיה וע"ד דאיתא באבות כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים זו מחלוקת הלל ושמאי הכוונה שבי ש"ח שנוחין זה לזה בהלכה אע"פ שמחולקין בדין לשם שמים כל א' לפי סברתו היושרה בדעתו ולא לקנתור שאת והב בסופה וכדמצינו בשמאי והלל שאהבה וריעות נהגו זה בזה כדאיתא ביבמות דף ע"ו וזה סופה שאת והב להתקיים באריכות ימים כדמצינו זקני שמאי והלל משא"כ שבי ש"ח שאין נוחין זה לזה בהלכה אין סופן להתקיים כי א' מת וא' גולה כיון שלימודם לקנתר וזה שקיים הש"ס בשלום לרמוז על זה שיהי' עיקר פלפולם לשם שמים ואת והב בסופה וקיים בזה שאין כלי מחזיק ברכה אלא שלום לרמוז בזה שלכך מסיים הש"ס בשלום ומתחיל בברכות לרמוז שאין כלי מחזיק ברכה אלא השלום ומהאי טעמא ברכת כהנים חותם בברכה וקיים בשלום. ונזכה לרגל המבשר משמיע שלום אמן סלה:

סליק מסכת עוקצין. בעזר המשביע לכל חי רצון.

שזה בכללם לפי חלוק מיני מעדנים ואח"כ ככפל אותו המקובץ ש"י פעמים היה מה שיגיע אחד מן הצדיקים ממעדני העה"ב כמו זה אמנם התעדן הזמן הזה אינו כחזר אבל (בכל) [כל] כשם (חזרה) [תזכה] לחיי העה"ב ולא תאבד לעולם והוא ענין יש רוצה לומר המציאות התמידי אשר לא יחסר לפי שיש הוא המציאות ואין הוא האפיסה וכאילו אומר כי אוהבי אנחיל אלו המציאות בפשיטות ואין שם מציאות אמתי אלא ההתמדה והוציא בפסוק הזה גודל התענוג על דרך משל ומספרם י"ש והוא על דרך התעוררות בלבד כי אותו התענוג גדול אמנם האמת כי כמו שאין שוין הנחקר לאשר אינו נחקר כן אין שוין בין אלו המעדנים אשר אכלנו ואותם התענוגים. הרמב"ם ז"ל:

מהרש"א אריב"ל עתיד הקב"ה להנחיל כו'. מסיים כל משנת הש"ס במאמר זה ע"פ מ"ש בפ' יש נוחלין אמרו על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה תלמוד הלכות כו' דבר גדול ודבר כו' לקיים מה שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אמר שהקב"ה ינחיל אותם בעה"ב כ"כ י"ש עולמות למלא אוצרותיהם שבנו להם בעה"ז בלימוד התורה וכל חכמתם שזכר כמ"ש חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה. ובענין **י"ש עולמות** עיין בפי' הרמב"ם והרע"ב אבל לפי הסוגיא דפרק חלק יש לפרשו כמשמעה שאמרו שם שהקב"ה נותן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו ברכה שנא' ברוך ה' יום יום יעמס וגו' וקאמר דאי אפשר לאדם לקבל מלא עומסו שהרי אין לו מקום ליתן שהרי כל העולם אינו אלא כמזרת ועד אגודל וקאמר דבי"ש עולמות נחלק להם מלא עומסו של הקב"ה ועד"ז מסיים נמי במאמר זה **לא מצא הקב"ה כלי מחזיק** כו'. לפי שברכת ה' רבה היא מלא עומסו ואי אפשר לו לצדיק לקבלם בפעם אחת כאילו אין לו כלי גדול כ"כ המחזיק ברכה כ"כ ואמר שמלא הקב"ה לצדיק זה הכלי שהוא יחזיק הברכה כ"כ **שנאמר ה' עוז לעמו יתן**. דהיינו שנתן להם התורה שהיא עוז בעניינה כוללה כל החכמות שזכר בפ' י"כ וראוים ליתן להם שכר גדול כ"כ למלא אוצרותיהם שעשו ובנו להם בעה"ז ומלא להם הקב"ה ליתן להם בכלי ובמדה זו שהוא השלום שהיא מדה גדולה להחזיק על ידם ברכה כ"כ ושתהא נחלקת בי"ש עולמות ובכן האל יתברך יברכם בשלום אמן סלה:

ת ו ש ל ב ע

אמר הבונה כן יהי רצון שיהא חלקנו ונחלתנו אתם הקורא ואני הכותב והבונה. כאשר היה עמי ועזרני בעניי ויגיעי לעת זקנתי להשלים עמלי זה במהדורא שנייה כל פקודי על דברים היום כ"ז סיון השליד שנת ששים וארבע לימי חיי בעיר ויניליאים המפוארה מקום מגורי. אשר מעשר שנים עד שנה זו עם לבבי לעשות לכבוד שמו. שמי נפשי ועוד שבלבנו. ומשירי אהודנו.